NAZ. CENTR.
R. BIBLIOTECA VITT. EMAN. II
204
1 I
8
ROMA

Digitized by Google

204-128

Digitized by Google

R. P.

EMMANVELIS SA

D. T. SOCIET. IESV,

NOTATIONES

S.ti Franc.i di Lupe J N Ascanius Rinaldus

Totam Scripturam ſacram,

QVIBVS OMNIA FERE LOCA DIFFICILIA BREVISSIME EXPLICANTVR; TVM VARIÆ EX Hebræo, Chaldæo, & Græco lectiones indicantur.

OPVS OMNIBVS SCRIPTVRÆ STVDIOSIS VTILIſſimum, certè à plurimis diu multumque deſideratum.

NVNC DEMVM A QVODAM EIVSDEM SOCIETATIS, SEcundum Biblia vulgatæ editionis, Sixti V. & Clem. VIII. recognitæ & emendatæ: nec non ſacer textus characterum varietate diſtinctus

LVGDVNI,

Sumptibus PHILIPPI BORDE, LAVRENTII ARNAVD, & CLAVDII RIGAVD.

M. DC. LI.

CVM PERMISSV.

Adscriptus ad Bibliothecam S.ti Francisci Transtiberim

Ex Testamento M.ri Ill.mi Ascanii Rinaldi

Digitized by Google

ORATIO AVCTORIS AD LECTOREM.

SCcis, Domine, ſolere Librorum Auctores dicare eos Principibus. Ego verò te nec maiorem, nec meliorem Principem quemquam ſcio. Tibi igitur, Domine IESV, librum hunc dico, cui me à puero in tui nominis religione ante annos ferme quinquaginta ſub Romano Pontifice, Vicario tuo, per gratiam tuam dedicaui. Suſcipe, obſecro Domine munuſculum ſerui tui, & fac, vt tuæ, cuius cauſa eſt elaboratum, Eccleſiæ proſit. Quod ſi quid in eo eſt, te indignum, ignoſce imperitiæ meæ. Si qua vero (vt ſpero eſſe multa) digna ſunt, laudent te, qui ſciunt nihil poſſe boni fieri ſine te. Amen

BIBLIOTECA NAZ. ROMA ... MANUEL

AVCTOR LECTORI.

OPERÆ ne pretium fecerim colligendis hiſce Notationibus, neſcio. Id ſcio, voluiſſe me plurimorum vtilitati conſulere, quod an ſim aſſecutus, cenſebunt doctiores. Spero equidem boni conſulturos, ſi qua minus, quàm vellent, explicaui. Difficilem ſuſcepi prouinciam, quo magis ignoſcendum, ſi quid errarim, addent alii quæ deſunt. Mihi abunde fuerit dediſſe occaſionem ſapientibus. Digna quidem res, in qua operam ſuam ponant, & de theſauris ſuis ad incepti huius perfectionem proferant noua & vetera. Vale.

NOTATIONVM HARVM COMMODA.

1. BReuiſſime Scripturam totam ſic explicant, ſecundum ſenſum litteralem, vt à nemino (quod ſciam) adhuc præſtitum. Ingentia enim quiſque in Scripturæ ſingulos libros volumina edit, nos aliam longè rationem (vt vides) ſecuti.

2. Afferunt varias lectiones ex Heb. Chal. & 70. quod etiam nouum, & noſtram editionem magnopere illuſtans.

3. Poſſunt excudi ſeparato libello, adeoque exiguo volumine, vt nos ſcripſimus. Quis enim eſt, qui apud ſe Biblia ſacra non habeat, quæ ſtatim poſſit conſulere, vel potius cum ea leget, has Notationes adhibere?

4. Poſſunt & cum Bibliis imprimi inſtar earum, quas fecit Vatablus, quæque ſunt plauſu magno à pleriſque receptæ, cum tamen textum noſtrum non explicent, ſed editionem neſcio quam ex Hebræo.

5. Additæ ſunt à nobis ad finem libri, phraſium omnium, quibus editio vulgata vtitur, explicationes, quæ magnam Scripturæ totius intelligentiæ lucem afferant.

6. Addidimus & Indicem, copioſum ſimul & breuem, more noſtro, vbi ferè, quiſque facile reperiat quæcunque volet.

7. Attexuimus & & alterum Indicem, Alphabeti ordine, ſelectarum Scripturæ ſententiarum, qui poſſit eſſe concordantiæ vice. Fere enim continet quæcunque vſui eſſe poſſunt in Concionibus, Scriptionibus, & Meditationibus.

RESPONSIO AD OBIECTIONES.

1. AT ſunt nimis conciſæ, & ieiunæ R ſi fortè indocti dicant, qui vellent fuſiores. Sed ſpero & doctos probaturos tantam breuitatem nec futuram ingratam indoctis, vbi aſſueuerint. quin etiam boni conſulturos tantam temporis iacturam euoluendis prolixis commentariis, fuiſſe à nobis hac breuitate ademptam

2. Interdum obſcuræ. R. facit id breuitas neceſſariò, ſed compenſatur hoc tam multis ſupra recenſitis vtilitatibus

3. Non certa ſemper interpretatio phraſis Hebr. Chald. & Græc. R. & quis vnquam ita eſt interpretatus, vt nihil deſideraretur? Equidem ſum ſecutus Doctorum potius, quã meam ſententiam: nec enim magnam linguarum peritiam mihi, arrogo, tantum iis operæ dedi, quantum ſatisfuerit ad hanc prouinciam, quam ſuſcepi, ſ. fideliter referendi quæ legeram apud peritiores, quamquam de meo non nihil interdum addiderim.

4. Quædam relicta intacta R. fateor, ſed vel quia facilia, vel adeo difficilia, vt maluerim fateri imperitiam, quam impudentiam, præferre, aut temeritatem.

5. Hebraicè & Græcè plura fuerant ſcribenda, R feciſſem ſic maius volumen, quod vitare inſtitueram Adde, quòd defuit copia librarij, qui poſſet fideliter deſcribere, Denique deprehendimus tam ſæpe errari in iis à Typographis, præſertim abſente libri auctore, vt vel hæc pauca Heb. & Græcè ſcripta poſſint multa videri. Appoſuimus autem Latinis litteris, eadem præſertim Hebræa in gratiam imperitorum. Interdum etiam & Græca.

Optarim quidem quæcunque hic deſunt, addi à viris doctis, & corrigi etiam, ſi qua ſunt emẽdatione digna, totumque id Opus à nobis rudius datum, ab iis perfectum reddi Fecerint certè mihi rem gratiſſimam, tantum abeſt, vt ægrè ſim laturus: quid enim malim, quam ſtudioſis optimè conſultum? vtinam edantur aliquando hæc quam probatiſſima, nos autem (vt cum Paulo loquar) teprobi ſimus.

ORDO LIBRORVM
Veteris Teſtamenti.

Geneſis.	Fol. 1	*Canticum Canticorum.*	193
Exodus.	13	*Liber Sapientia.*	197
Leuiticus.	25	*Eccleſiaſticus.*	203
Numeri.	32	*Iſaia Prophetia.*	220
Deuteronomium.	41	*Ieremia.*	226
Ioſue.	50	*Threni.*	245
Liber Iudicum.	55	*Baruch Prophetia.*	261
Ruth.	60	*Ezechielis.*	266
Regum I.	ibid.	*Danielis.*	282
Regum II.	69	*Oſea.*	287
Regum III.	76	*Ioelis.*	295
Regum IV.	84	*Hamos.*	297
Paralipomenon I.	91	*Habdia.*	301
Paralipomenon II.	98	*Iona.*	302
Eſdra I.	105	*Michaa.*	304
Eſdra II.	107	*Nahum.*	308
Tobias.	110	*Habacuc.*	310
Iudith.	112	*Sophonia.*	312
Eſther.	114	*Aggai.*	314
Iob.	116	*Zacharia.*	315
Liber Pſalmorum.	129	*Malachia.*	323
Prouerbia Salomonis.	179	*Machabaorum I.*	325
Eccleſiaſtes.	190	*Machabaorum II.*	330

GENESIS

GENESIS

Id eſt,

GENERATIO, Q. D. LIBER DE MVNDI CREATIONE.

TITVLVS HIC, ET QVATVOR SEquentium librorum à Lxx. additi ſunt.

CAPVT I.

IN *principio*, id eſt, ante omnia. Latini dicerent, Primum omnium.

Deus. Heb. & hîc, & alibi ſæpe Elohim. אלהים id eſt, Dij, quod quidam ad perſonarum diuinarum numerũ referunt. *Cælum & terram*. Per hæc duo etiam quæ in medio ſunt, elementa reliqua intelliguntur. Creationis vero ordo hic fuit 1. die creati cæli, & elementa, ſed nec perfecta omnia, nec diſtincta, aut ornata, vt poſtea. Itemque lux addita Solis, ſeu ſol potius cælis additus. 2. Perfectum firmamentum, id eſt cæli, in quibus ſtellæ, & planetæ. 3. Separatæ aquæ à terra, productique terræ fructus. 5. Facti planetæ, & ſtellæ, perfectuſque ſol. 5. Facti piſces, & aues 6. Beſtiæ, & Homo. Hæc mihi in tanta opinionum varietate planior viſa, & expeditior.

2. *Inanis & vacua* 70. inuiſibilis, & incompoſita, Cal. Deſerta, & vacua, ſcilicet nec habitata, nec culta id quod noſtra etiam lectio ſignificat. *Super faciem abyſſi*, id eſt, ſuper aquas *Spiritus Domini*, ſcilicet Spiritus ſanctus Hier. in qq. Heb. Poteſt verò intelligi ſpiritus id eſt aër, vel Angelus, ſecundum Aug de Gen. ad lit. c 4. *Ferebatur*, ſcilicet, vt voluntas artificis ſcilicet perfertur rei ſubiectæ ad operandum, ſecundum Auguſt. de Gen. ad lit. c. 4. Quidam verbum Hebræum מרחפת merachepheth vertunt, volitabat, ſeu incubabat, ſcilicet vt ſolet auis ſuper oua. *Super aquas*, id eſt, materiam illam informem ſecundum Auguſt. è qua, id eſt, perfectius cuncta erant condenda.

3. *Dixit* id eſt, iuſſit Hebr. *Fiat*, Hebr. ſit *lux*, vel corporea, vel incorporea, ſc. Angeli, Aug. No. ſecundum Dio. lucem hanc fuiſſe ſolis primo die creati, & quarto perfecti, *& facta eſt*. Hebr. & fuit.

4. *Bona*. verbum Hebr. ſignificat etiam iucundam, & vtilem Aug. interpretatur vidiſſe, quod eſſet bona id eſt, placuiſſe ei.

5. *Appellauit*, id eſt appellari fecit, ſic dicitur domum ædificaſſe, qui fecit ædificari, Aug. *veſpere, & mane*, id eſt, tranſacto die artificiali, & nocte, quaſi dicat, à mane vſque ad alterum mane. *Dies* ſcilicet naturalis 24 horarum. *Vnus*, id eſt, primus. Hebr.

7. *Super firmamentum*. Quæ iſtæ ſint aquæ, incertum. Quidam putant eſſe cælum cryſtallinum. Alij nubium aquas, quod mihi non probatur.

11. *Lignum*. id eſt, Arborem Hebr.

14. *Signa*, ſcilicet ſerenitatis, tempeſtatis, &c. *Tempora* ſcilicet, Veris, æſtatis, &c.

20. *Aqua*. Nomine aquæ etiam aer craſſior intelligitur Auguſt. 14. de Geneſ. addit. *Anima viuentis*, pro viuens. *Super*, Hebr. volet ſuper.

21. *Animam*, pro animal, ſic infra. *Motabilem*, id eſt, natantem.

22. *Benedixit*, id eſt, dedit fœcunditatem. Hebræus *Creſcite*, id eſt, fructificate. *Replete terram*. Id præceptum, iam repleta terra, non obligat. Tertullianus libr. de monog. Cyprian. lib. de hab. virg. Hieron. 1. contr. Iouinian. Auguſt. de S. Virg. cap. 9.

24. *Beſtias terræ*. id eſt feras,

26. *Ad imaginem*, & ſimilitudinem, id eſt, valde ſimilem Hebr. quidam tamen imaginem intelligunt ſecundum ſubſtantiam, ſimilitudinem, ſecundum gratiam, & virtutes.

29. *Ecce*, id eſt, ſane, vtique Hebr.

Digitized by Google

Qui me putabit pauca notando dicere, cogitet ,rogo , inſtituti mei rationem , qui non commentaria prolixa , ſednotationes, eaſque breues promiſerim.

CAPVT II.

1. O*Rnatus* , ſcilicet ſtellæ.

2. *Septimo*, ſcilicet, excluſiuè 70. ſexto ſcilicet incluſiuè.

Requieuit, id eſt, ceſſauit à nouarum rerum conditione. Auguſt.

3. *Et ſanctificauit*, pro, id eſt, ſanctificauit, ſcilicet ad ſui cultum dedicauit. Hic appaıet, iam inde à principio ſabbatum celebratum , quod etiam indicatur Hebr. 4. Quidam tamen id per occupationem dictum volunt, ſolum enim data lege ſanctum fuiſſe. Vide Exodi 16. Quæ creauit , vt faceret , pro , quæ creando fecit , 70. quæ fecit.

4. *Generationes* , id eſt , ortus. *Die*, id eſt, tempore.

5. *Homo non erat*, id eſt Nullus erat. Hebr.

6. *Sed fons* , pro, Fons autem, quidam vaporem intelligunt. Auguſt. 5. de Gen. c. 10. ait, forte fontem, pro fontibus poſitom.

7. *De limo terræ*, ſcilicet Puluis erat humectus Auguſt. 3. ciu. Not. quod Hebr. legitur puluerem de terra , ſ. ex puluere terræ. 70. Puluerem accipens è terra, *Spiraculum vitæ*. id eſt, animam dantem vitam. Cypr. interpretatur , ſpiritum immortalem , & viuificum , *In animam viuentem* , quaſi dicat, cœpit viuere.

8. *Plantauerat* , ſcilicet die tertio. *Paradiſum*, iſt eſt , Hortum , Italicè Giardino *voluptatis à principio*, Hebr. in Eden ad Orientem. vide Iſai. 37. Ezech. 27.

11. *Phiſon*, ſcilicet Ganges, Hier. in Geneſ. *Heuilat*, ſic dicta ab Heuila filio Iectan, filij Heber.

12. *Bdelium*, lapis eſt. Vide Num. 11.

13. *Gehon* , ſcilicet Nilus.

14. *Contra Aſſyrios*, id eſt ad Orientalem Aſſyriæ plagam.

15. *Operaretur* , ſcilicet agricultura, delicioſa, non laborioſa, *Vt cuſtodiret*, ſcilicet ne quid faceret , quod mereretur expelli , vel vt Deus hominem operatetur , & cuſtodiret , ſcilicet iuuando, perficiendo, &c. Auguſt lib. 8. de Gen. Not. quod hanc ſecundam interpretationem Hebraica non admittunt , in quibus vox (illum) ad Paradiſum plane refertur.

17. *Comederis* &c. 70. Comederis ex eo, morte moriemini. *Morieris*, pro. mortalis eris, ſeu morti obnoxius. Not. quod illo peccato mortuus eſt Adam quantum ad animam , & meruit mortem corporis ; itemque æternam corporis , & animæ Vide Auguſt. 13. de ciu. cap. 12.

18. *Dixit quoque*, pro, dixerat quoque , ſcilicet die ſexto . *Bonum*, id eſt, conueniens.

19. *De humo* , id coniungendum cum animantibus ſolum, non cum volatilibus. *Quid*, id eſt quomodo , ſeu quibus nominibus.

20. *Adæ non inueniebatur* , pro , Adam, ſeu homo non inueniebat.

21. *Soporem* , id eſt , profundum ſomnum. 70. Ecſtaſim id eſt , mentis exceſſum , vt interpretatur Hieronym. in Geneſ.

23. *Virago* , Hebr. Iſſa אשה q. vira ab iſc. איש id eſt , viro.

24. *In carne vna* , id eſt , velut caro vna , ſeu vnum corpus.

CAPVT III.

1. S*Erpens* , pro, ſerpens quidam, loquitur enim de certo quodam ſerpente , vt apparet ex Hebr. articulo *callidior* , ſcilicet propter diabolum, qui per illum agebat Auguſt. lib. 11. de Gen. *de omni* , pro, de vllo, Hebr. *Ligno*, id eſt, arbore, quaſi dicat ex fructu arboris.

2. *Veſcimur* , id eſt veſci poſſumus.

4. *Morte moriemini*, id eſt certiſſime moriemini , Hebr.

5. *Oculi* , ſcilicet mentis. *Dij* , id eſt , Deus, vel Angeli.

7. *Aperti oculi* , ſcilicet ad inuicem concupiſcendum. Auguſt. 11. de Geneſ. Ad diſcernendum inter bonum , quod amiſerant ; & malum, in quod ciderant. Auguſt. 14. de ciu. cap. 17. *Oculi*, non corporis, ſed mentis, Chryſoſtom. in Gen. homil. 16. *Perizomata*, id eſt, cingula.

8. *Deambulantis*, ſcilicet in forma hominis, ſic enim eis apparere ſolebat. vt quidam volunt. *Ad auram* , id eſt , quo tempore ſolet ventus ſpirare. *Ligni* , pro lignorum, id eſt arborum.

14. *Inter omnia* , id eſt , præ omnibus. *Animantia*, id eſt iumenta. *Beſtias*, id eſt, feras. *Super pectus* , &c. id eſt , omnes greſſus tui , nequitiæ erunt & fraudes, Hieron. *& ſemen*, pro , id eſt inter ſemen. Chal. Inter filium tuum, & filium eius, Not. quod mali dicuntur filij diaboli. vnde Ioan. 8. Vos ex patre diabolo eſtis.

15. *Ipſa*, Hieron. in Geneſ. legit, ipſum ſcilicet ſemen , & quidem ſi legas ipſe , idem eſt ſenſus, nam ſemen Hebr. maſculinum eſt. Solet autem interpres ſequi Hebræorum nominum genera. Vide Sap. 5. Matth. 20. Not. quod quædam Hebr. habent היא ſeu הוא quod idem eſt ; ſcilicet , Ipſa & quidem multi antiqui legunt ipſa, vide Chryſ. homil. 17. in Geneſ. Auguſt. 2. de Geneſ. contra Man. cap. 18. & 11. de Geneſ. ad litt. cap. 36. Ambroſ. de fuga ſeculi. cap. 7.

16. *Ærumnas & conceptus* , pro dolores conceptuum , ſcilicet geſtando fœtum , & pariendo. *Poteſtate*, ſcilicet etiam nolens, alioqui ante peccatum ſub poteſtate erat , ſed volens : nunc autem quam multæ nollent viris ſubeſſe , & oportet tamen ?

17. *Maledicta* , ſcilicet , ſterilitate , vt contra, fertilitas dicitur benedictio vide Hebr. 6. *in opere tuo*, id eſt, propter tuum peccatum. Hebr. & Chal. propter te.

20. *Heua* , id eſt , viua , ſeu viuens , Hebr. chauah *mater eſſet* , ſcilicet futura.

22. *Ecce Adam* , &c. Ironia eſt.

24. *Cherubim*, id eſt, Angelos humana forma.

CAPVT IV.

C*Ognouit*, &c. ſic ſolet ſcriptura copulam carnalem honeſtè ſignificare. *Poſſedi* , Cain interpretatur poſſeſſio , ſeu poſſeſſus. *Per Deum*, id eſt , Dei dono , Chald. coram Domino.

4. *Reſpexit* , ſcilicet, ignem cœlitus mittendo qui ſacrificium conſumeret. Cyrill. 2. in Geneſ. Hieron. in Geneſ.

5. *Ad Cain*, ſcilicet ob odium in fratrem, Irenæus lib. 4. cap. 34.

6. *Concidit* , Demiſſus vultus triſtitiæ ſignum.

7. *Nonne* , &c. 70. Nonne ſi rectè obtuleris, non autem rectè diuiſeris , peccaſti ? *recipies*, ſcilicet mercedem.

Peccatum tuum, id eſt, pœna peccati tui. *Erit*. pro,

pru, ſit, Hebr. Sic in præceptis Decalogi futura pto imperatiuis, *eius*, ſcilicet peccati. *Dominaberis*, ſcilicet, ſi velis, cum Dei gratia, vel futurum, pro imperariuo.

8. *Egrediamur foras*, id ex 70. ſumptum (qui verterunt, egrediamur in agrum) Hebr. deeſt, ſed ſubintelligitur.

12. *Vagus* & profugus, 70. gemens & tremens.

13. *Merear*, poſſim impetrare.

14. *Omnis* qui, quaſi dicat, quiſquis hominum futurorum, quamquam nihil prohiber eriam tum fuiſſe homines aliquot, ſcilicet, Cain filios & fratres, & horum etiam filios. Vide Aug. 15. ciu. c. 15.

15. *Septuplum*, id eſt, grauiſſime, *omnis*, pro vllus Hebr.

16. *Eden*, ſcilicet, Paradiſi.

20. *Pater habitantium*, &c. id eſt, Primus Inuentor artis habitandi in tabernaculis ad gregem paſcendum.

21. *Pater canentium*. &c. i. Muſicæ inuentor.

23. *In vulnus meum*, pro vulnere à me inflicto.

23 *Septuagies ſepties*, id eſt, mulro grauior, id vero dixir vxoribus rimentibus, ne ob homicidium à ſe parratum occideretur, vt eſſent bono animo. Audiui doctum ſane & pium virum ita interpretantem, cum male audiret Lamech, quod duas vxores duxiſſet, & illæ rimerent, ne ei mali aliquid ea cauſa acciderer. dixit: Numquid hominem aliquem occidi, vt viræ meæ timere debeatis? ſi Caini occiſor grauirer puniendus eſt, quanto magis qui me occiderit?

26. *Inuocare*, i. palàm culere, ſeu excellentiùs, quam vulgus ſolcret.

CAPVT V.

1. LIber generationis, i. enumeratio poſteritatis eius, ſcilicet, per quam Chriſtus deſcendit. *Dei*, pro ſuam, Hebr.

2. *Benedixit*, i. fœcundos reddidit, *eorum*, pro, eius, 70. eius *Adam*, pro, hominem, quaſi dicat, vtrumque hominem vocauit.

4. *Filios & filias*. Horum non fit meutio, quia non ab eis Chriſtus.

22. *Ambulauit cum Deo*, i. ſancte vixit Hebr.

24. *Tulit*, forte in paradiſum terreſtrem. Auguſt. de Gen. addit.

27. *Mortuus eſt*, ſcilicet, anno, quo cœpit diluuium, Hieron.

29. *Noë*, i, requiem, ſeu quietem, *conſolabitur*, forte, quia inuenit agriculturæ inſtrumenta, & artem.

32. *Genuit*, &c. ſenſus eſt poſt annum ætatis 500. generare cœpiſſe, habuiſſe vero hos tres filios, ſcilicet, diuerſo tempore.

CAPVT VI.

1. FIlij Dei, i. Dei cultores, ſcil. Poſteri Seth. Chryſoſt. in Gen. homil. 22. *Filias hominum*, ſcil. impiorum ex poſteris Cain, Chryſoſt.

3. *Spiritus meus*, i. vita, ſeu anima, quam ei, dedi. *Caro*, i. carnalis, ſeu voluptatibus deditus. *Dies illius*, i. Tempus ei ad pœnitendum datum ante diluuium: amputati autem 20. anni, quia pœnitentiam agere contempſerunt, ſecundum Hieron. in Gen. Puto ego nihil fuiſſe amputatum, ſed id Deum dixiſſe annis 120. ante diluuium, adeóque antequam Noë eſſet 500. annorum, etſi ſcriptura more ſuo poſtea narret, non enim ordinem ſeruat.

4. *Potentes*, id eſt, robuſti. *famoſi*, id eſt, celebres.

7. *Inquit*, pro, cogitauit, vel dixit, ſc. Angelis vel Noë.

8. *Inuenit gratiam*, i. fuit gratus. Hebr.

9. *In generationibus* ſuis, id eſt, inter homines ſui ſæculi cum Deo ambulauit, vide caput 5.

10. *Iaphet*, hunc quidam putant primogenitum, & Cham ſecundogenitum.

11. *Corrupta*, ſcil. flagitiis. *Terra*, i. homines Notat Chryſoſt. hom. 24. Terram vocari, quod eorum opera terrena, vt aliquando carnem: quia carnalia.

12. *Caro*, i. homines.

13. *Venit coram me*, pro, ſtatui perdere. *A facie illorum*, i. coram illis, pro, per eos, ſeu per illorum opera, Hebr.

14. *Leuigatis*, i. leuiſſimis, Hebr. Gophor, quod eſt lignum leuiſſimum. Chald. cedrum vertit: 70. vero, quadrata. Deorſum, cœnacula triſtega, pro inferiora, ſecunda & tertia, ſcil. tabulata; vel deorſom, coniunge eum latere; cœnacula & triſtega, pro cœnacula, quæ ſint triplicia, ſeu veluti tria tecta; nempe, infima, media, ſuprema.

15. *Cubitorum*, Cubitum Geometricum quidam intelligunt, qui continet ſex cubitos vulgares.

17. *Ecce ego*, pro, ego vero. *Aquas diluuij*, id eſt, aquarum diluuium.

19. *Carnis*, non enim piſces.

20. *Ingredientur tecum*. Hebræus venient ad te, ſcilicet, Dei iuſſu, & Angelorum miniſterio.

CAPVT VII.

1. IN generatione hac, i. inter homines huius temporis.

2. *Mundis*, Quæ munda eſſent, reuelauerat Deus, vel ea tali numero venerunt. Septena, vnum erat poſtea immolandum, relinquenda ſex ad prolem, & ſacrificia. Nota, quod quidam putant fuiſſe ex immundis duo tantum, ſcil. marem, & fœminam; ex mundis autem ſeptem vt proxime dictum. Alij putant fuiſſe 14. ſcil. ſeptem mares & totidem fœminas. Iuſtinus quidem q. 43. ita ſentit, ſeu quiſquis eſt ille auctor. Itemque ex immundis fuiſſe 4. ſcil. duos mares, & duas fœminas, quia dicitur, bina & bina, ſeptena, & ſeptena: quæ mihi opinio non probatur.

4. *Dies ſeptem*, ſcil. ab ingreſſu, vel à præcepto de ingrediendo. *Subſtantiam*, i. animalia. *De ſuperficie terræ*. Non enim piſces qui in mari.

11. *Menſe ſecundo*, i. Aprili. *Septimodecimo*, 70. viceſimoſeptimo.

Abyſſi magna, i. aquarum, quæ ſub terra *cataractæ*, id eſt, nubes, vnde veluti è feneſtris apertis imber deſcendit.

12. *Quadraginta*, ſcil. vt poſſent agere pœnitentiam, Chryſoſt. hom. 24.

13. *In articulo diei illius*, pro, illo ipſo die, ſcil. decimoſeptimo, ſeu potius, quo Deus præceperat: nam poſt eum dicuntur tranſiſſe 7. dies deinde 17. die ruptos fontes, &c.

16. *Deforis*, ſcilicet, claudens oſtium; aliter enim claudi non poterat, vel (vt quidam volunt) bitumine extrinſecus contra aquas muniens.

17. *Diebus*, ſcil. naturalibus.

CAPVT VIII.

1. S*Piritum*,id eſt,ventum,ſcilicet,deſiccantem.
3. *Euntes, & redeuntes*,pro , eundo,redeuntes, ſeu ſubinde decreſcentes. Itaque infra dicitur, ibant & decreſcebant .*redeuntes*, ſcilicet,ad mare per occultas venas. Hieronym. in Gen.

4. *Viceſimo ſeptimo.* ſic 70. At Hebr. & Chald. decimo ſeptimo.

7. *Egrediebatur , & non reuertebatur* , ſcilicet, in arcam. Hebr. ibat , & non redibat , ſcilicet, vltro citroque volitans circa arcam. Nota, quod noſtra lectio ex 70. ſumpta eſt.

8. *Ceſſaſſent* , id eſt , eſſent immioutæ.

13. *Primo*, ſcilieer, Niſan,qui reſpondet Martio. *Imminuta* , id eſt , exiccatæ.

21. *Odoratus* , eſt, &c. id eſt , Acceptauit tanquam rem ſuauem. Chald. ſuſcepit Dominus cum beneplacito.

22. *Cũctis diebus terra*,pro,quamdiu terra erit. *Requieſcent*,id eſt,ceſſabunt,ſ. vt tempore diluuij.

CAPVT IX.

1. B*Enedixit*, ſcilicet,dans fœcunditatem.
2. *Quaſi olera*,quaſi dicat,vt olim olera tradideram. Nota, Tertullianus libro de cib. Iud. conceſſum nunc carnis vſum ad maiores vires propter culturam.

3. *Cũ ſanguine*,id eſt,niſi effuſo prius ſanguine.

5. *Sanguinem enim*, &c. quaſi dicat, Nec vero puteris licere hominem occidere , ſanguinem enim , &c. Vel eſt ordo inuerſus, & redditur ratio eius, quod proxime ſeqoitur, ſcilicet , quicumque effuderit , &c. quamquam , ſi, enim, pro autem, ſcripturæ more poſitum eſt, faciiis eſt ſenſus loci alioqui difficilis. *Animarum* , id eſt, quo animæ in corpore viuunt. *Requiram*, ſcilicet, vlciſcens. *Beſtiarum* vide Exod. 21. Num. 28. 29. *Fratris* , quaſi dicat , etiamſi frater ſit. *Hominis*, ſcilicet , occiſi à ſupradictis.

6. *Fundetur* , ſcilicer, per iudicem. Chald. Fundetur ex ſenrentia Iudicis.

11. *Terram*, id eſt, terræ babitatores.

12. *Sempiternas* , id eſt , omnes.

15. *Terram*, id eſt , terram inhabitantia.

16. *Eritque*.erat quidem etiam antea , ſed non in id ſignum , in quod nunc deſtinatur à Deo. *Sempiterni*, id eſt, perpetuo à me ſeruandi.

23. *Retrorſum* , id eſt , gradu retrogrado, ſcilicet , auerſa facie.

25. *Chanaan* , pro, Cham, ſecundum quoſdam at Chryſoſt. homil. 29. ait , non maledixiſſe patrem , quod à Deo fuiſſet benedictus, ſed filium, vnde pater cruciaretur.

26. *Seruus ſeruorum* , id eſt, omninu ſeruus, vel infimus ſeruus.

27. *Habitet in tabernaculis Sem.* videtur prædicere conuerſionem gentilium , qui à Iaphet, nam Iudæi à Sem.

29. *Nongentorum.* vixit vſque ad 58. annum Abrahæ , ſecundum Hebræos , at ſecundum Euſeb. vſque ad 69.

CAPVT X.

1. H*Æ generatione* , pro hi, quos genuerunt. *Natique* pro nati enim.

2. Gomer. Nota , à Gomer. Galatas ortos ; à *Magog* Scythas ; à *Madai* Medos ; à *Iauan* Iones, ſeu Græcos, *à Tubal* Iberus, *à Moſoch* Capadoces , *à Thiras* Thraces.

3. *Aſcenez*,ab huc Rhegini, à *Riphath* Paphlagones , à *Thogorma* Phryges.

4. *Eliſa*, ab hoc Æolides ; à *Tharſis* Cilices ; à *Cetim* Citij, ſeu Cyprij ; à *Dodanim* Rhodij. vide Hieron. in Geneſ.

5. *Diuiſæ Inſulæ*,id eſt,Nati,qui varias tenuerunt inſulas, ſcilicet maris mediterranei.

6. *Chus*, ab eo Æthiopes; à *Meſraim* Ægyptij; à *Phut* Lybij ; à *Chanaan* Chananæi.

7. *Saba*, ab hoc Sabæi; ab *Heuila* Getuli; à *Sabatha* Sabatheni , qui & Aſtabarij; à *Saba* Arabes. Nota, hunc Saba per ש ſcribi ſuperiurem per,ס. à *Dadan* Æthiopiæ populi. Vide Hier.

8. *Potens* , id eſt, fortis, vel tyrannus.

9. *Venator*,id eſt, oppreſſor innocentum, vt quidam interpretâtur. *Coram Domino*,q.d. Deu inſpiciente, & ferente, vel Deo iudice, q.d. vere.

10. *Arach* , quæ Edeſſa , *Achad* , quæ Niſibis, *Chalane*,quæ Seleucia, vel Ctiſiphon. Hieron. Senaar , id eſt , Babylonis,

11. *Illa*, ſc. Babylonis. *Aſſur*, ſc. filius Sem. Quidam tamen Ninum intelligunt, qui dicatur Aſſur, quod Aſſyriis imperauerit, vel etiam Aſſur vocabatur. *Ciuitatis* , ſcilicet , Niniue Hier.

12. Hæc, ſcilicet, Niniue.

14. *Caphtorim* , id eſt , Cappadoces.

19. *Laſa* , quæ nunc Callirboe Hier.

20. *Fily*, id eſt, poſteri. *Cogitationibus*,id eſt, familiis *linguis*,id eſt, idiomatis, ſc. variis. *Generationibus*,id oon eſt Hebr. nec Chald. nec apud 70.

21. *Filiorum*,Hebr. id eſt, Hebræorum. Ab hoc quidam putant Hebræos dictos. Alij ab Abraham, qui primus dictus eſt Hebræus, id eſt, Tranſitor, quod, ſcilicer, Euphratem tranſiiſſet, com venit in terram Chanaan. videntur enim Chananæi ita illum cœpiſſe vocare ob cauſam dictam, ſicuti nũc dicimus Germanos, & Galios Trãſmontanos.

22. *Fily*,id eſt, poſteri *Ælam* , à quo Ælamitæ in Perſide, *Arphaxad*, à quo Chaldæi ; *Lud*, à quo Lydii ; *Aram* , à quo Syri , quorum metropolis Damaſcus. Hieronym.

23. *Vs* à quo condita Trachonitis , & Damaſcus , quam regionem 70. in Iob Auſitidem vocant, quaſi Huſitidem. *Hul*, à quo Armeni; *Gether*, à quo Carii; *Mes*, à quo Mæones Hieronym.

29. *Diuiſa ſit terra* , id eſt , variis linguis vſi terræ habitatores.

CAPVT XI.

1. L*Abij* vnius , ſcilicet, omnes. Hebræa lingua loquebantur.

2. *Oriente*, ſcil. Armenia vbi area ſubſtiterat.

3. *Venite* , pro , agite dum.

5. *Fily Adam*,id eſt, homines , ſic filius hominis, id eſt, humo Adam autẽ poſitum pro hominũ.

7. *Venite* Angelis dictum , per quos Deus deſcendebat , & operabatur Aug. 16. ciu. cap. 5.

9. *Babel*,id eſt, confuſio, vel venit confuſio.

10. *Generationes*,id eſt, qui originem duxerunt, ſeu poſteri.

11. *Filios, & filias*,non nominantur, quia Chriſtus non ex iis naſciturus.

12. *Genuit Sale.* Nota, quod 70. inter Arphaxat, & Sale ponunt Cainam, magnumque annorum numerum. Vide Luc. 3. Itaque cogimur dicere, deeſſe aliquid in noſtra editione: quod mirum non eſt, cum Matthæus in Chriſti genealogia aliquos omiſerit , quamquam dici poteſt Hieronymum , cuius eſt noſtra editio , ſecutum Hebræa, quæ hic diminuta , vt alibi etiam. Vide Exodi 12.

28. *Ant*

28. *Ante*, id eſt, coram ſcilicet, adhoc Thare viuente. *Vr*, ita dicta, quia in valle poſita. Vr enim vallis, vide Iſai. 10.

29. *Duxerunt* pro, duxerant, *Ieſcha*, ſcilicet, ſororis Melcha. Hieron. ait Sarai dictam eſſe Ieſcham, ſcilicet fuiſſe binominem. Nota, oportere ſecundum hanc opinionem dicere Aran fuiſſe maiorem natu quam Abraham.

31. *Haran*. Hebr. Charan à fluuio Syriæ ſic dicta.

CAPVT XII.

1. D*Ixit*, pro, iam vero dixerat. Vide Actor. 7.
2. *Benedicam tibi*, id eſt, cumulabo te bonis. Hebt. *benedictus*, id eſt, fortunatus, Hebr. benedictio.

3. *Maledicam*, id eſt, puniam. *In te*, id eſt, propter te, ſcilicet, propter ſemen tuum, Chriſtum. Vide cap. 48. *Cognationes*, id eſt, familiæ.

4. *Egreſſus eſt*, ſcilicet, multo antequam pater moreretur, Auguſt. 16. ciuit. cap. 15. Nota, quod ex Vr dicitur exiiſſe anno ætatis 52. ex Haran autem 75. viuo patre, quem ſubinde inuiſebat, vixit enim pater poſtea 60 annis, quo mortuo nunquam rediit in Haran.

5. *Poſſederant*. Alij vertunt, acquiſierant, & id ſignificat verbum Hebræum. Animas. i. homines. *Quas fecerant*, ſcilicet, giguendo, vel emendo ſeruos. Chald. quas legi ſubiecerant.

6. *Conuallem illuſtrem*, ſcilicet, Mambre ſecundum quoſdam. Alij vertunt, quercetum, ſeu planiciem Moreh, ſcilicet, ſic dictam à Moreh Chananæo. 70. quercum excelſam. Chald. planiciem Moreh.

6. *Chananaus*, erat, pro, Chananæi erant.

7. *Apparuit*, ab hoc anno, quo Abraham cœpit peregrinari in Ægyptum, vſque ad exitum ex Ægypto, anni ſunt 430. de quibus Exodi 12. Actor. 7.

8. *Contra Orientem*, id eſt, ad Orientem: *Inuocauit*: ſcilicet, precando:

10. *In terra*, ſcilicet Palæſtinæ.

12. *Reſeruabunt*, ſcilicet viuam:

13. *Soror*. Vide infra cap. 20. num. 12.

16. *Bene vſi*, pro, benefecerunt.

19. *Coniux tua*, ſcilicet, intacta. Chryſ.

CAPVT XIII.

1. A*Vſtralem*, ſcilicet, reſpectu Palæſtinæ. 3. A meridie coniunge cum reuerſuſque.

6. *Communiter*. i. ſimul.

9. *Coram te*, id eſt, in tua electione. Vide c. 34. *Siniſtram*, ſcilicet, eunti ad Orientem.

10. *Venientibus in Segor*, id eſt, qualis eſt Ægyptus ea parte, qua itur in Segor, vel potius (ſic enim coniungendum) vniuerſa vſque ad Segor irrigabatur ſicut Paradiſus Domini, & ſicut Ægyptus, Chald. ad introitum Segor. 70. donec veniatur in Segor.

11. *Alterutrum à fratre ſuo*, id eſt, alter ab altero. Hebr.

13. *Coram Domino*, id eſt, Deo iudice, adeóque verè, ſeu Deo inſpectante, & interim ferente.

16. *Sicut puluerem*, ſcilicet multitudine.

18. *Mambre*, ſic dicta à viro Mambre, *Domino*, id eſt, in honorem Domini.

CAPVT XIV.

1. A*Mraphel*, ſcilicet, Nembrod. ſecundum quoſdam. *Senaar*. i. Babylonis. *Ponti*. Hebræus Chald. & 70.
Ellaſar. Forte Hieronymi tempore Pontus dicebatur. Elamitarum, ſcilicet, Perſarum, *Gentium*, Hebr. Goim, forte Prouinciæ nomen, etſi alioqui Gentes ſignificet:

3. *Syluestrem* Hebr. deſertam, ſeu vaſtatam.

4. *Receſſerunt*, ſcilicet, tributum negauerunt.

5. *Raphaim*, ſcilicet, Gigantes. *Carnaim*, iunge cum Aſtaroth: eſt autem locus in Arabia. *Cum eis*. Hebr. in Ham. & ſic vertit Hieronym. in Gen. vbi *Zuzim*, & *Emim* interpretatur terribiles, & horrendos. *In Saue*. Alij vertunt in planitie.

7. *Ad fontem*. Alij vertunt, vt eſt Hebr. ad Hen.
Miſphat, id eſt, iudicij, ſcilicet, prope petram, vbi Deus populum iudicauit: dicitur enim id per anticipationem. Hier.
Aſaſonthamar, id eſt, vrbe palmarum, nunc dicitur, Engaddi. vbi balſamum, & palmæ. Hieron.

10. *Ceciderunt*, ſcilicet, ſeſe coniecerunt in puteos; nam poſtea fit mentio Regis Sodomorum, niſi intelligatur nouus alius creatus.

14. *Numeranit*. Alij armauit, vel duxit in prœlium. *expeditos*, id eſt, inſtructos, & aſſuetos militiæ. *Dan*, eſt vnus è fontibus Iordanis, alter enim Ior, non longe diſtans, vnde Iordanis dictus Hier.

15. *Socius*. Alij copiis.

18. *Melchiſedech*. Hunc Hebræi dicunt eſſe Sem, filium Noe, & vixiſſe vſque ad Iſaac. Hier. in Geneſ. *Salem*, id eſt, Hieruſalem, quæ prius Salem dicta Hier. in Gen. Non Ieruſalem ſed Salem de qua Geneſ. 13. Hieronym. epiſtola. 126. *Erat enim*, quaſi dicat, protulit, vt offerret in ſacrificium Deo tanquam eius ſacerdos.

19. *Deo*, id eſt, à Deo, vel apud Deum, Chald. coram Deo.

20. *Dedit*, ſcilicet, Abraham ipſi Melchiſedec. *omnibus*, ſcilicet, hoſtium ſpoliis.

21. *Animas*, id eſt, homines Hebr.

22. *Leuo*, &c. id eſt, iuro per Dominum.

23. *Caliga*, id eſt, calceamenti.

24. *Iuuenes*, id eſt, ſerui mei. *Accipiant*, ſcilicet, ſi volent.

CAPVT XV.

1. F*Actus eſt ſermo Domini*, id eſt, locutus eſt Dominus Hebr. *Magna*, ſcilicet, erit.

2. *Filius procuratoris*, &c. quidam vertunt filius procuratioois, ſeu diſpenſationis, id eſt, diſpenſator domus meæ. Chal. Filius domus meæ, 70. Filius Maſech vernaculæ meæ. Theodotio vertit, teſte Hieron. vt nos legimus. *Eliezer*, ſcilicet, meus erit. Ab hoc quidam dicunt conditam Damaſcum, eius nomine appellatam. Vide tamen ſupra cap. 10.

3. *Semen*, id eſt, filios.

5. *Stellas*, ſcilicet, noctu fuerat facta viſio. *Sic erit*, ſcilicet, innumerabile.

9. *Et columbam*, Hebræus & pullum columbarum.

10. *Altrinſecus*, id eſt, hinc inde, ſcilicet, ex oppoſito.

13. *Scito pranoſcens*, Hebr. ſciendo ſcias, id eſt certò ſcias Hebr. *quadringentis*, ſcilicet computandis à quinto anno Iſaac, quo domo pulſus eſt Iſmaël.

14. *Iudicabo*, id eſt puniam.

16. *Generatione quarta*, ſcilicet ab ingreſſu in Ægyptum. Eſt quidem Naaſſon quartus à Phares, qui cum patre Iuda ingreſſus eſt.

17. *Inter diuiſiones*, ſcilicet loco Dei, more fœderis, tranſibant enim, fœdus facientes inter diuiſiones hoſtiæ, quaſi dicerent, ita ſecemur, ſi pactum violabimus. Vide Ierem. 34.

18. *Fluuio Ægypti*, ſcilicet, qui Ægyptum ſeparat à terra Chanaam, & prope Rhinocoluram vrbem in mare influit. Vide Iſai. 27.

CAPVT XVI.

2. C*Oncluſit*, id eſt, ſterilem fecit. No. quod tunc erat 76. annorum.

6. *Manu*, id eſt, poteſtate.

7. *Sur*, id eſt, qua itur in Sur, & inde in Ægyptum, quo illa nempe Ægyptia, feſtinabat. Hieron.

8. *A facie Sarai*, id eſt, propter Sarai, Hebræus.

11. *Afflictionem*, id eſt, orationem in afflictione factam.

12. *Manu eius*, &c. ſignificat poſteros eius, ſcilicet, Saracenos incertis ſedibus vagos, impugnaturos omnes, & ab omnibus impugnandos, Hieron. è regione, quaſi dicat, neminem timens.

13. *Vocauit*, pro, inuocauit, Chald. orauit in nomine Domini. *Tu* ſubaudi dicens. *Qui vidiſti me*. Alij, qui vides me. Chald. videns omnia. *poſteriora*, id eſt, tergum: ſcilicet recedentis.

14. *Appellauit*, ſcilicet Angelus, vel Abraham, vel aliquis alius. eſt enim Hebr. verbum maſculinum.

CAPVT XVII.

1. A*Mbula* coram me, id eſt, da operam, vt mihi placeas. ſic Pſalm. 114. Placebo Domino, vbi Hebr. Ambulabo coram Domino.

5. *Abraham*. Ab אב pater rab רב multum Hamon המון multitudo.

7. *Generationibus ſuis*, id eſt, temporibus ſuis, ſeu ætate ſua. *Vt ſim Deus*, &c. Id erat pactum, ſcilicet, vt colerent tanquam Deum, Deuſque illis benefaceret, ſeu, quod eodem recidit, ipſe illorum eſſet Deus, & illi eius populus.

14. *Delebitur*, quaſi dicat, non cenſebitur de populo, vel dignus eſt morte. Vide Numer. 19. Auguſt. con. Pelag. & Celeſt. interpretatur, peribit ob peccatum originale morte æterna. *pactum*, ſcilicet ligni prohibitione in Paradiſo. Auguſt. 2. de nupt. *Irritum fecit*, id eſt, neglexit, Auguſtin. 16. ciuit. cap. 17. ait, quando in Adam peccauit, irritum feciſſe,

15. *Sarai*, id eſt, principem meam, ſeu dominam meam. *Saram*, id eſt, principem, ſeu dominam.

16. *Ex eo*, ſcilicet, filio, vel pro, ex ea, ſcilicet, Sara, Hebr. & Chald. *ex ea*, 70. ex eo.

17. *Putaſne*. Id dixit ex incredulitate, Hieron. 53. contra Pelag. Alij ex admiratione dictum putant. Vide caput 18.

18. *Coram te*, id eſt, te illius vitam approbante.

19. *Iſaac*, id eſt, riſum, quia riſit Abraham Hieron. dicerem potius, quia parentibus lætitiam attulit eius natiuitas, *Pactum*, ſcilicet, de Circumciſione, vel potius de Chriſto ex eo naſcituro: quanquam id etiam per circumciſionem ſignificabatur, vel illud, de quo ſupra num. 7. in cuius ſignum data circumciſio.

21. *Ad Iſaac*, quaſi dicat naſcetur Chriſtus ex Iſaac, non ex Iſmaele.

22. *Aſcendit Deus*, id eſt, Angelus diſceſſit, ſcilicet, in cœlum vnde venerat.

CAPVT XVIII.

1. F*Eruore diei*, id eſt, cum ſcilicet peregrini ad hoſpitia ſolent diuertere.

2. *Adorauit in terram*, id eſt, ſe demiſſa in terram facie incuruauit, reuerentiæ cauſa, more Orientalium.

3. *Domine*, vel ſingulare pro plurali, vel myſterium Trinitatis indicatur, quam illi repræſentabant, vel vnum ex illis alloquitur.

4. *Arbore*, ſcilicet, quæ erat ante tabernaculum.

9. *Dixerunt*, pro, dixit vnus illorum.

10. *Vita comite*, quaſi dicat, viuente te, & vxore. Chald. quo vos eritis viui. Vide 4. Reg. 4. num. 16.

11. *Muliebria*, id eſt, menſtrua.

14. *Condictum*, quaſi dicat, vt prædixi, ſeu promiſi, *Eodem tempore*, ſcilicet, ſequentis anni.

15. *Sed riſiſti*. Redarguit Dominus riſum Saræ, quia dubitationis fuit; non Abrahæ, quia admirationis, & lætitiæ Auguſt.

16. *Deducens eos*, remanſit vnus Angelus cum Abraham, duo Sodomam miſſi, Auguſt. in Geneſ. quæſt. 33. No. quod qui manſit, Deus erat, ſecundum Iuſtinum in Tryphon. & Epiphan. in Ancor. ſcilicet, Deum repræſentabat.

18. *In illo*, id eſt, per ſemen illius, ſcilicet, Chriſtum.

19. *Faciant*, *iudicium & iuſtitiam*, id eſt, recte & iuſte viuant. Hebr. *Propter Abraham*. Hebr. ſuper Abraham.

25. *Sciam*, ſcilicet, quomodo res ſe habeat, vel qua pœna puniendi ſint. No. quod loquitur Deus humano more, nam ab æterno omnia ſcit.

27. *Et cinis*, id addidit, quia nomen terræ honeſtum quodammodo videbatur Chryſoſt.

33. *Abiit Dominus*, id eſt, ille Angelus, qui loquebatur cum Abraham (alij enim duo Sodomam abierant) Deumque repræſentabat. Ideóque etiam ſupra Dominus dictus.

CAPVT XIX.

2. P*Ve*[illegible], id eſt, ſerui.

8. *Educam*. Putauit oblatione hac furorem populi placandum, nec illum acceptutum quod offerebatur. Chryſoſt. hom. 43.

11. *Qui foris erant*, Hebr. qui erant ad oſtium. *Cacitate*. 70. ἀορασίᾳ, quaſi dicat, auidentia, qua, ſcilicet, aliqua videntur, alia non videntur. Sic qui percuſſi ab Eliſæo, & diſcipuli. Lucæ 24. Auguſt. in Geneſ. quæſt. 43.

14. *Ludens*, quaſi dicat, non ſerio.

15. *Scelere*, id eſt, ſceleris punitione.

16. *Diſſimulante*, Hebr. tardante. *Parceret*, id eſt, vellet eripere,

17. *Reſpicere poſt tergum*, id Lucæ, 9. pro pœnitere accipitur; at hic propriè accipitur. *Circa regione*. Hebr. planitie.

19. *Magnificaſti miſericordiam*, id eſt maxima vſus es erga me miſericordia. Nec poſſum, &c. turbatione timoris Deo non credit, ſic & filias voluit proſtituere. Auguſt. in Gen quæſt. 44.

22. *Segor*, id eſt, parua. Hebr. Tſohar. צער

24. *Pluit Dominus* à Domino, id eſt, filius à patre Auguſt. locut. Geneſ. cap. 50. & in Geneſ. quæſt. 59

quæſt. 59. *A Domino*, id eſt, à ſe, Heb. Hæc ſubuerſio dicitur à quibuſdam facta anno 51. à confuſione linguarum.

26. *Poſt ſe*, id eſt, poſt tergum. Heb. poſt eum, id eſt, auerſa à tergo viri, quem ſequebatur, Chal. poſt ſe, 70. retrorſum. *Salis*, ſcilicet, metallici, qui eſt duriſſimus. Eſt quidem ſal ſapientiæ ſymbolum, & hic poſitus ad inſipientium admonitionem.

27. *Steterat*, ſcilicet, ſæpe interrogans Deum.

28. *Fauillam*, alij vaporem vel fumum vertunt.

35. *Concubuerit*, Heb. accubuerit, ſcilicet, filia, vt ſupra.

38. *Ammon*, Heb. Ben Ammi, בן עמי id eſt, filius populi mei.

CAPVT XX.

1. INde, ſcilicet, à conualle Mambre.

2. Dixitq; ſcilicet, interrogantibus quæ eſſet.

3. *Morieris*, ſcilicet, niſi reddideris vxorem, vt infra declaratur.

5. *Simplicitate*, ſcil. non putans me maleſacere.

6. *Cuſtodiui*, id eſt, prohibui.

8. *De nocte*, id eſt, ſummo mane.

12. *Filia patris*, id eſt, neptis, ſcilicet, erat filia Aram, qui natus ex alia, non matre Abraham. Quidam putant filiam Thare ex alia vxore. 70. Soror ex patre, & non ex matre. Vide Hier. cont. Helui. & ſup. c. 11.

13. *Miſericordiam*, id eſt, beneficium, ſeu gratiam, 70. iuſtitiam. Vide etiam cap. ſequent. num. 23.

15. *Coram vobis*, id eſt, in veſtra electione, quaſi dicat, videtis terram, eligite quod placet.

16. *Velamen oculorum*, id eſt, defenſionem pudoris, quod, ſcilicet, te intactam viro tuo reddiderim, dicuntur quidem oculi pudoris ſedes *deprehenſam*, ſcilicet in errore.

18. *Concluſerat*, id eſt, ſterilem reddiderat.

CAPVT XXI.

6. RIſum, id eſt, gaudium ſeu lætitiam. *Corridebit*, id eſt, congaudebit, congratulabitur.

7. *Abraham*, ſcilicet, dicenti, vel pro, de Abraham.

9. *Ludentem*, id eſt, irridentem. Quidam vertunt laſciuientem. Hier. interpretatur, ſuper primogenitura contendentem.

12. *In Iſaac*, &c. quaſi dicat, per Iſaac habebis poſteritatem promiſſam, eaque te patrem dicet.

14. *Eius*, ſcilicet, Agar, *puerum*, ſcilicet 18. annorum, Iſaac enim tunc erat 5. annorum, natus autem fuerat in Geraris, cum Iſmael eſſet 13. Hier. in Gen.

17. *Quid agis?* Heb. Quid tibi eſt?

23. *Miſericordiam*, 70. iuſtitiam. Vide ſupra c. 20. n. 13.

31. *Berſabee*, id eſt, Puteus iuramenti, vel puteus ſeptem. *Iurauit*, ſub. & propter ſeptem aquas; vtrumque enim eo nomine ſignificatur, vt proxime dictum. Vide infra cap. 26.

34. *Colonus*, id eſt, incola.

CAPVT XXII.

1. TEntauit, id eſt, probauit. Auguſt. in Gen. q. 57. *Adſum*, Heb. ecce ego, id eſt, eccum me.

2. *Viſionis*, Heb. Moriah, locus eſt, vbi templum à Salomone extructum, 70. excelſam, Chal. diuini cultus, eſt autem Moriah, myrrha Domini.

3. *De nocte*, id eſt, ſummo mane. *Præceperat* Hebr. dixerat.

4. *Tertio*, à Geraris ad montem Moriah, iter eſt dierum trium. Hier. in Gen.

9. *Oſtenderat*, Hebr. dixerat.

12. *Cognoui*, id eſt, feci, vt cognoſceres ſic 1. Cor. 2. non iudicaui me ſcire inter vos, &c. Aug. 1. Tri. & 4. de Gen.

13. *Tergum*, ſcilicet, ſuum.

14. *Videt*, Hebr. videbit, id eſt, prouidebit. *Videbit*, Heb. videbitur. id eſt, apparebit, ſcilicet, Chriſtus, 70. viſus eſt, forte præteritum pro futuro.

17. *Stellas cœli*, id propter pauciores, firmiores, & clariores dictum eſt. At arenā maris propter multitudinē infirmorum, & carnalium, quę tranquillo tempore quieta, aliquando tentationum & tribulationum fluctibus operta eſt, & turbata, Aug. *Portas*, id eſt, propugnacula. hæc enim ſolent eſſe in vrbium portis.

18. *In ſemine*, id eſt, propter ſemen, ſcilicet, Chriſtum.

21. *Hus*, de huius ſtirpe Iob deſcendit, non de Eſau. Hier. in Gen. *Buz*, ex huius genere ſecundum Hebræos fuit Balaam, qui in Iob dicitur Eliu, & primò erat ſanctus, & Dei Propheta Hier.

22. *Chaſed*. à quo Chaſdim, id eſt, Chaldæi Hier.

24. *Roma*, Heb. Reumah.

CAPVT XXIII.

2. ARbee, id eſt, quatuor, ſcilicet, Adam, Abraham, Iſaac, & Iacob, ibi ſepultorum. Hier. in Gen.

4. *Ius*, Heb. hæreditatem, ſeu poſſeſſionem. mortuum, quaſi dicat, funus.

6. *Princeps Dei*, id eſt, magnus princeps. Sic cedri Dei montes Dei. *electis*, id eſt, ſelectis, vel quaſi dicat, in eo, quod tibi elegeris. *Prohibere poterit*. Heb. prohibebit.

7. *Adorauit*. ſcilicet, gratias agens ſe coram populo incuruauit.

10. *In medio filiorum Heth*. inter Hethæos.

15. *Siclos*. Siclus drachmas duas continet, adeoque pretium erat ſcutorum 80. quamquam erat & ſiclus drachmarum quatuor. Vide cap. ſeq. quantum eſt hoc? quaſi dicat, tam vili vendo propter te.

CAPVT XXIV.

2. SVbter femur. Sic olim iurabatur. Vide c. 47. Hier. 1. cont. Iouin. Adiuraſſe ait in femore, id eſt, in Chriſto de eius ſemine naſcituro. Vide etiam Hier. in Gen. & epiſt. 140. Crediderim ego fuiſſe eo ritu ſignificatam ſubiectionem eius, qui ſic manum ponebat. Itaque ſolitum fieri à ſeruis, & filiis. Vide inf. c. 47.

3. *Adiurem*, id eſt, faciam iurare.

10. *Nachor*. id eſt, in qua Nachor habitabat.

12. *Occurre*, id eſt, exaudi me, vel fac occurrere quod opto.

16. *Et incognita*, pro, id eſt, incognita, vel nempe incognita.

18. *Vlnam*, Heb. manum.

21. *Contemplabatur eam* Hebr. obſtupebat in ea.

21. *Siclos duos*, pro drachmas duas, vt patet ex 70. & Heb nempe ſiclum vnum communem, nam ſiclus ſanctuarij drachmæ 4. *Siclorum decem*. Heb. & 70. decem aureorum.

23. *Cuius es filia?* Id antea interrogauerat, vt patet inf.

27. *Miſericordiam*, 70. iuſtitiam. Vide ſup. cap. 20. & 21. *Veritatem*, ſcilicet, promiſſi, quaſi dicat, fideliter egit.

32. *Deſtrauit*, id eſt, clitellas detraxit. Pedes camelorum Heb. pedes ſuos. quod poteſt etiam ad camelos referri.

33. *Panis*. id eſt, cibus.

40. *In cuius conſpectu ambulo*. id eſt, cui ſtudeo placere.

41. *Innocens eris à maledictione*. Heb. mundus eris à iuramento, id eſt, abſolotus: quamquam etiam verti poteſt, maledictiooe.

49. *Veritatem*, id eſt, fideliter.

50. *Sermo*, id eſt, res hæc. quaſi dicat, à Domioo factum eſt iſtud: ſeu hæc eſt voluntas Domini. Nota quod vtuntur nomine Iehoua. id enim erat proprium Dei Hebræorum, etſi eum non colerent.

51. *Locutus*, id eſt, voluit, ſeu vult.

60. *Portas*. Vide cap. 22.

62. *Auſtrali*, ſcilicet, Geraris.

63. *Meditandum*. Chal. orandum.

65. *Pallium*. Alij operimentũ. vel peplũ vertũt.

CAPVT XXV.

1. **C***Ethuram*. Hebræi putant eſſe Agar, de concubina factam vxorem, Hier.

3. *Aſſurim*, &c. Nomina ſunt populorom.

6. *Concubinarum*, id eſt, vxorum minus principalium, ſcilicet, ductarũ ſine ceremoniis, quarum filiis noo dabatur hæreditas, ſed munera.

8. *Plenus dierum*, id eſt, qui ſatis diu vixerat. Hier. tamen interpretatur omne tempus vitæ eius diem fuiſſe, non noctem.

13. *Eius*, ſcilicet, Iſmaelis.

16. *Per caſtella & oppida*. Chal. in villis, & ciuitatibus, 70. in manſionibus, & tabernacolis, quaſi dicat, ita apud ſuos vocabantur.

18. *Introeuntibus*, id eſt, qua itur ad. *Fratribus*; id eſt, filiis. Hier. in Gen.

21. *Exaudiuit*. ſcilicet, poſt annos 20. Chryſ.

22. *Perrexit*, ſcilicet, ad ſacerdotem. Chryſ.

23. *Seruiet minori*. Tempore Dauid Idumæi ſubiecti Iudæis.

26. *Appellauit*, ſcilicet, pater, vel qui nomen impoſuit.

31. *Primogenita*. ſcilicet, ſucceſſionem in principatu, velut patris in reliquos fratres, & ſacerdotio, & duabus bonorum partibus.

CAPVT XXVI.

5. **T***Erram*, ſcilicet, vbi Iſaac habitabat, acciderat, &c. Vide ſup. c. 12.

3. *Peregrinare in ea*. Heb. in terra hac.

4. *In ſemine*, id eſt propter ſemen.

5. *Ceremonias*. Heb. ſtatuta.

9. *Mentitus*. Heb. dixiſti.

10. *Potuit coire*. Heb. parũ abfuit, quin dormiret.

11. *Hominis huius*. Heb. virum huoc, & eius.

12. *Centuplum*. ſcilicet, quam ſeminauerat.

17. *Torrentem*. Alij vallem.

18. *Fodit*, ſcilicet. in Torrente, ſeu valle Geraræ.

19. *Foderuntque*. ſcilicet, ſerui Iſaac.

20. *Calumniam*. Alij contentionem. 70. iniuſtitiam.

21. *Inimicitias*. Sic etiam 70 Alij odium.

33. *Abundantiam*. 70. & alij. Iuramentum, ſcilicet, legerunt per ש. At Hier. per ש & quidem verius, quid enim ad aquæ copiam iuramentum? niſi dicas, duabus de cauſis Berſabee vocatam, & ob iuramentum, & ob aquæ abundantiam, ſcilicet, vnius litteræ pronuntiatione mutata.

35. *Offenderant*, ſcilicet, contendendo cum vtroque vt indicant 70. vel noo obediendo, vt Chal. indicat. Heb. irritabat.

CAPVT XXVII.

2. **V***Ides*, quod ſenuerim. Heb. Ecce ego ſenui, & igooro, &c.

4. *Pulmentum*, id eſt, cibos.

7. *Coram Domino*, id eſt, Domino approbante, & fauente.

8. *Acquieſce*, &c. Heb. Audi vocem meam in eo, quod præcipio tibi.

11. *Piloſus*. Heb. Sair שעיר vnde mons Seir.

12. *Inducas*. Heb. *inducam*.

13. *Iſta maledictio*. Heb. Maledictio tua.

16. *Nuda*. Heb. leuitatem, ſeu læuorem.

17. *Coxerat*, Heb parauerat.

19. *Primogenitus*, ſcilicet quantum ad ius ſucceſſionis, quod emerat.

23. *Benedicent*, i. cum vellet benedicere.

27. *Cui benedixit Dominus*, i. qui à Domino refertus eſt variis floribus.

28. *Rore*, Videtur etiam pluuia intelligenda, & reliqua quibus terra è cœlo fœcundatur. *Pinguedine*, fertilitate. Et olei non eſt Heb.

30. *Vix Iſaac*, Hebr. iam Iſaac. *Et egreſſo*, Heb. ſimulac egreſſus,

34. *Irrugiit*, Heb. clamauit. *Conſternatus*, Hebr. vehementer amaro.

35 *Fraudulenter*, Fraus quidem videbatur, ſed re vera myſterium fuit, Deo rem totam diſponente.

39. *Benedictio tua*, Heb. Chal & 70. habitatio tua.

40. *Viues in gladio*, id eſt, eris vir bellicoſus. *Excutias*. Id factum ſub Ioram Rege Iuda Vide 4. Reg. 8.

41. *Luctus*, pro mortis, in qua lugeri ſolet.

CAPVT XXVIII.

2. **V***Ade*, Heb. Surge.

3. *Et creſcere*, pro, id eſt, creſcere. *Sic in turbas populorum*, id habeas copioſam poſteritatem.

4. *Pollicitus eſt*, Heb. Chal & 70. dedit. *Aui tuo*, Hebr. Chal. & 70. Abrahæ.

8. *Probans*, id iotelligens. *Non libenter aſpiceret*, id diſpliceret, Heb. quod malæ eſſent io oculis patris ſui, &c.

9. *Nabaioth*, ſcilicet primogeoiti Iſmaelis. vide ſup. cap. 25.

11. *Qui iacebant*, Heb illius loci.

12. *Scalam*, ſignificabat hæc Chriſtum, cuius ſummum & imum, diuinitas & humanitas. Angelos, vide Ioan. 1.

14. *Et in ſemine*, pro, id eſt, in ſemioe.

18. *In titulum*. i. inſtar metæ, ſeu columnæ. *Deſuper*, Heb. ſuper eius caput, id ſummitatem.

21. *Erit mihi*, & cap. i. colam Dominum vt verum Deum.

22. *Lapis*, id. locus in quo lapis. *Cunctarum* Si

hic

hic pecunia etiam intelligitur, offerret res quæ tantum valerent, quantum pecuniæ decima *Offeram*, ſcilicet in ſacrificium.

CAPVT XXIX.

12. INdicauit, pro iam indicauerat.

14. *Os meum*, &c. id eſt, conſanguineus meus es Hebr.

17. *Lippis*, 70. infirmis Alij debilibus.

20. *Pauci*, ſcilicet leuia eorum labor, alioqui etiam breue tempus longum videtur amantibus Aug. in Gen. q. 88.

22. *Vocatis multis amicorum turbis*, Hebr. congregauit omnes viros loci.

25. *Quid eſt quod facere voluiſti?* Hebr. cur hoc mihi feciſti?

31. *Aperuit vuluam*, id eſt fœcundam reddidit.

32. *Ruben*, id eſt videns filium. *Humilitatem*, id eſt afflictionem.

33 *Simeon*, id eſt audiens, ſeu exauditio.

34. *Leui*, id eſt copulatus.

35. *Confitebor*, id eſt laudabo, ſeu gratias agam. *Iudam*, id eſt confeſſionem.

CAPVT XXX.

2. PRo Deo, id eſt Deus.

3. *Super genua*, q.d. quod vbi pepererit, in gremio ponam.

6. *Iudicauit mihi*, cauſam meam egit. *Dan*, id eſt iudicans ſeu iudicium.

8. *Et inualui*, pro, imo inualui, id eſt præualui. *Nephtali*, id eſt comparationem, ſeu æquiparationem.

9. *Tradidit*, Heb dedit in vxorem.

11. *Gad*, felix.

13. *Omnes mulieres*, Heb. filiæ. *Aſer*, id eſt beatitudo.

14. *Mandragoras*. Sunt herbæ poma, magnitudine auellanæ, flaua, & pulchra, radix forma humana. Vide Cant. 7.

18. *Iſſachar*, id eſt merces.

20. *Dotauit dote*, pro, donauit dono. *Zabulon* id eſt, habitans, ſeu habitaculum.

22. *Aperuit vuluam*, id eſt, fœcundam reddidit.

23. *Opprobrium*, ſcilicet, opprobrio olim erat ſterilitas.

24. *Ioſeph*, id eſt, augmentum.

27. *Inueniam gratiam*, quaſi dicat, ſi tibi charus ſum, mane apud me, & conſtitue, &c.

28. *Conſtitue*, &c. quaſi dicat. Dic quam velis, mercedem.

30. *Iuſtum eſt*, &c. Heb. & nunc quando faciam & ego pro domo mea?

32. *Gyra, & ſepara*, Heb. Tranſibo ſeparando. *Sparſe vellere*, id eſt, ſparſis in vellere maculis. *Furuum*, id eſt, ſubnigrum. Alij fuluum legunt.

33. *Reſpondebit*, &c. quaſi dicat, apparebo iuſtus, nec fraude vlla vſus. *Cras*, id eſt, poſtero, ſeu futuro tempore. *Placiti*, ſcilicet, iuxta conuentionem ſoluendi.

37. *Platanis*, alij, caſtaneis.

38. *Conciperent*. Apparet hic quanta ſit imaginationis vis.

41. *Primo tempore*, ſcilicet, Martio.

42. *Serotina*, ſcilicet, Septembri, cum debilior fœtus.

CAPVT XXXI.

2. HEri & nudiuſtertius, id eſt, antea, ſcilicet fuerat.

7. *Decem*, id eſt, multis.

13. *Sum Deus* Nota Angelum ſe Deum vocare, ſcilicet, loquitur Dei nomine.

15. *Pretium noſtrum*, id eſt, quod nobis debebatur, pro viri noſtri laboribus.

16. *Præcepit*, Heb. dixit.

20. *Confiteri*, pro indicare.

21. *Amne*, ſcilicet, Euphrate, qui Meſopotamiam à Syria diuidit. *Galaad*, ſic poſtea dictus locus.

24. *Viditque*, id eſt, ſenſit, vel audiuit. Nam Heb. ſolum dicitur, Deus ei locutus in ſomno.

34. *Abſcondit*, pro, abſconderat, ſcilicet, antea.

35. *Conſuetudinem fœminarum*, quaſi dicat, patior menſtrua. *Sic deluſa*, &c. Heb. & ſcrutatus eſt, & non inuenit idola.

36. *Tumenſque*, &c. Hebr. nihil de tumore dicitur, ſed ſolum quod ſit iratus, & iurgatus.

37. *Pone hic*, id eſt profer in medium.

38. *Idcirco*. Hebr. Iam, vel, ecce. *Steriles non fuerunt*, Hebr. non fuerunt abortæ, ſeu abortum paſſæ.

40. *Æſtu*, iungendum cum die. *Gelu*, iungendum cum noctuque.

41. *Decem*, id eſt, multis.

42. *Timor*, id eſt, Deus, quem timebat, ſeu colebat. *Heri*, id eſt, heſterna nocte.

43. *Filia*, ſcilicet, iſtæ.

45. *Titulum*, id eſt, ſtatuam, ſeu monumentum.

46. *Fratribus*, id eſt, affinibus, qui venerant cum Laban. Vide ſup. c. 23.

47. *Vterque iuxta*, &c. Id additum ab interprete, vt ſignificaret alterum Syriace, alterum Hebraicè locum appellaſſe tumulum teſtis.

48. *Galaad*, id Hebræum eſt, nam Syriacè Iegar Sahadutha. Et adiecit. *Laban*, Hebr. & Mieſpha, id eſt, ſpeculam, ſcilicet, vocauit, quia dixit.

49. *Dominus*. Vide Iud. 17. n. 5.

50. *Teſtis eſt*, ſcilicet, nobis ſeparatis. Aug. in Gen. q. 99. nullus, inquit, extraneorum, vel omnino Dei teſtimonio iungendus, Hebr. non eſt quiſquam nobiſcum, en Deus *teſtis inter me, & te*. quaſi dicat, vt omnes abſint, Deus certe ſemper teſtis erit.

52. *Si aut ego*, &c. Hebr. quod nec ego illum, tranſibo ad te, nec tu illum, tranſibis ad me, ad malum.

55. *De nocte*, Heb. mane, ſeu diluculo, ſcilicet, ſummo mane.

CAPVT XXXII.

4. FRater tuus, Heb. Chal. & 70. ſeruus tuus.

5. *Inueniam gratiam*, id eſt, gratus ſum.

10. *Minor*, id eſt, inferior, quaſi dicat, indignus tot beneficiis in me tuis *& veritate*, id eſt, fide promiſſorum. *In baculo*, id eſt, nihil habens præter baculum, quaſi dicat, cum ſolo baculo.

15. *Fœtas*. Alij lactantes. *Tauros viginti*, ita 70. ſed Heb. & Chal. Tauros decem.

20. *Dixit*, ſcilicet, apud ſe. Sunt autem verba Moſis, non autem ipſorum nuntiorum.

21. *Caſtris*, ſcilicet, loco, quem Caſtra vocauit. Vide ſup.

22. *Mature*, Heb. Chal. & 70. nocte.

25. *Neruum*, Heb. curuaturam, 70. latitudinem. *Emarcuit*, Heb. mota loco ſuo, ſeu luxata, ſcilicet coxendix, id eſt, os fœmoris, quod in iſchium inſeritur, id eſt, in curuaturam, ſeu cauitatem oſſis, ſuperioris, in qua & vertitur.

26. *Aſcendit*

26. *Aſcendit*, pro nritur, ſeu orta eſt. *Benedixeris*, id eſt, aliquid boni imperrieris.

28. *Appellabitur*, ſub.tantum. *Iſrael*, id eſt, prioceps cum Deo. Non eſt autem nunc impoſitum, ſed prædicitur ımponeodum, ſcilicet, infra c. 35. Hier. *Contra Deum*, id eſt, in lucta com Angelo, Deum repræſentante.

30. *Hbanuel*, id eſt, faeies Dei. *Facie ad faciem*, id eſt, clare. *Salua facta*, quaſi dicat, nec tamen mortuus ſum.

32. *Neruum femoris*, id eſt, contraheotem, & mouentem femur. *Obſtuperit*. Alij contractus fuerit.

CAPVT XXXIII.

4. STringenſque, Hebr.& Chald. ceciditque ſuper. *Fleuit*, Heb. fleueruot.

10. *Dei*, id eſt, Angeli.

11. *Beuedictionem*, id eſt, munus. *Omnia*, ſcilicet, mihi, quaſi dicat, qui me locupletauit.

14. *Veſtigia eius*, Heb. veſtigia familiæ, ſeu gregis.

18. *Salem*, Ioan.4 dicitur Sichar. Hic ſecundum Hier. tradunt Hebr. Sanatum femur Iacob. Dicebatur hæc ciuitas tempore Hierooymi Neapolis.

19. *Agnis*, alij, nummis, ſeu denatiis. Vide Ioſ. vlt.

CAPVT XXXIV.

1. MVlieres, Heb. filias.

3. *Conglutinata*, quaſi dicat, vehementer amauit.

Triſtemque, Hebr. puellamque, 70. virginemque.

10. *In poteſtate veſtra*, Heb. coram vobis. *Exercete*, Hebr. habitate.

19. *Inclytus*, id eſt, honorariſſimos, ſeu præcipuus.

21. *Cultoribus indiget*. Id non eſt Heb.

22. *Vnum eſt, quod differtur*, &c. Hebr. verum in hoc conſentient nobis viri ad habitandum nobiſcum, &c.

25. *Simeon, & Leui*. Hi principes, & auctores, ſed cum illis alij plurimi. Auguſtin. in Geneſ. quæſt.108.

28. *Vaſtantes*, Hebr. Chald. & 70. aecipieutes, ſeu rapieotes.

CAPVT XXXV.

1. VEſtimenta, ſcilicet, acceptis veſtibus mundis.

4. *Ea*, ſcilicet, ſimul cum idolis. *Terebinthum*, alij quercum.

7. *Domus Dei*, Hebr. El Berhel, id eſt, Deus Bethel.

8. *Debora*, quæ, ſeilicet, mortoa Rebecca ſe ad Iacob contulerat. *Radices*, ſcilicet, eſt Bethel in monte ſita.

10. *Iacob*, ſub.tantum. Vide ſup.c.32.

11. *Creſce*, ſcilicet, poſteritate. *Et multiplicare*, explicatio præcedentis. *Et populi*, pro, id eſt, populi.

12. *Dedi*, id eſt, promiſi.

15. *Vocans*, pro, iam vero vocauerat vel iterum vocauit, ſicut & Deus bis ipſom vocaoit Iſrael, ſcilicet, c.32.& 35.

16. *Venit verno tempore*, &c. Heb. erat adhue quaſi miliare terræ ad veniendum Ephrata, & peperit, &c. Chald. Cum adhuc eſſer ſpatium terræ, vt ingrederetur Epbratam, &c. Vide 4. Reg. 5. vbi idem verbum Hebraicum vertit Hier. electo terræ tempore, 70. Septuaginta vtrobique Hebraicum verbum poſuerunt, quaſi nomen proprium, ſcilicet, χαβραθα chabratha, quamquam Hebr. eſt chibrat.

19. *Mortua*, ſcilicet, cum eſſet 36. anuorum ſecundum Heb. Iacob vero obiit cum eſſet 97. annorum.

20. *Titulum*, id eſt, ſtatuam, ſeu columnam. Super, id eſt, iuxta.

22. *Concubina*, id eſt, vxore minus priucipali. Vide ſup.c.25.& Iud.19.1. Paral.1.

26. *Nati in Meſopotamia*, ſcilicet, fere omues. Aug. in Gen.q.117.

27. *Arbee*, ſcilicet, id erat nomen ciuitatis. Vide ſup.c.13.

29. *Conſumptus*, pro, conſummatus, id eſt, perfectus, vel, quaſi dicat, deficieos præ ſenio.

CAPVT XXXVI.

2. ADa, hæc ſup.c.26. dicitur Beſemath. *Oolibama*, c.26. dieitur Iudith. *Filia*, Hebr. & Chal filiæ. at 70. filij.

3. *Baſemath*, c.28. dicitur Maheleth. *Eliphaz*, de quo in Iob. Hier.

6. *Habere poterat*, Heb. acquiſierat.

9. *Edom*, id eſt, Idumæorum.

16. *Filij Eliphaz*, Heb. Chald. & 70. Duces Eliphaz.

20. *Filij Seir*, ſcilicet, qui ante Eſau principes erant. Hier.

24. *Aquas calidas*, Alij, mulos, ſcilicet, iunctis equo, & aſina forte legendom, equas.

31. *Regnauerunt*, ſcilicet, poſt duces.

33. *Iobab*. Hone quidam putant Iob. At Hebr. dicunt, Iob eſſe de ſtirpe Nachor. Hier.

40. *Hae ergo*, Heb & Chald. & hæc, 70. hæ. *Eſau*, ſcilicet, filiorum.

CAPVT XXXVII.

2. SExdecim, Hebr. Chald. & 70. ſeptemdecim. dicitur autem Iſaac tunc fuiſſe 167. annorum. Iacob autem 107. *Accuſauit*, &c. Hebr. detulit ad patrem iofamiam eorum malam.

3. *Polymitam*, id eſt, variis liciis, ſeu filis, adeoque diuerſorum eolorum.

10. *Num ego, & mater*, &c. Id in Chriſto impletum Aug. in Gen.q.123.

10. *Ciſternam veterem*, Hebr. Chal. & 70. vnam ciſternam. *Quid illi proſint*, Heb. quid erunt, vel, fuerint.

22. *Veterem*, Heb. & Chald. hanc.

23. *Talari*, Hebr. ſua.

24. *Veterem*, Heb. vacuam.

25. *Stacten*, id eſt, myrrhæ liquorem.

27. *Melius eſt, vt venundetur*, Hebr. venite, & vendamus eum. *Polluantur*, Hebr. ſint io eom.

28. *Viginti argenteis*, ſcilicet, ſiclis, 70. viginti aureis.

34. *Cilicio*, Hebr. ſacco.

35. *Infernum*, id eſt, inferos, vbi olim patres, ſecondum Hier. epiſt. 26. Nunc limbus dicitur, quidam tamen ſepulchrum intelliguot ſed repugnat quod dicit, ad filium meum.

36. *Eunucho*, id eſt, principi, ſeu cubiculario, Vide c.39.

Militum, Hebr. coquorum, ſcilicet, ſic vocat, Scriptura milites, quod more coquorum homines

mines mactent. Alij carnifices putant ſignificari.

CAPVT XXXVIII.

2. S*Va*, nomen eſt Chananæi illius, & non filiæ.

3. *Vocauit*, ſcilicet, Iudas.

4. *Vocauit*, ſeilicet, matet, vt ex Hebtæo conſtat.

5. *Appellauit*, id eſt, illa. *Quo nato parere*, &c. Hebr. Chald. & 70. & erat quandn peperit in Chezib. videtur eſſe nomen loci. Quidam dieunt eſſe vrbem Palæſtinæ.

9. *Non naſci*, quaſi dicat, ſi naſcerentur, non ſuo, ſed fratris nomine vocandos.

12. *Opilio gregis*. Hebr. eius amieus, ſeu ſocius eſt autem is, de quo in principio capitis huius.

14. *Theriſtrum*, veſtis genus, quidam peplum vertunt, ſeu lineum velum, aut amictum.

17. *Patiar quod vis ſi dederis*, Heb. Si dabis, id eſt, num dabis?

18. *Armillam*, alij pallium. Alij faſciam, & quidem armilla humerorum eſt ornamentum. *Ad vnum igitur coitum*, Hebræi ingreſſus eſt ad eam, &

20. *Paſtorem*, Hebr. amicum, ſeu ſocium ſuum.

23. *Certe mendacij*, &c. Heb. ne forte ſimus in contemptum, ſcilicet, ſi res euulgetur.

24. *Et videtur vterus*, &c. Heb. & ecce grauida eſt ex fornicatione.

29. *Maceria*, ſeilicet, membrana, qua obuluitur fœtus in vtero, quaque perrupta egreditur. Secundæ vocantur, quod naſcentem infantem ſequantur, quaſi dicat, cur prior egreſſus es? *Phares*, id eſt, diuiſio.

30. *Zara*, id eſt, Oriens.

CAPVT XXXIX.

1. E*Vnuchus*. Alij Princeps, ſeu regius miniſter. Tales enim eunuchi vocabantur, quod fere omnes eſſent eunuchi.

3. *Dirigi*, id eſt, proſperari. *Illius*, ſeilicet, Ioſeph.

6. *Aliud nouerat*, &c. quaſi dicat, nulla de re ſolicitus erat, niſi de edendo, & bibendo, reiecta cætera cura in Ioſeph.

7. *Poſt multos dies*, Heb. poſt hæc.

9. *Malum*, Heb. malum grande.

13. *Et ſe eſſe contemptam*, Heb. & quod fugiſſet foras.

15. *Quod tenebat*, Heb. apud me, ſic & infra.

16. *In argumentum ergo fidei*, id non eſt Hebr.

19. *Nimium credulus*, nec id eſt Heb.

22. *In manu*, id eſt, curæ, ſeu in cuſtodiam.

23. *Nec nouerat*, &c. quaſi dicat, nullam ab eo rationem exigebat. *Dirigebat*, id eſt, ſecundabat.

CAPVT XL.

1. D*Omino ſuo*, i. in Dominum ſuum.

4. *Cuſtos carceris*, Heb. princeps militum.

Tradidit, ſc. in curam.

5. *Iuxta interpretationem ſuam*, q.d. ita vt poſtea vtrique euenit, infra vertit præſagium futurorum.

8. *Nunquid non Dei?* &c. q.d. poteſt Deus per aliquem interpretari.

16. *Farinæ*, Heb. alba.

19. *Caput tuum*, i. te. *In cruce*, Heb. in ligno.

22. *Vt coniecturis veritas probaretur*, Heb. ſicut fuerat eis interpretatus Ioſeph.

CAPVT XLI.

1. F*Luuium*, ſc. Nilum.

2. *Locis paluſtribus*, alij, prato.

5. *Culmo*, i. frumenti calamo.

6. *Vredine*, Heb. Euro.

12. *Puer*, i. iuuenis. Vide Ioan. 21.

15. *Sapientiſſimè conijcere*, Hebr. poſſe interpretari.

16. *Abſque me*, &c. q.d. non ego, ſed Deus.

39. *Sapientiorem*, Heb. ſapientem vt te.

43. *Secundum*, i. quo ſecundus à Rege vir, vehi ſolebat.

45. *Saluatorem mundi*. Alij, Abſconditi Reuelatorem. *Putipharis*, non eſt is, de quo ſupra c. 39. (etſi Hier. eundem putat) aliter enim Hebraicè ſcribitur.

46. *Triginta*. anno præcedente mortuus fuerat Iſaac 180. annorum, cum Iacob eſſet 120.

50. *Sacerdotis*, Chal. principis.

51. *Manaſſe*, i. obliuiſci faciens.

52. *Ephraim*, i. fructificationes. *Paupertatis*, Heb. afflictionis.

57. *Vt malum inopiæ temperarent*, Hebr. quia inualuerat fames in omni terra.

CAPVT XLII.

9. E*Xploratores eſtis*, i. habemini, ſic Reg. 18. ipſe ſit Deus, i. habeatur. Auguſt. in Geneſ. q. 139.

15. *Egrediemini*, ſ. omnes, vnum enim retinuit. Vide infra.

25. *In via*, pro, in viam.

38. *Quid aduerſi*, Chald. & alij, mors, 70. ægritudo.

CAPVT XLIII.

5. N*On videbitis faciem meam*, i. me. q.d. nullus ad me vobis aditus patebit.

6. *In meam*, Heb. eut in meam.

9. *Suſcipio puerum*, Heb. ſpondeo pro illo. *De manu mea*, i. à me.

12. *Et illam*, pro, nempe etiam illam.

14. *Ero*. ſcilicet interim.

16. *Victimas*. Sic vocantur animalia, cum occiduntur, etiam non cauſa ſacrificij.

21. *Aperuimus*, vnus aperuerat. Vide ſup.

22. *Non eſt in conſcientia noſtra*, Heb. neſcimus. *Marſupijs*, id ſaccis.

23. *Pax vobiſcum*, id eſt, eſtote bono animo. nihil eſt periculi. *Probatam ego habeo*, Heb. venit ad me.

25. *Panem*, abundat more Hebræo, ponitur autem pro cibo.

31. *Panes*, id eſt, cibos.

32. *Prophanum*, Heb. abominabile.

33. *Iuxta ætatem*, ſcilicet vltimus ſedit.

34. *Inebriati*, id eſt, ſatiati. Sic Pſal. 64. Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. Auguſtin. in Geneſ. quæſt. 144.

CAPVT

CAPVT XLIV.

7. VT *ſerui tui*, Heb Abſit vt ſerui tui.
9. *Domini noſtri*, id eſt tui.

10. *Sententiam*, ſcilicet paulum moderatam. mutauit enim mortem in ſeruitutem, eamque vnios ſolum.

16. *Iniquitatem*, ſcilicet vendendo fratrem, vel, q.d. peccata, ſeu, vnde poniat.

20 *Ipſum ſolum* &c. q.d. is ſolus eſt ex illa matre relictus. Heb. ipſe ſolus temanſit matri ſuæ.

21. *Et ponam*, pro, vt ponam, q.d. vt illum videam, vel ei benefaciam.

28. *Et dixiſtis* Sic 70. Heb.verò, & dixi.

29. *Deducetis canos*, &c. id eſt eritis mihi cauſa mortis, ſeu efficietis, vt præ mœrore animi moriar.

CAPVT XLV.

4. CLementer, id additum ab interprete, vt ſolet interdum, quædam ad maiorem ſententiæ expreſſionem.

5. *Pauere*, Hebr. dolere, ſeu mœrore affici. *Durum*, Heb. ira, ſeu indignatione dignum, q.d. ne indignemini, ſeu conturbemini. aut cruciemini.

7. *Patrem*, id eſt inſtructorem, doctorem.

9. *Hæc mandat*, Heb. ſic dixit.

12. *Quod os meum*, &c. q.d. me, qui loquor, Ioſephum eſſe, vel me loqui materna lingua, vel ſine interprete.

18. *Medullam*, Heb. pinguedinem.

22. *Binas ſtolas*, Heb. veſtes mutatorias, ſeu mutationes veſtium. nempe, cuique duas optimis. Heb. mutatorijs. Vide 4. Reg. 5. Zach. 3. vbi mutatoriæ pretioſas veſtes ſignificant, ſcilicet quæ ſolent mutando indui, i. depoſitis viliotibus. quod ſi dicas, cur ergo proxime mutatoriæ binas ſignificabant? Reſpõdeo quia numerus pluralis ſaltem duo requirit & quidem 70. binas intellexerunt. Chal. tamen ſingulas. *Argenteos*, ſcilicet ſiclos.

23. *In itinere*, Heb. pro patre ſuo ad iter.

24. *Iraſcamini*, pro, contendatis.

26. *Quaſi de graui*, &c. Heb. diſſolutum, ſeu debilitatum eſt cor eius, ſeu (vt 70. vertunt) obſtupuit, & non credebat eis.

28. *Et videbo*, pro, vt videam.

CAPVT XLVI.

4. TE, id eſt poſteritatem tuam, vel, oſſa tua. *Super oculos*, q.d. claudet tibi morienti oculos.

7. *Filia*, Heb. filiæ eius & filiæ filiorum eius.

27. *Animæ due*, his adde Iacob & Ioſeph. Sic fient 70. vt ſtatim dicitur. *Septuaginta*, 70. ſeptuaginta quinque, ſcilicet numerant etiam filios Ephraim, & Manaſſe.

28. *Geſſen*. Hæc poſtea ſecundum Hebræos dicta Tebais.

29. *Fleuit*, ſcilicet diu, vel multum, vt Heb. indicatur. & 70. verterunt.

34. *Deteſtantur paſtores*, ſcilicet quia mactant animalia, quæ ipſi colunt.

CAPVT XLVII.

2. EXtremos, i. abiectiori aſpectu, ſcilicet ne Pharao milites faceret. *Eſſe*, i. habitare.

7. *Benedicens*, id eſt, ſalutem imprecatus.

9. *Parui*, id eſt pauci. *Mali*, id pleni malis, ſeu ærumnis.

10. *Benedicto Rege*, id eſt actis Regi gratijs, vel dicto vale, ſcilicet, vbi ei bene fuiſſet precatus.

13 *Orbe*, Heb. terra *Maxime*, id non eſt Heb.

19. *Pereunte cultore* Heb pereamus &c.

21. *Populos eius*, Hebr & Chal. iudicatur, populum mutatum ab vna ciuitate in aliam, ſcilicet in ſignum, quod nihil iam proprium haberent.

25. *Salus noſtra*, &c. Heb. viuificaſti nos.

29. *Sub femore* Vide cap. 24. Miſericordiam, & veritatem, q d. gratiam ſeu beneficium, certum ſeu bona fide.

31 *Conuerſus ad lectuli caput*, Heb. ad ſeu ſuper caput lecti. 70. Super ſummitatem virgæ eius, ſeu ſuæ

CAPVT XLVIII.

1. COnfortatus, id eſt reſumptis viribus.
5. *Mei erunt*, id eſt ſuccedent mihi in terra promiſſa, Hier. *Reputabuntur*, ſcilicet vterque conſtituet ſuam familiam. Hier.

6 *Nomine fratrum*, q.dicat. in diuiſione terræ, comprehendentur ſub Ephraim, & Manaſſe.

7. *Eratque vernum*, &c. Hebr. erat miliare vſque ad Ephratam Vide ſup. cap. 35.

11. *Non ſum fraudatus*, &c. Heb. Non putabam me viſurum faciem tuam.

16. *Benedicat*, id eſt det felicitatem.

19. *Maior*, ſcilicet ex illo Ioſue, & primi Reges Iſrael.

20. *Benedicetur, atque dicetur*, Heb. benedicet dicendo, q.d. eum populus Iſrael fauſta precabitur, dicet.

22. *Partem vnam*. ſcilicet Sichem, quæ ob ſtuprum Dinæ acquiſita Iacob, vel agrum illic emptum. *In arcu, & gladio*, id eſt iure belli, ſeu pecunia multo labore parta.

CAPVT XLIX.

1. NOuiſſimis, i. futuris poſt hanc ætatem, ſeu poſtea, id enim ſignificat phraſis hæc in ſcriptura. Itaque quod Ioel. 2. dicitur poſt hæc Act. 2. vertitur, in nouiſſimis diebus. Vide 1. Tim. 4. & 2. Tim. 3. Iſa. 9.

3. *Doloris*. q. d. præcipua cauſa dolendi, ſc. ob peccatum tuum, Hebr. & Chal. roboris, quaſi dicat virtutis generatiuæ primus fructus, 70. principium filiorum meorum. *Prior*, ſc. iure primogenituræ, ſed id amiſit, i. duas partes hæreditatis, quæ datæ Ioſeph, & ſacerdotium, quod Leui, & Regnum, quod Iudæ datum. Vide Deut. 21. Chal. Tu accepturus eras tres partes, ſc. primogenituram, ſacerdotium, & regnum, ſed non accipies, &c.

4. *Effuſus*, ſc. diſſolutione peccati. *Sicut aqua*. q.d. totus profuſus in libidinem *Creſcas*, pro, creſces, i. excelles.

5. *Fratres*, i. ſocij, ſc. in ſcelere. *Vaſa*, i. inſtrumenta, ſeu arma.

6. *Gloria*, i. anima. Sic Pſalm. 56. Exurge gloria mea.

Furore, i. ira. *Virum*, pro, viros, ſc. Sichimitas. *In voluntate ſua*, i. ſuos affectus ſecuti *Suffoderunt*, i. euerterunt, ſeu vaſtarunt, *murum*, i. vrbem Sichem.

7. *Diuidam*, ſc. ſparſi viuebant Leuitæ; & Simeonitæ, qui fere Scribæ.

8. *In ceruicibus*, q.d. ſuperabis, ſeu ſubiicies hoſtes.

Te,ſc.vt Regem, vel Chriſtus hic intelligitur, qui de tribu Iuda.

9. *Catulus*,pro,vt catulus. *Ad prædam*, Hebr.à præda.

10. *Donec veniat*, ſenſus eſt, non regnaturum alienigenam ante Chriſti natiuitatem; regnauit quidem Herodes antea, ſed non legitimè, niſi ſecundo Chriſtiano, quo illum Iudæi in Regem ſuum volentes ſuſceperunt. Vide Philo. lib. a. de tempore,& Ioſeph. 17.antiq.c.3.

Qui mittendus eſt,ſc.Meſſias. *Expectatio*,ſc.expectabunt eius ſecundum aduentum. Iuſt.orat. ad Anton.Auguſt.18.ciu c.47.

11. *Ligans*,&c.Fertilitatem indicat ſortis Iudæ, q.d.abundabit magnis vitibus adeo vt poſſint ad eas Aſini alligari, eritque maxima copia vini, & lactis.*In vino*,i.in ſanguine Tertul.con.Marc.lib.4. Iuſt.or.ad Anton.

Stolam,i.corpus, ſecundum Tertul. vel fideles, ſecundum Iuſtin.

12. *Pulchriores*, pro, pulchri,ſeu rubicundi. id enim ſignificat verbum Heb. *Vino*, i. ob vini copiam.*Lacte*,i.ob lactis,quo veſcitur copiam.

14. *Inter terminos*, quaſi dicat, in medio aliorum.

15. *Portandum*,ſc.tributorum onus, id mallens, quam bellis fatigari.

16. *Iudicabit*. q.d. erunt iudices ex tribu Dan, id in Samſone impletum.

17. *Fiat*, pro,fiet,ſeu erit. *Coluber*, i.vt coluber, q.d.erit in bello aſtutus. Quidam ad Antichriſtum referunt ex tribu Dan futurum. Alij ad Samſonem.

18. *Expectabo*,ſc.ex alia tribu.

19. *Præliabitur*,ſc. hoſtium exercitus. *Ipſe*, ſc. Gad.

Accingetur,q.d.ſtrenue pugnabit. *Retrorſum*,ſc. hoſtes in fugam vertens.

20. *Regibus*, i. quibus etiam Reges delectari poſſint,ſeu eſſe contenti.

21. *Ceruus emiſſus*,q.d.velox. *Pulchritudinis*, i. pulchra,q.d.erit fœcundus.

22. *Diſcurrent*,q.d. confluent puellæ ad videndam eius pulchritudinem.

23. *Exaſperauerunt*,ſc.hoſtes, q.d.habebit multos hoſtes, vel de fratribus loquitur, à quibus eſt venditus.Iacula autem vocat arma iniquitatis,quibus in eum vſi.

24. *Sedit in forti*,i.permanſit validus, ſeu victor euaſit. *Vincula*, ſc.è carcere ereptus eſt. *Potentis*,i. Dei.

Paſtor, pauit patrem,& fratres. *Lapis*, i.firmamentum,ſc.ſuſtentans in fame.

25. *Abyſſi*,i.aquæ q.d.ſolo irriguo.*Et vulua*,q.d. filiorum.

26. *Confortata*,i.ampliores,q.d.maior eſt benedictio,qua te benedico, quam ea, qua ſum à patribus meis benedictus, ſc. me felicior eris. *Veniret*, pro,veniat,q.d.duret vſque ad Chriſtum deſideratum à ſanctis *Fiant*,i.*maneant*,ſiue impleantur, ſc. benedictiones.*Nazaræi*,i.ſeparati, ſc. cum venditus eſt.

27. *Lupus*, pro velox lupus. *Spolia*, ſc.hoſtium quos ſuperabit, vt ſolet lupus oues. Significat autem vt lupus mane, & veſperi prædari ſolet,ita Beniamin ſæpe victoriam reportaturum de hoſtibus.

28. *Omnes hi*,ſc.capita ſunt.

29. *Populum*,ſc.qui in limbo.

CAPVT L.

3. TRanſierunt,ſc.dum condiretur, tamdiu enim durabat ille apparatus.

5. *Adiurauerit*,i.iurare fecerit.

10. *Trans Iordanem*, ſc.inter Iordanem, & Iericho,qui locus poſtea dictus Ioſ.15.Bethagla,Hier. Magno, non longis lacrymis, ſed funeris ornatu, Hier.epiſt.15.

15. *Memor ſit iniuriæ*,quam paſſus eſt.Heb.odio nos habeat.

17. *Obliuiſcaris*,Heb.parcas, ſeu remittas. *Nos quoque*,ſc.ſubſecuti fuerant nuntium, vt paulo poſt dicitur,vel id etiam per nuntium dixerunt,& poſtea venerunt.

19. *Dei poſſumus reſiſtere voluntati*, Heb. pro Deo ego ſum?

20. *Saluos faceret*,Heb.viuificaret.

23. *In genibus*,ſc.poſiti poſt natiuitatem.

25. *Adiuraſſet*,i.feciſſet iurare.

26. *Centum decem*,ſc.regnauit. 80. annis. Vide cap.41.

EXODVS,

Id eſt,

EXITVS,

Scilicet ex Ægypto.

CAPVT I.

2. DOMIBVS i.familiis.

3. *Beniamin*, Præponitur aliis, quod filij eſſent ancillarum.

5. *Septuaginta*, ſc.connumerando etiam ipſum Iacob, 70. ſeptuaginta quinque. Vide Gen.46.

6. *Cognatione illa*,ſc.proxima.Heb. Chal.& 70. generatione illa,i.hominibus illius ætatis.

7. *Germinantes*, ſc. in maxima copia, more piſcium,vt indicat verb.Heb.*Terram*, ſc. in qua habitabant.

8. *Ioſeph*,i.beneficia à Ioſeph in Ægyptum collata.

10. *Expugnatiſque nobis*, Hebr.pugnetque contra nos.

11. *Magiſtros operum*, Heb.principes tributo-

Digitized by Google

rum.70.præfectos operum. *Rameſſes*,70.addunt, & On,quæ eſt Heliopolis. *Tabernaculorum*, i. repoſitoriorum,ſc.vbi repoοebatur oleum , vinum, triticum,&c.Chald.theſaurorum.

13. Illudentes,id non eſt Heb.

14. *Terra*,i.agrorum,vt patet,ex Heb.Chal.& 70.

15. *Sephora*,&c.Hæ duæ præcipuæ, & velut cæterarum præfectæ erant,Aug.lib.con.mend cap.56. putatq; obſtetrices illas fuiſſe Hebræas , cui fauet textus Heb.

21. *Ædificauit eis domos*,i.dedit prolem numeroſam Heb.

CAPVT II.

1. V*Ir*,ſc.Amram. *Vxorem*,ſc. locabed ſororem patris ſui filiam patrui ſui.Vide c.6.

5. *Cropidinem alueì*,i.fluuij littus. *Papyrione* , i. carecto.

10. *Adultum*, i. grandiuſeulum. *Moſes*, i.extractus , ſeu eatractio Not. fuiſſe vocatum nomine Ægyptiaco,quod Heb.redditur Moſes,vt Ieſus. Latine Saluator.Fuit autem Ægyptiacum Monios ſecundum Hebræos.

11. *Fratres*,i.cognatos,ſc.Hebræos.

12. *Sabulo*,i.fluuij arena.

14. *Verbum iſtud*,i.res hæc,Heb.

16. *Sacerdotis*,Chal.principi. Vide inf. c.18.& 2. Reg.20.

21. *Iurauit*,Heb.conſenſit,ſeu voluit.

22. *Gerſan*,Heb.Gerſom,i.aduena , ſeu peregrinus.

Eliezer,i.Dei adiutorium.

23. *Operibus*,i.ſeruitute, q.d.quo clamabant ob duram ſeruitutem.

CAPVT III.

1. M*Ontem Dei*. Sic poſtea eſt appellatus ob præſentiam,ſeu apparitionem Dei illic aut ob legem à Deo illic datam.

2. *Dominus* , Hebr. Chald.& 70. Angelus Domini.

4. *Dominus*,vel in Angelo Dominus , vel Chriſtus ipſe,qui eſt magni conſilij Angelus , Aug. in Exo.q.3.

8. *Fluit lacte,& melle*,i.fertiliſſima eſt, & amœniſſima,

12. *Immolabis*,Heb.ſeruietis,ſeu,coletis.

15. *Memoriale*,i.per quod homioes recordentur mei.

In generatione,&c.i.in omnia ſæcula.

19. *Validam*,ſc.coactus.

20. *In cunctis mirabilibus*,i. faciens opera mirabilia.

CAPVT IV.

2. V*Irga*,i.baculus.

5. *Vt credant*, ſc. facies id ſignum coram eis.

9. *His ſignis*,ſc.cum ea edideris coram illis.

10. *Ab heri*,&c.q.d. nunquam eloquens fui. *Et ex quo*,pro,etiam ex quo. *Impeditioris* , Heb.quia grauis oris,id eſt , impediti ſermonis, 70. gracili voce.

12. *Ero in ore tuo*,i.te facundum reddam.

13. *Quem miſſurus es*,q.d.alium magis idoneum, qualem par eſt à te mitti.

16. *Quæ ad Deum pertinent*,q.d. conſules pro eo Deum,Heb.tu eris ei pro Deo.

18. *Iethro vocabatur* , (vt quidam aiunt) Iethro, Raguel,Hebal,Cinæus,Heber,Phutiel,Iether.

19. *Dixit*,pro dixerat. *Quærebant animam tuam*, i.volebant te occidere.

20. *Aſinum*,pro,aſinos.

21. *Reuertenti in Ægyptum* , Heb.cum reuerſus fueris in Ægyptum. *Indurabo* , ſc.ſubtrahendo gratiam,Greg.11.Mor.c.5.Indurat Deus dum cor obdurari permittit,non emolliendo per gratiam.

24. *Dominus*,Chal.& 70. Angelus Domini. *Occidere*,ſc. ob omiſſam circumciſionem. *Tetigitque*, q. d. proiecit præputium ad pedes Moſis. *Sanguinum*,q.d.cauſa mihi es fundendi ſanguinis.

26. *Dimiſit eum* , ſc. Angelus, vel morbus, quo fuerat correptus , 70. abiit ab eo Angelus. Ego ad Sephoram referrem,dieeremque,tunc à Moſe diſceſſiſſe ad patrem ſuum,niſi verbum eſſet maſculinum,quamquam id interdum in ſcriptura pro fœmino vſurpatur,vt Eccl.2.

CAPVT V.

1. S*Acrificet*,Heb.& 70.feſtum celebret,Chald. ſacrificet.

4. *Solicitatis*,Heb.ceſſare facitis.

17. *Vacatis otio*,Heb.vacatis,vacatis.

21. *Fœtere feciſti* , &c.i.reddidiſti nos abominabiles.

22. *Cur afflixiſti*: Non indignatur,ſed inquirit, & orat. Auguſt.

CAPVT VI.

3. I*N Deo omnipotente*, i. me Deum omnipotentem demonſtrans. *Adonai*,Heb.Iehoua. ſeu Ieheue,vt quidam malunt , q.d.eum,qui eſt , ab Hauah הוה , ſeu Haiah היה , i.fuit,q.d. non tam perfectè me oſtendi eis, qui ſim , quam tibi 70. vertunt κύριος,i.Dominus.

6. *Ergaſtulo* , q. d.oppreſſione, Hebr.oneribus, Chal.tribulatione ſeruitutis,70. ſeruitute. *Seruitute*,70.potentia. *Iudiciis*,i.ſignis,vel ſupplicijs.

8. *Leuaui*,&c.i.ſublata manu iuraui.

9. *Opus duriſſimum*,Heb.duram ſeruitutem.

12. *Incircumciſus labiis*, i. lingua impedita, ſeu rudis in loquendo.

12. *Ruben*,&c. Tres tantum Iacob filios enumerat,quia ſolum ad tertium, ſc. Leui vult peruenire, ex quo Moſes & Aaron.

16. *Per cognationes ſuas*, i. à quibus ortæ multæ familiæ.

20. *Patruelem*,i.amitam,ſc.filiam Leui , & ſororem Caath patris ſui,ſecundum quoſdam,70.filiam ſororis patris ſui.

26. *Iſte eſt Aaron*, Not.interdum præponi, quia maior natu,interdum poſtponi , vt inf. quia inferior dignitate.

29. *Et locutus eſt*,pro,ſic locutus eſt.

CAPVT VII.

1. D*Eum*,i. Dei vice,ſc.qui meo nomine præcipias,mineris , & punias. *Propheta*,i.interpres.

3. *Indurabo*,i.quam durum ſit,demonſtrabo, Auguſt.in Exo.q.18.Vide ſup.c.4.

5. *Qui extenderim*,Heb eum extendero.

10. *Tulitque*,Heb.proiecitque.

11. *Et maleficos*,pro,i.maleficos,ſc.incantatores.

12. *Virga*, i.coluber , in quem virga conuerſa. Not.ſic Corpus Chriſti dici panem in Euchariſtia, quia in ipſum panis conuerſus , vel potius , quia Chriſtus ipſe panis eſt viuus,vt ipſe ait Ioan.6. *Virgas*,i.dracones,in quos eorum virgæ conuerſæ.

13 *Præceperat*,

13. *Praceperat*,Heb.locutus fuerat.

18. *Computreſcent* , Hebr.fœtebunt. Sic etiam inf.quamquam etiam verti poteſt , vt vertit noſter Interpres.

Bibentes,Heb.vt bibant,q.d.non poterunt bibere,vt poſtea declarat,vel ægre bibent.

22. *Hraceperat*,Heb.locutus fuerat.

25. *Septem dies*,&c.q.d. ſeptem dies ſanguis durauit.

CAPVT VIII.

1. S*Acrificet*,Heb.ſeruiat.

3. *Reliquias ciborum*,i.cibos , ſeu loca , vbi ciborum reliquiæ aſſeruantur,Chald.panaria , 70. maſſas.

12. *Condixerat*,i.promiſerat.

13. *Iuxta verbum*,i.vt petebat.

14. *In immenſos aggeres*,Heb.aceruos, i. aceruatim.

16. *Ciniphes*,Heb.verbum quidam pediculos interpretantur.

18. *Feceruntque*,i.conati ſunt facere.

19. *Digitus*,i.virtus.

20. *Sacrificet*,Heb.ſeruiat.

21. *Omne genus* , i. miſturam , ſeu miſcellaneam.

Quidam putant fuiſſe varia ſerpentum, & ferarum genera,Heb.ſolum legitur,miſtionem , nulla muſcarum facta mentione,ſc. varia erant animalia noxia. Chal.miſtionem beſtiarum 70. Cynomyiam, κυνόμυιαν,i.muſcam caninam,& ſic inf.

24. *Dominus*,ſc.non Moſes aut Aaron. *Grauiſſima*,i.valde noxia,vel(vt vertunt 70.)plurima.

26. *Non poſt*,Heb.non eſt rectum, q.d. non conuenit.

Abominationes. Sic Scriptura vocat Deos gentium.Moſes tamen apud Pharaonem non ſic dixit, ſed Deos , ſeu quæ colunt. Ægyptij arietem colebant inter cætera.*Ea qua colunt*, Heb.abominationem. Chal.hic & ſup.vertit , animal quod colunt Ægyptij.

29. *Muſca*,Heb.miſtio,vt ſupra.

CAPVT IX.

1. S*Acrificet*,Heb.ſeruiat.

3. *Et ſuper*,pro,i.ſuper.

4. *Poſſeſſiones*,Chal.pecora,70.iumenta.

6. *Animantia*,ſc.pecora,quæ erant in agris.

8. *Cineris*,alij.fauillæ.

14. *Hac vice*,&c.q.d.tandem abſoluam,teque & tuos plagis conſumam.

15. *Peſte*,ſc.interfectis primogenitis.

16. *Poſui te*,ſc.in mundo,vel in Regno.

23. *Diſcurrentia fulgura*,Heb. Chald.& 70.diſcurrentem ignem.

28. *Dei*,i.magna,vel à Deo miſſa.

32. *Serotina erant*,i.nondum in calamum aſſurrexerant.

34. *Auxit peccatum*,Heb.addidit ad peccandum, i.peccare perrexit.

35. *Sraceperat*, Heb.locutus fuerat. *Per manum Moſis*,i.per Moſen Heb.

CAPVT X.

2. N*Arres* , pro , narret quiſque veſtrum.

3. *Pubuci mihi* ,Hebr. humiliari coram me.

Sacrificat,Heb.Chal.& 70.ſeruiat.

4. *Scandalum*,i.damnum,ſeu perniciem.

9. *Dei noſtri*,id à 70.additum Heb.nobis.

13. *Vrentem*,Hebr.& Chald.Orientalem,70. Auſtrum.

14. *Innumerabiles* , Heb. valde graues 70. valde multæ.

15. *Vaſtantes omnia*,Heb.& Chal. & obſcurata eſt terra.70.corrupta eſt terra.

22. *Horribiles*,Heb.caliginoſæ.Chald.& 70.obſcuræ , q. d. denſiſſimæ , vt ſolent quæ fiunt caligine.

24. *Sacrificate*,Heb.ſeruite.

29. *Non videbo*,ſc.niſi me acceſſieris.

CAPVT XI.

1. A*It*,i.dixit,ſc.Pharaoni,antequam expelleretur,vel ab eo iterum vocatus.

5. *Sedet*,i.ſeſſurus erat.

7. *Mutiet*,q.d.nullus clamor,aut perturbatio erit in hominibus,aut pecoribus.

9. *Vt multa*,i.vt ea occaſiooe multa.

CAPVT XII.

2. M*Enſis*,ſc.Niſan , qui plerunque reſpondet Martio , atque hinc incipit annus Hebræis, quantum ad feſta (nam qoantum ad alia à Septembri ,ſeu Octobri. Vide infra cap. 23.) ſecundus dicitur Iiar 3.Siuan , 4. Tammuz , 5.Ab, 6.Elul. 7. Thiſri , 8. Marcheſuan , 9. Caſleu , 10. Tebeth , 11. Sebath. 12. Adar. & qnidem hos intelligit Scriptura , cum dicit menſe primo , ſecundo , tertio , &c. Sunt autem illa nomina Chaldæa , qnæ in captiuitate cœpta vſurpari. Alioqui aliis ante nominibus vtebantur , vt Abibexo 13. Deu. 16. qui primus , nos illic legimus , Menſis nouarum frugum. At Heb. menſis Abib , & Zio, qui ſecundus , & Bul qui vndecimus , 3. Reg. 6. & Ethanim qui ſeptimus , 3. Reg. 8. Notandum vero, Hebræis annos lunares fuiſſe, ſc. ſecundum lnnæ curſum, qui conficitur diebus 29. & horis 12. tantum enim intercedit ab vna lunæ apparitione vſque ad alteram , 12. autem horæ additæ ſecuodo menſi faciebant eum 30. dierum. Ita Hebræis ſemper alter menſis erat 29. dierum , alter 30. & quia deerant dies aliquot ad annnm ſolarem , addebant ſpatio 19. annorum ſepties menſem vnum anno ſcil. 3. 6.8. 11. 14. 17. & 19. Ita anoi lunares fiebant ſolaribus æquales. Incipiebat autem annus ſemper à luna propinquiore æquiooctio vernali , fereque conſtabat primus menſis parte Martij & Aprilis.

3. *Decima*,&c.Id præceptum ſolum ad illud primum Paſcha pertinebat,vt quidam aiunt. Itemque quod infra dicitur de ſuperliminari & poſtibus tingendis ſanguine.

Et domos,pro,i.domos.

5. *Macula*, i. vitio, q. d.integer,cui nihil adſit. Heb.perfectus.

Anniculus,id eſt,vnius anni , ſcilicet , non maior.

Et hœdum , quaſi dicat , accipite , vel agnum, vel hœdum , Hebr. ex ouibus , aot capris accipietis.

6. *Ad veſperam* , Heb. inter duas veſperas,i.inter occaſum Solis,& obſcuram noctem. Vide Exo. 30.Deut. 16.

8. *Cum lactucis agreſtibus* , cichoriam quidam putant , alij endiuiam. Hebr. cum amaritudinibus,id eſt,cum herbis amaris,vt vertit Chal. & 70.

9. *Crudum*,i.non plene aſſum. *Pedibus*,ſic 70.At Heb.& Chal.cruribus.*Inteſtinis*,ſc. prius lotis, & abiectis fæcibus.

10. *Vſque mane*. Hic 70.addunt, & os non confringetis (ſeu comminuetis) ex eo, quod citatur Ioan.19.*Reſiduum*,ſc.oſſa,Aug.in Exod.q.41.Hebr. ſi quid reſiduum fuerit vſque mane.

11. *Feſtinantes*,ſc.ad cæleſtem patriam anhelandum.Greg.*Phaſe*, Hebr.Peſach. Chald. Paſcha,id quod Eccleſiæ vſu retentum. *Domini*,ſc.percutientis per Angelum Ægyptios,vt inf.dicitur.

12. *Et tranſibo*,pro,qua tranſibo, ſc.in Angelo. *Diis*,ſc.deiiciens.Dicuntur quidem illa nocte omnia deorum ſimulacra corruiſſe.

13. *Vobis*,i.in veſtram vtilitatem.*Signum*,ſc.Angelo percutiente.

14. *Monimentum*, ſc.tanti beneficij. *Generationibus*,i. ætatibus,ſc.poſteritate. *Cultu*,Heb. Statuto.*Sempiterno*,ſc.quandiu lex durauerit.

15. *Peribit*,vide Num.19.

16. *Ac ſolemnis*, Heb.conuocatio, ſc.ſolebat in ſolemnitatibus populus conuocari. *Exceptis*, &c. q.d.licebit tamen cibum parare.

17. *Azyma*,ſc.in ſignum liberationis ab amaritudine ſpiritus.

21. *Animal*,Heb.pecus.*Phaſe*, i. victimam Paſchalem.

22. *Hyſſopi*,vulgo,origanum.*In limine*, Heb. in pelui, Chal.in vaſe,70.ad ianuam. *Vſque mane*, ſc. ſponte ob aliquam incidentem cauſam,coacti quidem poſtea ſunt ab Ægyptiis noctu abire.

23. *Percuſſorem*,ſc.Angelum malum, vt indicatur Pſ.77.

24. *Legitimum*,i.ex lege ſeruandum.Heb.ſtatutum.

25. *Ceremonias*,i.ritum,Heb.ſeruitium ſeu cultum.

29. *Sedebat*,pro,ſeſſurus erat.*Captiua*.Sic etiam Chal.& 70.Alij,captiui.

30. *Domus*,ſc.vbi eſſet primogenitus, vel hyperbole eſt,pro,fere domus.

32. *Benedicite mihi*,i.orate pro me.

34. *Conſperſam*,ſc.aqua,q.d.maſſam.

36. *Spoliauerunt*, ſc. pro mercede eis debita ob operas.Tertul.4 con Marc.

37. *Soccoth*,i.tabernacula, quod ibi primum tabernacula tetendiſſent Hier.ep.127.

39. *Nec pulmentum*, &c. Heb.nec ſibi cibos parauerant.

40. *In Ægypto*,70 in Ægypto & in terra Chanaan 430.annorum,ſc. computandorum a tempore,quo Abraham cœpit in Ægypto peregrinari.

41. *Eadem die*,i.ipſa die,de qua ſup.

42. *Domini*,Heb.Domino,q. d.feſta in Domini honorem.

43. *Religio*,Heb.lex ſeu ſtatutum, Chal.ritus,70. lex.

45. *Aduena & mercenarius*, i. alienigena qui apud vos diuerſatur,aut operas ſuas locat.

CAPVT XIII.

1. SAnctifica i.conſecra. *Omnia*, ſc.primogenita.

5. *Introduxerit*, &c.ſcil.ante id tempus lex hæc illos non obligabat.

8. *Hoc eſt*,Heb.ob hoc.

10. *A diebus in dies*,i.quotannis,vel ſemper.

12. *Separabis*, ſic etiam 70. At Hebr. Adduces.

13. *Oue*, ſc.immolanda pro aſino, qui erat immundus.

Pretio redimes, ſc.niſi eſſet Leuita, redimebatur autem quinque ſiclis, vt dicitur Num.3.

14. *Cras*,i.futuro tempore.

16. *Appenſum quid*,Heb.frontale,q.d.fronti appoſitum.

21. *In columna*, &c. Erat inſtar columnæ & nubes.& ignis.

CAPVT XIV.

2. REuerſi,i.reflectentes. *Quæ eſt inter*,Heb.inter.*Contra*,id eſt,ante,ſeu è regione.Sic inf. num.9.

3. *Coarctati*,Heb.concluſi,vel perplexi, 70. errant.

4. *Glorificabor*,i.glorioſus apparebo.

6. *Currum*, ſcil. ſuum, olim è curribus pugnabant.

8. *Excelſa*, q.d.cum magna Dei potentia, animique audacia,& alacritate.

9. *Veſtigia præcedentium*,Heb.poſt eos.*Erant in*, pro,acceſſerunt prope.

12. *Recede à nobis*,ſic etiam Chal.At 70.dimitte nos.

13. *Magnalia quæ*,Heb.ſalutem,quam.*Videbitis*. ſc.viuos.

15. *Dixitque*,pro.dixerat antea, ſc. oranti.*Clamas*,ſc.corde clamabat.

19. *Poſt tergum*,ſc.ſequens: vel iunge cum, *dimittens*,ſc.recedendo.

20. *Tenebroſa*, ſc. Ægyptiis. *Illuminans*, ſc. Iudæos.

21. *Vrenti*,Heb.& Chal.Orientali,70.Auſtro.

24. *Interfecit*, Heb. contriuit,ſeu conturbauit, Chal.& 70.conturbauit.

26. *Et ait*,pro,& dixerat.

27. *Ad priorem locum*, Hebr. ad fortitudinem ſuam,Chald.ad vigorem ſuum, ſc. recuperauit obruendi vim ante impeditam.

31. *Manum*,i.potentiam.

CAPVT XV.

1. CAntemus, ſic etiam Chald. & 70.At Hebr. cantabo. *Domino*,i.ad Domini laudem. *Magnificatus eſt*, i. magnum ſe oſtendit. Hebr.magnificando magnificatus eſt, ſeu glorioſè glorificatus eſt.

3. *Omnipotens*, Heb. Iehoua, quod Dominus ſolet verti,cum potius ſignificet illum,qui eſt. Vide ſup.c.6 70.Dominus.

6. *Magnificata in fortitudine*, i. ex fortiter actis oſtenſa magna.

7. *Depoſuiſti*,alij diruiſti,Chal.confregiſti.

8. *Spiritu furoris*,i.furore, vel vento à furore, i. ita vehementi emiſſo.

Congregata,ſc.contra Ægyptios.

Stetit,&c.Heb.ſteterunt aquæ,ſicut aceruus,

9. *Implebitur*,ſc.voluptate,q.d.capiam ex eorum nece voluptatem.

10. *Spiritus tuus*,i.ventus à te miſſus.

11. *In fortibus*,70.& alij,in diis.*Atque laudabilis*,Heb.laudibus.

12. *Terra*, ſc.demerſi in profundum. Auguſt.tamen in Exo.q.54. *Terram*, i. aquam interpretatur: diuiditur enim (inquit) mundus in cælum, & terram, ſic & Deus dicitur cælum & terram feciſſe.

13. *Portaſti*,pro portabis, i.duces. *Habitaculum*,ſc.tabernaculum,vel templum.

14. *Aſcenderunt*, &c. præterita pro futuris, q.d. tentabunt reſiſtere. Heb. audierunt, pro, audient. *Irati*,i.indignati.

17. *Frmauerunt*,pro,firmabunt,Chal.& 70.parauerunt.

18. *In æternum, & vltra*, i. per totum ſæculum præſens,& per futurum,Heb.iu ſæculum, & in æternum.

19. *Eques*, legendum equus, i. equitatus, ſeu equi.

21. *In mare*, intellige cantaſſe etiam reliqua cantici.

25. *Lignum*,i.arboris ramum,Aog.in Exo.q 57. ait,forte lignom fuiſſe, quod poſſet naturaliter facere dulceio aquam. *Iudicia*, ſc.ſtatuta,ritus,morca.

26. *Cunctum languorem*, &c. i. nullum languotem,ſeo plagam inducam ex iis, quibus Ægyptum afflixi.

CAPVT XVI.

1. SVper,i.iuxta, *Ollas carnium*: Deſiderabant alias caroes,quam pecorom, quæ habebant. Ideoque Domious dedit coturnices, Aug.in Exod. q.62.

4. *Tentem*,i.probem. *Ambulet*,ſc.colligendo ſolum,quantum diei ſufficiat.

5. *Inferant*,ſc.in tabernacula.

14. *Et quaſi pilo tuſum* Heb.rotundum.70.quaſi corixndrum album. Chal. quaſi decorticatum, i. album,vt ligna decotticata.

15. *Man*, pro Mah, quamquam etiam Man, quid, ioterdum ſignificat in Scriptura. Sed Syriacum eſt.

16. *Sermo*,i.res,ſeu præceptum.

18. *Reperit*,vel miraculo factum eſt, vt quiſque tantum reperiret quod ſatis eſſet, vel quiſqoe eo ſolo contentus erat.etiam ſi plus collegiſſet. Congregaoerunt,vel miraculo.vt proximè dixi,vel tantum cuique permiſſum ſumere ex collectia ſolum, quantum ſufficeret.

22. *Narrauerunt*,ſc.collectum eſſe duplicem cibum.

23. *Domino*,i.ad Domini honotem. *Quodcunque operandum eſt, facite*: Id non eſt Heb. *Reliquum*,ſc.ex cibis.*Reponite*,ſc.edendum poſtridie.

30. *Sabbatizauit*,i.quieuit.

31. *Coriandri*,ſc.figura,non colote.

32. *Futuras retro*,Heb.veſtras,q.d. poſteros veſtros.

33. *Sume*,&c. Hæc per anticipationem dicta, facta enim poſt extructum tabernacolum. *Coram Domino*,i.in arca teſtimooij.

CAPVT XVII.

10. HVr,Hic dicitor fuiſſe Matiæ ſororis Moſis vir.

11. *Remiſiſſet*,i.demiſiſſet.

13. *Fugauit*,Heb.debilitauit,vel contriuit,Chal. contriuit.70.fugaoit. *Populum*,ſc.qui ei auxilio venerat,& non erat Amalecites, vel q.d.& duces, & milites omnes fugauit. *Ore*,i.acie.

14. *Trade*,i.commenda,inculca.

16. *Solij*,Heb.ſuper ſolium,q.d.iurauit Dominus per ſolium ſuom,futurum bellum,&c. *A generatione*,&c.i.per omnes ætates,ſeo ſemper.

CAPVT XVIII.

1. SAcerdos,Chal.Princeps. *Madian*, cioitas erat Amalechitarum *Cognatus*,Heb. ſocer: & ſic vertit Chal.& 70.ſic & inf.

2. *Remiſerat*,ſc.Moſes in domum ſoceri ex Ægypto,vel ex itinere:Vide ſup.c.4.

5. *Montem Dei*, ſic dictus, quod ibi Deus Moſi apparuiſſet in rubo,vel legem dediſſet.

6. *Mandauit*,ſc.nuntiari.

7. *Pacificis*,q.d.interrogantes inuicem de pace, dicendo more illo antiqoo, Paxne tibi? Valeſne proſpere?

11. *Egerint*,ſc.Ægyptij *Illos*, ſc.Hebr.

12. *Coram Deo*,i.prope locum, vbi Deus conſulebatur, Aug tamen q 66. in Exo. interpretatur ad honorem Dei.

13. *Iudicaret*,i.ius redderet.

14. *Præſtolatur*,Heb.ſtat iuxta te.

15. *Sententiam*, Chal.inſtructionem. *Dei*, i. ſecundum Dei voluntatem,vel oraculum.

18. *Stulto*,Heb.nimio,70.iotolerabili.

19. *Erit Dominus tecum*, q.d. conſilium meum ſequendo,bene tibi ſuccedet,Deo iuuante. *In his, quæ ad Deum pertinent*. Hebr.coram Deo, q.d.age cauſam populi apud Deum.

20. *Ceremonias & ritum colendi*, Heb.ſtatuta & leges.

21. *Potentes*,i.ſtrenuos,magnanimos, patientes laboris.*Tribunos*,Heb.qui mille præſiot.

CAPVT XIX.

1. HÆc,ſc.prima menſis,vel tertia potius:dixerat n.menſe tertio, vel quaſi dicat,eadem, qua profecti ex Raphidim, fuit quidem 47. dies egreſſionis ex Ægypto:nam poſt tres dies data lex, ſc.die 50.

2. *Loco*,q.d.in ipſo deſerto.

3. *Vocauit*,pro vocauerat.

4. *Super alas*,i.vt ſolet Aquila pullos ſuper alas. Chal.& 70. qoaſi ſuper alas. *Aſſumpſerim mihi*, Heb.ad me adduxerim.

5. *Peculium*,i.Theſaurum,q.d.vnice dilecti Heb. Segullah,סגלה i.res chara. *Mea eſt*,q.d. quamquam omnes populi mei ſunt, tamen vos electi præ cæteris.

6. *Regnum ſacerdotale*, i. in qoo Dei cultus vigeat ſc.in quibus Deus regnet,& à quibus colatur, 70.Regale ſacerdotiū, Chal. Reges & ſacerdotes.

9. *Nuntiauit*,pro nuntiauerat.

10. *Sanctifica*,i.præpara.Chal.præparabis.

13. *Non tangent*,70.non tanget,q.d. nemo eum conetur à ſupplicio liberare,vel noo cooſueto genere mortis puniatur,ſc.contactu manus, ſed, &c. *Opprimetur*,ſc.à Deo,vel populo.*Cœperit clangere*, Heb.prolixum ſonum,ediderit. Chal. & 70. fecerit finem ſonandi.

15. *Eſtote parati*, id dictum tertij menſis die quarto,ſexto autem data lex,adeoque 51.die ab exitu ex Ægypto, duo enim menſes lunares faciunt dies 59.quibus adde 6.tertij menſis, fientque 65. à quibus demendi 15.nam 15.egreſſi, ita relinquentur 50.qui ſunt dies Pentecoſtes numerandi à 2.die azymorum,vt dicitur Leuit.23.& Deut.16.

17. *Radices*, Huc poterant accedere poſt tubæ ſoonum,ſed non aſcendere in montem.

18. *Terribilis*,Heb.& Chal.contremiſcens.

19. *Reſpondebat ei*, Heb.reſpondebat ei in voce i.clara,& exaudibili voce.

22. *Accedunt*, i. acceſſuri ſunt poſtea. *Sanctificentur*,i.operam dent ſanctimoniæ.

23. *Sanctifica illum*,q.d. conſtitue terminos, ne, vtpote res ſancta,contingatur.

CAPVT XX.

3. HAbebis, Fut.pro imperatiuo. Sic & in ſeq. *Deos*,ſc.quos colas. *Alienos coram me*,Chal. & 70.Alios præter me.

4. *Sculptile*, ſc.ad colendum pro Deo,vt poſtea dicitur, ſeu deorum Sculptile, pertinet enim id ad primum præceptum ,ſc.de non colendo deos alienos. *Omnem*,pro,aliquam,q.d.nec vllam imaginem cæleſtium,aut terreſtrium,pro Deo colendam.

5. *Zelotes*,i.Zelotypus,ſc.qui ferre non poſſum, vt cultus vni mihi debitus,alij tribuatur.

Viſitans, i. puniens. Punit Deus interdum patrem in filiis, hos occidendo, nec id iniuſtum eſt, quippe dominus eſt vitæ,& mortis,& alioqui mortem quiſque debet ob peccatum originale. *Tertiam.* Vide Num.14.

6. *Millia his*,pro , mille horum generationes, mille autem,pro, plurimas. Dixerat de punitione, in tertiam & quartam , ſc. ſuperexaltat miſericordiæ iudicium.

7. *Aſſumes*,ſc.iurando. *In vanum*,i.temere,ſc.peierando. *Fruſtra*,i.in vanum, Vide ſup.proximè. *Inſontem*,i.pro innocente,q.d.puniet.

8. *Sanctifices*,i.ſanctè colas.

10. *Sabbatum Domini*, q.d. quieſcendum à corporalibus,vt attendatur diuinis. *Omne*,pro,vllum. Hebr.

Portas,ſc.vrbis.

11. *Sanctificauit* , i. ſanctè celebrandum inſtituit.

12. *Honora*,ſc.neceſſaria miniſtrando.Hier.

18. *Videbat*,i.audiebat.

20. *Probaret*,Heb.& 70.tentaret. Sed Dei tentatio probatio eſt.

22. *Cælo*,i.aëre.

24. *De terra*,ſc. terra implebatur altare æneum. *Pacifica*,ſc.quæ pro pace , & incolumitate offeruntur. *Benedicam*, i. bonis cumulabo.

25. *Cultrum*, i.ferreum inſtrumentum,ſc.ad poliendum lapides. *Polluetur*,ſc.altare,i.contaminabitur,adeoque non mihi placebit,quod in eo offeres. Nota quod nolebat Deus, imitarentur gentiles altaribus poliendis. Nota etiam pollutum haberi apud Deum quicquid fit ſecus quam ipſe vult.

CAPVT XXI.

1. IVdicia,i.præcepta iudicialia.

3. *Cum quali veſte*,&c.Heb. Si cum corpore ſuo ingreſſus fuerit , eum corpore ſuo egredietur, quod Chal.& 70.verterunt. Si ſolus intrauerit, ſolus egredietur , ſequitur enim ſi habens vxorem,&c.

4. *Veſtitu*,Heb.corpore,q.d.ſolus.

6. *Diis*,i. Iudicibus, vel ante Deum. *Et poſtes*, pro , i. poſtes , ſc. portæ vrbis. *Seculum*,i.perpetuo, ſc. vſque ad Iubilæum. Nota æternum accipi pro longo tempore ; vox enim Hebræa hic æternum ſignificat,ſeu perpetuo.

7. *Conſueuerunt* , ſc. ſine mercede, cum libertate donantur.

8. *Cui tradita fuerat*,ſc.in ſponſam,vel ſamulam, Chald.& 70. Qui ſibi eam deſponderat. *Alieno*, i. gentili. *Spreuerit*,ſc.violando.

9. *Iuxta morem*,ſc.dotando eam.Glo.Interl.

10. *Ei*,ſc.filio. *Nuptias*,Heb.cibum,ſeu alimentum.

Pretium pudicitiæ,Chal. & 70.concubitum,q.d. filius illam tractabit per omnia vt vxorem, etiam ſi alteram habeat.

11. *Tria iſta*,ſc.proxima dicta. *Egredietur*,pro,ſaltem egredietur.

12. *Volens occidere*, Hebr. Chald. & 70.& occiderit.

13. *Tradidit*,ſc.ſolus, nam cum volens occidit, & Deus , & ipſe facit, Deus iuſtè, ipſe iniqua voluntate. Auguſt.in Exod.q.79.

16. *Noxa*,i.illius criminis.

19. *Innocens*,i.non cenſebitur homicida.

21. *Pecunia illius*,i.emptus illius pecunia.

22. *Abortiuum*, ſc. viuo fœtu, vt Heb.indicatur. Arbitri,i.iudices.

23. *Reddet animam pro anima*,i.occidetur , quia occidit.

24. *Oculum*, pro,ſimiliter oculum.

28. *Si bos*,&c. Idem in aliis animalibus,quæ nocent intelligendum,Aug.in Exo.q.81.82.

29. *Ab heri & nudiuſtertius*,i.antea,Heb. *Occidens*,ſc.ex Iudicis ſententia.

31. *Filium*,ſc.cuiuſquam.

33. *Et foderit*,Heb.Chal.& 70. vel foderit.

CAPVT XXII.

3. HAbuerit,ſc.fur,de quo ſup.

5. *Et dimiſerit*,pro,dimittendo.

6. *Reddet*,ſc.fur.

8. *Deos*,i.Iudices.

9. *Ad perpetrandam*,&c.i.ad nocendum , vel q. d. In quauis lite de fraude facta in re aliqua inter duos.

15. *Maxime*,id non eſt Heb. *Operis ſui*,q. d.ſeruitij ipſius animalis.

24. *Indignabitur furor meus*,i.valde iraſcar.

25. *Exactor*,Heb.vſurarius.

28. *Diis*,i.iudicibus,qui ſunt Dei loco.

29. *Primitias* , Deo tanquam omnium rerum principio hæ offerebantur

31. *Viri ſancti*,&c.q.d. ſtudete ſanctitati, ſi mihi placere vultis. *Prægustata* , Hebr. & Chald. lacerata.

CAPVT XXIII.

1. SVſcipias,ſc.loquendo contra proximum.

Manum,ſc cum impio,vt illum adiuues.

3. *Miſereberis*,ſc.fauendo ei iniuſtè,ſubaudi, multoque minus diuitis.

6. *Pauperis*,ſc. inique fauendo, quod pauper ſit, aut nocendo. Heb non peruertes iudicium pauperis in eius lite.

7. *Mendacium*,i.falſum iudicium,ſc. ô Iudex. *Auerſor impium*,Heb.non iuſtifico impium , q.d.punio talem impietatem, 70.non iuſtificabis impium cauſa munerum.

8. *Verba*,i.negotia,cauſas.

9. *Aduenarum animas* , i. quid ſit eſſet aduenam.

11. *Comedant*,ſc.ſponte nata.

12. *Refrigeretur*,Heb.reſpiret,i.quieſcat.

13. *Non iurabitis*,Heb.non memorabitis. Chal. non recordabimini , q.d. non nominabitis Deos alienos.

Audietur,ſc.eorum mentio.

15. *Nouorum*, ſc.ſructuum. *Quando egreſſus es*, Heb.in illo enim egreſſus es. *Vacuus*, i. ſine oblatione,ſc.in ſeſto Paſchæ, Pentecoſtes, & Tabernaculorum.

16. *Meſſis*,ſc.in Pentecoſte,ſub.cuſtodies. *Quacunque*,i.eorum,quæ. *Solemnitatem*,ſc.tabernaculorum ſeſtum. *Exitu anni*,ſc.Septembri, tũc enim definit & incipit annus Hebræis, etſi quantum ad feſta in Martio incipit,ſeu Niſan.

17. *Coram Domino* ,ſc. in templo vbi Dominus colebatur.

18. *Super fermento*, q.d. auſer de domo fermentatum , priuſquam Agnum Paſchalem immoles. *Solẽmnitatis meæ* , i. victimarum, quæ mihi in ſolemnitatibus

lemnitatibus

lemnitatibus offeruntur. *Vſque mane*, i. in alterum diem.

19. *In lacte*, i. cum lacte ipſo in olla, vel dum lactat, vel vna cum ipſa matre. Clem. 2. Stro. ſic interpretatur, ne fiat interempti condimentum, quod eſt viuentis nutrimentum.

20. *Angelum*, Auguſt. 15. cont. Iuſt. cap. 19. Ioſue interpretatur, in quo nomen Ieſu. At ea ſequentibus apparet de Angelo loqui, qui populum ducebat. *Contemnendum putes*, Hebr exacerbes eum.

21. *Nomen meum in illo*, i. ſuſtinet perſonam meam ſeu nomine meo agit. Poteſt id ad Prælatos accommodari, qui Dei nomine gubernant.

25. *Panibus*, &c. i. cibo & potui, quaſi dicat, alam te abundanter.

26. *Infœcunda*, Hebr. abortiens. *Implebo*, quaſi dicat, dabo vitam vſque ad ſenectutem.

27. *In præcurſum tuum*, Hebr. ante te.

28. *Crabrones*. Forte eſt figurata locutio, pro aculeos timoris, quo cedant. Auguſtin. in Exod. quæſt. 93.

29. *Beſtia*, i. cupiditates beſtiales, quæ ſolent de repentino ſucceſſu terræ felicitatis exiſtere. Auguſt. in Iud. quæſt. 17. Ego ad litteram intellexerim, & hîc feras, & ſupra crabrones; i. veſpas, vel muſcas venenatas.

30. *Augearis*, ſc. numero & viribus. *Fluuium*. ſcil. Euphratem Vide Pſal. 71.

CAPVT XXIV.

2. AScendet, Hebr. Chald. & 70. accedet.
4. *Titulos*, i. columnas.

7. *Volumen fœderis*, i. Librum legis ſeruandæ ex fœdere, vel fœdus continentem.

8. *Sanguis fœderis*, Figura hæc ſanguinis Chriſti, quo teſtamentum nouum confirmatum.

10. *Opus*, forte thronum, quidam menſam interpretantur.

11. *Receſſerant*, ſc. ſeniores à populo, propius ad Deum accedentes, de filiis vero, pro, à filiis Hebr. nec ad ſeparatos (ſc. Principes) filiorum Iſraël, miſit manum ſuam, Chald. Principibus autem filiorum Iſrael nullum incommodum fuit.

16. *Caliginis*, ſc. vbi Deus. Cuius incomprehenſibilitas per caliginem ſignificatur, alioqui lux eſt.

17. *In conſpectu*, &c. ſc. Moſi aliter Deus apparebat.

CAPVT XXV.

2. PRimitias, Hebr. oblationem. Chald. & 70. primitias.

4. *Hyacinthum*, ſc. ſericum, ſeu pannos aut lanam coloris cærulei. *Coccum*, ſc. lanam vel ſericum cocco tinctum.

Pilos, ſc. pannos ea pilis.

5. *Ianthinas*, i. Taxorum, vel hyacinthinas, i. violaceas. Sic & ſupra. *Setim*. Cedri eſt genus quoddam.

6. *Vnguentum*, Hebr. oleum vnctionis, ſcil. quo vngendi ſacerdotes. *Thymiamata*, ſc. ſuffitum.

9. *Oſtendam*, Hebr. & Chald. & 70. oſtendo

10. *Cubitos*, ſcil. vulgares, continet autem cubitus palmos duos, palmus autem digitos duodecim.

11. *Coronam*, i. limbum, ſeu labium. Vulgo dicitur, cornice.

12. *Latere*, ſcil. ſecundum latitudinem. Vide Num. 59.

16. *Teſtificationem*, i. legem, quæ Dei voluntatem teſtatur, ſc. Decalogi tabulas.

17. *Propitiatorium* erat id velut cœlum arcam tegens, vt ſolet fieri rebus pretioſis, vel, vt quidam volunt, ipſum arcæ operculum. Dictum verò propitiatorium, quod ibi ſe Deus propitium exhiberet, dicitur & oraculum, quod ibi reſponſa daret.

18. *Productiles*, i. ea auro ductili, vt eſt Hebr. *Oraculi*, Hebr. Propitiatorij.

19. *Cherub*, Auguſt. quæſt. 105. in Exod. Erant, inquit, Cherubim ſpecie animalium. Quidam dicunt fuiſſe figura pueri. Vide Ezech. 1. *Latere*, Hebr. extremo.

20. *Tegam*, Hebr. indicatur, debere ab extremitatibus propitiatorij ſurgere, ſeu extare, & ipſum alis tegere.

22. *Præcipiam*. Hebr. conueniam te, ſeu teſtificabor tibi, 70. Agnoſcar tibi.

24. *Labium*, Hebræus coronam. Vide ſupra num. 11.

25. *Ipſi labio*, pro, in ipſo labio, ſc. vtrimque & ſupra, & infra, nempe indicat, primo faciendum labium, ſeu limbum, deinde in eo ex vtraque parte, ſc. ſuperiori, & inferiori ponendam *coronam interraſilem*, i. ſculpturis ornatam, atque ad hunc ſenſum lectio noſtra reducenda eſt: quod autem dicitur *altam*, intellige profundam, ſ. ex parte inferiori erat 4. digitorum, & totidem ex ſuperiori.

29. *Acetabula*, i. ſcutellas, ſeu vaſa concaua in quibus ponendi panes. *Phialas*. ſc. ad libamina, vel ſecundum quoſdam ad thus. Vide Apocalypſis 5.

30. *Propoſitionis*, id eſt, propoſiti ſemper ante Dominum.

31. *Ductile*, ſc. malleo factum. Not. quod conſtabat haſtili ſeu trunco recto, tum calamis ſex curuis è trunco ductis hinc inde, ſub quorum paria ſingula erat vna ſphærula; deinde tres in vnoquoque calamo ſcyphi, ſupráque ſphærula vna, & poſtremo lilium ſub lucerna. Erat & in ipſo ſub ſphærula inferiori ſcyphus. Quidam tamē putant ſuper vnumquemque ſcyphum fuiſſe ſuam ſphærulam, & lilium, quod non eſt improbabile. Puto ego hic magnum latere myſterium: eſſe. enim *Candelabrum* Eccleſiæ figuram; *Scyphum, & Sphærulam*. Euchariſtiæ, ſc. calicis, & hoſtiæ; *Lilium* autem humanitatis Chriſti & lumen diuinitatis. Iam ſeptenarius numerus perfectionem ſignificat. Poteſt & Candelabrum Chriſtum ſignificare.

33. *Nucis*, ſc. amygdalinæ per medium diuiſæ. *Calamos*, intellige ſex curuos, non calamum haſtilis rectum, in quo ſcyphi quatuor vt infra dicitur.

34. *Candelabro*, i. haſtili, ſeu trunco.

35. *Sub duobus*, q. d. ſub vtroque pari calamorum, ſc. infra vtrumque.

37. *Ex aduerſo*, i. verſus eam partem, ad quam verſum candelabrum, ſecundum latitudinem. ſc. in apertum aërem, non in ſe inuicem. Vide Numer. 8.

39. *Talentum*. Vulgare, ſeu profanum lib. 60. ſacrum vero 120. Libra autem quæ & Mina, & pondo vnciæ 12. Ita quidam. Alij verò, Talentum conſtare minis centum, minam verò drachmis ducentis quadraginta: quod magis probo. Vide. Ezech. 45. & 2. Paral. 25.

CAPVT XXVI.

Vide cap. 36. & ſequenti.

1. **R***Etorta*, ſcil. filis ſuſo retortis, vt fit: quidam tamen filum duplicatum intelligunt. *Varietas*, Hebr. Cherubin, q. d. ſparſas imaginibus alatis, Chald. Figuras Cherubim. *Plumario*, i. vt ſolent quæ fiunt ex variis plumis, Phrygionicum quidam vocant, vulgo Rieamatura, ſc. erant ſparſæ alatis Cherubinis.

4. *Summitatibus*, i. extremitatibus. Not. quod cortinæ quinque conſuræ, cum aliis quinque itidem conſutis, per anſulas, ſeu laqueolos centum ad 50. aureos circulos coniungebantur.

6. *Circulos*, ſc. alligandos vtrimque anſulis, ſeu laqueolis cortinarum.

7. *Saga*, ſc. cortinas *Cilicina*, ſc. de pilis caprarum, vulgo Ciambellotto. *Operiendum*, ſc. ſuper cortinas primas, omnes enim cortinæ tecti vice operiebant, & etiam latera tegebant Tabernaculi fere vſque ad terram. Ligabantur autem inter ſe ſecundum latitudinem, erat vero ſpatium longitudinis tabernaculi cubiti 30. altitudinis 10. itemque latitudinis. Itaque quod ſupererat cortinarum, pendebat. Tegebant autem longitudinem tabernaculi ſecundum latitudinem ſuam, latitudinem vero, ſecundum longitudinem.

9. *Fronte*, ſcil. ad anteriorem partem Tabernaculi.

Duplices, i. extremitatem pendentem reducas in tectum, vertendo vt ſolent, quæ duplicantur. Vide infra.

11. *Vnum Sagum*, ſc. vndecimum. *Ex medietate*, Not. ad huius loci totius intelligentiam, quod cùm ſaga hæc vndecim eſſent, excedebant cortinas de quibus ſupra, latitudine, itemque longitudine, quia 30. cubitorum, ex quatuor ergo cubitis latitudinis quibus excedebat, duo duplicati tegebant pendentes anteriorem partem tabernaculi, & duo poſteriorem. Item duorum cubitorum, quibus longitudo excedebat, alter pendebat ex vno latere tabernaculi: alter ex altero.

26. *Quinque*, ſcil. quinque ordines vectium à ſummo ad imum.

28. *A ſummo ad ſummum*, i. ab vna extremitate ad alteram.

31. *Pulchra varietate*, Hebr. Cherubim, ſc. figuris alatis, quæ puerulos reſerrent.

33. *Sanctuarium*, &c. Hebr. ſanctitas, & ſanctitas ſanctitatum, quaſi dicat, ſanctum, & Sanctum ſanctorum.

CAPVT XXVII.

1. **A***Ltare*, ſcil. holocauſtorum, quod extra Tabernaculi tectum ſubdio erat.

3. *Fuſcinulas*, inſtrumenta erant cum dentibus ad extrahendas ex olla carnes.

5. *Quas pones ſubter arulam altaris*, Heb. quam pones ſubter ambitum altaris Chald. & pones eam ſub circulo altaris.

Medium, ſc. intra, ſecundum quoſdam, vt ligna ſuſtineret. At infra cap. 38. indicatur, fuiſſe extra in ambitu altaris ab infima altaria parte vſque ad eius medium, id quod etiam confirmat quod hic de vectibus dicitur.

8. *Inane*. Erat autem vſque ad medium plenum terra, ſecundum quoſdam, ſecundum alios, lapidibus. Vide 1. Machab. 4.

9. *Atrium*, ſcilicet, intra quod erat tabernaculum.

18. *Quinque*, ſc. vt populus poſſet vndique tabernaculum videre, non impeditus atrij altitudine.

19. *Paxillos*, ſc. quibus terræ infixis cortinæ funibus alligabantur, ne agitarentur.

20. *Lucerna*, pro lucernæ, ſc. candelabri.

Semper, i. per totam noctem: nam interdiu erat extincta, vt proxime indicatur, & 1. Reg. 3.

21. *Teſtimonij*: Alij vertunt conuentus, quod eo Deus conueniret. Vide cap. 25. & Num. 17. vel fœderis, quod illic Dei lex eſſet, & fœdus, quæ teſtimonij nomine ſignificantur. Vide infra c. 33. *Teſtimonio*, i. coram arca teſtimonij. Chald. ante teſtamentum.

Collocabunt, Hebr. diſponent, ſeu apparabunt. Chald. ordinabunt, 70. incedent. *Cultus* Hebr. ſtatutum, q. d. mos, ſeu ritus.

Succeſſiones, Hebr. generationes.

CAPVT XXVIII.

2. **V***Eſtem*, Hebr. & Chald. veſtes, 70. veſtem. *Gloriam, & decorem*, i. ſplendorem, & ornamentum.

3. *Sapientibus corde*, i. peritis artificibus.

Prudentia, Hebr. Chald. & 70. ſapientiæ, q. d. arte. *Sanctificatus*, i. conſecratus.

4. *Rationale*. Hebr. pectorale, 70. λόγιον, ſeu λογεῖον, quæ duo, Dei oracula ſeu reſponſa indicant. Atque hue teſtendum eſt verbum Rationale, ſeu Rationale Iudicij: Dei enim cuncta plena ratione & iudicio. Adde quod in eo erat doctrina & veritas quæ ad rationem pertinent.

Superhumerale. Hebr. Ephod, carebat id manicis, ſecundum quoſdam, quod alij negant. *Tunicam*, Hebr. & Chald, pallium.

Lineam, ſc. tunicam: erat vero ſecundum Ioſephum ex byſſo, talaris, & ſtrictis etiam manicis.

Strictam, Hebr. ocellatam ſeu occultam, ſc. oculis erat contexta opere Phrygionico, vt quidam aiunt. Alij enim negant. Nam Hier. recte vertit ſtrictam, vt & 70.

Cidarim, i. Tiaram pileoli rotundi forma.

6. *Polymito*, ſc. vario, vt ſolent tapeta, ſupra vertit plumario.

7. *Summitatum*, id eſt, extremitatum, ſcil. ſub brachiis.

In vnum redeant, id eſt, coniungantur, vt eſt Hebr.

8 *Textura*, ſcil. balthei, vt indicatur Hebr. & Chald.

9. *Onychinos*, 70. Smaragdos. *Filiorum*, dicunt quidam & hic, & in lapidibus rationalis, non Leui fuiſſe ſcriptum, ſed Ephraim & Manaſſe qui cum reliquis faciunt 12. tribus, ſed aliter ſentit Chald. vt infra dicetur.

10. *Natiuitatis*, ſc. vt prius nati, priori ſint loco, & indextro humero priores ſex.

11. *Gemmary*, i. artificis gemmas ſculpentis.

12. *Latere*, ſc. ſuper humeros. *Memoriale*, i. in memoriam, ſc. Deo, vel Aaroni.

13. *Vncinos*, Hi erant in ſummitate ſuperhumeralis quibus alligandæ catenæ, vt dicitur infra verſ. 25.

14. *Cohærentes*, q. d. opere intorto more funium, vt indicat Hebr. & ſic etiam inf.

15. *Iudicij*, ſc. quia ſine illo nunquam ius dicebat in re graui, vel quia continebat Vrim, & Thommim, vnde etiam & Rationale dictum.

16. *Quadrangulum*, i. quadrum æquilaterum, *Duplex*, i. duplicatum. *Palmi*, ſc. 12. digitorum ſeu ſemicubiti, vt ex Hebr. & 70. apparet.

17. *Sardius*,

17. *Sardius*,&c. Nota quod Chald. Cant.5. ait, ſcriptos fuiſſe in *Sardio*, Ruben; in *Topazio* Simeonem; in *Saphiro* Leui;in *Carbunculo* Iudam; in *Smaragdo*, Iſſachar; in *Iaſpide* Zabulon; in *Berillo* Dan; in *Achate* Nepthalim; in *Amethyſto* Gad; in *Chryſolito* Aſer; in *Onychino* Ioſeph; in *Ligurio*.Beniamin. Nempe aliter lapides enumerat,quam noſter textus.

20. *Chryſolytus*,Hebr.Tharſis,ſc.à colore maris, quod ſi quietum,cæruleum eſt;aureum vero,ſi Solradiis percuſſum. Symm hyacinthum vertit vt etiam Hier.Cant.5.nempe ob colorem hyacinthi, qui cæruleus eſt, adeoque etiam maris.

Per ordines ſuos. Hebr. in repletionibus ſuis, id eſt, palia quas replent, Chald. in cælaturis ſuis.

21. *Nomina*, ſcil. inſculpta.

22. *Cobarentes*. Vide ſupra num. 14. Et nota, quod hæ videntur eſſe catenulæ, de quibus ſuprà.

23. *Summitate*, id eſt, extremitates, ſcil. angulis ſuperioribus.

26. *Summitatibus*, i. extremitatibus, ſc.angulis inferioribus.

Poſteriora, i.inferiorem partem.

27. *Iuntima*, ſcil. Rationalis, vbl alij duo annuli.

30. *Doctrinam*, *& veritatem*. Forte litteria deſcriptæ erant; Auguſt.in Exod.quæſt.117.Cyril.in expo. Symboli Nicæni ait, iſta duo fuiſſe ſcripta in medio lapidum, & figuraſſe Chriſtum in medio duodecim Apoſtolorum,Heb. Vrim,& Thummim, id eſt, illuminationes, & perfectiones, ſcil. iis oportet præditum eſſe Pontificem. Pluralis v. numerus ſolet in ſcriptura adhiberi ad copiam ſeu perfectionem, & excellentiam ſignificandam 70. Dilosin, & Alithiam, δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν, id eſt, doctrinam, ſeu manifeſtationem, & veritatem,vt Vrim אורים ſitè Iarah ירה, id eſt,docuit Thummim תומים ab Aman, אמן, id eſt, credidit.

Iudicium,i.Rationale iudicij,vel curam,& ſolicitudinem per illud ſignificatas.

31. *Superhumeralis*,i.cui immediate ſupponitur ſuperhumerale. Hæc ſup. dicta eſt Tunica.

33. *Tintinnabulis*. Iuſt. in Triph. ait fuiſſe 12. in figuram 12. Apoſtolorum, quorum ſonus in omnem terram erat exiturus. Alij multo plures fuiſſe putant. Vide Eccli.45.Hier.epiſt.ad Fabiolam Ioſeph lib.3.Antiq.c.8.

35. *Moriatur*, ſcilicet, me puniente, ſi aliter faciat.

30. *Sanctum Domino*. Alij ſanctitas Domino, quaſi dicat, ſanctua eſt Dominus, ſancteque colendus.

37. *Tiaram*, ſcil. hyacinthinam, ſecundum Ioſephum.

38. *Quæ obtulerunt*, q.d. commiſſas, dum non rite offerunt ſeque ſanctificant, vt debent;vel eorum, pro quibus ipſi Deo ſacrificia obtulerunt. *Portat* autem,ſc.pro iis Deo ſupplicaturus, & ſatisfacturus, in Chriſti figuram,ſit eis, q. d. vt populum Domino reconciliet.

39. *Stringes tunicam*, &c.i.facies ſtrictam tunicam ex byſſo, vel cinges eam byſſina zona. Erat hæc veſtis omnium prima, & plena, ſecundum quoſdam, vt ſupra dixi.oculis factis opere Phrygionico, ſeu Ricamatura, vt vulgo dicitur. *Balteum*, ſc.ad cingendum Ephod.

Plumarij, ſc. variorum colorum,

41. *Conſecrabis*,Hebr. implebis, ſc.dana in manua quod offerant. Id n.fiebat in ſacerdotum conſecratione. Itaque in ſcriptura implere manum ſignificat conſecrare in ſacerdotem. Senſus ergo hic eſt. Conſecrabis eos in ſacerdotes ſanctificabiſque, &c. explicatio præcedentis.

42. *Linea*, ſc.ex byſſo, vt ait Ioſephus. *Femora*, ſc.tota tegebant vſque ad genua.

43. *Res* ſc. iſta omittendo *Legitimum*,q.d.ritus, Hebr. Statutum.

CAPVT XXIX.

1. IN *ſacerdotio*, i. in ſacerdotij functionem. Chal. ad miniſtrandum coram me. *Immolatos*, id eſt, integros, & quibus nihil deſit.

2. *Cruſtulam*, i. placentulas.

5. *Linea*, & tunica, i. tunica ſtricta, & altera laxiori, quæ ſupra dicta eſt, tunica ſuperhumeralis.

7. *Caput*, ſc. depoſita Tiara.

9. *Religione*, Hebr. ſtatuto, q.d.ritu.

Initiaueris, i. conſecraueris, Hebr. impleueris. Vide ſupra cap.28. num.41.

13. *Offeres incenſum*, id eſt, incendes ea, vt ait Chald.

14. *Extra caſtra*, figura Chriſti.

Pro peccato, Hebr. peccatum, i.ſacrificium pro peccato. Sic 2. Corinth.5. Not. vero Deum velle illa comburi, quæ concupiſcentiam fouent, ſc.renea, adipem,epar,&c.

17. *Pedes*, id eſt, crura.

18. *Oblatio*, i. holocauſtum, Hebr.dicitur Holah עלה quod aſcendat, ſc. in fumum conuerſum Græce ὁλόκαυστον. Holocauſtum, q. d. totum combuſtum.

22. *Et aruinam*, pro, id eſt, aruinam, ſcilicet adipem.

24. *Super manus*. Hinc conſecratio ſacerdotis dicitur impletio manus, & conſecrare manum implere.

Eleuans, ſc. oblationem. Sic & Euchariſtia eleuatur in Miſſæ ſacrificio. Not.quod oblationem eleuantes manibus, mouebant ab Oriente in Occidentem, & à Septentrione in Meridiem, quo ſignificabant Deum eſſe totius orbis Dominus, Fit & quiddam ſimile in Miſſis Pontificalium. vt videre eſt Romæ in Sacello Papæ.

26. *Sanctificabiſque*, i. tanquam ſanctum ſeparabis, vel conſecràbis eleuando,&c.

27. *Et pectuſculum*, &c. q.d. non ſolum pectuſculum, de cuius conſecratione proxime dictum eſt, ſed etiam armum,&c. *Separaſti*,Hebr. eleuaſti.

28. *Cadentque*, ſcil. talia in ſacrificiia populi. *Primitiua*,q.d.debita ſicut primitiæ. *Initia*,i.partes quædam conſecratæ.

29. *In ea*, pro,cum ea,ſc.ea induti.

30. *Septem*, ſc. continuia quibus durabat ritus conſecrationis. *Vtetur*,ſc.cum dedicatur Auguſt.in Exod.quæſt.129.

33. *Vt ſit placabile*, &c. Senſus eſſet ſecundum Hebr. Quod ſit ſacrificium, per quod expiatio facta ſit, & manuum ſacerdotum conſecratio *Sancti ſunt*, pro, ſancta ſunt,i.ſanctificata, ſc. carnes, & panes.

34. *Sanctificata*, adeoque eodem die comedenda.

36. *Mundabis*, i. expiabis, ſcil. oblato vitulo. *In ſanctificationem*, i. vt ſit conſecratum.

37. *Sanctum ſanctorum*,i. eſt ſanctiſſimum. *Omnis qui*, pro, omne quod, ſc. oblata ſuper illud ſanctificabantur, vt à ſolis ſacerdotibus edi poſſent. Vide c.30.

39. *Veſpere*, Heb. inter duas veſperas. Vide ſupra cap. 12.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

40. *Decimam*,

40. *Decimam*, ſc. ephi, nempe Gomor. Habet Ephi ſata tria. Gomor autem quantum 43. oua, at Chomer, ſeu, ſeu Corus 10. Ephi, ſc. 4300. oua. *Tuſo*, i.tundendo expreſſo. *Hin*, continet 12. Logim. Log vero quantum 6. oua, diciturque ab Hieronym. ſextarius. Eſt autem Hin menſura Ægyptiaca.

41. *Sacrificium eſt*, ſc. holocauſtum. *Conſtituam*, i.conueniam, ſeu adero.

43. *Sanctificabitur altare*, Hebr. ſanctificabitur, ſcil. locus ad Dei præſentiam, Chald. & 70. ſanctificabor.

In gloria, in gloriam, ſeu ob glorioſam meam præſentiam.

45. *Habitabo*, i.præſens ero, & protegens, ſaueuſque, &c.

CAPVT XXX.

a. EX *ipſo*, ſcil. non affixa, ſed eodem ligno, quo altare conſtat producta: erant autem cornua hæc, velut radii quidam ex angulis in altum ſublati, vt quidam putant.

3. *Craticulam*, Hebr. & Chald. tectum. *Aureolam*, pro auream, ſcilicet, limbum, qui vulgo cornice.

6. *Contra velum*, ſcil. è regione, ſed extra ſancta ſanctorum, quotidie enim adolebatur. Vide cap. 40. *Teſtimonij*. ita dicta, quod in ea tabulæ legis, quæ eſt quædam voluntatis Dei teſtificatio. *Teſtimonium*, i.arca teſtimonij.

7. *Aaron*, ſub. vel filij, vt infra. Id enim, & quod ſequitur, erat enim aliorum ſacerdotum. *Componet*, ſcil. repurgando.

8. *Collocabit*, ſc. incendendo. *Ad veſperum*, Hebr. inter duas veſperas. Vide ſup. c. 12. *Sempiternum*, i. perpetuo ritu, vel ſemper in altari tenendum.

9. *Alterius* ſcil. quam eius de qua in fine cap. *Nec oblationem*, &c. ſc. hæc facienda ſuper altare holocauſtorum.

10. *Deprecabitur*, Hebr. expiabit, Chad. & 70. propitiabitur. *In ſanguine*, pro, cum ſanguine. *Quod oblatum*, pro, qui oblatus.

Placabit. Hebr. expiabit, *Super eo*, ſc. altari. *Sanctum ſanctorum*, id eſt, ſanctiſſimum, q.d. res ſanctiſſima.

12. *Iuxta numerum*, pro eorum, qui numerandi ſunt, ſc. 20. annorum, & ſupra. *Pretium*, ſc. ad redimendam animam, i. vitam, ne ſc. alioqui interficiantur, Hebr. expiationem, ſeu redemptionem. *Plaga*, ſc. vt fuit tempore Dauid. 2. Reg. 24.

13. *Ad numerum*, i. qui numeratur. *Templi*, ſc. ſiclus ſacer 4. drachmarum. at vulgaris 2. ſic Talentum templi, ſeu ſacrum libræ 120. vulgare autem 60. Vide tamen ſup. finem cap 25.

14. *Habetur in numero*, i. qui numeratur. *Pretium*, Hebr. & 70. oblationem.

16. *Monimentum*, ſcil. vt Deus recordetur, & placetur.

18. *Labium*, ſcil. concham.

19. *In eo*, pro, ex eo. *Pedes*, ſcil. nudis pedibus miniſtrabant.

21. *Succeſſiones*. Hebr. generationes.

23. *Primæ*, i. præcipuæ, ſeu puræ. *Calami*, ſc. aromatici.

24. *Sanctuarij*, vide ſupra num. 13. *Hin*. vide Ezech 4.

29. *Sanctificabitur*, quaſi dicat, vt qui rem ſanctiſſimam tetigerit, abſtinebit à profanis, & quidquid ipſa tetigerit, cedet in vſus ſacros, vel q.d. antequam ea quiſquam tangat, ſanctificetur. ſcil. ſolis ſacerdotibus, qui ſanctificati, ſeu conſecrati erant, licebit ea tangere. Nunc hæretici quibuſuis permittunt ſacrorum non ſolum contactum, ſed functionem: quamquam quid apud illos ſacrum.

31. *Sanctum erit mihi*, q. d. in vſus ſolum ſanctos ad mei cultum aſſumetur. Chal. Sanctum erit coram me. 70. ſanctum erit vobis, ſc. explicarunt phraſim Hebraicam, vbi ſæpe abundat, mihi, dicunt enim, Ito mihi, pro, ito. ſic Iſaiæ 6. Quis ibit nobis? pro quis ibit? Ita hic ſanctum mihi erit pro, ſanctum erit, ſc. vobis, ſeu apud vos.

32. *Caro*, i. pars aliqua corporis. *Hominis*, ſc. non ſacerdotis. Quidam etiam reges excipiunt, cum in reges vngebantur.

33. *Alieno*, i. non ſacerdoti. *Exterminabitur*, &c. q.d. interficietur.

34. *Onycham*, i. vnguem aromaticum. ſc. leue quiddam, & pellicidum eſt inſtar vnguis. *Ponderis*, Hebræi dicunt accepiſſe Moſem cuiuſque 70. libras.

35. *Thymiama*, i. aromaticum ſuffimentum.

Sanctificatione digniſſimum, i. ob ſanctitatem pretioſiſſimum, Hebr. & 70. ſanctum, Chald. in ſanctificationem.

36. *Sanctum ſanctorum*, i. ſanctiſſimum.

CAPVT XXXI.

a. EX *nomine*, id eſt, præ aliis, ſeu nominatim.

3. *Dei*, i. diuino, ſeu excellenti, *Opere*, i. arte mechanica.

5. *Marmore & gemmis*, Chald. lapidibus pretioſis. Hebr. in fabrefactione lapidis, ſcilicet, pretioſi.

6. *Omnis eruditi*, q.d. etiam aliorum, qui poſſint illos duos iuuare. Vide cap. 36.

7. *Vaſa*, i. inſtrumenta.

13. *Sabbatum*, Hebr. ſabbata, q.d. nolo tamen illa, quæ præcepi, fieri diebus feſtis. *Generationibus*, i. ætatibus, q.d. quamdiu vixeritis.

Vt ſciatis, &c. q.d. vt ſic teſtemini vos eſſe populum meum, à me ſanctificatum, meoque cultui dicatum.

14. *Sanctum*, id eſt, ſanctè colendum. *Morietur*, ſcil. iudicis decreto. *Qui fecerit*, &c. explicatio præcedentis.

16. *Celebrent*, Hebr. faciant. *Sempiternum*, i. de re duratura toto ſtatu veteris legis, itaque dicitur in generationibus veſtris.

17. *Ceſſauit*, Hebr. quieuit, & recreatus eſt, ſeu refocillatus, ſic loquitur ſæpe ſcriptura de Deo humano more, quod metaphoricè intelligendum eſt. neque enim humana in Deo.

18. *Teſtimonij*, id eſt, legis, Dei voluntatem teſtantis.

Digito, id eſt. opera

CAPVT XXXII.

1. PRæcedant, ſcil. per deſertum ducentes.

4. *Vitulum*, ſcil. volebant adurare Apim Ægyptium, ſeu Serapim, qui Bos erat. *Dixerunt*, ſcil. populus.

5. *Domini*, non dicit vituli, ſc. ſperabat Moſen prius rediturum.

6. *Ludere*, ſcil. choreis, & cantu more idololatrarum.

7. *Tuus*. non dixit, meus, quia ab ipſo defecerant idoli cultu.

8. *Oſtendiſti*, Hebr. & 70. præcepi. Chald. præcepiſti.

10. Dimitto

10. *Dimitte me*, q. d. deſine diligere, dilectio enim tua impedit, ne deleam. dicit vero id, non præcipiendo, ſed mouendo, & exprimendo, quid illum à ſupplicio reuocet. Auguſt. in Exod. q. 149. Et deleam eos, &c. pertinet id ad abiectionem Iſraelis, & aſſumptionem Gentium, Hieron. epiſt. 129. *In gentem*, i. præfectum genti, vel patrem gentis. q. d. dabo tibi magni populi præfecturam, vel copioſam poſteritatem.

12. *Eſto placabilis ſuper nequitia*, Hebr. pœniteat te ſuper malo, id eſt, punitione. Vide infra.

14. *Placatuſque eſt Dominus*, Hebr. pœnituitque Dominum.

18. *Adhortantium*, &c. Chal. victorum, nec eorum, qui vincuntur: atque id indicant etiam Hebr.

20. *Contriuit.* Vidi ego Mediolani aurum igni in puluerem redigi, in eius artis officina.

Potum, ſcil. vt diſceret populus contemnere quod in ſeceſſum proiici videbat. Hieronym. epiſt. 128.

21. *Induceres*, quaſi dicat, faceres peccare.

23. *Moſi*, Hebr. Moſi viro.

24. *Egreſſus*, i. factus, ſeu formatus.

25. *Nudatus*, ſcil. apparuerat, quo animo eſſent, vel nudatus Dei protectione *Spoliauerat*, ſc. auro, & Dei gratia, *Propter ignominiam ſordis*, i. idoli cauſa, valde enim ſordidum factum illud, & ignominioſum. 70. in ludibrium hoſtibus ſuis.

Nudum, ſcilicet, Dei gratia, immo & Deo ipſo quem reliquerat.

26. *Domini*, i. pro Domino, ſeu ex parte Domini, q. d. Dei cultor, & gloriæ eius defenſor. *Omnes filij.* Non ſignificat omnes Leuitas congregatos, ſed omnes congregatos, Leuitas fuiſſe.

28. *Triginta tria.* Hebr. Chald. & 70. tria.

30. *Deprecari*, Hebr. expiare ſcilicet, precando Deum. Chald. placare.

32. *Dele*, Auguſt. in Exod quæſt. 147. ſecurus dicit, vt concludatur ratiocinatio, quaſi dicat non me delebis, remitte ergo. Quidam hyperbolem dicunt, ſc. expreſſionem affectus maximi ad populum, non autem deliberati animi, ſic Rachel Geneſ. 30. Da mihi liberos, alioquin moriar.

Libro, ſc. prædeſtinatorum, vel q. d. de numero tuorum. Sequitur enim, *delebo eum*, &c. nemo autem de libro prædeſtinatorum deletur.

34. *Die vltionis*, i. tempore punitionis peccatorum.

35. *Percuſſit*, ſc. per Moſen tunc vel poſtea ſuo tempore, q. d. non impune tulerunt, ſed ſunt poſtea pro illo peccato puniti.

CAPVT XXXIII.

1. TVus, non dixit meus, itam oſtendens Auguſtinus.

3. *Aſcendam*, i. ducam aſcendentem in Palæſtinam, quæ altior Ægypto.

Peſſimum, id eſt, iræ plenum, ſeu acerbum. *Cultu*, i. ornatu.

5. *Dixitque*, pro dixerat enim. *Aſcendam*, pro accedam, more hominis loquitur, qui aſcendere dicitur in mediam turbam. *Depone*, ſc. in ſignum pœnitentiæ.

6. *A monte*, pro, ad montem.

7. *Fœderis.* ita dictum, quod in eo tabolæ, in quibus Dei lex fœdus continens. Hebr. conuentus, 70. teſtimonij.

8. *Tentorium*, i. Tabernaculi atrium.

10. *Per fores*, i. ad fores.

11. *Facie ad faciem*, i. familiariſſimè. *Puer*, i. iuuenis. *Tabernaculo*, i. Tentorio.

12. *Ex nomine*, i. præ cæteris, ſeu vt electum inter multos. *Inueniſti gratiam*, i. mihi es gratus.

13. *Faciem*, Hebr. viam, ſcil. per quam populum ducam, Chald. viam bonitatis tuæ, 70. teipſum aperte.

Reſpice, &c. Hebr. vide, quod populus tuus ſit gens hæc, q. d. (vt interpretatur Chal.) ſcis hunc tuum eſſe populum.

14. *Facies mea*, i. ego ipſe.

15. *Vt glorificemur ab omnibus populis*, Hebr. & 70. & glorificemus præ omnibus populis.

18. *Gloriam*, i. maieſtatem, q. d. te, quantus ſis.

19. *Omne bonum*, i. me. *vocabo*, i. clamabo. *In nomine Domini*, i. nomen Domini, ſc. dicens, Dominus adeſt. 70. Dominus coram te ſc. id erat Dominus, ſeu Angelus clamaturus. *Miſerebor*, &c. Repetitio ſignificat firmitatem miſericordiæ, vel gentes, & Iudæos Auguſt. in Exod. quæſt. 154.

20. *Videre faciem meam*, ſc. in vita, quæ agatur mortalibus ſenſibus. Auguſtin. ibidem. *Et viuet*, ſc. opus eſt abſtrahi à ſenſibus, & velut mentem à vita. Aug epiſt. 112.

21. *Locus*, ſc. vbi ſoleo tecum loqui Aug. per locum intelligit Eccleſiam.

22. *Foramine.* Apparet Moſen ex antro per foramen aſpexiſſe Dominum tranſeuntem, forma aliqua, forte humana.

Protegam, i. tegam. Hebr. operiam, ſcil. ne poſſis videre anteriora mea.

23. *Tollamque*, ſc. vt poſſis videre. *Poſteriora*, i. tergum abeuntis. Auguſt. 1. de Triu. carnem interpretatur poſtremis temporibus ſuſceptam. *Faciem*, i. diuinitatem.

Non poteris. Vide ſup. verſ. 20.

CAPVT XXXIV.

1. VT *aſcendas ſtatim*, Hebr. & aſcendas mane.

3. *E contra*, i. è regione, ſc. prope.

4. *De nocte*, ſc. diluculo, vt eſt Hebr.

5. *Stetit Moſes* &c. Hebr. & Chald. indicatur, ſtetiſſe Deum, & clamaſſe *in nomine Domini*, i. nomen ſuum, ſc. dicendo Dominus eſt, i. adeſt, vt ſupr. promiſerat. Vide Num. 14.

6. *Ait Dominator*, &c. Hebr. clamauit, dominator Dominus Deus, &c. ſc. vt ſint Dei verba, non Moſis iuxta dicta ca. ſuperiore. Chald. tamen indicat, eſſe Moſis.

7. *In millia*, Vide ſupr. cap. 20. *Nullúſque apud te per ſe eſt innocens*, Hebr. non habebit pro innocente eum, qui nocens eſt, q. d. puniet reos, *Reddis*, i. punis. *Tertiam.* Vide Num. 14.

9. *Poſſideas*, ſc. vt tuos, ſeu vt hæreditatem.

10. *Videntibus cunctis*, Hebr. coram omni populo tuo.

11. *Ante faciem tuam*, ſuſtinet hic Moſes perſonam populi.

14. *Æmulator* i. zelotes. repetitio. Vide ſupr. cap. 20. 5.

15. *Fornicati*, i. ſpiritualiter per idololatriam, vt ſtatim explicatur.

18. *Neuorum*, &c. Vide ſupra cap. 23. vbi hæc fere omnia.

19. *Meum erit*, i. mihi offeretur.

20. *Aſini*, quia immundus. Idemque intelligit de cæteris animalibus immundis. *Pretio*, i. ouis. *Vacuus.* vide ſupra cap. 23.

21 *Arare*, &c. q. d. Nolo ſabbatum violari arandi aut metendi neceſſitate.

22. *Hebdomadarum*

22. *Hebdomadarum*, ſc. Peotecoſtes. *Redeunte*, ſc. æquinoctio Autumnali.

23. *Omnipotentis*, Hebr. Dominatoris.

35. *Mane*, Hebr. vſque mane.

28. *Panem, & aquam*, i. cibum & potum. Aug. in Exod. q. 165. *Scripſit*, ſc. Deus.

29. *Cornuta*, i. radios emittens, Hebr. radians. 70. glorificata, i. ſplendida.

23. *Impleuitque*, i. dum impleret, ſeu loqueretur, vel poſt illos ſermones, cum aliis locutus, q. d. etiam poſt illa verba, quoties loqoendum ei cum hominibus velabat faciem.

CAPVT XXXV.

3. IGnem, ſc. ad lucrum in fornace, aut furno, aut ad coquendos cibos, nam ad illuminandum, aut calefaciendum licebat.

5. *Prono*, i. prompto ſeu liberali.

11. *Paxillos*, Hebr. & Chal. columnas.

19. *Vſui*, ſcil. ad iouolucodas res Tabernaculi in profectione.

21. *Primitias*, Hebr. oblationem.

22. *Dextralia*, i. brachiorom ormenta, vt indicat vox Hebr. *Vas aureum*. Apparet etiam omnia vaſa aurea obtuliſſe, vt explicat Chald. & 70.

30. *Ex nomine*, i. nominatim.

35. *Abietarij*, i. fabrilia. *Plumarij*, i. Phrygia, *Noua quoque*, id eſt, pulchra & ingeoioſa, vt indicant Hebr.

CAPVT XXXVI.

Vide cap. 26. & ſeq.

3. VOta, i. ſpontaneas oblariones, vt eſt Hebr.
4. *Venite*, ſc. ad Moſen.

6. *Cantari*, pro euulgari.

8. *Opere vario*, Hebr. Cherubim. Vide ſupra cap. 26.

Polymita, ſc. Phrygionica.

13. *Circulos*. Alij fibulas, ſeu vncinos. *Morderent*, i. prehenderent.

20. *Stantes*, i. erectas.

33. *Alium*, Hebr. medium, ſcil. qui intra tabulas ioduceretur, erat vero iſte vnus è quinque, non ſextus. *Medias Tabulas*, ſcilicet, alij vectes exterius per annulos, ſeu armillas inducebantur, duo ex parte ſuperiori tabularum, duo ex inferiori. iſte vero per ipſas tabulas in medio.

35. *Velum*, ſc. ante ſancta ſanctorum. *Varium*, atque diſtinctum, Hebr. Cherubim. Chald. Figuras Cherubim.

37. *Tentorium*, i. aliud velum exterius, *Plumarij*, Hebr. Roqem רקם q. d. Recamatoris.

38. *Quas & operuit auro*. id non eſt Hebr. Chal nec apud. 70.

CAPVT XXXVII.

1. DVos ſemis, pro, duos, & ſemis.
8. *Summitate*, i. extremitate.

14. *Contra*, i. è regione, ſcil. ſubtus.

17. *Lilia*, ſic Chal. & 70. Alij flores.

19. *Æquum*, i. æquale, vel ſimile.

20. *Velle*, id eſt, ſtipite, Hebr. Chald. & 70. candelabro.

26. *Craticula*. Sic 70. At Hebr. & Chald. tecto.

29. *Ad ſanctificationis vnguentum*, 70. Vnctionis ſanctum, Chald. ſanctæ voctionis. atque hæc magis indicaot. Hebr.

CAPVT XXXVIII.

1. QVadrum, ſcil. par erat longitudo, & latitudo.

4. *Et ſubter eam in altaris medio arulam*. Hebræus Chald. ſubter ambitum eius (ſcil. altaris) ab infra vſque ad medium.

5. *Summitates*, i. extremitates.

8. *Labrum*, id eſt, concham. *Speculis*. ſc. æreis. *Excubabant*, ſcil. vigilantes in oratione relicta vanitate, & ornatu.

21. *Ceremonias*, i. miniſterium, vt eſt Hebr. Chald. & apud 70. ipſi enim tranſportabant, & ſeruabant.

Per manum, i. opera.

23. *Plumarius*, Hebr. Roqem, i. Recamator (vt ita dicam) ſeu acupictor.

26. *Armatorum*, i. aptorum ad arma ferenda, ſeu ad bellum.

27. *Centum talenta*. Hebr. centum talenta, & mille, & ſeptingenti, & ſeptuaginta & quinque ſicli. Not. quod talentum vulgare libræ 60. (ſacrum vero 120.) Libri ſicli 25. ſiclus vulgaris drachmæ 2. ſacer vero, ſeu ſanctuarij 4. Vide tamen ſupr. cap. 25.

29. *Duo millia*, &c. Id quidem coniungunt cum ſicli. leguntque duo millia quadringinti ſicli. quam lectionem Chald. ſequi videtur. Poteſt etiam legi, Talenta duo millia, & ſeptingenta, & ſicli quadringenti, 70. legunt, Talenta trecenta ſeptuaginta, & duo mille, & quadriogenti ſicli.

CAPVT XXXIX.

1. SAnctis, i. ſanctuario.
3. *Torqueri*, ſub, & texi. *Colorum*, i. filorum dicti coloris.

4. *Summitatum*, i. extremitatum.

9. *Quadrangulum*, i. quadratum. *Duplex*, i. duplicatum.

10. *Verſu*, i. ordine.

15. *Coherentes*. i. complicatas.

16. *Vtroque latere*, Hebr. duabus extremitatibus.

18. *Ante & retro*, i. in principio, & fine; vel à rationali, quod in pectore ad ſoperbumerale, quod velut retro erat. Vide ſup. cap. 28.

21. *Contra medium*, Hebr. in medio.

28. *Coronulis*, i. ornamento circum. ſeu byſſinæ vitiæ gyris quibuſdam, vt ait Ioſephus.

30. *Sacra venerationis*, Hebr. coronæ ſanctæ, ſeu coronam ſanctitatis, vt vertit Chald.

32. *Et tecti*, pro, id eſt, tecti, ſc. tentorij.

38. *Vnguentum*, i. oleom voctionis. *Tentorium*, id eſt. velum.

40. *Tectum*, i. Tentorium.

42. *Obtulerant*, Hebr. attulerunt ad Moſen.

CAPVT XL.

2. PRimò, ſcil. anni ſecuodi ab egreſſu ex Ægypto.

3. *Pones ſuper eam, quæ ritè præcepta ſunt*, Hebr. ordinabis ordinationem eius, q. d. diſpones eam, vt ego diſponi iuſſi.

11. *Vt ſint*, Hebr. Chald. & 70. & erit altare, ſc. quod ſequitur. *Sancta ſanctorum*, Hebr. Sanctitas ſanctitatum, i. ſanctiſſimum.

12. *Lotos aqua*. De hoc dictum eſt ſupra per anticipationem.

13. *Proficiat*, Hebr. ſit Nor. hic ab interprete dictum

Digitized by Google

ictum breuiſſimè, & conciſè. quod Hebr. fusè, & diſtinct. ſc. lauandos, induendos, & vngeodos Aaron. & filios, &c.

20. *Teſtimonium*, i. Decalogi tabulas.

32. *Tectum*, id tentorium, ſeu tabernaculum, ſic ſupra ver. 16.

34. *Gloria*, ſcil. nubes; vt ſtatim dicitur, ve claritas ſeu ſplendor.

35. *Maieſtate Domini coruſcante*, Hebr. gloria Domini tabernaculum implente.

38. *Manſiones*, Hebr. profectiones, id eſt, quoties proficiſcebatur.

LEVITICVS,

Scilicet, de Leuitarum officio.

CAPVT I.

1. P*Ecoribus*, Hebr. animalibus.
2. *Omibus*. Hebræa vox etiam Capras ſignificat. itaque quidam verterunt, Pecore, ſeu pecudibus, vt infra vertit interpres noſter.

3. *Holocauſtum*, totum comburebatur, quod nomen ipſum indicat, q. ὅλον καυςὸν. *Armento*. Hebr. Bobus. *immaculatum*, i. ſine vllo vitio, ſc. perfectum.

Tabernaculi, i. tentorij, ſeu atrij. ſic Num. 4.

4. *Manus*. Sic ſignificans ſe ſponte offerre, vel pœnam ſuis peccatis debitam velut illi imponens. Vide infra cap. 16.

5. *Immolabitque*, ſcilicet, opera ſacerdotis; vel Leuitæ mactabit.

Domino, i. Domini altari, vel q. d. ante tabernaculum Domini.

6. *Concident*, ſc. ſacerdotes, vel Leuitæ.

7. *Ignem*, conſeruabatur is perpetuo in medio altaris, erat. n. id cauum. Vide infra c. 6.

9. *Pedibus*, i. cruribus, vt ex Hebr. *Holocauſtum, & ſuauem odorem*. Chald. holocauſtum gratiſſimum. Sic infra.

10. *Oblatio*, ſc. in holocauſtum.

11. *Immolabit*, i. mactabit, ſcil. Sacerdos, aut Leuita.

13. *Adolebit*, i. incendet.

14. *Auibus*, erat id pauperum. Vide infra cap. 12.

Pullis. In columbis pulli meliores ad cibum, in turturibus, grandiores. Sunt autem Deo meliora offerenda.

Eam, ſcil. oblationem.

15. *Rupto*, ſcil. vngue vt ex Hebr. patet. *Crepidinem*, i. extremitatem, ſcil. circa parietem, vt eſt Hebr. & Chald. ita, ſcil. vt ad baſim perueniat, vt eſt apud 70.

16. *Veſicam*, id eſt, ſinum illum, in quem aues cibos prius immittunt, quam in ſtomachum, ſoletque habere frumenti grana, quæ Chald. vocat ſtercora, ait enim proiiciendam cum ſtercoribus. 70. πρόλοβον, prolobon, vocant. Solent. Poſtea extra caſtra efferendi, vt dicitur infra cap. 6.

17. *Aſcellas*, pro axillas, i. alas.

CAPVT II.

1. A*Nima*, id eſt, homo, *Sacrificij*, ſcilicet, cibarij. Fiebat id ex rebus inanimatis, vt pane, thure, farina, oleo, &c. Hebr. מנחה Minchah, i. munus.

2. *Pugillum*, id eſt, quantum pugillus capere poſſet.

Super altare, ſc. incendendum.

3. *Sanctum ſanctorum*, ideſt, ſacroſanctum, adeoque à ſolis ſacerdotibus comedendum.

4. *Pane*. Alij placentas. *Conſperſos*. Alij commiſtos, vel tinctos, ſcilicet, adhibebatur oleum paſtæ, vel ante coctionem ſeu frixionem, vel in ipſa, vel poſt ipſam.

9. *Memoriale*, ſc. partem, quæ velut Deo reducat in mentem ipſum offerentem.

10. *Sanctum ſanctorum*, i. ſacroſanctum, q. d. Deo dicatum, & oblatum.

Offertur, ſcilicet, adolenda, vt ſtatim dicitur.

11. *Abſque fermento*, ſcilicet, ſynceritatem Deus requirit.

Mellis, ſcilicet, Deo non placent corporales delitiæ.

12. *Ac munera*. Hebr. Chald. & 70. Domino.

Ponentur, ſcilicet, vt incendantur, cedebant enim in vſum ſacerdotis. Vide inf. cap. 7. & 23. de oblatione fermentati.

13. *Sacrificij*, ſc. cibarij, vt Hebr. indicatur. Ac Chald. & 70. ad omne ſacrificium extendunt. Id quod conformius Mar. 9. vbi dicitur, omnis victima ſale ſalietur.

14. *Virentibus*, q. d. recentibus, & teneris, *Confringes*, ſc. tundendo.

15. *Quia oblatio*, &c. q. d. ſic enim ſibi Dominus offerri vult.

16 *In memoriam*, pro, memoriale. q. d. eam partem oblationis, quæ Deo offertur, vt offerentis meminerit. Vide ſupr.

CAPVT III.

1. P*Acificorum*, ſcil. pro pace, i. proſperitate aliqua impetrata à Deo, vel impetranda. Vide infra cap. 7.

2. *Tabernaculi* ſc. atrij ſacerdotum.

3. *Intrinſecus*, ſc. intra vitalia, ſeu inteſtina.

4. *Ilia*, Hebr. quo teguntur ipſi, qui eſt iuxta ilia. Vide infr. *Renunculis*, i. renibus.

8. *Tabernaculi*, i. atrij. Vide infr. c. 4. vbi intelligitur id intra atrium vbi altare.

16. *Omnis adeps*, &c. q. d. omnis ſacrificij adeps incendetur ad honorem Domini.

17. *Adipem*, ſcilicet ſacrificij. Quidam tamen ad omnem referunt, ſicut & ſanguinem. Vide infra cap. 7.

CAPVT IV.

2. I*Gnorantiam*, i. errorem, ſeu incogitantiam. *Feceris*, ſc. committendo, vel omittendo.

3. *Sacerdos*, ſcilicet, ſummus, & explicat Chald. & 70.

Qui vnctus eſt, q. d. poſtquam vnctus eſt. *Delinquere faciens populum*, ſcilicet, ſuo exemplo. Hebr: ad delictum populi, id eſt, (vt quidam interpretantur) peccato, quo populus peccare ſolet.

4. *Tabernaculi*, i. atrij. *Immolabit*, i. mactabit ipſe.

6. *Sanctuario*, ſcil. quod dicitur Sancta ſanctorum.

7. *Gratiſſimi*, Hebr. & Chald. Aromatum, 70. compoſitionis. *Domino*. Hebr. Chald. & 70. coram Domino. In introitu, pro, quod eſt in introitu, vt eſt Hebr. & Chald.

8. *Vitalia*: i. præcordia, *omnia*, pro qui operit omnia.

Intrinſecus, ſcil. viſceribus incluſus, vel viſcera tegens.

20. *Rogante*. Hebr. expiante Chald. & 70. propitiante.

Propitius erit eis Dominus, Hebr. & Chald. dimittetur eis ſc. peccatum vt explicant 70.

22. *Princeps*, ſc. prælatus quis, vel dignitate eminens.

Vnum è pluribus, pro, aliquid.

24. *Immolauerit*, ſc. ſacerdos.

25. *Tangens*, ſc. ſanguine.

26. *Rogabitque pro eo*, Hebr. expiabit eum, Chald. & 70. propitiabit pro eo.

27. *De populo terræ* q. d. aliquis e plebe.

35. *Arietis*, Hebr. agni, ſeu ouis. *Rogabitque*, &c. Hebr. expiabit cum ſacerdos peccato, ſeu propitiabit pro peccato, vt vertunt Chal. & 70. ſic & c. ſequenti.

CAPVT V.

1. ANima, i. homo ſic infra. *Et audierit*, i. cum audierit, vel, q. d. ſi quis peccet, & alter audierit.

Adiurantis, ſc. iudicis, vt dicat veritatem. *Teſtiſque*, ſc. vocatus, vt rem prodat. *Portabit iniquitatem*, i. à Deu punietur.

2. *Reptile*, ſcilicet, immundum, ſeu mortuum. Not. quod Hebr. multo aliter, ſcilicet, anima, quæ tetigerit aliquid immundum, vel cadauer beſtiæ immundæ, aut iumenti immundi, aut reptilis immundi.

Oblita, Hebr. ignara ſic & infra.

3. *De immunditia hominis*, pro, hominis immundi. *Solet*, ſcil. homo, q. d. quomodocunque immundus ſit ille qui tactus eſt. *Subiacebit*, ſc. vt rea, niſi ſe purget.

4. *Et protulerit*, pro, nempe protulerit. *Male*, ſcilicet, ſe affligere ieiunio, aut aliâ re; vel male ſe quid facturam, vel eſt Hebraiſmus, pro, quidquam, ſeu quid magnum, aut paruum. Vide ſimilem phraſim Geneſ. 31. Num. 29. vbi enim legimus quidquam durius, Hebr. bonum, vel malum, quaſi dicat, aliquid. *Oblita*, ſcilicet, contra iuramentum fecerit, Hebr. ignara, ſeu inſcia.

5. *Agat pœnitentiam pro peccato*. Heb. & Chal. confitebitur peccatum.

8. *Ad pennulas*, ſcilicet, colli, Hebr. contra ceruicem.

11. *Oleum*, ſc. id lætitiam ſignificat pro peccato autem dolendum. *Thuris*, ſc. peccatoris oratio, dum in peccato eſt, non eſt Deo grata.

12. *Monimentum*, i. memoriam, q. d. vt Deus recordetur eius.

13. *In munere*, i. vt ſolet in ſacrificio cibario, quod munus vocatur.

15. *Ceremonias*, id additum ab interprete.

Per errorem, verbi gratia, neſciens rem eſſe conſecratam. *Peccauerit*, ſc. non debitè tractando, vel furando aliquid de conſecratis Deo, vel non dando primitias. aut decimas.

17. *Per ignorantiam*, de hoc dictum etiam c. 4.

18. *Iuxta menſuram*, &c. id eſt eo meliorem arietem, quo grauius fuerit peccatum.

19. *Dominum*, Hebr. Domino.

CAPVT VI.

2. COntempto Domino 70. contemptis Domini præceptis, Hebræus. præuaricata in Dominum.

3. *Peccare*, ſc. auferendo aliena.

4. *Conuicta*, q. d. vbi iudicio ſacerdotis cui deteget, conſtiterit fuiſſe peccatum.

6. *Iuxta æſtimationem*. Vide ſup. c. 5.

7. *Pro ſingulis*, i. vnumquodque eorum.

11. *Prioribus*, i. quibus erat indutus.

13. *Iſte*, ſc. qui diuinitus accenſus fuit.

14. *Sacrificij, & libamentorum*, Hebr. ſacrificij quod dicitur munus. Not. quod libamen fiebat ex farina, oleo, & vino, & cum ſacrificio comburebatur.

16. *Sanctuarij*, i. atrij, in quo ſanctuarium, Hebr. ſancto, i. atrio, & ſic legit Complut.

17. *Incenſum*, i. incendendo.

18. *Legitimum*, Hebr. ſtatutum, atque ita intellige infra in ſimilibus, ne ſit opus ſæpe repetere. *Omnis*. Alij, quidquid. *Sanctificabitur*, ſcil. ita vt comedi niſi a ſacerdotibus non poſſit, quod ſi legas, omnis, intellige neminem illa tangere debere, niſi prius ſanctificatum, ſeu conſecratum.

20. *Sempiterno*, ſc. quoties vngendi erunt, ſcil. ſummi ſacerdotes. nam, Hebr. & 70. in die quo vngetur ipſe (ſcil. ſummus ſacerdos) vbi nos legimus in die vnctionis ſuæ.

21. *Calidam*, Hebr. coctam, ſeu frictam, & in fruſta diuiſam.

23. *Sacrificium*, ſc cibarium, quod munus dicitur, & inf. c. 7. Interpres vocat ſacrificium ſimilæ, ſc. ex farina præcipuè fiebat.

25. *Peccato*, ſc. Principis vel plebis. Nam hoſtia peccato populi totius aut ſacerdotum tota cremabatur, de quo vide ſupr c. 4. & 6. *Sanctum ſanctorum*; i. valde ſancta.

29. *Veſcetur*, i. veſci poterit.

30. *Tabernaculum*, ſcilicet, vt eius ſanguine tangatur altare incenſi. Alioqui de aliis Hoſtiis pro peccato edebant ſacerdotes Auguſtin. in Leu. quæſt. 18.

CAPVT VII.

1. DElicto, i. peccatis minoribus vel omiſſionis, vel per imprudentiam commiſſis. *Sancta ſanctorum*, i. ſacroſancta, ſeu ſanctiſſima, ideoque à ſolis ſacerdotibus comedenda.

Sicut pro peccato. quaſi dicat, idem ritus in ſacrificio pro peccato, & pro delicto. Aug. in Leuit. q. 20. peccatum (inquit) faciendo malum; delictum deſerendo bonum; vel illud ſcienter factum, id ignoranter.

10. *Menſura æqua*, ſc, quiſque habebat ſuum diem ad miniſtrandum, eiuſque diei oblationibus vtendum. Ita quidam explicant. At Hebr. indicant, cocta quidem pertinere ad ſacerdotem offerentem; non cocta vero diuidenda inter ſacerdotes. Vide ſupra cap. 2.

11. *Panes*, Hebræus placentas. Sic etiam infrà.

Conſperſas.

Conſperſos. Notant quidam. Quod dicitur oleo coniperſum, intelligi ſactum ex ſarina & oleo. Nam cum iam facta oleum aſpergebatur, dici oleo litum vel vnctum. *Coctamque*, pro, nempe coctam, eſt enim repetitio. Alij, frictam, vertunt, *Collyridas*, i. placentas.

13. *Gratiarum*, pro gratiarum actionis. *Pro pacificis*. i. in gratiarum actionem.

14. *Vnus*. alter cedebat in vſum offerentis.

18. *Irrita*. fiet, Hebr. non erit accepta.

19. *Ex ea*, ſc. hoſtia pacifica, q. d. non ſolus ſacerdos poterit ex ea edere, ſed alij etiam modo ſint mundi.

20. *Peribit*, i. eiicietur, vel q. d. digna eſt morte.

24. *Vſus*. ſc. præterquam in cibum.

25. *In incenſum*, &c. q. d. crematus in honorem Domini.

29. *Offerat ſimul & ſacrificium*, id eſt, libamenta eius, Hebr. Chald. & 70. aliter. ſc offerendum Domino, i. adipem incendendum, & dandam quandam partem ſacerdori, (vt ſtatim explicatur) vbi Deo fuerit oblata.

34. *Eleuationis*, ſc. eleuabatur, & agitabatur à dextra io ſiniſtram quo ſignificabatur, Deum omnium, quæ in orbe ſunt, Dominum eſſe. Hebr. dicitur, pectuſculum agitationis, & armus eleuationis, ſc. is ſurſum eleuabatut; illud à dextra in ſiniſtram agitabatur. Ita quidam; Alij tamen vtrumque verbum, ſc. Tenuphah, & Terumah, eleuationem, & exaltationem interpretantur. Chald. vertit, vt noſter interpres, ſc. pectuſculum eleuationis, & armum ſeparationis.

35. *Vnctio*, i. velut merces, & ſtipendium ob vnctionem à Domino inſtitutum *In cæremoniis*, Hebr. Chald. & 70. de oblationibus. *In die*, pro à die.

37. *Conſecratione*, ſc. ſacerdotum.

38. *Mandauit*, iungendum cum, in deſerto Sinai.

CAPVT VIII.

5. T*Abernaculi*, i. atrij.

8. *Doctrina, & veritas*, Hebr. Vrim. & Thummim. Vide Exod. 28.

9. *Conſecratam in ſanctificatione*, q. d. in qua ſcriptum ſanctitas Domino. Hebr. & Chald. coronam ſanctitatis, 70. conſecratam ſanctam.

11. *Sanctificans*, ſc. proxime dicta, vt indicant, Hebr. Chald. & 70. *Aſperſiſſet*, ſc. oleo illo. *Altare*, ſc. holocauſtorum.

15. *Fundamenta*, i. baſim.

26. *Panem*, Hebr. placentam. *Collyridam*, i. placentam.

28. *Sacrificij*, ſc. igniti, vt eſt Hebr.

30. *Vnguentum*, Hebr. vnctionis oleum.

31. *In veſtitu ſuo*, Hebr. Chald. & 70. & veſtes eorum.

Tabernaculi, i. atrij, ſic infra.

34. *Vt ritus ſacrificij compleretur*, Hebr. Chal. & 70. ad propitiandum pro vobis.

35. *In tabernaculo*, i. ad oſtium tentorij, ſcil. ex parte interiori, Hebr. Chald. & 70. addunt ſeptem diebus.

Cuſtodias Domini. id eſt, quæ Dominus cuſtodiri iuſſit, Chaldæus cuſtodiam verbi Domini.

CAPVT IX.

1. O*Ctauo*. ſc. Martij, anno ſecundo ab egreſſu ex Ægypto.

2. *Tolle*. ſc pro peccato offerendum.

3. *Tollite*, ſc. pro peccatis veſtris offerendum.

5. *Tabernaculi*, i. atrij. *Aſtaret*, ſc. coram Domino, vt additur Hebr.

7. *Pro peccato*, &c. q. d. offer pro te, & ſacrificium pro peccato, & holocauſtum. *Deprecare*. Hebr. expia, ſeu propitiare, Chald. & 70. propitiare, q. d. placa Deum, ſeu propitium redde per ſacrificium. *Ora* Hebr. & Chald. & 70. fac propitiationem ſeu expiationem, vt ſupra proxime.

10. *Quæ ſunt pro peccato*, Hebr. de peccato; i, hoſtia pro peccato. *Adoleuit*, i. adolenda poſuit. nam poſtea deſcendit ignis.

13. *Cremauit*, i. cremanda poſuit.

14. *Pedibus*. i. cruribus.

15. *Expiatoque altari*. Hebr. expiauitque illum, ſc. populum, idque (vt Chald. addit) in ſanguine, 70. purificauit illum.

17. *Abſque cæremoniis holocauſti*. Hebr. abſque holocauſto, q. d. præter matutinum holocauſtum, id etiam oblatum eſt.

20. *Cremati*, id poſteà ſactum.

21. *Benedixit*, i. bene precatus eſt.

Completis, id eſt paratis vel id per anticipationem dicitur. *Deſcendit*. ſcilicet, erat altare loco editiori.

24. *Egreſſus*, id eſt, miſſus, vel fortè è ſanctuario prodiit.

Ignis: Quidam dicunt duraſſe vſque ad captiuitatem Babylonicam, alij negant. *Ruentes*, ſc. ex timore, vel adorando.

CAPVT X.

1. A*Lienum*, i. non è cœlo miſſum.

2. *A Domino*, i. à Tabernaculo, vbi Dominus colebatur.

3. *Sanctificabor*, i. me ſanctum oſtendam, & ſanctitatis amantem, dum punio ſanctitatem violantes.

Appropinquant, ſcilicet per ſacrum miniſterium. *Glorificabor*, i. apparebo glorioſus.

6. *Nudare*, ſcil. lugentium more. forte probibet radi; Vide c. 21. *Indignatio*, ſc. Domini. *Incendium*. i. mortuos incendio.

9. *Omne*, quod inebriare poteſt. Sic etiam Chald. At Hebr. & 70. Siceram, vnde apparet Siceram, ſeu Sechar ſignificare quidquid inebriare poteſt, *Intrabitis*, ſcilicet, ad adminiſtrandum. *Tabernaculum*, i. atrium ſacerdotum.

10. *Scientiam*, quaſi dicat, ne per vinum impediamini,

11. *Per manum*, i. opera.

14. *Mundiſſimo*, ſcil. ab iis, quæ ſ[illegible] nt polluere tangentes.

Salutaribus, i. pacificis, ex iis poterant [illegible]dere etiam fœminæ, non autem ex hoſtia pro peccato.

15. *Eleuauerunt*, i. eleuando per ſacerdotem obtulerunt. *Pertinent*, ſc. armus, & pectus.

17. *Portetis*, i. auferatis, ſc. per ſacrificia, & [illegible] tiones, vt ſtatim explicatur. *Pogetis* Heb. expietis.

18. *Præſertim cum de ſanguine*, &c. Hebr. & Chald. ecce non eſt ſanguis, &c. 70. Non enim eſt ſanguis, &c.

Illatum, ſc. quod fit in holocauſto.

19. *Quomodo potui*, &c. Hebr. nunquid Domino placuiſſet, ſi eam comediſſem?

CAPVT XI.

3. *Pecoribus*, Hebr. Chald. & 70. animalibus.
5. *Cherogryllus*: Alij, euniculus.

13. *Haliæetum* i. marinam aquilam, ἁλιάετον, Halieno, Piſcor, Ætos, ἀετὸς, Aquila.

21. *Quidquid autem*, ſc. reliquum.

22. *Attacus*. Alij, ſcarabæus. *Ophiomachus* locuſtæ genus, ſerpentibus (vt nomen indicat) inimicum.

25. *Portet*, ſc. extra caſtra.

26. *Illud*, ſc. cadauera illorum. Vide paulo poſt.

27. *Super manus*, ſcilicet, vt lupus, ſimia, vrſus, canis, &c.

28. *Immundus erit*, ſc. non poterit verſari cum aliis, nec ingredi atrium, nec oblatis veſci.

32. *Cilicia* i. ſacci. *Fit opus*, q.d. quodcunque vas, ſeu inſtrumentum.

33. *Polluetur*, ſcilicet, & vas, & quod intus eſt, vt eſt Hebr.

34. *Aqua*, ſcilicet, polluta, ſeu quæ in vaſe polluto. *Liquens*, ſc. contactum illa aqua, aut morticino, aut quod eſt in vaſe immundo. Hebr. & Chald. & 70. potus.

35. *Et quidquid ſuper illud*, pro, omne, ſuper quod.

Chytropodes: i. ollarum ſuſtentacula.

36. *Eorum*, ſc. quæ dicta ſunt, vel q.d. in ciſternis illis, aut fontibus mortuum animal.

42. *Graditur*, de reptilibus loquitur. *Sine per humum trahitur*, q.d. omne denique reptile.

CAPVT XII.

1. *Si ſuſcepto ſemine*. pro, ſi concipiens. Chald. ſi conceperit, & *Iuxta dies*, &c. q. d. eo modo, quo cum menſtrua patitur. Not. quod iſtis ſeptem diebus nulli licebat cum illa verſari at 30. ſequentibus licebat quidem, ſed non cum ea rem habere.

4. *Manebit*, ſcil. velut immunda. *In ſanguine*, &c. i. ob fluxum ſanguinis, de quo purificanda eſt. *Omne ſanctum*, pro, vllum ſanctum. v. g. decimas, ſacrificia, &c.

Ingredietur, i. accedet, ſcil. ad oſtium atrij.

6. *Deferet*, iunge cum ſequentibus, non enim pro fœtu, ſed pro matre fiebat oblatio, etſi quidam aliter putant. *Tabernaculi*, i. atrij.

7. *Rogabit pro ea*. Hebr. expiabit eam Chald. & 70. propitiabit pro ea q. d. Deum placabit, ſcil. per ſacrificium, ſic & infra.

8. *Nec potuerit*. explicatio præcedentis phraſis Hebraicæ.

CAPVT XIII.

1. *Diuerſus color*, &c. Alij tumor, vel ſcabies ſerpens, vel candida macula. *Plaga lepræ*: id quod videtur eſſe plaga lepræ.

3. *Arbitrium*: i. iudicium, de conſilio tamen medicorum, vt quidam dicunt. *Separabitur*, ſc. vt immundus.

6. *Mundabit*: i. mundum declarabit.

8. *Condemnabitur*, ſcil. re diligenter à ſacerdote examinata vt eſt Hebr.

10. *Color albus*. Chald. alba macula. 70. cicatrix alba.

Aſpectum, i. colorem, ſcil. in album, vt eſt Hebr. *Viua*, ſcil. in macula, ſeu cicatrice.

11. *Contaminabit*, i. contaminatum iudicabit.

12. *Mundiſſima*, q. d. videtur quidem lepra, ſed te vera no neſt.

14. *Viuens*, pro viua. *In eo*, ſcilicet, in lepra, rupta cute.

15. *Soluetur*, i. immundus habebitur: *Si lepra aſpergitur*. Hebr. Leproſa eſt q.d. illa carnis viuacitas lepram indicat.

16. *Immutatus*, ſcilicet, in albedinem, vt eſt Hebr.

18. *Mundabitur*, i. munda iudicabitur.

31. *Nigrum*. Hebr. & Chal. non nigrum.

32. *Sui coloris*. Chald. & 70. non flauus.

34. *Mundabit*, i. mundum iudicabit.

42. *Caluitio*, ſiue recaluatione, ſcilicet, caluo, vel recaluaſtro, illud in occipitio, id in fronte dicitur.

45. *Diſſuta*, ſignum id luctus, ſicut & veſtis *Veſte*, ſcil. relecta in labrum ſuperius. *Clamabit*, ſcil. dicens, cauete à me immundo.

49. *Alba*, Hebr. & 70. viridis. Chal. pallida.

54. *Præcipiet*, *& lauabunt*, pro præcipiet lauari.

55. *Faciem*, i. colorem. *In ſuperficie*, &c. Hebr. eodem ſenſu dicitur, in caluitio, vel recaluatione. q.d. parte poſteriori, aut anteriori.

57. *Volatilis*, *& vaga*. 70. florens. Chal. multiplicata. Alij, repullulaſcens.

CAPVT XIV.

4. *Paſſeres*. 70. auiculas. *Vermiculum*. Alij, coccum bis tinctum. Chald. coccinum. 70. coccinum retortum ſic infra vbi interpres nunc vermiculum vertit, nunc coccum.

5. *Viuentes* q. d. in quo vaſe ſit aqua viua ſcilicet, fontana, vel fluuialis.

6. *Sanguine*, ſc. miſto aqua vaſis. Vide infr.

10. *Decimas*. ſcil. ephi, nempe tria Gomer: eſt enim Gomer decima pars Ephi.

17. *Super ſanguinem*, i. vltra ſanguinem, qui, ſcilicet in eiſdem locis antea fuerat effuſus, vel ſupra illum ſanguinem. 70. ſuper loco ſanguinis, vide infra.

19. *Rogabitque*. Hebr. expiabitque Chald. & 70. propitiabitque, quod poteſt ad ſacrificium referri. Inpres ad orationem retulit.

21. *Vt roget pro eo ſacerdos*, Hebr. in eleuationem ad expiandum pro eo, eo, ſeu propitiandum pro eo, vt vertit Chald.

23. *Tabernaculi*, i. atrij.

34. *Si fuerit plaga*. Hebr. Chald. & 70. Si dedero plagam. Nempe à Deo ſunt talia flagella.

37. *Valliculas*, i. foueas, ſeu foſſas.

46. *Clauſa*, ſcil. à ſacerdote.

48. *Purificabit*, i. mundam declarabit. *Reddita ſanitate*. Hebr. qui ſanata eſt.

54. *Percuſſura*. Alij maculæ nigræ. Chald. lepræ capitis.

CAPVT XV.

3. *Cum per ſingula*, &c. Hebr. & Chald. cum fluxerit, aut carni adhæſerit, &c. nec eſt vlla mentio de momentis

8. *Saliuam*, q. d. ſi talis alium conſpuat.

9. *Stagma*, i. iumenti ſtratum. Alij, iumentum. Chald. equitatura. 70. ſtragulum aſini, pro, cuiuſcumque iumenti.

13. *Viuentibus*. Chald. fontis.

15. *Faciet*, i. offeret, ſeu ſacrificabit. *Rogabitque*. Hebr. expiabitque. *Emundetur*, i. mundus declaretur.

16. *Egreditur*, ſc. aliquando. *Coitus*, i. quale ſolet in coitu.

17. *Quam habuerit.* Hebr. ſuper quam ſemen effuſum fuerit.
19. *Separabitur*, ſc. à conſortio aliorum in cibo, & lecto.
20. *Locus.* Hebr. omne.
22. *Vas*, i. inſtrumentum.
25. *In tempore*, ſcil. ſolito. q. d. præter ſolitum tempus.
30. *Rogabitque.* Hebr. expiabitque.
32. *Coitu.* Hebr. ſeminis effuſione.
33. *Sanguine.* Hic Hebr. Chald. & 70. addunt, & fluentis. (ſcilicet, ſeminis) fluxu, ſiue maris, ſiue fœminæ.

CAPVT XVI.

1. *Sanctuarium*, id eſt, Sancta ſanctorum *Nube*, forte illa quæ fiebat ex thymiamate, de quo infra.
3. *Fecerit*, ſcilicet, ſemel in anno. menſ. Septembri.
4. *Tunica*, &c. His ſolis veſtibus induebatur, non reliquis pontificalibus, quod eſſet mœroris dies, & afflictionis, quod ad expiationis officium attinebat, alioqui eodem die ſuis induebatur, vt infra dicitur.
6 *Obtulerit*, ſc. Deo poſtea immolandum. *Orauerit*, Hebr. expiauerit.
7. *Tabernaculi*, i. atrij.
8. *Emiſſario*, pro, emittendo, ſc. poſtea.
10. *Fundat preces*, Hebr. expiet itidem intellige infra in locis ſimilibus, ne ſit opus ſæpe repetere.
12. *Altaris*, ſcilicet, holocauſtorum ſecundum quoſdam, ſecundum alios, thymiamatis.
13. *Teſtimonium*, id eſt, Arcam teſtimonij. *Moriatur*, ſc. ita faciendo. q. d. aliter faciens morietur.
14. *Ad Orientem*, ad illam eius partem, quæ reſpicit Orientem, ſc. priorem.
16. *Immunditiis*, id eſt, peccatis, quibus quodammodo pollui videtur. *Tabernaculo*, i. tentorio, ſeu atrio.
Sordium, i. impuritatum.
17. *Tabernaculo*, i. atrio, vel ea parte tabernaculi, quæ vocatur ſancta.
18. *Altare*, ſc. thymiamatis.
20. *Offerat*, ſc. domino.
22. *Portauerit* planè Chriſti figura: hircus. n. quomodo portare poterat?
29. *Affligetis*, ſc. ieiunando. *Animas*, i. vitas, ſeu corpora.
31. *Sabbathum quietis*, q.d. quies quietis. i. ſumma quies, ſcil. corporis, & animæ, 70. Sabbata Sabbatorum.
32. *Perpetua*, i. perpetuo obſeruanda.

CAPVT XVII.

3. *Occiderit*, ſcil. cauſa ſacrificij.
4. *Obtulerit* ſcilicet, per ſacerdotes immolanda.
Sanguinem, ſc. humanam. *Peribit*, i. occidetur à me, vt dicitur infra vel dignus eſt morte.
5. *Occidunt*, pro occidere ſolent, vel q.d. quas alioqui occiderent, nec enim in agro occiſas offerri vult.
10. *Obfirmabo*, &c. i. iraſcar valde.
11. *Anima*, i. vita. Aug. in Leuit. q. 57. *In ſanguine eſt*, i. præcipue è ſanguine pendet, ſine ipſo enim perit animal.
16. *Portabit* iniquitatem, i. punietur.

CAPVT XVIII.

3. *Legitimis*, id eſt, ritibus. Hebr. ſtatutis. 70. legibus.
4. *Et præcepta*, explicatio præcedentis. Dicuntur autem Dei præcepta, iudicia, quaſi decreta, ſummoque facta iudicio, quamquam iudicia quidam intelligunt iudicialia præcepta; præcepta vero, quæ ad mores pertinent, ſeu moralia. *Ego*. ſc. qui præcipio q.d. puniam, niſi obediatis.
5. *Viuet*, ſc. æterna vita, ſi faciet, vt pat eſt. nempe cum fide, & charitate.
6. *Turpitudinem*. Alij, nuditatem. Alij verenda, quæ per antiphraſim nuditas dicuntur, quod nudari non debeant. Turpitudo autem, quod ea nudari turpe ſit.
7. *Et turpitudinem* pro, id eſt, turpitudinem. *Diſcooperies*, ſc. rem habendo, etiam matrimonij prætextu, ſcil. prohibitum cum iis etiam matrimonium.
8. *Vxoris*, ſcil. nouercæ tuæ. *Patris*, i. ad patrem pertinet, ſcil. diſcooperire, quia vxor eſt.
10. *Tua eſt*, quaſi dicat, quia tibi conſanguinea eſt.
12. *Caro eſt*, i. propinqua eſt, ſeu conſanguinea vt verterunt Chald. & 70. ſic & inf.
14. *Nec accedes* explicatio eſt præcedentis.
16. *Fratris tui*, ſc. liberos relinquentis.
17. *Ignominiam*, Hebr. nuditatem, ſeu turpitudinem.
Inceſtus eſt, nephas, ſeu ſcelus eſt. 70. impietas eſt.
18. *In pellicatum*, q.d. vt ſit pellex eius Chald ad tribulationem eius. Alij, ad æmulationem, ſeu afflictionem eius.
20. *Nec ſeminis*, &c. explicatio præcedentis.
21. *Conſecretur*, ſcil. combuſtione. *Moloch*. Saturnum quidam putant.
23. *Nec miſcebitur*: explicatio præcedentis. *Scelus*, Hebr. confuſio. Alij, abominatio.
25. *Viſitabo*, i. puniam. *Euomat*, id eſt, à ſe eijciat, ſc. per mortem.
28. *Euomuit*, pro euomet.
29. *Peribit*, i. dignus eſt morte per Iudicem inferenda, vel à me occidetur.

CAPVT XIX.

5. *Vt ſit placabile*, Hebr. ad voluntatem veſtram immolabitis illam, i. voluntariè, vt Chald. interpretatur, vel ad beneplacitum veſtrum, vt alij. Noſter accepit quaſi dictum eſſet, ad veſtri acceptionem à Deo.
7. *Prophanus erit*, i. rem prophanam fecerit, vt Hebr. indicant, Chald. abominatio erit. *Impietatis reus*, Hebr. Chald. & 70. non erit acceptum.
8. *Iniquitatem*, i. pœnā iniquitatis. *Polluit*, Chal. & 70. prophanauit. *Peribit*, i. interficietur, vel, non habebitur à Deo tanquam Iſraelita.
9. *Solum*, Hebr. angulum. q. d. relinques pauperibus aliquot ſpicas.
10. *Racemos*, ſcilicet, relictos à vindemiatoribus.
11. *Mentiemini*, ſic & 70. At Hebr. & Chald negabitis, ſc. depoſitum.
12. *Polluet*, ſc. falſum iurando.
13. *Facies calumniam* 70. lædes, Hebr. vim inferes.
Vi opprimes, ſcil. rapiendo, vt eſt, Hebr. Chald. & apud 70.
Non morabitur, &c. q.d. ſolues operatum mercedem.

Mane,i.diem ſequentem.

15. *Nec iniuſtè*,explicatio eſt præcedentis. *Non conſideres*, &c. q.d. nullius reſpectu iniuſtè iudices.

16. *Contra ſanguinem*,q.d.ne ſis cauſa,quod occidatur.

17. *Sùper illo*,i.cauſas illius,ſc.odiendo.

18. *Memor*,ſc.cum odio, aut ira, vt indicant Chald.& 70.

Amicam, Heb.Chal.& 70.proximum.

19. *Iumentum tuum* , &c.Gloſ. ordin. negat hæc ad litteram intelligenda. Ego id non auſim dicere.

Ex duobus,ſc.lana,& lino, vt interpretatur Chal. Vide Deut.22.Videtur autem per hæc indicari, vitandam rerum confuſionem.

20. *Etiam nobilis*,Heb.& Chal. & viro deſponſata.

Donata.Tunc enim eſſet lapidanda.

21. *Pro delicto*, Not.aliud eſſe iuſtitiæ publicæ ſatisfacere,aliud Deo.

23. *Præputia*, &c. q.d.primos fructus trium annorum quaſi immundos proiicietis, id enim indicant Heb.Chal.& 70.

24. *Sanctificabitur*,&c.i.conſecrabitur Domino ad eius laudem, Chal.erit ſanctificatus, ſc.à ſolis ſanctificatis,ſeu Deo conſecratis edi poterit, nempe ſacerdotibus & Leuitis.

25. *Congregantes*,Heb.vt augeantur, ſc.Dei beneficio,ſi prædicta obſeruaueritis. idque etiam indicant Chal.& 70.

26. *Cum ſanguine*, ſcilicet, prius effundendus erat.

Somnia,70. tempora, ſc.prohibet prædictiones vanas futurorum, vel ſuperſtitiones gentilitias in delectu temporum ad aliquid agendum.

27. *Rotundum*,i.gyrum,ſc.more ſacerdotum Ægypti,qui ſic idola colebant, itemque raſa barba, forte radi prohibet.Vide c.21.

28. *Super mortuo*, i. propter mortuum,ſcil. more Ægyptiorum.

30. *Metuite*,i.reueremini.

31. *Magos*,Hebr. Pythones,70.ventriloquos & ſic etiam c.ſeq.

33. *Exprobretis*.Alij,vim inferatis,70.affligatis, Chald.decipiatis.

35. *Regula* , Gloſ.interl. putat eſſe id genus ſequentium menſurarum. Alij volunt intelligi menſuram longitudinis rerum, vt vlnam aut cubitum, atque id Heb.indicant.

36. *Modius & ſextarius*, Chald.menſura,& modius,Hebr. Epha, & Hin,70. menſura, & ſextarius.

37. *Iudicia*,i.leges.

CAPVT XX.

2. *DEderit de ſemine*, i. filium obtulerit. Vide ſupr. n.1.

3. *Ponam faciem*,i.iraſcar.

7. *Ego*,ſub.quem imitari debetis.

8. *Sanctifico vos*,ſub.Id quod impeditis non ſeruando mea præcepta.

9. *Matrique*,pro,aut matri.

Sanguis eius , &c. q. d. reus mortis, vel interficiatur.

14. *Cum eis*,i.cum ea, quam poſt alteram duxit, quamquam Heb. Chald. & 70. dicunt, ipſas etiam comburendas,ſc.vtramque,quod intellige, ſi ſimul ductæ ſceleris conſciæ.vel ipſas,i.illam ex eis,quæ alteri ſuperducta.

15. *Pecus*,ne ſc.flagitij memoriam refricet Aug.

17. *Iniquitatem*,i.iniquitatis pœnam.Aug.

18. *Aperuerit*,&c.q.d.pudenda detexerit, vnde ſanguis ille fluit.

20. *Ignominiam cognationis*.Heb. nuditatem patrui ſui.

21. *Fratris ſui*, ſc. qui filios reliquit. *Illicitam*, Hebr. fœdam, ſeu abominandam, 70. immundam.

22. *Euomat*,i.eiiciat,ſc.è vita per mortem.

26. *Mihi*,Chal.coram me.

27. *Sit ſuper illos*,i.interficiantor.

CAPVT XXI.

1. *IN mortibus*,ſc.tangendo cadauer,aut curando funus.

4. *Nec in principe*,&c.) Heb. indicant,nec Principem debere contaminari in funere populariu m, atque ita Chal.interpretatur.

5. *Radent*,ſc.ſuper mortuo,vt addit Chal.

Inciſuras, ſc. lacerando faciem vnguibus more gentilium,in alicuius funere.

6. *Deo*,Chal.coram Deo.

7. *Scortum*,&c.q.d.nec publicam, nec priuatam meretricem.

8. *Offert*, ſc.ſingulis ſabbatis, erat id minorum ſacerdotum.

10. *Caput ſuum*, &c.q.d.ne faciant quæ ſolent, qui mortuos lugent.

11. *Mortuum*, i. domum, vbi ſit cadauer. *Super patre*,i.ne ſuper patre quidem.

12. *Egredietur*,ſc.ea cauſa. *Sanctis*,Heb.ſanctuario,ſc.tabernaculo,aut atrio. *Polluat*, ſc.ex mortuo rediens.

14. *Sordidam*,i.ſecretam meretricem.

Meretricem,ſc.publicam. *Puellam*,Heb. Chal.& 70.virginem.

15. *Vulgo*, ſcil.vilem, vel quam non debet ducere.

17. *Maculam*, ſcil. conſpicuum corporis vitium.

18. *Paruo*.Alij,depreſſo.

20. *Hernioſus*,Heb.& Chal.compreſſis,ſeu contuſis teſticulis,70.vnius teſticuli.

22. *Panibus*,ſc.propoſitionis,vel q.d.de cibis oblatis in tentorio.

23. *Velum*, ſc.primum, vel ſi de ſecundo loquitur, ſignificat non poſſe fieri Pontificem ſummum.

CAPVT XXII.

2. *CAueant*, ſc quando ſunt impuri. *His, quæ conſecrata ſunt*,i.oblationibus. *Nomen ſanctificatorum*,i.ſanctificata.

3. *Et ad poſteros*, q. d. id quod etiam ad poſteros pertinet.

Immunditia,ſc.aliqua ex ſequentibus. *Peribit*,i. occidetur,vel dignus fiet morte.

9. *Sanctuario*,i.cauſa ſanctuarij,ſc.ob propbanatum ſanctuarium,

10. *Alienigena*,id eſt,qui non ſit de gente ſacerdotali. Vide Num. 3.& 16. vel qui non ſit Iſraëlita.

12. *Ex populo*,i.non ſacerdotali genere.Eſt enim Heb.idem verbum,quod proximè vertit, alienigenam,i.extraneum.

19. *Vt offeratur per vos*,Heb.potius ſignificatur, vt acceptum ſit.ſc.Deo & ſic explicat Chal.

22. *Papulas*,i.verrucas,ſeu puſtulas.

23. *Aure, aut cauda amputatis*. Chald.ſuperfluum, vel diminutum, Alij, enormibus membris,

membtis , aut nimis paruis.

24. *Contritu*,i.confractis.

25. *Aliengena*,i.gentilis, ſeu infidelis. *Panes*, i.ſacrificium.erat enim velut Dei cibus, præſertim holocauſtum. intellige vero non poſſe offerri in propria ſpecie,nam ex pecunia à gentili data poterat emi quod offerretur.

30. *Non remanebit*. Vide ſup.c.7.

32. *Polluatis* , ſc.faciendo, vt male propter vos audiat.

CAPVT XXIII.

2. FEriæ Domini,i. feſti dies Domini cultui dicati,

Vocabitis ſanctas,i.ſanctè celebrabitis.Not.Feſta quædam vno die celebrari,ſc.quæ inſtituta in memoriam rei vno die geſtæ , alia vero pluribus diebus,quod eſſent in memoriam rerum pluribus diebus geſtarum.

3. *Opus* , ſcilicet , etiam ciborum præparationem , quæ in ſabbatho prohibita , non in aliis feſtis.

5. *Ad veſperam*,Heb.inter duas veſperas, ſc.inter occaſum ſolis,& noctem.Vide Exo.12.70.inter veſpertina.

7. *Seruile*.Hic non includuntur ciborum præparationes.

8. *Igne*,ſc.holocauſtum.Vide Num.28.*Celebrior*, ſc.intermediis,non autem primo, vel pro, celeberrimus,ſc.vt primus.

10. *Segetem*, ſcil. hordeaceam de triticea. Vide Exod.34.

11. *Eleuabit* , ſcilicet , offerendo. *Altero die ſabbati*,i.poſtridie Paſchæ, ſc.16. Luna. nam Paſcha 15.

13. *Liba*,i.libamen,ſeu libatio.

14. *Polentam* , ſcilicet, ex frumento toſto, aut frixo , Chald. grana torrefacta , 70. farra toſta.

15. *Ab altero*,ſc.incloſine. Putant autem quidam,cum 17.erat ſabbatum , vt tempore paſſionis Chriſti , ſolitum numerari à 17. quia ſabbato non poterant colligi manipuli , & ſiccari , &c.(quamquam alij aliam cauſam reddant.) Itaque Penteeoſten Iudæorum , tunc , & noſtrum in eundem diem incidiſſe.

Hebdomadas.Heb.ſabbata. Sic Luc.18. In ſabbato,i.hebdomada.Plenas,i.integras.

16. *Alteram* , quia, ſcil.ſeptem hebdomadæ faciunt dies 49.tantum.

Expletionis,i.poſt expletas. *Nouum*, i.ex nouo frumento.

21. *Celeberrimum*. Celebratur in memoriam datæ legis in monte Sinai.

22. *Ad ſolum* , Hebr. ad angelum , quaſi dicat, aliquid relinquite pauperibus. Vide ſup. c.19.

19. *Facietis* , id eſt , offeretis , ſeu ſacrificabitis.

24. *Sabbatum* , i. quies , ceſſatio , q. d. dies feſtus.

Memoriale,ſc.in memoriam liberati Iſaac ab immolatione ſecundum Hebræos , cæſo pro illo, ariete.

Clangentibus, ſcil. ad præparationem Scenopegiæ.

Sanctum, q.d.erit celebre , ſeu ſanctè celebrabitur.

27. *Expiationum*. Celebrabatur id feſtum in memoriam veniæ datæ à Deo,ad preces Moſis,pro adoratione vituli.Expiabaturque populus per ieiunium & ſacrificia.

Affligetis,ſc.ieiunando.

30. *Operis quippiam*. Quidam dicunt nec cibos licuiſſe parare,vt nec in ſabbato.

32. *Nono*,ſc.apparente nocte,70.à die nono , ſc. incipiendo ieiunare.

Sabbata , i.feſta Intellige autem veſperam, poſt ſolis occaſum.Vide Exo.12.

36. *Collecta*, ſc.populi ad celebritatem collecti, Heb.retentionis,ſc.retinebatur populus.

38. *Exceptis ſabbatis*,i.præterea, quæ in ſabbatis offeruntur.

40. *Pulcherrima*,ſcil.citri , ſecundum Hebræos, & ita vertit Chal.

Spatulas,i.frondes,ſeu ramos.

Denſarum,ſc.myrti ſecundum quoſdam vide 2. Eſdr.8.

41. *Feſta*,ſc.dicta.

CAPVT XXIV.

3. POnet, i. accendet. Vſque in mane. Apparet ſolum nocte fuiſſe accenſas.

5. *Decimas*,ſ. vnius Ephi,q.d.duo Gomor.

6. *Altrinſecus* , i. ex altera parte , ſeu è regione aliorum ſex.

7. *Thus lucidiſſimum* , 70. thus purum , & ſalem.

Vt ſit panis, coniunge ſic , panis oblationis Domini in monumentum,vt paret ex Chal.

9. *Comedant* , ſabbato edebantur , & thus illud adolebatur.

14. *Ponant manus*,ſc. teſtantes ſe audiuiſſe blaſphemantem.

15. *Portabit peccatum* , id eſt , pro peccato punietur.

16. *Et qui blaſphemauerit*, explicatio eſt præcedentis.

17. *Et occiderit*. id ab interprete additum , explicationis cauſa,70. qui percuſſerit hominem , & mortuus fuerit,Chal.qui occiderit hominem. Sic & inf.ex quo apparet percutere hic,Heb.pro occidere ſumi.

19. *Maculam*,i.vulnus,ſeu plagam.

20. *Pro factura*,ſc.ſuſtineat.

21. *Qui percuſſerit*, &c.repetuntur ſupra dicta.

Punietur,Heb.moriatur , i. interficiatur, Chald. occidatur.

22. *Æquum*,Heb.Chal.& 70.vnum.

CAPVT XXV.

2. SAbbatizes,Heb.70.& Chal. ſabbatizet, ſc. quieſcat ſeptimo quoque anno.

Domino,i.in honorem Domini.

5. *Primitiarum*,Heb.ſeparationum,q.d.quas tibi ſolebas ſeparare more primitiarum,Chal.quas tibi reliquiſti,quaſi dicat,vuas vineæ à te derelictæ , & non cultæ , ſeu à te derelictas. Sic & infra intellige.

6. *Tibi* , q. d. poteris quidem tu etiam edere, ſed vt ceteri ſolum partem , non totum tibi colligere.

8. *Numerabis*,ſc.incipiendo à Septembri.

Hebdomadas,Heb.ſabbata.Vide ſup.c.23.

9. *Propitiationis* , Chald.expiationis. *Tempore*, Heb.Chal.& 70.die.

10. *Sanctificabis*,i.declarabis eſſe Deo dicatum, vel populum ad illum præparabis.*Vocabis*,i.denunciabis.

Remiſſionem , Heb.& Chal.libertatem.

Iubilæus,q.d.remiſſionis,& libertatis. Not.quod Iobel ſignificat arietem , ſecundum quoſdam , &

eius cornu,ſum itorque,pro cornu,ſeu buccina,qua ille annus annunciabatut , itemque pro anno illo. Alij dicunt ſignificare libertatem ſeu remiſſionem, nec arietis cornu ſolitum annunciari annum illum, ſed cornea cuba. Vide Ioſ.6.

Ad familiam,ſc.donatus libertate,ſi ſerous erat. Vide inf.

11. *Primitias*.Vide ſup.

12 *Statim ablata*,Heb.de agro,q.d.vt ſolent qui tranſeunt,edere,quæ decerpunt ex agris.

14. *Ciui*,Heb.proximo.

Contriſtes,Heb.decipias,ſeu opprimas. 70. affligas,Chal.decipias.

15. *Frugum*,i.proueorus.

16. *Tempus frugum*.q.d.non agrum vendit , ſed fructus.Hebr.Chald.& 70. nomerom prouentuum ipſe veodit tibi.

17. *Affligere contribules*, Hebr.decipere,ſeu opprimere proximos.

25. *Attenuatus*,i.inopia preſſus.

34. *Suburbana*,ſc.agros,vbi pecora paſcebantur.

Sempiterna,i.perperuo retioeoda.

44. *Nationibus*,i.gentibus.

45. *Famulos*,i.ſeruos.

47. *Inualuerit*,ſc.opibus.

50. *Supputatis* , &c. ſc. dettahebatur de pretio, quantum eius operæ , & ſeruitus valebant, tantoque plos,aut minus reddebatur pretij, quo plures, aut pauciores reſtabant anni vſque ad Iobilæum.

CAPVT XXVI.

1. T*Itulos*,id eſt , ſtatuas , vel columnas ſuſteotantes.

Idola.aut idolorum aras.

Inſignem,ſc.effigiatum in ſpeciem idoli , Hebr. depictum,ſeu figuratum,Chal.adorationis.

5. *Apprehendet*,q.d.durabit vſque ad vindemiam *Sementem* , q. d.durabit vſque ad tempus ſeminandi.Chal.pullulationem ſementis.

6. *Gladius*,i.bellum.

8. *Quinque*,&c.q.d.pauci plorimos.

10. *Vetuſtiſſima veterum*,i.vetera diotiſſimè ſeruata.

11. *Anima*,i.voluntas.Aug.in Leu.q.93.

13. *Erecti*,i.liberi ſeruitutis iugo.

16. *Viſitabo*,i.puniam. *Egeſtate, & ardore*. Alij, phthiſi,& ardore oſſium. Alij, tumore corporis , & febri tabifica.Alij,tabe,& ardenti febri.70.egeſtate,& ſcabie,Chal.vt noſter interpres.

17. *Faciem*,i.iram,quæ voltu oſtenditur.

18. *Correptiones*,i.pœnas.*Septuplum*, i.multiplicitet.

19. *Duritiæ*. Alij , fortitudinis, 70.arrogantiæ, Chald.Gloriam fortitudinis , q.d.vires,quibus gloriamini.

Sicut ferrum,q.d.non dabit pluuiam. *Æneam*, i.non ferentem fructum.

21. *Germen*,i.fructum.

22. *Deſerta*,ſc.ob paucitatem hominum,& metum ferarum.

23. *Recipere diſciplinam*,i.emendari.

24. *Septies*,i.ſæpe,ſeu multipliciter.

25. *Fœderis*,ſc.à vobis violati.

26. *Baculum*,i.ſuſtentaculum.

28. *Septem*,i.multis.

29. *Filiorum*, factum id in obſidione Ieruſalem ſub Tito.

31. *Suauiſſimum*,i.quo placari ſolebam.

32. *Diſperdam*,Heb.Chal.& 70.deſolatam, ſeu deſertam reddam.

34. *Placebuntque*. q. d. fruetur. *Sabbatizabit*, i. quieſcet,ſeu ceſſabit.

35. *Sabbathis*,i. quietibus, ſeu ceſſationibus.

36. *Volantis*,Heb.impolſi.Chal.decidentis.

Quaſi gladium,ſc.fugerent.

37. *Bella*,Heb gladios.

41. *Incircumciſa*,i improba.

43. *Complacebit*.Vide ſup.

CAPVT XXVII.

2. A*Nimam ſuam*, i. perſonam ſuam , vel ad ſe pertinentem,vel animam,i.vitam,eſt enim ſermo de votis ſeruiendi Deo perpetuo,vel in templo(quod ſolis Leuitis licebat)vel in re aliqua alia vt ieiuniis,orationibus,& eiuſmodi.

Æſtimatione,ſc.tua vt eſt Heb. Alloquitur enim ſacerdotes.

Pretium,ſc.cum volet votum redimere,ſeu permutare.

7. *Sexagenarius*.Not.talem haberi velut puerum vſque ad 20. annum. Itaque non male exiſtimant, qui à ieiunio excuſant.

12. *Bonum*,ſc. ad offerendum vel dignum multo pretio.

Malum,ſc.ad offereodum ob maculam, vel vilis pretij.

13. *Dare*,ſc. pro illo pretium , potios quam vt alteri vendatur à ſacerdote.

Quintam,ſc.quia non redibat ad ſacerdotes anno Iubilæi,redibat autem,ſi alteri vendidiſſet.

16. *Modiis*,i.ſatis,ſc.vno Chomor ſeu coro. *Venundetur*,Heb.æſtimabitur.

21. Ad ius pertinet,ſc.rediens in Iubilæo.

27. *Suam*,i.aoimalis.q.d.iuxta id,quo fuerit æſtimatum,vel ſuam,i.ſacerdotis,Heb.tuam,ſc.ô ſacerdos.

29. *Conſecratio*,Heb.Chal.& 70.anathema.

32. *Paſtoris virga*. q.d. quæ à Paſtoribus reguntur ſeu potius numerantur, cum danda eſt decima.

33. *Eligetur*, ſc. à decimam dante , quaſi dicat, dabit quod ſorte obtigerit , dum ſub virga numerat.

NVMERI.

Scilicet , de numero populi & manſionum.

CAPVT I.

S*Inai* , i. quod eſt prope montem Sinai. *Secundi*,ſc.Aprilis.

2. *Domos ſuas*,Heb.& Chal.domos patrum ſuorum,vt ſit explicatio præcedentis, 70 per domos familiarum ſuarum.

3. *Fortium*, Hebr.Chald.& 70. egredientium ad bellum,ſc.qui eſſent ad militiam apti. *Per turmas ſuas*,Hebr.& Chal.per vexilla ſua,ſeu cum vexillis ſuis.

5. *Filiu*

5. *Filius Sedeur*, Hebr.loco cognominis addunt filij nomini,nomen patris.

16. *Eos*,i.multitudinem, ſeu populum. *Domos*. Heb.domos patrum ſuorum.

20. *Generationes*,i.cognationes. *Procedentium*,i. qui procedere poterant. Vide inf.

32. *Filiorum*,i.poſterorum.

50. *Vaſa*,i.inſtrumenta, ſc.ſuppellectilem. *Ad ceremonias pertinet*, Hebr.in eo eſt, Chald.ad illud pertinet.

51. *Externorum*,ſc.qui non ſit de tribu Leui.

Occidetur,ſc.iudicum ſententia.

52. *Cuneos*,Heb.vexilla.

CAPVT II.

2. **P***Er gyrum*, i. diſtantia vnius miliarij à tabernaculo ſecundum Hebræos.

3. *Iudas*, dicunt Hebræi in vexillo Iudæ fuiſſe leonem,Ruben,hominem, Ephraim,Bouem,Dan, Aquilam.

5. *Caſtrametati ſunt*, pro,caſtrametabuntur.Heb. caſtrametantes ſic & ioſ.

9. *Caſtris Iuda*, ſcil. & duorum, qui prope ſic inf.

14. *Duel*. Hebr. Rehuel, Chald. Dehuel, 70. Rahuel.

17. *Leuabitur*,ſc poſt caſtra Ruben. Not. quod tabernaculum ferebatur in medio quatuor vexillorum primariorum, nam minora plurima. Vide inf.c.10. *Per officia Leuitarum*,&c.Hebr. Chald.& 70. ſignificant debere Leuitas proficiſci in medio caſtrorum,& quemque proficiſci debere, vt eſt caſtrametatus, ſc. ſub vexillis ſuis in ordine ſuo. noſtra editio indicat quo ordine portantur res tabernaculi,eodem reponendas à Leuitis.

CAPVT III.

3. **R***Epleta*,ſc.muneribus,quæ offerrent.

7. *Multitudinis*,q.d.vt pro populo miniſtrent.

10. *Externus*,ſc.non ſacerdos.

Morietur,Chal.occidetur,ſc.Iudicum ſententia. Sic inf.

13. *Sanctificaui*, i. retinui mihi tanquam rem ſanctam.

26. *Tecti*,pro,Tabernaculi.

28. *Excubias*,q.d.vigilabunt in cuſtodia.

31. *Altaria*,ſc.incenſi,& holocauſta.

32. *Principum*,ſc.de quibus ſup.vel q.d.ſummus Princeps.

38. *Acceſſerit*,ſc.ad miniſtrandum in iis, quæ ad Leuitas pertinent.

40. *Habebis*, Hebr. Tolle, ſeu accipe, vt vertit Chald.& 70.

46. *In pretio*,pro in pretium, ſc. redemptionis, Heb.pro redemptione.

49. *A Leuitis*,i.ne eſſent inter Leuitas, vel in ea commutatione Leuitarum pro primogenitis.

CAPVT IV.

4. **C***Vltus*, i. officium, ſeu miniſterium, Hebr. opus, ſeu ſeruitium ſic & ioſ.

Tabernaculum,&c.pro,in Tabernaculo fœderis, & ſancto ſanctorum, vt indicant Hebr. Chald. & 70.

5. *Ante fores*,pro ante ſancta ſanctorum, nullæ aliæ fores præter velum,& quidem Hebr.Chald.& apud 70.non eſt ante fores.

7. *Mortariola*, Exod.25. vertit, acetabula.Alij cochlearia. Vide inf.c.7. *Semper*,figura id Eucharistiæ,quæ ſemper in Eccleſia.

13. *Altare*,ſc.holocauſti.

16. *Super quos erit*, Heb.præfectura,ſeu functio, ſc.erit,quæ ſequitur,70.Epiſcopus.

18. *Perdere*,ſcilicet, relinquendo prædicta retecta, vel permittendo, vt nuda tangant, aut videant.

19. *Si tetigerint ſancta ſanctorum*, Hebr.cum acceſſerint ad ſancta ſanctorum,i.res ſanctas, ſc.portandas.

20. *Alij nulla*,,&c.Heb.ipſi autem non intrent, vt videant ſancta,cum inuoluuntur,&c.

26. *Tabernaculum*,i.atrium.

28. *Manu*,i.imperio,ſeu poteſtate.

30. *Fœderis teſtimonij*, Heb.Chal.& 70.tabernaculi teſtimonij.

37. *Intrant tabernaculum*,Heb.Chal. & 70.miniſtrant in tabernaculo.

Per manum Moſi,i.per Moſen.

46. *Ad nomen*,i.nominatim.

CAPVT V.

3. **C***Vm habitauerint vobiſcum*, Hebr. & 70.in quorum medio ego habito.Chald.quia maieſtas mea habitat inter eos.

6. *Per negligentiam*, 70.per contemptum, Hebr. Chal.neutrum eſt.

7. *Ipſum caput*,i.ſortem principalem (vt aiunt) ſc.totum damnum. Vide Leu.6.

8. *Dabunt Domino*. Not.hic incerta eſſe Domini,adeoque pauperum,vel Eccleſiæ.

Excepto ariete,i.præter arietem.

Vt ſit placabilis hoſtia,Heb.Chal.& 70.quo ipſe expiatur.

9. *Ad ſacerdotem*, ſc.cui dant, offerendas Domino.

10. *Ipſius erit*. Not.quod offertur Eccleſiæ, eſſe ſacerdotis.

12. *Maritumque contemnens*, Hebr.& Chald.in maritum præuaricata.

15. *Sati*.Heb.& 70. Ephi Chald.trium ſatorum quod idem eſt. Ephi enim ſata tria. *Hordeacea*, Chryſ.orat.4.in Iudæos,non triticeæ, vt forma ſacrificij calamitatem exprimeret.

Inueſtigans adulterium,Hebr.Chald.& 70.commemorans iniquitatem, q. d. reducens in memoriam adulterium.

17. *Sanctam*,ſc.acceptam ex labro ſancto, quod erat ante altare holocauſti. *Terra*, ſic etiam 70. At Hebr.& Chal.pulueris.

18. *Recordationis*,i. reducens in memoriam iniquitatem adulterij. *Amariſſimas*,ſc.poſtea tales fiebant.

In quibus cum execratione,&c.Heb.Chald.& 70. maledictas, ſc. facientes adulteram maledictam, i. infelicem,ſic etiam ioſ.

21. *In maledictionem*, i. faciat te infelicem vel talem,vt imprecantes malum, dicant, ita tibi contingat,vt illi mulieri.

Femur,i pudenda Not. quod Chald.vertit vt noſter. At 70.de ventre quidem dicunt hic, & infra rumpi:de femore autem cadere, Hebr.de vtero intumeſcere;de femore cadere.

22. *Amen*,i.ita mihi contingat.

23. *Delebit*,alij,deletas, ſeu raſas mittet in aquas,&c.

25. *Imponetque*, Hebr. Chald.& 70. offeretque.

31. *Recipiet iniquitatem*, id eſt dabit pœnas.

CAPVT

CAPVT VI.

1. V*Otum*,ſc.Nazaræatus, i. ſeparationis, ſc.à communi viuendi ratione,vt nunc faciunt Religioſi.

3. *Potione*,ſcil.ſimili, ſeu quæ poſſit inebriare. Heb.ſicera.

4. *Ab vna paſſa vſque ad acinum*, Heb. Chald.& 70.ab acino vſque ad corticem.i.à granis vſque ad folliculos.

5. *Tranſibit*,ſc.radendo. *Diem*,i.tempus.

6. *Super*, pro, ad.quaſi d. non intererit funeri alicui.

7. *Quia conſecratio*, &c. quaſi dicat,quia Nazaræus eſt.

9. *Coram eo*,Heb.iuxta eum.

10. *Fœderis*,pro,tabernaculi,i.atrij.ſic inf.

11. *Deprecabitur pro eo*, Hebr. expiabit eum, Chal.& 70.propitiabit pro eo.

Peccauit,&c.i.contaminatus eſt,mortui hominis præſentia.

12. *Dies ſeparationis*, ſcil. inde illos computando.

Irriti fiant,i.non computentur.

13. *Conſecrationis*,Heb.& Chal.Nazaræi.

15. *Panum*,Heb.placentarum.

18. *Conſecrationis ſuæ*, id eſt, quam geſtauit tempore Nazaræatus, quo fuit Deo conſecratus.

20. *Pectuſculum*,&c.Heb.pectus eleuationis,& armus eleuationis.

21. *Tempore conſecrationis ſuæ*, Heb. pro Nazaræatu ſuo,70.pro voto ſuo,Chal.pro conſecratione ſua.

24. *Benedicat*,i.cumulet bonis.

25. *Oſtendat tibi*,Heb.& 70 Illuminet ſuper te, ſeu faciat lucere,q.d.reſpiciat te vultu hilari,Chal. maieſtatem ſuam oſtendat tibi Dominus, quem ſenſum reddidit interpres noſter. & videtur verior. Hoc enim facit beatum.

26. *Conuertat*,Heb.& 70.eleuet, Chal. auferet iram ſuam à te. *Pacem*, i. tranquillitatem,ſeu proſperitatem.

27. *Inuocabuntque*, ſc. modo dicto, Hebr.& 70. ponentque.

Nomen meum,Chald. benedictionem nominis mei.

CAPVT VII.

3. T*Ecta*,ſc.in modum lecticarum, ſeu rhedarum,quæ vulgo Carrozze.

7. *Neceſſarium*,ſc.ad ſuum miniſterium.

11. *Dixitque*.pro,dixerat enim.

13. *Acetabulum*, verbum Hebræum ſignificat ſcutellam magnam,& latam 70.diſcum.

Phiala,vas erat libatorium. *Sacrificium*, ſc.cibarium Heb. Miochah.

20. *Mortariolum*.Alij,cochlear,ſc.vas paruum in modum cochlearis, ad thus, vel eiuſmodi aliud continendum, id enim ſignificat vox Hebræa.

27. *Bouem*,Heb.Chal.& 70.vitulum,ſeu iuuencum,ſic etiam inf.

89. *Vt conſuleret oraculum*,Heb.Chal.& 70. ad loquendum cum eo,ſc.Domino.

CAPVT VIII.

2. C*Ontra Boream*,pro,ad Boream.

Reſpicit,ſc.ſecundum latitudinem reſpiciebat menſam,atque in eam partē lumen proiiciebat,ſecundum longitudinem vero reſpiciebat Sancta ſanctorum.

7. *Luſtrationis*, id eſt, expiationis,de qua infra cap.10.

8. *Bouem*, Hebr. Chald. & 70. vitulum, & ſic inf.

10. *Manus ſuas*, ſc.velut ſuo teſtimonio approbantes.

11. *Manus*,i oblationem.

12. *Depreceris*,Heb.ad expiandum,Chal.& 70. ad propitiandum.

15. *Tabernaculum*,i.atrium.

17. *Sanctificaui*,i.conſecraui.

19. *Et orent*,Heb.ad expiandum,Chal. & 70. ad propitiandum, ſcil. ad reddendum illis placatum Deum.

Sanctuarium,id eſt,tabernaculum, ſcil.vt miniſtrent.

21. *Eleuauit*,i.obtulit,ſolebant enim eleuari oblata Domino.

26. *Eruntque*,pro,ſed erunt.

Fratrum ſuorum,Heb.Chal,& 70.cum fratribus ſuis.

Cuſtodiant,ſc.vaſa Myſticè vero animas, quæ à ſenibus præcipuè cuſtodiendæ.

Opera,ſc.quæ antea ſolebant. *Cuſtodiis*, i. functione,ſeu iis quæ obſeruare debent.

CAPVT IX.

3. A*D veſperam*,Hebr.inter duas veſperas. Vide Exo.12.ſic & inf. *Iuſtificationes*,i.ritus,Heb. Iudicia,i.mores,ſeu normas,ſic & inf.

5. *Tempore ſuo*,Heb.in primo,ſc.menſe, Chald. in menſe Niſan. In monte Heb. Chal.& 70.in deſerto.

6. *Anima*,id eſt,cadauere,ſc. quia funeri interfuerat.

7. *Fraudamur*,Chal.prohibemur.

8. *Conſulam*,Heb.Chal.& 70.audiam.

11. *Lactucis agreſtibus*, Hebr.amaritudinibus, i. herbis amaris,vt vertit Chal.& 70.

13. *Exterminabitur*,i.digna eſt morte.

Portabit peccatum,i.dabit pœnas peccari.

14. *Idem*,ſc.obſeruandum,q d. idem ritus,Heb. ſtatutum vnum, Chald.præceptum vnum, 70. lex vna.

15. *Tentorium*,ſc.eam partem,vbi erat Tabernaculum.

19. *Erant in excubiis Domini*, Hebr. & Chald, & 70. cuſtodiebant cuſtodiam Domini, i. mandata.

21. *Diem & noctem*, i. integrum diem, dixerat enim per noctem,Heb.indicatur, ſi die,vel nocte ſe tollebat nubes, eos eadem hora proficiſci idque etiam videntur 70. ſignificare. At Chal. vt noſter.

23. *Manum Moſi*,i.Moſen.

CAPVT X.

3. T*Vbis*,ſc.vtraque. *Tabernaculi*,ſc.atrij.

4. *Semel*,i.cum vna ſola,vt eſt Heb.Chal. & apud 70.

5. *Prolixior atque conciſus*. Alij, iubilatione, Chal.vlulatione.

9. *Erit recordatio*, &c. i. recordabitur Deus veſtri,&c.

10. *Epulum*.Heb.lætitiam.

Calendas, Hebr.in initiis menſium. 70. in neomæniis,i.nouiluniis,ſc.principiis menſium. *Recordationem*,ſc.qua Deus recordetur veſtri,

11. *Secundo*,ſc,ab exitu ex Ægypto.

17. *Depoſitum eſt*, pro, iam depoſitum fuerat,

ſcil,

ſcil.antequam inciperent proficiſci.

21. *Sanctuarium*,i.res ſanctuarij.

29. *Hobab*.i.Ietbro. Forte redierat ad Moſen, vel eſt recapitulatio. Vide Exo.18.vel iſte eſt filius Iethro. Vide Exo. 2. vbi Ietbro vocatur Raguel. *Cognato*,Chal.& 70.ſocero.

30. *In qua natus ſum*,Heb.Chal.& 70.ad cognationem meam.

31. *Ponere debeamus*. Hebr. poteſt intelligi,poſuerimus, quod etiam Chald. & 70. magis indicant.

Eris ductor,Heb. fuiſti pro oculis. Sed præteritum pro futuro Chal. vidiſti magnalia facta nobis oculis tuis.

33. *Per dies tres*,q.d. toto illo itinere trium dierum.

Prouidens,ſc. vbi arca ſubſiſtebat; ibi caſtrametabantur.

35. *Eleuaretur*,Heb.proficiſceretur. Chal. & 70. eleuaretur.

36. *Deponeretur*,Heb.Chal.& 70.quieſceret.

CAPVT XI.

1. PRo labore,id additum ab Interprete.

Contra Dominum, Heb.in auribus Domini,Chal.& 70.Coram Domino. *Domini*,i.à Domino miſſus.

2. *Abſorptus*,i.extinctus.

3. *Vocauit*,ſc.qui nomen indidit.

4. *Vulgus quippe*,pro, vulgus verò. Aliud enim videtur id à ſuperiori.Heb.& vulgus.

Qui aſcenderat,Heb.qui inter illos. *Et ait*, pro, & dixerunt.ſc.vtrique.

6. *Arida*,i.non contenta.

7. *Bdellij*, gemma eſt alba,Perlam quidam eſſe volunt.

8. *Frangebat*, poterat tamen comedi infractum & crudum.

Tortulas,i.placentas. *Oleati*, ſc.cum melle.Vide Exod.16.

10. *Intoleranda res viſa eſt*,Heb.Chal.& 70.diſplicuit.

14. *Grauis mihi*,Heb.grauis præ me, i. ſupra vires meas.

15. *Sin aliter tibi videtur*,Heb. Chald.& 70.ſi ſic tu facis mihi.

16. *Magiſtri*,Heb.Principes,ſeu Primates,Chal. Præfecti,70.Scribæ.

17. *Auferam*.pro,accipiam, neque enim à Moſe ablaturus erat,aut ab aliquo.

Spiritu tuo,i.Spiritu ſancto,quem dedi tibi. Auguſt.5.de Trin. *Tuo*, Hebr.qui eſt ſuper te, id eſt, in te.

18. *Sanctificamini*.i.attendite puritati, ſeu præparamini,vt vertit Chal.

Cras,Heb.Chal.& 70.in craſtinum, coniungitur enim cum ſanctificamini.

Vt det vobis,&c.Heb.Chal.& 70. & dabit vobis Dominus carnes,& comedetis.

20. *Dierum*,i.integrum. Nauſeam, i.faſtidium. Alij,abominationem,70.choleram.

22. *Nunquid*,&c.Non dubitat de Dei potentia, ſed modum quærit.Aug.in Num.q.19.

23. *Manus*,i.potentia.

25. *Ceſſauerunt*,ſc.tota illa die, vel quoties opus fuit prophetare,i.loqui myſteria.

26. *Remanſerant*,ſc.ex humilitate,dum ſe honore indignos arbitrantur.Hier.ep.127.

28. *Electus è pluribus*, ſcil.ad miniſtrandum ei, Heb.ex electis eius.

29. *Æmularis*,i.zelatis,ſeu zelo commoueris.

31. *A Domino*,i.iuſſu Domini.

Ex omni parte, ſcil.in omnem partem erat ſpatium vnius diei,vt indicant Heb. quæ habent iter diei huc, & iter diei illuc. Itemque Chald. & 70.

Volabantque in aëre. Id non eſt Heb.aut Chald. aut in 70.aperte, ſed ita; vt poſſit intelligi vel de volatu,vel de altitudine cumuli iacentium.

32. *Siccauerunt*,Heb.& Chal.extenderunt,70.ſiccauerunt.

33. *Defecerat*, i. in dentibus deſierat eſſe. Repetitio præcedentis,vel q.d. nondum manſus erat, ſeu confectus dentibus.Heb.nec dum conciſus,ſeu contritus,ſc.dentibus.

CAPVT XII.

1. ÆThiopiſſam, Madian vicina erat Æthiopiæ orientali,vel q.d.nigram Aug. in Nu. q.20.ait Madianitas dictos etiam Æthiopes,vt patet 2. Par. 14. Not. quod indigne ferebant duxiſſe alienigenam.

2. *Per ſolum*, quaſi dicat,Num ſolus Moſes Propheta?

3. *Erat enim*, Hebr. erat autem, q.d. Moſes etſi reſcierat, tamen tacebat, vt qui eſſet manſuetiſſimus.

4. *Tabernaculum*,ſcilicet,oſtium atrij. Sic etiam infr.

6. *Viſione*,ſc.ecſtaſi.

7. *Domo*,ſc.populo.

8. *Ore ad os*,i.familiariter.

Palam,i.clare.Heb.in viſione, 70.in ſpecie, q.d. multo clarius quam cæteri.

Ænigmata,q.d.obſcure.

9. *Abiit*,ſcil. Angelus per quem Deus loquebatur.

10. *Tabernaculum*,i.oſtium tabernaculi.

11. *Imponas*,&c.id eſt,imputes in peccatum,q.d. ignoſce.

14. *Spuiſſet*, q. d. quanto magis cum ego lepra velut ſputo perfuderim. *Rubore ſuffundi*, q. d. præ rubore non comparere.

CAPVT XIII.

9. NVn,70.Naue.

12. *Sceptri*,Heb.& Chal.ex tribu.

20. *Bona*,70.pulchra.

21. *Præcoque*,i.præcoces.

22. *Intrantibus*,q.d.prope Emath,vel vbi eſt via in Emath,70.ad introitum Emath. Vide Ioſ. 13. & inf.c.34.

23. *Enac*,i.Gigantum. *Tanim*, ſic Chald.& 70. at Heb. Sohan ſeu Zoan צען, ſcilicet, binominis eſt.

24. *Vua ſua*,Heb.Chal.& 70.botro vno.

27. *Cades*,Ioſ.14. dicitur Cades Barne. *Locutique*,Heb. Chal.& 70. referentesque rem, ſc. quod viderant.

33. *Deuorat*,q.d eſt inſalubris,ſeu occidit.

CAPVT XIV.

1. NOcte,ſc.ſequenti.

3. *Et in hac*,&c.Heb.Chal.& 70.aut in hac ſolitudine,& ad quid nos Dominus facit venire in terram hanc,vt cadamus gladio,&c.

9. *Præſidium*,Heb.vmbra.

10. *Gloria*,ſc.nubes,vel ſplenor. *Tectum*, Hebr. Chal.& 70.Tabernaculum.

11. *Detrahet mihi*.Alij,blaſphemabit, vel, ſpernet me,Heb.Chal.70.irritabit me,ſic & inſ.

In

In omnibus ſignis, quaſi d. cum tot ſigna fecerim.

13. *Vt audiant*,Heb.Chal.& 70. & audient.

14. *Facie ad faciem*, id eſt clare, ſeu familiariter.

15. *Quaſi vnum*,i.ad vnum,ſc.nullo relicto. *Dicant*,Heb.Chál.& 70.dicent.

17. *Magnificetur*,i.appareat magna eſſe.

18. *Innoxium*,i.impunium,ſc. eum pœnam meretur.

Viſitas, i. pùnis. *Tertiam*,i.nepotes, qui tertij à patre,vel potius pronepotes, qui tertij in poſteris. Vide 4.Reg.15.

20. *Dimiſi*,q.d.non puniam, vt dixeram. *Iuxta verbum tuum*,i.vt petiiſti.

21. *Gloria mea*,ſcilicet,impletis iis,quæ ſequuntur.

22. *Attamen*,Heb.Chald.& 70.quia,vt ſit explicatio proximè dicti.

Maieſtatem,Heb.Chal.& 70.gloriam.

Decem,i.multis,q.d.ſæpe.

24. *Alio*,ſc.meliori.

25. *Vallibus*, ſcil. vbi deliteſcunt vobis inſidiantes.

33. *Portabunt fornicationem veſtram*, i. dabunt pœnas veſtræ infidelitatis,qua à Deo defeciſtis.

37. *Mortui ſunt*,ſc.vel tunc,vel poſtea.

43. *Acquieſcere Domino*,Heb.ſequi Dominum, 70.obedire Domino,Chal.colere Dominum.

44. *Contenebrati aſcenderunt*, Hebr. conati ſunt aſcendere, 70.vim facientes aſcenderunt, Chald. impiè egerunt,vt aſcenderent.

CAPVT XV.

3. OVibus, Hebr. pecudibus, Chald. & 70. ouibus.

6. *Et arietes*,i.per ſingulos arietes.

16. *Iudicium*,i.ritus,ſeu conſuetudo.

20. *De cibis*, ſcil.partem, Heb.de conſperſionibus,id eſt,paſtis,ſc.placentas.

De areis,ſc.ſoletis. *De pulmentis*. repetitio eius quod ſupra de cibis,q.d.placentam vnam, Hebr.& 70.de conſperſionibus.

22. *Per ignorantiam*.Vide Leuit.4.

24. *Liba*,i. libamina.

25. *Rogabit*,Heb.expiabit, Chal.& 70. propitiabit,ſic & inf.

Non ſponte, Hebr.per errorem ſeu ignorantiam 70.inuoluntariè.

Nihilominus offerentes, pro, & tamen offerent.

Incenſum,pro,ſacrificium,quod incenditur, ſup. in principio capitis vertit oblationem, itemque paulo poſt.

30. *Peribit*,i.digna eſt morte,vel interficietur,ſc. iudicis ſententia.

31. *Portabit iniquitatem*,i.dabit pœnas iniquitatis.

38. *Vittas*.Not.quod ipſæ vittæ,ſc.fila ſerica intorta erant fimbriæ,quod ſi fimbria intelligatur extremitas veſtis,ex fimbriis pendebant vittæ.

39. *Fornicantes*, ſcil. deſerto Deo, q.d.peccantes.

CAPVT XVI.

2. QVi tempore conſilij, &c.70. Senatores conſilij,& viri nominati,Chald.& noſter Heb. vtrumque ſenſum admittunt.

3. *Sufficiat vobis*,ſc.ſors veſtra.Heb.multum vobis,q.d. deberet vobis ſufficere. *Sanctorum*, pro, ſancta.

5. *Notum faciet*,&c.70.cognouit Dominus, qui ſunt eius,& ſanctos adduxit ad ſe,& quos non elegit ſibi non adduxit ad ſe: quem locum citat Paulus 2.Tim.2.

Sanctos, quaſi dicat, quos velit eſſe ſacerdotes.

7. *Sanctus*,i.addictus ſanctis miniſteriis, ſc. ſacerdotalibus.

Multum erigimini, Hebr.multum vobis, ſc. ſumitis.

11. *Globus*,i.cœtus.

14. *Reuera*, &c. Si ſine interrogatione legatur, ironia eſt.

19. *Multitudinem*,ſc.ſuorum, vt interpretantur 70.nempe Core ipſe coacervauerat, vt dicunt Heb. Chal.& 70.

26. *Inuoluamini*,Heb.& 70.pereatis,Chald.percutiamini.

27. *Frequentia*,Hebr.& Chal.familia, 70.ſupellectili.

29. *Viſitauerit*,i.punierit.

30. *Nouam*,i.inuſitatam,& mirabilem.*Viui*. Intellige tamen fuiſſe mortuos antequam peruenirent. Vide Apoc.19.*Infernum*, ſcil. damnatorum. Epip.in Ancor.Hier.eph.4.

Blaſphemauerint, Hebr. Chald. & 70. irritauerint.

35. *A Domino*.Fortè ab altari.

37. *Sanctificata* ſcil.ob incenſum oblatum Domino.

38. *In mortibus*, i. licet eis vſi ſint peccatores, qui interfecti.Vide paulo poſt:vel q. d.ſancta ſunt, quippe in Dei vltione quodammodo cooperata, Hebr.Chald. & 70.aliter, ſc. Thuribula, inquam, horum peccatorum, qui ob peccata ſua mortui ſunt.

38. *Producat*. pro, produci curet, per aliquem artificem.

39. *Altari*,i.holocauſti 43. *Fugerunt*, Hebr.& Chal.reſpexerunt.

Ingreſſi,Heb.Chald.& 70. ſolum dicunt veniſſe ante tabernaculum.

45. *Nunc*, Hebr.in momento, ſeu ſubito, 70. ſemel.

Iacerent in terra,Heb.Chal.& 70. cecidiſſent in facies ſuas.

46. *Reges*,Heb.expies,70.propities.

CAPVT XVII.

2. COgnationes ſuas,Hebr. & Chald. domos patrum,70.domos familiarum, ſcil. per tribus erant accipiendæ.

3. *Eorum familias*, ſcil. cuiuſque principis tribum.

4. *Teſtimonio*,i.arca teſtimonij. *Loquar*, i.loqui ſoleo.

6. *Abſque virga Aaron*,Heb.Chal. & 70.& virga Aaron in medio virgarum eorum. Putant autem Hebræi fuiſſe vnam ex 12. ſc.tunc numeratam vnam tribum Ioſeph ſolum. At ſecundum lectionem noſtram erant.13.

13. *Accedit ad*. 70. tangit. videtur autem eſſe quædam iſtorum exaggeratio, vel ſignificant eos, qui ſibi vſurpant,miniſterium in tabernaculo,cum non ſint de Tribu Leui,perire, quod in hæreticos quadrat ſanè quam veriſſimè.

CAPVT XVIII.

1. AD Aaron, ſc. per Moſen,vel fortè illum per ſe allocutus.

Portabitis iniquitatem,&c. id eſt, dabitis pœnas ſi quid peccabitur in cæremoniis, 70. accipietis peccata ſanctorum, & peccata ſacerdotij veſtri. Peccata autem interpretatur Auguſt. ſacrificia pro peccatis, Chald. propitiabitis ſuper delicta ſanctuarij, & ſuper peccata ſacerdotij veſtri, vide infr.

Et tu,&c.explicatio præcedentis.

2. *Sceptro*,i.virga,ſc.tribu.

3. *Vaſa*,ſc.vtenda, alioqui enim portabant, ſed tecta.

Altare,ſc.ſacrificaturi.

4. *Alienigena*,i.qui de alia Tribu.

5. *Indignatio*, ſcilicet, Dei, ſi illi velint miniſtrare.

6. *Donum*,i.donatos.

7. *Velum*,ſc.Tabernaculi. *Externus*,i non ſacerdos.

8. *Cuſtodiam*, q.d.in tuam poteſtatem. Sanctificantur,i.offeruntur. *Legitima ſempiterna*,i.iure perpetuo.

9. *In ſancta ſanctorum*, i. cedit in tabernacoli ſancti vſum,q.d.Deo offertur.

10. *Sanctuario*,i.atrio.

Quia conſecratum eſt tibi,i.in tuum vſum,Hebr. Chald.& 70.ſanctum erit tibi, i.veſceris,vt re ſanctificata.

11. *Primitias*, Hæ erant non minus 60 parte fructuum, non plus 40. dabat vero populus inter vtrumque quod vellet. Vide Hier. Ezech.45.

12. *Medullam*,i.quod optimum.

13. *Initia*,i.primitiæ.

14. *Omne*, excepto cane qui interficiebatur,& aſino qui oue redimebatur, vt dicitur Exod. 13. Ita quidam. Ego putarim, excepto cane cætera animalia immonda ad modum aſini fuiſſe oue redimenda, vel ouis pretio. Vide Exod. 43. Deut.24.

16. *Vnum menſem*,ſc.ætatis primogeniti hominis.

17. *Super altare*,ſc.ad baſim altaris.

18. *Pectuſculum*,ſc.hoſtiæ pacificæ.

19. *Salis*, i. incorruptum, firmum, & immutabile.

22. *Mortiferum*,Heb.& moriantur,Chal.ad mortem.

23. *Portantibus peccata populi*,quaſi dicat, miniſtrantibus in rebus,per quas expiantur peccata populi,vel puniendis ſi populum eo admittant,quamquam Hebr.Chald.& 70. non habent populi, ſed eorum, quod poteſt de ſuis intelligi, quaſi dicat, ſua, ſcilicet, ſi quid erretur in miniſterio. Vide ſup.

26. *Domino*,Dabantur ſacerdotibus.Vide Ioſeph. 4.Antiq.4.

27. *Tam de areis*, &c. quaſi dicat, perinde ac ſi offerretis ex propriis areis, &c vt Heb.Chald.& 70.indicant.Vide etiam paulo inferius.

28. *Vniuerſis*,pro,de vniuerſis.

Accipitis, ſub.decimas,vt habent Hebr. Chald. & 70. nam primitias, cum, offerre, coniungendum.

Aaron, ſcil.diuidenda inter ſacerdotes. Vide Hier.Ezech.45.

30. *Quaſi* &c.Vide ſup.

31. *Eas*,ſc.decimas vobis datas.

32. *Oblationes*, ſc. non faciendo de eis quod dictum eſt.

CAPVT XIX.

2. R*Eligio*, victimæ, ſcil.cæremonia, ſeu ritus, Heb.Chal.& 70. ſtatutum legis. *Integra*,i. perfectæ.

3. *Immolabit*,i.mactandam curabit.

4. *Tabernaculi*,i.atrij.

5. *Combureſque*, ſcil.ſacerdos, cui id fuerit commiſſum.

9. *Effundet*,Heb.Chald.& 70.ponet, ſeu reponet.

In cuſtodiam, quaſi dicat, vt ſeruentur diligenter. *Aſperſionis*,ſic etiam Chald.& 70. Alij,ſeparationis,vel expiationis.

Quia pro peccato vacca combuſta eſt, ſub. adeoque ea aqua expiat à peccatis Heb. quia peccatum eſt,q.d.quia aqua eſt ad peccatum expiandum, 70. quia purificatio eſt Chal.quia pro peccato eſt.Not. Nullam legis veteris cæremoniam, nullum ſacramentum, aut ſacrificium peccata expiandi virtutem habuiſſe,ſolum enim erant ſigna, & proteſtationes Chriſti myſteriorum, per cuius fidem, & deuotionem tunc peccata remittebantur, propter quas ſcriptura illis cæremoniis expiationem tribuit,ſcil.vt dixi,non propter ſe, ſed propter Chriſtum, quem figurabant, cuius meritis, & virtute conſtat omnis peccati remiſſio. De noſtris vero ſacramentis longè alia ratio eſt. Habent enim ſuam quandam virtutem,à Chriſto tamen,peccata remittendi,vt inf.ſuis locis indicabitur.

10. *Sanctum iure perpetuo*, Heb. ſtatutum perpetuum.Chal.ritum perpetuum, 70. legitimum ſempiternum.

13. *Peribit*, q.d.dignus eſt morte, vel eiicietur, more excommunicatorum. Vide Gen.17.vbi idem verbum vertit delebitur. Significat vero exſcindi, ſeu præſcindi.

14. *In tabernaculo*,q.d.domi, vt verterunt 70.

17. *Combuſtionis,atque peccati*,id eſt,ad expiationem peccati.Heb.combuſtionis peccati, i. victimæ pro peccato, ſc.vaccæ. Chald.combuſtionis hoſtiæ pro peccato, 70. de cinere combuſto purificationis.

18. *Homo*,ſc.qui ſit ſacerdos.

22. *Quippiam*,ſc.tactum ab immundo.

CAPVT XX.

1. V*Enerunt*, ſcil.è deſerto Pharan. *Sin* per tſ x, non per s, o, *Primo*,ſc.anni 40.ab exitu ex Ægypto.

4. *Eccleſiam*,Heb.congregationem,70. Synagogam.

6. *Clamaueruntque*, &c. Hæc verba vſque ad murmurationem eorum, non habentur Heb. aut Chald.aut apud. 70.

10. *Num*, &c. Hic Moſes dubitauit de Dei potentia,Aug.in Num.q.19.

12. *Sanctificaretis*,i.glorificaretis.

13. *Contradictionis*,ſic etiam 70.At Heb.& Chal. iurgij.

Sanctificatus,i.glorificatus,ſc.eis ſuam gloriam, ſeu potentiam oſtendit.

17. *Non bibemus*,ſc.gratis,Aug.

20. *Infinita multitudine*, Hebr. populo graui,i. multo,Chal.exercitu multo.

24. *Pergat*,Heb.& Chal.colligatur, 70.apponatur.

Incredulus fuerit,Heb.& Chal.rebelles fueritis, 70.irritaſtis me.

26. *Colligetur*,ſc.ad populum ſuum.*Et morietur*, pro,i.morietur.

29. *Flent*: Non lactymæ ſignificantut,ſed exequiaıum cılıbııas.Hier.ep.25.

C A P V T XXI.

3. H*Orma*,Hebr.chormah, i.euerſio,ſeu deſtructio, atque in banc ſignificationem accipiendum hic anathema.

5. *Nauſeat*,Chal.fatigata eſt,70.grauata eſt. *Leuiſſimo*,ſe facilè concoquebarur.70.vacuo.

6. *Ignitos*,Heb. Seraphim,i.ignitos, ſeu vrentes, ſc.qoi mordebanrur,vri videbantur.

8. *Æneum*,Heb.& Chal.ignitum, ſc. qui ignirum ſerpentem tepræſentet,quod facit æneus. *Pro ſigno*,i.edito loeo,velut vexillum,Heb. ſuper vexillum,ſeu perticam,ſc.ſuper haſta vexillati. Chald.& 70.pro ſigno.

11. *Ieabarim*,i.aceruis tranſeuntium,Chal.vado tranſeuntium.*Contra*,i.verſus,ſeu ad.

13. *Prominet in finibus*,i. exenditut in fines, ſeu egteditur à finibus, vt indieant Hebr. Chald. & 70.

14. *Dicitur*,Heb.dieetur,pro dieitur:catent enim præſenti,70.dicitur.

Libro,quis hic liber ineertum.

Fecit,ſe.victoriam. *Faciet*: Alij,fecit,quod indicant Heb.Chal.& 70.

15. *Scopuli*, &e. quaſi dicat, ex ſcopulis fluens. *Torrens*, tranſit per Arnon vſque io fines Moab, nempe ſcopoli torrentium, pro torrentes ſcopulolorum,Chal.effuſio torrentium.

16. *Apparuit puteus*, q. d. inde veneront in loeum putei,vel eo loco datus puteus. Cbal. inde datus eis puteus.

18. *In datore*,i.cum datore,ſe. Moſe. *Baculis*, ſc. tetram aperientes.

20. *Vertice*,i.capite, ſeu principio,aut extremitate.

27. *In prouerbio*, Hebr.à parabolizantibus, i.iis, qui parabolis vtuntur, 70.ab ænigmatiſtis. Chald. in prouerbiis.

29. *Chamos*, idolum erat Moabitaıum, vide 3. Reg.11.

30. *Iugum*,i.imperium Chal.Regnum.*Laſſi peruenerunt*,Hebr. deſolare fecimus, ſeu vaſtauimus, Cbal.vaſtauerunt.

32. *Poſſederunt*,Hcb.Chal.& 70.expuleront.

C A P V T XXII.

3. E*T impetum*,pro vt qui impetum.

5. *Ariolum*,Heb.in Pethorah Chal.in Pethot,Sytiæ,ſc.vrbis eſt nomen,70.Phatyra.*Flumen*, Chal.Euphratem.

Ammon,Heb.Chal.& 70.popoli ſui.

7. *Pretium*, ſcilicet, quod daret pto diuinatione.

9. *Deus*,i.Dei Angelus.

17. *Volueris,dabo tibi*,Hebr.Cbald. & 70.dixeris mihi,faciam.

18. *Immutare*,Heb.Chal.& 70.tranſgredi. *Plus vel minus loquar*, Hebr. paruum, vel magnum faciam.

21. *Iratus*,ſe.qoia malo animo ibat.

25. *Attriuit*, Hebr.Chald.& 70.compreſſit, ſeu aſtrinxit.

29. *Percuterem*,Heb.& Chal.occiderem.

30. *Animal*,Heb.Chal.& 70.Aſina.

31. *Pronus in terram*,Heb.Chald.& 70.ineuruatus ſuper faciem.

32. *Peruerſa*,ſc.auimo peruetſo ibat.

33. *Viueret*,ſc.mortua erat.

35. *Pracepero*,Hebr.Chald, & 70. loeutus fuero.

36. *Oppido*,Heb.Chal.& 70.ciuitate.

37. *Mercedem aduentui*,Heb. Chal.& 70.honotem tibi.

39. *In vrbem*,&c.Heb.ſolom eſt,in vrbem Churſoth,Id eſt, plateatum, Chald. in vrbem prouinciæ ſoæ, 70. in vrbes diuerſoriorum, ſeu ſtabulorum.

C A P V T XXIII.

2. S*Imul*,i.Balae, & Balaam, vt patet ex Hebr.& Chald.

3. *Imperauerit*,Hcb.Chald. & 70.oſtenderit, ſeu indicauerit.

4. *Velociter*,Heb.& Chal.ſolus,70.recta. Alij in locum editiorem.Alij,ſublatus,ſc.ſe inde velociter ſubmouens.

7. *Parabola*,i.prophetia. Sunt enim in Prophetiis parabolæ:ſic inf. *Aram*,i. Syria, 70.Meſopotamia.

8. *Quomodo*,Heb.Chal.& 70.quid,i.cur.

9. *Solus*, ſcil.a gentibus ſegregatus ob teligionem.

Reputabitur, i. connumerabitur, ſeu miſcebitur.

10. *Puluerem*,Chal. paruulos domus Iacob, de quibus dictum eſt, quod multiplicabantur ſicut puluis terræ.

Anima,i.vita,vel q.d.moriar ego.

12. *Iuſſerit*, Hebt. Chald.& 70.poſuerit in ore meo.

14. *Locum ſublimem*,Heb.agrom ſpeculatorum, 70.ſpeculam agri Chal.agrum ſpeculæ.

15. *Obuius*,ſc.Deo,70.ego autem ibo interrogare Deum.

19. *Mutetur*,Heb.pœniteat.

21. *Idolum*, &c. Hebr. pro idolo & ſimolacro, habent, iniquitatem,& laborem, ſeu præuaricationem,70.laborem,& dolorem.Chald.idolum, & falſitatem.

Clangor victoria,Chal.maieſtas,70.gloria. Alij, triomphus,vel amicitia.

23. *Iacob*, *&* *Iſrael*, pro, de Iacob, & Iſrael.

24. *Leana*,ſic Chald.At Heb. Leo grandis natu, 70 catulus leonis.

C A P V T XXIV.

1. V*T ante*.Apparet illum etiam antea quæſiſſe auguria,ſed Deum ante verriſſe.

2. *Irruente*,i.veniente, Heb. fuit ſuper eum Spiritus Dei,Chal.quieuit ſuper eum ſpiritus prophetiæ.

3. *Cuius obturatus eſt oculus*, ſcilicet, eum videt viſiones. Alij, pro obturato, vertunt apertum, Chald. qui pulchrè videt 70. verax, & videns.

4. *Cadit*, ſcilicet, corpore per ſomnium, vel ecſtaſim.

Oculi,ſc.mentis.

6. *Valles nemoroſa*. Alij, torrentes extenſi, Chald. torrentes defluentes, 70. valles vmbroſæ.

Fluuios, Hebræus fluuium, Cbald. Euphratem.

7. De

7. *De Situla*, q. d. non ei poſteritas deerit, 70. exibit homo de ſemine eius. Chald. creſcet homo, qui vogetur de filiis ſuis.

Erit in aquas.i.populos, 70. dominabitur gentibus multis. Chald. dominabitur populis multis.

Tolletur,i.eleuabitur,vt eſt Heb. & apud 70. At Chal.Robnrabitur.

Propter Agag,Heb.& Chald. ploſquam Agag. eſt autem ſermo de Saul, qui vicit Agag, vel de Dauid.*Rex*,ſc.Saul.*Auferetur*,Heb.& Chal. eleuabitur,70.augebitur.

8. *Deuorabunt*, Hebr. comedent, i. conſument, ſcil.ſolent conſumi quæ comeduntur. *Illius*, pro, ſuos.

9. *In maledictione*,i.tanquam maledictus.

10. *Complosis*,ſc.vt ſolent irari.

14. *Conſulam*,Chal.indicabo, *Populus tuus*,populo huic. Hebr.Chal.& 70. Populus hic populo tuo.

Extremo tempore,q.d.tandem.

15.*Obturatus*,Vide ſup.

16. *Oculos*,ſc.mentis.

17. *Eum*,ſc.Chriſtum.

Orietur ſtella,&c.Chal.conſurget Rex de domo Iacob, & vngetur Chriſtus de domo Iſrael. *Stella*, ſc.de qua Matt.1.ſecundum Hier.in Matth. 2.dicerem potius Chriſtum nomine & ſtellæ, & virgæ intelligi: nec enim illa ſtella ex Iacob orta eſt.

Virga,70.homo.

Vaſtabitque omnes filios Seth, Chal.dominabitur omnium filiorum hominum. *Filios Seth*, ſc.mundum.

19.*Ciuitatis*,i.mundi.

20.*Principium gentium*, i.primi inter gentes, ſc. præliati contra Iſrael,vt Chald.interpretatur. *Cuius extrema*,&c.i.qui tandem aliquando peribit.

21.*Si*,pro,etiamſi,*Nidum*,i.habitationem.

24.*Trieribus*,i.triremibus. Hebr.& Chald.nauibus.

Italia,Chal.Romanis. *Ipſi*,ſc.Rnmani.

CAPVT XXV.

3. **I***Nitiatus*, Hebr. coniunctus, 70. ſacrificauit, Chal.coniunctus cultoribus Beelphegor.

Beelphegor,id eſt,idolo,quod colebatur in monte Phegor,q.d.ſe ei conſecrarunt eius ritus ſeruantes.

4. *Contra Solem*,i.coram Sole,ſc.publicè. Hebr. Domino,coram Sole. Chald.iudica, occide illum, qui reus fuerit mortis, coram Domino contra Solem.

6. *Madianitidem*,ſc.adductam in caſtra, vt dicitur Heb.

7. *Pugione*, Hebr. Chald. & 70.haſta, ſeu lancea.

8. *Genitalibus*, ſcil.Mulieris, vt dicunt Hebr & Chal. At 70.per ventrem. *Plaga*,ſc. qua à Deo percuſſi,Chal.peſtis.

9. *Occiſi*,ſc.a Deo,peſte.

12.*Pacem*,q.d.omnino fruetur mea promiſſione, nemine impediente.

Pacem fœderis mei:Sic etiam Chal. At Heb.& pactum meum pacis.

13.*Expiauit*,&c.Chald.& 70. placauit pro filiis Iſrael.

18.*Sororem*,q.d.popularem,ſeu ciuem ſuam.

CAPVT XXVI.

1. **P***Oſtquam*, &c. Hebr.& 70. poſt plagam dixit, Chald.poſt peſtem dixit.

3.*Super Iordanem*, id eſt, prope Iordanem, ſic & inf.

10. *Et factum eſt*,&c. Heb.Chald.& 70.& fuerunt in ſignum. Core autem filij non ſunt mortui, in ſignum autem, id eſt,in exemplum, ſcil. cæteris.

51. *Recenſiti*,ſcil.ſecundo. Nam qui primo,ſcil. ſup.cap.1.non ſunt ingreſſi terram promiſſam. Vide inf.

53. *Vocabulorum*, I. familiarum, quæ vocabulis diſtinguuntur.

54. *Pluribus*,i.maiori tribui.

55. *Sors*, ſcil. pro maiori portione inter maiores tribus, & familias ſors mittebatur, & pro minori inter minores. Ita ſimul & ratione,& ſorte agebatur.

58. *Hæ ſunt*,q.d.etiam hæ familiæ ex Leui ortæ.

59. *Filiam*,i.neptem Not.fuiſſe eodem nomine, ſc.Iochabed appellatam, & filiam Leui & neptem ſecundum quoſdam.

CAPVT XXVII.

3. **I***N peccato*,i.ob peccatum, ſcil.murmurationes contra Dominum.

11. *Sanctum*, pro,ſancitum,Heb.ſtatutum. *Lege perpetua*,Heb.Chal.& 70.iudicij, ſc. quod iudices ſeruare debeant.

14.*Sanctificare*,i.glorificare.*Super*,i.ad.

16. *Spirituum*,i.animarum.

Omnis carnis,i.omnium hominum, q.d.qui noſti corda.

17. *Exire,& intrare*,i.regere. *Educere*.ſc.ad bellum.

Introducere,ſc.in vrbem, vel terram promiſſam, vel q.d.qui domum reducat.

20. *Gloria*,i.auctoritatis, vel ſecundum Aug.q. d.facies eum ſocium gloriæ tuæ.

21. *Conſulet Dominum*, Hebr. petet iudicium. Vrim coram Domino.Chal. conſulet pro eo in iudicio illuminationis coram Domino.Not.quod ſacerdos ſummus,cum Deum conſulebat, adhibebat Pectorale, ſeu Rationale, vbi Vrim & Thumim. itaque 1. Reg.23. Applica, inquit,ephod.

Eius, ſcilicet, Domini, vel Eleazari conſulto Domino.

CAPVT XXVIII.

2. **I***N conſum*, i. victimas, quæ incenduntur, ſeu cremantur.

Per tempora ſua,i.ſtatis temporibus.

3.*Anniculos*,i. non maiores anno vno, ſcil.intra annum ætatis,ſed poſt octauum diem.

4.*Ad veſperum*,Hebr.inter duas veſperas. Vide Exo.12.

5. *Habeat*,ſc.olei.

6. *Incenſi*, ſcil. holocauſti Hebr.ignitionis, ſic inf.

7. *Libabitis*, id eſt,effundetis, ſcil. ad Dei honorem.

9. *Duos*,ſc.præterea,alterum quidem mane,alterum autem veſperi,vltra illos duos quotidie offerendos in holocauſtum.

11. *Calendis*,celebrabatur id feſtum ob beneficium gubernationis ſecundum D.Thom.vt ſabbatum ob creationem, vel ſecundum alios, vt tem-

porum initia velut primitiæ offerrentur, licebant autem opera ſeruilia in hoc feſto. Ideo in Leui. Inter alia feſta non connumeratur quibus ea opera non licebant.

13. *Decima*, i. ephi, quæ eſt decima pars Cori Hebr. & 70. deceimam, quaſi dicat, vnam decimam per ſingulos: ſic inf. Vide c. 29. Chal. ſingulas decimas.

15. *In holocauſtum*, Heb. & Chal. vltra holocauſtum.

18. *Venerabilis & ſancta*, pro celebritas ſancta, quaſi dicar, ſolemniſſima, ſeu celeberrima, ſic & inf.

19. *Incenſum holocauſtum*, pro, ſacrificium holocauſti ignitum, Chald. oblationem holocauſti.

24. *Fomitem ignis*, q.d. holocauſtum.

Qui ſurget, &c. Heb. & Chal. vltra holocauſtum iuge, & eius libamen.

26. *Primitiuorum*, ſc. nouarum frugum. *Hebdomadibus*, ſc. ſeptem.

28. *Per arietes duas*, i. per ſingulos arietes decimas duas. Vide ſupra.

CAPVT XXIX.

4 QVi ſimul ſunt agni ſeptem, Chal. ſic fiet omnibus ſeptem, ſic ſup. & inf. in ſimilibus locis Hebr. Senſus eſt, per vnumquemque ex ſeptem.

7. *Affligetis*, ſc. ieiunio.

14. *Id eſt ſimul*, pro, ex, q.d. vnicuique ex duobus, vt Heb. & Chal. indicatur.

17. *Altero*, i. ſecundo.

35. *Celeberrimus*, Heb. retentio, ſc. populi. Chald. collecta, alij, cœtus, ſeu congregatio, ſcilicet, populi.

CAPVT XXX.

4. ET ſe, pro, aut ſe, vel eſt repetitio, & ſumitur iuramentum pro voto. Vide inf. proximè.

Et iuramentum, pro, aut iuramentum, vel eſt repetitio, ſumiturque iuramentum pro voto. Vide ſup. proximè.

Voti rea, i. obligata voto.

7. *Et ſemel*, pro, aut ſemel, vt apparet ex Heb.

11. *Domo viri*, nam ſup. de coniugata, ſed nondum domum ducta. Aug. ait ſupra dictum de votis ante coniugium, nunc de factis in domo viri: quidam dicunt eſſe ſermonem de viduæ voto, facto tempore, quo erat cum viro.

Et iuramento, pro, aut iuramento, ſic inf.

15. *Et in alteram diem*, &c. Heb. ſenſus eſt, ſi tacuerit de die in diem, ſc. nihil dicendo, rata habebit vota, quod ſi poſtea contradixerit, ipſa quidem non tenebitur, ſed ipſe peccati reus erit. Idemque indicant Chal. & 70.

16. *Contradixerit*, ſc. non ſtatim, vt reſciuit, ſed poſtea vbi diu diſſimulaſſet.

Portabit ipſe, &c. q.d. ipſe à Deo punietur, non illa, quia impedita à viro, non poteſt præſtare.

17. *Vel qua*, pro, ſeu quæ: eſt enim explicatio.

CAPVT XXXI.

6. ET tubas, pro, id eſt tubas, vel per vaſa intelligitur Arca fœderis cum ſuis inſtrumentis.

8. *Principes gentis*, Heb. Chal. & 70. reges Madian.

Balaam, ſc. vel redierat ad Balac, vel non receſſerat niſi in locum ſuũ, i. hoſpitium, Aug. in ▮u. q. 61.

12. *Autem*, pro, etiam, vt apparet ex Heb. Chald. & 70. vel indicatur, ſibi ea retinuiſſe.

16. *Peccato Phegor*, i. cultu idoli Phegor.

21. *Preceptum*, Hebr & Chald. ſtatutum, ſeu decretum.

23. *Sanctificabitur*, i. purgabitur, ſeu purificabitur, vt patet ex Heb. Chald. & 70. & Not. quod Hebraicè etiam igni purgata iubentur aqua expiatoria mundari.

29. *Primitia*, Heb. oblatio.

30. *Ex media*, &c. ſcilicet, ex iis, qui ad bellum non ierant, quibuſque data media pars prædæ.

Quinquageſimum caput, id eſt, vnum ex quinquaginta.

50. *Vt depreceris Dominum*, Heb. ad expiandum coram Domino, Chald. & 70. ad propitiandum eorum Domino.

53. *Vnuſquiſque*, &c. q.d. illa fuit oblatio ducum: nam ſibi milites retinuerunt quæ rapuerant in bello, vel q. d. illud oblatum fuit de iis, quæ ſibi in bello ceperant: ceperat enim ſibi quiſque quod potuit.

53. *In monimentum*, &c. q. d. vt Deus filiorum Iſrael recordaretur.

CAPVT XXXII.

9. FInes, quos Hebr. Chald. & 70. terram quam.

12. *Cenezæum*, videtur ita dictus à patre Cenez. Vide Ioſ. 5.

14. *Incrementa & alumni*. Hebr. multiplicatio, 70.

Alumni, Chal. diſcipuli.

15. *Necis*, Hebr. perditionis, ſeu corruptionis Chal. damni.

17. *Accincti*, i. prompti, Heb. feſtinantes Chal. expediti. *Ante filios*, 70. priores in antecuſtodia filiorum, &c. vulgo Vanguardia.

20. *Domino*, i. arca Domini.

23. *Apprehendet vos*, i. pro eo puniemini.

38. *Verſis*, &c. q.d. aliis nominibus eas appellantes.

CAPVT XXXIII.

1. MAnſiones, ſic etiam Chald. & 70. Alij, profectiones.

In manu, id eſt, ducibus, ſeu ducentibus.

Altera, i. poſtea, *Phaſe*, i. diei, quo Phaſe immolarunt, ſeu diei Paſchæ. *Manu excelſa*, ſc. diuina virtute.

4. *Nam*, abundat, nec eſt Hebr. Chald, aut in 70.

Diis. Dicunt Hebræi, illa nocte, qua eſt egreſſus populus, omnia Ægypti templa corruiſſe. Hier. epiſt. 127.

Vltionem, Heb. iudicia.

5. *Ethan*, nomen loci, vnde dictum deſertum Ethan.

7. *Contra*, i. prope, vt appareat ex Heb. & 70. Vide inf.

Reſpicit, Heb. Chal. & 70. eſt ante.

10. *Super*, i. prope.

11. *Sin* per n, s.

36. *Sin* per x, tſ.

48. *Supra*, i. prope, vel vltra.

Contra, i. è regione.

49. *Planioribus locis*. Hebr. & Chald. campeſtribus.

52. *Titulos*, i. aras, vel columnas, vel delubra. Chald.templa.

53. *Mundantes*,&c.Heb.expelletis habitatores terræ,& habitabitis in ea 70. perderis habitatores terræ,& habitabitis in ea. Chald.poſſidebitis terram,& habitabitis in ea.

54. *Pluribus*.&c.Vide ſup c.26.

55. *Interficere*,Hebr.& Chal.expellere,70. perdere.

Quaſi claui,&c.quaſi d. moleſtiſſimi. Alij vertont,cultros,ſeu gladios.Chal.ſument arma contra vos.

56. *Facere*,ſc.ſi mihi obediretis.

CAPVT XXXIV.

2. **H***Is finibus terminabitur*, Hier.ep.129. Non acceperunt,inquit, Iudæi tam multa, quia præcepta Dei non obſeruarunt.

3. *Sin* per צ tſ. *Salſiſſimum*,ſc.mortuum.

4. *Circuibunt*,ſc.termini. *Senna*,pro Sin.

5. *Torrentem*,ſcilicet,Rhinocoluram. Vide Genei.15.

7. *Altiſſimum*,Heb.& Chal.Hor.eſt autem alius ab illo,in quo mortuus Aaron.

8. *Emath*,quidam Antiochiam putant. At Hier. epiſt.129.epiphaniam Syriæ.

11. *Rebla*,Hier.purat eſſe Antiochiam.

Contra fontem Daphnim, Hebr.Chald. & 70.ab oriente Hain i.fontis

Cenereth,ſc.ad lacum Geneſareth.

15. *Semis tribus*,pro tribus,& ſemis, i. dimidia, q.d.duæ tribus,& dimidia.

CAPVT XXXV.

3. **S***Vburbana*,i.prædia prope vrbes.

4. *Mille*,70.bis mille paſſuum,Heb.Chal. & 70.cubitorum. Not.quod erant vt ſtatim dicitur, duo millia,vndique,ſed in prioribus mille, non licebat plantare aut ædificare,vel ſpatium illud duorum millium paſſuum incipiebat poſt milliare à ciuitate,vel paſſus continebat duos cobitos. Hebr. tamen eadem vox eſt, quam interpres vertit paſſum,& cobitum. Forte verior eſt ſententia, quod dictum eſt prius mille,explicari poſtea, vt intelligatur mille bis.ſc.duo millia,q.d ſpatium per mille paſſus extenderur,nempe bis mille in omnem partem.

6. *Auxilia*,i.refugium.

Fuderit,ſc.hominem occidendo.

8. *Menſuram*, i.proportionem, ſeu quantitatem.

11. *Nolente*,ſic 70.At Heb.& Chal.per ignorantiam,ſeu,errorem:ſic etiam inf.

19. *Interficiet*, i. data ſententia à Iudice, poterit interficere:ſic inf.Vide Deut.19 & Auguſt q. 65.in Num.Chal.& hic,& inf.addit, quando fuerit condemnatus in iudicio.

21. *Ingulabit*,Heb.interficiet.

24. *Ventilata*,i.diſcuſſa,ſeu examinata.

26. *Extra fines*,ſcil. egreſſus, vt patet ex Heb. Chald.& 70.& ſequentibus.

29. *Sempiterna*,Heb.& Chal.ſtatuta, ſeu decreta in generationibus veſtris.

30. *Punietur*,Heb.occidetur.

34. *Emundabitur*,Heb.non polluetur.

CAPVT XXXVI.

7. **V***Xores*,ſc.quæ ſuccedunt in hæreditate paterna,q.d.tales non ducentur niſi ab iis,qui fuerint ex eadem tribu.

8. *Fœminæ*, ſcilicet, ſuccedentes in paterna hæreditate.

13. *Supra*,i.prope,vt vertit Chald.

DEVTERONOMIVM.

Scilicet, de ſecunda Legis promulgatione.

CAPVT I.

1. **T***Rans*,ſc.reſpectu Palæſtinæ.

Contra, i. è regione.

Vbi auri eſt plurimum, Hebr.& Dizahab,70. & Aurifodinas. Chal.vbi dixit. Correptos Iudæos trans Iordanem de peccatis commiſſis in deſerto, & in campeſtribus, & in Pharan,& in Haſaroth,addit hic & de eo, quod fecerunt vitulum aureum [illegible].

2. *Vndecim diebus*, ſcribitur, Chald.& 70.iter eſt vndecim dierum,quod fortè additum à Moſe, quia ſequenti cap. doctutus erat viam, deinde breuiorem vix potuiſſe ab illis 38.annis confici: tanti refert Deum fautorem habeas an vltorem.

7. *Reuertimini*,Heb.vertite vos. *Maris*,ſc.magni.

8. *Fratres*,i.cognatos. *Filios*,i.poſteros.

15. *Nobiles*, Hebr.notos,i.ſpectatæ probitatis.

Qui docerent vos ſingula. Heb. præfectos tribubus veſtris,ſeu in tribubus veſtris, vt vertit Chal.

17. *Accipietis*,Heb.& Chal.timebitis.

Dei iudicium, ſcilicet, ſuſtinet Iudex perſonam Dei.

28. *Enacim*, id eſt, Gigantum, quaſi dicat, Gigantes. Sic Homerus filios Achiuorum, pro Achiuos, & Scriptura, filium hominis pro hominem. Anac nomen proprium gigantis.

33. *Metatus eſt*, id eſt, deſignauit,explorauit.

36. *Robora*,q.d.iube eſſe bono animo.

45. *Audiuit*, ſcil. volentes ingredi terram promiſſam.

CAPVT II.

1. **S***Olitudinem*,ſc.Sin.

3. *Sufficit circuire*,i.ſatis circuiſtis.

4. *Videte*,i.cauete.

7. *Benedixit*,i.benefecit.

8. *Moab*,eſt id vrbis,& prouinciæ nomen in finibus Arabiæ.

11. *Emim*,i.terribiles ſeu horrendos.

12. *Poſſeſſiones*,i.quam poſtea poſſedit.

14. *Congregatio*,70.generatio.

15. *Manus*,i.potentia.

20. *Zamzummim*,i.flagitioſos,ſceleratos.

25. *Sub omni cælo*, i.vbique.

28. *Tantum*,i.ſatis.

29. *Fecerunt*: Apparet feciſſe poſtea quod antea negauerant, ſaltem feciſſe aliquos, ſcil. prope quos tranſibant.

CAPVT III.

1. B*Aſan*. Hæc eſt Tracouitis regio.

2. *Traditus eſt*, Heb. eum tradidi, pro tradã.

11. *Reſtiterat*, i. remanſerat.

Virilis manus, q.d communis, ſeu vulgaris: meoſuratur enim cubitus palmo.

14. *Filius*, i. nepos.

17. *Cenereth*, id eſt, maris, ſeu laeus Geneſareth.

Salſiſſimum, ſcil. mare mortoum. *Contra*, pro, ad.

25. *Egregium*, ſc. in qoo templum ædificandom, Deoſque colendus, vel montem.

Libanum, intelligit, vt quod ſequitur, ſit explicatio.

Libanum, ſc. montem, vel locum, vbi templum ex cedris Libani ædificandum, 70. Ante Libaoom, Chald. Domum ſanctuarij. Nota ot quidam dictum Libanum, id eſt, album ob perpetuas niues, vel quia thure abundat, quod Hebraicè Lebanon dicitur.

26. *Sufficit*, ſcilicet, quod à me hactenus accepiſti.

28. *Precedet*, i. ducet. *Viſurus es*, pro vidiſti, vt verterunt 70.

29. *Phanum*, i. templum.

CAPVT IV.

2. L*Oquor*, Heb. Chal. & 70. præcipio.

3. *Cultores*, ſc. Madianitas.

7. *Grandis*, i. eximia, ſeu excellens. *Deos*, Chal. & 70. Deum.

Appropinquantes, i. fauentes.

8. *Caremonias*, Heb. & Chal ſtatuta: ſic & ioſ. *Et vniuerſam legem*, Heb. Chal. & 70. vt voiuerſa lex, ſc. eſt.

Propenam, Heb. Chal. & 70. Do, i. pono.

9. *Et animam*, pro, i. animam.

Verborum, i. rerum.

11. *Calum*, Heb. cæli cor, i. medium.

19. *Creauit*, Heb. & 70. diuiſit, ſeu diſtribuit, Chal. præparauit. Alij impertiuit.

20. *Fornace ferrea*, i. ſeruitute duriſſima. *Hareditarium*, i. qui ſit velut hæreditas eius. *Eſt*, i. apparet.

21. *Propter ſermonee veſtros*, i. veſtri cauſa.

23. *Sculptam ſimilitudinem*, pro, ſculpturam aut ſimilitudinem, vt Heb. indicant. Chal. ſimulacrum, aut ſimilitudinem.

24. *Ignis*, pro, velut ignis. *Æmulator*, i. zelotes. ſc. qoi non patitur alium pro Deo coli, ſed vult ſolus coli.

26. *Calum & terram*, id eſt, cæleſtes & terreſtres.

27. *In nationibus*, i. inter gentes.

29. *Tota tribulatione anima tua*, Heb. Chal. & 70. tota anima tua, in tribularione tua.

30. *Reuerteris*, pro, ſi reuerteris.

32. *A ſummo*, i. eatremo, q. d. quære ab Oriente ad Occidentem.

33. *Vexiſti*, ſic etiam 70. At Hebt. & Chald. vexit, ſeu vexerit.

34. *Horribiles viſiones*, Chal. & 70. viſiones magnas. Alij tortores magnos. Vide Sap. 17. & 18.

18. *Deleret*, Hebr. & Chald. expelleret, 70. perderet.

42. *Nolens*, Hebr. Chald. & 70. per errotem, ſeu ignorantiam.

44. *Iſta*, ſc. de qua ſeq. cap.

48. *Sion* per ω ſcribitur. *Sion* autem, qui in Ieruſalem per υ.

CAPVT V.

1. I*N auribus veſtris*, i. vobis audientibus.

3. *Non*, pro, non ſolum, ſic Geo. 32. Non vocabitur, ſc. ſolum, vel q.d. oon cum illis, qui in Ægypto mortui, vel *iniit*, pro, init, q.d. Nunc vero iterum init, ſeu renouat nobiſcum, &c.

4. *Facie ad faciem*, Chal. verbum verbo, q.d. per manifeſta verba. *Nobis*, Hebr. Chal. & 70. nobiſcum.

7. *Non habebis*, &c. futura pro imperatiuis.

9. *Tertiam*, i. nepotes, vel pronepotes. Vide Num. c. 14.

11. *Fruſtra*, Heb. & 70. in vanum.

Super te vana, i. vane, ſc. falſo. vanum enim qood veritate vacuum. Hebr. eadem vox, quam ſupra vertit fruſtra, & infra num. 20. vertit falſum.

12. *Sanctifices*, i. ſanctè colas.

14. *Sabbati*, pro ſabbathum. *Id eſt requies*. Id additum ab interprete. *Domini*, i. ad honorem Domini.

15. *Obſeruares*, Hebr. faceres, i. celebrares, ſcil. in memoriam illius beneficij.

22. *Magna*, i. clara, ea audibili, *addens*, q.d. ſemel tantum locutus.

25. *Caro*, i, homo.

26. *Quid eſt omnis*, &c. poteſt etiam ea Hebr. ſic verti. Quis vnquam audiuit vioentis Dei vocem, qui de medio, &c. & vixit? in quem ſenſum videntur 70. vertiſſe At Chal. vt noſter.

29. *Quis det*, pro, vtinam, q. d. vellem, ſeu opto.

31. *Caremonias*, Hebr. ſtatuta, Chal. pacta, 70. iuſtificatiooes, & ſic fere ſolent vbicunque nos cæremonias legimus.

33. *Protelentur*, i. prorogentur.

CAPVT VI.

3. A*Mplius*, Heb. Chal. & 70. valde.

7. *Narrabis*, Hebr. repetes, id eſt, inculcabis.

Dormiens, i. accumbens, vt dormias.

8. *Mouebuntur*, Hebr. erunt vt frontalia, vide cap. 11.

9. *Et oſtiis*, pro, i. oſtiis, ſc. poſtibus.

11. *Extruxiſti*, Hebr. Chald. & 70. impleuiſti.

13. *Iurabis*, non iobet iurare, ſed prohibet per aliud nomen iurare, Aug. in Deut. 12.

15. *Æmulator*, i. qui conſortem in amore non patiror, ſcil. volt ſe ſolum, vt Deum coli, & ſumme amari, vt par eſt.

16. *Tentationis*. Vide Exod. 17.

18. *Placitum*, Heb. & Chal. rectum.

20. *Cras*, i. poſteris temporibus.

24. *Legitima*, Hebr. ſtatuta, Chald. præcepta, 70. ioſtificationes. *Vita noſtra*, Heb. & Chald. vt viuificet nos, 70. vt viuamus. *Eſt*, i. apparet.

25. *Noſtri miſericors*, Heb. iuſtitia nobis, i. miſericordia, 70. miſericordia nobis, Chald. præmium nobis.

Coram Domino, i. ſic, vt ei placeamus.

CAPVT VII.

6. DE *cunctis*,Chal.& 70.præ cunctis.
7.*Vobis innixus eſt*,i.vos eſt complexus,& valde, Chald. complacuit in vobis, 70. aſſumpſit vos.

8. *Cuſtodiuit*,i.ſeruauit.

9. *Mille*,i.plurimos.

10. *Reddens*,ſc.pœnam.

14. *Inter omnes*,Hebr.Chal. & 70.ſuper omnes.

15. *Nouiſti*,i.vidiſti,ſc.quibus plagis Ægyptum percuſſerim.

16. *Deuorabis*,Chal. conſumes. *Omnes populos*, 70.omnia ſpolia gentium.

19. *Plagas*,Hebr.& 70.tentationes, Chal.mirabilia.

20. *Crabrones*, ſc.muſcas venenatas. *Latere potuerit*,Heb.Chal.& 70.latuerint.

22. *Pariter*,Heb.Chald.& 70.cito,i.ſubito. *Beſtia terra*,i.feræ.

25. *Offendas*,Heb.illaqueeris.

26. *Anathema*, q.d. ne fias Deo abominationi, & ab eo deſtruaris.

Anathema eſt,i.debet prorſus deſtrui.

CAPVT VIII.

1. CAue,pro,vide.
2. *Nota fierent*, non vt ipſe cognoſceret, inquit Aug.q.13.in Deut.Heb.vt ſciret,i. ſcire faceret. Chal.vt ſciretur: & ſic etiam poteſt verti ex Heb.70.verterunt vt noſter.

3. *Penuria*,Heb.Chal.& 70.fame. *Verbo*,i. re,q.d. in eo,quod Deus voluerit. *Ore*, i.voluntate, ſeu imperio,ſc.quod voluerit,ſeu iuſſerit.

4. *Subtritus*,ſc.deficientibus calceis,q.d. nec calcei vetuſtate conſumpti. Vide inf.c. 29. Chal.calceamenta tua non ſunt contrita, 70. pedes tui non occalluerunt. Hebr.pes tuus non tumuit, ſeu non fuit diſcalceatus.

5. *Vt recogites*,Heb.& recogitabis, ſeu recogita. Chal.& 70.& ſcies,ſeu cognoſces.

9. *Lapides ferrum*,q.d.vbi fodinæ ferreæ.

15. *Dipſas*, ſerpens eſt, qui morſu inducit ſitim maximam,vnde & nomen accepit Heb.& Chald. locus ſiticuloſus,q.d.aridus,ſeu ſine aqua,vt ſtatim explicatur,70.δίψα,*dipſa*,i.ſitis.

20. *Deleuit*,pro,delebit, vel loquitur de iam deletis.

CAPVT IX.

1. HOdie,i.hoc tempore,ſeu paulo poſt.
2. *Enacim*,i.gigantum. Vide ſup.c.5.

Vidiſti, Hebr.noſti, q.d.de quibus per auditum noſti,quod nemo eis poſſit reſiſtere,in quam etiam ſententiam vertunt Chal.& 70.

4. *Deleta ſint*, ſcil. illo tempore, vel pro, delendæ.

5. *Æquitatem*,Heb.& Chal.rectitudinem. *Deleta*,pro,delendæ.

12. *Demonſtraſti*,Heb.præcepi, Chal.& 70. præcepiſti.

17. *Proieci*, vide Exod. 32. *Torrentem*,i.aquam torrentis,quam,ſc.eis dedit potandam.

22. *Intendo*,vide Num.11.

Tentatione, vide Exod. 17. *Concupiſcentia*,vide Num.11.

25. *Iacui*,&c.Redit ad id,quod ſupra dixerat,niſi fortè bis id factum fuerit, terque fuerit in monte per 40.dies,& 40.noctes.

CAPVT X.

6. BEroth, dicitur etiam Cades. Vide Numer.20.

Moſera, dicitur etiam Hor.vide Num.20.

Mortuus,ſcilicet, 40. anno poſtquam peccauit Exod.32.

7. *Gadgad*,dicitur etiam Oboth.Num.20.

8. *Separauit*,Heb. Chald.& 70.ſeparauit Dominus.

Benediceret,id eſt,benè precaretur populo. Vide Num.6.

10. *Steti*,videtur redire ad id, quod dixit in fine c.9.

14. *Cælum cæli*,Heb.cæli cælorum, i. cæli altiſſimi,vel q.d.& cæli,qui apparent, & qui ſupra illos ſunt.

15. *Et tamen*,Heb.tantummodo. *Et amauit*,explicatio præcedentis.

16. *Circumcidite præputium*, i. auferte impedimenta.

17. *Munera*, ſc. vt iudicet iniuſtè, vel propter illa.

20. *In nomine illius*,ſc.& non per Idola.

21. *Laus tua*,i.de quo gloriari debes, vel quem ſemper laudare.

CAPVT XI.

1. PRecepta,Heb.obſeruationem,i.quæ obſeruari vult,ſc.quæ ſequuntur,cæremonias,&c.

2. *Cognoſcite*, i. cogitate,recordamini. *Diſciplinam*,ſc.qua vos Dominus erudiuit.

10. *Ducuntur*,ſc.per ſulcos.

12. *Inuiſit*,70.viſitat,Heb.quærit,Chal.requirit, q.d.curat.

14. *Dabit*,ſic 70.At Heb.& Chal.dabo. *Temporaneam*,ſc. Autumno iacta ſemente. *Serotinam*, ſc. Vere,quando ſeges grandior.

18. *Collocata*,Heb.ſint in frontalia.

19. *Illa meditentur*,Heb.de illis loquantur. *Accubueris*,ſc.vt dormias.

20. *Super poſtes*, Hyperbolica commendatio. Aug.in Deut.

21. *Quamdiu cælum imminet terræ*.Heb. Chal.& 70.ſicut dies cæli ſuper terram.

23. *Eas*,i.earum bona.

24. *A deſerto*,ſc.Meridie. *Libano*, ſcil.Septentrione.

Euphrate,ſc. Oriente,ex parte. Not. id accidiſſe tempore Salomonis.

26. *Benedictionem*,& maledictionem, i.felicitatem,& infelicitatem.

28. *Oſtendo*,Heb.Chal.& 70.præcipio.

Ignoratis, ſcil. eſſe Deos. ſolum enim verum Deum noſtis eſſe Deum,vel q.d. antea vobis ignotos.

29. *Garizim*,Vide inf.27.c.& Ioſ.8.

30. *Contra*,i.è regione. *Quæ eſt iuxta*,&c.pro his omnibus, Hebr.eſt ſolum,iuxta Elone, i.quercetà Moreth(qui locus ſecundum quoſdam eſt iuxta Sichem. At Hier.in locis Heb.ait Garizim, & Hebal eſſe prope Iericho,& non prope Sichem. At Iud.9. apparet Garizim eſſe prope Sichem. Sed diceres eſſe alium eodem nomine)Chald. in latere planitiei Moreh,70.prope excelſam quercum.

32. *Ponam*, Hebr. & 70. do i. propono, Chald. pono.

CAPVT XII.

4. ITa, ſcilicet, vt gentes quouis loco ſacrificantes, &c.

6. *Manuum*, i. manibus oblatas, vel manuum labore prouenientes.

7. *Lætabimini*, i. proſperabimini.

11. *Quicquid præcipuum*, &c. Hebr. omnem electionem votorum veſtrorum, i. quidquid ex animi electione voueritis. Chald. omnia optima votorum veſtrorum, 70. omne electum donorum veſtrorum, &c.

12. *Epulabimini*, Hebr. Chald. & 70. lætabimini.

15. *Benedictum*, i. opes. *Siue immundum*, &c. Chald. & 72. tam immundus, quàm mundus comedet eam, ſicut capream, &c. & ſic noſter vertit infra locum ſimilem.

Capream, & ceruum, quæ, ſcilicet, animalia munda, quibus veſci licet, etſi non offerre.

16. *Quaſi aquam*, id eſt, totum, vt nec gutta remaneat.

17. *Decimam*, Vide infra cap. 14. quam liceret comedi.

19. *Derelinquas*, i. deſeras.

23. *Pro anima eſt*, q. d. eo vita alitur, & conſeruatur.

30. *Ceremonias*, Hebr. Chald. & 70. deos.

32. *Tantum facito*, i. ne quid aliter facias addendo; aut minuendo, vt ſtatim dicitur. Alioqui non eſſet locus Chriſti præceptis legi additis, quæ tamen non ſunt contraria iis, quæ hic præcipiuntur.

CAPVT XIII.

1. PRophetes, i. qui ſe Prophetam dicat

3. *Palam fiat*, Chald. ſciatur.

9. *Interficies*, ſcil. per ſententiam Iudicis prius condemnatum, illi enim prius denuntiandus, vt 70 indicant.

13. *Belial*, i. ſine iugo, q. d. impij, peruerſi. Hieron. 4. Epheſ. ait diabolum etiam dictum Belial, quod à ſe Dei iugum abiecerit.

16. *Domino*, i. in Domini honorem. *Tumulus*, i. aceruos lapidum.

17. *Anathemate*, i. rebus illis, quæ debent prorſus deſtrui.

18. *Audieris*, i. obedieris.

CAPVT XIV.

1. EStote, ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. eſtis. *Incidatis*, ſcil. cultris, aut vnguibus more Gentilium.

Caluitium, ſcil. tonſa capitis parte anteriori. Hebr. Caluitium inter oculos veſtros. *Super mortuo*, i. ob aliquem defunctum.

2. *De cunctis*, Chald. præ cunctis.

5. *Bubalum*, i. bouem ſylueſtrem. *Tragelaphum*, id eſt, Hircocetuum. Alij Hircum ſylueſtrem. *Pygardum*, ſpecies eſt Aquilæ. Alij, Damam. Alij, vnicornum, ſcil. incerta ſignificatio eſt nominum Hebræorum, præſertim propriorum animalium, herbarum, lapidum, &c. eoque tanta varietas interpretum.

7. *Cherogryllum*, Chald. cuniculum.

10. *Et ſquamis*, pro, aut ſquamis.

12. *Haliæetum*, i. marinam Aquilam.

13. *Ixion*, vulturis genus eſt.

18. *Onocrotalum*: Alij ciconiam.

19. *Reptat* ſc. quatuor pedibus, vt dicitur Leu. 11.

21. *Hædum*. Vide Exod. 23.

23. *Comedes*, ſcil. de parte eius decimæ, quæ dabatur Leuitis Ieroſolymitanis. Vide Num. 18. Quidam tamen aiunt ſignificari hic ſecundam decimam, & paulo inferius tertiam.

Primogenita. Hæc dabantur ſacerdotibus, vt dicitur. Numer. 18. ſed, vt hic indicatur, etiam ex ipſis edebant offerentes. Vide cap. ſequenti & Ioann. 2.

28. *Tertio*, ſcilicet, in fine, vt indicant Hebr. Chald. & 70.

Aliam, ſcil. præter eam, quæ quotannis debebatur.

CAPVT XV.

1. SEptimo, ſcilicet, in fine, vt indicant Hebr. & 70.

3. *Peregrino*, i. non Iudæo, à Iudæo, qui non erat ſoluendo, repeti non poterat.

4. *Mendicus*, q. d. ne patiare Iudæum mendicare, ſed ſubueni. Vide paulò inferius, vbi ait, non defuturos pauperes, vel ſignificat tantam fore bonorum abundantiam, ſi Dei legem ſeruent, vt nemo cogatur mendicare: alioqui non defuturos pauperes.

6. *Fœnerabis*, i. mutuum dabis.

9. *Fiat tibi in peccatum*, i. Fias reus peccati, vel pro peccato puniaris.

11. *Pauperes*, ſcil. priuati, nam publici mendici non erant, vt quidam volunt. At videtur contradicere Luc. c. 16. Vide ſupr.

12. *Venditus*, ſc. ſe ipſe vendiderit. Not. quod tales non dimittebantur, niſi poſt ſeptem annos, etiam ſi interueniret annus remiſſionis.

14. *Viaticum*, Hebr. quod portet onuſtus, q. d. abundanter.

17. *Similiter facies*, ſc. donando libertate, non autem perforando aurem.

18. *Non auertas*, &c. Hebr. Chald. & 70. Ne tibi durum videatur, quod eum liberum dimiſeris. *Iuxta mercedem*, q. d. illud ſeruitium eſt meritum libertatis, tanquam mercedis, Hebr. & Chald. duplici mercede mercenarij, i. duplici tempore quam ſolet mercenarius. Hic enim apud Hebræos per tres annos ſolum operas locabat.

19. *Sanctificabis*, i. offeres, vt rem ſanctam, ſeu dedicatam Deo.

20. *Comedes*, ſcilicet, partem datam à ſacerdotibus.

23. *Quaſi aquam*, ſcilicet, ita vt nihil remaneat.

CAPVT XVI.

1. FAcies Phaſe, id eſt, immolabis Agnum Paſchalem, vel victimas in Paſcha offerri ſolitas. Vide Ioann. 18.

2. *Et de bobus*, ſc. victimam aliam, Chald. & victimam ſanctificatam de bobus.

3. *Afflictionis*, ſc. Ægypciacæ monumentum. *Pauore*, ſc tanto, vt non potueris panem fermentare. Hebr. Chald. & 70 feſtinatione.

6. *Occaſum*, Hinc apparet, quid ſit inter duas veſperas. Vide Exod. 12. *Quando*, ſc. illa nocte egreſſi, vt ſupra dictum eſt. 7. *Conſurgens*, ſic etiam Chald. At Hebr. & 70. vertens te, q. d. reuerteris.

Coques, i. parabis, ſc. aſſando.

8. *Collecta*, i. ſolemnitas, ſc. collecto populo. *Opus*, ſc. ſeruile. Vide Leuit. 23.

9. *Ab ea die*, &c. id eſt, ab ea die quo eſt oblatus

Digitized by Google

tus manipulus primitiarum, qui primum metitur, vt interpretatur Chald.

10. *Iuxta benedictionem*, &c. i. pro facultatibus tibi à Deo datis.

11. *Epulaberis*. Hebr. Chal. & Septuaginta, læɫaberis, ſic & infra.

Habitet nomen eius, i. colatur ipſe.

18. *Magiſtros*, ſc. viros ſapientes, Hebr. & Chald. Præfectos. 70. magiſtros.

19. *Non accipies*, &c. alloquitur Iudices. *Perſonam*, q.d. ne habeas reſpectum, ſeu rationem dignitatis litigantis. *Mutant*, Hebr. & Chald peruertunt. *Verba iuſtorum*, i. cauſas iuſtas. Chald. verba recta.

20. *Iuſte quod iuſtum*. Sic etiam 70. At Hebr. iuſtitiam, iuſtitiam, i. ipſam iuſtitiam, ſeu nihil aliud niſi quod iuſtum eſt. Chald. quod iuſtum eſt, & verum.

22. *Quæ odit*, q.d. ritu gentilico, ſeu modo quo ſolent idololatræ.

CAPVT XVII.

1. A*Vt quidpiam*, pro, id eſt, quidpiam.
2. *Portarum*, i. vrbium.

3. *Omnem militiam cæli*, i. aliquam ex cœli ſtellis. 70. aliquid ex ornatu cœli.

7. *Malum*, id eſt, auctorem mali. Chald. facientem quod malum eſt. Id eſt imitatus Paulus 1. Corinth. 5.

8. *Sanguinem, & ſanguinem*, &c. q. d. in cauſa ſanguinis, litis & lepræ, ſcil. condemnandus ne ſit aliquis, an non. *Lepram, & lepram*, Hebr. plagam, & plagam, i. lepram, & lepram, vt verterunt etiam Chald. & 70.

9. *Iudicem*, ſc. ſupremum.

10. *Facies*, id eſt, iudicabis, ſeu exequeris.

11. *Iuxta legem*. Hebr. iuxta ſermonem legis, quem te docuerint, q. d. iuxta interpretationem legis quam dederint.

Sequeriſque ſententiam eorum, Hebr. Chald. & 70. & iuxta iudicium, quod dixerint tibi, facies. Atque huc videtur reſpexiſſe Chriſtus, cum dixit Matth. 23. Quæcunque dixerint vobis ſeruate & facite: quæ duo loca ſufficere deberent Hæreticis ad reſipiſcendum, & obediendum Romano Pontifici, & Catholicis Epiſcopis.

12. *Sacerdotis*, ſcil. ſummi. *Et decreto Iudicis*. Hebr. & Chald. vel Iudicis, 70. vel iudicis qui fuerit diebus illis: videtur autem eſſe explicatio præcedentis, ſicut ſup. eum dixit, & ad iudicem, vel q. d. ſacerdotis ſummi, aut eius, qui ſub illo habet iudicandi in ea cauſa poteſtatem, vt ſolent inferiores iudices Eccleſiaſtici ſub Romano Pontifice.

Malum, id eſt, perniciofum hominem. Tales ſunt hæretici, ideoque merito puniuntur.

17. *Plurimas*, ſcil. paucas habere poterat, vt Dauid; non multas, vt Salomon. Auguſt. q. 27. in Deuter. *Quæ illiciant*. &c. Hebr. ne declinet cor eius Chald. ne decipiatur cor eius. 70. ne alienetur cor eius. Euenit quidem id Salomoni.

18. *Deuteronomium*, id eſt, exemplum: vulgo Tranſſumtum, Hebr. duplum, ſeu duplicationem, Chald. exemplum. 70. Deuteronomium. *Legis huius*, 70. hoc.

CAPVT XVIII.

2. D*Ominus enim*, Chald. munera eis data à Domino.

3. *Iudicium*, i. ius ſeu ritus, Chald. pertinens ad ſacerdotes, q.d. debitum ſacerdotibus. *Armum*. Hebr. Chald. & 70. armum & maxillas,

5. *Nomini Domini*, i. Domino.

7. *Stabunt*, i. miniſtrabunt. *Excepto eo*, i. vltra id. Not. hinc, & ex cap. 14. & Num. 18. apparere non datas decimas, niſi Leuitis in templo ſeruientibus. Aliis verò dabantur tertio quoque anno ſolum.

10. *Luſtret*, i. expiet. *Qui ariolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atque auguria*, Hebr. diuinator aut augur, Chald. diuinans, aut horas obſeruans. aut auguria.

13. *Cum Domino*, i. coram Domino.

15. *Prophetam*, ſc. Ioſue in typo, & Chriſtum in veritate.

Sicut me, ſc. legiſlatorem.

21. *Eum*, i. eius prophetias.

CAPVT XIX.

3. V*Iam*, ſcil. ad illas.
4. *Heri & nudiuſtertius*, i. antea.

6. *Proximus*, i. cognatus.

11. *Surgenſque*, i. inſurgens in illum.

13. *Innoxium ſanguinem*, i. innocentis occiſorem. Complut. legit noxium. At Hebr. innoxium, 70. purgabis ſanguinem innoxium, Chald. auferes effundentem ſanguinem innocentem.

15. *Stabit*, i. admittetur. *Stabit omne*, pro confirmabitur omne.

Verbum, q. d. accuſatio.

21. *Pro anima*, ſc. exiges. q.d. eo ſupplicio afficietur, quo accuſatus, ſi verum fuiſſet crimen, erat afficiendus.

CAPVT XX.

5. D*Edicauit*, id eſt, initiauit, ſcilicet, habitando.

6. *Communem*, i. prophanatam ſcil. vtendo fructibus, qui per quatuor annos primos erant intacti, 70. & non eſt lætatus ex ea.

De qua veſci omnibus liceat. Id ab interprete additum explicationis gratia.

7. *Accepit*, ſc. in domum.

8. *Reliqua*, id eſt, verbum additum ab interprete.

9. *Cuneos præparabit*, i. aciem inſtruet.

14. *Exercitus diuides*, Hebr. Chald. & 70. prædaberis tibi.

CAPVT XXI.

5. B*Enedicant*, ſc. populo. *Quidquid mundum, vel immundum eſt*. Hebr. omnis plaga, 70. omnis lepra. Chald. omnis plaga lepræ.

8. *Innocentem*, id eſt, hominis innocentis interſecti, quaſi dicat, ne imputes nobis homicidium.

9. *Tu*, ſc. ô popule.

13. *Patrem, & matrem*, id eſt, patris & matris abſentiam.

Vxor tua, ſc. ad fidem conuerſa.

14. *Opprimere per potentiam*, Hebr. vti eius ſeruitio, ſc. ancillæ, vel (vt alij interpretantur) diſtrahendo eam ad lucrum, v. g. commutando, aut oppignerando. *Humiliaſti*, i. violaſti.

17. *Liberorum*, Hebr. virtutis, ſeu fortitudinis, q. d. virtutis generatiuæ, ſeu fœcunditatis ſic Geneſ. 49. vbi nos legimus principium doloris mei, Hebr. principium roboris mei. *Primogenita*, i. ius primogenituræ.

19. *Iudicij*,

19. *Iudicij*, Hebr. & 70. loci illius, Chald. domus iudicij loci ſui.

20 *Comeſſationibus*, &c. Hebr. & Chald. ſolum habent, voratur, & potatur, 70. pro, potator vertit inebriatur.

23. *Permanebit*, Hebr. & 70. pernoctabit, Chal. permanebit.

Maledictus, i. execrabilis. Auguſt. coo. Adim. Maledicta mors, quam Chriſtos in ligno euacuauit eſt enim à peccato.

A Deo, odit enim Deus peccatum, & mortem ideo ad eam ſuſcipiendam, & delendam miſit filium ſuum Auguſt. 14. cont. Fauſt. Not. quod Chal. loco omnium borum, quia maledictus, &c. vertunt, quia pro eo, quod peccauit coram Domino, ſuſpenſus eſt.

Pendet, Not. quod ſoli apud iudæos ſuſpendebantur blaſphemi, & idololatræ quod ſupplicij genus etiam apud Romanos fuit, & Ægyptios, & Perſas. Vide Eſther. 7. Gen. 40. Cicer in Verrem orat. 7. *Contaminabis*, ſc. relinquendo noctu in patibulo.

CAPVT XXII.

2. PRopinquus, i. prope, q. d. etiam ſi longe habitet, Chald. etſi non eſt prope, 70. ſi autem non appropinquet ad te.

8. *Tecti*, nam in Palæſtina tecta plana.

9. *Altero ſemine*, i. diuerſis ſeminibus.

Sanctificentur, i. polluantur, vt vertit Chald. q. d. pereant, dum alia impediunt. Antiphraſis eſt, vt benedicere pro maledicere.

10. *Et aſino*, ſc. quia impares ſunt viribus. Clemens. 2. Strom. non communicabis, inquit, ex æquo culturam verbi mundo, & immundo, fideli, & infideli.

11. *Contextum*, ſc. diſplicet Deo confuſio.

12. *Funiculos in fimbriis*, q. d. loco fimbriarum, vel fimbrias ex funiculis. Vide Num. 15. Hebr. funiculos, ſeu fimbrias.

Angulos, ſcilicet, vbi veſtis ante, & retro ſciſſa eſt.

Pallij, i. veſtis ſuperioris.

14. *Nomen peſſimum*, id eſt, aliquid, vnde infametur.

17. *Veſtimentum*, ſc. ſindonem, vel induſium, quo vſa prima nocte, quoque exceptus ſanguis, Chald. ſindonem.

21. *Malum*, i. occaſionem peccati, ſeu malefacientem, vt vertit Chald. ſic & infra.

26. *Latro*, Hebr. Chald. & 70. vir. Animam, i. vitam.

27. *Clamauit*, id eſt, præſumendum eſt clamaſſe.

28. *Res ad iudicium venerit*, Chald. & 70. inuenti fuerint, l. deprehenſi.

CAPVT XXIII.

1. ECcleſiam, i. congregationem, ſc. ducta vxore, inepti enim ad generandum.

2. *Ad decimum*, Hebr. etiam in decima, q. d. nullus vnquam ex illis ducet Iſraelitidem; vel q. d. non ipſi poſt decimam generationem, quem ſenſum videtur ſecutus noſter Interpres.

3. *Intrabunt*, ſcil. ducendo Iſraelitidem, fœminæ tamen poterant nubere, vt Ruth.

4. *Meſopotamia Syria*, ſic etiam 70. At Hebr. de Pethor Syriæ fluuiorum, ſcil. Meſopotamiæ, Chald. de Pethor Syriæ, quæ iuxta Euphratem.

11. *Aqua*, ſc. expiatoria ad id præparata.

15. *Domino*, ſc. Gentili. *Confugerit*, ſc. vt fiat Proſelytus Aug. q. 35. in Deuter.

18. *Proſtibuli*, Hebr. Chald. & 70. meretricis. *Canis*, ſc. venditi, vel permutati, eſt enim animal palam laſciuiens. *Quidquid illud*, &c. q. d. in quocunque voto.

20. *Alieno*. Apparet id Iudæis licuiſſe, ſc. ad punitionem Gentilium, quidam tamen negant fuiſſe licitum, ſed permiſſum ſolum.

24. *Ingreſſus*, ſc. ad vindemiandum mercede conductus.

25. *Intraueris*, ſc. mercede conductus ad metendum.

CAPVT XXIV.

1. HAbuerit, 70. cohabitauerit, Chald. concubuerit.

Scribet, &c. non dicit licere, ſed iubet, ne dimittatur ſine libello, quanquam fore licebat.

4. *Polluta*, ſc. concubitu ſecondi viri. Hinc videtur non licuiſſe ſecundo nubere.

Et abominabilis facta, Hebr. Chald. & 70. quia id abominatio eſt, ſc. illam recipere.

7. *Animam ſuam oppoſuit*, i. vitam pro pignore dedit, vt eſt Hebr. & apud 70. At Chald. quia cum ipſis fit eſca omni animæ, q. d. quia neceſſariæ ſunt ad parandum cibum.

7. *Sollicitatus*, Hebr. Chald. & 70. furatus.

8. *Incuras*, ſcil. per peccatum, vt Maria ſoror Moſis.

Facies, ſc. vbi incurreris. Figura hæc ſacramenti Confeſſionis.

13. *Ante ſolis occaſum*, Hebr. & Chald. ad ſolis occaſum, 70. Circa ſolis occaſum.

Iuſtitiam, quaſi dicat, iuſtus habeberis coram Domino in ea re.

16. *Morietur*, id eſt, occidetur, ſcil. iudicis ſententia.

CAPVT XXV.

2. MOdus, ſc. lege definitus.

3. *Abeat*, ſcil. e vita, vel ex eo loco quidam legunt obeat, Hebr. vileſcat. Chald. ignominiam patiatur.

5. *Accipiet eam frater*. Poterat accipere, etiam ſi aliam vxorem haberet. Iuſtin. q. 132.

6. *Appellabitur*, q. d. habebitur prioris filius, eiuſque hæres erit.

7. *Portam*, ſc. vbi ius dicebatur.

9. *Fiet*, i. æquum eſt fieri.

11. *Miſerebitque*, Hebr. Chal. & 70. acceſſerit, & miſerit.

12. *Abſcindes*, ſc. ô Iudex.

14. *Modius* Hebr. Epha.

15. *Iuſtum, & verum*, Hebr. perfectum & iuſtum.

Æqualis, & verus, Hebr. perfectus & iuſtus.

18. *Fame, & labore*, Hebr. & Chald. laſſitudine, & fatigatione.

19. *Nomen eius*, ſcilicet, vt detur obliuioni, quaſi nunquam fuiſſet, Hebr. & Chald. memoriam eius.

CAPVT XXVI.

2. CArtallo, i. caniſtro ſeu ſporta.

5. *Syrus*, ſcil. Laban. *Perſequebatur*, Chald. quæſiuit perdere.

Patrem, ſcil. Iacob.

7. *Humilitatem*, i. afflictionem.

10. *Dominus*

16. *Dominus dedit*. Hebr. Chald. & 70. Tu Domine dediſti.

12. *Compleueris decimam*, i.ſatis feceris debito ſoluendi decimas debitas Leuitis in templo, ſeu tabernaculo ſeruientibus. Vide ſupr. cap. 14. & Numer. 18. Decimarum, ſcil. quæ dabantur Leuitis reliquis, & pauperibus tertio quoque anno. *Tuas*, i. vrbis tuæ.

13. *Sanctificatum*, Chald. decimas ſanctificatas.

14. *Luctu*, i. egeſtate, q.d. non defraudaui decimis eos, quibus debebantur, ob egeſtatem meam.

Immunditia. q.d. ad vſum prophanum. *Funebri*, i. in exequiis.

15. *Sanctuario*, Hebr. Chal. & 70. ſancto habitaculo.

Et de, pro, id eſt, de.

16. *Hodie*, i. hoc tempore, vel ſignificatur quotidie id cogitandum, renouandamque mentem ea cogitatione.

19. *Nomen*. ſc. celebre. *Sanctus*, i. dicatus.

CAPVT XXVII.

2. L*Enigabis*, ſcilicet, dealbando, Hebr. linies ſic & infra.

3. *Legi huius*, ſc. Decalogi, vel omnium præceptorum, quæ hoc libro ſcribuntur. *Iurauit*, Auguſtinus Deum iurare eſt inconcuſſa veritate firmare.

4. *Præcipio*, ſc. erigendos.

8. *Plane, & lucide*, i. litteris claris, & legibilibus.

9. *Hodie*, &c. q.d. cogita te hodie factum Dei populum, & incipe nouam viam.

12. *Benedicendum*, i. precandum bona; vel reſpondendum Amen, ad benedictiones.

Ioſeph, i. Ephraim & Manaſſe.

13. *Maledicendum*, i. imprecandum mala, vel reſpondendum Amen, ad maledictiones.

14. *Leuitæ*. Hi erant ſecundum quoſdam in medio Montium.

15. *Maledictus*. Not. quod benedictiones hic omittuntur, vel hæ maledictiones addebantur poſt benedictiones, & maledictiones, quæ hic tacentur, & forte ſunt illæ de quibus cap. ſequenti.

Abominationem Domini, quaſi dicat, quod Dominus maxime deteſtatur. *Amen*, id eſt, ita ſit.

16. *Non honorat*. Hebr. vilipendit.

17. *Terminos*, i. limites agri.

20. *Operimentum lectuli eius*, Hebr. oram patris ſui, ſc. operimentum vxoris patris, Chald. & 70. operimentum patris ſui.

21. *Omni*, i. quouis.

25. *Percutiat animam*, i. vitam auferat. *Sanguinis*, i. hominis.

26. *Nec eos opere*, &c. explicatio præcedentis.

CAPVT XXVIII.

2. B*Enedictiones*, id eſt, bona, ſcilicet, quæ ſequuntur.

3. *Benedictus*, i. felix.

5. *Reliquiæ*, i. fructus, qui reponuntur, ſeu aſſeruantur, Chal. panaria.

6. *Ingrediens*, & egrediens, i. in actionibus tuis.

9. *Suſcitabit*, i. eriget, Hebr. ſtatuet, Chald. conſtituet.

10. *Inuocatum ſit*, q. d. te Dei populum dici, & eſſe.

12. *Fænerabis*, i. mutuum dabis ſic infra. *Fænus*, i. mutuum.

13. *In caput*, &c. q. d. Faciet te primum, & non vltimum.

14. *Ad dexteram, nec ad ſiniſtram*, i. nec amore felicitatis, nec timore infelicitatis. Auguſt. q. 48. in Deut.

20. *Famem, & eſuriem*, 70. egeſtatem, & eſuriem. Alij, maledictionem, & turbationem. *Increpationem*, id eſt, internecionem, 70. conſumptionem.

Adinuentiones tuas peſſimas, Hebr. & Chald. malitiam operum tuorum.

21. *Adiungat*. pro, adiunget ſic & in ſeq. vt patet ex Hebr.

22. *Egeſtate*, alij tumore, vel phthiſi. *Frigore*, ſic 70. ſed deeſt, Hebr. & Chal. Not. quod Hebr. Chal. & 70. additur etiam, gladio. *Rubigine*, ſc. ſegetes conſumente.

23. *Æneum*, ſc. non dans pluuiam. *Ferrea*, ſc. non dans fructum.

24. *Imbrem*, i. pro imbre.

27. *Partem corporis*, &c. ſc. hæmorroidibus, vt eſt Hebr. & Chald.

28. *Furore*, Hebr. Stupore, Chald. conturbatione, 70. ecſtaſi.

29. *Dirigas*, i. proſperes. *Calumniam*, 70. iniuriam. ſic & inf.

31. *Immoletur*, i. occidatur.

32. *Ad conſpectum*, id eſt, aſpiciendo non reuertantur.

35. *Suris*, i. tibiis, Hebr. & Chald. coxis.

40. *Defluent*, i. in nihilum abibunt.

47. *Abundantiam*, q. d. cum te Deus faceret abundare omnibus rebus.

50. *Procaciſſimam* i. impudentiſſimam, inhumaniſſimam.

53. *Vaſtitate*, Hebræus coarctione, 70. afflictione.

54. *Delicatus & luxurioſus*, Hebr. Chald. & 70. tener, & delicioſus ſeu delicatus, vt infra vertit interpres de fœmina. *inuidebit, ne det*, i. præ tenacitate non dabit.

56. *Inuidebit ſuper carnibus*. id eſt, negabit carnes.

57. *Illuuie ſecundinarum*, Chald. filiis paruulis, 70. inteſtinis. *Et ſuper*, pro, id eſt, ſuper, eſt enim explicatio præcedentis.

Tuas, i. vrbis tuæ.

64. *Summitate*. i. extremitate.

65. *Deficientes*, ſc. præ expectatione.

66. *Credes*, i. fides, q. d. deſperabis de vita Not. quod hunc locum ad Chriſtum crucifixum cui Iudæi non crediderunt, referunt Iren. Athan. Tertul. Cypr. Auguſt.

68. *Claſſibus* ſc. poſt captiuitatem Romanam.

Per viam, 70. & per viam.

Dixit, Hebr. Chald. & 70. dixi.

CAPVT XXIX.

3. T*Entationes*, ſc. per illa Pharaonis animus explorabatur.

4. *Oculos & aures*, &c. i. intelligere & obtemperare, id vero ob illorum culpam. Auguſt. in Deut. q. 50. *Poſſint audire*, Heb. Chald. & 70. audientes ſeu ad audiendum.

5. *Adduxit*, ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. duxi.

6. *Panem*, &c. cito conſumpſerant allatum

ex

ex Ægypto. Auguſtin. quæſt. 51. in Deuteron. *Ego ſum*, 70. ipſe eſt *Dominus*, ſcil. qui curam veſtri habeo.

9. *Intelligatis vniuerſa*, pro prudenter agatis in omnibus. *Facitis*, Hebr. facturi eſtis.

10. *Coram Domino*, id eſt, coram arca fœderis Domini, vel, coram Deo, qui vbique eſt. *Veſtri, & Tribus*, 70. veſtrarum Tribuum quo etiam modo poſſunt verti Hebr.

Doctores, Hebr. & Chald. Præfecti.

11. *Exceptis*, i. præter. q. d. etiam cæſores lignorum,

12. *Fœdere*, quaſi dicat, vt fœdus ineas cum Domino.

13. *Suſcitet*, i. erigat, Hebr. & 70. ſtatuat.

15. *Abſentibus*, i. futuris, ſc. poſteris.

18. *Fel*, i. peccata grauia.

19. *Benedicat ſibi*, id eſt, ſibi promittat proſperitatem.

Et ambulabo, pro, etiamſi ambulauero. *Prauitate*, Hebr. obſtinatione, Chald. cogitatione, 70. errore.

Abſumat ebria ſitientem, i. faciat animus quod optat, & ſitim ſuam explens inebrietur, quaſi dicat, ſuccedat ſibi ebrietas, id eſt, cupiditati ſatietas, Hebr. vt addat ebriam ſitienti, id eſt, cupiditati, Chald. vt addantur peccatis ignorantiæ peccata ſuperbiæ. Quidam ita interpretantur, & pereat impius doctor cum diſcipulo.

20. *Zelus*, id eſt, indignatio. *Omnia maledicta*, i. ex omnibus aliqua, omnia enim vni non poſſunt euenire. Auguſt. q. 12. in Deut.

23. *In exemplum*, i. inſtar.

24. *Immenſa*, Hebr. Chald. & 70. magna.

26. *Attributi*, i. dedicati, Hebr. qui nihil illis tribuerant, i. à quibus nulla acceperant beneficia, Chald. qui non poſſunt eis benefacere.

28. *Maxima*, Hebr. & Chald. magna, 70. magna valde.

29. *Abſcondita*, ſc. reſeruantur punienda. *Nobis*, q. d. ad nos pertinet punire peccata manifeſta. vel, q. d. quæ apud Deum erat occulta, nobis manifeſtauit, Chald. quæ occulta ſunt, ſunt coram Domino, quæ autem manifeſta ſunt, nobis, & filiis, &c.

CAPVT XXX.

4. CArdines cæli, i. extrema orbis, ſcilicet, vbi cœlum videtur terræ coniungi.

6. *Circumcidet*, i. purgabit.

8. *Reuerteris*, pro, ſi reuerteris, vel reuertere ergo.

9. *Reuertetur*, Chald. conuertetur, ſcilicet, ab ira.

11. *Mandatum*, i. præcepta Decalogi. *Te*, id eſt, captum tuum. *Procul poſitum*. q. d. ignotum, aut difficile cognitu, vt te proinde excuſes.

12. *Quis noſtrum*, Hebr. & Chald quis nobis, ſeu, pro nobis ſic & infr.

13. *Ex nobis*, i. pro, nobis.

14. *In ore*, ſcil. ſæpe à Leuitis docebatur, & inculcabatur.

Corde, ſcilicet, ſæpe audiebant, adeoque cogitabant.

15. *Vitam, & bonum*, & 70. vitam, & mortem, bonum & malum.

16. *Vt diligas*, Hebr. Chald. & 70. præcipiens, vt diligas.

CAPVT XXXI.

2. EGredi, & ingredi, id eſt, fungi Ducis munere.

3. *Eas*, i. eatum terram.

7. *Robuſtus*, i. forti animo. *Diuides ſorte*, ſic 70. at Hebr. & Chald. facies illos hæreditare, ſeu poſſidere.

9. *Scripſi itaque*, pro, iam vero ſcripſerat Hebr. Chald. & 70 & ſcripſit. *Legem hanc*, ſc. Deuteronomium. *Portabunt*, ſc. humeris, cum caſtra mouebantur.

10. *Poſt 7. annos*, &c. anno, pro, ſeptimo anno, qui eſt.

14. *Tabernaculo*, i. atrin Tabernaculi. *Præcipiam*, i. dem præcepta aliqua.

19. *Canticum*, ſcil. de quo infra. *Inter filios*, Chald. contra filios.

20. *Detrahent*, i. ſpernent, Hebr. Chald. & 70. irritabunt me.

21. *Reſpondebit pro teſtimonio*, i. teſtificabitur contra illos. *Factus ſit*, Hebr. Chald. & 70. faciat etiam.

Pollicitus ſum, Hebr. Chald. & 70. iuraui ſic etiam inf.

26. *In latere*, prope latus, ſed extra. *In teſtimonium*, ſc. legebatur omnibus ſeptimo quoque anno in feſto tabernaculorum à ſummo ſacerdote ſecundum Ioſephum. Vide lib. 4. Antiq. c. 6.

27. *Contentionem*, Hebr. rebellionem, Chald. contumaciam. *Duriſſimam*, i. impatientem iugi, ſeu imperij. *Contentioſe egiſtis*, Hebr. & Chald. rebelles fuiſtis, 70. ad iram prouocantes, ſeu irritantes.

28. *Doctores*, Hebr. & Chald. præfectos.

29. *Cito*, id additum ab interprete.

30. *Carminis*, Hebr. Chald. & 70. cantici.

CAPVT XXXII.

1. AVdite, ſc. vt teſtes ſitis. *Cæli*, i. cœli incolæ. *Terra*, i. homines.

2. *Vt pluuia*, i. more pluuiæ, q. d. corda auditorum irriget, & fœcundet, Hebr. Stillabit, vt pluuia, 70. expectetur vt pluuia, Chal. Suauis ſit, vt pluuia. *Ros*, ſcilicet, qui terram fœcundare ſolet.

3. *Magnificentiam*, i. gloriam.

4. *Iudicia*, i. iuſtitiæ. *Fidelis*, id eſt, verax in promiſſis.

5. *Non filij*, non ſe gerentes, vt filios decebat. *In ſordibus*, ſc. ſe contaminantes, 70. vituperabiles, Chald. ſeruierunt idolis.

6. *Poſſedit*. ſc. vt peculium. *Fecit*, ſc. corpus. *Creauit*, ſc. animam.

7. *Dicent*, ſc. Dei opera, & beneficia.

8. *Separabat*, ſc. in varias Regiones. *Adam*, i. hominis, Chald. hominum. *Populorum*, ſc. habitantium terram promiſſionis.

Iuxta numerum, &c. q. d. quantum ſufficeret Hebræis, tantum illis dedit habitandum. *Filiorum Iſrael*, 70. Angelorum Dei.

9. *Funiculus*, i. portio, funibus enim diuidebatur hæreditas.

11. *Eum*, pro eos. ſc. pullos, de Aquila enim loquitur.

In humeris, Hebr. ſuper alas, Chald. in fortitudine pennarum.

12. *Solus dux eius fuit*, Chald. Collocabit eos ſeorſum in ſeculo illo, quod ipſe renouaturus eſt.

13. *Excelſam*, i. montoſam, ſeu excellentem fertilitate ſoli, & amœnitate, Chal. fortem.

Petra,

Petra, i. ſaxoſis locis, q. d. etiam rupes abundant melle, & oleo.

14. *Filiorum Baſan*, i. pinguium, vt quos alit ait Baſan Regio fertiliſſima.

15. *Dilectus*, forte, directus. Nam Hebr. rectus, Chald. Iſrael. *Salutari*, 70. ſaluatore, Chal Redemptore.

16. *Prouocauerunt*, ſc. ad indignationem.

Abominationibus, i. idolis.

17. *Deo*, ſc. vero, q. d. iis, qui non ſunt veri Dij *Venerunt*, i. exorti ſunt, vel reperti ad colendum.

18. *Dereliquiſti*, ſic etiam 70. At Hebr. oblitus es.

20. *Faciem*, Chald. Maieſtatem *Nouiſſima*, q. d. quid eis tandem ſim facturus, Chald. notum eſt coram me, quid erit in nouiſſimis eorum.

21. *Prouocabo*, &c. q. d. faciam, vt gentium felicitate conſpecta, inuideant, vel indignentur.

22. *Succenſus eſt*, pro ſuccendetur. *Inferni*, Hyperbole, q. d. omnia conſumet.

Nouiſſima, i. inferiora, Hebr. & Chald. vſque ad infernum inferiorem, vt plane hic videatur ſignificari inferni ignis, quo damnati cruciantur.

23. *Sagittas*, Chal. plagas. *Complebo*, i. conſumam, q. d. omnes in eos mittam.

24. *Morſu amariſſimo*, 70. morſu immedicabili, Chald. vexatione ſpirituum malignorum. *Cum furore trahentium*, Hebr. cum veneno ſerpentium terræ, ſeu in terra.

25. *Vaſtabit*, Heb. Chal. & 70. filiis orbabit. *Intus*, i. intra domum.

26. *Vbi nam ſunt*, Hebr. exterminabo eos, Chald. conſummabo eos, i. perdam, 70. diſpergam eos.

30. *Mille*, i. multos. *Decem millia*, i. multo plures.

31. *Iudices*, q. d. ſatis aduertunt Deum noſtrum eſſe potentiorem ſuis diis.

32. *Suburbanis*, ſc. agris. *Fellis*, Hebr. veneni ſic inf. proxime.

34. *Condita*, i. repoſita, q. d. parata illis mala. *Theſauris*, i. occultis diſpoſitionibus. Auguſt. con. Aduerſ. leg.

35. *Tempora*, i. perditionis eorum.

36. *Iudicabit*, i. puniet, ſc. impios.

Miſerebitur, 70. conſolabitur, Chald. ſeruorum ſuorum vltionem vlciſcetur, q. d. cum ad iudicandum ſteterit, tum vlciſcetur ſuorum hoſtes.

Manus, i. potentia, ſc. hoſtium vel impiorum.

Clauſi, i. arcium, vel vrbium cuſtodes, aut qui ſe in tuta loca incluſerant.

37. *Eorum*, ſc. hoſtium, vel impiorum Iudæorum.

39. *Solus*, ſc. verus Deus, Hebr. & Chald. quod ego, ego ſum, ſc. ſolus Deus.

40. *Leuabo*, ſc. iurans.

41. *Arripuerit*, &c. q. d. ſi cœpero facere iudicium.

42. *De cruore*, ſc. inebriabo. *Captiuitate*, i. captiuis, q. d. ſumens de captis hoſtibus pœnas, qui nudo capite abduci ſolent, & etiam radi, Chald. auferam coronas de capite hoſtium.

43. *Laudate*, &c 70. Lætamini cœli cum ipſo, & adorent eum omnes Angeli Dei. Lætamini gentes cum populo eius (quod citatur Rom. 15.) & roborentur in ipſo omnes filij Dei. *Eius*, ſc. Dei.

49. *Nebo*, pars eſt montis Abarim. *Contra*, i. è regione.

52. *E contra*, i. è regione.

CAPVT XXXIII.

1. HOmo *Dei*, i. ſeruus Dei vel Propheta.

2. *De*, pro, in. *Venit*, ſc. cum legem dedit.

De, pro, in *Seir*, eſt in finibus Idumæorum. Vide. Num.

21. *Nobis* Hebr. eis. *Pharan.* Vide Num. 11.

Sanctorum, ſc. Angelorum, vt explicant 70. *Millia*, Hebr. decem millia, i. plurimi.

Ignea, i. cum igne data, vel quia præcipuè charitatem docet.

3. *Pedibus*, ſc. ſupplices.

4. *Hæreditatem*, pro, velut hæreditatem ad poſteros tranſituram.

5. *Apud rectiſſimum*, ſc. Deum, q. d. fuit Moſes loco Dei, populi Princeps, Chald. in Iſrael, q. d. Iſraelis Rex, i. Princeps, & Dux.

6. *Viuat Ruben*, &c. Chald. viuat Ruben in vita æterna, & non moriatur morte ſecunda, & accipiant filij eius hæreditatem ſuam iuxta numerum eorum.

Et ſit, pro, & non ſit. repetitur enim negatio præcedens more ſcripturæ, q. d. ſit eius poſteritas innumerabilis, 70. & Simeon ſit multus in numero.

7. *Vocem*, i. deprecationem. *Ad populum*, i. ſimul cum populo ſc. ad terram promiſſionis; vel ad populum reduc ipſum ex bello redeuntem, vt interpretatur Chald.

Eo, ſc. Iuda, vel populo. *Erit*, Hebr. Chald. & 70. *eris*, ſc. ô Deus.

8. *Perfectio*, &c. q. d. Tu Domine dediſti Aaroni veſtem in qua Vrim, & Thummim, ſc. ſacerdotalem dignitatem. eſt n. hic Hebr. pro, *perfectio & doctrina*. Thummim & Vrim, viro, ſc. Aaroni.

Iudicaſti, Chal. probaſti.

9. *Qui dixit patri*, &c. q. d. propter te reliquit omnes cognatos, vel pro nullo cognato peruertit iudicium.

10. *Iudicia tua*, &c Hebr. Chald. & 70. docebunt iudicia tua Iacob, & legem tuam Iſraelem, quamquam poteſt eodem ſenſu accipi, q. d. te ô Iacob docebunt iudicia, &c.

In furore tuo, i. ad te placandum loquitur de Moſe, & Aaron, & præterita pro futuris. Heb. in naribus tuis, Chald. & 70. coram te. Not. quod omittitur Simeon, forte quia cum Leui intelligitur, nam cum eo ſimul à Iacob benedictus. quamquam, 70. Simeonis etiam meminerunt. Vide ſup.

12. *Confidenter*, i. ſecure, ſeu in pace.

In eo, id eſt, apud Dominum, vel in Beniamin Dominus: id eſt, in templo, quod in ſorte Beniamin.

Quaſi in thalamo, Hebr. Chald & 70. protegente ſe, ſcilicet, Deo. *Inter humeros*, id eſt, in medio, ſcilicet, in medio tribus Beniamin templum ædificatum.

13. *Terra*, ſcilicet, fœcundata. *Pomis cœli*, id eſt, fructibus è cœli virtute prouenientibus.

Abyſſo, id eſt, Aquis.

14. *Solis, & Lunæ*. Luna fructus humectat, ſol coquit.

15. *Æternorum*, id eſt, à mundi, adeoque temporis vniuerſi principio.

16. *Nazaræi*, id eſt, ſeparati, fuit enim ſolus in Ægypto diu, Chald. dedicati, ſcilicet Deo 70. glorificati.

17. *Cornua illius*, corno pro robore, q. d, fortis, vt Rhiooceros.

18. *Exitu*, ſcilicet, io bellum, quaſi dicat, victor eris.

19. *Populos*, id eſt, alias tribus. *Vocabunt*, ſcil. aliæ tribus, quaſi dicat, inuitabunt, vt ſe comitentur. *Montem*, ſc. vbi templum. *Iuſtitiæ*, id eſt, debitas ſecundum legem.

Inundationem maris, id eſt, opes per mare aduectas, Hebræus affluentiam maris, 70. diuitias maris. *Arenarum*, i. fodinarum, 70. habitaotium prope mare,

20. *In altitudine*, id eſt, amplitudine, quaſi dicat, maxime.

Brachium, *& verticem*, ſc. hoſtium, q, d. fortes, & principes.

21. *Parte ſua*, ſcilicet terra ſibi data.

Doctor, ſcil. Leuita, qui legem doceret. Leoitæ enim diſtributi per omnes tribus, Chald. quod in hæreditate ſua Moſes ſcriba magnus, & princeps ſepultus eſſet.

Iuſtitias, id eſt, præcepta, ſcil. de comitando reliquas Tribus io terram promiſſam, quod ſi de Moſe intelligatur, iuſtitias quidem, id eſt, mandata Dei fecit.

Iudicium, i. quod æquum erat.

22. *Catulus*, pro, vt catulus.

Fluet largiter, id eſt, fortiter progredietur, Hebræus, & 70. ſaltabit, Chaldæus terra eius irrigatur torrentibus fluentibus ex Baſan.

De Baſan, id eſt, vt ſolent leones ex Baſan.

23. *Mare*, i. occideotem.

24. *Sit placens*, pro, erit placens, id eſt, gratus.

Tingat, pro, tinget, q. d. tanto abundabit oleo, vt poſſit eo pedes lauare.

25. *Calceamentum*, quaſi dicat, calcabit terram, vbi metella ferri, & æris.

Senectus, ſcilicet, felix, quaſi dicat, dum viues, felix eris, ſeu fortis.

26. *Rectiſſimi*, id eſt, Iſraelis, ſcil. populi Iſraelitici, Chald. Iſrael 70. dilecti.

Aſcenſor, id eſt, habitator, ſeu ſedens.

27. *Brachia*, i. vires. *Sempiterna*, id eſt, infatigabilia.

28. *Solus*, id eſt, noo admiſtus aliis gentibos, *Oculus*, id eſt, fons, quaſi dicat, qui à Iacob vt fonte origioem ducunt, 70. fons, Chald. iuxta benedictionem, quia benedixit eis Iacob.

Caligabunt, quaſi dicat copia roris, velut caligioe obducentur.

29. *In Domino*, i. Domini virtute.

Scutum, ſcilicet, eſt Dominus.

Negabunt te, ſc. detrectantes tuum imperium Hebr. & Chald. meotientur tibi.

CAPVT XXXIV.

1. P*Haſga*, i. qui dicitor Phaſga.

Contra, id eſt, è regione.

5. *Mortuus*, &c. Hæc vſque ad finem cap. addita ſecuodum quoſdam à Ioſue, vel Eſdra.

Iubente Domino. Hebræus iuxta verbum Domini.

6. *Sepeliuit*, ſcilicet, Deus, vel Angelus.

Contra Phogor, id eſt, ea parte, qua reſpicit phanum Idoli Mobitarum.

7. *Dentes moti ſunt*, Hebræus fugit vigor, 70. corrupta ſunt labia, Chaldæus mutatus eſt ſplendor vultus.

8. *Fleuerunt*, non lachrymis, ſed pompa funeris. Hieron. epiſt. 25.

10. *Surrexit*, id eſt, natus eſt, ſeu iotet homines extitit.

Facie ad faciem, i. familiariſſime.

11. *Quæ per*, Hebr. & 70. ad quæ.

IOSVE,

Scilicet, de Ioſue geſtis.

Auctor libri incertus, quibuſdam Ioſue, aliis Samuel, vel Eſdras.

CAPVT I.

4. D*Eſerto*, id eſt, quod eſt ad meridiem.

Libano. eſt à Septentrione. *Euphrate*, partim eſt à Septentrione, partim ab Oriente. *Hethæorum*, per hos reliqui populi intelliguntur.

7. *Quæ agis*, pro, quæ agere debeas, quaſi dicat, prudenter diſpones actiones tuas, Chaldæus vt proſpereris in omni loco ad quem iueris.

8. *Diriges*, i. proſperabis.

11. *Tertium*, quaſi dicat, poſt paucos dies. Aug. in Ioſue quæſt. 2. *Fuit*, ioquit, hæc diſpoſitio quædam humana, poſtea Dei prouidentia mutata. videtur potius eſſe anticipatio. Nam id dictum poſt miſſos exploratores.

13. *Omnem terram*, Heb. Chal. & 70. terrã hanc.

14. *Ante*, ſc. præcedentes eos.

15. *Contra*, pro, ad.

CAPVT II.

1. M*Iſit itaque*, pro, miſerat autem.

Sittim, locus eſt in campeſtribus Moab prope Iordanem.

In abſcondito, id eſt clam populo.

Meretricis, Chald. cauponariæ.

Quieuerunt, id eſt, maoſerunt, Hebr. & Chal. cubuerunt.

4. *Tollenſque*, id prius fecerat quàm nuncij à Rege veniſſent.

5. *Porta*, ſc. vrbis.

6. *Fecit*, pro, fecerat.

Solarium, id eſt, tectom, ſcilicet planum erat, more Palæſtioæ.

Stipula, id eſt, calamis, ſeu culmis.

9. *Elanguerunt*, Hebr. liquefacti ſuot, Chald. fracti ſunt.

11. *Elanguit*, Hebræus & Chaldæus liquefactum eſt.

12. *Miſericordiam*,

12. *Miſericordiam*, i. beneficium, Chald. bonitatem.

Verum, ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. veritatis, i. verum.

14. *In mortem*, quaſi dicat, peteamus, niſi fecerimus.

Veritatem, ſc. promiſſum implentes.

16. *Reuertentes*, Hebr. Chald. & 70. perſequentes, ſeu qui vos ſunt perſecuti vt infra vertit Interpres.

17. *Innexij*, ſc. quia ſeruabimus.

19. *Sanguis ipſius erit in caput eius*, i. erit ſibi ipſi cauſa mortis, 70. reus ſibi ipſi erit, Chald. culpa necis eius in caput ipſius. *Alieni*, ſc. à culpa, Hebr. Chald. & 70. innoxij. *Redundabit*, quaſi dicat, nos erimus rei homicidij, 70. nos rei erimus, Chaldæus culpa necis eius in caput noſtrum.

20. *Mundi*. i. immunes, q. d. non tenebimur iuramento.

CAPVT III.

1. DE *nocte* Hebræus & 70. mane, Chaldæus in aurora.

Mouit, ſc. die 27. Martij.

2. *Præcones*, Hebr. & Chald. præfecti, 70. ſcribæ.

3. *Clamare cœperunt*, Hebr. Chald. & 70. præceperunt populo, dicentes.

4. *Inter vos*, &c. Auguſt. q. 3. in Ioſ. Iam illos nubes deſeruerat.

5. *Sanctificamini*, i. parate vos per ſanctitatem, ſeu ſanctè.

7. *Dixitque*, pro, dixerat vero.

11. *Parate*, &c. imperfecta ſententia cap. ſeq. perficienda.

13. *Domini Dei*, Hebr. & Chald. Domini dominatoris.

15. *Tempore meſſis*, Hebr. omnibus diebus meſſis. Chald. omnibus diebus ætatis, 70. vt in diebus meſſis.

16. *Vſque ad locum*, Hebr. quæ eſt ex latere, Chald. quæ iuxta. Not. quod noſter indicat ſic fuiſſe altas, vt ex vrbe Adam conſpici poſſent, 70. vero vſque ad Adam receſſiſſe, Chald. autem dilatatas fuiſſe vſque ad Adam vrbem.

Quod nunc vocatur mortuum, Hebr. Chald. & 70. mare ſalis.

17. *Accincti*, q. d. parati, ſeu expediti.

CAPVT IV.

1. DIxit, pro, dixerat verò. Not. quod hæc vſque ad *vocauitque* per parentheſim legenda. *Vocauitque*, pro, tunc vocauit.

6. *Signum*, ſc. rei factæ hoc loco. *Cras*, i. futuro tempore, ſic inf.

9. *In medio*, i. intra, ſic infr.

10. *Moſes*, ſc. vt populum inſtrueret.

13. *Quadraginta*, ſc. ex iis, qui proxime dicti ſunt.

19. *Menſis*, ſc. Niſan, qui reſpondet noſtro Martio, quamquam interdum etiam Aprili. *Contra*, pro, ad.

CAPVT V.

2. LApideos, Chald. acutos. *Secundo*, ſc. poſt factam in Ægypto Aug. q. 6. in Ioſ. ait, ſecundo reſpectu populi, in quo multi non circumciſi.

3. *Colle præputiorum*, ſic dictus eſt locus poſtea ob hac circumciſionem.

9. *Opprobrium*, ſcilicet, præputium, vel opprobrium, quod dicebant, Deum eductos ex Ægypto non poſſe introducere in terram promiſſam.

Galgala, id eſt, ablatio, ſcilicet, quia dictum Abſtuli, &c.

11. *Altero*, id eſt, poſtridie Paſchæ, ſcilicet, poſtquam obtuliſſent primitias Domino. *Polentas*, id eſt, grana toſta.

Eiuſdem anni, Hebræus Chaldæus & 70. eodem die.

14. *Loquitur*, i. loqui vult.

15. *Sanctus*, ſcilicet, ob meam præſentiam.

CAPVT VI.

4. BVccinas, ſcil. ex cornibus arietis, vt eſt Hebr. & Chald.

5. *Longior, atque conciſior*. Hebr. & Chald. ſolum eſt, longior, ſeu protractior verum id, quando fit ſubinde conciditur ſonus, ſeu interrumpitur.

Funditus, Hebr. ſubtus ſe, ſcilicet, abſorpti à terra.

6. *Iubilæorum*, Hebr. & Chald. arietinas, ſcilicet ex cornibus arietum factas, ſic & infra. Quidam tamen corneas concedunt, arietinas fuiſſe negant, nec id Hebræum verbum ſignificare.

8. *Clangerent*, id poſtea factum.

9. *Buccinis*, ſc. ſacerdotum.

11. *De nocte*, Hebr. Chald. & 70. mane.

13. *Perſonabat*, ſcilicet, via, vel campus quotidie.

17. *Anathema*, quaſi dicat, prorſus deleatur. *Domino*, id eſt, ad honorem Domini, vel quaſi dicat, conſecretur Domino, Chald. ante Dominum.

20. *Vociferante*, ſcil. poſtquam audita vox, præcipiens, de qua ſup. & ſonitus buccinarum, vt ſtatim dicitur.

Corruerunt, ſcil. abſorpti in terram, ſecundum Hebr. & Chald.

24. *Ferro*, pro ferreis.

25. *Viuere*, i. ſeruari.

26. *Primogenito*, ſc. mortuo.

Nouiſſimo, ſcilicet mortuo, quaſi dicat, moriantur ei filij omnes antequam abſoluat. Vide 3. Reg. 16.

CAPVT VII.

1. ANathemate, id eſt, quod deſtruendum erat in Dei honorem, aut ei conſecrandum.

2. *Hai*. Hæc erat Amorrhæorum, altera autem fuit Ammonitarum.

5. *Sabarim*, id eſt, conſtactiones, ſcilicet, quia ibi confractus exercitus, Chaldæus & 70. vſque dum contererent, ſeu confringerent eos.

7. *Heu*, Heb. Ah ah. *Vtinam*, &c. Chal & 70. vtinam manſiſſemus, & habitaſſemus trans Iordanem.

9. *Nomini tuo*, q. d. conſule famæ tuæ. Dicent enim gentes, te non ſeruare promiſſa, nec eſſe potentem.

11. *Vaſa*, q. d. cum ſupellectili ſua.

12. *Eum*, qui huius ſceleris reus eſt, Hebr. Chal. & 70. anathema, ſic & infr.

13. *Sanctifica*, id eſt, præpara. *Anathema*, id eſt, aliquid de anathemate, ſeu qui violati anathematis reus eſt. Talem enim ſcriptura vocat

Digitized by Google

anathema, vt patet ſupra & infra, atque hinc ſumptura videtur quod in vſu eſt Eccleſiæ, vt excommunicatus anathema dicatur, quaſi eaciſus, ſeu dignus eacindi.

16. *Applicuit*, id eſt, accedere fecit ante arcam fœderis.

19. *Gloriam*, ſc. confitendo, vel q.d. ad gloriam Dei dic veritatem.

20. *Domino*, i. contra Dominum, ſic Pſal. 50. Tibi ſoli peccaui.

21. *Coccineum*, Hebr. & Chald. Babylonicum varium.

Regulam, i. laminam, ſeu virgulam, Hebr. Chal. & 70. linguam.

Contra medium, i. in medio.

23. *Dominum*, i. arcam Domini.

24. *Achor*, id eſt, turbationis, ſcilicet, de qua ſtatim.

25. *Conſumpta*, ſcilicet, poſt lapidationem. Hieron. 1. contra Pelag. ait, eum eo combuſta etiam pecora, & liberos, & quidem, Hebr. id indicant, ſcilicet, omnia lapidata, & conſumpta.

CAPVT VIII.

5. ANte fecimus, Hebr. Chald. & 70. Ante, ſeu, prius, vbi poteſt intelligi, fecimus, vel fecerunt.

12. *Quinque*, &c. ſcilicet præter illos, de quibus ſupra, erant enim duplices inſidiæ, vel ex illis 30. millibus iſti ſoli erant poſiti in inſidiis.

Bethel, poſtea dicta Bethauen, , id eſt, domus iniquitatis ſeu idoli, ob vitulos ibi poſitos à Ieroboam.

13. *Nouiſſimi multitudinis*, Hebr. & Chald. inſidiæ.

Occidentalem, ſcilicet, vbi erant illa quinque millia, quæ ſe coniunxerant exercitui ne putarentur ſupereſſe aliæ inſidiæ, vel reliquum exercitum vocat partem illam ea triginta millibus, quæ non erat in inſidiis, ſcil. 25. millia.

18. *Leua*, ſcilicet, vt ſignum detur inſidiis.

Clypeum, ſic & 70. at Hebr. & Chald. haſtam & ſic infra.

22. *Contra ſuos*, id eſt, verſus ſuos, ſeu obuiam ſuis.

32. *Deuteronomium*, ſcilicet decalogum, qui habetur in Deuteronomio. Hebr. doplicationem, ſeu, doplicatum, quaſi dicat, exemplum. Vide Deut. 17. *Digeſſerat*, Hebr. ſcripſerat.

34. *Legit*. id eſt, curauit legenda, per ſacerdotes.

35. *Intactum*, id eſt non lectum, vt apparet ex Hebr. & Chald. & 70. *Morabuntur*, ſc. ad fidem conuerſi.

CAPVT IX.

1. TRans Iordanem, ſcilicet, reſpectu terræ Moab.

In maritimis, id non eſt Hebr. Chald. nec apud 70.

5. *Pittaciis*, id eſt, fruſtis cotij. *In fruſta comminuti*, Hebr. punctati, ſcilicet, mucidi ſeu corroſi, 70. comeſti. ſic infra.

6. *Ad eos*, Hebr. Hiuæo, ſc. erant Gabaonitæ Hiuæi in ſorte Beniamin.

9. *In nomine*, i. ob famam.

14. *De cibariis*, ſcilicet, comedentes in ſignum fœderis.

Os, id eſt, ſententiam.

16. *Futuri eſſent*, Hebr. Chald. & 70. habitarent.

18. *In nomine Domini Dei*, Hebr. per Dominum Deum, ſic & infr.

23. *Sub maledictione*, Hebr. Chald. & 70. maledicti, i. execrati.

26. *Vt dixerat*, Hebr. Chald. & 70. ſic, id quod ſequitur.

CAPVT X.

4. QVare, pro, quod, ſeo quia.

Tradidi, pro, tradam.

10. *A facie*, i. coram,

12. *Locutus*, ſcilicet, orando, ne Sol moueretur, &c. *Sol*, id qua diei hora dictum, incertum.

Contra, id eſt, è regione, quaſi dicat, expecta in Gabaon.

13. *Libro iuſtorum*. Quis hic liber fuerit, incertum.

Medio cœli, pro cælo ipſo.

14. *Tam longa*. Iuſtin. in Tripho, ait fuiſſe 36. horarum, Chald. 1. Cant. ait, ſtetiſſe ſolem 36. horis, ſcilicet, duraſſe illum diem 36. horis, ſic enim intelligo. *Obediente voci*, Hebr. Chald. & 70. audiente, ſeu exaudiente vocem.

15. *Reuerſuſque*, poſtea id factum vide finem c.

20. *In Iſrael*, pro ab Iſrael.

37. *Cuncta*, ſc. Habitatores.

40. *Aſedoth*, i. decliuia. Ita quidem, at videtur nomen Regionis proprium.

42. *Impetu*, i. bello, ſc. continuato.

CAPVT XI.

2. CEneroth, i. maris Geneſareth.

6. *Vurnerandos*, 70. vulneratos, Chald. occiſos.

Subneruabis, ſcilicet, nolebat eum equis vti in bello, ſed Deo fidere. ideoque illis neruos incidere.

8. *Aquas Maſerephot*, Chald. ſalinas aquarum. Alij combuſtiones aquarum ſic infra.

13. *Vnam*, ſc. ex ſitis in collibus.

15. *Verbum* pro re, more Hebr.

16. *Occidentalem plagam* ſic etiam 70. Alij, loca campeſtria. *Iſrael*, i. earum Tribuum, quæ poſtea dictæ Iſrael, in diuiſione Regni.

19. *Ciuitas*, ſc. ex iis, quas oppugnauit, vel in Regionibus quarum meminit Auguſt. in Ioſ. q. 17. *Se non traderet*, Hebr. & Chald. pacem faceret, 70. quam non traderet, ſc. Deus.

20. *Mererentur*, Hebr. Chald. & 70. obtinerent.

21. *Enacim*, id eſt, Gigantes. *Montanis*, ſcilicet locis.

CAPVT XII.

1. TRans, ſcilicet reſpectu caſtrorum Ioſue. Omnem *Orientalem*, &c. loco horum omnium ſolum eſt, Hebraicè omnem planitiem Orientalem.

2. *Mediæ partis*, ſcil. Dominus erat.

3. *Ceneroth*, i. Geneſareth.

4. *Terminus*, ſc. fuit ſubditione Iſrael. *Aſtaroth*. Hic dicitur Iob habitaſſe.

22. *Carmeli*, i, quæ iuxta Carmelum.

23. *Gentium*, Hebr. Goim. Fortè eſt nomen proprium.

Galgal, i. in Gagal, vel iuxta Galgal.

CAPVT

CAPVT XIII.

1. L*Atiſſima*, Hebr. Chald. & 70. molta valde *Quæ necdum ſorte diuiſa eſt*, Hebr. Chal. & 70. poſſidenda.

2. *Galilaa*, Hebr. Cbald. & 70. terminus, ſc. confinia, ſeu limites, quaſi dicat, Regio, ſeu Prouincia.

3. *Turbido*, ſc. riuulo, qui influit in mare Peluſiacum ad Rbinocoluram. *Irrigat*, Hebr. eſt contra, ſeu, è regione, quidam tamen Nilum intelligunt. At eſt Nili riuus ſecundum Hieronym. Amos 6. *Contra*, i. ad.

5. *Eiuſque confinia*, Hebr. Chald. & 70. & terra Gibli, ſeu Giblæorum. *Emath.* Antiochiam quidam putant.

8. *Domini*, pro mei.

12. *Raphaim*, i. Gigantum.

14. *Illi*, ſc. Moſi ſeu tribu Leui, ſic infr.

15. *Iuxta cognationes*, q. d. ſingulis pro rata parte.

25. *Filiorum Ammon*, ſc. olim, ſed captam à Rege Sehon.

27. *Reliquam*, pro, & reliquam. *Cenereth*, i. Geneſareth Lacus eſt longitudine (ſecundum Ioſeph lib. 3. bel. Iud. cap. 18.) centum ſtadiorum, latitudine vero 40.

31. *Filiis*, i. nepotibus.

CAPVT XIV.

2. I*N manu Moyſi*, i. per Moſen.

6. *Cenezaus*, id eſt, filius Cenez. Vide infra cap. 15.

10. *Quadraginta & quinque.* Hinc quidam colligunt 7. annis diuiſam terram à Ioſue, quod Caleb quadrageſimo miſſus ſit cum exploratoribus, deinde annis 38. vagati ſint in deſerto, ſecundo enim anno ab egreſſu ex Ægypto miſſus eſt.

12. *Enacim*, i. Gigantes.

13. *Benedixit*, id eſt, laudauit, vel bene eſt precatus.

Hebron, ſcil. agrum, & ſubiecta ei caſtella. Nam Hebron fuit Leuitarum. Vide infra c. 21.

15. *Adam maximus*, &c. quaſi dicat, ille Arbe fuit maximus, id eſt, clariſſimus inter Gigantes, ibique ſepultus, vnde vrbi nomen, quamquam nec Hebr. nec Chald. nec apud 70. ſunt illa verba (ibi ſitus eſt) Chald. homo magnus in fortibus, ipſe ſcil. Arbe, Hebr. Homo magnus inter Gigantes ipſe, 70. Metropolis ciuitatum Enacim, ipſa.

CAPVT XV.

1. S*In*, per v tſ.

2. *Summitate*, i. extremitate. *Lingua*, i. Promontorio, vel longiori excurſu maris inſtar linguæ, vel littore, Chald. littore.

3. *Egreditur*, i. excurrit.

Scorpionis, ſcilicet, ſcorpioni ſimilem.

Sina, id eſt, vrbem Sin, vnde nomen deſerto.

4. *Torrentem*, ſcilicet, Rhinocoluram. Vide Geneſ. 15.

5. *Vſque ad extrema*, i. in extremis. *Lingua*, Chald. *littore maris*, ſc. ſalſi.

6. *Beth Hagla.* Hæc Geneſ. 50. dicitur Area Atad, diſtat ab Iericho 3. milliaribus, ſita inter ipſam, & mare ſalſum, ſeu mortuum.

7. *Rogel*, i. fullonis.

8. *Ieruſalem*, eſt in Tribu Beniamin.

13. *Enac*, id eſt, Gigantum, quaſi dicat, celeberrimi inter Gigantes, Chald. illorum fortium forte. *Enac* nomen filij, vnde poſtea Gigantes dicti Enacim. vide infra.

14. *Deleuit*, ſcilicet, poſt mortem Ioſue. Vide Iud. 1.

15. *Ciuitas litterarum*, q. d. Academia. Forte ibi ſtudia litterarum.

17. *Cenez*. Apparet patrem Caleb fuiſſe hominem, vel Aui id nomen, & filius pro nepote poſitum.

Frater, Alij, fratris.

18. *Pergerent*, ſcilicet, deducebatur in domum ſponſi.

Agrum, ſcilicet, fertilem.

Vt ſedebat in. Chald. demittens ſe ex. forte, vt ſe ad patris pedes ſupplex iactaret, 70. tamen, vt noſter.

19. *Benedictionem*, id eſt, munus. *Irriguam*, Hebr. fontes, ſeu, volutiones, 70. fontem, Chald. irrigationes.

Superius, & inferius, q. d. ex parte agri ſuperiori, & inferiori,

62. *Salis*, ſc. erat iuxta mare ſalſum.

63. *Iebuſaum*, pro Iebuſæos, ita dictos à Iebus Philiſtæo.

CAPVT XVI.

1. E*T aquas*, ſcilicet, qua parte, id eſt, rigatur aquis. *Luzam*, Chald. & 70. in Luzam, ſcil. valde eſt prope, vt vnum interdum reputentur, vel eſt appoſitio Pro, ſcil. Luzan. Vide inf. cap. 18.

3. *Magno*, additum id ab Interprete, explicationis cauſa.

8. *Salſiſſimum*, & id ſimiliter additum. Quidam mare Mediterraneum intelligunt.

CAPVT XVII.

1. M*Achir primogenito*, pro, poſteris Machir primogeniti. *Galaad*, id eſt, Galaaditarum.

2. *Reliquis*, quaſi dicat dimidiæ tribui.

4. *Fratrum*, i. cognatorum.

5. *Funiculi*, i. portiones.

9. *Vallis*, pro, ad vallem, ſeu torrentem, 70. vallem, Chald. ad fluuium.

10. *Mare*, ſc. magnum.

11. *Bethſan.* Hæc poſtea dicta Scythopolis, quod à Scythis habitata eſt prope mare Galilææ. *Et tertia pars vrbis Nophet.* Hebr. & Chald. tres regiones, ſeu climata, ſcilicet, ipſius Dor, 70. & tertia pars Nophet, & vici eius.

13. *Tributarios*, ſc. contra præceptum Domini, ſed iam Dux illorum non erat Ioſue præ ſenectute. Auguſt. q. 20. in Ioſ.

16. *Non poterimus*, &c. Chald. & 70. Non ſufficit nobis Mons, planitiem autem impediunt currus ferrei, &c.

Ferreis, id eſt, falcatis, ſcilicet, falcibus inſtructis.

CAPVT XVIII.

1. S*ilo*, eſt ad Septentrionem Bethel. Quidam putant eſſe Galgala. *Teſtimonij*, ſc. vbi Dei teſtimonia, i. præcepta.

7. *Sacerdotium Domini*, i. quæ dantur pro miniſterio quo ſeruiunt Domino.

13. *Meridiem*, ſcil. reſpectu Luzæ, quæ ad

 Septentrionem

Septentrionem reſpectu Beniaminicæ ſortis. *Eſt Bethel*,ſup.c 16.diſtinguuntur.

14.*Mare*,ſc ſalſum, ſeu,mortuum. *Aphricum*,i. partem meridionalem.

15. *Ex parte*,i.extremitate, vt eſt Hebr. Chald. vertit à finibus.

19.*Linguam*,Chal.littus,70.collem,ſc.promontorium.Vide ſup.c.15.

Ab Aquilone,q.d.linguam reſpicientem Aquilonem.

Auſtralem plagam,ſc.Iordanis,ad eam enim partem influit in mare.

20.*Qui*,ſc.Iordanis.

22. *Bethel*,altera quæ & Luza,de qua ſup.eſt in Tribu Ephraim.Vide Iud.1.

28. *Ieruſalem*, dicitur pars quædam eius eſſe in Tribu Iuda.

Cariath. De hac dicitur fuiſſe Zacharias Propheta occiſus inter templum, & altare de quo Matth.23.

CAPVT XIX.

9. M*Aior erat*, ſc.quam vt eum funiculum ſolus Iudas poſſidere deberet.

12.*Fines*, i.limites.

13.*Geshepher*,ciuitas Ionæ prophetæ.

15.*Bethleem*,Altera eſt in tribu Iuda.

22. *Thabor*,non longè eſt à Nazareth.

35. *Cenereth*, ab hac dictum mare Geneſareth.

47. *Et ipſo fine concluditur*,Heb.& Chal & exiit terminus filiorum Dan ab eis, q. d. defuit eis poſſeſſio,ſeu habitatio.

47.*Leſem*: Hæc poſtea Cæſarea Philippí dicta, ſita ad radices Libani.

49.*Sui*,i.ipſorum,q.d.inter ipſos.

51.*Sacerdos*,ſc.ſummus.

Partitique ſunt, Hebr & Chald. finem fecerunt diuidendi.

CAPVT XX.

1. M*Anum Moſis*,70.Moſen.

3.*Animam*,i.hominem, ſeu aliquem viuentem.

Neſcius,i.per errorem,& ſic inf.

5. *Ante biduum,triduumue*, Hebr.ab heri,& nudiuſtertius,i.antea.

7.*Decreueruntque*,Chal. conſtitueruntque Heb. & ſanctificauerunt,i.parauerunt,ſeu dedicauerunt, 70.& diſtinxerunt, quo verbo vti ſolent pro conſtituere ſic illud,& diſtinxit in labiis ſuis, & illud, quæ diſtinxerunt labia mea.

CAPVT XXI.

1. C*Ognationum*,i.familiarum. *Per ſingulas*,i.in ſingulis.

5. *Reliquis*, ſcilicet, qui non erant de familia Aaron.

11.*Patris Enac*.Vide ſup.c.15.

18.*Anatoth*,patria Ieremiæ, 3.milliatibus ab Ieruſalem.

25.*Geth Remmon*, duplex erat,ſic multæ ciuitates eodem nomine in Terra ſancta.

26. *Inferioris gradus*, ſc. non erant ſacerdotes. Heb.Chal.& 70.reliquis,ſic & inf.

43. *Omnem*, at non ſecundum omnem partem, vel dedit poſtea. Auguſt.q.21.in Ioſ.ait,datam omnem partim in poſſeſſionem,partim in exercitationem,ſc.belli.

44.*Nulluſque*, pro,fere nullus, vel nullus duce Ioſue ſecundum Aug.q.22.

45.*Rebus*,i.reipſa.

CAPVT XXII.

6. B*Enedixit*,i.bene eſt precatus.

8. *In multa ſubſtantia,atque diuitiis*. Hebr. Chal.& 70.cum multis opibus,& iumentis,ſeu pecoribus multis.

10.*Tumulos*,i.fines, ſeu oras, ſcil.vbi ſolent eſſe tumuli congeſtæ arenæ. Hebr. limites, ſeu confinia.

In terram,pro,in terra. Apparet ex parte Iericho factum altare. *Infinitæ*, Hebr. Chald. & 70. maximæ

11.*Contra filios*,Chald.ad latus filiorum, Hebr. in tranſitu filiorum, ſcil. vbi Iordanem tranſierant venientes ex Ægypto.

16.*Sacrilegum*, additum id ab interprete.

17.*In Beelphegor*, i. colendo Idolum Moabitarum.

18.*Hodie*,i.nunc,ſeu hoc tempore.*Cras*,i.in poſterum.

20.*Vnus homo*,q.d.ſolus peccauerat.

Atque vtinam,&c.Heb.Chal.& 70 & non periit ſolus,&c.

22. *Fortiſſimus Deus Dominus*,Heb. bis ponitur id,& in Complut.70. Deus, Deus Dominus,idque bis,Chal.Deus Deorum Dominus.

24. *Tractatu*, Hebr. ſolicitudine, ſeu timore.

27.*Non eſt vobis pars*, &c. q.d.nihil vobis cum Domino,ſc.non eſt Deus veſter.

31.*Liberaſtis*,&c. q.d.feciſtis ne peccarent ſuſcepto contra vos bello.

33.*Laudauerunt*,Heb.benedixerunt.

34.*Vocaueruntque*,&c. Not.quod nomen impoſitum,fuit teſtimonium,ratio vero fuit,quæ hic additur,ſc.teſtimonium noſtrum,&c.

CAPVT XXIII.

2. D*Uces*,Heb.Chal. & 70.iudices vt etiam cap. ſeq.

Magiſtros,Heb.præfectos,Chal.exactores 70. Scribas,i.Doctores,ſic etiam inf. c. ſeq. *Progreſſioris*,pro,prouectioris.

4.*Diuiſit*,Heb.& Chal.diuiſi.

7. *Futura ſunt*,pro,adhuc ſunt. Vide inf.Hebr. Chal.& 70.relictæ ſunt.

13. *In foueam*,&c.pro,velut in foueam, &c.

14. *Terræ*, pro,hominum, quibus, ſcil.ſtatutum mori.

Toto animo,i.omnino,ſeu certiſſimè.

CAPVT XXIV.

1. S*Ichem*,quo, ſcil.fuerat, iam Arca ad tempus tranſlata,dicta hæc poſtea Neapolis, diſtat à Samaria 3.milliatibus. Ab Iericho vero a 3.*In conſpectu Dei*,i.ante Arcam.

2.*Fluuium*,ſc Euphratem.

3.*Meſopotamiæ finibus*,Hebr.Chald.& 70.trans fluuium,ſc.Euphratem.

11.*Pugnaueruntque*, ſcil.poſt caſum Murorum. Aug. q.26.in Ioſ ait:Pugnare, fuiſſe claudere portas contra hoſtem.

Amorrhæus,pro,itemque Amorrhæus. Quidam tamen putant, ex omnibus his populis fuiſſe aliquos in Iericho,cum oppugnaretur.

12.*Crabrones*,ſc.muſcas venenatas. Auguſt q.27. ait:

ait:Multa facta,quæ non ſunt ſcripta,vel eſſe locutionem metaphoricam.

14 *Perfecto corde atque veriſſimo.* Hebr. in perfectione,& veritate. Chal. in ſimplicitate,& veritate. 70 in rectitudine,& iuſtitia.

In Meſopotamia,Heb.Chal.& 70.trans fluuium, ſic & inf.

19 *Non poteritis*,ſcil.ſimul cum idolis. *Æmulator*,i.zelotes,ſc.qui non patitur ſocium in amore, & cultu ſui.

20. *Conuertet ſe*,ſc.à benefaciendo vobis, vel q. d.rurſum, id enim ſignificat phraſis Hebr. vt alibi notauimus.

23. *Deo*,i.Idola capta in bello.

26. *Scripſit*,ſc.addens.

Volumine,ſc.quod erat in arca. *Sanctuario*,i.loco, quo erat arca.

27. *Audierit*, Aug.q.30. Non lapis audit, ſed Chriſtos ſignificatur.

Negare,ſc.initum fœdus.

29. *Et poſt hæc*,&c. Hæc ad finem vſque capitis creduntur ab Eſdra addita.

31. *Ouibus*. Quidam putant fuiſſe in nummis ouis imaginem impreſſam Heb.Chald.&70.agnis. Vide Gen. 33.

33. *Gabaath Phinees*, totum eſt nomen vrbis.

Filij,genitiuus eſt.

I V D I C E S,

Id eſt, de Iudicum geſtis.

Auctor Samuel ſecundum Hebræos.

C A P V T I.

2. IVdas, i.tribus Iuda.

3. *Sortem meam*,i.partem,quæ mihi ſorte obtigit,ſc. ab hoſtibus recuperandam.

5. *Adoni Bezech*, id eſt. Dominus Bezech.

6. *Summitatibus*,ſic etiam 70.Alij pollicibus.

7. *Reges*,regulos intellige.

8. *Oppugnantes*,id factum narratur Ioſ.15. Fortè per anticipationem.

12. *Dixitque*,&c.id factum poſt mortem Ioſue, etſi ſupra per prolepſim narratur. Aug. quæſt. 3.in Iud.

13. *Frater Caleb minor*. Alij,fratris Caleb minoris:ſic etiam Ioſ. cap. 3. vbi 70. apertè dicunt Cenez fuiſſe fratrem Caleb, non ipſum Othonielem.

14. *Sedens in aſino*:Sic etiam 70. At Heb.& Chal. delapſa, ſeu ſe demittens ex aſino,ſc.vt ſe ad patris pedes ſupplex abiiceret. Vide Ioſ.15.

15. *Benedictionem*,i.munus,ſeu donum.

16. *Filij*,i.nepotis. *Cinæi*,i.Iethro.

Cognati,Heb.Chal.& 70.ſoceri.

Palmarum,ſc.Iericho,vbi habitauerant.

19. *Vallis*,pro,vallium,i.campeſtrium.

20. *Filios Enac*,i.Gigantes. Vide Ioſ.15.

21. *Iebuſæum*, pertinebat ad Tribum Iuda, & Beniamin. Aug.q.7. *Deleuerunt*,ſcil. Arx manſit vſque ad Dauid.

22. *Bethel*, altera eſt in tribu Beniamin. Vide Ioſ.18.

23. *Obſiderent*,ſic etiam 70.At Hebr. & Chald. explorarent.

28. *Confortatus eſt*,i.præualuit.

35. *Habitauitque*,ſc Amorrhæus.

Aggrauata eſt,i.præualuit.

Tributarius,ſc.Amorrhæus.

30. *Petra*,vrbs eſt Arabiæ, Heb.Chal.& 70.à Petra.

C A P V T II.

1. ANgelus, i. nuncius, forte Propheta aliquis aut ſpiritus Angelicus.

Eduxi, loquitur in perſona Domini quem repræſentat.

3. *In ruinam*, id eſt, ruinæ occaſio, 70.ſcandalum.

6. *Dimiſit*, pro, dimiſerat vero, ſc.multo ante Not.ſcripturam non ſeruare ordinem. Nam c.1.dixerat Ioſue mortuum.

10. *Non nouerunt*,ignorare dicuntur Dominum, qui ei non obediunt.

11. *Baalim*,i.idolis.

13. *Aſtaroth*,i. ſimulacra effigie ouium, ſecundum quoſdam.

14. *Vendiderunt*,Heb.& 70.vendidit, Chal.tradidit,ſc.more vendentium dedit.

22. *Experiar*,Heb. Chald.& 70.tentem,i.faciam periculum,ſic c.ſeq.

23. *Dimiſit ergo*, &c. q. d. Dominus qui futura prouidebat, noluit ſtatim delere illas nationes,&c.

C A P V T III.

1. ERudiret in eis,Hebr.Chald.& 70.tentaret per eas.

Bella,ſc.ſuperiora.

2. *Eorum*,Heb.Chal.& 70.Iſrael.

Satrapas,i.perfectos ſeu principes. Vox eſt Perſica.

7. *Aſtaroth*,Heb.Aſeroth,i.lucis,70.lucis.

8. *Tradidit*.Heb.vendidit.Vide ſup.c.2.

13. *Palmarum*,ſc.Iericho.

15. *Filij Iemini*,i.de tribu Beniamin, Chald.Filij tribus Beniamin.

Vtraque manu,ſic etiam 70. At Heb.& Chal.dicunt,illum vſum ſola ſiniſtra.

16. *Palma manus*,70.palmi.Hebr.& Chald.cubiti,ſc.tantus erat gladius.Nam de capulo nulla mentio,Chald.Heb.aut in 70.

19. *Galgalis*,ſc.vbi ſocios dimiſerat.

Idola,Chal.& 70.ſculptilia. Alij,lapicidinæ. *Silentium*,

Tertium,q.d.rex iuſſit ipſum tacere, donec recederent qui aderant.

20. *Æſtiuo*,ſc.cauſa refrigerationis.

22. *Per ſecreta naturæ*,id non eſt Heb. Chald.aut in 70.

28. *Tranſire*,ſc.erant tunc Moabitæ in Iericho, vbi etiam videtur occiſus Eglon.

29. *Robuſtos*,Heb.pingues, Chald.terribiles,70. bellatores.

31. *Vomere*,Heb.& Chal.ſtimulo boum.

CAPVT IV.

2. *REgnauit*,videtur recuperaſſe regnum maiorum amiſſum tempore Ioſue.

4. *Prophetis*, i. docta in lege, vel quæ habebat ſpiritum interdum prophetandi. *Lapidoth*. Hunc quidam putant Barac.

5. *Vocabatur*,ſc.poſtea vocata eſt Palma Deboræ, Heb.Habitabat ſub palma Deboræ: *In omne iudicium*,i.ad dirimendas lites.

7. *Ego*,verba ſunt Domini. *Ciſon*,oritur ex Thabor.

11. *Cinæo*. Dicebantur hi Cinæi à Cinæo ſocero Moſis,vide ſup c. 1.

Filius,i.nepotibus. *Hobab*,ſc.Iethro,qui ſic etiam vocabatur.

Cognati,Heb.& Chal.ſoceri.

15. *Perterruitque*, Hebr & contriuit, Chald.& fregit.

21. *Clauum tabernaculi*, quaſi dicat, vnum ex clauis ſeu paxillis, quibus tabernaculum figebatur.

Qui ſoporem morti ſocians defecit.Heb.qui ſopore erat oppreſſus & laſſus, 70. & ipſe cecidit palpitans inter pedes eius,& expirauit.

24. *Opprimebant*,forte pro,oppreſſerant.

CAPVT V.

4. *DIſtillauerunt*,ſc.præ timore ſudores,q.d.totus orbis tremebat.

5. *Fluxerunt*, repetitio, videtur autem per montes,& cælos Principes intelligere.

6. *Iahel*,de qua ſup c.4.& inf.

Quieuerunt,&c.q.d.qui iter faciebat, non audebat præ timore ire via Regia.

7. *Ceſſauerunt*, Chald. deſolatæ ſunt, 70.defecerunt.

Fortes, Hebr. Pagi, Chald.vrbes, 70.habitantes.

8. *Noua bella* &c.q.d.inuſitata & mirabilia,Heb. cum elegit (ſc.Iſrael) deos nouos, tunc bellum in portis,ſc.habuit.

Si apparuerunt, quaſi dicat,nemo audebat arma ſumere.

10. *Nitentes*,Heb.candidas.

Supra in iudicio, Chal.ſuper iudicium,70.in iudicio, q.d. qui præeſtis iudiciis, vel qui equitatis commode.

Ambulatis,i.iter facitis.

11. *Ad portas*,q. d.ad egrediendum ex vrbibus intrepide. *In fortibus*,i,in exercitu fortium Iſraelitarum.

14. *In Amalech*,i.Amalechitas. *Ex Beniamin*, ſc.fuit etiam victoria.

15. *Ruben*,ſcil. dum vult ipſe etiam opem ferre, orta eſt diſcordia.

16. *Terminos*,ſc.inde hoſtium,hinc Iſraelitarum. Alij,caulas.

Sibilos,q.d. vt inter pecora maneas, nec adiuues fratres tuos in bello.

20. *Stellæ*,pro,cæleſte auxilium,ſeu Angeli.

21. *Cadumim*,quaſi dicat,antiquiſſimus. Quidam tamen putant nomen eſſe proprium alterius torrentis.

23. *Angelus*,ſc.loquens per me.

25. *Principum*, quaſi dicat, pulchra. *Butyrum*, pro lac.

31. *Pereant*,ſc.vt Siſara. *Splendet*, ſc.& ſubinde fit lucidior.

CAPVT VI.

4. *APud eos*,Heb.& 70.contra eos. *Sicut erant in herbis*,Hebr. & Chald.fructos terræ. *Ad vitam pertinent*. q. d. victum.

8. *Prophetam*, idest, Phineam filium Eleazari ſecundum Hebræos.

11. *Torcular*,i.loco vbi erat torcular.

14. *Dominus*,i.Angelus Domini. *Scito*, q. d.ne dubita,vel tunc ſcies, te à Deo mitti. Hebr. ſenſus eſt,ego te mitto.

15. *Familia mea*, Hebr. milleoarium meum, ſeu chilias mea:ſic ſc. vocant familiam ob multitudinem. Id quod Not. ad illud Mich. 5. In millibus Iuda.

16. *Quaſi vnum*,i.ac ſi vnus eſſet ſolus, vel omnes ad vnum.

17. *Sis*,ſc.Dei Angelus vel Propheta.

18. *Te*.Hebr.Chald.& 70.coram te Ang.notat, non dixiſſe tibi. Vide q. 36. in Iud. vbi etiam notat obtuliſſe ſacrificium extra Tabernaculum de conſilio Angeli, quem Prophetam putabat. A.vide ſup.

19. *Medio*,Heb.Epha. *Et obtulit ei*, Heb.Chal.ad eum,& obtulit.

21. *Euanuit*,Heb.abiit ſeu diſceſſit.

22. *Heu mi*, q. d.actum eſt de me. Hebr.ah,ah quod aliàs vertit,a aa.

23. *Dominus*, id eſt,Angelus Domini,ſc.diſcedens.

24. *Pax*, ſc.eſt,q.d.eſt auctor pacis, ſeu ſalutis. Alij vertunt.Dominus pacis.

Cumque adhuc,&c. Heb. & Chal. adhuc eſt illud altare in Ephra,&c.

25. *Taurum patris*, ſcilicet, erat paratus ad ſacrificium idolorum. Iubet ergo Deus ex eo loco tolli.

31 *Qui aduerſarius*,&c. verba ſunt illorum.Heb. & Chal.qui litigauerit pro eo,ſc.Baal.q.d.eius cauſa,ſeu contra eum, vel in eius defenſionem vt ſint verba Ioas.

32 *Ierobaal*,i.impugnans Baal, ſeu litigans cum Baal.Not.quod in hoc verſu nulla eſt mentio Gedeonis,aut Ioas,Heb.Chal.aut in 70.

34. *Abiezer*,ſc.cognatos ſuos.

38. *De nocte*,Heb.& 70.mane,ſeu diluculo.

Concham,Chal.lagenam. Alij,phialam.

CAPVT VII.

1. *DE nocte*,Heb.& 70.mane. Excelſi,Heb. Moreh,videtur eſſe nomen proprium.

5. *Lingua*,Heb.Chal.& in 70. ſolum eſt,lingua, ſed manus etiam intelligitur,vt patet ex ſequent.& quidem Aug.legit apud 70.etiam,manu.

9. *Nocte*,ſc.ſequente illum diem.

10. *Puer*,i.famulus.

11. *Vigiliæ*,Heb.& Chal.vltimi.

13. *Tabernaculum*,ſc.ducis.

15. *Adorauit*,ſc.Deum gratias agens.

16. *Lampades*,ſc.ardentes tædas.

18. *Domino,& Gedeoni*,ſc.victoria. Alij, Domini, &

& Gedeonis,ſc.gladius eſt,vt inf.Chald.vtrobique gladius Domini,& victoria Gedeonis.

19.*Trecenti*,Hebr.Chald.& 70.centum. *Noctis media*,Heb.Chal.& 70.mediis.

20.*Gladius*,ſc.vincet.

23.*Crepidinem*, i. limitem, Chald.latus.*Conclamantes*,Heb.acciti,ſeu congregati.Chal.congregati,ſic ioſ.in verbo *Clamauitque* , ſcil.congregatuſ-.que

25.*Viros*,Heb.Chal.& 70.Principes.

CAPVT VIII.

1. F*Acere voluiſti*,Heb.Chal & 70.feciſti.

2.*Quid enim*,&c.Heb.Chald.& 70. quid feci nunc,ſicut vos.

Abiezer,q.d.familiæ meæ. Chal. Meliores debiles Ephraim quam fortes Abiezer.

11.*Eorum qui*,&c.Chal.Arabum.

13.*Solis ortum*,ſcilicet, vna nocte bellum totum confecerat. Alij vertunt, occaſum Chal. Solis introitum.

16 *Contriuit*,ſc.nudos.

18.*Vnus*,pro,vnuſquiſque.

19. *Filij matris*,i.fratres ex parte matris.

21. *Ornamenta*,Heb.& Chal.lunulas,ſc.erant figura lunæ.

26.*Monilibus*,Chal.coronis.

27. *Fecitque*, ſc. in fine vitæ,forte autem à parte totum intelligendum, i. omnia ad Dei cultum pertinentia,Aug.q.42.in Iud.

Fornicatus,ſc.per idololatriam. *In ruinam*, ſc.occaſio idololatriæ.

CAPVT IX.

1. F*Ratres matris*, id eſt, cognatos ex parte matris.

4.*Pondo*,i.ſiclos ,Hebr. Chald. & 70.argenteos, ſc.ſiclos.

Baalberith.Not.quod Chananæi omnes deos vocabant.*Baal*,i.Dominum:diſtinguebant autem additione, v. g. Berith Zebub , Peor , &c.

Inopes,Heb. Chald.& 70.vacuos,q.d.vanos,ſeu otioſos.

7. *Septuaginta*, ſcil. fere,non enim ſe, nec Ioatham.

6. *Mello* , propinqua erat Sichem. Quidam dicunt non fuiſſe vrbem,& quidem Hebr. Chald.& 70.ſolum dicunt domum *Mello*,i.familiam,Mello, ſic & inf.

7. *Ita vt* ,pro , ita , q.d. ſic Dominus vos exaudiat.

9.*Dij*,ſc.in Templis.

Inter,Heb.ſuper,Chal. & 70. vt imperem arboribus.

13.*Deum*,ſc.in libaminibus.

14.*Rhamnum*,genus eſt rubi, diciturque habere vim producendi ignem,vnde inf. egrediatur ignis, &c.ſignificatur verò hic Abimelech,vt in ſuperioribus eius fratres.

15.*Vere*,Hebr.Chald.& 70.in veritate,q.d.bona fide.

Requieſcite, Heb. & 70.confidite , Chald.habitate.

16.*Recte & abſque peccato*,Hebr.Chald.& 70.in veritate,& perfectione.

23.*Miſitque Deus* ,&c. vel permittendo , vel poteſtatem dando ad pacem perturbandam , Aug. q.45.

24.*Adiuuerant*,ſc.in cæde,vel regno.

27.*Vaſtantes*.Heb.Chal.& 70. vindemiantes,ſc. quod antea facere non audebant.

Calcantes,ſc.in torculari,ſeu lacu, vt vinum exprimerent.

31.*Oppugnat*,pro,occupat.

33.*Oriente Sole*,i.eius fulgore diluculo apparente,ſic in Euangelio,orto Sole,i.ad ortum veniente, & fulgorem ſuum iactante,Auguſt.quæſt. 46.Heb. Chald. & 70. circa ortum Solis , ſeu , oriente Sole.

37.*Vmbilico* , i.editiore loco,vel medio.

Quæ reſpicit quercum,Hebr. & Chald. quercus Mehonanim,70.quercus aſpicientium. Alij,querceti Augurum,ſeu ariolorum.

41.*Socios*,Heb.Chal.& 70.fratres.

42.*In campum*,ſc.ad ſua negotia.

45.*Sal* , ſcil.ne illic aliquid naſceretur, ſed eſſet ſterile ſolum.

46. *Berith*, id nomen phani , ſeu idoli , à fœdere.

51. *Excelſa*,Heb.Chal.& 70.fortis.

54.*Percute*,Heb.Chal.& 70.interfice.

57.*Maledictio*,i.imprecatio.

CAPVT X.

1. P*Atrui*,Abimelech, Hebr.filij Dodo, quod videtur eſſe nomen proprium,nullaq. fit mentio Abimelech.

Montis,Heb.Chal.& 70.in monte.

4. *Sedentes*, i. ſolitos equitare. *Pullos*, ſc.mulos, ſeu mulas.

8.*Amorrhæi*,ſc.olim.

11.*Locutus*,ſc.per Angelum,vel Prophetam aliquem.

12.*Chanaan*,ſic etiam 70.At Heb.& Chald.Mahon,ſc.Mahonitæ.

16.*Doluit*,i.compaſſus eſt.

17.*Conclamantes*,Heb.& Chal.congregati.

CAPVT XI.

2. A*Ltera* , Chald. alterius tribus , 70. meretrice.

3.*Inopes & latrocinantes*.Heb.& Chal. vacui,i. otioſi,70.inopes.

11. *Locutus eſt*, quaſi dicat , repetiuit illud pactum.

Coram Domino , i. coram arca Domini , vel q.d. velut præſente Domino,qui vbique eſt.

12. *Quid mihi & tibi* ? q.d.quid tibi eſt negotij mecum.

20.*Infinita multitudine*,Heb, Chald.& 70.omni populo ſuo.

Fortiter reſiſtebat , Hebr. Chald.& 70.pugnauit cum Iſrael.

24.*Poſſedit*,Heb.& Chal. poſſidere fecit.

26.*Habitauit*,ſc.Iſrael.

Iordanem,ſic etiam 70.At Heb. Chal. & Complut.Arnon.

Trecentos,non ait ſcriptura,id,ſed tantum refert quid Iephte dixerit.

27.*Huius diei*,Heb.hodie.

35. *Decepiſti*,q.d. magno errore mihi obuiam veniſti,magnoque meo incommodo.Heb.depreſſiſti,ſeu,humiliaſti.*Decepta es*,Heb. & Chal.turbaſti me.

Aperui,ſc.vouendo.

37.*Virginitatem*,q.d. quod cogar innupta mori.

39.*Fecit ei*,&c. Hiero.in 7.Iere.non placuit Deo ſacrificium,ſed animus offerentis.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XII.

3. POſui in manibus, i. expoſui periculo.

4. *Fugitiuus*, q. d. vilis, reſpectu Ephraim, vt ſolent qui fugiunt, vel quaſi dicat, apoſtata, qui nos olim deſeruit manens vltra Iordanem. *In medio*, ſc. duatum tribuum.

6. *Scibboleth*, ſcilicet per ש ſc. Quod interpretatur ſpica, id additum ab interprete. Alij, aquarum decurſum, ſeu alueum interpretantur, & quidem vtrumque ſignificat.

Sibboleth, ſc. per ס s.

8. *Abeſan*, Hic quibuſdam eſt Booz.

CAPVT XIII.

5. NOuacula, 70. ferrum.

Non tanget, q. d. cauendum ei, ne ſinat tangere. Vide inf.

6. *Vir Dei*, i. Propheta.

Quem cum interrogaſſem, &c. Heb. & Chald. nec ego interrogaui, vnde eſſet, nec ipſe mihi ſuum nomen indicauit. 70. interrogaui vnde eſſet, & ipſe nomen ſuum non indicauit mihi.

15. *Faciamus*, i. offeramus edendum, vel mactemus.

Tibi, Heb. Chal. & 70. coram te.

16. *Si me cogis*, pro, etiamſi me cogas. Hebr. & Chal. ſi me detinebis, q. d. etiam ſi hic expectem, id enim fuerat rogatus, nam quod ſup. vt acquieſcas precibus meis, Heb. detinebimus te, 70. ſi me coegeris. *Panes*, i. cibos.

17. *Si ſermo*, Heb. & 70. cum ſermo.

19. *Qui facit mirabilia*, ſic 70. at Heb. & Chald. & fecit mirabile quiddam, ſc. Angelus, nempe quod ſequitur.

20. *Flamma*, ſcil. ab Angelo excitata, vt quidam volunt, ſed videtur potius excitata ab igne, quem ſacrificans parauerat.

24. *Vocauit*, ſc. mater.

25. *Cœpitque*, &c. q. d. cœpit eſſe fortis Dei dono.

Caſtris Dan, eſt nomen loci proprium. Vide inf. c. 18.

CAPVT XIV.

1. THamnata, ciuitas eſt in monte Ephraim: Vide ſup.

4. *Quæreret*, ſc. Samſon.

6. *Irruit*, Heb. proſperè egit. Chal. manſit, 70 direxit, ſic inf. & c. ſeq.

Patri & matri, ſcilicet, à quibus ipſe diuerterat.

7. *Locutus*, ſc. coram parentibus puellæ *Quæ placuerat*, Heb. Chald. & 70. & placuit, ſcil. mulier illa Samſoni.

8. *In ore*, ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. in Cadauere.

10. *Filio ſuo*, Hebr. Chald. & 70. ibi. *Iuuenes*, ſc. cum ducerent vxores.

12. *Problema*, i. ænigma, ſeu propoſitionem, vt inf.

Sindones, forte induſia intelliguntur. *Tunicas*, Heb. veſtes mutatorias, i. pretioſas, ſeu nouas, quibus veteres commutantur.

15. *Adeſſet*, i. prope eſſet, 70. quidam factum id aiunt die quarto.

17. *Septem*, i. reliquis ex ſeptem, vel factum id per omnes ſeptem, ſed ſcriptura non ſeruat ordinem.

18. *Araſſetis*, q. d. niſi meæ vxoris opera vſi eſſetis.

20. *Pronubis*, id eſt, ſodalibus illis conuiuij nuptialis.

CAPVT XV.

4. FAces, ſc. titiones.

5. *Comportata*, ſc. ex agris in aceruos.

8. *Ita vt ſtupentes, ſuram femori imponerent*, 70. in tibia circa femur, Chal. equites ſuper pedites, q. d. pedites, & equites, Heb. coxam ſuper femur, ſeu crura, & femora.

16. *Pulli aſinarum*, Heb. Chal. & 70. Aſini.

17. *Eleuatio*: Alij, proiectio.

19. *Molarem dentem*, id eſt, illam maxillæ concauitatem, vbi dens molaris incluſus.

Inuocantis, ſc. Deum.

De maxilla, Heb. & Chal. qui eſt in Lechi, q. d. adhuc eſt eo loco.

CAPVT XVI.

3. ETinde, Heb. Chal. & 70. & media nocte.

4. *Argenteos*, ſc. ſiclos.

7. *Neruiceis funibus*, ſc. factis ex neruis boum. Alij, viminibus humidis, vel virgis viridibus, Chal. funibus recentibus, 70. humidis funibus, ſeu neruis.

15. *Septem*, i. illos multos, qui ſimul conglobati, vel, q. d. multitudinem capillorum meorum, vel ſeptem partes, in quas diuiſi capilli more funium contorti, vel magnam partem capillorum, ſeptem enim multa ſignificant.

Licio, i. ligno, quo tela à texente inuoluitur, vel fila telæ intelligit.

Plexueris, i. implicaueris, ſeu ligaueris.

17. *Ferrum*, Heb. & Chal. & 70. nouacula.

19. *Cœpit abigere*, &c. Hebr. & Chald. cœpit affligere eum, & diſceſſit ab eo fortitudo, 70. cœpitque humiliari, & diſceſſit, &c.

26. *Dimitte*, pro duc.

27. *Et ſolaria*, explicatio præcedentis, addita ab Interprete.

CAPVT XVII.

1. EO tempore, ſc. mortuo Samſone, vel tempore Othonielis, quamquam hæc duo verba ab interprete ſunt addita.

2. *Argenteos*, ſc. ſiclos.

Quos ſeparaueras tibi, Heb. & Chal. acceptos tibi, ſc. furto.

Iuraueras, ſc. te dedicaſſe Domino, vt inf. Alij, maledixeras, ſc. imprecata malum furi.

Habeo, quaſi dicat, ego accepi. *Domino*, pro, à Domino, ſc. ſis.

3. *Domino*. Not. Dei nomen proprium, idolo tribui. Vide etiam Exo. 32. 1. Reg. 29. 3. Reg. 22. Gen. 31. ſc. putabant illi, idola eſſe veros Deos. *Sculptile*, ſc. ſimulacrum.

Conflatile, i. fuſile.

4. *Reddidit*, ſc. iterum.

5. *Theraphim*, imagines erant ſpecie humana. Hic vero quidam putant accipi pro inſtrumentis illius ſuperſtitionis, noſter idola eſt interpretatus.

Impleuit manum, i. conſecrauit, ſcil. dando in manum quod offerret.

6. *Rex*, i. gubernator, ſc. iudex.

7. *Eius*, ſc. Iuda, q. d. qui habitabat cum tribu, ſeu familia Iuda, vel quæ Bethleem ad Iudæ familiam ſeu tribum pertinebat.

10. *Argenteos*,ſc.ſiclos.

Duplicem,ſc.æſtiuam,& hybernam.

12. *Impleuitque*,vide ſup. *Puerum*,i. adoleſcentem.

CAPVT XVIII.

1. *SOrtem*,ſc rotam. Vide Ioſue 19.

2 *Requieuerunt*, ſic etiam 70. At Hebr. & Chal.pernoctarunt.

3. *Quam ob cauſam*, &c.Hebr.Chald.& 70.quid tibi eſt hic?ſc.negotij.

6. *Reſpicit*,id eſt,fauet,ſeu dirigit, Chald.ſtabiliuit.

7. *Lais*:Hæc poſtea dicta Paneas, à fonte Paneade,& Cæſarea Philippi, eſt ad radices Libani, vbi Ior,& Dan fontes iuncti Iordanem faciunt.

14. *Noſtis*, Hebr. & Chald. nunquid noſtis?

18. *Idola*,Heb.& 70.Teraphim,Chal.ſimilitudines,ſc.imagines erant,ſeu figuræ,ſic & inf.

19. *Digitum*,Heb.Chal.& 70.manum.

20. *Acquieuit ſermonibus eorum*, Hebr.Chald.& 70.lætatus eſt corde.

22. *Conclamantes*, Hebr. & Chald. congregati.

24. *Omnia quæ habeo*,Hebr.Quid mihi vltra? id eſt,reliquum?

30. *Moyſi*,Hebr.Manaſſe: ſed Hebræi legunt Moyſi, eius enim Nepos erat. Chald. & 70. Manaſſe.

Captiuitatis,ſc.captæ arcæ tempore Heli.

31. *In diebus illis*,&c.hic incipit cap. 19. ſecundum Hebræos.

CAPVT XIX.

1. *FVit*, id quidam putant accidiſſe poſt mortem Ioſue, antequam iudicaret Othoniel. Alij, tempore Aiod.

2. *Reliquit eum*, Hebr. fornicata eſt apud eum, Chal.contempſit eum,70.irata eſt illi.

5. *De nocte*,Heb.mane, Chal. in aurora 70.diluculo.

8. *Vt paululum*,&c.Heb. conforta cor tuum,moratique ſunt,donec dies declinaret,& comederunt ambo.Chal.& 70.magis,vt noſter.

10. *Contra*,i.è regione.

Onuſtos,Chal.& 70.ſtratos.

16. *Filij Iemini*,i.de tribu Beniamin.

17. *Sedentem*,Heb.facientem iter,i. viatorem, vt vertunt Chal.& 70.

18. *Domum Dei*,ſcilicet, erat in Silo in monte Ephraim,70.domum meam,Chal.domum ſanctuarij Domini.

20. *Pax tecum ſit*, Hebr.pax tibi,q.d. eſto bono animo.

22. *Abſque iugo*,Chal.impij 70.iniqui.

Abutamur eo, Hebr. Chald.& 70. cognoſcamus eum.

23. *Stultitia*,ſic etiam 70.Alij,turpitudine,Chal. ignominia.

24. *Scelus hoc contra naturam*, Heb.& Chal.rem hanc ignominioſam,70.rem hanc ſtultam.

29. *Duodecim*,ſc. duas partes miſit duabus dimidiis Manaſſe tribubus.

CAPVT XX.

1. *QVaſi vir vnus*,i.omnes ad vnum.

2. *Anguli*,i.capita,ſeu primates.

Quadringenta, ita Hebr. Chald. & 70.& Complot.

5. *Occidere*,ſc.libidine præpoſtera.

6. *Veſtra*,Heb.Chal.& 70.Iſrael.

7. *Quia nunquam*,&c Heb. quia fecerunt ſcelus, & fœditatem in Iſrael.

8. *Vnius hominis*, quaſi dicat, vnanimi conſenſu.

9. *In commune*, Hebr. Chald. & 70. per ſortem.

15. *Vigintiquinque*,ſic etiam 70.at Heb. & Chal. viginti ſex.

16. *Ita ſiniſtra*,&c.ſic etiam 70 at Heb.& Chald. qui ſola ſiniſtra vtebantur.

18. *Domum Dei*, Hebr. Chald.& 70.Bethel, & hic,& infr. &c. ſeq. nulla de Silo facta mentione.

25. *Proſternerent*. Not. quod iſti ob ſua peccata puniebantur, præſertim Idololatriam, quam in tribu Dan permittebant.

27. *Ibi*,ſc.in Silo.

33. *Baalthamar*, Chald. in planiciebus Iericho.

34. *Ab Occidentali*, ſic etiam 70. At Chald.ex planicie. Alij, ex gramineto,ſc.herboſo loco.

39. *Putauerunt*, &c. redit ad id, quod ſupra dixerat.

CAPVT XXI.

3. *IN populo tuo*, Hebræus Chald. & 70. in Iſrael.

7. *In commune*,Heb per Dominum, 70. Domino Chal.in verbo Domini.

9. *Eſſent in Silo*, Hebr.Chald.& 70.numeraretur popul.

10. *Decem*, Heb.Chal.& 70.duodecim.

13. *Præceperunt eis*,vt eas ſuſciperent,Heb.Chal. & 70.vocauerunt eos.

19. *Quæ ſita eſt*, pro, in ea parte, quæ ſita eſt.

22. *Peccatum eſt*, ſcilicet, non bene cuſtodiendo filias veſtras. Not. quod iurarant iſti non dare filias ſuas, dederunt autem alienas, facto conſilio, inſciis illarum parentibus. Eſt autem Hebr. & Chald. totius periodi ſenſus. Ignoſcite illis, cum enim captæ in bello vxores non ſufficerent eis, nec vos ei dare voluiſtis, ne forte peccaretis.

RVTH

RVTH,

Scilicet, Hiſtoria.

Auctor creditur Samuel, vel Eſdras.

CAPVT I.

1. V*Nius*,quis iſte,incertú,Heb.Chal. & 70.io diebus qoibus iudicabaot Iudices.*Terra*,ſc.Iuda.

2. *Ephratas*,i. ex Epbrata,Chal. Magnates.

De Bethleem,explicatio præcedentis.

13.*Si eos expectare*,&c. Hebr.Chald.& 70.nunquid tamdiu expectabitis innuptæ,donec creſcant? *Quia veſtra anguſtia*,&c.Heb. & Chal.ſenſus eſt: Maior eſt mea anguſtia, quàm veſtra. *Et egreſſa*, pro,etenim egreſſa.

CAPVT II.

2. S*I iubes*,additum id ab inrerprete.

13. *Puellarum*, Hebr. & Chald.aocillarum.

14. *In aceto*, Chald. in pulmento cocto aceto.

Congeſſit polentam ſibi, i.ſar toſtum. Hebr porrexit ei,(ſc. ipſe Booz, vt dicunt 70.)toſtum ſc.far.

Tulit reliquias.Heb.Chald.& 70. reliquit,q.d.& ſupetfuit etiam,ſc.quod ſecum ferret.

15.*Vobiſcum metere voluerit*,Hebt. Chald.& 70. inter manipulos collegerit.

17.*Modios*,i.ſata.

20. *Gratiam*,Hebr.& 70.miſeticordiam, Chald. bonitatem.

CAPVT III.

1.*Requiem*,ſc.nuptias.

9. *Expande pallium*:q. d. ſuſcipe me in tutelam tuam,ſeu in vxorem vt vertit Chal. *Propinquus*.ſcilicet,qui debeas ſuſcitare ſemen cognato defuncto.

10. *Miſericordiam*, Chald.bonitatem. *Iuuenes*, ſc.*inhoneſte*,vt ſoleot puellæ.

15. *Modios*,i.ſata, Chald. ſata Hebr.tantum dicitur, & hic & inf. *ſex*, vnde quidam verterunt, epha ſex.

18.*Compleuerit*,Heb.compleuerit hodie.

CAPVT IV.

1. A*D portam*,ſc.vrbis,vbi olim iudicia fiebaor, Chal.ad pottam domus iudicij, qui locus Sanhedtim,i.concilij,ſeu conſeſſus Iudicom.Vſurpatom enim id verbum Hebræis à Græco, vt appatet *συνέδριον*,Synedrion. *Vocans eum nomine ſuo*. Heb.Peloni.Almoni,quæ voces ponunrur loco nominis proprij,vt Hiſpanis Iulano Zutano,q.d.ſede hic ô talis: vide ſimile quiddam 1. Reg. 21. & 4. Reg.6.& Dan.8.

3.*Vendet*,Chal.& 70.vendit, Heb. vendidit,pro vendet,i.vult vendere.

8.*Dixit ergo propinquo*,&c.Heb.Chal.& 70.dixit ad Booz propinqous,acquire tu, ſeu, poſſide,& detraxit calceamentum,& ait Booz maioribus,&c.

15.*Melior*,ſc.ipſa nuros.

19.*Aram*,Heb.& Chal.Ram.

I. REGVM.

i.de Regum geſtis. Hebr. Primus Samuelis.

Auctores Primi, & Secundi, Samuel, Nathan, Gad. Tertij, & Quarti, Eſdras, vel Ieremias, ita quidam. At quarti non eſſe hos, patet ex Cap.13.verſ.23.

CAPVT I.

1. R*Amathaim*, q. d. ex duarum Ramath illa quæ Sophim, dicitor, dicitur & Aramathæa,diſtatque ab Ieruſalem 20. milliaribus. Vide Bed.1.Reg.

Elcana, erat ex filiis Core de tribu Leui: vide 1.Paral.6.

Ephrataus,i.in monte,ſeu tribo Ephtaim habitans, vel q.d. oriundus ex Ephtata, id eſt, Bethleem.

3.*Aſcendebat*,ſc.ter quotannis,de quo Deut.16. ſemel autem cum tota familia.

Statutis diebus, Hebr.à diebus in dies, i. quotannis.

Exercituum,ſc.cæleſtiom,& terreſtrium.

5. *Triſtis*, Chald. electam Hebr. facierum, id eſt, hoootificam, vel irarum, q. d. cum triſtitia.

6. *Æmula*, Hebræos ioimica, ſeu, angoſtiatrix.

9.*Domus*, id eſt, atrij. Dicunt quidam in ipſo atrio nec ſacerdotibus ſedere licuiſſe, aut edere.

11. *Domino*, ſcilicet, vt ei ſeruiat, dum vixerit.

Nouacula,

Nouacula, quaſi dicat, viuet ſemper more Nazaræorum.

15. *Infelix nimis*, Heb.ægro,ſeu, afflicto aoimo, Cbal.tribulara ſpiritu.

Omne,quod inebriare poteſt,Heb.ſiceram.

Effudi,q.d.expoſui animum meum totum. Vide Pſal.51.

16. *Filiabus Belial*, q. d. improbam, ſeu impiam.

Doloris,Heb.& 70.meditationis.

18. *Gratiam*, ſcil.vt pro me ores. *Mutati*,q.d.oon fuit amplius mœſta.

20. *Dierum*, q.d.euolutis aliquot diebus. *Poſtulaſſet*,à Saal שאל poſtulauit.

21. *Solemne*, ſc.vt quotannis ſolebat. Hebr.dierum,i.anniuerſariam.

23. *Verbum ſuum*, quaſi dicat, quod per Heli promiſit.

24. *In vitulis*,pro,cum vitulis. *Modis*,i.ſatis, vt patet ex Heb.& 70.vbi legitur, & epha,quæ conſtat tribus ſatis.

28. *Fuerit accommodatus*, q. d. dum vixerit, erit donatus Deo,Chal. duio vixerit minoiſtrabit coram Domino.

CAPVT II.

1. IN *Domino*,i.Domini beoeficio.*Cornu*,i.robur, ſeu gloria.

Dilatatum,&c.q.d.habeo iam quod reſpondeam exprobrantibus ſterilitatem. *Salutari tuo*,i.ſalute à te data.

3. *Sublimia*,i.ſuperba.

Deus ſcientiarum, atque ideo arbiter conſcientiarum. Auguſt. 17.de ciu. Chald.Deus nouit omnia.

Ipſi praparantur, &c.q.d. quidquid cogitauit facere,exequitur, vel ab ipſo hominum cogitationes diriguntur, 70. Deus præparat adinuentiones ſuas, Hebr. ipſi directa ſunt opera, quaſi dicat, cogitata ſua, & opera præparat, & dirigit ſapientiſſimè.

5. *Donec ſterilis*,&c.pro, adeo, vt ſterilis pepererit,&c.

Plurimos, Heb.ſeptem,i. multos. *Infirmata*,i.liberis orbata.

6. *Inferos*, id eſt,ſepulcrum, repetitio præcedentis.

8. *Stercore*,i.ſtatu ſordido.*Pauperem*,i. Chriſtum de perſecutoribus Iudæis,Auguſt.17.de ciuit. *Teneat*. Hic 70.addunt,præbeos votum oranti.i. orantem exaudiens(dato,ſc.eo quod optat) & benedixit (pro benedicens)annos iuſti Dominus ſanctus, & non glorietur prudens in prudentia ſua, & non glorietur potens io potentia ſua, & non glorietur diues in diuitiis ſuis, ſed in hoc glorietur qui gloriatur intelligere & ſcire Dominum, & facere iudicium & iuſtitiam in medio terræ. Dominus aſcendit in cælos, &c.& non habent illud, Domini enim ſunt cardines, &c.

Cardines,columnæ,ſeu ſuſtentacula,ſc. terra ipſa quæ eſt velut mundi fundamentum, vel ipſius terræ fundameota(vt vocat ſcriptura) ſc. partes in medio ſolidiores,quibus reliquæ nituntur,& fortè ſaxeæ.

9. *Pedes ſanctorum*, &c. Chald. corpus ſeruorum ſuorum iuſtorum cuſtodiuit à Gehenna, & impij Tranſgreſſores verbi ſui in Gehennam in tenebris iudicabuntur,ad oſtendendum, qood in nemine ſit fortitudo puritatis ad diem Iudicij.

Conticeſcent, ſcil. ceſſabunt à prauis huius vitæ operibus.

10. *In cælis*,pro,de cælis,q.d.è cælo interimet.*Fines terra*,pro,etiam fines terræ,q.d.omoem terram. Aug. 17.de ciu.cap. 4. Vnumquemque ita iudicabit,vt in fine vitæ inuentus fuerit. *Imperium*,Heb. Chal.& 70.fortitudinem.*Regi*,ſcil.Meſſiæ. *Cornu*,i. gloriam Chal.Regnum.*Chriſti ſui*,Hebr.& Chald. Meſſiæ ſui.

11. *Ante faciem Eli*, q.d.ſub diſciplina, & imperio Eli.

12. *Fily Belial*, Chald. improbi. 70. peſtilentes.

Neſcientes Dominum, i. non pareotes Domiuo, vt ſolent,qui ſuperiorem noo agnoſcunt.

13. *Puer*,i.famulus,vel filius.

14. *Tollebat*, ſcil. cum ſibi de hoſtia deberetur tantum armus,& pectus. Vide Leu.7.

15. *Adipem*,ſc.hoſtiæ pacificæ.

16. *Tolle*,ſc. ſolebat offerens dare ſacerdoti carnem elixam.

17. *Detrahebant*,Heb. Chald. & 70. contemnebant, ſcil. nolebant offerre ob ſacerdotum auaritiam.

19. *Tunicam*,ſc.veſtem pro ratione ætatis. *Statutis diebus*,Heb.à diebus in dies,i.anouatim. *Solemnem*,Heb.& 70.dierum,ſc.anniuerſariam, Chal.ſolemoiraruio, ſcil.qualis diebus ſolemnibus offerri ſolebat.

20. *Benedixit*,i.benè precatus eſt.*Fænore*,i.commodato,70 mutuo.

Commodaſti,Heb.commodauit,ſcil.vterqne veſtrum.

21. *Magnificatus*,i.magnus factus.

22. *Obſeruabant*. Alij, excubabant, ſc. oraotes, Chald.veniebant ad orandum,70.Aſtabant. *Tabernaculi*,i atrij.

25. *Placari ei poteſt Deus*, 70. orabuot pro ipſo Dominum,Chal.ante Iudices cauſa tractabitur, q. d.erit locus defenſioni, at apud Deum offenſum quis poſſit defendere?

27. *Vir Dei*,i.quidam Prophera. Quidam putant accidiſſe id ante natum Samuelem.Scriptura eoim ordinem non ſeruat. *Reuelatus ſum*, i. innotui, ſeu me manifeſtaui.

28. *Omnia de ſacrificiis*,i.de omnibus ſacrificiis partem.

29. *Calce*,pro,quaſi calce,q.d.contempſiſtis, 70. deſpexiſtis.*Templo*, Chald.domo ſanctuarij. Hebr. habitaculo,i.tabernaculo.

Comederitis primitias, Hebr. impinguaretis vos primitiis.

30. *Locutus ſum*,i.decreueram, ſeu ſtatueram.

Erunt ignobiles,i.contemptibiles.Heb. Chald.& 70. contemnentur.

31. *Brachium*,i.robur,q. d.dignitatem ſummi ſacerdotij.

Senex,i.ſummus Sacerdos.Hier.1.Reg.

32. *Æmulum in templo*, i. inimicum in tabernaculo,Heb.anguſtiarorem in habitaculo,ſc.Domini. Not.id factum fuiſſe,3.Reg.2.deiecto Abiathar de ſacerdorio, qui erat ex genere Heli & Ithamar filij Aaronis, & admiſſo Sadoch, qui erat ex genere Eleazar fratris Ithamar. Not.etiam dictum, videbis, cum ille tamen uon eſſet viſurus, ſed poſteri.

33. *Deficiant*, ſcil. præ mœrore, videndo alium fungi officio Pontificis.*Tabeſcat*,Hebr.dolore afficiatur,Chal.contriſtetur.

35. *Sacerdotem*, ſcil. Sadoch, abiecto Abiathar, Aug. 17.de ciuit. Chriſtum intelligit. *Ædificabo*, &c. q.d. dabo ei ſtabilem familiam, ſeu poſteritatem.*Chriſto*,i.vncto,ſc.Rege, qui tuuc erit. Reges inungebantur,cum creabaotur.

36. *Oretur pro eo*,Heb. ſe incuruet ei. Chald.ſe humiliet ei.70.adoret eum.

Et offerat,Heb. & Chal.vt accipiat. *Buccellam*, ſc.partam miniſterio ſacerdotali.

CAPVT III.

1. P*Retioſus*,i.ratus,q.d.rari tunc Prophetæ,Chal. abſconditus.

Viſio,Chal.prophetia.

Manifeſta,i.publicè nota.

2. *Die*,pro tempore.

3. *Extingueretur*,ſc.mane. nam tota nocte lucebat,q.d.adeo cæcus, vt nec lucernam noctu poſſet videre.Quidam ita coniungunt: Antequam lucerna Dei extingueretur,Samuel dormiebat,&c Chal. & lucerna domus ſanctuarij Domini nec dum extinguebatur,& Samuel cubans,&c. *Templo*,i.atrio, ſc.prope tabernaculum.

4. *Ecce ego*,i.eccum me,adſum.

7. *Sciebat Dominum*, i. aſſuetus erat audire loqoentem ſibi,vt ſtatim dicitur.*Sermo Domini*,Chal. verbum prophetiæ Domini.

9. *Loco ſuo*,ſc.atrio, Chal.in atrio Leuitarum,ſc. parte remotiori à tabernaculo, nam in parte propinquiori erant ſacerdotes.

10. *Stetit*,i.aſtitit,ſc.aliqua apparenti forma. *Secundo*,Heb.aliis vicibus q.d.vt aliàs fecerat, vel,q. d.vocauit illum bis,repetito,ſcilicet,nomine, vt ſequitur,70 ſicut ſemel,& ſemel,id eſt, vt aliis vicibus.

11. *Verbum* i.rem.*Tinnient*,ſc.præ terrore.

12. *Suſcitabo*,i exequar.

13. *Iudicaturus*,i.pœnas ſumpturus.

Corripuerit,ſc.vt oportebat,Heb.& Chal.prohibuerit.

14. *Muneribus*,i.oblationibus.

17. *Hæc faciat*,&c.q.d.male tibi contingat, vel puniat te Deus. Ita ſolebant Hebræi ſibi, aut aliis imprecari mala,vt & vulgo dicitur: Tale mihi accidat,i.inſigne aliquod infortunium.

19. *Non cecidit*,&c.q.d nihil dixit inane,ſeu nihil prædixit,quod non eueniret.

20. *Dan*, prius Lais dicta, poſtea Cæſarea Philippi.

21. *Quoniam reuelatus*, &c.q.d.ibi enim ſe Samueli manifeſtare cœpit. *Domini*, pro, ſuum,q.d. loquendo illi.*Et euenit*,Heb.& fuit, Chal.& notus fuit.Not.quod Heb.hic incipit c.4.& ſignificatur, Samuelem dixiſſe populo quod ſequitur,ſc.de eundo obuiam Philiſthæis.

CAPVT IV.

1. E*T factum*, &c. Hæc vſque ad pugnam, non ſunt,Hebr,nec in Complut. eſt tamen pars poſterior in 70. *Adiutorij*: id nomen poſtea impoſitum.

3. *Percuſſit nos*; ſub. cum ipſe per Samuelem monuerit vt egrederemur ad bellum contra Philiſthæos.

5. *Vociferatus eſt*,ſc.clamore iubilationis, vt indicant Heb.& Chal.*Clamore*,Chal. iubilatione, & ſic inf.

7. *Deus*,ſc.Iudæorum.*Tanta exultatio*,Heb.Chal. & 70.ſimile quid.

8. *Sublimium*, Hebr.fortium, ſeu illuſtrium. *In deſerto*,i.in mari rubro, quod eſt prope deſertum, 70.& in deſerto, Chal.& fecit populo ſuo mirabilia in deſerto.

13. *Expectans*,forte *ſpectans* legendum,Hebr.& 70.ſpeculans,Chal proſpiciens.

18. *Mortuus eſt*,ſcil. quia filios ſuos delinquentes non abiecerat Hier. 1. con. Ioui.& 1.con. Pelag.

21. *Ichabod*,i.vbi gloria?vel væ gloriæ.

Pro viro ſuo, Chald. & 70.addunt quia mortui ſunt.

22. *Et ait*,pro,dixit inquam. *Eo quod*, &c.verba ſunt Auctoris libri.

CAPVT V.

3. P*Ronus*,ſc.ſuper faciem,vt dicitur inf.

5. *Truncus*,ſc.ea pars ſola, quæ piſcem referebat,(dictus autem Dagon à Dag.i.piſce) vel q.d. reliquum corpus ſine capite & manibus.

6. *Et ebullierunt*,&c.Hæc vſque ad finem verſus non ſunt Heb.nec in 70.nec in Complut.

9. *Manus*,i.percuſſio,ſeu plaga. *Extales*, i.partes ani,quæ extant cum procidunt, vt ſolet in hæmorroidibus.

11. *Pauor*,Heb.contritio,Chald.conturbatio,70. confuſio.

12. *In cælum*,Hyperbole eſt.

CAPVT VI.

2. S*Acerdotes*,ſc.Dagon.

3. *Quod debetis*,Heb hoſtiam, ſeu oblationem, 70. dona,Chald.oblationem expiationis.

5. *Prominentiarum*, Hebr. Satraparum,ſeu Principum.

Satrapis, i. Præfectis, ſeu Principibus vox eſt Perſica.

7. *Fœtas*,Heb.& Chal.lactantes.

12. *Itinere*,i. via. *Mugientes*,ſcil.ob vitulos relictos.

18. *Ab vrbe*,&c.q.d.omnes contribuerunt ad illa donaria. *Abel*, i. luctum. ſic dictus locus ob luctum illic editum,de quo paulo poſt, Chal.tamen, & 70. lapidem interpretantur, Hebr. quidem eſt Abel, quod luctum ſignificat ſed, ſi l, poſitum ſit pro n,& legatur Aben, ſeu Eben, lapidem ſignificat,idque ſecutus videtur Interpres noſter.quidam vtrunque coniungentes, interpretantur lapidem luctus magnum.Eſt autem ſenſus, contribuiſſe villas,quæ erant Philiſthinorum, etiam proximas illi lapidi,ſuper quem poſita eſt arca. *Quæ erat vſque in illum diem*,Heb.Chal.& 70.vſque ad hanc diem, ſc.eſt ſeu viſitur ille lapis,ſeu locus.

19. *Arcam*, Hebr. in arca,q.d.quæ intra arcam erant.

De populo,Heb.in populo,Chald.de populi ſenibus.

Plebis, Hebræus & 70. virorum, Chaldæus virorum in vniuerſitate, quaſi dicat, populatium. videtur autem totius loci ſenſus eſſe, percuſſiſſe Deum in eo populo quinquaginta millia, & 70. viros. quamquam Hebræi putant ſenſum eſſe 70. quidem ſolos fuiſſe interfectos, ſed adeo excellentes, vt pro 50. millibus computari poſſent. poteſt & ſenſus eſſe in eo populo, in quo 50.millia hominum erant, percuſſos fuiſſe 70. atque id forte voluit indicare Chald.addens in vniuerſitate, q. d. cum omnis populus 50. millibus hominum conſtaret.

20. *Et ad quem*, &c. q.d. quò aream,hanc transferemus?

CAPVT

CAPVT VII.

1. G*Abaa*,collis erat vrbis Cariathiarim.*Sanctificauerunt*, i.conſecrarunt , ſeu deputarunt, Chal.præfecerunt.

2.*Multiplicati*,&c. q.d.multis illic diebus manſit ſc.per 20.annos. *Requieuit* , Hebr.luxit,i.pœnitentiam egit,70.reuerſa eſt.Chal.quieta fuit.*Poſt Dominum*,i.ſequendo Dominum.

3.*Baalim,& Aſtaroth*,q.d.deos,& deas.eſt enim maſculinom nomen,& fœmininum.

6.*Effuderunt*,ſc.in ſignum effuſi cordis , & ante Deum proſtrati,vel q.d.ita pereamus, vt aqua è vaſe fuſa,ſi pactum cum Deo violauerimus.*Iudicauit*, ſc.lites,& controuerſias dirimens.

7.*Ad Iſrael*,i.contra Iſrael.

9.*Obtulit*,ſc.per ſacerdotem aliquem. Quidam tamen dicunt , Samuelem officio ſacerdotis functum poſt Eli mortem vide Aug. 17.de ciu. c.5.& 2.Ret.c.55.Cypr.lib.2.epiſt.9.

14. *Et terminos ſuos* , pro cum terminis eorum, Hebr. & Chald. & terminos earum liberauit Iſrael.&c.

Amorrhæum,i.Philiſtæos,ſeu Palæſtinos.

CAPVT VIII.

1. I*Vdices*,ſc.qui ius dicerent.

9.*Conteſtare*,q.d.teſtans prius Deum & homines. *Ius*. Hinc quidam colligunt licere Regibus quæ ſequuntur , vel ius hic , non quod iuſtum eſt, ſed conſuetudinem,ſeu morem ſignificat , Heb. iudicium,Chal.ſtatutum.

11.*Ponet*,ſc.aurigas.

13.*Focarias*,i.coquinarias.

18. *A facie Regis*, i. propter iniurias à Rege factas.

CAPVT IX.

I*Emini*,i.de tribu Beniamin, Chald. ex tribu domus Beniamin.

2.*Electus*, Chal.iuuenis,70. procera ſtatura. *Bonus*,i. pulcher,vel probus,Chald.pulcher.*Melior*, Chal.pulchrior.

3.*Pueris*,i.famulis.

4.*Saliſa*,Hæc Gen.14.dicitur Bale,& Segor. Vide Hier.in Gen.

5. *Terram Suph* , ſcil. in qua erat Ramath Sophim.

6.*Nobilis*,Heb.& Chal. honorabilis,70. glorioſus,ſeu illuſtris. *Sine ambiguitate*, i. certiſſimè. *De via*,i.de cauſa viæ.

7.*Sitarciis*,Hebr.Chald.& 70.vaſis. *Sportulam*,i. munus.

8. *Inuenta eſt*, pro eſt. *Stateris* , Hebr. & 70. ſicli.

12.*Sacrificium*,ſc.hoſtiæ pacificæ.*Excelſo*.ſc.vrbis loco.

13.*Statim*,Heb.Chal.& 70.ſic,q.d.ſtatim. *Benedicit,hoſtiis*, Chald. benedicit ſuper cibum.*Hodie*. Alij vertunt,hac hora.

15.*Reuelauerat auriculam*,i.indicauerat.

18.*Porta*,ſc.vrbis.

21. *Filius Iemini* , Chald. filius tribus Beniamin.

Nouiſſima,Heb.minima,Chald.infirmiſſima,70. pauciſſima.

22.*Triclinium*,i.cœnaculum.

25.*Solario*,i.tecto.*Strauitque*,&c. Hæc non ſunt Heb.nec in Complut.ſed in 70.

27.*Tranſeat*,Hebr.& Chald.tranſiuit. *Pauliſper*, Heb.hac hora,ſeu nunc.eſt eadem vox quam ſupra vertit,hodie.

CAPVT X.

1. L*Enticulam*,i.vaſculum,ſeu phialam.

Olei,i.vnguenti aromatici,ſc.balſami.

Et liberabis,&c.Hæc vſque ad finem verſus,non ſunt Hebr. nec Chald. nec in 70. nec in Complut.

2.*In meridie*,i.ad Auſtrum,Heb. & Chal.in Selſach.quod videtur eſſe nomen proprium.

Quid faciam , &c. q d. timeo ne ei quicquam mali acciderit.

3.*Ad Deum*,ſc.adorandum.

5. *Collem Dei*, Chald. collem , vbi Arca Domini.

Statio,i.præſidium,Chald. Duces,Heb.Præſides, ſeu Præfecti , ſc. erant Hebræi ſubiecti Philiſtæis. *Prophetantes*,i.Deum laudantes canticis.

7.*Inuenerit manus*,i.iudicaueris facienda,aut res poſtulabit.

8.*Offeras,& immoles*,Hebr.Chald.& 70.ad offerendum,& immolandum.

12.*Alius ad alterum*,Heb.& Chal.inde quidam, 70.quidam ex eis.

Eorum, ſcil. Prophetarum,q d.An non prophetant filij non Prophetarum ? vel Nonne Deus eſt, qui Prophetas facit?

13.*Excelſum*,ſc.illius vrbis locum, vbi Prophetas reperit.

14.*Patruus*,ſc.poſtquam domum rediit, vel forte erat in Cariathiarim.

17.*Maſphat* , erat in tribu Beniamin prope Gabaon.

19.*Coram Domino*,forte erat illic Arca, vel id dicitur,quia vbique Deus.

Familias , Hebr.Chald.& 70.millia veſtra. Vide Iud.6.n.15.

22.*Domi*,Heb.Chal.& 70.inter vaſa,i.ſuppellectilem domeſticam.

25.*Legem*,i.ius Regi ſeruandum. *Libro* , periit iſte liber.

Coram Domino , id eſt , prope Arcam teſtamenti.

26. *Tetigerat* , id eſt , mouerat , vt ſequerentur.

27.*Filij Belial*,i.improbi. *Munera*, ſc.ſolita Regi offerri. *Diſſimulabat ſe audire* , Hebr.fuit velut ſurdus. Vide Pſal.37.

CAPVT XI.

2. F*Actum eſt quaſi poſt menſem.* Hæc non ſunt Heb.nec Chal.nec in 70.aut Complut.

3. *Dies*,ſc.induciarum.

6.*Spiritus*,ſc.fortitudinis.

7. *Vtrumque bouem* , Hebr. Chald. & 70. par boum.

Quaſi vir vnus, i.vnanimi conſenſu , vel omnes ad vnum.

10.*Dixerunt*,ſc.Ammonitis.

11. *Conſtituit*, pro,conſtituerat ante,vel conſtituit noctu.*Matutina*,ſc.vltima.

15.*Domino*,i altari Domini.

CAPVT XII.

2. V*Obiſcum ſunt*,q.d.poſſunt, ſi quid opus erit, pro me vobis ſeruire.

3.*Praſto ſum*,ſc.vt de me rationem reddam.

Chriſto, i. Rege. *Calumniatus ſum*, i. per calumniam rebus ſuis priuaui. *Et contemnam illud hodie*, Heb. & ſuper eo diſſimulaui, ſc. ne punirem peccãtem, Chal. & inclinaui ab eo oculos meos in iudicio, q. d. non ius dixi, vt debui, 70. vel calceamentum, dicite contra me.

6. *Dominus*, ſc. teſtis eſt. *Moyſen, & Aaron*, Chal. fortitudines per manus Moſis, & Aaron.

7. *Iudicio contendam aduerſus vos*, Heb. vobiſcum diiudicabor, i. diſceptabo Chal. diſceptabo vobiſcum, 70. iudicabo vos. *Miſericordiis*, Hebr. & Chal. & 70. iuſtitiis, ſc. accipitur iuſtitia pro miſericordia interdum, vt Matth. 6. 1. *Baden*. 70. Barac, Heb. Bedan: quo nomine intelligatur Samſon fortè, quia de tribu Dan, q. Ben Dan: atque huc pertinere videtur illa adiectio, & Samſon & Barac, quæ in textum irrepſit ex margine, nempe voluit aliquis exponere, quid nomine Badan ſignificaretur, & quid pro eo apud 70. legeretur.

14. *Non exaſperaueritis os*, Chal. non rebellaueritis ſoper verbo. *Sequentes*, ſc. feliciter, q. d. omnia vobis proſpere euenient Deo iuuante.

15. *Et ſuper*, pro, vt ſuper, ſc olim fuit.

17. *Voces*, i. tonitrua. *Vobis*, pro, vos. vel, q. d. in veſtram perniciem.

19. *Tuum*, non dicunt noſtrum, quia offenderant.

21. *Vana*, i. deos vanos.

22. *Nomen*, i. famam, honorem. *Iurauit*, Chald. voluit, 70. ſuſcepit.

CAPVT XIII.

1. F*ilius vnius anni*, i. purus, more infantis, Chal. ſicut filius anni, in quo non ſunt culpæ. *Duobus annis*, ſc. in illa puritate, & innocentia.

3. *Stationem*, i. præſidium, Chal. ducem, Heb. præſidem.

Gabaa, i. colle, ſc. Cariathiarim. Vide ſup. cap. 10. 70. colle. Quidam tamen putant eſſe nomen proprium.

Audiſſent, ſcil. turbati ſunt, ſeu perterriti. *Audiam*, ſc. quod ſequitur.

4. *Percuſſit*, ſc. opera Ionathæ. *Erexit ſe*, Chald. concitatus eſt, 70. contempſit. *Clamauit*, pro, conuenit, ſc. clamore vocatus.

5. *Curruum*, ſc. falcatorum. *Bethauen*, ſic dicta, vt putant quidam, Bethel ob idolorum cultum. ſignificat autem domum vanitatis, ſeu iniquitatis. Id quod alibi verum puto, ſed hic ipſam intelligo Bethauen diuerſam à Bethel.

6. *Afflictus*, Chald. oppreſſus. *Abditis*, Hebr. & Chald. munitionibus. *Petris*, Chal. foraminibus petrarum.

Antris, Heb. turribus, Chald ſpeluncis rupium, 70. foueis.

Ciſternis, Chal. foueis.

7. *Hebræi autem*, ſc. aliqui, Chald. & Iudæi, 70. & tranſeuntes. *Adhuc*, ſc. à tempore innouati Regni.

8. *Placitum*, i. præſcriptum tempus, ſeu conuentionem, i. vt conuentum fuerat, ſic inf. Vide Geneſ. 30. n. 33.

10. *Salutaret eum*, Hebr. & 70. benediceret ei.

12. *Placaui*, Chald. & 70. oraui, q. d. Dominum non conſului.

Neceſſitate compulſus, Heb. vim mihi feci. Chal. roboratus ſum, 70. confortatus ſum, q. d. feci reclamante conſcientia, vincens animum dictantem non faciendum.

13. *Præparaſſet*, ſic etiam 70. at Hebr. & Chald. firmaſſet ſeu ſtabiliſſet. ſic etiam, 70. at Hebr. & Chal. firmaſſet, ſeu ſtabiliſſet.

Sempiternum, i. longum tempus alioqui enim tribui Iuda debebatur.

14. *Conſurget*, Hebr. & 70. ſtabit Chald. firmabitur

Iuxta cor ſuum. Hinc illud Act. 13. ſumptum eſt Inueni virum ſecundum cor meum.

15. *Eos*, ſc. Philiſtæos, & tunc, venientes, coniungendum eſt cum, aſcenderunt, vel *eos*, i. Iudæos, vt illud populo, ſc. Philiſtæorum intelligatur, quamquam tota hæc periodus non eſt Heb. Chald. nec in 70. aut Complut.

17. *Ephras*, Hebr. Chald. & 70. *Ophra*, ſeu Gophra.

Sual, Chal. auſtralem.

18. *Imminentis vallis*, Heb. Chal. & 70. ſpectantis, ſeu proſpicientis ad vallem.

21. *Corrigendum*, id eſt, acuendum, ſeu reficiendum.

23. *Vt tranſcenderet in Machmas*. eſt ad Orientem Bethauen, 9. milliaribus ab Ieruſalem, 70. vltra Machmas, Chal. ad vadum Machmas, Heb. ad tranſitum Machmas.

CAPVT XIV.

3. A*Chias*, hic inf. c. 21. Vocatur Achimelech. Vide c. 22.

12. *Rem*, i. aliquid, q. d. eſt quod vobis indicemus.

13. *Cadebant*, ſc. cæſi.

14. *Media parte*, &c. quaſi dicat, quanta eſt media pars ſulci, quem faciunt boues duo arantes, Chald. ſpatio dimidiæ ambulationis iugi boum in agro.

15. *Miraculum*, Heb. pauor, Chald. conturbatio, 70. ſtupor ſic inf. *Stationis*, i. præſidij. ſcil. Philiſtinorum.

16. *Proſtrata*, Chald. confracta, 70. ſcil. conturbata.

18. *Arcam*, pro, ad Arcam, q. d. conſule Deum, 70. Ephod, q. d. indue Ephod, vt Deum conſulas coram arca. Vide inf. c. 23.

19. *Contrahe*, &c. q. d. omitte Ephod. nec enim tempus immorandi,

20. *Conclamauit*, Chal. congregatus eſt, 70. aſcendit.

24. *Sociati ſunt ſibi*, Heb. & Chal. anguſtiati ſunt, ſeu afflicti, ſc. fame. *Adiurauit*, i. interpoſito iuramento conſtrinxit, 70. magna laborans ignorantia maledixit.

25. *Saltum*, i. ſyluam.

27. *Illuminati*, ſc. caligabant ante præ inedia.

29. *Terram*, Chald. populum terræ. *Vidiſtis ipſi*, Heb. & Chal. vide, ſeu, ecce.

32. *Cum ſanguine*, ſc. præ fame non expectabat dum flueret, ſed cum ſanguine aſſabat.

34. *Bouem*, ſc. & reliqua animalia. *Vſque ad noctem*, Heb. Chal & 70. nocte.

35. *Cœpit*, q. d. id fuit primum altare, quod ædificauit.

38. *Angulos*, i. Principes, ſeu capita, ſc. ſunt velut anguli in domo eam continentes, & firmantes.

39. *Factum eſt*, ſc. peccatum.

41. *Iudicium*, Hebr. perfectionem, ſeu integritatem, 70. manifeſtationes, Chald. venire in veritate, q. d. deprehendi qui peccauit. *Sanctitatem*, q. d. oſtende nos innocentes, quamquam tota fere hæc periodus deeſt Hebr. Chald. & in 70. & Complut. *Exiuit*, i. fuit abſolutus à ſortibus.

43. *Morior*

Digitized by Google

43. *Morior*, quaſi dicat, itane ea cauſa moriar.

45. *Hoc nefas eſt*, Hebr.& Chal.abſit. *Cum Deo*, i.Deo iuuante.

49. *Ieſſui*, alias dicitur Aminadab. Vide inf.c.31. *Mechiſua*, omiſſus eſt Isboſeth velut bello ineptus.

50. *Patruelis*, Heb.& Chal patrui.

CAPVT XV.

2. *Recenſui*, Chald.recordatus ſum,70.vleiſcar, Heb.viſitaui,pro,viſitabo,i.vleiſcar.

4. *Præcepit populo*, Heb.& Chal. congregauit populum,70.nunciauit populo. *Quaſi agnos*, Hebr.in Telaim,70.in Galgalis.

6. *Cinæo*, i.poſteris Iethro ſoceri Moſi. *Tu*, pro, maiores tui,ſc.Iethro. *Receſſit*, ſcil. tranſlatis tabernaculis,vbi habitabat.

9. *Veſtibus,& arietibus*, Heb.pinguibus, & agnis, ſeu,arietibus, Chal.craſſis, & ſaginatis,70.edulijs, & vineis.

Reprobum, i.contemptibile.

12. *De nocte*, i.diluculo. *Eo quod*, pro,qood.

Fornicem triumphalem, ſc.arcum, Heb.& 70.manum, i. locum, Chald. locum ad diuidendum prædam.

13. *Domino*, i.apud Dominum.

16. *Sine me*, ſc.loqui q.d.audi me.

17. *In oculis tuis*, i.tuo iudicio.

18. *In viam*, q.d.ire iuſſit.

21. *Eorum*, quæ cæſa ſunt, Heb.& 70.anathematis,i.eorum,quæ perdenda erant, Chald.antequam excinderentur,ſeu perderentur.

23. *Aequieſcere*, i.obedire,ſc.Deo.

25. *Porta*, i.ferro,vel tolle,i.remitte, Chal.remitte,ſeu ignoſce.

27. *Summitatem*, i.extremitatem.

29. *Triumphator*, i.qui victoriam dat,Heb.victoria,id eſt,victoriæ auctor, Chal. Dominus victoriarum.

Parcet, Heb.mentietur, 70. reuerteretur,Chald. reuertetur ab eo quod dixit.

32. *Pinguiſſimus tremens*, Heb.& Chald. delitioſus,ſeu,delicatus,70.tremens. *Siccine*, &c.verti poteſt,vere amara mors.

33. *In fruſta concidit*, Hebr. diſſecuit, ſeu fecit ſecari, 70. mactauit,ſeu, trucidauit, Chald.diſcerpſit.

35. *Quoniam*, Heb.Chal. & 70.& pro, quia,more Hebraico.

36. *Vidit*, i.inuiſit.

CAPVT XVI.

1. *Oleo*, i.vnguento aromatico,forte,balſamo.

2. *Vitulum*, Heb.& 70.vitulam.

5. *Pacificus*, ſc.timebant,ne aliquem vellet punire.

Sanctificamini, Chal.præparamini. *Sanctificauit*, i.præparari iuſſit,Chal.inuitauit. *Sacrificium*, Chal. oblationem intellige inuitatos etiam ad conuiuium,quod fiebat ex victima.

6. *Ait*, ſc.apud ſe,velut conſulens Deum.

7. *Abieci eum*, q.d.non hunc elegi,vel,eiuſmodi res non curo. *Iuxta intuitum*, i.more. *Iudico*, Heb.& 70.video. *Parent*, i.apparent,ſc.oculis.

11. *Paruulus*, i.omnium minimus natu.

13. *Directus eſt*, i.apparuit dirigens, Chal. manſit,Heb.proſperauit.

14. *Exagitabat*, Heb.turbabat,ſeu,terrebat, Chal. terrebat,70.ſuffocabat.

A Domino, ſc.immiſſus,ſeu permiſſus.

15. *Dei*, pro,à Deo,ſc.creatus,ſeu miſſus,aut permiſſus.

16. *Leuius feras*, Heb.Chal.& 70. bene tibi erit, i.bene habebis ſic inf.

17. *Pſallentem*, i.ad citharam canentem.

18. *Pueris*, i.famulis.

20. *Plenum*, Chal.onuſtum.

CAPVT XVII.

2. *Terebinthi*, Chal.& 70.quercus,& ſic inf.

4. *Spurius*, 70.potens, Chald.de medio illorum ſic & inf.

5. *Squamata*, i.æreis ſquamis operta.

10. *Exprobraui*, ſc.ignauiam, & timiditatem, vel probris affeci.

12. *De quo ſupra dictum eſt.* Id additum ab Interprete, Heb.huius,70.hic,ſc.de quo ſupra.

17. *Polenta*, i.frumenti toſti.

18. *Cum quibus ordinati ſunt*, ſc.militibus,q.d.ſub quo duce militent,Heb. & pignus eorum tolle,ſc. ſi quam forte pecuniam mutuo accepiſſent ſub pignore,70.& quibus indigeant,cognoſces, Chal.& bonitatem eorum afferes, q.d.referes ad me quam bene habeant.

20. *Locum Magala*, Hebr.Magalah, i.rotunditatem, 70. rotunditatem, ſcil.caſtrorum, ſeu vallum, Chal.caſtra.

22. *Vaſa*, ſc.ſarcinas. *Attulerat*, ſc.ipſe portaueras ſuis humeris. *Cuſtodis ad ſarcinas*, i.cuſtodientis militum impedimenta. *Interrogabat*, &c. Hebr.& Chal.rogauit fratres ſuos, ſeu fratribus ſuis,ad pacem, i.pacifice ſalutauit, 70. interrogauit fratres ſuos quæ ad pacem,q.d.quæſiuit, an rectè valerent, ſeu ſalutauit pacem precatus. nam Hebræorum ſalutatio, pax tibi, interrogatio vero de recta valetudine, Num pax?

25. *Abſque tributo*, Heb.& 70.liberam,Chal.nobilem ſeu illuſtrem.

28. *Quare dereliquiſti*, Heb.Chal.& 70.cui reliquiſti.

29. *Nunquid non verbum eſt*, q.d. qoid aliud, quam locutus ſum? Chal.nonne verbum fuit, quod dixi?

32. *In eo*, i.propter eum,ſcil. Goliath, vel q.d.in ſeipſo.

33. *Puer*, i.adoleſcens.

40. *Limpidiſſimos*, i.politos,non aſperos.

43. *In dijs ſuis*, dicendo, ſc.Deus Dagon te perdat.

46. *Cadauera*, &c. q.d.cadauer tuum. *In Iſrael*, Heb.Iſraeli,ſc.qui illum poſſit defendere.

47. *Eccleſia*, i.congregatio. *Ipſius enim*, &c. q.d. dat victoriam cui vult.

48. *Surrexiſſet*, i.ſe accinxiſſet.

54. *Tabernaculo*, id eſt, domo ſua Bethleemitica.

55. *De qua ſtirpe deſcendit*, Heb.Chal. & 70.cuius filius eſt,ſic inf. Mirum vero eſt,quærere id Saolem, qui eum domi aliquandiu habuerit pſallentem, vt dictum eſt cap.præcedenti, ſed fortè ſcriptura more ſuo non ſeruat ordinem, narrauitque prius quod poſtea factum.

Viuit anima tua, q. d. per vitam tuam. *Si*, pro, non.

CAPVT XVIII.

3. *Nam*, pro,&.

4. *Tunica*, Heb.Chal.& 70.pallio.

5. *Maximeque*, Heb.Chal.& etiam, 70.&.

6.*Lætitia*, Heb.Chald.70.& lætitia.

Siſtris,Chald.& 70.cymbalis,Hebr.Saliſim.ſcil. inſtrumentom eſt,quod Hiſpani vocant, Pandero. circulus eſt latus ex ligno interpoſitis æreis laminis rotundis in circuli latitudine, dicuntur etiam, vt ego exiſtimo,Tſoltſelum, צלצלים lib. 2.c.6.vbi Hier.cymbala vertit ex Pſal. 150. quæ agitatæ ſonum plurimum reddunt.

Siſtra vocat Interpres præcinebant autem mulierum aliæ,aliæ reſpondebant.

7. *Mille*,i.multos. *Decem millia*, id eſt, multo plures.

10. *Prophetabat*, ſcilicet, more inſanorum abſurda loquebatur, & ridicula, cum tamen præferret prophetantis perſonam, vt ſolent interdum inſani concionatores imitari, Chald. inſaniebat.

11.*Miſit*,i.iacolatus eſt. *Secundo*,Heb.Chald. & 70.bis.

13.*Egrediebatur & intrabat*, i.populum ad bellum educebat,& reducebat.

15.*Cauere*,Heb Chal.& 70 timere.

20.*Dauid Michol filia*,Heb.Chald.& 70.Dauidem Michol filia.

21. *Scandalum*,i.ruinæ occaſionem.

Duabus,ſc.morte Goliath,& centum præputiis, Chal.vno de duobus, ſcil.dote, vel præputiis,quorum poſterius poſtea elegit Saul.

23. *Tenuis*,q.d.non habeo dona, quæ poſſim dare ſponſæ, ſolebat enim id tunc (vt ex ſeq. patet) à ſponſis fieri, Hebr.deſpectus, Chald.idiota,70.non honorabilis.

25.*Non habet Rex ſponſalia neceſſe*,Heb.& Chal. non vult Rex dotem,70. non vult Rex dona ſponſalia.

Præputia,i.membra genitalia cum præputiis, vt appareat eſſe Gentilium.

27.*Annumerauit*,Heb.& Chald. adimpleuit,i. omnia tradidit.Chal.tradidit.

30.*Egreſſi*,ſc.ad bellum contra Iſraelitas.

Prudentius agebat, 70. magis intelligit, Chald. magis proſpere agebat.

CAPVT XIX.

1. O*Bſerua*,i.cuſtodi,q.d.caue tibi, Chal.cautus eſto.

3. *Stabo iuxta patrem.* Legendum id per parentheſim,quaſi dicat,vbi ſtetero iuxta patrem, & intellexero eius animum,egreſſus in agrum, tibi indicabo.

5. *Poſuit animam ſuam in manu ſua*, i. periculo ſe expoſuit.

Sanguine,i.homine.

11.*Satellites*,Heb.Chal.& 70.nuntios.

13.*Statuam*,Heb.Teraphim,Chal.& 70.ſimulacrum.ſic etiam inf.

Ad caput,ſc.loco ceruicalis, vt ait Chald.fortè loco capitis.

14.*Apparitores*,Heb.Chal.& 70.nuntios.

18.*Naioth*,Chal.domo doctrinæ.

20.*Lictores*,Heb.Chal.& 70.nuntios.

Stantem ſuper eos,i. præfectum illis. *Prophetare*, i.Deum laudare.

24.*Veſtimentis*,ſc.regiis. *Coram Samuele*,qui tamen illum nec inuiſit tunc,nec eſt allocutus. *Cecidit*,ſc.in terram extra ſe factus.

Nudus,i.ſpoliatus,vt ſupra dictum eſt. *Prouerbium*,ſc.cum quis ſignificare vellet rem præter opinionem euenientem.

CAPVT XX.

2. H*Vnc ergo*, &c. Chald. & 70. & cur pater meus id me celaret? *Nequaquam erit iſtud*, i.non morieris,70.non eſt hoc,ſc.quod putas,Heb. non hoc, ſcil. eſt,vel,ſcil.faceret pater meus,vt me quidquam celaret.

3.*Et ille*,abundat(ille.) *Vno tantum gradu*, &c. q.d.parum abeſt. quin interficiat, Hebr.& Chald. vno paſſu,70.in hanc ſententiam vertunt, omnino decreuit me occidere Pater tuus.

5. *Calendæ*,Heb.Chald.& 70. initium menſis.ſic etiam iam inf.

7.*Victima*,Heb.& 70.ſacrificium,Chald. appoſitum oblationis ſanctæ, q.d. conuiuium ex victima.

Contribulibus,Heb.& Chal.Familiæ, ſeu cognationi,70.Tribui.

7. *Completa*, &c. q.d decreuit omnino me perdere.

8.*Domini*,i.coram Domino,vel Domini voluntate.

13. *Reuelabo aurem tuam*, id eſt, indicabo tibi.

15.*Auferat Ionatham*,q.d.me Deus perdat velut inimicum Dauid,ſi fœdus violauero quamquam id vſque ad finem verſus non eſt Heb. nec Chald.nec in Complut.ſed eſt in 70.in ſeq. verſu, loco illius, pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid.

16.*Et requiſiuit*,pro,& dixit,requiret, 70. & requirat.

De manu, &c. q.d.de me velut Inimico Dauid, ſc.ſi fœdus violem.

17. *Deierare*,id eſt, iuramento firmare ipſi Dauid,vel adiurare ipſum Dauid,Hebr.Chal.& 70.iurare.

19.*Perendie*,Heb.indicant, coniungendum cum deſcendes, q. d.tres dies lætabis, & tertio deſcendes,&c.

22.*Intra*,i.citra.

23.*Sit Dominus*,ſc.teſtis.

25. *Surrexit*, pro, aſſurrexit, ſcilicet,Abner venienti.

27.*Secunda*,i.altera,ſc.ſequenti.

29. *De fratribus*,ſcil. minores fratres parebant maioribus.

30. *Viro rapientis*, &c.q.d. adulteræ,Hebr.peruerſæ,& rebellis,Chal.contumacis,& rebellis, 70. transfugæ.

Ignominioſæ,Chald.ignominiæ, Hebr.nuditatis, ſeu turpitudinis,ſeu ignominiæ, 70. Reuelationis, i.nuditatis.

31.*Filius mortis*,i.dignus morte.

34. *Confudiſſet*, i. pudefeciſſet, ſeu contumelia affeciſſet.

Eum,ſc. Ionatham, vel Dauid.70. quod deliberaſſet pater ſuus occidere eum,ſc.Dauid.

35.*Placitum Dauid*,i. tempus à Dauid conſtitutum.

41. *Ad auſtrum*, ſc. Ionathas ad Septentrionem iaculatus fuerat,ne puer in Dauid incideret. *Tertio*,pro,ter.

42.*Iurauimus*,ſub.memento,vel firma ſint. *Dominus*,ſc.teſtis ſit.

CAPVT XXI.

1. O*Bſtupuit*,Heb.timuit,Chald.admiratus eſt, 70.obſtupuit.

Achimelech.aderat etiam Abiathar filius eius, vt indicatur Mat.2.

2.Sermonem,

2. *Sermonem*, i.rem, ſeu negotium. *Condixi*, pro ire iuſſi, Chal.miſi.

Illum, & illam, Heb. Peloni Alomoni. q.d. ad talem, & talem, ſeu certum quendam. Vide Ruth. 4. Miror vero vertiſſe 70. Phelanni Almooi, ſcil. Hebraicas voces reliquiſſe, & oon explicaſſe Hebraicam phraſim, ſuſpicor potius vitiatum eſſe locum ab aliquo, vt ſunt pleraque in 70. nec enim adducor, vt credam viros tam doctus ignoraſſe Hebraicam phraſim. illud magis mirum, quod Chald. vertit, ad locum abſconditum, & cuſtoditum, nec enim eſt dicere, etiam hic vitiatum locum.

3. *Habes*, ſc. quod edamus.

Quinque. Apparet fuiſſe cum Dauid famulos quatuor.

4 *Laicos*, Heb. & 70. prophanos, i. quibus omnibus licet veſci.

Pueri, modeſte locutus etiam Dauidem intelligebat.

5. *Egrediebamur*, ſc. domo. *Vaſa*, i. corpora. *Sed & ipſa*, &c. q.d. ſed ſiquid per viam (vt fit) maculæ eſt cootractum, purificabitur. *Vaſis*, i. corporibus.

6. *Sanctificatum*, pro, ſanctum, ſeu Deo dicatum, ſc. propoſitionis. vt vertunt 70.

7. *Tabernaculo*, id eſt, tentorio. *Idumæus*, ſc. origine.

8. *Sermo*, i. mandatum, ſeu negotium.

9. *Terebinthi*. Alij, quercus. *Pallio*, id eſt, tegumento.

Ephod, i. locum, vbi repoſitum Ephod.

Abſque eo, id eſt, præter eum. *Similis*, q.d. tam præclarus.

11. *Terræ*, ſc. Iudææ.

13. *Os*, i. vultum, vel ſermonem. *Collabebatur*, Heb. finxit ſe inſaoum, Chald. Stupidus factus eſt, i. ſtupiditatem ſimulauit. 70. ferebatur.

Inter manus eorum, 70. in manibus ſuis, ſcil. propriis.

Impingebat, 70. cadebat, Heb. Deſignabat, Chald. Lineabat, ſc. more eorum, qui manibus delineant. aliquid.

15. *An deſunt*, &c. Chal. & 70. num indigeo ego Inſanis? *Ingrediatur*. Complut. dimittite illum hinc, ne ingrediatur, q.d. abigite, non enim dignus, qui Regiam ingrediatur, Heb. & Chal. num. hic ingredietur? 70. non hic ingredietur.

CAPVT XXII.

4. R*Eliquit*, Hebr. duxit, ſcil. vt illic manerent Chal. manere fecit.

Præſidio, ſcil. arce aliqua, ſeo militum munitione, aut loci alicuius tuti, & ſic intelligi inferius.

7. *Filij Iemini*, id eſt, de tribu Beniamin, 70. filij Beniamin, Chald. Filij tribus filiorum Beniamin.

9. *Aſſiſtebat, & erat primus*, i. tanquam primus, ſeu præcipuus præerat, Heb. & Chal. præfectus erat. *Inter ſeruos*, 70. ſuper mulos.

17. *Emiſſariis*, i. ſatellitibus.

18. *Veſtitos*, pro, indui ſolitos.

20. *Ad Dauid*, ſc. manentem in Ceilam, vt dicit c. ſeq.

22. *Sum reus*, Heb. cauſam præbui, Chal. Occaſio fui, 70. ſum cauſa.

23. *Siquis quæſierit*, &c. q.d. communem habes mecum hoſtem, 70. vbi quæſiero animæ meæ locum, quæram & tuæ, q.d. vt meipſum, ſic te ſeruabo.

CAPVT XXIII.

1. C*Eilam*, ciuitas eſt io tribu Iuda.

3. *In Iudæa*, q.d. in media Iudæa, ſeu tribu Iuda.

5. *Iumenta*, ſc. pecora, quæ adduxerant ad alendos milites, Heb. & Chal. pecora.

7. *Seræ*, i. vectes.

9. *Applica*, quaſi dicat, indue vt Dominum conſulas.

11. *Deſcendet*, ſc. ſi hic manſeris.

13. *Diſſimulauit*, Heb. & 70 ceſſauit.

14. *Firmiſſimis*, i. munitiſſimis.

16. *Confortauit*, &c. q.d. iuſſit eſſe bono animo, vt qui Deum haberet fautorem.

18. *Coram Domino*, i. Deo teſte, ſeu Deum teſtatus.

22. *Recogitat enim*, &c. Heb. videotur facere hunc ſenſum, dictum eſt enim mihi illum eſſe callidiſſimum, Chald. tamen videtur ſecutus ſenſum noſtri Interpretis.

23. *Ad rem certam*, i. re bene compertа, Chald. in veritate.

26. *Deſperabat ſe poſſe*. Heb. feſtinabat.

CAPVT XXIV.

3. I*Bi cibus*. i. capris ſylueſtribus.

4. *Viantis*, i. iter facienti, ſeu per viam ambulaoti.

Interiore parte, Heb. lateribus, Chald. foraminibus, 70. vt noſter Interpres.

5. *Sicut placuerit*. Aug. poterat, inquit, eum impune occidere Domioo ſic permittente. Fortè poteſt hinc illud confirmari, quod quidam Doctores affirmant, poſſe illum quem inimicus quærit occidere, huoc interficere: eſſe enim id ſe defendere.

6. *Percuſſit Dauid*, i. Dauidem reprehendit, vulgo diceretur, remordit eum conſcieotia.

7. *Propitius ſit mihi Dominus*, Heb. Abſit mihi à Domino, q.d. prohibeat Dominus, ſeu non permittat, vt faciam.

8. *Confregit*, i. repreſſit, 70. perſuaſit, Chald. quietos reddidit,

11. *Cogitaui*, Hebr. dixit. ſcil. quiſpiam. q. d. non defuit qui diceret. Chald. dixerunt alij. 70. non volui.

16. *Eruat*, ſic etiam Chal. at Heb. iudicet.

20. *In via bona*, id eſt, ſaluum, & incolumem.

Viciſſitudinem hanc, Hebr. Chald. & 70. bonum.

22. *In Domino*, i. per Dominum.

23. *Tutiora loca*, Heb. arcem, ſeu, præſidium. Chal. præſidia.

CAPVT XXV.

1. D*Omo*, id eſt, familia, q.d. in ſuorum ſepulcro.

2. *Carmelo*, locus ad Auſtrum, non longè ab Hebron.

3. *Peſſimus & malitioſus*, & Chald. & 70. malus ſtudiis, ſeu, operibus.

5. *Ex nomine meo*, Hebr. Chald. & 70. in nomine meo, vulgo dicitur, ex parte mea, quod Not. ad ſimiles Scripturæ phraſes.

6. *Fratribus meis*, Hebr. ad vitam, i. quamdiu vixeris, Chal. per vitam tuam.

8. *Bona*, i. hilari, & qua ſolet liberalitas exerceri.

Inuenerit manus, i. in promptu fuerit.

14. *Benedicerent*, i. ſalutarent bene precantes.

15. *Satis*, Hebr. valde.

17. *Aduerſum*, q. d. in eius perniciem. Filius Belial, i. improbus.

18. *Coctos*, Heb. factos, i. paratos, ſc. coctos quod Not. ad illud Ioan. 13. & cœna facta. *Polenta*, i. farris toſti.

Ligaturas, i. faſciculos. *Paſſæ*. ſc. ſiccæ. *Maſſas*, Chal. portiones, intellige coniunctas ſubtili arundine, vt fit, & preſſas inter ſe caricas, forma laterum.

21. *Ait*, ſc. ante ſuſceptum iter, vel inter eundum.

22. *Inimicis Dauid*, dicendum erat, mihi: ſed ſic dixit ex animi turbatione, vel vt imprecationem mitigaret. *Mingentem ad parietem*, i. canem. q. d. ne canibus quidem parcam, Chal. cognoſcentem cognitionem q. d. ad pueros qui modo ratione vtuntur.

23. *Super terram*, id eſt, in terram vſque ſe inclinans.

24. *In me*, &c. q. d. mihi imputa hoc peccatum. ſed me tamen audi, quamquam Hebraica ſic verti poſſent: Obſecro Domine, iniquitas loquatur, &c. vt ſint verba turbati præ timore animi. q. d. obſecro Domine, etſi inique tecum actum eſt, audi me tamen, &c.

25. *Secundum nomen*. Nabal enim Heb. ſtultum ſignificat.

27. *In ſanguinem*, ſc. effundendo, q. d. ne eſſes homicida.

28 *Aufer*, Chal. ignoſce. *Domum fidelem*, ſc. familiam ſtabilem, Chald. regnum firmum. *Inueniatur*, 70 inuenietur.

29. *Faſciculo*, q d. loco tuto. Chal. theſauro *Viuentium* Chal. & 70. vitæ. *Rotabitur*, ſc. inquietudine, vel à vita expulſa, Chal volabit.

31. *In ſingultum*, & ſcrupulum, i. cauſa dolendi, & flendi, Chal. in anxietatem, & pondus. 70. abominatio, & ſcandalum.

35. *Honoraui*, Heb. & Chal. ſuſcepi 70. reueritus ſum.

36. *Mane*, i. ſequentem diem.

37. *Verba hæc*, i. ea quæ acciderant.

39 *Iudicauit*, ſc. vindicans.

42. *Cum ea pediſſequæ eius*, Chal. iuxta eam, Heb. ad pedes eius. q. d. comitantes.

CAPVT XXVI.

1. G*Abaa*, ſc. quæ in tribu Beniamin.

6. *Saruia*, ſc. ſororis Dauid vide 1. Par. 6. Not. quod u. in voce Saruia vocalis eſt, non conſonans, vt patet ex Hebr.

11. *Propitius ſit mihi Dominus*, Heb. abſit mihi à Domino, quaſi dicat, auertat Dominus. Vide ſuprà cap. 24.

12. *Tulit igitur*, ſc. anteuertit Dauid, timens, ne Abiſai Saulem interficeret *Sopor Domini*, i. grauiſſimus, ſeu maximus. ſic cedri Dei dicuntur, & montes Dei, i. maximi; vel à Deo immiſſus.

15. *Vir*, ſc. clarus, & inſignis, ironicè.

16. *Filij mortis*, i. digni morte.

19. *Odoretur ſacrificium*, q. d. acceptum ei ſit quod agis, metaphora à ſacrificiis Deo gratis. *Hereditate*, ſc. terra ſancta. *Dicentes*, pro, tantum non dicentes, vel, quaſi dicant.

20. *Perſequitur*, i. perſecutionem patitur.

21. *Pretioſa*, i. magni facta, ſc. qui peperceris. *Ignorauerim multa*, Hebr. errauerim multum, Chal. inſanierim valde.

23. *Fidem*, i. fidelitatem.

25. *Benedictus*, i. laude dignus. *Faciens facies*, &c. q. d. omnino perficies quæ optas, & præualebis.

CAPVT XXVII.

2. M*Aoch*. Quidam dicunt eſſe nomen matris, patrem enim fuiſſe Achis, de quo ſup. cap. 21. ego non video, quid prohibeat eundem eſſe hunc, & illum de quo ſup. nunc enim accepta prius fide, ad eum ſe contulit Dauid.

7. *Quatuor menſium*, Hebr. & Chal. dies, & quatuor menſes q. d. dies aliquot, nempe quatuor menſium.

8. *Hi enim pagi*, pro, horum enim pagi, Heb. & Chal. hi enim, ſcilicet, populi.

Habitabantur, Hebræus, Chaldæus, & Complut. habitabant. Nota quod hi non erant ſub ditione Achis.

11. *Viuificabat*, i. Viuentem relinquebat. Fecit, ſc. contra nos.

CAPVT XXVIII.

6. S*Acerdotes*, Hebr. Vrim, q. d. ſummum ſacerdotem geſtantem Ephod, in quo erat Vrim, & Thummim.

7. *Pythonum*, i. diuinandi ſpiritum.

10. *In Domino*, i. per Dominum.

13. *Deos*, pro, Deum, i. diuinum quendam virum, Chal. Angelum Domini.

14. *Samuelem*, fuiſſe verum Samuelem, grauiſſimi viri ſentiunt, vt Iuſtin Baſ. Amb. Hier. Auguſt. Vide etiam Eccl. cap. 46. Alij dæmonem putant ſpecie Samuelis.

15. Inquietaſti, Hebr. & Chal. commouiſti. 70. conturbaſti, q. d. mihi negotium exhibuiſti.

16. *Æmulum*, i. cui inuides, vel quem pro hoſte habes, ſc. Dauidem Heb. & Chal. hoſtem, ſeu, inimicum.

19. *Mecum eritis*, i. mortui vt ego, vel in altera vita.

20. *Panem*, i. cibum.

21. *Manu mea*, i. ſummo periculo.

24. *Paſcualem*, Heb. & Chal. pinguem, ſeu, ſaginatum, 70. lactantem.

CAPVT XXIX.

2. I*N centuriis*, &c. id eſt cum exercitu diuiſo per Centurias & Chiliades.

3. *Nunquid ignoratis*, Heb. Cal. & 70. nonne iſte eſt. *Vel annis*, pro, immo verò annis, q. d. notus mihi multis iam annis, 70. iam ſecundus eſt annus, Heb. & Chal. his diebus, vel his annis.

4. *In capitibus noſtris*, i. nobis interfectis.

6. *Exitus & introitus*, i. conuerſatio. *Mecum eſt*, pro, mihi gratus eſt.

10. *De nocte*, ſc. diluculo, Heb. mane, Chald. in aurora.

11. *De nocte*, i. diluculo.

CAPVT XXX.

2. M*Vlieres*, ſc. viri erant cum Dauid.

4. *Lacrymæ*, Hebr Chald. & 70. robur ad plorandum.

6. *Contriſtatus*, Heb. anguſtiatus, ſeu, anxius.

Amara, i. exacerbata.

7. *Applica*, i. profer, vel indue, ſc. ad conſulendum Dominum.

8. *Latrunculos hos*, Heb. Chald. & 70. exercitum hunc

hunc. ſic etiam inf. *Excuties*, i. recuperabis.

12. *Fragmen*, i. fruſtum.

14. *Erupimus*, pro, irrupimus, 70. irruimus.

15. *Cuneum*, Heb. Chal. & 70. exercitum.

20. *Minauit*, i. duxit. *Suam*, i. illarum rerum, quas, captas ex Siceleg, reduxit, nempe quæ Amalecitæ alibi ceperant, præcedebant. Quæ vero ex Siceleg, ſequebantur. hunc ſenſum indicant Heb. Chal. & 70.

26. *Proximis*, id eſt, amicis, ſeu ſodalibus. *Benedictionem*, id eſt, munus.

30. *Arama*, Heb. Chorma. *Lacu*, Heb. & Chal. Bor. videtur eſſe nomen proprium.

CAPVT XXXI.

2. GElboe, diſtat à Thabor duobus milliaribus, eſtque in campo magno Eſdrelon.

3. *Vulneratus eſt*, Chal. timuit.

9. *Annuncietur*, ſc. victoria.

11. *Iabes*, ſcil. quos in principio Regni ſui liberauerat Saul.

12. *Combuſſerunt*, ſcilicet, putrida erant, & plena vermibus.

13. *In nemore*, Chald. ſub arbore. *Ieiunauerunt* ſc. in ſignum mœſtitiæ.

II. REGVM,

Hebræus, Secundus Samuelis.

CAPVT I.

4. VErbum, id eſt, res.

6. *Incumbebat*, Hebr. Chald. & 70. innitebatur. *Appropinquabant ei*, ſc. perſequentes, Hebr. perſequebantur eum, ſeu aſſequebantur, vt vertit Chald.

9. *Sta ſuper me*, i. accede propius.

10. *Poſt ruinam*, i. poſtquam in gladium incubuerat, Heb. Chald. & 70. poſtquam cecidit.

13. *Aduena*, ſc. proſelyti ad fidem conuerſi.

16. *Sanguis tuus*, i. peccatum tuum effuſi ſanguinis.

Caput tuum, ſc. reuertitur, q. d. dabis pœnas pro eo.

18. *Arcum*, i. artem militarem, q. d. hortatus es, ne deſponderent animum, ſed ſe ad futura belli inſtituerent, Chald. iacere arcu *Iuſtorum*, Hebr. & 70. recti, Chald. legis. Quis liber hic, incertum, nec enim eſt ex iis, qui extant. *Conſidera*, &c. Hæc vſque ad finem verſus, non ſunt Heb. nec Chald. nec in Complut. ſed ſunt ex parte ſumpta ex 70.

20. *Filia*, i. fœminæ, quæ ſolent cantare victorias.

21. *Agri*, ſc. apud vos. *Primitiarum*, i. frugum, è quibus poſſint offerri primitiæ.

22. *Rediit*, ſc. inanis. coniungendum cum præcedentibus proxime, q. d. infigebatur, & interimebat fortes.

23. *Decori*, Chald. amati, 70. pulchri. *Velociores*, ſc. in perſequendo hoſtes.

24. *In deliciis*, pro, ad delicias.

26. *Decori*, 70. pulcher. *Mulierum*, i. quo mulieres diligere ſolent, ſeu diligi.

27. *Arma bellica*, q. d. periit cum illis gloria bellica.

CAPVT II.

1. HEbron, diſtat ab Ieruſalem 22. milliaribus, ad meridiem.

3. *Domo*, id eſt, familia.

5. *Benedicti*, &c. digni, quibus Dominus benefaciat, vel chari Domino.

6. *Retribuet*, pro, tribuet, Heb. & Chald. faciet. 70. faciat. *Vobis*, Hebr. Chald. & 70. vobiſcum. *Veritatem*, pro, veram, vel, q. d. iuxta fidem, quam dedit, ſe remuneraturum benefacientes. veritas enim, fidem, i. promiſſionem interdum ſignificat. *Verbum iſtud*, i. rem iſtam.

8. *Circumduxit*, &c. Alij, duxit in Machanaim. vt ſit nomen proprium loci, de quo Gen. 32.

9. *Geſſuri*, Heb. Aſuri, 70. Aſeri, Chal. tribum Aſer.

Vniuerſum, ſc. excepta tribu Iudæ.

10. *Duobus annis*, apparet vel non ſtatim electum in Regem poſt mortem patris, vel non ſtatim Dauid regnaſſe ſuper totum Iſraelem mortuo Iſboſet.

13. *In vnum*, i. ſimul.

14. *Ludant*, ſc. ſingulari certamine.

22. *Leuare faciem*, i. aſpicere.

23. *Auerſa*, Heb. & 70. parte poſteriori *Inguine*. Hebr. quinta coſta, Chal. latere fœmoris.

24. *Aquaductus*, Heb. Chal. & 70. Ammah, ſc. eſt nomen proprium. *Vallis*, Heb. Chal. & 70. Grach, ſc. nomen eſt proprium. *Itineris*, i. per viam, ſeu in via.

26. *Periculoſa deſperatio*, Heb. Chald. & 70. amara nouiſſima, ſc. belli.

27. *Si locutus*, Heb. Chal. & 70. niſi locutus, ſc. illud, ludant pueri, &c. q. d. niſi tu prouocaſſes.

29. *Caſtra*, ſc. vbi erat Isboſeth, & hic Hebr. & Chald. Machanaim, vt ſupra.

CAPVT III.

3. CHeleab, 1. Par. 3. vocatur Daniel, ſcil. erat binominis.

8. *Caput canis*, q. d. viliſſimus quem ſic audeas reprehendere? *Aduerſum Iudam*, &c. cum ſequentibus iungenda hæc.

12. *Cuius eſt terra?* q. d. nonne ad te, vt Regem pertinet?

13. *Optime*, Hebr. & Chald. bonum, ſc. mihi, id eſt 70. bene, q. d. placet.

21. *Deduxiſſet*, i. dimiſiſſet.

22. *Caſis latronibus*, Hebræus & Chaldæus è caſtris.

25. *Exitum, & introitum*, i. conuerſationem, ſeu vitæ rationem.

26. *Sira*, nomen proprium ciſternæ illius.

27. *In dolo*, Chal. quiete. Alij, blande *Inguine*, Heb. quinta coſta. Chald. latere fœmoris. ſic inf. cap. ſeq.

29. *Fuſum*,

29. *Fuſum*, quaſi dicat, filans ob paupertatem, Hebr. baculum, ſcilicet, cui innitatur ob pedum morbum.

34. *Ligata*, quaſi dicat, poterat ſe defendere.

Aggrauati, id eſt, impediti, quaſi dicat, poterat fugere, ſed dolo interiit.

Congeminans, i. repetens planctum.

35. *Cibum capere*, Hebr. & Chald. vt faceret Dauid cibum capere, 70. vt Dauidi cœnam daret.

39. *Delicatus*, pro, tenellus, q. d. recens factus Rex, & necdum viribus confirmatus, vt poſſim iſtos punire, Hebræus tener, Chaldæus humilis.

Duri mihi, Hebr. Chald. & 70. duriores me (id eſt, fortiores) ſeu, præ me, id eſt, quam vt ferre poſſim.

CAPVT IV.

1. D*Iſſoluta*, &c. quaſi dicat, deſpondit animum.

2. *Latronum*, i. militum mercenariorum, qui ſolent latrocinari, Hebr. copiarum, ſeu agminum, 70. turmarum, Chald. duorum exercituum.

3. *Fugerunt*, ſcil. metu Philiſtinorum, audita morte Saul.

4. *Feſtinaret*, ſc. illa. *Cecidit*, ſc. puer ex brachiis nutricis.

6. *Spicas*, ſc. ſpecie mercatorum volentium emere frumentum, vel tanquam Regi oblaturi primitias honoris cauſa, Chald. pro aſſumentes ſpicas tritici, verterunt, vt emptores tritici, Hebr. accipientes frumenta, ſeu accipientium frumenta, i. mercatorum; ſubaudi, ſpecie, ſeu habitu, 70. loco huius verſus, ſic habent: & ecce oſtiaria domus purgabat triticum, & dormitauit, & dormiuit, & Rechab, & Baana frater eius latuerunt. *Ingaudio*, vide ſup. cap. 3.

10. *Oportebat*, ſc. ipſius iudicio, vel etiam aliorum, Chald. qui cogitabat, me ſibi daturum donum pro nuncio.

CAPVT V.

1. O*S tuum, & caro tua*, id eſt, cognati tui, ſeu propinqui.

2. *Educens*, ſc. ad bellum.

3. *Venerunt*, pro, venerant, ſcilicet, ante populum.

Domino, id eſt, Arcæ Domini, vel quaſi dicat, teſte Domino.

6. *Cecos, & claudos*. Irriſio eſt, q. d. vel cæci, & claudi arcem defendent, Chald. peccatores, & culpatos, & ſic infrà.

8. *Pramium*, de quo 1. Paral. 11. *Domatum fiſtulas*, i. tectorum canales.

Odientes. ſic etiam 70. *Templum*, ſc. vna cum Dauid, Hebr. & Chald. domum, 70. domum Domini,

9. *Mello*. id eſt, aggere, ſeu foſſa ſecundum quoſdam. Vide lib. 3. cap. 9. numer. 15. Chald. obſtructione.

10. *Ingrediebatur*, pro ibat.

11. *Nuntios*, ſcilicet congratulaturos de Regno.

12. *Super*, Hebr. propter.

17. *Quærerent*, ſcilicet, & caperent, ſeu occiderent.

Præſidium, 70. locum munitum.

18. *Raphaim*, 70. Gigantum, Chaldæus fortium, dicitur eſſe locus prope Ieruſalem ad Auſtrum.

20. *Baal Pharaſim*, Chald. planitiem fortium.

Diuiſit, Chald. fregit.

Diuiduntur aquæ, Chald. frangitur vas teſtaceum plenum aqua.

Baal Pharaſim, id eſt, planitiem, ſeu vallem rupturarum.

23. *Ex aduerſo*, id eſt, è regione. *Pyrorum*, alij, mororum Chald. arborum.

24. *Dominus*, i. Angelus Domini.

25. *Dum venias*, Chald. ad introitum. *Gabaa*, vrbs in tribu Beniamin.

Gezer, autem in tribu Ephraim, vt dicitur Ioſ. 16. & 18. Quamquam ego iſtam Gazer aliam puto in tribu Iuda, in qua & Gabaa altera, quam ego etiam hic puto ſignificari.

Gezer vrbs in tribu Beniamin, ſed quam occupabant Philiſthæi.

CAPVT VI.

2. S*Vper quam*, i. ad quam, ſeu, apud quam, vel, q. d. ſuper quam eſt Domini Maieſtas, quæ ibi inuocatur.

In Cherubim, pro, ſuper Cherubim.

3. *Gabaa*, locus erat eminentior in Cariathiarim.

Ahio, 70. fratres eius. Vide 1. Paral. 13. *Minabant*, i. deducebant.

6. *Declinauerunt*, pro inclinauerunt, eſt id additum ab Interprete, ad verbi Hebræi, quod verteras, calcitrabant, maiorem explicationem. Videtur autem ſumptum ex 70.

7. *Temeritate*, ſc. animi, alioqui enim factum videtur laudabile, ſed Deus intuetur cor. Vide 1. Par. 15. vbi ſubindicatur cauſa fuiſſe præcipua, quod arcam non portaſſet humeris cum cæteris Leuitis, id enim debuit. Quidam tamen cauſam dicunt, quod eam tetigiſſet, quod Leuitis prohibitum; Num. 18. v. 3. & 1. Par. 13. v. 10.

10. *Obed Edom*, Leuita erat. *Gethæi*, fortè in Geth diu fuerat, vnde ei id nomen.

11. *Benedixit*, i. proſperauit.

11. *Adduxit*, ſc. per Leuitas.

Vituli, ſcil. immolandi, eſt autem id ſumptum ex 70. qui loco 13 verſus ſic habent, & erant cum eo portantes arcam Domini ſeptem chori, & victima vituli, & agni.

13. *Sex paſſus*, q. d. ſexto quoque paſſu.

16. *Subſilientem*, &c. i. exultantem, & tripudiantem, Chald. ſaltando ſe vibrantem, & laudantem. Alij, fortiter, & inſtar capreæ ſaltantem, 70. ludentem, & ſaltantem, & pulſantem.

18. *Benedixit*, i. bene precatus eſt.

19. *Collyridam*, i. placentam. *Similem frixam oleo*. Alij, lagenam, ſc. vini.

20. *Benediceret*, i. bene precaretur.

Domui, i. familiæ. *Scurris*, Hebr. & Chal. inanibus, ſeu, fatuis.

22. *Vilior*, ſcil. opinione tua. *Cum ancillis*, id eſt, apud ancillas.

Glorioſior, q. d. quod tu vilitatem putas, ego gloriam duco.

CAPVT VII.

2. P*Ellium*, Hebr. & Chald. cortinæ.

3. *Corde*, ſcilicet, optant templum ædificare

6. *Ambulabam*, i. verſabar ſeu manebam.

7. *Tranſiui*, ſc. in deſerto, & deinde per loca, ad quæ ſubinde mutata Arca. *Vnam*, pro, aliquam.

8. *Paſcuis*,

8. *Paſcuis*, Hebr. Chald. & 70. ouiom tugurio, ſeo, caula.

10. *Sub eo*, Hebr. ſub ſe, in loco ſoo, 70. per ſe, ſeu apud ſe, quaſi dicat, ab aliis ſeparatus, & quietus. *Turbabitur*, Chal. terrebitur, 70. ſolicitus erit.

11. *Domum faciat*, id eſt, prolem det, ſeu poſteritatem.

14. *Arguam* id eſt, caſtigabo.

Virorum, quaſi dicat, elementi, ſeu humana vt ſolent, ſc. homines filios caſtigare.

16. *Fidelis*, id eſt, firma ſeu ſtabilis.

Ante faciem tuam, id eſt, te vidente, ſcilicet, viount animæ, & vident poſt mortem, 70. coram me.

18. *Sedit*, ſoli Regi licebat ſedenti coram Arca orare; reliqui ſtantes orabant ſie quidem. Forte ſedere, pro manere poſitum more ſcripturæ.

Domine Deus, Hebr. Adonai Iehouah, id eſt, Domine, Domine, 70. Domine mi, Domine, ſic & infra.

19. *Lex Adam*, i. hominis, q.d. ſic mecum agis, vt ſolet homo cum amico.

21. *Verbum*, id eſt, promiſſionem, ſcilicet, implendam.

Secundum cor tuum, id eſt, quia tibi ſic placuit.

Notum faceres, ſcil. qoid de me ſtatueris.

23. *Poneret ſibi nomen*, id eſt, ſe faceret celebrem.

A facie, id eſt, coram, vel cauſa. *Gentem, & Deum eius*, ſcilicet, percutiens, Hebr. & Chald. gentibus, & diis eius, 70. gentes & tabernacula.

26. *Coram Domino*, Hebr. Chald. & 70. coram te.

27. *Reuelaſti*, &c. q. d. aperuiſti, ſeu indicaſti ſeruo tuo. *Domum*, i. familiam, ſcil. Regiam, q.d. dabo ex filiis tuis ſucceſſores Regni. *Cor ſuum*, q.d. cordis fiduciam. Chaldæus fuit in corde ſerui tui, &c.

CAPVT VIII.

1. FRænum tributi: Nomen eſt vrbis. Hebr. Metheg. Haamah, i. frænum riui, q.d. Aquæductum. Quidam dicunt liberaſſe Iudæos tributo, quod ſoluebant Philiſthæis, hoſque feciſſe tributarios.

2. *Funiculo*, q. d. occidit eos qua menſura voluit, id eſt, quantum voluit. *Coæquans terræ*, id eſt, proſternens.

Menſus eſt autem, &c. q.d. alios occidit, alios ſeruauit, ſc. quos voluit.

4. *Subneruauit*, ſcil. reddidit inutiles abſciſſis crurium neruis, 70. diſſoluit.

Iugales curruum, Hebr. Chald. & 70. currus, id eſt, curruum equos. *Dereliquit*, id eſt, ſibi reſeruauit.

5. *Damaſci*, i. in aqua Damaſcus.

7. *Arma*, Hebr. & Chald. ſcuta, 70. armillas.

10. *Eius*, ſcilicet, Ioram, quaſi dicat, afferebat munera.

11. *Sanctificauit*, i. dedicauit.

13. *Fecit ſibi nomen*, id eſt, famam comparauit.

14. *Cuſtodes*, ſcilicet, milites, qoi eſſent in præſidiis.

15. *Iudicium*, & iuſtitiam, Chald. iudicium veritatis, & æqoitatis.

14. *A commentariis*, ſcilicet, res geſtas ſcribebat.

17. *Abiathar*. Notant quidam] hunc Abiathar eſſe, qui aliàs dicitur Achimelech pater Abiathar, qui, ſc. eius filius, hic vocetur Achimelech: aiunt enim & patrem, & filium dictos Achimelech, & Abiathar, ſc. binomines fuiſſe eiſdemque vtrumque nominibus.

Scriba, id eſt, legis peritus, ſeu legum ſcriptor.

18. *Cerethi*, & Phelethi, milites erant Dauidem ſemper cuſtodientes, forte ſic dicti, quod eſſent Cheretæi, & Philiſthæi, vt nunc ſolent Suizeri, ſeu Heluetij. Vide Ezech. 25. Soph. 2. Hieron. putat ſic dictos, quaſi interfectores, ſcilicet hominum id enim ſignificat vox Hebræa Cherethim.

Phelethi, autem, quaſi mirabiles, ſcilicet viribus ſecundum quoſdam Chald. vertit ſagittarios, & fundibularios.

Sacerdotes, i. principes, Chald. magnates, 70. aulæ principes. Vide Geneſ. 41. Exod. 2. & 18.

CAPVT IX.

3. DEi, i. maximam, vel Deo gratam, Chald. coram Domino.

7. *Agros*, ſc. fiſco erant addicti ob rebellionem Isboſeth. *Patris*, i. Aui.

8. *Similem mei*. i. qualis ego, q.d. ſuper me cani mortuo ſimilem. i. viliſſimum.

10. *Filio*, i. nepoti. *Vt alatur*, ſcil. eius familia, 70. & comedant.

Super menſam meam, id eſt, cibos allatos è menſa mea, vel mecum in eadem menſa.

11. *Menſam meam*, etſi comedebat in domo Sibæ, tamen ei cibi de Regis menſa afferebantur, vel citat Siba verba Dauid, qui ita dixerat, 70. menſam Regis.

12. *Cognitio*, Hebr. habitatio, Chald. familia.

13. *De menſa*, Hebræus & Chald. & 70. ſuper menſam.

CAPVT X.

6. SYrum Rohob, i. Syros ex Rohob. *Iſtob*, ea eſt quæ Iud. 11. Tob. dicitur.

12. *Ciuitate*, Hebr. Chald. & 70. ciuitatibus.

15. *Videntes igitur*, &c. Hebr. Chald. & 70. videntes Syri ſe cæſos eſſe coram Iſrael, congregati ſunt ſimul, &c.

16. *Fluuium*, ſcil. Euphratem.

18. *Septingentos*, &c. Vide 1. Par. 19. *Currus*, i. curruum equos ſeu milites.

19. *Qui erant in præſidio*, Hebr. Chald. & 70. ſerui, ſcil. qoi ei in bello ſeruiebant aut aliàs ei ſobiecti.

CAPVT XI.

1. VErtente, Hebræus reuertente Chald. finiente.

Tempore, ſcilicet, verno, ſeu æſtiuo.

Ad bella, non eſt, Hebr. nec Chal. nec in 70. ſed ſubintelligitur.

2. *Poſt meridiem*, Hebr. Chald. & 70. ad veſperam.

Solario, id eſt, tecto, ſcil. ſunt in Palæſtina plana tecta.

Viditque, ſcilicet, per feneſtram domus mulieris.

Suum, i. Dauid, q. d. ex tecto ſuo vbi deambulabat, 70. vidit è tecto.

3. *Hethæi*, ſed, ſcilicet, ad fidem conuerſi.

4. *Sanctificata*, i. purificata à menſtruo: hoc enim

enim non patiuntur quæ concipiunt, q. d. concepit, 70. & ea erat ſanctificara ab immunditia ſua, q. d. à menſtruo purgara, adeoque apta ad conceptum.

11. *Per ſalutem*, &c. Hebt. Chald. & 70. per vitam tuam & per vitam animæ tuæ. Repetitio eſt, vel, quaſi dicat, per vitam corporis & animæ.

12. *Illa*, ſc. quæ venerat.

21. *Ierobaal*, Hebr.& Chald.Ierubeſſeth.

25. *Frangat*; Hebr. ſir mala in oculis tuis, id eſt, moleſta.

Exhortare eos, 70. fortifica eam, ſcil. vrbem, Hebr. & Chald. cooforta eum, ſc. Ioab, ô tu nuntie, vel popolum, ô tu Ioab.

27. *Verbum*, i. tes, ſeu factum.

CAPVT XII.

1. AD *David*, ſc. Prophetam ad Prophetam, medicum ad medicum, ſed ſanum ad ægrotum. Chryſoſt.

Iudicium, id eſt, quid ſeotias, vel quid iudicandum ſir.

3. *Emerat*, ſc. data dote, quod eſt velut emere, olim viti dotem dabant.

Filia, ſcilicet, erat minot natu,ſeu iunior quam Vrias, eius vxor.

4. *Parcens*, i. omittens. *Præparauit cibos*, Hebr. & 70. fecit eam, i. in cibum parauit. Sic Ioan, 13. cœna facta, i. parara.

5. *Filius mortis*, i. morte dignus,ſeu mortis reus, Chal. obligarus occiſioni.

6. *Pepercerit*, Chal. abſtinuetit.

8. *Vxores*, ſc. poterar, ſi vellet,ducere, & forte aliquam duxit.

In ſinu tuo, Chald. concubinas tuas, ſc. ſecundarias vxores, ſeu minus principales.

Multo maiora, Hebr. & Chald. ſicut iſta, & iſta, q. d. ſimilia, ſeu multa alia.

9. *Percuſſiſti*. i. curaſti occidendum.

14. *Blaſphemare*, ſcil. Deum, qui tam improbum Regem dedetit.

Verbum hoc, i.rem hanc.

15. *Deſperatus eſt*, pro, grauiter ægtotauit, vt eſt Hebr. Chald. & in 70.

16. *Seorſum*, Hebt. & Chald. pernoctauit,&c.

17. *Cogentes eum*, id additum ab Interprete. *Vt ſurgeret*, Hebr. Chald. & 70. vt erigerent eum.

18. *Septima*, ſcilicet, à natiuitate, vel ab ægritudine,

21. *Sermo*, i. tes.

22. *Donet eum*, Hebræus & Chaldæus & 70. miſereatur.

25. *Miſit*, ſcilicet, Dominus, vt nomen infanti imponeret.

Amabilis Domino, Hebr. Iedidiah, i. dilectus Domino.

26. *Expugnabat*, Hebr. Chal.& 70. cepit.

27. *Capienda*, Hebr. Cbal. & 70. capta. *Vrbs aquarum*,ſc.aquis multis cingebatur. Hanc vocauit ſupra Regiam, eſt autem alia à Rabbatb.

28. *Vaſtata*, Hebr. capta.

31. *Adducens*, Hebr.Chald.& 70. educens. *Serrauit*, i. ſerris ſecuit.

Carpenta,Hebt.trahas.Chal.& 70.tribulos.*Cultris*, Hebt.Chal. & 70. ſecuribus.

In typo, pro, in typum,ſeu fornacem, vel q. d. diuiſit eos, vt ſolent lateres recentes diuidi, 70. circumegit eos per aciem.Ita Complutenſis editio, quam ſumus in hoc opere ſecuti:Chal.lacerauit eos in platea.

CAPVT XIII.

1. SOrorem, ſcilicet, ex eadem matre, alia tamen à matte Ammonis.

2. *Virgo*, adeoque domi more vitginum contineretur.

6. *Quaſi ægrotare*, i. fingere ægtitudinem. *Sorbitiunculas*, Chald.& 70. placentas. Alij, lagana. *Cibum*, ſc.eas placentas, ſeu lagana.

10. *Conclaui*, pro, ſecretius cubiculum.

18. *Talari*, ſic 70. At Hebr. & Chald. polymita, ſeu diuerſorum colorum.

19. *Ibat ingrediens*, Hebr. Chald. & 70. eundo ibat.

20. *Contabeſcens*, Hebr. & Chald. deſolata, ſc. mœſta, 70. animo deficiens.

21. *Et noluit*, &c. Hæc vſque ad Erat ei, ex 70. ſumpta videntur.

25. *Benedixit*, id eſt, bene precatus eſt, ſcil. valedicens.

32. *Ore*, i. decreto, ſeu ſententia, ſcil. occidendus, Chald. corde,70. ita.

34. *Deuium*, Hebr. poſt montem.

CAPVT XIV.

2. THecuam, diſtare dicitur ab Ieruſalem nouem milliaribus ad Orientem. Sed vide Amos 1.

5. *Heu*, Heb. Chal.& 70. vere.

8. *Iubebo*, ſcilicet, ne cognati quærant filij tui mortem.

9. *Sit*, pro, erit, q. d. ſiquid accidet mali, in me,non in Regem cadet.

10. *Adduc*, quidam putant famulo alicui id dictum, cui tes commiſſa.

11. *Recordetur*, &c. q. d. decernat intetpoſito iuramento.

Vt non multiplicentur, quaſi dicat, prohibeantur omnes.

13. *Contra populum*, q. d. redundat id malum in totum populum.

14. *Dilabimur*, Hebr. Cbal. & 70. effuſæ. *Reuertuntur*, Hebr.Chal.& 70. colliguntur, ſeu congregantur. *Retractat*, i. ſententiam mutat. *Ne penitus pereat*, &c. Hebt. & 70. ne abiiciat à ſe abiectum, q.d ad ſe reuocet.

15. *Præſente populo*, Hebr.& Chal. quia terruit me populus, quaſi dicat, feci in gratiam populi, quem vidi ob eam rem mœſtum, 70. quia videbit me populus, quaſi dicat, præſente populo.

16. *Audiuit Rex, vt liberaret*, Hebr.Chal.& 70. Audiet Rex, vt liberaret, pro audiuit, vt liberet, quaſi dicat, cum me audierit in figura, quanto magis debet in re figutata?

17. *Dicat*, Hebr. & 70. dicet, quaſi dicat, orat, ſeu optat.

Sicut ſacrificium, quaſi dicat, ſit acceptum Domino, vel placationis ſit,id eſt, placetur exuli Abſaloni, Hebr. & Chald. ad requiem, 70. in ſacrificium.

Moueatur, ſc. à recto.

19. *Manus*, id eſt, opera. *Salutem*, Hebr. vitam.

Nec ad ſiniſtram, &c. quaſi dicat, rem ipſam attigiſti, nihil aberrans hinc aut illuc.

26. *Ponderabat*, ſc. qui vendere volebat, forte ad fœminarum ornatum. Pondus autem quidam referunt ad capillorum gtauitatem, alij ad pretium quo vendebatur.

Publico, Hebr. Chald.& 70. regio.

32. *Miſi ad te*, &c. quaſi dicat, cum ad me vocatus

vocatus non veniſſes, id cogitaui, vt cogerem te venire.

Memor eſt iniquitatis meæ, Hebr. Chal. & 70. eſt in me iniquitas.

33. *Adorauit*, &c. Hebr. Chald. & 70. adorauit eum ſuper faciem ſuam in terram, ſc. inclinatam, ſeu demiſſam.

CAPVT XV.

2. P*Orta*, ſc. regiæ, *Ex vna*, pro, ex tali.
6. *Solicitabat*, i. ſibi conciliabat, Hebr. & Chal. furabatur.

7. *Quadraginta*, ſcil. fere, Regni Dauid, vel ex quo Dauid in Regem vnctus. Quidam tamen legunt quatuor, ſcil. à tempore quo vidit faciem Dauid, vel quo in vrbem rediit.

8. *Sacrificabo*, Hebræus, Chaldæus, & 70. ſeruiam.

13. *Toto corde*, Hebr. Chal. & 70. corde inclinati Iſraelitæ ad Abſalom.

15. *Præceperit*, Hebr. & 70. elegerit. Chald. dixerit.

18. *Legiones*, Heb. Chal. & 70. omnes.

Cerethi, vide ſup, cap. 8 *Gethæi*, ſc. ad fidem conuerſi, vel Iudæi, qui cum eo ſemper fuerunt in Geth, vide 1. Regum 27. vbi indicatur fuiſſe Iudæos.

20. *Dominus faciet*, id ſumptum ex 70. Nam Hebræus, ſolum, tecum miſericordia, & veritas, ſub à me, vel à Deo erit, vel ſit, Chaldæus, & fac cum illis.

Veritatem, quaſi dicat, vere, & perfectè, vel pro, fidem, quam ſeruat Deus, remunerando opera bona ad quæ facienda ex miſericordia ſua gratiam dedit.

21. *Cedron*, ita dictus à loci obſcuritate, erat enim vmbroſus. *Cedron* enim Hebraice ſignificat nigrum, ſeu obſcurum.

24. *Depoſuerunt*, ſcil. loco idoneo. *Aſcendit*, fortè ad orandum prope Arcam, vel quaſi dicat, comitatus eſt eos.

Expletus, q. d. ſimul, ſeu vna.

27. *O videns*, q. d. ô Propheta, qui ſoles Deum conſulere, 70. vide tu, Chald. vides tu?

28. *Abſcondar*, Hebr. morabor, ſeu manebo.

30. *Operto*, ſc. more lugentium.

CAPVT XVI.

1. P*Alatharum*, i. caricarum.
4. *Oro vt*, Hebræus & 70. Adoro, id eſt, gratias ago.

7. *Vir ſanguinum*, id eſt homicida.

Vir Belial, id eſt, improbe.

8. *Vniuerſum ſanguinem*, i. pœnas pro vniuerſo ſanguine.

9. *Mortuus*, quaſi dicat, abiectiſſimus hic, ac viliſſimus, vt canis mortuus.

10. *Quid mihi*, &c. q. d. omittite me.

Præcepit, Hebræus Chaldæus, & 70. dixit, id eſt præcepit.

Fecerit, ſc. Semei.

11. *Filius Iemini*, i. de tribu Beniamin.

12. *Contra*, i. ex aduerſo, ſeu è regione.

14. *Refocillati ſunt*, i. requieuerunt. *Ibi*, i. loco, quo ſederant.

19. *Salue Rex*, Hebr. & 70. viuat Rex, Chald. proſperetur Rex.

17. *Gratia*, i. gratitudo, ſeu beneficium, Hebr. & 70. miſericordia, Chald benignitas.

19. *Sed & vt hoc inferam*, Hebræus, Chald. & 70. ſecundo, id eſt, præterea.

21. *Fœdaueris*, i. ei te odioſum reddideris fœdato thalamo, Hebr. abominationem feceris in patrem tuum, 70. confuderis, ſeu dehoneſtaueris, Chald. alienatus fueris à patre tuo. *Tecum manus eorum*, Heb. Chald. & 70. manus omnium qui tecum ſunt, i. te ſequuntur.

22. *Solario*, i. tecto, ſc. domus Regiæ.

Vniuerſo, hyperbole, quaſi dicat, ita, vt quiſque poſſet videre.

23. *Quaſi ſi quis*, &c. quaſi dicat, erat eius conſilium quaſi diuinum oraculum, ſcilicet, maximæ auctoritatis.

CAPVT XVII.

2. S*Olutis*, id eſt, remiſſis, ſeu debilibus. *Percutiam eum*, Hebr. & 70. terrebo eum, Chald. turbabo eum.

Deſolatum, i. deſertum, ab aliis, Hebr. Chald. & 70. ſolum.

3. *Vnus*, Hebr. & Chald. omnis. eſt autem ſenſus Heb. & cum redierit omnis vir (id quo tu quæris) omni populo erit pax

9. *Audiet*, &c. pro, quicunque id audierit, dicet.

12. *Operiemus*, Hebr. & Chald. caſtrametabimur contra, Chald. cademus ſuper.

13. *Calculus*, i. lapis.

14. *Omnes*, ſcil. qui aderant in conſilio.

Nutu, Hebr. Chald. & 70. præcepto.

Vtile, Hebr. & Chal. bonum.

17. *Rogel*, i. fullonis. *Ancilla*, ſc. ſpecie lauandi pannos. *Poterant*, pro, tutum erat.

18 *Veſtibulo*. Hebr. & 70. atrio.

19. *Mulier*, ſc. vxor viri illius. *Ptiſanas*, i. grana frumenti contuſi.

20. *Guſtata paululum aqua*, ſic etiam 70. at Heb. riuum aquarum, Chal. Iordanem.

21. *Fluuium*, ſc. Iordanem.

24 *Caſtra*, nomen loci, de quo Gen. 32.

25. *De Ieſraeli*, Hebr. Chald. & 70. Iſraelitæ. Vide 1. Paralip. 2. *vbi dicitur*, Iſmaelita, ſcilicet, habitatione, quod diu apud Iſmaelitas commoratus.

Abigail, ſcilicet, ex qua Amaſam ſuſcepit.

28. *Stratoria*, i. lectos, Chal. ſindones.

Tapetia, Hebr. ſcyphos, Chald. lagenas, 70. vt noſter.

Polentam, i. frumenti grana toſta.

Frixum cicer, Hebr. & Chal. *Polentam*, ſc. bis ponitur idem verbum, forte duplex erat, ſcil. tritici, & farris.

29. *Pingues vitulos*, 70. vitulos lactantes Hebr, & Chal. caſeos bouinos. *In deſerto*, i. ex itinere per deſertum.

CAPVT XVIII.

3. P*Ertinebit*, quaſi dicat, non magnopere curabunt.

Satis curabunt, i. magni facient.

Præſidio, ſcilicet, orationibus, & conſilio, 70. in auxilium noſtrum. Chaldæus ad orandum pro nobis.

6. *Saltu Ephraim*, ſcilicet, vbi Ephraim Iordane tranſmiſſo ſolebat pecora paſcere.

8. *Saltus*, Chal. fera ſyluæ.

11. *Cum terra*, id eſt, ita, vt in terram caderet.

Argenteos, ſc. ſiclos.

13. *Animam*, i. conſcientiam.

Audacter, Hebr. mendacium, Chald. falſitatem, 70. iniquum. *Ex aduerſo*, ſc. ſpectans tantum, nec me defendens.

14. *Corde*, i. loco cordis, ſc. pectore.

Quercu, Hebr. corde quercus, i. medio quercus, ſic Pſal. 45. Cor maris, pro medium maris.

18. *Titulum*, ſc. columnam, vel pyramidem, vel arcum triumphalem.

Filium, apparet, filios, de quibus ſupra, fuiſſe mortuos.

Vocauit, ſc. in ipſa columna inſcripſit. *Manus*, id eſt, opus, ſeu locus, Chald. locus.

19. *Iudicium*, i. vltionem, vel q. d. ius dixit. *De manu*, ſc. liberans.

21. *Chuſi*, ſc. Æthiopi, ſc. cuidam, q. d. cuidam ſeruo. Itaque poſtea in textu Hebræo vocatur ſeruus Regis. Forte etiam nomen eſt proprium.

22. *Quid impedit ſi*, Hebr. & Chald. quidquid ſit.

23. *Quid enim ſi cucurrero*, Hebr. & Chald. quidquid ſit, curram.

Compendij, Hebr. Chald. & 70. planitiei, ſeu planam.

24. *Portas*, ſc. vrbis.

25. *Bonus*, non eſt Hebr. nec hic, nec in verſu de eimoſexto.

Sed eſt ſenſus, ſi ſolus eſt, nuntius eſt.

28. *Salue Rex*, Heb. Chald. & 70. pax.

29. *Eſtne pax?* pro ſaluuſne eſt?

Seruus tuus ô Rex, Hebr. Chald. & 70. ſeruum Regis. &c.

31. *Iudicauit*, i. ſuo iudicio liberauit.

32. *Sicut puer*, i. ſicut filius tuus Abſalom.

33. *Cœnaculum portæ*. Cubiculum aliquod ſignificatur, vel domuncula ſupra vrbis portam.

Quis mihi tribuat, vt i. vtinam. *Moriar*, pro mortuus eſſem.

CAPVT XIX.

3. *Declinauit ingredi*, pro declinando, i. clam ingrediebatur, Hebr. & Chald. furatus eſt ingredi, ſeu ſeſe furatus eſt ingrediendo, q. d. furtim, ſeu clam ingrediebatur.

4. *Operuit*, ſc. more lugentium. *Caput ſuum*, Hebr. Chal. & 70. faciem ſuam.

5. *Domum*, forte eam quæ ſupra portam vrbis in quam ſe Dauid abdiderat vt fleret. *Confudiſti*, i. pudefeciſti.

7. *Alloquens ſatisfac*, Heb. loquere ad cor, i. blanda ſeu grata.

8. *Porta*, ſcil. vrbis.

9. *Certabat*, i. contendebat, ſc. volens reducere Dauid.

Fugit, &c. i. coactus eſt fugere ex Iudæa.

10. *Siletis*, i. ceſſatis.

11. *Quia dixerat*, pro, cum diceret.

12. *Os, & caro*, i. conſanguinei.

15. *Traduceret*, id eſt, Tranſeuntem comitaretur.

18. *Tranſierunt vada*, Hebr. & Chald. fecerunt tranſire ſcapham.

Iuſſionem, Heb. & voluntatem. *Tranſiſſet*, i. ſeparaſſet Rex ad tranſeundum.

20. *Ioſeph*, i. Iſrael.

22. *Satan*, id eſt, aduerſarium, quaſi dicat, aduerſarij.

24. *Filius Saul*, i. nepos, 70. filius Ionathan filij Saul.

Illotis, &c. coniungenda omnia cum, à die qua, &c.

Barba, Hebr. Chal. & 70. labro.

26. *Contempſit*, Hebr. & 70. decepit. Chal. doloſe egit contra.

27. *Sicut Angelus Dei*, q. d. potes facile rem totam cognoſcere.

31. *Vltra*, ſed non longe, vt ex ſequentibus patet. Et quidem Hebræis aliud videtur hic ſignificari.

32. *Caſtris*, nomen eſt proprium, Hebræus Machanaim.

Diues, Hebr. Chald. & 70. magnus.

33. *Requieſcas ſecurus*, Hebr. Chald. & 70. alam te mecum, i. apud me,

36. *Viciſſitudine*, id eſt, retributione, ſeu remuneratione.

37. *Chamaam*, 70. Chimaam filius meus.

39. *Benedixit*, i. bene precatus eſt.

41. *Furari*, ſc. clam nobis reducentes.

42. *Data ſunt*, ſcilicet à Rege, Hebr. Chald. & 70. dedit.

43. *Decem*, ſcil. Beniamin cum Iuda computabatur, reliquæ tribus decem, vel potius decem, pro multis.

Feciſti mihi iniuriam, ſic etiam 70. Hebr. & Chal. Spreuiſti me.

Et non mihi, &c. Hebræus videtur ſenſus eſſe. Nonne ego prior locutus ſum de reducendo rege?

CAPVT XX.

1. *Belial*, id eſt, improbus. *Iemineus*, id eſt, de tribu Beniamin.

Buccina, ſcil. vt ſedaret tumultum; & attentis loqueretur.

3. *In cuſtodiam*, ſcilicet, velut carcere clauſit.

Non eſt ingreſſus, ſcilicet, quia cum Abſalom rem habuerant.

In viduitate, i. velut viduæ.

5. *Placitum*, i. tempus.

6. *Domini tui*, pro, meos, ſcil. ſtipendiarios milites.

8. *Stricta ad menſuram habitus ſui*, Hebr. Veſtimenti ſui, id eſt, qua ſolebat veſtiri.

Vſque ad ilia, Hebræus, Chaldæus, & 70. ſuper lumbos.

Qui fabricatus, &c. Hebræus qui egredietur, & cadet, id eſt, qui facilè egredi poterat, & cadere, quaſi dicat, expeditus erat ad ictum.

9. *Salue*, Heb. num pax tu, pro, tibi, q. d. valeſne? vocat ſcriptura id rogare quæ ad pacem, i. de ſalute.

11. *Quidam viri*, Hebr. Chald. & 70. vir, id eſt, quidam.

14. *Omneſque viri*, ſcilicet, illorum locorum, per quæ tranſierat.

Electi, non eſt in Hebræo, Chaldæo, aut in 70. Sed Bermi nomen loci.

15. *Ciuitatem*, ſcilicet, Abela, cui vicina erat Bethmaaca.

19. *Quæ reſpondeo veritatem*, Hebr. pacifica. & fidelis, id eſt, verax, ſcilicet loquitur in perſona ciuitatis.

Matrem, 70. metropolim.

Præcipitas, Hebr. diſſipas.

26 *Sacerdotes Dauid*, Chal. Princeps Dauidi, id eſt apud Dauidem.

CAPVT XXI.

1. *Sanguinum*, i. homicidam.

2. *Zelo*, ſc. non ſecundum ſcientiam. Forte volebat adiicere terram eorum Iudæ.

3. *Veſtri*

Digitized by Google

3. *Veſtri piaculum* id eſt, quo expietur peccatum in vos commiſſum.

Benedicatis, i. bene precemini.

4. *Argento*, &c. q. d. nolumus nobis compenſari damnum argento, &c.

6. *Dentur nobis*, &c. moderatio eſt præcedentis petitionis. Dauid enim non poterat occidere familiam Ionatham ob iuramentum ei præſtitum, quanquam Hebr. non eſt illud, ne vnus quidem, &c. ſed ſolum delebimus, ſeu perdemus, ne extet in vllo termino Iſrael, vel (vt alij & Chald. vertunt) qui nos perderere ita voluit, vt non conſiſteremus in finibus Iſrael.

Domino, id eſt placandum Dominum. *Electi*, ſcil. in Regem.

8. *Michol*, ſcilicet adoptiuos. Naturales autem ſororis eius Merob, Chaldæus, filios Merob, quos educauerat Michol. Vide 1. Reg. 18. vbi Merob nupta dicitur Hadrieli. Forte Merob etiam Michol dicebatur.

9. *Hordei*, ſcilicet, quæ ſolet eſſe prima.

10. *Cilicium*, Hebræus, Chaldæus, & 70. ſaccum.

Subſtrauit, ſcilicet vt illic maneret per omnes illos dies, orans Deum, vt ſic placaretur.

Aqua, ſcilicet, ob cuius inopiam fames acciderat, itaque Deus ſe placatum oſtendit.

12. *Platea*, ſcilicet, prope quam murus, in quo ſuſpenſi.

14. *Latere*, nomen eſt loci, Hebr. Tſelah צלע.

16. *Arapha*, gigantis eſt nomen, q. d. de genere Gigantum.

Vncias, Hebr. Chald. & 70. ſiclos

Enſe, Chald. & 70. cingulo. Hebræus tantum eſt, nouo: itaque ſubintelligendum enſe, vel cingulo.

Deficiente, id eſt, viribus deſtituto.

17. *Lucernam*, id eſt, gloriam, ſeu, ſplendorem.

19. *A Deo datus*, Hebr. Helchanan. Saltus Hebr. Iahare,

Polymitarius, Hebræus Orgim, ſcilicet, cognomen erat, Chaldæus, ait hunc fuiſſe Dauid, filium Ieſſe textoris veli ſanctuarij.

19. *Goliath*, ſcilicet, alium ab illo, quem Dauid occiderat, niſi illud placet, quod Chaldæus, proxime.

21. *Blaſphemauit*, Hebræus, Chaldæus, & 70. probris affecit.

22. *In manu*, i. opera, ſeu manibus.

CAPVT XXII.

1. DOminus, petra, &c. vide explicationem Pſal. 17. vbi Not. vnum & eundem Pſalmum etiam Hebr. variare, nempe Spiritus ſanctus eundem ſenſum varie ſolet exprimere, vt etiam in euangeliis videre eſt. Quo minus mirandum, ſi editio 70. aut noſtra non per omnia Hebraicæ veritati reſpondeat, dum enim nihil veritati contrarium ſit, aut ſenſui repugnet, & eccleſia, & Deus boni conſulit.

3. *Iniquitate*, Hebr. rapina, Chald. raptoribus, 70. iniquo.

4. *Laudabilem*, i. laude dignum.

5. *Mortis*, pro mortales.

Belial, id eſt, improbi, ſeu improborum.

6. *Inferni*, id eſt, in inferorum, ſeu ſepulcrum trahentes. Alij, pro, funibus, dolores vertunt, Chald. caſtra improborum.

Praeuenerunt, id eſt, præoccupauerunt. Alij implicauerunt.

7. *Venit*, ſic Chald. Complut. veniet.

8. *Montium*, Hebr. Chald. & 70. cœli, ſeu cœlorum.

11. *Lapſus eſt*, Hebr. & 70. viſus eſt, ſeu apparuit.

16. *Effuſiones*, Chald. profunditates. *Maris*, pro, velut maris.

22. *A Deo*, ſc. deficiens.

23. *Indicia*, i. inſtituta.

26. *Robuſto*, i. perfecto.

27. *Peruerteris*, id eſt, velut peruerſe incedes, quaſi dicta, tractabis, vt eius peruerſitas mereur.

28. *Oculiſque tuis*, ſcilicet, aſpiciens, 70. oculos.

33. *Complanauit perfectam*, pro, expeditam reddidit & perfectam.

41. *Dediſti mihi dorſum*, id eſt, feciſti terga vertere, ſcil. fugere.

45. *Obedient*, ſc. poſtmodum.

50. *Confitebor*, i. laudabo, ſeu gratias agam.

CAPVT XXIII.

1. NOuiſſima, ſc. poſt omnes pſalmos.

Cui conſtitutum eſt de Chriſto, Hebr. Chal. & 70. qui vnctus eſt in Regem, ſeu conſtitutus, vt eſſet vnctus, id eſt, Rex.

3. *Dixit Deus*, ſcilicet, Spiritus ſanctus, de quo proxime.

Iſrael, i. quem colit Iſrael. *Dominator in timore Dei*, quaſi dicat, qui hominibus imperat, cum Dei timore imperet, Chald. Meſſias dominabitur in timore Dei.

4. *Sicut Oriente*, &c. ſcilicet, ſic erit Regnum meum.

5. *Nec tanta*, &c. q. d. indigna, cui Deus tanta præſtaret. *Voluntas*, ſc. firma eſt, vel ſita in Deo.

Ex ea, ſc. domo mea.

6. *Tolluntur*, i. tanguntur, ſed, ſc. abiiciuntur.

7. *Armabitur*, ſcil. prius, ne lædatur. *Succenſa*, ſcil. in die iudicij, quo iudicandum ſæculum, vt ait Chald.

8. *Ipſe eſt*, ſcil. qui ſequitur trium primus. *Quaſi teneriimus ligni vermiculus*, Hebr. Hadino Haheſui, ſcil. nomen eſt viri 70. Adino Aſonæus.

9. *Patrui eius*, Hebr. Dodo, nomen eſt proprium viri, 70. Dudi. *Ahohites*, id eſt, de familia Aboitarum.

Illuc, ſc. vbi erat Dauid.

10. *Obrigeſceret*, ſcilicet, contractione neruorum præ labore.

Cum gladio, ſc. ita poſt conflictum hærente, vt vix extrahi poſſet.

11. *Statione*. Alij: villa, ſc. pago, qui erat iuxta agrum, vbi hæc geſta.

12. *Eum*, ſc. populum.

13. *Tres*, ſc. alij. *Principes inter*, Hebr. Chald. & 70. inter principes.

14. *Præſidio*, i. loco munito.

16. *Libauit*, ſcil. effundens in terram. Hieron. 1. Par. 11. ait, ſacrificaſſe Deo gratias agentem, quod tam fortes viros dediſſet, indicat autem vino miſtam fuiſſe oblatam in ſacrificium.

17. *Sanguinem*, i. cum vitæ periculo allatam.

Et animarum periculum, explicatio præcedentis. Hebr. Chald. & 70. cum periculo animarum.

18. *De tribus*, ſcil. dictis.

20. *Leones*, id eſt, fortiſſimos viros, velut leones, Chald. magnates.

Ciſterna, id eſt, fouea,

Niuis, ſcilicet, quo tempore leones ſunt fortiſſimi.

21. *Virga*, id eſt, baculo.

23. *Inter tres*, ſc. poſteriores.

Ad tres, ſcilicet, priores.

A ſecreto, pro, nempe à ſecretis.

24. *Triginta*, ſc. qui ſequuntur. *Patrui eius*, Heb. Dodo, fortè nomen eſt proprium.

39. *Omnes*, ſc. computatis primis illis ſex.

CAPVT XXIV.

1. C*Ommouit*, ſc. permittendo. *Dicentem*, Hebr. & Chal. dicendo.

4. *Obtinuit*, i. præualuit, ſeu vicit.

6. *Dan ſylneſtria*, Hebr. & Chal. Dan Iahan.

9. *Octingenta*, &c. maior eſt numerus. 1. Paralipp. 21. Sed hic refertur is, quem Ioab Regi dixit, ſcilicet, minorem, ne ſuperbiret nimium, qui ex ſuperbia iuſſerat deſcriptionem illam fieri, ob quam eſt à Deo punitus, ipſe quidem populi diminutione, populus autem morte, ob alia peccata propria.

10. *Percuſſit*, i. reprehendit.

11. *Videntem*, ſcilicet, quid Deus vellet, quaſi dicat, prophetam.

Dauid, id eſt, Dauidis.

13. *Septem*, Vide 1. Par. 21.

14. *Incidam*, &c. videtur elegiſſe famem, aut peſtem.

15. *Conſtitutum*, ſcilicet, holocauſto veſpertino.

Miſertus eſt Dominus, Heb. & 70. pœnituit Dominum, Chald. rediit Dominus à malo, id eſt, deſtitit occidere.

Aream, ſc. ſitam in monte Moria, vbi Iſaac immolare pater voluit.

Areuna, erat is, vt quidam aiunt: Rex antequam Ieruſalem caperetur, poſtea Tributarius.

17. *Oues*, i. velut oues, q.d. innocentes.

14. *Quinquaginta*, ſc. pro loco areæ, nam pro tota area 600. vt eſt . Paral. 23. vel pro bobus 50. ſicli, pro area vero 600. aurei.

LIBER III.

Qui Hebræis, 1. Regum dicitur, quia de multis Regibus.

CAPVT I.

1. P*Lurimos*, ſcilicet, prope 70. annos, tot enim vixit.

2. *Stet coram*, i. miniſtret.

3. *Sunamitem*, ſcilicet, ex vrbe Sunem tribus Iſſacar. Vide 4. Reg. 4.

4 *Dormiebatque*, Hebr. & 70. fouebatque, id eſt, calefaciebat.

6. *Nec corripuit*, ſcil. nimis indulgens, ſic ſuprà lib. 2. cap. 13. etiam ſancti interdum negligentes, vel cauſam Miphiboſeth cap. 19. quam negligenter iudicauit? Hebr. non contriſtauit, ſc. noluit corripiendo contriſtare.

Ipſe, ſcil. vt Abſalom. *Secundus natu*, adeoque ad eum iure Regnum pertinere videbatur, ſed Deus voluit eſſe Salomonis, cuius voluntas ſummum eſt ius, vide infr. cap. 2.

7. *Sermo*, i. conſilio, q.d. rem tractabat.

Abiathar. Hoc reiecto, qui ex Heli, & Ithamar, datus eſt Pontificatus Sadoc, qui ex Phinees, & Eleazaro. Vide cap. 2.

21. *Peccatores*, i. miſeri, ſic Hiſpani, peccatorem me, i. miſerum me, vel q. d. reiiciemur, tanquam ſi grauiter peccauiſſemus.

33. *Mulam meam*, ſcilicet, id niſi Regi non licebat.

Gihon, ſcilicet fontem, alias Siloe dicitur, eius aqua perennis, qualis Dauid volebat Regnum eſſe Salomonis.

36. *Amen*, id eſt, ita ſit. *Sic loquatur*, quaſi dicat, confirmet id Deus, 70. confirmet verba, Chal. ſic velit.

39. *Olei*, ſcil. vnctionis.

40. *Inſonuit*, Hebr. ſcindebatur, i. videbatur ſcindi Chald. tremebat.

42. *Fortis*, Chald. timens peccata, q.d. bonus.

43. *Nequaquam*, &c. Hebr. Chald. & 70. profecto Dominus noſter, &c. Noſter ſenſum reddidit, quaſi dicat, non bona nuncio, vt putatis.

45. *Inſonuit*, ſic etiam 70. at Hebr. tumultuata eſt. Chald commota eſt.

47. *Benedixerunt*, i. bene precati ſunt.

Super, id eſt, plus quam. *Adorauit*, ſc. Deum, gratias agens.

50. *Altaris*, ſcilicet, quod Dauid extruxerat. Nam quod Moſes, adhuc erat in Gabaon. Vide 1. Paralip. 21.

CAPVT II.

2. T*Erra*, id eſt, hominum.

3. *Cuſtodias*, i. quod præcepit cuſtodiri.

Ceremonias, Hebr. decreta, ſeu ſtatuta.

Intelligas. Hebr. prudenter agas Chald. proſperes, ſeu proſpere agas.

4. *Vias ſuas*, q. d. mores ſuos.

5. *Belli*, id eſt, more belli, vel quaſi eſſet hoſtis in bello.

Baltheo, id eſt gladio alligato baltheo. *Calceamento*, quaſi dicat, ita vt mortui corruerint ad pedes eius.

6. *Pacifice*, i. impune, ſeu abſque punitione. *Inferos*, i. ſepulcrum.

9. *Innoxium*, i. impunitum. *Sanguine*, i. cæde.

16. *Confundas*, id eſt, pudefacias, ſcilicet, negando. Hebr. auertere facias, ſcilicet præ pudore, 70. auertas faciem tuam.

17. *Nec enim negare tibi quicquam poteſt*, Hebræus, & Chaldæus, non enim faciet auerti faciem tuam.

20. *Confundis*, Hebræus, & Chaldæus, auertas, ſeu auertere facias.

Fas eſt, vt. Addita hæc ab Interprete.

22. *Et Regnum*, quaſi dicat, hac via Regnum affectat.

23. *Addat*, ſc. ſi non illum interfecero. Iurandi modos apud Hebræos, q.d. male mihi faciat Dominus, niſi, &c.

24. *Domum*, i. familiam.

26. *Mortis*, morte dignus.

Domini Dei, Hebr. Adooai Iehoua, id eſt, Domini, Domini, ſed rectè vertit Ioterpres, Iehoua enim nomen proprium veri Dei.

Laborem, Hebr. & Chald. afflictionem. *Laborauit*, Hebr & Chald. afflictus eſt.

27. *Eiecit*, ita impletum quod Deus fuerat minatus Heli, 1. Reg. 2.

28. *Nuntius*, ſcilicet, de mente Adoniæ. Hebr. & Chald. venit fama ad Ioab, qui ſecutus fuerat Adoniam, quamquam Abſalonem ſecutus non fuerat.

Poſt Salomonem, ſic etiam, 70. At Hebr. & Chald. Abſalonem, vt dixi proxime.

31. *Sanguinem*, id eſt, culpam effuſi ſaoguinis.

33. *Pax*. i. proſperitas.

37. *Caput tuum*, i. te, q. d. occideris, vel tibi cauſa mortis eris.

42. *Teſtificatus ſum*, Hebr. iuraui, ſeu adiuraui, id eſt, te feci iurare.

Per Dominum, ſcilicet, iurans, vel cogens iurare.

45. *Benedictus*, ſcilicet, ſit vel erit à Domino.

Erit, Alij ſit.

CAPVT III.

1. DOnec, &c. quaſi dicat, adeo confirmatum Regnum, vt potuerit complere, vel vſque manſit illa in ciuitate Dauid donec, &c.

2. *Excelſis*, id eſt, locis editis, vel altaribus, ſcilicet, variis, quod vſque ad templi ædificationem videtur licuiſſe, certe permittebatur paſſim.

3. *Excepto*, Videtur reprehendi, vel ſenſus eſt. Id tamen Dauid, quamquam licitum, nunquam fecerat.

4. *Gabaon*, ciuitas in tribu Beniamio.

Maximum. Quidam putant fuiſſe altare æoeum, quod Moſes fecerat.

6. *In veritate*, id eſt, citra ſimulationem, ſeu ſincere.

Grandem, Hebr. Chald. & 70. grandem hanc.

Eſt, i. apparet.

7. *Egreſſum, & introitum*, q. d. quomodo debeam conuerſari, & populum regere.

9. *Docile*, Hebr. audiens, i. obediens, ſc. Deo, Chald. intelligens, 70. ſapiens.

12. *Nullus*, ſc. Regum Iſrael.

13. *Retro*, Hebr. & Chaldæuis, videturque coniungendum cum, dedi, pro, dabo.

14. *Precepta*, Hebræus, & Chaldæus, ſtatuta ſeu decreta.

Longos faciam, id non factum quia peccauit.

15. *Hieruſalem*, ſcilicet, vbi arca Domini: tabernaculum Moſis in Gabaon. *Fecit*, i. obtulit, ſeu ſacriſicauit.

20. *Intempeſta noctis ſilentio*, Hebr. Chald. & 70. media nocte.

22. *Mintiris*, Hebr. Chald. & 70. non.

25. *Diuidite*, ſcilicet, ô miniſtri, ſeu ſatellites.

28. *Iudicaſſet*, ſcilicet, cum eſſet duodecim annorom, ſecundum Hieronym. epiſtol. 131. id quod ego non puto. Regnauit enim annis 40. adeoque obiiſſet anno ætatis 52. at reliqoit filium annorum 41. vt dicitur 2. Parailp. 13. vt neceſſe fuerit, illom gignere anno ætatis 11. quod non eſt veriſimile.

CAPVT IV.

2. FIlius, id eſt, nepos, nam filius Achimaas filij Sadoc.

3. *Scribæ*, id eſt, ſecretarij. Vide Eſther. 3. *A commentariis*, hiſtoriographus.

4. *Abiathar*, ſcilicet, antequam eiiceretur, vel iſte alius eſt.

Sacerdotes, ſcil. vnus, præcipuus erat, alter velut vicarius vel ſuffraneus.

5. *Sacerdoſ*, i. princeps. Alij ſacerdotis.

8. *Ben*, alij, filius, ſic & in ſequent.

11. *Nephath Dor*, i. terminus Dor.

13. *Anoth Iair*, i. villas Iair. Vide Iud. 10. *Argob*, ſc. Trachonitide.

20. *Innumerabiles*, ſc. erant.

21. *A flumine*, &c. Alij à flumine (ſcil. Euphrate) vſque ad terram Philiſtim, & vſqoe ad terminum Ægypti.

22. *Cori*, Corus continet decem epha, epha vero tria ſata.

Simila, i. puriſſimæ farinæ.

23. *Paſcuales*, q. d. non ſaginati, ſed quales à paſcuis redeunt.

Bubalorum id eſt, Bouum ſylueſtrium.

24. *Flumen*, ſc. Euphratem.

25. *Sub vite*, q. d. etiam ruri libere agebant, nullum timentes hoſtem.

26. *Præſepia*, id eſt, equos in præſepiis. Num. 2. Paralip. 9. qoatuor millia, ſcilicet, in quolibet 10. equi.

27. *Nutriebantque*, &c. Hebr. Chald. & 70, Alebant dicti præfecti Regem Salomooem, & neceſſaria, &c.

28. *Iumentorum*. Alij mulorum, Cbald. equorum curſorum, 70. curruum.

29. *Latitudinem*, i. capacitatem.

Arenam, id eſt, arenæ locum, vel q. d. capiendi penè infinita.

31. *Ethan*, &c. erant hi celebratiſſimi illo tempore ſapientiæ nomine.

Ezraita, id Eſræ filio.

Filiis, iungendum cum duobus poſtremis, nam priores duo fratres (quanquam, 70. vertuot, filio) vide Pſal. 87. & 88.

32. *Parabolas*, id eſt, obſcuras ſeotentias, ſeu prouerbia.

24. *Audiebant*, ſc. fama.

CAPVT V.

1. MIſit, ſc. gratolatum.

3. *Tu ſcis*, &c. Hebr. Chald. & 70. tu noſti patrem meum, quod non potuerit ædificare, &c.

4. *Satan*, i. aduerſarius.

5. *Nomini*, i. in honorem.

9 *Domus mea*, ſc. quo alantur iſti, qui tibi inſeruient.

11. *Annos*, ſcilicet, quibus illius opera vſus.

13. *Elegitque*, Hebræus, tulitque nomine tributi.

Indictio, Hebr. & 70. tributum.

14. *Eſſent*, id eſt, manerent, ſcilicet ſingulis menſibus ſola decem millia operabantur, adeoque ſingula duobus menſibus qoieſcebant, deinde ad opus redibant.

15. *Itaque*, pro inſuper. *Portabant*, ſc. è montibus vſque ad locom, vbi poſſent curribus vti.

Latomorum, Hebræus, cædentium, ſcilicet, lapides.

16. *Et iis*, pro id eſt iis.

17. *Pretioſos*, id eſt, optimos.

Templi, Hebræus, Chaldæus, & 70. domus, ſcilicet, Dei.

18. *Giblij*, ex Giblo vrbe Phœniciæ.

CAPVT VI.

1. **Q***Vadringenteſimo*, &c. videntur omiſſi anni interregnorum, ſolumque computati anni Ducum, Iudicum, & Regum: ſolet quidem interdum ſcriptura in annorum, aut hominum catalogis quædam prætereire. Quidam tamen putant in cuiuſque Iudicis annis, intelligendos eſſe illos etiam qui ſine Iudice præceſſerunt. *Zio*, i. Aprili Chal. ſplendoris florum.

Secundus, ſcilicet, cuiuſque anni, non enim ſignificatur fuiſſe ſecundus quarti Salomonis.

Domino, id eſt, in honorem Domini.

2. *Triginta*, ſcil. vſque ad primum tabulatum, alioqui 120. Vide 2. Par. 3.

3. *Ante faciem*, ſc. ea latitudo erat coniuncta templi longitudini.

4. *Obliquas*, ſc. ex altera parte laxiores Chald. apertas intrinſecus (id eſt, laxiores) & forinſecus clauſas (id eſt, arctiores.

5. *Super*, id eſt, iuxta. *Oraculi*, ſc. ſancti ſanctorum, vocatur Hebr. Hæc pars Deuir. i. oraculum, à Dauar, i. loqui; inde enim Deus reſponſa dabat: altera vero Hechal quaſi palatium, ſeu regia, quam noſter vertit, Templum. *Latera*. Hebr. thalamus, ſcilicet, deambulatoria, ſeu cubicula, Chald. appendices.

6. *Forinſecus*, ſcilicet, ſuper prominentiam parietis: reducebatur enim murus introrſum, ita vt ſuperior pars arctior eſſet, laxior, inferior, cingebatque prominentia murum, vt trabes ſuperponerentur.

Hærerent, ſcilicet, per foramina, vt fit, ſed niterentur ipſa prominentia parietis.

7. *Perfectis*, id eſt, integris.

Ferramentum, ſcilicet, dolans lapides aut ligni.

8 *Lateris medij*, &c. quaſi dicat, ad latus dextri muri, ſcilicet, Meridionalis templi erat oſtium. Chald. porta appendicis inferioris aperta erat in latere domus dextro, &c.

10. *Super omnem*, Hebr. ſuper tota, vel cum tota Chald. vltra totam, 70. per totam, ſcilicet cingebat id tabulatum totum vndique tectum vt ſolet in tectis planis, ne quis cadat.

Operuit, ſcil. ſuprema tecti ſuperficies, ſeu planities cedrina erat.

16. *Viginti*, ſc. tot ſumpſit ex eo longitudinis totius ad ſancta ſanctorum, vel ſignificatur tantam, vt inf. dicetur, fuiſſe parietum altitudinem, tectamque cedrinis tabulis.

In ſanctum, &c. id eſt, vt eſſet ſanctum ſanctorum.

17. *Templum*, ſcil. pars illa, quæ dicitur ſanctum, & Hechal, habebat 40. cubitos longitudinis.

Pro foribus oraculi. ante oraculum, ſc. ſanctum ſanctorum.

18. *In medio domus*, i. intra domum, vt ſtatim explicatur.

19. *Cælaturas*, ſcil. florum, & fructuum.

20. *Altitudinis*, ſcilicet, reliqui decem cubiti (nam erant triginta, vt ſupra dictum eſt) erant ſecundum Hebræos veſtiti lapillis pretioſis. Latini dicunt, viginti cubitos intelligi eſſe altitudinis parietis diuidentis ſancta ſanctorum à reliqua parte templi, fuiſſe enim reliquum ſpatium, ſc. decem cubitorum vacuum. Quidam tamen putant oraculum ſolum habuiſſe viginti cubitorum altitudinem, reliquum vero templum triginta. Vide verſ. 20. huius cap. *Altare*, ſcil. thymiamatis.

Cedro, 70. auro, Chaldæus, tabulis cedrinis.

22. *Oraculi*, id eſt, quod ante oſtium oraculi, ſcilicet, ibi erat altare thymiamathis, non intra, vt quidam putant.

24. *Summitate*, id extremitate.

27. *Contingebant*, tegebantque Arcam & propitiatorium & Cherubim à Moyſe facta, quæ in medio erant.

29. *Et throno*, id non eſt Hebr. nec Chald. nec in 70.

Prominentes de pariete, & egredientes, Hebr. Chald. & 70. intrinſecus, & extrinſecus. Vide ſequent. annot.

30. *Intrinſecus, & extrinſecus*, i. in oraculo, & extra, ſc. in Deuir, & Hechal.

21. *Angelorum quinque*, ſcil. in modum columnæ quinquangulæ.

32. *Oſtia*, id eſt, fores, ſeu valuas, ſic ſuprà & infrà.

Anaglypha, id eſt, cælaturas.

34. *Duplex*, ſcil. duarum partium coniunctarum, & flexibilium.

35. *Quadro*, id eſt, perfecto.

36. *Interius*, ſcilicet, ſacerdotum, in cuius medio templum erat, ſecundum quoſdam. Alij enim putant atria fuiſſe ante porticum templi, non circa templum.

Tribus, ſcilicet, diſtinctis variis coloribus, & artificio vel potius tres dicit, quia cum altitudo parietis trium eſſet cubitorum, quiſque ordo, vnius erat cubiti.

Lignorum, ſcil. ſuper lapides, vel à parte muri interiori.

37. *Quarto*, ſcilicet, regni ſui.

Zio, i. Aprili. vide ſupra.

38. *Bul*, i. Octobri. Septem, ſcil. & menſibus 6. qui hic tacentur.

CAPVT VII.

1. **Æ***Dificauit*, ſcil. poſt ædificatum templum. Vide cap. 9.

2. *Saltus Libani* ſic dicta, quòd Libanum referret amœnitate, vel quia ex cedris Libani. erat autem prope Ieruſalem, Chaldæus refrigerij Regnum.

Et quatuor deambulacra inter columnas cedrinas, Hebr. Chald. & 70. ſuper quatuor ordines columnarum cedrinarum.

Ligna quippe, &c. Hebr. & trabes cedrinæ erant ſuper columnas, Chald. & coronæ cedrinæ erant ſuper columnas.

3. *Cameram*, i. ſuperiorem domus partem, vbi tres erant ordines columnarum.

6. *Epiſtylia*, i. capitella Hebr. trabes.

7. *Solij*, ſc. vbi iudicabat in Ieruſalem.

9. *Matus*, ſc. in quo populus orabat, & quo pars illa exterior reſpiciebat.

10. *Decem*, ſiue octo, ſcilicet, alij decem erant, alij octo.

11. *Similiterque de cedro*, id eſt, idemque tabulæ cedrinæ, 70. & cedri Chald. & obduxit tabulis cedrinis.

12. *Rotundum*, id eſt, in circuitu, de atrio populi loquitur, vt ſuprà vel domus ſuæ vtrobique.

Interiori, ſcil. ſacerdotum, q. d. ſimile opus erat lapide, & cedro.

Domus

Domus,i.templi.

15.Vtramque,pro,vnamquamque,q.d.cuiuſque circumferentia erat 12.cubitorum.

17.*Verſuum*,i.gyrorum ſeu zonarum.

18.*Ordines*,iunge cum,malogranatorum.

19. *Quatuor cubitorum*, i.ex quiuque, quatuor habebant lilia,vnum malogranata.

20.*Alia*,quidam eadem intelligunt, de quibus ſup.Alij diuerſa: fuiſſe enim Capitella tria in quaque columna. Vide 4.Reg.vlt.vbi harum columnarum capitella quædam dicuntur fuiſſe altitudine cubitorum trium.

Secundi,ſc.& primi,q.d.vtriuſque.

21.*Iachin*,i.confirmat,ſcil. Deus, q.d.feruet domum hanc.

Secundam, ſc.finiſtram. *Booz*,i.fortitudo, ſeu vigor,q.d.vigeat ſemper.

23. *Reſticula*,ſcilicet,in modum funis, Chald. filum.

24.*Sculptura*,Chal.figura ouorum.

Decem cubitis, ſc. in vnoquoque cubito decem erant ſculpturæ, adeoque trecentæ. Apparet ſculpturas per interualla poſitas,ſc. decem locis in circuitu.

Striatarum,q.d.excauatarum,Chald.figuræ ouorum fuſilium.

26. *Lateris*,i. Conchæ, quam ſupra,mare vocauit.

Trium vnciarum, Heb.palmi.ſc. quatuor digitorum.

Repandi,i.recurui.

27. *Baſes*, ſcilicet, ſupponendas decem conchis.

28.*Sculptura*, &c.explicat quid dixerit intertaſile.

Iuncturas,ſcilicet, tabulatum æneorum quibus baſes conſtabant quas iuncturas, inſ. vocat plectas.

30.*Partes*,ſc.cuiuſque baſis.

Humeruli, id eſt, fulcra, ſeu ſuſtentacula,ſcil. luterum.

31.*Luteris*,i.luterem excipiens. *Capitis*,ſc.baſis vide ver.35.

Vnus.dimidius n.de quo inſ.cœlaturis tegebatur,vt ait Ioſephus.

Cubitum, & dimidium, ſcil. Altitudinis. Vide ver.

Columnarum,videntur mihi baſes ſignificari.

36.*Tabulatis*,i.ſpatiis.

38.*Luteres*,i.conchas,ſc.ad lauandum λούω lauo, inde λουτήρ.

39.*Mare autem*.Not.quod ingredienti occurrebat prius mare,ex quo lauabantur ſacerdotes,deinde conchæ,ex quibus abluebantur victimæ.

40.*Sentras & amulas*.Heb & Chal.ſcopas & pelues.70.calefactoria,& phialas eſt autem ſcutra vas rotundum,vnde ſcutella dicta. Amula vero ſecundum quoſdam,vas ad vini libamina.

41.*Columnarum duas*,Heb.& Chal.columnarum duarum,ſed eodem recidit vtrumque.

47.*Pondus*,ſc.exploratum.

48. *Aureum*,ſc.opertum aureis laminis : nam ex cedro erat altare id ſc.thymiamatis.Quidam tamen putant altare de quo hic agitur, aliud eſſe ab eo,de quo ſup.c.6.

CAPVT VIII.

2.Ethanim, i. Septembri. ſic dicitur ob fruges, quibus vita fortificatur : ethanim enim fortes dicitur & alibi Tiſri, Chal.quem veteres vocabant menſem primum. Not. quod etſi templum nondum erat omnino perfectum,vt dictum eſt ſup. c.6. voluiſſe Salomonem dedicare ſeptimo menſe quod in eo ob feſta præcipua ſoleret populus ad templum confluere.

4. *Portauerunt*, ſcilicet, in ſancta ſanctorum.

Tabernaculum,ſc.quod Moſes fecerat, vt ait Ioſeph 8.Antiq.ego tamen non video, cur non poſſit intelligi illud quod fecerat Dauid de quo 1. Par. 15.*Sacerdotes*,hi arcam.

Leuitæ,hi reliqua vaſa.

7.*Protegebant*,i.tegebant.

8. *Vltra*,q.d. præter extrema nihil eorum apparebat, ſc. erant immiſſi per minora arcæ latera, ſeu ſecundum latitudinem,adeoque recti tendebantur in frontem oraculi.

9. *Aliud*,ſcilicet,ex tota lege. Vide 2. Par.5.& Heb.9.

10. *Sanctuario*, i. ſancto ſanctorum. *Dixit*, ſcil. Leu.16.

13.*Firmiſſimum*,i.ſtabile,ſc.non amplius mutandum,vt ſolebat,Heb.Chal.& 70.paratum.*Sempiternum*,i.tempus longiſſimum.

14.*Benedixit*,i.bene precatus eſt.

Manibus eius, alij, manu ſua, Chal.voluntate ſua.

16.*Elegi*,i.vſque ad hoc tempus. *Eſſet nomen*, i. inuocaretur, ſeu diceretur de nomine meo, ſc.domus Dei.ſic inf.

22. *Stetit*, ſcilicet, compoſuit ſe in atrio populi,flexis genibus.vide infra *Altare*, ſcil. holocauſti.

24. *Manibus*, i.opera, ſeu potentia vide ſup. num.14.

25.*Coram me*,ſc.facientes quæ iubeo.

27. *Super terram*, q. d. tam paruo huius templi loco?

Cæli calorum.q.d.ſupremi cæli.

28. *Hymnum*, i.laudem. Alij clamorem, præconium,votum.

29. *Oculi tui*, q. d. prouidentia ſingularis, & fauor.

Erit nomen meum,i.colar,& inuocabor.

31.*Si peccauerit*,&c.Heb.Chal. & 70.ſenſus eſt, cum quis proximo aliquid debuerit, ob quod ab illo cogatur iurare & ad iurandum venerit ad locum iſtum,&c.

Iuramentum,ſc.faciendum.

32.*Iuſtificans*,i.oſtendens eſſe iuſtum,vel abſoluens iuſtam cauſam habentem.

33. *Peccaturus eſt*, Hebr & Chald. peccauerit. *Agentes pœnitentiam*,Hebr.Chald. & 70.conuerſi ad te.

Confitentes, &c. i. te laudantes, ſeu tibi gratias agentes.

Venerint, ſcil. qui domi relicti fuerant, aliis in bellum profectis.vel venerint, ſcil. corde huc conuerſi,vel poſt fugam reuerſi.

35.*Pœnitentiam egerint*,Hebr.Chald.& 70.confeſſi fuerint.

36.*Et populi*,pro,i populi.

37.*Corruptus aer*,alij,ariditas vel ventus vrens, 70.incendium,Chal.vt noſter.

Ærugo vitium eſt ſpicarum. *Rubigo*, Hebr. & Chal.bruchus.

38.*Deuotatio,& imprecatio*,id eſt,votum,& oratio.

In domo,i.ad domum,ſc.conuerſus.

39. *Repropitiaberis*,Hebr.& Chald.parces. ſic & inf.

42. *In hoc loco*, ſcilicet, in atrio alienigenarum conuerſus huc. erat enim poſt atrium populi,

li,ſcilicet, fidelis,aliud atrium infidelium.

43.*Timere*,Heb.Chal.& 70.timeant te.

44.*Contra*,i.verſus ſic inſ.

45. *Facies iudicium*, i. vlciſcetis iniurias, ſic inſ.

47. *Egerint pœnitentiam in corde ſuo*, Hebr. & Chal.redierint ad cor ſuum 70. conuerterint corda ſua.

40. *Contra viam*,pro conuerſi ad viam.

56.*Cecidit*,i fuit irritus.*Bonis*, ſc.ſermonibus,q. d.promiſſionibus.

57.*Proiiciens*,Heb.deſerens,Chal. elongans,70. auertens.

58.*Et cuſtodiamus*,pro,i.cuſtodiamus.

Ceremonias,Heb.ſtatuta.

59.*Appropinquantes*, id eſt, grati,ſeu impetrantes.

Faciat iudicium,i.in cauſis faueat.

60.*Vltra*,i.aliis.

61.*Noſtrum*,ſic etiam 70.at Hebr. & Chald.veſtrum iuxta quam lectionem legendum etiam,ambuleris,& cuſtodiatis.

Cum Domino,i.coram Domino,vel iuxta voluntatem Domini.

64.*Sanctificauit*, i. curauit ſanctificandum per Pontificem, vt poſſent tot hoſtiæ immolari.

Medium,ſc.pauimentum.

Ante domum,ſc.inter templum, & altare holocauſtorum.

Æreum, erat quidem lapidum, ſed ære veſtitum.

65. *Emath*, quæ poſtea Antiochia dicta ſecundum quoſdam. *Riuum*, ſcil. Rhinocoluram vide Gen.15.

Quatuordecim, ſc ſeptem ob dedicationem, & ſeptem ob feſtum tabernaculorum.

66.*Octauo*,ſcil. poſt 7.dies poſteriores profecti, ſc.die ſequenti,quæ erat 23.menſis.nam feſtum tabernaculorum incipiebat 15. Quidam tamen intelligunt profectos eodem die octauo,quo fuerant à Salomone dimiſſi,ſed repugnat c 7.2.Par.

CAPVT IX.

3. NOmen meum,i.nominis mei cultum,& inuocationem.

4 *Simplicitate*,Heb.perfectione. Chald.veritate 70.ſanctitate.*Æquitate*,Heb.Chald.& 70.rectitudine.

Legitima,Heb.ſtatuta,ſeu decreta.

5.*De genere tuo*,Heb.Chal.& 70.tibi.

6.*Ceremonias*,Heb.ſtatuta.

7.*Prouerbium*,Heb.& Chald.parabolam 70.exterminationem,ſeu perditionem.

8. *Erit in exemplum*, ſic etiam 70.at Chald. diruetur,Heb.ſubintelligitur aliquid ſimile.

10.*Poſtquam*,Heb.Chal & 70 quibus.

11.*Opus habuerat*,ſic etiam Chal.at Hebr.& 70. voluerat.

13.*Chabul*,i.lutoſam,ſeu arenoſam, ſcilicet, ſterilem.

14.*Miſit*,pro miſerat,ſc.antequam acciperet vrbes illas.

15.*Summa*,expenſarum.Heb.res tributi.coniungendum autem quod hic dicitur cum vniuerſum populum,&c.q.d.ab eo populo exegit tributum ad ædificia.

Mello, locus erat, ſecundum quoſdam, ad conſultandum de rebus publicis constructis. Vide ſup. lib.2.c.5.n.9.

16.*Aſcendit*,pro,aſcenderat.*In dotem*, Hebr.pro munere,Chald.dono.

18.*Palmiram*.Heb.Chal.& 70.Tadmon.

19. *Vicos*,Hebr.Chald.& 70 ciuitates. *Et erant abſque muro*.Heb.& Chal.theſaurorum,70.munitas muniuit,id additum ab Interprete. *Curruum*,i. vbi falcati currus aſſeruabantur.

Equitum,i.vbi equites præſidiarij alebantur. *Libano*,vel monte, vel loco,vbi domus ſaltus Libani, de qua ſup.

21. *Tributarios*, ſcil.ad ſoluendum expenſas, de quibus ſup.vel laborandum in ædificiis.

22.*Seruire* Hebr.Chal.& 70.ſeruum,q.d.nullum voluit facere opera ſeruilia. *Equorum*,Heb.& Chal. equitum.

23.*Opera*,ſc.cum ædificabatur.

Prapoſiti, ſcil. præcipui,nam minus principales multo plures.

28. *Ophir*. Hodie dicitur Peru. vel eſt Angola. vnde Luſitanis multum auri Hier. epiſt.140.locum putat eſſe in India. Quidam Malacam credunt alij inſulam prope Malacam, quæ hodie Zamatra vocatur.

CAPVT X.

1. SABA, per ש ſein, ſc. ea. quæ in Arabia. nam quæ in Æthiopia per ס ſin,vide Pſalm.71.vbi pro Arabum & Saba Hebr. שבא וסבא Sceba, & Seba.

In nomine Domini,i.de iis,quæ faciebat Domini ope.

Tentare,i.facere periculum eius ſapientiæ.

Ænigmatibus,i. difficilibus quæſtionibus.

2.*Infinitum*.Heb.Chal.& 70.multum.

5.*Et holocauſta*,&c.ſic etiam Chald.& 70. Quidam vertunt Hebræa ſic. & aſcenſum, quo aſcendebat in domum Domini.

Non habebat vltra ſpiritum, i. erat diu extra ſe præ ſtupore.

9. *Iudicium & iuſtitiam*, id eſt, iudicium iuſtum.

11. *Thyina*, quidam coralia vertunt. alij, Hebenum, alij, lignum Braſilicum, Chald. coraliorum.

12. *Fulcra*, ſcilicet, graduum,quibus aſcendebatur.

15. *Viri*,qui ſuper vectigalia, & negociatores, Hebr. mercatores aromatarij, Chald. artifices,& mercatores 70 tributarij, & mercatores.

Vniuerſique ſcruta vendentes, q. d. merciarie(vt vulgo dicitur)ſeu aromata, reſque ſimiles, quamquam, Hebr Chald.& 70.non aliud habent, quam quod proximè diximus ſup.ad num. 15. *Terra*, ſc. Iſraelitic.

16.*Scuta*,70.lanceas. *Auri ſiclos*, 2.Par.9.aureos vertit, aut ergo hic ſicli auri pro aureis poſiti, aut illic aurei,pro, auri ſiclis. Quidam vtrobique aureos verterunt,alij minus.

In laminas ſcuti vnius,Heb.& Chald. in ſingula ſcuta.

17.*Peltas*,genus eſt ſcuti.*Trecenta*.Hebr.Chald. & 70 tres.

Mina, alij, libræ, ſed idem eſt.eſt autem quibuſdam libra,ſeu mina auri,centum aurei.

18. *Fuluo*, ſcil.ſplendenti,ſeu puro,70.probato, Chal.bono.alij,obrizo.

19. *Manus*,i.fulcra, ſc. quibus ſedens ſolet brachiis niti,Chal.ſuſtentacula.*Stabant*,ſc.fulcra dicta ſuſtinentes.

Argentum,ſc in vſu,ſeu miniſterio,nempe ex eo vaſa fiebant ad regis vſum. cap.1 tan. at. Nec 70. quia non.

22.*Claſſis*

22.*Claſſis*,Heb.& 70.nauis Tharſis.Chald.nauis Africana.

Ibat in Tharſis,i.mare,vel inſulam aliquam, aut locum,eo nomine quidam putant Sophalam eſſe, vnde Luſitanis aurum plurimum, Hebr. veniebat nauis Tharſis. Chald. veniebat nauis Africana,70. veniebar nauis ex Tharſis.

26.*Muneras*,Heb.Chal.& 70.curruum.*Et cum Rege*,Chal.præter eos,qui erant cum Rege.

28.*De Coa*.Alii,telam byſſinam vertunt.

29. *Argenti*,ſcilicet,empta. *Et equus*,pro, Nam equus.

Venundabant,Heb.Chald.& 70.obtinebant,ſcil. opera mercatorum Salomonis, quibus Rex Pharao permittebat ex Ægypto equos educere.

CAPVT XI.

2. NOn ingrediemini,&c.Chal. non miſcebimini cum illis,nec illæ vobiſcum.

Ad veſtras, Hebr.& 70. ad vos.*Certiſſimè enim*, Heb.certè.ſeu.ſiquidem.

3.*Concubinæ*,i.vxores minus principales. *Mulieres*,Heb.vxoreseius.

Cum Domino,pro,coram Domino.

5. *Aſtarten deam*,ſic etiam 70.at Heb.Haſtoreth Chald. Haſtoreth errorem, Quidam Lunam putant,quam alibi ſcriptura,reginam cæli vocat.*Molech*,Heb.Chald.& 70. Milchom. Idolum,Hebr.& Chal.abominationem.

6. *Quod non placuerat*, Hebr. Chald.& 70.malum.

9.*Secundo*,Heb.Chal.& 70.bis.

13. *Vnam*. Not. quod tribus Iuda,& Beniamin pro vna reputantur, quia coniunctæ ſeo permiſtæ erant.

15.*Interfecti*,ſc.Iudæ in bello.

23. *Fugerat*,ſcilicet, videns inclinatam ſuorum aciem.

24. *Latronum*,Hebr.Chald.& 70.exercitus. *Eos*, ſcil.milites Adarezer, q.d. cum Dauid victor euaſiſſet.

25. *Et hoc eſt*, pro, & hoc præter, vt indicant Heb.& Chald.q d. acceſſit id ad malum,ſeu perſecutionem Adad.

Regnauitque,ſc.Razon. *Syria*,70. Adom, ſecundum quos illud, regnauit, ad Adad referendum.

26.*Ephrateus*,i.de tribu Ephraim.

27. *Quia Salomon*,&c.videtur cauſa fuiſſe, quod Hieroboam reprehenderit Salomonis opus,vel potius, quod cum operi illi eſſet præfectos, & Propheta ei prædixiſſet quæ ſequuntur, Salomon id reſcierit,eoque voluerit occidere.

Mello,70.arcem,Chal.aggerem. vide ſup.cap.9. num.15.

Coæquauit voraginem, Chald.occluſit rupturam, 70. concluſit ſeptem, Hebr.clauſit diruptionem,ſc. partem nondum munitam.

29. *Silonites*, i. ex Silo, vbi diu fuit tabernaculum.

33.*Iuſtitiam coram me*,Heb.quod rectum in oculis meis.

36.*Lucerna*,i.regius ſplendor.

38 *Fidelem*,i.firmam.

40.*Voluit ergo*, apparet reſciuiſſe quod fecerat Abias.

41.*Verborum* i.de rebus geſtis. Non extat is liber.

43.*Cum patribus*,i.vt patres.

CAPVT XII.

1. MIſeruntque,&c.q.d.miſerant enim,& vocauerant Ieroboam.

4.*Duriſſimum*,ſc.magna tributa.

10.*Groſſior*,q.d.multo ſum maior potentia. *Scorpionibus*,i.virgis aculeatis. Quidam vertunt,ſpinis. Vox quid. in Hebræa ſcorpiones,& ſpinas.

15.*Auerſatus fuerat*,i.a bono conſilio diuerterat.

Suſcitaret,Heb.Chal & 70.firmaret.

17.*Pars*,q.d. quid ex eo ſperemus ? ſeu quid ad nos pertinet?

Vide domum,i.domui prouide.

18. *Miſit*, ſc. ad reducendum populum qui à ſe defecerat.

20.*Tribu Iuda*,ſc.cum tribu Beniamin,vt ſtatim dicitur.

21. *Domum Iuda*, i.familiam Iuda. 70. ſynagogam Iuda.

22.*Virum Dei*, pro, Dei ſeruum, ſeu Prophetam.

23.*Reliquos*,intellige Leuitas, vel aliquos etiam ex Iſrael ſecuros Roboam.

2ſ4. *Vir*, id eſt, quiſque. *Verbum hoc*, ideſt, res hæc.

25. *Ædificauit*, ſcilicet, ornando ſeu fortificando.

30. *Verbum hoc*, i.res hæc.*Peccatum*,ſc. Idololatriæ.

31.*De extremis*,i.de infimis, Chald. &70.partem quaodam.

31.*Solemnem*,ſc.taberoaculorum.

Aſcendens altare, Chald.obtulit ſuper altare. ſic inf.

Similiter fecit,ſc.ſolemnitatem, vel quod ſequitur,ſc.vt immolaret.

33.*Quam*, ſc.diem ſolemnem, 70.in ſolemnitate quam.

Finxerat, id eſt,inſtituerat,ſcilicet, vt ſolemnis eſſet.

CAPVT XIII.

1. IN *ſermone*,i.mandato.*Super*,i.iuxta.

Thus iacente,Heb.ad adolendum,ſeu ſuffiendum,70.ad ſacrificandum.

2. *Et oſſa*, explicatio præcedentis. Vide 4. Reg.23.

6.*Faciem Domini*,i.Dominum.

Reuerſa eſt,id eſt,ſic reſtituta,vt poſſet ad ſe retrahere.

11.*Prophetes*,ſc.falſus,Chald. Propheta mendax nomine Michal.

Venerunt,&c.Heb.& Chal.venit filius ſuos, & narrauit,70.vt noſter Interpres.

18.*Similis tui*,Heb.Chal.& 70.ſicut tu.

23.*Suum Propheta*,Heb.& Chal.&70.ipſi Prophetæ.

29.*Propheta ſenis*,pro ſuam.

33.*Verba*,i.geſta.*Nouiſſimis*, i. extremis,ſc.infimis,Chal.& 70.parte.

Implebat manum ſuam, pro, eius.implere autem manum, pro conſecrare: offerebat enim aliquid Deo quicunque in ſacerdotem conſecrabatur, poteſt etiam,ſuam,proprie accipi;vt ſenſus ſit, conſecrabatur in ſacerdotem, Chald. offerebat munus ſuum.

CAPVT

CAPVT XIV.

3. C*Ruſtulam*,Chal.& 70.placentas.
6.*Miſſus*,ſc.à Deo. *Durus*,i.dura nunciaturus.

9.*Omnes*,ſc.duces, ſeu Principes Iſrael. *Corpus*, i.tergum.

10.*Mingentem ad parietem*,i.canem,vt maſculum grandiorem,Chal.cognitione præditum.*Clauſum*,ſc.loco tuto.

Nouiſſimum,Heb.Chald.& 70.derelictum. *Reliquias*,i.reliquos.ſc.poſteros. *Ad puram*, q.d.ita vt nihil relinquatur, niſi locus mundus, omni re vacuus.

13. *Quia inuentus*, &c. q. d. quia ei ſoli placuit Deo in hac parte parcere.

14. *In hac die*,q.d domum,quæ nunc eſt, Chald. eum qui viuit hodie.

Et in hoc tempore, Chald. & qui gignetur ex nunc & vltra, quaſi dicat, non ſolum qui nunc viuunt,ſed etiam poſteros.

Sicut mouetur, &c. quaſi dicat, aſſidue. *Flumen*, ſc.Euphratem.

16.*Tradet*,ſc.in deſolationem.

17.*Therſa*,ſc.vbi tunc puer ægrotabat dicitur ea fuiſſe Regia ante Samariam conditam. *Domus*,forte erat prope vrbis portam.

19.*Verborum dierum*,i.annalium.

21. *Poneret nomen*, ſcil.vt vocaretur Dei locus, ibique ipſe coleretur.

Ex omnibus,i.præ omnibus. *Ammanitis*,i.de populo Hamon, adeoque infidelis, Chald. de filiis Hamon.

22.*Super omnibus*,Chal.magis quam omnia.

23.*Aras*,Heb.Chal.& 70.excelſa.

24.*Effœminati*,i.ſcorta maſcula. *Attriuit*,Hebr. & Chal.eiecit 70.abſtulit.

27.*Scutariorum*,Heb.& Chal. curſorum,70.præcurſorum ſic & inf.

CAPVT XV.

1. R*Egnauit*,i.cœpit regnare.
2.*Abeſſalon*.2.Par.13.dicitur Abſalon.

3.*Cum Domino*,i.coram Domino,Chal in timore Domini.

4.*Lucernam*,q.d.filium Regem.

Statueret,i.ſtabiliret, ſc.in priſtino ſtatu Regem Iuda.

5.*Sermone*,i. negotio,ſcil.cæde peccauit quidem etiam in aliis, ſed id grauiſſimum fuit, & plenum nequitia.

6.*Eius*,ſc.Roboam.

10.*Matris*,i.auiæ apud quam velut matrem fuerat educatus. Sic proximè dicitur Dauid pater. Vide ſup. Num.2. vbi hæc dicitur mater Abiæ patris Aſæ.

12.*Effœminatos*,i.ſcorta maſcula.

Purgauit,Heb.abſtulit,13.Princeps, Heb. Regina, q.d.ne regnum gubernaret. Chald. amouit de Regno.

In ſacris, Heb.& Chal.quia fecerat ſimulacrum.

14. *Excelſa*, i. altaria in locis editis in Dei cultum facta ante extructum templum.

Non abſtulit,fortè non potuit, aut putauit poſſe permitti.Hiero.2.cont. Pelag.dicit,eum in hoc erraſſe,Heb non ſunt ablata.

15.*Sanctificauerat*,i.dedicauerat ad Dei cultum, ſc.in gratiarum actionem pro victoria parta, ſed in Idololatriam lapſus non dederat.

17.*Rama*,nomen arcis ab altitudine ſic dictæ.

Egredi,vel ingredi, ſc. prohiberet tranſitum, ne quis ab Aſa venire poſſet,aut ad illum ire.

19. *Inter partem*, ſcilicet, fuit,quaſi dicat, antiquum eſt.

20. *Domum*,Maacha, Heb. Beth Maacha.70.domus Maach. *Omnem*,ſcil.Heb.Chal. & 70.& omnem.

21.*Reuerſus eſt*,ſic etiam 70. at Hebr. & Chald. manſit.

22.*Excuſatus*,ſc.quin veniat.

25. *Duobus annis*, ſc.pacificis, vt quidam Interpretantur.

27.*Domo*,i.tribu.

28. *Tertio*,ſc.bellorum contra Iſrael, vt quidam aiunt.

CAPVT XVI.

2. P*Uluere*,i.ſtatu infimo.
3.*Poſteriora*,i.poſteritatem.

4.*Regione*,Heb.Chal.& 70.agro.

5. *Prælia*, Hebr. Chald. & 70.fortitudo. ſic & infr.

7.*Ob hanc cauſam*,Heb.Chal.& 70.&quia.

Eum,ſc.Nadeb dominum ſuum,vel ipſum Baaſa ſc.Deus ob peccata. Nam illa,hoc eſt Iehu,&c non habentur Heb.aut Chal.aut in 70.

8.*Viceſimoſexto*,ſc.à cœptis bellis, & regni 36. decem enim annis pacificè regnauit. Vide 2. Par.16.

9.*Equitum*,Heb.Chald.& 70.curruum. *Præfecti Therſa*,Heb.indicatur fuiſſe præfectum domus regiæ in Therſa.

11.*Amicos*,i.ſocios.

18.*Expugnanda eſſet*,Heb.Chal.& 70.expugnata,ſeu capta eſſet.

19.*In peccatis ſuis*,Heb.Chal.& 70.propter peccata ſua.

31.*Seruiuit Baal*,videtur nomen proprium Idoli,etſi quidam negant.Vide c.18.

33.*In opere ſuo*,Heb.Chald.& 70.vt faceret,ſcil. peſſimè,q.d.auxit ſubinde peccata.

34. *Primitiuo*,i. primogenito, ſc. viuente tunc, vel mortuo.

Nouiſſimo,i.vltimo, ſc.ex omnibus filiis ſolo relicto,vel etiam mortuo.Vide Ioſ.6.

CAPVT XVII.

1. S*To*,q.d cui ſeruio.
3.*Contra*,i.è regione.

12. *Duo*, i. pauca. *Faciam illud*, pro, faciam panem.

17.*Mulieris*,ſc.illius de qua ſup.

Matris familias, Hebr.Chald.& 70.dominæ domus.

Halitus,70.halitus vitæ,Chal.ſpiritus.

18. *Et tibi*,ſc.commune,q.d. quid mihi tecum? vel,quid tibi feci?

Rememorarentur, id eſt,venirent in memoriam, ſc. Dei.

20.*Vtcunque ſuſtentor*,Hebr.Chal.& 70.habito, ſeu,hoſpitor.

21.*Menſus eſt ſuper puero*,i.more metientis puero incubuit.

CAPVT XVIII.

1. T*Ertio*, ſcil.ſterilitatis, vel à receſſu Eliæ de torrente.

4.*Speluncis*,70.ſpeluncis duabus.

5.*Valles*,Heb.Chal.& 70.torrentes.

6.*Seorſum*

6. *Seorſum*, Hebr.& 70.ſolus, ſcilicet,ſeorſum à Rege.

10. *Adiurani*, i.fecit iurare, vel obteſtando poſtulauit,vt te indicarent. Eſt quidem adiurare proprie metu violandæ Religionis , aut pietatis , aut incurrendæ diuinæ vltionis adigere ad aliquid faciendum.*Eo quod*,pro,quod.

21.*Claudicatis*,Chal.diuiſi eſtis. *Duas partes*,ſc. nunc Deum colendo,nunc idola , Hebr. duas cogitationes,70.duobus poplitibus.

22.*Remanſi*,ſc.hic. Nam alij latebat,vel ſe putabat ſolum.

23.*Boues*,Heb. iuuenci, ſeu vituli,Chald.& 70. vt noſter.ſic & inf.

Faciam,i.immolabo.

24.*Per ignem*,i.dando ignem.*Sit Deus*,i.pro vero Deo habeatur.

Optima propoſitio,Hebr.Chald & 70.bonus ſermo.

26. *Dederat*.ſc.Achab,vel qui adduxerat. *Fecerunt*,i.ſacrificauerunt. *Altare*,ſc.prope ſaltantes.vel ſupra.

27.*Deus enim eſt*,ſc. vt dicitis , Chald. quia vos dicitis,quod Deus eſt.*Loquitur*,ſc.cum aliquo. *Diuerſorio* , Hebr. inſecutione, ſeu apprehenſione,ſc. hoſtium.

29.*Prophetantibus*, Chal.inſanientibus. *Sacrificium*,ſc.veſpertinum.

30.*Curauit*,i.refecit.

32.*Aratiunculas*,i.ſulcos Hebr.& Chald. locum capientem duo ſata ſeminis , 70.locum capientem duas metretas ſeminis.

36.*Holocauſtum*, ſc.veſpertinum. *Omnia verba hac*,i.has omnes res.

37.*Iterum*,Heb.retrorſum,ſc.vt redeant in viam, 70.poſt te.

40.*Torrentem*,ſc.ne terra ſancta illorum ſanguine contaminaretur.

41.*Aſcende*,pro,ſurge.

43. *Puerum*. i.famulum. Quidam putant filium mulieris Sareptanæ.

44.*Veſtigium*,Heb.& Chal. vola manus,70.veſtigium.

Aſcende,pro,itu.

45.*Verteret huc,atque illuc*, Chal. ſe expediret,& deſcenderet. *IeZrael*,ſc.eam , quæ in Iſrael nam altera in Iuda.

46.*Manus*,i.virtus,q.d.dedit ei robur.

CAPVT XIX.

3.TImuit,Hiero.2.cont.Pelag. Non dico mulierem,ſed hominem formidare, de animi perturbatione deſcendit, quæ vitio carere non poteſt, dicente Dauid, Dominus auxiliator meus , non timebo quid faciat mihi homo, Hebr. (vt nunc legitur)Chal.vidit,ſc.periculum vel q.d. intellexit quæ dixerat Iezabel,at 70.timuit,& ita puto legendum Hebr. ſicut legi poteſt mutatis punctis, & quidem additio punctorum fecit tantam lectionum varietatem in ſcriptura , quod hic annotatum non erit opus repetere.

Quocunque enim ferebat voluntas , Hebr.& 70. iuxta,ſeu,ad animam ſuam vel pro anima ſua,Chal. vt eriperet animam ſuam.

4.*Iuniperum*,Chal.geniſtam.

8. *Horeb*,ſc.vbi lex data, pars eſt Sinai ad occidentem.

9.*Manſit*,Chal.pernoctauit.

10.*Domino*,i.Domini honore. *Solus*, ſcilicet,qui palam Dei honorem tuear,vel ſe fortè ſolum putabat.

11.*Tranſiit*,70.tranſibit.*Spiritus*,i.ventus.

Subuertens,i.qui videretur , vel poſſet ſubuertere,&c.

Commotio,i.montis concuſſio.

12. *Sibilus*,Hebr. Chald.& 70.vox. *Aura tenuis*, Heb.tacita tenuis, Chal.canentium in ſilentio,70. vt noſter interpres.

13.*Egreſſus*,ſc.antea.

18.*Derelinquam*,Chal.reſeruabo *Septem*,i. multa.

Adorauit eum,oſculans manum. Solebat adoratio fieri oſculando propriam manum , vt nunc vulgo fit,cum quis primarium virum ſalutat. Vide Iob 31.Heb.& Chal.oſculatus eſt eum,70.adorauit eum.

19.*Vnus*,ſcil.ex arantibus hominibus. *Pallium*. huius impoſitione Eliſæus ſpiritum accepit.

20.*Quod enim meum erat feci tibi*,Heb. Chald.& 70.quid enim feci tibi?&c.q.d.quid tibi feci,quod te impediat?

21.*Ab eo*,ſc.Elia *Aratro*,Hebr.Chald.& 70.inſtrumentis,ſc.aratri lignis. *Populo*,ſcil.cognatis ,& amicis.

CAPVT XX.

5.QVi miſit nos ad te,Heb.Chal.& 70.quia miſi ad te dicens.

7.*Inſidietur*,Heb.Chal & 70.malum quærit.

9.*Faciam*,ſc.vt ſim tibi tributarius. Id enim intellexerat cum primum reſpondit.

10 *Pugillis*,ſc.implendis.

11.*Accinctus*,ſc.ad prælium. *Diſcinctus*,ſc.ſoluto baltheo,parta victoria.

13.*Certè*,Heb & Chal.nonne.

14 *Pediſſequos*,ſc.pueros nobiles,qui educabantur in aula Achab , Hebr.Chald. & 70.pueros,ſeu adoleſcentes.

*Quis incipiet præliari?*q.d.quis aciem inſtruet,vt dux?Heb.quis ligabit aciem,ſeu prælium ? Chald. quis ordinabit prælium ? 70. quis coniunget prælium?

16.*Vmbraculo ſuo*,Heb.& Chal.tabernaculis.

Cum eo,ſc.inebriati.

17.*Miſit*,ſc.exploratores.

21.*Egreſſus*,ſc.intelligens hoſtes terga vertiſſe.

24.*Principes*,Heb.duces, Chald.imperatores,70. ſatrapas.

27.*Acceptis cibariis*,Chal.parati.

34. *Plateas* , i. fora rerum venalium,ex quibus vectigalia.

35.*In ſermone Domini*,i.iuſſu Domini.

36.*Percutiet*,Chal.occidit.*Percuſſit*, Chal. occidit.

38.*Mutauit aſperſione pulueris os*,&c. Hebr.mutauit ſe,poſito pileo,ſeu velo ſuper Chald.& operuit panno , 70.& ligauit vitta , alij tamen, puluerem vertunt.alij capitis amictum.

39.*Præliandum cominus* , Hebr.& Chald.in medium belli,70.ad exercitum,vt præliaretur. *Lapſus fuerit*,i. euaſerit. *Anima tua*, &c. q.d. pro eo occideris.

40.*Turbatus*,id additum ab interprete.

41.*Abſterſit puluerem*,Heb.amouit velum,Chal. amouit pannum,70. amouit vittam, ſeu faſciolam.

42.*Dignum morte*,Heb.anathematis mei,i.morti obnoxium,70. pernicioſum.

43. *Audire contemnens* , *& furibundus* , Chald. turbatus,& dolens,70.confuſus,& flens.

CAPVT

CAPVT XXI.

1. VErba,i.res,ſeu acta.

3. *Propitius ſit mihi Dominus*, Hebr.abſit mihi à Domino,i.auertat id Dominus à me.

4. *Indignans & frendens*, ſup.eadem verba Heb. vertit, audire contemnens & furibundus, 70.confuſus, & contriſtatus,Chald. conturbatus, & dolens.

7. *Grandis auctoritatis*,&c. Ironia eſt.

8. *Maiores*,ſc. quoſdam ſibi notos, & obſequentes.

9. *Prædicate*,i indicite. *Ieiunium*, ſc.diebus ieiunij crimina iudicabantur,& puniebantur, forte,vt ſanctius res tanti momenti fieret.

10. *Filios Belial*,i.improbos,ſeu impios.

13. *Diaboli*,Heb.Belial. *Diabolici*,Heb.Belial. *Benedixit*,pro,maledixit,Chal.blaſphemauit. *Regem*,Chal.maledixit Regi.

19. *Addes*,ſc.quod ſequitur. *Loco*,i.regione,ſeu ciuitate.

20. *Inimicum tibi*,q d.quem ſoles ſemper carpere,Heb.& 70.inimice mi,q.d.inueniſti quod in me reprehenderes qui mihi ſemper aduerſaris. *Venundatus*,i.totus in id deditus.

21 *Poſteriora*,i.poſteros. *Mingentem*,&c. Vide ſup.c.14.

24 *Achab*,Heb. Chald.& 70.ipſi Acbab,q.d aliquis de familia Achab.vide ſimile quid ſup.c.16.in princ.

27. *Cilicio*,Heb.Chald.& 70.ſacco ſic & inf. *Demiſſo capite*,ſic etiam 70. At Chal.diſcalciatus.Alij, ſenſim,ſc.more pœnitentium.

29. *Mei cauſa*, Heb.& 70.à facie mea,Chald. ante me.

CAPVT XXII.

1. TRes,ſc.ferè,idque à fœdere cum Benedad.

10. *Area*,ſcil. quadam.nam areæ prope vrbem erant ob hoſtium incurſiones, vt quidam notant, fortè platea aliqua ſignificatur, ſeu planities in modum areæ.

11. *Dominus*,Heb. eſt Iehoua, vt mirum ſit Idololatras eum ſic nominare, eique deferre. Vide ſup. Iud.17.

12. *Ventilabis*,Heb.& 70.cornu petes,Chald.occides.

15. *Aſcende* Ironice.

20. *Verba huiuſcemodi*,&c.Heb.Chald.& 70.iſte ſic,& iſte ſic,q.d.vnus vno modo,alius alio.

21. *Egreſſus*,ſc.de loco ſuo.non n. erat inter Angelos.

22. *Spiritus*,ſc quidam malos. *Egredere*,permiſſio eſt,non præceptum.

24. *Mene*,Heb.& Chal.quando me.

25. *Intra cubiculum*, 70. de cubiculo in cubiculum.

Abſcondaris,ſc.ne te occidant,quod mortis Regis cauſa fueris per falſam prophetiam.

26. *Amalech*,70.Regis.

27. *Tribulationis*,i.modico,Heb.anguſtiæ. *Anguſtia*,i.exigua.

30. *Sume arma, & ingredere*,Heb.mutandum,& ingrediendum,q.d.mutabo habitum,& ingrediar, Chal.cooperiam me.& ingrediar. *Et induere*, pro, & tu induere.

34. *Pulmonem,& ſtomachum*,Heb.coniuncturas, & loricam,q.d.inter laminas pendentes à lorica, & loricam, ſc.in inguine, 70.inter pulmonem,& pectus.

35. *Commiſſum eſt*,Heb.aſcendit,i.creuit, ſeu incaluit.

Sinum,i.medium.

38. *Habenas*,Chal.vaſa armorum.

46. *Opera*,Heb.& Chal.fortitudo.

47. *Effœminatorum*, id eſt, ſcortorum maſculorum.

48. *Rex*,ſcil. Prorex conſtitutus à Rege Iuda, vt indicant Heb.& Chal. *Edom*, i.Idumæa, quæ tunc Regi Iuda ſubiecta erat.

49 *Claſſes* Heb.naues. *In mari*,Heb.& 70. *Tharſis*,i.marinas,Chal.Africanas.

LIBER IV.

Qui Hebr. II. Regum dicitur.

CAPVT I.

PRæuaricatus, ſc. defecit ab Iſrael, nolens ei pendere ſolitum tributum. Vide cap. 3.Chal.rebellauerunt Moabitæ.

2. *Cancellos*,ſc.feneſtræ. *Cœnaculi*,i.tabulati ſuperioris. *Beelzebub*,i.dominum muſcæ, ſc. ita dictus ob muſcarum copiam orientium ex ſanguine hoſtiarum. Vel vt quidam volunt, quod perniciosius aliquando muſcis regionem liberaſſet. Sunt qui dicant Beelzebub appellatum, q. idolum muſcarum: Accaronitas n. muſcam coluiſſe, Baal quidem idolum,zebub,muſca.

8. *Piloſus*,ſc.capillo oblongo,& horrido.

9. *Homo Dei*,Ironice.

13. *Genua*,Heb.Chal.& 70.ſe ſuper genua. *Contra*,i.ante *Animam*,i.vitam,ſeu me.

17. *Frater eius*,id acceptum ex 70.nam Heb.non eſt,nec Chald. *Secundo*,ſcil.Regni ſolius. nam cum parte Ioſaphat annis ferè nouem.Vide inf.c.3.

CAPVT II.

1. SEde,i mane.

3. *Filij*,Chal.diſcipuli. Fortè ita vocantur Prophetæ,vt homines, filij hominum, & Homero Achiui,filij Achiuorum.Vide inf.c.4.

5. *Nois*,ſc.Dei reuelatione.

6. *Sede hic*,ſc. volebat facere periculum amoris erga ſe Eliſæi.

7. *Super*,i.iuxta.

9. *Duplex*,i.magnus,ſeu eximius,70. dupliciter. Alij,duæ partes ſpiritus tui,q.d.bona pars.

11. *Turbinem*,ſc.ſimul cum curru,vel currus tantum diuiſerat ab Eliſæo non Eliam ſuſtulerat. *Cælum*,i.aërem vbi vero deinde collocatus, incertum. in paradiſo terreſtri putatur à multis.

12. *Auriga*, Hebr.equites, 70.eques,Chald.qui plus proderat Iſraeli oratione ſua, quam currus, & equites.

Scidit,ſc.præ mœrore.

14. *Etiam*

14. *Etiam nunc*, ſc. cum tantopere opus eſt eius auxilio, Heb. etiam ipſe,

15. *E contra*, i. è regione.

16. *Qui poſſunt ire & quærere*, Heb. & Chal. eant, quæſo, & quærant, 70. euntes iam quærant.

17. *Acquieſceret*, Heb. & 70. erubeſceret, ſc. negare.

19. *Sterilis*, i. inſalubris. Heb. & Chal. orbatrix, q. d. interficiens.

21. *Sanaui*, i. reddidi ſalubres.

24. *In nomine Domini*, i. inuocato Dei nomine.

Lacerauerunt. Ita puniti parentes, qui filios illa docuerant Iuſt. q. 80. Aug. ſerm. de temp. 204.

CAPVT III.

1. *DEcimooctauo*. Vide ſup. c. 1.

2. *Tulit*, i. abſtulit.

7. *Veni*, Heb. Chal. & 70. num venies.

9. *Rex Edom*, i. Prorex Idumææ, quæ tunc Regi Iuda ſubiecta.

10. *Heu, heu*, Heb. Ah, ah.

11. *Vt deprecemur*, Chal. vt interrogemus, Hebr. & inquiremus, ſeu, ſciſcitabimur, 70. & conſulemus.

12. *Eſt apud eum*, &c. q. d. verè Propheta eſt. quidam tamen per interrogationem legunt.

13. *Quid mihi, & tibi eſt?* q. d. quid tibi mecum eſt, quod ad me venis? *Quare*, Hebr. non quia, q. d. omitte iſta, & adiuua nos, quia videtur Deus congregaſſe, &c.

14. *In conſpectu ſto*, i. cui ſeruio. *Erubeſcerem*, Heb. Chald. & 70. ſuſciperem, i. honorarem, ſeu reuererer.

15. *Pſaltem*, ſcil. qui Dei laudes canendo eleuet mentem meam. *Manus*, i. virtus, ſc. ad prophetandum.

16. *Alueum*, pro, in alueo. *Foſſas, & foſſas*, i. multas, ſeu varias foſſas.

17. *Familia*, Heb. & Chal. greges, ſeu pecora, 70. acquiſitiones, ſeu poſſeſſiones.

19. *Electam*, i. pretioſam, ſeu egregiam.

20. *Sacrificium*, ſc. matutinum.

21. *Baltheo*, q. d. enſe. *Terminis*, i. finibus ſuæ regionis.

22. *Ex aduerſo aquarum*, Heb. Chald. & 70. ſuper aquas.

23. *Contra ſe*, ſcil. aliquam inter ipſos diſcordiam.

25. *Muri*, q. d. omnia vrbi vicina vaſtauerant. Sola vrbs remanebat. *Fictiles*, Heb. Chareſeth, quod quidam dicunt eſſe nomen vrbis regiæ, de qua ſtatim.

Magna ex parte, id additum ab Interprete.

27. *Holocauſtum*, ſc. Deo ſuo, vt ſic placaret. *Indignatio*, ſc. ob tantum facinus, ſimul etiam miſerti ſunt calamitatis.

CAPVT IV.

1. *PRophetarum*, Hebr. filiorum Prophetarum, Chald. diſcipulorum Prophetarum. Vide ſup. cap. 2.

Ad ſeruiendum, Heb. Chal. & 70. in ſeruos.

2. *Parum olei*, Heb. Chald. & 70. vas olei, ſc. lecythus.

4. *Et cum plena*, &c. Chal. & 70. vbi vnum fuerit plenum, tolle inde, & imple aliud.

5. *Super ſe*, i. poſt ſe, vel q. d. ſe includens intus, ſic & infra.

8. *Facta eſt autem quædam dies*, Heb. Chal. & 70. fuit autem die quadam, q. d. accidit vero vt, &c. *Sunam*, Heb. & Chal. Sunē, 70. Sonam. *Magna*, i. diues, vel inſignis, Chal. timens peccata.

10. *Cœnaculum*, i. cubiculum.

13. *In medio populi*, &c. q. d. nulla re indigeo, vel non deſunt, qui me adiuuent.

14. *Ne quæras filium enim*, Heb. Chal. & 70. profecto, filium.

16. *In tempore iſto*, ſc. elapſo anno. *Si vita comes fuerit*. Heb. viuente te, 70. viuens tu, Chal. ſuperſtites eritis. Vide Gen. 18. n. 14. *Mentiri*, i. decipere.

19. *Doleo*, ſc. ob ſolis radios.

23. *Calendæ nec ſabbatum*, ſc. his diebus ſolebant Prophetas conſulere. *Vadam*, Heb. Chal. & 70. pax, q. d. vale, vel bene quidem habent noſtra. ſed eſt, cur velim illum conuenire.

24. *Mina*, i. duc. *Ne mihi moram*, &c Heb. Chald. & in 70. ſenſus eſt, Duc Aſinam propere, nec mea cauſa moreris, vt ego equitem, niſi ego dixero tibi, ſc. volebat illum præcedere cum Aſina, ipſa pedes ſequi, aſinam vero ducebat, vt Prophetam veheret.

29. *Ne ſalutes*, &c. q. d. ne immoreris vlla in re, etiam ſalutandi, aut reſpondendi cauſa.

35. *Semel huc*, &c. Heb. & Chal. ſemel huc, & ſemel illuc.

38. *Vni de pueris ſuis*, Hebr. Chald. & 70. puero ſuo.

39. *Colocynthidas agri*, i. agreſtes cucurbitas.

40. *Mors*, ſc. putabant eſſe venenum.

42. *Balſaliſa*, Chal. terra Auſtralis. *Primitiarum*, i. ex nouis frugibus, vel in oblationem primitiarum.

Frumentum nouum, ſc. in ſpicis, Chal. manipulos, 70. palathas, Hebr. ſpicas recentes. *Pera*, ſic etiam 70. at Heb. & Chal. veſte, quod quidam referunt ad granorum thecas, ſeu folliculos.

44. *Verbum Domini*, i. prophetiam.

CAPVT V.

1. *ET diues*, id additum ab Interprete.

2. *Latrunculi*, Hebr. exercitus, ſeu agmina, Chal. turmæ, 70. milites.

5. *Mutatoria*, ſc. ad mutandum, ſeu induendum, cum in publicum proditur, q. d. decem veſtes pretioſas.

7. *Scidit*, ſc. velut addita blaſphemia, vel ex indignatione ob petitionem rei impoſſibilis.

12. *Vt lauer in eis, & munder*, Chald. nunquid ſi me illis lauero, ſanabor?

13. *Pater*, Chal. Domine mi.

15. *Benedictionem*, i. munus, Chal. oblationem.

17. *Burdonum*, Heb. Chald. & 70. mulorum. *De terra*, ſc. ſuper hanc volebat Deum adorare, velut in loco ſancto, ſeu hoſtias offerre erecto ex ea altari

18. *Depreceris Dominum*, pro, Heb. Chald. & 70. ignoſcat Dominus, ſc. per tuas preces. *Adorauero*, i. me incuruauero, dum Rex qui mihi innititur, ſe incuruat.

Adorante eo, ſic etiam 70. at Heb. & Chald. adorante me. i. me flectente adorantis ſpecie.

19. *Vade in pace*, q. d. ignoſcet. *Electo terræ tempore*, Heb. & Chal. quaſi vnum miliare terræ. Vide Gen. 35. vbi eandem vocem Hebræam vertit, vernum tempus.

20. *Pepercit*, ſc. abſtinuit.

21. *Rectene ſunt omnia*, Hebr. eſtne pax? *Rectè*, Heb. pax.

22. *Mutatorias*, i. pretioſas. vide ſup.

24. *Iam veſperi*, Heb. in locum editum, ſeu in arcem, Chal. & 70. in locum obſcurum. Alij, in locum ſecretum.

26. *In præſenti*, i. præſens.

CAPVT VI.

2. M*Aterias ſingulas*,Heb.Chald.& 70.trabem vnam.

3. *Ergo*,Heb.& Chal.quæſo.

6. *Lignum*,i.manubrium alterum. *Natauit*, ſcil. coniunctum manubrio nouo.

8. *Illa, & illo*,Hebr. Pelooi Almoni, q.d.tali, & tali,vide Ruth 4.

10. *Praeoccupauit*,Heb.& Chal.monuerat, ſc.Propheta. *Eum*,ſc.Regem. *Obſeruauit ſeibi*, ſc.ne incideret incautè in inſidias,Chal.cauit ſibi illinc. *Non ſemel neque* bis,q.d.ſæpius.

12. *Nequaquam*,q d.non ita eſt, vt tu ſuſpicatis.

15. *Heu,heu,heu*,Hebr.ah,ah,ah. Chald. obſecro 70.ô.

17. *Pueri*,i.famuli.

18. *Ad eum*,fortè è ciuitate egreſſum. *Cæcitate*, 70.*ἀορασία*,aoraſia,ſc.cæcitas eſt,qua videotur quædam,alia non. Vide Geneſ.19. *Ne viderent*. Hebr. Chal.& 70.cæcitare.

19. *Dixit*, ſc.ab eis interrogatus. *Oſtendam vobis*,Heb.& Chal.ducam vos ad.

21. *Pater*,Chal.magiſter.

23. *Dimiſit* , ſcil.Propheta,vel Rex. *Vltra*,i.per longum tempus, ſcil. dum ille Rex vixit. *Latrones*, Heb.Chal.& 70.exercitus,ſeu milites.

25. *Argenteis*,ſc.ſiclis,70.ſiclis argenti. *Cabi*,Cabus ſexta pars sati,ſatum vero tertia pars ephi. *Stercoris*,ſc.ad fouendum ignem.

27. *Non*, ſc.poſſum te ſaluare , Chald.niſi. *De area*, &c. q.d.qui nec frumentum habeam, nec vinum.

30. *Cilicium*,Heb.Chal.& 70.ſaccum.

31. *Eliſæi*, ſc. qui cum poſſit orationibus, fame non liberet ciuitatem.

32. *Homicidæ*,ſc.Achab, qui occidit Naboth.

33. *Ait*,ſc.Rex. Vide c.ſeq. *Expectabo à Domino*,q.d.nulla eſt ſpes.Chal.Orabo Dominum.

CAPVT VII.

1. M*Odius*,Heb.Chal.& 70.ſatum.ſic & inf. *Statere*,Heb.Chal.& 70.ſic & inf.

2. *Cataractas*,i.feneſtras , q.d.ſi id copia maxima demittat triticum.

5. *Veſperi*,Heb.in crepuſculo , ſcil.nocturno, vel matutino quanquam hic nocturnum potius intelligendum,vt & infra,n.7.Chal. & 70.in tenebris.

7. *Tenebris*,ſc.nocturno crepuſculo , vel matutino.

10. *Portam*,Hebr.portarium, Chald.portæ cuſtodes.

Eis,ſc.portæ cuſtodibus.

13. *Mittentes*,ſc.aliquot ex eis,quamquam,Heb. & Chal.indicatur ex relictis tollendos quinque, & mittendos , cui tamen ſenſui obſtat quod ſequitur de duobus miſſis,quamquam dici poteſt , in conſilium non placuiſſe.

17. *Ad portam*,ſc.præfectum.

CAPVT VIII.

2. D*Iebus multis*,Hebr.Chald.& 70.ſeptem annis.

3. *Interpellaret*,Heb.Chald. & 70.clamaret , ſcil. petens ſibi reſtitui ſua , quæ dum abeſſet , ab aliis fuerant occupata.

4 *Puero*,Chal.diſcipulo.

6. *Eunuchum*,erant hi magna auctoritate in Regum domibus.

9. *Et omnia bona*,70.de omnibus bonis.

10. *Dic ei*,q.d.etiam ſi tu ei dicas, vel potes quidem dicere quantum ad vim morbi attinet , non enim eſt lethalis. Not.quod Heb.legitur,dic,Non, ſed illud,Non,& Chal.& 70.& Hebræi volunt poſitum pro ei,ſcil.לא pro לו.vt interdum ſolet in ſcriptura.*ſanaberis*,Heb.vita viues.

11. *Stetitque*,ſc. Hazael ſecundum 70.expectans, ſe.diu , vt acciperet munera , adeo vt erubeſceret. Alij,ad Prophetam referunt, Chal. & vertit faciem ſuam,ſe.vt mœſtitiam celaret.vel fletum.

13. *Canis* , q. d. ſúmne canis , vt talia faciam ? vel , quomodo id poſſim , cum ſim abiectiſſimus.

15. *Stragulum* , Chald. operimentum villoſum.

Infudit aquam , Hebr. Chald. & 70. intinxit aqua.

Expandit,ſc. vt refrigerare ſebricitantem videretur,re vera autem vt ſuffocaret.

19. *Lucernam*,i.ſplendorem regium.

21. *Seira*,id eſt,montem Seir. *Populus* , ſcil.Idumæorum.

22. *Lobna* , ciuitas erat in ſorte Ioda. vide Ioſ.21.

26. *Cœpiſſet*,ſc patre viuente. *Vno* , ſc.ſolus poſt mortem patris,cum quo 20.annis regnauerat. *Filia*, i.neptis.

27. *Gener enim*,&c.ſc.vxorem duxerat de familia Achab.

CAPVT IX.

1. F*Iliis*.Vide ſup.c.2. *Accinge lumbos* , i. parare ad iter.

Olei,ſc.balſami.

2. *Suſcitabis*,i ſurgere facies. *Fratrum* , i. ſociorum.

4. *Puer Propheta*,70.puer Propheta.Chald.diſcipulos Prophetarum.

8. *Clauſum , & nouiſſimum*, q. d.& qui tuto ſunt loco,& qui extra, Chald.& 70.clauſum, & derelictum.vide lib.3.c.14.& inf.c.14.

11. *Quid locutus ſit*,Heb.ſermonem eius,i. quid loqui ſoleat,70.loquacitatem eius.

13. *In ſimilitudinem tribunalis*,Heb.Chal.& 70. ſuper gradus.

14. *Obſederat*,Heb.Chal.& 70. cuſtodiebat,ſc.ne caperetur ab Azael vel captam iam obſeruabat , ſi poſſet recuperare , quem ſenſum ſecutus eſt noſter interpres.

17. *Currum*,ſic etiam Chald at Heb.& 70.equitem.

Rectene ſunt omnia? Heb Chald.& 70. num pax? ſic & inſ.proximè.

18. *Currum*,Heb.& 70.equum.

Quid tibi,& paci,i.quid tibi cum pace?

19. *Currum equorum*, Hebr. Chald. & 70. equitem.

20. *Præceps* Heb.furioſè.

23. *Manum*,q.d.habenas.

25. *Onus*.i.prophetiam de punitione.

26. *Filiorum*,apparet etiam filios occiſos,ne ſuccederent patri.

27. *Viam*,ſc.ſecretiorem.

30. *Stibio*,Heb.fuco.

31. *Zamri*,pro,Iehu ſimili Zamri.

32. *Quæ eſt iſta*,Heb.quis mecum,quis,q.d.eſtne quiſquam iſtic,qui faciat quod volo?Chal.quis eſt hic, quis?70.quis es tu,deſcende ad me , q.d.Heus tu,quicunque es,adeſto,ſc.quærebat,qui illam è feneſtra præcipitaret.

35. *Summæ*

Digitized by Google

35. *Summas manus*, i. manuum extremitates, vt vertit Chal. at Heb. palmas manuum.

37. *Ita vt*, &c. Heb. Chal. & 70. ita vt non dicant, (ſc. qui viderint) hæc eſt Iezabel.

CAPVT X.

1. *SCripſit*, ſc. tentans illorum animos. *Ciuitatis*, Heb. & Chal. Iezrael nutritos Achab, pro, nutritos filiorum Achab.

9. *Iuſti*, i. extra culpam, Chald. innoxij. *Quis percuſſit*, q. d. numquid ego? indicare vult rem factam Domini voluntate, adeoque iuſtè.

11. *Notos*, i. familiares, Chal. propinquos. *Sacerdotes*, Chal. ſocios.

12. *Cameram*, Hebr. Chald. & 70. domum, ſic & inf.

13. *Fratres*, i. nepotes ex fratribus,

14. *In ciſterna*, i. iuxta ciſternam.

15. *Benedixit*, ſc. ſalutauit, Chald. optauit ei pacem.

Rectum, ſc. erga me, q. d. amaſne me?

17. *Vſque ad vnum*, Heb. donec diſperdidit eum, Chal. donec exterminauit eum.

19. *Inſidioſè*, Chal. callidè.

20. *Sanctificate*, i. indicite. *Vocauitque*, Hebr. & Chal. & vocauerunt.

21. *A ſummo ad ſummum*, i. ab extremo ad extremum, Heb. ab ore ad os, Chald. ab angulo ad angulum.

24. *Eius*, ſc. qui fugere permiſerit.

Pro anima, q. d. pro eo occidetur.

25. *Proiecerunt*, ſcil. illorum cadauera. *Templi*, i. vbi templum.

27. *Latrinas*, ſc. publicas.

32. *Tædere*, Chald. indignari, 70. ferire, ſeu excidere.

33. *Super*, i. iuxta.

CAPVT XI.

2. *DE triclinio*, Heb. Chal. & 70. dicunt abſcondiſſe vtrumque in loco, ſeu cubiculo lectorum, ſc. vbi dormiebant Sacerdotes, & Leuitæ prope templum.

Domo Domini, i. templi appendicibus, ſeu in atrij porticibus.

4. *Templum*, i. atrium. *Adiurans*, ſcil. ne conſilia proderent.

5. *Sermo*, i. res. *Introeat*, ſc. vt miniſtret in templo. Not. quod omnes milites erant Leuitæ. *Excubias*, Heb. Chal. & 70. cuſtodiam, q. d. obſeruet, ne quis à Regia veniat dum Rex coronatur. *Sur*, Chal. Baronum. 70. viarum. erat porta hæc in atrio præcipua, ad orientem. *Scutariorum*, ſc. militum qui templum cuſtodire ſolebant. *Meſſa*, Heb. Maſſa, Chal. ſolicite Alij, à deſertione, q. d. ne quis locum ſuum deſerat.

7. *Egredientes*, ſc. expleto miniſterio eius hebdomadæ. Not. quod iſti coniungebantur in eo munere cum ingredientibus ad miniſtrandum. itaque vocat duas partes. Vide inf.

8. *Septum templi*, ſc. eam partem atrij, vbi Rex cuſtodiebatur, ſeptus militibus; vel atrium ſacerdotum, Chal. intra ordines, ſc. militum, 70. in atrium templi.

11. *Dextera*, ſc. auſtrali.

12. *Diadema*, Chal. coronam 70. ſanctificationem, ſc. vox Hebræa æqoiuoca eſt. ſic Pſal. 131. *Teſtimonium*, ſc. legem, quæ Regibus proponebatur. Vide Deut. 17.

Unxerunt, ſc. ob controuerſiam de Regno, ſic Salomonem. alioqui Regum filij non vngebantur.

14. *Super tribunal*, Hebr. Chald. & 70. ſuper, ſeu, iuxta columnam, ſcil. illic erat Regium tribunal. *Cantores*, ſic etiam 70. at Chal. magnates.

16. *Iuxta palatium*, Hebr. & 70. domus Regis, Chal. in domum Regis.

18. *Validè*, Heb. bene, Chal. pulchrè, 70. ſtudioſè, ſeu, diligenter. *Sacerdos*, ſc. ſummus.

19. *Cerethi & Phelethi legiones*, Hebr. duces, & curſores, i ſatellites non enim ſunt Heb. hæ voces, Cerethi, & Phelethi, de quibus vide 2. Reg. 8. num. 18.

Scutariorum, Chal. & 70. curſorum, alij, militum, vel ſatellitum.

20. *In domo*, i. prope domum.

CAPVT XII.

3. *IMmolabat*, ſc. Deo, ſed loco non licito.

4. *Sanctorum*, i. templi, ſeu rerum Deo conſecratarum. *Prætereuntibus*, i. in numerum tranſeuntibus, ſc. qui attigerant 20. annum, numerabantur, & dabat quiſque dimidium ſicli ad ſacrificium iuge, de quod vide Exod. 30.

Quæ offertur, pro, & quæ offertur. *Pretio animæ*, ſc. quo ſe redimebat, cum ſe Deo vouerat.

5. *Iuxta ordinem ſuum*, Heb. & Chal. à noto ſuo, ſeu familiari. Sic etiam inf.

Sarta tecta, Heb. & Chald ſciſſuras, ſeu rupturas.

8. *Prohibiti accipere*, Heb. Chald. & 70. conuenerunt, ſeu conſenſerunt, ne acciperent.

9. *Gazophylacium*, ſc. arculam. *Deſuper*, Hebr. & Chal. in oſtio eius, quidam tamen vertunt in operculo.

Ad dexteram, ſcil. templi, i ad Auſtrum. ſic quidam. ſed quod ſequitur, videtur repugnare.

10. *Effundebant*, Chald. & 70. colligebant, ſc. in faſciculos, ſeu ſacculos.

13. *Hydriæ*, alij, ſcyphi argentei, Chald. calices argentei. 70. portæ argenteæ. Sic & ſequentia aliter vertunt, quàm noſter, ſc. incerta eſt valde ſignificatio quorundam Hebraicorum verborum.

15. *Fiebat*, i. exigebatur. *Fide*, ſc. bona.

16. *Delicto*, i. emenda victima pro delicto, ſc. dabatur interdum ſacerdotibus, vt emerent, & quod ſupererat ſacerdotum erat. Ita quidam. Glo. interl. refert ad pecuniam, de qua Exod. 30. cum populus recenſebatur. Fortè intelligitur quæuis pecunia pro peccatis oblata ſacerdotibus. *In templum*, ſc. ad ſarta tecta.

18. *Sanctificata*, i. donaria. *Argentum*, Heb. Chal. & 70. & Complut. aurum. *Receſſit*, i. deſiit venire.

20. *Mello*, non eſt iſte Mello, qui in Hieruſalem, ſecundum quoſdam. Alij eundem locum putant.

CAPVT XIII.

3. *DIebus*, ſc. Ioachaz.

5. *Saluatorem*, ſc. filium Ioachaz, vide infr.

5. *Lucus*, ſc. plantatus in honorem Baal.

7. *In tritura areæ*, Chald. & 70. in conculcationem.

13. *Sedit*, ſc. adhuc viuente patre.

14. *Pater mi*, q. d. cur nos deſeris? Chal. magiſter mi.

Currus, i. defenſor, ſc. orationibus. *Auriga*, Hebr. & 70. equites, Chald. qui plus proderat. Iſraeli ſuis orationibus, quàm currus eius, & equites.

16. *Superpoſuit*, ſcil. ad ſigni illius confirmationem.

17. *Ait*, ſc. alicui aſtantium, vel regi ipſi, vt aperiendam curaret, vel ipſe aperiret. *Orientalem*, ſc. reſpicientem Syriam.

Aphec. ciuitas erat Iudæ quamquam hic etiam puto intelligi, Erant.n.præterea duæ, quarum altera in tribu Iſſachar, altera in tribu Aſer. Vide Io. 15. & 19.

18. *Iaculo*, i. ſagittis, ſc. iaculando.

20. *Latrunculi*, Heb. & Chal. turmæ, ſeu exercitus, 70. milites.

Ipſo anno, Heb. & 70. veniente anno, i. ſequenti, Chal. in introitu anni.

25. *Miſertus eſt*, Chal. pepercit. *Reuerſus eſt*, 70. reſpexit.

CAPVT XIV.

4. *HOc tantum*, ſc. non rectum coram Domino, Heb. Chal. & 70. loco horum omnium (niſi tantum hoc quod) ſolum habent veruntamen.

6. *Sicut*, Heb. & Chal. quo. *In peccato*, i. ob peccatum, ſeu pro peccato.

7. *Petram*, i. arcem in rupe ſitam, vel vrbis nomen. Heb. Selah. Chal. arcem, 70. petram.

Iezechael, ſc. ab eo, qui illam expugnauit. 70. Iectohel.

8. *Videamus nos*, ſc. ad confligendum.

9. *Carduus*, &c. ſe cedro comparat. alterum velut abiectum carduo, q.d. ne ſi legationem quidem pacis mitteres, dignus eſſes qui exaudireris.

10 *Prouocas*, i. tibi accerſis.

11. *Bethſames*, ſc. eouſq; venerat ei obuiam Rex Iſrael.

13. *Ephraim*, i. per quam intrabant Ephraimitæ.

21. *Sedecim*, Aiunt quidam cum pater moreretur, fuiſſe trium annorum. nec per 13. annos regnaſſe, ſc. vſque dum eſſet annorum 16. ita conciliari quædam loca in ſpeciem contraria.

22. *Ælath*, ſc. quæ in Idumæa, tributaria olim Iuda, *Rex*, ſc. Amaſias.

25. *Sermonem*, non extat ea prophetia.

26. *Carcere*, additum id ab Interprete. Senſus eſt. Heb. Conſumptos omnes, & qui tuto erant loco, & qui derelicti. Vide lib. 3. cap. 14.

28. *In Iſrael*, i. in Iſraelis Regno ſitam.

CAPVT XV.

5. *LIbera*, i. ſeparata ab hominum commercio, Chal. extra Ieruſalem.

13. *Azaria*, Hebr. Oziæ, ſc. erat etiam ei id nomen.

16. *Tapſam*, vrbs eſt non procul à Therſa.

De Therſa, i. à Therſa vſque, vel vſque ad Therſam. *Aperire*, ſc. portas.

19. *Phul.* Hic primus Rex Babyloniæ poſt Sardanapalum ſecundus Teglath Phalaſar, tertius Salmanaſar, quartus Sennacherib, quintus Aſaradon, ſextus Berodach ſeptimus Ben Berodac, octauus Nabuchodonoſor.

In terram, i. ſuper, ſeu, contra terram, ſc. Iſraelis.

25. *Turre*, Hebr. palatio, Chald. conclaui, alij, arce.

Iuxta Argob, & iuxta Arie, Hebr. Chald. & 70. cum Argob & Aria, ſc. ſociis coniurationis. *Viros.* Alij vertunt viri, vt ſignificarentur non interfecti, ſed interfectores.

29. *Domũ Maacha*, Heb. Chal. & 70. Peth. Maacha, ſc. nomen eſt proprium vrbis, ſeu regionis.

35. *Domus Domini*, ſc. atrij: hanc quidam dicunt eſſe ſpecioſam de qua Act. 3.

37. *Illis*, ſc. mortuo Ioatham.

CAPVT XVI.

1. *REgnauit*, i. regnare cœpit.

3. *Per ignem*, incertum, an ſimul etiam cremarent, probabile ſolum traieciſſe. *Idola*, Hebr. Chal. & 70. abominationes.

6. *Aïlam*, vrbs eſt Idumææ, Hebr. Elath. *Idumæi*, ſic etiam Chald. & 70. at Hebr. varia lectio, itaque quidam vertunt Syri.

9. *Cyrenen*, ſc. Mediæ vrbem.

12. *Veneratus eſt*, Hebr. Chald. & 70. acceſſit ad.

Aſcenditque, Chal. obtulitque ſuper illud.

13. *Super*, alij, iuxta.

14. *Æreum*, ſcil. Salomonis. *De loco altaris*, &c. Heb. Chald. & in 70. ſenſus eſt, abſtuliſſe illud de loco, in quo erat, ſcil. inter templum altare illud, quod Rex iſte poſuerat *Altaris*, ſc. ſui. *Aquilonem*, ſc. cum antea eſſet ad Auſtrum.

15. *Meum*, q.d. meum.

Æreum, ſc. Salomonis.

17. *Baſes*, ſc. concharum, ſeu luterum.

18. *Muſach*, i. tentorium, ſeu operimentum, ſcil. ſub quo perfuncti munere ſuæ hebdomadæ, quieſcebant ſabbatho, poſtridie abituri. *Templo*, i. atrio ſacerdotum, ſc. detecit. *Conuertit in templum*, i. fecit, vt in templum duceret, *Regem*, i. Regis metum, ſeu gratiam.

CAPVT XVII.

1. *REgnauit*, ſcil excuſſo iugo Aſſyriorum. alioqui anno quarto Regni Achaz regnare cœpit.

3. *Aſcendit*, pro aſcenderat, ſc. quarto anno Regni Achaz.

4. *Carcerem*, ſcil. capta Samaria. Anticipatio eſt, poſtea enim narratur, quo modo id factum.

9. *Verbis*, i. rebus. *Cuſtodum*, ſc. fructuum in agris, Chal. forti.

10. *Nemoroſum*, i. frondoſum.

11. *Verba*, i. res.

12. *Immunditias*, i. idola. *Verbum hoc*, i. eiuſmodi res.

13. *Teſtificatus*, i. velut teſtibus adhibitis conteſtatus.

Et videntium, pro, id eſt videntium. *Ceremonias*, Heb. ſtatuta, ſeu decreta, ſic & inf. *Sicut*, Heb. Chal. & 70. quam.

14. *Noluerunt obedire*, Heb. Chal. & 70. non crediderunt.

15. *Legitima*, Heb. decreta.

18. *Iuda*, ſc. & Beniamin.

19. *Erroribus*, Heb. & Chald. ſtatutis, ſeu decretis, 70. iuſtificationibus, ſeu iuſtitiis.

26. *Legitima*, Heb. Chal. & 70. iudicium, i. ritum colendi, ſic & inf.

29. *Gens, & gens*, i. ſingulæ gentes.

30. *Sochoth, Benoth*, i. gallinam cum pullis Chaldaicæ voces ſunt. *Nergal*, i. gallum gallinaceum, vox Chaldaica. *Aſima*, i. hircum ſylueſtrem. Chaldaica vox.

31. *Nebahaz*, i. canem. *Thartac*, i. aſinum. *Adramelech, & Anamelech*, i. mulo, & equo.

32. *Nouiſſimis*, i. obſcuris hominibus. *Sublimibus.* Heb. Chal. & 70. excelſorum.

CAPVT XVIII.

1. *TErtio*, ſc. Regni eius liberi à tributo.

4. *Nehuſtan*, i. res ænea, q.d. vile æs.

5. *Ante*

5. *Ante eum*, ſc. poſt Dauid. Vide inf. c. 23. vbi de Ioſia ſimile quid dicitur.

8. *Cuſtodum*, ſc. fructuum, q. d. paruas, & magnas ciuitates, Chal. forti.

11. *Fluuius*, ſic etiam 70. At Heb. & Chal. fluuio. Alij iuxta fluuium.

17. *Miſit*, ſc. poſt, vbi Ezechias renuiſſet pendere tributum. *Fullonis*, ſic dictus, quod illic fullones aqua piſcinæ veſtes lauarent.

18. *Vocaueruntque*, ſc. ad colloquium.

20. *Forſitan iniſti*, &c. Heb. ſenſus eſt: An eſt tibi conſilium & fortitudo ſufficiens ad bellum? vel conſilio & fortitudine fit bellum, non ſolis verbis. *Rebellare*, ſc. non ſoluendo tributum.

21. *Ingredietur manum*, q. d. tandem plus incommodi afferet quam commodi.

22. *Abſtulit*, id dicunt ad inuidiam ei concitandam non enim Dei abſtulerat, ſed idolorum, vt quidam aiunt, quod ſi Dei ſanctè fecit, volebat enim Deus ſolo in templo ſibi ſacrificari. Vide Iſa. 36.

23. *Tranſite*, &c. Hebr. fideiube Domino meo. Alij, dato pignore certa cum Domino meo.

25. *Domini*, q. d. Dei veſtri vobis irati.

Dixit mihi, ſciebat per Prophetas prædixiſſe.

31. *Quod vobis eſt vtile*, Hebr. benedictionem, i. pacem, Chal. pacem.

32. *Fructiferam & fertilem*, Heb. Chal. & 70. frumenti, &c.

34. *Emath*, Antiochia eſt, vel Epiphania. *Arphat*, vrbs eſt prope Damaſcum.

CAPVT XIX.

3. **I***Ncrepationis*, ſcil. qua arguimur ab Aſſyriis. *Blaſphemia*, ſc. qua Deum blaſphemant.

Venerunt filij, &c. q. d. ſumus in magnis anguſtiis & periculo.

4. *Si fortè*, coniungendum, cum, fac orationem, Chal. vtinam.

Exprobraret, i. probris afficeret. *Reperta ſunt*, pro reperiuntur, ſeu ſuperſunt, ſc. Iuda & Beniamin.

7. *Spiritum*, i. voluntatem, ſeu reuertendi in patriam.

8. *Receſſiſſet*, ſc. eo.

9. *Eum*, ſc. Regem Æthiopiæ.

21. *Virgo filia Sion*, Chal. Regnum congregationis Sion, ſcil. ſolet Regnum ſeruari, vt virgo. Not. ſenſum eſſe, ô Rex Aſſur paulo poſt te contemnet & videbit ciuitas hæc, ſc. cum hinc abibis amiſſo exercitu.

22. *Sanctum*, ſc. Deum.

23. *Aſcendi*, pro, aſcendam. *In ſummitate*, Hebr. latera.

Libani, i. Ieruſalem. *Succidi*, pro, ſuccidam.

Abietes, 70. Cypreſſos. *Ingreſſus ſum*, pro, ingrediar.

Carmeli, i. agri fertilis.

24. *Clauſas*, ſc. in vrbibus.

25. *Plaſmaui illud*, &c. q. d. decreui per te multos perdere, quod iam feci.

Eruntque, i. vt eſſent. *Collium compugnantium*, q. d. ſitæ in collibus, qui ſe bello tuentur. Heb. aceruorum deſolatorum, ſeu, deſtructorum.

26. *Sedent*, i. habitant. *Humiles manu*, Hebr. abbreuiati manu, q. d. debiles viribus, 70. infirmi manu.

Confuſi, i. pudore affecti.

28. *Ponam*, &c. q. d. velut impoſito circulo, & Camo, reducam, &c.

29. *Comede*, &c. q. d. his duobus annis, etſi nihil ſeminetur, erit tamen quod edatis. *Quod repereris*, ſc. natum è granis lapſis tempore meſſis, 70. *congregata*, alij, repoſita.

Naſcuntur, ſc. non iacto ſemine.

30. *Mittet radicem*, &c. q. d. creſcet, ſeu multiplicabitur.

31. *Zelus*, i. nimius amor, ſc. in vos.

34. *Propter Dauid*, non propter te, qui Regi Aſſyriorum obtuleris Domino conſecrata. Hier. 2. cont. Pelag.

CAPVT XX.

1. **I***Llis*, ſcil. ſub tempus aduentus Aſſyriorum anno Regni ſui circiter 15.

Præcipe, ſc. quæ velis poſt mortem fieri.

2. *Parietem*, ſc. verſus templum.

3. *Fleuit*, ſcil. vitæ deſiderio Hiero. 2. cont. Pelag. Fleuit, quia nullus intrepidus vadit ad iudicium Domini, habens conſcientiam peccatorum.

5. *Sanaui*, pro, ſanabo. *Tertio*, ſcil. à primo morbi, vel ſanitatis, vel quo hæc dicebantur.

8. *Dixit*, pro, dixerat. ſc. antea. *Quod erit ſignum*, paruæ id fidelitatis eſt indicium, Hier. vbi ſup.

9. *Aſcendat*, Hebr. & 70. eat. Chald procedat. *Lineis*, Hebr. & 70. gradibus. Chald. horis, i. horarum ſpatiis. ſic & inf.

10 *Creſcere*, ſc. ſolis progreſſu, Hebr. & 70. declinare, Chal. procedere.

11. *Reduxit*, ſc in momento, quamdiu ſic manſerit, incertum. Dio. epiſt. 7. ait, Solis regreſſu, & progreſſu, conſumptas horas 20. diemque illum fuiſſe triplo maiorem ſolito. Not. quod dies erat horarum 12. fuit autem ille 32.

13. *Aromatum*, Hebr. deſiderabilium, i. diuitiarum, Chal. theſaurorum. *Pigmenta*, i. res odoriferas. *Vaſorum*, i. bellicorum inſtrumentorum, ſeu armorum.

Poteſtate ſua, adeoque etiam vaſa templi eis oſtendit, Hier. 2. con. Pelag.

17. *Auferentur*, ſcil. diſplicuit Deo illa opum oſtentatio.

18. *Filiis*, i. nepotibus, ſeu poſteris. *Eunuchi*, i. primarij ſerui, Chal. magnates.

19. *Veritas*, i. ſtabilitas.

CAPVT XXI.

2. **I***Dola*, Heb. Chal. & 70. abominationes.
3. *Conuerſuſque*, &c. q. d. iterum ædificauit.

Militiam, i. exercitum, ſc. planetas, Chald. virtutes.

5. *Duobus atriis*, ſc. ſacerdotum, & populi.

6. *Ariolatus eſt*. Alij, obſeruauit tempora. *Fecit*, i. inſtituit. *Pythones*, 70. ventriloquos. *Multiplicauit*, vt faceret, pro, abundanter fecit, vel coniunge, multiplicauit, cum aruſpices.

7. *Idolum luci*, ſc. lucum ſculptum.

9. *Super*, i. pluſquam, ſc. peius quam.

10. *Prophetarum*, ſc. Ioel, Nahum, & Malachiæ.

11. *Immunditiis*, Chal. & 70. Idolis, ſic & inf.

13. *Funiculum*, i. filum, quo deſignare ſolent Architecti demolienda, q. d. ſic dituam, vt olim Samariam, Chald. filum deſolationis. *Pondus*, q. d. extendam perpendiculum, vt perdam ſicut olim domum Achab.

Et delebo, &c. Hebr. & abſtergam Ieruſalem, vt ſolet quis ſcutellam tergere, & terſam vertere ſuper faciem eius, ſc. ſcutellæ. Sic & Chald. & 70. niſi quod Chal. pro ſcutella lecythum ponit, at 70. pixidem, ſignificat autem abſtergere, purgare peſſimis hominibus. *Tabula*, ſc. cum excluntur, & tranſportantur. *Stylum*, ſc. deſignantem quantum deſtruendum ſit.

14. *Dimittā*, Heb. & Chal. deſerā, ſeu, derelinquā.

70.Delebo.*Reliquias*,ſc.tribum Iuda,& Beniamin.

16.*Vſque ad os*,ſc.vt ſolet vas,cum impletur.Heb. de ote ad os,ſeu os,ad os,70.os ſupet os, Chald.ab extremirate ad extremitatem,q.d.rotam.

17.*Peccatum*,Chal.& 70.peccata.

21.*Immunditiis*,Chal.& 70.Idolis.

24.*Terra*,ſc.illius.

CAPVT XXII.

3.TEmpli Domini,Heb. domus,ſeu , in domum Domini,Chald.in domum ſanctuarij Domini.

4. *Conſletur* , ſc. in monetam, vel colligatur, ſic inf.

Ianitores templi,Chal.præfecti Theſaurotum.

5.*Sarta tecta*,Heb.ſciſſuram,ſeu rupturam.

6 *Inſtaurandum*,i.reficiendum.

7.*Supputetur eis*,i. exigatur ab eis ratio. *In poteſtate*,id additum ab interprete , quamquam Hebr. aliquid reſponder,ſc. in manu eorum, ſed alio ſenſu : dicitur enim , quod datur in manu eorum , id quod vertit ſic,quod accipiunt. *In fide*,q.d.fidei illorum committatur.Heb. in fide faciant.

8.*Legis*,ſc. Manaſſes omnes ſacros libros ſuſtulerat, veriſimile eſt tamen poſtea pœnitentem reſtituiſſe. Vide Chryſ.hom.9.in Matt.& 7.in 1. Cor.

9. *Quod preceperas*,Heb.Chald.& 70.verbum,i. tem.

14.*Secunda*,nomen eſt vici , Hier.a. con.Pelag. fuiſſe quandam vrbis partem muro vallatam interiori. Idem Soph.1. ait fuiſſe ſecundam portam in muro ſecundo poſt portam piſcium.

17.*Et ſuccendetur*, pro , propterea ſuccendetur.

19.*Perterritum*,ſic etiam Chal.at Heb.70.emollitum,ſc.timore.*Stuporem*,Heb.Chal. & 70.deſolationem,ſeu vaſtationem.

CAPVT XXIII.

1.MIſit,ſc.nuntios qui vocatent.*Omnes*,i.maior pars,ſic & inf.

2. *Prophita* , ſcil. qui aberant, cum conſulta eſt Holda.

3. *Gradum*,i. locum è terra eleuatum. Hebr.columnam,i locum editiorem.*Caremonias*, Hebr.ſtatuta,ſeu decreta.*Suſcitarent*,Chald.ſtabilirent, q.d. ſtate facerer,videntur enim cadere quæ non obſeruantur.

4.*Secundi*,ſc.à Pontifice.*In luco*, Heb. ipſi luco,i. luci ſimulacro. *Bethel* , ſc.vt pollueret altare ibi extructum.

5. *Deleuit aruſpices* , Heb. ceſſare fecit(i.aboleuit)ſacerdotes,ſc.phanorum.*Duodecim ſignis*,Heb. influentiis,ſeu,ſignis. Chal.ſyderibus,70.planetis.

6.*Lucum*,ſc.ſculptum,de quo ſup.& c.21.

Vulgi,ſc.qui lucum illum adorauerat.

7.*Effaminatorum*,i.ſcortorum maſculorum. *Domo Domini*,ſc.atrio populi.*Pro quibus*, Chal.& 70. in quibus.

Quaſi domunculas,i.tentoria,ſeu cortinas, Hebr. domos,Chal.menſuras,70.ſtolas.

8. *Contaminauit* , i. propbanauit , ſic inf.*Gabaa*, erat in Beniamin.*Portarum*,i. quæ erant ad portas.

Ad ſiniſtram,ſc.introeunti,vt eſt Chal.& in 70.

9. *Non aſcendebant*, ſc.ex eo tempore.*Fratrum*, ſc.ſacerdotum , q.d.ob peccatum erant,ſolum priuati poteſtate ſacrificandi.

11. *Equos*,ſcil. quibus vehebantur in curribus, qui ſolem orientem ſalutabant. Ita quidam alij equos ſculptos intelligunt quadrigam,ſc.Soli dicatam more gentilico.

Exedram,Heb.& Chal.cubiculum,70.gazophylacium.

Pharurim,i.ſuburbiis,ſc. præfectus.

12.*Cucurrit*,pro,currere fecit,i. proiecit. Chald. procul fecit,70.deſtruxit.

13.*Offenſionis*,ſic vocat Oliueti montem ob Idololatriam,Heb deſtructionis,Chal.oliuarum.*Idolo*, Heb.Chal.& 70.abominationi.*Polluit*, Chald.prophanauit,ſic & inf.

14. *Oſſibus* , ſcil.horum contactu prophanabantur.

15.*Et altare illud*,pro altare,inquam,illud. *Excelſum*,Heb.etiam,Chal.& excelſum, vnde apparet aliud eſſe altaria,aliud excelſa.

17. *Titulus* , i. ſtatua, ſolebant ad ſepulcra erigi ſtatuæ,ſeu columnæ, vbi ſcribebatur nomen ſepulcri,quod etiam hodie Iudæi obſeruant.

18. *Propheta*,i.pſeudoprophetæ.

24.*Figuras Idolorum*,Heb. Teraphim. Chald.ſimulacra.

Immunditias, Heb.Chal & 70.idola.

Statueret, i.impleret,Chal.firmaret.

25.*Similis*. Vid.ſup.c.18.ſimile quiddã de Ezechia dictum , quod intellige quantum ad aliquid , ſicut & illud,non eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legem excelſi,vel eſt hyperbole.

29. *Abiit* , ſc. impediturus, ne fortè Hieruſalem inuaderet.

Mageddo,vrbs in tribu Iuda.

31.*Lobna*,vrbs Iuda.

CAPVT XXIV.

1.SEruus,ſc.ſoluens tributa.

2.*Latrunculos*,Heb.agmina,ſc.militum.

4.*Propitiari*, i.parcere.

6.*Dormiuit*,ſc.in itinere dum abduceretur in captiuitatem.

7.*De terra ſua*,ſc.contra Hieruſalem.

8.*Cœpiſſet*,ſc.mortuo patre:nam cum illo regnauit annis decem.

13.*Concidit*,ſc.in fruſta..

14.*Incluſorem*,ſc.caſtrorum , i.peritum caſtramerandi,Chal.

Ianitores,i.vrbis cuſtodes.

15.*Iudices*, Heb.& 70.fortes, i. potentes,ſeu robuſtos.Chal.magnates.

16.*Septem millia*,ſc.de aliis tribubus.nam de Iuda tria millia : itaque omnes decem millia , vt dictum ſup.

Mille,erant hi de illis ſeptem millibus.

20.*Iraſcebatur*,&c.q.d.Dei irati permiſſione illa fiebant.

CAPVT XXV.

1.NAbuchodonoſor , ſc. ſucceſſor eius, de quo ſup.c.24.

3.*Menſis*,ſc.quarti,vt dicitur Ier.39.

4.*Duplicem*,ſc.murum,& antemurale.*Ad hortum*,i.prope hortum.

6. *Locutus iudicium* , i. iudicio diſceptauit , ſeu condemnauit,ſc.ob rebellionem.

8.*Exercitus*,70 coquorum Heb.laniorum, i.militum ſc.mactant hi more coquorum, & laniorum, Chal.homicidarum.

14.*Trullas*,Chal.ſcopas.

15. *Qua aurea*,&c.i.tam aurea , quam argentea vel q.d.ſeparauit aurea ab argenteis.

16.*Id eſt*,additum id ab Interprete.

18. *Secundum* , i.vicarium Pontificis. *Ianitores*, Heb.cuſtodes vaſorum,ſc.ſacrorum,Chal.cuſtodes theſauri,70.cuſtodes liminis.

19.*Steterant*

19. *Steterant*, &c. quaſi dicat, qui Regi aſtabant, ſc. nobiliſſimos.

Sopher principem, 70. ſcribam principis.

Probabat, &c. Chaldæus congregabat populum terræ. 70. ordinabat populum terræ.

27. *Euilmerodach*, ſcilicet, qui ſucceſſit Nabuchodonoſori, de quo in principio capitis.

29. *Sua*, ſcilicet, Ioachim vel Euilmerodach.

30. *Annonam*, id eſt, victum.

I. PARALIPOMENON,

Id eſt,

Derelictorum, ſeu prætermiſſorum, ſcilicet, in libris Regum.

Videntur hi libri eſſe epitome eius, qui ſæpe citatur in Regum Libris. Auctorem quidam Eſdram putant. Vide Hieronymum in 1. Paralipom. cap. 7.

CAPVT I.

4. SEm, &c. iſti tres filij Noe, à quorum poſteris habitata Aſia, Africa, & Europa.

5. *Gomer*, à quo Galatæ. *Magog*, à quo Scythæ. *Madai*, à quo Medi, *Iauan*, à quo Iones, ſeu Græci. *Thubal* à quo Hiſpani, ſeu, Iberi. *Moſoch*, à quo Cappadoces. *Thiras*, à quo Thraces.

6. *Aſcenez*, à quo Sarmathæ, ſeu Germani. *Riphath* à quo Paphlagones.

7. *Thogorma*, à quo Phryges, ſc. Turcæ. *Eliſa*, à quo Æoles.

Tharſis, à quo Cilices. *Cethim*, à quo Cyprij. *Dodanim* à quo Rhodij.

8. *Chus*, à quo Æthiopes. *Meſraim*, à quo Ægyptij. *Phut*, à quo Afri.

Chanaam, à quo Chananæi.

9. *Saba*, à qoo Arabes Sabæi, ita quidam: at potius Sabæi Æthiopiæ, quia per o s. ſcribitur. Vide 3. Reg. cap. 10. *Heuila*, à quo Getuli. *Sabatha*, à qoo Sabathæni.

Saba, à quo Saba, ciuitas Æthiopiæ. Ita quidam, potius à quo Sabæi Arabes; qu a per ש ſe ſcribitur. Vide 3. Reg. cap. 10. *Dadan*, à quo Æthiopes quidam.

10. *Potens*, id eſt, tyrannus. Hic Babel, ſeu Babylonis conditor.

11. *Ludim*, à quo Lydij, & Lybici.

17. *Aſſur*, à quo Aſſyrij, & Niniue condita. *Lud*, à quo Lydi. *Aram*, à quo Syri, quorum metropois Damaſcus.

Hui, à quo qui inter Cœloſyriam, & Iudæam.

Hul, à quo Armeni.

19. *Iectam*, à quo Indi.

29. *Nebaioth*, filius eſt Iſmael, & qui ſequuntur.

32. *Concubina*, id eſt, vxoris minus principalis. Hæ deducebantur ſine ſolemni apparatu, & dote.

36. *Thamna Amalech*, Geneſ. 36. dicitur Thamnah mater Amalech, & forte idem hic ſenſus eſt, q. d. Thamnæ Amalech, ſc. filius, vel idem fuit diuerſorum nomen vt fit.

38. *Seir* ſcilicet, Horrei, qui ane Eſau Idumæam tenuit.

43. *Imperauerunt*, ſcil. cum diademate. Hi, & qui ſequuntur duces, à quibuſdam dicuntur fuiſſe Eſau poſteri. Dicerem potius duces ſolos eſſe ex Eſau. Vide Geneſ. 36.

51. *Duces*, ſcilicet, abſque diademate Regum inſigni.

CAPVT II.

3. SVe, nomen eſt viri.

7. *Charmi*, Vide Ioſue 7.

9. *Ram*, Matth. 1. dicitur Aram. *Calubai*, dicitur alias Caleb.

15. *Septimum*, habuit & octauum, ſed adoptiuum.

17. *Iſraelites*, ſcilicet, habitatione, vel origine. Vide 2. Regum. 17.

18. *Accepit*, &c. Hebr. indicatur genuiſſe Azuba mulierem & Ierioth virum, 70. vero accepiſſe duas vxores, ſc. Azuba, & Ierioth. *Fueruntque*, ſcil. præter Ierioth, ſi tamen id eſt viri nomen. *Eius*, ſc. Azubæ, ſeu vxoris, vt patet ex Hebr.

21. *Patris Galaad*, id eſt, principis regionis Galaad.

22. *Poſſedit*, ſc. Iair, de quo Iud. 10.

23. *Ciuitatem*, pro ciuitates, ſeu oppida. *Iſti*, ſc. vici. *Filij*, pro filiorum, id eſt, nepotum. Ita quidam, at 70. dicunt, iſtos fuiſſe filios Machir, vt noſter. eſt quidem hic verſus & ſequens Hebr. aliquanto aliter qoam noſter, vertit ſecutus 70.

24. *Patrem Thecue*, i. eius vrbis principem.

34. *Non habuit filios*, ſcil. mortui fuerant patre viuente, nam ſupr. dicitur eius filius Oholai, niſi fortè id eſt, nomen fœminæ.

42. *Pater*, id eſt, princeps, ſic infr. *Et Filij Mareſa* pro, & filiorum Mareſa, ſc. princeps,

52. *Qui videbat dimidium requietionum*, Hic r. 1. cont. Pelag ait prophetaſſe ex dimidio, i. non perfecte, Hebr. Roch. Chaſi. Menuchot, quæ ſecundum 70. ſunt nomina propria.

53. *Egreſſi*, ſcilicet, generatione, ſc. geniti, vel colonia deducta.

54. *Corona*, q. d. principes, Hebr. Aterotli, quod 70. acceperunt vt nomen proprium, vt & ſequentia, ſc. Beth Ioab Chaſi Manachti Arſorhi.

55. *Scribarum*, id eſt, iuriſperitorum. *Canentes*, &c. Hebr. Ttihathim, Seimbatim, Suchatim, quæ 70. accipiunt, vt nomina propria.

Calore patris, Hebr. & 70. Hemath parte.

Domus, id eſt, familiæ, Reebsb, id eſt, Rechabitarum, Vide Ierem. 35.

CAPVT III.

1. C*Armelitide*,ſcilicet,vxore.autea Nabal. Carmelitæ.

2. *Geſſur*, erat prope Syriam Damaſci.

3. *Vxore*, ſc. primaria.quidam putant hanc eſſe Michol. at Micholi nullus fuit filius.

5 *Bethſua*, alias dicitur Betſabe, ſc. binominis erat,70.& Complu. Betſabec. *Amihel*, hic 1. Reg. 11. dicitur Eliam, ſc. erat binominis.

8. *Eliſama*, hic & Eliphelat bis repetuntur Hebr. iiſdem prorſus literis,& hic,& verſu 6. forte aliis eius nominis fratribus mortuis nati, ſic ſunt vocati.

9. *Sororem*, ſc. ex parte patris, ſolius enim Abſalonis ſoror vterina.

15. *Iohanum*, 4. Reg. 23. dicitur Ioachaz, erat quidem minor natu ipſo Ioacim,ſed dicitur hic primogenitus, quia prior regnauit.

Sellum, hic omiſſus 4.Reg.quia non fuit Rex.

16. *Iechonias*, hic dicitur 4. Reg. Ioachim, ſc. per כ caph, nam pater Ioakim per ק coph. *Sedecias*, Hebr.& 70. Sedecias filius eius,ſc.Iechoniæ.

17. *Salathiel*, Hebr. & 70. Salathiel filius eius, ſcilicet, Aſir.

18. *Melcheram*, *Phadaia*,&c. Hi filij Salathiel.

19. *Moſellam,qui & Abiud*. Eorum apparet fuiſſe cum iis, eadem etiam matre, non cum ſequentibus.

21. *Pater Ieſeia*, &c. totus hic verſus eſt ſecundum 70. nam Hebr. aliter, ſatis obſcure.

22. *Saphat*, Seſa non eſt Hebr. nec in 70. Itaque quod ſequitur ſex intelligendum, numerato etiam patre.

CAPVT IV.

1. P*Hares*, iſte ſolus filius, reliqui nepotes.

2. *Generationes*, id eſt, cognationes,ſeu familiæ. *Sarathi*, i. Sarathitarum.

3. *Etham*, quidam putant accipi pro principe loci Etham, quod Hebr. indicatur.

4. *Ephrata*, nomen vxoris Caleb, qui ex alia vxore alium habuit primogenitum is enim primogenitus vxoris huius.

Patris, i. principis, ſc. Hur.

5. *Aſſur*, hic fuit poſthumus Eſron ex Abia vxore.

9. *Iabes*, qui & Othoniel. *Inclytus*, Hebr. honorabilis. *Iabes*, i. dolorem.

10. *Malitia*, id eſt, dolore, ſeu afflictione, Hebr. feceris, ne ob malum doleam, hic omittitur quod vouerit.

11. *Frater Sua*, ſic Hebr. & 70. at Complut. pater Sua,nam quædam Hebr. אבי Abi, non אחי Achi.

13. *Cenez*, iſte fuit patruus, vel vitricus Caleb.

14. *Patrem*, i. principem.

15. *Iephone*, qui & Eſron alias. *Filij quoque*, pro filius quoque *Fily*, pro filius,eſt enim vnus Mered.

Accepit, ſc. Caleb.

17. *Genuitque*, ſc. Caleb. *Patrem*,i.principem.

18. *Eius*, ſc. Caleb.

19. *Odaia* nomen viri.

20. *Filius Hanam*, Hebr.Benchanam, forte nomen eſt proprium.

21. *Iuramenti*, Hebr. Asbeab. forte eſt nomen proprium.

22. *Qui ſtare fecit ſolem*, Hebr. Iochim, nomen proprium.

Mendacij, Hebr. Chozeba, loci nomen.

Securus, & incedens,Hebr.Ioas & Seraph nomina propria.

Qui reuerſi ſunt in Iahem, Hebr. Iaſubi,Lachem. 70. & reuerſi ſunt in Leem. Alij, habitatores Lachem. *Verba vetera*, quaſi dicat, res antiquæ, ſeu antiqua nomina.

23. *Plantationibus*,&c. q.d. in hortis. *Regem*,ſc. Dauid, apud quem in pretio erant ob cultum hortorum.

25. *Filius eius*,ſc. proximè præcedentis, & ſic intellige in reliquis. Vide cap. 5.& 6.

33. *Et ſedium diſtributio*,Hebr.& 70.& genealogia eorum pro,in genealogia eorum.

38. *Affinitatum*,Hebr. patrum. 70. familiarum.

41. *Eorum*, ſc. poſterorum Cham.

CAPVT V.

1. F*Iliis Ioſeph*, ſc. quantum ad duplicem portionem,nam quantum ad dignitatem,Iudæ. *Filius eius*, &c. Vide cap. ſeq.

11. *Baſan*, quæ contigua regioni Galaad.

12. *In capite*, id eſt, primus, ſeu princeps. *Secundus*,ſc.à Ioel.

14. *Domos*, i. familias.

15. *Fratres quoque Fily*, Hebr. Achi filius 70. filij υἱοῦ, ſcil. legunt filij Buz, filij Abdiel,&c.

16. *Baſan*, ſc. ciuitate Metropoli,eodem enim cum regione nomine vocabatur.

Terminos, ſcilicet, eorum, quaſi dicat, totam regionem.

19. *Ithuræi*, &c. 70. Ithuræos & Nephiſſæos, & Nedabæos.

20. *Præbuerunt auxilium*, 70. clamauerunt contra eos, ſcilicet, Deum inuocauerunt. Alij, adiuti ſunt contra eos,ſc. à Deo.

22. *Dei*, i. Deo iuuante geſtum. *Tranſmigrationem*, ſcil.ſub Rege Aſſyriorum.

26. *Ara*, hanc quidam dicunt eſſe Rages de qua Tob. 1.

CAPVT VI.

10. F*Vnctus*,ſc.egregie,reſtitit enim Oziæ volenti offerre incenſum.

20. *Filius eius*, ſcilicet, proximè præcedentis, & ſic in talibus intellige. Vide ſuprà cap. 5. & infra cap. 7.

27. *Elcana*, hunc quidam putant patrem Samuelis. Vide infra, num. 33 & ſeq.

28. *Vaſſeni*, 1. Reg. 8. dicitur Ioel.

31. *Collocata*, ſcilicet, in tabernaculo facto à Dauid.

39. *Frater*, i. cognatus.

48. *Eorum*, ſcil. cantorum ſupradictorum. Leuitæ, ſc. alij.

49. *Sancto ſanctorum*, id eſt,templi. *Precarentur*, Hebr. expiarent, id eſt, redderent Deum placatum, 70 placarent.

54. *Iuxta cognationem*, pro,In cognationibus, id eſt,qui erant de cognatione Caath.

Contigerant, ſc. vrbes,& vici.

60. *Tredecim*, aliquæ hic omittuntur.

64. *Quoque*, pro, inquam,ſeu ergo.

65. *Has*, ſc. ſupradictas.

66. *Ciuitates*, ſc. aliquot. *In terminis*, pro, & termini, ſeu terminorum.

CAPVT VII.

2. D*Auid*, ſcilicet, cum is iuſſit populum numerari.

3. *Fily*, pro,filius. *Quinque*,ſc.cum patre.

4. *Eis*, ſc. principibus.

5. *Fratres*,

5. *Fratres*, id eſt, cognati. *Per omnem cognationem*, q.d. omnes ſimul conficiebant 87. millia.

12. *Hir*, qui ſupra dictus eſt Vtai, ſeu Hiri. Filij Aher, pro, filius Aher, q.d. etiam is ad poſteritatem Her pertinebat.

13. *Bala*, ſcilicet, matris Nephtali. Vide Gen. 46.

14. *Syra*, ſc. natione *Galaad*, nomen viri.

15. *Eius*, 70. eorum. *Secundi*, ſcil. filij, ſed cuius? Vide Num. 26.

16. *Filij eius*, ſc. Sares.

18. *Eius*, ſc. Galaad, *Regina*, Hebr. Molecheth, 70. Melchath, nomen proprium. *Virum decorum*, Hebr. Ishod, 70. Ieſſud.

19. *Semita*, Vide Num. 16.

20. *Fily*, pro, filius.

21. *Et huius filius Eſer*, Hebr. & 70. & Eſer. *Poſſeſſiones*, 70. pecora, ſic & inf. Not. quod Chal. Cant. 2. ait iſtos temere ex Ægypto egreſſos 30. annis ante tempus, quo egrediendum erat, occiſos fuiſſe à Philiſthæis, qui habitabant in Geth ſed id non eſt veriſimile, nec enim Ephraim tandiu viuere potuiſſet.

22. *Eorum*, primorum pater erat, aliorum auus, proauus, abauus.

23. *Beria*, i. malo, ſeu afflictione.

24. *Filia*, i. neptis. *Ozen Sara*, nomen loci.

25. *Eius*, ſc. Ephraim, vel Beria.

28. *Filiabus*, 70. viculis, ſic & infr.

CAPVT VIII.

6. C*Ognationem*, i. familiarum, ſic & infr.

7. *Autem*, abundat. *Ipſe*, ſc. Gera.

11. *Mehuſim vero*, Hebr. & de Chuſim, ſc. vxore, quam noſter ſupr. vertit Huſim 70. & Meoſim In editione tamen 70. Romæ emendata, legitur de Oſim.

28. *Patriarcha*, Hebræus capita Patrum, ſeu familiarum.

29. *Abi Gabaon*, id eſt pater, ſeu princeps Gabaon. Vide infr. cap. 9.

30. *Cis*, iſte, & ſequentes ſunt filij Sur, non eſt autem iſte Cis pater Saul, vide cap. ſeq.

32. *Ex aduerſo*, i. è regione.

33. *Ner*, qui alias Abiel. vide cap. ſequenti vbi numeratur inter filios Sur, ſeu Abigabaon. *Esbaal*, qui alias Isboſeth.

34. *Meribaal*, qui alias Miphiboſeth.

38. *Bocru*, nomen proprium, 70. primogenitus eius.

40. *Fily Beniamin*, i. de tribu Beniamin.

CAPVT IX.

2. H*Abitauerunt*, ſcil. poſt reditum è Babylone. *Iſrael*, i. Iſraelitæ. *Nathinai*, i. donati, ſc. ad templi ſeruitutem, erant hi Gabaonitæ. Vide Ioſ. 9. Eſdr. 8.

5. *Siloni*, ſc. filiis. *Filij*, ſc. reliqui.

12. *Filij Phaſur*, i. nepotes, vide Neh. 11.

15. *Carpentarius*, cognomen eſt, vel, q.d. qui in templo fabrilem exercebat, Hebr. Cheres, 70. & Ares, quaſi aliud nomen ſit.

16. *Obdia*, qui alias Abdah, vide Nehem. *Semeie*, qui alias Samna. *Atriis*, Hebr. villis, 70. atriis.

17. *Frater eorum*, Hebr. & 70. fratres eorum.

18. *Ad illud*, Hebr. & 70. ad hoc.

Regis, ſc. per quam Rex in templum ingrediebatur. *Obſeruabant*, Hebr. & 70. Ianitores. *Per vices ſuas de filiis*, Hebr. per turmas filiorum.

19. *Per vices caſtrorum*, i. ad morem cuſtodum caſtrorum, Hebr. & 70. ſuper caſtra, ſeu in caſtris. *Introitum*, ſcilicet, tabernaculi.

22. *Videns*, i. Propheta. *In fide ſua*, i. propter ipſorum fidem, ſeu fidelitatem.

24. *Filios*, id eſt, poſteros. *Tabernaculo*, ſcilicet, ante ædificatum templum, Hebr. & 70. domo tabernaculi.

25. *Sabbatis ſuis*, Hebr. ſeptimo die, ſc. fungebantur officio ſuo 7. diebus adeoque ſeptimo ſuccedebant alij.

26. *Exedras*, i. cubicula.

29. *Praerant*, pro, & qui præerant. *Vino*, ſc. ad libamina.

33. *Exedris*, 70. paſtophorio.

35. *Pater*, i. princeps. *Ishel*, ſc. nomine.

42. *Iara*, cap. 8. dictus Ioada.

CAPVT X.

1. P*Alaſtinos*, ſcil. Philiſthæos.

6. *Omnis Domus*, q.d. Regnum, & Maieſtas, vel fere tota domus.

7. *Campeſtribus*, Hebr. & 70. valle.

10. *Dei ſui*, ſc. Aſtaroth.

11. *Galaad*, ſc. quæ in Galaad.

12. *Quercum*, ſc. inſignem. *Ieiunauerunt*, ſc. more lugentium.

14. *Sperauerit in Domino*, Hebr. & 70. quæſierit, ſeu conſuluerit Dominum.

CAPVT XI.

2. E*Ducebat*, &c. q.d. eras dux belli. *Paſces*, i. reges. Eſt quidem Rex velut paſtor, & Homerus Regem populi paſtorem vocat. *Et tu*, pro, id eſt tu.

3. *Regem*, erat quidem iam Rex Dei electione.

6. *In primis*, pro primus. *Princeps*, ſcilicet, exercitus mei.

8. *In circuitu*, i. muro circundans. *Mello*, locus erat vbi cogebatur concio. quidam, circum vertunt. alij foſſam, vel aggerem. *Gyrum*, id eſt, finem vſque circuitus.

Extruxit, Hebr. viuificauit, i. reparauit.

9. *Creſcens*, ſc. dignitate, & auctoritate.

10. *Ad Iſrael*, pro, ſuper Iſrael.

11. *Vulneratos*, i. quos vulnerauerat. Alij, occiſos vertunt, ſic & inf.

12. *Patrui eius*, Hebr. Dodo, forte nomen proprium.

13. *Ager regionis illius*, Hebr. & 70. pars agri. *Hordeo*, & etiam lenticula, vt dicitur 3. Reg. 23.

14. *Hi*, ſcil. duo dicti, vel Eleazer cum ſuis. *Eum*, ſcil. agrum.

16. *Præſidio*, id eſt, arce, ſcilicet, quo ſe ſolebat recipere.

18. *Libauit*, ſc. effundens, obtulit.

19. *Abſit*, &c. Abſit mihi à Deo meo, vt hoc faciam, id eſt, auertat Deus, ne id faciam. *Trium*, ſc. aliorum ab iis, de quibus proximè dictum eſt.

21. *Secundos*, Hebr. & 70. ſignificant fuiſſe ex tribus excellentiſſimum, quare legendum ſecundos. Equidem puto, ita Hieron. vertiſſe, nam & Hebraica id potius indicant.

22. *Cabſeel*, videtur eſſe nomen loci. *Ariel*, id eſt, fortiſſimos vt leones. *Moab*, pro, Moabitas. *Ciſterna*, id eſt, fouea. *Niuis*, ſcilicet, quo ſunt leones ferociſſimi.

23. *Virga*, i. baculo.

25. *Tres*, ſcil. qui aquam attulerant, vide ſup. *Ad auriculam ſuam*, q.d. fecit ſuum conſiliarium, Hebræus, ad auditum ſuum, 70. ſuper familiam ſuam.

26. *Patrui eius*, Hebr. Dodo, vide ſup.

33. *Filij Aſſem*, Hebr. Bene Aſſem, fortè nomen proprium.

CAPVT XII.

2. F*Ratribus*, i. cognatis.

6. *De Carehim*, Hebr. & 70. Coritæ, i. de cognatione Core.

8. *De Gad*, i. de tribu Gad.

14. *Nouiſſimus centum*, &c. q. d. duces minores præerant centum militibus, maiores vero mille.

17. *Iudicet*, Hebr. & 70. arguat.

18. *Pax tibi*, ſcilicet, ſit, quaſi dicat, proſpera cuncta eueniant.

21. *Latrunculos*, ſc. Amalechithas, Heb. turmam, ſeu agmen vel exercitum. Vide 1. Reg. 30.

23. *Principum exercitus*, Heb. ducum expeditorum ad pugnam.

28. *Egregiæ indolis*, 70. & Hebr. fortis robore.

32. *Tempora*, ſc. quibus quæque agenda, quippe doctores, etſi quidam id ad militarem diſciplinam referunt.

Ad præcipiendum, Hebr. & 70. ad ſciendum, ſeu cognoſcendum.

33. *Corde duplici*, Hebr. corde, & corde.

39. *Fratres ſui*, ſcilicet, alij Iſraelitæ qui erant cum Dauid.

40. *Iuxta eos*, Hebr. eis propinqui, ſeu vicini, 70. confines eius. *Palathas*, id eſt, maſſas caryearum.

CAPVT XIII.

2. E*Greditur*, quaſi dicat, ſi Deo placuerit, quamquam Hebr. nullum eſt horum verborum, ſc. egreditur ſermo, quem loquor. *Suburbanis vrbium.* Intelliguntur etiam qui in vrbibus habitabant, & quidem Hebraice, nonnulli vertunt in vrbibus & ſuburbanis.

5. *Sihor*, Heb. Sichor, i. nigro, ſeu turbido. Quidam Nilum putant, alij alium eſſe fluuium; quod verius puto: qui enim Iſraelitarum ad Nilum habitabant? Vide Ioſ. 13. & Ier. 2.

7. *Oza*, Filius erat Abinadab. *Frater eius*, 70. fratres eius, Hebr. Achio, nomen eſt proprium. Vide 2. Reg. 6. vbi tanqum proprium nomen legitur, quamquam ibi etiam 70. verterunt, fratres eius. *Minabant*, i. ducebant.

8. *Virtute*, i. fortitudine.

9. *Chidon*, 2. Reg. 6. dicitur Nachon. *Bos quippe*, &c. Hebræus, quia boues declinabant, ſcilicet, de via, vel arcam, 70. quia inclinauit eam vitulus.

11. *Diuiſiſſet*, ſcilicet, ſeparando animam à corpore.

Vocauit, ſcil. qui nomen impoſuit,

14. *Benedixit*, i. bonis cumulauit.

CAPVT XIV.

1. P*Arietum*, i. lapidum ad parietes.

2. *Eo quod*, pro, quod. ſic & infrà. *Subleuatum eſt*, pro ſubleuatum eſſet, 70. auctum eſſet in altitudinem.

Super populum, Hebr. & 70. propter populum.

5. *Eliphales*, Hebr. Elipalet.

6. *Baaliada*, 2. Reg. 5. dicitur Eliada.

8. *Raphaim*, i. Gigantum.

11. *Aſcendiſſent*, ſcilicet, Dauid, & milites. *Baal pharaſim*, id eſt, idolum, ſeu, planities diuiſionum.

Aqua, ſcilicet, rupto aggere, vel vaſe, quo continebantur.

13. *Valle*, ſc. eadem nempe Raphaim.

14. *Recede ab eis*, ſic etiam, 70. Alij, circumda eos.

Pyrorum, ſic 70. Alij mororum.

15. *Gradientis*, ſcilicet, Angelorum incedentium.

Deus, i. Angelus Dei.

CAPVT XV.

1. T*Abernaculum*, ſcilicet, à ſe factum, quod Moſes fecerat. erat tunc in Gabaa, cap. ſequenti.

10. *Filiis*, id eſt, nepotibus aliis, ſeu poſteris, non per Eliſaphan eius filium deſcendentibus.

12. *Sanctificamini*, i. parate vos ſancte.

13. *Ne vt a principio*, &c. Hebr. quia vos non adfuiſtis à principio, fecit Deus in nobis diſperſionem, quia non quæſiuimus eum ſecundum iudicium, id eſt, vt par erat, ſeu debito ritu, 70. quia vos in principio non eratis, percuſſit Dominus Deus noſter in nobis, quia non quæſiuimus eum in iudicio.

Præſentes, ſcilicet portando arcam, vt oportebat.

16. *In excelſis*, i. ſublatus.

18. *Secundo*, ſc. dignitate.

20. *Arcana cantabant*, Hebr. ſuper Halamoth, nomen eſt inſtrumenti muſici. Vide titulum Pſal. 5. & 45. 70. verterunt de arcanis.

21. *Pro octaua*, Hebr. ſuper ſeminith. Fortè erat inſtrumentum octo chordarum, vnde ei nomen octauæ. Vide Pſal. 4. & 6. *Canebant epinicium*, id eſt, victoriæ canticum, Hebr. ad vincendum, ſeu præualendum, id eſt, ad vocem exaltandam, vt quidam interpretantur.

22. *Prophetia*, id eſt, Dei laudibus canendis, ſic infrà.

Præcinendam, id eſt, moderandam, ſeu dirigendam.

23. *Arcæ*, ſcilicet, vbi collocata fuiſſet, fortè etiam in via id curabant, ne quiſquam prope accederet. Erant & alij duo, vt ſtatim dicitur, fortè bini præcedebant arcam, vel viciſſim officio ſuo fungebantur.

26. *Adiuuiſſet*, 70. confortaret. Dicunt Hebræi nullum ſenſiſſe onus portando arcam. *Immolabantur*, ſc. ſubinde.

27. *Stola*, id eſt, indumento, Hebr. pallio. *Lineo*, 70. byſſino. Intellige repetitionem eſſe, & explicationem eius, quod proximè dictum fuerat de ſtola byſſina.

29. *Ludentem*, i. exultantem.

CAPVT XVI.

2. B*Enedixit*, i. bene precatus eſt. *In nomine*, i. inuocato nomine.

3. *Aſſa bubula*, addita hæc ab Interprete ad maiorem explicationem.

Frixam oleo ſimilam. Alij, pultem, alij, lagenam, ſc. vini, 70. collyridam.

7. *Confitendum*, id eſt, laudandum, ſcil. Pſalmo ſequenti.

8. *Confitemini*, &c. vide Pſal. 104.

15. *Præcepit*, ſc. obſeruandum.

18. *Funiculum*, i. ſortem, ſeu portionem.

19. *Parui*, id eſt, pauci. *Coloni eius*, Hebr. peregrinantes in ea.

21. *Calumniari*, Hebr. & 70. opprimere. *Pro eis*, i. propter eos.

22. *Chriſtos*

22. *Chriſtos*, i. Reges vel ſacerdotes. *Malignari*, id eſt, affligere.

23. *Cantate*, &c. Hæc ex 95. Pſal. *Ex die in diem*, id eſt, ſingulis diebus. *Salutare*, id eſt, ſalutem ſeu auxiliu.n.

24. *Gloriam*, i. opera glorioſa.

25. *Nimis*, i. valde.

27. *Coram eo*, q. d. eſt laude digoiſſimus, & magnificenriſſinius.

29. *Decore ſancto*, Hebr, decore ſanctitatis, 70. in habitaculo ſancto eius.

30. *Commoueatur*, ſc. timore. *Terra*, i. terræ incolæ. ſic infr.

31. *Cœli*, i. cœli incolæ.

32. *Mare*, id eſt, mundus, qui infrà ager dicitur, & ſalrus: piſces vero, & atbores, homines. *Plenitudo*, i. quidquid in eo eſt.

34. *Confitemini*, &c. Hæc ex Pſalmo 105. confiteri antem, pro, laudare, ſen grarias agere.

37. *Fratres*, i. cognatos.

39. *Sacerdotem*, ſcilicet, ſummum.

Tabernaculo, ſcilicet, Moſis. Vide infrà cap. 21. & 2. Paralip. cap. 1.

41. *Vocabulo ſuo*, id eſt, nominatim, vel quaſi dicat, viros nominatos, ſeu magni nominis.

43. *Benediceret*, i. bene precaretur.

CAPVT XVII.

2. *PEllibus*, ſic etiam, 70. at Hebræus cortinis.

3. *Nocte*, ſcilicet, ſequenre diem, quo dixerat præcedentia, niſi forte nocte dixerat eadem.

5. *Nec enim*, &c. quaſi dicat, conſtitui ego tempus quo ſit ædificandum, id quod nondum aduenir.

Domo, id eſt, templo ſtabili. *Et in tentorio*, pro, & tentorij.

6. *Manens*, pro quamdiu manſi.

9. *Plantabitur*, pro plantatus eſt, id eſt, fixas à me ſedes accepit, Hebr. plantaui eum. *Commouebitur*, 70. perturbabitur.

10. *Ædificaturus domum*, id eſt, familiam, ſeu poſteritatem numeroſam daturus.

11. *Vadas*, ſcilicet, per mortem. *Suſcitabo*, id eſt, excirabo.

De filiis tuis, 70. de ventre tuo.

13. *Fuit*, ſcil. Saul.

16. *Sediſſet*, id eſt, manſiſſet. vide 2. Regum 7. numer. 18.

17. *Futurum*, Hebr. & 70. longinquum. *Super omnes homines*, id additum ab Interprete: Hebræus ſenſus eſt, vt ſolent eſſe viri excellentes.

18. *Cognoueris*, id eſt, amaueris, ſeu faueris.

19. *Propter famulum tuum*, id eſt, mea cauſa. *Iuxta cor tuum*, id eſt, pro tua bona voluntate.

23. *Famulo tuo*, Hebræus, & 70. ſuper ſeruum ruum.

25. *Reuelaſti auriculam*, quaſi dicat, indicaſti, ſeu aperuiſti mihi.

Vt ædificares, &c. id eſt, te ei daturum poſteritatem.

CAPVT XVIII.

2. *MVnera*, i. tributum.

3. *Hemath*, id eſt, ad Hemath vſque pertingentis.

4. *Centum quadrigis*, ſcilicet, 400. equis, Hebr. centum curribus.

7. *Pharetras*, alij, clypeos, 70. torques.

10. *Adoram*, qui alias Ioram. *Vt poſtularet ab eo pacem*, Hebr. & 70. indicant potius, vt ſalutaret eum, quanquam poſtulare, ſeu rogare pacem id etiam ſignificat, Hebr. phraſi.

11. *Vaſa*, ſcilicet, miſſa à Thou, vt indicant Hebr. & 70.

12. *Edom*, ſcil. ſimul cum Syris.

14. *Iudicium*, atque iuſtiriam, id eſt, iudicium iuſtum, quaſi dicat, iuſte regnum adminiſtrabat.

15. *A commentariis*, ſcilicet, negotia notabar, regique referebat, vel res geſtas ſcribebat.

16. *Sacerdotes*, ſcil. ſummi. *Scriba*, i. legis peritus, vel legum ſcriptor.

17. *Cerethi*, & *Phelethi*, id eſt, exterminatores, & admirabiles, ſecundum Hier. Hi qui fuerint: vide 2. Reg. 8.

Primi ad manum, id eſt, quorum opera in primis vtebatur.

CAPVT XIX.

2. *GRatiam*, Hebræus, & 70. miſericordiam.

4. *Decaluauit*, id ab Interprete additum.

5. *Mandaſſent*, id eſt, nuntiandum curaſſent.

9. *Agro*, ſcil. vrbis Medaba

15. *Ciuitatem*, ſcil. Medaba.

16. *Fluuium*, ſc. Euphratem.

18. *Septem millia*, 2. Regum 10. dicuntur ſeptingenti, ſcilicet, intelliguntur illic currus electi & excellentes ſolum, hic autem omnes currus.

Peditum. Id omiſſum fuerat 2. Reg. 10. ſola equitum mentione facta.

19. *Transfugerunt ad Dauid*, Hebr. & 70. fecerunt pacem cum Dauid.

CAPVT XX.

1. *POſt anni circulum*, ſcilicet, à bello geſto contra ſocios Ammonitarum, 70. anno ſequenti Hebræus in anni reuerſione, ſeu conuerſione, quaſi dicat, in principio ſequentis anni.

Deſtruxit, ſcil. Dauid, vocatus poſteà à Ioab. Vide 2. Regum 12.

2. *Melchon*, id eſt, Regis eorum, vt vertunt, 70. quidam tamen putant eſſe Idoli nomen.

Auri pondo talentum, pro, pondus talenti auri.

3. *Trahas*, id eſt, ferrea raſtra, quanquam Hebraicè tantum ſit mentio ſerrarum, & carpentorum, 70. legunt ſerras, & ſecures ferreas, & tribulos.

4. *Raphaim*, i. Gigantum.

5. *Adeodatus filius Saltus*, Hebræus, & Chaldæus Elchanan filius Iahir.

Bethlemites, Hebræus, & 70. Lachi. fortè eſt nomen gigantis, vel intellige Elcanan fuiſſe Bethlemitem.

6. *Rapha*, nomen Gigantis.

7. *Blaſphemauit*, i. probris affecit.

8. *In manu*, id eſt, per manum.

CAPVT XXI.

1. *SAtan*, id eſt, aduerſarius, ſcilicet, diabolus.

3. *Peccatum*, id eſt, perniciem, ſeu pœnam peccati.

5. *Mille millia*. Vide 2. Reg. 24.

6. *Inuitus exequeretur*, Hebræus: abominabile iudicaret; 70. pudori ei erat, id eſt, turpe putabat.

10. *Videntem*.

10. *Videntem*, id eſt, prophetam. *Trium tibi optionem do*, Hebræus, tria ego extendo ſuper te, id eſt, tibi propono, 70. tria egotollam contra te, ſeu ſuper te.

12. *Tribus annis*, 2. Regum 24. dicitur ſeptem. forte ſeptem pro multis poſitum more ſcripturæ. Adde quod numero maiori comprehenditur minor, 70. quidem etiam 2. Regum habent tres.

16. *Ciliciis*, Hebr. & 70. ſaccis.

19. *Aſcendit*, ſcil. locus erat editior.

23. *Tribulas*, ſc. ruſtica inſtrumenta.

24. *Gratuita*, i. ab aliquo gratis data.

25. *Sexcentos*. Vide 2. Reg. cap. 14.

26. *De cælo*, ſc. miſſo.

30. *Prænaluit*, id eſt, potuit. *Obſecraret*, Hebr. & 70. quæreret.

CAPVT XXII.

1. **D***Omus, Dei*, id eſt, locus aptus templo, vel vbi Deus coli vult.

2. *Proſelyti*, id eſt, aduenæ.

4. *Æſtimari*, Hebræus, & 70. numerari.

5. *Delicatus*, id eſt, tener.

Quam ædificari velo, Hebræus, quæ ædificanda. *Talis*, Hebræus, magnifica & excellens.

Omnes expenſas, Hebr. & 70. in multitudine, id eſt, abundanter.

9. *Pacificus*, Hebr. Selomoh,

14. *Paupertate*, modeſte dictum.

Vincitur enim, &c. Hebræus, adeo multum eſt.

Ad vniuerſa impendia, Hebræus, & 70. quibus tu adde.

18. *Omnes inimicos veſtros*, Hebræus, & 70. habitatores terræ.

Veſtras, Hebr. & 70. meas.

CAPVT XXIII.

4. **I***N miniſterium*, Hebr. vt ſolicitarent opus. *Præpoſiterum*, 70. ſcribarum. *Iudicum*, iidem erant præpoſiti, & iudices.

5. *Pſaltes canentes*, Hebræus, & 70. laudantes. *Organis*, id eſt, inſtrumentis.

Fecerat, Hebræus, feci, ſcilicet, ego Dauid.

Canendum, Hebr. laudandum, 70. laudandum Dominum.

13. *Miniſtraret*, Hebræus ſanctificaret, id eſt, ſanctè miniſtraret.

Secundum ritum ſuum, Hebræus, vt miniſtraret ipſe. Benediceret, 70. oraret. *Nomini*, Hebr. in nomine.

16. *Filij*, pro filiis, ſic infr. proxime.

Primus, ſcilicet, dignitate, Hebr. caput, ſcil. dux ſeu princeps.

24. *Vices*, id eſt, officia.

Numerum capitum, quaſi dicat, numerati per capita nominatim.

A viginti, at ſupra à triginta, ſcilicet, iſta fuit alia numeratio. vide paulo inferius.

27. *Supputabitur*, pro, ſupputandus erat.

28. *Purificationis*, id eſt ablutionis ſacerdotum & victimarum.

Sanctuario, id eſt, vaſis ſacris, vt quidam interpretantur.

29. *Sacerdotes autem*, id additum ab Interprete.

Torrendum, ſcilicet, primitiæ ſpicarum torrebantur. Alij, frigendum, vertunt.

30. *Leuitæ vero*, & id ab interprete additum.

31. *Ceremonias*, Hebr. iudicium, id eſt, ritum, ſeu morem, aut ordinem.

32. *Obſeruationes* Hebræus cuſtodiam.

Obſeruationem, id eſt, iuſſa ſeruari, Hebræus, cuſtodiam.

CAPVT XXIV.

1. **P***Artitiones*, ſcil. in claſſes.

2. *Ithamar*, ſcilicet, in Heli, & eius poſteris vſque ad Salomonis tempora.

3. *Miniſterium*, ſcilicet, vt per hebdomadas miniſtrarent ſingulæ familiæ ſacerdotum, itemque vt infra dicitur, Leuitarum.

4. *In Principibus viris*, id eſt, quantum ad principes viros attinet.

6. *Principibus quoque*, pro, & coram principibus.

Eleazar, pro, nempe Eleazaris.

19. *Domum Domini*, ſcilicet, partem eam, quæ dicebatur ſanctum, & Hechal, ad thymiama adolendum. Vide Hebræus 9. Nor. vero quod in quaque horum familia vnus erat princeps: itaque multi erant principes ſacerdotum & ſic Dio cap. 4. cœl. Hierarch. vocat Zachatiam principem ſacerdotum. *Iuxta ritum*, &c. id eſt, eo ritu, quem Deus per Aaron patrem eorum ſeruari præceperat.

31. *Contra*, ſcilicet, ex altera parte.

Fratres, id eſt. cognatos.

Æqualiter, ſcilicet, quantum ad miniſteria templi, Hebræus, & 70. aliquando aliter, ſed fortè eodem ſenſu.

CAPVT XXV.

1. **M***Agiſtratus*, id eſt, principes. *Miniſterium*, ſcilicet, ad canendum.

Prophetarent, id eſt, canerent prophetias, ſeu laudes Dei.

Secundum numerum ſuum, id eſt, quotquot erant numerati, & ad id deſtinati.

2. *Iuxta Regem*, pro, iuxta Regis imperium vide infrà.

3. *Filij Idithum*. pro, filij, inquam Idithum.

Sex, ſcilicet, cum patre.

Super confitentes, &c. Hebræus, ad confitendum, & laudandum Dominum, 70. confeſſionem & laudem Domini.

5. *Videntis*, id eſt, Prophetæ.

Exaltaret cornu, quaſi dicat, prophetabat de Regni Dauid exaltatione, quæ in Chriſto præcipue contigit.

6. *Manu*, id eſt, poteſtate.

Regem, id eſt, Regis mandatum, vel prope Regem erant, qui fortè eis in eo etiam præerat.

7. *Erudiebant canticum*, ſcilicet, cæteros tanquam doctores, Hebræus docti in cantico, 70. docti erant canere. Doctores, Hebræus, & 70. periti, ſeu intelligentes.

8. *Per vices ſuas*, Hebræus cuſtodia contra cuſtodiam, id eſt, claſſis vna contra aliam, quaſi dicat, inter ſe.

9. *Duodecim*, ſcilicet, tot erant in vnaquaque cantorum claſſe.

CAPVT XXVI.

3. **A***Saph*. alter eſt iſte à cantore, de quo ſup.

5. *Benedixit*, ſcilicet, dum in eius domo arca maneret.

10. *Id eſt de filiis*, pro, qui erant de filiis.

Habuerat, pro habebat. *Primogenitum*, apparet fuiſſe mortuum.

11. *Fratres*, id eſt, cognati.

Tredecim,

Tredecim, etſi non omnes hic numerati.

12. *Sicut & fratres eorum*, Hebræus, è regione fratrum ſuorum, id eſt, per vices, vt alij eorum fratres, ſeu cognati.

14. *Selemiæ*, qui ſupr. Meſelemia.

15. *Concilium*, pro, concilij.

16. *Aſcenſionis*, id eſt, accliuem.

Contra cuſtodiam, quaſi dicat, cuſtodiæ ſibi inuicem reſpondebant.

17. *Per diem*, i. per ſingulos dies. *Bini*, ſc. ſingulis diebus, 70. duo & duo per ſucceſſiones, q.d. inuicem ſuccedentes.

18. *Cellulis Ianitorum*. alij, domo inſtrumentorum, ſcil. templi. *Via*, ſcilicet, aſcenſionis, ſeu acliui.

Binique per cellulas, 70. duo & duo per ſucceſſiones.

20. *Sanctorum*, i. ſanctificatorum, ſeu dedicatorum. ſic infra.

21. *Filij Gerſon*, id eſt, qui ex Gerſon originem ducunt.

Ledan, & Gerſonni, &c. pro, ex ipſo, inquam, Ledan, Gerſonnitæ, & Iehilitæ.

23. *Amramitis*, pro de Amramitis etiam, ſcilicet erant præfecti theſauris.

26. *Sanctificauit*, id eſt, dedicauit.

29. *Forinſecus*, id eſt extra templum vel vrbem.

Ad docendum, & iudicandum eos, &c. Hebræus, in præfectos, & iudices, ſeu præfecti, & iudices.

32. *Eius*, ſcil. Ieriæ.

CAPVT XXVII.

1. INgredientes, ſcilicet, ad miniſterium Regis, quod durabat ſolum per menſem vnum. *Viginti quatuor millibus*, ſcilicet tot miniſtrabant Regi ſingulis menſibus.

3. *De filiis Phares*, ſc. erat Ieſboam.

4. *Alter*, ſc. vicarius eius.

6. *Praerat*, ſc. tanquam vicarius patris.

12. *De filiis Iemini*, i. de tribu Beniamin.

10. *Rubenitis*, ſc. ſimul, & Gaditis.

23. *Inferius*, pro, & infra. *Quia dixerat*, &c. q.d. ſatis multi erant reliqui, vt opus non fuerit iuniores numerare.

24. *Numerus*, ſc. à Ioab ſupputatus.

Faſtos, i. annales.

28. *Ficeta*, Hebr. & 70. Sycomoros.

32. *Literatus*, Hebr. & 70. ſcriba.

Filiis Regis, ſc. vt pædagogus.

33. *Amicus*, 70. præcipuus amicus, ſeu ſocius.

34. *Fuit*, ſc. conſiliarius.

CAPVT XXVIII.

1. FIliosque, ſuos, Heb. & 70. filiorumque ſuorum. *Eunuchis*, Quidam putant ſignificari Eſſenos, qui lectioni & orationi intenti ab vxoribus abſtinebant. *Ieruſalem*, eos conuocauit.

4. *Sempiternum*. i. longum tempus: vel de Chriſto intelligendum. *Principes*, Hebr. & 70. ducem. *Hodie*, ſcilicet, facit.

9. *Scito*, i. cognoſce.

10. *Perfice*, Hebr. & 70. fac.

11. *Et templi*, Hebr. & 70. & domorum eius.

Cellariorum, ſcilicet, circa templum. *Cænaculi*, ſcilicet, ſupremi cellarij. erant enim tres ordines, Hebr. & 70. cœnaculorum eius.

Cubiculorum, ſcilicet, ſacerdotum, vel theſaurorum, vel, &c. pro, id eſt, poſitum.

In adytis, Hebr. & 70. interiorum.

Propitiationis, i. propitiatorij.

12. *Atriorum*, pro, nempe atriorum, ſcilicet, atrij ſacerdotum, & atrij laicorum. *Exedrarum*, i. cubiculorum, 70. paſtophoriorum.

Sanctorum, id eſt, rerum Deo conſecratarum, vel ad templi reſtaurationem oblatarum.

13. *Diuiſionum*, ſcil. ad varia miniſteria.

14. *Per ſingula*, pro, ad ſingula.

16. *Diuerſitate menſarum*, i. ſingulis menſis.

17. *Leunculos*. Alij, crateres, 70. cyathos. Vox quidem Hebræa (vt nunc legitur) craterem ſignificat, aut cochlear non leonem, idque in quatuor locis huius verſus.

18. *Quadriga*, 70. currus, ſcilicet, repræſentabatur Deus ſuper Cherubim ſedens, velut ſuper currum. vnde Pſal. 79. qui ſedes ſuper Cherubim.

19. *Scripta*, ſc. deſcripta.

21. *Nouerunt*, pro, noſcent, id eſt, obedient, ſeu iuuabunt exequentes, vt indicant Hebræus, & 70.

CAPVT XXIX.

1. ECcleſiam, id eſt, cœtum. *Opus namque*, pro, opus autem, Hebr. & 70. & opus.

2. *Quaſi ſtibinos*, i. ſimiles fuco, Hebr. fuci. 70. pretioſos. Alij, rutilantes. *Marmor Parium*, i. candidum à Pario inſula, Hebr. lapides marmoreos, 70. lapides Parios.

3. *Preparaui*, id eſt, præparaueram, quaſi dicat, addo etiam de peculio, &c. Vide ſup. c. 22.

6. *Polliciti ſunt*, Hebr. ſponte obtulerunt, 70. prompti fuerunt.

Principes poſſeſſionum, Hebr. principes operis, 70. præpoſiti operum.

7. *Solidos*, i. aureos, 70. drachmas.

9. *Promitterent*, Hebr. & 70. offerrent.

12. *Magnitudo, & imperium omnium*, Hebr. & 70. magnificare, & roborare, ſeu confortare omnia.

14. *Promittere*, Hebr. ſponte offerre.

17. *Simplicitatem*, Hebræus, rectitudinem, 70. iuſtitiam.

Simplicitate, Hebr. rectitudine.

Ceremonias, Hebr. ſtatuta.

21. *Vniuerſo ritu*, Hebr. & 70. ſacrificia.

In omnem Iſrael, i. pro totius Iſraelis ſalute, 70. omni Iſraeli.

23. *Domini*, i. à Domino datum. *Cunctis placuit*, Hebr. & 70. proſperatus eſt.

25. *Super omnem Iſrael*, Hebr. excellenter coram omni Iſraele.

29. *Samuelis*, ſcil. 1. & 2. Reg. vt quidam putant; quod non facile admiſerim.

30. *Regni eius*, ſcilicet, ratio.

Temporum, i. laborum, & afflictionum.

Sub eo, &c. Hebr. ſuper eum, & ſuper Iſrael, & ſuper omnia Regna terrarum.

LIBER II.

Paralipomenon.

CAPVT I.

1. **I***N excelſum*, id eſt, vehementer, ſeu ſublimiter.
5. *Ibi*, ſcilicet, in Gabaon.
Requiſiuit, pro, adiit.
12. *Data ſunt*, pro, dabuntur, 70. do.
In Regibus, ſcilicet, Iſrael. Vide ſup. cap. 29.
13. *Coram*, Hebræus, & 70. à facie, id eſt, à conſpectu.
16. *De Coa*, &c. Vide 3. Reg. 10. vbi eadem verba Hebr. quæ hic.

CAPVT II.

1. **S***Excentos*, at 3. Regum cap. 5. trecentos, ſcilicet, hic adduntur qui præfectis præerant.
3. *Et habitaret*, Hebr. & 70. habitaret.
6. *Poterit præualere*, i. tantum poterit.
Tantum, ſc. ædifico.
8. *Archentina*, id eſt, Iuniperina, ſic 70. at Hebræus, abiegna.
Pinea, alij, Braſilea, vel corallia.
9. *Nimis & inclyta*, Hebr. & mirabilis.
10. *Coros*, continet Corus (qui & Chomer dicitur) 10. epha, epha autem ſata tria.
Metretas, Hebræus, battos. eſt autem Battus in liquidis, quantum Epha in aridis, ſcilicet, decima pars cori. Sata, Hebr. battos.
13. *Patrem meum*, quaſi dicat, qui mihi eſt velut pater, 70. ſeruum meum. forte Abi (quod eſt Hebr.) cognomen erat.
14. *Tyrius*, ſcilicet, habitatione. alioqui enim de tribu Nephtalim. ita quidam. Putarim potius matrem fuiſſe de tribu Nephtalim, ſimul & Dan, vt dicitur hic, patrem vero Tyrium natione. Vide 3. Reg. 7.
Marmore, Hebr. & 70. lapidibus.
16. *Ioppe*, Hebr. Iapho.
17. *Proſelytos*, Hebr. peregrinos.

CAPVT III.

3. **F***Vndamenta*, id eſt, fundamentorum menſuræ.
Prima, ſcilicet, comprehendente.
Hechal & Deuir, id eſt, ſanctum, & ſancta ſanctorum. Poſtea enim hæc diuiſa. illud erat 40. cubitorum, id vero 20. quidam primam dicunt, id eſt, qua Moſes tabernaculum menſus eſt.
4. *Centum viginti*. At 3 Regum cap. 6. dicitur triginta, ſc. vſque ad primum tabulatum.
5. *Maiorem*, ſcil. Hechal ſeu ſanctum.
Catenulas, ſcilicet, erant palmæ iunctæ opere catenato.
6. *Templi*, ſcilicet, Hechal.
Marmore, Hebr. & 70. lapide.
7. *Probatiſſimum*, Hebræus, & 70. ex Paruaim, id eſt, Peru, ſecundum quoſdam.
9. *Clauos*, ſcilicet, quibus laminæ parietibus affigendæ.
10. *Statuario*, alij, artificioſo alij, puerorum, [illegible] ſimilitudine, 70. de lignis imputribilibus.
11. *Alæ*, ſcilicet, comprehendendo etiam corpus Cherubim.
13. *Exteriorem*, ſcil. ſanctum.
15. *Triginta, & quinque*, ſcilicet, vtraque. Vide 3. Regum cap. 7. vbi vnaquæque dicitur 18. cubitorum; abſcondebatur autem dimidum cubiti in capitello. Ita quidam. Alij vero fuiſſe cuiuſque longitudinem cubitos 18. præter capitellum & baſim, quorum cubiti implebant num. 35.
16. *In oraculo*, id eſt, quales erant in oraculo. *Centum*, ſcilicet, in quolibet duorum ordinum.
17. *Iachin*, id eſt, firmitas, ſeu firmabit.
Booz, i. fortitudo, ſeu in fortitudine.

CAPVT IV.

1. **A***Ltitudinis*. Aſcendebatur autem, vt quidam dicunt, pauimento ſenſim ſe attollente; vt ſolet in quibuſdam ſcalis.
3. *Similitudo boum*, ſcil. tubercula ſpecie boum. per quæ aqua educebatur.
Decem cubitis, id eſt, decem in vnoquoque cubito, ſc. erant trecentæ.
Calatura, ſcilicet, illorum tuberculorum, quæ boues referebant.
5. *Vaſtitas*, id eſt, craſſitudo.
Repandi, id eſt, recurui. Quaſi duobus verſibus, Hebræus, & 70. duobus ordinibus.
Metretas, Hebræus batos. At 3. Regum 7. dicitur, duo millia batos, ſcilicet, tantum ſolebat infundi, ſed tria millia capere poterat.
8. *Menſas*, ſcil. ad panes propoſitionis.
Phialas, alij, crateras, vel pelues.
9. *Baſilicam*, Hebræus, & 70. atrium, ſcilicet, populi.
10. *Contra orientem*, ſcilicet, ante templum, quod reſpiciebat orientem.
Meridiem, erat ea pars dextera templi, ſed ſiniſtra ingredientibus.
16. *Pater eius*, Hebr. Abiu, forte cognomen erat, Abi, ſeu, Abiu.
21. *Florentia*, i. flores liliorum.
22. *Thymiateria*. Alij, pſalteria.
Oſtia, i. cardines, vt dicitur 3. Reg. 7.
Celauit, id additum ab Interprete.

CAPVT V.

1. **Q***Va vouerat*, Hebræus, ſanctificationes, id eſt, quæ conſecrauerat, ſeu dedicauerat, 70. ſancta.
3. *Die ſolenni*. vide inf. cap. 7.
5. *Tabernaculo*, ſcil. Moſis, vel facto à Dauid.
9. *Ante oraculum*, ſcil. iis, qui eſſent in templo. Vide 3. Reg. 8.
10. *Aliud*, ſcil. ex lege, vel forte illo tempore ſolæ erant tabulæ.
11. *Sanctuario*, id eſt, oraculo.
Sanctificati, id eſt, præparati, ſcilicet, ad feſtum illud.
Diuiſus erat, quaſi dicat, non obſeruabatur illo die diſtinctio vlla.
12. *Altaris*, ſc. holocauſti.

13. *Longe ſonitus audiebatur*, ita vt hæc ab Interprete addita.

Impleretur, Hebr.& 70. impleta eſt.

14. *Nec poſſent*, pro, adeo vt non poſſent, Hebr. & non poterant. *Gloria*, i. præſentia nube repræſentata, ſeu Maieſtas.

CAPVT VI.

1. **P**Ollicitus eſt, Hebræus, & 70. dixit. Vide 3. Regum 8.

2. *Nominis eius*, &c. Hebr. habitaculum tibi, & locum habitationi tuæ in ſæcula.

5. *Ciuitatem*, ſcilicet, aliam, quam Hieruſalem, vt infr. dicitur.

Nominis meo, Hebr. vt eſſet ibi nomen meum.

Alium, Elegit quidem Saulem, ſed non cum poſteris eius, loquitur autem de electione in perpetuum.

13. *Baſim*, alij, concham, ſcilicet, ſuggeſtum inſtar conchæ.

Baſilica, Hebr. & 70. atrij ſc. populi. *Deinceps*, i. deinde. *Contra*, i. è regione, q.d. coram omnibus.

18. *Quanto magis*, ſc. non capiet.

19. *Sed ad hoc tantum facta eſt*, id additum ab Interprete.

Vt reſpicias, pro, & reſpicias, 70. & reſpicies.

21. *Exaudires* pro, exaudias. *Famuli*, coniunge cum Iſrael.

22. *Contra eum*, verbi gratia, iuratus, quod non debeat quidquam.

Maledicto, Hebr. iuramento, ſc. execratorio.

Coram altari, ſolebant Iudæi ante altare iurare.

24. *Peccabunt enim*, Hebræus, quia peccabunt. *Egerint pœnitentiam*, Hebræus confeſſi fuerint nomen tuum.

Obſecrauerint, ſcilicet, qui reliqui fuerint. *Nomen tuum*, Hebr. Coram te.

25. *Propitiare*, pro, propitiaberis. *Reduc*, pro, reduces.

27. *Et populi tui*, pro, id eſt, populo tuo.

28. *Ærugo, & aurigo*. Alij, ariditas, & rubigo. id quod vtrumque ſegetem corrumpit. 70. aeris corruptio, & icteritia. Hæc corporis humani morbus eſt, quæ Latine aurigo dicitur ab auri colore.

Vaſtatis regionibus, id additum ab Interprete.

29. *In domo hac*, Hebr. & 70. ad domum hanc ſcilicet, conuerſus.

30. *Propitiare & redde*, pro, propitiaberis, & reddes.

35. *Tu Exaudies*, Hebræus, & 70. & exaudies ſic infra.

39. *Facias*, pro, facies, quaſi dicat, dabis ſententiam in illorum fauorem, vel vlciſceris eorum iniurias. *Quamuis peccatori*, Hebræus, & 70. qui peccauit tibi.

40. *Tu es enim*, Hebr. nunc, 70. & nunc.

41. *In requiem tuam*, quaſi dicat, mane in loco iſto, quem elegiſti, vt ibi quieſceres.

Fortitudinis, id eſt, in qua oſtendis virtutem tuam.

Induantur ſalutem, id eſt, à te ſeruentur.

Chriſti tui, pro, meam Reges Chriſti, id eſt, vncti vocabantur, quaſi dicat, ne patiar à te repulſam.

CAPVT VII.

1. **M**Aieſtas, Hebræus, & 70. gloria, ſcilicet, nubes, quæ Dei præſentiam repræſentabat, & Maieſtatem.

3. *Adorauerunt*, ſcil. Deum.

6. *Organis carminum*, id eſt, muſicis inſtrumentis.

Per manus ſuas, id eſt, opera ſua, quaſi dicat, canebant ipſi quod Dauid compoſuerat.

8. *Solemnitatem*, ſcilicet, feſtum tabernaculorum.

Torrentem, ſc. Rhinocoluram. Vide Gen. 15.

9 *Collectam*, ſcilicet, feſtum, quo populus omnis congregabatur, poſt dies, 6. feſti tabernaculorum, quod hic ſecutum eſt poſt 7. dies quibus templum dedicatum.

Septem diebus, ſcilicet, dedicatio cœpit 8. die Septembris, deinde feſtum Tabernaculorum 15. *Vigeſimo tertio*, ſcilicet, tunc diſceſſerunt: nam, vt dicitur 3. Regum, facta eſt abeundi poteſtas die 22.

11. *Regis*, id eſt, ſuam.

12. *Apparuit*, ſcilicet, multis annis poſt dedicatum templum. Vide 3. Reg. 9.

13. *Cœlum*, i. aerem.

14. *Super quos*, &c. id eſt, qui appellantur nomine meo, ſcilicet, populus Dei, vel pro quibus ſacerdotes orant inuocato meo nomine.

17. *Et feceris*, pro, id eſt, feceris.

Iuſtitias meas, Hebræus, ſtatuta mea, 70. præcepta mea. ſic inf.

18. *Suſcitabo*, i. ſtabiliam.

21. *In prouerbium*, Hebr. in ſtuporem.

CAPVT VIII.

1. **P**Oſtquam, 70. in quibus.

2. *Hiram Salomoni*, ſcilicet, vterque alteri dedit.

4. *Palmiram*, Hebr. & 70 Thadmor.

Munitiſſimas. Alij, theſaurorum, ſeu repoſitoriorum, ſcilicet, vbi aſſeruabantur res ad bella neceſſariæ, 70. munitas.

6. *Libano*, ſcilicet, loco, qui dicebatur Saltus Libani, vbi regia æſtiua.

10. *Ducenti quinquaginta*, ſcilicet, præcipui alioqui 3. Reg. dicuntur 550.

Qui erudiebant populum, Hebr. dominantes populo, 70. præpoſiti operum in populo.

12. *Porticum*, ſc. templi.

14. *Ordine ſuo*, Hebr. & 70. cuſtodiis ſuis.

Per portam, & portam, id eſt, per ſingulas portas.

15. *Et in*, pro, etiam in.

18. *Quadringenta quinquaginta*, 3. Regum dicitur. 420. ſcilicet, 30. expenſa in neceſſariis nauigationi, vel in maiori numero minor comprehenditur, vt ſup. diximus.

CAPVT IX.

1. **T**Entaret, i. exploraret, reſponderetne ſapientia famæ.

Magnis opibus, Hebr. & 70. maxima potentia ſeu exercitu.

3. *Domum*, ſc. Dei, & Regiam.

4. *Victimas*, &c. Alij, aſcenſum, per quem aſcendebat, &c. Vide 3. Reg. 10.

5. *Virtutibus* Hebr. & 70. verbis, i. rebus.

6. *Virtutibus tuis*, id additum ab Interprete.

10. *Thyina*, alij, corallia, vel ligna Braſilica, vel ebenum.

11 *Gradus*, ſic 70. alij, tigna.

12. *Et multo plura quam*, 70. præter ea, quæ ipſa, quaſi dicat, exceptis iis, quæ ipſe Reginæ donauerat, propter ea, quæ illa attulerat. omnia enim hæc ſupplenda ex lib. Reg. 3.

14. *Legati*, alij, mercatores.

15. *Haſtas*, 70. ſcuta. vide Regum 10. vbi ſcuta vertit, ſcilicet, fecit diuerſa clypeorum genera.

16. *Trecentorum aureorum*, 3 Reg. Hebr. dicitur trium librarum, ſeu minarum, ſcilicet, libra erat centum aureorum.

In armamentario, &c. Hebræus, & 70. in domo ſaltus Libani.

18. *Brachiola*, ſc. manuum ſuſtentacula.

21. *Tharſis*, id eſt, eam partem Africæ, quæ ad Oceanum meridionalem, & nunc Angola dicitur. Vide 3. Reg. 9.

23. *Gloria*, Hebr. & 70. ſapientia.

25. *Quadraginta*, &c. Hebr. quatuor millia ſtabula equorum, & curruum, 70. quatuor millia equarum ad currus.

29. *Verbis*, id eſt, libris. *Libris*, Hebr. prophetia, 70. verbis.

CAPVT X.

2. *ANte Salomonem*, Hebr. & 70. à facie Salomonis, id eſt, metu Salomonis.

4. *Duriſſimo*. Vide 3. Reg. 12.

6. *Steterant*, ſc. vt conſiliarij.

10. *Groſſior*, q. d. ſum multo fortior.

11. *Scorpionibus*, alij, flagris aculeatis.

15. *Voluntatis Dei*, Hebr. à Deo cauſatum, 70. ſubuerſio à Deo.

16 *Paſce*, Hebr. & 70. vide, i. prouide.

CAPVT XI.

1. *SVum*, id additum ab Interprete.

11. *Clauſiſſet eos muris*, ſic etiam 70. at Hebr. roboraſſet munitiones, id eſt, vrbes munitas. *Hoc eſt*, Hebr & 70. &

17. *Salomonis*, ſcilicet, antequam is peccaret Vide inf. cap. 17. & 26.

22. *In capite*, 70. in principem.

23. *Quia ſapientior*, &c. Hebr. ſenſus eſt, erudiuit eum, ſeu curauit erudiendum; & reliquos filios diſperſit per ciuitates Iuda, & Beniamin. *Eis*, ſcil. filiis. *Petiuit*, ſcil. Roboam, q. d. habuit plurimas vxores, vel dedit Abiæ filio.

CAPVT XII.

5. *FVgientes Seſac*, Hebr. & 70. à facie Siſac, id eſt, propter Siſac, ſeu metu Siſac.

7. *Humiliati eſſent*, ſc. agnoſcentes peccata ſua.

9. *Receſſit itaque*, &c. Hebr. & 70. & aſcendit Siſac Rex Ægypti, contra Hieruſalem, & accepit theſauros, &c.

10. *Scutariorum*, Hebr. & 70. curſorum, ſcilicet, militum, qui Regem pedites ſequebantur, more ſatellitum.

12. *Siquidem in Iuda*, &c. Hebr. & in Iuda fuerunt res bonæ, i. proſperæ.

13. *Confirmaret*, Hebr. poneret. *Ammanitis*. pro, Ammonitis.

15. *Libris* Hebr. & 70. ſermonibus.

Et diligenter expoſita, Hebræus, & 70. dum genealogiam exponunt.

CAPVT XIII.

2. *VRiel*, hic 3. Reg. 15. dicitur Abeſſalon, & ſupra cap. 11. Abſalon, ſcilicet, etiam Vriel vocabatur, 70. quidem hic habent vt ſupra Maacha filia Abeſſalon.

5. *Salis*, i. inuiolabile. ſal enim à corruptione ſeruat, vel q. d. factum cum ſacrificiis, ſc his enim ſal adhibebatur.

7. *Filij Belial*, i. homines ſceleſti. *Rudis, & corde pauido*, Hebr. puer, & corde tenero, q. d. inſtar pueri pauidus, ſeu rudis.

8. *Domino*, i. à Domino conſtituto.

9. *Terrarum*, ſcilicet, colentium. Hola. *Initiauerit*, i. conſecrauerit, Hebr. & 70. impleuerit, ſcilicet, ſolet ſcriptura conſecrationem ſacerdotum vocare manuum impletionem. cauſam diximus ſupr. Iud. 17. *De bobus*, Hebr. filio bouis.

11. *Iuxta legis præcepta confectum*, Hebr. aromaticum, 70. compoſitionis.

Ad veſperam. Hinc apparet ſolum noctu luxiſſe, quod alibi monuimus.

Præcepta, Hebr. & 70. cuſtodiam.

12. *Vobis expedit*, Hebræus, & 70. proſperabimini.

15. *Vociferati*, ſcilicet, vt fit initio pugnæ, ad terrendum hoſtem.

Perterruit, Hebr. & 70. percuſſit.

19. *Filias*, id eſt, vicos, ſeu villas.

Ephron. quidam putant eſſe Sichem, alij vertunt Ephraim.

22. *Sermonum*, id eſt, rerum.

Viarum, id eſt, morum.

Operum, Hebr. & 70 ſermonum. *Diligentiſſime*. id additum ab Interprete.

CAPVT XIV.

2. *PEregrini cultus*, Hebr. & 70. aliena, i. alieni Dei, ſeu cultus.

7. *Dixit autem*, pro dixerat autem.

9. *Æthiops*, ſcilicet, Rex Ægypti. Vt quidam volunt, qui Æthiopem interpretantur, quaſi dicat, niger ille.

11. *Non eſt apud te*, &c. Alij, non eſt tibi opus multis ad ferendam opem imbecilli, 70. non eſt impoſſibile apud te ſaluare in multis, vel in paucis.

In te enim, &c. Hebræus, te enim nitimur, & in tuo nomine venimus, 70. in te fide confidimus, & in tuo nomine venimus.

12. *Exterruit*, Hebr. & 70. percuſſit.

14. *Grandis quippe*. &c. Hebræus, quia pauor Domini erat ſuper eos, id eſt, quia Deus eos terruerat, 70. quia factus eſt ſtupor Domini, ſeu terror in eis.

CAPVT XV.

1 *SPiritu*, ſcil. prophetico.

2. *Fuiſtis cum eo*, i. ei adhæſiſtis.

3. *Tranſibunt*, &c. Id quidam referunt ad captiuitatem Babylonicam. Alij ad præſentem, vbi certe ſine Deo ſunt vero. non enim trinum colunt, nec Chriſtum agnoſcunt, nec lex Moſaica iam eſt; deſiit enim obligare à Chriſti paſſione.

5. *Egredienti*, ſcilicet, vrbem ſuam.

Terrores, 70. ſtupor, ſeu, terror Domini. Alij, tumultus, ſeu turbationes.

8. *Azariæ filij Obed*, Hebræus, & 70. Obed, ſcilicet, vocant, nomine patris, vel fortè id erat etiam eius nomen

Dedicauit, ſcilicet, renouauit.

Altare, ſc. à Salomone conſtructum.

11. *Intrauit ex more*, Hebr. venerunt.

15. *Cum execratione*, Hebr. & 70. Lætatique ſunt ob iuramentum.

16. *Ex*

16. *Ex auguſto depoſuit imperio*, Hebræus, fecit, ne eſſet domina, 70. amouit, ne Aſtatte miniſtraret.

17. *Excelſa*, ſcilicet, aliqua vel priuata, nam publica abſtulerat. Vel abſtuleτat excelſa idolorum, non ea in quibus Deus verus colebatur.

18. *Quæ vouerat*, Hebræus, ſanctificationes, 70. ſancta, quaſi dicat, quæ ſanctificauerat, ſeu dedicauerat.

Ipſe, ſcilicet, vouerat.

19. *Non fuit*, ſcilicet, poſt illud Æthiopicum. *Triceſimum quintum*, Hebræus, & 70. triceſimum quintum, ſed quidam putant eſſe errorem etiam, Hebr. & 70. legendumque & hic, & cap. ſequenti pro triceſimo, viceſimum (quia viceſimo anno Aſa, inquiunt. Baſa non viuebat, nedum 35. aut 36.) ego id non auſim dicere.

CAPVT XVI.

4. *MVrutas*, Hebr. munitas.

7. *Euaſit*, ſcil. ne illum etiam vinceres, quod alioqui feciſſes.

8. *Credidiſſes*, 70. confiſus eſſes, Hebræus, innixus eſſes.

10. *Neruum*, id eſt, carcerem, Hebræum, domum carceris.

Interfecit, alij, oppreſſit, 70. læſit, ſeu vaſtauit.

12. *Dolore pedum*, ſcil. podagra.

14. *Vnguentis meretricus* Hebr. variis aromatibus, ſeu factis ex diuerſis ſpeciebus. Alij, peregrinis odoramentis.

Combuſſerunt, ſcilicet odoramenta. *Super eum*, Hebr. eum, ſeu ei, 70. eum.

Ambitione nimia, Hebræus, & 70. maxima combuſtione.

CAPVT XVII.

3. *PRimis*, ſcilicet, antequam peccaret. *Non ſperauit*, Hebræus & 70. non quæſiuit, quaſi dicat, non implorauit.

In Baalim, 70. Idola.

6. *Sumpſiſſet*, &c. Hebræus, & 70. eleuaſſet cor ſuum in viis, &c.

7. *Docerent*, ſcilicet, populum legem Dei.

12. *Vſque in ſublime*, id eſt, vehementiſſime. *Muratas*, 70. monitas, Hebræus, theſaurorum. ſolent quidam theſauri aſſeruari in locis munitis, & muratis.

14. *Exercitus*, Hebr. millium.

16. *Conſecratus*, forte Nazaræus, 70. promptus, q. d. deuotus. Alij, ſponte oblatus.

17. *Hunc ſequebatur*, Hebræus, & 70. & de Beniamin.

19. *Ad manum Regis*, Hebræus, & 70. miniſtrantes Regi.

CAPVT XVIII.

1. *INclytus multum*, Hebræus, & 70. abundans gloria. *Affinitate*, ſcilicet, eius filius genet fuit Achab.

2. *Annos*, ſcilicet, aliquot. *Ramoth*, erat in tribu Gad: ſed occupata à Rege Syriæ. *Galaad*, ſcilicet, erat in regione Galaditide.

3. *Vt ego, & tu*, 70. ſic & ego, quaſi dicat, vtere opera mea vt tua.

5. *Quieſcere*, i. deſiſtere.

6. *Prophetes*, ſcilicet, alius, vel quaſi dicat, Dei, quem ego colo.

7. *Malum*, i. infauſta.

8. *Eunuchis*, i. cubiculariis. fere enim cubicularij, eunuchi olim.

14. *Aſcendite*, Ironice.

15. *Iterum atque iterum*, Hebræus, & 70. quoties, quaſi dicat, quoties adiurandus es priuſquam verum dicas?

16. *Montibus*, ſc. vicinis Ramoth.

22. *De te*, 70. ſuper te, Hebræus, ſuper te, ſeu, contra te.

24. *Cubiculum*, ſcil. interius fugiendo.

30. *Equitatus*, Hebræus, & 70. curruum, & ſic infrà.

33. *Ceruicem, & ſcapulas*, Hebræus, iacturas, & loricam, 70. Inter pulmonem, & thoracem.

CAPVT XIX.

1. *PAcifice*, Hebr. & 70. in pace, id eſt, incolumis, ſeu proſpere.

6. *Hominis*, quaſi dicat, non ſolum vt vicarij hominis, ſed etiam Dei.

Et quodcunque, &c. Hebræus, & vobiſcum in negotio iudicij, ſcilicet, Deus adeſt, videns quid agatis.

7. *Non eſt*, i. non placet.

10. *Venerit*, ſcilicet, per appellationem ab aliis iudicibus.

Cognationem, & cognationem, id eſt, inter fratres, ſcilicet, inter Iudæos, Hebræus, & 70. ſanguinem, & ſanguinem, id eſt, de cæde, ſcilicet, factane voluntate an caſu? *Ceremoniis*, Hebr. ſtatutis, 70. iuſtificationibus.

Iuſtificationibus, Hebr. & 70. iudiciis.

11. *Magiſtros*, ſcilicet, qui doceant legem, vel iudices cauſarum leuiorum.

Vobiſcum in vobis. Complut. cum bonis, Hebræus, & 70. cum bono, id eſt, benefaciens.

CAPVT XX.

1. *AMmonitis*. Quidam putant iſtos fuiſſe Amalechitas, aut Idumæos re vera habitu ſolo Ammonitas, 70. Ammanitis.

2. *Mare*, ſcil. mortuum.

5. *In domo*, pro, ante domum, i. templum.

9. *Gladius*, id eſt, bellum.

Iudicij, id eſt, vltionis, ſcilicet, diuinæ, quaſi dicat, puniens, 70 iudicium.

10. *Mons Seir*, i. Idumæi. Fortè iſti ſunt, qui ſupra vocati Ammonitæ.

12. *Iudicabis*, ſc. puniendo.

16 *Summitate*, i. extremitate, ſeu fine.

19. *In excelſum*, i. altiſſime.

20. *Securi eritis*, 70. fideles eritis. Alij, roboramini, vel fideles eſtote. *Prophetis*, ſcilicet, Iahaziel, de quo ſuprà.

21. *Eum in turmis ſuis*, Hebr. in decore ſanctitatis, 70. Dominum ſanctum.

22. *Percuſſi ſunt*, Hebr. percuſſerunt ſe.

24. *Reſpicit ſolitudinem*, Hebr. in ſolitudine.

25. *Ita vt omnia*, &c. Hebr. & 70. ſolum dicunt, tantam fuiſſe rerum copiam, & pondus, vt per tres dies morati ſint in ferendo. itaque in noſtra editione illa, non, &, nec, pro, vix accipienda ſunt.

33. *Dixerat*, ſc. perfecte.

35. *Cuius opera*, &c. Hebræus, & 70. indicant, Ioſaphat in eo impie egiſſe, quod ſe iunxiſſet Regi Iſrael.

37. *Percuſſit*, 70. diſſipauit, ſeu rescidit. Alij, interrupit, ſeu deſtruxit. Eſt autem præteritum, pro futuro.

CAPVT XXI.

3. *Enſationes*, Hebr. rerum pretioſarum, 70. arma.

7. *Lucernam*, i. Regiam dignitatem.

11. *Fornicari*, i. idola colere.

12. *Ab Elia*, qui tempore Ioſaphat ſublatus. Vide 4. Reg. 2.

14. *Cum populo*, &c. pro, & populum, &c.

15. *Viſeri*, Heb. inteſtinorum.

Viſtalia paulatim, Hebr. & 70. inteſtina præ morbo.

17. *Ioachaz*, qui & Ochozias, & Azarias. vide c. ſeq.

18. *Alui*, Heb. inteſtinorum.

19. *Languore pariter, & vita caruit.* Hæc addita ab interprete. *Combuſtionis*, ſcil. odoramentorum.

20. *Octo*, ſc. ſolus nam eo viuente per 20. annos filius regnum adminiſtrauit.

Ambulauitque non rectè, Hebr. ambulauit, ſeu, abiit, abſque deſiderio, i. miſere, ſeu ſine honore vixit, ſeu obiit, 70. mortuus eſſet ſine laude.

CAPVT XXII.

1. *Maiores*, ſcil. fratres eius. *Latrones*, Heb. turma; ſeu, exercitus, 70. vt noſter interpres.

2. *Regnare*, ſc. patre mortuo, nam cum patre 20. annis regnauit, qui ſolus octo regnauerat. Vide ſup. cap. 21.

6. *Multas enim*, Heb. & 70 quia.

9. *Occidit*, percuſſus fugit in Mageddo, vt dicitur 4. Reg. 9. ibique mortuus filius, i. nepos.

10. *Ioram*, Heb. 70. & Complut. Iuda.

11. *Lectulorum*, ſcilicer, vbi dormiebant Sacerdotes, & Leuitæ, dum miniſtrabant. *Pontificis*, ſcil. ſummi.

12. *Domo Dei*, ſcil. appendicibus, quæ circa atrium.

CAPVT XXIII.

1. *Eptimo*, ſc. à morte Ochoziæ. *Confortatus*, q. d. ſumpto animo.

2. *Leuitas*, in quibus etiam ſacerdotes. *Iſrael*, ſc. Iudæorum.

3. *Dixitque*, pro, dixerat autem ante. *Sermo*, i. res.

5. *Ad ſabbatum*, id eſt, vt ſua hebdomada miniſtrent.

Erit, ſc. antequam ſua hebdomada miniſtret, vel, q. d. hoc munere fungetur ſua hebdomada. *Portis*, pro, porta, ſc. meridionali atrij.

Ad domum Regis, ſc. ducentem portam, erat hæc ſeptentrionalis.

Fundamenti, erat hæc orientalis. *Vulgus*, ſcil. qui non erant Leuitæ. *Atriis*, ſc. reliquis, erant enim quædam præter atrium ſacerdotum.

6. *Domum Domini*, i. atrium ſacerdotum. *Cuſtodias*, i. præcepta, q. d. fungatur munere ſuo.

8. *Per ordinem ſabbathi*, Hebr. ad ſabbatum. *Egreſſi*, ſc. functi munere ſuo. *Non dimiſerat*, ſc. vt multos haberet milites.

10. *Pugiones*, alij, gladios 70. arma.

11. *Eduxerunt*, ſc. è loco vbi latuerat. *Teſtimonium*, i. legem Dei, quam obſeruare deberet. Quidam tamen intelligunt regias veſtes in teſtimonium regiæ dignitatis.

13. *Gradum*, i. ſedem regiam, vel locum editum, quem Salomon fecerat Regibus in atrio.

Introitu, ſc. templi.

16. *Se*, ſc. qui erat loco Dei.

CAPVT XXIV.

5. *Sarta tecta*, Heb. & 70. roborationem, ſeu inſtaurationem.

6. *Conſtitutam*, ſcil. dimidium ſicli ab vnoquoque daodum erat. Vide Exod. 30.

11. *Coram Rege*, Hebr. & 70. ad præfectos Regis.

Infinita, Heb. & 70. multa.

16. *Et cum domo eius.* Hebr. & 70. & cum Deo, & domo eius, i. templo.

19. *Proteſtantes*, ſc. Prophetas, qui Dei voluntatem teſtabantur.

20 *Sacerdotum*, 70. ſacerdotis.

22. *Videat, & requirat*, pro, videbit, & requiret, ſc. propheta eſt.

24. *Infinitam multitudinem*, Hebr. & 70. maximum exercitum. *Iudicia*, i. ſupplicia.

27. *Diligentibus in libro*, 70. in ſcriptura libri *Regum*. Alius eſt liber is ab iis, quos habemus Regum. citatur autem ſæpe etiam in libris Regum.

Amaſias, dicitur hic fuiſſe frater Amos patris Iſaiæ.

CAPVT XXV.

4. *In libro legis*, Heb. in lege, in libro. *In ſuo peccato*, i. propter ſuum peccarum.

5. *Iuuenum*, Heb. electorum, 70. potentium.

6. *Centum talentis*, Hinc apparet, Talentum Iudæorum multo fuiſſe Attico maius, certè plus mille aureis valuiſſe, quis enim miles vno aureo conducitur?

11. *Salinarum*, Heb. ſalis.

12. *Virorum*, Heb. viuorum, ſeu viuentium.

15. *Adoraſti*, Hebr. & 70. quæſiſti, i. conſuluiſti, ſeu adoraſti.

21. *Conſpectus*, ſc. in certamine.

24. *Obed Edom*, i. vnum ex poſteris Obededon. *Filios obſidum*, i. obſides. Vide 4 Reg. 14. alij, filios nobilium, ſeu Principum.

CAPVT XXVI.

1. *Oziam*, qui & Azarias.

2. *Ailath*, ciuitas ad mare rubrum, vnde dictus ſinus Elaniticus. *Rex*, ſc. pater eius.

4. *Amaſias*, ſc. cum bonus fuit. Vide ſup. cap. 24. & 17.

5. *Et videntis Deum*, Hebr. & 70. in viſionibus Dei, q. d. periti in Dei viſionibus. *Direxit*, Heb. fecit proſperari.

7. *Ammonites*, Heb. Mehunnin. ſed videtur male ſcriptum, pro Hamonim. ſic enim legitur ſtatim proximè, 7. Minæos.

8. *Ammonita*, 70 Minæi.

9. *Et reliquas in eodem muri latere*, Hebr. & 70. & ſuper angulum, ſeu angulos, quidam pro, ſuper, vertunt iuxta.

10. *Vineas*, Heb & 70. agricolas. *Carmelo*, alij, locis planis fertilibus.

11. *Doctoris*, Heb. præfecti 70. iudicis.

16. *In interitum ſuum*, Heb. & 70. ad corrumpendum.

Neglexit, Hebr. præuaricatus eſt, in 70. ioiquè egit in.

18. *Ne contempſeris*, Hebr. quia præuaricatus es 70. quia receſſiſti à Domino. *A Domino*, i apud Dominum.

23. *In*

23. *In agro*, non autem in ipſis ſepulchris.

CAPVT XXVII.

2. P*Ater ſuus*, ſc. cum bonus eſſet. *Non eſt ingreſſus*, &c. q.d. non eſt imitatus patris temeritatem.

Delinquebat, Heb. peruerſe agebat. 70. corrumpebatur, i. erat corruptis moribus.

3. *Excelſam*, ſc. orientalem. *Ophel*, ſcil. turris ſic dictæ ab altitudine.

4. *Caſtella*, alij, Palatia.

CAPVT XXVIII.

2. F*Udit*, Heb. & 70. fecit. *Baalim*, i. idolis.

3. *Luſtrauit*, ſcil. faciendo tranſire per ignem.

5. *Prædam*, Heb. & 70. captiuitatem.

8. *Infirmam*, Heb. & 70 multam.

10. *Quod nequaquam*, &c. Hebr. videtur ſenſus eſſe. Nonne & vos peccatores eſtis coram Domino Deo veſtro? at 70. nonne vobiſcum ſum, vt teſtificer peccata veſtra coram Domino Deo veſtro?

17. *Prædam magnam*, Hebr. & 70. captiuitatem.

19 *Eum*, ſc. populum, inducendo ad cultum idolorum, ob quod Deus auxilium negabat iratus. Alij, pro, nudaſſet, verterunt ceſſare feciſſet, ſc. à Dei cultu.

Contemptui habuiſſet, Heb. præuaricatus eſſet in. 70. rebellaſſet, ſeu defeciſſet à.

20. *Adduxitque Regem*, Hebr. & 70. venitque Rex.

Contra eum, Alij, ad eum, ſcil. ad ferendam opem.

Nullo reſiſtente vaſtauit, Hebr. non roborauit eum, i. non iuuit Regem Achaz.

21. *Profuit*, q.d. non ei opem tulit, cum ea cauſa veniſſet, & munera accepiſſet.

23. *Percuſſoribus*, i. ſua opinione. ita enim putabat.

Clauſit, ſc. ne quis ad adorandum ingrederetur.

25. *Aras*, Heb. & 70 excelſa.

27. *Sepulcra*, ſc. quæ erant in monte Sion.

CAPVT XIX.

4. O*Rientalem*, i. ad Orientem ſitam.

5. *Immunditiam*, i. omnia ad idololatriam pertinentia.

8. *Interitum*, alij, ſtuporem, ſeu deſolationem.

13. *Eliſapham*, Iſte erat ex filiis Caath. Vide 1. Par. 6.

15. *Fratres ſuos*, ſc. alios Leuitas.

16. *Sanctificareus*, Heb. & 70. mundarent.

17. *Mundare*, Heb. & 70. ſanctificare.

18. *Sanctificauimus*, ſic etiam 70. at Heb. mundauimus.

19. *Polluerat*, ſic etiam 70. at alij, neglexerat.

Expoſita, Hebr. & 70. præparata, & ſanctificata.

24. *Aſperſerunt*, ſic etiam 70. at Heb. expiauerunt, i. expiando ſparſerunt. *Pro piaculo*, Hebr. ad eapiationem.

25. *Præceptum*, ſc. de modo ſic Deum colendi.

26. *Organa David*, i. inſtrumenta muſica à David inuenta, vt paulo poſt vertit eadem verba Hebraica.

30. *Incuruato genu*, Heb. incuruantes ſe, 70. procidentes.

31. *Impleſtis*. i. conſecraſtis, q.d. vos ô ſacerdotes, qui ad offerendum eſtis conſecrati. implere enim manum, eſt conſecrare in ſacerdotem, vt ſup. diximus.

Et holocauſta mente deuota, Hebr. & 70. & omnis voluntarius, ſeu, promptus corde, holocauſta.

33. *Sanctificauerunt*, id eſt, obtulerunt ſacrificandos.

34. *Sanctificarentur*, i. præparari poſſent, ſc. alij ſacerdotes, qui adiuuarent. *Antiſtites*, Hebr. & 70. ſacerdotes.

Faciliori ritu ſanctificantur, 70. promptius ſanctificati ſunt, id quod etiam Heb. indicant.

36. *Miniſterium Domini eſſet expletum*, Hebr. & 70. præparaſſet Deus populum, ſcil. vt rite cultum perageret.

Fieri placuerat, Heb. & 70 factum fuit, q.d. Tota res ſubito facta.

CAPVT XXX.

5. M*Vlti enim*. Alij, multo enim tempore.

Sicut in lege, q. d. debito tempore, ſeu ritu.

6. *Reuertetur*, ſc. Deus fauendo.

8. *Indurare*, ſc. ad detrectandum iugum. *Manus*; ſc. in ſignum fœderis, ſeu obedientiæ

11. *Acquieſcentes conſilio*, Hebræus humiliantes ſe.

12. *Manus*, i. fauor, ſeu gratia.

15. *Tandem*, Heb. pudore affecti, ſc. ob negligentiam ſuam, cum viderent populi alacritatem.

17. *His*, i. pro his, ſcil. ſuum ex populo quiſque paſcha ſolebat mactare, ſi erat ſanctificatus, i. purificatus. pro illis ergo qui purificati non erant, Leuitæ phaſe mactabant.

Occurrerant, 70. poterant, ſcil. quam cito opus erat.

20. *Placatus eſt populo*, Heb. & 70. ſanauit populum.

21. *Quæ ſuo officio congruebant*, Heb. & 70. fortitudinis, q.d. ſc. ſonora.

22. *Ad cor*, id eſt, lenibus verbis. *Super Domino*, i. in canticis Domini, q. d. peritos cantici Eccleſiaſtici.

CAPVT XXXI.

1. R*Ite celebrata*, Heb. & 70. perfecta.

2. *Caſtrorum*, i. templi, vbi ſolebant conuenire velut milites, 70 atriis domus.

3. *Pars autem*, &c. q. d. pro parte ſua id curabat.

Meyſi, Heb. 70. & Complut. Domini.

6. *Sanctorum*, pro, ſanctas.

8. *Ingreſſi*, ſc. templum.

11. *Horrea*, 70. paſtophoria, ſcil. cellas, ſeu cubicula.

12. *Quæcunque vouerant*, Heb. ſancta, i. Domino conſecrata, ſeu dedicata. *Secundus*, ſcil. eius vicarius.

13. *Manibus*, i. imperio, ſeu cura. *Ad quos omnia pertinebant*. Hæc non ſunt Hebr. nec in 70. nec in Complut.

14. *In ſancta ſanctorum*, q. d. nempe rebus Deo dicatis.

16. *Exceptis*, &c. q. d. præter pueros, quibus etiam dabatur, à tribus annis, &c. *Conducebat*, i. conueniebat, ſc. quid cuique debebatur. *In miniſterio*, i. pro miniſterio.

Obſeruationibus, i. officiis.

17. *Viceſimo*, ea ætate poſt ædificatum templum miniſtrare incipiebant.

21. *Ceremonias*, Heb. & 70. præcepta.

CAPVT XXXII.

1. *VEritatem*, ſcil. rerum narratarum, vel Ezechiæ integritatem vitæ.

3. *Capita*, Heb. & 70. aquas. *Hoc omnium decernente ſententia*, Heb. adiuuerunt eum, 70. confortauerunt eum.

Terra, ſc. prope Ieruſalem.

5. *Mello*, dicitur fuiſſe locus concionum populi, de quo diximus aliquoties ſup.

Ciuitate Dauid, ſc. monte Sion.

Vniuerſi generis armaturam, Hebr. multos gladios.

6. *Ad cor*, i. conſolans.

8. *Qui auxiliator*, &c. Hebr. ad adiuuandum nos, & præliandum prælia noſtra.

12. *Excelſa illius*, falſum id. Vide 4. Reg. 18.

14. *De hac*, Heb. & 70. de mea.

15. *Conſequenter*, Heb. quanto magis.

17. *Manu iſta*, Heb. & 70. manu mea.

27. *Armorum vniuerſi generis*, &c. Hebr. clypeorum omniumque.

29. *Innumerabiles*, Heb. & 70. exitum.

31. *Acciderat*, ſcil. in vmbra Horologij retrocedente.

CAPVT XXXIII.

3. *MIlitiam*, i. iſta.

5. *Exercitus*, i. aſtris. *Duobus*, ſc. ſacerdotum, & populi.

6. *Ben Hennom*, i. filij Hennom. *Somnia*. Alij, tempora.

8. *Ceremonias*, Hæb. ſtatuta.

12. *Egit pœnitentiam*, Hebr. & 70. humiliatus eſt.

13. *Obſecrauit intente*, Hebr. & 70. exauditus eſt.

14. *Piſcium*, ſic dicta, quod per eam piſces inferrentur, aut in ea venderentur. *Ophel*, nomen eſt arcis.

19. *Contemptus*, Hebr. præuaricatio, 70. apoſtaſiæ.

Ageret pœnitentiam, Heb. humiliaret ſe, 70. conuerteretur.

20. *Domo ſua*, ſcil. horto regio. Non eſt ſepultus cum aliis Regibus quod fuiſſet valde impius.

23. *Reueritus*, Hebr. & 70. humiliatus ante. ſic & infr.

Multo maiora deliquit, Heb. & 70. multiplicauit delictum, i. plurimum peccauit.

CAPVT XXXIV.

3. *MVndauit*, Heb. & 70. cœpit mundare.

4. *Coram eo*, i. eo ſpectante. *Tumulos*, i. ſepulcra.

5. *Altaribus*, ſc. vt cadauerum tactu contaminarentur.

11. *De lapidicinis*, Hebr. excisos, 70. quatuor pedum.

Commiſſuras, i. opera, quæ fiunt commiſſis inter ſe lignis.

17. *Argentum*, i. pecuniam, ſc. fundebant, vt inde facerent vaſa, & alia.

21. *Orate*, Heb. & 70. quærite, i. conſulite.

22. *Oldam*, ex quo fuerat lapidatus Zacharias filius Ioiadæ, non dabat Deus reſponſa more ſolito.

Veſtium, ſc ſacerdotalium, vel regiarum. *Secunda*, nomen Scholæ, vbi erudiebantur.

24. *Cuncta*, ſc. prout merentur, & conuenit puniri. non enim prorſus cuncta.

31. *Iuſtificationes*, Heb. ſtatuta.

CAPVT XXXV.

3. *AD quorum eruditiones*, &c. Alij ita vertunt. Qui erudiebant Iſraelem omnem, ſanctique erant Domino. *Arcam*, ſc. quæ tempore Manaſſe extra templum fuerat.

4. *Præcepit*, Heb. & 70. ſcripſit.

5. *Sanctuario*, i. templi atrio.

11. *Aſperſerunt*, &c. 70. fuderunt ſacerdotes de manu ſua ſanguinem, ſc. ſuper altare.

12. *Separauerunt ea*, ſc. offerenda pro quibuſque, ordine 70. præparauerunt holocauſtum.

13. *Phaſe* i agnos paſchales.

21. *Quid mihi & tibi eſt*, i. quid tibi mecum eſt?

22. *Ex ore Dei*, q. d. cum ei Dei voluntatem vere dixiſſet.

24. *Mortuus eſt*, ſc. in Mageddo dum portaretur, vt dicitur 4. Reg. 23.

25. *Scriptura*, ſc. quod cantabatur. *Lamentationibus*, i. lamentationum libro.

26. *Miſericordiarum*, i. beneficiorum in ſubditos.

CAPVT XXXVI.

3. *VEniſſet*, ſc. poſt tres menſes à morte Ioſiæ.

4. *Hieruſalem*, ſc. quæ ſedes Regni.

6. *Duxit*, i. decreuit ducere. poſtea vero mutato conſilio occidit. Vide Ier. 22. vel duxit ſemel, ſed remiſit, & poſtea Hieroſolymis interemit.

8. *Verborum*, i. rerum, ſeu geſtorum. *Inuenta*, ſcil. ſtigmata quæ ſibi in honorem idolorum impreſſerat, vel q. d. opera, quæ deprehenſum eſt feciſſe. Ioachin filius. 70. Ieconias filius.

9. *Cœpiſſet*, ſc. cum patre, cum quo annis 10. regnauit. Quidam tamen legendum putant, decem & octo, vt dicitur 4. Reg. 24. *Regnauit*, ſc. ſolus mortuo patre.

10. *Volueretur*, ſc. à capto Ioachim. *Patruum*. ſic etiam 70. At Heb. & Complut. fratrem, i. cognatum.

12. *Nec erubuit*, &c. q. d. neglexit monita ad pœnitentiam hortantis, Heb. nec humiliatus eſt à facie, i. coram.

15. *De nocte*, Hebr. manicando. q. d. mature, & diligenter. *Parceret*, i. parcere vellet.

16. *Nuntios*, i. prophetas. Curatio, i. remedium.

21. *Celebraret ſabbatha*, i. quieſceret, ſeu feriaretur.

22. *Spiritum*, i. cor, ſeu animam.

23. *Præcepit mihi*, ſc. legerat Iſaiæ cap. 45. oſtendente Eſdra. *Quis eſt ex vobis*, ſc. qui aſcendere velit Ieruſalem.

ESDRÆ LIBER I.

Auctor Eſdras.

CAPVT I.

1. CYri, qui victo Aſtyage Medorum Rege, Medorum imperium ad Perſas tranſtulit. Eius ergo anno primo, quo Chaldæis victis cœpit in Babylonia regnare, hæc geſta. Not. vero ex Hier. in Daniel. 7. ſucceſſores fuiſſe eius, Cambyſem filium, Darium Hiſtaſpis (cuius anno ſecundo cœptum templum ædificari) Xerxem huius filium, Artabanum, Artaxerxem Longimanum, Xerxem, Sogdianum, Darium Nothum, Artaxerxem Memnonem, Artaxerxem Ochum, Arſanum, Darium denique, qui ab Alexandro Magno ſuperatus. Ierem. vide Ier. 29.

Spiritum, i. cor, ſeu voluntatem. *Vocem*, ſcil. præconis.

Scripturum, i. literas miſſas.

3. *Quis eſt*, ſc. qui velit aſcendere. *Qui eſt*, pro, qui colitur.

4. *Reliqui*, ſc. qui ob inopiam coguntur remanere, vel q.d. præterea quicunque volunt aſcendere. *Subſtantiu*, i. opibus. *Excepto*, i. præter id, Hebr. & 70. cum eo

6. *In circuitu*, i. vicini.

8. *Per manum*, i. opera. *Fily Gazabar*, Hebr. Gizbar, i. theſaurarij. 70. Gazbaræi. *Saſſabaſar*. ſic diecebatur. Zorobabel Chaldaicè.

9. *Cultri*, 70. mutatoria, ſcil. veſtium, q.d. veſtes pretioſæ.

10. *Scyphi*. Alij, pelues, vel crateres vel cochlearia.

Secundi, i. alterius formæ, vel minus pretioſi. 70. duplicati.

11. *Omnia*, ſc. tam numerata proximè quam tacita, non enim omnia numerauit.

CAPVT II.

1. PRouincia, ſc. Iudææ, vel Chaldææ. *Fily*, i. incolæ. Aſcenderunt, ſc. in Ieruſalem.

2. *Venerunt*, ſcil. in Hieruſalem. *Mardochai*. Hunc quidam putant patruum Eſther eſſe. Alij, alium.

3. *Pharos*, nomen viri. Vide in c. 8. & l. 2. c. 3. 70. Pheros.

6. *Filiorum Ioſue*, Ioab, i. qui à Ioſue quodam inſigni viro, & à Ioab originem ducebant.

16. *Ezechia*, ſc. viro clariſſimo.

31. *Helam*. Eſdr. 2. cap. 7. Et quidem ſupra Helam. Cuius reſpectu hic dicitur alterius vir erat. videtur eſſe nomen loci 70. tamen indicant hic eſſe nomen viri. Vide inf. c. 8. & 10. & & 2. Eſdr. 7.

36. *Sacerdotes*. Hactenus de filiis Iuda, & Beniamin.

Iadaia, quæ ſequuntur, nomina virorum. nam ſuperiora videntur fere locorum. *Domo*, id eſt, familia.

40. *Filiorum Odonia*, i. de familia Odoniæ.

42. *Fily*, Plurale eſt in omnibus ſequentibus.

43. *Nathinai*, i. donati, ſc. erant templi miniſterio dedicati origine Gabaonitæ.

55. *Seruorum Salomonis*, vide 1. Par. 22. & 2. Par. 2. Erant proſelyti, vel capti bello. *Sophered*, videtur nomen mulieris, vel loci.

59. *Semen*, i. genus.

62. *Scripturum*, i. catalogum genealogiæ.

63. *Atherſatha*, nomen Nehemiæ Chaldaicè. *Sancto ſanctorum*, id eſt, ſacroſanctis ſacerdotum eſcis.

Doctus, atque perfectus, Hebr. cum Vrim, & Thummim, illuminationibus & perfectionibus. Videtur autem alludere ad Ephod ſeu Rationale, in quo Vrim & Thummim.

64. *Quaſi vnus*, 70. ſimul.

69. *Dederunt*, ſc. quotquot aliquid contulerunt etiam ex manentibus in Chaldæa. *Solidos*, 70. drachmas.

Quadraginta, Heb. 70. & Complut. ſexaginta.

CAPVT III.

1. SEptimus, ſc. September. *Quaſi vir vnus*, i. omnes ad vnum.

4. *Per ordinem ſecundum præceptum*, Heb. in numero ſecundum morem, q.d. tot hoſtias, quot offerri mos erat, ſc. iuxta præceptum. *In die ſuo*, q. d. eo numero, & modo, quo erant diebus ſingulis offerendæ.

5. *Conſecrata*, ſc. in honorem Dei.

10. *Per manus Dauid*, i. Pſalmos compoſitos à Dauid.

11. *Quoniam bonus*, ſc. Pſal. 117.

12. *Fundatum eſſet & hoc*, pro, fundaretur hoc.

CAPVT IV.

1. FIlij captiuitatis, i. captiui olim, ſed qui ex captiuitate redierant.

2. *Huc*, ſc. in terram decem tribuum.

3. *Vobis & nobis*, ſcil. quidquam in hac re commune.

5. *Conſilium*, ſc. ædificandi.

6. *Aſſueri*, ſc. Cambyſis, filij Cyri, qui patri ſucceſſit mortuo, 30. anno Regni Perſarum, & 3. Monarchiæ, ſc. poſt expugnatam Babylonem ſic enim intelligendi, qui dicunt 30. annos regnaſſe, ſc. ex quo cœpit Rex eſſe.

7. *In conſilio*. Heb. ſocij, 70. conſerui. *Syriacè*, i. litteris Syriacis. *Syro*, ſc. quo ſcripta erat.

9. *Beel Teem*, i. præfectus rationis, ſeu magiſter ſapientiæ, q.d. cancellarius, ſic & inf.

10. *Aſenaphar*, i. Sennacherib. *Trans*, ſc. reſpectu Babyloniæ.

Flumen, ſc. Euphratem.

13. *Noxa*, i. incommoditas. *Peruenies*, ſc. frandato tributo.

15. *Bella*, Chaldæus defectiones, ſeu rebelliones.

18. *Accuſationem*, Chal. epiſtola.

19. *Recenſuerunt*, Chald. quæſiuerunt, 70. conſiderauerunt, ſeu inſpexerunt. *Prælia*, Chal. defectiones.

21. *Audite*

12. *Audite ſententiam*, Chal. ponite ſtaturum, ſeu, edictum.

CAPVT V.

1. F*ilius*, i. nepos. Vide Zach. 1.

5. *Dux*, i. Prorex. *Conſiliarij*, Chald. ſocij, 70. conſerui, ſic & inf.

Conſilium, Chal. decretum ſeu mandatum.

4. *Quæ eſſent nomina*, &c. ſc. id etiam interrogauerunt. Vide 1oſ.

5. *Oculus*, i. prouidentia, ſeu fauor.

8. *Ligna*, fortè trabes intelliguntur, vel tabulæ tegentes parietes.

17. *Recenſeat*, Chald. quæratur, 70. inſpiciat. *Bibliotheca*, Chal. & 70. domo theſaurorum, ſeu diuitiarum.

CAPVT VI.

1. R*ecenſuerunt*, i. legeruot, Chald. quæſierunt.

Repoſiti, Chal. & 70. cum theſauris.

2. *Medena*, i. Mediæ, ſeu Medorum. *Commentarius*, Chal. memoriale.

3. *Latitudinem*. Quidam putant longitudinem ſignificari, q. d. areæ ſpatium.

4. *Impolitis*, 70. fortibus, alij marmoreis, vel magnis. Quidam legendum aiunt, politis. *Sic ordines*, 70. domus vna, alij, paries interior. *Lignis*, ſc. quibus tegebantur parietes.

5. *Poſita ſunt*, pro, ponenda ſunt. 70. ponantur.

8. *Presbyteris*, i. ſeniotibus.

9. *Querimonia*, 70. mutatio, ſeu variatio. Alij, error, ſeu mora.

11. *Publicetur*, Chald. fiat ſterquilinium, ſeu lana, 70. ſit in direptionem.

12. *Omnia regna*, Chald. & 70. omnem Regem.

14. *Et Artaxerxe*, ſc. filio Darij Hiſtaſpis, ſub quo perfectus templi ornatus, quidam tamen, &, pro, i. accipiont.

15. *Adar*, ſc. duodecimi, qui reſpondet partim Februario partim Martio.

18. *Ordinibus & vicibus*, ſc. vt quiſque ſuo ordine, & vice miniſtraret.

21. *Separauerant*, ſc. proſelyti.

CAPVT VII.

1. V*Erba*, i. res, ſeu geſta. *Artaxerxis*, nomen commune omnibus Regibus Perſarum. Hic Darius intelligitur Hiſtaſpis.

5. *Abunitio*, Hebr. & 70. primi, id eſt ſummi.

6. *Scriba velox*, i. legis peritiſſimus. Dicont quidam, eum, ſcripturam à Chaldæis inceníam reſtituiſſe, ſed aliis characteribus, quam qui in vſu fuerant.

Manum, i. fauorem, ſic ioſ.

10. *Præceptum, & iudicium*, pro, præcepta, & iudicia eſt autem repetitio more Hebræo.

11. *Caremoniis*, Heb. ſtaturis.

14. *In lege Dei*, i. coraturus, vt lex Dei ſeruetur.

15. *Tabernaculum*, Chal. & 70. habitaculum.

21. *Et à me*. ſc. decretum, quod ſequitur.

26. *Iudicium*, i. condemnatio.

28. *Manu*, i. fauore, ſeu gratia.

CAPVT VIII.

13. N*Oniſſimi*, i. qui poſtremo loco ſeqoebantur.

15. *Filiis Leui*. ſcilicet, qui non eſſent ſacerdotes.

18. *Manum*, i. fauorem, ſeu grariam.

19. *Eius viginti*, ſic etiam 70. at Heb. eorum viginti.

21. *Prædicaui*, i. indixi.

23. *Euenit nobis proſpere*, Hebr. & 70. exaudiuit nos.

25. *Inuenti fuerant*, ſc. in Babylone.

27 *Solidos*, 70 drachmas.

28. *Sancti Domini*, i. Domino conſecrati.

36. *Eleuauerunt*, i. exaltauerunt, ſcil. faueodo maxime.

CAPVT IX.

1. A*Bominationibus*, i. peccatis.

2. *Filiabus*, ſc. infidelibus.

Terrarum, ſc. infidelium.

7. *Die hac*, ſc. apparet. ſic & inf.

8. *Quaſi ad parum*, &c. q. d paruum quiddam à Deo obtinuimus, vel paruo tempore impetrauimus orando.

Reliquiæ, q. d. vt ſeruarentur aliqui noſtrum. *Paxillus*, i. ſedes quieta, in quietis enim ſedibus paxilli figuntur, vnde res pendeant, 70. firmamentom alij, clauus.

Sancto, ſc. Iudæa vel Hieruſalem. *Illuminaret*, ſc. ad agnoſcenda eius beneficia, & peccata propria.

9. *Sepem*, i. ſecuritatem ab hoſtibus.

11. *Ad os*, q. d. vſqoe ad ſummum, more vaſis pleni, vel potius, ab extremitate vna ad aliam, q. d. totam. Vide 4 Reg. 21. n. 16.

13. *Quia tu*, &c. q. d. non puniſti, ſed peperciſti.

14. *Conuerteremus*, ſc. ad malum, q. d. ſalutem dediſti, ne iterum peccaremos. *Nunquid iratus es?* Heb. nonne iraſceris, ſc. nobis merito, q. d. meremur quidem, vt nos prorſus deleas.

15. *Iuſtus*, i. miſericors, ſc. qui ſeruaris, cum poſſes merito perdere, vel q. d. ioſtus quidem es, & poſſes punire, ſed vſus es miſericordia. *Stari*, q. d. nemo noſtrum poteſt coram te conſiſtere, ſeque tueri.

CAPVT X.

1. I*Mplorante*, Heb. & 70. confitente, ſc. ſua, & populi peccata.

2. *Si eſt pœnitentia*, Heb. & 70. eſt ſpes, ſc. Deum per pœnitentiam placandi.

4. *Surge*, ſc. humi iacebat.

16. *Domos*, pro domibus. *Per nomina ſua*, i. nominati ſuo quiſque nomine.

17. *Conſummati*, i. abſoluta eſt eorum recenſio.

Et fratres, pro, & fratribus, vel fratrum.

19. *Dederunt manus*, i. promiſerunt, vel egerunt.

25. *Iſraeli*, i. popolo, ſeu plebeis.

44. *Filio*, Hi etiamcum matribus eiecti, vt ſup. iodicatur.

LIBER

LIBER II.

Qui Hebr. Nehemias dicitur, ſc. is Auctor fuit.

CAPVT I.

1. CASLEV, ſc. Nouembri. *Viceſimo*, ſc. Regni Artexerxis, i. Darij Hiſtaſpis.

2. *Ex Iuda*, ſc. veniebant ex Iudæa.

Remanſerant, ſc. ex iis qui è Babylonia redierant in Iudæam. *Et Ieruſalem*, i. etiam de ſtatu Ieruſalem interrogaui.

3. *Prouincia*, ſc. Iudææ. *Eius*, ſc. Hieruſalem.

4. *Sedi*, ſc. humi more lugentium.

6. *Peccauerunt*, Hebr. & 70, peccauimus. *Tibi*, i. contra te.

7. *Vanitate ſeducti ſumus*, Hebr. perdendo perdidimus, ſeu corrompendo corrupimus, ſcil. nos, 70. Diſſolutione diſſoluimus. *Cæremonias*, Hebr. ſtatuta.

9 *Extrema cæli*, i. regionem vltimam, quæ videtur cæli extremitatem contingere.

10. *Tui*, ſc. ſunt.

11. *Miſericordiam*, ſc. inuenire.

CAPVT II.

1. NIſan, eſt primus menſis apud Hebræos, reſpondetque partim Martio, partim Aprili.

Leuaui vinum, i. vini calicem. *Eram quaſi languidus*, Heb. non ſolebam eſſe triſtis.

2. *Timus*, ſc. ne Rex mali quidquam de me ſuſpicaretur.

Valde ac nimis, pro, valde nimis.

3. *Patris mei*, Hebr. & 70. patrum meorum. ſic & infr.

Combuſta, ſcil. cum caperetur à Nabuchodonoſor.

8. *Saltus*, Hebr. & 70. paradiſi, i. Horti. *Tegere*, ſc. vbi opus eſt, Heb. contignare, ſeu conſtruere. *Domus*, i. quæ prope templum. *Muros*, portas murorum.

Ingreſſus, ſcil. vt habitem. *Manum*, id eſt, fauorem.

9. *Miſerat*, pro, miſerat per epiſtolas, vt mitterentur.

10. *Seruus*, ſc. Regis, q. d. peſſimus ille ſeruus Ammonites.

13. *Vallis*, ſc. qua in vallem Ioſaphat ibatur.

16. *Magiſtratus*, 70. cuſtodes. *Quo*, 70. ad quid.

Opus, ſcil. reparando muros. *Loci*, i. temporis.

18. *Aio*, Heb. dixerunt.

20. *Sermonem*, q. d. reſpondi, 70 λόγον. logon, quod poteſt verti rationem. *Iuſtitia*, i. meritum, quaſi dicat, non eſtis de Hieruſalem vnquam bene meriti.

CAPVT III.

1. GRegis, ſcil. per quam greges ſolebant in vrbem ingredi.

Sanctificauerunt, i. dedicauerunt: alij, reparauerunt. ſic inf. *Vſque ad*, pro etiam. *Centum cubitorum*, Hebr. Meah. i. centum: videtur autem hic eſſe nomen proprium. Vide inf. c. 12. 70. centum.

Ananehel. Hæc fortè eſt, de qua proximè dictum.

3. *Texerunt*, ſc. trabibus, & tignis.

Pro duce, fortè is expenſas dabat. Fortè etiam Nehemias de ſe loquitur. Vide cap. 5. 70. vſque ad thronum Principis, i. palatium, ſcil. ædificauerunt.

8. *Pigmentarij*, pro, pigmentariorum, ſeu aromatariorum, nomen familiæ. *Dimiſerunt*, ſc. ædificatam, 70. ſtatuerunt, alij, inſtaurarunt.

9. *Vici*, ſc. vnius. erat Hieruſalem diſtributa in vicos, ſeu regiones, quibus aliqui præfecti Hebr. & 70. dimidij vici.

11. *Mediam partem vici*, i. muri correſpondentis vico, Hebr. & 70. menſuram ſecundam, q. d. alteram partem, ſe muri.

13. *Vallis*, ſc. Ioſaphat.

15. *Pagi*, i. vici, ſeu regionis. *In hortum*, i. iuxta hortum.

19. *Menſuram ſecundam*, i. partem alteram. ſic inſr.

Contra aſcenſum, i. è regione aſcenſus. *Firmiſſimi*, alij, armamentarij.

20. *In monte*, ſic etiam 70 at Heb. excandeſcens, ſeu indignabundus, q. d. velut ſibi iraſcens, quod non citius feciſſet, ita quidam.

21. *Donec extenderetur domus*, q. d. vſque ad finem domus, Hebr. & 70. vſque ad domus perfectionem, q. d. per tantum ſpatium, quanta erat domus.

22. *De campeſtribus*, ſc. qui illic habitabant, ſed & in Hieruſalem etiam domos habebant.

23 *Contra*, i. è regione.

24. *Et vſque*, pro, i. vſque.

25. *Contra flexuram*, id eſt, è regione illius anguli.

Excelſa, alij excelſam. *Id eſt in atrio*, Hebr. quæ in atrio, ſeu iuxta atrium.

26. *Ophel*, i. arce, ſeu loco alto. *Vſque contra*, ſcil. ædificarunt.

27. *Templi*, Heb. arcis.

30. *Sextus*, ſc. filiorum. *Secundam*, ſc. ab ædificata ab Hanania, q. d. alteram portionem, ſeu partem proximam.

Scruta vendentium, Hebr. & 70. negotiatorum. Dicuntur quidem Latine Scruta, res veteres, vſque detritæ, quas ſolent hodie Iudæi per plateas vendere, vulgo Ferraoechi. *Cœnaculum anguli*, nomen loci.

31. *In porta*, pro, vſque ad portam. *Aurifices*, & *Negotiatores*, cognomina ſunt familiæ.

CAPVT IV.

2. FRequentia, Hebr. & 70. exercito. *Gentes*, q. d. nos. quanquã nec Heb. nec in 70. eſt id verbum ſed additum ab Interprete. *Sacrificabunt*, ſc. in dedicatione completi ædificij.

Vna die, i. aliquando tandem.

Ædificare;

Ædificare,Heb.viuificare,70.ſanare.

3.*Proximus*,i.amicus,Heb. & 70.qui apud eum, ſc.erat.

5.*Operias*,ſc.obliuione,q.d.recordare, ſeu puni, nam cum parcit,dicitur regere.

6.*Dimidiam*,ſc.altitudinis.

7. *Obducta cicatrix*, q.d.reparatæ ruinæ,ſeu rupturæ ſanatæ.

10.*Iudas*,i.Iudæi. *Humus*, Hebr.& 70.puluis,ſc. calcis,& arenæ.

12.*Decem*,i.plures.

16.*Eorum*,Heb.meorum. *Poſt eos*, q.d.eis præerant vrgentes opus.

17. *Imponentium*,ſcil.onera.*Faciebat*,ſc.quiſque.

22. *Vices*, Hebr.in cuſtodiam, q.d.nocte cuſtodiant,per diem operentur.

23.*Poſt me*,i.me ſequebantur. *Baptiſmum*,i.vt ſe aqois purificaret Heb.& 70.aquam.

CAPVT V.

2. PRo pretio eorum,id non eſt Heb.nec in 70.ſed ſubintelligitur.

3.*Opponamus*,i.oppignoremus,70.promittemus, Complut.apponamus.

4.*Sumamus*, Hebr. & 70. ſumpſimus, q.d.ſuper agris noſtris,& vineis pecuniam mutuo accepimus, vt Regi tributum ſolueremus.

5.*Ita & fily noſtri*,q.d.cum ſimus ex eodem ſanguine,tamen diuites prouident filiis ſuis, non noſtris.

7.*Concionem*, i. populi cœtum, ſc.vt palam illos reprehenderem.

.8 *Vendite*,pro, vendiris,ſc.iterum. *Et redimemus eos*,q.d.ita vt cogamur iterum redimere Heb. & nobis venditi ſont,70. & vendentur nobis? q.d. qui nobis venditi ſunt ſc.cum à gentibus redimeremus eos.

10. *In commune*,additum id ab Interprete.

11.*Centeſimam*,centeſima dicitur vnum pro centom ſingulis menſibus, adeoque 12. ſingulis annis.

Date pro illis, i. illis reſtitoite, ſcil.vt ſint ipſorum.

13.*Sinum*,Heb.& 70.veſtimentum.

15. *Depreſſerunt*, ſc.per tyrannidem dominantes.

18. *Inter dies decem*,i.decimo quoque die.

19.*In bonum*,i.vt mihi benefacias.

CAPVT VI.

9. COnfortaui,ſic etiam 70.at Heb. conforta,ſc. ô Deus.

10.*Secreto*,Heb.& ipſe clauſus,70.& ipſe retentus,q.d.qui ſe domi continebat,vt ſolent Prophetæ,& viri ſancti.

Tractemus nobiſcum, Hebr.conueniamus, 70. congregemur.

14.*Noiada*,nomen viri,qui ſe Prophetam fingebat,ſecundum 70.at Heb.mulieris.

15.*Elul*.menſis eſt,partim Auguſto,partim Septembri reſpondens. *Diebus*,ſc. poſt epiſtolam à Saneballat miſſam.

18 *Eius*,i.cum eo fœderis.

CAPVT VII.

1. REcenſui.Alij,conſtitui.

2.*Domus*,quidam regium palatium intelligunt,70.Bira,q.ſit nomen proprium. *De Hieruſalem*,70.in Hieruſalem, Heb. ſuper Hieruſalem,q.d.vt cuſtodiret vrbem, claudendis diligentet portis.

Cæteris videbatur,Heb.& 70.quam multi.

3.*Aſſiſterent*,i.præſentes eſſent. *Oppilata*,i.firmatæ.*Contra*,i.è regione.

4. *Nimis*, Hebr. manibus, i. locis. *Domus*, ſcil. multæ.

5.*Cenſus*,Heb.genealogiæ,ſeu proſapiæ. *Aſcenderant*, ſc. è captiuitate in Hieroſalem. *Scriptum*, non eſt iſta deſcriptio, de qua 1.Eſdr.2. Certè liber vnde ſumpta,alius fuit.Itaque non per omnia conuenit.

6.*Prouincia*,ſc.Iudææ.

7. *Azarias*. Not. variare aliquantum nomine quædam,hic,& 1.Eſd.2.deſcripta.

25.*Fily*,i.incolæ,& ſic in ſeq.

34.*Ælam*,vide 1.Eſdr.2.mirum vero poni inter loca,ſi eſt nomen viri; niſi fortè ideo additur,alterius,quia aliàs eſt nomen viri,hic vero loci.

57. *Seruorum Salomonis*, ſic dicebantur, ſecundum Bedam, quod eis incumberet templum reficere.

61. *Semen*, id eſt, genus, vnde originem ducerent.

64. *In cenſu*, i. in qua recenſentur genealogiæ.

65. *Atherſatha*. ſic Chaldaicè dicebatur Nehemias.

Sanctus ſanctorum, i. cibis ſacerdotum,qui erant ſacro-ſancti.*Doctus,& eruditus*, Hebr.in Vrim, & Thommim,q.d.geſtans Vrim, & Thummim in rationali.

70.*Phialas*,alij,pelues,vel crateres,

CAPVT VIII.

1. COngregatus,ſc.è ciuitatibus. *Quaſi vir vnus*, i.ſimul.*Scriba*,i.legiſperito.

2.*Poterant*,ſc.per ætatem.

3.*Sapientium*,Heb.intelligentium, 70.& ipſi intelligentes,q.d.poterant per ætatem intelligere quæ legebantur.

4.*Gradum*,i.ſuggeſtum.

8.*Aperte*,ſc.ſcripta Hebraicè.Eſdras Syriacè interpretabatur,ſeu Chaldaicè.

10.*Mulſum*, Heb.& 70.dulcia. *Fortitudo*,q.d. ſpirituali gaudio fortiores efficiemini.

13. *Legis*,coniungendum,cum, & vt prædicent: cætera enim parentheſis.

15. *Pulcherrimi*,Heb.pinguis,ſc.pini,vel oliuæ, vel cupreſſi,70.cupreſſi.

16.*Domate*,i.tecto.

17. *Taliter*,i.tanta deuotione, & lætitia,vel tali modo.

18.*Collectam*,ſc.populi.

CAPVT IX.

1. HVmus,70.puluis.

11.*Ad ſtandum*,pro, & ſtabant. *Confitebantur*,ſc.peccata.

5.*Surgite*.pro,agite,verbum hortandi.*Ab æterno*, ſc.exiſtenti.*Benedicant*,ſc.omnes,ſeu omnia.

6.*Tu ipſe*,70.& dixit Eſdras,tu ipſe.*Cælum cælorum*,ſc.empyreum,vbi Angeli.*Exercitum*, i. Angelos,& ſtellas.

Viuificas,i.conſeruas.

7.*Igne*,Heb.Vr.70.regione.

12.*Ingrediebantur*,pro,ingrederentur.

13.*Iudicia*, &c. q.d.iudicialia, moralia,& ceremonialia præcepta.*Ceremonias*,Heb.ſtatuta.*Et præcepta*,pro,quæ omnia præcepta.

15.*Leuaſt*,

15. *Lenaſti*,ſc,morc iurantium.

17. *Dederunt caput*,i.ſe auerterunt, 70.dederunt principium forte caput pro Duce poſitum, quem cligerc voluerunt, vt ſe in Ægyptum reduceret. *Suam*, 70. ſuam in Ægypto, i. Ægyptiacam. *Quaſi per contentionem*,Heb.in cõtumacia,ſeu,rebellione.

21. *Pedes*.70.calcei. *Attriti*,Heb.tumuerunt. 70. rupti,ſc.calcei.

25. *In bonitate*,i beneficentia.

29. *Conteſtabantur*,ſc.cælum,& terram in teſtes inuocantes. *Blaſphemias*,70.irritationes,q.d.Deum grauiter irritarunt.alij, deteſtationes, i.res deteſtabiles,vel conuicia,ſc.in Deum.

29. *In iudiciis tuis*, i.contra tua iudicia, i. præcepta.

Faciet homo,pro,& faciens homo. *In eis*,i.per ea, q.d.in quorum obſeruatione vita conſiſtit. *Recedentem*,ſc.ne onus ſubiret.

30. *Protraxiſti*,q.d.diu expectaſti, vt conuerterentur.

31. *In conſummationem*, quaſi dicat, non prorſus deleſti.

32. *Ne auertas*,&c.q.d.ne negligas, Hebr. ne ſit paruus coram te labor, &c.i.ne paruifacias. *Aſſur*, ſc.qui captiuas abduxit decem tribus.

33. *Veritatem*,ſc.præſtando promiſſa.

34. *Teſtificatus es*,i.teſtificando præcepiſti.

35. *Regnis ſuis*, Heb.& 70.regno ſuo. *Bonitate*, pro bonis,ſeu opibus.

36. *Panem*,Heb.fructum.

37. *Regibus*,i in Regum vtilitatem.

38. *Fœdus*,ſc.fidelitatis.Heb.& 70. fidem, ſeu fidelitatem.

Signant,ſc.ſubſcribunt.

CAPVT X.

28. *SAcerdotes*,pro, & ſacerdotes. *Separauerunt*, ſc.proſelyti.

29. *Ceremonias*,Heb.ſtatuta.

30. *Populo terræ*,i.infidelibus.

31. *Dimittemus*,ſc.incultos agros pauperibus, vt ſponte nata colligant. *Annum ſeptimum*, pro,anno ſeptimo.

Exactionem,ſc.debitorum à pauperibus.

Vniuerſa manus,q.d.ne vlla manus, i. quiſquam exigat.

33. *Sanctificatis*,i.aliis feſtis.

34. *Tempora*,ſc. ſtatuta. *A temporibus anni vſque ad annum*,Heb.anno in anno,i.annuatim.

35. *Primogenita*, i. primitiua, vt ſtatim explicatur.

37. *Dei*,Heb.& 70.domus Dei,i.templi. *Decimam partem*,ſc.decimas. *Operum*, i. fructuum ex operibus.

38. *Domo*,pro,domum.

39. *Domum*,i cultum domus,i.templi. Dabant Leuitæ ſacerdotibus ex decimis decimam.

CAPVT XI.

1. *PArtes*,Heb.manus,i.partes.

4. *Filij Zachariæ*,70.filius Zachariæ, & ſic in ſeq.Heb.eadem vox & hic,& inf. vbi vertitur filius,intellige ergo filij in genitiuo, vt ſit, ſc. ordo vnius genealogiæ. Vide inf c.12.

5. *Filius Coza*,pro,filij Coza,& ſic inf.

9. *Secundus*,ſc.dignitate à Ioel.

10. *Iachin*, videtur eſſe cognomen præcedentis.

14. *Potentium*, i. vnius ex potentibus, Hebr.& 70.magnorum,ſeu magnatum.

16. *Foriuſecus*,i.extra templum.

A principibus.pro,de principibus.

17. *Princeps*. Alij,principis,i. primum locum obtinentis.

Oratione,ſc.publica. *Secundus*, ſc.ab Aſaph, vel Mathania.

21. *Ophel*,arx erat in Hieruſalem.

22. *Epiſcopus*,i.præfectus,70.Epiſcopus.

24. *In manu Regis*, id eſt, cuius opera vtebatur Rex.

Iuxta omne verbum populi, Hebr. in omni verbo ad populum, in omni re cum populo tractanda.

25. *Filiabus*,i.viculis.

30. *Berſabe*,hic terminus Iudæ ad Auſtrum. *Vallem Hennon*. Erat prope Hieruſalem ad Auſtrum, & Orientem.

3 . *A Geba*,ſc.incipiendo,habitarunt.

36. *Portiones*, ſc. illis erant in ſortibus Iudæ & Beniamin.

CAPVT XII.

1. *SAraia*,i.familiæ Saraiæ.ſic & in ſeq.

17. *Phelti*,ſc.erat is princeps duarum claſſium,ſeu familiarum præcedentium.

22. *Scripti*,ſc.fuerunt ſic inf. *In Regno*,ſic & 70 at Heb.ad,ſeu vſque ad Regnum.

23. *Verborum dierum*,i.annalium.

24. *Per vices ſuas*, Heb.& 70.è regione eorum, ſeu coram eis.

Obſeruarent, ſc. ad ſuum officium pertinentia. *Per ordinem*,i.quiſque ordine ſuo.

25. *Portarum*,ſc.templi.

30. *Mundati ſunt*,ſc.orationibus, ſacrificiis, & continentia ab vxoribus.

Mundauerunt,ſcil.aqua luſtrationis, orationibus,&c.

35. *Fratres*, ſcil. Zachariæ. *Vaſis*, id eſt, inſtrumentis.

Cantici Dauid,i.canticorum Dauid, vel quibus Dauid in canticis vtebatur.

36. *Contra eos*,i.è regione ipſorum. *Ciuitatis Dauid*,i.Montis Sion.

38. *Emath*,H.b & 70.Meah.vide ſup.c.3.

43. *Recenſuerunt*,Heb.conſtituti ſunt, 70. Conſtituerunt.

Libamina, Hebr.libationes. *Vt introferrent*, &c. Heb.quas inferebant in ea ex agris ciuitatum partes.ſeu portiones, legis, i.ex lege debitas ſacerdotibus, & Leuitis, in quam etiam ſententiam vertunt 70.

44. *Et obſeruationem*,pro,i. obſeruationem.q.d. quæ obſeruari Deus iuſſit circa expiationem, ſeu purificationem. *Præceptum Dauid*. Vide 3 Reg.1, & 1.Par.21.

46. *Sanctificabant*, i. dabant eis decimas, quæ ſanctæ, Deoque dicatæ. *Filios Aaron*, ſc.dando eis decimas ex decimis.

CAPVT XIII.

1. *IN Eccleſiam*,ſc.non admitti inter filios Iſrael ad coniugia aut officia, alioqui poterant ad fidem conuerti. Vide Deut.23.

4. *Super hoc*,Heb.& 70.ante hoc,i. antequam id fieret.

Sacerdos,ſc ſummus. *Proximus*, i. amicus, vel affinis.

5. *Sibi*,pro,ei,ſc.Tobiæ. Vide inf. *Primitias*, Heb. oblationes.

6. *Dierum*,i. anni. *Rogaui*,ſc. vt liceret mihi reuerti Hieroſolyma.

7. *Theſaurum in veſtibulis*, Hebr. cubiculum in atriis, 70. gazophylacium in atrio.
9. *Sacrificium*, ſc. cibarium, vt Heb. indicatur.
10. *Regionem*, Hebr. & 70. agrum, id eſt, poſſeſſionem.
11. *Congregaui eos*, ſc. cantores, & Leuitas. *Stationibus*, q. d. reſtitui in gradum ſuum.
12. *Horrea*, Heb. & 70. Theſauros.
13. *Filium Mathania*, 70. filij Mathaniæ.
14. *Miſerationes*, i. beneficia. *Caremoniis*, Hebr. obſeruationibus, 70. euſtodiis.
16. *Hieruſalem*, Hebr. & 70. in Hieruſalem, q. d. idque in ipſa Hieruſalem.
19. *Quieuiſſent*, i. claudendi tempus eſſet, Hebr. obumbratæ eſſent, i. cum ſero eſſet, inciperetque ſabbathum, incipiebat enim ſub Solis occaſum.
In die ſabbati, Heb. & 70. ante ſabbatum.
20. *Manſerunt*. Alij, pernoctarunt, ſic & inf.
22. *Sanctificandum*, i. ſanctè celebrandum.
23. *Ducentes*, pro, qui duxerant.
24. *Populi*, *& populi*, i. cuiuſque populi.
25. *Maledixi*, i. execratus ſum. *Decaluaui*, i. capillos euulſi. *Adiuraui*, i. iureiurando aſtrinxi.
In Deo, i. per Deum.
27. *In Deo noſtro*, i. contra Deum noſtrum.
28. *Gener erat*, ſc. quidam ex filiis. *Honoritis*, pro Honoritæ.
31. *In bonum*, i. vt mihi benefacias. *Amen*, non eſt Heb. nec in 70.

TOBIÆ LIBER.

Auctor Tobias vterque, ſc. Pater, & Filius.

CAPVT I.

1. SVPERIORIBVS *Galilaa*, alij, ſuperiori Galilæa. *Naaſon*, Græcè Aſer.
2. *Veritatis*, i. integritatis, ſeu rectæ vitæ.
4. *Iunior*, pro, ferè iunior Græc. multo aliter, ſc. cum eſſem iuuenis, & omnis tribus Nephtalim receſſiſſet à Dei cultu, &c.
5. *Irent*, ſc. ante captiuitatem.
6. *Primitiua*, i. primitias.
7. *Tertio anno*, vide Deut. 14.
11. *Niniuem*, ciuitas à Nino condita prope Tigrim.
12. *Omnes*, ſub. fere.
15. *Omnes*, pro, fere omnes, ſeu plurimos.
17. *Dedit*, ſc. mutuo.
23. *Nudus*, i. bonis ſpoliatus.

CAPVT II.

1. FEſtus, ſc. Pentecoſtes, vt eſt Græc.
Bonum, i. lautum.
2. *Caute*, ſc. periculum vitans, in quo olim fuerat ob huiuſmodi officium.
8. *Arguebant*, Græc. deridebant.
15. *Parentes*, i. affines.
18. *Sanctorum*, i. fidelium, qui ſancti, i. Deo dicati, vel ſanctos Prophetas intelligit.

CAPVT III.

2. IVdicium, i. iuſtitia, q. d. iuſtè, Græc. & iudicium verum & iuſtum, tu iudicas in æternum, q. d. iudicia tua vera ſemper & iuſta.
4. *Fabulam*, Græc. parabolam.
5. *Sinceriter*, Græc. in veritate.
7. *Rages*, Græc. Ecbatanis, vide c. 5.
10. *Perrexit*, &c. Græcè. Adeo fuit contriſtata, vt cogitaret ſe ſuffocare, ſed dixit, vnica ſum patri meo, & ſi id fecero, probroſum ei erit, & deducam ſenectam eius cum dolore ad inferos, q. d. præ dolore morietur.
12. *Orationem*, Græc. dicitur, oraſſe ad feneſtram, fortè conuerſa ad Hieruſalem; vbi templum.
13. *Eſt*, pro ſit, q. d. laudetur & celebretur.
16. *Concupiui*, ſc. concupiſcentia peccati.
21. *Probatione*, quaſi dicat, ſi fuerit vita probata.
Correptione. Alij, correctione, q. d. ſi ſe emendanerit. Licebit, quaſi dicat, impetrabit à te veniam.
25. *Recitata*, i. præſentatæ, ſc. per Angelos.

CAPVT IV.

10. IN die, pro, in diem.
11. *Morte*, ſc. æterna. Not. præſtare eleemoſynam quæ hic dicuntur, quia ea à Deo impetrat, ſi fiat, vt par eſt, ſcilicet, cum debitis circumſtantiis.
12. *Fiducia magna*, Græc. donum bonum.
13. *Attende*, i. caue.
14. *Sensu*, i. mente.
18. *Super ſepulturam*, &c. q. d. da pauperi eleemoſynam, vt pro mortuo oret.
Iuſti, q. d. eius, quem putas in Dei gratia mortuum. Aliis enim non prodeſt eleemoſyna, ſc. mortuis in peccato mortali.
Peccatoribus, ſc. foendo eorum peccata: alioquī omnibus facienda eleemoſyna.
20. *In ipſo permaneant*, Græc. proſperentur.

CAPVT V.

5. SPlendidum, i. elegantem.
6. *Vnde te habemus*, q. d. vnde es, vel vnde venis?
9. *Suſtine*, i. expecta.
18. *Azarias*, i. auxilium Domini. Græc. de genere Azariæ & Ananiæ magni, & fratris tui. *Anania*, i. diuinationis Domini, q. d. à Deo reuelationem accipiens.
Filius, i. ab eo originem ducens, ſcilicet, à Deo creatus, & quidem Angeli omnes dicuntur Dei filij.
21. *Comitetur*, pro, eat, Græc. dicitur promiſiſſe Tobiam Angelo pro mercede drachmam in diem & neceſſaria ad viam, ſc. victum, & ſi ſani rediiſſent, additurum ad mercedem.
23. *Profecti eſſent*, Græc. additur, & canis pueri cum eis.

26. Nob

26. *Noli flere*, Græc. ne ſis ſolicita ſoror.
27. *Ei*, pro, eum.

CAPVT VI.

2. E*Xiuit ad*, Græc. exiliuit ad.
5. *Vtiliter*, pro, vtilia.
6. *Salierunt*, pro, ſale condiere.
7. *Habebunt*, pro, afferunt.
8. *Cordis eius particulam*, Græc. cor & iecur.
12. *Coniugem*, Græc. additur: Et eſt puella pulchra, & prudens.
14. *Occidit illos*, Græc. additur: Quia amat eam.
19. *Iecore*, Græc. corde, & iecore.
20. *In copulatione*, pro, in ſocietatem, q.d. eris particeps meritorum ſeu ſanctitatis Patriarcharum.
21. *Semine*, i. poſteritate.

CAPVT VII.

2. A*Nna*, Græc. Ednæ.
5. *Dixit Angelus*, &c. Græc. dixit Tobias. pater meus eſt.
6. *Miſit ſe*, Græc. exiliit.
7. *Optimi* pro, præclari.
8. *Lacrymata ſunt*, ſc. vbi audiſſent (vt eſt Græc.) patrem Tobiæ amiſiſſe oculos.
19. *Lacrymata eſt*, ſcil. & mater, & filia, vt indicant Græc.

CAPVT VIII.

1. C*Aſſidili*, i. pera. *Iecoris*, Græc. cordis & iecoris.
3. *Dæmonium*, ſc quod fugerat ad odorem fumi, vt eſt Græc.
9. *Sororem*, i. cognatam.
15. *Secum*, pro, ſimul.
19. *Vnicis*, Græc. vnigenitis. *Sua ſanitatis*, i. pro ſua ſanitate.
23. *Adiurauit*, i. coegit iurare, vel ab eo precibus extorſit.

CAPVT IX.

2. C*Ondignus prouidentiæ tuæ*, q.d. non ſatisfecero tuis in me meritis, vel dignus non ero, qui tibi inſeruiam.
3. *Seruitiu*, i. ſeruos.
5. *Adiurauit*, i. fecit iurare.

CAPVT X.

8. G*Enerum*, ſc. petentem, vt ſe dimitteret, vt eſt Græc.
9. *Spiritus*, i. animus.
11. *Recte*, ſc. ſe habentia.
13. *Soceros*, ſcilicet, tanquam parentes, vt eſt Græc.
Domum, i. res domeſticas.
Exhibere, Græc. dicitur, Annam, ſeu Ednam dixiſſe etiam Tobiæ: Ecce trado tibi filiam meam tanquam depoſitum, ne eam contriſtes.

CAPVT XI.

1. C*Ontra*, i. vet . . *Niniuem*, eſt hæc in Aſſyria, Charan vero in Meſopotamia, at Reges in Media.
4. *Abierunt*, Græc. additur, & iuit canis poſt ipſos.
11. *Suſcipiens*, i. complexus.
Præ gaudio, Græc. additur, dixiſſe matrem: *Vidi te fili*, dehinc iam moriar, ſc. contenta.
14. *Suſtinuit*, i. expectauit.
16. *Sciebant*, i. nouerant.
17. *Saluaſti*, i. ſanaſti.
20. *Tobiæ*, ſc. filij.

CAPVT XII.

5. I*N partem*, i. ſeorſum. *Acceptam habere*, pro accipere.
6. *Cæli*, Græc. additur, & date magnificentiam ei.
Sacramentum, i. arcanum. *Honorificum eſt*, Græc. additur: Bonum facite, & malum non inueniet vos.
8. *Et eleemoſyna*, &c. Græc. & eleemoſyna, & iuſtitia, melius eſt modicum cum iuſtitia, quam multum cum iniuſtitia, melius eſt facere eleemoſynam, quam theſaurizare aurum, &c.
9. *Peccata*, Græc. omne peccatum.
10. *Animæ*, Græc. vitæ.
12. *Domino*, Græc. coram ſancto, i. Deo.
15. *Septem*, fortè poſitum, more ſcripturæ.
Qui aſtamus, &c. Græc. qui offerunt orationes ſanctorum, & ambulant, ſeu emittuntur coram Sancti Maieſtate.
20. *Narrate*, &c. Græc. ſcribite in libro omnia quæ geſta ſunt.

CAPVT XIII.

5. M*Iſericordiam ſuam*, Græc. additur, congregabit nos ex omnibus gentibus, inter quas diſperſit nos, ſi conuerſi fueritis ad eum in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra, faciendo coram ipſo veritatem, conuertetur ad vos, & non abſcondet faciem ſuam à vobis.
7. *Confitebor*, &c. Græc. confiteor illi, & oſtendo fortitudinem & magnificentiam eius genti peccatrici.
12. *Bonis*, id eſt, beneficiis, ſc. in te à Deo collatis.
13. *Luce*, &c. Hæc ad Eccleſiam præcipuè pertinent.
In ſanctificationem, i. vt ſanctam.
15. *Nomen*, ſc. Dei, ſeu Chriſti.
16. *Ædificauerint*, Græc. dilexerint.
21. *Ex lapide candido, & mundo*, Græc ex beryllo, carbunculo, & lapide ex Suphir.

CAPVT XIV.

2. C*Entum duobus*, Græc. centum quinquaginta octo.
3. *Quinquaginta*, &c. Græc. dicitur amiſiſſe, cum eſſet 58. annorum, & poſt annos octo recuperaſſe.
5. *Septem*, Græc. ſex.
Suos nepotes pro, nempe ſuos nepotes.
6. *Verbum Domini*, ſcil. per Ionam, vt eſt Græc. Prædixit Ionas delendos niſi pœniterent, deletique ſunt à Chaldæis, prophetante Nahum.
Diſperſi ſunt, pro, diſpergentur: loquitur enim de Iuda, & Beniamin, cum quibus miſti multi Iſraelitæ, Græc. diſpergentur.
Terra Iſrael, Græc Terra bona, i. Deum colente, ſc. Iuda.
7. *Incenſa eſt*, Græc. incendetur.
Ibique,

16. *Nonaginta nouem*, Græc.centum viginti ſeptem.

Sepelierunt eam,ſcil. in Ecbatanis Mediæ, vt eſt Græc. Audiuit autem Græc.audiiſſe antequam moreretur deſtructam Niniuem à Nabuchodonoſor & Aſſuero,déque eo fuiſſe gauiſum.

IVDITH.

Auctor dicitur Ioachim Sacerdos.

CAPVT I.

1. *Arphaxat*,qui & Diocles dicebatur.

2. *Et ſectis*,Græ.additur,latis cubitos tres,longis vero ſex.*Triginta*, Græ.Quinquaginta.

3. *Vtrumque*, adeoque omnia latera,nam duobus duo altera reſpondent, intelligitur autem longitudo parietum turrium. *Vicenorum*, Græ. ſexaginta. *Turrium*, Græc.cubitorum ſeptuaginta : intellige ergo in altitudinem , i.pro ratione altitudinis,additur & Græ.latas fuiſſe cubitos quadraginta.

5. *Nabuchodonoſor* , quidam Cambyſem putant. Alij,Xerxem filium Darij Hiſtaſpis , ſub quo templum ædificatum. Alij, aliquem ante captiuitatem Babylonicam, forte Merodach, de quo 4.Reg.20. & Ier.50.vide inf.c.5.

9. *Ieſſe*,Græ.Geſem.

11. *Defenderet*,i.vlciſceretur,ſic inf.

CAPVT II.

1. *Tertio decimo*,Græ.decimo octauo.

2. *Maiores natu*,Græ.Magoates.

Myſterium,i.arcanum.

12. *Ange*. Quidam dicunt ſignificari Taurum montem.Alij,Argæum,qui eſt in Cappadocia. *A ſiniſtro*,ſc.ad Septentrionem.

13. *Effregit*,i. expugnauit. *Opinatiſſimam*,i.famoſiſſimam,ſeu celeberrimam. Vide 2.Mach.4. *Tharſis*,ſc.nepotis Iapheth. Vide Gen.10.

14. *Mambre*,Græ.Arbonai.

16. *Abduxit*,Græc.circumdedit.

CAPVT III.

1. *Lybiæ*,alij,Lyciæ.

3. *In conſpectu tuo*,pro,in poteſtate tua.

4. *Omnia ſub lege tua* , i. imperio , ſeu arbitrio, Græ.vtere,vt libet.

7. *In virtute*,i.fortitudine,ſeu exercitu.

14. *In terra Gabaa*,Græc.& caſtrametatus eſt inter Gaba,& Scythopolim.

CAPVT IV.

2. *Templis earum*,Græc.additur : recenter enim aſcenderant ex captiuitate , & nuper omnis populus congregatus fuerat ex Iudæa , & vaſa, & altare, & templum à prophanatione fuerant ſanctificata.

5. *Eliachim*,Græc.Ioachim. Vide c.15.

Contra,i.è regione.

9. *Proſtrauerunt*,ſc.ſe.*Cilicio*, Græc. additur,omnes indutos fuiſſe ciliciis,ſeu ſaccis, & capita cinere conſperſos.

10. *Diuiſionem* , i. ſeparationem ab inuicem,ſeu diſperſionem.

14. *Opere*,ſc.ieiuniorum,orationum,&c.

CAPVT V.

5. *Oriente*,Græc.Occidente.

22. *Captiui* , quidam id referunt ad tempora Manaſſe. ego puto intelligi captiuitatem illam Babylonicam tam celebrem.

CAPVT VI.

3. *Sicuti hominem vnum* , i. ſimul , ſeu omnes ad vnum.

4. *Donec*,coniungendum cum, tranſiet per latera tua.

7. *Bethuliam*,ciuitas erat Galilææ tribus leucis diſtans à Tyberiade.

9. *De reſtibus*,pro,funibus.

11. *Principes* , ſc.miſſi ab Hieruſalem, vel(vt eſt Græc.)principes Bethuliæ. *Et Charmi*,&c. Græc. Chabris filius Gothoniel, & Charmis filius Melchiel,vide c.8.

15. *Humilitatem* , i. afflictionem. *Sanctorum*, i. tibi dedicatorum,q d.ſeruorum.*Præſumentes*,i.confidentes.

16. *Per totam diem* , i.quæ per totam diem durauerat.

17. *Viciſſitudinem*,i.retributionem.

20. *Eccleſiam*,i.orationis locum.

CAPVT VII.

2. *Centum viginti*,Græc.centum ſeptuaginta. *Viginti duo*,Græc.duodecim.

3. *Crepidinem*,i.latus,ſeu radicem. *Apicem*, extremitatem aliquam intellige,ſeu collem.Græc.dicitur diffuſum fuiſſe exercitum in valle.

7. *Videbantur* , coniungendum cum furtim,q.d. velut furtim hauriebant.

10. *Satellitibus*,Græc.ſeruis.

16. *Carni*,i.homini.

17. *Conteſtamur*,i.in teſtes vocamus.

18. *Eccleſia*,i.cœtu.

25. *Hæc verba*,pro,res has, vel iuxta hæc verba.

CAPVT VIII.

3. *Patribus ſuis*,Græc.additur,in agro,qui eſt inter Dothaim & Balamo.

4. *Sex*,Græc.quatuor.

8. *Famoſiſſima*,i.famæ probatiſſimæ.

9. *Et Charmi*,Græc addito,& Oziam.

13. *In arbitrium veſtrum*,i. pro veſtro arbitratu.

20. *Afflictionibus*,ſc. quibus nos opprimunt.

21. *Presbyteri*,i.ſeniores,q.d.ſenatores. *Ad eloquium veſtrum*,pro,eloquio veſtro.

22. *Dei amicus effectus eſt* , pro , Dei amicitiam conſeruauit,& auxit.

26. *Vlciſcatur*,i.vlciſcentium more indignemur.

31. *Probate*,i.expendite.

32. *Exeam*,pro,exibo. *Abra*,i.ancilla.

CAPVT

CAPVT IX.

1. A*Scendentibus*, i. inde profectis. *Induens ſe cilicio*, Græ. nudans cilicium, quo erat induta, q.d. exuens reliquas veſtes ſolo induta ſacco.

2. *Gladium*, i. fortitudinem. *Defenſionem*, i. vltionem. *Violatores*, ſc. ∂inæ.

4. *Illa poſt illa*, i. alia poſt alia. *Cogitaſti*, ſc. facere.

5. *Poſuiſti*, q.d. prouidiſti antequam exequereris ea.

9. *Contis*, i. longis haſtis.

11. *Cornu*, i. gloriam.

13. *Charitatis*, i. amorem præferentibus. Labia autem pro verbis poſita. Quod vero attinet ad hæc Iudith deſideria, quidam ea vt mala improbant: alij exeuſant, dicentes non illam optaſſe Holofernis libidinem, ſed per eam libidinem occaſionem illum occidendi, etſi enim alterius peccatum optare non licet, licere tamen eo vti, ad iuſtam vindictam.

16. *Voluntas*, i. beneplacitum.

18. *Teſtamenti*, i. pacti. *Domus*, i. templum. *Sanctificatione*, i. cultu, ſeu religione.

CAPVT X.

3. M*Yro*, i. myrrino vnguento, Græ. vnguento pingui.

Lilia, Græ. armillas, ſeu brachialia, ψέλια. ex quo forte per errorem ſcriptum Lilia.

Ornauit ſe, Græc. additur, valde ſe compoſuiſſe ad capiendos oculos, ſeu decipiendos virorum ipſam intuentium.

5. *Aſcoperam*, i. vtrem, qui vulgo dicitur Borraccia, Græc. aſcopera. ἀσκοπήρα, quamquam Græc. hic legitur ἀσκοπυτίνην *Polentam*, i. grana frumenti toſta, *calathas*, i. maſſas caricarum.

6. *Ciuitatis*, Græc. ciuitatis Chabrin & Charmin.

11. *Vnde venis?* aut quo vadis? Græc. quo is, & vnde venis?

12. *Filia Hebræorum*, i. Hebræa. *Agnoui*, &c. Ego Iudith meretricem puto, & hic & infra, nec id Scriptura probat, ſed factum narrat.

16. *Duxeruntque*, ſc. in currum cum ancilla (vt eſt Græc.) & centum viris comitatam. *Eam*, ſc. adeſſe, vel pro, de ea.

18. *Ad eum ſatellites eius*, Græc. vnuſquiſque ad proximum ſuum.

19. *Conopæo*, i. lecti cortina, Græc. ſuper lectum ſuum in conopæo.

CAPVT XI.

5. V*Irtus*, i. potentia.

6. *Omni ſeculo*, i. toti mundo.

Bonus, ſc. eximie, ſeu excellenter.

10. *Ab ariditate*, i. ob penuriam.

12. *Sancta Domini*, i. Domino conſecrata. *Præcepit*, Græc. in legibus ſuis diſtinxit, i. diſtinctis, ſeu apertis verbis præcepit.

14. *Etiam nunc apud te*, Græc. & nunc manebo apud te.

16. *Prouidentiam*, i. prænotionem. *Dei*, Græc. meam.

18. *Pueris*, i. ſeruis.

CAPVT XII.

4. V*Iuit anima tua*, i. per vitam tuam.

7. *Baptizabat*, i. abluebat.

8. *Aſcendebat*, ſc. è fonte.

10. *Habitare mecum*, Græc. manducare, & libere nobiſcum.

14. *Et optimum*, Græc. feſtinans.

20. *Biberat*, Græc. biberat die vna, ſc. in cœna vna.

CAPVT XIII.

7. C*Onfirma*, i. corrobora. ſic & inf.

10. *Euoluit*, ſc. è lecto deiiciens, vel in lecto inuertens. Vide c. ſeq.

16. *Congyrauerunt circa*, pro, circumſteterunt.

18. *In me*, i. per me.

25. *Pro quibus*, i. eo quod.

29. *Æſtuauit anima*, Græ. defecit ſpiritus.

31. *Tabernaculo*, i. habitatione.

CAPVT XIV.

9. S*Onantibus*, i. perſtrepentibus.

10. *Virtutis*, i. potentiæ, ſeu maieſtatis, vel ducis, virtutis, exercitus.

14. *Super terram*, Græc. in lecto.

16. *Confuſionem*, i. ignominiam. *In terra*, ſic etiā Græc. Apparet fuiſſe in terra prope lectum.

17. *Virtutis*, i. exercitus.

CAPVT XV.

4. D*Ebilitabant*, pro, cædebant, ſeu interimebant.

10. *Benedixerunt*, i. laudarunt, ſeu bene precati ſunt ei.

15. *Citharis*, Græc. dicitur, concurriſſe omnes mulieres Iſrael ad videndam Iudith, cumque thyrſis in manibus, illa præcedente (quam olea, vna cum ancilla, coronauerant) choros duxiſſe, ſequentibus viris armatis, cum coronis, & hymnis.

CAPVT XVI.

1. I*Ncipite*, ſc. cantare.

2. *Nouum*, ſc. pro nouo inſigniqoe beneficio.

5. *Valles*, Græc. colles.

7. *Nocuit*, pro, percuſſit, ſeu vltus eſt. *Confodit*, Complut. confudit.

8. *A iuuenibus*, i. iuuenum opera, ſeu viribus. *Titan*, Græc. Titanum. *Diſſoluit*, i. diſſipauit.

9. *In exultatione*, Græc. in exultationem.

10 *Nouam*, Græc. lineam.

13. *Apparuerunt*, ſc. perſequentes ipſos.

17. *Et creata ſunt*, Græc. & ædificauit.

20. *Super*, i. contra.

21. *Vrantur, & ſentiant*, Græc. fleant ſentientes.

22. *Repromiſſiones ſuas*, Græc. munera.

23. *Obliuionis*, i. proſperi ſucceſſus, qui ſolet obliuionem malorum afferre.

24. *Secundum faciem ſanctorum*, i. ante templum.

25. *Præclarior*, pro, præclariſſima.

28. *Annos*, pro, vſque ad annos ætatis.

29. *Septem*, Græc. additur, diſtribuiſſe ante mortem bona ſua propinquis viri ſui, & ſuis.

ESTHER.

Auctor Mardochæus, ſaltem magnæ partis libri Vide cap. 9 finem.

CAPVT I.

1. **A***Sſueri*,,70. Artaxerxis. Hunc quidam aiunt eſſe Darium Hiſtaſpis:alij,Cambyſem,alij, Artaxerxem Memnonem; alij,Longimanum ;alij,Aſtiagem patrem Darij Medi.

2. *Exordium*,Heb.& Chal. Metropolis.

3. *Pueris*,i.ſeruis. *Inclytis*,Heb.Satrapis,ſeu Principibua.

4. *Iactantiam*,i.ſplendorem.

5. *Præparari*,pro,exhiberi,antea enim paratum, tum exhibebatur. *Et nemoris*,quod regio cultu, & manu conſitum erat,Heb.palatij regij.

6. *Æris*,Heb.& Chal.candidi, 70.byſſina. *Carbaſini*,Heb.viridis,Chald.ſapphiri,70. carpaſina ab Hebræo כרפס Garpas. *Hyacinthini*. Alij , rubri.

Eburneis,Hebr.& Chald argenteis,70. aureis,& a gemeis.

Super pauimentum,ſc.cibum recumbentes ſumebant orientalium more. *Pario*,ſc.candido,tale enim Parium marmor.

Pictura,ſc.ex lapidum varietate.

13. *Regio*,ſc.Regum Perſarum.

14. *Videbant faciem*,i.erant familiares.

17. *Egredietur ſermo* , id eſt , diuulgabitur factum.

18. *Vnde Regis iuſta eſt indignatio*,Hebr.& erit indignatio,ſeu ira,ſc.virorum in vxores ſe contemnentes.

22 *Maiores*,i.dominos.

CAPVT II.

1. **P***Aſſa eſſet*,ſc.ſententia in eam lata.

2. *Pueri,ac miniſtri*, i. famuli qui miniſtrabant.

3. *Mundum*,i.ornatum,ſeu cultum.

5. *Iemini*,i.Beniamin. Vide c.11.

6. *Tranſlatus*, i. de progenie tranſlatorum. Vide 1.Eſd.c.a.& 3.Eſd.c.5.

7. *Fratris ſui*,Hebr.& Chald.patrui ſui,70. fratris patris ſui.ſic & inf.

9. *Placuit ei*,ſc.Ægeo.

Eunucho,ſc.cuidam.

Partes.i.quod Rex ei dandum conſtituerat. vulgo etiam hodie pars dicitur, quod à principe aulicis ad victum dator,Chal.dona eius,torquea,& veſtes regias.

Speciosiſſimas,Heb.& Chald.digoas,i.aptas,ſc.ad miniſterium;& comitatum,70 deſignatas ei. *Ornares atque excoleres*,Heb.mutauit in bonum domus mulierum , q. d. in meliorem locum tranſtulit,70. bene tractauit in domo mulierum.

10. *Patriam*. Alij cognationem vertunt.

11. *Curam agens ſalutis*,Heb.& Chal. vt cognoſceret pacem,i.quomodo valeret.

Et ſcire,pro,i.ſcire, eſt enim præcedentis explicatio.

14. *In ſecundas ædes*. Alij in ædes ſecundo,i.iterum.

15. *Erat enim*,&c.pro his omnibus,Heb. Chald. & 70.habent,Erat gratioſa,ſeu grata,in oculis omnium eam intuentium.

16. *Decimo*,ſc.Decembri.

17. *Miſericordiam*,i.fauorem.

Diadema Regni,Heb.coronam Regni,Chal.monile aureum.

18. *Dedit requiem*,i.tributa minuit. *Principalem*, i.Regiam,Heb.Regis.

19. *Secundo*,i.ad ſecundas Regis nuptias , ſc.poſt illas priores Vaſthi,vel forte bis quæſitæ virgines, de quibus ſupra.

CAPVT III.

2. **I***Mperator*,Heb.Chal.& 70.Rex.

4. *Audire*,Chal.attendere,70.obedire.

Perſeueraret , i. ſinendus eſſet perſeuerare , vel coniungendum cum crebrius dicerent. *Iudæum*,ſc. cui id facere non liceret.

7. *In Vrnam* , id non eſt Hebr.nec Chald. nec in 70.

Phur, Heb. Pur eſt autem vox Perſica ſortem ſignificans. Habetur autem Heb.ſic miſſa eſt Pur, ipſa eſt Goral,i.ſors,q.d.quæ Heb.dicitur Goral. *Duodecimus*,ſc.Februarius.

8. *Inſoleſcat per licentiam*,Hebr.Chald.& 70.dimittatur,i.ſinatur viuere.

9. *Talentorum*,Heb. Chald,& 70.talentorum argenti.

12. *Iudices*,Heb.duces,Chal.magnates.

15. *Flentibus*,Heb.turbatis.

CAPVT IV.

1. **O***Stendens*,&c.70.tollitur gens,quæ nihil iniuſtè egit.

3. *Dogma*,i.decretum,ſeu edictum. *Proſtratu*,i. ſtrati,ſeu lecti loco.

13. *Ne putes*, &c. q.d. ne ſis contenta ſalute tua ſola : vel ne tibi perſuadeas pereuntibus Iudæis te euaſuram.

Præ cunctis Iudæis,ſc.excellens , q.d.potes te facile ſaluare.

14. *Per aliam occaſionem* , Hebr. Chald. & 70. aliunde.

Peribitis,ſc.Deo puniente, *Parareris*,i.parata eſſes ad opem ferendam.

16. *Orate pro me* , Hebr. & 70. ieiunate pro me, Chal.ieiunate mecum.

Morti & periculo,i.mortis periculo.

CAPVT V.

1. **B***Aſilicam*,i.palatium.

Conſiſtorio palatij,Heb.Chald.& 70.domo regia.

2. *Oſculata eſt*,Heb. & 70.tetigit , Chald.tetigit manu,ſc.eſt id modus quidam oſculandi,& vſu frequens,oſculata prius propria manu.

4. *Paraui*, 70.faciam Hebr.& Chald.feci. id eſt, paraui.

14. *Excelſam*,

Digitized by Google

14. *Excelſam*, ſcilicet, erigenda erat more columnæ.

Trabem, Hebr. Chald. & 70. lignum. *Crucem*, Hebr. Chald. & 70. lignum.

CAPVT VI.

3. *AC miniſtri*, pro, qui ei miniſtrabant
4. *Atrio*, ſcilicet, vbi ad Regem ingreſſuri expectare ſolebant.

Interius, Hebr. & Chald. exterius, ſcil. interius ingredi non licebat, niſi vocatis. Intellige ergo vulgatam lectionem ſic.

Interius, id eſt, intra domum. *Et iuberet*, pro, vt iuberet.

8. *Regis*, ſcilicet, ſtola byſſina, vt dicunt 70. vel purpurea, vt Chald. *Qui de ſella Regis eſt*, id eſt, quo Rex vehi ſolet.

9. *Ac Tyrannis*, explicatio præcedentis, quaſi dicat, præcipuis, vt Hebr. indicant. Alij, ſatrapis. *Teneat*, ſcil. duio equitat.

10. *Stola*, i. veſtimento ſic infr.

12. *Operto*, ſc. lugentium more.

14. *Pergere compulerunt*, Hebr. & Chal. adduxerunt, ſeu venire fecerunt.

CAPVT VII.

4. *REdundat in Regem*, ſcilicet, petibat ei multum tributi occiſis Iudæis

6. *Obſtupuit*, ſcilicet, terrore perculſus.

8. *Necdum*. Non eſt Hebr. Chald. aut in 70.

Operuerunt, ita ſolebant facere ei, cui Rex iratus eſſet.

9. *En lignum*, Dicunt, 70. id intellexiſſe, cum vocaret Aman ad cœnam Regis. Vidiſti enim lignum illud, & de eo interrogaſſe vnum ex ſeruis Aman. *Pro Rege*, id eſt, pro Regis ſalute, prodens ei paratas inſidias.

CAPVT VIII.

1. *ANte faciem*, &c. quaſi dicat, admiſſus eſt in familiam Regis. *Patruus*. 70. propinquus, Hebræus, quid ipſe ſibi eſſet, id eſt, quam propinquus cognatione.

2. *Domum ſuam*, ſcilicet, ipſius Aman, Heb. Domum Aman, Chald. facultates Aman, 70. omnia, quæ Aman.

5. *Et*, ſc. Regi, i. Regis voluntati, q. d. ſi ei rectum videtur, vt eſt Hebr.

9. *Tertij*, ſc. Maij. *Procuratores*. Alij, Duces ſeu Comites. *Iudices*, i. præfectos.

10. *Veredarios*, ſc. curſores velociter equitantes. *Præuenirent*, adeoque executionem impedirent.

15. *Aerijs*, Hebr. & Chald. candidis.

Serico, Hebr. & Chald. byſſino.

CAPVT IX.

1. *QVem Adar*, &c. Hebr. Ipſe eſt Adar.
10. *Noluerunt*, ſc. ne viderentur ex auaritia, & non ex iuſtitia feciſſe.

12. *Decem*, pro, decem, ſcilicet.

13. *Decem*, i. qui occiſi fuerant.

17. *Quem*, pro, quam, ſc. decimam quartam.

20. *Omnia hæc.* Hinc apparet auctor libri fuiſſe Mardochæus.

24. *Quod veſtra lingua vertitur*, in Hebr. & Chald. id eſt.

26. *Epiſtola*, ſc. miſſæ ad Iudæos. *Id eſt libri huius.* id additum ab interprete.

27. *Susceperunt*, pro, ſuſceperunt itaque. *Duos*, ſc. 14. & 15. *Scriptura*. i. epiſtola Mardochæi. *Expetunt*, id eſt requirunt.

Tempora, ſcil. futura.

28. *Obligata eſt*, quaſi dicat, perpetuo eas ſeruat.

30. *Vt haberent*, pacem, q. d. precantes eis ſalutem, ſeu proſperitatem. *Veritatem*, q. d. Seruarent promiſſa de feſto celebrando.

31. *Ieiunia*, ſcil. ante feſtum die decimo tertio. *Clamores*, i. preces ad Deum.

32. *Et omnia quæ*, &c. Hebr. & verbum Eſther firmauit negotium ſortium iſtarum, & ſcriptum eſt in libro, Chaldæus addit, per manum Mardochæi.

CAPVT X.

1. *OMnem*, ſcilicet, ſubiectam. *Cunctas*, ſcilicet, ſibi ſubiectas.

3. *Plebi*, Hebr. & Chald. multitudini.

6. *Creuit in flumium*, Græc. factus eſt fluuius.

CAPVT XI.

2. *SEcundo*, id refertur ad ſomnium, non ad ea, de quibus, c. 11. quæ contigerunt anno ſeptimo, vt dicitur cap. 1.

8. *Diſcriminis*, Græc. caliginis. *Formido* Græc. turbatio.

11. *Inclytos*, q. d. ſuperbos.

CAPVT XII.

1. *EO tempore*. Id non eſt Græc.
5. *EMuneribus*, de quibus dicitur cap. 6.

6. *Bugaus*, vel, Agagæus, i. de ſtirpe Agag.

CAPVT XIII.

2. *SIlentio*, id eſt, quiete.
14. *Timui*, Græc. feci hoc. *Honorem*, Dei, ſcilicet talem requirebat Aman.

16. *Partem*, i. hæreditatem.

17. *Claudas*, Græc. perdas.

CAPVT XIV.

2. *VAriis*. Græc. ſuperbis. *Stercore*, i. ſordibus. *Ieiunijs*, Græc. valde.

3. *Solitariam*, i. deſtitutam.

4. *In manibus meis*, i. præſto.

5. *A patre meo*, Græc. à natiuitate mea, id eſt, à prima ætate.

10. *Idolorum*, Græc. ſtultorum.

11. *His*, qui non ſont, id eſt, idolis. Vide 1. Corinth. 8.

12. *Deorum*, Græc. gentium.

13. *Leones*, ſcil. Aſſueri.

16. *Neceſſitatem*, ſcilicet, qua cogor facere quæ nollem.

Quaſi pannum; menſtruatæ. Citat hunc locum Auguſt. epiſt. 199. *Silentij*, i. cum ſola ſum, ſeu à publico ſeparata.

17. *Comederim*, ſcilicet, libenter. *Libaminum*, ſcilicet, idolorum.

CAPVT XV.

1. *ET mandauit*, &c. Hi tres verſus non ſunt Græc.

4. *Ornatus*, ſui, Græc. luctus.

5. *Rectorem*, Græ. inſpectorem.
6. *Præ deliciis*, i. delicate ſe gerens.
8. *Nitentibus*, ſcilicet, hilaritatem præ ſe ferentibus.
9. *Contra Regem*, id eſt, coram Rege.
13. *Omnibus*, ſcilicet, aliis.
15. *Virgam*, ſcilicet, ſceptrum.
Oſculatus. Græe. amplexatus.
16. *Quaſi Angelum Dei*, quaſi dicat, mirabili maieſtate.
17. *Gratiarum*, quaſi dicat, ſplendoris & dignitatis.

CAPVT XVI.

1. D*Vcibus*, Græc. Satrapis.
13. *Ferentes*, ſcil. moderate,
4. *Sententiam*, i. vltionem.
10. *Macedo*. At ſupra dictus ſæpe de genere Agag. ſed forte Agagalius erat ab illo Amalechita, de quo 1. Reg.
15. *Solitudini*, q. d. ſolis, ſeu deſertis nobis tanto præſidio.
16. *Semperque*. Non eſt id Græc.
18. *Cognatio* Græc. familia, *Nobis*, ſc. ſolum.

I O B.

Auctor Iob, vertit verò ex Syriaco in Hebraicum Moſes.

CAPVT I.

1. H*V S*, Regio eſt proxima Idumææ. Vide Thr. 4. Chald. Armeniæ. *Iob.* Putant quidam fuiſſe ex poſteris Eſau. Vide de eo Ezech. 14. Iac. 5. *Simplex*, Hebr. & Chald. perfectus, 70. verax, immaculatus, & ſimplex. Hieron. epiſt. 46. poſtea tamen (inquit) & Dei ſermone, & ſui confeſſione peccator arguitur. *Et recedens*, pro, adeoque recedens.

3. *Magnus*, Chald. Diues. *Inter omnes*, Hebr. *præ omnibus*, Chald. ſuper omnes.

5. *Mittebat*, ſcilicet, qui vocaret eos ad ſacrificia. Sanctificabat, id eſt, purificabat, ſcil. per ſacrificia, & monitiones, &c.

Pro ſingulis, Hebr. Chald. & 70. ſecundum numerum eorum, id eſt, tot, quot ipſi erant. *Dicebat*, ſcilicet, apud ſe, ſeu cogitabat.

Benedixerint Deo, id eſt, male cogitarint de Deo vel contra Deum, id eſt, Dei voluntatem. ſic & infra.

6. *Filij Dei*, id eſt, Angeli. *Aſſiſterent*, ſc. parati ad iuſſa. Not. quæ hic de Angelis, & ſatana dicuntur, deſcribi magis, humano more, quo poſſint à nobis intelligi, quam quo geſta ſunt. Alioqui enim & Angeli ſemper Deo aſſiſtunt, & ſatanas, ſemper eſt coram Deo & Angelis: nec cum eo Deus ita loquitur, vt hæc hiſtoria indicat, ſed altiori quodam modo: & à captu noſtro valde remoto. Verum, vt dixi, hæc ita debuerunt explicari hominibus vt capere poſſent.

8. *Simplex*, 70. inculpatus, & ſimplex.

9. *Fruſtra*, Hebr. Chald. & 70. gratis id eſt, ſine cauſa.

10. *Vallaſti*, q. d. protegis vndique.

11. *Niſi in faciem*, &c. quaſi dicat, videbis quod in faciem, &c.

In faciem, i. coram. *Benedixerit*, i. maledixerit.

12. *In manu tua ſunt*, i. tibi permitto.

Facie, i. conſpectu, q. d. diſceſſit accepta illa poteſtate, alioqui enim ſemper eſt coram Deo, vt dixi ſupra.

17. *Tres*, ſc. ſub tribus ducibus.

18. *Alius*, Chryſoſt. lib. de patient. Iob, putat hunc fuiſſe diabolum ſpecie hominis.

21. *Illuc*, ſc. quo ſolent mortui homines; nempe in terram ſeu ſepulcrum, q. d. quid mirum, rebus ſuis omnibus ſpoliatum mori, qui nudus natus eſt. & quidem vulgo *là*, dicitur eadem ſignificatione.

Sicut Domino placuit, ita factum eſt. Hæc non ſunt Hebr. aut Chald. ſed ſolum in 70.

22. *Stultum quid*, Chald. verba blaſphemiæ, Hebr. quid inſulſum, ſeu irrationabile. *Contra Deum*, Chald. coram Domino.

CAPVT II.

3. I*Nnocentiam*, Hebr. & Chal. perfectionem. *Commouiſti me*, i. à me impetraſti. *Fruſtra*, id eſt, immeritum.

4. *Pellem*, ſcil. alienam. *Pelle*, ſcil. ſua. Hieron. epiſt. 34. Poteſt etiam intelligi pellem pro pelle, i. omnem pellem, ſcilicet, alienam, q. d. quemuis alium, Chald. membrum pro membro, i. quoduis membrum. Vide Iob, 1. gratiam pro gratia.

Anima, id eſt, vita.

6. *Animam*, i. vitam. Hieron. epiſt. 34. quaſi dicat, ne percutias (inquit) mentis iudicium, ſtatumque mentis euertas.

7. *Vlcere*, Chald. ſcabie. Quidam putant fuiſſe Elephantiaſim, ſeu morbum ſimilem Gallico.

8. *Sterquilinio*, Hebræus, Chaldæus, & 70. in medio cineris.

9. *Simplicitate*, Hebræus, perfectione, ſeu integritate.

Benedic, &c. quaſi dicat, prorumpe in blaſphemiam, vt te Deus interimat, & finias dolorem. ſane ſtultum conſilium.

11. *Loco*, id eſt, regione. *Themanites*, 70. Themanorum Rex. *Suites*, 70. Sauchæorum tyrannus. *Nehamatites*, 70. Minæorum Rex. Vide cap. 4. *Condixerant*, i. conuenerat inter eos.

Viſitarent eum, Hebr. condolerent ei, Chald. mouerent capita ſua ſuper eum.

12. *Cœlum*, i. aerem, ſc. in altum iactantes.

CAPVT III.

1. M*Aledixit*, id eſt, cœpit conqueri, ſeu dicere infelicem.

Diei, i. vitæ, ſeu ſtatui tam miſero, q. d. cœpit exaggerare miſeriam ſtatus ſui. Maledictio pro miſeria ſeu infelicitate, ſicut benedictio pro felicitate.

3. *Pereat*, q. d. præſtiterat non fuiſſe.

4. *Vertatur in tenebras*, q. d. dignus fuit tenebris, vel, vtinam nunquam illuxiſſet.

Requirat, i. redire faciat, q. d. pereat prorſus, ſeu periiſſet vtinam, ſc. omnis hæc querela eo pertinet, vt intelligatur, ſe a deo cruciari, vt ſatius fuerit

nunquam

nunquam fuiſſe natum. *Deſuper*. i.de cœlo, vbi eſt. *Mortis*, i. maxima. Repetitio eſt præcedentis, vocantur tenebræ vmbra mortis, quod hæc tenebras afferat.

Inuoluatur amaritudine, q.d. plane multa me inuoluit amaritudine, 70. turbetur, Chald. conturbetur amaritudine.

7. *Solitaria*, q.d. deſeratur ab omnibus.

Diei, pro, diebus, ſcil. infelicibus.

Leuiathan, pro, Leuiatham, i. luctum ſuom, q.d. flete, & lamentari.

10. *Mala*, Hebt. Chal. & 70. laborem, i. moleſtias, & dolores.

13. *Dormiens*, id eſt, mortuus. *Silerem*, id eſt, quieſcerem.

14. *Ædificant*, pro, ædificare ſolebant, dum viuerent.

Solitudines, i. loca ante inhabitata, q.d. eſſemeo ſtatu, quo etiam ſunt, qui dum hic viuerent, multum poteraot.

16. *Abſconditum*, i. quod celatur, vel in abſcondito, i. vtero, moritur.

17. *Ibi*, ſc. in morte, ſen ſepulcbro. *Tumultu*, ſc. quem excitant, dum viuunt, Chald. impij, qui egerunt pœnitentiam, ceſſauerunt à tumultu gehennæ. *Robore*, i. viribus, q.d. qui dum viribus hic pollerent, fatigari ſolebant, 70. corpore.

18. *Sine moleſtia*, ſc. ſunt. *Audierunt*, pro, audiunt ſc. amplius. *Exactoris*, i. exigentis operas: vt fit eum ſeruis, qui vincti coguntur laborare.

20. *Miſero*, id eſt, afflicto.

21 *Theſaurum*, ſc. expectant auide.

22. *Sepulchrum*, i. mortem.

23. *Viro*, ſcil. cur data eſt lux. *Abſcondita via*, q. d. qui neſcit quid de ſe futurum ſit, vel quo ſe vertat. Tenebris, i. calamitatibus.

24. *Rugitus meus*, ſc. abundat.

25. *Timor*, quem pro, id quod.

26. *Diſſimulaui*, ſc. multa per patientiam: *Silui*, i. me continui. *Veni*, pro, venit tamen, quaſi dicat quid feci, vt ita puniar? *Indignatio*, ſc. Dei, q.d. ira, ſeu, punitio.

CAPVT IV.

1. THemanites. Theman vrbs Regia Principum Edom.

4. *Vacillantes*, &c. Cbald. corruentes in peccata, ſuſcitabant verba tua, & genua labentia in delictum, confortab..s.

6. *Vbi eſt*, &c. q.d. non is eras, qui apparebas, ſed hypocrita, aut imperfectus.

8. *Dolores*, , Hebr. & Chald. laborem, i. moleſtiam, ſeu peruerſitatem.

9. *Flante*, i. irato, & velut flatum per naſum emittente.

Spiritu, i. vento, q.d. vi ſeu impetu.

10. *Leonis*, i. opprimentium alios. *Catulorum*, i. filiorum tyranni.

11. *Tygris*, alij, leo. *Prædam*, q.d. præ fame.

Diſſipati, id eſt, diſperſi, ſcilicet, ad prædam quærendam.

12. *Furtiue*, i. clam. Iungitur autem Hebr. & Chald. & in 70. cum præcedentibus. *Venas Suſurri*, Hebr. paululum, Chald. aliquid. *Eius*, ſc. qui loquebatur, Hebr. & Chald. de eo, ſc. verbo.

15. *Spiritus*, ſc. Angelus.

16. *Quaſi aura lenis*, id eſt, tenuem, Chald. quaſi multorum.

Audiuit, ſc. dicentem quæ ſequuntur.

17. *Numquid homo*, &c. verba ſunt Angeli.

Purior, quaſi dicat, numquid Deus erit iniuſtus, qui innocentem puniat?

18. *Angelis*, ſc. qui ceciderunt.

19. *Domos luteas*, i. corpora ex luto facta.

20. *De mane*, &c. i. breui. *Nullus*, ſcil. fere. *Intelligit*, i. recogitat. & reſpicit. *Peribunt*, ſcil. eiuſmodi homines.

21. *Reliqui*, i. ſuperſtites. *Auferentur*, ſc. per mortem. Ex eis, coniungendum cum reliq. i. *Non in ſapientia*, q. d. in ſua inſipientia.

CAPVT V.

1. ALiquem, ſc. qui cauſam tuam defendat. *Sanctorum*, ſc. Angelnrum.

2. *Vere*, Hebr. & Cbald. quia, 70. etenim. *Iracundia*, Cbald. ira Dei. *Paruulum*, ſc. mente, Chal. inſipientem, 70. deceptum, ſeu errantem.

3. *Maledixi*, i. prædixi male ei euenturum. *Pulchritudini*, ſic etiam 70 at Hebt. & Chald. habitaculo.

4. *Salute* ſc. animæ, vel corporis etiam. *In porta*, id eſt, publice, vel iudicio, fiebat enim id in portis vrbium.

5. *Famelicus*. ſc. fur. *Armatus*, , ſcil. latro. *Sitientes*, ſc. prædones.

6. *Nihil in terra ſine cauſa fit*, Hebr. & Chald. non egredietur de puluere iniquitas, 70. non egredietur de terra labor, quaſi dicat, non eſt terra ſterilis ob ſuam iniquitatem, ſed hominum vel, hominibus adnenit iniquitas, & labor ex ſe ipſis. & non aliunde.

De humo, ſub. ſed ex peccato. *Dolor*? Hebt. labor, ſc. afflictio, ſeu peruerſitas.

7. *Ad laborem*, Chald. ad laborandum in lege, q.d. in obſeruatione præceptorum Dei.

8. *Eloquium meum*, ſcilicet, orando ipſum, vel de ipſo loquendo.

10. *Vniuerſa*, Heb. plateas, Chal. prouincias.

13. *Qui apprehendit*, Paulus 1. Cor. 3. citat ex perſona Dei, Comprehendam.

14. *Per diem*, &c. quaſi dicat, etiam in rebus clariſſimis errabunt.

16. *Contrahet*, i. compeſcet, q. d. cogetur iniqui tacere confuſi.

19. *Et in ſeptima*, quaſi dicat, immo vero ab omnibus te eripiet.

23. *Cum lapidibus*, q. d. nec te lapides lædent. Olim nudis pedibus ambulabant.

24. *Speciem*, id eſt, pulchritudinem, ſcilicet familiæ, Hebt. & Chald. habitaculum, ſc. domum, ſeu familiam.

26. *Abundantia*, ſcilicet, dierum, quaſi dicat, ſenex. Chald. in perfectione annorum, in ſenio.

CAPVT VI.

2. VTinam appenderentur, &c. Hebt. Chald. & in 70 Senſus eſt: Vtinam quod patior appenderetur, certe appareret grauius eſſe arena maris, i. eſſe grauiſſimum.

4. *Sagitta*, id eſt, moleſtiæ, ſeu dolores à Deo immiſſi.

Indignatio, id eſt, vis, Hebt. & Chald. venenum. *Ebibit*, id eſt, conſumit. *Spiritum*, ſc. vitalem, 70. ſanguinem.

5. *Nunquid rugiet*, &c. quaſi dicat, non temere conqueror. Nemo queritur, dum adeſt, quod vult.

6. *Inſulſum*, q. d. quanto minus quod eſt amariſſimum, ſc. dolor acerbiſſimus.

7. *Præ anguſtia*, i. premente neceſſitate.

9. *Et qui cæpit*, &c. q. d. affligat ſane quantum velit

velit, modo det quod opto. *Soluat*, ſcil. qui parcit, videtur habere ligatam. *Contradicam*, ſub. ſed acquieſcam. *Sermonibus*, i. factis. *Sancti*, i. Dei, q.d. me Dei iudiciia libeos ſubiiciam.

11. *Suſtineam*, ſcil. iam dura.

Finis, &c. quaſi dicat, quis tandem futurus eſt eorum, quæ patiot, finis?

14. *Miſericordiam*, i. beneficentiam.

16. *Pruinam*, i. minus malum, ſeu damnum. *Nix*, i. maius, q.d. accident talibus magnæ calamitates, dum minores fugiunt.

17. *Incaluerit*, ſc. igne diuinæ punitionis.

18. *Inuoluta*, ſc. peccatis.

19. *Thema*, i. Arabiæ deſertæ. *Saba*, i. Arabiæ Felicis, q. d. negociatores Mundi: vel amicos intelligit, qui ſe ex Arabia inuiſerant, & pro conſolatione afflictionem addebant.

20. *Sperani*, quaſi dicat, cum tamen ſperaſſem me conſolaturos, Hebr. ſperauit, pro, ſperauerunt, ſcilicet, aliud quam reperterunt, Chaldæus, ſperauerunt in idolis ſuis. *Padore*, ſc. quod me miſero in ſtatu reperiſſent.

21. *Timetis*, i. horretis.

26. *In ventum*. i. inaniter.

27. *Pupillum*, i. eum, qui more pupilli iuuandus eſſet, & fouendus.

CAPVT VII.

1 M*ilitia*, id eſt, certamen, vel tempus præfixum, 70. tentatio, ſeu tentationis locus.

Mercenarij, quaſi dicat, præfiniti, quibus laborandum ſit.

2. *Vmbram*, i. noctem. ſc. vt à labore quieſcat. *Finem*, Chald. & 70. mercedem.

3. *Vacuos*, ſcilicet, a quiete, quaſi dicat, moleſtos.

4 *Dicam*, &c. quaſi dicat, diem opto. *Veſperam*, ſcilicet, vt nocte quieſcam, qui per totum diem crucior, quaſi dicat, nec noctu, nec interdiu poſſum quieſcere. *Vſque ad tenebras*, id eſt, noctem, vel. quaſi dicat, etiam per totam noctem, 70. à veſpera vſque ad mane.

5. *Putredine*, Hebræus, & Chaldæus, vermibus, 70. putredine vermium. *Fuluerts*, q. d. ſcabie in modum pulueris, ſeu furfuris.

6. *A texente tela ſuccidıtur*, Hebr. & Chald. radius textoris.

Spe, ſc. reſtitutionis, ſeu reditos.

7. *Memento*, ſcilicet, ô Domine, *Ventus*, q. d. cito volat.

Reuertetur, ſc. huc poſt mortem.

8. *In me*, ſc. ad occidendum me.

10. *Cognoſcet*, ſc. reuertentem, vt ſolent domeſtici redeuntem peregrè Dominum.

11. *Non parcam*, i. non ſinam tacere. *Confabulabor*, Chal. meditabor. *Cum amaritudine*, Hebr. & Chal in amaritudine.

12. *Mare*, ſcilicet, vt poſſim tot tribulationum aquas continere ſeu fluctus ferre.

Carcere ſc. moleſtiarum.

13. *Reuelabor* Complut. ſc. reoelabor.

15. *Suſpendium*, &c. quaſi dicat, optarem potius mortem violentam, Chal. ſuffocationem. *Oſſa mea*, Hebr. quam oſſa mea, q.d. potius quam viuere cum oſſibus his, Chald. quam ſuſtentationem mei, ſcil. oſſibus vita ſuſtentatur.

16. *Deſperaui*, ſcilicet, de vita, ſeu quiete à tantis malis.

Parce mihi, i. ne me tantotopere crucies. *Nihil* Hebr. & 70. vanitas. *Dies*. 70. vita.

18. *Viſitas*, ſc. conſolando.

19. *Glutiam ſaliuam*, i. reſpirem. ſicut attrahitur aer, ita & ſaliua deglutitur aſſidue, q.d. ſine me quiete viuere.

20. *Quid faciam*, i. quomodo ſatisfaciam? *Contrarium*, i. velut hoſtem, quem ferias.

21. *Tollis*, ſc. remittendo. Chald. dimittis, 70. obliuiſceris. *Ecce nunc*, &c. q.d. cito moriar, & in puluerem redigar. *In puluere dormiam*, 70. in terram reuertar.

Non ſubſiſtam, i. deprehendar. mortuus, 70. non amplius ſum, Chald. non ero.

CAPVT VIII.

1 S*Piritus multiplex*, q.d. multis ſermonibus exculabis, Hebr. ſpiritus validus, 70. ſpiritus multiloquus, Chald. ſicut ventus magnus, q. d. vehementi oratione.

3. *Supplantat*, i. peruertit.

4. *Etiamſi*. pro. namſi, Hebr. Chal. & 70. ſi *Dimiſit*, ſc. à mundo, i. interfecit.

In manu iniquitatis, id eſt, propter iniquitatem, Chaldæus, in locum tranſgreſſionis, id eſt, quem merebantur illorum peccata.

6. *Habitaculum*, ſcilicet, domum, vel animum, vbi iuſtitia habitat, Chald. pulchritudinem.

9. *Heſterni*, id eſt, nuper nati. *Ignoramus*, id eſt, ſumus ignari rerum. *Vmbra*, quaſi dicat, breuis, & obſcura.

11. *Scirpus*, i. iuncus, 70. papyrus. *Carectum*, 70. pratum, i. herba prati.

14. *Ei*, ſcilicet, Deo. *Vecordia*, id eſt, inſania, vel vana ſpes.

Sua, pro, eius, ſcil. hypocritæ.

15. *Conſurget*, i. ſtabit, repetitio eſt, q. d. non magis innitı, quam in tela araneæ.

16. *In ortu ſuo*, i. in principio, Hebr. & Chald. in horto ſuo. & ſic Complut.

17. *Super*, pro, inter. *Lapides* duritia ſignificatur iniqui & pertinacia.

18. *Abſorbuerit*, id eſt, perdiderit, ſcil. Dei punitio, vel ſol.

Negabit, ſcilicet, locus, quaſi dicat, erit quaſi nunquam fuiſſet.

19. *Hæc eſt enim*. &c. q.d. cum tamen illa poſteritatem multam optaret, 70. talis eſt impij ſubuerſio, è terra vero alius germinabit.

20. *Simplicem*, Hebr. & Chal. perfectum, 70. innocentem.

21. *Donec*, &c. q.d. ſi bonus ſis, Deus tibi fauebit in tantum, vt impleatur, &c.

CAPVT IX.

2. I*Ta ſit*, ſc. Deum eſſe iuſtiſſimum, vt ſtatim explicat. *Compoſitus*, i. comparatus.

4. *Reſtitit, ei*. Hebr. indurauit ei, ſcilicet, cor ſuum, quaſi dicat, ſe ei durum, & peruicacem exhibuit.

5. *Montes*, Chald Reges. *Neſcierant*, id eſt, non præſenſerunt.

6. *Columnæ*, i. ſuſtentacula. ſeu fundamenta.

7. *Oritur*, i. lucet. *Claudit*, ſc. ne luceant.

8. *Graditur*, q. d. nihil eum fluctus maris impediunt, quominus ibi faciat quod vult, vt ſolet qui plana via graditur.

9. *Facit*, orit, vel pro, fecit, i. creauit. *Arcturum*, ſtella eſt ſic dicta ab vrſæ cauda, prope quam eſt. *Oriona*, ſtella eſt prope Taurum.

Hyades, ſtellæ ſunt in capite Tauri.

Interiora Auſtri, id eſt, ſtellas meridiei occultas, ſc. Poli Antarctici.

12. *Si repente*, &c. Hebr. ſi rapuerit, quis eum faciet reſtituere? q. d. ſi alicui vitam eripiat, quis reuocabit? Chaldæus, ſi auferet hominem à ſæculo, quis reducet illum?

13. *Portant orbem*, ſcil. Angeli, vel principes, qui mundum gubernant, Hebr. adiutores ſuperbi, Chald. adiutores fortes.

15. *Reſpondebo*, ſc. me excuſans. *Deprecabor*. ſc. pro peccatis.

17. *Cauſa*, ſc. quam ego ſciam.

19. *Quaritur*, id eſt, conſideratur, quaſi dicat, quantum attinet ad fortitudinem, Chald. quantum ad fortitudinem. *Dicere*, ſcil. defendendo me contra eius iudicium.

20. *Os meum*, ſc. ſi veritas dicenda ſit. *Comprobabit*, ſcil. eos.

21. *Simplex*, i. integer ſeu perfectus. *Tædebit*, &c. q. d. mihi ipſe diſplicebo.

22. *Locutus ſum*, i. volui dicere, q. d. eo ſpectat mea oratio.

23. *Occidat ſemel*, q. d. præſtaret ſemel mori, quam tam multa pati. *Rideat*, i. ſic agat, vt delectari bis videatur.

24. *Data*, ſcilicet, gubernacula. *Eius*, ſcilicet, terræ. *Operit*, ſcilicet, Deus, quaſi dicat, permittit obcæcari iudices. *Ille eſt*, ſcilicet, Deus, qui hæc permittit.

25. *Curſore*, Chal. vmbra auis volantis.

26. *Poma portantes*, ſc. velociſſimè, ne putreſcant. Chald. onuſtæ optimis fructibus.

27. *Dixero*, i. deliberato animo propoſuero. *Loquar*, ſcil. conquerendo. *Faciem*, ſc. præ mœſtitia. *Dolore*, ſc. cogente conqueri.

28. *Verebar omnia opera mea*, id eſt timebam in omnibus operibus meis, 70. quatior omnibus membris.

29. *Sic*, i. tantâ cura non peccandi. *Laboraui*, ſc. diligenter vitans peccatum.

30. *Fulſerint*, velut mundiſſimæ, Chald. ſapone mundatæ fuerint.

31. *Intinges*, i. intinctum oſtendas. *Veſtimenta*, pro etiam veſtimenta.

33. *Arguere*, ſcil. vt ſolent qui duos in concordiam volunt reducere.

34. *Auferat*, &c. quaſi dicat, homini poſſim libere reſpondere, at non Deo, quod ſi mihi cum ipſo liceret, vt cum æquali homine agere, reſponderem intrepide.

CAPVT X.

1. DImittam, &c. q.d. de rebus, quæ mihi moleſtiam exhibent, laxato ore loquar.

2. *Indica*, pro, ſed indica.

3. *Numquid bonum*, &c. quaſi dicat, alienum eſt id à te.

Calumnieris & opprimas, i. per calumniam opprimas, q. d. iniuſte.

6. *Quæras*, ſc. hominum more, ſeu iniuſte.

7. *Et ſcias*, pro, cum ſcias. *Eruere*, adeoque actum eſſet de piis, ſi inique condemnares.

8. *In circuitu*, i. per omnia.

10. *Coagulaſti*, ſcil. in vtero.

12. *Miſericordiam*, i. beneficentiam *Viſitatio*, i. gubernatio.

13. *Celes*, &c. q. d. etſi non apparet quid in animo habeas.

14. *Ad horam*, id eſt, poſtea. *Mundum*, i. ſine punitione.

16. *Propter ſuperbiam*, pro, velut ob ſuperbiam, q.d. ita me tractas, vt ſoles ſuperbos, *Reuerſuſque*, pro itemque.

17. *Inſtauras*, i. renouas. *Teſtes*, pro, quaſi teſtes, ſcilicet, peccata, quaſi dicat velut teſtes mihi obiicis peccata mea, & ob ea punis, vel flagella vocat teſtes, ſc. iræ Dei.

In me, i. contra me.

18. *Oculus*, ſc. euiuſquam.

20. *Dimitte*, i. da aliquantum quietis, ſeu vitæ. *Vt plangam paululum dolorem meum*, Hebr. & confortabo paululum, ſcilicet cor meum, Chald. & recolligam me paululum, 70. vt quieſcam parum.

Dolorem, ſc. de peccatis, vel vitæ miſeriis.

Mortis, id eſt, quam mors affert.

22. *Vmbra mortis*, i. maximæ tenebræ.

CAPVT XI.

1. IVſtificabitur, q. d. nunquid multiloquio te iuſtum oſtendes.

3. *Tacebunt*, ſc. vbi locutus fueris.

4. *Dixiſti*, ſc. Deo,

6. *Multiplex eſſet*, lex eius, adeoque in eam multipliciter peccatur, Hebr. duplicia meruiſti ſecundum legem, quaſi dicat, multo plura, Chald. in duplum eſt ſapientia eius, quaſi dicat, multo eſt te ſapientior. *Minora exigaris*, i. minus puniaris.

7. *Veſtigia Dei*, pro, per veſtigia Deum, Hebr. inueſtigando Deum.

Vſque ad perfectum, i. perfecte.

13. *Firmaſti*, &c. quaſi dicat, cum ſis obſtinatus, tamen Deum oras, Hebr. ſi præparaſti, Chaldæus, ſi direxiſti, 70. ſi mundaſti, quaſi dicat, ſi Deum ores corde præparato, directo, & puro.

15. *Stabilis*, Hebr. firmus ſeu fortis, Chald. & 70. purgatus.

16. *Recordaberis*, ſc. leuiter, aut vix.

17. *Lucifer*, i. lux matutina.

18. *Defoſſus*, quaſi dicat, etiam ſub terra, Chaldæus, præparata ſepulchra, quaſi dicat, ſecurus morieris.

20. *Deficient*, ſcilicet expectando, & non obtinendo quod optant.

Effugium peribit, i. effugere non poterunt.

Abominatio animæ, quaſi dicat, recident ſpes illorum tandem in rem odioſiſſimam, ſcilicet, in æternum ſupplicium, 9. Hebræus, afflictio animæ.

CAPVT XII.

2. ET *vobiſcum*, &c. quaſi dicat, ſoli ne vos ſapientes in mundo?

4. *Simplicitas*, i. integritas, Hebr. Chald. & 70. deridetur iuſtus & perfectus.

5. *Lampas*, ſcilicet, eſt iuſtus.

Statutum, ſcilicet, à Deo, quaſi dicat, ſuo tempore apparebit, qualis ſit.

7. *Docebunt*, ſcilicet, Deum eſſe omnium auctorem.

11. *Nonne auris*, &c. quaſi dicat, vt ſenſu percipiuntur ſenſibilia, ita intellectu Dei opera, & ipſe auctor.

12. *Sapientia*, quaſi dicat, hi melius poſſunt de his iudicare, quam iuuenes quales forte erant aliqui ex amicis Iob.

14. *Incluſerit*, Chald. incluſerit hominem in ſepulchro.

17. *Stuporem*, Hebr. & Chald. inſaniam, q.d. facit ſtupidos, ſeu fatuos.

18. *Baltheum*, ſc. ſplendidum. *Fune*, ſc. coniiciens in carcerem, vel redigens in paupertatem.

19. *Ducit*, i. facit vitam ducere. *Sacerdotes*, Chal. principes. *Optimates ſupplantat*, Hebr. & Chald. fortes diſſipat, ſeu ſubuertit.

20. *Commutans*,

20.*Commutans*,Heb.& Chald.auferens,q.d.faciens ſilere.

21. *Deſpectionem* , q.d. facit deſpectos. *Eos*,qui oppreſſi fuerant releuans , Heb. fortitudinem fortium debilitat,70.humiles ſanat.

22.*Vmbram mortis*,i.obſcuriſſima quæque.

24. *Deſipit*,i.errare facit. *Inuium* , Chald.locum vbi non eſt via,70 viam,quam non nouerant, q.d. per loca ignota,& incommoda.

CAPVT XIII.

2. *SEcundum ſcientiam veſtram* , id eſt, quæ vos ſcitis.

3. *Diſputare* , i. colloqui iuſtificando cauſam meam.

4.*Cultores*,i.profeſſores,ſeu defenſores.

6. *Correptionem meam* , Hebr. diſputationem meam 70.increpationem meam.

7. *Dolos*, i. falſa, ſc.illum me pro meis peccatis punire.

8. *Accipitis*,i.honoratis , q.d.nonquid Deo vultis fauere , more hominum accipientium perſonam potentis?

9. *Placebit*,ſc.quod agitis.*Celare*,i.latere.

10. *In abſcondito* , i.latenter,q. d.non ei placet à vobis ſic tractari , vt ſolent ij quorum perſonæ accipiuntur.

11. *Commouerit*,ſc.iratos.

12.*Ceruices*,i.corpora.

14 *Lacero*,&c.q.d.tam dira patior,ac ſi dentibus me dilaniarem.

Porto in manibus, i. verſor in tanto periculo. *In ipſo ſperabo*,Chal.coram eo orabo.

15.*Arguam*,i.corrigam.

Veniet in conſpectu , i. comparere audebit, fauorem expectans.

17. *Ænigmata*,i.parabolicum ſermonem , Heb. narrationem.

19. *Iudicetur*,i.velit iudicio contendere. *Conſumor*,ſc.reprimens intus dolorem

20 *Facies*,ſc.ô Deus. *Non abſcondar*, q.d.audebo comparere.

23.*Quantas*,pro,quot.

24. *Abſcondis*,q.d.cur me non liberas? *Arbitraris*,&c.q.d.me tractas,vt hoſtem.

26.*Scribis*,&c. q.d.velut ſcripta contra me ſententia,acerbe mulctas.*Peccatis*,i.ob peccata.

27. *Neruo* , i. compede , q.d.carcere tribulationum.

CAPVT XIV.

1. *MVltis miſeriis*, Hebr. Chal. & 70.ira,ſc. indignatione ob multa,quæ accidunt incommoda.

4. *Nonne tu,qui ſolus es ?* ſc.potens,vel qui vere es,Heb.totus hic verſus ita habet.Quis dabit mundum ex immundo?non vnus, q.d.ne vnus quidem mundus reperietur , 70. vero , Quis mundus erit à ſorde?nullus,etiam ſi vnius diei ſit vita eius ſuper terram , Chald. quis dabit pollutum peccatis vitum mundum , niſi Deus , qui vnus eſt qui parcet ei ?

6.*Recede*,q.d.ne erucies eum.

Veniat , Complut. veniant. *Sicut mercenarij* , i. præfixi.

12.*Atteratur*,i.mutetur qualitatibus, ſc.in fine mundi,Heb.& Chal.non ſit.

13.*Inferno*,i.vel limbo,vel purgatorio.

14. *Immutatio*,ſc.per reſurrectionem.

17.*Signaſti*,q.d.habes perſpecta , & veluti aſſeruata diligenter.*Sed curaſti*, 70.annotaſti autem.

18. *Defluit*,i.perit,ſeu in nihilum recidit.

20. *Roboraſti*, &c.q.d. ſic ei vitam das,vt tamen paulo poſt ei moriendum ſit.

Vt,pro,ſic tamen vt. *In perpetuum* , ſcil.vſque ad diem iudicij.

Tranſiret,ſc.per mortem.

Emittes,ſc.è mundo.

21.*Non intelliget*,ſc.poſt mortem.

22.*Super ſemetipſo*,i. quam diu erit in corpore, q. d. optanda videtur mors , quæ vitæ doloribus liberat.

CAPVT XV.

2. *NVnquid ſapiens* , &c. q. d. non eſt ſapientis, vana,vt tu facis,reſpondere , & plena indignationis.

Ardore,Heb.euro,q.d.vanitate,Chald.q.vento vrente. *Stomachum* , Hebr. ventrem,i.interiora, ſc. mentem.

3.*Eum*,ſc.Deum.

4.*Abſtuliſti*,ſc.à te,vel ab hominibus, q.d.tollis Dei timorem , & preces , ſcilicet, ſublata Dei prouidentia.

5.*Docuit*,ſc.ita loqui.*Blaſphemantium*,Heb.verſutorum,ſc.fallacium.

6.*Reſpondebit* ſc condemnando te,q.d.ipſa, quæ loqueris te plane condemnant.

10.*Patres tui* Heb.Chal.& 70.pater tuus.

11.*Grande*,i.difficile.

14.*Iuſtus appareat*,Chal.innocens ſit.

15. *Sanctos*,i. Angelos. vide cap.4. *Cæli*,Chald. Angeli.

In conſpectu,i.comparatione.

16. *Inutilis*. Hebr. fœtidus , Chald. & 70. immundus.

18.*Patres ſuos*,ſc.qui ſe docuerunt,q.d.auctoresque citant ſeu doctores patres ſuos,Chald.tradita à patribus eorum.

18. *Data*,ſc regenda.*Terra*,i.regio. *Alienus*,i.hoſtis,q.d.eamque ab hoſtibus defenderunt.

20.*Superbit*,Chal.contaminatur,70. eſt in cura, q.d.premitur curis.

22. *Tenebris* , id eſt, cura , & metu, quibus cruciatur.

23.*Panem*,i.vitæ neceſſaria.*In manu eius*, i. prope , vt quæ ad manum ſunt. *Tenebrarum dies* , i. exitium.

27. *Operuit* , &c. q. d. curauit cutem , dum viueret.

28. *Deſolatis* , ſcil. antequam ab ipſo ædificarentur.

29.*Ditabitur*,i.diu fructur diuitiis.

30. *Tenebris*,i.tribulationibus. *Ramos*,i. poſteritatem.

Oris ſui,Complut.oris eius,Chal.oris Dei.

31. *Redimendus ſit*,i.poſſit liberari , ſc.ſi quando in calamitatem inciderit.

32. *Dies*,ſcil. quibus naturaliter viuere poterat. *Peribit*,ſc morte immatura.

34.*Sterilis*,Heb.deſolata,q.d.perdet familiam.

35.*Vterus*,i.interiora,ſc.mens,Chal.cogitationes ventris,i.mentis.

CAPVT XVI.

3. *SI loquaris* , ſc. quæ debes , vel q.d.quia ſic loqueris,Heb.& Chal.ſi reſpondeas.

4.*Similia*,ſc.ſententioſa.*Atque vtinam*,pro,quod ſi nec enim illis optat calamitatem.*Eſſet anima veſtra*,&c.i.eſſetis ſtatu quo ego ſum, & talia pateremini.

5.*Mouerem*

5. *Monerem*,&c. i.condolerem, compaterer.
6. *Quaſi parcens*, i. non affligens.
9. *Ruga*, ſcilicet, contracta cute ex doloribus, vel macie.
Teſtimonium,ſc.indignationis Dei. *Et ſuſcitatur*, &c. q.d.nec deeſt qoi me falſo accuſet.
10. *Collegit*, ſc. Deus, vel hoſtis.
11. *Aperuerunt*, ſcilicet, mihi contradicentes.
Maxillam, id eſt, vultum, quaſi dicat, conuiciati ſunt in facie, ſeu coram.
Satiati, i. delectari.
12. *Iniquum*,ſc. diabolum,vel hoſtem. forte erat qoi Iobum perſequeretur,Chald. ſuperbos.
13. *Opulentus*, 70. pacificus. Alij quietus. *Tenuit*, id eſt apprehendit, ſcilicet Deus, *Signum*,ſc. in quod ſagittas iaceret.
14. *Viſcera*, id eſt, è viſceribus ſanguinem, ſeu tabem.
15. *Vulnere ſuper vulnus*, poſſent hæc ad Chriſtum referri.
16. *Saccum*. Not. humilitatem in Dei flagellis.
19 *Ne operias*, &c. quaſi dicat, velim toti mundo notam eſſe afflictionem meam. *Sanguinem*,id eſt, calamitatem.
20. *Teſtis*, ſc. meæ innocentiæ.
21. *Stillat*, ſc. lacrymis.
21. *Iudicaretur*, id eſt, poſſet iudicio contendere. *Collega*, id eſt, amico, ſeu ſocio, quaſi dicat, ſic poſſem facilius cauſam meam defendere & me iuſtificare.

CAPVT XVII.

1. *ATtenuabitur*, q.d. conſumentur vires.
Moratur oculus,quaſi dicat,multa videt plena amaritudine.
4. *Eorum*, ſc. impiorum. *Diſciplina*,Hebr.intellectu, ſeu intelligentia. *Exaltabuntur*,ſc.à re.
5. *Prædam*,id eſt,victum. *Pollicetur*,ſcilicet,impius, ſeu ſtultus.
6. *Poſuit*, ſcilicet, Deus. *Prouerbium*, id eſt, parabolam, quaſi dicat, de cuius calamitate loquantur homines, cum aliquam exaggerare volent comparatione.
7. *Ad indignationem*, ſcilicet Dei, Chaldæus, & 70. præ ira.
8. *Super hoc*, ſcilicet, quod mihi accidit. *Hypocritam*, Chaldæus delatorem, 70. iniquum. *Suſcitabitur*, id eſt, ſe eriget, vel indignabitur, ſcilicet quod immeritum perſequatur.
10. *Conuertimini*, ſc.huc.
12. *Noctem*, &c. quaſi dicat, faciunt me etiam nocte vigilare.
Spero, quaſi dicat, opto diem fieri, vel ſpero me tamen his malis liberatum iri.
13. *Si ſuſtinuero*, &c. quaſi dicat, etiam ſi ſuſtineam, tamen moriendum mihi eſt. *Straui*, pro, ſternam.
14. *Pater meus*, &c. quaſi dicat, pro parentibus & cognatis ſunt mibi afflictiones & miſeriæ ſane quam propinquæ.
15. *Præſtolatio*, id eſt, ſpes, quaſi dicat, quid poſſim ſperare.
Conſiderat, ſc.quanta ſit.
16. *Infernum*, i.limbum.

CAPVT XVIII.

2. *VSque ad quem finem*, i.vſquequo.
4. *Furore*, i.per patientiam.
Propter te, 70. ſi mortuus fueris. *Terra*,ſc.vt non habitetur, vt addit Chald.

Transferentur, &c. 70. ſubuertentur montes à fundamentis.
6. *Super eum*, i. in eo.
7. *Virtutis*, id eſt, potentiæ, quaſi dicat, non poterit facere quæ vellet.
9. *Sitis*, ſc. hoſtium.
12. *Attenuetur*, id & ſequentia per futurum legenda, ſeu intelligenda ſunt. *Robur*, id eſt, filij. *Brachia illius primogenita mors*, Chaldæus filios eius angelus mortis, 70. pulchra eius, mors videtur dici mors primogenita, quod prima per peccatum, inuecta eſt.
14. *Fiducia*, i.id quo maxime nititur. *Quaſi Rex*, i. potenter, vel ſic, vt reſiſti non poſſit.
15. *Qui non eſt*, id eſt diaboli, qui Deo periit. Hieron.epiſt.50.
18. *Expellet*, ſc. Deus vel calamitas.
20. *Eius*, ſcilicet, calamitatis. *Nouiſſimi*, id eſt, qui poſt eum fuerint: vel quia ſequitur, primos, ſenſus eſt, omnes. id enim ſignificat, primi & nouiſſimi repetendum enim vtrobique vtrumque verbum ἀπὸ τῦ κοινῦ,

CAPVT XIX.

3. *DEcies*, id eſt, ſæpe. *Confunditis*, id eſt confundere nitimini.
4. *Etſi*, pro, ſi. *Mecum erit*, quaſi dicat, mihi ſoli nocuerit.
5. *Meis*, i. in me iactis.
6. *Æquo*, i. peccata puniente vt vos putatis.
7. *Audiet*, ſcil. qui liberet. *Iudicet*, ſc. contra id quod Deus facit.
9. *Gloria*, ſcilicet, opibus, & ſplendore quem eæ afferunt.
Coronam, ſcilicet, filios, corona enim ſenum filij. Prouerb. 17.
12. *Latrones*, Hebr. exercitus, ſc.tribulationes & dolores multi, 70. tentationes.
17. *Filios*, i. nepotes.
20. *Labia*, Hebr. & Chald.pellis.
21. *Amici mei*, ſc. Angeli. Aug.
22. *Deus*, ſcilicet, perſequitur. *Carnibus*,id eſt, carnis tribulationibus,ſeu cruciatibus. *Saturamini*, Hebr. Chald. & 70. non ſaturamini, quaſi dicat, etiam plura & grauiora vobis videor meruiſſe & pati debere.
23. *Scribantur*, ſcilicet vt appareat iuſta cauſa mea, certè obtinuit Iob, quod optabat.
24. *Et plumbi lamina*, vel in plumbo ſcribi vult, vel in lapide litteras ſculptas plumbo, vt fit, repleri, quo fiant conſpicuæ. *Celte* inſtrumentum ſculptorium. Vide Scholia Marij Victorij in Hieronym. epiſtol. 61.
25. *Scio enim*, &c. vel hæc verba optat ſcribi vel ſignificat, ita ſcribi velle, vt in diem vſque iudicij poſſint durare.
27. *Non alius*, quaſi dicat, ego ipſe idem omnino.
28. *Radicem*, id eſt, fundamentum, quaſi dicat, occaſionem calumniandi.
29. *Gladij*, ſc. iræ Dei.

CAPVT XX.

2. *IDcirco*, ſc. quia ſic loqueris, & ſentis.
3. *Mihi*, i.pro me.
5. *Puncti*, i. momentaneum. Hebr. & Chald. ad momentum.
6. *Aſcenderit*, ſcil. dignitate aliqua. *Superbia*, Hebr. ſublimitas, Chald. erectio.
7. *Sterquilinum*,Hebr.& Chald. ſtercus.

In fine, Hebr. & 70. in finem, id eſt, in perpetuum, ſeu omnioo Chald. in æternum.

8. *Viſio nocturna*, id eſt, ſomnium. repetitio more Scripturæ

10. *Manus*, id eſt, opera. *Reddent*, &c. quaſi dicat, punietur ob mala ſua opera, 70. manus eius doloıer vient, pro, vrent.

11. *Oſſa eius*, &c. quaſi dicat, per totam vitam vitiis vacabit.

Dormient, q.d. in peccatis ſuis morietur.

12. *In ore*, quaſi dicat, palato, ſcilicet animæ. *Sub lingua*, id eſt, intra ſe.

13. *Parcet illi*, id eſt, conſeruabit malum, non à ſe eiiciet.

In gutture, i. intra cor.

14. *Panis*, &c. q. d. res quibus vtitur, venenum fient tandem, i. exitiales.

16. *Caput*, alij venenum vertunt, 70. furorem.

17. *Non videat*, pro non videbit Chald. non erit dignus qui videat. *Riuulos*, &c. i. abundantiam rerum ſuauium.

18. *Conſumetur*, ſc. tribulatio ſeu ſupplicium.

21. *Remanſit*, ſc. vt ſolet, in abundantia.

Propterea, id eſt, ob inopiam.

22. *Cum ſatiatus*, &c. q.d. etiam in rerum copia cruciabitur.

23. *Vtinam impleatur*, &c. quaſi dicat, quod ſi (vt optat) ventrem impleuerit, accidet, vt impleatur, &c. id eſt, grauius à Deo punietur, 70. ſi quando impleuerit ventrem Chald. cum implere ventrem voluerit, mittet in eum iram, &c.

Emittet, ſcilicet Deus.

25. *Gladius*, ſc. eum occidet. *Horribiles*, ſc. res. vel dæmones, Chald. terrores, 70. timores.

26. *Occultis eius*, id eſt, ei præparatis occultis locis, ſcilicet, inferoo. *Ignis*, Chald. ignis gehennæ. *Succenditur*, ſcilicet, per homines. *Relictus in tabernaculo ſuo*, quaſi dicat, coniectus in locum ſupplicij, & in eo deſertus à Deo, vel & qui de eius familia domi eo mortuo relictus fuerit.

27. *Cæli*, Chald. Angeli cæleſti *Terra*. Chald. terræ habitatores.

28. *Apertum germen*, id eſt, expoſita malis poſteritas, Chald. transferetur frumentum.

Detrahetur, i. auferetur.

29. *Impij*. Hinc apparet, ſupra hypocritæ nomine intelligi impium.

Verborum, i. factorum.

CAPVT XXI.

3. SVſtinete, i. expectate, ſeu ferte. *Contriſtari*, ſc. de iis quæ ab hominibus inferuntur, oon debet quis contriſtari.

6. *Recordatus*, ſc. calamitatis meæ vel eorum quæ dicturus ſum.

13. *In puncto*, 70. io requie, quaſi dicat, cito, & ſine dolore,

Inferna, ſc. per mortem.

16. *Manu*, id eſt, poteſtate, quaſi dicat, bona, quæ magnificiunt, caduca ſunt; & momentanea. *Conſilium*, ſc. quo tam auide temporalia quærunt.

17. *Quoties*, pro, quando. *Lucerna*, i. proſperitas. *Diuidet*, id eſt, diſtribuet, ſcilicet, Deus dando eis partem quam merentur. *Furoris ſui*; id eſt, à ſe irato illatos.

19. *Filiis*, pro, in filiis.

Patris, ſcilicet, videntis filios affligi, vel filiis videntibus patrem affligi.

Sciet, i. agnoſcet Dei iuſtitiam.

20. *Interfectionem*, i. interitum.

21. *Poſt ſe*, quaſi dicat, etiam ſi filij proſperentur, nihil inde poſt mortem lætabitur.

Eſſi, pro, eum, quaſi dicat, cum morte pereat immatura.

26. *Abſque vllis opibus*, quaſi dicat, pauperrimus

28. *Principis*, ſcilicet, iniqui, quaſi dicat, Iobi.

29. *Hæc eadem*, ſcil. quod ſequitur.

31. *Arguet*, id eſt, arguere audeat. *Reddet*, ſcilicet, niſi Deus.

32. *Vigilabit*, ſcilicet, anima, vel q. d. tandem reſurget cum cæteris mortuis.

33. *Dulcis*, &c. quaſi dicat, iucundum fuit morti, eum ad ſe rapere.

Glareis Cocyti, q.d. regioni mortis.

Cocytus fluuius inferorum, apud poëtas, *glarea*, terra prope fluuium arenoſa. Hebr. & Chald. dulcer ei glebæ torrentis, 70. dulces ei fuerunt ſilices torrentis, quaſi dicat, requieſcit in tumulo. Apparet olim fuiſſe ſepulcra prope torrentes.

Trahet, ſcilicet, mors, vel impius, quaſi dicat, multi illum in morte ſequentur, multi præceſſerunt.

CAPVT XXII.

4. TImens, i. cum timore.

5. *Imquitates tuas*, ſc. te arguet, & puniet?

9. *Lacertos*, i. vires, ſeu facultates.

10. *Formido*, i. terror.

13. *Et dicis*, &c. quaſi dicat, videris enim ſentire male de Deo.

14. *Cardines*, Hebræus, & 70. ambitum. Chaldæus, altitudinem.

15. *Sæculorum*, id eſt, communem. ſeu mundi, ſcilicet, quam mundani inſiſtunt, Chaldæus quæ à ſæculo eſt.

Cuſtodire, id eſt, obſeruare, ſeu inſiſtere.

16. *Fluuius*, i. aquæ diluuij.

19. *Videbunt*, ſcilicet, punitionem impiorum, de qua ſtatim.

Eos, ſc. impiorum ſtultitiam

20. *Erectio*, id eſt, ea ob quæ erigebantur, ſeu efferebantur.

27. *Pro terra ſilicem*, id eſt pro debilitate robur Chald. ſuper puluerem arcem munitam.

Pro ſilice, id eſt, velut lapides, ſcilicet copioſè.

26. *Super omnipotentem*, &c. quaſi dicat, in Domino delectaberis.

27. *Reddes*, ſc. impetrata te, pro qua voueras.

28. *Decernes*, &c. quaſi dicat, quod aggredieris, ſuccedet.

30. *Manuum*, i. operum.

CAPVT XXIII.

2. MAnus plaga mea, pro plaga mea, vt vertit Chaldæus, Aggrauata eſt, &c. quaſi dicat, maior eſt, quam vt poſſit vllis gemitibus à me explicari.

3. *Illum*, ſc. Deum.

4. *Ponam iudicium*, id eſt, exponetem cauſam meam.

Increpationibus, i. querelis.

5. *Vt ſciam*, pro, & ſcitem.

7. *Æquitatem*, quaſi dicat, puniat ſolum, quantum mereor.

Iudicium meum, id eſt, cauſa, qua contendo me non tam grauia mereri.

9. *Siniſtram*, id eſt. Septentrioοem, qui ſiniſter eſt cunti in Orientem, Chaldæus, Aquilonem.

Dexteram, i. Meridiem, Chald. Auſtrum.

13. *Solus*,

13. *Solus*, id eſt, omnlpotens, ſeu cui ab omnibus obediendum, vel qui vere eſt: Ego ſum qui ſum Hebr. vnus.

Auertere, id eſt, impedire. *Cogitationem*, id eſt, quod facere decreuit.

14. *Multa*, ſcil. quæ in me puniat, vel quibus puniat, ſcil. ſuppliciorum genera.

16. *Molliuit*, ſc. velut malleo tribulationum.

17. *Perij*, ſc. protſus, vt redditus ſim inſenſibilis. *Tenebras*, i. calamitates *Caligo*, ſc. vt non videam, quanta me premant mala.

CAPVT XXIV.

1. Dies, id eſt, æternitatem, ſcilicet, eſt incomprehenſibilis.

2. *Alij*, 70. impij. *Terminos*, ſcilicet, agrorum. *Eos*, ſc. velut proprios, cum eſſent alieni.

4. *Subuerterunt*, id eſt, impedirunt, 70. deiecerunt de via iuſta Chald. auerterunt à via pauperes. poteſt & viæ nomine, cauſa intelligi. Vide Amos 2.

8. *Rigant*, i. madefaciunt. *Lapides*, ſcil. cauernas, ingreſſi, vt ſe tegant.

10. *Tulerunt*, pro, abſtulerunt. *Spicas*, ſc. quas ſibi collegerant in cibum.

11. *Eorum*, ſcilicet, impiorum.

Meridiati ſunt, id eſt, cibum, vel ſomnum in meridie ceperunt.

Qui calcatis, &c. Mercenarios intelligit, quibus illi operas non ſoluunt, vel, quaſi dicat, inuadunt impij alienos aceruos, & in iis quieſcunt? cum domini tamen collectis fructibus propriis ſitiant, id eſt, egeant, quod, ſcilicet, ab impiis excepti ſint.

13. *Lumini*, ſc. diuino, Chald. legi. *Reuerſi ſunt*, 70. ambulauerunt.

14. *Erit quaſi fur*, i. furem aget, ſeu furabitur.

15. *Vultum*, ſc. ne agnoſcatur.

16. *Ignorauerunt*, id eſt, auerſati ſunt, ſcilicet, quia illos prodit.

17. *Arbitrantur vmbram mortis*, q.d. ita horrent, vt ſolent alij denſas tenebras.

18. *Leuis eſt*, &c. quaſi dicat. Ita incedit leuiter, vt ſi ſuper aquam incederet, ſcilicet, ne ſentiatur. *Sit*, Chald. erit.

Vinearum, id eſt, cultam.

19. *Ad nimium*, &c. id eſt, ab vna calamitate in aliam tranſibit.

Ad inferos, ſcilicet, deducet eum, id eſt, ad infernum, ſecundum Chald.

20. *Obliuiſcatur*, pro, obliuiſcetur, quaſi dicat, non eius miſerebitur Deus.

Dulcedo illius, &c. quaſi dicat, dulciter vermes paſcet.

Non ſit, pro, non erit.

Recordatione, ſc. Dei, vt illi benefaciat. *Conteratur*, pro, conteretur.

21. *Sterilem*, ſc. meretricem.

22. *Detraxit*, ſcil. per vim, i. deiecit.

Steterit, ſcilicet, in proſperitate.

Credet, id eſt, fidet, quaſi dicat, mortem putat imminere.

23. *Eius*, ſcilicet, Dei, quaſi dicat, diligenter notat illius acta.

24. *Omnia*, ſcilicet, quæ ſolent à Deo humiliari, vel, vt ait Chald. iuxta omnia, quæ patrarunt, pœnas luent.

25. *Quod ſi*, &c. quaſi dicat, quis poteſt me arguere, & conuincere, non ita hæc ſe habere, vt dixi?

Ponere, ſcil. accuſando ea.

CAPVT XXV.

2. Eum, ſcilicet, Deum. *Concordiam*, Hebr. & Chald. pacem. *Sublimibus*, id eſt, cœlis, vbi omnia ordinatiſſima, & pacatiſſima.

3. *Militum*, i. Angelorum. *Non ſurget*, q.d. quis eſt qui non ab ipſo illuminetur?

Splendet, ſc. comparata Deo. *Munda*, i. lucidæ.

In conſpectu eius, i. ſi cum Deo conferantur.

6. *Putredo*, i. corruptibilis. *Vermis*, i. vermium eſca futurus Aug. epiſt. 120. vermis, i. de putredine, ſc. de patris mortalitate mortalis.

CAPVT XVI.

4. Eſpiramentum, id eſt, vim reſpirandi, ſcil animam.

5. *Gigantes*, i. dæmones, vel potentes. *Aquis*, ſc. in inferno, vel tribulationibus. *Qui habitant cum eis*, Chald. exercitus eorum.

6. *Perditioni* i. morti, vel inferno, vt ſit repetitio, q. d. omnia ei aperta, & ſubiecta.

7. *Aquilonem*, i. cœlum. *Vacuum*, i. aerem, qui non eſt ſolidus, vt poſſit cœlum ſuſtentare. Chald. nihilum, ſc. cœlum nullo fulcro nititur. *Super nihilum*, ſc. terram nihil ſuſtinet. Chald. ſuper aquas, nullo eam ſuſtentante.

9. *Vultum ſolij*, Hebræus, faciem ſolij, ſcilicet, id quod apparet cum cœlum aſpicis, Chaldæus. caliginem ſolij.

10. *Lux, & tenebræ*, id eſt viciſſitudo diei & noctis.

11. *Columnæ*, id eſt, firmamenta, quaſi dicat, ipſa cœli machina, vel cœleſtes virtutes, ſcilicet, Angeli. *Pauent*, ſcilicet, reuerentia ſumma iuxta illud: Tremunt poteſtates.

12. *Fortitudine*, id eſt, potentia. *Superbum*, ſc. diabolum, vel mare, quaſi dicat, reprimit maris impetum, 70. cetum.

13. *Obſtetricante*, &c. 70. præcepto eius interfectus draco apoſtata. *Eductus*, ſcilicet, è mundo, iuxta illud: Princeps huius mundi eiicietur foras, vel è nihilo, ſc. creatus.

Tortuoſus, i. verſutus, Hebr. fugax.

14. *Sermonis*, id eſt, operis.

Tonitruum, id eſt, vim. *Intueri*, id eſt, intelligere, ſeu comprehendere.

CAPVT XXVII.

1. Parabolam, id eſt, ſermones parabolicos. Vel ſententias ſuas.

2. *Abſtulit iudicium meum*, 70. me ſic iudicauit, ſcil. tam grauiter, Chald. abſtulit regulam iudicij mei, ſcilicet, non iudicans iuxta morem humanarum legum.

3. *Dei*, i. à Deo datus.

4. *Meditabitur*, i. tractabit. *Mendacium*, Hebr. & Chald. dolum, 70. iniuſta.

5. *Iuſtos*, ſc. iudices. *Innocentia*, Hebr. & Chald. perfectione, ſeu integritate.

6. *Iuſtificationem*, Hebr. iuſtitiam.

7. *Sit* pro erit, quaſi dicat, habendus eſt. *Vt impius*, &c. q.d. non hominem odi, ſed eius impietatem, & iniquitatem.

8. *Hypocrita*, 70. impij Chald. delatoris. *Liberet*, ſc. peccato vel morte, q.d. cum morietur.

11. *Per manum Dei*, i. Deo iuuante, Chald. per prophetiam Dei. *Quæ*, ſc. opera, q.d. quid agat, ſeu agere ſoleat.

12. *Noſtis*, ſc. vitam meam, vel q.d. ſapientes videmini, vel videri vultis.

15. *Interitu*, Chald. peſte. *Vidua eius non plorabunt*, 70. viduarum eius nemo miſerebitur.

16. *Comportaueris*, pro, cumulauerit.

17. *Innocens*, i. probus vir, q. d. fruentur boni eius diuitiis.

18. *Sicut tinea*, q.d. non diu duraturam vt tinea domus in exeſo ligno non diu durat. *Cuſtos*, Chald. cuſtos pomorum.

Vmbraculum, ſc. quod paruo durat.

20. *Quaſi aqua*, id eſt, abundanter, vel magno impetu.

Nocte, ſc. peccati, vel inſperato.

22. *Emittet*, ſc. Deus mala. *Fugiet*, i. conabitur fugere ſed fruſtra.

23. *Stringet*, ſcilicet, qui eius calamitatem viderit, vel audierit, Hebræus, Chaldæus, & 70. plaudet ſeu pulſabit, ſcilicet, præ admiratione, vel timore, vel irriſione.

CAPVT XXVIII.

2. LApis, ſcilicet, lapis videtur maſſa illa; eſtque ei aliquid lapidis adiunctum, quod per ignem purgatur.

3. *Tempus*, Hebræus, & Chaldæus, finem, 70. ordinem. *Lapidem caliginis*, id eſt, lapides abſconditos in terræ viſceribus, quaſi dicat, omnia videt, etiam occultiſſima.

4. *Diuidit*, &c. quaſi dicat, creſcit aliquando torrens adeo, vt peregrini tranſire nequeant, & ſocios conſequi qui prius tranſierant, tamque longe diſtant, vt poſſint dari obliuioni.

Egentis, id eſt, qui tranſire non poteſt. *Inuios*, id eſt, quibus interciſa via ob fluuij inundationem, Hebræus, Chaldæus, & 70. multo aliter, & ſenſu difficili.

6. *Locus*, &c. q.d. eſt quidam locus, cuius lapides ſaphiri, Chaldæus, de Paradiſo intelligit.

7. *Semitam*, ſcilicet deſertæ terræ, cum prius habitaretur. Chaldæus, ad arborem vitæ refert, ad quam ducentem viam ne aues quidem ſciant, q. d. eſt ignotiſſima ad eam via.

8. *Inſtitorum*, i. mercatorum.

9. *Extendit*, ſc. Deus, vt frangat.

11. *Abſcondita produxit*, 70. oſtendit potentiam ſuam.

13. *Suauiter viuentium*, Chald. ſuperborum.

14. *Abyſſus*, ſcil. aquarum.

15. *Non dabitur*, ſcilicet, vt ematur, quaſi dicat, nullo pretio emi poteſt.

16. *Non conferetur*, quaſi dicat, eſt excellentior, quam vt conferri debeat.

Tinctis Indiæ coloribus, Heb. & 70. auro Ophir

17. *Vitrum*, ſic 70. at Hebræus, cryſtallus, Chaldæus, ſpeculum.

18. *Commemorabuntur*, id eſt, reputabuntur, ſeu in pretio erunt.

21. *Volucres*, i. contemplatiuos, vel Angelos, quibus etiam Dei ſapientia incomprehenſibilis.

22. *Perditio*, &c. q. d. perditi homines, & peccatis mortui tantum famam audierunt.

27. *Vidit*, ſcilicet, ab æterno notam.

Enarrauit, id eſt, declarauit mundo poſtea.

Præparauit, ſc. in creaturis diſcendam, hominibus propoſuit, Chald. cum Angelis in principio præparauit eam.

Inueſtigauit, id eſt, fecit inueſtigari ab hominibus.

28. *Timor Domini*, 70. θεοσέβεια, Theoſeuia, i. Dei cultus ſeu pietas.

CAPVT XXIX.

1. PArabolam, i. parabolicum ſermonem.

3. *Lucerna*, i. fauor. *Tenebris*, i. tribulationibus, & difficultatibus.

4. *Secreto*, i. familiariter.

5. *Pueri*, i. famuli.

6. *Lauabam*, i. lauare poteram præ copia. *Petra*, ſcil. premens torcular, vel montes intelligit, vbi plantatæ oliuæ.

8. *Abſcondebantur*, ſc. præ reuerentia.

11. *Reddebat*, ſc. de vitæ meæ integritate.

13. *Perituri*, ſcilicet, niſi à periculo liberaſſem. *Veniebat*, quaſi dicat, me benedicebat quod ſe eripuiſſem.

14. *Diademate*, pro, velut diademate, 70. ſicuti diploide. *Iudicio*, i. iuſtitia, repertio eſt.

18. *Dicebam*, i. cogitabam fore. *Nidulo*, q. d. quietè. *Palma*, Chald. arena.

19. *Aperta*, id eſt, poſita, ſeu fixa. *Ros*, ſcilicet, qui fertilem faciat.

20. *Arcus*, i. robur.

22. *Stillabat*, id eſt, fundebatur, ſcilicet, more pluuiæ gratæ.

23. *Pluuiam*, ſcil. deſideratam. *Serotinum*, ſcil. quo maturantur fruges.

24. *Credebam*, ſc. me ſerio ridere, ſed aliquid in in eo latere: tanta erat morum grauitas. *Lux*, &c. q.d. nihil auctoritati deperibat.

CAPVT XXX.

6. GLaream, id eſt, lapidoſam terram, Hebr. & Chald. petras.

8. *Parentes*, pro, comparentes, quaſi dicat, ſine honore, ſeu viles.

9. *Canticum*, q. d. componunt de me cantilenas, vt fit de miſeris, vel ridiculis. *Prouerbium*, i. parabolam, ſeu fabulam.

10. *Conſpuere*, Figura id Chriſti paſſionis.

11. *Aperuit*, ſcilicet, Deus. *Frenum*, vt ſolet equo domando.

12. *Ad dexteram*, i, prope. *Surrexerunt*, ſcil. me perſequentes.

15. *Abſtulit*, ſcilicet, Deus, vel poſitum pro abſtulerunt.

Deſiderium, id eſt, quæ optabam, vel mihi cariſſima.

17. *Os*, ſcilicet, oſſa. *Comedunt*, ſcilicet, dolores, aut vermes.

18. *Eorum*, ſcilicet, dolorum, vel vermium. *Veſtimentum*, id eſt, corpus. *Capitio*, pro, capitium, q. d. inſtar capitij.

Succinxerunt, ſcil. vndique.

20. *Ad te*, ſcilicet, ô Deus, *non reſpicis*, repetenda negatio præcedens more Scripturæ. Vide inf. cap. 31. & cap. 32.

21. *Crudelem*, id eſt, ſeuerum, q. d. videris mecum crudeliter agere.

22. *Super ventum*, i. loco editiſſimo.

24. *Veruntamen*, &c. totus hic verſus ſic habet apud 70. in editione Rom. Atque vtinam poſſem mihi ipſe manus afferre, aut rogarem alium, & faceret mihi hoc.

Eorum, ſcil. viuentium, quidam legunt, meam. *Corruerint*, ſcil. tui.

27. *Efferbuerunt*, ſc. æſtu, & cruciatu.

28. *Sine furore*, id eſt, patienter ferens.

In turba, quaſi dicat, etiam in turba hominum cogebar præ dolore clamare.

29. *Frater fui*, &c. q. d. more draconum, & ſtruthionum lugebam, vel eram ſolitarius.

30. *Caumate*, i. ardore.

31. *Cithara*, id eſt, gaudium.

Organum, 70. Pſalmus.

CAPVT XXXI.

1. NEcogitarem, &c. Chaldæus, ne reſpicerem virginem.

2. *Haberet in me*, Chald. daret mihi.

3. *Alienatio*, ſc. à Deo.

5. *Si ambulaui*, pro, non ambulaui, ſeu, abſit vt ambulauerim.

6. *Sciat*, i. faciat apparere. *Simplicitatem*, Hebr. & Chal. perfectionem.

7. *Et ſi*, pro, vel ſi ſic infr. *Si ſecutum eſt oculos meos*, Hebr. ſi poſt oculos meos abiit cor meum. Chald. & 70. ſi cor meum ſecutum eſt oculos meos, quaſi dicat, ſi concupiui quod vidi. *Manibus*, id eſt operibus.

10. *Sit*, id eſt, non recuſo, quin ſit, vel, mereor, vt ſit, ſic inf.

11. *Hoc*, ſcilicet, adulterium, vel quod me dixi non feciſſe.

15. *Vnus*, pro, idem ipſe.

16. *Expectare*, ſc. diu, quod à me petebat.

18. *Egreſſa eſt*, q. d. iam inde a natiuitate propenſus fui ad miſericordiam.

19. *Prætereuntem*, Hebr. & 70. pereuntem, ſc. præ frigore.

20. *Latera*, quaſi dicat, ipſe ob latera à me veſte contecta.

Calefactus eſt, pro, non calefactus: repetenda enim negatio præcedens.

21. *Super*, id eſt, contra, quaſi dicat, oppreſſi. *Porta*, id eſt, iudicio, in portis enim vrbium iudicia fiebant.

23. *Eius*, pro, iudiciorum eius.

27. *Lætatum*, Hebr. & Chald. ſeductum, ſc. putans eſſe Deum. Itaque quidam putant legendum, lactatum, i. ſeductum. *Oſculatus*, ſc. in ſignum adorationis. fit etiam id hodie vulgo in ſignum reuerentiæ inter homines. Vide Hieron. 1. con. Ruff. & ſup. 3. Reg. 19.

30. *Guttur*, id eſt, interiora, ſc. cor. *Expeterem*, ſcil. ei, malum.

Maledicens, i. malum imprecans.

31. *Viri*, ſcil. fatigari operibus miſericordiæ, quibus eos aſſidue exercebam.

Saturemur, quaſi dicat, videamus eum mortuum, ne nos tantopere fatiget excipiendis hoſpitibus & iuuandis pauperibus, vel Hyperbole eſt, qua ſignificatur odium maximum, & rabies, vide. Pſalmum 16 Apocal. 17.

33. *Quaſi homo*, i. vt ſolent homines.

34. *Expaui*, ſc. vt à recto diſcederem. *Deſpectio*, ſcil. cum me deſpiceren.

Terruit, ſcilicet, vt vlciſcere. *Tacui*, ſcil. ferens patienter. *Egreſſus*, ſcilicet, vt vlſciſceret, vel quererer.

35. *Auditorem*, ſcilicet, Deum cauſæ meæ, q. d. nolo alium iudicem quam Deum, qui me nouit. *Librum*, q.d. proceſſum, vt vulgo dicitur.

37. *Gradus*, pro, greſſus. *Offeram*, ſc. cuicunque legere volenti.

38. *Clamat*, ſc. quaſi à me inique poſſeſſa, aut quaſi non ſoluerim operas mercenariis. *Deflent*, id eſt, de me queruntur.

39. *Pecunia*, ſc. ſoluta agricolis.

40. *Finita*, &c. quaſi dicat. Atque hic fecit loquendi finem.

CAPVT XXXII.

1. SIbi, id eſt, ſibiipſi, quaſi dicat, quod Iob nimis obfirmatè ſuam iuſtiam tueretur, 70. Ipſis, quaſi dicat, quod tandem eius iuſtitiam agnouiſſent.

2. *Buzites*, i. ex progenie Buz filij Nachor. *Ram*, Chald. Abraham. *Coram Deo*, Hebr. & Chald. pluſquam Deum, 70. Coram Domino.

3. *Porro*, i. præterea. *Rationabilem*, id additum ab interprete, explicandi cauſa. *Reſpondere*, ſcilicet, vt par erat.

8. *Spiritus*, ſcilicet, Dei, Chald. Spiritus prophetiæ. *Hominibus*, ſc. quibus non potes.

9. *Non ſunt*, ſcilicet, ſemper. *Nec ſenes*, Hebræus, & ſenes, ſed intelligitur repetenda negatio præcedens.

13. *Sapientiam*, ſcil. qua conuinceremus eum de eo, quod ſequitur.

15. *Abſtulerunt*, &c. q.d. tacueruot.

18. *Vteri*, id eſt, mentis.

19. *Lagunculas*, i. lagenulas. Hebr. vtrea.

CAPVT XXXIII.

3. SEntentiam, Hebræus, Chaldæos, & Complut. ſcientiam.

4. *Spiraculum*, id eſt, anima. ſic dictum à Moyſe, Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ Geneſ. 2.

7. *Miraculum*, i. mira, quæ dicam. Hebr. Chal. & 70. timor mei.

10. *Querelas*, i. occaſiones querendi de me.

11. *Neruo*, Hebr. compede, ſeu cippo. 70. ligno. *Cuſtodiuit*, i. obſeruauit.

12. *Iuſtificatus*, q.d. non iuſtificaſti cauſam tuam probando te immeritu pati.

14. *Non repetit*, quaſi dicat, quid eſt opus, vt repetat quod ſemel apertè dixit, ſcilicet te affligi ob peccata tua?

18. *Gladium*, ſc. iræ Dei.

19. *Per dolorem*, quaſi dicat, per hunc tibi apertè eſt locutus.

22. *Anima*, i. vita. *Mortiferis*, ſc. morbis.

23. *Annuntiet*, ſc. ante Deum.

24. *Dicet*, ſc. Deus Angelo.

26. *Iubilatio*, q. d. oſtendat ei Deus vultum lætum, non iratum. *Iuſtitiam ſuam*, Chal. ſecundum iuſtitiam ſuam, id eſt, quod meretur.

27. *Reſpiciet*, ſc. Deus. *Dicet*, ſc. qui affligitur.

28. *Liberauit*, ſc. ſic ſentiendo, vel, q. d. Deus liberauit animam ſuam, i. eius.

29. *Tribus vicibus*, i. aliquoties, Chald. duabus & tribus vicibus.

Per ſingulos, id eſt, cum ſingulis hominibus, Hebræus, & 70. cum homine, Chaldæus, cum filio hominis.

32. *Te apparere iuſtum*, quaſi dicat, vt te iuſtifices, ſi potes.

CAPVT XXXIV.

1. PRonuntians, &c. Hebræus, Chaldæus, & 70. reſpondens Elihu dixit.

4. *Iudicium eligamus*, q. d. diſceptemus.

5. *Subuertit*, q. d. me immeritum punit.

6. *Mendacium eſt*, pro, erratum eſt. *Sagitta*, id eſt, afflictio.

7. *Bibit ſubſannationem*, &c. quaſi dicat, ridet alios nimis profuſe.

8. *Graditur*, &c. quaſi dicat, conuerſatur, ſeu iudicat more iniquorum, & impiorum.

9. *Cucur...rit eum eo*, executus fuerit feſtinanter eius mandata, coram eo.

10. *Abſit*, pro, longè abeſt.

12. *Fruſtra*, i. ſine cauſa. *Subuertet*, ſc. inique indicans.

13. *Conſtituit*, ſc. gubernatorem, ſeu iudicem.

14. *Direxerit ad eum*, ſcil. homo ad Deum, vel Deus ad hominem vt occidat.

Trahet, ſc. homo per orationem, vel Deus per mortem.

17. *Iudicium*, i. quod iuſtum eſt.

18. *Qui dicit*, & c. ſub. num ſanari poteſt? *Apoſtata*, Heb. impius es. *Duces*, i. principes, ſeu gubernatores.

19. *Qui*, ſc. Deus, q. d. quanto minus Deo dicenda ſunt talia? *Cognouit*, i. approbauit.

20. *Morientur*, ſc. tales. *Pertranſibunt*, ſc. quærentes tyrannum, vt occidant.

Manu, ſc. valida q. d. facile.

22. *Vmbra mortis*, i. obſcuritas, repetitio præcedentis.

23. *Enim*, pro, vero. *Vltra*, ſc. poſtquam eſt condemnatus.

24. *Pro eis*, ſc. in ipſorum loco.

26. *In loco videntium*, i. coram multis. Chald. in loco, in quo videbunt iuſti, & iuſtificabunt iudicium.

27. *Noluerunt*, ſc. contemnentes, aut obedire nolentes.

28. *Pauperum*, ſc. ab ipſis oppreſſorum.

29. *Contempletur eum*, i. dignetur videre, ſc. à Deo contemptum, vel eum, i. Deum ſe occultantem quis poſſit cognoſcere, ſeu reperire? *Super gentes*, ſc. venient mala à Deo puniente.

30. *Hypocritam*, i. iniquum.

31. *Ad Deum*, pro, de Deo. *Prohibebo*, ſc. quin etiam loquaris.

33. *Eam*, ſc. iniquitatem.

Diſplicuit, ſc. eius iudicium q. d. num ideo iniuſtus Deus, quia tibi non placet? vel num tu ideo de Deo male debes ſentire, quia te puniuit.

35. *Diſciplinam*, i. bonam inſtitutionem, vel ſcientiam, ſeu prudentiam.

36. *Pater mi*, Chaldæus Pater mi, qui es in cælis.

Vſque ad finem, i. perfectè. *Definas*, i. auferas afflictionem, ſeu punitionem.

37. *Conſtringatur*, i. diſcutiatur, ſeu affligetur.

CAPVT XXXV.

1. IGitur, & c. Heb. Chal. & 70. & reſpondens Elihu dixit.

3. *Dixiſti*, ſc. Deo. *Vel quid tibi*, & c. q. d. quem fructum capis ex meis pœnis? peccatum pro pœna peccati, & peccare pro puniri. Not. ex his, atque aliis locis ſupra & inf. apparere plura dixiſſe Iob, quam ſint ſuo loco ſcripta.

5. *Altior*, ſc. æther, i. cælum.

9. *Clamabant*, ſc. oppreſſi ad Deum.

10. *Dixit*, ſc. iniquus, vel Iob.

Carmina, i. ſtellas excitantes ad Dei laudes, Heb. cantica, 70. ordinans cuſtodias nocturnas, Chald. ante cuius conſpectum Angeli excelſi ordinant laudem in nocte.

11. *Super*, i. pluſquam.

12. *Ibi*, i. tum. *Clamabunt*, ſc. ad Deum oppreſſi malis impij.

13. *Fruſtra*, i. ſine cauſa, q. d. audit quidem omnes, ſed non exaudit indignos, 70. indecentia videre non vult Dominus, Chald. iniquitatem non audiet Deus, ſc. iniquum clamantem.

14. *Dixeris*, ſc. corde, i. putaueris.

Iudicare, i. diſcute conſcientiam, & condemna peccata tua.

15. *Furorem*, ſc. quantum merentur peccata.

CAPVT XXXVI.

3. A *Principio*, Hebr. & Chald. à longè, id eſt, longius.

Operatorem, i. factorem.

7. *In perpetuum*, i. longo tempore, vel q. d. ſemper ipſe eſt qui collocat.

Eriguntur, ſc. dignitate.

8. *Catenis*, ſc. impij, vt Chal. addit. *Paupertatis*, Heb. & Chal. afflictionis.

9. *Violenti fuerunt*, ideoque à Deo puniti.

10. *Reuelabit autem eorum*, i. docebit eos.

11. *Gloria*, Heb. Chal & 70. delectationibus.

13. *Simulatores & callidi*, Hebr. & 70 Hypocritæ corde, Chald. ſuperbi corde.

Clamabunt, ſc. ad Deum, Chald. deprecabuntur miſerationem eius.

14. *Tempeſtate*, i. calamitate, Hebr. & 70. adoleſcentia, i. ſtultitia iuuentis, Chald. infantia, i. pueriliſ ſenſu.

Et vita, pro, quia vita. *Inter effœminatos*, i. ſcortatores, 70. vulnerata ab Angelis.

15. *Eripiet*, ſc. Deus. *Reuelabit*, & c. q. d. docebit, cur ſic, tractet, & conſolabitur.

16. *Latiſſime*, Chald. dilatabit te. *Fundamentum*, q. d. ſub quo eſt magna profunditas.

Requies autem menſæ tuæ. Chal. in requie autem menſa tua. *Pinguedine*, id eſt, abundantia, ſeu lautis cibis.

17. *Cauſa*, pro, quod ſi autem cauſa. *Iudicium*, ſc. iuſtum. *Recipies*, ſc. à Deo.

19. *Magnitudinem*, i. potentiam. *Tribulatione*, i. oppreſſione aliorum. *Robuſtos*, ſc. tuos, quos potes prohibere ab oppreſſionibus.

20. *Ne protrahas*, & c. q. d. ne in longam noctem detineas eos qui te conueniunt, vt poſſint ad ſua redire negotia. *Pro eis*, i. pro ſe, ſc. rebus ſuis.

22. *In legiſlatoribus*, Heb. docês, Chal. docens recta.

24. *Viri*, ſc. ſancti, Chal. viri iuſti.

26. *Inæſtimabilis*, 70. infinitus.

27. *Aufert*, i. in altum tollit, ſc. per vapores.

30. *Cardines*, i. extrema, Heb. Chal. & 70, radices, q. d. totum mare vſque ad extremitates, ſeu fundamenta.

Operiet, ſc. radiis lucis, quibus vapores eleuantur.

31. *Iudicat*, i. gubernat.

32. *In manibus*, i. apud ſe. *Rurſus aduentat*, Chald. deſcendat propter orantem.

33. *Sit*, ſc ſi velit.

CAPVT XXXVII.

1. SVper hoc, ſc. quod iam dicam.

2. *Audite*, 70. Audi, Heb. & Chal. audite. *Vocis*, i. tonitrui, vel minarum. *Oris*, i. præcepto, ſeu voluntate.

4. *Eum*, pro, id, ſc. lumen fulguris. *Sonitus*, ſc. tonitrui. *Inueſtigabitur*, i. intelligetur perfectè quomodo facta.

6. *Fortitudinis ſuæ*, i. vehementi.

7. *Manu*, i. conſpectu, q. d. aperte. *Signat*, i. oſtendit, ſeu ſignificat. *Opera ſua*, 70. ſuam infinitatem.

Interioribus, i. occultis locis. *Arcturo*, ſc. Aquilonari vento.

11. *Lumen ſuum*, Chald. pluuiam ſuam, ſc. pluuia eſt velut lumen terræ ariditati: quidam referunt ad aëris ſerenitatem quæ poſt pluuiam ſequitur, alij, ad fulgura.

13. *Sua*,

13.*Sua*,i.à ſe facta. *Miſericordia*, i.cui vult benefacere.

15.*Lucem*,ſc.per fulgura.

16. *Scientias*,ſc.Dei.

18.*Ære fuſi*,Heb.ſpeculum fuſum,i. extenſum, vel durum & firmum,vt ſolent fuſilia,Chald.ſpeculum fuſile,ſc.firmi,& perſpicui.

20.*Quis narrabit*,&c.q.d.nunquid opus Deo eſt aliquo,qui ei narret?*Deuorabitur*,i.opprimetur rerum diuinarum magnitudine, ſi de eis velit loqui.

21.*Vident*,ſc.homines, q. d.accidit interdum Solem nubibus impediri,ne videatur, rurſumque his per ventum diſperſis,apparere.

22. *Aurum*, i. ſerenitas auro ſimilis ſplendore, quidam ad aurum referunt, quod ad Septentrionem aiunt prouenire abundanter. *Formidoloſa*, i. plena timoris,& reuerentiæ,ſc.dum talia eius opera contemplamur.

24.*Contemplari*,i.ſcrutari,Heb.Chal.& apud 70. multo aliter habet locus hic.

CAPVT XXXVIII.

1. R*Eſpondens*,i.allocutus. *Turbine*,alij, caligine.

2.*Iſte*,ſc.Elihu, q. d.quis de meis iudiciis audeat ſententiam ferre,cum ſit imperitus?

3.*Accinge*,&c q.d.para te,ſc.ô Iob. *Vir*,ſc.fortis.

5.*Lineam*,i.funem,Chal.perpendiculum.

6.*Demiſit*,ſc.in fundamentum.

7.*Matutina*,i.quæ mane oriri ſolent.*Filij Dei*, Chald.turmæ Angelorum, 70. quando facta ſunt aſtra, laudauerunt me voce magna omnes Angeli mei.

8.*Oſtiis*,i.velut oſtiis. *Erumpebat*,70.fluctuabat. *Quaſi de vulua*,q.d.in ortu ſuo,i.dum crearetur.

9.*Veſtimentum*,pro,velut veſtimentum,q.d.cum tegerem nubibus.

10.*Vectem*,pro,velut vectem,70.clauſtra, Chal. littora,quaſi peſſulos.

12.*Diluculo*,ſc.vt oriretur.

13.*Concutiens*,ſc.vt ſoleo terræmotu. *Excuſſiſti*. ſc.vt ſoleo interimendo.

14. *Reſtituetur*, ſc.terræ poſt terræmotum. *Lutum ſignaculum*, pro, luti ſigillum,ſcil.corruptum ſolet reſtitui,

Stabit,ſc,ſuo loco immota.

16.*Nouiſſimis*,i.extremis.

17. *Portæ mortis*,ſc.ingreſſus inferni,*Oſtia tenebroſa vidiſti*, Chal. introitus vmbræ mortis gehennæ conſpicies? 70. Ianitores inferni te videntes ſtupuerunt.

19.*Habitet*,q.d.quam late pateat.

20.*Terminos ſuos*,i.locum ſuum. *Domus*, i. loci, ſeu habitaculi,repetitio præcedentis.

23.*Hoſtis*,ſc.perdendi,Chal.tribulationis in gehenna,Heb.anguſtiæ.

24.*Lux*.ſc.fulguris.

Æſtus,ſc.eius flamma,Heb.& Chal. Orientalis ventus 70.Auſter.

25.*Quis*,ſc niſi ego.

29.*Gelu*,Heb.pruinam.

3.*Abyſſi*,i.aquæ.

31. *Pleiadas*,ſc. Vergilias, quæ vere oriuntur. *Gyrum Arcturi*,i.ſtellas, quæ circa polum Arcticum.

34. *In nebula*, pro, ad nebulam,i. nubem,ſcil.vt pluat præcipiens *Operiet te*,70.obediet tibi.

36.*Gallo*,per gallum intellige etiam reliqua animantia.*Intelligentiam*,i.ſenſum.

37.*Concentum*,i.ordinatiſſimum curſum. *Dormire*,i.ceſſare.

38. *Compingebantur*, ſub. vbi eras? vel poſſiſne explicare quomodo id factum?

39.*Leana*,datiuus eſt,*Animam*, id eſt, appetitum.

41.*Vagantes*,ſc.à parentibus nido electi. *Quis*,ſc.niſi ego.

CAPVT XXXIX.

1. I*Bicum*,i.caprarum ſylueſtrium.

3.*Incuruantur*,ſc.præ dolore partus. *Fœtum*, ſc.edendum.

6.*Tabernacula*, i.cubilia. *Salſuginis*, i.arida,ſeu ſterili.

7.*Exactoris*,i.volentis capere.

9.*Rhinoceros*,70.Monoceros. μονόκερ☉,i.vnicornis.

10.*Poſt te*,i.te ſequendo.

13.*Herodij*,Chal.& 70.Ciconiæ.

14.*Derelinquit*,i.ex obliuione.

16.*Duratur*,i.dure tractat,ſc.deſertis ouis. Ideo Thr.4.crudelis vocatur.*Fruſtra*,ſc.quia deſerit oua. *Cogente*,ſc.relicta curare (non enim cogitat pericula,ideo non timet ouis) vel deſerere: nec enim id facit timore vllo,ſed ſtupiditate.

17. *Intelligentiam*, ſcil.ſeruandi oua,quæ tamen Deus per ſuam prouidentiam ſeruat.

20.*Quaſi locuſtas*,q.d. num ei potes dare vires ſaltandi? *Terror*,q.d.hinnitu homines, velut gloriabundus,terret.

24. *Sorbet*, i.velut ſorbiturus excitat, ſc.halitu. *Reputat*,i.curat,q.d.contemnit.*Tuba*,ſc.hoſtium, vel à bello reuocantis.

25.*Vah*,Heb Heah.70.euge.

26.*Plumeſcit*,Heb.alas mouet. *Expandens*,ſc.ad volatum.

32.*Conquieſcit*,ſc.quaſi cauſam vicerit. *Reſpondere*, ſc. ad obiecta, q.d. non potuit ſe defendere contra Deum.

34. *Leniter locutus ſum*, Hebr. contemptibilis ſum.Chal.vilis factus ſum,70.nihil ſum.

33.*Vnum & alterum*,i pauca quædam.

CAPVT XL.

3. I*Ritum facies*,i.dices iniquum.

4.*Etſi*,pro,nunquid.*Brachium*,i.vires.

6.*Diſperge*,pro,perde,ſeu contere.

8.*Foueam*,i.ſepulcrum,q.d.interfice.

9. *Quod ſaluari*,&c.q.d.te eſſe valde potentem.

10. *Behemoth*, i. elephas,vel Rhinoceros, quam Indi vocant Bada. Figurate vero dæmon intelligitur.

Tecum,i.vt te,vel apud te.

11. *Lumbis*, & *vmbilico*, q.d.in illo fortes ſunt etiam eæ corporis partes, quæ in cæteris animalibus debiles,Hier.ep.22.ait,honeſte hic viri,& mulieris genitalia mutatis nominibus ſignificata,omnemque diaboli virtutem contra viros in lumbis eſſe,contra fœminas vero in vmbilico.

12.*Caudam*,forte & hic honeſtè ſignificatur genitale membrum.*Quaſi cedrum*,i.fortiter. *Perplexi*, q.d.miro artificio formati, myſtice artes miræ intelliguntur, quibus diabolus homines libidine implicat,vt difficillimè extricentur.

14.*Principium*,q.d.præcipuum animalium à Deo factorum quod attinet ad fortitudinem,& prudentiam.Mira quidem narrantur de Elephantis intelligentia, vt tantum non rationalis eſſe videatur, myſticè diabolus inter primas creaturas, ſc.Angelos à Deo factus. *Applicabit gladium eius*, i. ſuum, q.d. Deus poteſt facile interimere; alioqui nemo audeat aggredi: quod maximè de diabolo verum

eſt, 70.vt eluderetur ab Angelis eius, quod planè in diabolum quadrat.

15. *Ibi*, i.prope eum, ſc.nihil timentes ob aſſuetudinem.

16. *Sub vmbra*,&c.Quidam duos hos verſus interrogatiuè legunt. q.d. vel grandes arbores ipſum tegere nequeant: tantum abeſt, vt ſub calamis, i. arundinibus, aut ſalicibus latere poſſit, aut luto, vt cætera animalia.

Locis humentibus,Heb.& Chal.cœno.

17. *Vmbra*, i.arbores vmbriferæ. *Vmbram eius*, pro,eum,q.d.non ſufficient, vt ſit hyperbole,vt in ſeq. verſu, quamquam non video, cur non poſſit vterque verſus legi affirmatiuè, ſc.cubare ſolet locis humidis prope arundines, & ſalices,diabolus quidem indelinis per hæc ſignificatis.

19. *In oculis eius*,&c.q.d.videtur ſibi poſſe ſiſtere bibendo fluuij curſum,vt qui hamo piſces detinent: adeoque interdum nares mergit, vt ſudibus fluuij lædantur.*Eius*,pro ſuas.

20. *Leuiathan*,i.balenam.

Circulum,i.hamum, ſeu vncum. *Armilla*,Heb. ſpina,Chal tribulo.

22. *Preces*,ſc.ne illum lædas.

24. *Ancillis*,i. ad ludum & recreationem ancillarum.70.tanquam paſſerem puero, Heb.& Chald. puellis.

25. *Amici*, i.ſocij in piſcatione, ſeu mercatura, q.d.non poterunt capere,vt ipſum concidant,& diuidant.

26. *Gurguſtium*,i.fiſcellam.

27. *Pones*,&c.q.d.ſi aggrediaris, vt capias, ita te lædet, vt perpetuo recorderis tam temerarij prælij nec vltra ſimile quid aggrediaris. *Loqui*, additum id ab Interprete.

28. *Eius*, ſcilicet,qui illum velit capere.

Præcipitabitur,i.perdetur, vel ſe in fugam feſtinus proripiet.

C A P T XLI.

1. E*Vm*, ſc. hominem, q.d. non crudeliter agam cum aliquo,vel Behemoth,aut Leuiathan, q d.non eſt mihi opus ad illum ſuperandum magno conatu vti, vt ſolent ſæui Chald. non eſt crudelis, qui ſuſciter eum, i. nemo tam ferox, qui eum audeat prouocare.

3. *Parcam*,ſc.ſi velim perdere.*Verbis potentibus*, i.ob verba minacia,vel eloquentia.

4. *Quis*,redit ad id,quod cœpit cap. præcedenti de Behemoth,ſeu Leuiathan.

Reuelabit, &c. q.d.quis ei audeat pellem detrahere.

Intrabit,q.d.quis ei frænum iniiciet?

9. *Palpebræ, diluculi*,i. ſplendentes. 70. ſpecies Luciferi.

10. *Lampades*,q.d. videtur flammas euomere.

13. *Egeſtas*,ſc.pernicies eorum, in quos incurrerit.Chal.dolor,70.perditio.

14. *Mitter*,pro,ſi mittantur.*Ferentur*,ſc.membra eius.q.d.non mouebitur loco.

16. *Sublatus*,ſc.in altum ſe erigens.

Angeli, Chald.fortes,quaſi dicat,fortiſſimi quique, 70.feræ. *Purgabuntur*, ſc.ſoluta aluo præ timore.

17 *Subſiſtere*,q.d.frangetur. *Haſta*,ſc.quicquam ei nocebit.

18. *Reputabit*, i.æſtimabit, quaſi dicat, contemnet.

21. *Radij ſolis*,q.d.faciet obſcuritatem reuolutis fluctibus.

Sternet, &c.q.d.nihili faciet hominum diuitias, & potentiam,ita eſt terribilis.

22. *Feruere faciet*, ſc.motu ſuo, vel dum aquam euomit.

23. *Poſt eum*,i.vb. tranſierit. *Lucebit*,id eſt, albeſcet.

Æſtimabit,ſc.qui viderit. *Abyſſum*, i.mare. *Seneſcentem*,i.caneſcentem,ſc.alba apparebit aqua.

24. *Super terra*, ſc.in mari dominatur nulli belluæ parens.

Vt nullum timeret, 70. vt illudatur ab Angelis meis, ſc. dæmon, de quo etiam ſuperiora intelligenda.

25. *Videt*, i.deſpicit.*Vniuerſos filios ſuperbiæ*,i. belluas marinas, quamuis ingentes. Chald. omnes filios montium, 70 omnia quæ in aquis. Videtur quidem de diabolo intelligendum ſuperborum Rege.

C A P V T XLII.

3. I*Ste qui*,pro,qui. Celat. 70. celat à te,q.d.qui ſe putat poſſe abſcondere tibi ſua conſilia. *Abſque ſcientia*,i.imperitè,ſeu ſtultè.

5. *Auditu*, &c. q. d.te antea tantum auditione noueram,nunc vero te docente.*Oculus*,i.mens.*Videt*,i.perfectius cognoſcit.

6 *Ago pœnitentiam*,&c. 70.reputaui me ipſum terram & cinerem.

8. *Offerte*,70 faciet,i.offeret,ſc. Iob. *Faciem eius ſuſcipiam*,i.exaudiam eum. *Recta ſicut ſeruus meus*, 70.verum contra ſeruum meum.

9. *Suſcepit Dominus faciem Iob*.70.ſoluit eis peccatum propter Iob.

10. *Conuerſus*,ſc.vt illis parceret,& Iob liberaret calamitate,70.dimiſit illis peccatum, Chal.conuertit captiuitatem Iob.

11. *Mouerunt ſuper eum caput*,70.mirati ſunt.

Ouem,70.agnam. *Inaurem*,ſc.quatuor drachmarum,vt aiunt 70.

14. *Diem*,ſc.ob pulchritudinem, Heb. *Temimah*, i.diurnam.*Caſſiam*, q.d.pretioſam vt caſſiam. *Cornuſtibij*, q.d.elegantem. Stibio enim aſſeruato in cornu ſe fœminæ ſolebant ornare, ſeu fucare oculos,70.cornu Amaltheæ,q.d.copioſam,ſeu diuitem.

PSALMI.

PSALMI.

Auctor Dauid omnium, etſi quidam auctores faciunt aliquorum eos, quorum nominibus inſcribuntur.

Dicuntur ab Eſdra collecti, & hoc ordine diſpoſiti.

Græc. ψαλτήριον, *Pſalterium, id eſt, inſtrumentum muſicum, ſed hic videtur ſignificare congeriem, ſeu librum Pſalmorum. Heb. Sepher Theilim, i. Liber laudum. Not. hic nos loco Heb. lectionis citare Hier. i. eius verſionem. Interdum tamen Hebraica citamus.*

PSALMVS I.

Deſcriptio Pij & Impij.

1. ABIIT, i. ambulauit, poſſent & præterita hæc per præſentia verti, ſc. abit, ſtat, ſedet.

Conſilio, q.d. qui non eſt ſecutus conſilia. *Via*, i. inſtituto, ſeu moribus. *Stetit*, i. moratus eſt.

Cathedra, i. conſeſſu Chal. ſocietate. *Peſtilentia* i. contagioſæ doctrinæ. Chal. & Hier. deriſorum. *Sedit*, ſic Pſalm. 25. Non ſedi cum conſilio vanitatis, &c. Not. ſignificari hic gradus, quibus ad ſummam impietatem peruenitur, ſc. eundo, ſtando, ſedendo, &c. alioqui dicendum erat: Nec ſedit, nec ſtetit, nec abiit.

2. *Voluntas*, i. affectus, delectatio. *Die ac nocte*, i. ſemper.

3. *Lignum*, i. arbor. *Eius*, ſc. ligni. *Non defluet*, eſt id oliuæ & palmæ.

4. *Non ſic*, ſc. erunt.

5. *Ideo*, ſc. quia diſſimiles vita, & meritis. *Reſurgent*, i. conſiſtent, q. d. non ſe poterunt defendere. Heb. ſtabunt.

Iudicio, ſc. extremo, vel iunge eum iuſtorum.

Neque peccatores, Hebr. & peccatores, ſed repetenda negatio præcedens. *Concilio*, i. cœtu. Chald. ſocietate.

6. *Nouit*, i. approbat. *Viam*, i. ſtudia, vitæ inſtitutum.

Peribit, i. damnabitur à Deo, ſeu ad nihilum redigetur.

II. *De conſilio Iudæorum, & Gentium contra Chriſtum.*

1. FRemuerunt, i. tumultuatæ ſunt. *Gentes*, i. nationes exteræ, ſc. Romani. *Populi*, ſc. Iudæi.

2. *Aſtiterunt*, ſc. conſilij captandi cauſa. *Reges*, ſc. Herodes, & Pilatus. *Principes*, ſc. Annas, & Caiphas. *In vnum*, i. ſimul.

3. *Dirumpamus*, Hier. epiſt. 127. putat id dici ex perſona Domini. Alij ex perſona impiorum accipiunt.

Vincula, i. leges, quibus ſubditi velut ligantur.

Eorum. i. Domini, & Chriſti eius. *Iugum*, q.d. pareamus. Hier laqueos, Chal funes.

4. *Irridebit*, i. ridendo exponet. *Subſannabit*, repetitio præcedentis.

5. *Tunc*, ſc. cum irridebit. *In ira*, i. iratus. *In furore*, repetitio.

6. *Ego*, vox Dauid, & Chriſti. *Sion*, i. Eccleſiam cuius figura Sion.

Montem, ſc. excellentia, & firmitate.

Preceptum, pro, præcepta, ſc. Euangelica.

7. *Genui te*, ſc. ex virgine, vel ab æterno, vel in reſurrectione. Vide Act. 13. & Col. 1.

8. *Poſtula*, q.d. ſi poſtules. *Terminos*, pro, vſque ad terminos.

9. *Ferrea*, i. inflexibili ad iniuſtitiam. *Confringes*, q.d. poteris conterere, ſc non obedientes.

10. *Intelligite*, i. ſapite, ſeu reſipiſcite.

11. *Exultate ei*, Chal. orate.

12. *Apprehendite*, ſc. ſummo ſtudio, & firmiter. id enim ſignificat verbum Græcum δράξασθε. *Diſciplinam*, alij vertunt, oſculamini filium. Hier. adorate pure.

Nequando, Hier. ne forte. *Pereatis de via*, Chal amittatis viam.

Iuſta, i. recta, quanquam non eſt Heb. nec Chal.

13. *In breui*, i. cito. Hier. poſt paulum. *Eo*, ſcil. Chriſto.

III. *De Chriſti Paſſione & Reſurrectione.*

1. PSalmus, i. canticum. *A facie*, i. metu, ſeu propter.

2. *Quid*, Hier. quare, Chal. quam.

3. *Anima mea*, pro, de anima mea, i. de me. ſic Geneſ. 20. Heb. dices mihi (pro de me) quod frater tuus ſim.

Non eſt ſalus, &c. q. d. non liberabitur à Deo. *Eius*. Hic Heb. additur Selah, i. eleuatio, ſc. hic cantores vocem intendebant ad exprimendam rei indignitatem, ſeu calamitatem, q.d. ô grauem calamitatem! 70. διάψαλμα. i. pſallendi interuallum. Hier. vertit, ſemper, q.d. rem eſſe perpetuo cogitandam, aut duraturam, aut quæ ſemper fiat. Varie enim pro loco & re intelligendum. Idque vel affirmando, vel optando. ponitur hæc vox ſolum in Pſalmis, & in Cantico Habac.

4. *Tu autem*, q.d. cum tamen tu ſis. *Suſceptor*, i. protector. *Gloria*, ſc. de cuius protectione glorier.

Exaltans, q. d. mœſtum lætificans, ſeu humiliatum exaltans.

5. *Clamaui*, Hier. clamabo, ſc. opem implorans; Chal. orabo.

Exaudiuit, Hier. exaudiet. *Monte*, ſc. Sion, vel, cælo. *Suo*, & hic additur Heb. Selah, q.d. ô rem Deo acceptam, ipſum cum fiducia inuocare?

6. *Dormiui*, ſc. in cruce. præterita pro futuris, Heb. accubui.

Soporatus ſum, Heb. dormiui. *Exurrexi*, ſc. tertia die Hier. euigilaui.

Suſcepit, 70. ſuſcipiet, Hier. ſuſtentabit. *Exurge*, q.d. Age verò.

8. *Percuſſiſti*, i. percutere ſoles.

9. *Domini*, pro, à Domino. *Benedictio*, i. fauor.

Tua;

Tua, & hic additur Selah, quaſi dicat, ô Dei bonitatem!

IV. *De Dauid, & Chriſti perſecutionibus.*

1. *IN finem*, ſc. Chriſtum, vel q.d. perpetuo, ſc canendus. Aquil. & Terd. *νικοποιῷ*, i. victori, ſeu, victotiæ effectori. atque itidem in omnibus Pſalmis, vbi 70. *εἰς τὸ τέλος*, i. in finem, Heb. victori, ſc. præfecto caotorum commiſſus decantandus. *In carminibus*, 70. in hymnis. Hiero. in Canticis, Hebr. in Neginoth, i. in inſtrumento quodam muſico, ſcil. cautandus. Atque id Not. ad omnes eiuſmodi titulos, qui ſæpe occurrunt.

2. *Iuſtitia mea*, ſc. auctor, teſtis, & remunerator. *Dilataſti mihi*, ſc. cor, 70. dilataſti me, i. in latitudinem eduxiſti, è loco anguſto.

Miſerere, ſc. etiam nunc, vel eſt oratio, qua ſe dixit inuocaſſe.

3. *Fily hominum*, i. homines. *Vſquequo*, ſc. eritis.

Graui, i. craſſo, vel obſtinato.

Mendacium, i. ea quæ mentiuntur felicitatem, vel conatus, qui ſpem fallent.

4. *Et ſcitote*, pro, ſcitote vero. *Mirificauit*, i. fecit clatum, & mirabilem. *Sanctum*, i. ſibi dedicatum, ſe. me.

5. *Iraſcimini*, Chal. contremiſcite. *Et nolite peccare*, q.d. ſi contingat iraſci. at fiat ſine peccato, vel iraſcimini vobis ob peccata præterita, & deſinite peccare, vel, ne amplius in me peccetis.

Quæ dicitis, &c. q.d. eorum, quæ male cogitaſtis, pœniteat vos, cum ſoli eſtis in cubiculis. Chald. orate in corde veſtro, & ſuper cubile veſtrum.

Compungimini. Chald. mementote diei mortis. Hiero. tacete, & hic Heb additur Selah.

6. *Sacrificate*, &c. Chal. domate concupiſcentias veſtras, & reputabitur vobis ſicut ſacrificium iuſtitiæ.

Iuſtitiæ, q.d. offerte ſacrificia operum bonorum; vel cum iuſtitia, & ſanctitate. *Sperate*. Hier. confidite.

Bona, q.d. vtinam aliquis nobis præſtet diuitias, vel, qoomodo cognoſcemus vera bona?

7. *Signatum*, &c. q.d. cum tamen veræ diuitiæ ſint lumen tuum, ſeu gratia, vel, tuum nobis lumen oſtendit, quæ ſint vera bona. Hiero. leua ſuper nos lumen vultus tui, q. d. lucido ſeu hilari vultu nos aſpice, ſc. ſolet quis amorem hilari vultu oſtendere, toruo, iram. *Dediſti*, pro, ſoles dare, ſc. eo lumine.

8. *A fructu*, pro, fructu. *Multiplicati*, i. locupletati, ſc. terreni homines.

9. *In pace*, q.d. ego vero in pace. *In idipſum*, i. ſimul, ſeo pariter.

10. *Singulariter*, i. ſingolari ratione. Hier. ſpecialiter, *Spe*, Chal. ſecoritate.

Conſtituiſti. Hiero. habitare feciſti, Chal. ſedere facies.

V. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. *PRo ea*, ſc. Eccleſia. *Hæreditatem*, ſc. vitæ æternæ, Heb. & Chal. multo aliter. ſed non omnia putauimus perſequenda.

2. *Clamorem*, Chald. deſiderium. Hieron. rugitum.

3. *Intende*, pro, attende.

4. *Ad te orabo*. Hier. te deprecor. *Mane*, i. tempeſtiuè. Poteſt autem coniungi cum, orabo, vel cum exaudies.

5. *Aſtabo*, i. aſtare ſoleo.

Videbo, i. contemplabor.

Quoniam, pro, quod. *Non Deus*, &c. q.d. non tibi placere peccatum.

6. *Malignus*, Chal. malus.

Permanebunt, Hier. ſtabunt, i. couſiſtent ſeu locum habebunt.

7. *Mendacium*, ſc. perniocioſum, vel q.d. iniqua meditantes, ſolet enim ſcriptura iniquitatem vocare mendacium, & meditationum locutionem. *Sanguinem*, i. ſangoinarium.

8. *In multitudine*, quaſi dicat, fretus multitudine.

Domum tuam, i. atrium templi. *Ad*, i. prope, ſeu verſus.

Timore tuo, q.d. religioſè, & reuerenter.

9. *In iuſtitia*, i. ſecundum normam iuſtitiæ. *Inimicos*, ſcil. qui mihi inſidiantur, ne poſſint oocere.

Dirige, q.d. duc me recta, vel fac, vt tibi placeat mea viuendi ratio.

Tuo, Heb. & Chald. meo, i. coram me. *Meam*, Heb. & Chald. tuam, i. qua itur ad te. Hier. 3. cont. Pela. q.d. fac, vt quod tibi rectum eſt, etiam mihi rectum videatur.

10. *Eorum*, ſc. ioimicorum meorum. *Veritas*, ſc. rectitudo iuſtitiæ, Chald. & Hier. rectum. *Vanum*, i. vacuum virtute.

11. *Sepulcrum*, q.d. fœtens vitiis, vel ad mortem animæ pelliciens malis perſuaſionibus.

Iudica, i. damna, ſeu puni, vt merentur, Auguſt. prophetia eſt, non maledictio.

Cogitationibus, i. conſiliis, q.d. fac irrita ſint eorum conſilia. *Secundum*, i. propter, vel prout meretur.

Expelle, Chal. fac impingere.

Irritauerunt, Hier. prouocauerunt, ſc. ad iram.

12. *Et*, pro, contra vero.

Exultabunt, Chald. & Hier. laudabunt. *Gloriabuntur*, Chald. & Hier. lætabuntur.

Nomen tuum, i. te.

13. *Benedices*. i. beneſacies.

Vt ſcuto, &c. quaſi dicat tua beneuolentia velut ſcuto.

Coronaſti nos, Chal. & Hier. coronabis eum, i. iuſtum cinges, & munies.

VI. *Oratio Pœnitentis.*

1. *IN finem*, vide Pſal. 4. *Pro octaua*, ſc. mundi ætate, Heb. ſuper octauam, i. octauum ſonum in muſica, vel ioſtrumentum muſicum octo chordarum. vide 1. Par. 15.

2. *Furore*, i. ira. *Arguas*, i. caſtiges, *ira*. repetitio. Auguſt. eadem res per iram, & furorem ſignificatur.

Corripias, i. punias.

3. *Miſerere*, pro, ſed miſerere.

Oſſa, i. vires.

4. *Sed tu*, Heb. Chal. & 70. & tu.

Vſquequo, ſc. ceſſas opem ferre. Aug. differt medicus, vt morbi difficultatem cognoſcat ægrotus, & ſanitatem poſtea cautius cuſtodiat. quod enim facilè ſanatur, non multum cauetur, Chal. Vſquequo refrigerium mihi?

5. *Conuertere*, ſc. ad ſolitam clementiam.

6. *In morte*, &c. Simile illud, non mortui laudabunt te Domine, &c.

Inferno, i loco damnatorum, q.d. reſtitue me ſanitati, vt te laudem, vel, ſana aoimam, vt te in cælo laudem. Nam id in inferno damnati non poſſunt. vide Iſa. 38.

Confitebitur tibi, i. laudabit te.

7. *In gemitu*, i. gemens, Chal. ſuſpirio.

8. *Turbatus*

8. *Turbatus eſt*, Chal. & Hier. caligauit.

A furore, Chal. præ indignatione, Hier. præ amaritudine.

Inueteraui, i. conſenui, Hier. conſumptus ſum.

9. *Diſcedite*, q. d. nolo poſthac veſtrum conſortium.

10. *Suſcepit*, i. admiſit repetitio præcedentis, quod in ſcriptura frequens, & in pſalmis frequentiſſimum.

11. *Erubeſcant*, ſc. de peccatis. *Conuertantur*, ſc. in fugam, vel à peccatis per pœnitentiam.

VII. *Oratio in tribulatione.*

1. VErbis, i. factis, ſeu negotio. *Chuſi*, Heb. Chus, i. Æthiopis. Saulem intelligit ob atros mores, Chal. Saulis filij Cus.

Filij Iemini, Chald. qui erat de tribu Beniamin. Vide 1. Reg. 9.

3. *Rapiat*, pro, rapiant, ſc. perſequentes me. *Redimat*, i. eripiat.

4. *Iſtud*, ſc. quod mihi imponunt. *Manib.* i. operibus, ſc. vt iactant.

5. *Retribuentibus*, pro, dantibus, id eſt, facientibus.

Decidam, i. ſuccumbam. *Ab inimicis*, ſc. victus. *Inanis*, ſc. fruſtratus ſpe mea.

6. *Animam meam*, i. me. *Vitam meam*, pro viuum me, q. d. vitam mihi eripiat. *Gloriam*, i. exiſtimationem, ſeu honorem.

In puluerem deducat, q. d. prorſus extinguat. repetitio.

7. *In ira*, i. iratus. *Exaltare*, ſc. vt victor. *Finibus*, i. locis. *In præcepto*, i. iuxta præceptum, ſc. de puniendo iniquos. *Mandaſti*, ſc. iudicibus.

8. *Circundabit te*, q. d. circa templum laudabit iuſtitiam tuam. *Propter hanc*, pro, propter hoc, i. ad oſtendendam iuſtitiam. *In altum regredere*, q. d. conſcende Tribunal, vel oſtende Maieſtatem tuam Aug. in cælum aſcende.

9. *Dominus iudicat*, &c. q. d. fac appareat, te eſſe omnium iudicem. *Super me*, i. quæ eſt in me.

10. *Conſumetur*, i. definet, ſeu ceſſabit, Chald. deſtruatur. *Diriges iuſtum*, Hier. confirmetur iuſtus, Chal. confirmentur iuſti. *Corda, & renes*, i. cogitationes, & delectationes, ſecundum Auguſt. fortè ſignificantur intima quæque.

Iuſtum, 70. iuſte, Chald. & Hier. iuſtus, ſcil. Deus.

12. *Nunquid iraſcitur*, &c. q. d. non ſemper iraſcitur, ſed dat locum pœnitentiæ. quamquam Heb. Chal. & Hier. affirmatiuè accipiunt, ſc. quod Deus iraſcatur, ſc. contra impios.

13. *Vibrabit*, Hier. acuet, Chal. acuit.

14. *Vaſa mortis*, i. tela mortifera.

Ardentibus, ſc. flammis plenas, vel, q. d. contra ardenter perſequentes iuſtos. Hier. ad comburendum, Chal. in perſecutores iuſtorum.

Effecit, i. aptauit, ſeu parauit.

15. *Parturit*, 70. parturiit, ſc. iniquos cupiens nocere.

Dolorem, i. afflictionem, q. d. nihil aliud cogitat, quam nocere. vel dolor dicitur ipſum peccatum, quod id dolor ſequatur. *Iniquitatem*, Chal. & Hier. mendacium.

16. *Incidit*, 70. incidet.

17. *Conuertetur*, i. recidet. *Dolor*, ſc. quem aliis parabat.

18. *Confitebor Domino*, i. Dominum laudabo. *Secundum iuſtitiam*, i. pro iuſtitia.

Pſallam nomini, pro, canam, ſeu celebrabo nomen, Hier. cantabo nomini, Chald. laudabo nomen. Not. In ſcriptura nomen Dei, pro ipſo Deo accipi.

VIII. *De Dei operibus, & beneficiis.*

1. PRo torcularibus, Hebr. ſuper Ghitthh, Chald. ad canendum ſuper citharam.

3. *Nomen tuum*, i. fama nominis tui, vel q. d. valde mirabilis apparet potentia tua iis qui terræ molem conſiderant.

Eleuata eſt, q. d. ſuperat omnia.

3. *Laudem*, ſc. tui omnibus, q. d. etiam infantium mentes ad tui laudem excitaſti. Not. Chriſtum citaſſe hunc locum Matth. 21. iuxta 70. editionem, cum Heb. legatur, fundaſti robur.

Inimicos, ſc. confundendos. impletum id præcipuè, cum Chriſto ingreſſo Ieruſalem etiam pueri acclamarunt, Oſanna. *Deſtruas*, i. ceſſare facias.

Vltorem, i. vlciſci volentem, & lædere, ſc. Iudæos Chriſtum perſequentes.

4. *Quoniam videbo*, q. d. cum conſidero. *Digitorum*, pro, manuum.

Fundaſti, i. collocaſti, ſeu firmaſti, ſc. in cælo.

5. *Quid eſt*, &c. ſc. hoc dixi apud me exclamans. *Quod memor*, &c. q. d. quod eius rationem habeas, tantique facias?

Filius hominis, i. homo. repetitio.

Viſitas, i. inuiſis, ſeu faues.

6. *Paulo minus*, 70. βραχύ τι, i. modicum quid, q. d. paulo inferiorem Angelis feciſti. *Coronaſti*, i. vel ut corona ornaſti, ſeu cinxiſti.

7. *Conſtituiſti*, i. præfeciſti.

8. *Pecora campi*, i. beſtias agreſtes, ſeu feras.

IX. *Gratiarum actio,*

1. PRo occultis, ſc. iudiciis, Chald. & Hier. ſuper mortem.

Filij, ſc. Dei, Hebr. Labben. vbi quidam intelligunt, Nabal. verſis literis.

2. *Confitebor tibi*, i. laudabo te. *In toto*, pro, ex toto. *Narrabo*, i. celebrabo.

3. *In te*, i. de te, ſeu propter te, ſc. quod talem habeam adiutorem.

Pſallam, Hier. canam, Chal. laudabo.

Nomini tuo, i. te, ſeu famam tuam.

4. *In conuertendo*, &c. q. d. cum expuleris, ſeu in fugam verteris.

Infirmabuntur, & peribunt, Hier. & corruerint, & perierint, ſcil. inimici mei. *A facie tua*, i. coram te.

4. *Quoniam feciſti*, &c. q. d. ſuſcepiſti cauſæ meæ patrocinium. *Sediſti*, ſc. ad iudicandum. *Iuſtitiam*, i. iuſtè.

6. *Increpaſti*, i. caſtigaſti. *Nomen*, i. nominis memoriam.

Et in ſeculum, &c. explicatio præcedentis, q. d. in omnia ſecula.

7. *Inimici*, i. diaboli Aug. *Framea*, i. gladij. *In finem*, i. in perpetuum. *Cum ſonitu*, i. ſtrepitu, quo ſolebant tumultuari Hier. cum ipſis.

8. *In iudicio*, i. ad iudicandum.

10. *In opportunitatibus*, i. cum opus eſt auxilio.

11. *Et ſperent*, pro ſperent itaque. *Nomen tuum*, i. te. *Dereliquiſti*, pro, derelinques, i. derelinquere ſoles.

12. *Pſallite*, Hiero. cantate. *Sion*, ſc. ibi erat Arca.

Studia, i. opera, ſeu conſilia, Chal. opera, Hier. cogitationes.

13. *Requirens*, ſc. vt vindicaret. *Eorum*, ſc. pauperum, Chal. iuſtorum ſuorum.

Non

Non eſt oblitus,i.non neglexit. *Pauperum*,i.afflictorum,Chal.humilium.

14. *Humilitatem*,i. afflictionem. *De inimicis*, i. quam patior ab inimicis meis.

15. *Qui exaltas*,i.ſoles liberare,Chal.attolle. *Portis mortis*,i.periculis ſummis,& morti vicinis,Aug. prauis cupiditatibus.

Annuntiem,i.exponam. *Laudationes tuas*,i.varios te laudandi modos, ſeu opera tua digna laudibus, Chald.mirabilia tua. *Filiæ*,i.congregationis,ſeu populi,q.d.in frequentiſſimo conuentu. olim enim in portis vrbium conciones,& iudicia fiebant.

16. *In ſalutari tuo*,i.ob ſalutem à te datam,Chal. in redemptione tua. *Infixa*,Hier.demerſæ. *Interitu*, Chal.fouea.

Laqueo,Chald.& Hier.rete.

17. *Cognoſcetur*, 70. cognoſcitur, Hier. agnitus eſt.

Comprehenſus eſt peccator, Hier.corruit impius, hic additur Heb.Higaion.Selah,Chald.gaudebunt iuſti in æternum, Hier. meditatio ſemper, q.d. id ſemper eſt meditandum, ſcilicet, quod proximè dictum.

18. *Conuertantur*, i. abeant. *Infernum*, i. ſepulcrum, q.d.moriantur, vel potius in infernum deſcendant.

Obliuiſcuntur, q.d.non curant.

19. *In finem*,i.ſemper.q.d.nunquam. *Obliuio*, ſc. Apud Deum. *Patientia*, Hier. expectatio.Chald. ſpes.

Pauperum,i.afflictorum,Chald.humilium. *Non perit*, Hebr. peribit, ſed repetenda præcedens negatio.

In finem,Hier.in perpetuum.

20. *Confortetur*,i.præualeat,ſc.contra iuſtos. *Iudicentur*,i.puniantur pro meritis.

21. *Legiſlatorem ſuper eos*, ſc. Chriſtum, vel q. d. da aliquem qui eos legibus duris coerceat, & domet,Hieron.terrorem eis,pone, Chal.incute timorem eis.

Homines,ſc.miſeri. *Sunt*,hic Heb.deſinit.Pſal. 9.

22. *Vt quid*,i.quare.Hic Heb.incipit Pſal.10.

Receſſiſti longe,q.d.procul ſtas, Chald. & Hier.à longè ſtas.

Deſpicis,i.videris tuos negligere. *In opportunitatibus*,i.cum opus habent auxilio.

23. *Superbit*,i.inſolenter agit. *Incenditur*, i.cruciatur animo, Chald. perſecutionem patitur. *Pauper*,Chal.afflictus.

Comprehenduntur,Chal.& Hier.capiantur. *Quibus*,pro, quæ,Græciſmus,vel quibus cogitant, ſcil. alios ſubuertere.

24. *Quoniam*,q.d.indignum quod,vel iunge cum incenditur pauper.

Laudatur,ſc.ab adulatoribus,Chal.iactat ſe. *Benedicitur*,repetitio.

25. *Exacerbauit*,i.ad iram prouocauit,Hier.blaſphemauit Chald.abominatur. *Secundum*, &c.q.d. præ nimia arrogantia, & indignatione,Chald.præ faſtu.

Quæret,Chal.requiret Deum.

26. *Non eſt Deus*, &c. q.d. Deum non cogitat, ſeu non timet. *Dominabitur*,i.conatur dominari.

27. *Non mouebor*,ſc.à proſperitate.

Sine malo,Hier.ero ſine malo, Chald.non mouebor à male agendo.

28. *Os*,i.ſermo. *Amaritudine*,Chal. fraude,Hier. auaritia.

Sub lingua,i.in corde,vel in ſermone,vt ſit repetitio. *Labor*,& dolor,i.calamitas,Chal. iniquitas, & falſitas,Hier.dolor.& iniquitas.

29. *Diuitibus*,i.potentibus.

Occultis,ſc.locis. *In pauperem*,ſc.vt opprimat.

30. *Rapiat*, ſc.& ſpoliet. *Rapere*,pro,rapiat,inqua n, *dum attrahit eum*, Chal.& Hier.cum attraxerit eum in rete ſuum, ſcil. coniungunt cum eo quod ſequitur in laqueo ſuo.

31. *Inclinabit*,ſc,q. d.inuadet:vt leo qui prædam inuaſurus,ſe incuruat.

Cadet,explicatio præcedentis, Chald.cadet pauper in eius inſidias.

32. *Oblitus eſt*,q.d.non curat. *Ne videat*,ſc.facta impiorum.

In finem,Chal.& Hier.in perpetuum.

33. *Exaltetur manus tua*, Hier. leua manum tuam, ſc. ad percutiendum, Chald.confirma iuramentum manus tuæ.

Ne obliuiſcaris,i.oſtende te non obliuiſci.

Pauperum,Chald.humilium.

34. *Propter quid*,q.d.quis id ferat,quod.

Irritauit,Hier.blaſphemat,Chal.execratur. *Non requiret*, ſc. vt puniat, q. d.non curat, quid agant impij.

35. *Vides*,q.d.vides tu tamen omnia. *Laborem, dolorem*,i.mala,quæ inferunt,vel,ſupplicia à te illis parata.

36. *Brachium*, i. vires. *Quæretur*, &c.q.d.facies aliquando ceſſare prorſus talium flagitia.

37. *Gentes*,i.impij. *De terra*,ſc.expulſi.

38. *Præparationem*,ſc.ad orandum.

39. *Iudicare*,i.vt iudices,ſc.eius cauſam. *Humili*. Hiero.oppreſſo,Chal.pauperi. *Apponat*, i.addat,q. d.pergat.

Magnificare,i.extollere,Hier.ſuperbire.

X. *De ſpe in Deum.*

2. A*Nima mea*,i.mihi. *Transmigra*,i.fuge. *Paſſer*,q.d.cito.

3. *In obſcuro*,ſc.latentes ipſi.

4. *Quæ perfeciſti*, ſc. præcepta,vel iuſtos, ſcil.ô Deus.

Quid fecit,ſc.cur eum perſequantur.

5. *Templo*, ſc. colitur, & exaudit ad ſe confugientes.

Palpebræ,i.oculi. *Interrogant*,Chal.& Hier.probant, ſ.diligentiſſime obſeruant. *Filios hominum*,ſc. quid faciant.

6. *Interrogat*,i.explorat more interrogantis.

Suam, Chald. & Hier.eius,ſc.diligentis iniquitatem.

7. *Laqueos*,Chal.vindictæ pluuiam. *Ignis & ſulphur*, alludit, ad ſupplicium Sodomæ & Gomorrhæ.

Spiritus procellarum,i.valida tempeſtas. *Calicis*, i.punitionis,qua velut Deus potat.

8 *Æquitatem*, &c.q.d. rectitudinem approbat, vel rectos placito vultu aſpicit,Chal.iuſti videbunt faciem eius. *Vultus eius*,i.ipſe.

XI. *Oratio in tribulatione.*

1. P*Ro octaua*, Chal.ſuper citharam octo chordarum.Vide Pſal.6.

2. *Saluum fac*,Chald.redime. *Defecit ſanctus*,q. d.periit ſanctitas.

Diminutæ,Chal.defecerunt. *Veritates*,Chald. & Hier.fideles,quaſi dicat,non eſt fides. *A filiis*,i.inter filios.

3. *Vana*,Chal.mendacium. *Locuti ſunt*, Chal.loquuntur.

Vnuſquiſque,pro,fere quiſque.non enim omnes, ſequitur enim propter miſeriam inopum,&c.

Doloſa,i.fraudulenta. *In corde, & corde*,i.duplici corde.

corde,ſc.aliud dicentes,aliud ſentientes.

4. *Diſperdet*,pro,perdet. *Magniloquam*, i.ſuperbam,ſeu arrogantem.

5. *Dixerunt*,i.dicere audent,ſeu ſolent. *Magnificabimus*,Chal. & Hier.roboremus,q.d.fortiter fallamus. *A nobis ſunt*,Chal. & Hier. nobiſcum ſunt,q.d. in noſtra poteſtate , vt loquamur quodlibuerit. *Dominus*,ſc.qui poſſit impedire.

6. *Miſeriam*,Chal.violentiam. *Pauperum*,Chald. miſerorum.

Exurgam,ſc.opem laturus,Chal.exurgam in iudicium.

Ponam in ſalutari, i.eripiam, Chald. ſtatuam redemptionem populo meo. *Fiducialiter agam* i.nullum timebo,q.d.nullus me impediet. *In eo*,i.dando ſalutem,vel,q.d.faciam eum agere confidenter, & nullum timere.

7. *Eloquia*,i.verba,præcepta,promiſſiones.

Caſta,Chal.& Heb.munda,q.d.puriſſima.

Argentum , pro , velut argentum. *Examinatum*. Hier.probatum,Chal.repurgatum. *Probatum terra*, Hier.ſeparatum à terra. *Terra*, Græc. τῇ γῇ, terra,i. vaſe terreo,ſeu fictili.

Septuplum,pro,ſepties,i.ſæpe,ſeu,perfectè.

8. *Generatione hac*, i.hominum genere hoc, ſcil. prauo.

9. *In circuitu*,q.d.vbique verſantur, quocumque te vertas.

Ambulant,ſc.parantes malum bonis.

Secundum altitudinem,ſc.iudiciorum tuorum incomprehenſibilium , Chald tanquam ſanguiſuga, quæ ſugit ſanguinem filiorum hominum, Hieron. cum exaltati fuerint viliſſimi filiorum hominum.

XII. *Oratio in perſecutione.*

1. OBliuiſceris,futurum eſt. *In finem*,Hier.penitus,Chal.ſemper,q.d.perpetuò.

Auertis,ſc.velut iratus.

Faciem,q.d.fauorem.

2. *Conſilia*,ſc.ad euadendum pericula. *Dolorem*, pro,& dolorem.

Per diem, pro,per ſingulos dies.

3. *Exaltabitur ſuper me* , i. contra me erigetur: vel,opprimet me.

4. *Oculos*,&c.Chald. oculos meos in lege tua,ne forte peccem , & dormiam cum eis qui rei ſunt mortis.

In morte,q.d.ſomno mortis,i.occidar ab hoſtibus corporalibus , vel ſpiritualibus. ſequitur enim inimicus,qui forte diabolus intelligitur.

5. *Motus fuero*, i.cecidero, Chald.declinauero à ſemitis tuis.

6. *Speraui*,pro ſpero. *In ſalutari tuo*,i.ob ſalutem à te mihi allatam,Chal.in redemptione tua.

XIII. *Deſcriptio Impiorum.*

1. NOn *eſt Deus*,Chald. non eſt poteſtas Dei in terra. *Corrupti*,ſc.vitiis.

2. *Requirens*,pro quærens.

3. *Omnes*,ſc.filij hominum,non filij Dei.Aug.16. ciu. *Declinauerunt*,ſc.à recta via , Chald.conuerſi ſunt retro.

Inutiles facti ſunt,Chal.obtorpuerunt.

Non eſt qui, &c. Auguſt. lib.de perf.iuſt. cap.17 loquitur,inquit, de prædeſtinatis ad interitum.

Vſque ad vnum,i.ne vnus quidem.

Sepulcrum patens , &c. Hæc vſque ad. *Nonne cognoſcent* , &c. excluſiue , non ſunt Hebr. nec Chal.nec in 70.nec in Complut. videntur huc tranſlata ex Rom.3. vide ibi. Leguntur quidem in editione 70. Romana , & in Pſalterio Romano & Arabico & Æthiopico ; & apud Iuſtin. & Auguſtin.

4. *Cognoſcent*,ſc quod æquum eſt.

5. *Timor*,pro,timendum,q d. Deum non timent, quem oportuit timere,humana timent.

6. *Quoniam*,pro,veruntamen.

Conſilium , ſc. ſperandi in Deo , vt ſtatim dicet.

Confudiſtis,i. riſiſtis,ſeu pudore affeciſtis. *Quoniam*,quaſi d. quia ſperat in Deo , vel , quoniam, pro At.

7. *Quis dabit*,pro,vtinam videam. *Sion* , ſc.cæleſti,vel à Deo,qui colitur in Sion. *Salutare*,i.ſalutem Chal.redemptionem. *Iſrael*,genitiuus eſt. *Auerterit*,Hier.reduxerit.

Exultabit,ſc.liberatus tyrannide Saulis; vel diaboli. *Iſrael*,repetitio.

XIV. *Morum inſtructio.*

1. TAbernaculo , i. cælo , quod extenſum inſtar Tabernaculi. Vide Pſ.60. Apoc.21. *In monte*, &c.repetitio.

2. *Ingreditur ſine macula*,i.conuerſatur ſine peccato,Chal.qui ambulat in perfectione.

In corde,i.ex corde, vel, q d.qui iuſtitiam corde meditatur.

3. *Fecit dolum*,i decepit. *Opprobrium* , i.calumniam;ſeu ſiniſtros ſermones. *Accepit*,i.admiſit.

4. *Ad nihilum deductus* , i. contemptus,Hebr.& Chal.qui in oculis ſuis deſpectus eſt, q.d.qui ſe vilem putat,ſc.ex humilitate oritur ſui contemptus. *Glorificat*,i.maximi facit. *Qui iurat*, &c. Chald. & Hier.qui iurat,vt ſe affligat.& non mutat.

5. *Super*,Hieron.aduerſum. *Mouebitur*,i. deiicietur.

XV. *De Chriſti Paßione,& Reſurrectione.*

1. TItuli *inſcriptio*,Græc.στηλογραφία,i.columnæ, ſeu ſtatuæ,inſcriptio , q.d. ſemper memoria retinendus. *Ipſi Dauid*,pro, Dauidis, ſcil.pſalmus. *Conſerua*,Chal.& Hier.cuſtodi. *Speraui*,pro,ſpero.

Deus meus,ſic etiam Chal.at Græc.& Hier. Dominus meus.

Quoniam bonorum,&c.quoniam,abundat, Chal. veruntamen bonum meum non eſt datum niſi à te. Hier.bene mihi non eſt ſine te.

3. *Sanctis*,pro,in ſanctis. *Mirificauit*,i.mire perfecit. *Meas*,ſc.Chriſti ſecundum Aug.Græc.ſuas.

In eis,abundat more Hebræo.ſenſus eſt,Dei voluntatem perfici in ſanctis.

4. *Infirmitates*,Chal.& Hier.Idola. *Eorum*,ſc.impiorum.

Accelerauerunt, Chal.feſtinant, vt offerant munera. *Non congregabo*,q.d.vitabo. *De ſanguinibus*,i. ſanguinaria,vel vbi victimas idolis offerunt.

Eorum,ſc.idolorum,vel impiorum.

5. *Hæreditatis* , pro , hæreditaria , q.d.poſſeſſio mea.

Calicis mei,i. portio mihi fruenda. *Reſtitues*, ſc. peccato amiſſam. *Hæreditatem*,ſc. Deum,ſeu vitam æternam.

6. *Funes*,i.ſors , ſeu hæreditas;Palæſtini enim funibus agros metiebantur. *Præclaris*,ſc.locis. *Etenim* explicatio præcedentis.

7. *Benedicam*,i.laudabo,ſeu gratias agam.

Vſque ad noctem,i.etiam noctu.

Increpuerunt , Hieron. erudierunt, Chald.caſtigant.

Renes, i. interiora, ſc.mens,q.d. etiam noctibus mentem exerceo rebus diuinis.

8. *Prouidebam*, i. proponebam. *Commouear*, i. cadam.

9. *Lingua*, ſc. agendo gratias Deo, Chal. & Hier. gloria.

In ſpe, ſc. reſurrectionis, Hier confidenter.

10. *Animam meam*, i. anima Chriſti intelligitur, quæ ad inferos deſcendit. *Inferno*, i. limbo. *Dabis*, i. permittes.

Sanctum tuum, i corpus ſanctificatum, Aug. Chal. iuſtum tuum.

11. *Feciſti*, pro, facies. *Vitæ*, i. quibus ad vitam peruenitur, q.d. ſuſcitabis me, & donabis immortalitate.

Cum vultu tuo, i. tui viſione. *Vſque in finem*, Chal. in æternum, q.d. perpetuæ.

X V I. *Oratio in perſecutione.*

1. IVſtitiam, i. innocentiam, vel iuſtam petitionem. *Intende*, pro, attende a . *Doloſis*, ſc. factam, q.d. ex animo, ſincero profectam.

2. *De vultu tuo*, i. à te. *Iudicium meum prodeat*, q.d. iudica tu cauſam meam. *Videant*, &c q d. oſtende te videre omnia & probare quod iuſtum eſt.

3. *Probaſti*, i. approbaſti, vel, exploraſti. *Viſitaſti*, ſc. ſcrutans. *Nocte*, ſc. tribulationis.

Igne, i. velut igne ſolent metalla. *Vt non*, pro, adeo vt nec, q.d. in ſermone quidem eſt inuenta. *Hominum*, i. quæ ſolent homines vulgo, ſc. vana. *Verba labiorum tuorum*, i. præcepta tua. *Cuſtodiui*, i. obſeruaui, ne, ſcil. per eas irem, ſi de malis intelligatur viis.

Duras, i. iniquas vel difficiles.

5. *Perfice*, Chald. & Hier. ſuſtenta. *Tuis*, i. quibus ad te itur. *Moueantur*, ſc. a recto, Hier. labantur. *Veſtigia mea*, Chal. pedes mei.

6. *Clamaui*, ſc. opem implorans. *Exaudiſti*, Hier. exaudies, i. ſoles exaudire, vel certus te exauditurum.

7. *Mirifica*, Chald. mirandam exhibe. *Facis*, i. facere ſoles.

Dextera tua, i. fauori quo mihi faues. Aug.

8. *Vt pupillam*, i. vt ſolet pupilla. *Sub vmbra*, &c. q.d. vt ſolet gallina pullus ſub alis. *Alarum tuarum*, Chal. Maieſtatis tuæ.

9. *A facie impiorum* , pro, ab impiis. *afflixerunt*, pro, affligunt, Chald. perdunt. *Animum meam*, i. me, vel vitam meam.

10. *Adipem*, Chald. opulentiam. *Concluſerunt*, ſc. reponentes, ſeu ſeruantes. Chal. multiplicarunt.

11. *Proiicientes me*, i. cum me antea expuliſſent.

Declinare, pro declinantes. q.d. obſeruant locum, quo poſſint retia tendere, ſeu laqueos.

12. *Suſceperunt*, pro, capere voluerunt.

13. *Præueni*, i. anteuerte. *Supplanta*, i. deiice.

Frameam tuam, pro, framea tua, i. gladio tuo, Græ. romphæam, Chal. qui meretur interfici gladio tuo, Hier. qui eſt gladius tuus. Quidam ſubaudiunt, tolle, q.d. ne me punias per miniſterium inimicorum tuorum.

14. *Manus*, i. potentiæ. *Paucis*, ſc. electis. *Terra*, ſc. viuentium. *In vita*, i. dum viuerent, coniunge vero eum ſequentibus. *Abſconditis*, i. theſauris. *Venter*, i. deſiderium. q. d. ditati ſunt bonis tuis. *Saturati ſunt*, i. abundarunt. *Reliquias* , i. reliquum, q.d. tantum habuerunt, vt etiam filios diuites facerent.

15. *Apparebo in conſpectu tuo*, Chald. & Hier. videbo faciem tuam. *Cum apparuerit gloria tua*, Hier. cum vigilauero ſimilitudine tua , i. cum reſurgam tibi perfectè ſimilis.

XVII. *Gratiarum actio.*

1. PVero, i. ſeruo.

3. *Firmamentum meum*, Hier. petra mea.

Refugium, Chald. fiducia, Hier. robur. *Liberator*, Hier. Saluator. *Adiutor meus*, Chal. qui complacuit ſibi in me. *Protector meus* , Hier. & Chald. ſcutum meum.

Salutis , i. ſalutiferum, q.d. qui me potenter defendit.

Suſceptor meus. Chal, ſpes mea.

5. *Dolores*, Hier. funes. *Mortis*, i. mortiferi. *Iniquitatis*, pro, iniquorum, Chal peruerſorum. *Conturbauerunt*, Hier. terruerunt.

6. *Dolores inferni* , i. ad ſepulchrum trahentes, Hier. funes inferni, Chal. cohors ſceleratorum. *Laquei mortis*, i. inſidiæ mortiferæ, Chal. armati ad occidendum.

7. *Inuocaui*, Hier. huius verſus verba per futurum vertit, Chald. per præſens id quod fieri poterat etiam in ſequentibus. *Sancto ſuo*, Chald. ſanctitatis ſuæ, quod eſt in cælis. *Introiuit*, Græ. introibit, ſed futurum pro præterito, more Hebræo. *Aures eius*. Chald. addit , & effectui mandatur , q. d. ſit quod peto.

8. *Conturbata*, Hier. concuſſa, ſc. Deo terrente hoſtes.

Eis, ſc. hoſtibus meis.

9. *Fumus*, ſc. tempeſtas. *In ira*, i. præ ira. *Ignis*, i. fulmina.

Carbones, pro, velut carbones, q.d. immiſit velut ardentes ſagittas in hoſtes.

10. *Inclinauit*, pro, velut inclinauit. *Deſcendit*, Chal. apparuit gloria eius. *Caligo*, Chal. nubes tenebroſa.

11. *Super*, i. plus quam, q.d. velociſſimè opem tulit. *Cherubim*, enim alati pingebantur. *Super pennas*, q.d. velocius quam venti.

12. *Tenebras latibulum ſuum*, Chald. maieſtatem ſuam in caligine. *Tabernaculum*, pro, velut tabernaculum, ſc. nubes.

13. *Præ fulgore in conſpectu eius*, Chal. ſplendore gloriæ eius. *Tranſierunt*, i. ibant velut miſſæ.

14. *Vocem*, ſc. tonitrua.

15. *Sagittas*, pro, velut ſagittas, ſc. fulmina. *Eos*, ſc. hoſtes.

16. *Fontes*, Chal. profunditates, ſc. ſiccatæ. *Fundamenta*, i. profunda, ſc. aluei, ſeu voragines, q.d. ceſſarunt torrentes tribulationum. *Increpatione*, i. indignatione, ſeu imperio. *Inſpiratione*, i. flatu. *Spiritus*, i. venti, ſc. ſiccantis. *Iræ tuæ*, i. à te irato miſſi.

17. *Miſit*, ſc. Angelum, ſeu auxilium. *Summo*, i. cælo, Hier. & Chald. alto. *Aſſumpſit*, Hier. extraxit, Chald. eripuit. *Aquis*, i. tribulationibus, Chald. populis.

18. *Confortati ſunt*, Chald. inualuerant, Hier. robuſtiores me erant.

19. *Præuenerunt me*, q.d. irruerunt in incautum.

Die, i. tempore. *Afflictionis*, Chal. migrationis.

20. *Voluit me*, i. amauit me. Hier. placuit ei fortè legendum placuit ei Chald. complacuit ſibi in me.

21. *Retribuit*, Hier. retribuit, i. reddidit.

22. *A Deo*, ſc. recedens, Chal. coram Deo.

23. *Iudicia*, i. leges. *Iuſtitias*, Hier præcepta, Chal. pacta.

24. *Ero*, Hieron. & Chald. fui. *Immaculatus cum eo*, Chal. perfectus in timore eius. *Obſeruabo*, Hier. cuſtodiui.

Iniquitate mea, id eſt, ne ipſe peccem, Chal. peccatis.

25. *Retribuet*,

25. *Retribuet*, Chal. tetribuit,Hier.reſtituit. *Iuſtitiam meam*,Chald.meritum meum. *In conſpectu*, &c.q.d.quam videt,& probat.

26.*Cum ſancto*,&c.q.d.talem te exhibes homini, qualem ille ſe tibi, vel, talis cuique videris eſſe. qualis ipſe eſt.*Innoceas eris*,Hier.innocenter ages,

27.*Electo*,i.probato.*Peruerteris*,i.tractabis eum, vt eius meretur peruerſitas.vel, videberis ei peruerſus,ſc.dicunt tales,non eſt recta via Domini.

28.*Humilem*,Hier.& Chal. pauperem. *Superborum*,Hier.excelſos.

29. *Illuminas*, &c q.d. facis mihi proſpera contingere,vel lucernam,i.animam. *Illumina*, Hier.& Græc.illuminabis ſed futurum ſolet,more Hebræo, pro Imperatiuo vſurpari.*Tenebras*,q.d. verte tribulationes in lætitiam,ſeu,proſperitatem.

30.*In te*,i.te iuuaote. *Tranſgrediar*,i.tranſiliam, q.d.ſuperabo omnem difficultatem. *Murum*,Chal. expugnabo arces munitas.

31. *Eloquia*,i.verba. *Igne examinata*, pro,velut igne tepurgata.

33. *Praeinxis*, Hier.& Chald.accingit.*Virtute*, Hier.fortitudine. *Immaculatam*, i.irrepteheuſibilem, ſeu puram. *Viam meam*,i. vitæ rationem,ſeu mores.

34.*Tanquam ceruerum*,i.agiles,Græc.ἐλάφυ,cerui,ſed Hier.ait omnes interpretea vertiſſe, ἐλάφων, ceruorum.*Super excelſa*,q.d.loco tuto.

35.*Vt arcum areum*,q.d.fortiſſima feciſti.

36.*Salutis tua*, q.d. tua protectione ſaluaſti me, Græc.ſalutis meæ.quam lectionem Hier.non agnoſcit,dicens omnes interpretes vertiſſe, tuæ: in ſexta tamen editione legitur, dediſti mibi protectorem ſaluatorem meum.

Diſciplina, i. eaſtigatio,ſeu eruditio. *In finem*,i. ſemper.

37.*Dilataſti*,&c.q.d.feciſti, vt libere & ſine impedimento iocederem.*Veſtigia mea*,pro,pedes mei, ſeu, greſſus.

38.*Deficiant*,Hier.& Chal.conſumam eos.

39.*Stare*,Hier.& Chal.ſurgere.

40 *Supplantaſti*,i.proſtraſti.Hier.incuruaſti.

41.*Dediſti dorſum*,i.feciſti terga vertere.

43.*Delebo*,Hier.proiiciam, Chal.conculcabo.

44.*Contradictionibus populi*,i. populo contradicente,ſeu repugnante,Chal.diſſidio populorum. *In caput*,ſe.adiectis meo Regno multis gentibus.

45.*Non cognoui*,Aug.70.ciu. Chriſtus Geotiles non cognouit præſentia corporali. *In auditu auris*, i.ad ſolam famam nominis mei,ſeu ad primum auditum voluntatis meæ.

46.*Alieni*,ſc à pietate,& probitate,ſeu à Deo,q.d.homines à Deo alienari per peccata.*Mentiti*,q.d.ficte parent.*Inueterari*,i.debilitari,Hier.defluent, Chal.conſumentur. *Claudicauerunt*,id eſt,declinarunt.

Semitis,ſc.quibus me perſequebantur.

47.*Benedictus*,ſc.ſit,i.laudetur. *Salutis mea*, ſcil. auctor.

48. *Das vindictas mibi*,i.poteſtatem me vlciſcendi,vel,me vlciſceris,Chal.facit vltionem meam.

49. *In me*,i.contra me. *Exaltabis*, i.ſuperiorem facies.

50 *Confitebor*,i.gratias agam.*In nationibus*,Chal. inter gentes.*Nomini tuo*,i.tibi, ſeu in honorem nomſnis tui.

51. *Magnificans*, &c.q.d .magnam mihi, quem Regem fecit,ſalutem afferens.*Chriſto*,i.vncto,ſc.in Regem.

XVIII. *De Chriſto, & lege Euangelica per ſimilitudinem rerum corporalium.*

2. C*Æli*,Chald.qui ſuſpiciunt cælos. *Gloriam*,i. omnipotentiam.*Opera*,ſc. quam ſint admirabilia,Græc.opus.*Firmamentum*,repetitio. Chald. qui aerem ſpeculantur.

3. *Diei*,ſc. ſuccedens. *Eructat verbum*,q.d.idem oſtendit,ſc.quam ſit Deus potens & mirabilis.*Nocti*, ſc.ſuccedens.*Scientiam*,q.d. id docet,ſc. perpetua dierum,& noctium ſucceſſio.

4. *Non ſunt*,&c.q.d. nec vero ſunt eiuſmodi voces hæ,quæ ab omnibus non intelligantur. *Eorum*, abundat,more Hebræo.

5. *Exiuit*,i.peruagatus eſt. *Sonus eorum*,i.id quod clamant cæli,& de Deo docent. Chald. proſpectus eorum.

In ſole,pro,ſoli.*Suum*, ſc.ſolis,q.d. collocauit ſolem in cælo,velut tabernaculo. Vide Pſal. 103.extendens cælum,ſicut pellem,i.tabernaculum, quod fit ex pellibus. Vide Iuſtin.q.63.Hier.& Chal.in eis, ſc.cælis.

6.*Exultauit*,pro,exultat.

7. *A ſummo*,i.extremo,q.d. ab vna cæli extremitate ad alteram, tandemque in eandem. *Occurſus*, pro,curſus,ſeu recurſus,vel reuolutio.

8.*Immaculata*, Chald perfecta. *Conuertens*,ſc,ad bonum.

Teſtimonium, i. præcepta quæ Dei voluntatem teſtantur.*Fidele*,i.verax. *Paruulis*,i. imperitis, Chal.inſipienti.

9.*Iuſtitia*,Hier.& Chal.præcepta. *Recta*,ſc.recta ducunt ad beatitudinem.

10. *Sanctus*,Hier.& Chald.mundus. *Permanens*, Chal.permanet.*In ſaculum ſaculi*, Chald.in perpetuum.

Iudicia,i.præcepta.*In ſemetipſa*,i.pariter,ſeu,omnia,vel omnibus modis,Chal.ſimul.

11.*Deſiderabilia*,i.amabilia.*Super*,Chald.magis quam.

Lapidem pretioſum, Hier. & Chald.obrizum.eſt autem id aurum puriſſimum, Heb. Paz. *Multum*,i. in magna copia.*Mel, & fauum*,pro, fauum mellis, vel mel è fauo diſtillans.

12. *Etenim*,Hier.vnde Chal.ſanè.

Cuſtodit,i.obſeruat.*Retributio*,i.merces.

13.*Delicta*,Chal.& Hier.errores. *Occultis meis*, i.iis quæ me latent.

14.*Alienis*,Chald.& Hier.ſuperbis,ſc.hominibus,ſeu vitiis.*Parce ſeruo*,Hier.& Chal. libera ſeruum.

Dominati, ſc.pertrahendo ad malum. *Maximo*, ſc.ſuperbiæ,ſecundum Aug.vel,q.d.magno,ſc.mortali.

15. *Eloquia*,ſc.orationes,laudes Dei,&c. *Adiutor*,ſc.in bonis Aug.*Redemptor*, ſc.à malis Aug.

XIX. *De Chriſto.*

1. D*Ie*,i.tempore.*Nomen*,i.Maieſtas, ſeu potentia,ſeu inuocatio vel nomen pro te,q.d. ipſe Deus.*Iacob*,i.populi Iſraelitici.

3. *Sancto*, i.ſanctuario, vbi Arca, Chald.domo ſanctuarij ſui.

4. *Pingue fiat*, pro, velut pingue, Deo gratum ſit.

5. *Secundum cor tuum*, i. quod optas. *Confirmet*, Hiero.impleat,Chald.perficiat.

6.*In ſalutari tuo*,i.de ſalute à te data.

Nomine,i.maieſtate,ſeu potentia.

Magnificabimur, i. magnopere gloriabimur.

7. *Impleat*,&c.q.d.det quidquid petes.*Cognoui*, i.ſcio,ſeu experientia didici. *Fecit*,pro,faciet. *Exaudiet*,Chal.exaudiuit.

Potentatibus,pro,potentiis,Hier.fortitudinibus, q.d.potenter ſaluat.

8. *In nomine*,pro nomen. *Inuocabimus*, Hier.& Chald.recordabimur.

9. *Obligati*,i.ligati,ſc velut compedibus Hier.& Chald.incuruati.

Erecti ſumus,Chal.corroborati ſumus.

XX. *De Chriſto.*

2. *IN virtute*,i de ope. *Lætabitur*,Chald.regnabit. Rex,Chal Rex Chriſtus.

Super ſalutare tuum,Chald.in redemptione tua.

3. *Deſiderium*,i.quod optabat. *Voluntate*, i.petitione.

4. *Quoniam*,ſc.ideo lætatur. *Dulcedinis*,Chald. bonis,Hier.bonitatis,q.d.abundanti gratia præueniſti,nihil tale meritum Gratia quidem à Dei dulci bonitate procedit,& ipſa dulce eſt bonum.Græ. χρηϛότητος, i.bonitatis, ſeu benignitatis, coronam, ſc.regiam dignitatem ſeu gloriam.

Lapide pretioſo,Hier.obrizo,Chal. auro puro.

5.*Vitam*,Chal vitam æternam. *In ſæculum ſæculi*, Hier.in æternum.

6.*In ſalutari tuo*,i.ob ſalutem à te datam, Chal. in redemptione tua *Decorem*,i.ſplendorem.

7. *Dabis in benedictionem*, i. facies benedictum, ſeu felicem.

In ſæculum ſæculi,Hier.ſempiternam.

Cum vultu tuo,i.tui viſione, vel tuo hilari vultu,& fauore.

8.*Quoniam*,Chal.propterea quod. *In miſericordia*,ſc.ſperat. Vel,per miſericordiam non commouebitur,ſeu excidet felici ſtatu,Hieron. non decipietur.

9.*Inueniatur*,Hier.inueniet,Chal.inuadet.

Dextera tua, Chald.vltio dexteræ tuæ.*Inueniat*, Hier.& Chal.inueniet,i.apprehendet.

10. *Vt clibanum ignis* , q. d.facies ardere inſtar fornacis.

Vultus tui,Chald.iræ tuæ. *Conturbabit eos*,Hier. præcipitabit eos,Chal.igne inflammabit eos.

Ignis,Chal.incendium gehennæ.

11.*Fructum*,Chal.filios.*A filiis*,i.vt non ſint inter filios.

12. *Declinauerunt in te*,i.contra te intenderunt, Chald.machinati ſunt contra te. *Stabilire*, i.perficere.

13.*Dorſum*,q.d.in fugam vertes.*In reliquiis*,&c. q.d. & reliquis pœnis,quibus ſoles, eos afficies,& confundes.

14.*Exaltare*.&c.q.d.oſtende quantus ſis, quantaque virtute polleas.*Cantabimus*,Chald. laudabimus.

XXI. *De Chriſti paſſione.*

1. *SVſceptione*,i.reſurrectione,ſc. Chriſti, Chald. oblatione,Hier.ceruа.

2. *Deus,Deus meus*,Hier. & Chald.Deus meus, Deus meus. *Longè à ſalute* , &c. q.d. peccata,quæ ſuper me ſuſcepi , impediunt , ne eripiar. Vox Chriſti.

Verba,i.opera. *Delictorum meorum*,i.pro quibus, velut ſi eſſent mea , paſſionem ſubij,Hier. rugitus mei, Chald. clamoris mei,q d.ſalutem,quam peto, non obtineo.

3.*Clamabo*,Chal.clamo. *Et non ad inſipientiam mihi*, ſc. imputabitur, q.d.nec eo ſtulte ago, quod eum non exaudiar,clamem tamen vel , q d. quod non exaudiar , non eſt ex vlla mea inſipientia , aut culpa. Hier.& Chald.nec eſt ſilentium mihi,i. non ceſſo clamare.

4.*Sancto*,i.ſanctuario. *Laus*,i.laudis materia,ſeu gloria.

8.*Confuſi*,i.pudore ſuffuſi,quod non impetrarent, q.d.ſunt exauditi.

7. *Sum vermis* , ſc. illorum opinione, qui me vt vermem tractant. ſic Ioan. 5. teſtimonium meum non eſt verum, ſc.opinione veſtra. *Non homo*, q.d. non me vt hominem tractant,ſed vt vermem conculcant.

Opprobrium hominum, Chal.portans hominum vituperia.*Abiectio*,Chal.deſpectio.

8.*Locuti*,ſc.conuitia.*Caput*,ſc.inſultantes.

9.*Sperauit*, &c.ſcil. id dicebant per irriſionem. *Quoniam vult*;i.ſiquidem amat.

10.*Quoniam tu* , Hier.tu autem. *Extraxiſti*, ſignificatur matris virginitas Deo mirabiliter operante.Auguſt.ep.120.*Ab vberibus*, q.d.in quo iam inde à paruulo ſpero.

11. *In te proiectus*, &c. q.d.tuæ curæ commiſſus ſum, ex quo ſum natus.Chald. iuxta verbum tuum proiectus ſum ex vtero,q.d.opera tua non humana.

12.*Ne pro*,ne igitur.*Adiuuet*,ſc.præter te.

13.*Vituli multi*,Chald.populi Tauris cornu petentibus ſimiles. *Pingues*, i.fortes,ſeu potentes.

14.*Rugiens*,ſc.præ fame.

15.*Effuſus ſum*,q.d.viribus deſtitutus, vel ſignificat Chriſtus ſanguinem ſuum totum effuſum.ideo enim dicit,ſicut aqua,Græc.effuſa ſunt,ſc.oſſa. *Diſperſa*,Hier.ſeparata, q.d. loco mota præ tormentis crucis. *Cor* , ſcil.præ timore. *In medio ventris mei*, Chal.palpitans in medio viſcerum meorum.

16.*Virtus mea*,Chal.humor meus,ſc.radicalis.

Puluerem mortis,Chal.domum ſepulcri.

17.*Canes multi*,Chal.caterua impiorum.

Malignantium,Hier.peſſimorum.

18.*Dinumerauerunt*,i.ita extenderunt,vt poſſent numerare.

19 *Inſpexerunt*,Chal.deſpexerunt.

20.*Conſpice*,Hier.& Chal.feſtina.

21.*Framea*,i.gladio,Chald,iis, qui occidunt gladio.

Canis,pro,canum,i.hoſtium. *Vnicam*, Hier.ſolitariam,ſc.auxilio deſtitutam animam, Chald.ſpiritum corporis mei.

22.*Leonis*,i.potentum.*Vnicornium*, Chal.ſuperborum.*Humilitatem*,i.afflictionem , Chald.orationem.

23.*Nomen tuum*,Chal.virtutem nominis tui.

In medio Eccleſiæ,i.frequenti populo.

26. *Apud te*, i.ad te ſc.refertur , vel de te,ſc.eſt, Chal.à te,& ſic etiam Græcè nunc,ſc. παρὰ σοῦ.forte olim παρὰ σοι. *Eccleſia magna*,Chal. congregatione multorum populorum. *Vota*, i. ſacramenta corporis & ſanguinis Chriſti.Aug.

27.*Pauperes*,Hier.& Chal.mites.*Requirunt*,pro, quærunt.

28 *Reminiſcentur*,ſc.beneficiorum,ſeu bonitatis Dei,Chal.recordabuntur miraculorum eius.

Familiæ,i.nationes,ſeu turbæ.

29.*Regnum*,i.imperium.

30.*Manducauerunt*,ſc.Euchariſtiam,Chal.manducare.*Adorauerunt*,ſc. prius adoratur Euchariſtia, quam ſumatur,Chal.adorare.*Pingues terræ*,ſc.principes viri,& potentes,ſc.ad fidem conuerſi.*Cadent*, Hier.curuabunt genu,Chal.curuabuntur. *Deſcendunt*,ſc.per mortem,q.d.mortales.

31.*Viuet*,i.ſeruiet.*Semen*,i.poſteri.

32. *Annuntiabitur Domino* , i. de Domino audier

diet ſic dictum, paupetes euangelizantut, i. audiunt Euangelium. *Cali*, non eſt Heb. nec Chal. nec Græ. *Quem fecit*, pto, quem, creabit, Chal. mitabilia, quæ.

XXII. *De protectione Dei.*

2. REgit me, Græc. paſcit me, Hier. paſtor meus. *Paſcua*, Hier viridi, q.d. in amœniſſimis paſcuis. *Super*, i. iuxta. *Refectionis*, Græc. & Chald. quietis. *Educauit*, Chal. deduxit.

3. *Conuertit*, ſc. ad ſe, Hier tefecit, Chald. reſtituit. *Iuſtitia*, Chal. iuſtorum. *Nomen ſuum*, i. ſe, ſeu bonitatem ſuam.

4. *In medio vmbræ mortis*, i. in maaimis periculis, qualia eſſe ſolent in locis obſcuriſſimis.

Virga, ſc. paſtoralis cura. *Baculus tuus*, repetitio, Chal. lex tua. *Conſolata ſunt*, Hier. & Chald. conſolabuntut.

5. *Oleo*, i. lætitia ſpirituali. Aog. *Caput*, i. mentem. Aug. *Quam præclarus*, i. præclariſſimus, Græc. quam optimus. Not. per menſam, oleum, & calicem, ſignificari rerum copiam, vel ſpiritualem.

6. *Et vt inhabitem*, ſc. etiam præſtabis. Hier. & habitabo. *Domo Domini*, ſc. Eccleſia, vel cælo.

XXIII. *De Christi Reſurrectione.*

1. PRima ſabbati, ſc. cantandus, vel, q.d. de Chriſti reſurrectione, quæ facta prima ſabbati.

Plenitudo eius, i qoidquid in ea eſt.

2. *Super*, i. iuxta. *Fundauit*, i. fitmiter ſtabiliuit. *Præparauit*, Hier. & Chal. ſtabiliuit.

3. *Montem*, ſc. cælum. *Stabit*, i. habitabit.

4. *Innocens*, i. purus. *Manibus*, i. opetibus. *Non accepit*, &c. i. non eſt abuſus ad vanitates. Chald. qui non iurauit in vanum ad damnationem animæ ſuæ.

5. *Benedictionem*, i. beneficia. *Miſericordiam*. Hiet. & Cbald iuſtitiam, i. miſericordiam. ſic enim ſolet accipi interdum in ſcriptura, vt alibi notauimus.

Salutari, i. ſaluatore, ſeu ſalutis auctore.

6. *Generatio*, i. gens, ſeu hominum genus.

7. *Attollite*, i. reſerate. *Principes*, i. Angeli. *Æternales*, i. cæleſtes, quæ perpetuo duraturæ, vel per quas intratur ad vitam æternam. *Rex gloriæ*, ſcilicet, Chriſtus.

8. *Quis eſt iſte*, &c. Non ignorabant Angeli, Chriſtum, ſed Daoid ita repræſentat, quaſi ſi quis ignorans interrogaſſet, vt ea plicet quis ſit. quamquam Iuſti. in Tryph. & Hier. Iſa. 63. indiceot Angelos qui interrogant, ignoraſſe quis eſſet, quod mirum, ſi verum eſt.

Potens in prælio, q. d. qui vicit diaboli poteſtatem.

10. *Virtutum*, i. eaercituum, ſc. cæleſtium.

XXIV. *Imploratio Diuini auxilij.*

2. NOn erubeſcam, q.d. ne me permittas erubeſcere ſpe mea fruſtratum. *Irrideant me*, i. cauſam habeant irridendi tanquam repulſam paſſum, Chald. lætentur de me.

3. *Suſtinent te*, i. eapectant te, Hier. & Chald. ſperant in te. *Confundentur*, i. erubeſeent, ſc. ſpe fruſtrati. *Confundantur*, pro, confundentur, Hier. & Chal. erubeſcent. *Superuacuè*, q.d. ſine cauſa perſequentes iuſtos, Hier. fruſtra, Chald. & vani.

4. *Tuas*, i. quibus ad te itut. *Semitas*, ſc. anguſtas, & paucis notas. Aog.

5. *Dirige*, Hier. & Chal. deduc. *In veritate tua*, q. d. doce me veritatem tuam. *Suſtinui*, Hier. & Chald. expectaui. *Tota die*, Chal. cunctis diebus.

6. *Quæ*, &c. Græc. quia à ſeculo ſunt, q.d. ſemper enim vſus es miſericordia.

7. *Ignorantias*, i. ignoranter facta, Hier. & Cbal. ſcelera.

8. *Dulcis*, Hier. & Chal. bonus, Græc. χρηστός, i. bonus, ſeu benignus. *Legem dabit delinquentibus*, Hier. & Chal. docebit peccatores. *In via*, ſc. docens quomodo viuere debeant.

9. *Diriget*, Hier. ducet. *In iudicio*, i. ſecundum iudicium, ſc. recta via. *Mites*, Hier. modeſtos.

10. *Veritas*, ſc in promiſſis, vel q.d. rectitudo iuſtitiæ *Requirentibus*, Hier. & Chald. cuſtodientibus. *Teſtamentum*, Hier. & Chald. pactum, ſc. legem, de qua ſeruanda, pactum cum hominibus factum à Deo. *Teſtimonia*, i. præcepta. Hier. teſtificationes, ſc. per præcepta Deus teſtatur, quid à nobis velit, q.d. cum his Deus agit miſericorditer, & ſeruat promiſſa vel, hi ſunt, qui Dei miſericordiam & vetitarem agnoſcunt.

11. *Nomen tuum*, i. te *Multum*. Hieron. grande, Chal. multiplex.

12. *Legem ſtatuit ei*, Hicr. & Cbald. docebit eum. *Quam elegit*, ſc. Deus, q.d. ſibi grata.

13. *Bonis*, Chald. beatitudine mundi venturi. *Semen*, i. poſteritas, Chal. filij. *Terram*, ſc viuentium.

14 *Firmamentum eſt Dominus*, Hier. & Chal. ſecretum Domini, ſc reuelatur. *Teſtamentum*, i. legem Hiet. & Chald. pactum vide ſup. *Vt manifeſtetur*, Græc. manifeſtabit, Hiet. oſtendit.

15. *Laqueo*, Hier. rete.

16. *Vnicus*, Hier. & Chald. ſolus, q.d. deſertus ab omnibus.

17. *Neceſſitatibus*, Hier. & Chal. anguſtiis.

18. *Humilitatem*, i. afflictionem. *Dimitte*, Hier. porta.

21. *Innocentes, & recti*, Hiet. ſimplicitas, & æquitas, Chald. perfectio, & rectitudo. *Adhæſerunt*, i. ſe adiunxerunt, Hier. & Chald. ſeruabunt me. *Suſtinui te*, Hiet. eapectaui te, Chal. confuſus ſum in te.

22. *Tribulationibus*, Hier. anguſtiis.

XXV. *Oratio in perſecutione,*

1. IVdica, i. vindica, vel, q.d. iudex eſto in cauſa mea. tuum enim iudicium refugio, qui ſincerè conuerſatus ſim. *Innocentia*, Hier. ſimplicitate, Chal. perfectione. *Ingreſſus ſum*, pro, conuerſatus ſum, Hier. & Chal. ambulaui. *Non infirmabor*, q.d. fortis ero, Hier. non deficiam, Chal. non cadam.

2. *Proba*, i. explota. *Vre*, Hier. confla, Chal. purga, q.d explora, vt ſolet ignis aurum.

Renes, i. interiora.

3. *Miſericordia*, Chal. bonitas. *Complacui*, Hier. ambulabo, Chal. ambulaui. *In veritate tua*, i. ſecundum legem tuam, quæ recta docet. Forte horum duorum verſuum ſenſus eſt: Proba me ſane Domine. vt ſoles, & afflige cor meum; ego certe in tua miſericordia ſemper ſperabo, & in tuis iudiciis acquieſcam.

4. *Sedi*, Chal. verſatus ſum. *Concilio*, Hier. & Cbal. viris. *Vanitatis*, Chald. mendacibus. *Iniqua gerentibus*, Hier. ſupetbis. *Introibo*, i. conuerſabor.

5. *Eccleſiam*, i. cœtum, ſeu congregationem. *Malignantium*, Hiet. peſſimorum, Chal. prauorum. *Impiis*, Hier. iniquis. *Sedebo*, Chal. verſabor. *Lauabo inter innocentes*. Hier. lauabo in innoceotia. Chal. ſanctificabo in munditia. *Manus*, i. opera. Aug. Videtur tamen alludere ad lotiooes manuum, quibus ſacrificaturi vtebantur. *Circundabo*, q.d. accedam ſacrificia oblaturus, vel venerando amplectar aoimo, corpore enim accedere, laicis non licebat.

7. *Audiam*, Cbal. audire faciam, quaſi dicat, prædicem.

8. *Decorem*,i.pulchritudinem,Hier.& Chal habitaculum.

Habitationis, Hier.tabernaculi. *Gloriæ tuæ* , i.in quo tuam oſtendas gloriam.

9. *Perdas*,Hier.auferas.*Sanguinum*, Chald.effundentibus ſanguinem innocentem.

10. *Muneribus*,ſc.inique acceptis.

11. *Innocentia*, Hier.ſimplicitate,Chald. integritate.

Ingreſſus ſum,Hier.gradiar Chald.ambulabo, id eſt,conuerſabor.

12. *Directo*,Græc.rectitudine, q. d.in via recta. *Eccleſiis*,i.populi frequentia , Chald.congregatione iuſtorum.

XXVI. *Oratio liberati magno periculo.*

1. *Linietur*,id eſt,vngeretur,ſcilicet , in Regem palam.

Illuminatio,Hier.lux. *Protector*, Hier. & Chald. fortitudo.

2. *Super*,i.contra. *Edant*,i.perdant Chald.extermineut.

Carnes. Vide Iob. 31. Apoc.17. *Infirmati ſunt*, Hier.& Chal.impege unt.

3. *In hoc*,ſc.quod dixi in principio,vel Deo.

4. *Vnam*, pro, vnum. *Hanc*,pro,id. *Voluptatem*, Hier.pulchritudinem,Chal.dulcedinem.

5. *Abſcondit*,Chal.abſcondet. *Tabernaculo*,Hier. & Chal.vmbra.

Malorum, id eſt,tribulationibus, Hier. peſſimo, Chald.mala.

6. *In petra*,i.loco tuto,Chal.arce forti. *Exaltauit*, Chal.exaltabit.*Et nunc*,pro,ſed & nunc,Hier.nunc quoque. *Exaltauit* , Chald. exaltabitur. *Circuiui*, Hier. qui ſunt in circuitu meo. *Immolaui* , Hier.& Chal.immolabo.

Vociferationis,Hier.iubili,ſc.cum iubilo,& canticis oblatam. *Domino*,i.in laudem Domini.

7. *Qua clamaui*,Chal.cum orauero.

9. *Auertas*, Hier.abſcondas, Chald. amoueas. *In ira*,i.iratus,q.d.ne me deſeras iratus mihi.

Salutaris meus,i.ſaluator meus Hier.ſalutis meæ, ſc.auctor.

11. *Legem*, &c. Hier. oſtende mihi viam tuam, Chald.doce me viam tuam,ſc.qua à te itur. *Dirige*, Hier.& Chal.deduc. *Inimicos*, Hier.inſidiatores,ſc. ne me intercipiant.

12. *In animas*,Hier.animæ,Chal.voluntati. *Mentita*,ſc.dicens contra me falſa,ſeu calumnias.

14. *Confortetur* , Hier. roboretur.*Suſtine*,id eſt, expecta.

XXVII. *Inuocatio,& Gratiarum actio.*

1. *Clamabo*,Chald.clamo, ſc. opem implorans. *Sileas*,ſc.ſic vt non reſpondeas , Hier.obſurdeſcas mibi.

A me,pro,mihi. *Nequando*,pro,ne ſi quando,q. d.ne ſi forte ſileas,aſſimiler.&c.Hiero.ne forte. *Taceas*, Chald.ſi taceas. *Et aſſimilabor*, Chald.fiam ſimilis,Hier.comparer. *Lacum*,i.ſepu'crum, Chald. puteum.

2. *Templum*,Hier.oraculum,ſc.ſancta ſanctorum, vbi Arca.

3. *Trahas*,Hier.Chald.& Græc.trahas. Itemque emendatiores codices,ſc.ad mortem.

4. *Da illis*, non optat , ſed prædicit pœnam. Auguſt.

Opera,i. demerita. *Adinuentionum*, id eſt , ſtudiorum.

Retributionem eorum,i.quam merentur.

5. *Opera Domini*, Chald. legem Domini. *Et in*, abundat,in. *Mannum*,i.potentiæ.Et non ædificabis, q.d.ſine ſpe reſtaurationis perdes in æternum.

6. *Benedictus*,ſc.ſit,q.d.perpetuo laudetur.

7. *Protector meus*, Hier. & Chald.ſcutum meum. *Refloruit caro mea*,id eſt, reuiguit,vel reſurrexit. Amb.Non refloreſcit,niſi quod antea floruit, Hier & Chal.gauiſum eſt cor meum. *Ex voluntate mea*, q d.prompte & alacriter.Hier. & Chald.in cantico meo.

Confitebor,Chal.gratias agam.

8. *Salutationum*,pro,ſalutaris, q.d.protectione ſalutem afferens. *Chriſti*,i.vncti,ſc.iu Regem.

9. *Saluum fac*,Chal.redime.

Benedic,i.auge donis. *Hereditati*,i.populo,quem velut hereditatem poſſides,& colis. *Rege*,Hier.paſce,Chald.ciba.

Extolle,Hier.ſubleua,Chal.ſuſtenta.

XXVIII. *De Dei operibus.*

1. *Tabernaculi* , ſc. à Dauid conſtructi, vt in eo arcam reponeret.

Filij Dei,Chald.cœtus Angelorum. *Filios arietum*,i.agnos.ſeu arietes.

Honorem,Hier.imperium, Chal.fortitudinem,q. d.celebrate eius potentiam,& maieſtatem.

2. *In atrio ſancto eius*, Hieron. in decore ſancto. Chal. in decore ſanctitatis.

3. *Super*,Chald.audita eſt ſuper, q.d auditur Dei tonitru in medio nubium. *Maieſtatis*, Hier.gloriæ, i.glorioſus.

Aquas,i.populos , Aug. *Multas*, Chald.multas intonuit , q.d.cum multum plueret, auditum tonitruum.

4. *In virtute*,q.d.eſt potentiſſima. *Magnificentia*, Hier. decore. Chald. in decore audita eſt , q.d.cum fulgore,ſeu fulmine.

5. *Confringentis*,Chal.confringit, ſc.fulmine. *Libani*,i.altiſſimas.

6. *Comminuet*, Hier.diſperget, Chald.ſaltare faciet.

Dilectus.coniunge cum , filius,q.d.& velut pullum Rhinocerotis.Hier.Sarion. nomen montis.

7. *Intercidentis*, Hier.diuidens,ſc.eiaculatur diſſecta fulmina.

8. *Concutientis*,ſcil.tremore , Hier. parturire faciens , ſcil. pariunt feræ timore concuſſæ ob terræ motum.Cades,ſc.horrendum,& vaſtum.

9. *Preparantis*,ſc.ad partum,ſcilicet enim pariunt territæ tonitruo alioquin difficilè. Hiero. obſtetricans,Chal.parturire facit.

Ceruos,Chal.ceruas.*Reuelabit*,ſc.proſtratis arboribus.

Condenſa, Hier.ſaltus. *Templo*, i.cælo,vt indicat Chald.

Gloriam,ſc. Deo,q.d.glorificant Deum ſancti ob eius opera mirabilia in mundo.

10. *Inhabitare facit*,i.inundare. Hier.inhabitat Chal.tempore diluuij ſuper ſedem iudicij ſedit, vt vltionem ſumeret.

11. *Virtutem*,Hier fortitudinem, Chald.legem. *Benedicet*,i cumulabit bonis. *Pace*, ſc.perpetua, vel q.d.dans proſperitatem.

XXIX. *Gratiarum actio.*

1. *Pſalmus*,Chal.laus. *Domus Dauid*,Dauid,non cum,domus,ſed cum , Cantici , iungendum, Chal.domus ſanctuarij hymnus Dauid.

2. *Exaltabo*,i.laudibus efferam. *Suſcepiſti*, Hier. ſaluaſti,

aluaſti, Chald. ereaiſti. *Delectaſti*, Chald. lætificaſti.

Super me, Chald. de me.

3. *Sanaſti*, ſcil. reſurrectione, Aug.

4. *A deſcendentibus*, i. ne eſſem cum deſcendentibus Hieron. ne deſcendetem. *Lacum*, Chald. ſepulcrum.

5. *Pſallite*, Hieron. cantate, Chald. laudate. *Sancti*, Chald. pij. *Confitemini memoriæ*. i. celebrate memoriam, vel, cum grata recordatione.

6. *In indignatione*, ſcilicet, ob peccata noſtra, Hieron. & Chald. momentanea. *Vita*, Chald. vita æterna *In voluntate*, q. d. vult vt viuamus. Nolo mortem peccatoris, &c.

Ad matutinum lætitia, q. d. quos affligit, paulo poſt conſolatur. *Lætitia*, Hier. laus.

7. *Abundantia*, Chald. tranquillitate. *Non mouebor*, ſcil. ab hoc ſtatu.

8. *Voluntate*, id beneplacito. *Decori*, i. regno, ſeu dignitati, Hieron. monti, i. ſublimitati, ſeu excellentiæ.

Virtutem, Hieron. fortitudinem. *Auertiſti*. Hier. & Chald. abſcondiſti.

10. *Sanguine*, i. morte, vel, vita, acta. *Deſcendo*. Hier. & Chald. deſcendero. *Corruptionem*, Chal. ſepulchrum. *Puluis*, id eſt, homo in puluerem redactus, Chald. qui iacent in puluere. *Annunciabit*, i. prædicabit.

Veritatem, i. fidem in promiſſis, vel iuſtitiam, ſeu rectitudinem.

12. *Gaudium*, Hieron. & Chald. chorum. *Conſciſſiſti*. Hier. & Chla. ſoluiſti, *Saccum*, quaſi dicat, luctum; qui ſacco oſtendiſti. *Circundediſti*. i. perfudiſti.

13. *Gloria*, i. anima. vel lingua, vel gloria, quam mihi dediſti. Chaldæus, honorabiles mundi. *Non Compungar*, ſcil. peccati conſcientia. Auguſt. Hier. non taceat. Nota quod compungi eſt dolore affici, ſe vehementer contriſtari.

Confitebor tibi, i. laudabo.

X X X. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. PRo ex taſi, id eſt, mentis alieoatione, ſcilicet, dequa inrf.

2. *Speraui* pro ſpero, *Confundar*, i. erubeſcam, ſc. fruſtratus. *In tua iuſtitia*, i. per tuam miſericordiam. Vide Pſal. 23. & 32.

3. *Deum protectorem*, Hier. lapidem fortiſſimum. *Refugij*, Hier. munitam.

4. *Fortitudo*, Hieron. petra. *Refugium*, Hieron. munitio, Chald. fiducia. *Nomen tuum*, i. te.

5. *Laqueo*, Hier. rete. *Protector meus*, Hier. & Chald. fortitudo mea.

6. *Redemiſti*, pro*, redimes. *Veritatis*, Chaldæus, verax.

7. *Odiſti*, Chald. odi. *Obſeruantes*, Hieron. cuſtodientes.

Vanitates, id eſt, vana, ſeu idola. *Superuacuè*. Hieron. fruſtra.

8. *Exultabo, & lætabor*, Chal. gaudebo, & exultabo.

Miſericordiam, Chald. bonitate. *Humilitatem*, Hieron. & Chald. afflictionem. *Saluaſti*, &c. Hier. & Chald. nouiſti tribulationem animæ meæ. *Neceſſitatibus*, i. anguſtiis.

9. *Concluſiſti*, id eſt, permiſiſti concludi, Chald. tradidiſti.

Statuiſti, Chald. firmaſti. *Spatioſo*, ſcil. ea anguſtiis eripiens.

10. *Conturbatus*, Hieron. & Chald. caligauit. *In ira*, Chal. præ ira, i. indignatione, ſeu, mœrore, ſeu, ob iram perſequentium. Hier. furore. *Anima mea*, Chaldæus, conſtricta eſt anima mea. *Venter*, id eſt, interiora.

11. *Defecit*, Hieron. conſumpta eſt. *In dolore*, id eſt, præ dolore. Hieron. & Chald. in mœrore. *Gemitibus*, Chald. ſuſpirio. *Infirmata eſt*, Chald. corruit. *Paupertate*, i. calamitate. Hieron iniquitate, Chald. peccato. *Oſſa*, i. vires, membra. *Conturbata ſunt*, Hieron. & contabuerunt, Chald. denigrata ſunt.

12. *Super*, i. præter, q. d. vt omittam perſecutionem inimicorum. Hieron. apud. *Valde*, iungeodum cum viciois..

Timor, ſcil. timebant, ne propter me periclitatentur. *Foras*, Hieron. in plateis, Chald. in platea. Not. quod foras quidam pro foris accipiunt, coniungentes cum, videbant; alij cum, fugerunt, coniungunt.

13. *A corde*, i. animo, ſeu memoria, coniungendum vero cum, obliuioni. *Perditum*, i. fractum, Chald. teſtaceum, quod frangitur,

14. *Vituperationem*, id eſt, contumeliam. Hier. opprobrium.

In circuitu, id eſt, circa me. *Accipere*, Hieron. auferre, Chald. capere.

16. *Sortes meæ*, id eſt, hæreditas ſeu electio ad beatitudinem, vel ſtatus rerum mearum. Hieron. tempora mea, id eſt, vitæ dies, Chald. tempora redemptionis meæ.

17. *Illuſtra*, id eſt, hilarem exhibe, Hieron. oſtende, Chald. lucere fac.

In, id eſt, per, ſeu propter.

18. *Non*, Hieron. ne. *Confundar*, i. pudefiam.

19. *Deloſa*, Hieron Chald. mendacia.

Iniquitatem, Hieron. dura. Chald. opprobria. *Abuſione*, Græc. Hier. & Chald. contemptu.

20. *Dulcedinis*, Hieron. & Chald. bonitatis.

Abſcondiſti, id eſt, repoſuiſti, ſic Pſalm. 16. *de abſconditis*, i. repoſitis.

Perfeciſti, pro, & perfeciſti, i. exhibuiſti, Hier. & Chald. operatus es.

In conſpectu, Chaldæus, vt reddas eis præmium bonum in conſpectu.

21. *Abſcondito*, Hieron. protectione. *Conturbatione*, id eſt, iniuriis.

Tabernaculo, Hieron. vmbra, Chaldæus, velut vmbraculo.

Contradictione, i. contentione.

22. *Mirificauit*, i. miro modo oſtendit, Hier. mirabilem fecit, Chald. mirandam exhibuit. *Ciuitate*, ſcilicet, Ieruſalem, vel quaſi dicat, veluti eſſem in ciuitate munita.

23. *Exceſſu mentis*, i. ſtupore mentis perculſæ tot malis, & veluti extra ſe poſitæ. Græc. extaſi mea, Hieron. ſtupore meo, Chaldæus, cum quærerem aufugere.

Proiectus, i. eiectus, Chald. ſucciſus.

Ideo, ſcilicet, cum me ſic anxium videres, Hier. ergone, Chald. vere.

24. *Diligite*, pro, diligite ergo. *Sancti*, Chal. pij.

Veritatem requiret, Hieronymus, & Chaldæus, fideles ſeruat.

Abundanter, coniungitur Græcè cum facientibus.

25. *Viriliter*, &c. Hieron. & Chald. confortamini, & roboretur cor veſtrum.

X X X I. *Oratio pænitentis.*

1. INtellectus, Græc. genitiuus eſt, quaſi dicat, plenus eruditione.

2. *Imputauit*, Græc. Hieron. & Chald. imputabit, ſc. vt puniat.

Dolus, ſed, ſc. ſincero eſt, in Deum animo.

3.*Tacui*,ſc.non confitens peccatum,vel q.d.dum mœſtus ſum ob peccatum, Chald. tacui à verbis legis.

Inueterauerunt, Hier.attrita ſunt *Oſſa*,i.vires.

Clamarem,ſc.ad Deum vel,præ dolore eiularem, Hier.& Chal.rugirem.Putarim ſenſum eſſe *Tacui*, i. feci finem clamandi, ſeu eiulandi, qui viderem me conſumi, peneque deficere clamoribus & eiulatu aſſiduo: vbi Not.cum dicitur,quoniam tacui; quoniam, non cauſam reddere ſed continuatiuum eſſe more ſcripturæ.

4.*Grauata eſt*,Chald.inualuit,*Manus*,Chal percuſſio. *Conuerſus*,ſc ad te,Hier.verſatus *Ærumna*, Hier.miſeria.*Spina*,ſc.ærumnarum, quæ velut ſpinæ;vel peccati,q d.ob peccatum mentem crucians, vel ob remorſum conſcientiæ, more ſpinæ pungentem.

5.*Dixi*.ſtatui.

6.*Pro hac*,ſc.remiſſione peccati : vel pro hoc,i. ob id,Chald.propterea,ſc.quia miſericors es. *Sanctus*, Hier.miſericors,Chal.pius,ſc.qui pietati ſtudet,& ſanctitati,

Opportune, ſc. cum affligitur, Chald. acceptabili, ſcil. opportuno ad orandum *Verumtamen*,pro, certe.

Aquarum,i.tribulationum, ſeu malorum, Chal. populorum *Eum*. ſc.ſanctum. *Approximabunt*,ſcil. aquæ,te defendente.

7.*Exultatio*,Hier.laus.

8.*Intellectum*,Dei ſunt verba,vel Prophetæ.

Hac qua gradieris,Hier.per quam ambules.

Firmabo Chald. ponam in bonum,ſc.vt faueam.

9 *In camo*,pro,ſed in camo.*Conſtringe*,pro,conſtringere oportet. *Qui non*,pro, alioqui non: vel, ne,q. d.ne accedentes te lædant,Chal.ne accedant ad te.

10. *Flagella*,Hier. & Chald. dolores *Peccatoris*, Chald. ſunt impio,q.d. multis Deo puniente conſtringitur malis.*Miſericordia*,Chal.benignitas.

11.*Gloriamini*,Hebr.& Chal. laudate eum *Recti corde*,Chal.quorum ſunt rectæ cogitationes.

XXXII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. E*Xultate*, i. cum exultatione laudate, Hier. & Chal.laudate.*Collaudatio*,i.laus,ſc.Domini.

2.*Pſallite*,Hier cantate, Chald.laudate. *Illi*,i.in honorem illius.

3. *Nouum*, q. d. nouis laudibus celebrate. *Bene* Hier diligenter, Chald.pulchre.*Vociferatione*,i.alacritate,Hier.& Chald.iubilo.

4.*Rectum*,i.æquum.*Verbum*,ſc.mandata.

Fide, i. veritate, ſeu fidelitate, q. d. vera, fidelia, recta.

5. *Miſericordiam*, Hier. & Chald. iuſtitiam. Et quidem Hebr. legitur, quod notandum pro locis, vbi iuſtitia miſericordiam ſignificat. Vide ſup. Pſal. 30.

Iudicium,i.quod iuſtum eſt. *Miſericordia*,Chal. bonitate.

6.*Firmati*,Chald.facti. *Spiritu oris*, i. præcepto, vel,Spiritu ſancto.*Virtus*.Hier.ornatus,Chal.exercitus,ſc. Angeli Stellæ.

7. *Theſauris*, Chald. apothecis, *Abyſſos*.i.aquarum copiam, q. d. certo loco ſeruans, vt ſolent theſauri.

8.*Commoueantur*,Chal.contremiſcant.

9.*Facta ſunt* Hier.factus eſt,ſc.orbis,Chald.fuit. *Creata ſunt*,Hier.ſtetit,Chal.ſubſtitit.

10.*Gentium*,Chal.populorum.

Reprobat,Hier.& Chald.irritas facit.

11.*Manet*,Hier.ſtabit.

12. *Cuius Dominus*, &c. i. qui pro Deo habet Dominum.

Eius, abundat,more Hebræo, ſic Pſal. 39.& 45.

In hæreditatem, id eſt, quam peculiari modo poſſideat.

13. *Vidit*, i. contemplatus eſt. *Hominum*.Hier. Adam..

14.*Præparato habitaculo*, Hier. firmiſſimo ſolio.

15. *Sigillatim*, videtur indicari animarum creatio,Hier pariter,Chal.ſimul,q.d.omnia.

16. *Multam virtutem*,Hier.& Chald.multitudinem exercitus.*Gigas*. Hier.fortis.*Saluabitur*, Hier. liberatur,Chal.euadet.

17 *Virtutis*,Hier roboris.

18.*Miſericordia*,Chal benignitate.

20.*Suſtinet*,Hier.expectauit, Chal.expectat. *Dominum*, Chald. redemptionem Domini. *Protector*, Hier.& Chald clypeus.

21.*Et*,Chald eo quod.

22.*Fiat*,Hier.& Chal.ſit.*Sperauimus*,Hier.expectauimus,Chal.ſperamus.

XXXIII. *Dei laus,& gratiarum actio.*

1. A*Chimelech*, qui & Achis dicebatur, ſc. Rex Geth.

3.*Laudabitur*,i. gloriabitur. *Audiant*, ſc. id,vel, Dei laudes.

4.*Magnificate*,i. magnifice laudate. *In idipſum*, Chald.ſimul,ſc.omnes.

5.*Exquiſiui*,i.ſtudioſe quæſiui.

6. *Accedite*,ſc.credendo. *Illuminamini*,pro,illuminabimini *Confundentur*,Hier.erubeſcent.

7.*Iſte*,de ſe loquitur.

8.*Immittet*,ſc. ſe, vel, terrorem in hoſtes Græc. caſtrametabitur Hier. circumdat, Chald. immoratur.

9.*Suauis*,Hier.& Chal.bonus.

11.*Diuites*,Hier.leones,Chal.filij leonum.

Eguerunt, i. ad inopiam redacti ſunt. *Non minuentur*, Chal.non carebunt.*Omni bono*,Chal.vllo bono,q.d.nullum eis bonum deerit.

12.*Filij*,ſic diuina ſapientia vocat diſcipulos.

13.*Vitam*,ſc.longam *Bonos*,i.felices.

14.*Prohibe*,Hier.& Chal.cuſtodi.

15.*Perſequere*,ſc.donec aſſequaris.

16.*Oculi*,i.prouidentia,& fauor.

17.*Vultus*,ſc.iratus.

19.*Tribulato*, Hier. & Chald.contrito, *Humiles*, Hier.confractos, ſc. afflictos. *Saluabit*,i.ſaluare,ſeu ſeruare ſolet.

21. *Oſſa*, Chald.membra,Bern.propoſita, & intentiones, alioqui enim oſſa in martyribus confracta. *Vnum*,pro, ne vnum quidem.*Conteretur*,Hier. confringetur.

22. *Peſſima*, ſc. in peccato mortui, eunt in ſupplicium.

Delinquent, Hier. culpabuntur. Chald. damnabuntur.

23.*Delinquent*,Hier.peccabunt.Chald.condemnabuntur. Quidam pro, deficient, accipiunt: ſolet enim ſcriptura vſurpare, peccare,pro, deficere, ſeu perire,vt notat Hier.Habac.1.

XXXIV. *Oratio in perſecutione.*

1. I*Pſi David*, Græce τῷ Δαβίδ, i. Dauidi, pro Dauidis. *Iudica*.i. puni. Chald. magnificare contra. *Me*, pro, mihi. *Expugna*, Hier. & Chald.pugna contra.

2.*Arma*.Hier.haſtam.

3. *Effunde frameam*, Hier. euagina gladium.

Conclude,

Conclude, ſcilicet, viam, ne poſſint euadere. Hieron. præoccupa.

Salus tua, Chald. redemptor tuus.

4. *Confundantur*, i. erubeſcant. *Reuereantur*, i. erubeſcant repetitio. *Auertantur.* Hieron. conuertantur.

Confundantur, Chal. afficiantur ignominia.

5. *Puluis*, Chald. palea. *Coarctans*, pro, coarctet, i. opprimat. Hieron. & Chal. impellat.

6. *Via*, ſcilicet, per quam fugerint. *Tenebræ & lubricum*, i. tenebroſæ, & lubricæ. *Perſequens*, Hieron. & Chal. perſequatur.

7. *Gratis*, Hieroo. fruſtra, Chald. ſine cauſa. *Interitum laquei*, Hieron. inſidias retis. Chald. foueam retis. *Superuacue*, Hieroo. & Chald. ſine cauſa. *Exprobrauerunt*, &c. Hieron. foderunt animæ meæ. Chald. inſidiati ſunt animæ meæ.

8. *Laqueus*, Hieron. calamitas. Chald. deſolatio.

Quem ignorat, q. d. de improuiſo. *Captio*, Hier. & Chald. rete. *Ipſam*, ſc. laqueum.

9. *Super ſalutari ſuo*, Hieron. io ſalute ſua, i. ab ipſo præſtita, Chald. in redemptione eius.

10. *Oſſa*, Chal. membra. *Eripiens*, pro, qui eripit.

Inopem, Chald. afflictum. *Eius*, pro, eo, *Egenum & pauperem*, Hieron. & Chaldæus, pauperem, & mendicum.

11. *Quæ ignorabam*, id eſt, qoorum conſcius non eram, q. d. falſa.

Interrogabant, i. interrogando obiiciebant.

12. *Sterilitatem*, &c. Chald. quærentes orbare animam meam.

13. *Cilicio*. Chald. ſaccô. *Humiliabam*, Chald. affligebam. *Conuertetur*. q. d. ſi minus illis profuerit oratio mea pro eis, ad me tamen cum fructu redibit, ſic Matth. 10. Pax veſtra ad vos reuertetur, Hieron. conuertebatur, q. d. aſſidue pro eis orabam ſincero animo.

14. *Proximum*, pro, proximo. Hieron. quaſi ad amicum, & fratrem meum, Chald. ac ſi ſocius, & frater meus fuiſſet.

Complacebam, i. ſtudebam ei placere. Hieron. & Chald. ambulabam, id eſt, cum eo verſabar.

Et contriſtatus. Hieron. mater triſtis, Chald. matrem ſuam.

15. *Et*, pro, & tamen. *Aduerſum me.* Hieron. in infirmitate mea. Chald. in tribulatione mea. *Conuenerunt*, Hieron. & Chald. congregabantur. *Ignorani*, ſc. cor me flagellarent, q. d. nullius mihi contra eos mali conſcius ſum.

16. *Diſſipati*, ſc. quærentes vias me perdendi.

Compuncti, ſc. corde, q. d. nihil facti pœnitentes, neque ceſſantes.

17. *Reſtitue*, id eſt, libera. Hieron. & Chaldæus conuertere.

Vnicam, Hieron. ſolitariam, quaſi dicat, auxilio deſtitutam.

18. *Eccleſia*, Chald. congregatione. *Graui*, id eſt, multo Hieron. & Chald. forti.

19. *Supergaudeant mihi*, Hieronym. lætentur ſuper me.

Gratis, Hieroo. fruſtra, Chald. ſine cauſa. *Annuunt oculis*, ſc. pacem ſimulantes, vel ſubſannantes. Vide Prouerb. 6. & 10. & Eccleſ. 27.

20. *In iracundia terræ*, i. terrena. Hieron. io rapina terræ, Chald. contra iuſtos terræ.

21. *Dilatauerunt os*, quaſi dicat, aperto ore me perſequuntur.

Euge. Hieron. Vah, Hebr. heech, Chald. chedua. *Viderunt*, ſc. quod optabamus.

22. *Sileas*, i. diſſimules ſeu ceſſes, ſc. opem ferre. *Diſcedas*, Hieron. & Chald. elongeris.

23. *Iudicio*, i. cauſæ.

24. *Supergaudeant mihi*, Hieron. inſultent mihi, Chald. lætentur de me.

25. *Euge animæ noſtræ*, Chaldæus, lætata eſt anima noſtra.

26. *Gratulantur*, Hieron. & Chald. lætaotur. *Reuerentia*, Hieron. verecundia. *Magna loquuntur*, &c. i. ſe attollunt contra me magno faſtu. Vide Pſalm. 37.

27. *Volunt*, id eſt, amant, q. d. qui fauent meæ innocentiæ.

Volunt, i. optant.

28. *Meditabitur*, i. loquetur, prædicabit.

XXXV *De malitia impiorum, & Dei bonitate.*

1. S*Erno*, pro, ſerui.

2. *Dixit*, i. ſtatuit. *Vt delinquat*, i. peccare.

In ſemetipſo, id eſt, apud ſe, Hieron. Chald. in medio cordis eius. *Non eſt*, pro, quia non eſt.

3. *Eius*, ſcil. Dei *Inueniatur*, i. deprehendatur, q. d. palam cognoſcatur.

Ad odium, i. odio digna, & execrabilis.

4. *Intelligere*, q. d. reſipiſcere.

5. *Meditatus eſt*, Hieronym. & Chald. cogitat.

Aſtitit, Hieron. ſtabit, Chald. manet.

6. *In cælo*, pro, ih cœlum vſque, vel, inſtar cœli, i. altiſſima, vel, omnia complectens.

Veritas, Hieron. & Chald. fides, ſcil. in promiſſis. *Nubes*, Chaldæos, æthera, q. d. altiſſima.

7. *Dei*, i. altiſſimi. *Abyſſus multa*, q. d. profundiſſima. *Saluabis*, i. ſeruare ſoles.

8. *Quemadmodum*, pro, in tantum, vel quantopere, vt ſit admiratio, Hieron. & Chaldæus, quam pretioſa eſt.

Filij autem, &c. q. d. prouides quidem hominibus & brutis. ſed peculiarius hominibus. *Sperabunt*, Chald. morabuntur cum fiducia.

9. *Inebriabuntur*, ſcilicet, ſaturabuntur. *Vbertate*, i. bonorum affluentia.

10. *In lumine tuo*, i. te illuminante.

11. *Prætende*. id eſt, extende, exhibe. *Iuſtitiam*, ſcilicet, faciens iuſtos, vel pro, miſericordiam vt ſit repetitio.

12. *Veniat mihi*, Chald. occurrat in me. *Superbiæ*, Chald. ſuperbi. *Moueat me*, ſcil. loco meo, Hier. & Chald. commoueat me.

13. *Ibi*, i. per ſuperbiam, vel, quo me impellere conabantur, vel q. d. ecce. *Stare*, i. conſiſtere, Hier. & Chald. ſurgere.

XXXVI. *De bonorum, & malorum conditione.*

1. A*Emulari*, id eſt, iodignari, vel imitari, Hieron. contendere Chaldæus, imitari. *In malignantibus*, Hieron. in malignos.

Zelaueris, i. æmulaueris, vt ſit repetitio, vel, pro inuideas, ſcil. illis, proſperitatem.

2. *Fænum*, Hieron. & Chald. herba. *Decident*, Hier. marceſcent.

3. *Bonitatem* Hieron. & Chald. bonum. *Inhabita*, pro, inhabitabis, ſc. protectus à Deo. *Eius*, ſc. terræ, quaſi dicat, fructuum abundantia.

5. *Reuela Domino*, id eſt, expone, Chald. manifeſta coram Domino, qoaſi dicat, committe ei ſtatum rerum tuarum.

Faciet, id eſt, curabit.

6. *Quaſi lumen*, q. d. in apertum. *Iuſtitiam*, i. iuſtam cauſam. *Iudicium*, i. cauſam, repetitio.

7. *Subditus eſto*, Hieroo. & Chald. tace. *Æmulari*, vide ſupr.

8. *Ira*, i. indignatione ob felicitatem malorum. *Furorem*, repetitio.

9. *Malignantur;*

9. *Malignantur*, Hieron. male faciunt. *Exterminabuntur*, Hieron. *Interibunt*, *Suſtinentes*, Hier. expetentes Chal.confitentes. *Terram*,ſc.viuentium.

10. *Puſillum*, Hieron. & Chald. modicum. *Locum*, ſc. vbi habitabat.

12. *Obſeruabit*, ſc. inſidians. *Super*, i. contra.

13. *Dies eius*, Chald. dies contritionis eius.

14. *Decipiant*, lege, deiiciant, i. proſternant, Hieron. percutiant, Chald. interficiant.

15. *Gladius*, i. aperta oppugnatio. Auguſt. Intret, pro, intrabit. *Corda*, i. interiora. *Arcus*, i. occultæ inſidiæ. Auguſt.

17. *Brachia*, i. potentia, vel poſteritas. *Confirmat*, Hieron. ſobleuat, Chald. ſuſtentat.

18. *Nouit*, i. approbat, tuetur.

Dies, i. vitam, & actus.

Immaculatorum, Chald. perfectorum.

In æternum. Hieron. æterna.

19. *Confundentur*, ſc. fruſtrati ſpe. *Malo*, i. periculoſo, ſeu calamitoſo.

20. *Quia*, pro, at vero. *Mox vt honorificati fuerint, & exaltati*, Hieron. gloriantes vt monocerotes, Chald. ſicut gloria veruecum impinguatorum, qui tandem iugulantur.

Quemadmodum fumus, Chald. in fumo gehennæ.

21. *Mutuatur*, i. mutuum accipit.

22. *Quia*, id abundat, more Hebræo, *Benedicentes ei*. i. precantes bene, ſeu fauentes iuſto, Hieron. benedicti ab eo. ſc. Deo.

Maledicentes autem. Hieron. & qui maledicti.

23. *Apud Dominum*, Græc. & Hieronym. à Domino.

Diriguntur, Hieron. firmantur.

Eius, ſc. Dei, Aug. *Volet*, ſc. homo, Aug. at Chal. & via eius grata erit, ſc. Deo.

24. *Cum ceciderit*, &c. Chald. cum ceciderit in infirmitatem, non morietur, quia Dominus ſuſtentat eum manu.

Supponit manum ſuam, Hieron. ſuſtentat manum eius.

25. *Etenim*, Chald. nunc autem. *Iuſtum*, i. miſericordem.

Panem, Chald. panem præ inopia, q. d. talibus, ſi pauperes ſint, ſemper Deus ſubuenit.

26. *Tota die*, Chald. propterea quod tota die. *Miſeretur*, &c. q. d. dat ei Deus tantum, vt poſſit aliis donare.

Semen, id eſt, poſteri. *Benedictione* id eſt, rerum abundantia.

27. *Et inhabita*, pro, inhabitabis, Chal. vt habites.

Sæculum ſæculi, Hieron. & Chald. ſempiternum.

28. *Iudicium*, id eſt, quod æquum, & rectum eſt.

Sanctos, Chald. miſericordes.

29. *Terram*, ſcil. viuentium. *In ſæculum ſæculi*, id eſt, perpetuo.

30. *Meditabitur*, i. loquetur Chad. loquitur.

Iudicium, id eſt, iuſta.

31. *Supplantabuntur*, Hieron. deficient, Chald. nutabunt.

Greſſus, i. vitæ inſtitutum.

32. *Conſiderat*, Chal. inſidiatur. *Mortificare*, Hier. & Chald. occidere.

33. *Illi*, pro illius cauſa. q. d. in die iudicij liberabit eum Deus, vel cum apud iudicem aliquem ſiſtetur.

34. *Expecta Dominum*. Chaldæus, confide in Domino.

Viam, i. præcepta, ſc. per horum obſeruationem ad Deum itur. *Hereditate capias*, Hieron. & Chaldæus, poſſideas.

Videris, ſc. eorum interitum ſecurus.

36. *Tranſiui*, Chald. defecit à ſæculo.

37. *Innocentiam*, Hieron. ſimplicitatem, Chald. integritatem.

Vide æquitatem, i. attende ad id quod rectum eſt, Chald. reſpice iter rectum.

Quoniam, &c. Hieron. quia erit ad extremum viro pax, Chald. quia finis hominis eſt pax, Chald. quia finis hominis eſt pax.

Reliquia, i. nouiſſima, ſcil. felicia, vel poſteritas, aut facultates.

38. *Simul*, id eſt, ad vnum omnes. *Reliquia*, i. poſteri aut opes, vel, nouiſſima, q. d. tandem pereunt, Chald. finis impiorum exitium.

39. *Salus*, Chald. redemptio. *Protector*, Hieron. Chald. fortitudo.

XXXVII. *Oratio Pœnitentis.*

1. R*Ememorationem*, ſc. peccati à ſe commiſſi.

2. *Furore*, i. ira, q. d. ira, ſeu ſeuere Auguſt. furorem ad inferni, iram vero ad purgatorij ſupplicium refert.

Arguas, id eſt, caſtiges. *Corripias*, Chald. caſtiges, repetitio.

3. *Sagitta tuæ*, id eſt, à te immiſſi dolores, ſeu tribulationes.

Confirmaſti, i. roboraſti. *Manum*, i. plagas, q. d. fortiter me percuſſiſti.

4. *à facie iræ tuæ*, Chald propter iram tuam.

Pax, i. quies. *Oſſibus*, Chald. membris.

A facie, i. propter.

5. *Supergreſſa*, ſcil. more aquæ operientis, quaſi dicat, ſubmerſus ſum peccatis. *Super me*, id eſt, pluſquam ferre poſſim.

6. *Corruptæ ſunt*, Hieron. & Chald. tabuerunt. *Cicatrices*, id eſt, vulnera animæ ex peccatis, vel corporis ex plagis Dei.

A facie inſipientiæ meæ, Chald. propter ſtoltitiam meam, ſc. qua peccaui.

7. *Curuatus*, ſc. peccatorum pondere. *Vſque in finem*, id eſt, perpetuo. Hieron. nimis, Chald. ſupra modum.

Ingrediebar, Hieron. ambulabam.

8. *Lumbi*, i. interiora. *Illuſionibus*, ſcilicet, moribus prauis, ſeu carnalibus. Hieron. ignominia, Chald. comboſtione.

9. *Afflictus* Chald. confractus. *A gemitu*, id eſt, præ gemitu.

10. *Ante te*, quaſi dicat, notum tibi. *Gemitus*, Chald. ſuſpirium.

11. *Virtus*, Hieron. fortitudo, quaſi dicat, defectus ſum viribus.

Et ipſum, pro, etiam ipſum, quaſi dicat, præ fletu pene oculos amiſi.

12. *Aduerſum me appropinquauerunt*, Hieron. quaſi contra lepram, Chald. è regione vulneris mei, quaſi dicat, tantum ſpectatores calamitatis meæ, non adiutores erant.

13. *Qui iuxta me erant*, Hebr. vicini mei. Chal. propinqui mei. *De longe*, quaſi dicat, nihil adiuuantes. *Quærebant*, ſcil. perdere. *Vanitates*, Hieron. inſidias, Chald. mendacium. *Tota die*, Chaldæus, quotidie.

14. *Non audiebam*, i. diſſimulabam.

Non aperiens, i. qui non aperit. *Os*, ſcil. ad reſpondendum.

15. *Redargutiones*, i. obiectorum dilutiones.

16. *In te ſperaui*, Hier. te expectabam. Chald. coram te oraui.

17. *Dixi*, quaſi dicat, valde timebam. *Nequando*, Hieron. & Chald. ne forte. *Supergaudeant mihi*, Hieron. inſultent mihi, Chald. lætentur de me. *Commouentur*, Hieron. vacilauerint.

Super,i.contra. *Magna* , l.ſupetbe. *Locuti ſunt*, pro,loquantur.

19.*Annunciabo*,Hier.annuncio , i.fateor,ſeu patefacio.

Cogitabo,Hier.& Chal.ſolicitus ero.

20.*Confirmati*,Hier.& Chald confortati,q.d.inualeſcunt.

Super,i.contra,vel plus.

21. *Detrahebant*,Hieron.aduerſabantur, Chald. oderunt.

22.*Diſceſſeris*,Hier.& Chal.elongeris.

23.*Intende*,Hiet. feſtina. *Salutis mea*,ſc. auctor, Chal.redemptio mea.

XXXVIII. *Oratio afflicti.*

1. *IPſi Idithun*, ſc.datos ad canendum. *Erat*, Idithun præfectus quidam cantorum.Vide 1. Par. 6.& 26.

2. *Dixi*,i.ſtatui.*Poſui ori meo cuſtodiam*, Chald. cuſtodiam os meum fræno, ſc. ſilentij Hier. cuſtodiam os meum ſilentio.

Aduerſum,Heb.coram.Et ſic etiam verti poterat ex Græco.

3.*A bonis*,i.iuſta defenſione : vel,vt ne de bonis quidem rebus loqueret,ſc.ne paulatim ad mala prolaberer.

Renouatus, q. d.ipſa taeitornitate recruduit,vel, quaſi dicat , quamquam dolor renouaretur , tamen tacui.

4.*Ignis*,ſc.diuini amoris. *Locutus ſum*,ſcil.quod ſequitur.

6. *Menſurabiles*,Hier.breues. *Subſtantia*, Græc. ſubſiſtentia,i.vita Hier.vita,Chal.corpus. *Veruntamen*,pro, certè.

Vniuerſa,q.d.maxima,quamquam Græc. plurale eſt , quaſi dicat, omnia vanitas , adeoque omnis homo.

7.*Imagine*,i.apparentia quadam, ſeu,vmbra vitæ, potius quam vera & ſolida vita. *Pertranſit* , Hier. & Chald. ambulat , q.d.vita hominum velut vmbra eſt.

Fruſtra, Chald.perpetam. *Congregabit*,pro,congregat,Chal.congregauerit,Hier.dimittat.

8. *Subſtantia*,i.ſpes , ſeu diuitiæ , aut vitæ ſubſiſtentia.

9.*Dediſti me*,q.d.permiſiſti, me opprobriis affici,Hier.ne ponas me.

11.*Fortitudine*,Chal.percuſſione.*Defeci*,Hier.& Chal.coonſumptus ſum.

12.*In increpationibus*,i.per caſtigationes. *Corripuiſti*,i.ſoles corripere.

Araneam,quæ,ſc.tactu leui conqoaſſatur.& moritur Aug.vel forte telam araneæ intelligit.

13.*Sileas*,i. ceſſes,ſc. opem ferre.Hieron.obſurdeſcas.

Apud te,i.coram te,q.d.breuis vitæ.

14.*Remitte*,i.relaxa,ſe.flagella,Hier.parce.

Refrigerer,i.reſpirem,ſeu recreer.

Non ero,ſc.in hac vita.

XXXIX. *Gratiarum actio.*

1. *IPſi*,pro,ipſius.

2.*Intendit* , id eſt, attendit, Hieron.inclinatus eſt.

3.*Miſeria*,l.calamitoſo. *Facis*, i.ſordido,Hiero.& Chal.cœni.

Supra petram,i.loco tuto. *Direxit*,Hier.& Chal. ſtabiliuit.

4.*Immiſit*, Chald.ordinauit. *Carmen*, Hier.laudem,Chal.hymnum. *Videbunt*,i. conſiderabunt.

Timebunt,ſc.Dominum.

5.*Nomen Domini*,Hier.& Chal.Dominus.

Vanitates & inſanias falſas,Hier.ſuperbias,pompaſque mendacij.

6. *Cogitationibus*,lungendum eum , ſimilis ſit.

Annunciaui & locutus ſum , q.d. ſi velim numerare,ſc.mirabilia tua:Hier.ſi narrare voluero,& numerare.

Multiplicati,&c.Hier.& Chal plura ſunt, quam vt narrari queant.

7. *Sacrificium*, ſc.pacificum. *Oblationem*,ſcil.ex frugibus.

Noluiſti,ſc.præcipuè, vel per ſe, vel finito tempore legis veteris.

Aures, Chal. aures ad uaſcultanda præcepta tua Græc.corpus.

Perfeciſti,Hier. fodiſti,i.aperuiſti , Chald.perforaſti.

8. *Pro peccato*, ſc.hoſtiam. *Poſtulaſti* , ſc.vt tem per ſe gratam.*Venio*,ſc in mundum vox eſt Chriſti.

9. *In capite libri*, i. primo loco libri prædeſtinationis,vel q.d.in ſumma ſcripturæ. Finis enim legis Chriſtus,Hier & Chald. io volumine libri. *Vt facerem*,&c.coniungi poteſt cum,ſcriptum eſt : vel cum,volui. *Legem tuam*,ſc.conſeruo,vel volui.*Cordis*,70.ventris,ſed tranſlatum cordis ob euphoniam ſecundum Hier.

10. *Iuſtitiam*, ſc.qua iuſtus es, & iuſtificas impium.

Non prohibebo, pro , non prohibui, ſc.à tuis laudibus.

Sciſti,Hier. noſti.

11.*Veritatem*,i.fidem in promiſſis.

Salutare,i.ſalutem,Chald.redemptionem. *Dixi*, i.celebraui.

Abſcondi,ſe.apud me retinens,non prædicans.

A concilio multo,Hier.in Eccleſia multa.

12.*Suſceperunt*,pro,ſuſcipient, Hiero. & Chald. ſeruabunt.

13.*Iniquitates*,i.pœnæ iniquitatum.*Vt viderem*, Hier.& Chal.videre,q.d.plures ſunt , quam vt à me poſſint videri.

Dereliquit me,q.d.deficio animo.

14.*Reſpice*,Hier.& Chal.feſtina.

15.*Reuereantur*,i.erubeſcant, repetitio. *Simul*,q. d.omnes.

16.*Mihi*,ſc.ioſultaotes,Chal. de me.*Euge,euge*, q.d.lætamur eius calamitate.

17. *Super te*, i. in te, ſeu,de te. *Magnificetur*,i. exaltetur.

Salutare tuum,i.ſalutem tuam,ſe.à te datam.

18.*Mei*,i.de me,Hier.pro me.

XL. *Oratio afflicti.*

1. *IPſi*,pro,ipſius.

2.*Intelligit*,&c.Chal.cogitat de rebus pauperis,vt miſereatur eius.*Et pauperem*,oon eſt Heb.

Mala,i.calamitoſa,ſeu,pericoloſa,vide Eph.6.

3.*Conſeruet*,&c.Hier.& Chal.hæc verba per futurum vertunt. *Viuificet*, Chal.vitam præſtabit. *Animam*,Chal.voluntatem.

4.*Dolores*.Hieron.& Chald.infirmitatis,q.d.vbi ægrotus decumbet.*Verſaſti*,pro vertes,ſc.in ſanitatem,ſeu quietem , vel q. d. ita compones , vt poſſit quieſcere.

5. *Dixi*,pro,dicebam, ſcil.in morbo. *Animam meam*,i.me.*Tibi*,Chal.coram te.

6.*Dixerunt*,i precati ſunt.

Ingrediebatur,ſc.ad me. *Videret*,i.inuiſeret.

Vana , q. d. fingebat ſe dolere , Chald. mendacium.

Cor, ſcil. ex corde, verba procedunt: quidam tamen cum ſequentibus iungunt, ſc. cum congregauit, &c. *Sibi*, i. animo ſuo. *Loquebatur*, Hieron. detrahet. *In idipſum*, i. ſimul, ſcil. cum aliis, vel q.d. ſimul ac egreditur à me, multo aliter loquitur, vel iunge cum ſequentibus.

8. *Suſurrabant*, Hieron. murmurabant, Chald. clam loquuntur.

Mihi, ſc. accidere optantes.

9. *Nunquid qui dormit*, pro, certe qui dormit, Chald. hic qui infirmatur. Hieron. qui dormiuit, quaſi dicat, iſte nunquam ex morbo conualeſcet: vel ex perſona Dauid, quaſi dicat, ſpero quidem me conualiturum ex morbo.

10. *Etenim*, Hieron. & Chald. ſed & *Pacis meæ*, Hieron pacificus meus, id eſt cum quo pacificè viuebam, & familiariter,

Speraui, Hieronym. habebam fiduciam, Chald. confidebam.

Magnificauit, &c. Hieronym. leuauit contra me plantam.

Super, i. contra. *Supplantationem*, inſidias, ſeu, fraudem, quaſi dicat, vehementer decepit, aut decipere, & ſubuertere tentauit. Hebr. calcaneum vt à Chriſto citatur, Ioann. 13.

11. *Reſuſcita*, Vox Chriſti, Hieron. leua, Chald. ſuſcita ab infirmitate. *Retribuam*, ſc. quod merentur, Hieron. & Chald. reddam.

12. *Voluiſti*, Hieron. velis, id eſt, ames. *Gaudebit*, Hieron. inſultabit, Chald. inualeſcet. *Super*, i. de, vel contra.

13. *Innocentiam*, Hieron. ſimplicitatem, Chal. integritatem. *Suſcepiſti*, Hier. & Chald. adiuuiſti. *Confirmaſti*, i. ſtabiliſti, Chald. ſtatuiſti, Hier. ſtatues.

14. *Benedictus*, ſc. ſit, i. laudetur. *A ſæculo*, &c. i. perpetuo. Chal. à ſæculo hoc vſque ad futurum.

Fiat fiat, Hieron. Amen & Amen, Chald. & dicant iuſti: Amen & Amen.

XLI. *De deſiderio Dei.*

1. INtellectus, q. d. pſalmus plenus eruditione. *Filius Core*, ſcil datus decantandus.

2. *Deſiderat*, i. anhelat. *Fontes*, Chald. decurſus. *Sitiuit*, pro, ſitit.

Apparebo ante, Hier. videbo. *Dei*, q.d. ante arcam Dei: poteſt tamen altiori ſenſu id ad Dei viſionem referri.

4. *Panes*, id eſt, pro cibo, quaſi dicat, relicto cibo, nihil aliud libet quam flere. *Dicitur*, ſc. ab inſultantibus inimicis.

Deus, ſc. à quo ſperabas auxilium.

5. *Hæc*, ſc. præcedentia, vel ſequentia. *Effudi*, q. d. laxaui dolori habenas, dum cogito: quanto olim ſolerem gaudio ad templum accedere, quod nunc poſſum: vel cœpi bono eſſe animo ſperans me ad templum, ſeu, tabernaculum de more rediturum.

In me, id eſt, apud me.

Animam, Chal. cogitationem animæ. *Tranſibo*. Hieron. veniam. *Sonus*, pro ſoni.

Epulantis, i. feſtum ſolenni epulo celebrantis, Græc. Hier. & Chald. feſta celebrantis.

6. *Salutare*, pro, ſalutari, i. ſaluatore, coniungendum enim cum Deo, vel q.d. ob ſalutare, i. ſalutem. *Mei*, Hieron eius, q.d. ab ipſo datum.

7. *Deus meus*, ſc. ipſe eſt, vel ô Deus meus. *Ad meipſum*, i. in me ipſo. *Iordanis*, ſc. vbi dego. *A monte modico*, pro, qui paruus eſt mons.

7. *Abyſſus abyſſum inuocat*, id eſt, ſuccedit calamitas. *Voce*, id eſt, ſono, ſeu ſtrepitu. *Tuarum*, q. d. te demittente tribulationum imbrem. *Excelſa*, id eſt, fluctus; vel, profunda, quaſi dicat, vorágines afflictionum, Hieronym. & Chald. gurgites *Fluctus*, explicatio præcedentis.

9. *In die & nocte*, id eſt, perpetuo. *Miſericordiam*, ſcil. celebrari.

Canticum, poteſt coniungi cum præcedentibus, vel cum ſequentibus.

Apud me, ſcil. eſt.

Oratio, ſcilicet, quæ ſequitur. *Vitæ meæ*, Chald. cuſtodi vitæ meæ.

10. *Suſceptor*, Hieron. petra, Chald. fortitudo.

11. *Confringuntur*, ſcilicet, ab inimicis, vel calamitatibus.

Oſſa, Chald. membra. *Qui tribulant me inimici mei*. Duæ ſunt interpretationes verbi vnius Hebraici, quarum prior eſt Septuaginta: altera aliorum Græcorum interpretum. Vox quidem Hebræa, & hoſtes & affligentes ſignificat.

12. *Salutare*, id eſt, ſalus, ſeu ſaluator, ſcilicet, eſt. *Vultus mei*, id eſt, faciem meam exhilarans, Chald. propter redemptionem, quæ eſt à præſentia eius.

Et Deus meus, Chaldæus, quoniam ipſe eſt Deus meus.

XLII. *Continuatio præcedentis materiæ.*

1. IVdica me, quaſi dicat, ſuſcipe cauſam meam. *Diſcerne*, id eſt, diſcute, ſeu diiudica, Chaldæus, age.

De gente, coniungendum cum, erue me.

3. *Lucem*, quaſi dicat, illumina me.

Veritatem, id eſt, quod promiſiſti.

Deduxerunt & adduxerunt, Hieronym. & Chal. ducent, & introducent.

Montem, ſcil. Sion, vel cœlum.

Tabernacula, ſcilicet, cœleſtia, vel pro, tabernaculum, ſcil. vbi arca.

4. *Ad altare*, ſcilicet, ad off. tendum.

Iuuentutem, ſcilicet, futuram in gloria, Auguſt. nouitatem interpretatur.

5. *Salutare*, ſc. eſt. Vide Pſalm. 41.

XLIII. *De populi tribulatione.*

1. FIliis, ſcilicet, cantaturis. *Intellectum*, id eſt, eruditionem.

2. *Annuntiauerunt*, ſcilicet, per ſcripta, & poſteros, vel etiam per ſe.

Antiquis, i. qui illos præceſſerant.

3. *Diſperdidit*, i. deleuit.

4. *Illuminatio*, id eſt, fauor, qui ſolet exhiberi vultu hilari.

Complacuiſti, Chald. complacuiſti tibi.

5. *Mandas ſalutes*, quaſi dicat, ſaluas, ſeu liberas. Iacob genitiuus eſt.

6. *In te*, i. te iuuante. *Cornu*, pro, velut cornu.

Nomine, id eſt, virtute, vel, inuocatione.

Spernemus, Hieron. conculcabimus, Chaldæus, ſubiiciemus.

Inſurgentes in nos, Hieron. aduerſarios noſtros.

9. *Laudabimur*, id eſt, gloriabimur. Hieronym. gaudebimus, Chald. laudabimus. *Tota*, id eſt, omni, *in nomine tuo*, Hieron. & Chald. nomen tuum.

In ſeculum, Hieron. in æternum.

10. *Repuliſti*, id eſt, videris proieciſſe. Chaldæus, oblitus es.

Confudiſti, id eſt, pudefeciſti, ſcilicet, deſerendo. *Egredieris*, ſc. vt protegas, ſicut ſolebas. *Virtutibus*, Hieron. exercitibus.

11. *Auertiſti*, &c. Hieron. vertiſti terga noſtra hoſtibus, Chald. feciſti, vt verteremus ceruicem coram hoſte.

Poſt inimicos, i. dum hoſtes perſequeremur.

12. *Eſcarum*, Hieron. & Chald. ad deuorandum.

In gentibus, Chald. inter populos.

13. *Sine pretio*, i. vili. *Multitudo*, ſcil. lucri, ſeu pretij, vt ſit repetitio, ſeu, explicatio, Chald. non multiplicaſti lucrum.

Commutationibus, i. venditionibus.

14. *Opprobrium*, pro, in opprobrium.

15. *In ſimilitudinem*, ſcil. vt dicant de miſero aliquo: Eſt infelicior Iudæo. Chald. in prouerbium.

Commotionem capitis, i. ludibrium.

16. *Tota*, id eſt, omni. *Contra*, id eſt, ante quaſi dicat, ob oculos.

17. *A voce*, id eſt, propter vocem. *Obloquentis*, Hieron. blaſphemantis, Chaldæus, calumniantis.

A facie, i. propter, vel, ob vultum, ſc. ſuperbum.

18. *Teſtamento*, i. pacto, q. d. non violauimus fœdus, Chald. in pactum tuum.

19. *Retro*, ſc. à via, qua ad te ibamus. *Declinaſti*, id eſt, deflexiſti, quaſi dicat, reieciſti nos. Hieron. nec declinauerunt greſſus noſtri à ſemita tua, ſcil. repetit negationem, more Hebræo.

20. *Vmbra mortis*, id eſt, tenebræ, maximæ, ſcilicet tribulationum.

21. *Expandimus*, ſcilicet, petentes opem. *Quoniam*, pro, & quidem. *Mortificamur*, i. occidimur. *Tota*, id eſt, omni.

Occiſioni, Chald. occiſioni traditæ, quaſi dicat, perinde nos tractant hoſtes, ac ſi oues eſſemus, nec pluris faciunt, quam pecus.

23. *Exurge*, quaſi dicat, fer opem, Chaldæus, inualeſce. *Obdormis*, id eſt, ceſſas, Auguſt. *In finem*, Hieron. & Chald. in ſempiternum.

24. *Auertis*, Hieron. abſcondis, Chal. auſers.

25. *In puluere*, quaſi dicat, vſque ad terram.

Anima, id eſt, vita.

Conglutinata eſt, Chald. & Hieron. adhæſit, ſc. conculcante hoſte.

26. *Nomen tuum*, Hieron. miſericordiam tuam, Chald. bonitatem tuam.

XLIV. *De Chriſto.*

1. C*Ommutabuntur*, ſc. ab infidelitate ad fidem. *Filiis*, ſc. datus ad cantandum. *Intellectum*, id eſt, eruditionem. *Dilecto*, ſcil. ſponſo Chriſto.

2. *Eructauit*, i. effudit. *Dico*, Chald. dicam.

Opera, ſcil pſalmos. *Regi*, i. ad Regis, ſcilicet, Chriſti honorem, vel de Rege. *Calamus*, pro, velut calamus.

Scriba, ſcil. Spiritus ſancti.

3. *Speciosus forma*, ſcilicet, es, Chaldæus, pulchritudo tua, ô Rex Chriſte. *Gratia*, ſcilicet loquendi, ſeu, prædicandi. Nunquam ſic locutus eſt homo. *Propterea*, pro, propterea quod, ſeu ad hoc.

Benedixit, i. donis ornauit.

4. *Gladio*, ſcil. verbi Dei.

5. *Specie*, id eſt ſplendore, ſeu gloria. *Intende*, ſcilicet, bello, vel tende arcum. *Proſpere*, coniungendum cum, procede.

Regna, coniungendum cum ſequentibus.

Dextera, i. potentia.

6. *Sagitta*, id eſt, arma, ſeu, prædicatio. *In corda*, ſcilicet, figentur ſagittæ, Hieronym. Chald. & Græc. in corde.

Regis, id eſt, tuorum, antecedens pro relatiuo.

7. *Sedes*, i. thronus regius. *Virga directionis*, i. recta, Hieron. ſceptrum æquitatis.

8. *Dilexiſti*, Chald. dilexiſti, ô Rex Chriſte. *Propterea*, id eſt, ad eum finem. *Deus, Deus*, id eſt, ô Deus Fili, Deus Pater. *Præ conſortibus*, i. pluſquam socij, ſeu, ſodales, Hier. præ participibus.

9. *Gutta*, Hieron. & 70. ſtacte, eſt autem ſtacte liquor myrrhæ, Chaldæus, aloe. Quidam putant eſſe quod vulgo Benzoi, miti, ſcilicet, odoris ſuccum concretum. *Caſia*, vulgo, canella. *A veſtimentis*. Hieron. in veſtimentis.

Domibus, id eſt, repoſitoriis, ſcilicet, depromptis, quaſi dicat, ſpirant odorem valde ſuauem, cum proferuntur. *Ex quibus*, Hieron. quibus. *Delectauerunt*, ſcilicet, qui tibi ea donarunt.

10. *Filia Regum*, ſcilicet, aderunt, Chaldæus, Regiones Regum.

Aſtitit, pro, aſtabit. *A dextris tuis*, id eſt, loco honorifico.

11. *Filia*, Chald. congregatio Iſrael.

12. *Adorabunt*, ſcilicet nationes, Hieron. adora. Græc. & Chald. adorabis.

13. *Filia Tyri*, quaſi dicat, Gentiles, Chaldæus habitatores, arcis Tyri.

Diuites plebis, i. ditiſſimi quique.

14. *Eius* abundat. *Abintus*, quaſi dicat, præcipuè eſt in animo.

Fimbriis, q. d. veſtis eius auro intexta.

15. *Poſt eam*, ſcilicet, pediſequæ. *Proxima*, id eſt, ſodales, Hieron. amicæ. *Tibi*, Hieron. illuc, Chald. ad te, ſub. ô Chriſte.

16. *Templum*, Hieron. thalamum.

17. *Pro patribus*, ſc. patriarchis, vel Apoſtolis. *Filij*, ſcil. Apoſtoli, vel Epiſcopi.

18. *Memores erunt*, Græcus memor ero, Hieronymus, recordabor, Chaldæus, memorabo nomen tuum, &c.

XLV. *De liberatione à tribulationibus.*

1. A*Rcanis*, ſc. Dei conſiliis, ſeu iudiciis.

2. *Refugium*, Hieron. ſpes. *Virtus*, Hieron. fortitudo. *Nimis*, poteſt coniungi, cum adiutor, vel cum, inuenerunt.

3. *Dum turbabitur*, &c. id eſt, etiam ſi moueatur terra, & montes tranſferantur,

Cor, id eſt, medium.

4. *Sonuerunt*, &c. pro, etiam ſi ſonent, & turbantur, ſcilicet, non timebimus. *Eorum*, pro, eius, ſcilicet, maris. Nam Græc. & Hebr. hic maria, pluralis numeri.

Conturbati, i. agitati, ſeu concuſſi. *Eius*, ſc. Dei:

5. *Fluminis impetus*, Chaldæus, populi conuentus.

6. *Eius*, ſcilicet, ciuitatis.

Mane diluculo, Chald. tempore matutino, quaſi dicat, tempeſtiue, ſeu, cito.

7. *Conturbata*, ſcilicet, timore. *Inclinata*, Hier. concuſſa, Chald. tremuerunt.

Dedit, ſcilicet, Deus. *Vocem*, ſcilicet, prædicationis, vel tonitruum.

Mota, Hieronymus, proſtrata.

Terra, Chald. habitatores terræ.

8. *Virtutum*, Hieron. & Chald. exercituum. *Suſceptor*, Hieron. protector, Chald. fortitudo.

9 *Prodigia*, i. mirabilia, Hieron fortitudines.

10. *Bella*, ſcil. infidelium contra Eccleſiam. *Vſque ad fines*, q d. per totum orbem.

11. *Vacate*, id eſt, attendite, Hieron. ceſſate; ſcilicet, à peccatis, vel, oppugnatione Eccleſiæ, vel curis ſuperfluis.

Exaltabor, id eſt, celebrabor tanquam Deus.

12. *Suſceptor*, Hieron. & Chald. fortitudo.

XLVI. *De Chriſto.*

2. P*Laudite*, ſcil. in ſignum lætitiæ. *Exultationis*, Hieron. & Chald. laudis.

3. *Terribilis*, id eſt, metuendus.

Terram, Chaldæus, habitatores terræ.

5. *Nobis*, ſcilicet, dare, vel pro, in nobis. *Speciem*, Hieronym. & Chald. gloriam, quaſi dicat, vnde Iacob habet, quod glorietur.

6. *Aſcendit Deus*, id eſt, Dei Arca, vnde Deus reſponſa dabat, Chaldæus, exaltabitur nomen Domini.

7. *Pſallite* Hieron. canite, Chald. laudate.

8. *Sapienter*, quaſi dicat, mente compoſita, Chal. cum intellectu bono.

9. *Regnauit*, Chald. regnat. *Sanctam ſuam*, Chal. gloriæ ſuæ.

10. *Cum Deo*, quaſi dicat, Deo ſe ſubdentes. *Dij*, id eſt, iudices ſeu, principes; vt ſit repetitio, Græc. Dei, ſcilicet, ſunt omnes, eſt enim genitiuos. *Eleuati ſunt*, quaſi dicat, ſic ad Deum accedendo, eique ſe ſubdendo, multo maiores euaſerunt.

XLVII. *De Dei tutela.*

1. P*Salmus cantici*, Chald. canticum laudis. *Sabbati*, ſcil. cantandus.

2. *Monte*, ſcil, Sion.

3. *Fundatur*, pro, fundata eſt, ſcilicet ciuitas. *Mons*, pro, vbi mons.

Latera, pro, ad latus, ſecundum quoſdam: at ſecundum alios, latera intelliguntur partes ciuitatis oppoſitæ monti Sion, qui ad Auſtrum.

4. *Suſcipiet*, id eſt, defendet.

5. *Congregati*, ſcilicet, contra eam. *In vnum*, id eſt, ſimul.

6. *Videntes*, ſcilicet, Dei virtutem.

Conturbati, Chaldæus propter ſigna, & miracula conturbati ſunt.

7. *Dolores*, Chald. tremor, quaſi dicat, correpti ſunt maximo metu & dolore.

8. *In Spiritu*, &c. quaſi dicat, conteres eos, vt ſolent naues vento vehementi.

Tharſis, id eſt, maris, q. d. mundi ſuperbiam.

9. *Audiuimus*, ſc. in promiſſionibus, Aug. *Vidimus*, ſc. in exhibitionibus. Aug. *Virtutum*, Hier. & Chal. exercituum.

In æternum, ſcilicet duraturam.

11. *Nomen*, id eſt, potentiam, ſeu, maieſtatem, quaſi dicat, celebraris vt par eſt.

Dextera, quaſi dicat, iuſtiſſima ſunt quæcunque facis.

12. *Filia Iuda*, id eſt, Iudææ vrbes, Chald. congregatio domus Iudæ.

13. *Complectimini*, Hieron. & Chal. circuite.

Narrate in turribus, Hieronymus, & Chaldæus, numerate turres.

14. *Ponite*, &c. quaſi dicat, conſiderate diligenter, quam ſit fortis. *Diſtribuite*, id eſt, diſtinctè numerate.

Altera, Hieron. & Chald. nouiſſima.

15. *Quoniam hic*, &c. ſc. id narrandum.

In ſæcula, id eſt, perpetuo.

XLVIII. *De malorum proſperitate.*

2. O*Rbem*, Chald. terram.

3. *Terrigenæ*, Hieron. & Chal. filij Adam.

Hominum, Hieronymus, viri. Chaldæus, Iacob. Quidam per filios Adam ignobiles intelligunt; per filios viri, ſeu, virorum, nobiles, quaſi dicat, omne hominum genus. In vnum, abundat.

Diues & pauper, quaſi dicat, omnes, Chaldæus mundus, & profanus.

4. *Sapientiam*, id eſt, verba ſapientiæ. *Prudentiam*, Chald. recta.

5. *Parabolam*, id eſt, ſententias per ſimilitudines, vel, graues, & eruditionis plenas.

Aurem, quaſi dicat, etiam ipſe auditam attente. *Pſalterio*, Hieron. & Chald. cithara.

Propoſitionem, Hieron. & Chald. ænigma.

6. *Mala*, id eſt, aduerſitatis, vel iudicij. *Iniquitas*, quaſi dicat, cur permittam, vt iniquitas, &c. Chaldæus, niſi quando reatus peccati mei circumdabit me, quaſi dicat, ſi non peccauero, non timebo. *Calcanei*, id eſt, finis vitæ, vel, quia proximum ſupplanto. vel, greſſuum, id eſt, operum. *Circumdabit*, id eſt, tenebit, vel opprimet.

7. *Qui confidunt*, &c. ſcilicet, hi ſunt qui timent in die mala.

Gloriantur, Hieron. ſuperbiunt.

8. *Non redimet*, ſcilicet, die mala fratrem.

Redimet, pro, non redimet; repetenda enim negatio præcedens.

Homo, ſcilicet, vllus, die iudicij.

Placationem ſuam, Hieron. propitiationem pro eo, quaſi dicat, non poterit Deum placare, vt illum redimat.

9. *Suæ*, pro, eius, Hieron. eorum.

Et laborabit, pro, ſed laborabit, ſcilicet ille in ſupplicijs.

10. *In finem*, Hieron. in ſempiternum

Interitum, quaſi dicat, etiamſi mori optet, non poterit, vel, per interrogationem, quaſi dicat, an non morietur?

11. *Viderit*, i. aduertere poſſit. *Sapientes*, &c. q. d. omnes homines mori. *Alienis*, i. extraneis.

12. *In æternum*, ſcilicet, vſque in diem iudicij.

Tabernacula, &c. quaſi dicat, ipſa ſepulcra erunt illorum tabernacula.

Vocauerunt, &c. Hieron. vocauerunt nominibus ſuis terras ſuas, Chald. compararunt ſibi nomen prauum ſuper terram.

13. *Eſſet*, ſcilicet à Deo poſitus in Paradiſo.

Non intellexit, ſcilicet, ſuam dignitatem ſeu, Dei beneficium.

14. *Hæc via*, quaſi dicat. Talis eſt iſtorum vita. *Scandalum ipſis*, q. d. ipſos in ruinam cedens. *In ore ſuo complacebunt*, q. d. ſe etiam iactant.

15. *Oues*, ſcilicet mactandæ. *Dominabuntur eorum*, id eſt, apparebunt eis ſuperiores, Hieronym. ſubiicient eos. *Matutino*, id eſt, luce futuri ſæculi.

Auxilium, id eſt, potentia, Hieronym. figura, Chald. corpora.

A gloria eorum, pro, à gloria ſua, ſcilicet, decident. id enim eſt veteraſcere.

16. *Redimet*, ſcilicet, reſuſcitans.

Manu, id eſt, poteſtate.

Inferi, quo Chriſti anima deſcenderat Baſ. *Acceperit*, ſcil. ad ſe.

18. *Omnia*, pro, quidquam.

19. *Benedicetur*, id eſt, beata dicetur, ſcilicet ab inſipientibus.

Confitebitur tibi, &c. q. d. neminem laudat, niſi ſibi benefacientem.

20. *Vſque in progeniem*, quaſi dicat, in ſocietatem, ſeu, morem, ſcilicet, imitabitur parentum mores, vel, in locum maiorum, ſcilicet, infernum.

XLIX. *De Chriſti aduentu vtroque.*

8. A*Saph*, ſcilicet, datus ad canendum. *Deus deorum*, quaſi dicat, omnium etiam qui dij habentur, Hieronymus, & Chaldæus, fortis Deus.

Locutus eſt, Chald. locutus eſt à principio.

Vocauit terram, id eſt, terræ habitatores, Chal. vocauit, vt faceret terram.

A ſolis

A ſolis ortu,&c.q.d.omnes bomines ad iudicium vocabit, præreritum pro futuro.

2.*Sion*,ſc.cæleſti,vel terrena.

Species,ſc.apparuit,q.d.ibi relucet eius maieſtas. vel,apparebit,ſc.die iudicij, quod fiet prope Sion, ſc.in valle Ioſaphat.

3.*Silebit*,i.diſſimulabit,ſc.hominum peccata,ſed punict.

4. *Cælum*,Chal.Angelos excelſos.*Terram*,Chal. cuſtos terræ.

Diſcernere,Hier.& Chald.vt iudicet.

5.*Congregate*,ſc.ô Angeli.

Illi ſanctos eius,Hieronym.& Cbal.mibi ſanctos meos.

Qui ordinant, &c.i.qui facto ſacrificio fœdus cum Deo inierunt,q.d.qui ſe Dei ſeruitio mancipatunt, Hieron. qui ferient pactum mecum in ſacrificio.

6.*Cæli*,Chal.Angeli excelſi,q.d.per Angelorum miniſterium manifeſtabitor Dei iuſtitia. *Quoniam*, pro,nempe quod.

8. *In ſacrificiis*, Chal. propter ſacrificia & holocauſta, &c.q.d.ſatis enim multa offers.

9. *Non accipiam*, q.d. non opus habeo, vel, non præcipuè requiro.

11. *Cognoui*,ſc.vt Dominus omnium,*Mecum*,i. in mea poteſtate.

12.*Non dicam*,q.d.non eſt opus à te petam.*Plenitudo eius*,i.quidquid continet.

14.*Immola*,&c. Chal. reprime concupiſcentiam prauam, & reputabitur coram Domino ſicut ſacricium confeſſionis.

16.*Peccatori*,Hiet.impio,Chald. impio,qui non agit pœnitentiam.

Enarras,i.prædicas.

Iuſtitias,i.præcepta.*Teſtamentum*,Hier. & Chal. pactum.

17. *Tu vero odiſti*,Chald. cum tu oderis.*Retrorſum*,Hier.& Chal.poſt te.

18. *Currebas*,ſc.ad furtum. *Portionem*,Hieron.& Chald. partem, quaſi dicat, ſocius eras, ſeu,particeps.

20. *Sedens*,ſc.cum aliis improbis. *Matris*,i.Eccleſiæ.

Scandalum, i.offendiculum, Hier.& Chald. opprobriom.

21. *Tacui*, Chald.expectaoi,vt te conuerteres.

Tui ſimilis,ſc.probans mala.

Statuam,ſcilicet,te.

23.*Sacrificium laudis*,&c.Chald.qui compreſſerit fomitem prauum,velut oblatio confeſſionis imputatur ei, & diſſipaoti viam prauam oſtendam redemptionem Dei.

Illic,ſc.in ſacrificio laudis.

Dei,i.meam,ſc.quam do.

L. *Oratio Pœnitentis.*

4. A*Mplius*,Hier.multum, Græc.plurimum.

5.*Contra me*,i.coram me.

6. *Tibi ſoli*, Chald.coram te ſolo. *Coram te*,repetitio.

Vt iuſtificeris, &c. q.d. parce qui promiſiſti veniam pœnitentibus, vt appareat te ſtare promiſſis.

Iudicaris,ſc.ab impiis,non miſereri, vel non eſſe verax.

7. *Iniquitatibus*, i. peccato originali. *Concepit*, Hier.peperit.

8. *Veritatem*, ſc.confeſſionis culpæ.

Incerta, & occulta, Hieron. abſconditum,& arcanum.

Manifeſtaſti,adeoque grauius peccaui.

9.*Aſperges*,pro,aſperge.

Hyſſopo,i.vt ſolet ſacerdos, byſſopo. Vide Exod. 12. Leuit. 14. Num. 19. *Lauabis me*, &c. pro,nam ſi laueris me.

10. *Auditui meo*, &c. Chal.audire me facies gaudium.

Humiliata,i.afflicta, Hiero. & Chald.quæ confregiſti.

12. *Rectum*,Hier.ſtabilem, ſc.in bono. *In viſceribus meis*,i.intra me.

13.*A facie*,Chal.à præſentia.

14.*Salutaris tui*,i.ſalutis tuæ,Hier.Ieſu tui,Chal. redemptionis tuæ.

Principali,i.præcipuo,Hier.potenti.

Confirma,i.corrobora.

15. *Tuas*,ſc.quibus ad te peruenitur. *Conuertentur*,Hier.reuertentur.

16. *Sanguinibus*, i. homicidio, quod commiſi, Chal.iudicio interfectionis.

Salutis mea,ſc.auctor.*Exultabit*,i. exultando celebrabit,Hier.laudabit.

Iuſtitiam,i.miſericordiam. Et quidem Symmachus miſericordiam vertit.

17. *Aperies*, quaſi dicat, dabis materiam te laudandi.

18.*Vtique*,coniungendum cum,dediſſem.

19.*Deo*,ſc.gratum.*Spiritus contribulatus*, Chald. anima contrita.

20.*Sion*,Chald.cum Sion.*Ieruſalem*,ſc.quæ nondum plene extructa eſt.

21. *Tunc*, ſc.cum benigne feceris, vel cum ædificata erit Ieruſalem.

Iuſtitia,i.ex iuſta mente oblatum, vel,q.d.opera iuſtitiæ.

LI *De iuſtorum & iniquorum remuneratione.*

3. I*N iniquitate*,i.per iniquitatem.

Tota,id eſt,omni.

4. *Cogitauit*,i.molitur. *Nouacula*, ſcil.quæ cum tondere deberet,ferit.

5.*Super benignitatem*,Hier.& Cbal. magis quam bonom.

Iniquitatem,Hier.& Chal.mendacium.

Æquitatem,i.id quod rectum eſt.

6.*Præcipitationis*,i.pernicioſa, Hier.ad deuorandum,Chal.voracitatis.

Lingua doloſa, Græc. & Hieron. linguam doloſam.

7.*In finem*,Hieronymus,& Cbald. in ſempiternum.

Emigrauit,i.migrare faciet.

Radicem tuam,ſc.euellet.Hieronymus, & Chal. eradicabit te.

8. *Videbunt*, Chal.inſpicient punitionem.

9. *Adiutorem*, Hieron. & Cbald. fortitudinem ſuam.

Præualuit, Hieron.confortatus eſt, Chald.fortis factus eſt.

Vanitate ſua. Hietonym. inſidiis ſuis, Chald. opulentia ſua.

10. *Fructifera*,Hier.virens,Chald.frondoſa.

In ſæculum ſæculi, repetitio præcedentis Aug.

11. *Feciſti*, ſcil.quæ ſupradicta ſunt, Chald. feciſti vltionem.

Nomen,i.clementiam ſeu bonitatem.

Bonum,i.gratum,ſeu,iucundum.

LII. *De peccatorum obſtinatione.*

1. P*Ro Maeleth*, oomen eſt inſtrumenti muſici, Chal.ſuper choros, Hiero. chorum. *Intelligentie*, Hier.eruditio.

2. *Dixit*, i.cogitauit. Vide Pſal. 13. *Inſipiens*, Chal. neqoam.

4. *Declinauerunt*, Hier.auerſi ſunt, Chald.retroceſſerunt.

Inutiles facti ſunt, Chal.inqoinati ſunt.

Vſque ad vnum, i.ne vnus quidem.

5. *Sciens*, ſc.Deom, ſeu, quod æquum eſt. *Vt cibum panis*, i.vt ſolet panis.

6. *Timor*, i. cauſa timendi. *Diſſipanit*, præter. pro fut.

Oſſa, i.robur.

7. *Quis dabit*, pro, vtinam Deus det. *Salutare*, i. ſalutem, Chal.redemptionem.

Conuerterit, Hier.& Chal.reduxerit.

LIII. *Oratio in perſecutione.*

1. C*Arminibus*, i.canticis, Græc.hymois.

3. *Nomine*, i.poteotia.*virtute*, Hier.fortitudine.repetitio eſt.

Indica, Hier. vlciſcere.

5. *Alieni*, ſcil. à Deo; vel alienigenæ, Chald.ſuperbi.

Fortes, i.violenti. *Quæſierunt*, ſc.vt perderent.

6. *Ecce*, pro, ſed. *Suſcepter*, Hier.& Chald.ſuſtentans. *Anima*, i.vitæ.

7. *Auerte*, Hier.redde, Chal.coouette, quaſi dicat, verte in eos mala quæ mihi parant, auertendo à me.

Veritate, i.vt promiſiſti.

8. *Voluntarie*, i.libeoter, ſeu, toto corde. *Nomini tuo*, i.tibi.

Bonum, i.iucundom, ſeu, amabile.

9. *Deſpexit*, Chal.vidit vltionem.

LIV. *Oratio in perſecutione.*

3. I*Ntende*, Hieron.attende. *Exercitatione*, i.afflictione, vel oratiooe, Hier.meditatione.

4. *A voce*, i. propter minas. *Tribulatione*, i.ob perſecutionem, Chal.ob infeſtationem. *Declinauerunt*, Hier.proieceruot, q.d.impoſuerunt mibi. *Iniquitates*, i.falſa crimina. *In ira*, i.irati.

5. *Conturbatum eſt*, Hiero.doluit, Chald.contremiſcit.

Cecidit, i.irruit.

6. *Tenebra*, Chald.formido, ſc.horror vt ſolet in tenebris vel, calamitates. ſic enim ſoleot appellari, vt contra, proſperitas, lox.

7. *Vt columbe*, i.celeres. *Et volabo*, Hieronym.vt volem.

8. *Ecce elongaui*, &c. Hier.vt procul abeam, & commorer in deſerto.

9. *Expectabam*, pro, expecto, vel, expectarem.

Fecit, pro, faceret. *Puſillanimitate*, i.timore, ſeu, mœrore.

Tempeſtate, i.afflictiooum procella.

10. *Præcipita*, ſcil.in mala, q.d.perde eos. Chald. diſſipa.

Diuide, q. d.fac vt diſſideant ioter ſe, atqoe ita impediantur eorom conſilia.

Contradictionem, id eſt, contentionem, ſeu, ſeditionem.

11. *Circundabit*, ſc.iniquitas.

Super muros, i.altius, ſeu, fortios quam muri.

Labor, i.oppreſſio, Hieronym.dolor, Chald.falſitas.

12. *Plateis*, q.d.palam fit malum. *vſura*, Hier.damnum, Chal.mendacium.

13. *Maledixiſſet*, i.probris affeciſſet. *Super*, id eſt, cootra.

14. *Tu*, Chald.tu Achitophel. *Vnanimis*, id eſt, amicus.

Dux, i.conſiliarius Chal.præceptor.

Notus, i.familiaris.

15. *Cibos*, i.confabulationes, Hier. & Chald.ſecretum.

Ambulauimus, ſc.Deum coleotes.

16. *Veniat*, pro, veniet, q.d.digni ſunt morte, & æterno ſupplicio. *viuentes*, ſcilicet, vt olim Core, & Dathao.

Medio, i.corde Aug.

17. *Clamaui*, Hier.clamabo, Chal.orabo. *Saluabit*, Chal.redimet.

18. *Narrabo*, i. exponam afflictionem meam, Chal.orabo. *Exaudiet*, ſc.ſpero.

10. *Redimet*, i.liberabit. *Appropinquant*, ſcil.vt noceant.

Inter multos erant mecum, Hieron.multi fuerunt aduerſum me.

Mecum, i.contra me.

20. *Exaudiet*, ſc.me. *Commutatio*, ſc à malo.

Et non, pro, quia non.

21. *Extendit*, ſc. Deus. *Retribuendo*, ſc.illis quod mereotur, q.d.puoiendo. *Contaminauerunt*, &c.q.d. qoia violarunt pactum eius, ſc. non ſeruantes præcepta.

22. *Diuiſi*, &c. q.d.iram, quam corde retinent, vultu diſſimulant. *Super*, i.pluſquam.

23. *Curam*, Hier.charitatem, Chald.ſpem. *Tuam*, i.tui.

Fluctuationem, i. turbationem, ſeu, afflictionem q.d.liberabit tandem malis, quibus premitur, Chal. egeſtatem.

24. *Deduces*, Chal.deturbabis. *Puteum interitus*, Chal.profundam gehennam. *Sanguinum*, i.ſanguinarij.

Non dimidiabunt, &c.q.d.non peruenient ad dimidium vitæ, quam ſibi promittebant, vel, quam poſſent naturaliter viuere.

LV. *Oratio in tribulatione*

1. S*Anctis*, i.ſanctuario. *Inſcriptionem*, q.d.in monimentum perpetuom, vt ſolent titulo, i. columnæ inſcripta.

2. *Conculcauit*, Aug.ſic ſolet vua, vt exprimatur vinum.

Homo, ſc.inimicus.

3. *Tota*, i.omni.

4. *Ab altitudine diei*, i.potentia, & proſperitate hominum.

Timebo, q.d.non, vel, q.d.timebo, i.cum timuero temporis calamitates magnas, in te ſperabo, Græc. non timebo, Hier.altiſſime, qoacumque die territus fuero, Chal.Deus altiſſime, die qua timuero.

5. *In Deo*, i.Dei cauſa, Chald.in meoſura iudicij Dei.

Sermones, i.res. ſic inf. *Caro*, i.homo.

6. *Execrabantur*, i.calumniabantur.

7. *Inhabitabunt*, ſc.ſimul, Hieroo.& Chald.congregabuntur.

Abſcondent, ſc.ſe, vt inſidientur.

Calcaneum, i.veſtigia, ſeo, greſſus, Hier.& Chal. plantas.

Sicut ſuſtinuerunt, Hieronym. expectantes, Chal.ſicut expectauerunt, ſic fecerunt animæ meæ.

8. *Pro*

8. *Pro nihilo*, i pro nulla re, q.d. nullo modo.ſic vulgo,per niente. *In ira*,i.iratus.

9. *Vitam*, q.d.tribulationes. *Annunciaui*,i.expoſui.

Poſuiſti,q.d.attendiſti,Hier. & Chald.pone. *In promiſſione tua*,ſc.eſt,q.d.ſicut promiſiſti, ſc.ſic fiet. quod ſequitur.

10. *Tunc*,ſc.cum mihi opem tuleris. *Deus*,adeoque adiutor,

11. *Laudabo ſermonem*, Hier. prædicabo ſermonem.

12. *In me*, i. in mente mea, ſeu memoria,vel, apud me prompta.

Tua, id eſt, tibi à me nuncupata. *Laudationes*, Hier.gratiarum actiones,Græc.laudationis.

14. *Placeam*,Hier.& Chal.ambulem.

Lumine,ſc.ſpirituali,vel,q.d.vita.

L V I. *De Dei auxilio in tribulatione.*

1. D*Iſperdas*, ſc. me Domine, i.ne ſinas me perire.

Dauid,ſc.Pſalmus. *In tituli*,&c. vide Pſal. 55.

2. *Tranſeat*,ſc.more tempeſtatis.

Iniquitas,ſc.hoſtium.Hieron.inſidiæ, Chald.tumultus.

4. *Miſit*,ſc.Angelum,vel,auxilium. *Miſericordiam*,pro,ſecundum miſericordiam,q. d.ex bonitate ſua.

Veritatem,i.ſicut promiſerat.

5. *Animam*,i.vitam. *Conturbatus*,q.d.nec per noctem me quieſcere hoſtes ſinunt. *Arma*,Hieron.& Chal.lanceæ.

6. *Exaltare*,&c.q.d.oſtende te ſuper omnia eſſe, & omnipotentem.

Gloria tua,ſc.appareat.

7. *Laqueum*, Hiero.rete. *Et incuruauerunt*,,i.depreſſerunt,Hieron.ad incuruandum. *Faciem meam*, id eſt,me.

9. *Gloria*,i.anima,ſeu, muſicæ Dei laudes,vt ſtatim explicatur.

10. *In*,i.coram.

11. *Magnificata*,i.exaltata,Hieronym.& Chald, magna.

12. *Gloria tua*,ſc.appareat.

L V I I. *De malis hominibus.*

1. N*E diſperdas*.Vide Pſal.56.

2. *Iuſtitiam*,i.quod iuſtum eſt.

3. *Etenim*,q.d.id ne iuſtum eſt? *Operamini*,i.machinamini. *In terra*, poteſt coniungi cum ſequentibus.

Concinnant, Græc. connectunt, ſeu, implicant.

4. *Alienati*,ſc.à Deo,ſeu.iuſtitia. *A vulua*, i.iam inde natiuitate.

5. *Aſpidis*, Hieron. Reguli. *Obturantis*,q.d.ſunt aſtutiſſimi.

7. *Molas*,i.molares dentes,Hieron.molares. *Leonum*,i.hoſtium.

8. *Intendit*,ſc.Deus in eos. *Infirmentur*,Hier.conterantur.

9. *Super*, ſc.eos. *Ignis*,ſc.iræ Dei. *Solem*,q.d.ſunt priuati luce,ſeu,vita.

10. *Intelligerent rhamnum*,Hier.creſcant in rhamnum,quaſi dicat, priuſquam illorum malitia creſcat.

Rhamnus, autem frutex eſt ſpinoſus, è quo quidam putant Chriſti coronam ſpineam confectam.

Sicut viuentes, pro, ſic viuentes, vel, vt ſolent aliquando viuentes mergi.

Abſorbet,Hier.rapiet,Chal.deſtruet.

11. *Manus*,Hiero. & Chald.pedes. *Lauabit*,q.d. more victorum poterit lauare.

15. *Homo*,i.qui viderit. *Si vtique*,Hier.vere.

Fructus,Chal.præmium bonum.

Eos,ſcilicet,iuſtos.

L V I I I. *Oratio in perſecutione.*

1. N*E diſperdas*.Vide Pſal.56.

2. *In me*,i.contra me.

3. *Iniquitatem*,Chal.falſitatem. *Sanguinum*,Chal. homicidis.

Ceperunt animam meam,Hier.& Chald.inſidiati ſunt animæ meæ.

5. *Nec iniquitas*, &c.q.d. cum nihil eos offenderim,Hier.abſque iniquitate mea,& peccatu. *Cucurri*,i.conuerſatus ſum.

Direxi,ſc.vitam.

6. *Vide*,Hier.reſpice *Virtutum*,Hier.exercituum

Intende,Hier.& Chald.euigila. *Viſitandas*,ſc.& & puniendas.

7. *Conuertentur*, pro, reuertentur, ſc.me perdere quærentes.

Famem,i.deſiderium me perdendi. *Vt canes*,ſcil. rabie perciti.

8. *Gladius*,q.d.de me occidendo loquuntur. *Quis audiuit*, ? ſcil.dicunt,q d. putant neminem audire, quæ loquantur,Hier.quaſi nemo audiat.

9. *Domine*,ſc.qui audis. *Eos*,i.eorum conatus.

Gentes,ſc.tibi contrarias.

10. *Ad te*,i.apud te.

11. *Deus meus miſericordia eius*, pro, Dei mei, miſericordia.Hebr. *Praueniet*, ſcil.vt eripiat,antequam illi noceant.

12. *Oſtendit*,Chald oſtendet vltionem. *Occidas*, ſc.ſtatim ô Domine. *Obliuiſcantur*, ſc.iuſtitiæ tuæ, qua punis malos. *Populi mei*,nominatiuus pluralis. quamquam in quibuſdam Græcis eſt λαῶ μυ, quo ſenſu neſcio. Symmachus vertit. Ne quando obliuiſcatur populus tuus legis tuæ.

Diſperge,i.coge vagari.

Depone,Hier.deſtrue,Chal.redige ad paupertatem.

13. *Delictum*,Chal.ob delictum. *De execratione*, i.ob execrationem,ſeu maledictionem, Chald.periurium.

Annunciabuntur, pro, annunciabunt, q.d.quod loquuntur.

14. *In conſummatione*, ſc.ſint, Hieron.conſume, Chal.dele eos.

16. *Diſpergentur*, Hier. & Chald. vagabuntur.

17. *Exultabo*,i.cum exultatione cantabo. ſic ſup. exultabit lingua mea iuſtitiam tuam, Hieron.laudabo.

18. *Mea*,q.d.qui mihi miſeretur.

L I X. *Imploratio Diuinæ miſericordiæ.*

5. I*Mmutabuntur*,ſc.vitæ nouitate.

In doctrinam, Hieron. & Chaldæus ad docendum.

2. *Sabal*.Hier.Syriam Soba. *Conuertit*, ſc.ſe,Hier. & Chal.reuerſus eſt.

3. *Repuliſti*,Chal.dereliquiſti.

4. *Commota*,ſc.calamitatibus.

5. *Oſtendiſti*, i. feciſti experiri. *Vino*, Chald. calice.

Compunctionis,i. pungente,ſeu, cruciante, Hier. conſopiente,Chald.maledictionis.

6. *Significationem*, Hier.ſignum. *Arcus*, ſcil.hoſtilis.

7. *Dextra tua*, i. potentia tua. Hieron. dextram tuam.

8. *Sancto*, Hier. ſanctuario. *Partiber*, ſc. velot poſſeſſionem propriam.

Sichimam, &c. ſc. loca, quæ poſſidebat Isboſeth, contra Dauid. Sichem quidem erat in Samaria; Tabernacula vero, ſeu, Succoth in tribu Gad.

Metibor, pro, metiar.

9. *Capitis*, i. principatus, vel q.d. qui meum caput, i. vitam tueatur.

Rex, q.d. regno in Iuda, Hier. legifer, ſc. Regis eſt ferre leges.

10. *Olla ſpei meæ*. q.d. ſpero mihi ſubiectum iri, vt olla in qua pedes lauantur, aut carnes coquuntur, Hieron. & Chald. olla lauacri mei. *Calceamentum*, q.d. mihi ſubiiciam. *Alienigenæ*, ſc. Palæſtini, ſeu, Philiſthæi.

11. *Ciuitatem*, pro, ciuitates, ſc. Idumæorum.

12. *Et non*, pro, nonne. *Virtutibus*, Hier. & Chald. exercitibus.

13. *De*, Hier. in. *Quia*, Græc. & pro, quia. *Hominis*, Hier. ab homine.

14. *In Deo*, i. Dei ope. *Virtutem*, i. fortia.

L X. *Oratio afflicti & liberati.*

1. IN *hymnis*, q.d. canticum, Hieron. ſuper organum.

3. *A finibus*, &c. quaſi dicat, longè à templo remotus.

Petra, q.d. loco tuto.

4. *Factus es*, Hier. fuiſti. *Fortitudinis*, Hieron. munitiſſima.

A facie, i. coram.

5. *Tabernaculo*, ſc. cælo.

6. *Dediſti*, Chal. dediſti in ſæculo venturo.

7. *Regis*, Chal. Regis Chriſti. *Diem*, i. tempus.

Generationis & generationis, Chald. ſicut generationes mundi huius, & venturi.

8. *Permanet*, Hier. & Chald. ſedebit. *Requiret*, ſc. vt par eſt. vel q.d. quis poſſit inueſtigare, ſeu, comprehendere?

9. *Pſalmum dicam*, Hier. canam.

In ſaeculum ſaculi, Hieron. iugiter, Chald. in æternum.

De die in diem, Hier. per ſingulos dies.

L XI. *De ſpe in Deum.*

1. PRo *Idithun*, quaſi dicat, datus canendus ipſi Idithun.

2. *Subiecta erit*, Hier. ſilebit. *Salutare*, Hier. ſalus Chal. redemptio.

3. *Salutaris*, i. Saluator, Hieron. ſalus, Chald. redemptio.

Moueber, id eſt, à ſtatu quieto, Hieron. commouebor.

Amplius, i. multum.

4. *Hominem*, i. me. *Interficitis*, i. conamini interficere. *Parieti*, ſc. irruitis.

Inclinato, ſcil. ad ruinam. *Depulſa*, ſcil. ad caſum, Chal. ruptæ, Hier. corruenti.

5. *Pretium*, i. honorem, ſeu, dignitatem. *Repellere*, i. à me auferre.

In ſiti, i. magno affectu, ſcilicet, ad Deum confugiens.

6. *Subiecta eſto*, Hieron. & Chald. tace. *Patientia*, Hieron. ſpes.

7. *Emigrabo*, Hieron. mouebor, ſc. loco, ſeu, ſtatu meo, Chal. commouebor.

8. *Salutare*, i. Salus.

9. *Effundite*, i. exponite.

10. *In ſtateris*. q.d. ſi appendantur, apparebit non tanti eſſe, quanti putantur.

De vanitate, i. vane, Hier. fraudulenter. *In idipſum*, i. ſimul, q.d. vos omnes ſe ipſi vane decipiunt, dum ſe putant plus eſſe quam re vera ſint.

11. *Apponere*, i. affigere, q.d. nimium amare.

12. *Semel*, Hier. vnum.

Locutus, ſc. mihi per reuelationem. *Duo*, ſc. eſſe potentem, & miſericordem.

13. *Miſericordia*, ſc. adeſt. *Reddes*, ſc. per potentiam & miſericordiam.

L X I I. *De cæleſtium deſiderio.*

1. IDumææ, Græc. Hier. & Chal. Iudææ.

2. *Deus meus*, Hier. & Chald. fortitudo mea tu es.

Ad te, q.d. quærens te. *In te*. Hieron. ad te, Chal. te. *Quam multipliciter*, i. magnopere.

Tibi, Hieron. ad te, Chald. te. *Caro*, q.d. totus te deſidero.

3. *Sic in ſancto*, pro, quaſi eſſem ad ſanctuarium.

Apparui, q.d. me tibi præſento. *Viderem virtutem*, Hier. videam fortitudinem, q.d. vt tuam Maieſtatem contempler.

4. *Super vitas*, i. plus quam vita, Heb. vita dicitur plurali numero, vt Latine tenebræ.

5. *Sic*, ſc. te contemplando. *In nomine tuo*, i. te inuocando. *Leuabo*, ſc. in oratione.

6. *Repleatur*, Hieron. implebitur, ſc. gratia tua, & conſolatione.

Exultationis, i. exultantibus.

7. *Si*, q.d. cum tui recordabor & in lecto, & mane ſurgens.

In, pro, & in. *Meditabor*, Græc. meditabar. *In te*, i. de te, ſc. quod ſequitur.

9. *Poſt te*, Chald. poſt vias tuas, quaſi dicat, te ſequens.

Suſcepit, Chal. ſuſtentauit.

10. *In vanum*, i. fruſtra, vel ſine cauſa. *Quæſierunt*, ſc. perdere.

Introibunt in inferiora terræ, i. ſepulcra, q.d. morientur, Hiero ingrediantur in extrema terræ, q.d. longè expellantur.

11. *Manus gladij*, i. cædem. *Partes*, pro, pars, ſeu ſors, q.d. fient eſca vulpium.

12. *Rex*, i. ego. *In Deo*, i. qui talem Deum habeat.

In eo, i. per eum, q.d. qui Deum colunt.

Obſtructum eſt, Hier. obſtruetur. *Iniqua*, Hier. & Chal. mendacium.

L X I I I. *De Chriſti Paſſione, & Reſurrectione.*

2. A *Timore*, ſc. ne timeam. *Animam*, Hieron. & vitam.

3. *Protexiſti*, Græc. protege, Hier. abſconde.

4. *Quia*, Græc. & Chald. qui. *Arcum ſuum*, Hier. ſagittam ſuam.

Rem amaram, appoſitiuè. Chald. ſagittis vnctis veneno mortifero.

5. *Timebunt*, ſc. Deum.

6. *Firmauerunt ſibi*, i. inter ſe conſtituerunt animo obfirmato.

Sermonem nequam, i. rem peſſimam, ſc. pernicioſum conſilium de Chriſto occidendo. *Narrauerunt*, i. inter ſe tractarunt.

7. *Scrutati ſunt*, i. excogitarunt.

Iniquitates, i. varios nocendi modos.

Defecerunt,

Defecerunt,i.fatigati ſont quærendo.

Altum, i,profundum,q. d.profuodo corde mala machinantur.

8. *Exaltabitur* , i. oſtendet ſe ſuperiorem , deſtruendo conſilia eorum,& puniendo illos , Chriſtumque reſuſcitando.

Sagitta paruulorum,&c.q. d.tanquam ſtulti Dei ſagittis interficientur.

9. *Infirmata* , &c.q.d. ea mala,quæ cootra alios loquebantur , in ipſos recident.*Eos*,ſcilicet,à Deo puoitos.

11. *Laudabuntur*,Hier.exultabunt.

LXIV. *De Chriſti Eccleſia per terram ſignificata.*

2. *TE decet hymnus*,Hier.tibi ſilentium, laus.

3.*Caro*,i.homo , q.d.omne hominum genus.

4.*Verba*,i.facta.*Nos*,i.vires noſtras,vel,q.d.contra nos.

5.*Elegiſti*,& aſſumpſiſti, Hier. elegeris & ſuſceperis.

Templum , ſcil. cæleſte;vel, anima iuſti, vel Eccleſia.

6. *In æquitate*,i.iuſtitiæ rectitudine.

Mari,i.inſulis,ſc.habitantium. *Longè*,q.d.à terra remotis.

7.*Præparans*,i.ſtabiliens.

9.*Terminos*,i.fines,ſc.terræ. *Signis*,ſc.cæleſtibus, vel miraculis.

Exitus , pro , per exitus,q. d.ortu ſolis mane,& lonæ noctu homines lætificas:vel exitos matutini vocat orientem;exitum autem veſperæ, ſeu noctis, occidentem , q. d. orientales , & occidentales. omnes enim homines ad ſalutem per Chriſtum vocari.

10.*Inebriaſti*,Hier.irrigaſti.

Multiplicaſti locupletare , i. multipliciter locupletaſti,Hier vbertate ditaſti.

Flumen Dei, ſc.nubes. *Paraſti*, ſc.ſic.*Illorum*,ſc. hominum.

Eius, ſc.terræ,q. d.per pluuiam paratur terra ad ferendos fructus.

11.*Riuos*,Hier.ſulcos.*Inebria*,i.irriga. *Genimina*, Hieron.fruges.

Stillicidiis,i.plouia. *Eius*, i.in eam,ſc.terram cadentibus.*Germinans*,ſc.terra,vel,pro germen.

12. *Corona*,i.circulo,vel,fructibus,qoibus velut coronatur, ſeu ornatur annus. *Benignitatis tuæ*, id eſt quem tua bonitate fertilem facis. *Tui* , id eſt, terræ tuæ.

13. *Specioſa* , Hierno. paſcua. *Exultatione*,i.læto gramine.

14. *Induti ſunt*, Hieroo.veſtiuntor. *Ouium*, pro. ouibus.Hier.agnis,q.d.moltos edent fœtus.

Clamabunt,Chald.iubilabunt, ſcil. homioes ob prouentus.

LXV. *De Dei operibus.*

1. *REſurrectionis*,i.de reſurrectinne.

Deo,i.in hoontem Dei,Chald.coram Domino.

Terra,Chal.habitatotes terræ.

2. *Date gloriam laudi eius*, i.glorificate eum laudando.

3. *Terribilis*,i.ſtopenda.*In multitudine*, i.ob magoitudinem. *Mentientur tibi* , i. ſe tibi ficto animo ſubiicient.

5. *Terribilia*, i. admirabilis, genitiuus eſt Græc. tamen eſt nominatiuus addito quam,ſcil. ὡς φοβερός.

6.*Mare*,ſc.rubrum.*Flumine*,i.Iordane.

Pertranſibunt,Chal.tranſieruot filij Iſrael.*Lætabimur*,pro,lætati ſumus.*Ipſo*,ſc.Deo.

7.*Qui exaſperant*,ſc.Deum,Hier.increduli,Chal. rebelles.

Exaltentur,i.ſuperbiant,Chald. exaltabuntur,q. d.deprimentur.

8.*Auditam*,Chald.audiri.

9.*Ad vitam*,pro,io vita. *Dedit in commotionem*, i.permiſit labi.

11.*Laqueum*,i.anguſtias,ſeu,captiuitatem.

12.*Ignem & aquam*,i.varias tribulationes.

13.*In holocauſtis*,Chal.cum holocauſtis.

14.*Diſtinxerunt*,i.diſtinctè nuncuparunt, Hier. promiſerunt.*Et*,pro,& quæ.

15.*Medullata*,Chald.pinguia.*Arietum*,inngendum cum holocauſta.*Offeram*,Heb.faciam.

16.*Omnes*,iongeodum cum,venire.

17.*Exaltaui*,i.laudibus extuli,ſc.illum. *Sub*,pro, in. ſic, ſub lingua eius labor , & dolor, pro,io lingua : &, veoeoum aſpidum ſub labiis eorum , i.in labiis.

18.*Iniquitatem*,Chal.meodacium. *Si aſpexi*,q.d. ſi ad iniquitatem cor applicuiſſem , non me Deus exaudiſſet.

20.*Amouit*,i.repulit.

LXVI. *De gratia Dei per Chriſtum*

1. *CAntici*,i.in laudem Dei.

2.*Benedicat*,i.benefaciat.*Illuminet*,i.hilarem,& propitium oſtendat.

3.*Salutare*,i.ſalutem,Chal.redemptionem.

5.*Æquitate*,i.iuſtitia. *Dirigis*,ſc.ne errent.

7.*Fructum*,ſc.Chriſtum.

8. *Deus* , ter nominatur ob myſterium Trinitatis.

Fines , q. d. etiam qui extrema terræ incolunt.

LXVII. *De Chriſto & Eccleſia.*

2. *FAcie*,i.conſpectu.

3.*A facie*,præſentia.

4.*Epulentur*,Hier.lætentur.

5. *Iter facite*,i.parate viam, ſcil.ſublatis offendiculis.

Aſcendit,ſc.in cælum Chriſtus.

Super occaſum,i.poſt mortem. *Turbabuntur*,ſcil. hoſtes.

6.*Iudicis*,i.viodicis,Hier.defenſoris.*Loco ſancto*, ſc.cælo,vel,templo.

7. *Vnius moris*, i.vnaoimes,ſeu,coocordes. *Domo*,ſc. Eccleſia.

Exaſperant,ſc.Deum,Hier.incredoli Chal. pertinaces , q.d. etiam hos Chriſtus à peccatis educit, vel loquitur de liberatione ex Ægypto , *Qui habitant*,pro habitare videntur.

Sepulchris,q.d.mortuos in peccatis , vel qui ſeruitute Ægypriaca premebantur,

8. *In conſpectu populi*,i.ante populum , ſc. præcedebat àrca,& columna.

9. *Diſtillauerunt* , ſc. manna. *A facie*,i.ob præſentiam.

Sinai,i.qui apparuit in Sioai.

10.*Voluntariam*,i.ex liberalitate. Chal.viuificatioois.

Hæreditati tuæ.i. popolo tuo. *Et infirmata*, &c. q.d.& quando infirmatur , tu eam ſanas , Chald.& Eccleſiam laboraotem tu erexiſti.

11. *Animalia*, ſcil.pecora, q.d. grex tuus, id eſt, populus.

Ea,ſc.terra promiſſionis.

Paraſti,ſc.eam. *Dulcedine*,Hier.bonitate. *Pauperi*,ſc.alioqui populo tuo.

12. *Verbum*,i.efficacem ſetmonem.

Euangelizantibus,ſc. Euangelij prædicatotibus. *Virtute*,ſc.faciendi miracula. Aug.

13. *Virtutum*,i.exercituum, ſc.eſt iſte de quo loquot.

Dilecti, dilecti, i.dilectiſſimi, ſc.filij ſui,vel populi.

Species,&c.q.d.ſpecioſæ Eccleſiæ dabit diuidere ſpolia,ſc.vt ſit parta victoria.

14. *Dormiatis*, i.quieſcatis, ſeu quiete agatis.

Cleros,i.ſortes,ſc.cæleſtem & terrenam.

Penae.i.eriris vt pennæ.

Deargentata.ſc.diuinis eloquiis.

Et poſteriora,procuius poſteriora. *Auri*,i.ſapientiæ,Aug.

15. *Diſcernit*,i.diſtribuit. *Reges*,i.qui regant.

Eam,ſc.Eccleſiam. *Niue*,&c.q d.albi fient,vt ſolet mons Selmon niue albete.

16. *Mons Dei*,ſc.Sion,vel,Eccleſia. *Coagulatus*, q.d. abundans butyro & caſeo,ſcil.Dei donis ſpiritualibus.

17. *Suſpicamini*, ſc.eſſe ptæter huoc alios. *In finem*,Hier.ſemper Chal.in perpetuum.

18. *Currus Dei*,&c.q.d mundus, cuius velut totæ cæli.multa rerum varietate eſt ornatus.

Millibus,ſc.rerum,vel Angelorum. *Lætantium*,ſc. Angelorum.

In eis,ſc.eorum opera vtitur. *In Sinai*, in ſancto, q.d.vt olim in Sinai monte ſancto.

19. *Cepiſti captiuitatem*,i.hoſtes captinaſti, Hier. & Chal.captiuam duxiſti capituitatem. *Accepiſti*, i.acquiſiſti, Chald.dediſti. *Etenim*,pro,etiam. *Non credentes*, &c. q d. etiam eos in grariam recepiſti, qui antea non credebant. *Inhabitare*, ſcil.faciens cum eis,q. d. ita vt habitet cum hominibus a ſe in gratiam receptis Dominus Deus.

20. *Die quotidie*,Hiet.per ſingulos dies.

Salutarium noſtrorum, Hieron.ſalutis noſtræ,ſc. auctor.

21. *Saluos faciendi*,i.qui ſaluat quos vult, Hier. ſalutis.

Exitus mortis,quaſi dicat,ipſe quos vult à morte eripit.

22. *Verticem capilli*,Chald.euellet capillos. *Perambulantium*,i.perdurantium.

23. *Ex Baſan conuertam*, i. expellam, ſcilicet, hoſtes.

In profundum, q d.ſubmergam, vt olim in mari rubro.

24. *Vt intingatur*,i.ita vt poſſit intingi. *Sanguine*,ſc.hoſtium.

Ex inimicis ab ipſo,pro,ex ipſo inimicorum ſanguine,lambere poſſit.

25. *Ingreſſus*,Hier.itinera,ſc. cum duceres populum per deſertum, *in Sancto*,i. ſanctuario,ſc.ibi colebatur.

26. *Præuenerunt*,Hiet.præceſſerunt,ſc. poſt tranſitum maris cantores. *In medio*,iunge cum,pſallentibus.

Tympaniſtriarum, i. tympana pulſantium. vide Exod.15.

27. *De fontibus*, i. ô poſteri, qui ex Iacob velut fonte profluiſtis.

28. *Beniamin*,ſc.Tribus,

Adoleſcentulus, ſc.minimus erat fratrum,Hiet. paruus,ſc.parua erat tribus.

Mentis exceſſu,i.ſtupore,ſc.ob victorias.

Nephtalim, Not. quidam, Apoſtolos fuiſſe fere ex his Tribubus.

29. *Manda*,&c.q.d.vtere fortitudine tua.

30. *A templo*,pro,in templo.

31. *Feras arundinis*,i.haſtis armatos; vel, ſimiles feris in arundineto latentibus. *Congregatio*,pro,qui ſunt velut congregatio. *In vaccis*, pro, inter,vaccas.

Populorum,iunge cum,congregatio. *Excludant*, ſcilicet,vita,vel,hereditate. *Argento*,i.velut argentum.

32. *Legati*,ſc.ad Dei populum. *Præueniet*, id eſt, feſtinabit. *Manus*, ſc. extenſa ad fœdus, ſeu,orationem.

34. *Aſcendit*,q.d.ſedet. *Ad Orientem*, ſc.in monte Oliueti aſcendit, & ex Oriente apparet ſol Dei maieſtatem indicans,Hiet & Chald.a principio,ſc. ſedet Deus.

Voci,i.verbis. *Vocem*,i.vt ſit vox.

35. *Magnificentia eius*,ſc.apparet. *Nubibus*,Hier. & Chal.cælis.

36. *Sanctis ſuis*,Hiet.& Chald.ſanctuario ſuo.

LXVIII. *De Chriſti Paſsione.*

1. *COmmutabuntur*,ſc.Chriſti imitatione.

2. *Aquæ*,ſc.afflictionum. *Animam*,q.d.adeo premor,vt de vita periclitet.

3. *In limo*,Chal.tanquam in limo. *Profundi*,pro, profundo.

Non eſt ſubſtantia, i. conſiſtentia, Hieron.non poſſum conſiſtere, Chaldæus non eſt conſiſtendi locus.

Altitudinem maris, Hiet. profundum aquarum, ſc.tribulationum. *Tempeſtas*,ſc.malorum, Hieron. flumen.

4. *Laboraui*,Chald.laſſatus ſum. *Spero in Deum*, i.à Deo expecto auxilium.

5. *Super*,i.pluſquam. *Gratis*,i.ſine cauſa. *Confortati*,i.roborati.

6. *Inſipientiam*,&c.q.d.me non eſſe,vt illi putant ſtultum,aut peccatorem.

7. *In me*, i.propter me, ſcilicet, ſi me viderint à te deſeri.

Virtutum, Hieron.exercituum. *Confundantur*,i. erubeſcant.repetitio. *Super me*,i.propter me.

8. *Propter te*, ſc. quod tibi ſeruirem. *Confuſio*,i. pudor.

9. *Extraneus*,i.velut extraneus.

10. *Zelus*,&c.i.ſtudium cultus tui. *Comedit*, Chal. conſumpſit.

Ceciderunt,&c.q.d.me cruciarunt.

11. *Operui*,i.abſcondi,ſeu humiliaui. *Factum in opprobrium*,i.probro datum.

12. *Cilicium*,Hiet.& Chald.ſaccum. *Parabolam*, i.ſimilitudinem, ſc.de miſero loquentes, mihi eum comparabant.

13. *Porta*,ſc.vrbis,q.d.primores ciuitatis. *Pſallebant*,q.d.de me cantilenas componebant. *Vinum*, q.d.in tabernis ſedentes.

14. *Ad te*.ſc.dirigo. *Tempus beneplaciti*, ſc.veniet,quo me liberes. *In veritate*,ſc.qua opem promiſiſti.

Salutis,Chald.redemptionis.

15. *Luto*,ſc.malorum.

16. *Vrgeat*,i.claudat. *Puteus*,Chal.gehenna.

17. *Benigna*,i.ſuauis,vel copioſa.

18. *Auertas*,Hier.abſcondas,Chal.auferas.

Puero,i.ſeruo.

19. *Intende*,Hier.& Chal.accede. *Propter inimicos*,Chal.vt non ſe efferant inimici.

20. *Reuerentiam*,Hiet.verecundiam,Chal.ignominiam.

21. *Expectauit*, ſcil. adeo erant aſſiduæ calamitates.

Suſtinui,

Suſtinui,Hier.expectaui. *Contriſtaretur*, ſc.condoleos mihi.

23. *Fiat*,i. vertatur Auguſt. non eſt optantis,ſed prophetaotis.

Menſa,i.ſeriptura. *Retributionem*,ſc.eorum quæ merentur.

In ſcandalum,Hier.ad corruendum.

24. *Incurua*,q.d.fac deſtituantur viribus.

27. *Percuſſiſti*,i.afflixeras,Chal.vulneraſti.

28. *Appone iniquitatem*, i. punitionem,vel q.d. permitte eos cadere in peiora.

In iuſtitiam,q.d.ne iuſtifices, Chal.in Eccleſiam iuſtorum.

29. *Viuentium*,ſc.apud te, q.d.ne ſint de tuorum numero,vt ſtatim explicatur.

30. *Suſcepit*,Græc.& Hier.ſuſcipiat.

32. *Cornua producentem*,&c.q.d.tenerum.

35. *Cæli & terra*,Chal.Angeli cælorum,& habitatores terræ.

36. *Ædificabuntur*,pro,reædificabuntur.

Hæreditate acquirent,Hieron.& Chald. poſſidebunt.

LXIX. *Oratio in tribulatione.*

1. IN *rememorationem*,Hieronymus,ad recordandum.

2. *Intende*,i.attende.

3. *Reuereantur*,Hier.erubeſcant.

4. *Mihi*,i.de me,Chald.contra me. *Euge,euge*, Hier.vah,vah,Heb.heah,beah.

5. *In te*,i.de te,ſeu, propter te. *Semper*,iungendum cum, qui diligunt. Dicere debeot ſemper tales, laudetur Dominus, ſeu, vt vulgo ſolet, Deo gratias.

Salutare,Chal.redemptionem.

LXX. *Oratio in perſecutione.*

1. NOn *confundar*,i. ne me permittas confundi. *In æternum*,i.vnquam.

2. *In tua iuſtitia*, i.per tuam iuſtitiam:iuſti enim eſt ignoſcere. Fortè iuſtitiam vocat miſericordiam, vt interdum ſolet.

5. *Patientia*,Hier.expectatio,Chald.ſpes. *Iuuentute*,Hier.adoleſcentia,Chal.pueritia.

6. *In te confirmatus*,Hier.à te ſuſtentatus. *Ex vtero*,i.à conceptione mea. *Cantatio*, Hier. laus,q.d.te aſſidue laudo.

7. *Prodigium*, Hier.portentum, q.d.quem multi auerſarentur.

8. *Tota*,i.omni.

10. *Dixerunt mihi*, Chald. dixerunt contra me malum.

Cuſtodiebant,Hier.& Chald.obſeruabant, i.inſidiantes. *In vnum*,Hier.pariter.

13. *Confuſione*,Hier.opprobrio.

15. *Litteraturam*, q.d.etſi illiteratus,Chald.numerum ſc.beneficiorum Dei.

16. *Potentiam*, ſc.cognoſcendam, ſeu contemplandam,ſeu,prædicandam, Hier. fortitudine,q.d. nitar in omnibus Dei virtute.

Iuſtitiæ,i.perfectionis,vel,miſericordiæ, vtrumque enim ſolet ſignificare.

17. *Vſquenunc*,ſcil.docuiſti. *Pronunciabo*, id eſt, prædicabo.

18. *Et vſque*,pro,etiam vſque, ſc.pronunciabo; vel,ne derelinquas.

Senium,i.vltimam ætatem, Aug. *Donec annunciem*,i.adeo vt poſſim annunciare.

Brachium, id eſt, potentiam, vt ſtatim explicatur.

19. *Vſque in altiſſima*,i.excelſiſſimam, ſeu maximam Chal.vſque ad cælos.

20. *Oſtendiſti*, i.experiri feciſti. *Conuerſus*,pro, iterum.

Abyſſus terræ, i. ſepulcro, vel inferno,vel,calamitatum profunditate.

Iterum, Hebræus conuerſus, pro, iterum, ſeu, rurſum.

21. *Magnificentiam*,i. magnificam erga me liberalitatem.

Conuerſus,i.iterum.

22. *Nam*,Chald.ſed. *Vaſis Pſalmi*, Chald.inſtrumentis muſicis.

Veritatem,i.fidem in promiſſis,ſc.celebrabo.

24. *Tota*,i.omni. *Meditabitur*,i.loquetur,Chald. annunciabit. *Confuſi, & reueriti*, i.pudore & verecundia affecti.

LXXI. *De Chriſti Regno.*

1. IN *Salomonem*, ſc. Chriſti figuram, Chald.per manum Salomonis dictus. *Iudicium tuum*,i.rectè iudicandi rationem. *Regi*, ſcilicet, Salomoni, ſeu Chriſto.

Et iuſtitiam,&c.repetitio. *Regis*, Chald. Dauid Regis.

2. *Iudicare*, i.ad iudicandum. *Pauperes*,id eſt,afflictos.

3. *Suſcipiant*,ſc. à te vel à Rege de quo ſupra.

Montes,i.primores,ſeu præfecti. *Populi*,i.ad populi regimen,& vtilitatem. *Et colles*,&c.iunge ſic montes,& colles;pacem,& iuſtitiam.

4. *Saluos faciet*,i.liberabit.

5. *Permanebit*,ſc.in Regno. *Cum ſole*,Hier.quamdiu erit,ſol,ſc.perpetuo. *Ante*,i.coram, ſc.quamdiu erit luna.Hier.vltra.

6. *Deſcendet*, ſcilicet,in terram, vel in vterum Mariæ.

Sicut pluuia, &c. q.d.quiete,vel ſine corruptione,vel,cum copia bonorum.

7. *Orietur*,Hieron.germinabit, Chald.multiplicabitur.

Iuſtitia,Hier.& Chald.iuſtus.

Auferatur,Hier.non ſit,q.d.ſemper. *Luna*,i.mortalitas.Aug.

8. *A mari vſque ad mare*,Chald.ab extremo maris Mediterranei vſque ad extremum maris Oceani. Aug.toto orbe:totus enim Oceano cingitur. *Flumine*,Græc.fluminibus,Chal.Euphrate.

9. *Lingent*, i.oſculabuntur; ſcil.in ſignum reuerentiæ.

10. *Tharſis*,i.maris. *Inſulæ*,i.Inſulani. *Saba*,Regio eſt Æthiopiæ,& per s ſcribitur. Vide 3.Reg.10.

Dona,Hier.tributum.

13. *Parcet*,Chal.miſerebitur. *Saluas faciet*,Chal. redimet.

14. *Vſuris*,Chal.oppreſſione. *Honorabile nomen*, Hier.& Chal.pretioſus ſanguis.

15. *Viuet*,ſcilicet,diu in Regno. *Dabitur*, i.offeretur.

De ipſo,pro,ipſum, ſc. Chriſtum, Hier. orabunt de eo i.pro eo, ſc. Rege Salomone, ſeu potius pro Chriſti aduentu,ſeu Regno. *Tota*,Chal.omni.

16. *Firmamentum*, ſc.tritici.ſic Pſal.104.Firmamentum panis contriuit, Hiero. memorabile triticum;Chal.ſubſtantificus panis. *In ſummis montium*, Hier.& Chald.in capite montium. *Superextolletur*; &c.q.d.erit altiſſimus.

Super Libanum,i.Libani arbores.

Eius, ſcil. Chriſti. *Florebunt*, Chald. germinabunt.

De ciuitate,i.ciues,vel,pro,in ciuitate.

Sicut

Sicut fœnum,i.herba,q.d.in magna copia.

17.*Sit*,Hier.& Chal.& Græc.erit. *Ante*,i.coram, q.d.quamdiu ſol erit,Hier.vltra.

Permanet , Hier. perſeuerabit, Chald.antequam creatus eſſet ſol,præparatum erat nomen eius.

In ipſo,Chal.in merito eius.

Magnificabunt , Græc.& Hieron. beatificabunt, Chal.benedicent.

18.*Solus*,ſc.propria virtute.

19.*Maieſtatis*,Hier.& Chal.gloriæ.

Maieſtate, Hieronym.gloria , Chald.ſplendore gloriæ.

Fiat ,fiat,Hier.& Chal.Amen & Amen. Defecerunt, &c.apparet hunc fuiſſe vltimum Dauid Pſalmum, etſi hoc loco poſitus ſit.

Laudes,Hier.& Chal. orationes.

LXXII. *De piis & impiis.*

1. ASaph, ſc. traditus decantandus. *Iſrael* , Datiuus eſt.

2.*Effuſi ſunt* ,Chald.vacillauerunt,q.d.pene à via declinaui, ſeu,lapſus ſum.

3.*Zelaui*,i indignatus ſum,vel, inuidi illis proſperitatem.

Super , Hieron. contra, *Pacem* , id eſt,proſperitatem.

4.*Non eſt reſpectus*,&c.q.d. habent mortem non reſpuendam,ſc.facilem,Græc. ἀνάνευσις , q.d.deſpectus,ſiue renuitio.ita reſpectus à reſpuendo , Hier. non cogitauerunt de morte ſua, Chald.non terrentur,nec conturbantur ob diem mortis ſuæ.

Firmamentum,ſc.eſt,q.d.cito ſanantur, & conualeſcunt,vel , ſc. non eſt,q.d. non diu durat morbus, ſeu,tribulatio illorum.

5.*Labore*,i.moleſtiis,ſeu ærumnis.

Hominum,id eſt,qui ſolet hominibus accidere.

Flagellabuntur, pro,flagellantur, q.d.proſpere eis ſuccedunt omnia.

6.*Tenuit*, i.poſſedit.

7.*Quaſi ex adipe*,i.abundanter.

Tranſierunt , &c.q.d. ſe totos tradunt affectibus animi;vel conſecuti ſunt quod optabant,in hac vita, ſc.explentes ſua deſideria.

8. *In excelſo*,i.edito loco,q.d.apertè, Hier.de excelſo.

9. *In cælum* , i.contra cælum,ſeu,Deum, Chald. in ſanctos cælorum.

Os,ſc. blaſphemando. *In terra* , Chald.in iuſtos terræ , q.d.& contra Deum & contra homines loquuntur.

10.*Hic*,i.hoc loco,Hier.huc,q.d.aſpiciet horum proſperitatem.

Et dies , pro , & videbit , quod dies.

Pleni,q.d.quod viuant diutiſſimè.

11. *Dixerunt*,ſcilicet,iuſti apud ſe,velut dubitantes.

Quomodo ſcit,q.d.quomodo iſtos fert ?

Scientia,i.prouidentia.

Excelſo,Chal.altiſſimo,ſc.Deo.

13.*Ergo*,Hier.ergone.*Sine cauſa*,Hieron.fruſtra.

Iuſtificaui,Hier.& Chald.mundaui. *Inter innocentes*,i.cum innocentibus , Hieron.in innocentia, Chal.in munditia.

14.*Flagellatus*,i.afflictus *Tota*,i.omni.

In matutinis, quaſi dicat, ſtatim vt ſurgo, incipit afflictio.

15.*Si dicebam*,&c.Hier.dixi,ſi narrauero ſic,q.d. dixi apud me , ſi ita ſtatuo , & de tota hac re decerno.

Ecce nationem,&c.q.d,certè id erit reprobare iuſtorum vitam.

16.*Exiſtimabam*,Hiero. & Chald. cogitaui,q.d. volui huius rei cauſam plane intelligere. *Labor eſt*,&c.q.d.eſt mihi difficillimum.

17. *Intrem* , &c. q d. donec admittar ad ſecreta Dei conſilia.

In nouiſſimis, Chald.finem,q.d.quem tandem finem habeant,& impij,& pij.

18.*Propter dolos*,i.vt decipiantur,& errent,Hier. in lubrico,Chal.in tenebris.

Poſuiſti eis , i. dediſti proſperitatem, Hieron.& Chal.poſuiſti eos,ſc.tali ſtatu.

Deiecisti , &c. pro deiiciendos à te , vbi fuerint exaltati.

20.*Somnium*,ſc.poſt quod nihil eſt.

Surgentium,Hier.euigilantis. *Ciuitate*,i.mundo, Chal in die iudicij magni,cum reſurrexerint.*Imaginem*,i.apparentiam illam & ſplendorem.

21.*Renes mei*,&c.i.interiora mea turbata, ſc.præ indignatione , ſeu afflictionibus , quibus me crucias.

22. *Ad nihilum* , q. d. non aduerti , quam nihil eſſem, quamque ſtultus apud te : vel, q.d.pene me tribulationes confecerunt.

23.*Semper tecum*,q.d.cum me tamen ſemper adiuuares,vel, cum more iumenti oneratus eſſem laboribus,nunquam tamen à te defeci.

24.*Voluntate*,i.beneplacito,ſeu gratia.*Suſcepiſti*, Hier ſuſcipies.

25. *Eſt* , ſcil. quod velim præter te. *A te*, id eſt, præ te.

26.*Defecit*,ſc.præ tui deſiderio.

Pars.i.portio,ſeu hæreditas.

27.*Fornicantur*,ſc.adhærendo.

Abs te,ſc.recedendo.

27. *Prædicationes* , i. opera digna prædicatione, Chald.præcepta apoſtolatus tui.

Filia Sion,i.Ieruſalem,ſc.Eccleſiæ.

LXXIII. *De Ieruſalem in figura Eccleſia.*

1. INtellectus,Hier.eruditio.

Vt quid,i.quare.*In finem*,Chal. in æternum.

Paſcua tua,i.quas paſcis.

2.*Poſſediſti*,Chal.acquiſiuiſti.

Ab initio,i.iam pridem , ſeu,olim, vel,à multis ſæculis.

Redemiſti,Chal.redemiſti ex Ægypto. *Virgam*, i.ſceptrum,Chal.tribus.

Hæreditatis tuæ,i.populi,quem velut hæreditatem poſſides.

Mons,ſc.vaſtatus eſt, Hiero.montem,ſc.redemiſti,ſeu,poſſediſti.

3. *In finem* , i. penitus , ſc.perdendo eos,vel,q.d. ſemper durantes,Chal.in perpetuum.

Malignatus eſt,Hier.mala egit.*Sancto*,Hieron.& Chal. ſanctuario.

4.*Gloriati ſunt*,ſc.contra te Hieronym. fremuerunt.

Solemnitatis , pro , loci ſolemnitatum , ſcilicet, templi.

Signa ſua , l. vexilla , *Signa*, pro, ſigna inquam ſua;vel pro,in ſigna , ſcil.victoriæ , Hieron.in trophæum.

5. *Non cognouerunt*, ſcil. quantum deferendum eſſet templo.

Sicut,in exitu,&c.q.d.vt in portis ciuitatum fieri ſolet ſuper excelſa loca. eſt autem coniungendum cum , poſuerunt , &c. poteſt & ſummum de templo intelligi.

6.*Eius*,ſc.domus tuæ. *In idipſum*,i.ſimul,q.d.pariter omnes.

7.*Sanctuarium*,

7.Sanctuarium,i. templum. *In terra*, poreſt coniungi cum præcedentibus,q.d. vhi in rerra coleris, Chald. cum ſequentibus iungit ſic, ad terram proſtrauerunt.

Nominis tui,Chal.in quo inuocatum eſt nomeo tuum.

8.*Cognatio*,Hier.poſteri,Chald.filij.

A terra,i.ne celebretur in terra.Hier. & Chald. io terra.

9.*Signa*,ſc.liberationis noſtræ, vel , ſolita miracula , Chaldæus ſigna quæ dederunr nobis Prophetæ.

Non cognoſcet,q d.videtur Deus nos non cognoſcere,Hier.& Chald.non eſt apud nos qui ſeiar vſquequo,ſc.hæc mala duratura ſint.

10.*Irritat*,Hieroo.blaſphemâhir,Chald.ahominabitur.

In finem,Chald.perpetuo.

11.*Auertis*,ſc.ab ope ferenda.

Et dexteram,explieatio eſt,ſeu repetitio.

De medio ſinu,ſeilicer,ceſſans proferte , vt adiuues,Chald.de medio ſinus tui educ eam. *In finem*, i.perpetuo.

12. *Ante ſæcula*,Hier.ab initio,Chald.cuius Maieſtas eſt ſancta ab æteroo.

Operatus eſt ſalutem,quaſi dicat, ſolebat nos adiuuare.

In medio terræ, i. palam, vel,io Iudæa,quæ medium tenet loeum terræ habitabilis,& operatus eſt, pro,operabitur.

13. *Confirmaſti*,i.ſolidaſti,Hier.diſſipaſti, Chal. diuiſiſti.Mare,ſc.rubrum.

Contribulaſti, Hier.& Chald.contriuiſti.*Draconum*,i.Ægyptiorum.

14.*Draconis*,i.Pharaonis.

Eſcam, ſc.eiecta in litrus cadauera fiunt eſea ferarum.

Populis,Chald.ſimiis, q.d.ſeris. Dieitur populus in ſcriprura aliquando etiam de belluis vt Prou. 30. Ioel. 1. *Æthiopum*, Æthiopes vocaorur incolæ littorum maris Rubri.

15. *Dirupiſti*,i.aperuiſti, Chald. erumpere feciſti è rupe.

Ethan,Hiet.& Chald.fortes,i. magnos,ſc. Iordanem.

16.*Tuus*,i.à te,auctore.

Fabricatus es , Hieronym. ordinaſti , Chaldæus præparaſti.

Auroram , Chald. lunam, Hieronym.lominare, ſc.minus.

17.*Feciſti*,Hier.& Chald.ſtatuiſti,ver.Hieron.& Chald.hyemem.

18.*Huius*,ſc.quod ſequitur.

Incitauit, Hieron. blaſphemault,Chald.execratus eſt.

18.*Beſtiis*,i.feris hominibus.

Pauperum,i.afflictorum.*In finem*,Hier. & Chal. in perpetuum.

20. *Teſtamentum*,Hieron.& Chald.pactum.*Qui obſcurati ſunt terræ*,pro,tenebroſi , ſeu,obſcuri terræ,ſc.peccatores vel ignobiles.

Iniquitatum , id eſt, inique partis, aut ioiquitatum pleois.

21. *Auertatur*,i.repellatur,ſc.à te. *Humilis factus*,Chald.miſer.*Confuſus*,ſc.ob repulſam. *Nomen tuum*,Chald.te.

22. *Iudica*,Chald.age,quaſi dicat,tracta, ſeu defende.

Sunt,ſc.prolata.

23.*Superbia*,Hier.ſooitus,Chal.fremitus.

Aſcendit,i.ereſcit.

LXXIV. *De Dei iuſto iudicio.*

1. NE *corrumpas*,Chal.quando Dauid dixit.Ne deſtruas populum tuum.

2. *Confitebimur tibi*,i.laudabimus te.

3. *Cum accepero*, ſc.ait Deus. *Tempus*, q.d.cum erit tempus iudieandi. *Iuſtitias*, Hier.& Chald.recta,q.d.quod rectum eſt.

4. *Liquefacta*,Hier.diſſoloetur.*Terra*,Chald.terræ incolæ, q.d.etſi homioes deficiant , tamen terra firma manebit ſemper.

Et omnes,pro,i.omnes.

Confirmaui columnas, q d.ego eam velut columnis ſtabiliui.

5.*Cornu*,q.d criſtas.

6. *Cornu veſtrum*,Chal gloriam veſtram.

7.*Ab Oriente*,ſe eſt,qui poſſit à Dei ira eripere.

9. *Calix* , ſc. diuinæ punitionis. *Vini meri*, i.potentis iræ.*Miſto*,ſc.non aqua vt ſolet, ſed altero vino(ideo enim dixit meri)ſeu,miſto acerhitare ſupplicij, Chald. miſtione amaritudinis. *Inclinauit* , i. effudit.*Ex hoc in illud*,i.in diuerſas partes.

10.*Annunciabo*,ſc.Dei opera,ſeu,iuſtitiam.*Deo*, i.in Dei honorem.

11. *Cornua*,id eſt,poteutiam. *Confringam*, ſc.ait Deus.

LXXV. *De protectione Dei.*

1. AD *Aſſyrios*,i.de victoria contra Aſſytios.

2.*Magnum*,ſc.eſſe agooſeitur,ſeu,magni fit.

3. *Pace*,Hieron.Salem,Chald.Ieruſalem. *Locus*, Hier.tabernaculum,Chal.domus ſanctuarij.

4. *Potentias*,i.vires,Chal.ſagittas. *Bellum*,i.bellica inſtrumenta,Chal acies helli.

5. *Illuminans*,i.adiuuans,ſeu fauens. *Montibus*, i.cælis. Naz.ab Aogelis. *Æternis*, i. nunquam interituris.

Inſipientes,ſc.hoſtes,Hier.ſupetbi.

Somnum,ſc.mortis.*Nihil*,ſe quo ſe defenderent.

Diuitiarum,i.diuites,ſeu potentes.

7.*Increpatione*,q.d.te ohiurgante,& puniente.

Dormitauerunt,i.mortui ſunr.

8. *Ex tunc ira tua*,i.ex quo tempore fueris iratus,vel,ex co tempore,quo cœperuot peccare,es illis iratus.

9. *Auditum feciſti*,i.pronuntiaſti. *Iudicium*,q.d. ſententiam contra boſtes.*Terra*,i.terreni.

Quieuit,ſc.à perſequendo iuſtos.

11. *Confitebitur* , ſc. ob ioſtam iniquorum punitionem.

Et reliquiæ cogitationis , q.d. & reliquæ cogitationes.

Agent,ſc.celebraodo tuam iuſtitiam.

12.*In circuitu eius*,i.cireum altare eius.

Aufertis,i.offerre ſoletis.

13.*Aufert ſpiritum*,i.vitam,ſeu animam, Chald. comprimit rumorem.

LXXVI. *De Dei ope in tribulatione.*

1. PRo *Idithun*,Hier.ſuper Idithun,q.d.datus Idithun ad cantandom.

2.*Intendit mihi*,Hier.exaudiuit me.

3.*Manibus*,ſc.extenſis.

Contra eum,i.coram eo.

Renuit, ſc. ob peccata mea. Hieronym.2.contra Pelag.

Conſolari,ſc.extra Deum.

4. *Delectatus ſum*, ſcil. cogitans Dei miſericordiam.

Exercitatus ſum, ſc. meditando. *Defecit*, ſc. præ mœrore, vel intentione meditationis fatigatus.

5. *Anticipauerunt*, i. anteuerterunt. *Vigilias*, i. vigiliarum cuſtodes, q.d. ante illos ſurgebam, ſeu vigilabam.

Et non ſum locutus, q. d. adeo vt loqui non poſſem aut non liberet.

6. *Dies*, ſc. quibus tuos eripere ſolebas. *Æternos*, q.d. æternam felicitatem, Hier. ſæculorum, i. ſuperiorum temporum.

7. *Scopebam*, i. velut fodiens ſcrutabar, vel verrebam. vt ſit, q. ſcopebam, vel ſcopabam.

8. *Nunquid*, ſub. dicebam apud me. *Complacitior*, i. placitior, ſeu, propitius quidam legunt, complacatior.

9. *In finem*, Chal. in æternum. *A generatione*, &c. i. perpetuo. repetitio.

10. *In ira*, i. præ ira.

11. *Cœpi*, ſc. intelligere quod ſequitur, nempe Deum vti viciſſitudine nunc affligendo, nunc liberando, vel cœpi aliter vitam inſtituere per Dei gratiam; vel, ſapere, vel, reſpirare, ſeu recreari.

12. *Quia memor ero*, q.d. libenter enim recordor. *Ab initio*. ſc. factorum.

13. *Adinuentionibus*, i. conſiliis.

10. *In ſancti*, i. ſanctitate. Chal. ſanctæ.

15. *Virtutem*, Hier. potentiam.

16. *Brachio*, i. potentia. *Et Ioſeph*, Chald. quos enutriuit Ioſeph, ſc. in fame.

17. *Timuerunt*, i. velut timentes, receſſerunt, ſc. in mari rubro.

18. *Sonitus aquarum*, i. pluuiæ, ſc. ſolet te præcipiente decidere, vel, olim decidit. *Vocem*, id eſt, tonitrua.

Etenim, pro, etiam *Sagittæ*, ſc. fulgura, vel grando, aut fulmina. *Tranſeunt*, i. tranſire ſolent Hieron. & Chald. diſcurrebant.

19. *Vox*, ſc. auditur. ſeu audita eſt. *In rota*, i mundo ſphærico, vel in currib. Pharaonis. *Coruſcationes*, Hier. fulgura. *Terra*, i. terræ habitatores.

20. *Mari*, ſcil. rubro, eum populum tuum præcederes.

Non cognoſcentur, Hier. & Chald. non ſunt agnita, ſc. reducta in locum ſuum aqua.

21. *In manu*, Chal. per manum, i. miniſterium.

LXXVII *De Dei operibus.*

2. INtellectus, Hier. eruditio, Chal. intellectus Spiritus ſancti. *Aſaph*, Chal per manum Aſaph.

Legem, i. inſtitutionem.

2. *Parabolis*, i. ſermonibus reconditis. *Propoſitiones*, Hier. & Chald. ænigmata, i. occulta quædam, ſeu vulgo ignota Ab initio, ſc. geſta, Hier. antiqua.

3. *Quanta*, ſub. loquar, Hier. & Chal. quæ.

4. *Altera*, Hier. ſequenti. *Narrantes*, ſc. Patres.

5. *Et ſuſcitauit*, &, abundat. *Suſcitauit*, i. de nouo dedit. ſuſcitare enim eſt de nouo facere. *Teſtimonium*, i. legem: vt ſtatim repetitione explicatur, Chald. teſtamentum. *Quanta*, Hieronym. & Chald. quæ.

6. *Altera*, Hier. ſubſequens.

7. *Exquirant*, Hier. & Chal. cuſtodiant.

8. *Praua*. Hier. declinans, Chal. rebellis. *Exaſperans*, ſc. Deum, Hier. & Chald. prouocans, ſc. Deum ad iram.

Direxit, Chald. direxit ad Dominum Hieron. præparauit.

Non eſt creditus cum Deo, Hieron. non credidit Deo, Chald. non fuit fidelis in Deum.

6. *Ephrem*, i. Ephraim, ſc. Iſraelitæ, pars pro toto.

Arcum, i. arcus ſagittas. *Conuerſi ſunt*, Hieron. & Chald. terga verterunt, ſc. facti hoſtibus inferiores ob peccata.

10. *Non cuſtodierunt*, Chald. eo quod non obſeruaſſent

Teſtamentum, Hier. & Chal. pactum.

12. *Campo*, Hieronym. regione. *Taneos*, ciuitas eſt Ægypti regia, Hebr. Tſoan hoc loco, at Ierem. 43. Hier. & Chald. Tach panches, 70. Taphnes, cum tamen hic 70. Taneos, Chal. Tanes.

13. *Quaſi in vtre*, i. in vnum locum coactus Hier. quaſi aceruum.

14. *Dies*, Hier. & Chald. per diem. *Ignis*, i. columnæ igneæ.

15. *Abyſſo*, i. copia aquarum.

17. *Excelſum*, ſc. Deum. *Inaquoſo*, Chald. deſerto arido, Hier. inuio.

18. *Tentauerunt*, ſc. velut periculum facientes, quantum poſſet.

20. *Panem*. i. cibum, carnes enim optabant.

21. *Diſtulit*, i. abiecit, ſc. illos, vel ſignificatur dilatio ingreſſus in terrã promiſſam, Chald. iratus eſt.

Ignis, vide Num. 11. *In*, i. contra.

22. *In Deo*, Chald. Deo. *In ſalutari eius*, q.d. ſalutem ab ipſo.

23. *Ianuas*, i. velut ianuas. *Cœli*, i. aëris, ſeu, nubium.

24. *Cœli*, i. ex aëre decidentem.

25. *Angelorum*, i. Angelorum opera factum, vel q.d. cæleſtem, ſeu dignum Angelis, Hier. fortium, ſc. Angelorum.

26. *Tranſtulit*, Græc. & Hier. abſtulit, q.d. fecit ne flaret ille ventus. ſed qui ſequitur. Quidam tamen pro incitauit, ſeu, impulit, accipiunt. Quod ſi is eſt ſenſus, pro eodem Auſter & Africus accipiendus, vt ſit repetitio, Chal. intulit.

Auſtrum, Hier. Eurum, ſc. Eurus erat reſpectu deſerti, at reſpectu Iudææ, Auſter.

Aphricum, ſc. ab Occidente, reſpectu deſerti.

27. *Carnes*. ſc. coturnices.

29 *Deſiderium*, i. quod optabant.

31. *Pingues*, i. primarios, Chald. robuſtos. *Electos*, i. præcipuos, Chald. iuuenes. *Impediuit*, Chald. proſtrauit.

32. *In omnibus his*, i. poſt hæc omnia. *In mirabilibus*, Chal. miraculis.

33. *In vanitate*, i. euaneſcentes. *Cum feſtinatione*, i. cito.

34. *Eos*, i. aliquos eorum. *Quærebant*, ſc. alij.

Diluculo, i. cito.

35. *Rememorati*, i. recordati.

36. *Dilexerunt*, i. diligere finxerunt. *Mentiti ſunt*, i. amorem ſimularunt.

37. *Cum eo*, i. erga eum. *Teſtamentum*, Hieron. & Chald. pacto.

38. *Fiet*, fut. pro præteritis. *Abundauit*, vt auerteret, Hieron. multumque auertit. *Omnem*, ſc. quam illi merebantur, vel q.d nullam: vt ſit Heb.

39. *Caro*, q d. fragiles. *Vadens*, ſc. ſponte ſua, & facile in malum, vel in mortem. *Rediens*, ſc. in bonum, vel in vitam.

40. *Exacerbauerunt*, i. irritauerunt. *Inaquoſo*, Hier. ſolitudine.

41. *Conuerſi ſunt*, i. ad ingenium redierunt, vel q.d. iterum.

42. *Manus*, i. operum.

43. *Sicut poſuit*, pro, vt poſuiſſet.

44. *Imbres*, Hier. riuos.

45. *Cœnomyiam*, Hieron. omne genus muſcarum

Not. quod Hieron. *κονίμυιαν*, legeadum ait, non *κυνόμυιαν*, Chal.miſtionem ferarum.

46.*Æruginı*,Hier.& Chal.brucho.

48. *Poſſeſſiones*,Hieron.iumenta , Chaldæus armenta.

Igni,ſc.miſto cum grandine. *Malos*,i.malum inferentes ſeu nocentes.

50. *Vtam fecit*,&c.quaſi d.progreſſuſqoe in ira ſua.

A morte,i.quin occideret.

51. *Omnis laboris* , Hier.partos, ſc.maximus in partu labor. Quidam,roboris, vertunt;vt Gen.49. ſc.primogeniti ſunt primitię roboris patrum.*Cham*, i.Ægyptiorum,qui ex Cham.

52. *Perduxit*,i.deduxit.

53.*In ſpe*,Hier.cum fiducia,Chal.ſecure.

54. *Sanctificationis*,i.ſanctuarij.

Acquiſiuit,ſc.eiectis Chananæis. Hier.poſſidet.

Diſtributionis,i.quo diuiſa eſt illis terra.

55. *Eorum*,i.gentium expulſarum.

56.*Teſtimonia*,i.præcepta.

57. *Et patres*, ſc. non ſeruauerunt. *prauum*, ſc. aliter facientem ſagittam,quam velles.

58. *Sculptilibus* , i.idolis. *Æmulationem*, i.indignationem.

59. *Spreuit* , ſupra eandem vocem Hebraicam verterunt,diſtulit.Hieron.autem vtrobique vertit, non diſtulit,Chal.iratus eſt.

Ad nihilum redegit, Hier.proiecit, Chal.abominatus eſt.

60. *Repulit*,Hier.& Chal.reliquit. *In hominibus*, i.inter homines.

61. *Virtutem* , i.arcam,vnde ſibi videbantur inuicti.Aug.Chal.legem.

Pulchritudinem,Hieron.decorem ,ſc.arcam. reperitio.

62.*Concluſit*,in gladio,i.tradidit hoſtibus.

63. *Ignis*,ſc.belli vis, vel vrbis incendium, vel Dei ira.

Non ſunt lamentata,Hieron.nemo luxit,ſcilicet, occiſas.

64. *Vidua*,ſc occiſæ. *Non plorabantur*,q.d.nemo erat,qui fleret mortuos.

65. *Excitatus*,ſc.contra hoſtes.*Crapulatus à vino*,i.plenus vino Hier.poſt crapulam vini.

66. *In poſteriora*,q.d.terga vertentes, Chald.hæmorrhoidibus,ſc.ea plaga affecti Philiſthæi.*Sempiternum*,q.d.quod nunquam eluere poterunt.

67. *Ioſeph* , Chald. quod tetenderat in termino.

Ioſeph,ſc.in Silo vrbe Ephraim.

Ephraim,i.reliquas tribus. *Elegit*, ſc.ad regnum.

68.*Vnicornium*,q.d alto & forti loco.

Sanctificium, Hier.& Chald.ſanctuarium.*Terra*, ſc.Iuda.

71.*Seruum*,Hier.& Chal.populum.

72. *Pauit eos*,Chal.regnauit ſuper eos.

Innocentia,Hieronym.ſimplicitate,Chald. integritate.

Intellectibus,Hier.& Chal.prudentia.

Manuum,i.qua vſus eſt in operibus.

LXXVIII. *De fidelium hoſtibus.*

1. P*Omorum cuſtodiam*,i.deſertam , vt ſolent deſeri pomorum cuſtodiæ pomis collectis,Chal. in deſolationem.

2. *Morticinia*,i.cadauera ſeruorum tuorum, i.te colentium.

Sanctorum,i.tibi dedicatorum , ſc. fidelium, qui profeſſione ſancti.

3.*Tanquam aquam*,i.abundanter,Aug.

5.*In finem*,Chal.in perpetuum,q.d.ſempérne?

Zelus,i.indignatio.

6 *Effunde*,prophetat,non optat Aug.

7.*Comederunt*,Chal.diſſipauerunt.*Locum*, Chal. domum ſanctuarij.

Deſolauerunt, i. vaſtauerunt, ſeu in ſolitudinem redegerunt.

8.*Antiquarum*,Hieronym. veterum , Chaldæus priorum.

Pauperes,Hier.attenuati,Chald.miſerabiles.

9. *Salutaris*,i.ſaluator, vel ſalus, eodem ſenſu.

Nomen tuum , i. te, vel,gloriam nominis tui;vt ſit repetitio.

10.*Innoteſcat*,i.appareat,ſc.vlt:o,&c.

11.*Compeditorum*, Hieronym.& Chald.vinctorum.

Poſſide,i.ſerua,Chal ſolue.

Mortificatorum,Hier.interitus, Chald. traditos Internecioni,q.d.morti deſtinatos.

12.*Septuplum*,i.perfectam vltionem. Aug.

Improperium , Chaldæus pro punitione improperij.

13.*Paſcuætuæ*,i.quas paſcis.

Annunciabimus,ſc.in hoc ſæculo, nam in futuro non erit cui annuncietur.Aug.

LXXIX. *De eodem.*

1. C*Ommutabuntur*,ſc.à calamitate liberati, vel peccato.

Teſtimonium,i.aſſertio.

2. *Qui Regis*,Hier.& Chald.paſtor.*Intende*,Hier. auſculta.

Ouem,pro,oues. *Ioſeph*, i.populum Iſrael repetitio vocatur autem Ioſeph , quod ex eo duæ tribus ortæ, habituſque tanquam primogenitus. Vide 1. Paral.5.

3.*Coram Ephraim*,&c. Has tres tribus præcedebat Arca in deſerto,vide Num. 2. *Excita*,i.fac appareat.

4. *Conuerte* , Chald. reduc à captiuitate. *Oſtende faciem*,i.placido vultu aſpice.

5.*Virtutum*,Hier.& Chald.exercituum. *Iraſceris*,Chal.non recipies *Serui*,Hier.& Chald.populi, q.d.non exaudies orantem populum tuum.

6.*Cibabis*, Hier. cibaſti. *Lacrymarum*,Chald.intincto lacrymis.*Potum dabis*,Hier.poteſtati.

Menſura,ſc.maxima,Hier.& Chald.tripliciter, i.abunde.

7.*Contradictionem* ,Hiet. contentionem,q.d.nobis contradicunt contendentes.

11.*Vmbra* , Chald.vmbra ſanctuarij.*Eius*,ſc.vineæ.

Arbuſta,Hiet.rami.*Cedros Dei*,i. altiſſimas,ſcil. æquabant.

12. *Extendit palmites* , Chaldæus miſiſti diſcipulos.

Mare,Chald.mare magnum. *Flumen*,Chald.flumen Euphratem.

13.*Vt quid*,i.quare. *Maceriam*, Chald.ſepem,ſc. protectionem.

14. *Exterminauit*, Hier.vaſtauit. *Aper*,pro.apri, ſc.hoſtes feri. *Singularis ferus* , i.porcus ſyluettris, vt eſt Græc.

16.*Perfice*,i.reſtitue integritati. *Super filium hominis*,Chal.propter Regem Chriſtum. *Confirmaſti*, i.roboraſti.*Tibi*,i.apud te,vel,tua virtute.

17. *Incenſa*,ſcil. eſt vinea *Suffoſſa*,Hier.dirupta, Chald exciſa. *Increpatione*, i.indignatione,vel ponitione.*Peribunt*,ſc.qui eam vaſtant.

18. *Fiat*, Chald.ſit. *Dextera tua*, i.quem dextera tua defendis.

Filium hominis,Chald.hominem.

19. *Diſcedimus*,Hier.& Chald.recedemus.
A te,Chald.à timore tui.
20. *Virtutum*,Hier.& Chal.exercituum.

LXXX. *De feſtis & cultu Dei.*

1. TOrcularibus,i.Eccleſiis ; vnde vinum exprimitur cæleſte.Chaldæus io cithara allata de Gath,ſc.cantandus.

2. *Exultate*,i.cum exultatione laudate.

3. *Date*,i.pulſate,ſeu,proferte.

Pſalterium,hic apparet Pſalterium eſſe muſicum inſtrumentum.

4. *Buccinate*,Hier.& Chald.clangite. *Neomenia*, i.nouilunio,Chald.in menſis Tiſri, ſc. Septembri; cuius prima die celebrabatur memoria Ægyptiacæ liberationis tuba cornea,itemque datæ Legis.

5. *Præceptum*,ſc.ita faciendi.Hier.legitimum.*Iudicium*,i mos,ſeu ritus,aut inſtitutum.

6. *Teſtimonium*,i.præceptum, vel q.d.ad teſtimonium,ſeu memoriam accepti beneficij.

Ioſeph,i.Ioſeph poſteris,q d.Iſraele.

Linguam , ſc.Ægyptiacam olim,vel,Dei in Sinai loquentis.

7. *Diuertit*,i.liberauit.

8. *In tribulatione*,ſc.Ægypti.

Tempeſtatis,ſc.excitatæ contra Ægyptios, vel q.d.in Sinai,cum tonitrua perſonarent , & fulgura,vt eſt Exod. 20. vel q. d. te veluti in tempeſtate abſcondi,ſeu protexi.

9. *Conteſtabor te*, i.teſtificabor tibi, ſc.quid à te velim.

11. *Dilata*,&c.q.d.pete ſanè largiter;dabo enim quod poſtulaueris.

12. *Intendit*,i.obtemperauit Hier.credidit,Chal. acquieuit.

13. *Dimiſi*,i.permiſi incedere. *Adinuentionibus*, Hier.& Chal.conſiliis.

15. *Pro nihilo*,i.nullo negotio Hieron. quaſi nihilum,Chald.breui.

Forſitan,pro,vtique , Græc. eſt particula potentialis ἄν.

Humiliaſſem,i.depreſſiſſem, ſeu perdidiſſem.

16. *Mentiti ſunt*,pro , mentiti eſſent,q d.ſe ſubieciſſent Deo,etſi ficto animo , ſc. timentes potentiam,vel,q d.Iſraelitæ.mali violauerunt fidem datam Deo,Hier.negabunt eum. *Tempus*,ſc.quo punientor:vel,q.d.fuiſſetque eorum, i. Iudæorum vita perpetuo tranquilla , ſeu proſpera , ſc. ſi me audiſſent,Chald.furor.

17. *Et cibauit*,quaſi dicat , cum tamen cibauerit olim.

Adipe,i.medulla.

Petra. ſc. educentes aquas miraculo. *Melle*,i. dulci aqua.

LXXXI. *De Iudicibus.*

1. SYnagoga, Hieronym. cœtu, Chald. congregatione.

Deorum,i.Iudicum. *Deos*,Chal.iudicum.

Diiudicat , i. examinet, Chald.iudicat,ſc.eorum iudicia:ſeu damnat modo ſequenti.

2. *Iniquitatem*,i.inique.

Facies , &c.q d. perſonas accipitis,& in gratiam hominum male iudicatis.

3. *Iudicate*,id eſt,ius dicite.

Egeno,Chald.miſerabili.

Humilem,i.afflictum.Chald.miſerum.

Iuſtificate,i.innocentes declarate.

5. *Neſcierunt* , Chaldæus neſcierunt bonum operari.

Intellexerunt,Chal.intellexerunt legem. *Mouebuntur* , &c. q. d. eum ipſi ſint qui ceteros ſtabilire deberent,ſunt inſtabiles,vel,q.d.prius terra mouebitur , quam ipſi mutentur, Chald. propterea mouentur , &c. q. d. ideo Deus concutit flagellis orbem.

6. *Dij*,Chal.velut Angeli.

Filij excelſi,i.Dei.Chald. Angeli excelſi.

Homines , ſc. abiecti,& viles, Hebr.Adam.quod ſolet, ſignificare hominem vilem;vt contra Iſchnobilem,ſeu ſtrenuum virum.

7. *Principibus*,i.tyrannis,vel dæmonibus. *Cadetis*, ſc. ex veſtro ſtatu , Deo puniente, vel,in infernum deiiciemini.

8. *Surge*,q.d.exere potentiam tuam. *Hæreditabis*, pro,hæreditas,i.poſſides, vt quis hæreditatem propriam.

In omnibus gentibus,pro,omnes gentes.

LXXXII. *Oratio contra hoſtes.*

1. CAnticum Pſalmi , i. canticum excellentiſſimum. nam duo ſubſtantiua coniuncta faciunt ſuperlatiuum,Heb.

2. *Taceas*,id eſt,diſſimules , Chaldæus ceſſes, ſc. iuuare.

Compeſcaris,i. cuncteris , Hieronym. & Chald. quieſcas.

3. *Sonuerunt*,Hieron.tumultuati ſunt,Chald.fremunt.

Extulerunt,ſc.ſuperbe contra tuos.

4. *Super*,Hieron.contra. *Malignauerunt*,i.malum inierunt.

Sanctos tuos , Heb. abſconditos tuos i.à te protectos.

5. *De gente*,Chald.ne ſint populus.

6. *Teſtamentum*,Hier.& Chald.fœdus.

8. *Gebal*,Chal.Gabalitæ.ſunt vero hi populi Idumææ.vide Gen.36. *Alienigenæ* , Chald. Palæſtini Hier.Palæſtina.

9. *Aſſur* , Chaldæus. Sennacherib , Rex Aſſyriæ.

Filiis Loth,ſc.Ammonitis,& Moabitis.

11. *Diſperierunt*,pro,qui diſperierunt. *In Endor*, villa eſt non longè à Thabor , Chald. ad fontem Dor.vide Iud 4.& 5.

Stercus,Hier.ſterquilinium, q.d. computruerunt more ſterquilinij.

13. *Hæreditate*,pro,velut hæreditatem.

Sanctuarium,terram ſanctam.

14. *Vt rotam*,ſc.loco decliui motam.

15. *Montes*,i.ſyluas montium.repetitio.

16. *Perſequeris* , &c. futura pro imperatiuis.

Tua, i.à te excitata contra eos.

17. *Et quærent*,i.vt cogantur quærere,ſc.tibi reconciliari.

19. *Et*,pro, vt. *Nomen tibi Dominus* , i. te ſolum eſſe verum Dominum.

LXXXIII. *De deſiderio Dei.*

1. PRo torcularibus.id eſt,iis qui tribulatione premuntur,Chald.in cithara allata de Gath, ſcil. cantandus.

Filiis Chore,ſc.datus ad cantandum.

2. *Dilecta*,i.amabilia,ſeu,ſuauia.

Tabernacula , ſcilicet , cæleſtia., vel , pro, tabernaculum,à quo Dauid aberat.

Virtutum,Hier.exercituum.

3. *Deficit*,ſc.præ deſiderio.

Cor meum , & caro,i.anima & corpus.

Exultàuerunt,

Exultauerunt,in,i. exultando optant, Hier. laudabunt.

4. *Etenim paſſer* , &c.q.d.habent paſſeres quod ego tantopere opto.*Nidum*,ſc.prope altare.*Turtur*, Hier.auis.*Altaria*,pro,nempe altare.

6. *Aſcenſiones*,ſc.per virtutes ad te, quaſi dicat, id cogitat ſedulo, quo modo ad te poſſit peruenire.

7.*Quem poſuit*,ſc.illi Deus;vel, ipſe ſibi conſtituit in quo degere,vel,q.d.in quo poſitus eſt.

Benedictionem,i.dona. *Dabit*,ſcilicet,legem ſeruantibus.

9.*Virtute*,&c.Hier.fortitudine in fortitudinem, q.d.fient in dies fortiores.*Sion*,ſc.cæleſti.

10. *Reſpice*,&c.q.d.ſaue mihi , quem in Regem vnxiſti:vel potius,noſtri per Chriſtum filium tuum miſerere.

11.*Millia*,ſc.alibi.

12. *Quia*.pro,certe.*Veritatem*,ſc.qua reddit promiſſa.Aug *Gratiam*,ſc hic.*Gloriam*,ſc.in futuro.

13.*Bonis*,Chald.beatitudine.*Innocentia*,Hier.& Chal.perfectione.*Virtutum*,i.exercituum.

Sperat,Hier.& Chal.confidit.

LXXXIV. *De redemptione per Chriſtum.*

1. F*iliis Core*, ſc.datus ad cantandum.

2.*Benedixiſti*,i.benefeciſti,vel, benefacies; vt ſint præterita pro futuris , Chald. beneuolentia proſecutus es,Hier.placatus es. *Auertiſti*, Hieron. reduxiſti,Chal.conuertiſti. *Captiuitatem*,vel Ægyptiacam,vel Babylonicam,vel peccati.

4. *Auertiſti* , ſc.te, Hier. & Chald.conuerſus es.

5.*Conuerte nos*,Chal.conuerte ad nos.

7.*Conuerſus*,Hieron.reuertens, ſc qui videbaris auerſus.vel.q.d.ruſum.

Viuificabis nos,Chald. vitam præſtabis nobis.

8. *Miſericordiam*,Chald.bonitatem. *Salutare*,i. ſalutem,vel,Saluatorem Chriſtum.

9. *In me*,i.mihi.*Pacem*,i.proſperitatem,ſeu felicitatem,vel,pacem cum Deo,id eſt , reconciliationem.

Conuertuntur ad cor , Græc. conuertunt cor ad eum.

10. *Veruntamen*,i.ſane. *Ut*,pro, ita vt.*Gloria*,q. d.vt poſſimus in Deo gloriari , vel , eius gloriæ eſſe participes · vel, Chriſti gloriam intelligit ; de qua Ioan.1.

11.*Veritas*, ſc. Dei in promiſſis. vel hominum probitas,ſeu integritas.

Obuiauerunt, ſibi, i. ſimul reparatæ ſunt; ſeu,ſe ſunt complexæ.

Iuſtitia,ſc.qua Deus iuſtificat,vel miſericordia.

Pax,ſc.Dei cum hominibus.

Oſculata,Chal.coniunctæ.

12. *Veritas*,ſc.Chriſtus,vel,q d.apparuit Dei veritas exhibito in terra,quod promiſerat.

Iuſtitia,i.miſericordia.

13.*Benignitatem*,Hier.bonum.*Fructum*,ſc.Chriſtum,vel opera bona.

14. *Eum*, ſc. Deum, q.d.ſtudebunt homines iuſtitiæ coram Deo.

Ponet,ſc.Chriſtus,vel homo iuſtus.

In via,Chal.in via bona.

LXXXV. *Oratio in tribulatione.*

1. I*pſi*,pro,ipſius.

2.*Sanctus*,i.ſanctitatis ſtudioſus,ſeu,tuo ſeruitio dicatus.Chal.miſericors.

3. *Tota die* , i.omni tempore , vel omnibus diebus.

4. *Leuaui*,Hier.leuo,Chald.leuabo.

5.*Suauis*,Hier.& Chal.bonus.*Mitis*,i.benignus, ſeu,facile ignoſcens.

6.*Auribus percipe*,Hier.& Chal.exaudi.*Intende*,i attende

7.*Clamaui*,Hier.& Chal. clamabo *Exaudiſti*,i. ſoles exaudire,Hier.& Chald. exaudies.

8. *Diis*,ſc.gentium,Chal.Angelis cæleſtibus.

Non eſt,ſc.opus,vel,operans.

9.*Omnes gentes*,Aug.nonomues homines.

Venient,ſc.ad fidem.

11. *Et ingrediar*, Hieron.vt ambulem.*Veritate tua*,i.lege tua,quæ veritatem docet. *Lætetur*,Chal. vni,q.d.collige.*Vt*,pro,ita vt,vel q.d.ſic lætetur, vt tamen timeat.

12. *Glorificabo*,Chal.honorabo.

13. *Inferiori*, q.d æterna morte , Hier.extremo. Poteſt limbus intelligi,ſi de Chriſto loquitur.

14.*Super*,i.contra.*Synagoga*,Hier.cœtus.

Propoſuerunt, Hier.& Chald. poſuerunt,q.d. te non timuerunt.

16. *In me*.pro,ad me,ſc.vt adiuues.*Imperium*,ſc. in hoſtes robur,Hier.& Chal.fortitudinem.*Puero*, Hieron.& Chald. ſeruo. *Ancillæ*,ſcil. Eccleſiæ,vel, Mariæ.

17. *Fac mecum*. &c. q.d.declara aliquo ſigno te mihi eſſe propitium,

In bonum.Hieron.in bonitate.

Videant , Chaldæus videant , quod ignoueris mihi.

LXXXVI. *De Eccleſia.*

1. F*ilii* , ſc. Dei ædificantis,vel templi : eſt enim Græc.αὐτοῦ. *Montibus*,ſc.Moria,& Sion, qui coniuncti.

Sanctis,Hier,ſanctuarij.

2. *Portas*,i.vrbem,Chald.portas ſanctuarij ſtructas in Sion.*Super*,i.pluſquam.

3. *Glorioſa*,Chald.honorifica. *Dicta ſunt*, ſc.per Prophetas.

4. *Raab*,i.Ægypti à Rahab , i.ſuperbo, ſc.Rege, Hier.ſuperbiæ, Chald. Ægypti. *Scientium*, i.agnoſcentium.Prædicitur conuerſio Gentium

Alienigenæ,Hier.Palæſtina.Chal.Paleſtini.

Fuerunt, ſc. ciues. *Illic*,ſc. in Eccleſia ſignificata per Ieruſalem.

5. *Nunquid*.pro,nonne.*Sion*,i.de Sion,ſeu , Sioni. *Homo & homo*,i.quiſque, ſeu . plures,ſc.dicent, vel,q.d.plurimi in ea naſcentur,ſc.per baptiſmum, vt coniungatur cum natus eſt. *Natus eſt* , &c. q. d. Deus in ea natus eſt,ſc.in Iudæa, ſeu cordibus credentium,vel , homo & homo natus,i.multi nati,ſc. ſpiritualiter ,vt ſupra dixi.

6. *Populorum*, i.vbi populi docentur, vel recenſentur,q.d.ibi narrabitur quod dicimus

Principum,ſc. Apoſtolorum,quorum libri pleni Eccleſiæ encomiis.

LXXXVII. *Oratio afflicti.*

1. F*iliis Core*,ſc.datus ad cantandum. *Pro Maheleth*,i.infirmitate,ſeu afflictione,Hieron.ſuper chorum,Chal.pro oratione.

Reſpondendum,ſc.in cantu,Hier.præcinendum. *Intellectus*,Hier.eruditio.

Ezraitæ,i.filij Eſrah.Vide 3.Reg.4.

2.*In die*.i.per diem.

4.*Inferno*,i.ſepulcro,q.d.morti.

5. *Lacum* , id eſt . foueam , ſeu , ſepulcrum, Chaldæus domum vinctorum , id eſt , carcerem.

5. *Mortuos*, ſc. peccato. *Liber*, ſc. peccatis, Aug. vel q.d. liber officiis vitæ, i. ſimilis mortuis.

Vulneratis, Hier. & Chal. interfecti. *Memor*, ſc. vt vitæ reſtituas.

De manu tua, Chal. à facie maieſtatis tuæ.

7. *Poſuerunt*, ſc. iſt. afflictiones, Hieron. & Chald. poſuiſti.

Inferiori, Hier. nouiſſimo, q.d. profunda miſeria. Chald. captiuitate, quæ ſimilis eſt foueæ. *Tenebroſis*, ſc. locis, Hier. & Chald. tenebris. *Vmbra*, i. ſimilitudine, quamquam vmbra mortis ſignificat magnas tenebras, vt ſit repetitio.

8. *Fluctus*, i. afflictiones.

9. *Traditus*, i. coniectus in mala. *Egrediebar*, i. egredi, neque explicare inde poſſum.

10. *Inopia*. Hier. afflictione, Chal. calamitate.

Tota die. Chal. omnibus diebus.

Mirabilia, ſc. ſuſcitando. *Confitebuntur*, ſc. mortui ſuſcitari.

12. *Perditione*, i. interitu, q.d. iacens in ſepulcro, vel inferno.

13. *Tenebris*, id eſt, ſepulcro, Chald. tenebris gehennæ.

Obliuionis, i. obliuioni tradita, ſc. ſepulcro, repetitio eſt.

14. *Clamaui*, pro, clamabo. *Præueniet*, q.d. maturabit.

15. *Orationem*, Hier. & Chal. & Græc. animam. *Auertis*, Hier. & Chal. abſcondis.

16. *Pauper*, i. afflictus, ſeu miſer. *Exaltatus*, ſcil. antea per te.

17. *In me*, Hier. per me. Chald. ſuper me.

18. *Sicut aqua*, i. magna copia.

19. *A miſeria*, i. propter miſeriam, ſc. meam, vel, ne miſeriæ ſubuenirent.

LXXXVIII. *De Chriſti regno.*

1. *Ethan*. Vide 3. Reg. 4.

2. *In generationem*, &c. q.d. ſemper. repetitio præcedentis Not. quod videtur iungendum cum, veritatem ſicut æternum, cum, miſericordias, q.d. æternam miſericordiam tuam, & veritatem Chald. generationi, & generationi. *Veritatem*, ſc. in promiſſis.

3. *Dixiſti* Hier & Chald. dixi. *Ædificabitur*, i. durabit, ſeu permanebit inſtar ædificij, Chal. mundus miſericordia ædificatus eſt. *In cælis*, iunge cum ſeqq. *Præparabitur*, i. ſtabilietur. *In eis*, abundat more Hebræo.

4. *Teſtamentum*, Hier. & Chald. fœdus. *Electis*, pro, cum electis, Chald. cum Abraham electo meo.

5. *Præparabo*, Hier. & Chal. ſtabiliam.

Sedem, Hieron. thronum, Chald. ſedem Regni, ſc. Eccleſiam.

6. *Confitebuntur*, i. prædicabunt. *Cæli*, i. ſancti Chal. Angeli cælorum. *Etenim*, Hier. & Chald. inſuper. *Eccleſia*, i. cœtu.

7. *Nubibus*, i. cælis. *Filij Dei*, i. Angelis, Chald. inter choros Angelorum.

8. *Omnes*, Chald. omnes Angelos.

9. *Virtutum*, i. exercituum. *In circuitu tuo*, Chald. circundant te q.d. per omnia tuam potentiam & maieſtatem oſtendis.

10. *Poteſtati*, Hieron. ſuperbiæ, q.d. tumori, ſeu elationi.

Mitigas, Hier. comprimis.

11. *Vulneratum*, Chald. interfectum gladio. *Superbum*, Chaldæus ſuperbum Pharaonem, Hebr. Rahab, i. Ægyptum.

Brachio virtutis, i. potenti brachio.

12. *Plenitudinem*, i. quidquid continet.

13. *Mare*, ſc. mortuum, ſeu Oceanum, qui eſt Iudææ ad Auſtrum, q.d. Meridiem, Chald. habitatores Auſtri.

Thabor, &c. Thabor ab Occidente, *& Hermon*, ab Oriente, q.d. Oriens & Occidens. *In nomine*, &c. Hier. nomen tuum laudabunt. *Tuum*, ſc. eſt. *Firmetur*, Hier. & Chald. roboretur, q.d. oſtende tuam potentiam.

15. *Iuſtitia*, forte pro miſericordia poſita eſt, more ſcripturæ. *Præparatio*, Hier. firmamentum, q.d. thronus tuus ſtabilitur iuſtitia, & æquitate, Chald. habitatio.

Præcedent, q.d. ante te ſunt ſemper.

16. *Iubilationem*, i. lætari in Domino, Chald. complacere creatori ſuo. *Lumine*, i. fauore, ſeu gratia.

Ambulabunt, ſc. iuſti.

17. *Nomine tuo*, i. te. *In iuſtitia tua*, i. per iuſtitiam tuam, ſc. remunerantem.

18. *Gloria*, i. de quo gloriantur. *Beneplacito*, i. beneuolentia. *Cornu*, i. robur, Chal. honor.

19. *Domini & ſancti*, Hier. a Domino, & ſancto. *Aſſumptio*, Hier. protectio.

20. *Tunc*, i. olim. *Sanctis*, ſc. Prophetis. *In potente*, Græc. Super potentem, Hier. ſuper robuſtum, ſc. Dauidem, vel Chriſtum.

22. *Confortabit*, i. roborabit.

23. *Inimicus*, i. ementia eum. *Filius iniquitatis*, i. homo iniquus. *Apponet*, i. poterit.

24. *Concidam*, Chal. conteram. *A facie eius*, i. ante ipſum.

25. *In nomine meo*, i. per me. *Cornu*, Chaldæus gloria.

26. *Mari*, Chald. regionibus maris. *Manum*, Chald. imperium. *Fluminibus*, Chald. habitantibus iuxta flumina.

Dexteram, i. imperium, ſeu ditionem, repetitio eſt.

27. *Pater*, ſc. quatenus Deus ego. *Deus*, ſc. quatenus homo. *Suſceptor*, i. protector.

28. *Primogenitum*, i. primarium. Chal. primogenitum Regum domus Iudæ.

29. *Teſtamentum*, Hier. & Chald. pactum. *Fidele*, ſc. erit, i. ſtabile & certum.

30. *Cæli*, Chald. quibus ſteterint cæli, q.d. perpetuum.

31. *Iudiciis*, i. præceptis.

32. *Iuſtitias*, Hier. cæremonias, Chald. præcepta.

33. *Virga*, id eſt, caſtigatione, vt ſtatim explicatur.

34. *Diſpergam*, Hier. & Chal. auferam.

Nocebo, Hier. & Chal. mentiar.

Veritate, Chald. fide, quaſi dicat, non fallam fidem datam.

35. *Profanabo teſtamentum*, Hieron. violabo pactum.

Faciam irrita, i. mutabo.

36. *Sancto*, Chald. nomine ſancto, q.d. per me.

Si, i. nullo modo, Chald. nequaquam.

37. *Semen*, i. Chriſtus.

38. *Sicut ſol*, ſc. ſtabilis, Chal. lucidus ſicut ſol.

Perfecta, id eſt, plena. Chald. firmata, Hier. ſtabilietur.

Teſtis, ſc. huius rei ego, vel luna & ſol.

39. *Diſtuliſti*, i. elongaſti à te. Hier. & Chal. iratus es contra.

40. *Euertiſti*, Hier. attenuaſti. Chald. irritum feciſti. *Teſtamentum*. Hier. & Chal. pactum.

Serui tui, Chald. cum ſeruo tuo. *Profanaſti*, i. velut rem profanam abieciſti. *In terra*, Chald. ad terram.

Sanctuarium,

Sanctuarium,Hier.& Chald.diadema.

41. *Spes*,i.muniriones, Chald.caſtra. *Firmamentum*,Hier.muniſiones,Chal.oppida.

Formidinem,quaſi dicas,debilitaſti, & timere feciſti.

43. *Dexterum*,i.vires.

44. *Auertiſti*,Chald.vertiſti retrorſum.*Adiutorium*.Hier.robur.

45. *Deſtruxiſti*,&c. Hier. quieſcere feciſti munditiam eius,Chald.abſtuliſti ſacerdores, qui purificabant populum.

Sedem,ſc.Regni,Hier.thtonum.

46. *Minoraſti*,Hier.& Chald.abbreuiaſti.

Temporis,ſc.Regni,q.d.feciſti deficere Regnum, Hier.adoleſcentiæ, Chald.iuuenturis. *Confuſione*,i.pudore,Hier.ignominia.

47. *Auertis*,ſc.te Hieron. abſconderis. *In finem*, Chald.io ætetnum.

48. *Quæ mea ſubſtantia*, i. vita,ſeu ſubſiſtenria, q.d. quam ſim infirmus, Chald. quod creatus ſum de puluere.

Vane conſtituiſti,Hier.fruſtra cteaſti.

49. *Inferi*, q.d.cum ſit tam breuis vita , & certa mors , cur ſic permitris affligi homines ? inferi intelligunrur ad quos rune omnes deſcendebaot.

50. *Sicut*,Hier.& Chal.quas.

51. *Continui*,Hier.portaui,Chald.ſuſtinui.

Sinu,i.animo.*Gentium*,ſc. opprobrium.

52. *Commutationem*,q.d.quod videaris de eo ſententiam mutaſſe,Hier.veſtigia,Chal.tarditatem veſtigiorum,q.d.moram aduentus.

53. *Fiat,fiat*, ſc. quod dixi de benedicendo Dominum,Hier.& Chal.Amen,& Amen.

LXXXIX. *De vita miſeriis.*

1. **M**Oyſi,forte Moyſes compoſuit,Hieron.quidem ait:Pſalmos 11.ſc.ab hoc vſque ad 99. eſſe Moyſis. Alij putant hunc Moſen fuiſſe caototorem tempore Dauid , Chald. ait orationem eſſe, qua orauit Moſes, quando peccauit populus in deſerto.

A Generatione, &c. Græ.& Hieron.in generatione, & generatione,i.ſemper, Chal.in omni generatione.

2. *Formaretur*,Chald.creata eſſet. *A ſeculo*,i.ab æterno,

In ſaculum,i in ætetnum. *Es*,i exiſtis.

Deus,pro,ô Deus.

3. *Ne auertas*,&c.i. cadere ne ſinas in miſeriam, Hier.conuertens hominem vſque ad contritionem, Chald. redigens hominem ad mortem propter peccatum.

Et dixiſti,pro,nam dixiſti,q.d.qoi non vis mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. *Conuertimini*.ſc.ad me:Hier.reuertimini.

4. *Cuſtodia*,Hier.vigilia.

5. *Quæ*,pro,velut quæ. *Tranſeat*, pro tranſit ſeu tranſibit,i.tranſire ſolet , ſic & verba ſequentia intelliganrur.

6. *Decidat*,ſcilicet,io mortem.*Induret*,ſc.in cadauere.

Areſcat , ſc.in puluere. ſic Aug. Herba quidem cadens dureſcit & areſcit.

7. *Quia*,q.d.ſic. *Defecimus*, Hier.& Chald.conſumpti ſumus.*In ira*,i.per iram.

8. *Sæculum noſtrum* , i.vitæ decurſum, ſeu vitia, Hier.negligentias noſtras,Chal.iniquitates iuuentutis noſtræ.

Illuminatione,Hier.& Chal.luce.

9. *In ira*,i.propter iram,ſc.te irato.

Aranea, i.tela araneæ,Chal.vapor oris in hyeme. *Meditabuntur* , i.reputabuntur, q.d.fragiles,& qui rumpi facile poſſint.

10. *Dies annorum*,&c.pro,in ipſis diebus annorum,&c.vel, in ipſis,abundat , more Hebræo,ſimili phraſi dictum,Domini in cælo ſedes eius,vbi,eius, abundat.

Potentibus,i.robuſtis,q.d.ſi quis robuſtiori complexioni ſit.

Amplius eorum , i.quod ipſos excedit, q.d. quod amplius additur , vel maxima eorum pars Hieron. quod amplius eſt,Chal.multiplicario eorum.

Dolor,ſc.eſt.*Superuenit*,prætetiruo eſt. *Manſuetudo* , ſc.tua, q.d.benignè nos ſoles corripere. Hier. tranſiuimus cito , & auolauimus.

11. *Poteſtatem*,i.vim,Hieron. & Chald.fortitudinem.

Præ timore tuo , i.pro vt timendus es, ſeu quantum timenda eſt ira tua.

12. *Dexteram*, i. potentiam. *Sic*, ſc.per flagella, vel,pro, itaque. *Eruditos*, ſc. fac,q.d.fac intelligamus potentiam tuam,& timeamus.

13. *Vſquequo*,Chal.vſquequo affliges nos?

Deprecabilis,Hier.exorabilis.

14. *Repleti ſumus*,pro,repleamur. Hieron. imple nos,Chal.ſatura nos.

Mane , id eſt,cito. *Exultauimus*,&c.præterita pro futuris.

15. *Humiliaſti*,Hier.& Chal.affliaiſti.

16. *Et in*, pro , i. *Opera tua* , q. d. qui ſumus à te creati & inſtituti.*Filios*,i.poſteros.

17. *Splendor*,i.fauor,ſeu gratia,Hier.decor. *Dirige*,Hier.confirma.*Super nos*,i.in nobis.

XC. *De fiducia in Deum.*

1 **I**N *protectione* , &c. pro, & qui in protectione eius commoratur.

2. *Suſceptor*,i.defenſor,Hier.ſpes,Chald.fiducia.

Sperabo,Hier.& Chal.confidam.

3. *Liberauit me*,Græc.Hier.& Chal. liberabit te.

Verbo aſpero,i calumnia,vel à te noxia.

4. *Scapulis*,pro,brachiis,ſeu alis. *Obumbrabit*,i. teget,ſeu defendet.*Pennis*,Hier.alis.

Sperabis,id eſt,confides,ſeu tutus eris.*Scuto*,pro, velut ſcuto.*Veritas*,i,fides,ſeu,cura fidelis.

5. *Timore nocturno* ,i. iis , quæ noctu ſolent timeri.

6. *Negotio* , id eſt, moleſtia , Hier.peſte,Chald. morte.

Meridiano,i.aperte oppugnante.

7. *Latere*,ſc.ſiniſtro. *Mille*,ſc.percuſſit peſte, vel gladio. Mille autem pro multis poſitum , & decem millia,pro multo pluribus. *Appropinquabit*, ſc.malum illud,ſeu pernicies.

9. *Quoniam*,ſc.dixiſti apud te.*Altiſſimum*,i.Deum Græc.τὸν ὕψιςον.

10. *Malum*, i. incommodum, ſeu nocumentum.

Flagellum,Hier.lepra,Chal.plaga.

11. *Mandauit*,Græc.Hier.& Chal. mandabit.

12. *In manibus*,Chal.fortitudine ſua.

Lapidem , Chald. cupiditatem prauam ſimilem lapidi.

Pedem,i.affectum.

13. *Aſpidem*,per hæc quatuor animalia,diabolus intelligitur.

14. *Nomen meum*,i.me.

15. *Clamabit ad*,Hier.inuocabit, Chal.orabit.

Sum,pro,ero.

16. *Salutare*,i.ſalutem æternam intelligit.

Meum,i.à me datam.

XCI. *De laude Dei.*

1. D*Ie ſabbati*,ſc.cantandus.

2.*Bonum*,i.æquum.

Confiteri,i.laudare.

3. *Ad annunciandum*,i.vt annuncietur.

Veritatem,Hier.fidem,ſc.in promiſſis.

Per noctem, coniungendum etiam eum, miſericordiam, ſicut & *mane*,etiam cum, *veritatem*,ſcil. vtrumque die,& nocte annunciandum.

4. *Decachordo*, i. decem chordarum,ſcil.inſtrumento.

Pſalterio, Hier. & pſalterio, ſc.aliud inſtrumentum ſignificatur.

5. *Factura*,Hier.opere, Chald.operibus miraculorum,ſc.eorum conſideratione.

6. *Magnificata*, Chald. magnifica, q. d. excellentia.

Cogitationes,q.d.conſilia.

7.*Hæc*,ſc.quæ dixi,vel ſtatim dicam.

8. *Apparuerint*,Chal.floruerint.

Iniquitatem, Chald.falſitatem. *Vt intereant*,pro, paulo poſt interibunt.*Sæculum ſæculi*,Hier.& Chal. ſempiternum.

10.*Diſpergentur*, Hier. diſſipabuntur, Chald.ſegregabuntur à congregatione iuſtorum in ſæculo venturo.

11.*Cornu*,i.robur.*Mea*,ſc.erit.

Vberi,i.copioſa, q.d vſque in ſenectam me Deus miſericorditer proteget.

12. *Deſpexit*,i.vidit. *Inimicos*, ſc.perire,Chald. vidit inimicorum meorum interitum.

Inſurgentibus,pro,de inſurgentibus.*In me*,i.contra me.

Audiet,ſc.punitionem,Chal.audiet vocem confractionis eorum.

13. *Palma*, viret hæc ſemper, eſtque ſuaui fructu,& firmiſſima,& diuturniſſima.

Cedrus,eſt ſtatura recta & procera, odore ſuaui, & foliis perpetuis. *Multiplicabitur*, i.creſcet, vel frondeſcet.

14.*Atriis*.ſc futuri ſæculi.

15. *Multiplicabuntur*,Hier fructificabunt.

Vberi,i.valida.*Bene patientes*,Græc. bene diſpoſiti,ſeu affecti,εὐπαθοῦντες.Quidam tamen Tranquillos vertunt;alij,Vegeros,ſeu Vigentes.

16. *Annuncient*,ſc.quod ſequitur.

XCII. *De Chriſti Regno.*

1. I*N die*,&c.ſc.cantandus.*Fundata*,ſc.prima ſabbati.

Regnauit,ſc.iam inde à mundi initio. *Decorem*,i. gloriam, q. d. plenus gratia. *Præcinxit*,pro, velut cinxit.

Firmauit,i.ſtabiliuit.

2. *Ex tunc*, Chald.à principio, ſc.mundi,vel ab æternitate.

A ſæculo,Hier.ab æterno,

3. *Vocem*,i. ſonitum, ſc.te mouente, qui omnia gubernas, vel hoſtium contra Eccleſiam, ſeu pios perſecutiones ſignificantur.

4.*A vocibus*,i.præ ſonitu. *In altis*,Hier.in excelſo,Chald.in cælis,ſc.habitans,vnde tumultus compeſcit,& cuncta moderatur.

5.*Teſtimonia*,i.pollicitationes.

Credibilia, i. fide digna, Hieron.fidelia, Chald. vera.

XCIII. *Inuocatio Dei contra improbos.*

1. V*Ltionem*,Chal.vltionis auctor, q.d.ad quem pertinet vlciſci impios,iuxta illud, mea eſt vltio.*Egit*,ſc quod voluit.

2 *Exaltare*,q.d.oſtende te.*Retributionem*,i. quod merentur.

3. *Peccatores*,Hier. impij.*Gloriabuntur*,Hieron. exultabunt,Chal.ſedebunt in tranquillitate.

4. *Effabuntur*,Chal.effutient.*Iniquitatem*,Chal. calumnias. *Loquentur*, Hier. garrient.*Iniuſtitiam*, Chal.falſitatem.

5. *Humiliauerunt*,i.afflixerunt.

Hæreditatem,id eſt,quos velut hæreditatem poſſides.

7.*Dixerunt*,ſc.apud ſe.

8.*Sapite*,Hier.diſcite.

9.*Conſiderat*,Hier.videbit.

10. *Corripit*,i.corripere ſolet,ſeu caſtigare, Hier. erudit. *Arguit*,q.d.nonne vos caſtigabit?

11.*Quoniam*,pro,quod.

12.*Erudieris*,i.corripueris.Eſt enim hic& Heb. & Græc.idem verbum quod ſupra vertit corripit.

De lege tua,pro,legem tuam.

13. *Mitiges*, i.quietem præſtes. *Malis*,Hier.afflictionis.

Fouea, Hieron. interitus, q.d. donec pereat qui eum vexat.

14.*Repellet*,i.deſeret.

15. *Conuertatur in iudicium*,i. iudicium exequatur,q.d.donec malos iudicet,& puniat.

Iuxta illam,ſc.approbantes & amplectentes,vel ei adhærentes.

16. *Conſurget mihi*,Hieron.ſtabit pro me,q.d.auxilium feret.

17. *Paulo minus*,i.propemodum.

18. *Si dicebam*,pro,ſi quando.

Motus, q. d.in periculo fuit cadendi. *Adiuuabat*,Hier.ſuſtentabat.

20 *Adhæret tibi*,Hier.particeps erit tui.

Sedes iniquitatis,i.qui ſedent in iniquitate, ſeu iniquorum throni. *Fingis*,i.formas, ſic ſupra.Qui finxit oculum, q.d.qui præcipis difficilia, quæ iniqui non faciunt.

21.*Captabunt*,i.inſidiabuntur,vt capiant.

22. *Factus eſt*,Hier.& Chald.erit.

Adiutorium,Chal.fortitudinem.

Spes mea,i.in quo ſpero.

23. *Reddet*,q.d.puniet.*In malitia*, i.propter malitiam.

XCIV. *Exhortatio ad Dei laudem,& obedientiam.*

1. E*Xultemus*,i.cum exultatione laudemus, Hieron.& Chal.laudemus.

Deo,Chal.coram Domino. *Salutari*,i. Saluatori, Hier.Ieſu.

2. *Præoccupemus*,Hier.& Chald.præueniamus, ſc.antequam puniat.

Confeſſione,Hier.gratiarum actione.

Pſalmis, Hieron. & Chald.canticis. *Ei*,Chald. coram eo.

4. *Fines*, quaſi dicat, tota vſque ad extremitates, Hieronymus fundamenta, Chaldæus penetralia.

Altitudines montium, id eſt, terrenæ poteſtates Auguſt.

5.*Formauerunt*,Chald.creauerunt.

6. *Ploremus*, Hieron & Chald.flectemus genua.

7.*Paſcua*

7. *Paſcua eius*, i. quas paſcit. *Manus eius*, id eſt, quas deducit.

8. *Hodie*, quaſi dicat, quocunque tempore vitæ. Vide Hebr. 3.

Irritatione, ſc. qua Deum irritarunt incredulitate & rebellione, Hieron. contradictione, Chaldæus contentione.

Secundum diem, Hieron. & Chald. ſicut die.

6. *Probauerunt*, i. explorarunt, vel experti ſunt. *Et viderunt*, i. cum tamen vidiſſent, Chald. videntes.

10. *Offenſus fui*, pro, infenſus fui. Not. quod Pſalterium Romanum legit, proximus fui, ſcil. adiuuans, & deducens, vel caſtigans, Hieron. diſplicuit mihi, Chald. aſpernatus ſum. *Vias*, id eſt, præcepta, ſeu, opera.

11. *Vt iuraui*, pro, itaque iuraui, Hieron. & iuraui, Chald quibus iuraui. *In ira*, i. iratus. *Si*. pro, nullo modo. *Requiem meam*, i. terram quietis, quam promiſeram.

XCV. *Exhortatio ad Dei laudem & cultum.*

1. POſt *captiuitatem*, ſcilicet, cantatus, nam antea factus. Vide 1. Par. 16. *Cantate*, Chald. cantate Angeli.

Nouum, q. d. renouate Dei laudes. *Terra*, Chal. iuſti terræ.

2. *Annunciate*, Græc. euangelizare. *De die in diem*, i. ſingulis diebus. *Salutare*, i. ſalutem, Chal. redemptionem. *Eius*, i. ab eo datam.

3. *Annunciate*, Hieron. & Chal. narrate.

4. *Terribilis*, Chald. timendus.

5. *Dæmonia*. Hier. ſculptilia, Chal. idola.

6. *Confeſſio*, *& pulchritudo*, Hieron. gloria, & decor, Chald. laus & gloria. *In conſpectu eius*, q. d, illi adſunt ſemper res dignæ laude & gloria. *Sanctimonia*, *& magnificentia*, Chald. & Hieron. fortitudo, & exultatio.

Sanctificatione, i. ſanctitate, ſc. in ipſo, Hieron. & Chald. ſanctuario, ſc. relucent.

7. *Afferte*, i. date. *Patria*, i. familiæ, Græc. πατριαὶ.

Gentium, Hieron. & Chald. populorum. *Afferte*, i. tribuire confitendo. *Honorem*, Hieronym. & Chald. fortitudinem.

8. *Tollite*, Hieron. leuate. Chald. portate. *Hoſtias*, Hieron. munera, Chald. munus, Hebr. Minchah. erat id eſculentum, & poculentum munus: per quod quidam volunt intelligi Euchariſtiam. *Atria*, i. eccleſias.

9. *Atria*, i. Catholica Eccleſia. *Commoueatur*, Hieron. paueat Chald. contremiſcat. *Terra*, Chald. terræ habitatores.

10. *Regnauit*. Auguſt. Tertul. & Iuſtin. Cypr. Leo Papa, & Pſalterium Romanum legunt, Regnauit, à ligno, ſcil. per lignum, ſeu poſt lignum, id eſt, crucem.

Correxit, ſc. reſtituens per crucem, ſuam, Chal. firmauit. *Commouebitur*, ſc. de loco ſuo.

Æquitate, Græc. rectitudine, q. d. recte.

11. *Cæli*, Chal. Exercitus cœlorum. *Terra*, Chal. iuſti terræ. *Commoueatur*, ſcil. exiliat præ lætitia. Hieron. & Chald. tonet. *Plenitudo eius*, i. quidquid in ipſo eſt.

12. *Tunc*, ſcil. in Chriſti aduentu. *Ligna* i. arbores, ſc. homines.

13. *A facie Domini*. Chald. coram Domino. Venit. præſens eſt. *Æquitate*, Hieron. & Chaldæus, iuſtitia.

Veritate, i. vero iudicio.

XCVI. *De Dei auxilio, & Chriſti Regno.*

1. HVic *David*, pro, ipſius Dauid, ſc. Pſalmus. *Reſtituta eſt*, ſc. pulſis hoſtibus. *Regnauit*, pro, regnat. *Inſulæ multæ*, i. multitudo inſularum.

2. *Correctio*, i. rectitudo, Hieron. firmamentum, Chald. locus paratus, q. d. rectè iudicat.

3. *Præcedet*, ſcil. in extremo iudicio. *Inflammabit*, Hieron. exuret.

4. *Illuxerunt*, ſeu illucebunt. videntur enim præterita pro futuris ſumenda per totum Pſalmum, Hieron. apparuerunt. *Commota*, ſcil. timore. Hieronymus, contremuit.

5. *A facie*, i. ob præſentiam. *Terra*, Græc. Hier. & Chald. terræ.

6. *Cæli*, Chald. Angeli cœleſtes. *Gloriam*, i. Maieſtatem, ſcil. apparentem in rebus creatis, Deique operibus.

7. *Angeli eius*, Hier. dij, Chal. colentes idola.

8. *Audiuit*, ſcilicet, quod præceſſit, vel quod ſequitur.

Sion, i. eccleſia, vel anima fidelis. *Filiæ Iudæ*, id eſt, iuſti.

10. *Peccatoris*, Hier. & Chal. impiorum.

12. *Confitemini memoriæ*, i. celebrate memoriam, ſeu, Commemorando laudate. *Sanctificationis*, Chal. ſanctitatis, Hieron. ſanctæ.

XCVII. *Exhortatio ad Dei laudem, & de Chriſto.*

1. SAluauit, i ſeruauit, ſeu victoriam peperit. *Sibi*, Græc. & Chald. eum, ſc. Dei populum, vel eum, pro ſe, q. d. ſe Chriſtus propria virtute ſuſcitauit, & quidem, ſaluare, Hebr. datiuum regit. Vide Matth. 21. quanquam fortè illud (ſibi) abundat, more Hebr.

2. *Salutare*, i. ſalutem, Chal. redemptionem.

3. *Domui*, i. erga domum.

4. *Terra*, Chald habitatores terræ.

7. *Moueatur*, ſcilicet, ad Dei laudem, Hieron. & Chald. tonet.

Plenitudo, i. quidquid in eo eſt.

8. *Plaudent*, pro, plaudant, quaſi dicat, edant ſigna lætitiæ.

9. *A conſpectu Domini*, Chal. coram Domino.

Venit, præſens, pro futuro.

XCVIII. *De Chriſti regno.*

1. IRaſcantur, pro, licet indignentur, Hieron. commoueantur, Chald. contremiſcant. *Populi*, ſcil. increduli. *Qui ſedet*, iungendum cum Dominus, q. d. ille qui ſedet, &c. *Super Cherubim*, ſc. in propitiatorio, vel, q. d. qui eminet ſuper omnes etiam perfectiſſimos Angelos. *Moueatur*, Hieron. & Chald. concutiatur, ſcil. timore. *Terra*, id eſt, terræ habitatores.

In Sion, ſc. cognoſcitur, vel qui in Sion colitur.

3. *Terribile*, i. metuendum.

4. *Honor*, Hieron. imperium, Chald. fortitudo.

Iudicium, id eſt, quod æquum eſt, q. d. exercet iuſtitiam.

Paraſti directiones, Hieron. fundaſti æquitates, Chald. præparaſti rectitudinem, q. d. dediſti præcepta recta, vel rectum iudicium, vt ſtatim explicatur. *Iudicium*, *& iuſtitiam*, i. iuſtum iudicium.

5. *Exaltate*, Chal. laudate. *Scabellum*, ſc. ad arcam, vnde reſponſa dat velut ſedens ſuper Cherubim. vel Chriſti humanitas intelligitur. *Sanctum eſt*, Græc. Hieronym. & Chald. ſanctus eſt, ſcilicet, Dominus.

6. *In ſacerdotibus*, i. inter ſacerdotes, ſeu ſacerdotes, ſcil. erant.

7. *Columna*, ſc. quæ ſuper tabernaculum. *Cuſtodiebant*, Græc. quia cuſtodiebant. *Teſtimonia*, i. mandata, quibus Deus teſtatur quid velit.

8. *Eis*, ſc. populo, vel q. d. in gratiam illorum, ſc. Moſis & Aaron. *Vlciſcens*, ſc. interdum. *Adinuentiones*, Chald. opera. *Eorum*, ſc. populi.

9. *Sancto*, Chald. ſanctuarij.

XCIX. *De Dei laude.*

1. IN *Confeſſione*, i. ad laudem, ſc. Dei, Chald. pro ſacrificio confeſſionis.

2. *Deo*, Chald. coram Domino.

Terra, Chald habitatores terræ.

Exultatione, ſc. cum lætitia laudantes. Hieron. laude, Chald. hymno.

3. *Scitote*, Chald. notum facite. *Paſcuæ eius*, i. quas paſcit.

4. *Portas*, ſc. templi. *Confeſſione*, Hieron. gratiarum actione. *Hymnis*, Hieron. & Chald. laude.

Laudate nomen eius, Hiaron. & Chald. benedicite nomini eius.

5. *Suauis*, Hieron. & Chald. bonus, ſc. benignus, ſeu beneficus. *In*, pro, & in. *Veritas*, Hieron. & Chald. fides, ſc. in promiſſis.

C. *De officio boni Principis.*

1. MIſericordiam, ſc. tuam. *Iudicium*, i. iuſtitiam. *Cantabo*, i. celebrabo canticis.

Tibi, Chald. coram te.

2. *Intelligam*, Hieronym. erudiar. *Immaculata*, Hieronym. perfecta, q. d. dabo operam perfectioni, ſi me adiuues.

Venies, ſc. & me illuminabis. Quidam per interrogationem legunt, q. d. quando mihi gratiam tuam dabis, vt poſſim id quod ſequitur? *Perambulabam*, Hieronym. & Chald. ambulabo. *Innocentia*, Hieron. ſimplicitate, Chald. perfectione. *In medio domus*, i. inter domeſticos.

3. *Proponebam*, Hieron. proponam, Chald. ponam, ſc. faciendam. *Rem iniuſtam*, Hier. verbum Belial. Chald. verbum impietatis. *Non adhæſit*, i. non fuit familiare.

4. *Cor prauum*, i. praui homines. *Declinantem*, &c. ſc. vitæ diſſimilitudine. Auguſt. Chald. concupiſcentiam malam. *Cognoſcebam*, i. approbabam, Auguſt. vel, q. d. non habui inter amicos, & notos.

5. *Detrahentem*, &c. Chald. loquentem lingua triplici contra proximum ſuum. *Perſequebar*, Hier. interficiam, Chald. diſperdam. *Inſatiabili corde*, Hieron. latum corde, ſc. ita vocantur Hebr. auari & ambitioſi, qui plura, ſemper cupiunt. *Edebam*, Chald. habitabo.

6. *Fideles*, Chald. veraces. *Sedeant*, Hieronymus, habitent.

Immaculata, Hier. ſimpliciter, Chald. perfecta.

Miniſtrabat, Hieron. miniſtrabit.

7. *In medio domus*, i. intra domum, q. d. domi meæ.

Superbiam, Hieron. & Chald. dolum. *Iniqua*, Hieron. & Chald. mendacium. *Direxit*, i. proſpere habuit, Hier. placebit.

8. *In matutino*, i. cito, ſeu tempeſtiuè. *Interficiebam*, Hieron. & Chald. perdam. *Peccatores*, Hier. & Chald. impios. *Diſperderem*, Hieron. interficiam, Chald. diſperdam, ſc. ſi eiuſmodi ſint peccata, quæ morte digna videantur.

Iniquitatem, Chald. falſitatem.

CI. *De Ieruſalem, & Eccleſia.*

3. AVertas, Hieron. abſcondas, Chald. auferas,
4. *Defecerant*, Hiernn. conſumpti ſunt. *Oſſa*, Chald. membra. *Cremium*, i. toſtum, ſeu aridum, aut frixum. Græc. φρύγιον, quod iſta tria ſignificat. Hieronym. frixa, Chald. chytropodes, ſcilicet, ollarum pedes.

5. *Percuſſus ſum*, ſc. æſtu afflictionum.

Quia, pro, &.

Oblitus ſum, ſc. præ mœſtitia, vel negligentia.

Panem, i. cibum, Chal. legem doctrinæ.

6. *A voce*, i. præ clamore. *Gemitus*, Chald. ſuſpirij, q. d. dum mœſtus ſuſpiro, gemo, & clamo.

Os carni, pro, oſſa cuti, ſc. deficiente carne.

7. *Pelicano*, naſcitur vt aiunt, in ſolitudinibus, q. d. auibus ſylueſtribus. *Nycticorax*, Hieron. bubo, Chald. noctua. *Domicilio*, ſc. diruto.

8. *Vigilaui*, i. ſomnum non cepi, Chald. vigilaui tota nocte.

9. *Laudabunt*, ſc. ficte, vel olim. *Iurabant*, q. d. coniurabant.

10. *Cinerem tanquam panem*, i. aſperſum cinere panem; vel pro, panem, ſicut cinerem, i. ſine guſtu.

11. *A facie iræ*, &c. Chald, propter iram, &c. q. d. quia te ſentiebam mihi iratum, ſeu ob afflictionem à te velut irato immiſſam. *Eleuans*, i. vt qui deiecturus eleuat.

12. *Vmbra*, ſc. quæ cito deficit cum inclinatur in longitudinem. *Arui*, Chald. areſcam.

13. *Memoriale*, Chald. memoria. *Tuum*, q. d. facta tua memoria perpetua digna ſunt, vel in æterna memoria erunt.

14. *Exurgens*, pro, velut exurgens. *Venit*, præteritum eſt.

15. *Seruis*, ſc. Iudæis reædificantibus, vel Regibus permittentibus; qui ſerui dicuntur, quia Deus eorum opera vſus.

Miſerebantur, ſc. vt ædificent.

16. *Gloriam*, i. Maieſtatem.

17. *Videbitur*, Hieron. apparebit. *Gloria*, q. d potentiam ſuam manifeſtans.

18. *Humilium*, i. afflictorum.

19. *In generatione*, Chald. pro generatione. *Altera*, Hieron. & Chal. nouiſſima.

21. *Interemptorum*, Hieron. mortis, i. morti deſtinatorum, Chald. morti traditorum.

22. *Annuntient*, Hieron. narretur, Chaldæus, annuntietur.

23. *In conueniendo*, Hieron. & Chald. cum fuerint congregati. *In vnum*, Hieron. ſimul.

24. *Reſpondit*, ſc. iuſtus. *Ei*, ſc. Deo. *Virtutis*, q. d. dum vigeret diuque videtur poſſe viuere.

25. *Reuoces*, Hieron. rapias, Chald. tollas. *Dimidio*, q. d. morte immatura. Vide Iſa. 38. *In generationem*, &c. q. d. æterni.

27. *Peribunt*, ſcil. vt ſtatim explicat. *Veteraſcent*, Hieron. atterentur. *Opertorium*, Hieron. pallium, Chald. ſtolam.

Mutabis, i. renouabis, vel, conſumes. Græc. alterabis ἀλλάξεις.

29. *Habitabunt*, ſc. terram tuam, vel tecum. *In ſæculum*, i. perpetuo. *Dirigetur*, i. recta ducetur à Deo, Hieron. perſeuerabit, ſc. tecum, ſeu, apud te.

CII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. BEnedic, i. gratias age, ſeu lauda. *Quæ intra me ſunt*, Hieron. viſcera mea. *Nomini ſancto*, i. ſanctificati, ſc. Deo ſancto.

2. *Retributiones*, i. quæ retribuit, ſc. beneficia.

4. *Interitu*, Hieron corruptione, Chal. gehenna.

Coronat,

Coronat, i. cingit, vel ornat velut corona.

5. *In bonis*, Hieronym.& Chald. bonis. *Renouabitur*, Chald. renouabis in mundo venturo. *Aquila*, iuueneſcere hæc mutatis pennis dicitur: vel ſignificatur vigor, ſeu viuacitas Aquilæ, q. d. recuperabis vigorem Aquilino ſimilem.

6. *Miſericordias*, Hieron. iuſtitias, Chald. iuſtitiam, ſcil. ſumitur iuſtitia pro miſericordia *Iudicium*, q.d.vindicans. *Iniuriam*, Hieron.calumnias.

7. *Vias*, i. præcepta. *Voluntates*, Hieron. cogitationes, Chald. opera.

9. *In finem*, Hieron. & Chald. in ſempiternum.

11. *Secundum altitudinem*, &c. q. d. maxime.

14. *Figmentum*, q. d. fragilitatem, Hieron. plaſmationem, Chald. concupiſcentiam prauam, quæ nos decipit.

Puluis, Chald è puluere.

15. *Fœnum*, Hieron. & Chald. herba.

16. *Spiritus* Chald. ventus. Vide Iſai.40. *Illo*, ſc. fœno, vel homini, q.d. cum ab eo ſpiritus, i. anima tranſierit, non ſubſiſtet, &c. *Cognoſcet*, ſcil. quiſquam. *Suum*, i. eius.

17. *Iuſtitia*, forte accipitur pro miſericordia; vt ſit repetitio.

18. *Teſtamentum*, Hieron. & Chald.pactum.

19. *Parauit*, Hier. ſtabiliuit.

20. *Virtute*, Hieronym. robore, Chald.viribus. *Ad audiendam vocem*, Hieron. obedientes voci.

21. *Virtutes*, Hieron.& Chald.exercitus, ſc. Angelici, vt ſit repetitio.

22. *In omni loco*, q.d. vbicunque eſtis.

CIII. *De eodem.*

1. MAgnificatus es, i. agnitus es eſſe magnus Auguſt. *Confeſſionem*, i. laudem. *Decorem*, i. pulchritudinem.

Induiſti, i. re velut ornaſti, q. d. apparet in omnibus quam ſis laudabilis, & glorioſus.

2. *Pellem*, i. tentorium, Chald. cortinam.

3. *Aquis*, ſc. quæ ſuper cœlos ſunt. *Aſcenſum*, q.d. velut nubibus vectus pluuias inde mittis. *Super pennas*, i. velocius, quam pennæ.

4. *Facit*, pro, fecit. *Spiritus*, i. veloces, vt ventum, vel naturæ ſpiritualis. *Ignem*, i velut ignem efficaces fortesque.

5. *Stabilitatem*, Hier. & Chald. baſim, q. d. fecit ſtabiliſſima.

6. *Abyſſus*, i. maris aquæ. *Eius*, ſc. terræ, quæ mari magna ex parte amicitur. Quidam tamen referunt ad mundi initium, quo terra tecta & montes, tum Dei præcepto retecta.

Super montes, ſc. in nubibus.

7. *Increpatione*, i. imperio velut increpantis.

Fugient, ſc. huc illuc diſcurrent nubes. *A voce tonitrui*, &c. pro, velut tonitruum, vocem tuam, i. mandatum formidantes.

8. *Aſcendunt*, i. ſurgunt. *Fundaſti*, i. deſignaſti.

9. *Poſuiſti*, ſc. aquis maris.

11. *Expectabunt*, ſc. donec ſatientur.

11. *Super*, Chal. iuxta. *Eu*, ſc montes, & fluuios.

13. *Superioribus*, ſc. nubibus. *Suis*, pro, ſe.

Operum tuorum, i. opera tua proueniente.

Terra, i. terræ habitatores.

14. *Herbam*, i. olera, vel ſegetes.

Seruituti, i vſui.

15. *Exhilaret*, i. nitidam reddat, ſcil. homin, vel Deus, q. d. Dat Deus hominibus non ſolum neceſſaria, ſed & ea, quæ delectationi ſeruiunt.

16. *Saturabuntur*, ſc. humoris copia.

17. *Illic*, ſc. in arboribus. *Domus*, i. nidus.

Dux eſt, id eſt, obtinet principatum inter nidos auium, ſc. altitudine, vel q. d. docet reliquas aues nidificare, prima enim omnium dicitur nidificare. eſt autem Herodius Ciconiæ genus.

18. *Ceruis*, Chald. Ibicibus *Erinacius*, Chald. cuniculis, Græc. leporibus.

19. *Tempora*, ſc. diſtinctionem menſium, & feſtorum. *Cognouit*, i. ita obſeruat, ac ſi noſſet.

20. *Pertranſibunt*, i. circumcurſabunt.

21. *A Deo*. ſc. ſibi deſtinatum.

22. *Cubilibus*, id eſt, antris, Hieron. ſpeluncis, Chald.latibulis.

23. *Operationem*, Hieronym. ſeruitutem, Chaldæus, culturam.

24. *Magnificata*, i. magnifica, ſeu, mirabilia, Chald. multa. *Poſſeſſione*, i. opibus.

25. *Manibus*, id eſt, locis, ſeu, littoribus, Chaldæus, terminis.

26. *Draco*, i. cetus Hier.& Chal.Leuiathan.

Formaſti, Hier. plaſmaſti, Chald.creaſti.

Ad illudendum ei, Hieron. vt illuderes ei, Chal. vt ludat in eo, mari. Auguſt illuditur diabolo, dum eius tentationes vincunt iis quibus ipſe obeſſe deſiderat.

28. *Bonitate*, i. bonis, ſc. cibo.

29. *Auertente te*, Hieron. abſcondes.

30. *Emittes*, i. cum mittis, ſeu miſeris.

Spiritum, i vim productiuam, Chald. Spiritum ſanctum. *Creabuntur*, ſc. res nouæ.

31. *Sit gloria*, &c. i. glorificetur Dominus.

32. *Montes*, ſc. vt olim Sinai.

34. *Iucundum ſit*, Hieronym.placeat. *Eloquium*, Chald. meditatio.

35. *Alleluia*, laudate Deum, ſeu Dominum.

CIV. *De eodem. Vt indicat Titulus apud 70. ſcilicet, Halleluia, id eſt, laudate Deum, idque cum iubilo, vt quidam notant: id enim ſignificare* הלל *vnde Halleluia.*

1. OPera, Hieron. cogitationes.

3. *Laudamini*, q. d. gloriamini, ſeu gratulamini, Hieron. exultate, Chald. laudate.

Confirmamini, q. d. eſtote in quærendo conſtantes, vel pro, confirmabimini, Hieron. virtutem eius, Chald. legem eius.

Faciem, i. præſentiam Auguſt.

Semen, id eſt, ô poſteri. *Serui*, plurale eſt, itemque electi.

7. *Iudicia*, ſc. exercentur.

8. *Seculum*, Hieron. & Chald æternum, ſc.facti.

Teſtamenti, Hieron.& Chald. pacti. *Mandauit*, ſcil. obſeruari.

Mille, i. omnes Auguſt.

9. *Diſpoſuit ad*, Hier.& Chald. pepigit cum.

10. *Statuit*, Hier. firmauit. *Iacob*, Hier. cum Iacob. Vide Geneſ. 27. 28. *In præceptum*, i. vt eſſet præceptum, ſeu lex, Hieron. in legem, Chald. pro decreto. *Teſtamentum*, Hier.& Chald.pactum.

11. *Dicens* q.d ſimul promittens dicendo. *Funiculum*, Chald. ſortem, ſcil. funiculis hæreditates menſurabantur.

12. *Cum eſſent*, &c. iungendum cum ſequentibus.

Incolæ, Hier. aduenæ.

13. *Pertranſierunt*, pro, pertranſirent.

14. *Reliquit*, i. permiſit. *Corripuit*, i. increpauit, ſeu caſtigauit. *Pro eis*, Chald. propter eos. *Reges*, vt Pharaonem, & Abimelech.

15. *Nolite*, ſub.dicens *Tangere*, i. lædere. *Chriſtos*, i. vnctos, ſcil. cœleſti vnctione, vel oleo. vngebantur enim Prophetæ interdum.

In Prophetis, pro, Prophetis.

Malignari,

Malignari, Chaldæus, malefacere, Hieronymus, affligere.

16. *Firmamentum*, Chald. ſuſtentamentum, Hier. virgam, i. baculum, ſc. ſuſtentaculum. *Contriuit*, i. contumpſit. Auguſt.

17. *Virum*, Chald. virum ſapientem.

18. *Humiliauerunt*, Hier. & Chald. affliaerunt.

Ferrum, i. dura tribulatio Auguſt. Hieron. in ferrum venit anima eius, Chald. in catenam ferream intrauit anima eius, i. ipſe. *Pertranſiit animam*, id eſt, ipſum afflixit, ſic Luc. 1. Tuam ipſius animam pertranſibit gladius.

19. *Veniret verbum*, i. fieret quod prædixerat, ſc. dum ſomnia eſt interpretatus vinctorum.

20. *Eloquium*, i. oraculum, *Inflammauit*, ſ. accendit ad diuinandum, Hieron. probauit, Chald. purgauit, ſc. paſſus eſt multa ob ſomnium à Deo immiſſum, quod fratribus narrauerat.

22. *Erudiret*, i. inſtitueret, ſeu caſtigaret. *Sicut ſe metipſum*, i. vt vellet, ſeu, ad formam vitæ ſuæ, Hieron. ſecundum voluntatem ſuam.

23. *Accola*, Hier. aduena. *Cham*, i. Ægyptiorum, qui ex Miſraim primogenito Cham orti.

24. *Firmauit*, Hier. roborauit, Chald. fecit fortem. *Super*, i. pluſquam.

25. *Conuertit*, ſc. permittendo, vel, dando ſuis tantam proſperitatem, vt illis Ægyptij inuiderent, Chald conuerſum eſt.

27. *Verba ſignorum*, i. ſigna, ſeu res mirabiles, verba enim pro rebus, vel q. d. præceptum, ſeu rationem edendi ſigna.

28. *Exacerbauit*, i. iritos fecit, Hieron. non fuerunt increduli verbis eius Chald. non reſtiterunt verbo eius, ſcil. Hebræi, nam Moyſi crediderunt.

30. *Edidit*, Græc. Hier. & Chal. ebulliuit.

31. *Cœnomyia*, i. canina muſca, Hier. muſca omnimoda, Chald. inſectorum commixtio. Vide Pſalm. 77.

Ciniphes. Chald. pediculi.

32. *Pluuiam*, pro, pluuia. *Ignem*, ſc. miſtum grandini. Vide Exod. 9. Sap. 16.

33. *Lignum*, i. arborem.

34. *Bruchus*, eſt ſpecies locuſtæ.

35. *Fœnum*, Chald. herbam, ſc. quidquid virebat.

30. *Primitias*, i. primogenita. *Laboris*, Hieron. partus, Chald. fortitudinis, ſc. principium roboris viri eſt primogenitus. Vide Geneſ. 49. Pſal. 77.

38. *Incubuit*, Hieron. irruerat. *Timor*, &c. q. d. timebant enim Ægyptij ſibi valdè à Iudæis.

39. *Protectionem*, Hieron. & Chald. tentorium.

40. *Petierunt*, Chald. petierunt carnes. *Cœli*, i. ex aere demiſſo.

41. *Flumina*, Chald. fluminis inſtar.

42. *Verbi*, i. promiſſionis.

43. *Lætitia*, Hieron. & Chald. laude.

45. *Iuſtificationes*, Hieron. ceremonias, Chald. præcepta.

Exquirant, Chald. cuſtodiant.

C V. *De eodem.*

1. *Seculum*, Hieron. & Chald. æternum.

2. *Loquetur*, ſc. vt par eſt Chald. eloqui poterit.

Potentias, Hieronym. & Chald. fortitudines, i. fortiter facta.

Auditas, Chald. notas.

3. *Iudicium*, ſc. rectè iudicando. Auguſt. *Iuſtitiam*, ſc. rectè agendo. Auguſt.

4. *Beneplacito populi*, i. beneuolentia in populum. Chald. bona voluntate cum populo, Hieron. propitiatione populi. *Salutari*, i. ſalute, Chald. redemptione, ſc. Chriſto, ſecundum. Aug.

5. *Ad videndum in bonitate*, Hieronym. vt videam bona.

Lauderis, Hieronym. exultem, Chald. laudem.

Hereditate, i. populo.

6. *Cum patribus*, i. ſicut patres. *Iniquitatem*, Hieron. & Chald. impie.

7. *Irritauerunt*, ſc. te, Hier. ad iracundiam prouocauerunt, Chald. rebelles fuerunt.

9. *Increpuit*, Hieron. & Chald. comminatus eſt. *In deſerto*, Chald. per deſertum.

12. *Crediderunt*, ſc. tunc. *Laudauerunt*, Hieron. & Chald. cecinerunt.

13. *Cito fecerunt*, Græc. feſtinauerunt, ſc. obliuiſci, vt ſtatim dicitur, Hieron. & Chald. cito. *Suſtinuerunt*, Hieron. expectauerunt.

Conſilium, i. quod de illis decreuerat, q. d. non ſe eius prouidentiæ regendos crediderunt.

14. *Concupiſcentiam*, ſc. carnes, concupiſcentia pro re concupita. *Inaquoſo*, Hieronym. ſolitudine, Chald. loco arido.

15. *Saturitatem*, Hieron. tenuitatem, Chald. maciem, q. d. ſtatim puniuit, Græc. πλησμονὴν, i. repletionem, genus eſt morbi, ex quo ſequitur tabes & macies, ſcil. ex nimia repletione.

16. *Irritauerunt*, Hieronym. zelati ſunt, Chald. inuidia commoti ſunt contra

Sanctum, i. conſecratum.

17. *Super congregationem*, &c. q. d. eos, qui cum Abiron conſpirauerunt.

18. *Synagoga*, i. congregatione. *Peccatores*, Hieron. & Chald. impios.

20. *Gloriam ſuam*, Chald. gloriam Domini ſui.

23. *Dixit*, ſc. Moſi. *Vt diſperderet*, i. ſe velle diſperdere, Chald. ſe exterminaturum. *Confractione*, i. plaga, qua erant feriendi a Deo, Auguſtin. Græc. vulneratione.

24. *Verbo*, ſc. quo promiſerat ſe eam daturum.

26. *Leuauit*, ſc. iurando, vel, vt ſolent qui volunt percutere

27. *Deiiceret*, Chald. migrare faceret. *In nationibus*, i. inter gentes.

28. *Initiati ſunt*, Hieron. conſecrati ſunt, Chal. adiunxerunt ſe. *Mortuorum*, i. oblata mortuis ſeu. non viuentibus diis.

29. *Adinuentionibus*, Hieronym. ſtudiis, Chald. operibus.

Ruina, Hieron. plaga, Chald. peſtis.

30. *Placauit*, ſc. Deum, Chald. orauit. *Quaſſatio*, Hieron. percuſſio, Chald. mors.

31. *Iuſtitiam* Chald. meritum. *Sempiternum*, ſc. dato ei ſacerdotio, nempe, quamdiu lex duraret: quamquam fuit aliquando in poſteris Ithamar, à quo Heli, ſed reſtitutum eſt poſteris Phinees 3. Regum 2.

32. *Vexatus*, Hieron. afflictus, ſc. à Deo.

33. *Exacerbauerunt*, i. offenderunt, ſeu, irritarunt. *Eius*, ſc. Moſis, vel Dei. *Diſtinxit*, i. diſtinctè dixit, ſcil. Deus, non ingreſſurum Moſen terram promiſſam, Chald. explicauit, vel ſignificatur hic, quod Moſes ad petram, dixit dubitando. Num. 20. q. d. hæſit ut.

34. *Diſperdiderunt*, ſc. terram ingreſſi.

36. *Scandalum*, i. offendiculum ſeu ruinam.

38. *Infecta*, Hieron. polluta, Chald. maculata. *In ſanguinibus*, Chald. homicidiis, ſc. cæde filiorum, quos immolabant.

39. *Adinuentionibus*, Hier. ſtudiis.

43. *Conſilio ſuo*, Hieron. & Chald. conſiliis ſuis. *In iniquitatibus*, Hieron. propter iniquitates.

45. *Teſtamenti*, Hieron. pacti.

Pœnituit eum, Chaldæus, conuerſus eſt ab ira ſua.

46. *In miſericordias*, q. d. miſertus eſt eorum, Hieron. miſerabiles.

47. *Nationibus*, Hieron. gentibus. *Gloriemur*, &c. Hieron. canamus laudem tuam.

48. *A ſeculo*, &c. Hieronym. ab æterno, & vſque in æternum. Chald. à mundo hoc vſque ad mundum venturum.

Dicet, pro, dicat itaque. *Fiat, fiat*, Hieron. & Chald. Amen. Not. hunc Pſalmum eſſe finem quarti libri Pſalmorum apud Hebræos. Apponitur autem ſingulis libris ad finem. Amen.

C V I. *De Dei beneficiis.*

1. CONfitemini, Chald. laudate. Seculum, Hier. & Chald. æternum.

2. *Dicant*, ſc. quod præceſſit, ſeu laudem Domino, ſeu acceptum, beneficium.

3. *Mari*, ſcilicet, Arabico, quod eſt ad Auſtrum; ſeu Oceano.

4. *Errauerunt*, ſc. fugati ab hoſtibus.

Ciuitatis habitaculi, i. ducentem in ciuitatem habitabilem.

6. *Neceſſitatibus*, Hieronym. afflictione, Chaldæus, anguſtia

7. *Habitationis*, Hieron. & Chald. habitabilem.

8. *Confiteantur*, i. prædicentur. *Domino*, i. ad honorem Domini. Chald. coram Domino. *Miſericordia*, Hieronym. miſericordiam, Chald. propter miſericordiam.

Filiis, Hieron. in filios.

9. *Inanem*, Hieron. & Chald. vacuam.

10. *Sedentes*, ſcil. liberauit. *Vmbra*, i. ſimilitudine, vel horrore.

11. *Exacerbauerunt*, ſc. per rebellionem *Eloquia*, i. præcepta, ſeu munitiones. *Conſilium*, i. decreta, ſeu præcepta, vt ſit repetitio. *Irritauerunt*, Hieron. blaſphemauerunt, Chal. ſunt execrati.

12. *Infirmati ſunt*, i. debilitati, Hieron. ceciderunt, Chal. impegerunt.

13. *Neceſſitatibus*, Hieronym. anguſtiis, Chald. afflictionibus.

16. *Æreas*, i. fortiſſimas.

17. *Suſcepit*, i. ſubleuauit, Hieron. & Chald. ſtulti propter viam, &c. *Via iniquitatis*, i. morbo, ſeu calamitate, quam peccatum induxerat.

18. *Abominata eſt*, i. faſtidiuit, ſc. præ morbi grauitate.

20. *Miſit verbum*, i. iuſſit.

23. *Operationem*, i. negationem, vel opus nauticum. *Multis*, i. vaſtis.

24. *Profundo*, i. mari.

25. *Dixit*, i. iuſſit. *Stetit*, Hieron. ſurrexit.

26. *Aſcendunt*, ſc. nauigantes, in tempeſtate. *Malis*, Hieron. afflictione. *Tabeſcebat*, i. deficiebat, ſc. præ metu, Chald. liquefiebat.

27. *Moti ſunt*, Hieron. intremuerunt. *Deuorata*, Hier. abſorpta, q. d. euanuit, ſeu defecit.

29. *Auram*, Hieron. tranquillitatem. *Siluerunt*, i. quieuerunt.

30. *Siluerunt*, Hieron. quieuerunt. *Voluntatis eorum*, i. optatum, Hieron. quem voluerunt.

32. *Eccleſia*, i. cœtu, ſeu frequentia. *Cathedra ſeniorum*, i. ſenatorum, ſeu magiſtratuum, Chald. conſeſſu ſapientum.

33. *In deſertum*, Chald. velut deſertum, ſcil. arefaciens ob peccata. *Sitim*, i. ſiccitatem, Chald. ſicut ſiccitates.

34. *Salſuginem*, i. ſterilitatem. *A malitia*, id eſt, ob malitiam.

35. *Poſuit*, ſc. poſt pœnitentiam populi.

Exitus, i. riuos, Hier. fontes.

36. *Eſurientes*, ſc. antea. *Habitationis*, Hieron. ad habitandum.

37. *Natiuitatis*, Chald. germinis, q. d. naſcentem, ſeu germinantem.

38. *Minorauit*, Chald. diminuit, q. d. non eſt paſſus minui.

39. *Pauci*, ſcil. poſtea ob peccata, vel, cum antea pauci fuiſſent. *A tribulatione*, Hieronym. ob anguſtiam.

Malorum, i. calamitatum.

40. *Effuſa eſt contemptio*, &c. q. d. fecit principes contemptibiles ob peccata eorum. Vide Iob 12.

Errare, ſcil. in conſiliis. *In inuio*, pro, velut in inuio.

Non in via, i. vbi non erat via, repetitio per negationem, more Hebræo.

41. *Adiuuit*, Hier. ſubleuauit, ſc. poſtea. *Sicut oues*, i. inſtar gregis, ſc. plurimas.

42. *Iniquitas*, i. iniquus. *Oppilabit*, i. claudet, ſc. tacebit, Hieron. contrahet.

43. *Cuſtodiet*, i. obſeruabit, ſeu notabit.

C V I I. *Vide Pſalm. 56. & 59. ex quibus hic compoſitus eſt.*

2. PAratum, ſcilicet, ad te laudandum, ſeu ad tua iuſſa.

In gloria, i. ex animo, ſc. anima gloria eſt hominis, Hier. ſed & gloria, Chald. & gloria.

4. *In*, i. coram. *Nationibus*, i. gentibus.

5. *Super cœlos*, q. d. cœlis altior. *Vſque*, i. ſuper.

Nubes, i. cœlos, Hier. æthera.

Veritas, ſc. in præſtando promiſſa.

6. *Gloria tua*, ſc. appareat.

7. *Saluum*, ſc. me. *Dextera*, i. potentia.

8. *Locutus eſt*, q. d. promiſit, ſc. mihi de hoſtibus victoriam.

Sancto, Hieronym. ſanctuario vide Pſalm. 59. vbi reliqui verſus.

9. *Suſceptio*, i. protectio, Hieron. virtus, Chaldæus, fortitudo.

Rex, ſc. Dauid, & Chriſtus de tribu Iuda, Hier. *Dux*, Chald. Scriba.

10. *Spei*, Hieronym. peluis. *Alienigena*, Hieron. Philiſthim.

Amici facti ſunt, Græc. ſubditi ſunt, Hieron. fœderati erunt.

12. *Repuliſti*, Hier. proieceras, Chald. deſeruiſti.

Exiſti, Hieron. exieras. *Virtutibus*, Hieronym. exercitibus.

13. *Quia vana*, Græc. & Hebr. & vana, pro, quia vana.

Hominis, Hieron. ab homine.

14. *Faciemus virtutem*, Hier. erimus fortes.

Ad nihilum deducet, Hier. & Chald. conculcabit.

C V I I I. *Oratio contra hoſtes.*

1. LAudem meam, quaſi dicat, innocentiam, Hier. laudis meæ, Chald. laus mea, q. d. qui es laus mea.

Tacueris, i. diſſimules, q. d. defende à malis.

2. *Peccatoris*, Hieronym. & Chald. impij. *Super*, Hier. contra. *Doloſa*, Hier. mendacij, Chal. mendacij.

3. *Circundederunt*, i. vndique ſunt aggreſſi.

Expugnauerunt, pro, oppugnauerunt.

Gratis, Hieron. fruſtra Chald. ſine cauſa.

4. *Vt me diligerent*, Hieronym. quo diligebam eos, Chald. quod dilexi. *Detrahebant*, Hieronym. aduerſabantur, Chald. aduerſantur. *Orabam*, ſc. pro eis, Auguſt.

5. *Dilectione*, ſc. qua eos diligebam.

6. *Conſtitue*

6. Conſtitue, i. præfice. *Peccatorem*, Hieron. & Chald. impium, ſcil. iudicem, vel dominum. *Diabolus*, Hieron. & Chald. Satan, i. aduerſarius, *A dextris*, ſc. vt opprimat.

7. *Iudicatur*, ſcilicet, apud magiſtratum, vel Deum. *Oratio*, i. defenſio apud iudicem, vel, oratio ad Deum.

In peccatum, i. velut peccatum, quaſi dicat, magis iudicem irritet, vel Deum, Chaldæus, in condemnationem.

8. *Dies*, ſc. Apoſtolatus, Auguſt. *Epiſcopatum*, i. officium ſeu dignitatem Epiſcopi, ſc. Apoſtolatum, de Iuda enim loquitur.

10. *Nutantes transferantur*, Hieron. inſtabiles vagentur, Chald. vagando vagentur.

11. *Scrutetur*, ſc. vt accipiat, Chald. colligat. *Fænerator*, i. qui mutuum dedit, Hieron. exactor.

Alieni, i. extranei. *Labores*, i. labore parta.

13. *Vna*, i. prima, Hier. & Chald. altera.

14. *Matris*, q. d. non ſolum patris, ſed etiam matris, explicatio præcedentis, q. d. puniantur in eo parentum peccata.

15. *Contra Dominum*, i. coram Domino, ſc. parentum peccata. *Eorum*, ſc. parentum.

17. *Compunctum*, i. fractum ſeu afflictum. *Mortificare*. Hieron. vt interficeret.

18. *Maledictionem*, i. malum ſeu ſupplicium, ſc. qui peccatum diligit, & quod id ſequitur ſupplicium videtur diligere.

Benedictionem, i. bonum.

19. *Veſtimentum*, ſcil. quod operit, & hæret. *Aqua*, ſc. quæ bibitur. *Oleum*, ſc. quod valde penetrat, & hæret.

Oſſibus, Chald. membris.

20. *Hoc opus*, i. merces ſic Leuit. 19. Iſai. 4. & 61. Hieron. hæc eſt retributio. *Apud Dominum*, Græc. Hieron. & Chald. à Domino retributio. *Loquuntur*, i. machinantur.

Animam, id eſt, vitam.

21. *Fac*, ſc. bonum, *Mecum*, i. mihi. *Propter nomen tuum*, i. propter re, ſeu, pro tua clementia.

Suauis, Hieronym. bona.

22. *Conturbatum*, Hier. vulneratum, Chald. contritum.

23. *Declinat*, Hier. inclinatur, ſc. extenſione, & deſinit in tenebras.

Ablatus, Chal. conſumptus.

Excuſſus, Chal. vagatus.

24. *Infirmata ſunt*, Hier. vacillauerunt, Chal. collapſa ſunt. *A ieiunio*, i. præ ieiunio. *Immutata*, Chal. macilenta. *Propter oleum*, ſc. deficiens Hier. abſque oleo, i. vnctionibus, quæ olim in vſu. vel pinguedo ſignificatur, cuius defectu mutatus, Chal. abſque pinguedine.

25. *Mouerunt*, ſc. deridentes.

27. *Manus*, i. auxilium, Chal. percuſſio. *Eam* pro, id ſc. iuuando, vel affligendo.

28 *Maledicent*, q. d. perſequentur. *Benedices*, q. d. fauebis.

29. *Diplode* i. veſte, ſeu pallio, Hier. veſtimento. Chal. chlamyde Auguſt. duplici pallio, ſc. confuſione coram Deo & hominibus.

30. *Nimis*, q. d. totis viribus, Hieronym. vehementer.

Multorum, Hieronym. populorum, Chal. ſapientium.

31. *Aſtitit*, Hier. & Chal. ſtabit. *Saluam faceret*, Hier. ſaluet.

Perſequentibus, Hieron. & Chal. iudicibus, ſcil. malis.

Animam, id eſt, vitam.

CIX. *De Chriſti Regno, & Sacerdotio.*

1. D*Ominus*, ſc. Pater Domino, ſcil. Filio, ſeu Chriſto.

A dextris mei, i. optimo apud me loco. Donec. vide Hebræo *Scabellum*, &c. q. d. ſubiiciam pedibus tuis, ſic vt poſſis conculcare.

2. *Virgam*, i. ſceptrum. *Virtutis*, Hiero. fortitudinis, q. d. Regnum potens. *Emittet*, ſc. in mundum per prædicationem. *Sion*, ſc. inde cœpit prædicatio Euangelica.

Dominare, Chal. & dominaberis. *Inimicorum*, ſc. qui antea aduerſabantur, vel q. d. reſiſtant licet inimici.

3. *Principium*, i. principatus, vel pater ſc. erit.

Die virtutis, q. d. cum cœperis regnare, vel oſtendere potentiam tuam. *Splendoribus ſanctorum*, q. d. in ſanctis ſplendide, vel ſplendore ſanctitatis. *Vtero*, i. ſubſtantia mea, ſeu ſecreto, vel vtero virginis. *Ante luciferum*, i. ante Angelos, vel Angelis excellentiorem, vel ante ſtellas.

4. *Pænitebit eum*, i. mutabit. Auguſt. *Ordinem*, i. ritum Melchiſedech, ſc. qui obtulit panem, & vinum in figuram Euchariſtiæ.

5. *A dextris tuis*, i. te adiuuans & protegens. *Confregit*, Hier. & Chal. percuſſit.

Ira, i. vltionis, ſc. die iudicij. *Reges*, pro, etiam Reges, ſc. tibi inimicos.

6. *Iudicabit*, id eſt, vlciſcetur, ſeu iudicium exercebit.

In nationibus, pro, gentes. *Ruinas*, Chal. cadaueribus, Hier. valles, ſ. cadaueribus.

Capita i. principes. *Multorum*, ſ. populorum, vel multorum, capita.

7. *Torrente*, ſc. paſſionum. *In via*, ſc. dum viuet ſeu viueret.

CX. *De Dei operibus.*

1. C*Oncilio*, i. cœtu, Hier. conſilio, Chal. ſecreto, q. d. iuxta ſententiam. *Iuſtorum*, Chald. rectorum.

2. *Exquiſita*, i. exquiſite, ſeu perfecte facta, Hier. exquirenda, i. conſideranda. *In omnes*, i. iuxta omnes, q. d. pro ſua voluntate, vel excitantia ad faciendam eius voluntatem.

3. *Confeſſio, & magnificentia*, i. laude & honore dignum. Hieronym. glòria, & decor, Chal. laus, & decus.

Sæculum ſæculi. Hieronym. æternum.

4. *Memoriam fecit*, i. fecit recordari, vel digna memoria.

Miſericors, & miſerator, Hier. & Chald. clemens, & miſericors.

5. *Teſtamenti*, Hier. & Chal. pacti.

6. *Annunciabit*, Græc. Hier. & Chal. annunciauit. q. d. dixit, ſe poſſe præſtare quod promittebat, vel reuelauit potentiam, qua operatur, ſc. ſe eſſe omnipotentem.

7. *Veritas, & iudicium*, i. fidei, & æquitatis plena.

Fidelia, i. vera, certa.

8. *Confirmata*, i. ſtabilita, *Sæculum ſæculi*, Hier. ſempiternum.

Æquitate, i. rectitudine.

Redemptionem, ſcilicet ex Ægypto, vel ex peccatis.

Teſtamentum, Hier. & Chal. pactum, ſ. ſeruandum

Terribile, Chal. timendum.

Intellectus bonus, q. d. ſane ſapiunt qui faciunt. *Eius*, ſc. intellectum, i. quod intelligunt faciendum, vel timorem. ſc. Deum timentibus, Heb. & Chald. ea, ſc. præcepta.

Laudatio,

Laudatio, i. laus. *Eius*, ſc. talis hominis.
Sæculum ſæculi, Hieronym. iugiter. Chaldæus, æternum.

C X I. *De timore Dei.*

1. R*Euerſionis*,&c. Titulus hic non eſt, Hebr. nec, Græc.
Volet, i. oblectabitur. Chald. mandata eius expetit.
2. *Semen*, i. filij. *Generatio*, i. poſteri, ſeu familia, eſt enim repetitio frequens, hic. vel, q.d. gens recta, i. probi homines. *Rectorum*, Hier. iuſtorum. *Benedicetur*, ſc à Deo, vel hominibus.
3. *Gloria*, Hieronym. ſubſtantia, Chaldæus, felicitas, *Domo*, i. corde. Aug.
Manet, ſcilicet, à Deo remuneratur. *In ſæculum ſæculi*, Hier. ſemper, Chald. in æternum.
4. *Tenebris*, ſcil. afflictionibus, vel q.d. cum alij ſunt in tenebris. *Miſericors, & miſerator*, Hieron. & Chald. clemens, & miſericors, q.d. ipſe Deus, vel ab ipſo Deo, qui clemens, &c.
5. *Iucundus*, id eſt, gratus, ſcilicet, De & hominibus, Hieronym. bonus, Chaldæus, beatus. Græc. χρηστός, quod etiam bonum, vtilem, & humanum ſignificat
Commodat, i. mutuum dat. *Diſponit*, pro, quique diſponit, Hier. diſpenſabit. *Sermones*, i. negotia, vel verba. *In iudicio*, i. prudenter.
6. *Commouebitur*, i. nutabit.
7. *Auditione*, i. rumore, ſeu nuntio.
Mala, i. rei aduerſæ, ſc. Ite maledicti in ignem æternum, ſecundum Aug.
8 *Confirmatum*. ſc. in Domino *Deſpiciat*, i. ex alto videat. *Inimicos*, Græc. ſuper inimicos, Hieronym. in hoſtibus, ſc. quæ optat.
9. *Diſperſit*, ſcil. abundanter, Chaldæus, diſperſit pecuniam.
Iuſtitia, i. eleemoſyna, ſeu miſericordia. Itaque alij vt Chryſ. verterunt ἐλεημοσύνη.
In ſæculum ſæculi, Hier. & Chald. in æternum.
Cornu, i. robur, Chald fortitudo.
In gloria, i. cum gloria.
10. *Peccator*, Hier. & Chald. impius.
Videbit, ſcilicet, iuſti felicitatem. *Iraſcetur*, id eſt, indignabitur.
Tabeſcet, ſc. præ inuidia. *Peccatorum*, Hieron. & Chald. impiorum. *Peribit*, i. fruſtrabitur.

C X I I. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. P*Ueri*, Hier. & Chald. ſerui.
2. *Sit benedictum*, i. celebretur. *Nunc*, i tempore, ſeu momento. *Saculum*, Hier. æternum.
3 *Laudabile*, i. dignum quod laudetur.
4. *Super*, i. pluſquam.
5. *Altis*. ſc. cœlis.
6. *Humilia*, i. humiles, vel, q.d. infima quæque curat.
7. *Suſcitans*, i. eleuans. *Stercore*, i. ſordibus, ſeu abiecta conditione.
8. *Domo*, i. familia, ſcilic. fœcundans, prolemque dans.

C X I I I. *De liberatione ex Ægypto.*

1. D*Omus*, id eſt, familiæ.
Barbaro, i. alterius linguæ.
2. *Iudæa*, Hier. *Iudas*, i. populus Iudaicus.
Sanctificatio, i. particeps ſanctitatis. q.d. ei conſecrata. Chald. Vnita eius ſanctitati. *Poteſtas*, q.d. eius poteſtati, ſeu ditioni ſubiecta.

3. *Mare*, ſc. rubrum. *Vidit*, i. ſenſit Dei præſentiam. *Fugit*, i. receſſit.
4. *Exultauerunt*, Hieronym. & Chaldæus, ſubſilierunt, ſcilicet, cum legem daret, agitabatur Sinai mons.
7. *A facie*, i. præſentia Aug. *Mota eſt*. Hieron. & Chald. contremiſcit.
8. *Stagna*, Hier. paludes. Chald. riuum. *Rupem*, Hier. ſilicem.
1. *Non nobis*, &c. Hic incipit Pſalmus 15. apud Hæbræos. Chald. non propter nos Domine non propter meritum noſtrum.
Super miſericordia, &c. Hier. propter miſericordiam, &c. *Veritate*, i. fide, qua ſc. promiſiſti te adfuturum nobis. Aug. miſericordia vocante, & veritate iudicante.
2. *Ne quando*, pro ne forte.
3. *Cœlis*, ſc. eſt.
8. *Fiant*, i. digni ſunt qui fiant.
9. *Sperauit*, pro, ſperat.
11. *Sperauerunt*, pro, ſperant.
12. *Benedixit*, Hieron. & Chald. benedicet. & ſic in ſequentibus.
13. *Puſillis*, Hier. paruis.
14. *Adiiciat*, &c. quaſi dicat, augeat vos, vel addat beneficia.
15. *Benedicti*, ſc. eſtis, vel, ſitis.
16. *Cœlum Cœli*, i. ſupremum cœlum. *Domino*, ſcilicet, ſedes eſt.
17. *Laudabunt*, ſcilicet, corpore, ſeu ore, ſeu apud viuos.
18. *Benedicimus*. Græc. Hieronym. & Chaldæus, benedicemus.
Nunc, i. momento, ſeu tempore.
Seculum, Hier. & Chald. æternum.

C X I V. *De Dei auxilio.*

1. D*Ilexi*, pro, diligam. ſc. Dominum. *Exaudiet*, pro, exaudiuit.
2. *Diebus meis*, i. dum viuam. *Inuocabo*, q.d. ad ipſum confugiam.
3. *Mortis*, i. mortiferi, q.d. fui morti proximus.
Inferni, i. ſepulcri. q.d. mortis. *Inuenerunt*, id eſt, apprehenderunt.
4. *Nomen Domini*, i. Dominum. *Inuocaui*, ſc. dicens quod ſequitur.
6. *Paruulos*, Chald. ſimplices. *Humiliatus*, id eſt, afflictus Hier. attenuatus.
7. *Requiem*, i. tranquillitatem.
8. *Morte*, ſc. peccati, vel corporis.
9. *Placebo Domino*, Hier. & Chald. ambulabo coram Domino, i. ſtudebo ei placere.
In regione viuorum, i. inter viuos, qui pene perieram, niſi me Deus liberaſſet.

C X V. *Continuatio, eiuſdem materiæ.*

10. C*Redidi*, Apud Hebræos coniungitur hic Pſalm. præcedenti, qui apud eos eſt 116.
Propter quod locutus ſum, Chald. propterea loquar. q.d. prædicabo Dei benignitatem. *Hummiliatus*. Hier. afflictus.
11. *Exceſſu*. Hieronym. ſtupore, ſcilicet, animi afflicti, & mœſti.
Mendax, Hieronym. mendacium, q. d. non eſt quod quiſquam fidat hominibus, ita ſunt fallaces omnes.
12. *Retribuit*, pro, tribuit.
13. *Calicem*, &c. i. imitabor Chriſti paſſiones, Aug. vel q.d. gratias agam, ſolebant enim liberate in ſacrificiis pro gratiarum actione.

14. *Reddam*, i. ſoluam.
15. *Pretioſa*, &c. q.d. defendit ſuorom vitam.
16. *Ancilla*, q d. piæ matris, teque colentis.
17. *Laudis*, i. gratiarum actionis.
Inuocabo, i. prædicabo. Vide Deut. 32.

CXVI. *Inuitatio ad Dei laudem.*

2. CONfirmata, i. ſtabilita, Hieronym. confortata. Chald. roborauit ſuper nos beneficentiam ſuam, quaſi d. magna eſt in nos miſericordia vſus, ſcilicet, miſſo Chriſto. Vide Rom. 15. *Veritas*, ſc. in promiſſis.

CXVII. *Gratiarum actio & congratulatio, & de Chriſto.*

1. BOnus, ſcilicet, & benignus, & beneficus, *Seculum*, Hieron. & Chald. æternum, & ſic in ſequentibus.

3. *Domus*, i. familia.

5. *In latitudine*, ſc. me conſtituens, i. conſolatione, quæ anguſtiæ oppoſita.

7. *Deſpiciam*, i. ex alto aſpiciam, ſc. puniri, Chal. videbo vltionem in.

8. *Bonum eſt*, Hier. melius eſt.

10. *Omnes*, i. plurimæ. *Circuierunt*, i. obſederunt, ſeu oppugnarunt. *Et*, pro, at.

Quia, abundat, vel pro, certe poſitum, Græc. non eſt, at Hebræus, Chaldæus, vertit, propterea.

12. *In ſpinis*, q.d. magno fragore, ſeu impetu aggreſſi, ſed ſtatim extincti.

13. *Impulſus*, ſcilicet, ab eis. *Euerſus ſum*, Hieronym. impellebar. *Suſcepit*, Hier. ſuſtentauit, Chald. adiuuit.

14. *Laus*, i. laudis materia. *In ſalutem*, q. d. me ſaluauit, Chald. fuit mihi redemptor.

15. *Exultationis*, Hier. & Chal. laudis, ſc. auditur. *Salutis*, i. pro ſalute gratiarum actionis.

18. *Et*, pro, at.

19. *Iuſtitia*, i. templi, quod iuſtitiam & ſanctitatem in introeuntibus requirit.

20 *Intrabunt*, q. d. non decet niſi iuſtos intrare. explicat quod dixerat proxime.

22. *Lapidem*, ſcilicet, Chriſtum. *Ædificantes*, ſc. Sacerdotes, & Phariſæi populi inſtructores. *In caput*, pro, caput. *Anguli*, ſcil. vtrumque populum connectens.

24. *Dies*, ſcilicet, humanæ redemptionis. *Fecit*, ſc. ſingulariter.

25. *Saluum me fac*, Græc. & Hieronym. ſalua, ſc. Regem à te miſſum ſeu Chriſtum. ſic, Hoſanna filio Dauid. Mat. 21.

Bene proſperare, i. da proſperum ſucceſſum, ſcil. Regi, proſperare, pro, proſpera, Græc. εὐόδωσον.

26. *Benedictus*, quaſi dicat, benedicatur, ſeu celebretur.

Nomine, i. mandato, ſeu virtute.

Benediximus, pro, *benedicimus*, i. bene precamur. eſt autem ſacerdotum vox, ſecundum quoſdam. *Vobis*, ſc. ô Populi.

Domo Domini, i. templo.

27. *Deus Dominus*, quaſi dicat, Dominus, quem colimus, verus eſt Deus. *Illuxit*, Hier. apparuit. Forte Chriſti aduentus indicatur.

Conſtituite, i. celebrate, Hier. frequentate. Chal. ligate pecum ad ſacrificium ſolemnitatis catenis, donec ſacrificaueritis eum, & effuderitis ſanguinem in cornu altaris.

In condenſis, q. d. arborum ramis templum ornantes, Hier. in frondoſis.

CXVIII. *De præceptorum Dei obſeruantia.*

Nota, *In hoc Pſalmo Dei præcepta vocari etiam mandata, æquitatem, iudicia, iuſtitias, iuſtificationes, teſtimonia, verbum, verba, eloquium, eloquia, ſermones, viam, vias, legem, veritatem, & ordinationem, idque ſingulis fere verſibus.*

ALEPH, i. *Doctrina. Quamquam de Interpretatione harum litterarum non oportet eſſe ſolicitum, ſolum enim indicant à qua litera incipiant Hebraice ſequentis Pſalmi verſus omnes.*

1. IMmaculati, id eſt, integri, ſeu puri, Chaldæus, perfecti.

Via, i. vitæ inſtituto, ſeu moribus.

2. *Scrutantur*, i. diligenter inueſtigant, Hieron. & Chald. cuſtodiunt. *Teſtimonia*, ſic vocantur Dei præcepta, quod per ea teſtetur, quid velit. In toto, pro, & in toto, in autem, pro ex.

3. *Ambulauerunt*, pro. ambulant.

4. *Nimis*, q.d. diligenter obſeruari.

5. *Iuſtificationes*, ſic vocantur Dei præcepta, quod per eorum obſeruationem iuſtificemur, creſcentes, ſcilicet, in iuſtitia, quam Theologi iuſtificationem ſecundam vocant, de qua & illud intelligunt: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhoc, Hieron. præcepta, Chald. decreta.

6. *Confundar*, i. pudefiam. *Proſpexero*, i. animum intendero.

7. *Directione*, i. rectitudine.

In eo, quod didici Hieronym. & Chaldæus, cum didicero.

Iudicia, ſic præcepta dicuntur, quod Dei iudicium ſeu ſententiam contineant. vel iudicia, q. iuſtitiæ. *Iuſtitia tua*, i. à tua iuſtitia profecta.

8. *Vſquequaque*, Chald. prorſus. Quidam cum, cuſtodiam, iungunt.

BETH, i. *Domus.*

9. *Corrigit*, Chaldæus, purificabit. *Adoleſcentior*, Hieron. iuuenis, Chald. puer. *Viam*, i. vitæ rationem.

10. *Repellas*, Hier. & Chald. errare facias.

11. *Abſcondi*, i. repoſui, vel recondidi.

Tibi, i contra te. Chald. coram te.

13. *Pronunciaui*, id eſt, prædicaui, Hier. & Chald. narraui.

Oris tui, i. ore tuo prolata.

14. *Diuitiis*, ſc. ſolent alij delectari.

15. *Exercebor*, Hieronym. meditabor. Chald. Loquar.

Conſiderabo, Hier. contemplabor.

16. *Meditabor*. Hier. & Chald. delectabor.

GIMEL, i. *Retributio, vel perfectio, ſeu plenitudo.*

17. *Retribue*, pro, tribue, Chal. retribue bonum.

Viuifica

Viuifica me, q. d. tribue, vt viuam, Hier. viuam, Chald. & viuam.

18. *Reuela*, i. illumina. *Mirabilia*, i. myſteria. *De lege tua*, pro, legis tuæ.

19. *Incola*, Hieron. aduena, Chald. peregrinus. *Mandata*, i. mandatorum intelligentiam.

20. *Concupiuit deſiderare*, i. vehementer deſiderauit.

21. *Increpaſti*, i. puniſti, vel minatus es, ſeu arguiſti.

22. *Opprobrium*, ſc. quo me afficiunt inimici. *Exquiſiui*, Hier. & Chald. cuſtodiui.

23. *Sederunt*, ſc. pro tribunali. *Exercebatur*, Hier. meditabatur.

24. *Meditatio*, Hier. & Chald. voluptas. Conſilium, i. quod conſulo in dubiis, ſeu, ſi quid agendum eſt.

Daleth, i. *Oſtium, vel tabula.*

25. *Pauimento*, Hier. & Chald. pulueri, q. d. parum abſum à ſepulcro, ſeu morte. *Verbum*, i. promiſſa, ſeu potius præcepta, q. d. fac me viuere ſecundum legem tuam.

26. *Vias*, i. facta, ſeu vitæ rationem totam. *Enuntiaui*, Hier expoſui, ſc. tibi.

27. *Inſtrue me*, Hieronym. & Chald. fac me intelligere.

Exercebor, Hieron. & Chald. loquar. *Mirabilibus*, ſc. operibus.

28. *Tædio*, i. anxietate, Græc. acedia, Hieron. ſtultitia. Chald. dolore *Confirma*, Hier. ſerua, Chal. viuifica.

Verbis, i. præceptis.

29. *Iniquitatis*, Hier. & Chald. mendacij. *De lege tua*, i. ſecundum legem tuam, vel q. d. da gratiam ſeruandi legem tuam.

30. *Veritatis*, Hier. & Chald. fidei, q. d. viam fidelem, ſeu rectam. Vide Gen. 24. vbi pro recto itinere, Heb. eſt via veritatis.

31. *Confundere*, ſc. ſpe fruſtratum.

32. *Cucurri*, Hier. & Chald. curram. *Cum dilataſti*, Chald. cum dilatauetis, Hier. quoniam dilataſti, ſc. gratia tua recreans.

Ha, i. *Iſta.*

33. *Legem pone mihi*, Hier. oſtende mihi, Chald. doce me ſc. viam, &c. *Exquiram*, Hieron. & Chald. cuſtodiam.

34. *Et ſcrutabor*, pro, vt ſcruter, Hier. & Chald. & obſeruabo. *Et cuſtodiam*, q. d. ſcrutabor vt cuſtodiam.

35. *Ipſam volui*, i. id ſemper optaui.

36. *Auaritiam*, i. cupiditatem prauam. Chald. mammonam, i. pecuniam.

37. *Via*, i. præceptis. *Viuifica*, Chaldæus, ſana, quaſi dicat, fac me viuere ſecundum legem tuam.

38. *Statue*. Hieronym. ſuſcita, Chald. confirma, quaſi dicat, confirma me in timore præceptorum tuorum.

39. *Amputa*, Hieronym. auerte, Chaldæus, amoue. *Opprobrium*, ſc quo me afficiunt quidam, quod tibi ſeruiam, vel patiendum malis in die iudicij.

Suſpicatus ſum, Hier. reueritus ſum. Chald. timui.

Iucunda, q. d. quod delectet præceptis tuis, Hier. & Chald. bona.

40. *Æquitate*, Hieronym. & Chaldæus. iuſtitia, quaſi dicat, in lege tua iuſta, ſic ſup. in via tua viuifica me.

Vav, i. *&*.

41. *Salutare*, Hier. ſalus. *Secundum eloquium*, i. in obſeruatione præceptorum.

42. *Quia ſperaui*, i. quod ſperarim.

Sermonibus, i. præceptorum obſeruatione.

43. *Vſquequaque*, Chald. penitus. *Quia in iudiciis*, & q. d. hanc veritatem, quod confido præceptis tuis. *Superſperaui*, i. valde ſperaui.

44. *In ſæculum*, &c. Hier in ſempiternum, & vltra

45 *Ambulabam*, Hier. & Chald. ambulabo. *Latitudine*, q. d. libere, ſeu ſecure.

46. *Loquebar*, Hier. & Chald. loquar. *Confundebar*, Hier. & Chald. confundar.

47. *Meditabar*, Hier. & Chald delectabor.

48. *Leuaui*, Hier. & Chald. leuabo, ſc. vt faciam. *Exercebor*, Hier. & Chald. loquar. *In*, Chald. de.

Zain, i. *hic, vel hac.*

49. *Verbi*, i. præceptorum, q. d. da mihi præcepta tua ſeruandi gratiam.

Serui, pro ad ſeruum tuum, q. d. mihi datorum. *In quo*, i. in quorum obſeruatione.

50. *Hæc*, &c. pro, id, me conſolatum eſt, ſc. quod præceſſit, vel quod ſequitur, Hieronym. & Chald. hæc mea conſolatio. *Eloquium*, i. præceptorum obſeruatio.

51. *Superbi*, ſc. legis Dei contemptores. *Inique agebant vſquequaque*, Hieron. & Chald. deridebant me nimis.

52. *A ſæculo*, i. iam inde à principio, datorum, ſc. præceptorum.

53. *Defectio*, i. animi deiectio, ſeu triſtitia Hier. horror. Chald. tremor.

54. *Cantabiles*, pro, cantiones, Hieron. carmina, Chald. hymni. *Erant*, pro, ſunt.

55. *Et cuſtodiui*, pro, vt cuſtodirem.

56. *Hæc facta eſt mihi*. Hieronym. hoc factum eſt mihi, i. id mihi curæ fuit, vel ea quæ dixi, mihi acciderunt, Chald. id mihi fuit ad meritum, ſcilicet, quod ſequitur. *Exquiſiui*, Hier. & Chald. cuſtodiui.

Cheth, i. *Vita.*

57. *Portio*, Hier & Chald. pars, q. d. mihi pro hæreditate eſt cuſtodia legis tuæ.

58. *Faciem tuam*, i. te. *Secundum eloquium*, i. vt poſtulat tuorum præceptorum obſeruatio, vel vt promiſiſti.

49. *Vias meas*, Chald. bonas facere vias meas.

60. *Paratus ſum, & non ſum turbatus*, Hieron. feſtinaui, & non neglexi, Chald. feſtinaui, & non diſtuli.

61. *Funes*, i. vincula, ſeu laquei aut retia, vel inſidiæ, Chald. cohors. *Peccatorum*, Hieron. & Chald. impiorum.

62. *Surgebam*, Hieron. & Chald. ſurgam. *Super* i. de, Chald. propter. *Iuſtificationis*, Hier. & Chald. iuſtitiæ.

63. *Particeps*, Chald. ſocius, q. d. vnus ex numero.

Tath, i. *Bonum.*

65. *Bonitatem*, Hieron. bene. *Secundum verbum tuum*, i. dando, ſeu docendo tua præcepta, vel, ſecundum promiſſum tuum.

66. *Bonitatem*, ſcil. voluntatis. *Diſciplinam*, id eſt, mortificationem paſſionum.

Scientiam, ſc. intellectus. *Credidi*, ſcil. obediens tanquam tuis.

67. *Humiliarer*, Chald affligerer.

Propterea, q. d. factus cautior, Hieron. & Chald. nunc autem.

68. *In bonitate*, i. pro bonitate.

69. *Super*, i. contra. *Scrutabor*, Hier. ſeruabam, Chald. ſeruabo.

70. *Coagulatum*, &c. q. d. obſtinati ſunt, Hier. incraſſatum eſt, velut adeps, &c.

Meditatus ſum, Hier. & Chald. delectabar.

71. *Humiliaſti*, i. afflixiſti. *Diſcam*, Hieronym. diſcerem.

72. *Bonum mihi*, Hier. melior eſt mihi. *Oris tui*, i. à te præcepta.

Iod, i. *Principium.*

73. *Manus tuæ*, i. potentia, & ſapientia. *Fecerunt*. ſc. animam. *Plaſmauerunt*, ſc. corpus. *Da mihi intellectum*, Hie. doce me.

74. *Verba tua*, i. promiſſa, vel, per verba tua, q. d. per præceptorum obſeruationem ſperaui præmium. *Superſperaui*, Hier. & Chald. expectaui, ſc. mercedem.

75. *Æquitas*, Chald. iuſta. *In veritate*, id eſt, merito.

Humiliaſti, Hier. & Chald. afflixiſti.

76. *Fiat*, q. d. ſic agat. *Secundum eloquium tuum*, i. obſeruando tua præcepta, vel, vt promiſiſti. *Seruo tuo*, i. mihi, ſc. præceptum.

77. *Viuam*, ſc. vita beata, Aug. *Meditatio*, Hier. & Chald. delectatio.

78. *Exercebor*, Hier. & Chald. loquar.

79. *Conuertantur mihi*, Hier. reuertantur ad me, q. d. iungantur mihi.

80. *Immaculatum*, Hier. perfectum.

Caph, i. *Manus.*

81. *Defecit*, ſc. præ deſiderio, Chald. deſiderauit.

In ſalutare tuum, Chald. redemptionem tuam. *Verbum*, i. promiſſum, vel q. d. in præcepta, ſcil. quibus adiunxiſti promiſſionem mercedis, ſi obſeruentur.

82. *In eloquium*, i. promiſſum, vel obſeruando præcepta.

83. *Sicut vter*, &c. q. d. contracta cute macilentus.

In pruina, Chald. ad fumum. *Non*, pro, tamen non.

84. *Quando*, i. vſque dum. *Iudicium*, ſc. puniens.

85. *Mihi*, i. de me, ſeu contra me. *Fabulationes*, i. vana, ſeu nugas. *Non vt lex tua*, q. dicat, non ſecundum legem tuam id faciunt, vel nihil ſimile legi tuæ loquuntur mecum.

86. *Veritas*, Hieron. vera. *Inique*, Hier. & Chald. falſo.

87. *Paulo minus*, id eſt, parum abfuit, quin. *Conſummauerunt*, Hieronym. & Chald. conſumpſerunt.

In terra, pro, in terram, ſc. deiectum.

Lamed, i. *Diſciplina vel cor.*

89. *Verbum*, i. præceptum, quod veluti dediſti cœlo.

90. *Veritas*, i. præceptum poſitum terræ.

91. *Ordinatione*, i. præcepto. *Dies*, i. temporum ſucceſſio.

92. *Meditatio*, Hier. & Chald. delectatio. *Tunc*, ſc. cum affligebar. *Humilitate*, Hier. preſſura, Chald. afflictione.

93. *In ipſis*, i. per ipſas.

94. *Exquiſiui*, ſc. vt facerem.

95. *Intellexi*, Hier. conſiderabo.

96. *Omnis Conſummationis*, &c. quaſi dicat, omnia quamuis perfecta finem habent: at lex tua perpetua. *Latum*, quaſi dicat, longiſſimè ſe extendit.

Mem, i. *ex ipſis.*

97. *Quomodo*, Hier. quam q. d. ô quantum.

98. *Super*, i. pluſquam. *Mihi*, Chald. apud me.

100. *Quæſiui*, Hier. & Chald. ſeruaui.

102. *Poſuiſti*, i. præſcripſiſti.

104. *Intellexi*, ſc. quid agere debeam.

Nun, i. *Paſcua, vel ſempiternum.*

106. *Statui*, Hier. perſeuerabo. *Iuſtitiæ tuæ*, i. à tua iuſtitia profecta.

107. *Humiliatus*, Hier. afflictus. *Vſquequaque*, Chald. vehementer.

108. *Voluntaria*, Chal. oblationes, ſc. ſpontaneas. *Oris*, ſc. laudes, & gratiarum actiones. *Beneplacita*, ſc. tibi, q. d. grataner accipe.

109. *In manibus meis*, Chald. periclitatur, ac ſi eſſet in ſuperficie manus.

110. *Et*, pro, & tamen. *Errani*, i. diſceſſi, ſeu declinaui.

111. *Hæreditate acquiſiui*, i. pro hæreditate habui, Hier. hæreditas mea.

112. *In æternum propter*, Hier. propter æternam. *Retributionem*, i. præmium.

Samach, i. *Firmamentum, vel adiutorium.*

113. *Dilexi*, pro diligo.

115. *Declinate*, Hier. recedite. *Scrutabor*, Hier. & Chald. cuſtodiam.

116. *Suſcipe*. Chald. ſuſtenta. *Secundum eloquium tuum*, i. promiſſum, vel in obſeruatione tuorum præceptorum.

Viuam, ſc. vita gratiæ, ſeu ſpirituali. *Ab expectatione*, ſc. fruſtratum.

117. *Meditabor*, Hier. delectabor.

118. *Spreuiſti*, Hier abieciſti, Chald. conculcaſti. *Iniuſta*, Hier. & Chald. mendax.

119. *Præuaricantes*, i. legis tuæ tranſgreſſores, Hieron. quaſi ſcoriam. *Reputaui*, q. d. habui eos loco quo debui, Hier. computaſti. *Peccatores*, Hier. & Chald. impios.

120. *Confige carnes meas*, Hier. horripilauit caro mea, Chald. inflammatur caro mea.

Ain, i. *Oculus, vel fons.*

121. *Iudicium & iuſtitiam*, i. præcepta tua plena iuſtitia, & iudicio. *Tradas*, i. tradi permittas,

122. *In bonum*, i. benefaciens.

123. *Defecerunt*, i. ardenter expectarunt. *Eloquium iuſtitiæ*, i. præcepta iuſta.

125. *Sciam*, Hier. cognoſcam.

126. *Faciendi*, Hier. vt facias, ſc. vindictam, Chaldæus, faciendi voluntatem Domini.

127. *Ideo*, ſc. quia punis tranſgreſſores.

Topazion, lapis eſt pretioſus, ſic dictus ab Inſula, Chald. Obrizum.

128. *Dirigebar*, i. me recte componebam.

Pe, i. *Os.*

129. *Scrutata eſt*, Hier. & Chald. cuſtodiuit.

130. *Paruulis*, Chald. ſimplicibus.

131. *Aperui*, ſc. vt ſolent fatigati, vel expectantes magno deſiderio. *Attraxi ſpiritum*, Hieronym. reſpiraui.

Deſiderabam, ſc. facere, vel q. d. amaui.

132. *Secundum iudicium*, i. legem, q. d. vt ſoles, Chald. pro conſuetudine.

134. *Redime*, i. libera.

135. *Illumina*, q. d. oſtẽde hilarem, & beneuolam.

136. *Exitus*, i. riuos, Chald. fluenta. *Cuſtodierunt*, ſc. impij, vel oculi.

Tsade, i. *Iuſtitia.*

137. *Iudicium*, i. præceptum.

138. *Teſtimonia*, pro, nempe teſtimonia.

Nimis, ſc. ſeruari.

139. *Tabeſcere me fecit*, Hier. conſumpſit me.

Zelus, i. ſtudium erga legem tuam.

140. *Ignitum*, i. velut igni probatum, Chaldæus, purum.

141. *Adoleſcentulus*, pro, velut adoleſcentulus, ſcilicet, qui ſolet contemni, Hier. & Chald. paruulus, ſcil. ætate. *Contemptus*, Hieron. contemptibilis.

142. *In æternum*, Hieron. ſempiterna. *Veritas*, i. ſtabilis, ſeu conſtans.

143. *Meditatio*,Hiet.voluptas,Chald.deliciæ.

144. *Æquitas*,i.æquiſſima,Hier.iuſta.

C O P H, i. *Vocatio, vel Simia.*

145. *Requiram*,Hier.& Chald. cuſtodiam.

147. *Preueni*,ſc. alios,Hier.ſurgebam.*In maturitate*,i. tempore immaturo. Hier. adhuc in tenebris, Chald. in aurora. *Verba*,i.præcepta, q.d.in præceptorum obſeruatione.

149. *Iudicium*, Chald. iudicia

151. *Prope*,ſc.mos.*Via*,i.præcepta,Hieronym.& Chald.mandata.*Veritas*,pro,vera.

152. *Initio*, ſcil. ætatis meæ, ſeu diſcretionis, q. d. ex quo cœpi ratione vti, ſeu legi tuæ ſtudere. Hieronym. à principio.

Fundaſti,i. ſtabilia eſſe voluiſti.

R E S, *i. Caput.*

153. *Humilitatem*,Hier.afflictionem.

154. *Iudica iudicium meum*, Chald. age cauſam meam. *Propter eloquium tuum*, Hier. & Chald. in ſermone tuo,i. præceptis tuis.

156. *Iudicium tuum* Hier. & Chald iudicia tua, i. præcepta.

158. *Tabeſcebam*. Hier. mœrebam.

159. *In*, i. pro.

160. *Principium*,Hier. caput, q. d. ſumma, vel à principio ad finem vſque vera ſunt.

S C I N, i. *Deus.*

161. *Gratis*, i. ſine cauſa. *A verbis tuis*,ſcilicet, ne diſcederem.

162. *Latabor*, Chald. lætor. *Inuenit*, præſeos eſt.

163. *Iniquitatem*,Hieron mendacium.Chald.falſitatem.

164. *Super*,Chald. propter.

165. *Pax*,i. tranquillitas. *Scandalum*,i. offendiculum.

168 *In conſpectu tuo*,i. tibi notiſſimæ.

T H A V, i. *Signum.*

169. *Appropinquet*, i. admittatur.

Eloquium tuum, i. legem tuam.

171. *Eructabunt*,Hier.& Chald.fundent. *Hymnum*,i. laudem.

172. *Pronuntiabit*,Hieron. loquetur,Chald. narrabit.

Æquitas, Hier. iuſta.

173. *Fiat* Hier.& Chal ſit,q.d. adſit.

174. *Meditatio*, Hier. voluptas.

175. *Viuet*, q d. dum viuet, Chald. viuat, ſc. ſpiritualiter.

176. *Quæ periit*,i. perdita,ſeu peritura.

C X I X. *De Dei exauditione in tribulatione.*

1. GRadum, Chald. quod dictum eſt ſuper gradibus,q d. quod a Leuitis in feſtis decantabatur ſuper templi gradibus quindecim, tot enim fuiſſe dicuntur. Alij putant dictos ſic, quod contineant in Deum aſcenſiones & velut gradus quoſdam mentis.

2. *Iniquis*,Hiet.& Chald.mendacij.

3. *Ad linguam doloſam*, quaſi dicat, quid poteſt eſſe peius doloſis? vel quid, ô doloſe, ex lingua fructus capis? Hieronym. & Chald. à lingua doloſa, quaſi dicat quid poteſt expectari à doloſis, ſcilicet, niſi quod ſequitur? vel, quod proxime dixi?

4. *Sagitta*,pro,velut ſagittæ,ſc. ſunt. *Potentis*,i. à potente emiſſæ *Cum carbonibus*,q.d.igneæ.

Deſolatoriis, i. vaſtantibus, Hier. Iuniperorum, Chald. geniſtarum.

5. *Incolatus*.Hier.peregrinatio. *Cedar*, Regio eſt Arabiæ, ſc. ibi Dauid exulabat.

6. *Incola*, ſc. in ea regione.

7. *Loquebar*,ſc. pacifice.

Gratis,i. ſine cauſa.

C X X. *De Dei auxilio.*

1. IN *montes*,i. cœlos.

3. *Dei*, Chaldæus, dabit, quaſi dicat, non permittet labi.

Dormitabit, q d. dormitantis more negliget.

4. *Neque dormiet*, poſtponitur more Hebræo, quod Latino præponeretur: quidam tamen dicunt idem ſignificari,eſſeque repetitionem, more ſcripturæ.

5. *Super manum*, &c. quaſi dicat, ad dexteram tibi aſſiſtens: ſic aliòi: a dextris eſt mihi, ne commouear.

6. *Vret*, Hier. & Chald. percutiet, *Nec luna*, ſc. nocebit.

8. *Cuſtodiat*,Chald. cuſtodiet. *Introitum, & exitum*,i.conuerſationem,ſeu omnes vitæ actiones. Vide Deut.28.2. Reg.17.3.Reg.3.

C X X I. *De ſtudio ſanctorum in adeundo Templum Dei.*

1. QVæ dicta, &c. quaſi dicat, cum audirem dicentes.

Domum,i. templum *Ibimus*,pro eamus.

2. *Stantes erant*. pro, ſtabunt, vel q. d. cum veniſſemus, ſtabant. *Atriis*, Hieronym. & Chald. portis.

3. *Ædificatur*, pro,eſt ædificata. *Vt ciuitas*, &c. quaſi dicat,vt ciuitas concors, cuius, ſc. ciues ſunt vnanimes *Eius*,abundat,more Hebræo. *In idipſum*, Hier. ſimul.

4. *Teſtimonium*, pro, iuxta teſtimonium, i. Dei præceptum,ſc. factum Iſraeli, vel. vt teſtimonium reddat de Deo ipſe Iſrael.ſc. eum laudando, vt ſtatim dicitur.

Iſrael, datiuus eſt, ſed forte pro genitiuo, ſic enim dicitur, Pſalmus Dauidi pro, Dauidis.

5. *Sederunt*, id eſt, conſtitutæ ſunt. *In iudicio*, Chald. ad iudicium. Super domum, id eſt, in familia.

6. *Rogate quæ ad pacem*, Hieronym. rogate pacem, Chald. rogate pro pace *Ieruſalem*, Græc. eſt accuſatiuus, q. d. ſalutate Ieruſalem. Hebræis enim rogare pacem, ſeu pro pace, ſeu de pace eſt ſalutare, ſc. dicendo,Eſt ne pax? id eſt, vt vales? *Abundantia*,ſc. ſit. Hier. bene ſit,ſc. id eſt optandum, & precandum ei.

7. *Fiat*,Hieron. Chald.ſit. *Virtute*,i.exercitu,vel munitione,Hier.muris, Chald. exercitu. *Turribus*, Hier.domibus,Chald. prætoriis.

Proximos,Hieron. amicos, Chald ſocios *Loquebar pacem de te*,i. tibi pacem precabar, Hieron. loquar pacem tibi.

9. *Quæſiui*,Hier.& Chald.quæram.

C X X I I. *Petitio auxilij à Deo.*

2. IN *manibus*, pro, ad manus, ſc. reſpiciunt,cum indigent aliquo Hier. ad manum.

4. *Opprobrium & deſpectio*, ſc.facti ſumus, Hier. & Chaldæus,opprobrio, & deſpectione, vt ſit repetitio.

Abundantibus,Chald. opulentorum.

CXXIII. *Gratulatio ob liberationem ab hoſtibus.*

1. N*Iſi quia*,i.non. *Erat*,Hier.fuiſſet. *In nobis*,ſc. adiuuans nos.

3. *Forte*,Chald.tunc.

4. *Forſitan*,Chaldæus tunc.

Abſorbuiſſet,i.obruiſſet.

Pertranſiuit,Hier.tranſiſſet,q.d.incidiſſet in mala grauiſſima, id enim ſignificatur nomine aquæ & torrentis.

Intolerabilem,q.d.inpertranſibilem.

6. *Captionem*,Hier.prædam,Chal.cibum.

8. *Nomine Domini*,i.Domino, ſc.ſitum eſt.

CXXIV. *De confidentia in Deo.*

1. N*On*,pro,qui non,q.d.qui eſt immobilis. *Habitat*,pro,ſitus eſt.

2. *Eius*,ſc. Ieruſalem. *Et Dominus*,pro,ſic Dominos.

3. *Relinquet*,i.permittet,ſc.dominari. *Virgam*,i. ſceptrum.

Sortem,i.hæreditatem. *Extendant*,ſc. Tyrannorum exemplo,vel metu.

5. *Obligationes*, i. vincula, ſc.peccatorum. Hier. prauitates.Chald.obliquationes.

Adducet, ſc. in locum eis debitum, Hieron.deducet,Chald.deducet in gehennam, q.d. condemnabit eos,qui deſeruot viam iuſtitiæ, ſimul cum illis,qui ſemper iniqua operati.

Pax,ſc.ſit. Vide Gal.6.

CXXV. *De liberatione per Chriſtum.*

1. I*N conuertendo*,Hier.cum conuerteret.

Conſolati, q.d.ita ſumus lætati, vt qui valde conſolantur,Hier.ſomniantes,q.d.tantum erat gaudium, vt putaremus ſomnium eſſe, ſc.vix credentes nos liberatos, Chaldæus euigilantes è ſomniis.

2. *Gaudio*,Hier.& Chal.riſu.

Exultatione,Hier.laude.

3. *Magnificauit facere*,pro,magnifice fecit.

4. *Torrens*, ſc. impletur aquis,& velut exhilaratur ſiccitate liberatus.

Auſtro, id eſt, deſerto ad Auſtrum,vel q.d.flante Auſtro.

5. *Qui ſeminant*,&c.q.d. ex tribulationibus noſtris velut ſemine colligentur fructus lætitiæ, & ſuauium præmiorum.

CXXVI. *De Dei auxilio.*

1. Æ*Dificauerit domum*, i. prolem dederit, ſeu rem domeſticam auxerit. vide Exod. 1.2. Regum 7.1.Paralip.17.

Ædificant,i.conantur prolem habere, ſeu opes acquirere.

2. *Vanum*, ſc. Deo non iuuante. *Surgite*,ſc,Deo freti,vel q.d.Surgite ſanè ad laborem, quo victum quæritis, nihil ſine Deo efficietis.

Sederitis,i.quieueritis,ſeu ceſſaueritis, q.d.redite ad laborem.

Doloris,i.labore partum.

3. *Somnum*.i.quietem,ſeu mortem.

Hæreditas,ſc.electis dabitur.

Filij,ſc.ſunt,quibus danda,vel q.d. dat Deus ſuis quieſcentibus filios.

Merces,Chaldæus præmium bonorum operum.

Fructus, genitiuus eſt, Græc. q.d. Filij ipſi ſunt velut merces piis à Deo data,vel electi ſunt velut merces Chriſti; ipſe enim eſt fructus virginei ventris.

4. *Excuſſorum*, pro,excuſſi,i.expediti.ſc.validi, Hier.iuuentutis,i.iuuenes(vide Neh.4.) ſc. magno adiumento ſunt patri vt ſagittæ potenti.

5. *Impleuit*,&c.q.d.qui filiis abundat, quos optauerat.

Loquetur,ſc.contendens. *Porta*,i.iudicio,in portis n.vrbium iudicia fiebant.

CXXVII. *De Dei timore & cultu.*

2. L*Abores*,i.parta labore. *Quia*, Hier & Chald. cum.

Erit,Chald.erit in mundo venturo.

3. *Abundans*,Hier.& Chal fructifera.

Lateribus,i.intra latera,ſeu parietes, Hier.penetralibus.

4. *Nouella*,i.plantulæ,Hier.germina.

5. *Sion*,ſc.cæleſti.

6. *Pacem*,pro,& pacem.

CXXVIII. *De Dei auxilio contra hoſtes.*

1. E*Xpugnauerunt*,pro oppugnauerunt.

Dicat,i.dicere poteſt.

2. *Etenim*,Hier.& Chald.ſed non. *Mihi*,ſc.nocere,ſeu præualere.

3. *Dorſum*, Chald.corpus. *Fabricauerunt*,ſc.moleſtias.

Prolongauerunt,i.continuarunt.

6. *Exaruit*,q.d. antequam veniat mors naturalis immatura abripiantur.

8. *Non dixerunt*, ſc.vt ſolet meſſoribus.

Benedictio,ſc.ſit,q.d. proſperet vos Dominus.

Benediximus,Chald.benedicimus.

CXXIX. *Oratio afflicti.*

1. P*Rofundis*,q.d.ex profunda calamitate.

Clamaui, pro,clamo,

3. *Obſeruaueris*. ſc. vt punias. *Suſtinebit*, i.ferre poterit,Chald.ſubſiſte.

4. *Quia*,pro,certe. *Apud te*,Hier.tecum.

Propitiatio.Chald.indulgentia.

Legem tuam, ſc. dignam obſeruatu,vel q.d.morem,quo ſoles parcere, Græc.nomeo tuum, Hier. eris ſis terribilis.

5. *Suſtinuit*,i.expectauit. *Verbo*, id eſt, promiſſione.

6. *Cuſtodia*,Hier. vigilia. *Ad noctem*,quaſi dicat, ſemper.

7. *Iſrael*,i.quiſque ex Iſrael.

Redemptio,i.liberatio,ſeu ſaluatio.

CXXX. *De humilitate.*

1. E*Xaltatum*,ſc.ſuperbe. *Oculi*,ſc. in quibus ſolet faſtus apparere.

Magnis, i.maioribus quam me decerent. *Me*, id eſt,vires meas,quaſi dicat, excedentibus captum meum.

2. *Si*,&c.ſub.accidat mihi quod mereor.

Sicut ablactatus,&c.q.d.accidat mihi quod puero ante tempus ablactato; vel, ſi non me demiſſe gero, & à te omnia expecto, vt puer ablactatus à matre, ab ea omnia expectat, reddatur mihi quod mereor ſupplicij.

CXXXI. *De Chriſto, & Eccleſia, ſub figura Dauid & Templi.*

1. M*Anſuetudinis*, Hier. & Chal. afflictionis.
2. *Sicut*, Hier. & Chal. qui.

3. *Si introiero*, &c. gradatio, more Hebræo, incipiens contra morem Latinorum, dicerent hi prius, ſi aſcendero, &c. Simile quid eſt, Pſal. 1.

4. *Et palpebris*, &c. repetitio eſt. *Temporibus*, id eſt, capiti.

5. *Locum*, ſc. ædificando Templo. Fuit ei reuelatum, vbi eſſet conſtruendum, 2. Reg. 24. Vide 1. Paral. 21. & 2. Paral. 3.

6. *Eam*, ſc. manſionem, vel pro, id. *In Ephrata* ſc. exiſtentes.

Campis ſylua, id eſt, loco ſyluoſo, ſcilicet, monte Moria.

7. *In loco*, &c. ſc. ad propitiatorium, quod velut Dei ſcabellum.

8. *Requiem*, i. locum, vbi velut quieſcas. *Sanctificationis tuæ*, i. quam tibi ſanctificaſti, Hier. fortitudinis tuæ, Chal. in qua lex tua.

9. *Sancti tui*, i. tibi conſecrati, Chaldæus Leuitæ tui.

Exultent, Hier. & Chal. laudent.

10. *Dauid*, i. Dauidis virtutes, ſeu integritatem, vel promiſſionem ei factam de Chriſto, Chald. Dauid merita.

Auertas faciem, i. differas aduentum, vel q. d. ne reiiciendo preces facias confuſum faciem auertere. Vide ſimilem phraſim 3. Reg. 2. *Chriſti*, i. meam, vel Ieſu, vt dictum eſt.

11. *Eam*, Hier. Chald. & Græc. eam ſc. veritatem, q. d. non faciet irritam.

Ponam, Chald. Regem ponam.

12. *Teſtamentum*, Hier. & Chald. pactum. *Teſtimonia*, i. præcepta.

Et, pro, etiam, ſc. cuſtodierint, vel ſedebunt. *Hac*, ſubaudi, dicens.

15. *Viduam*, Græc. & Hier. venationem, i. cibum. Noſter pro θήραν, videtur legiſſe χήραν. *Eius*, ſc. Sion, & ſic in ſequentibus.

16. *Salutari*, i. ſalute, q. d. ſeruabo.

Exultatione, exultabunt, Hieron. & Chald. laude laudabunt.

17. *Illic producam*, Hier. ibi oriri faciam.

Cornu, i. poteſtatem Regiam. *Dauid*, i. Dauid, ſc. Chriſtum.

Lucernam, i. ſplendorem, ſeu poſteritatem ſplendide regnantem. Vide 3. Reg. 11. & 15. & 2. Paral. 21. Chriſto, id eſt, Regi Dauid, vel Chriſto Ioannem.

18. *Sanctificatio mea*, i. iuſtificatio peccatorum, vel templum, Hieron. diadema eius, Chaldæus, corona eius.

CXXXII. *De concordia.*

1. I*N vnum*, i. concordes.
2. *Vnguentum*, Hieron. vnguentum optimum, Chald. vnguentum bonum, ſc. odoriferum. *In capite*, Chald. quod effuſum ſuper caput. *Oram*, ſcil. ſuperiorem extremitatem, quæ cit. a collum.

3. *Qui*, pro, & qui. *Illic*, ſc. ſuper tales fratres.

CXXXIII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. S*Tatis*, ſc. Sacerdotes & Leuitæ.
2. *In ſancta*, i. verſus ſancta ſanctorum.

3. *Te*, ſc. qui id feceris.

CXXXIV. *Inuitatio ad Dei laudem.*

2. S*Tatis*, i. miniſtratis.
3. *Nomini eius*, i. ei ſc. ad honorem eius.

Suaue, ſcil. nomen, vel pſallere. Hieron. decens, ſc. celebrate, vel pſallere.

4. *Poſſeſſionem ſibi*, Hieronym. peculium ſuum, Chald. dilectum ſuum.

5. *Quia*, pro, certe.

6. *Abyſſis*, i. aquis, ſeu locis profundiſſimis. Forte intelligit Infernum, Purgatorium, & Limbum, vel etiam corda humana, quæ magnæ certe abyſſi.

7. *Extremo*, i. ſuperficie, vel Oceano. *In pluuiam*, i. in pluuia, ſeu dum pluit *Theſauris*, i. locis occultis.

9. *In Pharaonem*, i. contra Pharaonem.

13. *Memoriale tuum*, Chald memoria tui.

14. *Deprecabitur*, Hieron. erit placabilis, q. d. cum iudicabit, parcet ſeruis ſuis. *Domus*, i. familia.

21. *Ex Sion*, pro, in Sion, vbi colitur.

CXXXV. *Idem.*

1. M*Iſericordia*, ſc. durat, ſeu exercetur.
5. *Intellectu*, Hieron. ſapientia, Chald. intelligentia, q. d. ſapientiſſime.

6. *Super*, i. iuxta Aug. Vide Pſalm. 136.

8. *In poteſtatem*, Chald. vt præeſſet.

13. *Diuiſiones*, i. partes, q. d. ſeparauit hinc inde aquas, vt poſſent Hebræi tranſire. Quidam tamen dicunt, diuiſum in partes, ſeu vias duodecim, pro numero tribuum, vt commode tranſirent.

15. *Excuſſit*, Hier. conuoluit, Chald. ſubmerſit. *Virtutem*, Hieron. & Chald. exercitum.

21. *Hæreditatem*, ſc. poſſidendam.

23. *Humilitate*, i. afflictione, ſeu oppreſſione hoſtium.

Redemit, i. eripuit.

25. *Carni*, i. animanti.

CXXXVI. *De captiuitate Babylonica.*

1. H*Ieremia*, Græc. per, q. d. per Ieremiam poſtea extenſus, ſc. in Threnis.

Super, i. iuxta.

2. *In medio*, per medium enim Babylonis fluit Euphrates, vel medium intelligit regionis Babylonicæ.

Organa, i. inſtrumenta muſica, Hieron. & Chaldæus, citharas.

3. *Interrogauerunt*, i. petierunt, Chal. rogauerunt. *Verba cantionum*, i. vt cantaremus.

4. *Aliena*, i. extranea, vel aliena à Dei cultu.

5. *Obliuioni detur*, ſc. per mortem, Chal. obliuioni tradam, q. d. obliuiſcar mei, vel artis pulſandi.

6. *Faucibus*, Chal. palato, q. d. loqui non poſſim.

Si non propoſuero, &c. q. d. ſi de alia re plus læter, quam de reſtitutione Ieruſalem. Quidam vertunt præpoſuero, quod magis verbum Græcum ſignificat, quamquam lectio noſtra eundem ſenſum facit. *In die*, i. calamitate, q. d. quid fecerint Idumæi cum vaſtaretur, & quid dixerint, ſic Pſalm. 36. quod veniat dies eius, i. calamitas. *Qui dicunt*, Hieron. dicentium, ſc. tunc.

8. *Filia Babylonis*, ſic Pſalm. 44. Filiæ Tyri, ſc. ciuium congregatio. *Retributionem*, Hieronym. viciſſitudinem.

9. *Tenebit*, i. apprehenderit.

Allidet, Vide Iſai. 13.

Tuos, ſic Græc. Hebr. & Chald.

CXXXVII. *Dei laus & gratiarum actio.*

1. A*Ngelorum*, Hieron. deorum, Chal. iudicum.
2. *Super*, i. propter. *Miſericordia*, ſcil. remittendo peccata, Auguſt. *Veritate*, ſc. reddendo promiſſa, Auguſt. *Magnificaſti*, i. fecisti apparere magnificum.

Omne, i. omnia. *Nomen*, i. celebritatem nominis, ſc. tui ipſius famam, & venerationem.

3. *Multiplicabis*, pro, multiplica, i. auge. *Virtutem*, Hieron. fortitudinem.

4. *Confiteantur*, pro, confitebuntur. *Verba*, q. d. promiſſa impleta. *Oris tui*, Chal. laudis tuæ.

5. *Cantent*, pro, cantabunt. *In viis*, ſc. ambulando. *Quoniam*, ſc. id cantabunt.

6. *Reſpicit*, i. benigne aſpicit. *A longe*, ſcil. non familiariter & amice, vel. q. d. è ſolio ſuo, ſeu maieſtate excelſa. *Cognoſcit*, ſc. vt puniat, Chaldæus deprimet.

7. *Viuificabis*, i. ſeruabis. *Super*, i. contra.

Extendiſti, præterita pro futuris, Hieron. mittes, Chal. pones. *Saluum*, fecit, Hieron. ſaluabit.

8. *Retribuet*, ſc. hoſtibus meis quæ merentur. *Sæculum*, Hieron. & Chald. æternum. *Deſpicias*, Hieronym. dimittas, Chald. derelinquas, q. d. ne deſine fauere.

CXXXVIII. *De Dei ſcientia, & Sanctorum innocentia.*

1. P*Robaſti*, i. exploraſti, Hieron. inueſtigaſti, Chald ſcrutatus es. *Cognouiſti*, i. approbaſti. Auguſt.

2. *Seſſionem*, &c. i. ſiue ſedeam, ſiue ſurgam, q. d. omnes actiones meas.

3. *Semitam*, i. iter. *Funiculum*, i. manſionem in funiculo, ſeu hæreditate, vel vitæ ſeriem, ſeu filum, vel menſuram ſeu ſpatium, Hieron. & Chal. accubitum, q. d. ſiue ambulem, ſiue accubam. *Inueſtigaſti*, i. habes exploratum.

4. *Sermo*, q. d. etiam ſermones omnes præuidiſti, antequam loquar.

5. *Poſuiſti*, &c. quaſi dicat, & formatum ſemper protexiſti.

6. *Ex me*, præ me, q. d. mirabilior quam vt poſſim aſſequi. *Confortata eſt*, i. eleuata, Chald. ardua facta eſt. *Ad eam*, ſc. pertingere.

7. *Spiritu*, i. indignatione, ſecundum quoſdam, Chald. præſentia. *Facie*, Chald. conſpectu. *Infernum*, i. terræ inferiora.

9. *Habitauero*, ſcil. eo volans. *Maris*, Chald. Occidentis.

10. *Etenim*, pro, etiam. *Illuc*, pro illic. Hieronymus, ibi.

10. *Deducet*, ſc. quocunque volet. *Tenebit*, ſc. vt ſolent teneri fugitiui, quaſi dicat, nullo modo potero effugere.

11. *Et dixi*, pro, ſi dicam, i. cogitem apud me. *Conculcabit*, Hieron. operient, q. d. occultabunt.

Et nox, pro, at nox. *Illuminatio*, &c. q. d. prodet quidquid quaſi latens male egero, Hieron. lux erit coram me. *Deliciis*, q. d. prodet, voluptates, quibus ſolet noctu indulgeri.

12. *Non obſcurabuntur à te*, i. apud te Hieron. tenebras non habent apud te. *Illuminabitur*, Hieronymus, lucet.

Eius, i. noctis. *Eius*, i. diei, q. d. perinde eſt apud te nox & dies, Chaldæus, tenebræ & lux apud te æquales.

13. *Poſſediſti*, i. pernoſti: vel, q. d. tua ſunt omnia, mea etiam interiora. *Suſcepiſti*, i. protexiſti, Hieron. orſus es, Chal. fundaſti.

De vtero, i. iam inde à natiuitate, Hieronym. & Chald. in vtero.

14. *Terribiliter*, i. mirabiliter. *Magnificatus es*, i. appares magnificus, ſc. in mei formatione, Hier. magnificaſti me. *Cognoſces nimis*, i. habet in quo proficiat, quotidie diſcendo, Chaldæus, euaſit ſapiens valde.

15. *Os meum*, q. d. ne vnum quidem ex oſſibus meis, vel os pro membrum, ſc. vllum, Auguſt. 3. doct. Chriſt. Mallem, inquit dici oſſum, vt eſſet apertius. *Subſtantia mea*, ſc. non eſt occultata à te. *Inferioribus terræ*, Chald. in vtero matris meæ, ſc. facta à te.

16. *Imperfectum meum*, q. d. cum adhuc eſſem in vtero imperfectus. Hieron. informem adhuc me.

Omnes ſcribentur, ſc. homines, vel dies, Chald. omnes dies ſcripti ſunt. *Dies*, pro, per dies ſingulos.

Formabuntur, ſc. homines. *Nemo in eis*, i. & nullus eſt tibi ignotus, vel non ſcriptus in tuo libro; vel nullus dies deerit ex iis quos cuique præſcripſiſti.

In eis, pro ex eis.

17. *Confortatus*, i. roboratus. *Principatus*, i. poteſtas, ſeu dignitas.

18. *Dinumerabo*, i. ſi numerem.

Super i. pluſquam.

Exurrexi, Hieron. euigilaui, q. d. quoties euigilo. *Sum tecum*, q. d. tua opera cogito; vel tibi præſto ſum, vt ſeruiam: vel, q. d. ſi euigilem, vt numerem, adhuc in eorum cogitatione hærebo, nec potero perficere quod volo.

19. *Si occideris*, i. cum punieris. *Peccatores*, Hieron. & Chald. impium. *Declinate*, i. recedite, ſc. ne vobiſcum inuoluar ſuppliciis.

20. *Dicitis*, i. contra Deum loquimini. *Accipient*, &c. q. d. abutuntur rebus ſibi a Deo datis, vel quia dicitis, probos fruſtra accipere a Deo ciuitates. quod eas ſitis eis erepturi.

21. *Super*, Hieron. contra. *Tabeſcebam*, i. moleſtia afficiebar, ſeu indignabar.

22. *Perfecto*, i. magno, Aug. perfecto, ſc. odiendo peccatum, & diligendo naturam.

23. *Proba*, i. explora. Hieron. & Chald. ſcrutare. *Scito*, Hieron. cognoſce. *Interroga*, Hier. proba. *Semitas*, Hieron. cogitationes.

24. *Iniquitatis*, Chald. erroris. *Æterna*, i. ad æternam vitam ducente.

CXXXIX. *Oratio in perſecutione.*

3. C*Onſtituerunt*, Chald. miſcent.
4. *Serpentes*, ſc. qui acutam linguam habent ad perforandum. *Sub labiis*, i. in ſermone.

5. *Supplantare*, i. ſubuertere.

6. *Mihi*, i. in meam perniciem. *Scandalum*, i. offendiculum, ſc. laqueum, ſeu rete.

7. *Dixi*, ſcil. ad ipſum confugiens.

8. *Virtus ſalutis*, i. fortitudo mihi ſalutem afferens. *Obumbraſti*, Hieron. protexiſti, ſcilicet, inſtar clypei.

9. *A deſiderio*, i. contra deſiderium. *Exaltentur*, ſc. mihi inſultantes, Chald. ſe extollant.

10. *Caput*, &c. Chald. achitophel caput circumeuntium, q. d. ducem ipſorum perde Domine, ſeu, impedi, ne poſſit nocere: vel legitur ab operiet, q. d. & caput, i. ducem & eos operiet labor, id eſt, pernicies quam aliis moliuntur.

Operiet, i. obruet, q. d. quod moliuntur, recidet in ipſos.

11. *Carbones*, ſc. igniti, q. d. Dei ſupplicia.

Ignem, Chald. ignem gehennæ.

In miſeriis, ſcil. poſiti.

Subſiſtent, id eſt, emergent, Chald. ſurgent ad vitam æternam.

12. *Linguoſus*, i. qui lingua abutitur, vt mendax, maledicus, & huiuſmodi alij. Chald. delator. *Dirigetur*, i. proſperabitur. *In interitu*, i. cum morietur, vel, q. d. pernicioſa.

13. *Faciet iudicium*, i. cauſam tractabit.

14. *Cum vultu tuo*, i. in tuo conſpectu, vel tutela tua.

CXL. *Petitio gratiæ, & liberationis.*

1. C*Lamaui*, i. clamo.

2. *Dirigatur*, i. grata aſcendat. *Incenſum*, ſcil. quod tibi offerri ſolet, Chaldæus, ſuffimentum aromaticum.

Sacrificium, pro ſicut ſacrificium, Chald. ſicut munus ſuaue, ſc. ſacrificium cibarium. *Veſpertinum*, Chald. quod veſpere offertur.

3. *Pone cuſtodiam*, i. cuſtodi. *Circunſtantiæ*, i. circumſtans, q. d. claudens.

4. *Declines*, i. inclinari ſinas. *Verba malitiæ*, id eſt, res malas. *Ad excuſandas*, &c. quaſi dicat, ita vt excuſem, & defendam ſi quid peccauero. *Cum hominibus*, id eſt, ſimiliter hominibus. *Non communicabo*, pro, & ne communicem, *Electis*, i. iis, quæ ipſi eligunt, & amant, Hieronym. deliciis, Chald. conuiuiis.

5. *Corripiet*, Hieron. corripiat, quaſi dicat, libenter admittam iuſti correptionem. *In miſericordia*, pro, ex miſericordia, Chaldæus, propter miſericordiam.

Oleum, i. adulatio, ſeu blanditiæ. *Impinguet*, i. infundatur, (oleum enim effuſum impinguat) ſeu inungat.

In beneplacitis, id eſt, ne capiantur iis, quæ delectant, Hieron. pro malitiis eorum ſc. quibus delectantur, q. d. vt conuertantur.

6. *Abſorpti ſunt*, pro, abſorbebuntur, ſc. aliquando Deo puniente. *Iuncti petræ*, Hieron. iuxta petram, quaſi dicat, velut è ſaxo præcipitati, vt ſolet fieri hoſtibus. Audiui qui ſic interpretaretur: Apprehendet eos aliquando petra, id eſt, podagra & chiragra, de qua Perſius, ſed cum lapidoſa chiragra fregerit articolos, &c. Sermonem enim hic fieri de crapulæ deditis. Itaque quod ſequitur ſic legebat: Audient verba mea, quoniam potuerunt, quaſi dicat, vbi bene poti fuerint, & morbo correpti; tum intelligent mea verba vera fuiſſe, quibus eos à delitiis deterrebam.

Audient, ſcil. alij punitis illis.

Potuerunt, id eſt, valida fuerunt, ſeu efficacia, ſcilicet, apud Deum cum orarem, vel quibus monebam eos, vt bene viuerent, quandoquidem poſſent. Not. quod Hieronym. 2. contra Pelag. ait legendum, placuerunt, quaſi dicat, ſuauia ſunt, & quidem Græc. ἡδύνθησαν. noſter interpres legit ἠδυνήθησαν.

7. *Sicut craſſitudo*, &c. id eſt, vt cum verſatur terra, & glebæ diſperguntur, diſſipata, &c. *Infernum*, i. ſepulcrum.

8. *Auferas*, i. perire ſinas.

9. *Statuerunt*, Hieronymus, & Chaldæus, poſuerunt.

10. *Eius*, id eſt, Dei, vel diaboli, vel ſuo Græc. eorum, i. ſuo.

Singulariter, ſcil. ab impiis ſeparatus, vel liber. Vide Pſalm. 4. *Tranſeam*, ſc. illæſus, vel migrem, ſc. ad feliciorem vitam.

CXLI. *Oratio afflicti.*

1. I*Ntellectus*, Hieron. eruditio. *Spelunca*, ſcil. Odollam. Vide 1. Reg. 22.

3. *Effundo*, i. prolixe expono, Hieron. & Chal. effundam.

Pronuncio, i. aperio, Hier. & Chal. annuntiabo.

4. *In deficiendo*, iungendum cum ſuperioribus, q. d. id vero facio, dum ſpiritus meus, præ afflictione deficit *Ex me*, Hieronym. & Chald. in me. *Cognouiſti*, Chald. cognouiſſes.

Semitas, i. vitæ rationem, quaſi dicat, innocentiam meam.

5. *Ad dexteram*, q. d. an eſſet, qui mihi opem ferret. id enim eſt. A dextris eſſe. *Cognoſceret*, id eſt, agnoſceret, vt adiuuaret. *Periit*, &c. q. d. non poteram effugere.

Requirat. ſc. vt ſubueniat.

6. *Portio*, Hieron. pars, q. d. hæreditas, & totum bonum meum. *Viuentium*, ſc. beatorum.

7. *Humiliatus*, i. afflictus, Hieron. infirmatus, Chald. pauper factus. *Confortati ſunt ſuper me*, Chald. fortiores me facti ſunt.

8. *Cuſtodia* Hieron. carcere, q. d. malis, quibus premor, vel vita hæc miſera. *Expectant*, ſc. in cœlo, vel in terra. *Retribuas*, ſc, mercedem. vel pro tribuas, ſc. liberationem.

CXLII. *Petit liberari ab hoſtibus.*

1. I*N veritate*, i. vt promiſiſti. *In tua iuſtitia*, i. per tuam miſericordiam.

2. *Intres in iudicium*, id eſt, ſummo rigore, ſeu iure agas.

Non iuſtificabitur, q. d. nemo eſt, qui non babeat aliquod peccatum. *In conſpectu tuo*, i. te iudice, ſeu tibi collatus. *Viuens*, ſc. in carne mortali. Aug.

3. *Humiliauit*, Chald. conculcauit.

In terra, ſc. in terram deiiciens.

Obſcuris, Hieronym. & Chald. tenebris, ſcil. calamitatum.

Seculi, i. iam olim, Hieron. antiquos, q. d. pene me ad ſepulcrum deduxit, vel coegit latere veluti mortuum in ſpeluncis.

4 *Super me*, i. in me, vel periculi mei cauſa.

4. *Antiquorum*, ſcil. quibus tantopere fauebas patribus, vel mihi. *Meditabar*, Hieron. loquebar; hald. loquar.

6. *Sine aqua*, Hier. ſitiens, Chald. aqua indigens *Tibi*, ſc. ſe præſentat, opem expectans.

7. *Defecit*, pro, deficit enim. vel alioqui deficiet. *Et ſimilis*, pro, alioqui ſimilis, Chaldæus, ne fiam ſimilis.

C*Lacum*, i. ſepulcrum.

8. *Auditam fac mihi*, Hieron. & Cbald. fac me audire. pro, ſentire, ſeu experiri. *Mane*, i. mature, vel cum oro mane.

10. *In terram*, pro, per terram. Chald. in viam *Rectam*, i. ad te recta ducentem.

11. *Viuificabis*, i. eripies. *Æquitate*, Hieron. & Chald. iuſtitia, q. d. ſum enim innocens, & tu iuſtus Iudex.

12. *In miſericordia*, i. pro, miſericordia. *Qui tribulant*, Hieron. ligantes, Chaldæus, adigentes in anguſtias.

CXLIII. *Gratulatio, & gratiarum actio.*

1. D*Igitos*, i. manus. repetitio.

3. *Innotuiſti*, id eſt, des tui cognitionem, Hieronym. agnoſcis eum, q. d. vt digneris ipſum agnoſcere.

Reputat

Reputas eum, i. eius, rationem habes.

5. *Inclina*, &c. q.d. velut inclinata Maieſtate tua & altitudine deſcende, vt adiuues me. *Tange*, q. d. combure ſeu deſtrue. *Montes*, i. ſuperbos, ſc. hoſtes tuos, ſeu meos.

Fumigabunt, pro, fumigent, i. in fumum vertantur, q.d. pereant.

6. *Fulgura*, coruſcationem, q d. percute fulmine, Hier. mica fulgure. *Diſſipabis*, Hier. diſſipa. *Conturbabis*, Hier. interfice.

7. *Aquis*, i. tribulationibus, vel hoſtibus. *Manu*, i. violentia. *Alienorum*, ſc. à cultu tuo.

8. *Vanitatem*, Chald. iuramentum vanum. *Iniquitatis*, Hieron. mendacij

10. *Maligno*, ſc. Goliath, vel hoſtium, Hieron. peſſimo.

12. *Sicut nouella*, &c. q.d. pulchri, & iucundi. *Vt ſimilitudo*, i. inſtar.

13. *Eructantia*, Hieron. ſuperfundentia. *Ex hoc in illud*, i. varia rerum genera, Chald. quotannis *Fœtoſa*, i. fœcundæ fœtibus. *Egreſſibus*, i. partubus, vel cum egrediuntur ad paſcua, vel in exitibus, ſc. viarum, ſc. compitis. nam Græc. ἐξόδοις.

14. *Tranſitus*, ſc. per illorum agror: vel migratin in alium locum neceſſitate. *Clamor*, i. vox luctnoſa, Hiero. vlulatus, ſc. vt ſolet in calamitatibus.

15. *Dixerunt*, ſcil. impij. *Beatus*, ſub. ego vero dico.

Cuius Dominus, &c. i. qui Dominum pro Deo habet.

CXLIV. *Dei laus.*

1. **E***Xaltabo*, i. celebrabo. *Benedicam*, i. prædicabo. *In ſeculum*, &c. i. in præſenti vita, & futura, Hieron. in æternum, & vltra.

3. *Finis*, q.d. eſt infinita, Hier. inuentio.

4. *Generatio & generatio*, i. omnes ſeu plurimæ ætates, ſeu generationes. *Pronunciabunt*, Hieron. annunciabunt Chal. narrabunt.

5. *Magnificentiam*, i. Maieſtatem, Hier & Chal. decorem.

6. *Virtutem*, Hier. fortitudinem. *Terribilium*, ſc. iudiciorum, vel vltionum.

7. *Eructabunt*, q.d plenis buccis effundent. Ber. Ructus de plenitudine & ſatietate procedit, Hier. loquentur, Chal. perſonabont. *Iuſtitia*, i. de iuſtitia. Quo nomine etiam hic quidam ſecundum Chryſ. miſericordiam intelligunt.

8. *Miſerator*, Hieron. & Chald. clemens.

9. *Suauis*, i. benignus, Hieron. & Chald. bonus. *Vniuerſis*, i. erga omnes. *Super omnia*, i. in omnibus, ſc. relucet.

12. *Magnificentia*, i. maieſtatis. Hier. & Chald. decoris.

13. *Omnium ſæculorum*, i. ſempiternum.

14. *Alleuat*, Hieronym. & Chald. ſuſtentat. *Eliſos*, Hieron. iacentes, q.d. fulcit caſuros, & erigit collapſos.

15. *Sperant*, i. intenti ſunt.

16. *Benedictione*, i. bonis, ſeu beneficiis, Hier. refectione.

18. *In veritate*, i. ex animo, ſeu ſincere.

19. *Voluntatem*, i. deſiderium.

20. *Peccatores*, ſc. in peccatis perſeuerantes. Aug. Hieron. & Chald. impios.

21. *Laudationem*, i. laudem. *Caro*, i. homo.

CXLV. *Idem.*

3. **N***On eſt ſalus*, q.d. qui non poſſunt ſaluare.

4. *Spiritus*, ſ. vitalis, vel anima, Chal. flatus. *Eius*, pro, eorum. *Reuertetur*, ſcil. homo, quantum ad corpus. *Peribunt*, i. fient irritæ. *Cogitationes*, i. conſilia, & ſtudia, Chald. machinationes.

6. *Veritatem*, i. fidem in promiſſis.

7. *Compeditos*, i. vinctos.

9. *Eliſos*, i. collapſos. *Suſcipiet*, i. defendit.

Vias, i. conſilia, & acta.

10. *Sæcula*, Hier. & Chald. æternum.

CXLVI. *Idem.*

1. **B***Onus eſt pſalmus Deo noſtro*, i. bonum eſt laudate Deum noſtrum. *Iucunda & decora*, &c. q. d. laudetur ergo hilariter, & decenter, ſeu modeſte.

2. *Ædificans*, Hieron. ædificabit. *Diſperſos*, Hier. eiectos, Chald. captiuitatem.

3. *Contritos*, i. fractos, ſc. mœſtos. *Alligat*, ſcil. velut faſciis, q.d. ſanat. *Contritiones*, i. fractiones ſeu vulnera.

4. *Et omnibus*, &c. Hier. & omnes nomine vocat, q.d. nouit perfectè, & diſtinctè.

5. *Virtus*, i. potentia. *Numerus*, ſc. rerum, quas nouit.

6. *Peccatores*, Hier. & Chal. impios.

7. *Pracinite*, Hieron. cantate, Chald. laudes dicite.

8. *Parat*, Hieron. præparat. *Seruituti*, i. vſui.

9 *Coruorum*, q.d. etiam rapaciſſimis animalibus prouidet, quanto magis homini prouidebit? Vide Iob 39.

10. *Voluntatem habebit*, i. delectabitur. *Tibiis*, q.d. nec in equitibus, nec inpeditibus.

11. *Beneplacitum eſt*, i. complacet.

CXLVII. *Idem.*

Not. *quod hic Pſalmus apud Hebraos eſt pars pracedentis, qui apud illos eſt* 147.

13. **C***Onfortauit*, Chald. roborauit. *Seras*, Hebr. vectes.

14. *Fines*, Chald. terminos, ſc. ditionis. *Pacem*, i. pacificos, ſeu in pace. *Adipe*, i. medulla, q.d. optimo tritico, Chald. oleo, & bono frumento.

15. *Eloquium*, i. verbum, ſeu imperium. vide Iſa. 55.

Velociter, &c. q.d. ſtatim fit quod vult.

16. *Nebulam*, Hier. & Chald. pruinam, ſc. fit hæc ex nebula frigida.

17. *Cryſtallum*, Hier. & Chald glaciem, ſc. grandinem. *Buccellas*, i. fruſta. *Eius*, ſc. cryſtalli, q.d. ante eius deſcendentis impetum. *Suſtinebit*, Hieron. ſtabit, Chald. poterit ſuſtinere.

18. *Verbum*, i. imperium, Chald. caliditatem. *Ea*, ſc. pruinam, niuem, & grandinem, *Spiritus*, i. ventus.

Aquæ, ſc. ex illis liquefactis.

19. *Verbum ſuum*, i. quid fieri velit, Chald. verba legis ſuæ, ſc. moralis. *Iacob*, datiuus eſt. *Iuſtitias*, Hieron. præcepta, ſc ceremonialia. *Iudicia*, i. præcepta, repetitio. vel intelliguntur iudicialia præcepta. *Iſrael*, i. Iſraëli.

20. *Omni*, pro. vlli *Nationi*, Hieron. genti, Chal. populo. *Iudicia*, i. leges.

CXLVIII. *Idem.*

1. **D***E cœlis*, pro, in cœlis, ſc. ô Angeli, qui in cœlis eſtis: vel in cœlis habitantem. ſic etiam intellige, in excelſis.

2. *Virtutes*, Hieron. & Chald. exercitus, ſc. ſtellæ, vel Angeli. vt ſit repetitio.

3. *Et*

4. *Cœli Cælorum*, i. cœli ſupremi. *Super cœlos.* Aquæ iſtæ cuiuſmodi ſint, incertum. Quidam putant cœlum eſſe cryſtallinum.

6. *In ſæcu'um*, Hieron. in æternum. *Et in ſæculum*, &c. explicatio præcedentis. *Præteribit*, i. ceſſabit, ſeu irritum erit, q d. omnino implebitur.

7. *Terra*, id eſt, parte mundi inferiori, ſeu elementari.

Dracones, Chald. ceti. *Abyſſi*, i. aquæ, ſeu maria.

8. *Ignis*, ſc. fulmina, ſeu ignea omnia. *Spiritus*, i. ventus. *Verbum*, i. iuſſum, ſc. nihil eiuſmodi fit ſine Dei imperio.

9. *Cedri*, q. d. etiam infructifera.

10. *Beſtia*, Hieronym. & Chald. feræ. *Pecora*, Hieron. iumenta.

Serpentes, Hieron. & Chald. reptilia. *Pennata*, Hieron. volantes.

12. *Iuuenes*, Chald. adoleſcentes incorrupti.

Iunioribus, Hieron. pueris.

13. *Exaltatum eſt*, Hieronym. ſublime, Chaldæus, forte.

Confeſſio, Hieron. gloria, Chald. laus. *Super cœlum, & terram*, Hieron. in cœlo, & terra. Vide Iſai. 6. q. d. vbique Dei gloria relucet, ſeu Deus laudandus eſt.

14. *Et*, pro, quia. *Cornu*, i. robur, Chald. gloriam regni. *Hymnus*, i. cantus cum laude. Auguſt. Hieron. & Chald. laus. *Omnibus*, pro ſit in ore omnium. *Filiis Iſrael*, appoſitiuè. *Sibi*, i. Deo, q. d. qui Deum colit. vide Eph. 2.

C X L I X. *Idem.*

1. ECcleſia, Hieronym. congregatione, ſcilicet, eſt, vel ſit.

2. *Lætetur*, id eſt, oblectet ſe.

Filij Sion, i. populus Ieroſolymitanus, vel Iſraëliticus: ſeu filij Eccleſiæ.

Rege, ſc. Deo, ſeu Chriſto.

3. *Choro*, i. conſenſione cantantium. Aug. vide Pſalm. 150. *Pſalterio*, Hieron. & Chald. cithara. *Ei*, i. in eius honorem.

4. *In ſalute*, i. data ſalute. Hieron. in Ieſu, Chal. in redemptione.

5. *In gloria*, i. glorioſe, ſeu magnifice. *Lætabuntur*, Hieron. laudabunt, Chald. iubilabunt. *Cubilibus*, i. cordibus, Auguſt. Alij quietas manſiones intelligunt, ſc. cœleſtes.

6. *Exultationes*, Chal. laudes. *Ancipites*, i. vtrimque acuti, ſcilicet, poteſtas inuicta, vel iudiciaria cum Chriſto.

7. *Nationibus*, Hieron. gentibus. Vide Sap. 3. *Increpationes*, i. caſtigationem.

8. *Eorum*, ſc. populorum. *Compedibus*, Hier. & Chal. catenis. *Manicis*, Hier. & Chal. compedibus.

9. *Conſcriptum*, i. à Deo præſcriptum, Chald. ſcriptum in lege, ſc. de gentibus delendis. *Gloria*, Hieron. decor.

C L. *Idem.*

1. SAnctis, i. ſanctuario. *Firmamento*, i. cœlo, vt ſit repetitio, vel, q. d. ob potentiam, qua cœlum creatum, Hieron. fortitudine.

2. *Virtutibus*, Chal. potentia i. ob potentiam.

Magnitudinis, Hier. & Chald. magnificentiæ.

4. *Choro*, videtur ſignificari muſicum aliqood inſtrumentum. Quidam tibiam putant.

5. *Beneſonantibus*, Chald. tantummodo ipſum reſonantibus.

6. *Omnis ſpiritus*, Hier. omne, quod ſpirat, Chald. omnis mens. *Alleluia*, i. laudate Dominum.

LIBER PROVERBIORVM.

id eſt, ſententiarum reconditarum, ſeu Parabolicarum.

Prouerbium enim interdum pro parabola ſumitur. vt Ioann. 10. 70. Parabolæ.

CAPVT I.

2. SAPIENTIAM, id eſt, Dei cognitionem. *Diſciplinam*, i. morum caſtigationem ſeu correctionem, vulgo dicitur Mortificatio. *Prudentia*, qua, ſc. vita dirigenda.

3. *Iuſtitiam*, ſc. qua bonum fit. *Iudicium*, ſc. quo recte iudicatur. *Æquitatem*, Hebr. rectitudines.

4. *Paruulis*, i. ſimplicibus, Chald. inſipientibus.

Aſtutia, i. cautio. *Adoleſcenti*, Hebr. puero.

6. *Ænigmata*, i. obſcure, & perplexe dicta.

6. *Lactauerint*, i. decipere voluerint, ſc. blandis verbis, & promiſſis allicientes.

11. *Sanguini*, vitæ proximi. *Tendiculas*, Hebr. nos. *Fruſtra*, i. ſine cauſa, q. d. id quod inique faciunt. eſt enim id ex ſententia Salomonis additum.

12. *Infernus*, i. ſepulcrum. *Integrum*, i. probum, ſeu perfectum, Chald. immaculatum. *Lacum*, i. foueam, ſeu ſepulcrum. repetitio.

14. *Sortem mitte*, &c. q. d. eſto conſors noſter.

17. *Fruſtra autem*, &c. quaſi dicat, vt aues in rete cadunt ante ipſas expanſum, ſic iſti videntes perniciem, pereunt.

18. *Contra ſanguinem ſuum*, id eſt, in vitæ ſuæ perniciem.

19. *Poſſidentium*, ſc. iniquum lucrum. *Rapiunt*, i. auferunt, q. d. occidunt.

21. *Foris*, i. in vicis.

21. *Capite*, i. loco edito, vel præcipuo. *Turbarum*, Chald. arcium, 70. murorum.

23. *Spiritum*, id eſt, mentem, ſeu ſonum, ſcilicet, verborum.

24. *Manum meam*, ſc. monens, vocans. inuitans, 70. ſermones.

28. *Mane*, i. celeriter, vel diligenter.

31. *Saturabuntur*, q. d. dabunt abundanter pœnas pro prauis conſiliis, quæ ſunt ſecuti ſpretis meis; vel regentur ſuis conſiliis deſerti à me.

32. *Auerſio*, ſcilicet, à recto, 70. tamen, iniuriam vertunt, ſcilicet factam paruulis ab illis, de quibus proxime, ob quam ſint interficiendi, ſcil. à Deo puniendi. *Paruulorum*, Hebr. ſimplicium, Chald. inſipientiom.

33. *Abundantia*

33. *Abundantia perfruetur*, Hebr. habitabit confidenter, Chald. & 70. habitabit in ſpe.

CAPVT II.

1. *SI ſuſceperis & abſconderis*, pro, ſi vis ſuſcipere, & abſcondere.

2. *Inclina cor*, i. mentem, q. d. oportet te id toto animo facere.

3. *Inclinaris cor tuum*, Hebræus, Chaldæus, & 70. dederis vocem tuam, q. d. inuocaueris, ſeu orando petieris.

4. *Effoderis*, i. inueſtigaueris.

6. *Ex ore eius*, ſc. prodit, ipſo docente.

7. *Simpliciter*, i. ſine fictione.

8. *Seruans*, ſc. in eis.

10. *Placuerint*, Hebr. & Chald. dulcis fuerit.

16. *Muliere aliena*, i. aliena vxore, vel meretrice, vel peruerſa doctrina.

17. *Ducem*, i. ſponſum, ſeu virum, vel Deum.

18. *Inferos*, Hebr. mortuos.

19. *Reuerteentur*, ſcilicet, ad virtutem, quam reliquerunt.

21. *Simplices*, Hebræus, & Chaldæus, immaculati, 70. ſancti.

Permanebunt, ſc. Deo protegente.

CAPVT III.

4. *DIſciplinam*, i. intellectum, ſeu inſtitutionem.

7. *Apud temetipſum*, Hebr. in oculis tuis, q. d. ne te repures ſapientem.

8. *Vmbilico*, id eſt, ventri. venter autem pro mente ponitur.

Irrigatio, Chaldæus, pinguedo, ſcil. medullis velut rigantur oſſa, eiſque deficientibus areſcunt, 70. curatio.

Oſſium, i. virtutum, ſeu virium animæ.

9. *Honora*, ſc. oblationibus, & eleemoſynis.

Subſtantia, Chald. mammona.

11. *Diſciplinam*, i. caſtigationem. *Deficias*, Hebr. & Chald. tædio afficiaris, q. d. ne moleſte feras.

14. *Acquiſitio*, Hebr. & Chald. negotiatio. *Argenti*, i. qua argentum acquiritur. *Fructus*, ſc. melior eſt.

15. *Cunctis opibus*, Hebr. & Chald. & 70. lapidibus pretioſis. *Deſiderantur*, id eſt, ſolent vulgo deſiderari.

16. *Dextera*, &c. q. d. dat & vitam, quam homines rebus omnibus præferunt, & quod ſecundo loco optant, opes & gloriam.

17. *Pulchra*, Hebr. & Chald. ſuaues, ſeu amœnæ.

18. *Lignum vitæ*, &c. q. d. affert immortalem vitam, & ſuauiſſimam.

19. *Prudentia*, Hebr. intelligentia.

20. *Abyſſi*, ſcil. aquæ ex fontibus. *Nubes rore concreſcunt*, Hebr. æthera diſtillant rorem, Chald. & 70. Nubes diſtillant rorem.

21. *Hæc*, ſc. præcepta. *Legem*, Chald. ſcientiam.

22. *Faucibus*, id eſt, ſermoni, vel collo, ſcil. velut torques.

25. *Ne paueas*, pro, nec paucbis; vel, non eſt quod paueas, 70. non paucbis. *Ruinas*, Chald. calamitatem, 70. impetus, q. d. cum punientur impij, non timebis tibi.

26. *Erit in latere tuo*, i. te proteget.

30. *Fruſtra*, i. ſine cauſa.

31. *Æmuleris*, i. imiteris.

32. *Illuſor*, i. doloſus. *Simplicibus*, Chald. tectis, 70. iuſtis.

33. *Egeſtas*, Hebr. Chald. & 70. maledictio.

34. *Ipſe deludet*, &c. 70. Dominus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam, quod iiſdem verbis citatur Iacob 4.

35. *Ignominia*, ſcil. tandem erit, vel, q. d. quod ſtulti extollunt & magnifaciunt, eſt igoominia, ſeu ignominioſum, Chaldæus, ſtulti ſuſcipient tribulationem.

CAPVT IV.

1. *DIſciplinam*, id eſt, caſtigationem, ſeu correptionem.

2. *Donum*, ſc. doctrinam.

3. *Tenellus*, q. d. cum adhuc tenellus eſſem, me docebat.

Vnigenitus, i. velut vnigenitus, ſcil. vnicè dilectus, vt ſolent vnigeniti.

4. *Docebat*, ſc. pater.

5. *Poſſide*, i. firmiter retine, vel tanquam veram poſſeſſionem.

7. *Principium ſapientiæ*, quaſi dicat, primum ſapientiæ præceptum eſt, vel principatus ſapientiæ eſt, ideoque.

In omni poſſeſſione, id eſt, præ omnibus poſſeſſionibus; vel, etiam ſi pro ea omnes dandæ ſint poſſeſſiones.

8. *Arripe*, Hebr. exalta, Chald. dilige.

9. *Augmenta gratiarum*, q. d. reddet te gratioſiſſimum, vel mentem tuam perficiet. *Corona*, &c. q. d. afferet tibi maximum honorem. *Proteget te*, Chald. erit ſuper te.

11. *Æquitatis*, i. rectas.

12. *Arctabuntur*, i. impedientur.

13. *Diſciplinam*, i. eruditionem, ſeu morum caſtigationem.

16. *Dormiunt*, q. d. non poſſunt niſi malo patrato, quieſcere. *Et non capitur*, Hebr. & capitur, ſc. repetenda præcedens negatio, more Hebræo. *Supplantauerint*, Hebr. impingere fecerint, Chald. poſuerint ſcandalum.

17. *Impietatis*, &c. i. impie & inique partum: vel, q. d. ipſa impietate & iniquitate, vt cibo & potu delectantur.

18. *Procedit*, pro, quæ procedit. *Perfectam diem*, i. meridiem.

19. *Vbi*, i. quo.

22. *Carni*, i. homini.

24. *Remoue*, &c. q. d. caue, ne praua loquaris.

25. *Recta*, pro, recte, q. d. recta perge in finem tuum.

Palpebra, &c. q. d. aperi oculos ne cadas.

26. *Dirige*, &c. q. d. recta incede.

Viæ, i. actiones.

Stabilientur, ſcil. in bono.

27. *Ad dexteram*, &c. q. d. nec efferaris proſperis, nec aduerſis frangaris, vel, recta incede, in nullam partem diſcedendo à recto. vel, tene medium cauendo ab exceſſu, & defectu vel ſecundum Auguſt. Nec præſumas ad regnum de tua iuſtitia, nec ad peccandum de Dei miſericordia. *Vias enim*, pro, vias, vero q. d. ſunt duæ viæ. Aliæ Deo ad dexteram, ſc. bonæ; aliæ ei ad ſiniſtram, ſcilicet, malæ. Nota, quod hæc vſque ad finem cap. non ſunt in Hebræo, aut Chaldæo, ſed ex 70. deſumpta.

Nouit, i. approbat.

CAPVT V.

3. *GVttur*, i. verba.

4. *Amara*, id opponitur fauo. Acuta, &c. id oleo.

5. *Penetrant*, i. tandem perueniunt.

6. *Inueſtigabiles*,

6. *Inueſtigabiles*, i. non poſſunt perueſtigari, 70. non cognoſcibiles, Chald. neſcit.

9. *Alienis*, ſc. meretricibus. *Honorem*, Hebr. decorem, Chald. virtutem, 70. vitam, q.d. ne proptet libidinem perdas honorem, vires, & vitam. *Crudeli*, ſc. peccato luxuriæ, vel diabolo.

10. *Viribus*, i. facultatibus, quæ viribus, & labore parantur.

11. *Conſumpſeris*, ſc. per libidinem. *Carnes*, & corpus, i. vitam.

14. *Pene fui*, i. parum abfuit, quin fuerim. *In medie*, &c. q.d. multis videntibos, vel, cum tamen viuerem inter fideles, & iuſtos.

15. *Bibe aquam*, &c. q. d. contentus eſto propria vxore, vel vtete doctrina Eccleſiæ.

16. *Fontes*, i. filij, q. d. appareant foris, vel q. d. communica aliis doctrinam tuam.

17. *Eas*, ſc. delitias cum vxore; vel doctrina ſana, cui nihil ſit alieni, i. erroris admiſtum. ſic teliqua referenda, vel ad vxorem vel ad doctrinam legitimam, caſtaſque voluptates, vel q.d. cura, vt caſta ſit vxor, poſſiſque ſcire filios eſſe tuos, non notbos, & velut communes.

18. *Vena*, i. vxor, è qua manant aquæ, id eſt, filij.

19. *Cerua*, pro, velut cerua, quæ, ſc. ſolet eſſe in delitiis.

Hinnulus, i. capreolus, ſeu ibix. *Iugiter*, q. d. ne ad alienam vnquam diuertas.

20. *Aliena*, ſc. muliere, vel doctrina.

22. *Capiunt*, ſc. vt ſatellites ad ſupplicium.

23. *Morietur*, ſc. in peccato.

CAPVT VI.

1. MAnum, i. promiſſionem manu factam, vel debitum manu ſoluendum.

5. *Damula de manu*, ſc. capere volentis, ſeu venatoris.

6. *Vias*, i. rationem viuendi.

10. *Conſeres*, i. complicabis.

11. *Quaſi viator*, i. properanter, ſeu de improniſo.

Armatus, i. cui non poſſis reſiſtere. *Vt fons*, i. abundans, qoamquam hic verſus non eſt Heb. Chal. nec in 70. aut Complut.

12. *Apoſtata*, i. inſtituti ſui deſertor, ſeu à Deo recedens, Heb. Belial, i. ſine iugo, ſc. impius, Chal. calumniator. *Inutilis*, Hebr. & Chald. iniqous. *Ore peruerſo*, ſc. aliud dicens, aliud ſentiens.

13. *Annuit*, &c. q. d. totus eſt ad fraudem compoſitus; cumque exterius bona ſimulet, praua machinatur.

15. *Medicinam*, i. curationem, ſeu ſanitatem.

16. *Et ſeptimum*. pro, imo ſeptem, quæ.

17. *Sublimes*, i. elatos.

20. *Patris*, ſc. Dei. *Matris*, ſc. Eccleſiæ.

23. *Diſciplina*, i. corrigens, Chald. & 70. & diſciplina, i. correctio.

26. *Vix eſt vnius panis*, q.d. res eſt viliſſima, Heb. ſenſus eſt, propter fornicationem redigi hominem ad ſummam inopiam. *Viri*, coniunge cum, animam.

Capit, i. decipit, ſiue illaqueat.

29. *Mundus*, Chal. innoxius, 70. innocens, q.d. punietur a Deo.

30. *Non grandis*, ſc. hominum iudicio, vel reſpecto adulterij.

31. *Septuplum*, id eſt, multo plus. *Tradat*, ſcil. ſi opus ſit.

34. *Viri*, i. mariti adulteræ.

35. *Redemptione*, id eſt, liberatione, q. d. ne vlciſcatur.

CAPVT VII.

1. REconde, ſc. vt ſolent theſauri.

7. *Videbo*, pro, vidi ſeu, video. *Paruulos*, Chald. inſipientes, 70. ſtultos. *Vecordem*, Chald. deficientem intellectu, 70. indigentem mente.

8. *Illius*, ſc. fœminæ.

14. *Victimas*, ſub. adeoque ex eis lautum paraui conuiuium. *Ex ſacrificio* pacifico offerens multa comedebat.

18. *Vberibus*, Hebr. & Chald. amoribus.

20. *In die plena lunæ*, q. d. poſt moltos dies.

23. *Iecur*, i. interiora.

26 *Vulneratos*, ſc. ab ipſa, Chald. interfectos.

27. *Penetrantes*, Chald. deſcendentes, 70. deducentes. *Interiora*, i. penetralia, Chald. ad cubicula, 70. in promptuaria.

CAPVT VIII.

1. PRudentia, i. intelligentia rerum agendarum.

2. *In ſummis*, &c q. d. vbique admonet, vt nemo poſſit ignorantiam excuſare.

4. *Ad filios*, &c. quaſi dicat ad omnes, etiam fœminas.

5. *Paruuli*, i. incauti, Chald. inſipientes. *Aſtutiam*, ſc. ſanctam, qua malum vitatur.

7. *Meditabitur*, i. loquetur, ſcil. cum meditatione.

Guttur, Chald. os. *Impium*, Hebr. & Chald. impietatem.

10. *Eligite*, Hebr. electum, 70. purum, & approbatum, Chald. conflatum.

11. *Cunctis*, Hebr. Chald. & 70. lapidibus.

Deſiderabile, 70. pretioſum.

12. *In conſilio*, i. vbi recta ſunt conſilia.

14. *Æquitas*, 70. ſecuritas.

17. *Qui mane vigilauerint, inuenient me*, 70. quærentes me, inuenient gratiam.

18. *Superba*, i. excellentes, Complut. ſupernæ, Hebr. durabiles, ſeu multæ.

19. *Genimina*, i fructus.

22. *Poſſedit*, Chald. & 70. creauit, ſc. ad Chriſtum, quatenus homo, referendum, vel creauit, pro genuit.

In initio, Hebr. & 70. initium. *Viarum*, i. operum, Chald. creaturæ, eſt quidem filius principium & cauſa omnium Dei operom ſecundum deitatem; ſecundum humanitatem vero principium & auctor ſalutis humanæ, quod eſt Dei opus præcipuum.

23. *Ordinata*, Chal. præparata, 60. fundata, q.d. ſtabilita, Hebr. principatum habui. *Ex antiquis*, i. ab antiquo.

24. *Concepta*, Chald. genita.

25. *Colles*, i. altitudines creaturarum, Auguſt. t. Trin.

Ego parturiebar, i. gignebar, 70. gignit me, ſc. filius ſemper gignitur.

26. *Cardines*, i. extrema, ſeu firmamenta.

27. *Gyro*, ſc. rotundum eſt mare, & velut circulo concluſum vna cum terra. *Abyſſos*, i. mare.

28. *Æthera firmabat*, i. cœlos, Chald nubes denſabat. *Librabat*, id eſt, velut in libra appendabat, ſeu, firmabat Hebr. & Chald. roborabat. *Fontes*, ſcilic. aquas in nubibus.

31. *Ludens*, i. gaudens, Chald. lætabat.

Abiicere. Chald. concoleare.

35. *Hauriet ſalutem à Domino*, 70. paratur voluntas à Domino, id quod ſæpe citatur ab Auguſt. *Salutem*, Hebr. voluntatem, ſeu beneuolentiam, Chald. beneplacitum.

36. *In me*, i. contra me.

CAPVT IX.

1. D*Omum*, ſc. eccleſiam *Septem*, i. multas. Intelliguntur vero vel Doctores, vel Sacramenta, vel dona Spiritus ſancti.

2. *Victimas*, quaſi dicat, inſtruxit conuiuium, Auguſt. Martyres intelligit. *Miſcuit*, i. infudit, ſc. in vas. Id enim etiam ſignificat miſcere, ſicut & Græcum verbum κεράννυμι.

Menſam, ſc. doctrinæ, ſeu ſcripturæ.

3. *Ancillas*, ſc. Prophetas, 70. ſeruos. *Vocarent*, inuitarent. *Arcem & mœnia*, id eſt, munita & tuta loca, qualia nulla extra Eccleſiam Romanam.

4. *Paruulus*, i. imperitus, Chald. & 70. inſipiens. *Inſipientibus*, Chald. & 70. indigentibus mente.

5. *Vinum*, ſc. doctrinæ miſcui, ſc. attemperando doctrinam captui veſtro, vt ſolet vinum aqua temperari. Poteſt & hic miſcere accipi pro infundere. vide ſuprà.

6. *Infantiam*, i. imperitiam, 70. inſipientiam.

7. *Erudit*, i. corripit. *Facit*, i. aſciſcit, Chald. accipit, 70. accipiet. *Maculam*, ſc. per impij detractionem, ſeu infamationem.

9. *Feſtinabis accipere*, Chald. addet ſcientiam.

10. *Sanctorum*, ſc. hominum, vel rerum ſanctarum, q. d. ea demum eſt vera ſcientia, ſcire ſancta & diuina. *Prudentia*, i. ea vera prudentia eſt, Chal. & 70. intelligentia.

12. *Tibimetipſi*, i. ad tui vtilitatem.

13. *Clamoſa*, Chal. vaga, 70. audax. *Nihil omnino ſciens*, Chaldæus, neſciens bonum, 70. neſciens verecundiam.

14. *Excelſo*, 70. manifeſto.

15. *Vocaret*, pro, voce.

16. *Paruulus*, Chald. inſipiens. 70. inſipientiſſimus. *Vecordi*, Chald. & 70. indigenti mente.

17. *Aqua*, i. voluptates. *Abſconditus*, i. clam comeſtus.

18. *Et ignorauit*, q. d. & neſcit miſer, ſeu non cogitat. *Ibi ſint*, ſc. in inferno; quod ſequitur. vel in domo meretricis, ſc. pereunt, 70. apud eam pereant. *Gigantes*, i. dæmones, ſi ad infernum referas; vel viri fortes decepti voluptate. *Conuiuæ eius*, Chald. inuitati ab ea.

CAPVT X.

1. P*Arabola Salomonis*, ſcilicet, ſunt etiam, quæ ſequuntur.

2. *Impietatis*, i. impie ſeu inique parti.

A morte, Chald. à morte mala.

3. *Animam iuſti*, i. iuſtum. *Inſidias*, Chald. ſubſtantiam, 70. vitam.

4. *Paſcit ventos*, &c. i. facit rem inutilem. quanquam hic verſus non eſt Hebr. nec Chald. nec in 70. nec in Complut.

5. *Filius*, i. homo. *Confuſionis*, i. pudefaciens parentes, vel dignus confuſione.

6. *Caput iuſti*, i. iuſtum. *Iniquitas*, q. d. plenum eſt iniquitate, Complut. iniquitatem, 70. planctum, q. d, diſſimulat iniquitatem, ſeu mœſtitiam.

7. *Putreſcet*, Chal. extinguetur, 70. extinguitur.

8. *Cæditur*, q. d. moleſte fert increpationem: vel ob ea, quæ loquitur, cædetur, i. punietur, Chal. capietur.

9. *Simpliciter*, id eſt, ſincere, Chald. & Hebr. in perfectione.

Manifeſtus erit. i. deprehendetur tandem.

10. *Annuit oculo*, i. dolum ſtruit. *Dolorem*, ſc. aliis. vel, q. d. punietur. *Stultus labiis*, i. temere loquens.

Verberabitur, i. lædetur, vel punietur, Chald. comprehendetur, i. deprehendetur tandem.

11. *Vena*, i. fons. *Vita*, ſc. docet bene viuere.

Operit iniquitatem, Chald. iniurias tegit, i. celat.

12. *Operit*, ſc. condonari facit à Deo.

13. *Virga*, ſc. opus eſt, vel, q. d. moleſta eſt.

14. *Abſcondunt*, ſc. promendam tempore ſuo, vel, q. d. celant mala. quæ de aliis ſciunt. *Confuſioni*, ſc. ob euulgata, quæ taceri oportebat.

17. *Diſciplinam*, id eſt correptionem. *Errat*, ſc. extra viam.

20. *Argentum electum*, i. res pretioſa. *Pro nihilo*, i. nullius momenti.

21. *Indocti*, Heb. Chal. & 70. ſtulti, ſeu inſipientes.

22. *Benedictio*, i. beneficentia. *Afflictio*, 70. triſtitia, in corde.

23. *Prudentia*, q. d. facit prudentem, 70. parit prudentiam.

24. *Deſiderium*, i. quod optant.

28. *Lætitia*, q. d. cum gaudio quod ſperabant, aſſequentur.

29. *Pauor*, ſc. timent ſupplicium ob peccata, vel vitæ bonæ difficultatem.

30. *Non commouebitur*, ſc. ſemper à Deo protegetur. *Habitabunt*, ſc. quantum, & quomodo optant.

Parturiet, i. proferet.

32. *Conſiderant placita*, id eſt, loquuntur grata Deo & hominibus, 70. diſtillant gratias.

Peruerſa, ſc. loquitur.

CAPVT XI.

1. V*Oluntas eius*, i. ei placet, 70. acceptabile ei.
2. *Contumelia*, i. ignominia, quæ ſolet ſuperbis euenire? vel contumelia intelligitur, quam ſolent ſuperbi inferre aliis.

3. *Simplicitas*, 70. perfectio. *Supplantatio*, ſc. qua alios ſupplantare conantur.

4. *Vltionis*, i. punitionis Dei, Chal. & 70. iræ.

6. *Inſidiis*, ſcil. quas aliis parant, q. d. ob eas à Deo punientur.

7. *Spes*, ſcilicet, ei boni. *Solicitorum*, ſc. anxie de rebus mundi.

8. *Traditur*, ſcilicet, in anguſtiam, quod eum afflixerit.

9. *Ore*, i. verbis. *Liberabuntur*, ſcilicet, à talium laqueis.

10. *Laudatio*, Heb. & 70. exultatio, Chal. lætitia.

11. *Benedictione*, i. monitione, ſeu conſiliis.

12. *Corde*, i. mente, ſeu ſapientia, Chal. intellectu, 70. mente. *Tacebit*, ſc. ferens, & diſſimulans proximi errata.

3. *Commiſſum*, i. creditum ſibi, ſc. arcanum, vel factum, ſc. amici delictum.

14. *Gubernator*, Hebr. induſtria, ſeu conſilium.

15. *Malo*, i. damno, ſeu moleſtia. *Fidem facit*, i. ſpondet ſeu fideiubet. *Extraneo*, i. alio. *Laqueos*, ſc. fideiuſſionum pericula.

16. *Gratioſa*, ſc. forma, & moribus. *Robuſti*, i. patientes laboris, vel induſtrij.

17. *Anima ſua*, i. ſibi, ſc. meretur apud Deum: vel, q. d. etiam ſui miſeretur abſtinendo à peccatis, vel vtendo neceſſariis.

18. *Inſtabile*, Chald. iniquitatis, 70. iniuſtum.

Fidelis, i. firma, ſeu certa.

19. *Clementia*, Hebr. iuſtitia.

20. *Manus in manu*, i. cito, ſic Italice, Mano à mano *Innocens*, i. impunitus.

23. *Deſiderium*, i. quicquid optant. *Præſtolatio*, i. quod eos manet.

Furor, i. ira Dei.

23. *Benedicit*, id eſt, benefacit.

Inebriat, id eſt, ſatiat, ſcilicet, pauperes, velut aridam, irrigans, Chaldæus, qui docet etiam ipſe diſcet.

27. *Ben*

27. *Bene cenſurgit*, q. d. bene facit, vel ſucceſſum habebit. *Bona*, ſc. à Deo.

29. *Conturbat*, ſcil. dilapidans bona. *Ventos*, q.d. redigetur ad ſummam inopiam.

30. *Iuſti*, i.quem parit ci inſtiria, vel qoem ioſtus in aliis facit. *Lignum vita*, q.d.æternur, ſeu vitalis. *Suſcipit*, ſc.fouens, adiuuans.

31. *Si iuſtus*, &c.70.ſi iuſtus vix ſaluatur, impius & peccator vbi apparebit? & ſic citatur 1. Pet.4.

Recipit, ſc.pœnam à Deo ob ſua leuia peccata.

CAPVT XII.

2. QVi autem confidit, &c. Hebr.& virum mala cogitantem, ſeu machioantem condemnabit.

3. *Ex impietate*, Hebr. & Chald. in impietate, 70. ex iniquo.

4. *Diligens*, Chald. honeſta.70. virilir. *Corona*, i.ornamentom ſeu honor. *Oſſibus eius*, ſc.viri, q.d. ipſum cruciat, & conſumit.

5. *Iudicia*, i. ioſtæ.

6. *Eos*, ſc. qnibus impij inſidiantur.

7. *Verte*, pro, euertet, ſc. Deus, vel, q. d. ô Deus ſobuerte; vel, ſi ſubuerteris.

8. *Excors*, i corde ignauo, ſeu vecors.

9. *Pane*, i. neceſſariis rebus ad vitam.

10. *Nouit*, i. curat. *Iumentorum*, pro, etiam iumentorum.

11. *Panibus*, i.cibis. *Qui ſuauis*, &c.q.d.qui potibos oimium delectatur. Not.quod hic verſus non eſt Heb.nec Chal.nec in Complut ſed in 70. *Munitionibus*, i.poſteritate, ſeu familia. *Contumeliam*, i.ignomioiam, ſc.rebus conſumptis

12. *Munimentum*, q. d. optat præſidium malorum, vt poſſit impune lædere.

13. *Malo*, ſc. homini.

14. *De fructu*, &c. q. d. & verba, & opera accipiunt à Deo retributionem.

16 *Callidus*, i. prudens, ſeu caotur.

17. *Quod nouit*, Hebr.& Chald. veritatem. *Index*, lege index, q.d.iuſtitiam nunciat, ſeu narrat, vt eſt Hebr.& Chald. & in 70.

18. *Quaſi gladio*, &c. ſc. dum temere promittit, vel pœnitet ſe obligaſſe. *Sanitas*, ſc. animæ, dum ſapienter agunt.

19. *Firmum*, q.d. ſemper ſui ſimile. *Repentinus*, ſc. parum cogitans. *Concinnat*, i. aptat, ſeu parat.

21. *Contriſtabit*, ſc.animum, nimium vel inordinate deiiciendo, 70. Non placebit iuſto quicquam iniuſtum.

22. *Fideliter*, i. veraciter.

23. *Verſatus*, i. cautus. *Celat ſcientiam*, i.diſſimulat quod ſcit. *Prouocat*, i. profert.

24. *Fortium*, Heb.ſolicitorum, ſeu ſedulorum.

27. *Subſtantia hominis*, &c. Hebr.ſubſtantia hominis ſeduli pretioſa, 70 poſſeſſio pretioſa vir purus.

28. *Deuium*, ſc.à iuſtitia.

CAPVT XIII.

1. DOctrina, q.d.prodit doctrinam patris, qui illom inſtituit, Chald.ſuſcipit doctrinam. *Illuſor*, i.qui ridet monitiones, 70. inobediens.

2. *Oris ſui*, ſc.docentis alios, 70. iuſtitiæ. *Iniqua*, adeoque bonis non ſatiabitur.

4. *Vult*, & non vult, ſc. propoſitum mutat, labore deterritur.

5. *Confundit*, i.pudore afficit alios.

7. *Quaſi diues*, ſcil. paruo contentus, & lætus, ſcienſque vti. *Quaſi pauper*, ſcil. nnn contentur, aut vti neſcient.

8. *Redemptio*, i. tuitio, q.d.ſi quid mali accidat, facile: ſe tuetur. *Diuitiæ*, ſc.virtutes, Hieron. *Increpationem*, i. aduerſa, q.d.noo facilè ſe liberat.

9. *Lucerna*, i.proſperitas.

11. *Feſtinata*, i.cito acquiſita, ſc.per iniquitatem, Chald. iniquitare acquiſita.

Manu, i.labore, ſeu induſtria.

12. *Spes*, id eſt, quod ſperatur. *Lignum*, pro, ſeu lignum.

Deſiderium, i. res deſiderata.

13. *Res*, ſc. bonæ. *Obligat*, ſc.ad punitionem, ſeu reprehenſionem. *Præceptum*, pro præcepta, ſc.Dei.

14. *Lex*, i.inſtitutio, vel præcepta. *Declinet*, ſc.ei obtemperans.

15. *Dabit*, i.conciliabit, q.d.faciet gratum. *Contemptorum*, ſc.bonæ doctrinæ.

Vorago, ſc.perditionis.

16. *Aſtutus*, i.cautur ſeu prudens.

Aperit, i. prodit.

17. *Impy*, i. rei impiæ, Chald. impius, 70. Rex temerarius cadet in mala; legatus autem ſapieos liberabit eum.

Sanitas, i. ſalutatir.

21. *Retribuentur*, ſc. à Deo.

23. *Noualibus*, i.agris. *Patrum*, Chald.pauperum, q.d.ſæpe pauperes melius vitam ſuſtentant, quia cũ iudicio laborant, & congregant, quam diuites, qui ſine iudicio *Aliis*, ſc.extraneir ſucceſſoribus.

24. *Parcit virga*, i. negligit caſtigare.

CAPVT XIV.

1. ÆDificat domum, id eſt, promouet rem domeſticam.

3. *Virga ſuperbiæ*, i. ſuperbè cædens, 70. virga iniuriæ, Chald. virga & tribulatio, q. d. dabit pœnas ſuperborum verborum.

4. *Vacuum*, ſc. alimento boum.

6. *Deriſor*, ſc.verbi Dei, vel præceptorũ.70.quæres ſapientiam apud malos, & non iouenier. *Prudentium*, i.eam prudenter quærentium, vel docentium.

Facilis, id eſt, facile eis prouenir, vel ab aliis percipitur.

7. *Vade contra*, i.longe ab illo recede, Chal.vade per viam aliam à facie ſtulti. *Et neſcit*, pro, quia neſcit, i.non admittit, vel non haber.

8. *Callidi*, i. cauti.

9. *Stultus illudet peccatum*, q. d. ridet com peccat, Complut. ſtultis illudet peccatum, q. d. decipiuntur peccato.

10. *Cor, quod nouit*, &c. 70. Cor viri ſenſitiuom, mœſta anima eius, q. d. qui valde ſentiunt mala, mœſtitia crueiantur. *Amaritudinem*, ſcil.qui affert peccatum pœnitenti, vel tribolatio afflicto. *Extraneus*, q.d. nemo gaudium eius ioterrumpet.

12. *Nouiſſima autem*, q. d. tandem tamen. *Mortem*, 70. profundum inferni.

13. *Riſus*, &c. quaſi dicat, gaudia humana non diu durant.

14. *Replebitur*, i. ſatiabitur, ſibi placent, vel dabit pro iis abundanter pœnas. *Super eum*, i. eo prudentior, & cautior.

15. *Innocens*, id eſt, ſimplex, ſeu imperitur, Chald. ioſipiens.

17. *Impatiens operabitur*, &c. Chaldæus, qui præceps eſt, ſpiritu ſuo, reputatur ſtultus, & odit differentem conſilium ſuum.

Verſutus, ſcilicet, qui itam diſſimolat, vt ſe vlciſcatur.

Odioſus, id eſt, odio dignus, quaſi dicat, peior illo, de quo proxime dictum.

18. *Paruuli*, Chald. inſipienter. *Aſtuti*, i. cauti, ſeu prudentes.

19. *Iacebunt*, ſcilicet, ſe humiliabunt, & verebuntur.

20. *Proximo*, Chald. ſocio, 70. amico.

21. *Proximum ſuum*, 70. pauperis.

22. *Veritas*, i. fidelitas, vel iuſtitia.

23. *Opere*, ſcilicet, bono. *Abundantia*, Chald. commodum.

24. *Corona*, id eſt, ornamentum, ſeu decus. *Fatuitas*, &c. q. d. nihil habent quo ſe ornent niſi imprudentiam, Chaldæus, decus ſtultorum ſtultitia eorum.

25. *Mendacia*, ſc. quibus animas perdit.

26. *Fiducia fortitudinis*, i. ſecura fortitudo.

Eius, ſc. Deum timens.

27. *Declinet*, ſc. Deum timens.

28. *Ignominia*, ſc. quia neſcit prudentia augere imperium.

29. *Exaltat*, i. facit manifeſtam.

30. *Carnium*, i. corporis. *Oſſium*, i. membrorum, & virium. verſus hic apud 70. ſic habet, Manſuetus vir cordia medicus, tinea autem oſſium cor ſenſitiuum.

31. *Calumniatur*, i. afficit iniuria.

Exprobrat, i. probro afficit.

32. *Repelletur*, ſc. à ſpe in morte.

34. *Eleuat*, i. exaltat.

35. *Inutilis*, id eſt, non obediens.

Suſtinebit, id eſt, experietur. Not. apud 70. addi in fine huius verſus, ita perdit etiam prudentes.

CAPVT XV.

2. *Scientiam*, ſc. ſapienter prolatam. *Ebullit*, i. profert tumultuariè.

4. *Placabilis*, i. placans ſeu placida. *Lignum*, pro, velut lignum.

Spiritum, ſcil. audientium.

5. *Aſtutior*. i. cautior. *In abundanti*, &c. hic verſus ſolum eſt apud, 70.

Virtus, i. fortitudo.

6. *Fructibus*, i. operibus.

7. *Diſſimile*, ſc. non ſic faciet.

8. *Placabilia*, i. Deo grata.

11. *Perditio*, ſc. euentura malis, ſeu ſupplicia, quæ ipſis parantur.

12. *Graditur*, i. accedit.

13. *Spiritus*, ſc. vitalis ſeu mens.

15. *Pauperis*, id eſt, inopis, vel peccatoris, 70. malorum.

Mali, id eſt, pleni moleſtia. *Secura*, i. tranquilla, Chaldæus, hilaris.

19. *Spinarum*, ſc. eis videtur.

24. *Super*, pro, ſurſum, ſcil. ducit, Chald. ſurſum intelligenti. *Nouiſſimo*, i. infimo.

25. *Terminos*, ſc. poſſeſſionum.

26. *Pulcherrimus*, ſcilicet, eſt coram Deo, Chal. ſuauis, 70. caſtorum verba caſta. *Firmabitur*, pro, & firmabitur.

27. *Viuet*, ſc. in pace. *Per miſericordiam*, &c. Hic verſus ſolum eſt apud 70.

30. *Lux oculorum*, 70. contemplans oculos bona. *Fama bona*, i. boni nuncij, vel bene audire.

31. *Audit*, ſcilicet, libenter.

Vita, id eſt, vitam corrigentes.

Commorabitur, ſc. vt ab illis admoneatur.

32. *Poſſeſſor eſt cordis*, id eſt, cordatus, 70. diligit animam ſuam Chald. poſſidet ſapientiam.

33. *Sapientia*, id eſt, ſapientem faciens, 70. & ſapientia.

Et gloriam, &c. Chaldæus, & qui glorioſus eſt, ſit humilis.

CAPVT XVI.

1. *Hominis eſt*, &c. q. d. homo proponit, & Deus diſponit, ſc. non ſufficit meditari quod dicturus es. niſi Deus dirigat linguam, vt bene loquaris.

Preparare cor, ſed non ſine Dei gratia. Auguſt. 2. con. 2. Epiſ. Pelag.

2. *Patent*, Hebr. & Chald. mundæ ſunt, q. d. mundæ ſibi videntur, ſc. quiſque probat ſua ſtudia, ſed Deus ſæpè improbat.

3. *Reuela*, ſc. opem petens, q. d. commenda.

4. *Malum*, i. ſupplicij, ſc. ſeruat, vt eſt in 70. & Chald. atque id etiam in Dei gloriam cedit.

5. *Etiam ſi manus*, &c. Hebr. manus ad manum, i. cito. *Innocens*, i. impunitus, q. d. non longe abeſt, cum pœnas dabit. *Initium*, i. caput, ſeu ſumma. eſt autem hic verſus ſolum in 70.

6. *Veritate*, i. iuſtitia. *Redimitur*, i. expiatur.

9. *Diſponit*, Chald. cogitat.

10. *Diuinatio*, &c. q. d. oportet eum certa loqui, eoque diligenter cauere, ne erret, vel accipienda Regis præcepta, tanquam Dei oracula, cuius loco præeſt.

11. *Iudicia*, i. inſtituta, q. d. à Deo profecta.

Lapides ſacculi, i. pondera. Olim enim lapillis ponderabatur qui in ſacculis aſſeruabantur.

13. *Voluntas Regum*, i. placent Regibus.

15. *Serotinus*, i. diu expectatus, eoque gratiſſimus.

19. *Diuidere ſpolia*, i. diteſcere.

20. *Verbo*, i. negotiis.

21. *Maiora reperiet*, ſc. doctrinam augebit, vt indicant Hebr. & Chald.

22. *Poſſidentis*, ſc. eruditionem.

24. *Oſſium*, i. corporis.

26. *Sibi*, i. ad ſui ſuſtentationem. *Os ſuum*, i. cibi neceſſitas.

27. *Inſipiens*, Hebr. Belial, i. impius. *Fodit*, ſc. velut foueam in quam cadant alij. *Ignis*, i. pernicies.

28. *Lactat*, i. alliciendo decipit.

31. *Corona*, i. ornamentum. *Dignitatis*, i. honorificum, decorum, Chald. pulchritudinis, 70. exultationis.

CAPVT XVII.

1. *Victimis*, i. copia ciborum.

2. *Diuidet*, ſc. tanquam moderator à patre relictus, vel diuidet etiam ſibi partẽ relictam accipiens.

3. *Probat*, ſc. per tribulationes.

4. *Malus obedit*, &c. q. d ſimiles ſimilibus auſcultant. *Mendacibus*, hic 70. addunt, fidelis totus mundus diuitiarum eſt, infidelis, neque obolus, q. d. Fideli omnia ſeruiunt, ſeu debentur; infideli nihil.

6. *Corona*, i. gloria, ſeu ornamentum. *Filij filiorum*, i. nepotes.

8. *Expectatio*, i. cum aduenit quod expectat quis vehementer. *Prudenter intelligit*, q. d. ita ſe gerit, vt poſſit conſequi.

9. *Altero*, i. repetitio.

11. *Mittetur*, ſc. à Deo.

14. *Aquam*, ſc. copioſam alicubi retentam. ſolet enim effuſa nocere, Chald ſanguinem ſicut aquam. *Antequam*, &c. Heb. antequam lis miſceatur, dimittenda, Chal. antequam lis exardeſcat, dimittenda.

16. *Altam*, ſcilicet, pluſquam par eſt. hic verſus ſolum eſt in 70.

18. *Plaudet*, ſcilicet, gaudet non cogitans periculum.

19. *Oſtium*, id eſt, domum, ſcilicet, pluſquam opus eſt. vide ſup.

20. *Vertit*, ſcil. à bono in malum, vel q. d. qui peruerſe loquitur.

21. *Ætatem*

22. *Ætatem floridam*, Chald. corpus pulchrum.
23. *De ſinu*, ſc. clam offerentis
24. *In finibus terræ*, q. d. vagi & inſtabiles.
26. *Percutere*, ſc. lingua, ſeu verbis condemnando.
27. *Pretioſi ſpiritus*, Chald. humilis ſpiritu.
28. *Intelligens*, ſc. reputabitur.

CAPVT XVIII.

4. VIri, ſc. prudentis, q. d. profundas ſententias loqui ſolet, & abundanter.

5. *Non eſt bonum*, i. peſſimum eſt, Hebr.

8. *Bilinguis*, Chald. ſuſurronis. *Et ipſa*, &c. Chald. & deducent illum in profundum inferni. *Ventris*, i. mentis. *Timor*, ſc. laboris. Hic verſus ſumptus eſt ex 70.

9. *Frater*, i. ſimilis, *ſua opera*, 70. ſeipſum.

10. *Nomen*, i. potentia, ſeu protectio. *Exaltabitur*, i. collocabitur loco tuto.

11. *Vrbs roboris*, ſc. eius opinione.

12. *Conteratur*, ſc. homo,

14. *Suam*. pro, eius, q. d. leuat interdum virtus mentis, corporis infirmitatem. *Facilem ad iraſcendum*, Hebr. percuſſum, ſeu mœſtum, & deiectum, Chald. demiſſum. 70. puſillanimem. *Quis poterit ſuſtinere*, q. d. grauis eſt moleſtia.

16. *Donum hominis*, &c. q. d. munera aditum parant etiam ad Principes.

17. *Inueſtigabit eum*, ſc. amicum, q. d. explorabit ingenium eius, ne illum offendat. Chald. ſic, Iuſtus eſt primus in ſuo iudicio (i. lite, q. d. ſe quamprimum iudici ſiſtit) & venit ſocius eius (i. aduerſarius) & vincit eum, ſc. aduerſarium.

19. *Iudicia*, ſc. ſe inuicem iuuantia. vel, q. d. quod ſi inter ſe litigent, difficilè conciliantur.

20. *Venter*, i. mens. *Genimina*, i. fructus. *Saturabunt*, quaſi dicat, magnum eſt meritum alios ſermone iuuare.

21. *Manu*, i. operatione, Hier. *Diligunt eam*, 70. dominantur ei.

22. *Qui expellit*, &c. Hic verſus ſolum eſt in 70. *Adulteram*, ſc. non pœnitentem, ſed in peccato perſeuerantem.

23. *Effabitur*, id eſt, reſpondet ei, ſcilicet, petenti, licet humiliter.

24. *Amicabilis*, &c. quaſi dicat, aptus ad ſocialem amicitiam.

CAPVT XIX.

1. SImplicitate, i. integritate. *Torquens*, i. deprauans, ſc. ad decipiendum.

2. *Vbi non eſt*, &c. Chald. qui neſcit animam ſuam, non eſt ei bonum.

3. *Feruet*, Chald. murmurat, q. d. conqueritur de Deo, eique tribuit quod ipſe ſtulte fecit, 70. Deum accuſat.

5. *Mendacia loquitur*, 70. accuſat iniuſte. effugiet, ſc. punitionem.

8. *Mentis*, Chal. cordis boni, 70. prudentiæ.

10. *Deliciæ*, ſub. ſed flagella.

11. *Prætergredi*, q. d. proximi errata diſſimulare.

12. *Super herbam*, ſc. gratus & vtilis.

13. *Perſtillantia*, adeoque incommodam habitationem reddentia.

14. *Proprie*, & q. d. ſingulare id Dei donum.

15. *Anima diſſoluta*, i. homo ignauus.

16. *Mortificabitur*, i. morietur, vt vertit Chal. & 70.

17. *Viciſſitudinem*, ſc. mercedem, Chald. retributionem bonam.

18. *Ne deſperes*, ſcilicet, eius correctionem, vel, quaſi dicat, ne forte poſtea non poſſis, & deſperes emendationem. *Ad interfectionem*, &c. q. d. ne opprimas caſtigatione.

19. *Aliud*, ſc. damnum, q. d. etiam ſoluere cogetur, aut punietur.

21. *Cogitationes*, ſc. vanæ, ſeu incertæ.

23. *Ad vitam*, ſc. perducit. *Plenitudine*, ſc. bonorum, vel ſecuritatis, 70. intrepidus. *Commorabitur*, ſc. Deum timens. *Peſſimi*, Chald. mali, q. d. malum ei non accidet.

24. *Applicat*, ſc. quia non habet quod edat.

26. *Fugat*, 70. expellit.

28. *Iudicium*, q. d. tribunalia, vel quod iuſtum eſt, 70. iudicium. *Deuorat*, i. pro nihilo ducit, Chald. profert.

29. *Deriſoribus iudicia*, 70. luxurioſis flagella. *Mallei percutientes*, Chal. verbera, 70. ſupplicia.

CAPVT XX.

1. TVmultuoſa, i. afferens tumultus, ſcil. per contentiones, 70. iniurioſa.

2. *Animam*, id eſt, vitam, quaſi dicat, exponit ſe periculo mortis.

3. *Contentionibus*, pro, contumeliis, quæ ex contentionibus naſci ſolent, 70. contumelia.

4. *Dabitur*, ſc. ab aliquo quod edat.

5. *Sic conſilium*, ſc. occultum eſt. *Exhauriet*, i. eliciet.

8. *Intuitu*, id eſt, aſpectu, ſeu vigilantia, Chal. à facie ſua.

10. *Pondus*, *& pondus*, i. diuerſa pondera, ſc. alterum ad vendendum, alterum ad emendum.

11. *Sint*, ſc. futura cum adoleuerit.

12. *Audientem*, ſc. Dei præcepta. *Videntem*, ſc. recta, vel, q. d. ſenſus, Deus homini dedit: rectè ergo iis vtendum eſt.

14. *Gloriabitur*, ſc. ſe vili emiſſe.

16. *Veſtimentum*, ſc. pignori, ſi quid tibi debet, periculum enim eſt, ne poſſit ſoluere. *Extraneis*, ſc. perſonis, pro quibus ſe tibi præbuit fideiuſſorem.

17. *Mendacij*, i. mendacio, ſeu iniquitate partus. *Calculo*, i. lapidibus, q. d. ſentiet inde pœnam, vt ſi lapides comediſſet, ſcil. læſa conſcientia: vel redigetur in eam paupertatem, vt cogatur edere panem durum, vt lapidem. ſeu terra & lapillis miſtum.

18. *Conſiliis*, Chald. & 70. conſilio. *Gubernaculis*, i. conſiliis.

19. *Myſteria*, i. ſecreta. *Dilatat labia*, i. loquax eſt.

20. *Lucerna*, i. vita.

21. *Feſtinatur*, ſc. nimis. *Benedictione*, i. proſperitate, ſc. ſolent feſtinanter facta non ſuccedere.

24. *Viam ſuam*, ſcil. vt eam poſſit ſine Deo certo dirigere.

25. *Ruina*, Hebr. Chald. & 70. laqueus. *Deuorare ſanctos*, pro, ſancta, i. Deo ſanctificata voto, conſumere, & non ſoluere, Chal. & 70. ſeoſus eſt, Laqueus eſt vouere, & poſtea pœnitere. *Vota*, ſc. facta. *Retractare*, ſc. ipſa.

26. *Fornicem*, Hebr. Chald. & 70. rotam. genus eſt ſupplicij.

27. *Lucerna*, 70. lux. *Spiraculum*, 70. ſpiritus. *Inueſtigat*, q. d. luce Dei fit, vt homo ſua interiora omnia perſcrutetur. Ventris, i. mentis.

28. *Veritas*, i. iuſtitia. *Cuſtodiunt*, i. conſeruant, ſcilicet, in ſolio.

29. *Dignitas*, i. decus, ornamentum.

30. *Liuor*, &c. quaſi dicat, verberibus mali corriguntur. *In ſecretioribus*, &c. id eſt, quæ ad intima vſque penetrant.

Digitized by Google

CAPVT XXI.

1. A*Quarum*, ſcil. quas olitor quo vult deducit. 3. *Et iudicium*, 70. & vera loqui. *Quam victima*, ſc.ſolæ ſine virtute.

4. *Exultatio oculorum*, i. faſtus. *Dilatatio*, Chald. tumor.

Lucerna, i. gloria. *Peccatum*, q. d. gloriantur faſtu, & ſuperbia & peccatis.

5. *Robuſti*, i. diligentis, Chald. collectæ.

In abundantia, ſc. illum conſtituunt.

7. *Detrahet*, ſc. in perniciem.

Iudicium, i. quod iuſtum eſt.

8. *Aliena*, ſc. à recto, 70. ad peruerſos peruerſas vias mittit Deus. munda enim, & recta opera eius.

9. *Domatis*, i. tecti, q. d. ſub dio, & incommode. In Paleſtina tecta plana. *Communi*, ſc. multis, q. d. ampla.

11. *Paruulus*, i. imperitus, Chald. inſipiens.

12. *Excogitat*, i. ſolicitus eſt, ſc. ex charitate 70. intelligit iuſtus corda impiorum.

15. *Pauor*, i. horror, quaſi dicat moleſtum eſt facere bonum, vel ipſa iniquitas affert timorem ſupplicij.

16. *Gigantum*, i. dæmonum, vel q. d. puniuntur, vt olim Gigantes.

18. *Dabitur*, q. d. permittitur à Deo viuere, ſc. ad purgationem iuſti. 70. purgatio iuſti iniquus.

20. *Oleum*, i. lætitia, ſeu abundantia.

21. *Sequitur*, i. ſectatur. *Inueniet*, i. conſequetur.

22. *Aſcendit*, &c. q. d. plus poteſt ſapientia quam vires.

24. *Indoctus*, i. ſtultus, Hebr. illuſor, ſeu deriſor. 70. peſtis.

25. *Occidunt*, i. valde torquent.

27. *Ex ſcelere*, ſc. partæ, 70. inique.

29. *Obſirmat vultum*, i. obſtinate perſtat in incepto.

CAPVT XXII.

1. N*Omen*, i. fama. *Super*, i. melior quam. *Gratia*, i. gratioſitas, ſeu gratioſum eſſe.

2. *Obuiauerunt*, q. d. ſolent occurere paſſim.

3. *Callidus*, i. cautus, ſeu prudens. *Malum*, i. periculum.

Innocens, i. imperitus, Chald. inſipiens, 70. ſtultus.

4. *Finis*, i. perfectio, ſeu fructus, Chald. merces, 70. generatio.

5. *Modeſtia*, i. humilitatis, Chal. manſuetudinis, 70. ſapientiæ.

6. *Prouerbium eſt*. Id non eſt Hebr. Chald. aut in 70. *Iuxta viam ſuam*, q. d. ſecutus aliquam viuendi rationem.

7. *Fænerantis*, i. mutuum dantis.

8. *Virga*, i. punitione. *Ira*, i. iniuriæ, qua proximum lædit.

9. *Pronus ad miſericordiam*, Hebr. bonus oculo. *Victoriam*, &c. hic verſus ſumptus eſt ex 70. *Aufert*, i. perdit, ſc. per munera corrumpit, vel q. d. ſibi reddit obnoxius eos, quibus dat.

10. *Deriſorem*, 70. peſtilentem. *Cauſa*, i. lites, & contentiones.

11. *Qui diligit*, &c. Chald. diligit Deus munda corda. 70. diligit Dominus ſancta corda.

Labiorum, ſc. ſincere eloquentium, 70. labiis paſcit Rex.

12. *Scientiam*, 70. ſenſum. *Supplantantur* verba, i. ſubuertuntur opera, ſeu negotia.

13. *Occidendus* ſum, i. occidar.

14. *Os alienæ*, i. blandimenta meretricis.

15. *Diſcipline*, id eſt, caſtigans.

18. *Pulchra*, Hebr. & Chald. iucunda. *Ventre*, i. mente, ſeu interioribus. *Redundabit*, ſc. ad aliorum vtilitatem.

19. *Vt ſit*, &c. coniungendum cum, Appone autem, &c. *Hodie*, i. nunc.

20. *Tripliciter*, pro, multipliciter, ſeu variis modis, non vno ſolum aut altero, Chald. tribus vicibus, q. d. ſæpe, ſeu multifariam. *In cogitationibus*, & ſcientia, i. cum magna rerum meditatione, & cognitione.

21. *Firmitatem*, i. res certas. *Reſpondere*, pro, vt reſpondere poſſis. *Te*, ſc. ad diſcendum, vel aliquid gerendum.

22. *Porta*, i. iudicio. nam in porta ciuitatis iudicia fiebant.

23. *Configet*, i. affliget, ſc. puniendo. *Confixerunt*, i. dolore affecerunt, ſeu afflixerunt.

25. *Scandalum*, i. offendiculum, ſeu periculum.

26. *Defigunt*, ſc. obligant, ſe fideiuſſionibus aut promiſſionibus, data manu.

27. *Quid cauſa eſt*, i. cur te in id periculum coniicis?

Tollat, ſc. creditor.

28. *Tranſgrediaris*, ſc. occupando alienam poſſeſſionem. vel deſerendo fidem antiquam.

29. *Ante ignobiles*, ſc. eis ſeruiendo.

CAPVT XXIII.

1. A*Ttende*, ſc. ne te gula ſeducat. 2. *Statute cultrum*, &c. q. d. continue appetitum. 70. iniice manum tuam ſciens, quia talia oportet te parare, ſc. cum illum inuitaueris.

3. *Panis*, i. cibus. *Mendacij*, q. d. fallit appetitum cibus delicatus; vel vult te ille explorare cibo, an ſis continens.

4. *Laborare*, i. ſolicitus eſſe, Chald. ne accedas ad diuitem, ſed prudenter abſtine. 70. ne cum diuite contendas, ſi pauper ſis, ſed prudenter abſtine.

Prudentia, i. induſtriæ, ſeu prouidentiæ.

5. *In cælum*, q. d. eo quo tu non poſſis peruenire.

6. *Inuido*, i. maligno, & ſe cruciante ob alienam felicitatem.

7. *Quod ignorat*, q. d. de te male iudicabit.

Tecum, i. tibi amica.

8. *Euomes*, ſc. præ dolore, q. d. non tibi profuerint.

Perdes, q. d. petit quidquid apud illum dicis.

Pulchros, Chald. ſuaues, 70. bonos.

10. *Paruulorum*, ſc. orphanorum, Hieron. Chal. & 70. antiquos.

11. *Propinquus*, ſc. Deus, qui illorum pater. Heb. Chald. & 70. redemptor. *Illorum*, 70. illorum Dominus.

14. *Inferno*, 70. morte, ſe temporali, vel æterna.

16. *Renes*, i. interiora.

17. *Æmuletur*, i. imitetur, vel inuideat.

18. *Praeſtolatio*, i. quod expectas, ſc. à Deo.

21. *Symbola*, ſ. quiſque partem ad conuiuium.

Pannis, Chald. & 70. pannis ruptis. *Dormitatio*, i. cum dormierit, q. d. cooperietur lacero ſtragulo, 70. omnis ſomnolentus.

22. *Contemnas*, ſc. monita ejus.

23. *Eme*, Chald. poſſide 70. acquire. *Vendere*, i. à te abiicere, 70. repellere. *Sapientiam*, pro nempe ſa-ſapientiam.

27. *Anguſtus*, ſ. vnde difficile exire *Aliena*. ſcil. mulierque, quæ tua non eſt vxor.

29. *Va*, i. calamitas, vulgo guai. *Sine cauſa*, i. temere, ſ. accepta *Suffuſio*, i. rubedo, 70. nigredo, Chal. tumor.

31. *Vitro*, Heb & Chald. calice. *Mordebit*, &c. q. d. plurimum nocebit.

33. *Extraneas*

33. *Extraneas*, ſcil. viſiones, vt ſolent ebrij, vel fœminas, ſc. meretrices.

35. *Verberauerunt*,&c. deſcriptio ſtatus ebrij.

CAPVT XXIV.

1. *Æmuleris*, i. imiteris.

3. *Domus*,i.familia,q.d. bene inſtituitur.

Roborabitur, i. ſtabilietur.

4. *In doctrina*,i.per ſcientiam,70.cum ſenſu.

Pulcherrima,Hebr. & Chald. ſuaui.

5. *Vir ſapiens fortis eſt*, Chald. & 70. melior eſt vir ſapiens robuſto. *Robuſtus & validus*, Chaldæus, & 70. quàm validus.

6. *Diſpoſitione*,i.prudenti ordinatione.

7. *Excelſa*, id eſt, altior, quam vt ad eam poſſit attingere.

Porta, i. loco publico, ſeu iudicij.

9. *Cogitatio ſtulti peccatum eſt*, 70. moritur ſtultus in peccato.

10. *Imminuetur*,q.d. id te faciet debiliorem.

14. *Sic & doctrina*, pro nempe doctrinam.

15. *Impietatem*, i. impie agere, vel, q. d. Ne quæras quod reprehendas. *Requiem*, i. habitationem, ſeu cubile.

16. *Septies*,i.ſæpe. *Cadet*,ſcil.in pericula. *Reſurget*, Auguſt. quoties ceciderit tribulationibus, non peribit. Hieroym. epiſt. 46. Iuſti vocabulum non amittit,qui per pœnitentiam ſemper reſurgit, ſcil. committunt iuſti leuia, à quibus ſtatim per pœnitentiam ſurgunt.

18. *Auferat*,ſc. & in te transferat.

19. *Æmuleris*,i.imiteris.

Lucerna,i. vita, vel proſperitas.

22. *Vtriuſque*, id eſt, detrahentis, & audientis, ſecundum Hier. vel ruinam,id eſt, punitionem Dei & Regis.

Quis nouit,q.d.ſubito & inopinato accidit.

23. *Sapientibus*, ſcilicet, dico, vt addunt, Chaldæus, & 70.

Cognoſcere, &c. ſcil. perſonæ reſpectu iudicium peruertere. *Non eſt bonum*, i. peſſimum eſt, Hebr. vide ſupra c. 18. & 20. & infra, cap. 25.

24. *Tribus*, 70. gentes.

26. *Deoſculabitur*, q. d. admittetur ad oſcula, i. arctam amicitiam.

27. *Et poſtea*,&c.q.d.attende rebus tuis ordine, prioſque magis neceſſariis,vel q. d.ſic enim poſtea familiam melius gubernabis & ales.

28. *Fruſtra*,i.ſine cauſa, 70. falſus.

Lactes, i. decipias.

33. *Conſeres*,i.complicabis,Chaldæus,ad pectus applicabis.

34. *Quaſi curſor*,i.inſperato,ſeu velociter.

Armatus,ſc.vt non poſſis reſiſtere.

CAPVT XXV.

1. *Transtulerunt*, ſcilicet, huc, & reliquis addiderunt. Apparet fuiſſe olim ſparſas, & à variis in vnum id volumen collectas, Chald. ſcripſerunt,70. deſcripſerunt.

Viri, i. famuli.

2. *Verbum*, i. eius myſteria.

Sermonem, id eſt, ipſorum acta,vt approbentur, ſcilicet, ad Dei gloriam pertinet eius myſteria eſſe occulta, ad Regum autem, ſciri, cur quidque faciant.

3. *Cœlum*,&c. q.d. vt difficile eſt inueſtigare diſtantiam cœli à terra,ſeu cœli altitudinem,& terræ profunditatem, ita Regis cor.

5. *Impietatem*, Chald.impium 70. impios, quaſi dicat, ſi Rex ſit pius, vel ſi impios à ſe abiiciat, ſeu puniat.

6. *Glorioſus*, i. oſtentator,70. ſuperbus. *Magnorum*,i. coram magnatibus,vel loco eis debito, q. d. fuge ambitionem.

8. *Proferas*,ſc. proximi peccatum,quod vidiſti.

9. *Extraneo*,i. ignoto,Chald. alterius.

10. *Gratia*,&c. Hic verſus ex 70. ſumptus.

11. *In lectis*,ſc.ſupra columnas.

13. *Die meſſis*, ſc. refrigerat, & lætificat, viget enim tum maxime æſtus.

15. *Duritiam*,ſc.iræ.

16. *Quod ſufficit*, quaſi dicat, adhibe modum in omnibus.

17. *Subtrahe*, 70. raro induc.

20. *Et amittit*, pro, vt qui amittit, Chald. qui tollit pallium à ſocio ſuo,&c. *Acetum*, &c. pro, & velut qui addit acetum nitro:facit enim aſperius & acrius,ſc.eſt id importunum.

Peſſimo,i. mœſto,ſeu afflicto.

20. *Sicut tinea*,&c.verſus hic ſumptus ex 70.

21. *Aquam*, i. potum.

22. *Prunas enim*,70. hoc enim facies,carbones ignis congregabis,&c.q.d. incendes amore,facieſque tibi amicum.

23. *Triſtis*,ſc. non libenter audiens.

24. *Melius eſt*, &c. vide ſup. c. 21.

26. *Vena*, ſc. aquæ.

Cadens, ſc. in calamitatem.

Coram impio, ſcilicet, impellente impio in calamitatem lapſus, aut in peccatum illo terrente, aut ſuadente.

27. *Maieſtatis*, ſc. diuinæ.

Opprimetur, id eſt, obruetur,q.d. ſuccumbet, vt ſolent qui ſupra vires pondus tollere conantur.

Gloria, id eſt, Maieſtatis excellentia, velut immenſo pondere.

28. *Spiritum*, id eſt, iram, ſeu loquendi intemperantiam.

CAPVT XXVI.

1. *Fruſtra*, i. ſine cauſa.

Superueniet, q. d. non magis pertinget quam volantem auem ſagitta, Hebr. Chaldæus, & 70. non veniet.

3. *Equo*, ſc. debetur.

4. *Iuxta ſtultitiam*, i.ſtulte.

5. *Iuxta ſtultitiam*, id eſt, vt meretur eius ſtultitia, Chaldæus, in ſapientia tua, 70. ad eius ſtultitiam.

6. *Claudus*, pro, ſicut claudus. *Et iniquitatem*, pro,& vt iniquitatem.

Qui mittit,&c. q. d. & negotium male ſit velut pedibus claudi,& ipſe culpæ particeps eſt.

7. *Parabola*,i.ſententioſe dictum.

8. *Lapidem*, ſc. pretioſum.

Mercurij,id eſt, oſtendentem viam, quaſi dicat, in locum non ſuum.

9. *In manu*, &c. quaſi dicat, in loco non ſuo, ſeu inutili.

Parabola, i. ſententia.

12. *Spem habebit*,ſc.ſperare poſſit.

14. *In lectulo*,q. d. ſe mouet ad ſurgendum, ſed illic,manet tamen.

17. *Auribus*, quod ſc. ſine periculo non fit, 70. caudam. *Rixæ*, i. contentioni.

18. *In mortem*,i. ad occidendum,ſeu mortiferas.

23. *Sociata*,q.d.dignum patella operculum.

24. *Intelligitur*, q.d. facile ſe prodit.

25. *Submiſerit*, ſcilicet, blandiens.

Septem, i. plurimæ.

26. *In concilio*,i.palam.
27. *Voluit*,i.mittit.
28. *Lubricum*,i.blanditiis fallens.

CAPVT XXVII.

1. IN *craſtinum*,70.ob futura in craſtinum,q.d.ob ea,quæ putas tibi ſucceſſura.

4. *Impetum concitati*, Hebr. inuidiam, Chald. & 70. zelum, forte eodem ſenſu.

5 *Abſconditus*,id eſt, non ſe prodens vllo opere vtili, amico.

8. *Locum ſuum*,ſc.periculis eſt expoſitus,70. addunt,in ſeruitutem ducitur.

10. *Afflictionis tuæ*, q. d. ne illi moleſtus ſis tuam calamitatem commemorando,ſc cognati non libenter admittunt ad ſe afflictos cognatos,ſed proſpere agentes.

11. *Exprobranti*, id eſt, temerè calumnianti, Chaldæus,exprobranti mihi, ſcilicet, quaſi te male inſtituerim.

12. *Aſtutus*,i.cautus. *Abſconditus eſt*,Chaldæus, abſcondit ſe,q d.ſubterfugit.

Paruuli,i.imperiti,Chald.inſipientes,70.ſtulti.

13. *Tolle*,& Vide ſup. cap.20.

14. *Benedicit*,id eſt,laudat. *De nocte*,q.d.tempore importuno.

Maledicentis, id eſt, vituperanti quaſi dicat, moleſtus eſt.

15. *Frigoris*,Hebr Chald. pluuiæ.

26. *Qui ventum*, &c. q. d. impoſſibile eſt talem continere in officio.

Et oleum,&c. q d. perinde eſt velle eam tenere, vt tenere oleum, ne è manu elabatur extenſa, aut elapſum velle reuocare.

17. *Homo*, ſc. iratus acuit iram, doctus vero ingenium proximi.

18. *Cuſtos*, id eſt, obſeruans. *Glorificabitur*, 70. honorabitur.

19. *Quomodo*,&c. Chald.& 70. vt facies hominum non ſunt ſimiles ita nec corda.

Prudentibus, ſc. per coniecturam ex apparentibus,& experientiam.

20. *Perditio*,id eſt,mors. *Oculi*,id eſt,curioſitas, ſeu cupiditas.

21. *Probatur*,ſc.humiles laudes reſpuunt,ſuperbi laudibus efferuntur.

22. *Pilo*,i,mortario.

Ptiſanas,i.hordeum decorticatum.

24. *Poteſtatem*,i. commoditatem id faciendi,vel q. d. oportebit te functum munere tuo, reddere tandem Deo rationem.

Coronu, i. præmium.

25. *Aperta*,&c. q.d.contentus eſto iis,quæ tibi ſuppetunt,nec ſuperflua quæras,aut aliena. *Aperta*. ſc.productis ex ſe herbis.

26. *Agni*,ſc.lana. *Hœdi*,ſc.venditione. *Agni*,ſc. conducendi, ſeu colendi.

CAPVT XXVIII.

2. MVlti, ſc. cito pereunt, ex quo ſolet oriri turbatio nouis ſuccedentibus.

Hominis,ſc. Principis,vel eius conſiliarij.

Quæ dicuntur, ſc. à Principis conſiliariis bonis, vel, quæ ab ipſo Principe prudenter ſtatuuntur.

Longior,ſcilicet,Deo producente ad Reipublicæ vtilitatem.

3. *Calumnians*,i. per iniuriam opprimens.

4. *Impium*,Chald.& 70.impietatem.

Qui cuſtodiunt,&c.70. qui diligunt legem, ſibi murum circumponunt.

Succenduntur, ſc. zelo iuſtitiæ.

5. *Iudicium*,ſc.Dei vel quod iuſtum eſt.

7. *Filius*, pro, homo. *Confundit*, Chald. exaſperat, 70. inhonorat.

8. *Liberali*,ſc.homini.

9. *Execrabilis*,i.ingrata Deo.

10. *Decipit*,i.facit errare. *Interitu*,ſc.quem aliis parabat. *Simplices*,Chald.perfecti & immaculati.

11. *Scrutabitur*,i.explorabit,ſc.an ita ſit,Chald. contemnet eum,70. damnabit eum.

4. *Pauidus*,ſc.timens Deum offendere.

16. *Prudentia*, 70. prouentibus.

17. *Calumniatur*, &c. id eſt, per calumniam aliquem occidit.

Ad lacum, &c. q. d. ſi ſe præcipitet in mortem, nemo prohibebit, vel ſi ſe abdere conetur, nemo iuuabit.

Suſtinet,i.retinet,ſeu ſuſtentat.

18. *Simpliciter*,i.innocenter,70.iuſte.

20. *Innocens*,ſc.à peccato, 70. impunitus.

21. *Buccella panis*, i.re minima.

24. *Homicida*,Chald. diſſipantis,70.impij.

25. *Dilatat*,i.tumet,Italice,gunfia.

26. *Saluabitur*,Chald. protegetur à malo.

28. *Abſcondentur*,ſc. fugientes.

CAPVT XXIX.

1. NOn *ſequetur*,q.d. nunquam curabitur.
2. *Gemet*,ſc. mutire non audet.

4. *Erigit*,i.in bonum ſtatum reſtituit.

Vir auarus,&c. q.d. quod ſi auarus ſit, opprimet vectigalibus.

6. *Laqueus*,ſc.quem aliis parauerat,vel q. d calamitas inextricabilis.

7. *Nouit*,i.procurat,fauet. *Cauſam*,i lites,ſeu negotia. *Scientiam*,ſc.talem.

8. *Furorem*,i.iram,ſc.Dei & Principis.

9. *Siue iraſcatur*, &c quaſi dicat, ſeu dure, ſeu blande agat.

Requiem,q d non eum placabit.

10. *Simplicem*,Hebr.perfectum,70.ſanctum.

Animam eius,ſc.ſeruare;ſic illud dictum. Non eſt qui requirat animam meam.

11. *Spiritum*, i. animum, Chald. iram. *Differt*, Chald. reprimit.

13. *Illuminator*,i.viuificator,vide, ſup. cap. 22.

24. *In æternum*,i.longo tempore.

15. *Confundit*,i.pudefacit. *Matrem*,ſc.quæ puerum educauit.

Ruinas,ſc.Deo puniente.

17. *Refrigerabit te*,i.conſolationem tibi afferet.

18. *Prophetia*,i. declaratio verbi, ſeu voluntatis Dei. *Diſſipabitur*,ſc per varios errores.

19. *Seruus*,ſc.malus. *Erudiri*,i.emendari. *Reſpondere*, 70. obedire.

24. *Adiurantem*, ſc. iudicem, vt prodat furem, Chald.iuſiurandum ſibi delatum.

25. *Subleuabitur*,ſc.à Domino.

26. *Requirunt faciem*, i. ambiunt fauorem.

Et iudicium, &c. q. d. at requiri oporteret Dei omnium iudicis fauorem, vel, at fit tandem quod Deus vult de hominibus,& iis,quæ optant.

CAPVT XXX.

1. VErba, &c. Hebr.& Chald. verba Agur.filij Iachek.

Congregantis, ſc. ſententias, vel qui multam ſapientiam congregauit. *Filij Vomentis*, q. d. & hæc promentis, ſeu prædicantis; vel Dei per eum hæc proferentis. *Viſio*,i.prophetia,ſeu reuelatio.

5. Sapien

Digitized by Google

3. *Sapientiam*,ſc.hnmanam.

4. *Deſcendit*,ſcil.vt poſſit dicere quæ illic viderit?

Spiritum, i. ventum. *Manibus ſuis*,70.ſinu.

Quaſi in veſtimento, Chald. in pallio.

Suſcitauit, Cbald. ſtatuit. *Quod nomen*, &c.q.d. quis eum nouir, aut eius filium? Nota hic diſtinctionem perſonarum in Deo.

5. *Ignitus*, i. purus, & velut igne pnrgatus. Vide Pſal. 11. & 17. vel Dei amorem accendens. *Clypeus*, i. protectio ſc. eſt Deus.

6. *Addas*, ſc.non conforme, vel quaſi à Deo dictum, cum ipſe dixerit.

7. *Antequam moriar*, i. dum viuo.

8. *Vanitatem*, &c. i. vnum. *Mendicitatem*, &c. i. alterum.

Et diuitias. Apparet hinc, non eſſe Salomonem qui loquitur, vel loqui in perſona imperfectorum, quibus vtrumque borum periculoſum.

10. *Accuſes*, ſc. temere. *Ad*, i. apud.

Maledicat, i. male precetur,ſc.ſeruus.*Corruas*, ſc. Deo puniente.

11. *Generatio*, i. hominum genus eſt.

15. *Sanguiſuga*, &c. Senſus eſt. Cupiditatis,quæ velut ſanguiſuga quædam eſt. Duæ ſunt filiæ, imo tres, ſeu potius quatuor,quæ nunquam ſatiantur.

16. *Infernus*, &c. videntur per hæc intelligenda; cupiditas vindictæ, quæ ſolet ad infernum ducere, & libidinis, quæ maximè viget in fœminis, & diuitiarum terrenarum, & honorum, qui more ignis alta petunt. *Terra*,ſc. arida.

17. *Subſannat*, i. derider. *Partum*, Chald.& 70. ſenectutem. *Suffodiant*, i. dignus eſt, cuius oculos ſuffodiant. *De torrentibus*,i. qui circa torrentes ſolent nidificare. *Filij Aquilæ*, i. Aquilæ, Hebr.

19. *Adoleſcentia*, ſic 70. At Hebr.& Chald.adoleſcentula, ſeu virgine.

20. *Talis eſt*, i. ſimiliter latet. *Comedit*, &c. q.d. peccat, & celat peccatum, rem turpem honeſte expreſſit. Complut. Comedens, vel q.d vt qui comedens. & tergens os, negat ſe comediſſe.

21. *Mouetur*, i. turbatur. *Et quartum*,pro,imo vero quatuor quæ.

Suſtinere, i. ferre, ſeu tolerare.

22. *Saturatus, cibo*, i. opibus abundans.

23. *Odioſam*, i. odio dignsm propter mores.

Hæres, ſc. eapulſa domina.

24. *Terræ*, i. inter terreſtria.

26. *Lepuſculus*, pro, cuniculus.

28. *Stellio*, lacertæ genus. vulgo Tarantols.

29. *Bene*, i. magnifice. *Et quartum*, pro, imo vero quatuor. *Feliciter*, Chald. pulchrè.

31. *Gallus*, ſc.non caſtratus. *Nec eſt Rex*, pro,& Rex, nec eſt, ſc. Regi nemo poteſt reſiſtere.

32. *Et qui ſtultus*, &c. q.d. Accidit etiam in rebus humanis interdum apparere ineptum qui eſt ad dignitatem euectus. *Si enim*,pro,quod ſi *Intellexiſſet*, ſc. periculum, vel ſuam ſtultitiam. *Ori ſuo*, &c.q.d. petere eum gradum deſiiſſet.

33. *Exprimit*, ſc. poſtea contuſo lacte.

Emungit, ſc. nates. *Sanguinem*, q.d. à paruis venitur ad magna.

CAPVT XXXI.

1. L*Amuelis*, i.eius, cum quo eſt Deus. *Viſio*, i. doctrina per reuelationem accepta.

2. *Quid*, ſc. dicam tibi, vel dicis tu aut optas? Vteri mei, ſc.fructus. *Votorum meorum*,i. cariſſime.

3. *Subſtantiam*,70. diuitias. *Vias tuas*,i.actiones, 70. mentem & vitam. *Ad delendos*, pro, id quod tandem perdit.

4. *Regibus*, i. tibi.

5. *Iudiciorum*, i. iuſtitiæ.

8. *Aperi*, &c. q. d. patrocinari in cauſa ſua, qui opera tua eger. *Pertranſeunt*, q. d. in hac vita peregrinantium.

10. *Fortem*, i. virtute eacellentem. *Procul*, &c. q. d. rara res, vt ſolent quæ vltimis terris afferuntur.

11. *Spoliis*, i. re domeſtica, q. d. per vxoris diligentiam abundat rebus ad vitam neceſſariis.

12. *Ei*, ſc. viro. *Suæ*, ſc. vxoris.

13. *Conſilio manuum*, i. opera,ſeu induſtria ſua.

14. *Inſtitoris*, i. mercatoris. *Panem*, i. victum, q.d. comparat etiam ex longinquo allata.

15. *De nocte*, i. ante lucem. *Prædam*,i. cibum.

16. *Fructu*, i. labore,ſeu lucro.*Plantauit*,ſc.conducens operas.

17. *Lumbos ſuos*, i. ſe.

18. *In nocte*, q d. etiam nocte laborat.

19. *Fortia*, i. res grandes.

20. *Aperuit*, ſc. vltro, & liberaliter.

21. *Duplicibus*, i. egregie.

22. *Stragulatam*, i. variam & pretioſam.

23. *Nobilis*, i. celebris, ſeu clarus. *Portis*, ſcil. vrbis, ibi enim fiebant iudicia. *Senatoribus*, i. iudicibus.

24. *Sindonem*, i. telam, ſeu linteum. *Tradidit Chananæo*, i. vendidit mercatori.

25. *Fortitudo*, &c. q. d. præcipuè vero ſe virtutibus ornat. *Decor*, i. honeſtas. *Ridebit*, i. gaudebit. *Nouiſſimo*, ſc. in morte, vel ſenectute.

26. *Sapientia*, 70. ſapienter, Chald.in ſapientia.

Lex, i. doctrina. *Clementia*, Chald. gratiæ, q d. gratioſa eius ſunt verba.

27. *Semitas*, i. ſtatum, q.d.modum procedendi.

30. *Pulchritudo*, ſc ſine Dei timore. *Laudabitur*, i. digna laude, ſeu laudari ſolet.

31. *Date ei*, ſc. laudem.

De fructu, i. ob fructum.

Portis, i. locis publicis.

ECCLESIASTES,

Id eſt, Concionator.

Scilicet, more concionatoris loquitur de Mundi vanitate, Heb. Coheleth, id eſt, congregatrix, ſcilicet, anima, vel ſapientia: ſic autem dicitur, vel quod congregata hic multa doctrina, vel quod congregationi, ſeu Eccleſiæ loquatur. Not. autem Gregor. 4. Dialogorum cap. 4. quadam hic dici ex vulgi & inſipientium opinione.

CAPVT I.

2. VANITAS *vanitatum*, i. vaniſſima vanitas, ſcil. occupat res humanas.

Omnia vanitas, ſcil. reſpectu meliorum. Hieron. epiſt. 50.

3. *Amplius*, id eſt, excellens vtilitate, Chaldæus, reliquum poſt mortem, 70. abundantiæ.

6. *Per meridiem*, &c. Fit id, & quotidie in ſphæra obliqua, & quotannis. Sol enim ad meridiem vergit interdiu, & hyeme, nocte vero, & æſtate ad Aquilonem.

Spiritus, i. ventus, q. d. per omnia diſcurrit. *In circulos*, q. d ſubinde circuit.

11. *Noniſſimo*, i. extremis temporibus.

13. *Occupationem*, ſcil. diſcendi ſtudium. *Peſſimam*, i. moleſtiſſimam.

14. *Afflictio*, i. moleſtia, 70. electio ſic inf. *Spiritus*. i. animi.

17. *Doctrinam*, i. ſcientiam.

18. *Indignatio*, i. moleſtia, Chaldæus, indignatio Domini contra ſapientes; qui peccant, & non agunt pœnitentiam.

Qui addit, &c. Aug. 4. Trin. qui addit ſcientiam infirmitatis ſuæ, addit dolorem peregrinationis ſuæ ex deſiderio patriæ ſuæ, & conditoris ſui.

CAPVT II.

3. V*Ino*, i. voluptate. Vide Cant. 1.

4. *Magnificaui*, i. magnifice extruxi.

8. *Subſtantias*, Chald. theſauros datos in tributum, 70. poſſeſſiones.

12. *Sequi*, ſc. plene, eius voluntatem faciendo.

14. *Sapientis oculi*, &c. q. d. circumſpectus eſt, Chald. Sapiens contemplatur in principio quod futurum eſt in fine.

15. *Hoc*, ſc. talis cogitatio.

20. *Renunciaui*, i. deſiit.

21. *In ſapientia*, &c. i. ſapienter, prudenter, & ſolicite.

Magnum malum, i. grandis moleſtia.

24. *Comedere*, &c. q. d. honeſte vti fructu laborum. Auguſt. 17. de Ciu. Ad corporis, & ſanguinis Chriſti menſam refert.

Oſtendere animæ bona, i. animam oblectare.

26. *Suo*, ſcil. Dei. *Caſſa ſolicitudo mentis*, Hebræus, eadem ſunt verba, quæ ſupra vertit, afflictio ſpiritus.

CAPVT III.

1. E*T ſuis ſpatiis*, &c. Chald. & 70. & opportunitas omni negotio ſub cœlo.

3. *Occidendi*, ſcil. auctoritate publica, vel forte ad illud alludit, ego percutiam, & ego ſanabo. Deuteron: 31.

Sanandi, forte reſurrectionem intelligit.

5. *Spargendi*, ſcil. diruto pariete. *Amplexandi*, q. d. nuptiarum.

6. *Perdendi*, i expendendi.

Abiciendi, ſc. vt ſolet in tempeſtate.

7. *Scindendi*, i. lacerandi veſtem, ſcilicet, vt fit in luctu.

8. *Odij*, Chald. odio habendi peccatorem.

10. *Diſtendantur*, i. occupentur, vel affligantur, q. d. conſideraui vitam hanc plenam eſſe moleſtiis.

11. *Ab initio ad finem*, i. perfecte.

12. *Lætari*, Chald. delectari in lege, ſc. Dei.

13. *Videt bonum*, i. fruitur bono.

14. *Omnia opera*, q. d. Mundi fabrica, vel illud innuit Chriſti, omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus eradicabitur.

Non poſſumus, &c. q. d. nihil in eis diminutum eſt, aut ſuperfluum.

Timeatur, ſc. dum eius potentia, & ſapientia ex operibus eius æſtimatur.

15. *Permanet*, ſc. in ſe, vel ſibi ſimili. *Fuerunt*, ſc. in eadem ſpecie.

Inſtaurat, ſc. producendo ſimile.

Abiit, i. eſſe deſiit.

16. *Impietatem*, 70. impium. *Iniquitatem*, Chald. peccatorem, ſc. iniquum.

17. *Iudicabit*, ſc. in die iudicij.

18. *Probaret*, ſc. an in Deum ſperarent, ne mortem quidem timentes.

19. *Amplius*, ſcil. quantum ad mortem corporis attinet, Chald. de peccatore intelligit, qui vt beſtia moritur.

Vanitati, i. mutationi.

20. *Locum*, ſc. terram.

21. *Nouit*, ſc ratione naturali.

22. *Suo*, Chald. ſuo bono.

Partem, i. felicitatem in hac vita.

Adducet, ſc. iterum in mundum, Chald. introducet, 70. ducet.

CAPVT IV.

1. C*Alumnias*, i. oppreſſiones.

Eorum, ſc. opprimentium.

3. *Feliciorem*, ſc. quantum ad hoc. *Natus eſt*, Heb. & Chald. fuit.

4. *Cura ſuperflua*, Hebr. eadem ſunt verba, quæ ſupra vertit afflictio ſpiritus.

5. *Comedit carnes ſuas*, i. ſe conficit fame.

6. *Pugillus*, i. manus.

8 *Peſſima*, i. moleſtiſſima.

9. *Ergo*, abundat, nec eſt. Heb. Chald. aut in 70.

11. *Si*

11. *Si dormierint*,&c.q.d. vt duo dormientes ſimul,ſe inuicem calcfaciunt, ſic duo habitantes ſimul ſe inuicem iuuant.

12. *Funiculus*, &c. Chald.& quanto melius eſt eſſe tres iuſtos,qui vt funiculus, &c.

14. *Quod*,pro,vide etiam quod.

15. *Secundo*, ſcil. ſucceſſore expulſi, vel mortui Principis, vt ſtatim explicatur.

16. *Non lætabuntur*,q.d.qui nihil ſciuot aut curant de eius principatu,ſeu gloria,quam ille tamen putat,aut optat omnibus eſſe notam.

17. *Pedem*,i. affectum, vel, q. d vide,qoomodo ingrediaris, Chald. ne venias plenus peccatis ante Dominom.

Audias, ſcil. verbum Dei,Chald.audias doctrinam legis,à ſacerdotibus,& ſapientibus.

Quid,pro, quantum, quaſi dicat, non cogitant, quantum Deum offendaot, quamtumque puniendi ſint.

CAPVT V.

1. C*Oram Deo*,ſc.qui vbique eſt.

In cælo, q. d. reuerere tantam maieſtatem, eum præſertim tam vilis ſis.

2. *Simonia*,ſc curis ſimilia,vel q. d. ſomnus obrepit fatigatis multa cura.

3. *Infidelis* i.non adimpleta.

Stulta,ſcil.ſtultum eſt promittere Deo quod non ſis facturus.

5. *Carnem*, id eſt, corpus ſcil. loquendo quod non oportet.

Angelo,ſc. cuſtode.

Prouidentia,ſc. Dei.Plane enim prouidet,qui dat Angelum cuſtodem.

6. *Vanitates*, &c. ſc. ſequi ſolent vanitatem, & loquacitatem. Modeſti, & taciturni non multa ſomniant.

7. *Prouincia*, Chald.ciuitate,70.regione.

Negotio,i. re.

8. *Rex*,ſcil.Deus, q.d. omoia Deo ſubiecta, qui omnes iudicabit.

11. *Operanti*,i. labore manuum victum paranti.

12. *Malum* ſc. ſæpe diuites occiduntur,vt diuitiis ſpolientur.

13. *Egeſtate*,ſc.quod pater ſpoliatus bonis,nihil ei reliquerit.

16. *Comedit*,ſc.auarus. *Tenebris*, ſc. peccati,vel, q.d.ſine lætitia animi.

19. *Satis*,i.multum.

Dierum, ſc. moleſtorum.

CAPVT VI.

2. N*Ec tribuit*, ſcilicet, ob peccata eius,vt addit Chaldæus.

3. *Et plures*,&c.repetitio,more Hebræo.

Melior,i. felicior,quaotum ad hoc.

4. *Venit*,ſc.in mundum, q.d. quid enim illi profuit vita,è qua nullum fructum retulit.

Tenebras, i. mortem.

5. *Solem*, Chald. lucem legis,poteſt & ad abortiuum referri, q.d. quamquam abortiuus ſolem non videat, &c.

Cognouit,&c. ſi ad iniquum referatur, q. d. non aduertit differentiam boni & mali, quantumque bono ſtudendum eſſet.

6. *Vixerit*,ſc.quis.

Bonis, ſub. quid ei prodeſt.

Locum,ſc.mortem.ſeu ſepulcrum, q.d. cum omnibus tandem moriendum ſit, quid prodeſt vixiſſe, ſi virtute careas? Chald. Ad gehennæ locum, quo omnes peccatores eunt,deſcendet anima eius, quia non fecit iudicium & iuſtitiam.

7. *In ore*,i.propter victum.

Non implebitur,q.d. at anima alio cibo paſcitur.

8. *Illuc*,vbi eſt vita,Chald.in paradiſum.

9. *Neſcias*,ſc. an ſis vnquam conſecuturus.

Hoc,ſc.deſiderare,quod neſcias.

Præſumptio,Hebr.eſt verbum idem, quod ſuprà vertit,afflictio,& 70 electio.

10. *Qui futurus eſt*, &c. q. d. ſemper naſcentur homines prioribus ſimiles, fragilitate & miſeria, &c.

Contra fortiorem,&c.Chal. conſiſtere in iudicio coram Deo, qui eſt fortior illo.

11. *Verba*, ſcilicet, Philoſophorum, vel verba; pro, res, quaſi, dicat, multa ſunt, de quibus homines vaniſſimè diſputant, cum deberent virtuti operam dare.

CAPVT VII.

1. M*Aiora ſe*, q. d. res quæ humanum captum ſuperant, nec eas ſcire ad ſalutem pertinet.

2. *Nomen*,i.fama, ſeu bona exiſtimatio.

Dies mortis,&c.ſc.tunc euadimus pericula vitæ, cum naſcimur,in ea ingredimur,Chal. dies mortis iuſti, quam natiuitatis improbi.

4. *Ira riſu*,q. d.indignari malis,quam arridere.

Vultus,ſc. indignantis.

5. *Vbi triſtitia*, &c. q. d.ſapiens compunctioni ſtudet,& pœnitentiæ operibus;ſtultus delitiis.

7. *Sic riſus*,i.adulatio, & blanditiæ, q. d. parum durant,parumque iuuant.

8. *Perdet robur cordis*, i.deiicit animum.

9. *Orationis*,Hebr.verbi,i.rei. Chal.negotij,q.d. parum eſt cœpiſſe,niſi perficias.

11. *Stulta*,q.d.mirum eſt,aut quis neſcit res ſemper in peius procedere.

12. *Vtilior*,ſc.quam diuitiæ ſine ſapientia.

Videntibus,*ſolem*, i. viuentibus.

13. *Sicut enim*,&c.q.d. etſi enim vtraque protegit,at hoc plus habet,&c.

14. *Deſpexerit*,i.abiecerit,Hebr. deprauarit,ſeu incuruauerit, 70. peruerterit, Chald. ad cœcos & claudos refert.

15. *Bona*,i.læta,ſeu proſpera.

Sicut enim,&c.q.d. veniet enim mala,quia Deus non vult nos ſemper lætos eſſe, ſed aliquid pati dum viuimus.

Querimonias,ſcil. ob tribulationem. Facit enim Deus & diſponit omnia iuſte.

16. *In iuſtitia ſua*, q. d. cum tamen iuſte viuat, eoque videretur debere diutius viuere.

17. *Iuſtus multum*, q. d. Noli eſſe nimis ſeuerus, ſed clementer age, & ignoſce.

Obſtupeſcas, accidit id hæreticis.

18. *Multum*,q.d.caue à peccatis grauibus.

Stultus, ſcilicet, ſtultum eſt, velle Deum habere inimicum.

Non tuo,q.d.immatura morte,ſc. Deo puniente.

19. *Iſtum ſed*, &c. q. d. bonum eſt adiuuare vnum,ſed etiam aliis benefaciendum.

20. *Confortauit*,Chald.& 70.adiuuabit.

Super,i. pluſquam.

21. *Enim*, abundat more ſcripturæ.

22. *Accommodes*,ſcil. curioſe inueſtigando, q.d. multa diſſimulanda.

23. *Scit enim*,&c. q.dicat, diſſimula & ignoſce, ſcit enim,&c.

24. *In ſapientia*,i. intelligere.

26. *Rationem*,ſc.operum Dei,Heb.& 70. ſupputationem,q.d. ſingula noſſe.

27. *Ama*

27. *Amariorem*,i. moleſtiorem,& nocentiorem. *Venatorum*, ſc. dæmonum.

28. *Vnum & alterum*,ſc.cooferendo inter ſe. *Rationem*,ſc. eius, quod ſequitur.

29. *Virum*,ſc.perfectum. *Mulierem*,ſc.perfectam.

30. *Quæſtionibus*,Hebr.& Chald.computationibus,q.d.rerum curioſarum inquiſitionibus.

CAPVT VIII.

1. QVis,ſc.niſi ſapiens. *Verbi*,pro,verborum,q.d. reſpondere propoſitis quæſtionibus, vel expedire difficilia negotia.*Potentiſſimus*,&c. q. d. Dei eſt gratia hæc, vel Deus interdom ita eum deiicit, vt non videatur eſſe ſapiens.70. impudens odio habebitur.

2. *Ego*,vox ſapientis, quamquam Chald. & 70. non habent,Ego,ſed ſolum, obſerua.

Os,id eſt, præceptum, quaſi dicat, obediendum Regis præceptis.

Iuramenti Dei, i. quæ iureiurando confirmauit: vel quæ præcepit de non iurando temere, Chald. caue,ne iures in nomioe Domini in vaoom.

3. *Ne feſtines*,&c.q.d.quod ſi Regem offendiſti, redi cum eo in gratiam, fugere enim non tutum, Chald. ad Deum ſic refert. Tempore indignationis Dei ne ceſſes orare ante eum,ſed quære miſericordiam ab eo.

5. *Mali* Chald.mali in ſæculo venturo.

Tempus,Chald. tempus orandi.

Reſponſionem,i.quando;& quid reſpondendum; ſeu reſpondendi opportunitatem,Hebr.iudicium,i. rationem,ſc.rei gerendæ.

6. *Afflictio*,ſc.in expediendis negotiis.

8. *Spiritum*,i,animam,ſcil.ne à corpore diſcedat, vt interpretatur,Chald.

Mortis,ſc ne moriatur.

Bello,i. tentationibus.

9. *Suum*,i.dominantis,vel ſubditi.

10. *Sepultos*,ſcilic. honorifice, vel q.d. mortuos, Chald.ſepultos qui abierunt ex mundo,vt comburantur in gehenna.

Loco ſancto,ſc.Eccleſia fidelium,vel ſacro aliquo miniſterio fungentes.

Vanitas, ſc. falli hominum hypocriſi,vel fallere.

12. *Suſtentatur*,ſub.fit audicior *Erit*,i.obueniet.

13. *Non ſit*,Hebr.Chald.& 70.non erit.

14. *Habeant*, Hic addit Chald. Accidere mala iuſtis ad purgationem leuium culparum, & mercedem futuri ſæculi, iniquis vero bona ad remunerationem bonorum, quæ hic fecerunt.

Vaniſſimum, ſc. ſecuros, viuere peccatores, nec Dei iudicium timere.

15. *Comedere*,&c. ſcil. ſpiritualem cibum & potum,vel q.d.frueretur rebus iuſte acquiſitis.

16. *Diſtentionem*,i.occupationem,ſeu moleſtiam.

Eſt homo,&c.q d.etiam ſi quis die noctuque inueſtiget,tamen non poſſit inuenire.

17. *Inuenire*,i.exacte cognoſcere.

CAPVT IX.

1. HOmo, ſc.iuſtus.

2. *Vniuerſa*,ſc.proſpera & aduerſa.

3. *Peſſimum*,id eſt, difficilimum intellectu, ſeu moleſtiſſimum.

Inferos,q.d.ad ſepulcrum,Hebr. mortuos,Chald. ad ſupplicium peccatorum refert.

4. *Melior eſt*,&c.q.d. molum præſtat vita morti.

5. *Eſſe morituros*, adeoque poſſunt agere pœnitentiam, quod mortui non poſſunt.

Nouerunt,ſc.quod poſſit prodeſſe ad vitæ emendationem. *Mercedem*,q.d.non poſſunt amplius mereri. *Quia obliuioni*, pro præterea obliuioni, q. d. nec id habeot quod optarunt, dum viuerent,ſc. ſui memoriam perpetuam.

6. *Amor*,ſc rerum mundanarum,

7. *Quia Deo*,pro, ſi tamen Deo.

8. *Omni tempore*, &c. quaſi dicat, ſtude ſemper vitæ puritati, & bonæ famæ, quæ bonis operibus comparatur.

9. *Vita*, Chald.vita bona.

Pars,q.d. id tibi conuenit.

10. *Inſtanter*,Heb.ſecundum vires tuas.

Opus,&c. ſc.per quæ quis poſſit mereri. *Inferos*, q. d. poſt mortem.

11. *Curſum*,ſc.proſperum,q.d. nihil ſuccedit,niſi Dens adiuuet.

Tempus, caſumque, q.d. multo aliter ſuccedere, ob multa quæ ſolent impedire, quam illi ſperabant.

12. *Malo*,i. calamitoſo.

17. *Silentio*, Hebr. & 70. quiete, q. d. libenter auſcultantur.

CAPVT X.

1. PRetioſior, &c.q.d. ſic ſapientiam,quæ pretioſior eſt quauis gloria,parua, modicique temporis ſtultitia perdit: illud enim, paruaque, cum, ſtultitia iungendum.

2. *In dextera*,q.d.ſapiens dexterè operatur, ſtultus præpoſtere & infeliciter.

4. *Poteſtatem habentis*,i.dæmonis,Chald.concupiſcentiæ malæ.

Super te,i. contra te.

Locum ſuum,ſc. ſtatum virtutis.

Curatio,q.d. iſta cura & ſolicitudo contra tentatiooem, quæ ſanam conſeruat animam.

6. *Poſitum*,ſc à principe.

Diuites, i. ſapientes.

7. *Seruos*, ſcil. peccati. *Principes*, ſc. iuſtos, ſeu ſanctos viros.

Foueam,q.d.malum alteri parat.

Spem,ſc.proximi, vel ſuam imprudenter.

9. *Transfert*,ſc.incaute.

10. *Exacuetur*,ſub.ſi accidit animo.

11. *Occulte detrahit*, Chaldæus, triplici lingua malum narrat.

14. *Multiplicat*,ſc. de rebus præteritis,aut futuris,quas nemo ſcit.

Ignorat homo, &c. quidam putant eſſe vocem ſtulti non credentis Dei iudicium.

15. *In vrbem pergere*,i. alioqui notiſſima.

16. *Mane*,i.ante debitum tempus.

17. *Nobilis*,i.dignus imperio, vel nobili animo.

18. *In pigritiis*,i. ob negligentiam reficiendi.

Humiliatur, i.cadit, vel conſumitur. *Infirmitate*, 70. ſegnitie.

19. *In riſu*,Hebr.ad riſum,i,voluptatem,Chald. ad gaudium.

Faciunt,ſc. voluptati dediti.

20. *In cogitatione*,q.d i.e occultiſſime quidem.

Pennas q.d.volucres.repetitio, more Hebr.

Sententiam,Heb verbum,70. ſermonem tuum.

CAPVT XI.

1. PAnem,q.d.eleemoſynam. *Aquas*,i. pauperes, qui in vita peregrinantur, vel diſcurrunt quærentes,victom. *Illum*,Chald.mercedem illius in ſæculo boc,& venturo.

2. *Septem*,i.multis. *Nec non & octo*,q.d.imo vero omnibus,ſic Luc.6.Omni petenti te tribue.

Mali,

Mali,ſub.à quo per dictam beneficentiam liberaberis.

3. *Si repleta*,&c. q. d. cor plenum charitate copioſè dat eleemoſynam, vel, vt nubes effundunt pluuiam, ita diuites debent diuitias communicare.

Si ceciderit, &c. q. d. vel mortis memoria ad id deberet inducere. *Auſtrum*,i.ſtatum ſalutis.

Aquilonem,i.ſtatum damnationis.

4. *Qui obſeruat*,&c.q.d.qui terretur difficultatibus,omittit opera neceſſaria.

5. *Spiritus*,i.animæ ad corpus.

6. *Mane ſemina*,&c. q. d. ne ceſſes vnquam benefacere.

7. *Dulce lumen*,&c. Chald. dulcis eſt lux,& futurum eſt vt illuminetur facies iuſtorum ex ſplendore Maieſtatis Dei, & ſit pulchritudo eorum, vt Solis. *Solem*,ſub.ſed moriendum tamen eſt.

8. *Temporis*,ſc. mortis. *Dierum*, ſc. poſt mortem ſecuturorum.

9. *Lætare ergo*,pro,lætare ſane,Ironice.

In bono ſit,i.te exhilaret. *A carne*,q d. eſto caſtus.

Voluptas,ſc carnis,Hebr. iuuentus,70. amentia, quidam vertunt pubertatem, qua ſignificatur voluptas, cui ea ætas dedi ſolet. *Vana*, i. perniciosa. Quidam hunc verſum faciunt principium c.12.

CAPVT XII.

a. T*Enebreſcant*, &c. q. d. antequam deficere incipiant ſenſus, ſeu viſus. *Nubes poſt pluuiam*,i.poſt catarrhũ, vapores capitis ſeu humores.

3. *Commouebuntur cuſtodes*,&c.i.debilitabuntur manus. *Fortiſſimi*,ſc.crura. *Molentes*,ſc.dentes.

Videntes,ſc.oculi.

4. *Oſtia in platea*,i.patentia labia. *In humilitate*, &c. q. d. remiſſo ſonitu, quem dentes edere ſolebant. *Conſurgent*,i.excitabuntur,ſc.ſenſus, ſenes facile excitantur. *Volucris*,ſc.cuiuſuis,vel galli.

Filiæ carminis; id eſt, aures, quæ muſica ſolent delectari.

5. *Excelſa*,&c.q.d. etiam validi,alioqui in ſenecta timent. *Florebit*, &c. q. d canefcet caput inſtar amygdali floreſcentis. *Impinguabitur locuſta*.Chal. inflabuntur pedes. *Capparis*, i. libido, quæ in ſenectute extinguitur. *Domum æternitatis*,i. ſepulcrum, vbi ad finem vſque mundi iacendum.

6. *Funiculus argenteus*,i.ſpina dorſi,quæ in ſenibus flectitur. *Recurrat*, &c. i.retrahatur cerebri membrana,quæ colore aureo,vel aurea,i.pretioſa.

Hydria,i.ſanguinis receptacula.

Fontem,Iecur,velut fons eſt ſanguinis.

Rota,i.caput. *Ciſternam*,i. cor, vnde hauriuntur ſpiritus vitales.

7. *Spiritus*,ſc.iuſtorum,Aug.q.24.in Ioſ.

Ad Deum, Chaldæus, vt ſtet in iudicio ante Dominum.

11. *Paſtore vno*,ſc.Deo.

13. *Hoc eſt*, &c. q. d. in eo ſita hominis felicitas in hac vita.

14. *Iudicium*,Chald diem iudicij magni.

Pro omni abſcondito, q. d. quod fiet de omni re, quamlibet occulta.

CANTICVM CANTICORVM.

Id eſt, excellentiſſimum canticum.

Tractat vero Chriſti, & Eccleſiæ, ſeu animæ ſanctæ amorem mutuum, ſub Sponſi, & Sponſæ nomine.

CAPVT I.

1. OSCVLETVR, pro, vtinam oſculetur,i. me amet, ſeu mecum pacem habeat. Vox ſponſæ. *Oſculo*, Hebr. & 70. oſculis. *Meliora*, i. ſuauiora. *Vino*,i.quauis alia voloptate, vide Eccl. 2. q. d. ſuperant diuini amores,& deliciæ quoſuis alios.

2. *Fragrantia*,ſc. vbera,q.d.odore ſuauiſſimo plena, vel omnium vnguentorum odorem ſuperantia: vt,vnguentis, regatur etiam à meliora. 70. & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. *Oleum*.pro,velut oleum,i.vnguentum. *Nomen*,ſcilic. prædicatum, i.fama.

Adoleſcentulæ, id eſt, animæ puræ, ſeu virtute proficientes.

Dilexerunt,ſc.tractæ ſuauitate odoris diuini.

3 *Trahe me*,opus eſt Dei gratia trahente.

Curremus,ſc poſt te.mutatio perſonæ,more ſcripturæ, cui etiam familiare eſt,ordinem non ſeruare,quem ſolent humani ſcriptores. *Cellaria*,i.penetralia q.d.reuelant mihi arcana ſua. *Super vinum*,i. pluſquam vinum,ſc. dulcium.

4. *Nigra*.ſc.exterius.

Formoſa,ſc. interius. *Sicut tabernacula*, coniungendum cum,nigra. *Cedar*,i. poſterorum Cedar filij Iſmaelis, ſc. Nomadum.

Sicut pelles, i. tentoria ſplendentia intus auro & gemmis:coniungendum vero id cum formoſa.

5 *Sol*,i.tribulationum æſtus,ſeu potius lux diuina, quæ mortificationem corporis affert.

Filij,&c q.d. fratres mei.

Matris,ſcilic. Eccleſiæ. *Pugnauerunt*,q.d.ſunt me perſecuti.

Non cuſtodiui,ſc.ſic ſeruare non potui,quin aliqoid aduerſi pateretur, vel, q. d. quomodo alienas animas cuſtodiam, qui meam vix poſſum?

6. *Quem diligit,anima mea*.i.delecte mi.

Vbi paſcas,ſc.contemplantes te,exprimitur deſiderium contemplatiuorum.

Cubes,i.quieſcas.

Meridie, i. vehementi amore,vel claro lumine, q.d.oſtende mihi, quo modo te cognoſcere poſſim, & amare vehementer.

Vagari, ſc. vagantur, qui Deo per amorem non adhærent. *Greges ſodalium*, i. fidelium multitudinem, qui per multa vagantur, paucorum eſt enim Deum guſtare.

7. *Ignoras te*, admonetur anima cognitionis ſui. hic enim gradus ad Dei cognitionem, & amorem ſc.per humilitatem. *Poſt veſtigia*,&c. quaſi dicat: Adiuua proximos tuos quacunque te potes:ſic enim à Deo impetrabis quod optas, quodque tibi opus eſt, ſc.tui,Deique cognitionem. *Hædos*,i.animas tibi creditas.

Digitized by Google

Paſtorum,ſc. Apoſtolorum, & ſanctorum Doctorum, q. d. Inſtitue ſecundum Catholicam doctrinam.

8. *Equitatui*, i. equis. *Meo.* Loquitur Salomon in perſona Chriſti. *Pharaonis*, i.quibus iuncti equi pulcherrimi ex Ægypto adducti. *Aſſimilaui*,ſc. ob pulchritudinem, vires, celeritatem, & onerum portationem, quam ſuadet caritas; iuxta illud: Alter alterius onera portate.

9. *Turturis*, Hebr. Torim, quod & Turtures ſignificat, & ornamenta gemmarum, vel monilium infra quidem eandem vocem vertit, murenulas: Turture verò caſtitas ſignificatur; Genis autem pudor. *Collum*,ſc.prædicatio. *Monilia*, ſc.prædicanda, quæ animas ornent comparituras ante Deum.

10. *Murenulas*, ſc. torques inſtar murenulæ maculatos, q.d. Dabo tibi pulchram prædicandi, ſeu docendi gratiam. *Vermiculatas*,&c.i.notis argenteis diſtinctas, ſc. Dei verba auro & argento ſolet ſcriptura comparare.

11. *Accubitu*,ſc.in Euchariſtia ſe communicans, velut vna diſcumbentibus. *Nardus*, i. fides caritate formata hac enim præcipue accedendum ad Euchariſtiam.

12. *Myrrhæ*, ſc. oportet pro Chriſto pati, præſertim communicantes, repræſentatur enim eo myſterio maxime Chriſti paſſio ad imitandum. *Inter vbera*,i. in corde,Hieron.1.cont. Iouin.

13. *Botrus*, pro velut botrus. *Cypri*, Arbor eſt odoratiſſima in Engaddi, vbi etiam vineæ pulcherrimæ prope mare mortuum e quibus balſamum,ſc. id prouenit ex arbuſto viti ſimili. quidam Camphoram vertunt, Hebr. Copher.

14. *Columbarum*, i. ſimplices.

15. *Lectulus*,ſc.contemplationis locus, vbi anima Deo iungitur. *Floridus*,ſc.deſideriis ſanctis plenus,& cœleſti ſuauitate.

16. *Tigna*. ſc. ſuſtentacula. *Cedrina*, q.d.fortia, & conſtantia. *Laquearia*, ſc. quæ prope tectum, i. mentis eleuationes.

Cypreſſina, q.d.ſtabiles, odoriferæ, & rectæ.

CAPVT II.

1. EGo, verba Chriſti, vel Eccleſiæ.

2. *Sicut lilium*, &c. verba Chriſti. *Amica mea*, i. anima perfecta. *Filias*, id eſt imperfectos,& peccatores, qui ob fidem & Sacramenta filij dicuntur. Sic Deut.32. & Iſa.1 etiam improbi, filij dicuntur.

3. *Sicut malus*, &c.verba Eccleſiæ. *Malus*, q.d. frugifer, & vtilis, itemque ſuauis. *Filios*, i. fideles, qui ſubeius vmbra viuunt. *Vmbra*,i.protectione.

4. *Ordinauit*,ſc. eſt ordo in caritate,ſuntque alia plus quam alia diligenda, vt Deus plus quam cætera omnia, & meliores quam deteriores, & coniunctiores quam remotiores.

5. *Floribus*,i. deſideriis,ſc.deſideriis viuit amans.

Fulcite,i. corroborate. *Malis*,ſc.fructibus bonorum operum roboratur animus. *Langueo*,70.vulnerata ſum ſc.vulnerat, amat, & occidit veterem hominem pertingenti gladio vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus, vt Paulus ait.

6. *Laua eius*, ſc.ſponſi. *Sub capite*, deſcriptio complexus. *Amplexabitur*,pro, amplexatur; niſi ad futuram gloriam referatur. ſed & habent hic ſponſæ Chriſti ſuos amplexus. quos explicare ſolius puto eſſe, qui ſit expertus.

7. *Adiuro*, i. obteſtor.verba ſunt Chriſti.

Capreas, &c. Angelos ſignificat, vel ſanctas animas ob celeritatem curſus in Deum. *Camporum*, Libertas ſpiritus, & latitudo ſignificatur. Longum eſſet omnia notare; nec eſſent hæc ſcholia, vt promiſimus. Boni ergo conſulat lector, ſi nobis conſtamus.

Suſcitetis,i. contemplantem interpelletis. *Euigilare*, ſc. ad curas huius vitæ, quibus ſancti dormire videntur cœleſtibus intenti.

8. *Vox dilecti*, ſc. Attenta ſponſa ſtatim vocem agnoſcit. *Venit*,etiam videt ad ſe venientem,ſc expectabat.

Saliens,&c. i.more tranſilientis montes & colles, q.d. citiſſime.

9. *Similis eſt*, &c. Agilitatem deſcribit, ex amore ad ſponſam currentis. *Parietem*, velut paries eſt peccatum, & quidquid in nobis impedit perfectam cum Chriſto coniunctionem. *Feneſtras*, ſc.ex alto aſpicit nos.

Cancellos,ſc.illum perfecte non poſſumus videre, præſertim peccato impediti.

10. *Veni*, ſc. ad me te vehementer amantem.

11. *Hyems*, i. infidelitatis, ſeu vitæ malæ. *Imber*, i. ambulandi impedimenta.

12. *Flores*,i. bona deſideria. *Tempus*,&c.q.d.quin etiam fructus. *Turturis*, ſc. Spiritus ſancti, qui poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

13. *Groſſos*,ſ.primos fructus, eoſque dulciſſimos.

Et veni,ſc. poſt relictam peccati hyemem, tempore florum & fructuum, i. deſideriis, & bonis operibus ad Chriſtum venitur.

14. *Columba*, &c. q.d.ſimilis columbæ habitanti in foraminibus, &c. Quidam ad Chriſti vulnera referunt. Certe Chriſtus petra, & vulnera foramina, & ibi tuta animæ habitatio per meditationem & imitationem.

Faciem, ſc.gratum Chriſto videre pulchram animam.

Vox,ſc.confeſſionis & laudis,itemque doctrinæ.

15. *Vulpes paruulas*,ſc.hæretici ſtatim in principio opprimendi nam poſtea difficile eſt. *Floruit*: eoque prouidendum ne damnum accipiat.

16. *Mihi*, ſc. attendit. *Lilia*,i. virginum choros.Hieron.

17. *Dies*,ſc. cœleſtis. *Inclinentur*,i. abeant, Heb. fugiant. *Reuertere*, ſc.in cœlum aſcenſione. *Similis eſto*, &c.q.d.idque celerrime.

CAPVT III.

1. LEctulo, i. quiete corporis. *Per noctem*, i. ſine mentis lumine.

Non inueni,ſc.non inuenitur à ſuauiter viuentibus, vt dicitur Iob. 28. nec in tenebris.

2. *Surgam*, ſub. dixi apud me. *Non inueni*, ſcil. non inuenitur in mundi negotiis, & diſtractionibus.

3. *Vigiles*, ſc. Angeli.

4. *Pertranſiſſem*. ſ. mundana, illis, vt recederem è mundo mouentibus.

Introducam, i. cum eo ſimul intrem, ſcil.ſancti Chriſtum induti cœlum intrant.

Matris,ſc. cœleſtis Ieruſalem. *Cubiculum*, repetitio.

5. *Adiuro*, &c. Vide Cap.2. *Dilectam*, ſc. me.ſi tamen ſunt verba ſponſæ, & non potius ſponſi.

6. *Deſertum*, viam ſemotam à mundo.

Sicut virgula,&c.quaſi dicat fragrans odore virtutum.

Myrrhæ,hac ſignificatur mortificatio,thure vero oratio, puluere virtutes cæteræ.

7. *Lectulum Salomonis*,i. Eccleſiam Chriſti.

Sexaginta,i.plurimi. *Ambiunt*,ſ. Paſtorum eſt & Prædicatorum, circuire. *Fortiſſimi*. Tales oportet eſſe Eccleſiæ Paſtores,& Concionatores,ſc.omnium perfectiſſimos.

8. *Bella*,ſc.ſpiritualia. *Timores nocturnos*,Chald. dæmooes qui ambulant io nocte.

9. *Ferculum*,i.thronum, ſeu tentorium,ſcil. Eccleſiam. Alij,lecticam vertunt, vel thalamum.

Lignis,ſc.fidelibus. *Libani*,Mons eſt altus,& talem eſſe oportet vitam fidelium.

10. *Columnas*,ſc fidei articulos. *Argenteas*, eloquia Domini argcotum igne examinatum.*Reclinatorium aureum*,ſc. ſupereminentem charitatem, & cæteris pretio antecellentem.*Purpureum*,ſc.per tribulationes & martyria aſcenditor. *Media*,ſc.qoidquid intetiacet,ornandum eharitare,ſine qua nihil perfectum. Itaqoe & ſuprema, & infima, & latera charitate fulcienda, vt ſolent throni vodique coccineo ſerico intus obduci.

Filias,ſc.omnia proptet electos.

11. *Egredimini*, ſc. à ſtatu imperſecto. *Videte*,i. cootemplamioi.

Salomonem,i. Chriſtum. *Diademate*,ſc.humanitate,vel ſpioea corona. *Mater*, ſc. Maria,vel ſynagoga.*Die ſponſationis*,i.incarnationis,vel paſſionis.

Lætitia, ſcilicet, & læto animo natus,& paſſus, propter oos.

CAPVT IV.

1. A*Bſque eo*,&c.ſcil.interiora Deus videt, & in iuſtis approbat, quin etiam delectatur, 70. extra ſilentium,i.prætet id qood tacetur,vel præter ſilentij modeſtiam: nam infra,& cap.6.vertunt extra ſilentium tuum.Hebt.*longe* aliter habent *Capilli*,,i.cogitationes.

Sicut greges,ſc.vtiles,& grauidæ bonis operibus, quæ ſuo tempore edunt. *Aſcenderunt*,ſcil.ad ſuperiora montis. Aſcendendum ſemper cogitatione ad perfectiora.

2. *Dentes*,i. paſtores, per quos fideles Chriſto incorporátur,iuxta illud:Petre,occide,& manduca.

Tonſarum,ſc.oportet ſpoliari,oudoſque Chriſtum ſequi. *Lauacro*,ſc. oportet mundos eſſe;eos præſertim qui cæteros debent mundare.*Gemellis*,ſcil. pariunt multos Chriſto.

3. *Coccinea*,ſc. catitate feruentis. *Labia*,i.prædicatores qoos maaime oportet caritate flagrare.

Punici,ſc.vereeundæ,& modeſtæ.*Genæ*,ſc. prædicatores qui maaime ſpectabiles in Eccleſia magnoque ei ornamento. Repetitio.

4. *Collum*, i. doctrina eccleſiæ. *Clypei*,ſc.ſententiarum,verbom Dei clypeus. Prou. 30.

5. *Vbera*,i. teſtamenta. *Hinnuli*,ſcil.eſt ſcriptura breuis,& conciſa,& velut ſine ordine ſaltans.

Gemelli,ſc.ſibi eſt ſimper ſimilis,& conſtans.

Liliis,ſc.eſt in tota ſcripturà pulchritudo,& ſuauis odor Dei,ſi quis modo ſenſom babeat.

6. *Donec*,&c.interim paſcit oos ſcriptura,& ducit. *Aſpiret*,vide ſup.cap.2.

Inclinentur,i.recedaot.

Vmbræ, ſcilicet, errorum, tribulatiooum, & miſeriarum.

Vadam. Si eſt vox ſponſi (& noo ſponſæ) id quidem Chriſtus in ſois.

Montem, i. eccleſiam, vel perfectionem: vbi maaime vigent morrificatio,& oratio per myrrbam & thus ſignificatæ,certe ſancti omnes hiſce duobus maaime inſignes.

7. *Tota*,&c.Id Hier. 3.cont.Pelag.ad futuram vitam tefert. Alij, ad præſentem, vbi etiam perfecti multi, à parte aorem fieri rotius nomioatiooem moræ ſcripturæ.

Macula,ſc.peccati mortalis,vnde iuſti immaculati dicuntur.Pſalm.17.118.Eph.1.in futura autem vita nulla erit,nec venialis.

8. *Libano*,i.eccleſia militante.*Coronaberis,de capite Amana*,70.tranſibis à principio fidei,q.d.à fide ad ſpeciem.*Capite*,i.vertice.*Iungendum*,autem cum veni.*Amana*,&c. Per montes hos ſignificatur perfectionis ſtatus,vnde iuſti ad coronas vocantur.

Leonum, i. perſequentiom te.vocantur & Pardi obfraudnm varietatem.

9. *Vulneraſti*,ſc. amore,q.d. feciſti.vt te ea causâ amarem. *Vno*, ſc. fide, alter enim eſt bumana ratio, Hieron.ad virginitatem refert, 1.cont.Iouin.aitque ſiniſtrum eſſe nuptias.*Crine*,ſc.caritate, quæ excellit inter virtutes,70.torque,quod eodem poteſt referri,maaimom enim ornamentum caritas.*Colli*,ſc. ea iis,qoi collum demiſſi teguni. alludit ad fœminarum crines, qui oblongi. & caritas longanimis eſt,& diuturna.Caritas nunquam eacidit.

10. *Mammæ*,ſc.caritatis,quibus aluntur paruuli in Chriſto.

11. *Fauus*,&c. Deſcribit ſermoois gratiam, dulcedinem & puritatem.*Sub lingua*,i.in verbis.

12. *Hortus concluſus*,ſc. in iuſtis & ſanctis. Auguſt.5.de bapt. *Fons*, ſc. abundant ſancti froctibus operom,& aquis grariarum;ſuntque mundo clauſi, aperti Deo.

13. *Emiſſiones*, i. propagines. *Paradiſus*,pro,vt Paradiſus, id eſt, hortus,Hebr.Pardes vode nomen Paradiſi.

Cypri,pro,& Cypri.Vide cap.1.

14. *Nardus*,prn,vt Nardos.Nota per hæc omnia ſignificari operum bonorom fructnm, & ſuauitatem.

Primis,i.præſtantiſſimis.

15. *Fons*,pro, vt fons.

16. *Surge*,i.abi. *Auſter*,ô caritas,vel Spiritus ſancte. *Fructum*,ſc.bona opera,qoæ Dei gratia fiunt.

CAPVT V.

1. V*Eni*,i.intraui,q.d.feci qood petiſti.

Hortum,ſcil grariarum, & virtutum,vel eccleſiam, vel animam.

Myrrham,ſcil. paſſionom, quas Chriſtus multas magnaſque iuſtinoit,iiſque nos velut meſſe ſuſtentat,ſc.meritis ſuis, & exemplo.

Aromatibus,i. grariis, & virtutibus, de qoorum odore dictum: Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleoi,&c. *Comedi*, ſc. in membris meis. In corpore myſtieo eaput Chriſtus.membra fideles. *Fauum*,faous humanitas, mel diuinitas, vinum amor,lac,puritas;vel Dei verbum omnia hæc:Nam dulce, confortans, & nutriens.

2. *Dormio*,ſc.rebus mundi, vox ſponſæ. *Vigilat*, ſc. Deo.

Soror,ſc.homanitare. *Amica*,ſc.caritate.

Columba,ſc.ſimplicitare.

Immaculata,ſc.puritate.

Rore,ſc. noctis eaprimontur ſanctorum labores. Dieac nocte laborantes, inquir Paulus *Cincinni*, &c, Repetitio. Significat vero excipiendos humaniter,& fouendos,qui pro Chriſto laborant,& quidem Chriſtum,ipſum præcipue, qoi pro nobis tantopere laborauit præſertim nocte paſſioois.

3. *Expoliaui*, voa excuſantis difficultatem, q.d. Quid me iterum induam, & ſurgam ea lecto, vt aperiam?pedes etiam inquioabo, dum obuiam pergo?ſc.refugit ſenſus labores, etiam in ſanctis, ſed vincunt per Dei gratiam omoem difficultatem, vt ſtatim demonſtratur.

4. *Foramen*, i. mentem, per quam aditus eſt ad volontatem,q.d.tetigit mentem meam,eacitans pigritiam. *Venter*, &c. q. d. ad eius tactum interiora commota.

5. *Surrexi*,ſc. abiecta ſegnitie. *Manus mea* , &c. q.d.Multa exemplo ſponſi me pati oportuit.

Digiti,&c.repetitio.

6. *Peſſulum*,q.d.abſtuli impedimenta. *Declinauerat* , ſc. fingit interdum, ſe longius ire,vt ſponſæ amorem probet. *Liquefacta eſt*,Hebr. & 70.egreſſa eſt,ſe.extra ſe. *Non reſpondit*, ſcil.probant patientiam,& conſtantiam.

7. *Cuſtodes*,ſc. Angeli mali.quibus improbi parent,vel boni,per quos Deus ſuos probat.*Percuſſerunt*. Paſſiones corporis ſignificantur. *Pallium*,Paſſiones corporis ſignificantur. *Pallium*.Amiſſio temporalium,70. theriſtrum,veſtis eſt fæminea æſtatique apta,vt nomen indicat.

8. *Langueo*,70.vulnerata ſum,vide ſupra , cap. 2.

9. *Ex dilecto*, pro,à dilectis , ſeu præ dilectis , i. præ reliquis omnibus dilectus.

10. *Candidus*,ſc.puritate. *Rubicundus*,ſc.caritate, Hier.tamen,i. cont. Iouin candidum dicit virginitate ,rubicundum martyrio.

11. *Caput*,ſc.diuinitas, quæ ſuper omnia. *Coma*, ſc.ſancti ei adhærentes, *Elata*, i. germina tenera, quæ velut palmæ comæ. *Sancti quidem*, alti vita, fructiferi.

Nigra,ſc. mortificatione.

12. *Oculi*,ſcilic.Prælati,& doctores,ſeu contemplatiui.

Columba, q. d. ſimplices. *Aquarum*,ſc.ſcripturæ, vel gratiarum. *Lacte*,i.puritate,vel Dei verbo. Iam vos mundi eſtis propter ſermonē.inquit Chriſtus.

13. *Genæ*,ſc.ſcripturæ,per quas cognoſcitur.

Areola,ſcilic. plenæ ſcripturæ rebus medicinalibus,ſalutiferis,odoriferis. *Pigmentariis*,ſcil.diuinis ſcriptoribus.

Labia, ſcil. præcepta,& conſilia,quibus docetur mortificatio.

Primam,i. perfectam,Chal.electam 70. plenam.

14. *Manus*,&c.ſc. opera perfecta caritate. *Hyacinthis*,i. ſpebus cæleſtibus Heb. Tharſis,Lapis eſt, quem Hier.alibi vertit Chriſolytum,hic vero hyacinthum,ſcil.eſt colore cæruleo,ſeu cœleſti. *Venter*, &c. q d. mens candida , incorruptibilis , plenaque gratiis. *Eburneus*,70. vt pixis eburnea.

15. *Crura*,i.fortitudo,ſeu martyres.quorum mira conſtantia velut marmoris, & caritas auro ſignificata.

Vt Libani,ſcil.altus vita, plenuſque arboribus,i. imitatoribus.

16. *Guttur*,i.eloquia,ſeu prædicatio.

CAPVT VI.

1. H*Ortum*,ſc.eccleſiam,vel animam ſanctam. *Aromatum*,i.virtutum. *Paſcatur*,ſc.delectatur Deus ſanctitate ſuorum.

Lilia,ſc.merita,vel animas in cœlo.

2. *Ego*,&c.vide ſup.cap. 2.

3. *Sicut Ieruſalem* , ſcil. refert ex parte eccleſia terreſtris cœleſtem. *Terribilis*,ſc.hoſtibus, dæmonibus,& hæreticis.

4. *Oculos*,ſc.curioſos. *Auolare*,ſcil. fugit Deus curioſos,ſimplicitatem amat & modeſtiam. *Capilli*, &c. Vide ſupra c.4.

6. *Cortex*.ſcil vbi mira granorum connexio , & ordo, Hebr. fragmen,ſicut ſupra,vertit. Vide c.4.

7. *Regina*,i.ſanctæ eccleſiæ,vel animæ.

Octoginta , q. d. Multi quidem boni,ſed plures improbi. *Adoleſcentularum* , id eſt, imperfectarum animarum.

8. *Vna eſt*,ſc.eccleſia Chriſti.

Matri ſcilicet,cœleſti eccleſiæ,ſeu Ieruſalem.

Electa,q.d.chariſſima.

Viderunt , &c. q. d. eam qui norunt omnes laudant,& perfecti, & imperfecti,etiam mali.

9. *Progreditur*,ſc.proficiunt hic boni in dies, nec niſi in cœlo terminus eſt. *Aurora*,ſc. nondum plena luce beatitudinis. *Vt luna*, ſc. à ſole Chriſto lumen recipiens. *Vt ſol*, in capite ſuo Chriſto.

10. *Deſcendi*,Verba ſponſæ,ſecundum quoſdam.

Nucum , i. animarum multis expoſitarum iniuriis, vt ſolent nuces lapidibus. *Poma conuallium*,i. fructus humilium. *Floruiſſet*,ſc.de ſideriis. *Mala punica*,i.operum bonorum.varietas.

11. *Neſciui*,q.d.Non tantum vidi fructus quantum optabam,vel non probaui quæcunque vidi.

Quadrigas,&c.q.d. ob pericula belli ſpiritualis. *Aminadab*,i.populi mei ſpontanei,ſc.fidelium Deo libenter ſeruientium.

12. *Reuertere*. Vox adoleſcentularum,ſeu animarum proficere cupientium.

Sulamitis, i. perfecta. *Intueamur*,ſc. & poſſimus imitari. *Quid videbis*,&c.q d. volumus diſcere à te certandi modum, ideoque te videre.

CAPVT VII.

1. I*N calceamentis*,q. d quam bene calceati pedes ad euangelizandum. *Iunctura fæmorum*, i. virtus generandi filios in Chriſto. *Sicut monilia*,q.d. magni pretij,& pulchræ. *Artificis*.ſc.Dei.

2. *Vmbilicus* , i. vterus, quo fœtus ſpirituales foues.

Tornatilis,Hebr.rotundus. q.d.perfectus.

Nunquam indigens,i.plenus.

Poculis,ſc.verbi Dei.

Tritici,q.d.panis,quo tuos alis.

Liliis,i.puris animabus,vel gratiis.

Vbera,Vide cap.4.

4. *Collum*,&c.q.d.prædicatio,fortis,nitida,& ſine erroris caric. *Oculi* , i. paſtores. *Piſcinæ*, q.d. pleni aquis doctrinæ. *Heſebon*.ciuitas eſt in Galaad.

Filiæ multitudinis , Hebr. Bath. Rabim , nomen proprium:ſignificat vero,filiam multorum, q.d. locum capaciſſimum,ſc.eccleſia omnes vocat , & capit,ſi modo ingredi velint. *Naſus*,i. diſcretio ſpirituum,quæ longiſſime proſpicit,& iudicat conſtanter. *Turris Libani* , Chald. arx Sion,quæ vocatur Turris Libani. *Contra*,i.verſus.

5. *Caput*,ſc.Chriſtus. *Carmelus*,Mons eſt altus,& fertilis ſic & Chriſtus. *Coma*,ſc Sancti capiti Chriſto iuncti, vel ſanctæ cogitationes. *Sicut purpura*, ſc.caritate pulchri. *Iuncta canalibus* , q. d. prope aquas fluentes ad hortos,i. doctrinam ad animas irrigandas,ſcilic.ſancti pulchri non ſolum vita, ſed & doctrina.

6. *In deliciis*,ſc.ſpiritualibus,q.d.cum te Deus illuſtrat donis ſuis,& ad ſe ſubleuat.

7. *Palma*,Iuſtus,vt palma. *Botris*,ſc.vnde exprimitur vinum lætificans.

8. *Dixi*,i.ſtatui apud me,verba ſunt vnius ex adoleſcentulis. *Erunt*,ſc. mihi.

Oris,i.verborum,vel vultus.

9. *Guttur*,i,prædicatio. *Potandum*,ſc.in membris ſuis. *Ruminandum*,ſc.per meditationem.

10. *Dilecto meo*,ſc.tota dedita. *Conuerſio*,ſcil.per amorem,q.d.inuicem diligimus.

11. *Agrum*, i. loca, à tumultibus remota. *Villis*, ſc.aptis contemplationi.

12. *Mane*,q.d.deinde maturè.

Vineas , i. animas viſendas. *Tibi*,i.tuis membris, quæ propter te lactabo.

13. *Mandragoræ* , id eſt, ſcripturæ verba,quæ more mandragoræ obliuionem inducunt , ſcilicet, temporalium.

Poma,

Poma, i. fructus virtutum,ſc.opera.

Et vetera, q.d. ſanctorum noui & veteris etiam teſtamenti. *Tibi*, i.ad tui gloriam,& laudem, cuius gratia etiam facta.

CAPVT VIII.

1. F*Ratrem*,q.d.vt te videam hominem factum.

Matris,ſc. Mariæ, quæ omnium fidelium mater. *Foris*, ſc, in mundo hoc, qui eſt velut foris reſpectu cœli. *Deſpiciat*,ſc.tanto à te honore dignatam, qui propter me homo factus ſis.

2. *Domum matris*,&c. Vide cap.3. *Dabo*,&c.q.d. delectabo te perfecto amore.

Condito,i.aromatico,q.d.pretioſo. *Malorum granatorum*,i.virtutum,quæ ordinatæ inter ſe, & connexæ.Item pulchræ,& dulces.

3. *Laua*,&c.Vide ſup.cap.2.

5. *Aſcendit*, ſc. ad perfectionem. *Deſerto*, i. mundo.

Deliciis,ſcil.conſolatione ſpirituali tracta à Deo anima recedit à mundo. *Innixa*,&c.ſc. niſi Deo iuuante & ſuſtentante non aſcenditur.

Arbore malo,ſc.cruce,verba Chriſti. *Te*, ſc.mortuam peccato, ô anima. *Corrupta*, ſc. peccato,dum Chriſtum crucifigit, & Iudæa,& Gentilitas, Hebr. & 70. parturiit, q.d. ibi te Eccleſia peperit, ſc. per Chriſtum, vel Eua nos olim peperit,vbi fuiſſet ſub arbore,peccato corrupta, & nos illic à Deo ſuſcitati, cum ſemen promitteret, quod nos eſſet redempturum.

6. *Vt ſignaculum*,&c.q.d. fac mei ſemper memineris,vt ſolent qui ſignum aliquod aſpiciunt.

Super brachium, q. d. vtque ad mei ſemper gloriam opereris.

Quia fortis, &c. q. d. Id vero efficiet amor, qui omnia poteſt.

Vt mors,ſc.ſeparat à mundo Dei amor.

Dura,i. valida repetitio.

Infernus,i.mors. *Æmulatio*,i.zelotypia,ſc.quam facit caritas.

7. *Eum*,ſc.hominem,q.d.contemni poteſt quamlibet magnum pretium dans, eſt enim minus caritatis dignitate.

8. *Soror*,ſc.gentilitas. *Vbera*, ſcil. ſcripturæ teſtamenta

Alloquenda, i. ad fidem per prædicationem inuitanda,ſeu ad deſponſationem cum Chriſto.

9. *Murus*,q.d fortis. *Ædificemus*,&c.q.d. Addamus,ſcilic.ei vnde fiat fortior,ſc.habenti dabitur,& abundabit.

Oſtium,ſ.per quod Chriſtus,ingrediatur.

Compingamus, &c.quaſi dicat, ornemus, ſeu perficiamus.

10. *Ego murus*, id eſt, ego quidem Dei gratia fortis ſum.

Vbera,ſc.vnde manat doctrinæ lac.

Sicut turris,i.ſtabilia. *Facta ſum*,i.comparui.

Pacem,ſc.ab eo datam.

11. *Vinea*,ſc.Eccleſia. *Pacifico*,ſc. Chriſto.Hebr. Salomoni *In ea*,&c,q.d.in fidelium multitudine.

Cuſtodibus,ſc.paſtoribus.

Vir,i. quiſque. *Affert*,&c.q.d.afferre ſolet plurimi pretij fructum quotannis.

12. *Mille tui*,q.d.tibi quidem mille proueniunt, i plurimum gloriæ.

Pacifice,Heb Salomon,q.d.ô Chriſte.

Ducenti,q.d.magnum meritum.

13. *Quæ habitas*,&c.Chriſti verba. *Auſcultant*, ſc.quid loquaris. *Audire*,q.d. vide,vt loquaris digna quæ audiam & probem.

14. *Fuge*,ſcil.in cœlum aſcendendo.vox ſponſæ, Chald.fuge de terra hac immunda ad cœlos.

Aſſimulare,&c.q.d. idque citiſſime.

Super montes,coniungendum cum,fuge.

Aromatum,i.beatorum.

SAPIENTIA.

Auctor incertus,ſed doctrina Salomonis. Deſcribit vero ſapientiam, eiuſque opera.

CAPVT I.

T*ERRAM*, i.homines in terra.

In bonitate,i. bene, vel eſſe illam bonam. *Simplicitate*,i.ſinceritate.

2. *Fidem habent*,i.credunt.

3. *Virtus*,i.potentia,ſc. Dei, quæ multis eius operibus eſt comprobata. *Corripit*, i. caſtigat.

5. *Sanctus disciplinæ*,pro,ſanctæ diſciplinæ,ſeu à quo eſt omnis diſciplina *Fictum*,i. fictionem.

Sine intellectu,i. inſipientes.

Corripietur, ſcilicet, quod fictum eſt, vel ſecundum Aug.homo.

A ſuperueniente,iniquitate,q. d.tum deprehenditur fictio,cum ſuperuenit iniquitas. Quidam intelligunt Spiritum ſanctum velut correptum, & pulſum ab iniquitate recedere ab homine.

6. *Enim*. Not. huiuſmodi dictiones, ſcil. enim, quoniam,quia,& ſimiles non ſemper cauſam reddere,ſed ſolum ſermonem continuare.

A labiis,pro labiis,q.d. puniet ob labiorum maledicentiam.

Renum,i.interiorum.

7. *Hoc quod*,pro,hic qui, ſc. ſpiritus,qui Græcè neutro genere dicitur,id quod ſecutus interpres.

Continet,ſc.conſeruat,vt pote Deus.

Scientiam vocis, i. notitiam omnium, ſermonum,quaſi dicat, optime nouit, quid quiſque loquatur,etiam corde.

8. *Præteriet*,i.omittet,ſc.punire.

Illum,ſc.loquentem iniqua,q.d. non euadet Dei punitionem.

9. *Interrogatio eſt*,q.d.inquiretur in cogitationes impij.

Auditio,i. fama.

Correptionem,i.punitionem.

10. *Zeli*,ſc.Dei.

11. *Nihil prodeſt*,pro,multum nocet. *Obſcurus*,i. clandeſtinus.

In vacuum,i.impune.

Mentitur,ſc.detrahendo.

12. *Zelare*,i. vobis adſciſcere, vt ſolent qui aliquid valde amant, q. d. nolite ſectari ea,quæ mortem afferunt

In errore,i,per errorem. *In operibus*,i.per opera.

13. *Non fecit*, ſcil. mors peccato inuecta eſt in mundum.

14. *Sanabiles nationes*, i. ſalutares creaturas.

Medicamentum, ſc. malum, q. d. venenum, Græc. φάρμακον, pharmacum *Exterminij*, i. exterminans, q. d. pernicioſum, ſeu interimens. *Infernorum*, i. inferni, ſeu peccati, ſc. à Deo factum; hominum enim ſocordia factum, vt peccatum regnet.

15. *Iuſtitia enim*, &c. q. d. ſi homo iuſtitiam à Deo datam conſeruaſſet, immortalis euaſiſſet.

16. *Æſtimantes*, &c. i. perinde ſe ad illam habentes, vt amicam. *Defluxerunt*, Græc. ἐτάκησαν, contabuerunt. *Sponſiones*, i. fœdus.

Quoniam, &c. Græc. quoniam digni ſunt, qui ſint partis eius, ſc. mortis, q. d digni ſunt morte.

CAPVT II.

1. R*Efrigerium*, Græc. medela, ſeu remedium, ſc. ne moriatur.

2. *Sermo ſcintilla*, i. res quædam inſtar ſcintillæ.

3. *Qua extinctio*, ſc. ſcintilla ſpiritus. *Aggrauata*, i. oppreſſa.

4. *Per tempus*, i. temporis progreſſu.

5. *Finis*, i. poſt finem, ſc. mortem. *Conſignata*, ſc. finis i. mors, q. d certa, & deſignato tempore.

6. *Tanquam in iuuentute*, i. more iuuenum, vel dum ſumus iuuenes.

11. *Iuſtitia*, q. d. pro iuſto ducamus, quidquid facere poſſumus.

12 *Circumueniamus*, &c. vox Iudæorum contra Chriſtum. *Diffamat* i. diuulgat. *Diſciplina*, q. d. vitæ indiſciplinatæ.

14. *Traductionem*, Græc. redargutionem.

15. *Immutata*, i. multo aliæ.

16. *Nugaces*, Græc. adulterini, ſeu ſpurii.

Præfert, i. magnifacit, Græc. beatificat, ſeu beata prædicat.

17. *Tentemus*, &c. i. videamus, quo tandem euadant res eius.

19 *Interrogemus*, i. exploremus, vt eſt Græc. *Reuerentiam*, id eſt, modeſtiam, ſeu manſuetudinem vt eſt Græc.

20. *Reſpectus*, &c. q d. ex verbis eius deprehenderit quis ſit, vel ironice, q. d. ſcilicet tunc apparebit quod ille iactabat, ſe filium Dei eſſe.

21. *Sacramenta*, Græc. myſteria, q. d. Dei arcana, ſeu occulta iudicia, & opera. *Iudicauerunt*, i. ſecum reputarunt, ſeu expenderunt.

32. *Inexterminabilem*, i. non moriturum, ſi non peccaſſet. *Similitudinis ſuæ*, pro ſimilem ſibi.

CAPVT III.

1. M*Ortis*, ſc. æternæ.

2. *Afflictio*, i. calamitas, ſeu punitio.

3. *In exterminium*, ſc. opinione inſipientium.

Iter, i. diſceſſus. *Exterminij*, ſcilic. eſſe illis viſus eſt, q. d. putarunt illos hinc à nobis in exitium diſceſſiſſe.

Pace, i. felicitate.

4. *Spes*, &c. q. d. id quod ſpetabant, plene, & in perpetuum ſunt aſſecuti.

5. *Bene diſponentur*, i. bene cum illis agetur.

6. *Erit reſpectus*, i. ratio habebitur.

7. *Tanquam ſcintillæ*, i. cum ſplendore & agilitate, *Arundineto*, Græc. ſtipula, καλάμη.

8. *Iudicabunt*, ſc. cum Chriſto. *Nationes*, i. gentes.

Et dominabuntur, &c. repetitio, q. d. velut ſolent domini ſeruos iudicare, vel principes erunt, vt ſolent populorum domini.

9. *Acquieſcent*, i. obedient. *Donum*, i. gratia.

Eſt, i. contingit.

10. *Secundum quæ cogitauerunt*, i. vt merentur eorum cogitata. *Correptionem*, i. punitionem. *Iuſtum*, i. id quod iuſtum eſt.

12. *Mulieres*, i. vxores.

13. *Creatura*, i. progenies. *Quoniam*, pro, at vero. *Reſpectione*, Græc. viſitatione, q. d. in die iudicij.

14. *Spado*, qui ſe caſtrauit propter Regnum cœlorum, ſc. cœlebs. *Manus*, i. opera. *Fidei*, ſc. reſpondens, quam ſeruauit; iuxta illud: Fidem ſeruaui, de reliquo, &c.

Templo Dei, ſc. cœlo.

15. *Radix*, q. d. non pereunt radices ſapientiæ, ſed ſuo tempore fructum ferunt.

16 *In conſummatione erunt*, i. conſumentur, ſeu peribunt. Græc. inconſummati erunt, q. d imperfecti, & immaturi, ſc. peribunt ante tempus, ſeu antequam fructum vllum edant. *Semen*, ſc. profectum, nempe filij.

17. *In nihilum*, i. pro nihilo. *Computabuntur*, ſc. apud Deum & homines.

Nouiſſima, Græc. in nouiſſimis.

18. *Spem*, ſc. apud Deum. *Agnitionis*, ſc. cauſæ cuiuſque q. d. die iudicij. *Allocutionem*, ſc. conſolantem, Græc. ſolatium.

19. *Nationis*, i. progeniei. *Conſummationes*, i. fines, q. d. habent infelices exitus.

CAPVT IV.

1. G*Eneratio*, i. hominum genus.

Claritate, i. fama, vel q. d. quam pulchra eſt & clara caſta generatio.

2. *Eduxerit*, i. ſubduxerit, ſc. ex mundo per mortem, vel aliquo receſſerit.

Inconquinatorum, i. mundorum, ſc. magnum eſt periculum in caſtitatis certamine, ne anima maculetur. Ideoque maius victoriæ præmium.

Vincens, i. obtinens vincendo.

3. *Multigena*, i. multiplex, ſeu multiplicata.

Spuria vitulamina, Aug. 2. de doct. Chriſt. cap. 12. ait legendum, adulterinæ plantationes, Græc. quidem, μοσχεύματα, i. propagines, ſeu ſtolones.

4. *In tempore*, i. ad tempus.

5. *Inconſummati*, i. imperfecti.

6. *Iniquis ſomniis*, i. illegitimo concubitu. *Interrogatione*, i. inquiſitione, ſeu examine, q d ſi quis roget, ſeu inquirat, vnde ſint orti.

9. *Cani*, pro canities.

10. *Placens factus*, pro, cum placeret.

12. *Nugacitatis*, i. vanitatis. *Bona*, pro, bonam mentem, ſc. affert interdum ei tenebras mundi vanitas fallaciis ſuis.

Inconſtantia, ſc. vaga eſt concupiſcentia, & alia atque alia ſubinde appetit. *Senſum*, i. mentem.

13. *Conſummatus*, &c. q. d. breui tempore factus perfectus cenſetur diu vixiſſe.

14. *Talia*, ſc quod ſequitur, & quod dictum eſt.

16. *Condemnat*, ſc. per ſuam bene actam vitam.

Conſummata, i. perfectionem aſſecuta, vel vitam finiens.

17. *Videbunt*, &c. coniunge cum, Populi autem, &c.

Munierit, ſc. ſecuritate donans, Complut. minuerit, ſc. dies vitæ præciderit.

19. *Decidentes*, i. morientes. *Contumelia*, i. ignominia. *Sine voce*, ſc. vt non habeant quod dicant, aut conquerantur. *Supremum*, i. extremum, q. d. extremè.

20. *Traducent*, id eſt, palam conuincit, Græc. coarguent.

CAPVT V.

CAPVT V.

1. TVnc, ſc. poſt mortem. *Labores*, i. laborum mercedem, ſc. negantes, vel defraudantes.

2. *Videntes*, ſc. iuſtorum ſtatum felicem. *Subitatione*, &c. q. d. tam ſubita & inſperata ipſis ſalute ſanctorum.

3. *Similitudinem*, i. prouerbium, vt, ſcil. cum quis malum imprecaretur, diceret. Accidat tibi, vt illis, &c. ſic Pſalm. 43. poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus.

6. *Intelligentiæ*, Græc. iuſtitiæ.

7. *Laſſati ſumus in via*, Græc. impleti ſumus viis. *Vias difficiles*, Græc. deſerta inuia.

11. *Argumentum*, i. indicium.

12. *Locum deſtinatum*, Græc. ſcopum.

16. *Cogitatio*, i. cura.

17. *Decoris*, i. præclarum. *Speciei*, i. ſpecioſum.

19. *Certum*, Græc. non fictum, ſcilicet, verum, ſeu ſincerum.

21. *In lanceam*, i. loco lanceæ,

25. *Exterminabuntur*, i. interficientur, ſcilicet, iniqui, vel eiicientur, ſc. fulgura. *Inſilient*, ſcil. fulgura, ſeu fulmina.

23. *Petroſa*, Græc. lapides iaciente.

24. *Spiritus virtutis*, i. vehemens ventus. *Diuidet*, Græc. ventilabit, ſeu iactabit. *Ad eremum perducet*, i. deſolabit.

CAPVT VI.

1. FInium terræ, q. d. prouinciarum, quæ ſuis finibus diſtinguuntur, vel partis quiſque ſuæ.

3. *Continetis*, ſc. imperio, q. d. gubernatis.

4. *Interrogabit*, i. examinabit.

7. *Exiguo*, i. pauperi, ſeu plebeio.

8. *Subtrahet*, i. accipiet, q d. reſpectum habebit, Græc. formidabit, ſeu verebitur. *Æqualiter*, Græc. ſimiliter.

9. *Fortioribus*, Græc. potentibus. *Cruciatio*, Græc, ſcrutatio, ſeu inquiſitio

10. *Excidatis*, i. cadatis, ſc. peccando.

11. *Iuſte*, i. tanquam iuſti. *Reſpondeant*, ſc. in die iudicij, q. d. ſe defendent.

15. *Diſciplinam*, i. eruditionem.

16. *Senſus eſt conſummatus*, q. d. ea vero eſt optima cogitatio.

17. *Viis*, ſcilicet, quibus ſuos quærit, vel ab iis quæritur.

Prouidentia, i. conſilio, ſc. ipſorum. *Occurret*, ſc. vt adiuuet cogitata.

19. *Ergo*, Græc. autem. *Dilectio*, ſc. ſapientiæ, q. d. attendere diſciplinæ, argumentum eſt dilectionis ſapientiæ. *Incorruptionis*, i. integritatis vitæ.

24. *Facta ſit*, i. in animis hominum ingeneretur. *Sacramenta*, i. myſteria, ſeu arcana. *Ab initio natiuitatis*, q. d. primam originem.

27. *Diſciplinam*, i. eruditionem.

CAPVT VII.

2. SOmni, i. concubitus. *Conueniente*, i. concurrente, ſeu accendente.

3. *Similiter factam*, pro, ſimilem.

4. *Inuolumentis*, i. faſciis.

6. *Ergo*, Græc. vero.

7. *Propter hoc*, ſc. vt vitam, in quam ingreſſus eram, recte traducerem. *Senſus*, i. intelligentia.

10. *Speciem*, i. pulchritudinem.

11. *Honeſtas*, ſc. diuitiæ.

15. *Ignorabam*, ſc. antea.

13. *Honeſtatem*, i. diuitias.

25. *Ex ſententia*, i. ſententioſe. *Præſumere*, i. audere. Græc. cogitare. *Emendator*. Græc. director, ſeu corrector.

16. *Scientia*, i. artificioſorum.

17. *Sunt*, i. exiſtunt, ſc. in mundo.

18. *Viciſſitudinem*, pro, viciſſitudinatias. *Conſummationes*, i. fines ſeu perfectiones.

21. *Improuiſa*, Græc. manifeſta.

22. *Multiplex*, Aug. epiſt. 102. multiplex, quia multa habet; ſimplex, quia nihil aliud eſt quam quod habet, ſic dicitur filius habere vitam in ſemetipſo, & eadem vita eſt ipſe. *Subtilis*, ſcil. ab effectu, quo etiam modo ſequentia accipienda. *Mobilis*, ſc. faciens animam facile ad bonum mobilem.

23. *Certus*, i. firmus. *Intelligibiles*, pro, intelligentes. *Mundus ſubtilis*, Græc. mundos ſubtiliſſimos, vt ad ſpiritus referatur angelicos.

24. *Mobilior*, ſc. actiuitate, ſeu efficacitate.

Munditiam, q. d. non poteſt enim vllius rei contactu inquinari.

25. *Vapor*, i. afflatus. *Claritatis*, i. gloriæ.

26. *Candor*, i. lux non obſcurior luce, de qua manat. Aug. 4 Trin.

27. *Nationes*, q. d. omne hominum genus.

29. *Prior*, i. potior.

CAPVT VIII.

1. ERgo, Græc. autem. *A fine vſque ad finem*, i. per omnia.

3. *Generoſitatem*, &c. q. d. inde apparet, quanta ſit eius nobilitas, quod cum Deo commoratur.

6. *Senſus*, i. intelligentia, ſc. artificium.

7. *Huius*, ſc. ſapientiæ. *Virtutem*, i. fortitudinem.

8. *Æſtimat*, i. iudicat. *Verſutias*, i. difficultates, ſeu fallacias.

Monſtra, i. prodigia.

9. *Allocutio*, i. conſolatio, ſeu exhortatio.

11. *In iudicio*, id eſt, cum erit de aliquo ferendum iudicium.

15. *Suſtinebunt*, i. expectabunt.

15. *Videbor*, i. apparebo, ſeu conſpiciar eſſe.

17. *Immortalitas eſt in cognatione ſapientiæ*, q. d. in familiaritate, ſeu coniunctione.

18. *Honeſtas*, id eſt, diuitiæ. *Certamine*, id eſt, exercitatione.

19. *Bonam*, i. in bonum propenſam.

20. *Et cum eſſem*, &c. q. d. creſcente vero magis magiſque bonitate conſecutus ſum corporis munditiam.

21. *Continens*, i. compos, q. d. aſſequi ſapientiam. vide Eccleſ. 6. ſimilem phraſim.

CAPVT IX.

1. MIſericordia, pro, miſericors.

3. *Diſponat*, pro, diſponeret, i. gubernaret. *Directione cordis*, i. recto corde. *Iudicium iudicet*, pro, ius diceret.

4. *Reprobare à pueris*, i. excludere à numero ſeruorum.

5. *Minor*, i. minus idoneus, ſc. niſi adiuues.

6. *Computabitur*, i. reputabitur.

8. *Dixiſti*, i. voluiſti, ſeu iuſſiſti.

Ab initio, i. olim.

9. *Tecum*, ſc. præparauit. *Directum*, i. rectum.

10. *Mecum laboret*, id eſt, doceat me laborare. Auguſt. 4. Trin.

11. *In ſua*, pro, cum ſua.

12. *Sedium*, i. ſolio.

15. *Quod corrumpitur*. Græc. corruptibile.

Senſum, id eſt, mentem.

16. *Æſtimamus*, id eſt, depreheodimus, ſeu coniectamus.

17. *Senſum*, i. conſilium ſeo voluntatem.

18. *Et ſic*, ſc. iuuante tua ſapientia.

Sint, pro, fuerint.

19. *Sanati* Græc. ſaluati, ſeu ſeruati.

CAPVT X.

2. C*Ontinendi*, ſc. ſob imperio.

3. *Ininſtus*, ſc. Cam. *Fraternitas*, Græc. fratris.

4. *Sanauit*, i. ſeruauit.

5. *Sciuit*, i. agnouit, ſeu approbauit. *Iuſtum*, ſcil. Abtaham. *Miſericordiam*, ſc. promiſſam de poſteritate innumera. *Fortem*, i. conſtantem.

6. *Iuſtum*, ſc. Loth.

7. *Conſtat*, pro extat. *Incerto tempore*, pro intempeſtiuos. *Iacredibilis*, pro, incredulæ. *Figmentum*, i. ſimulacrum, ſeu ſtatua.

8. *Prætereuntes*, i. negligentes. *Lapſi*, Græc. læſi.

Memoriam, i. memoriale.

9. *Obſeruant*. i. colunt.

10. *Profugnm iræ*, i. fugientem iram. *Iuſtum*, ſc. Iacob. *Regnum Dei*, ſc. iuſtitiam, & pacem. *Honeſtauit*, i. locupletauit. *Complenit*, Græc. multiplicauit. *Labores*, i. laborum fructus, ſc. pecora.

11. *Honeſtum*, i. diuitem.

12. *Inimicis*, ſc. Eſau. *Seductoribns*, ſc. Laban.

13. *Iuſtum*, ſc. Ioſeph. *Peccatoribus*, Græc. peccato, ſc. cum tentaretur à domina ſua. *Foueam*, i. profundum carcerem Græc. lacum.

14. *Maculauernnt*, i. per calumniam infamarunt, Græc. vituperauerunt, ſc. inique accuſantes. *Claritatem*, i. gloriam.

15. *Populnm*, ſc. Hebræorum. *Iuſtum*, i. nihil tale merentem. *Nationibus*, i. populo Ægyptiorum.

16. *Serui Dei*, ſc. Moſis. *Reges*, pro, Regem, ſcil. Pharaonem.

17. *Mercedem*, ſcil. ſpoliatis Ægyptiis. *Diei*, i. per diem. *Stellarum*, pro, velut ſtellatum.

19. *Altitudine inferorum*, i. maxima, ſcil. maris profunditate. *Illos*, ſc. Hebræos.

20. *Ideo*, ſc. quia à ſapientia adiuti.

Pariter, id eſt, ſimul. Alludit ad Canticum, de quo Exod. 15.

21. *Mutorum*, i. qui prius loqui non audebant.

Infantium, i. imperitorum, vel puerorum, qui & ipſi canebant cum reliquis.

CAPVT XI.

1. I*N manibus*, i. opera. *Propheta*, ſc. Moſis.

2. *Caſas*, Græc. fixerunt tabernacula, ſeo tentoria.

Requies, i. conſolatio, ſed refrigerium.

6. *Cum illis deeſſent*, ſc. Hebræis aquæ in deſerto.

7. *Sempiterni*, i. perennis, ſeu ſemper fluentis, ſcilicet, Nili.

Humanum Græc. cruentum, ſeu ſanioſom.

8 *Minuerentur*, Græc. turbarentur. *In traductione*, i. ob apertam iniuriam, Græc. in correptionem, id eſt, punitionem, quaſi dicat, cum Ægyptij turbarentur, te puniente occiſionem infantium.

Illis, ſc. Hebræis.

10. *Tentati*, ſc. Ægyptiaca ſeruitute. *Diſciplinam*, i. correptionem.

11. *Interrogans*. i. examinans.

12. *Abſentes*, ſc. ab vrbe regia.

13. *Duplex*, i. grandis. *Præteritorum*, ſc. malorum, quibus Hebræos affecerant.

14 *Per ſua tormenta*, i. dum cruciarentur.

Secum, i. cum Iudæis. *Commemorati*, i. recordati, q. d. agnouerunt tandem Dei potentiam.

In finem exitus, q. d. quem tandem finem, & exitum habuiſſent Hebræorum res vel, q. d. tandem.

15. *Quem*, ſc. Moſen. *Praua*, i calamitoſa. Græc. olim. *Proiectum*, ſc. in fluuium. *Deriſerunt*, i. contempſerunt. *In finem euentus*, i. ad extremum, ſeu ſeu tandem. *Sitientes*, ſc. ipſi, q. d. eum ſitirent, deerat quod biberent, Iudæis vero ſupererat.

16. *Iniquitates*, ſc. puniens. *Mutos*, Græc. irrationales. *Superuacuas*, Græc. viles. *Mutorum*, Græc. irrationalium.

18. *Impoſſibilis*, pro, impotens. *Inuiſa*, ſc. creata ante lucem conditam Græc. informi.

19. *Vaporem*, i. halitum. *Odorem*, Græc. ſonitum.

21. *Spiritu*, id eſt, impetu. *Ab ipſis factis*, pro, ob ipſa facta.

22. *Superat*, id eſt, adeſt.

23. *Momentum*, i. minimum pondos, ſeu inclinatio. Vide Iſai. 40.

24. *Propter pœnitentiam*, id eſt, vt pœnitentiam agant.

25. *Odiens*, q. d. odiſſes, non feciſſes.

26. *Vocatum*, quaſi dicat, electum ad id vt conſeruetur.

27. *Omnibus*, ſc. hominibus, ſub. ſi pœniteant.

CAPVT XII.

1. P*Artibus*, id eſt, paolatim, quaſi dicat, per partes corripis.

De quibus, pro, in quibus.

3. *Exhorruiſti*, Græc. odiſti.

4. *Medicamina*, i. veneficia.

6. *Auctores*, ſc. cædis. *A medio ſacramento*. i. interpoſito iuramento.

7. *Perciperet peregrinationem*, i. coloniam, ſcil. peregrinos ſeruos tuos.

9. *Verbo*, i. imperio.

10. *Partibus*, i. per partes, ſeu paulatim. *Iudicans*, i. puniens. *Naturalis*, i. innata. *Non poterat*, ſc. quia obſtinata in malo.

11. *Nec timens*, &c. quaſi dicat, nullius rei timore adduci poſſes vt illis parceres, vel, quamqoam neminem timeres, tamen veniam dabas, i. non pro illorum meritis puniebas, quin etiam pepercisſes ſi pœnituiſſent.

12. *Tibi imputabit*, Græc. te accuſabit.

13. *Vt oſtendas*, pro, ſed vt oſtendas.

15. *Condemnare*, &c. Græc. condemnare alienum æſtimas, &c.

Virtute, i. potentia, q. d. à te.

16. *Virtus enim*, &c. q. d. à te originem habet omnis iuſtitia.

17. *Traducis*, i. puni, Græc. arguis.

18. *Virtutis*, i. potentiſſimus. *Reuerentia*, i. moderatione, veluti reneritus.

Subeſt, id eſt, adeſt.

19. *Bonæ ſpei*, id eſt, bene ſperare, ſcilicet, de tua miſericordia.

20. *Debitos*, i. deſtinatos, ſeu dignos.

22. *Das diſciplinam*, i. caſtigas.

Iudicantes, i. expendentes tantam bonitatem.

Iudicatur, q. d. dum caſtigamur.

24. *Superuacua*, Græc. vilia.

25. *Iudicium*, i. punitionem. *In deriſum*, q. d. velut puerilibus & ridiculis pœnis puniſti.

26. *Ludibriis & increpationibus*, quaſi dicat, leuibos pœnis.

27. *Per hæc*, ſcilicet, animalia, ſub. puniebantur. *In ipſis*, i. per ipſa, ſc. cruciantia.

Videntes, i. animaduertentes.

Finis condemnationis, i. extrema ſeu perfecta condemnatio.

CAPVT

CAPVT XIII.

1. S*Vbſiſt*, pro, ineſt. *Videntur*, i. conſpiciuntur, q.d. ex creaturis. *Qui eſt*, ſcil. Deum. Vide Exod. 3.

2. *Spiritum*, i. ventum. *Gyrum*, i. orbem. *Nimiam*, i. copioſam, ſeu vehementem. *Deos*, pro, & Deos.

3. *Specie*, i. pulcbritudine.

5. *Magnitudine*, i. excellentia. *Speciei, & creaturæ*, Græc. & ſpecie, & creaturis. *Cognoſcibiliter*, Græc. per analogiam, ſeu comparationem, *ἀναλόγως*.

6. *Eſt querela*, i. ſit reprehenſio. *Fortaſſe*, iunge cum, quærentes.

8. *Iterum autem*, pro, ſed tamen.

9. *Potuiſſent*, pro potuerunt. *Æſtimare*, i. cognoſcere.

10. *Inter mortuos*, i. mortua, ſeu deſperata.

11. *Conuerſationem*, i. vſum.

12. *Eſca*, ſc. coquendæ extructo igne.

13. *Verticibus*, i. nodis. *Vacuitatem*, i. otium.

14. *Comparet*, i. aſſimilet.

17. *De*, i pro. *Inquirit*, ſc. opem.

CAPVT XIV.

1. I*Terum*, i. præterea, q. d. videre eſt aliam hominum dementiam.

3. *Mari*, ſc. rubro. *Firmiſſimam*, Græc. tutam.

4. *Sanare*, i. ſeruare. *Arte*, i. naui per artem facta.

5. *Vacua*, i. otioſa, q. d. vt ſeruirent vſibus hominum, ſc. nauibus aduecta.

6. *Perirent*, ſc. diluuio. *Ratem*, ſc. Arcam Noë.

Remiſit, i. reliquit. *Natiuitatis*, i. generationis, q.d. poſteritatem. *Qua*, ſc. ſpes, vel rates.

7. *Iuſtitia*, i. beneficium, ſc. ſeruando homines in mari, vel q.d. quo quis iuſte vtitur, ſc. ad vſum aliquem honeſtum.

9. *Similiter*, Græc. æque.

10. *Tormenta patietur*, i. deſtruetur, ſ. Deo puniente.

11. *Non erit reſpectus*, q.d. nec eis parcetur.

Odium, Græc. abominationem. *Facta*, i. conuerſæ ab impiis. *Tentationem*, Græc. ſcandala.

Muſcipulam, Græc. laqueum.

12. *Fornicationis*, ſc. ſpiritualis, qua Deus deſeritur.

Exquiſitio, Græc. excogitatio.

13. *Erunt*, i. permanebunt.

14. *Superuacuitas*, Græc. vana gloria. *Breuis*, &c. q d. breuiter ſunt excogitata, & facta, ſc. adiuuante ambitione.

18. *Qui ignorabant*, q. d. ignorantes, ſeu ſtultos.

19. *Aſſumpſit*, i. conduxit, ſcil. ad opus faciendum.

21. *Incommunicabile*, ſc. creaturis. *Nomen*, ſcil. Dei.

22. *Non ſuffecerat*, pro, quaſi non ſufficeret.

Inſcientia, i. ignorantiæ.

23. *Obſcura*, i. clandeſtina. *Vigilias habentes*, Græc. comeſſationes agentes.

25. *Fictio*, Græc. dolus. *Turbatio*, i. tumultus, *Tumultus*, i. perturbatio. *Bonorum*, i. rerum bonarum

26. *Immemoratio*, i. obliuio, *Natiuitatis*, i. generationis ſc. per vitium contra naturam. *Inconſtantia*, ſc. deſerto per iniuriam coniuge.

29. *Noceri*, i. lædi, ſeu læſum iri. *Sperant*, i. timent, ſeu expectant.

30. *Vtraque*, pro, ob vtraque, ſ. ea, quæ ſequuntur. *Euenient*, ſc. mala, quæ non expectant.

31. *Virtus*, ſc. quæ poſſit prohibere punitionem.

Perambulat, ſc. puniens. *Iniuſtorum*, i. iniquorum.

CAPVT XV.

1. V*Erus*, id eſt, verax.

2. *Magnitudinem*, Græc. potentiam, ſc. peccata remittendi. *Computati*, i. in pretio, q.d tibi chari, ſeu in tuorum numero.

3. *Noſſe*, ſc. vt par eſt, etiam amando. *Conſummata*, i. perfecta, q.d. ſine Dei cognitione nulla perfecta iuſtitia.

Virtutem, i. potentiam. *Radix*, i. principium, ſc. fide inchoatur æterna vita.

4. *Vmbra*, i. adumbratio. *Sculpta*, Græc. maculata.

6. *Illos*, pro, illa, vel illos, ſc. deos.

8. *Debitum*, ſc. moriendi, ſeu à corpore diſcedendi, vel q.d. redditurus Deo vitæ ſuæ rationem.

9. *Laboraturus*, ſc. poſtea in ſupplicio. *Concertatur*, pro, certat cum *Aurificibus*, &c. ſc. vt eos arte ſuperet.

Præfert, Græc. ducit, ſeu reputat. *Superuacuas*, i. vanas.

10. *Cinis*, q.d. terrenum. *Terra ſuperuacua*, pro, vacua ſuper terra, i. vilior terra, vt eſt Græc.

13. *Scit*, i. poteſt facile ſcire. *Materia*, ſc. eadem.

14. *Animæ*, Complut. animæ ſuæ, i. illorum.

15. *Pigri*, i. inepti.

16. *Similem*, i. viuentem.

18. *Illis*, ſc. inſenſatis. *Sunt deteriora*, ſc. ea animalia ob cultum impium, vel quia nocent, ſc. ſerpentes & crocodili.

19. *Bona*, i. tanquam bona, i. pulchra, q.d. nemo illorum aſpectu delectatur, adeo ſunt turpia & horribilia, Græc. ſenſus eſt, nulla alia animalia horum aſpectu delectata ea concupiſcere, adeo eſſe deformia. *Laudem*, &c. q. d. vel à Deo fuit ſerpens vituperatus, & maledictus olim, quem iſti nunc pro Deo colunt.

CAPVT XVI.

1. E*Xterminati*, Græc. cruciati.

2. *Pro quibus tormentis*, i. quorum tormentorum loco, q. d. contra vero. *Diſpoſuiſti*, Græc. beneficio affeciſti. *Concupiſcentiam*, delectamenti, i. delicias quas concupierat. *Ortygometram*, i. coturnices.

3. *Ea*, ſc. animalia, vt muſcas, ranas, & ſimilia, quæ cibos illorum contaminabant. *Concupiſcentia*, i. eſca concupita. *Facti*, ſc. paulo ante deficientibus cibis, quos optabant, vel in Ægypto dum ſeruirent.

4. *Sine excuſatione*, i. ineuitabilem. *Exterminabantur*, Græc. cruciabantur.

5. *Illis*, ſc. Hebræis. *Exterminabantur*, i. perimebantur.

6. *Signum*, ſc. ſerpentem æneum. *Ad commemorationem*, &c. q. d. vt ſic monerentur Dei præceptis obedire, & non murmurare, & conqueri.

7. *Conuerſus*, ſc. ad ſerpentem æneum illum adſpiciens.

11. *In memoria*, i. vt recordarentur. *Examinabantur*, Græc. pungebantur, ſ. à ſerpentibus. *Obliuionem*, ſc. tuorum præceptorum.

12. *Malagma*, i. fomentum, ſeu medicamentum.

Sermo, i. voluntas, quæ ſermone exprimitur.

14. *Exierit*, ſcil. è corpore. *Recepta*, ſc. in aliam vitam.

16. *Nouiſt*

16. *Nouis aquis*, i. inſuetis plouiis, vel aqois ſanguineis. *Conſummati*, i. conſumpti.

17. *Valebat*, i. poterat, ſeu operabatur.

18. *Manſuetabatur*, pro, manſueſcebat.

19. *Ignis*, ſc. aquæ miſtos. Vide infr.

20. *Pro quibus*, i. quorum loco, ſeu è contrario.

21. *Subſtantiam*, &c. quaſi dicat, per ſubſtantiam enim tuam, id eſt, ſuſtentantem panem, ſc. Manna. dulcedinem, &c.

Conuertebatur, ſc. ſapore. Id vero quidam de ſolis iuſtis iotelligunt.

23. *Iterum*, i. præterea, ſc. accidit. *Oblitus eſt*, ſc. manna non conſumens, ſed eoqueos.

25. *Transfigurata*, ſcil. varius ſapores accipiens manna. *Gratia*, i. benignæ prouidentiæ. *Deſiderati*, id eſt, dilecti.

26. *Natiuitatis*, i. è terra nati.

28. *Benedictionem*, i. munus, ſc. accipiendum. *Ad ortum lucis*, i. diluculo.

29. *Superuacaa*, Græc. inutilis.

CAPVT XVII.

1. Verba, i. res. *Indiſciplinata*, i. imperitæ, ſeu ſine diſciplina.

2. *Natione*, ſc. Hebræorum. *Fugitiui*, &c. q. d. profugi, ſeu exules à prouidentia diuina, quæ perpetuo homines per ſolem illuminat.

3. *Obſcuris*, i. occultis. *Oblitionis*, ſc. alij aliorum obliti erant, oppreſſi calamitate. *Diſperſi*, ſc. huc illuc, dum mortem fugiunt.

4. *Perſona*, i. laruæ, ſeu ſpectra. Nut. hic multa, quæ in Exod. fuerant omiſſa.

6. *Non videbatur*, ſc. cum diſpareret. *Deteriora*, ſc. quam eſſent.

Deriſus, i. ludibria, ſc. nihil illos iouantia. *Correptio*, pro corripiebatur, ſc. tanquam inanis.

8. *Illi*, ſcilicet, Magi.

9. *Etſi*, pro etiam cum.

Et aerem, pro, etiam aërem.

10. *Condemnationis*, q. d. ipſa ſe coodemnat.

Præſumit, i. præſagit, ſeu ſibi repræſentat.

11. *Proditio*, i. deſtitutio, ſeu defectio.

12. *Expectatio*, i. ſpes. *Maiorem computat*, &c. Complut. maiorem putat potentiam eius cauſa, &c. q. d. pluſquam eſt re vera malū putat ſibi imminere.

Præſtat, pro, imminet, ſeo aduenit.

13. *Impotentem vere noctem*, i. quæ ſuperari noo poterat. *Ab infimis*, pro, velut ab inferis. *Altiſſimis*, i. profundiſſimis. *Inferis*, non eſt, in Complot.

15. *Monſtrorum*, ſc. in ſomno appatentium.

Traductione, i. eatra ſe eductione, ſeu puoitione, Græc. traditione.

16. *Decidiſſet*, ſc. præ metu lapſus. In carcere, pro, velut in carcere.

17. *Praeoccupatus*, ſc. timote, ſeu pertorbatione.

19. *Suauis*, ſc. alioqui. *Inaiſas*, i. oon viſus.

21. *Superuentura*, ſcil. in inferno. *Erat*, pro, erant. *Ergo*, pro, autem. *Grauiores*, ſc. ob peccatorum conſcientiam.

CAPVT XVIII.

1. Ipſi, ſc. Hebræi, vocãtur autē ſancti, i. Deo, dicati.

2. *Læſi*, ſc. ab Ægyptiis. *Laudabantur*, ſc. amplius.

Differentia, ſc. inter ipſos, & Ægyptios, dum alij ſeruantur, alij puniuntur.

3. *Propter quod*, ſc. vt appareret differētia. *Hoſpitij*, ſc. deſerti, vbi per 40. annos bene à Deo tractati.

5. *Traductionem*, i. punitionem. Græc. correptionem. *Filiorum*, ſc. primogenitorum.

6. *Cognita*, ſcil. Deo per Moſen præmonente. *Iuramentis*, ſcil. Dei promiſſionibus. *Animaquiores*, id eſt, bono animo.

7. *Suſcepta*, i. loco beneficij accepta.

8. *Prouocans*, ſc. ad tui cultum, & amorem.

9. *Sacrificabant*, ſc. agnum Paſchalem. *Pueri*, i. filij. *In concordiam*, i. vnanimiter. *Diſpoſuerunt*, ſc. ſeruare. *Similiter*, ſc. perſuaſi, q. d. parati ad proſpera & aduerſa, quibus etiam iuſti obooxij.

10. *Inconueniens*, i. confuſa.

12. *Nomine*, i. genere, ſc. primogenitorum. *Præclarior*, ſc. primogeniti. *Exterminata*, i. interempta.

13. *Veneficia*, q. d. cum antea nollent credere videntes Magos ſuos veneficiis ſimilia Moſis operibus facere. *Spoponderunt*, Græc. cooſeſſi ſunt.

15. *Sermo*, i. præeeptum. *Extermiuy*, i. pernicioſam, vel exterminandam.

16. *Inſimulatum*, i. non fictum, ſed efficax. *Vſque ad cælum*, q. d. cœleſti virtute res fiebat.

21. *Seruitutis*, i. miniſterij. *Allegans*, i. mittens. *Neceſſitati*, Græc. calamitati.

22. *Turbas*, i. turbationem illam, ſeu plagam populum turbantem. *Illum*, ſc. Angelum ioteremptorem, vel ignem. *Se*, pro, populum. *Subiecit*, i. compeſcuit. *Parentum*, id eſt, patribus facta. *Teſtamentum*, id eſt, pactum.

23. *Ad viuos*, ſc. ad interimendos.

24. *Poderis*, i. talari. *Erat*, ſc. figuratè deſcriptos.

25. *Tentatio*, i. probatio. Græc. experientia. *Sufficiens*, ſc. ad illorum correctionem.

CAPVT XIX.

1. Nouiſſimum, i. extremom.

Praſciebat, ſc. Deus. *Futura*, i. quid eſſent facturi. *Se educerent*, i. diſcederent, ſc. Hebræi.

3. *Inſcitiæ*, i. ſtultam.

4. *Neceſſitas*, ſc. diuinæ ordinationis, ſeo punitionis. *Commemorationem*, i. memoriam. *Repleret*, pro, impleret.

5. *Nouam*, i. inuſitatam, & mirabilem.

6. *Ad ſuum genus*, &c. q. d. in proprio quoque genere à principio accepto, nouam induebat figuram.

Pueri, i. ſerui.

7. *Campus*, pro, velut campus.

8. *Natio*, i. Hebræa geos. *Monſtra*, i. prodigia, ſeu ſigna.

9. *Equi*, q. d. liberi, & ſoluti. *Depauerunt eſcam*, i. manna paſti ſunt.

10. *Pro natione*, i. loco naſcentium.

11. *Creaturam*, Græcos, geoerationem, ſeu progeniem.

Epulationis, i. delicatas.

12. *In allocutione*, Græc. ad coololationem.

Ortygometra, id eſt, coturnix.

Vexationis, id eſt, ſupplicia.

Non ſine, quaſi dicat, præcedentibus. *Argumentis*, ſcilicet, iræ Dei.

14. *Reſpectus*, i. ratio agendi.

15. *Inſtatis*, i. ciuilibus legibus, ſcil. Hebræi iu Ægypto.

16. *Iuſti*, ſc. Loth. *Vnuſquiſque*, ſc. Ægyptiorum. *Tranſitum*, i. ingreſſum.

17. *Inſe*, pro ioter ſe. *Cuſtodiunt*, ſub. ſic accidit elementis mutatis.

Vnde, &c. quaſi dicat, quod ex iis, quæ acta ſont perſpici poteſt.

18. *Agreſtia*, ſcilicet, iumenta Iudæorum per mare tranſeuntia. *Natantia*, ſcil. ranæ, quæ vexarunt Ægyptios.

20. *Coambulantium*, i. ioter flammas incedentium. *Eſcam*, ſc. Manna.

ECCLE

ECCLESIASTICVS.

q. d. Concionalis, ſcilicet, mores inſtruit.

Græcus, Sapientia Ieſu filij Sirach Auctor Ieſus filius Sirach, cuius nepos Ieſus, item filius Sirach, librum ex Hebræo in Græcum tranſtulit.

PROLOGVS.

M*VLTORVM & magnorum*, id eſt, multarum & magnarum rerum. *In quibus*, pro in quo.

Loquentes, ſc. ex lege, & Prophetis docentes.

Diſcentes, ſc. eam doctrinam. *Amplius*, i. multum.

Sequentes, pro, ſequi, ſeu deſcribere. *Deficiunt*, i. admittunt vim ſuam. *Hæc*, ſc. quæ tranſtuli. *Inter ſe*, i. propria lingua. *Anno*, ſc. ætatis meæ, vel regni Ptolomæi. *Ad finem*, &c. q. d. quæ opus erant ad perficiendum librum hunc, & dandum illis qui, &c.

CAPVT I.

1. Æ*Vum*, i. ſæculum, q. d. ante omne tempus.
2. *Dinumerauit* ? ſub. niſi Dei ſapientia ?

3. *Inueſtigauit*, i. comprehendit.

4. *Creata*, ſc. in Angelis vel producta per intellectum à Deo Patre. *Ab æuo*, i. ex æternitate.

5. *Ingreſſus*, i. viæ. *Æterna*, i. immobilia, vel ad æternitatem ducentia.

6. *Radix*, i. origo, ſeu principium, vnde orta.

Aſtutias, i. cautiones. *Cognouit*, ſc. plene.

7. *Multiplicationem ingreſſus*, id eſt, multiplices vias.

8. *Illius*, pro, ſuum.

9. *Creauit*, i. produxit, ſc. gignendo. *In Spiritu ſancto*, pro, cum Spiritu ſancto, quem vna cum filio produxit: procedit enim à Patre, & Filio. *Vidit*, ſc. in illa omnia à ſe per illum facienda.

10. *Carnem*, i. hominem. *Secundum datum*, i. prout cuique voluit communicare.

11. *Timor Domini*, deſcribit initium ſapientiæ.

Gloria, ſc. vera hominis.

14. *Dilectio Dei*, &c. q. d. in Dei dilectione conſiſtit ſapientia.

15. *Apparuerit*, ſc. ſapientia. *In viſu*, q. d. ſe manifeſtans.

16. *Vulua*, q. d. iam inde ab infantia Deum timere incipiunt. *Agnoſcitur*; ſcil. per bona opera in illis eſſe.

17. *Scientia religioſitas*, q. d. Dei cultus verus.

19. *Conſolationis*, i. eum Deus ſolet conſolari, aliàs, conſummationis, i. mortis.

20. *Plenitudo à fructibus illius*, pro, implens ſuis fructibus, ſc. timentem Deum, Græc. inebrians fructibus ſuis, i. replens.

21. *A generationibus*, i. fructibus. *A theſauris*, pro, theſauris. *Illius*, pro, ſuis.

22. *Corona*, id eſt, ornamentum.

Replens, Græc. germinans.

23. *Et vidit*, &c. q. d. timens Deum expendit diligenter ſapientiæ opera, quamquam hæc non ſunt in omnibus exemplaribus Græcis. *Vtraque*, ſc. pax, & ſalus, vel timor & ſapientia.

24. *Compartietur*, i. communicabit, ſeu diſtribuet pro cuiuſque capacitate.

25. *Rami*, adeoque fructus.

27. *Peccatum*, Græc. additur & iram.

28. *Qui ſine timore eſt*, Græc. iracundus.

30. *Bonus ſenſus*, q. d. ſenſatus vir. *Verba illius*, pro, verba ſua, q. d. tacebit, reprimens iram. *Enarrabunt*, ſc. laudantes.

31. *Significatio*, i. declaratio, ſeu demonſtratio.

33. *Iuſtitiam*, Græc. mandata.

34. *Sapientia enim*, &c q. d. coniunctæ enim ſunt hæ virtutes, ſc. ſapientia, diſciplina, &c. *Adimplebit*, ſc Deus vel ſapiētia. *Illius* ſc. præcepta ſeruantis.

31. *Incredibilis*, i. non parens.

37. *Scandalizeris*, i. offendas,

38. *Illis*, ſc. labiis. *Inhonorationem*, i. dedecus.

39. *Synagogæ*, id eſt, congregationis, quaſi dicat, coram multis.

Elidat, i. proſternat, ſeu puniat.

CAPVT II.

1. T*Entationem*, ſc. ſuperandam.
2. *Deprime*, i. humilia. *Feſtines*, i. quidquam; præcipitanter agas. *Obductionis*, i. ingruentis mali, ſeu tribulationis.

3. *Suſtentationes Dei*, i. quæ Deus vult ſuſtineri, q. d. à Deo immiſſa aduerſa, vel quamdiu Deus expectari ſe vult. *Suſtine*, i. expecta illum. *Creſcat*, ſc. per gratiam, vel gloriam. *In nouiſſimo*, i. poſt toleratam tribulationem, vel in fine vitæ.

4. *Applicitum*, q. d. quidquid auerſi accidat.

Accipe, i. libenter excipe. *Humilitate*, id eſt, afflictione.

5. *Receptibiles*, i. acceptabiles, ſc. Deo. *Humiliationis*, i. tribulationis, ſeu afflictionis.

6. *Crede*, i. confide, ſic infr. ſæpe. *Recuperabit*, i. ſuſcipiet, ſeu tuebitur. *Veteraſce*, i. conſeneſce.

7. *Suſtinete*, i. expectate.

Euacuabitur, i. fruſtrabitur.

11. *Confuſus*, quod ſpe ſua fruſtratus ſit.

12. *Deſpexit*, ſc. Deus.

14. *Duplici*, ſcil. dantes partim ſe, Deo, partim mundo.

Duabus, ſc. partim in bonum, partim in malum.

15. *Diſſolutis*, ſc. non collectis in Deo.

16. *Suſtinentiam*, i. patientiam.

17. *Inſpicere*, i. inquirere.

18. *Incredibiles*, id eſt, increduli, ſeu diffidentes.

Conſeruabunt, pro, ſeruabunt, q. d. obedient præceptis.

19. *Replebuntur*, ſc. plene implentes eam.

21. *Inſpectionem*, i. donec reſpiciat, & liberet, ſeu q. d. vſque dum iudicet.

22. *In manus Domini*, quod horrendum eſt, ſecundum Paulum.

23. *Secundum enim*, &c. ſub. quod ſi pœnitentiam egerimus miſerebitur, quia, &c.

CAPVT

CAPVT III.

1. F*Ilij*, ſc. ſunt. *Natio*, i. ſoboles, ſc. froctus.
2. *Iudicium*, i. ſententiam.

3. *Honorauit in filiis*, i. voluit à filiis honorari. *Iudicium*, i. ſeoteotiam, ſeu auctoritatem, q. d. & à filiis requirit, vt matri deferant.

4. *Exorabit*, i. veniam impetrabit. *Dierum*, i. quotidiana.

7. *Refrigerabit*, i. recreabit.

10. *In nouiſſimo*, i. vſque ad extremum.

11. *Domos*, i. familiam. *Fundamenta*, ſc. domorum, q. d. domos deſtruit.

12. *Contumelia*. ſc. à te illata.

14. *Suſcipe*, i. foue.

15. *In tua virtute*, quaſi dicat, quia te vides fortiorem illo.

Eleemoſyna, patris, i. patri præſtita beoeficentia.

Obliuione, ſc. apud Deum.

16. *Peccato*, ſc. patienter tolerato. *Reſtituetur*, pro re tribuetur. *Et iniuſtitia*, &c. q. d. & dabitor à Deo iuſtitia, ſeu iuſtitiæ præmium.

17. *Commemorabitur*, i. recordabitur, ſc. Deus.

Sereno, ſc. tempore claro & calido.

18. *Derelinquit*, i. inopem deſtituit.

19. *Super*, i. præter, q. d. non ſolum gloriam acquires, ſed etiam diligeris ab omnibus.

20. *Magnus*, pro maior.

22. *Fortiora*, i. ſuperantia vires tuas.

Superuacuis, i. ad te non pertinentibus.

Eius, ſc. Deus.

25. *Senſum*, i. captum naturalem. *Oſtenſa*, q. d. illa ſola cogita.

26. *Suſpicio illorum*, q. d dum ſe putant illa poſſe capere. *Senſus*, i. opinio, ſc. dum ſe putantes intelligere errant.

Durum, id eſt, in malo obſtinatum. *Nouiſſimo*, id eſt, fine.

28. *Duas vias*, Vide ſup. cap. 2. *Scandalizabitur*, id eſt, offendet.

29. *Peccator*, ſc. non pœnitens.

30. *Frutex enim*, &c. q. d. peribunt quæ agunt, dum non cogitant.

31. *Intelligetur*, i. deprehendetur, q. d. ſtudebit ſapientiæ.

32. *Intelligibile*, i. intelligens.

34. *Reddit gratiam*, i. benefacit.

CAPVT IV.

1. D*Efraudes*, ſc. non dando.
5. *Propter iram*, id eſt, iratus, vel, q. d. Time Dei iram. *Relinquas*, i. occaſionem des. *Quærentibus*, ſcil. à te eleemoſyoam. *Retro*, i. poſt tergum, ſeu clam.

Maledicere, id eſt, malum imprecari.

7. *Presbytero*, i. ſeniori, *animam tuam*, i. te.

8. *Declina*, i. inclina. *Debitum*, i. ſi quid ei debes, vel eleemoſynam.

9. *Acide*, i. ægre, ſeu cum tædio.

12. *Sapientia*, ſcil. Dei. *Præibat*, ſc. ducens illos.

13. *Placorem*, i. placibilitatem, ſeu benignitatem.

15. *Sancto*, ſc. Deo.

16. *Iudicabit*, i. poterit gubernare. *Intuetur*, ſc. attente auſcultando.

17. *Illam*, i. eius bona. *Creatura*, i. filij, q. d. firma erit progenies.

Illorum, pro, illius.

18. *Quoniam in tentatione*, &c. q. d. quem Deus eligit variis modis probat.

19. *Et probationem*, pro, ad probationem *Doctrinæ*, i. diſciplinæ. *Tentet*, i. exploret. *Suis*, i. illius.

Credat, &c. q. d. confidat fore firmum. Loquitur de Deo more humano.

20. *Firmabit*, ſc. poſt probationem. *Directum*, quaſi dicat, faciet viam expeditiorem, ſublatis difficultatibus.

21. *Intellectum*, i. cognitionem.

22. *Oberrauerit*, ſcilicet, à recto, ſuccumbens tentationi.

23. *Tempus*, ſc. benefaciendi.

24. *Anima*, ſc. ſaluanda, ſeu à peccato ſeruanda.

Confundaris, i. erubeſcas.

25. *Confuſio*, i. pudor. *Adducens peccatum*, ſc. cum pudet bene agere. *Gloriam*, ſc. cum pudet peccare.

26. *Accipias faciem*, i. reuerearis aliquem. *Faciem tuam*, i. te, q. d. contra animam tuam. Græc. animam tuam. *Mendacium*, ſc. dicens, vel approbans.

27. *Reuerearis*, i. timeas corripere peccantem.

28. *Decore*, id eſt, cum decet eam promere, ſeu decorum eſt.

29. *Firmamentum*, ſc. animi, apparet, ſeu eſt.

30. *Ineruditionis*, q. d. indiſciplinatè prolato.

31. *Pro peccato*, ſc. faciendo, q. d. nulli obedias peccatum ſuadenti.

32. *Fluuij*, quaſi dicat, contra id, quod vires tuas ſuperat.

33. *Agonizare*, i. certa.

Pro anima tua, i. cauſa ſalutis animæ tuæ.

CAPVT V.

1. I*Niquas*, i. inique acquirendas. *Obductionis*, i. punitionis. Vide cap. 2.

2. *In fortitudine*, i. pro viribus, ſc. his potius illa reprimenda.

3. *Potus*, ſc. quod volui.

5. *Propitiato peccato*, Græc. propitiatione peccati, q. d. time ne forte nondum ſit remiſſum.

10. *Iniuſtis*, i. iniuſte acquirendis.

Obductionis, i. inducti ſupplicij.

11. *Ventiles*, q. d. ne ſis inconſtans. *Duplici*, i. non ſibi conſtanti.

12. *Senſus tui*, id eſt, quam percepiſti. *Scientia*, ſcil quam habes de rebus agendis. *Proſequatur*, id eſt, comitetur.

13. *Manſuetus*, ſcil. cum humilitate accedens, & animi quiete.

14. *Indiſciplinato*, i. imperito, ſeu imprudenti.

17. *Denotatio*, i. vituperatio. Vide cap. 19.

CAPVT VI.

1. P*Ro amico*, i. ex amico, vel vt placeat alicui amico. *Et omnis*, pro, itemque omnis.

2. *Velut taurus*, i. ſuperbe. *Per ſtultitiam*, ſc. puniente Deo tuam ſtultiam.

3. *Comedat*, ſc. ipſa ſtultitia, ſeu ſtultitiæ punitio.

4. *Qui*, pro, eum, qui. *Sortem*, &c. ſc. infernum.

5. *Eucharis*, i. gratioſa. *Abundat*, i. abunde reperitur, ſeu fructum fert.

6. *Pacifici*, i. beneuoli. *Vnus de mille*, i. quem è multis elegeris.

7. *Poſſides*, i paras tibi. *Credas*, ſcilicet, antequam probes.

8. *Secundum tempus ſuum*, id eſt, quamdiu eſt ei commodum.

9. *Odium*, ſcil. quod in corde celabat. *Et rixam*, pro, per rixam.

11. *In domeſticis*, i. inter domeſticos.

12. *Contra*, i. coram. *Abſconderit*, ſc. ex modeſtia non ſe ingerens.

13. *Attende*, i. caue, ſc. ſæpe qui amici videntur, non ſunt, aut mutantur.

15. *Contra*, &c. quaſi dicat, compoſita bonitati, &c.

16. *Immortalitatis*, quaſi dicat, velut impaſſibilem reddens, ſcil. magnum affert adiumentum & conſolationem.

17. *Æque*, i. pariter, ſeu vnanimiter. *Secundum illum*, i. conformis, q. d. alter ipſe.

18. *Iuuenes*, id eſt, diſces, vel, quaſi dicat, nunquam te deſeret.

19. *Arae*, ſc. ſpe fructus. *Suſtine*, i. expecta.

20. *Generationibus*, i. fructibus.

21. *Illa*, i. illius ſtudio. *Excors*, i. ſtultus.

22. *Lapidis*, ſc. probantis aorum. *Preiicere*, ſc. à ſe.

23. *Secundum nomen*, ſcil. Hebraicè, dicitur enim Chocmah quaſi abſcondita, Camas enim abſcondere.

24. *Intellectus*, i. prudens.

25. *Torques*, q.d. ſine te totum ab illa colligari.

26. *Acedieris*, i. tædio afficiaris.

28. *Continens*, i. compos, ſic Sap. 8.

30. *Baſes*, i. firmamentum.

32. *Stola*, pro, velut ſtolam. *Gratulationis*, i. feſtiuam, ſeu lætam.

33. *Attenderis*, i. auſcultaueris, ſeu credideris.

35. *Dei*, id eſt, Dco. *Prouerbia laudis*, id eſt, laudabiles ſententiæ.

37. *Concupiſcentia ſapientia*, i. ſapientia, quam concupiſcis.

CAPVT VII.

2. I*Nique*, i. iniquitate.

3. *In ſulcis*, &c. q. d. ſemina iniuſtitiæ. *Septuplum*, i. abundanter.

4. *Ducatum*, i. principatum.

5. *Iuſtifices*, i. velut ioſtum defendas.

7. *In multitudine*, id eſt, cum offenſione multitudinis. *Populum*, ſcil. regendum, vel placandum, cum furit.

8. *Alliges*, ſc. iterando.

10. *Exorare*, pro, orare, ſcil. Deum. *Deſpicias*, id eſt, negligas.

11. *Suſcipiet*, i. ſine pœnitentia peccati.

13. *Arare*, id eſt, machinari. Vide Oſe 10. idem verbum.

14. *Omne*, id eſt, vllum. *Non eſt bona*, id eſt, peſſima eſt.

15. *Oratione*, i. precibus, q.d. eſto attentus, vt non ſit opus repetere verba, vel, ne ſis verboſus, iuxta illud, Orantes nolite multum loqui.

17. *Reputes*, i. computes, ſeu ſocium præſtes.

18. *Iræ*, ſcil. Dei.

19. *Vermis*, i. dolor torquentis conſcientiæ.

20. *Pecuniam differentem*, id eſt, ob pecuniam, quamuis eximiam, quaſi dicat, ob vllam rem. *Auro*, i, ob aurum.

22. *In veritate*, i. bene, ſeu, vt debet. *Animam ſuam*. i. ſe, ſc. ad laborem.

28. *Odibili*, i. odioſæ. *In toto corde*. coniungendum cum ſequentibos, vt patet ex Græc.

31. *Sanctifica*, i ſancte, ſeu vt ſanctos tracta.

32. *Cum brachiis*, id eſt, offerendo armos ſecundum legem.

24. *Purgationis*, i. hoſtiarum pro peccato. *Cum paucis*, q. d. id quod paocorum eſt, vel offerendo ſaltem pauca, ſi multa non potes.

35. *Brachiorum*, i. laborum, vel armorum hoſtiæ, qui dabantur ſacerdoti.

Sanctificationis, id eſt, pro obtinenda ſanctificatione. Vide Num. 18. *Initia ſanctorum*, id eſt, ſanctas primitias.

36. *Benedictio*, ſc. Dei vel tua beneficentia.

37. *Datus*, i. doni, q. d. gratum eſt donare. *Gratiam*, i. eleemoſynam.

38. *In conſolatione*, i. conſolando. *Ambula*, id eſt, adeſto, Græc. luge.

39. *Dilectione*, ſc. proximi.

CAPVT VIII.

2. L*Item*, ſc. vt te ſpoliet.

3. *Extendit*, ſcilicet, ſe cupiditas. *Conuertit*, ſcilicet, ad ſe.

4. *Non ſtrues*, pro ne ſtruas, q.d. ne des illis occaſionem male loquendi.

5. *Communices*, i. conuerſeris. *Loquatur*, ſc. iactans ſe noſſe tuos.

6. *Corruptione*, *i. peccare, ex Græc. videtur legendum* correptione, q.d. digni obiurgatione.

8. *Gaudium*, ſcilicet, cœleſte, quod impeditur odio inimici.

9. *Prouerbiis*, i. ſententiis.

11. *Incendas*, q. d. ne irrites. *Incendaris*, q. d. caue ab illis.

15. *Fœnerari*, i. mutuum dare.

16. *Quaſi reſtituens*, id eſt, de reſtituendo, ſeu ſoluendo.

17. *Iudicem*, ſc. iuſte iudicantem.

18. *Mala*, ſcilicet, quæ ſolet facere. *Vadit*, id eſt, ſolet agere.

19. *Elidet*, i, occidet.

21. *Pariet*, i. molietur.

22. *Falſam*, i. malam.

CAPVT IX.

1. Z*Eles*, id eſt, zelotypia proſequaris, ſc. oſtendens te malè ſuſpicari de ipſa. *Sinus tui*, id eſt, vxorem tuam, quæ tecum cubat. *Super*, i. contra. *Doctrina nequam*, i. quam tu male ſuſpicando illam docuiſti.

2. *Anima tua*, id eſt, tui, ſcil. vt poſſit de te quod voluerit.

Ingrediatur, &c. q.d. abutatur poteſtate à te data.

3. *Multiuolam*, i. moltos amantem, ſeu appetentem, Græc. meretricem.

4. *Saltatrice*, Græc. cantatrice. *Efficacia*, ſcil. illecebrarum.

5. *Scandalizeris*, i. offendas, ſeo labaris.

6. *Fornicariis*, i. meretricibus. *Animam tuam*, i. te. *In vllo*, i. vllo modo.

7. *Oberraueris*, i. vageris.

8. *Alienam*, i. eius, quæ non eſt vxor tua.

11. *Exardeſcit*, i. accendit.

12. *Aliena*, i. non tua vxore. *Nec*, pro, multoque minus. *Accumbas*, ſc. menſæ. *Cubitum*, ſc. tuum innixus, & colloquens, vt fit.

13. *Alterceris*, &c. quaſi dicat, ne inuicem ad potom inuites.

Declinet, i. inclinetur. *Sanguine*, i. concupiſcentia, quæ maxime in epate viget, Græc. ſpiritu.

16. *Zeles*, i. affectes.

17. *Inferos*, i. mortem.

18. *Suſpicaberis timorem*, i. anxius eris timore.

19. *Committere*, ſc. contra illum.

20. *Communionem mortis*, id eſt, quam facile ſit interfici. *Dolentium arma*, i. iratorum, qui facile occidunt, Græc. pinnacula ciuitatis, id eſt, loco periculoſiſſimo.

23. *Senſu*, i. mente.

24. *In Manu*, quaſi dicat, ex artis peritia. *Senſu*, id eſt, prudentia.

CAPVT X.

4. IN tempus, i. opportuno tempore.

5. *Faciem Scribæ*, i. perſonam doctoris. *Imponet*, &c. q. d. faciet honorabilem.

6. *Omnis*, i. vllius. *In operibus iniuria*, id eſt, petiniuriam.

10. *Hic*, ſc. auarus. *Venalem*, ſc. dat pro pecunia. *Proiecit intima ſua*, q.d. perdidit ſe, vel, exuit omne in humanitatem, ſc. crudelis eſt, & ſine miſericordiæ viſceribus.

11. *Breuis vita*, ſc. ob ſolicitudines, quæ vitam conſumunt.

12. *Breuem*, pro, at recentem. *Sicut*, &c. Id coniungendum cum potentatus vita breuis.

13. *Cum enim*, &c. id coniungendum cum. *Quid ſuperbit*, &c.

14. *Apoſtatare*, &c. i. cum olim apoſtatauit.

15. *Superbia*, ſcilicet, per quam quis præfert voluntatem ſuam diuinæ. *Maledictus*, q. d. erit omnibus execrabilis.

16. *Exhonorauit*, i. affecit ignominia. *In finem*, i. tandem, vel penitus.

18. *Arefecit*, ſcilicet, occidendo. *Ipſis gentibus*, id eſt, eo populo.

10. *Ipſis*, ſcil. terris.

21. *Senſu*, i. mente, ſeu ſpiritu.

22. *Creata*, ſc. à Deo.

23. *Semen*, q. d. genus.

24. *In oculis illius*, q. d. illos aſpiciet.

26. *Non deſpicere*, pro, noli deſpicere.

28. *Inſcius*, i. imperitus.

29. *Cunctari*, i. negligens eſſe.

31. *Da honorem*, i. ſuſtenta, vel ſerua mundam à peccato. *Meritum*, q. d. debes enim hoc ei.

32. *In animam*, i. contra ſalutem animæ. *Iuſtificabit*, i. excuſabit, ſeu defendet.

35. *Gloriatur per*, pro, honoratur, ſeu gloriam habet propter.

34. *Gloriatur*, i. honoratur.

CAPVT XI.

2. IN ſpecie ſua, i. ob eius formam. *In viſu ſuo*, i. ob deformitatem.

3. *Breuis*, i. parua. *Initium*, i. principatum, ἀρχήν.

4. *Inuiſa*, i. incognita, ſc. perfectè.

5. *Inſuſpicabilis*, i. quem nemo putabat.

6. *Alterorum*, pro, aliorum.

7. *Interroges*, i. exquiras cauſam.

9. *Moleſtat*, q.d. ad te non pertinente. *Certeris*, pro, certes, i. contendas. *Iudicio*, i. conſeſſu.

10. *Multis*, ſcilicet, negotiis. *Secutus*, ſcilicet, diuitias. *Effugies*, ſcilicet, peccatum. *Præcucurreris*, i. feſtines, vel locupleteris.

11. *Dolens*, ſc. quod non ſit diues.

12. *Marcidus*, i. æger. *Virtute*, i. viribus *In bono*, i. fauens ei.

14. *Honeſtas*, i. diuitiæ.

15. *Apud Deum*, q. d. à Deo ſunt. Complut. apud Dominum, Græc. à Domino. *Bonorum*, Græc. bonorom operum. *Apud ipſum*, Græc. ab ipſo.

17. *Datio*, i. donum. *Profectus*, id eſt, fauor. Græc. beneplacitum.

18. *Agendo*, i. viuendo.

19. *In eo*, quod dicit, id eſt, vt poſſit dicere, vel adeo vt dicat.

20. *Illum*, pro, illi.

21. *Teſtamento*, i. pacto, ſc. cum Deo facto. *In illo*, pro, de illo. *Tuorum*, i. tibi impoſitorum.

22. *Loco*, Græc. labore.

23. *Honeſtare*, i. ditare.

25. *Opus*, ſcilicet, benefacere.

26. *Ex hoc*, peſſimabor, i. poſt hac mali patiar.

27. *In die*, &c. q. d. in proſperis cogita ſupplicia, in aduerſis præmia.

29. *Malitia*, i. afflictio. *Hora*, l. breuis. *Luxuria*, i. delitiarum.

30. *Laudes*, ſcil. vt beatum. *Quoniam*, Græc. &. *Filiis*, id eſt, operibus, ſcil. in bonis perſeueret vſque ad mortem.

31. *Doloſi*, Græc. diaboli.

32. *Cor ſuperborum*, ſc. eructat ſuperbiam, & inducit in laqueum. *Et ſicut*, pro, eſtque ſicut. *Videns*, i. obſeruans.

33. *Conuertens*, ſc. male interpretando. *Imponet*, ſc. per calumniam.

34. *Sanguis*, i. cædes.

35. *Subſannationem*, Græc. maculam, ſeu notam.

36. *Admitte*, pro, ſi admiſeris. *In turbine*, i. more turbinis.

CAPVT XII.

1. CVi, ſcil. ſunt quibus benefacere eſt, operam perdere. *Gratia*, quaſi erit gratum, & benè collocatum beneficium.

4. *Miſericordi*, i. pio. *Suſcipias*, i. adiuues. Not. quod hæc duo videntur ex ſequenti verſu huc tranſpoſita, nam quod ſequitur cum præcedentibus eſt connexum, vt patet. *Et impiis*, &c. iunge cum fine præcedentis verſus, vt proxime dixi.

6. *Potentior*, ſcil. ad nocendum.

7. *Duplicia*, id eſt, miſta, q. d. abutetur ad malum beneficio. *Quoniam*, &c. Hæc videntur per Librarij errorem repetita ex ſuperioribus, id quod etiam alibi obſeruare eſt, vt in Prouerbiis & libro hoc.

8. *Bonis*, i. proſperis. *Malis*, i. aduerſis.

9. *In triſtitia*, q.d. dolent. *Malitia*, i afflictione. *Agnitus eſt*, ſc condolet, & adiuuat, alioqui agnoſcitur non eſſe amicus.

10. *Æramentum æruginat*, i. vas ex ære æruginem facilè contrahit. *Nequitia*, ſc. facile redit.

11. *Adiice animum*, i. attende.

12. *Conuerſus*, ſc. contra te. *Stimuleris*, i. compungaris animo, ſc. quod eos non ſeruaueris.

13. *Beſtiis*, i. feris.

14. *Declinaueris*, ſc. ad inferiorem fortunam, ſeu ſtatum. *Supportabit*, i. tolerabit, ſc. te adiuuans.

15. *Indulcat*, i. dulciter agit.

18. *Suffodiet plantas tuas*, id eſt, ſupplantabit te, ſcil. deiiciet.

19. *Mouebit*, ſc. præ lætitia. *Vultum*, ſc. à ficta triſtitia in lætitiam.

CAPVT XIII.

1. HOneſtiori, i. ditiori, Græc. potentiori. *Et*, pro, igitur.

3. *Cacabus*, ſc. æneus. *Confringetur*, ſc. olla.

5. *Aſſumet*, i. adiunget ſibi.

6. *Super te*, ſc. ad inopiam redactum.

7. *Supplantabis*, i. decipiet. *Narrans*, ſcilicet, & promittens.

8. *Suis*, i. quos edet à te datos. *Ad te*, i. coram te.

9. *Manus*, i. auxilium.

10. *In ſtultitia humilieris*, i. per ſtultitiã deiiciaris.

11. *Noli*, &c. quaſi dicat, ne facias per deiectionem animi contra id quod dictat recta ratio. *In ſtultitiam*, i. ſtulte.

12. *Diſcede*, ſc. cito ex modeſtia.

13. *Improbus*, i. importune te ingerens. *Impingaris*, i. eiiciaris.

14. *Ne retineas*, &c. verba tranſpoſita, pro, retine ne, quaſi dicat, contine te, ne loquaris velut com æquali, ſc. libere.

Ex multo, pro, in multa.

15. *Conſeruabit*, pro, obſeruabit. *Malitia*, i. afflictione, q. d. te affliget in vincula coniectum.

16. *Auditum tuo*, i. quid audias. *Subuerſione*, i. pericula ſubuerſionis.

17. *Verba*, ſcil. quibus te tentat. *Quaſi in ſomnis*, &c. q. d. ne crede pluſquam ſomniis, ſed vigila ne capiaris.

18. *In ſalute*, i. pro, ſalute.

20. *Caro*, i. animal.

22. *Canem*, i. peccatorem immundum, Græc. quæ pax hyenæ cum cane? *Pars bona*, i. communicatio, Græc. pax.

25. *Commotus*, ſc. aliqua calamitate.

26. *Recuperatores*, i. adiutores, ſeu fautores.

30. *Conſcientia*, ſcilicet, poſſidentis. *Nequiſſima*, &c. quaſi dicat, deteſtatur paupertatem velut rem peſſimam.

31. *Sine in bona*, &c. quaſi dicat, in lætitiam, vel triſtitiam.

32. *Et faciem*, pro, id eſt, faciem, quaſi dicat, hominem, qui ex conſcientiæ tranquillitate ſemper ſit læto vultu.

CAPVT XIV.

1. *Delicti*, i. ob delictum.

2. *Triſtitiam*, ſc. ex conſcientia peccati. *Spe*, ſcil. in Deum.

3. *Sine ratione*, i. fruſtra, neſcit enim vti. *Liuido*, i. auaro qui etiam ſibi inuidet vſum pecuniæ, itaque abſtinet.

4. *Ex animo*, pro, toto animo. *Luxuriabitur*, id eſt, deliciabitur.

5. *Nequam*, ſc. negans neceſſaria vitæ. *Iocundabitur*, i. fruetur.

6. *Inuidet*, ſcil. vſum rerum, adeoque abſtinet ex auaritia. *Redditio*, quaſi dicat, redditur ſic ei quod meretur.

8. *Liuidi*, i. auari, vide ſupr. *Faciem*, ſcil. à paupere, non ſubueniens. *Deſpiciens*, ſcil. fraudando neceſſariis.

9. *In parte iniquitatis*, i. te, quam inique appetit. *Donec conſumat*, q. d. adeo vt etiam conſumat, ſc. ſiti inſatiabili.

10. *Ad mala*, quaſi dicat, male vtitur rebus ſuis. *Indigens*, i. cum eluriit. *Triſtitiam*, ex auaritia abſtinet, & patitur.

11. *Tecum*, pro, tibi, q. d. vtere.

12. *Teſtamentum inferorum*, id eſt, decretum mortis. *Quia*, &c. quaſi dicat, id enim non potes ignorare. *Teſtamentum enim*, &c. quaſi dicat, decretum eſt enim omnibus illud, quod olim dictum eſt, morte morieris.

13. *Amico*, i. proximo.

14. *Die bono*, q. d. fac bene quotidie. *Et particula*, &c. q. d. ne ſinas tibi elabi opportunitatem benefaciendi.

15. *In diuiſione ſortis*, i. cum diuidetur hæreditas.

16. *Da*, ſc. pauperi. *Accipe*, i. vtere, ſc. rebus tuis. *Iuſtifica*, ſc. per bona opera.

17. *Inuenire*, Græc. quærere, q. d. non eſt pauper cui des.

19. *Carnis & ſanguinis*, i. hominum.

20. *Ibit cum illo*, i. ſimiliter peribit.

21. *Iuſtificabitur*, i. approbabitur, ſc. à Deo. *In illo*, i. per illud, ſeu propter illud.

22. *In iuſtitia*, i. de iuſtitia. *Sua*, id eſt, propria, vel ſapientiæ.

In ſenſu ſuo, i. mente ſua. *Circumſpectionem Dei*, id eſt, Deum omnia aſpicere.

23. *Illius*, ſcilicet, Dei. *Suis*, pro eius, ſcilicet, ſapientiæ. Græc. αὐτῆς

24. *Per feneſtras*, i. velut per feneſtras, in interiora domus, ſc. à longe, & imperfecte poſſunt penetrari arcana ſapientiæ.

25. *Paxillum*, ſcilicet, ad alligandum tentorium, vbi habitet.

Caſulam, i. tabernaculum. *Manus*, i. latus, q. d. prope. Græc. manum. *Per æuum*, i. diu, vel perpetuo.

27. *Feruore*, i. æſtu, ſc. concupiſcentiæ, vel tribulationis. *Requieſcet*, Græc. hoſpitabitur, ſeu habitabit, q. d. particeps erit gloriæ eius.

CAPVT XV.

1. *Continens*, i. compos. *Illam*, ſcil. ſapientiam, de qua ſupra.

2. *Mater*, ſc. filio. *A virginitate*, i. virgo, q. d. vt ſponſa.

3. *Flectetur*, ſcil. ille.

8. *In illa*, pro, cum illa. *Inſpectionem Dei*, ſc. diem iudicij vniuerſalis, vel particularis. Vide ſup. c. 2.

9. *Laus*, ſc. Dei, vel ſapientiæ.

10. *Aſtabit*, quaſi dicat, ipſa per ſe eſt laudabilis, etſi nemo laudet. *Abundabit*, ſcil. ſapientia, vel eius laus.

11. *Abeſt*, ſc. à me bonum.

12. *Implanauit*, i. fecit errare.

13. *Execramentum erroris*, i. errorem execrabilem, Græc. abominationem ſeu nefas.

16. *Fidem placitam*, i. fidelitatem gratam, ſc. Deo. *Seruare*, iungendum cum, *ſi volueris*.

17. *Aquam*, & *ignem*, id eſt, contraria, ſcilicet, quæ ſequuntur.

18. *Dabitur*, i. eueniet.

21. *Spatium*, Græc. licentiam.

CAPVT XVI.

1. *Credas*, i. fidas. *Reſpexeris*, i. magni feceris.

4. *Vtile*, pro, vtilius.

5. *Ab vno*, &c. i. opera vnius prudentis, *tribus*, (i. familia ſeu gens) impiorum deſolabitur velociter.

6. *Fortiora*, i. maiora.

7. *Ignis*, ſc. malitiæ, vel punitionis. *Incredibili*, i. infideli. *Ira*, ſc. Dei.

9. *Peregrinationi*, i. vitæ. *Præ ſuperbia verbi*, i. ob ſuperbiam factorum, ſeu operum.

11. *Petitum*, ſc. Hebræorum. Vide Num. 14. & 26. *Ceruicatus*, i. duræ ceruicis, q. d. etiam vni id accidiſſet quod illis, ſi ſolus talis fuiſſet.

12. *Exoratio*, pro, exorari, quaſi dicat, Deus quidem à pœnitentibus facile placatur, at impœnitentes punit; vtque eſt miſericors, ita & caſtigator ſeuerus.

13. *Effugiet*, ſcilicet, iram Dei. *Sufferentia*, id eſt, toleratio ſeu expectatio, quaſi dicat, cito dabitur merces miſericordi.

14. *Faciet locum*, ſc. in cœlo per meritum. *Intellectum*, i. prudentiam, quaſi vitam prudenter actam.

15. *Summo*, i. alto, ſc. cœlo.

17. *Abyſſus*, id eſt, mare. *Illius*, ſcilicet ad iudicium venientis.

18. *Fundamenta*, i. profunda.

19. *Inſenſatum*, ſc. in peccatoribus. *Procellam*, i. vim punientem.

20. *Iuſtitia*, ſc. punientis.

21. *Teſtamentum*, i. pactum, ſcil. cum Deo initum de ſeruando eius præcepta, quaſi dicat, à multis parum obſeruatur.

Interrogatio, id eſt, inquiſitio.

Conſummatione, id eſt, morte.

22. *Minoratur corde*, i. deficit mente, ſeu iudicio.

23. *Senſus*, i. mentis. *In æquitate*, i. cum æquitate, ſeu rectitudine, ſc. cum veritate.

25. *Iudicio*, i ſapientia. *Illorum*, ſc. operum, i. creaturarum. *Initia*, i. principatus, *ἀρχαὶ*.

26. *Illorum*, ſc. operum, vt cœlorum.

27 *Anguſtiabit*, id eſt, impediet, ſcilicet, occupato eius loco.

28. *Incredibilis*, i. incredulus.

30. *Denunciauit*, id eſt, ſe prodet, q. d. apparet, Græc. operuit.

Ante faciem, pro ſuperficiem. *Ipſius*, ſc. terræ. *Ipſam*, ſc. terram.

CAPVT XVII.

2. S*Ecundum ſe*, i. propria, ſc. ipſius hominis. *Virtute*, i. fortitudine.

3. *Et tempus*, pro, id eſt, certum tempus, ſc. vitæ.

4. *Carnem*, i. animal.

5. *Diſciplina*, Græc. ſcientia.

6. *Spiritum*, id eſt, ſpiritualem, ſeu de rebus ſpiritualibus.

8. *Sanctificationis*, i. ſanctum, ſc. Dei. *Gloriari*, pro, glorientur.

9. *Diſciplinam*, Græc. ſcientiam. *Hæreditauit*, id eſt, fecit poſſidere velut hæreditatem ad poſteros tranſmittendam

10. *Teſtamentum*, id eſt, pactum, ſcil. præcepta perpetuo ſeruanda, quæ ſtatim explicans vocat iuſtitiam, & iudicia.

11. *Honoris*, i. gloriæ, ſc. in monte Sinai. *Honorem*, i. gloriam, ſeu maieſtatem.

12. *Attendite*, i. cauete. *De proximo*, ſc. diligendo per præcepta decalogi.

14. *Rectorem*, ſc. Angelum, vel hominem.

15. *Pars Dei*, ſc. peculiaris, & velut hæreditas cara eſſe. Vide Deut. 7. *Iſrael*, nominatiuus eſt.

16. *Velut Sol*, i. aperta, & nuda.

17. *Teſtamenta*, id eſt, pacta inter Deum, & homines, q. d. etiam ſi non obſeruant, tamen clara eſt obligatio.

18. *Sacculus*, ſcil. meritorum, ſeu diuitiarum. *Gratiam hominis*, pro gratum Deo hominem.

19. *Reſurget*, ſcil. Deus ad iudicium, iuxta illud Pſalm. 81. Surge Deus, iudica terram. *Conuertet*, ſc. malos, q. d. mittet in Infernum.

20. *Suſtinere*, pro, vt ſuſtineant. *Sortem veritatis*, i. cœleſtem, veramque hæreditatem.

22. *Minue*, ſcil. pœnitentia & emendatione. *Offendicula*, i. delicta. quibus Deus offenditur.

23. *Execrationem*, i. quod Deus execratur, ſeu peccatum, quod eſt execrabile, Græcum abominationem,

24. *Propoſitionis*, i. propoſita, ſc. à Deo, q. d. in vocatione tua.

25. *Vade*, ſc. per bona opera. *Viuis*, i. iuſtis. *Confeſſionem*, i. laudem.

26. *Nihil*, i. non exiſtente. *Perit*, q. d. non poteſt mortuus Deum laudare.

28. *Se*, i. Deum.

29. *Omnia*, ſc. perfecte, q. d. nemo ſine peccato. *Placuerunt*, i. delectantur.

30. *Caro*, *& ſanguis*, i. homo.

31. *Virtutem altitudinis*, id eſt, ſummam altitudinem, quaſi dicat, altiſſima quæque, ne dum humana. *Terra*, ſcilicet, origine. *Cinis*, ſcil. morte, vt carbo igni extincto.

CAPVT XVIII.

1. S*Imul*, i. pariter, q. d. nullo excepto, Græc. communiter. *Iuſtificabitur*, Græc. iuſtus, q. d. à Deo eſt omnis iuſtitia, in eoque ſolo perfectiſſima.

4. *Adiiciet*, i. aggredietur.

5. *Non eſt minuere*, &c. q. d. ita ſunt Dei opera perfecta, vt nihil demi, aut addi poſſit.

6. *Conſummauerit*, q. d. cum fecerit peruestigandi finem, tunc poterit incipere.

Aporiabitur, Græc. incertus erit, q. d. non plene aſſecutus.

7. *Gratia*, Græc. vtilitas. *Et quid*, &c. q. d. nonquid Deum poteſt bono ſuo iuuare, aut malo lædere?

8. *In die æui*, i. præ æternitate.

10. *Præſumptionem*, i temeritatem, ſeu audaciam. *Nequam*, i. pernitioſa.

11. *Propitiationem*, ſc. parcendo peccatis.

12. *Proximum*, ſc. vnum, & alterum. *Carnem*, i. animantem.

13. *Habet*, ſc. Deus.

14. *Miſeretur*, &c. Græc. miſeretur excipientium diſciplinam, & feſtinantium ad iudicia eius. *Feſtinant*, id eſt, ſunt diligentes. *Iudiciis*, id eſt, præceptis, ſc. faciendis.

15. *Bonis*, ſc. rebus. *Querelam*, i. reprehenſionem. *Triſtitiam*, i. moleſtiam.

17. *Super*, i. melius quam. *Vtraque*, q. d. iuſti habent & verba bona, & data ſeu opera.

18. *Datus*, i. donum. *Indiſciplinati*, Græc. inuidi. *Oculos*, ſcil. vel proprios, vel pauperis, ſcilicet, diu expectando.

19. *Iudicium*, ſc. Dei.

20. *Medicinam*, ſc. præſeruatiuam, vel, qua poſſis ægrotans curari. *Interroga*, i. examina.

21. *Humilia*, i. caſtiga, ſc. continentia, vt Græc. additur. Nempe temperantes leuiter ægrotant.

24. *Ira*, ſc. Dei. *Conſummationis*, i. finis, ſc. mundi, vel vitæ. *In conuerſatione faciei*, Græc. auerſione faciei, ſcil. Dei à malis, vel q. d. cum mutuabitur rerum facies.

26. *Citata*, id eſt, ſubita, quaſi dicat, Deus cito mutat quæ vult.

27. *Delictorum*, ſcilicet, dum viuit. *Attendet*, id eſt, cauebit.

28. *Aſtutus*, i. cautus. *Confeſſionem*, i. laudem.

29. *In verbis*, iunge cum, *egerunt*. *Impluerunt*, Græc. compluerunt, ſeu more imbris effuderunt, q. d. protulerunt abundanter. *Prouerbia*, i. ſententias. *Iudicia*, i. vitæ præcepta.

30. *Voluntate*, Græc. appetitibus.

31. *Inimicis*, ſc. dæmonibus.

32. *Immodicis*, id eſt, ſuperfluis. *Commiſſio*, ſcilicet, peccati.

Illorum, pro, in illis, vel propter illa.

33. *Mediocris*, pro, vel mediucris, quaſi dicat, ne vel mediocriter contende vii mutuo. *Sacculo*, quaſi dicat, cum non habes vnde poſſis ſoluere. *Inuidus*, q. d. inimicus ſeu male proſpiciens.

CAPVT XIX.

2. A*Poſtatare*, i. à Deo deficere. *Arguunt*, i. reprehenſione dignos faciunt, vel probant, etſi abſtinent, demonſtrant.

3. *Fornicariis*, i. meretricibus. *Extolletur*, pro, tolletur, ſc. de vita. *Exemplum*, ſc aliorum. *Numero*, ſcil. ſanctorum, vel viuentium.

4. *Minorabitur*, ſc. ſapientia, vel fama. *Inſuper habebit*, i. peius habebit, ſc. in dies.

5. *Denotabitur*, i. vituperabitur *Vita*, ſc. ſpirituali, vel etiam corporali.

7. *Iteres*,

7. *Iteres*, &c. quaſi dicat, ne teferas aliis detractionem andiiam.

Minoraberis. i. detrimentum patieris.

8. *Amico, & inimico*, i. cuiuis paſſim. *Senſum tuum*, i. quid de aliis ſentias. *Tibi delictum*, i. contra te ab aliquo peccatum, vel coram te.

9. *Audiet*, ſc.ille. *Te*, ſc dixiſſe. *Cuſtodiet*, l. obſeruabit. *Defendens*, i. vlſciſcens. *Sic*, ſc. cum odio.

11. *A facie verbi*, i. vbi aliquid audiuit. *Parturit*, i. ad efferendum impetitur deſiderio.

12. *Sic verbum*, ſc. vult excurere dicendo.

13. *Non intellexerit*, i. putet non eſſe peccatum.

Non feci, ſc. quicquam mali. *Si fecerit*, ſc. ſciens malum eſſe.

14. *Non dixerit*, ſe quod illum putas dixiſſe.

15. *Commiſſio*, ſc. delicti, niſi quis corripiat.

18. *Omnis*, i. perfecta. *In illa*, ſc. docetur. *Diſpoſitio*, Græc. factio, i impletio.

19. *Nequitia*, id eſt, male agendi. *Diſciplina*, id eſt, ſcientia.

20. *Nequitia*, Complut. nequitia prudentiæ, i. aſtutiæ, vel, q. d. etiam in viris prudentibus.

22. *Certa*, i. recta ducens in finem aliquem.

24. *A multa*, i. ex multa. *Quod ignoratum eſt*, q.d. atque ita celat, quaſi ignoret,

25. *Etſi*, pro, & eſt qui ſi.

27. *Ingreſſus*, i. inceſſus.

CAPVT XX.

1. MEndax, i. fruſtranea. *Iudicium*, &c. q. d. multi errant iudicando.

2. *Quam bonum*, pro, quanto melius. *Confitentem*, ſcilicet, peccatum ſuum. *In oratione*, ſcil. petendo veniam.

Prohibere, ſc. à venia.

3. *Iuuenculam*, ſc. ſibi creditam. *Iniquum*, ſc. corrumpit iuſtitiam ſibi commendatam.

4. *Effugies*, ſc. emendatus.

6. *Senſum loquela*, i. ſcientiam temporis, quo loquendum ſit. *Tempus*, i. opportunitatem. *Aptum*, ſcil. ad loquendum.

7. *Laſciuus*, i. impudens, ſeu procax.

9. *Proceſſio*, i. ſucceſſus.

10. *Cuius*, i. cui debetur.

11. *Propter gloriam*, ſc. aſſequendam. *Minoratio*, i. ſubmiſſio, vel, q.d. contingit excidere gloria.

12. *Redimat*, i. emat. *Reſtituens*, ſc. ei, à quo fuerant furto ſublata, vel venditori.

13. *Effundetur*, q.d. contemnuntur.

14. *Septemplices*, i. multi, ſc. ad accipiendum.

15. *Inflammatio*, ſc. per iram.

16. *Fænerator*, i. mutuum dat. *Expetit*, i. repetit.

18. *Falſa lingua*, i. adulatores.

19. *Habendum*, ſc. ab accipiente ex ipſo, vel retinendum apud ſe. *Directo*, i. recto.

20. *Falſa*, i. mendacis, vel adulantis. *In pauimento*, q. d. cum non putat.

21. *Acharis*, i. non gratioſus. *In*, pro, quæ in.

Erit, i. eſſe ſolet.

22. *Parabola*, i. ſententia.

23. *Stimulabitur*, i. cruciabitur, ſc. quia non fecit quod volebat.

24. *Præ confuſione*, i. quia pudet facere quod debet. *Ab imprudente*, i. ob imprudentem.

26. *Gratis*, i. temere. ſc. promittendo quod præſtare non poterat.

27. *Potior*, i. tolerabilior, ſæpe enim minus nocet.

28. *Sine honore*, i. contemptibiles.

29. *Producet*, i. oſtentet, ſeu manifeſtabit.

30. *Inaltabit*, i. altum faciet. *Iniquitatem*, i. iniquitatis ſupplicium.

31. *Mutus in ore*, i. cum aliquis obmuteſcit.

Auertit, i. impedit. *Correptiones*, i. punitiones ſecundum iuſtitiam.

CAPVT XXI.

2. SVſcipient te, ſub. & tractabunt vt leones.

4. *Romphæa*, i. gladius. *Sanitas*, ſcil. niſi Deo medicante.

5. *Subſtantiam*, ſc. contumelioſi.

6. *Aures eius*, ſc. Dei. *Iudicium*, ſc. quod à Deo petit in cauſa ſua.

Feſtinato, id eſt, cito.

7. *Veſtigium*, &c. q.d. argumentum eſt mali animi: vel ſequetur talis viam peccatorum.

8. *Labi*, i. ſubtrahere.

9. *Impendiis*, i. pecuniis. *Hyeme*, q. d. incommoda ratione agit.

11. *Complanatum*, &c. q.d. pulchra ſpecie.

12. *Senſum*, i. intelligentiam, vel ſenſum eius, pro, ſuum, ſc. in officio.

13. *Senſus*, i. intelligentia.

14. *Sapiens in bono*, i. capax bonæ diſciplinæ.

15. *Senſus*, i. intelligentia.

Amaritudo, ſcilicet, peccati.

18. *Scius*, i. peritus, ſeu ſapiens. *Ad ſe adiiciet*, i. aſſumet ad vſum ſuum.

19. *Quaſi ſarcina*, q.d. moleſta.

20. *Cogitabunt*, ſc. auditores.

21. *Exterminata*, i. euerſa, adeoque neglecta. *Inenarrabilia*, i. incompoſita, inintelligibilia.

22. *Compedes*, &c. q.d. neſcit explicare quæ ſcit, quaſi eſſet ligatus.

24. *Ornamentum*, pro, velut ornamentum.

25. *Confundetur à perſona*, i. erubeſcit ob perſonam, q. d. non adit.

27. *Auſcultare*, ſc. quid intus dicatur. *Contumelia*, q.d. videbitur ei id ignominioſum.

28. *Ponderabuntur*, ſc. priuſquam proferantur.

29. *In ore*, &c. q. d. omnia effutiunt fatui, at ſapientes os corde reprimunt.

30. *Animam*, ſc. eſt hæc diabolo ſimilis.

31. *Permanſerit*, ſcilicet, in eo vitio, quaſi dicat, quamdiu talis erit.

CAPVT XXII.

1. IN lapide, &c. q. d. ſimilis eſt piger conſputcato, luto iniecto ab aliquo, ſcil. odioſus eſt ob pigritiam à diabolo iniectam. *Aſpernationem*, i. contemptibilitatem.

2. *Manus*, ſc. inquinatæ, q.d. dignus eſt, quem omnes vitent.

3. *In deminoratione*, i. contemptibilis.

4. *Confundit*, i. pudefacit.

5. *Audax*, ſcil. fœmina. *Non minorabitur*, quaſi dicat, non eſt inferior culpa impiis. *Vtriſque*, ſcil. patre, & marito.

6. *Muſica*, pro, velut muſica. *In omni tempore*, q. d. cum opportunitate adhibita flagella, & correctio, pro doctrina enim Græc. diſciplina.

7. *Teſtam*, q. d. operam perdit.

12. *Nequiſſimi*, &c. q. d. vita fatui nequam, nequiſſima eſt & peior morte.

13. *Omnes dies*, ſc. luctu digni.

16. *Acediaberis*, i. tædio afficieris.

17. *Super*, i. pluſquam.

Grauabitur, pro, graue eſt.

19. *Loramentum*, id eſt, alligamentum. *Confirmatum*, vulgo riſoluto.

21. *Impenſa*, id eſt, arte, quaſi dicat, neglectim, non adhibita cura.

23. *Omni tempore non metuet*, coniungendum cum ſequentibus.

24. *Pungit*, i. ſtimulat, ſeu excitat. *Profert ſenſum*, i. facit promere quod ſentit.

25. *Deiiciet*, i. fugabit.

26. *Ad amicum*, i amici gratiam.

27. *Eſt concordatio*, i. licebit concordare, q. d. non perit amicitia.

Superbia, ſc. illum contemnente. *Doloſa*, i. doli, ſeu fraudis.

30. *Ante*, pro velut ante.

31. *Amicum*, ſub etiam pauperem, & inferiorem te.

Per illum, i. eius ope, vel cum præcedentibus iungendum.

32. *Audiet*, ſc. dediſſe mihi damnum.

33. *Certum*, i. firmum.

CAPVT XXIII.

1. EOrum, ſc. fatuorum, de quibus ſupra, vel labiorum errantium.

Exprobratione, i. opprobrio digna vita.

2. *Superponit*, i. pro, imponet. *Flagella*, q. d. quis reprimat, ne malum cogitem. *Ignorationibus*, i. peccatis ignorantiæ. *Non parcant*, q. d. caſtiget ſane, ſi errem loquendo. *Eorum*, ſc. labiorum.

4. *Illorum*, ſc. peccatorum.

5. *Dederis*, i. permittas. *Deſiderium* ſc. mali.

6. *Infrunitæ*, i. impudenti. *Ne tradas*, q. d. ne permittas me eſſe impudentem.

7. *Oris*, i. de oris cuſtodia. *Scandalizabitur*, id eſt, offendet.

8. *Illis*, ſc. labiis, vel operibus malis.

10. *Nominatio*, ſc. iurando. *Ab eis*, pro, in eis, ſc. à peccato.

11. *Interrogatus*, i. examinatus. *Et nominans*, q. d. nominando Deum.

13. *Fruſtrauerit*, ſc. iuramentum non implendo. *Diſſimulauerit*, i. corrigere errorem ſuum. *Dupliciter*, ſc. fallendo, & non pœnitendo.

14. *Retributione*, i. punitione.

15. *Contraria*, i. oppoſita, ſeu obiecta intelligit forte blaſphemiam.

16. *Miſericordibus*, i. piis, ſc. Dei ſeruis. *Voluptabunt*, i. delectabuntur.

17. *Verbum*, id eſt, res.

18. *Confiſtis*, pro, conſiſtes, q. d. habebis ex eo honorem.

19. *In conſpectu illorum*, i. videns eos à te contemni. *Aſſiduitate*, i. conſuetudine, ſc. negligendi parentes.

Patiaris, ſcilicet ab aliis.

22. *Calida*, ſc. concupiſcentia inordinata gulæ, vel auaritiæ.

23. *Ore*, i appetitu, ſc. luxuriæ. Id eſt ſecundum.

24. *Panis*, i. fœminæ. *Finem*, ſc. vitæ, vel, q. d. donec perficiat.

25. *Tranſgreditur*, ſc. per adulterium. Id tertium. *In*, i. contra.

27. *Oculi*, &c. pro oculos tamen hominum timet ille. *Timentes illum*, Græc. timor illius.

28. *Et abſconditas partes*, pro, & abditiſſima quæque.

29. *Poſt perfectum*, i. poſtquam creata ſunt.

30. *Fugabitur*, i. fugientem inſequentur.

32 *Sic*, &c. Id ad tertium pertinet.

33. *Incredibilis*, i. inobediens.

34. *Eccleſiam*, i. populi cœtum. *Adducetur*, ſc. punienda. *Reſpicietur*, i. inquiretur, ſc. an ſint legitimi.

34. *Tradent*, i. mittent. *Filij*, ſc. ex adulterio.

36. *Maledictum*, i. execrationem. *Eius*, ſc. matris.

37. *Derelicti*, i. ſuperſtites. *Reſpicere in*, pro, attendere.

38. *Ab eo*, ſc. qui Deum timet.

CAPVT XIV.

1. ANimam ſuam, i. ſe, q. d. volo iam introducere ſapientiam ſe commendantem.

2. *Virtutis*, i. exercitus cœleſtis.

Plenitudinem, i. multitudine. *Admirabitur*, i. erit in admiratione.

6. *Sicut nebula*, ſc. tenebris, quæ erant ſuper faciem Abyſſi, vel ſimul erat nebulæ quiddam ſimile tunc.

7. *Columna*, ſc. de qua Pſal. 89. in columna nubis loquebatur ad eos.

8. *Gyrum*, i. orbem. *Circuiui*, pro circumdedi, ſeu circumpoſui, vel, q. d. mihi ſoli noti cœli, & orbis.

11. *Virtute*, i. potentia. *Calcaui*, i. mihi ſubieci.

Requiem, i. populum, in quo velut requieſcerem.

Hæreditate, ſc. Dei populo.

12. *Creauit*, ſc. quantum ad humanitatem; vel poſitum pro, genuit. *Tabernaculo*, ſc. eccleſia.

13. *Hæreditare*, i. poſſide velut hæreditatem.

14. *Creata*, ſc. quantum ad humanitatem prædeſtinata. vel poſitum pro, genita. *Habitatione*, ſc. in corpore. vel tabernaculo teſtimonij. *Miniſtraui*, pro, feci miniſtrari.

15. *Sic*, ſc. miniſtrans. *Sion*, ſc. Ieruſalem, vel Eccleſia.

Firmata ſum, i. firmiter manſi. *Similiter*, pro, præterea.

16. *Radicaui*, i. radices egi. *In parte*, i. ſorte. *Hæreditas*, pro, quæ eſt hæreditas. *Plenitudine*, i. pleno cœtu.

17. *Cedrus*, iunge cum, *in Libano Sion*, per ש ſin dicitur, & Hermon. vide Deut. 4. hic Græc. Hermon.

18. *Palma*, iunge cum, *in Cades. Cades*, pro, Engadi, ſeu Gadi, quæ pro Iericho, Græc. Gaddi.

19. *Platanus*, iunge cum, *iuxta aquam. In plateis*, i. viis latis, ſeu palam.

20. *Aromatizans*, i. fragrans. *Vngula*, genus aromatis, quod Exod. 30. dicitur onyx, i. vnguis.

Gutta, ſc. ex myrrhæ frutice fluens. dicitur & ſtacte.

21. *Libanus*, i. thus. *Non inciſus*, Græci atomum dicunt. Vide Plin. lib. 12. cap. 14. *Vaporaui*, i. repleui odore. *Miſtum*, i. adulteratum miſtione aliqua.

23. *Fructus*, pro, fructuſque. *Honeſtatis*, i. diuitiarum, Græc. πλούτου.

25. *Virtutis*, i. fortitudinis.

26. *Generationibus*, i. fructibus.

28. *Mea*, q. d. ſapientum.

30. *In me*, i. me iuuante.

32. *Hæc*, ſc. præſtat. *Teſtamentum*, i. pactum.

33. *Iuſtitiarum*, pro, iuſtitiæ, ſc. faciendæ. *Hæreditatem*, ſc. promiſit, ſi illa ſeruarent. *Promiſſiones*, i. promiſſa, ſc. ſe daturum.

34. *Poſuit*, i. ſtatuit, ſc. Deus.

35. *Implet*, i. facit abundare.

Phiſon, i. Ganges. *Nouorum*, i. nouarum frugum.

36. *Senſum*, i. intelligentiam.

37. *Aſſiſtens*, ſ. cum copia aquarum ſpiritualium.

Geon, id eſt, Nilus.

38. *Perficit*, i. facit. *Infirmior*, ſc. animus.

39. *A mari*, i. pluſquam mare. *Eius*, ſc. ſapientiæ. *In Abyſſo*, pro, velut Abyſſus, i. profundiſſimum.

41. *Fluuij Dyorix*, i. foſſa à fluuio diducta. *Paradiſo*, q. d. à Deo.

42. *Inebriabo*,

45. *Inebriabo*,i. Irrigabo.

43. *Appropinquauit*,&c.i.mari ſimilis factus eſt.

44. *Antelucanum*, i. diluculum,ſc. quod paulatim creſcit. *Longinquum*,i.remotas gentes.

45. *Inferiores*,&c.ſc.limbum, quo Chriſtus deſcendit, vel quaſi dicat terram, quo deſcendit, carnem ſumpturus. *Dormientes*,i. mortuos,ſc.corpore, vel anima per peccatum.

46. *Quaſi prophetiam*,q.d. reuelatam. *Deſinam*, ſc.effundere. *Sanctum*,ſc.vitæ æternæ.

CAPVT XXV.

3. *AGgrauor animæ*,i.indigne fero vitam.
6. *Caniciei*, i. ſenibus.

Presbyteris,i.ſenibus, repetitio.

8. *Corona*,i. ornamentum.

9. *Inſuſpicabilia cordis*, i. de quibus nemo male ſuſpicetur,ſeu ſentiat. *In lingua*,i.modo meo, ſeu vt potero eloqui.

10. *Inimicorum*,ſc. ſpiritualium.

16. *Adglutinandum*,&c.q.d.coniunctum eſt cum Dei timore,ſc.ex vtroque naſcitur Dei dilectio.

17. *Omnis*, i. ſumma.Id videtur decimum, niſi diuidas ſapientiam,& ſcientiam; tunc enim erit timor Domini.

18. *Et omnem*,&c. q. d. omnem moleſtiam feras potius, quam triſtitiam, & omne malum potius, quam malitiam mulieris.

20. *Obductum*,i.inductam afflictionem. *Et non*, pro,potius quam.

21. *Vindictam*,ſc. in te factam.

23. *Quam*,pro,potius quam.

24. *Tanquam vrſus*, ſc. indignabunda.

Saccum,ſc.plena malitia,vel horrida.

25. *Modicum*, ſcilicet, celans animi mœrorem præ pudore.

26. *Breuis*,i.parua.

Super malitiam,pro, præ malitia.

Sors,&c.q.d experiantur id peccatores, ſeu obueniat eis talis ſors.

28. *Et non*,pro ne forte.

In ſpecie,i.conſpecta forma.

29. *Irreuerentia*,i probrum,ſeu impudentia.

Confuſio i.pudor,ſc.viro ſuo.

31. *Mulier nequam*,ſc. iſta tria facit.

32. *Debiles*,ſc.facit,q.d.deſpondere animum.

Beatificat,i,honorat,Græc.conſolatur.

34. *Exitum*, ſcil. per foramen aliquod ſub alioquin effunderentur tota.

Veniam, Græc. libertatem. *Prodeundi*,ſcilic.pro ſuo arbitratu.

35. *Ad manum tuam*,i.prope te,ſeu te ducente.

Confundet, i.pudefaciet.

36. *A carnibus tuis*,à corpore tuo, ſeu à te.

Abſcinde,i.dimitte,dato libello repudij,vel thoro ſepara.

Abutatur te,i.tua patientia,& lenitate.

CAPVT XXVI.

1. *DVplex*,q.d.diutius viuet.
2. *Fortis*,ſc.animo.

In pace,pro,pace.

3. *Pars*,i.ſors,ſeu hæreditas. *Parte*,i.ſorte.

4. *Diuitiis*,&c.q.d. ſiue vir diues ſit,ſiue pauper, lætus erit tali vxore.

5. *Facies*,ſc.in vultu ſolet apparere timor.

6. *Delaturam*,i.proditionem,ſeu infamiam. *Populi*,ſc.fure otis.

7. *Omnia*,ſc.hæc.

8. *Dolor*,pro,at dolor. *Id quartum eſt*.

9. *Communicans*, id eſt, dicens, ſcilicet, quæ de viro ſuſpicatur.

10. *Mouetur*,adeoque & bones turbat & opus.

Ita,ſc.inquieta eſt.

Scorpionem,q.d.læditur.

Ira magna,pro,iram magnam affert.

12. *Fornicatio*,i.impudicitia.

13. *Non auertente ſe*, i.curioſa.

14. *Irreuerentia*,i. impudentia.

Te neglexerit,i. tua monita contempſerit.

15. *Os aperiet*, &c. honeſte deſcribit turpem actum.

16. *Oſſa*,i.corpus.

17. *Datum*, i.donum.

18. *Immutatio*, i. pretium, ſeu quicquam quo commutes.

Animæ,ſc.talis.

21. *Altiſſimis*,ſc.cœlis.

Species,i pulchritudo.

22. *Et ſpecies*,pro, ſic & ſpecies.

23. *Columnæ*,pro ſicut columnæ.

Et pedes,pro,ſic & pedes, i. crura.

Stabilis,i. conſtantis.

24. *Fundamenta*,pro,ſicut fundamenta.

Æterna, i. firmiſſima.

27. *Rompheam*,i.gladium,q.d. punitionem.

28. *Species*,i.rerum genera.

Negligentia,ſc.recti,Græc.delicto. *Labiorum*.ſc. mendacis.

CAPVT XXVII.

1. *OCulum*,i.mentem,ſc.à recto.
2. *Anguſtiabitur*, i. premetur,ſc. contrahens.

3. *Conteretur*,i.conſumetur,ſc.ceſſabit.

Cum delinquente,ſc.in morte,vel q.d.comprimetur inquam,delictum,& delinquens: vt ſit explicatio præcedentis. Sit autem compreſſio vi quadam,& lædit & ipſa negotiatio velut impellit in peccatum, & animæ nocet.

4. *Inſtanter*,i.diligenter,ſeu continenter.

5. *Aporia*, i. perplexitas, ſeu defectus, ſc. miſtæ ſunt dubiis hominum ratiocinationes.

7. *Ruſticatio*, i. cultus. *Verbum*, ſcil. producitur velut fructus.

8. *Sermonem*,ſc. eius perſpectum. *Tentatio*,i. exploratio,ſc.producitur cuiuſque mens verbis.

9. *Poderem*,i.togam. *Agnitionis*,i.iudicij Dei.

10. *Veritas*,i.iuſtitia. *Reuertetur*,q.d ad illos accedit,eumque illis manet.

13. *Tempori*,i.opportunitati, ſcilicet, eum poterunt capere.

Cogitantium,i.prudentium.

14. *In delictis*,ſc.lætantur,cum malefecerint.

15. *Obturatio aurium*,q.dicat,ferri à piis auribus non poteſt.

16. *Auditus grauis*,pro,auditui moleſta.

17. *Fidem*,ſc.quam dederat de tacendo.

Ad animum ſuum,i. vt optat.

18. *Fide*,i. fidelitate.

19. *Non perſequeris*, q. dicat, fugiet te nec aſſequeris illum.

20. *Sic,&*,pro,ſeu, vt continuetur cum ſequentibus, vel q.d. perinde eſt,ac perdere amicitiam.

23. *Et maledicti*, &c. q. ſi ei feciſſes iniuriam, poſſet reconciliari; at non item ſi reuelaſti ſecretum eius.

24. *Myſteria*,i.arcana.

Deſperatio eſt, q. d. deſperata eſt reconciliatio tanta eſt infelicitas proditoris.

25. *Annuens*,ſc. ſimulando amicitiam. *Abiiciet*, i.remouebit ab ea cogitatione.

26. *Condulcabit*, i. dulciter loquetur.

Peruertet, i. mutabit. *Scandalum*, q. d. ex verbis tuis quæret tibi perniciem.

27. *Odiui*, &c. q. d. nihil æque odi ac talem.

28. *Diuidet vulnera*, q. d. ipſum vulnerabit.

29. *Statuit*, ſc. vt ei noceat.

31. *Illi*, pro, illis.

33. *Continens*, i. retinens, q. d. illis obnoxius.

CAPVT XXVIII.

1. A *Domino*, &c. q. d. à Deo punietur. *Seruane ſeruabit*; i. diligenter obſeruabit, ſc. vt puniat.

2. *Soluentur*, Græc. peccata tua ſoluentur, i. remittentur.

7. *Tabitudo*, i. corruptio. *Eius*, ſc. inimicitiæ, q. d. obedienti iracundiæ ſuæ.

9. *Teſtamentum*, i. pactum, ſc. præcepta. *Deſpice*, i. diſſimula, & ignoſce.

10. *Lite*, id eſt, contentione.

12. *Virtutem*, i. potentiam. *Subſtantiam*, i. diuitias, ſc. potentes, & diuites facile iraſcuntur.

13. *Feſtinatum*, i. præcipitanter ſuſceptum. *Teſtificans*, ſc. inique, vel quæ minatur alteri malum.

14. *Vtraque*, &c q. d. poteſt homo iram accendere, & extinguere.

16. *Tertia*, i. detrahens. Nota quod Chal. in prouerbiis pro detractore, & ſuſurrone, ſolet vertere, linguam tertiam: forte quia tertius eſt, vni apud alterum detrahens.

19. *Viratas*, pro, viriles, ſeu fortes. *Eiecit*, ſcil. domo.

Laboribus, i. rebus labore partis.

20. *Reſpicit illam*, i. illi deditus eſt.

21. *Comminuet oſſa*, q. d. multo peius lædit.

22. *Quaſi*, pro, vt.

23. *Tectus*, i. defenſus, ſeu tutus, q. d. qui longe ab ea eſt, nec cum illa quicquam habet commercij.

25. *Infernus*, i. mors ſeu ſepulchrum.

26. *Permanebit*, ſc. diu impunita. vel q. d. non manebit apud iuſtos.

29. *Conflа*, ſc. vt ex eis facias ſtateram, & frænos.

Stateram, ſc. ad ea prius ponderanda quam efferas.

Rectos, id eſt, qui regant.

CAPVT XXIX.

1. F*Oeneratur*, pro, velut mutuum dat, ſc. reddendum à Deo, vel, q. d. qui dat eleemoſynam, multo magis dabit mutuum. *Manu*, i. operibus.

2. *Redde*, ſc. mutuum ab eo tibi datum.

3. *Confirma verbum*, i. promiſſum imple.

4. *Quaſi inuentionem*, &c. q. mutuum non reddunt, quaſi eſſet res inuenta.

6. *Murmurationum*, i. dantia occaſionem murmurandi.

Tempus, ſc. non eſſe opportunum.

7. *Aduerſabitur*, q. d. tergiuerſabitur, ſeu repugnabit.

Solidi, i. integræ ſummæ, quod vulgo capitale dicitur.

Illud, ſc. quod retinet, vel totum debitum, q. d. ita nolunt ſoluere, quaſi repetiiſſent.

Sin autem, pro, vel etiam vel, quod ſi non, q. d. ſi vero ſoluat, tamen illum reddit ſibi inimicum.

Gratis, id eſt, ſine cauſa.

10. *Timuerunt*, ſub. & ideo dare mutuum noluerunt.

11. *Super*, &c. q. d. age fortiter, & ei qui eget, da, & ignoſce, ſi non poſſit reddere.

Trahas, i. differas dare, vel opprimas non valentem ſoluere.

13. *Perde*, i. expende, ſeu da non recuperaturus.

Perditionem, ſc. animæ tuæ, i. perniciem vel, q. d. vt pereat ſine fructu.

14. *Pone*, &c. q. d. expende iuxta Dei præcepta: vel magnum puta theſaurum, facere Dei præcepta.

15. *In corde*, q. d. faciens illum tibi amicum, vel illum conſolans.

Exorabit, ſc. à Deo liberationem.

16. *Super*, i. pluſquam.

19. *Fidem*, i. ſponſionem. *Confuſionem*, i. pudorem.

Derelinquet, i. deſeret, ſc. eum, cui promiſit. *Sibi*, abundat, more Hebræo.

20. *Dedit animam*, i. ſe periculo expoſuit.

21. *Repromiſſorem*, i. fideiuſſorem.

22. *Adſcribit*, q. d. vult de illius bonis ſolui ſuum debitum.

23. *Repromittit de*, i. fideiubet pro. *Perdiderit*, ſc. ille, pro quo promiſit. *Reuerentiam*, i. pudorem.

24. *Nequiſſima*, i. infeliciter ſuccedens. *Dirigentes*, i. recte. & proſpere agentes, Græc. diuites.

25. *Gyrans*, i. verſans.

26. *Nequam*, i. infelicem, ſc. quia cogitur ſoluere pro principali, cuius ſe fecit fideiuſſorem. *Agere*, ſc. negotia etiam aliena. *Iudicium*, i. litem.

27. *Recupera*, q. d. adiuua. *Incidas*, ſc. eius cauſa in periculum.

28. *Initium*, i. caput, ſeu ſumma, ἀρχὴ.

29. *In petere*, i. apud alienos.

30. *Pro magno*, i. velut ſi magnum eſſet. *Peregrinationis*, i. quod accidit peregrinantibus.

31. *Nequam*, i. miſera.

32. *Hoſpitabitur*, &c. q. d. etiam qui hoſpitio excipit, multa cogitur ferre moleſta, vel ſi hoſpitio exceptus es, cogeris viciſſim excipere cum moleſtia.

33. *Cæteros*. ſc. meos ſocios.

34. *Exi*, ſubaudi, audies in domo aliena exceptus.

A facie honoris, i. aduentu honoratorum.

Neceſſitudine, i. neceſſitate, ſ. excipiendi amicum.

Factus eſt, pro excipiendus eſt.

35. *Correptio*, ſc. dicendo. Abi domo. *Fœneratoris*, id eſt, mutuum dantis.

CAPVT XXX.

1. N*Ouiſſime*, i. ſenectute, pater filium videns bene moratum vel q. d. tandem, ſc. filius ſic correctus.

Palpet, ſc, filius mendicans, vel vagabundus.

3. *Zelum*, i. iram, vel inuidiam.

7. *Colligabit*, ſc. pater. *Sua*, i. filiorum, q. d. medebitur ipſorum corruptis moribus. *Vocem*, i. rumorem de illorum improbitate ſparſum.

8. *Remiſſus*, i. diſſolutus, ſeu ſine diſciplina.

9. *Lacta*, &c q. d. ſi blandiaris, ſic ſe geret, vt timeas ei.

10. *Obſtupeſcent*, ſc. præ dolore, q. d. præ mœrore obmuteſcas, vel des pœnas, & crucieris, nec poſſis corrigere: qui comedit acerba, non poteſt alia comedere, datque erroris pœnas.

11. *Deſpicias*, i. corrigere negligas.

12. *Induret*, i. durus euadet.

13. *Operare in illo*, i. operam pone diligentem in eo docendo.

Offendas, i. incidas, q. d. ne forte turpiter agat.

14. *Malitia*. i. ægritudine, vel vitiis.

15. *Cenſus*, i. diuitiæ.

16. *Gaudium*, ſc. ex bona conſcientia.

17. *Æterna*, ſc. per mortem.

18. *Bona*,

18. *Bona*,&c.q.d. perinde ſunt auaro diuitiæ,vt mortuo epulæ.

19. *Effugatur*,i. longe eſt, q. d. nihil ei proſunt diuitiæ.

Mercedes iniquitatis,i. quod meretur eius iniquitas,ſc.vt frui non poſſit iis,quæ poſſidet.

21. *Suſpirans*,ſc.quia non poteſt quod optat.

22. *In conſilio tuo*,i.dum deliberas de aliquo.

23. *Iucunditas*,ſc. in rebus bonis. *Sanctitatis*, i. ſanctus.

Longanitas,i. vitam producit.

24. *Eius*,ſc.animæ, vel Dei.

26. *Zelus*,i.indignatio,vel inuidia. *Cogitatus*, i. ſolicitudo.

27. *Splendidum*,ſc.Dei luce. *Bonum in epulis*,&c. i.bene cibis vtitur,ſc.non parce, vt auari, ſed liberaliter & diligenter familiam alit.

CAPVT XXXI.

1. HOneſtatis,i.quam diuitiæ afferunt.

Cogitatus,i. ſolicitudo.

2. *Præſcientia*,i.prouidendi in futurum. *Senſum*, i.mentem,ſc.interdum à recto.

3. *Et in requie*, &c.q.d. etiam dormiens cogitat de diuitiis.

4. *In diminutione*, &c. q. d. etiam victum minuens, vt poſſit diteſcere.

5. *Iuſtificabitur*,i.liber erit peccato.

Conſumptionem,i perditionem.

6. *Caſus*,i. incommoda & pericula. *In ſpecie*,i.ob pulchritudinem,ſc.qua ſunt decepti.

7. *Sacrificantium*, ſc.auro, eſt enim auaritia Idololatria quædam.

Deperiet,i.peribit,Græc.capietur.

13. *Si multa*,& ſub.potero indulgere genio.

14. *Nequam*, ſc. eius, qui inuitauit, forte enim ægre fert ſua conſumi.

Ab omni facie ſua, i effuſe,q. dolere ſolet maxime,cum alij lætantur. *Viderit aliquem*,ſc.lætari,vel te ſuauiter veſci.

16. *Inuidia*, ſc.oculi nequam. *Contaminatus*, i. notatus,vel affectus,ſeu laceſſitus.

17. *Comprimaris*,i.replearis.

20. *Diſciplina*, q. d. modeſtiæ, quam diſciplina docet.

23. *Infrunito*, i. impudenti, ſeu intemperanti,q. d.torquent illum.

25. *Coactus*,i.grauatus.

26. *Inuenies*,ſc.vera eſſe.

27. *Velox*,i. diligens. *Omnis non*,i. nulla, ſc.vere, q.d.raro ægrotabis.

28. *Splendidum*,id eſt,liberalem. *Veritatis*,id eſt, probitatis. *Fidele*,i.certum, ſeu ſtabile.

29. *Pane*,pro,in pane,q.d. in dando cibum. *Verum eſt*,q.d.& merito quidem vituperatur talis.

30. *In vino*,pro,vinum.

31. *Arguet*,i.oſtendet.

32. *Æqua*,i.æquabilis,ſeu commoda.

33. *Vino*,ſub.niſi mors.

38. *Irritationem*,ſc.animi.

40. *Imprudentis offenſio*,i.facit imprudentem offendere,ſeu per imprudentiam.

41. *In iucunditate*,i.dum potando hilareſcit.

42. *Repetendo*,ſcil.ſi quid debet. Importunum id tali tempore.

CAPVT XXXII.

2. COnſide,q.d. dum poteris ſedere,ſeu quieſcere, eum illorum curam habueris; vt ſtatim explicat.

3. *Recumbe*,i.quieſce. *Gratia*, id eſt, gratioſum, ſeu decorum.

Dignationem, i. dignitatem. *Corrogationis*, i. ob operam tuam.

5. *Primum verbum*,q d.in primis vero. *Diligenti ſcientiam*,i.diſcendi cupidis.

Muſicam,i.concentum,q.d.ordinem,i.procedito ordine in diſſerendo, vel de muſica honeſta loquitur,ſolita in conuiuiis adhiberi.

7. *Comparatio*,i.concentus.

8. *Signum*,i. ſigillum.

9. *Reuerentia*,i.pudore,ſc.modeſtia. *Bona gratia*, i. beneuolentia.

11. *Si bis*,&c q.d.Ne reſponde,niſi bis rogatus.

Habeat caput,q.d. ſummatim dic,ſc.pauca prudenter.

14. *Grandinem*, Græc.tonitruum, q.d. vt tonitru cum fulgure excipitur, ita verecundia cum beneuolentia.

15. *Te trices*,i. impedias,ſeu intrices, vel legendum,tetrices,i.tetricus ſis & tardus.

Prior,pro,ptimum,i ante omnia. *Domum*.i.conſcientiam. *Auocare*,ſc. à tumultib. *Lude*,i. recreare ſpiritualiter.

16. *Age*,&c.q.d.meditare,vt ſoles. *Et non*,&c.q. d.idque pute,& humiliter.

17. *Super*,pro,in. *Inebriantem*,i.implentem.

19. *Inſidioſe*,i fictè,Græc.ſimulatè *Scandalizabitur ab ea*, i. offendet in illa, q.d. potius damnum referet,quam lucrum.

20. *Inuenient*,&c.q.d.recte iudicabunt. *Iuſtitias*, i. bona opera.

21. *Camparationem*,i. conſentaneam ſibi defenſionem,vel exemplum ſimilium hominum.

22. *Diſperdet*,i.deſpiciet. ſeu negliget. *Alienos*, ſc.à conſilio. *Timorem*,pro timore.

23. *Cum eo*,pro,ſecum. *Suis*,&c.q.d.in iis,quæ ſectatur,temeritatis arguetur.

25. *Anima tua*,i.tibi.

26. *Attendo*,i. caue,ſc. ne quid,te fallentes,mali agant.

27. *Ex fide animæ*,i.conſcientiæ fide informatæ.

28. *Minorabitur*, i.egebit.

CAPVT XXXIII.

2. IVſtitias,i.bona opera.

3. *Fidelis*, ſcil. conſeruans illum, & vere præmium ſuo tempore dandum promittens.

4. *Interrogationem*, &c.q. d. qui ſibi propoſitam interrogationem declarat, eo ipſo viam parat reſponſioni,& libenter ab eo, qui ſe rogauit, audietur, & diſciplinatè reſpondebit.

5. *Quaſi rota*, &c. ſc. huc illuc voluitur deſideriis,& imaginationibus.

6. *Sic & amicus ſubſannator*, hæc per parentheſim legenda.eſt autem ſenſus: Vt equus admiſſarius hinnit,non gratia ſedentis, ſed equæ viſæ;ita fictus amicus blanditur,non amici cauſa, ſed cõmodi ſui.

7. *Et iterum*,pro,itemque.

Annus,ſc.ſolaris, maior lunari. *A ſole*, ſc. cauſa eſt,vel à ſole ne?

9. *Immutauit*,i.varie diſpoſuit. *Celebrauerunt*,ſc. homines.

Ad horam,i.certo ſeu præfinito tempore.

10. *Ipſis*,ſcilicet, diebus.

Dierum, ſcilic. communium, ſeu non feſtorum. *Solo*,i.humo.

11. *Diſciplina Domini*,pro,ſapientiæ ſuæ. *Vias*,i. viuendi rationem,multiplex enim hæc in hominibus. Aug. tamen id Simplic. ad mortalitatem refert,ab omnibus per peccatum contractam.

12. *Sancti*

12. *Sanctificauit*, ſcilicet, faciens ſacerdotes, vel ſanctos.

Maledixit, ſcilicet, peccatores. *Conuertit*, &c. pro euertit, ſeparans ab aliis, Græc. euertit illos à ſedibus ſuis.

14. *Viæ eius*, i. figuli actiones, ſc. circa vaſa. *Reddet*, ſc. Deus. *Iudicium*, ſc. iuſtum.

15. *Duo & duo*, q.d. bina quæque vbi, ſc. vnum alteri oppoſitum.

20. *Mulieri*, i. vxori. *Poſſeſſionem*, i. opes. *Deprecetis*, ſc. reperens. *Illis*, ſc. quæ dediſti.

21. *Immutabit*, pro immuret, ſc. ab eo quod proxime docui. *Caro*, i. homo.

23. *Præcellens*, q.d. ſtude excellete.

25. *Diſciplina*, i. correctio, ſeu caſtigatio.

26. *Operatur*, &c. q.d. etiam caſtigatus quæret ab opere quieſcere, quid ſi laxes diſciplinam? haud dubie quæret libertatem, ſeu fugiet.

28. *Maleuolo*, i. malitioſo.

30. *Non amplificet*, &c. q.d ne quemquam multum graues ſed cum iudicio.

31. *Sanguine animæ*, i. multo labore, & ſudore parta pecunia.

33. *Extollens*, pro, tollens ſe. ſcil abiens. *Quæras*, ſc. de illo, q.d. qui poſſit indicare vbi ſit.

CAPVT XXXIV.

1. MEndacium pro mendax, i. falſa.
Viro inſenſato, pro, viri inſenſati.

2. *Viſa*, i. ſomnia, ſeu viſiones.

3. *Hoc ſecundum hoc*, i. repræſentatio quædam per ſimilitudinem. *Ante faciem*, &c. q.d. vt accidit in ſpeculo, vbi ante faciem, &c.

5. *Malefacientium*, i. iniquorum.

6. *Parturientes*, q. d. cum deſiderio proferendi, vel cum moleſtia quadam.

7. *Exciderunt*, ſc. bono, vel ſpe ſua.

8. *Sine mendacio*, &c. q d. non eſt opus iſtis mendaciis ad obſeruandam Dei legem. *Complanabitur*, i. explicabitur, ſc. ſine iſtis viſionibus.

9. *Intellectum*, i. res intellectu dignas.

10. *In multis factus*, i. multa expertus. *Malitiam*, i. malitiæ cognitionem, ſeu aſtutiam.

11. *Implanatus*, i. deceptus *Nequitia*, i. nequitiæ cognitione, ſc. calliditate.

12. *Enarrando*, id eſt, mihi narrata. *Verborum*, i. rerum.

13. *Horum*, ſc. quæ vidi, & expertus ſum.

14. *Quæritur*, ſc. à Deo. & defēditur, Græc. viuet. *Reſpectu illius*, i. Deo reſpiciente.

18. *Quem*, ſc Deum.

19. *Potentia*, i. potens. *Virtutis*, i. forte. *Meridiani*, ſc. æſtus.

20. *Deprecatio*, i. reconciliatio, vel depulſio, Græc. cuſtodia, ſc. cuſtodit, ne offendas, vel ignoſcit. *Caſus*, i. ne cadas, vel ſi ceciderís.

21. *Subſannationes*, ſub. potius ſunt, i. irriſiones.

22. *Solus*, ſc. ſufficit, vel quæritur. *Suſtinentibus*, i. expectantibus.

25. *Homo ſanguinis*, i. homicida.

26. *In ſudore*, pro, ſudore partum, vel ſudanti, ſc. mercenario.

28. *Quid prodeſt*, i. quis fructus?

30. *Baptizatur à mortuo*, i. lauatur ob tactum mortui,

31. *In peccatis*, i. ob peccata.

CAPVT XXXV.

3. MVltiplicat oblationem, i. multum orat.
Et propitiationem, &c. q d. & recedere ab iniuſtitia eſt ſacrificare ob propitiationem peccatorum, & pro his deprecari.

4. *Retribuet*, pro, qui retribuit, q d. qui benefacit, eſt ſicut qui offert Deo ſimilam.

7. *Omnia*, ſcilic. quæ de Dei oblationibus ſunt inſtituta.

8. *Impinguat*, & c. q.d acceptatur à Deo tanquam pinguis.

9. *Memoriam*, i. recordari.

10. *Bono*, i. læto.

Minuas, i. omittas offerre.

11. *Sanctifica*, i. offer, ſeu conſecra Deo.

12. *Donatum eius*, i. quod dedit tibi. *Bono*, i. læto. *Adinuentionem*, &c. q.d. inueni quod des, vel da quod inueneiit manus tua, i. quod potens.

13. *Septies tantum*, i. multo plus.

14. *Praua*, i. de male acquiſitis

15. *Inſpicere*, i. attendere, q.d. offerre. *Gloria*, i. reſpectus, ſeu acceptio, etiam ſi glorioſa ſit.

16. *In pauperem*, i. contra pauperem, q.d. non placatur donis diuitis qui pauperem læſit.

18. *Super*, id eſt, contra. *Deducentem eas*, i. cogentem flere.

19. *Delectabitur*, q. d. libenter exaudiet. Complut. non delectabitur, q. d. diſplicebit ei iniuria, quæ flere facit.

20. *Adorat*, i. colit. *In oblectatione*, i. libenter.

21. *Conſolabitur*, i. quieſcet

22. *Elongabit*, i. diu differet. *Patientiam*, Vide Lucæ 18. *Ipſorum*, ſc. iniquorum.

23. *Plenitudinem*, i multitudinem *Contribules*, i. conterat

24. *Adæ*, i. hominis.

26. *Specioſa*, i. pulchra, & grata.

CAPVT XXXVI.

3. ALleua, i. eleua. *Alienas*, ſcilic. à te per infidelitatem.

4. *Sanctificatus es*, i oſtendiſti ſanctitatem tuam, & potentiam.

6. *Immuta*, i. ede alia, vel, q.d. muta per miracula, rerum ordinem.

7. *Dextrum*. Loquitur more hominum, qui præcipue dextro brachio vtuntur.

9. *Extolle*, pro. tolle, vel q d. ſublatum deiice.

10. *Feſtina*, i. accelera, ſc. ad punitionem.

Finis, ſcilicet, deſtinati malis, Græc. iræ. *Enarrant*, ſc. homines.

11. *Saluatur*, i. euaſerit, ſeu fugerit, vel qui hic non punitur. *Peſſimant*, i. peſſime tractant.

13. *Hæreditabis*, i. poſſidebis velut hæreditatem.

14. *Super quam*, &c. i. quæ dicitur populus tuus, ſeu quæ te colit. *Coæquaſti*, i. comparaſti, ſc. Exod 4. vel habuiſti loco primogeniti.

15. *Sanctificationis tuæ*, i. vbi coleris. *Requiei tuæ*, q.d. vbi peculiariter habitas.

16. *Virtutibus tuis*, i. operibus tuæ potentiæ.

17. *Creaturæ*, ſc peculiares, ſeu clientes. *Suſcita*, i. imple. *Precationes*, ſc. pro aduentu Meſſiæ.

18. *Suſtinentibus*, i. patienter expectantibus.

Prophetiæ, ſc. qui eam dandam prædixerunt. *Fideles*, i. veraces.

19. *Benedictionem*, i. vt benedicens optabat. Vide Num. *Conſpector*, &c. q.d. cui omnia ſæcula nota, & ſubiecta.

20. *Et eſt*, pro. ſed eſt.

21. *Feræ*, i. venationis. *Senſatum*, ſcilicet, deprehendit ſtatim.

23. *Excipiet*, ſcil. in maritum, q.d. non valde examinant fœminæ, quibus nubant. *Et eſt*, &c. q.d. ac videndum diligenter viro, qualem ducat.

24. *Spe*

24. *Species*, i. pulchritudo. *Et ſuper*, &c. q.d.ei, que ſuper omnia alia placet.

25. *Si eſt*, i. quod ſi vxori ineſt. *Curationis*, ſcil. iræ & triſtitiæ, curatumq; mariti. *Eſt &*, pro, & eſt. *Secundum*, &c. q. d. feliciſſimus eſt omnium hominum.

26. *Secundum illum*, i. ſimile illi. Vide Gen.a.

Vt requies, pro, quietis.

27. *Egens*, ſc. vir adiutorio, & ſolatio.

28. *Credit*, pro, fidat. *Nidum*, i. fixam habitationem.

Obſcurauerit, i. nox aduenerit. *Succinctus*, i. expeditus.

CAPVT XXXVII.

1. A*Micitiam copulaui*, i. amicus ſum.

2. *Ineſt*, ſc. in eo, quod ſequitur.

3. *O præſumptio*, &c. q.d. ô ſcelus, Græc. ô. eogitatio praua. *Cooperire*, i. vt cooperias.

Aridam, i. terram. *Illius*, ſc. ſodalis.

4. *Sodalis*, ſc. fallax. *Oblectationibus*, ſc. proſperitatis.

5. *Hoſtem*, ſc. amici. *Accipiet*, ſc. cauſa ventris.

7. *Cum eo*, Græc. com eo, cui ſuſpectus ſis.

Zelantibus, i. inuidentibus.

8. *Omnis*, ſc. talis. *In ſemet ipſo*, i. in propriam vtilitatem.

9. *Cogitabit*, ſc. ſuam vtilitatem.

10. *Sudem*, q.d. impedimentum, ſeu offenſionem, ſc. contra te.

11. *Tracta*, i. conſulta. Ironice loquitur, q.d. ſi tractes, operam perdes. *Æmulatur*, i. xelotypia perſequitur, ſc. de pellice.

12. *Traiectione*, i permutatione, ſc. dicet is, quod in rem ſuam ei videatur eſſe, non quid conueniat.

14. *Non attendas*, &c. q.d. Ironice loquebar. non enim tales conſulendi.

16. *Secundum animam tuam*, i. tibi conformir, ſeu amicitia iuncta. *Qui cum titubaueris in tenebris*, i. offenderis, condoleat tibi.

17. *Cor*, &c. i. prudentem virum adhibe tibi.

Plures, i. potius.

18. *Quam*, pro, pluſquam.

20. *Verbum verax*, i. rectum conſilium.

21. *Verbum nequam*, i. praoum conſilium. *Immutabit*, ſ. à bono in malum. *Ex quo*, ſ. corde.

Partes, i. differentiæ. *Vita*, hæc præmium boni.

Mors, hæc mali *Dominatrix*, i. gubernatrix, q. d. multum illa pendent ex lingua.

22. *Suauis*, i. indulgens ſc. non facit, quæ alios docet.

23. *Defraudabitur*, i. ſuceeſſibos carebit.

24. *Defraudatus*, i. priuatus.

25. *Senſus*, i. mentis.

26. *Fideles*, i. ſtabiles.

28. *Viri*, i. cuiuſque. *Numero*, ſc. certo, vel paruo. *Iſrael*, q. d. populi fidelis. Innumerabiles, ſcil. æterna vita.

30. *Tenta*, i. explora. *Nequam*, ſc. prauo aliquo deſiderio.

Poteſtatem, q. d. coërce.

31. *Placet*, pro, placere debet.

32. *Omni*, pro, vlla. *Omnem*, pro, vllam.

34. *Adiiciet*, i. producet.

CAPVT XXXVIII.

1. A *Rege*, pro, à Rege etiam. *Donationem*, i. remunerationem Græc gloriam.

6. *Ad agnitionem*, &c. i. vt ab hominiboe agnoſceretur, eiſque ſeruiret. *Illorum*, ſc. medicamentorum.

Honorari, i. vt honoretur, ſeu glorificetur.

7. *Pigmenta*, i. confectiones ex diuerſis ſpeciebus.

Non conſummabuntur, &c. q. d. non ſunt ſufficientia ad pacem, & ſanitatem mundi, niſi Deus adiuuet.

Pax Dei, pro proſperitas, ſeu ſanitas à Deo eſt.

10. *Manus*, i. opera.

11. *Suauitatem*, i. gratam Deo oblationem, ſeu thus.

Memoriam, ſc. offertur in memoriam beneficiorum Dei. *Impingua*, i. pinguem offer. *Da*, pro, da etiam, q.d. ne negligas medici operam.

13. *Illorum*, ſc. medicorum. *Incurras*, pro, incurrere te ſit neceſſe.

14. *Requiem*, ſc. quam efficere ſtudent in ægroto.

Illorum, ſc. ægrotorum, q.d. vt poſſint cum cæteris ſanis conuerſari.

15. *Incidat*, &c. ſc. accidunt morbi ob peccata.

16. *In*, pro, ſuper. *Dira*, i. acerba. *Iudicium*, i. morem.

17. *Delaturam*, q.d. ne quis calumnietur, quod illum oderis, ſi non fleas. *Triſtitiam*, ſcil. ne tibi noceat.

18. *Detractionem*, id ſupra vocauit delaturam.

19. *Cooperit*, i. obruit, ſeu opprimit. *Flectit*, q.d. incuruat.

20. *Abductione*, pro, obductione (i. plaga) ſic enim ſupra, ſæpe vertit verbum Græcum. *Subſtantia inopis*, i. vita afflicti. *Secundum cor eius*, q.d. ex corde pendet, ſc. miſerum eſt ſe animo excruciare ſine vllo fructu.

22. *Conuerſio*, i. reditus ad vitam. *Huic*, ſ. mortuo.

Peſſimabis, i. lædes, ſ. nimia triſtitia.

23. *Memor eſto*, verba mortui ad viuum. *Hodie*, i. paulo poſt.

24. *In requie*, i. cum decumbit moriturus, vel vbi requieuit.

Requieſcere, i. ceſſate, q.d. auerte mentem ab ea cogitatione. *Illum*, ſc. ante mortem, vel te ob illum mortuum triſtem, Græc. ſoper illo.

25. *Vacuitatis*, i. otij. *Actu*, i. negotiis.

26. *Iaculo*, ſc. in cuius cuſpide eſt ſtimulus.

27. *Vigilia*, i. vigilantis ſtudium.

28. *Similitudinem*, i. expreſſionem.

29. *Concertatur*, i. conflictatur.

30. *Innouat*, i. ſubinde ferit. *Contra ſimilitudinem*, q. d. ſubinde aſpicit typum vaſis formandi, quem ante ſe habet.

32. *Innumera*, i. multiplex, ſeu aſſidua.

33. *Virtutem ſuam*, i. ſe, ſeu pectus.

34. *Linitionem*, ſc. quæ ſolet adiungi, vaſi ad ornamentum. *Fornacem*, ſc. qoa vaſa coquenda.

37. *Inhabitabunt*, ſc. homioes. *Eccleſiam*, i. congregationem ſapientum, vbi de rebus grauibus conſultatur. *Tranſilient*, ſc. tales artifices.

38. *Teſtamentum*, i. decretum. *Palam facient*, i. declarabunt. *Diſciplinam*, i. doctrinam.

Iudicium, i. ius, ſeu iuris prudentiam. *Parabolis*, i. ſententiis recooditis, ſc. proferendis.

39. *Æui*, i. ſeculi, ſeu mundi. *Confirmabunt*, ſc. arte ſua. *Deprecatio*, ſ. ad Deum, vt adiouet. *Accommodantes*, ſc. operi, q.d. iotenti. *Conquirentes*, i. ſtudentes.

CAPVT XXXIX.

1. N*Arrationem*, pro, enarrationem, ſeu explicationem.

2. *Verſutias*, i. argutias, ſeu obſcuritates.

Parabolarum, id eſt, ſententiarum reconditarum, ſc. ſcripturæ, vt qoidam volunt. *Introibit*, i. penetrabit.

3. *Occulta*,&c.repetitio more ſcripturæ.*Conuerſabitur*,pro,verſabitur,q.d.ſtudebit.

4. *Miniſtrabit*,i.aliquo publico munere fūgetur.

5. *Pertranſiet*,ſc.dicendi cauſa.*Bona*, &c. i. proſpera & aduerſa.*Tentabit*,i.experietur.

9. *Tanquam imbres*,i.copioſe.

10. *Ipſe*,ſc.Deus.*Suis*,ſc. cordis penetralibus,vel ſuis,i.Dei.q.d.arcana legis Dei conſulet.

11. *Ipſe*,ſcil. ſapiens. *Sua*,i. propriæ,vel ſuæ,pro, eius, ſc. Dei

Teſtamenti,i.pacti.

12. *Delebitur*,ſc.memoria eius.

13. *Requiretur*,i.celebrabitur.

14. *Gentes*,i.populi.*Eccleſia*,i.fidelium cœtus.

15. *Mille*,ſc.imitatores,vel q.d.ſi diu vixerit, relinquet nomen,i.famam, plus quam mille alij. *Requieuerit*. ſc. ipſe per mortem, vel ceſſet eius fama. *Proderit*,q.d. illi profuerit,vita.quam agit.

16. *Conſiliabor*, &c.id eſt, conſilia dando ediſſeram. *Vt furore*,&c. q. d. vehementer ad dicendum impellor.

17. *In voce*,i.loquens. *Dicit*,ſc.ſapientia,*Fructus*, pro,filij.

18. *Libanus*, i.thus.

19. *Florete*,pro, producite. *In gratiam*, pro,cum gratia.

Canticum,pro,cantico,ſe.Deum.

21. *Verbo*,i.præcepto,ſeu imperio.*Stetit*,ſcilic.in mari rubro,& Iordane. *Exceptoria*,q.d. ita retenta aqua velut in vaſe.

23. *Placor*, i. placabilitas, ſeu fauor. *Minoratio*, i. defectus. *Ipſius*, i. ab ipſo data, ſcil. Dei perfecta ſunt opera.

24. *Carnis*,i.hominis.

26. *Dicere*,i.cur quis dicat,ſc.de Dei operibus.

Quid eſt,pro,quorſum.*Quærentur*,q.d.ſuum habent vſum requiſitum,ſeu neceſſarium.

28. *Cataclyſmus*,i.diluuium.*Hæreditabit*,i.poſſidebit.

29. *Directa*,q d.conformes,ſc.ſanctis fauet,malos punit, vel ſanctis placent, malis ſunt offenſiones,i.diſplicent.

30. *Bona,& mala*, ſc. bona, ſi velint.mala,quia præuiſi peccaturi.Græce mala.

31. *Initium*,i.caput,ſeu ſumma ἀρχὴ,q.dicat. hæc præcipue neceſſaria.

33. *Confirmauerunt*,pro conſtanter ea equuntur.

Tormenta,i. flagella.*Conſummationis*, ſc. mundi, vel q d.cum Deus ſtatuit aliquem perdere.*Confundent*,pro,effundent; vel cum confuſione, ſeu perturbatione eaequentur.

37. *Epulabuntur*,i. delectabuntur. *In neceſſitate*, i.cum opus erit.

38. *Confirmatus*,ſc.in eo quod ſequitur.

39. *Hora ſua*,i.tempore ſuo.

40. *Nequius*,q.d.nullum habet vſum.*Comprobabuntur*,ſc.bona eſſe,& vtilia.

41. *Nomen Domini*,pro, Dominum.

CAPVT XL.

1. *Occupatio*,i.moleſtia. *Creata*, pro, deſtinata, ſeu iniecta,ſcil. ob peccatum. *Iugum*,i.pondus. *Matrem*,ſc.terram.

2. *Cogitationes*,ſcilicet,plenæ curis. *Adinuentiones expectationis*, id eſt, deſignationes rerum expectatarum.

Finitionis,i.obitus.

3. *A præſidente*,&c.q.dicat,nemo eſt liber dictis moleſtiis.

4. *Furor*,id eſt,indignatio. *Zelus*,i.æmulatio, ſeu inuidia.

Tumultus, i. perturbatio. *Fluctuatio*, id eſt, perplexitas.

5. *Refectionis*,i.quietis.

Scientiam,i.cognitionem,q.dicat,perturbat imaginationem.

6. *Modicum*, &c.q. fere nihil quieſcit. *Reſpectus*,Græc ſpeculæ,q.d.tanquam ſi vigilet.

7. *Tanquam*, &c. q. d. interdum ſibi videtur bellum fugere,ſeu periculum aliquod.

Salutis ſuæ,id eſt,cum ſaluus eſſet in lecto. *Admirans*,&c.q.d. miratur ſe timuiſſe, cum nihil eſſet timendum.

8. *Carne*,i.animante,ſcil.id accidit. *Septuplum*,i. multo magis.

9. *Adhuc*,i.prætereа. *Mors*,i.peſtis.*Sanguis*, i. cædes. *Romphæa*,i.gladius.

11. *In mare*,ſc.vnde procedunt.

12. *Munus*,ſc.datum ad corrumpendum.

Fides,i. veritas.

13. *Subſtantia*,i. opes. *Tonitruum*,ſc.quod paulo poſt ceſſat.

14. *In aperiendo*,&c.i.ad breue tempus.

Lætabitur,ſcil.iniquus. *In Conſummatione*,&c.i. tandem deficient.

15. *Nepotes*,i.poſteri. *Et radices*,&c. q.d. orti ex immundis.

Super,pro,velut ſuper,q.d.non firmiter fixæ. *Sonant*,ſc.vento concuſſæ.

16. *Super*,pro, velut ſuper,i.iuxta, q.d. vt ſolent viridia prope aquas , quæ parum durant. *Fœnum*,i. herbam.

17. *Gratia*,i.benignitas,ſeu beneficentia. *Paradiſus in benedictionibus*,pro, paradiſi fructus. *In ſæculum*,pro,in ſæculum.

18. *Sibi ſufficientis*,i. ſua ſorte contenti.*Condulcabitur*,i.dulcis eſt.

19. *Ædificatio*, pro,& ædificatio, q. d. duo hæc celebre nomen faciunt. *Hanc*,pro,hoc,i.hæc.

22. *Gratiam*,i. venuſtatem.*Stationes*,i. plantationes,ſeu ſegetes.

23. *Conuenientes*,ſcil. grati ſunt inuicem,ſeu delectant.

25. *Eſt conſtitutio pedum*,i. firmant,ſeu ſtabiliunt hominem.*Beneplacitum*,i.probatum.

26. *Virtutes*,i. vires.

27. *Minoratio*, i. defectus, ſeu inopia. *Adiutorium*,ſc.aliud,q.d.ſatis per ſe adiuuat.

28. *Et Super*, pro, quem ſuper, q. d. magnifice opertus,i.ornatus,ſc.Paradiſus,vel timor.

29. *Indigeas*,Græc. mendices,ſc.ea ignauia, q.d. para tibi vnde viuas , ne cogaris alienam menſam adire.

Indigere,Græc.mendicare,ſc.ex inertia.

30. *In cogitatione victus*,pro,vitæ,q.d.non eſt cogitanda,ſeu habenda pro vita.

31. *Cuſtodiet ſe*,i.cauebit à tali vita.

32. *Imprudentis*,Græc.imprudentis. *Condulcabitur*,id eſt,dulcis erit,q.d.laudabitur. *Inopia*, Græc. mendacitas.

Ignis,ſc.fames; non enim ſemper eſt qui alat.

CAPVT XLI.

1. *O Vita*,i.libera curis. *Directa*,i.proſperæ.

Cibum,ſc.cum voluptate.

3. *Iudicium*,i.mos,ſeu lex.*Minoratur*,i.deficitur.

Defecto ætate,i.decrepito.

4. *Incredibili*, non credenti, eſt id ſenum, quod ſæpe decepti ſint.

5. *Iudicium*,i.morem. *Carni*,i.homini, ſcilicet, vt moriatur.

6. *Anni*,ſub.his contentus eſto.

7. *Inferno*,

7. *Inferno*, i. morte, q.d. non eſt, quod tempore mortis quis quetatur ſe parum vixiſſe.

8. *Conuerſantur*, ſc. libeoter, velut amici.

9. *Semine*, i. poſteritate.

12. *In maledictione*, &c. q.d. maledicta natiuitas veſtra ob talem, ſc. fœtum. vel pro, in maledictionem, ſc. peccatorum. *Pars*, i. portio, ſc. in ſupplicio.

13. *Maledicto*. ſc. peccato.

14. *In corpore*, i. ob corporis mortem.

Nomen autem, &c. q.d. at etiam nomen, & non ſolum vita peribit.

16. *Numerus*, i. paucitas.

17. *In pace*, i. cum animi tranquillitate. *Enim*, pro, autem.

19. *Reueremini*, &c. q.d. pudeat vos horum, qoæ iam dicam.

20. *Reuerentiam*, i. pudorem, Græc. verecundiam, q.d. uon omnis verecundia approbatur. *Beneplacent in fide*, i. probantur vere, ſeu merito, q.d. ſunt quæ merito improbentur.

21. *A patre*, i. coram patre ſeu ex reuerentia in patrem.

24. *De furto*, id coniungendum proximè præcedentibus, q.d. vbi habitas, ne fureris. *Veritate*, &c. q.d. Itemque ob Dei veritatem, & legem prohibentem iniuſtitiam omnem. *Diſcubitu*, ſc. immodeſto, Græc. diſcubitu ſuper cubitum. *In panibus*, i. cibo capiendo.

Offuſcatione, i. perperam deſcripta ratiooe.

25. *Silentio*, ſc. oon reſalutando. *Cognati*, pro, à cognato.

26. *Partem*, ſc ſuam alicui.

27. *Serueris*, i. ſolicites ad malum.

28. *Improperij*, q. d. ne improperes eis.

CAPVT XLII.

1. *DVplices*, i. iteres, ſc. referendo quod audiſti ſecretum.

His, ſ. quæ ſtatim dicam, q d. ne de iis erubeſcas.

2. *Teſtamento*, i. pacto, ſc. ſeruando. *De iudicio*, pro, in iudicio. *Iuſtificare*, ſc. caue.

3. *Verbo* i. ſalutatione. *Datione*, i. diuiſione, ſc. facienda fideliter.

4. *Acquiſitione*, ſc. ioſta.

5. *Corruptione*, i. ioiuſtitia, ſc. vitanda. *Sanguinare*, i. cruentare flagellis.

6. *Signum*, q. d. notanda, vt caueatur, vel claodenda. & obliganda. *Claude*, ſc. ne quis furetur.

8. *Iudicantur*, i. condemnantur, vel accuſantur, q.d. id nec faciendum, nec permittendum. *Probabilis*, i. probatus.

9. *Abſcondita*, &c. q.d. oportet illum clam vigilare, & obſeruare eius actus. *Adulta*, q.d. ne nimis progrediatur ætate. quod 1. Cor. 7. vocat Paulus ſuperadultam. *Viro*, i. marito. *Odibilis*, ſc. ob multam ætatem.

10. *Paternis*, ſc. ædibus. *Trangrediatur*, i. peccet.

11. *Luxurioſam*, i. ad laſciuiam pronam. *A detractione*, i. ob detractionem. *Obiectione*, ſc. criminis, q.d. exprobratione.

12. *Omni*, pro, vlli. *In ſpecie*, i. ob pulchritudinem, q.d. ne curioſe aſpicias cuiuſquam pulchritudiuem. *Iniquitas*, i. peccatum.

14. *Melior*, &c q.d. minus periculoſum caſtitati, conuerſari eum malo homine, quam cum bona fœmina. *Et mulier*, &c. q.d. nam mulier facile inducit in pudorem ob peccatum, vel infamiam.

15. *In ſermonibus Domini*, i. diuinis verbis.

17. *Stabiliri*, i. vt eſſet ſtabilita Complut. ſtabilis.

18. *Abyſſum*, i. profunda quæque. *In aſtutia*, &c. q.d. omnes eorum aſtutias nouit.

19. *In ſignum aui*, i. temporum ſigna.

Veſtigia, i. ea per quæ poſſint deprehendi.

21. *Decorauit*, i. ornauit.

22. *Nec adiectum*, &c. q d. Deo hihil accreſcit, aut deficit vnquam. vel, Dei operibos nihil addi aut demi poteſt, ita ſont perfecta.

23. *Deſiderabilia*, i. amabilia, ſeu iucouda. *Tanquam, ſcintilla qua*, Græc. vſque ad ſcintillam, i. minimum quid operum Dei, q.d. relucet eius potentia & ſapientia etiam in rebus minimis.

24. *Viuunt*, i. vigent. *In omni neceſſitate*, i. cum opus eſt.

25. *Deeſſe*, ſc. in mundo rerum neceſſariarum.

26. *Vniuſcuiuſque*, ſc. rei.

CAPVT XLIII.

1. *ALtitudinis*, &c. pro, ex altitudine firmamenti. *Eius*, ſc. apparet. *In viſione gloria*, pro, glorioſa conſpicitur.

2. *Sol in aſpectu*, &c. & cum aſpicitur: & in ortu, & in exitu, i. occaſu, Dei gloriam declarat. *Vas*, i. inſtrumentum.

3. *Suſtinere*, i. ſubſiſtere. *Fornacem*, &c. q.d. fornacis inſtar ardorem continet.

4. *Tripliciter*, pro, valde, ſeu vehementer. *Exufflans*, i. emittens.

5. *Sermonibus*, i. præcepto.

6. *Omnibus*, ſc. gentibus, vel mutationibus ſuis. *Æuis*, i. temporis.

7. *Feſti*, ſcil. Neomeniæ, & Paſchæ. *In conſummatione*, i. cum perfecta, ſeu plena fuerit.

8. *Nomen*, ſcil. Hebraicè. Tareach enim Hebr. menſis, & luna. nam Hebræis à luna menſis incipit: vtuntur enim menſibus lunaribus. *Conſummatione*, i. plenilunio.

9. *Vas caſtrorum*, i. velut inſtrumenta bellica. ſc. ſtellæ ipſæ.

11. *Verbis ſancti*, i. Dei præcepto. *Ad iudicium*, i. imperium, ſc. exequendum.

13. *Girauit*, i. cinxit, ſc. Deus. *Gloria ſua*, i. glorioſo, ſeu oſtendente Dei gloriam. *Aperuerunt*, i. extenderunt, vt ſolent quæ aperiuntur, ſeu explicantur.

14. *Accelerauit*, i. celeriter ſolet mittere, ſ. Deus. *Iudicij ſui*, i. imperio ſuo, ſeu, pro ſuo arbitratu.

15. *Theſauri*, ſc. pluuiæ grandinis, &c. *Commouebuntur*, ſ. terræ motu. Vide Pſalm. 103.

In voluntate eius, i. cum vult. *Verberauit*, i. terruit. *Spiritus*, i. venti.

19. *Auis*, i. auium multitudo. *Deponens*, ſc. ſe in terram. *Demergens*, i. demittens ſe, ſc. in terram.

21. *Gelu*, i. pruinam. *Tribuli*, ſc. ſpinarum cacumina, & lignorum, ea aſpergi ſolent.

22. *Cryſtallus*, i. glacies. *Requieſcet*, ſc. glacies. *Se aquis*, pro, aquas.

23. *Montes*, i. montium herbas. *Igne*, pro, ignis.

24. *Medicina*, i. remedium. *Omnium*, ſc. incommodorum gelu. *Nebula*, ſc. calidæ: nam tempore calido diſſoluitur gelu. *Ab ardore veniente*, i. ob aduentum caloris. *Humilem efficiet*, i. diſſoluet. *Eum*, ſc. frigidum ventum.

25. *In ſermone*, i. præcepto. *Eius*, ſc. roris, vel ardoris, vel Ieſu. *Siluit*, i. ceſſat. *Abyſſum*, i. mare in illa (ſc. Abyſſo) inſulas, ἐν αὐτῇ νήσους.

27. *Creatura*, i. creatio, vel natura.

28. *Ipſum*, ſc. Deum. *Confirmatus eſt*, &c. q.d. conſequitur quidque ſuum tandem procedendo finem.

Sermone, i. præcepto.

29. *Conſummatio*, &c. in ſumma verborum. *In omnibus*, Græc. omnia.

30. *Gloriantes*, pro, glotificantes ſc. Deum. *Ad quid*, pro, quid tandem.

32. *Superualebit*, i excellet.

34. *Replemini virtute*, q.d ſumite vires.

35. *Ab initio*, ſc. in ſe ipſo.

CAPVT XLIV.

1. G*Eneratione*, i. ætate.

2. *Fecit*, Græc. fecit in eis.

3. *Poteſtatibus*, Græc. regnis. *Prophetis*, Græc. in propheriis. Vide cap. 46. *Dignitatem*, pro, ſecundum dignitatem.

4. *Præſenti*, ſc. illo tempore.

Verba, i. præcepta.

5. *Peritia*, Græc. diſciplina. *Carmina*, i. cantica, ſeu laudes.

6. *Pulchritudinis*, q.d. decori, ſc. in Dei cultu. *Pacificantes*, i. pacifice agentes.

7. *Generationibus*, i. ætatibus.

8. *Nomen*, i rationem, ſeu cauſam, ſc. etiam ipſi.

Eorum, pro, ſuas.

9. *Sunt*, ſc. alij, vt infideles, ſeu iniqui.

10 *Miſericordia*, pro, miſericordes.

12. *Teſtamentis*, i. Dei fœdere, q.d. ſeruauit Deus cum illis quod Patribus ipſorum promiſerat in fœdere.

16. *Det*, i. prædicet, ſc. cum redibit.

17. *Reconciliatio*, q. d. Deo eſt conciliatus, ſeu gratus fuit tempore diluuij.

18. *Dimiſſum*, i. ſeruatum. *Reliquum terra*, pro, reliqui homines, ſeu hominum reliquiæ.

19. *Teſtamenta ſæculi*, i. fœdus æternum. *Omnis caro*, pro vllum animal, ſeu vllus homo.

20. *Teſtamento*, i pacto, ſc de circumciſione.

22. *Creſcere*, pro, creſciturum.

23. *A mari*, ſc. occidentali, quod magnum ſo let vocari. *Mare*, ſc. mortuum. *Flumine*, ſc. Euphrate.

Terra, ſc. Palæſtinæ.

25. *Benedictionem*, &c. i. omnes gentes io ipſo, ſeu eius ſemine benediceudas.

Teſtamentum, i. pactum.

Caput, ſcil. cum ei apparuit in ſummitate ſcalæ, Gen. 28.

26. *Agnouit*, ſc. fauens. *Partem*, ſc. cuique tribui ſuam.

27. *Homines*, Græc. hominem, ſc. Moſen. *Carnis*, i. hominis.

CAPVT XLV.

1. I*N benedictionem*, i. cum laude.

2. *Sanctorum*, pro, ſanctis. *Monſtra placauit*, q. d. ad eius preces fecit ceſſare plagas Ægypti.

3. *Regum*, pro, Regis, ſc. Pharaonis. *Iuſſit illi*, i. dedit præcepta, ſc. in Sinai. *Oſtendit*, ſc. in Sinai. *Gloriam ſuam*, i. ſc, ſpecie quadam glorioſa.

4. *Fide*, i. fidelitate in Deum. *Lenitate*, i. manſuetudine.

5. *Elegit*, ſc. in ducem populi. *Carne*, i. homine.

Audiuit, &c. Græc. audire fecit cum vocem tuam.

6. *Coram*, i. in præſentia ſua, ſc. loquens cum illo facie ad faciem. *Diſciplina*, i. mores inſtituentem.

Suum, ſc Dei. *Iudicia*, i. præcepta.

7. *Sibi*, pro, ei, ſc. in faciendo miracula.

8. *Teſtamentum*, i. pactum, ſc. de ſacerdotio perpetuo. *Beatificauit in gloria*, i. mirifice glorificauit.

9. *Iuſtitia*, i. iuſtitiam ſignificante. *Stolam gloria*, i. glorioſam veſtem. *Vaſis virtutis*, q.d. inſtrumentis potentibus, i. veſtibus miris, quibus eius auctoritas declarabatur.

10. *Circum pedes*, i. veſtem talarem.

11. *Memoriam*, ſc. Dei.

12. *Stolam*, ſc. rationale. *Iudicio, & veritate*, Alludit ad Vrim & Thummim.

13. *In memoriam*, Vide Exod. 28

14. *Corona*, ſc. lamina cingens frontem. *Mitram*, i. Cidarim, ſeu Tiaram. *Signo ſanctitatis*, ſc. inſculptum erat in lamina, Sanctitas Domino. *Gloria*, &c. q.d. ornamentum honorificum, artificioſum, & intuentium oculos valde oblectans.

15. *Ad originem*, pro, ab origine, ſc. mundi.

18. *Compleuit*, i. conſecrauit, ita vocat ſcriptura conſecrare quod impleantur, i. perficiantur manus ad offerendum, vel quia in ipſa conſecratione implebantur manus ſacerdotum muneribus, quæ Deo offerrent.

19. *Teſtamentum*, i. pactum. *Glorificare* pro, benedicere.

20. *In memoriam placare*, i. vt memor Deus placaretur.

21. *Poteſtatem*, ſc. docendi, & interpretandi. *Teſtamentis iudiciorum*, pro, pactis, & præceptis, ſeu præceptis teſtantibus Dei voluntatem.

Teſtimonia, i. præcepta.

22. *Alieni*, ſc. ad quos ſacerdotiū non pertinebat.

24. *Monſtra*, i. prodigia, ſeu mira iudicia, & inſolita.

25. *Addidit*, ſc. miraculo florentis virgæ.

27. *Ipſe*, ſc. Deus.

28. *Tertius*, ſc. à Moſe & Aaron. *Imitando*, Græc. zelando, q.d. dum zelaret ipſe.

29. *Stare*, pro dum ſtaret. *Reuerentia*, i. pudore, ſc. dum illum puderet fornicationis populi cum Madianitidib.

30. *Pacis*, i. de proſperitate. *Principem ſanctorum*, ſcil. ſacrorum, vel ſacerdotum, i. ſummum ſacerdotem, ſc. eſſe.

31. *Et teſtamentum*, pro, ſicut teſtamentum, q.d. ſicut & Dauidi promiſit regnum perpetuum.

Daret, ſc. Pontifex. *Iudicare*, ſc. Regem. *Ipſorum*, i. populi. *In gentem*, pro, in gente, ſeu generatione.

CAPVT XLVI.

1. I*N Prophetis*. pro, in prophetia, ſeu munere prophetico, ſc. omnia agebat ſecundum diuinam reuelationem. Vide ſup. cap. 44. *Nomen*, ſc. Ioſue ſaluator interpretatur.

2. *In ſalutem*, i ad ſeruandum in bello,

3. *Romphaas*, Græc. romphæam, i. gladium, ſc. dimicando, vel haſtam. vt alludat ad id, de quo Ioſ. 8. cum haſtam eleuauit:

4. *Dominus*, ſc. per ipſum. Græ. Domini.

5. *Iracundia*, ſcilic. contra hoſtes. *Impeditus*, i. detentus.

6. *In ſaxis*, ſc. adiuuaos illum proiectis ſaxis. *Fortis*, genitiuus eſt.

7. *Deſcenſu*, ſc. Bethoron.

8. *Potentes*, ſc. hoſtes, q.d. fugauit.

9. *Miſericordiam*, i. beneficium. *Stare*, ſc. perſuadens, vel, q. d. ſtando contra populum rebellantem.

Gentem, ſc. Iudaicam.

10. *Conſtituti*, i. exiſtentes, q.d cū duo ſoli eſſent, vel iunge cum, inducere. *Illos*, i. reliquum populum.

13. *Suo nomine*, iunge cum, *vt ſit*, q.d. nominatim cuiuſque eorum celebris eſt memoria.

14. *Pullulent*, i. ſuo tempore reſurgant.

15. *Ad filios*, pro, ad filios vſque.

16. *Renouauit*, i. nouum inſtituit. *Imperium*, ſc. regium. *Principes*, ſc. Saul & Dauid.

17. *Congregationem*, Græc. ſynagogam. *Vidit*, i. agnouit.

Deus,

Deum, Græc. Dominus, q. d. reſpexit Deus Iacob, ſc. adiuuit. *Fide*, i. fidelitate, ſc. in Deum.

19. *Viri*, ſc. ipſius Samuelis.

22. *Seculi*, i. ætatis. *Chriſti*, i. vncti, ſc. Regis Saul. *Omni carni*, i. vllo homine.

23. *Regi*, ſc. Saol. *De terra*, ſc. aſcendere viſus Pythoniſſæ. Hic apparet fuiſſe vere Samuelem, & non dæmonem Samuelis ſpecie. *Delere*, pro, delendum, ſc. bello. *Gentis*, ſc. Iudaicæ. Vide 1. Reg. 28.

CAPVT XLVII.

2. **C**Arne, ſcil. ſacrificij Adeps in Dei honorem comburebatur.

3. *Luſit*, i. velut ludens leonem interfecit, & vrſum.

4. *Gente*, ſc. ſua.

5. *Exultationem Goliæ*, i. exultantem Goliam.

6. *Cornu*, i. potentiam & gloriam.

7. *Decem millibus*. Alludit ad illud: Percuſſit Dauid decem milia, 1. Reg. 18. *Glorificauit*, ſc. populus. *Benedictionibus Domini*, i. laudibus magnis. *Gloria*, i. glorioſam, ſc. diadema regium.

8. *Cornu*, i. potentia.

9. *Confeſſione in ſancto*, i. laudem Deo. *In verbo gloriæ*, i. glorificans, ſc. ipſum.

11. *Contra*, i. ante.

12. *Vſque in*, &c. i. dum vixit, vel dum viueret. *Amplificarent*, i. celebrarent.

13. *Teſtamentum*, i. pactum.

14. *Illum*, ſc. Dauid. *Deceſſit*, ſc. Deus.

15. *Sue*, i. Dei. *Sanctitatem*, i. ſanctum templum.

16. *Retexit*, pro, texit, i. operuit, ſc. more fluuij, ſapientia.

17. *Comparationibus*, i. parabolis.

18. *Dilectus*, ſc. Deo. Videtur alludere ad nomen Ieddiah. Vide 2. Reg. 12.

19. *Nomine*, i. virtute, q. d. Deo iuuante.

20. *Compleſti*, i. multiplicaſti.

21. *Poteſtatem*, &c. q. d. abuſus es poteſtate & libertate, cum poſſes corporis concupiſcentias reprimere.

22. *Prophanaſti*, i. contaminaſti dedecore. *Inducere*, &c. q. d. ita vt Deus iratus filios tuos puniret, Regni parte priuans.

23. *Corrumpet*, i. deſtruet. *Electi*, ſc. Dauid.

25. *Dedit reliquum*, i. reliquit aliquos.

27. *Gentis*, i. populi, ſc. iouenum. *Stultitiam*, ſcil. ſecutum.

29. *Ieroboam*, ſc. etiam auertit.

30. *Auerterunt*, i. expulerunt, ſc. peccata.

31. *Quaſiuit*, ſc. populus. *Defenſio*, i. vindicta, ſc. Dei. *Liberauit*, ſcil. imponendo finem peccandi in ea regione.

CAPVT XLVIII.

1. **P**Auci facti, i. conſumpti. *Suſtinere*, i. ferre, ſc. nolebant obedire.

4. *Amplificatus*, i. magnificatus. *Similiter tibi*, i. vt tu.

6. *Deieciſti*, ſc. prædicando. *Perniciem*, i. interitum. Vide 3. Reg. 19. & 2. 4. Reg. 9. 2. Par. 21. *De lecto*, ſc. prædixit non ſurrecturum Ochoziam.

7. *Iudicium*, ſc. Dei, Græc. reprehenſionem. *Defenſionis*, i. vltionis.

8. *Vngis*, ſc. per Eliſeum Iehu. *Pœnitentiam*. Græc. retributionem, i. vindictam. Vide 3. Reg. 19. *Prophetas*, pro, Prophetam ſc. Eliſeum.

10. *Scriptus*, q. d. de quo eſt ſcriptum. Vide Malac. vlt. *Iudiciis temporum*, i. diſpoſito à Deo, ſeu præfinito tempore. *Lenire*, pro quod ſis lenitorus.

Cor patris, &c. q. d. facere filios ſentire idem quod Patres, ſc. ſancti.

11. *Decorati*, i. ornati, ſeu honeſtati.

12. *Vita viuimus*, &c. q. d. non ſumus ſolum dum viuimus.

13. *In Eliſeo completus*, pro, Eliſeum repleuit.

14. *Verbum aliquod*, i. res vlla. *Prophetauit*, i. Prophetæ opus fecit, ſc. mortuum ſuſcitans.

15. *Monſtra*, i. prodigia, ſeu miracula. *in morte*, i. inſtante morte.

23. *Commemoratus*, i. recordatus. *Purgauit*, i. liberauit. *In manu*, i. opera, ſeu prædictione.

26. *Addidit*, ſc. Deus, cū id per Iſaiā prædixiſſet.

27. *Vidit*, ſc. Iſaias. *Vltima*, ſc. Chriſti aduentum. *Conſolatus*, ſc. prædicens liberandos è captiuitate, ſeu per Chriſtum à peccatis. *In ſempiternum*, i. ſæculi finem, iunge cum ſequentibus.

CAPVT XLIX.

1. **I**N compoſitione, &c. pro, velut compoſitio odorifera, facta opere vnguentarij, q. d. ſuauiſſima.

2. *Vino*, i. lauto.

3. *In pœnitentia*, pro, ad pœnitentiam, i. vitæ reformationem per pœnitentiam.

4. *Ipſius*, pro, ſuum.

5. *Præter*, ſub. fere. Nam fuerunt & alij quidam etiam boni: vel intellige iuxta ſequentem notationem. *Peccatum*, ſc. idololatriæ; vel potius, quod excelſa non abſtulerunt.

7. *Dederunt*, i. meruerunt, vt daretur.

8. *Incenderunt*, ſc. alienigenæ. *In manu*, i. prophetante, ſeu iuxta prophetiam.

9. *Euertere*, i. ad euertendum. Vide Ier. 1. *Eruere*, pro ad diruendum.

10. *Conſpectum*, i. viſionem.

11. *Imbre*, i. ſub imbris figura. Vide Ez. 13. & 28. *Benefacere*, &c. q. d. etiam meminit proſperitatis dandæ bonis à Deo. Vide Ezech. 18. & 33. *Oſtenderunt*, ſc. per opera.

12. *Pullulent*, q. d. reuireſcent reſurgendo. *Redemerunt*, i. ſeruarunt. *Se*, pro illum. *Fide virtutis*, pro fide, & virtute.

13. *Amplificemus*, i. celebremus. *Signum*, i. ornamentum.

17. *Quis natus eſt homo*, pro, quis hominum natus ei ſimilis.

18. *Viſitata*, i. habita eorum ratio, vt tranſportarentur. *Prophetauerunt*, pro, prophetata ſunt, ſcilic. tranſportanda.

19. *In origine*, pro, velut origo, i. omnium principiom, ſc. excellit.

CAPVT L.

1. **S**Imon. Dicitur is fuiſſe tempore Ptolomæi Philadelphi.

2. *Duplex*, &c. q. d. cum templum repararet.

3. *Emanauerunt*, apparet iſtum fodiſſe puteos ad aquæ copiam, forte prope templum.

5. *Domus*, i. templi.

8. *Gloria*, i. ſplendidas eius fulgore. *Thus redolens*, i. arbor thuris odorem emitteos.

11. *Pullulans*, i. emittens ramos, ſeu flores. *Stolam gloriæ*, i. veſtem ſplendidam. *In conſummatione virtutis*, i. perfectè, ſc. omnibus veſtibus ſacerdotalibus.

12. *Gloriam dedit*, &c. q. d. decorabat ſanctas veſtes, quibus erat amictus.

13. *Partes*, ſc. ſacrificiorum.

15. *Conſummatione*, i. perfecto munere. *Amplificare*, i. perficere, Græc. ornare.

18. *In memoriam*, ſc. vt Deus populi recordaretur.

20. *Amplificauerunt*, ſc. Dei laudes.

21. *Honor*, i. cultus.

22. *In omnem*, pro, ſuper omnem, ſc. vt benediceret.

24. *Plus*, i. prolixe.

26. *Credere*, ſc. det. *Suis*, ſc. Iſraelitis, Græ. noſtris.

27. *Gens*, i. digna gentis nomine, ſc. Samaritani conflati ex variis gentibus. Vide 4. Reg. 17.

28. *Sichimis*, ſc. Samaritani.

29. *Renouauit*, ſc. ſcribendo.

31. *Veſtigium eius eſt*, q. d. ambulat in luce Dei.

CAPVT LI.

1. CONfitebor, i. laudabo, ſeu celebrabo.

3. *Perditione*, i. morte.

4. *Aſtantium*, ſc. contra me. Apparet fuiſſe per calumniam accuſatum.

6. *Flammæ*, i. tribulationis vndique opprimentis.

Æſtuaui, i. combuſtus.

7. *Altitudine*, i. profunditate. *Inferi*, i. ſepulchri, q. d. à periculo mortis manifeſto.

9. *Inferno deorſum*, ſc. limbo.

10. *Circumdederunt*, ſc. aduerſarij.

11. *Memoratus*, i. recordatus. *Sunt*, i. adeſſe ſolent, ſc. te inuocantibus.

13. *Exaltaſti*, ſ. gloria. *Defluente*, i. faciente fluere & dilabi, vel q. d. vt à me dilaberetur, ſ. ne morerer.

14. *Patrem*, &c. Ecce perſonarum diuinarum diſtinctio.

15. *In Confeſſione*, i. confitendo.

16. *Perditione*, i. interitu.

18. *Oberrarem*, ſc. peccando, vel peregrinando.

19. *Effloruit*, vel vt effloreret, ſc. in me.

21. *Modice*, i. paruo tempore, ſeu labore.

24. *Conſiliatus ſum*, i. decreui. *Illam*, i. eius præcepta.

Zelatus, i. ſtudioſe ſecutus.

25. *In illa*, i. pro illa, ſc. obtinenda.

26. *Luxit*, i. ſplenduit.

27. *Agnitione*, pro, agnoſcens. Græc purgatione ſeu puritate.

28. *Poſſedi cor*, i. factus ſum cordatus. *Derelinquar*, ſc. à Deo.

29. *Venter*, i. animus.

30. *Linguam*, ſc. eruditam. *Mercedem*, ſc. laboris mei.

32. *In his*, pro, de his. *Sitiunt*, q. d. aridæ ſunt, & ſapientia indigent.

36. *In multo*, &c. pro, velut multum, &c.

37. *Miſericordia*, i. benignitate, ſeu beneficentia.

38. *Ante tempus*, ſc. mercedis, vel q. d. mature.

I S A I A S.

CAPVT I.

1. VISIO, i. reuelatio. Chal. prophetia. *Amos*, ſ. fratris Amaſiæ Regis Iuda. *Super*, 70. contra. *Iudam, & Ieruſalem*, i. tribum Iuda & Benjamin.

2. *Enutriui*, 70. genui *Spreuerunt*, Chald. rebellarunt contra.

3. *Præſepe Domini*, pro, Dominum præſepis, hypallage. *Me*, ſ. Dominum ſuum. *Non intellexit*, Chal. non intellexit vt conuerteretur ad timorem mei.

4 *Graui*, i. grauato, 70. pleno *Nequam*, i. maligno.

Blaſphemarunt, Hebr. & 70. ad iracundiam prouocauerunt.

5. *Super quo*, pro, ad quid, q. d. fruſtra fecero. *Languidum*, ſc. morbo.

6. *A planta*, &c. Chald. à populo vſque ad principes.

Tumens, Hebr. purulenta, ſeu putrida.

7. *Deſerta*, pro, deſeretur, ſc. tempore captiuitatis Babylonicæ, de hac enim ſermo. *Deuorant*, pro, deuorabunt.

8. *Filia Sion*, i. Ieruſalem, Chald. Cœtus Sion. *Quæ vaſtatur*, pro, vaſtata, Chald. & 70. obſeſſa.

9. *Exercituum*, ſ. cœleſtium, & terreſtriū, ſeu Angelorum, & hominum. *Semen*, i. aliquot ſuperſtites.

Similes, q. d. deſtructi penitus.

10. *Sodomorum*, ſc. ſimiles.

11. *Quo*, q. d. quorſum offertis. *Plenus*, i. ſatur, q. d. nauſeam mihi pariunt. *Nolui*, pro, nolo, q. d. non mihi placent.

12. *Cum veneritis*, pro, venitis, 70. ne veniatis. *Vt ambularetis*, &c. q. d. nihil aliud facitis, quam calcare atria.

13. *Iniqui*, pro, quia iniqui.

14. *Calendas*, Hebr. & 70. Neomenias, ſc. feſta principij cuiuſque menſis. *Laborans ſuſtinens*, q. d. defeſſus ſum ferendo, 70. non amplius remittam peccata veſtra.

15. *Sanguine*, i. homicidiis.

16. *Cogitationum*, Hebr. & Chald. operum.

Quieſcite, i. deſinite.

17. *Iudicium*, i. eſt iuſte agere.

18. *Arguite*, ſc. niſi fecero quod ſequitur, Hebr. 70. diſceptemus. *Vermiculus*, repetitio. Idem enim eſt coccineus color, & vermiculi. ex granis enim fiunt vermiculi, quorum ſanguine color fit, qui vulgo, grana dicitur, ſc. à granis illis.

19. *Bona*, ſc. fructus.

21. *Quomodo*, admirantis. *Fidelis*, i. quæ olim fidem ſeruabat. *Iudicij*, i. æquitatis, ſeu iuſtitiæ.

23. *Principes*, &c. explicatio præcedentis. *Infideles*, Heb. contumaces, Chal. rebelles 70. inobediētes.

Retributiones, i. munera, vt ſit repetitio, vel q. d. alter alterum iuuat inique, vt ab illo viciſſim inique iuuetur. ſic enim Chald. interpretatur. *Iudicant*, i. ius reddunt.

24. *Heu* 70. væ. *Conſolabor*, ſc. ſumpta vindicta.

25. *Excoquam*, i. purgabo more ignis. *Scoriam tuam*. 70. inobedientes Chal. improbos tuos. *Omne ſtannum tuum*, Chald. omnes peccatores tuos. 70. omnes iniquos à te, & omnes ſuperbos.

26. *Iuſti*, Hebr. & 70. iuſtitiæ.

27. *In iudicio*, Chald. cum factum fuerit in ea iudicium. *Iniuſtitia*, 70 cum eleemoſyna.

28. *Conteret*, ſc. Deus.

29. *Confundentur*, i. pudefient. *Ab idolis*, i. ob idola, ſc. quæ coluerant, nec potuerunt ab eis liberari.

Elegeratis, ſc. ad colenda idola.

31. *Fauilla ſtuppæ*, Hebr. ſtuppa, Chald. ſtuppa lini, 70. ſtipula ſtuppæ. *Vtrumque*, i. fortitudo, & opus. ſeu vt eſt Hebr. fortis, & operator. 70. iniqui, & peccatores, Chald. impij, & opera eorum praua.

CAPVT II.

1. S*Vper Iuda*, 70. de Iudæa.

2. *Mons*, i. locus altiſſimus, ſc. dignitate.

Domus Domini, i. Eccleſia. *Omnes*, ſc. ex omni natione aliqui.

4. *Arguet*, ſc. peccatorum. *Lanceas*, i. lancearum ferrum. *Ad prælium*, quaſi dicat, erit ſumma pax per longum tempus, vel ſemper ſecundum Chriſti legem. At ſunt bella inter Chriſtianos. An ſecundum Chriſti legem?

6. *Repleti*, ſcil. peccatis, Chald. repleta eſt terra idolis.

Olim, Chald. & 70. ab initio, q.d. vt eorum maiores. *Pueris alienis*, i. filiis alienigenarum, q.d contraxerunt matrimonia cum alienigenis 70. multi filij alienigenæ nati ſunt eis, Chald. in legibus populorum ambulant.

Adhæſerunt, ſc. coniugio, vel vitæ imitatione.

7. *Repleta eſt*, &c. q.d. cum rebus omnibus abundarent, tamen idola coluerunt.

9. *Incuruauit ſe*, ſc. idolis, vel pro, incuruabitur, i. humiliabitur, ſc. à Deo. Vide inf. *Ne ergo dimittas*, Hebr. & non parces. *Foſſa humo*, Hebr. & Chald. puluere. 70. terra.

10. *A facie timoris*, i ob timorem.

11. *Humiliati ſunt*, pro, humiliabuntur.

Illa, ſc. punitionis Dei.

13. *Cedros*, &c. per hæc ſuperbi, & obſtinati intelliguntur.

16. *Tharſis*, 70. maris, Chald. totum verſum ſic vertit. Super omnes habitantes in inſulis maris, & morantes in palatiis pulcherrimis.

19. *Voragines*, Chald. cauernas, 70. foramina.

22. *Quieſcite*. &c. q.d. deſinite timere homines, & magnifacere, qui etſi ſe per iram efferunt, & magni videntur, tamen nihil ſunt. ſed Deum timete.

Excelſus, 70. in quo, Chald. quaſi nihilum.

CAPVT III.

1. **E***T fortem*, 70. & validam, Hebr. quidem eſt fœmininum

2. *Ariolum*, Hebr. Chald. & 70. coniectorem, ſcil. ex coniecturis futura prædicentem. *Senem*, i. longa experientia doctos

3. *Principem*, i. ducem. *Honorabilem vultu*, i. auctoritate venerabilem, & gratioſum. *Prudentem eloquij myſtici*, Heb. dicendi peritum, Chald. prudentem in conſilio 70. prudentem auditorem.

4. *Effœminati*, Heb. paruuli, ſeu pueri, Chald. infirmi, 70. illuſores.

5. *Corruet*, ſcil. vt fieri ſolet in ſeditione, & tumultu, Chald. irruet.

6. *Domeſticum*, i. de domo, ſeu familia, 70. vel domeſticum. *Veſtimentum tibi eſt*, i. bene es veſtitus, ſeu veſtibus abundas. *Ruina*, i. calamitas, ſeu miſeria Chald. poteſtas. *Sub manu tua*, q.d. fulci ruentem domum vel ciuitatem.

7. *Non ſum medicus*, i. non poſſum mederi tanto malo, Chald. non ſum ſufficiens, vt ſim princeps, 70. non ero tuus princeps.

8. *Ruit*, &c. verba Prophetæ.

9. *Agnitio vultus*, &c. q.d. ex vultu eorum apparet qui ſint. *Eis*, i. contra eos, ſcil. teſtificans. *Reddita ſunt*, &c. 70. conſuluerunt, ſeu conſultauerunt conſilium malum contra ſe, dicentes: Alligemus iuſtum, quoniam inutilis nobis eſt: igitur fructus operum ſuorum comedent.

10. *Quoniam bene*, Chald. quod beatus eſt.

11. *In malum*, i. lædenti alius, Chald. quia opera eius mala ſunt, 70. coniungunt cum ſequentibus ſic. Mala ſecundum opera manuum eius accident ei.

12. *Exactores*, ſc. iniqui. *Viam greſſuum tuorum*, i. vitæ tuæ rationem. *Diſſipant*, i. perdunt, ſeu deprauant, ſc. faciunt peccare, 70. conturbant.

13. *Stat*, ſc. paratus, 70. conſtituetur.

14. *Cum ſenibus*, &c. ſc. iſti præcipue iudicandi, eos enim ſtatim alloquitur.

15. *Commolitis*, i. cæditis, ſc. colaphis, vel comminuitis, 70. confunditis, ſc. pudore.

16. *Eleuatæ*, ſcilic. ſuperbia. *Filia*, de fœminis loquitur.

Nutibus oculorum, ſc. laſciuis, Chald. ſtibio linitis oculis. *Plaudebant*, Chald. crinibus circumuolutis, 70. trahebant tunicas. *Compoſito gradu*, Chald. prouocantes, 70. ludentes.

17. *Crinem*, i. pilos pudendorum. Hebr. pudenda, 70. turpitudinem, q. d. permittet ab hoſtibus violari.

18. *Illa*, ſc. vltionis, ſeu punitionis. *Lunulas*, i. ornamenta lunæ forma, 70. tunicas fimbriatas.

20. *Mitras*, i. vela capitis. *Diſcriminalia*, i. inſtrumenta quibus capillos diſcriminant, dicuntur etiam diſcernicula, à diſcernendo. i ſeparando *Periſcelides*, i. crurum ornamenta, Chald. pedum armillas.

22. *Mutatoria*, i veſtes pretioſas, ſic dictas, quod aliis mutatis, ſeu depoſitis induantur celebrioribus diebus, ſeu cum procedendum eſt. *Linteamina*, 70. veſtes per domum, i ordinarias, ſeu quotidianas, ſc. quibus domi vtuntur.

23. *Sindones*, forte ſudariola intelligit, *Theriſtra*, i. veſtes ſubtiles æſtiuas.

24. *Faſcia pectoralis*, i. linteo, quo fœminæ dorſum, & pectus tegunt, vt videre eſt Genuæ.

26. *Mærebunt*, &c. i. mœſtiam indicabunt. & luctum vel expriment videntibus deſolationem, lacrymas.

Deſolata, ſcil. ciuibus ſpoliata. *Sedebit*, ſc. lugentium more.

CAPVT IV.

1. **S***Eptem*. i. plurimæ. *Mulieres*, ſc. viduæ. *Inuocetur*, 70. vocetur, q.d. eſto vir noſter, dicamurque vxores tuæ. Significatur tot perituros Deo puniente, vt viduæ multæ vix ſint inuenturæ virum vnum, cui earum aliqua nubere poſſit. *Opprobrium*, ſc. ſterilitatis, aut cœlibatus.

2. *Die*, i. tempore, ſcil. poſt punitionem ſequetur proſperitas ſpiritualis per Chriſtum. *Germen Domini*, &c. Chald. Chriſtus Domini, in gaudium & gloriam.

Fructus, ſc. Chriſtus, repetitio eſt. *Terra*, ſic dictum, terra noſtra dabit fructum ſuum, Pſalm. 84.

3. *Sion*, Sion & Hieruſalem nomine Eccleſia intelligitur. *Omnis qui*, pro, nempe omnis qui.

In vita, i. in libro vitæ, 70. in vitam, Chald. ad vitam æternam.

4. *Si abluerit*, pro, cum abluerit, 70. quia abluet.

Filiarum, i. congregationis. *Sanguinem*, i. homicidia, per quæ reliqua peccata intelliguntur. *Iudicij*, ſc. puniendo, vel in ipſis, vel in Chriſto, per cuius paſſionem iuſtificamur, adiuncta tamen etiam noſtra cooperatione. *Ardoris*, i. caritatis & diuinæ & noſtræ. Auguſt. 20. Ciu. cap. 25. ad Purgatorium refert.

5. *Et creabit Dominus*, 70. & veniet (ſcil. Dominus) & erit.

Montis Sion, i. Eccleſiæ. *Nubem per diem*, q. d. faciet cum Chriſtianis ſpiritualiter quod olim fecit cum Iudæis corporaliter.

Et fumum, q. d. denſam nubem, Chaldæus, & caliginem.

Gloriam, i glorioſos viros, ſcilicet, ſanctos vel ſuper omnem gloriam, i. glorioſiſſima, ſcilic. protectio diuina erit.

23. *Omni tempore non metuet*, coniungendum eum ſequentibus.

24. *Pungit*, i. ſtimolat, ſeu excitat. *Profert ſenſum*, i. facit promere quod ſentit.

25. *Deiiciet*, i. fugabit.

26. *Ad amicum*, i. amici gratiam.

27. *Eſt concordatio*, i. licebit concordare, q. d. non perit amicitia.

Superbia, ſc. illum contemnente. *Doloſa*, i. doli, ſeu fraudis.

30. *Ante*, pro velut ante.

31. *Amicum*, ſub etiam pauperem, & inferiorem te.

Per illum, i. eius ope, vel cum præcedentibus iungendum.

32. *Audiet*, ſc. dediſſe mihi damnum.

33. *Certum*, i. firmum.

CAPVT XXIII.

1. EOrum, ſc. fatuorum, de quibus ſupra, vel labiorum errantium.

Exprobratione, i. opprobrio digna vita.

2. *Superponit*, i. pro, impouet. *Flagella*, q. d. quis reprimat, ne malum cogitem. *Ignorationibus*, i. peccatis ignorantiæ. *Non parcant*, q. d. caſtiget ſane, ſi errem loquendo. *Eorum*, ſc. labiorum.

4. *Illorum*, ſc. peccatorum.

5. *Dederis*, i. permittas. *Deſiderium*. ſc. mali.

6. *Infrunita*, i. impudenti. *Ne tradas*, q. d. ne permittas me eſſe impudentem.

7. *Oris*, i. de oris cuſtodia. *Scandalizabitur*, id eſt, offendet.

8. *Illis*, ſc. labiis, vel operibus malis.

10. *Nominatio*, ſc. iurando. *Ab eis*, pro, in eis, ſc. à peccato.

11. *Interrogatus*, i. examinatus. *Et nominans*, q. d. nominando Deum.

13. *Fruſtauerit*, ſc. iuramentum non implendo.

Diſſimulauerit, i. corrigere errorem ſuum. *Dupliciter*, ſc. fallendo, & non pœnitendo.

14. *Retributione*, i. punitione.

15. *Contraria*, i. oppoſita, ſeu obiecta intelligit forte blaſphemiam.

16. *Miſericordibus*, i. piis, ſc. Dei ſeruis. *Voluptabunt*, i. delectabuntur.

17. *Verbum*, id eſt, res.

18. *Conſiſtit*, pro, conſiſtes, q. d. habebis ex eo honorem.

19. *In conſpectu illorum*, i. videns eos à te contemni. *Aſſiduitate*, i. conſuetudine. ſc. negligendi parentes.

Patiaris, ſcilicet ab aliis.

22. *Calida*, ſc. concupiſcentia inordinata gulæ, vel auaritiæ.

23. *Ore*, i. appetitu, ſc. luxuriæ. Id eſt ſecundum.

24. *Panis*, i. fœminæ. *Finem*, ſc. vitæ, vel, q. d. donec perficiat.

25. *Tranſgreditur*, ſc. per adulterium. Id tertium. *In*, i. contra.

27. *Oculi*, &c. pro oculos tamen hominom timet ille. *Timentes illum*, Græc. timor illius.

28. *Et abſconditas partes*, pro, & abditiſſima quæque.

29. *Poſt perfectum*, i. poſtquam creata ſunt.

30. *Fugabitur*, i. fugientem inſequentur.

32 *Sic*, &c. Id ad tertium pertinet.

33. *Incredibilis*, i. inobediens.

34. *Eccleſiam*, i. populi cœtum. *Adducetur*, ſc. ponienda. *Reſpicietur*, i. inquiretur, ſc. an ſint legitimi.

34. *Tradent*, i. mittent. *Filij*, ſc. ex adulterio.

36. *Maledictum*, i. execrationem. *Eius*, ſc. matris.

37. *Derelicti*, i. ſuperſtites. *Reſpicere in*, pro, attendere.

38. *Ab eo*, ſc. qui Deum timet.

CAPVT XIV.

1. ANimam ſuam, i. ſe, q. d. volo iam introducere ſapientiam ſe commendantem.

2. *Virtutis*, i. exercitus cœleſtis.

Plenitudinem, i. multitudine. *Admirabitur*, i. erit in admiratione.

6. *Sicut nebula*, ſc. tenebris, quæ erant ſuper faciem Abyſſi, vel ſimul erat nebulæ quiddam ſimile tunc.

7. *Columna*, ſc. de qua Pſal. 89. in columna nubis loquebatur ad eos.

8. *Gyrum*, i. orbem. *Circuiui*, pro circumdedi. ſeu circumpoſui, vel, q. d. mihi ſoli noti cœli, & orbis.

11. *Virtute*, i. potentia. *Calcaui*, i. mihi ſubieci.

Requiem, i. populom, in quo velut requieſcerem.

Hæreditate, ſc. Dei populo.

12. *Creauit*, ſc. quantum ad humanitatem; vel poſitum pro, genuit. *Tabernaculo*, ſc. eccleſia.

13. *Hæreditare*, i. poſſide velut hæreditatem.

14. *Creata*, ſc. quantum ad humanitatem prædeſtinata. vel poſitum pro, genita. *Habitatione*, ſc. in corpore. vel tabernaculo teſtimonij. *Miniſtraui*, pro, feci miniſtrari.

15. *Sic*, ſc. miniſtrans. *Sion*, ſc. Ieruſalem, vel Eccleſia.

Firmata ſum, i. firmiter manſi. *Similiter*, pro, præterea.

16. *Radicaui*, i. radices egi. *In parte*, i. ſorte. *Hæreditas*, pro, quæ eſt hæreditas. *Plenitudine*, i. pleno cœtu.

17. *Cedrus*, iunge cum, *in Libano. Sion*, per ω ſin dicitur. & Hermon. vide Deut. 4. hic Græc. Hermon.

18. *Palma*, iunge cum, *in Cades. Cades*, pro, Engadi, ſeu Gadi, quæ pro Iericho, Græc. Gaddi.

19. *Platanus*, iunge cum, *iuxta aquam. In plateis*, i. viis latis, ſeu palam.

20. *Aromatizans*, i. fragrans. *Vngula*, genus aromatis, quod Exod. 30. dicitur onyx, i. vnguis.

Gutta, ſc. ex myrrhæ frutice fluens. dicitur & ſtacte.

21. *Libanus*, i. thus. *Non inciſus*, Græci atomum dicunt. Vide Plin. lib. 12. cap. 14. *Vaporaui*, i. repleui odore. *Miſtum*, i. adulteratum miſtione aliqua.

23. *Fructus*, pro, fructoſque. *Honeſtatis*, i. diuitiarum, Græc πλέτυ.

25. *Virtutis*, i. fortitudinis.

26. *Generationibus*, i. fructibus.

28. *Mea*, q. d. ſapientum.

30. *In me*, i. me iuuante.

32. *Hæc*, ſc. præſtat. *Teſtamentum*, i. pactum.

33. *Iuſtitiarum*, pro, iuſtitiæ, ſc. faciendæ. *Hæreditatem*, ſc. promiſit, ſi illa ſeruarent. *Promiſſiones*, i. promiſſa. ſc. ſe daturum.

34. *Poſuit*, i. ſtatuit, ſc. Deus.

35. *Implet*, i. facit abundare.

Phiſon, i. Ganges. *Nouorum*, i. nouarum frugum.

36. *Senſum*, i. intelligentiam.

37. *Aſſiſtens*, ſ. cum copia aquarum ſpiritualium. *Geon*, id eſt, Nilus.

38. *Perficit*, i. facit. *Infirmior*, ſc. animus.

39. *A mari*, i. pluſquam mare. *Eius*, ſc ſapientiæ. *In Abyſſo*, pro, velut Abyſſus, i. profundiſſimum.

41. *Fluuij Dyorix*, i. foſſa à fluuio diducta. *Paradiſo*, q. d. à Deo.

42. *Inebriabo*,

42. *Inebriabo*,i. irrigabo.

43. *Appropinquauit*,&c.i.mari ſimilis factus eſt.

44. *Antelucanum*, i. diluculum,ſc. quod paulatim creſcit. *Longinquum*,i.remotas gentes.

45. *Inferiores*,&c.ſc.limbum, quo Chriſtus deſcendit, vel quaſi dicat terram, quo deſcendit, carnem ſumpturus. *Dormientes*,i. mortuos,ſc.corpore, vel anima per peccatum.

46. *Quaſi prophetiam*,q.d. reuelatam. *Deſinam*, ſc.effundere. *Sanctum*,ſc.vitæ æternæ.

CAPVT XXV.

3. *AGgrauor animæ*,i.indigne fero vitam.
6. *Canicies*, i. ſenibus.

Presbyterus,i.ſenibus, repetitio.

8. *Corona*,i. ornamentum.

9. *Inſuſpicabilia cordis*, i. de quibus nemo male ſuſpicetur,ſeu ſentiat. *In lingua*,i.modo meo, ſeu vt potero eloqui.

10. *Inimicorum*,ſc.ſpiritoalium.

16. *Adglutinandum*,&c.q.d.coniunctum eſt cum Dei timore,ſc.ex vtroque naſcitur Dei dilectio.

17. *Omnis*, i. ſumma.Id videtur decimum, niſi diuidas ſapientiam,& ſcientiam; tunc enim erit timor Domini.

18. *Et omnem*,&c. q. d. omnem moleſtiam feras potius, quam triſtitiam, & omne malum potius, quam malitiam mulieris.

20. *Obductum*,i.inductam afflictionem. *Et non*, pro,potius quam.

21. *Vindictam*,ſc. in te factam.

23. *Quam*,pro,potius quam.

24. *Tanquam vrſus*, ſc. indignabunda.

Saccum,ſc.plena malitia,vel horrida.

25. *Modicum*, ſcilicet, celans animi mœrorem præ pudore.

26. *Breuis*,i.parua.

Super malitiam,pro, præ malitia.

Sors,&c.q.d experiantur id peccatores, ſeu obueniat eis talis ſors.

28. *Et non*,pro ne forte.

In ſpecie,i.conſpecta forma.

29. *Irreuerentia*,i.probrum,ſeu impudentia.

Confuſio i.pudor,ſc.viro ſuo.

31. *Mulier nequam*,ſc. iſta tria facit.

32. *Debiles*,ſc.facit,q.d.deſpondere animum.

Beatificat,i,honorat,Græc.conſolatur.

34. *Exitum*, ſcil. per foramen aliquod ſub alioquin effundentur tota.

Veniam, Græc. libertatem. *Prodeundi*,ſcilic.pro ſuo arbitratu.

35. *Ad manum tuam*,i.prope te,ſeu te ducente.

Confundet, i.pudefaciet.

36. *A carnibus tuis*,à corpore tuo, ſeu à te.

Abſcinde,i.dimitte,dato libello repudij,vel thoro ſepara.

Abutatur te,i.tua patientia,& lenitate.

CAPVT XXVI.

1. *DVplex*,q.d.diutius viuet.
2. *Fortis*,ſc.animo.

In pace,pro,pace.

3. *Pars*,i.ſors,ſeu hæreditas. *Parte*,i.ſorte.

4. *Diuitiis*,&c.q.d. ſiue vir diues ſit,ſiue pauper, lætus erit tali vxore.

5. *Facies*,ſc.in vultu ſolet apparere timor.

6. *Delaturam*,i.proditionem,ſeu infamiam. *Populi*,ſc.ſeditionis.

7. *Omnia*,ſc.hæc.

8. *Dolor*,pro,at dolor. *Id quartum eſt.*

9. *Communicans*, id eſt, dicens, ſcilicet, quæ de viro ſuſpicatur.

10. *Mouetur*,adeoque & boues turbat & opus. *Ita*,ſc.inquieta eſt.

Scorpionem,q.d.læditur.

Ira magna,pro,iram magnam affert.

12. *Fornicatio*,i.impudicitia.

13. *Non auertente ſe*, i.curioſa.

14. *Irreuerentia*,i. impudentia.

Te neglexerit,i. tua monita contempſerit.

15. *Os aperiet*, &c. honeſte deſcribit turpem actum.

16. *Oſſa*,i.corpus.

17. *Datum*, i.donum.

18. *Immutatio*, i. pretium, ſeu quicquam quo commutes.

Animæ,ſc.talis.

21. *Altiſſimis*,ſc.cœlis.

Species,i pulchritudo.

22. *Et ſpecies*,pro, ſic & ſpecies.

23. *Columnæ*,pro ſicut columnæ.

Et pedes,pro,ſic & pedes, i. crura.

Stabilis,i. conſtantis.

24. *Fundamenta*,pro,ſicut fundamenta.

Æterna, i. firmiſſima.

27. *Romphæam*,i.gladium,q.d. punitionem.

28. *Species*,i.rerum genera.

Negligentia,ſc.recti,Græc.delicto. *Labiorum*.ſc. mendacis.

CAPVT XXVII.

1. *OCulum*,i.mentem,ſc.à recto.
2. *Anguſtiabitur*, i. premetur,ſc. contrahetur.

3. *Conteretur*,i.conſumetur,ſc.ceſſabit.

Cum delinquente,ſc.in morte,vel q.d.comprimetur inquam,delictum,& delinquens: vt ſit explicatio præcedentis.Sit autem compreſſio vi quadam,& lædit & ipſa negotiatio velut impellit in peccatum, & animæ nocet.

4. *Inſtanter*,i.diligenter,ſeu continenter.

5. *Aporia*, i. perplexitas, ſeu defectus, ſc. miſtæ ſunt dubiis hominum ratiocinationes.

7. *Ruſticatio*, i. cultus. *Verbum*, ſcil. producitur velut fructus.

8. *Sermonem*,ſc. eius perſpectum. *Tentatio*,i. exploratio,ſc.producitur cuiuſque mens verbis.

9. *Poderem*,i.togam. *Agnitionis*,i.iudicij Dei.

10. *Veritas*,i.iuſtitia. *Reuertetur*,q.d ad illos accedit,cumque illis manet.

13. *Temporis*,i.opportunitati, ſcilicet, cum poterunt capere.

Cogitantium,i.prudentium.

14. *In delictis*,ſc.lætantur,cum malefecerint.

15. *Obturatio aurium*,q.dicat,ferri à piis auribus non poteſt.

16. *Auditus grauis*,pro,auditui moleſta.

17. *Fidem*,ſc.quam dederat de tacendo.

Ad animum ſuum,i. vt optat.

18. *Fide*,i. fidelitate.

19. *Non perſequeris*, q. dicat, fugiet te nec aſſequeris illum.

20. *Sic,&*,pro,ſeu, vt continuetur cum ſequentibus, vel q.d.perinde eſt.ac perdere amicitiam.

23. *Et maledicti*, &c. q. ſi ei feciſſes iniuriam, poſſet reconciliari; at non item ſi reuelaſti ſecretum eius.

24. *Myſteria*,i.arcana.

Deſperatio eſt, q. d. deſperata eſt reconciliatio tanta eſt infelicitas proditoris.

25. *Annuens*,ſc. ſimulando amicitiam. *Abiiciet*, i.remouebit ab ea cogitatione.

26. *Condulcabit*, i. dulciter loquetur.

Peruertet, i. mutabit. *Scandalum*, q. d. ex verbis tuis quæret tibi perniciem.

27. *Odiui*, &c. q.d. nihil æque odi ac talem.

28. *Diuidet vulnera*, q.d. ipſum vulnerabit.

29. *Statuit*, ſc. vt ei noceat.

31. *Illi*, pro, illis.

33. *Continens*, i. retinens, q.d. illis obnoxius.

CAPVT XXVIII.

1. A *Domino*, &c. q. d. à Deo punietur. *Seruans ſeruabit*; i. diligenter obſeruabit, ſc. vt puniat.

2. *Soluentur*, Græc. peccata tua ſoluentur, i. remittentur.

7. *Tabitudo*, i. corruptio. *Eius*, ſc. inimicitiæ, q.d. obedienti iracundiæ ſuæ.

9. *Teſtamentum*, i. pactum, ſc. præcepta. *Deſpice*, i. diſſimula, & ignoſce.

10. *Lite*, id eſt, contentione.

12. *Virtutem*. i. potentiam. *Subſtantiam*, i. diuitias, ſc. potentes, & diuites facile iraſcuntur.

13. *Feſtinatum*, i. præcipitanter ſuſceptum. *Teſtificans*, ſc. inique, vel quæ minatur alteri malum.

14. *Vtraque*, &c q.d. poteſt homo iram accendere, & extinguere.

16. *Tertia*, i. detrahens. Nota quod Chal. in prouerbiis pro detractore, & ſuſurrone, ſolet vertere, linguam tertiam: forte quia tertius eſt, vni apud alterum detrahens.

19. *Viratas*, pro, viriles, ſeu fortes. *Eiecit*, ſcil. domo.

Laboribus, i. rebus labore partis.

20. *Reſpicit illam*, i. illi deditus eſt.

21 *Comminuet oſſa*, q.d. multo peius lædit.

22. *Quaſi*, pro, vt.

23. *Tectus*, i. defenſus, ſeu tutus, q.d. qui longe ab ea eſt, nec cum illa quicquam habet commercij.

25. *Inferus*, i. mors ſeu ſepulchrum.

26. *Permanebit*, ſc. diu impunita. vel q.d. non manebit apud iuſtos.

29. *Conſla*, ſc. vt ex eis facias ſtateram, & frænos.

Stateram, ſc. ad ea prius ponderanda quam efferas.

Rectos, id eſt, qui regant.

CAPVT XXIX.

1. F*Oeneratur*, pro, velut mutuum dat, ſc. reddendum à Deo, vel, q. d. qui dat eleemoſynam, multo magis dabit mutuum. *Manu*, i. operibus.

2. *Redde*, ſc. mutuum ab eo tibi datum.

3. *Confirma verbum*, i. promiſſum imple.

4. *Quaſi inuentionem*, &c. q. mutuum non reddunt, quaſi eſſet res inuenta.

6. *Murmurationum*, i. dantia occaſionem murmurandi.

Tempus, ſc. non eſſe opportunum.

7. *Aduerſabitur*, q. d. tergiuerſabitur, ſeu repugnabit.

Solidi, i. integræ ſummæ, quod vulgo capitale dicitur.

Illud, ſc. quod retinet, vel totum debitum, q. d. ita nolunt ſoluere, quaſi reperiſſent.

Sin autem, pro, vel etiam vel, quod ſi non, q. d. ſi vero ſoluat, tamen illum reddit ſibi inimicum.

Gratis, id eſt, ſine cauſa.

10. *Timuerunt*, ſub. & ideo dare mutuum noluerunt.

11. *Super*, &c. q.d. age fortiter, & ei qui eget, da, & ignoſce, ſi non poſſit reddere.

Trahas, i. differas dare, vel opprimas non valentem ſoluere.

13. *Perde*, i. expende, ſeu da non recuperaturus.

Perditionem, ſc. animæ tuæ, i. perniciem vel, q.d. vt pereat ſine fructu.

14. *Pone*, &c. q. d. expende iuxta Dei præcepta: vel magnum puta theſaurum, facere Dei præcepta.

15. *In corde*, q.d. faciens illum tibi amicum, vel illum conſolans.

Exorabit, ſc. à Deo liberationem.

16. *Super*, i. pluſquam.

19. *Fidem*, i. ſponſionem. *Confuſionem*, i. pudorem.

Derelinquet, i. deſeret, ſc. eum, cui promiſit. *Sibi*, abundat, more Hebræo.

20. *Dedit animam*, i. ſe periculo expoſuit.

21. *Repromiſſorem*, i. fideiuſſorem.

22. *Adſcribit*, q. d. vult de illius bonis ſolui ſuum debitum.

23. *Repromittit de*, i. fideiubet pro. *Perdiderit*, ſc. ille, pro quo promiſit. *Reuerentiam*, i. pudorem.

24. *Nequiſſima*, i. infeliciter ſuccedens. *Dirigentes*, i. recte. & proſpere agentes, Græc. diuites.

25. *Gyrans*, i. verſans.

26. *Nequam*, i. infelicem, ſc. quia cogitur ſoluere pro principali, cuius ſe fecit fideiuſſorem. *Agere*, ſc. negotia etiam aliena. *Iudicium*, i. litem.

27. *Recupera*, q.d. adiuua. *Incidas*, ſc. eius cauſa in periculum.

28. *Initium*, i. caput, ſeu ſumma, ἀρχή.

29. *In perere*, i. apud alienos.

30. *Pro magno*, i. velut ſi magnum eſſet. *Peregrinationis*, i. quod accidit peregrinantibus.

31. *Nequam*, i miſera.

32. *Hoſpitabitur*, &c. q.d. etiam qui hoſpitio excipit, multa cogitur ferre moleſta, vel ſi hoſpitio exceptus es, cogeris viciſſim excipere cum moleſtia.

33. *Ceteros*. ſc. meos ſocios.

34. *Exi*, ſubaudi, audies in domo aliena exceptus.

A facie honoris, i. aduentu honoratorum.

Neceſſitudine, i. neceſſitate, ſ. excipiendi amicum.

Factus eſt, pro excipiendus eſt.

25. *Correptio*, ſc. dicendo. Abi domo. *Fœneratoris*, id eſt, mutuum dantis.

CAPVT XXX.

1. N*Ouiſſime*, i. ſenectute, pater filium videns bene moratum vel q. d. tandem, ſc. filius ſic correctus.

Palpet, ſc, filius mendicans, vel vagabundus.

3. *Zelum*, i. iram, vel inuidiam.

7. *Colligabit*, ſc. pater. *Sua*, i. filiorum, q. d. medebitur ipſorum corruptis moribus. *Vocem*, i. rumorem de illorum improbitate ſparſum.

8. *Remiſſus*, i. diſſolutus, ſeu ſine diſciplina.

9. *Lacta*, &c q.d. ſi blandiaris, ſic ſe geret, vt timeas ei.

10. *Obſtupeſcent*, ſc. præ dolore, q.d. præ mœrore obmuteſcas, vel des pœnas, & cruscieris, nec poſſis corrigere: qui comedit acerba, non poteſt alia comedere, datque erroris pœnas.

11. *Deſpicias*, i. corrigere negligas.

12. *Indurel*, i. durus euadet.

13. *Operare in illo*, i. operam pone diligentem in eo docendo.

Offendas, i. incidas, q.d. ne forte turpiter agat.

14. *Malitia*. i. ægritudine, vel vitiis.

15. *Cenſus*, i. diuitiæ.

16. *Gaudium*, ſc. ex bona conſcientia.

17. *Æterna*, ſc. per mortem.

18 *Bona*,

18. *Bona*,&c.q.d. perinde ſunt auaro diuitiæ,vt mortuo epulæ.

19. *Effugatur*,i. longe eſt, q. d. nihil ei proſunt diuitiæ.

Mercedes iniquitatis,i. quod meretur eius iniquitas,ſc.vt frui non poſſit iis,quæ poſſidet.

21. *Suſpirans*,ſc.quia non poteſt quod optat.

22. *In conſilio tuo*,i.dum deliberas de aliquo.

23. *Iucunditas*,ſc. in rebus bonis. *Sanctitatis*. i. ſanctus.

Longauitas,i. vitam producit.

24. *Eius*,ſc.animæ, vel Dei.

26. *Zelus*,i.indignatio,vel inuidia. *Cogitatus*, i. ſolicitudo.

27. *Splendidum*,ſc.Dei luce. *Bonum in epulis*,&c. i.bene cibis vtitur,ſc.non parce, vt auari, ſed liberaliter & diligenter familiam alit.

CAPVT XXXI.

1. HOneſtatis,i.quam diuitiæ afferunt.

Cogitatus,i. ſolicitudo.

2. *Præſcientia*,i.prouidendi in futurum. *Senſum*, i.mentem,ſc.interdum à recto.

3. *Et in requie*, &c. q.d. etiam dormiens cogitat de diuitiis.

4. *In diminutione*, &c. q. d. etiam victum minuens, vt poſſit diteſcere.

5. *Iuſtificabitur*,i.liber erit peccato.

Conſumptionem,i perditionem.

6. *Caſus*,i. incommoda & pericula. *In ſpecie*,i.ob pulchritudinem,ſc.qua ſunt decepti.

7. *Sacrificantium*, ſc.auro, eſt enim auaritia Idolatria quædam.

Deperiet,i.peribit,Græc.capietur.

13. *Si multa*,& ſub.potero indulgere genio.

14. *Nequam*, ſc. eius, qui inuitauit, forte enim ægre fert ſua conſumi.

A b omni facie ſua, i effuſe,q. dolere ſolet maxime,cum alij lætantur. *Viderit aliquem*,ſc.lætari,vel te ſuauiter velci.

16. *Inuidia*, ſc.oculi nequam. *Contaminatus*, i. notatus,vel affectus,ſeu laceſſitus.

17. *Comprimaris*,i.replcaris.

20. *Diſciplina*, q. d. modeſtiæ, quam diſciplina docet.

23. *Infrunito*, i. impudenti, ſeu intemperanti,q. d.torquent illum.

25. *Coactus*,i.grauatus.

26. *Inuenies*,ſc.vera eſſe.

27. *Velox*,i. diligens. *Omnis non*,i. nulla, ſc.vere, q.d.raro ægrotabis.

28. *Splendidum*,id eſt,liberalem. *Veritatis*,id eſt, probitatis. *Fidele*,i.certum, ſeu ſtabile.

29. *Pane*,pro,in pane,q.d. in dando cibum. *Verum eſt*,q.d.& merito quidem vituperatur talis.

30. *In vino*,pro,vinum.

31. *Arguet*,i.oſtendet.

32. *Æqua*,i.æquabilis,ſeu commoda.

33. *Vino*,ſub.niſi mors.

38. *Irritationem*,ſc.animi.

40. *Imprudentis offenſio*,i.facit imprudentem offendere,ſeu per imprudentiam.

41. *In iucunditate*,i.dum potando hilareſcit.

42. *Repetendo*,ſcil.ſi quid debet. Importunum id tali tempore.

CAPVT XXXII.

1. COnſide,q.d. dum poteris ſedere,ſeu quieſcere, cum illorum curam habueris; vt ſtatim explicat.

3. *Recumbe*,i.quieſce. *Gratia*, id eſt, gratioſum, ſeu decorum.

Dignationem, i. dignitatem. *Corrogationis*, i. ob operam tuam.

5. *Primum verbum*,q.d.in primis vero. *Diligenti ſcientiam*,i.diſcendi cupidis.

Muſicam,i.concentum,q.d.ordinem,i.procedito ordine in diſſerendo, vel de muſica honeſta loquitur,ſolita in conuiuiis adhiberi.

7. *Comparatio*,i.concentus.

8. *Signum*,i. ſigillum.

9. *Reuerentia*,i.pudore,ſc.modeſtia. *Bona gratia*, i. beneuolentia.

11. *Si bis*,&c q.d. Ne reſponde,niſi bis rogatus.

Habeat caput,q.d. ſummatim dic,ſc.pauca prudenter.

14. *Grandinem*, Græc.tonitruum, q.d. vt tonitru cum fulgure excipitur, ita verecundia cum beneuolentia.

15. *Te trices*,i. impedias,ſeu intrices, vel legendum,tetrices,i.tetricus ſis & tardus.

Prior,pro,primum,i ante omnia. *Domum*,i.conſcientiam. *Auocare*,ſc. à tumultib. *Ludo*,i. recreare ſpiritualiter.

16. *Age*,&c.q.d.meditare,vt ſoles. *Et non*,&c.q. d.idque pure,& humiliter.

17. *Super*,pro,in. *Inebriantem*,i.implentem.

19. *Inſidioſe*,i.fictè,Græc.ſimulatè *Scandalizabitur ab ea*, i. offendet in illa, q.d. potius damnum referet,quam lucrum.

20. *Inuenient*,&c.q.d.recte iudicabunt. *Iuſtitias*, i. bona opera.

21. *Comparationem*,i. conſentaneam ſibi defenſionem,vel exemplum ſimilium hominum.

22. *Diſperdet*,i.deſpiciet. ſeu negliget. *Alienos*, ſc.à conſilio. *Timorem*,pro timore.

23. *Cum eo*,pro,ſecum. *Suis*,&c.q.d.in iis,quæ ſectatur,temeritatis arguetur.

25. *Anima tua*,i.tibi.

26. *Attende*,i. caue,ſc. ne quid,te fallentes,mali agant.

27. *Ex fide animæ*,i.conſcientiæ fide informatæ.

28. *Minorabitur*, i.egebit.

CAPVT XXXIII.

2. IVſtitias,i.bona opera.

3. *Fidelis*, ſcil. conſeruans illum, & vere præmium ſuo tempore dandum promittens.

4. *Interrogationem*, &c.q. d. qui ſibi propoſitam interrogationem declarat, eo ipſo viam parat reſponſioni,& libenter ab eo, qui ſe rogauit, audietur, & diſciplinatè reſpondebit.

5. *Quaſi rota*, &c. ſc. huc illuc voluitur deſideriis,& imaginationibus.

6. *Sic & amicus ſubſannator*, hæc per parentheſim legenda.eſt autem ſenſus: Vt equus admiſſarius hinnit,non gratia ſedentis, ſed equæ viſæ;ita fictus amicus blanditur,non amici cauſa, ſed cõmodi ſui.

7. *Et iterum*,pro,itemque.

Annus,ſc.ſolaris, maior lunari. *A ſole*, ſc. cauſa eſt,vel à ſole ne?

9. *Immutauit*,i. varie diſpoſuit. *Celebrauerunt*,ſc. homines.

Ad horam,i.certo ſeu præfinito tempore.

10. *Ipſis*,ſcilicet, diebus.

Dierum, ſcilic. communium, ſeu non feſtorum. *Solo*,i.humo.

11. *Diſciplina Domini*,pro,ſapientiæ ſuæ. *Vias*,i. viuendi rationem,multiplex enim hæc in hominibus. Aug. tamen id Simplic. ad mortalitatem refert,ab omnibus per peccatum contractam.

12. *Sancti*

12. *Sanctificauit*, ſcilicet, faciens ſacerdotes, vel ſanctos.

Maledixit, ſcilicet, peccatores. *Conuertit*, &c. pro euertit, ſeparans ab aliis, Græc. euertit illos à ſedibus ſuis.

14. *Viaetus*, i. figuli actiones, ſc. circa vaſa. *Reddet*, ſc. Deus. *Iudicium*, ſc. iuſtum.

15. *Duo & duo*, q.d. bina quæque vbi, ſc. vnum alteri oppoſitom.

20. *Mulieri*, i. vxori. *Poſſeſſionem*, i. opes. *Deprecetis*, ſe. repetens. *Illis*, ſc. quæ dediſti.

21. *Immutabit*, pro immutet, ſc. ab eo qood proxime docoi. *Caro*, i. homo.

23. *Præcellens*, q.d. ſtude excellere.

25. *Diſciplina*, i. cotrectio, ſeu caſtigatin.

26. *Operatur*, &c. q.d. etiam caſtigatus quæret ab opere qu eſcere, quid ſi laxes diſciplinam? haud dubie quæret libertatem, ſeu fugiet.

28. *Maleuolo*, i. malitioſo.

30. *Non amplificet*, &c. q.d ne quemquam multum graues ſed cum iudicio.

31. *Sanguine animæ*, i. moulto labore, & ſudore parta pecunia.

33. *Extollens*, pro, tollens ſe. ſeil abiens. *Quæras*, ſc. de illo, q.d. qui poſſit indicare vbi ſit.

CAPVT XXXIV.

1. MEndacium pro mendax, i. falſa.
Viro inſenſato, pro, viri inſenſati.

2. *Viſa*, i. ſomnia, ſeu viſiones.

3. *Hoc ſecundum hoc*, i. repræſentatio quædam per ſimilitudinem. *Ante faciem*, &c. q.d. vt accidit in ſpeculo, vbi ante faciem, &c.

5. *Malefacientium*, i. iniquorum.

6. *Parturientes*, q. d. cum deſiderio proferendi, vel eum moleſtia quadam.

7. *Exciderunt*, ſc. bono, vel ſpe ſua.

8. *Sine mendacio*, &c. q d. non eſt opus iſtis mendaeiis ad obſeruandam Dei legem. *Complanabitur*, i. explicabitur, ſc. ſine iſtis viſionibus.

9. *Intellectum*, i. res intellecto dignas.

10. *In multis factus*, i. multa expertus. *Malitiam*, i. maliuiæ cognitionem, ſeu aſtutiam.

11. *Implanatus*, i. deceptus *Nequitia*, i. nequitiæ eognitione, ſc. eallidirate.

12. *Enarrando*, id eſt, mihi narrata. *Verborum*, i. rerum.

13. *Horum*, ſe. quæ vidi, & expertus ſum.

14. *Quæritur*, ſc. à Deo. & deféditur, Græc. viuet. *Reſpectu illius*, i. Deo reſpiciente.

18. *Quem*, ſe Deum.

19. *Potentia*, i. potens. *Virtutis*, i. forte. *Meridiani*, ſc. æſtus.

20. *Deprecatio*, i. reconciliario, vel depolſio, Græc. cuſtodia, ſc. cuſtodit, ne offendas, vel ignoſcit. *Caſus*, i. ne cadas, vel ſi cecideris.

21. *Subſannationes*, ſub. potios ſunt, i. irriſiones.

22. *Solus*, ſc. ſufficit, vel quæritur. *Suſtinentibus*, i. expectantious.

25. *Homo ſanguinis*, i. homicida.

26. *In ſudore*, pro, ſudore partum, vel ſudanti, ſc. mercenario.

28. *Quid prodeſt*. i. qois fructus?

30. *Baptizatur à mortuo*, i. lauatur ob tactum mortui.

31. *In peccatis*, i. ob peccata.

CAPVT XXXV.

MVltiplicat oblationem, i. multum orat.
3. *Et propitiationem*, &c. q d. & recedere ab ioiuſtitia eſt ſacrificare nb propitiationem peccatorom, & pro his deprecari.

4. *Retribuet*, pro, qui retribuit, q d. qoi benefacit, eſt ſicut qui offert Deo ſimilam.

7. *Omnia*, ſcilic. quæ de Dei oblationibus ſunt inſtituta.

8. *Impinguat*, &c. q.d acceptatur à Deo tanqoam pinguis.

9. *Memoriam*, i. recordari.

10. *Bono*, i. læto.

Minuas, i. omittas offerre.

11. *Sanctifica*, i. offer, ſeu conſecra Deo.

12. *Donatum eius*, i. quod dedit tibi. *Bono*, i. læto, *Adinuentionem*, &c. q.d. inueni quod des, vel da quod inueneiit manus tua, i. quod poteris.

13. *Septies tantum*, i. multo plus.

14. *Praua*, i. de male acquiſitis

15. *Inſpicere*, i. attendere, q.d. offerre. *Gloria*, i. reſpectus, ſeu acceptio, etiam ſi glorioſa ſit.

16. *In pauperem*, i. contra pauperem, q.d. oon placatur donis diuitis qui pauperem læſit.

18. *Super*, id eſt, contra. *Deducentem eas*, i. cogentem flere.

19. *Delectabitur*, q.d. libenter exaudiet. Complut. non delectabitur, q.d. diſplicebit ei iniuria, quæ flere facit.

20. *Adorat*, i. colit. *In oblectatione*, i. libenter.

21. *Conſolabitur*, i. quieſcet

22. *Elongabit*, i. dio differet. *Patientiam*, Vide Lucæ 18. *Ipſorum*, ſc. iniquorum.

23. *Plenitudinem*, i. multitudinem *Contribulet*, i. conterat

24. *Adæ*, i. hominis.

26. *Speciosa*, i. pulchra, & grata.

CAPVT XXXVI.

3. ALleua, i. eleua. *Alienas*, ſcilic. à te per infidelitatem.

4. *Sanctificatus es*, i oſtendiſti ſanctitatem tuam, & potentiam.

6. *Immuta*, i. ede alia, vel, q.d. muta per miracula, rerum ordinem.

7. *Dextrum*. Loquitur more hominum, qui præcipue dextro brachio vtuntur.

9. *Extolle*, pro, tolle, vel q d. ſublatum deiice.

10. *Feſtina*, i. accelera, ſe. ad punitionem.

Finis, ſcilicet, deſtinati malis, Græc. iræ. *Enarrant*, ſc. homines.

11. *Saluatur*, i. euaſerit, ſeu fugerit, vel qui hic non punitur. *Peſſimant*, i. peſſime tractant.

13. *Hæreditabis*, i. poſſidebis velut hæreditatem.

14. *Super quam*, &c. i. quæ dieitor popolus tuus, ſeu quæ te colit. *Coæquaſti*, i. comparaſti, ſc. Exod 4. vel habuiſti loco primogeniti.

15. *Sanctificationis tuæ*, i. vbi coleris. *Requiei tuæ*, q.d. vbi peculiariter habitas.

16. *Virtutibus tuis*, i. operibus tuæ potentiæ.

17. *Creatura*, ſc peculiares, ſeo cliente. *Suſcita*, i. imple. *Precationes*, ſc. pro adoentu Meſſiæ.

18. *Suſtinentibus*, i. patienter expectantibus.

Prophetia, ſc. qui eam dandam prædixerunt. *Fideles*, i. veraces.

19. *Benedictionem*, i. vt benedicens optabat. Vide Num. *Conſpector*, &c. q.d. eui omnia ſæcula nota, & ſobiecta.

20. *Et eſt*, pro. ſed eſt.

21. *Fera*, i. venationis. *Senſatum*, ſcilicet, deprehendit ſtatim.

23. *Excipiet*, ſcil. in maritum, q.d. non valde examinant fœminæ, quibus nubant. *Et eſt*, &c. q.d. at videndum diligenter viro, qualem ducat.

24. *Spe*

24. *Species*, i. pulchritudo. *Et ſuper*, &c. q.d.ei, quc ſuper omnia alia placet.

25. *Si eſt*, i. quod ſi vxori ineſt. *Curationis*, ſcil. itæ & triſtitiæ, curarumq; mariti. *Eſt &*, pro, & eſt. *Secundum*, &c. q. d. feliciſſimus eſt omnium homioum.

26. *Secundum illum*, i. ſimile illi. Vide Gen. 2.

Vt requies, pro, quietis.

27. *Egens*, ſc. vir adiutorio, & ſolatio.

28. *Credit*, pro, fidat. *Nidum*, i. fixam habitationem.

Obſcurauerit, i. nox aduenerit. *Succinctus*, i. expeditus.

CAPVT XXXVII.

1. *AMicitiam copulaui*, i. amicus ſum.

2. *Ineſt*, ſc. in eo, quod ſequitur.

3. *O præſumptio*, &c. q.d. ô ſcelus, Græc. ô. cogitatio praua. *Cooperire*, i. vt cooperias.

Aridam, i. terram. *Illius*, ſc. ſodalis.

4. *Sodalis*, ſc. fallax. *Oblectationibus*, ſc. proſperitatis.

5. *Hoſtem*, ſc. amici. *Accipiet*, ſc. cauſa ventris.

7. *Cum eo*, Græc. cum eo, cui ſuſpectus ſis.

Zelantibus, i. inuidentibus.

8. *Omnis*, ſc. talis. *In ſemetipſo*, i. in propriam vtilitatem.

9. *Cogitabit*, ſc. ſuam vtilitatem.

10. *Sudem*, q.d. impedimentum, ſeu offenſionem, ſc. contra te.

11. *Tracta*, i. conſula. Ironice loquitur, q.d. ſi tractes, operam perdes. *Æmulatur*, i. zelotypia perſequitur, ſc. de pellice.

12. *Traiectione*, i permutatione, ſc. dicet is, quod in rem ſuam ei videatur eſſe, non quid conueniat.

14. *Non attendas*, &c. q.d. Ironice loquebar. non enim tales conſulendi.

16. *Secundum animam tuam*, i. tibi conformis, ſeu amicitia iuncta. *Qui cum titubaueris in tenebris*, i. offenderis, condoleat tibi.

17. *Cor*, &c. i. prudentem virum adhibe tibi.

Plures, i. potius.

18. *Quam*, pro, pluſquam.

20. *Verbum verax*, i. rectum conſilium.

21. *Verbum nequam*, i. prauum conſilium. *Immutabit*, ſ. à bono in malum. *Ex quo*, ſ. corde.

Partes, i. differentiæ. *Vita*, hæc præmium boni.

Mors, hæc mali *Dominatrix*, i. gubernatrix, q. d. multum illa pendent ex lingua.

22. *Suauis*, i. indulgens ſc. non facit, quæ alios docet.

23. *Defraudabitur*, i. ſucceſſibus carebit.

24. *Defraudatus*, i. priuatus.

25. *Senſus*, i. mentis.

26. *Fideles*, i. ſtabiles.

28. *Viri*, i. cuiuſque. *Numero*, ſc. certo, vel paruo. *Iſrael*, q. d. populi fidelis. Innumerabiles, ſcil. æterna vita.

30. *Tenta*, i. explora. *Nequam*, ſc. prauo aliquo deſiderio.

Poteſtatem, q. d. coërce.

31. *Placet*, pro, placere dèbet.

32. *Omni*, pro, vlla. *Omnem*, pro, vllam.

34. *Adiiciet*, i. producet.

CAPVT XXXVIII.

1. *A Rege*, pro, à Rege etiam. *Donationem*, i. remunerationem Græc gloriam.

6. *Ad agnitionem*, &c. i. vt ab hominibus agnoſceretur, eiſque ſeruiret. *Illorum*, ſc. medicamentorum.

Honorari, i. vt honoretur, ſeu glorificetur.

7. *Pigmenta*, i. confectiones ex diuerſis ſpeciebus.

Non conſummabuntur, &c. q. d. non ſunt ſufficientia ad pacem, & ſanitatem mundi, niſi Deus adiuuet.

Pax Dei, pro proſperitas, ſeu ſanitas à Deo eſt

10. *Manus*, i. opera.

11. *Suauitatem*, i. gratam Deo oblationem, ſeu thus.

Memoriam, ſc. offertur in memoriam beneficiorum Dei. *Impingua*, i. pinguem offer. *Da*, pro, da etiam, q.d. ne negligas medici operam.

13. *Illorum*, ſc. medicorum. *Incurras*, pro, incurrere te ſit neceſſe.

14. *Requiem*, ſc. quam efficere ſtudent in ægroto. *Illorum*, ſc. ægrotorum, q.d. vt poſſint cum cæteris ſanis conuerſari.

15. *Incitat*, &c. ſc. accidunt morbi ob peccata.

16. *In*, pro, ſuper. *Dira*, i. acerba. *Iudicium*, i. morem.

17. *Delaturam*, q.d. ne quis calumnietur, quod illum oderis, ſi non fleas. *Triſtitiam*, ſcil. ne tibi noceat.

18. *Detractionem*, id ſupra vocauit delaturam.

19. *Cooperit*, i. obruit, ſeu opprimit. *Flectit*, q.d. incuruat.

20. *Abductione*, pro, obductione (i. plaga) ſic enim ſupra, ſæpe vertit verbum Græcum. *Subſtantia inopis*, i. vita afflicti. *Secundum cor eius*, q.d. ex corde pendet, ſc. miſerum eſt ſe animo excruciare ſine vllo fructu.

22. *Conuerſio*, i. reditus ad vitam. *Huic*, ſ. mortuo.

Peſſimabis, i. lædes, ſ. nimia triſtitia.

23. *Memor eſto*, verba mortui ad viuum. *Hodie*, i. paulo poſt.

24. *In requie*, i. cum decumbit moriturus, vel vbi requieuit.

Requieſcere, i. ceſſare, q.d. auerte mentem ab ea cogitatione. *Illum*, ſc. ante mortem, vel te ob illum mortuum triſtem, Græc. ſuper illo.

25. *Vacuitatis*, i. otij. *Actu*, i. negotiis.

26. *Iaculo*, ſc. in cuius cuſpide eſt ſtimulus.

27. *Vigilia*, i. vigilantis ſtudium.

28. *Similitudinem*, i. expreſſionem.

29. *Concertatur*, i. conflictatur.

30. *Innouat*, i. ſubinde ferit. *Contra ſimilitudinem*, q. d. ſubinde aſpicit typum vaſis formandi, quem ante ſe habet.

32. *Innumera*, i. multiplex, ſeu aſſidua.

33. *Virtutem ſuam*, i. ſe, ſeu pectus.

34. *Linitionem*, ſc. quæ ſolet adiungi, vaſi ad ornamentum. *Fornacem*, ſc. qua vaſa coquenda.

37. *Inhabitabunt*, ſc. homines. *Eccleſiam*, i. congregationem ſapientum, vbi de rebus grauibus conſultatur. *Tranſilient*, ſc. tales artifices.

38. *Teſtamentum*, i. decretum. *Palam facient*, i. declarabunt. *Diſciplinam*, i. doctrinam.

Iudicium, i. ius, ſeu iuris prudentiam. *Parabolis*, i. ſententiis reconditis, ſc. proferendis.

39. *Æui*, i. ſeculi, ſeu mundi. *Confirmabunt*, ſc. arte ſua. *Deprecatio*, ſ. ad Deum, vt adiuuet. *Accommodantes*; ſc. operi, q.d. intenti. *Conquirentes*, i. ſtudentes.

CAPVT XXXIX.

1. *NArrationem*, pro, enarrationem, ſeu explicationem.

2. *Verſutias*, i. argutias, ſeu obſcuritates.

Parabolarum, id eſt, ſententiarum reconditarum, ſc. ſcripturæ, vt quidam volunt. *Introibit*, i. penetrabit.

3. Occulta,

3. *Occulta*,&c.repetitio more ſcripturæ.*Conuerſabitur*,pro,verſabitur,q.d.ſtudebit.

4. *Miniſtrabit*,i.aliquo publico munere fūgetur.

5. *Pertranſiet*,ſc.dicendi cauſa.*Bona*, &c. i. proſpera & aduerſa.*Tentabit*,i.experietur.

9. *Tanquam imbres*,i.copioſe.

10. *Ipſe*,ſc.Deus.*Suis*,ſc. cordis penetralibus,vel ſuis,i.Dei.q.d.arcana legis Dei conſulet.

11. *Ipſe*,ſcil. ſapiens. *Sua*,i. propriæ,vel ſuæ,pro, eius, ſc. Dei

Teſtamenti,i.pacti.

12. *Delebitur*,ſc.memoria eius.

13. *Requiretur*,i.celebrabitur.

14. *Gentes*,i.populi.*Eccleſia*,i.fidelium cœtus.

15. *Mille*,ſc.imitatores,vel q.d.ſi diu vixerit, relinquet nomen,i.famam, plus quam mille alij. *Requieuerit*. ſc. ipſe per mortem, vel ceſſet eius fama. *Proderit*,q.d. illi profuerit,vita.quam agit.

16. *Conſiliabor*, &c.id eſt, conſilia dando e diſſeram. *Vt furore*,&c. q. d. vehementer ad dicendum impellor.

17. *In voce*,i.loquens.*Dicit*,ſc.ſapientia,*Fructus*, pro,filij.

18. *Libanus*, i.thus.

19. *Florete*,pro, producite. *In gratiam* , pro,cum gratia.

Canticum,pro,cantico,ſc.Deum.

22. *Verbo*,i.præcepto,ſeu imperio.*Stetit*,ſcilic.in mari rubro,& Iordane. *Exceptoria*,q.d. ita retenta aqua velut in vaſe.

23. *Placor*, i. placabilitas , ſeu fauor. *Minoratio*, i. defectus. *Ipſius*, i. ab ipſo data, ſcil. Dei perfecta ſunt opera.

24. *Carnis*,i.hominis.

26. *Dicere*,i.cur quis dicat,ſc.de Dei operibus.

Quid eſt,pro,quorſum.*Quærentur*,q.d.ſuum habent vſum requiſitum,ſeu neceſſarium.

28. *Cataclyſmus*,i.diluuium.*Hereditabit*,i.poſſidebit.

29. *Directa*,q.d.conformes,ſc.ſanctis fauet,malos punit, vel ſanctis placent , malis ſunt offenſiones,i.diſplicent.

30. *Bona.& mala* , ſc. bona , ſi vellnt.mala,quia præuiſi peccaturi.Græce mala.

31. *Initium*,i.caput,ſeu ſumma ἀρχὴ,q.dicat, hæc præcipue neceſſaria.

33. *Confirmauerunt*,pro conſtanter exequuntur.

Tormenta,i. flagella.*Conſummationis*, ſc. mundi, vel q d.cum Deus ſtatuit aliquem perdere.*Confundent*,pro,effundent : vel cum confuſione , ſeu perturbatione exequentur.

37. *Epulabuntur*,i. delectabuntur.*In neceſſitate*, i.cum opus erit.

38. *Confirmatus*,ſc.in eo quod ſequitur.

39. *Hora ſua*,i.tempore ſuo.

40. *Nequius*,q.d.nullum habet vſum.*Comprobabuntur*,ſc.bona eſſe,& vtilia.

41. *Nomen Domini*,pro, Dominum.

CAPVT XL.

1. *Occupatio*,i.moleſtia. *Creata*, pro, deſtinata, ſeu iniecta,ſcil. ob peccatum. *Iugum*,i.pondus.*Matrem*,ſc.terram.

2. *Cogitationes*,ſcilicet,plenæ curis. *Adinuentiones expectationis* , id eſt , deſignationes rerum expectatarum.

Finitionis,i.obitus.

3. *A præſidente*,&c.q.dicat,nemo eſt liber dictis moleſtiis.

4. *Furor*,id eſt,indignatio.*Zelus*,i.æmulatio, ſeu inuidia.

Tumultus, i. perturbatio. *Fluctuatio*, id eſt, perplexitas.

5. *Refectionis*,i.quietis.

Scientiam,i.cognitionem,q.dicat,perturbat imaginationem.

6. *Modicum*, &c. q. fere nihil quieſcit. *Reſpectus*,Græc ſpeculæ,q.d.tanquam ſi vigilet.

7. *Tanquam*, &c. q.d. interdum ſibi videtur bellum fugere,ſeu periculum aliquod.

Salutis ſuæ,id eſt,cum ſaluus eſſet in lecto. *Admirans*,&c.q.d. miratur ſe timuiſſe, cum nihil eſſet timendum.

8. *Carne*,i.animante,ſcil.id accidit. *Septuplum*,i. multo magis.

9. *Adhac*,i.præterea. *Mors*,i.peſtis.*Sanguis*, i. cædes *Romphæa*,i.gladius.

11. *In mare*,ſc.vnde procedunt.

12. *Munus*,ſc.datum ad corrumpendum.

Fides,i. veritas.

13. *Subſtantia*,i. opes. *Tonitruum*,ſc.quod paulo poſt ceſſat.

14. *In aperiendo*,&c.i.ad breue tempus.

Lætabitur,ſcil.iniquus. *In Conſummatione*,&c.i. tandem deficient.

15. *Nepotes*,i.poſteri. *Et radices*,&c. q.d. orti ex immundis.

Super,pro,velut ſuper,q.d.non firmiter fixæ. *Sonant*,ſc.vento concuſſæ.

16. *Super*,pro, velut ſuper,i.iuxta, q.d. vt ſolent viridia prope aquas , quæ parum durant. *Fænum*,i. herbam.

17. *Gratia*,i. benignitas,ſeu beneficentia. *Paradiſus in benedictionibus*,pro, paradiſi fructus. *In ſæculo*,pro,in ſæculum.

18. *Sibi ſufficientis*,i. ſua ſorte contenti.*Condulcabitur*,i.dulcis eſt.

19. *Ædificatio*, pro,& ædificatio, q. d. duo hæc celebre nomen faciunt. *Hanc*,pro,hoc,i.hæc.

22. *Gratiam*,i.venuſtatem.*Stationes*,i.plantationes,ſeu ſegetes.

23. *Conuenientes*,ſcil. grati ſunt inuicem,ſeu delectant.

25. *Eſt conſtitutio pedum*,i.firmant,ſeu ſtabiliunt hominem.*Beneplacitum*,i.probatum.

26. *Virtutes*,i.vires.

27. *Minoratio* , i. defectus, ſeu inopia. *Adiutorium*,ſc.aliud,q.d.ſatis per ſe adiuuat.

28. *Et Super* , pro, quem ſuper, q. d. magnifice opertus,i.ornatus,ſc.Paradiſus,vel timor.

29. *Indigeas*,Græc. mendices,ſc.ea ignauia, q.d. para tibi vnde viuas , ne cogaris alienam menſam adire.

Indigere,Græc.mendicare,ſc.ex inertia.

30. *In cogitatione victus*,pro,vitæ,q.d.non eſt cogitanda,ſeu habenda pro vita.

31. *Cuſtodiet ſe*,i.cauebit à tali vita.

32. *Imprudentis*,Græc.imprudentis. *Condulcabitur*,id eſt,dulcis erit,q.d.laudabitur. *Inopia* , Græc. mendacitas.

Ignis,ſc.fames ; non enim ſemper eſt qui alat.

CAPVT XLI.

2. *Quieto*,i.libero curis. *Directa*,i.proſperæ. *Cibum*,ſc.cum voluptate.

3. *Iudicium*,i.mos,ſeu lex. *Minoratur*,i.deficitur. *Defecto ætate*,i.decrepito.

4. *Incredibili* , non credenti, eſt id ſenum, quod ſæpe decepti ſint.

5. *Iudicium*,i.mortem. *Carni*,i.homini, ſcilicet,vt moriatur.

6. *Anni*,ſub.his contentus eſto.

7. *Inferno*,

7. *Inferno*, i. morte, q.d. non eſt, quod tempore mortis quis queratur ſe parum vixiſſe.

8. *Conuerſantur*, ſc. libenter, velut amici.

9. *Semine*, i. poſteritate.

12. *In maledictione*, &c. q.d. maledicta natiuitas veſtra ob talem, ſc. fœtum. vel pro, in maledictionem, ſc. peccatorum. *Pare*, i. portio, ſc. in ſupplicio.

13. *Maledicto*, ſc. peccato.

14. *In corpore*, i. ob corporis mortem.

Nomen autem, &c. q.d. at etiam nomen, & non ſolum vita peribit.

16. *Numerus*, i. paucitas.

17. *In pace*, i. cum animi tranquillitate. *Enim*, pro, autem.

19. *Reueremini*, &c. q.d. pudeat vos horum, quæ iam dicam.

20. *Reuerentiam*, i. pudorem, Græc. verecundiam, q.d. non omnis verecundia approbatur. *Beneplacent in fide*, i. probantur vere, ſeu merito, q.d. ſunt quæ merito improbentur.

21. *A patre*, i. coram patre ſeu ex reuerentia in patrem.

24. *De furto*, id coniungendum proximè præcedentibus, q.d. vbi habitas, ne fureris. *Veritate*, &c. q.d. Itemque ob Dei veritatem, & legem prohibentem iniuſtitiam omnem. *Diſcubitu*, ſc. immodeſto. Græc. diſcubitu ſuper cubitum. *In panibus*, i. cibo capiendo.

Offuſcatione, i. perperam deſcripta ratione.

25. *Silentio*, ſc. non reſalutando. *Cognati*, pro, à cognato.

26. *Partem*, ſc ſuam alicui.

27. *Scruteris*, i. ſolicites ad malum.

28. *Improperij*, q. d. ne improperes eis.

CAPVT XLII.

1. DVplices, i. iteres, ſc. referendo quod audiſti ſecretum.

His, ſ. quæ ſtatim dicam, q d. ne de iis erubeſcas.

2. *Teſtamento*, i. pacto, ſc. ſeruando. *De iudicio*, pro, in iudicio. *Iuſtificare*, ſc. caue.

3. *Verbo*. i. ſalutatione. *Diuiſione*, i. diuiſione, ſc. facienda fideliter.

4. *Acquiſitione*, ſc. iuſta.

5. *Corruptione*, i. iniuſtitia, ſc. vitanda. *Sanguinare*, i. eruentare flagellis.

6. *Signum*, q. d. notanda, vt caueator, vel claudenda, & obliganda. *Claude*, ſc. ne quis furetur.

8. *Iudicantur*, i. condemnantur, vel accuſantur, q.d. id nec faciendum, nec permittendum. *Probabilis*, i. probatus.

9. *Abſcondita*, &c. q.d. oportet illum clam vigilare, & obſeruare eius actus. *Adulta*, q.d. ne nimis progrediatur ætate. quod 1. Cor. 7. vocat Paulus ſuperadultam. *Viro*, i. marito. *Odibilis*, ſc. ob multam ætatem.

10. *Paternis*, ſc. ædibus. *Trangrediatur*, i. peccet.

11. *Luxurioſam*, i. ad laſciuiam pronam. *A detractione*, i. ob detractionem. *Obiectione*, ſc. criminis, q.d. exprobratione.

12. *Omni*. pro, vlli. *In ſpecie*, i. ob pulchritudinem, q.d. ne curioſe aſpicias cuiuſquam pulchritudinem. *Iniquitas*, i. peccatum.

14. *Melior*, &c q.d. minus periculoſum caſtitati, conuerſari cum malo homine, quam cum bona fœmina. *Et mulier*, &c. q.d. nam mulier facile inducit in pudorem ob peccatum, vel infamiam.

15. *In ſermonibus Domini*, i. diuinis verbis.

17. *Stabiliri*, i. vt eſſet ſtabilita Complut. ſtabilis.

18. *Abyſſum*, i. profunda quæque. *In aſtutia*, &c. q.d. omnes eorum aſtutias nouit.

19. *In ſignum aui*, i. temporum ſigna.

Veſtigia, i. ea per quæ poſſint deprehendi.

21. *Decorauit*, i. ornauit.

21. *Nec adiectum*, &c. q d. Deo nihil accreſcit, aut deficit vnquam. vel, Dei operibus nihil addi aut demi poteſt. ita ſunt perfecta.

23. *Deſiderabilia*, i. amabilia, ſeu iucunda. *Tanquam, ſcintilla quæ*, Græc. vſque ad ſcintillam, i. minimum quid operum Dei, q.d. relucet eius potentia & ſapientia etiam in rebus minimia.

24. *Viuunt*, i. vigent. *In omni neceſſitate*, i. cum opus eſt.

25. *Deeſſe*, ſc. in mundo rerum neceſſariarum.

26. *Vniuſcuiuſque*, ſc. rei.

CAPVT XLIII.

1. ALtitudinis, &c. pro, ex altitudine firmamenti. *Eius*, ſc. apparet. *In viſione gloria*, pro, glorioſa conſpicitur.

2. *Sol in aſpectu*, &c. & cum aſpicitur: & in ortu, & in exitu, i. occaſu, Dei gloriam declarat. *Vas*, i. inſtrumentum.

3. *Suſtinere*, i. ſubſiſtere. *Fornacem*, &c. q.d. fornacis inſtar ardorem continet.

4. *Tripliciter*, pro, valde, ſeu vehementer. *Exuſflans*, i. emittens.

5. *Sermonibus*, i. præcepto.

6. *Omnibus*, ſc. g. ntibus, vel mutationibus ſuis. *Æui*, i. temporis.

7. *Feſti*, ſcil. Neomeniæ, & Paſchæ. *In conſummatione*, i. cum perfecta, ſeu plena fuerit.

8. *Nomen*, ſcil. Hebraicè. Tareach enim Hebr. menſis, & luna. nam Hebræis à luna menſis incipit: vtuntur enim menſibus lunaribus. *Conſummatione*, i. plenilunio.

9. *Vas caſtrorum*, i. velut inſtrumenta bellica, ſc. ſtellæ ipſæ.

11. *Verbis ſancti*, i. Dei præcepto. *Ad iudicium*, i. imperium, ſc. exequendum.

13. *Girauit*, i. cinxit, ſc. Deus. *Gloriæ ſuæ*, i. glorioſo, ſeu oſtendente Dei gloriam. *Aperuerunt*, i. extenderunt, vt ſolent quæ aperiuntur, ſeu explicantur.

14. *Accelerauit*, i. celeriter ſolet mittere, ſ. Deus. *Iudicij ſui*, i. imperio ſuo, ſeu, pro ſuo arbitratu.

15. *Theſauri*, ſc. pluuiæ grandinis, &c. *Commouebuntur*, ſ. terræ motu. Vide Pſalm. 103.

In voluntate eius, i. cum vult. *Verberauit*, i. terruit. *Spiritus*, i. venti.

19. *Auis*, i. auium multitudo. *Deponens*, ſc. ſe in terram. *Demergens*, i. demittens ſe, ſc. in terram.

21. *Gelu*, i. pruinam. *Tribuli*, ſc. ſpinarum cacumina, & lignorum, ea aſpergi ſolent.

22. *Cryſtallus*, i. glacies. *Requieſcet*, ſc. glacies. *Se aquis*, pro, aquas.

23. *Montes*, i. montium herbas. *Igne*, pro, ignis.

24. *Medicina*, i. remedium. *Omnium*, ſc. incommodorum gelu. *Nebula*, ſc. calidæ: nam tempore calido diſſoluitur gelu. *Ab ardore veniente*, i. ob aduentum caloris. *Humilem efficiet*, i. diſſoluet. *Eum*, ſc. frigidum ventum.

25. *In ſermone*, i. præcepto. *Eius*, ſc. roris, vel ardoris, vel Ieſu. *Siluit*, i. ceſſat. *Abyſſum*, i. mare in illa (ſc. Abyſſo) inſulas, ἐν αὐτῇ νήσους.

27. *Creatura*, i. creatio, vel natura.

28. *Ipſum*, ſc. Deum. *Confirmatus eſt*, &c. q.d. conſequitur quidque ſuum tandem procedendo finem.

Sermone, i. præcepto.

29. *Conſummatio*, &c. in ſumma verborum. *In omnibus*, Græc. omnia.

30. *Gloriantes*, pro, glotificantes ſc. Deum. *Ad quid*, pro, quid tandem.

32. *Superualebit*, i excellet.

34. *Replemini virtute*, q.d ſumite vires.

35. *Ab initio*, ſe.in ſe ipſo.

CAPVT XLIV.

1. *GEneratione*, i. ætate.
2. *Fecit*, Græc. fecit in eis.

3. *Poteſtatibus*, Græc. regnis. *Prophetis*, Græc. in prophetiis. Vide cap. 46. *Dignitatem*, pro, ſecundum dignitatem.

4. *Præſenti*, ſc. illo tempore.

Verba, i. præcepta.

5. *Peritia*, Græc. diſciplina. *Carmina*, i. caotica, ſeu laudes.

6. *Pulchritudinis*, q.d. decori, ſc. in Dei cultu. *Pacificantes*, i. pacifice agentes.

7. *Generationibus*, i. ætatibus.

8. *Nomen*, i rationem, ſeu cauſam, ſc. etiam ipſi.

Eorum, pro, ſuas.

9. *Sunt*, ſc. alij, vt infideles, ſeu iniqui.

10 *Miſericordia*, pro, miſericordes.

12. *Teſtamentis*, i. Dei fœdere, q.d. ſeruauit Deus cum illis quod Patribus ipſorum promiſerat in fœdere.

16. *Det*, i. prædicet, ſc. cum redibit.

17. *Reconciliatio*, q. d. Deo eſt conciliatus, ſeu gratus fuit tempore diluuij.

18. *Dimiſſum*, i. leſuatum. *Reliquum terræ*, pro, reliqui homines, ſeu hominum reliquiæ.

19. *Teſtamenta ſæculi*, i. fœdus æternum. *Omnis caro*, pro vllum animal, ſeu vllus homo.

20. *Teſtamento*, i pacto, ſc de circumciſione.

22. *Creſcere*, pro, creſciturum.

23. *A mari*, ſc. occidentali, quod magnum ſolet vocari. *Mare*, ſc. mortuum. *Flumine*, ſc. Euphrate.

Terra, ſc. Palæſtinæ.

25. *Benedictionem*, &c. i. omnes gentes in ipſo, ſeu eius ſemine benedicendas.

Teſtamentum, i. pactum.

Caput, ſcil. cum ei apparuit in ſummitate ſcalæ, Gen. 28.

26. *Agnouit*, ſc. fauens. *Partem*, ſc. cuique tribui ſuam.

27. *Homines*, Græc. hominem, ſc. Moſen. *Carnis*, i. hominis.

CAPVT XLV.

1. *IN benedictionem*, i. cum laude.
2. *Sanctorum*, pro, ſanctis. *Monſtra placauit*, q. d. ad eius preces fecit ceſſare plagas Ægypti.

3. *Regum*, pro, Regis, ſc. Pharaonis. *Iuſſit illi*, i. dedit præcepta, ſc. in Sinai. *Oſtendit*, ſc. in Sinai. *Gloriam ſuam*, i. ſc, ſpecie quadam glorioſa.

4. *Fide*, i. fidelitate in Deum. *Lenitate*, i. manſuetudine.

5. *Elegit*, ſc. in ducem populi. *Carne*, i. homine.

Audiuit, &c. Græc. audire fecit eum vocem tuam.

6. *Coram*, i. in præſentia ſua, ſe. loquens cum illo facie ad faciem. *Diſciplinæ*, i. mores inſtituentem.

Suum, ſc Dei. *Iudicia*, i. præcepta.

7. *Sibi*, pro, ei, ſc. in faciendo miracula.

8. *Teſtamentum*, i. pactum, ſc. de ſacerdotio perpetuo. *Beatificauit in gloria*, i. mirifice glorificauit.

9. *Iuſtitiæ*, i. iuſtitiam ſignificante. *Stolam gloriæ*, i. glorioſam veſtem. *Vaſis virtutis*, q.d. inſtrumentis potentibus, i. veſtibus miris, quibus eius auctoritas declarabatur.

10. *Circum pedes*, i. veſtem talarem.

11. *Memoriam*, ſc. Dei.

12. *Stolam*, ſc. rationale. *Iudicio, & veritate*, Alludit ad Vrim & Thummim.

13. *In memoriam*, Vide Exod. 28

14. *Corona*, ſc. lamina cingens frontem. *Mitram*, i. Cidarim, ſeu Tiaram. *Signo ſanctitatis*, ſc. inſculptum erat in lamina, Sanctitas Domino. *Gloria*, &c. q.d. ornamentum honorificum, artificioſum, & intuentium oculos valde oblectans.

15. *Ad originem*, pro, ab origine, ſc. mundi.

18. *Compleuit*, i. conſecrauit, ita vocat ſcriptura conſecrare quod impleantur, i. perficiantur manus ad offerendum, vel quia in ipſa conſecratione implebantur manus ſacerdotum muneribus, quæ Deo offerrent.

19. *Teſtamentum*, i. pactum. *Glorificare*, pro, benedicere.

20. *In memoriam placare*, i. vt memor Deus placaretur.

21. *Poteſtatem*, ſc. docendi, & interpretandi. *Teſtamentis iudiciorum*, pro, pactis, & præceptis, ſeu præceptis teſtantibus Dei voluntatem.

Teſtimonia, i. præcepta.

22. *Alieni*, ſc. ad quos ſacerdotiũ non pertinebat,

24. *Monſtra*, i. prodigia, ſeu mira iudicia, & inſolita.

25. *Addidit*, ſc. miraculo florentis virgæ.

27. *Ipſe*, ſc. Deus.

28. *Tertius*, ſc. à Moſe & Aaron. *Imitando*, Græc. zelando, q.d. dum zelaret ipſe.

29. *Stare*, pro dum ſtaret. *Reuerentia*, i. pudore, ſc. dum illum puderet fornicationis populi cum Madianitidib.

30. *Pacis*, i. de proſperitate. *Principem ſanctorum*, ſcil. ſacrorum, vel ſacerdotum, i. ſummum ſacerdotem, ſc. eſſe.

31. *Et teſtamentum*, pro, ſicut teſtamentum, q.d. ſicut & Dauidi promiſit regnum perpetuum.

Daret, ſc. Pontifex. *Iudicare*, ſc. Regem. *Ipſorum*, i. populi. *In gentem*, pro, in gente, ſeu generatione.

CAPVT XLVI.

1. *IN Prophetis*, pro, in prophetia, ſeu munere prophetico, ſc. omnia agebat ſecundum diuinam reuelationem. Vide ſup. cap. 44. *Nomen*, ſc. Ioſue ſaluator interpretatur.

2. *In ſalutem*, i ad ſeruandum in bello,

3. *Romphæas*, Græc. romphæam, i. gladium, ſc. dimicando, vel haſtam. vt alludat ad id, de quo Ioſ. 8. cum haſtam eleuauit:

4. *Dominus*, ſc. per ipſum. Græ. Domini.

5. *Iracundia*, ſcilic. contra hoſtes. *Impeditus*, i. detentus.

6. *In ſaxis*, ſc. adiuuans illum proiectis ſaxis. *Fortis*, genitiuus eſt.

7. *Deſcenſu*, ſc. Bethoron.

8. *Potentes*, ſc. hoſtes, q.d. fugauit.

9. *Miſericordiam*, i. beneficium. *Stare*, ſc. perſuadens, vel, q.d. ſtando contra populum rebellantem.

Gentem, ſc. Iudaicam.

10. *Conſtituti*, i. exiſtentes, q.d cũ duo ſoli eſſent, vel iunge cum, inducere. *Illos*, i. reliquum populum.

13. *Suo nomine*, iunge cum, *vt ſit*, q.d. nominatim cuiuſque eorum celebris eſt memoria.

14. *Pullulent*, i. ſuo tempore reſurgant.

15. *Ad filios*, pro, ad filios vſque.

16. *Renouauit*, i. nouum inſtituit. *Imperium*, ſc. regium. *Principes*, ſc. Saul & Dauid.

17. *Congregationem*, Græc. ſynagogam. *Vidit*, i. agnouit,

Deus,

Deus,Græc.Dominus,q.d. reſpexit Deus Iacob, ſc.adiuuit. *Fide*,i.fidelitate,ſc.in Deum.

19. *Viri*,ſc.ipſius Samuelis.

22. *Sæculi*,i.ætatis.*Christi*,i.vncti,ſc.Regis Saul. *Omni carni*,i.vllo homine.

23. *Regi*,ſc.Saul. *De terra*,ſc.aſcendere viſos Pythoniſſæ.Hic apparet fuiſſe vere Samuelem, & non dæmonem Samuelis ſpecie. *Delere*,pro,delendum, ſc.bello.*Gentis*,ſc.Iudaicæ.Vide 1.Reg. 28.

CAPVT XLVII.

2. CArne,ſcil. ſacrificij Adeps in Dei honorem comburebatur.

3. *Luſit*, i. velut ludens leonem interfecit, & vrſum.

4. *Gente*,ſc.ſua.

5. *Exultationem Goliæ*,i.exultantem Goliam.

6. *Cornu*,i. potentiam & gloriam.

7. *Decem millibus*, Alludit ad illud:Percuſſit Dauid decem milia, 1.Reg.18.*Glorificauit*,ſc.populus. *Benedictionibus Domini*,i.laudibus magnis. *Gloria*,i.glorioſam, ſc.diadema regium.

8. *Cornu*,i.potentia.

9. *Confeſſionem ſancto*, i. laudem Deo. *In verbo gloriæ*,i. glorificans,ſc.ipſum.

11. *Contra*,i.ante.

12. *Vſque in*,&c.i. dum vixit,vel dum viueret. *Amplificarent*,i.celebrarent.

13. *Teſtamentum*,i.pactum.

14. *Illum*,ſc.Dauid.*Deiecit*,ſc.Deus.

15. *Suo*,i.Dei.*Sanctitatem*,i.ſanctum templum.

16. *Retexit*,pro,texit,i.operuit,ſc.more fluuij,ſapientia.

17. *Comparationibus*,i.parabolis.

18. *Dilectus*,ſc.Deo. Videtur alludere ad nomen Iedidiah.Vide 2.Reg.12.

19. *Nomine*,i.virtute,q.d.Deo iuuante.

20. *Compleſti*,i.multiplicaſti.

21. *Poteſtatem*,&c.q.d.abuſus es poteſtate & libertate, cum poſſes corporis concupiſcentias reprimere.

22. *Prophanaſti*,i.contaminaſti dedecore. *Inducere*,&c. q.d. ita vt Deus iratus filios tuos puniret, Regni parte priuans.

24. *Corrumpet*.i.deſtruet. *Electi*,ſc.Dauid.

25. *Dedit reliquum*,i.reliquit aliquos.

27. *Gentis*,i.populi,ſc.iuuenum. *Stultitiam*,ſcil. ſecutum.

29. *Ieroboam*,ſc.etiam auertit.

30. *Auerterunt*,i.expulerunt,ſc.peccata.

31. *Quæſiuit*,ſc. populus. *Defenſio*,i.vindicta,ſc. Dei. *Liberauit*,ſcil. imponendo finem peccandi in ea regione.

CAPVT XLVIII.

2. PAuci facti,i.conſumpti.*Suſtinere*,i. ferre, ſc. nolebant obedire.

4. *Amplificatus*,i.magnificatus. *Similiter tibi*, i. vt tu.

6. *Deieciſti*, ſc. prædicando. *Perniciem*, i.interitum.Vide 3. Reg. 19.& 21.4.Reg. 9. 2. Par.21. *De lecto*,ſc.prædixit non ſurrecturum Ochoziam.

7. *Iudicium*,ſc. Dei,Græc. reprehenſionem. *Defenſionis*,i.vltionis.

8. *Vngis*,ſc.per Eliſeum Iehu. *Pœnitentiam*.Græ. retributionem,i.vindictam.Vide 3.Reg.19. *Prophetas*,pro.Prophetam ſc.Eliſeum.

10. *Scriptus*,q.d. de quo eſt ſcriptum. Vide Malac.vlt. *Iudiciis temporum*,i.diſpoſito à Deo,ſeu præfinito tempore. *Lenire*,pro quod ſis lenitoris.

Cor patris,&c.q.d.facere filios ſentire idem quod Patres,ſc.ſancti.

11. *Decorati*,i.ornati,ſeu honeſtati.

12. *Vita viuimus*,&c.q.d. noti ſumus ſolum dum viuimus.

13. *In Eliſeo completus*,pro,Eliſeum repleuit.

14. *Verbum aliquod*,i.res vlla.*Prophetauit*,i.Prophetæ opus fecit,ſc.mortuum ſuſcitans.

15. *Monſtra*,i.prodigia,ſeu miracula. *in morte*,i. Inſtante morte.

23. *Commemoratus*,i.recordatus.*Purgauit*,i.liberauit. *In manu*,i.opera,ſeu prædictione.

26. *Addidit*,ſc. Deus,cũ id per Iſaiã prædixiſſet.

27. *Vidit*,ſc.Iſaias. *Vltima*,ſc.Chriſti aduentum. *Conſolatus*,ſc.prædicens liberandos è captiuitate,ſeu per Chriſtum à peccatis. *In ſempiternum*, i. ſæculi finem.Iunge cum ſequentibus.

CAPVT XLIX.

1. IN compoſitione,&c.pro, velut compoſitio odorifera,facta opere vnguentarij,q.d.ſuauiſſima.

2. *Vini*,i. lauto.

3. *In pœnitentia*,pro,ad pœnitentiam, i. vitæ reformationem per pœnitentiam.

4. *Ipſius*,pro,ſuum.

5. *Præter*, ſub.fere. Nam fuerunt & alij quidam etiam boni: vel intellige iuxta ſequentem notationem. *Peccatum*,ſc.idololatriæ; vel potius,quod excelſa non abſtulerunt.

7. *Dederunt*,i.meruerunt,vt daretur.

8. *Incenderunt*,ſc.alienigenæ.*In manu*,i.prophetante,ſeu iuxta prophetiam.

9 *Euertere*,i.ad euertendum. Vide Ier.1. *Eruere*, pro ad diruendum.

10. *Conſpectum*,i. viſionem.

11. *Imbre*,i.ſub imbris figura. Vide Ez.13.& 28. *Benefacere*,&c.q.d. etiam meminit proſperitatis dandæ bonis à Deo. Vide Ezech.18.& 33.

Oſtenderunt,ſc.per opera.

12. *Pullulent*,q.d.reuireſcent reſurgendo. *Redemerunt*,i.ſeruarunt. *Se*,pro illum.*Fide virtutis*,pro fide,& virtute.

31. *Amplificemus*, i.celebremus. *Signum*,i. ornamentum.

17. *Qui natus eſt homo*,pro,quis hominum natus ei ſimilis.

18. *Viſitata*, i habita eorum ratio,vt tranſportarentur. *Prophetauerunt*,pro, prophetata ſunt,ſcilic. tranſportanda.

19. *In origine*,pro,velut origo,i.omnium principiom,ſc.excellit.

CAPVT L.

1. SImon. Dicitur is fuiſſe tempore Ptolomæi Philadelphi.

2. *Duplex*,&c.q.d.cum templum repararet.

3. *Emanauerunt*, apparet iſtum fodiſſe puteos ad aquæ copiam,forte prope templum.

5. *Domus*,i.templi.

8. *Gloria*,i.ſplendidas eius fulgore. *Thus redolens*, i.arbor thuris odorem emittens.

11. *Pullulans*.i.emittens ramos,ſeu flores. *Stolam gloriæ*,i.veſtem ſplendidam. *In conſummatione virtutis*,i.perfecte,ſc.omnibus veſtibus ſacerdotalibus.

12. *Gloriam dedit*,&c.q.d. decorabat ſanctas veſtes,quibus erat amictus.

13. *Partes*,ſc.ſacrificiorum.

15. *Conſummatione*,i perfecto munere. *Amplificare*,i.perficere,Græc.ornare.

18. *In memoriam*,ſc.vt Deus populi recordaretur.

20. *Amplificauerunt*, ſc. Dei laudes.
21. *Honor*, i. cultus.
22. *In omnem*, pro, ſuper omnem, ſc. vt benediceret.
24. *Plus*, i. prolixe.
26. *Credere*, ſc.dat. *Suis*, ſc.Iſraelitis, Græ. noſtris.
27. *Gens*, i. digna gentis nomine, ſc. Samaritani conflati ex variis gentibus. Vide 4. Reg. 17.
28. *Sichimis*, ſc. Samaritani.
29. *Renouauit*, ſc. ſcribendo.
31. *Veſtigium eius eſt*, q. d. ambulat in luce Dei.

CAPVT LI.

1. CONfitebor, i. laudabo, ſeu celebrabo.
3. *Perditione*, i. morte.
4. *Aſtantium*, ſc. contra me. Apparet fuiſſe per calumniam accuſatum.
6. *Flammæ*, i. tribulationis vndique opprimentis.
Æſtuaui, i. combuſtus.
7. *Altitudine*, i. profunditate. *Inferi*, i. ſepulchri, q. d. à periculo mortis manifeſto.
9. *Inferno deorſum*, ſc. limbo.
10. *Circumdederant*, ſc. aduerſarij.
11. *Memoratus*, i. recordatus. *Sunt*, i. adeſſe ſolent, ſc. te inuocantibus.
13. *Exaltaſti*, ſ. glotia. *Defluente*, i. faciente fluere & dilabi, vel q.d. vt à me dilaberetur, ſ. ne morerer.
14. *Patrem*, &c. Ecce perſonarum diuinarum diſtinctio.
15. *In Confeſſione*, i. confitendo.
16. *Perditione*, i. interitu.
18. *Oberrarem*, ſc. peccando, vel peregrinando.
19. *Efflornit*, vel vt efflnretet, ſc. in me.
21. *Modice*, i. paruo tempore, ſeu labore.
24. *Conſiliatus ſum*, i. decreui. *Illam*, i. eius præcepta.
Zelatus, i. ſtudioſe ſecutus.
25. *In illa*, i. pro illa, ſc. obtinenda.
26. *Luxit*, i. ſplenduit.
27. *Agnitione*, pro, agnoſcens. Græc purgatione ſeo puritate.
28. *Poſſedi cor*, i. factus ſum cordatus. *Derelinquar*, ſc. à Deo.
29. *Venter*, i. animus.
30. *Linguam*, ſc. eruditam. *Mercedem*, ſc. laboris mei.
32. *In his*, pro, de his. *Sitiunt*, q.d. aridæ ſunt, & ſapientia indigent.
36. *In malio*, &c. pro, velut multum, &c.
37. *Miſericordia*, i. benignitate, ſeu beneficentia.
38. *Ante tempus*, ſc. mercedis, vel q.d. mature.

I S A I A S.

CAPVT I.

1. VISIO, i. reuelatio, Chal. prophetia. *Amos*, ſ. fratris Amaſiæ Regis Iuda. *Super*, 70. contra. *Iudam, & Ieruſalem*, i. tribum Iuda & Benjamin.
2. *Enutriui*, 70. genui *Spreuerunt*, Chald. rebellauerunt contra.
3. *Præſepe Domini*, pro, Dominum præſepis, hypallage. *Me*, ſ. Dominum ſuum. *Non intellexit*, Chal. non intellexit vt conuerteretur ad timorem mei.
4 *Graui*, i. grauato, 70. pleno *Nequam*, i. maligno.
Blaſphemauerunt, Hebr. & 70. ad iracundiam prouocauerunt.
5. *Super quo*, pro, ad quid, q.d. fruſtra fecero. *Languidum*, ſc. morbo.
6. *A planta*, &c. Chald. à populo vſque ad principes.
Tumens, Hebr. purulenta, ſeu putrida.
7. *Deſerta*, pro, deſeretur, ſc. tempore captiuitatis Babylonicæ, de hac enim ſermo. *Deuorant*, pro, deuorabunt.
8. *Filia Sion*, i. Ieruſalem, Chald. Cœtus Sion. *Quæ vaſtatur*, pro, vaſtata, Chald. & 70. obſeſſa.
9. *Exercituum*, ſ. cœleſtium, & terreſtriũ, ſeu Angelorum, & hominum. *Semen*, i. aliquot ſuperſtites.
Similes, q. d. deſtructi penitus.
10. *Sodomorum*, ſc. ſimiles.
11. *Quo*, q.d. quorſum offertis. *Plenus*, i. ſatur, q.d. nauſeam mihi pariunt. *Nolui*, pro, nolo, q.d. non mihi placent.
12. *Cum veneritis*, pro, veniatis, 70. ne veniatis. *Vt ambularetis*, &c. q. d. nihil aliud facitis, quam calcate atria.
13. *Iniqui*, pro, quia iniqui.
14. *Calendas*, Hebr. & 70. Neomenias, ſc. feſta principij cuiuſque menſis. *Laboraui ſuſtinens*, q. d. defeſſus ſum ferendo, 70. non amplius remittam peccata veſtra.
15. *Sanguine*, i. homicidiis.
16. *Cogitationum*, Hebr. & Chald. operum. *Quieſcite*, i. deſiſtite.
17. *Iudicium*, i. eſt iuſte agere.
18. *Arguite*, ſc. niſi fecero quod ſequitur, Hebr. 70. diſceptemus. *Vermiculus*, repetitio. Idem enim eſt coccineus color, & vermiculi. ex granis enim fiunt vermiculi, quorum ſanguine color fit, qui vulgo, grana dicitur, ſc. à granis illis.
19. *Bona*, ſc. fructus.
21. *Quomodo*, admirantis. *Fidelis*, i. quæ olim fidem ſeruabat. *Iudicij*, i. æquitatis, ſeu iuſtitiæ.
23. *Principes*, &c. explicatio præcedentis. *Infideles*, Heb. contumaces, Chal. rebelles 70. inobediẽtes.
Retributiones, i. munera, vt ſit repetitio, vel q. d. alter alterum iuuat inique, vt ab illo viciſſim inique iuuetur. ſic enim Chald. interpretatur. *Iudicant*, i. ius reddunt.
24. *Heu* 70. væ. *Conſolabor*, ſc. ſumpta vindicta.
25. *Excoquam*, i. purgabo more ignis. *Scoriam tuam*. 70. inobedientes Chal. improbos tuos. *Omne ſtannum tuum*, Chald. omnes peccatores tuos. 70. omnes iniquos à te, & omnes ſuperbos.
26. *Iuſti*, Hebr. & 70. iuſtitiæ.
27. *In iudicio*, Chald. cum factum fuerit in ea iudicium. *In iuſtitia*, 70 cum eleemoſyna.
28. *Conteret*, ſc. Deus.
29. *Confundentur*, i. pudeſient. *Ab idolis*, i. ob idola, ſc. quæ coluerant, nec potuerunt ab eis liberari.
Elegeratis, ſc. ad colenda idola.
31. *Fauilla ſtuppæ*. Hebr. ſtuppa, Chald. ſtuppa lini, 70. ſtipula ſtuppæ. *Vtramque*, i. fortitudo, & opus. ſeu vt eſt Hebr. fortis, & operator. 70. iniqui, & peccatores, Chald. impij, & opera eorum praua.

CAPVT II.

1. SVper Iuda, 70. de Iudæa.
2. *Mons*, i. locus altiſſimus, ſc. dignitate.
Domus Domini, i. Eccleſiæ. *Omnes*, ſc. ex omni natione aliqui.

4. *Arguet*,ſc.peccatorum.*Lanceas*,i.lancearum ferrum.*Ad prælium*, quaſi dicat, erit ſumma pax per longum tempus, vel ſemper ſecundum Chriſti legem. At ſunt bella inter Chriſtianos. An ſecundum Chriſti legem?

6. *Repleti*, ſcil. peccatis, Chald. repleta eſt terra idolis.

Olim,Chald.& 70. ab initio, q.d. vt eorum maiores.*Pueris alienis*,i.filiis alienigenarum,q.d contraxeruot matrimonia cum alienigenis 70. multi filij alienigenæ nati ſunt eis, Chald.in legibus populorum ambulant.

Adhæſerunt,ſc.coniugio,vel vitæ imitatione.

7. *Repleta eſt*,&c.q.d.cum rebus omnibus abundarent,tamen idola coluerunt.

9. *Incuruauit ſe*,ſc.idolis,vel pro,incuruabitur,i. humiliabitur,ſc.à Deo.Vide inf. *Ne ergo dimittas*, Hebr. & non parces.*Foſſa humo*,Hebr.& Chald.puluere. 70. terra.

10. *A facie timoris*,i ob timorem.

11. *Humiliati ſunt*,pro,humiliabuntur.

Illa,ſc.punitionis Dei.

13. *Cedros*, &c. per hæc ſuperbi,& obſtinati intelliguntur.

16. *Tharſis*,70. maris, Chald.totum verſum ſic vertit.Super omnes habitantes in inſulis maris, & morantes in palatiis pulcherrimis.

19. *Voragines*,Chald.cauernas,70.foramina.

22. *Quieſcite*,&c.q.d.deſinite timere homines,& magnifacere,qui etſi ſe per iram efferunt, & magni videntur,tamen nihil ſunt,ſed Deum timete.

Excelſus,70.in quo,Chald.quaſi nihilum.

CAPVT III.

1. ET *fortem*, 70. & validam, Hebr. quidem eſt fœmininum

2. *Ariolum*,Hebr.Chald.& 70.coniectorem,ſcil. ex coniecturis futura prædicentem. *Senem*,i.longa experientia doctos

3. *Principem*, i.ducem. *Honorabilem vultu*,i.auctoritate venerabilem,& gratioſum.*Prudentem eloquij myſtici*,Heb.dicendi peritum, Chald. prudentem in conſilio 70.prudentem auditorem.

4. *Effœminati*, Heb. paruuli,ſeu pueri, Chald. infirmi,70.illuſores.

5. *Corruet*, ſcil. vt fieri ſolet in ſeditione, & tumultu,Chald.irruet.

6. *Domeſticum*,i. de domo,ſeu familia,70.vel domeſticum. *Veſtimentum tibi eſt*,i.bene es veſtitus, ſeu veſtibus abundas.*Ruina*,i.calamitas,ſeu miſeria Chald. poteſtas. *Sub manu tua*, q.d. fulci ruentem domum vel ciuitatem.

7. *Non ſum medicus*, i.non poſſum mederi tanto malo,Chald.non ſum ſufficiens,vt ſim princeps,70. non ero tuus princeps.

8. *Ruit*,&c. verba Prophetæ.

9. *Agnitio vultus*,&c. q.d. ex vultu eorum apparet qui ſint. *Eis*,i.contra eos,ſcil.teſtificans.*Reddita ſunt*,&c.70.conſuluerunt, ſeu conſultauerunt conſilium malum contra ſe, dicentes: Alligemus iuſtum,quoniam inutilis nobis eſt:igitur fructus operum ſuorum comedent.

10. *Quoniam bene*,Chald.quod beatus eſt.

11. *In malum*,i.lædenti alios, Chald.quia opera eius mala ſunt, 70. coniungunt cum ſequentibus ſic. Mala ſecundum opera manuum eius accident ei.

12. *Exactores*,ſc. iniqui. *Viam greſſuum tuorum*, i.vitæ tuæ rationem.*Diſſipant*,i.perdunt,ſeu deprauant,ſc.faciunt peccare,70.conturbant.

13. *Stat*,ſc.paratus,70.conſtituetur.

14. *Cum ſenibus*,&c. ſc. iſti præcipue iudicandi, eos enim ſtatim alloquitur.

15. *Commoliuis*,i.cæditis,ſc.colaphis,vel comminuitis,70.confunditis,ſc.pudore.

16. *Eleuata*,ſcilic.ſuperbia.*Filiæ*,de fœminis loquitur.

Nutibus oculorum, ſc. laſciuis,Chald.ſtibio linitis oculis.*Plaudebant*,Chald. crinibus circumuolutis,70. trahebant tunicas. *Compoſito gradu*, Chald. prouocantes,70.ludentes.

17. *Crinem*,i. pilos pudendorum. Hebr. pudenda, 70. turpitudinem, q.d. permittet ab hoſtibus violari.

18. *Illa*,ſc.vltionis,ſeu punitionis. *Lunulas*,i.ornamenta lunæ forma.70.tunicas fimbriatas.

20. *Mitras*,i.vela capitis. *Diſcriminalia*,i.inſtrumenta quibus capillos diſcriminant,dicuntur etiam diſcernicula, a diſcernendo.i ſeparando *Periſcelides*,i.crurum ornamenta,Chald.pedum armillas.

22. *Mutatoria*,i veſtes pretioſas,ſic dictas,quod aliis mutatis,ſeu depoſitis induantur celebrioribus diebus,ſeu cum procedendum eſt. *Linteamina*, 70. veſtes per domum,i ordinarias, ſeu quotidianas,ſc. quibus domi vtuntur.

23. *Sindones*,forte ſudariola intelligit, *Theriſtra*, i.veſtes ſubtiles æſtiuas.

24. *Faſcia pectorali*,i.linteo,quo fœminæ dorſum, & pectus tegunt,vt videre eſt Genuæ.

26. *Mœrebunt*, &c. i. mœſtiam indicabunt. & luctum vel exprimenti videntibus deſolationem,lacrymas.

Deſolata,ſcil.ciuibus ſpoliata.*Sedebis*,ſc. lugentium more.

CAPVT IV.

1. SEptem.i.plurimæ.*Mulieres*, ſc.viduæ. *Inuocetur*,70.vocetur, q.d. eſto vir noſter,dicamurque vxores tuæ.Significatur tot perituros Deo puniente, vt viduæ multæ vix ſint inuenturæ virum vnum, cui earum aliqua nubere poſſit. *Opprobrium*,ſc.ſterilitatis,aut cœlibatus.

2. *Die*,i.tempore,ſcil. poſt punitionem ſequetur proſperitas ſpiritualis per Chriſtum. *Germen Domini*, &c. Chald. Chriſtus Domini,in gaudium & gloriam.

Fructus, ſc. Chriſtus, repetitio eſt. *Terra*,ſic dictum,terra noſtra dabit fructum ſuum,Pſalm.84.

3. *Sion*,Sion & Hieroſalem nomine Eccleſia intelligitur.*Omnis qui*,pro,nempe omnis qui.

In vita,i.in libro vitæ,70.in vitam,Chald.ad vitam æternam.

4. *Si abluerit*,pro,cum abluerit,70.quia abluet.

Filiarum,i.congregationis. *Sanguinem*,i.homicidia,per quæ reliqua peccata intelliguntur. *Iudicij*, ſc. puniendo, vel in ipſis, vel in Chriſto,per cuius paſſionem iuſtificamur, adiuncta tamen etiam noſtra cooperatione. *Ardoris*, i. caritatis & diuinæ & noſtræ. Auguſt. 20. Ciu. cap. 25. ad Purgatorium refert.

5. *Et creabit Dominus*,70.& veniet(ſcil. Dominus)& erit.

Montis Sion,i.Eccleſiæ. *Nubem per diem*,q. d. faciet cum Chriſtianis ſpiritualiter quod olim fecit cum Iudæis corporaliter.

Et fumum,q.d.denſam nubem, Chaldæus,& caliginem.

Gloriam,i glorioſos viros,ſcilicet,ſanctos vel ſuper omnem gloriam,ſ.glorioſiſſima,ſcilic.protectio diuina erit.

CAPVT V.

1. C*Anticum*,ſc. mœſtum. *Patruelis*,Chaldæus, & 70.dilecti,q.canticum ipſius,ſeu de ipſo, nempe de vinea ſua, vt ſtatim additur. *Vinea ſua*, pro,de vinea ſua.*Cornu*,i.colle excelſo.Chald.monte excelſo.

Filio olei,i.pingui,Chald. in terra pingui, 70.in loco pingui.

2. *Elegit*,pro,eiecit,q.d purgauit eam lapidibus, vel,lapidum materia cinxit,vt 70. interpretantur.

Electam, i. electis viribus. *Turrim*, Chald. ſanctuatium.*Torcular*,Chald.altare.*Vuas*,Chald.opera bona.

Labruſcas,Chald. opera iniqua.

4. *Au quod*,Heb.cur,q.d.Dignum ne fuit?

5. *Spem eius*, Chald. maieſtatem meam *Maceriam*, Chald.domum ſanctuarij.

6. *Nubibus*, Chald. Propheris. *Pluant imbrem*, Chald.prophetizant prophetiam.

7. *Germen eius delectabile*, Chald. plantatio lætitiæ eius,i.ei iucunda,70.nouella plantatio dilecta.

Iudicium,i.quud iuſtum eſt. *Clamor*,ſc.oppreſſorum,vel,q.d.clamant ad me iniuſtitiæ,Chald. multiplicant peccata.

8. *Terminum*,i.finem,q.d.ſic vt omnia occupetis.

9 *Niſi fuerint*,&c.ſub. ne mihi poſthac credatis, aut quid ſimile,q.d. omnino erunt. Hebraiſmus eſt frequentiſſimus in ſcriptura; Latini dicunt. Diſpeream,niſi,&c.

10. *Lagunculam*,Hebr. barum minima eſt liquidorum menſura : ſignificatur ergo magna penuria vini & frumenti. *Triginta modij*, Hebr. Chomet, Chald.corus.

Modios tres,Heb.Epha.Chald.tria ſata.

12. *Opus Domini*.i.quod Deus fieri præcipit,vel pauperes,Chald. legem Domini,ſc fuit Dei manu ſcripta.

Manuum, Chald. potentiæ, q.d. non cogitatis, quantus Deus ſit,& quam timendus,quod eius opera demonſtrant.

13. *Ductus eſt*,pro, ducetur, ſic infra præterita pro futuris.

Scientiam,i. Dei cognitionem,70.quia non cognouerunt Dominum.

14. *Infernus*,i.ſepulcrum,vel locus ſupplicij,q.d. plurimi morientur,vel condemnabuntur. *Animam*, i.capacitatem, ſeu ſeipſum.

Termino, i.fine, q. d. indeſinenter,ſeu ſupra modum, 70. ſine intermiſſione.

16. *Iudicio*,ſc.à ſe facto.*Sanctificabitur*, i.ſanctus apparebit,70.glorificabitur. *In iuſtitia*,ſcilic.quam exercebit.

17. *Agni*,Chald.iuſti.*Ordinem*,q.d.quiſque loco ſuo,ſeu iuxta vocationem ſuam. *Et deſerta*,&c. Chald. & ſubſtantias impiorum iuſti poſſidebunt. *In funiculo vanitatis*,i.modis illicitis,70.quaſi funiculo longo.

18. *Vinculum*,pro,vinculo.*Plauſtri*,quaſi dicat; valido,tali,n. iugum ligatur. Chaldæus, totum locum ſic vertit : Væ qui incipiunt paulatim peccata, augentque vt creſcant & fortia fiant vt vinculum plauſtri.

19. *Opus eius*,i.quod minatur,vel promittit.

Sancti,i.Dei,cuius ſanctitatem Iſrael colit.

20. *Malum bonum*,&c.Aug.Enchi.c.19.de rebus ipſis loquitur,inquit,non de hominibus.

22. *Miſcendam*, i. propinandam vel infundendam,ſc.in vas.vtrumque enim ſignificat etiam miſcere.Vide Prou.9. *Ebrietatem*, i. id quod inebriat, Hebr. & 70. ſiceram.

23. *Aufertis*,ſc. condemnando.

24. *Lingua*,i. flamma,quæ linguæ ſimilis.

Calor flammæ,Heb.paleam flamma,Chald.manipulum flamma *Puluis*, Chald.fauilla. *Aſcendet*,i. euaneſcet. *Eloquium*,i.præcepta. *Blaſphemauerunt*, Hebr. contempſerunt, Chald. abominati ſunt,70. exacerbauerunt.

25. *Conturbati ſunt*, Chald. commoti ſunt, q. d. tremuerunt.

26. *Signum*, i. vexillum. *Nationibus*,i. gentibus, ſc.Babylonijs.*Sibilabit*,i.conuocabit,Chal.clamabit.

De finibus.q.d.à longe(diſtat enim procul à Ieruſalem Babylonia)eos adducet.

27. *Laborans*,i.defatigatus.Hebr. & Chald. corruens.

In eo,ſc.exercitu,ſeu populo.

29. *Leonis*,ſc.conſpecta præda.

30. *Sonabit*,ſc. Deus,vel exercitus ille.*Eum*,ſcil. populum Iudæorum. *Eius*, pro,ſua.

CAPVT VI.

1. S*Edentem*.ſc.ſpecie humana.*Ea*,quæ ſub ipſo, Hebr.fimbriæ eius,ſc.oræ veſtis,ſeu tapeti,infimæ,Chald.ſplendor gloriæ eius.

2. *Illud*,ſc.ſolium. *Eius*,pro,ſuam quiſque,ſc.non audens aſpicere,vel eius,ſc.Dei,ſecundum Hier.ep. 142. Chal.duabus velabat vnuſquiſque faciē ſuam, vt non videret,& duabus,velabat pedes ſuos,vt non videretur,& duabus miniſtabat. Hier.ait,faciem,& pedes Dei, quia nemo poteſt ſcire quid ante mundum fuerit, aut poſt mundum futurum ſit, media tantum cognoſcimus.

Volabant,ſc. parati ad Dei iuſſa.

3. *Clamabant*,ſc. inuitando ad Dei laudem. *Gloria*,i.rebus Dei gloriam manifeſtantibus,& ad eum glorificandum excitantibus.

4. *Commota*,70.ſublata,i. eleuata,vel loco mota.

Cardinum,i.poſtium. *A voce*,i.vi vocis.

Clamantis,70. clamantium *Fumo*,Chald.caligine,Hieronym.epiſt.150.errore & tenebris, verique ignorantia.

5. *Tacui*,ſcil.non arguens liberè delinquentem populum, pudore vel timore perterritus. Hieron.2. cont.Pelag.

Pollutus labiis,ſc.in ſermone peccauerat,Hieron. epiſt. 142.

Vidi,Dicunt Iudæi ideo Iſaiam interfectum,quia id dixit, eum Deus dicat:neminem ſe poſſe videre, & viuere, Hier.

6. *Calculus*,Hebr. carbo. *Altare*,ſcil.holocauſti, quod in ea viſione ſimul cum templo repræſentabatur.

7. *Auferetur*,pro,ſic erit ablata.

8. *Nobis*,Hier.ep.143.indicatur,inquit,perſonarum diuerſitas ſicut vnitas diuinitatis in eo quod vnus loquitur

9. *Dices*, pro, dic. *Audite*, &c.pro,audietis quidem,ſed noletis intelligere,Hier. audite audiendo, & ne intelligatis, & videte videndo,& ne cognoſcatis,q.d.audietis,ſed non intelligetis:videbitis,ſed non cognoſcetis. Accidit id Iudæis tempore Chriſti. Chal. audientes audiunt & non intelligunt : & vidētes vident,& neſciunt,70.auditu audietis,& non intelligetis;& vidētes videbitis,& non cognoſcetis.

10. *Excæca*,i.prædic excæcatum iri,Chald.infatua,70.incraſſatum eſt cor populi huius & auribus ſuis grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne forte videant &c. *Aggraua*, i. obtura implendo re aliqua,vel obtunde.

Vſquequo,ſc.tales erunt.

12. *Homines*,ſc. abductos in captiuitatem. *Quæ derelicta fuerat*, Chald.deſolatio.

13. *Decimatio*, i decima, q.d. reliquiæ aliquæ ſupereruot, Chal. relinquetur vnus ex decem.

Conuertetur, ſc. ad Deum.

Oſtenſionem, ſc. latentis virtutis, vt ſolet in arboribus, quæ cadentibus foliis mortuæ videbaotur, Cha. combuſtionem, 70. deprędationem, q.d. etiamſi videantur petiiſſe, vt ſolent combuſta, & deprædata, tamen teuiuiſcent. Quidam oſtenſionem interpretantur deſolatiooem, q.d. etiam illi pauci vaſtabuntur.

CAPVT VII.

1. D*Omui*, i. familiæ, q. d. Regi. *Requieuit*, 70. conſenſit, Chal. coniuncta eſt, q.d. iniit Rex Syriæ ſocietatem cum Rege Iſrael. *Ephraim*, ſic dicta Iſrael ab Ieroboam primo Rege, qui ex tribu Ephraim.

Eius, ſc. Regis, vel domus Dauid.

3. *Qui derelictus eſt Iaſub*, Heb. Sear Iaſub, quod Latinè eſt, Reliquiæ coouertentur. *Superioris*, erat altera inferior. *Fullonis*, ſc. ſiccabantut illic panni aqua putgati.

4. *Sileas*, i. quieſcas, q.d. bono animo eſto. *Caudis*, i. extremitatibus.

6. *Suſcitemus*, i. excitemos.

8. *Et caput*, pro, Rex, & *Damaſci*, q.d. non Ierusalem.

9. *Et caput*, q. d. eum tamen ouoc ſit caput. *Non permanebitis*, 70. non intelligetis.

11. *Signum*, ſcil. io confirmationem dictorum. *Inferni*, q. d. deorſum quanquam id non eſt Hebr. Chald aot in 70.

12. *Non tentabo*, ſimulat religionem.

13. *Dauid*, 70. Iuda *Moleſtos*, ſc. contemnendo.

Hominibus, Chald. Prophetis. *Quia moleſti eſtis*, pro. niſi etiam moleſti ſitis. *Deo*, ſc. non credendo, non fidendo, non obediendo.

14. *Propter hoc*, q.d. quia non facitis quod debetis, faciet Deus qood ſe dignum eſt. *Vobis*, ſc. domul Dauid.

Signum, ſcil. potentiæ ſuæ, bonitatis & miſericordiæ.

Virgo, ſic etiam Chald. & 70. Heb. עלמה Halma. i. virgo abſcondita. Vide Gen. 24. & Hieron. 1. conr. Iouin. & quidem Punica lingua, quæ ab Hebræa deducta eſt, virgo Alma dicitur.

Vocabitur, Chald. vocabit, ſc. mater (non eoim in terra patrem habebit) Hebr. & 70. vocabis, ſc. tu mater: eſt enim Hebr. perſona fœminea.

15. *Butyrum, & mel*, i. cibos vſitatos iofantibus in Iudæa.

Vt ſciat, pro, ſciendo, vel qoia ſciet, Chald. donec ſciat, 70. antequam ſciat, q.d. antequam perueniat ad communem ætatem diſcretioois.

16. *Antequam ſciat*, &c. q.d. antequam naſcatur Chriſtus.

Derelinquetur, ſc. deſolata. *Terra*, ſc. Syria, & Samaria, ſeu Iuda.

Quam tu deteſtaris. Chald. pro qua tu tribulationem pateris, 70. quam times, ſeu coi times, ex quibus videtor iotelligenda terra Iuda. Id quod confirmant proxime ſeqoentia. *A facie*, i. cauſa.

17. *Cum Rege*, coniunge cum, *adducet*, q.d. per Regem illum puoiet, Heb. & 70. Regem, pro, nempe Regem, ſc. Sennacherib.

18 *Sibilabit*, &c. q.d. vocabit Ægyptios & Aſſyrios, illi dicuntur muſcæ, ob copiam; hi apes, qoia fortiores.

20. *Conducta*, Chald. acota, 70. ioebriata. *In his*, pro, nempe in his, i. per hos. *In Rege*, pro, nempe in Rege.

Pilos pedum, i. pubem, ſic aqua pedum dicitur vrina. Intellige vero per caput, & barbam, regem & nobiles; reliquos per pubem.

21. *Homo*, i. quiſque vel aliquis. *Vaccam*, Chal. & 70. vitolam. *Boum*, ſc. filiam. *Duas*, ſc. ſolas.

22. *Relictus*, ſc. ab hoſtibus.

23. *Argenteis*, Chald. drachmis argenti, 70. ſiclis, ſc. quæ tanti vendi poſſint. *In ſpinas*, ſc. penuria colentium.

24. *Sagittis*, ſc. metu ſerpeotum.

25. *Sarrientur*, q.d. noo item accidet cultis montibus. Mira in Prophetis tranſitio ſubita ab aduerſis ad proſpera, & contra, quod valde notaudum.

CAPVT VIII.

1. S*Tylo hominis*, ſc. litteris vſitatis, Chald. ſcripturam claram.

2. *Teſtes*, ſc. ſcripturæ. *Zachariam*, quid, ſi iſte eſt, de quo in Euangelio Chriſtus?

3. *Propheiiſſam*, vxorem ſuam intelligit.

4. *Patrem ſuum*, &c. Hebr. pater mi, & mater mea.

Fortitudo, i. vires, & opes. *Coram Rege*, ſ. iubente Rege.

6. *Iſte*, Iuda. *Aquas Siloe*, Chald. regnom domus Dauid, quietum, vt aquæ Siloe. *Aſſumpſit*. Alludit ad defectionem Iſrael à Iuda, apparetque hinc, fuiſſe male factam etſi Deo permittente, & ordinante bene, vel potius ſenſus eſt. Quia populus Iſrael voluit Ducibus Raſin & Phace deſtruere Regnum Iuda, aliumque Regem cooſtituere. Vide cap. 7. Forte etiam de populo Iudaico loquitur, qui ad illos Reges videbatur defeciſſe. vt infra indicatur. Itaque dicit, populus iſte, ſc. Iudaicus.

7. *Eos*, ſc. Regnum Iſrael.

8. *Ibit*, pro, ibit etiam. *Ad collum*, Chald. ad Ieruſalem, q. d. omnia ſubuertet præter Ieruſalem. *Tua*, i. vbi naſceris.

9. *Populi*, ſc. Aſſyriorum, vel Iſrael. *Vincimini*, Complut. & hic, & infra. vincemini, q.d. præparate ſane vos ad bellum, certe viocemini. *Audite*, ſcil. quod dico,

10. *Deus*, ſc. qui veſtra conſilia diſſipabit.

11. *Sicut in manu forti*, i. mira virtute, Chald. in fortitudine prophetiæ.

12. *Non dicatis coniuratio*, i. ne coniuretis in Regem veſtrum vt ab eo deficiatis ad hoſtes. *Timorem eius*, i. quod timet, ſc. popolus.

13. *Sanctificate*, i. glorificate fidendo ipſi. Chal. ſanctum dicite, q.d. colite. *Ipſe pauor*, &c. q.d. ipſum timete, non homioes. *Terror*, Chald. fortitudo.

14. *In ſanctificationem*, q.d. vos ſanctificabit, ſc. eos, qoi ſe timent, & colunt, &c. nam aliis in lapidem. &c.

Duabus, ſc. Iuda & Iſrael.

16. *Teſtimonium*, ſc. id, i. hanc prophetiam. *Signa*, i. tege, vt ſolent quæ obſignantur. Chald. ſigna, & abſconde legem, quia nolunt diſcere eam, 70. ſigillabont legem ne diſcant. *in diſcipulis meis*, i in gratiam diſcipulorum meorum, quibos reſignabitor, vt diſcant, ſc. Chriſti tempore, qui eis aperiet ſcripturas.

17. *Faciem ſuam*, ſc. Chriſtum Iudæi non cognouerunt.

18. *Ecce ego*, verba Chriſti. Vide Hebr. 2. *In ſignum*, &c. ſc & Chriſtus, & eius diſcipuli miracula molta fecerunt, poſitique ſunt omoibus in exemplum vitæ.

19. *Nunquid*, q. d. reſpondete. *A mortuis*, ſcil. Diis ſub. petemuſne oracula? Complut. ac mortuis? q. d. oonoe Deus eſt de omoibus rebus conſulendus? 70. quid requirent de viuis mortuos?

Chaldæus, vnuſquiſque populus ab idolo ſuo requirit, viui à mortuis.

20. *Magis*, i. potius, ſcil. recurrendum. *Iuxta verbum hoc*, i. ita faciendum. *Non erit*, &c. q. d. manebunt in tenebris.

21. *Tranſibit*, ſc. quiſque eorum. *Per eam*, ſcil. terram, vel legem. *Deo*, Chald. idolo.

CAPVT IX.

1. PRimo tempore, i. primum, ſcil. initio prædicationis Chriſti. *Alleuiata*, i. liberata peccatis.

Nouiſſimo, i. poſtea. *Aggrauata*, ſc. peccatis, non recepto Chriſto, q. d. Iudæorum alij credent alij in infidelitate manebunt. Quidam tamen aggrauatam intelligunt grauidam fide, & operibus bonis, vt ſit repetitio præcedentis. *Maris*, i. qua itur ad mare Mediterraneum.

Traas, ſcil. reſpectu Orientalium. *Gentium*, ſcil. erat vicina Tyriis, & Sidoniis, & ſuperior dicebatur, nam inferior prope lacum Geneſareth.

2. *Vmbra mortis*, i. tenebroſa, q. d. cæca erroribus, 70. & vmbra mortis.

3. *Multiplicaſti*, ſc. ô Chriſte. *Non*, Chald. ei, ſcil. לא pro לו & quidem, 70. plurimam partem populi deduxiſti in lætitia, ſeu reduxiſti cum lætitia. *Lætitiam*, ſcil. quia multi à fide deficient. Id, ſi legas non multiplicaſti.

4. *Iugum*, ſc. excuſſiſti, quo premebatur. *Oneris*, ſcil. peccatorum vel legis. *Virgam*, i. dominium, ſeu tyrannidem, qua premebatur, ſc. diaboli. *Humeri*, 70. quæ ſuper collum. *Sceptrum*, repetitio. *Exactoris*, i. tyrannice imperantis. *Superaſti*, Hebr. confregiſti, Chald. contriuiſti, 70. diſſipaſti. *Sicut*, ſcil. olim factum. *Madian*, i. quo ſuperatus Madian. Vide Iud. 7.

5. *Prædatio*, ſc. bello capti hoſtes, vel qui per vim alios opprimunt. *Sanguine*, ſc. interfectorum, q. d. qui inique occidunt. *Combuſtionem*, q. d. punientur Dei hoſtes igni ſempiterno.

6. *Paruulus*, &c. quaſi hinc victoria, & lætitia, de quibus ſupra. *Filius*, ſc. Dei & Virginis. *Principatus*, &c. Quidam Eccleſiam intelligunt, quæ ab illo ſuſtinetur: ſic Achatius in Concil. Epheſ. at Tertul. 3. contra Marc. Inſigne, inquit, poteſtatis ſuæ crucem humeria prætulit, non vt alij Reges capite diadema, aut manu ſceptrum. *Vocabitur*, Hebr. vocabit, pro, vocabitur.

Admirabilis conſiliarius, 70. magni conſilij Angelus. Not. Hic Hier. dicere, ſolum pro his omnibos Chriſti epithetis apud 70. eſſe, magni conſilij Angelus; cætera deeſſe, & tamen & illa apud 70. nunc ſunt, & erant olim, vide Euſeb. lib. 7. demonſt. & Chryſoſt. lib. de Chriſti Deitate.

Pater futuri ſæculi, Hebr. pater ſæculi, ſeu æternitatis, Chald. vir permanens in æternum Chriſtus. *Princeps pacis*, 70. addunt: Adducam enim pacem & ſanitatem eius ſuper principes.

7. *Multiplicabitur*, 70. magnum erit. *Solium Dauid*, i. Eccleſiam per id figuratam. *Confirmet*, 70. dirigat *Iudicio*, *& iuſtitia*, i. iuſto iudicio, ſeu perfecta iuſtitia.

Zelus, i. amor iuſti, vel hominum.

8. *Verbum*, 70. mortem. *Cecidit*, q. d. atque accidit, ſicut Dominus dixerat euenturum Chald. auditum eſt.

Iſrael, repetitio. Idem enim Iacob & Iſrael. ſignificatur vero populus Iſraeliticus, quem Deus per Iſaiam prædixit vaſtandum ab Aſſyriis.

9. *Sciet*, ſc. Deum eſſe veracem.

10. *Succiderant*, ſc. hoſtes. *Immutabimus*, i. eorum loco ſufficiemus.

11. *Raſin*, pro, nempe Raſin. *Eam*, ſcilicet, populum Iſrael.

In tumultum vertet, Chald. excitabit, ſcilicet, contra Iſrael.

12. *Toto*, ſcil. aperto, q. d. auidiſſime. *Extenta*, ſcil. ad percutiendum.

13. *Percutientem*, ſc. Deum.

14. *Caput*, *& caudam*, vide infrà. *Incuruantem*, &c. i. deprimentem, ſcil. proximos, 70. magnum, & paruum.

17. *Lætabitur*, ſcil. fauens. *Hypocrita*, *& nequam*, 70. iniquus, & prauus.

Stultitiam, Chald. mendacium, 70. iniuſta. *Eius*, ſcilicet, Dei.

18. *Succenſa eſt*, 70. ſuccendetur. *Ignis*, pro, igni, vel, q. d. ardebit vt flamma. *Veprem*, pro, velut veprem, vel q. d. impios, qui ſunt vt vepres & ſpinæ. *Vorabit*, ſc. ignis calamitatis vel inferni. *In denſitate*, pro, velut in denſitate, q. d. more denſi ſaltus igni correpti.

Conuoluetur, &c. q. d. tandémque euaneſcet, vt ſolet fumus eleuatus.

19. *Conturbata eſt*, pro, conturbabitur.

20. *Declinabit*, ſcil. quærens eſcam. *Ad dexteram*, &c. lege ſic, ad dexteram, & ſiniſtram (q. d. huc illuc) & eſuriet, & comedet, &c. *Carnem brachij ſui*, Chald. ſubſtantiam proximi ſui.

21. *Manaſſes*, 70. comedet Manaſſes.

CAPVT X.

1. ET ſcribentes, pro, nam ſcribentes, 70. ſcribentes enim.

3. *Viſitationis*, i. punitionis Dei. *Longe*, ſc. Aſſyria.

Gloriam, i. opes, de quibus ſoletis gloriari, q. d. quid tunc fiet de rebus veſtris? vel, quem tunc pecunia exercitum comparabitis, qui vos defendat?

5. *Aſſur*, 70. Aſſyriis. poteſt & nominatiuus eſſe, q. d. væ vobis, nam Aſſur, &c. *Virga furoris mei*, i. qua vtor ad puniendum iratus. *Baculus*, ſc. quo percutiam vos.

6. *Fallacem*, Chald. hypocritam, 70. iniquam.

Furoris mei, i. cui ſum iratus. *Mandabo*. Not. Dei permiſſionem in malis dici mandatum, quia ex in bonum iuſtitiæ ſuæ ordinat ſic Dauid dixit maledictionem à Deo præceptam, 2. Reg. 16.

8. *Mei*, i. mihi ſubditi.

9. *Charcamus*, ſc. expugnata eſt à me. *Emath*, 70. Arabia. *Samaria*, ſcilicet, expugnabitur, vel expugnata eſt.

10. *Idoli*, i. vbi coluntur idola. *De Samaria*, ſub. auferam.

12. *Cuncta opera ſua*, i. quidquid deſtinauit facere per Aſſyrios. *Magnifici*, Chal. elati. *Altitudinis*, notatur faſtus & arrogantia.

14. *Derelicta*, ſc. ab aue.

15. *Quomodo*, &c. ſub ſic eleuatur Aſſur, & exaltatur contra me.

16. *Pinguibus*, i. fortibus. *Tenuitatem*, Chald. plagam. *Succenſa*, lege ſic, quaſi combuſtio ſuccenſa, q. d. conſumam velut igni ſubiecto gloriam eius, i. potentiam, ſeu exercitum, quo gloriatur.

17. *Lumen Iſrael*, id eſt, Deus. *In ignem*, id eſt, velut ignis, ſcil. ſuos illuminans, & defendens; hoſtes perdens.

Spina, *& vepres*, Chald. Principes, & Satrapæ, ſcil. Aſſyriorum. *Stultas*, Chald. multitudinis exercitus.

Carmeli, i. agri fertilis, ſeu arboribus conſiti, ſcil. exercitus repetitio.

Ab anima ad carnem, i. anima, & corpore, Chal. animæ cum corporibus.

19. *Ligni ſaltus*, Chald. bellatorum. *Scribet*, i. poterit deſcribere.

20. *Percutit*, ſc. hoſtis, qui antea ſeruiebat.

21. *Reliquia*, i. reliqui, ſeu pauci.

22. *Conſummatio*, i. perfectio, ſeu conſumptio, ſcil. re, ad paucos eoſque perfectos, redacta, 70. ſic locum hunc totum reddiderunt, verbum enim (accuſatiuus eſt) conſummans, & abbreuians in iuſtitia (ſcil. Deus) quia verbum abbreuiatum Dominus, Dominus exercituum faciet in vniuerſo orbe. *Inundabit iuſtitiam*, i. affluet iuſtitia.

23. *Conſummationem*, Chald. conſumptionem impiorum.

24. *In via Ægypti*, i. more Ægypti, q. d. vt olim te percuſſit Ægyptus.

25. *Conſummabitur*, i. ceſſabit, ſcil. contra te, & vertetur contra Aſſyrios. *Eorum*, i. Aſſyriorum, ſcil. vertetur.

Virgam, pro, iuata virgam, ſc. qua percuſſit Ægyptios in mari. *In via Ægypti*, i. vt olim percuſſit Ægyptios, repetitio.

27. *Computreſcet*, 70. corrumpetur, q. d. diſſoluetur. *Iugum*, ſc. quo te premebat. *A facie olei*, i. propter Dei miſericordiam, Chald. à facie Chriſti.

28. *Veniet*, ſcil. Aſſyrius. Deſcribit ciuitates, per quas Aſſyrius tranſit in Ieruſalem. *Vaſa*, i. impedimenta, ſeu inſtrumenta bellica.

29. *Sedes noſtra*, q. d. dicent, ſedeamus hic, & quieſcamus.

30. *Hinni*, i. clama, ſc. ad vicinas ciuitates, aduentare hoſtes. *Filia*, i. congregatio, q. d. popule. *Paupercula*, pro, & paupercula.

31. *Migrauit*, ſc. fugiens.

32. *Adhuc dies*, &c. q. d. dicent, opportunum eſt, vt in Nobe ſubſiſtamus, Chald. adhuc dies magnus, & multum tempus vt ingrediatur (ſc. Ieruſalem) ſtabit & Sennacherib. in Nobe vrbe ſacerdotum contra murum Ieruſalem.

33. *Confringet*, ſc. Aſſyrios. *Laguncu lam*, pro, vt lagunculam. *Excelſi ſtatura*, comparat milites arboribus, & exercitum ſaltui.

CAPVT XI.

1. RAdice, i. ſtirpe, ſeu progenie, Chal. filiis. *Et flos*, &c. Chald. & Chriſtus de filiis filiorum eius vngetur.

2. *Pietatis*, ſic etiam. 70. at Hebr. timoris.

3. *Arguet*, ſc. peccatores.

4. *Terram*, Chald. peccatores terræ. *Virga*, Chal. & 70. verbo. *Spiritu*, Chald. eloquio.

5. *Iuſtitia cingulum*, &c. q. d. hærebit ei iuſtitia perpetuo, more cinguli, Chald. erunt iuſti in circuitu eius.

Et fides, 70. & veritas, Chald. & fideles accedent ad eum.

6. *Habitabit*, &c. Chald. in diebus Chriſti multiplicabitur pax in terra & habitabit, &c.

Lupus cum agno, &c. q. d. feroces alioqui cum manſuetis. *Minabit*, id eſt, ducet, q. d. facile erit cuiuis eos regere.

7. *Paſcentur*, ſc. Dei verbo. *Leo quaſi bos*, &c. q. d. feroces homines induent manſuetorum mores, viuentque ſimul, & eâdem vtentur menſa. ſermo metaphoricus, qui frequens in Prophetis.

8. *Ab vbere*, ſc. pendens, q. d. lactans, vel abſtractus, ſcil. ablactatus. *Super foramine*, &c. q. d. nihil timebitur, quia nihil noxium. *Aſpidis*, i. vbi ante ſolebat aſpis morari, i. noxius conuerſari.

9. *Monte*, ſcil. eccleſia. *Repleta eſt*, pro repleta erit tunc. *Scientia*, i. cognitione. *Operientes*, ſcil. terram, q. d. abundantiſſime.

10. *Radix Ieſſe*, ſcil. Chriſtus qui de radice, id eſt, ſtirpe Ieſſe, Chald. filius filiorum Ieſſe. *Qui ſtat*, &c. 70. qui conſurgit, vt ſit princeps gentium. *Signum*, i. vexillum, ad quod populi congregentur. *Ipſum gentes*, &c. 70. in ipſo gentes ſperabunt, Chald. ipſi regna obedient.

Sepulcrum, Hebr. & 70. requies, Chald. manſionis locus.

11. *Secundo*, ſc. per Apoſtolos, qui prius per ſe.

Relinquetur, ſc. non interfectum. *Phetros*, 70. Babylonia. *Æthiopia*, Chald. India. *Elam*, id eſt, Chaldæa, ſeu Perſia. *Senaar*, Chald. Babylonia, 70. ſolis ortu.

Emath, 70. Arabia.

12. *Signum*, i. vexillum, ſc. per Apoſtolos.

Nationes, i. gentes, ſc. ad fidem amplectendam.

Plagis, i. extremitatibus, Hebr. alis, ſeu angulis, Chald. ventis, 70. alis.

13. *Zelus*, i. ſimultas, ſeu inuidia.

14. *Volabunt*, ſc. Apoſtoli prædicatione. *In humeros*. 70. in nauibus, Chald. vno humero in, i. vnanimiter contra. *Prædabuntur*, ſc. captiuantes in fidei obſequium.

Filios Orientis, i. Orientales. *Præceptum manus*, ſc. ſequentur, q. d. iuſſis obedient.

15. *Linguam*, id eſt, ſinum, ſeu oram. Intelligit autem mare rubrum quod Ægypto propinquum, vel mare Ægyptum alluens. *Fiumen*, Chaldæus, Euphratem

Septem, i. multis. ſenſus eſt, Omnia futura Apoſtolis peruia, ſublatis omnibus impedimentis.

16. *Relinquetur ab Aſſyriis*, i. à dæmonum poteſtate liberabitur.

CAPVT XII.

1. COnfitebor, i. benedicam, ſeu laudabo. *Conuerſus*, ſcil. in miſericordiam, Chald. & 70. auerſus. *Conſolatus*, ſcil. per incarnationem, ſeu redemptionem, Chald. & 70. miſertus.

2. *Saluator*, ſc. Ieſus. *Fiducialiter agam*, Chald. & 70. confidam in eo. *Fortitudo*, 70. gloria. *Laus mea*, i. quem laudem.

3. *Aquas*, Chald. doctrinam nouam. *Fontibus*, ſcil. Apoſtolis ſeu Euangeliis. *Saluatoris*, ſc. Ieſu. *Confitemini*, i. benedicite, ſcil. laudando, gratias agendo. *Adinuentiones*, i. conſilia, Chald. opera, 70. glorioſa, ſcil. conſilia, ſeu opera. *Excelſum*, Chal. forte, 70. exaltatum.

5. *Cantate Domino*, 70. laudate nomen Domini. *Magnifice*, Chald. magnalia, 70. excelſa. *Annunciate hoc*, Chal manifeſtum eſt hoc. Hoc 70. hæc.

6. *Habitatio*, Chald. congregatio, 70. habitator. *Sanctus*, ſc. Chriſtus, qui ſanctus ſanctorum, ſuoſque ſanctificat.

CAPVT XIII.

1. ONus, id eſt, prophetia de punitione, ſeu calamitate, 70. viſio contra Babylonem. vide cap. 15.

2. *Super*, i. contra. *Montem*, i. ſuperbam Babylonem niſi forte montem aliquem Perſiæ, vel Mediæ intelligat. *Caliginoſum*, ſcil. errorum tenebris, 70. campeſtrem. *Leuate*, ſcil. ô Medi & Perſæ. *Signum*, i. vexillum. *Portas*, ſcil. Babylonis. *Duces*, ſcil. exercitus hoſtilis.

3. *Sanctificatis*, Chald. præparatis, ſc. militibus. *Gloria mea*, id eſt, expeditione, quæ cedit in gloriam meam.

4. *Montibus*, ſcil. Mediæ, & Perſiæ. *Regum*, ſc. Cyri, & Darij, ille Perſarum Rex, hic Medorum.

Gentium,

Gentium, 70. & gentium. *Militia belli*, 70. genti bellicoſæ.

5. *Summitate cæli*, i. extremitate terræ, vbi videtur tangere cœlum. *Dominus*, ſc. adeſt vltutus. *Vaſa*, i. inſtrumenta. *Terram*, ſc. Babyloniæ, vel orbem, vt ad diem iudicij referatur, cuius figuræ quædam ſunt præcedentes Dei punitiones.

7. *Tabeſcet*, 70 timebit

8. *Combuſta*, pro, velut combuſtæ, ſc. aridæ, vt ſolent exuſta. ita dictum a Chriſto, areſcentibus hominibus præ timote.

9. *Crudelis*, ſc. impiis ſæua videtur Dei iuſtitia. *De ea*, ſc. electos.

10. *Stellæ*, &c. iſto loquendi modo ſolet ſcriptura maximam calamitatem ſignificare: afflictis enim enim omnia videntur tenebroſa. Poteſt & ad diei iudicij tenebras referri, de quibus eſt in Euangelio.

11. *Infidelium*, Chald. impiorum, 70. iniquorum, ſc. non ſunt iniqui fideles Deo. *Arrogantiam fortium*, 70. iniuriam ſuperbotum. *Humiliabo*, i. deprimam.

12. *Pretioſior*, &c. q. d. rari erunt ſuperſtites, ſeu qui tántam calamitatem euadant: pretioſa quæque rara, ideo pretioſum pro raro, Chald. id de iuſtis Deique amantibus intelligit. *Mundo obrizo*, Hebr. & Chald. auro Ophir, 70. lapide ex Ophir.

15. *Propter hoc*, i. vt vlciſcat. *Turbabo*, ſc. tenebris.

Mouebitur, ſc. terræ motu. & hic loquendi modus in ſcriptura magnam Dei iram, hominumque calamitatem ſignificat.

14. *Fugiens*, ſc. leonem. *Ouis*, ſc. fugiens lupum.

Congreget, ſc. vt ſeruet, q. d. fruſtra fugient, nec enim poterunt euadere *Fugient*, ſub. nec euadent tamen. omnis enim, &c.

20. *Vſque in finem*, 70. in æternum. *Vſque ad generationem*, &c. 70. per multas generationes, vt ſit explicatio præcedentis, vel repetitio, nunquam enim rediit ad priſtinum ſplendorem, Hieron. ait. ſuo tempore à beſtiis fuiſſe habitatam. *Arabs*, Chal. vicina eſt Arabiæ deſertæ.

21. *Beſtiæ*, Chald. ſimiæ. *Piloſi*, Chald. & 70. dæmones, ſc. apparere ſolent dæmones ſpecie hircorum.

22. *Vlulæ*, aues ſunt Chald. cati, 70. onocentauri.

Sirenes, Chald. dracones, 70. ericij. *Delubris*, Chald. & 70 domibus. *Voluptatis*, ſcil. quondam, Chald. & 40. eorum.

CAPVT XIV.

1. *TEmpus eius*, Chald. tempus interitus Babylonis. Quidam id coniungunt ſequenti capiti, vt ad Chriſtum referatur. *Elongabuntur*, i. differentur.

Aduena, Gentiles intelligit fidem Chriſti recepturos.

2. *Tenebunt*, i. comitabuntur redeuntem, 70. accipient.

Eos, ſc. Iſraelitas. *Adducent*, Id factum præcipiente Cyro, & Artaxerxe. Vide 1. & 2. Eſd.

Exactores ſuos, i. oppreſſores, 70. dominantes ſibi, ſc. quondam.

4. *Parabolam*, iſtam, I. parabolicum canticum, 70. planctum hunc.

7. *Terra*, ſc. antea Babyloniis ſubiecta, vel Iudæa.

8. *Abietes*, &c. per hæc intelliguntur homines principes. *Libani*, ſub. dicentes, ſc. quod ſequitur.

Dormiſti, i. mortuus es

9. *Infernus*, &c. q. d. deſcendenti tibi in infernum occurrerent qui illic erant cum tumultu, &c. Deſcriptio eſt metaphorica per ſimilitudinem aduentus Principis victi in bello. *Tibi*, i. vt tibi occurrerent, repetitio.

Gigántes, i. tyrannos.

12. *Lucifer*, Chald. qui eras ſplendidus inter filios hominum. Id ſolet ad diabolum referri, qui à Deo ſplendidus creatus. *Cælo*, i. altitudine gloriæ tuæ.

Mane oriebaris, i. vt ſtella cum oritur, ita fulgens domo egrediebaris, Chald. ſicut ſtella lucebas.

13. *Aſtra Dei*, 70. aſtra cœli, Chald. populum Dei.

Teſtamenti, i. Sion, vbi tabulæ legis, Chald. fœderis, 70. ſublimi.

Lateribus Aquilonis, q. d. ad dexteram orbis, i. loco digniori.

15 *Infernum*, ſc. locum damnatorum. *Profundum laci*, 70. fundamenta terræ. Chald. extremitatem laci domus perditionis.

16. *Ad te inclinabantur*, ſc. vt iacentem videant, 70. Super te mirabuntur.

18. *In gloria*, i. glorioſe. *Vir in domo ſua*, i. quiſque domi ſuæ, ſeu in ſepulcro ſuo.

19. *Pollutus*, 70. abominabilis. *Obuolutus*, i. commiſtus.

Fundamenta laci, i. profundum foueæ.

20. *Conſortiam*, &c. q. d. non habebis vt illi glorioſam ſepulturam. *Tuam*, i. tibi ſubiectam, 70. meam.

Tuum, 70. meum. *Non vocabitur*, q. d. delebitur memoria.

21. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem, Chald. propter peccata, 70. pro peccatis. *Ciuitatum*, i. ciuitatibus, 70. bellis, Chald. inimicis.

22. *Germen, & progeniem*, Chald. filium & nepotem.

23. *Terens*, i. excutiens.

24. *Si non*, i. omnino ſic.

25. *Aſſyrium*, ſc. exercitum Sennacherib. Vide 4. Reg. 19. *Eis*, ſc. Iudæis.

28. *Onus*, i, prophetia de calamitate, Chald. onus prophetiæ, 70. verbum.

29. *Percuſſoris*, ſc. Oziæ, vel Achaz. *Regulus*, ſc. Ezechias filius Achaz, pronepos Oziæ, Chald. totum locum ſic reddidit: de filiis filiorum Ieſſe egredietur Chriſtus, & erunt opera eius in vobis quaſi ſerpens volans.

Abſorbens volucrem, Hebr. ſerpens ignitus volans, 70. ſerpens pennatus.

30. *Pauperes*, Chald. mites.

31. *Aquilone*, i. Aſſyria, vel Iudæa. *Fumus*, i. moleſtus exercitus, Chald. malum. *Gentis*, ſc. Gentilibus de Chriſto quærentibus.

32. *In ipſo*, &c. 70. per ipſum ſaluabuntur populi multi.

CAPVT XV.

1. *ONus, Moab*, Chald onus calicis maledictionis ad propinandum Moab. ſic ſupra, & inf. 70. verbum contra Moab. ſic ſup. & inf. *Vaſtata eſt* 70. peribit.

Ar, vrbis nomen, Chald. Lehaiath. *Murus*, Chald. vrbs.

Conticuit, Chald. ipſis dormientibus.

2. *Aſcendit*, ſc. Moab. *Domus &*, Chald. in domos, Hebr. in Baith, i. in domum, ſcil. templum idoli, quod erat in arce Dibon. *Excelſa*, i. altaria ſeu loca edita, vbi idola colebantur. *Nabo*, ſc. euerſum.

Caluitium, &c. ſcil. euulſis capillis, ſeu tonſis, barbaque

barbaque raſa, olim mœrorem ſignificabant. Vide Iob 1.

4. *Expediti*, i. armati ſeu milites, Chald. accincti.

Vlulabunt, ſc. depoſitis armis. *Eius*, pro, eorom, ſeu cuiuſque. *Sibi*, abundat, more Hebræo.

5. *Ad Moab*, i. propter Moab, loquitur in perſona Moabitarum. *Vectes*, i. fortes ſc. fugient.

Vitulam conternantem, i. populum fortem, ſimilemque vitulæ trienni, Hebr. Chald. & 70. vitulam trienoem.

7. *Operis*, ſc. mali, q. d. pro meritis punientur. *Viſitatio*, i. punitio.

Torrentem Salicum, i. Euphratem, de quo: in ſalicibus io medio eius ſuſpendimus, &c. Chald. mare Occidentale. *Ducent*, ſc. hoſtes.

8. *Circuibit*, &c. q. d. omnia pleoa erunt clamore, & plaoctu.

9. *Additamenta*, Chald. congregationem exercitus.

Leonem, ſc. Nabuchodonoſor. *Et reliquis terra*, Chald. & reſiduum terræ eorom diripietur.

CAPVT XVI.

1. **D***Omine*, Non eſt Hebr. Chald. aut in 70. *Petra deſerti*, vrbs eſt Moabitarum. erat aorem Ruth, è qua Chriſtus, Moabitis. *Filia*, i. congregationis ſc. Ieruſalem.

2. *Filia*, i. oppidula, ſeu vici. *Tranſcenſu*, i. tranſitu.

Arnon, oomen eſt fluoij, & ciuitatis Moabitarum.

3. *Pone quaſi*, &c. q. d. quære tenebras. *Fugientes*, ſc. Iſraëlitas, vel Moabitas.

4. *Mei*, non eſt Chald. nec apud 70. *Puluis*, ſc. perſequentium, Chal. hoſtis. *Conſummatus*, i. conſumptus. *Miſer*, Chald. deprædator. *Conculcabat*, i. vaſtabat, ſc. hoſtis.

5. *In miſericordia*, i. per miſericordiam ſc. Dei. *Sedebit*, ſc. Chriſtus. *Tabernaculo*, Chald. ciuitate.

7. *His qui*, &c. Moabitæ ſignificantur.

8. *Sunt*, pro, erunt. *Flagella*, i. palmites, ſc. ciues, 70. vites. *Relicta* pro, quæ relictæ. *Tranſierunt*, ſc. fugientes, vel potius in captiuitatem abductæ.

Mare, i. Euphratem.

9. *In fletu Iazer*, i. ſicut fleui ſuper Iazer. Loquitur in perſona Moabitarum. *Vineam*, i. ciues, ſeu populum.

Inebriabo, i. rigabo, q. d. effundam copioſiſſime lachrymas. *Calcantium*. Chald. deprædantium, comparator hoſtium vaſtatio conculcationi vuarum, & ſegetum. *Irruit*, ſc. hoſtiliter.

10. *Carmelo*, i. locis fertilibus.

11. *Venter*, i. interiora. *Ad*, i. propter. *Quaſi cithara*, &c. i. ſubmiſſe flebit, vt ſoleot mœrore deiecti.

12. *Laborauit*, ſc. fruſtra ſupplicans idolis. *Sancta*, i. templa. *Valebit*, ſc. liberari.

13. *Ex tunc*, i. olim, ſc. molto antequam eueniret.

14. *In tribus annis*, i. poſt tres annos, vel poſt paucos. *Quaſi*, i. vt ſolent, ſc. præfigi. *Super*, Chal. cum. *Multus*, 70. honorabilis.

CAPVT XVII.

1. **I***N ruina*, i. poſt ruinam.

3. *Adiutorium*, ſc. deſtructa Samaria, Chald. dominium.

Erunt, q. d. peribit eorum gloria, & Iſraelis.

4. *Iacob*, i. Iſraelis, ſc. capti ab Aſſyriis.

5. *Et erit*, &c. q. d. redigetur ad paucitatem, ſeu inopiam.

Reſtiterit, ſc. relictum à meſſoribus. *Raphaim*, Chald. Gigantum, 70. dura.

6. *Excuſſio olea*, pro, excuſſa olea. *Duarum, vel trium*, pro, duæ, vel tres, &c. *Eius*, ſcil. manere ſolet.

7. *Inclinabitur*, Chald. iunitetur, 70. confidet, ſc. tribulatio ſolet ad Deum reducere.

8. *Delubra*, i. ſimolacra.

9. *Eius*, ſc. Iſrael, vel Damaſci. *A facie*, &c. i. cum inuaderent olim Iſraelitæ terram Chananæorum.

10. *Fidelem*, Ironice ſecundum Hieron. 70. infidelem.

Germen, 70. ſemen. *Alienum*, 70. infidele, ſ. quod fructum non reddat.

11. *In die*, &c. q. d. vbi plantaueris. *Labruſca*, ſc. naſcetur loco vuæ. *Et mane*, &c. q. d. etiam ſi cito floreat, at tempore meſſis oihil erit.

In die hæreditatis, i. adueniente tempore poſſidendi. *Dolebit*, ſc. ſpe ſua fruſtratus.

12. *Populorum*, ſc. Aſſyriorum. Mira in Prophetis tranſitio ad alia, & frequentiſſima; quod diligenter aduertendum.

13. *Increpabit*, ſc. Deus, 70. exterminabit. *Turbo*, Chald. rota, 70. puluis rotæ.

14. *Nos*, ſc. Dei populum.

CAPVT XVIII.

1. **T***Erra*, ſc. Ægypto. *Cymbalo alarum*, i. quæ cymbalis, i. cymbis, ſeu nauibos alaris vtitur alas vocat vela. *Flumina*, pro, flumen, ſc. Nilum. *Æthiopia*, ſc. ex Æthiopia fluit Nilus.

2. *Vaſis papyri*, i. nauibus ex papyro, quod Iunci eſt genus quoddam, 70. epiſtolas papyraceas verterunt.

Ite: vox mittentium nuncios, vel Prophetæ per Ironiam; q. d. ita ſane Nuntij, oihil enim proficietis.

Ad gentem conuulſam, &c. Chaldæus ad populum vim patientem, & direptum, olimque, & deinceps potentem, 70. ad gentem excelſam, & populum peregrinum, & durum. Quidam putant Iudæos ſignificari, ad quos miſſa ſit legatio Ægyptiorum. Alij gentes ad Chriſti fidem vocatas. Forte ſignificatur gens aliqua, à qua petierunt auxilium Ægyptij, vel cui promiſerunt. Plane difficiles intellectu Prophetæ. *Poſtquam non eſt alius*, q. d. habitaotem in extremis terris, vel cui oullus comparaodus, ſolus enim Deum colit, vt ad Iudæos referatur.

Expectantem, ſc. auxilium. Chald. oppreſſam, 70. ſine ſpe. *Flumina*, Chald. populi.

3. *Signum*, i. vexillum, ſc. Aſſyriorum. Quidam crucis iotelligunt, & tubam prædicatioois Euaogelicæ.

4. *Ego quieſcam*, &c. Chald. quieſcere faciam populum meum, & beoefaciam, & conſolabor ſicut, &c. 70 ſecuritas erit in mea ciuitate, ſicut, &c. *Loco meo*, ſc. cælo.

5. *Ante meſſem*, &c. q. d. Ægyptij florebant, & velut meſſem magnam promittebaot, ſed ſunt per Aſſyrios exciſi.

Immatura perfectio, i quod non erat ad maturitatem ſeo perfectionem peruenturom loquitur de fructu, ſed metaphoricè, intelligens homines. *Falcibus*, i. Aſſyriorum armis.

6. *Et relinquentur*, &c. Deſcribitor Ægyptiorum vaſtatio.

7. *In tempore illo*, q. d. poſt ea, quæ dicta ſunt.

A populo,

A populo, &c. vide ſupr. *Ad locum*, pro, nempe ad locum. *Nominis* id eſt, vbi inuocatur nomen.

Montem Sion, i. Eccleſiam, vel Ieruſalem.

CAPVT XIX.

1. A*Scendet*, &c. q. d. ſe manifeſtabit. Solebat coim Deus in nube ſe oſtendere, Chald. reuelabitur in nube gloriæ ſuæ. *Ingredietur*, loquitur de Deo, more humano. *Commouebuntur*, Chaldæus, conterentur.

Cor Ægypti, pro, cor Ægyptij cuiuſque.

2. *Concurrere*, &c. quaſi dicat, faciam inter ipſos diſſenſionem.

3. *Dirumpetur*, Chald. tabeſcet, 70. conturbabitur. *Spiritus*, i. ſapientia, vel vita.

4. *Rex*, ſc. Aſſyrius.

5. *Areſcet*, &c. exaggeratio calamitatis, q. d. deſtituentur prorſus.

6. *Aggerum* i. inter aggeres fluentes.

7. *A fonte*, q. d. deſinente fonte aquam mittere.

8. *Emarceſcent*, 70. lugebunt.

9. *Subtilia*, Chald. retia, 70. byſſum.

10. *Flaccentia*, i. deficientia. *Omnes*, ſcilicet, confundentur.

11. *Dicetis*, pro, dicitis. ſcil. veſtrum quiſque. *Filius regum*, Chald. & tu filius regum.

13. *Taneos*, Metropolis Ægypti, vbi Moſes ſigna fecit. *Angulum*, i. firmamentum, & decus, Chald. Principes, 70. tribus.

14. *Miſcuit*, i. propinauit, vt ſolet vinum. Vide ſupra cap. 5. *Vertiginis*, Chald. & 70. erroris.

15. *Et non erit*, &c. Chald. & non erit Ægyptiis Rea qui regnet, nec Princeps, nec Sarrapa, nec præfectus, nec dominator. *Caput & caudam*, i. principes, & plebeios.

Incuruantem & refrenantem, ſcil. per imperium ſubditos, 70. principium, & finem.

16. *Quaſi mulieres*, Chald. infirmi, ſicut mulieres.

17. *Terra Iuda Ægypto*, 70. terræ Iudæ Ægyptus, ſcil. Timebunt Iudæi videntes tam ſeuere punitos Ægyptios: ſecundum noſtram lectionem ſignificatur dominium fidelium, ſeu fidei ſuper gentiles, idque maximo pauore, i. admiratione ſuper Dei cunſilio de humana ſalute.

18. *Quinque*, ſc. præcipuè. *Chanaan*, i. Iudaica, ſc. fidelium verùm Deum confitentium. *Ciuitas ſolis*, ſc. Heliopolis. *Vocabitur vna*, i. erit vna ea illis.

19. *Altare*, plane indicatur noua lex, nam vetus non permittebat altare extra Ieruſalem. *Titulus*, i. columna, ſc. erecta ad honorem Chriſti, vel ſtatua.

20. *Saluatorem*, ſc. Ieſum.

23. *Aſſur*, pro, cum Aſſur, ſc. Deo, vel Aſſyriis. q. d. alij aliis erunt fideles gentiles ſubiecti, ſc. eſt ordo in Eccleſia.

24. *Tertius*, ſc. in fidei receptione. *Benedictio*, 70. benedictus.

25. *Cui*, ſc. terræ, vel Iſraeli. *Hæreditas autem*, Hebr. Chald. & 70. hæreditas ſc. etiam eſt.

CAPVT XX.

1. S*Argon*, qui & Sennacherib.

2. *In manu Iſaia*, 70. ad Iſaiam. *Vadens*, ſc. triduo. *Nudus*, id eſt, ſacco illo, quo erat indutus, ſpoliatus.

3. *Trium annorum*, ſc. calamitatis.

4. *Minauit*, i. ducet. *Captiuitatem*, i. captiuos. *Natibus*, Chald. pudendis.

5. *Timebunt*, ſcilicet, Iſraelitæ, vel Ægypti, ſecundum 70.

Ab Æthiopia, &c. quaſi dicat, quod confiderint in auxilio Æthiopum, & Ægyptiorum.

6. *Inſulæ*, i. Iudææ, quæ mari cingitur, & lacu, vel Ægypti, quæ inter duo maria. *Nos*. Hinc apparet potius de Iudæis intelligendum. Ægyptij enim captiui ducti.

CAPVT XXI.

1. D*Eſerti maris*, i. Chaldæorum, vel Perſarum, & Medorum venientium contra Chaldæos, Chaldæus, exercitus venientis à deſerto vt aquæ maris. *Venit*, ſc. exercitus contra Babylonem.

2. *Qui incredulus*, &c. Chald. violenti violentiam inferunt, & direptores diripiunt, 70. præuaricans præuaricatur, iniquus inique egit. *Elam*, id eſt, Perſa. Elam enim in Perſia. *Obſide*, ſc. Babylonem. *Eius* i. Babylonis, ſcil. quem à ſe afflictia exprimebat, Chald. omnes, qui gemebant à facie Regis Babylonis quieſcere feci, ſc. illo intercmpto.

3. *Propterea*, &c. vox Chaldæi.

4. *Miraculum*, Chald. interitum, 70. timorem.

5. *Pone menſam*, quaſi dicat epulare ſane, ô Rex, ſeu Chaldæe.

6. *Vade*, ſc. ô Chaldæe. vel ô Iſaia, vt pertineat id etiam ad viſionem.

7. *Currum*, 70. aſcenſorem. *Duorum equitum*, Chald, & duos equites, 70. duos equites, i. duo equitum genera, ſcil. ſuper aſinos, & camelos.

8. *Clamauit*, ſc. ſpeculator. *Leo*, i. Darius, ſc. aduenit, Chaldæus, ſicut leo, ſcilicet, exercitus, vel ego ſum, &c.

9. *Biga equitum*, pro, nempe duo equitum genera. *Reſpondit*, ſc. ſpeculator.

10. *Tritura*, &c. alloquitur Babylonem, vel Ieroſolymam. Vocat autem Trituram, & filiam, ſeu vt alij legunt, filium, vel filios trituræ ob calamitates, quibus attrita.

11. *Duma*, 70. Idumææ. *Ad me clamat*, pro, audio clamorem. *Quid*, ſcilicet, vidiſti, aut ſenſiſti de hoſtibus?

12. *Dixit cuſtos venit mane*, &c. q. d. & mane & nocte quærite, & quoties vultis euntes, & reuertentes, actum eſt de vobis, Chald. dixit Propheta, eſt merces iuſtis, & eſt vindicta impiis, ſi conuertimini, dum poteſtis conuerti.

13. *In ſaltu*, ſcil. fugientes. *Dodanim*, Chald. Dan. 70. Dedan nomen loci, vel populi.

14. *Sitienti*, ſc. Arabi, in fuga.

16. *In vno anno*, i. poſt annum vnum elapſum. vel, poſt breue tempus *Mercenarij*, ſc. cui certum tempus præfigitur. *Cedar*. Regio eſt Arabiæ, Chaldæus, Arabum.

CAPVT XXII.

1. V*Allis*, &c. Chald. prophetiæ ſuper ciuitate, quæ habitat in valle, ſc. Ieruſalem, quæ valle circumdata. *Viſionis*, i. prophetiæ.

2. *Gladio*, ſub. ſed fame.

3. *Procul fugerunt*, pro, cum procul fugiſſent, ſc. deinde capti.

4. *Filia*, Chald. cœtus.

5. *Domino* 70. à Domino. Chald. coram Domino. *Scrutans*, ſc. hoſtis. *Montem*, i. Ieruſalem, vel prope, ſc. ſtat hoſtis.

6. *Elam*, i. Perſa. *Equitis*, i. equitantis, ſc. ſuper currum. *Parietem*, i. murum.

8. *Operimentum*, 70 portæ *Videbis*, i. inſpicies, ſc. an inde poſſis iuuari. *Domus ſaltus*, ſc. quam fecit Salomon. Vide 3. Reg. 7.

9. *Congregaſtis*, pro, congregabitis, ſci. ad bibendum in obſidione.

10. *Domos*,

10. *Domos*, ſc. minus neceſſarias, vt dirueretis ad muri refectionem. *Numeraſtis*, præterita pro futuris.

11. *Aquam*, ſc. excipiendam. *Piſcina*, iunge cum, muros. *Qui fecerat*, ſc. Deum omnium auctorem.

Eam, ſcil. aquam, vel Ieruſalem. *De longe*, i. iam olim, iunge cum, operatorem. *Vidiſtis*, i. conſideraſtis.

12. *Caluitium*, i. euulſionem capillorum, vel raſuram, qua vtebantur in mœſtitia Iudæi, 70. raſurã.

Ad cingulum ſacci, Chald. ad cingendum ſaccos, q.d. ad induendos & cingendos.

13. *Cras*, i. cito.

14. *Donec*. q.d. puniam, donec. *Moriamini*, Chal. moriamini morte ſecunda.

15. *Tabernaculo*, 70. paſtophorio, i. cubicolo prope templum.

16. *Tu*, ſ. agis? *Quaſi quis*, Chald. & 70. quid tibi eſt? *Tibi his*, i. in terra hac. *Tabernaculum*, ſc. vbi poſt mortem habites.

17. *Subleuabit*, i. auferet.

18. *Coronans coronabit*, i. cingens cinget. *Erit*, ſc. ad nihilum redactus, vel ignominia, vt ſtatim additur. *Ignominia*, Chal. in ignominiam. Alij, ô ignominia. fuit enim is proditor domini ſui, ſc. Regis.

22. *Clauem*, &c. q.d. auctoritatem in aula regia. *Super humerum*, Chal. in manu.

23. *Paxillum*, pro, velut paxillum, ſc. firmiter. Chal. præpoſitum, 70. Principem. *Fideli*, i. firmo. *Erit in ſolium*, &c. q.d. nobilitabit paternam domum.

24. *Suſpendent*, perſtat in metaphora paxilli, vnde pendent aliqua. *Vaſorum*, i. inſtrumentorum templi.

25. *Paxillus*, ſc Sobna. Vide cap. 36.

CAPVT XXIII.

1. MAris, Hebr. Tharſis, 70. Carthaginis, q.d. lugeant negotiatores. *Venire*, ſ. onuſtæ mercibus, *Cethim*, i. Græcia, vel Italia, vel Cypro. *Reuelatum eſt*, ſc. eſſe deſtructam Tyrum. *Eis*, ſc. negotiatoribus.

2. *Tacete*, ſc. præ triſtitia. *Inſula*. Tyrus olim Inſula erat. *Negotiatio*, pro, negotiatores. *Repleuerunt*, ſc. opibus, vel mercibus.

3. *Nili*, ſub. iacitur, q.d. in irrigua terra. *Fluminis*, i. ex irrigatione Nili. *Facta*, ſ. Ægyptus aduecto frumento. *Gentium*, adeoque Tyri.

4. *Sidon*, ſc. vnde Tyrij prodierunt, adeoque debueras defendere. *Mare*, i. Tyrus, quæ in mari.

Non parturiui, pro, vtinam nunquam parturiſſem, & ſic in ſequentibus.

6. *Inſula*, i Tyro.

7. *Nunquid*, &c. vox condolentis, & Tyrios alloquentis. *Longe*, ſc. in Chaldæam.

8. *Coronatam*, q. d. velut Reginam vrbium finitimarum.

9. *Gloria*, ſc. Tyri. *Terra*. ſc. Tyriorum.

10. *Tranſi*, &c. q.d. fuge aduentantem hoſtem.

Quaſi fluuium, i. cito, Chald. migra de terra tua, quaſi aquæ fluminis *Cingulum*, i. fortitudo militum. olim milites accincti balteis.

11. *Extendit*, ſc. Deus *Chanaam* Tyri Chananæi erant vnde in Euangelio. Chananæa dicitur mulier Syrophæniſſa.

12. *Calumniam ſuſtinens*, i. oppreſſa, ſcil. nunc ab hoſtibus, Chald. & 70. iniuriam facere ſolita *Virgo*. ſic vocantur in Prophetis Regna, quod cuſtodiantur, vt ſolent virgines. *Filia* ſic dicitur Tyrus, quod ex Sidone orta, ſc. Sidoniorum Colonia. *Conſurgens*, &c. pro, ſi conſurgens transfretes.

13. *Talis*, i. ſimilis Chaldæis, ſc. gloria, & diuitiis,

In captiuitatem, &c. q.d. & tamen victus eſt, cum tantus eſſet.

15. *Sicut dies Regis*, i. quantum ſolet viuere homo, etiamſi Rex ſit.

Meretricis, q.d. incipiet ad ſe allicere negociatores, vt ſolet meretrix cantu amatores.

16. *Sume*, &c. deſcriptio morum meretricum.

17. *Fornicabitur*, i. quæſtum faciet negociando. perſtat in metaphora meretricis, 70. erit emporium.

18. *Sanctificata*, i. conſecratæ, ſc. per eleemoſynam poſt conuerſionem ad fidem.

Non condentur, &c. ſc. in pauperes diſtribuentur. *Habitauerunt*, pro, habitant, Chald. miniſtrant. *Erit*, i. ſeruiet.

Vſque ad vetuſtatem, ſc. veſtibus, quæ diu durent, vel vſque ad ſenectutem, i. tota vita.

CAPVT XXIV.

1. TErram, 70. totum terrarum orbem. Quidam tamen Iudæam intelligunt. *Nudabit*, ſc. habitatoribus.

2. *Populus*, ſc. afflictus.

Fœnerator, i. mutuum dans.

3. *Prædabitur*, ſc. à Domino.

4. *Luxit*, &c. præterita pro futuris. *Defluxit*, Chald. deſolata eſt.

Infirmata, i. viribus deſtituta, Chald. deſerta eſt. *Altitudo*, Chald. fortitudo.

5. *Infecta*, ſc. peccatis, Chal. & 70. peccauit. *Ab*, Chal. ſub, 70. propter.

Ius, i. Dei præcepta. *Sempiternum*, i. perpetuo eis obſeruandum.

6. *Maledictio*, i. calamitas. *Et peccabunt*, Chald. & deſolati ſunt, 70. quia peccauerunt.

Inſanient, Chald. conſumpti, ſunt, 70. pauperes erunt.

7. *Luxit*, ſc. vino deficiente.

10. *Ciuitas vanitatis*, i. mundus.

11. *Vino*, ſc. deficiente.

13. *Hæc erunt*, Chal. relinquentur ſoli iuſti. *Excutiantur*, Chal. poſt excuſſionem.

14. *Hi*, ſcilicet, pauci reliqui. *Hinnient*, id eſt, vocem tollent.

Mari, i. inſulis, vel mundo.

15. *Doctrinis*, q.d. docti ſidem. Chald. lumine.

16. *Laudes*, 70. miracula. *Gloriam*, pro, nempè gloriam. *Iuſti*, ſc. Chriſti.

Secretum, &c. q.d. myſterium id magnum eſt, paucisque notum. Chal. ſecretum, præmium iuſtorum monſtratum, ſecretum, vindicta impiorum reuelata eſt mihi. Væ eis qui vim faciunt.

Væ mihi prauaricantes, 70. væ præuaricatoribus. *Prauaricantes*, ſc. Iudæi, vel impij.

18. *A voce formidinis*, i. propter timorem.

Cadet, &c. per hæc ſignificatur nullum euaſurum.

Cataractæ, 70. feneſtræ.

21. *Illa*, ſc. iudicij. *Viſitabit*, ſc. puniens.

Militiam, &c. i. excelſos quoſque vel dæmones, qui olim Angeli.

22. *In congregatione*, i. inſtar.

Lacum, ſc. inferni.

Viſitabuntur, ſ. die iudicij, antea illic incluſi, nam corpore etiam deinde punientur, vel q. d. quantocunque tempore in inferno manſerint, ſemper tamen punientur, nullaque erit ſupplicij leuatio.

23. *Luna*, & *Sol*, Chal. cultores Lunæ, & Solis. *Ieruſalem*, ſc. cœleſti.

CAPVT XXV.

1. COgitationes, Chald. & 70. conſilia. *Fideles amen*, i. omnino veras, Chaldæus, opere confirmatas, quaſi dicat, olim promiſſa præſtitiſti, 70. veræ fiant, id eſt, confirmentur opere, ſeu exhibitione.

2. *Poſuiſti in tumultum*, i. diruiſti. *Vrbem*, ſcil. Ieruſalem alienorum, ſcilicet, à te, per iniquitatem Iudæorum, vel Romanorum, nam facta eſt Ieruſalem arx Romanorum. *Non ædificetur*, ſc. ſplendore antiquo. vel loquitur de Mundi deſtructione in die iudicij.

3. *Fortis*, ſc. fide & operibus, 70. pauper. *Gentium*, ſcil. ad fidem conuerſarum.

4. *Turbine*, i. oppreſſione. *Æſtu*, i. afflictione. *Robuſtorum*, ſcilicet, opprimentium pauperes, & debiles.

5. *Siti*, i. loco arido, ſc. deprehenſos torquet.

6. *Iſto*. ſcilicet, Ieruſalem poſt Chriſti aduentum. poteſt & de cœleſti intelligi beatitudine. *Conuiuium*, &c. Metaphorica deſcriptio ſpiritualium deliciarum.

7. *Faciem vinculi*, i. iniecta vincula, ſcil. errorum, & peccatorum. *Orditus eſt*, ſc. diabolus.

8. *Præcipitabit mortem in ſempiternum*, 70. abſorbuit præualens mors pro, abſorpta eſt, vt Paulus citat 1. Cor. 15. quamquam Paulus videtur ſecutus Hebr. quæ verti poſſunt, abſorbuit mortem, vincendo. poſſunt & 70. ſic intelligi, Chriſti mors præualens abſorbuit, ſc. mortem hominibus debitam. *Opprobrium*, ſc. quo laborat apud infideles, quaſi erraret fide; vel ſeruitutem diaboli.

9. *Dicet*, ſc. populus fidelis. *Iſte*, ſc. Chriſtus. *Suſtinuimus*, i. expectauimus. *Salutari*. i. ſalute, vel ſaluatore, ſc. Ieſu.

10. *Moab*, i. mundus ſeu diabolus, ſc. delebuntur errores & peccata. *In*, pro, ſub. *Plauſtro*, i. tribula ſeu traha.

11. *Sub eo*, Hebr. in medio eius, Chald. inter eos. *Sicut extendit*, &c. q. d. porrecta vtraque manu puniet. *Manum eius*, i. ſuarum.

12. *Tuorum*, i. ô Moab.

CAPVT XXVI.

1. DIe illa, ſc. tempore Euangelij. *Cantabitur*, ſc. à fidelibus. *Saluator*, ſc. eſt, q. d. Chriſtus eſt fortitudo noſtra. Chald. & 70. ſalus. *Ponetur*, &c. q. d. erunt tutiſſimi fideles in Eccleſia.

2. *Portas*, ſcil. Eccleſiæ, vel cæli. *Veritatem*, ſcil. Euangelium.

4. *In ſeculis*, &c. pro, in ſæcula æterna, i. in perpetuum, poteſt autem coniungi cum, ſperaſtis, vel cum, Domino.

5. *Habitantes*, &c. id eſt, ſuperbos, vel Ieroſolymitanos. *Ciuitatem*, ſcilicet, Ieruſalem, vel Romam, vel mundum.

6. *Conculcabit*, i. ſubiiciet, vel contemnet. *Pauperis*, ſc. Chriſti, & Apoſtolorum.

8. *In ſemita*, &c. q. d. dum nos punis, vel in rectitudine, ſeu iuſtitia. *Suſtinuimus*, i. expectauimus, ſcil. vt opem ferres, ſeu liberares. *Memoriale tuum*, i. tui memoria, vel tuam noſtri memoriam. *In deſiderio animæ*, pro, deſiderauimus.

9. *Deſiderauit*, 70. conſurgit ad. *Te*, Chaldæus, orare te. *Cum feceris*, &c. i. cum punieris peccatores, 70. quia lux præcepta tua ſuper terram.

10. *Miſereamur*, ſc. expectando ad pœnitentiam. vox Dei. *In terra ſanctorum*, &c. quaſi dicat habitans inter iuſtos, 70. tollatur impius, ne videat gloriam Domini.

11. *Exaltetur*, &c. quaſi dicat, oſtende tuam potentiam, vel puni. *Non videant*, ſcil. ad ſalutem, ſed confuſionem. *Zelantes*, i. inuidentes, ſcil. Iudæi ſaluti gentium. vel zelantes non ſecundum ſcientiam.

13. *Poſſederunt*, &c. 70. poſſide nos Domine, extra te alium non ſcimus, inuocamus nomen tuum. *Domini*, ſcilicet, Dæmon, Mundus, & Caro. *In te*, ſcil. confidimus.

14. *Morientes*, ſcilicet, in peccatis. *Viuunt*, pro, viuent, ſcil. cum iuſtis. *Gigantes*, i. tyranni, ſeu oppreſſores aliorum. *Reſurgant*, pro, reſurgent, ſcil. ad vitam æternam, Vide Pſalm. 1.

15. *Indulſiſti*, ſc. remittendo peccata, vel non puniendo. *Glorificatus es*, ſc. ab ingratis. *Elongaſti*, i. produxiſti, q. d. dilataſti eccleſiam.

16. *Murmuris*, i. ingemiſcente, Chald. tacite, 70. parua. *Eis*, ſcil. adhibetur, vel prodeſt.

17. *A facie tua*, Chald. quia peccauimus coram te, 70 propter timorem tuum.

18. *Salutes*, id eſt, opera ſalutis. *Ceciderunt*, i. Deo ſe humiliauerunt, vel, ideo à nobis ſuperari non potuerunt.

19. *Tui*, i. propter te vel in gratia tua. *Mei*, vox Dei. *Puluere*, id eſt, humilitate, vel q. d. ſepulti. *Lucis*, id eſt, matutinus, 70. ſanitatis ipſis eſt. *Ros tuus*, i. gratia, vel auxilium. *Gigantum*, i. improborum, ſeu violentorum.

20. *Cubicula*, i. ſepulcra, Hieron. epiſtol. 61. & Tertul. lib. de reſurr. car. *Indignatio*. ſc. Dei. vide locum ſimilem Iob. 14.

21. *Egredietur*, ſcilicet, ad puniendum, q. d. manifeſtabit ſuam potentiam. *Reuelabit*, id eſt, manifeſtabit. *Sanguinem*, &c. Chald. ſanguinem innocentem ſuper ſe effuſum, q. d. apparebunt peccatores, & punientur à Deo.

CAPVT XXVII.

1. GLadio, i. potentia, vel verbo. *Leuiathan*, 70. draconem, ſc. diabolum. *Vectem*, Not. dici Leuiathan, quia in mundo, velut in mari cete, diſcurrit, ſerpentem, ob venenum, & aſtutiam, vectem ob vaſtitatem; tortuoſum, ob fraudes. Factum vero quod hic dicitur, per Chriſtum.

2. *Vinea meri*, i. eccleſia, in qua vinum gratiæ lætificans cor. *Cantabit ei*, ſc. laudem Deo, Hebr. tamen [ei] eſt fœmineum, q. d. de ea, i. de ſe.

3. *Propinabo*, ſc. gratiam, & auxilium porrigam. *Viſitetur*, ſc. ab hoſtibus, vel à me puniatur.

4. *Non*, pro, nonne, vel quaſi dicat, non ſoleo iraſci, niſi peccatores occaſionem dent. *Quis dabit*, &c. quaſi dicat, meretur quidem vinea punitionem ob peccata. *In prælio*, i. velut prœliantem.

5. *Tenebit*, ſc. conuerſa faciet, ne percutiam.

6. *Egredientur*, ſc. Apoſtoli. *Impetu*, ſc. ſpiritus. *Iacob*, i. Iſraelitis. *Semine*, ſc. verbi Dei.

7. *Se*, i. Deum, ſc. in ſuis. *Percuſſit*, ſc. Deus. *Eum*, ſcilicet, populum Iudæorum, quaſi dicat, nunquid eos puniuit, vt merebantur eorum peccata, quibus Deum offenderant, Chriſtum occidendo, & ſanctos? *Occidit*, ſc. populus Iudaicus. *Interfectos eius*, i. propter Deum occiſos, ſc. martyres.

8. *In menſura*, &c. quaſi dicat, erit cum puniet Deus illum pro ratione peccatorum, ſc. reſpondente

pœnarum menſura, menſuræ culpæ. *Abiecta*, ſc. prorſus à Deo vinea, i. Iudæi.

Meditatus eſt, ſc. Deus. *Per diem æſtus*, i. tempore punitionis, ſc. a ſe faciendæ.

9. *Idcirco redit ad illud, Qui egrediuntur*, &c. *Super hoc*, Hebs. & Chald. in hoc, ſe. per prædicationem Euangelij, & Dei gratiam. *Cum poſuerit*, &c. q. d. cum Idololatriam, & errores deleuerit.

10. *Ciuitas*, ſc. Ieruſalem. *Relinquetur*, i. deſeretur.

Summitates, i. ramos, ſc. virgulrorum naſcentium deſtructa ciuitate.

11. *In ſiccitate*, &c. q.d. in penuria, & vaſtitate affligentur fœminæ, videntes eos adeo ſtultos, vt à fœminis poſſint doceri. Quidam tamen, conterentur, ad ipſos referunt, ſed Hebr. eſt fœmineum. Alij leguor, coorererur, ſc. meſſis.

12. *Fluminis*, Chal. Euphratis. *Torrentem Ægypti*, 70. Rhinocoluram, eſt id nomen oppidi, vbi torrens eodem nomine diuidit Paleſtinam ab Ægypto.

Vnus, & vnus, i. ſinguli, ſeu ſigillatim, vel ordine quiſque, vel pauci.

13. *Tuba*, ſc. prædicationis Euangelicæ.

Aſſyriorum, &c. Per Aſſyrios & Ægyptios intelliguntur Gentiles. *Monte*, ſc. Eccleſia.

CAPVT XXVIII.

1. *COrona ſuperbia*, i. regno ſuperbo, ſc. Iſrael. *Vertice*, Hebr. & 70. capite, i. principio. *Errantes à vino*, i. præ ebrietate, 70. ebrij abſque vino.

2. *Dominus*, 70. furor Domini. *Turbo*, pro, ſicut turbo.

3. *Pedibus*, ſc. Aſſyriorum. *Ebriorum*, Chald. inſipientis principia.

4. *Temporaneum*, i. præcoqui fructus, 70. præcox ficus.

Maturitatem, ſc. aliorum fructuum. *Deuorabit*, ſub ſic Aſſyrij Iſraelem.

5. *Dominus*, Chald. Chriſtus Domini.

6. *Spiritus iudicij*, i. donum bene iudicandi ſc. à Domino dabitur, Chald. in verbum veritatis, ſcil. erit Chriſtus.

Sedenti, ſc. iudici vel Regi. Quidam Ezechiam intelligont. *Ad portam*, Chald. in domum ſuam. Qoidam Ieruſalem intelligunt, Aſſyriis ab Angelo occiſis.

7. *Verum*, &c. Redit ad eos, de quibus dixit ſupra. Notanduo id in Prophetis, quod ſæpe velut interpoſita longa parentheſi, ad ſuperiora redeunt, ita fiunt difficillimi intellectu. Quidam tamen id, vt & proxime dicta ad duas tribus referunt. *Hi*, i. Sacerdos, & Propheta, q. d. non ſolum populus. *Præ vino*, i. vt ſolent ebrij.

Videntem, ſc. omnia Deum.

8. *Locus*, ſc. vacuus ſordibus, i. peccatis.

9. *Docebit*, ſc. Deus. *Auditum*, i. diſciplinam, quæ audiendo percipitur. *Lacte*, i. delicijs, ſeu vita imperfecta.

10. *Quia*, ſc. dicunt iſti non credentes Dei verbis.

Manda. &c. q.d. toties promittit, & nunquam præſtat quamdiu expectabimus? *Modicum ibi*, 70. adhuc parum, q. d. promittit paulo poſt ſe præſtiturum, & nunquam præſtat.

11. *In loquela*, &c. q.d. Ita non intelligunt, ac ſi Deus eum illis peregrino ſermone loqueretur, aut labiis male proferentibus.

12. *Cui dixit*, i. cum tamen ei aperte dixerit.

13. *Et erit*, &c. q.d. contemnent, & dicent more ſuo. Manda, &c. *Capiantur*, ſc. ab hoſtibus, vel diaboli queis, vel Dei punitione.

15. *Fœdus*, q. d. non timemus mortem. *Mendacium*, non ita illi dicunt, ſed ita interpretatur Propheta, ſc. fallacem eſſe illorum ſpem.

16. *Idcirco*, cootinuatiua particula, non cauſatiua, q. d. attamen. *Sion*, i. Eccleſiæ. *Lapidem*, ſc. Chriſtum. *Probatum*, 70. electum. *Angularem*, ſc. Iudæos, & Gentiles copulantem. *Fundatum*, i. poſitum firmiter, vt totum pondus ſuſtineat. *Non feſtinet* ſc. volens ſtatim exhiberi, ſed expectet patienter, 70. non confundetur.

17. *In pondere*, i. moderatum, ſeu rectum.

Grando, ſc. Euangelij vis, vt Romanus exercitus, vel Dei punitio. *Mendacij*, i. fallacem. *Protectionem*, ſc. iſtorum mendacem. *Aqua*, ſe. doctrinæ Euangelicæ, vel milites Romani, vel Dei vindicta. *Inundabunt*, i. ſubuertent.

18. *Inundans*, i. vehemens, & ſubuertens.

19. *Mane*, &c. q. d. per totum diem & noctem, ſc. aſſidue.

20. *Coanguſtatum*, &c q.d. redigemini, Deo punieote, in maximas anguſtias.

21. *Diuiſionum*, Hebr. perazim. Alludit autem ad victoriam, de qua 2. Reg. 5. *Sic*, pro, ſicut. *Gabaon*. Vide Ioſ. 10. *Opus ſuum*, i. iuſtitiam, ſeu punitionem.

Alienum, &c. q. d. non proprium Dei punire, ſed miſereri, & parcere. illud velut ab eo alieoum.

22. *Conſtringantur*, &c. q. d. durius puniamioi.

Conſummationem, i. conſumptionem, ſeu deſtructionem.

Abbreuiationem, q. d. eamque breui futuram.

24. *Nunquid tota*, &c. ſignificat Deum more agricolæ, omnia facere propter fructum. idque accommodatiſſime, ſc. debitis modis, etſi variis, homines tractantem.

25. *Gith*, Genus eſt ſeminis calidi, & nigri. Vnde Græc. μελάνθιον, vulgo nigella.

26. *Iudicio*, i. ſapienter agere.

27. *Serris*, i. dentata tribula.

28. *Panis*, Chald. frumentum, ſc. tritici grana.

Comminuetur, ſe. mola. *Comminuet eum*, ſub. ſed faciet tandem panem, quem comedat.

29. *Et hoc*, &c. q.d. hunc agendi modum Deus docuit homines, & ipſe ſeruat in operibus ſuis mirabili conſilio, & iuſtitia.

Iuſtitiam, Chald. ſapientiam.

CAPVT XXIX.

1. *ARiel*, Chald. altare. Quidam templum intelligunt, vel Ieruſalem, quæ dicitur Ariel, i. Leo Dei, ob fortitudinem, vel principatum.

Ciuitas, Chald. conſtructum in ciuitate. *Expugnauit*. Vide 1. Par. 11. *Additus eſt*, &c. q. d. poſt aliquot annos ceſſabunt feſti dies.

2. *Circumuallabo*, i. obſidebo, ſc. per Aſſyrios, vel Romanos.

Quaſi Ariel, i. vt leo, circa quem multa cadauera, Chald. vt altare circumdatum ſanguine victimarum.

3. *Quaſi ſphæram*. i. vndique.

4. *De terra*, ſc. deiecta, ſeu proſtrata. *Quaſi Pythonis*, i. ſubmiſſa.

5. *Sicut puluis*, &c. i. innumera. *Ventilantium*, ſc. hoſtium. *Pertranſiens*, ſc. velociter. *Præualuerunt*. pro præualebunt.

6. *Viſitabitur*, i. punietur, ſc. ciuitas.

7. *Sicut ſomnium*, &c. q. d. non diu lætabuntur victores.

9. *Obſtupeſcite*, ſcilicet, ô Iudæi increduli, q. d. ô ſtupidi, fluctuantes, & ebrij, Deo ſic vos ob peccata puniente.

10. *Miſcuit*, ſcil. vt ſolet qui potum temperat & propinat. quanquam etiam miſcere propinare ſignificat. vide ſuprà cap. 19. Chald. inmiſit in vos, 70. potauit vos.

Soporis, Chald. erroris, 70. compunctionis, id eſt, pertinaciæ in malo defixæ, vt Græci interpretantur. *Operiet*, id eſt, faciet, ne intelligantur aut vt errent, permittet.

13. *Appropinquat*, ſc. mihi. *Et timuerunt*, &c. 70. fruſtra autem colunt me docentes præcepta hominum, & doctrinas. *Mandato hominum*, i. iuxta hominum traditiones peruerſas. Vide Matth. 15.

14. *Admirationem*, Chald. percuſſionem.

Peribit, &c. 70. perdam ſapientiam ſapientum.

15. *Abſcondatis*, i. abſcondi putetis.

16. *Non intelligis*, 70. non ſapienter me feciſti, Chald. non intelligis me.

17. *Libanus in Carmel*, i. alta deprimentur, vel ſteriles Gentiles fertiles fient. *Et Carmel*, id eſt, ager fertilis, ſcilicet, olim Iudæi. *In ſaltum*, ſc. infrugiſetum, q. d. ſteriles fient.

19. *Addent*, i. augebunt.

20. *Prævalebat*, ſcil. diabolus. *Conſummatus eſt*, Chald. conſumptus eſt, 70. periit. *Illuſor*, ſc. deceptor diabolus, Chald. deprædator, 70. ſuperbus. *Super iniquitatem*, i. vt inique agerent.

21. *In porta*, i. publice, vel in iudicio, quod olim ad ciuitatis portam fiebat. *Fruſtra*, i. ſine cauſa.

22. *Redemit*, id eſt, eripuit, ſcilicet, à Chaldæis vel idololatria.

Modo, i. nunc Chald. poſthac.

23. *Sed*, ſc. lætabitur.

24. *Muſſitatores*, i. ſuſurrones, ſc. Iudæi contra Deum ſoliti murmurare.

CAPVT XXX.

1. *DEſertores*, Chald. tranſgreſſores, 70. apoſtatæ. *Ex me*, Chald. à verbo meo, 70. per me, i. iuxta meam voluntatem.

2. *Os meum*, Chald. verba Prophetarum meorum. 70. me. *Vmbra*, i. protectione.

4. *Principes*, ſc. legati. *Tani*, Hebr. Zoan, ſeu Tſoan, eſt enim צ prima litera. ciuitas eſt Ægypti, itemque Hanes, quæ Hebr. Chanes. per n.

6. *Onus*, &c. q. d. onuſta duxerunt, iumenta ad Auſtrum i. Ægyptum. *In terra*, &c. q. d. tranſierunt per deſertum, vbi magna rerum inopia. *Ex eis*, pro, in eis, ſcilicet locis degunt. 70. inde. *Portantes*, ſc. legati per ea loca tranſibunt. *Diuitias*, ſcilicet, munera ad Regem Ægypti.

7. *Superbia*, 70. vana conſolatio. *Quieſce*, q. d. deſine petere auxilium à ſuperbis Ægypriis.

8. *Ingreſſus*, ſc. ad populum. *Scribe*, ſc. Prophetiam. *Buxum*, id eſt, buxeam tabulam, ſcilicet, vt diu conſeruetur.

Nouiſſimo, Chald. iudicij.

9. *Ad iracundiam prouocans*, ſc. me, Chald. rebellis 70. incredulus.

10. *Videntibus*, Chald. & 70. Prophetis. *Videre*, Chald. prophetare, 70. annuntiare nobis. *Aſpicientibus*, Chald. doctoribus, 70. viſiones videntibus. *Aſpicere*, 70. loqui, Chald. docere.

11. *Auferte à me viam*, Chald. auertite nos à via recta. *Declinate*, &c. repetitio. *Sanctus Iſrael*, Chal. verbum ſancti Iſrael.

12. *Calumnia*, Chal. & 70. mendacio. *Et in tumultu*, Chald. & rapina, 70. & murmuraſtis. *Super eo*, ſc. mendacio, &c.

13. *Et requiſita*, i. dum quis quærit ibi inniti, ſeu ſaluari. *Eius*, ſc. muri.

14. *Comminuetur*, ſc. ciuitas, per murum ſignificata. *Et non inuenietur*, pro, ita vt non inueniatur.

Igniculus, i. parum ignis.

15. *Si reuertamini*, &c. 70. cum conuerſus ingemueris, tunc ſaluaberis. *Quieſcatis*, id eſt, ceſſetis, ſc. à peccatis.

Silentio, q. d. patientia. *Spe*, ſc. in Deum.

Noluiſtis, ſc. audire.

16. *Fugietis*, ſc. hoſtes.

17. *Quinque*, i. paucorum. *Fugietis*, 70. fugient multi. *Montis*, ſcil. ſinos, quem nauigantes aſpiciant, vt rectum curſum teneant, ſic veſtræ calamitatis exemplo vitabunt pericula multi, vel in montem è naufragio eiectus.

18. *Propterea*, 70. & rurſum. *Exaltabitur*, id eſt, glorificabitur. *Iudicij*, i. iuſtus, 70. *Iudex*, Chal. faciens iudicium.

Expectant, eum, Chal. ſperant in ſalutari eius.

19. *Populus*, 70. populus ſanctus. *Sion*, Chaldæus, & 70. in Sion. In 70. & *Plorabis*, ſcil. vt ſolent deſtituti.

Miſerebitur, ſc. Deus.

20. *Panem*, quaſi dicat, etſi ad tempus affligat tamen non deſeret, ſed liberabit. *Arctum*, 70. tribulationis.

Breuem, Heb. afflictionis, q. d. cibabit, pane lacrymarum, i. tribulatione. *Auolare*, &c. q. d. nunquam deerit qui te doceat, &c. vel ſemper habebis Chriſtum docentem te per ſcripturas, & ſuos miniſtros.

21. *Momentis*, ſc. quod ſequitur.

22. *Contaminabis*, id eſt, conuertes in vſus profanos, per hæc intelligitur errorum & peccatorum abiectio.

Egredere, q. d. Abi in malam crucem.

23. *Pluuia*, &c. per hæc intellige etiam ſpiritualia.

24. *Migma*, i. commiſtionem, ſc. multorum granorum, 70. paleas miſtas hordeo ventilato.

25. *Riui*, &c. quaſi dicat, magna fertilitas. *Multorum*, ſcil hoſtium. *Turres*, id eſt, fortiſſimi quique, Chald. principes.

26. *Lux lunæ*, &c. q. d. erit tunc maxima lætitia. Quidam tamen id referunt ad beatorum ſtatum, quo cœli renouandi.

27. *Nomen*, i. verbum, ſc. filius. *E longinquo*, ſc. è cœlo. *Furor*, ſc. in hoſtes animæ ſpirituales. *Labia*, i. prædicatio. *Indignatione*, ſc. contra peccata.

28. *Spiritus*, indignatio. *Gentes*, id eſt, Gentilium errores.

29. *Vobis*, ſc. liberatis, ſeu redemptis.

30. *Gloriam vocis*, pro, glorioſam vocem. *In turbine*, pro, velut in turbine.

31. *Aſſur*. diabolus. *Virga*, ſc. Dei punitione,

32. *Fundatus*, i. firmus, & fortis. *In tympanis*, &c. i. cum ſumma piorum lætitia. *Præcipuis*, Chal. fortibus. *Eos*, ſc. hoſtes.

33. *Ab heri*, id eſt, antea, ſeu olim. *Tophet*, id eſt, infernus. Chald. gehenna. Not. Tophet, locum eſſe prope Ieruſalem in valle Hennom, vnde gehennæ nomen (nam Ge, vallis) vbi parentes filios comburebant in honorem Idolorum. Vide Iere. 7. Significat autem in Scriptura Infernum. *Rege*, ſcil. Deo. *Ligna*, ſc. ipſi damnati. Quidam ſulphur per ligna intelligunt, de quo Apoc. 14. & 20. & 21.

CAPVT XXXI.

2. *IPſe*, ſcil. Deus. *Sapiens*, Chald. in ſapientia ſua, 70. ſapienter. *Malum*, id eſt, calamitatem, ſc. ſuper Iudæos.

Abſtulit,

Abſtulit, Chald. fecit irrita, 70. fruſtrabitur, q. d. puniuit, vt prædixit. *Auxilium*, &c. 70. ſpem illorum vanam.

3. *Inclinabit*, Chald. leuabit, 70. inducet.

4. *Prælietur*, ſc. contra hoſtes populi ſui.

5. *Volantes*, ſub. & pullos ſuos protegentes, vel quaſi dicat, cito ſubueniet. *Tranſiens*, ſcil. inter ſuos, more ducis.

8 *Non viri*, ſub. ſed Angeli. *Non à facie gladij*, ſc. humani. Hebr. & Chald. a facie gladij, ſc. Angeli. *Vectigales*, Chald. occiſi, 70. victi.

9. *A terrore*, i. ob terrorem. *Cuius ignis*, &c. id eſt, qui colitur ſacrificiis, quæ comburuntur in Sion. poteſt etiam ad charitatem referri, qua in Eccleſia colitur, 70. beatus qui habet ſemen in Sion, & domeſticos in Ieruſalem.

CAPVT XXXII.

1. REx, ſcilicet, Chriſtus. *Principes*, ſcil Eccleſiæ Prælati.

2. *Vir*, i. quiſque piorum, ſc. tutus. *Siti*, pro, ſiccitate, ſc. loco arido, Chald. terra ſitiente, q. d. nihil iuſtis deerit, ſc. rerum ad ſalutem neceſſariarum. *Vmbra*, pro, ſicut vmbra.

4. *Stultorum*, ſc. antea tales gentiles ante fidem. *Plane*, i. aperte.

5. *Non vocabitur*, & 70. non dicent vltra ſtulto, vt princeps ſit. Chaldæus, non dicentur amplius impij iuſti.

Maior, Chald. fortis.

6. *Stultus enim*, &c. q. d. apparebit enim ſtatim quis ſtultus ſit. *Ad*, i. contra Chald. ante.

7. *Vaſa*, i. arma, ſeu inſtrumenta, Chald. opera. *Iudicio*, i. iuſt. vel in iudicio. ſc. ſe defendens.

9. *Mulieres*, i. vrbes, Chald. prouinciæ. *Filiæ*, Chal. ciuitates. *Confidentes*, ſc. in diuitiis & potentia.

10 *Dies & annos*, i. aliquot annos. *Conſummata*, i. conſumpta.

11. *Exuite*. ſcil. pretioſis veſtibus. *Accingite*, ſcil. ſaccis

12. *Vbera*, ſc. lacte carentia.

13. *Super humum*, &c. q. d. ſi iuſtos punire ſoleo, quid fiet impiis

14. *Super ſpeluncas*, id eſt, ad ſpeluncas confugientium, vt lateant. *In æternum*, Chald. ad tempus, ſc. longum.

Onagrorum, ſc. qui illic paſcentur. *Paſcua*, pro, & paſcua.

15. *Effundatur*, ſcil. tempore Euangelij. *Spiritus*, Chaldæus, refrigeratio. *Erit deſertum*, &c. vide ſuprà cap. 29.

16. *Solitudine*, ſcil. gentilitate, quæ antea ſterilis, cum fuerit facta Carmel, i. fertilis.

17. *Silentium*, i. tranquillitas, Chal. & 70. quies.

19. *Grando autem*, &c. q. d. punientur iniqui. *In deſcenſione ſaltus*, i. deſcendet in ſaltum, ſc. in homines incultis moribus. *Ciuitas*, ſc. Ieruſalem.

20. *Omnes aquas*, i. loca irrigua, ſc ſpiritualiter.

Immittentes, ſc eo *Pedem*, &c. Chald boues ad calcandum, & aſinos ad colligendum, ſc. frumentum. Quidam per bouem Iudæum intelligunt: per aſinum gentilem; quod ille fuerit ſub iugo legis, hic vero ſub idololatriæ ſtultitia.

CAPVT XXXIII.

1. QVi prædaris, alloquitur Sennacherib, vel Tyrannos.

2. *Te enim*, &c. 70. in te enim confidimus. *Brachium*, i. robur. *Mane*, i. cito, vel quotidie, Chald. omni die.

3. *Voce*, i. vi, ſeu ſtrepitu. *Angeli*. ſc. qui exercitum Sennacherib deleuit. *Exaltatione*, id eſt, ſublimi potentia.

4. *Congregabuntur*. ſc. à Iudæis. *Veſtra*, ſc. ô Aſſyrij. *Bruchus*, 70. locuſta.

5. *Quoniam*, &c. 70. qui habitat in cœlis. *Iudicio, & iuſtitia*, Chald. operantibus iudicium, & iuſtitiam.

6. *Erit fides*, i. apparebit veritas, ſcil. promiſſorum Dei, Chald. faciet Deus quod promiſit *Tuis*, ſc. ô Chriſte. *Diuitiæ*. &c. 70. in theſauris ſalus noſtra, illic ſapientia, & ſcientia, & pietas in Dominum, hi ſunt theſauri iuſtitiæ.

7. *Videntes*, ſcil. Iudæi aliter ſuccedere, quam ſperabant.

Foris, i. publice. *Angeli pacis*, i. legati miſſi ad pacem componendam cum Aſſyriis. *Flebunt*, ſc. non impetrata pace.

8. *Pactum*, ſc. de pace, quam Iudæi optabant. *Proiecit*, ſc. Deus vel hoſtis.

Non reputauit, i. nihil fecit.

9. *Terra*, ſc. Iudææ.

Confuſus, ſc. videns ſe cedris, i ciuibus ſpoliatum, vel vaſis *Libanus*, ſcil. Ieruſalem, vel templum. Vide Ezech. 17. Zach. 11. *Obſurduit*, q. d. deſiit audiri cedrorum ſtrepitus flante vento, Heb. exciſus eſt, Chald. cultus eſt. *Saron*, Regio eſt Galilææ fertiliſſima.

10. *Exaltabor*, id eſt, glorificabor, ſcil. oſtenſa mea potentia.

11. *Concipietis*, ſc. deliberatione. *Ardorem*, ſc. iniquitatis, Chald. cogitationes impietatis. *Parietis*, ſc. executione. *Stipulam*, Chald. opera mala, ſc. fomenta ignis æterni. *Spiritus veſter*, i. veſtra conſilia, 70. vana erit fortitudo ſpiritus veſtri. *Vorabit*, i. perdet.

12. *Spina*, pro, vt ſpinæ.

14. *In Sion*, i. Eccleſiæ lumine. *Hypocritas*, Chal. impios, 70. iniquos.

15. *Veritatem*, Chald. recta. *Auaritiam*, Chald. mammonam iniquitatis. *Ex calumnia*, Complut. & calumniam, Chald. & rapinam, 70. & iniuſtitiam. *Sanguinem*, Chald. effundentes ſanguinem innocentem, 70 iudicium ſanguinis. ſcil. iniquum. *Malum*, 70. iniquitatem, Chaldæus, operantes iniquitatem

16. *Munimenta*, &c. q. d. & loco tutiſſimo. *Panis*, Chald. cibus ſufficiens. *Fideles*, i. non deficientes, Chald. permanentes.

17. *Regem*, id eſt, Deum in cœlo, vel in terra Chriſtum

Terram de longe, ſc, cœleſtem hæreditatem hinc longe diſtantem, vel è cœlo terram, Chald. deſcendentes in terram Gehennæ.

18. *Timorem*, i. res timorem incutientes.

Vbi eſt, &c. q. d. requires qui te doceat, in magna Doctorum penuria, vel, quis te ſapientiam præter Deum poterit docere. & ducere tuto, aut liberare? vel, vbi Philoſophorum dogmata falſa poſt lucem Euangelij? Vide 1. Corinth. 1. vbi Paulus hæc ad mundanam ſapientiam refert.

19. *Videbis*. ſc. tempore gratiæ. *Alti*, i. profundi, & obſcuri. *In quo*, &c. ſcil. in gentilium eloquentia parum eſt ſapientiæ.

20. *Sion*. i. Eccleſiam, vel, ô Eccleſia. *Ieruſalem*, ſc. cœleſtem. *Claui*. His ſolent alligari funes tentoriorum, 70. paxilli.

21. *Ibi*, ſc. in Eccleſia. *Nauis*, ſc. hoſtium.

23. *Tui*, ſc. hoſtis. *Dilatare ſignum*, Chald. velum extendere

24. *Nec dicet*, &c, quaſi dicat omnes erunt fortes ſpiritu.

CAPVT XXXIV.

1. P*Lenitudo*. id eſt, quidquid in ea eſt, 70. habitantes in ea. *Germen*, Chald. habitatores, 70. populus.

2. *Militiam*, i. exercitum, ſc. multitudinem, 70. numerum. *Interfecit*, &c. præt. pro fututis.

3. *Tabeſcent*, 70. rigabuntur.

4. *Tabeſcet*, &c. hyperbole, qua ſignificatur magna calamitas, & forte dies iudicij, quo vel cœli poſſent præ Dei indignatione diſſolui. *Militia*. 70. ſtellæ

Sicut liber, i. volumen membranæ, quo ſolent Iudæi vti complicaturque in orbem. *Defluet*, 70. eadet. Vide Matth. 24.

5. *Inebriatus*, ſc. ſanguine, vel ſurore. *Gladius*, i. vltio. *Interfectionis meæ*, i. à me interficiendum, 70. perditionis, Chald. quem condemnaui. *Ad iudicium*, Chald. in iudicio, 70. cum iudicio.

6. *Repletus*, explicatio ſuperiorum. *Agnorum*, i. plebis. *Hircorum*, i. principum. *Arietum*, i. potentum, & diuitum. *Victima*, i. cædes. *Boſra*, vrbs eſt primaria in Idumæa, videtur autem hic ſignificari Mundus, vel ſecundum quoſdam Iudæa, de qua infra.

7. *Deſcendet*, ſc. in ſepulcrum, vel infernum. *Vnicornes*, 70. & Chaldæus, robuſti. *Tauri cum potentibus*, Chaldæus, principes cum ducibus, 70. tauri & arietes.

8. *Iudicij*, Chald. vltionis. *Sion*, i. iniuriarum factarum Eccleſiæ, vel Sion iudicium, intellige vaſtationem Ieruſalem factam à Romanis.

9. *Conuertentur*, &c. q. d. reddetur Idumæa, vel Ieroſolyma ſterilis, vel potius Mundanorum ſtudia euadent in ſupplicium æternum tandem.

10. *Non extinguetur*, ſc. ignis. *in ſæcula ſæculorum*, 70. in multumtempus.

11. *Onocrotalus*, Chald. catus, 70. auis. *Menſura*, Chald linea, 70. funiculus.

12. *Inuocabunt*, i. optabunt.

14. *Dæmonia*, Chald. feræ. *Piloſus*, &c. Chald. dæmones inter ſe colludent. *Lamia*, Chald. noctua.

15. *Milui*. 70. cerui.

16. *Libro Domini*, i. quem ſcripſi à Deo reuelatum. *Ex eis*, ſcil, quæ dixi.

Quæſiuit, ſc. quaſi deeſſet. *Congregauit*, Chald. congregabit.

17. *Eis*, ſc. animalibus. *Menſuram*, Chal. funiculo, repetitio. *Ea*, ſc. regione. Not. ſignificari per hæc, vel Idumææ, vel Mundi deſolationem, vel Ieruſalem, vt ſupra indicaui.

CAPVT XXXV.

1. D*Eſerta*, ſc. gentilitas.

2. *Germinabit*, ſcilicet, opera bona. *Gloria*, i. pulchritudo. *Libani*, metaphorice ſpiritualia ſignificantur. *Decor*, id eſt, fertilitas, 70. honor. *Gloriam*, &c. explicatio præcedentium. *Domini*, ſc. Chriſti.

3. *Confortate*, ſc. ô Prophetæ, vel Apoſtoli. *Genua*, i. crura. Not. quod Hebr. 12. citatur hic locus ſecundum 70. pene iiſdem verbis.

4. *Adducet*, ſc. impiis. *Retributionis*, ſc. retribuens eis quod merentur. *Deus ipſe*. Hic aperta Chriſti diuinitas.

Ipſe, ſc. per ſe.

6. *Deſerto*, i. mundo, qui antea velut deſertum.

Aquæ, ſc. gratiæ.

7. *Arida*, ſc. gentilitas. *Dracones*, i. dæmones, & vitia. *Viror*, &c. q. d. virtutes.

8. *Semita*, ſcilicet, arcta via in cœlum ducens.

Pollutus, ſcil. peccatis. *Stulti*, i. imperiti alioqui.

9. *Leo*, &c. per hæc vitioſi homines ſignificantur.

10. *Sion*, i. Eccleſiam. *Sempiternam*, id in cœlo.

CAPVT XXXVI.

2. L*Achis*, vrbis eſt nomen, quam obſederat. *Manu graui*, Chald. exercitu multo. *Agri fullonis*, Chal. vbi fullones extendunt pannos.

3. *Super domum*, 70. œconomus de hoc vide ſupra cap. 22. Quidam domum Dei intelligunt: erat enim ſummus Pontifex. *Scriba*, id eſt, doctor, ſeu legiſperitus.

A commentariis, i. hiſtoriophus, Chal. qui erat, ſuper memorialia, i. hiſtorias. Quidam cancellarium interpretantur.

5. *Receſſiſti*, ſc. negando tributa.

6. *Super Ægyptum*, pro, nempe ſuper Ægyptum.

7. *Cuius abſtulit*, &c. Male interpretatur quod ille pie fecerat, euerterat ille Idolorum altaria, & ea, quæ extra templum, vt in hoc ſolum ſacrificaretur iuxta Dei præceptum. Vide 4. Reg. 18.

8. *Et dabo*, pro, ſi enim dedero tibi.

10. *Domino*, i. Dei voluntate. Not. quòd infideles Deum Iudæorum vocabant Iehouah, i. Dominum, ſcil. vtebantur eodem nomine quo Iudæi, ſicut & Iudæi in illorum Deos vocabant nominibus, quibus & ipſi, vt Baal, quod Dominum ſignificat.

12. *Vrinam pedum*, Hebr. aquam pedum, i. vrinam: ſic enim appellant modeſte quod ad pedes fluat, 70. vrinam ſuam.

16. *Benedictionem*, Chald. pacem.

17. *Panum*, Chald. agrorum. Not. hic differentiam hiſtoriæ & prophetiæ: cum enim hæc ſit obſcuriſſima, illa tota aperta: quanta enim facilitas huius capitis?

CAPVT XXXVII.

2. P*Rophetam*, ſic etiam 70. & Complut. & non (vt quidam legunt) Prophetæ.

3. *Correptionis*, ſcilicet, qua à Deo corripimur, Chaldæus, opprobrij. *Venerunt filij*, &c. q. d. accidit nobis dolor, qualis grauidæ, quæ non poteſt fœtum emittere.

Filij, i. fœtus. *Partum*, i. pariendi tempus, vel locum, Hebr. vulnam.

6. *A facie verborum*, id eſt propter verba. *Pueri*, id eſt, famuli.

7. *Spiritum*, ſcilicet, voluntatem reuertendi in patriam.

8. *Audiuit*, pro, audiſſet.

14. *Libros*, i. literas, Chald. epiſtolas.

22. *Deſpexit*, ſcilicet, Sennacherib te ô virgo, vel, virgo te ô Sennacherib, ſecundum quoſdam, quod mihi non probatur etſi Hebræa videantur fauere. *Virgo filia*, Chaldæus, Regnum cœtus, ſcilicet, ſolet regnum cuſtodiri, vt virgo. Quidam putant ita dici ob religionis integritatem. At ſolet ſcriptura ſic vocare etiam Regnum Iſrael idololatria contaminatum.

Caput mouit, eſt id irridentium.

Filia Ieruſalem, Chaldæus, popule qui habitas Ieruſalem.

24. *In manu*, i. per miniſterium. *Libani*, id eſt, Ieruſalem.

Cedrorum, per arbores homines intelliguntur. *Saltum*, i. templum.

Carmeli eius, q. d. fertili loco ſitum.

25. *Fodi*, ſc. puteos. *Veſtigia pedis*, i. militibus me ſequentibus. *Aggerum*, i. munitos, vel inter aggeres fluentes.

26. *Ei*

26. *Ei*,ſc. Ieruſalem. *Plaſmaui illud*,70. decreui. ſcilicet,permittere quod nunc facis,Chald. præparaui illud.

Compugnantium, id eſt, mihi rebellantium per peccata.

27. *Breuiata manu*,i.viribus deſtituti.

30. *Tibi*,ſc. ô Ezechia. *Pomis*, Chald. renatis ex illis.70.reliquiis.

31. *Emittet*, &c. q.d. roborabuntur,& creſcent more arborum.

32. *Saluatio*, pro, ſaluati, vel ſalutem intelligit mundo allatam inde per Apoſtolos, *Zelus*, i. vehemens amor in ſuos.

36. *Egreſſus*,ſcilicet,à cœlo, vel vrbe quam tuebatur.

38. *Ararat*, Chald.& 70. Armeniæ.

CAPVT XXXVIII.

1. **V***Sque ad mortem*,i.letaliter. *Morieris*,comminatio eſt,non abſoluta denunciatio.

2. *Parietem*,Chald.parietem domus ſanctuarij.

3. *In veritate*,i.ſincere,non ſimulate.

8. *Achaz*, 70.patris ſui. *Lineis*,Chald. horis.

Sol,i.vmbra ſolis, vt ſupra, vel ſol ipſe etiam regreſſus eſt.Vide 4.Reg.20.

9. *Scriptura*,70. oratio,ſc.conſcripta fuit.

10. *Dixi*,ſc.cum ægrotarem.

Quæſiui,i. optaui.70. relinquam.

11. *Dominum*,i.Domini templum, vel opera.

Quietis,i.cum quiete.

12. *Generatio*,i.vita,ſic enim vocatur vitæ vnius tempus,vel,q.d.filiis careo, 70.defeci à cognatione mea.

Conuoluta, id eſt, ſublata,70. receſſit. *Odiror*,i. texeret.

Succidit,ſc. textor Deus.

13. *Ad mane*,i.diutius,ſc.me victurum. *Contriuit*, ſc.Deus, vel morbus.

14. *Clamabo*,pro,clamo,vel clamabam. *Meditabor*,i.gemo.vel gemebam.

In excelſum,ſc.ad Deum.

Reſponde, q. d. defende me, Hebr. & Complut. ſponde,Chald.fac quod oro.

15. *Fecerit*,ſc.quæ patior.

16. *Si ſic*,&c.q.d. ſi talis eſt humanæ vitæ conditio, vt corripias, i. caſtiges, & viuifices,ecce amara eſt.

18. *Infernus*,q.d.mortui,Chald. qui habitant in inferno.

Lacum,Chald.lacum perditionis. *Veritatem tuam*, i. tuarum promiſſionum impletionem 70. miſericordiam tuam,Chald.ſalutare tuum.

19. *Veritatem*,70. iuſtitiam.

21. *Iuſſit*, pro, iuſſerat antea. *Cataplaſmarent*,i. emplaſtrum imponerent.

22. *Dixit*,pro,dixerat. *Domini*, ſub & datum eſt id,de quo ſupra.

CAPVT XXXIX.

1. **L***Ibros*,Chald. & 70. epiſtolas.

2. *Verbum*, i.res, 70. aliquid. *Poteſtate*,i.regno, Chald. dominatione.

5. *Exercituum*, id eſt, potentiſſimi. *Filiis*,i. poſteris.

8. *Bonum*, i. æquum, Chald. rectum. *Fiat*, ſub. precor.

Veritas, id eſt, quod mihi Deus promiſit, 70. iuſtitia.

CAPVT XL.

2. **A***D cor*,i.conſolatoria. *Militia*,i.tempus præfixum. ſc quo erat vexanda, 70. humilitas. Quidam legunt malitia,i.afflictio.

Duplicia,i.multa,ſc.bona,quidam tamen intelligunt dupliciter, i. grauiter punitam. *Pro omnibus*, &c q.d.cum tamen digna non eſſet.

3. *Vox*, &c. Hæc de Ioanne Baptiſta intelliguntur.

Domini,Chald. Domino,ſc.Chriſto venturo. *Rectas*,&c.70.rectas facite ſemitas eius, vt citatur ab Euangeliſtis. *Solitudine*, i.mundo.

4. *Vallis*,i.humiles. *Exultabitur*.70. implebitur, ſc.Dei gratiis. *Mons*,&c.i. ſuperbi. *Praua*,i.diſtorta, q d. reformabuntur hominum mores.

5. *Gloria Domini*,ſc.Chriſtus in carne apparebit.

Caro,i.homo. *Pariter*,70.ſalutare Dei. *Quod*,70. quia. *Locutum eſt*,i.ita futurum prædixit.

6. *Vox*,ſc.a me auditur. *Omnis,caro*, Chald. omnes impij. *Gloria*,Chald fortitudo.

7. *Spiritus*,id eſt,ventus, ſcilic. flante vento cadunt flores.

9. *Qui*, ſic etiam Chald. & 70. vt ad Prophetam referatur;at Hebr.quæ,vt referatur ad Sion,& Ieruſalem,vnde primum orta prædicatio, ſc. per Chriſtum & Apoſtolos.

10. *Dominus Deus*,ſc.Chriſtus. *Merces*,ſc.quam ſuis eſt daturus,ipſe enim merces *Opus*,ſcil. de quo Ioann.17.opus quod dediſti mihi,vt facerem. *Coram illo*,q.d intendet operi ſibi commiſſo quam diligentiſſime.

11. *In brachio*, i. brachiis extenſis, vt ſolent Paſtores.

Portabit,Chald.leniter ducet,70.conſolabitur.

12. *Quis*,&c.q d. quis niſi Deus omnibus rebus menſuram & modum præſcripſit ? & tamen tantus cum ſit,pro homine homo fieri dignatus eſt. *Pugillo*, pro,velut pugillo,70.manu.

Palmo ponderauit, pro, velut palmo menſurauit. *Tribus digitis*, i. trium perſonarum indiuiſo opere, Chald.menſura,70.pugillo.

Liberauit,70.ſtatuit.

13. *Adiuuit*, 70.cognouit, ſicut à Paulo citatur Roman.11.

15. *Momentum*, i. minimum quid. *Statera*, i. bilancem facile inclinans.Vide Sap 11.

16 *Sufficiet*,ſc.ad ignem ſacrificiorum,ſi pro dignitate agendum ſit.

18. *Feciſtis*, ſc. ô Idola fabricantes. *Ponetis*, pro, poſuiſtis, q.d. itane pro Deo adorare Idola,quæ nihil habent cum Deo commune ?

21. *Fundamenta terræ*,ſc.à Deo iacta,q.d.Nonne agnoſcitis Dei veri potentiam ?

22. *Sedet*,i.præſidet. *Velut nihilum*,i.facillime,70. quaſi cameram.

23. *Dat*,i.facit. *Secretorum ſcrutatores*,i.philoſophos,70 Principes. *Inane*,Chald.& 70.nihil.

24. *Nec plantato*,&c.id eſt,ac ſi non eſſet plantatus,&c.

Turbo,i.tempeſtas.

25. *Aſſimilaſtis*, &c. q. d. Nunquid mihi quidquam ſimile eſt,aut æquale.

26. *Numero*,ſc.certo. *Militiam*,i.exercitum 70. ornatum,ſc.ſtellas.

Omnes,ſc.& cœlos,& ſtellas. *Ex nomine vocat*,i. plene nouit,ſeu facit adeſſe vbi vult, vt ſolent domini ſeruos vocantes *Reliquum fuit*,i.defuit, Chal. impeditum eſt ab ordine ſuo.

27. *Abſcondita*,&c.i.ignotæ Deo res meæ.

Iudicium,i.cauſa,vel mores. *Tranſibit*, i. erit ignotum.ſic dicimus,præterit me,i.ignoto.

29. *Non ſunt*, ſc. fortes, 70. non dolentibus, mœrorem.

30. *Pueri*, Chald. iuuenes, q.d. alioqui robuſti.

Et laborabunt, pro, laborando. *In infirmitate*, i. præ debilitate. *Mutabunt*, Chal. addent.

31. *Pennas*, i. alas. *Aquilæ*, Hæc ſæpe pennarum mutatione iuueneſcet.

CAPVT XLI.

1. TAceant ad me, i. tacite me audiant, Chald. auſcultent verbum meum. *Mutent fortitudinem*, q.d. ſoborentur, & diſceptent mecum. *Iudicium*, ſc. de hoc, quod me relicto Idola colunt.

2. *Iuſtum*, ſc. Abraham. *Dabit*, pro, dedit ſic inf. *Gentes*, pro, dedit. ſic infra.

Gentes, &c. ſc. victoriam, de qua Gen. 14. *Obtinebit*, pro, obtinuit Chald. contriuit. *Dabit*, pro dedit, ſc. hoſtes.

3. *Semita*, &c. q.d. tam velociter, vt non tam ambulaſſe, quam volaſſe videatur.

4. *Vocans*, ſc. creando. Chald. ordinans. *Generationes*, i. homines.

Nouiſſimus, i. poſt omnia, ſc. æternus, vel q. d. principium omnium, & finis.

5. *Viderunt*, ſc. quæ feci. *Acceſſerunt*, ſc. vt viderent opera mea.

6. *Vnuſquiſque*, &c. q.d. & tamen in fabricando idola ſe mutuo adiuuant.

Glutino, i. re aliqua tenaci, ſe alligari Idoli partes. *Confortauit*, Chald. fortificauit.

9. *In quo*, Chald. & 70 quem.

Extremis, ſc. Ægypto.

10. *Declines*, Chald. frangatis, 70. erres. *Iuſti mei*, i. qua ſolco iuſtos meos. 70. iuſta mea, Chald. veritatis.

12. *Conſumptio*, i. conſumpti, Chald. nihilum.

13. *Adiuui*, pro, adiuuo.

14. *Vermis*, i. abiecte, 70. paruule. *Mortui*, i. velut mortui.

15. *Plauſtrum*, i. traham, ſeu tribulam. *Roſtra*, i. dentes. *Montes*, i. reges. *Colles*, ſc. principes.

17. *Egeni*, i. humiles. *Pauperes*, ſc. ſpiritu.

Aquas, ſc. gratiæ, vel refrigerium, Chald. doctrinam.

18. *Collibus*, i. locis aridis antea q. d. ex rudibus faciam doctos.

19. *Spinam*, pro, ſpinum, genus eſt cedri, Chald. ſetim, Genus eſt cedri, cuius mentio frequens in Exodo. Not. per arbores ſignificari iuſtos.

20. *Hoc*, 70. & Complut. hæc, ſc. bona.

21. *Facite*, &c. q. d. veſtram cauſam proferte, ô idololatræ.

Forte, i. validum argomentum.

22. *Nuncient*, ſcil. idola, vel eorum Prophetæ. *Eorum*, ſc. quæ futura ſunt.

24. *Opus veſtrum*, &c. q.d. nihil poteſtis. *Abominatio*, pro, abominabilis. *Elegit*, ſc. vt coleret.

25. *Suſcitaui*, ſcil. Cyrum, qui Iudæos liberet.

Veniet, pro, venient, ſc. alij. *Vocabit*, &c. q.d. me agnoſcet.

Adducet, pro, conculcabit. *Magiſtratus*, i. principes, ſc. Babyloniæ. *Plaſtes*, i. figulus. *Humum*, i. lutum.

26. *Quis*, ſc. ex diis gentium. *Annunciauit*, ſcil. ventura, vel ab exordio, i. ea quæ à principio.

Et à principio, repetitio. *Iuſtus es*, q. d. viciſti, Chald. & 70. verax es.

Sermones, ſc. futura prædicentes, vel q.d. loqui non poſſunt.

27. *Primus*, ſc. à captiuitate rediens, adſunt, ſc. liberati. *Euangeliſtam*, i. læta annunciantem.

28. *Iſtis*, ſc. idolis, vel idololatris. *Conſilium*, ſc. ſanum. *Verbum*, ſc. bonum.

CAPVT XLII.

1. SEruus meus, Chald. ſeruus meus Meſſias. *Complacuit*, &c. q.d eſt mihi cariſſimus.

Anima, Hieron. epiſt. 151. Animæ nomine, Dei ſignificatur affectus. *Spiritum*, Chald. Spiritum ſanctum. *Iudicium*, ſcil. Dei, vel quod iuſtum eſt. *Proferet*, Chald. reuelabit.

2. *Clamabit*, ſc. more perturbatorum. *Foris*, q d. in plateis. Aug. 20. Cio. i. ab his, qui foris ſunt, ab eius corpore præciſi.

3. *Linum*, i. mixam, ſeu ellychnium. *Fumigans*, ſc. pene extincto lumine. *Non extinguet*, q.d. neminem læder, quin etiam viliſſimos iuuabit, ſeu pene deficientes. Chald per calamum manſuetos, per linum pauperes intelligit. *In veritate*, &c. q.d. vere iudicabit.

4. *Non erit*, &c. q.d. magna animi quiete, ſc. nulla paſſione turbatus prædicabit. *Iudicium*, i. iuſtam, & rectam legem Euangelicam. *Et legem*, &c. 70. & in nomine eius gentes ſperabunt, quomodo citatur Matth. 12.

Inſulæ, i. remotiſſimi quique. *Expectabunt*, ſc. cum deſiderio.

5. *Flatum*, Chald. ſpiramentum.

6. *Te*, ſc. ô Chriſte. *In iuſtitia*, i. cum iuſtitia, q. d. iuſtum & iuſtificantem. *Seruaui*, &c. præt. pro fut.

In fœdus, ſc. feriendum cum ſuo ſanguine. *Populi*, 70. generis Iſrael.

7. *Concluſione*, i. carcere, ſc. peccatorum.

9. *Fuerunt*, ſc. à me prædicta. *Noua*, i. inuſitata, & mirabilia.

10. *Nouum*, q. d nouis laudibos celebrare. *Laus eius*, ſc. audiatur, vel canteтur. *Plenitudo*, 70. nauigantes.

11. *Deſertum*, i. mundus. *Habitabit*, pro, habitantes. *Cedar*, Regio eſt Arabiæ. *Petræ*, i. rupium. Quidam vrbis nomen putant. Vide ſup. c. 16.

12. *Ponent*, 70. dabunt.

13. *Egredietur*, ſc. ad iudicandum. *Zelum*, Chal. iram. *Vociferabitur*, &c. aget more irati.

Confortabitur, i. præualebit.

14. *Tacui*, i. iram continui. Dei verba ſunt. Apud Prophetas frequens perſonæ mutatio. *Semper*, 70. à ſæculo, q.d. diu. *Vt parturiens*, ſc. cum vi effundens conceptam iram.

15. *Abſorbebo*, i. perdam, Chald conſumam.

16. *Praua*, i. diſtorta. *Hæc verba*, i. res has.

Feci, præt. pro, futuro.

17. *Conuerſi*, ſc. impij fruſtrati ſpe.

18. *Intuemini*, 70. reſpicite. *Ad videndum*, i. vt videaris.

19. *Venundatus eſt*, ſc. ſeruus peccati, vt qui venditur, 70. qui receſſit.

20. *Cuſtodies*, i. obſeruabis, ſeu attendes.

21. *Sanctificaret eum*, Chald. iuſtificaret Iſrael.

Legem, Chald. legis factores.

22. *Iuuenum*, i. fortis, q. d. fortiter illaqueati, Chald. iuuenes ſunt omnes. *Dicat*, ſc. raptori. *Redde*, ſc. quod diripuiſti.

24. *Cui*, i. contra quem.

25. *Cognouit*, i. reſipuit. *Intellexit*, Chald. propoſuit animo timorem eius.

CAPVT XLIII.

1. IAcob, i. Eccleſia, ſeu popule fidelis. *Vocaui*, ſc. vt ſolent domini ſeruos.

Cum

2. *Cum tranſieris*, &c. q.d. in omnibus periculis te liberabo.

3. *Propitiationem*, i. tedemptionem, q.d. pro te perdidi, multas gentes tibi aduerſantes, Chal. & 70. commutationem.

4. *Dabo*, i. perdam. *Te*, ſc. ſeruando. *Anima*, i. vita, q.d perdam vitæ tuæ inſidiantes.

5. *Semen tuum*, Chald. filios tuos.

6. *Prohibere*, Chald. morari. *Affer*, i. reduc, q.d. te ducendos curabo.

8. *Educ*, Chald. & 70. eduxi, pro adducam, ſc. ad lucem Euangelicam.

Et oculos, &c. q. d. oculos habet, ſed non videt: aures, & non audit.

9. *Congregata*, ſc. in Eccleſiam ex omnibus mundi partibus.

Vobis. ſc. ô cultores Idolorum. *Prima*, 70. à principio, q d. mundi creationem, & quæ Dei reuelatione ſola poſſunt ſciri, vel primo ventura. *Iuſtificentur*, i. cauſam ſuam iuſtificent, ſc. quod veraces ſint dij eorum.

Verè, Chald. & 70. verum. At Complut. cum ſequentibus iungit, q.d. ſanè vos, &c.

10 *Vos*, ſc. ô Apoſtoli. *Seruus meus*, Chald. ſeruus meus Chriſtus.

Formatus, 70. alius. Quidam legunt formator, ſcil. rerum.

12. *Annunciaui*, ſc. futura. *Alienus*, i. alius, ſcilic. Deus, qui iſta faceret.

14. *Miſi*, pro, mittam, ſc. Cyrum, vel Chriſtum. *Vectes*, i. impedimenta. *Chaldæos*, ſcilic. detraxi ſeu perdidi.

Nauibus, ſc. per Euphratem.

16. *Mari*, ſc. rubro. *Aquis*, ſc. Iordanis. *Torrentibus*, Hebr. Chald. & 70. vehementibus.

17. *Eduxit*, i fecit exire ex Ægypto, ſcilic. contra Hebræos.

Obdormierunt, ſc. ſubmerſi in mari rubro.

Reſurgent, Chald. ſurrexerunt.

18. *Ne memineritis*, &c. q. d. Atque vt antiqua omittamus.

19. *Nunc*, i. cito. Deſerto, i. gentilitate.

Viam, ſcilicet, ſalutis. *Flumina*, id eſt, copiam gratiarum.

20. *Beſtia*, &c. ſcilic. gentiles ante fidem, vt feræ.

21. *Formaui mihi*, Chaldæus, præparaui cultui meo.

22. *Non me*, &c. q. non me coluiſti, vt debueras.

In me, i. cauſa mea.

23. *Seruire*, ſc. graui ſeruitute, vel præt. pro fut. q. d. non à te poſt hac exigam ſacrificia iſta, ſed alia potiora.

24. *Argento*, ſc. multo. *Calamum*, ſcilic. aromaticum. 70. thymiama. *Inebriaſti me*, Chald. impinguaſti altare meum.

Seruire, i. induere formam ſerui, vel grauari, more ſeruorum. *In peccatis tuis*, i. ob peccata tua.

Laborem, ſc. Paſſionis, vel q.d. moleſtiam.

26. *Me*, ſc. quid tecum egerim. *Narra ſi quid habes*, 70. dic tu iniquitates tuas primus.

Iuſtificeris, id eſt, cauſam tuam iuſtifices, q.d. te defendas.

27. *Primus*, ſc. Adam. *Interpretes*, ſc. Moſes, & Aaron Chaldæus, doctores, 70. principes. *In me*, i. contra me.

28. *Contaminaui*, i. oſtendi contaminatos peccato, & indignos, qui terram promiſſam ingrederentur.

Dedi, ſc. in deſerto.

Blaſphemiam, Chaldæus, & 70. opprobrium, ſc. hoſtium.

CAPVT XLIV.

2. R*Ectiſſime*, Chald. & 70. Iſrael.

3. *Sitientem*, i. aridam, ſc. gentilitatem.

Semen tuum, Chald. filios tuos. *Stirpem tuam*, Chald. filios filiorum tuorum.

4. *Inter*, pro, vt inter: *Vocabit*, ſc. ſe, q d. dicet ſe Iſraelitam, i. Chriſtianum.

Domini, ſc. ſermo, q.d. Domini ſum.

Aſſimilabitur, id eſt, cognominabitur, ſc. Iſraelita, i. Chriſtianus.

6. *Abſque me*, i. præter me.

7. *Vocet*, i. dicat clare. *Annunciet*, ſc. futura.

Ordinem, ſc. futurorum. *Antiquum*, ſub. docui eum etiam de futuris. Dij ergo gentium ventura, &c.

8. *Annunciaui*, ſc. futura. *Teſtes*, ſc. huius rei.

Quem ego non nouerim, ſc. nihil poſſe ſine me, Chald cui à me non ſit data fortitudo.

9. *Amantiſſima*, i. dilecta ſimulacra. *Confundantur*, i. merito confundi debeant.

10. *Quis*, ſc. niſi demens aliquis, q.d. quæ inſania eſt Deum formare.

11. *Participes eius*, Chald. cultores eorum. *Confundentur*, ſc. die iudicij, vel vbi errorem intellexerint per Euangelium.

13. *Runcina*, vulgo planula dicitur. qua fabri tabulas læuigant, Chald perpendiculo. *Angularibus*, videtur ſignificari, inſtrumentum triangulare fabrorum, Chald. dolabra. *Tornauit*, Chald. formauit, 70. regulauit.

16. *Vah*, 70. dulce mihi. *Focum*, Chald. ignem.

18. *Obliti*, i. illiti re aliqua viſum impediente, Chald. obturati, 70. obtenebrati.

20. *Liberabit*, ſc. errore. *Dextera*, i. opera dexteræ, ſc. Idolo.

21. *Seruus*, ſc. iure creationis.

23. *Fecit*, ſc. redemptionem. *Iſrael*, Chaldæus, in Iſrael.

Gloriabitur, Chald. laudabitur, 70. glorificabitur.

25. *Vertens*, q.d. oſtendens eſſe inſanos. *Conuertens*, &c. q.d. faciens fruſtrari eorum opera. *Stultam*, ſc. apparere.

26. *Suſcitans*; i. implens, 70. ſtatuens. *Suſcitabo*, Chald. inſtaurabo.

27. *Profundo*, Chald. Babyloni, 70. Abyſſo.

28. *Paſtor meus es*, quaſi d. tu reduces populum meum, vt ſolet paſtor gregem, Chald. dandum ei regnum, 70. vt ſapiat.

CAPVT XLV.

1. C*Hriſto*, i. vncto, q.d. Regi. *Apprehendi*, q.d. quem adiuui, præt. pro fut. *Vertam*, ſcil. ante eum in fugam.

2. *Glorioſos*, ſc. principes. *Æreas*, i. fortes.

3. *Arcana ſecretorum*, Chald. abſtruſas opes.

Voco, ſc. multo ante quam ſis.

4. *Aſſimilaui*, ſcil. paſtori, vel, q. d. feci, vt eſſes figura, & ſimilitudo Chriſti mundum è captiuitate liberaturi, Chaldæus, direxi, 70. Suſcepi, Hebr. cognominaui.

5. *Amplius*, Chald. alius. *Extra*, i. præter. *Accinxi*, Chald adiuui, 70. confortaui..

7. *Creans*, i. faciens. *Malum*, i. bellum, ſeu calamitatem.

8. *Rorate*, ſc. miſſo Spiritu ſancto in Virginem, vel Chriſto in mundum. *Iuſtum*, ſc. Chriſtum.

Oriatur, ſc. per Chriſtum iuſtificamur.

9. *Teſta*, pro, cum ſit velut teſta. *Samiis terræ*. i. vaſis è terra. Samia vaſa vocantur à Samo Inſula, vbi pulchra fiebant. *Manibus*, i. artificio.

10. *Quid*

10. *Quid generas*,i.cur me genuiſti?q.d. vt indignum eſt queri de parentibus, quod genuerint : ita de Deo,qui fecerit.

11. *Mihi*,i. Prophetis meis , q. dicat per eos me interrogate.

12. *Manus*,i.virtus. *Militia*,70.ſtellis.

13. *Eum*,ſc. Cyrum,vel Chriſtum. *Iuſtitiam*, i. punitionem, ſc. Chaldæorum : vel , ſi ad Chriſtum referatur iuſtificationem hominum. *Ædificabit*, i. permittet ædificari,ſc.Cyrus:vel Eccleſiam ædificabit,ſc. Chriſtus.

In pretio,i.accepto pretio,q.d.gratis.

14. *Labor*,i. opes labore partæ.*Sabaim*,i. Sabæorum. Per hos populos Gentiles intelliguntur ad Chriſtum conuerti.*Sublimes*, i.proceri. *Vincti*, pro, velut vincti,ſc.compulſi ſpiritu. *Tantum*,Chald. in veritate.

In te,ſc.ô Chriſte. *Abſque*,i.præter.Not.non eſſe vnam perſonam præter aliam Deum, quia vna ſola eſt diuinitas.

16. *Errorum*,Chald.idolorum.

17. *Saluatus eſt*,pro,ſaluabitur.

19. *Dixi* , iungi poteſt eum , fruſtra. *Iuſtitiam*, Chald.veritatem.

20. *Leuant*,i.geſtant,ſc.humeris,vel ponunt loco edito.

21. *Annunciate*,ſc.reliquis,vt veniant. *Hoc*, ſcil. quod futurum eſt,ſeu quod ſupra dixi.

23. *In memetipſo* , i. per me ipſum. *Iuſtitia*,i. iuſtum. *Non reuertetur*,i.non erit irritum.

25. *Ergo in Domino*,pro,per Dominum, ſc.iurabit non per idola,Hebr. tantum in Domino. *Dicet*, pro,dicit,ſcil.Dominus.*Eum*,ſc.Deum.

26. *In Domino* , i. per Dominum. *Laudabitur*, Chald.& 70.gloriabitur.

CAPVT XLVI.

1. *COnfractus eſt*,Chald.inenruatus eſt,70.cecidit,*Bel*,Idoli nomen.*Nabo*,70.Dagon. Vide 1.Reg. 5.

Iumentis,ſc portanda in Perſidem,capta Babylonia. *Onera veſtra*,i.quæ vos ſolebatis geſtare.

2. *Contabuerunt*,Chald.præciſa ſunt. *Eorum*, ſc. qui ipſa colebant.

3. *A meo*,Dei vterum, intellige viſcera miſericordiæ. *Vulua*,i.vtero,repetitio,70.infantia.

4. *Canos*,i.ſenectam.repetitio,q.d.per totam vitam veſtram.*Portabo*,70 ſuſtineo vos. *Feram*,70.dimittam , Chald. dimittam peccata.*Portabo*,70. ſuſcipiam.

5. *Aſſimilaſtis*,&c.q.d.nunquid aliquid mihi ſimile eſt,quod pro Deo adoretis? Vide ſup.c.40.

8. *Confundamini*,70.ingemiſcite,Chald.confortamini.*Redite*,&c.70. pœnitentiam agite , reuertimini corde.

9. *Vltra*,i.præter me.

10. *Nouiſſimum*,q.d.longe poſt futura.

11. *Auem*,ſc. Cyrum feſtinantem.*Mea*, ſc. executorem in expugnanda Babylonia , & liberandis Hebræis.

Illud,ſc.quod promiſi.*Creaui*,pro, creabo,Chald. præparabo.

12. *Duri corde*.70.qui perdidiſtis cor.

13. *Feci*,Chald. eſt.*Iuſtitiam*,ſc.Chriſtum.

Gloriam,i.filium.

CAPVT XLVII.

1. *DEſcende*,&c.imperatiua pro futuris.

Virgo,&c.Chald.regnum congregationis Babyloniæ,ſc.Regna cuſtodiuntur,vt ſolent virgines.

Tenera,Chald.delicata.

2. *Tolle molam*, q.d. ſeruies in piſtrino,olim ſerui molam vertebant,vt fit apud Maurus.*Turpitudinem tuam* , 70. operimentum tuum. *Humerum*. Hebr. plantam.

Tranſi,&c.q.d.vt poſſis ducta in captiuitatem flumina tranſire.

3. *Ignominia*, i. turpitudo , ſc. pudenda. *Opprobrium*, id eſt, quod videri probroſum eſt. *Capiam*, ſcil.de te.

4. *Redemptor*, ſc. olim ex Ægypto, & deinde ex Babylone.

6. *Contaminaui*, i. veluti ſordidam tractaui , expellens è ſedibus ſuis,Chald.profanaui, ſc.mittens in profanam Babyloniam.

7. *Hæc*,ſc.tibi euentura,quæ nunc prædico. *Nouiſſimi tui*,i.eorum,quæ te tandem manebant.

8. *Amplius*,70. alia *Sterilitatem*,i. orbitatem,ſic infra proxime.

9. *Venerunt*,pro,venient.

Duritiam,Chald.& 70.fortitudinem,ſc.obſtinationem.

11. *Ortum*,i.vnde,ſeu quando veniat. *Expiare*, i.effugere,Chald.auferre.

12. *Sta*,&c.Ironice.

14. *Facti ſunt* , præterita pro futuris. *Non ſunt*, &c.q.d.ille ignis non erit, vt ſolet prunarum ad calefaciendum,ſed flammæ ad comburendum.

Facta ſunt,pro,fient.

Errauerunt,ſc. huc illuc fugientes.

CAPVT XLVIII.

1. *NOmine Iſrael*,i. Iſraelitæ. *Aquis*,i.ſemine,q.d.de fonte,Chald. cognatione. *In nomine*,i. per nomen.*In* i.eum.

2. *De ciuitate*,&c.ſc.Ieruſalem ciues.*Conſtabiliti ſunt*,Chald.confidunt.

4. *Durus*,&c.q.d.obſtinatus, ſuperbus,& impudens.

5. *Ex tunc*, i. multo ante.

6. *Omnia*,ſc.impleta.*Annunciaſtis*,i.diuulgaſtis, ſc.ad gloriam meam,vel q.d. ego prædixi,non vos, 70. cognouiſtis,q.d.non cogitaſtis. *Conſeruata*,ſcil. apud me,q.dicat,ignota,ſeu occulta ſunt multa.

7. *Creata ſunt* , ſc. quædam. *Ex tunc*,70.olim,ſc. tibi prædicta.*Ante diem*,70 prioribus diebus.

8. *Audiſti*,ſc.ea,vel præcepta mea vt faceres.

Ex tunc,70.à principio.*Scio*,pro,ſciebam.

Ex vtero, i.iam inde à natiuitate.

9. *Laude*,&c. Chald. propter laudem meam ſuſtentabo te.

Infrenabo , i.retinebo , vt ſolet equus,ne præcipitet.

10. *Non quaſi argentum*; q. d. leuiter afflixi,pro, affligam.*Elegi*,Chald. probaui.

11. *Blaſphemer* , ſcilic. quaſi impotens, aut non verax.

Alteri,ſc.idolis,q.d.non patiar coli pro diis.

12. *Voco*, q.d. cui nomen indidi Iſraelis. *Nouiſſimus*,70.in ſempiternum.

13. *Vocabo*,pro,vocaui.*Stabunt*, pro, ſteterunt,i. adfuerunt, dixit,& facta ſunt.

14. *De eis*,ſc.diis gentium.*Hæc*,ſc.quæ ego,q.d. quis eorum poteſt dicere talia,qualia ego? *Eum*,ſc. Iſraelem,vel Cyrum.*Suam*,ſc.liberando Iudæos.

Brachium,i.fortitudinem,ſc.oſtendet.

15. *Directa*,70.proſperata.

16. *Accedite*,verba Chriſti,vel Iſaiæ.

Abſcondito, ſcilic. palam locutus eſt Chriſtus in mundo,& Deus legem dedit in monte Sinai.

Ex tempore,&c.q.dicat, antequam quicquam in

tempore

tempore fieret, cum Deo etam cuncta componens, ſcil. cum patte filius. *Miſit*, ſcil. ſecundum humanitatem.

19. *Eius*, ſc. Iſraelis.

20. *Efferte*, i. diuulgate.

21. *Sitierunt*, ſc. diu.

22. *Pax*, 70. gaudere.

CAPVT XLIX.

1. A*Vdite*, Chald. obedite. *Vocauit*, ſeilicet, nomine Ieſu.

2. *Os meum*, Chald. verba in ore meo. *Gladium*, ſc. verbum Dei penetrabilius omni gladio. *Sagittam*, Gladio vicini cæduntur, ſagitta remoti, ſc. prædicatum eſt Iudæis, & gentibus.

Abſcondit, ſc. quoad mitteret in mundum, continuit in ſinu filium pater, Chryſ. in corporis pharetra abſcondita diuinitas.

3. *Seruus*, ſc. propter formam ſerui. *Iſrael*, & Chriſtus Iſraelita.

4. *In vacuum*, ſc. pauci Chriſto obediunt, paucique ſaluantur.

Conſumpſi, ſc. moriendo. *Iudicium*, i. iuſtitia, ſeu meritum. *Cum Domino*. 70. apud Dominum, Chald. manifeſtum coram Domino. *Opus*, Chald. merces operum meorum, 70. Labor. *Cum Deo*, Chald. & 70. coram Deo.

5. *Non*, Hebræi legunt, ei, etſi Hebr. eſt non: dicont enim eſſe לא pro לו vt interdum ſolet, & alibi notauimua.

6. *Dixit*, ſc. Deus. *Suſcitandas*, ſeilic. ad vitam gratiæ. *Faces*, Chaldæus, captiuitatem, 70. diſperſionem.

7. *Sanctus*, i. ſancte colendus, & ſanctitatis auctor.

Contemptibilem animam, ſc. mundi iudicio, 70. deſpicientem animam ſuam. *Abominatam gentem*, 70. qui abominationi habetur à gentibus. *Dominorum*, 70. principum. *Videbunt*, ſc. tuam dignitatem. *Conſurgent*, i. aſſurgent, ſc. honoris cauſa.

Adorabunt, ſcilic. te venerabuntur, vel Chriſti diuinitas intelligitur, ad quem hæc quidam referunt.

8. *Placito*, i. beneplaciti, ſeu quo mihi placuit, 70. opportuno. Paulns 2. Corinth. 6. vertit accepto. *Exaudiui*, pro, exaudiam. Exauditus eſt pro ſua reuerentia.

Fœdus, i. fœderis prædicationem ſeu confirmationem, aut renouationem. *Suſcitares*, 70 conſtitueres, bono ſtatu. *Terram*, i. homines in terra habitaotes, Chald. iuſtos, qoi iacent in puluere. *Diſſipatas*, Chald. deſolatas, 70. deſertas.

9. *Reuelamini*, i. in lucem prodite, ſeu apparete.

Super, i. iuxta, ſcil. conſpicue. *Planis*, q.d. locis commodis.

10. *Portabit*, 70 ducet.

11. *In viam*, q. d. reddam planos, iuxta illud: Et aſpera in vias planas. *Semitæ*, ſc. depreſſæ. *Exaltabuntur*, ſc. ad commoditatem viatorum, q. d. tollam impedimenta ad me veniendi.

12. *Longe*, i. oriente. *Mari*, i. occidente.

Auſtrali, ſc. Meridie.

13. *Conſolatus*, ſcil. miſſo filio, vel adueniens filius.

14. *Dixit*, ſcilicet, ante Chriſti aduentum, videns differri tam diu. *Sion*, i. fidelium congregatio, vel Iudæi.

16. *In manibus*, pro, velot in manibus ne poſſim obliuiſci. *Muri*. i. ciuitas, ſc. quam ſtatui defendere, nempe Eccleſia.

17. *Structores*, i. qui te ædificent, ſc. Apoſtoli.

Exibunt, ſc. eiecti.

18. *Vide*, ſc. conuerſam gentilitatem. *Abſorbebant*, i. perdebant.

20. *Sterilitatis*, Chald. tranſmigrationis.

22. *Signum*, i vexillum, ſc. prædicationis Euangelicæ. *Portabunt*, fit hoc reliquiis ſanctorum.

Puluerem pedum, &c. q.d. ſeque ad pedes tuos deiicient. Fit hoc, cum pontificis pedes fideles oſculantur. Vide inf. cap 60.

24. *Nunquid*. &c. q.d. faciet Deus quod videtur impoſſibile, ſc. vt tollatur à diabolo præda.

26. *Carnibus ſuis*, q.d. edent carnes proprias præ fame. *Caro*, i. homo.

CAPVT L.

1. M*Atris*, ſc. ſynagogæ. *In iniquitatibus veſtris*, Chald. propter peccata veſtra *Vendidit*, ſc. diabolo. q.d. non ego vos vendidi prior, aut dimiſi vt à me diſcere coacti ſitis, ſed vos ipſi vltro diceſſiſtis à me per peccata deficientes. *In ſceleribus*, i. ob ſcelera.

Dimiſi, i. abieci tandem.

2. *Vir*, i. quiſquam, ſc. qui me reciperet. *Increpatione*, i. præcepto, ſeu ira. *Deſertum faciam*. Chald. ſiccabo, q.d. poſſum ſiccare ſi velim.

3. *Saccum*, pro, velut ſaccum.

4. *Suſtentare*, &c. 70. quando oporteat loqui verbum.

Laſſum, i. fatigatum, ſeu afflictum. *Erigit*, i. excitat. *Mane*, i. mature ſeu in vitæ principio, ſc. conceptione, vox Chriſti, vel mane, i. quotidie.

5. *Aperuit*, &c. Chal. miſit me ad prophetandum.

Abij, ſc. renuens.

6. *Percutientibus*, 70. flagellis. *Vellentibus*, 70. alapis. *Increpantibus*, i, calumniantibus, q. d. expoſitus ſui Iudæorum calumniis.

7. *Confuſus*, i. pudefactus.

8. *Iuſtificat me*, ſc. per gratiam, vel, q.d. qui meam cauſam defendit, vt iuſtam.

9. *Omnes*, ſc. me condemnantes, vox Chriſti.

Tinea, i. conſcientiæ vermis.

10. *Serui*, ſc. Chriſti ſecundum humanitatem.

11. *Ignem*, ſc. cupiditatis, vel ſupplicij. *Ambulate*, pro ambulabitis.

Lumine, i. flamma, q.d. puniemini ſupplicio quod vobis per peccata accerſiſtis.

CAPVT LI.

1. Q*Vod iuſtum eſt*, Chald. veritatem. *Petram*, ſic vocat Abraham ob fidei firmitatem.

Cauernam laci, i. Saræ vterum.

2. *Attendite*, i. explicatio præcedentis. *Vnum*, i. cũ ſolus eſſet ſine prole, Chald. ſolus erat in ſæculo, ſc. quem vocarim. *Multiplicaui*, i. ditaui ſeu dedi filios.

3. *Delicias*, Hebr. Heden, 70. Paradiſum.

4. *Tribus*. i. gens, Chald. congregatio, 70. Reges.

Lex, ſc. Euangelica.

Iudicium, i. doctrina. *Requieſcet*, pro faciet requieſcere, vel permanebit.

5. *Iuſtus*, ſc. Chriſtus. *Brachia*, i. vires, ſeu potentia.

Inſulæ, i. gentes. *Suſtinebunt*, i. expectabunt, 70. in brachium meum ſperabunt.

6. *Liqueſcent*, Chal. tranſibunt. *Attereter*, Chal. & 70. veteraſcet.

7. *Iuſtum*, i. iuſtitiam, Chald. veritatem, 70. iudicium.

Blaſphemias, Chaldæus, ſuperbias, 70. contemptum.

8. *Vermis*, ſc. conſcientiæ. *Tinea*, repetitio.

9. *Conſurge*, ſc. ô Chriſte, 70. exurge Ieroſalem.

Induere,

Induere,&c q.d.oſtende te fortem. *Brachium*, i. potentiam,vel,ô brachium, alloquitur enim Chriſtum, & verbis fœmininis, quia brachium, Hebr. fœmineum.

Antiquus,ſc.oſtendiſti potentiam tuam tuam. *Seculorum*,Chald quæ ab initio fuerunt. *Superbum*,ſc. diabolum,vel Pharaonem,Chald.fortes. *Draconem*, Chald.Pharaonem,& exercitum eius.

10. *Mare*,ſc.rubrum. *Liberati*, ſcil. Hebræi ex Ægypto.

11. *Domino*,ſc.Chriſto. *Reuertentur*,ſc.ad Deum, à quo facti & redempti. *Sion*,ſc.cœleſtem.

12. *Quis tu*, pro,indignum vt tu.

13. *Eius*,ſc.hoſtis.

14. *Veniet*, ſc. Chriſtus. *Aperiendum*, ſc. ſalutis oſtium.

Non interficiet, ſcil.non venit, vt perdat, ſed vt ſaluet.

Panis eius,Chald.cibaria iuſtorum.

15. *Ego autem*,&c.verba Patris ad Chriſtum.

Tuus,ſc. quatenus homo es.

16. *Cælos*,i.cæleſtes viros.

Terram, i. terræ habitatores, ſc. in Eccleſia, vel terram nouam.

Sion,i.Eccleſiam.

17. *Soporis*,i. ſtuporis, ſc. ſtuporem inducentis, ſeu ſoporem mortiferum,Chald. maledictionis,70. furoris.

19. *Fames,& gladius*,explicatio præcedentium.

20. *Oryx*,animal eſt capræ ſimile,Chald. laguncula contracta.70.beta ſemicocta.

CAPVT LII.

1. **F**Ortitudine tua, ſc. à Deo tibi data. Induimini Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Veſtimentis, ſcilic. virtutibus ad Chriſtum excipiendum.

Gloria tuæ, i. quæ te glorioſam reddunt, ſeu ornant.

Sancti,ſc.Dei,vel templi,Chald.& 70. ſancta.

Incircumciſus,ſc.corde,q.d.infidelis,vel peccator, Aug.lib.cont.Donat.poſt collat.id intelligit de futura vita. Alij referunt ad liberationem à perſecutione infidelium.

2. *Sede*,ſc.loco honeſto, quæ antea in puluere,i. ſtatu peccati. *Vincula*,ſ. peccatorum.

3. *Gratis*, i. ſine pecunia, vel, q. d. vltro vos dediſtis peccatis. *Redimemini*, ſc. è Babylone, vel ex peccato.

4. *Aſſur*,ſc.poſtea: vel potius pro Ægyptiis accipitur,qui ex Aſſyriis oriundi. Vide Ezech. 31. & quidem, quid hic attinebat ad Aſſyrios tranſire? Plane ſi quis vtrumque locum diligenter legat, videbit Aſſur pro Ægypti Rege accipi; quamquam cur ita vocetur,non ſatis ſcio.

Calumniatus eſt,Chald.oppreſſit.

5. *Quid mihi*,&c.q.d.quin libero,ſc.à peccato,vt olim ab Ægypto. *Gratis*. Vide ſup. *Dominatores*,ſc. principes. *Et iugiter*, &c. 70. propter vos nomen meum blaſphematur in gentibus ſemper.

6. *Nomen meum*,q.d. me agnoſcet. *Loquebar*,ſc. per Prophetas. *Adſum*,ſc.factus homo.

7. *Super montes*, & Chriſtus in montibus aliquando docuit. *Sion*,i.ô Sion,ſc Eccleſia,vel potius Sioni,vt Hebr.indicatur, Chald.reuelatum eſt Regnum Dei tui.

8. *Speculatorum*,Chald. gubernatorum, 70. cuſtodum *Leuauerunt vocem*,70.exaltata eſt.

Oculo ad oculum, Chald. oculis ſuis. *Videbunt*, Chald.videbunt magnalia Dei.

9. *Deſerta*,ſc.aridæ antea animæ.

10. *Parauit*, Chal. reuelauit,pro,reuelabit, 70. reuelabit. *Brachium*, i. potentiam, vel filium. *Omnes fines*, q. d. totus orbis.

11. *Recedite*, ſc. à peccatis, vel ſeruitute diaboli, vel commercio infidelium. Vide 2. Cor.6. *Eius*,ſc. Babylonis, i. mundi. *Mundamini*, Chald. electi eſtote, 70. ſeparamini. *Vaſa*, ſc. quibus in templo miniſtratur Deo.

12. *In tumultu*, &c. q. d. quieta erit per Chriſtum liberatio. *Fuga*, ſc. vt olim ex Ægypto.

13. *Intelliget*, i. prudenter aget. *Seruus meus*, Chald. ſeruus meus Chriſtus.

14. *Obſtupuerunt*, ſc. viſis miraculis. *Inglorius*, i. contemptus, ſcilicet, in paſſione. *Eius*, Mutatio perſonæ, pro, tuus.

15. *Aſperges*, ſc. aqua baptiſmi, vel ſanguine, ſcilicet, redemptione, Chaldæus, diſperget, ſcilicet, dilatans Eccleſiam.

Continebunt, ſcilicet, non male loquentes de eo, vt antea.

Narratum, ſc. antea. *Viderunt*, 70. videbunt, ſcil. Chriſti miracula. *Contemplati ſunt*, 70. intelligent, ſcil.gentes ad ſalutem pertinentia.

CAPVT LIII.

1. **Q**Vis, 70. Domine quis. *Credidit*,pro credet. *Auditui noſtro*, i. auditis à nobis,q.d.prædicationi noſtræ, Chald. nuncio noſtro. *Brachium*, i. filius, ſecundum Auguſt. cont. ſerm. Arian.Not. quod brachium eiuſdem eſt ſubſtantiæ cum pectore, vnde procedit; nec ab eo ſeparatur cum porrigitur: ſic nec Filius miſſus in mundum à Patre ſeparatus, cui eſt conſubſtantialis.

2. *Virgultum*, ſcil. è terra, i. Maria. *Eo*, ſcil. Deo, q. d. Deo faciente, vel approbante. *Sitienti*,i. arida, ſcil. virgine.

Species, &c. ſcil.propter flagella, ſputa, & alapas,& patibuli iniurias.Hieron.epiſt.140. *Aſpectus*, i. forma, ſeu pulchritudo. *Deſiderauimus*, ſcil.pulchriorem apparere, q. d. non ſic tractari: vel pro, non deſiderauimus, vt ſubintelligatur negatio præcedens, q. d.non erat deſiderabilis, i. decorus, 70. nec decor.

3. *Nouiſſimum*, pro, velut nouiſſimum, i. abiectiſſimum. *Dolorum*, &c. Chald. doloribus, & infirmitatibus expoſitus.

Infirmitatem, 70. infirmitatem ferre. *Vultus*,ſc. in gloria, & ſplendore, qui eum decebat.

Eum, ſc. eſſe qui erat.

4. *Languores*,70. peccata. *Tulit*,i.abſtulit.

Dolores, ſc. quos peccata noſtra merebantur,70. pro nobis dolet, Chald. delicta noſtra propter eum dimittentur. *Nos*, i. Iudæi. *Leproſum*, i. dignum qui expelleretur à conuerſatione, more leproſi. *A Deo*, ſc. ob peccata ſua. *Attritus*, 70. infirmatus.

Diſciplina, &c. q. d. caſtigatus eſt, vt nos pacem haberemus, Chald. in doctrina eius multiplicabitur pax ſuper nos.

Liuore, i. plagis.

6. *Iniquitatem*, Chald.remiſſionem iniquitatum.

8. *De anguſtia*, &c. q. d. & iniqua paſſione, & iudicio occiſus eſt. 70. in humilitate iudicium eius ſublatum eſt. *Quia*, pro, qui tamen. *Abſciſſus eſt*, &c. q. d. occidetur.

9. *Dabit*, Chald. tradet in gehennam. *Pro ſepultura*, q. d. eo quod ipſum occiderunt inique. *Diuitem*, id eſt, potentes, ſcil. Pilatum, & Principes Sacerdotum.

10. *Peccata*, ſc. expiando. *Semen*, ſcilicet, filios ſpirituales.

Dirigetur, i.implebitur, vel proſperabitur.

11. *Scientia ſua*, id eſt, ſoi eognitiooe, ſe. fide, vel per ſapientiam ſuam. *Iniquitates*, i. pœnam iniquitatum.

12. *Diſpertiam ei*, ſc. iuxta illud, dabo tibi gentes, & 70. poſſidebit. *Fortium*, ſc. dæmonum. Vide Luc. 15.

CAPVT LIV.

1. LAuda, &c. 70. lætare ſterilis, quæ non paris, erumpe & clama, quæ non parturis; atque ita citatur Gal. 4. Alloquitut vero Eccleſiam ex gentibus factam. *Sterilis*, ſ. gentilitas ante fidem. *Hinni*, i. iubila, ſeu exulta. *Deſerta*, ſc. olim gentilitatis.

Eius, ſc. ſynagogæ. *Virum*, ſe. Deum, coi pet fidem olim deſponſata.

2. *Parcas*, i. ceſſes, ſeu negligas. *Conſolida*, i. forriter fige, metaphora à tendentibus tentoria.

3. *Ad dexteram*, &c. Chal. ad Auſtrum, & Aquilonem. *Semen*, i. filij. *Deſertas*, ſc. fide olim. *Hareditabit*, i. poſſidebit.

4. *Confuſionis*, ſc. de peccatis. *Viduitatis*, i. cum ſine Deo eſſes, quem per peccata amiſeras. *Dominabitur tui*, q. d. obedies ei. *Vocabitur*, i. agnoſcetur eſſe.

6. *Vocauit*, ſc. ad ſe. *Vxorem*, pro, velut vxotem, *Dixit*, pro, dicit.

7. *Ad punctum in modico*, 70. tempore modico.

8. *In momento indignationis*, 70. in furore paruo.

Miſertus ſum, 70. miſerebor. *Dixit*, pro, dicit.

9. *Iſtud eſt*, i. aceidit.

10. *Montes*, &c. q. d. citios montes loco ſuo mouebuntur, quam deſinam miſereri.

11. *Tempeſtate conuulſa*, ſc. more arboris, Chald. iniuria affecta, 70. inſtabilis.

12. *Sculptos*, 70. cryſtalli. *Deſiderabiles*, i. pretioſos, 70. electos. ſignificantur per hæc virtutes, ſeu electorum perfectiones.

13. *Doctos à Domino*. Vide Ioan. 6. 1. Theſſal. 4. Aug. de gratia Chriſti, c. 12. & ſeq. Chal. diſcentes legem Domini. potius videtur fides intelligi, quæ donum Dei eſt, nec niſi Deo perſuadente ſuſcipitur.

14. *Recede*, pro, recedas. *Calumnia*, i. oppreſſione, 70. iniquit. *Quia*, 70. &.

15. *Accola*, 70. proſelyti, ſc. ad fidem conuerſi.

Mecum, pro, meus, ſcil. antea, eum fide careret. *Aduena*, i. peregrinus, ſc. gentilis.

16. *Creaui*, &c. q. d. ego afflixi, ego eripiam.

17. *Omne vas*, Chald. omnia arma. *Fictum*, Chal. & 70. paratum.

Dirigetur, 70. proſperabitur.

Iudicabis, Chald. & Complut. condemnabis, 70. vinces.

Hac, i. talis, ſ. in pace & ſecuritate æterna.

CAPVT LV.

1. OMnes, Hebr. ô omnes. *Scientes*, Chald. diſcere volentes. *Aquas*, ſ. doctrinæ, & gratiæ.

Emite, i. comparate, ſeu accipite. *Vinum*, ſc. lætificans cor. *Lac*, ſc. purum, & dulcem cibum.

2. *Quare appenditis*, &c. q. d. cur ea ſectamini, quæ mentem non poſſunt ſatiare.

3. *Fideles*, i. ſtabiles. q. d præſtabo certiſſime promiſſam Dauid miſericordiam, 70. ſancta Dauid fidelia; ſicut citatur Act 13.

4. *Teſtem*, ſc. meæ voluntatis. *Eum*, ſc. Chriſtum.

5. *Quam neſciebas*, i. à te alienum, 70. neſcientem te.

Vocabis, ſc. ad fidem Chriſtum alloquitur. *Deum tuum*, ſc. quantum ad humanitatem.

6. *Prope eſt*, ſc. in terris conuerſans, vel dum tempus eſt miſericordiæ.

7. *Multus*, ſc. ſæpe, multumque ignoſcens.

10. *Cœlo*, i. aere. *Infundit*, i. perfundit.

12. *Egrediemini*, ſc. de diaboli captiuitate. *Ducemini*, ſc. in beatitudinem. *Manu*, 70. ramis, metaphorice ſignificat ingentem bonorum lætitiam.

13. *Saliunculæ*, Herba eſt breuis, 70. ſtipite vili.

Nominatus, Chald. & 70. in nomen & q. d. celebritatem. *Signum*, i. monimentum, vel victoriam. pro hac enim ſolent ſigna, ſeu monumenta ſtatui Hieronym. ad crucis ſignum refert & quidem per hanc parta eſt victoria.

CAPVT LVI.

1. SAlus, pro, Saluator, ſc. Chriſtus. *Iuſtitia*, 70. miſericordia

2. *Hoc*, ſc. quod proxime dictum, vel quod ſequitur.

Apprehenderit, 70. retinuerit. *Polluat*, i. profanet.

Omne, pro, vllum.

3. *Diuidet*, pro, diuiſit. *Eunuchus*, ſc. qui ſe ob regnum Dei caſtrauit, voluntarie continens.

4. *Volui*, ſc. conſilia. *Tenuerint*, i. ſeruauerint.

5. *Nomen*, i. præmium, ſeu gloriam quandam excellentem. Vide Aug. c. 25. de ſanct. virg. *A filiis*, &c. i. quam ſit habere filios, &c.

7. *Montem*, ſc. cælum. *Domum*, ſe. Eccleſiam.

Populis, 70. gentibus ſicut citatur Marc. 11.

Cunctis, ſc. Eccleſia omnes amplectitur; vnde & Catholica dicta.

8. *Ad eum*, ſe. Iſraelem, vel Chriſtum. *Congregatos*, ſc. Eccleſiam.

9. *Deuorandum*, ſc. impios, q. d digni ſunt qui à feris deuorentur.

10. *Speculatores*, ſc. pſeudoprophetæ. *Eius*, ſcil. congregationis impiæ. *Latrare*, ſc. contra vitia.

11. *Saturitatem*, q. d. inſatiabiles.

12. *Venite*, ſc. dicunt inuicem. *Ebrietate*, Hebr. ſiceta. *Multo amplius*, q. d. in dies peius.

CAPVT LVII.

1. IVſtus, i. Chriſtus, vel homines iuſti. *Recogitet*, ſc. cauſam permiſſionis Dei. *Miſericordia*, i. pij, 70. iuſti. *Colliguntur*, ſc. ad patres, i. moriuntur.

Quia, 70. & *Intelligat*, 70. conſideret, ſc. cauſam.

A facie, &c. Chald. propter malum, quod venturum eſt q. d. auferet eos hinc Deus, vt non videant mala.

2. *Veniet pax*, ſc. illi, ſub. dicit Deus. *Cubili*, 70. ſepultura. *Directione*, i. vitæ rectitodine.

3. *Auguratricis*, i. veneficæ, q. d. impij, ſeu ſceleſti, 70. iniqui.

4. *Super*, i. contra. *Sceleſti*, 70. perditionis.

Mendax, i. adulterinum, 70. vile.

5. *Conſolamini*, i. delectamini. *Torrentibus*, 70. vallibus. *Pars tua*, q. d. diuitiæ & deliciæ tuæ, colere idola.

7. *Cubile*, i. templum, vbi adulterium Idololatriæ.

8. *Memoriale*, i. quod tibi in mentem reducat deos tuos, ſc. idola. *Iuxta me*, i. me vidente. *Diſcoperuiſti*, ſc. turpitudinem tuam. *Adulterata*, q. d. adulterata es eultu idolorum. *Dilataſti*, &c. q. d. cum multis es fornicata, ſc. colens multos deos *Stratum*, q. d. adulterari.

Manu aperta, i. palam manus. pro, loco.

9. *Regi*, ſc. Aſſyriorum, vel Ægypti. *Vnguento*, q. d. more meretricis, vt ei placeres.

Legatos, ſc. confidendo in hominibus. *Vſque ad inferos*, i. viliſſime, ſeu profundiſſime.

10. *Laboraſti*, ſcilic. profecta ad petendum auxilium.

Quieſcam, 70 deſinam, Chald conuertar. *Vitam manus tuæ*, Chald. diuitias multas, ſc. manuum labore partas. *Rogaſti*, 70 rogaſti me.

11. *Timuiſti*, per interrogationem legendum.

Mentita, ſc. mihi fidem non ſeruans. *Tacens*, i. diſſimulans.

12. *Iuſtitiam*. Ironice, q. d. tua flagiria.

13. *Congregati*, ſc. milites, vel principes fœderati.

Aura, 70. tempeſtas. *Montem*, ſc. cœlum.

15. *Æternitatem*, Chal. in cœlis, 70. in æternum.

In ſancto habitans, 70. iu ſanctis requieſcens.

16. *Litigabo*, Chald. & 70. vlciſcar. *Vſque ad finem*, i. ſemper. *Quia ſpiritus*, &c. q. d. ego enim animas creo. *Egredietur*, pro, egreditur. *Flatus*, i. animas. vide Aug. 7. de Gen. cap. 3. & 13. Ciu. cap. 24. *Faciam*, Hebr. Chald. & 70. feci, q. d. amo animas, quas feci, ideoque ignoſco.

17. *Vagus*, i. errans, 70. triſtis.

18. *Conſolationes*, 70. conſolationem veram.

Eius, Chald. ſuper eum.

19. *Labiorum*, i. confeſſionis peccatorum vel laudis.

20. *Conculcationem*, Chald. cœnum, ſc. ſolent fluctus cœnum eiicere ad littus.

21. *Pax*, 70. gaudere.

CAPVT LVIII.

2. *DE die in diem*, i. quotidie. *Quærunt*, i conſulunt. *Vias*, i. leges. *Volunt*, i. velle videntur.

Rogant, &c. q. d. velut mecum expoſtulant, exigentes ius, quod ſtatim explicat.

3. *Neſciſti*, i. videris neſcire, non enim exaudis.

Veſtra, ſc. non mea, q. d. facitis quod lubet.

4. *Ad lites*, i. litigando. *Impie*, 70. humilem.

In excelſo, i. à me. *Clamor*, ſc. contentionum, vel, q. d. vt vos exaudiam.

5. *Sternere*, q. d. in ſacco, & cinere iacere.

6. *Faſciculos deprimentes*, i. onera, quibus proximum opprimis, 70. obligationes violentarum cautionum de ſoluendis vſuris, & huiuſmodi. *Confracti ſunt*, Chaldæus, vim patiuntur. Onus, 70. ſcripturam iniquam.

7. *Vagos*, 70. ſine tecto. *Carnem tuam*, 70. Domeſticos ſeminis tui.

8. *Mane*, i. ſol mane. *Lumen*, i. proſperitas, vel mentis illuminatio. *Sanitas*, i. liberatio. *Citius*, 70. cito.

Anteibit, ſc. in cœlum euntem. Iuſtitia, ſcilic. operum, ſeu meritum. *Colliget*, id eſt, ſuſcipiet, 70. circomdabit.

9. *Catenam*, ſc. peccatorum, Chald. corruptelam iudicij. *Digitum*, ſcilic. minando, aut conuitiando. *Quod non prodeſt*, Chald. verba rapinæ 70. murmurationem.

10. *Animam*, i. viſcera miſericordiæ. *Repleueris*, 70. ſaturaueris. *Tenebris*, i. calamitatibus.

Lux, i. proſperitas.

11. *Liberabit*, 70. impinguabit, Chald. corpus tuum viuificabit in vita æterna.

12. *Deſerta ſæculorum*, id eſt, diu antea diruta, & deſerta.

Generationis, & generationis, i. diuriſſime duratura, 70. ſempiterna. *Septum*, q. d. muniens vias, ſcilic. bono exemplo, 70. maceriarum, Chald. viæ rectæ.

Inquietem, q. d. faciens quietas vias, ſc. eſt quies in obſeruantia præceptorum Dei, Chald. conuertens impios ad legem; Hebræus, ad habitandum, quaſi dicat, faciens viatores quieſcere in domibus ædificatis.

13. *Auerteris*, &c. q. d. in ſabbatho non laboraueris.

Voluntatem, i. negotia. *Delicatum*, i. delitias, ſcil. ceſſando à negotiis, & intendendo diuinis. *Glorioſum*, i. honore dignum, Chald honoraueris. *Vias*, 70. opera.

Sermonem, ſc. qui non doceat, 70. verbum in ira, Chald. verbum violentiæ.

14. *Altitudines*, Chald. munitiones, 70. bona, q. d. dabo cœleſtia.

CAPVT LIX.

1. *ABbreuiata*, i. debilitata. *Aggrauata eſt*, i. obſurduit.

2. *Diuiſerunt*, ſc. velut pariete interpoſito, quem deinde Chriſtus ſoluit.

Exaudiret, 70. miſereatur.

3. *Sanguine*, i. homicidiis, Chald. ſanguine innocentum.

4. *Innocet iuſtitiam*, Chald. oret in veritate, 70. loquatur iuſta. *Nihil*, Chald. & 70. vanitate, *Laborem*, i. moleſtiam, ſc. proximi, 70. cædem.

5. *Ruperunt*, q. d. parant noxia, & plena veneno.

Telas araneæ, i. inutilia, ſeu non duratura.

7. *Inutiles*, Chald. inique, 70. ſtultorum.

8. *Iudicium*. i. iuſtitia. *Incuruata*, i. deprauatæ, 70. peruerſæ. *Ignorat*, i. non curat, negligit.

9. *Elongatum*, &c. quaſi dicat, longe receſſimus à iudicio, & iuſtitia, i. rebus iuſtis. Not. quod poſſunt hæc omnia ad Chriſti tempora referri, ſcilicet, ad Iudæos, qui illum ſunt perſecuti. *Lucem*, i. proſperitatem.

11. *Meditantes*, i. cogitabundi. Heb. gemendo.

Iudicium, iuſtitiam, ſcilic. in hominibus, q. d. ne quiſquam alij noceret.

12. *Reſponderunt*, Chald. contra nos teſtificati ſunt, 70. reſtituerunt. *Cognouimus*, q. d. negare non poſſumus.

14. *Retrorſum*, q. d. receſſit, ſeu deſeruit nos. *Iudicium*, i. recta viuendi ratio. *Ingredi*, ſc. ad nos, quia nolebamus.

16. *Vir*, ſc iuſtus, dignuſque viri nomine. *Aporiatus eſt*, ſc. qui indigebat auxilio, q. d. ad ſummam eſt inopiam & anguſtiam redactus. *Saluauit*, ſc. inopem.

Sibi, abundat, more Hebraico. *Iuſtitia*, 70. miſericordia. *Eum*, ſc. ope indigentem.

17. *Zeli*, i. indignationis.

18. *Quaſi* pro, & quaſi. *Viciſſitudinem*, i. retributionem. *Inſulis*, pro, etiam inſulis, i. remote habitantibus.

19. *Spiritus Domini*, i. vehemens ventus.

20. *Sion*, datiuus eſt, q. d. Eccleſiæ, ſc. in die iudicij.

21. *In te*, ſc. ô Chriſte.

CAPVT LX.

1. *ILluminare*, Chald. & 70. illuminare Ieruſalem, Hebr. deeſt Ieruſalem. *Lumen*, ſc. Chriſtus, qui lux mundi, & Dei gloria.

2. *Orietur*, 70. apparebit. *Gloria*, ſc. per miracula.

3. *Tuo*, ſc. ô Eccleſia. *Ortus tui*, pro, orto in te, Chald. & 70. tuo.

4. *De latere ſurgent*. Quidam legunt, ſugent, Hebræus, iuxta latus nutrientur, Chald. ſuper latera portabuntur, 70. ſuper humeros portabuntur.

5. *Videbis*, ſc. multitudinem filiorum. *Afflues*, ſc. gaudiu 70. timebis. *Multitudo*, Chal. & 70. diuitiæ.

Fortitu

Fortitudo,i.reges & principes; Chald.ſubſtantiæ.

6. *Inundatio*, Chald.turba, 70. greges. *Camelorum*,Chald.Arabum.*Omnes*, i.plurimi, Chald. omnes hi.

7. *Cedar*.Regio eſt Arabiæ.itemque Nabaoth.

Miniſtrabunt,i,inſeruient. Intellige vero per hæc conuerſionem Gentium,& ſacrificia ſpiritualia.

Placabili,i. vbi placor.*Maieſtatis*, Chald.laudis, 70.orationis.

8. *Feneſtras*, ſc.columbarij.q.d.ſuo quiſque loco &gradu, Chald.quæ reuertuntur ad columbaria ſua. Not.per nubium volarum.&columbarum,ſignificari velocitatem ad Eccleſiam venientium.

9. *Inſulæ*,i.etiam remotiſſimæ gentes. *In principio*, 70.in primis.*Tuos*,ſ.ô Eccleſia. *Cum eis*, ſc.offerendum. *Quia*,Chald.qui.

10. *Muros*, i.templa.*Reconciliatione*, Chald.voluntate, Hebr. beneplacito, 70. miſericordia.

Miſertus ſum tui, 70. dilexi te.

11. *Fortitudo*, i. potentiſſimi quique Chald. diuitiæ.

13. *Gloria Libani*, i. pulcherrima quæque.

Locum pedum, i. eccleſiam, in qua habito.

14 *Curui*, i. humiles, 70. timentes. *Humiliauerunt*, i. afflixerunt, ſc. antea.

Veſtigia, &c. q. d. ad pedes tuos ſe inclinantes. Fit hoc Papæ. *Detrahebant tibi*,70. & Chald.irritabant te.

15. *Non erat*, ſc. ex gentilibus. *Superbiam ſæculorum*, i. gloriam æternam, Chald. gloriam ſæculi. 70. exultationem æternam.

16. *Suges lac gentium*, Chald. ſatiaberis diuitiis populorum. *Mamilla*, &c. 70. diuitias regum comedes.

Fortis, 70. Deus.

17. *Pro ære*, &c. q. d. pro paupertate ſuccedent diuitiæ, pro afflictione lætitiæ, &c. *Ponam*,&c. 70. dabo principes tuos in pace (i. pacifice regentes) & Epiſcopos tuos in iuſtitia, i. iuſte præſidentes.

18. *Laudatio*, i. laus Dei.

19. *Non erit*, &c. Hæc præcipue ad cæleſtem beatitudinem referenda.

20. *Sol*, i. proſperitas. *Minuetur*, 70. deficiet, Chald. per ſolem regnum intelligit per lunam gloriam.

Complebuntur, i. ceſſabunt.

21. *Terram*, ſc. viuentium, i. cælum. *Ad glorificandum*, i. euadet in gloriam.

22. *Minimus*, i. parua familia. *Mille*, i. referta plurimis fidelibus. *Paruulus*, i. parua domus.

Fortiſſimam,70. magnam. *Eius*, pro, ſuo.

CAPVT LXI.

1. SVper me, vox Chriſti. *Eo quod*,70.cuius cauſa. *Vnxit* i. repleuit gratia.

Ad annunciandum, &c. 70. Euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum, & vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis, &c. Vide Luc. 4. *Indulgentiam*, Chal.libertatem.*Clauſis*, Chald. vinctis, 70. cæcis.

Apertionem,ſc. carceris peccati, 70. viſum, ſeu viſus reſtitutionem.

2. *Placabilem*, i. reconciliationis *Domino*, pro, Domini.*Vltionis*, i. reprobos die iudicij.

Deo noſtro, pro, Dei noſtri.

3. *Sion*,i. Sionis, vel in Sion vel Sionem, q.d. ex deſiderio cæleſtis patriæ. *Coronam*, *pro cinere*, i. gloriam, pro abiectione. *Oleum*, q. d. perfuſionem.

Pallium laudis, q. d.operiam, ſeu ornabo laude, 70. habitum gloriæ. *Fortes*, Chald. principes. *Iuſtitia*, i. per iuſtitiam.

Glorificandum, ſc. Deum, 70. gloriam.

4. *Deſerta*, ſc. Dei cultu. *A ſæculo*, i. longo tempore.

In generatione & generationem,i. diutiſſime.

5. *Alieni*, ſc. olim à fide. *Paſcent*, &c. q.d. erunt prælati veſtri.

6. *Vos*, ſc. ô Apoſtoli ſeu prælati. *Fortitudinem*, Chald. diuitias.

Superbietis, i. eritis glorioſi,Chald. lætabimini, 70.eritis admirabiles.

7. *Duplici*, i. magna. *Partem*, i. ſortem, ſc.miniſterium prælatorum, & gradum. *Terra ſua*, i.cælo.

Duplicia, i. corporis & animæ bona, vel q.d.maxima.

8. *Opus*, Chald. mercedem operum. *In veritate*, i. fideliter.

9. *Scietur*, Chald. magnificabitur. *Semen*, i. filij, *Germen*, Chald.& 70 nepotes.

10. *Gaudens*, &c. vox Eccleſiæ. *Iuſtitia*, 70. lætitiæ.

11. *Germinabit*, Chald. reuelabit,70.proferet.

CAPVT LXII.

1. TAcebo,i.ceſſabo,ſc. Deum orare, vel optare *Iuſtus*, ſc. Chriſtus.

2. *Tuum*, ſcil. ô Deus vel potius, ô Eccleſia. eſt enim Hebr. pronomen fœmineum, vt etiam ſupra, Chald. & 70. iuſtitiam tuam. *Vocabitur*, i. imponetur. *Inclytum tuum*, Chald. & 70. gloriam tuam. *Nouum*, ſ.Eccleſia Chriſti. *Nominabit*, i.declarabit.

3. *Corona*, &c. q. d. plurimi fies à Domino.

4. *Voluntas*, &c.q d.mihi gratiſſima. *Inhabitata*, ſc. à fidelibus.

5. *Habitabit enim*,Chal.& 70. ſicut habitat.

Virgine, i. ſponſa. *Et habitabunt*, Chald, & 70. ſic habitabunt,ſc.cum magna lætitia

Et gaudebit, Chald.& 70.& ſicut lætatur.

Et gaudebit, 70. ſic lætabitur.

6. *Cuſtodes*, ſc. Angelos, vel Doctores, vel Paſtores.

Tacebunt, i. ceſſabunt, ſc. cuſtodire, vel laudare. Deum. *Taceatis*, i. ceſſetis.ſ. recordari,vel laudare.

7. *Ei*, i. eius laudibus, ſeu orationi ad Deum. *Hieruſalem laudem*, i. Eccleſiam laudabilem.

8. *In dextera*, i. per dexteram. *In brachio*, &c.70. per fortitudinem brachij ſui. *Si dedero*, &c.q.d. non eritis vltra ſub hoſtium poteſtate.

10. *Per portas*, ſc.monendo ſingulos,vt ſe præparent.

Populo, ſc.ad Eccleſiam confluenti.

Eligite,i.remouere,ſeu colligite,70.eiicite de via.

Signum,i. vexillum,ſc. crucis prædicationem.

Populos,ſc. congregatos.

11. *Auditum fecit*, i. faciet audiri, ſeu diuulgari.

In extremis, 70. vſque ad extremum. *Merces eius*, Chald. merces facientibus verbum eius. *Opus*, i. præmium, vel opus redemptionis humanæ. *Coram illo*, i. promptum, vel magnæ ei curæ.

12. *Eos*, ſc. fideles Chriſti. *Tu*,ſc.ô Eccleſia.

Quæſita, ſc. ad habitandum.

CAPVT LXIII.

1. QVis, &c. vox Angelorum. *Edom*, ſc.Idumæa, ſc. mundo, vel Iudæa, vel q.d. de ſanguine, i. paſſione. Edom enim rubrum. *Tinctis* ſcil. ſanguine.

Boſra, Metropolis eſt Idumææ. hic autem accipitur pro Ieruſalem? Boſra enim munitio, ſeu

X 2 muoita

munita)vel pro paſſione. Boſra enim etiam tribulatio,& vindemia,cui Chriſti paſſio aſſimilata paulo inferius.

Stola,ſc. humanitate. *Loquor*,i.prædico,doceo.

3. *Torcular*,ſc.paſſionis.*Gentibus*,i.hominibus.

Vir, i. quiſquam, q. d. ego ſolus per paſſionem mundum liberaui,vel,ego ſolus hoſtes vici,id enim etiam in ſcriptura eſt calcare torcular,ſc. hoſtes premere.

Eos,ſc. hoſtes,peccata,& dæmones.

In furore,i. valde iratus.

Sanguis,i.peccata,q.d. paſſus ſum pro mundi peccatis quæ ſuſcepi delenda.

4. *Vltionis*,ſc.contra peccata.

In corde meo,i.animo meo ſtatutus olim.

5. *Mihi*,pro,me:vel abundat,& ſubauditur hic & inf.eos,ſc.quos volui eripere;atque,ita Chald.& 70. Vide Pſalm.97.*Indignatio*,i.vlciſcendi ſtudium.

6. *Conculcaui*,i. vici, & mihi ſubieci,ſc. expulſis erroribus.*Virtutem*,i.robur,q.d. ſuperaui.

7. *Laudem*,ſc.cantabo,vel recordabor.*Indulgentiam*,Chald.& 70.miſericordiam. *Miſericordiarum ſuarum*,70.iuſtitiæ ſuæ.

8. *Veruntamen*,i. vtique.*Negantes*, Chald. mentientes,q.d.fidem ſeruantes.*Eſt*,ſc.Deus.

9. *In omni*,70. ex omni,ſc.iungunt cum ſuperioribus.

Non eſt tribulatus? per interrogationem legendum, q. d. nonne ita ſenſit eorum afflictiones,ac ſi propriæ eſſent? At 70.ita legunt,vt ſenſus ſit,neminem pro ipſis tribulatum,i.paſſum, nec Angelum, aut alium quenquam,niſi Deum,ſaluaſſe eos:ſecundum quam lectionem repetenda negatio ſic,& non Angelus,i.nec Angelus. *Faciei eius*, i. ab eo miſſus, ſecundum vero noſtram lectionem, Chriſtus intelligendus Angelus,ſc. magni conſilij. *Portauit*, 70. ſuſcepit,Chald.tulit.*Eleuauit*,70. exaltauit, Chald. ſuſtinuit.

10. *Sancti*, ſc. Moſis, vel,pro ſanctitatis,70. ſanctum.

11. *Recordatus*,ſc. Iſrael. tandem aliquando.

Sui,i.eius,*Vbi eſt*,Vox Iſraelis,vel Prophetæ.

Qui eduxit,&c.70. qui eduxit de terra Paſtorem ouium quod citatur Heb.13. vbi pro terra,eſt,mortuis;pro,paſtorem,paſtorem magnum.*Paſtoribus*,ſc. Moſe & Aaron.

Sancti ſui,ſc. Moſis, Chald. ſanctorum ſuorum, 70.ſanctum, Vide ſup.

12. *Ad dexteram*,i.velut dextera tenens,70.dextera.

14. *In campo*,pro,in campum,q.d. lente, ſeu pedetentim.

15. *Attende*, ſc. ad afflictionem noſtram,& inopiam.

Zelus,i.vehemens amor.*Contiuuerunt*,ſc.non ferentes opem.

16. *Neſciuit*, pro,neſcit,q.d.non poteſt liberare, Hieron. non habet pro filiis, quia à te receſſimus, Chald.non eduxit nos de Ægypto. *Nomen tuum*,ſc. celebre,70. nomen tuum ſuper nos.

17. *Feciſti*,i.permiſiſti.*Tribus*,pro,ob tribus.

18. *Nihilum*,i.rem vilem.*Sanctificationem*,id eſt, Templum.

19. *Nec inuocaretur*, &c. q.d. nec te agnoſceremus,vel non diceremur populus tuus.

CAPVT LXIV.

1. D*Efluxerunt*, id eſt, liqueſcerent, ſeu deſtruerent.

2. *Exuſtio ignis*,i.vt ſolent igni combuſta: *Tabeſcerent*.i.diſſoluerentur.

A facie,pro,& à facie.

Turbarentur,ſc.præ timore. Not.per hæc ſignificari deſiderium ingens Prophetæ,vt Deus oſtendat potentiam ſuam ſaluando genus humanum,deuicta diaboli poteſtate.

3. *Feceris*,pro,faceres,ſc.olim in Sinai. *Suſtinebimus*, i. ferre potuimus,ſed diximus, non loquatur nobis Dominus,&c.vel,q.d. ſi cœperis punire, non poterimus ferre vim tuam. *Deſcendiſti*,ſcil.olim in montem Sinai.

4. *Abſque te*,i.præter te.

5. *Occurriſti*,pro,occurres.

Lætanti,& facienti,i.cum lætitia facienti. *Viis*, i. mandatis.*Et peccauimus*,pro,quia peccauimus. *Ipſis*,ſc.peccatis.

Et ſaluabimur,pro,ſed ſaluabimur,ſc.per miſericordiam tuam.

6. *Omnes*,loquitur in perſona malorum, ſecundum Hier. *Abſtulerunt*,ſc.à via recta,ſeu à te.

7. *Teneat*,i.placet.*In manu*,i.cauſa.

9. *Satis*,Chald.ſupra modum,70.nimis.*Ecce*, 70. & nunc.

10. *Sancti*,pro,ſanctuarij, vel ſanctitatis.

11. *Sanctificationis noſtræ*, Chaldæus, ſanctuarij noſtri.

12. *Continebis*,ſc.ne opem feras,vel hoſtes vlciſcaris.

CAPVT LXV.

5. Q*Uæſierunt*,ſcilicet,gentiles. *Interrogabant*, i. conſulebant,70. totum locum ſic verterunt: Apparui non quærentibus me, inuentus ſum à non interrogantibus me,quod Rom. 10. citatur paulo aliter.

Ego,ſc. adſum vox Chriſti.

2. *Populum*,ſc.Iudaicum.*Incredulum*,&c.70.non credentem,& contradicentem.*Cogitationes ſuas*,70. peccata ſua.

3. *Lateres*,i.altaria ex lateribus.

4. *Sepulcris*,ſc.vt à mortuis in ſomnis reſponſa accipiant.*Prophanum*,i.carnium vetitarum.

5. *Dicunt*,ſcilicet,aliis *Immundus es*,Chald. purior te ſum.70.mundus ſum.

Ignis,&c.Chal vltio eorum erit in gehenna,vbi ignis,&c.

6 *Scriptum*,pro,velut ſcriptum, q.d.apertum,vel ſtatutum.*Tacebo*,i. diſſimulabo.

7. *In ſinu eorum*, Chald. cis vltionem peccatorum ipſorum,& tradam morti ſecundæ corpora eorum.

Exprobrauerunt mihi, i. me probro, ſeu contumelia affecerunt.*Remetiar*,70.reddam. *Primum*, i. priſtinum.

8. *Benedictio*,pro,benedictum.

9. *Semen*,i. filios ſpirituales. *Montes*, ſc. Ieruſalem,per quam Eccleſia intelligitur.

10. *Campeſtria*, &c. q.d. dabo illis loca ampla & commoda.

11. *Fortunæ*.Chald.idolis,70.dæmoni.

12. *Numerabo*,i.numeratos tradam,ſc.nullo relicto.70.tradam.

15 *In iuramentum*,id eſt,execrationem,ſc.dicent cum iurabunt, Mihi contingat (niſi verum dico) quod Iudæis, 70. in ſatietatem, ſc. tædebit vos nominare.

Interficiet,Chald.interficiet morte ſecunda.

Alio,ſc.Chriſtianos.

16. *In quo*,ſc.nomine,vel tempore. *Amen*,Chal. viuo, 70. vero. *Meos*, ſub. poterit quiſque eorum dicere.

17. *Super cor*,i.in cogitationem.

18. *Ieru*

Digitized by Google

18. *Ieruſalem*,pro,ſuper Ieruſalem.*Populum*,pro, ſuper populum.

19. *Ieruſalem*,ſc.cœleſti.

20. *Dierum*, i. ætate, q.d. omnes erunt in cœlo adulta & perfecta ætate.*Puer centum*, &c. i. natus centum annos, ſi peccator ſit, morietur tandem, & erit maledictus.id autem dicit ad oſtendendam differentiam electorum & reproborum.

21. *Ædificabunt*. ſc. in hac vita. intellige vero per hæc corporalia,res ſpirituales.

22. *Ligni*,Chald & 70.ligni vitæ,q.d.erunt diuturni,ſeu perpetui, aut felices. *Inueterabunt*, i. diu durabunt.

23. *In conturbatione*, Chald. ad mortem, 70. in maledictionem.

25. *Lupus*, &c. ſignificatur, homines alioqui contrarios moribus concordes futuros in Eccleſia, iiſdemque cibis ſpiritualibus,& ritibus vſuros.*Serpenti*,i.diabolo.

Puluis,i.peccatores,ſeu reprobi.

CAPVT LXVI.

1. S*Edes*,pro,velut ſedes.*Scabellum*,pro,velut ſcabellum,ſcilic.habitat Deus in iuſtis,conculcat impios.*Ædificabitis*,pro,ædificaſtis.

2. *Facta*,i.opera,ſc.mea. *Pauperculum & contritum ſpiritu*, 70. humilem, & quietum. *Trementem ſermones meos*,Chald. mutantem ſe propter ſermonem meum.

3. *Qui immolat*,ſc.in peccato,70.iniquus immolans.*Thuris*,ſc.vt offerat,vel,q.d. qui in mei memoriam ſeu accepti beneficij thus offert.

Qui benedicit idolo,70.blaſphemus. *Omnia*,ſcil. mihi ingrata.

4. *Illuſiones*,i peccata,ſc.quæ puniam,Chald.interitum.

5. *Glorificetur*,&c.Ironia, q. d. glorificetur ſane Dominus,& appareat beneficentia eius in vos.

Ipſi,ſc.inimici veſtri.

6. *Populi*,ſc.timentis,& tumultuantis adueniente calamitate,cum Deus puniet.

7. *Parturiret*,ſc.Eccleſia,vel Maria,q.d.ante ſigna partus derepente pariet filium.*Partus*,70. dolor partus.*Peperit maſculum*,ſc.Chriſtum.Chald.reuelabitur rex eius.

8. *Parturiet*,i.pariet,ſc.omnes fructus,aut requirentes diuerſa tempora. *Sion*, i. Eccleſia,ſc. eodem die plurimos.

9. *Pariam*,ſc.per Eccleſiam.

10. *Lætamini,cum*,70.lætare.

12. *Declinabo*, i. deriuabo. *Ad vbera*,&c. q.d. nutriemini à diuitibus, & principibus, vt ſolent paruuli à matribus.

13. *Ieruſalem*, i. eccleſia militante, vel triumphante.

14. *Germinabunt*,i.reuiuiſcent, ſcilicet,in reſurrectione.

15. *Veniet*,ſcilic.die iudicij. *Quadriga*,i.Angeli, quorum opera vtetur.*Furorem*, Chald. maledictionem. *Increpationem*,i.punitionem.

16. *Gladio*, i.iuſtitia puniente. *Carnem*, i. hominem.

17. *Ianuam*, ſc. domus, vel templi. *Abominationem*,i.cibos vetitos,ſeu Idolis immolatos.

18. *Opera*,70 noui opera. *Cum omnibus*,&c.Heb. Chald.& 70.omnes gentes,&c. *Gloriam*,i. maieſtatem,ſc.iudicij.

19. *Signum*, i. vexillum,ſc. crucis, ſeu prædicationis.

In mari, Chald.maritimas. *Tenentes*,&c.i.populos vtentes ſagittis. *Gloriam*,i.potentiam,ſeu miracula.

20. *In equis*,&c.q.d.commode,& facile.*Carrucis*, Chald.laudibus,70.vmbracolis.

21. *Leuitas*.i.diaconos, ſeu miniſtros Eccleſiæ. Dicit vero. *Aſſumam*,quia non naſcuntur ex certa familia.vt in veteri Teſtamento.

22. *Facio*,pro,faciam.

Nomen, ſcilic. filiorum Dei, ſeu electorum, vel beatorum.

23. *Menſis*,&c.q.d.perpetuæ Neomeniæ, & ſabbata,i.feſta, ſc. in cœlo. *Ex*,i. poſt, q.d. vnum aliud ſequetur

24. *Egredientur*, ſc.mente. *Cadauera*, ſc. mortui ſunt damnati morte ſecunda.

Vermis,Chald anima.*Et erunt*,&c.Chal.& erunt impij iudicati in gehenna.

Vſque ad ſatietatem. id eſt,faſtidium,vel abominationem, Chald. & dicent ſuper eos iuſti,ſatis vidimus.

Carni,i.hominibus,ſc.ſanctis.

IEREMIAS.

CAPVT I.

2. F*Verunt*,70.habitabat.

Anathoth, vicus eſt in Tribu Beniamin non longe ab Ieruſalem. vide Ioſ.21.

3. *Factum eſt*,ſub.etiam

Conſummationem, ſcilic. magna ex parte, nempe menſem V.vt ſtatim addit.

5. *Sanctificaui*,i. prædeſtinaui ſanctificandum. ſic Ioh.11.dicuntur filij Dei,qui adhuc infideles.Aug. ep.57.Chald. paraui.

In gentibus, quaſi dicat, vt de gentilium populis multa prædicas, 70. in gentes, Chaldæus, propinantem calicem maledictionis in populis.

6. *A.a,a*, Heb.Ahah.

8. *A facie,eorum*,i.ab eis.

9. *Dominus*,i.Angelus à Deo miſſus.

10. *Euellas*, &c. id eſt, prædices à me euellenda, deſtruenda, &c.

11. *Virgam vigilantem*,i. paratam percutere, 70. baculum nuceum, Chald. Regem feſtinantem ad male faciendum.

12. *Vigilabo*,Chal.feſtinabo.

13. *Succenſam*,i.bullientem, Chald.Regem feruentem quaſi lebetem.

Et faciem,&c.q.d.apparet autem ex parte Aquilonis,Chald. & vexillum exercitus eius ex Aquilone venientis.

14. *Aquilone*, ſc. Chaldæa, quæ Aquilonaris reſpectu Iudæa.

Pandetur,Chald,venire incipiet.

15. *Cognationes*,id eſt,familias.*Iuda*,ſub. & Beniamin.

16. *Loquar iudicia mea*,i. expoſtulabo,vel oſtendam me iuſte punire, Chald.loquar vltionem iudiciorum meorum.

17. *Nec enim*,&c.q.d.faciam enim ne rimeas.

18. *In ciuitatem*,&c.pro, velut ciuitatem,&c.

CAPVT II.

1. D*Eſponſationis*,i.temporis, quo te in ſponſam aſſumpſi,Chal.patrum veſtrorum.

3. *Sanctus*,i.dedicatus. *Primitiæ*.q.d.cari, vt ſolent primi fructus,vel primi gentium fructus. Soli enim Iudæi fideles,reliqui idololatræ.

4. *Cognationes*,70.familiæ.

4. *Vanitatem*,Chal.idola.

6. *Sitis*,i.aridam, 70. ſine aqua. *Imaginem mortis*, i. horrorem incutientem,70.infructuoſam.

Vir,i. quiſquam.

7. *Carmeli*,i.fertilem. *Abominationem*,Chald.cultum Idolorum.

8. *In me*,id eſt, contra me *In Baal*,i.ſub nomine Baal.

9. *Veſtris*,Heb.Chal.& 70.filiorum veſtrorum.

01. *Cethim*,i.Græciæ, ſeu maris Mediterranei.

Cedar,regio eſt Arabiæ.

11. *Gloriam*,i.Deum qui eſt mundi gloria, & in quo ſolo gloriandum.

12. *Deſolamini*,i. more deſolatorum mœſtitiam indicate70.inhorreſcite.

13. *Viuæ*,i.perpetuo fluentis, ſeu vitam dantis.

14. *Seruus*,ſc.emptitius.*Prædam*.ſc. hoſtibus.

15. *Leones*,Chal.Reges.

16. *Filij quoque*, q.d.Ægyptij.Hæ enim ciuitates Ægypti.

Conſtuprauerunt. q. d.tecum fornicati ſunt, ſcil. cultu idolorum qui dicitur in Scriptura fornicatio.

17. *Viam*,i.ſuorum mandatorum.

18. *Ægypti*,ſc. petens inde auxilium.*Turbidam*, ſc. *Nili*,70. Geon.

Fluminis , ſc.Euphratis.

19. *Auerſio*,ſc.à via recta.

20. *Meretrix*,ſc. per idololatriam.

21. *Omne*,pro,per omnia,ſeu omnino. *Verum*,i. germanum,ſeu perfectum. *Prauum* , 70.amaritudinem *Aliena*,i.degenerans.

22. *Borith*, ſc.qua Fullones vtuntur.

23. *Conualle*,ſcil.qua ibas ad idola. *Curſor* , pro, velut curſor.

24. *Onager*. Animal eſt velociſſimum ob facilitatem reſpirandi. *Ventum*,ſcil.ad reſpirandum.*Amoris ſui*,i.optatum.*Auertet*,ſcil.à curſu,i.capiet.

Deficient,70.laborabunt,ſc.quærendo, q.d.facile inuenient.

Menſtrui,i.peccatorum contaminatione.

25. *Nuditate*,ſc.tranſeundo flumina, dum peregre petis auxilium, 70. via aſpera. *Siti*, ſc.quæ ſolet contrahi longo itinere.

Alienos,ſc.deos,vel populos.

30. *Deuorauit*,&c.q. d.occidiſtis.

31. *Veſtra*,ſc.talis eſt.*Solitudo*,ſc.vbi nihil eſt fructus,aut conſolationis. *Serotina*, i. ſero fructum ferens,70.plena ſentium.

33. *Dilectionem*,q.d.meam amicitiam. *Militias tuas*,&c.q.d.feciſti,vt peſſimæ eſſent viæ tuæ,Chal. mala docuiſti.ex viis tuis,q.d.fuiſti exemplo peſſimo per peccata tua , 70. inique egiſti,vt pollueres vias tuas.

34. *Aliis*,i.veſtium oris.

In foſſis,q.d.latenter peccantes,ſed palam.

In omnibus,&c.70.omni quercu.

36. *Confunderis*,q.d.non poterit tibi opem ferre.

37. *Super caput*,ſignum id dolentis.

Obtriuit,70.repulit.

CAPVT III.

1. V*Vlgo dicitur*,i.dici ſolet. *Mulier illa*, Heb. & Chald.terra illa,q.d.nonne eſtis contaminati peccatis ,

70. Mulier illa.

2. *Directum* , Chal. loca edita, ſc. vbi idola coli ſolebant.

Eos,ſc.amatores tuos.*Latro*,Chal. Arabs,70.cornix *Fornicationibus*,i.dolorum cultu.

3. *Serotinus*,i. tempore veris.

Frons,70 facies.

4. *Virginitatis*,i.pueritiæ.

5. *Iraſceris*,ſc.ô Domine. *In finem*,i.ſemper.

Potuiſti,i.præualuiſti.

6. *Auerſatrix*,i.à Deo ſe auertens *Sibimet*, abundat,more Hebraico ſic Italicè,ſen'ando *Fornicata eſt*, i.idola coluit.

10. *In mendacio*,i.ſimulate.

11. *Iuſtificauit*,&c.q.d.minus peccauit comparatione Iudæ.

12. *Aquilonem* , ſcil. Iſraël erat ad Aquilonem reſpectu Iudæ.*Sanctus*,70.miſericors.

13. *Diſperſiſti*,i.expoſuiſti,Chal.corripuiſti , 70. effudiſti.*Alienis*, ſc. diis.

14. *Reuertentes*,pro recedentes,70.apoſtatæ.

Et duos,ſc.pauci electi.*Cognatione*,i.familia,ſcil. vna ſenſus eſt. vnum vel duos de vna ciuitate , aut familia.

Sion,i Eccleſiam,vel cœlum.

16. *Arca teſtamenti*,per hanc intelliguntur omnia legalia.

Fiet,ſcil. quicquam tale.

17. *Ieruſalem*,i.Eccleſiam *Domini*,ſc. Chriſti.

Nomine,i.virtute,ſeu inuocatione.

18. *Ad domum*,Chal.cum domo.*Simul*,ſignificari videtur coniunctio Iudæorum & Gentilium in vnam fidem. *Aquilonis* , ideſt , Gentilitatis , vel Babylone.

19. *Quomodo*, i. quam præclare. *Exercituum*.i. multitudinis,70.Dei omnipotentis *Ingredi*, i. incedere,q.d.me ſequi.

21. *In viis*,Heb.in excelſis, Chald. iuxta torrententes.70. ex labiis , *Iſrael* ſc.in calamitatem incidentis,vel abducti in captiuitatem.

22. *Reuertentes*,i.recedentes. *Auerſionis*,70.contritionis. *Ecce*,pro, dicite ecce.

23. *Multitudo*,70.fortitudo.

24. *Confuſio*,i.res dignæ pudore.*Comedit*, Chald. & 70.conſumpſit. *Laborem*,ideſt,bona labore parta.

25. *Dormiemus* futura,pro præteritis,q.d.iacebamus, velut in lecto.

CAPVT IV.

1. C*Ommoueberis*,i. turbaberis.

2. *In iudicio,& in iuſtitia*,i.pro re iuſta.

Eum,ſc.Iſrael,i. fidelem populum.

3. *Nouate*,&c.q.d.expurgate animum, vt poſſitis diuinum ſemen recipere.

4. *Domino* , i. vt vult Dominus , ſeu ad honorem Domini.*Præputia*,i.peccata.

6. *Signum* , i. vexillum, ſc. vt omnes intelligant bellum imminere,& ſe recipiant ad loca tuta.

Confortamini,Heb.fugite,Cal.migrate, 70. feſtinate.*Aquilone*,i. Chaldæa.

7. *Leo*,Chal.rex,ſc.Nabuchodonoſor. *Prædo gentium*,Chal.& 70.perdens gentes.

10. *Heu,heu,heu*,Heb.Ahah.

Ergone,Heb.verè,ſcil.hominum iudicio. vel,pro, verène,q.d. itàne.

Pax, &c. Intelligebatur,ſi Deo obedirent.

Animam, i. vitæ perditionem.

11. *Deſerto*, ſcilicet, quod eſt inter Babylonem & Iudæam.

Via filia, i. ducentis ad filiam, ſc. Ieruſalem.

Purgandum, ſubaudi,ſed ad perdendum.

12. *Spiritus*, i. ventus, q. d. tempeſtas. *His*, ſcil. Chaldæis. *Mihi*, i. in obſequium meum vox Dei.

Loquar iudicia, &c. id eſt, conuincam, iuſte me punire.

Eis, ſcil. Iudæis.

13. *Aſcendet*, Chald. aſcendet Rex.

15. *Annunciantis*, ſcil. calamitatem. *Dan*, ad Aquilonem eſt. *Idolum*, i. pœnam Idololatriæ, 70. dolorem Hebr. iniquitatem, i. pœnam iniquitatis. *De monte*, iungendum eum, facientis.

16. *Gentibus*, pro,de gentibus,ſc.aduentantibus. *Cuſtodes*, Chald. exercitus.

18. *Iſta*, ſcilicet, eſt, q. d. horum cauſa eſt. *Tetigit*, i. afflixit.

19. *Ventrem*, i. interiora.

20. *Vocatum eſt*, i. addita eſt Chald. accidit. *Pelles*, i. tentoria.

23. *Aſpexi*, ſcilicet, prophetico,ſpiritu. *Terram*, id eſt, plebem.

Vacuum, & nihili, Hebr. eædem voces, quas Geneſ. 1. vertit, inanis & vacua, Chald. etiam hic, deſerta, & vacua.

Cœlos, i. principes.

26. *Carmelus*, locus fertilis, & paſcuus.

27. *Conſummationem*, i. conſumptionem, q. d. non prorſus perdam.

28. *Lugebit*, i.deſolabitur. *Mærebunt*, Chald. & 70. contenebreſcent. *Locutus*, i. comminatus. *Eo*, ſc. quod de puniendo cogitaui.

29. *Ciuitas*, 70. regio. *Ardua*, 70 ſpeluncas, Chald. ſyluas.

30. *Cum ornata*, &c. etiam ſi orneris. *Amatores*, i. qui antea amare & fauere videbantur. *Animam*, i. vitam, ſc. perdere.

31. *Puerpera*, Hebr. Chald. & 70. primiperæ,i. primò parientis. *Intermorientis*, 70. deficientis. *Expandentiſque*, ſcilicet, vt ſolent deſperantes. *Va*, ſcilicet, dicit.

CAPVT V.

1. IVdicium, i.quod rectum eſt. *Quærentem fidem*, i. veritatis ſtudioſum, ſeu obſeruantem.

Propitius ero, i.paream. Aug.q.40.in Gen.exaggeratio eſt,ſignificans,ne vnum quidem poſſe inueniri; non tamen quod neceſſe ſit, vbi tale reperietur, Dominum parcere. *Ei*, ſc. Ieruſalem.eſt enim Hebr. fœmineum, Chald.& 70. eis. i. populo.

3. *Fidem*, i. veritatem, ſeu fidelitatem.

4. *Sunt*, ſc. tales.

5. *Iugum*, per iugum, & vincula, Dei præcepta intelliguntur, quæ homines in officio continent.

6. *Leo*, Chal. exercitus vt leo. *Ad veſperam*, ſolet lupus ad veſperam gregem inuadere, Chald. veſpertinus.

Confortatæ, i. roboratæ, Chald. validæ.

7. *Super quo*, q. d. quo modo.

8. *Equi*, pro, velut equi. *Emiſſarij*, iungendum cum, equi

10. *Conſummationem*, &c. q d. ne penitus tamen deſtruatis. *Propagines*, , i. murorum ſummitates,ſeu minas, Chald. palatia, 70. ſuſtentacula.

11. *Domus Iſrael*, i. decem tribus. *Domus Iuda*, duæ tribus.

13. *Propheta*, Verba incredulorum.

In vanum, i. vana, ſeu falſa.

Reſponſum, ſcilicet, Dei, ſeu verum. *Hæc*, ſcil. dicta, vel dicenda ſtatim.

14. *Do verba*, &c. q.d. prædic eis punitionem, qua vt igni conſumentur

16. *Quaſi ſepulchrum*, i.interficiens.

17. *Deuorabit*, Chald. occidet.

18. *Non faciam*, &c. i.non penitus delebo.

20. *Annunciate*, ſc.ô Prophetæ.

22. *Dolebitis*, ſc.pœnitentes, Chald. contremiſcetis, 70.formidabitis. *Poterunt*, i. præualebunt.

24. *Temperaneam*, 70.matutinam.

25. *Declinauerunt*, i.auerterunt.

27. *Decipula*, i.cauea.

30. *Mirabilia*, 70.horribilia, Chald.fœda.

CAPVT VI.

1. COnfortamini, ſc.ad fugam, Chald.migrate. *In medio*, Hebr Chald.& 70. de medio.

Thecua, vicus eſt in monte, 12.milliaribus ab Ieruſalem.

Clangite, ſc. inuitantes alios ad fugam, ob hoſtium aduentum. *Bethmarem*, vicus eſt in monte ſitus.

2. *Aſſimilaui*, ſc.olim cum proſpere ageret.

3. *Paſtores, & greges*, Chald. Reges,& exercitus.

4. *Sanctificate*, Chald. præparate. vox hoſtium. *Super*, Chald.contra. *Dies*, ſub & non expugnauimus ciuitatem.

6. *Viſitationis*, i. punienda, Chald. cuius pe ata viſitantur, 70.mendax. *Calumnia*, i.oppreſſio, ſc.pauperum, Chald violentia.

7. *Sic frigidam*, ſc.calore virtutis extincto. *Vaſtitas*, 70.miſeria.

Coram me, 70 coram ea.

Infirmitas, 70.dolor.

8. *Ne recedat*, &c. q.d. ne te prorſus abiiciam.

9. *Racemum*, ſc. relictum poſt vindemiam, q. d. nullus relinquetur immunis a calamitate. *Conuerte*, &c.ſc.dicet miles alteri. *Cartallum*, i. caniſtrum, q. d.reple.

10. *Incircumciſa*, Chald.obturatæ. *In*, pro, velut.

11. *Domini*, i. maximo. *Laboraui*, &c. q. dicat, ferre diutius non poſſum. Loquitur Deus more humano.

Effunde, 70 effundam, ſcilicet, iram.

Concilium, 70.congregationem. συναγωγὴν. *Plenò dierum*, i.decrepito.

14. *Cum ignominia*, i. ignominioſe. Chald.mendaciter.

16. *Refrigerium*, Chald.requiem.

17. *Speculatores*, Chald. doctores. *Congregatio*, Chald.cœtus Iſrael.

19. *Terra*, Chald. terra Iſrael. *Fructum cogitationum*, Chald.retributionem operum.

20. *Calamum ſuaueolentem*, 70.cinnamomum.

23. *Vir*, 70.ignis.

25. *Pauor*, Chald.occidit, 70. habitat.

26. *Filia*, Chald.cœtus. *Vnigeniti*, i.velut mortuo vnigenito. *Vaſtator*, 70.miſeria.

27. *Te*, ſc.ô Propheta.

28. *Aes*, & ferrum, i.duriſſimi.

29. *Plumbum*, ſc. quod ſolet adhiberi in purgatione argenti. *Fruſtra*, &c. q. d. perditur cum his opera, quia nolunt emendari.

CAPVT VII.

2. DOmus, i.atrij templi.

3. *Studia*, Chald.opera.

Habitabo vobiſcum, Chald.& 70. habitare faciam vos, & ſic infra.

4. *Eſt*, ſub ideoque nihil mali accidet nobis.
5. *Bene direxeritis* i. rectas feceritis.
6. *Calumniam*, 70. oppr. ſſionem, Chald. vim. *Malum*, i. perniciem.
9. *Furari*, pro, cum tamen non ceſſetis furari.
10. *Inuocatum eſt*, pro, ſolet inuocari.
Liberati, ſc. à malis. *Eo quod*, pro quanquam.
11. *Ego ego ſum*, Hebr. & 70. ecce. *Vidi*, ſc. quæ feceritis, & cogitaueritis.
13. *Mane*, i. tempeſtiue, ſcilicet, non differens monitionem.
Conſurgens, i. more ſurgentis mane.
15. *Semen Ephraim*, i. decem tribus, quæ ſic dicuntur ab Ieroboam Rege primo, qui de ea tribu.
16. *Obſiſtas mihi*, Chald. depreceris pro eis, 70. accedas ad me pro eis.
18. *Adipem*, Hebr. & Chaldæus, maſſam, 70. ſimilaginem.
Regina, ſc. Lunæ Chald. ſyderi, 70. militiæ.
19. *Prouocant*, ſub ſolum. *Nonne*, ſub. etiam.
Semetipſos ſc. perdunt.
20. *Conflatur*, Chal. reſidet, 70. effunditur.
21. *Addite*, pro, addite ſane, quaſi dicat, nihil vobis proderunt.
22. *In die*, ſub. ſed poſteà. *Verbo*, id eſt, re, Chald negotio.
24. *Retrorſum*, ſc. recedentes à me voluntate, vt qui terga vertunt.
29. *Capillum*, ſcil. in ſignum luctus. *In directum*, q. d. extende vocem, vt longe audiaris. *Furoris ſui*, id eſt, cui iratus eſt.
30. *Offendicula*, Hebræus, Chaldæus, & 70. abominationes.
31. *Excelſa*, 70. altare. *Tophet*, locus eſt prope Ieruſalem, vbi Iudæi immolabant filios ſuos. Vide Iſai. 30.
32. *Tophet*, 70. altare Tophet. *Locus*, ſc. alius ſepeliendi, vel q. d. adeo multi erunt, vt vix ſufficiat ſepeliendi locus.

CAPVT VIII.

1. PRophetarum, Chal. pſeudoprophetarum.
3. *Cognatione*, i. gente, 70. generatione.
Derelicta, ſc. ab hoſtibus loca, vel pro, qui, vel in quibus derelicti ſunt, ſcil. non cum aliis occiſi, Chald. in quibus remanſerint.
5. *Contentioſa*, i. pertinaci, 70. impudenti.
Mendacium, i. iniquitatem, ſeu quod non decet. ſic infrà.
7. *Cœlo*, i. aere. *Aduentus*, i. migrationis in alium locum. *Non cognouit*, Chaldæus, neſciuit facere. *Iudicium*, id eſt, præcepta, vel vltionem peccatorum.
8. *Stylus mendax*, Chaldæus, calamus falſans ſcripturam.
Scribarum, id eſt, doctorum, qui legem interpretabantur.
9. *Perterriti*, ſcil. hoſtium aduentu.
10. *Hæredibus*, ſcil. alienis, i. hoſtibus. *Propheta*, i. legis interprete, Chald. ſcriba.
11. *Sanabant*, i. ſanare ſtudebant. Vide ſupr. 6.
13. *Congregabo*, ſc. ad cædem. *Non eſt*, &c. præſentia & præterita, pro futuris. *Et dedi*, pro, quia dedi, ſc. præcepta. *Prætergreſſa*, pro prætergreſſi.
14. *Sileamus*, i. quieſcamus a tantis malis, in quibus hic verſamur, vel ſedeamus mœſti & taciti. 70. proiiciamur. *Silere nos fecit*, i. mœſtitia affecit, ſcilicet, ſilent mœſti, Chaldæus, pudefecit nos, 70. abiecit nos.
Fellis, Chald. maledictionis.
15. *Bonum*, id eſt, quidquam boni. *Medela*, Chaldæus, propitiationis. *Formido*, Chaldæus vindicta peccatorum.
16. *Dan*, ſcilicet, regione, per quam venit Nabuchodonoſor.
Commota eſt, i. contremiſcet.
17. *Serpentes*, Chald. populos occidentes, ſicut ſerpentes. *Regulos*, 70. mortiferos.
Incantatio, quaſi dicat, non admittunt incantationem, ſignificantur Chaldæi Iudæam vaſtaturi.
18. *Dolor*, &c. Vox Prophetæ. vel Ieruſalem.
19. *Filia*, Chaldæus, cœtus. *De terra*, id eſt, ob exercitum de terra, vel quaſi dicat, exiſtentis in captiuitate.
Rex eius, 70. medicus.
Vanitatibus alienis, i. deorum alienorum, Chald. cultu idolorum.
20. *Meſſis*, Chald. tempus. *Saluati*, ſc. ope illorum, à quibus expectabamus.
21. *Super*, &c. Vox Prophetæ.
22. *Reſina*, mitigat hæc dolorem, aſtringit vulnera, & cicatricem obducit. *Galaad*, abundat ea regio reſina & chirurgis, ponitur autem pro Ieruſalem, quaſi dicat deſuntne hic medicinæ, & medici? ſcil. ſpirituales.
Obducta cicatrix, i. curatum vulnus.

CAPVT IX.

1. ET plorabo, pro, vt plorem. *Filia*, Chaldæus, cœtus.
2. *Mihi*, ſcil. reperire, 70. mihi.
3. *Arcum*, ſcilicet, mittentem ſagittas id eſt, verba mendacia.
Confortati ſunt, i. præualuerunt, ſeu obdurati ſunt.
Egreſſi, pro, progreſſi. *Laborauerunt*, i. operam dederunt.
6. *Tua*, ſcil. ô Ieremia. *Doli*, i. doloſorum.
In dolo, i. præ dolo. vel legendum, doli in dolo, i. doloſiſſimorum.
7. *Conflabo*, 70. igne examinabo. *Filia*, 70. malitiæ filiæ, id eſt, ob malitiam filiæ, Chaldæus, peccatorum cœtus.
10. *Eo quod*, pro, ita, vt: ſic & infrà. *Poſſidentis*, ſub. pecora, quaſi dicat, nemo erat. Chaldæus, pecoris, quaſi dicat, nec pecora audiebantur, ſc. etiam ipſa capta ab hoſtibus.
14. *Baalim*, 70. Idola.
17. *Sapientes*, i. peritæ lamentandi.
21. *Per feneſtras*, q. d. clauſis portis inuadet hoſtis per feneſtras.
22. *Fœnum*, &c. Chaldæus, manipulus poſt meſſorem.
24. *Me*, Chald. timorem mei.
25. *Præputium*, ſcilicet, peccati: nam omnes iſti, qui numerantur, erant carne circumciſi. *In comam*, pro, coma. erat id forte Arabum, ſeu Agarenorum, vt quidam aiunt.

CAPVT X.

2. SIgnis, i. quæ Aſtrologi putant certa eſſe euentuum ſigna.
5. *Palma*, ſc. arboris, q. d. procera.
7. *Decus*, Chald. regnum.
8. *Probabuntur*, ſcilicet, eſſe, quandoquidem ligna adorant.
9. *Inuolutum*, ſc. vt ſolent merces. *Tharſis*, q. d. per mare. Chald. Africa.
10. *Comminationem*, Chald. iram.
12. *Præparat*, Chald. fundauit, 70. erexit.
13. *In pluuiam*, pro, in pluuia, Chald. tempore pluuiæ.

14. *A ſcientia*,

14. *A ſcientia*, pro, in ſcientia, *Falſum*, i. non verus Deus.

16. *Virga hæreditatis*, pro, hæreditas. Iudæi agros funibus & virgis metiebantur.

17. *Congrega*, ſc. ô Babylon, vel Ieruſalem, vel Iudæa.

Confuſionem, Chal. mercimonia, 70. ſubſtantiam. *Obſidione*, q.d. loco cito obſidendo, Chald. ciuitatibus munitis, 70. munitione.

18. *Terræ*, ſc. Iudææ, vel Chaldææ. *Hac vice*, Chald. hoc tempore. *Inueniantur*, ſcil. hoſtibus, Chald. recipiant retributionem peccatorum ſuorum.

19. *Væ*, &c. Vox populi. *Ego autem dixi*, poſtpoſitum fuit, id cum eſſet in principio verſus ponendum.

Mea. i. merito mihi accidit.

20. *Tabernaculum*, ſc. Ieruſalem, *Funiculi*, ſc. reliquæ Iudææ ciuitates. *Subſiſtunt*, i. ſunt vel comparent.

Pelles, ſc. tentoriorum, Chald. cortinas, ſenſus eſt: Non eſt qui ædificet diruta.

21. *Paſtores*, Chald. Reges.

22. *Aquilonis*, ſc. Chaldæa.

23. *Nec viri*, &c. explicatio præcedentis.

24. *In iudicio*, i. moderate.

25. *Decus*, Chald. habitacula, 70. paſcua.

CAPVT XI.

1. A*Vdite*, ſc. ô Prophetæ, *Verba*, i. conditiones.

3. *Audierit*, Chald. confirmauerit.

4. *Præcepi*, ſc. obſeruandum. *Fornace ferrea*, i. ſeruitute duriſſima.

5. *Suſcitem*, Chald. confirmem, 70. ſtatuam. *Eſt dies hæc*, i. apparet hodie. *Amen*, 70. fiat, ſc. vt dicis, ſeu vis.

6. *Vociferare*, i. prædica, Chal. prophetiza, 70. lege. *Foris*, Chald. in vicis.

Conteſtans, &c. i. monui teſtibus adhibitis, vel (vt vulgo dicitur(proteſtatus ſum.

Mane, &c. i. more tempeſtiue ſurgentis.

8. *Verba*, i maledictiones adſcriptas pacto.

9. *Coniuratio*, pro, velut coniuratio, Chal. rebellio.

13. *Confuſionis*, i. ignominioſas, & pudendas.

14. *Laudem*, Chald. & 70. deprecationem.

16. *Vberem*, Cha. & 70. vmbroſam. *Vocauit*, ſc. olim cum ei ſeruires. *Loquela grandis*, i. clamoris militum. *Fruteta*, i. populi.

19. *Manſuetus*, Chald. electus, 70. innocens, Heb. bos, q.d. ſicut agnus, & ſicut bos: eſt enim Aluph, quod bouem ſignificat. *Portatur*, 70. ducitur. *Non cognoui*, ſc. antequam reuelares. *Lignum*, ſc. venenatum, Chald. venenum mortiferum. *Panem*, cibum: Tertul. panem interpretatur lib. 3. in Mar. Chriſti corpus, quod dandum erat ſub ſpecie panis lignom vero crucem.

20. *Videam*, Hebr. & Chald. videbo. *Cauſam*, Chald. iniuriam, 70. iuſtificationem.

21. *Non prophetabis*, i. ne prophetes, ſc. calamitates vrbis. *Annum*, 70 in anno.

CAPVT XII.

1. I*Vſtus*, &c. q.d. iuſtior es, quam vt te cum diſputare debeam, proponam tamen quod me mouet de tuis iudiciis. *Iuſta*, i. quæ videntur iuſte proponi poſſe, Hebr. & 70. & Complut. iudicia, Chald. interrogationem iudicij.

2. *Proficiunt*, &c. Chald. diuites facti ſunt, & ſubſtantias poſſident, 70. filios generauerunt, & fecerunt fructum.

Renibus, i. intimis, ſc. corde.

3. *Tecum*, i. apud te, vel quod tecum eſt, i. te amat, & colit. *Congrega*, pro congregabis, q.d. ſuo eos tempore punies. *Sanctifica*, Chald. præpara. *In diem occiſionis*, i. tempus quo occidendi ſunt.

4. *Lugebit*, i. deſolata erit. *Quoniam dixerunt*, pro cum tamen dixerint, ſc. impij. *Non videbit*, &c. Chald. non nouit finem noſtrum, 70. non videbit Deus vias noſtras, q.d. quid ſcit Deus, aut quid curat, quid de nobis futurum ſit? ſc. contempſerunt minas Domini.

5. *Si cum peditibus*, &c. q.d. ſi tibi ciues tui tam moleſti ſunt, quantum erunt Ieroſolymitani? *Laboraſti*, i fatigatus es. *Securus* pro, vix ſecurus.

Superbia, i. tumore. *Iordanis*, i. Ieruſalem, vbi fluctus ſuperbiæ.

6. *Bona*, i. blanda.

7. *Reliqui*, &c. verba Dei, vel Prophetæ. *Domum*, i. templum. *Dilectam animam*, i. populum, velut animam dilectum, vel animam meam, pro, animæ meæ, Chald. populum mihi dilectum.

8. *Odini*, Chald. proieci.

9. *Diſcolor*, ſc. quam ideo aliæ perſequuntur.

Beſtia, ſc. hoſtes.

10. *Paſtores*, Chald. Reges, *Partem*, Chald. hæreditatem.

11. *Super me*, i. contra me, ſc. conqueſta, vel ad me, ſc. opem petens, Chald. coram me, 70. propter me. *Recogitet corde*, Chald. timeat me.

12. *Vniuerſa* pro vlli, more Hebr.

13. *Fructibus*, i. prouentibus, ſc. videntes deeſſe ob peccata, Chald. operibus, 70. gloria.

14. *Vicinos*, ſc. Moabitas. Idumæos, &c.

15. *Virum*, i. vnumquemque.

17. *Audierint*, Chald. diſciplinam ſuſceperint, 70. conuerſi fuerint.

CAPVT XIII.

1. P*Oſſide*, Chald. eme. *Lumbare*, i. balteum, ſeu cingulum. *Pones*, &c. Omnia hæc ſecundum quoſdam facta non re, ſed viſione, ſignificant autem captiuitatem Babylonicam. *Aquam*, i. lauandi cauſa.

2. *Poſſedi*, Chald. emi.

9. *Superbiam*, Chald. fortitudinem.

11. *Et in nomen*, 70. nominatum, i. celebrem.

12. *Laguncula*, Hebr. Chald. & 70. vter.

13. *Prophetas*, Chald. pſeudoprophetas. *Ebrietate*, i. cæcitate, vel tribulatione, quæ mentem obtundat, Chald. tribulatione.

14. *Virum a fratre*. i vnumquemque à proximo. *Concedam*, Chald. clemens ero.

15. *Eleuari*, ſc. ſuperbia.

16. *Contenebreſcat*, i. adueniat calamitas. *Caliginoſos*, i. tenebroſos q. d. præcipitemini, vel Regio Babylonis intelligitur, quæ alias dicitur mons caliginoſus. Vide Iſa. 13. *Ponet*, ſc. Deus. *In vmbram mortis*, i. obſcuriſſimam.

17. *Hoc non audieritis*, Chald. diſciplinam non ſuſceperitis. *A facie*, i. cauſa *Grex*, i. populus.

18. *Dominatrici*, i. Reginæ ſc. matri Regis Ioachim, Chald. vxori eius.

19. *Auſtri*, i. Iudææ, quæ Auſtralis eſt Chaldææ.

20. *Qui venitis*, Alia lectio qui veniunt, Chald. & 70. venientes, ſc. eos, qui veniunt.

Tibi, ſc. Iuda.

Pecus. i. populus.

21. *Viſitauerit*, i. punierit, ſc. Deus.

Docuiſti, ſc. oſtenſis theſauris, & familiaritate. *Eos*, ſc. hoſtes.

Quaſi mulierem, &. i. inopinato.

22. *Vere*

22. *Verecundiora*, i. pudenda, q. d. incidiſti in ommam igoominiam. *Planta*, i. pedes, ſeu crura, q. d. violata es, more fœminæ.

26. *Femora tua*, Chald. confuſionem peccati tui.

Apparuit, pro, apparebit.

27. *Hinnitus*, ſc. ad libidinem, more equarum. *In agro*, 70. & in agris. *Poſt me*, id eſt, me ſequendo. *Vſquequo adhuc*, ſcil. talis eris, vel expectabo vt emenderis?

CAPVT XIV.

1. SErmonibus, i. re. *Siccitatis*, i. ſterilitatis, ob defectum imbris.

2. *Porta*, id eſt, vires, in portis enim vrbium robur.

Obſcurata, ſc. mœſtitia, vel vilitate.

3. *Capita*, ſc. præ triſtitia, vel pudore.

6. *Traxerunt*, Chald. biberunt. *Dracones*, qui ſc. ob coloris copiam indigent multa ſefrigeratione.

Oculi, ſcil. quærendis paſcuis

7. *Reſponderint*, ſcil. teſtantes nos malos, 70. reſtiterint.

Nobis, Chald. contra nos. *Fac*, ſc. clementes,

Tibi, Chald. coram te.

8. *Expectatio*, i. ſpes. *Colonus*, 70. adoena, q. d. qui nos non cures, aot à nobis negligaris.

Ad manendum, ſc. more tranſeuntis alio, poſſunt hæc ad Chriſtum referri.

9. *Vagus*, 70. dormiens. *Fortis*, q. d. Com ſis fortis, videris tamen infirmus, 70. vir. *Qui*, pro, qui tamen.

Inuocatum eſt, &c. diceris Deus noſter.

10. *Mouere pedes*, i. diſcurſare, quærendo hinc inde opem.

13. *A, a, a*, Hebr. Ahah. *Propheta*, Chald. pſeudoprophetæ.

14. *In nomine meo*, i, quaſi à me miſſi.

17. *Tacłant*, id eſt, ceſſent. *Virgo filia*, Chald. regnum cœtus.

18. *Abierunt*, ſc. captiui.

19. *Bonum*, i. quicquam bnni.

20. *Tibi*, Chald. & 70. coram te.

21. *Nec facias*, &c. repetitio. *Solij*. Iunge cum ſequentibus, Chaldæos, tamen, & 70. iunguns cum præcedentibus, quaſi dicat, ne ſolio gloriæ tuæ dedecus inferas.

22. *Imbres*. Chald. rores. *Hæc*, ſcil. quæ fiunt in mundo naturaliter, vel quæ patimur.

CAPVT XV.

1. COram me. ſc. orantes pro populo. *Eiice*, i. prædic eiiciendos, ſc. in exilium.

2. *Mortem*, i. peſtem, ſc. ſunt deſtinati.

3. *Species*, pro, ſpeciebus, i. generibus, ſc. flagellorum, Chald. vltiones peſſimas.

4. *Feruorem*, 70. anguſtias, Chald. commotionem, ſc. vagando. *Super*, 70. pro.

5. *Rogandum pro pace tua*, Chald. ſalutandum te.

6. *Laboraui*, i. fatigatus ſum. *Rogans*, ſc. vt conuerteretur.

7. *Ventilabro*, pro, veluti ventilabro. *In portis*, Chald. per ciuitates.

8. *Mihi*, Chald. coram me. *Matrem Adoleſcentis*, Chald. cœtum adoleſcentium. *Meridie*, i. palam.

9. *Septem*, id eſt, plurimos, q. d. orbata Ieruſalem ciuibus. *Sol*, proſperitas, ſcil. repente adueniente calamitate.

10. *Væ*, Vox Ieremiæ. *Rixæ*, ſc. expoſitum ob ea quæ prædico. *Diſcordiæ*, i. cui contradicitur.

Non fœneraui, i. mutuum dedi, quaſi dicat nihil mihi eſt cum quoquam negotij, vt litigare mecum debeat.

11. *Si non*, &c. Verba Dei ad Ieremiam, q. d. omnino tibi in reliquam vitam fauebo.

Occurrit, pro, occurram.

12. *Ferrum*, i. arma Iudæorum. *Ab Aquilone*, ſc. venienti, i. armis Chaldæorum. *Aes*, ſc. æri.

13. *Gratis*, i. ſine pretio. *In omnibus peccatis*, 70. propter omnia peccata.

15. *In patientia*, i. ſinendo me lædi ab hoſtibus.

Scito. pro ſcis.

16. *Sunt*, ſc. à me. *Comedi*, i. ſuſcepi. *Inuocatum eſt*, &c. quaſi dicat, dicor Propheta tuus, vel faues mihi.

17. *Sedi*, i. verſatus ſum. *Gloriatus ſum*, 70. timui, Chald. nec ſum delectatus, ſcil. ſefert ad præcedentia, & repetit negationem. *A facie*, &c. id eſt, proptes prophetiam à te mihi datam. *Comminatione*, ſcil. in populum, 70. & Complut. amaſitudine.

18. *Deſperabilis*, pro, velut deſperabilis. *Infidelium*, Chald. deficientium, ſcilicet, cum debeſent fluere.

19. *Conuerteris*, ſc. ad me, ô Ieremia. *Conuertam*, q. d. iuuabo, 70. ſeſtituam.

Pretioſum, &c. i. electus à reprobis, Chald. Si ſeuocaueris impios, vt ſint iuſti.

Quaſi os, &c. Chaldæus, voluntatem verbi mei implebis.

Ad te, ſc. obediendo tibi. *Eos*, ſc. imitando illorum mores.

21. *Redimam*, 70. eruam. *Fortium*, 70. peſtilentium.

CAPVT XVI.

2. ISto, ſcil. Anathoth, vel Iudæa. Quidam putant id Prophetæ dictum in perſona aliorum, q. d. non eſt quod quiſquam hic vxorem ducat.

3. *Stirpe*, i. ſemine.

4. *Ægrotationum*, Chald. ægrotationum famis.

5. *Conuiuij*, ſc. quod fit in morte alicuius. *Miſericordiam*, pro, nempe miſericordiam.

6. *Incident*, i. lacerabunt, ſc. alij pro eis. *Caluitium*, i. capitis raſura.

13. *Requiem*, Chald. & 70. miſericordiam, quaſi dicat, crudeliter, ſeu dure, tractabunt, aut non liberabunt.

16. *Piſcatores*, i. prædicatores, qui animas piſcantur, & venantur, vel hoſtes, qui capiant, & occidant.

18. *Primum*, q. d. poſtea miſerebor. *Duplices iniquitates*, i. ſupplicium, pro iniqoitatibus duplicibus, i. magnis.

Morticinis, i. cadaueribus immolatorum idolis, forte filios intelligit.

19. *Vanitatem*, 70. idola.

20. *Faciet*, i. decetne facere?

21. *Per vicem hanc*, Chald. & 70. tempore hoc.

Manum, &c. Chaldæus, vltionem meam, & plagam potentiæ meæ. *Et virtutem*, pro, id eſt, virtutem.

CAPVT XVII.

1. STylo, q. d. indelebiliter. *In vngue*, i. cum digito. *Adamantino*, q. d. fortiſſimè. *Aratrum*, ſc. in quibus idolis ſacrificant.

2. *Recordati*, ſcil. vt imitentur patres.

3. *Sacrificantes in agro*, Chaldæus, ob cultum idolorum in agro. *Fortitudinem*, Chaldæus, ſubſtantiam, 70. diuitias.

Excelſa,

Digitized by Google

Excelſa, &c. lege ſic: propter excelſa tua & peccata, &c.

4. *Ignem*, i. calamitatem, ſcil. peccatores ſibi aſciſcunt pœnas ob peccata. *In æternum*, i. diutiſſime, vel ſemper; ſi de inferno intelligatur.

5. *Carnem*, &c. carnem pro fragilitate humana poſuit, brachium pro potentia, Auguſt, lib. de grat. & lib. arb. cap. 4.

6. *Myrica*, vulgo Tamarice.

7. *Et erit*, pro, & cuius eſt.

8 *Non erit ſollicitum*, 70. non timebit.

9. *Prauum*, Chald. doloſum, 70. profundum.

10. *Probans renes*, id eſt, examinans intima. *Fructuum*, id eſt, opera. *Adinuentionum*, i. cogitationum, ſeu ſtudiorum.

11. *Perdix*, pro, ſicut perdix. *Fecit*, pro, ſic fecit, ſcil. improbus. *Non in iudicio*, id eſt, iniuſte. *Erit*, id eſt, apparebit, Chaldæus, vocabitur. *Inſipiens*, Chald. impius.

12. *Solium gloriæ*, , &c. quaſi dicat, Deus excelſus habet ſolium ſuum glorioſum in templo à multis ſæculis.

Altitudinis, 70 exaltatum. *Sanctificationis noſtræ*, Chald. ſanctuarij noſtri.

13. *Expectatio*, id eſt, ſpes. *In terra ſcribentur*, quaſi dicat, non in cœlo ſunt ſcripti, Chald. cadent in gehennam.

14. *Laus*, 70. gloriatio, i. in quo glorior.

16. *Diem hominis*, i. proſperitatem humanam, Chald. diem malam, q. d. non eis optaui malum.

17. *Formido*, q.d. fac ne timeam, Chal. in interitum, q.d. ſerua me.

18. *Induc*, pro, induces. *Duplici*, i. g aui.

Contere, pro, conteres.

19. *Filiorum populi*, i. popularium, ſic vocat portas vrbis, quia illic frequens populus.

22. *Eijcere*, i. efferre.

25. *Principes*, ſc. è ſemine Dauid.

26. *Oblationem*, Chald. ſacrificium confeſſionis, 70. laudem.

27. *Domos*, Chal. palatia.

CAPVT XVIII.

4. ILlud, pro, ex illo. *Repente*, Chald. tempore quodam, 70. tandem, ſic & infr.

8. *Quod locutus*, &c. i de quo reprehendi eam.

11. *Fingo*, id eſt, formo, ſcil. more figuli, Chaldæus, creo.

12. *Deſperauimus*, quaſi dicat, actum eſt; noluмus vllo modo.

13. *Virgo*, Chald. cœtus.

14. *Euelli*, i. impedire, ne fluant.

15. *Quia obliti*, &c. q. d. nulla res deficit à ſua natura, vnus eſt homo, qui degenerat. *Sæculi*, i. diu ſibi vſitatis. *Non trito*, ſc. à ſanctis viris.

17. *Dorſum*, &c. q. d. deſeram eos.

18. *Lex*, id eſt, legis interpretatio ſub. etiamſi Ieremiam occidamus. *Lingua*, Chaldæus, falſis teſtimoniis.

19. *Vocem*, i. calumniam.

20. *Redditur*, i. reddi debet Complut. redditur.

Foueam, ſc. more venatorum, vt caderem, q. d. ſtruxerunt mihi inſidias vt occiderent.

21. *Morte*, i. peſte.

22. *Latronem*, Chald. exercitus, ſc per Romanos vaſtati. *Caperent*, Chal. occiderent.

23. *A facie tua*, &c. q.d. ſit coram te, vt punias.

Abutere eis, Hebr. & 70. fac in eis, ſcilicet, quod ſoles puniendo impios, Chaldæus ſume vindictam ex eis.

CAPVT XIX.

1. A *Senioribus*, pro, de ſenioribus, ſcilicet, duc tecum aliquos, Chaldæus, tolles tecum de ſenioribus.

2. *Fictiles*, i. vbi officinæ ſingulorum, Chald. sterquilinij. Not. quod habebat varia nomina, etiam Orientalis dicebatur.

3. *Tinniant*, ſc. tremore concuſſæ.

4. *Alienum*, i. prophanum. *Innocentum*, ſc. filiorum, quos diis immolabant.

5. *In cor meum*, quaſi dicat, ne cogitaui quidem, Chald. nec volui.

7. *Animas eorum*, Chald. occidere eos.

8. *Sibilum*, ſc. aſpicientium, & admirantium.

13. *Domatibus*, id eſt, tectis: ſunt hæc in Palæſtina plana.

15. *Indurauerunt*, i. indomitam reddiderunt, ſc. ne iugum ſubirent. *Audirent*, &c. Chald. obedirent verbis meis.

CAPVT XX.

1. P*Rinceps*, Chald. princeps ſacerdotum, i. ſummus ſacerdos.

2. *Neruum*. Chald. & 70. carcerem. *Domo*, id eſt, atrio templi.

3. *Vocauit*, pro, vocabit, ſci. poſthac. *Pauorem vndique*, 70. migrantem.

4. *Pauorem*, Chaldæus, interitum, 70. transmigrationem.

5. *Laborem*, i. labore parta ſeu in quibus laborauit. *Pretium*, i. pretioſum.

7. *Seduxiſti*, ſcil. videris ſeduxiſſe, qui mihi promiſeris ſecuritatem. *Inualuiſti*, ſc. contra me, permittendo tam multa pati.

8. *Iam olim*, id eſt, iamdudum. *Iniquitatem*, ſc. ciuitatis.

9. *Dixi*, i. propoſui, ſeu cogitaui. *Non recordabor eius*, id eſt, mentionem non faciam Dei, 70. non nominabo vltra nomen Domini. *Non ſuſtinens*, ſcil. tot mala, vel vim ignis illius, q. d. coactus ſum prophetare.

10. *Audiui*, &c. redit ad ſuperiora. *Ab omnibus*, ſcilicet, illatum mihi terrorem. *Pacifici*, id eſt, amici, ſcil. aorea.

Cuſtodientes, id eſt, obſeruantes, Chald. inſidiantes, vt male faciant mihi. *Decipiatur*, Chald. erret, ſcil. Ieremias.

11. *Non intellexerunt*, adeoque non cauerunt.

12. *Probator iuſti*. 70. probans iuſta. *Renes*, i. interiora. *Videam*, Chald. videbo.

13. *Pauperis*, i. meam.

14. *Maledicta*, i. infelix.

15. *Maledictus*, quaſi dicat, infelix fuit illa annuntiatio.

16. *Sit homo*, &c. q.d. ſatius erat nunquam fuiſſe talem nuntium. *Non pœnituit eum*, Chald. non ſunt habitatæ. *Clamorem*, ſcil. hoſtium, vel ſuorum pereuntium. eſt id per exaggerationem calamitatis dictum, & non odio aliquo aut ira. ſic Iob etiam loquitur, ſc. modus eſt, quidam loquendi ad exprimendum dolorem. *Mane*, per mane & meridiem totus dies intelligitur.

17. *A vulua*, ſcilicet, egredientem. vel pro, in vulua, quaſi dicat, præſtitiſſet ſtatim me à Deo occidi.

Æternus, 70. æterni, quaſi dicat, nunquam fuiſſem in hanc lucem editus, Chald. eſſem quaſi non eſſem, ſcil. conceptus ſolum, & non natus.

CAPVT XXI.

1. P*Haſſur*. Alius eſt iſte ab illo, de quo ſuprà.

2. *Interroga*, Chaldæus, ora. *Recedat*, ſcilicet, Nabuchodonoſor.

4. *Conuertam*, ſcil. in vos vel, q. d. ſic auertam ab hoſtibus vt nihil contra eos poſſint. *Vaſa*, i. inſtrumenta, ſcil. arma.

8. *Do*, i. propono. *Viam*, i rationem.

9. *Quaſi ſpolium*, ſcilicet, de quo lætatur qui nactus eſt. Chald. in euaſionem.

11. *Et*, ſub dices.

12. *Mane*, i. tempeſtiue, & diligenter.

13. *Ad te*, Chaldæus, contra te mitto ſurorem meum. *Solida*, id eſt, munitæ, ſcilicet, montibus, Chaldæus, quæ habitas in fortitudine in ciuitatibus munitis.

14. *In ſaltu*, Chald. in vrbibus, ſcilicet, Iudæam ſyluæ comparat.

CAPVT XXII.

2. Q*Vi ingredimini*, Hebr. Chald. & 70. ingredientes. *Iſtas*, ſcil. palatij regij.

3. *Iudicium*, & iuſtitiam, i. iuſtum iudicium.

6. *Galaad*, &c. i ô Ieruſalem caput Iudææ ſic ſolet ſcriptura alienis nominibus vocare alienatas à Deo vrbes.

7. *Sanctificabo*, Chald. præparabo, 70. inducam.

Super, i. contra. *Electas cedros*, i. magnificas domos. perſtat in metaphora Libani, Chald. pulchritudinem fortium tuorum. *Mortuum*, ſcil. quemquam, vel Ioachaz, qui in Ægypto obierat. *Egreditur*, ſc. ſellum de quo infrà

11. *Ad Sellum*, pro, de Sellum, id eſt, Ioachin filio Ioacim filij Ioſiæ ita quidam. Alij, in quibus Hieronym. Sedechiam intelligunt. Fit quidem 1. Paral. 3. mentio Sellum quarti filij Ioſiæ: ſed ille non regnauit. *Filium*, id eſt, nepotem, ſi Ioachin intelligatur.

13. *Non in iudicio*, i. inique, ſeu iniuſte: repetitio. *Fruſtra*, i. ſine cauſa, ſc. iniuſte.

14. *Sinopide*, genus eſt rubricæ à Sinope vrbe Ponti.

15. *Cedro*, i. cuiuis præſtanti Regi. *Comedit*, &c. i. diu vixit. *Tunc* cum. Hebr. & Chal. & tunc.

16. *In bonum ſuum*, pro, eique tunc bene erat.

18. *Ioachim*, de hoc intelligenda ſecundum Hier. quæ hactenus reprehenſa ſunt. *Va frater*, &c. voces plangentium mortuos. *Concrepabunt ei*, ſcil. flentes, 70. flebunt eum, Chald. plangent eum.

19. *Aſini*, id eſt, vt ſolet aſinus, ſcilicet, in ſterquilinio, ſcilicet, interfectus eſt à Nabuchodonoſor, & proiectus, extra vrbem, Hieron. ait occiſum à latrunculis. Vide 4. Reg. 24.

20. *Libanum*, &c. q. d. in loca edita, opem petens. nihil enim proderit, Chald. in domum ſanctuarij. loquitur vero ad Ieruſalem. *Amatores*, ſc. à quibus opem expectabas.

21. *In abundantia tua*, i. proſperitate, Chald. cum ſederes tranquilla. *Via*, i. conſuetudo.

22. *Paſtores*, Chald. gubernatores. *Ventus*, i. vana ſpes, Chald. diſpergentur in omnem ventum. *Ab omni*, i. ob omnem.

23. *Libano*, i. domibus cedrinis, Chal. in domo ſanctuarij. *Nidificas in cedris*, Chal. in domo Regum nutris filios tuos. *Congemuiſtis*, &c. præterita pro futuris, Chald. quid facies, cum venerint, &c.

24. *Iechonias*, hic dicitur in lib. Reg. & Par. Ioachim.

Ioachim, ſcribitur Hebr. per פ. *Annulus*, i. vt annulus, q. d. coniunctiſſimus. & cariſſimus.

Euellam, i. à me proiiciam, ſcil. ob eius ſcelera.

27. *Terram*, ſcil. iſtam. *Leuant*, i. leuabunt, q. d. optabunt.

28. *Nunquid*, pro, nonne. ſic infr. *Vas*, pro, vt vas. ſic infra.

29. *Terra*, ſcil. Iſrael.

30. *Sterilem*, ſcil. non relinquet filium ſucceſſorem in Regno.

CAPVT XXIII.

1. P*Aſtoribus*, Chald. gubernatoribus. *Paſcua mea*, i. quem paſco.

2. *Eiecistis*, Chald. vagari feciſtis. *Viſitabo*, i. puniam, *Studiorum*, i. operum.

3. *Eiecero*, Heb. Chald. & 70. eieci, ſeu expuli. *Rura*, 70. paſcua, Chald loca.

4. *Paſtores*, ſc. Euangelicos. *Quæratur*, i. deſiderabitur, ſeu deficiet.

5. *Dauid*, i. Dauidi. ſic enim, Hebr. & 70. q. d. id quod Dauidi promiſi, vel in domo Dauid. *Germen*, Chald. Meſſiam, 70. Orientem. *iudicium, & iuſtitiam*, i. quod iuſtum eſt.

6. *Iuda*, i. duæ tribus. *Iſrael*, i. decem tribus.

Dominus, ſc. Chriſtus Deus eſt enim Hebr. hic Iehoua, quod ſoli Deo conuenit.

9. *Ad Prophetas*, Chaldæus, propter pſeudoprophetas.

Contritum, ſc. præ dolore. *Meum*, vox Ieremiæ.

A facie, i. propter, q. d ob Domini præcepta, & verba ſc. quæ video contemni.

10. *Maledictionis*, i. calamitatis, Chal. periurij.

Luxit, i. deſolata eſt. *Malus*, i. ad mala. *Diſſimilis*, ſc. iuſtitiæ, ſeu Dei voluntati.

11. *Polluti*, ſc. peccatis.

12. *Quaſi lubricum*, q. d. cadent. *Samaria*, i. decem tribuum. *Fatuitatem*, ſcil. nihil ſtultius Idolorum cultu.

Baalim Chald. nomine Idolorum.

14. *Similitudinem adulterantium*, i. imitationem Idololatrarum, ſcil. Iſraelitarum.

15. *Prophetas*, Chald. pſeudoprophetas.

Terram, ſc. Iuda.

17. *Blaſphemant me*, Chald. irritant me, 70. abiiciunt verbum meum.

18. *Quis*, ſc. ex iſtis.

19. *Turbo*, i. vehementia, Chald. increpatio, 70. commotio.

22 *Auertiſſem*, Hebr. Chald. 70. Complut. auertiſſet.

23. *Putaſne*, pro, an. 70. affirmitiue legunt ſic. Deus propinquus ego ſum, & non Deus de longe, q. d. vbique adſum. *E vicino*, ſc. tempore, q. d. recens, vt idola, & non æternus?

25. *Somniaui*, i. vidi viſionem.

28. *Narret ſomnium*, ſc. ſicut ſomnium, & non vt viſionem diuinam. *Paleis ad triticum*, i. verbis iſtorum ad verba Dei?

29. *Ignis*, ſcilicet, cui nihil poteſt reſiſtere, aut impedire.

Proximo, i. aliis Prophetis, ſcil veris, quorum deinde dicta, falſis miſtis contaminant.

32. *Miraculis*, Chald. temeritate, 70. erroribus.

33 *Propheta*, ſcilicet, falſus, Chaldæus, ſcriba. *Onus*, id eſt, prophetia de calamitate. *Vos eſtis onus*, Hebr. quod onus? quaſi dicat, quid quæritis de onere? Chaldæus. Talis eſt prophetia, ſcilicet, quod ſequitur. *Proiiciam*, &c. q. d. Hoc eſt onus, ſeu prophetia.

34. *Dicit*, ſc. velut per ludum.

35. *Hac dicetis*, i. ſic interrogabitis, ſcil. modeſte & humiliter.

36. *Onus*

36. *Onus erit*, &c. id eſt, punietur ob talem loquendi modum. *Et peruertiſtis*, pro, quia peruertiſtis, id eſt, mutaſtis, ſcilicet, modum interrogandi à Deo præſcriptum.

39. *Portans*, pro, tollendo, q.d. omnino tollam.

Derelinquam, Chald. proiiciam.

CAPVT XXIV.

1. *FAbrum*, Chaldæus, & 70. artifices. *Incluſorem*, Chald. ianitores, 70. vinctos, quidam gemmarum incluſores intelligunt: alij caſtrametandi peritos.

3. *Ficus bonas*, &c. q.d. quæ bonæ, optimæ ſont; quæ malæ, peſſimæ.

4. *In bonum*, q. d. bene faciam.

6. *Ad placandum*, Hebr. Chald. & 70. in bonum.

Deſtruam, ſc. amplius, vel ſimiliter.

8. *Ægypti*, ſcilicet, eo fugerant quidam metu Chaldæorum.

9. *Vexationem*, Chaldæus, commotionem, 70. diſperſionem. *Omnibus*, pro, per omnia. certe id apparet hodie, per omnes enim regiones diſperſi Iodæi.

Opprobrium, ſcilicet, vt malè audiant, vel contemptibiles ſint. *Parabolam*, i. comparationem, ſc. dicent de calamitoſo. Miſerior eſt Iudæo. *Prouerbium*, Chald. ſabulam, ſcil. de quorum omnes calamitate loquantur, 70 odium.

Maledictionem, ſeil. erunt omnibus execrationi: vel cum mala imprecabuntur, dicent: Accidat tibi quod Indæis.

Eieci, pro, eiecero, 70. expellam.

10. *De terra*, ſc. expulſi.

CAPVT XXV.

1. *PRimus*, cœperat imperare tertio Ioachim.

3. *De nocte*, Hebr. Chald. & 70. mane, ſeu diluculo, quaſi dicat, tempeſtiue. Not. hic, quod Deus ſimiliter alibi de ſe dicit, eſſe intelligeodum feciſſe per Prophetas.

4. *Diluculo*, i. mature ſupra vertit, de nocte.

9. *Cognationes*, id eſt, familias. *Seruum*, ſcilicet, ſeruientem mihi, qui per eum vos punio. *Sibilum*, vide ſupr. cap. 19.

Sempiternas, i. diuturnas, durauit enim captiuitas 70. annis, ſc. à 19. *Nabuchodonoſor*, de quo vide 4. Reg. 25. 2. Par. 36. 1. Eſdr. 1 vel à primo, qui fuit quartus Ioacim. Vide infra. Not. vero hic tempus, quo eſt prædicta à Ieremia, ſcil. anno quarto Ioacim, à quo ad Cyri primum quidam numerant, 70. annos, ſic Nabuchodonoſor 45. Euilmerodac filius 23. Balſaſar nepos 3. annis regnauit.

10. *Perdam*, id eſt, auferam. *Vocem molæ*, ſcil. terentis frumentum, vel condimenta. Intellige vero vel molæ ſtrepitum, vel vocem molam verſantis, 70. odorem vnguenti.

Lumen lucernæ, Chald. vocem cantantium ad lumen lucernarum.

11. *Septuaginta*, ſc. vſque ad Cyrum.

12. *Sempiternas*, i. diuturnas.

13. *Illam*, ſc. Chaldæorum.

14. *Quia ſeruierunt*, &c. pro, ſeruient, Hebr. & Chald. quia ſeruient etiam ipſi gentibus multis, & Regibus magnis.

15. *Sume*, factum, id viſione. *Furoris*, id eſt, indignationis, ſeu punitionis.

18. *Eſt dies hæc*, i. hodie apparet. Id additum à Ieremia poſt captiuitatem.

20 *Generaliter*. Hebr. promiſcue, ſeu miſtim, Chald. regibus finitimis.

Auſitidis, Hebræus, Chaldæus, & 70. Hus, ſcil. de qua Iob, i. Hebr. עוץ.

21. *Mare*, i. littora maris, ſi mediterranei.

23. *Attonſi*, Vide ſup. cap. 9.

24. *Arabia*, ſcilicet, Felicis. *Deſerto*, ſcilicet, Arabiæ deſertæ.

25. *Zambri*, Hebræus, Zimri. Forte ſont, quos Plin. lib. 6. cap. 28. Zamarenos vocat. eſt Arabiæ populus.

Elam, in Perſia eſt, vnde Elamitæ.

26. *Vnicuique*, &c. i. cuique ab alio, ſc. de prope, aut longe, q.d. omnibus, vt ſtatim ſequitur *Seſach*, Chald. Babylonis. Not. Hier. pro B. & L. ſc. 2. & 12. littera à principio Alphabeti poſitas S, & C, quæ ſunt 2. & 12. à fine dictumque pro Babel Seſach. *Bibet*, ſc. erat à Perſis vincendus.

27. *Bibite*, &c. ſorte imperatiua pro futoris.

28 *Bibentes*, &c. id eſt, omnino velitis, nolitis, bibetis.

30. *Decorem*, id eſt, templum, vel vrbem, vbi colitur, Chaldæus, terram domus Maieſtatis ſuæ, 70. locum ſuum.

Celeuma, ſc. vox militum ſe ad bellum inuicem hortantium.

31. *Sonitus*, Chald. tumultus, 70. interitus.

Iudicium, id eſt, diſceptatio. *Iudicatur*, pro, in iudicium veniet. *Carne*, id eſt, homine. *Tradidi*, pro tradam.

32. *Summitatibus*, i. extremitatibus, forte Italia intelligitur.

33. *Domini*, Chal & 70. à Domino. *Summo*, i. extremo. *In ſterquilinium*, Chald. veiut ſtercus.

34. *Paſtores*, Chald. Reges. *Veſtra*, ſc adoenerunt,

35. *Peribit fuga*, ſc. non poterunt fugere.

37. *Conticuerunt*; ſc. mœſta, deſolata. *Pacis*, i. quæ antea in pace agebant.

38. *Dereliquit*, ſc. Deus, qui vt leo templum tuebatur, Chald. migrauit Rex ex arce ſua. *Tabernaculum*, ſcil. templum. *Columba*, i. Dei alioqui mitiſſimi, vel Nabuchodoſor, qui ſic vocatur ob celeritatem, & velot volatum ad cædem. Vide inf. c. 46. 16, Chald. inimici.

Domini, Hebr. & Chald. eius.

CAPVT XXVI.

3. *POeniteat me*, &c. Chal. auertat. ego à malo, 70. quieſcam à malis, ſic infrà.

5. *De nocte*, 70. dilucolo, ſeu mane atque ita etiam Hebræus, & Chaldæus. *Dirigens*, Hebræus, Chaldæus, & 70. mittens.

6. *Silo*, vrbs erat in tribu Benjamin, vbi Arca diu fuit cum tabernaculo, eo tranſlata è Galgalis, ſed capta poſtea à Philiſthæis. *Maledictionem*, vide ſuprà cap. 24.

7. *Propheta*, Chaldæus, Scribæ, 70. pſeodoprophetæ, ſic etiam infrà. *Domo*, ſcilicet, in atrio populi.

9. *Eo quod*, pro, vt.

10. *Aſcenderunt*, ſc. erat loco editiori.

4. *Domus*, i. atrij templi. *Noua*, Chald. orientalis. Vide 4. Reg. 15. forte fuerat tunc inſtaurata.

11. *Iudicium mortis*, &c. i. dignus eſt morte.

13. *Studia*, Chald. & 70. opera.

15. *Contra vos*, i. in veſtram perniciem.

16. *In nomine Domini*, i. à Domino miſſus.

18. *Excelſa*, Chald. ſilentia, 70. nemus.

19. *Pœnituit*, q.d. hactenus illud non fecit, at fecit poſtea redeunte populo ad peccata.

20. *Fuit quoque*, &c. vox hoſtium Ieremiæ.

23. *Ignobilis*, quaſi dicat, non more Prophetarum ſepultus eſt.

24. *Igitur*, &c.quaſi dicat, prævaluit tamen Achicham, qui ei fauebat.

CAPVT XXVII.

2. FAc, ſeilieet, tempore Sedeciæ. vide inf.&c. ſeq. vel errore ſt in c. huius principio, vt notauit Hieton. debet enim incipere inde: Factum eſt verbum iſtud, &c. Reliqua coniungenda cum cap. præcedenti. *Vincula*, ſcil. quibus iuga boum ligari ſolent. Vide cap. ſeq.

Catena, Chald. iuga, 70. torques.

3. *Venerunt*, pro, venient. *Sedeciam*, ſc. incitaturi ad rebellionem contra Nabuchodonoſor.

6. *Seruiant*, quaſi dicat, vt eis vtatur pro libito, velut reb. ſuis.

7. *Filio eius*, ſc. Euilmerodach. *Filio filij*, ſc. Balſaſar. *Tempus*, ſc. vltionis Chald. tempus interitus.

8. *Eius*, ſc. Nabuchodonoſor. Not. calamitates bellorum à Deo eſſe.

9. *Prophetas*, Chald. & 70. pſeudoprophetas. *Faciant*, Chald ſaciam.

10. *Eiciant*, q. d. cauſa ſint, vt longe faciam, & eiiciam, Heb. Chald. & 70. eiiciam.

15. *Eiciant*, Hebr. & Chald. eiiciam, ſed idem eſt ſenſus, vt proxime notaui.

18. *Occurrant*, ſc. precibus flectentes ad miſericordiam Chsld. deprecentur.

19. *Ad*, pro, de.

22. *Viſitationis ſuæ*, Chald. memoriæ eorum io conſpectu Domini.

CAPVT XXVIII.

1. ILlo, pro, quodam. *In anno quarto*, pro, nempe anno quarto, regni eius. *Propheta*, Chald. & 70. pſeudopropheta.

2. *Contriui*, pro, conteram.

3. *Dierum*, id eſt, completi, Chald. in fine duorum aonorum.

6. *Amen*, quaſi dicat, vtinam ita ſit. *Suſcitet*, Chald. confirmet.

8. *Ab initio*, ſcilicet, prophetiæ, Hebr. Chald. & 70. à ſæculo.

De fame, ſub. & ita euenit. vt prædixerunt, Hebr. Chald. & 70. peſte.

13. *Catenas ligneas*, Chald. iuga lignea. *Facies*, i. facere te oportet, q. d. feres iugum ferreum.

14. *Iugum ferreum*, i. duram ſeruitutem.

Poſui, Chald. ponam.

16. *Mittam*, i. eiiciam.

CAPVT XXIX.

1. LIbri, i. epiſtolæ. *Prophetas* Chald. ſcribas, 70. pſeudoprophetas.

2. *Domina*, i. regina, ſcil. mater Regis. *Faber*, &c. Vide cap. 54.

8. *Propheta*, Chald. & 70. pſeudoprophetæ.

10. *In Babylone*, id eſt, in regno Babyloniorum, tamdiu enim ſolum durauit Monarchia hæc. vide ſupr. cap. 55.

Septuaginta, vide ſupra cap. 25. *Verbum*, id eſt, promiſſionem.

11. *Patientiam*, id eſt, quod patienter expectatis, Chald. ſpem i. quod ſperatis.

15. *Ibitis*, i. incedetis, ſcil. io præceptis meis, vel, ibitis ad orandum, Chaldæus, ſuſcipiam orationem veſtram.

15. *Suſcitabit*, Chald. ſuſcitauit, 70. conſtituit, q. d. ne puteris miſſos à me eſſe Prophetas, qui vos prædicunt, cito eſſe redituros.

56. *Regem*, ſeilicet, Sedeciam.

18. *Eieci*, pro, eiiciam.

19. *De nocte*, i. diluculo, ſeu mane, quaſi dicat, diligenter, & tempeſtiue.

22. *Frixit*, i. combuſſit.

23. *Stultitiam*, Chaldæus, ignominiam, 70. iniquitatem.

25. *Libros*, i. litteras. *Sacerdotem*, ſc. ſummum.

26. *Arreptitium*, i. furioſum, Chal. ſtultum, 70. inſanientem. *Prophetantem*, i. falſa, ſeu inſana.

CAPVT XXX.

3. COnuerſionem, Chal. & 70. tranſmigrationem, ſc. abductos io Babylonem. *Iſrael*, ſcil. per Chriſtum. Nam ex captiuitate Aſſyriaca Iſrael nunquam rediit. *Conuertam*, i. reducam.

5. *Audiuimus*, 70. audietis. Quidam hæc referunt ad Eccleſiæ tribulationes ſub tyrannis, vel Antichriſto.

6. *Generat*, Chald. pariat, 70. peperit. *Auriginem*, ſc. pallorem ex metu, ſeu dolore.

8. *Iugum*, ſc. diaboli, vel te perſequentium. Alloquitur fideles. *Eius*, ſe. hoſtis.

9. *Dauid*, Chald. Chriſto filio Dauid.

10. *Reuertetur*, ſc. ad Eccleſiam.

11. *Conſummationem*, quaſi dicat, penitus perdam. *In iudicio*, id eſt, moderate, Chald. in iudicio miſericordiæ.

12. *Inſanabilis*, Chald. grauis, *Fractura*, i. tributio, ſeu calamitas *Peſſima*, 70. plena doloris.

13. *Iudicium*, i. cauſam. *Curationem*, i. vulnus curandi cauſa. *Vtilitas* Chald. medicina.

14. *Inimici*, i. vt ſolet inimicus. *Crudeli*, i. vt ſolet crudelis hoſtis. *Dura facta*, 70. multiplicata, Chald. roborata.

15. *Clamas*, i. conquereris.

16. *Propterea*, pro attamen.

17. *Obducam*, ſcilicet, ſanatis vulneribus, Chaldæus, adducam ſanitatem tibi. *Eiectum*, id eſt, velut à viro eiectam fœminam, Chald. vagam, 70. diſperſam. *Hæc eſt*, ſc. dixerunt.

18. *Conuerſionem*, vide ſupra. *Tectis*, Chaldæus, ciuitatibus.

Ciuitas, ſc. Eccleſia, Chald. Ieruſalem.

Excelſo, Chsld. loco. *Ordinem*, Chald. decentiam, Hebr. & 70. iudicium, i. morem.

19. *Ludentium*, Chald. cantantium. *Attenuabuntur*, Chald. infirmabuntur.

20. *A principio*, 70. prius.

21. *Et erit dux*, &c. ſcilicet Chriſtus, Chald. & vngetur Rex eorum ex illis, & Chriſtus de medio eorum reuelabitur.

Ex eo, ſc. Iſrael.

22. *Et eritis*, &c. Huoc verſum negat Hier. eſſe in Hebræo, at nunc eſt. Apparet illum alio fuiſſe vſum textu, ac nunc eſt, quod valde notandum, ne quis miretur, ſi eius editio non per omnia conueniat cum Hebraicis, quæ nunc extant.

23. *Conquieſcet*, Chald. reſidebit.

24. *Ea*, ſc. quæ prædico.

CAPVT XXXI.

1. COgnationibus, i. familiis.

2. *Gladio*, id eſt, perſecutioni Ægyptiorum, quaſi dicat, quem eripui ex Ægypto, vel potius, gladio Dei, qui multos occidit in deſerto. *Vadet*, ſc. ducente Chriſto.

Iſrael, i. fidelis populus ex Iudæis & gentibus.

3. *Longe*, Chald. iam olim.

4. *Virgo*, Chaldæus, cœtus. ſic infrà. *Ludentium*, Chald.

Chald.canentium. Significatur per hæc lætitia ſpiritualis tempore Euangelij,& fertilitas.

5. *Vineas*, i. Eccleſias. *Samaria*, i. totius orbis, vel geotilitatis, quæ more Samariæ idola colebat. *Plantantes*, ſc. Apoſtolici viri. *Donec tempus*, &c. q. d. colligent ſuo tempore fructus. ſecundum legem ante annum quartum veſci non licebat. Vide Leuit. 19.

7. *Hinnite*, i. vociferamini iubilantes, & laudantes.

Contra caput, i. ad præcipuos, Chald. capite nudato in oculis omnium populorum. *Salua Domine*, Chald. redemit Dominus, 70. ſaluauit Dominus.

8. *Aquilonis*, i. infidelitatis. *Cæcus*, &c. q. d. omne hominum genus ad fidem vocabitur.

9. *Venient*, pro, abierunt, Chald. migrarunt, 70. egreſſi ſunt, vel intellige. fleturos præ lætitia. *Aquarum*, ſc. doctrinæ & gratiæ. *Primogenitus*, i. velut primogenitus carus.

11. *Redemit*, &c. præt. pro futuris.

12. *Sion*, ſc. Eccleſia. *Super frumento*, &c. pro, nempe frumentum, &c. ſignificatur autem per hæc, bona ſpiritualia.

13. *Virgo*, Chald. cœtus Iſrael.

14. *Pinguedine*, Chald. deliciis, ſc. ſpiritualibus.

15. *Excelſo*, Hebr. & 70. Rama, i. excelſo. *Rachel*, i. Regio Bethleemitica, vbi Rachel ſepulta. *Filios*, ſc. abductos in captiuitatem, vel potius ab Herode occiſos. Sic enim Matt. interpretatur, vbi videre eſt Scripturæ difficultatem, cui enim illa interpretatio in mentem veniſſet? *Sunt*, i. comparent, ſeu viuunt.

16. *Operi*, i. tribulationi, labori, &c. q. d. remunerabo.

Inimici, ſcil. diaboli.

18. *Tranſmigrantem*, 70. lamentantem, Chald. plorantem, & gementem ob tranſmigrationem.

Iuuenculus indomitus, Chald. vitulus non aſſuetus iugo.

19. *Oſtendiſti*, ſc. ſtatum quo eram ſine te. *Femur*, ſc. dolentium more, *Suſtinuis opprobrium*, i. dedi pœnas probroſæ vitæ.

20. *Si*, pro, ſane Chald. ſicut. *Honorabilis*, Chal. & 70. dilectus.

Delicatus, Chald. amabilis. *Ex quo*, &c. q. d. ex quo propoſui eum eligere, ſeu vocare, recordor eius, Chald. ex quo poſui verba mea in corde eius, &c.

Conturbata, loquitur more humano.

21. *Speculam*, 70. ſpeculatores. *Pone*, &c. Chald. pone in amaritudine cor tuum.

22. *Delitiis diſſolueris*, 70. conuerteris.

Vaga, 70. deſperata, Chald. auerſa.

Creauit, pro creabit. *Nouum*, i. inoſitatum & mirabile. *Fœmina*, ſc. Virgo Maria. *Circumdabit*, ſc. vtero.

Virum, ſc. iam inde à conceptione perfectum.

23. *Pulchritudo*, &c. q. d. ô pulchra per iuſtitiam. *Sanctus* pro, ſancte, ſc. ô Eccleſia.

25. *Inebriaui*, pro, inebriabo, i. replebo poto, Chald. ſatiabo. *Laſſam*, ſc. & ſitibundam. *Saturaui*, Chald. implebo bono.

26. *Ideo*, verba Ieremiæ exultantis.

27. *Semine*, &c. q. d. doctrina omnibus accommodata, ſc. ſapientibus, & inſipientibus.

28. *Vigilaui*, Chald. cogitaui. *Vigilabo*, Chald. lætabor.

29. *Non dicent*, &c. q. d. non reiicient culpam in alios, ſed ſeipſi accuſabunt. *Patres*, &c. Chald. patres peccauerunt, & filij percuſſi ſunt.

30. *Omnis homo*, &c. explicatio præcedentis, q. d. qui peccauerit, ipſe punietur.

32. *Dominatus ſum eorum*, ſc. puniendo, vel q. d. cum tamen eſſem eorum Dominus. 70. neglexi eos.

33. *Illos*, ſcil. quos præfiai, vel veteris Teſtamenti.

34. *Docebit*, ſc. in cœlo, Auguſt. de ſpir. & lit. cap. 24.

35. *In lumine*, pro, ad illuminationem. *Ordinem*, Hebr. & Chald. ſtatutum, i. legem.

36. *Defecerint*, ſc. durante mundi curſu.

Coram me, Chald. miniſtrans coram me, i. mihi ſeruiens; ſeu ſacrificans, ſc. Miſſæ ſacrificium nunquam deficiet.

38. *A turre*, &c. Vide Zach. 14.

39. *Vltra norma*, i. præterea filum. ſc. quo menſurantur ædificia, ſeu diriguntur, Chald. adhuc filum.

Eius, ſc. portæ, 70. coram ea *Gareb*, &c. loca ſunt vicina Ieruſalem, quæ per hæc ſignificator amplianda, ſc. Eccleſia Chriſti intelligitur.

40. *Cadauerum*, Chald. vbi ceciderunt cadauera Aſſyriorum, *Cineres*, 70. cineris. *Ad torrentem*, i. vſque ad torrentem, *Sanctum*, ſc. ſanctuarium, i. Eccleſia.

CAPVT XXXII.

a. A*Trio carceris*, pro, carcere atrij.

5. *Viſitem*, verbum ambiguum ad bonum, & malum.

7. *Agrum*, id eſt, prædium, ſeu ædificium cum horto.

9. *Poſſide*, i. eme. eſt enim idem verbum Hebr. quod ſup. vertit, eme.

9. *Stateres*, Hebr. & 70. ſiclos, ſc. ſanctuarij, quorum quilibet 4. denariorum, ſeu drachmarum, prophanus enim duarum, Chald. minas.

Argenteos, Chald. argenteos ſiclos, ſc. appendit 17. ſtateres. paruum quidem pretium, ſed & prædium forte exiguum. Adde quod tempore illo, quo captiuitas imminebat, vilia erant omnia.

10. *Signaui*, ſc. ſigillo publico.

11. *Poſſeſſionis*, pro, emptionis ſic & inf.

Stipulationes, i. conditiones contractas *Rata*, i. ratificationes.

Signa forinſecus, i. exemplum inſtrumenti apertum, vulgo, Copia.

15. *Poſſidebuntur*, pro, ementur. ſic. & inſ.

17. *Heu, heu, heu*, Hebr. Ahah. vnica dictio.

Extento, Hebr. & 70. excelſo. ſic & inf. *Omne verbum*, i. quicquam.

Millibus, ſc. poſterorum.

19. *Incomprehenſibilis cogitatu*, Hebr. multus operibus, 70. potens operibus. *Adinuentionum*, i. conſiliorum, ſeu operum.

20. *Hominibus*, ſc. reliquis. *Eſt dies hæc*, i. apparet hodie.

21. *Terrore*, Chald. & 70. viſione, i. reuelatione, ſc. facta Moſi.

24. *A facie*, i. vi.

25. *Data*, i. iamiam danda.

27. *Omne verbum*, i. aliquid.

29. *Domatibus*, i. tectis.

30. *Exacerbant*, i. irritant, ſeu ad iracundiam prouocant.

31. *In furore*, i. furorem merita.

32. *Propheta*, Chald. pſeudoprophetæ.

34. *Diluculo*, i. diligenter, & tempeſtiue, ſc. per Prophetas.

35. *Initiarent*, Chald. traducerent per ignem, 70. offerrent.

36. *Vos dicitis*, 70. tu dicis.

Tradatur, 70. tradetur.

37. *Eiect*, pro, eiiciam.

39. *Viam*, i. rationem me colendi.

41. *Plantabo*, Chald. ſtabiliam. *Veritate*, 70. fide. *In toto*, &c. quaſi dicat, omnino ex animo ſeu amantiſſimè.

43. *Dicitis*, pro, diceris non poſt multos dies, 70. tu dicis.

44. *Conuertam*, i. reducam.

CAPVT XXXIII.

1. A*Trio carceris*, pro carcere atrij, ſc. regij.

2. *Illud*, ſc. quod prædicit, Hebr eam, ſc. Ieruſalem, ſecundum quoſdam, quanquam Hebr. fœmineum ſumitur interdum pro neutro, vt hæc pro, id. *Paraturus*, id eſt, diſpoſiturus, 70. totum locum ſic vertunt, faciens terram, & plaſmans eam, vt dirigat eam.

3. *Firma*, Chald. reſeruata, i. occulta.

6. *Deprecationem*, id eſt, quod petunt, ſeu optant, Chaldæus, portam pœnitentiæ, Hebræus, abundantiam, ſeu multitudinem. *Veritatis*, ſcil. datis his, quæ promiſi.

7. *Conuerſionem*. Chald. & 70. tranſmigrationem, ſc. captiuitatem. *A principio*, 7. prius.

9. *Erit*, ſc. Ieruſalem ſpiritualis, i. Eccleſia. *In nomen*, i. nominata, ſeu celebris, vel in gloriam.

Pauebunt, ſc. hoſtes eorum.

10. *Dicitis*, i. dicturi eſtis breui. *Foris*, Hebr. & Chald. in plateis.

11. *Vota*. Hebr. & Chald. confeſſionem, i. laudem, 70. dona. *Conuerſionem*, id eſt, captiuitatem. *A principio*, 70. prius.

12. *Accubantium*, i. accubare facientium.

13. *Numerantis*, ſolet id veſperi fieri, reducto grege ad caulas, intelliguntur vero per hæc officia paſtorum ſpiritualium, Chald. adhuc diſcet populus per manum Meſſiæ.

14. *Verbum bonum*, ſc promiſſionem de Meſſia.

15. *Dauid*, i. Dauidi. *Germen*, Chald. Chriſtum.

17. *Dauid*, i. Chriſto, vel de ſtirpe Dauid. *Vir*, i. Chriſtos, vel fidelis ſucceſſor.

Thronum, ſc. Eccleſiam.

21. *Filius*, ſc. Chriſtus.

22. *Stella*, Hebr. Chald. & 70. militia.

24. *Hic*, ſcil. Babylonicus, ſeu iudaicus.

Eo quod, pro, ita vt. *Gens*, quaſi dicat, alicuius monimenti.

26. *Conuerſionem*, i. captiuitatem.

CAPVT XXXIV.

5. C*Omburent te*, i. in tui gratiam aromata. verti poterat, Comburent tibi. Id enim potius Heb. indicant. *Va Domine*, ſc. dicentes.

8. *Prædicans*, i. voce præconis denuncians.

14. *Completi*, pro, compleri cœpti. *Septem*, 70. ſex. *Et ſeruiet*, pro, ſeruiet enim.

15. *In oculis meis*, id eſt, coram me, vel me approbante.

Pactum. ſc. de dimittendis ſeruis. *Super eam*, i. in ea. abundat vero, more Hebræo.

16. *Commaculaſtis*, Chald. violaſtis, ſcil. contemnentes meum præceptum.

17. *Libertatem*, Ironice. *Commotionem*, ſcil. capitis, i. deriſum, 70. diſperſionem.

18. *Tranſierunt*, ſc. velut dicentes, ita ſecemur, ſi fœdus violabimus.

19. *Eunuchi*, Chald. principes, 70. dynaſtæ, i. optimates, ſeu magiſtratus.

20. *Quærentium*, ſcilicet, occidere. *Animam*, id eſt, vitam.

21. *Receſſerunt*, ſcil. ab obſidione, quod audiſſent aduentare Ægyptios in auxilium.

22. *Eo quod*, pro, ita vt.

CAPVT XXXV.

2. R*Echabitarum*. Hi originem ducebant ab Hobab Moſis ſocero. *Exedram theſaurorum*, Chaldæus, gazophylacum.

4. *Domum*, id eſt, atrium templi. *Gazophylacium*, ſupra vertit exedram, 70. paſtophorium. *Hominis Dei*, Chaldæus, Prophetæ Domini. *Theſaurum*, Chald. gazophylacium, Hebr. eadem vox quam vertit ſupra exedram & gazophylacium. *Veſtibuli*, 70. viæ.

7. *Peregrinamini*, ſc. erant peregrini, non Iſraelitæ, Chald. habitatis.

11. *Diximus*, ſc. inter vos.

14. *Conſurgens*, i. ſurgere faciens Prophetas, q. d. mature excitans.

16. *Firmauerunt*, i. conſtanter obſeruarunt.

Stans, &c. q. d. ſeruiens mihi, Chal. miniſtrans coram me.

CAPVT XXXVI.

2. V*Olumen*, ſcilicet, membranam, in qua Hebræi, ſua ſcribebant, & deinde inuoluebant.

5. *Clauſus*, ſc. carcere.

6. *Ieiunij*, ſcil. fuerat id indictum ob metum, Chaldæorum.

7. *Cadat*, ſcilicet, proſpere, Chaldæus, acceptabilis ſit.

10. *Gazophylacio*, 70. domo. *Scriba*, ſcilicet, regij cancellarij.

Veſtibulo, Hebr. Chal. & 70. atrio. *Noua*, Chal. Orientalis primæ.

12. *Gazophylacium*, 70. domum.

16. *Vnuſquiſque ad proximum ſuum*, id eſt, omnes inter ſe.

19. *Et Ieremias*. Apparet fuiſſe tunc liberatum carcere.

21. *Arula*, i. focus editior.

23. *Scidit*, ſc. ille iubente Rege, vel Rex.

Scalpello Scribæ, i. cultello pennario.

25. *Contradixerunt Regi*, Hebr. & Chald. rogauerunt Regem.

26. *Abſcondit*, Chald protexit.

26. *Feſtinus*, Hebr. veniendo, id eſt, omnino, ſeu certiſſime.

30. *Sedeat*, ſcil. diu. Filius enim eius Ioachim ſolum tribus menſibus regnauit.

31. *Et non*, pro, quia non. *Audierunt*, Chald. obedierunt.

CAPVT XXXVII.

1. Q*Vem*, ſcil. Sedeciam.

2. *In manu*, id eſt, opera, quaſi dicat, per Ieremiam.

11. *Diuideret*, ſcil. ſuis. *Poſſeſſionem*, Chaldæus, hæreditatem.

14. *Scriba*, ſcil. regij.

15. *Laci*, i. profundi loci, in quem vincti coniiciebantur. *Ergaſtulum*, 70. vincula.

16. *Sermo*, i. id quod prædicis.

20 *Veſtibulum carceris*, pro, carcerem atrij, ſc. qui erat in atrio regiæ. *Excepto pulmento*, ſc. quod ei præterea dabatur Chald. de vico piſtorum, 70. è loco vbi panes fiebant.

Manſit, ſc. vſque ad vrbis expugnationem.

CAPVT

CAPVT XXXVIII.

1. P*Opulum*, ſc. qui ad eum conueniebat in carcerem publicum.

4. *Principes*, ſc. prædicti.

5. *Fas eſt*, Hebr. & Chal. poſſum.

6. *Lacum*, i. foueam, ſeu antrum. *Veſtibulo*, Chal. & 70. atrio.

11. *Cellario*, Hebr. theſauro.

12. *Manuum*, i. brachiorum.

14. *Oſtium*, ſcilicet, atrij templi, per quod Rex ingredi ſolebat.

16. *Animam*, &c. pro, animas noſtras.

22. *Regis Iuda*, ſc. Ioachin, qui & Iechonias.

Dicent, ſcilicet, tibi, quaſi dicat, vel mulieres te reprehendent.

Pacifici, i. familiares. *Cœno*, Chal. confuſione.

27. *Auditum*, ſc. de actia cum Rege.

CAPVT XXXIX.

2. N*Ona*, ſic Hebr. Chald. & 70. *Aperta*, 70. diruta, Chald. perrupta.

4 *Duos muros*, ſcilicet, horti, 70. murum, & antemurale.

5. *Locutus*, &c. obiurgauit acriter, ſcil. ob violatum fœdus.

7. *Compedibus*, Chald. catenis æreis.

8. *Domum vulgi*, 70. domos populi.

9. *Superfluos*, id eſt, reliquos. *Remanſerant*, ſcilicet, extra ciuitatem, *Magiſter*, Chald. & 70. princeps. *Militum*, Hebr. coquorum, ſeu laniorum, 70. coquorum, Chald. occidentium, ſcilicet, milites, more coquorum, ſeu laniorum occidunt.

10. *Ciſternas*, Hebr. & 70. agros.

12. *Pone*, &c q.d. faue illi, & benefac.

14. *Veſtibulo*, 70. atrio, ſc. ex carcere atrij. *Godolia.* Erat hic primarius vir, Iudæus, qui ad Chaldæos ante captam vrbem transfugerat.

16. *Erunt*, id eſt, apparebunt, quaſi dicat, videbis oculis tuis.

18. *Salutem*, Chald. ereptionem, 70. lucrum, Hebr. ſpolium, q.d. in tua poteſtate, ſeu ſalua.

CAPVT XL.

2. D*Ominus*, Hebr. Iehoua, quo nomine etiam Gentiles Deum Iudæorum vocabant. Id enim ei proprium. nam Deus commune omnibus diis.

3. *Factus eſt*, &c. i. accidit vobis hoc.

4. *Sunt*, i. erant.

5. *Munuſcula*, pro munera.

11. *Dediſſet reliquias*, i. reliquiſſet aliquos.

16. *Verbum hoc*, i. rem hanc.

CAPVT XLI.

1. R*Egis*, ſc. Ammonitarum, vel potius Iuda. *Et decem*, pro. nempe decem. vide 4. Reg. 25.

3. *Erant*, ſc. in eius domo.

4. *Nullo*, ſc. incolarum Maſphat.

5. *Venerunt*, pro, veniebant. *Raſi*, &c. ſc. quod audiſſent in itinere euerſionem Ieruſalem, & templi, quo ferebant munera.

6. *Plorans*, id eſt, fingens fletum ob eandem calamitatem.

7. *Laci*, i. ciſternæ, 70. putei, ſc. eos proiecit. *Fratribus*, i. reliquis ſociis.

9. *Propter Baſa*. Chal. quando obſedit eum Baſa.

12. *Ad aquas multas*, Chal. iuxta piſcinam aquarum multarum.

14. *In Maſphat*, Hebr. & Chald. de Maſphat.

16. *De Maſphat*, ſc. abductas ab Iſmaele. *Gabaon*, quo. ſc. Iohanan eos prius adduxerat.

CAPVT XLII.

2. C*Adat*, i. grata. Chald. ſit acceptabilis.

3. *Verbum*, i. rem.

4. *Audiui*, pro, exaudiui, ſc. vos, q.d. faciam, vel intellexi quid oporteat, faciam. *Secundum verba veſtra*, i. vt petitis.

5. *Veritatis & fidei*, Chaldæus, verus, & fidelis, 70. iuſtus, & fidelis, quaſi dicat, teſtamur Deum, nos facturos, &c.

6. *Bonum*, i. proſperum, ſeu iucundum. *Malum*, id eſt, aduerſum, ſeu amarum.

7. *Cum autem*, &c. Hæc referuntur ad principium capitis 40. reliqua enim velut parentheſis ſunt.

10. *Placatus ſum*, Hebr. pœnitet me, Chald. conuerſus ſum.

15. *Poſueritis faciem veſtram*, id eſt, firmiter ſtatueritis.

18. *Conflatus*, id eſt, effuſus, vt metalla conflata, 70. ſtillauit. *Iuriſiurandum*, id eſt, execrationem, 70. deſolationem.

20. *Decepiſtis*, ſc. ſi intreris.

21. *Et non audiſtis*, pro, ſi non audieritis.

CAPVT XLIII.

2. S*Vperbi*, Chaldæus, Impij.

7. *Taphnis*, ſic & 70. At Hebræus, & Chaldæus. Tachpanehes. Pſalm. 77. Hebr. dicitur Thſoan, Chald. & 70. Tanes.

9. *Crypta quæ eſt*, &c. 70. in veſtibulis in porta, &c. Chald. in iunctura ædificij, quæ eſt in porta, &c.

10. *Solium*, Chald. tentorium, 70. arma.

12. *Amicietur*, &c. q.d. ita ſe veſtiet opibus Ægypti, vt ſolet quis pallio aliquo, aliquò abiturus, 70. & ſcrutabitur terram Ægypti, ſicut pediculis purgat paſtor veſtimentum ſuum.

13. *Domus Solis*, 70. Heliopoleos.

CAPVT XLIV.

3. N*Eſciebant*, ſc. antea pro diis non habebant, vel deos eſſe nunquam cognouerunt, quod enim non eſt, ſcire non poteſt.

4. *De nocte*, Hebræus, Chaldæus, & 70. mane, ſeu diluculo.

Verbum; i. rem.

6. *Conflata* Vide ſup. c. 42. *In plateis*, Chal. in vicis, 70. extra. *Vaſtitatem*, i. deſolationem. *Secundum diem hanc*, i. vt apparet hodie.

9. *In regionibus*, Chald. in vicis, 70. extra.

10. *Sunt mundati* Chald. & 70. ceſſarunt,

12. *Iuſiurandum*, i. execrationem. *Miraculum*, Chald. vaſtitatem, 70. perditionem.

14. *Fugerint*, ſc. antea.

15. *Stabat*, i. erat, vel forte, cum ſtabat.

17 *Verbum*, id eſt, rem. *Egreditur de ore noſtro*, id eſt, volemus, vbi nota os pro voluntate accipi. Vide Deut. 8.

Regina cœli, i. lunæ. Quidam tamen ſolem intelligunt, qui Hebraice eſt fœminini generis. Chald. ſyderi cœli. *In plateis*. Vide ſupra.

19. *Quod ſi*, &c. vox fœminarum. *Nunquid*, &c. q.d. imitamur viros noſtros. *Facimus*, 70. fecimus, Chald. facimus.

21. *In plateis*. vide ſupra.

22. *Et non poterat*, &c. Chald. & non placuit Domino vltra remittere. *Eſt dies hac*, i. apparet hodie.

23. *Teſtimoniis*, ita vocantur Dei præcepta, quod eius voluntatem teſtentur.

26. *In nomine*, i. per nomen, q. d. per me ipſum.

Nequaquam, &c. q. d. non patiar, vt vltra per Deum iurent, ſunt enim indigni.

27. *Vigilabo*, Chald. viſitabo.

30. *Ephree*, Pharaonis eſt nomen proprium, vel cognomen, Chald. claudum.

CAPVT XLV.

5. GRandia, q. d. quietem, ſeu proſperitatem.

Salutem, q. d. ſaluam. Hebr. ſpolium, 70. lucrum.

CAPVT XLVI.

4. IVngite, ſc. curribus falcatis.

5. *Vidi*, ſc. prophetico ſpiritu.

8. *Ciuitatem*, ſc. Charcamis, Chal. ciuitates.

10. *Victima*, Chal. occiſio, 70. ſacrificium.

11. *Virgo filia*, Chal. regnum cœtus. *Sanitas*, &c. q. d. plaga tua incurabilis.

12. *Fortis*, ſc. miles.

14. *Memphis*, Hebr. Noph. *Præpara*, ſc. ad excipiendum Chaldæorum exercitum. *Per circuitum*, i. vicinas regiones, ſeu vrbes.

15. *Computruit*, Chal. contritus eſt, 70. fugit.

16. *Multiplicauit*, ſc. Dominus. *Columba*, i. exercitus velocis, vel geſtantis in vexillo columbæ ſignum, Chald. inimici, 70. Græci.

17. *Tumultum*, &c. q. d. tumultuabitur, & ſuperabitur, ſeu belli tumultum experietur. *Adduxit*, ſcil. contra eum.

18. *In montibus*, ſc. eſt. *In mari*, i. prope mare.

Veniet, ſcil. quod prædixi, Chald. veniet interitus eius.

19. *Vaſa*, i. inſtrumenta. *Filia*, Chald. cœtus.

20. *Vitula*. pro, velut vitula. *Stimulator*, ſc. qui ad fugam impellat. Chald. populi interficientes.

21. *Mercenarij*, ſc. milites. Chald. principes.

22. *Eius*, ſc. Ægypti. *Æris*, Chal. ſerpentis ſibilantis.

23. *Supputari*, ſc. exercitus Chaldæorum, vel populus Ægypti, qui hic ſaltus dicitur.

25. *Tumultum*, i. populum tumultuoſum, vel multitudinem.

27. *Longinquo*, ſc. reducens.

28. *In iudicio*, i. moderate, Chald. in iudicio miſericordiæ.

CAPVT XLVII.

2. AQuæ deſcendent, Chal. populi venient.

Plenitudinem, i. habitatores. *Vrbem*, &c. explicatio præcedentis.

A ſtrepitu, i. præ ſtrepitu. *Manibus diſſolutis*, i. præ manuum diſſolutione.

4. *Pro aduentu diei*, Chald. propter diem venturum.

Inſula, Chald. inſularum. *Cappadocia*, venerunt Cappadoces auxilio Palæſtinis, & cum eis victi ſunt.

5. *Caluitium*, id eſt, ſpoliatio, vel ſigna mœſtitiæ, Chald. vindicta.

Conticuit, ſcil. præ mœrore. *Concideris*, id eſt, laniabis te, ſc. præ luctu, 70. concides. & iungunt ſequentibus.

6. *Refrigerare*, ſ. ab ardore cædendi. *Sile*, i. quieſce.

7. *Condixerit ei*, i. præceperit, ſc. vt graſſetur. Chal. præparauerit eum.

CAPVT XLVIII.

1. AD Moab, i. de Moabitis.

2. *Cogitauerunt*, ſc. hoſtes. *De gente*, i. ne ſit gens *Conticeſces*, ſc. mœſta.

3. *Vox*, ſcil. audietur. *Oronaim*, duale eſt, q. d. ex vtraque Oron, ſeu Choron, ſcil. ſuperiore, & inferiore.

5. *Aſcendet*, ſc. fugiens. *Contritionis*, i. vaſtatorum à ſe.

6. *Myrica*, ſc. humiles, Chald. morantes in tentoriis, 70. aſinus ſylueſter.

7. *Habuiſti*, ſc. ô Moab. *Chamos*, Idolum Moabitarum.

9. *Date florem*, i. vocate ſane floridam, Chald. auferte coronam à Moab, 70. date ſigna ipſi Moab.

10. *Fraudulenter*, 70. negligenter. *Prohibet*, ſ. eum Dominus cædere iubet. explicatio præcedentis. Intellige vero id de verbo Dei præcipue, quo interficienda peccata, quod notent concionatores, ne aliud agant.

11. *Fæcibus ſuis*, Chald. ſubſtantiis, 70. gloria.

Transfuſus, perſtat in vini metaphora, quod in fæcibus conſeruatur.

Vaſe, Chald. loco. *In tranſmigrationem*. explicatio metaphoræ. *Guſtus*, i. ſapor, q. d. gloria, & ſplendor. *Odor*, i. ſama.

12. *Sternent*, i. deiicient.

14. *A Chamos*, i. ſpe poſita in idolo ſuo. *Bethel*, i. Idolis Bethel.

17. *Conſolamini*. Ironice.

Qui ſcitis, &c. i. qui eum noſtis, ſc. populum Moabitarum.

18. *Siti*, i. loco arido, ſc. puluere, vel deſiderio, ſc. ob rerum penuriam. *Habitatio filia*, Chald. regnum cœtus.

21. *Iudicium*, ſc. Dei, Chald. vindicta.

25. *Cornu*, i. potentia, Chal. Regnum.

26. *Inebriate*, ſc. Dei ira, ſeu vltione. *Allidat*, i. complodat, ſc. more ebrij poſt vomitum.

27. *Fuit in deriſum tibi*, i. deriſiſti. *Iſraël*, ſc. cum captiuus duceretur. *Eum*, ſc. Iſraëlem

30. *Eum*, (ſc. iactantiam, q. d. plus ſe iactat, quam poſſit.

31. *Muri fictilis*. Nomen vrbis, Heb. Kit Cheres.

32. *De planctu*, i. ſimili planctu, 70. quaſi planctum *Iazer*, ſc. vaſtatæ. *Propagines*, i. ciues.

Peruenerunt, ſc. ſolum, & non tranſierunt, 70. attigerunt.

33. *Carmelo*, i. agro fertili.

Celeuma, canticum eſt nautarum, & vuas calcantium, à κελεύω iubeo, quod vno iubente cæteri cantu reſpondeant, & opere.

34. *De clamore*, &c. q. d. fugientes de Eſebon continuabunt clamorem vſque Eleale, &c. *Ad Oronaim*, ſc. clamabunt. *Conternante*, i. trima, q. d. olim pulchra & opulenta vrbe.

Peſſimæ, i. inutiles, ſc. deſertæ, Chal. in deſolationem, 70 in combuſtionem.

36. *Tibia*, ſc. in luctu adhibita. loquitur vero in perſona Moabitarum.

37. *Omne enim*, &c. deſcriptio ſtatus luctuoſi.

39. *Quomodo*, &c. vox lamentantium. *Exemplum* ſc. vindictæ Dei.

40. *Volabit*, ſc. exercitus hoſtilis.

41. *Parturientis*, q. d. dolens & tremens.

44. *A facie*, i. cauſa.

45. *Quia*, pro, verum, q. d. non diu ibi tuti. *Verticem* præcipuos, ſeu capita.

Tumultus,

Tumultu,i.tumultoantium,Chald. turbæ.

46. *Chamos*,ſc.cultor.

47. *Conuertam*,ſc.per Apoſtolos.*Iudicia*,ſc. Dei, q.d.vindicta.

CAPVT XLIX.

1. AD *filios*,i.de filiis,vel contra filios. *Iſrael*,i. Iſraeli.

Melchom, i. Rex eorum, ſc. Ammooitarom, vel idolum,quod ſic vocabatur,ſic & inf.

Gad, id eſt, regionem tribu Gad, quæ vltra Iordanem.

Eius,ſc. Melchom. *Eius*,ſc.Gad.

2. *Tumultum diſſipata*,Chaldæus aceruum deſolationis.

Filia,i.ſubdita oppida,ſeu villæ.

3. *Hai*,ſc.tibi.vicina. *Filiæ*,i.villæ.

4. *Defluxit*, Chald. deſolata eſt. *Filia delicata*, Chald.regnum inſipieos.

5. *Ab omnibus*,pro,in omnibus, ſc.locis.*A conſpectu veſtro*,i.ab inuicem.

6. *Faciam*,ſc.per Euangelij prædicationem.

7. *Theman*, i. Idumæa : à Theman filio Eliphaz filij Eſao.*Filiis*,70.prudentibus.

8. *Voraginem*,i foſſas,ſc.ad latendum.

9. *Non*,Chald.oum.*Racemum?* per interrogationem, q.d.aliquem, reliquiſſent, at hoſtes tui nihil relinquent.

Rapuiſſent,ſc.tantum.

10. *Non erit*,ſc dicere qood ſequitur.

12. *Non erat*.ſ.hominum opinione. *Iudicium*, i. æquum,ſeo iuſtum, q.d.qui non videbantur mereri ſupplicium,70.lex.

13. *Sempiternas*,i.diutoroas.

14. *Eam*, ſc. Boſra. *Conſurgamus*, Chald. & 70. ſurgite.

15. *Paruulum*,i.abiectum. Chald.infirmum.

Te,ſc.ô Popule Idumæorum.

16. *Apprehendere*,i.tenere.

19. *Aſcendet*, ſc. Nabochodonoſor.*Superbia*, i. rumore.

Iordanis,ſc.illac tranſiturus erat contra Idumæos.

Robuſtam,ſc.Idumæorum.*Preponam ei*, ſc.daodo victoriam contra eam.*Paſtor*,Chald.Rex.

20. *Paruulis gregis*,i. viliſſimi quiqoe exercitus Chaldæorum.

Niſi, affirmat, more Hebr.

21. *Eius*.ſc.Idumææ.

22. *Aſcendet*,ſc.exercitus.

23. *Auditum*,i.nuntium, ſeu rumorem.*In mari*, pro,velut in mari,ſc.iactati.

27. *Benadad*.nomeo Regis Syriæ.

28. *Regna*,i.ditionem.*Aſor*.nomen vrbis.

Orientis,ſc.Arabes Orientales.

29. *Formidinem*, i. milites timorem incutientes, 70.perditionem.

30. *Fugite*,ſc.ſi poteſtis. Ironicè.

31. *Oſtia*,ſc.qoia nullum timent.

32. *Attonſi*.Vide ſup. cap.9. *Confinio*,70. parte, Chald.latere.

34. *Elam*, i. Perſiam, ſeu Perſiæ certam regionem,dictam ſic ab Elam filio Sem.

35. *Summam fortitudinem*,Chald.caput roboris.

36. *Ventos*,Chald.regna.

38. *Solium meum*,q d.ſobiiciam mihi.

39. *Reuerti*,ſc.ad fidem Euangelicam.

CAPVT L.

1. IN *manu*,i.opera.

2. *Annunciate*,ſc.ô Prophetæ.

Auditum,pro,audiri.*Signum*,i. vexillum,ſc.io ſignom victoriæ.

Bel, nomen Idoli. Itemque Merodach. per quæ duo reliqua intelliguntur, Chald. confuſi ſunt coltores,Bel.& confracti cultores Merodach. *Confuſa*, ſc.quia non potuerunt defeodere.

3. *Aquilone*,ſc.Perſide.

4. *Flentes*, ſc. præ lætitia, Euangelij tempore. id enim hic præcipuè nunciatur,cuius tamen rei figura reditus Iuda,& aliquorum ex Iſrael, à captiuitate Babylonica.

5. *In Sion*,ſc.ducentem.

6. *Paſtores*,Chaldæus,Reges.*Tranſierunt*,ſcilic. errantes.

7. *Comederunt*,Chald.diripuerunt, 70. conſumpſerunt.

Non peccauimus,ſc.opprimendo. *Decori iuſtitiæ*, i. ornanti eos iuſtitia.*Expectationi*,i. ſpei,ſc.in quo ſperabant.

8. *Quaſi hœdi*, ſcilicèt, læti,& ſubſilientes præ gaudio.

9. *Magnarum*,i.fortium,Chald.multarum.

10. *Replebuntur*, ſc. ſpoliis.

11. *Magna loquimini*,70.gloriamini *Effuſi eſtis*, 70. laſcitiuis, Chald. exultatis. *Mugiſtis*,70. cornu petiſtis.

12. *Mater*,ſc.Reſpublica,ſeu ciuitas. *Nouiſſima*, i. contemptiſſima.

13. *Ab ira*,i præ ira,vel ob iram.

14. *Domino*,i.contra Dominum.

15. *Clamate*,ſc. oppugnantes. *Vbique*, Hebr. & Chald. per circuitum & iungitur cum,clamare.*Dedit manum*,ie.vt ſolent victi, q. d.victa eſt. *Fecit*, ſc. aliis a ſe debellatis.

16. *Satorem*,&c.quaſi dicat, etiam agricolas. *Columba*,i.velocis exercitus,Chald.inimici, 70. Græci. Vide ſup.cap.46. verſ. 16.*Et conuertetur*, ſcil.ex agris fugiens.

17. *Leones*,Chald.Reges,ſc.hoſtium.

Aſſur,ſc.qui abduxit 10.tribus. *Exoſſauit*,Chald. conſumpſit.

18. *Viſitabo*,ſcilic.puniens.*Regem Aſſur*, ſc.Sennacherib.

19. *Carmelus*, &c. Chald. & 70. in Carmelo & Baſan,q.d.in locis fertilibus & pinguibus.

20. *Diebus*,ſc.Euangelici ſtatus. Mira in Prophetis tranſitio à figuris ad figurata. *Non erit*, ſcil.quia per Chriſtum remiſſa.

21. *Dominantium*,ſc.Chaldæorum. *Aſcende*,ſc. ô Dari,vel Cyre. *Quæ poſt eos ſunt*, Chald. reliquias eorum.

22. *Terra*,ſc.Chaldæorum.

23. *Malleus*,ſc. Rex Babyloniæ ſecundum Chal. *In gentibus*,i.inter gentes.

24. *Illaqueaui*,Chald.venatus ſum.verba Dei, vel Darij.

Neſciebas,ſc.id tibi eoenturum.

25. *Vaſa*,i.arma Perſarum,& Medorum.*Domino*, pro Domini.

26. *Aperite*, i. expedite viam. *Exeunt*,ſc.è difficultate viarum,q.d.facile incedant.

27. *Viſitationis*,70.vltionis.ſic & inf.

28. *Fugientium*,ſc.Iudæorum.

29. *In Babylonem*,i.contra Babylonem.*Omnibus*, pro,nempe omnibus,

30. *Conticeſcent*,Chald. conterentur, 70. proiicientor.

31. *Superbe*,Chald.Rex impie.

33. *Calumniam*,Chal.& 70.vim. *Tenent*,Chald. violenter tenent.

34. *Defendet*,Chald. vindicabit. *Exterreat terram*,Chald.conterat impios terræ.

35. *Gladius*,ſc.veniet.

36. *Stulti erunt*,Chald. inſanient.

37. *Quaſi mulieres*, Chaldæus, infirmi, vt mulieres.

38. *Aquas*, ſc. Euphratis, qui fuit ab hoſtibus diuiſus in multos riuulos,vt poſſet tranſiri. *Portentis*,Chald. Idolis.

39. *Faunus ſicariis*, ſorte dæmones intelliguntur ſpecie ſicariorum apparentes,Hebr. vlulis, ſeu noctuis,Chald.ſelibus. *Sempiternum*,i.tempus longiſſimum.

41. *Aquilone*,i.Perſia,& Media.

42. *Filia*,Chald.cœtus.

44. *Ecce*,&c.Vide ſup. 49.

CAPVT LI.

2. V*Entilatores*,&c. Chald. direptores,qui diripiant eam.

Venerunt,pro,venient.

3. *Non tendat*,&c.q.d.fruſtra quis conabitur defendere.

4. *Regionibus*,Hebr.plateis,Chal.vicis.

5. *Viduatur*,i.deſertus, Chald. derelictus. *Terra autem*,pro quamquam terra, q d. etſi grauiter peccarint.

A ſancto, ſub. recedendo, vel pro, contra ſanctum.

6. *Tacere*, i. diſſimulare, vel ceſſare, ſc. à fuga, Chald.occidi.

7. *Aureus*, i. excellens, ſc. grauitate ſupplicij, quod per Babylonios exercuit. *Commota*, Chald. conturbatæ.

9. *Curauimus*,&c.vox Angelorum cuſtodum,vel Prophetarum,vel ſenſus eſt,Actum eſt de ea,nemo poteſt defendere.

Iudicium, i. punitio iuſte inflicta, vel meritum peccatorum.

Nubes,q.d.altiſſime.repetitio. Chald. cœlos cœlorum,70.aſtra.

10. *Protulit*,Chald.reuelauit.

Iuſtitias,&c.q.d.defendit cauſam noſtram, & liberauit nos.

11. *Templi ſui*,ſc.incenſi à Chaldæis.

12. *Leuate*,ſc.ô Perſæ,& Medi. *Signum*,i. verillum in ſignum victoriæ. *Leuate*,Chald.ſuſcitate,70. præficite.

13. *Super*,i.iuxta. *Aquas*,ſc.Euphratis.

Pedalis,i.determinatus more menſuræ. *Præciſionis*,i.interitus.

14. *Animam*,i.vitam,q.d.per ſeipſum. *Hominibus*, Chald. exercitibus.

Brucho, 70. locuſtis. *Celeuma*, i.vox hoſtium ſe inuicem ad bellum hortantium ſeu exultantium.

15. *Præparauit*, Hebræus, firmauit, Chaldæus, fundauit.

16. *Dante*,&c.i.iubente. *Pluuiam*.pro,pluuia,q. d.tempore pluuiæ.

17. *A ſcientia*, i.præ ſcientia,ſc.Dei,vel, pro,in ſcientia,ſc.ſua.

19. *Sicut hæc*,Chald.& 70 talis.ſc.vt idola.

Pars,i.hæreditas. *Sceptrum*, Hebr. virga,Chald. portio.

Eius,ſc.Dei Nempe fideles ſunt velut hæreditas Dei,& Deus ipſorum hæreditas.

20. *Tu*, ſc.ô Babylon. *Mihi*,i.contra me. *Vaſa*,i. inſtrumenta.

23. *Iugales*,i.boues,Chald. par boum.

25. *Ad te*,i.contra te.ſe.agam. *Mons*, ſic dicitur ob ſuperbiam,Chald.ciuitas.*Corrumpis*,i.perdis.

Petris, q. d. munitionibus tuis perſtat enim in metaphora montis.

26. *Non tollent*, &c. q. d. perdam te prorſus,& reddam inutilem.

Lapidem,&c.Chal. Regem in Regnum,& principem in principatum.

27. *Sanctificate ſuper eam*,Chald.præparate contra eam.ſic & inf.

Ararat,i.Armeniæ maioris. *Menni*, i. Armeniæ inferioris. *Aſcenez*,i. Scythiæ. *Tapſar*,Chald. populos bellatores,70.iaculationes. *Bruchum*, Genus eſt locuſtæ, 70. locuſtam. *Aculeatum*, Chald. inflammatum.

30. *Quaſi mulieres*,ſc.infirmi,ſeu debiles.

31. *Currens*, &c. q.d. concurrent ſimul multi nuntij.

Summo, i. extremo.

32. *Paludes*, ſcilicet, carecta, ſeu arundines Euphratis.

33. *Tritura*,i.oppreſſionis.

34. *Teneritudine mea*,70. deliciis meis. *Eiecit*,i. expulit è regione mea.

35. *Iniquitas*, ſc. Babylonis. *Caro mea*,i.mei ciues,oppreſſi.

Super,i.contra,ſc queritur.

Sanguis,i.effuſus ab illis.

36. *Mare*,ſc.Euphratem,vel abundantiam.

37. *Tumulos*,ſc lapidum.

38. *Rugient*,ſc Chaldæi præ ira,aut dolore.

39. *In calore*,id eſt, dum vino incaluerint. Vide Dan. 5.

Ponam,&c.q.d.potabo calice punitionis.

41. *Seſacſach*, i. Babylon. Vide ſup. cap. 25. *In ſtuporem*,ſcilic. videbatur non poſſe vnquam expugnari.

42. *Mars*,i.grandis exercitus.

44. *Abſorbuerat*,i. rapuerat,ſc.de Ieruſalem.

46. *In terra*,ſc.Chaldæa. *Anno*,ſc.primo.

Auditio, i. rumor belli. *Poſt hunc annum*,i. anno ſecundo. *Iniquitas*, i.violentia,ſc. anno tertio Balſaſar capta Babylon. *Et dominator*, &c.q.d.Rex Regem ſuperabit.

48. *Laudabunt*,ſc.Deum,70 exaltabunt.

49. *Terra*,ſc.Chaldææ.

50. *Procul*, ſc. ex Chaldæa,quæ procul à Hieruſalem.

Domini,pro templi,vel cultus Domini,ſc.qui in Hieruſalem fieri ſolebat.

51. *Confuſi*,&c.vox Iudæorum.

52. *Mugiet*, i.gemet,ſc.moriens, Chald. proijcietur,70.cadet.

53. *Si aſcenderit*,&c.i. ſi altiſſimas turres, & muros ædificet. *A me*, ſc.miſſi.

55. *Magnum*,ſc.multorum ciuium, quia occidentur omnes.

Eorum, ſc. hoſtium, vel Chaldæorum. q. d. qui olim ſonabant vt fluctus, &c.

57. *Inebriabo*,ſc.calice iræ meæ,ſeu punitionis.

Dormient, &c. Chaldæos, morientur morte ſecunda.

58. *Populorum*, ſc.Chaldæorum ſe defendere conantium. *Ad nihilum*,ſc proderit. *Gentium*,ſc.labores,repetitio.

59. *Cum Sedecia*, ſc. inuiſente Nabuchodonoſor,Chald.in legatione Sedeciæ, 70. à Sedecia,ſcil. miſſus.

Prophetia,i.interpretationis, q.d.legationis, vel eius prophetiæ, quam ei Ieremias commendauit, Chald.& 70.munerum,ſc.quæ ferebat.

64 *Verba*,Chald prophetia verborum.

Quod

Quod quidam dicunt à Baruch additum, & quidem à Ieremia hæc eadem ſcripta ſup.c.39.

CAPVT LII.

2. *INoculis*, Chald. coram, q. d. Deo vidente, & improbante.

4. *Quoniam*, Chald. & ideo.

7. *Dirupta*, ſc. à Chaldæis. *Viam portæ*, quidam cuniculum putant ſignificari. *Duos muros*, 70. murum, & antemurale.

9. *Rheblatha*, quæ poſtea dicta Antiochia ſecundum Hieronymum. *Locutus*, &c. i. obiurgauit grauiter reddita cauſa.

11. *Compedibus*, Chald. catenis æreis.

12. *Stabat*, i. ſtare ſolebat.

16. *Reliquit*, ſc. aliquos.

18. *Creagras*, i. foci inſtrumenta, ſeu coquinæ, ſc. dum coquebantur carnes ſacrificiorum. *Mortariola*, Chald. enchlearia.

19. *Quotquot*, &c. i. tam aurea, quam argentea.

20. *Non erat*, pro, immenſum erat.

21. *De*, pro, in.

23. *Dependentia*, Chal. in latere vno, 70. vna pars, ſc. omnia erant plura, nempe centum, ſed latebant aliqua aſpicientes columnam, ſcil. que retro erant. *Centum*, ſc. in vno ordine, erant autem ordines duo. Vide 3.Reg.7.

24. *Primum*, ſcil. ſummum. *Secundum*, ſcil. vicarium ſummi.

25. *Videbant faciem*, erant familiares.

28. *Septimo*. Quidam putant eſſe errorem in numeris, & legendum pro ſeptimo, primo, pro 18. 8. pro 23. 19. vt patet ex 4.Reg.24.& 25.& 2.Paral.36. Ego id non auſim dicere, potius dicerem de aliis hic tranſlationibus agi quam 4.Reg.

30. *Quatuor millia* &c. Aliter 4.Reg.24. ſed illic etiam vulgus numeratur, hic ſolum principes viri.

31. *Vigeſimaquinta*, ſc decreuit. fecit vero 27. vt dicitur 4.Reg.25. *Anno*, ſc. primo.

Eleuauit, q.d. honorauit, ſc. calamitoſi ſunt capite demiſſo.

32. *Bona*, q.d. conſolatus eſt eum amice collocutus. *Regum*, ſc. captiuorum.

33. *Coram eo*, i. in eius aula.

THRENI.

Id eſt, Lamentationes.

70. Addunt, poſt captiuitatem Iſraëlis & deſolationem Ieruſalem planxiſſe Ieremiam, & dixiſſe quod ſequitur.

CAPVT I.

1. PLENA, ſc. olim. *Vidua*, q.d. deſolata.

Domina gentium, ſ. multarum, quæ ei tributa pendebant, vt Ammonitæ, Moabitæ, 70. multiplicata in gentibus, ſc antea.

2. *Caris eius*, 70. diligentibus eam. *Amici*, i. qui qui amici videbantur, ſcil. fœderati populi.

3. *Afflictionem*, &c. q.d quia affligebat innocentes, & ſeruire faciebat, vel q.d. eum magna afflictione & ſeruitute migrauit. Quidam tamen afflictionis & ſeruitutis nomine peccatum intelligunt, ſc. quod afflictionem animæ afferat, & ſeruitutem. ſic interdum etiam amaritudo vocatur.

4. *Lugent*, i. videntur lugere, ſc. deſertæ prorſus. *Solemnitatem*, i. feſta celebranda in templo.

5. *In capite*, i. domini, ſeu ſuperiores. *Super*, i. contra, ſc. afflixit eam, vt eſt Heb. & in 70.

6. *Filia Sion*, i. Ieruſalem, quæ arci Sion ſubiecta, Chald, cœtus Sion. *Subſequentis*, i. abducentis, Hebr. & Chald. & 70. perſequentis.

7. *Afflictionis*, ſc. quam patiebatur propter præuaricationes ſuas. *Præuaricationis*, i. peccatorum, vel punitionis ob præuaricationem, ſic ſolet ſcriptura iniquitatem vocare pœnam iniquitatis. *Cum caderet*, iunge cum, *Recordata eſt ſabbatha*, i. feſta, ſcil. Dei cultum, Chald. ceſſationem bonorum, 70. tranſmigrationem.

8. *Peccatum*, Chald. peccatum grande.

Inſtabilis, 70. in commotionem, ſc. mota loco per captiuitatem. *Retrorſum*, ſc. præ pudore, q.d. erubuit. ſolent erubeſcentes faciem auertere.

9. *Sordes*, Chald. immunditia menſtrui, à qua non eſt mundata, ſc. peccata.

In pedibus pro, ante pedes, Heb. in fimbriis, 70. ad pedes, q. d. apparent eius peccata, plane vt celare non poſſit.

Nec recordata, &c. q.d. cum ante oculos haberet peccata, non tamen cogitauit, quid ſibi tandem ob ea euenturum eſſet.

Depoſita, i. derelicta.

Erectus, i. elatus ſuperbia, 70. præualuit.

10. *Quia*, pro, etenim. *Gentes*, ſc. Ammonitas & Moabitas.

Eccleſiam, i. congregationem, ſc. ne affinitatem contraherent, aut ciuitatis iura.

11. *Pretioſa*, Heb. eſt idem verbum, quod ſupra vertit deſiderabilia.

12. *Vindemiauit*, i. abſtulit eiues meos, ſc. hoſtis, vel Deus.

13. *Ignem*, i. punitionem conſumentem.

Erudiuit, i. caſtigauit.

Retrorſum, q. d. a felicitate in calamitatem, vel fecit, vt terga verterem hoſtibus.

14. *Vigilauit*, ſcilicet, Deus. *Iugum*, pro, ſuper iugum, q. d. vt puniret iniquitates, quibus me ſubieceram.

Conuoluta, ſcilicet, iniquitates, i. iniquitatis ſupplicium.

15. *Magnificos*, i. præcipuos Chald. & 70. fortes.

Tempus, ſc. deſtinatum punitioni. *Torcular*, ſcil. tribulationum. *Virgini*, i. Regno quod more virginis cuſtodi ſolet. *Filiæ*, i. populi, ſeu populo vt ſit appoſitio.

Iuda, nomine Iuda, intelligitur etiam Beniamin.

16. *Conuertens*, i. reducens, ſcil. ad ſtatum lætitiæ, Chald. ſuſtentans.

17. *Mand*

17. *Manus*,ſc.vt ſolent,qui opem petunt,Chald. manus præ anguſtia,more parturientis.*Quaſi pollu-ta*,&c.q.d.abominabilis.

18. *Os*, i.faciem.

19. *Vocaui*,ſc.in auxilium.*Amicos*,ſc.Ægyptios, quos putabam amice adiuturos.*Cibum*, ſub. & non inuenerunt.

20. *Venter*,i.mens,ſeu interiora.*Similis eſt*,id eſt, ſimiliter interficit, mortem autem Chald. famem intelligit.

21. *Audierunt*,Chal.audierunt nationes.

Feciſti, i.puniſti. *Conſolationis*, ſcilic. ipſorum, Chald.vltionis.*Fient*,pro,& tamen ficot. Complut. fiant.

21. *Vindemiaſti*,70.vindemiauerunt.

CAPVT II.

1. *Filiam*, Chald cœtum. *De cælo in terram*, i. à ſumma felicitate extremam calamitatem.

Inclytam, Hebr. decorem, Chald. pulchritudinem,70. gloriam.*Scabelli*,i.ſanctuarij,vbi propitiatorium,quaſi Dei ſcabellum.

2. *Virginis*,Chald.cœtus,70.filiæ.*Polluit*,i.profanauit,ſc. tradendo gentilibus, ſeu proiecit, vt rem pollutam,i.immundam.

3. *Cornu*,i.robur,Chald.gloriam. *Dexteram*, ſc. ne ferret opem.*A facie*,i.in conſpectu.

Ignem flammæ, pro, flammam ignis. *In gyro*, i. vndique.

5. *Humiliatum*,&c.q.d.& viros,& fæminas calamitatib.

6. *Diſſipauit*. Chald.eradicauit. *Tentorium*, ſcil. templum.

Obliuioni tradidit, i.fecit omnino ceſſare,vt quæ obliuioni traduntur.*In opprobrium*,ſc.expoſuit.

7. *Maledixit*,i. veluti maledictam tractauit, ſc. perdens.

Sanctificationi, i. ſanctuario, ſeu templo. *Dederunt*,ſc.hoſtes. *Sicut*,ſc.ſolet,q.d.exultantes.

8. *Funiculum*,i.menſuram,ſc.vaſtationis.

Luxitque,ſc.ſuam ruinam,q d.corruit.

9. *Regem*,pro,nempe Regem, eſt enim explicatio præcedentis Metaphoræ. *In gentibus*, i. inter gentes.

Lex, i.obſeruatio ceremoniarum in Dei cultu.

Propheta, &c. q. d. defecit magna ex parte prophetia ob populi peccata.

10. *Sederunt*,&c. deſcribit geſtus lugentium.

11. *Effuſum*,&c.hyperbole. *Iecur*,i. viſcera, ſeu interiora.*Super*,pro,ob.

12. *Triticum,& vinum*,i.cibus, & potus. *Vulnerati*,Chald.occiſi gladio.

13. *Exæquabo*, i.æquiparabo, q.d. quis vnquam tantam vidit calamitatem? *Conſolabor*, ſc. ſimili exemplo.

Mare,Chald. fluctus maris in tempeſtate.

14. *Prophetæ*,Chald.pſeudoprophetæ.*Aſſumptiones*,i.prophetias,quibus ſolent auditores aſſumi,ſeu ſubleuari, & erigi in ſpem. *Et eiectiones*, q. d. non erant ſubleuationes ſed deiectiones, te enim prorſus deiecerunt illorum mendacia, ſcio aliter locum poſſe explicari ad veritatem, Hebr. quod & docti norunt,ſc.prophetaſſe iſtos falſas hoſtium calamitates& expulſiones.

17. *Præceperat*,i.inter præcepta poſuerat, prædicens ſe non obedientes puniturum. vide Leu. 26. Deut.28.& 32.

18. *Clamauit*,ſc.orans Deum,vt miſereretur. Eorum, ſcilicet,Indæorum.*Super*,i.ob,q.d.videns dirutos muros.

Deduc,ſc.ô filia Sion.Vox Prophetæ.

Requiem,q.d.ne ceſſa. Chald.conſolationem.

19. *Lauda*, Chaldæus, attende lectioni, 70. meditate.

Cor tuum,Chald. peruerſitatem cordis tui.

20. *Suum*, 70. vetris ſui,ſc. filios. *Ad menſuram palmæ*,q.d.minimos.

Si occiditur,pro,decetne vt occidator? Chald. id intelligit dictum ex perſona Domini,velut reſpondentis ad ſuperiorem querimoniam. q. d. & quod vos feciſtis,vt occideritis in templo Zachariam Sacerdotem & Prophetam,decuitne?

CAPVT III.

1. *Ego*,vox vel Prophetæ,vel Iudæi cuiuſque, ſic quæ ſequuntur.

Videns, q. d. qui experior. *Paupertatem*, Chald. afflictionem.

2. *Minauit*,i.duxit.*Tenebras*,i.calamitatem. *Lucem*,i.proſperitatem.

3. *Tantum*,Chald. & 70.veruntamen.

Vertit & conuertit,ſc.iterando flagella. *Tota die*, i.ſemper,ſeu aſſidue.

4. *Vetuſtam*,id eſt, vetuſtæ ſimilem, ſcilicet, ob verbera.

5. *Ædificauit*,ſcilic.more hoſtis propugnacula. *Felle*,i.amaritudine.

6. *Tenebroſis*,i. calamitatibus,vel carcerem intellige,ſi ad Ieremiam referatur.

Sempiternos,i.in perpetuum,Chald. abeuntes in aliud ſæculum.

7. *Circumædificauit*,ſc.difficultates.

8. *Clamauero*,&c.pro,clamarem,& rogarem.

Excluſit,ſc non admiſit.

9. *Concluſit*, ſcil. ne poſſem euadere. *Lapidibus*, pro,velut lapidibus. *Subuertit*, ſc. ne poſſem ambulare,70.conturbauit.

10. *Vrſus*,pro,velut vrſus.

11. *Deſolatam*,vox ciuitatis.

13. *In renibus*,i in interiora. *Filias*,i.ſagittas.

14. *Factus*,&c.vox Ieremiæ.

Canticum, i. fabula & ludus,q. d. etiam canendo irrident me.

16. *Ad numerum*, q.d. velut ſingulos numerans, dum frangeret, Chald. lapidibus, 70. lapillo. quod quidam referunt ad panem durum, ſeu terra miſtum. Vide Prou.20.

17. *Repulſa*,70.expulſa à pace,i.proſperitate.

Oblitus, q.d. deſperaui conſecutionem. Hæc populi vox.

Bonorum, ſc. priſtinorum, quaſi dicat, antiquæ felicitatis.

18. *Finis*,ſc.ille,quem ſperabam, i. ſucceſſus bonus,Chald.fortitudo, 70. victoria. *Spes mea*,i. quod ſperabam.

19. *Paupertatis*,Chald.afflictionis. *Transgreſſionis*,i.abundantiæ,ſc malorum, quæ patior,quod ſequentibus verbis explicatur. Alibi vocat Scriptura ſupergreſſionem: Supergreſſæ ſunt, inquit, caput meum. Metaphora à cumuli altitudine, vel aquæ egreſſæ alueum, Chaldæus, amaritudinis, 70. perſecutionis.

20. *Memoria*, &c.q.d. ego quidem qui obliuiſci non poſſum,dum recordor,tabeſco præ mœrore.

21. *Hæc*,ſc. quæ ſequuntur de Dei miſericordia. *Sperabo*.70.ſuſtinebo,Chald.expectabo.

23. *Noui*,ſc.quod ſequitur,70. nouæ, ſc. miſericordiæ Dei apparent,Chald.noua miracula. *Diluculo*.q. d. quotidie, ſeu tempeſtiue.*Fides*,i.veritas in promiſſis.Deum enim alloquitur.

25. *Bonus*,i. benignus.

26. *Silentio*,i.quiete.

28. *Super*

28. *Superſt*, ſc.iugum Domini.

29. *Ponet*,&c.q.d.ſe humiliabit. *Sit ſpes*,i.eueniat quod ſperat.

30. *Dabit*,&c.q.d.feret etiam verbera,& contumelias.

Saturabitur, &c. q.d. feret etiam maximam copiam opprobriorum.

32. *Et miſerebitur*,pro,tamen miſerebitur.

33. *Ex corde*, i. quaſi delectetur calamitatibus, proprium enim miſereri,& parcere, Chald. intelligit,quia ſe homines non corde humiliarunt, punitos eſſe à Deo.

34. *Vinctos terræ*,pro, terræ alligatos, i. terrenos, q. d. homines Deus non conterit, quaſi ea re delectetur.

35. *Declinaret*, &c. q. d. peruerteret cauſam iuſtam,iniquè iudicando. *Altiſſimi*,i.ſui.

36. *Ignorauit*,ſc.prædicta,q.d. non facit,nec probat,ſed iuſte iudicat, ideoque puniit,quia id merentur peccata.

37. *Dixit*,&c. i.cogitauit apud ſe,accidere quidquam aduerſi ſine Dei voluntate. *Vt fieret*,pro,fieri aliquid.

38. *Exore*,&c.verba impij. *Ore*,vero,i.præcepto, ſeu voluntate,q.d.errat,qui putat ſine Dei voluntate accidere aduerſa,aut proſpera.

39. *Murmurauit*,pro,murmurat. *Pro peccatis*, i. excuſans peccata.

40. *Scrutemur*,ſc.potius.

42. *Inexorabilis es*,i.non vis eripere nos.

43. *Operuiſti in furore*, pro, furore obruiſti,ſc. flagellis.

44. *Nubem*, pro, velut nubem, ſcilic. impedimentum.

45. *Eradicationem*,&c. pro,eradicatam & abiectam.

Aperuerunt, ſc. velut deuorare cupientes. vide ſup.cap.2.

47. *Facta eſt*,i.euenit. *Vaticinatio*,i. quod prædictum per Prophetas, ſc. euenit,Hebr.vaſtatio,Chal. tremor,ſeu terror.

48. *Diuiſiones*, i. effuſiones. *In contritione*,id eſt, ob contritionem.

49. *Tacuit*,i.ceſſauit.ſeu quieuit. *Requies*,Chald. conſolatio.

51. *Depradatus eſt*,i.conſumpſit.ſc. fletu. *In cunctis*,i.pro cunctis, q.d.flentem populi calamitatem. *Filiabus*,i. villis ſubiectis, vel fœminis.

52. *Gratis*,i.ſine cauſa.

53. *In lacum*,vide Ierem.37.

54. *Aqua*,ſc.tribulationum,vel cœnum intelligit, in quo erat merſus. *Dixi,perij*,i.cogitaui actum eſſe de me.

55. *Nouiſſimo*, 70. infimo,q.d. ex profundo lacu, ſeu fouea.

59. *Iudicium*,i.cauſam.

61. *Opprobrium*,ſc quo me affecerunt.

62. *Mihi*,i.contra me.

63. *Seſſionem*, &c. q. d. ſiue ſedeant,ſiue ſurgant, me irrident.

Pſalmus,i.fabula,& ludus

65. *Scutum*,i.tegumentum,quo, ſc.cor tegatur,& opprimatur.Chald. contritionem.

Tuum,i.quo ſoles punire malos. *Subjcælis*, i. tollendo ex hac vita.

CAPVT IV.

1. *Aurum*,i.principes. *Color*,ſc proſperitas. *Lapides*,&c.ſc.Sacerdotes,& Leuitæ.

2. *Reputati*,&c.i.tractati,vt vaſa fictilia,ſcil. vilipenſi,vel contriti.

3. *Lamia*. Feræ genus in Africa, ſimile draconi, Hebr.& Chald.& 70.dracones,q.d. etiam dracones filios ſuos alunt lacte proprio, quod Ieruſalem non facit,id quod crudele videri poſſit. *Struthio*,quia oua deſerit. Vide Iob.3.

4. *Sitis*,ſc.lactis.

5. *Croceis*,i. purpura,Hebr.& 70. coccino. Vnde quidam legendum putant cocceis, i. coccineis,ſcil. veſtibus.

Stercora, quaſi dicat, luto volutati, & inquinati ſunt.

6. *Maior effecta*,i. grauius punita, veluti ſi maior eſſet, vel iniquitas,i. iniquitatis pœna, more Scripturæ.

Cœperunt,i.inceperunt,ſc.oppugnare, q.d. ſubito ſubmerſa eſt,non diu fatigata obſidione, vt Ieruſalem,70. laborauerunt.

7. *Ebore antiquo*, ſc.eſt id aliquantulum rubrum, Hebr.gemmis,ſeu margaritis,ſc.rubris.

8. *Cogniti*, i. quod eſſent valde mutati forma,ſeu vultu. *Plateis*,70. viis.

9. *A ſterilitate*,i.ob ſterilitatem.

10. *Miſericordium*,ſc.alioqui. *Contritione*,i.calamitate.Chald.tempore excidij.

11. *Ignem*,pro,velut ignem ſc.punitionem.

12. *Terræ*,ſc Iudææ. *Orbis*,ſc.terræ ditionis Iudæ, vel,q.d.nullus vnquam credidiſſet,&c.

14. *Cæci*,pro,velut cæci,& inopes conſilij.

Sanguine,ſcilicet,à ſe effuſo, vel à Chaldæis occiſorum.

Non poſſent,aliquid ſubintelligendum, ſc.ſurgere,aut ambulare,Chald.addit,videre,Hier.incidere, in commentario. nam in textu legit ſolum non poſſent.

Suas, pro, ipſorum, ſc. hominum quorum opem implorabant.

15. *Clamauerunt*, ſcilicet, illi, quorum opem petebant.

Tangere, ſc. veſtes noſtras. *Iurgati*, ſcil. inter ſe Iudæi. *Commoti*,ſc.loco ſuo pulſi.

Dixerunt, pro,dictum eſt. *Habitet*, ſc. Deus, vel priſtina felicitas,& ſtatus.

16 *Facies Domini*, i. iratus vultus. *Diuiſit*, i. ſe expulit.

17. *Suſtineremus*, ſc. expectantes opem ab Ægyptiis, vel dum adhuc res noſtræ conſiſterent, nec eſſent collapſæ.

18. *Lubricauerunt*,&c.q.d. nihil firmum fuit nobis, ſed omnia lubrica. *Finis noſter*, repetit, more dolentium.

20. *Spiritus oris noſtri*, pro, viuificator noſter, ſeu,per quem reſpiramus. Chaldæus, Rex Meſſias, qui nobis dilectus ſicut Spiritus vitæ, qui eſt in naribus

Oris,70.faciei,ſeu vultus. *Dominus*,ita etiam,70. & quidem Hebr. eſt nomen Iehoua proprium Dei.

In peccatis,i.ob peccata. *Diximus*, id in perſona iuſtorum. Omnes enim per Chriſtum iuſtificati,eique acceptam referunt vitam animæ. *In gentibus*, Chaldæus, inter populos, q. d. ſiue te nulla eſt vſquam vita.

21. *Gaude*,pro,gaude ſane nunc. *Hus* hinc (niſi duæ ſint Hus) apparet Iob fuiſſe Idumæum. Vide Iob 1.

21. *Iniquitas*, i.pœna iniquitatis. id referendum ad tempus quo liberati per Chriſtum Iudæi.

Tranſmigret,i migrare faciat captiuam, ſc.Deus, vel quiſquam. *Filia*,i.ô filia. *Diſcooperiet*,ſc.Deus.

Peccatu tuu. Id ſup. intellexit dicens, nudaberis, ſc. apparebit turpitudo tua.

CAPVT

CAPVT V.

1. OPprobrium, ſc. quo afficimur à gentibus.

3. *Pupilli*, pro, veluti pupilli.

4. *Noſtram*, i. nobis neceſſariam, vel alias noſtram, ſed captam ab hoſtibus.

5. *Minabamur*, pro, trahebamur.

6. *Dedimus manum*, ſc. ſupplicantes, vel fœdus facientes.

7. *Iniquitates*, i. Iniquitatum pœnam.

8. *Serui*, ſc. olim noſtri, vt Idumæi, Moabitæ, &c.

9. *In animabus noſtris*, i. cum vitæ noſtræ periculo.

A facie gladij, i. propter hoſtes gladiis inſequentes.

10. *A facie*, &c. i. ob calamitoſam famem.

11. *Humiliauerunt*, ſc. violantes.

12. *Manu*, ſc. hoſtium.

13. *Impudice abuſi ſunt*, Hebr. & Chald. molere fecerunt, ſc. in piſtrino. *In ligno*, i. ſub lignorum pondere, quæ ferre cogebantur, aut voluendo molam manubrio, Chald. in patibulo.

14. *Portis*, i. iudiciis, quæ in portis vrbium fiebant.

15. *Chorus*, ſc. pſallentium.

16. *Corona*, i. diadema, ſc. regnum.

17. *Contenebrati*, ſc. præ fletu.

18. *Montem*, ſc. vbi templum, q.d. ob dirutum templum.

21. *Conuerte nos*, neceſſitas gratiæ Dei.

Sicut à principio, i. vt olim felices eramus.

22. *Vehementer*, q. d. ſufficere poſſet iam tanta punitio peccatorum noſtrorum.

B A R V C H.

Solet à Conciliis & Patribus nomine Ieremiæ comprehendi.

CAPVT I.

1. B*ABYLONICA*, ſcil. quo ſe contulerunt ex Ægypto poſt Ieremiæ mortem.

2. *Quinto*, ſc. captiuitatis.

Menſis, ſc. primi. *In tempore*, pro, à tempore.

4. *Filiorum*, Græc. & filiorum.

8. *Acciperent*, ſc. Iudæi. Apparet ipſos partem vaſorum redemiſſe à Chaldæis *Reuocare*, pro, reſtituendo.

Siban, reſpondet partim Maio, partim Iunio.

9. *Duxit*, pro duxiſſet.

10. *Manna*, pro Minchah, i. munus. ſ. cibarium ſacrificium. *Aram*, Apparet ſacerdotes, qui ſe receperant in Ieruſalem, altare aliquod feciſſe.

11. *Balthaſar*, non ſucceſſit iſte patri, ſed alter nomine Euilmerodach, niſi forte is etiam Balthaſar vocabatur. Vide Dan. 5. *Sicut dies cœli*, i. diuturni.

Die opportuno, i. cum opportunum fuerit

15. *Iuſtitia*, ſcil. tribuenda, ſcil. q.d. vt iuſtus celebrandus.

Confuſio, ſc. conuenit. *Eſt dies hæc*, i. apparet hodie.

17. *Credidimus*, ſc. verbis eius, id non quadrat in Prophetas & iuſtos reliquos, ſed in malos ſolos.

18. *In eum*, pro, ei. *Subiectibiles*, i. ſubiecti.

19. *Incredibiles*, i. increduli, ſeu rebelles.

Diſſipati, i. ſeparati, ſeu diuiſi, ſc. à Deo, Græc. celeriter, ſeu inconſiderate.

20. *Conſtituit*, &c. i. per Moſen propoſuit. Vide Deut. 28. *Die*, ſc. apparet.

22. *Operari*, i. ſacrificare: & id ſolum malorum fuit.

CAPVT II.

1. S*Tatuit*, i. executus eſt.

4. *Eos*, ſc. de quibus ſup. *Manu*, i. poteſtate.

6. *Iuſtitia*, vide ſup. c. 1. *Eſt dies hæc*, i. apparet hodie.

8. *Vt reuerteremur*, i. animo reuertendi.

6. *Vigilauit*, ſc. qui videbatur dormire.

10. *Ante faciem noſtram*, i. palam. nec enim poſſumus excuſare ignorantiam.

12. *Iuſtitiis*, i. præceptis.

15. *Inuocatum*, &c. q. d. quod Iſrael te coluit, & nos eius poſteri.

16. *Domo*, ſc cælo.

17. *Inferno*, i. ſepulchro. *Spiritus*, i. anima.

Iuſtificationem, i. iuſtitiam, q.d. te iuſtum prædicabunt.

18. *Infirma*, i. agnoſcens ſuam infirmitatem, vel, ex caſtigatione corporis debilis. *Eſuriens*, ſc. iuſtitiam, vel abſtinentia ſe macerans.

20. *Puerorum*, i. ſeruorum.

21. *Opera facite*, i. ſeruite.

23. *Defectionem*, &c. q.d. faciam vos deficere,

Ab inhabitantibus, i. ob defectum inhabitatorum.

26. *Emiſſione*, i. exilio.

26. *Hæc dies*, id eſt, apparet hodie, ſcil. deſtructum.

27. *Feciſti*, pro, facies.

35. *Alterum*, id plane pertinet ad teſtamentum nouum, ſc. legis Euangelicæ. nam etiam ſempiternum dicitur, & additur, non mouendum loco amplius populum. certe enim Iudaicus per Romanos poſtea valde motus eſt, Deo puniente.

CAPVT III.

3. I*N æuum?* q. d. in perpetuum ne deſeres nos? Græc, τὸν αἰῶνα, quod proxime vertit in ſempiternum.

4. *Mortuorum*, i. ſanctos, qui è vita diſceſſerant, intelligit.

5. *Manus*, i. potentiæ. *Nominis*, ſc. miſericordis, & benigni.

6. *Laudabimus*, ſc. liberati agemus gratias.

7. *Et vt*, Græc. vt.

8. *Peccatum*, id eſt, pœnam peccari. Græc. debitum.

Secundum omnes, id eſt, prout merentur omnes.

11. *Inueteraſti*, i. conſenuiſti. *Cum mortuis*, pro, velut ſi iam cum mortuis eſſes, vt ſtatim explicat, q. d. perinde fores, vt ſi eſſes mortuus. *Deputatus*, pro, reputatus, ſeu adnumeratus.

14. *Victus*,

14. *Victus*, Græc. vita.
15. *Eius*, ſc. ſapientiæ ſeu diſciplinæ. Vide inf.
17. *Ludunt*, i. delectantur. Forte venationem intelligit (& hic & ſup.) ferarum.
18. *Inuentio*, ſc. numeri, vel q. dicat, perierunt eorum opera.
19. *Exterminati ſunt*, id eſt, perierunt è mundo ſublati.
20. *Lumen*, ſc. lucem hanc ſolis, ſed non diuinam.
22. *Theman*, eſt Idumææ ciuitas.
23. *Merrha*, nomen regionis.
Fabulatores, i. fabularum interpretes. *Commemorati*, i. recordati.
26. *Ibi*, ſc. in mundo, vel locis ſupradictis. *Scientes bellum*, i. bellicoſi.
29. *Nubibus*, i. cœlo, repetitio.
30. *Super*, i. pretioſiorem quam.
31. *Poſſit*, ſc. niſi duce Deo.
32. *Adinuenit*, i. fecit inueniri. *Prudentia*, id eſt, ſapientia.
Præparauit, i. ſtabiliuit. *Tempore*, ſc. duraturam.
33. *In tremore*, i. ſtatim, more ſerui timentis herum.
34. *Cuſtodiis*, i. ſtationibus, metaphora à militibus, dicuntur enim ſtellæ, militia cæli *Lætatæ ſunt*, pro, lætificarunt homines, ſcil. luce ſua, vel hilares, & promptas ſe exhibuerunt ad Dei imperium.
35. *Ei*, i. ad eius obſequium. *Cum iucunditate*, i. hilaritatem præſeferentes luce.
36. *Æſtimabitur*, i. vllo erit in pretio. *Aduerſum eum*, i. cum eo collatus.
37. *Viam*, id eſt, rationem, ſcil. ſcientiæ Dei inuentum, & donum: ipſo enim donante ab hominibus inuentæ.
Iacob, i. populo Iſraelitico, vt ſtatim explicat, vel Patriarcha intelligitur. *Puero*, i. ſeruo.
38. *Viſus*, ſcilicet, factus homo, qui antea, & ſemper Deus.

CAPVT IV.

1. *IN æternum*, ſcil. duratura vel in æternam vitam ducens.
2. *Contra*, pro, coram, ſeu ad.
3. *Ne tradas*, &c. q. d. ne te ſubiicias cuiquam præter Dei voluntatem: huic enim obedire gloria tua eſt, & dignitas, ſc. ſeruire Deo regnare eſt: vel, ne cultum Deo debitum, alij tribuas.
5. *Animæquior eſto*, i. bono eſto animo, Gr. confide.
Memorabilis, Græc. memoriale, ſeu monimentum, ſcil. in quo ſeruatur memoria Iſraelis, i. Iacob, vel, q. d. inſignis, dignuſque memoria.
6. *Propter*, pro, propterea.
9. *Iracundiam*, i. vltionem. *Confines*, i. vicini. Vide infra vbi vertit vicinos.
10. *Superduxit*, i. ſuper eos induxit.
13. *Iuſtitias*, i. præcepta.
14. *Memorentur*, i. recordentur, q. d. cogitent.
16. *Dilectos*, ſcilicet, filios. *A filiis*, pro, priuatam filiis. *Vnicam*, i. ſolam relictam. *Deſolauerunt*, i. deſtituerunt prorſus.
20. *Pacis*, i. proſperitatis.
21. *Animæquiores eſtote*, Græc. confidite.
22. *Speraui*, pro, ſpero. *In æternum*, Græc. in æterno, ſcil. Deo. ſic enim ſolet vocare Deum. *Super miſericordia*, i. ob miſericordiam.
24. *Vicina*, ſcil. gentes: ſupra idem verbum Græcum vertit confines. *Æterno*, Græc. τοῦ αἰωνίου, æterni, ſc. Dei.
25. *Iram*, i. punitionem. *Aſcendes*, q. d. calcabis.
27. *Ab eo*, pro, apud eum, ſc. Deum.
28. *Requiretis*, pro, requirite.
30. *Exhortatur*, Græc. conſolab... παρακαλέσει.
Nominauit, i. ex nomine nouit, ſc. familiariter, vel fecit nominatam, i. celebrem.
35. *Ignis*, i. punitio. *Æterno*, i. Deo.
Longiturnis diebus, pro, multos dies. *I multitudine*, &c. pro diutiſſime.
37. *Vſque ad occidentem*, i. & etiam ex occidente, q. d. ex omni orbis parte Id præcipuè ad Euangelij tempus, & Chriſtianos pertinet. *Sancti*, Græc. τοῦ ἁγίου, ſancti ſcil. Dei.

CAPVT V.

2. *ÆTerni*, id eſt, Dei, vt patet ex Græco, τῆς δόξης τοῦ αἰωνίου.
3. *Qui*, Græc. omni quæ, ſub. terræ.
4. *A Deo*, ſc. datum, q. d. conſequeris honorem ſummum. *Pax*, &c. Id eſt nomen, de quo proxime.
Iuſtitiæ, ſc. præmium, & finis. *Pietatis*, ſcil. in Deum, ſub. præmium.
5. *Vſque ad*, &c. Vide ſup. c. 4. *Sancti*, ſc. Dei.
6. *Pedibus*, i. pedeſtres. *In honore*, Græc. cum gloria, ſic infrà.
7. *Humiliare*, &c. quaſi dicat, tollere omnia impedimenta viæ, ſcilicet, ſpiritualis Huc enim præcipue pertinent.
Diligenter, Græc. ſecure.
8. *Obumbrauerunt*, pro, obumbrabunt. *Suauitatis*, pro, ſuaue, ſc. odoriferum, q. d. omnia iuſtia ſeruient, viamque ad Deum ſuauem facient. *Ex ipſo*, ſcil. Dei donum eſt.

CAPVT VI.

1. *GEnerationes*, ſeptem, i. 70. annos.
4. *In ipſis*, pro ipſorum.
5. *Adorantes*, Græc. adorante ipſa, ſc. idola, vt ad turbam referatur.
6. *Exquiram*, id eſt, explorabo, ſcil. quid agatis, Græc. poteſt ad Angelum referri, q. d. ipſe veſtrâ curam habebit.
7. *Falſa*, i. falſi dij.
8. *Amanti ornamenta*, i. ornatus ſtudioſæ.
11. *In ſemetipſis*, i. in ſuum vſum.
12. *Inter*, pro, ſuper.
17. *Aut ſicut*, &c. Græc. tanquam ad mortem abducendo.
19. *Corda*, i. interiora idolorum. *Comedunt*, i. conſumunt.
23. *Specimen*, i. ornatum.
24. *Ex omni*, i. maximo, *In ipſis*, abundat, more Hebr.
26. *Apponuntur*, ſc. ne cadat.
29. *Quia*, pro, an quia. *Apponunt*, ſc. donaria.
31. *Contra*, pro, ad. *Mortui*, ſc. alicuius, vbi ſolent audiri clamores, & gemitus.
40. *Non honorantibus*, ſob. ſed contemnentibus, ſc. cum vident non poſſe ferre opem.
41. *Motum*, i. ſenſum. *Ipſi*, ſc. Chaldæi,
44. *Falſa*, i. vana, ſeu nihili.
45. *Sacerdotes*, ſcil. qui modum præſcribunt ea formandi.
47. *Falſa*, &c. i. falſam religionem, dignamque opprobrio.
48. *Apud ſe*, Græc. ad ſe ipſos, inter ſe.
49. *Sentiri*, i. exiſtimari.
50. *Poſtea*, i. tandem. *Falſa*, i. falſi dij.
52. *Suſcitant*, i. præficiunt.
53. *Cornicula*, ſc. volantes.
56. *Iniqui*, ſc. fures.

59. *Obaudiunt*, ſc.Deo.
60. *Idipſum*, i. ſimiliter.
Spiritus, i.ventus.
63. *Speciebus*, i.formis.
67. *Prodeſſe*, i.conſulere.
69. *Formido*, i.terriculamentum.

71. *Murice*, Græc. μαρμάρῳ, i. ſplendore, quamquam poteſt etiam marmoris verti. *Tineam*, i.tinea conſumuntur, Græc.putrefactis.

Comeduntur, i. conſumuutur. *Et erunt*, q. d. & afferent.

72. *Opprobrius*, i. ignominia.

E Z E C H I E L.

C A P V T I.

1. ET, abundat, more Hebræo.

Triceſimo, Chald triceſimo ab inuento libro legis, tempore Ioſiæ Regis. Quidam de ætate intelligunt Ezechielis. Alij à Iubilęo proximo Ego potius dicerem intelligi à capto Ioachin, cũ quo Ezechiel abductus, ſenſumque eſſe vſque ad illum annum babuiſſe ſe viſiones, quarum primam recenſet, cæteras poſtea. Quæ vero fuerit viſio anni 30. in quarto menſe nnn dicit hic. Tantum ait, ſe habuiſſe viſionem, deinde tranſit ad annum quinrum capti Ioachin dicturus cap. 8. de ſexto, & de aliis deinceps. Vide cap. 40.

Quarto, ſc.menſe.

Quinta, ſc.die.

Dei, i.diuinas.

3. *Manus*, i.vis, ſeu ſpititus, Chald. ſpiritus prophetiæ.

4. *Turbinis*, id eſt, tempeſtuoſus, ſeu vehemens.

Inuolueus, ſcilicet, ſe, Chald, inflammatus 70. fulgurans.

5. *Eius*, ſcilicet ignis. *Aſpectus*, i.apparentia, ſeu forma.

Similitudo, ſc.faeie.

6. *Vni*, pro, vnicuique.

7. *Pedes recti*, i.crura ſine poplitibus, ſeu curuatutis.

Scintillæ, ſc.quas emittebant.

8. *Manus*, id eſt, brachia. *Partibus*, i. latetibus, erant enim quatuor per quatuor latera animalium facies.

Partes, ſeilicet, ante, retto, dextrorſum, ſiniſtrorſum.

9. *Iuncta*, &c. ſc. erant ante Prophetam ordine omnia in recta linea, contingentia ſe pennis, vt ſolent quatuor homines manibus ſe coniungere, faeie omnes aliquem vnum in locum conuerſi. *Ante faciem*, i.rectà antrorſum.

10. *Hominis*, ſc.ante. *Ipſorum*, i.cuiuſque. *Aquilæ*, ſc.retro oppoſita faciei hominis.

Deſuper, ſcilic.eleuatior cæteris: quamquam hoc verbum non eſt in Hebræo, Chaldæo, 70. aut in Complut.

11. *Et facies eorum*, ſc.tales eraot. *Deſuper*, ſc.more auis ſe ad volatum componentis.

Iungebantur, i. vna erant extenſæ ad volatum, Chald.directæ erant è regione altera alterius.

12. *Coram facie*, i. antrorſum recta. *Spiritus*, ſc. impellentis.

13. *Hec erat*, ſc.quæ ſequitur ſplendor ignis, &c.

14. *Reuertebantur*, ſc. confecto itincre ad quod impellebantur, ante enim, vt dictum ſup. non reuertebantur.

15. *Iuxta*, ſc. infra, ſua enim cuique rota etat ſubiecta.

Quatuor facies, ſc. quatuor erant rotæ.

16. *Aſpectus*, i.apparentia. *Maris*, q.d. cœruleo colore, ſeu cœleſti. *Vna ſimilitudo*, &c.i. per omnia erant ſimiles rotæ.

In medio rotæ, ſc.coniunctæ erant, ſeque inuicem ſecantes ad angulos ſphærales, vel quæque (vt quidam aiunt) duos habebat circulos ſe interſecantes. Vide cap. 10.

17. *Per quatuor*, &c. ſc. quæque ſequebatur ſuum animal, cui ſubiecta. ſignificant vero volubilem populum, qui ſequi debet prælatos. Hi vero per animalia ſignificantur, ſc. oportet eſſe homines, i. humanos; leones, i. fortes, vitulos, i. mortificatos, ſeu laboriotos.

Aquilas, i.contemplatiuos.

18. *Statura*, i. ſummæ partes, ſc. æquales inter ſe erant flexus rotæ ſuperiores, Hebr. Chald. & 70. dorſa ſeu terga.

Altitudo, i. proceritas.

21. *Euntibus*, ſc. animalibus.

22. *Horribilis*, i. valde ſplendentis, Chaldæus, fortiſſimi.

23. *Recta*, &c. Chald. directæ vna è regione alterius, ſc.more auium ſe ad volatum parantium. *Similiter*, ſc.alis duabus.

24. *Sublimis Dei*, Hebr. Chaldæus, & 70. nmnipotentis, quaſi dicat, vehementiſſimum. quæ enim magna, ſolet ſcriptura Dei dicere, vt Dei montes, cedros, &c.

26. *Hominis*, ſc. Chriſti.

27. *Electri*, hoc colore erat qui ſedebat, ſc. Chriſtus duplici natura.

Intrinſecus, i.in medio. *Per circuitum*, id eſt, vndique, q. d. totum illum locum occupabat igois ſplendens.

28. *Aſpectum*, id eſt, colorem, ſeu apparentiam. Not. per quatuor animalia ſignificari quatuor Euangeliſtas, qui per omnia ſimiles. & concordes, quorum quiſque faeie Hominis & Aquilæ, & Vituli, & Leonis. quia Chriſti Humaoitatem, Diuinitatem, Paſſionem, & Reſurrectionem deſcribit, idque Dei Spiritu monente. Rotæ autem quatuor, Mundi quatuor partes quæ ſunt Euangelicam prædicationem ſecutæ: colores deinde cœleſtis, & igneus, cœleſtia omnia, & charitaris plena demonſtrant, itemque per charitatem in cœlum iri, peonæ, contemplatio; manus, actio. Ante, quod hic apparet, ſc. Chriſtus homn; Retro quod in futurum expectatur, ſcil. diuinitatatis viſio. Siniſtra, qnod paſſus, vt vitulus immolatus; dextra, quod vt leo fortiter reſurrexit: nam & animalia Chriſtum ſignificanr. Vide Apoc. 4.

C A P V T II.

1. LOquentis, ſc. cuiuſdam. Angelus erat Deum repræſentans.

Fili hominis, i. homo, ita vocat, vt conditionis ſuæ memor non extollatur ob viſiones.

2. *Ingreſſus*

Ingreſſus eſt, 70. venit. *Spiritus*,ſc. meus,qui præ timore defeceiat , vel Dei,ſc.gratia,& vis.

3.*Gentes*,i.Iudaicum populum conſtantem variis hominibus. *Apoſtatrices*,70.irritantes me.

Receſſerunt a me,70. irritarunt me.

4. *Dura facie*,i.impudentes,ſeu obſtinati.

Indomabili,Hebr.Chald. & 70.duro,quamquam Hieron.negat eſſe quicquam fere huius verſus apud 70. At nunc eſt.Atque id dictum ſit in vniuerſum, ne quis miretur,me citate etiam alibi , quod Hier. negat eſſe Hebr.aut in 70. nunc enim eſt : citoego quæ legi.

5. *Quieſcant* , Chaldæus , deſinant peccare , 70. timeant.

Scient,q.d.tamen ſcient. &c. nec poterunt ignorantiam excuſare,vel pro,ſciant. *Propheta* ,ſcilic. à Deo miſſus ad ipſorum ſalutem.

6. *Increduli*,70. inſanientes *Subuerſores* , Hebr. verti poteſt ſpinæ,pro,velut ſpinæ,Chald. duri, 70. congregabuntur in circuitu.*Tecum*,i.erga te, Chal. & 70.contra te, *Es cum*,pro.nam cum. *Exaſperans*, Chald rebellis,ſeu contumax,70.irritans,ſc.me : ſic ſup.& inf.

9. *Miſſa*, 70. extenſa. *Inuolutus* , ſc. complicata membrana,more Hebræorum. ſignificabatur autem occultatio myſteriorum.

10. *Intus*,ſc.ſenſu myſtico.*Foris*,ſc. litterali.

Lamentationes,ſc. ſuper pœnitentibus, *Carmen*, ſc.iuſtorum laus,*væ*,ſc.ſuper impœnitentibus.Vide Hieron ep.46 & 48.In ſcripturis,inquit , pœnitens plangitur ; iuſtus canitur , maledicitur deſperans. *Carmen* Hebr.& Chaldæus,gemitus.*Væ*,Chaldæus, mœror.

CAPVT III.

1. *INueneris*,pro,inuenis,Chald.datut tibi.

3. *Venter*,i.mens,ſeu,interiora 70.os.

Dulce,ſc.dulce Deum noſſe,& prædicare.

5. *Et ignota*,&c.explicatio præcedentis.

Ad domum,pro, ſed ad domum.

6. *Audire*.i.intelligere.

7. *Omnis*,pro,fere omnis,alioqui enim multi inter illos boni.Vide cap.9.*Attrita fronte*, Chald.impudenti facie,70. contentioſi.

9. *Eſt*,pro,ſit:ſic ſupr. & infr. vbi eadem verba.

11. *Transmigrationem*, i captiuos.

Hac,ſc. quæ præcepi vt illis diceres: ſic ſupra in ſimili locutione intellige.

Quieſcant,Chald.deſinant peccare.

12. *Benedicta*,&c.Hæc erat vox.

De loco ſuo,ſc.diſcedet,nempe è templo,vel , pro in loco ſuo,ſc.cœlo,q.d. benedicatur ab Angelis,ſic dictum:Gloria in altiſſimis Deo,Luc.2.

13. *Vocem*,i.ſtrepitum,ſc.audiui.

14. *Amarus*,70.ſublimis,ſeu ſuſpenſo animo.

Indignatione,70 impetu.*Eum*,pro,autem.

15. *Acervum*, &c. nomen loci ſecundum quoſdam,Hebr.Tel Abib.*Sedi*,&c.facta hæc omnia non re, ſed viſione vſque ad finem cap. 1. ſecundum quoſdam.

Mærens, Chald.tacens,Hebr.admitans , ſeu ſtupens:70.conuerſans.

17. *Speculatorem*,ſc.vt moneas adeſſe hoſtem.

Ex me,i.meo nomine.

18. *In iniquitate*, i.ob iniquitatem. *Sanguinem*,i. mortem.*Requiram*,ſc.te puniens.

19. *Impio*,70.iniquo ſic.& infr.

20. *Ponam offendiculum*, i. permittam incideta in periculum mortis.

25. *Data ſunt*, pro , dabuntur , id eſt , iniicientur.

Ligabunt,ſc.Iudæi,vel domeſtici, q. d. curabis te ligandum à tuis. *In eis*,pro,cum eis,

In medio,q.d.non poteris in publicum prodite,& cum illis conuerſari,70 de medio, q.d.teneberis illis vinculis.

27. *Fuero*,ſc.iterum. *Audiat* ,Chald.ſuſcipiat diſciplinam. *Quieſcet*,ſc.à malis.70.qui incredulus eſt, incredulus ſit. Aquila(vt refert Hier.) ſic vertit:qui audit,audietur,qui relinquit, relinquetur.

CAPVT IV.

1. *COram te*,ſcilicet,vt ſolet charta, in qua ſcribendum.

2. *Arietes* Chald duces.

3. *Sartaginem*. Tales Iudæi,ſc.ferrei,& denigrati peccatis *Et erit*,&c.i.& obſidebis eam.*Signum*,ſcil. quod ſit diruenda vna cum templo.

4. *Et pones* , &c. q. d. vt feras pœnam debitam iniquitatibus ſic iacendo.

Iſrael,i.decem tribuum,

5. *Annos iniquitatis*.Videtur ſignificari Deus tot annis tuliſſe illorum peccata.

6. *Quadraginta*.Tot annis peccatum eſt grauiſſime tempore Manaſſe.

7 *Prophetabis*,ſc.prædicens deſtructionem.

8. *Obſidionis*, i. repræſentationis quod obſideas.

9. *Viciam*,70.ſiliginem.

Latus,ſc.ſiniſtrum. Plane videntur iſta facta ſola viſione,non re ipſa.

10. *Stateres*,i.ſicli,quod ſi communes,ſeu vulgares, efficiebant omnes 40.drachmas, ſc. vix ſemilibram:nam libra vnciæ 12.vncia drachmæ 8. ſi vero templi 80. ſc.vix libram. *A tempore*,&c.i.certo cuiuſque diei tempore,ſc.meridie,vel veſperi.

11. *Hin* , Menſura eſt liquidorum , continens quantum oua 72 quorum ſexta pars. 12. ſignificatur autem per hæc magna cibi, & potus penuria futura in obſidione Ieruſalem.

12. *Hordeaceum*,ſc.panem.*Illud*,ſc cibum,de quo ſup. *Operies*, ſc. ad coquendum ſignificatur futura etiam penuria lignorum.

13. *Pollutum*,i.immundum,& velut coctum ſtercore. *A,a,a*,Hebr. Ahah,vnica dictio. *Ecce anima*, &c. q. d. nunquam me profano cibo contaminaui, quo modo iſto iam me inquinabo?

15. *Facies*,i.coques.

16. *Baculum* , Chald. ſuſtentaculum , 70. firmamentum. *Solicitudine*,70. indigentia.

17. *Ad fratrem ſuum*,i.cum fratre ſuo.

In iniquitatibus,i.propter iniquitates.

CAPVT V.

1. *DVces*,i.curabis ducendum per aliquem.

2. *Ciuitatis*,ſc.depictæ in latere.*Iuxta completionem*,i.poſt expletos.*Obſidionis*,i.quibus iacens repræſentabis obſidionis miſeriam. *Eius* , ſcil. vrbis. Nor.primam partem ſignificare intra vrbem interfectos,ſecundam,extra tertiam,fugientes,vel in captiuitatem abductos.

Nudabo,q d.perſequar.

3. *Inde*,i.ex tertia parte vltima.*Summitate*, i. extremitate,ſc.ora.

4. *Egredietur*,i.egreſſurus ſignificatur.

Ignis,ſignificatur nequitia abductorum in Babylonem.

5. *Terras*, i. gentium regiones explicatio præcedentis.

6. *Iudicia*, i.præcepta , 70. iuſtificationes , ſic & infr.

Præcepta,Hebr.ſtatuta,70.legitima ſic & inf.

7. *Superaſtis*,ſc.peccando. *Iuxta iudicia*, i.mores, ſc.bonos moraliter,vel, q. d. illi ſuos deos non reliquerunt.vos me reliquiſtis.

8. *Ad te* , ſcilicet , iratus veniam *Iudicia* , q. d. puniam te.

9. *Quod*,70.& Complut. quæ,i.qualia. *Non feci*, ſc.hactenus.

10. *Ventum*,i.mundi partem appareat id nunc,vbi enim non ſunt Iudæi.

11. *Niſi*,&c.Modus iurandi,q.d.niſi fecero, non habeat verax,aut ſimile quid.*Sanctum* , Chald.ſanctuarium.

12. *Euaginabo*,q d.perſequar,& affligam.

13. *Conſolabor* , ſcilic. more irati poſt vltionem, Chald. finiam.

15. *Blaſphemia*,i.conuitium. *Increpationibus*,70. vltione.

16.*Sagittas famis*,ſc.locuſtas,frugum rubiginem, &c. *Baculum*,Chal.ſuſtentaculum,70.firmamẽtum.

17. *Sanguis*,i. cædes.

CAPVT VI.

3. RVpibus,Chald.riuis.

5. *Veſtra*, ſc.ô filij Iſrael.Mutatio perſonæ frequens in Scriptura.

6. *Opera*,ſc.idola,& delubra.

8. *In vobis*,pro,ex vobis.*In gentibus*, i.inter gentes.*Terris*,Chald. prouinciis,70.regionibus.

11. *Percute*, ſc. femur. *Allide*,ſc.ad terram ſigna hæc dolentis , ſeu indignantis. *Ad*, i. ſuper , vel propter.

Malorum,i.ſcelerum, Chal.malas,i.peſſimas.

12. *Longe* , ſc. ab hoſte. *Relictus* , ſc. à peſte, & gladio.

14. *A deſerto*,ſc.vſque ad Hieruſalem.

Deblatha , dicitur etiam Reblatha. eſt in terra Emath.putatur à quibuſdam eſſe Antiochia.

CAPVT VII.

1. TV,ſc.audi.

2. *Plagas*,Chald.ventos.*Terræ*, ſc. Iudææ vndequaque vaſtandæ.

3. *Super te*,ſc.ô terra. *Ponam contra te*,Chald. dabo ſuper te,q.d.puniam te ob peccata tua.

4. *Vias*,i.pœnam viarum, ſc.peccatorum, Chald. peccatum viarum. *Abominationes* , i. pœna abominationum.

5. *Afflictio*, Hebr.& 70. malitia , i. malum,afflictio,ſeu calamitas. *Afflictio*,ſc.altera,Chal. malum poſt malum.

6. *Euigilauit*,ſc.Deus 70.ſurrexit.

7. *Contritio*,i.afflictio,ſeu deſtructio , Hier. contractio legit (niſi mendum eſt) in commentario, forte , confractio, legendum.*Terra*,ſc.Iuda. *Gloria*, i.lætitiæ.

Montium,ſc.Iudææ,quæ montoſa, Chald. nec licebit in montium vertices euadere.

8. *Scelera*,i.ſcelerum pœnam.

9. *Imponam*,vide ſup.

10. *Dies*, Chald. dies vltionis. *Egreſſa*, i. parata vel pro,egredietur , ſc. contra te. *Virga*, i.baculus, quo ea cædenda,q.d.adeſt,ſeu prope eſt.*Germinauit ſuperbia*,Chald.apparuit impius, ſc.rex.ille , qui te deſtruet paratus eſt.

11. *Iniquitas*,&c.q.d. iam eſt paratus Nabuchodonoſor iniquus & impius , quo vos velut virga ſum flagellaturus , vel veſtra iniquitas in cauſa eſt cur puniamini virga vlciſcente impietatem. *Non ex eis*,ſc.erit quiſquam qui euadat flagellum. *Ex ſonitu*,i.ſtrepitu,faſtu, q.d. nihil relinquetur impunitũ.

11. *Tempus*,ſc.vltionis. *Lugeat*,i.doleat, quia,ſc. etiamſi non vendidiſſet,periturus erat.

13. *Non reuertetur* , ſc. anno Iubilæi. *Adhuc viuentibus*,&c.i.etiam ſi eouſque viuat.Chald.dum ipſi viuunt.*Viſio*,i.prophetica comminatio.*Regredietur*, i.vacua redibit,ſed implebitur,vel,q.d.non conuertetur à peccatis ſuis , Chald. non eſt conuerſa ad pœnitentiam.

Confortabitur, i. proſperabitur , ſeu liberabitur, Chald.apprehendet pœnitentiam.

14. *Canite*,&c.q.d canite ſane , vt præparentur; nemo erit qui poſſit vrbem tueri , ſed omnes animum deſpondebunt.

15. *Intrinſecus*,i.intra vrbem.

16. *Trepidi*,Chald.gementes. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem.

17. *Aquis*,ſc.ſudore,vel vrina ex timore.

18. *Caluitium*,i.raſura, quæ ſolet adhiberi in calamitatibus.

19. *Proiicietur*,ſcilic. tanquam inutile perituris. *Erit*,i.eiicietur,vel, q.d. non pluris fiet,quam ſterquilinium.

Animam , i. appetitum. *Scandalum iniquitatis*, i. ruina ob iniquitatem,70.cruciatus iniquitatum.

20. *Abominationum*, i.idolorum. *In immunditiam*, i.vt prophanetur à gentibus , vel vt proiiciatur , & contemnatur : ſicut ſolet res immunda. Chald. in contemptum.

21. *Contaminabunt*,i.prophanabunt.

22. *Violabunt*,i.profanabunt,ſc.gentes.

Arcanum,i.ſanctuarium.*Emiſſarij*, i.emiſſi milites,Chald.impij.

23. *Concluſionem*,Chald.catenam, ſc. in ſignum, quod ligabuntur. *Iudicio ſanguinum*,i.peccatis morte dignis,Chald.peccatis homicidij.

24. *Poſſidebunt*,Chald.& 70. profanabunt. *Sanctuaria*, ſc. erat in templo ſanctum ſanctorum, ſanctum & atrium ſacerdotum.

26. *Auditus*,i.rumor de hoſtibus,70.nuntius.

Lex,i.legis interpretatio,Chald.doctrina.

27. *Secundum viam*,i.pro meritis. *Secundum iudicium*,repetitio præcedentis. *Iudicabo*,i.puniam.

CAPVT VIII.

1. SExto, ſc. à capto Ioachin, ſeu Iechoniæ , vide ſup. cap. 1. quo magis in mea illa opinione confirmor.

Sexto menſe,ſc. Auguſto. *Manus*, i. operatio, ſeu vis,ſc. prophetandi , Chald. ſpiritus prophetiæ à Domino.

2. *Similitudo*, 70. ſimilitudo viri,ſcilicet , imago hominis.

Aſpectus,i. ſpecies,ſeu forma.

3. *In cincinno*,Chald.capillis. *Dei*,i.diuina , ſeu à Deo. *Interius*, i. interioris atrij templi. *Idolum*, ſc. Baal.

Ad prouocandum, explicat verbum,Zeli. *Æmulationem*,i.zelum Dei,ſeu iram , & indignationem: eſt enim Zelotes,adeoque non ferens adorari præter ſe alienos deos.

4. *Ibi*,ſc.apparuit mihi. *Videram*,ſc. ſup.c.1.& 3.

5. *Porta altaris*,ſic dicta ab altari idoli.

6. *Putaſne*,pro nonne.*Conuerſus*,ſc.alio.

7. *Atrij*,ſc.ſacerdotum. *Pariete*,ſc.cellulæ cuiuſdam prope portam.

8. *Apparuit*,ſc.factum ex ipſo foramine.

10. *Et vniuerſa*,explicatio præcedentium. *Pariete*,ſc.illius cellæ.

12. *Cubilis*,ſc.cellæ illius , vel cuiuſque domum, aut conſcientiam ſignificat per illam cellam figuratam.

Terram,ſc.Iſrael,vel,q.d.mortalia non curat.

14. *Domus*, i.atrij. *Adonidem*, ſc.veneris Amaſium Hebr.Chald.& 70. Thammuz, i. Iunium, ſc. menſem,quo ille mortuus eſt,& plangi ſolebat, pro illo poſuerunt.

16. *Interius*,ſcilicet, ſacerdotum. *Altare*,ſcilic. holocauſti.

17. *Leue*,ſc peccatum. *Ramum*, ſc.quo idola tetigerant,erat id genus quoddam adorationis, Chald. adducunt confuſionem ad facies ſuas, i.faciunt rem dignam confuſione.

18. *Faciam*,ſc.illis quod merentur.

CAPVT IX.

1. CLamauit,ſc.is.de quo ſupra. *In auribus meis*, i.me audiente vide inf. *Vnuſquiſque*,ſcil. hoſtium.ſeu interfectorum. *Vas*, i.inſtrumentum,ſcil. militare,ſeu bellicum,q.d.arma.

2. *Porta*,atrij.*Superioris*,erat ad dexteram Ingredientibus templum,& putant quidam dictam ſuperiorem,quod eſſet inter Orientalem portam, & Aquilonarem,vel quod erat ed tior altera Aquilonari infimi atrij populi,duo enim populi atria. *Aquilonem*,ſc.vnde hoſtes venturi.

Vnus,videtur iſte ſeptimus eſſe. *Lineis*, i. linea veſte.70.talari veſte. *Atramentarium ſcriptoris*, 70: zona ſapphiri. *Altare*,ſc.holocauſti.

3. *Aſſumpta*,id eſt ſublata, 70. aſcendit,Chald. ait receſſiſſe è ſanctis ſanctorum. *Ad limen*, 70. ſub dio, ſc. prope limen conſtitit illa imago antea viſa Prophetæ.

4. *Thau*,i.ſignum,70.ſignum.Quidam putant ipſam litteræ figuram intelligi, quæ ſecundum Hier. olim antiquis,ſc.Hebræorum litteris ſic ſcribebatur T.vt Græci & Latini ſcribunt.

5. *Illis*, ſcilicet, ſex. *Audiente me*, Hebr. in auribua meis, quod ideo noto,vt intelligatur Hieron. interdum verba,vt ſup.interdum ſenſum tranſtuliſſe,vt nunc.

Percutite,ſignificatur,vel quod illi merentur,vel quod poſtea à Chaldæis erãt paſſuri, aut à Romanis.

6. *Sanctuario*,i.templo,q.d.à ſacerdotibus,& Leuitis.*Domus*,i.templi,ſc. in atrio. *Contaminate*,&c. 70. contaminaſtis domum,& impleſtis,&c.

8. *Heu,heu,heu*,Hebr Ahah.vnica dictio,70.heu me.

9. *Sanguinibus*, i.homicidiis,vel peccatis dignis morte Chald.homicidiis.*Auerſione*,ſc.à Deo,Chal. peruerſione iudicij,70.iniquitate, & immunditiis.

Videt,i.curat.

10. *Viam*,Chald.vltionem viarum.

11. *Ecce*,id eſt,his geſtis. *Dorſo ſuo*,Chald.lumbis ſuis.

CAPVT X.

1. CHerubim,i.animalium,de quibus,c.1. *Quaſi ſpecies ſimilitudinis*,i.ſimilitudo.

Ea,ſc.firmamentum,& Cherubim.

2. *Dixit*,ſc.qui ſedebat in throno.

3. *A dextris*,Chal.ad Auſtralem partem. *Domus*, i.templi.

Interius, ſc.Sacerdotum.

4. *Eleuata*, &c. Vide ſup.c.9.

5. *Exterius*, ſc.populi. *Loquentis*, ſc.olim in Sinai,Hebr.& Chald.cum loquitur,i.loqui ſolet.

7. *Cherub*.ſc.vnus.

9. *Viſio*,i.ſpecies.Chryſoliti,Hebr.Tarſis,70.carbunculi.

10. *Aſpectus*,i.ſpecies.*Similitudo*, &c. q.d.erant omnes ſimillimæ.

11. *Partes*,Chald.latera ſua,ſc.antrorſum omnia per quatuor ſua latera anteriora, vel, potius omnia mouebantur in omnem partem,ſc.etiam retrorſum, ſiniſtrorſum,& dextrorſum.

12. *Colla*,Chald.& 70.dorſa,ſc. rotarum, i. ſummitates, vel colla animalium. *Circuli*, 70. rotæ. Quidam putant quamque conſtitutam duobus circulis ſe interſecantibus.

13. *Volubiles*.Quidam vertunt,ô rotæ,voluntque aliquid eis fuiſſe præceptum,quod hic omittatur.

14. *Vnum*,pro.vnumquodque.*Cherub*,ſupra dixit bouis vnde apparet Cherubim vultu fuiſſe bouis; vel,hic vultum mutaſſe;communis quidem eſt ſententia,Cherubim vultus eſſe pueris ſimiles,ſcilic.ita fuiſſe olim depictos.

15. *Ipſum*,&c.pro,ipſa ſunt animalia,Chald.ipſæ ſunt creaturæ,ſic etiam inf.

18. *Cherubim*,ſc.de quibus proxime.

19. *Eleuantia*, Cherubim eſt quidem maſculinum Hebr.at 70.neutra faciunt. Id ergo ſecutus eſt Hier.

Stetit,70. ſteterunt,ſc.Cherubim.

21. *Quatuor,quatuor*,pro, in ipſis quatuor, quatuor, &c.

22. *Intuitus*, i. ſpecies,ſcilicet, erat,qualem antea videram, ſup. vertit ſæpe, aſpectus. *Impetus*, i. inceſſus,ſc.erat.

Ante faciem,i.antrorſum.

Ingredi,i.ambulare.

CAPVT XI.

1. DOmus,i.atrij templi.

3. *Dudum*,70.recenter, q.d. non ita dudum aucta eſt ciuitas ædibus, diu manebit intacta ab hoſtibus. Alij multo aliter ex Hebræo vertunt, ſcil. non eſt prope, ſcil. vrbis vaſtatio, ædificemus ergo domos.

Hæc,ſc.vrbs. *Lebes*,&c.q.d.ſumus in vrbe, vt in olla carnes, nec exibimus dum vixerimus, vt nec carnes ex olla quamdiu coquuntur.

7. *Hi ſunt carnes*, q.d. de iis potius dici poteſt, quod ſint carnes, ſc. à vobis occiſæ, vt quæ ad coquendum,& edendum parantur.

9. *Iudicia*,i vltionem.

10. *Finibus*, ſc. Reblatha, vbi Nabuchodonoſor principes occidit,& Sedeciam excæcauit. *Iudicabo*, Chald.vlciſcar.

11. *In lebetem*,ſc.vt dicitis.

12. *Iudicia gentium*,i.gentium mores.

13. *Conſummationem*,i.conſumptionem.

15. *Fratres tui,fratres tui*,&c.i.fratres tui,nempe & fratres,& viri,&c. *Recedite*,&c.q.d.recedite ſane vos ex vrbe qui vos dediſtis Babyloniis ex Ieremiæ conſilio,nos in ea manebimus.

16. *Eos*, ſc. fratres & reliquos, de quibus proxime.

Feci, i.abegi. *In ſanctificationem modicam*, i. ero eis loco templi ad modicum tempus, ſc. quo erunt diſperſi,& exaudiam,vt ſolebam in ſanctuario.

17. *Humum Iſrael*,ſcil.eccleſiam, quæ terra ſpiritualis Iſrael.

18. *Offenſiones*,i.peccata. *Abominationes*,ſc. idolorum cultum.

19. *Lapideum*, i.durum. *Carneum*, Chald.timens me,Auguſt.18. contra Fauſt.lapideum intelligit ſine ſenſu,carneum cum ſenſu,ſc.rerum diuinarum.

21. *Ponam*, i. reddam, q.dicat, puniam eos pro ſuis peccatis.

23. *Montem*,Chal.montem Oliueti.

24. *Adduxit*, pro,reduxit. *Tranſmigrationem*,i. captiuos.

CAPVT XII.

2. D*Omus ex aſperantis*, Chaldæus, populi contumacis.

Exaſperans, i.me ad iracundiam prouocans.

3. *Vaſa tranſmigrationis*, i. inſtrumenta, quibus vti ſolent qui migraot. *Aſpiciant*, i.conſidereot, ſc.& conuertantur.

4. *Vaſa tua*, i.ſuppellectilem.

5. *Parietem*, ſc.domus.

6. *Portaberis*, Id hic, & infr.ex 70. ſumptum eſt, nam Hier.vertit, portabis, ſc.ſarcinulas.

Portentum, Chald.ſignum, ſc.figuram, ſeu typum futurorum.

8. *Mane*, i.poſtridie.

9. *Nunquid*, &c.Chald.ſi dixerint ad te, &c.

10. *Ducem*, ſc.Regem. *Onus*, i.funeſta prophetia. *Eorum*, Chald.eius.

12. *Parietem*, ſc.horti. *Operietur*, ſc.cæcitate.

14. *Ventum*, i.partem orbis.

15. *Dominus*, ſc.iuſtus malorum vltor.

18. *Conturbatione*, Chald.tremore, 70. dolore.

Feſtinatione, & mœrore, Chald.deſolatione, & ſtupore, 70. tormento, & anxietate.

19. *Solicitudine*, Chald.tremore, 70. Indigentia.

Deſolatione, Chald ſtupore, 70.interitu, ſeu deſtructione. *Vt deſoletur*, pro, &, ſeu quia deſolabitur.

Multitudine, ſc populi deſerta.

22. *In longum*, &c.q.d. omnes prophetiæ ſunt de rebus multo poſt futuris.

Peribit, i.irrita erit.ſc.quaorum ad nos quorum tempore illa non erunt, Chald. ceſſabit.

23. *Sermo*.i.prædictio, 70.tempus.

24. *Omnis*, i.vlla. *Caſſa*, Chald.& 70.ſalſa. *Ambigua*, Chald.mendax.

28. *Vltra*, i.longe. *Complebitur*, ſc.cito.

CAPVT XIII.

1. P*Rophetas*, Chald.pſeudoprophetas.

3. *Spiritum ſuum*, i.ſuas phaotaſias, Chald. cogitationes cordis ſui.

4. *Vulpes*, ſc.doloſi, & latentes.

5. *Ex aduerſo*, ſc.hoſtium, vel iniquitatum, q. d. non defendiſtis populom, oeque correxiſtis. Alloquitur pſeupoprophetas.

Murum, i. defenſionem. *Domini*. Chald. furoris Domini. ſc. eum Deus per Chaldæos puniret, q.d. nihil populum iuuiſtis.

6. *Sermonem*, ſc.falſum, ſeu mendacem.

7. *Caſſam*, Chald.& 70.ſalſam.

8. *Vana*, Chald.falſa. *Vidiſtis*, Chald.docuiſtis.

Ad vos, Chald.mittam iram meam in vos.

9. *Manus*, i.percuſſio. *Videns vana*, Chald. prophetant ſalſa.

Diuinant, Chald.docent. *Conſilio*, alij, concilio id eſt cœtu, Chald.ſecreto bono, 70.diſciplina, ſeu inſtitutione.

Scriptura, Chald.ſcriptura vitæ æternæ, ſc. libro vitæ.

Terram, ſc.viuentium. *Dominus Deus*, Heb. Adonai, Iehoua, i. Dominus, Dominus, ſed quia Iehoua eſt Dei nomen proprium, recte verſum, Dominus Deus. Atque id dictum ſit in omnia ſimilia loca, 70. Adonai, Dominos.

10. *Ipſe*, pro, vnus ex ipſis. *Parietem*, i.falſam prophetiam, vel doctrinam. *Liniebant*, ſc. iuuabant comprobantes. *Paleis*, ſe.qoibus lutum teneretur, & ſolidaretur, q.d.inani applauſu.

11. *Temperatura*, ſc. miſtione luti & palearum, q.d.nonſolide.

13. *Spiritum tempeſtatis*, i.ventum vehementem, Chald.Regem fortem.

15. *Non eſt*, &c.q.d.corruit & paries, & ædificatores, ſc. Prophetæ, vt ſtatim dicitur, i. pſeudoprophetæ.

17. *Filias*, i. ſœminas, vel viros ſœminis ſimiles leuitate & mollitie.

18. *Manus*, i.brachij. *Capiendas*, i.decipiendas, ſeu venandas. *Viuificabant*.i.promittebant vitam & ſalutem.

19. *Violabant me*, i.prophanabant nomen meum, ſc.prædicentes falſa meo nomine. *Propter puſillum*, &c.i. ob exiguam mercedem. *Interficerent*, id eſt, prædicerent interitum.

20. *Volantes*, q d.vt ſoleot naues ab aucupibus.

Eos, ſc.puluillos, i.deceptionum inſtrumenta. *Ad volandum*, q. d. io libertatem more auis è laqueo ereptæ.

23. *Vana*, Chald.& 70.ſalſa. *Videbitis*, Chal.prophetabitis.

CAPVT XIV.

3. I*Mmunditias*, Chald.culpam idolorum, q.d. ſunt ex animo idololatræ.

Et ſcandalum, &c. repetitio, more Scripturæ. *Contra faciem ſuam*, i.ante ſe. *Reſpondebo*, ſcil.quod optant.

4. *Homo, homo*, i.quicunque. *In multitudine*, i.pro merito multitudinis.

5. *Capiatur*, i. appareat quid, ſe. volutat in corde, vel, decipiatur ob malitiam cordis, &c.

7. *Per me*, Chald.in verbo meo.

8. *Exemplum*.ſcil. diuinæ vltionis. *Prouerbium*, i.ſabulam.

9. *Propheta*, i.qui putatur Propheta. *Decepi*, i.decipi permiſi. *Et extendam*, &c. q.d.illum nihilominus puniam.

10. *Portabit*, ſc.dando pœnas. *Iuxta iniquitatem*, &c.i. vterque pro ſuo peccato punietur, ioiquitas, pro pœna iniquitatis, more Scripturæ, vel, inique reſpondebit inique interroganti, vt coniungatur eum ſuperioribus.

11. *Non erret*, ſc.videns puniri errantes. *A me*, ſc. recedendo. *Vniuerſis*, pro, vllis Hebr.

13. *Mihi*, contra me. *Virgam*, i. baculum, ſc.ſuſtentaculum, 70. firmamentum.

19. *Sanguine*, i.cæde.

21. *Iudicia*, i flagella. *Peſſima*, i.acerbiſſima.

22. *Educentium*, ſc.in captiuitatem. *Viam*, i.mores, ob quos puniti à me alij, ſed ipſi ex miſericordia ſeruati.

Conſolabimini, ſc.acquieſcendo meis iudiclis, 70. pœnitebit vos.

23. *Conſolabuntur*, i.afferent conſolationis materiam, dum ſc. cogitabitis meam clementiam, & ipſorum ſalutem.

CAPVT XV.

4. P*Artem*, Chald.extremitatem.

6. *Dedi*, i.dare ſoleo.

7. *Faciem*, Chald.vltionem. *De igne*, &c. q.d. ex vna calamitate ad aliam tranſibunt. *Poſuero faciem*, &c.i.puniero eos.

CAPVT XVI.

3. R*Adix*, &c. q. videtis nata ex Chananæis, & Amorrhæis, &c. vel talis etas cum te primum vocaui.

4. *Non eſt*, &c. q. d. noo eſt tibi adbibita cura,

quæ ſolet recena natis, ſed te reperi prorſus deſtitutam.

Salutem, ſcil. lauatur fœtus, vt componantur membra incurua ex vtero. *Sale*, quia adhibetur vmbilici vulneri, itemque fœtui ſiccando.

Pannis, i. faſciis.

5. *Pepercit*, i. miſertua eſt. *Oculus*, ſc. cuiuſquam.

Animæ, i. vitæ.

6. *Sanguine*, ſcil. qui cum fœtu egreditur, q. d. reperi te ſordidam.

7. *Multiplicatam*, ſcil. viribus, opibus, dignitatibus, &c.

Ingreſſa, i. progreſſa. *Mundum*, i. ornatum. *Pilus*, ſcil. pudendorum.

8. *Et tranſiui*, pro, cum tranſirem. *Amantium*, quaſi dicat, nubendi, ſolent enim nubilea amare adoleſcentes.

Ignominiam, i. nuditatem. *Iuraui*, ſcil. vt fit in ſponſalitiis. *Ingreſſus ſum*, i. pepigi. *Mihi*, ſc. ſponſa.

9. *Laui*, ſc. à peccatis. *Oleo*, ſc. miſericordiæ.

10. *Diſcoloribus*, ſc. pulchris veſtibus ſacerdotalibus, vbi varij colores. *Hyacintho*, Chald. pretioſis calceamentis. *Subtilibus*, ſc. ſerico.

11. *Manibus*, i. brachiis.

12. *Inaurem*, id eſt, circulum aureum inauri ſimilem.

Os, i. vultum, vel nares his enim etiam in Oriente aurum apponitur, ſc. ex fronte pendens & oaribus imminens, 70. naſum. *Decoris*, i. pulcherrimam.

13. *Similam*, &c. Chald. manna ſimile ſimilæ, melli, & oleo. *Profeciſti in regnum*, i. regnaſti.

14. *Nomen*, i. fama.

15. *In nomine tuo*, id eſt, cum tam celebris eſſes, Chaldæus, ob nomen tuum, ſcilicet, elata. *Fieres*, ſcil. velut concubina.

16. *Excelſa*, 70. idola. *Conſuta*, Chald. operta polymitia, ſc. conſutis inter ſe, vt ſolent, cortinæ.

Factum, ſc. vnquam, q. d. grauiſſime.

17. *Vaſa decoris*, i. ornamenta pulchra. *Fornicata*, ſc. colendo eas: ſolet enim Scriptura idololatriam fornicationem vocare.

19. *Factum eſt*, ſc. ita vt dico, q. d. non potes horum quidquam negare,

20. *Mihi*, ſcilicet, mea virtute, mihique debitos. *Deuorandum*, ſcilicet, quaſi dicat, in holocauſtom.

22. *Adoleſcentiæ*, ſc. in Ægypto.

23. *Accidit*, ſc. quod ſtatim dicetur. *Va*, &c. id per parentheſim. Chald. væ tibi, quia peccaſti, væ tibi, quia non es conuerſa.

25. *Signum*, ſcilicet, altare, vel delubrum. *Pedes*, id eſt, crura.

Omni tranſeunti, quaſi dicat, omnia idola coluiſti tibi nota.

26 *Cum filiis*, &c. ſcilicet, illos imitata, vel illis coniuncta amicitia. *Carnium*, ſic modeſte vocat genitalia, ſed ſimul pudefacit perſiſtens in metaphora fornicationis.

27. *Iuſtificationem*, i. templum, & cultum, ſeu leges, 70. legitima tua. q. d. ritus, & ceremonias.

Filiarum, i. vrbium, vel gentium.

Erubeſcunt, q. d. etiam idololatras pudet tuorum ſceletom, adeo ſunt immania, Chald. ad quas, ſi miſiſſem Prophetas meos, erubeſcerent: tu autem non es conuerſa à via tua ſcelerata.

28. *In filiis*, pro, cum filiis.

29. *Cum Chaldæis*, Chal. & 70. & cum Chaldæis, i. Chaldæorum imitatione.

30. *In quo*, &c. Chald. quam fortis malitia cordis tui, 70. quid faciam cordi tuo?

31. *Faſtidio*, ſcil. minoris pretij, quaſi dicat, non aliter acquietura.

32. *Super*, i. præter.

34. *Fornicatio*, ſc. talis. *Contrarium*, ſc. ei, quod faciunt meretrices.

36. *Effuſum*, ſc. prodige.

Super, Chald. poſt, 70. ad.

Super idola, Chald. in omnibus idololatriis.

In ſanguine, Chald. & 70. & in ſanguine, i. cæde.

Dediſti, Chald. immolaſti. *Sanguinem*, i. cædem.

Zeli, q. d. vt ſolent zelotypi occidere vxores in adulterio deprehenſas.

40. *Multitudinem*, ſcil. hoſtium. Chald. exercitum.

Lapidibus, ſc. vt adulteram.

41. *Mulierum*, i. gentium.

42. *Requieſcet*, ſc. ſumpta vindicta. *Zelus*, i. zelotypia, ſeu amor. *Iraſcar*, i. puniam, q. d. abiiciam in totum curam tui, 70. non ero ſolicitus vltra.

43. *Dedi*, pro, dabo, i. puniam. *Iuxta ſcelera*, id eſt, quantum merebantur peccata tua.

46. *Filia eius*, i. ei ſubiectæ vrbes. *Siniſtram*, ſcil. aſpiciendo ad Orientem.

47. *Pauxillum*, pro, paruum, ſcil. fuiſſet peccatum tuum.

Minus pene, ſc. quam illorũ, q. d. minus graue fuiſſet, ſi peccaſſes vt illæ, Chald. tolerabile fuiſſet peccatum tuum, ſi ſimiliter peccaſſes. *Sceleratiora*, pro, ſed ſceleratiora.

49. *Panis*, i. ciborum. *Abundantia*, ſcil. rerum, ſeu deliciarum. *Filiarum*, Chald. villarum.

51. *Iuſtificaſti*, i. oſtendiſti te iuſtiores eſſe, ſeu minus iniquas.

52. *Ab eis*, i. quam eæ. *A te*, i. præ te, ſc. comparatione tui.

53. *Conuertam*. &c. Ironice, q. d. ita illarum miſerebor, vt Sodomæ miſertus ſum. *Reuerſionem*, pro, conuerſionem, vt ſup eſt enim idem verbum, Hebr. q. d. ita, eas conuertam, ſc. ad proſperitatem, vt conuerti Sodomam, & Samariam. *In medio*, i. inſtar, q. d. velut in medio.

54. *Conſolans*, ſc. ſolatium eſt miseris ſocios habere malorum.

55. *Et ſoror*, &c. & id Ironice, q. d. ita tu reuerteria ad antiquam proſperitatem, vt illæ. *Ad antiquitatem ſuam*, Chald. ad principium ſuum, 70. ſicut fuerunt à principio.

56. *Audita*, &c. i. non meminiſti vnquam punitionis eius.

57. *Reuelaretur*, ſc. per punitionem. *Opprobrium*, ſcil. nunc es tu illis. ſic Pſal. 78. Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris.

58. *Scelus tuum*, i. pœnam ſceleris.

59. *Sicut deſpexiſti*, quaſi dicat, puniam ſicut meretis.

60. *Sempiternum*, ſc. nunquam mutandum. Id ad Chriſti tempua referendum.

61. *Maiores*, 70 ſeniores. *Minoribus*, 70. iunioribus. intellige ſignificari omnes nationes, & quæ Iudæis priores in mundo, & poſteriores, ſeu ſecundum Chald. prouincias Iudæa maiores, & minores. vel, alludit ad illud quod ſupra dixit, Samariam eſſe ſororem maiorem, ſc. numero, Sodomam vero minorem. *Ex pacto tuo*, i. vi legis veteris. ſed Chriſti meritis, Chald. cum tamen non feceris legem, q. d. non ex merito tuo.

CAPVT XVII.

2. ÆNigma, i. obſcurum ſermonem.

3. *Aquila*, ſcil. Nabuchodonoſor, cuius alæ potentia, & opes. *Plumis*, 70. vnguibus.

Libanum, id eſt, Ieruſalem.

Digitized by Google

Medullam, Chald. propaginem, 70. electa, ſcil. præcipua quæque.

4. *Sammitatem*, &c. ſcil. Ioachin. *Chanaan*, id eſt, negotiatorum, vt ſtatim explicat, ſcil. Chaldæorum, qui erant celebres eo tempore mercatores.

Negociatorum, 70. mutata, ſc. Babylone.

5. *Tulit*, ſc. Sedeciam. *Poſuit*, ſc. loco Iechoniæ.

Aquas, i. populos. *Superficie*, ſc. terræ, q. d. in Ieruſalem. vel non valde firmo imperio.

6. *Latiorem*, 70. infirmam, Chald. fortem.

Reſpicientibus, Chald. incuruatis, ſcilicet, populo ſubdito.

Ad eam, ſc. vitem, vel Aquilam.

7. *Altera*, ſc. Rex Ægypti. *Mittens*, &c. i. confidens auxilio Pharaonis. *Irrigaret*, i. tueretur contra æſtum, id eſt, iram Nabuchodonoſor. *De areolis*, &c. q. d. ex Ægypto.

9. *Euellet*, ſcil. Aquila prior. *Diſtringet*, i. decerpet, ſeu perdet. *Non in brachio*, &c. q.d. nec ad id opus erit magnis viribus. *Regem*, ſc. Iechoniam.

13. *Tollet*, ſc. Sedeciam regem conſtituet.

17. *Contra eum*, ſc. Nabuchodonoſor. promiſerat quidem multa ſe facturum, ſed non fecit, nec bellum geſſit.

18. *Spreuerat*, ſcil. Sedecias. *Fœdus*, ſc. initum cum Nabuchodonoſor. *Dedit*, &c. i. iniit fœdus cum Pharaone.

19. *Ponam*, &c. q. d. vlciſcar.

20. *Præuaricatione*, i. ob præuaricationem.

21. *Ventum*, i. mundi partem.

22. *De medulla*, &c. id eſt, de ſemine regio. *Teneram*, Chald. infantem, ſcil. Chriſtum. *Diſtringam*, 70. auferam.

Montem, ſcilicet, Eccleſiam. *Et eminentem*, 70. & ſuſpendam illud. Id quod ad Chriſti crucem quidam referunt.

23. *Volucres*, Chald iuſti. *Volatile*, Chaldæus, manſueti.

Vmbra, i. protectione.

24. *Ligna*, &c. id eſt, ſentes, vel homines. *Sublime*, ſcil. Sedeciam vel Iudæos. *Humile*, ſcil. Zorobabel, vel Chriſtum. *Viride*, ſcil. ſynagogam. *Aridum*, ſc. gentiles.

CAPVT XVIII.

2. PArabolam, &c. Hebr. parabolizatis parabolam iſtam in terra, &c. i. vtimini hac Parabola, ſeu prouerbio. *Patres*, &c. q.d. nos patimur propter peccata parentum noſtrorum, Chald. patres peccauerunt, & filij percutiuntur.

3. *Si erit*, &c. q. d. non vtemini vltra tali parabola, ſeu prouerbio.

4. *Meæ*, i. à me creatæ.

6. *Comederit*, i. idolothyta, ſic & inſ.

7. *Contriſtauerit*, Chald. & 70. oppreſſerit.

9. *Veritatem*, i. quod rectum eſt.

10. *Latronem*, Chald. impium, 70. peſtilentem. *Fecerit*, ſc. filius. *Iſtis*, ſc. peccatis.

11. *Omnia*, ſc. ſupra dicta bona. *Et vxorem*, & pro, vel ſic & in ſeq. dicit, ſi vel in vno illorum peccauerit.

12. *Abominationem*, 70. iniquitatem, ſc. accedendo ad menſtruatam, id enim ſupra poſuit.

13. *Morte*, &c. i. occidetur, ſc. per ſententiam iudicis.

Sanguis, Chald. reatus mortis.

17. *Superabundantiam*, i. aliquid ſupra ſortem, quæ vulgo Capitale dicitur.

20. *Anima*, i. homo. *Non portabit*, &c. Chald. non punietur ob peccatum patris. Not. hic neminem à Deo puniri ob parentum peccata, ſed puniri tamen aliquando patres in filiis & nepotibus, vt alibi dicit Scriptura. Vide Exod. 20. *Super eum*, q. d. ſecundum eam iudicabitur.

22. *Non recordabor*, ſc. vt condemnem.

In iuſtitia, i. propter iuſtitiam. *Viuet*, ſcil. hic, & in futuro.

24. *Non recordabuntur*, ſc. vt pro iis remuneretur æterna vita. *In præuaricatione*, i. ob præuaricationem.

In ipſis, i. propter ipſa.

25. *Æqua*, i. recta.

27. *Viuificabit*, 70. cuſtodiet.

30. *Idcirco*, ſc. quia iuſtus ſum. *Ruinam*, id eſt, perniciem.

31. *Nouum*, Chald. timens. *Spiritum nouum*, Chald. ſpiritum timoris. *Moriemini*, i. facitis digna morte, ſeu condemnatione?

CAPVT XIX.

2. MAter, ſc. ſynagoga, vel Ieruſalem. *Leæna*, pro, velut leæna, ſc. fortis, & confidens.

Leones, ſc. viros fortes, ſeu rapaces & oppreſſores.

3. *Vnum*, ſc. Ioachaz fratrem Ioacim. *Leunculis*, i. principibus. *Comedere*, Chald. occidere, ſic inf.

Leo, i. Rex.

4. *Non abſque*, &c. Hebr. fouea, & Chald. in reti ipſarum captus eſt.

5. *Vnum*, ſc. Ioacim.

7. *Viduas facere*, ſc. ciuitates hominibus, vel fœminas, ſc. occiſis viris. *Eorum*, ſcil. hominum. *Plenitudo*, i. quidquid in ea erat. *A voce*, &c. i. ſæuitiam eius.

8. *Vulneribus*, Hebr. fouea, & Chald. reti. *Carcerem*, inde tamen eductus, & in Ieruſalem reductus, in ea occiſus, quidam tamen id de Ioachin intelligunt.

10. *In ſanguine tuo*, i. ob regiam ſtirpem, ſeu nobilitatem, 70. quaſi flos mali granati. *Super*, id eſt, prope.

Aquam, q.d. loco optimo. *Aquis*, i. populis, vel rerum copia.

11. *Virgæ*, &c. q.d. multos habuit Reges.

Solida, 70. fortea.

12. *Ira*, ſc. Dei. *Ventus*, ſc. Chald. exercitus.

Ignis, i. calamitas, Chald. populi fortes, vt ignis.

13. *In deſertum*, pro, velut in deſertum.

14. *Ignis*, i. perditio. *Virga*, ſc. Sedecia, ob cuius ſcelera deſtructa eſt.

Non fuit, &c. q.d. nec relictus eſt regni ſucceſſor. *Planctus eſt*, i. prophetia lamentationis.

Erit in planctum, i. incidet in magnam miſeriam, ſc. Ieruſalem, ſeu ſynagoga.

CAPVT XX.

1. SEptimo, ſc. capti Iechoniæ.

3. *Nunquid*, i. itane. *Non reſpondebo*, ſc. quod vultis, vel quicquam.

4. *Iudicas*, i. condemnas, ſeu arguis.

5. *Leuaui manum*, i. iuraui, vel potentiam oſtendi.

7. *Offenſiones*, Chald. & 70. abominationes, ſcil. idola, vel ſcelera. *Oculorum ſuorum*, Chald. à conſpectu ſuo.

8. *Dixi*, i. ſtatui, vel cogitaui, q.d. dignos iudicaui ſupplicio.

9. *Feci*, i. abſtinui à punitione, ſic inf. vide v. 22.

Violaretur, i. male audiret, quaſi non potuiſſem liberare.

11. *Viuet*, Chald. viuet vita æterna, ſi debite ſeruentur.

12. *Signum*,

12. *Signum*, ſcil. religionis, ſeu pacti, vel amoris mei erga eos.

13. *Iudicia*, i. leges, 70. iuſtificationes.

17. *Interficerem*, ſcil. omnes

18. *Patrum veſtrorum*, i. quæ obſeruant patres veſtri. *Iudicia*, i. mores, ſeu leges, ſcil. quas ſeruant iniquas.

20. *Sanctificate*, i. ſancte colite.

23. *Leuaui*, &c. quaſi dicat, minatus ſum, ſeu ſtatui facere, omnino facturus, niſi Moſis oratio impediſſet.

25. *Ergo*, pro, ergone, q. d. itane erant præcepta non bona, vt contemnenda ab eis eſſent?

26. *Et pollui*, &c. q. d. Itane munera, quæ iuſſi offerri pro peccatis, polluta erant, vt mihi offerre non debuerint, ſed idolis potius? *Offerrent*, i. offerre inberentur.

Et ſcient, pro, vt ſcirent. *Dominus*, ſcilicet, ſeruans eos.

27. *In hoc*, ſc. quod ſequitur. *Blaſphemauerunt*, Chald.& 70 irritarunt.

28. *Irritationem*, ſcilicet, qua me irritabant, 70. furorem.

29. *Quid eſt*, &c. q. d. quis vos docuit iſta?

Excelſum, hoc nomine ſignificant loca edita, vbi idola colebant, ſeu altaria illic conſtructa.

Vocatum, ſc. ab illis.

30. *Poſt*, i. ſequentes. *Offendicula*, vide ſup.

Reſpondebo, pro, vt reſpondeam?

33. *Effuſo*, ſc. in vos per flagella.

35. *Deſertum*, ſcilicet, quod eſt inter Iudæam & Chaldæam.

Populorum, ſcil. pertinent deſerta ad vicinos populos, vel, q.d. vbi non ſunt homines. *Iudicabor*, id eſt, expoſtulabo, vel puniam, Chald. vindictam de vobis ſumam.

37. *Vinculis*, pro, vincula, quaſi dicat, cogam ſtare pacto.

39. *Ambulate*, pro, ambulate ſane, q. d. facite quod lubet, non impune feretis. *Idolis veſtris*, ſub puniam vos, vel conuertam tamen vos.

40. *Domus Iſrael*, i. eccleſia Chriſti. *Initium*, 70. primitias. *Decimarum*, Chald. ciborum, 70. ſeparationum, i. rerum quas mihi offerendas ſeparabitis.

Sanctificationibus, i. ſacris.

41. *Sanctificabor*, i. ſancte colar.

46. *Stilla*, i. vaticinare, ſcil. effundendo verba, more pluuiæ, Chald. doce, 70. aſpice. *Saltum*, ſcil. Ieruſalem plenam ciuibus, vt ſaltus arboribus frugiferis, & infrugiferis, ſeu viridibus, & aridis, ſc. bonis & malis.

Meridiani. ſcil. ad Auſtrum eſt Ieruſalem reſpectu Chaldææ.

47. *Facies*, i. homo. *Ab Auſtro*, &c. i. à Iudæa in Chaldæam ducti captiui. *Nec extinguetur*, i. extingui poterit ab aliquo.

49. *A, a, a*, Hebr. ahah., vnica dictio. *Dicunt*, i. ſolent dicere. *Per parabolas*, q.d. ita obſcure, vt non intelligamus.

CAPVT XXI.

2. STilla. Vide ſupr. cap. 20. *Sanctuaria*, id eſt, templum.

3. *Gladium*, ſc. exercitum Chaldæorum. *Iuſtum, & impium*, i. omnes.

4. *Pro eo autem*, &c. q.d. ſi meos ſic punio, quanto magis alios?

5. *Irreuocabilem*, ſcilicet, ante completam punitionem.

6. *In contritione*, &c. id eſt, vt ſolent quibus dolent lumbi.

In amaritudinibus, i. amare, 70. in doloribus.

7. *Audita*, id eſt, rumore de calamitate Ieroſolymitana.

Infirmabitur, Chaldæus, obſcurabitur, 70. examinabitur.

Fluent, ſc. præ ſudore, vel lotio. *Venit*, ſc. calamitas vel exercitus.

9. *Limatus*, i. terſus.

10. *Splendeat*, adeoque terreat. *Moues*, ſc. loco, q.d. deſtruis regnum populi mei. *Succidiſti*, pro, ſuccides, ſc. ô gladie.

11. *Ad leuigandum*, pro leuigatum, 70. paratum. *Manu*, ſc. hoſtis.

12. *Factus eſt*, pro, fiet, id eſt; exeretur ad punitionem.

Plaude, ſc. more dolentium.

13. *Probatus*, ſc. gladius. *Et hoc*, ſcil. apparebit, 70. & quid, ſcil. erit. *Sceptrum*, ſc. Iuda. *Non erit*, ſc. ſceptrum, q d. deficiet regnum Iuda.

14. *Percute*, &c. ſcilicet, in ſignum doloris, vel indignationis meæ. *Dupliciter*, &c. q.d. multipliciter interficier.

15. *Amicti*, ſcilicet, manu tenentis capulum, Chald. acuti.

16. *Appetitus*, i. impetitus, q. d. in quamcunque partem voles, pro, volet is qui te vibrat.

19. *Pone*, i. deſigna. *Vna*, ſcil. Chaldæa. *Capiet*, ſcilicet, Chaldæus. *Capite*, ſcil. vbi vna via ſe in duas diuidit.

20. *Viam*, ſcil. vnam. *Ad Iudam*, ſcil. alteram viam ducentem.

21. *Commiſcens*, ſcil. more ſortibus vtentium: vel frequenter iaciens in altum, vt videat in vtram partem cadant.

22. *Aperiat os*, i. clamet.

23. *Otium*, q. d. videbitur Iudæis res otioſa, & ſine periculo. *Iniquitatis*, id eſt, violati fœderis per Sedeciam.

Capiendam, ſc. Ieruſalem.

24. *Recordati eſtis*, quaſi dicat, ita apparuerunt, vt coacti ſitis aduertere, & recordari, vel, feciſtis venire in memoriam hoſtibus. *Reuelaſtis*, i. feciſtis apparere.

Cogitationibus, 70. adinuentionibus, ſeu ſtudiis.

Manu, ſc. Chaldæorum.

25. *Dux*, Chald. princeps Sedeciam intelligit. *Iniquitatis*, ſc. puniendæ.

26. *Cidarim*, ſcil. Pontificis. *Coronam*, ſcil. Regis, q. d. auferetur & ſacerdotium & regnum. *Humilem*, i. Ioachin qui poſtea reſtitutus. *Sublimem*, ſcil. Sedeciam.

27. *Iniquitatem*, i. pœnam iniquitatis, vel ob iniquitatem. *Ponam*, i. deponam, vel vlciſcar.

Veniret, ſc. Nabuchodonoſor. *Iudicium*, i. facere vindictam.

Tradam, ſc. Iudæam, vel iudicium.

28. *Opprobrium*, ſc. quo affecerunt Iudæos, vel idola intelligit.

29. *Viderentur*, ſcil. à tuis vatibus. *Mendacia*, ſcilicet, proſperitas, cum ſis puniendus. *Dareris*, i. proiiceretis.

30. *Reuertere*, ſc. ô Chaldæe, qui es velut gladius.

In loco, pro, ſc. in locum.

31. *Inſipientium*, Chald. impiorum.

32. *Eris*, ſc. effuſus.

CAPVT XXII.

2. IVdicas, id eſt, arguis, ſeu condemnas, quaſi dicat, argue, increpa.

Sanguinem, Chaldæus, in cuius medio effunditur ſanguis.

3. *Tempus*

3. *Tempus*, ſc. punitionis. *Contra ſemetipſam*, i. in ſui perniciem.

4. *Tuos*, Chald. interitus tui. *Annorum*, ſc. quibus eris in captiuitate. *Dedi*, pro, dabo.

5. *Nobilis*, &c. i. nobilitate, flagitiis, & calamitatibus.

6. *Brachio ſuo*, Chald. fortitudine ſua.

7. *Contriſtauerunt*, 70. oppreſſerunt.

10. *Verecundiora*, i. pudenda vxoris. Vide Leuit. 18. q.d. habuerunt rem cum nouercis.

Immunditiam, &c. quaſi dicat itemque cum menſtruata.

12. *Auare*, i. cauſa auaritiæ, ſc. ad ſpoliandum.

13. *Complosi*, ſc. more irati, & punire volentis.

14. *Suſtinebit*, i. ferre poterit flagella. *Preualebunt*, i. poterunt ſe defendere. *Diebus*, ſc. calamitoſis.

16. *Poſſidebo*, i. ſubiugabo, vtaque in te iure domini in leruum.

20. *Congregatione*, &c. i. vt ſolet congregari argentum, &c. *Conflandum*, i. liquefaciendum.

24. *Es*, ſc. vrbi, vel regioni. *Compluta*, q.d. rigata, ſeu lota. *Furoris*, ſc. Dei, q.d. Deo iraſcente.

25. *Prophetarum*, ſc. falſorum, Chal. ſcribarum, 70. ducum. *Pretium*, i. pretioſa, Chald. gloriam, 70. honores. *Multiplicauerunt*, ſc. occiſis viris.

26. *Intellexerunt*, 70. diſtinxerunt.

Coinquinabar, i. prophane tractabar, Chald. prophanabatur voluntas mea.

28. *Liniebant*, &c. agebant, vt qui linit ſine temperamento, ſc. agit mala fide. *Temperamento*, i. mixtura palearum ad operis firmitatem, q.d. iubebant homines eſſe ſecuros & bene ſperare.

29. *Iudicio*, i. cauſa, ſeu iuſtitia.

30. *Sepem*, i. orationem ad me placandum, Chald. opera bona. De illis loquitur, quos reprehendit, alioqui erat Ieremias & Baruch & alij quidam boni.

31. *Effudi*, &c. præt. pro futuris.

CAPVT XXIII.

2. **D**Va, ſc. Iſrael, & Iuda. *Matris*, ſcil. ſynagogæ, vel Saræ.

3. *Fornicata*, ſc. cultu idolorum. *Subacta*, 70. collapſa, ſc. virginum erecta ſunt, violatarum laxa. *Pubertatis*, Hebr. virginitatis ſic & infra.

4. *Oolla*, i. tabernaculum eius, Hebr. Ahola.

Maior, ſcil. numero, nempe Iſrael. *Ooliba*, id eſt, tabernaculum meum in ea. Hebr. Alholibah. *Minor*, non eſt Hebr. nec in Complut. ſed in 70. Intelligitur vero Iuda, quæ minor numero quam Iſrael. *Eas*, ſc. vxores.

5. *Super me*, i. contra me, qui eram vir eius Chald. à cultu meo, 70. à me. *Propinquantes*, Chaldæus, vicinos ſibi.

6. *Cupidines*, i. expetibiles.

7. *Super eos*, i. cum eis. *Electos*, pro, nempe electos. *Immunditiis*, Chald. cultu idolorum.

8. *Illi*, ſcil. Ægyptij. *Dormierant*, &c. q. d. docuerunt, eam cultum idolorum. *Fornicationem*, i. cultum idolorum.

10. *Ignominiam*, Chald. nuditatem, ſc. pudenda.

Famoſæ, i. nobilitatæ flagitiis. plur. pro, ſingulari, vel, q.d. vt famoſæ mulieres. *Iudicia*, 70. vltiones.

11 *Suam*, ſc. augens.

12. *Prabuit*, ſc. ſe, vel fornicationem.

17. *Mammarum*, i. amatorium. verti poterat ex Hebr. amarum. *Et ſaturata*, id eſt, ſatiata, ſcil. fornicatione idololatriæ, Chald. donec deteſtata eſt, eos anima eius.

20. *Quorum carnes*, &c. per hæc ſignificat metaphorice maximam, idololatriam.

21. *Viſitaſti*, i. repetiiſti, Chal. recordata es.

24. *Iudicium*, Chal. vltionem. *Iudicabant*, Chald. vlciſcentur. *Iudiciis*, Chald legibus.

25. *Zelum*, i. indignationem, Chal. vltionem.

In te, i. contra te. *Exercent*, pro, exercebunt.

In furore, i. irati. *Naſum*, &c. q.d. reddent te turpiſſimam. *Nouiſſimum*, i. plebs infima, vel poſtremo relicti.

26. *Vaſa*, i. inſtrumenta. *Gloria*, forte templum intelligit.

Requieſcere, i. ceſſare. *De terra*, ſc. allatam.

Eos, ſc. deos.

28. *De quibus ſatiata*, Chal. quos deteſtata.

30. *Fecerant*, pro, facient.

31. *Calicem*, ſupplicium. *Eius*, id eſt, quo punita eſt.

32. *Profundum & latum*, id eſt, grauiſſimum ſupplicium.

Qua eſt capaciſſima, i. maximam. vel pro, capaciſſimus, ſc. calix, qui Hebr. eſt fœminei generis.

34. *Fragmenta*, ſc. teſtas vaſis, q.d. prorſus totum calicem. *Lacerabis*, ſc. præ mœrore.

35. *Corpus*, i. tergum. *Scelus*, i. ſceleris pœnam.

36. *Nunquid*, &c. q. d. nonne æquum eſt, vt arguas, &c.

37. *Sanguis*, ſc. inique ab eis effuſos. *Deuorandam*, i. comburendum.

38. *Mihi*, i. contra me. *Polluerunt*, ſc. peccatis, vel ſtatuis idolorum.

39. *Hac*, i. quod ſequitur. vel q.d. tantum ſcelus, ſc. proxime dictum.

40. *Ad quos nuncium miſerant*, Chald. miſſo nuntio ad eos, ſc. Chaldæos, vel Sabæos.

42. *Deſerto*, ſc. Arabiæ. *Eorum*, Hebr. earum.

43. *Attrita*, i. aſſueta, Chald. inueterata.

45. *Viri*, &c. q.d. faciam, vt ſint qui talia iuſte puniant. *Iuſti*, ſc. quantum ad vltionem iuſtam, alioqui enim erant idololatræ Chaldæi. Quidam tamen ad perſonas diuinas referunt.

46. *Multitudinem*, Chald. exercitum. *Tumultum*, Chald. interitum.

48. *Mulieres*, i. gentes, Chald. prouinciæ.

49. *Scelus*, i. ſceleris pœnam. *Peccata*, i. pœnam peccatorum. *Idolorum*, i. cultus idolorum.

CAPVT XXIV.

1. **N**Ono, ſc. capti Iechoniæ. Vide cap. 33.

2. *Nomen*, ſcil. quota ſit dies. *Confirmatus*, id eſt, roboratus. *Hodie*, ſcil. die decima (de qua ſup.) obſidebatur.

3. *Per prouerbium*, i. parabolice. *Irritatricem*, i. me irritantem.

4. *Fruſta*, ſcil. carnis. ſignificantur varij ſtatus hominum, velut coquendi calamitatis igne. *Electa*, pro, & electa quæque. *Oſſibus plena*. intelliguntur viri fortes, 70. excarnata ab oſſibus, oſſa non intra ollam ponenda erant, ſed ſubtus, vt infra indicatur.

5. *Pinguiſſimum*, &c. quaſi dicat, aſſume illa, quæ dixi ex pecore pinguiſſimo. *Sub ea*, ſcil. olla. Quidam tamen intelligunt ponenda intra ollam ſum reliquis partibus.

Efferbuit, &c. pro, efferueat, & diſcoquantur, &c.

Diſcocta, i. valde cocta.

6. *Rubigo*, quidam ſpumam intelligunt. ſed vide infra, vbi de vacuæ rubigine dicitur. *Per partes*, &c. q. d. vnum poſt alium perde, ſc. ô hoſtis. *Non cecidit*, &c. q.d. ſine vllo delectu.

7. *Eius*, i. ab ea effuſus. *Super limpidiſſimam*, q.d. loco aperto, & non occulte peccauit, ſed palam, & præmeditate.

8. *Dedi*,

8. *Dedi*,&c.q.d.& ego etiam aperte puniam.

11. *Rubigo*, i.malitia, Chald. peccata.

12. *Nimia rubigo*, Chald. operantes malum.

13. *Prius donec*,pro,quiſquam.

14. *Veniet*, ſc. quod dixi. *Tranſeam*, i. prætermittam quod dixi, 70. diſſetam.

16. *Tollo*, ſc. per mortem. *Deſiderabile*, &c. i. rem tibi cariſſimam, ſcil. vxorem. *Plaga*, Chaldæus peſte.

17. *Mortuorum*, ſc. clamore, & eiulatu. *Corona*, i. tiara,ſeu vitta,qua caput tegere ſolebat. lugebant enim mortuos aperto capite, & nudis pedibus, Chald. frontalia, 70. comas, ſc.ſolebant radere,aut tondere caput lugentes. ſic etiam infra.

Velabis, ſc. more lugentium.

18. *Locutus*, ſcil quid mihi accidere deberet.

Feciquemane,i. poſtridie. *Præceperat*, ſc.de non lugendo, &c.

21. *Polluam*, i. profanari à Chaldæis permittam.

Superbiam, i.de quo ſuperbitis, Chald.gloriam.

Imperij, Chald. & 70. fortitudinis. *Pauet*, i. timet, ne amittat.

23. *Coronas*, vide ſupra. *Ad fratrem*, ſc. conuerſus, Chald. ſuper fratrem.

24. *Portentum*, Chald.ſignum,ſc. futurorum.

26. *Annunciet*, ſc. quæ acciderunt Ieruſalem.

27. *Silebis*, ſed, ſc. argues eorum peccata.

CAPVT XXV.

3. **P***Ollutum*, i.prophanatum.ſc.à Chaldæis.

4. *Orientalibus*.ſc. Chaldæis. *Caulas*, Chald. palaria, 70. tentoria.

5. *Rabbath*, ſcil.Philadelphiam Syriæ, ſecundum quoſdam.

8. *Omnes gentes*, q. d. nihil habent præ cæteris egregium, ſed ſimiliter obnoxij calamitatibus, & Chaldæis ſubiecti.

9. *Aperiam humerum*, Chaldæus, conteram fortitudinem.

10. *Filiis Orientis*, ſc. dabo eas. *Filiis*, i.populo.

Eam, ſc. terram.

16. *Interfectores*, Hebr. Kerethim, quo nomine vocantur qui 2. Reg.8. Cerethi dicuntur. vide ibid. Quidam putat Cerethæos fuiſſe nobilem quandam Philiſthinorum familiam, 70. hic Cretenſes vertunt, ſed quos intelligant, incertum.

CAPVT XXVI.

1. **V***Ndecimo*, ſc. capti Iechoniæ.

2. *Populorum*, id eſt, ad quas populi multi confluebant. *Conuerſa*, ſcil. illa populi frequentia & negociatio.

4. *Radam*, i. verram. *Dabo eam*, &c.q.d.faciam, vt in ea relinquatur ſola rupes.

5. *Erit*, ſc. ipſa, q. d. expandentur in ea retia ad ſolem, vt ſolet in deſerto loco.

6. *Filia*,i.villæ ei ſubiectæ in continenti.

7. *Regum*, ſcilicet, ei ſubiectorum, vel, q. d. potentiſſimum.

9. *Vineas*, genus eſt inſtrumenti bellici, Chald. tormentorum percuſſiones.

11. *Nobiles*, i. elegantes, Chald fortes.

14. *Vltra*, ſc.qualis nunc es.

16. *Exuuias*, Hebr. & Chald. pallia, 70. coronas, ſeu diademata.

18. *Pauoris*, Chald.& 70. ruinæ.

19. *Abyſſum*, Chald. exercitum. *Aquæ*, i. calamitates, vel milites, Chald. populi.

20. *Lacum*, id eſt, foueam.ſcilicet,ſepulchrum. *Sempiternum*, id eſt, iam dudum mortuum, ſeu à multis ſeculis, vel in multa ſæcula, vel intelligit damnatos ad inferni ſupplicia.

Nouiſſima, Chaldæus, infima, 70. profunda, q. d. terræ viſceribus, vel inferno. *Sicut ſolitudines*, &c. ſc. eris.

Gloriam, &c. q. d. cum reſtituero Ieruſalem, vel manifeſtauero in mundo potentiam meam, Chald. gaudium in terra Iſrael dabo.

CAPVT XXVII.

2. **N***Egociationi*, &c. Chald.quæ ſuppeditat negotiationem, populis, & inſulis multis, 70. emporio populorum ab inſulis multis

4. *Corde*, i. medio. *Finitimi*, pro termini tui, ſc. in mari ſunt, vel q. d. vicini tui. *Impleuerunt*, &c. q.d. pulcherrimam te fecerunt.

5. *Tabulatis maris*, i. pontibus,vel nauibus.

Malum, ſc. nauis.

6. *Ebore*, ſcil. cælata ebore. *Prætoriola*, Chald. coopertoria in modum theatri.

Inſulis Italiæ, Chald. prouinciæ Apuliæ.

7. *Varia*, ſcilicet, texta opere plumario, ſeu Phrygionico.

Inſulis Eliſa, Chald.de prouincia Italiæ. *Aradij*, Hebr. Aruad Inſula eſt prope Tyrum.

9. *Giblij*, Hebr. Gebal. Quidam Biblij legunt à à Biblo ciuitate Phœniciæ prope Berytum,non longe à Tyro & Sidone. *Habuerunt*, pro,exhibuerunt, vel procurarunt.

11. *Pigmæi*, Chald. Cappadoces, 70. Medi.

13. *Thubal & Moſoch*, id eſt, Hiſpani, & Cappadoces.

14. *Domo Thogorma*, Chaldæus, prouincia Germaniæ. Quidam Phrygiam, ſeu Turciam interpretantur.

15. *Dedan*, vrbs eſt Idumææ, 70 Rhodiorum.

Negociatio manus tuæ i.tecum mercaturam exercuerunt. *Ebeninos*, id eſt, ligna ebenina, Chaldæus pauones.

16. *Operum*, Chald. diuitiarum, 70. mercatus.

Guttam, ſcilicet, myrrhæ. *Scutulata*, Chaldæus, acu picta.

Chodchod, genus eſt, lapidis pretioſi, Chald. lapides pretioſos.

17. *Primo*, i. optimo, ſeu præcipuo.

18. *Pingui*,Chald. dulci condito.

19. *Stacten*, & hæc myrrha eſt. *Calamum*, ſcil. aromaticum, vulgo cannella. *Negotiatione tua*, Chald.nundinis tuis.

20. *Tapetibus ad ſedendum*, Chald. veſtibus pretioſis ad equitatum, 70. iumentis electis ad currus.

23. *Haran & Chene*,Chal.Cattæi,& Canæi, 70. Charran & Chana. *Chelmad*,Chald. Media.

24. *Multifariam*, Chald.in omnis generis rebus eximiis. *Inuolucris*, Chald.palliis.

Cedros, i. naues ex cedro.

25. *Principes tui*, ſc. ducebant.

26. *Aquis*, pro, aquas, ſcil. calamitatum. *Remiges*, id eſt, gubernatores vrbis perſiſtit in metaphora nauis.

27. *Diuitiæ tuæ*, ſcilicet, diripientur. vel iunge cum cadent.

Tenebant, pro, qui tenebant.

31. *Radent*, pro radendo caput, facient.

32. *Vt Tyrus*, i. vrbs Tyro ſimilis. *Obmutuit*, i. perdidit & vocem & vitam.

34. *A mari*, 70. in mari, Chaldæus, quæ habitabas in mari.

35. *Tempeſtate*, i. tua calamitate.

36. *Sibilauerunt*, ſcil. ſtupentes.

Perpetuum, id eſt, longum tempus, 70. annos, vt

Digitized by Google

vt dicitur Iſai. 23. vel, quaſi dicat, nunquam ad priſtinum ſtatum tedibis.

CAPVT XXVIII.

2. D*ixiſti*, i. cogitaſti. *Deus*, i. velut Deus. *Sedi*, pro, ſedeo.

3. *Ecce*, Ironice, 70. nunquid.

4. *In*, 70. nunquid in *Fortitudinem*, Chaldæus, diuitias.

5. *In*, 70. aut in *Fortitudinem*, Chald. exercitus. *Robore*, i. opibus, Chald. copiis.

7. *Polluent*, Chald. diſſipabunt, 70. ſternent.

8. *Detrahent*, ſc. in foueam.

10 *Incircumciſorum*, i. infidelium, Chald. impiorum, ſc. qualem impij merentur. *Alienorum*, i. extraneorum, ſeu inimicorum.

12. *Signaculum ſimilitudinis*, , id eſt, ſignata ſeu expreſſa ſimilitudo, ſcilicet, Dei. Hæc ad diabolum diriguntur.

13. *Lapis*, &c. per hæc intelliguntur ornamenta ſpiritualia Angelorum ante caſum. *Opus decoris*, id eſt, pulchritudinis ornamenta. *Foramina*, ſcilicet, auri, quibus gemmæ incluſæ. quidam tibias intelligunt.

14. *Extentus*, ſcil. alis ſapientiæ. *Protegens*, ſcil. inferiores illuminans, vel tegens arcam teſtamenti, q. d. repræſentatus per Cherubim templi. *Lapidum*, ſc. Angelorum.

16. *Negociationis*, ſc. mentis cogitationum. *Perdidi*, i. proieci.

17. *In decore*, i. ob decorem.

18. *Polluiſti*, i. contaminaſti. *Sanctificationem*, i. ſanctitatem. *In cinerem*, i. contemptibiliſſimum.

19. *Nen eris*, ſc. qualis eras.

22. *Sanctificatus*, i. glorificatus per opera iuſtitiæ vlciſcentis.

23. *Sanguinem*, i. cædem.

24. *Amaritudinis*, i. affligens, & contriſtans.

26. *Securi*, ſc. ab hoſtibus, & moleſtiis.

CAPVT XXIX.

1. D*Ecimo*, ſcil. captiuitatis, Iechoniæ. *Duodecima*, 70. vna.

3. *Ad te*, pro, tibi, ſc. faciam quæ ſequuntur. *Draco*, i. cete. *Memetipſum*, ſc. regem, vel q. d. qoi ita ſuperbis, quaſi te ipſe feciſſes.

4. *Frænum*, Hebr. & Chald. hamum. *Piſces*, i. populum ſeu Ægyptios.

5. *Colligeris*, ſc. ex ea diſperſione.

6. *Baculus*, &c. i. infirmum præſidiom, ſc. contra Chaldæos.

7. *Apprehenderunt*, ſc Iudæi, q. d. confiſi ſunt tuo auxilio. *Eorum*, ſc. cadentium.

9. *Flumus*, ſc. Nilus, Chald. Regnum meum eſt, & ego ſubiugaui illud.

10. *Flumina*, i. Nili riuos. *Ad terminos*, pro, à terminis. ibi enim Siene, vel vſque, pro, nempe vſque.

14. *Phatures*, Metropolis Ægypti erat.

16. *Fugiam*, alludit ad factum Sedeciæ, qui fœdus ioituio cum Chaldæis violauit.

17. *Viceſimo*, &c. Vide cap. t. quid dixerim. Illud enim mihi etiam ex hoc loco videtur coofirmari poſſe.

Vna, i. prima.

18 *Decaluatum*, ſe. ex geſtatione galearum, vel oneribus. *Et mihi*, Not. ſeruientes regi fideliter in bello iuſto Deo ſeruire, etſi id non cogiteot placeot enim Deo honeſta & iuſta.

20. *Et operi*, 70. pro miniſterio. *Eam*, ſcilicet, Tyrom. Hinc appatet iam fuiſſe impletum, quod Deus ſupra minatus fuerat Tyro.

21. *Illa*, ſc. liberationis Iſrael. *Cornu*, i. robur, & dignitas. *Apertum os*, i. loquendi libertatem, vel ſi ad Chriſtum referatur (nam Ezechiel non vidit reditum à Babylonia) ſignificat tunc credendas, & intelligendas prophetias, vel illa die, puoitorum Ægyptiorum, quod nou multo poſt factum.

CAPVT XXX.

2. V*Æ diei*, i. ô diem infelicem, 70. ô, ô dies, Chald. væ ob diem.

3. *Nubes*, id eſt, turbulentus. *Gentium*, ſcil. perdendarum.

4. *Gladius*, ſcil. Chaldæorum. *Æthiopia*, ſcil. vicina Ægypto.

5. *Lydi*, ſorte venerant ad opem ferendam Ægyptiis. *Omne reliquum vulgus*, Chald. omnes coniuncti eis.

Chub, i. Arabes. *Fœderis*, i. confœderatæ.

6. *A turre*, pro, vſque ad turrim. *Ea*, ſc. Ægypto.

7. *In medio*, i. inſtar, vel ſignificat vicina etiam diſſipanda.

9. *Trieribus*, id eſt, triremibus, ſeu nauibus, Chaldæus, legionibus. *Die*, ſc. calamitatis. *Venter*, ſc. calamitas.

12. *Aridos*, ſcil. vt poſſint tranſire milites. *Alienorum*, Chald. impiorum.

13. *Memphis*, vulgo Cairum dicitur.

17. *Ipſa*, 70. mulieres, forte intelliguntur vrbes ipſæ.

18. *Nubes*, ſc. calamitatum obſcuritas, Chald. velut militum nubes.

20. *Vndecimo*, ſc. capti Iechoniæ.

21. *Brachium*, Chald. fortitudinem.

21. *Brachium forte*, Chald. principes fortiſſimos. *Confractum*, pro, confringendum.

CAPVT XXXI.

1. V*Ndecimo*, ſcilicet, capti Iechoniæ. *Vna*, id eſt, prima.

2. *Magnitudine*, Chaldæus, fortitudine, 70. celſitudine.

3. *Aſſur*, alij putant ſignificari Regem Aſſyriorum, ego Pharaonem puto, ſeu Ægypti Regem. ſic enim etiam vocatur Iſai. 52. forte quod Ægyptij ex Aſſyriis oriundi. certe ad finem capitis dicitur; ipſe eſt Pharao.

4. *Aqua*, alludit ad aquas Nili: ſignificatur vera copia diuitiarum, & militum, magnaque ditio etiam longe protenſa. *Eius*, ſc. Abyſſus. *Emiſit*, ſc. illa Abyſſus opom. *Ligna*, i. homioes. *Regionis*, ſc. Ægypti, ſeu ſibi ſubiectæ. *Arbuſta*, Chaldæus, exercitus.

6. *Volatilia*, &c. per hæc ſignificatur concurſus multus populi per mare, & terram, in Ægyptum cauſa negotiandi.

8. *Cedri*, &c. vel hyperbole eſt, vel intelligitur illum ſuperbe ſic putaſſe, ſc. neminem ſibi parem. quamquam hæc ad Luciferum præcipue videantur referenda, qui putatur fuiſſe ſupremus Angelorum.

9. *Æmulata ſunt*, &c. q. d. poterant inuidere, ei quæcunque in mundo pulchra. *Voluptatis*, Hebr. Heden ſic infra.

11. *Eum*, ſcil. Pharaonem,

Fortiſſimi, ſcilicet, Nabuchodonoſor. *Ei*, ſcil. quod meretur.

12. *Alieni*, i. externi populi, ſeu milites.

13. *Ruina*, q. d. trunco humi iacente. perſtat enim in metaphora arboris.

14. *Vltimam*,

Digitized by Google

14. *Vltimam*, i. profundam, ſ. ſepulcrum, vel infernum *Lacum*, ſepulcrum, Chal. lacum domus perditionis, ſc. infernum.

15. *Induxi luctum*, ſ. ei, vel eius regioni, Chal. luxerunt eum. *Abyſſo*, ſ. calamitatis, ſeu ſupplicij, Chal. tribulatione *Libanus*, i. regio Ægypti, vbi creuerat, vt in Libano Cedri.

16. *Conſolati ſunt*, ſ. eum, 70. conſolabantur eum. *Infima*, ſ. poſitum, q. d. deiectum & punitum.

17. *Num &*, pro, ſed & Hebr. etiam. *Ad interfectos*, Chal. cum interfectis. *Sedebit*, pro, qui ſedebat. *Incircumciſorum*, Chal. peccatorum.

Ipſe eſt Pharao, &c. q. d. quæ hactenus dicta ſunt de Pharaone & eius populo intelliguntur.

CAP. XXXII.

1. **D***Vodecimo*, ſ. capti Iechoniæ, ſ. paulo poſt euerſam Ieruſalem.

2. *Gentium*, i. inter gẽtes verſanti. *Draconi*, i. ceto. *Ventilabus eorũ*, ſ. motu cauti, q. d. abutebaris potentia in tua ditione. *Aquas*, i. populos. *Flumina*, i. regiones. *Eorum*, ſc. populorum, 70. tua.

4. *In terram*, ſc. inſepultum. *Super te*, i. tuum, & tuorum cadauera.

6. *Ex te*, i. ſanguine tuo.

7. *Operium*, &c. q. d. ſequetur magna in tuo regno mœſtitia, i. luce ſignificare ſolet ſcriptura proſperitatẽ & lætitiã: contraria vero obſcuritate, & tenebris

8. *Super te*, i. propter te.

9. *Irritabo*, i. faciam, vt iraſcantur tibi. *Contritionem*, 70. captiuitatem.

10. *Super facies*, i. ante facies, ſ. ipſis videntibus te cædi. *Pro anima ſua*, i. timentes vitæ ſuæ.

12. *Superbiam*, i. opes, gloriam, & dignitatem.

13. *Erant ſuper*, i. paſcebantur iuxta.

14. *Quaſi oleum*, i. quietas & puras.

15. *Plenitudine*, i habitatoribus.

16. *Eſt*, pro, erit *Eum*, Heb eam, ſ. Ægyptum. *Filiæ*, Chald. villæ, ſic & inf.

18. *Detrahe*, i. prædic detrahendam. *Vltimam*, i. infimam, ſc. ſepulchri *Lacum*, i. ſepulcrum, erant ſepulchra velut ciſternæ, vt etiam nunc fit in quibuſdam eccleſiis.

19. *Quo*, i. quoniam, q. d. cui te ô Ægypte præfers? *Pulchrior*, Chald. potentior. *Incircumciſis*, Chald. peccatoribus, ſic & inf.

20. *Attraxerunt*, ſ. ad mortem *Eam*, ſ. Ægyptum.

21. *Loquentur*, &c. q. d. conuerſabitur illic cum ſui ſimilibus.

22. *Ibi*, ſc, in ſepulchro, vel potius inferno.

23. *Data*, i. poſita. *Viuentium*, i. fidelium, Chald. Iſrael. ſic & inf.

24 *Sui*, t. eius. *Portauerunt*, &c. i. dederunt vitæ ignominioſæ pœnas.

25. *Illius*, ſ. populi.

26. *Moſoch*, i. Cappadoces. *Thubal*, i. Iberi, ſeu Hiſpani Quidam tamen Italos intelligunt. *Illius*, ſ. multitudinis.

27. *Cum armis ſuis*, &c. q. d. in lecto ſeu domi ſuæ, naturali morte. *Et fuerunt*, &c. q. d. eorum oſſa propter illorum peccata proiicientur Inſepulta.

28. *Tu*, ſ. ô Pharao.

30. *Aquilonis*, ſ. Aſſyrij, & Chaldæi. *Venatores*, Hebr. & Chald. Sidonij.

32. *Dedi*, ſ. per eos, q. d. ego ſum vſus eorum miniſterio contra Iſrael, ſed illi abuſi potentia ſua.

CAP. XXXIII.

2. **G***Ladium*, i. hoſtes *De nouiſſimis ſuis*, i. infimis, Chald. de medio ſui.

4. *Obſeruauerit*, i. cauerit ſibi. *Sanguis*, &c. q. d. ipſe ſibi eſt cauſa mortis.

5. *In ipſo erit*, i. ipſi imputabitur mors ſua, ſc. ſi occidatur.

6. *Animam*, i. aliquem *In iniquitate*, i. ob iniquitatem. *Requiram*, q. d. illum puniam vt homicidam.

8. *Dicente*, ſc. per te.

10. *Super nos ſunt*, q. d. grauant nos.

12. *Viuere in iuſtitia ſua*, 70. ſaluari.

13. *Viuat*, Heb. Chald. & 70. viuet. q. d. ſaluabitur.

15. *Reſtituerit*, ſc. pauperi. *Vitæ*, i. ad vitam ducentibus, ſc. æternam.

17. *Æqui ponderis*, i. æqua, 70. recta *Et ipſorum* pro, immo ipſorum. *Iniuſta*, Chald. & 70. non recta

18. *In eis*, i. propter eas.

21. *Donec*, pro, cum. *Non ſilui*, q. d. libere locutus ſum, vt prædixiſſem, quæ videbant impleta ipſi.

24 *Ruinoſis*, i. deſolatis locis. *His*, pro, illis. *Vnus*, ſc. Dei cultor. *Poſſeſſionem*, ſc. perpetuam.

25. *In ſanguine*, i. cum ſanguine, ſc. contra legem, *Immunditias*, idola, Chald. cultum idolorum.

26. *In gladiis*, i. cum gladiis, ſc. ad effundendum ſanguinem.

27. *Cadent*. id Godoliæ accidit.

31. *Quaſi ſi*, &c. i. multi ſimul, Chald. vt ſolent diſcipuli. *Canticum*, q. d. contemnunt, ſeu rident.

CAP. XXXIV.

4. **C***Onſolidaſtis*, Chald. & 70. confortaſtis. *Abiectum*, Chald. & 70. errans. *Potentia*, i. ſæuitia, q. d. tyrannice.

5. *Paſtor*, ſc. ſuum officium faciens.

10. *Super paſtores*, Chald. ſuper gubernatores mittam furorem meum.

12. *Nubis & caliginis*, i. calamitoſo.

13. *Riuis*, 70. vallibus. *Sedibus*, Chald. & 70. habitationibus.

16. *In iudicio*, i vt par eſt.

17. *Iudico*, diſcerno, ſeu cauſas iudico. *Inter pecus*, &c. Chal. inter virum, & virũ peccatores & impios.

18. *Nonne*, &c. Hæc ad gregem, de quo proximo ſc. ad malos dicuntur.

20. *Pecus pingue*, &c. Chald. virum diuitem, & pauperem, 70. ouem fortem, & infirmam.

21. *Impingebatis*, i. impellebatis, ſc. pauperes.

23. *Dauid*, i. Chriſtum, cuius Dauid figura.

24. *Locutus ſum*, adeoque ita fiet.

25. *Beſtias*, &c. ſc. dæmonum poteſtatem, & malorum. *Securi*, &c. q. d. erit pax inter fideles, & tuta ab iniuriis vita.

26. *Collis*, ſc. Eccleſiæ, 70. montis, Chal. ſanctuarij *Benedictionem*, Chald. & erunt benedicti. *Benedictionem*, Chald, & erunt benedicti. *Benedictionis*, i. fructiferæ, & non nociuæ.

27. *Eorum*, ſc. pecorum, i. fidelium Chriſti ouiũ,

29. *Germen nominatum*, i. celebrem plantam, ſc. Chriſtum, vel populum Chriſtianum, Chald. plantationem permanentem, 70. plantam pacis. *Imminuit*, i. conſumpti, 70 pereuntes, *Gentium*, i. à gẽtibus.

31. *Homines*, q. d quæ dixi pecora, homines ſunt, Chald. domus Iſrael.

CAP. XXXV.

A *D te*, Chald. mitto furorem meum ſuper te.

5. *Iniquitatis*, i. calamitatis, Chald. retributionis peccatorum, ſc. cum à Chaldæis obſiderentur, his enim ſe adiunxerant idumæi.

6. *Sanguini*, i. cædi. *Sanguis*, Chald. occidẽs gladio. *Sanguinem*, i. conſanguineos, *Sanguis*, Chald. effundens ſanguinem.

9. *Sempiternas*, i. diuturnas.

10. *Duæ*, ſc. Iſrael, & Iuda *Dominus*, ſc. quem

timere debueras, & teuereri.

11. *Iuxta iram tuam*, i. prout meretur ira tua, 70. ſecundum inimicitiam tuam *Zelum*, i. æmulationem Chald. æmulationem. *Indicauero*, i. puniero.

13. *Super*, i. contra. *Derogaſtis*, 70. vociferati eſtis, Chald. multiplicaſtis.

CAPVT XXXVI.

2. INimicus, ſc. Idumæus. *Altitudines*, i. montes.

Sempiterna, i. quæ ab initio mundi fuere, vel ſemper duraturæ.

3. *Aſcendiſtis*, &c q.d. fuiſtis fabula populi.

Opprobrium, ſc. facti eſtis.

4. *Parietinis*, i. locis deſolatis, ſeu dirutis.

5. *Zeli*, Chald. vltionis. 70. furoris, q.d. valde iratus.

Dederunt, i. vſurparunt, Chald. poſuerunt.

Ex animo, Chald. inſultatione animi.

Eiecerunt, ſc. habitatores, vel deſpexerunt.

6. *Zelo*, Chald. indignatione. *Confuſionem*, 70. opprobrium.

7. *Leuaui*, &c i. iuraui. *Confuſionem*, 70. ignominiam, q.d. dabunt pœnas illati opprobrij Iſraeli.

8. *Ramos*, ſc. arborum. *Veniat*, i. redeat ad vos. Chald. veniat dies redemptionis.

9. *Ad vos*, Chald. apparebo ſuper vos. *Conuertar*, ſc. per miſericordiam.

11. *Maioribus*, ſc. tempore Chriſti.

13. *Deuoratrix*, &c. q.d. perdis habitatores ſuos.

14. *Non comedes*, &c. q.d. non poterit id iam dici, quia viuent diu in te.

15. *Auditam faciam*, i. audiri permittam. *Confuſionem*.

70. i. ignominiam, *Portabis*, &c. i. patieris.

17. *Polluerunt*, i. contaminarunt ſe. peccatis.

20. *Polluerunt*, i. dederunt gentibus anſam blaſmandi. *Diceretur*, ſc. per irriſionem, q.d. Habent deum qui eos non poterit defendere.

21. *Peperci*. & q.d. habui rationem honoris mei.

23. *Sanctificabo*, i. glorificabo. *Sanctificatus*, ſc. oſtenſa mea iuſtitia per punitionem, & miſericordia per liberationem. *Coram eis*, ſic. Chald. & 70. & Complut. At Heb. coram vobis errore ſc. ſcriptoris.

25. *Aquam*, ſc. gratiæ, vel baptiſmi.

26. *Cor nouum*, Chald. cor timens. *Lapideum*, i. durum. Chald. impium. *Carneum*, i. molle, docile, ſeu, vt Aug. interpretatur, obediens. Chald. timens me, vt faciat voluntatem meam.

29. *Vocabo*, Chald. benedicam.

30. *Ligni*, i. arborum. *In gentibus*, i. apud gentes. Chald. inter populos.

33. *Inſtaurauero*, &c. per hæc præcipue intelliguntur ſpiritualia.

35. *Voluptatis*, Heb. Heden. *Sederunt*. Chald. inhabitantur. 70. apparuerunt.

36. *Derelicti fuerint*, Chald. remanſerint.

37. *Faciam*, ſc. quod ſequitur. *Sicut gregem*, &c. q. d. vt ſolet grex pecorum multiplicari, ſic multiplicabo homines.

38. *Solemnitatibus*, ſc. in quibus magnus pecorum grex ad ſacrificia, & hominum multitudo ad celebrationem congregatur.

CAPVT XXXVII.

1. M*Anus* Chald. ſpiritus prophetiæ. *In ſpiritu* i. per viſionem, ſeu virtutem ſpiritus.

5. *Ecce ego*, ſignificatur & Iudæorum liberatio, & corporum futura reſumptio.

8. *Spiritum*, ſc. vitalem.

9. *Spiritus*, ſc. viuificans.

11. *Periit*, &c. explicatio præcedentis proxime.

Spes, ſc. in patriam reuertendi. *Abſciſſi ſumus*. Chald. periimus.

12. *Sepulchris*, i. carceribus, ſc. ſeruitute, & captiuitate.

16. *Lignum*, Chald. tabulam, 70. virgam. *Sociorum*, ſc. illorum, qui de Beniamin, & Leui, Chald. fratrum.

Lignum Ephraim. Chald. qui eſt tribus Ephraim. *Sociorumq;*. Chal. fratrumque.

17. *In Lignum vnum*, i. coniuncta. *In vnionem*, i. vnita. ſc. tempore Chriſti. Itemque per eos ſignificati Iudæi, & Gentes.

19. *In manu Ephraim*, id dicitur, quia primus Rex Ieroboam fuit ex tribu Ephraim, & fere per reges è tribu Ephraim gubernati ſemper decem tribus Iſrael. Chald. quæ eſt trib. Ephraim. *In manu eius*. Hebr. in manu mea. 70. in manu Iuda.

22. *Rex. vnus*. ſc. Chriſtus.

23. *Sedibus*, 70. iniquitatibus.

24. *Dauid*, i. Chriſtus. *Iudiciis*, i. præceptis.

26. *Sanctificationem*, Chald. ſanctuarium. ſc. Eccleſiam.

28. *In perpetuum*, ſc. in æterna vita, & beata.

CAPVT XXXVIII.

1. G*Og*, i Antichriſtum, *Magog*, i. exercit' Antichriſti, qui maxime cõſtabit Scythis ſc. Turcis, Tartaris &c. Magog à quo Scythæ, filius Iaphet. Geo. 10. ab eo etiam terra dicta Magog. Vide Ioſeph. lib. 1. c. 11. *Principem capitis*, Chal. principem ſummum.

Meſoch, i. Cappadocum, vel Moſcouitharum.

Thubal, i. Iberiæ. ſc. Aquilonaris quæ iuxta Pontu

Quidam. Gog. Gothos putant, qui Hiſpaniam & Italiam ſubiugarunt, magnamq; Aſiæ, & Africæ partem.

4. *Educam*, ſc. quo voluero. vel, è terra tua. Vide infra cap. 39.

6. *Gomer*, i. Galatæ. *Domus Thogorma*, Chald. prouincia Germaniæ.

7. *Præpara*. ſc. ad bellum. *In præceptum*, q.d. præcipe. Chald. & 70. in cuſtodiam.

8. *Viſitaberis*, i. punieris à Deo. *Nouiſſimo*, ſc. prope diem iudicij. Chald. fine. *Terram*, ſc. Eccleſiam

Gladio, i. perſecutionibus, quas fuerat ante paſſa.

11. *Abſque muro* i. non munitam ſc. Eccleſiam, quæ non ſe muris, & vectibus defendit.

12. *Vmbilici terræ*, ſc. Iudææ, quæ in mundi medio ſita.

13. *Tharſis*, Chald. maris. 70. Carthaginis. *Leones*, Chald. Reges.

14. *Scies*, Chald. ſcies vltionem potentiæ tuæ, 70. conſurges, ſc. contra eum.

16. *Super*, i. contra *Eris*, ſc. talis, 70. erit, ſc. id. *Sanctificatus*, i. glorificatus ſe. te puniendo.

19. *Telo*, Chald. vindicta. *Commotio*, i. turba, vel terræ motus.

20. *Piſces*, &c. Hyperbole eſt, ad ſignificandam calamitatis vehementiam. *Sepes*, Chald. turres.

21. *Eum*, ſc. Gog.

22. *Indicabo*,

21. *Indicabo*, i. puniam. *Sanguine*, i. cæde. *Immenſis*, Chal. & 70. grandinis.

23. *Sanctificabor*, i. glorificabor. *Notus ero*, Chald. manifeſtabo potentiam meam.

CAPVT XXXIX.

1. S*Vper*, contra.

2. *Circumagam*, 70. congregabo. *Montes* Apparet ex his, & illis, quæ ſuperiori capite dicta, de exercitu aliquo potentiſſimi Regis ſermonem fieri, qui ſit in Iudæam venturus. Id autem factumne iam ſit, an ſit faciendum, incertum.

6. *Magog*, i. Gog. exercitum, vel terram. *Inſulis*, ſc. ditionis Gog.

7. *Polluam*, i. permittam pollui, ſc. blaſphemari, ſeu prophanari, *Iſrael*, i. Eccleſiæ.

8. *Venit*, *& factum eſt*, pro, cito veniet, & fiet quod dico.

9. *Arma*, ſc. hoſtium *Septem*, i. multis. Hic plane videre eſt quam ſit difficilis captu Scriptura, vel id quis intelligat? aut quæ proxime ſequuntur.

11. *Nominatum*, Chald. aptum. *Sepulcrum*, pro, in ſepulcrum. *Viatorum*, 70. venientium, Chald. vadorum.

Maris Chal. maris Geneſar.

12. *Mundent*, ſc. cadaueribus *Septem*, i. multis.

16. *Ciuitatis*, ſc. vbi, vel iuxta quam ſepelientur.

Amona, i. multitudo eius, 70. πολυανδρεῖον, i. cœmeterium, ſeu cadauerum multitudo.

21. *Ponam*, i. oſtendam.

23. *In iniquitate*, i. propter iniquitatem.

Vniuerſi, i. pene omnes, ſeu plurimi.

25. *Telum*, Chal. vltionem.

26. *Et portabunt*, pro, poſtquam portauerint, q. d. vbi pœnas dederint peccatorum ſuorum.

29. *Spiritum*, Chal. Spiritum ſanctum, 70. furorem.

CAPVT XL.

1. N*Oſtra*, ſc. eum Iechonia. *Percuſſa*, ſc. Sedecia capto. *Illuc*, ſc. in Iudæam, vel in Ieruſalem.

2. *In viſionibus*, q. d. in ſpiritu, ſeu per viſionem.

Montem. ſc. Sion. *Quaſi*, ita apparebat, cum alioqui eſſet diruta.

3. *Vir*, ſc. Angelus, qui repræſentabat Chriſtum Eccleſiæ ædificatorem. *Calamus menſura*, pro, menſura calami, i. arundinis. *Porta*, ſcil. ædificij ciuitatis, ſeu templi.

5. *Domus*, i. templi. *Palmo*, pro, palmi continet autem palmus quatuor digitos coniunctos extenſæ manus. *Ædificij*, ſc. muri. *Calamo vno*, i. eadem menſura, ſc. tanta erat altitudo, quanta latitudo, imo quanta etiam longitudo, ſecundum 70.

6. *Aſcendit*, ſc. ad portam muri. *Id eſt limen vnum*, lege, & limen vnum, i. limen alterum, & ſic legit Chald. ſc. duo limina ſunt, inferius, & ſuperius, quod dicitur ſuperliminare quidam tamen duos poſtes intelligunt

In latitudine, ſc. quanta erat muri latitudo.

Thalamum, i. exedram, ſeu cubiculum

Quinque, ſc. diſtantiæ. Tanta enim erat vnius parietis inter thalamos. *Limen portæ*. &c. ſc. portæ veſtibuli quod erat ante portam Orientalem *Intrinſecus*, ſc. eius, parietis craſſitiem, ſeu latitudinem.

9. *Veſtibulum*, ſc. ſecundum latitudinem, ſeu altitudinem. *Frontem*, i. poſtem, ſc. quiſque erat vnius cubiti latitudinis. *Intrinſecus*, ſc. non vt ſolent veſtibula extra portam.

10. *Frontium*, i. poſtium.

11. *Porta*, ſc. Orientalis.

12. *Finis*, i. terminus. *Vtrimque*, ſc. ex vtraque parte thalami *Sex*, ſc. vnuſquiſque.

13. *Tecto*, ſc. fine parietis, 70. muro *Ad tectum*, ſc. ex altera parte quantum ad latitudinem. *Oſtium contra oſtium*, ſc. portæ. erant ita diſpoſitæ ordine recto, vt qui per vnam aſpiceret, per omnes viſum tranſmitteret. vel ſignificat thalamorum (quorum tres, alios tres reſpiciebant) oſtia ſimiliter ex oppoſito eſſe poſita.

14. *Frontes*, ſc. thalamorum. *Frontem*, ſc. cuiuſque.

15. *Ante faciem*, &c. Hic neceſſe habeo veniam peccati quippe multa præteribo. In his 9. capitibus, contentus pauca quædam ſolum notaſſe. Fateor ingenue me non intelligere, quid hæc ſibi velint, mirorque ſi quiſquam intelligat. det lector meæ inſcitiæ quæſo, veniam.

16. *Obliquas*, Chald. obturatas, 70. abſconditas, ſc. ex vna parte latas, ex altera ſtrictas *Portam*, 70. portam atrij. *Ante frontes*, &c. Chal. ſuper frontes, capitella. 70. ſuper frontes palmæ, hinc & inde.

15. *Exterius*, ſc. populi, nam priora de atrio ſacerdotum dicta, in quo thalami, ſeu exedræ; Quidam tamen aliter ſentiunt, ſcilicet priora dicta de atrio immundorum, quod erat extimum omnium. 70. interius.

18. *In fronte*, Chal. in latere.

22. *Sculptura*, Chal capitella, 70. palmæ.

39. *Delicto*, 70. ignorantia.

41. *Vaſa*, i. inſtrumenta.

CAPVT XLI.

1. F*Rontes*, Chal. poſtes, i. quod ſuper poſtes, ſc. quantum erat ſuperliminare. *Latitudinem*, q. d. idque ſecundum latitudinem templi.

Latitudo, ſc. quantum ad ſpatium vacuum.

Latera, ſc. à poſtibus ad finem vſque parietis vtrimque,

Viginti, ſc. 10. vacui oſtij, totidem parietum proximorum, ſuperne vero item 20. ſed ſuperliminara 12. capiebat, nam poſtis quiſque vnius cubiti.

3. *Duos cubitos*, ſcilicet quiſque poſtis vnius cubiti.

Sex. ſc. quantum ad vacuum. *Septem*, ſc. hinc inde à poſte ad angulum, ita fiunt 20. nam 14. pleni, & 6. vacui.

4. *Ante faciem*, i. qua parte templum reſpicit.

5. *Parietem*, ſc. quantum ad altitudinem. *Domus*, i. templi. *Lateris*, Chald. tabulati, ſc. erant tabulata circa templum, incipiebant autem, vt videtur, poſt 6. cubitos ab imo.

6. *Latera autem*, &c. Chald. Tabulata autem, tabulatum ſuper tabulatum triginta tria, vndena per ordinem, defixa parieti per circuitum, vt capita trabium requieſcerent ſuper illud quod eminebat, nec trabes penetrarent per parietem domus. Quod ego ita intelligo, fuiſſe deambulatoria affixa templo extrinſecus per tres ordines, quorum quiſque 11. habebat tabulata, ſc. ad Auſtrum 4. & totidem ad Septentrionem, ad Occidentem vero 3. ad Orientem enim nullum, quod eſſet illic ingreſſus templi. extabat vero è pariete tantum vt ſufficeret trabibus ſuſtinendis ex ea parte, nam ex altera columnis. vt puto, nitebantur, quibus tabulata ipſa diſtinguebantur, alioquin vnum erat continuum in quoquo ordine.

Bis, i. vnum ſuper alterum. *Triginta trium*, ſc. tot erant latera, ſeu tabulata, vt ſupra dixi.

7. *Platea*, i. via, *Cœnaculum*, i. ſuperiora.

Latius, ſc. muri erant anguſtiores in parte ſuperiori, vt ſit *in medium*, Chal. per medium

8. *Spatio*. ſc. inter tres ordines tabulati.

9. *Quinque*, ſupra dixit quatuor, ſed nunc comprehendit etiam partem extantem parietis, quod indicant illa verba: *Et erat interior*, &c. q. d. vnus cubitus, ſc. interior erat intra templi parietem.

10. *Gazophylacia*, Chal. exedras, quidam putant fuiſſe Templo affixa. ego puto fuiſſe prope atrij parietes. *Domus*, ſc. erat templum in medio atrij. Atrium vero id circumdabant reliqua atria ſc. atrium mundorum, & immundorum.

Oſtium, q. d erantque duæ portæ, vnde poſſet ab orantibus templum videri, ſc ad Aquilonem, & Auſtrum, ſpatij quæq; cubitorum quinque. Quidam putant fuiſſe in ipſo templo.

12. *Ad mare*, Chal. ad Occidentem.

13. *Domus*, 70. è regione domus, ſeu contra domum i. templum.

Et quod, pro id eſt qood *Centum*, ſc. includit nunc murorum etiam craſſitudinem, alioqui ſupra dixerat 90. erat enim craſſus, ſeu latus, cubitos quinque, adeoque in duobus angulis longitudinis decem.

14. *Centum*, ſc. latior erat ad Orientem, quam ad Occidentem.

15. *Dorſum*, Chal poſteriora eius.

Ethecas, i. gazophylacia, ſeu exedras Hier. interpretatur ſolaria, quæ de cœnaculorum parietibus eminent ſeu mæniana. vulgo parapetti, ſeu loggie, aut poggiuoli.

16. *Terra autem*, Chal. idque à ſolo 70. à pauimento.

21. *Limen quadrangulum*, Chald. limina templi quadrata. *Aſpectus contra aſpectum*, Chald. ſicut aſpectus gloriæ.

23. *In templo*. ſc. vnum. *Sanctuario*, ſc. alterum.

24. *Oſtiola*, i. valuæ, ſeu fores. Vide 3. Reg. 6.

25. *Forinſecus*, ſc. ob cælaturas.

26. *Secundum latera*, explicatio præcedentis.

CAPVT XLII.

1. G*Azophylacium*, i. exedram, ſeu cubiculum, 7. *Peribolus*, Chal. paries.

13. *Ponant ſancta ſanctorum*, i. carnes ſacrificiorum oblatorum.

14. *Ibi*, vide ſupra. Ignoſcat mihi lector, ſi non interpretor quæ non intelligo reliqua multa, & in hoc capite, & ſequentibus.

CAPVT XLIII.

2. G*Loria Dei*, i. quiddam gloriam Dei repræſentans.

Eratei, Chal. benedicentium nomen eius. *Maieſtate*, Chal. ſplendore gloriæ.

3. *Venis*, Hebr. & 70. veni, Chald. prophetaui. Vide ſup cap. 9.

5. *Interius*. ſc. erat Ezechiel ſacerdos.

6. *Qui ſtabat*, Heb. Chal. & 70. ſtabat, q. d. & erat quidam apud me.

7. *Dixit*, ſ. Deus. *Locus*, ſc. hic eſt. *Fornicationibus*, Chal. idolis. *Ruinis*, Chald. cadaueribus, ſc. prope templum ſepultis, quod non licebat, 70. homicidiis, ſc. à Regibus perpetratis.

11. *Præcepta*, i. rationes ædificij. *Cuſtodiant*, quomodo, aut quando, valde obſcurum etiam nunc, forte tunc apertum, declarante Propheta.

12. *Lex*, i. ratio ædificandæ. *Montis*, ſcilicet Sion.

Sanctum ſanctorum, i. ſacroſanctum, q. d. totus mons ſacroſanctus.

13. *Veriſſimo* ſc. ſacro. *Cubitum* ſc. vulgarem.

Sinu, i. medio. *Cubitus*, ſc. eminentia quædam cubitalis altitudine & latitudine, ſeu potius depreſſio in modum foſſæ, vt poſtea dicitur, ſc. in quam ligna iniiciebantur. *Definitio*, &c. Chal. clauſura eius ſuper labium, ſcil. circumdabatur velut corona altitudinis palmi.

14. *Sinu*, Chal. fundamento.

15. *Ariel*, i. altare. ſic dictum forte, quod more leonis deuoraret victimas. *Ariel*, enim quaſi Leo Dei. *Vſque ad ſurſum*, q. d. in altum erecta, vel ſupra locata.

25 *Facies*, i. offeres.

26. *Implebunt manum eius*, id eſt conſecrabunt illud Implere manum, vocat Scriptura conſecrare, quod ſacerdotum, cum conſecrabantur, manus implerentur, ſcil. victimis quas offerrent, 70. manus eorum, ſcil. ſacerdotum.

27. *Facient*, i. offerent, ſeu ſacrificabunt.

CAPVT XLIV.

1. E*Xterioris*, ſc. atrij.

2. *Ingreſſus eſt*, vide principium cap. præcedentis.

3. *Principi*, id eſt, ad vſum ſolius principis, vt cum pręcedentibus iungatur alioqui Hebr. & Chal. principium eſt tertii verſus, Chald. Principi erit, ſc. aperta, q d. ſoli Regi aperietur. Vide cap. 46.

3. *Panem*, i. cibum, ſc. partem hoſtiarum. *Porta veſtibuli*, pro, veſtibuli portæ. ſc. Orientalis

7. *Panes meos*, Chal. oblationem meam.

Adipem, 70. & adipem. *Diſſoluitis*, ſc. offerendo cum tantis peccatis.

8. *Vobiſmetipſis*, i. in veſtram vtilitatem, non in gloriam meam

10. *Leuitæ*, i. qui de tribu Leui, ſc. ſacerdotes.

Portauerunt, pro, portabunt. Chal. & 70. ſuſcipient, ſic inf. q. d. dabunt pœnas iniquitatis

11. *Æditui*, &c. q. d. non fungentur officio ſacerdotum, vt infra explicat. *In conſpectu eorum*, 70. ante populum. *Eis*, i pro eis, ſc. pro populo

14. *Miniſterio*, ſc. Leuitarum, & non ſacerdotum.

15. *Errarent*, ſc. per idololatriam.

16. *Menſam*, ſc. panum propoſitionis.

18. *Vitta*, Chal. Tiaræ, 70. Cidares *In ſudore*, i. dum laborant, adeoque ſudant 70. violenter, q. d. aſtricte, ſed laxe. Chal. ad lumbos, ſed ad cor, q. d. circa pectus.

19. *Gazophylacio*. 70 exedris. *Sanctificabunt*, i. tangent, Chal. commiſcebuntur cum populo.

20. *Non radent*, id prohibitum tunc, quia in vſu apud ſacerdotes idolorum. Vide Bar. 6. alioquin licitum. vide Num. 6. Ezech. 5. Act. 21. & Amb. epiſt. 36.

23. *Pollutum*, Chal. profanum.

24 *Sanctificabunt*, i. ſancte obſeruabunt, & obſeruari curabunt.

25. *Alterius*, abundat, loquitur enim de virgine.

26. *Septem*, ſc. alij à prioribus.

29. *Delicto*, 70. ignorantia.

30. *Primitiua*, &c. i. primogenita. *Reponat*, ſc. Deus, vel ſacerdos per preces, & ſacrificia. *Domi tuæ*, i. familiæ.

31. *Morticinum*, i. ſua ſponte mortuum.

Captum, Chal. laceratum.

CAPVT

Digitized by Google

CAP. XLV.

1. SOrtito,Chald. & Hier.in poſſeſſionem. Hebr. & 70.in hæreditatem.*Sanctificatum*,i.Deo dicatum. *Millia*.ſc.calamorum,ſeu cubitorum.

2. *Quingentos* ,&c. in omnem partem cubiti quingenti.*Suburbana*,Chald.& 70.ſpatium.

3. *A menſura*,i.fine huius menſurati ſpatij.

4. *Sanctuarum*,i.templum,ſc.ædificandum.

5. *Gazophylacia*,i.cellas,ſeu cubicula.

6. *Domus*,i.tribui,ſc.habitaturæ Hieroſolymis.

8. *De terra*,Chald hæc terra.

9. *Sufficiat*,ſc. quod feciſtis hactenus, q.d.ceſſate poſthac à ſimilibus , vel ſufficiat dicta portio , q.d. eſtote ea contenti.

10. *Ephi*,aridorum eſt menſura. *Batus*, liquidorum : per has autem menſuras reliquæ intelligendæ.

11. *Iuxta menſuram*,&c. q.d. exigentur ad rationem Cori,qui Hebr. chomer.

12. *Vigenti obolos*: hinc colligunt quidam ſiclum communem(de hoc enim hic agi)& ſanctuarij eundem fuiſſe:nam de illo idem dicitur Exod.30.

Viginti ſicli,&c.q.d.ſicli ſexaginta.

Mnam,ſc.profanam:nam ſacra maior erat.

13. *Tolletis*,ſc.in templi dedicatione.

15. *Ducentorum*, q.d.ex ducentis vnum. *His qua nutriunt*,Chald.pinguibus.

16. *Principi*,ſc.Regi danda à populo : ille autem curare debebat , vt Deo offerrentur vel Pontificem intelligit nomine Principis.

17. *Et ſuper*,&c.Chald. ad Principem pertinebit dare holocauſta, &c. *Vniuerſis*, pro, vniuerſis denique.

Faciet, i.curabit offerri : niſi forte Principem intelligat ſacerdotum.

18. *Vna*,i.prima. *Expiabis*,ſc.ô Pontifex.

22. *Faciet*,i.offeret.

24. *Sacrificium*, ſc. cibarium, Chald. in munus, Hebr. dicitur Minchah. *Per vitulum*, i. ad vnumquemque vitulum,Chald.in bouem.

25. *Solemnitate*,ſc.tabernaculorum.

CAP: XLVI.

1. INterioris,ſc.ſacerdotum.

2. *Deforis*,Chald. exterioris.

5. *Quod dederit*,&c.i.iuxta facultatem ſuam.

11. *Nundinis*,Chald.feſtiuitatibus.

12. *Fecerit*,forte loquitur de profeſtis diebus.

14. *Cata mane*, i. ſingulis diebus mane. Hebr. Chald. & 70.mane mane.

17. *Remiſſionis*,Chald.iubilæi.

20. *Sacrificium*,ſc.cibarium,Hebr. Minchah. *Efferant in atrium exterius*,ſc.populi.

Et ſanctificetur ,&c. Chald. ne commiſceantur cum populo.

24. *Populi* , i. pro populo oblatas , nam ſupra de victimis oblatis pro ſacerdotibus.

CAP. XLVII.

1. COnuertit,i.fecit reuerti.

Domus, i.templi. *Aqua*, ſignificatur doctrinæ copia,& gratiarum.

2. *Porta*,ſc.atrij ſacerdotum.

Dextro,ſc.templi.

8. *Tumulos*,&c.Chald. tractum Orientalem,70. Galilæam Orientalem. *Mare*,ſc.mortuum,*Sanabuntur*,i.fient ex amaris dulces,70.ſanabuntur.

10. *Siccatio*,ſc.ad ſolem extenſarum.

11. *Littoribus* , Chald. piſcinis. *In ſalinas* , &c. ſignificatur reproborum damnatio .

13. *Funiculum*,i.partem.

16. *Domus Tichon*,Heb. chaſer Tichon,70. atria Tichon.

17. *Mari*,ſc.magno.

18. *Orientale*,ſc.mortuum.

22. *Aduenis*,70.proſelytis.

CAP. XLVIII.

1. MAre,Chald. in Occidentem, 70. vſque ad mare. *Vna*,ſc.portio.

3. *Et ſuper*,Chald. & iuxta.

8. *Primitiæ* ſc.pars terræ Deo offerenda. *Separabitis* , ſc. in Dei honorem, ſeu cultum. *Millibus*,ſc. cubitorum,vel calamorum.

12. *Primitiuis*, i. oblatione Deo facta. *Sanctum ſanctorum*,i.ſacroſanctum,ſc. Deo dicata.

35. *Ciuitatis*,ſcil Eccleſiæ. Præterij Lector (vt vides)multa,vel quod non intelligerem,vel quod non putarem operæ pretium ea declarare , quæ nullum eſſent vſum habitura. Plane ſunt hæc ob ſummam obſcuritatem ita deſerta ab omnibus , vt vix quiſquam hinc aliquid citet,niſi forte quædam non admodum intellectu difficilia,eaque ſenſu potius myſtico quam litterali.Quod ſi cui tantum eſt ingenij, vt ſe putet poſſe penetrare , legat ſane quæ Doctores aliqui in hæc ſcripſerunt. Addat , ſi placet , de ſuo quæ videbuntur. Credo vbi omnes vires intenderit , ſolam referet mentis defatigationem. Ego de me illud poſſum dicere , quod de ſe Ezechiel, c.47. Torrentem non potui pertranſire , quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis , qui non poteſt tranſuadari.

DANIEL.

Vbi Græca editio, Theodotionis eſt ſecundum Hier. non 70. Itaque nos pro 70. apponemus Græc.

CAP. I.

1. IOachim, ſc. filij Ioſiæ, & patris Ioachin, ſeu Iechoniæ.

3. *Præpoſito*, &c. vulgo dicitur Magiſter domus. Hiſpanice, Maior domus *Tyrannorum*, i. Principum.

4. *Macula*, i. corporis vitiū. *Eruditos*, &c. ſc. erant ad Regem introducendi vbi fuiſſent eruditi, &c.

Poſſent ſtare, i. idonei eſſent ad aſſiſtendum, ſeu miniſtrandum.

5. *Annonam*, i. cibum, ſeu victum.

6. *Inter eos*, indicat non fuiſſe de ſemine regio; vel q.d. erant in eorum numero etiam hi, tanquam ſc. ex regio ſemine.

9. *Gratiam*, &c. i. vt eſſet gratioſus & charus.

10. *Condemnabitis*, &c. i. eritis mihi cauſa pernicie.

11. *Malaſar*, ſc. qui præpoſiti reſpōſum retulerat.

12. *Tenta nos*, i. fac periculum. *Legumina*, Græc. ſemina terræ.

13. *Videris*, ſc. vultus noſtros ſe habere. *Facies*, pro fac.

16. *Tollebat*, ſc. ſibi.

17. *Diſciplinam*, Græc. prudentiam.

Libro, Græ. litteratura.

19. *Steterunt*, i. miniſtrarunt.

20. *Intellectus*, Græc. ſcientiæ. *Decuplum*, i. valde multum. *Ariolos*, Græc. incantatores.

21. *Fuit*, ſc. in palatio, vel pro, vixit.

CAP. II.

1. SEcundo. Hinc apparet non eſſe iſtum Nabucdonoſor de quo ſupra, ſed alium. Quidam dicunt ſecundo non regni, ſed Monarchiæ. *Fugit*, i. excidet memoria.

2. *Ariolo*, Græc incantatores. Hieron. Arioli dicuntur qui verbis agunt: Malefici qui rebus, vt victimis. *Magi*, qui philoſophātur. *Chaldæi*, Hier. puto ſignificari Genethliacos, qui vulgo Mathematici vocantur.

4. *Syriace*, ſc. lingua Caldaica. *Rex*, hactenus Daniel Hebraice ſcripſit: hinc ad c.8. vſque, Chaldaice.

5. *Coniecturam*, i. interpretationem, vt poſtea vertit eandem vocem Chaldæam, & ſupra etiam. *Publicabuntur*, i. confiſcabuntur, vt vulgo dicitur, Græc. diripientur Chald. redigentur in ſterquilinium, q.d. diruentur.

8. *Tempus redimitis*, i. commoditate temporis vtimini ſ. moras trahitis ad euadendū. *Sermo*, i. res ipſa.

9. *Vna eſt de vobis ſententia quod*, &c. q.d. certum eſt quod, &c. Græ. ſcio quod, &c. *Interpretationem*, Græc. verbum, q.d. quod iſtam excuſationem finxeritis ad me decipiendum, &c. *Loquamini mihi*, i. me verbis detineatis.

10. *Sermonem*, &c. i. præceptum facere, vel potius quod proponis explicare, id enim magis indicant Chald. & Græca. *Verbum*, i. rem.

11. *Sermo*, i. res. *Grauis*, i. difficilis. *Conuerſatio*, Græ. habitatio.

12. *Perirent*, i. interficerentur.

18. *Sacramento*, i. arcano, Græ. myſterio.

19. *Myſterium*, ſupra eandem vocem vertit, ſacramentum.

21. *Et ſcientiam*, iunge cum præcedentibus.

Diſciplinam, Græc. intellectū, ſeu intelligentiam.

23. *Fortitudinem*, i. vires, ſc. ad rem tantam. *Sermonem*, i. rem, ſeu negotium.

25. *Tranſmigrationis*, Græc. captiuitatis.

26. *Putaſne*, pro, nunquid.

28. *Capitis*, ſc. in capite eſt imaginatio.

29. *Poſt hæc*, ſc. tempora.

30. *In ſapientia*, i. per ſapientiam.

31. *Contra*, i. ante. *Intuitus*, i. aſpectus, ſeu ſpecies.

34. *Manibus*, i. opera humana. Significatur vero Chriſtus de Virgine conceptus, qui Mundi errores, & peccata deſtruxit, in quo velut ſtatuæ aurum, imperium Babylonicum, argentum Perſicum, æs Macedonicum ſeu Græcum, ferruro Romanum, quod ad extremum valde debile, & velut teſtaceum.

35. *Rapta ſunt*, pro rapi ſolent, dum ventilatur meſſis. *Impleuit*, ſc. doctrina ſua, & potētia Chriſtus.

37. *Dedit*, ſcilicet dat Deus regna, & potentiam etiam malis.

38. *Omnia*, i. plurima.

41. *Diuiſum*, ſc differēs viribus, vt ſtatim explicat: *Contritum*, i. fragile, ſeu facile contritu.

43. *Ex luto*, pro luteæ. *Humano ſemine*, i. generatione, ſc. ſuccedent alij aliis. *Non adhærebunt*, ſc. amicitia, vel q. d. diſſimiles erunt inter ſe viribus: poſteriores enim debiliores multo.

44. *Suſcitabit*, i. excitabit. *Regnum*, ſc. Chriſti.

Conſumet, ſc. non homines, ſed vitia.

45. *Fidelis*, i. vera certa.

46. *Adorauit*, ſc. vt Dei veri ſeruum. eique carum ſic nos ſanctos etiam adoramus, ſc. propter Deum.

48. *In ſublime extulit*, Græ. magnificauit.

49. *Foribus*, Græ. atrio q.d. in palatio.

CAP. III

2. ERexerat. ſc. vt in ea ipſe adoraretur, ſecundum Hier. vide inf.

7. *Omnes*, ſc. qui aderant.

9. *In æternum*, i. diutiſſime.

14. *Et ſtatuam*. Hinc apparet, ſe etiam voluiſſe adorari in ſtatua. Vide tamen infra.

16. *Reſpondere*, ſc. verbis, q. opere ipſo reſpondebimus, ſc. conſtantia fidei noſtræ, vel Deus pro nobis reſpondebit.

18. *Deos tuos*. Hic potius indicatur ſtatuam fuiſſe idoli Belis. Vide Hier. Habac. 1. qui ita videtur ſentire. Vbi tamen etiam dicit fuiſſe ipſius Nabucdonoſor volentis adorari, ſc. ſolet diuerſas referre ſententias in ſuis commentariis.

21. *Braccis*, Græc. Saraballis, vox eſt Chaldæa, ſignificans, ſecundum Hier. & crura & brachas. Hiſpanice Sareguellas. *Tiaris*, Pilei genus eſt, quo Perſæ & Chaldæi vtuntur, ſecundum Hier.

27. *Vera*, i. perfecta.

28. *Vera*, i. iuſta. *Iuxta omnia*, i. in omnibus.

Veritate & iudicio, i. iuſto iudicio.

29. *Peccauimus*. Loquitur in perſona populi ſecundum Hieron.

32. *Vltra*

32. *Vltra omnem terram*,i. omnium regum terræ, vel in omni terra.

33. *Confuſio*,ſc. pudet illos noſtri. *Opprobrium*,ſc. exprobrantur eis noſtra peccata. *Colebāt*,pro,colunt.

34. *Tradas*, ſcil gentibus, vel calamitati. *In perpetuum*, Græc.in finem, quod Hebr. phraſi idem ſignificat. *Teſtamentum*,i. pactum.

37. *Humiles*,i. abiecti.

38. *Primitiarum*,ſc. offerendarum.

44. *Oſtendunt*,&c.i. affligunt ſeruos tuos. *In omnipotentia*,i. per omnipotentiam.

46. *Naptha*, genus eſt fomitis, ignis ſecundum Hier. ſed cuiuſmodi ſit non explicat. Alij bituminis genus aiunt,quod flamma mire corripiat.

Malleolis,i. ſarmentis.

50. *Roris*,pro,roſcidum.

52. *Gloria*,i.glorioſum.

88. *Inferno*,i.ſepulchro,ſc.à morte.

90. *Religioſa*,i. Dei cultores.

92. *Filio Dei*,i.Angelo.

94. *Saraballa*,i.brachæ.

95. *Verbum*,i. præceptum. *Immutauerant*,ſc.aliter facientes quam volebat. *omnem* i.vllum.

96. *Vaſtetur*,Græ diripiatur.

97. *Promouit*,ſc.reſtituit in priſtinam dignitatem,

98. *Nabucdonoſor*, &c. pertinent hæc ad caput ſequens.

Multiplicetur,i. augeatur.

99. *Signa*,ſc.digna quæ prædicentur.

100. *Fortia*, i.ex maxima virtute profecta. *In generatione*,&c.i.perpetua.

CAP. IV.

1. QVietus,Græ.abundans,ſc.proſpere agens. *Palatio*,Græ.throno.

Solutionem,i.interpretationem.

5. *Collega*, i. particeps imperij, Chald. tandem, Græ. nihil eſt eius loco.Hieron.tamen ait,Aquilam, Symm. & Theodot. collegam vertiſſe. *Deorum ſanctorum*, Græc. Dei ſanctum ſic & infra. *Secundum nomen*, &c. dicebatur enim Baltaſar,ſeu Beltſaſar, vt eſt Chald. à Bal, ſeu Bel deo Babyloniorum, & Sidoniorum,qui in Scriptura dicitur Baal.

6. *Princeps*,ſc.Rex eū præpoſuerat incātatoribus. *Impoſſibile*,ſc.explicare.

7. *Viſio*,ſc.talis erat.

8. *Aſpectus*,i.videbatur protendi,Græ.latitudo.

9. *Nimius*, i. copioſus, *Vniuerſorum*, ſc. animantium. vide inf. *Beſtiæ*,i.feræ.

Caro,i.homo.

10. *Vigil*, i.Angelus, ſc. vigilant ſemper Angeli. *Et ſanctus*,explicatio præcedentis.

12. *Germen*,i.ſtirpem. *Foris*, i.in agro,ſc.verſetur. *Rore*, &c. q.d.ſub dio agat. *Pars*,i.victus,inf.vertit. pabulum.

13. *Cor feræ*,&c. q.d.fiat amens. *Tempora*,i.anni.

14. *Decretum*,ſc. Deo iubente. *Sanctorum* ſc. Angelorum. *Et petitio*, q.d. ſancti id petierunt à Deo, vt fieret, Græc. interrogatio. Vide hinc an 1.Pet.3. interrogatio poſſit intelligi petitio.

Excelſus,i.Deus.

16. *Somnium his*,q.d.tale quid accidat his.

19. *Vſque ad cælum*,i.altiſſime. *Vniuerſa*, Hyperbole.

20. *Pabulum*,Chald.& Græ. pars.

21. *Super*,i.contra.

22. *Feriſque*,pro,feris,Græ.agreſtibus ſic inf. Not. quod ex amentia putabat ſe feram, eoque cum feris habitabat. *Fænum*,i.herbas.

23. *Cæleſtem*,i.Dei in cœlo habitantis.

24. *Peccata*,i.punitionem peccatorum. *Eleemoſynis*, Chald.iuſtitia, ſc.ſumitur pro eleemoſyna, vt Matt.6.

Ignoſcet, &c. q.d. mitius tecum aget,Chald. prolongabitur pax tua,i. proſperitas.

26. *Duodecim*,ſc à ſomnio. forte ob eleemoſynas tamdiu dilata punitio.

27. *Reſpondit*,pro, locutus eſt. *Gloriæ decoris mei*, Græc.honorem gloriæ meæ.

28. *Ruit*,i.delapſa eſt,Græc. facta eſt.

30. *Capilli*,pro,pili. *Aquilarum*,Græ.leonum.Hyperbole eſt,q.d.totus repletus eſt oblongo pilo.

31. *Dierum*,ſc. Deo præſcriptorum.

Senſus,i.mens.

32. *In nihilum*,Græ. quaſi nihil. *Virtutibus*,Græ. virtute, i. exercitu, ſc. Angelis, ſeu ſtellis. *Reſiſtat*, &c. Chald. percutiat manum eius. *Quare feciſti?* q.d. nemo poteſt impedire.

33. *Perueni*,i. tedij.

Figura,Græ.forma,ſc. erat antea deformis.

Magnificentia,i.maieſtas.

34. *Vera*,i. perfecta. *Iudicia*,i.iuſtæ.

CAP. V.

1. BAltaſſar,Chald. Balſaſar. Quidam putant nepotem Nabuchodonoſoris ex filio Euilmerodac. at alibi filius dicitur. vide inf. & Bar. 1. Ioſephus(vt refert Hiero.)Pronepotem dicit fuiſſe ipſius Euilmerodacis. quod magis crediderim,putarimque habuiſſe Nabuchodonoſorem filium etiam alium, qui dicebatur Balthaſar, de quo Baruch 1. vel forte ipſe Euilmerodac,Balthaſar etiam vocabatur *Grande conuiuium*,Chald. panem multum. *Mille*, Græc. Chiliarchis, ſc. præfectis millium, i. plurimorum. *Bibebat*,ſc.à Rege inuitatus ad potum.

2. *Pater*,i. auus,ſeu potius abauus. vide ſup.

5. *Contra*, id eſt, è regione. *Candelabrum*, Græ. lampadem.

6. *Collidebantur*,ſc.præ tremore.

7. *Tertius*, ſcil. vnus è tribus qui præcipui in regno,& Triſtatæ dicebantur,ſecundum Hier.

8. *Legere*,apparet fuiſſe ſcriptam peregrinis litteris,certe Chaldæis ipſis ignotis.

10. *Regina*,ſc. mater,vel auia.

11. *Deorum ſanctorum*,Græc. Dei ſancti.

12. *Ligatorum*,i.explicatu difficilium.

21. *Cum beſtiis*,i. beſtiale,ſeu tale vt cum feris libenter verſaretur. *Fænum*,i. herbas.

23. *Flatum*,i. ſpiritum vitalem.

26. *Compleuit*,i finem ei impoſuit.

27. *Minus*,ſc probitatis,quam par eſt.

28. *Diuiſum*,ſc. à te,i.ſeparatum,ſeu ablatum.

30. *Interfectus*,ſc.à ſuis,vt quidam dicunt.

31. *Darius*,non fit mentio Cyri,quia Darius eius erat auunculus,cuius ob id ratio habita.

CAP. VI.

4. LAtere,i. parte, q.d. in re aliqua ad regni gubernationem pertinente. *Suſpicionem*,i. rem, ob quā de ipſo poſſet oriri mala ſuſpicio, q.d.culpā.

Omnis,i. vlla.

6. *Surripuerunt*,pro,ſuggeſſerunt,Græc.aſtiterunt

7. *Lacum*,i. foueam.

10. *Contra*,i. verſus.

12. *Verus eſt ſermo*, i. ſic eſt.

13. *Sua*,q.d. vt ſolebat antea.

14. *Poſuit cor*,Græc. contendit.

15. *Regem*,i. Regis voluntatem.

10. *Putaſne*,i. nunquid.

23. *Credidit*,i. confiſus fuit,ſeu fuit fidelis.

24. *Donec*, pro priuſquam.

28. *Perſeuerauit*,ſc.in dignitate,Græ.proſperatus eſt.

Vſque adregnum , i.quamdiu reguatunt,Græc. in Regno.

CAP. VII.

2. **M***Ari*,per mare mondus intelligitur,per ventos Angeli præſides beſtiarum,i.regnorum *Quatuor*,ſc.Babylonici,Perſici,Græci,Romani, pugna vero erat cootra Angelos malos, vel inter ſe illi ſimilia , de qua inf. cap.10.

4. *Leæna*, ſc.ob fortitudinem & libidinem. *Alas*, ſc. velocitatem in victoriis. *Euulſa*,&c. q.d. ſuperata, ſoblatumque ei imperium. *Quaſi homo*,ſc. debtlia. *Cor hominis* , ſc.ſuam agnoſceotis infirmitatem, cum antea mote feræ ageret,& ſæuiret.

5. *In parte*,i. ſeorſum Chald. ad latus voum,Græ. in partem vnam, ſc. ad ſuam ditionem Perſa , Babyloniam adiunxit vel ſignificatur, vnamquamque beſtiam fuiſſe ſuo loco ab aliia ſuperatam in ea viſione , vel Perſas & Medos nou læſiſſe Iudæos , vt cæteræ beſtiæ.

Tres ordines,ſc. dentium,nempe erant ſimul coniuncta Regna Babylonis,Perſiæ & Mediæ. *Comede*, &c. perde plurimos homines.

6. *Pardus*, ſc. Aleaauder ,qui varius, vitiis & victoriis.

Alias,ſc.velociſſimus in victoriis.*Capita*,ſc. ſueceſſores Philippus , Antonius , Ptolemæus , Seleucus,vel duces,quorom opera vtebatur.

7. *Quarta*, ſc. Romanum Impetium. *Cornua decem*,i.plurima Regna,in quæ diuiſom.

8. *Paruulum*,ſc.in principio Turca,vel Antichriſtus.

Tria, ſc. Æthiopiæ , Ægypti , & Africæ. *Oculi*,i. ſagacitas. *Iagentia*,i. ſuperba.

9. *Antiquus*,i.æternus,ſc. pater. *Candidum*,ſc.puritate vel luce. *Ignis* , ſc. ob vim & lucem. *Rota* , ſc. ſolij.

10. *Millia*,&c.q.d.innumeri.*Iudicium*,pro,iudea, ſc. Chriſtus. *Libri*,ſc.conſcientiarum, ſeu cordium, vbi (Deus boue) quam multa ſcripta in quibuſdam bona,in aliia mala.

11. *Aſpiciebam*, ſc. quo tandem res euaderet. *Beſtia*,ſc. quarta,ſeu Antichriſtus.

12. *Aliarum*, ſc. triom. *Vita*, ſc. quantum eſſent illa imperia duratura. *Tempus* , *&* *tempus*,i. ſuum cuiuſque tempus.

13. *Obtulerunt eum* , i. multis comitantibus eſt præſentatus.

17. *Conſurgent*, i. excitabuntur. primum quidem iam erat excitatum.

18. *Suſcipient*.ſc.tandem.*Regnum*,ſc.Chriſti. *Sancti*,ſc. electi.

29. *Et de cornu*,pro,nempe de cotno. *Grandia*,ſc. blaſphemias. vnde Apoc. 13.

24. *Alius*,ſc. Antichriſtus.

25. *Tempora*,ſc.feſta Chriſtiannrũ,& ritus ſacros. *Leges*, ſc. Cbriſti. *Trudentur*,ſc.ſancti cruciandi. *Tempus*,i. annum.*Tempora*,i.duos aonos. *Temporis*,i.anni,vide Apoc.12.& 13.vbi dies 1160.qui 12. menſes efficiunt,ſc.tres annos & dimidiom,ſc.tamdiu permittenda Antichriſto poteſtas.

26. *Iudicium* , i. iudex, ſc. Chriſtus, *Potentia*, ſc. Antichriſti. *Vſque in finem*,i.in perpetuum.

27. *Altiſſimi* , i. Dei , ſc. Chriſti.

28. *Verbi*, ſc. Angeli. *Verbum*, i. rem totam , ſeu Angeli ſermonea.

CAP. VIII.

Hactenus Chaldaice. Reliqua Heb. à Daniele ſcripta

1. **P***Rincipio*,ſc.primo anno Regni.

2. *Suſis* , metropolia eſt regionis. Quidam tamen pro caſtro vertunt regiam , vel metropolim *Ælam*,inde Elamitæ, dicta etiã Elemais,& Suſiana.

Regione,Heb. prouincia. *Vlai*,nomen portæ, forte ab Euleo fluuio præterlabeote.

3. *Paludem*,ſupra vertit portam.Alij fluoium vertunt, ſeu riuum *Aries* , ſc. Darius vltimus Perſarum rex. Quidam tamen putant Darium primum Cyri auunculum. *Excelſius*,ſc,Regnũ Perſicum Medico.

4. *Arietem*,ſc. illum, vel, ſi ille eſt Darius Medus iſte intelligitur alter , ſc. vltimus Perſarum Rex. *Magnificatus eſt*,i.magnus euaſit.

5. *Intelligebam*, i. conſiderabam. *Hircus*,ſc. Alexander Macedo. *Caprarum*,ſc.filios. Non tangebat, &c.q.d.idque velociſſime. *Cornu*,i.robur.

8. *Cornua* ,i. Regna Aſiæ,cui imperauit Antigonus Macedoniæ,coi Philippus,qoi & Arideus: Syriæ,cui Seleocus: Ægypti,cui Ptolemæus. *Ventos*,i. plagas.

9. *Cornu*,ſc. Antiochus Epiphanes,qui fuerat Romæ obſes. *Fortitudinem* , Græc. occidentem Hebr. gloriam,ſeo decus,ſc. Iudæam Deum colentem.

10. *Fortitudinem cœli*, q. d. vehementer,Heb. & Græc. exercitum cœli , i. Dei populum , vt quidam interpretantur *Eiecit*,i.deiecit,ſc.aliquos. *Fortitudine*, ſc. proxime dicta. *Stellis*, i.ſanctis viris , ſeu Dei cultoribus.

11. *Principem*,ſcil.Deum,in cuius templo poſuit Iouis ſtatuam. *Magnificatum eſt* , i. ſe extulit. *Iuge*, ſcil.quotidie ſacrificabatur.mane & veſperi.

12. *Peccata*,ſc.populi. *Veritas*,Græc iuſtitia. Forte iuſti intelliguntur,quos eſt perſecutus.

Proſperabitur, i.ſuccedet ei quod vult. *Faciet*,ſc. mala,vt optat.

13. *Sanctis*, i.Angelis. *Alteri neſcio cui*, Heb.Palmoni,i. certo cuidam,Græc. Phelmuni, Hiſpani dicuot Folano,ſc. cum de aliquo loqountur,cuiùs nomen taceot.

Viſio,i.quod per viſionem iſtam ſignificatur.

Sacrificium , ſc. auferendum. *Peccatum*, i. ſcelus tantum,ſc.durabit? *Facta eſt*,pro,facienda eſt. *Fortitudo*,Græc exercitus,ſc.Dei populus.

14. *Veſperam & mane*,i.diei natoralia ſpatium.

Dies 2300.ſc.annos 6.menſes 4.dies 20.*Mundabitur*,ſc.per Iudam Machabæum.*Sanctuarum*,i.templum.

16. *Vlai*.vide ſupra.

17. *Tempore finis* , i. finito tempore præſcripto, Græc. temporis fine.

18. *In gradu meo*,Græc.ſuper pedes.

19. *Nouiſſimo*,i.fine. *Maledictionis*,i.calamitatis. Græc.iræ,ſc.Dei punitionis.

21. *Rex primus*,i.Regni potentia inſignis.

22. *In fortitudine eius*,i.pares ei fortitudine.

23. *Rex*,ſc. Antichriſtus. *Propoſitiones*,Hebr.ænigmata,Græc. problemata,q. d. acutus, ſeqoe venditans,vt Prophetam.

24. *Suis*,*ſed*,ſc.Deo permittente. *Faciet*,ſc.mala.

25. *Dirigetur*,i.ſuccedet ei. *Magnificabitur*,i.ſuperbia efferetur. *Principem*,ſc. Deum. *Sine manu*, ſc. hominum,ſed Dei.

26. *Veſpere & mane*,i.in qua dicebatur de veſpere & mane vide ſupra.*Signa*,i.tege ſeu occulta,q.dicat,res eſt arcana.

27. *Langui* , i. animo defeci. *Interpretaretur*, ſc. quæ in viſione non intelligebam, Græc. intelligeret.

C A P.

CAPVT IX.

1. *ASſueri* qui & Aſtyages.

2. *Vno*, i. primo. *Libris*, ſ. ſacris, vt Ier. 29. & 25.

3. *Faciem*, verſus Ieruſalem, vt ſolebat.

4. *Confeſſus*, ſc. peccata mea, & populi. *Cuſtodientibus*, ſc. hæc pacti conditio.

7. *Tibi*, ſc. tribuenda, vel conuenit. *Eſt*, ſc. apparet.

9. *Quia receſſimus*, iungendum cum, *nobis confuſio*.

11. *Stillauit*, Græ. venit *Deteſtatio*, i. execratio. *Moyſi*, ſc. Deut. 27.

12. *Statuit*, i. confirmauit implendo, ſc. Deus. *Iudicauerunt*, i. gubernarunt ius dicendo. *Nunquam*, Hyperbole.

13. *Reuerteremur*, i. recederemus, ſeo conuerteremur, q.d. agendo pœniteotiam. *Veritatem*, ſc. verborum, quib. minabaris.

14. *Vigilauit*. ſc. videtur Deus dormite cum non punit. *Malitiam*, i. afflictiooem, ſc. inferendam.

15. *Secundum diem hanc*, i. ſicut apparet hodie.

16. *In omnem*, &c. Græ. in omni miſericordia tua.

18. *Proſternimus*, i. ptoni fundimus.

19. *Attende*, ſc. otationi meæ. *Fac*, ſc quod oro. *Inuocatum*, ſc. dicitur ciuitas, & populus Domini.

21. *A principio*, i. in præcedente viſione.

22. *Egreſſus*, ſc. a facie Domini. *Docerem*, ſc. quod aptus.

23. *Sermo*, i Dei præceptum, ſc. vt ad te venirem. *Deſideriorum*, ſc. bonorum, vel q.d. Deo carus. res deſiderii vocat Scriptura, quæ amantur, & ſunt in pretio. *Viſionem*, i. quod te videre facio.

24. *Abbreuiata*, i. definitæ. *Præuaricatio*, ſc. mundi, vt ſtatim explicat. *Iuſtitia*, ſc. per Chriſtum, qui eſt etiam iuſtitia ſecundum Paulum. *Prophetia*, q.d. impleantur omnes viſiones & prophetiæ de Chriſto. *Vngatur*, ſc. Spiritu ſancto, factus homo.

25. *Exitu*, ſc. à quarto Sedeciç anno, qui fuit. 12. Nabuchodonoſor, qui poſtea imperauit 34. (anni enim eius imperii omnes 45. (Euilmerodac autē 23. Balſaſar 3. Darius Medus 2. Cyros 4. Tēpli inſtauratio & duratio 466. vnde ſi auferas 42. ſc. à Chriſti morte vſque ad deſtructionem templi, fiunt 490. ſc. ſeptuaginta hebdomadæ anoorum. nam 70. ſepties 490. *Ad Chriſtum*, qoi in vltima occiſus eſt. *Platea & muri*, ſ. Ieruſalem.

Anguſtia, ſc. reædificata eſt ab Adriano, ſed oon fuit ea proſperitas Iudęorum, quæ olim.

26. *Sexaginta duas*, ſc. & ſeptem, nempe poſt 69. nam hebdomada 70. paſſus. *Populus*, qui eum negaturus eſt, totum id additum ab Ioterprete explicationis cauſa.

Populus, ſc. Romaous. *Duce*, ſc. Tite *Statuta*, ſc. à Dei iuſtitia.

27. *Pactum*, ſc. teſtamentum nouom, ſeu legem Euangelicam. *Multis*, ſc. hominibos, vel per multa ſigna, & opera. *Vna*, ſc. vltima, *Hoſtia*, &c. ſc. ſacrificia legis veteris, quæ Chriſto paſſo abrogata. *Sacrificium*, ſc. cibarium, quod Heb. Minchah. *Abominatio*, &c. ſc. Romanus exercitus, qui templum profanauit. *Vſque ad conſummationem*, i. perfectionem, q.d. erit maxima.

Et finem, q.d. erit perpetua, ſeu diuturna.

CAPVT X.

1. *ET verbum*, &c. q.d. res quædam plena veritate, & Dei virtute, quamquam Heb. pro fortitudine militia, ſeo exercitus, ſignificatur ergo, viſionem eſſe de bellis. vide c. 11.

2. *Illis*, ſcil. tertio Cyri anno. *Lugebam*, ſcil. ob populi peccata.

3. *Deſiderabilem*, Græc. deſideriorum, i. pretioſos, ſeu delicatos cibos.

4. *Primi*, ſc. qui dicitur Niſao, reſpondetque *Martio* vel Aprili.

5. *Vir*, i. Angelus viri ſpecie. *Auro*, i. zona aurea. *Obrizo*, Heb. & Græ. Ophaz.

6. *Chryſolithus*, Heb. & Græc. *Tharſis*, ſc. cæruleus ſeo cœleſtis ſignificatur immortalitas, ſicut auro charitas, *Fulguris*, ſignificatur gloria *Lampas*, ſignificatur claritas, intellectus *Aeris*, ſignificatur fortitudo, *Multitudinis*, ſignificator copia ſcientiæ, ſeu docendi vis.

7. *Terror*, ſc. ex præſentia Angeli, forte vocem audioerat.

8. *Grandem*, i. excellentem. *Emarcui*, i. deſeci, i. vt ſtatim explicatur.

10. *Articulos*, Heb. palmas, ſc. genibus nitebatur, & manibus, vt ſurgeret.

11. *Deſideriorum*, i. Deo carus, vide ſup. *In gradu tuo*, id eſt, rectus, vt antea, Græc. ſtatu tuo, *Ad te*, i. vt tecum loquar.

12. *Intelligendum*, ſc. Dei volontatem de ſtatu populi Iudaici. *Vt te affligeres*, pro te affligendo ſc. pee abſtinentiam. *Sermones*, i. orationem, ſc. exauditam.

13. *Princeps*, i. Angelus præfectus. *Reſtitit*, ſc. agens apud Deom oratiooe, ne Iudæi omnes diſcederent, è Babylone ne Gentiles illi deſererētur ab iis, qui ad Dei fidē eos poſſent conuertere Ita fere Doctores. Mihi plane mirabilis videtur, & intęllectu difficillima iſta Angelorum inter ſe pugna. *Remanſi*, ſc. tamdiu impeditus, Græ. reliqui illum. *Regem*, Græ. Principem, i. Præfectum, ſc. Angelum.

14. *Viſio*, i. viſione ſignificatum. *In dies*, ſc. plurimos implenda eſt.

16. *Similitudo*, &c. i. quidam homini ſimilis. *Contra*, i. coram, ſeu è regione.

17. *Intercluditur*, Græc. non eſt relictus in me.

18. *Quaſi viſio hominis*, i. qui videbatur eſſe homo, ſc. Angelus hominis ſpecie.

19. *Pax tibi*, i. eſto bono animo.

20. *Nunquid*, pro iam ſeu nunquid non. Apparet enim ei explicaſſe quod habebat in mandatis, ſed ſcriptum non eſt: alioqui quæ eſt viſio, de qua in pricipio capitis; aut quid noui attulit iſte Angelos, ſi nihil præterea dixit; quanquam reſponderi poteſt explicaſſe in ſequenti capite: eſt enim eadem viſio ſecundom quoſdam, quod mihi probatur, etſi Hier. negat.

Prælier, Quis hoc intelligat; *Cum ego*, &c. & id qui intelligit, explicet. Quidam putant ſignificari vbi pugnauerit contra Angelum Præfectum Perſis, reſtare vbi pugnet contra Græcorum Præfectum, ad quos tandem transferendum erat imperium at quam pugoam? mirum ſi poteſt ab homine intelligi quidquid eſt in Scriptura.

21. *Annunciabo*, ſc. priuſquam à te diſcedam.

Scriptura veritatis, i. Dei prouideotia, q. d. in Dei libro qui ipſe eſt. *Nemo eſt*, ſ. à Deo mihi aſſignatus.

CAPVT XI.

1. *EGo*, verba Angeli. Id enim magis probo. *Confortaretur*, ſc. Darius, q d. iuui etiam ego illum vt qui Iudæis faueret pluſquam Babylonij Reges.

2. *Stabunt*, ſc poſt Cyrum. *Quartus*, ſc. Xerxes, qoi bellum Græcis intulit innumerabili exercitu.

3. *Surget*, ſc. multo poſt. *Rex*, ſc. Alexander Magnus.

4. *Cum*, pro, poſtquam. *Ventos*, i. partes ſeu plagas

His,

His, ſc. quatuor. Nam præter Philippum eius fratrem, Seleucum, Antigonum, & Ptolemæum, partem eius imperii tenuerunt Lyſimachus, & alii quidam.

5. *Auſtri*, i. Ægypti, ſc. Ptolemæus Philadelphus. *Eius*, ſc. Alexandri. *Prævalebit*, ſc. Antiochus Theos.

Super eum, ſc. Ptolemæum.

6. *Annorum*, ſc. aliquorum *Filiáque*, ſc. Berenice, quæ data in vxorem Antiocho. *Semen*, i. filia. occiſa enim à priori vxore Laodice, quæ in gratiam cum viro redierat *Tradetur*, ſc. morti.

Temporibus, ſc. illis.

7. *Plantatio*, ſc. frater eius Ptolomæus Euergetes.

Eis, pro, ea.

Regem, ſc. Seleucum Callinicum filium Antiochi.

9. *Regnum*, ſc. Seleuci.

10. *Filij*, ſc. Antiochus Magnus & Seleucus Ceraunus. *Eius*, ſc. Seleuci Callinici.

Prouocabuntur, i. irritabuntur *Veniet*, ſc. Antiochus Magnus. *Reuertetur*, ſc. ad Regnum Syriæ occupatum à Rege Ægypti, *Eius*, ſc. Ptolemæi Philopatoris filij Euergetis.

11. *Multitudo*, i. Antiochi exercitus.

12. *Non prævalebit*, fugit enim Antiochus, & iterum fortiter pugnauit.

13. *In fine*, &c. i. poſt aliquot annos.

14. *Filij prævaricatorum*, i. præuaricatores. ſic filii hominum, i. homines, Græ. filii peſtilentium. *Extollentur*, ſc. contra Dei voluntatem. *Viſionem*, ſcil. Iſaiæ, cap. 19. *Corruent*, ſc. vbi in Ægypto habitaſſent, & templum conſtruxiſſent, tandem deſtructi ſunt vrbe vaſtata.

15. *Brachia*, i. vires, ſeu duces *Auſtri*, ſc. Regis Ægypti Ptolomæi Epiphanis filij Philopatoris.

16 *Faciet* ſ. Antiochus. *Inclyta*, ſc. Iudæa.

17 *Eius*, ſc. Ptolemæi. *Recta*, i. fœdus æquis conditionibus. *Filiam*, ſc. Cleopatram Antiochi filiam. *Fœminarum*, i. pulcherrimarum. *Illud*, ſc. Regnum Ægypti Compl. illum ſ. Ptolemæum. *Stabit*, ſc. tale conſilium, i. non ſuccedet ei dolus.

18. *Principem*, Græ. Principes, ſ. quos ditione priuabit. *Opprobrij ſui*, i. quibus conuitiabatur vt. hoſtibus, vel quos probroſe tractauit.

19. *Corruet*, ſc. in Elemaide victus à Perſis.

20. *Viliſſimus*, ſc. Seleucus Philopator eius filius. *Furore*, ſc. belli. *In prælio*, explicatio præcedentis.

21. *Deſpectus*, ſc. Antiochus Epiphanes frater eius, qui Regnum inuaſit fraudato nepote Seleuco filio fratris. Sed nota, quod de hoc dicta, præcipue de Antichriſto intelligenda ſunt.

22. *Brachia pugnantis*, i. vires Ptolemæi Philometoris, eiuſque nepotis ex ſorore Cleopatra. *Dux fœderis*, ſcil. Ptolemæus.

23. *Superabit*, ſc. Ægyptum. *In modico*, &c. i. cum paruo exercitu.

24. *Firmiſſimas*, ſc. vrbes. *Tempus*, ſc. commodum inuadendi, vel à Deo permiſſum, vt de Antichriſto intelligatur quem Hieron. cum aliis ait Iudæum futurum, & de Babylonia venturum.

25. *Auſtri*, ſc. Ægypti. *Eum*, ſc. Regem Ægypti.

26. *Comedentes*, &c. ſc. aulici, ſeu domeſtici,

27. *Duorum*, ſc. Aquilonis & Auſtri. *Finis*, ſc. negotii.

28. *Teſtamentum ſanctum*, i. Iudæam, vbi Dei leges & cultus. *Faciet*, ſc. mala.

29. *Simile*, ſc. nihil faciet, impedientibus Romanis.

30. *Super* i. contra. *Trieres*, ſc. triremes, ſeu naues.

Sanctuarii, Græc. ſanctum, ſic & inf. *Faciet*, ſc. quod cogitauit. *Dereliquerunt*, &c. ſc. ob peccata ſua puniti Iudæi.

3. *Brachia*, i. milites ſeu duces. *Stabunt*, ſc. in præſidium Ieruſalem, Græ. ſurgent, *Fortitudinis*, i. potentis Dei. *Abominationem*, i. idolum Iouis quod poſuerunt in templo. *In deſolationem*, pro, in loco deſolato.

31. *In teſtamentum*, i. fœdus *Obtinebit*, pro retinebit, ſc. Dei cultum. *Faciet*, ſc. Dei voluntatem.

32. *Dierum*, i. longi temporis.

34. *Auxilio*, ſc. Machabæorum.

35. *Ruent*, ſc. aliqui. *Conflentur*, ſc. electi more auri in fornace, ſubaudi, permittet Deus illam perſecutionem

Aliud, ſc. proſperitatis.

36. Rex, ſc. Antiochus, ſeu Antichriſtus. *Magnifica*, i. ſuperba. *Dirigetur*, i. proſperabitur. *Iracundia*, ſc. Dei contra populi ſui peccata. *Perpetrata*, i. facta, q.d. Ita Deus decreuit.

37. *Reputabit*, i. curabit.

38. *Maozim*, i. fortitudinum, ſc. cui acceptas feret vires ſuas, intellige diabolum, quem Antichriſtus occulte adorabit. Nam aperte ſe Deum dicet.

39. *Maozim*, i. fortitudines, ſc. caſtella fortia. *Cum Deo*, &c. i. vbi reponat deum ſuum, ſc. diabolum. *Eis*, ſc. ſectatoribus ſuis.

40. *Auſtri*, i. Aegypti, redit ad figuram. *Aquilonis*, ſc. Antiochus.

41. *Glorioſam*, ſc. Iudæam. *Principium*, Græc. principatus.

44. *Fama*, i. rumor, ſc. de hoſtibus contra ipſum venientibus.

45. *Apadno*, i. ſolium ſuum. *Maria*, ſc. mortuum, & mediterraneum. *Inclytum*, ſc. Ieruſalem, vel Oliueti.

Auxiliabitur, ſc. dum eum Deus interficiet.

CAPVT XII.

1. ILlo, ſc. Antichriſti. *Conſurget*, ſc. ad defenſionem electorum, vide Apoc. 12. *Stat*, q.d. qui tutelaris eſt. *Tempus*, ſc. tribulationis.

2. *Multi*, i. omnes vide Ioa. 5. *Vt videant ſemper*, i. experiantur ſupplicia, Gr. & confuſionem æternam, Heb. & contemptum æternum.

4. *Claude*, &c. q.d. erunt hæc clauſa, & velut ſigillo obſignata *Statutum*, ſc. à Deo quo adueniente intelligentur, Græc. conſummationis. *Multiplex erit*, i. multiplicabitur. *Scientia*, ſc. rerum ſacrarum.

5. *Duo*, ſc. Angelus Perſiæ & Græciæ. *Fluminis*, ſc. Tigris.

6. *Dixi*, ſic Græc. & Hier. At Heb. & Compl. dixit ſc. alter illorum.

7. *In tempus*, &c. id eſt per annum, & duos annos, & dimidium anni, ſc. durabit perſecutio Antichriſti.

Manus, i. roboris ſeu multitudinis.

10. *Intelligent*, i. ſapient, ſc. quod oportet.

11. *Abominatio*, i. idolum, ſeu idololatria. *In deſolationem* Græc. deſolationis ſc. tempore. *Dies*, &c. ſc. tres annos cum dimidio, vt ſup. dixit.

12. *Trecentos*. &c. adduntur aliquot ſuperioribus, quia poſt tribulationem erit quies aliquandiu (vide Mat. 24.) & poſtea Chriſtus veniet ad iudicium coronaturus eo vſque perſeuerantes.

13. *Vade* q.d. morieris ante hæc. *Præfinitum*, ſc. locum, Heb. ad finem, q.d. perſeuera in bono, Græc. ad complementum conſummationis, i. ad perfectionem.

Stabis, Græc. ſurges *Sort tua*, ſc. Abrahæ ſinu.

In finem, &c. vſque ad reſurrectionem mortuorum.

CAPVT

CAPVT XIII.

4. P*Omarium*, i. hortus, Græc. paradiſus.
Honorabilior omnium, Græciſmus.

5. *Illo anno*, ſc. quo hæc hiſtoria accidit *Locutus*, ſc. per Prophetas.

6. *Iudicia*, i. lites.

9. *Euerterunt*, i. peruerterunt. *Senſum*, i. mentem.

Viderent cœlum, i. Deum cogitarent. *Iudiciorum iuſtorum*, i. iuſti & recti.

13. *A ſe*, i. alter ab altero.

14 *Venerunt in vnum*, i. reperti ſunt ſimul.

17. *Smigmata*, Græc. ſmigma, i. ſaponem, vel quid ſimile.

22. *Mors*, ſc. animæ.

23. *Melius*, Græc. eligibile. *Opere*, ſc. peccati.

27. *Locuti ſunt*, ſc. calumniam quam parauerant.

29. *Oſtys.* forte poſticum intelligunt.

45. *Suſcitauit*, i. excitauit. *Pueri*, Apparet hæc multo ante Cyri imperium accidiſſe, quo tempore Daniel ſenex erat. *Iunioris*, i. paruæ ætatis, q.d. adoleſcentis.

46. *Mundus*, &c. q.d. non approbo id iudicium, quo iſta ad mortem eſt damnata.

50. *Honorem*, i. auctoritatem, ſeu iudicium, aut ſapientiam.

52. *Dierum malorum*, i. in multis malis. *Venerunt*, pro, venient, ſc. in lucem.

54. *Colloquentes ſibi*, Græc. conuerſantes inuicem. ſic & inf. *Schino*, i. lentiſco.

55. *In caput tuum*, i. in tui perniciem. *Scindet*, Græc. σχίσει, alludit ad vocem σχῖνος.

57. *Loquebantur vobis*, Græc. conuerſabantur vobiſcum, i. rem habebant *Suſtinuit*, i. tulit.

58. *Prino*, Ilex eſt vel arbor ſimilis.

59. *Vt ſecet*, Græc. πρίσαι, alludit ad vocem πρῖνος quæ cauſa fuit quibuſdam negandi hæc eſſe canonica, quod ille quippe Heb. aut Chald. loquens non potuerit vti his alluſionibus: ſed hi probare potius deberent nihil eſſe in illa lingua ſimile, certe in Latina eſt. potuit enim dicere, ſi Latine egiſſet, de lentiſco, lente non morieris, ſed ſubito, de ilice, ilico peribis: cur ergo negemus ſimile quid fuiſſe in ſermone, quo eſt vſus? quod deinde Interpres Græcus Græce eſt imitatus, vt poſſet intelligi.

61. *Proximum*, ſcil. voce hac ſignificatur vterque ſexus.

65. *Aſtiages*. ſc. cuius tempore id accidit, multis ante annis quam Cyrus Babyloniam expugnaret. Quidam tamen putant id pertinere ad ſequens caput.

CAPVT XIV.

1. E*Rat*, ſc. multo poſt hiſtoriam præcedentem.
Conuiua, i. familiaris.

Regis, ſc. Cyri.

2. *Artaba*, dicitur vnaquæque continere ſextarios 72.

Amphoræ Græc. metretæ.

4. *Carnis*, i. viuentis.

8. *In Bel*, i. contra Bel.

10. *Miſce*, i. infunde, ſc. in vaſa, vide Prou. 9.

19. *Mulierum*, ſc. nudis pedibus fuerant omnes ingreſſi.

31. *Corpora*, i. cadauera forte damnatorum.

32. *Pulmentum*, i. pultem. *Alueolo*, i. vaſculo.

34. *Non vidi*, pro, nunquam vidi.

35. *Capillo*, i. per capillos, Græc. coma. *Spiritus ſui*, ſc. Angeli, vel Abacuc.

37. *Diligentes*, Græc. quærentes.

41. *In momento*, Græc. ſtatim.

O S E A S.

Fuit fere æqualis Iſaiæ, Ioel, Abdiæ, Amos, Ionæ & Michææ, ſc. eodem fere tempore hi omnes prophetarunt.

Oſeas ſecundum quoſdam fuit Ieroſolymitanus. Alij tamen aliter ſentiunt. vide Epiphan. lib. de Prophet. vita. Prophetauit autem de Iuda, & de Iſrael.

CAPVT I.

1 B*Eeri*. Quidam putant, cum Prophetæ pater, aut auus nominatur, etiam hos Prophetas intelligendos, quod alij negant, & merito. *Ozia*, qui & Azarias. *Ioathan* &c. Quid horum cuiusregis tempore dixerit, incertum. *Ieroboam*, regnauit huius tempore *Ozias*, ſc. cœpit anno huius 27. Additur ergo, vt ſciatur quo tempore prophetauerit, ſc. non longe a principio regni Oziæ.

2. *Principium*, &c. q.d. primum, quod ei dixit, eſt quod ſequitur. *Loquendi Domino*, Chal. & 70. verbi Domini. *In Oſee*, 70. ad Oſeam *Fornicationem*, i. valde fornicationib. deditam, ſc. volebat Deus ſignificari idololatriæ Iſrael aſſiduitatem. *Filios fornicationum*, ſc. qui ſignificent fornicationem filiorum Iſrael.

Fornicans fornicabitur, i. valde dedita erit Idololatriæ.

3. *Abijs*. Quidam hæc & ſimilia Prophetarum geſta, vt Iſaiæ, Ieremiæ & Ezechielis quæ aut turpia videntur, aut impoſſibilia, ſolo ſpiritu facta putant. Alij, facta eſſe reuera, nec eſſe quidquam turpe aut impoſſibile quod Deus præcipiat, & quidem hic fuiſſe meretricem coniunctam legitimo matrimonio, quod certe honeſtum.

4. *Adhuc modicum*, i. paulo poſt, ſc. poſt aliquot annos factum id. *Viſitabo*, &c. i. vlciſcar ſanguinem effuſum à Iehu in Iezrael, etſi enim illud fieri Deus voluit, ſed ille ſecundum quoſdam animo dominandi fecit, & non parendi Deo. At 4. Reg. 10 apparet placuiſſe factum Deo, quare potius ſenſus eſt, ſanguinem, i. peccata (quæ ſanguines vocantur in Scriptura, quaſi homicidia, ſc. animæ, & hic Hebr. ſanguines) Iezrael autem pro Iſrael ſumitur cuius erat Metropolis, ſicut etiam inf. c. 2.

Iezrael, 70. Iſrael. *Quieſcere*, i. ceſſare, ſc. mittendo captiuos in Aſſyriam.

5. *Arcum*, i. vires, Chal. fortitudinem bellatorum, ſc. Iſraelitæ, arcu præcipue valebant in præliis.

In

In valle. Apparet hic fuiſſe factum prælium cum Aſſyrijs, vel Iezrael, vt ſup. pro Iſrael.

6. *Miſereri*, 70. diligere, ſc. nunquam rediere ex captiuitate (etſi id quidam putent) niſi forte pauci cum duabus tribubus ex Babylone redeuntibus. Quidam tamen putant ſolos rediiſſe qui antea cum Iuda habitabant, fugientes idololatriam Iſrael. Vide 2. Paral 11. & 15. & 30. & Ioſeph. 8. Antiq. ca 3. qui poſtea creuerunt vehementer numero. *Obliuione obliuiſcar*, i. penitus obliuiſcar, 70. aduerſando aduerſabor eis.

7. *Saluabo*, ſc. à Sennacherib liberabo primum, deinde à captiuitate Babylonica. *In Domino*, i. ope Domini. q. d. mea virtute.

8. *Ablactauit*, ſignificatur priuandus Iſrael Dei lacte, i. gratia & conſolatione.

9. *Dixit*, ſc. Dominus. *Non populus*, &c. q. d. deſeram vos omnino. Apparet id nunc in Iudæis omnibus, nedum in decem tribubus adhuc captiuis.

10. *Iſrael*, ſc. ſecundum ſpiritum. Tranſit enim Propheta ad Chriſtianos, qui pene infiniti ab eo præuidebantur. vide Rom. 9. 1. Pet. 2. q.d deſerentur à Deo Iſraelitæ ſecundum carnem: ſed eorum loco ſuccedent alij ſecundum ſpiritum. *Numerabitur*, i. poteſt numerari, ſc. arena. *Dicetur*, 70. dictum eſt, quo modo à Paulo citatur Roman. 9.

11. *Congregabuntur*, ſc. in nouam fidem & Eccleſiam.

Iuda, per Iudam Iudæi, per Iſrael Gentiles conuerſi intelliguntur. *Aſcendet de terra*, i. creſcent, ſeu in ſuperna tollentur. *Magnus dies*, i. celeberrimum tempus.

Iezrael, i. ſeminis Dñi. ſc. filiorum Dei, cum iuſtificantur & tandem glorificantur.

CAPVT II.

1. DIcite, ſc. ô fideles, Chald. dicite ô Prophetæ. *Fratribus veſtris*, i. Iſraeli & gentilitati per Oſeę filios ſignificatis *Sorori*, alludit ad filiam Oſeæ, per quam itidem ſignificabantur Iſraelitæ, & gentes. Forte vero per tres, ob Iudam Iſrael & gentes, per fœminam autem, quia nomen vni fœmininum, ſcil. non miſericordia, ſeu immiſericordia.

2. *Iudicate*, i. increpate, ſc. ô fideles. *Matrem*, ſc. ſynagogam. *Non vxor*, i. non ſe vt vxorem gerit, ſed vt adulteram. *Non vir*, q.d. nec ego ei præſtabo quæ ſolet vir fideli vxori. *Fornicationes*, ſc. peccata, vel idolorum cultum, Chald. opera mala. *A facie ſua*, Chald. à conſpectu ſuo. *Vberum ſuorum*, i. ſui corporis, q. d. à ſe: vtitur autem ea voce, perſiſtens in adulterij metaphora, alioqui de Idololatria loquens, Chald. ciuitatis ſuæ.

3. *Expoliem*, ſc. donis meis. *Natiuitatis*, i. antequam acceſſiſſet ad Dei cultum, ſecundum Chald. vide Ezech. 16.

Inuiam, 70. ſine aqua, Chald. deſertam. *Siti*, i. deſiderio rerum, quas non poterit obtinere, & præcipue quam omnes optant, felicitatis, cuius ſoli iuſti compotes fiunt.

4. *Filij fornicationum*, Chald. Idololatræ.

5. *Quia fornicata*, &c. q d. etiam mater idola coluit, ſuntque eam filij imitati, ſc. plebs imitata Principes & ſeniores, vel maiores ſuos *Confuſa eſt*, i. fecit digna confuſione, i. pudore. *Amatores*, ſc. deos, vel populos, quorum idola colebat. *Panes & aquas*, i. cibum & potum.

Lanam & linum, i. laneas veſtes, & lineas, Chald. veſtimenta ſericea & byſſina, 70. veſtimenta & linteamina.

Oleum meum, &c. Chald. & omnia alimenta mea, 70. oleum meum, & quæcunque mihi conueniunt.

6. *Sepiam*, &c. q. d. impediam, ne poſſis egredi, ſc. obſidione, tribulationibus, &c.

7. *Sequetur*, ſc. deſiderio. *Apprehendet*, i. aſſequetur *Virum meum*, ſc. deum. Faciunt id nunc quidam Iudæorum, facient plures in fine ſæculi.

8. *Neſciuit*, i. non aduertit. *Quæ fecerunt Baal*, Chald. ex quo fecerunt idola. Baal deus Babyloniorum & Sidoniorum. ſic dicebatur forte à Belo patre Nini, qui pro deo cultus eſt, voce paulum mutata Quidam Iouem dicunt ſic vocatum, & Iunonem Aſtarte, de qua Iud. 2. vide Aug. q. 16. In Iud. Dicitur autem Baalim & Aſtarot plurali numero, ob varia ſimulacra. ſic etiam additur à loco, Phegor, à muſcis, Zebub & eiuſmodi alia ſunt qui dicant ſumi interdum pro quouis idolo. *Baal enim*, בעל dominus ſeu patronus.

9. *Conuertar*, &c. pro, reuertar, &c. ſic vulgari lingua dicimus Tornero à pigliare. *Liberabo*, ſc. velut iniq; poſſeſſa, 70. auferam. *Ignominiam*, Heb. nuditatem, ſc. quam videri turpe eſt & ignominioſum.

10. *Nunc*, i. breui. *Stultitiam*, ſc. quæ tantum benefactorem deſeruerit & offenderit, Chald. ignominiam, 70. immunditiam, *Vir*, i. quiſquam.

12. *Corrumpam*, i. perdam, ſc. per hoſtes.

Eam. Heb. Chald. & 70. ea, ſc. proxime dicta.

In ſaltum, q.d. redam incultam, & feris expoſitam, 70. in teſtimonium. *Beſtia*, ſc. hoſtes. perſtat enim in metaphora ſaltus.

13 *Viſitabo*, 70. vlciſcar. *Dies Baalim*, i. in tempora, quibus idola coluit. *Inaure*, &c. per hæc reliqua intellige, quibus ornabantur in ſolemnitatibus idolorum: meminit autem ornatus meretricij, perſiſtens in metaphora, qua cœpit.

14. *Propter hoc*, i. quia tam grauiter laborat.

Lactabo, i. ſuadebo, alliciam, & velut decipiam id. n. etiam ſignificat lactare, 70. decipiam. ſic etiam Hebr. vide Pro. 1. & 16. in eadem ſignificatione, videtur quædam deceptio, cum quis alterius perſuaſione à priori ſententia dimouetur. factum id maxime prædicatione Euangelica. *Ducam*, &c. q.d. faciam vt olim cum ex Ægypto eduxi in deſertum, miracula & mire protegam, 70. ponam illam quaſi deſertam, ſc. ſegregatam à peccatis, & eorum occaſionibus *Ad cor*, i. blanda, & conſolatoria.

15. *Vinitores*, ſc. Apoſtolos, & prædicatores, Chald. gubernatores eius. *Ex eodem loco*, ſc. ex Iudæa, q.d. ex eadem gente, ſicut olim Moſen & Aaron. At Iſa 61. dicuntur fore peregrini, ſc. dilatata eccleſia per gentes. *Vallem Achor*, &c. q.d. vt olim poſt turbationem illam, de qua Ioſ. 7. per Achan factam, ſecuta ſunt proſpera poſito illo in valle Achor. ita hic fiet: poſt aduerſa dabo ſpem magnam bonorum, ſc. per tribulationes habetur ſpes. Vide Rom. 5. *Ad aperiendam ſpem*, Chald. ad delitias animæ, 70. ad aperiendam intelligentiam eius, ſc. per aduerſa eruditur anima, & deuenit ad conſolationem. *Canet*, alludit ad canticum Moſis poſt tranſitum maris, 70. humiliabitur.

16. *Baali*, etſi iſta voce vterentur vxores ad viros (eſt n. q.d. vir mi, ſeu domine mi) tamen ob ſimilitudinem cum nomine Idoli nolebat Deus eius vſum.

17. *Baalim*, i. idolorum, quæ ſic vocabantur, quaſi domini ſeu patroni, vt ſup. dixi.

18. *Cum eis*, Heb. Chald. & 70. eis, q d. faciam, vt omnia (etiam feræ) ſint eis amica, & veluti fœderata, nihilq; noceat. Vide Iſa. 11. de habitatione lupi cum agno, &c. id factum lege Euangelica manſuefactis hominum animis, *Terra*, ſc. eorum

19. *Sponſabo*, Chald. ſtabiliam. *In iuſtitia*, i. per iuſtitiam ſc. ipſa iuſtificatio eſt quædam ſponſatio.

Iudicio, ſc. per pœnitentiam, qua ſe homo accuſat

ſat & punit. *Miſericordia*, ſcilicet ex hac procedit prima iuſtificatio ſine meritis hominis. *Et miſerationibus*, ſignificat hæc adiectio maximam miſericordiam.

20. *Fide*, ſc. hæc fundamentum ſeu Initium iuſtificationis. *Quia ego Dominus*, Chald. timete à facie Domini.

21. *Exaudiam cœlos*, &c. q.d. dabo aeri copiam imbrium, & ille terræ, & hęc populo meo copioſum redder fructum dicitur vero per proſopopœiam, more ſcripturæ, ad maiorem rei expreſſionem.

22. *Exaudient Iezrael*, Chald. ſatisfacient populo meo 70. vt ſup. Iſrael, etiam hoc loco.

23. *In terra*, 70. ſuper terram, ſc. dilatata per orbem eccleſia velut ſeminatis vbique fidelibus. *Et miſerebor*, &c. 70. & diligam non dilectam, & ſic citatur Rom. 9.

CAPVT III.

1. ADhuc, &c. Intelligi datur Oſeæ vxorem adulterium commiſiſſe, Deumque iubere, ne dimittat, ſed amanter retineat, vel de alia ſermo eſt, q.d. dilige illam adulteram, etſi digna non eſt amore. *Amico*, ſc. adultero, vel viro ſuo vt intelligit Chald. *Filios Iſrael*, ſc. omnes Tribus *Reſpiciunt*, Chald. conuertuntur. *Vinacia*, i. folliculos, qui manent expreſſa vua, q.d. vana & inutilia in quibus nihil ſucci ſeu boni, quod poteſt ad idola ipſa referri, vel alia, quæ male amabant relicto Deo.

2. *Fodi*, i. emi. Idenim fodere etiam ſignificat, vt Gen. 50. quia verbum Heb. vtrumque ſignificat, ſc. Chald. redemi, vt ſit vox Dei, 70. conduxi. Alij ad Prophetam referunt. videtur ergo de alia muliere, & non de Gomer ſermo eſſe, cui Oſeas id pretii dederit, tantum ne adulteraretur amplius. Quidam tamen putant duxiſſe in vxorem à viro repudiatam. *Argenteis* ſc. ſiclis

Coro, &c. ſc. 45. modiis: corus enim, qui & chomer 30. modij. Per hæc ſignificantur data à Deo Iudæis bona quędam temporalia interim. quid enim aliud nunc habent & pauca habent, & cum labore.

3. *Dixi*, verba Prophetæ, ſeu Dei potius. *Expectabis*, certe expectant Meſſiam, in eo quidem errantes, quod putant nondum veniſſe. *Fornicaberis*, i. idola coles, & id ſeruant. *Viro*, ſc. alteri iuncta: colunt quidem Deum, quamquam vanó cultu. *Expectabo*, ſc. conuertentur tandem Iudæi.

4. *Quia*, &c. explicatio præcedentium. *Sedebunt*, ſolet id verbum fere de mœſtis & deſolatis dici, adeoque de viduis. *Rege*, Chald. rege de domo Dauid. *Ephod*, i. veſte ſacerdotali. 70. ſacerdotio. *Theraphim*, i. ſimulacris, ſeu idolis, 70. manifeſtatione, vt ſc. alludatur ad Vrim, quod erat in Ephod, Chald. reſponſa dante, ſc. oraculis Dei.

5. *Poſthæc*, ſc. in fine ſæculi. *Dauid*, Chald. Chriſtum filium Dauid, vide Ezec. 34. & 37. *Pauebunt*, &c. ſignificatur reuerentia ad Chriſtum. Chald. ſtudebunt cultui Domini. *Bonum*, i. beneficia, & gloriam, & bonitatem, ſeu miſericordiam. *Nouiſſimo*, &c. ſc. tempore Antichriſti, quo plurimi Iudæi conuertendi, non enim omnes.

CAPVT IV.

1. IVdicium Chald. diſceptatio. *Veritas*, i. fides promiſſorum, ſeu dictorum. *Scientia*, Chald. timor, ſc. ſcientia Dei intelligitur Deo obedientium, vide 1. Ioan 2.

2. *Maledictum*, i. maledicentia, & conuitium, Chald. periurium. *Inundauerunt*, i. abundarunt. *Et ſanguis*, &c. Chald. & aggregant peccata peccatis, ſc. vnum aliud excipit. Sanguinem vocat ſcriptura, & homicidium, & peccatum, quo anima occiditur.

3. *Lugebit*, Chald. vaſtabitur. *Infirmabitur*, Chald. delebitur. *In beſtia*, pro, cum beſtia, q.dicat etiam feræ peribunt, Chald. à beſtia. *Congregabuntur*, ſc. mortui, 70. deficient.

4. *Non arguatur*, &c. q.dicat, perdidit opera admonendo iſtos *Vir*, i. quiſq; ſc. iſtorum, 70. non arguat quiſquam. *Contradicunt*, q.dicat, non ſolum reprehendi nolunt, ſed. etiam contradicunt ſuperioribus & doctoribus.

Hodie, q.d. cito. *Corrues*, ſc. in ſummam calamitatem, videtur captiuitatem ſignificare.

5. *Propheta*, Chald. pſeudopropheta. *Nocte*, ſc. calamitatis, Chald. tanquam in nocte, coniungit cum pręcedentibus. *Tacere*, ſc. præ confuſione, Chald. confuſione induam congregationem veſtram, 70. nocti aſſimilaui matrem veſtram. *Feci*, pro, faciam *Matrem*, i. ſynagogam, ſc. multitudinem, vel principes & ſeniores.

6. *Conticuit* ſc. confuſus, Chald. inſipiens factus eſt.

Tu, ſc. ô ſacerdotum congregatio. *Scientiam*, i. Dei cognitionem, Chald. Dei timorem. *Obliuiſcar*, &c. Chald. repellam filios tuos.

7. *Secundum multitudinem*, &c. i. quo plures fuerunt, plus peccarunt, & grauius.

8 *Peccata*, i. oblata pro peccatis à populo.

Comedent, pro, comedere ſolent. *Ad iniquitatem*, ſc. fouendam, ſeu diſſimulandam. *Subleuabunt*, i. ſolent animum dare, ſc. laudando, vel non obiurgando, 70. accipient, q.d. accipiunt perſonam, ne ſc. amittant oblationes, ita in peccatis populus fouetur.

9. *Et erit*, ſc. punitus, vt ſtatim explicatur.

Vias, i. opera, q.d. reddam quod merentur.

Cogitationes, i. quæ male cogitauit, ſeu deſignauit.

10. *Comedent*, &c. i. ſe dedunt voluptatibus, ſeu gulæ, nec ſatiantur, ſc. voluptas non ſatiat. *Fornicati*, ſc. idololatria, vel libidine *Ceſſauerunt*, 70. dirigentur, i. recte agent ſc. relicto vitio. *Cuſtodiendo*, ſc. eius præcepta.

11 *Et ebrietas*, pro, id eſt ebrietas.

Auferunt cor, i. mentem, Chald. in errorem inducunt.

12. *In ligno*, pro, lignum, i. idolum. *Baculus* ſc. per baculos, ſeu virgas, diuinabant idololatræ, vide Ezech. 21.

Annuntiauit, ſc. futura, ſeu quæ volebat ſcire.

Spiritus, i. animi ardor: vel dęmonem intelligit, qui ad fornicationem incitat, ſeu idololatriam.

13. *Fornicabuntur*, ſc. me permittente in pœnam veſtrorum peccatorum.

14. *Viſitabo*, i. puniam, ſc. cohibendo, vel non ſic grauiter, vt vos *Quoniam ipſi*, &c. q.d. quia vos datis illis exemplum, eoque grauiora peccatis. *Effœminatis*, i. ſcortis maſcolis, vel ſacerdotes Priapi intelliguntur, qui erant veluti fœminæ mollitię & geſtibus *Vapulabit*, i. pœnas dabit.

15. *Galgala* ſc. ad colendum idola ibi enim colebantur. *Beth Auen*, i. domum iniquitatis, ſeu vanitatis ſic dicebatur Bethel ob idola, Chald. Bethel: erat autem duplex, Altera in ſorte Ephraim, quę & Luza, vbi i. idolum poſuit Ieroboam, ſc. vitulum aureum: altera in Beniamin. vide Ioſ. 16. & 18. Erat & *Bethauen* quædam prope Bethel, de quà Ioſ. 7. *Nec iuraueritis*, &c. q.d. Nolo per me amplius iuretis: quod ſitis idololatræ.

16. *Laſciuiens*, i. œſtro percita, iugoque excuſſo fugiens, Chald. recalcitrans.

Declinauit i. receſſit. ſeu aufugit, Chald. rebellauit *Nunc*, i. breui. *Agnum*, ſc. qui ducitur non reſiſtendo, vel q.d. vt agnum mactandom, qui libere finitur paſci. *In latitudine*, ſc. regione Medorum in quam abducetur captiua.

17. *Ephraim*, i. decem tribus. *Dimitte eum*, ſcil. ô Iuda, Chald. dereliquerunt ſuam religionem, 70. poſuerunt ſibi ſcandala.

18. *Separatum eſt*, pro, ſit ſeparatum à te, vel longe eſt à Dei cultu, Chald. ea rapina eſt. *Afferre ignominiam*, i. ignominioſa facere. *Protectores*, ſcil. Principes & Sacerdotes, Cbald. Proceres.

19. *Ligauit*, pro, ligabit. *Spiritus*, i. ventus, q.d. cito volabunt alio captiui. *A ſacrificiis*, i. ob ſacrificia, ſc. idolis facta.

CAPVT V.

1. SAcerdotes, videtnr de Iuda loqui, quod ſi de Iſrael loquitur, intellige ſacerdotes, qoi ita vocabaotur, non enim erant, cum non eſſent de familia Aaron *Iudicium*, i. condemnatio, ſc. adeſt, vel q.d. ad vos pertinet iudicium, quod tamen peruertitis.

Laqueus, i. ſcandalum, ſc. exemplo, & ſuaſione idololatriæ *Speculationi*, ijs, qui veſtræ ſpeculationi, ſeu curæ ſunt commiſſi, Chald. doctoribus veſtris, ſc. Prophetis, quos occidere ſolebant. *Expanſum* ſc. ad capiendum aues i. animas *Thabor*, mons in Galilæa, qui à Græcis dicitur ſtabyricum, altiſſimus & in vertice maxima planicie, Chald. montem excelſum.

2. *Declinaſtis* ſc. offerre in Ieruſalem? ne populus rediret ad Regem Iuda, vel declinando à Deo idolis obtuliſtis. *In profundum*, i. valde, ſeu vehementer, Chald. ſacrificant idolis largiſſime. *Eruditor*, i. caſtigator, q.d. puniam, vel cum tamen ſæpe eos de eo corripuerim.

3. *Iſrael*, repetitio. *Quia nunc*, &c. q.d. video quid nuoc agar.

5. *Reſpondebit*, ſc. dabit pœnas, quæ merito reſpondent culpæ. *Arrogantia*, 70. iniuria, *In facie eius*, Chald. ipſis videntibus. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem.

Iuda, ſc. poſtea, & ipſe ductus in captiuitatem.

6. *In gregibus*, &c. q.d. poſiti in calamitate quærent Deum per ſacrificia. *Ablatus eſt*, Cbald. ſubtraxit ſe, 70. declinauit.

7. *Praeuaricati ſunt*, 70. Dominum dereliquerunt. *Alienos*, ſc. à Dei cultu, Chald. ex filiabus gentium. *Nunc*, i. paulo poſt.

Deuorabit, ſc. hoſtis. *Menſis*, Chald. per ſingulos menſes, ſc. ſubinde vaſtabuntur. *Partibus*, i ſubſtantia, ſeu poſſeſſionibus.

8. *Clangite*. &c. q.d. en adſunt hoſtes, conuocate veſtros ad prœlium. *Gabaa*, & hæc, & Rama in tribu Beniamin, ſunt autem viciniæ inter ſe, & tribus Beniamin, vicina eſt Ephraim, 70. pro Gabaa, colles, pro Rama, ex celſa vertunt: nam id ſignificant Hebr. Videntur autem admoneri duæ tribus, dum viderint capi Iſrael ab Aſſyriis. *Tuba*, ſc. ærea, nam buccina cornea.

Vlulate, ſc. vt fieri ſulet in rebus deſperatis.

Poſt tergum, ſc. eſt hoſtis, vel Bethanen, quæ illi à tergo reſpectu Ieruſalem.

9. *In deſolatione erit*, i. vaſtabitur.

Correptionis, i. punitioois. *Oſtendi fidem*, i. oſtendam vera me prædixiſſe.

10. *Aſſumentes*, 70. transferentes, Chald. mutantes.

Terminum, ſc. vicini, vt ſibi aſſumant partem alieni. ſignificat vero transgreſſionem legis Dei, & in vetitum progreſſum per idololatriam & peccata alia *Quaſi aquam*, ſc. eum impetu ruentem.

11. *Patiens eſt*, pro patietur, q.d. opprimetur ab hoſtibus, & iniuriis afficietur, *Fractus iudicio*, i. nemine iudicante & illum eripiente, vel q.d. Dei iudicio punitus. *Sordes*, i. idola. Chald. mammonam iniquitatis, 70. vana ſc. idola.

12. *Quaſi tinea*, &c. q.d. perdam omnino, etſi paulatim dans locum pœnitentiæ. *Putredo*., i. caries, qua ligna conſumuntur.

13. *Languorem*, i. afflictionem. *Vinculum*, i. laborem, Chald. & 70. dolorem, ſc. ligatur anima re moleſta.

Miſit, ſc. Iudas. *Regem*, ſc. Aſſur.

Vltorem, i. vindicem, q.d. vt ſe iuuaret contra aliorum hoſtium iniurias, vide 4 Reg. 15. & 16.

Sanare, i. liberare omnino, nam tandem expugnati ducemini in captiuitatem.

14. *Leana*, 70 panthera, vtraque eſt ferociſſima. *Catulus leonis*, 70. leo.

15. *Locum meum*, q. d. deſeram vos, vel ad Chriſti reſortor aſcenſionem, Chald. in habitaculum meum cœleſte. *Quaeratis*, ſc. oppreſſi malis.

CAPVT VI.

1. MAne, i. mature, diligenter, quamprimum.

Venite, ſc. dicent alii aliis.

2. *Cœpit*, pro, rapuit, Chald. percuſſit. *Percutiet*. pro, percuſſit, vel q.d. etiamſi percuſſit.

3. *Poſt duos*, &c. q.d. cito, vel tertio, vt ſequitur.

Tertia, ſc. tertia Chriſtus reſurrexit, Chald. reſurrectionis mortuorum. videtur ad hunc locom Paulus alluſiſſe, 1 Corint. 15. Quidam diem primam intelligunt legis naturalis, ſecundam ſcriptæ, tertiam Euangelicæ, vel primam 24. lunæ; ſecundam, qua paſſus viuificauit nos: tertiam, qua per reſurrectionem fecit, vt reſurgamus cum illo.

In conſpectu eius, i. ipſo fauente, vel ipſi placentes.

Sciemus, ſc. per fidem. *Cognoſcamus*, ſc. per ſpeciem, vel hic magis magiſque. *Diluculum*, ſc. fugans tenebras.

Egreſſus eius, i. Chriſti natiuitas, ſeu aduentus.

Imber, ſc. fecundans animas. *Temporaneus*, ſc. autumni.

Serotinus, ſc. veris.

4. *Quid faciam*, ſc. vltra id quod feci, q.d. quid non feci, vt ad me redires? *Veſtra*, i. qua volo in vos vti.

Nubes, ſc. cito tranſit, quia peccatis veſtris impeditis. vel qua vtimini in alios. ſc beneficentia, q.d. parum durat per auaritiam impedita *Mane*, 70. matutinus.

5. *Dolaui in Prophetis*, i. per Prophetas corripui velut ictibus frequentibus pulſans & polire ſtudens, Chald. monui per Propbetas *Occidi*, i. pene enecaui Prophetas ipſos, totiens mittens, & cogens ſolicite monere.

Et iudicia, &c. q.d. Itaque manifeſtum erit quam iuſte te condemnem, ſeu puniam, qui toties monitus non reſipueris. vel aperte te puniam, ſcil. toto mundo ſpectante.

6. *Et non*, pro, non ſolum, Chald. magis quam, q.d. non mihi placent veſtra ſacrificia, quia deeſt vobis miſericordia, quam maxime requiro. *Scientiam Dei*, Chald. obſeruationem legis Dei.

7. *Sicut Adam*, ſc. olim in paradiſo.

Ibi, in tranſgrediendo pactum, vel in terra,

vbi

vbi eos poſui ſicut olim Adam in paradiſo, Chald. in terra quam dedi eis. *In me*, i. contra me

8. *Galaad*, eſt in tribu Gad attributa ſacerdotibus, dicta etiam Ramoth Galaad, & Ramatha. Vide Ioſeph.9. Antiq.cap. 4. *Operantium*, i. fabricantium, & colentium. *Idolum*, pro, idola 70. vana, Chald. violentiam.

Supplantata ſanguine, i. ob ſanguinem à ſe inique effuſum, deiicietur, vt ſolent ſupplantati. Chald. effundens ſanguinem innocentem.

9. *Fauces*, ſc. ſitientes ſanguinem. *Sacerdotum*, ſc. idolorum *Pergentes*, ſc. Ieruſalem adorandi cauſa, quos idcirco ſacerdotes curabant in via interfici, ad quod Galaaditarum opera vtebantur. *Quia ſcelus*, &c. q.d. quod grande ſcelus eſt, vel, quia ea ratione impie cogitarant Dei cultum tollere.

10. *Horrendum*. ſc. quod ſequitur.

11. *Pone meſſem tibi*, q.d. para te, nam etiam tu meteris ab hoſtibus. *Cum conuertero*, &c. ſub. tum caſſabit punitio per hoſtes, vel ſenſus eſt, eſt, ô Iuda, non prius meſſem pones, i. poteria abundantia rerum, quam conuertero te, tum vero bene tibi erit.

CAPVT VII.

1. MEndacium, i. iniquitatem, q.d. cum vellem ſanare, ſeu (vt ait Chald.) exquirerem, apparuit iniquitas eius populi. *Et fur*, &c. q.d. & domi furta exercent, & foris, Chald. & domi furantur, & foris graſſantur; vel ſenſus eſt, & ſpoliabuntur à ſuis, & ab hoſtibus. hi enim ſolent in ſcriptura vocari latrunculi, vt 4. Reg. 13. & 24. & quidem milites olim Latine latrones dicebantur, vel à λατρεύειν, i. ſeruiendo ob ſtipendium, vel quia ſolent latronum more graſſari, & ex inſidiis aggredi latronum more, qui à latendo forte dicti.

2. *Omnem*, ſc. veterem, q.d. Deus nos punit ob vetera peccata. *Nunc*, &c. q.d. etiam nunc peccant grauiter, & multa. *Adinuentionis*, i. ſtudia mala, ſeu opera.

Coram facie mea, i. me vidente.

3. *Regem*, ſcil. Ieroboam, & reliquos volentes idola coli.

Mendaciis, i. iniquitatibus, repetitio.

4. *Adulterantes*, ſc. per idololatriam.

Quaſi clibanus, i. ardentiſſime. *Quieuit*, &c. q.d. vt addito fermento expectatur dum tota maſſa inficiatur, ſic illi videbantur aliquando Deum colere; at interim fermentabatur in eorum cordibus idololatria, totique corrupti ſunt.

5. *Dies*, pro, in diebus, Chal. die; quo conſtitutus Rex, ſc. Ieroboam *Furere à vino*, i. velut ebrij agere.

Extendit, ſc. Rex. *Manum*, q.d. cœpit idola colere.

Illuſoribus, 70. peſtilentibus id enim ſignificat vox Hebræa, vt Pſal. 1. vide etiam Prou. 3. 2. Pet. 3.

6. *Applicauerunt*, ſc. ſubditi. *Inſidiaretur*, ſc. vellet per fraudem inducere in idololatriam.

Tota nocte, &c. perſtat in metaphora clibani, q.d. fecit vt qui totam noctem panes coquit. ac inquit, dormiuit. id perinde eſt, ac ſi diceret, eius ſomnus non alius fuit quam coquere. ſic ſolet quis dicere, meus cibus eſt id facere. *Coquens*, ſc. perſuadens idololatriam loquitur de Ieroboam. *Succenſus* ſc. ardore idololatriæ, vel, clibanus intelligitur: ſed & is cor ſignificat. *Ignis flamma*, pro, flamma ignis.

7. *Deuorauerunt*, i. perdiderunt, ſc. dum eis in malo obſequuntur. *Iudices*, i. principes, ſeu ſuperiores.

Ceciderunt, ſc. per peccatum. *Clamet*, q.d. qui me inuocet vt deum ſuum.

8. *In populis*, &c. q.d. gentium mores imitabatur, quaſi ex ipſis eſſet, vel ſe miſcuit gentilibus fœdere, eſtque illos imitatus. *Non reuerſatur*, adeoque paulatim conſumitur.

9. *Alieni*, i. hoſtes, ſc. Aſſyrij vel impij qui cultum idolorum perſuaſerunt. is enim eorum robur ſpirituale perdidit *Neſciuit*, i. non aduertit, ſeu cauſam non cogitauit. *Cani effuſi*, &c. q.d. etiam morti propinquus non reſipiſcit, nec periculum cogitat. *Ignorauit*, Chald. neſciuit timere me. *In facie eius*, Chald. ipſo cernente, 70. in faciem eius, q.d. cum ſummo pudore & dedecore.

11. *Columba*, ſc. hæc facile decipitur, quia ſimplex, non ſagax, *Cor*. i. mentem, ſeu intelligentiam.

Abierunt, ſc. opem petentes. vide 4. Reg. 15. vel pro, abibunt, q.d. tamen in Aſſyriam captiui migrabunt.

12. *Cum profecti fuerint*, ſc. in Ægyptum, auxilium petentes, Chald. quocunque ierint, *Rete*, ſc. exercitum Aſſyriorum. vide 4. Reg. 17. *Detraham*, i. cadere faciam in rete. *Secundum auditionem*, &c. i. ſicut olim audiuit ſynagoga à Moſe puniendos ſi peccarent. vide Deut. 27. & 28. vel ſecundum quod poſtulat clamor peccatorum ad me, vt puniam.

13. *Redemi*, ſc. ex Ægypti ſeruitute.

Mendacia, ſc. cum dixerunt, Exo 32. Hi ſunt dij tui, &c. & Pſal. 77. Nunquid Deus parare poterit menſam, &c. vel q.d. operati ſunt contra me iniquitatem.

14. *Vlulabant*, ſc. idola inuocantes, vel q.d. eiulabant malis preſſi, neſcientes à me opem petere.

Ruminabant, q.d. abundabant rerum copia, quam dederam. eaque vt beſtiæ fruebantur, datorem non agnoſcentes.

15. *Erudiui*, ſc. per legem. *Brachia*, i. vires, ſc. contra hoſtes *In me*, i. contra me. *Malitiam*, Chald. & 70. mala.

16. *Reuerſi*, ſc. ad ingenium, ſeu priſtinos mores, Chald. auerſi. *Iugo*, Chald. lege. *Doloſus*, ſc. qui frangitur, vel alio quam velles ſagittam iacit, denique non ſeruit ſagittarij voluntati. *A furore*, i. ob furorem quanta enim inſania vocare lignum deum ſuum? Chald. ob prauitatem.

Iſta ſubſannatio, &c. q.d. ſic me deriſerunt, ſeu contempſerunt, cum eſſent in Ægypto, ſc. redeunt ad antiquos patrum ſuorum mores, Chald. iſta erant opera eorum dum eſſent in terra Ægypti.

CAPVT VII.

1. GVtture, pro, ore, q.d. elata voce prædic eis captiuitatem. *Quaſi Aquila*, ſc. hoſtis aduenit.

Super, i. contra. *Domum*, i. templum.

2. *Inuocabunt*, ſc. in calamitate. *Deus meus* &c. vox inuocantium. *Iſrael*, i. nos Iſraelitæ.

3. *Bonum*, ſc. Deum, vel bonitatem, i. iuſtitiam, ſeu virtutem.

4. *Ex me* i. ſecundum voluntatem meam.

Cognoui, i. approbaui, ſc. quia male regebant, aut inique regnum occuparant, Chald. ex voluntate mea

5. *Proiectus eſt*, pro, proiicietur, ſc. ab hoſtibus.

Vitulus, ſc. quem adoras *In eos*, i. contra eos.

Non poterunt, &c. q.d. quamdiu durabit iſta ſe emendandi difficultas.

6. *Ex Iſrael*, i. Iſraelis opus, ſeu inuentum.

Ipſe, ſc. vitulus, q.d. adeone eſte amentes, vt non aduertant ſe adorare quod ipſi fecerint? *In aranearum telas*, i. inutile, & non valens defendere ſe adorantes.

7. *Quia ventum*, &c. q.d. fruſtra laborabunt,

vt ſi ventum ſeminarent. *Turbinem*, i. calamitatem.

Culmus, ſc. ſpicam ſuſtinens *Germen*, i. ſpica.

8. *Deuoratus eſt*, pro, deuorabitur, ſc. ab hoſtibus.

Factus eſt, pro, fiet. *Immundum*, ſc. quo vrina & ſordes excipiuntur, Chald. & 70. inutile.

9. *Aſcenderunt*, pro, aſcendent, ſc. captiui.

Onager, pro, vt onager, ſc. ſolutus, ſeu vagans pro ſuo arbitrio. *Solitarius ſibi*, pro, ſibi relictus.

Amatoribus, ſc. populis, quorum deos colebant, aut ope vtebantur.

10. *Conduxerunt*, ſc. opem laturos contra hoſtes.

Congregabo, ſc. tradendos Aſſyriis. *Quieſcent*, &c. q.d. negabunt tributa Regi Aſſyriorum, id quod eis pero iciem afferet. Vide 4. Reg. 17.

11. *Altaria*, ſc. idolorum.

12. *Scribam*, pro, ſcripſeram. *Multiplices*, ſc. multa dedit præcepta. *Aliena*, i. ad ſe non pertinẽtes.

13. *Hoſtias*, etiam Deo immolabant, itaque dicuntur claudicare 3. Reg 18. *Nunc*, i. breui. *Viſitabit*, i. puniet, ſc. Deus *Conuertentur*, ſc. opem petentes, ſed fruſtra, vel loquitur de quibuſdam, qui in Ægyptum fugerunt, vide cap. 9.

14. *Delubra*, i. templa idolorum. *Ciuitates eius*, i. Iſraelis. *Aedes eius*, i. Iuda. ita enim diſtinguit, Hier. & fauent Heb. vide 4. Reg. 25.

CAPVT IX.

1. SIcut populi, ſc. ſolent, qui Deum nunquam noluerunt, adeoq; neſciunt quam grauiter peccent, quæque illos ſupplicia maneant. *Mercedem*, ſc. meretriciam ab idolis, cum quibus fornicabaris.

Super, i. propter, q.d. expectando ab eis frumenti copiam.

2. *Area*, &c. q.d. puniam egeſtate *Mentietur*, i. deficiet, ſc. non reſpondebit expectationi eorum.

3. *Habitabunt* ſc. diu. *Domini*, i. à Domino data.

Reuerſus eſt, ſc. pars eo fugit, cæteris abductis in Aſſyriam, vel q.d. rediit ad mores, quos olim habuit in Ægypto, Chald. reuertetur. *In Aſſyriis*, i. inter Aſſyrios.

Comedit, pro comederet, ſc. cibos lege vetitos.

4. *Vinum*, ſc. quod ei placeat *Et non*, pro, quia non.

Placebunt, ſc. ipſi *Panis lugentium*. i. immundus, ſc. ex contactu immundi vide Num. 19.

Omnes qui, &c. pro, quem quicunque comedit contaminatur. *Animæ ipſorum*, i. ipſis, q.d. ſibi potius faciunt ſacrificia, vt epulentur, quam mihi vt ſeruiant.

Non intrabit, q.d. panis ille non ab illis mittitur ad templum Dei, ſed in ſua regione offerunt idolis, aut Deo, cum tamen ille iuſſerit deferri ad templum.

5. *Solemni* i. cum aderunt feſta, nec poteritis captiui ad templum ire, vel die captiuitatis, qui eſt velut feſtus Deo punienti & velut hoſtias mactanti, vide Iſa 34.

6. *Profecti ſunt*, pro proficiſcentur, ſc. fugientes.

Memphis, olim Ægypti metropolis, dicitur nunc Cairo *Argentum*, i. ædes multa ædificatæ pecunia.

Vrtica, ſc. in eis dirutis naſcens. *Lappa*, i. herbæ ſpinoſæ, 70. ſpinæ Lappa proprie eſt herba floſculum habens plenum aculeis, qui iniectus in veſtem tenaciter adhęret; quo ludo ſolent pueri delectari.

7. *Venerunt*, i. prope adſunt *Viſitationis*, i. punitionis.

Scitote, pro, ſcito. *Iſrael* i. ô Iſrael, quidam tamen in accuſatiuo legunt.

Prophetam, ſc. qui tibi proſpera prædicabat euentura *Spiritualem*, i. qui Dei ſpiritum ſe habere mentiebatur. *Amentia*, ſub. hæc tibi calamitas accidit.

8. *Cum Deo meo Prophetæ*, i. qui debuerat ſecundum Deum prophetare, & vera docere.

Inſania, ſc. apparet, q.d. nihil aliud, quam inſaniunt iſti dum colunt idola.

9. *Profunde*, i. vehemẽter. *Gabaa*. Vide Iud. 19. & 20.

10. *Quaſi vuas*, &c. q.d. fuit mihi cariſſimus, vt ſolent in deſerto repertæ vuæ, &c. *Prima*, &c. i. præcoces ficus. *Beelphegor*, ſc. idolum Moabitarum vide Num. 25.

Confuſionem, i. pudendo idoli cultu. erat Priapi ſimulacrum.

11. *Auolauit*, pro, auolabit, iungitur cum gloria, ſc. gloriabantur quod multi eſſent: at peribunt etiam in partu, & vtero multi, vel q.d. receſſit à me iam inde à puero, vt vel in vtero videantur ſibi imbibiſſe parentum impietatem.

12. *Faciam*, ſc. filios interficiendo.

In hominibus, i. inter homines *Cum receſſero*, ſc. deſerens eos, 70. Caro mea ex eis.

13. *Tyrus*, pro, velut Tyrus. poteſt & vt coniungi cum Tyro, & legi, vidi, per parentheſim. Chald. Par erat Tyro in proſperitate, cum legem ſeruaret.

In pulchritudine i. pulcherrime, ſeu loco optimo.

Educet, ſc. ad bellum.

14. *Da*, pro, dabis, ſc. quod merentur, ſic infr.

15. *Galgala*, ſc. ibi cultus Idolorum *Quia*, pro, idcirco. *Exoſos habuit*, Chad. execratus ſum, 70. odi

Adinuentionum, i. ſtudiorum, ſeu operum.

Domo mea, id eſt, habitaculis quæ dederam. *Diligam*, ſc. reducendo è captiuitate. *Recedentes*, ſcil. à me, ſeu à recto Chald. rebelles, 70. inobedientes.

16. *Percuſſus*, &c. præt. pro fut. *Amantiſſima*, &c. i. filios cariſſimos.

CAPVT X.

1. FRondoſa, i. palmitibus abundans. *Adæquatus*, i. reſpondens palmitum multitudini, 70. abundans. *Secundum multitudinem*, &c. q.d. abuſus rerum copia à me data, idola coluit, vel quo plures erant homines, plura idolis altaria extruxerunt, ſc. multiplicato populo aucta peccata.

2. *Diuiſum*, i. ſeparatum, ſc. à me, vel q.d. Alij alia idola colunt, nec inter illos conuenit, tanta eſt idolorum multitudo, Chald. diuiſum à lege. *Confringet*, ſc. Deus per hoſtes ipſorum.

3. *Nunc*, i. breui. *Rex*, ſc. qui poſſit ab hoſte defendere. *Timemus*, Chald. & 70. timuimus.

Loquimini, &c. Ironia, q.d. iactate ſane verba pſeudoprophetarum, qui vobis proſpera fore prædicunt.

Ferietis, pro, ferite, q.d. fidite ſane mendaciis pſeudoprophetarum *Amaritudo*, i. herbæ amaræ, & noxiæ.

Iudicium, i. ſupplicium, q.d. abundanter pœnas dabitis. *Sulcos*, i. vias veſtras, ſcil. mores ſtudioſe ad malum compoſitos. metaphora à ſulcis, vbi herbæ malæ copioſe proueniunt

5. *Vaccas*, ſc. vitulos à Ieroboam poſitos. Apparet coluiſſe vaccas more Ægyptiorum vide 3. Reg. 12.

Bethauen, ſc. Bethel vide ſupra cap. 4. *Luxit*, pro, lugebit. *Eum*, ſc. vitulum, q.d. propter eum, quia auferetur ab hoſtibus.

Et æditui, &c q.d. de quo olim ſacerdotes tantopere exultarunt cum coleretur à populo.

Migrauit.

Digitized by Google

Migrauit; pro, migrabit, ſc. gloria illa tempore captiuitatis.

6. *Delatus eſt*, pro, deferetur, ſc. vitulus, vel Iſrael.

Vltori, ſc. quo Deus vtetur ad vltionem, vel à quo Iſrael olim opera expectabat contra hoſtes.

In voluntate, i. votis ſuis, ſc. fruſtratus, vel ob voluntatem ſuam, qua idola coluit, deumque offendit.

7. *Tranſire fecit*, i. cito perire, ſc. ob idololatriam.

8. *Peccatum*, i. per quæ, ſeu in quibus peccabat.

Lappa, Chald. & 70. ſpinæ vide ſup c.9.

Dicent, ſc. oppreſſi calamitate, & deſperantes.

9. *Ex diebus Gabaa*, ſc. tempore, quo accidit quod dicitur Iudic. 19. quo etiam idola quidam colebant, vt dicitur Iudic. 17. & 18.70. ex quo colles, q.d. ab antiquiſſimo tempore. *Ibi ſteterunt*, in iis peccatis perſtiterunt.

In Gabaa, pro vt in Gabaa, q.d. grauiori prælio expugnabuntur, quam illud fuit contra Beniamin.

Iniquitatis, i. iniquos, ſc. qui abuſi vxore Leuitæ.

10. *Duas*, ſcil. Iſrael, & Iudæ. Vterque enim idola coluit, vel duas dicit ob cultum idolorum, & peſſimos mores.

11. *Docta*, ſc. aſſuefacta, q.dicat, aſſueti ſunt idololatriæ, more beſtiarum ſeruientes. *Tranſiui*, 70. veniam, ſc. puniens, vel domans per Aſſyrios.

Pulchritudinem, i. ſuperbiam ſeu contumaciam.

Aſcendam, ſc. vt ſolet ſuper equum, q.d. ſubiugabo.

Arabit, ſc. ſeruiet Babyloniis, more iumentorum.

Iacob, i. Iſraell, ſc. ſeruiet ſimiliter Aſſyrijs, vel hæc referenda ad tempus conuerſionis, & fidei in Chriſtum.

12. *In iuſtitia*, i. opera iuſtitiæ.

Metite, pro, metetis.

In ore, i. ſecundum os, pro, ſecundum rationem.

Miſericordia, ſc. qua vſi fueritis, q.d. ſicut ſeminaueritis, ſic metetis: ſumitur autem miſericordia pro beneficentia, more Scripturæ.

Nouale, ſc. auulſis ſpinis. *Nouale* enim eſt ager nunc primum proſciſſus, 70. illuminate vobis lumen ſcientiæ. *Tempus*, ſc. tunc maxime erit.

Venerit, ſc. Chriſtus.

13. *Impietatem*, i. per impietatem, ſeu impie.

Mendacij, i. iniquitatis. *Viis*, i. operibus, 70. curribus. *Fortium*, ſc. militum.

14. *Tumultus*, ſc. hoſtium, 70. perditio.

Eius, ſc. Gedeonis. vide Iudic. 8.

Matre, &c. id apparet accidiſſe in exercitu Salmana.

15. *Fecit*, id eſt, faciet, q.d. ſi patiemini, ob idola culta in Bethel. *A facie*, i. propter.

Nequitiarum, i. nequiſſimæ.

CAPVT XI.

1. *Sicut mane*, i. cito. *Tranſit*, &c. q.d. parum durabit regnum Iſraelis.

Puer, &c. q.d. cum eſſet velut in pueritia, ſc. in Ægypto inciperet multiplicari, Chald. quando puer erat Iſrael, &c. *Filium meum*, ſic vocat, quod haberet pro filio, eoque cariſſimo eum populum. Vnde & Exod. 4. primogenitum vocat: Matth. 2. refertur ad Chriſtum ſenſu allegorico, & ſecundum quoſdam etiam litterali. Vocatus eſt autem per Moſen, & inde eductus Iſrael, 70. filios eius Chald. filios eos, q.d. habui pro filiis.

2. *Vocauerunt*, ſc. Moſes & Aaron, vel Prophetæ.

Sic abierunt, &c. q.d. non tamen obedierunt, ſed verterunt terga. *Baalim*, i. idolis vide Exod. 32. Num 25.

3. *Nutritius*, pro, velut nutrix. *Portabam*, &c. q.d. ita defendebam, vt qui paruulum geſtat in brachiis ne lædatur. Vide Deut. 1. & 32.

Neſcierunt, i. non aduerterunt, aut non curarunt, ſc. beneficium non agnouerunt.

4. *Adam*, i. hominis, ſc. quibus ſolent homines ligari, nempe amore & beneficiis.

Traham, pro, trahebam, Chald. traxi.

In vinculis, &c. explicatio præcedentis.

Ero, pro, fui. *Exaltans*, &c. q.d. vt agricola qui iugum aufert, vt boues quieſcant, ſc. ſinebar per deſertum quieſcere, non ſemper iter agere. *Super maxillas*, ſc. pendens capiſtrum etiam auferens. *Declinaui*, i. demiſi, ſcilicet è cœlo manna.

5. *Non reuertetur*, &c. q.d. non ſeruiet quidem iterum Ægyptijs, ſed ſeruiet Aſſyriis.

6. *Cœpit*, &c. ſc. cœperunt paulatim vaſtari ab Aſſyrijs. *Electos*, i. fortes.

Comedet, i. perdet, ſeu interficiet. ideo ſolet Scriptura dicere in ore gladij ſc. deuorat. *Capita*, i. primates, Chald. proceres.

7. *Pendebit*, &c. q.d. exſpectabit vt eos liberem, qui velut recedens deſeruerim.

Simul, q.d. omnibus, ſeu & Iſraeli, & etiam Iudæ poſtea.

8. *Quomodo dabo*, &c. q.d. quid de te faciam?

Protegam, pro, protegámne? q.d. an dignus es quem defendam? *Sicut Adama*, ſc. deſtruxi cum euerterem Sodomam. per interrogationem legendum, q.d. Nonne mereris ſimilem illis vrbibus euerſionem?

Conuerſum eſt, &c. q.d. tamen mutabo ſententiam, ſi tu mutes mores.

Conturbata, &c. i. velut pœnitens conturbabor affectu. q.d. vtar miſericordia niſi forte hæc omnia per interrogationem legenda ſint, q.d. an mutabo ſententiam more hominis? an non exequar punitionem quam ſtatui, & non perdam Ephraim, qui Deus ſim iuſtus, & potens, &c. Quidam tamen ad affectum pietatis referunt, vt cœpi explicare.

9. *Conuertar*, i. permittam, ſeu ſinam, 70. derelinquam. *Deus*, ſc. clemens, qui facile flectar, vel iuſtus, qui puniam & potens cui nemo reſiſtat.

Sanctus, ſc. quem ſancte colere debueras.

Non ingrediar, &c. q.d. num me quis impediet, ne ciuitatem ingrediar, & te puniam? Scio alios multo aliter explicare, ſed cur ita non poſſit etiam explicari, non video.

10. *Poſt Dominum*, ſc. Chriſtum. id enim videtur ad ea tempora referendum.

Rugiet, ſc. contra impios in iudicio. vel contra peccatores prædicatione, ſc. magna vi.

Filij maris, i. remotiſſimi quiq; vt ſolent eſſe Inſulani, qui niſi per mare adiri non poſſunt, ad quos prædicatio Euangeli perueniet, vel mundani. mare enim mundum ſolet ſignificare.

11. *Auolabunt*, ſc. ad prædicationem Euangelij ex locis vbi fuerint. nominantur vero Ægyptus & Aſſyria, quia illuc confugituri erant aliqui, & huc reliqui abducendi. *Columba*, ſc. celeriter. *Domibus*, ſcilicet, eccleſiis particularibus.

12. *Negatione*, Chald. & 70. mendacio, q.d. non me vere colit, ſed ficte *Iudas*, i. multi ex Iuda.

Teſtis, i. teſtans Dei bonitatem, & potentiam, eiuſque cultum defendens.

Deſcendit cum Deo, id eſt, ad partes Dei, à quibus Iſrael alienatus, q. d. tuetur cauſam Dei.

Cum ſanctis, &c. i. pijs, Deumque colentibus, ſc. Deum prædicat, vel permanet.

CAPVT XII.

1. P*Aſcit ventum*, pro, paſcitur vento, i. rem facit inutilem & vanam, ſc. colendo idola, vel expectans opem ab Ægyptiis, *Æſtum*, i. ventum calidum, & noxium, qualis ſolet eſſe in Aſia Eurus.

Tota die, i. ſemper. *Mendacium*, i. nihil profutura, ſed ſpem deluſura. *Vaſtitatem*, i. interitus cauſas.

Oleum, per id intellige cætera, quæ ferebat, Chald. munera.

2. *Iudicium*, i. expoſtulatio, ſeu lis.

3. *Supplantauit*, &c. q.dicat, iam inde ab vtero ei bene feci, cum per ſupplantationem ſignificaretur percepturus benedictionem. *Directus eſt*, i. proſpere ei ſucceſſit, Chald. præualuit Angelo, 70. præualuit ad Deum, ſeu fortiter egit, ſc. luctatus cum Angelo qui Deum repræſentabat.

4. *Inualuit*, i. præualuit explicatio præcedentis.

Ad Angelum, i. cum Angelo luctans. *Confortatus eſt*, Hebr. & 70. potuit, i. fortiter egit, ſeu præualuit, Chald. ſuperauit *Fleuit & rogauit*, q.d. ſupplex petiit ab Angelo benedictionem, forte etiam cum lacrymis. *Inuenit eum*, ſcil. Iacob Angelum Dei nomine ſibi loquentem. Vide Gen. 28.

Nobiſcum, i. de nobis, cum ſc. poſteritatem promitteret vel in patre intelligitur filius etiam locutus.

5. *Exercituum*, 70. omnipotens *Memoriale eius*, i. Iacob Dei ſemper recordabatur vel Deum omnibus rebus pręferebat.

6. *Conuerteris*, pro, conuertere, futurum pro imperatiuo, more Scripturæ.

7. *Chanaan*, pro, ſimilis eſt moribus Chananæis. *Doloſa*, q.d. defraudat proximum. *Calumniam*, Chald. rapinas, 70. oppreſſiones.

8. *Idolum*, q.d. ſatis bonum Deum inueni, qui tantas diuitias repererim, 70. requiem.

Non inuenient, &c. q.d. non poterit inueniri in meis negotiis peccatum iniuſtitiæ.

Quam peccaui, pro, pro qua peccauerim.

9. *Ex terra*, Chald. qui eduxi te ex terra, 70. eduxi te ex terra. *Faciam*, ſcil ſi conuertaris, vel cum conuerteris ad Chriſtum *Feſtiuitatis*, i. cum lætitia, Chald. antiquis.

10. *Super Prophetas*, Chald. cum Prophetis, 70. ad Prophetas, ſc. vt te in viam seducerem. *Viſiones multiplicaui*, q.d. Per multas viſiones locutus, Chald. Prophetias multiplicaui. *In manu*, i. opera *Aſſimilatus*, i. vſus ſimilitudinibus, & figuris.

11. *Idolum*, i. falſus Deus, ſc. colitur. *Erant*, pro ſunt, q.d. ſi vana colunt, quam opem ab eis expectant?

Acerui, ſc. lapidum erunt, q.d. euertentur, & locus arabitur.

12. *In vxorem*, i. pro vxore. *Et in vxorem ſeruauit*, id eſt, & pro altera vxore oues etiam ſeruauit. Vide Gen. 29.

13. *In Propheta*, i. per Prophetam, ſc. Moſen.

14. *Amaritudinibus*, i. peccatis, quæ mihi valde diſplicent. *Sanguis*, i. peccatum, ſc. pœna peccati.

Opprobrium, ſc. quo Deum affecit *Reſtituet*, i. reddet, ſc. puniendo. Debetur pœna peccato, itaque cum redditur, videtur reſtitui debitum.

CAPVT XIII.

1. L*Oquente*, ſc. olim de colendis idolis.

Ephraim, id eſt, Ieroboam Rege, qui de tribu Ephraim.

Iſrael, ſc. populum, qui primo viſus eſt exhorreſcere ad tantam impietatem. *Deliquit*, ſc. tandem perſuaſus.

In Baal, i. colendo Baal, ſeu idola. *Mortuus eſt*, ſc. peccato, & ſe obnoxium fecit mortis ſupplicio, q.d. ideo occidetur.

2. *Quaſi*, 70. ſecundum, q.d. vt ſolent à gentilibus fieri. *His*, pro, de iis, vel q d. Alii aliis dicunt.

Homines, ſc. etiam filios ſacrificabant. vide Pſal. 105.

3. *Matutina*, ſc. quæ cito diſſoluitur, ſub. peribunt, vel ceſſabit eorum felicitas temporalis.

Puluis, Chald. ſtipula.

4. *Ægypti*, ſc. te eduxi, & dixi quod ſequitur.

5. *Cognoui*, 70. paui.

6. *Iuxta paſcua ſua*, i. cum eos paſcerem, Chald. quando nutriui eos.

7. *Pardus*, i. Pantheræ mas. *Aſſyriorum*, i. qua itur in Aſſyriam per deſerta. Alludit vero ad captiuitatem.

8. *Iecoris*, Heb. Chald. 70. cordis, q.d. viſcerum. *Scindet*, i. lacerabit.

9. *Perditio tua*, i. tu tibi cauſa es perditionis.

Tantummodo, q.d. ego ſolus te poſſum iuuare; vel ego id ſolum ago, vt te iuuem, ſed non vis.

10 *Iudices tui*, ſc. vbi ſunt qui te poſſint defendere?

Dixiſti, ſc. 1. Reg. 8. *Et Principes*. Apparet eos etiam Iudices petiiſſe cum Rege.

11. *Dabo*, Chald. & 70. dedi. *In furore meo*, i. iratus.

12. *Colligata*, ſc. hærens cordi, q.d. eſt obſtinatus, vel repoſita eſt apud me, vt ſolent quæ colligantur, ſic Deu. 30. nonne hæc condita ſunt apud me, &c. Chald. repoſita. *Abſconditum*, ſc. in corde, vel apud Deum Chald. reſeruatum, vt puniatur.

13. *Parturientis*, q.d. grauiſſimi. *Stabit*, i. conſiſtet, 70. ſuſtinebit, i. ferre poterit, vel reſiſtet hoſtibus.

In contritione, i. dum conterentur, ſeu occidentur eius filii, ſc. populus.

14. *Manu*, i. poteſtate. *Mortis*, Hebr. & 70. *Inferni*, ſcil. è limbo aut ne damnentur æterno ſupplicio. vel Infernus pro morte accipitur, cum præſertim vox Heb. etiam ſepulcrum ſignificet, ſepulcrumque pro morte accipiatur. *Liberabo*, ſc. per Chriſtum.

De morte, repetitio. *Ero mors*, &c. 70. vbi cauſa tua ô mors, vbi inferne aculeus? vide 1. Corinth. 15. vbi apparet Paulum non legiſſe *δίκη* ſed *νίκη*

Morſus, ſc. quia eduxit ex inferno aliquos, non omnes. vel q.d. perditio tua. *Abſcondita eſt*, q.d. non video conſolationem, ſed calamitatem populo huic imminentem iam.

15. *Ipſe*, ſc. dominus vel hoſtis. *Ventum*, &c. ſc. exercitum Aſſyriorum. *Deſerto*, eſt quidem deſertum inter Aſſyriam & Iudæam. *Siccabit*, &c. q.d. omnino deſtruet. perſtat n. in metaphora venti.

Vaſis deſiderabilis, i. ſupellectilis pretioſæ.

CAPVT XIV.

1. P*Ereat*, i. digna eſt interitu Chald. peccati rea eſt, 70. peribit, ſeu deſtruetur.

Amaritudinem, i. indignationem. *Pereant*, 70. cadent. *Eliduntur*, Imper. pro Fut. *Fœta*, i. grauidæ, Chald prægnantes, 70. in vtero habentes.

2. *Iniquitate*, i. ob iniquitatem.

3. *Verba*, ſc. confeſſionis peccatorum, & laudis Dei. Chald. verba confeſſionis. *Bonum*, ſc. animum noſtrum,

noſtrnm, vel q.d. redde nns bonos, tibi deditns.

Vitulos, i. hoſtias ſeu ſacrificia. *Labiorum*, ſc. laudes tuas (ſacrificium laudis honorificabit me) & orationes, 7n. fructum labiorum noſtrorum, quod Paulus citat Hebr. 13.

4. *Aſſur*, &c. quaſi dicat nec confidemns poſthac Aſſyriorum qopi, nec Ægypriorum equis. vide Iſa 31.

In te, i. tuus, vel tuæ curæ creditus. *Pupilli*, i. populi, qui eſt velut pupillus.

5. *Sanabo*, ſc. quando conuertentur per Chriſtum.

Contritiones, i. vulnera, ſc. peccatorum.

Spontaneè, i. vltro, ſeu ex mera liberalitate, ſine illorum meritis, 7n. manifeſte.

6. *Ros*, ſc. fœcundans terram. *Vt Libani*, q.d. ſtabiliter.

7. *Ibunt*, i. creſcent. *Rami*, ſc. filii, vel virtutes, aut opera *Quaſi oliua*, i. ſpectabilis, fœcunda, & grata.

Gloria, i. ſplendor opum ſeu gratiarum.

Odor, i. fama. *Libani*, i. thuris, vel montis, erat enim odoriferus.

8. *Sedentes*, pro, ſedebuntque, i. quieſcent.

Vmbra, i. protectione. *Eius*, Chald. Chriſti ſui.

Tritico, i. Eucbariſtia quæ ſub ſpecie triticei panis.

Quaſi vinea, ſc. latiſſime. *Memoriale*, i. memoria.

Eius, ſc. populi, vel Dei. *Libani*, i. templi ſcil. in templo. Offerri ſolitum, q.d. optimum, ſc. ſuaue, & lætificans, vel montis Libani. quod optimum erat.

9. *Ephraim*, ſc. conuerſus dicet, vel ô Ephraim.

Virentem, ſc abies ſemper viret. Chald. pulchram.

Ex me, i. me largiente. *Fructus*, Chald. remiſſio.

Inuentus eſt, Chald. inuenietur.

10. *Iſta*, ſc. ſupradicta, præſertim de Chriſti myſteriis.

Intelligens, &c. repetitio. *Recta*, ſc. ducentea recta ad felicitatem. *Via*, i. præcepta.

Corruent in eis, Chald. tradentur gebennæ, quod non ambulauerint, per illas.

I O E L.

Fuit tempore Oſeæ. De duabus Tribubus prophetat. nam Oſeas de omnibus.

CAPVT I.

1. SVPER, i. de.

4 *Eruca*, vermis eſt herbas rodens, & frutices. *Bruchus*, ſpecies eſt locuſtæ, alatus vermis, folia arborum rodens. *Rubigo*, vitium frugum, & plantarum ex corrupto aere, vulgo Nebula, per hęc vero intelligitur Iudeæ per Chaldęos vaſtatio, vt ſtatim explicatur. quater vero vaſtata, vt in libris Reg. ſcribitur, ſc. tempore Ioacim, Ioachin, Sedeciæ, & tandem per Nabuzardan.

5. *Ebrij*. ſc. voluptatibus *Bibitis*, i. ſoletis bibere.

In dulcedine, i. dulce, ſc. dulces voluptates improbis, 70. ad ebrietatem. *Periit*, pro, peribit cito, i. auferetur vobis, 70. ablatum eſt.

6. *Gens*, &c. loquitur de exercitu ſub metaphora locuſtarum, quæ ſolent vaſtare omnia quacunque eunt, & de populo ſub vitis, & arborum nominibus.

7. *Proiecit*, ſc. in terram frondes, ſeu corticem.

Albi, ſc. ſublato cortice.

8. *Virgo*, i. adoleſcentula. *Pubertatis ſuæ*, i. quem pubes accepit. Chald. adoleſcentiæ, 70. virginem, i. qui virginem duxit.

9. *Periit*, præt. pro futuris. ſic etiam inf. Chald. ceſſauit, 7n. ablatum eſt. *Libatio*, adhibebatur hæc ſacrificiis vide Num. 28.

10. *Luxit*, Chald. deſolata eſt, 70. lugeat.

Confuſum, ſc. quod modicum eſſet, & expectationi non reſponderet, Chald. aruerunt vites. *Elanguit*, i. defecit, 70. imminutum eſt.

11. *Confuſi*, i. pudore ſuffuſi. *Vlulauerunt*, ſc. præ dolore.

12. *Confuſa eſt*, Chald. & 70. aruit. *Elanguit*, Chald. decidere, 70. imminutæ ſunt. *Confuſum*, Chald. deſiit.

13. *Accingite*, ſc. ſaccis. *Interiit*, 70. defecit.

14. *Sanctificate*, i. indicite, vel ſancte obſeruate, Chald. decernite. *Cœtum*, ſc. ad orationem.

Terra, ſc. veſtræ.

15. *A, a, a*, Hebr. Ahah. i. heu, 70. hei mihi, hei mihi. *Dies*, q.d. væ diei, Chal. propter diem.

Dies, i. tempus punitionis *Potente*, ſc. Deo, Chald. omnipotente.

16. *Veſtris*, ſic 70. at Heb. & Chald. noſtris.

Alimenta, ſc. ſacerdotum, q.d. ſacrificia. *Perierunt*, pro, peribunt, ſc. deficient.

17. *Computruerunt*, pro, morientur, ſcil. præ inedia.

Stercore, i. ſtabulis. *Confuſum eſt*, Chald. defecit, 70. areſactum eſt.

19. *Ignis*, ſc. Chaldæorum vaſtatio, vel etiam incendium. *Specioſa*, ſc. paſcua, Chald. habitacula ſic & inf.

Deſerti, i. terræ, quæ ſic. deſerta effecta eſt.

20. *Quaſi area ſitiens imbrem*. ſc. areola vbi aliquid eſt ſeminatum, id tamen non eſt Heb. Chald. aut in 70.

Exſiccati, ſc. per hoſtes obturantes, aut interrumpentes riuos.

CAPVT II

1. TVba, ſc. conuocando populum ad pœnitentiam.

Sancto, ita dicitur ob templum in eo ſitum.

Terra, ſc. huius. *Domini*, ſc punituri. poteſt etiam ad diem iudicij referri.

2. *Tenebrarum*, &c. i. calamitatis & mœſtitiæ, vt contra lux lætitiam & proſperitatem ſignificat.

Mane, i. lux ſolis, qui ſtatim, vt oritur, omnia luce occupat. *Similis ei* ſc. tam noxius Iudææ.

In annos, &c. q.d. in multas ætates, poſtea certè plus nocuere Romani.

3. *Ignis*, pro, velut ignis. *Coram eo*, i. ante eius aduentum.

4. *Quaſi aſpectus*, &c. q.d. ſimiles equis de locuſtis loquitur, ſed milites intelligit, totus enim

ſermo metaphoricus. *Deſerti*, i. vaſta.

6. *Ollam*, i. ollæ colorem, ſc. nigredinem præ timore, Chald. nigri quaſi ollæ.

7. *Fortes*, ſc. viri. *Viri in viis*, Hebr. vir in viis; pro, quiſque in viis, q.d. more exercitus procedent ordine.

8. *Fratrem ſuum*, i. alterum, ſeu ſocium.

Demolientur, i. lædentur, 70. conſumentur. indicatur vero per id quod ſolent locuſtæ, milites portis claſſis per feneſtras irruituros.

10. *Terra*, i. homines, vel hyperbole eſt ad exaggerandam calamitatem, vel de iudicij die ſermo eſt. poſſunt & per cœlos intelligi Principes & nobiles, &c. vel tantam fore copiam locuſtarum, vt ſolem obſcurent in aere volantes, ſc. exercitum hoſtium immenſum.

11. *Dedit*, 70. dabit. *Vocem*, ſc. ſignum ad bellum more ducis forte tonitruum intelligitur, tunc etiam audiendum. vide 1. Reg. 12. Pſal. 17. *Sui*, ſc. quo vtetur, ad puniendum Iudæos. *Verbum*, i. præceptum.

12. *Fletu*, ſc. fundendo lacrymas *Planctu*, fit is etiam corporis geſtu, aut voce mœrorem indicante.

13. *Scindite corda*, Chald. auferte impietatem cordis veſtri. *Veſtimenta*, ſolebant Iudæi hæc ſcindere in calamitate aut re indigna. *Benignus*, i. facile ignoſcens.

Præſtabilis ſuper malitia, Heb. pœnitens ſuper malo, i. ſupplicio, ſcil. quod cogitauit inferre Chald. reuocans verbum ſuum ab inducendo malo.

14. *Quis ſcit*, &c. q.d. forte Dominus non puniet vos.

Conuertatur, ſc. ad miſericordiam, vel ad vos, à quibus eſt auerſus, vide Ion. 3. locum ſimilem No. vero dici per modum dubitantis; quia non ſemper Deus ſententiam mutat, etiam, ſi quis pœniteat, ſed punit temporaliter.

Poſt ſe, loquitor velut de homine, qui quæ veniens attulit dona, diſcedens reliquit. *Benedictionem*, i. bona, ſeu abundantiam rerum. *Sacrificium*, &c i. locum ſacrificii, &c. vel vnde poſſit offerri, & libari.

15. *Canite*, &c. vide ſup. *Sanctificate*, ſc. operibus, Hier. 2. cont. Ioui.

16. *Sanctificate Eccleſiam*, i. præparate populum, ſeu inducite ad ſanctitatem. *Egrediatur*, &c. q.d. relinquant ſponſi delicias.

17. *Veſtibulum*, ſc. templi. *Altare*, ſc. holocaoſti.

Plorabunt, & dicent pro, plorent, & dicant.

Quare dicunt, pro, dicent, 70. ne dicant.

Vbi eſt, &c. q.d. ecce qualem Deum habent iſti, qui eos non poteſt defendere. atque id eſt. opprobrium, de quo ſup. Vide Pſal. 78. & 113.

18. *Zelatus eſt*, pro zelabitur, i. zelo & amore proſequetur, ſc. poſtquam punierit captiuitate.

Pepercit, pro, parcet.

19. *Reſpondit*, ſc. per me. *Mittam*, ſc. poſt captiuitatem, & ſpiritualia, quæ per hæc intelliguntur, tempore Chriſti. *Vltra*, i. per longum tempus. Vide Iſa. 2. 3. Reg. 10. 4. Reg. 6. ſimilem locutionem *Opprobrium*, ſc. de quo ſup.

20. *Eum*, ſc. Aſſyrium, qui inuaſit Iudæam poſtquam rediere ex captiuitate vt dicitur Iudith 5. *Procul faciam*, ſc. occiſo Holoferne. *Faciem eius*, &c. q.d. exercitum immenſum, qui videbitur pertingere à mari Galilææ vſque ad Occidentale. ſeu magnum. Hyperbole, vel faciam fugere in omnem partem diſperſum. vide Iudith. 15. *Fœtor*, ſc. cadauerum. *Superbe egit*, Chald. plurima fecit

21. *Magnificauit*, &c. pro, magnificabit facere, i. magnifice tecum aget, ſc. cumulans bonis.

22. *Animalia*, &c. Alludit ad id quod ſupra dixit de gemitu animalium pro paſcuis.

Germinauerunt, &c. præt. pro fut.

Virtutem, Chald. fructum.

23. *Sion*, i. eccleſiæ Chriſti. *Dedit*, pro dabit. *Doctorem*, ſc. Chriſtum vide Iſa. 30.

Matutinum, i. tempeſtiuum, ſc. in autumno tempore ſeminis.

Serotinum, ſc. veris, quo fructus creſcunt. Intellige vero gratiam cœleſtem, & doctrinam. *In principio*, i. olim, 70. antea, ſc. cum mihi ſeruirent patres veſtri ſancti.

25. *Reddam*, &c. q.d. præteritam inopiam compenſabo gratiarum vbertate. *Fortitudo mea*, Chald. exercitus meus. alludit ad id quod dixit de locuſtis ſignificantibus exercitum Chaldæorum, per quem deinde ſignificatus exercitus ſpiritualium hoſtium.

26. *In ſempiternum*, ſc. quantum eſt ex parte gratiæ, quę ſalit, i. ſalire facit in vitam æternam.

27. *Iſrael*, i. populi Chriſtiani. qui Gal. 6. vocatur Iſrael Dei. *Amplius*, 70. præter me, ſc. Deus.

28. *Effundam*, ſc. largiter. vide Tit. 3. *Carnem*, i. hominem, q.d. omne hominum genus. *Somnia*, ſc. per quæ Deus loquitur. *Viſiones*, coniungendum etiam id cum ſenibus, vt & ſomnia cum iuuenibus, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, more Scripturæ.

29. *Seruos*, ſc. reliquos etiam non Iudæos, de his enim ſupra.

30. *Dabo*, ſc. in ſecundo aduentu. *Sanguinem*, ſc. prœliorum. de quib. Matt. 24. *Ignem*, i. fulgura, & fulmina, vel ignem præceſſurum iudicium de quo, ignis ante ipſum præcedet.

31. *Sanguinem*, i. colorem ſãguineum, ſc. deliquio.

Horribilis, 70. manifeſtus, quo modo citatur Act. 2.

32. *Domini*. ſc. Chriſti, ſine cuius fide ſalus non conſtat. *Monte*, &c. i. in Eccleſia.

Dixit, ſc. mihi vel per Iſaiam, cap. 2.

Et in reſiduis, &c. Chal. & liberabuntur illi quos Dominus deſtinat.

CAPVT III.

1. D*Iebus illis*, ſc. ſub extremum iudicium.

Conuertero, i. reduxero. ſc. è ſeruitute peccati.

2. *Ioſaphat*, ſc. quæ eſt inter Ieruſalem, & montem Oliueti, vnde Chriſtus in cœlum aſcendit. videtur dicta à Rege Ioſaphat, cur autem, incertum. Quidam tamen non eam vallem putant hic ſignificari, ſed locum diuini iudicij (id enim interpretatur Ioſaphat) quicunque ille ſit, probabile eſt ibi iudicaturum, vbi docuit, & iudicatus eſt, ſc. ſupra Ieruſalem, adeoque ſupra eam vallem.

Diſceptabo, i. iudicio contendam, & condemnabo.

Populo, &c. ſc. electis. *Diſperſerunt*, &c. per ea quæ Iudæis acciderunt, ſignificantur perſecutiones iuſtorum.

3. *Sortem*, ſc. vt fit in bello ſuper præda.

Proſtibulo, ſc. vt corpore quęſtum faceret. *Vino*, ſc. emendo ex pecunia venditionis.

4. *Quid mihi, & vobis*, i. quid mihi vobiſcum, ſeu quid vobis mecum? q.d. ſinite me, ne mihi ſitis moleſti.

Tyrus, & cæt. per hos intelliguntur qui fideles perſequuntur. *Redderis*, pro, redditis, q.d. nunquid vos læſi vt vlciſcamini, perſequentes populum meum?

Etſi, pro, quandoquidem. *Viciſſitudinem*, Chald. & 70. retributionem, q.d. puniam ego vos.

5. *Deſiderabilia*, i. cara, ſeu pretioſa, 70. electa. *Pulcherrima*, explicatio præcedentis.

6. *Filiis*

6. *Filys Græcorum*, i. Græcis ſic vocabant Gentiles, quod fere Græce loquerentur.

7. *Suſcitabo*, i. liberabo. *Conuertam*, Chald. & 70. reddam. *Retributionem*, Chald. mercedem, q.d. quod meretur veſtra iniquitas.

8. *Et vendam*, &c. id quia neſcitur vnquam factum, quidam referunt ad diem iudicij, quo impij tradendi Sabæis, i. dæmonibus per manus electorum, de quibus Pſalm 149. & gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, &c. Ego putarim factum, etſi Scriptura non dicat quando, certe hic dicit faciendum, non negarim tamen id factum vt reliqua multa, diem Iudicij ſignificare *Sabæis*, 70. in captiuitatem. Id enim etiam ſignificat verbum Hebræum.

Locutus eſt, Chald. ita decreuit.

9. *Clamate*, 70. prædicate. *Hæc*, ſc quæ ſequuntur.

Sanctificate, Chald. præparate. *Suſcitate*, i. excitate.

Robuſtos, 70. pugnatores. dicuntur hæc per Ironiam, q.d. defendite ſane vos quantum poteſtis, non euadetis iudicium meum, & punitionem

11. *Erumpite*, Chald. & 70. congregamini. *De circuitu*, i. vndique. *Ibi*, ſc. vbi eritis congregati.

12. *In circuitu*, ſc. circum me, vel vallem aſtantes, nec enim vallis tam exigua omnes capiet.

13. *Mittite* ſc. ô Angeli. *Maturauit, meſſis*, Chald. venit tempus finis eorum, 70. adeſt vindemia, vide Apoc. 14.

Deſcendite, 70. calcate, Chald. conculcate interfectos.

Plenum, ſc. vuis, i. impiis, ſupplicio conculcandis.

Multiplicata, ſc. adeo, vt diutius ferenda non ſit.

14. *Populi populi*, i. plurimi populi. *Conciſionis*, i. cædis, ſeu perditionis, ſc. vbi damnandi improbi.

15. *Obtenebrati ſunt*, præt. pro futuris: ſignificatur vero magna calamitas, more Scripturæ, ſic ſup. 2. & Sopho. 1. Amos 8. ſc. afflictis. obſcura videntur omnia, & mœror ipſe tenebras inducit.

16. *De Sion*. i. regione illa, quæ prope Sion; vel exiſtens ſupra Ieruſalem. *Rugiet*, i. proferet terribilem in damnatos ſententiam. *Mouebuntur*, i. ſtupebunt.

Cæli & terra, i. Angeli & homines. *Et Dominus*, ſc. tunc erit maxime, vt ſemper fuit.

17. *Scietis*, ſc. electi, q.d. tunc aperte videbitis.

Sion. i. Eccleſia, quæ tunc erit triumphans, hic enim militans. *Sancta*, ſc. omnino non habens maculam, aut rugam *Alieni*, ſc. improbi, Chald. extranei, vide Apoc. 22.

18. *Stillabunt*, &c. q.d. tunc vero implebitur illud de terra melle, & lacte manante, toties promiſſum, ſc. erit vita iucundiſſima. *Iuda*, i. terræ beatorum.

Ibunt, ſc. perpetuo. *Aqua*, ſc. gratiarum & deliciarum.

Torrentem ſpinarum Heb. & Chald. vallem Sittim, i. ſpinarum, ſc. cedrorum ſimilium colore, & foliis, ſpinæ albæ. eſt autem locus in Moab trans mare mortuum. vide Num. 25, & Mich. 6. ſignificantur vero per eas arbores, quæ non putreſcunt, beatorum incorruptio, & viror, qui gloria Dei ſemper velut fonte irrigantur. Vide Apoc. 22.

19. *Ægyptus*, &c. per hæc intelliguntur damnati.

Perditionis, Chald. vaſtitatis, 70. deſolationis

Sanguinem, ſc. martyrum.

20. *Iudæa*, ſc. cœleſtis.

Ingenerat. &c. repetitio.

21. *Mundabo*, &c. q.d. purgabo electos peccatis omnino. *Sion*, ſc cœleſti, vel terreſtri, ſi ſuperiora ad Chriſti tempora referantur, vbi Montes Apoſtoli, Aqua, mel, & lac, doctrina & gratia, &c.

H A M O S.

Fuit tempore Joel. Prophetat vero de Iſrael & Iuda.

CAPVT I.

1. IN paſtoribus, pro ex paſtoribus.

Thecua, vicus eſt in Monte 12. milliaribus ab Ieruſalem, & 6. à Bethlehem ad Meridiem in ſorte Iuda.

Terræmotus, ſc. de quo Zach. 14. dicitur id accidiſſe, cum Ozias officium ſacerdotale ſibi vſurpauit. vide Ioſeph. 9. Antiq. cap. 11.

2. *De Sion*, q.d. qui in Sion colitur.

Rugiet, ſc. terrebit. *Vocem*, terribilem, repetitio.

Luxerunt, pro, lugebunt, Chald. deſolabuntur.

Speciosa paſtorum, ſc. paſcua, Chald. habitacula Regum.

Carmeli, ſc. montis, qui prope Ptolemaidem. eſt enim alter ad Auſtrum Iudææ, de quo 1. Reg. 25. ſignificatur vero vaſtanda præſidia Iſrael ſecundum Chald. ſolet etiam accipi pro loco fertili, & amœno ſenſuſq; erit perituram fertilitatem Iſrael, & opes, vel etiam aliarum gentium, contra quas itidem prophetat.

3. *Super tribus & ſuper quatuor*, i. tam multis, ſignificatur enim multitudo, ſiue quod iſta ſeptem faciunt, qui numerus in Scriptura multitudinem ſignificat, ſiue quod vulgo ter & quater multa ſignificant. certe Genuenſes cum ſæpiſſime volunt dicere, ter vel quater dicunt, & Virgilius, ô terque quaterque beati, id eſt, plurimum.

Conuertam eum, ſc. ad me, ignoſcens ei, Chald. parcam eis, ſic. & inf. *Eum*, ſc. populum.

Plauſtris, Chald. Tribulis 70. ſerris. *Galaad*. ſc. habitatores, Chald. habitatores Galaad, 70. grauidas Galaad. vide 4. Reg. 7.

4. *Domum*, i. familiam, ſc. poſteros. *Hazael*, ſc. Regis Syrorum. *Domos*, Chald. palatia. *Benhadad*, ſcil. filii Hazaelis.

5. *Vectem*, i. portas vrbis, quæ vectibus clauduntur, Chald. robur, 70. vectes. *Campo idoli*, i. planicie Damaſci colentis idola. *Voluptatis*, i. plena deliciis.

Cyrenen. ſc. Mediæ ciuitatem vide 4. Reg. 16.

6. *Captiuitatem*, ſc. captiuos Iudæos. *Perfectam* q.d. omnes, Chald. perfecto exilio. *Concluderent*, ſc. velut carcere. *In Idumæa*, ſc. traditos Idumæis

7. *Ignem*, ſc. hoſtium exercitum, ſeu vaſtationem.

9. *Fratrum*, Chald. fraterni, ſc. qui fœdus feriunt, fiunt velut fratres.

11. *Fratrem*.

11. *Fratrem ſuum*, ſc. Iudæus, vtrique enim ex Iſaac.

Eius, i. ei debitam; vel eius, pro ſuam. *Vltrà*, Chald. in perpetuum. *Vſque in finem*, Chald. in æternum.

12. *Theman*, vrbs eſt, & regio Idumææ. Chald. Auſtrum.

Boſra, i. Idumææ.

13. *Dilatandum*, ſc. occiſis infantibus, ne facti viri recuperarent bello.

14. *Rabbath*, poſtea dicta Philadelphia.

Vlulatu, i. clamore militum. *Turbine*, i. impetu hoſtium. *Commotionis*, i. turbationis, Chald. venti, 70. conſummationis eius.

15. *Melchom*, i. Rex eorum, vel idolum, quod ſic dicebatur. vide Ierem. 49. *Principes*, 70, Sacerdotes, & Principes.

CAPVT II.

1. INcenderit, quando id factum, non conſtat. Hebræi dicunt factum Regi Idumeæ, de quo 4. Reg 3. *Oſſa*, ſc. è ſepulcro effoſſa. *Vſque ad cinerem*, Chald. eiſque pro calce domum ſuam oblinierit.

2. *Carioth*, vrbs eſt Moab. *Sonitu*, i. vociferatione & ſtrepitu militari.

3. *Iudicem*, i. Regem.

4. *Iuda*, i. duarum tribuum.

6. *Iuſtum & pauperem*, Chald. iuſtos & pauperes, q.d. peruertunt iuſtam pauperum cauſam.

Calceamentis, i. re vili, q.d. pro paruo pretio, ſeu munere ab aduerſario oblato, Chald. vt opes poſſideant, ſc. pauperum, quæ valde ſunt exiguæ & viles.

7. *Conterunt*, i. conculcant, Chald. cauſam.

Super, Chald. quaſi. *Viam* Chald. cauſam.

Declinant, Chald. peruertunt. *ierunt*, &c. 70. ingreſſi ſunt ad eandem ancillam, ſc. violandam. *Violarent*, q.d. atque ita violarunt, i. contempſerunt.

Nomen, &c. q.d. me, qui præcepi ne facerent, ſed ſancte viuerent.

9. *Veſtimentis*, ſc. pauperum, Chald. lectulis.

Damnatorum, Chald. rapinæ, 70. ex calumniis.

Dei ſui, Chald. idolorum ſuorum.

9. *Cedrorum*, i. maxima. Hyperbole eſt.

Eius, abundat more Hebræo. *Contriui*, &c. q.d. penitus deſtruxi, perſtat in arboris metaphora.

10. *In deſerto*, Chald. per deſertum, 70. in deſerto.

11. *Suſcitaui*, 70. accepi.

12. *Vinum*, ſc. contra præceptum, de quo Num. 6.

Prophetetis, ſc. talia, vel q.d. tacete.

13. *Stridebo*, i. ſonitum edam, qui longe audiatur, ſc. militum quibus vos puniant, ſeu calamitatis, quam in vos inducam, Chald. coarctabo vos in tribulatione, vt ſolet coarctari plauſtrum onuſtum manipulis.

Subter vos, i. in loco veſtro. dicitur enim Heb. ſub ſe eſſe, i. loco ſuo, vel q.d. grauatus mole peccatorum veſtrorum. *Fæno*, 70. ſtipula, ſc. paleis.

14. *Peribit fuga*, i. non poterit fugere.

15. *Stabit*, ſc. contra hoſtes.

16. *Inter fortes*, i. qui fortis cenſetur. *Nudus*, ſc. abiectis armis, ſeu inermis.

CAPVT III.

1. SVper, i. ad vel contra, *Cognationem*, i. familiam, 70. tribum.

2. *Cognoui*, ſc. familiariter, Chald. elegi. *Cognationibus*, i. nationibus. *Viſitabo*, 70. vlciſcar.

Super, i, contra.

3. *Niſi conuenerit eis*, q.d. non conſentitis mecum, ideo non ambulabo vobiſcum, ſed recedam, nec vos protegam.

4. *Nunquid rugiet*, &c. ſenſus eſt: Non temere clamo per Prophetas, & minor, & iraſcor, nec vos magis effugietis iram meam, quam præda leonem capiam certe, vos laqueo meo quod iam tetendi.

6. *Si clanget*, &c. q.d. cur non timetis minas meas?

Malum, Chald. afflictio; q.d. cum vos apprehenderit calamitas, ſcitote à me eſſe, qui ſic punio veſtra peccata.

6. *Verbum*, i. rem, q.d. prædicit prius per Prophetas mala, vt homines reſipiſcant.

8. *Timebit*, q.d. quanto magis timendus Deus cum minatur? *Prophetabis*, q.d. num poteſt Propheta recuſare munus creditum à Deo prædicendi mala?

9. *Auditum*, &c. q.d. etiam iudicio hoſtium vaſtrorum peſſime egiſtis, & agitis.

10. *Iniquitatem*, i. inique parta, Chald. rapinam

Rapinas, Chald. prædam.

11. *Circnietur*, i. obſidebitur, ſc. ab Aſſyriis.

12. *Eruentur*, ſc. pauci aliquot *Plaga*, i. regione, q.d. loco ſeu angulo, ſc. quieſcentes, & nihil timentes.

Damaſci, q.d. fidentes auxilio Damaſci, in eoque velut quieſcentes.

13. *Audite*, ſc. ô Prophetæ.

14. *Altaris*, ſc. dicati idolo.

15. *Hyemalem*, ſcil. habebant Reges palatia hyemalia, & æſtiua. *Eburnea*, Chald. ebore ſtratæ.

CAPVT IV.

1. VAccæ pingues. q.d. ô qui genio indulgetis, & vita eſtis effœminati: poteſt & de fœminis intelligi, Chald. diuites ſubſtantiis. *Monte*, erat Samaria in monte ſita. *Confringitis*, i. opprimitis. *Dominis*, ſc. Regibus, vel viris. *Afferte*, &c. q.d. date quibus oblectemur.

2. *In ſancto ſuo*, Chald. per ſanctitatem ſuam, 70. per ſanctos ſuos, *Leuabunt*, Chald. & 70. tollent. *Contis*, i. lanceis, 70. telis *Reliquias*, &c. i. reliquos ex vobis, vel partem carnium veſtrarum, vel filios, Chald. filias veſtras.

3. *Per aperturas*, ſc. muri, 70. nudi. *Contra alteram*, i. coram altera, vel poſt alteram. *Armon*, i. Armeniam, Chald. vltra montes Armeniæ.

4. *Venite*, &c. q.d. facite ſane impie, vt ſoletis, non longe eſt cum vos puniam. *Tribus diebus*, ſc. adibant idola, ter in anno, vt olim templum, vel forte ſolebant tribus diebus conuiuari, inuitatis ſacerdotibus, ad imitationem eius, quod dicitur Deut. 14. idque quotannis; ſeparatis ad id decimis fructuum.

5. *Laudem*, i. ſacrificium laudis, ſeu gratiarum actionis. *Vocate*, i. indicite, vel nominate, ſc. iactabundi.

Voluntarias, ſponte oblatas, non cogente præcepto.

Annunciate, i. prædicate, ſeu diuulgate. *Sic enim*, &c. q.d. quomodo ita vultis.

6. *Dedi*, 70. dabo *Stuporem*, ſc. præ fame, 70. colliſionem, ſc. præ indignatione ob calamitates, vel præ tremore ob mala impendentia.

7. *Imbrem*, vide 3. Reg. 18. 4. Reg. 8.

9. *Vrente*, ſc. ſegetes perdente. *Aurugine*, vitium eſt,

eſt, quo ſegetes palleſcunt, dicitur & ærugo. *Multitudinem*, &c coniunge cum, comedit, &c.

10. *Mortem*, Chald. peſtilentiam. *In via Ægypti*, ſc. in eos qui ad Ægyptum abierant opem petituri, vel q.d. ſicut olim in deſerto cum ex Ægypto eduxiſſem.

Percuſſi, &c. vide 4. Regum 13. *Vſque ad captiuitatem*, Chald. 70. cum captiuitate. *Putredinem*, Chald. fœtorem.

11. *Torris*, q.d. pene conſumpti.

12. *Hæc*, tacet quæ mala, more Scripturæ, quæ ſolet etiam ſic dicere Hæc faciat mihi Dominus, &c. i. grauiter puniat? vel forte intelligit ſuperius dicta, vbi præterita pro futuris accipienda. *In occurſum*, 70. ad inuocationem, q.d. age pœnitentiam.

13. *Ventum*, pro ventos. 70. ſpiritum, quod poteſt, etiam de hominis anima intelligi. *Eloquium*, i. verbum, ſc. præcepta. ſic Pſal. 147. annunciat verbum ſuum Iacob, &c. 70. Chriſtum *Gradiens*, &c. q.d. qui eſt ſuper omnia eleuatus, ſeu qui omnia etiam ſublimia gubernat ſua prouidentia. *Exercituum*, 70. omnipotens.

CAPVT V.

1. LEuo, i. ſublata voce prædico, vel attollo, vt ſolet percuſſutus, Chald. & 70 aſſumo.

Super, i. contra. *Planctum*. appoſitiue, q.d. leuo quiddam flebile.

2. *Cecidit*, præt. pro fut. q.d. cadet ſtatu ſuo, ſc. expugnata ab Aſſyriis. *Virgo*, ita vocantur Regna, quod ſeruantur vt virgines ſolent, magna cuſtodia. itaque Chald. ſolet vertere Regnum *Reſurgat*, i. ex captiuitate redeat, & regnet. *In terram ſuam*, q. d. in ſua regione, ſeu domi ſuæ in terram vſque deiecta eſt. *Suſcitet*, i. erigat.

3. *Egrediebantur*, ſc. ad bellum. *Domo*, pro domibus, i. familiis ſeu populo.

5 *Bethel*, in locis hic commemoratis idola colebantur *Inutiles*, Heb. in vanitatem, Chald. in nihilum, 70. non ens ſeu non exiſtens, q.d. ad nihilum redigetur.

6. *Ioſeph*, ſic. dicitur Iſrael, quia Ephraim (ex cuius tribu Ieroboam) filius fuit Ioſeph vnde & Apoc. 7. pro Ephraim poſitus Ioſeph. *Bethel*, pro, Betheli, ſc. ignem, 70 domui Iſrael

7. *Abſynthium*, i. amaritudinem, q.d. inique iudicatis, vel viuitis. iudicium enim ſignificat etiam recte viuendi rationem *In terra*, ſc. velut proiectam, & iacentem, Chald. in terram proiicitis.

8. *Facientem*, iunge cum, *Quærite*, quod præceſſit.

Arcturum, &c. per hæc ſigna, quæ ſunt Septentrionalia, reliqua etiam intelliguntur. *Vocat*, ſc. eleuat per vapores. *Effundit*, ſc. ex nubibus.

9. *Subridet*, i. veluti ridendo (ſc. facile) vel deridendo immittit. ſic Pſalm. 2. qui habitat in cœlis, irridebit eos, &c. 70. ſuſcitans.

10. *In porta*, ſc. ciuitatis, vbi fiebant iudicia, & erat populi frequentia, adeoque commodum Prophetis concionari. Chald. in domo iudicij. *Loquentem perfecte*, i. de vitæ perfectione, ſeu ſanctitate, Chald. loquentem recta, 70. ſermonem ſanctum.

11. *Electam*, i. pretioſam *Quadro lapide*, i. pulchras. *Amantiſſimas*, Heb. Chald. & 70. deſiderabiles.

12. *Fortia*, i. grauia, ſeu grandia. *Iuſti*, ſc. hominis, vel iuſti i. iuſtitię, 70. conculcantes iuſtum. *Munus*, ſc. vt inique iudicetis. *In porta*, pro, in iudicio.

13. *Tacebit*, ſc deſinet monere, videns ſe operam perdere, vel Deum, iratum, & omnino puniturum.

Malum, vel peccatorum obſtinatione vel calamitate certa.

14. *Dixiſtis*, i. ſoletis precari, ſeu optare.

15. *Iudicium* ſc. iuſtum, q.d. rectos iudices. *Ioſeph*, i. Iſrael.

16. *Planctus*, ſc. ob calamitates *Quæ foris ſunt*, 70. viis. *Væ, væ*, Hebr. Ho, ho. *Sciunt*, ſcil. ex arte, quæ olim in vſu.

17. *Vineis*, 70. viis *Pertranſibo*, ſc. puniens, ſeu percutiens

18. *Deſiderantibus*, &c. i. dicentibus, velut ſi deſiderent. Veniat ſane iſte dies, qui toties prædicitur. vide Ierem 17. vel q.d. væ optantibus, vt veniat Dominus, veniet enim magno ipſorum malo. *Vobis*, ſc. optatis, qui puniri meremini, non iuuari *Tenebræ*, i. calamitas.

Lux, i. proſperitas.

19. *Coluber*, ſub. ſic vobis accidet, ſc. vnam, fugientes cladem alia excipiet.

20. *Dies*, ſc. ille quem minatur?

21. *Odorem*, q.d. non erunt gratæ mihi veſtræ congregationes in feſtis.

22. *Pinguium*, ſc. hoſtiarum pacificarum.

23. *Carminum*, i. laudum, quibus me celebras, vel idola.

24. *Reuelabitur*, i. apparebit. *Iudicium*, i. ſupplicium. *Fortis*, iunge etiam cum *Aqua*, Chald. inundans, quidam tamen ſic intelligunt, reueletur iudicium. & iuſtitia copioſe, q. dicat, viuite iuſte ſi vultis euadere ſupplicium.

25. *Obtuliſtis*, ſc. raro Deo ſacrificarunt in deſerto.

26. *Portaſtis*, 70. ſuſcepiſtis, ſc. portandum. *Moloch*, dicitur & Melchom Idolum eſt Ammonitarum, vnde videtur id intelligi de terra promiſſionis, quidam tamen hæc ad deſertum referunt, forte factum cum veniſſent in terram Moab. Num. 25.

Imaginem, i. ſimulacrum. *Sydus*, ſc. luciferum, ſecundum Hier. Dicitur autem Remphan, i. tenebræ, ſeu obſcuritas, per irriſionem: quanquam Hebr. non eſt hæc vox, 70. Rempha. *Adoraretis*, i. vt adoraretis.

27. *Damaſcum*, Stephanus Act. 7. dicit Babylonem, ſc. vtrumque factum. *Exercituum*, 70. omnipotens.

CAPVT VI.

1. OPulenti eſtis, Chald. quiete degitis, ſc. in rerum temporalium copia. *Pompatice*, i. cum faſtu, ſeu ſuperbe. *Domum*, i. cætum, vel q.d. inter populum

2. *Chalane*, vrbs eſt in Babylonia, poſtea dicta Cteſiphon. *Emath*, quæ poſtea dicta Antiochia: eſt & altera de qua inf. quæ dicta poſt Epiphania, (quæ & Reblatha) quæ minor erat, ideo hic magna dicta illa, ad diſtinctionem. *Si*, pro an *Latior*, i. fertilior, ſeu potior fructu, & amœnitate. *Termino*, i. regione.

3. *Malum*, i calamitoſum, ſc. captiuitatis. *Solio iniquitatis*, q.d. vt ſubiecti ſitis Regi iniquo, ſc. Aſſyrio: vel iniquitas pro vltione iniquitatis poſita, q.d. ſolio punituro iniquitatem.

4. *De grege*, ſc. electum.

5. *Sicut Dauid*, &c. q.d. defendere ſe volunt exemplo Dauid; cum ille fecerit ad Dei laudem, ipſi ad voluptatem corporis. *Vaſa*, i. inſtrumenta, *Cantici*, i. muſica ſeu ad cantum accommodata.

Vinum, ſc. optimum *Phialis*, ſc. pretioſis.

Vnguento, fiebat id ex oleo condito aromatibus, vnde interdum oleum vocatur, vt Luc. 7. Cant. 1.

Patiebantur, pro, compatiuntur, Chald. dolent, *Contritione*, i. contritis, ſeu afflictis, ſc. qui penuria rerum laborant.

Ioſeph, id eſt, Iſraelitarum, q.d. fratrum ſuorum.

7. *In capite*, i. inter primos.

8. *In anima ſua*, i. per ſemetipſum, ſeu per vitam ſuam, *Domos*, Chald. palatia. *Ciuitatem*, ſc. Samariam.

9. *Morientur* ſc. gladio, vel peſte.

10. *Eum*, i. vnumquemque eorum.

11. *Finis eſt*, q.d. nullum eſt amplius cadauer intus. *Tace*, &c. q.d. ne indignabundus Dei memineris, quaſi auctoris tanti mali: ſic enim voluit, cui reſiſti non poteſt, vel, ne fruſtra Deum inuoces, actum eſt enim de nobis.

12. *Mandauit*, i. ita decreuit, ſeu diſpoſuit.

Maiorem, ſc. Iſrael. *Ruinis*, ſc. non redituram ex captiuitate, *Minorem*, ſc. Iuda. *Sciſſionibus*, ſc. plaga minori, quia rediit è captiuitate. Hinc apparet eſſe verba Prophetæ, Chald. percutiet regnum magnum percuſſione forti, minus vero regnum plaga remiſſiore.

13. *In petris*, i. per rupes. *Arari*, ſc. in ſaxis.

Bubalis, i. bobus ſylueſtribus, qui vulgo Bufali q.d. nemo id facit ſanæ mentis, vos autem peius.

Amaritudinem, i. iniquitatem. *Fructum*, i. opus. q.d. cum iuſte facere deberetis, facitis iniuſte.

14. *In nihilo*, i. rebus vanis, vel idolis. *Cornua*, i. potentiam.

15. *Hamath*, terminus terræ promiſſionis ad Aquilonem. *Torrentem*, ſc. qui prope Rhinocoluram in mare influit, eſtque terminus ad meridiem. vocatur & torrens Ægypti Num. 34. Ioſ. 15. quia, ſc. diuidit Iudæam ab Ægypto, & quia ex Nilo (vt quidam volunt) deriuatur, quod etiam Hier. hoc loco ſentit, vocans Nili riuum.

CAPVT VII.

1. FIctor, i. formator, ſc. cum facilitate, vt ſolet figulus, intelligit vero Deum, Chald. creatio, 70. generatio, *In principio*, &c. i. cum ſolent omnia germinare per imbrem in Vere decidentem. *Serotinus*, ſc. imber, q.d. cœperunt germinare res Iſraeliticæ.

Tonſionem Regis, i. vaſtationem primam factam ab Aſſyriis, qua pars Iſrael à Rege Teglatphalaſar abducta eſt, de quo 4. Reg. 15.

2. *Conſummaſſet*, ſc. locuſta, i. exercitus Aſſyrius.

Herbam terræ, i. populum Iſrael. *Dixi*, ſc. Deum orans *Suſcitabit* i. reſtituet. *Paruulus*, i. ad paucos redactus, paruaſque vires.

3. *Non erit*, i. non prorſus peribit.

4. *Ad ignem*, i. vt igne perderet. ſc. Iudam, q.d. iudicans protulit ſententiam, vt igne vaſtaretur per Chaldæos.

Deuorauit, ſc. ignis. *Abyſſum*, i. aquarum copiam, ſc. populi multitudinem. *Partem*, Chald. hæreditatem, ſcil. templum; quod erat velut pars ſeu hæreditas Dei.

5. *Quieſce*, Chald. parce.

7. *Super*, i. iuxta. *Trulla*, inſtrumentum eſt, quo parietes calce incruſtantur, & poliuntur ad fortitudinem ſc. & elegantiam.

8. *Ponam*, i. deponam, ſc. deſinam eos fortificare.

Superinducere, ſc. linire, Heb. tranſire, ſc. liniendo, 70. præterire, i. diſſimulare & non punire Chald. dimittere eis.

9. *Excelſa*, 70. altaria. *Sanctificationes*, i. templa idolis dedicata, Chald. ſacra, 70. feſtiuitates.

Domum, i. poſteros, ſc. filium Zachariam, de quo 4. Regum 15.

10. *Rebellauit*, Heb Chald. & 70. coniurauit. *Terra*, i. populus. *Suſtinere*, i. ferre. *Sermones*, i. Prophetias, ſeu prædictiones.

12. *Qui vides*, i. ô Propheta. *Fuge*, Chald. & 70. diſcede, *Comede*, &c. i. viue ibi.

13. *Sanctificatio*, &c. i. locus ſanctus, vbi Rex colit ſuum Deum, domuſque regia.

14. *Non ſum*, 70. non eram, ſc. antea, q.d. non ſum officio Propheta, nec ita dudum, ſed nunc primum ad id vocatus à Deo *Armentarius*, 70. caprarius, Chald. pecuarius *Vellicans*, i. ſcalpens, ſc. vnguibus, vel ferro. aliter enim fructus ille non prouenit commode.

Sycomoros, arbor eſt fici ſimilis fructu, moro vero foliis, dicitur & Sicaminos, tam arbor quam fructus.

15. *Gregem*, Chald. & 70. oues.

16. *Super*, i. contra. *Stillabis*, i. loqueris ſeu comminaberis. Chald docebis, 70. turbabis. *Idoli*, Heb riſus, i. dei ridiculi, ſc. idoli.

17. *In gladio cadent*, 70. captiuæ ducentur.

Humus, q.d. poſſeſſionis tuæ. *Metietur*, q.d. diuidetur inter hoſtes, Chald. ſorte diuidetur.

Polluta, Chald. & 70. immunda, ſc. idolorum cultu, q.d. gentilium.

CAPVT VIII.

1. VNcinus, ſc. erat auferendus populus ab Aſſyriis, vt poma vncino ex arbore, Chald. vas.

2. *Pertranſeam*, i. præteream, ſc. omittam impunitum.

3. *Stridebunt*, ſc. commoti ſeu ſublati ab hoſtibus. *Templi*, Apparet id dictum de Ieruſalem.

Proijcietur, ſc. cadauer. *Silentium*, ſc. erit, vt ſolet in mortalitate, ſeu peſte.

4. *Conteritis*, i. opprimitis, ſeu vexatis.

5. *Menſis*, i. feſtum Neomeniæ, quo non licebat vendere, vt nec ſabbato, Auari ergo videbantur per hæc duo feſta frequenter occurrentia valde impediri.

Menſuram, ſc. in dandis. *Siclum*, ſc. pondus, vel monetam, ſed & hæc ponderabatur cum ſolueretur, vt eſt videre Gen. 23. Iſa. 55. Ier. 32. Intelligunt vero augendum fraude in accipiendis à debitore.

6. *In argento*, Chald. & 70. argento, ſc. paruo emptos, ſeu eorum bona. *Calceamentis*, i. vili pretio. *Quiſquilias*. ſcil. ſordes, ſeu purgamenta.

7. *In ſuperbiam*, i. contra ſuperbiam. *Si*, pro, non, q.d. nunquam obliuiſcar.

8. *Commouebitur*, Chald. deſolabitur, 70. turbabitur.

Lugebis, Chald. conſumetur. *Aſcendet*, ſc. in captiuitatem. *Fluuius*, q.d. in magno numero.

Eijcietur, ſc. è terra ſua, vel huc illuc diuidetur in regione hoſtium *Defluet*, i. ad paucitatem redigetur huc illuc diuiſus: vel ſenſus eſt, aſcenſurum exercitum copioſum contra illos, & eiiciendos ſedibus ſuis, & ad nihilum redigendos.

9. *Occidet*, &c. i. accidet maxima calamitas in medio proſperitate. *Et tenebreſcere*, &c. repetitio

10. *Saccum*, &c. ſc. in calamitate induebant ſaccos, ſeu cilicia & capita tondebant. *Caluitium*, forte ſignificat radendos in captiuitate, vt ſolent ſerui.

Eam, ſc. terram, 70. eum. *Quaſi luctum*, &c. i. in maximo mœrore.

11. *Audiendi*, ſc. ab aliquo Propheta. certe poſt captiuitatem decem tribus nullum habuerunt.

12. *A mari*, ſc. Galilææ *Ad mare* ſc. magnum ſignificatur

Digitized by Google

ſignificatur per hæc in omnem partem ſe conuerſuros quærendo verbum Domini. *Verbum*, ſc. per Prophetam aliquem.

13. *Die*, ſc. captiuitatia, ſeu obſidionia, q.d. in illa calamitate *Siti*, i. penuria rerum, fortè etiam ſiti.

14. *In delicto*, i. per idolum. *Dan*, hic etiam idolum colebant. quem Deum vocabant iurantes. *Via*, ſc. iurabant etiam per viam, qua ibatur ad idolum. quod ibat in Berſabe.

CAPVT IX.

1. *Altare*, ſc. holocauſti. *Dixit*, ſc. angelo alicui, vel Prophetæ. *Cardinem*, ſc. templi. *Commoueantur*, i. cadant. ſc. per Romanos deſtruendum erat. *In capite*, i. præcipuis, vel pro, in caput, ſc. reddam, i. puniam. *Nouiſſimum*, pro, vſque ad nouiſſimum, q.dicat, omnes, ſeu ex omni conditione homines, 70. reliquos.

2. *Si deſcenderint*, &c. Hyperbole, cuius ſenſus eſt. Nullo modo euadent ſupplicium.

3. *Carmeli*, ſc. montis. *Celauerint*, i. celare tentauerint. *Serpenti*, 70. draconi, ſc. piſci alicui magno.

4. *In malum*, i. ad puniendum. *In bonum*, i. ad fauendum.

5. *Exercituum*. 70. omnipotens. *Tabeſcit*, i. deſolatur, ſeu conſumitur. *Aſcendet*, &c. vide ſup. c.8.

6. *Aſcenſionem ſuam*, i. altum ſuum habitaculum, Chald. qui collocauit in excelſo maieſtatem ſuam. *Faſciculum*, ſc. populi ſui, ſeu electorum, Chald. eccleſiam ſuam. *Fundauit*, i. firmauit, Chald. decorauit.

7. *Vt filij Æthiopum*, i. Æthiopes, ſc. peccatis deformes, vel q.d. vt illi colorem non mutant vnquam, ita nec vos vitam. vide Ier. 13. Cyrene, ſc. vrbe Aſſyriæ, de qua ſup. c. 1.

8. *Et conteram*, Chal. & diſperdam, 70. & auferam. *Non conteram*, ſc. prorſus, nam reliquiæ ſaluæ fient.

9. *Concutiam*, ſc. afflictionibus, & laboribus. *Gentibus*, ſc. diſperſum. *Concutietur*, ſc. frumentum. *Lapillus*, ſc. lapilli ſolent teneri crebro cum grano, cadente puluere, 70. granum.

10. *Tabernaculum Dauid*, i. Eccleſiam Chriſti. *Cecidit*, ſc. in plurimis Iudæorum *Reædificabo*, i. inſtaurabo *Aperturas*, 70. quæ ceciderunt. *Antiquis*, ſc. antiquorum ſanctorum, Heb. Chald. & 70. ſæculi, ſc. antiqui.

11. *Poſſideant* ſc. Apoſtoli, & Epiſcopi, veluti Chriſti vicarij. *Reliquias*, ita vocantur quos Deus ſibi reliquit, ſeu elegit ad ſe tempore ſuo ducendos. vide Iſa. & Mich. 2. Not. vero quod Actor. 15. citatur ſecundùm 70. ſic. Vt requirant cæteri hominum Dominum, ſc. facit Deus ſuos ſe requirere, & deinde eos poſſidet. idem autem eſt. reliquiæ Idumææ, & cæteri hominum. per Idumæos enim gentes omnes intelliguntur, vt ſtatim explicatur, ſc. reliqui electi ex omni natione. *Eo quod*, &c. q.d. poſſidebunt meo nomine tanquam meos, id enim eſt inuocari nomen Dei ſuper aliquem, ſc. dici eſſe Dei ſeruum, ſeu populum.

12. *Comprehendet*, &c. q. d. erit tanta fertilitas temporalium. (per quam tamen ſpiritualis eſt intelligenda tempore Euangelii) vt duret meſſis vſque ad tempus arandi, & vindemia vſque dum ſeminetur. *Montes*, ſc. Apoſtoli. *Dulcedinem*, ſc. doctrinæ. *Colles*, ſc. deſertæ olim gentes, ſeu ſuperbæ.

13. *Conuertam*, &c. i. reducam populum meum è diaboli captiuitate, q.d. liberabo peccatis. *Ciuitates*, ſc. eccleſias. *Vinum*, ſc. doctrinæ euangelicæ, & gratiæ.

14. *Terra*, ſc. eccleſia, vel cœlo.

A B D I A S.

Prophetauit tempore Amos de Idumæis. Putant multi fuiſſe illum, de quo 3. Regum 18. Alij negant.

CAPVT I.

1. *Viſio*, Chald. prophetia. *Ad Edom*, Chald. de Edom 70. Idumææ. *Auditum*, parentheſis eſt vſque ad, ecce, Chald. nuntium. *Audiuimus*, ſcil. ego, & aliquot alij Prophetæ. vide Ier. 49 70. audiui. *Legatum*, &c. i. fecit velut legato miſſo, ad bellum parati contra Idumæos. *Surgite*, &c. vox gentium, ſc Babyloniorum. *Eum*, ſc. Edom, Hebr. Chald. & 70. *Eam*, ſc. Idumæam.

2. *Paruulum*, Chald. infirmum. *Dedi*, pro, dabo, i. faciam. *Es*, pro, eris. *Sciſſuris*, q.d. locis editis, & munitis, eoque ſuperbis, putans te non poſſe expugnari. *Exaltantem*, &c. i. habentem altam ſedem. *Solium*, Chald. & 70. habitaculum.

4. *Introiſſent*, ſc. per diem. *Quomodo contieuiſſes?* i. triſtis maneres? q.d. quanto magis, cum te vaſtabunt hoſtes? *Sufficientia*, ſub. at hoſtes omnia auferent. *Vindemiatores*, ſc. per vim *Reliquiſſent*? q.d. certe vel racemum vnum reliquiſſent, at hoſtes nihil.

5. *Quomodo ſcrutati*, &c. q.d. omnia inueſtigabunt, & tollent.

6. *Terminum*, ſc. hoſtium regionem, vel q.d. extra terminos tuos. *Fœderis tui*, i. tibi. fœderati. *Pacis tuæ*, i. pacifici tui. *Inſidias*, Chald offendiculum. *In eo*, ſcil. populo Idumæorum, q.d. neſcit cauere, & ſibi conſulere.

7. *Perdam*, &c, q.d. auferam mentem, qua ſibi poſſent conſulere, vel oſtendam eſſe inſipientes. *Monte*, ſc. habitabant fere in montibus Idumæi.

8. *A meridie*, Chald. habitantes ad meridiem. *Vt intereat*, pro, & interibit.

9. *Interfectionem*, ſcil. interfecerunt Iudæos aliquot, Idumæi iuncti Babyloniis *Iacob*, i. Iudæos. *In æternum*, ſc. æterno ſupplicio.

10. *Stares*, &c. vide Gen. 35. & Pſal. 136. *Aduerſus eum*. Heb. Chald. & 70. coram eo, ſeu è regione eius, ſc. tanquam hoſtis. *Capiebant*, dicitur in præterito, quia factum erat cum puniti ſunt Idumæi. *Alieni*, 70. alienigenæ, ſc. Chaldæi.

Digitized by Google

12. *Et non deſpicies*, &c. q.d cum tamen frater non fuiſſet à te deſpiciendus, nec tibi lætandum, &c. vel faciam ego, ne amplius poſſis deſpicere, lętam, &c. Quidam putant eſſe Dei monitionem, ne faciat iſta, quæ hic dicuntur *In die*, ſc. calamitoſo. Quidam intelliguot ſic, non inſpicies, ſc. cum voluptate, vel irriſione, diem calamitoſum fratris, &c. *Peregrinationis*, i. malorum inſolitorum, vel exilii, ſeu captiuitatis, Chald. confractionis.

Magnificabis os, i. ſuperbe loqueris, ſc. inſultando.

Anguſtia, 70. tribulationis eorum.

13. *Ingredieris*, ſc. vt hoſtis. *Emitteris* ſc. à Chaldæis, qui opera Idumæorum vſi in expugoatione Ieruſalem. Ait ergo non debuiſſe id facere vel monet ne faciat, iuxta ea quæ ſupra diximus.

14. *Exitibus*, ſc. viarum, Chald. biuio. *Reliquos eius*, 70. fugientes ex eis.

15. *Domini*, ſc. punituri per Chaldæos. vide Ier. 25. & 51. *Sicut feciſti*, hinc apparet ſuperiora fuiſſe potius reprehenſionem facti, quam monitionem: quaſi diceret, puoieris quia feciſti, quæ noo debueras erga fratres.

Retributionem, i. quod retribuiſti Iudæis.

16. *Bibiſti*, Chald. lætitiam cepiſti, ſc. conuiuiis, vt ſolent victores *Super montem*, i. ob expugnatum montem, ſcil. Sion, Chald. de ſubuerſiooe montis.

Bibent, ſc. ſuper te, i. te victo lætabuntur.

Omnes, ſc. quæ te expugnabunt. *Iugiter*, ſc. donec penitus conſumaris. *Erunt*, ſc. Idumæi.

Sint, pro, fuerint, q.d. penitus deficient.

17. *Saluatio*, ſcil. redieruut Iudæi ex captiuitate, vel de eccleſia Chriſti loquitur hic, & in ſequentibus, vt multi putant. *Sanctus*, Chald. ſancti, Heb. ſanctitas, 70. ſanctum, q.d. templum. *Poſſederant*, ſc. finitimos, hoſtes, id quidam ad Machabæorum tempora referunt.

18. *Iacob*, ſc. duæ tribus *Ioſeph*, ſc. Iſraelitæ, qui ſe iunxerant Iudæis ante captiuitatem, & redieruut ex Babylone cum ipſis.

In eis, ſc. Idumæis, velut ſtipula.

Reliquæ, ſc. fere nulli relinquentur, vel tandem prorſus nulli, vt nunc videre eſt.

19. *Philiſthim*, i. terram Philiſtæorum.

20. *Tranſmigratio*, i. captiui, ſc. cum è Babylonia redierint. *Filiorum*, Chald. ſc. filiorum.

Locu, ſc. poſſidebit. Hæc omnia (vt dixi) alij ad tempora Machabæorum referunt. Alii ſpiritualiter intelligunt, ſc. impleta per prædicationem Euangeli, & quotidie impleri, per ea enim locorum nomina varias orbis regiones intelligi.

20. *Boſphoro*, i. prope Conſtantinopolim, quo partem Iudæorum aiont Hebr. eſſe à Chald. translatam. dicit vero eſt, pro erit, ſc. illo tempore. Forte nomen eſt vrbis alicuius Aſſyriæ, aut Chaldææ. Quidam Hiſpaniam putant ſignificari. *Auſtri*, i. Iudææ, ſc. quas olim poſſidebaot.

21. *Saluatores*, i. propogoatores Iudæorum, ſeu duces. *Iudicare*, i. vt coerceant, & ſubiiciant.

Domino, i. colens Dominum, ſeu Domino ſubiectum: id autem præcipue in Eccleſia impletum.

I O N A S.

Fuit tempore Abdiæ, & præcedentium Prophetarum. Prophetauit contra Niniuem Aſſyriorum Metropolim.

C A P V T I.

1. ET abundat, more Hebræo.

Ionam. Putant Hebræi fuiſſe filium Sareptanæ, de quo 3. Reg. 17. Fuit vero ex tribu Zabulon. fuit enim ex Geth, vt dicitur 4 Reg. 14. quæ in ea tribu Ioſue 19.

2. *Prædica in ea*, Chald. prophetiza in eam, i. contra eam, ſc. quod ſubuerteretur poſt quadraginta dies, vt dicitur 3. cap. *Aſcendit*, ſc. clamore velut petens vindictam, vel fœtore.

3. *Fugeret*, cauſam fugæ ipſe c. 4. explicabit.

Tharſis, Chald. mare Quidam putaot Ciliciæ Tharſum, alii Charthaginem intelligi, quod hanc vocem, 70. interdum ſic vertuot: etiam aliquando mare. hic eandem vocem reliquerunt, ſc. *Tharſis*, quod indicat intellexiſſe eos eſſe nomen proprium, & quidem tanta eiuſdem nominis repetitio hic veriſimile id facit, cum præſertim Heb. paulo poſt mare vocet nomine vſitato, ſc. [illegible] Iam.

A facie, i. conſpectu, ſc. à loco, vbi ei præcipiebat, Chald. ne prophetaret in nomine Domini.

Naulum, i. pretium vecturæ. *Eius*, ſc. nauis

In Tharſis, Chald. per mare.

4. *Conteri*, 70. diſſolui.

5. *Viri*, Hebr. vir, i. quiſque. *Suum*, ſc. erant, vt fit, ex varijs regionibus. *Vaſa*, i. inſtrumenta, ſcil. partem rerum, quas nauis portabat, vel vaſa, in quibus merces, cum mercibus. *Deſcendit*, pro, deſcenderat prius ſc. vbi nauim eſt ingreſſus. *Dormiebat*, ſc. præ mœrore, & fatigatione.

Sopore graui, 70. & ſtertebat.

6. *Sopore deprimeris*, 70. ſtertis. *Recogitet de nobis*, Chald. miſereatur noſtri, 70 ſaluet nos.

7. *Vir*, i. quiſque. *Super Ionum*, ſcil. Deo ita diſponente, qui malo ſolet vti ad bonum: illæ enim ſortes ſuperſtitioſæ.

8. *Opus*, i. ars, ſeu officium. *Quo vadis*? Heb Chald. & 70. vnde venis?

9. *Hebræus*, Chald. Iudæus, 70. ſeruus Domini.

Timeo, 70. colo.

10. *Timuerunt*, ſc. videntes potentiam tantam Dei, quem non colerent. *Quid*, i. cur, vel quomodo, q d. quomodo, auſus es tantum Deum offendere?

Et ceſſabit, pro, vt ceſſet.

11. *Ibat*, & intumeſcebat, I. ſubinde intumeſcebat.

14. *Domine*, Hebr. Iehoua, ſc. id erat nomen proprium Dei Hebræorum. *In anima*, 70. propter animam. i. vitam quam perdimus. *Des ſuper nos*, i nobis imputes.

Innocentem, ſc qui nos nihil læſit, 70. iuſtum.

Sicut voluiſti, &c. q.d. apparet ex his quæ feciſti te id velle quod facimus.

15. *Feruore*, Chald. tempeſtate, 70. commotione, ſc. vt qui apprehenſo eo, quem perſequebatur, deſinit currere.

16. *Immolaue*

16. *Immolauerunt*, ſc. vbi in portum venerunt, Chald. promiſerunt ſe ſacrificaturos.

Vota, ſc. de rebus alijs, vel eſt ὕστερον πρότερον, pro, vouerunt, & reddiderunt vota, immolantes, &c.

CAPVT II.

1. P*Iſcem* 70. cetum, cuiuſmodi piſcis fuerit incertum, ſolum enim ſcriptura fuiſſe ait grandem: id quod etiam ceti nomen ſignificat. vulgo Balena putatur fuiſſe *Deglutiret*, ſc. proiectum, ne merſus periret.

Tribus, forte non integris, vt nec Chriſtus in ſepulcro. cuius id figura.

3. *Clamaui*, ſc. cum proijceret in mare.

Inferi, i. ceti, qui velut ſepulcrum erat, vel vt Infernus, ſc. profundum quiddam & tenebroſum, atque horribile, Chald. de infima abyſſo. *Exaudiſti*, ſc. ſentiebat ſe nihil lædi & ſperabat ſe inde liberandum.

4. *Corde*, i. medio. *Flumen*, i. aquæ copia, ſeu fluctus, 70. flumina *Gurgites*, i. aquarum copia, Chald. tempeſtates, 70. eleuationes. vide Pſalm. 41. vbi eadem prorſus verba, quæ hic, & Heb. & in 70.

5. *Ego dixi*, &c. q.d. putabam me à te derelictum *Videbo*, i. ſpero me viſurum.

6. *Animam*, i. animæ, ſeu vitæ periculum, Chald. mortem vide ſimilem Pſal. 68.

7. *Extremas*, Chald. radices, 70. ſciſſuras, ſc. cauernas quæ ſunt ad montium radices prope mare.

Vectes, pro. velut vectes, q.d. ita eram concluſus, vt qui vectibus clauditur, *In æternum*, q.d. niſi Dei potentia numquam inde exire poſſem, ſc. ex illis ſcopulorum cauernis, 70. æterni, q.d. fortiſſimi *Et*, pro, tamen.

8. *Vt veniat*, pro vt veniret, 70. & veniat, Chald. & venit *Templum*, ſc. cœlum, vel templum Ieroſolymitanum, vbi Deus ſolebat exaudire quóque ſe Ionas animò videtur conuertiſſe dum oraret.

9. *Cuſtodiunt vanitates*, i. colunt idola.

Miſericordiam ſuam, ſc. Deum, à quo miſericordia cuique expectanda eſt.

10. *In voce laudis*, i. laudando te.

Immolabo, ſc. hoſtias.

11. *Dixit*, 70. præcepit.

CAPVT III.

2. L*Oquor*, 70. locutus ſum.

3. *Magna*, Heb. & 70. magna Deo. Chald. coram Domino, q.d. te vera magna.

Itinere, 70. quaſi itineris viæ. *Trium*, ſc. ſi quis vellet circumire, vel intus totam perambulare.

4. *Itinere*, 70. quaſi itinere. *Vnius*, ſc. incedebat per vicos prædicans.

Adhuc, i. reſtant ſolum, Chald. poſt.

Quadraginta, 70. tres, Iuſtinus in Tryph. legit quadraginta tres. Quidam putant ita Ionam dixiſſe, ſed ſcripturam more ſuo, quo numero minores ſolet interdum omittere, poſuiſſe ſolum 40. Alij putant vitiatum eſſe à librarijs textum, 70.

5. *In Deum*, Chald. verbo Domini, 70. Deo.

Prædicauerunt, i. indixerunt per præconem, ſcil. Regis auctoritate.

6. *Et peruenit*, pro, nam peruenerat. *Regem*, ſc. Sardanapalum, ſecundum quoſdam *Sedit*, mœrentis & lugentis eſt ſedere.

7. *Clamauit*, ſcilicet præco. *Ore*, i. præcepto. Chald. decreto.

8. *Clament*, ſc. homines. *In fortitudine*, Chald. inſtanter, 70. vehementer *Vir*, i. quiſque. *Via*, i. viuendi ratione. *Manibus*, i. operibus.

9. *Ignoſcat*, 70. pœniteat.

10. *Miſertus eſt*, 70. pœnituit, Chald. conuerſus eſt.

Super malitiam, i. malum, Chald. à malo.

CAPVT IV.

1. A*Fflictus*, ſc. vidit pœnitentiam illorum, credidítq; Deum parsurum, ſeque falſum Prophetam putandum, 70. contriſtatus. *Iratus*, i. tulit impatienter, 70. confuſus.

2. *Verbum*, ſc. quod dixi, te non facturum quod minabaris, vel verbum. pro re, q.d. cauſa fugæ meæ.

Tharſis, Chald. mare. *Ignoſcens*, Chald. reuocans ſententiam, 70. pœnitens.

4. *Putaſne bene*, Chald. & 70. nunquid valde. ſic. & infr. q.d. quid eſt quod tantopere doles, nunquid recte?

5. *Contra*, pro, ad. *Accideret*, ſc. poſt quadraginta dies.

6. *Hederam*, ſic vertit etiam Aquila, Sym. & Theodot. 70. cucurbitam Hebr. קיקיון qiqaion nomen arbuſculæ diuerſæ à cucurbita, & hedera, in quas verterunt Interpretes, quia illa Hebræa ignota in alijs regionibus, quidam tamen Ricinum putant, quod Græce κίκι. Alii verbum Hebr. commune eſſe ad cucurbitam etiam & hederam.

Laborauerat, ſc. æſtu animi, & corporis.

7. *Aſcenſu*, &c. Chald. ſub aſcenſum auroræ ſequentis diei.

8. *Petiuit*, i. optauit. *Anima ſua*, i. ſibi.

9. *Bene*, Chald. & 70. valde. *Iraſcor*, 70. contriſtor. *Vſque ad mortem*, q.d. adeo vt pene moriar, vel vt mortem optem.

10. *Doles*, 70. pepercisti, Chald. miſertus es, q.d. nolebas vt periret.

11. *Neſciunt*, ſc. ob defectum rationis.

Sic, ſc. diſcriminis. *Dexteram*, & *ſiniſtram*, i. bonum & malum. Hier.

MICHÆAS.

Prophetauit contra Iſrael & Iuda.

CAPVT I.

1. M*Icheam.* Alius eſt bic ab illo de quo 3. Reg 22. *Moraſthiten*, Chald. de Mareſa: eſt hæc in tribu Iuda. vide Ioſ. 15. Hiero. tamen diſtinguit à Moraſthi, dicens diuerſa eſſe loca.

Super, i. contra.

2. *Populi*, ſe. Hebræi. *Terra* ſe. Hebræorum.

Plenitudo, i. habitatores, ſeu quidquid in ea, 70. qui in ea. *Dominus*, Chald. Verbum Domini. *Vobis*, Heb. & 70. in vobis. Chald. contra vos. *In teſtem*, i. teſtis, ſc. quod vos monuerim. *De templo*, i. cœlo, ſc. erit teſtis, 70. de domo.

3. *Egredietur*, ſe. ad puniendum, Chald. conſpicuum ſe oſtendet, ſe. prodet ſe Deus per opera *Super excelſa*, q.d. potentes. Chald. robora.

4. *Montes*, i. principes. *Valles*, i. plebei.

Scindentur, i. liquefient, 70. tabeſcent.

5. *In ſcelere*, i. ob ſcelus, 70. ob impietatem, *Iacob*, ſc. decem tribuum. *Iſtud*, ſc, accidet.

In peccatis, i. ob peccata *Iſrael*, repetitio. Quidam tamen Iudam intelligunt, ſeu duas tribus.

Samaria, i. idololatria Samariæ. *Excelſa*, ſc. vbi colit idola. *Ieruſalem*, Chald. in Ieruſalem.

6. *Lapides*, ſc. ædificiorum. *Reuelabo*, i. detegam, ſc. dirutis parietibus, ſeu muris.

7. *Mercedes*, i. idolis oblata, vel diuitiæ acquiſitæ commercio idololatrarum gentium, aut amicitia, vel ipſorum opinione, ob culta idola, Chald. idola.

Idola, Chald. templa idolorum. *Meretricos*, pro meretricii, ſc. idololatriæ, 70. fornicationis. *Vſque ad*, &c. q.d. dabuntur aliis idololatris, ſc. Aſſyriis. qui ea putabunt mercedem eſſe ſuæ idololatriæ, Chald. in domum colentium idola tradentur. *Reuertentur*, ſcil. quæ non fuerint combuſta.

8. *Plangam*, &c. Chald. plangent, & vlulabunt, ibunt nudi in captiuitatem, &c. 70. planget, & lugebit, ibit diſcalceata & nuda, faciet planctum. &c.

Draconum. Horum, & ſtruthionum vox dicitur eſſe valde lugubris, cum dolent. *Struthionum*, 70. filiarum Sirenum.

9. *Plaga*, i. calamitas, vel ſcelus *Populi mei.* Erat enim Michæas ex tribu Iuda. *Ieruſalem*, ſc. eo vſq; peruenit exercitus Sennacherib, vel Chaldæorum exercitum intelligit.

10. *Annunciare*, ſc. ne lætentur Philiſtæi audientes.

Ploretis, ſcil. vt poſſint hoſtes videre, aut audire, eoque gaudere. *Domo pulueris*, pro, intra domos dirutas, Chald. in domibus puluerulentis. Heb. Beth Hafrah, quod quidam aiunt eſſe nomen proprium, vt & reliqua, quæ ſequuntur, quod non eſt improbabile.

11. *Tranſite vobis*, i. fugite, vel q.d. migrabitis in terram hoſtilem.

Pulchra. Quidam Samariam intelligunt Heb. Saphir. nomen proprium aliis vrbibus Iuda.

Egreſſa, ſc. ſponte, ſed vi abducta, Chald. egreſſa ſalua.

In exitu, i. via Aſſyriorum, vel propinquior Aſſyriis. Quidam Samariam intelligunt. aliis eſt nomen proprium. Nam Hebr. habitatrix Tſaanan. *Ex vobis*, i. poſt vos, vel à vobis accipiet, i. intelliget ob vicinitatem Quidam Iudam intelligunt, alii eſſe nomen vrbis, quia Hebr. Beth Haetſel *Stetit ſibimet*, i. non eſt auſa egredi foras, vel ſtetit, ſcil. intacta ab hoſtibus, cùm vos abduceremini. Intelligunt quidam Iudam, qui poſtea à Chaldæis abductus.

12. *In bonum*, i. ob amiſſa bona, vel ad operandum bonum. *In amaritudinibus*, i. peccatis, Hebr. Maroth, quod quidam putant eſſe vrbis nomen proprium. Alii Iudam intelligunt, ſeu Ieruſalem.

13. *Quadrigæ*, ſc. hoſtilis. *Stuporis*, ſe. cauſa.

Lachis, ſcil. eo prius venit Sennacherib vide 4. Reg. 18. Iſa. 36. eſt autem vrbs Iudææ, primaque videtur coluiſſe idola, vt ſtatim indicatur.

Peccati, ſc. idololatriæ.

14. *Dabit*, ſc. Lachis. *Emiſſarios*, i. milites miſſos, ſc. ad petendum opem à Gethæis; ſed fruſtra, quia illi mendaces, nec fidei ſeruantes.

15. *Hæredem*, ſe. rerum tuarum, Aſſyrium, vel Chaldæum. *Odollam*, eſt in tribu Iuda vt Mareſa.

Gloria, pro, calamitas (per ironiam) ſeu ignominia.

16. *Decaluare*, &c. id fiebat in luctu, ſeu calamitate.

Super, i. propter.

Deliciarum tuarum, 70. delicatos tuos.

Aquila, ſc. cum ei decidunt plumæ omnes, ſolet enim mutare plumas omnes, & iuueneſcere.

CAPVT II.

1. I*Nutile*, Chald. rapinam, 70. labores, i. peccata, quæ laborum cauſæ ſunt, & dolorum: ideoque labores vocantur, & dolores, vt Pſal. 9. & 54.

Operamini, i. deſignatis. *Luce*, &c. q.d. ſummo manè.

Manus, i. opera.

Calumniabantur, id eſt, per calumniam opprimebant Chald. & 70. diripiebant.

3. *Superbi*, Chald. & 70. erecti, q.d. deprimam eorum ſuperbiam *Peſſimum*, i. calamitoſum.

4. *Parabola*, i. prouerbium, ſeu ſermo parabolicus, ſe. per ſimilitudines, & metaphoras, quæ ſolent carminib. adhiberi. *Canticum*, ſc. lugubre, Hebr. lamentabitur lamentatio; 70. planctus plangetur. *Cum ſuauitate*, ſe. quæ calamitoſi lugentes canunt, hoſtes ſolent cum ſuauitate imitari, cantantes eadem, Chald. in afflictione.

Pars, i hæreditas ſeu, poſſeſſio. *Commutata eſt*, i. tranſiit in hoſtium poteſtatem. *Recedet*, ſc. hoſtis, vel calamitas. *Reuertatur*, ſc. hoſtis. *Diuidat*, ſe. inter ſe.

5. *Mittens*, &c. i. diuidens tibi hæreditatem, ſeu, poſſeſſionem in congregatione Iſrael. q.d. priuabetis omni poſſeſſione.

6 *Loquamini*, &c. ſc. ſolebant talia dicere, qui Prophetis prædicentibus mala non credebant. *Stillabit*, ſc. calamitas, q.d. non patientur mala, quæ prædicitis.

7. *Abbreuiatus*, &c. q.d. nunquid tam paruæ eſt miſericordiæ, vt nos perdere velit?

Tales,

Tales, ſc. quales vos Prophetæ prædicitis nos perdendi. Quidam tamen hæc dicta à Propheta intelligunt vt ſenſus ſit: Nunquid Dominus non poteſt facere quod prædicit? aut talia cogitat, qualia vos fingitis?

Verba mea; &c. q.d. nonne ſoleo fauere bonis? Dei verbs. *Rectè*, Chald. in veritate. *Graditur*, i. viuit.

8. *In aduerſarium*, ſc. mihi, q.d. meæ voluntati repugnatis. *Deſuper*, &c. ſenſus eſt: Inſuper tunicam, & pallium, vel pallium quod ſuper tunicam eſt.

Suſtuliſtis, ſc. proximo, ſeu pauperi. *Simpliciter*, i. innocenter, ſeu nihil timentes *Conuertiſtis*, &c. i. hoſtiliter eſtis perſecuti.

9. *Deliciarum*, i. in quibus cum viris ſuis delectabiliter viuebant, q.d. ſeparaſtis à viris ſuis.

Laudem meam ſc. à vobis ſeducti idololatria, vel oppreſſi, impediuntur à laude mea: vel ſi paruulis earum, cum ſuperioribus coniungatur, ſenſus erit: Tuliſtis cultum meum, qui idolacolatis.

10. *Ite*, ſc. in captiuitatem. Eius, ſc. terræ ob peccata veſtra. *Corrumpetur*, &c. q.d. peſſimè vaſtabitur.

11. *Spiritum*, ſc. propheticum. *Mendacium*, i. falſum, q.d. mallem falſa prædicere ſpiritu proprio, quàm tantam calamitatem, ſpiritu Dei. *Stillabo*, &c. q.d. cogor tamen prædicere tanta mala, quibus velut inebriandi ſitis *In vinum*, &c. pro, vinum inebrians, vinum verò pro punitione more ſcripturæ, velut ex calice propinata: ebrietas verò pro abundanti potatione, q.d. maximum erit malum.

12. *Congregabo*, ſc. per Euangelicam prædicationem.

Totum, ſc. electos omnes ex Iſrael. *Vnum* ſc. locum, ſeu ouile. *Tumultuabuntur*, &c. q.d. erit maxima multitudo, quæ ſolet tumultum edere, ſc. multis colloquentibus, & ſtrepitum *A multitudine*, Chald. præ frequentia.

13. *Aſcendet*, ſc. in cœlum Chriſtus: *Enim*, non eſt Heb. Chald. aut in 70. *Pandens*, ſc. more aperientis viam præcedendo, & quidem Chriſtus paſſione ſua viam aperuit. *Portam*, ſc. qua hic concludebantur grauati corpore, vel in limbo, vel etiam in purgatorio.

Rex, ſc. Chriſtus.

Capite, i. principio, 70. dux erit.

CAPVT III.

1. IVdicium, i. quod iuſtum eſt, quodque oportet fieri ſecundum Dei legem, vide Ier. 5.

2. *Pelles*, q.d. qui facitis pauperibus quod ouibus facit qui decorticat, ſc. crudeliter opprimitis, aut ſpoliatis ſubſtantiis ſuis.

3. *Comederunt*, &c. perſtat in metaphora ouium occiſarum. *Lebete*, ſc. fieri ſolet.

4. *Adinuentionibus*, i. operibus & cogitationibus.

5. *Mordent*, &c. q.d. qui pro eſcis ſanſta prædicant, ſc. iis, qui eis dant quod edant. *Sanctificant*, i. indicunt, ſeu nunciant, aut parant, q.d. oppugnant. ſeu hoſtes fiunt.

6. *Vobis*, ſc. ô pſeudoprophetæ *Nox*, i. calamitas. *Pro viſione*, i. ob viſiones veſtras mendaces.

7. *Confundentur*, ſc. deprehenſis mendaciis ipſorum erubeſcent. *Operient*. ſc. præ pudore. *Reſponſum Dei*, ſcil. vt illi iactabant.

8. *Iudicio & virtute*, explicatio præcedentium, q.d. Dei iudicium, & potentiam prædico

10. *Sion*, Chald. domos in Sion *Sanguinibus*, i. peccatis, ſc. iniquè acquiſita pecunia, ſeu ſanguine pauperum oppreſſorum & à vobis ſpoliatorum.

11. *In muneribus*, i. ob munera. *Requieſcebant*, ſc. temerè de Deo præſumentes quod ipſos eſſet protecturus.

12. *Arabitur*, factum id à Chaldæis, vide Ier. 26.

CAPVT IV.

1. NOuiſſimo dierum, Chald. poſtremis diebus, ſc. Euangelii tempore, de quo 1. Ioan 2. Nouiſſima hora eſt, vel q.d. poſterioribus diebus, vide Gen. 49. *Mons domus Domini*, i. Chriſtus, ſeu altitudo Eccleſiæ, & firmitas inconcuſſa.

Præparatus, i. firmatus, ſtabilitus. Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam *In vertice*, &c. q.d. ſupra omnia, quamuis excelſa. *Et ſublimis*, &c. repetitio, ſeu explicatio præcedentis. Vide. Iſa. 2.

2. *Et properabunt*, &c. repetitio.

Dicent, &c. q.d. ſe mutuo ad fidem, verique Dei cultum hortabuntur id quotidie fit, etiamſi iſta verba non dicantur: fit enim quod his verbis ſignificatur.

Viis ſuis, i. vita ſecùndum eius voluntatem inſtituenda, Chald. vias coram eo rectas. *Ibimus*, i. ambulabimus.

Quia, &c. verba Prophetæ. *Lex*, ſc. Euangelica, quæ ex Ieruſalem dilatata per orbem: vel Sion, pro Eccleſia accipitur, vt ſup.

3. *Iudicabit*, ſc. Chriſtus, vel Eccleſia tanquam ſuperior, ſc. ius dicet. *Populos*, ſc. ſibi ſubiectos.

Multos, i. varios. *Corripiet*, i. caſtigabit, eſt & id ſuperioris *Gentes* Chald. reges. *Vſque in longinquum*, i. remotiſſimas, Chald. i. perpetuum.

Concident, &c. per hæc ſignificatur ſumma pax futura inter obedientes perfectè legi Euangelicæ, quæ docet neminem lædere etiam læſum, nec reſiſtere malo, eaque contemnere vnde ſolet diſcordia, & bellum oriri. Quod ſi dicas: At bella ſunt inter Chriſtianos, & licitum eſt bellum gerere. eſt quidem licitum contra iniquos, quod ad iuſtitiam punitiuam pertinet, quæ non eſt paci contraria. Nec hi qui iuſtè gerunt, aliud quærunt quam vt in pace viuatur. quam quia iniqui impediunt, puniuntur, vt etiam à iudicibus ſcelerati, qui Reipublicæ nocent. Illud tamen ſemper manet, ſi omnes ſecundum Euangelium viuerent, nulla eſſent bella, nulla diſcordia, ſeu inimicitia inter homines *Ligones*, Chald. & 70. falces,

Vir, i. quiſque. *Vineam*, 70. vitem, Chald. fructum vitis ſuæ. *Exercituum*, 70. omnipotentis.

5. *Ambulabunt*, i. viuent, ſeu operabuntur.

In nomine Dei ſui, i. inuocantes Deum ſuum, illique confidentes. *In æternum*, &c. poteſt coniungi cum ambulabimus, & cum Domini, & cæt. *Vltra*, ſc. id quod capit intellectus.

6. *Claudicantem*, ſc. ſynagogam à recta via. vid. 3. Regum 18. 70 contritam, ſc. malis fractam *Afflixeram*, ſc. tribulationibus, 70. repuleram.

7. *Ponam in reliquias*, i. ex ea mihi aliquos ſumam, ſeu relinquam qui me colant *Eam quæ laborauerat*, Chald. diſperſos, 70. repulſam. *Robuſtam*. Tales Apoſtoli, & quicunque perfecte Chriſtiani, ſc. vincunt hoſtes animæ. *Monte Sion*, i. eccleſia.

8. *Turris gregis*, ſic dicitur Ieruſalem, quod ſita ſit, ſc. in montibus, & quia ad eam confluebat grex i. populus Iudæorum ob templum *Nebuloſa*, ſc. caligine ignorantiæ. *Et veniet*, pro, veniet inquam.

Prima, ſc. primum cœpit Chriſti Regnum, i. eius Eccleſia in Ieruſalem, Chald. priſca, q. d. Regnum Dauid, ſed ſpirituale. vide Luc. 1. *Filiæ Ieruſalem*, i. cœtui, ſeu populo Ieruſalem.

9. *Quare*, &c. q.d. quid te in iſtam calamitatem induxit? an deerat tibi Deus, & eius Prophetæ? non deerant, ſed contempſiſti. ideo te dolores iſti apprehenderunt.

Rex, ſc. Deus, vel Chriſtus. *Conſiliarius*, ſc. Deus, vel Chriſtus; vel Spiritus ſanctus, vel Prophetæ.

10. *Satage*, i. age ſolicite, Chald. contremiſce, 70. viriliter age.

Regione, Chald. & 70. campo, ſc. Senaar, vbi Babylonia. *Ibi*, 70. inde.

11. *Nunc*, loquitur vt ſup. velut in tempore captiuitatis, ſeu cladis Ieroſolymitanæ *Lapidetur*, pereat, more adulteræ. *Aſpiciat*, ſc. quod optamus.

12. *Cogitationes*, Chald. ſecreta.

Fœnum, i. paleam, ſc. triturandam, ſeu contetendam, Chald. & 70. manipulos.

13. *Tritura*, ſc. hoſtes, q.d. contere, quod videtur ſpiritualiter intelligendum, ſc. conuertendo ad fidem, ſeparata palea infidelitatis: alioqui quando Iudæi Chaldeos contriuerunt? Quidam tamen ad Machabæorum tempora referunt, qui hoſtes multos occiderunt.

Cornu, i. potentiam, ſeu vires, q.d. maximum robur.

Interficies, ſc. deſtruendo errores, 70. conſecrabis.

Rapinas, i. ſpolia, quæ abſtuleris, Chald. facultates, 70. multitudinem. *Fortitudinem*, i. milites, ſeu diuitias, Chald. pretioſam pecuniam. *Domino*, i. ad Domini gloriam & cultum, ſeu velut hoſtiam Domino.

CAPVT V.

1. NVnc, i. paulo poſt *Vaſtaberis*, ſc. à Chaldæis.

Filia latronis, i. latrociniis, & flagitiis dedita.

Peſuerunt, loquitur quaſi re præſenti.

In virga, &c. q.d. contumelioſe & indignis modis tractabont. *Iudicis*, Chald. iudicum, ſc. principum. Quidam Sedeciam intelligunt, alij Sacerdotes.

2. *Ephrata*, i. dicitur ad diſtinctionem. eſt enim altera in Tribu Zabulon. ſic. & Matth. 2. additur terra Iuda, olim Bethlehem Ephrata dita. Vide Geneſ. 35. & 48.

Paruulus es, &c. q.d. paruulus quidem es vicus ſi conferaris cum præcipuis Iudæ ciuitatibus. At ego te magnam faciam. Ideo Matth. 2. redditus eſt ſenſus illis verbis. Nequaquam minima es. Quidam putant per interrogationem legendum, q.d. An paruulus es in millibus Iuda? ſub. non certe. Ego malim affirmatiue legi, planus enim ſenſus eſt. Es tu quidam paruulus, ſed ex te mihi, &c. id quod te faciet magnam, *Millibus*, ſic vocantur vrbes, quæ multos habent ciues. ideo Matt. 2. dicitur in principibus, i. præcipuis vrbibus: vel millia Mich. familias vocat. harum autem capita Matt. principes. vide Iudic. 6. *Et te*, pro, at es te.

Egredietur, Chald. prodibit Chriſtus.

Dominator, 70. princeps. *Iſrael*, ſc. ſecundum ſpiritum. *Egreſſus*, i. natiuitas ex patre. eſt autem plurale & Hebr. & in 70. quo ſolet vti ſcriptura ad rei alicuius magnitudinem demonſtrandam. ſic Deum vocat Elohim, i. dij: Adonai, i. Domini noſtri. *Ab initio*, i. ante omnia, ſc. ab æterno vt ſtatim declarat, ſic Io. 1. ſumitur initium, ſeu principium.

3. *Propter hoc*, i. quia ex eis Chriſtus naſciturus

Dabit, i. ſinet viuere, & permanere, ſc. conſeruabit.

Parturiens, ſc. gentilitas, vel B. Maria, vel Eccleſia.

Pariet, ſc. Spiritum ſalutis, vel Chriſtum, vel filios in Chriſto. *Eius*, ſc. Chriſti, qui eſt ex Iudæis ſecundum carnem. *Filios Iſrael*, i. Chriſtianos, ſc. amplectentes eorum fidem.

4. *Stabit*, ſc. Chriſtus. q.d. ſemper regnabit, vel paratus erit fauere. *Sublimitate*, Chald. magnitudine, 70. gloria. *Nominis*, i. virtutis, vel nomen pro re, cuius eſt nomen ponitur. *Conuertentur*, ſc. ad Chriſtum.

Nunc, ſc. illo tempore. *Manificabitur*, i. magnus apparebit, ſc. in ſuis.

5. *Iſte*, ſc. Chriſtus, ipſe enim eſt pax noſtra.

Aſſyrius, i. eccleſiæ hoſtes, cuius tunc figura Aſſyrij.

Et quando &c. repetitio. *Super*, i. contra.

Septem, i. multos *Paſtores*, ſc. Epiſcopos, & Eccleſiarum rectores *Octo*, i. plurimos. addit enim ad ſeptem.

Primates homines, repetitio, Chald. principes hominum, ſc. fidelium.

6. *Paſcent*, i. gubernabunt *Gladio*, ſc. verbi Dei.

Nemrod, etiam per iſtum, vt per Aſſur intelliguntur hoſtes Eccleſiæ, ſeu infideles. *Lanceis*, i. armis ſpiritualibus. *Eius*, ſc. terræ poſſeſſæ, i. eccleſiæ iam effectæ.

7. *Ros*, q.d. fœcundantes doctrina, & exemplo terram, i. homines. *Virum*, i. operam hominis, ſc. irrigantis: eſt enim Dei opus, ſeu cœleſtis gratiæ.

8. *In iumentis*, i. inter beſtias, q.d. nemo poterit reſiſtere ſpiritui, qui per eos loquetur, & operabitur.

Exaltabitur, i. præualebit. *Tua*, ſc. ô Iſrael, vel Chriſte. *Super*, i. contra. *Interibunt*, ſc. quantum ad infidelitatem, & vitia.

10. *Equos*, &c. q.d. omnia præſidia, & arma, quibus fidem oppugnabas. loquitur gentilitati ad fidem conuerſæ.

Ciuitates, ſc. quantum ad infidelitatem.

15. *Non audierunt*, i. audire contempſerunt, ſc. Euangelium, ſeu obedire noluerunt.

CAPVT VI.

1. COntende iudicio, i. argue Dei nomine.

Montes, i. principes, vel ſuperbos.

Colles, repetitio: vel qui minores dignitate.

2. *Iudicium*, i. increpationem, ſeu diſceptationem.

Fundamenta, ſc. ſuperiores, qui vrbes ſuſtinent.

Terra, ſc. populorum. *Diiudicabitur*, i. diſceptabit, more eorum, qui iudicio contendunt, vide Iſa. 43.

4. *Quia*, abundat more Hebræo. *Seruientium*, Chald. & 70. ſeruitutis. *Moyſen*, &c. Chald. Moſen vt populum doceret: *Aaron*, vt expiaret: *Mariam*, vt mulieres inſtrueret.

5. *Settim*, locus eſt in deſerto, ſeu campeſtribus Moab: ſenſus vero eſt, quid tecum fecerim à Settim vſque Galgala, ſc. quantis affecerim beneficiis, vel quantum tibi nocere voluerit *Balaam*, cum Balac vſque dum venires Galgala, ſc. in terram promiſſionis; vtque te defenderim.

Iuſtitias, i. miſericordias, ſc. beneficia.

6. *Quid*, &c. Loquitur in populi perſona, vt ſic inſtruat. *Dignum*, i. idoneum ad eum placandum.

Curuabo,

Curuabo, &c. q.d. ſufficietne genua curuare? Non. atque ita intellige reliqua, vſque ad iudicabo, &c.

Anniculos, q.d. teneros. videtur autem alludere. ad illud, Exod. 12. Maſculus annieulus, &c.

7. *Pro peccato*, Chald. pro expiatione peccatorum.

8. ô. non eſt Heb. Cbald. aut in 70. videtur additum explicandi cauſa, & recte qoidem. *Iudicium*, ſc. te condemnando vr peccatorem, & humiliter pro peccatis ſatisfaciendo *Diligere*, adeoque prompte exercere.

Miſericordiam, ſc. in proximum.

Soliestum, Chald. bumilem. *Ambulare cum Deo*, i. cotam Deo conuerſari, ſc. ei obediendo, & placendo, Cbald. ambulare in timore Dei.

9. *Et ſalus*, &c. q.d. atque ılli ſaluabuntur, qui Deum tımentes ſecerint qood per Prophetas clamando docet.

Nomen eius, pro, ipſum. *Tribus*, ſc. Iſrael.

Et quis, &c. q.d. quotuſquiſq; eſt qoi approbet à Deo dictum, & faciat?

10. *Adbuc*, ſc. pôſt tot Dei monltiones.

Ignis, ſc. auaritiæ, ſeu iniquitatis. animam enim more ignis conſumit. *Minor*, ſc. quam par eſt *Ira*. ſc. Dei, q.d. Dei, iram prouocans.

11. *Iuſtificabo*, i. approbabo. *Saccelli*, pro, ſacculi, ſc. in ſacculis pondera aſſeruabantur.

12. *Eius*, ſc. ciuitatis. *Iniquitate*, i. inique partis opibus.

13. *Perditione*, i. calamitatibus. *Super*, i. propter.

14. *Humliatio*, i. afflictio. *In medio tui*, I. regione tua, ſc. erit. *Apprehendes*, ſc. caros tibi, vt ab hoſte ſerues.

15. *Calcabis*, ſc. ad exprimendum oleum.

16. *Amri*. Hic & eius filius Acbab teoouarunt, ſeu auxerunt idololatriam in Iſrael. *Voluntatibus*, i. iis, quæ volebant, 70. conſiliis. Comp. voluptatibus.

Vt darem, &c. q.d. atque ita meritus es, vt te perdam.

Sibilum, ſc. irridentium te, vel calamltatem ſtupentium, Chald. ſtuporem.

Populi mei, i. quod popolo meo ſum comminatus Deut. 28. vel pœnas opprobrij, quo affeciſtis populum meum.

CAPVT VII.

1. M*Ihi*, vox Prophetæ. *Vindemia*, i. poſt vindemiam. ſc. ſi quid forte relictum ſit.

Non eſt, &c. q.d. nec lnuenio quidquam, ſc. aliquem conuerſum poſt meas monitiones.

Pracoquas, i. booas, nam primæ optimæ, vel q d. citam conuerſionem peccatorum.

2. *Perijt*, q.d. vix qoiſquam bonus reperitur.

Sanctus, Cbald. miſericors, 70. religioſus, ſeu pius.

Rectus, Chald. vetax, 70. corrigens, ſc. ſe.

In ſanguine, pro, ſanguini, i. vitæ proximi, ſeu iis quibus ſuſtentatur. *Vir*, i. quiſque. *Venatur*, i. per inſidias, ſeu ſolicite, quærit

3. *In reddendo eſt*, i. reddit quod ille lnique petit

Magnus, i. potens ſeu qui in dignitate eſt.

Deſiderium, ſc. iniquum optans ımpleri. *Eam*, ſc. teram de qua ſup.

4. *Palinrus*, q.d. ſpinoſus, & aſper: talis enim is frutex ſcilicet lædit proximos. *Dies*, ſcil. calamitoſus.

Speculationis tuæ, I. prædictus à tuis ſpeculatoribus, ſc. Prophetis, vel inquiſitionis, ſeu viſitarionis, vr ſtatim explicat. *Nunc*, i. cito *Eorum*, ſc. iniquorum, de quibus hactenus.

5. *Duce*, Chald. propinquo. *Ea*, ſc. vxore.

Clauſtra, &c. q.d. ne ei eredas arcana tua, 70. caue ei aliquid credas, i. committas, q.d. ne fidas ei.

7. *Aſpiciam*, eiqoc fidam, non hominibus.

Saluatorem, i. liberatorem. forte Ieſum Chriſtum intelligit.

8. *Ne læteris*, &c. verba Ierusalem. *Inimica*, ſc. Babylon, ſeu ciuitas malorum. *Tenebris*, i. calamitate.

Lux, &c. q.d. reſtituet mihi priſtinam lætitiam, Chald. & 70. illuminabit me.

9. *Iram*, i. punitionem. *Iudicium*, ſc. puniens hoſtes, quı me oppreſſerunt iniquo animo, Cbald. iniuriam meam vlciſcatur *Lucem*, i. proſperitatem. *Iuſtitiam*, ſc. qua punit malos, vel pro, miſericordiam.

10. *In eam*, pro, in ea, ſc. quod ſequitur, Cbald. tuinam eius, 70. eam, ſc. parientem quod meretur.

Nunc, i. cito.

11. *Dies*, i. tempus, ſc. tunc erit, expugnata videlicet Babylonla à Perſis *Maceria*, i. parietes ædificiorum, ſeu ruinæ. *Tua* ſc. ô Ieruſalem, *Lex*, i. præcepta, ſeu imperium, q.d. non eris ſubdita Babyloniis.

12. *Ad te*, ſc. ô Babylon. *Aſſur*, ſc. Perſi, & Medi cum Aſſyriis. *Flumen*, ſc. Euphratem. *Ad, mare*, &c. q.d. occupabunt tua loca prope aquas ſita, & montaoa, tranſeuntes ab vno ad aliud, vt ſolent hoſtes.

13. *Terra*, ſc. Babyloniæ.

14. *Paſce*, ſc. ô Domlne. verba Prophetæ videntis velut præſentem captiuitatem. *Virga*, i. baculo paſtorali, ſc. prouidentia toa, Chald. verbo tuo.

Solos, i. deſtituros. *In ſaltu*, pro, velut in ſaltu, inter feras, i. gentiles. *In medio*, reſponſum Dei, q.d. redıbunt ex Babylonia ad loca ſua. meminit autem locorum vbi optima paſcua, perſtans in gregis metaphora.

15. *Oſtendam*, i. faciam, ſicut olim cum eduxi ex Ægypto.

16. *Fortitudine*, ſc. non potentes impedire reædificationem. *Ponent*, &c. i. tacebunt.

Surda, ſc. præ ſtupore, q.d. reddentur attoniti, & velut inſenſibiles.

17. *Lingent*, &c. q.d. ſe in terram demittent, teſtantes ſubiectionem, vel præ timore. Hæc ad Chriſti tempora maxime pertinent, cum ſe gentes olim inimicæ prorſus Eccleſiæ ſubmiſerunt. *In adibus*, 70. in clauſura ſua. *Formidabunt*, & ſic legit Hier. & 70. *Te*, ſc. ô Iſrael, ſeu popule fidelis.

18. *Tranſis*, i. præteris, ſeu diſſimulas. Phraſi hac etiam Hiſpani vtuntur. Chald. miſſum facis, 70. tranſcendis. *Vltra*, ſub. niſi iſti ad peccata redierint, eoq; à Romanis vaſtati.

19. *Reuertetur*, id eſt, ad miſericordiam conuertetur.

Depenet, ſc. à nobis deiiciet, vt ſolent onera & moleſta, 70. demerget, Chald. ſubiiciet ſuæ miſericordiæ.

In profundum maris, pro, velot in mare, q.d. ne amplius appareaot.

20. *Veritatem*, i. promiſſa de Chriſto venturo. & hominum liberatione. *Miſericordiam*, ſc. promiſſam.

Abraham, huic promiſſa benedictio etiam gentium. Gen. 22. *Qua*, Chald. & 70. ſicut.

N A H V M.

Prophetauit paulo poſt Michæam, tempore Ezechiæ Regis (*abductis iam decem Tribubus in captiuitatem*) *contra Niniuem.*

C A P V T I.

1. O *Nus*, i. prophetia oneroſa, ſc. denuntians calamitatem, Chald. onus calicis maledictionis, 70. aſſumptio, q.d. ſublatum onus alicui imponendum vel onus alicui ſumendum.

Niniue, Aſſyriorum metropolis, quæ ad peccata redit poſt conuerſionem factam ad Ionæ prædicationem, eoque à Nabucdonoſor euerſa eſt anno poſt circiter 200.

Elceſai, Elceſe viculus eſt in Galilæa.

2. *Æmulator*, 70. zelotes, ſc. vehementer amans, & iraſcens ſi non ametur, & puniens rei à ſe amatæ infeſtos, Chald. iudex.

3. *Patiens*, 70. longanimis. *Fortitudine*, ſc. ad ferendum malos, vel ad vlciſcendum, q.d. patiens eſt, cùm poſſet tamen facilè punire; & tandem punit ſi non emendentur. *Mundans*, q.d. non quidem dimittet tanquam mundum & innocentem, ſed puniet. *Non faciet*, &c. q.d. non tractabit vt innocentem eum, qui nocens eſt.

In tempeſtate, pro, velut in tempeſtate.

Et nebula, &c. i. velut exercitus puluerem excitans, more nebulæ aerem obſcurantem, q.d. fortis eſt cui nemo poſſit reſiſtere.

4. *Increpans*, i. more increpantis iubens. 70. comminans. *Exiccans*, ſc. cum vult, vt olim mare rubrum.

Infirmatus eſt, i. amittet fertilitatem ſi Deus velit.

Flos, Chald arbores, 70. quæ florebant.

Elanguit, Chald. defluxerunt, 70. defecerunt, præt. pro futuris.

5. *Commoti ſunt*, pro, commouebuntur, i. contremiſcent. *Ab eo*, i. ad eius imperium, ſeu præſentiam, Chald. à conſpectu eius. *Deſolati*, Chald. diſrupti, 70. concuſſi. *Contremuit*, Chald. vaſtata eſt.

6. *Effuſa eſt*, pro, effundetur, vel ſolet effundi.

Diſſoluta ſunt, Chald. confringuntur, q.d. durtiſſima quæque, & fortiſſima conteret.

7. *Sciens*, &c. i. fauore proſequens, defendens, 70. cognoſcens timentes ſe.

8. *Diluuio*, ſcil. exercitu Sennacherib Ieruſalem oppugnante. vel Chaldæorum Niniuem *Loci eius*, ſc. tribulationis, q.d. faciet eam cito ceſſare, deleto exercitu Sennacherib, vel, eius i. Niniue, quæ euertetur à Chadæis. vel ſenſus eſt, cum velut diluuio perdit locum gentis ſibi inimicæ. *Perſequentur tenebræ*, ſc. calamitatum, Chald. tradet Gehennæ. Quidam ad mortem referunt militum Sennacherib.

9. *Cogitatis*, ſc. ô Aſſyrii, vel ô Impij. *Conſummationem*, &c. q.d. perdet vos. *Non conſurget*, q.d. non præualebit. *Duplex*, i. grandis, ſc. quam molimini contra Dei populum, ô milites Sennacherib, vel, ô impij Eccleſiæ hoſtes. ſolet Scriptura quod magnum, ſeu excellens, duplex dicere: ſic duplici contritione, duplex ſpiritus, veſtiti duplicibus, i. egregiè, 70. non iudicabit bis in idipſum in tribulatione.

10. *Sicut ſpinæ*, &c. q.d. vt ſpinæ collectæ in faſciculo comburuntur, ſic iſti qui in exercitu Sennacherib ſimul potantes quaſi victores gaudent, interficientur ab Angelo.

11. *Ex te*, ſc. ô Niniue. *Exibit*, ſc. Sennacherib, vel Rabſace. *Malitiam*, ſc. blaſphemiæ.

12. *Perfecti*, ſc. robore, q.d. etſi fortes ſint, non ideo euadent *Plures*, ſc. quam ſunt, vel plures, pro, multi.

Attondentur, pro, attondebuntur, ſc. more capillorum attonſorum deiicientur interfecti. *Pertranſibit*, i. deſinet, vel redibit in Aſſyriam. *Te*, ſc. ô Ieruſalem, ſeu Iudæa. *Vltra*, q.d. faciam ceſſare iſtam oppugnationem Aſſyriorum.

13. *Virgam*, ſc. qua te cædebat, vel ſceptrum, Chald. iugum eius.

14. *Præcipiet*, ſc. Angelo. *Super*, i. contra.

Te, ſc. ô Sennacherib. *Seminabitur*, i. gignetur.

Ex nomine tuo, i. te, ſeu qui dicatur filius tuus.

Amplius, paulo poſt enim interfectus. *De domo*, pro, in domo. *Sculptile*, ſc. ſimulacrum, quod ſculpendo fit ex ligno vel lapide. *Conflatile*, quod ex fuſo metallo. eſt autem ſenſus: Iacebis inhumatus diu, more idoli proiecti. *Inhonoratus*, i. deſpectus, ſc. à tuis, qui te ſic dimittent interfectum à filiis tuis.

15. *Pacem*, ſc. mortuo Sennacherib. q.d, illo interfecto ſtatim id vbique nunciatum, tanquam pace diu duratura interempto hoſte. *Celebra*, ſc. ſublato timore.

Belial, i. ſine iugo, ſc. impius. Intelligit autem Aſſyrios.

Periit, ſc. exercitus in Iudæa, dux verò in vrbe Niniue.

C A P V T II.

1. A *Scendit*, ſc. Nabucdonoſor. *Diſpergat*, i. perdat, ſeu vaſtet. *Coram te*, i. te ſpectante, ſc. ô Niniue & dolente. *Obſidionem*, ſc. donec te expugnet.

Conforta lumbos, i. collige vires, *Robora*, &c. repetitio, ſeu explicatio præcedentis.

2. *Reddidit*, i. puniuit. *Superbiam*, ſc. Sennacherib, qua vſus eſt contra Iacob, i. Iudæos, ſeu Iudam, 70. iniuriam, ſeu contumeliam. *Iſrael*, ſc. qua contra Iſraelem vſi Aſſyrii. *Vaſtatores*, ſc. Aſſyrii. *Eos*, ſc. Iſraelitas.

Propagines, i. fructus, ſeu poſſeſſiones, vel filias.

Corruperunt, i. perdiderunt.

3. *Eius*, ſc. Nabucdonoſor. *Ignitus*, Heb. & Chald. rubeus quod quidam interpretantur de laminis æreis ſeu aureis ſcutorum, quæ ad ſolem eum colorem reddebant.

In coccineis, ſc. veſtibus *Ignea*, ſc. auro ornatæ quæ ad ſolem deinde ignitæ apparent *Præparationis*, ſc. ad bellum. *Conſopiti*, ſc. vino, q.d. velut temulenti

temulenti nihil timentes.

4. *Conturbari*, ſc. milites, quod viæ tam multos capere non poſſint, vel ordinare incedere non ſinant.

Colliſa, ſc. inter ſe, quod eas nec latæ viæ capiant.

Lampades, q.d. vultu pleno iracundia Chaldæi irruent. ſic Pſal. 17. Ignis à facie eius, ſc. irati, exarſit.

5. *Recordabitur*, ſc. Aſſyrius, vt ſe defendat.

Ruent, i. cadent, ſc. interempti ab hoſtibus in viis.

Eius, ſc. Ninive. *Vmbraculum*, ſc. ob æſtum, cæteraſque aeris iniurias, 70. propugnacula.

6. *Fluuiorum*, i. populorum intra vrbes concluſorum, 70. ciuitatum. *Templum*, forte, pro, templa.

7. *Miles*, Chald. Regina. *Ancilla eius*, i. vrbes ſubiectæ Niniue, ſcil. earum ciues. *Murmurantes*, ricum tacito, ſeu tenui murmure dolentes, 70. loqoentes.

8. *Aqua*, i. populus, ſeu ciues, ſc. loco amœno multi.

State, *ſtate*, q.d. fruſtra dicet quis, ſubſiſtite. *Reuertatur*, ſc. à fuga contra hoſtes.

9. *Diripite*, ſc. ô Chaldæi, vox militum ſe cohortantium ad prædam. *Finis*, Hyperbole *Ex*, pro, in vel ſubaudi capite, vel diripite *Deſiderabilibus*, i. pretioſis.

10. *Diſſipata eſt*, ſc. Niniue. *Cor tabeſcens*, &c. deſcriptio exanimatorum, & viribus defectorum. *Facies*, ſc. præ timore, ſeu mœrore & Afflictione.

Nigredo, contraria hæc luci, quæ in facie lætorum velut apparet.

11. *Vbi eſt*, q.d. ô Aſſyrii vbi eſt Niniue illa, vbi habitabant ſæui Reges cum filiis, omniaque per orbem prædabantur: *Iuit* i. ſe recipiebat ex præda.

Catulus, &c. q.d. cum filiis ſuis. *Eſt*, pro erat.

12. *Leanis*, Chald. vxoribus.

13. *Ad se*, ſc. veniam punitutus. *Exercituum*, 70. omnipotens.

Vſque ad fumum, i. dum in fumum vertantur, Chald. igni, 70. in fumo. *Prædam tuam*, i. quod prædata es. *Nuntiorum*, Chald., legatorum, ſc. ad alias vrbes.

CAPVT III.

1. CIuitas, ſc. Niniue. *Sanguinum*, i. peccatorum, ſeu homicidiorum, ſc. plena.

Mendacy, ſc. plena, 70. mendax. *Dilaceratione*, q.d. crudelitate, 70. iniquitate. *Recedet*, pro, recedit, q.d. ſemper rapinæ intenta, vel, & in te hoſtes rapinam exercebunt.

2. *Vox*, ſc. breui audietur, vel q.d. audire mihi videor.

Flagelli, ſc. aurigæ. *Furentis*, i. concitatæ, Chald. ſubſilientis, 70. feruentis.

3. *Corruent*, &c q.d. impingent Ægyptii in ſuorum cadauera, Chald. impingent in trucidatos ſuos.

4. *Fornicationum*, ſc. idololatriæ. *Specioſa*, ſc. Niniue, quæ pulchra interpretatur. *Grata*, ſc. oculis amatorum *Habentes maleficia*, q.d. veneficæ, ſeu ſuperſtitionibus deditæ. *Vendidit*, i. tradidit hoſtibus, q.d. propter cuius peccata multi ab hoſtibus occiſi, ſeu capti.

5. *Exercituum*, 70. omnipotens.

Pudenda, perſtat in metaphora meretricis, q.d. te afficiam ignominia. *In facie tua*, pro, in faciem tuam vſque ſublatis veſtibus. *Nuditatem*, 70. turpitudinem.

Ignominiam, repetitio, ſc. eſt ignominioſum mulieri nudari.

6. *Proyciam*, &c. q.d. puniam in te tua ſcelera.

Et contumeliis, &c. Chald. teque execrandam reddam, & ponam fœdiſſimam in oculis omnium videntium te

Contumeliis, &c. q.d. faciam vt te omnes conuitiis proſequantur ob tua peccata: explicatio eſt præcedentium. *Exemplum*, ſc. Dei iudicij, ſeu punitionis.

7. *Reſiliet*, ſc. præ timore, vel ſtupore, Chald. procul recedet. *Commouebit*, ſc. condolens tibi, Chald. quis condolebit tibi?

8. *Melior*, i. fortior, vel dignior. *Alexandria*, ſub. quam tamen expugnauit Nabucdonoſor. Vide Ier. 46. vel expugnabit vide inf. *Populorum*, i. populoſa, Chald. magna. *In fluminibus*, Chald. inter flumina.

Mare, ſc. ob merces importatas.

9. *Fortitudo*, ſc. ſuppeditando milites.

Non eſt finis, i. præterea aliæ regiones, vel, nec eſt finis numerandi milites. *Africa & Lybies*, ſc. præcipue Chald. Lybij & Lydij. *Tuo*, ſc. ô Alexandria 70. eius.

10. *Duma eſt*, pro, ducetur. Chald. & 70. ibit. & ſic inf. vbi nos legimus per præter. ita illi vertunt per futura, ſc. quando id prædicebatur à Nahum nondum euerſa erat, ſed tamen ante Niniuem euertenda.

Confixi, 70. alligati.

11. *Inebriaberis*, i. calice iræ Dei potaberis abundè.

Ab inimico, i. propter hoſtem, ſc. vt te defendas. vel ab his qui tibi erant inimici cogeris opem petere in eo bello.

13. *Mulieres* i. vt mulieres ſc. imbecilles nec ſe defendere valentes *Vectes tuos* i. portas vrbium Chald. robur tuum.

14. *Obſidionem* ſc. diu duraturam. *Extrue*, Chald. obfirma *Laterem*, ſc. ad obturanda dirupta, & reficienda, q.d. nihil tibi omnia iſta proderunt.

15. *Bruchus*, ſ. qui omnia conſumit.

Congregare, &c. q.d. quantumcunq; multiplices milites, nihil efficies: vel congrega ſanè opes inſtar bruchorum, & locuſtarum, vt ſoles, nihil tibi proderunt.

16. *Negotiationes*, ſc. ad quæſtum &, opes cumulandas. *Expanſus*, &c. q.d. multitudo iſta tuarum opum cito à te auolabit.

17. *Cuſtodes*, ſc. fortiores viri. *Quaſi locuſta*, ſc. multitudine. *Paruuli*, i. inferiores milites viribus.

Locuſta locuſtarum, i. plurimæ, vel ſoboles locuſtarum, q.d. pene infiniti. *Auolarunt*, ſc. ſic te tui deſtituent. *Non eſt cognitus*, &c. q.d. ne veſtigium quidem manſit.

18. *Dormitauerunt*, &c. q.d. principes tui velut dormientes nihil te iuuabunt, Chald. fracti ſunt fortes tui.

19. *Non eſt obſcura*, &c. q.d. nota erit omnibus, 70. non eſt ſanitas contritionis tuæ.

Peſſima, q.d. mortifera. *Auditionem tuam*, i. famam, ſeu rumorem de tua calamitate.

Conpreſſerunt, ſc. ſtupentes, vel inſultantes, Chald. comploſerunt manibus ſuis ſuper te lætantes, 70. plaudent. *Malitia tua*, q.d. quem non afflixiſti? Chald. plaga nequitiæ tuæ.

HABACVC

H A B A C V C

Prophetauit tempore Nahum, de cap tiuitate Babylonica.

C A P V T I.

1. *Nus*, ſc. multatum nationum, ideo non nominat aliquam, vt ſolent Prophetæ.

2. *Vſquequo*, Loquitur de perſona populi ſecundùm quoſdam, ſecundum alios in propria. *Vim*, ſc. Chaldæorum, vel iniquorum.

3. *Iniquitatem*, i. ininſtitias malorum, ſeu oppreſſiones. *Laborem*, i. afflictionem. 70. dolores.

Contra, pro, coram. *Et factum eſt*, &c. q.d. in iudiciis vincunt, qui iuſtitiæ contradicunt. *Potentior*, Ghald. præualens.

4. *Hoc*, i. iniquitatem tantam, vel quod ſtatim ſequitur. *Lacerata eſt*, q.d. opprimitur ſeu contemnitur, & conculcatur. *Finem*, ſc. ſuum, quem intendit, vt iuſtè agatur, Chald. in æternum, q.d. nunquam rectè iudicatur ſeu fit iuſtitia. *Egredietur*, i. egredi ſolet, ſc. à iudicibus.

5. *Aſpicite*, &c. videte contemptores, & reſpicite, & videte mirabilia, & diſperdimioi, quia opus ego operor in diebus veſtris, quod non credetis ſi quis enarrauerit. atque ita citatur à Paulo Act. 13. *In gentibus*, q.d. in mundo, vel ô gentes, ſc. Iudæi, vel pro, Gentes, ſc. Chaldæos, vel iunge eum, opus factum.

Factum eſt, pro fiet.

6. *Amaram*, i. nocentem, ſeu ſæuam.

7. *Ex ſemetipſa*, &c. q.d. pro ſuo arbitratu condemnabit, & poniet.

8. *Leniores*, i. velociores. *Veſpertinis*, i. qoi veſperi gregi inſidiantur. dicuntur veſperi magis ſæuire ob rabiem famis diurnæ vide Ier. 5. Soph. 3. 70, Arabiæ.

Diffundentur. ſc. multitudine, Chald. multiplicabuntur. *De longè*, q.d. vndique congregabuntur vide Ier. 1.

9. *Ventus vrens*. q.d. præſentia ſua omnia vaſtabuut.

Captiuitatem, i. captiuos.

10. *Triumphabit* Chald. ſubſannabit. *Tyranni*, i. principes. *Ridiculi*, pro deriſui, ſeu contemptui 70. ludibria. *Ridebit*, q.d. contemnet, ſc. Rex, vel exercitus. ad vtrumque enim referri poſſunt quæ ſequuntur.

11. *Spiritus*, ſ. flatus, vt ſolet ventus.

Pertranſibit, ſc. deſinet dominari à Perſis victus Chaldæus. Chald. transferetur eius Regnum. *Hac eſt*, &c. Ironicè, q. dicat, Deus ſuus illum defendere non poterit. *Eius*, abundat. *Dei ſui*. 70. Dei mei, q d. Dei punitione id fiet.

12. *A principio*, i. ex quo elegiſti nos in tuum populum. loquitur enim in perſona populi. *Deus meus*, ſc. es. *Sancte* ſc. cuius ſanctitatem agnoſcimus, vel quem ſanctè colimus, & qui nos ſanctificas *Moriemur*, ſc. te protegente *In iudicium*, i. noſtri. punitionem.

Eum, ſc. Chaldæum, vel Regem, vel exercitum.

13. *Videas*, i. approbes. *Reſpicis*, i. fers.

14. *Facies* i. permittis agere.

15. *Totum*, q.d. omnes fere nationes capit, Chaldæus, vt piſcator piſcium copiam magnam hamo, & reti.

16. *Immolabit*, &c. q.d. tribuet ſuis viribus, quod tam multos vincit, ac ſi ſua virtute non Dei faciat.

Pars, i. potio edenda. *Electus*, i. pretioſus ſeu optimus, ſc. acquiritur.

C A P V T II.

1. C*Vſtodiam*, i. rem meæ cuſtodiæ commiſſam, ſc. vt ſolet qui eſt in ſpecula.

Et figam, &c. repetitio. *Dicatur*, ſc. à Deo ſuper iis, quæ ei ſupra propoſui. *Arguentem*, i. diſputantem de Dei prouidentia mecum, & coarguentem, me, ſc. prædicantem Dei prouidentiam & iuſtitiam, Chald. & quid reſpondebitur ad deprecationem meam.

2. *Viſum*, i. viſionem, ſc. quod tibi reuelo nunc.

Explana, q.d. ſcribe perſpicuè, vt facilè legi poſſit.

Tabulas, 70. buxum, ſc. buxeas tabulas. *Percurrat*, ſc. cum facilitate.

3. *Viſus*, ſ. quod mihi viſione reuelatur.

Procul, q.d. poſt multum tempus implendum eſt.

In finem, i. tandem, ſeu poſtrema mundi ætate.

Mentietur, i. fallet, ſc. Deus qui prædicit, vel viſus, i. viſio. *Fecerit*, ſc. Chriſtus. *Veniens veniet*, i. omnino veniet, ſeu ille qui venturus, expectatur veniet: ſolet enim Chriſtus dici, qui venturus eſt ὁ ἐρχόμενος.

Tardabit, ſc. poſt tempus præſcriptum, ſub. & ſaluabit iuſtos, puniet iniuſtos, vt ſit reſponſum quæſtioni. Quare non reſpicis, &c. Citat Paulus Hebr. 10. iuxta 70. niſi quod addit, adbuc modicum aliquantulumque, pro eo quod 70. adhuc in tempus viſio, & noſter Interpres adhuc viſus, procul, quæ videntur alium ſenſum efficere, ſed quod hominib. eſt procul, Deo eſt prope; & quidem totum ſæculi tempus modicum præ æternitate,

4. *Ecce*, &c. 70. ſi ſubtraxerit, ſe ſc. per incredulitatem, quam Paulus ſubtractionem vocat, Heb. 10. opponitque fidei, dicens: Non ſumus ſubtractionis filij, ſed fidei.

Non erit recta, &c 70. non complacebit anima mea in eo, ſc. non placet Deo, qui non eſt rectus nec rectus eſt, qui non credit. *Sua*, 70. mea, ſc. & Dei eſt, qoia dat: & iuſti, quia accipit. *Viuet*, ſc. per fidem iuſtificatur peccator, & inſtus fit, fideq. viuit, ſc. charitate formata. eſt autem ſermo de fide in Chriſtum, vt pater.

5. *Superbus*, ſc. ſua inebriatus ſuperbia.

Non decorabitur, i. dedecore notabitur, ſeu ignominia q.d. condemnetur ab omnibus. Quidam hæc de Nabucdonoſor intelligunt, à Deo ob ſuperbiam punito.

Infernus, i. ſepulcrum, ſc. mors, quæ nunquam ſatiatur, vel infernus damnatorum.

Congregauit.

Congregauit. ſc. ſibi ſubiiciens. *Iſti*, ſc. ab eo expugnati.

Super eum, ſc. cum erit à Deo punitus.

Parabolam, i. canticum parabolicum.

Ænigmatum, i. obſcurani, ſc. per metaphoras.

Eius, i. de eo. *Et*, abundat more Scripturæ. ſic 1. Reg. 3. videre lucernam, Hebr. videre & lucernam.

Aggrauat, i. accumulat. *Contra ſe*, i. in ſuam perniciem. *Lutum*, ſc. terrenas diuitias, quæ viles & conculcandæ eſſent: denſum vero dicit, quod fortiter hæreant, vel quod labore parentur.

7. *Mordeant*, ſc. Medi, & Perſæ. *Suſcitabuntur*, i. excitabuntur, ſeu conſurgent in te.

8. *Reliqui*, ſc. à te non ſpoliati. *Sanguinem*, i. cædem, q.d. ob tua homicidia. *Terra*, ſc. factam à te, Chald. terræ Iſrael. *Ciuitatis*, Chald. vrbis Ieruſalem.

9. *Auaritiam malam*, i. opes iniquas, Chald. diuitias impietatis. *Nidus*, i. habitaculum.

10. *Confuſionem*, i. rem ignominioſam.

Concidiſti, Chald. deprædatus es, 70. conſumpſiſti.

11. *Clamabit*, ſc. contra te. *Inter iuncturas*, ſc. quo parietes connectuntur. *Reſpondit*, ſc. ſimiliter contra te

12. *In ſanguinibus*, i. pecunia parta cædibus, oppreſſionibus. *Præparat*, i. ſtabilit.

13. *Hæc*, ſc. quæ ſtatim dicam. *A Domino*, ſc. mihi dicta, vel impiis infligēda. *Populi*, ſc. Chaldæi, ſeu omnes impij. *Igni*, ſc. calamitatis extinguendæ, ſed fruſtra.

14. *Terra*, ſc. Chaldæorum. Iunge cum, *quaſi aqua*.

Gloriam, ſc. potentiæ, & iuſtitiæ punientis iniquos.

Quaſi aqua, &c. pro, vt cum aquæ terram operiunt. ſub. ſic implebitur Chaldæa hoſtibus Quidam tamen ad abundantiam referunt gratiarum, tempore Euangelii, de quo Iſa. 11. Ier. 31.

15. *Mittens*, ſc. in poculum. *Fel*, i. iram, vel venenum.

Nuditatem, q.d. vt ſpoliet: velut ſi quis amicum inebriaret, vt deinde ſpoliaret, ſc. ſpoliabat Nabucdonoſor etiam ſibi fœdere iunctos.

16. *Repletus es* pro replebetis. *Pro gloria*, Chald. pluſquam gloria.

Bibe, pro, bibes, ſc. de calice iræ Dei.

Conſopire, pro, conſopieris, more ebriorum, q.d. punieris vehementer. *Calix*, ſc. calamitas.

Gloriam, i. glorioſas veſtes, ſc. cadet perſtat in ebrij metaphora, q.d. redigeris in ſtatum ignominioſum.

17. *Iniquitas*, i. pœna iniquitatis.

Libani. i. qua in Libanum, i. templum vſus es, Chald. ſanctuarij ſic dicitur templum etiam Ezech. 17. Zach. 11. forte quod eſſet è cedris Libani, vel quod altum inſtar Libani. *Animalium*, i. hominum, ſc. illic occiſorum ab eis. vel ipſi dicuntur animalia, i. feræ quæ vaſtarunt Ieruſalem. *Deterrebit*, i. in terrorem inducet, ſc. erit cauſa expugnationis Babyloniæ *De ſanguinibus*, i. ob cædes.

Et ciuitatis, &c. Vide ſupra.

18. *Falſam*, i. falſi Dei. *Vt faceret*, pro, faciens, vel ideoque faceret.

19. *Expergiſcere*, q.d. adiuua me. ſic Deo dicitur: Exſurge, quare obdormis Domine. *Docere*, ſc. ſe inuocantem. *Omnis non*, i. nullus.

20. *Templo*, ſc. cœlo.

Sileat, ſc. præ reuerentia, 70. reuereatur.

A facie, i. in conſpectu.

CAPVT III.

1. PRo *ignorantiis*. i. peccatis. ſic etiam peccata vocantur Pſalm. 24. eſt enim peccatum, error quidam, vel pro peccatis per ignorantiam commiſſis. Orat igitur hic pro populi Iudaici peccatis, ne, ſc. Dei promiſſa impediant, præſertim de Chriſto venturo.

2. *Auditionem*, i. nuncium, ſc. quod ſupra ei de Chriſtu reuelatum. auditio, pro, re audita, more ſcripturæ, q.d. quod me audire feciſti te reuelante.

Timui, i. obſtupui, 70. eddunt, Domine conſideraui opera tua, & obſtupui, ſeu expaui, ſc. admiratione tantæ bonitatis & potentiæ *Opus*, ſc. redemptionis humanæ.

In medio annorum, i. intra annos, q.d. tempore à te præſcripto *Viuifica*, i. effice, ſuſcita. 70. in medio duorum animalium cognoſceris, i. duorum teſtamentorum, quæ in ſe vitam continent, vel populi gentilis, & Iudaici, vel aſini, & bouis in præſepio.

In medio annorum, 70. cum appropinquauerint anni. *Notum facies*, ſc. te: vel demonſtrabis quod promiſiſti, 70. cognoſceris. *Miſericordiæ*, ſcil. exhibendæ, q.d. exhibetis promiſtam miſericordiam

3. *Auſtro*, i. Bethlehem quæ ad Auſtrum; vel de Idumæa: quod Deut. 33. dicitur de Sehir, q.d. ille veniet, qui olim ſe oſtendit in Sehit, & Pharan. vide Deut. 33.

Pharan, 70. vmbroſo Hic additur Heb. Selah, & in 70. διάψαλμα, vide Pſal. 3.

Operuit, &c. q.d. veniet is, cuius gloria cœlos implet & ſuperat. *Laudis* i. operum laude dignorum,

4. *Splendor*, ſc. doctrinæ, & miraculorum.

Lux, ſc. ſolis, q.d. maximus. *Cornua*, i. vires, vel crux, in cuius cornibus confixus, & per quam fortiſſime vicit.

Ibi, ſc. in cruce, vbi infirmus videbatur.

Fortitudo, hanc vocauit cornua. forte duo, quia fortis, & Deus, & homo.

5. *Ibit*, i diſcedet victa, ſeu fugiet, ſc. mortem moriendo deſtruxit. *Diabolus*, ſc. victus, iuxta illud: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

6. *Stetit*, præt. præt. pro futuris, q.d. ſtabit more victorum. qui ſubactam bello terram diuidunt, ſc. diſtribuet Apoſtolos & prædicatores per orbem.

Aſpexit, ſc miſericorditer. *Diſſoluit*, pro, ſoluit, ſc. à peccatis, vel q.d. liquefecit, ſeu peremit, ſc. interficiens peccata, ſeu veterem hominem, & renouans per gratiam.

Montes ſæculi, i. qui in mundo ſimiles montibus antiquis, ſc. reges, & Principes, nam & ij etiam fidei ſe ſubdiderunt, velut veritatis vi proſtrati.

Incuruati, i. humiliati. *Colles*, i. potentes Vide Iſa. 40. *Ab itineribus*, &cæt. i. ob aduentum æterni Dei. in mun-dum.

7. *Pro iniquitate*, i. ob iniquitatem.

Tentoria, i. euerſa. *Æthiopia*, pro, Æthiopum, i. peccatorum peccatis deformium. 70. Æthiopum.

Pelles, i. tabernacula: è pellibus enim fiebant, 70. tabernacula. *Madian*: eſt Madian pars Æthiopiæ, vt patet Num. 12. & 2. Par. 14. eſt ego repetitio.

8 *In fluminibus*, pro, in flumina, ſc. tantum, q.d. nunquid ſolum oſtendes potentiam tuam in ſiccando Iordanem & mare rubrum, veluti aſcenſa quadriga ad ſeruandum nos? *Aut in fluminibus*, ſc. Ægypti, conuerſis in ſanguinem olim, vel alludit ad id quod dicitur, Luc. 21. & Apoc. 8. & 16. de

mari

de mari & fluuiis.

Quia aſcendes, pro, cum aſcenderis, vel aſcenderes olim. *Saluatio*, ſc. populi tui.

9. *Suſcitans*, &c. pro, omnino parabis.

Arcum, i. potentiam velut arcum, ſc. contra fidei hoſtes *Iuramenta*, pro, & iuramenta, ſc. ſuſcitabis, i. implebis promiſſa, vel q.d. ſecundùm iuramenta.

Tribubus, I. genti Iſraeliticæ. *Locutus es*, i, feciſti loquendo cum Patribus, vt Abraham, Iſaac, Iacob, Dauid, &c. vide Gen. 22. Mich. vltimo, Pſal. 88. & 131.

Fluuios, i. populos *Scindes*, ſiſtendo impetum, vt olim in Iordane feciſti, q.d. reprimes vim hoſtium eccleſiæ.

10. *Te*, i. tuam potentiam, *Montes*, i. mundi potentes. Quidam ad diem iudicii referunt, iuxta ea, quæ dicuntur Luc. 1. & Apoc. 16.

Gurges aquarum, i. ſeruos Dei perſequentium impetus, more aquæ inundantis *Tranſiit*, pro, tranſibit, i. ceſſabit, te ſc. reprimente *Abyſſus*, i. copia aquarum, ſc. perſecutorum. *Vocem*, i. ſtrepitum, vt ſolent aquæ furibundæ, q.d. vehementer perſequentur impij fideles.

Altitudo, i. profunditas, ſc. Abyſſi.

Manus ſuas, i, aquarum vim, velut manus, ſc. perſecutores vires ſuas contra Dei ſeruos. Quidam hæc referunt ad laudes Dei decantatas, per abyſſum, i. homines, & altitudinem, i. Angelos celebrantes, ſc. Chriſti victorias.

11. *Sol & Luna*, ſc. tempore Ioſuæ olim itemque in die iudicij, cùm, ſc. ceſſabit motus cœlorum.

Ibunt, i. fugient ſc. hoſtes tui ſagittis fulgentib. territi. vide Sap. 5. Apoc. 16. ſeu potius in infernum detrudentur tuis percuſſionib. veluti ſagittarum ictibus, & haſtæ.

12. *Fremitu*, i. indignatione. *Terram*, i. terrenos homines. *Obſtupefacies*, ſc. attonitos reddens ſuppliciis, vel alludit ad illud Luc. 21. Areſcentibus hominibus præ timore, &c.

13. *Egreſſus es*, præt. pro futuris. *Caput*, ſc. Antichriſtum. *Domo impij*, i. familia diaboli, vel impij, pro impiorum *Denudaſti*, & cæt. q.d. prorſus domum euertiſti vſque ad fundamenta. *Vſque ad collum*, ſc. euertiſti, q.d. vt cum quis mergitur aquis totus, & obruitur, ſic penitus deleuiſti vel vſque ad conculcationem colli, quod ſolent victores facere. *Semper*, Heb. Selah, 70. in finem, i. perpetuo. vide ſup.

14. *Maledixiſti*, ſc. deſtruendo. Dei dicere facere eſt.

Sceptris, eius, i. potentiæ, ſeu regno diaboli, vel peccati.

Capiti, pro capitibus, i. ducibus.

Diſpergendum, i. perdendum. *Me*, Loquitur in perſona populi Dei. *Exultatio eorum*, ſcil. tanta erat venientium.

15. *Feciſti*, pro, facies, q.d. incedes tu per medias calamitates, inde tuos eripiens.

16. *Audiui*, ſc. Dei terribile iudicium de malis.

Venter, i. interiora, ſeu viſcera.

A voce, pro ad vocem, ſc. tuam mihi reuelantem hæc, vel q.d. ita vt vocem edere non poſſem præ timore.

Ingrediatur, &c. q.d. mala mihi huius vitæ potius eueniant, dum viuo, quam illa ſupplicia patiar parata impijs.

Vt requieſcam, pro, modo vt requieſcam, Hier. 2. con Pelag. *Tribulationes*, ſc. damnatorum, vel iudicii vltimi.

Accinctum, ſub fortitudine, q.d. fortem, & victorem, tum Chriſto regnantem.

17. *Ficus enim*, &c. per hæc ſignificatur magna bonorum ſpiritualium penuria futura tempore Antichriſti.

Mentietur, i. fallet operantem ſc. non ſecuto fructu, vel opus vocat fructum qui fallere dicitur, dum non prouenit expectatus.

Abſcindetur, i. peribit, vel deficiet.

18. *Ieſu*, 70. Saluatore, Chald. redemptore.

19. *Quaſi ceruorum*, i. agiles *Excelſa*, ſc. cœlos.

Mea: ſc. cœlum patria iuſtorum.

Victor, ſc. Chriſtus, vel potius victori, vt legit Hier. q.d. Chriſti victoriam carmine ſeu cantu celebrantem, & pro victoria mihi data gratias agentem.

SOPHONIAS.

Prophetat contra Iudæos, & quaſdam alias nationes.

CAPVT I.

1. IOſiæ, quo tempore etiam Ieremias prophetauit vide Ier. 1.

2. *Congregans*, &c. q.d. delebo, Chald. delendo delebo, q.d. omnino delebo. *Omnia*, ſc. homines, & iumenta. *A facie*, i. è ſuperficie. *Terræ*, ſc. Iuda. nam Iſrael iam erat in captiuitatem abductus.

3. *Congregans*, ſub. congregabo. eſt autem explicatio præcedentium. *Pecus*, quo nomine etiam iumenta intelliguntur, ſc. perdit Deus ob hominum peccata etiam quæ hominibus ſeruiunt. 4. *Et*, pro, id eſt. explicat enim quos homines dixerit. *Extendam*, ſc. percuſſurus. *Baal*, i. cultus idolorum *Æditurorum*, i. Sacerdotum, vox Hebr. כמרים kemarim, ſignificat ſecundùm Hier. phanaticos, ſc. dæmonis ſpiritu afflatos, 70. ſacerdotum, ſc. erant ſacerdotes idolorum. *Cum ſacerdotibus*, q.d. & ipſos ſacerdotes delebo, & eorum nomina, ſeu memoriam.

5. *Militiam cœli*, i. aſtra, quæ ita dicuntur. quòd multa ſint & ordinata more exercitus. Angeli etiam ita dicuntur. vide Lucæ. 1.

Et adorant, &c. q.d. adorant cum idolis Deum & iurant per Deum & idola. *In Domino*, i. per Dominum.

Melchom, Idolum erat Ammonitarum.

6. *Auertuntur*, i. recedunt, 70. declinant. ſub. diſperdam etiam. *De poſt*, &c. i. à ſequela Domini, 70. à Domino. *Inueſtigauerunt*, Chald. precati ſunt, 70. adhæſerunt.

7. *Silete*, ſc. præ timore, ſeu reuerentia, 70. timete, ſeu reueremini. *Dies*, ſc. quo puniemini per Chaldæos.

Hoſtiam, i. Iudæos mactandos, vide Iſa. 34. Ier. 46.

Sanctificauit, i. parauit. *Vocatos*, ſc. Chaldæos ad cædem faciendam.

8. *Domus*, pro, meæ, q.d. cùm eos cædam.

Regis, ſc. Ioſiæ filij autem, vel liberi vel poſteri.

Veſte peregrina, i. moribus à Dei lege alienis. Fortè etiam notatur veſtium abuſus per ambitionem.

9. *Limen*, ſc. domus ſuæ. vel templi.

Domini, ſc. idoli. non enim Iehoua eſt Hebr. ſed Adonim. *Dei ſui*, ſic legit Hier. & 70. etſi nunc Hebr. non eſt Dei, nec in Compl. ideoque quidam referunt ad domos Principum & nobilium. *Iniquitate*, &c. i. rebus per iniquitatem & dolum acquiſitis; vel peccatis eum proximi iniuria.

10. *Piſcium*, ita dicebatur. quod per eam piſces è locis maritimis inferrentur. vide 2. Eſd. cap. 3. & 12.

Secunda, & id nomen Portæ. vide 4. Reg. 22.

Contritio, i. dolentium mœſtitia, ſcil. ob aduenrantes Chaldæos.

Collibus, ſc. Ieruſalem, ſubaudi, audietur illo tempore ſc. occupatis portis vrbis, & collibus ab hoſte.

11. *Pila*, loci eſt nomen concaui inſtar pilæ, ſeu mortarij ob profunditatem, inde enim ſic dictus, Chald. torrentis Cedron.

Conticuit, ſc. confuſus, ſeu mœſtus tacebit, vt ſolent calamitate preſſi Chald. fractus eſt.

Chanaan, ſic vocat Iudæos ob mores & impietatem vide Ezech. 16. Dan. 13. *Inuoluti argento*, i. vndique opibus ſepti, Chald. diuites opibus.

12. *Scrutabor*, ſc. per Chaldæos, qui omnia ſcrutabuntur. *In lucernis*, Chald. vt qui cum lucerna ſcrutantur. *Defixos in facibus ſuis*, i. peccatis, vel more vini (quod ſuper fæces conſeruatur quietum) in diuitiis quieſcentes, Chald. tranquilliſſimè fruentes diuitiis ſuis. *Qui dicunt*, &c. id eſt, qui Dei prouidentiam negant. *Bene*, ſcil. bonis.

Male, ſc. malis.

13. *Fortitudo*, Chald. diuitiæ,

14. *Magnus* ſc. calamitatem inſignem afferens.

Vox, i. ſtrepitus, q.d. audiri videtur iam, vt ſolent appropinquantes *Amara*, q.d. calamitatem minans.

Tribulabitur, Chald. interficietur.

Fortis, pro, etiam fortis.

15. *Ira*, ſc. Dei. *Tenebrarum*, i. calamitatis, quæ per tenebras ſolet ſignificari, vt per lucē proſperitas.

16. *Tubæ*, ſc. Chaldæorum.

Clangoris, Chald. iubilationis, ſc. hoſtium.

Angulos, i. turres, quæ velut murorum anguli ſunt.

17. *Cæci*, ſc. conſilij inopes.

Sicut humus, i. in magna copia. etiam vulgo dicitur de re copioſa, cùm è terra, Chald. & 70. & Heb. vt puluis.

18. *Igne*, i. ira. *Zeli*, Chald. vltionis, poteſt intelligi zelus, i. vehemens amor, quo contempto ſolet qui amat, valde iraſci. *Deuorabitur*, Chald. & 70. conſumetur.

Terra, ſc. Iudæa, Chald. impij terræ.

CAPVT II.

1. *COnuenite*, ſc. ſimul ad placandum Deum per preces & pœnitentiam. *Non amabilis*, ſc. Deo, vel q.d. indigna amore, Chald. nolens conuerti, 70. indiſciplinata, ſeu inerudita.

2. *Iuſſio*, ſc. Dei. *Puluerem tranſeuntem*, ſc. derepente, & obcæcantem, vel inquinantem *Diem*, ſc. calamitatis longe cùm pariat, i. afferat. 70. antequam ſitis, quaſi flos tranſiens die.

3. *Manſueti*, 70. humiles. *Iudicium*, i. præcepta. *Quærite*, ſc. omnes. *Iuſtum & manſuetum*, i. iuſtitiam, & manſuetudinem, Chald. veritatem, & manſuetudinem. *Si quomodo*, 70. vt.

Abſcondamini, i. euadatis, Chald. & 70. protegamini, ſic Pſal. 26. Abſcondit me, &c.

4. *Deſtructo*, ſc. à Chald. *Deſertum*, ſc. redigetur.

Meridie, q.d. media luce ſc. in omnium oculis.

Eycient, ſc. in captiuitatem.

5. *Funiculum*, i. partem. funiculo enim terræ diuidebantur, q.d. oram maritimam Palæſtinæ.

Perditorum, i. periturorum, vel perdentium, ſc. alios, Hebr. Cheretheorum, de quibus 2. Reg. 8. vbi Cherethi dicuntur, ſc. Palæſtini quidam dediti militiæ, virique fortes. Vide 1. Reg. 30. & Ezech. 25. vbi vocantur ab Interprete Interfectores. Quidam tamen putant omnes Paleſtinos ita dici, quod eſſent egregij milites, 70. Cretenſium, ſicut etiam verterunt Ezech. 25.

Super Chanaan, i. contra Palæſtinos, qui erant Chananæi vide Ioſ. 13.

6. *Funiculus*, i. pars ſeu poſſeſſio.

Maris, ſc. Philiſthæi ad mare habitabant.

Requies, &c. q.d. ibi, vt ſolet in locis deſertis, pecora paſcent. ſc. vaſtarunt etiam Palæſtinos Chaldæi. vide Ierem 47. Ezech. 26.

7. *Remanſerit*, ſc. rediens ex captiuitate.

Paſcentur, ſc. à Iudæis poſſeſſoribus tunc eius regionis. *Auertat*, Chald. reducet.

8. *Blaſphemias*, 70. contumeliam, Chal. elationem.

Populo meo, ſc. cum abduceretur à Chaldæis.

Magnificati ſunt, i. inſolenter, ſeu ſuperbè egerunt.

Super, i. contra, quaſi, poſſeſſuri ipſi, vel quaſi merito vaſtati ſint ab hoſtibus ſuis Iudæi. ſc. inſultabant Iudæis victis.

9. *Vt Sodoma*, ſc. deſtructa penitus.

Siccitas, &c. explicatio præcedentium, q.d. redigentur in locum plenum ſiccis ſpinis, Chald locus derelictus carduis *Aceruus ſalis*, pro, velut aceruus ſalis, q.d. ſterilis,

Æternum, i. longum tempus.

Reliquiæ, ſc. poſt captiuitatem Babylonicam. Quidam factum dicunt tempore Machabæorum, & deinceps, fortè de Chriſtianis intelligitur.

10. *Superbia*, 70. contumelia.

Blaſphemauerunt, Chald. & 70. exprobrauerunt.

Magnificati ſunt, i. ſuperbierunt.

Super, i. contra.

11. *Horribilis*, Chald. terribilis. attenuabit, 70. diſperdet *Viri*, Heb. vir, i. quiſque. 70. quiſque

De, pro, in *Loco ſuo*, q.d. non vt olim ſolum in Ieruſalem. *Omnes*, pro, omnes etiam, Aug. epiſt 80. & de diui. dæm. c. 9 *Inſulæ*, i. loca ad quæ per mare itur.

12. *Gladio meo*, ſc. per Nabucdonoſor.

13. *Extendet*, ſc. Chaldæus. vel Deus, ſcil. per Chaldæos. *Aſſur*, i. Aſſyrios. *Specioſam*, Heb. Chald. & 70. Niniuem.

14. *Beſtiæ gentium*, ſc. vicinarum, 70. feræ terrarum, Chald. ferarum *Onocrotalus*, Auis eſt ſimilis cygno. vocatur ſic à ſono aſini, quem edit. ὄνος, aſinus, κροτᾶν, ſonare: dicitur & Pelicanus, 70. leones.

Liminibus, ſc. domorum dirutarum.

Cantatis, ſc. auis, ſubaudi, audietur, vel ſonabit, vel q.d pro auiculis olim cantantibus ſuccedet coruus.

15. *Glorioſa*, Chald. potens, 70. malis dedita.

Alia, ſc. mihi conferenda.

Deſertum, Chald. & 70. deſolationem.

Cubile, 70. paſcua.

Sibilabit, ſc. per irriſionem, vel admirationem.

Mouebit, ſc. vel complodens, quod eſt lætantis, vel extendens, quod eſt mirantis vel irridentis.

Manum ſuam, 70. manus ſuas.

CAPVT III.

1. VÆ, Alloquitur Ieruſalem.

Pronocatrix, ſc. iræ Dei, 70. illuſtris.

Redempia, i. ſæpe à Den libcrata, vel ex Ægypto educta. *Celumba*, ſc. ſine intellectu Vide Oſe 7.

2. *Vocem*, ſc. Dei.

3. *Veſpere*, i. qui veſpere oues aggrediuntor fame diurna rabidi. vide Abac. c. 70. Arabiæ. *Non relinquebant*, &c. q.d. omnia ſtatim votanrer.

4. *Propheta*, Chald. pſeudoprophetæ. *Veſani*, ſc. ſpiritu malo agitati. *infideles*, Chald. mendaces, 70. contemptores. *Sanctum*, ſc. templum Chald. ſanctitatem 70. ſancta.

5. *Faciet*, i. feret, ſeu permittet, vel q. d. faciet iuſtitiam *Manè*, i. cito, vel quotidie.

Iudicium, ſc. punient.

Dabit in lucem, i. proferet, ſeu faciet conſpieoum.

Abſcendetur Chald. tardabit *Neſciuit*, &c. q.d. nee populum pudet ſuæ iniquitatis, oec pœnitet, vel de quouis iniquo ſermo eſt.

6. *Gentes*, 70. ſuperbos. *Anguli*, i. turres vel regna. Chald. palatia. *Dum non eſt*, pro, ita vt non-ſit.

Deſelata, &c. q.d. debuerat populus meus ſimilia timere, & cauere, ne me offenderet.

7. *Dixi*, &c q.d. monui pat eſſe, vt me timeret, & rectè vioeret: quod ſi faceret, parcerem ei.

Eius, pro, tuum, mutata perſona, more ſcripturæ.

Viſitaui, i. bactenur puniui *Dilcule*, i. ſolieitè, ſeu ſine mora *Corruperunt*, &c. q.d. tantum abeſt vt ſe emendarent, egerunt peius.

8. *Quapropter*, &c. verba Chriſti, q.d. poſt meam reſurrectionem te per Romanos puniam, vel die iudicii, vt quidam volunt ob ea quæ requuntur. *In igne*, &c. vide ſup. cap. 1. *Terra*, Chal. impij terræ.

9. *Quia tunc*, ſc. tempore Euangclij.

Populis, ſe. ad fidem conuerſis. *Labium*, Chald. locutionem. *Humero vno*, i. vnanimiter metaphora à baiulis idem ſimul portantibus, vel bobus, 70. ſub iugo vno.

10. *Aethiopia*, ſc. qoæ eſt prope Ægyptum, vel Indiex. ſecundum qooſdam, Chald. Indiæ.

Filij diſperſorum meorum, pro, diſperſi mei, Hebr. diſperſoiuni meorum filia, i. congregatio, ſe. electi per mundum diſperſi. vide Io. 11.

11. *Adinuentionibus*, i. conſiliis ſeu operibur.

Magniloquos ſuperbia, i. ſuperbos magiſtros, vel de quibus ſuperbiebas, ſe. Scribas, & Phariſæor. Chald. fortes gloriæ, 60. detractiones contumeliæ,

Exaltari, i, ſuperbire, 70. gloriari. *In monte* &c. q.d. de templo Ieroſolymitano, vel in Eeeleſia: diſcitur enim hìc Humilitas.

12. *Pauperem & egenum* Chald. manſuetum, & excipientem afflictionem, 70. manſuetum, & homilem.

Sperabunt in nomine Domini, i. in Domino, 70. timebunt, ſeo reuerebuntur nomen Domini.

13. *Mendacium*, 70. vana. *Paſcentur*, ſc. vt Chriſti oues ab ipſo. *Accubabunt*, ſe. in Eeeleſia, vel cœlo.

14. *Filia Sion*, i. Eecleſia. *In omni*, 70. ex toto.

15. *Iudicium tuum*, i. damnationem, ſe. remiſſis peccatir. 70. iniquitates tuas. *Auertit*, i. expulit, Chald. extirpauit. *Inimicos*, ſc. dæmones & vitia.

In medio tui, i. tecum. Ecce ego vobiſeum ſum omnibus diebur &c.

16. *Dicetur*, 70. dicet Dominus. *Diſſoluantur*, Chald. remittantur.

17. Gaudebit: &c. 70. adducet ſuper te lætitiam, & inuocabit te in charitate ſua. *Silebit*, ſc. ad peccata præterita, quia remiſſa. *Tua*, i. tui. *Laude*, Chald. exultatione, 70. delectatione.

18. *Nugas*, i. peecatores, peccata enim velut nugæ, & mendacia. dicuntur quidem homioes nihili, & nugatorer, ougæ.

Ex te, ſc. de numero electorum.

Opprobrium, id eſt, tibi exprobretur illorum vita mala.

19. *Claudicantem*, ſe. à recto, vel animam, vel Synagogam. *Laudem*, 70. gloriam q.d. faciam glorioſos.

In nomen, i. famam ſeu eelebritatem, 70. nominator. *Confuſionis*, ſe. vbi contempti. & eontumeliis affecti.

20. *Coram oculis veſtris*, q.d. vobis videntibos, & gaudentibus ad tam felicem mutationem.

HAGGÆVS.

Prophetauit ad Iudæos, qui ex captiuitate redierant.

CAPVT I.

1. DArij, filij Hiſtaſpir. Alii Longimanum putant, qui fuit poſtea. Alij aliter. vide Eſd. 5. Fuerunt ab hoc tempore ad Chriſti natiuitatem anni circiter 500.

Sexto, ſe. Iulio vel Auguſto.

Vna, i. prima. *Manu*, i. opera. *Zorobabel*, non eſt iſte de quo 1. Par. 3. ille enim filiur Phadaiæ fratris Salathiel.

2. *Iſte*, ſc. qui redierat è eaptiuitate *Nondum*, ſe. videbant impeditum fuiſſe opus diu, quaſi Deus nollet adhuc ædificari.

4. *Laqueatis*, q.d. ornatè fabricatir, Chald. rectis cedrinis tabulis. *Iſta*, ſe. cœperat ædificari templum.

Deſerta, Chald. deſtructa, ſcil. fuerat opus interruptum impedientibus hoſtibus vicinis.

5. *Ponite corda*, &c. q.d. cogitate ſedulò, quanta mala ſitis paſſi ob iſtam ſocordiam.

Vias, i. opera & labores

6. *Intuliſtis*, ſe. in horrea *Inebriati*, i. ſatiati.

Mercedes, ſe. operarum, ſeu negotiationum.

Miſit, i. perdidit, ac ſi miſiſſet, &c.

7. *Montem*, ſe. Libanum, Chald. montes.

Parate, Chald. afferte, 70. incidite, *Domum*, i. templum.

Acceptabile, &c. q.d. rem gratam mihi feceritis vel, vt vertit Chald. placebit mihi habitare in ea.

Glorificabor, i. cedet in gloriam meam, vel q.d. exaudiam vor, & benefaciam vobis.

9. *Reſpexiſtis*, &c. q.d. ſperaſtis multum fructus ex agris. ſed contra accidit.

Exufflaui, i. feci euaneſcere, ſeu redegi in nihilum, ſc. vt ſolet ſegetes ventus vrens.

Feſtinatis,

Feſtinatis, &c. q.d. quiſque ſuam domum diligenter ædificat, vel prouidet domui ſuæ.

10. *Rorem*, Chald. pluuiam.

11. *Siccitatem*, Chald. ſterilitatem, ſeu penuriam.

13. *Nuncius*, q.d. legatus, ſc. Propheta. *De nunciis*, q.d. vnus de numero Prophetarum.

14. *Suſcitauit*, i. exeitauit. *Spiritum*, i. mentem, ſc. vt iotenderet operi.

CAPVT II.

1. IN *die*, &c. hic verſus coniungitur cum præcedenti c.apud Hier. & quoſdam alios, ſc. hac die cœptum opus, i. parari materia, nam ædificium cœptum 24. menſis noni. vt dicitur inſ. *Sexto*, ſc. Auguſto quidam Februarium putant, quia annos vulgaris incipiebat à Septembri, ſacerdotem à Martio vide Exod. 12.

4. *Derelictus*, ſc, ex iis qui viderunt primum templum. *Gloria*, i. ſplendore. Chald. decore.

Quid, pro, qualem, 70. quomodo. *Non ſit*, Chald. res nihili.

5. *Terra*, ſc. huius *Facite*, ſc. opus templi quod cœpiſtis.

6. *Verbum*, i. fœdus, ſc firmum erit, ſeu ſeruabo.

Spiritus, ſc. tertia perſona in Deitate, adeoque tota Trinitas, nec enim ſeparantur actione. *Erit*, ſc. per effectum gratiæ, & protectionis.

7. *Modicum*, Not. 500. annos, aut 300. ſecundùm alios dici modicum, ſc. breue eſt, reſpectu non ſolùm æternitatis, ſed totius temporis, 70. adhuc ſemel, & ita citatur Hebr. 12. *Commouebo*, &c. q.d. faciam rem nouam, & mirabilem in nrbe. *Et mare*, &c. explicat quid terræ nomine intellexerit.

8. *Mouebo*, ſc. ſtupore tanti myſterii, & lætitia, & vitæ innouatione. *Veniet*, ſc. in mundum, vel ad iudicium. vide Aug. 18. ciu. c. 35. & .48.

Deſideratus, &c. ſc. Chriſtus, quem totus mundus deſiderabat, ſc. optabat felicitatem, quam Chriſtus attulit, etſi id eum facturum multi ignorabant, Chald. deſiderium omnium gentium *Gloria*, ſc. ob Chriſti præſentiam.

9. *Meum eſt*, &c. q.d. ſi velim, poſſim facile iſtam ornare auro, & argento, ſed ornabo re pretioſiori, ſc. filii mei præſentia, & doctrina, &c.

10. *Domus iſtius*, i. Eccleſiæ per hanc ſignificatæ, Aug. 18. ciu. *Pacem*, ſc. Chriſtum, qui eſt pax noſtra.

12. *Legem*, i. de re ad legem pertinente.

13. *Sanctificatam*, ſc. per oblationem eius factam Deo.

Eius, ſc. veſtimenti. *Sanctificabitur*, ſc. id quod tactum fuit.

14. *In anima*, i. ob contractum hominis mortui

15. *Sic populus*, &c. q.d. contaminat quidem oblationes quia immundus eſt peccatis, & non ab ipſis ſanctificatur quòd eas tangat ſanctificatas. vide Ierem. 11. Nunquid carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas, &c.

Ibi, ſc. in altari qnod extruxerant ad ſacrificia.

16. *Hac*, ſc. 24. menſis noni.

17. *Viginti*, ſc. opinione veſtra, ſeu ſpe.

18. *Vento vrente*, 70. ſterilitare.

Aurugine, vitium eſt ſegetis ex nimio humore, 70. corruptione aeris.

19. *lacta*, ſc. ſuper illa, quæ cœpta tempore Cyri, vel in altera parte, in qua nondum cœpta. vide 1. Eſd. 3.

10. *Germine*, q.d. nondum germinauit Hinc apparet nonum eſſe Nooembrem, non Martium, Chald. in area. *Benedicam*, i. dabo copiam fructuum.

23. *Regnorum*. Quidam potant prædici euerſionem regni Perſarum. Alii Græcorum, alii Romanorum.

Deſcendent, i. cadent in terram, ſc. morientur.

Vir, i. quiſque.

24. *Te*, ſc. in poſteris tuis, præcipuè in Chriſto, ſic quædam promiſſa Abraham, Geneſ. 12 &. 15. quæ in poſteris impleta *Signaculum*, i. annulum ſignatorium, Chald. ſculpturam annuli ſuper manum *Elegi*, ſc. vt ex te Chriſtus naſcatur, Chald. in te mihi complacui.

ZACHARIAS.

Prophetat de Iudæis, Gentibus, Chriſto, & Eccleſia.

CAPVT I.

1. O*Ctauo*, ſc. Octobri. *Darij*, vide Agg. i. *Zachariam*, de qoo Matt. 23. etſi quidam aliud ſentiont.

2. *Super*, i. contra.

3. *Et dices*, ſub. præterea.

Eos, ſc. Iudæos. *Conuertimini*, ſc. per pœnitentiam.

Conuertar, ſc. remittendo peccata, dando gratiam, & iuuando.

4. *Priores*, ſc. qui ante captiuitatem.

5. *Vbi ſunt?* q.d. Nonne illis acciderunt quæ prædixi, e ſi non credebant euentura?

Nunquid, &c. q.d. pſeudoprophetæ illi qui patres veſtros decipiebant, nonne & ipſi miſerè mortui, cum tamen felicitatem promitterent? Vel ſi de veris Prophetis loquitur q.d. nunquid perpetuo opus eſt, vos monere per Prophetas? nec mihi credetis ſæpius monenti, cùm præſertim apparear re ipſa me vera prædicere?

6. *Legitima*, i. præcepta, Heb. ſtatuta.

Conprehenderunt, i. adeos peruenerunt, q.d. nonne eis manifeſtata ſunt? vel, nonne mala quæ ſimol minabantur illis inuenerunt? *Conuerſi ſunt*, i. ad ſe reuerſi ſunt, 70. reſponderunt. *Feci*, ſc. puniendo.

7. *Vndecimi*, ſc Ianuarii. *Verbum*, viſionem vocat verbom, qoamquam & in ipſa viſione interueniunt verba Angeli,

8. *Vir*, ſc. Angelus Michael, de quo Daniel 10.

Equum rufum. In equo celeritas, in colore punitio hoſtium ſignificata. *Profunde*, ſc. aquarum, q.d. prope aquas, ſc. Babylonis, Chald. Babylone.

Equi, ſub. & equites. *Varij*, varietate coloris ſignificaotur varia Angelurum munia, pro varietate præceptorum Dei; nempe ruſo pooitio ſeu calamitas. albo proſperitas.

9. *Dixi*, ſc. Angelo, qoi mihi illa oſtendebat.

Iu me, ſc. iutra me, Chald. mecum. *Oſtendam*, i. faciam tibi oſtendi.

10. *Vir*, ſc. Michael. *Perambuleut*, ſc. cuſtodientes prouincias, vel exequentes varia Dei madata.

11. *Reſponderunt*, ſc. rogat de ſtatu hominum, vt Zacharias audiret. *Habitatur*, *& quieſcit*, pro, habitatur in pace, ſc. ſine præliis, Chald. habitatur pacifica, & quieta Quidam ad ditionem Darij ſolam referunt.

12. *Reſpondit*, i. locutus eſt. *Quibus iratus es?* i. quos affligis. *Septuageſimus*, ſc. ex qoo Ieruſalem euerſa. Nam 19. Nabucdonoſoris, qui deinde regnauit, 26. ſed computato 19. fiont, 27. nam menſe 5. decimi nooi capta vrbs. Euilmeradac. 23. Balſaſar 3. Cyrus 7. poſt expugnatam Babylonem (etſi alii aliter ſentiunt, ſed deinde filio dant 14.) Cambiſes. 8. Qui omnes vſque ad Darij. 2. fiuot 70.

13. *Bona*, i. conſolatoria, vt ſtatim explicat, Chald. recta.

14. *Zelatus ſum*, i. amore proſecutus, adeoque eorumcauſa iratus affligentibus ipſam. hæc ſunt verba conſolatoria.

15. *Gentes*, ſc. Chaldæos. *Adiuuerunt in malum*, i. grauiùs afflixerunt, quam debuerint, ſeu quam vellem, Chald. adiuuerunt ad malefaciendum.

16. *In miſericordiis*, i. cum magna miſericordia.

Perpendiculum, &c. q.d. ædificabitur *Ieruſalem*, Chald. ædificium parietum Ieruſalem.

17. *Affluent*, Chald. implebuntur. *Eliget*, i. tractabit vt electam, Chald. complacebit ſibi in. poſſunt hæc ad Eccleſiam referri.

18. *Leuaui oculos*, i. aſpexi. *Quatuor cornua*. Quidam regna quatuor intelligunt, ſc. Chaldæorum, Perſarum, Græcorum, & Romanorum. Alii, quatuor orbis partes, quæ Iudæos vexarunt. ſcil. ab Oriente Hammonitæ, & Moabitæ: ab Occidente Palæſtini; à Septentrione Chaldæi: à Meridie Idumæi, Chald. quatuor regna.

19. *Ventilauerunt*, i. vexarunt, Chald. & 70. diſperſerunt.

20. *Fabros*, ſc. ferrarios, qui corona ferrea confringerent, nempe Angelos.

21. *Per ſingulos*, &. q d. Iudæos omnesi

Eorum, ſc. Iudæorom. *Leuauit caput*, i. potuit reſiſtere, ſeu reſpirare. *Cornu*, i. potentiam, robur.

CAPVT II.

1. VIr, ſc. Angelus ſpecie viri. *Menſorius*, ſc. quo ſolent Architecti metiri ædificia. 70. geometricus.

2. *Ieruſalem*, ſc. Eccleſiam, ad eam enim pertinent quæ ſequuntur. *Sit*, ſc. futura. eſt eoim ædificaoda, vel quanta nuoc ſit, quantumque deſit.

3. *Egrediebatur*, ſc. à me, 70 ſtabat. *Alius*, fortè ille qui funiculum guſtabat.

4. *Ad eum*, ſc. qui in me loquebatur antea.

Puerum, Chald. & 70. iuuenem. Apparet Zachariam fuiſſe iuuenem, certe erat reſpectu Angeli. vide tamen Ioan. 21. *Abſque muro*, &c. q.d. tanta erit multitudo, vt circumdari muro non poſſit, ſc. Eccleſia ſignificatur.

Iumentorum, ſc. ſunt etiam in Eccleſia, qui vt iumenta viuunt. eſt in area hac eum grano palea, vſque ad diem Iudicij, & cum prudentibus virginibus fatuæ.

5. *Murus*, i. velut murus ſeu pro muro, Et Dominus in circuitu populi ſui Pſal. 124. Chald. velut murus.

In gloria, 70. in gloriam, ſc. reddam glorioſam. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. vide Iſa. 60.

6. *Aquilonis*, i. Babylone, ſc. mundo, & vitiis, poteſtateque diaboli. *In quatuor*, &c. q.d. ô electi, qui per orbem totum diſperſi eſtis. vide Iſa 43. & Ioan 11. 70. de quatuor ventis cœli congregabo vos.

7. *Sion*, i. electi ex Iudæis. *Filiam*, *Babylonis*. i. Babylonem, vt ſup.

8. *Exercituum*, 70. omnipotens. ſic. Inf. Apertè Chriſtus hic Deus dicitur, ſicut & Pſal. 23. eſt enim vtrobique Ieboua יהוה *Gloriam*, ſc. meæ reſurrectionis. Vide Ioan. 7. Nondum erat glorificatus, ſc. per reſurrectionem.

Me, ſc. Chriſtum per Apoſtolos, qui Geotibus prædicarunt. vide Iſa 49. Act. 13. *Spoliauerunt*, ſc. ſæpe Iudæi vexati a gentibus. Ait ergo, cum per Apoſtolos ex vobis aſſumptos ſint conuertendæ gentes ad fidem, quanto æquius eſt vos etiam conuerti?

Tangit, i. lædit, vide Pſal. 104.

Mei, ſc. Dei, q.d. valde Deum offendit quicunque vos perſequitur. vide Deut. 32. Pſal. 16. Senſus eſt, valde eſtis Deo chari, vleiſeeturque veſtras iniurias, ſubiiciendo vobis populos ad fidem conuerſos per Apoſtolos, 70. eius.

9. *Super*, i. contra. *Eos*, ſc. gentiles.

Præda his, i. ſubditi Iudæis, ſc. Apoſtolis eos conuertentibus. *Seruiebant*, ſcil. Iudæi ſæpe Gentilibus ſeruierunt. *Dominus*, ſc. pater. *Me*, ſc. filium prædicit Iudæorum conuerſionem poſt gentes.

10. *Lauda*. Chald. exulta, 70. gaude. *Filia Sion*, i. eccleſia. *Venio*, ſc. per Incarnationem.

11. *Applicabuntur*, Chald. adiicientur, 70. confugient.

12. *Iudam*, i. fideles. *Partem*, pro, velut partem, i. hæreditatem. *Sanctificata*, 70. ſancta, ſc. eccleſia.

Eliget, i. amabit, Chald. gratam habebit. *Adhuc*, q.d. perſeuerabit, amando, & fauendo.

13. *Sileat*, ſc. præ reuerentia, & timore, 70. timeat.

Conſurrexit, Chald. apparebit. *Habitaculo*, ſc. cœlo, q.d. veniet in mundum, quod quidam ad priorem aduentom referunt: alij ad ſecundum.

CAPVT III.

1. ANgelo, ſc. Michaele principe Synagogæ, ſecundum quoſdam *Satan*, 70. diabolus.

A dextris. Hunc locum capit & qui defeudere, & qui opprimere vult quod dextra potior ſit hominis pars, & valentior, adeoque ea defenſa ſtat, victa cadit vide Pſal. 15. & 108. *Aduerſaretur*, i. accuſatet.

2. *Increpet*, pro, increpabit, i. reprimet, q.d. ego te cohibebo. ſolet Deus de ſe loqui tanquam de tertia perſona vide Gen. 19. Num. 12. *In te*, pro, te, Heb.

Et increpet, q.d. & omnino te impediet, ne ſe. quidquam poſſis contra Ieſum, aut templi ædificationem. Non verò per Dominum, forte indicare Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. *Elegit*, ſc. vt in ea ſit eius templum, vultque ædificari *Torris*, pro, vt torris, i. titio.

Igne, ſc. captiuitate.

3. *Indutus*, ſc. ſic apparebat in viſione illa.

Sordidis, ſignificantur eius peccata, forte quod populum noo reprehendit. vt debuit peccantem; cum præſertim eius nepotes etiam duxiſſent alienigenas. vide Eſd. 10.

Stabat, ſc. iudicandus, vel opem expectans.

4. *Qui*, ſc. Angelus Michael, de quo proximè.

Eos, ſc. minores Angelos. *Abſtuli*, q.d. per hoc ſignifico ablatam à te iniquitatem tuam.

Indui, pro, iodoam *Mutatoriis*, i. pretioſis veſtibus, talibus enim ſolent viles mutari, Chald. iuſtitiis. 70. veſte talari.

5. *Cidarim*, i. tiaram pontificiam. *Veſtibus*, ſc. Pontificiis. *Angelus*, ſc. qui hc.fieri præceperat.

6. *Conteſtabatur*, i. velut coram teſtibus monebat.

7. *Exercituum*, 70. omnipotens, ſic inf.

Cuſtodiam meam, i. quod cuſtodiri præcepi, 70. præcepta mea. *Quoque* q.d. id etiam dabo, vt, &c.

Iudicabis domum meam, i. popolum meum reges, vt ſolent Pontifices, Chald. iudicabis templi miniſtros.

Cuſtodies, ſc. vt præfectus. *Ambulantes*, ſc. tecum, l. protegentes. *His*, ſc. Angelis, Chald. intelligit promitti ei conuerſationem inter Angelos poſt reſurrectionem.

8. *Portendentes*, i. factis ſuis futura figurantes, ſc. omnia illius populi facta, figura erant futurorum, 70. portentorum ſpectatores, Chald. digni quibus fiunt miracula.

Orientem, ſc. Chriſtum Chald. Meſſiam, ſc. ortus eſt. Mundo velut Sol: vnde Oriens nomen aius Zach. 6. & Oriens ex alto, Luc. vel Oriens dicitur, ſc. germen, id enim ſignificat vox Heb. quomodo vertitur Ier. 23. & 33. Iſa. 4. & etiam, Græca. ἀνατολὴ, i. in 70. & in Luca, vt quidam notant. dicitur autem germen, ſc. è radice Ieſſe ſurculus.

9. *Lapis*, ſc. Chriſtus, qui lapis angularis & offenſionis abſciſſus de monte. &c. *Dedi*, i. promiſi me daturum.

Coram Ieſu, ſc. in reuelatione proxima de Oriente.

Vnum, ſc. ſingularem, de quo proximè dictum.

Oculi, i. dona Spiritus ſancti, vel Angeli, de quibus Apoc. 1. & 5. Tob. 12. Zach. 4. vide etiam Apoc. 8. 15. 16. & 17. ſc. per Angelos plurimos (id enim 7. ſignificat) mundum gubernat. *Sculpturam*, ſc. paſſionem, vbi velut cælatus clauis, & virgis, vel perfectionem animæ ornatæ donis. *Illius*, ſc. vbi paſſus fuerit, nempe Iudææ, vel Mundi, quantum eſt ex parte pretij dati pro redemptione. *Vna*, ſc. paſſione.

10. *Die illa*, ſc. tempore Euangelii.

Vir, i. quiſque. *Vitem*, q.d. pax erit, & conuiuabuntur ſecurè inuicem. vide Iſa. 2. Oſe. 2. Mich. 4. Intellige vero fructus ſpirituales.

CAPVT IV.

1. R*Euerſus eſt*, ſc. fuerat egreſſus, vt dictum cap. 2. *Suſcitauit*, ſc. attonitus fuerat ad viſionem præcedentem.

2. *Candelabrum*, ſc. Eccleſia. *Aureum*, ſc. charitate & cœleſti doctrina. *Lampas*, ſc. Chriſtus.

Super caput, i. in ſommitate. *Et ſeptem*, ſc. præterea, vel pro, id eſt ſeptem, vt ſit explicatio lampadis. ita enim quidam accipiunt, & candelabrum Chriſtum dicunt.

Lucerna, ſc. iuſti omnes, vel eccleſiæ magiſtri, vel ſeptem dona Spiritus ſacti. *Infuſoria*, pars erat hæc lucernarum, per quam in eas oleum influebat. Quidam ſeptem Sacramenta intelligunt, per quæ oleum gratiæ infunditur in homines.

3. *Super*, i. iuxta, potant autem quidam intelligi Eliam & Enoch. vide Apoc. 11.

4. *Sunt*, i. ſignificant.

6. *In ſpiritu meo*, i. per virtutem ſpiritus, quem dabo meis, ſc. fient in Eccleſia, quæ per iſta, quæ hic apparent, ſignificantur.

7. *Quis tu* ſc. vt poſſis impedire Zorobabelem in ædificio templi, & Chriſtum per illum ſignificatum, in Eccleſiæ dedicatione? *Mons magne*, i. diabole *In planum*, ſcil. deiicieris, ſeu deprimeris, 70. vt corruas.

Et educet, &c. q.d. mittet Pater Filium, Chald. & emerget Chriſtus, cuius ab æterno nomen dictum eſt, qui omnium Regnorum imperio potietur.

Primarium, ſc. fundamentalem. *Exæquabit*, &c. q.d. faciet reſpondere gratiam Chriſtianorum gratiæ Chriſti, ſc. ſimiles ei eſſe vita per gratiam, tanquam membra capiti, in quo ſumma gratia, iuxta illud, conformes fieri imagini filii ſui.

9. *Manus*, &c. q.d. vt Zorobabel iſtam domum cœpit, & perfecit, ita Chriſtus, qui ex eo naſcetur, & per eum ſignificatur, Eccleſiam ædificabit.

Me, ſc. Chriſtum.

10. *Deſpexit*. pro, deſpiciat vel deſpiciet.

Dies paruos, i. paucos prædicationis Chriſti. vel parui dicuntur ob Chriſti vitæ totius humilitatem

Stanneum, ſc. qui ſolet alligari in perpendiculo, q.d. magna erit lætitia, cùm Chriſtus Eccleſiam ædificabit.

Septem, &c. explicat quid ſignificent oculi, de quibus ſup. *Diſcurrunt*, Angeli ſignificantur, quorum miniſterio Deus vtitur in mundi gubernatione.

11. *Reſpondi*, i. locutus ſum.

12. *Spica*, 70. rami, ſc. pleni oliuis, inſtar ſpicæ plenæ granis. *Roſtra*, ſc. lucernarum, in quibus illud eſt, per quod infunditur oleum, quod hic ſuffuſorium vocatur. At ſupra dixit eſſe ſeptem ſeptem quidem omnia, ſed duo extrema erant in candelabro iuxta quæ aſſurgebant oliuæ.

14. *Olei*, 70 pinguedinis, q.d. pingues gratia.

Aſſiſtunt, ſc. orantes pro populo Iudæorum, vel parati ad iuſſa: mittendi enim ſuo tempore Elias & Enoch. in mundum, è loco vbi nunc viuunt, ſiue is paradiſus eſt terreſtris, ſiue alius locus.

CAPVT V.

1. V*Olumen*, ſc. oblonga membrana. in tali enim olim ſcribebatur, 70. falx. *Volans*, ſignificat id, celeritatem ſupplicij pro peccatis illic notatis.

2. *Longitudo*, &c. ſc. maior ſupplicij longitudo ſeu diuturnitas quam intenſio: illa enim ſempiterna, ſc. ſine fine, hæc finita.

3. *Maledictio*, i. ſupplicii ſententia. *Terra*, ſc. Iudææ.

Fur, &c. per furtum intelliguntur etiam reliqua peccata in proximum, per periurium reliqua etiam in Deum.

Iudicabitur, Chald. percutietur, 70. punietur.

Iurans, ſc. falsò, vt infra dicitur. *Ex hoc*, ſc. volumine, i. iuxta ſententiam ſcriptam in volumine.

4. *Illud*, ſc. volumen, ſeu ſcriptum in eo decretum, aut maledictum. *Et ligna*, &c. q.d. prorſus totam.

5. *Egreſſus*, ſc. vt acciperet ab Angelis ſuperioribus nouam reuelationem. *Dixit*, ſc. vbi fuiſſet reuerſus.

Egreditur, ſc. repræſentabatur tanquam alicundè egrediens. fortè velut à Deo è templo, vel ex vrbe, velut è populo.

6. *Amphora*, Heb. Epha, quæ eſt certum genus menſuræ, ſed hic pro menſura abſolutè ſumitur, 70. menſura ſc. peccatorum Iudæorum, quæ cum eſt impleta, excæcari meruerunt vnde Matt. 23. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. *Oculus*, i. aſpectus, q.d. hic apparet quales ſint, qualiaque eorum facta, ſc. implent indies menſuram hanc, 70. iniquitas.

Terra, ſc. in qua habitant.

7. *Talentum*, ſc. maſſa quædam, vt dicitur inf.

Portabatur, ſc. in amphora, vt quidam aiunt.

8. *Impietas*, 70. impietas eorum. *Eius*, ſc.

 amphoræ,

amphotæ, ſignificatur menſura plena iniquitate, & grauiter occluſa, ſc. indurati Iudæi.

9. *Mulieres*, ſc. Iſrael, & Iuda, vel Iudæorum cæcitas, & obſtinatio. *Spiritus*, i. ventus. *Milui*, ſc. rapacitas indicator, vel fortis volatus *Inter terram*, &c. i. per aerem.

11. *Ei.* ſc. amphoræ, adeoque impietati.

Senaar, 70. Babylonis, ſc. ibi dicuntur Iudæi tandem recepturi Antichriſtum. nam in Babylonia regnarę incipiet. *Ponatur*, &c. q.d. alto & firmo loco ſtatuatur, vt ſolent idola.

CAPVT VI.

1. QVadriga, 70. currus. *Montium*, ſc. Dei potentiæ, & ſapientiæ. *Aeres*. i. fortiſſimi.

2. *Prima*, ſc. imperio Chaldæorum. *Rufi*, ſc. ob cædes, & crudelitatem *Secunda*, ſc. Perſarum.

Nigri, ſc. ob terrorem.

3. *Tertia*, ſc. Græcorum. *Albi*, ſc. ob clementiam.

Quarta, ſc. Romanorum. *Varij*, ſc, reſperſi albis maculis. varium fuit Romanorum imperium.

Fortes, 70. multicolores.

5. *Quatuor*, pro, vt quatuor, q.d. violenter ſubuertentes omnia, quocunque irruant. *Stent*, ſc. parati ad iuſſa, nam per eos Deus punit quos vult. vide Iſa. 10. Ierem. 25. Matt. 22. Chald. ne ſtent.

6. *Aquilonis*, ſc. Chaldæorum, quos vicerant. Ideo omiſſa illorum quadrigæ mentio hic, quia ſuperati à Perſis. *Poſt eos*, ſc. & Perſas vicit Alexander.

Auſtri, ſc. Ægyptum ſubiugauit Auguſtus tandem, & ſic potitus omni Græcorum imperio.

7. *Robuſtiſſimi*, ſc. quos ſupra vocauit fortes, eratque in quarta quadriga, à qua hinc videtur ſeparari. Quidam Gotbos intelligunt, qui per orbem diſcurrentes cuncta vaſtarunt.

8. *Spiritum meum*, 70. furorem meum. q. d. ſatisfeceruot mihi io Chaldæos irato, dum eos vaſtarunt.

10. *Sume*, ſc. quod infra dicitur.

Transmigratione, 70. captiuitate, i. captiuis, qui è Babylone redierant, Chald. filiis tranſmigrationis.

Ioſia, iſte fortè cuſtodiebat Templi theſaurum.

11. *Aurum & argentum*. ſignificantur vel duæ in Chriſto naturæ, vel Gentiles, & Iudæi Chriſto ſubiecti.

Coronas, ſc. ſignificantes Chriſti ſummum imperium, & ſacerdotium, Chald. coronam magnam.

12. *Vir*, ſc. cuius tu in hoc figura es. *Oriens*, &c. Chald. ecce vir, Chriſtus nomen eius, qui reuelandus eſt, & magnificandus, & ædificaturus templum Domini.

Subter eum, i. in loco ſuo, vel ſua virtute.

Templum, ſc. Eccleſiam.

13. *Gloriam*, i. coronam, q. d. regnabit, vt ſtatim explicat *Solio*, vide Luc. 1. *Sacerdos*, Chald. Sacerdos ſummus. *Conſilium pacis*. i. concordiæ.

Duos, ſc. Regem & ſacerdotem quia vtrumque Chriſtus, vel populum Iudaicum, & Gentilem, ſc, in Eccleſia.

14. *Helem*, hic ſupra dictus Oldai. Forte Binomius erat. *Hem*, hic ſupradictus Ioſias. *Memoriale*, q.d. in memoriam, quod eas Domino obtulerint, & id figura eorum, qui offerunt ſua Chriſto.

15. *Procul*, ſc. Gentiles. *Me*, ſc. prophetam, vel Chriſtum. *Hoc*, ſc. quod dixi, ſcietis, &c. *Domini*, ſc. Chriſti, quem quia Iudæi non audierunt, excæcati.

CAPVT VII.

1. NOni, i. Nouembris.

2. *Et miſerunt* pro, miſerant enim.

Saraſar, &c. nomina Iudæorum qui remanſerant in Babylonia.

3. *Flendum*, i. ieiunandum. *Quinto*, ſc. ieiunabant, menſe quinto, quo vrbs incenſa, & ſeptimo, quo interfectus Godolias, adeoque diſperſi Iudæi, qui ſub eo erant.

Sanctificare, Chald. abſtinere à delitiis.

4. *Et factum eſt*, &c. redit ad id quod dixerat ſupra.

5. *Mihi*, i. quod mihi gratum eſſet vide Iſa. 58.

6. *Vobis*, ſc. & non ad Dei gloriam.

7. *In manu*, i. opera ſeu miniſterio, q.d. nonne ſæpe vos monui, non eſſe mihi grata veſtra ieiunia, quod deeſſet eis meorum præceptorum obſeruatio?

9. *Verum*, 70. iuſtum. *Et miſericordiam*, &cæt. hæc geminatio ſignificat, ſæpe & multum miſericordia vtendum.

10. *Calumniari*, Chald. & 70. opprimere.

Et malum, 70. & malitiæ quiſque fratris ſui ne memineritis in cordibus veſtris.

11. *Auerterunt ſcapulam*, i. terga verterunt.

Recedentem, & ſic eſt Heb. & Chald. q.d. rebellem, ſeu onus detrectantem, 70. tergum contemnens. *Aggrauauerunt*, ſc. velut pondere aliquo obturarunt.

12. *Spiritu*, ſc. quē poſuit in Prophetis. *Indignatio*, ſc. qua illos puniuit.

13. *Locutus eſt*, ſc. ſe puniturum. *Dicit*, pro, dixit etiam tunc.

14. *Neſciunt*, i. neſciebant antea. *Terra*, ſc. Iudæa.

Deſolata, i. ſola relicta. *Ab eis*, i. ob ipſorum peccata, vel ipſis diſcedentibus.

Tranſiens, & reuertens, i. vltro citroque commeans.

Deſiderabilem, i. optimam.

Deſertam, Chald. & 70. deſolationem.

CAPVT VIII.

1. ZElatus, &c. q.d. zelotypia proſecutus ſum, eoque indignatus, quod me tantopere ſe amantem deſeruerit, vel, iratus eius hoſtibus.

Sion, i. Iudæos, ſeu Synagogam, quæ Eccleſiæ figura, & pars. Cœpit enim Eccleſia à mundi principio, ſed figura etiam fuit Eccleſiæ Chriſtianæ.

3. *Reuerſus ſum*, Chald. reuertar, ſc. in gratiam recipiam. *Ieruſalem* ſc. Chriſti Eccleſia.

Veritatis, 1. Tim. 3. vocatur columna & firmamentum veritatis, ſc. in ea vera eſt doctrina, & firmiſſima.

Mons, etiam mons dicitur Eccleſia ob altitudinem dogmatum, & firmitatem *Sanctificatus*, Hebr. & Chald. ſanctitatis, 70. ſanctus ſcil. ſancta Eccleſia doctrina, & morib. nec extra eam vlla eſt ſanctitas, aut vera virtus.

4. *Senes*, &c. q.d. diu viuent habitatores, ſc. ſancti, q.d. per totam vitam ſtudebunt ſanctitati, vel nunquam deerunt in Eccleſia Magiſtri, qui prudentia, & doctrina cæteros regant. eſt autem in ſenibus prudentia. Væ terræ, cuius rex puer eſt. *Viri*, i. cuiuſque, ſc. ſenum, q.d. erunt prudentiſſimi, vt ſolent grandæui. *Baculus*, Chald. opera recta, ſc. quibus ætas ſuſtentatur.

5. *Infantibus*, & cæt. q.d. erunt & in Eccleſia multi in Chriſto paruuli, ſeu recens baptizati, & hilariter viuentes, quanquam & in Ieruſalem, quæ

tunc

tunc ædificabatur, fuerunt iſta ad litteram, ſed in figura ſpiritualium.

6. *Reliquiarum*, i. relictorum ex captiuitate, in qua multi perierant. *Illis*, ſc. poſſe fieri. *In oculis meis*, i. coram me.

7. *Orientis*, &c. per hæc duo intellige etiam Aquilonem, Auſtrum q.d. de omnibus mundi partibus vocabo electos ad ſalutem. vide ſimilem phraſin Matt.8.

8. *Ieruſalem*, i. Eccleſiæ. *In veritate, & in iuſtitia*, ſc. colent me vera fide, & rectis moribus.

9. *Prophetarum*. ſc. Aggæi, & Zachariæ.

In die, 70. ex die.

10. *Merces*, i. laborum fructus.

Tribulatione, i. hoſtium vicinorum perſecutione.

Dimiſi, i. permiſi, ſc. inſurgere.

12. *Semen pacis*, i. proſperitatis, q.d. prouenient ſeminata fertiliter. *Germen*, i. fructum.

13. *Maledictio*, i. maledicti, ſc. vexati, vel male audientes. *Benedictio*, i. benedicti, ſc. cùm ad fidem Chriſti conuerſi eritis.

14. *Miſertus*, ſc. hactenus, vt benefacerem.

15. *Conuerſus*, ſc. ad miſericordiam, qui ſecundùm iuſtitiam feceram. *Cogitaui*, loquitur more humano. Alioquin Deus nihil de nouo cogitat. *Diebus, iſtis*, poteſt coniungi cum ſequentibus.

16. *Verba*, i. res, ſeu opera. *Pacis*, 70. pacificum, & iuſtum, ſc. quo pax alatur & iuſtitia, non diſcordia aut iniquitas. *Portis*, ſc. vrbium, ibi enim fiebant iudicia.

17. *Amicum*, Chald. & 70. proximum.

19. *Ieiunium*, redit, ad id, de quo quæſitum cap. 7. *Quarti*, i. obſeruabant, quia eo menſe rupti à Chaldæis muri Ieruſalem.

Decimi, ſc. ob obſeſſam eo menſe vrbem. vide Ier. 39. & 52. Ezech. 144. Reg vit.

In gaudium, q.d. ceſſabit, atque ita reſpondetur quæſito. *Præclaras*, Heb. & 70. bonas i. lætas, Chald. iucundas. *Veritatem tantùm*, pro, veritatem modò, ſeu interim, Chald. proptererea veritatem, 70. & veritatem q.d. id præcipue à vobis requiro, vt veritati ſtudeatis, & paci.

20. *Vſquequo*, pro, in tantum vt, q.d. in tantum feſta celebrabitis vt veniant ad vos multi, &c. Chald. & 70. adhuc venient, &c. *Veniant*, ſc. tempore Euangelii.

21. *Vnus ad alterum*, pro, vnius ciuitatis ad alteram, vt indicant Heb. *Domini*, ſc. Chriſti.

Vadam, ſc. reſpondebit alter.

22. *Robuſta*, 70. multæ, Chald. regna magna.

Ieruſalem, i. Eccleſia.

23. *Illis*, ſc. hæc accident, quæ dixi.

Et apprehendent, pro apprehendent inquam. *Fimbriam*, i. oram veſtis.

Iudæi. ſc. ſpiritualis, i. Chriſtiani.

CAPVT IX.

1. ONus i. prophetia triſtis mundo, qui Euangelio reſiſtet, ſed ſuperabitur tandem.

Adrab, locus eſt prope Damaſcum, per quem duo Mundi vrbes ſinigficantur. *Requiei eius*, ſc. Domini, q.d. requieſcet in gentibus ad fidem conuerſis, 70. ſacrificium eius, ſc. erit, q.d. Chriſto ſacrificabitur à Gentilibus conuerſis. *Oculus*, i. intuitus *Hominis*, &c. q.d. reſpicit Deus omnes homines, & non ſolum Iſraelitas. An Iudæorum Deus tantum? 70. quia Dominus reſpicit homines. Chald. quia videt Dominus opera hominum.

2. *Hemath*, ſc. Antiochia. *Eius*, ſc. requiei Domini, vel Eccleſiæ, q.d. & ipſa Emath conuertetur ad fidem, per has vrbes Gentilium, reliquæ etiam intelliguntur.

Sapientiam, ſc. fidei. ſeu Eccleſiæ.

3. *Et ædificauit*, &c. q.d. quamuis munitiſſima ſit, & ditiſſima, tamen à Chriſto expugnabitur, nec poterit Euangelio reſiſtere. idemque de aliis ciuitatibus intelligendum *Humum*, Chald. & 70. puluerem.

4. *In mari*, ſc. erat in mari ſita. *Hæc*, Hebr. Chald. & 70. ipſa. *Igni*, ſc. verbi Dei *Deuorabitur*, ſc. deſtructis erroribus, & vitiis.

5. *Aſcalon*, &c. i. qui in gentibus oderant Euangelium. *Spes*, ſc. qua ſe putabat poſſe reſiſtere.

Rex, pro Regum, vel diabolus, q.d. Chriſtus ſolus in ea regnabit, *Habitabitur*, ſc. ab infidelibus.

6. *Separator*, ſc. Chriſtus, qui ſegregat oues ab hœdis ſ. vel quicunque ſe ſeparauit, ſc. ab infidelibus ad fidem conuerſus, 70. alienigena, ſc. alienus ante à fide.

Superbiam, per quam etiam alia vitia intelliguntur.

7. *Sanguinem*, i. peccata, præſertim blaſphemiam.

Eius, 70. eorum. *Abominationes*, repetitio vel ſignificatur idololatria *Dentium*, i. oris, q.d. vt ne de eis quidem loquatur amplius. *Relinquetur*, q.d erit in numero reliquiarum, quæ ſaluantur à Domino.

Deo noſtro, Chald. adiectus populo Dei noſtri.

Quaſi dux, q.d. honoratus, & in pretio,

Iebuſæus, i. habitator vetus Ieruſalem, q.d. ſicut illi, qui ſemper fuerunt in Eccleſia.

8. *Circumdabo*, i. muniam. *Domum*, i. Eccleſiam.

Euntes, &c. q.d. diſcurrentes huc illuc pro ſalute animarum. *Exactor*, ſc. tributi, Chald. Tyrannus, ſc. diabolus.

Vidi, ſc. reſpexi oculis miſericordiæ populum meum, vt ei benefaciam.

9. *Satis*, i. valde. *Filia*, Chald. cœtus, ſc. fidelium congregatio. *Filia Ieruſalem*, repetitio. *Rex*, ſc. Chriſtus.

Tibi, i. ad ſalutem tuam.

Iuſtus, ſc. & te iuſtificans vide Rom. 3.

Pauper, Chald. & 70. manſuetus, & ſic citatur Matt. 21.

Et ſuper pullum, hinc apparet ſuper vtrumque ſediſſe Chriſtum: intelligitur vero per Aſinam, ſeu ſubiugalem, vt vertunt 70. Iudæi, qui ſub iugo legis, per pullum Gentiles, vtroſque ſibi Chriſtus ſubiecit per fidem, &c.

10. *Diſperdam*, &c, q.d. auferam arma quibus Euangelium impugnabant, ſeu victor tandem eua dam, mihique per fidem ſubiiciam. *Loquetur*, ſc. Chriſtus, q.d. ſaluabit etiam gentes, Chald. iudicabit in pace regna.

Amari, &c. q d. per totum orbem. Data eſt mihi poteſtas in cœlo & in terra.

Fluminibus Heb., flumine, ſed eſt ſingul. pro plur. ſic etiam intellige Pſal. 71.

11. *Teſtamenti*, ſc. noui confirmatoris, vnde. Hic ſanguis noui teſtamenti. *Lacu*, i. limbo, ſeu purgatorio. vide Auguſt epiſt. 99. & 21. de gen. cap. 23. quamquam idem 18. ciuitati humanæ profunditatis miſeriam, & ſterilitatem intelligit.

Non eſt aqua, q.d. qui carcer eſt.

12. *Munitionem*, i. eccleſiam ſeu Chriſtum.

Vincti ſpei, Chald. ô vincti, qui redemptionem ſpetaris, *Annuncians*, pro annuncio tibi quod, ſc. ſequitur.

Duplicia, i. magna Chald. duplicia bona.

Reddam, ſc. pro laboribus. *Tibi*, alloquitur quemque fidelium.

13. *Extendi*, præt. pro futuris *Iudam*, &c. q.d. aſſumam ex Iuda & Iſrael miniſtros prædicationis,

per quos mundum conuertam. *Impleui*, ſc. quaſi arcum: impleri arcus dicitur, cùm valde tenditur, Chald. impleui fortitudine. *Suſcitabo*, Chald. præualere faciam.

Græcia, i. Gentiles, q.d. per tuos filios, ſcil. Apoſtolos conuertam gentes. *Gladium*, ſc. ad perdendos errores, & vitia.

14. *Videbitur*, Chald. reuelabitur, 70. apparebit,

Iaculum, ſc. verbum, Chald. verba, 70. ſagitta.

Tuba, ſc. euangelica. *Turbine*, pro, velut turbine.

Auſtri, Chald. venti Auſtralis, q.d. proſternet hoſtes fidei.

15. *Deuorabunt*, i. conſument, ſc. hoſtes.

Lapidibus, ſc. teſtimoniis ſcripturæ Chald. velut lapidibus *Inebriabuntur*, ſc. ſanguine. Metaphora à victoribus, qui multo hoſtium ſanguine aſperguntur.

Phialæ, ſc. excipientes ſanguinem hoſtiarum.

Cornua, ſc. quæ abundè ſanguine aſpergi ſolent.

16. *Populi ſui*, 70. populum ſuum *Eleuabuntur*, ſc. in ædificio Eccleſiæ, 70. voluuntur. *Lapides*, ſc. fideles, ſeu prædicatores, *Eius*, ſc. Chriſti.

17. *Quid enim*, &c. q.d. quid habet Chriſtus optimum, quo ſuos alat, niſi corpus ſuum ſub ſpecie panis, & ſanguinem ſub ſpecie vini?

Germinans, i. producens, q.d. faciens caſtos, & puros eos, qui dignè communicant.

CAPVT X.

1. SErotino, ſc. vere, velut enim matutinum eſt tempus ſementis. eſt autem pluuia doctrina, temporanea quidem, qua ſemina germinant, vetus Teſtamentum: ſerotina verò, qua fructus matureſcunt, nouum, q.d. petite aduentum Chriſti & Euangelii.

Niues, q.d. dabit niuem, ſi opus ſit, ne dum pluuiam. Quidam dicunt legendum nubes id enim ſignificari voce Hebræa, & ſic Hier. vertiſſe, Chald. ventos, ſc. deferentes nubes, 70 apparentias, ſc. copiam nubium. Intellige verò Apoſtolos & prædicatores, pluuiam verò doctrinam. *Imbris*, i. vehementem, ſeu copioſam, 70. hyemalem, i. copioſam. vt ſolet eſſe hyemalis.

Eis, ſc. petentibus. *Herbam*, &c. q.d. germina ſalutis in cordibus.

2. *Somniatores*, Chald. pſeudoprophetæ.

Fruſtra, 70. falſa.

Conſolabantur, ſc. ſe conſulentes.

Abducti, ſc. in varios errores. ſc. qui talibus fidem adhibebant. *Affligentur*, ſc. ab hoſtibus animæ.

Paſtor, ſcil. bonus, q.d. interim, dum Chriſto carent. Chald. Rex, 70. ſanitas.

3. *Paſtores*, Chald. Reges. *Hircos*, i. reprobos vide Matt. 25. Chald. Principes, ſc. malos. *Viſitabo*, i. puniam.

Viſitauit, 70. viſitabit, ſc. vt prouideat. *Gloriæ ſuæ*, i. glorioſum, Chald. fortem, & ſplendentem, ſc. bene ornatum. 70. decorum ſuum.

4. *Ex ipſo*, ſc. Iuda. *Angulus*, ſc. Chriſtus lapis angularis, Chald. Rex. *Paxillus*, ſc. Chriſtus, è quo pendent electi, Chald. Chriſtus. *Arcus*, i. arma ſpiritualia, Chald. fortitudo. *Exactor*, ſc. tributi, q.d. victor, Chald. gubernator, ſc. qui exigat obedientiam *Simul*, q.d. ex ipſo hæc omnia.

5. *Conculcantes*, ſc. hoſtes fidei.

Lutum. pro, vt lutum. *Aſcenſores*, ſc. hoſtes videntes ſe non poſſe reſiſtere.

6. *Confortabo*, Chald. roborabo *Ioſeph*, i. Ephraim, ſc. decem tribus *Miſerebor eorum*, 70. dilexi eos.

7. *Fortes*, 70. pugnatores. *Ephraim*, Chald. domus Ephraim. *Vino*, ſc. diuinæ gratiæ, & conſolationis.

Filii, i. diſcipuli.

8. *Sibilabo*, i. vocabo, ſc. prædicatione, Chald. clamabo, 70. ſignificabo. *Congregabo*, ſc. in Eccleſia. 70. ſuſcipiam. *Redemi*, 70. redimam. *Ante*, ſc. quam eos per hoſtes vaſtarem.

9. *Eos*, ſc. fideles, vel prædicatores *Longe*, i. remotia locis *Reuertentur*, ſc. ad me corde ſuo.

10. *De terra*, &c. i. ex omnibus locis, vbi ſeruiunt. *Ad terram*, &c. q.d. Eccleſiam fertilem & altam, pulchramque. *Locus*, ſc. præ multitudine. Hyperbole eſt, qua ſignificatur fidelium maxima copia, vel ſignificatur omnes eſſe reducendos, nullumque locum ipſorum apud Aſſyrios, aut Ægyptios inuentum iri, 70. & non relinquetur ex eis vllus, Chald. & non ſufficiet eis, ſc. locus.

11. *Tranſiet*, ſc. populus meus, *In maris*, &c. i. vt olim cum tranſirent mare rubrum, q.d. omnes vincet difficultates, nihilque eius ad me reditum poterit impedire vt nihil impediit cum educerem olim ex Ægypto, atque hunc ſenſum faciunt etiam Chaldaica.

Percutiet, ſc. Dominus, vel populus, 70. percutient.

Confundentur, ſc. non valentia impedire tranſitum 70. ſiccabuntur. *Profunda fluminis*, Chald. Reges populorum. *Humiliabitur*, Chald. ceſſabit *Aſſur*, i. dæmonum, vel hoſtium fidei. *Sceptrum*, i. dominium.

Recedet, i. deſinet, Chald. & 70. tolletur. Intellige per Ægyptum vitia.

12. *Eos*, ſc. fideles. *In Domino*, i. in me.

Nomine, i. virtute. *Ambulabunt*, Chald. ambulabunt redempti, 70. gloriabuntur.

CAPVT XI.

1. APeri Libane, i. templum, vel Ieruſalem, erant enim loco edito, & inſignes pulchritudine, & ciuibus, velut arboribus, Chald. aperite populi.

Ignis, i. bellum Romanorum *Cedros*, i. principes & nobiles, q.d. velis nolis apertis portis tuis vaſtaberis, Chald. munitiones.

2. *Abies*, ſc. ſecundi dignitate principibus, ſeu minores magiſtratus, 70. pinus. *Cedrus*, i. ſupremæ dignitates *Magnifici*, 70. optimates, Chald. diuites.

Quercus, &c. q.d. vicini magnates, Chald. ſatrapæ prouinciarum. *Saltus*, ſc. Ieruſalem.

3. *Vox*, ſc. auditur. repræſentat tempus calamitatis.

Paſtorum, Chald. Regum. *Magnificentia*, i. potentia, ſeu, opes, Chald. prouinciæ. *Leonem*, ſc. potentium, Chald. vt leonum *Superbia Iordanis*, i. ſuperba loca, vbi habitabant.

4. *Paſce*, q.d. paſcite ſanè oues ô gubernatores, certe occidentur ab hoſtibus Quidam putant Chriſto dici.

Occiſionis, i. cædi deſtinatæ.

5. *Poſſederant*, ſcil. mali paſtores. vide Ieremiæ. 23. Ezech. 34.

Occidebant, ſc. ſpiritualiter *Dolebant*, 70. pœnitentiam agebant, ſc. de tanto peccato. *Vendebant*, q.d. ex eis quæſtum faciebant, more vendentium.

Parcebant, 70. compatiebantur.

6. *Terram*, ſc. Iudæam. *Proximi*, ſc. inteſtina fuerunt bella Ieroſolymis tempore obſidionis *Regis*, i. ducum,

ducum,vel Cæſaris,cni ſe ſubiecerant. *Concident*, i.vaſtabunt,ſ. Romani, Chald. diripient.

7. *Paſcam*, vox Chriſti. *Occiſionis*, i.quod à malis paſtoribus occiditur,vel q.d. alioqui morte dignum oh peccata. *Propter hoc*,ſ.quia deſunt paſtores boni,vel quia miſericors ſum,& ipſi egent.

O pauperes, ſuos alloquitur , quamqnam Hebr. non eſt, ô. *Virgas*,i. baculos paſtorales.

Decorem, hac gubernabar omnes homines, decebat enim id Deum. *Funiculum*, hac gubernati Hebræi, quaſi Dei hæreditas.

8. *Tres*,ſc. Moyſen, Aaron,Mariam ſic Hier.vide Mic.6.Alij intelligunt ſacerdotes , ſcribas, & ſecularem poreſtatem. *Menſe vno* , i. intra paucos dies in deſerto, vel bello Romano. *Contracta*, i. anxietate, ſeu moleſtia preſſa, q.d.mihi moleſti fuerunt Hebræi, vel cœpi retrahere fauorem. *In eis*,i.eorum cauſa, vel pro, in eos.

Variauit,ſc. mutati ſunt ab obedientia, & cultu meo, Chald.deteſtata eſt cultum meum.

Non paſcam , ſc. amplius , vt ſolebam. *Succidetur*. ſ. ab hoſtibus, Chald.conſumitur, 70.deficit.

Carnem, Chald.ſubſtantiam.

10. *Abſcidi*, &c ſ. abiecit Deus populum gentilem ob idololatriam, 70.proiiciam,pro, proieci.

Fœdus,ſ.de quo Gen.9.

11. *Gregis*, Chald. popul. *Cuſtodiunt*, ſc.quæ eis præcepi. *Mihi*,ſ. obediendo:vel abundat,more Hebræo, Chald.voluntatem meam.

Verbum , i. decretum, q.d. agnouerunt Dei gratiam in ſe factam Dei bonitate , vel approbarunt Dei conſilium iuxta illud : Iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.

12. *Si bonum*, Chald. ſi rectum, q.d.ſi æquum eſſe iudicatis, vt eſt re vera. *Mercedem*, i. qood à vobis requiro velut debitum meæ in vos prouidentiæ, ſcilicet, obedientiam , & honorem , &c. *Etſi non*, &c. q.d.quod ſi non placet, ne facite. *Et appenderunt*,&c.q.d. loco mercedis me emerunt à Iuda vili pretio. Solebat pecunia ponderari olim , vt nunc ſcuta aurea , ne quid deſit pretio.

Argenteos, ſc. ſiclos

13. *Ad me*,ſ. Chriſtum. *Statuarium*,Hebr. plaſmatorem , ſeu formatorem, ſc. Deum , qui omnia plaſmauit , in eius enim templum proiecti argentei : vel figulum , in huius enim agri emptionem dati : proiecit autem Chriſtus , quia eo mouente proiecti à Iuda. *Decorum*, q. d. egregium vero pretium.

14. *Præſcidi*, q.d.deſerui populum meum , ne vt antea regerem.

Germanitatem, Chald. pactum.70. teſtamentum, q.d fœdus, quod initum fuerat : inter me,& Iudam atque Iſrael.

15. *Vaſa*,i. inſtrumenta. *Stulti*,70.imperiti.Quidam intelligunt ſtultitiam improbi , & impij, qui, ſ. officium Paſtoris in perniciem ouium vertit , & Paſtoris inſtrumenta in arma.

16. *Paſtorem*, ſ. Antichriſtum, quem Iudæi recipient.

Derelictum, Chald. errantem.*Contritum*,70. fractum. *Id quod ſtat*, 70. integrum.

Enutriet,Chald ſuſtentabit.70.diriget.

Carnes pinguium, Chald ſubſtantias diuitum.

Diſſoluit, Chald.conſumet, peruertet.

17. *Idolum*, i. ſpecie tantum paſtor. *Gladius*, ſc. Dei, i. Dei vltio. *Brachium*, i. potentiam. *Oculum*, i. aſtutiam.

Tenebreſcens,&c.70. excæcatus excæcabitur.

CAPVT XII.

1. SVper, i.contra. *Iſrael*,ſ. Eccleſiam perſequentem.

Fingens,i. formans, ſ.creando, Chald.creans.

Spiritum, i. animam.

2. *Ieruſalem*,i. Eccleſiam.*Crapula*,i.in quod ebrij impingunt,q.d.qui eam impugnabunt, cadent more ebriorum. *Populis*, ſc hoſtibus. *Iuda*,i. Iudæ,ſc. etiam ipſi Eccleſiam impugnabunt.

3. *Lapidem*, pro,vt lapidem.

Oneris,i. grauem, Chald. offenſionis. *Leuabunt*, i. leuare loco conabuntur, Chald.vim ei intulerint, 70. Calcabunt. *Eam*,ſ. Eccleſiam oppugnaturi.

4. *In ſtuporem*, i. ſtupore, ſ. reddam velut ſtupidos,vt nihil poſſint contra fideles. *Iuda*, i. Iudæos, vt eos conuertam. *Equum*, &c. q. d. omnia bellica inſtrumenta parata contra Eccleſiam,reddam inutilia.

5. *Duces*,ſ. Apoſtoli. *Mihi*,abundat , more Hebræo.

6. *Sicut caminum*,&c.q.d.dabo virtutem ſuperandi omnia. *Deuorabunt*,&c.q.d. deſtruent errores , & vitia.

Ad dextram , &c. q.d. per omnes mundi partes. Chald.ad Auſtrum & Aquilonem.

Et habitabitur, &c.q.d. etiam in Ieruſalem terrena erit Chriſti Eccleſia, vel loca Eccleſiæ ab hoſtibus erepta ei reſtituentur.

7. *Tabernacula*, ſ eccleſias particulares.

In principio, i. olim , ſ. ſeruauit tabernacula Iudæorum in deſerto, quæ erant harum figura *Magnifice*,i.ſuperbe. *Domus Dauid*, &c. i.Iudæi increduli contra credentes , vel mali qui ſunt in Eccleſia contra bonos, ſc. ne eos lædant, vel q.d.ne quiſquam fidelium potentum inſurgat in pauperes fideles.

8. *Ieruſalem*, i. Eccleſiæ. *Quaſi Dauid* , ſc. aget pœnitentiam. *Domus Dauid* , i. Eccleſia.

Sicut Angelus,&c. q.d. tanquam ſi Dei Angelus eos ducat & dirigat.

10. *Precum*, Chald.& 70. miſericordiæ.

Aſpicient,ſ.die Iudicij.vide Apoc.1.*Confixerunt*, ſ. in cruce , 70. inſultauerunt. *Eum* , ſc. Chriſtum mutatio perſonæ,q.d. plangent quod eum occiderint, qui ſe ea cauſa videant damnatos , 70. ſuper ſeipſos vide Apoc.1.Matth.24. *Quaſi*, &c.i. vehementiſſime.

11. *Ieruſalem*, ſ. ibi fieri iudcium extremum.

Adadremmon, vrbs eſt in campo Magedon, vbi Ioſias occiſus. vide 2.Par.35.

12. *Terra* , ſc. reprobi. *Familiæ* , &c.ſingulæ familiæ. *Domus Dauid* , &c. nominantur præcipue quædam familiæ Iudæorum,quæ præcipue conſpirarunt in Chriſti necem,vt quidam volunt. *Mulieres*,Chal. vxores.

Seorſum , non loco , ſed q. d. proprio & ipſæ planctu.

Nathan, ſc.filij Dauid.

13. *Semei*,70.Simeon,dicitur & Samai. Fuit autem princeps Phariſæorum , & Scribarum. vide Hier.Iſa 8.& q.10.ad Algaſ.

CAPVT XIII.

1. DIe, ſc. tempore Chriſti.*Fons*, ſc.doctrinæ & gratiæ. *Patens*, ſc.expoſitus omnib. *Domui Dauid*,i.Tribui Iuda.*Ieruſalem*,ſc.ibi Chriſtus diu conuerſatus,& prædicauit.

Menſtruatæ,i.animæ inquinatæ peccatis, & abominabilis. Quidam per peccatorem Iudæos intelligunt,per menſtruatam gentilitatem.

2. *Spiritum immundum*, ſc. dæmone vexatos homines.

3. *Prophetauerit*, ſc. falſa. *Configent*, i. interficiendum curabunt, ſeu crucifigendum. vide Deut. 13.

4. *Propheta*, ſc. falſi, Chald. pſeudoprophetæ. *Ex viſione*, i. ob viſionem, q.d. punietur ab aliis ſic, vt non audeat prophetare. *Pallio ſaccino*, ſc. tali ſolebant vti pſeudoprophetæ, præ ſe ferentes vitæ auſteritatem. 70. pelle cilicina.

5. *Exemplum*. ſc. agriculturæ, q.d. imitor Adam qui terram colebat.

6. *Et dicetur*, &c. redit ad id, de quo ſupra.

Ei, ſc. Chriſto. *Diligebant me*, ſc. olim, 70. dilecti mei, ſc. populi.

7. *Framea*, i. gladio, ſc. mortis ſententia, ſeu inſtrumenta. *Meum*, vox patris, qui filium dedit mundo in paſtorem. *Cohærentem*, ſc. patri conſubſtantialem quantum ad deitatem, & quantum ad humanitatem valde coniunctum. *Percute*, ſ. ô framea.

Oues, ſc. diſcipuli, qui fugerunt, & poſtea ſunt per orbem diſperſi ad prædicandum,

Paruulos, ſc. Apoſtolos è fuga reducendos, vel perſecutione liberandos, 70. paſtores.

8. *Partes duæ*, ſc. plures reprobi, quam electi.

Diſpergentur, quidam legunt, diſperdentur, 70. peribunt. *Tertia*, ſc. electorum.

9. *Ipſe*, ſc. populus electus. *Es*, Hebr. Chald. & 70. eſt.

CAPVT XIV.

1. D*Iuidentur*, ſc. à Romano milite.

2. *Media*, i. altera, *Ex vrbe*, ſub. ſed in ea occidetur.

3. *Præliabitur*. ſc. gladio Euangelico.

Certaminis, ſc. contra Ægyptios in mari rubro, q.d. interficiet gentium errores, & vitia in baptiſmo.

4. *Stabunt*, ſc. cum in cœlum aſcendet, vel cum gentes ad ſe vocauerit, vt mons Oliuarum ſignificet eccleſiam gentium. *Prærupto*, Chald. valle, 70. voragine.

Medium, i. altera illarum duarum partium dictarum, q.d. vbi ſciſſus fuerit, altera pars ad Aquilonem inclinabit, altera ad Auſtrum, vt indicant Chald. & 70. vel ſignificat (vt quidam volunt) diuidendum in quatuor partes in modum crucis: eſt autem ſenſus, magnam fore in gentibus ad Euangelij prædicationem commotionem ſciſſis cordibus, & humiliatis, ſed tandem alteram partem ſaluandam, alteram condemnandam: *Aquilo* enim reprobos ſignificat, ſ. frigidos malitia *Auſter* electos, ſc. calidos charitate. Vel ſignificat montium concuſſiones futuras die iudicij. exprimit vero vnum, per quem reliqui intelligantur.

5. *Fugietis*, ſ. Iudæi increduli. *Montium meorum*, i. Sion & Oliueti, ſeu Moria, q. d. recurretis, ad legis cæremonias. *Vallis montium*, ſ. quam fugietis.

Vſque ad proximum, q.d. non longe aberit, ſ. prope eſt Iudæis lex vetus & ritus antiqui, quocunque eant.

Veniet, ſ. ad iudicium.

6. *Lux*, ſ. reprobis. *Frigus*, ſ. peccati & ſupplicij.

7. *Non dies*, &c. q.d. in cælo non erit dierum & noctium viciſſitudo. *Veſperi*, &c. q. d. ſemper lux erit, & non vt nunc, veſpertina obſcuritas.

8. *Aqua*, ſc. doctrinæ Chriſti, & gratiæ.

Ieruſalem, i. eccleſia. *Medium*, &c. q.d. pars ad Orientem, pars ad Occidentem, ſ. in totum orbem.

Orientale, ſ. mortuum. *Nouiſſimum*, ſc. Mediterraneum, quod eſt in fine Palæſtinæ. *In æſtate*, &c. q. d. perpetuo.

9. *Dominus*, ſ. Chriſtus. *Erit*, i. agnoſcetur eſſe.

Vnum nomen, q. d. ſolum vnum Deum inuocabunt, non multos, ſ. conuerſis gentibus & Iudæis.

Reuertetur, ſc. ad Chriſtum. *Vſque ad deſertum*, &c. per hæc deſignatur multitudo credentium, & Eccleſiæ amplificatio. *Remmon*, eſt in tribu Beniamin ad Septentrionem Ieruſalem.

Exaltabitur, ſ. Ieruſalem, i. eccleſia.

A porta. pro, velut ſi nunc de terrena diceremus, à porta, &c. vide Ierem. 31.

11. *Anathema*, i. exciſio, ſeu vaſtatio id enim eſt Hebr. Cherem חרם Chald. occiſio.

Secura, ſc. à malis, Chald. confidenter, 70. confidens, ſ. Deo protegente.

12. *Tabeſcet*, i. conſumetur, ſeu vigorem amittet.

13. *Tumultus*, Chald. conturbatio, 70. ſtupor.

Domini, ſ. punientis hoſtes Eccleſiæ.

Apprehendet, ſ. præ timore, velut opem petens.

Conſeretur, &c. explicatio præcedentis.

14. *Iudas*, i. Iudæi, ſeu falſi improbique Chriſtiani.

Gentium, ſ. eccleſiam oppugnantium.

15. *Et ſic erit*, &c. q. d. vincentur tamen cum omni bellico apparatu *Ruina hæc*, ſ. hominum, quam ſupra diximus vel forte cum id diceret Propheta, aliquid fregit, aut egit, quo ruinam ſignificaret.

16. *Reliqui*, ſ. conuerſi ad fidem. *Ab anno in annum*, i. ſingulis annis, q.d. ſemper. *Tabernaculorum*, ſ. agentes tanquam peregrini in mundo, vel per id intellige feſta omnia Eccleſiæ.

17. *Imber*, ſ. gratiæ & fauoris Dei.

18. *Ægypti*, q.d. etiam illi qui videntur alieniſſimi à cultu veri Dei, vel qui videntur abundare aqua doctrinæ, vt Ægyptus aqua Nili. *Erit*, ſc. imber. perdit enim Deus ſapientiam ſapientum, &c.

19. *Peccatum*, i. pœna peccati, Chald. punitio, ſ. priuabuntur doctrina vera, & gratia.

20. *Quod ſuper frænum*, i. ornamenta, Chald. phaleræ. *Sanctum*, &c. q.d. belli apparatus conuertetur in Dei cultum. Quidam id referunt ad clauum ſanctum à Conſtantino poſitum in equi fræno ad bellicos ſucceſſus, quem ego anno 1550. in Gallia vidi Carpentorati vbi religioſe aſſeruabatur. *Quaſi phialæ*, i. magno numero, q.d. multa erunt inſtrumenta ad Dei cultum, quia magna populi deuotio.

21. *Omnis*, ſc. ad Dei cultum neceſſarius, q.d. abundabit Eccleſia rebus neceſſariis, vt nihil cuiquam deſit ad Deo ſeruiendum.

Mercator, ſcilicet rerum ſpiritualium, ſeu ſimoniacus.

MALACHIAS.

MALACHIAS.

Prophetauit poſt Aggæum, & Zachariam contra Iudæos, & de quibuſdam Chriſti myſteriis.

CAPVT I.

1 AD, pro, contra, vel de: vel tanquam ad auditores.
Iſrael, i. Iudæos ex captiuitate reductos: erant enim in eis aliqui etiam ex decem tribubus itaque omnes communi nomine apellantur.
In manu, i. opera, ſeu miniſterio
Malachiæ, Heb. & Hier. putant [illegible] Eſdram, alij negant.
Iacob, ſcil. electos, ſic per Eſau reprobi intelliguntur.
3. *Odio habui*, Chal. reprobaui. *In ſolitudinem*, ſc. vaſtante Nabucdonoſor. *Draconi*, Chal. [illegible] nem, intellige per hæc reproborum animas vaſtatas & deſertas Dei gratia.
4. *Deſtruam*, ſc. Dei iudicio occulto deſtruuntur reproborum ædificia ſpiritualia.
Impietatis, Chald. populi impii, 70 iniquitatis.
5. *Magnificetur*, i. glorificetur, ſeu laudetur, 70. magnificatus eſt.
Super terminum, Chal. qui dilatauit fines.
6. *Honorat*, i. honorare ſolet, ſeu debet.
7. *Altare*, i. menſam, vel altare holocauſti.
Panem, ſc. panes propoſitionis, vel pro oblationem. Chal. oblationem.
Pollutum, i. non vt præſcribit lex, vel inquinatum offerentis peccato, Chal. execrandam.
Dicitis, pro, ſic dicatis. Chal. ſi dixeritis.
Te, i. tibi oblata.
Deſpecta, i. contemptibilis, q. d. in eo quod eam contemptui habetis, quaſi nihil referat, quo modo, quidque offeratur.
8. *Languidam*, ſc. infirmum.
Si placuerit, q. d. certe non placebit, Chal. nunquid placebit?
Suſceperit faciem, q. d. benigne reſpiciet; & amanter?
9. *Hoc*, ſc. quod dixi, q. d. peccaſtis enim.
10. *Gratuito*, q. d. an pro miniſterio non habetis ſtipendium ſufficiens: cur ergo agitis negligentes? Heb. tamen & 70. & Complut. vbi negatiue legitur, & non incendat, ſenſus eſt: Satius eſſet claudere templum, & non offerre gratis, i. fruſtra, ſc. quæ mihi non ſunt grata
Non eſt mihi, &c. q. d. non mihi placetis, nec veſtra ſacrificia volo.
11. *Magnum eſt*, 70. glorificatum eſt, pro glorificabitur. Loquitur enim de tempore Euangelij.
Nomini meo, i. mihi.
Oblatio, ſc. in Miſſa.
Munda, ſc. puriſſimum Chriſti corpus.
12. *Menſa*, i. altare.
Contaminata eſt, q. d. ita tractatis vt rem pollutam, & contemptibilem.
13. *De labore*, q. d. ſudore meo partum Deo offero.
Exufflaſtis, i. offertis rem dignam exufflatione, ſc. vilem.
Munus, ſc. mihi offerendum.
14. *Maſculum*, ſc. integrum, ſeu perfectum.
Debile, i. viciatum, Chal. corruptum.
Rex, &c. q. d. cum tamen veſtro duci tale quid offerre non auderetis.
Horribile, i. tremendum, q. d. timetur, ſeu in honore eſt, Chal. potens, 70. illuſtre.
In gentibus, pro, apud gentes de futura re loquitur quaſi de præſenti.

CAPVT II.

1 HOc, ſc. quod ſequitur.
2. *Maledicam*, &c. i. priuabo vos bonis, quæ dedi vel iis, quæ vos benedixeritis, ego maledicam, ſeu (vt indicat Chald.) habebo veſtras benedictiones pro execrationibus.
Super cor, ſc. vt dareti [illegible] gloriam. Chald. ſuper cor timor [illegible]
3. *Vobis*, 70 [illegible] i. vobis, q. d. auferam emolumenta ſacerdotij.
Brachium, i. armum, [illegible] ſacerdotibus dabatur vel q. d. [illegible]
Stercus, ſc. ventriculi, qui item ſacerdoti dabatur, 70. ventriculum, q. d. pro ventriculo vobis debito, velut ſtercoribus contaminabo, ſc. reddam ignominioſos dignoſque confuſione.
Solemnitatum, i. hoſtiarum in feſtis offerri ſolitarum.
Aſſumet i. inuoluet ſ. ſtercus.
4. *Illud* [illegible] de victimis recte offerendis.
Eſſet, ſc. [illegible] *Leui*, i. familia ſacerdotali.
5. *Vita & pacis*, ſc. ei danda eſt mihi obediret.
Timuit, de ſanctis loquitur, vt Aaron, Phinees, &c.
6. *Lex* [illegible] q. d. ſemper veram de lege doctrinam docuit.
Pace, i. non reſiſtens meæ voluntati.
Æquitate, ſc. iuſtitia.
Ambulauit mecum, i. mihi ſeruiuit, ſeu mihi placuit.
7. *Cuſtodient*, i. cuſtodire debent, ſc. proferendam cum opus erit. *Requirent*, ſc. requirere debent.
Angelus, i. legatus, ſeu nuntius, vel Angelicum munus exercens.
8. *De via*, ſc. mandatorum Dei. *Scandalizaſtis*, ſc. malo exemplo 70. infirmos feciſtis.
In lege, ſc. dum eam non ſeruatis. *Irritum*, ſc. non ſeruando pacti conditiones.
9. *Humiles*, i. abiectos. *Faciem*, 70. perſonam, q. d. cum ſecundum legem iudicare deberetis, iudicaſtis ſecundum acceptionem ſeu reſpectum perſonarum.
10. *Pater*, ſc. Abraham, vel Iacob, vel Deus.
Deus, &c. q. d. nonne omnes Deum verum colimus?
Pactum patrum, i. legem patribus datam, vel pactum de ſeruanda Dei lege, quæ iubet neminem deſpici.
11. *Sanctificationem*, i. ſanctitatem, 70. ſancta, ſc. Dei præcepta.
Habuit, ſcil. in vxorem. *Filiam*, &c. i. colentem deos alienos.
12. *Tabernaculis*, Chal. vrbibus.
Et offerentem, &c. q. d. etiam ſacerdotes.

13. *Operiebatur*, &c. q.d. faciebatis, vt vxores à vobis repudiatæ lacrymis altare implerent, apud me de vobis conquerentes. *Placabile*, i. quod me placet, ſeu mihi gratum ſit. *Mugitu*, 70. gemitu.

14. *Teſtificatus*, i. per legem cum atteſtatione præcepit, ſc. non deſerendam vxorem temere. vide teſtificandi ſignificationem, Exod. 19. Deut. 32.4. Reg. 17.

Pube[illegible], i. quam adoleſcens duxiſti.

Particeps, i. ſocia. *Fœderis*, ſc. primo cum ea initi.

15. *Vnus*, ſc. Deus. *Fecit*, ſc. etiam fœminam.

Reſiduum, &c. q.d. nonne etiam ei dedit, vt homini ſpiritum ſuum inſpirans, ſc. in eam ſpiraculum vitæ.

Et quid vnus, &c. q.d. & quid Deus ipſe vult, niſi filios ſanctos gigni ex fideli patre & matre? 70. & dixiſtis, quid aliud niſi ſemen quærit Deus? q.d. excuſatis peccatum, dicentes, quid refert ex qua fœmina quis prolem habeat, cum [illegible] teſtimonium ſit cauſa prolis à Deo inſtitutum? *Cuſtodite*, ſc. à peccato.

16. *Odio*, &c. ſc. ob fornicationem, aut iuſtam cauſam lege permiſſam. Quidam tamen [illegible] ob ſolum adulterium [illegible].

Dimitte, ſc. dato libello repudij. *Iniquitas*, i. iniquitatis punitio, [illegible] ſi cont[illegible] Dei legem fecerit.

Veſtimentum, i. corpus, vel, vt [illegible]mentum, q. d. totum hominem [illegible] veſtimentum. *Eius*, ſc. viri.

Deſpicere, ſc. vxor[illegible].

17. *Laborare*, &c. i. moleſtia affeciſtis, 70. [illegible] iram prouocaſtis.

Placeat, id dicebant [illegible], quod [illegible] malos proſperari in hac vita.

Iudicij, i. iuſtus iud[illegible], vbi eſt Dei prouidentia? 70. iuſti[illegible].

CAPVT III.

1. *Angelum*, ſc. Ioannem Baptiſtam.

Præpa[illegible], ſc. inuitando ad pœ[illegible] & de me teſtimonium perhibendo, Chald. [illegible] nabit.

Faciem meam, i. me. Loquitur [illegible], vt patet Matth. 11. Marc. 1. Luc. 7. At Euangeliſtæ di[illegible] ante faciem tuam, ſ. quod ante Patrem, ante Filium etiam eſt, & in Filio Pater erat, & [illegible] opera faciebat.

Templum ſuum, ſ. ſæpe ad templum [illegible] ibique prædicauit, & miracula fecit. App[illegible] autem hi[illegible] Chriſtum eſſe Deum, Dei enim il[illegible]d [illegible] erat.

Dominator, Heb. Chald. [illegible]

Quæritis, i. ex[illegible] officio legati, ſeu nuntij. [illegible] con[illegible] firmator per ſanguinem ſuum, vel pactum. i. Dei per pactum promiſſionis.

2. *Poterat cogitare*, i. co[illegible]tatione co[illegible]prehendere, ſeu capere, ſc. tantam aduen[illegible] bonitatem, ſapientiam, potentiam, Chald. & 70. ſuſtinebit quod ad ſecundum aduentum quidam referunt. *Stabit*, i. conſiſtere poterit. [illegible] ſolo ſtupore. *Ad videndum*, 70. videndo.

Conflans, ſc. & purificans metalla. *Herba*, ſc. qua pannorum ſordes ſubducunt, ſaponariam quidam dicunt. Heb. Borith Herbæ nomen eſt. vide Ier. 2. *Fullonum*, 70. lauantium.

3. *Conflans*, pro velut conflans, ſc. purgans animas igne Spiritus ſancti. *Filios Leui*, i. ſacerdotes Eccleſiæ.

Colabit, Chald. expurgabit, 70. effundet, ſc. effundendo purgantur metalla ad ignem. *In iuſtitia*, i. iuſte, ſeu perfecte.

4. *Iuda*, i. Chriſtianorum. *Ieruſalem*, i. Eccleſiæ.

Antiqui, explicat quid ſint dies ſeculi, ſeu à ſeculo, 70. priores, ſc. quibus ſancti viri Deo placebant, eique ſancte offerebant munera ſua.

5. *Ad vos*, ſc. ô peccatores. *In iudicio*, i. iudicaturus.

Velox, i. promptus. *Maleficis*, Chald. contra maleficos, 70. ſuper veneficos.

Calumniantur, i. per calumniam auferunt, Chal. violenter auferunt, 70. priuant.

Humiliant, i. affligunt.

6. *Non mutor*, q. d. q. faci[illegible]m quod prædico.

[illegible] conſumpti, ſub. ſed tolerati hactenus à me clementer, 70. non receſſiſtis à peccatis.

7. *Legi*[illegible], Chald. mand[illegible]tis. *Reuertimini*, ſc. per pœni[illegible]tiam. *Reuertar*, ſc. per miſericordiam & gratiam.

8. *Si a*[illegible], &c. q. d. An æquum eſt, vt homo Deum contri[illegible]et? Chald. Num ad iracundiam prouoc[illegible], i. prouo[illegible] debet? 70. ſi ſupplantabit, i. d[illegible], ſeu defraudabit. *Decimis*, ſc. quas non datis.

9. *In*[illegible], i. ob penuriam, ſc. quia non datis dec[illegible] non [illegible] cum debetis.

[illegible], i. execrabiles.

10. [illegible], ſc. ſacerdotum.

Cataractas, Chald. feneſtras, ſc. videntur cœli aperiri cum copioſe pluit.

Benedictionem, i. fructuum [illegible]piam, *Vſque ad abundan*[illegible], i. abundanter.

11. [illegible]*epaba*, i. prohibebo. *Deuorantem*, ſc. locuſtam & bruchum.

12. *Terra*, 70. [illegible].

Deſiderabilis, i. optima, q.d. rerum omnium copia abundabitis.

13. [illegible]*aluerunt*, 70. ingrauaſtis, *Super*, i. contra, [illegible] mi[illegible] mol[illegible] ſunt.

[illegible], i. pœnitentes, ſeu ieiunantes.

15. *Ergo nunc*. Chald. nunc autem, 70. & nunc.

Arrogantes, Chald. impios, 70. alienos, ſc. à Dei cultu.

Ædificati, i. aucti prole, vel diuitiis. *Tentauerunt Deum*, 70. reſtiterunt Deo.

[illegible], i. ſaluati Chald. liberati.

16. *Locuti* [illegible], ſc. pro Deo, ſeu in defenſionem [illegible].

[illegible]*nimenti*, i. [illegible], q.d. vt Deus eorum re[illegible] humano.

[illegible], ſc. à Deo ſuo [illegible].

17. *Facio*, pro facturi, ſc. iudicium.

[illegible], i. peculiarem populum & velut the[illegible] pretioſum.

18. *Conuertemini*, ſc. ad conſiderandum, q.d. tum vero [illegible] intelligetis docti experientia.

CAPVT IV.

1. *Dies*, ſc. iudicij. *Succenſa*, ſc. igne præcedente iudicium.

Superbi, Chald. impij.

Impietatem, 70. iniqua. *Stipula*, Chald. ſicut ſtipula. *Non derelinquet*, &c. q.d. penitus, ſeu omnia bona, ſpemque boni.

2. *Sol*, ſc. Chriſtus. *Iuſtitiæ*, ſc. dator & conſeruator.

Pennis, i. radiis, ſ. gratiis. *Egrediemini*, ſc. e mundo, vel ſepulchris. *Vituli de armento*, Chal. vituli ſaginati, 70. vituli relaxati vinculis, q. d. celeriter & læte.

3. *Calcabitis*,

3. *Calcabitis*, ſub pedibus habebitis, & cum Chriſto damnabitis. Vide Pſal. 149. Sap. 3.

Cinis, pro, velut cinis, q.d. viliſſimi & abiectiſſimi.

Facio, ſ. iudicium de toto mundo.

4. *Mementote*, ſ. vt ſeruetis.

Horeb, qui & Sinai. *Præcepta*, &c. Lex, moralia præcepta: præcepta cæremonialia: iudicia, iudicialia.

5. *Eliam*, ſ. in primo aduentu Ioannem, in ſecundo Eliam.

Horribilis, Chald. terribilis, 70. illuſtris.

6. *Conuertet*, &c. Aug. 20 ciuit. patrum intelligentiam ad filios perducet, & faciet, vt filij conſentiant in id quod Patres ſenſerunt, Chald. reſtituet.

Patrum, ſ. Patriarcharum.

Ad filios, ſ. vt illorum cor, & filiorum vnum ſit, Chriſtum ſuſcipiendo.

Ad patres, ſc. imitandos in vera fide & moribus.

Anathemate, Chald. exterminatione; 70 penitus, q.d. ne illos (ſi aliter agant quam volo) ſupplicio æterno condemnem, ſeu à ſanctorum conſortio ſeparem præciſos.

MACHABÆORVM LIB. I.

CAPVT I.

1. **P**RIMVS, ſc. Monarcha, Græc. πρότερον, i. prius, ſc. quam Perſas vinceret.

Cethim, ſic Scriptura Græciam vocat: hic Macedoniam intellige.

Darium, in hoc deſiit Perſarum imperium.

2. *Omnium*, ſc. debellatorum, vel pro, plurimorum:

Reges, ſc. multos.

3. *Siluit*, i. quieuit, non auſa reſiſtere, q. d. ſe illi ſubdidit.

4. *Virtutem*, i. exercitum, vt ſtatim explicatur.

5. *In tributum*, i. tributarij.

7. *Pueros*, i. famulos. *Diuiſit*, i. permiſit, vt diuiderent (nec enim ſucceſſorem nominauit) vel diuidendum reliquit, vt Gloſſ. interpretatur. Compl. dimiſit.

11. *Peccati*, Græc. peccatrix. *Qui*, ſc. Antiochus illuſtris. *Centeſimo*, &c. ſc. à Seleuco primo, poſt mortem Alexandri, rege Syriæ.

12. *Teſtamentum*, i. fœdus.

14 *Facerent iuſtitiam*, i. ſequerentur inſtituta: ſeu rationem viuendi.

15. *Gymnaſium*, ſc. Palæſtricum.

16. *Fecerunt*, ſc. non ſe circumcidendo; vel forte medicamine aliquo. *Teſtamento ſancto*, i. pacto, ſeu lege Dei. *Venundati ſunt*, i. velut ſerui emptitij ſe addixerunt.

17. *Paratum*, i. ſtabilitum.

18. *Grani*, i. magna. *In*, pro cum.

21. *Conuertit*, ſc. bellum, vel, pro reuertit.

23. *Sanctificationem*, i. templum. *Vaſa*, i. inſtrumenta.

Libatoria, ſc. vaſa.

24. *Concupiſcibilia*, i. pretioſa.

27. *Infirmati*, i. animo deiecti.

28. *Maritus*, Græ. ſponſus. *Et quæ*, &c. i. ſponſæ.

29. *Super*, &c. i. ob calamitatem habitantium.

Induit confuſionem, i. valde eſt afflicta & turbata.

30. *Dierum*, ſc. plenos, q. d. integros.

36. *Conualuerunt*, i. fortes facti ſunt.

37. *Laqueum*, ſc. Iudæis.

38. *Sanctificationi*, i. templo. *Diabolum malum*, q. d. peſſimum hoſtem.

39. *Contaminauerunt*, i. profanarunt.

40. *Extera*, i. aliena. *Semini*, Græc. genimini, ſc. indigenis.

41. *Opprobrium*, i. ignominiam, ſeu vituperium, ſc. expoſita ludibrio hoſtium. *Nihilum*, Græc. contemptum, ſc. ſucceſſit pro honore vilipendium.

42. *Secundum*, &c. q. d. priori gloriæ ſucceſſit par ignominia.

43. *Vnas*, ſc. moribus.

45. *Coinquinauerunt*, i. profanarunt, ſc. non obſeruantes.

46. *Libros*, i. epiſtolas, ſeu libellos legum.

Gentium terræ, q. d. gentilium, Græc. alienas terræ, ſc. gentilicas.

49 *Coinquinari*, i. profanari, ſc. rebus contrariis templi ſanctitati. *Sancta*, i. res ſanctas, Græc. ſanctos, ſc. homines, i. Deo dicatos.

50. *Communia*, i. immunda ſecundum legem.

51. *Iuſtificationes*, i. præcepta & inſtituta.

52. *Morerentur*, i. interficerentur.

53. *Verba hæc*, pro, quæ diximus.

56. *Abditis*, &c. pro, abdita & abſcondita, &c.

57. *Caſleu*, ſc. Decembris, ſeu Nouembris. vide inf. ca. 3. *Abominandum idolum*, Græc. abominationem, ſc. idolum Iouis. *Deſolationis*, ita vocatur idolum, forte quod magna ſit deſolatio, magnaque abominatio, tale quid ſtatui in Dei templo eſt enim abominatio deſolationis idem quod abominabilis deſolatio, vel abominatio deſolatoria. Videretur quidem huc reſpexiſſe Daniel cap. 9. niſi Chriſtus aliter explicaſſet Matt. 24.

61. *In virtute ſua*, i. pro poteſtate quam habebant, vel pro viribus. *In omne*, &c. i. per ſingulos menſes.

62. *Contra altare*, Græc. in altare, ſeu ſuper altari.

67. *Ira*, i. indignatio, ſeu punitio, ſc. Dei vel Antiochi.

CAPVT II.

1. **A**B *Ieruſalem*, iunge cum ſurrexit.

7. *Contritionem*, i. vaſtationem.

8. *Sancta*, pro ſanctuarium. *Facta*, pro, data.

Eius, ſc. Ieruſalem. *Ignobilis*, i. contemptibilis, ſeu vilis.

9. *Gloria*, i. glorioſa, ſeu magnifica. *Senes*, Græc. paruuli, ſeu infantes.

10. *Eius*, ſc. Ieruſalem.

11. *Compoſitio*, i. ornatus.

16. *Steterunt*, ſc. in propoſito non recedendi à lege Dei.

19. *Obediunt*, pro obediant. *Seruitute*, i. obſeruantia.

21. *Propitius ſit*, i. faueat, q. d. ita nos Deus ſeruet, vt non faciamus id.

24. *Renes*, i. interiora.

Secundum iudicium legis, i. prout poſtulabat amor, ſeu zelus legis, Græc. ſecundum iudicium, i. vt ſolet, ſcilicet in talibus rebus.

27. *Statuens*, q.d. defendens ne cadat.

Teſtamentum, i. pactum, ſc. legem Dei, quæ ſecundum fœdus debet obſeruari.

29. *Iudicium & iuſtitiam*, i. iuſte & ſancte viuere.

30. *Sederunt*, ſedere dicuntur in Scriptura afflicti, & mœſti. *Inundauerunt*, Græ. multiplicata ſunt.

31. *Diſſipauerunt*, i. violarunt.

32. *Sabbatorum*, pro, ſabbati, ſic. inf.

34. *Polluamus*, i. profanemus ſc. putabant non licere ſabbato prœliari, etiam ſe defendendo.

37. *Simplicitate*, i. innocentia, ſeu integritate.

Super nos, pro, nobis, ſeu de nobis.

40. *Vir*, i. quiſque. *Animabus noſtris*, i. vita noſtra. *Iuſtificationibus*, i. legibus. *A terra*, i ne viuamus ſuper terram.

41. *Occultis*, ſ. locis, vbi ſe abſconderant.

42. *Voluntarius in lege*, i. deſiderans legem obſeruare.

43. *Malis*, i. perſecutionę, ſeu calamitate.

Additi ſunt, adiunxerunt ſe. *Facti ſunt*, &c. q.d. fuerunt illis magno præſidio.

44. *In ira ſua*, i. irati *Cæteri*, ſ. hoſtium.

Nationes, i. gentiles.

46. *In fortitudine*, i. fortiter.

47. *Filios ſuperbiæ*, i. ſuperbos, ſ. hoſtes. *Proſperatum eſt*, i. bene ſucceſſit.

48. *Obtinuerunt legem*, i. legis obſeruationem, quam hoſtes impediebant. *Cornu*, i. potentiam, q.d. victoriam.

49. *Confortata eſt*, i. inualuit. *Caſtigatio*, ſc. Dei per hoſtes. *Euerſionis*, ſc. rerum noſtrarum. *Ira indignationis*, i. magna punitio.

50. *Æmulatores*, i. zelatores, ſeu ſtudioſi vehementer.

Teſtamento, i. pacto, vel lege, vt ſit repetitio.

51. *Generationibus*, i. ſæculis, ſeu ætatibus.

52 *Reputatum eſt*, &c. q. d. eſtque in eo apud Deum iuſtior effectus.

54. *Zelando zelum*, i. affectus zelo. *Dei*, i. Dei cauſa *Teſtamentum*, i. pactum.

55. *Verbum*, i. præceptum, ſ. Dei.

56. *Teſtificatur*, i. affirmat in Dei cauſa. *Eccleſia*, i. congregatione, ſc. Iudæorum in deſerto.

57. *Miſericordia*, i. pietate, ſeu manſuetudine & clementia. *In ſæculo*, Græc. æterni. æternum quidem eſt in Chriſto.

58. *Zelat*, &c i. pro lege zelo magno afficitur.

Cœlum, ſc. in aerem ſublatus curru igneo, reponendus deinde loco aliquo terræ, vſque ad finem ſæculi.

59. *Credentes*, ſc. Dei fide conſtantes ſe præbentes.

60. *Simplicitate*, i. ſinceritate, ſeu integritate.

61. *Generationem, & generationem*, i. ſingulas ætates. *Infirmatur*, i. viribus deficiunt.

62. *Verbis*, ſc. minacibus. *Stercus*, pro velut ſtercus, vel q.d. cito deſinit per mortem in ſtercus, & vermes.

63. *Periit*, q.d. nihilum recidit, quidquid deſignarat cogitatione.

67. *Vindicate vindictam*, i. vlciſcimini iniurias.

68. *Retributionem*, ſ. quod merentur eis retribui.

CAPVT III.

6. Repulſi ſunt, i. cohibiti. *Directa eſt*, i. proſpere ſucceſſit.

7. *Exacerbabat*, i. prouocabat ad iram, q.d. moleſtiam exhibebat. *In benedictione*, i. cum laude, ſc. erit.

8. *Iram*, i. noxam, ſeu afflictionem.

9. *Nouiſſimum*, i. vltimum, ſeu extremum. *Pereuntes*, i. alioqui perituros.

10. *Apollonius*, ſc. Syriæ præfectus. *Virtutem*, i. exercitum.

11. *Ceciderunt*, i. occubuerunt.

12. *In eo*, pro, cum eo.

13. *Et Eccleſiam*, repetitio.

14. *Faciam mihi*, i. comparabo. *Verbum*, i. præceptum.

18. *Concludi*, ſc. tradi victos. *In multis*, i. per multos.

19. *Victoria*, ſc. euenit. *Fortitudo*, ſc. ad vincendum.

20. *Superbia*, Græc. iniqua.

25. *Timor & formido*, pro ingens timor.

29. *Diſſenſionem*, ſc. per bellum. *Terra*, ſc. Iudæa, quæ idcirco deſiderat tributa ſoluere. *Legitima*, i. iura ſeu leges. *Primis*, i. antiquis.

30. *Vt ſemel*, &c. q. d. vt ſolebat. *Abundauerat*, i. abundanter dederat.

32. *Flumen*, Græc. fines.

35. *Ad eos*, i. contra eos.

40. *Virtute*, i. exercitu.

41. *Nomen*, i. famam. *Pueros*, i. ſeruos. *Alienigenarum*, ſc. Philiſtinorum.

43. *Sanctis*, i. templo, ſeu rebus ſacris.

44. *Conuentus*, Græc. ſynagoga. *Miſericordiam & miſerationes*, id eſt, copioſam Dei miſericordiam.

45. *Sanctum*, i. templum. *Filij alienigenarum*, i. gentiles.

46. *Contra*, i. è regione.

48. *De quibus*, &c. i. quos diligenter inquirebant, vt in iis depingerent ſimilitudines idolorum ſuorum.

49. *Suſcitauerunt*, i. excitarunt, ſc. renouarunt illum ritum, qui in deſuetudinem videtur illo tempore abiiſſe.

51. *Humilitatem*, i. abiectionem.

52. *Nationes*, i. gentiles.

56. *Legem*, vide Deut. 20. Iud. 17.

59. *Sanctorum*, i. ſacrorum, ſc. templi.

CAPVT IV.

1. Filij qui erant ex arce, Græc. filij arcis, i. qui arcem tenebant.

3. *Virtutem exercituum*, Græc. exercitum.

4. *Adhuc enim*, Græc. dum adhuc. *Diſperſus*, i. ſeparatus.

6. *Non habebant*, Græc. non habebant, vt volebant.

7. *Hi docti*, pro, hos doctos. *Ad prœlium*, q.d. prœliandi peritos.

10. *In cœlum*, i. ad Deum. *Teſtamenti Patrum*, i. pacti facti cum Patribus, ſc. de fauendo ipſis, & poſteris.

11. *Redimat*, i. eripiat.

17. *Eſt*, ſ. ſeparatum.

19. *Pars*, ſc. hoſtium.

20. *Succenſa*, ſ. à Iuda.

22. *Campum*, Græc. terram.

23. *Hyacinthum*, ſc. ſericum. *Marinam*, ſc. è conchiliis factam.

24. *Conuerſi*, i. reuerſi. *In cœlum*, ſ. alta voce ſublata.

29. *Iudæam*, Græc. Idumæam. *Bethoron*, Græc. Bethſuris.

30. *Potentis*, ſ. Goliath. *Alienigenarum*, i. Philiſtæorum.

31. *Conclude*, i. trade.

32. *Tabefac*,

32. *Tabefat*, Forte legendum labefac. *Commoueantur*, i.concutiantur, q.d. deleantur.

36. *Sancta*, i. templum.

38. *Sanctificationem*, ſc. templum. *Paſtophoria*, i.exedras, ſeu cubicula, vbi aſſeruabantur res ſacræ.

40. *Signorum*, i.quibus ſolebat ſignum dari, ſ. in bello, ſeu in feſtis.

42. *Voluntatem habentes*, &c.i.legis ſtudioſos.

43. *Contaminationis*, i. profanatos, ſ. à gentilibus. Forte intelligit lapides altarium idolorum.

45. *In opprobrium*, i.dedecori.

46. *Domus*, i. templi.

48. *Intra domum*, ſ. ſancta ſanctorum. *Et adem*, q.d.totum denique templum: vel intelligit atrium Sacerdotum. *Sanctificauerunt*, i. dedicauerunt, ſeu conſecrarunt.

52. *Ante matutinum*, Græc.diluculo.

56. *Salutaria laudis*, i.ſacrificia pacifica, ſ.in gratiarum actionem.

58. *Auerſum*, i. ablatum.

59. *Ab anno in annum*, i.ſingulis annis.

61. *Bethſuram*. Ciuitas montana in tribu Iuda, prope Ieruſalem. vide 2.Mach.11.

CAPVT V.

1. E*Rant*, i. habitabant.

3. *Circumſedebant*, i. obſidebant.

4. *Scandalum*, i. offendiculum.

5. *Anathematizauit*, i.deſtruxit penitus.

8. *Filias*, i.vicos, ſeu oppida ſubiecta.

9. *Datheman*. erat in monte Galaad.

10. *Per circuitum*, Græc. quæ circum nos ſunt.

13. *Spolia*, Græc. ſuppellectilem.

14. *Secundum verba hæc*, i. ſimilia.

16. *Eccleſia*, i.concio, ſeu conuentus populi.

Cogitare, i. conſultare. *Expugnabantur ab eis*, i. oppugnabantur ab illis, ſc. hoſtibus.

21. *A facie eius*, pro, ab eo.

26. *Comprehenſi*, i. capti, vel concluſi, ſc. ne poſſent exire.

28. *Munitionem*, ſ.in qua Iudæi concluſi.

30. *Eos*, ſ. qui intus erant.

33. *Ordinibus*, ſcilicet, militum diſpoſitis per diuerſa loca.

Oratione, ſ. ad Deum.

34. *Eos*, ſ. hoſtes Iudæ.

40. *Potens poterit*, i.præualebit.

42. *Scribas*, ſ. qui deſcriptos habebant milites.

43. *Transfretauit*, i.traiecit.

46. *Ephron*. Ciuitas vltra Iordanem videtur eſſe quæ Ioan.11.dicitur Ephrem.

Ingreſſu, i.tranſitu.

Erat, ſ. faciendum.

48. *Pedibus*, q.d.recta iter facientes, nec in aliud intenti.

51. *Virtutis*, i. fortes.

52. *Contra faciem*, i.è regione, ſeu in conſpectu, vel prope.

54. *Donec*. Not. id donec. nec enim ſignificat reuerſos cecidiſſe.

56. *Virtutis*, i. exercitus.

62. *Facta eſt*, pro, facienda erat.

63. *Viri Iuda*, Græc.vir Iudas, & fratres eius.

67. *Sacerdotes*, ſ.de quibus ſupra.

CAPVT VI.

1. V*Elamina*, i. tegumenta militum.

Scuta, Græc.arma. *Gracia*, ſ.tota.

3. *Sermo*, i. res.

5. *In Perſide*, ſ. adhuc agenti, vel Perſis poſita pro Babylonia, vt lib.2.c.1.

6. *Virtute*, i.exercitu. *Inualuerunt*, ſ.Iudæi.

7. *Abominationem*, i.idolum.

8. *Commotus*, i. turbatus.

11. *Iucundus*, i. lætus, Græc. χρηςὸς, i.benignus, ſeu bonus, ſ.felix, ſeu lætus: phraſi Heb. *Poteſtate*, i. dominio.

12. *Auferre*, i.delere, Græc. ἐξᾶραι i.tollere.

15. *Stolam*, i.veſtem. *Adduceret*, ſ.in regnum.

18. *Sanctorum*, i.templi.

22. *Vindicas fratres noſtros*, i.vlciſceris Iudæos.

24. *Filij populi noſtri*, i.populares noſtri.

31. *Exierunt*, ſ.q.erant intra Bethſuram.

33. *Comparauerunt*, i.pararunt, ſeu expedierunt.

35. *Concatenatis*, i.hamatis. ſ.factis ex hamis inter ſe more catenarum iunctis, vt etiam nunc fiunt.

Ordinati, i. deſtinati, ſeu attributi, ſ.ad defenſionem.

36. *Ante tempus*, i.opportune, ſeu citiſſime.

Erant, pro, aderant.

37. *Virtutis*, i.fortes.

38. *Perurgere*, ſ.ad prælium.

Conſtipatos, i. immiſtos, q.d.huc illuc diſcurrentes, & ſolicitantes milites.

40. *Diſtincta*, i. diuiſa ſeu diſpoſita.

41. *Commouebantur*, i.admiratione, vel timore.

43. *Filius Saura*, Græc. Sauaran, quaſi id cognomen fuerit.

46. *Pedes elephantis*, Græ. elephantem.

49. *Ciuitate*, ſ. Bethſura.

Sabbata, i.vacationes, ſeu ceſſationes, ſ.non colebantur ob bella, ſeu potius quia ſeptimus annus erat, vt dicitur inf. vide. Leu.25.

51. *Sanctificationes*, i.ſanctuarij, ſeu templi.

Fundibula, i. fundas.

54. *Sanctis*, i. ſanctuario.

59. *Legitima*, i. leges.

61. *Exierunt*, ſ.Iudæi. forte obuiam Regi.

CAPVT VII.

1. D*Emetrius*, ſc. frater Antiochi Illuſtris, ſecundum quoſdam; aliis filius Seleuci fratris Antiochi Illuſtris, adeoque huius ex fratre nepos, non frater. Fuerat autem Seleucus Rex ante Antiochum. *Maritima*. Tyrum quidam putant. vide tamen lib.2.c.14.

7. *Omnes*, Græc.eos, & omnes adiutores eorum.

8. *Flumen*, ſ.Euphratem.

15. *Et locutus*, &c. q.d. fuerat enim locutus, &c. & iurauerat, &c.

18. *Iudicium*, i.iuſtitia, ſeu probitas. *Conſtitutum*, id eſt, pactum.

19. *Aſe*, Græc. qui apud ipſum erant transfugarum.

24. *Exire*, i.excurrere.

30. *Conterritus eſt*, i.timuit ſibi.

32. *Ciuitatem David*, ſ.in arcem quam tenebant adhuc hoſtes.

33. *Verba*, i. geſta.

34. *Polluit*, i.ignominioſe tractauit.

37. *Nomen tuum*, i. te.

38. *In gladio*, i.cæſi. *Permaneant*, ſ.ſuperſtites.

41. *Exiit*, ſ.à te miſſus.

42. *Super ſancta*, i.contra templum. *Iudica*, &c. i. puni ſecundum quod meretur malitia.

Adar, ſ. Februarij.

45. *Cum ſignificationibus*, Græ. ſignorum, i.quibus dari ſolebat ſignum bellicum, ſeu claſſicum.

46. *Ventilabant eos cornibus*, i.vehementer euertebant; metaphora à tauris. *Iterum*, i.ſubinde, q.d.

ſæpe cædendo, tandem omnes interemerunt.

47. *Contra*, i. è regione, ſ. prope.

50. *Siluit*, i. quieuit, ſ. pacata fuit.

CAPVT VIII.

1. *ACquieſcunt ad*, i. facile concedunt.

2. *Virtutes bonæ*, i. egregia facta.

In Galatia, i. contra Gallos.

3. *Locum*, ſcil. Hiſpaniæ, vel q. d. omnia loca quæ poſſidebant, conſilio ſibi, & patientia pararunt.

4. *Superuenerant eis*, i. eos bello laceſſerant.

Cæteri, ſ. à cæde ſuperſtites.

7. *Conſtitutum*, ſ. quod ſequitur.

8. *Indorum*, &c. Ad veritatem hiſtoriæ ſufficit Iudam ita audiſſe, etſi aliter forte res haberet.

Eorum, ſ. fuiſſe ablatas regiones has.

9. *Helladam*, i. Græciam. *Tollere*, i. expugnare, ſeu interficere.

12. *Requiem*? q. d. qui eis fidebant, vel acquieſcebant.

15. *Curiam*, i. ſenatum. *Multitudine*, i. populo, ſ. recte gubernando.

16. *Vni*, ſ. conſuli. At duo erant, ſed ſic audierat Iudas, vt & quod ſequitur de inuidia, &c. quod tamen falſum. *Zelus*, i. æmulatio.

25. *Bene ſit*, &c. ſententiam refert phraſi Hebraica.

25. *Dictauerit*, i. feret, ſeu poſtulabit.

Corde pleno, i. promptiſſime.

26. *Prœliantibus*, ſ. Iudæis. *Dabunt*, ſ. Romani, q. d. ſuis impenſis Iudæi bellum iuuabunt.

Ab eis, ſ. Romanis.

28. *Dabitur*, ſ. à Iudæis. *Eorum*. ſ. Iudæorum.

30. *Et propoſito*, i. pro arbitratu.

32. *Faciemus illis*, &c. i. defendemus eorum cauſam.

CAPVT IX.

1. *CVm illis*, i. illis commiſſum.

2. *Animas hominum*, pro, homines, vel animas.

7. *Diſſolutus*, i. conſternatus animo. Not. hic poſt fœdus initum cum Romanis eis infeliciter ſucceſſiſſe. Itemque poſtea Ionathæ, & Simoni. vide inf. cap. 12. & 14 vt videatur factum placuiſſe Deo, cui fuerat magis fidendum.

8. *Si poterimus*, pro, ſi forte poſſimus.

10. *Abſit*, Mihi certe probatur illorum conſilium.

Tempus, ſ. moriendi. *In virtute*, i. fortiter.

Crimen, Græc. αἰτίαν i. accuſationem, ſeu reprehenſionem, q. d. ne quid minuamus gloriam noſtram eoque reprehendamur. Equidem non video quid gloriæ deperibat, ſi ſibi, tum ſociiſque conſuluiſſet, ſeque ſeruaſſet ad tempora meliora. Scio D. Ambroſium laudare factum hoc, ſed ego rudior ſum, quam vt capiam, laudarem ſi ſuorum ſuiſſet conſilium ſecutus.

13. *Commota*, i. concuſſa. hyperbole.

22. *Verba*, i. geſta.

23. *Exorti ſunt*, prodierunt.

31. *Surrexit*, i. ſe exhibuit,

36. *Madaba*, vrbs eſt in tribu Ruben.

37. *Verba*, i. geſta.

38. *Sanguinis*, i. cædis. *Tegumento*, i. latebra.

39. *Proceſſit*, pro, procedebat.

41. *Vindicauerunt*, pro, fecerunt.

43. *In virtute*, i. cum exercitu.

45. *Ex aduerſo*, Græc. è fronte, & à tergo.

46. *In cælum*, i. ad Deum.

47. *Diuertit*, ſ. Bacchides.

48. *Et tranſnatarunt*, Græc. non tranſierunt, ſc. hoſtes.

50. *Reuerſi ſunt*, Græc. reuerſus eſt, ſ. Bacchides cum ſuis.

51. *Vt inimicitias*, &c. id eſt, vt bello infeſtarent Iſraelem.

54. *Interioris*, Græc. atrij interioris, ſcilicet, ſacerdotum.

Prophetarum, ſ. Aggæi & Zachariæ, quorum exhortatione ædificatum templum.

56. *Mandare*, i. diſponere, vt ſolet à morientibus.

57. *Siluit*, i. quieuit à bellis.

58. *Silentio*, i. quiete.

61. *Apprehendit*, Græc. apprehenderunt, ſ. hoſtes; quidam tamen ad Ionatham referunt. *Malitia*, q. d. qui dederant Bacchidi illud conſilium.

63. *De Iudæa*, pro, in Iudæa, ſ. ſociis, vel militibus.

65. *Numero*, ſ. militum.

66. *Virtutibus*, i. viribus, ſeu fortiter geſtis.

68. *Quoniam*, pro, itaque, vel coniunge cum ſequenti verſu.

70. *Ei*, ſ. Ionathæ, Græc. eis, ſ. inuicem. *Captiuitatem*, i. captiuos.

57 *Gladius*, i. bellum, *Iudicare*, i. gubernare, ſeu ius dicere.

CAPVT X.

1. *QVi*, ſ. Antiochus, ſic enim ait Ioſephus, ſ. fuiſſe Antiochi Epiphanis filium: Græc. tamen videtur ad Alexandrum referri, & forte is idem habuit cum patre cognomen.

3. *Vt magnificaret*, pro, magnificans, q. d. quibus illum magnificare præ ſe ferebat. *Dixit*, i. cogitauit.

11. *Ad munitionem*, i. vt ciuitati eſſent munimento.

15. *Virtutes*, i. facta fortia.

20. *Vtque noſtra*, &c. i. vt faueas rebus noſtris.

21. *Stolam ſanctam*, i. veſtem ſacerdotalem, ſcil. Pontificiam.

24. *Dona*, ſ. promittam, vel dabo.

28. *Præſtationes*, i. quæ ſolebatis nobis præſtare.

29. *Pretia*, i. penſiones. *Indulgeo*, i. condono.

Remitto, ſ. ne poſthac eas dare debeatis, vide cap. 11.

Tertias, i. eſt tertiam partem, ſ. frugum, quæ in ſeminatis agris prouueniebant.

30. *Ligni*, i. arborum. *Ciuitatibus*, Græc. regionibus, ſeu præfecturis. ſic inf. *Illi*, ſcil. eius ditioni.

31. *Sit ſancta*, i. gaudeat immunitate, quæ decet ſanctum locum.

33. *Animam*, i. perſonam, vt vulgo dicitur.

Vt, pro, vtque.

34. *Decreti*, i. ſtati, ſeu ſtatuti.

35. *Et nemo*, &c. explicat præcedentem immunitatem. *Cauſa*, i. re, ſeu negotio, omni vero, pro, vlla, poſitum more Hebræo.

36. *Copia*, Græc. munera, ſ. ſtipendia. *Ordinabuntur*, i. conſtituentur. *Magnis*, Græc. magnis.

37. *Aguntur ex fide*, i. fidem poſtulant.

39. *Quas dedi*, pro, prætetea dedi. *Sanctis*, i. templo.

40. *Quæ me contingunt*, i. ad me pertinent, Græc. à locis attinentibus, i. qui ſoluere debent.

41. *Rediderant*,

41. *Rediderant*, i. ſoluerant, ſcil. Regi, indicat ſe remittere ſibi à Iudæis debita ſuperiorum annorum.

Ex hoc, i. ex nunc. *Domus*, i. templi.

42. *Accipiebant*, ſcil. tributorum Regis exactores.

Sanctorum, i. ſanctuarij ſeu templi.

43. *Omnibus finibus*, pro, omnes fines.

Dimittantur, ſ. liberi.

44. *Ratione*, ſ. ex ærario.

47. *In Alexandrum*, Græc. in Alexandro, i. amicos eſſe Alexandri *Princeps*, q. d. primus egerat cum ipſis bona fide

56. *Spondeam tibi*, ſcilicet filiam, Græc. ſim tibi ſocer.

58. *Reges*, ſ. ſolent.

63. *Prædicate*, ſ. per præconem denunciate.

70. *In opprobrium*, q. d. contemnor.

71. *Virtutibus*, i. viribus, vel exercitibus *Bellorum*, Græc. vrbium.

75. *Excluſit*; Græc. excluſerunt, ſ. Ioppenſes.

80. *Eius*, i. Ionathæ.

81. *Eorum*, ſ. hoſtium.

83. *Beth-Dagon*, i. ædem Dagonis, ſcil. Azotiorum. *Idolum*, Græc. [illegible], i. templum Idoli.

68. *In*, pro, cum.

CAPVT XI.

4. CÆtera, Græc. ſuburbia. *Tumulos*; i. aceruos cadauerum, vel lapidum ſuper ſepultos.

11. *Eius*, ſ. Alexandri.

18. *Perierunt*, i. occiſi ſunt. *Intra caſtra*, Græc. in ipſis munitionibus.

23. *Obſidere*, ſ. arcem.

24. *Xenia*, i. munera.

28. *Torpachias*, i. præfecturas. vide ſup. cap. 10. & inf.

31. *Parenti*, Græc. cognato.

32. *Parenti*, i. veluti patri.

33. *Benignitatem*, Græc. beneuolentiam.

34. *Ciuitates*, Græc. præfecturas Lydam, Græc. Aphærema & Lydam. *Pro his*, i. compenſationem eorum.

36. *Ex hoc*, ſ. tempore.

38. *Siluit*, i. quieuit, ſ. bellis. *Et inimici*, pro, id inimici; vel, quia inimici.

46. *Aulam*, ſ. regiam.

49. *Infirmati*, i. conſternati.

60. *Flumen*, ſ. Iordanem, vel Euphratem.

63. *Præuaricati ſunt*, Græc. adeſſent. *Eum*, ſ. Ionatham.

Negotio regni, Græc. regione.

64. *Prouinciam*, ſ. Iudææ.

67. *Vigilauerunt*, &c. i. ſummo mane ſe contulerunt in campum.

70. *Princeps*, Græc. principes.

72. *Pugnauerunt*, Græc fugerunt.

73. *Fugiebant*, pro, fugerant. *Illius*, ſ. Ionathæ. *Sua*, i. ipſorum.

CAPVT XII.

1. TEmpus, i. opportunitas.

4. *Dederunt*, ſ. Romani. *Per loca*, i. per quos tranſibant.

10. *Efficiamur*, i. habeamur.

11. *Quibus oportet*, i. opportunis. *Obſeruationibus*, Græc. obſecrationibus. *Fas eſt*, pro, par eſt, ſeu oportet.

15. *Humiliati*; i. afflicti, ſeu depreſſi.

19. *Reſcriptum*, i. exemplum, ſ. de quo ſupra.

21. *Scriptura*, ſcil. rerum noſtrarum, q. d. annalibus.

22. *Supra*, i. maiori.

25. *Eius*, ſ. Ionathæ.

26. *Illis*, ſ. Iudæis, Græc. irruere in ipſos.

28. *In bello*, pro, ad bellum. *Timuerunt*, & formidauerunt, pro, timuerunt valde. *Focos*, i. ignes.

29. *Cognouerunt*, ſc. illos fugiſſe.

32. *Iunxit*, i. caſtra mouit.

36. *Ipſa*, ſc. arx. *Singulariter*, i. ſeorſim ſeu ſemota prorſus. vulgo per ſe. *Emant*, ſc. qui in arce; q. d. commercio probibeantur & commeatu.

37. *Et cecidit*, pro, nam ceciderat. *Ab ortu Solis*, i. ad Orientem.

38. *Sephela*, i. planitie, ſeu valle.

42. *Multo vt*, pro, maiori quam vt.

50. *Periit*, ita audierant ſed falſum.

51. *Pro anima*, &c. i. ſibi, vitæ periculum imminere, vel illos paratos eſſe vitam defendere.

54. *De hominibus*, i. ex hominum mentibus.

CAPVT XIII.

5. ANimæ, i. vitæ.

6. *Sancta*, i. templum. *Inimicitia cauſa*, i. hoſtiliter. ſc. tanquam hoſtes.

11. *In ea*, ſc. Ioppe. *Ipſe*, ſc. Ionathas.

13. *Contra faciem*, i. in proſpectu.

16. *Fugiet*, i. deficiat.

20. *Ibant*, ſc. hoſtes. Græc. ibat, ſc. Tryphon.

22. *Illa nocte*, &c. Græc. & illa nocte fuit valde multa nix, & non venit propter niuem, ſed abiit in Galaaditim.

24. *Conuertit*, i. reuertit.

27. *Viſu*, i. aſpectu, ſc. qui longe videri poſſet.

28. *Statuit* Græc. ſtatuit ſuper ea *Septem*; id eſt, multas.

29. *Quæ*, ſc. ædificia, nempe tota illa moles.

30. *Diem*, ſc. extans.

34. *Regioni*, ſc Iudææ.

37. *Bahem*, i. torquem, vel Baltheum, vel ſmaragdum.

42. *Anno primo*; q. d. incepit numerare annos à [illegible] patri Simonis.

44. *Et qui*, &c. Græc. & qui erant intra machinam, eruperunt in ciuitatem.

48. *Immunditia*, ſc. idololatriæ. *Sibi*, Græc. ſibi in ea.

50. *Contaminationibus*, ſc. gentilitiis.

51. *Inimicus*, ſc. arx illa erat velut hoſtis infenſiſſimus.

54. *Virtutum*, i. exercitus. *Gazaria*, i. Gaza.

CAPVT XIV.

4. QVæ ſuit, bona; q. d. diligens fuit in promouendo ſtatu bono.

5. *Et cum omni*, &c. q. d. acceſſitque eius gloriæ, quod Ioppe portu vſus eſt ad nauigandum ad inſulas.

6. *Obtinuit*, i. pacifico poſſedit, vel gubernauit.

7. *Captiuitatem*, vel Iudæos è captiuitate liberatos intelligit, vel hoſtes captiuos factos.

8. *Ligna*, i. arbores.

9. *Bonis*, i. vtilitate, ſeu commodis. *Gloriam*, i. ſplendide. *Belli*, i. bello partas.

10. *Vaſa*, i. receptacula, q. d. vt aſſeruarent inſtrumenta bellica. *Quoadusque*, pro, adeo quod.

14. *Humiles*, i. afflictos. *Legem exquiſiuit*, i. legi ſtuduit,

ſtuduit, ſeu curauit, vt obſeruaretur.

15. *Sancta gloriſicauit*, i. templum decorauit.

26. *Titulis*, i. columnis.

27. *Elul*, i. Auguſti, vel Septembris, Aſaramel, quidam legunt Ieruſalem.

28. *Nota facta ſunt*, i. acciderunt.

32. *Virtutis*, i. fortes.

34. *Correptionem*, vel correctionem, i. directionem, Græc. ἐπανόρθωσιν.

35. *Actum*, Græc. fidem.

35. *Caſtitati*, i. loci ſanctitati.

36. *Secundum hæc*, pro, ad hæc; præterea, Græc. per omnia, vt iungatur ſuperioribus, q.d. cum ſumma poteſtate.

41. *Donec*, Nos æternum cum donec. *Surgat*, &c. q.d. eo vſque dum, Chriſtus veniret, voluerunt illum eiuſque familiam, populum regere, etſi eſſent de tribu Leui; principatus enim ad Iudam ſpectabat, cuius partem adminiſtrabat, Sanhedrim, ſc. Iudicum cœtus.

48. *Dixerunt*, i. conſtituerunt.

49. *Periſbolo*, i. ambitu, ſeu porticu.

Habeat, ſc. vnde poſſit ſumere.

CAPVT XV.

1. I*Nſulis*, i. vna ex inſulis.

2. *Hunc*, pro, in hunc.

5. *Oblationes*, vel ablationes, i. exemptiones, ſeu immunitates. *Dona*, i. penſiones.

7. *Sanctam*, &c. Græc. & ſancta eſſe libera.

8. *Futura ſunt*. i. debebuntur.

34. *Tempus*, i. opportunitatem.

39. *Obſtruere*, Græc. munire.

40. *Irritare*, i. prouocare, ſeu vexare. *Conculcare*, Græc. intrare, ſeu inuadere.

Viam, Græc. vias ſeu itinera.

CAPVT XVI.

4. E*Legit*, ſc. Simon vel potius Ioannes.

9. *Ædificauit*, ſcil. ipſe Ioannes, i. inſtaurauit, vel potius Cendebæus, vt ſup. dictum cap. 15.

14. *Vndecimo*, ſc Ianuario.

23. *Bonarum virtutum*, i. egregie factorum.

24. *Libro dierum*, i. Annalium.

MACHABÆORVM II.

CAPVT I.

1. B*Onam*, i. felicem.

2. *Teſtamenti*, i. pacti. *Seruorum*, &c. pro ſeruos &c.

3. *Volenti*, i. prompto.

4. *Pacem*, i. proſperitatem.

5. *Malo*, i. calamitoſo.

7. *Demetrio*, vide ſup. lib. 1. cap. 11. *Receſſit*, i. defecit, ſc. per apoſtaſiam.

8. *Succenderunt*, ſc. hoſtes.

9. *Scenopegia*, ſc. ob purificatum templum à Iudeo menſe. Apparet eos id feſtum Encæniorum celebrare ſolitos ritu Scenopegiæ, de quo vide inf. cap. 10. vel legendum Scenopegiæ, & 3 vide inf. vers. 18.

Caſleu, i. Nouembris, vide Zach.

10. *Anno*, &c. id eſt finis ſuperioris epiſtolæ.

Populus. &c. Hic incipit altera epiſtola.

Iudas, ſc. Machabæus.

Chriſtum, i. vnctorum.

Salutem, *& ſanitatem*, Græc. [illegible] & ſaluere.

11. *Regem*: ſc. Antiochum Epiphanem.

12. *Ebullire*, ſc. prodire in magna copia, vt de ranis dictum Exod. 8. & de muribus 1. Reg. 5.

13. *Nanea*, i. Dianæ, vox Perſica. *Cecidit*, quidam percuſſum interpretantur: alij Antiochum Magnum intelligunt, non Epiphanem, ne hæc contraria ſint iis quæ dicta lib. 1. cap. 6.

14. *Cum ea*, ſc. velut ſponſa, vel dea.

16. *Templi*, Græc. laquearis. *Adıtu*, i. porta, ſeu feneſtra.

18. *Diem*, Græc. velut diem.

19. *Perſidem*, i. Babyloniam. ſic 1. Mach 6. *Contutati ſunt*, i. tuto ſe ſeruarunt.

24. *Narrauerunt*, ſc. aliqui.

Bonus Rex, Græc. Rex & bonus, ſeu benignus.

25. *Præſtans*, Græc. [illegible] i. munificus, ſeu liberalis.

26. *Partem*, i. hæreditatem, ſcil. populum Iſrael.

27. *Abominatos*, i. execratos, ſc. à gentibus.

28. *In ſuperbia*, i. ſuperbe.

29. *Dixit*, i. inſtituit.

33. *Tranſlati*, i. ducti in captiuitatem.

34. *Vt probaret*, pro, approbans.

CAPVT II.

1. I*Nuenitur autem*, &c. & hæc ad epiſtolam pertinent.

Ieremie, Græc. Ieremias Propheta, iungiturque cum ſequentibus, q.d. legitur in quadam ſcriptura Ieremiam iuſſiſſe, &c. *Tranſmigrabant*, i. migrabant, ſeu captiui abducebantur, ſc. in Babyloniam, Significatum, ſc ſupra. *Mandauit*, ſc. quod ſequitur.

4. *Comitari*, i. portari ab aliquibus ſe ſequentibus.

Dei hæreditatem, i. terram promiſſionis. Vide Deuteronomij 34.

8. *Hæc*, i. talia, Græc. manifeſtabat autem, ſc. liber ille quæ ſequuntur.

Tractabat, ſc Salomon.

10. *Sicut*, &c. ſc. referebat ille liber.

11. *Eo quod*, &c. q.d. Itemque erat in libro illo Moſis Leu. 10. Cur non comeſtum eſſet, quod pro peccato oblatum fuerat, ſed igni conſumptum totum. vide locum: hic enim valde conciſe, & obſcure refertur.

13. *Nehemia*, ſc. tempore ſcriptis. *Hæc*, ſc. quæ retulimus. *Donariis*, ſc. templo offerendis.

17. *Sanctificationem*, i. templum.

18. *Congregabit*, ſcil. etiam alios, qui diſperſi ſunt.

22. *Illuminationibus*, i. Dei fauoribus.

23. *Recuperarent*, Græc. reparatent.

25. *Aggredi*, ſc. legendo.

32. *Excuſationes*, Græc. exquiſitiones, ſeu exquiſita, ſcil. curioſa, ſeu nimis exquiſitam narrationem.

Succingi, i. aſtringi, ſeu arctari. Hactenus epiſtola, in qua & illud.

CAPVT III.

1. I*Nomni*, i. cum ſumma.
2. *Illuſtrarent*, i. ornarent, ſeu decorarent.
3. *Seleucus*. Hinc apparet narrari hic res priores iis, quæ libro ſuperiore ſcriptæ ſunt.
7. *Tranſportaret*, i. ad ſe afferret.
11. *In his*, i. ex his.
12. *Vniuerſum*, &c. Hyperbole.
13. *Omni genere*, i. omni modo, ſeu omnino.
14. *Altare*, ſc. holocauſti.
19. *Ad Oſtium*, Græ. ad ianuas, ſc. domorum ſuarum ſeu templi.
24. *Spiritus*, &c. Græc. Spirituum, & omnis poteſtatis Dominus (ſeu Princeps) magnum & euidens fecit miraculum.
Oſtenſionis, pro, potentiæ.
Ruentes, i. conſternati forte legendum, ruentes, pro, intuentes Dei virturem Græc. ſtupentes.
Diſſolutionem, ſc. animi, vel membrorum.
25. *Calces*, i. vngulas.
26. *Optimi*, Græc. pulcherrimi.
27. *Eiecerunt*, i. extraxerunt.
30. *Magnificabat*, i. glorificabat.
32. *Malitiam*, id eſt, dolum, ſeu maleficium. *Ex*, pro, à.
Conſummatam, i. factam. *Salutarem*, non eſt Græc.

CAPVT IV.

1. I*Nſtigaſſet*, i. induxiſſet.
2. *Æmulatorem*, i. incenſum zelo, Græc. ζηλωτὴν.
4. *Inſanire*, iunge cum ad augendam.
7. *Antiochus*, ſc. Seleuci frater.
8. *Redditibus*, &c. forte id volebat quotannis reddere.
9. *Ephebiam*, i. Epheborum palæſtram, ſeu potius lupanar. *Antiochenos*, ſc. ciues.
11. *Per Ioannem*, incertum, an per hunc illa inſtitura, ſeu impetrata à Regibus, an vero eius opera deſtructa.
Qui, ſc Eupolemus: vide lib. 1, cap. 8.
13. *Profectus*, i. progreſſus. *Sacerdotis*, Græc. ſummi ſacerdotis, ſub. re vera.
14. *Prauitionis*, i. exhibitionis, ſcilicet ſpectaculi.
Exercitiis, i. certaminibus.
15. *Nihil*, i. pro nihilo.
16. *Contentio*, Græc. calamitas. *Et eorum*, pro, nam eorum. *Habuerant*, Græc. habuerunt, ſcilicet poſtea.
19. *Didrachmas*, Græc. drachmas.
Sacrificiis, ſc. Herculis.
Oporteret, i. neceſſe eſſet, ſeu deceret.
20. *Præſentes*, ſc. legatos, id rogauerant.
21. *Primates*, pro, primatum, i. principatum, ſc. contentio erat cum Antiocho.
Alienum, ſc. ob abſentiam.
Inde, ſc. vbi erat forte ex Antiochia.
24. *Faciem*, &c. i. regiam poteſtatem, q. d. ei fuiſſet adulatus.
Superponens, &c Græc. ſuperans Iaſonem talentis, &c.
29. *Et Menelaus*, &c. Græc. & quidem Menelaus reliquit ſummi ſacerdotij ſucceſſorem Lyſimachum fratrem ſuum, Soſtratus autem Crateren Præfectum Cypriis.
40. *Iniquis*, iunge cum manibus.
Tyranno, in quibuſdam Græc. Aurano.

CAPVT V.

1. M*Onſtra*, i. oſtenta, ſeu prodigia.
8. *Exitum*, ſc. niſi euaſiſſet.
11. *Efferatis animis*, Græc. Efferatus animo.
15. *Iſta ſufficiunt*, Græc. iſtis contentus.
17. *Deſpectio*, i. ille contemptus.
19. *Elegit*, ſub. atque adeo propter gentis peccata permittit locum tractari indignis modis, id quod ſtatim additur.
23. *Garizim*, ſc. monte Samariæ.
24. *Appoſitus*, i. hoſtili animo.
26. *Spectaculum*, ſc. exercitus viſendi cauſa.
27. *Decimus*, ſc. Pontifex à tempore Alexandri Magni legitimus. Quidam tamen dicunt decimum nomen eſſe officij, ſeu magiſtratus, vt decurio, & decanus.
Fuerat, pro, fuit.

CAPVT VI.

1. A*Ntiochenum*, Græc. Athenienſem.
2. *Prout erant*, &c. q. d. prout incolæ Garizim iam volebant.
6. *Simpliciter*, pro denique, ſeu omnino.
7. *Circuire*, Græc. pompam ducere.
8. *Ptolemæus*, pro, Ptolomeo, ſc. de quo ſup.
11. *Philippo*, ſc. de quo ſup.
Obſeruantiam, ſc. ſabbati.
12. *Abhorreſcant*, Græc contrahantur, ſc. animo; ſeu animum deſpondeant.
14. *Vt eas*, &c. Græc. vt eas, cum peccata ad plenitudinem venerint, puniat. ſic de nobis ſtatuit, ne cum ad finem peccata noſtra peruenerint nos puniat.
20. *Intuens*, &c. i. conſiderans quomodo accedere ad talia oporteret patienter ſuſtinenda, Græc. aliquanto aliter.
23. *Conſtituta*, ſub. ætæ. *Infernum*, i. ſepulcrum.
27. *Senectute dignus*, id eſt, qualem par eſt ſenem eſſe.
30. *Secundum animum*, id eſt. animo, ſeu voluntate.

CAPVT VII.

1. T*Aureis*, ſc. neruis.
6. *Conſolabitur*, i. recreabitur, ſc. ſumpta de hoſtibus vindicta. vide Deuteron. 32. vbi legimus miſerebitur, 70. enim conſolabitur, vel forte in ſeruis, pro, ſeruos.
11. *E cælo*, i. à Deo.
14. *Ad mortem*, i. morti proximus. *Potius eſt*, i. præſtat.
15. *Eum*, ſc. Regem.
17. *Patienter ſuſtine*, i. expecta.
Semen, i. filios.
18. *Fruſtra*, i. ſine cauſa. *Facta*, ſc. à Deo, q. d. mirabiliter nos punit, vel à nobis, q. d. mire Deum offendimus.
20. *Bonorum*, Græc. bona, i. felici.
21. *Fæminea*, q. d. alioqui infirmæ.
23. *Enim*, pro, tamen. *Inuenit*, q. d. qui ſua ſapientia excogitauit quo quidem modo generandum eſſet.
24. *Deſpecta*, i. conſiderata, vel pro, ſuſpecta, q. d. ſuſpicans, ſeu timens ſibi probro id futurum, quod ſic contemneretur, & vinceretur. hunc enim ſenſum Græca videntur facere.
25. *Fieret*, ſc conciliatrix.
28. *Peto*, Græc. peto à te.

19. *Particeps*,

29. *Particeps*, non eſt Græc. & quidem videtur abundare. *Illa*, ſc. poſtrema diei iudicij, Græc. tamen tantum eſt, in miſericordia, q.d. per Dei miſericordiam.

30. *Suſtinetis*, i. expectatis.

33. *Increpationem*, i. caſtigationem.

36. *Suſtentato*, i. tolerato.

Teſtamento, i. pacto, quaſi dicat, conſequenter promiſſa legem ſeruantibus, vel iam ſunt ex parte conſecuti, ſc æternam vitam. *Effecti ſunt*, i contimentur.

40. *Mundus*, Græc. pure, ſeu ſancte.

41. *Conſumpta*, Græc. mortua, ſc. intetempta, vt filij.

CAPVT VIII.

2. C*Ontaminabatur*, i. profanabatur.

3. *Complananda*, i. ſolo æquanda.

9. *Patrocli*, ſc. filiom. *Primoribus amicum*, pro, primariis amici, ſc. vnum.

13. *Iuſtitiæ*, Græc vindictam, ſc. à Deo faciendam.

15. *Teſtamentum*, i. pactum.

16. *Reconciliarentur*, Græc. retterentur.

20. *Sex*, Græc. octo.

23. *Ad hoc*, &c. adhuc etiam & Eleazarum (ſc. præfecit) tum lecto illis, &c.

24. *Nouem*, lib. 1. cap. 4. dictum tria, ſed illud intelligendum de primo congreſſu: id de tota pugna.

25. *Hora*, i. tempore.

29. *in finem*, i. perfecte, ſeu in perpetuum, vel tandem.

33. *Epinicia*, i. celebritates pro victoria.

CAPVT IX.

12. P*Aria Deo ſentire*, i. ſe Deo exæquare.

20. *Gratias*, ſc. Deo.

25. *Inſidiantes*, Græc. attendentes, q.d. occaſioni intentos.

27. *Ei communem*, Græc. obſequentem, ſc. benignum, ſeu beneuolum.

28. *Montibus*, ſcilicet Babyloniæ. vide lib. 1. cap. 16.

CAPVT X.

3. B*Iennium*, ſc à deſtructione. Not. vero id etſi narratur poſt mortem Antiochi, prius tamen contigiſſe. vide lib. 1. c. 4.

5. *Caſleu*, ſc. Nouembris.

7. *Thyrſos*, i. virgulta, vel haſtas frondibus ornatas.

Ei, ſc. canentes. *Proſperauit mundare*, i. dedit proſperitatem mundandi.

13. *Philometore*, ſc. Rege Ægypti. *Ab eo*, ſc. Philometore. *Veneno*, ſc. vltro accepto.

15. *Iudai*, Græc. Idumæi.

Fugatos, ſc. ab Iudæis ob crimina ſeu tranſfugas.

26. *Crepidinem*, i. baſim, ſeu inferiorem extremitatem.

Dicit, i. pollicetur, ſc. inimicus ero inimicis tuis, &c. Exod. 23.

37. *Loco*, Græc. lacu.

CAPVT XI.

1. P*Ropinquus*, i. cognatus.

5. *Auguſto*, Græc. munito, ſeu forti.

21. *Dioſcori*, i. Iunij.

26. *Dexteram dederis*, i. cum eis pacem feceris, ſeu concordiam.

30. *Xanthici*, i. Aprilis.

CAPVT XII.

2. S*Vper hos*, i. præterea.

In ſilentio, i. tranquille.

5. *Præcepit*, ſc. arma capere, vel ſe ſequi.

22. *Ab alio*, Græc. alio. *Debilitarentur*, pro occiderentur, ſeu, vulnerarentur.

24. *Decipi*, i. fruſtrari ſpe liberationis, ſeu periclitari.

25. *Conſtitutum*, id eſt, promiſſionem, ſeu pactum.

29. *Scytharum*, ſc. Scythopolim.

31. *Septimanarum*, ſc. pentecoſtes.

33. *Exiuit*, ſc. Iudas.

36. *Eſdrin*, viri nomen, &, vt apparet, Iudæi.

40. *Idolorum*, i. idolis oblatis, ſeu conſecratis.

42. *Obliuioni traderetur*, i. à Deo remitteretur, Græc. omnino deleretur.

43. *Duodecim*, Græc. duo. *Sacrificium*, ſc. hoſtias illis pecuniis emptas. Not. hic prodeſſe ſacrificium pro defunctis, etiam apud Iudæos fuiſſe receptum. Item, credendum pie qui in bello iuſto moriuntur, præſertim pro religione ſuſcepto, ſuorum peccatorum omnium pœnitere, certe Iudas ita de illis credidit.

44. *Superfluum*, &c. Not. adeo eſſe coniunctos articulos de animarum immortalitate, & corporum reſurrectione, vt alterutro poſito, vel ſublato, alterum ponatur vel auferatur. itaque Sadducæi vtrumque negabant, Phariſæi affirmabant, vide Act. 23. & quidem Matth. 22. Chriſtus ex animæ immortalitate probat reſurrectionem: & Paulus 1. Cor. 15. Mortales eſſe animas, ſi non ſit reſurrectio: & merito, nam ſi anima extat, cum ſit naturaliter forma corporis, neceſſe eſt ei iterum vniri.

45. *Cum pietate*, ſcilicet pro religione occumbentes.

46 *Sancta*, &c. Græc. ſancta & pia cogitatio. itaque pro mortuis propitiationem (ſeu expiationem) fecit, vt à peccato ſoluerentur.

CAPVT XIII.

4. V*T eis eſt conſuetudo*, i. vſitato apud eos ſupplicio.

5. *Loco*, ſc. vbi fuit interfectus.

7. *Terra dari*, i. ſepeliri.

14. *Dans poteſtatem Deo*, i. committens rem Deo, qui omnia poteſt.

15. *Signo*, ſcilicet teſſera, quæ ſolet dari militibus.

Dei victoria, ſc. verba hæc, Dei victoria, erant pro teſſera.

19. *Minorabatur*, i. inferior euadebat, ſeu, ſuperabatur.

21. *Myſteria*, i. arcana, ſc. ſecreta conſilia.

Requiſitus, i. inquiſitus.

Concluſus, ſc. carcere.

25. *Ne forte*, pro, ſi forte ſic, q.d. volentes fœdus irritare. Quidam putant indignatos ob fœdera à Rege violata.

CAPVT XIV.

1. S*Eleuci*, ſc. filium. vide lib. 1. c. 7.

3. *Commiſtionis*, ſc. cum gentilibus: forte, incommiſtionis, legendum, Græc. ſegregationis (ſeu diſceſſionis) à conuerſatione, ſc. Gentilium, q.d.

cum

cum reliqui Iudæi deteſtarentur conuerſationem gentium,& mores, tum ille his inquinatus eſt

4. *Thallos*,i ramos,ſc.aureos.

13. *Diſpergeret*, pro, perderet,ſeu diſſiparet.

15. *Portionem*. Græc.partem, i. hæreditatem, ſc. Iudæos.

18. *Sanguine*.&c.q.d.illorum virtutis periculum facere cum vitæ diſcrimine.

25. *Communiter*,i.familiariter.

35. *In nobis*,i.iter,ſeu apud nos.

37. *Ab Ieroſolymis*,i.Ieroſolymitanis.*Affectus*,i. beneuolentia,ſc.in ciues.

38. *Continentia*,Græc. *ἀμιξίας*,qood ſupra vertit commiſtiooem.vide verſ.3.

Pro, Græc. cum.

41. *Comprehenderetur*,i.comprehendeodus eſſet.

42. *Eligens*, &c at errabat iudicio.nec enim nobilitas eſt,ſed vilitas ſe occidere. *Nobiliter*, i. fortiter,Græc.generoſe.

43. *Præcipitauit*, & hic errauit, niſi quis factum excuſet inſtinctu Dei, quo forte mouebatur. de quo vide Aug. 1.ciu c.21. At lib.2.contr.epiſt.Gaudent,cap.23.& epiſt 61. aperte coodemnat hoc Raziæ factum.

44. *Venit*,i.cecidit. *Per mediam ceruicem*, Græc. per mediam (ſc.turbæ) in latus, ſeu ventrem,ſc.cadens.

46. *Complexus*, &c.& id qui poteſt excuſet:crediderim tamen Deum hominis errori ignouiſſe, quia miſericors eſt, & ille ignorans fecerat, putans ſe in eo bene,& fortiter agere.

CAPVT XV.

2. P*Er neceſſitatem*, i. coacti.

8. *Nationum*,i.Gentilium.

10. *Fallaciam*, i perfidiam.

11. *Munitione*, ſub ſolum

12. *Verecundum*,Græc.verendum. *Viſu*,i.aſpectu ſeu vultu. *Protendentem*,ſc.in cœlum.

13. *Habitudine*, Græc.excellentiam.

16. *Deiiciet*,ſub.inquit Deus.

17. *Exhortari*,verti poterat conſolari.*Valde*,iungendum cum,bonis. *De quibus extolli*. pro,quibus incitari. *Vt virtus*,&c.q.d.vt totum negotium decerneretur,non verbis,ſed viribus.

21. *Prodigia*,i.miracula inſignia.

23. *In*, pro, cum.

25. *Admouebant*,ſc.ſe,ſeu procedebant.

Perturbatione, id eſt tumultu, ſcilicet lætantium.

32. *Gloriatus eſt*, pro, gloriatus,ſc.Nicanor.q.d. ſuperbe locutus.

33. *Contra*,i.e regione.

37. *Menſis*, Græc. duodecimi menſis, ſcil. Februarij.

Adar quod,pro,qui.Adar.*diei*,i.feſti.de quo vide Eſth.9.

39. *Minus digne*, ſc. quantum ad elocutionem. Sic & Paulus ſe ſermone imperitum.

Concedendum, i. coodonandum, ſeu ignoſcendum.

40. *Contrarium*, i.noo ſic iucundum.

Alternis, Græc. aquæ miſtum. Nor.quod Græca hunc ſenſum faciunt, vt vinum per ſe bibere, & rurſum aquam, inimicum eſt, ſeu odidſum: delectat vero ſi vtrumque miſceas: ſic præparatus, i. temperatus, ſeu concinnus ſermo lectorem delectat.

Gratus,i.perinde ſuauis.

Conſummatus, i.finitus,ſc. ſermo,ſeu liber,q.d. hic finis eſto.

ORDO LIBRORVM
NOVI TESTAMENTI.

Euangelium ſecundum Matthæum.
Euangelium ſecundum Marcum.
Euangelium ſecundum Lucam.
Euangelium ſecundum Ioannem.
Acta Apoſtolorum.
Pauli Epiſtola ad Romanos.
Ad Chorinthios I.& II.
Ad Galatas.
Ad Epheſios.
Ad Philippenſes.
Ad Coloſſenſes.
Ad Theſſalonicenſes I.& II.
Ad Timotheum I.& II.
Ad Titum.
Ad Philemonem.
Ad Hebræos.
Iacobi Epiſtola.
Petri Epiſtola I.& II.
Ioannis Epiſtola, I. II. & III.
Iudæ Epiſtola.
Apocalypſis.

NOTATIONES *IN* NOVVM TESTAMENTVM.

MATTHÆVS.

EVANGELIVM, i. boná iucundaque annunciatio, ſc. de hominum ſalute per Chriſtum.

Secundum Matthæum, ſc. Chriſti Apoſtolum, qui id Hebraice ſcripſit. Qui deinde Græce verterit, aut ex Græco in Latinum, quo vtimur, incertum; emendatum quidem conſtat à D. Hierónymo.

CAPVT I.

1. *Liber*, ſcriptura, ſeu deſcriptio. Quidam id titulum putant, ſumptum more ſcripturæ, ab eo quod primo narratur: alij prooemium, de eo quod primum dicendum ſit.

Generationis, i. generis, ſeu genealogiæ, ſc. deſcribitur catalogus eorum à quibus Chriſtus originem duxit. Idque vt appareat eſſe ex ſemine Dauid, vt Iudæis, quibus ſcribebat, fuerat à Deo promiſſum. quod non obſcure indicat, dicens. *Fily Dauid fily Abraham*, & huic & Dauid factæ promiſſiones de Chriſto ab eis naſcituro.

2. *Et fratres.* Ab his, & Iuda, Iudæi omnes originem ducunt.

3. *De Thamar.* Huius partu ſignificatum myſterium Iudæorum & Gentium.

5. *Booz*, putant quidam hunc fuiſſe Abeſan Iudicem. vide Iud. 12. Ieſſe, qui & Iſai.

6. *Regem*, ſc. primum de tribu Iuda.

Vria, ſc. vxor.

8. *Oziam.* Hic omiſſi tres Reges, ſc. Ochozias filius Ioram, Ioas, & Amazias pater Ozeæ, cauſam quære in ſcholis noſtris in Euangelia prolixioribus.

11. *Iechoniam*, qui & Ioakim, ſeu Ioacim, & Eliazim.

In tranſmigratione, &c. i. circa tempora captiuitatis Babylonicæ.

12. *Iechoniat*, qui & Ioachim filius Ioacim.

Genuit Salathiel, ſc. in Babylone.

15. *Matthan.* Not. ex eadem vxore genuiſſe Matthan quidem Iacob, Matthat vero Heli, deinde Iacob ex vxore Heli ſine filiis defuncti genuiſſe Ioſeph, natura quidem ſuum, at ſecundum legem Heli filium; ideoque eius filius vocatur Luc. 3.

16. *Maria.* Not. Mariam, cum fratres non haberet, debuiſſe ſecundum legem Num. vlt. nubere viro eiuſdem familiæ: cum ergo, vt hinc apparet, Ioſeph de familia Dauid fuerit, ex eadem neceſſe eſt Mariam fuiſſe, adeoque Chriſtum eſſe ex ſemine Dauid, quod Matthæus demonſtrare inſtituerat, ducto ſerie maiorum per viros, more Scripturæ & Hebræorum.

17. *Generationes*, i. perſonæ in genealogia numeratæ.

Ad Dauid, ſc. incluſiue.

Ad Dauid, ſc. excluſiue.

Ad tranſmigrationem, i. ad Iechoniam patrem, qui & Ioacim.

A tranſmigratione, i. à Iechonia filio, qui & Ioachin.

18. *Sic erat*, pro, ſic accidit, ſeu habuit.

Deſponſata, cauſas deſponſationis vide in noſtris ſcholiis fuſioribus. *Antequam conuenirent*, i. copularentur, nec vero ex iſto modo dicendi fit, vt poſtea conuenerint. Sic enim dici ſolet, etiam de iis quæ poſtea non fiunt: vt antequam acciperet medinam, mortuus eſt. *In vtero habens*, i. grauida. *De Spiritu ſancto*, i. virtute Spiritus S. adeoque etiam Patris, & Filij, vna enim totius Trinitatis virtus. Cur ergo tribuitur Spiritui ſancto? vt vel ex ipſo nomine, ſanctiſſima & puriſſima conceptio intelligatur. Adde quod ſolet Scriptura opera eximiæ Dei charitatis tribuere Spiritui ſancto, qui eſt Patris, & Filij charitas.

19. *Iuſtus*, i. perfectus, ſeu eximia probitate, q. d. cum ea eſſet virtute, vt neminem læderet.

Traducere, i. propalare, ſeu infamare, Græc. παραδειγματίσαι, i. exemplificare, ſeu exemplum facere, ſc. diuulgando ſuſpicabatur quidem adulterium, ſed quia certos non erat, prodere nolebat. *Occulte*, ſc. ne infamaret.

Dimittere, ſc. ne retinendo conſentire videretur plane iuſtus qui ſuum cuique reddit, Deo timorem, vxori charitatem, ſibi cautionem.

20. *Cogitante*, Græc ἐνθυμηθέντος, i. cum cogitaſſet.

In ſomnis, Græc. κατ' ὄναρ, i. per ſomnium.

Noli timere, Græc. ne timeas: vbi in reliquum ſemel annotaſſe ſufficerit; fere in Teſtamento Nouo, quoties legitur: Noli, aut nolite timere, aut aliud facere, Græce nunquam eſſe verbum nolendi, ſed ſolum: Ne time, Ne fac, &c. ſc. ſecutus eſt Interpres communem loquendi vſum, quo dici ſolet: Noli facere, pro, Ne facias.

Accipere, i. retinere, timebat ne retinendo Deum offenderet.

Natum, i. conceptum, ſeu genitum.

De Spiritu ſancto, vide ſup. vbi, & hic etiam Græc. eſt ex Spiritu ſancto.

21. *IESVM*, i Saluatorem, Heb. ישוע

Salutem faciet, i. liberabit.

Populum ſuum, ſcilicet electos. remittuntur quidem & aliis peccata, ſed relabuntur, & in eis moriuntur.

22. *Vt adimpleretur.* Non quidem ob id ſolum, nam præcipue ad mundi ſalutem, ſed & ob hanc illud prædictum.

Prophetam, ſc. Iſaiam cap. 7. vide ibi, quæ annotauimus.

23. *Virgo*, Græc. ἡ παρθένος, i. virgo illa, ſc. inſignis.

Vocabitur

Digitized by Google

Vocabitur, Græc. & Syr. vocabunt, ſed idem eſt non ſignificatur vero id nomen habiturum, ſed credendum & confitendum eſſe Deum verum, & hominem.

Nobiſcum Deus, Heb. עמנו nobiſcum אל Deus.

24. *Exurgens*, Græc. διεγερθεὶς, i. expergefactus ſeu excitatus.

25. *Donec*, ſic.dicitur. Gen.8. Non reuerſus coruus, donec ſiccarentur aquæ, qui nunquam reuerſus eſt. & 2 Reg.6. Michol non habuiſſe filium donec moreretur. vide Luc.22.

Vocauit, ſc. mater, vt patet ex Syr.

CAPVT II.

1 IVda, eſt enim altera in tribu Zabulon, Græc. & Syr. Iudææ, ſicut infra, quod regnaret in Iudæa, ſc. forte Iuda.

Magi, Perſæ, ſeu Chaldæi erant, ſapientes (id enim vox Magi Perſice ſignificat, ſeu Philoſophos) ſucceſſoreſque Balaam, vulgo receptum reges fuiſſe, & numero tres & quidem quod Reges fuerint, putant Athanaſ. Nazianz. Chryſoſt. Theophylact. Cyprian. Tertullian. Hieron. Iſidor. & Thomas.

2. *Stellam*, Græc. τὸν ἀστέρα, i. certam quandam, & inſignem ſtellam.

Eius, i. eum natum indicantem: Id maiorum traditione didicerant. *Venimus*, præteritum eſt. nam Græc. ἤλθομεν. *Adorare*. Ideo munera ferebant. Perſis enim mos, regem non ſine munere adorare.

3. *Audiens*, ſc. Regem Iudæorum natum.

Turbatus eſt, ſc. timebat ſibi regnum ereptum iri.

Omnis, i. maxima pars. Turbata vero vel nouitate rei, vel timore Romanorum, vel quod Herodi faueret.

4. *Principes*, i. primarios, & velut capita. forte intelliguntur principes 24. familiarum, de quibus 1. Par. 24.

Scribas, i. doctores, ſeu legis peritos, vt Lucas vocat. Heb. ספרים quaſi librarij à ספר i. libro, quod ſacros libros lectitarent; & explicarent Græc. γραμματεῖς, quaſi Scribæ, ſcil. publici, quorum eſt ſcripta publica aſſeruare & promere, vulgo Cancellarij.

Naſceretur, i. naſci deberet.

5. *Iuda*, Græc. Iudææ.

Prophetam, ſc. Michæam cap. 5. vide quæ ibi notauimus.

6. *Nequaquam*, &c. At illic Heb. paruula es in millibus, &c. Matthæus ſenſum reddidit, ſc. paruula quidem es, ſi aliarum ciuitatum principalium ciuium numerus ſpectetur, vbi multa millia hominum, at ſi princeps qui ex te naſcetur, non parua es.

Principibus, i. præcipuis ciuitatibus, vel populis qui ſub principibus, ſeu tribunis qui Chiliadibus præerant. Solet quidem Scriptura populum millium nomine appellare.

Regat, Græc. ποιμανεῖ, i. paſcet, ſc. paſtoris more reget.

Populum meum, i. fideles, quorum Iſrael populus figura.

7. *Clam*, ſc. ne ſi forte reſciſcerent Iudæi, putarent inſidias parari Regi nato. *Tempus*, ſc. vt occideret pueros eius ætatis omnes, vt poſtea fecit, ne ille poſſet euadere.

9. *In Oriente*. Hinc apparet non illos per viam duxiſſe, vt vulgo putatur.

11. *Domum*, ſcil. præſepe ſecundum Iuſtin. in Tryph. & Hier. Epiſt. 17. & 18.

Obtulerunt. An ſinguli tria hæc, aut ſingula, incertum eſt.

12. *Reſponſo*. Apparet eos Deum conſuluiſſe, an ad Herodem redire deberent.

15. *Dictum*. Dictum quidem de populo Iudaico, ſed in figura Chriſti.

Vocaui, ſc. vt inde rediret in terram Iſrael.

16. *Bimatu*, i. ætate duorum annorum.

Infra, ſc. vſque ad ætatem dictum, qui ab ortu ſtellæ elapſi. Id enim ſignificat quod ſequitur.

18. *Rama*, i. excelſo, q.d. longe lateque.

Rachel, id eſt regio Bethleemitica, vbi ſepulta Rachel.

Non ſunt, i. perierant.

19. *Apparuit*, ſc. poſt quinque annos quibus illic moratus Chriſtus, ſecundum quoſdam. Quamquam alij multo plures numerent, alij pauciores.

20. *Defuncti*, &c. plurale pro ſingulari, ſic Exod. 2. Moſi dictum.

22. *Regnaret*, Toparchæ nomine, ſed regia poteſtate.

Timuit, non timuit ab Herode, quod Bethleem ob quam ortum periculum, ſub huius ditione non eſſet. Adde quod Archelaus patri erat crudelitate ſimilior.

Illo, forte volebat adire templum, vt Deo gratias ageret.

23. *Vt adimpleretur*, pro, atque ita impletum eſt.

Prophetas, vide Iſa. 11. 11.

Nazaræus, i. floridus, ſcribendum vero per צ non per ז vt apparet in titulo crucis, qui Romæ aſſeruatur, & Iſa. 11.

Vocabitur, ſc. ſic interdum in Euangelio vocatur & in Actis.

CAPVT III.

1. VEnit, præſ. temporis eſt.

In deſerto, ſc ab interiori deſerto, vbi vixerat, venit ad id quod propius erat hominum habitationi.

2. *Pœnitentiam agite*, i. dolete ob peccata, & vitam mutate, Deoque per bona opera ſatisfacite. Vide 2. Cor. 7. quam multa in pœnitentia requirantur.

Appropinquauit, i. prope eſt, ſcilicet aderat Chriſtus, qui id daret ſibi credentibus, & obedientibus.

Cælorum, i. quo in cœlo regnant ſancti cum Deo, quod per Chriſtum factum, nec ante illum quiſquam hominum cœlum aſcenderat.

3. *Dicentem*, ſc. ſecundum editionem 70.

Clamantis, i. palam, & libere prædicantis, ſcil. Ioannis, vel per ipſum Dei.

Rectas, &c. explicatio præcedentis, q.d. auferte quæ aduenientem poſſunt offendere, ſcilicet peccata.

Semitas, i. vias. repetitio. ſic Pſal. 76.

4. *De pilis*, ſc. contextum.

Pelliceam, ſc. vt Elias.

Locuſta, licebat iis veſci; Leuit. 11. de harum vſu in eſcam vide Plin. lib. 6. cap. 30. & lib. 11. cap. 29.

Syluestre, ſc. agreſtium apum.

5. *Omnis*, i. maxima pars. ſic ſup. cap. 2.

Iordanem, fluit ex Antilibano monte à Ior & Dan fontibus, vnde ei nomen.

6. *Peccata*, & in genere, & forte aliqua in ſpecie. Vide Leu. 16. Num. 5. Eccl. 4. Act. 19. ſufficiebat quidem illi baptiſmo ſe agnoſcere peccatores.

7. *Phariſaeorum*, ſic dicti hi, q.d.ſeparati,à פרש ſepatauit.

Sadducæorum,dicti q.iuſti צדיק iuſtns.

Viperarum, q. d. peſſimnrum filij peſſimi, & venenati.

Demonſtrauit, vox admirantis nnuitatem.

Ira,ſc.Dei,i.ſupplicio gehennæ.vide inf.cap.23.

8. *Dignum pœnitentia*,i.conuenientem pœnitentiæ,ſeu qui pœnitentiam deceat,vel hic vide pœnitentiam tequitere bona npera.

9. *Dicere*,& in eo confidere. *Iſtis*. Apparet lapides demonſtraſſe præſentes. fotte alludens ad Saræ ſterilitatem, quæ petra dicitur. Iſa.51.*Filios*, i.poſteros.

Abraha, dariuus eſt, q.d. etiam ſine vnbis implebitur promiſſio Abrahæ facta de filinrum multiplicatinne & ſalute, & quidem ſuſcitatæ gentes, quæ in Iudæotum locum ſucceſſere.

10. *Enim*,pro,vero,vel cauſam reddit eius quod de pœnitentiæ fructu dixerat Græc. δὲ, id eſt autem.

Arborum, metaphnrice homines intelliguntur.

Excideretur, &c. Græc. præſentia ſunt, ſed pro futntis.

Fructum bonum. Vbi ſunt, qui operum bnnotum neceſſitatem negabant, dum viuerent, contenri credere? nempe in igne Inferni,vt ſtatim dicitur.

11. *In pœnitentiam*, i.vt ſic pœnitentiæ admoneamini.

Venturus eſt, Græc.præſ. ἐρχόμενος. ſed futuri ſignificatione. *Dignus*,Græc.ἱκανὸς,i.idnneus.

Calceamenta. Apparet Chriſtum calceatum inceſſiſſe, quamquam non hinc neceſſarin pmbatur: eſt enim mndus dicendi ſe valde inferiotem eſſe.

Igni, opponit aquæ, de qua dixerat: Baptizo in aqua, q.d.purgabit, illuminabit, & inflammabit dato Spiritu ſancto,] fnrte alludit ad diem Pentecoſtes,de quo Act. 1. Quidam ad ignem Purgatorij refetunt. Vide Hieron. hic.Baſil.lib.de Spiritu ſanctn,c.15. Naz.Orat.de Epiph.

12. *Ventilabrum*.Inſtrumentum eſt qun grana in altum proiecta à paleis purgantur.

Inexſtinguibili, & hic apparet æternum fore ſupplicium.

14. *Prohibebat*, ſc agnnuit Spiritus ſancti inſpiratinne, ſeu reuelatione; quæ deinde columbæ deſcenſu cnnfirmata eſt.

Debeo, Græc. χρείαν ἔχω, i. opus habeo,ſc. & ei Chriſto mundatore opus erat, nemn enim ſine peccato.

15. *Sine*, ſc.me agere.*Sic*, ſc. præeundn exempln.

Iuſtitiam, i. perfectinnem, ſen virtutem, cuius magna pars humilitas, hic à Chriſto exhibita.

Dimiſit, i.nnn vltra prohibuit,ſed baptizauit.

16. *Aperti*, nnn reipſa, ſed apparitione.

Vidit, ſcilicet Chriſtns,& etiam Ioannes. vide Ioan.1.

Sicut columbam. Nnn vera fuit cnlumba,ſed ſpecies.Quidam tamen veram fuiſſe putant.vtrumque probabile.

17. *Filius*, Græc. ὁ υἱὸς, i. ille filius,ſc.vnicus, ſeu ſingularis.*Dilectus*,Græc.ὁ ἀγαπητὸς, i.ille dilectus,ſc.vnice. *Complacui*, q d.qui mihi eſt ſingulariter gratus.Græc. εὐδόκησα.

CAPVT IV.

1. A *Spiritu*, ſc.ſancto,Græc.ὑπὸ τοῦ πνεύματος,i. ab illn Spiritu,ſc.de qun ſup.

2. *Noctibus*, id additum videtur,ne quis ſolum per diem ieiunaſſe crederet.

3. *Accedens*, ſc.cnrporali ſpecie,& greſſu.

Tentator, Græc. ὁ πειράζων, i.ille tentator,ſc.diabolus.

Si filius, &c. ſc. audierat illam vocem.Hic eſt filius meus,&c.quod explorare certius volebat,cum eſurientem videret, ſimul etiam,ſi poſſet, ad peccatum inducere. Vnde apparet occultum illi fuiſſe incarnatinnis myſterium, alioqui non ſperaſſet Deum ſe poſſe decipere.

Dic, i.iube,ſeu verbo effice,Heb.

4. *Viuit*, Græc. viuet,ſc.ſi Deus ita velit.

Verbo, i.re.Heb. *Quod procedit*,&c.i.quod Deus dixerit,ſeu vnluerit,& iuſſerit, q.d poteſt Deus hominem aliter quam pane alere.Ita ſe Dei filium nnn negauit,ſed occultauit.

5. *Tunc aſſumpſit*, &c. Hæc fuit ſecunda ntdine tentatio: ſequitur enim: *Iterum aſſumpſit*, deinde additur: *Tunc reliquit eum*. Lucas ergn rei ordinem non eſt ſecutus quanquam in quibuſdam codicibus reperitur idem ordo etiam apud Lucam.

Sanctam. Ita dicitur Ieruſalem ob Dei templum, & cultum.

Pinnaculum, Græc. πτερύγιον, i.alam,ſc.extremitatem tecti, quod planum erat.

6. *Mandauit*, Græc. & Syr. mandabit.

7. *Tentabis*. Tentare Deum dicitur, qui à Deo miraculum vult, vbi nnn eſt opus,eſt enim id velue Dei potentiæ periculum velle facere.

8. *Oſtendit*, forte per ſpecies à ſe formatas, & Chriſti oculis obiectas, vel narrandn, vt fit,oſtendit.

9. *Cadens*, id eſt procidens humi, ſen proſtratus.

Adoraueris me. Apette ad peccatum inducit. Nec addit,ſi Filius Dei es, ſc. credebat purum eſſe hominem, & alinqui,quanta fuiſſet ſtultitia velle à filio Dei adnrari.

10. *Satan*,i.aduerſarie.

Scriptum eſt, ſc. Deuter.6. & 10. vbi tamen non eſt verbum adnrabis,ſed timebis. qno verbo ſignificatam eſſe etiam adnrationem, hinc plane colligitur.

Adorabis, Aug.in Gen.q 61.notat nnn additum hic ſolum, ſicut in,ſeruies,nempe adorantur multa præter Deum.

Seruies, Græc. λατρεύσεις, vnde latria Den ſoli debita, ſic enim vſu recepta ſignificatio, cum alioqui ſeruitutem ſignificet.

11. *Acceſſerunt*, ſc.cnrporali ſpecie.

Miniſtrabant,ſc.cibos.

12. *Traditus*,ſc.ab Herode in carcerem.

13. *Relicta*, i.omiſſa,ſeu prætetita.

15. *Via*, Græc.viam,pro, iuxta viam.

Maris, i.ad mare ducens,ſc.Magnum,ſen Mediterraneum.

Trans, ſc. reſpectu Aſſyriæ, de qna illic ſermn.

Galilæa gentium, ita dicebatur ea Galilææ pars, quæ prope Tyrum & Sidnnem in tribu Nephtalim.

16. *Ambulabat*, i. agebat,ſeu viuebat,Heb.

Vmbra mortis, i. tenebrnſiſſima, ſc. ignorantia Dei,Græc. & vmbra mortis. & ita etiam 70. Interpretes, Iſa 9.ſed eodem ſenſu.

Lux, ſc.Euangelica.

19. *Fieri*, Syr. Græc nihil eſt.

22. *Relictis retibus*, Græc.& Syr.relicta nauicula.

23. *Euangelium*

23. *Euangelium regni*, i. bonum nuntium de æterna ſalute, ſc cœleſti regno. *Languorem*, Syr. dolorem.

24. *Syriam*, ſc. eam quæ ab Oriente Euphrate terminatur, alioqui nomen latius ſolet patere.

Tormentis, i. cruciatibus.

Lunaticos, ſc. certis lunæ temporibus vexatos à diabolo, vel humore melancbolico, aut comitiali morbo laborantes.

25. *Decapoli*, Ita dicta regio ob decem præcipuas ciuitates.

Trans, ſc. reſpectu Iudææ.

CAPVT V.

1. ASeendit, ſcilicet oraturus, & Apoſtolos electurus.

Sediſſe, ſc. vbi deſcendiſſet in locum campeſtrem vt ait Luc.

2. *Aperiens os*, Iudicatur prolixiorem futurum ſermonem. vide eandem phraſim Iob. 3. Dan. 10.

3. *Pauperes*, Græc. πτωχοὶ, i. mendici, ſeo valde egentes.

Spiritu, i. affectu ſpirituali, ſc. propter Deum.

Ipſorum eſt, pro, conſequentur.

4. *Poſſidebunt*, ſc. velut hæreditatis iure, Græc. κληρονομήσουσι, i. hæreditabunt.

Terram, ſc. viuentium, q. d. habebunt felicem hæreditatem.

6. *Eſuriunt*, &c. i. qui optant recte & iuſte omnia fieri. *Saturabuntur*, i. explebitur eorum deſiderium, ſc. in cœlo vbi omnia rectiſſima.

7. *Conſequentur*, ſc. à Deo.

8. *Mundo*, ſc. ab omni vitio. *Corde*, i. mente, ſeu voluntate.

9. *Pacifici*, i. pacis factores, ſeu conciliatores. Græc. εἰρηνοποιοὶ. *Vocabuntur*, ſc. vt qui reuera tales ſint.

10. *Iuſtitiam*, i. recte & iuſte facta.

11. *Omne*, i. quodcunque, Heb.

12. *Merces*. i. præmium, dicitur autem merces, quia datur velut ex debito meritis, vt ſolet merces operario, huius rei plurima in ſcriptura mentio: vt mirum ſit, eſſe qui negent operum bonorum merita.

13. *Terra*, i. mundi, ſc. hominum.

Euanuerit, Græc. μωρανθῇ, i. infatuatus fuerit, ſc. redditus inſipidus. *In quo*, i. per quid. *ſalietur*, i. virtutem ſaliendi recuperabit.

14. *Lux*, ſc. doctrina, & exemplo.

Non poteſt, &c. q. d non magis poteſtis latere, quam ciuitas, &c. Eſt quidem Eccleſia ciuitas Dei, cuius præcipua pars Apoſtoli, eorumque ſucceſſores Epiſcopi: falſumque eſt, & inſanum. qood quidam dicunt, Eccleſiam eſſe inuiſibilem: plane cæcus qui ciuitatem in monte ſitam neget poſſe videri. Non eſt quidem hic meum inſtitutum, dogmata confirmare Catholica; indicabo tamen interdum vnde poſſint coofirmari.

15. *Accendunt*, ſcil. homioes multoque minus Deus.

Et ponunt, pro, vt ponant. *Modio*, i. menſura aliqua inuerſa.

16. *Lux*, ſc. doctrinæ & vitæ. *Videant*. Ergone etiam hic dicent hæretici, Eccleſiæ Rectores eſſe inuiſibiles, nec videre quid regant?

17. *Nolite putare*, Græc. Ne putetis, ſed de hoc ſup. diximus.

Soluere, Græc. καταλῦσαι, i. diſſoluere, ſeu deſtruere. *Legem*. ſc. veterem.

Adimplere. ſ. ſeruaodo, dando aliis ſeruando virtutem, addendo præcepta, & promiſſa implendo.

18. *Tranſeat*, ſc. renouatione.

Iota, Syr. Iod atque id credendum Chriſtum dixiſſe, vt qui Hebræis loqueretur: apud quos Iod minima eſt litterarum, ſed Græcus Interpres pro eo poſuit quiddam ſimile, vt poſſet à Græcis intelligi.

Apex, i. punctus, ſeu litteræ faſtigium, aut accentus. eſt autem hyperbole, q. d. ne minimum quidem ex lege, nec enim de litteris ſermo eſt, quæ pereunt, ſed de rebus ſignificatis.

19. *Iſtis*, ſc. quæ per Iota, & apicem ſignificaui, q. d. etiam ex minimis. *Sic*, ſc. ſoluendo, q d. malo exemplo, vel ſic, vt ipſa ſonant, q d. male vixerit, & bene docuerit Aug. 17. cont. Fauſt. de Phariſæis loquitur, qui docebant legem verbis, & ſoluebant factis.

Minimus, ſc. indignus qui eo admittatur (alludit ad id quod dixerat, iſtis minimis) q. d. non erit inter eos qui omnes magni ſunt, vt ſtatim dicitur.

Feceris, ſc. omnia. Nam qui in vno offendit, factus eſt omnium reus. Iacob. 2.

10. *Autem*, Græc & Syr. enim.

Abundauerit, i. maior fuerit, ſc. faciendo, & docendo, illi enim ſolum docent.

11. *Audiſtis*, &c. legem veterem, & traditiooes explicat, addens aliqua.

Reus, Græc. ἔνοχος, i obnoxius.

Iudicio, i. condemnationi. hæc erat Scribarum interpretatio.

22. *Iraſcitur*. Græc. & Syr. iraſcitur ſine cauſa.

Fratri, i. proximo.

Iudicio, i. condemnationi, ſc. Dei.

Qui autem dixerit fratri, &c. Not. loci huius obſcuri, & à nemine quod ſciam Interpretum declarati genuinam plane explicationem, ab eo acceptam qui me docuit Heb. linguæ rudimeota Roſeto, homine Gallo eruditiſſimo. Sic ergo legendus locus. *Qui autem dixerit* (ſub. dictum eſt antiquis) *fratri ſuo Raca, reus erit concilio. Qui autem* (ſub. dico ego) *dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.* Senſus ergo totius loci eſt: Doctrina Scribarum condemnat homicidam, ego vero etiam iraſcentem. Illi dicentem Raca ſeu fatuum, ad concilium vocant, ego in infernum mitto. Similem loquendi modum conciſum. vide inf. cap. 23. vbi Chriſtus ait: Et quicunque iurauerit in altari, nihil eſt; vbi ſub. dicitis vos & Luc. 7. Magiſter dic; Duo debitorea. vbi ſub. dixit Chriſtus. Nunc verba explicemus, vt magis appareat eum quem diximus eſſe loci huius ſenſum.

Raca, vox Chaldæa vacuum, ſcil. cerebro, ſeu fatuum ſignificaoa, Hebr. רק Raq. ריק Riq. i. vacuare.

Concilio, Græc. συνεδρίῳ, i. Iudicum conſeſſui. & hic facile eſt videre non Chriſti eſſe doctrinam, ſed Scribarum. Quando enim Chriſtus ita locutus, aut cur ad concilium peccantem mitteret? plane modus dicendi Scribarum eſt, qui in ius trahi volebant, dicentem *Raca*.

Gehenna ignis, pro, gehennæ incendio. vbi Not. gehennam dictam, q. d. Ge Ben Hionon, id eſt, vallem filiorum Hinnon. de qua vide Ioſ 15. & 19. Ier. 7. & 17. In ea Iudæi idolo Moloch filios exuſtos offerebant (Dicta etiam Topher à Toph, i. tympano, quo pulſante ne gemitus audirentur, infantes adolebant) ſumitur autem pro Inferni ſupplicio.

24. *Ergo*, Not. huiuſmodi particolam ſæpe non cauſam ſignificare vllam, aut illationem, ſed ſolum ſermonis continuationem. Itidem ſentiendum de *autem, enim, quoniam*, & ſimilibus.

Habet aliquid, &c. vide ſimilem phraſim Apoc. 2.

Aduerſum te, ſc. in quo de te queri merito poſſit.

24. *Vade*, ſc. ſi opportunitas eſt loci, temporis, &c.

Reconciliari, Græc. & Syr. reconciliare, i. redi in gratiam.

25. *Eſto*, &c. exemplo humano & veluti parabola, concordiam commendat q.d. fac in rebus animæ, quod ſolet fieri in lite de re temporali, vt n. præſtat reconciliari aduerſario, quam ab eo Iudici tradi, & condemnari: ita proximo læſo reconciliari, quam à Deo puniri.

25. *Aduerſario*, i. ei qui habet aliquid aduerſum te, adeoque Dei legi. Dei quidem verbum aduerſatur male viuentibus, vt ait Auguſtinus epiſt. 87. Græc. ἀντιδίκῳ, i. litem intendenti, ſeu in ius trahenti.

Via, i. præſenti vita.

Iudici, ſc. Chriſto.

Miniſtro, i. ſententiæ executori, ſcil. Angelo bono, ſecundum quoſdam; ſecundum alios malo.

Carcerem, Purgatorium intelligunt quidam, vt Cyp. Ambr. Orig. alij Infernum, vt Aug.

26. *Nouiſſimum*, i. extremum, q.d. quod reſtat ſoluendum.

Quadrantem, i. quartam aſſis partem, quæ & Teruncius dicitur, à tribus vnciis. Mar. cap. 12. vocat duo minuta. ſignificatur vero hic minimum quodque debitum ſeu peccatum. Eant nunc hæretici, & dicant ſufficere ſolam fidem ad ſalutem. Nam is ob incredulitatem detineri dicitur in carcere? aut non credere quadrans eſt, & minimum quid? ſi iſti oculos habent, cur rem tam apertam non vident.

28. *Ad concupiſcendum*, aperte hic damnabile eſſe oſtendit deliberatè fœminam concupiſcere, & voluntatem mali apud Deum pro facto reputari. quo referenda ſunt quæ Scholaſtici de Moroſa delectatione fuſe tractant, ſc. tum mortalis eſt, cum mortale malum concupiſcitur, animo conſentiente.

29. *Oculus*, &c. i. cariſſima quæque, & valde neceſſaria.

Scandalizat, i. tibi eſt peccandi occaſio.

Erue, i. remoue à te, q.d. careto potius. Non quidem eruendus eſt oculus, ſed vſus qui ſcandalizat. Nam quod de oculo, & membris aliis dicit, hyperbole eſt, qua ſignificatur præſtare membra perdere, quam ſalutem.

30. *Eat*, Græc. mittatur.

31. *Libellum*, &c. ſc. vt poſſit alteri nubere, licitum fuiſſe dimittere certas ob cauſas, alij aiunt, alij negant; ego licuiſſe puto.

32. *Excepta*, &c. hæc cauſa licitam facit dimiſſionem, ſed non ſecundum coniugium dimiſſæ, vel dimittentis.

Dimiſſam, ſc, etiam ob fornicationem.

33. *Reddes*, &c. i. præſtabis quod iuraſti. Erat hæc, vt videtur Scribarum additio

34. *Non iurare*, ſcilicet niſi cauſa ſufficiens ſubſit.

Thronus, pro, velut thronus. Vide Iſa. vlt.

35. *Scabellum*, pro, velut ſcabellum, ſc. excellentius eſt cœlum, Deumque magis repræſentans, virtute & ſublimitate, terra vt infima ſuperioribus ſubiecta, more ſcabelli, quod pedibus ſupponitur.

Magni Regis, vide Pſalmo 47.

36. *Album, aut nigrum*, i. ſiue de albo loquamur, ſiue de nigro, q. d. nullum capillum potes facere Syr. non potes facere in eo particulam vnius pili albi vel nigri. Significat caput rem eſſe Dei, atque adeo per id non eſſe iurandum.

37. *Eſt, eſt*, &c. i. de eo quod eſt, eſſe dicite: de eo quod non eſt, non eſſe Græc. etiam, etiam, ſeu, certe, certe, & forte Chriſtus dixit Hebr. Amen, amen, & tunc ſenſus fuerit, contenti eſtote rem affirmatione gemina, aut negatione confirmare. vide 1. Cor. . & Iacob. 5. qui interpretatur veſtrum etiam, ſit etiam; & veſtrum non, ſit non. (ſic enim eſt Græc.) q.d. de eo quod eſt, dicite eſt: de eo quod non eſt, dicite non eſt. quanquam etiam intelligi poteſt, vt illic vertit noſter Interpres. facitque alterum ſenſum etiam, quem ſup indicauimus.

Abundantius, i. iuramentum quod inſuper additur.

A malo, ſc. vitio iurantis, vel eius cui iuratur, vel à malo, i. diabolo.

39. *Dexteram*, pro, vnam, ſeu alteram. Itaque apud Luc. non eſt dexteram.

40. *Et tunicam*, &c. apud Luc. prius ponitur pallium quam tunica. ſenſus ergo eſt, qui vult tibi tollere vnam veſtem, dimitte ei & alteram. Mirum tantam Chriſti doctrinam adeo à Chriſtianis negligi, tantumque non contemni. Quotus enim quiſque hæc facit:

42. *Angariauerit*, i. inuitum duxerit.

Mille passus, Græc. vnum milliare.

Duo, ſc. millliaria, Græc. & Syr. deeſt & alia. quo verbo indicatur tria ambulanda, cum tamen Chriſtus duo tantum videatur intellexiſſe, ſc. cogenti ad vnum dandum etiam alterum.

42. *Auertaris*, ſcilicet ab eo, q.d. ne detrectes dare.

43. *Et odio*, &c. Id videtur additum à Scribis, nam Exod. 23. contrarium dicitur.

44. *Benefacite*, &c. & id quis facit?

Calumniantibus, Græc. & Syr. infeſtantibus, ſeu vexantibus.

45. *Sitis*, i. vos eſſe demonſtretis.

46. *Diligitis*, ſub. tantum. *Habebitis*, Græc. habetis, pro habebitis, q. d. quid inde meremini pro mercede reddendum?

Publicani, i. vectigalium publicorum exactores, qui apud Iudæos infames erant ob auaritiam & rapinas, & odioſi quod putarentur tributa eſſe iniqua.

47. *Amplius*, Græc. περισσὸν, i. eximium.

48. *Perfecti*, conſilium eſt, vel præceptum de perfectione ad ſalutem neceſſaria, de qua Ioan. 2. Qui ſeruat verbum eius, in hoc charitas Dei perfecta eſt, ſc. quantum ad ſalutem opus eſt.

Cœleſtis, Græc. qui in cœlis eſt.

CAPVT VI.

1. I*Vſtitiam*, i. beneficentiam, ſeu eleemoſynam, Græc. ἐλεημοσύνην, i. miſericordiam. Itaque poſt paulo. Cum ergo facis eleemoſynam. ſic Geneſ. 20. vbi nos legimus miſericordiam, 70. δικαιοσύνην, i. iuſtitiam. Itemque c. 21. & alibi ſæpe, vt notauimus, ſc. eleemoſyna, ſeu miſericordia magna eſt pars iuſtitiæ.

2. *Sicut hypocritæ*, &c. Id reprehendit, non vſum conuocandi tubæ ſono (vt fiebat) pauperes ad eleemoſynam.

Synagogis, i. conuenticulis.

Suam, i. quam optabant, ſeu operi illi conuenientem, ſc. laudem humanam, quam ſic aucupabantur.

3. *Siniſtra*, &c. Hyperbole, q.d. ſic occultiſſima: vel ſenſus eſt, ne quid operi bono ſe quicquam admiſceat ſiniſtri, ſc. appetitio humanæ laudis, vt Aug. interpretatur.

4. *In*

Digitized by Google

4. *In abſcondito*, i. etiam occultiſſima, q.d. conſcientiam tuam. *Reddet* ſ. mercedem.

5. *Angulis*, ſc. compitis, vbi viæ diuerſæ concurrunt, adeoque multi homines.

Stantes, ſic fere Iudæi orabant, vt & nunc etiam Græci.

6. *Intra*, &c. q.d. fuge hominum conſpectum, eoque ora ſemoto loco. *Reddet*, ſ. mercedem illius operis, vel quod petis oratione. Græc. reddet tibi in propatulo.

7. *Nolite*, &c. Græc. μὴ βαττολογήσητε, i. ne futili verborum profuſione vtamini. *Sicut Ethnici*, &c. non prolixitatem orationis reprehendit, ſed eam, eoque modo quo à Gentilibus fiebat. *In multiloquio*, i. ob multiloquium, quaſi Deus melius intelligat plura loquentes.

8. *Scit*, adeoque non verbis ad eum multis eſt opus, ſed affectu.

9. *Sic*, i. in hanc ſententiam, etiam ſi aliis verbis vti contingat. *In cœlis*, eſt quidem Deus vbique, ſed in cœlis magis manif. ſtat. vnde: cœli enarrant gloriam Dei. Quidam per cœlos Sanctos intelligunt.

Sanctificetur, i. Sancte colatur. verbum id & ſequentia optantis ſunt.

Nomen. Not. in ſcriptura nomen, pro Deo poni, nomine enim cognoſcitur, inuocatur, & celebratur.

10. *Regnum*, ſ. cœleſte, q. d. fac vt tecum regnemus.

Voluntas, q d fac vt tibi obediatur. *In cœlo*, ſ. ab Angelis.

In terra, ſ. ab hominibus.

11. *Panem*, i. victum, ſeu cibum.

Superſubſtantialem, i. ad ſubſtantiæ noſtræ conſeruationem neceſſarium, Græc. ἐπιούσιον, quod ſignificat etiam ſuccedens, ſ. quotidianum. Syr. indigentiæ noſtræ, i. quo ad vitam indigemus. *Hodie*, quotidie peti vult, & agnoſci eius beneficium eſſe, quod viuimus.

12. *Debita*, i. peccata, pro quibus debetur ſatisfactio per pœnitentiam, & bona opera, quæ tamen ſine Dei gratia, qua peccata dimittuntur, præſtari non poſſunt.

Dimittimus, videat quid dicat, qui non dimittit.

Debitoribus noſtris, i. iis qui nos offenderunt.

13. *Inducas*, ſ. deferendo, ſeu permittendo ſuperari, q.d. da gratiam tentationes vincendi, vel q.d. ne nos permittas tentari, ne forte cadamus.

Malo, i. malitia, ſeu diabolo. Hic Græc. & Syr. additur, quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria in ſæcula.

Amen, i. ita ſit.

14. *Delicta veſtra* Id non eſt Græc. ſed ſubintelligitur. Mira promiſſio, & valde notanda.

15. *Nec pater veſter*, &c. notandum & id, valdeque timendum.

16. *Triſtes*, i. vultu triſtitiam præferentes Græc. σκυθρωποὶ, i. tetrici. *Exterminant*, Græc. ἀφανίζουσι, i. demoliuntur. Syr. deturpant. ſ. vultus ſtatum, ſeu ſpeciem naturalem mutant, pallore affecto, & ſeueritate.

17. *Vnge*, &c. Metaphora eſt, q.d diſſimula ieiunium vultus lætitia. Palæſtini quidem his vti in lætitia ſolebant, in mœſtitia vero abſtinere. Vide Ruth. 3. 2. Reg. 12. & 14.

18. *In abſcondito*. Vere eſt Deus abſconditus, vt etiam dicitur Iſai. 45.

20. *In cœlo*, ſ. per opera bona, quibus id acquiritur.

21. *Vbi enim*, &c. q. d. ſic enim cor in cœleſtibus habebitis, & ad ea perpetuo aſpirabitis Forte erat id eo tempore prouerbium. Nam ſolet Chriſtus vſitatis vti prouerbiis.

22. *Lucerna*, &c. totus locus eſt metaphoricus: à corpore ergo ad animam transferendus, in qua mens, velut in corpore oculus, qui dicitur lucerna, quia illuminat recepta in ſe ſolis, aut candelæ luce.

Simplex, i. purus, ſincerus. *Lucidum*, i. illuminatum ad operandum.

23. *Nequam*, Græc. πονηρὸς, i. malus, ſeu vitiatus, ſ. ſic vt videre non poſſit. *Lumen*, ſ. oculus, qui pro lumine eſt toti corpori. Intellige vero in anima mentis intentionem.

24. *Nemo poteſt*, &c. & id forte prouerbium erat.

Duobus, ſ. diuerſis inter ſe, ſeu diſſidentibus, & contraria imperantibus. *Suſtinebit*, Græc. ſuſcipiet, ſeu amplectetur, Syr. honorabit. *Mammona*, i. diuitiis, vox eſt Chaldaica.

25. *Soliciti*, ſ. anxij. *Anima*, pro, de anima, i. vita, quam dat anima.

26. *Magis pluris*, i. præſtantiores.

27. *Cogitans*, Græc. & Syr. ſolicitus, i. ſua ſolicitudine.

Cubitum. Eſt hæc menſura ſtaturæ hominis: dicitur enim habere quiſque 4. cubitos ſuos longitudinis, & totidem latitudinis, ſcilicet extenſis brachiis.

28. *Laborant*, ſ. vt viri. *Nent*, ſ. vt fœminæ.

30. *Eſt*, ſ. in agro, q d. viget.

32. *Inquirunt*, ſ. ſolicite, non fidentes Dei prouidentiæ.

33. *Primum*, i. ante omnia, præcipue, & maxime,

Regnum Dei, i. vt cum Deo regnetis.

Eius, ſ. quam Deus dat, quaque illi placetur.

Adiicientur, ſ. quantum ſaluti expedit.

34. *Craſtinum*, i. futurum. *Sibiipſi*, id eſt, de ſe, q.d. ſufficiet craſtina ſolicitudo de rebus neceſſariis vitæ.

Diei, ſ. cuique. *Malitia*. i afflictio quam affert, q.d non oportet ei addere ſolicitudinem de ſequenti die, vel, ſufficiet diei craſtinæ ſua ſolicitudo, vt non oporteat anteuertere hodie, ſeu anticipare. Not. quod ſcriptura aduerſa & moleſta more vulgi mala vocat. Scholaſtici mala pœnæ dicunt, diſtinguentes à peccatis, quæ vocant mala culpæ.

CAPVT VII.

1. I*Vdicare*, ſ. temerarie, ſeu maligne condemnando proximum.

Vt non iudicemini, i. condemnemini, ſ. à Deo. Not. quam ſit periculoſum proximum temere iudicare.

2. *Iudicio*, ſc. condemnationis, vel excuſationis.

Iudicabimini, ſc. à Deo, ſeuere, vel benigne.

In qua menſura, &c. forte & iſta erant nunc prouerbia. Senſus eſt: Talem ſe vobis Deus exhibebit, quales vos ipſi proximis. *Remetietur*, ſcil. à Deo.

3. *Feſtucam*, q.d. leuiora. *Trabem*, i. grauiora.

5. *Eiicere*, pro, vt eiicias, i. extrahas, Græciſ.

6. *Canibus*, i. hominibus, qui canibus ſimiles ſunt. q.d. res ſanctas ne communicetis indignis.

Margaritas, i. pretioſam doctrinam, ſeu res diuinas.

Dirumpant, i. lacerent. ſeu dilanient.

7. *Petite*, ſc. à Deo. *Pulſate*. Per iſta tria, orationis inſtantia commendatur; per ſimilitudinem eius qui

petit, quætit, & pulſat, eouſque dum ei detut, inueniatur, & aperiatur.

8. *Petite*, &c. ſub. in his, ſi hæc faciat, vt par eſt.

Accipit, ſc. niſi aliud ei magis expediat.

9. *Aut quis*, pro, quis vero.

11. *Data*, i. dona.

12. *Vultis*, ſc. rationabilitet. *Hæc eſt*, pro, id docent.

13. *Intrate*, ſc. ad vitam æternam.

14. *Qui inueniunt*, multo autem pauciotes qui intrant. Hier. 2. contra Pelag.

15. *Attendite*, i. cauete.

Falſis, ſc. non à Deo miſſis.

In, pro, cum. *Ouium*, q.d. ſimulantes probitatem.

Fructibus, i. operibus.

17. *Omnis arbor*, Loquitur de fructiferis; quanquam cum ſit metaphota, homines intelliguntur.

Mala, Græc. σαπρὸν, i. puttis, ſeu marcida.

18. *Non poteſt*, ſc. quamdiu talis manet.

19. *Excidetur*, &c. Græc. exciditur, & mittitur, i. excidi ſolet & mitti.

21. *Domine*, *Domine*, Syr. Domine mi, Domine mi, & ſic ſemper, vbi nos legimus, Domine.

22. *Illa*, ſcil. celebri, & expectata, nempe iudicij.

Nomine, i. virtute, ſeu auctoritate.

Prophetauimus, i. myſteria diuina explicauimus, eſt id Concionatorum munus. *Virtutes*, i. miracula.

23. *Tunc*, ſc. qui antea diſſimulaueram.

Confitebor, i. aperte dicam, Hebr. *Nunquam*, ſc. ne tum quidem, cum cauſam meam agere videbamini.

Noui, i. inter meos agnoui. forte loquitur de prædeſtinationis notitia. *Qui operamini*, pro operantes.

25. *Irruerunt*, i. impetum fecerunt.

28. *Admirabantur*, Græc. ἐξεπλήσσοντο, i. obſtupebant.

29. *Poteſtatem*, id eſt auctoritatem, Græc. ἐξουσίαν.

CAPVT VIII.

1. DEſcendiſſet, ſc. ad radicem montis abiturus, nam antea in eius partem quandam deſcenderat plenam concionaturus, vt ſupr. dictum eſt.

Eum, ſc. alio migrantem.

2. *Adorabat*, i. inclinatos reuerentiam exhibebat.

Si vis, &c. modeſta petitio: non enim dubitat, ſed ſe eius voluntati ſubmittit humiliter.

3. *Extendens*, & mundum totum extenſis in croce manibus mundauit, quantum in ſe fuit.

Volo, &c. vtendum oratione, quæ tam facile impetrauit

Mundare, imperatiuum eſt paſſiuum, vt ex Græc. apparet.

Confeſtim. Apparet licuiſſe ei contra legem leproſum tangere, qui tantum poterat, ſc. ſupra legem erat.

4. *Nemini*, ſcil. priuſquam facias quod ſequitur.

Sacerdoti, ſc. alicui, vel ſummo. Nam Græc. τῷ ἱερεῖ, q. certo cuidam, Syr. ſacerdotibus. *Teſtimonium*, ſc. meæ poteſtatis, vel quod non ſum legi contrarius, vel liberationis tuæ: offerebant enim, poſtquam eſſent lepra ſanati.

Illis, i. apud illos, ſeu per illos confirmatum,

6. *Puer*, i. famulus.

Male, i. grauiter, Græc. δεινῶς

8. *Dic*, i. impera, Heb.

9. *Nam &*, pro etenim. *Sub poteſtate*, &c. i. aliis ſubditus.

10. *Miratus eſt*, ſc. habebat hominis affectus, vel q.d. compoſito in modum mirantis vultu

Iſrael, i. populo Iſraelitico, Græc. οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ, i. ne in Iſrael quidem. Intellige vero ex tempore à quo prædicare cœperat.

11. *Et Occidente*. Intellige per hæc duo, etiam reliquas orbis partes.

Recumbent, i. quieſcent.

12. *Filij*, &c. i. qui ad regnum primi fuerant vocati.

Exteriores, i. quæ extra lucem, ſeu regnum.

Stridor, forte ex indignatione, & rabie. Græc. βρυγμὸς. fremitus, verti poteſt.

14. *Domum*, ſc. quam antea habitare ſolebat.

16. *Omnes*, ſc. ipſi oblatos.

17. *Accepit*, i. ſuſtulit.

Portauit, i. abſtulit, more portantis. Not. citari hic Iſa. c. 53. magis ſecundum Hebr. quam 70. quanquam Heb. alium etiam ſenſum indicant, ſc. ſuſcepiſſe ipſum dolores, qui noſtris peccatis debebantur. Vide ibi.

20. *Vulpes*, &c. q. d. non eſt quod me ſequaris ob vitæ huius commoditatem. ſum enim paupertimus.

22. *Mortuos*, &c. i. mortuos anima, ſepelire mortuos corpore, Aug.

24. *Motus*, i. tempeſtas.

27. *Homines*, ſc. qui ſimul nauigabant, in quibus & diſcipuli. vide Mat 4.

28. *Geraſenorum*, Geraſa, vrbs Arabiæ eſſe dicitur, non longe à Gadara, quæ in tribu Gad. eſt & Gadara alia in tribu Iuda. vide Ioſ. 15.

29. *Quid nobis & tibi*, i. quid rei tibi nobiſcum eſt? q.d. ſine nos. Heb. *Ante tempus*, ſc. die iudicij grauiora expectant.

31. *Mitte*, Græc. & Syr. permitte ire.

32. *Mare*, i. lacum.

34. *Rogabant*, ſc. timentes rebus ſuis, qui porcos amiſiſſent, vel ſe indignos ſua præſentia iudicantes.

Tranſiret, i. diſcederet.

CAPVT IX.

1. CIuitatem, ſc. Capharnaum, vbi ſolebant habitare.

2. *Confide*, i. bono animo eſto.

Remittuntur, Græc. ἀφέωνται, præteritum Atticum pro præſenti.

3. *Blaſphemat*, q.d. tribuit ſibi quod ſolius Dei eſt.

5. *Dicere*, ſc. efficiendo. *Ambula*, vtique reſpondiſſent par eſſe vtrumque præſtare: maius vero, verbo ſanare, quam dicere ſolum remiſſa peccata: id enim poteſt dicere etiam qui non facit.

6. *Sciatis*. Non enim poteſt falſum, miraculo confirmari, redderet enim Deus teſtimonium falſo.

8. *Timuerunt*, Græc. ἐθαύμασαν, id eſt admiratæ ſunt.

9. *Telonio*, i. loco vbi Publicani Vectigalia exigebant à τέλος, i. tributum. *Matthæum*, dicebatur & Leui.

10. *Domo*, ſc. Matthæi. *Publicani*. Erant hi Iudæi, vt & Matthæus.

Peccatores, ſc. publici.

11. *Phariſæi*. Aderant hi vt ſpectatores, non conuiuæ.

Dicebant, ſc. poſt conuiuium.

12. *Valentibus*, ſc. vt curentur.

13. *Volo*. ſic 70. nam Heb. volui. ſed pro, volo.

Et non, ſub. ſolum *Peccatores*, Græc. additur, ad pœnitentiam.

15. *Filij ſponſi*, i. qui cum ſponſo verſantur, ſeu qui nuptiis interſunt. Græc. filij thalami, i. nuptiarum.

Lugere, i. ieiunare.

16. *Rudis*, Græc. ἀγνάφου, i. nundum à fullone apparari.

Tollit, ſc. ſi ſic faciat. *Eius*, ſc. veſtimenti. q d. illud ſupplementum veſtem rumpet. Vide Mar. 2.

18. *Defuncta eſt*, i. veriſimile eſt iam eſſe mortuam, nam reliqui ſemimortuam. vel id quidem dixit, vbi audiuit eſſe mortuam, nam prius quod aiunt Marc. & Luc. ſc. eſſe in extremis.

20. *Mulier*, Quidam Martham putant, alij negant.

Tetigit, ſc. clam quod fœdus eſſet morbus, & pollueret tactos., *Fimbriam*, i. extremitatem, ſeu funiculum alligatum extremitati, more Hebræorum, de quo vide Num. 15. Deut. 22.

22. *Confide*, q. d. ne time, putans mihi factum diſplicuiſſe. *Saluam fecit*, ſc. impetrando ſanitatem, vel merendo.

23. *Tibicines*, adhibebantur hi ad excitandum luctum, præſertim cum ſepelirentur pueri; nam in grandiorum ſepulturis tubæ adhibebantur, vt quidam notant.

25. *Tenuit*, i. apprehendit.

26. *Terram*, ſc. Iudææ.

27. *Filij David* ſic Meſſiam appellabant. vide Math. 15. & 20. Mar. 10. Luc. 8.

29. *Fidem*, ſc. coniunctam cum fiducia obtinendi.

30. *Comminatus*, i. velut minando præcepit.

31. *Diffamauerunt*, i. diuulgauerunt.

32. *Mutum*, vox Græca κωφὸς, etiam ſurdum ſignificat.

33. *Sic*, i. talia faciens vel tale quicquam.

35. *Regni*, i. de regno cœleſti.

Infirmitatem, Syr. dolorem.

36. *Vexati*, ſc. malis, Syr. fatigati. *Iacentes*, Græc. ἐρριμμένοι, i. proiecti ſeu diſperſi.

CAPVT X.

1. *SPirituum*, i. ſuper ſpiritus.

Languorem, Syr dolorem.

2. *Primus*, ſc. dignitate, nec enim ordinem numeri ſignificat, alioqui de altero dixiſſet ſecundus

Petrus, Syr Kipha.

3. *Alphæi*, ſc. filius. *Thadæus*, à Luca dicitur Iudas Iacobi ſc. frater, hic autem Græc. legitur, Lebbæus cognominatus Thadæus.

4. *Iſcariotes*, vel à vico, vel à tribu Iſachar dicitur & Iudas Simonis ſc. filius. Ioan. 6.

5. *Gentium*, i. ad Gentes ducentem. *Ciuitates*, Græ. ciuitatem, ſc. vllam.

6. *Quæ perierunt*, pro, perditas ſc. requirendas. ſic. Pſal. 118. quæ periit i. perdita.

9. *Zonis*, i. crumenis è zonis pendentibus, ſic enim ſolebant viatores

10. *Peram*, ſc. ad cibos reponendos.

Duas, i. binas, ſeu mutatorias. *Calceamenta*, ſc. duplicia. *Virgam*, ſc. ad defenſionem alioqui Matth. 6. conceditur. *Dignus*, &c. q. d. miniſtrabunt auditores neceſſaria vitæ.

11. *Dignus*, ſc. ad quem diuertatis, q. d. exquirite hoſpitem probum. *Exeatis*, ſc. è ciuitate, ne hoſpitij mutatio incunſtantiam arguat, aut impatientiam.

12. *Pax*, &c ſalutatio Hebræorum. Pax tibi: quibus verbis omnia proſpera precantur, quod Scriptura vocat, rogate pacem.

13. *Veſtra*, i. quam precati eſtis.

Reuertetur, &c. i. cedet in bonum veſtrum, qui feceritis quod debuiſtis, vel manebit apud vos.

14. *Excutite*, &c. ſc. oſtendentes vos in nulla re cum talibus velle communicare, nec etiam puluerem loci eius adhærentem habere.

15. *Tolerabilius erit*, i. mitius punietur. *Terræ*, i. habitatoribus.

16. *Ego*, ſc. qui poſſum defendere.

Mitto, Id referendum videtur ad tempus poſt Chriſti reſurrectionem. vnde & inf. dicitur, & Gentibus.

In medio luporum, i, inter lupos.

Principes, ſc. ad cauendum *Simplices*, ſc. ſinceritate conuerſationis, & manſuetudinis Græ ἀκέραιοι, i. ſinceri.

17. *Hominibus*, ſc. improbis, de quibus ſtatim. *Tradent*, ſc. examinandos, & iudicandos.

Conciliis, ſc. iudicium *Synagogis*, i. congregationibus.

18. *In teſtimonium*, ſc. de me ferendum. vel condemnationis qui credere noluerint. *Illis*, i. contra illos. Vide Luc. 9.

19. *Cogitare*, ſc. anxie, vt appatet ex Græc.

20. *Loquimini*, ſc. ex vobis,

21. *Omnibus hominibus*, i. omni hominum generi.

Nomen meum, i. me. *Perſeuerauerit*, ſc. patienter ſuſtinens, Græc. ὁ ὑπομείνας, vide Mat. 13.

23. *In aliam*, ſc. ibi prædicaturi.

Conſummabitis, i. perambulabitis.

Iſrael, Iudæorum, vel populi conuertendi.

Veniat, i. occurrat vobis in Iudæa: vel, veniat ad iudicium Indicat autem ſecundum Aug. numquam defuturas ciuitates vbi prædicetur.

24. *Non eſt*, &c. forte erant iſta prouerbia tunc ſolebat quidem Chriſtus receptis vulgo ſententiis vti, ad ſuum propoſitum accommodans.

Super, i, excellens.

25. *Patremfamilas*, i. me. *Beelzebub*, q. d. Satanicum. vide cap. 12.

26. *Enim*, pro autem, q. d. vulgo dicitur: Nihil eſt opertum, &c. Itidem ego volo, vt quod dico vobis, &c.

27. *Tenebris*, i. ſecreto. *In lumine*, i. palam.

Tecta, ſunt hæc plane in Palæſtina, adeoque poſſunt eſſe loco ſuggeſti.

28. *In gehennam*, ſc. mittendo.

29. *Aſſe*, Aſſes decem denarium argenteum faciunt, ſeu drachmam, quanquam hic Græ. minus quid aſſe videtur ſignificari. *Patre*, i. Patris voluntate.

30. *Numerati*, q. d. curæ Deo, vt ſolent quæ numerantur, aut alicui numerato commendantur.

31. *Meliores*, i. pretioſiores, ſc. apud Deum.

32. *Ergo*, pro autem. vide Luc. 12. *Confitebor*, ſc ex meis eſſe. vide Apoc. 3.

33. *Negabo*, ſc. ex meis eſſe.

34. *Pacem*, ſc. mundanam, ſeu exteriorem.

Gladium, i. diſſidium, ſeu bellum.

36. *Et inimici*, &c. q d. & fiet id quod dictum Mich. 7.

37. *Me dignus*, i. qui meo regno fruatur, vel meus ſit diſcipulus. vide Luc. 14. *Super*, i. pluſquam.

38. *Accipit crucem*, i. libenter fert, quæ ei accidunt moleſta *Sequitur*, ſc. imitando.

39. *Inuenit*, Græc. præteritum eſt, ſenſus eſt Qui

indulget

Digitized by Google

iodulget ſibi, ſe perdit: qui mortificat, ſaluat, vel qui voluerit inuenire,ſc.ſaluam,perdet.vt qood ſequitor ſit repetitio.ſicut inf.c.16.& Mat.8.& Luc.9.

Inueniet,ſc.ſaluam.

41. *In nomine Propheta*,i.quia Propheta eſt.

Mercedem,&c. q.d.particeps erit mercedis Prophetæ.

42 *Potum*,q d.vel minimam tem propter me

Tantum, poteſt coniungi cum præcedentibus, vel cum ſequentibus.*In nomine*,&c.i.quia eſt meus diſcipulus.

C A P V T XI.

1. C*Onſummaſſet præcipiens*,i.feciſſet finem præcipiendi. *Eorum*, ſc. Iudæorum.ſic Pſal.98. adinuentiones eorum,ſc. Iudæorum,non Aaron & Samuel,qui proxime præceſſerant.

2. *Vinculis*,Græ carcere.

3. *Qui venturus es*,Græc.ὁ ἐρχόμενος,i.ille venturus,ſc.à Prophetis prædictus. *Expectamus*, i. expectare debemus?

4. *Audiſtis & vidiſtis*,Græ. auditis,& videtis.

5. *Vident*,Græ. ἀναβλέπουσι,i. vſum recipiunt.

Euangelizantur,i. Euangelium audiunt, ſeu docentur.vide Iſa.61.

6. *Scandalizatus in me*,i. offenſus mea doctrina, & conuerſatione,ſc.Chriſtus multis lapis offenſionis.In lapide non ſine periculo impingitur. Videtur autem occulte notare Ioanois diſcipulos, ſimul indicans ſe illorum corda noſſe.

7. *Arundinem*,pro.num arundinem.

8. *Mollibus*,i. pretioſis,ſeu ſplendidis veſtibus,ſ. ſunt hæ mollium hominum.

9. *Etiam*,Græc. ναὶ,i certe. *Pluſquam Prophetum*, Aug.Quia prænunciauit abſentem, & vidit præſentem.Adde qood Chriſti fuit præcurſor,& baptizator.

10. *Scriptum*,ſc.Malach.3. *Angelum*,i.nuntium

Faciem tuam,i.te Heb.

11. *Surrexit*, i,apparuit,ſeu extitit,Heb. *Maior*, ſc.Propheta.vide Luc 7.

12. *Diebus*,ſc.quibus cœpit prædicare.

Vim patitur,i. per vim inuaditur, & occupatur, ſc. mortificatione, qua paſſionibus vis infertur & vitiis.

Violenti, id eſt, qui ſibi vim faciunt. explicatio præcedentis.

13. *Enim*,pro,autem. *Ad Ioannem*,i. Ioannis tempora,q.d.Ioannis tempore aduenit Prophetarum & legis finis,Chriſtus *Lex*, i. reliqua Scriptura

Prophetauerunt, i. prædixerunt venturum Meſſiam.

14. *Recipere*,i.aduertere,ſeu intelligere.

Elias, ſc. veſtitu,vita,ſpiritu, & præcurſoris officio.Hie.epiſt.151. *Eſt*,pro,erat, ſc.prædictus venturus.

15. *Audiat*;q.d.intelligat aduenisſe Meſſiam.

16. *Similem æſtimabo*,Græc.ὁμοιώσω, i.aſſimilabo.

Generationem iſtam,i.huius ætatis homines.

Pueris,ſc.ludo repræſentantibus nunc læta,nunc triſtitia.

Coæqualibus,i. coætaneis, Græ. ſociis.

17. *Cecinimus*, ſ. tibiis; vt eſt Græc.

19. *Iuſtificata*, i. approbata, & defenſa, vt quæ nihil omiſerit ad ſalutem hominum neceſſarium,

Sapientia,ſ. Dei, Chriſtus. *Filiis*,i.diſcipulis,ſc. Chriſti fidelibus.

21. *Virtutes*,i.miracula. *Cilicio*,Græc.ſacco.

22. *Veruntamen*,pro,idcirco. *Remiſſius erit*, i.mitius punietur.

23. *Nunquid*,&c.q.d. Num tibi putas iſtam gloriam diu duraturam? etiam quidem, Græc. quæ vſque ad cœlum es exaltata,ſ.mea præſentia,doctrina, & miraculis.

Forte,non eſt Græc. ſed ἂν particula potentialis, quæ hunc ſenſum facit,potuiſſent permanere.atque ita noſtra intelligenda.

25. *Reſpondens*, i. ſubiungens. Hebr. vide inf. c.17.

Confiteor,i. laudo, ſeu gratias ago.

Abſcondiſti, ſ. non reuelando. *Paruulis*, i.ſimplicibus, more paruulorum.

26. *Ita*, Græc. ναὶ, i. certe. Approbantis eſt, & explicantis.

27. *Nouit*,ſ. comprehenſiue. *Pater*,non excluditur Spiritus ſanctus, vt nec Filius, ſic in ſimilibus intellige non excludi reliquas perſonas diuinas.

Reuelare, i.manifeſtare,ſ.tantum nouimus,quantum Deus reuelat.

28. *Laboratis*, ſ. moleſtia aliqua.

Onerati,ſ. peccatis, curis, miſeriis, etiam legis onere.

Reficiam,i. recreabo, Græ. ἀναπαύσω, i. quieſcere faciam.

29. *Iugum*,ſ.legem Euangelicam. *Quia*,pro quod, vel q.d.ſum enim mitis,&c.

30. *Suaue*,Græ. χρηστὸς quod etiam commodum, blandum, & facile ſignificat. Intellige vero ſi amor adſit, qui omnia faciat leuia, quanquam quod eſt aliud Chriſti iugum quam charitatis?

C A P V T XII.

1. S*Abbatho*,ſc.quodam.vide Luc.6.

4. *Domum*,ſc.tabernaculi atrium.

5. *Violant*,i. videntur violare, ſeu re vera profanant operibus ſeruilibus ad ſacrificia neceſſariis.

Crimine,i.culpa,ſeu peccato.

6. *Hic*,i.hoc loco.

7. *Et non*,ſc.ſolum,vel pro,potius quam.

Condemnaſſetis,ſub.ſed compateremini.

Dominus enim,pro,Dominus autem, q.d.poſſum & ego,ſi opus ſit,com illis in Sabbati obſeruatione diſpenſare.

10. *Si licet*,pro licetne?

12. *Melior eſt*,i.præſtat. *Benefacere*,i. hominem beneficio afficere.

17. *Vt adimpleretur*, & cæt. id non refertur ad proxime præcedentia,ſed ad ſuperiora.

18. *Ecce*,&c.citatur locus Iſa.42.partim ſecundum Heb.partim ſecundum 70. *Puer*, i.ſeruus, ſeu filius.

Bene complacuit,.q.d.mihi cariſſimus.

Anima mea,i. mihi. *Iudicium*,i. quod rectum & æquum eſt. *Nunciabit*,i. prædicabit.

19. *Contendet*,i.litigabit. *Clamabit*,ſc.contentioſe. *Vocem*,ſc.tumultuoſam.

20. *Linum*, i. ellychnium,q.d. fouebit infirmos, non perdet. *Eiiciat*,&c.i.faciat vt iudicium vindicet; veritaſque in mundo obtineat ius ſuum,ſeu præualeat.

21. *Nomine eius*,i.ipſo.

22. *Tunc*,i.illo tempore, factum enim poſtea, vt patet ex Marc & Luc.

32. *Mutus*, vox Græca etiam ſurdum ſignificat quamquam hic de auditu nihil dicitur.

24. *In*.pro,in virtute. *BeelZebub*,ſic diabolum vocabant,à Beel, ſeu Baal Idolo gentium, in quo diabolus colebatur.Zebub vero, i. muſcam addebant, ob copiam muſcarum, ad ſacrificia concurrentium. vide 1.Reg.4.

25. *Cogitationes*. Apparet dixiſſe ſolum cogitatione.

16. *Eiicit*, ſ. vt vos dicitis. *Eiicit*, ſ. vi.

Regnum, ſ. quod ipſe tantopere conſeruare conatur.

27. *Filij*, ſ. Apoſtoli. vel intelligit Iudæos exorciſtas. vide Act. 19.

Iudices, q.d. Id quod agunt ipſi, vos condemnabit, qui in me calumniamini quod in illis approbatis.

28. *In ſpiritu*, i. virtute ſpiritus. *Regnum Dei*, i. datur regni Dei, ſ. Meſſias. vide Luc. cap. 11.

29. *Vaſa*, i. inſtrumenta, ſ. bellica, vel ſupellectilem.

31. *Remittetur*, i. ſolet remitti. *Spiritus*, genitiuus eſt, i. contra Spiritum, ſc. ſanctum. *Blaſphemia*, ſ. legendum, blaſphemia.

32. *Et quicunque*, explicatio præcedentis.

Verbum, i. aliquid. *Contra Spiritum ſanctum*, ſ. vt vos facitis, qui opus Spiritus ſancti diabolo tribuitis.

Non remittetur, i. non ſolet remitti. eſt enim inſigni malitia Deum blaſphemare, vixque tales vnquam pœnitet, vt par eſt.

In futuro, & hinc confirmatur dogma de Purgatorio, vbi quædam fit remiſſio; nam in inferno nulla fit.

33. *Aut facite*, &c. q.d. aut me cum operibus laudate, aut eum his vituperate, quæ cum poſſitis reprehendere merito, par eſt me vt recipiatis.

Siquidem, &c. q.d. ex operibus poteritis cognoſcete qui ſim.

36. *Iudicij*, ſ. particularis in morte, vel vniuerſalis.

37. *Iuſtificaberis*, i. cauſam obtinebis apud Deum.

38. *Tunc*, ſ. cum maxime flecti oportuiſſet.

Signum, ſ. de cœlo; vt patet ex Luc.

39. *Adultera*, i. ſolita à Deo deficere per peccata.

Non dabitur, ſ. quod petunt. *Niſi*, pro, ſed. ſic Galat. niſi per fidem.

40. *Corde*, in medio, ſeu intra. Multi Doctores limbum intelligunt, alij ſepulcrum.

41. *Cum generatione iſta*, i. contra hoc hominum genus.

Hic, i. hoc loco

42. *Auſtri*, i. Arabiæ Felicis, quæ in Scriptura vocatur Seba, per ש ſc. vide quod diximus 3. Reg. 10.

43. *Immundus*, ita dicitur ob peccata ad quæ inducit. *Arida*, i. aquis carentia, vt eſt Græc.

45. *Septem*, i. multos Heb. *Nouiſſima*, i. poſtrema.

46. *Fratres*, i. cognati.

48. *Quæ eſt*, &c. Non matris cognationem negat, ſed ſpiritualem præfert.

50. *Soror*. Id propter fœminas dictum.

CAPVT XIII.

5. *ALtitudinem*, i. profunditatem.

6. *Æſtuauerunt*, i. æſtu percuſſa ſunt.

8. *Centeſimum*, &c. pro, centecuplum, ſexagecuplum, trigecuplum.

9. *Aures*, ſc. mentis. *Audiendi*, i. ad audiendum.

10. *Quia vobis*, & cæt. q.d. Gratiam quam facio vobis, quia volo, illis nego, quia indigni. *Illis*, ſc. qui non credunt.

12. *Habet*. ſc. vt debet.

13. *Videntes*, i. habentes oculos mentis, quibus poſſent videre, ſi vellent. *Audiunt*, i. attendunt.

14. *Iſaie*, ſc. cap. 6. ſecundum editionem 70.

Non videbitis, i. non intelligetis, ſc. audiebant Chriſti prædicationem, videbant miracula, ſed ſine fructu, quia non capiebant.

15. *Incraſſatum*, i. induratum Syr. nube offuſum. *Auribus*, ſc. mentis. ſic etiam oculos intellige. *Grauiter*, ſc. more Surdaſtrorum. *Clauſerunt*, ſc. lumini doctrinæ Chriſti.

19. *Malus*, i. diabolus.

21. *Temporalis*, i. ad tempus tantum durat in eo ſtatu. *Scandalizatur*, ſc. diſcedit à doctrina, ſeu inſtituto.

22. *Fallacia diuitiarum*, pro, fallaces diuitiæ: decipiunt enim multos.

23. *Aliud quidem*, &c Apparet quidem hinc, eſſe meritorum gradus. Intelligunt vero Doctores hic Virginitatem, Viduitatem, & Coniugium.

24. *Simile*, &c. q.d. ſimile quid accidit in regno cœlorum ac ſi, &c Vide Mar. 4

25. *Zizania*, i. noxias ſegeti herbas. *Abiit*, i. latere ſtuduit.

28. *Imus & colligimus* pro, eamus, & colligamus

32. *Minimum*, ſc. proportione nullum enim tam paruum tantam rem producit, vt ſtatim explicatur.

Arbor. Id in Palæſtina fit, ſignificat vero Chriſtus ſuam doctrinam, quæ parua videbatur multis, maximum quiddam in mundo parituram: quod nunc videmus.

Habitent, i. nidificent

33. *Satis*, Satum eſt tertia pars Ephi. Ephi autem decima eſt Cori, ſeu Chomer, Vide Ruth. & Ezech.

45. *Totum*, & per Chriſti doctrinam velut fermentatur totus homo, qui conſtat corpore, anima & ſpiritu, velut ſatis tribus: vel totus mundus qui conſtat iuuenibus, viris & ſenibus.

34. *Parabolis*, i. ſimilitudinibus, ſeu comparationibus. *Non loquebatur*, ſc. ſermo. [illegible]

35 *Prophetam*, ſc. Dauid Pſal. 77. *Eructabo*, i. proferam.

36. *Edisſere*, i. explica.

37. *Filius hominis*, i. Homo, ſc. Chriſtus.

38. *Filii regni*, i. ad cœleſte regnum deſtinati, ſeu idonei. *Nequam*, i. mali. ſc. diaboli, Grec. τοῦ πονηροῦ poteſt & malitiæ intelligi. vocantur autem ſemen bonum illi, quod ex bono ſint orti ſemine, ſicut zizania, qui ex malo.

41. *Et eos*, pro id eſt, eos.

42. *Caminum*, i. fornacem.

44. *Inuenit*, præteritum eſt. Itemque abſcondit.

48. *Educentes*, ſc. piſcatores.

52. *Ideo*, &c. q.d. quia intelligitis, ſcitote quod, &c.

Scriba, i. Doctor, ſeu legis peritus. *In regno*. Græc ad regnum. ſc. cœleſte prædicandum; q.d. in modo. acquirendi æternam ſalutem. *Theſauro*, i. panario.

Noua & vetera, q.d. omne genus ciborum, ſeu rerum vitæ neceſſariarum. ſic Cant. 7. poma noua & vetera. Significat vero Chriſtus doctorem Euangelicum debere eſſe omni doctrina inſtructum, & virtute, vt poſſit omnibus ſatisfacere.

54. *Patriam*, ſc. Nazareth. *Mirarentur*, Græc. obſtupeſcerent. *Virtutes*, i. potentia miraculorum.

55. *Fabri*. Quidam putant ferrarium fuiſſe. Alii lignarium, quod magis credo. vox Græc. ſignificat quod Italice Artegiano, Gallice Mechanique, Hiſpanice Official. *Fratres*, i. cognati *Iacobus*, ſc. minor.

Simon, ſc. Cananeus, ſeu Zelotes.

Iudas, qui & Thaddæus.

57. *Scandalizabantur*, i. offendebantur. *In eo*, ſc. ob generis humilitatem. *Sine honore* &c. q.d. nuſquam eſt minus in honore, ſeu contemptior, quam in patria.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XIV.

1. ILlo tempore,ſc.circa tertium Paſcha prædicationis Chriſti, cum poſt miſſum Ioannem in carcere pluſquam annum prædicaſſet.

Tetrarcha, Marcus Regem.vocat,quod poteſtas eius eſſet velut Regia: & quidem antiqui Tetrarchias Regna vocabant. Fuit autem hic frater Archelai.

2. *Pueris*,i. famulis *Hic eſt*, &c. primum dubitauit,vt ait Luc.& forte id legendum per interrogationem, vel Ironice.*Virtutes*, miracula, ſeu poteſtas miraculorum.*Operantur*,dicerem paſſiue accipi, niſi Græc.eſſet verbum actiuum.

3. *Tenuit*,i. comprehendit. *Herodiadem*.Erat hæc filia Ariſtobuli fratris huius Herodis, cius vero legitima vxor erat filia Aretæ Regis.vide Ioſephum.

8. *Præmonita*,i.prius inſtructa.

9. *Contriſtatus*,ſc. quantum ex vultu apparebat, quo triſtitiam,vt quidam aiunt, ſimulauit,alii putant vere contriſtatum. *Iuſſit*, ſc.quod male iurauerat,peſſime impleuit.

12. *Sepelierunt*,ſc. in Sebaſte, quæ olim Samaria dicta.

13. *Pedeſtres*,ſc per terram.

14. *Exiens*,ſc.è naui,vel loco aliquo, quo ſe receperat.

15. *Veſpere*, i.die inclinante *Caſtella*,i. vicos,ſeu villas.

Cophinos,i.ſportas.

23. *Veſpere*,i.poſt ſolis occaſum.

26. *Phantaſma*,i.ſpectrum,quale ſolet interdum dæmonis opera comparere.

28. *Iube*.pro,iubendo fac.

29. *Deſcendens*, credit eſſe Chriſtum qui præcipiebat,ſc.illuminauerat ille eius intellectum.

31. *Dubitaſti*,i.vacillaſti fide.

Aſcendiſſent,ſc Chriſtus & Petrus.

33. *Filius Dei*,i. Meſſias.

34. *Geneſar*,Græc.Genneſaret.

36. *Salui*,ſc.ſani.

CAPVT XV.

1. AB Hieroſolymis,ſc.venientes.

2. *Panem*,i.cibum, Heb. *Manducant*,Iudæi etiam inter manducandum ſæpe lauabant.

Dixit, i.præcipit. Heb.

5. *Vos*, ſc. ſacerdotes, qui fere erant Scribæ & Phariſæi. *Dixeris*, &c. ſub. is recte facis,aut quid ſimile.

Ex me ſc.Deo oblatum. *Proderit*,ſc. apud Deum.

6. *Et non*,&c.i.atque ita fit;vt non honorificet.

Et irritum feciſtis;pro itaque feciſtis non obſeruari.vide Mat 7.

9. *Sine cauſa*,i.fruſtra. *Mandata*, ſc.diuinis contraria.vide Iren.lib.4.cap.25.& 26.

11. *Non quod intrat*,&c.q d.non cibus hominem macolat,ſed voluntas mala *Os*, ſc.corporis Aug. 15. Trin. *Coinquinat*, Græc communicat.Hebræi enim impura communia vocant *Ex ore*,i.ex. cordis intimo.Aug.lib.de mend cap.16. Vide etiam Deut,8.& Iere.44.vbi os pro voluntate accipitur.

Coinquinat ſc.cum malum eſt.

13. *Plantauit*, ſc.prædeſtinatione, q d. iſti non ſunt ex electis,ſed peribunt:

14 *Sinite illos*,i.ne curetis illorum ſcandalum.

15. *Parabolam*,i ſermonem obſcurum.

17. *Non*, Græc. nondum ὄυπω. *Omne*, ſc.cibi genus.vide Mar.7.

Emittitur,ſc.quod impurum.

18. *Ore*,i.intimo hominis.

19. *Exeunt*,i.procedunt.*Blaſphemia*,i.conuitia,ſc. in Deum,aut homines.

21. *Partes*, i. regionem, ſeu loca vicina. Syr.fines.

22. *Fili Dauid*,ſic Meſſiam appellabant.

24. *Miſſus*,ſc.vt corporaliter adeam.

26. *Canibus*. ſic Gentiles à Iudæis vocabantur, ob impuros mores Græc. κυναρίοις, i.catellis.

27. *Etiam*,Græc. ναὶ, i.certe, q d. ita eſt, nam catelli ſolas micas edunt, & mihi voa mica ſufficit, quod n.peto,tibi velut mica eſt.mira fœminæ argutia, Deum ipſum(ſi dici fas eſt)illaqueans, certe velut cogens mutare ſententiam, quamquam quis niſi ipſe eam illi mentem dederat & fidem?

28. *O mulier*.Iam non canem vocat, quæ tantam fidem oſtendebat.*Vis*,i.petis,ſeu optas.

30. *Debiles*, Græc. κυλλοὺς, i.mancos.Ian.5.aridi vocantur.

31. *Magnificabant*, i. laudabant, Græc. glorificabant.

33. *Tantos*,i.tot.

37. *Sportas*,i.quantum ſportæ ſeptem capere poſſent,& forte ibi erant.

38. *Extra*,i.præter.

39. *Magedan*. Marc. 8. dicitur Dalmanuta. forte propinqua erant loca: vel alterum Regio, alterum vicus.Græc.Magdala.

CAPVT XVI.

1. TEntantes,ſc. potentiæ eius periculum facere volentes, & calumniari, ſi non faceret quod petebant.

Rutilat, Græc. idem eſt verbum quod proxime vertit, rubicundum eſt *Triſte*,i. turbulentum, ſeu triſtitiam afferens,vt contra ſerenum,lætitiam.

Faciem,i.apparentiam,ſeu diſpoſitionem.

Signa,&c.i miracula, quæ his temporibus fiunt, vel ſigna quæ de Chriſti tempore ſunt prædicta,ſeu de vtroque aduentu eius.*Temporum*, Syr. temporis huius.

4 *Generatio*. vide ſup.c 12. ſc ſolebat Chriſtus eadem repetere.

9. *Intuemini*,i.videte,ſeu aduertite.

8. *Habetis*.Græc accepiſtis.

11. *Quare*,Græc.Quomodo.

13. *Cæſarea*,ſita eſt ad fontem Iordanis,dicta antea Paneas. *Philipp*:,ſc.qui eam ſic vocatat,in honorem Tiberij Cæſaris,vt Herodes eius pater alteram eodem nomine ædificarat in honorem Cæſaris Augusti prope mare, *Quem*,Græ.& Syr.Quem me.

14. *Ioannem*. Putabant multi Iudæorum, vt quidam aiunt & indicat Ioſeph.2.debello Iudaico,c.7. migrare animas in varia corpora, ſc. μετεμψύχωσιν, forte iſti putabant potius Ioannem reſurrexiſſe.

Prophetis,ſc.aliis.

16. *Filius*,ſc.naturalis,& conſubſtantialis agnouit n.diuinitatem in Chriſto

17. *Bar*,i filius *Iona*,abbreuiatio eſt, pro Ioanna, ſeu Iohanna vide Ioan. vlt ſignificat Iona columbam, Ioanna vero Dei gratiam.*Caro & ſanguis*,i.homo vllus.vide Gal. 1.

18. *Petrus*. Iam ſic vocabatur. *Petram*. Idem eſt Græc. πέτρος & πέτρα & Syr Cepha, ſeu Sipha,non ergo ſuper aliam petram quam Petrum dicit: cum præſertim Siriace locutus, bis dixerit eandem vocem,ſc.Cepha *Ædificabo*,ſc.dando tibi ſupremam in Eccleſia poteſtatem,vt ſtatim explicatur. Eſt quidem Chriſtus fundamentalis petra præcipue, ſed ei ſucceſſerunt Petrus, reliquique Summi Pontifices, vt Vicarij:cum ſumma poteſtate *Portæ inferi*,i. Satanæ vires ſolent præſidia, roburque militum in

portis

Digitized by Google

portis conſtitui,vide Gen 12.

10. *Tibi.* Soli id Petro dicitur, adeoque eius ſolis ſucceſſoribus. Nec enim illo mortuo perierunt Eccleſiæ claues.*Dabo*,vide Ioan.vult. *Claues*,i. plenam poteſtatem.

Regni,&c.ſc. gubernandi Eccleſiam, & ad cœlum ducendi. *Et quodcunque*,&c. Quid poſſit dari maius,aut quid deeſt Romanæ Eccleſiæ?plane infelices qui non agnoſcunt,& qui potuit id apertius dici à Christo?

20. *Dicerent*,ſ. nondum tempus erat euulgandi.

21. *Senioribus*,ſ.gubernatoribus populi.

22. *Aſſumẽs*, ſc. ad ſe,vt ſolent monituri,ſeorſũ. *Increpare*,ſ.amanter,& familiariter.

Abſit,à te,Græc.ἵλεώς σοι,i.propitius tibi,ſ.ſis,vel ſit Dominus q.d.auertat Deus,id Heb.eſt.vide Gen 18.& 44.2.Reg.23 3.Reg.21.

23. *Vade poſt me*,i.abi hinc.Heb.*Satana*,i.aduerſarie.*Scandalum*,i.impedimento.

Quæ Dei,diuina,ſ.Dei conſilium de generis humani redemptione. *Hominum*,i. humana, quale eſt fugere moleſta.

24. *Abneget*, ſ. ſe mortificando, ſeu reprimendo paſſiones *Semetipſum*,Syr.animam ſuam.

Tollat, i.portet. *Crucem*, ſ. ferendo patienter aduerſa.

25. *Saluam facere*,ſ.indulgendo,vel vere ſaluare.

Perdet,ſ.mortificando,vt quod ſequitur,ſit repetitio præcedentis *Perdiderit*,ſ.mortificando.

Inueniet,i. ſaluabit dixit, Inueniet ,opponens ei quod dixerat perdet.

26. *Anima ſua*,ſ.ſi pereat redimenda,q.d non poterit.

28. *Guſtabunt*,i.ſentient. *Regno*,i. gloriæ cœleſtis repreſentatione,ſ per transfigurationem.

CAPVT XVII.

1. MOntem,ſ. Thabor,diſtantem à Nazareth 5. aut 6 miliaribus adOrientem.Altus eſt ſtadiis 30.planus in ſummo 20.

2. *Nix*,Græ & Syr.lux.

3. *Moſes*,ſ.aſſumpto corpore aliquo.

4. *Reſpondens*,i.locutus,Heb.

6. *Et timuerunt*,pro quia timuerunt,Heb.

10. *Quid ergo*,&c,ſub.Cum te Elias non præceſſerit.*Primum*,ſ.ante priorem Chriſti aduentum. Id ſibi ex Malach.4. videbantur colligere, cum de ſecundo loquatur

11. *Omnia*,ſ Antichriſti perſecutione, conturbatos,Aug Alii referunt ad Iudæorum conuerſionem.

12. *Et non*,pro,ſed non.*Fecerunt*,Herodem intelligit , quia Ioannem occidit.& forte Iudæos qui cõſenſerunt. Id enim ſequẽtia indicant.*In eo*,pro,ei.

Ab eis, ſcil.Iudæis, vel impiis,illis ſimilibus,qui Ioannem occiderunt.

14. *Lunaticus*.Ita vocantur in Euangelio vexati à dæmone certis lunæ temporibus. *Male*,i.grauiter.

16.*Generatio*,i.gens Iudæos intelligit,forte etiam Apoſtolos vt infra indicatur. *Peruerſa*, Græc διεστραμμένη,i. diſtorta,ſc.quæ ſe dirigi non ſinit. vide Deut.32.

Vos,ſ.veſtram iſtam incredulitatem.

17. *Increpauit*,ſ.exire imperans.

Illum,ſ.dæmonem.

18. *Nos*,ſc. quibus dediſti poteſtatem eiiciendi dæmones.*Illum*,ſ.dæmonem, Græc.illud ſc.dæmonium,quod præceſſit.

19. *Incredulitatem*,.Hinc apparet etiam ſup.notatos,ſ.etiam adhuc imbecilla voce. *Fidem*, ſ.cum fiducia impetrandi coniunctam.*Sicut granum*,&c.q.d etiam minimam , modo perfectam , vt etiam minimum autem perfectum eſt. *Diceris*, pro,& dixeritis.

20. *Hoc autem*,&c.q.d.Huc etiam accedit quod hoc,&c.*Dæmoniorum*,ſc.qui diu hominem poſſederunt. *Orationem* , &c. Magna orationis & ieiunij commendatio *Et ieiunium*,intellige adiuncta fide,de qua ſup.

23. *Didrachma*, plur.eſt à didrachmum.ſoluebatur autem id pro tributo Romanis à ſingulis viris quotannis.quidam tamen putant illud intelligi, de quo Exod.30. ſolitum ſolui ad Templi vſum, adeoque Dei cultum. Itaque Chriſtum infra Petro,ſe vtpote filium Dei,non debere Patri ſuo cenſum. *Non ſoluit*,pro,nonne ſolet ſoluere?

24. *Etiam*,Græc.ναί,i.certe ſ.ſolet ſoluere.

Alienis,i.filiis aliorum.

25. *Filij*,q.d. quanto magis ergo liber ſum , qui æterni Regis filius,totaque familia mea?

26. *Aperto ore*,Græc. aperiens os. *Staterem*, ſcil. drachmas quatuor *Et te*, non ſoluit tunc pro aliis, vel volens Petri ſupra cæteros excellentiam oſtendere, vt notat Chryſoſt.

CAPVT XVIII.

1. HOra,i.tempore. *Quis putas*, Græc.quiſnam. *Maior eſt*,pro,maior erit.

2. *Paruulum*,i. paruulum.Creditur vulgo fuiſſe S. Martialis , qui Germanis prædicauit , à S.Petro miſſus.

In medio,i inter eos,Heb.

3. *Conuerſi*,ſ.à ſuperbia,vel q.d.mutati. *Sicut Paruuli*,ſ.innocentia , & humilitate.

4. *Se*,ſ animo. *Iſte*,ſ.eſt paruus corpore.

Eſt,pro erit.

5. *Talem*,ſ.qualem depinxi, i.humilem.

6. *Scandalizauerit*, i. offenderit,ſeu ruinæ ſpiritualis cauſa fuerit. *Expedit*,i.ſatius eſſet.

Mola aſinaria,erat id ſupplicium apud Hebræos maiorum criminum:dicitur autem aſinaria ab aſino circumagente in piſtrino.

7. *A ſcandalis*,i ob ſcandala,ſ.quæ dat,vel patitur ſunt enim patientibus occaſio peccandi,facientibus cauſa ſupplicij æterni. *Neceſſe*,ſ. præſuppoſita hominum malitia. ſic 1. Cor.11. oportet hæreſes eſſe.

Enim,pro quidem.

8. *Si autem*,&c & de hoc ſup. cap. 10. ſolebat Chriſtus eadem ſæpe dicere.*Bonum*.pro,melius,q.d. præſtat carere rebus caris,vt ſunt membra propria, quam ob ea damnari. *Debilem*, Græc. mancum,ſeu mutilum.

10. *Videte*,i.cauere. *Eorum*,ſ.cuſtodes.

11. *Enim*,pro,autem.

13. *Gaudet*,ſ.actuali,& nouo gaudio.

15. *In te*,i.contra te,vel te vidente.

Frater,i.proximus.

16. *Ore*,i,ſermone. *Stet omne verbum*, i. res tota firmetur ſ.ille conuincatur.

17. *Eccleſiæ*,i.Prælatis,Chryſ.*Sit tibi*,&c.q.d. abſtine ab eius conſortio,vt ſoles ab ethnicis & publicanis.

18. *Amen*,&c.q.d.Cum dico Eccleſiam, vos intelligo,ſc.Prælatos, quorum erit tales excommunicare.

Alligaueritis,&c. data hæc poteſtas,Ioan.20.

Iterum,i. præterea. *Conſenſerint*, Syr. vnanimes fuerint.vel hinc apparet,cur non impetremus à Deo quæ petimus.

20. *Nomine meo*, i.me, q.d. per me,i.per charitatem à me datam vniti.*Sum*,ſ.adſum adiuturus.

21. *Peccabit*,&c.pro,peccãti in me fratri dimitrã.

22. *Septuagies ſepties*,numerus finitus pro infinito.Gr.ſeptuagies ſeptem quæ faciunt 490.vices.

23. *Aſſimilatum*, &c. q.d. ſimile quid accidit in Eccleſiam, ac ſi rex, &c.

24. *Decem millia*, &c. i. ſexies mille, millia aureorum. Talentum n. 600. aurei hic autem decem millia, poſitum pro, quam plurima, q.d. maximam pecuniæ ſummam, ſolet Scriptura decem, & item mille, pro multis vſurpare.

25. *Reddi*, i. ſolui.

26. *Potentiam*, &c. q.d. expecta me.

28. *Tenens*, i. iniecta in collum manu, trahens.

31. *Faciet vobis*, q.d. puniet vos ob inhumanitatem in proximos. *De cordibus*, i. ex animo, ſub. peccata eorum, vt Græc. additur.

CAPVT XIX.

3. TEntantes, i. explorantes diceretne aliquid quod poſſent calumniari. *Si licet*, pro liceetne?

4. *Ab initio*, iungendum cum ſequentibus. Vide Mar. 10. *Eos*, ſ. homines.

5. *Dixit*, ſ. Adam, vel Deus per Adam.

Adhærebit, ſ. amore, & cohabitatione.

In carne vna, Græc. in carnem vnam, i. velut vna caro. videtur id ad copulam referri.

6. *Vna caro*, i. velut vnus homo. *Coniunxit*, ſ. tantopere; vt nollet vnquam ſeparari dum viuerent.

Quid, i. cur. *Dare*, ſ. dimiſſæ *Et*, ſub. ſic.

8. *Ad*, pro, ob. *Permiſit*. Quidam putant fuiſſe illiciti permiſſionem, alii, quibus ego accedo, liciti, diſpenſabat. n. Deus, licebatque vtrique cum alio contrahere.

Sic, ſ. permiſſum, ſeu licitum, aut inſtitutum.

9. *Duxerit*, ſ. etiam cum vxorem ob fornicationem dimiſit. *Dimiſſam*, ſ. etiam ob fornicationem.

10. *Eſt cauſa*, i. ſic habet negotium. *Nubere*. i. matrimonium contrahere.

11. *Capiunt*, i. amplectuntur, ſeu animum inducunt vt faciant. *Verbum iſtud*, i. rem iſtam. *Datum eſt*, ſ. à Deo Not. cœlibatum eſſe Dei donum.

12. *Caſtrauerunt*, ſc. voto ſeu propoſito perpetuæ caſtitatis. Quid rem tam apertam negant hæretici? An potuit elatius commendari continentia perpetua, ſanctuſque cœlibatus? *Regnum cœlorum*, ſ. facilius, certiuſque conſequendum. *Qui poteſt*, &c. poteſt certe quiſque cum Dei gratia. Tertul. Non capiunt quidam quia nolunt. Orig. Qui capere vult, petat. Nazianz. Datur volentibus. Hier. Datur petentibus & laborantibus.

13. *Oraret*, i. bene eis precaretur.

14. *Talium*, q.d. & horum, & ſimilium, ſ. innocentium & ſimplicium, Syr. eorum enim qui ſunt ſicut iſti.

17. *De bono*, ſub. & bonum me dicis vt eſt in Marc. & Luc. quamquam Græc. pro interrogas de bono, eſt, dicis bonum, & Syr. vocas bonum. *Vnus*, i. ſolus.

Bonus, ſ. natura, ſeu à ſe. Iſte Chriſtum purum hominem putabat.

18. *Facies*. Futura pro Imperatiuis, more Heb.

19. *Sicut teipſum*. Alia Decalogi præcepta, vel Chriſtus dixit, & hic breuitatis cauſa omiſſa, vel ſubintelligenda reliquit. Nec enim ad vitam intrare ſine illis.

21. *Si vis perfectus*, &c. q.d. ſufficit quidem ad ſalutem præcepta ſeruare, ſed ſi perfectionem Euangelicam optas: Vade, &c. *Pauperibus*, Hier. ep. 150. non dixit filiis aut propinquis: qui ſi ſint, iure his Dominus præferendus, qui in pauperibus paſcitur.

Theſaurum, i. inſigne præmiũ. *Sequere*, ſ. imitatione.

22. *Triſtis*, i. mœſtitia affectus.

23. *Difficile*, ſ. ob nimium diuitiarum affectum, quo diuites tenentur. vt in iſto apparuit.

24. *Acus*, ſ. quod acus habet. vel quod facit.

Quam diuitem. Hinc colligit Hier. eſſe impoſſibile epiſt. 150. *Cœlorum*, Græ. & Syr. Dei.

25 *Quis ergo*, ſc. cum tam multi diuitias cupiant, & peiora etiam?

26. *Hoc*, ſ. quod dixi de diuitibus, vel hominem ſaluum fieri.

27. *Reliquimus*, ſub nec tamen vendita pauperibus dedimus.

28. *Regeneratione*, i. reſurrectione, Syr ſeculo nouo.

Sedebitis, i cum gloria aſtabitis. *Vos*, ſ. Apoſtoli, & Apoſtolici viri. *Duodecim*. Id dictum, quia tot conſtabat Collegium Apoſtolicum, pro Iuda enim ſuffectus Matthias. Quis vero hic non putaſſet etiam Iudam intelligi? *Iudicantes*, non ſolum approbatione, & comparatione vitæ bene actæ, ſed etiam auctoritate quadam principum orbis, regi propinquiſſimorum.

Tribus, &c. i. omnes homines.

29. *Omnis qui*. &c. Auguſt. ep. 89. Omnes relinquendi propter Chriſtum, cum proponitur iſta conditio, vt Chriſtum dimittat, ſi illos ſecum habere deſiderat.

Nomen meum, i. me. *Centuplum*, i. multo plus, ſc. in hac vita vide Luc. 18. *Poſſidebit*, Græc. hæreditabit.

CAPVT XX.

1. SImile, Græc. ſimile enim: redditur enim ratio præcedẽtis. *Primo mane*, Græ. mox vt diluxit.

2. *Diurno*, i. dando pro opera vnius diei.

8. *Procuratori*, i. præfecto domus, vulgo magiſter domus dicitur.

12. *Fecerunt*, i. laborauerunt, ſeu operati ſunt.

Æſtus, Græ. æſtum, i. difficultatem.

15. *Aut*, pro, an. *Nequam*, i. inuidus, q.d. inuides illi meam benignitatem.

16. *Sic erit*, &c. q.d. ſic Deus cum quibuſdam agit benigniſſime tractans. ſ. cum ſint nouiſſimi, vt ſi primi eſſent, cum præ iis primi nihil magis accipiant, quam ſi eſſent nouiſſimi, in quo nulli facit iniuriam. poteſt enim de ſuo facere quod vult. *Multi enim*, &c. q. d. Nec mirum id à Deo fieri. Nam & multos ſæpe vocat, & paucos eligit.

17. *Secreto*, i. ſeorſim.

19. *Illudendum, & flagellandum* hæc duo vltro fecerunt gentiles, crucem Iudæi petierunt, q.d. traditus autem illudetur, &c.

20. *Adorans*, i. reuerentiam exhibens inclinata.

21. *Regno tuo*, forte putabat in terra futurum.

22. *Neſcitis*. Filiis reſpondet, qui per matrem petierant. Neſciebant autem, nec quale eſſet regnum, nec quomodo obtinendum. *Calicem*, i, poculum paſſionis.

24. *Bibetis*, q.d. pro me patiemini.

Non eſt meum, &c. q.d. non habeo à Patre commiſſionem ſic dandi. *Dare*, ſ. vt putatis, aut vultis.

Vobis, non eſt Græ. nec Syr.

24. *De duobus*, i. contra duos. vel de facto duorũ.

25. *Eorum*, pro earum. *Maiores*, ſ. inter eos, q.d. Reges. ſeu Principes, eſt enim repetitio præcedentium, & explicatio more ſcripturæ.

Exercent, ſ. imperioſe, ſeu pro libitu.

Eos, pro, eas. vide ſimile quid Pſal. 9

26. *Maior*, i. primus, vt ſtatim explicatur.

28. *Miniſtrari*, i. vt ei miniſtraretur.

Miniſtrare, i. omnium vtilitati ſeruire.

Dare animam, i. vitam ponere. *Redemptionem*, Græc λύτρον, i. pretium redemptionis.

Multis, ſ. efficaciter, vel multis, pro, omnibus, vt ſolet Scriptura. vide Rom. 9.

34. *Viderunt*, i. viſum receperunt.

CAPVT

CAPVT XXI.

1. BEth Phage, villa erat Sacerdotum,in monte Olïueti. *Oliueti*,ita dictus, quod abundaret oliuis,Græc.ἐλαιῶν,i.oliuarum.

2.*Caſtellum*,i.pagum,ſeu vicum,ſ Bethphage.

Contra,i.è religione,ſ.ante vos.vide Luc. 19.

Adducite,nolebat Chriſtus præbere alliquod regni ſui ſpeciemen equitando,ſed humiliter, vili,ſc.iumento,& alieno.

3. *Dimittet*,i.vobis permittet.

4. *Prophetam*,ſ. Zachariam,c.9.cuius hic ſenſus potius quam verba referuntur.

5. *Filiæ Sion*, i. ciuibus Ieroſolymitanis in Sion arx erat,& Regia Danid. *Et pullum*,apparet ſediſſe ſoper vtrumque viciſſim.vide etiam quod ſequitur.

Subiugalis,i.iumenti,ſ aſinæ.

7.*Veſtimenta*,ſ.ſummas veſtes,ſeu pallia. ſic inf.

Eos,Syr.pullum.

9. *Oſanna*,i. ſalua obſecro. Heb נא הושע Hoſag. Na.Acclamatio ſolita Hebræis qua à Deo proſperitatem precantur omnem, ſeu felicitatem. Fecit id autem populus Deo impellente. vide inf.

Filio Danid, q. d. Meſſiæ omoem felicitatem, vt Oſanna ſumatur, pro ſalutem & proſperitatem. ſic dici ſolet:Viuat Rex,vel,filio pro filium,vt regatur à verbo ſalua,qnod Heb.cum datiuo conſtruitur.vide Pſal.97.

Benedictus, ſ. ſit à Deo, q.d.proſperetur à Deo eius regnum *In nomine*,i.à Domino miſſus.

In altiſſimis. ſub qui habitas Domine, vel q.d. ſalute ex altiſſimis,i.cœleſti.

10. *Hic*.ſc cui ſic acclamatur,quique pro Meſſia recipitur.

12. *Eiiciebat*,ſ.die ſequenti,vt ait Mar.

Templo, i. templi atrio, in quo populus orabat, quodque erat ante atrium Sacerdotum.*Numulariorum*,i.qui pecunias commutabant.

13. *Scriptum*,ſc.Iſa.59.*Speluncam*, &c. alludit ad Ier.7.

16. *Vtique*,ſ.audio.

Perfeciſti laudem.Id ſecundum 70.

17. *Bethaniam*,ſita in latere montis Olïueti,diſtat ab Ieruſalem 2.miliaribus. *Manſit*, ſc. pernoctans.

18. *Eſurijt* Forte diſpenſatiooe factum,ad ſignificandum myſterium,vel ob præcedentis diei ieiunium,& per noctem orationem ſecuta fames.

20. *Videntes*,ſc.die ſequenti,vt ait Mar.

21. *Fidem*, ſ.fiduciæ coniunctam.

Huic,ſ.Olïueti.*Tolle*,&c. Græc. tollere & iactare, ἄρθητι καὶ βλήθητι.

22. *Credentes*, ſc. fide oihil vacillante. Vide Iacob.1.

23. *Poteſtate*, i.auctoritate. *Hac*,ſ.tanta pompa ingreſſus in vrbem, eiiciens de templo tam multos, docens,&c.

24. *Sermonem*,pro,rem,Heb.

25 *E cælo*,i. à Deo.*Inter*, pro,intra,vel q.d.inter ſe conferentes,quod indicant Græca *Illi*,ſ.de me teſtificanti.

26.*Turbam*,ſ.ne lapidet nos, vti blaſphemos,aut alioqui perſequatur. *Habebant*,Græ.habent.

28.*Primum*,i.vnum eorum.primum vocat quod prior à patre conuentus eſt.

30. *Eo*,Græ.& Syr.*Ego*,i eccum me Heb.

31. *Præcedunt*,i.potiores partes habent,ſ ex talibus multi conuerſi,cum hi in malitia perſtiterint.

Regno Dei,i.negotio ſalutis æternæ.

32. *In via iuſtitiæ*,i.docens verbo & exemplo iuſtitiam *Videntes*,ſ.illorum pœnitentiam.

33. *Vineam*,ſ.ſynagogam.*Sepem*,i.cuſtodiam.Angelorum,vel Rectorum.*Torcular*,i.lacum vbi vinum excipitur expreſſis vuis. ſc.legem diſcernentem purum ab impuro.*Turrim*,i.templum.

Agricolis,ſ.Sacerdotibus,& ſcribis colendam dedit,mercedem ſoluturus, *Profectus*, Deus vbique eſt,ſed multis videtur abſens.

37. *Verebuntur*.Id dicit quod eos facere æquum erat.

38. *Intra*, pro,inter. *Hæres*. Apparet Iudæorum principes cognouiſſe Chriſtum eſſe Dei Filium,certe cognoſcere potuiſſe. *Habebimus*.i.occupabimus.

42. *Dicit*,ſ.reſpondens ad id quod illi dixerant, vt ait Luc.Abſit,&c.*Caput*,i.extremitatem,ſeu ſummitatem.*Noſtris*,ſ.fidelium.

43.*Regnum Dei*,i.beatitudo, ad quam eratis vocati.

Eius,ſ.regni,nempe dignos regno Dei.

44. *Ceciderit*,ſ.more impingentis,q.d. qui ſcandalizatus,ſeu offenſus fuerit eius doctrina,aut geſtis.

Ceciderit,ſ.puniens ex alto.

46. *Tenere*,i.manus iniicere,ſeu apprehendere.

CAPVT XXII.

1. REſpondens,i.ſermonem exorſus,Heb.

2. *Fecit*, i.parauit. *Nuptias*,i.conuiuium nuptiale,ſ.doctrinæ Euangelicæ ſacramentorum & gratiarum.

3. *Seruos*,ſ.miniſtros Teſtamenti.

4.*Iterum*,ſ poſt Aſcenſionem. *Altilia*,ita vocantur animalia impinguata, ſeu ſaginata, ab alendo, quaſi alitilia ſignificantur vero Contemplatiui, vt per Tauros Actiui per occiſionem vero Mortificatio.Proponuntur autem in Eccleſiæ menſa ad imitationem,ſeu exemplum.*Omnia*,ſ.ad ſalutem neceſſaria.

5. *Villam*,i.rus *Negotiationem*,i.mercaturam.

7. *Audiſſet*,ſ.quæ acta eſſent.

8. *Non fuerunt*,&c.ſ.ipſi ſe fecerant indignos.

9. *Exitus*,i.fines,ſignificantur extrema terræ.Vide Pſal.10.& 18.

10.*Malos,& bonos*,q.d.ſine diſcrimine.

11. *Intrauit*,ſ.in fine ſeculi. *Hominem*,ſignificatur ne vnum quidem poſſe Deum latere. *Nuptiali*,i. conueniente nuptiis,ſ charitate ſeu puritate.

12. *Amice*,ſignificatur non odio condemnari,ſed iuſtitia *Quomodo*,q.d.cur non es veritus?

Obmutuit,ſ.nulla erit apud Deum excuſatio.

13. *Miniſtris*,ſ Angelis.vide ſup.cap.13.& Dan. 7.Ligaris,&c.ſignificatur vi detinendum, nec poſſe euadere. *Exteriores*.i.remotas à vera luce. Aug.ep. 120.corporales interpretatur.

14. *Multi enim*, &c. ſub.Idque(ſ. quod proxime dixi)multis accidet.Multi enim.&c.

15. *Caperent*,i.illaquearent.

16. *Herodianis*,i. his qui Herodem pro Chriſto ſuſceperant, ſecondum Hieron. contra Locif. Syr, domeſticis Herodis.*Dei*,i.Deo probatam,ſeu qua ad Deum itur.

In veritate,i.vere.*Perſonam*,i. cuiuſquam qualitatem vt à recto diſcedas.*Cenſum*,i tributum.

19. *Cenſus*,i.quod ſolet pro cenſu dari.

21. *Cæſaris*,i.Cæſari debita.poterat Chriſtus ſtatim dicere,licet:ſed voluit illos ex eo conuinci,quod Cæſarem pro ſuo Rege, ſeu Imperatore agnoſcerent,moneta eius vtentes.

23. *Reſurrectionem*, negabat etiam animæ immortalitatem. Deique prouidentiam, & ſolum ex Scriptura Moſem recipiebant.

24. *Frater*,i.propinquior cognatus.

25. *Semen*,i.filium.

29. *Virtutem*,i.potentiam, ſ. qua in cœlo Sanctos mito ſtatu collocat.

30. *Nubent*,i. vxores ducent : olim nubere, etiam de viris dicebatur. *Nubentur*,i. accipiantur ab vxoribus in coniugium. *Angeli*, q.d. liberi eiuſmodi rebus.

32. *Viuentium*,quod ſi viuunt animæ, reſurgent & corpora : vtrumque enim pars hominis naturaliter. Vide 2.Mach. 12.

43. *Silentium impoſuiſſet*,Græc. os occluſiſſet.

In vnum,i.ſimul.

35. *Tentans*, i.explorans eius ſapientiam.

36. *Magnum*,pro, maximum.

37. *Corde*, i. voluntate. *In*,pro,ex.

Anima,i. viribus, ſ. quantum potes, ſeu cogitatione.

Mente,i. intellectu. Senſus eſt autem Deum maxime, & ſuper omnia diligendum, id enim per illa tria, & alibi per quatuor ſignificatur.

48. *Primum*,i. præcipuum.

39. *Simile*,ſ. quia de dilectione.

40. *Pendet*, q.d.hæc totius Scripturæ ſumma.

43. *In ſpiritu*, i. motus à Spiritu ſancto.

44. *A dextris meis*,i. ad dexteram meam.

Ponam,&c. i. tibi ſubiiciam.

46. *Nemo*,ſ. ex aduerſariis.

Quiſquam,ſ. illorum. *Interrogare*, ſ. vt ſolebant, ſeo illo modo.

CAPVT XXIII.

2. CAthedram, per hanc ſignificatur auctoritas docendi, & præcipiendi. ſic Petri Cathedra dicitur. *Sederunt*,pro, ſedent, Heb. *Scribæ, & Phariſæi*,hi fere Sacerdotes erant.

3. *Omnia*, ſ. legi Dei conſentanea. *Dixerint*, i. præceperint,Heb. *Et facite*, explicatio præcedentis.

Dicunt,i. præcipiunt.

4. *Alligant*,i. velut in faſcem colligunt.

Onera, i. præcepta. *Importabilia*, Græc. portatu difficilia. δυσβάστακτα. vide Act. 15. *Mouere*, Syr. tangere.

5. *Phylacteria*. Membranæ erant quibus ſcriptam legem Phariſæi veluti eius obſeruationes, geſtabant i. fronte, & brachiis, non bene intelligentes illud, Deut.6. ligabis eam, &c dicta phylacteria, q.d. conſeruatoria, ſ. memoriæ legis Dei, à φυλάττω, i. ſeruo.

Magnificant,i. magnas faciunt. *Fimbrias*, i. funiculos hyacinthinos, de quibus Num. 15. Deut.22. eos veſtium extremitatibus appenſos geſtabant, ad diſtinctionem habitus à gentilibus, & legis memoriam.

Rabbi,i.magiſter mi.

8. *Nolite vocari*,Græ.ne vocemini, ſed Interpres ſenſum reddit, non enim eſt in poteſtate noſtra, ne vocemur, ſed ne velimus ita vocari. prohibet autem honoris affectum. alioqui & Paulus ſe Doctorem vocat.

Vnus, ſ. proprie, & principaliter. *Fratres*, adeoque non debetis alij aliis velle præferri.

9. *Nolite vocare*,Græc. ne vocetis.

Vnus, ſ à quo omnia habetis. Non prohibet quidem patres agnoſcere, ſed vult præcipue agnoſci Deum, tanquam Patrem omnium præcipuum præ quo reliqui ne patres quidem. quid enim dant, quod non primo & præcipue Deus?

10. *Magiſtri*, Græc. καθηγηταὶ, i. Inſtitutores, ſeu Gubernatores. quamquam etiam, præceptores & doctores, Syr. Rectores. *Magiſter*, Syr. Rector.

11. *Erit*, pro, ſit. Heb

13. *Clauditis*,ſ. impedientes introitum.

Introeuntes,i. ingredi volentes, ſeu incipientes.

14. *Comeditis*,i. ſpoliatis, ſeu exhauritis.

Longas,&c. Græ. ſub obtentu longæ orationis, vt vertit Mar. 12. *Amplius*, i. grauius, ſ. quam cæteri.

Iudicium,i.condemnationem.

15. *Proſelytum*,i aduenam. Ita vocabant conuerſos ad fidem. *Filium gehennæ*,i.obnoxium ſupplicio.

Duplo, pro, plus. Ita dixit ad exaggerationem, quod illi eſſent peſſimi.

16. *Nihil eſt*,ſ. dignum multa. *In auro*, i.per aurum, ſ. templo oblatum. *Debitor*,ſ.pœnæ.

17. *Sanctificat*, i. facit velut Deo oblatum, ſanctum haberi.

18. *Et*,ſub. dicitis vel ſup.cap.5.

23. *Decimatis*,i. decimas ſoluitis. *Anethum*, non eſt id quod vulgo Aniſi, hoc enim Aniſum dicitur, ſed alia herba odorifera de vtroque. vide Pli. lib. 20.

Grauiora,i. maioris momenti. *Iudicium*,i.iuſtum & rectum. *Fidem*,ſ. in Deum, & erga homines, ſc. veritatem in promiſſis.

24. *Excolantes*,&c. q.d. diligentes in minimis in maximis negligentes. Metaphora à percolantibus vinum, ſi in illud culex inciderit.

25. *Calicis*,i. poculi. *Paropſidis*,i. diſci ſeu patinæ, eſt & id metaphora. *Ipſos*,enim intelligit.

Immunditia,Græc & Syr iniuſtitia.

27. *Parent*,pro apparent.

30. *Eſſemus*, pro fuiſſemus. *Sanguine*,i.cæde.

32. *Menſuram*,i. quod deeſt peccatis,q.d. implebitis ſane vos menſuram quam illi cœperunt.

33. *Genimina*,i. progenies, q.d peſſimorum filij peſſimi. *Iudicio*,i. condemnatione, ſeu ſupplicio.

34. *Ideo*,ſc. vt conuertamini. *Scribas*,i. legis interpretes. *Super vos*,i. veſtram generationem, ſeu gentem, q.d debetis pœnas pro ſanguine, i.cæde, &c. vide Luc.11.

Iuſtus,pro iuſtorum. *Barachiæ*, apparet intelligi eum, cuius extat prophetia. quidam tamen putant filium Ioiadæ qui etiam Barachias ſit dictus vide 2.Par.24. Græci tamen multi Doctores Zachariam intelligunt, patrem Ioannis Baptiſtæ.

Occidiſtis,ſ. veſtri maiores Nor. cum iſtis loqui, vt ſolet cum populo qui vnus eſt cum maioribus & poſteris.

36. *Omnia*,ſ. omnis ſanguis iuſtus.

Generationem,&c. i. hoc genus hominum, ſeu gentem iſtam.

37. *Noluiſti*,Græc. & Syr. noluiſtis.

38. *Vobis*, abundat more Hebr. *Deſerta*, Indicat euerſionem Ieruſalem per Romanos, vel deſertam Deo intelligit.

39. *A modo*,i. ab hoc tempore. *Dicatis*, videtur alludere ad acclamationem de qua ſup. per anticipationem dictum, dicit autem acclamaturos, quia pars populi illus acclamauit.

CAPVT XXIV.

1. OStenderent, vel mirantes tantam molem poſſe dirui, quod videbatur comminatus, vel vt flecterent ad commiſerationem.

3. *Secreto*,i. ſeorſim à turba.

4. *Videte*,i. cauete.

5 *In nomine meo*,i. meum nomen ſibi vſurpantes, vt partim explicatur.

6. *Enim*,Græ. autem *Opiniones*,i. rumores. Græ. auditiones. *Finis* ſ. Ieruſalem, vel mundi.

7. *In*,i.contra.

9. *Gentibus*,i. hominum generi.

12. *Refrigeſcet*, adeoque peribit.

13. *Perſeuerauerit*,ſ. in bono.

14. *Hoc*,ſ. quod ſoleo prædicare *Regni*,ſ. cœleſtis.

Vniuerſo,

Vniuerſo, i, maximæ partis orbe. ſic Roman.1. Col.1. quidam tamen intelligunt protſus in vniuerſo.

Teſtimonium, vide ſup.cap.10. *Conſummatio*, i, finis, ſc.mundi.

15. *Abominationem*, i. exercitum idololatrarum, ſc. Romanorum. *Deſolationis*, i. qui Ieruſalem deſolabit.

Sanctos, ſc. Ieruſalem *Legit*, ſ. Danielem.

17. *Tollere*, ſed potius fugere.

18. *Tunicam*, Græc. pallium, ſeu ſummam veſtem Syr.veſtem.

19. *Pragnantibus*, facile enim capientur.

Nutricantibus, Græc. lactantibus. *Illis*, ſ. obſidionis Ierosolymitanæ.

20. *Hieme*, ſ. tempore ad fugam incommodo. quidam ſtatum peccati frigidum intelligunt.

Sabbato, ſ. quo noo poteſt fieri longum iter. Quidam intelligunt otium operum bonorum.

21. *Tunc*, ſ. tempore excidii Ieruſalem *Nec fiet*, ſ. genti Iudæorum vide Luc.21.

22. *Breuiati*, ſ. numero *Salua*, i. ſuperſtes.

Omnis caro, pro vllus homo Hebr. eſt autem ſermo de euerſione Ieruſalem, etſi poteſt etiam ad Antichriſti tempora referri, ſecundum Aug. ep.80.

Electos, ſc. qui tunc erunt, vel qui poſt naſcituri.

23. *Tunc*, i. tempore Antichriſti, ſic ſolet Scriptura tranſire ab vno tempore in aliud.

Vobis. fideles alloquitur.

24. *Poteſt*, pro, poſſit.

26. *Eſt*, ſ. Chriſtus.

27. *Paret*, i. apparet. *Ita*, ſ. ſubditus; & inexpectatus ſed manifeſtus tamen & glorioſus.

28. *Corpus*, i. cadauer. *Aquila*, q.d. vt aquilæ ad cadauer, ita ad Chriſtum electi congregabuntur.

29. *Statim*, i. non multo poſt.

Dierum. ſc Antichriſti. *Sol*, &c Hæc ego ad litteram intelligo ſic euentura vide Pſal.74. Ioel.3. Agg.2. 2.Pet 3.

Cadent, ſc. retracto lumine videbuntur cadere.

Virtutes, cœlorum. pro, cœleſtes, ſ. Angeli.

Commouebuntur, ſc. admiratione, vel tremore, id quod videtur per hyperbolem dictum, ad ſignificandam Dei tremendam iram & potentiam. Quidam interpretantur commouendos contra impios.

30. *Signum*, ſ imago crucis ſplendidiſſima, forte vero ipſa Crux, qua fuit confixus.

Plangent, ſc. vt ſolet in maxima calamitate.

Tribus, i. populi, ſ. iniqui homines. vide Zach.12. Apoſt.1. *Nubibus*, pertinet ad maieſtatem.

Virtute, i. poteſtate. *Multa*, i. magna.

Maieſtate. Græc. gloria.

31. *Mittet*, ſc. priuſquam appareat *Et voce*, pro, id eſt voce, q.d cum tubæ voce, Syr. cum tubæ clangore magno. vide 1. Theſſal.4. *Electos*, & etiam omnes electos. vide ſup.cap.13. *Ventis*, i. orbis partibus, q.d. ex toto orbe.

Summis, i. extremis. *Cœlorum*, i. vbi cœlum videtur terminari. q.d. ab extremis terræ. vide Deut.4.

32. *Parabolam*, i. ſimilitudinem. *Æſtas*, i. ver, æſtas n. intelligitur tempus extra hiemem.

33. *Prope eſt*, ſ. redemptio perfecta, regnique poſſeſſio.

In ianuis, i. pro foribus.

34. *Generatio*, gens, ſ Iudæorum, vel fidelium.

35. *Tranſibunt*, i. potius, ſeu prius peribunt, quam mea verba *Preteribunt*, ſ. quin impleantur.

36. *Pater*, Non excluditur Filius, nec Spiritus ſanctus.

38. *Comedentes*. &c. q.d. terrenis intenti, & nihil minus quam diluuium expectantes. *Nubentes*, i. matrimonium contrahentes.

40. *Agro*, Syr. villa.

41. *Molentes*, ſignificatur etiam in viliſſimo vitæ genere Chriſtum ſuos habere Orientalium ancillæ verſans rotam, molentes frumentum.

45. *Neſcitis*, Græc. non putatis.

Quis, putas, Græc. τίς ἄρα, quiſnam.

51. *Sperat*, i. expectat.

51. *Diuidet*, i. ſeparabit

Partem, i. ſortem, ſeu portionem, ſ ſupplicij.

Hypocritis, i. impiis, ſeu iniquis, ſic enim hos ſolet Scriptura appellare, quod aliud agant quam profiteantur, ſeu præ ſe ferant.

CAPVT XV.

1. DEcem, i. multis *Virginibus* Ita dicuntur ob fidei integritatem, eſt enim ſermo de fidelibus.

2. *Quinque*, i. pars vna.

3. *Oleum*, ſ. vt cum deeſſet, infunderent.

5. *Dormitauerunt*, ſ. primum. *Dormierunt*, ſ. tandem. poſt dormitationem, i. morbum, ſequi ſolet ſomnus, i. mors.

6. *Clamor*, ſ vt fit in aduentu tali.

9. *Ne forte*, ſub. Abſit vt id faciamus: vel timemus: vel coniunge cum, *Ite potius*. *Non ſufficiat*, certe quiſque pro ſe rationem reddet.

11. *Nouiſſime*, Græc. ὕστερον, i. deinde, ſ. ſeu poſterius.

12. *Neſcio*, Græc. non noui, q. d. non eſtis mihi gratiæ. Not. ſignificari in Chriſti aduentu ad Iudicium, qui forte fiet media nocte, ſaluandos ſolos qui fidei lumini adiunxerint miſericordiæ & bonorum operum oleum, ſ. operantem charitatem. reliqua in parabola non oportet ſcrupuloſe exquirere.

14. *Sicut enim*, &c. ſub. ſic accidit in regno Dei.

Bona ſua, i. ex bonis ſuis.

15. *Talenta*, i. gratias ad aliorum vtilitatem datas.

Secundum. i. accommodate ad *Virtutem*, i. vires, ſeu facultatem.

16. *In ea*, i. cum eis.

19. *Venit*, Græc. præſens eſt tempus.

21. *Euge*, Græc. bene, ſeu recte. *Pauca*, ſ. præfectus.

24. *Scio*, Græc. noui te.

Durus, i. tractatu difficilis, ſeu auarus, vt patet ex ſequentibus.

Committere, Græc. deponere.

Vſura, i. lucro.

29. *Habenti*, ſ. opera debita *Dabitur*, ſ. præmium, vel aliud donum. *Non habet*, ſ. opera bona.

Habere, i. diu poſſeſſorus, ſ. Dei dona.

30. *Inutilem*, Syr otioſum. Quod ſi ſic punitur inutilis quid fiet pernicioſo?

31. *Maieſtate*, Græc gloria. *Maieſtatis*, i. glorioſam. Quidam nubes intelligunt ſplendidas, forte intelligitur auctoritas diuina, & poteſtas.

32. *Congregabuntur*. ſ. miniſterio Angelorum.

33. *A dextris*, i. ad dexteram.

34. *Patris*, i. à Patre, q d. electi à Deo.

Poſſidete, ſ. velut hæreditatem, vt Græc. indicant.

A conſtitutione, locus quidem à mundi initio paratus, at beatitudo ab æterno prædeſtinata.

35. *Hoſpes*, i. peregrinus. *Collegiſtis*, i. hoſpitio excepiſtis.

40. *Quamdiu*, Græc ἐφ᾽ ὅσον, i. quatenus, ſeu in quantum. *De his*, ſ. Apoſtolis, eiſque ſimilibus.

Minimis, q.d. etiam inter eos infimis, Syr. paruulis, ſic, humilibus, ſeu abiectis.

41. *Diſcedite*, Hæc pœna damni. *Ignem*. Hæc ſenſus.

45. *Minoribus*, Græc. minimis, Syr. paruulis. vide ſup.

46. *Et*, pro, itaque.

CAPVT XXVI.

1. *Et factum eſt*, pro, & Heb.

Dixit, ſ. feria tertia.

2. *Paſcha*, Chald. פסחא Piſcha, Heb. פסח Peſach ſignificat autem tranſitum. vide Exod. 12. ſumitur aliquando pro Agno Paſchali. Hic pro feſto quod incipiebat 14. luna ad veſperam; à veſpera enim feſta incipiebant, eoque die Chriſtus celebrauit Paſcha.

Tradetur, ſ. à Iuda, Pontificibus, & Pilato.

3. *Tunc*, ſ. feria quarta. *Principes*, forte 24. familiarum de quibus 1. Paral. 24. *Seniores*, Lucas vocat Magiſtratus.

4. *Dolo*, ſ. occulte, & per inſidias.

In die feſto. Id conſilium poſtea mutarunt.

Fieret, pro, fiat, vt ſint verba ipſorum.

6. *In Bethania*, ſ. 6. diebus ante Paſcha, vt dicitur Ioan. 12. Itaque hic recapitulatio eſt. *Leproſi*, retinuit id nomen etiam ſanatos à lepra.

7. *Vnguenti*, i. odoriferi liquoris, forte admiſto balſamo. *Super caput*, ſuper pedes etiam effudit, vt dicitur Ioan. 12.

8. *Diſcipuli*, pro, diſcipulus, ſ. Iudas, forte etiam alij ægre tulerunt. *Vt quid*, Græc. ad quid.

11. *Habetis*, pro, habebitis.

12. *Ad ſepeliendum*, &c. q.d. velut ſepeliendum vnxit, Syr. tanquam ad ſepeliendum. Not. quod mota eſt ad id à Spiritu ſancto, ſed forte non cogitauit, aut intellexit de ſepultura quicquam.

13. *Euangelium*, ſ. Actorum meorum, & paſſionis.

Quod, pro, id quod. *Hæc*, ſ. mulier.

14. *Tunc*, ſ. cum Principes congregati, de quo ſup.

15. *Argenteos*, ſ. ſiclos, adeoque drachmas 120.

17. *Die*, ſ. feria quinta ad veſperam.

Acceſſerunt, ſ. à Chriſto vocati. *Dicentes*, ſ. poſtquam iuſſi fuerant parare. *Paſcha*, i. Agnum Paſchalem.

18. *Ciuitatem*, ſ. Ieruſalem, extra quam non licebat Agnum illum edere, vide Deut. 16.

Quendam, pro, ad certum quemdam. ſic ſolent qui narrant, cum tamen Chriſtus nomen proprium dixerit.

Magiſter. Apparet illum fuiſſe ex Chriſti diſcipulis, ſic enim apud eos vocabatur. vnde & Martha, Magiſter adeſt. *Meum*, i. mortis meæ.

20. *Veſpere*, ſc. inter occaſum ſolis, & noctem, quod Scriptura vocat inter duas veſperas. vide Exod. 12.

Diſcumbebat, i. ad menſam erat. Alioqui enim Agnum ſtantes edebant, tenentes in manibus baculos.

23. *Qui intingit*, &c. i. qui eadem mecum lance vtitur.

Paropſide, i. patina, ſeu catino.

24. *Vadit*, ſ. ad mortem. *Scriptum*, ſ. in Prophetis.

Bonum, i. melius. *Natus*, i. conceptus.

25. *Dixiſti*, ſ. quod res eſt. Dictum id forte à Chriſto ſubmiſſe, ne alij audirent, aut ita vt non intelligerent.

26. *Cœnantibus*, ſc. poſt eſum Agni, & lotos à Chriſto pedes, Græc. edentibus.

Hoc eſt, &c. His verbis conſecrauit panem, & ſequentibus vinum, ſc. *Hic eſt*, &c, eſt autem oratio factiua, quæ in fine prolationis effectum habet, ſc. efficit quod ſignificat.

27. *Calicem*, i. poculum, Græc. ποτήριον.

Gratias, Græc. εὐχαριστήσας. vnde Euchariſtia, q. Gratiarum actio. Cum hac enim offerri, & ſumi debet.

28. *Noui*, ad differentiam veteris, quod animalium ſanguine confirmatum. *Teſtamenti*, ſc. confirmatiuus.

Multis, ſc. efficaciter, vel multis, pro omnibus, more Scripturæ. *Effundetur*, ſc. in cruce, Græc effunditur.

29. *De hoc*, videtur de vino loqui quod erat in menſa, vnde calicem impleuerat. *Nouum*, i. nouo modo, ſc. ſine indigentia vlla. *In regno*, &c. i. poſt reſurrectionem, tunc enim manducauit cum Apoſtolis, & bibit ſed non indigens.

30. *Hymno dicto*, i. gratiis Deo actis. Idque cantando, vt Græc indicant.

31. *Tunc*, i. illa nocte, antequam exiret, vide Luc. & Ioan. *Scandalum*, ſc. timore illum erant deſerturi.

In me, i. ob ea quæ in me videbitis.

34. *Cantet*, ſc. bis, vt ait Mar. vel antequam cantum compleat.

36. *Venit*, præſens eſt. *Villam*, Græc. χωρίον, quod etiam agrum ſignificat & locum. Marc. 14. prædium, vertit. *Gethſemani*, locus eſt ad radicem montis Oliueti, non longe à ſepulchro B. Virginis.

37. *Mæſtus eſſe*, i. grauiter angi, ſc. vt homo, paſſionem, & mortem horrebat. Mar. 14. vertit, tædere.

38. *Vſque ad mortem*, i. adeo grauiter, vt parum à morte differat mœror, ſeu dolor. *Suſtinete*, i. manete, ſeu expectate.

39. *Puſillum*, i modico interuallo, ſc. vt diſcipuli poſſent ſpectare, quid ageret. *Procidit*, ſc. flexis genibus (vt Luc. ait) faciem in terram inclinauit, vel etiam demiſit.

Poſſibile eſt, pro vis. poſſibile enim quod Deus velit.

Tranſeat, &c. i. fac ne patiar tam grauia.

Volo, ſc. naturali voluntate, quæ mortem refugit.

40. *Venit*, & id & inuenit præſens eſt, ſic & inf.

Sic, q.d. Itane Petre, qui tam multa promittebas?

Non potuiſtis, ſ. ſomno, mœrore & carnis fragilitate.

Superabantur, vt ait Hier. 2. cont. Pelag.

41. *Intretis* ſc. ſuperari, velut in laqueum.

Spiritus, ſcil. veſter, vel diabolus. *Caro*, ſc. veſtra vel homo.

42. *Niſi bibam*, pro, ita vt non bibam, q d. ſi fieri non poteſt quin bibam.

45. *Dormite*, Ironia eſt. *Et filius* & cæt. pro, in qua filius, &c.

47. *Venit*, præteritum eſt. *Fuſtibus*, Græc. lignis

48. *Tenete*, i prehendite.

49. *Oſculatus*, forte ita ſolebant Apoſtoli aliunde venientes, & is erat ſalutandi modus, vt ſolent hodie fœminæ inter ſe.

50. *Amice*, i. quem amo, vel qui te amicum fingis, *Ad quid*, vox facinus admirantis.

52. *Conuerte*, q d ne vltra progrediaris.

Omnis enim, &c. q.d. Nam verum eſt quod vulgo dici ſolet, qui gladio interimit, dignus eſt qui gladio pereat. vel, peribunt gladio, ſc. diuinæ vltionis. vide Apoc. 13. ver. 10. Nolebat Chriſtus, ſe defendi, aut quemquam ea cauſa percuti: multoque minus occidi.

53. *Legio*

53. *Legiones*, Græc. λεγεῶνας vox Latina. Dicitur autem legio continere 6. millia militum, quod tamen certum non eſt: continet quidem ſemper millia aliquot.

54. *Scriptura*, ſc. dicentes, quod ſequitur.

Sic, ſc. me capi, & occidi.

55. *Tenuiſtis*, i. prehendiſtis.

60. *Inuenerunt*, ſc. idoneom.

Nouiſſime, Græc. deinde, ſeu poſterius, ὕστερον, poteſt etiam verti, poſtremo.

61. *Poſt triduum*, Græc. triduo.

63. *Tacebat*, ſc. ſciebat nihil profuturam reſponſionem.

Adiuro, i. expoſtulo, & velut cogo.

Per Deum, q.d. ex parte Dei.

64. *Dicit*, ſc. ob reuerentiam Dei, coius Pontifex auctoritatem interpoſuerat.

Dixiſti, ſc. quod res eſt, vide ſop. q.d. Ita eſt, vt dixiſti:

Verumtamen, pro, cæterum.

A modo, i. poſt boc tempus, q d. aliquando.

Sedentem, non id erant viſuri, ſed quod ſequitur. Id autem ſignificat Chriſtum, paternæ gloriæ conſortem.

Virtutis Dei, pro, potentis Dei.

65. *Scidit*, ita ſolebant, dolorem ſeu indignationem demonſtrantes.

67. *Expuerunt*. Erat id ignominioſiſſimom apud Iudæos quamquam apud quos non eſt?

Colaphis, i. pugnis.

Palmas, i. alapas.

Faciem, forte colaphis capot aut collum cædebant.

68. *Propbetiz*, i. diuina. *Chriſte*. Ironice.

71. *Ianuam*, Græc. εἰς τὸ πυλῶνα, i. veſtibulum, ſc. per ianuam, qua in veſtibulum ibatur.

72. *Negauit*, ſc. poſtquam alij etiam, vt ait Mar. & Luc. eum ſimiliter interrogaſſent.

73. *Puſillum*, ſc. horam ſecundum Luc.

74. *Deteſtari*, i. deuouere, ſeu execrari, Græc καταναθεματίζειν.

Quod dixerat, Græc. qui dixerat.

CAPVT XXVII.

3. TVnc, ſc. cum ductus eſſet ad Pilatum, aut duceretur.

Damnatus, ſc. Chriſtus à Sacerdotibos ad mortem.

4. *Sanguinem*, i. hominem ad mortem.

Iuſtum, Græc. ἀθῶον, i. iofootem ſeu innocentem.

Ad nos, pro noſtra refert.

Proiectis, ſc. ad illorum pedes.

Templo, i. Templi atrio.

6. *Corbanam*, i. Gazophylacium, vox eſt Chald. Nam Heb. Corban, i. donum, ſeu oblatio, ſc. locus erat vbi oblata reponebantur. Syr. in domum Corbanam, i oblationis.

Sanguinis, i. quo empta cædes hominis.

8. *Haceldema*, Chald. eſt חקל Chaqal Ager דמא Dema ſanguis, ſc. emptus fuerat pretio ſanguinis.

9. *Ieremiam*, forte 32. cap. vbi quiddam videtur eſſe huios ſententiæ, at potius eſt Zach. cap. 11. ſecundum 70. refert aorem Matthæus magis ſenſum quam verba. Hier. air. legiſſe ſe quiddam Ieremiæ apochryphum: vbi id exſtet. Sic & Paulus citat apocryphum quoddam de Iamne & Iambre, ſc. ſont & vera quædam in Apochryphis.

Acceperunt, Syr. accepi, & ſic etiam verti poteſt ex Græc.

Appretiati, i. æſtimati. Iungendum vero cum filiis, &c.

Quem appretiauerunt, ſc. Iudæi, & Iudas, q.d tanti ab cis fuit æſtimatus.

10. *Dederunt*, Syr. dedi. *Mibi*, i. de me, q d. Ita erat à Deo definitom.

11. *Interrogauit*, ſc poſt accuſatiooes Iudæorum, de quibus Luc. 23.

Rex, Græc. ὁ βασιλεύς, i. ille Rex, ſcilicet expectatus.

Dicis, ſc. id quod res eſt.

12. *Nihil*, ſc. ſciebat nihil profuturum. Nec ſe volebat defendere.

14. *Miraretur*, ſc. conſtantiam, manſuetudinem, & mortis contemptum.

15. *Vnum*, ſc. ex propoſitis à Præſide. *Voluiſſet*, lege voluiſſent.

16. *Inſignem*, ſc. flagitiis.

Barabbas, Syr. Bar Abba.

17. *Congregatis*, ſc. & de more petentibus vnum vinctum, ob feſti reuerentiam.

19. *Et iuſto illi*. pro, ſit cum iuſto illo, q.d. miſſum illum fac.

Hodie. i. nocte hac.

Per viſum, i. in ſomnis. putaot quidam factum id à diabolo, ne Chriſtus occideretur. forte Deus ſic voluit Chriſti innocentiam oſtendere.

20. *Populus*, Græc. turbis. *Perderent*, i. perdendum curarent.

24. *Innocens*, &c. q.d. non ego occido illum, ſed vos.

Sanguine: i. cæde.

25. *Super nos*, i. imputetur nobis, ſeu in nobis vindicetur.

27. *Tunc*, i. illo tempore. Factum autem id priuſquam condemnaretur.

Prætorium, Græc. πραιτώριον Latina vox.

Cohortem, pars eſt fere decima legionis.

28. *Exuentes*, ſc. omnibus veſtibus.

Clamydem, veſtem ſc. regiam & militarem, quæ & paludamentum, ſc. militare pallium.

29. *Poſuerunt*, ſc. infixam. vide Tertul. de cor. mil.

Arundinem, ſc. loco ſceptri.

Aue, Syr. pax.

31. *Exuerunt*, ſc. relicta corona in capite.

32. *Angariauerunt*, i. coegerunt. *Tolleret*, ſc quod Chriſtus fatigatus eſſet, & illi feſtinarent ad Chriſti mortem.

33. *Golgotha*, i. Caluaria, vox Chald Heb. dicitur Gulgoleth.

Caluariæ, ſc. locus erat plenus capitibus damnatorum.

34. *Vinum*, Græc & Syr. acetum. *Felle*, i myrrha, quæ amaritudine fel refert vide Mar.

35. *Crucifixerunt*, ſc. milites. *Diuiſerunt*, ſc. in 4. partes, ſecundum Ioan. *Veſtimenta*, ſc ſuperiorem, & inferiorem, talares.

Sortem, ſc. ſuper tunicam inconſutilem, forte etiam ſuper partes factas. vide Marc. 15. num. 24.

36. *Seruabant*, ſc. ne quis eriperet.

37. *Cauſam*, ſc. condemnationis.

Rex, quaſi ob id eſſet damnatus, quod regnum vellet vſurpare.

39. *Blaſphemabant*, i conuiciabantur.

40. *Vah*, non eſt Græc. nec Syr.

43. *Vult*, i. amat, ſc. eum.

44. *Id ipſum*, i. ſimiliter. *Latrones*, pro latro, vel forte id vterque primum, poſtremo vero alter reſipuit.

45. *Vniuerſam*, etiam extra Iudæam. vide Dion. ep. ad Apollophanem.

46. *Magna*, ſc. ad ſignificandum dolorem.

Sabacthani, Chal. eſt. Nam Heb. Hazabthani, & quidem Chriſtum veriſimile eſt, Heb. dixiſſe, vt eſt in Pſalmo.

47. *Quidam*, ſc. qui linguam Hebraicam, ſeu Syriacam non intelligabant. forte Romani milites.

48. *Aceto*, ſc. vt citius moreretur.

49. *Sine*, i. omitte, q d. ne des.

50. *Clamans*, Græc. κράξας, i. cum clamaſſet.

Emiſit, ſc. poſt horam nonam, tempore veſpertini ſacrificij.

51. *Ecce*, ſc. Chriſto mortuo.

Templi, i. quod ante templum erat. erat & alterum interius, ante propitiatorium, quod hic quidam intelligunt.

Sciſſum, ſc. velut templo præ indignatione veſtem ſcindente, Hieron. epiſt. 150. ait in Hebraico Euangelio legi, Templi ſuperliminare corruiſſe.

Mota. Hæc omnia indicabant indignum facinus factum.

52. *Sanctorum*, i. fidelium.

Surrexerunt, ſc. poſt Chriſti reſurrectionem. An autem mortui deinde ſint, alij aiunt, alij negant.

53 *Et exeuntes*, pro, nam exeuntes.

Sanctam, ita dicitur ob templum, & Dei cultum.

Ciuitatem, ſc. extra erant monumenta.

54. *Centurio*, ſcilicet Præfectus Romanis militibus.

Filius Dei, vel diuinitatem agnoſcit, vel eximiam ſanctitatem.

56. *Iacobi*, quæ alias dicitur Cleophæ, ſc. vxor, ſecundum quoſdam, qui etiam hunc dicunt fuiſſe fratrem Ioſeph, eoque iſtos dictos fuiſſe fratres Domini, quod Ioſeph filius Chriſtus putaretur. vide Ioan. 9.

Zebedæi, quæ alibi dicitur Salome.

57. *Diues*, & nobilis ſecundum Mar.

61. *Et altera*, &c. erant etiam aliæ ſecundum Luc.

65. *Habetis*, poterat verti, habete, id eſt accipite.

Cuſtodiam, ſc. militum Græc. κουστωδίαν, Latina vox. Ita dicebantur milites qui vrbem cuſtodiebant.

66. *Signantes*, i. ſigillantes, ſcil. ne quid fraudis fieret.

CAPVT XXVIII.

1. V*Eſpere*, i. fine noctis, ſcil. crepuſculo matutino.

Qua, ſc. veſpera, vel nox.

Sabbati, i. hebdomadæ, ſeu poſt ſabbatum, ſcil. Dominica die. Not. incertum eſſe qua hora Chriſtus ſurrexerit, creditur fuiſſe poſt mediam noctem.

3. *Aſpectus*, Græc. ἰδέα, i. ſpecies, ſeu forma.

Veſtimentum, ſc. apparebat ſpecie hominis,

5. *Reſpondens*, i. alloquens, Heb.

6. *Dominus*, Syr. Dominus noſter.

7. *Galilaam*, ſc. vbi plures diſcipuli, & minor perſecutio Iudæorum.

Prædixi, ſc. quod res eſt.

8. *De monumento*, ſc. poſtquam viderant intus duos Angelos, de quibus Luc. 24.

9. *Illis*, ſc. poſtquam Magdalenæ apparuerat.

Auete, i. ſaluete. Syr. pax vobis.

11. *Omnia*, ſc. de ſublato lapide, viſoque Angelo, &c.

14. *A Præſide*, ſc. aliquo vos accuſante.

Suadebimus ei, i. eum placabimus.

15. *Verbum*, ſc mendacium.

16. *Montem*, forte Thabor.

17. *Videntes*, ſc. cum multis aliis, de quibus, 1. Cor. 15.

Quidam, forte ex Apoſtolis.

Dubitauerunt, ſc. Chriſtum eſſe.

19. *Euntes ergo*, &c. Syr. Sicut autem miſit me Pater meus, & ego mitto vos. Ite ergo, &c.

Nomine, i. virtute, & auctoritate. Sunt vero hæc verba, quibus eos vti voluit baptizando, vt fit in Eccleſia. Not. hic expreſſum myſterium Trinitatis.

20. *Sum*, ſc. deitate, & in Euchariſtia etiam humanitate.

Seculi, Græc. & Syr. additur Amen. Additur & Syr. finis ſancti Euangelij Matthæi, quod prædicauit Hebraice in Paleſtina.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

Dictus etiam Ioannes: vide Act. 12. Fuit vero primum Pauli diſcipulus: deinde Petri, ſub quo Romæ Euangelium ſcripſit. vide Col. 4 2. Tim. 4. 1. Pet. 5. Ita quidem, alij aliter, vt diximus Act. 12. Scripſit autem Græce ſecundum quoſdam: ſecundum alios Latine: eſtque Alexandriæ, vbi erat Epiſcopus, martyrio coronatus.

CAPVT I.

1 I*NITIVM*, ſub. tale fuit, vel ſic cœpit. Quidam tamen id titulum putant, ſeu proœmium, quo indicet ſe à Chriſti prædicatione velle incipere.

Euangelium. i Euangelicæ prædicationis.

2. *In Iſaia Propheta*, ſic Syr. & in Græcis correctioribus olim. Iunge vero cum, *vox clamantis*, nam reliqua, quæ per parentheſin, ſunt Malachiæ.

Mitto, pro, mittam.

Angelum, Græc. τὸν ἄγγελον, i. illum Angelum, certum, ſc. quendam.

Faciem tuam, i. te. At Malach. 3. eſt faciem meam. vide quæ illic annotauimus.

4. *Deſerto*, ſc prope Iordanem. vide Luc. 3.

Pœnitentia, i. quo ad Pœnitentiam excitabat.

Remiſſionem, ſcilicet per Chriſtum poſtea dandam, vel etiam tum, non vi baptiſmi, ſed contritionis.

5. Omnis,

5. *Omnis*, vtitur Scriptura modo loquendi vulgati. Sic ſolemus dicere: Tota ciuitas concurrit; i. maxima pars ciuium.

6. *Zona*, Ablatiuus eſt.

Pellicea, i.coriacea.

7. *Venit*, pro veniet.

Dignus, Græc ἱκανός, i. idoneos, ſeu ſufficiens. *Eius*, abundat, more Heb.

10. *Apertos*, Græc. ſcindi, i. velut ſcindi, ſeu aperiri.

Et manentem, non eſt Græc. nec Syr.

In ipſo, Græc. & Syr. ſuper ipſum, i. ſuper ſe.

11. *Complacui*, vide Matth. 3. ſic reliqua quæ omittimus in Marco, aut Luca, aut Ioanne, quære in Matthæo, nolumus n. eadem repetere, breuitati conſulentes.

13. *Et quadraginta noctibus*, id non eſt Græc. nec Syr.

14. *Regni*, i. de Regn. ſc. prædicabat, quomodo id poſſet acquiri.

15. *Appropinquauit*, pro, appropinquat, ſc. aduenerat Chriſtus, qui erat introducturus.

17. *Fieri*, pro, eſſe.

19. *Componentes*, ſc. ſarciebant, vel complicabant.

22. *Quaſi*, pro, tanquam.

Poteſtatem, ſc. præcipiebat, vt Dominus, miraque docebat efficacia & libertate, & miraculis doctrinam confirmabat.

23. *In ſpiritu*, &c. habens ſpiritum immundum.

24. *Quid nobis*, &c. i. quid tibi rei eſt nobiſcum, q.d. omitte nos, ſc. me & reliquos dæmones, qui homines vexant.

Qui, q d. ſcio quis ſis, nempe ſanctus Dei, i. homo ſanctus.

25. *Comminatus eſt*. Græc. ἐπετίμησεν, i. increpauit.

26. *Diſcerpens*, ſc. huc illuc iactans, ſeu diſtrahens, ſed nihil lædendo tamen, vt ait Luc.

Voce, ſc. nihil ſignificante, prohibitus enim eſt à Chriſto loqui.

27. *Conquirerent*, i. quærerent.

32. *Occidiſſet*, ſc. eo tempore licebat ſabbato operari.

34. *Multos*, Matt dicit omnes, ſc. illi omnes multi erant.

Languoribus, i. morbis.

Loqui, &c. i. dicere quod ipſum noſſent, ſcilicet non decebat Chriſtum à dæmonibus prædicari.

35. *Egreſſus*, ſc. die. vt Luc. ait, vel diluculum, apud Luc. dies vocatur.

41. *Mundare*, imperatiuum eſt.

43. *Comminatus eſt*, ſc. ne cuiquam diceret, vt ſtatim explicatur.

Eiecit, i emiſit.

44. *Principi*, &c. Apparet huius fuiſſe, leproſum declarare mundatum, quanquam Græc. eſt Sacerdoti. ſed cum articulo, & Syr. Sacerdotibus.

45. *Diffamare ſermonem*, i. rem diuulgare.

Introire, ſc. ob vim populi concurrentis.

CAPVT II.

1. D*Ies*, ſc. aliquot.

Domo, ſc. in quam ſe clam receperat.

2. *Ad ianuam*, i. loca circa ianuam. Syr. veſtibulum ianuæ.

7. *Blaſphemat*, Græc. blaſphemias, Syr. blaſphemiam.

8. *Spiritu*, i. animo, ſeu diuinitate.

12. *Mirarentur*, Græc. ſtuperent attoniti.

Honoficarent, Græc. glorificarent.

14. *Leui*, qui & Matthæus.

Alphei, ſc filium.

Telonium, i. menſam, ſeu locum, in quo vectigal colligebatur.

15. *Sequebantur*, Græc & Syr. ſecuti fuerant.

19. *Filij nuptiarum*, id eſt qui nuptiis interſunt. Heb.

21. *Aſſumentum*, i. particulam, Græc. ἐπίβλημα, i. immiſſuram.

Supplementum, nominatiuus eſt.

A veteri, ſc. veſtimento, ſub. partem, q.d. rumpit vetus.

Maior, Græc. peior.

22. *Nouum*, ſc. muſtum.

23. *Iterum*, id dicitur propter alteram Phariſæorum calumniam.

Progredi, & vellere, pro, progrediendo vellere.

Sub Abiathar, i. tempore Abiathar, qui paulo poſt patri ſucceſſit, vel forte pater etiam Abiathar vocabatur, ſicut & filius Abiathar etiam, ſecundum quoſdam, Achimelech vocabatur, ſcilicet patris nomine. vide 2. Reg 8. 1. Par. 18. vbi vtrumque iudicatur.

Propoſitionis, i. qui proponebantur in menſa ante Dominum.

Et qui, pro, etiam qui.

27. *Factum*, i. inſtitutum.

28. *Itaque*, pro, denique, q.d. id factum à meis diſcipulis, qui tanquam Dominus ſabbati, id poſſunt abrogare, vel q. d. ſi propter hominem factum eſt ſabbatum, adeoque licet huic ob neceſſitatem violare, quanto magis id poſſum ego permittere, qui ſum Dominus ſabbati?

CAPVT III.

4. B*Enefacere an male*, i. prodeſſe an lædere?

Animam, i. vitam.

Perdere, Græc. occidere.

5. *Contriſtatus*, i condolens, ſc. vitiis iraſcebatur, hominibus condolebat.

Cæcitate, Græca vox etiam obdurationem, ſeu obſtinationem ſignificat.

Homini, qui, vt eſt in Euangelio Hebræo, erat cæmentarius, Hier.

6. *Herodianis*, Syr. Herodis domeſticis. vide quæ diximus in Matt. 22.

12. *Eis*, ſcil. dæmoniis, vel hominibus à ſe liberatis.

14. *Cum illo*, i. ipſi familiares.

15. *Dedit*, &c. Id poſtea factum. vide Matth. 10. Marc. 6. Luc 9.

16. *Impoſuit*, pro, impoſuerat olim. Nam id factum prius, vt dicitur Ioan. 1.

17. *Et Iacobum*, &c. ſc. vocauit ad ſe.

Boanerges, pro, Bonareghes. Chald eſt, Bene, filij, reghes, tonitruum, Syr. benaireghes ſci. בנירגש

Filij tonitrui, i. tonantes, ſc. diuina dogmata.

18. *Alphei*. ſc filium.

Thaddeum, qui dicebatur etiam Lebbæus, & Iudas Iacobi, ſc. frater.

Cananæum, à Cana Galilææ, dictus & Zelotes: id n ſignificat Cananæus. erat autem frater Thaddæi adeoque Iacobi etiam minoris.

20. *Conuenit*, præſens, eſt tempus. *Panem*, i. cibum, Heb.

21. *Sui*, ſc. cognati.

Tenere, i. quaſi mentis impotem ligare, Hieron. epiſt. 27.

In furorem, &c. i. mente eſt alienatus, Syr. extra mentem ſuam eſt. Apparet Chriſtum tanto cum

feruore

fetuore prædicaſſe, vt videretur eſſe extra ſe.

23. *Parabolis*, i.ſimilitudinibus.

24. *In ſe*, i.contra ſe.

25. *Super*, i.contra.

27. *Vaſa*, i.inſtrumenta, ſc.bellica.

28, *Omnia*, &c. q.d.omne peccati genus dimitti ſolet.

29. *In Spiritum ſanctum*, ſc.tribuendo eius opera ſpiritui immundo.

Non habebit. Græc.non habet, q.d.non ſolet habere, eſt enim grauiſſimum peccatum.

Delicti, Græc. iudicij, i.damnationis ſeu ſupplicij.

CAPVT IV.

1. AD *mare*, i.prope mare.

2. *In doctrina ſua*, i.ſuo modo ſolito docens.

5. *Altitudinem*, i.profunditatem.

6. *Exaſtuauit*, i. æſtu ſolis aduſtum eſt, ſeu nimium calefactum.

8. *Vnum*, ſc.ſemen.

10. *Singularis*, i.ſolus, ſc. extra turbam.

Duodecim, Græc.& Syr.cum duodecim.

11. *Myſterium*, i.arcanum.

Foris, i extranei.

Fiunt, i.proponuntur.

12. *Non videant*, i. percipiant. Id quod Iudicio Dei fit ob illorum peccata.

13. *Neſcitis*, i.non intelligitis.

15. *Vbi*, in quibus. *Et quum*, pro, qui quum.

19. *Ærumnæ*, Græc. μέριμναι i.curæ, ſeu ſollicitudines.

Deceptio diuitiarum, i. decipientes, ſeu fallaces diuitiæ.

21. *Venit*, id eſt accenditur, ſeu accenſa profertur.

22. *Non eſt enim*, &c.q.d.Hæc dixi, quia volo, ea quæ vos docui, ne occulta retineatis, ſed prædiceris palam. forte autem, quod hic ait, prouerbium erat illo tempore, quo Chriſtus more ſuo vtitur ad explicandum quod vult.

24. *Videte*, quid audiatis, i. attendite ad id quod dico.

Adiicietur, ſc.à Deo.

25. *Habet*, ſc.vt debet vtens.

27. *Nocte*, iunge cum dormiet. *Die*, iunge cum, *exurgat*, q. d. dum prætereunt noctes & dies, vel dum ille aliud agit, ſc.etiam diſcedente prædicatore fructificat verbum.

28. *Vltro*, i.per ſe. *Plenum*, i.perfectum, ſeu maturum.

29. *Produxerit*, i. prodierit, ſeu prouenerit, ſc. perfectus. Syr.pinguis fuerit.

Mittit falcem, i.metit, ſc.Dominus agit.

30. *Et*, pro, præterea.

Cui parabola, &c. i. qua ſimilitudine declarabimus.

32. *Sub vmbra*, ſc.in ramis.

Habitare, i.nidificare.

34. *Non*, pro, fere non.

Diſſerebat, i.explicabat.

35. *Illa die*, pro, illo tempore, ſc.quo prædicabat in Galilæa vel q d.quadam die.

Contra, Græc εἰς τὸ πέραν, i.in vlteriorem, ſeu aduerſam ripam.

36. *Vt erat*, ſc. ſuper ceruicali. *Cum illo*, ſc.profecto ſimul.

37. *Mittebat*, ſc.procella.

38. *Ad te pertinet*, i.tibi curæ eſt.

39. *Exurgens comminatus eſt*, Græc. διεγερθεὶς ἐπετίμησε. ſc. excitatus increpauit.

Tace, i.quieſce, ſeu ceſſa.

40. *Ait*, pro, dixerat, ſc.prius. vide Matth.8.

Eſtis. Græc. eſtis ſic.i.tantopere.

Ne dum, Græc.quomodo non.

Fidem, ſc.perfectam.

Timuerunt, ſc. reuerentiali timore, vel ſtupentes.

Ad alterutrum, i.inter ſe.

Quis putas, pro, quiſnam. Græc. τίς ἄρα.

CAPVT V.

1. GEraſenorum, Græc. & Syr.Gadarenorum.

2. *Monumentis*, i.loco vbi monumenta.

In ſpiritu, &c. habens ſpiritum immundum, ſc.à dæmone vexatus.

3. *Monumentis*, erant hæc extra ciuitatem.

7. *Adiuro*, i.velut ex parte Dei peto, ſeu per Deum obteſtor.

Torqueas, ſ.pellendo hinc, vel mittendo in infernum.

8. *Exi*, non dixit, exi ſtatim, alioqui iam exiiſſet.

9. *Quod tibi nomen eſt?* i qui es?

Legio, &c.q.d.ſumus velut legio, vel poſſumus vocari legio, Græc. λεγεών, vox Latina.

10. *Regionem*, ſc.illam, quod illic multum poſſet hominibus nocere.

13. *Millia*, ſc. porcorum.

14. *Agros*, i pagos.

Factum, i.quid accidiſſet.

18. *Vt eſſet*, &c. i. vt ſibi liceret Chriſtum ſequi.

Admiſit, i.permiſit.

22. *Iairus*, pen.producta: eſt enim Græc.αι.

26. *Magis*, i.potius.

29. *Fons*, ſc.ſcaturigo, ſeu profluuium.

Plaga, Græc.flagello.

30. *Exierat*, ſc.per effectum, vel virtutem, i.effectum.

34. *In pace*, i. quieto animo, & læto.

36. *Ab Archiſynagogo*, Syr. à domo Archiſynagogi.

37. *Se*, ſc.ingredientem domum.

39. *Dormit*, ſc. Chriſto dormiebat.

41. *Talitha*, i.puella, Chald. eſt. *Cumi*, i. ſurge Hebr.eſt.

Tibi dico. Additum id à Marco explicationis cauſa, q.d.ô puella.

43. *Dixit*, i.iuſſit, Heb.eſt.

CAPVT VI.

1. INde, ſc. ex Capharnaum.

Patriam, ſc.Nazareth.

2. *Facto*, i.adueniente.

Manus eius, i.eum.Heb.

3. *Faber*, i. fabri filius, ſic enim ſolent fabri filij vocari, Græc. τέκτων, i. artifex, vulgo Artegiano.

5 *Non poterat*, ſc. ob illorum incredulitatem, vt ſtatim dicitur.

7. *Spirituum*, i contra ſpiritus.

8. *In via*, Græc. in viam.

Virgam, i.baculum ad innitendum, nam ad defenſionem prohibitum.

Zona, Syr. marſupio, ſc.è zona pendente.

9. *Sandaliis*, i.ſoleis, quæ ſuperne funiculis alligantur, ſeu anſulis, cuiuſmodi ſunt in vſu Franciſcanis, Act.12.vertit caligas.

9. *Duabus*, ſc mutatoriis.

11. *Teſtimonium*, ſc.quod in nulla re velitis cum illis communicare.

20. *Cuſtodiebat*,

20. *Cuſtodiebat*, i obſeruabat, ſeu verebatur.

21. *Opportunus*, ſc. conuiuio, vel Herodiadis propoſito.

Natalis ſui, Græc. Nataliтiis ſuis.

Tribunis, Græc. χιλιάρχοις, i. præfectis millenorum.

27. *Spiculatore*, i. ſatellite, ſeu carnifice.

31. *Puſillum*, i. parumper.

35. *Multa*, i. fera.

Praterit, Græc. multa.

37. *Panes*, i. cibos.

39. *Contubernia*, i. ordines ſeparatos. Græc. conuiuia.

Cœnum, i. herbam.

40. *In partes*, ſc. diſtinctas Syr. per ordines, ſc. vt poſſet facile conſtare eorum numerus.

43. *De piſcibus*, ſc. ſublatæ reliquiæ.

48. *Videns*, Græc. vidit.

51. *Plus magis*, Græc. valde ſupra modum.

51. *Intellexerunt*, id eſt, meminerunt, aut aduerterunt.

De panibus, i. Chriſti potentiam in panum multiplicatione oſtenſam.

CAPVT VII.

3. CRebro, Syr. curioſe, Græc πυγμῇ, i. pugillatim, ſeu cubitaliter, ſc. ſolebant lauare ſæpe, tandemque infundere in ſummos digiros aquam, comprehenſa in pugnum manu, & el uata, vt poſſet in brachium aqua fluere vſque ad cubitum. Id quod etiam hodie Hebræi dicuntur obſeruare. Interpres videtur legiſſe πυκνὰ, i. crebro, quod ſi πυγμῇ legit, ſenſum reddidit, vbi enim ſæpe lauerint, id faciunt quod de pugno diximus.

4. *Foro*, ſc. rerum venalium, vbi facile contaminabantur rerum tactu, aut gentilium conuerſatione.

Baptizentur, i. abluantur.

Baptiſmata calicum, i. ablutiones poculorum.

Vrceorum, ſc ligneorum, vt ex Græc. apparet.

Æramentorum, i. vaſorum æneorum.

Lectorum, ſc. tabularum lecti.

5. *Panem*, i. cibum.

7. *In vanum*, i. fruſtra, ſeu vano cultu.

6. *Bene*, i. valde, vel Ironia eſt.

11. *Si dixerit*, ſub. bene facit.

Ex me, ſc. Deo offertur.

12. *Facere*, ſc. iuuando, ſeu ſuſtentando.

13. *Reſcindentes*, i. irritum facientes, ſeu abrogantes.

15. *Communicant*, i. inquinant.

29. *Cor*, i. voluntatem.

20. *Homine*, i. hominis corde.

22. *Nequitia*, Syr. iniuria.

Malus, i. inuidus, vel cupidus.

Stultitia, vox Græca. ſignificat etiam immodeſtiam.

24. *Fines*, i. confinia.

Neminem, &c. ſc. ne Iudæis videretur aut legem violare, qui cum gentibus conuerſaretur, aut non eſſe Meſſias, qui Iudæis ſolis putabatur miſſus. *Voluit*, ſc. fecit aliquid vnde lateret, ſed illud ſatis non fuit. Itaque fecit quantum voluit; non quantum potuit.

26. *Enim*, Græc. autem.

Gentilis, Græc. ἑλληνὶς, i. Græca. ſic enim gentiles vocantur in Scriptura vt patet ex Act. & Paulo, quod fere Græce loquerentur. Syrophæniſſa, i. ex Syriæ Phœnicia.

28. *Vtique*, i. ita eſt.

31. *Inter*, ſub. tranſiens.

Decapoleos. Regio eſt decem ciuitatum, partim trans Iordanem.

32. *Mutum*. Græc. μογιλάλον, i. vix loquentem, ſc. erat lingua impedita, itaque ſequitur, & loquebatur recte.

33. *Seorſum*, ſcil. doceos fugere popularem laudem.

34. *Ingemuit*, ſc. commiſeratione humanæ miſeriæ.

Ephpheta, Chald. eſt. *Adaperire*, ſc. quantum ad aures, ac linguam.

37. *Fecit*, pro, facit, Syr. facit.

CAPVT VIII.

2. SVſtinent, id eſt expectant, vel perdurant ſequendo.

4. *Vnde*, pro, quomodo.

7 *Ipſos*, Syr. ſuper ipſos.

10. *Dalmanutha*, Matth. 15. dicitur. In fines Magedan.

11. *Conquirere*, i. diſputare, ſeu altercari.

12. *Spiritu*, i. intra ſe. *Si*, pro, non. Heb.

15. *Fermento Herodis*, i. Herodianorum doctrina, quibus Herodes fauebat. vide ſup. c. 3.

17. *Intelligitis*, ſc. potentiam meam.

22. *Cæcum*, non à natiuitate: nouerat enim arbores.

23. *Vicum*, ſc. Bethſaidam.

Ambulantes, iungendum cum homines, vt patet ex Græco.

25. *Cœpit*, Græc. fecit eum.

26. *Vicum*, ſc. pagum.

30. *Comminatus*, i. interminatus.

33. *Comminatus eſt*, i. increpauit

35. *Euangelium*, i. bona quæ per Euangelium annunciantur, vel fidem Euangelicam.

37. *Anima*, ſc. perdita, recuperanda.

38. *Confuſus*, i. quem mei puduerit.

Adultera, ſic vocatur, quod à Deo deficere ſolita per idololatriam, aut alia peccata.

Confundetur, i. pudebit eius, nec inter ſuos numerabit.

39. *Veniens*, Græc. veniſſe.

In virtute, i. cum potentia, q. d. per magnam Dei potentiam, quæ in eo apparebit.

CAPVT IX.

5. EXterriti, ſcil. ad tantam rei nouitatem, velut extra ſe.

11. *Primo*, iunge cum, *venerit*. Vide Matth. 17.

In filium, i. de filio.

Contemnatur, ſub. ſic accidet Eliæ.

12. *Sed*, pro, imo vero. *Scriptum eſt*, ſcil. venturum.

13. *Conquirentes*, i. diſceptantes.

14. *Stupefactus*, forte ob maieſtatem in vultu relucentem.

15. *Eos*, ſc. ſcribas, & diſcipulos.

17. *Allidit*, Græc. lacerat. *Areſcit*, i. ſine ſenſu efficitur.

18. *Eis*, ſc. qui aderant, Græc. ei.

19. *vidiſſet eum*, ſc. puer Chriſtum. *Eliſus*, i. lapſus ſeu deiectus.

23. *Incredulitatem meam*, i. me, etiamſi forte imperfecte credo.

24. *Comminatus eſt*, i. cum imperio præcepit.

25. *Diſcerpens*, i. vexans.

28. *Exire*, pro, eiici.

29. *Prætergrediebantur*, i. tranſibant per.

Scire, ſc. ſe ire in Ieruſalem, ne impediretur.

34. *Erit*,

54. *Erit*,pro,ſit,ſeu fiat Heb. *Nouiſſimus*,i.poſtremus.

35. *Complexus* , ſc. amat innocentiam Chriſtus, Græc.ſuſcipiens in vlnas Syr.tollens ſuper brachia ſua.

36. *In nomine meo*, i. propter me.*Non me*, ſc. ſolum. *Sed*,pro,ſed etiam.

38. *Virtutem*,i miraculum.

Cito,i. facile.

40. *Eſtis* , ſc. diſcipuli. *Mercedem*,ſc.hic, vel in futuro.

41. *Scandalizauerit* , i. impedimento fuerit ad ſalutem.

Mola aſinaria,Græc.lapis molaris.vide Matt.18. num.6.

42. *Debilem* , id eſt , manu mutilum , ſeu mancum.

43. *Vermis* , id eſt, conſcientiæ remorſus. vide Iſa. vlt.

46. *Luſcum*, Græc μονόφθαλμον, i.vnoculum.

48. *Omnis*, ſc.damnatus. *Salietur*,pro velut ſalietur,ſc perpetuo durans in ſupplicio.

Et omnis,pro ſicut omnis,q.d.vt ſacrificiis adhibetur ſal,ita illis ignis , plane miſeris victimis.

49. *Bonum eſt*,& occaſione præteritæ ſententiæ, vbi ſalis meminit,hanc adiicit;ſale tamen vtens in alia ſignificatione, ſc.ſapientiæ.

CAPVT X.

5. AD, pro, ob.

8. *Vna caro*, i.velut vnum corpus.

9. *Deus*, Græc.additur, & dixit.

11. *Super*,i.contra, q d.in eius iniuriam.

13. *Comminabantur*,i.increpabant.

14. *Talium*,ſc.innocentium,& ſimplicium.

15. *Receperit*,i. ſe diſpoſuerit , ſeu comparauerit ad.

Velut paruulus ,i. cum innocentia & ſimplicitate.

16. *Complexans*,vide ſup.c.9.*Benedicebat*,i.bene precabatur.

17. *Procurrens*,pro accurrens,ſeu præcurrens.

Percipiam,Græc.& Syr. hæreditatem poſſideam.

18. *Bonus* ,ſc. ex ſe,ſeu, ſine vllo defectu perfectus.

19. *Fraudem*, i.iniuriam,ſeu damnum.

20. *Iuuentute*,Græc.pueritia.

21. *Dilexit* , i.amanter aſpexit , ſc. vultu beneuolentiam indicans.

Deeſt,ſc.ad perfectionem. vide Matth.19.

22. *Poſſeſſiones*, i.diuitias.

23. *Pecunias*, i. diuitias.

25. *Facilius* , &c. ſignificat ſummam difficultatem.

26. *Magis*, Græc.ſupra modum.

Admirabantur,Græc.obſtupebant.

Ad ſemetipſos , i.inter ſe.

29. *Euangelium* , i. Euangelij obſeruantiam, vel bona per Euangelium annunciata.

30. *Accipiet*, i.accepturus ſit.

Cum perſecutionibus , i.in mediis etiam perſecutionibus, q.d. nec id perſecutiones poterunt impedire.

32. *Praecedebat*, ſc. oſtendens promptitudinem, & alacritatem ad mortem. *Stupebant* , ſc. tantum feruorem.

Timebant , ſcil. vel proprium periculum , vel incerti quorſum ſpectaret tanta alacritas , & feſtinatio.

35. *Dicentes* , ſcil. per matrem , vel ſimul cum matre.

38 *Bibo*,&c præſentia pro futuris. *Baptiſmo*,ſic vocat paſſionem, qua velut aqua merſus & alioqui aquæ tribulationes ſignificant.

40. *Vobis*.non eſt Græc. *Sed*, pro niſi.

42. *Eis*, ſ. velut ſeruis. *Poteſtatem*, ſ. qua coërceant.

43. *Eſt*,Græ. *Erit*, pro, ſit,ſic infra.

48. *Comminabantur*, i. increpabant.

49. *Animaquior*,i. bono animo, Græc.confide.

50. *Veſtimento*,i. pallio. *Exiliens*, Græ.ſurgens.

50. *Raboni*,i. magiſter mi.

52. *Vade*,q.d.diſcede compos voti,Syr.vide.*Saluum*,i. ſanum.

CAPVT XI.

1. BEthania, ex qua diſceſſerat. vide Matth.21. nempe erat inter Bethaniam & Ieruſalem.

2. *Caſtellum*,i. pagum.

3. *Quid*:pro, quorſum iſtud *Domino*,Syr.Domino noſtro.

6. *Dimiſerunt*,i. permiſerunt, ſ accipere.

9. *In nomine Domini*,i. à Domino miſſus.

10. *Benedictum*, i. felix fauſtumque ſit.

Regnum,ſc.ſciebant Meſſiam regnaturum in domo Dauid,etſi modum neſcirent , quo eſſet regnaturus.

Hoſanna in excelſis, i. ſalua obſecro , qui in cœlis habitas.

11. *Circumſpectis*, ſc. quæ fiebant in templo , vt poſtea reprehenderet. vel num ſe quis inuitaret, nemoque fuit.

Veſpera hora, i. veſpertinum tempus.

12. *Alia die*, i. poſtridie.

13. *Non enim*,&c. q. d. myſterium ſuberat in eo facto.

14. *Reſpondens*,i. allocutus, Hebr.

16. *Vas*,i. Vtenſile quippiam.

17. *Omnibus*, ſ. etiam alienigenis. vide 3.Reg.8.

18. *Timebant*,adeoque non audebant manus iniicere. *Eum*,pro, autem, vel ſenſus eſt,perdere volebant , quia timebant ne populum contra ipſos concitaret.

21. *Maledixiſti*,i. malè precatus es.

22. *Dei*,pro,in Deum, ſ.credentes & fidentes ei.

27. *Summi Sacerdotes*, i. Principes Sacerdotum: nam Summus vnus erat.

29. *Vnum verbum*,pro, vnam rem, Heb.

CAPVT XII.

1. PAſtinauit,Græc. plantauit. *Homo*, pro, quidam,Hebr.*Lacum*,ſc.ad excipiendum vinum, ex vuis expreſſum.

4. *Vulnerauerunt*, ſ.lapidibus, vt eſt Græc.

9. *Veniet* , &c. Chriſti ſunt verba, vt patet ex Luc. 20. dicta poſt illorum reſponſum , de quo Matth.21.Cumque illi de ſe dictum intelligerent, addiderunt : Abſit, &c. vt eſt apud Luc.

12. *Et quærebant*,pro, itaque quærebant. *Et timuerunt*,pro,ſed timuerunt. *Ad*,pro contra.

14. *Vides*,i. reſpicis. *Faciem*,i. perſonam,q.d.non es acceptor perſonarum.

15. *Verſutiam*,Syr. fraudem, Græ.hypocriſim,i.ſimulationem.

17. *Eo*, ſ. Chriſto, vel reſponſo.

19. *Semen*, i. prolem.

24. *Virtutem*, i. potentiam , qua ſ. poteſt quod vult de mortuis, & ſuſcitatis facere.

25. *Nubent*, verbum Græ. tam de viris, quàm de fœminis dicitur.

26. *Super*, i. iuxta.

Digitized by Google

28 *Conquirentes*, i. diſputantes.

29. *Tuus Deus*, Græ. & Syr.noſter Dominns.

30. *Et diliges*, pro, itaque diliges. *Anima*, pro, animo. hæc enim omnia eodem pertinent, ſc. vt Deus quantum poteſt, diligatur. Itaque alibi pauciora dicuntur: vel cordis nomine voluntas intelligitur: animæ, potentiæ animales; mentis, intellectus, virtutis, vires omnes.

31. *Horum*. pro, his.

33. *Vt diligatur*, Græc diligere ipſum.

34. *Non longe*, ſcil. multum eſt approbare Dei præcepta, & amare: cui ſi opus addatur, ſeu executio, confecta res eſt.

35. *Reſpondens*, i. loquens.

37. *Vnde*, i. qoomodo.

38. *Doctrina ſua*, i. docens.

Canete, ſc. ne exemplo corrumpamini. *Stolis*, i. veſtibus ſplendidis.

In foro, i. publice.

40. *Domos*, i. facultates *Obtentu*, i. prætextu.

Prolixius iudicium, i. maiorem condemnationem.

41. *Contra*, i. ex aduerſo. *Gazophylacium*, Arca erat in atrio templi, à Gaza, i diuitiis, & φυλάττω, i. cuſtodio, ſc. cuſtodiebantur illic pecuniæ oblatæ. vide 4. Reg. 12. *Æs*, i. pecuniam.

41. *Quadrans*, i quarta pars aſſis (As autem decima pars denarij.) vulgo quattrino.

43. *Pius*, ſc. proportione, & affectu.

CAPVT XIII.

3. *COntra*, i. è regione.

4. *Incipient conſummari*, Græc. coonſummanda ſunt.

7. *Opiniones*, i. rumores. *Timueritis*, Græc. rutbemioi.

8. *Super*, i. contra.

Dolorum, i. calamitatis.

9. *Videte*, i. cauete vobis. *Conciliis*, pro concilia.

In teſtimonium, &c. i. ad teſtificandum illis de me.

10. *Primum*, pro prius.

11. *Præcogitare*, Græc. anxij eſſe.

14. *Debet*, i. oportet.

17. *Nutrientibus*, Græc. lactantibus.

18. *Fiant*, Græc. fiat fuga veſtra.

19. *Dies illi*, pro, diebus illis.

20. *Omnis caro*, pro, vllus homo. *Breuiauit*, præter pro futuro.

21. *Hic*, i hoc loco.

27. *Summo*, i. extremo.

28. *Parabolam*, i. ſimilitudinem.

32. *In cœlo*, Græc. qui ſunt in cœlo.

Filius, ſc. vt reuelet. ſic alibi. nota, inquit. feci omnia, ſc. nota à me facienda, ſeu quæ pater voluit vt nota facerem.

Pater, adeoque Filius, & Spiritus ſanctus, eadem eoim eſſentia & ſcientia.

34. *Vigilet*, ſub. ſic vigilare.

CAPVT XIV.

1. *AZyma*, pro dies azymorum, plurale eſt.

Summi ſacerdotes, i. Principes Sacerdotum, ſic infra.

3. *Spicati*, i ex ſpica Nardi facti. Græc. πιςικῆς, i. fidelis (quod Ioan. 12. vertit piſtic, vt etiam quidam hic legunt) Syr. præſtantiſſimæ. *Pretioſi*, iungendum cum, vnguenti.

4. *Vt quid*, pro, cur.

6. *Sinite*, i. deſinite accuſare, ſeu omittite eam.

7. *Habetis*, pro, habebitis.

8. *Habuit*, i. potuit. *Præuenit*, &c. q. d. Id quod poſtea facere non poterit, anteuertit.

In ſepulturam, ſc. breui tradendum, q. d. fecit quod ſepultis ſolet exhiberi.

11. *Daturos*, ſc vbi eum tradidiſſet.

13. *Lagenam*, ſc. vas fictile.

14. *Refectio mea*, Græc. diuerſorium. Syr. locus conuiuij.

15 *Cœnaculum*, erat in ſuperiore domus parte, Græc. ἀνώγεον, q. d à terra exaltatum. Erat ea domus in monte Sion. vbi creduntur Apoſtoli latuiſſe poſt paſſionem. Vide Act. 1.

17. *Duodecim*, ſic vocabantur Apoſtoli, etiam cum aliqui deeſſent, vel forte illi duo iam redierant.

22. *Manducantibus*, pro, vbi manducaſſent, ſcil. agnum.

Benedicens, pro, vbi benedixiſſet. *Fregit*, ſc. antequam Diſcipulis daret.

23. *Gratias agens*, pro, cum gratias egiſſet.

24. *Ait*, ſc. cum daret. vide Matt. 26.

25. *Genimine*, i. fructu. vide Matt.

33. *Tædere*, Græc. ἀδημονεῖν, i. grauiter angi, Matt. 26. vertit, mœſtus eſſe.

34. *Suſtinete*, i. expectate.

35. *Hora*, i. paſſio, ſc. ne pateretur.

36. *Abba*. Syr. eſt vox. nam Heb. Ab. *Pater*, explicatio eſt Euangeliſtæ.

37. *Venit, & inuenit*, vtrumque præſens eſt.

40. *Denuo*, iungendum cum, *dormientes*.

41. *Dormite*. Ironice q. d. an tempus eſt dormiendi?

Sufficit, ſc. dormiſſe hactenus.

44. *Caute*, ſc. ne euadat.

45. *Accedens*. Id prius factum quam Chriſtus obuiam eis procederet, vt ait Ioan.

49. *Scripturæ*, ſub. Id vobis permittitur, Syr. additur, hoc factum eſt.

51. *Adoleſcens*, &c. Apparet hunc ſtrepitu excitatum è lecto ſurrexiſſe, opertum ſindone, ſpectaturum quid eſſet.

52. *Relicta*, &c. indicatur hic quanti periculi fuerit tunc Chriſtum ſequi.

53. *Sacerdotes*, Græc. Principes Sacerdotum.

56. *Conuenientia*, ſc. inter ſe, vel ſufficientia ad condemnandum.

60. *Exurgens*, ſc. præ ira.

63. *Deſideramus*, Græc. opus habemus.

68. *Neque ſcio*, *neque noui*, Græc. non noui, neo ſcio.

Ante atrium, ſc. in veſtibulum, vt eſt Græc.

71. *Anathematizare*, i. execrari.

Neſcio, i. non noui.

CAPVT XV.

1. *VIncientes*, id eſt, cum vinxiſſent. Indicatur prima vincula ei fuiſſe ſoluta in domo Caiphæ.

6. *Feſtum*, ſc. Paſchæ.

7. *Fecerat*, Græc. fecerant.

8. *Aſcendiſſet*, Græc. exclamaſſet.

Rogare, Græc. petere.

Faciebat, ſc. Pilatus.

9. *Regem*, id eſt, quem accuſatis, quod ſe Regem faciat.

11. *Magis*, i. potius.

19. *Ponentes*, ſc. humi.

21. *Alexandri*, &c. erant hi duo Chriſti diſcipuli.

23. *Myrrhatum*, i. amariſſimum, ſeu myrtha miſtum, quod ſolebat damnatis dari, vt minus dolerent.

Accepit, i. bibit. ſolum enim guſtauit, vt ait Matt.

24. *Crucifigentes*, i. vbi crucifixiſſent.

Super eis. Apparet ſortem etiam miſſam ſuper quatuor partes, in quas veſtimenta diuiſerant, & non ſolum ſuper tunicam inconſutilem.

25. *Tertia*, ſc. quando data ſententia, vt crucifigeretur. vide Ignat. ep. 1. Clem 5. Conſtit. cap. 16. vel tertiam vocat, id quod poſt tertiam eſt vſque ad ſextam, q.d. iam tertia elapſa erat. *Et*, pro, cum, Heb.

27. *Crucifigunt*, pro, crucifixerunt.

29. *Blaſphemabant*, i. conuitiis proſequebantur.

Deſtruis, i. iactas poſſe deſtruere.

31. *Ad alterutrum*, i. inter ſe.

32. *Crucifixi*, forte plural. pro ſingulari.

Conuitiabantur, i. exprobrabant.

34. *Elohi ab Eloha*, Matt. Eli ab El. Not. Euangeliſtas de ſenſu fuiſſe ſolicitos, non item de verbis. Eadem quidem omnes referunt, ſed diuerſis verbis.

36. *Calamo*, i. arundini.

Sinite, ſc. me, dixerant n. alij, vt eſt apud Matth. *ſine*, i. omitte.

38. *Duo*, i. duas partes.

39. *Centurio*, Græc. κεντυρίων, vox Latina.

40. *Minoris*, videtur fuiſſe cognomen. Is eſt qui epiſtolam ſcripſit, quæ dicitur Iacobi.

Salome, hæc vxor Zebedæi, nomenque eius id, non Maria.

43. *Decurio*, i. Senator.

Audacter, q.d. non ſine periculo id faciebat.

47. *Poneretur*, ſc. vt ſuo tempore vngeretur.

CAPVT XVI.

2. VNa, i. prima, Heb. *Sabbathorum*, pro, Sabbathi, i. hebdomadæ. vide Luc. 18.

Orto, &c. ſc. peruenerunt, cum fuiſſent tamen valde mane profectæ.

5. *Monumentum*, i. locum vbi monumentum.

Dextris, ſc. monumenti.

7. *Sed*, pro, itaque. *Et Petro*, pro, etiam, vel, præcipue Petro.

8. *Nemini*, ſc. occurrentium in via.

9. *Mane*, &c. iungenda hæc cum, *apparuit*.

10. *Fuerant*. ſc. Apoſtolis.

12. *Villam*, i. Pagum. vide Luc. 24.

13. *Crediderunt*, ſc. aliqui.

14. *Nouiſſime*, Græc. ὕστερον, i. deinde, ſeu poſtea Hanc quidam putant fuiſſe primam apparitionem, de qua Luc. & Ioan. alij vltimam. vndecim ſic vocabantur poſt Iudæ diſceſſum, etiam ſi quis deeſſet, vt nunc Thomas.

15. *Dixit*, i. præcepit. Id factum in Galilæa cum plurimi adeſſent.

15. *Signa*, i. miracula. *Sequentur*, ſc. cum opus erit.

Nomine, i. virtute, ſeu inuocatione nominis.

18. *Tollent*, i. auferent, ſc. ne lædant. ſic Paulus viperam proiecit illæſus Act. 28.

19. *Sedit*, ſignificatur quies, & poteſtas Iudiciaria.

A dextris, i. optimo loco, quatenus homo.

20. *Vbique*, i. vbicunque opportunum erat.

Sequentibus ſignis, Græc. per ſubſequentia ſigna, Græce additur Amen, Syriace autem: Annuntiatum fuiſſe id Euangelium à Marco Romæ, Romane, i. Latino ſermone.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

Fuit patria Anthiochenus, arte medicus. Pauli Diſcipulus, & ſecundum quoſdam ex 72. Chriſti diſcipulus. Martyrem fuiſſe multi ſcribunt.

CAPVT I.

1. ORDINARE, i. contexere.

Completa, Græ. certiſſime compertæ, ſeu creditæ.

2. *Sicut*, ſc. ita completæ, ſeu creditæ.

Miniſtri, i. cooperatores.

Sermonis, i. rei, ſeu verbi Dei.

3. *Omnia*, &c. iunge cum aſſecuto.

Ex ordine, i. ordine quo quæque geſta ſunt.

Optime, Græc. vox etiam potentiſſimum ſignificat. Apparet fuiſſe virum primarium, & magiſtratum gerentem: tales enim optimi dicebantur. vide Act. 23. & 26.

4. *Cognoſcas*, pro, agnoſcas agnoſcimus alias cognita. *Eruditus es*, Græc κατηχήθης, q.d. catechizateus es, ſc. catechiſmo edoctus. *Veritatem*, Græc ἀσφάλειαν, i certitudinem.

5. *Herodis*, huius primo anno regni legitimi, Chriſtus natus, ſc. conſenſerunt in eum Iudæi, quibus antea iniuriis regnabat. Eius filij Herodes, & Philippus Tetrarchæ, & Ariſtobulus, cuius filius Herodes Agrippa. qui Iacobum interfecit, quique filium reliquit Agrippam, cum quo Paulus locutus. *Iudææ*, i. regionis à Iudæis habitatæ, ſc. à 12. tribubus, aliàs comprehendit ſolum tribum Iuda, & Beniamin.

Vice Abia, vide 1. Par. 24. vbi Sacerdotum 24. familiæ inſtitutæ à Dauid, ſorteque electæ, quæ qua hebdomada ſeruire deberet, obtigitque familiæ Abia locus octauus.

Filiabus, i. numero filiarum, q.d. ex progenie, vel orta ea filiabus, i. nepte aliqua.

6. *Ante Deum*, i. Deo approbante.

Iuſtificationibus, i. cæremoniis. *Sine querela*, i. ſic vt nemo de eis queri poſſet, q. d. irreprehenſibiliter, ſeu inculpate. vide Phil. 2.

9. *Sacerdotij*, i. ſacerdotalis functionis.

Sorte, ſc. inter eiuſdem familiæ ſacerdotes ſors mittebatur ſuper officiis quibus hebdomada vicis ſuæ functuri, quique eſſent: erant enim varia. ex quo patet non fuiſſe Zachariam Pontificem, quod quidam putarunt, non enim opus fuiſſet ſorte.

Incenſum,

Digitized by Google

Incenſum, de quo Exod. 30. ſ. mane, & veſperi ponebatur. *Templum*, ſc. ſancta, non Sancta Sanctorum.

10. *Foris*, ſ. in atrio populi.

11. *Apparuit*, ſ. corporali ſpecie. Græc. ὤφθη, i. viſus eſt.

12. *Turbatus*, ſ. aſpectu Angelicæ maieſtatis.

13. *Deprecatio*, ſcil. pro ſalute populi, vel pro Meſſiæ aduentu. *Et vxor*, pro nam vxor.

14. *In*, pro, de.

15. *Coram Domino*, i. Dei iudicio, adeoque vere.

Siceram, i. quicquid poteſt inebriare, à verbo שכר i, inebriari. *Non bibet*, ſ. Deo perpetuo conſecratus, more Nazaræorum: de quibus Num. 6.

Adhuc ex, pro, iam inde ab, vel etiam in.

17. *Illum*, ſ. Deum, nempe Chriſtum.

In filios, ſ. vt filij eodem ſint corde & mente cum patribus ſanctis, vt ſtatim explicatur.

Parare, i. vt patet. *Perfectam*, i. bene præparatam, vt Græc. indicant.

19. *Aſto*, ſ. contemplans, & ad obſequium paratus.

20. *Tacens*, etiam ſurdus euaſit: vnde vt poſtea dicitur, innuebant ei.

22. *Mutus*, Græc. κωφὸς, quod etiam ſurdum ſignificat.

23. *Officij*, Græc. λειτουργίας, i. miniſterij ſacri.

Abiit, ſ. tempore miniſterij, prope templum in Atrio habitabant ſacerdotes in domunculis ad id deſtinatis.

24. *Occultabat*, ſ. pudebat videri ea ætate dediſſe operam liberis. *Dicens*, q.d. læta tamen Deo gratias agebat.

25. *Auferre*, pro, vt auferret. *Opprobrium*, ſ. ſterilitatis, quæ tunc probro dabatur.

27. *Deſponſatam*, ſ. & traditam.

28. *Ingreſſus*, ſ. corporali ſpecie.

Aue, Græc. χαῖρε, i. ſalue, Syr pax tibi. & quidem credendum ſalutaſſe, more Hebræo, nempe, שלומלך i. pax tibi. *Gratia plena*, Græc. κεχαριτωμένη, i. gratioſa, ſeu valde grata Deo, ſ. plena gratia.

Tecum, ſ. eſt. *Benedicta*, &c. q.d. præcellens cæteras omnes benedictione Dei, ſolaque expers maledictionis. vide inf. *In mulieribus*, pro, inter mulieres.

Audiſſet, Græc. & Syr. vidiſſet.

In ſermone, ſ. humilis erat, & videbat ſe laudari multum.

Salutatio, Syr. pax.

30. *Inueniſti*, pro, obtinuiſti, Heb.

31. *Vocabis*, ſ. ipſa mater erat, non Ioſeph pater.

32. *Magnus*, quippe Deus. Itaque non additur, vt in Ioanne coram Domino. *Filius*, ſ. naturalis, & conſubſtantialis. *Sedem*, ſ. regnum per Dauid figuratum. Vide Iſa. 9.

33. *In domo*, ſ. ſpirituali, i. Eccleſia, Græ. & Syr. ſuper domum.

34. *Quomodo*, Non dubitat, ſed modum quærit. Videtur autem ignoraſſe Chriſtum ex Virgine naſciturum.

Non cognoſco, i. non cognoſcere, ſ. voui caſtitatem, etiam ante deſponſationem, ſecundum Aug.

35. *Superueniet*, i. cœlitus illabetur.

Altiſſimi, i. Dei. *Obumbrabit tibi*, i. conteget te, q. d. erit loco complexus virilis, ſ. concipies Dei opera, non viri. honeſte dixit, quod vulgo, ingrauidare.

Te, i. tua ſubſtantia. *Sanctum*, ſ. non vt alij cum peccato origionali.

36. *Cognata*, ſc. erat ex patre Sacerdote, & matre de tribu Dauid, adeoque Mariæ cognata. *Vocatur*, ſ. nota erat vulgo eius ſterilitas.

38. *Fiat*, conſentientis eſt, & optantis.

39. *Abiit*, ſ. cum Ioſeph. *Montana*, ſcilicet Iudææ.

Feſtinatione, ſ. ob lætitiam, de ſua Cognatæque conceptione, & pudorem manendi in publico, & quia ſic mouebatur à Spiritu ſancto.

Ciuitatem, ſ. quandam, non videtur taciturus fuiſſe ſi eſſet Ieruſalem.

41. *Exultauit*, Græc. hic & infra ἐσκίρτησε i. ſaliit, q.d. ſaltauit præ gaudio. Videtur Chriſtum agnouiſſe, vnde & Eccleſia: Senſeras Regem thalamo manentem.

Repleta, ſ. ad dicendum quod ſequitur, plene à Spiritu ſancto inſtructa ſen mota eſt.

42. *Benedicta*, i felix. Not. eadem verba Angeli, & Elizabeth.

43. *Vnde*, i. quo meo merito? *Domini*, ſcil. Dei. Not. ſimul conceptum fœtum in ea, & animatum, Deoque vnitum fuiſſe, factamque Dei matrem.

44. *Gaudio*, Græc ἀγαλλιάσει, i. lætantis geſticulatione

45. *A Domino*, poteſt iungi cum *perficientur*, aut cum *dicta*: vel cum vtroque potius.

46. *Magnificat*, i. laudibus effert, ſeu magnopere prædicat.

Exultauit, pro, exultat.

Spiritus, i. anima. repetitio, more Hebræo, q.d. anima mea quanta quanta eſt.

Salutari, i. ſaluatore.

48. *Humilitatem*, Græc. ταπείνωσιν, i. paruitatem, ſeu abiectionem.

Hoc, ſ. tempore, vel q.d. ob id.

Generatione, i. ætates, ſeu gentes, ſ. fideles.

49. *Sanctum*, ſ. venerandum, & colendum.

50. *A progenie*, &c. q.d. per omnes ætates ſubuenit.

Timentibus, i. colentibus religioſe. Debetur Dei potentiæ, & ſanctitati Timor & Reuerentia.

51. *Fecit*, præterita pro præſentibus. *Brachio*, i. virtute.

Diſperſit, i. perdidit. *Mente cordis*, q.d. elatos animo, & arrogantes.

52. *Sede*, i. dignitate, ſeu potentia.

53. *Eſurientes*, ſ. iuſtitiam, vel pauperes.

Diuites, ſc. in oculis ſuis, i. ſuperbos, vt ſit Repetitio, vel confidentes in diuitiis.

Dimiſit, ſ. à ſe, q.d. priuauit diuitiis, ſeu bonis quibus gloriabantur.

54. *Suſcepit*, ſ. ſuccurrendo. *Iſrael*, accuſatiuus eſt.

Puerum, i. ſeruum, ſ. ſe colentem. *Memorari*, i. ſe memorem declarando.

55. *Abraham*, Datiuus eſt, qui regitur à miſericordiæ, ſ. promiſſæ:

Semini, i. poſteris.

In ſæcula, i. in perpetuum, coniungendum cum miſericordiæ, vel ſemini.

56. *Manſit*, non vſque ad partum, etſi id quidam putant.

58. *Magnificauit*, &c. i. magna erga eam vſus eſſet miſericordia, ſc. dans ei filium, & talem filium.

Congratulabantur, Græc συνέχαιρον, i. congaudebant, ſic illud impletum: Multi in natiuitate eius gaudebunt.

59. *Vocabant*, i. vocari volebant. Dabatur nomen in circumciſione, vt nunc in Baptiſmo, ſc. tunc fit de populo Dei.

60. *Mater*, ſc.edocta à Spiritu ſancto: nam ſi à viro, citaſſet eius auctoritatem quamquam non video, cur non ab eo potuerit etiam id didiciſſe.

62. *Innuebant.* Id opus non erat, ſi ille vxorem prius monuerat: quanquam forte huic non credebant.

63. *Poſtulans*, ſc.per nutus. *Pugillarem*, Græc. πινακίδιον, i.tabellam, ſc. ceratam, in qua olim ſtylo ſcribebatur. *Eſt*, q.d.ſic omnino vocandus eſt, quia Deus ita vult.

65. *Timor*, ſc. ex admiratione diuini operis, & reuerentia. *Verba*, i. res. Heb.

66. *Poſuerunt*, &c.i.attente cogitarunt.

Quis putas, Græc. quiſnam. *Etenim*, &c. verba Euangeliſtæ, q.d. potentiam enim ſuam Deus in eius ortu declarabat.

67. *Repletus*, ſc.ad loquendum quod ſequitur.

68. *Benedictus*, ſc.ſit, i.laudetur, ſeu prædicetur.

Iſrael, i.quem Iſrael colit. *Fecit redemptionem*, i. miſit redemptionem. *Plebi*, i.populo.

69. *Cornu*, i.robur, q.d.fortem ſalutem dedit.vel, fortem Ducem qui ſeruet. *Domo*, i.familia.

Pueri, i.ſerui.

70. *Locutus eſt*, i. promiſit, ſeu prædixit.

Sunt, pro, fuerunt.

71. *Salutem*, ſc.ſe daturum: nempe ſeruatorem

72. *Cum patribus*, pro patribus, ſc.promiſſo.

Memorari, i. declarandum ſe memorem.

Teſtamenti, i. pacti.

73. *Iuſiiurandum*, pro, iuriſiurandi, vel, ſub.implendum.

75. *Et iuſtitia*, explicatio præcedentis. Iuſtitia enim ſanctitas, & iuſti ſancti.

76. *Parare*, i. ad parandum.

77. *Scientiam*, i.cognitionem. *Remiſſionem*. ſc.per Chriſtum obtinendam.

78. *Miſericordia*, ſc.qua peccata remittuntur, & ſalus ſeu iuſtitia prima datur non meritis. Gratis enim iuſtificamur.

In quibus, i.per quæ. *Oriens*, nomen eſt ſubſtantiuum, ſignificans Meſſiam, vide Zach.6.

Ex alto, i.cœlo, iunge cum, viſitauit.

79. *Illuminare*, i.ad illuminandum.

Vmbra mortis, Repetitio eſt enim id epitheton tenebrarum, quod mortis imaginem referant.

Sedent, i.manent. *Pedes*, i, affectus. *Pacis*, i.in pacem ducentem, ſeu pacificam.

80. *Confortabatur*, i.corroborabatur. *Deſerto*, ſ.ne hominum commercio inquinaretur, & expeditius contemplaretur, & vitæ auctoritate auctoritatem ſibi conciliaret.

Oſtenſionis, quod fecit anno ætatis 29.

CAPVT II.

1. ILlis, ſc.anno Imperij Auguſti circiter 42.

Deſcriberetur, ſ.vt ſciretur, quot eſſent Rom. Imperio ſubiecti. ſcribebatur autem cuiuſque nomen, & quantum haberet facultatum, ſoluebatque denarium vide Act.5.

Vniuerſus, ſc.ſubiectus Auguſto.

2. *Prima*, ſc. generalium, vel factarum à Cyrino: duas enim fecit *A Præſide*, Græc.Præſide, ſcil. Præſidem agente. Syriæ cuius pars Iudæa, in qua Rex Herodes.

3. *Profiterentur*, ſc.ſe Romanis ſubiectos.

Suam, i.vnde oriundi.

4. *Dauid*, ſc.in ea natus fuerat. *Vxore*, Apparet vxores deſcribi ſolitas, alioqui cur eo grauida proficiſceretur? imo & filij etiam deſcribebantur, & Chriſtum quidam aiunt fuiſſe deſcriptum quod deſcriptionis tempore natus iam eſſet.

7. *Primogenitum*, primogenitus eſt etiam quem nullus ſequitur. *Pannis*, i faſciis. *Præſepio*, ſc.inter bouem & aſinum, ſecundum Naz. & Nyſſen. erat autem præſepe in quodam ſpecu prope Bethleem ſecundum Iuſti.in Tryph. *Et*, Græc.& Syr.eis.

8. *Paſtores*, Ignobilia mundi elegit Deus.

Vigilias, ſc.per vices ſuas, Græc.φυλακάς, i.cuſtodias.

Noctis, ſc. eius in qua Chriſtus natus.

Gregem, qui ſolet noctu in ſeptis ſeruari.

9. *Stetit*, Græc. ἐπέστη, q.d.ſuperaſtitit.

Claritas, Græc.δόξα, i.gloria. *Dei*, i. à Deo immiſſa.

Timuerunt, ſc.ad inſolitum ſplendorem.

10. *Euangelizo*, i.annuncio. *Populo*, ſc.Iſrael, vel mundi.

11. *Vobis*, i.hominum cauſa.

Dominus, ſc. mundi.

12. *Signum*, ſ.quo poſſitis illum agnoſcere.

Præſepio, ſc. illo noto, & communi, quod erat prope murum ciuitatis ad Orientem.

13. *Multitudo*, ſc. ad maiorem auctoritatem, & confirmationem.

Militia, i.exercitus, ſc.Angelorum.

14. *Gloria*, ſc datur. *Bonæ voluntatis*, i.ex bona Dei voluntate, ſeu beneplacito, nam Græc. εὐδοκία.

15. *Ad inuicem*, i.inter ſe.

Verbum, i. rem, Heb.

17. *Cognouerunt*, Græc.& Syr.diuulgarunt, ſeu notificarunt.

18. *Et de*, Græc.& Syr.de.

19. *Verba*, i. res.

Conferens, ſc. ea inter ſe.

20. *In*, pro, de.

21. *Conſummati*, i.completi, ſc. vbi aduenisset dies octauus.

22. *Purgationis*, id eſt, cæremoniarum, quibus luſtrabantur puerperæ, vt poſſent in templum ingredi.

Eius, ſc. Mariæ.

23. *Adaperiens vuluam*, id eſt, primum naſcens, Heb.

Sanctum, &c. q.d. Domino conſecrabitur, redimebatur tamen quinque ſiclis. vide Num.18.

24. *Hoſtiam*, ſcil. pro matre. vide Leuit. 12. Illud autem Eccleſiæ obtulerunt, pro eo, i.pro eius partu.

Par, ſc. alterum in holocauſtum, alterum pro peccato, i. partus immunditia, vel pro peccato, ſi quod interueniſſet; etſi n. in Maria nullum, tamen lex ſeruanda erat.

25. *Timoratus*, Græc.pius, ſeu religioſus, ſi ſacerdos eſſet, Lucas id non tacuiſſet.

Erat, ſc.etiam per Prophetiæ donum.

26. *Chriſtum Domini*, i. promiſſum à Domino Meſſiam.

27. *In ſpiritu*, i.actus à Spiritu ſancto.

28. *Benedixit*, i.laudauit, ſeu gratias egit.

29. *Nunc dimittis*, &c.q.d.ſi nunc dimittas, in pace dimittis.

Secundum verbum tuum, i.vt promiſiſti.

In pace, i.animo quieto, & voti compote.

30. *Salutare*, i.Saluatorem.

31. *Ante faciem*, i.in conſpectu, ſc.quem omnes aſpiciant, ab eo ſalutem expectantes.

32. *Reuelationem*, i.illuminationem. *Plebis tuæ*, ſc.erat ille Dei populus peculiaris.

33. *Pater*, ſc.ita putabatur.

34. *Benedixit*, i. felicia eſt precatus, vel felices eos prædicauit.

Mariam, ſc. ad eam puer vt veram matrem pertinebat.

Ruinam,

Ruinam, ſc ſpiritualem, per occaoſinem. ſic dictus lapis ſcandali, ſc. non credentibus.

Signum, i. porteorum, ſeu rem inſoliram. vide Iſa.8.

Contradicetur, ſc. verbis, & re.

35. *Pertranſibit*, i penetrabit.

Gladius, ſc. doloris in paſſione Chriſti, Syr. lancea, & quidem Græc. Romphæa.

Vt reuelentur, &c. coniunge cum, *poſitus in ruinam*.

Cogitationes, q. d. appareat multorum animus.

37. *Vſque ad annos*, Græc & Syr. quaſi annorum.

Octoginta, ſc. ætatis.

38. *Confitebatur*, i. laudabar, vel gratias agebat, ſcil. de Chriſti aduentu, Græc. confeſſiooe reſpondebat, ſc. Simeoois præconiis. *Illo*, ſc. Domino Chriſto.

Iſrael, Græc. in Ierosalem, Syr. Ipſius Ieruſalem.

39. *Reuerſi*, ſc ex Ægypto. vide Matt. 2.

40. *Creſcebat*, i magis magiſque gratiam prodebat, & virturem.

41. *Ibant*, ſc. itinere triom dierum.

Paſcha; ſc. in die Pentecoſtes & Tabernaculorum, diſpenſabatur cum longe diſtantibus à Ieruſalem. ſic parentes Samuel ſemel rantum aſcendebant.

42. *Duodecim*, ſc. cum incipit io pueris iudicij ſpecimen apparere.

43. *Parentes eius*, Græc. Syr. Ioſeph & Mater eius.

44. *Venerunt*, ſc. ex Ieruſalem profecti.

Cognatos, ſc. quibus putabatur adhæſiſſe in via.

46. *Triduum*, ſc. die tertio. *Interrogantem*, ſc. & reſpondentem. vide inf

48. *Admirati*, ſc. neſcientes facti huius cauſam.

Dixit, ſc. ſeorſim. *Dolentes*, ſc. ne amitterent, aut quid ei mali accideret, Syr. anxij.

50. *Intellexerunt*, ſc. plene.

51. *Verba*, ſc. quæ poſtea Apoſtolos docuit.

52. *Proficiebat*, &c. i. magis indies ſapientiam exercebat. *Ætate*, Græ. ἡλικίᾳ, aliàs vertir ſtaturam.

Apud Deum, i. Deo probante.

CAPVT III.

1. *TIberij*, Huius Imperij anno 12. Pilatus in Iudæam miſſus, ſc miſſo Archelao ab Auguſto in exilium 10. regni ſui anno, Iudææ cœpti dari Præſides, primuſque fuit Copooius, vt ait Ioſeph lib. 8. antiq c. 1.

Procurante, i. gubernante.

Tetrarcha, i. principe, etſi n. id nomeo ſignificet quartæ partis, ſc. regionis alicuius, ſeu prouinciæ priocipem, tamen etiam alio modo ad principes transfertor. Plinius quidem ait in Cæleſyria fuiſſe Tetrarchias 17. Erant hæ velut Regna. Tres quidem, de quibus hic fit mentio, Agrippa poſtea à Caio Imper. obtinuit.

Lyſania, non fuit iſte, vt illi duo, Herodis filius, nec ei ſucceſſit.

Abilinæ. Regio dicitur eſſe apud Libanum.

2. *Principibus*, ſummos fuiſſe indicat. forte per vices miniſtrabant, vel Annas depoſito pontificatu, nomen tamen retinebat. Iam Pontificatus cœperat eſſe venalis, aut Principum fauore acquiri. quo minus mirum, tam turpiter grauiterque errаſſe de Chriſto.

Verbum, i. præceptum, vel inſpiratio.

Super, pro, ad.

Iordanis, i. Iordani finitimam.

5. *Omnis vallis*, &c. explicatio eſt viæ expeditæ, ſc. complanatæ & tectæ.

Praua, i. obliqua, ſeu tortuoſa, Græc. σκολιά.

Directa, Græc. directam, ſc. viam.

6. *Videbit*, ſc. corporis oculis.

Caro, i. homo.

Salutare, i. ſalutem, ſeu Saluatorem.

7. *Turbas*, in quibus Phariſæi, & Sadducæi, vt dicitur Matt. 3. *Genimina*, i. progenies.

Oſtendit. præteritum eſt.

11. *Duas*, i. plures quam ei neceſſe eſt, quod n neceſſarium, vnum dicitur. *Det*, ſc. eam, quæ non eſt ei neceſſaria.

14. *Concutiatis*, i. male tractetis, ſeu inique cædatis, vel per metum qoidquam extorqueatis ab aliquo, id enim concuſſio dicitur.

Calumniam, ſcil. falſa apud Præſidem accuſatione.

15. *Exiſtimante*, Græ. & Syr. expectante. Noſter forte legit δοκοῦντος, nunc enim προσδοκοῦντος.

16. *Fortior*, ſc. virtute ad ſaloaodum.

Dignus, Græc. ἱκανὸς, i. idoneus, ſeu ſufficieos.

Igni, vel tribulatio intelligitur, vel ignis Purgatorij.

17. *Ventilabrum*, i. iuſtum iudicium.

Aream, ſc. eccleſiam. *Horreum*, ſc cœleſte.

18. *Euangelizabat*, i. prædicabat, ſc. de Chriſto & Dei regno.

20. *Et incluſit*, pro, vt includeret.

22. *Complacuit mihi*, q. d tu mihi ſingulariter places.

23. *Incipiens*, ſc. prædicare, vel eſſe ætatis.

Quaſi, quidam putant nondum expleto anno trigeſimo: alij probabilius expleto, & incepto 31.

Heli, ſc gener. ſecundum quoſdam, qui Heli dicunt eſſe Ioachim patrem Mariæ, qui Eliachim & Heli dictus ſit.

27. *Zorobabel*. Iſte & Salathiel, alij ſunt ab illis, de qoibus Matt. 1.

29. *Ieſu*, Græc. & Syr. Ioſe.

36. *Cainan*, id ex 70. ſumptum, nunc enim Heb. Arphaxat genuit Sale. vide Gen. 11.

CAPVT IV.

1. *AGebatur*, i. ducebatur, Syr. ductus eſt. *In ſpiritu*, i. vi Spiritus S. Syr. à Spiritu.

2. *Et tentabatur*, Græ. tentatus, Syr. vt tentaretur.

Diebus illis, intellige etiam noctes.

3. *Lapidi*, pro, lapidibus.

4. *Viuet*, i. viuere poteſt. *Verbo*, i. re. *Dei*, i. quam Deus dixerit, ſeu voluerit.

9. *Duxit*, id factum ſecundo loco, vt ait Matt.

Pinnam, i. alam, ſeu extremitatem tecti, quod planum erat.

13. *Ad tempus*, ſc. rediturus poſtea. iuxta illud Ioan. 14. venit enim princeps huius mundi, &c.

14. *Virtute*, i. vi, ſc. qua agebatur. *Regionem*, ſc. finitimam, vt eſt Græc.

15. *Et ipſe*, pro, ipſe enim. *Magnificabatur*, Græ. glorificatus.

16. *Surrexit*, forte ſtantes ſolebant legere, ob ſcripturæ reuerentiam.

17. *Reuoluit*, ſcil. erat membrana inuoluta, vt & hodie etiam apud Iudæos.

18. *Propter quod*, i. quia in me erat *Contritos*, i. confractos, q. d. tribulatos, ſeu afflictos.

29. *Captiuis*, ſc. peccato. *Remiſſionem*, i. liberationem, ſeu dimiſſionem.

In remiſſionem, pro, remittendo, ſeu ſoluendo.

Annum, i. tempus.

Acceptum, ſc. quo homines in gratiam recipit. Iſa. 49. placitum vocatur. *Retributionis*, i. donationis, ſeu vltionis, ſc. hoſtium ſpiritualium.

20. *Intendentes*,ſc expectabant aliquid noui.

21. *In auribus veſtris*, i. vobis audientibus eam, q d.ego ſum,de quo loquitur.

22. *Omnes* , i.plurimi.

Teſtimonium, &c.q.d.illum commendabant.

Gratia , i.gratioſis,ſeu plenis gratiæ.

23. *Vtique*, Græc. πάντως i.omnino.

Similitudinem,Græc.παραβολὴν, q.d.prouerbium.

30. *Ibat*, ſc.nihil ab eis læſus elabebatur.

32. *Poteſtate*,i.auctoritate,& efficacia.

33. *Immundum*,epitheton diaboli,quod immunditiis delectetur.

34. *Sine*,i.omitte nos.

Perdere,i.mittere in infernum,q.d.nondum tempus eſt.

Sanctus , Græc.ὁ ἅγιος , ille ſanctus , ſc. de quo ſcriptura. *Dei*,ſc.es.

36. *Pauor*, ſc.ſtuporis.

Verbum,i.res.

Poteſtate , i.auctoritate Syr. imperio.

38. *Febribus*, Græc.& Syr.febri.

39. *Stans* , Græc.aſtans. *Super* , i. iuxta,vel flexo corpore.

41. *Loqui*,&c.dicere ſe ſcire ipſum, &c.

CAPVT V.

1. S*Tabat*, pro,ſtaret.

4. *Duc* , ſc. nauem.

Altum, i.profundiorem locum.

5. *Verbo* , i. iuſſu.

7. *Annuerunt* , ſc. loqui , aut clamare non poterant præ admiratione.

8. *Exi* , i.diſcede.

9. *Circumdederat* , i. oppreſſerat.

10. *Capiens* , Græc.viuos capiens.Syr.piſcans ad vitam.

12. *Ciuitatum*, leproſi per ciuitates tranſire poterant,habitare non poterant. vide Leuit.13.

13. *Mundare* , i.mundus eſto.

14. *Teſtimonium* , ſc. quod mundus ſis , egoque legem ſeruem , poſſimque talia. *Illis* , ſc. ſacerdotibus.

15. *Perambulabat*, i.diuulgabatur.*Sermo*,i.fama, ſeu rumor.

17. *Erat*, i.aderat prompta,vel ſe exerebat oblata occaſione.

Eos , ſc.qui egebant.

20. *Quorum* , ſc.ægroti,& portantium.

Fidem , ſc.coniunctam fiduciæ impetrandi ſanitatem.

25. *Magnificans*, Græc.glorificans.

26. *Magnificabant*,Græc.glorificabant.

Mirabilia, Græc. παράδοξα, i.incredibilia, ſeu inopinabilia, adeoque mirabilia.

27. *Exiit*,ſc.ad mare,vide Mar.2.

28. *Omnibus* , ſc. negotiis,poſtea vero etiam rebus.

30. *Eorum* , ſc.Iudæorum.

34. *Filios ſponſi* , ſc.qui nuptiis interſunt,Græc. filios thalami,i.nuptiarum.

36. *Veſtimento*,ſc. ablatam.

A nouo, ſc.ablata.

39. *Bibens vetus* , &c. q. d. aſſueti aliqnibus ea præferunt , paulatimque ad noua aſſuefaciendi ſunt.

CAPVT IV.

1. S*Abbatho,ſecundo,primo*,i.feſto ſuccedente ipſi ſabbatho, vel ſabbato ſuccedente alicui feſto. vide Matt.12.(& feſta enim alia ſabbatha vocabantur , quod in eis etiam à ſeruilibus operibus qoieſceretur) vel vltimo die feſti alicuius per 7. dies durantis,erat n. primo par celebritate. vide infra.

4. *Domum Dei*, i tabernaculi atrium.

5. *Quia Dominus* , &c. q.d. Huc accedit, quod Dominus, &c. *Sabbathi* , adeoque poteſt in eo diſpenſare.

6. *Alio ſabbatho* , apparet illud de quo ſup.ſabbathum fuiſſe,& forte incidebat in aliquod feſtum. Ideoque dicebatur ſecundo primum, i. duplici ratione ſabbathum , ſeu feſtum celebre.

8. *Medium*, pro, medio.

9. *Animam*, i.vitam, ſeu hominem,Heb.

Perdere, Græc. occidere.

10. *Circumſpectis* , ſc.an aliquis vellet reſpondere.

11. *Inſipientia* , Græc. dementia, ſc.velut amentes facti,nihil potuerunt reſpondere,Syr. inuidia.

12. *Dei*, i.qua Deum precabatur.

13. *Apoſtolos*, ſc. miſſurus eos erat in mundum, q. legâtos,cum maxima poteſtate docendi,leges ferendi,& miracula faciendi.

15. *Vocatur*,pro,vocabatur.*Zelotes*,aliàs dicitur Cananæus,quod idem Heb.ſignificat.

16. *Iacobi* , ſc.minoris fratrem, Syr.Iacobum filium.

17. *Campeſtri*, i.plano, & capaci, in ipſo tamen monte,vt patet ex Matt. 5. vel id factum poſt ſermonem,de quo inf. qui eſt idem cum illo Matth.5. ſimiliter enim incipit, & deſinit. *Et Tyri* , Græc. Syr.& Compl.Tyri.

19. *Exibat* , ſc. per effectum.

20. *Diſcipulos* , ſc. in eos hæc.præcipue quadrabant.

22. *Separauerint*, ſc.vt fit excommunicando.

Exprobauerint , i.probris affecerint.

Eiecerint,&c.q d.memoriam veſtri delere curauerint vel officium veſtrum , ſeu munus repudiauerint.

Malum,Syr.improborum.*Filium hominis*,i.me.

23. *Die*,i.tempore. *Merces*, i.præmium,quod ſic vocatur,quia operum merito redditur.

Multa , i.copioſa.*Eſt*,pro,vos manet.

Patres, i. maiores.

25. *Nunc*,ſc.cum flendum eſſet.*Lugebitis*,ſc.animo.*Flebitis*,ſc.corpore.

26. *Homines*,ſc.mundani,laudare enim ſolent hi, & prædicare ſibi ſimiles.

28. *Benedicite* , i.bene precamini.

29. *Veſtimentum* , ſc.ſuperius,ſeu pallium, nam Græc.ἱμάτιον.

30. *Petenti*,ſc.rem honeſtam,ſeu ipſi neceſſariam.

31. *Vultis* , ſc. rationabiliter.

32. *Gratia*,ſc.habenda, vel q.d.quam gratiam facitis ?

34. *Recipere* , ſc.quid ſimile. *Fœnerantur* , i.mutuum dant. *Æqualia*, i.ſimilia beneficia.

35. *Sperantes* , ſc.ab hominibus. *Merces*,ſc.apud Deum,propter quem talia facienda.*Filij*,pro,imitatores,velut filij.

36. *Miſericordes*, i.benefici.

37. *Iudicare*,ſc.temere.*Condemnare*,forte eſt explicatio præcedentis : Iudicare enim in Scriptura ſæpe pro condemnare vſurpatur.

Dimittemini, i. dimittetur vobis.

38. *Bonam* , i. iuſtam.

Confertam , expreſſam.

Coagitatam,i.bene concuſſam. *Supereffluentem*,i. effuſiſſimam. *Dabunt*,pro,dabitur.

40. *Super*, i. excellens.

43. *Enim* , pro,autem.

45. *Theſauro*,pro,velut theſauro.

CAPVT

CAPVT VII.

1. I*Mpleſſet*,i.abſoluiſſet. *Moriturus*,i.morti proximus. *Pretioſus*,i.carus,vt ſolent pretioſa.

3. *Veniret*. Id quidam putant à Iudæis profectum, nec enim Centurionem id petiiſſe.

4. *Solicite*,i. ſedulo Græc.σπουδαίως, i. ſtudioſe.

6. *Vexari* , i. fatigari.

8. *Et dico*,pro,& tamen dico.

11. *Naim*,non longe diſtabat à Capharnaum.

Eius. Græc.eius multi.

12 *Efferebatur*,ſ.extra ciuitatem,de more ſepeliendus.

Vnicus, Græc.μονογενής,i.vnigenitus.

53. *Super*,pro,erga.

16. *Timor* , i. ex ſtupore. *Magnificabant*, Græc. glorificabant.

Surrexit,i. excitatus eſt,ſeu apparuit.

17. *Sermo*,i.fama , ſeu rumor. *Iudæam* , i. regionem duodecim Tribuum.

19. *Venturus es* ,i. venturus expectabaris, Græc. ὁ ἐρχόμενος, ille venturus. *Expectamus*, id eſt,expectare debemus.

21. *Plagis*,i.cruciatibus,Græ.flagellis.

Euangelizantur,i audiunt Euangelium.

25. *Domibus*,i.palatiis, Græc. βασιλείοις.

Sunt ,i.verſari ſolent.

29. *Et omnis*,& cæt.verba videntur Euangeliſtæ etſi quidam putant Chriſti eſſe. *Audientes*,ſ. Chriſtum,vel Ioannem. *Iuſtificarunt*,i. approbarunt,ſeu laudarunt,ſ.qui Ioannem miſiſſet.

30. *Conſilium*,ſ.per Ioannem præparandi ad gratiam Chriſti. *Inſemetipſos*,i.intra ſe,vel quod erat in bonum ipſorum,vel contra ſe.q.d.ſpreuerunt in ſui perniciem,Syr.apud ſe.

31. *Similes dicam*,Græ.aſſimilabo. *Generationi*, i. gentis vel ætatis.

33. *Nec manducans*,&c.q.d.canens lugubria,ſeu ad pœnitentiam inuitans.

Manducans,&c. q.d. læta annuncians, ſcil.ſalutem.

35. *Iuſtificata*,i.approbata,& laudata.

Sapientia,ſ.Dei, *Filiis*,ſ.electis.

37. *Mulier*,&c.Græc.mulier in ciuitate illa, quæ erat peccatrix, *Ciuitate*,ſ. Galilææ.

Peccatrix,ſc. peccato libidinis. *Accubuit*,i. eſſet accubiturus *Alabaſtrum*,i.vas ex alabaſtro.

38. *Stans*, ſc. erat triclinium in loco edito. vide Suetonium in Caligula. vbi ad huius cœnantis pedes refert ſtantes quoſdam famulos , linteo ſuccinctos.

Pedes,ſ puluere aſperſos, & de more nudos. ſic enim ſolebant cum recumberent, ne calceis toros inquinarent.

41. *Dao*.ſub.dixit Chriſtus. *Fœneratori*,i. creditori ex mutuo.

42. *Diliget*,Græc.i ἀγαπήσει,i.diliget.

45. *Intrauit*,ſ ſtatim illa ad ingreſſi & recumbentis pedes acceſſerat. Syr intrauit.

47. *Remittuntur*,&c.hic ſub audienda aliqua in hunc modum ſi huic prius dimiſiſſem , deberet me iuxta tuam ſententiam diligere multum:nunc vero cum tantum amorem oſtendat ante remiſſa (quod ſciat) peccata ſua.facere non poſſum, quin ei prorſus omnia remittam. Scio aliter exponi locum ab aliis,ſed id interim plus placet.

50. *Fides*,ſc.coniuncta amori.vt proxime dictum.

In pace,i.proſpere,ſeu feliciter.

CAPVT VIII.

2. D*Æmonia*,vel dæmones,vel vitia,ſeptem autem,pro multa.

3. *Procuratoris*,Syr præfecti domui

5. *Qui ſeminat*,Græ.ſeminator,ſeu ſeminans.

8. *Qui habet*,&c.q.d.attendat quiſque.

9. *Qui eſſet*,i.qui ſignificaret.

10. *Myſterium*,i.arcana.

13. *Et hi*,pro,ſed hi.

Euntes,i. conuerſantes in mundo , vel q.d. progreſſu temporis

15. *Bono & optimo*,,Græc.bono & bono,i.optimo Syr.humili & bono *In patientia*,i.per patientiam.

17. *Enim*.pro,autem. *Palam*,i.apertum.

18. *Quomodo*,q.d.ne negligenter.

Non habet,ſ.vt debet,quia non operatur.

Se habere,ſ. ſic,vt ei auferri non debeat.

22. *Aſcenderunt*,ſ.in altum mare, vt Græc.indicatur.

23. *Complebantur*,ſ.fluctibus.

24. *Surgens*,Græ.ἐγερθεὶς,i.experge factus.

25. *Dixit*,pro,dixerat,ſ.prius.vide Matt.8.

31. *Abyſſum*,i.infernum.

32. *Permiſit*,ſ.vt appareret,quam multis dæmonibus hominem liberaſſet *Stagnum*,i.lacum.

37. *Timore*,ſ.ob amiſſos porcos, timebant enim ne quid ſimile paterentur, ſi apud illos Chriſtus maneret.

39. IESVS,ſ.is erat Deus de quo proxime.

46. *Virtutem* , i.effectum virtutis, ſeu potentiæ.

47. *Non latuit*,putauerat ſe poſſe latere.

49. *Ad Principem* , Græc.à Principe, i. domo Principis. *Vexare*,i.fatigare.

54. *Clamauit*,ſ.velut ad abſentem animam,ſimul etiam vocis vim indicans.

55. *Manducare*,ſ.vt appareret,vere eſſe reſuſcitatam.

56. *Præcepit*, ſc. docens nos fugere vanam gloriam.

CAPVT IX.

1. A*Poſtolis*;Græ.diſcipulis.

Virtutem & poteſtatem,i. potentem virtutem.

Super,i.contra.

3. *In via*,i.ad iter.

4. *Ne exeatis*,Græ.& Syr.exeatis,q.d ne muteris hoſpitium,ſed in primo manere , donec exeatis è ciuitate.

5. *Supra*,i.contra.

7. *Haſitabat*,i.perplexo erat animo.

9. *Quærebat*,i.optabat.Syr.volebat.

12. *Duodecim*,id eſt,Apoſtolis,ſic enim interdum vocantur.

13. *Niſi forte*,q.d.non poſſumus quod iubes,niſi forte,&c.

14. *Conuiuia*,Græ. κλισία , i.accubitus.

16. *Benedixit*, ſc.vim tribuens , qua multiplicarentur.

Illis,ſ.panibus,& piſcibus.

21. *Increpans*,pro.interminatus.

23. *Quotidie*,ſ quoties ſe occaſio offeret.

24. *Qui*,&c.vide Matt. 10.

25. *Proficit*,i. iuuatur. *Et detrimentum*, Græc. & Syr.aut detrimentum,i. iacturam.

26. *Maieſtate*,Græ. δόξῃ,i gloria.ſic infra.

28. *Fere*,ſ.non erant integri.

31. *Exceſſum*,Græc.ἔξοδον,i. exitum,ſ. mortem per paſſionem. *Completurus*,i.ſubiturus,ſeu facturus.

32. *Grauati*,ſ.Chriſto orante.

33. *Diſcederent*, ſed nondum diſceſſiſſent, ſc. cœperant diſcedere, Syr. cœpiſſent diſcedere.

34. *Illis*, ſ. Moſe, & Elia, vt eſt Syr. vel iis, & Apoſtolis.

36. *Fieret*, i. facta eſſet.

37. *Deſcendentibus*, Græ. vbi deſcendiſſent.

Illis, Græc. illi.

38. *Vnicus*, Græc. vnigenitus.

39. *Elidit, & diſſipat*, Græc. lacerat, ſeu diſcerpit.

Dilanians, Græc. conterens.

41. *Peruerſa*, Græ. διεστραμμένη, i. diſtorta.

42. *Eliſit* Græ. lacerauit, Syr. proſtrauit.

Diſſipauit, Græ diſcerpſit, ſeu, conuulſit. Syr. fecit ſtridere.

44. *Magnitudine*, Græc μεγαλειότητι, i. magnificentia, ſeu maieſtate in Chriſto oſtenſa.

Cordibus, Græc. & Syr. auribus, q.d. diligenter auſcultate. *Sermones iſtos*, i. quod dicam iam.

45. *Verbum*, i. rem, ſeu myſterium.

Sentirent, i. plene perciperent. *Timebant*, ſ. ne reprehenderentur, aut audirent quæ nollent.

46. *Intrauit*, ſ. occaſione dictorum de morte, & reſurrectione. *Cogitatio*, ſimul & diſputatio.

48. *Puerum*, i. ſimilem aliquem. *Minor eſt*, pro, minor fuerit, i. humilior. *Maior eſt*, Græ. & Syr. maior erit.

49. *Sequitur*, ſ. te.

50. *Vos*, pro, vobis, Græc. & Complut nus, pro nobis.

51. *Complerentur*, i. compleri inciperent nam poſt ſex menſes paſſus eſt. *Aſſumptionis*, ſ. ex mundo per mortem. *Et*, abundat, more Hebr *Faciem firmauit*, i. firmiter ſtatuit, vel q.d. vultu imperterrito iter ſuſcepit ad locum vbi erat occidendus.

52. *Ciuitatem*, Græ. κώμην, i caſtellum, ſeu pagum, aut oppidum. ſ. *Pararent*, hoſpitium.

53. *Quia facies*, &c. q.d. quia apparebat illum ire in Ieruſalem adorandi cauſa. quod Samaritanis diſplicebat, contendentibus in Garizim monte ſuo potius adorandum.

54. *Et Ioannes*, fortè hi duo fuerant miſſi.

Dicimus, Græc. εἴπωμεν, dicamus, i iubeamus.

55. *Eſtis*, pro, eſſe debeatis, vel inſtinctu moueamini ad id.

57. *Via*, ſc. alia, & non illa, de qua proximè. vide Matt. 8.

59. *Sepelire*, q.d. manere cum patre vſque ad eius mortem.

60. *Vade*, &c. q d. aſſume officium prædicandi.

61. *Renuntiare*, i. valedicere, ſ. datis mandatis. vide Act. 8. vbi idem verbum Græcum.

62. *Aratrum*, i. melioris vitæ inſtitutum.

Reſpiciens, &c. ſolicitus de iis quæ in ſæculo reliquit.

CAPVT X.

1. S*Eptuaginta duos*, Græc. & Syr. ſeptuaginta. ſic & infra.

4. *Salutaueritis*, non prohibet officia humanitatis, ſed ne patiantur impediri rebus non neceſſariis. Vide 4. Reg. 4.

6. *Filius pacis*, i. pace dignus. vide Matt. 10.

Sin autem, i. ſin minus, ſeu alioqui.

7. *Sunt*, ſub. & vobis ab illis offeruntur. *Mercede*, adeoque cibo. Matt. 10. dicitur, cibo ſuo.

Appropinquauit, i. prope eſt. ſ. ſi velitis credere Euangelio.

11. *In vos*, q.d. vobis habere.

12. *Remiſſius*, i. tolerabilius.

13. *Olim*, i. iam pridem. *Cilicio*, Græc. ſacco.

Pœniterent, pro, pœnituiſſent.

15. *Ad cœlum*, q d. maximè. *Exaltata*, ſ. ſuperbia, vel mea præſentia, doctrina & miraculis.

17. *In nomine*, i. auxilio, ſeu virtute.

18 *Fulgur*, ſ. quod ſtatim extinguitur.

Cælo, vel cœli intelliguntur, vel poteſtas, de qua per Apoſtolos deiectus virtute à Chriſto data.

19. *Dedi*, Græc do. *Supra*, i. contra. *Virtutem*, i. poteſtatem.

20. *Gaudere*, ſ. præcipue, vel vobis complacendo.

Cælis, ſ. in libro vitæ, vbi ſcripti electi.

21. *Spiritu ſancto*, ſ. ad id monente, v. q d. gaudio, ſpirituali, Græ. ſpiritu, q.d. animo. Syr. Spiritu ſancto.

Confiteor, i. laudo. *Etiam*, q.d ſane id feciſti.

25. *Ecce*, ſ. alio quodam tempore, nec enim ſtatim poſt præcedentia. *Legis peritus*. Hi aliàs vocantur Scribæ.

27. *Toto corde*, id reliqua comprehendit, ſed adduntur ad maiorem explicationem. vide 4. Reg. 10.

Sicut te, ſ. volendo bonum, nolendo malum, benefaciendo, &c.

28. *Viues*, ſ. æterna vita, de qua quæſiſti.

29. *Iuſtificare*, i oſtendere iuſtum, qui ſic eſſet de ſalute ſolicitus.

30. *Suſcipiens*, i. reſpondens. *Deſcendebat*, ſ. ex editiori loco. *Semiuiuo*, Græc. ſemimortuo.

34. *Oleum & vinum*, ſ. illud lenit, & fouet, id tergit, & corroborat. *Stabulum*, i. diuerſorium.

35. *Altera*, i. ſequenti. *Stabulario*, i. hoſpiti.

Supererogaueris, i. præterea inſumpſeris.

36. *Proximus*, i. proximi functus officio.

38. *Caſtellum*, ſ. Bethaniam.

39. *Etiam*, ſ. cum aliis fœminis vel q. d. totam ſe compoſuerat ad attentionem, etiam ſedendo.

40. *Satagebat*, i. valde erat ſolicita.

Frequens, Græc. multum. *Dic*, q. d. alioqui non hinc auelletur.

41. *Martha*, repetit ex beneuolentia, vel ad attentionem.

42. *Vnum*, ſ rerum diuinarum ſtudium.

Optimam, Græc. bonam.

CAPVT XI.

1. D*Iſcipulis*, ſ. ex 70.

2. *Ait*, Apparet Chriſtum bis docuiſſe orandi modum, ſemel enim in monte docuerat.

Regnum tuum, Græc & Syr. additur. Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra.

3. *Quotidianum*, Græc. etiam hic, ſicut Matt. 6. ἐπιούσιον, *Hodie*, Græc. & Syr. quotidie.

4. *Tentationem*, Græc. & Syr. additur. Sed libera nos à malo.

5. *Habebit*, pro ſi habeat.

7. *Pueri*, i. famuli, ſeu filij. *Cubili*, q d. etiam ipſi cubant.

8. *Improbitatem*, Syr. importunitatem.

Dabit illi, ſub. quanto magis Deus, cui nullum eſt importunum tempus?

10. *Accipit*, pro accipiet, ſic inuenit, pro, inueniet.

Aperietur, ſub. in iis, ſi vt debet, petat, quærat, & pulſet.

13. *Data*, i. dona. *De cœlo*, abundat. *Bonum*, Græc. & Syr. ſanctum. *Se*, i. ab ipſo.

Mutum, i. hominem mutum faciens.

Eieciſſet, Græc. & Syr. exiiſſet.

16. *Tentantes*, i. potentiæ, eius periculum facientes.

17. *In ſe*, i. contra ſe. *Domus*, i. familia. *ſupra domum*,

mum,i.contra domum,ſc.dioiſa. *Cadet*,i.deſtruetur.

18. *In ſe*,i. contra ſe,ſc. ſi ioter ſe dæmones diſſidcant.

Regnum,ſ.quod tantopere ſtudet cooſetuare.

19. *In quo*,i. euius ope. *Iudices*,&c q.d.ipſi vos condemnabunt.

20. *Digito*,i.virtute. *In vos*,i.ad vos.

Regnum Dei,i Dei potentia,qua regnat,facitque quod vult erat vero hæc in Chriſto.

21. *Atrium*,i domum. *In pace*,i ſalua.

22. *Diſtribuet*,ſ.inter amicos,vt fit.Chriſtus quidem diſtribuit animas , committens Apoſtolis,eorumque ſucceſſoribus.

24. *Inaquoſa*, i.arida.ſc.animas tentat mortuas mundo.

25. *Inuenit*,præſens eſt *Ornatam*,Syr.paratam.

26. *Septem*,i. multos. *Prioribus*. Hic ſubintellige ſimiliter accidiſſe Iudæis.

28. *Quinimo* Græc.μενοῦνγε, quod etiam ſignificat certe,q.d.etiam illi beati qui,&c.

30. *Signum*,ſc.quod à Deo miſſus eſſet liberatus enim poſt tres dies è ventre ceti, id Niniuitis dixit.

33. *Modio*,i.vaſe.

36. *Si ergo*, pro, quod ſi. *Corpus tuum*,i. actiones tuæ. *Erit lucidum totum*, &c. pro, vt quod lucidum totum ſit,quamquam,cum Græc.in ſequentibus ita habeatur,vt cum lucerna fulgore illuminat te. poteſt ſenſus eſſe,ſic erit lucidum totum vt eſt lucida domus accenſa lucerna. *Fulgoris*,pro,fulgens.

37. *Loqueretur*, i. doceret,ſc.alio quodam tempore.

38. *Cœpit* ,&c. Græc. & Syr. eum vidiſſet miratus eſt quod non prius eſſet ante prandium baptizatus,i.lotus.

39. *Calicis*,i.poculi. *Catini*,q.d.patinæ ſignificat vero parabolice illos ſoli munditiæ exteriori ſtudere,interiori neglecta , vt ſi quis patinam intus ſordidam,ſolum extrinſecus porget.

40. *Fecit*.ſ.Deus

41. *Quod ſupereſt*, i. adeſt. q.d.de iis quæ ſuppetunt vobis,id enim Græc.ſignificatur.Quidam Ironice dictum putant,q.d.nec vero ſufficit, vt putatis,dare eleemoſynam,vt omnino mundi efficiamini, quæ mihi ſententia non diſplicet quomodo enim iſti ſola eleemoſyna mundarentur ? Crediderim ego iſtam ſententiam ſolitam ab ipſis vſurpari , quam Chriſtus irrideat.

42 *Decimatis*,ſ.dando decimas.

Omne,i.quod vis. *Iudicium*,i.iuſtitiam.

Dei,i.in Deum *Illa*,ſ.decimas.

43. *Diligitis*,i.optatis,ſeu ambitis.

44. *Parent*,i.apparent,ſ.ſub terra latentia.

Neſciunt.ſ.quid intus lateat.

46. *Oneribus*,i.præceptis grauibus.

48. *Teſtificamini*,ſ. per opera veſtra, ſimilia illorum operibus. *Ædificatis*, ſpecie quidem pietatis, ſed animo non diſſimili iis,qui occiderunt.

49. *Sapientia Dei*,ſ.ego. vide Matt.23.

Dixit,dixerat id Chriſtus aliquando.

Ex illis.ſ.aliquos.

50. *Inquiratur*,i.requiratur,q. d. detis pœnas effuſi ſanguinis. *Iſta*. ſ.ſolet Deus punire eos,in quibus completur iniquitas. Nec vero punit pro peccato alieno,ſed pro proprio, ſc.populi vnius,cuius illi quos punit,pars quædam eſt, quanquam nullus in particulari puniatur pluſquam meretur, id quod ipſe particulariter peccauit.

51. *Zacharia* vide Matt.23. *Altare*,ſ.holocauſtorum. *Ædem*,i.templum. *Ita*, Græc.ναὶ,i.certe.

52. *Tuliſtis*, i.accepiſtis *Introiſtis*, ſcil. ad Deum per me.

53. *Inſiſtere* , i.vrgere quæſtionibus.

Opprimere,ſ, obruere quærendo multa , vt ſi non omnibus reſponderet.haberetur imperitus.

CAPVT XII.

1. C*ircumſtantibus*.Græc.congregatis, & ſignificatur fuiſſe ingentem multitudinem.

Attendite , Græc.attendite vobis,i.cauete,προσέχετε ἑαυτοῖς. *A fermento*,ſ.ne inficiamini,aut decipiamini.

Hypocriſis,vitiat hæc opera fermenti modo.

2. *Reueletur*,ſ.hic aut in futuro.

3. *Quoniam*,Græc.quapropter. *Lumine*,i.palam.

Cubiculis,i.ædium penetralibus. *Tectis*,hæc in Palæſtina plana ſunt.

4. *Amicis*,i.dilectis. *Terreamini*,Græc. timeatis.

5. *Ita*,Græc.ναὶ.i.ſane,

6. *Dipondio*,i.duobus aſſibus.

7. *Pluris eſtis*,i.præſtatis.ſic infra.

8. *Me*,Græci.in me pro me.ſic Pſal.16.& 43.in nomine,pro,nomen.

11. *Qualiter*,i. de modo. *Quid*,i.de re.

Reſpondeatis,ſ.accuſantibus vos.

13. *Dic*,i præcipe.Heb.

14. *Vos*,ſ.de terrenis diſſidentes.

15. *Omni*,ſ.eſt etiam auaritia in aliis,quam pecunia. *Abundantia*,iunge cum,ex his,i.horum,q d non viuit quis diutius,aut felicius,quod abundat facultatibus.

10. *Similitudinem*,Græc parabolam.

18. *Bona*,ſc. reliqua. vel q.d. hæc enim ſunt bona mea.

19. *Epulare*,Græc.εὐφραίνου,i.oblectare.

21. *In Deum*,pro in Deo,i.rebus diuinis,ſeu Dei amore diuitias diſpenſans.

22. *Animæ*,i.vitæ.

25. *Cogitando* , ſc.anxie, ſeu ſolicite, vt patet ex Græc.

27. *Lilia*,pro flores. *Gloria*,i.magnificentia.

28. *Vos*,ſc. veſtiet.

29. *In ſublime tollit*, i. animo eſſe ſuſpenſo, præ ſolicitudine de temporalibus , Syr.ne immoretur mens veſtra in iſtis.

30. *Quærunt*,ſ.ſolicitare,ſeu præcipue.

31. *Iuſtitiam eius*,i.per quam ad id peruenitur.

32. *Puſillus*,ſ numero,vel viribus.

33. *Sacculos*,i.crumenas.

35. *Præcinctis* , ita ſolebant iter facturi, ne veſtium prolixitate impedirentur. vtebantur enim talaribus , vt etiam nunc orientales. *Ardentes*,i.accenſæ.

36. *Et vos*,'Alia videtur parabola , quamquam, poteſt eadem eſſe,vt illi intelligantur nocte accenſis lucernis expectare Dominum. *Nuptiis*,i.nuptiali conuiuio.

37. *Tranſiens*, i.diſcurrens, & circumſpiciens,an in menſa aliquid deſit.

38. *Et ſi*, &c. q.d. beati qui ſemper vigilantes à Domino reperiuntur.

39. *Fur*, vide 1. Theſſ 3.& 5. 2.Pet.3. Apoc.3. & 16.

Veniret,i.venturus eſſet.

40. *Veniet*,ſ.ad Iudicium vniuerſale,vel particulare in cuiuſque morte,tunc enim venire creditur, ſaltem per Angelos,certe adeſt per imperium,& iudicium.

42. *Quis putas*, Græc.Quis nam. ſignificatur vero raritas, *Tritici*,iunge cum,menſuram .

45. *Dixerit*,i.cogitauerit.

46. *Sperat*,i.expectat. *Diuidet*,i. ſperabit à ſeruis fidelibus. *Partem*,i ſortem,ſeu portionem.

Infidelibus

Inſidelibus,ſ ſeruis,q d.puniet,ſicut infideles.
48. *Non cognouit*,ſ. vt alter.
49. *Ignem*,ſ. charitatis. *Niſi vt accendatur*, Græc. & Syr. ſi iam accenſus eſt?
50. *Baptiſmo*,pro,baptiſmate,ſ.paſſionis.
Coarctor,ſ.deſiderio.
52. *In duos*,i.contra duos,
53. *Socrus* , quæ eadem mater,ita tantum quinque.
54. *Nimbus*, Græ,ὄμβρος,i,imber. *Fit*, ſ. vt plurimum.
57. *Quid*,i. cur. *A vobis ipſis*,i ab iis quæ ſacere ſoletis,Syr. per vos ipſos,q.d.per rationem qua præditi eſtis. *Iuſtum*,i.æquum eſt facere.
58. *Autem* , Græc. coim. *Vadis cum*, &c. vide Matt. 5.
Nouiſſimum minutum,i.etiam minimum numum qoi reſtet ſoloendus.

CAPVT XIII.

1. NVnciantes,ſc.vt auditent , quid de ea re ipſe ſentiret. *Cum ſacrificiis*,ſ. eos dum ſacrificabant, iuſſit occidi.
3. *Similiter*,ſ.diuina vltione oppreſſi.
4. *Sicut*.Græc. aur.
6. *Similitudinem*,Græc.parabolam.
9. *Fructum*,ſub bene quidem.
10. *Synagoga*,Græc.& Syr vna ſynagogum.
Sabbathis,ſcil.tunc ſolebant eo frequentes coouenire.
11. *Spiritum*,ſ.dæmonis opus erat. *Inclinata*,i.incurua.
12. *Dimiſſa es*,pro, iamiam dimitteris. liberaberis.
14. *Reſpondens*,i.locutus,Heb.
16. *Iſto*,ſ.tam miſero.
18. *Simile æſtimabo*,,Græc.Aſſimilabo ſic infra.
24. *Contendite*, ſc.omnibus viribus. *Intrare*,ſ.in cœlum. *Quærent*,i.optabunt,ſeu operam dabunt.
Non poterunt,ſ.quia non quæſierunt, vt par erat
25. *Intrauerit*,Græ & Syr.ſurrexerit.
Incipietis,& cæt. q.d. quamquam ſic rum dicaris; nihil proderit. *Neſcio vos*,i.perinde eſtis apud me vt ignoti,Græc.non nooi vos,ſic & inf.
28. *Ibi*,ſ in inferno.
30. *Sunt*,pro,erunt.Intelligit vero Iudæos.
Primi,ſ gentiles.
31. *Dicentes*,ſ.finxerant id.
32. *Vulpi*,i.Herodi.vel,ei qui iſtud finxit.
Ille,Gæc.huic. *Hodie & cras*,i.breui tempore.
Tertia die,i.paulo poſt.
Conſummor ,pro conſummabor,i.interficiat.
33. *Capit*,Græ.ἐνδέχεται,i.conuenit, ſeu decet,vel poſſibile eſt. *Prophetam*,ſ me,vel quemquam,q.d.ibi oportet me occidi.vbi ſolent alii prophetæ.
34. *Ieruſalem* Repetitio amantis eſt,ſimul & miſerentis. *Nidum*,i.pullos. *Noluiſti*, vide Ezech.24.
35. *Domus*.i.ciuitas,vel regio,q.d.habitatio.
Deſerta, ſc.habitatore,vel Deo, dictum enim vobis,quamquam forte,vobis abundat more Heb *Dicitis*,ſ.die palmarum, de quo inf.cap.19.

CAPVT XIV.

1. ET *ipſi*, pro ipſi. *Obſeruabant*,ſ. faceretne aliquid quod poſſent accuſare.
2. *Erat*.forte ipſi adduxerant,explotaturi an ſabbato curaret.
3. *Reſpondens*,i.locutus Heb.ſic inſ.
7. *Parabolam*, ſcil.qua volebat humilitatem docere.
Intendens.i.cum attendiſſet, ſeu obſeruaſſet.
8. *Nuptias*,i.coouiuium ouptiale. *Diſcumbas*,ſc. vltro.
9. *Rubore* , Græc pudore. *Nouiſſimum*, i. vltimum.
10. *Vt cum* , &c.q. d. ſatius tibi id eſt, quam illud.
11. *Quia omnis*,&c.q.d.verum enim eſt,quod vulgo dici ſolet:omnis,&c.videtur enim id fuiſſe prouerbium.
Humiliabitur,i.ſolet humiliari. *Exaltabitur*,i. ſolet exaltari.
12. *Noli*,ſ.ſi vis apud Deum mereri.
Diuites,iungendum autem cum omnibus præcedentibus,nam ſi pauperes ſint,vocari poſſunt.
13. *Pauperes*,iunge cum ſequentibus *Debiles*,Gr. mancos,ſeu mutilos.ſic inſ.
14. *Habent*,i.poſſunt.
15. *Panem*, Græc.praodium.
18. *Simul*, pro, ſimiliter. *Villam*, i.prædium.ſeu agrum,Græc.ἀγρὸν.
23. *Sepes*,ſcil.loca ruſticorum, quæ ſepibus cingi ſolent.
Compelle , &c. indicat deſiderium ſua communicandi multis.
24. *Imitati ſunt* ,ſub.& recuſarunt.
26. *Odit*,ſ.quatenus Chriſto contrarij ſunt.
Animam,i.vitam.
27. *Poſt me*.ſ imitatione.
28. *Quis enim*,&c.confirmat exemplo ædificij, & belli,agitur enim de ſpirituali ędificio,& bello.
31. *Cogitat*,Græc conſultat. *Ad ſe*,i.contra ſe.
33. *Sic*,ſ.vt dixi de odio patris,&c. *Renunciat*,ſ.relinquens,ſaltem effectu.
34. *Euanuerit* ,Græc.infatuetur, i. reddatur inſipidum. *In quo*,i.qua re. *Condietur*,i.ſapor ei reſtituetur.
35. *Audiendi*,pro,ad audiendom.

CAPVT XV.

4. QVi *habet*,pro,habens. *Etſi*:pro,ſi.
7. *Gaudium*,ſ.maius.
12 *Me contingit*,i.ad me pertinet,& vulgo dicitur:mitocca.
13. *Luxurioſe*, ſc. expendens pecuniam luxu veſtium,conuiuiorum,& libidinis.
14. *Conſummaſſet*,i.conſumpſiſſet.
15. *Villam ſuam*,Græc.agros ſuos.
16. *Siliquis*,fructus eſt oblongus,colore fuſco,ſapore dulci. *Algorouam*(voce credo Arabica)Hiſpani vocant.& qoidem Syr charube,Græc. κεράτιον, forte quia eſt cornu ſimile prouenit in Hiſpania io Valentiæ regno magna copia.
17. *Quanti*,i.qoam multi.
18. *In cœlum*,i.in Deum, & eos qui ſunt in cœlo.
Coram te,i.contra te.
22. *Stolam*.i. talarem veſtem. *Primam*,i. qua ille prius indui ſolebat.
23. *Vitulum*,Græc.τὸν μόσχον. i.vitulum illum,certum quendam,ſeu inſignem. *Epulemur*,Græc. oblectemur.ſic inſ.
25. *Symphoniam*,i.muſicum concentum.
Chorum,ſ.ſaltantium,vel canentium
30. *Deuorauit*,i.turpiter prodegit. *Suam*, Græc.& Syr.tuam.
31. *Tua*,i.in tua poteſtate.

CAP

CAPVT XVI.

1. *Villicum*, Græc. οἰκονόμον, i. diſpenſatorem *Diffamatus*, Græc. διεβλήθη, i. delatus eſt.

Villicationis, Græc. οἰκονομίας, i. diſpenſationis.

Villicare, i. diſpenſare.

4. *Recipiant*, ſ. debitores,

6. *Cados*, Græc. Batos, Syr. metretas. *Cautionem*, Græc. γράμμα, i. ſcriptum, ſ. ubligatorium.

Scribe. ſ. in alia charta, laccrata iſta.

7. *Coros*, Cori decima pars in liquidis Batus. in aridis Ephi, Heb. כור Cor. & חמר Chomer.

8. *Laudauit*, ſc. ingenio delectatus. *Iniquitatis*, i. iniquum. *Quia*, filii pro, planc filii. *Huius ſaculi*, q.d. mundani homines *Filiis lucis*, i. ſpiritualibus ſeu fidelibus. *Generatione*. i. gente, ſc. in rebus quas tractant.

9. *Mammona iniquitatis*, i. diuitiis iniquis ſc. ſunt iniquitatis uccaſiu & fere per iniquitatem parantur.

Defeceritis, ſc. per mortem. *Recipiant*, i. ſint eleemoſynæ illis factæ cauſa, vt recipiamini: vel ſancti ob eas vus adiuuent apud Deum, vt ſaluemini.

10. *Minimo*, i. rebus temporalibus.

Maiori, i. ſpiritualibus, Græc. ἐν πολλῷ, i. multu, ſeu magno *Fidelis eſt*, ſcil. vt plurimum. *Modico*, Græc ἐλαχίστῳ, i. minimo.

11. *Quod verum eſt*, i. veras diuitias, ſc ſpiritnales.

12. *Alieno*, i. tempuralibus. quæ & inuitis eripi poſſunt, & à Deo accepta vt diſpenſentur, denique homini extrinſeca ſunt. *Veſtrum*, ſ. bona ſpiritnalia, ad quæ creati, vel mercedem quam eratis habituri, ſi illa bene diſpenſaſſetis.

15. *Iuſtificatis*, i iuſtos faciris, ſeu iuſti haberi vultis.

Nouit, ſcil. quam ſint iniqua, eoque abuminatur.

Altum eſt, i elatum, ſeu ſuperbum, vel quud homines putant eximium.

16. *Ioannem*, ſ. locum habuerunt, q d. poſt hac alia vitæ ratio, *Ex eo*, ſ. tempore.

In illud. ſ. ingredi vulens. *Vim facit*, ſ. ſe murtificans, & abnegans.

17. *Vnum apicem*, i. vel minimum quid.

Cadere, i. nun impleri. ſeu inanem eſſe.

19. *Splendide*, ſ. exquiſito cibu, & apparatu.

21. *Canes*, ſc. quos præ debilitate repellere nun poterat.

22. *Sinum*, i. locum quietis, vel complexum velut patris. *Et diues*, ſ. non potuerunt eũ diuitiæ à morte liberare. *In inferno*, Græc. & Syr. cum ſequentibus iungitur ſic legit Aug. lib. 12. de Gen. cap. 33.

23. *Tormentis*, ſ. multis.

A longe, ſ erat ab illa quiete.

24. *Clamans*, curporaliter res deſcribitur, vt melius intelligatur. alioqni non illic clamor, ſed mentis lucutiu, & deſiderium, nec digitus aut lingua, ſed ſic erat exprimenda refrigeratiu cruciatus, vt poſſemus capere.

25. *Bona*, ſ. temporalia, Græ & Syr. bona tua, q.d. partem tuam. *Similiter*, ſ. recepit.

Mala, i. aduerſa.

26. *In his omnibus*, pru ſuper hæc umnia, i prætere *Chaos*, Græc. χάσμα, i. vurago, ſeu hiatus, q d. latiſſima & altiſſima foſſa ſc. maximum interuallum, impeditaque via. *Firmatum*, ſc. Dei decreto, non auferendum vnquam *Qui volunt*, pro, ſi maxime velint.

Inde, i. iſtinc.

27. *Rogo*, nun id voce dicebat, ſed corde fiebat, vt inter ſe intelligerent.

28. *Teſtetur*, ſ. de his ſupplicijs.

30. *Non*, ſ. audient.

31. *Credent* ſcil. certior eſt ſcripturæ auctoritas quouis uculato teſte.

CAPVT XVII.

1. *Impoſſibile*. ſ. ſuppoſita hominum malitia. *Scandala*, ſ. ſalutis impedimenta.

Lapis molaris, &c. genus erat ſupplicii in ea regione, Græc. mola aſinaria. *Scandalizet*, i. impedimentum ſalutis præbeat. *Puſillis*, i. quantumuis abiectis.

3. *Attendite vobis*, i. cauete, ſc. ne ſcandalizetis quenquam vel ſcandalu à buno diſcedatis, poreſt & cum ſequentibus iungi, q.d. attendi te diligenter.

Egerit, ſcil. peccatum agnuſcens, & veniam petens.

Dimitte. ſ. ure, & opere. nam corde etiam ante pœnitentiam dimittendum.

4 *Septies*, i. ſæpius. ſ. quotieſcunque peccauerit, &c.

6. *Fidem*, ſc. cuniunctam cum fiducia. *Sicut granum*, i. alioqui paruam.

10. *Cum*, pro, etiamſi *Inutiles*, ſ. Deõ nihil vtilitatis aff:rimus, qui nullo indiget.

12. *Occurrerunt*, ſ. extra caſtellum, vel inter tranſeundum per caſtellum.

A longe, ſ. ub lepræ fœditatem.

15. *Magnificans*, i. glorificans.

17. *Reſpondens*, i. locutus.

18. *Eſt inuentus*, i. extitit. *Alienigena*, ſ à Iudæorum gente alienus.

19. *Vade*, ſ. ſecurus de incolumitate.

20. *Venit*, pru, venturum eſſet. *Regnum Dei*, ſ. dandum per Meſſiam, vel regnum pro Rege, i. Meſſia.

Obſeruatione, ſ. temporis, q.d. ſecundus aduentus Meſſiæ nun poteſt ſciri.

21. *Dicent*, i. vere dicere poterunt. *Hic*, ſ. eſt regnum Dei, ſeu Meſſias. *Ecce enim*, q.d. quanquam hic adeſt. *Intra vos*, i. in medio veſtri.

22. *Filij hominis*, i eorum quibus vobiſcum verſor, q.d meam præſentiam.

23. *Vobis*, fideles alloquitur. *Ecce hic*, ſ. Chriſtus

24. *De ſub*, &c. q.d. ex vna cæli plaga, vſque ad alteram fulget. *Ita*, ſ. manifeſtus. *Sua*, ſ. iudicij, ſeu ſecundi aduentus.

25. *Generatione*, i. gente, ſ. Iudæurum.

27. *Dabantur*, ſ. fœminæ.

29. *Pluit*. ſ. Deus.

31. *Die*, i. tempure, ſ. cummoti mundi. *Vaſa*, i. ſupellex. Heb.

33. *Saluam facere*, ſc. in hoc mundu, is perdet in futuro, vel vere ſaluam facere, perdet, i. murtificabit.

34. *Nocte*, hinc quidam colligunt. Chriſtum nocte venturum *Aſſumetur*, ſ. ad regnum.

35. *Molentes*, etiam in viliſſimo vitæ genere Chriſtus ſuos habet. *In vnum*, i. ſimul.

36. *Vbi*, pru, quo, ſ. aſſumetur?

Vbicumque, &c. q.d vt ad cadauer conuulant aquilæ, ita ad Chriſtum electi volabunt.

CAPVT XVIII.

1. *Parabolam*, i. ſimilitudinem. *Illos*, ſ. Diſcipulos. *Quoniam oportet*, pro, docens uportere. *Non deficere*, ſ. animo, ub dilationem rei petitæ, Græ. defatigari, ſeu tædio affici ἐκκακεῖν.

3. *Vindica*, i. defende, *Aduerſario*, ſ. qui mecum iudiciu certat.

4. *Dixit*,

4. *Dixit*,i.cogitauit *Reuereor*,ſcil.non ſolum impius,ſed & impudens.

5. *In nouiſſimo*,i.tandem,Græc εἰς τέλος,in finem, ſ.perpetuo,Syr.omni tempore. *Sugillet*,i. obtundat. ſeu tædio afficiat.

6. *Iniquitatis*,i.iniquus.

7. *Clamantium*,ſc.pro ſui liberatione. *Illis*,i. illorum cauſa.

8. *Putas*,Græc.num. *Fidem*,ſ.cum charitate.ſignificatur in paucis inuenienda.

10. *Aſcendebant*,ſ erat templum editiori loco.

11. *Stans*,ſ ſtantes orabant Iudæi. *Velut etiam*,pro nec etiam qualis eſt.

12. *Sabbatho*,i.hebdomada vide Leu.23.& 25.

13. *Propitius eſto*,Græ. ἱλάσθητι,i.placatus eſto.

14. *Ab ille*,i pluſquam ille,Heb.q.d.plus Deo placuit ſeu minus diſplicuit vide Ezech.16.

15. *Illes*,ſ.qui offerebant.

16. *Conuocans*,pro,aduocans.

Talium,ſ.ſimilium puritate & innocentia.

18. *Princeps*,i.vir primarius.

32. *Flagellabitur*,Græ.contumeliis afficietur.

35. *Appropinquaret*,i.prope eſſet. Marcus n. ait, contigiſſe id in egreſſu,niſi forte aliud eſt id miraculum.

39. *Increpabat*,ſ quod tã ſæpe,& valide clamaret.

41. *Videam* ἀναβλέψω,i.viſum recipiam.

42. *Reſpice*,ἀνάβλεψον,i.viſum recipe.

43. *Magnificans*,Græ.glorificans.

Dedit,&c.i.laudauit Deum.

CAPVT XIX.

2. P*Erambulabat*,i.pertranſibat,Græ.διήρχετο.

3. *Quærebat*,pro,cupiebat.

4. *Sicomorum*,arbor ſimilis ficui,& moro, vnde ei nomen.

7. *Omnes*,i plurimi.

8. *Do*,i.ſtatuo dare.

9. *Ad eum*,i de eo.ſic Rom. 10. ad Iſrael,pro,de Iſrael. *Filius Abrahæ*,q.d.ex numero electorum.

11. *Exiſtimarent*,ſ.diſcipuli. *Regnum*,ſ.quo Chriſtum in terra regnaturum putabant.

12. *Regnum*,i regni poſſeſſionem.

13. *Mnas*,μνᾶ, Mina continet vero Attica drachmas centum, Heb. Maneh,non eſt autem Hebraica maior multo quam Attica.vide Ezech 45.

Negotiamini,ſ.lucro operam dantes.

14. *Legationem*,ſ.ne amplius rediret.

15. *Negotiatus*,i negotiando lucratus.

17. *Euge*,vox laudantis,q.d.recte,ſane.Græ εὖ.

Modice,Græ.minimo. *Eris*,Græ.eſto.

21. *Tollis*,&c.q.d.tantum abeſt vt tua perire ſinas,tollis etiam,&c.

23. *Ad menſam*,i. menſariis, qui pecuniam mutuando,aut commutando,lucrantur.

Vſuris,i.lucro. *Exegiſſem*, ſc.à menſariis. Not.ex parabolis tantum accipiendum, quantum ſeruit propoſito,vt hic lucri ſtudium non vſuræ exemplũ.

25. *Habet*,&c.q.d.At habet ſatis multas.

26. *Habenti*,ſ.vt debet,i.vtenti bene.

Non habet,ſc.vt debet. *Ab eo*,abundat,more Scripturæ.

30. *Contra*,i.è regione.

31. *Operam eius deſiderat*, Græc. eo opus habet ſic & infr

35. *Veſtimenta*,ſ.ſuperiora,ſeu pallia.

36. *Subſternebant*,ſ alij.

37. *Diſcipulorum*, Græc.μαθητῶν,i.diſcentium,ſc. diſcipulorum *Virtutibus*,i.miraculis.

38. *In cælo*.i.cum Deo,ſ.ſit nobis.

In excelſis,ſc. habitanti Deo,vel q.d. glorificetur ab Angelis Deus.

42. *Quia*. abundat more Hebr. *Si cognouiſſes*,i.ô ſi ſcires. *Die tua*,ſ.qua à Deo viſitaris.

Quæ ad pacem tibi,i. quæ ad pacem tuam pertinent,ſeu tibi offeruntur. *Abſcondita*,ſ.quia non vis cognoſcere,vel ſenſus eſt totius loci:O ſi ſcires tu, quæ nunc pacifice degis,quanta te mala expectent, nunc tibi ignota.ſub.quanto aliter ageres.

43. *Quia*,&c explicatio malorum.

In,pro,ſuper,vel contra. *Coanguſtabunt*,i. ad anguſtias redigent,ſeu arcte obſidebunt.

44. *Filios*,i.ciues. *Super lapidem*,Hyperbole.

46. *Quia*,abundat.

47. *Principes plebis*,ſ.ciuitatis primates,qui alias vocantur Seniores,Syr.Seniores populi.

48. *Suſpenſus*,ſ,ab ore pendens loquentis.

CAPVT XX.

1. V*Na dierum*, i. quadam die. *Docente*, ſ.quæ facienda.

Euangelizante, ſ. regnum Dei.

Conuenerunt,Græc.ἐπέστησαν,i. ſuperſtiterunt,ſeu inſtiterunt, Syr.inſurrexerunt in eum.

3. *Verbum*, i. rem.

4. *De cælo*,i. auctoritate diuina.

6. *Certi*, Græc. & Syr. perſuaſi.

9. *Ad plebem*, ſ. conuerſus.

10. *Tempore*,i. cum tempus fuit mittendi.

Ille, non eſt Græc.nec in emendationibus.

13. *Quid faciam?* expreſſio amoris.ſic Oſe 6.

Forſitan, indicatur libertas hominis.

16. *Veniet*,&c.vide Matt. 21. Mar.12.

18. *Conquaſſabitur*, Græc. confringetur.

19. *Et timuerunt*, pro, ſed timuerunt.

Ad,i.contra.

20. *Obſeruantes*,ſ. an in re aliqua poſſent illum accuſare.

Iuſtos,i. iuſti amantes & ſinceros, à quibus nihil eſſet periculi.

Principatui. Syr. iudicio.

Præſidis, ſ. Pilati.

23. *Dolum*, i.verſutiam Syr. aſtutiam.

24. *Huius ſeculi*, ſ.in quo opus eſt ſucceſſione per generationem.

Nubunt, i. ducunt vxores.

Traduntur, ſ. fœminæ.

35. *Nubent*,&c. Græc. eadem verba, quæ ſup.

36. *Filij reſurrectionis*, i. per reſurrectionem renati.

37. *Sicut*, pro,cum.

38. *Ei*, q. d.etiamſi hominibus mortui videantur, tamen Dei potentia, viuunt anima,reſuſcitandi etiam corpore.

40. *Audebant*, ſ. Sadducæi, q d.ceſſarunt tunc à quærendo.Id verò poſt ea quæ proxime ſequuntur, vt dicunt Matth.& Marc.

46. *Attendite*,i. cauete.

CAPVT XXI.

4. A*Bundanti*,i. eo quod ſupereſt.

Ex quod, &c. i. penuria ſua, vevertit in

6. *Hac*,pro, ex his.

Matt.

7. *Cum fieri*,&c. Græc. quando futura ſint.

8. *Et tempus*,pro,& quod tempus,ſ.finis mũdo.

9. *Finis*,ſ. mundi.

11. *Terrores*,i. quæ terreant,Græc φόβητρα, i.terriculamenta.

13. *In teſtimonium*, ſ.vt ſitis de me teſtes, Græc. εἰς μαρτύριον,vnde martyres dicti.

14. *Reſpon*

Digitized by Google

14. *Reſpondeatis*,Græc.vos defendatis.

18. *Capillus*,&c.q.d. nihil mali patiemini me defendente vide ſimilem phraſim 1. Regum 14.3. Reg.1.

19. *In patientia*.i.per tolerantiam,& perſeuerantiam.vide Mat.10.& 24.

Poſſidebitis,&c.q.d.ſaluabimini.

21. *Regionibus*,Syr.agris.

22. *Scripta*,ſc.in Prophetis. Apparet hinc multa in Prophetis de vaſtatione Ieruſalem. ad eam referanda quæ facta per Romanos.

23. *Terram*,ſ.Iudææ. *Ira*,i. punitio.

24. *Ore*,i.acie, Hebr. *Donec*,&c.q.d. vſque ad finem mundi erit deſtructa, vel punietur per gentiles, tempore ſ.& modo quo Deus ſtatuit.

25. *Et erunt*,&c.hæc ad finem mundi pertinent.

Preſſura,i.anxietas,ſeu anguſtia.

Confuſione,Græc.ἀπορία,i.perplexitate,ſeu deſperatione,Syr.ſtupore *Sonitus*,i.ob ſonitum, Græc.ſonante mari & fluctibus.

26. *Areſcentibus*, Græc. ἀποψυχόντων, exanimatis, ſeu tabeſcentibus *Quæ*,pro,eorum quæ.

27. *Maieſtate*,i.gloria.

28. *Leuate capita*,i.gaudete,confidite,ſ mœſti in terram vultum demittunt,læti eleuant,vel capita,i. mentes.

30. *Fructum*,ſ.folia,vel gemmas, Græc.cum pullulant.ſeu gemmant.

32.*Omnia*,ſ.quæ prædixi.

34. *Attendite*,i.cauete. *Ne forte*,pro,nequando.

In crapula,i.per crapulam. *Ebrietate*.Intellige per hæc duo, etiam reliquas voluptates. *Curis*,i.ſolicitudinibus.

35. *Sedent*, ſc.terrenis addicti. *Faciem*,i. ſuperficiem.

36. *Vigilate*,&c.etiam opus eſt noſtra induſtria. *Stare*,ſ.confidenter.vide Sap.1.

47. *Monte*,&c.ſc.in Bethania,quæ in latere montis ſita.

38. *Manicabat*,Hiſpani dicunt Madrugaua.Quidam legunt,mane ibat. forte legendum manicabat, ſed omnia eodem redeunt i ſignificatur enim ſummo mane ſolitos ire.

CAPVT XXII.

1. INtrauit, ſcil.inuaſit,ad nouum facinus induceos.

4. *Magiſtratibus*,ſc. præfectis militum,qui templum tuebantur. Inf. vocantur templi magiſtratus Græc.ducibus.Syr.magiſtris militiæ.

5. *Turbis*,i.turbarum tumultu.

7. *Occidi*,Græc.θύεσθαι i.immolari.

10. *Introeuntibus*, Græc. ingreſſis. *Amphoram*, Græc.κεράμιον,i.vas fictile.

11. *Diuerſorium*, i. locus hoſpitandi, Syr. domus conuiuij

15. *Deſiderio*,i.vehementer *Hoc*,ſ quo Euchariſtia inſtituenda,pauloque pòſt morte oſtendendum, quantum homines diligeret,quos ſic redimeret.

16. *Ex hoc*,ſ.tempore. *Illud*, ſ. Paſcha,q.d.id erit poſtremum. *Impleatur*,ſ. ſpiritualiter. Nota donec, ſimile illi,de quo Matt.1.nec n.Paſcha poſtea manducauit.

Regno Dei,i. reſurrectione qua tranſiuit ad immortalitatem & quidem Paſcha tranſitus interpretatur.

18. *Generatione*,i.germine ſeu fructu.

Veniat,ſ.cum reſurrexero.

19. *Datur*,i. offertur. obtulit n. Chriſtus tunc,vt nunc offerunt ſacerdotes. *Hoc*,ſ. quod feci accipiens,benedicens, conſecrans, offerens,&c. *Commemorationem*,i.memoriam mei.

20. *Similiter*,&c. explicat magis quod de Calice dixerat *Cænauit*,ſ.inſtituta eſt Euchariſtia poſt eſum Agni Paſchalis,& pedum ablutionem.

Nouum Teſtamentum,ſ.confirmans per ſanguinem meum,quem continet.

21. *Verumtamen*,&c.q. d.ſed parum profuerit ea fuſio Iudæ. *In menſa*,communicauit Iudas cum cæteris.

22. *Definitum*,ſ. à Patre,& ab æterno. *Vadit*,ſc.ad mortem.

24. *Maior*,pro, maximus, adeoque poſt Chriſti mortem cæteris præficiendus vel illo regnante primum locum habiturus.

25. *Eorum*, pro, earum. *Eos*, pro, eas. *Vocantur*, potius quam ſunt,q d cum dure tractant,tamen benigni dicuntur à ſuis, vel adulantibus,vel timentibus.

26. *Minor*.Græc.iunior,ſeu minor natu,q.d.ſubmiſſior ſit.Syr minimus. Notant quidam,vt eſt honoris nomen presbyter, ſeu ſenior, ita contemptus iuniorem. vide Pſalm. 118. Adoleſcentulus ſum ego & contemptus,i. iuniorum more contemptus.

Præceſſor,i.præcellens, Græ ἡγούμενος, i. dux, ſeu rector,Syr princeps ſignificatur hic vnus eſſe inter eos Dux,ſeu Rector futurus,ſ.Petrus.

27. *In medio veſtrum*,i.inter vos. *Miniſtrat*,ſ.pedes lauerat,& ſolebat cibos diſtribuere.

28. *Tentationibus*,ſ.quas paſſus à Iudæis.

29. *Diſpono*,id eſt,ordino,ſeu conſtituo.Syr.promitto.

Diſpoſuit,Syr.promiſit.

30. *Edatis*,&c.i.fruamini ſummis deliciis.

Sedeatis,ſ die iudicij.

31. *Simoni*,ſc.tanquam capiti futuro. *Expetiuit*, Gr.& Syr.poſtulauit,ſ.vt ſolet qui petit aliquem ad pœnam. ſeu cruciandum. *Cribraret*, i. tentationum impulſu agitaret.

30. *Pro te*,ſ. peculiariter *Non deficiat*, Petri & eius ſucceſſorum fides,ex quo facti Pontifices,nunquam defecit *Conuerſus*,ſ.à peccato negationis.

Fratres,ſ.Chriſtianos.

35. *Sacculo*.i.crumena,ſeu marſupio.

36. *Tollat*, i. accipiat, q.d. poſt hac ſibi quiſque prouideat, ſenſus eſt : Cum vobiſcum eſſem, nihil vobis deerat,tar nunc auferar à vobis, multaque patiemini.

Non habet,ſ.gladium. *Tunicam*,Græ ἱμάτιον i.pallium. *Gladium*,q.d inſtar perſecutio magna,vt videatur humano iudicio pro gladio danda veſtis.

37. *De me*,ſ.ſcriptura.

38. *Satis eſt*,q.d video vos non intellexiſſe quid voluerim ſignificare, ſic & vulgo ſolemus dicere, cum quis nos non intelligit,Syr.ſufficiunt.

40. *Locum*,ſ.montem,

42. *Voluntas*,i.naturale deſiderium.

43. *Apparuit*,ſ.in tertia oratione,vel forte in ſingulis *Confortans*, ſc.propoſita Patris voluntate, & paſſionis fructu,Syr.confirmans.

44. *Agonia* i.animi anxietate,ſcil.ex mortis horrore

Prolixius,Syr. intenſius. *Guttæ*, Græc.θρόμβοι,i. craſſiores guttæ *Sanguinis*,vere ſanguis erat.

Decurrentis,ſ.magna copia.

47. *Oſcularetur eum*.Hic Græ.& Syr.additur:Hoc n. ſignum dederat eis, quem fuero oſculatus, ipſe eſt.

49. *Futurum*,ſ.vt captus duceretur. *Si percutimus*, pro percutiemuſne?

51. *Sinite*,Syr.Satis eſt. *Vſque huc* .ſ.proceſſiſſe vos ſufficit,vel illos progredi eſt permiſſum,ſ.vt me capiant.&c.

52. *Templi*, vide ſupra.

Veſtra, i. qua vobis permittitur. ſic agere.

Tenebrarum, i. dæmonum.

55. *Erat*, Græc. & Syr. ſedebat.

56. *Lumen*, i. ignem.

61. *Reſpexit*, ſc. oculis mentis. ſecundum Aug. non corporis, quia inquit, Petrus foris erat, Chriſtus intus, forte erat tunc, vbi Petrum etiam oculis corporis poſſet videre.

65. *Blaſphemantes*, i. conuitiantes.

66. *Conuenerunt*, ſ. redeuntes cito, qui ante lucem diſceſſerant.

67. *Si tu*, &c. id etiam noctu interrogarunt, vt dicunt alij Euangeliſtæ. *Dixero*, ſ. qui ſim.

68. *Reſpondebitis*, ſ. quod æquum eſt.

69. *Ex hoc*, ſ. tempore, q.d. poſthac.

70. *Vos dicitis*, &c. q.d. vere dicitis, ſum enim.

71. *Deſideramus*, Græc, opus habemus.

CAPVT XXIII.

3. *REx*, Græc. βασιλεύς, ille rex, ſc. expectatus. *Dicis*, ſ. verum, Syr. dixiſti.

4. *Cauſa*, i. criminis. *In hoc homine*, Syr. contra hunc hominem.

5. *Inualeſcebant*, i. inſtabant. *Commouet*, ſeu concitat, Syr. conturbat.

7. *Herodis*, ſ. qui Ioannem interfecit.

Poteſtate, i. ditione. *Erat*, ſ. cauſa Paſcha celebrandi.

8. *Signum*, i. miraculum.

10. *Conſtanter*, Græc. εὐτόνως, i. acriter, intentoque clamore, Syr. pertinaciter.

11. *Suo*, ſ. Herodis. *Et illuſit*, &c. Græc. eum illuſiſſet, induiſſetque veſte, &c. *Alba*, Græ. ſplendida, ſeu illuſtri, Syr. coccinea.

14. *Auertentem*, ſc. à Cæſare. *Cauſam*, ſ. mortis, vel crimen.

16. *Emendatum*, i. caſtigatum.

17. *Feſtum*, ſ. Paſchæ.

22. *Corripiam*, i. caſtigabo.

23. *Inualeſcebant*, i. potentes erant, ſeu præualebant.

25. *Voluntati*, ſ. vt volebant, ſeu, vt de eo facerent quod volebant.

26. *Portare*, ſ. poſtquam Chriſtus portauerat.

Poſt, i. à tergo.

27. *Plangebant*, ſ. ex compaſſione pia.

28. *Super me*, i. mea cauſa.

29. *Beata*, ſ. quia non vident filiorum calamitatem.

30. *Incipient*, &c. q.d. optabant potius mori, quam tanta mala pati.

31. *Viridi*, i. humido. videtur fuiſſe prouerbium, q.d. ſi ego tam ſanctus hæc patior, quid peccatores?

32. *Nequam*, Græc. κακοῦργοι, i. facinoroſi, Syr. malefici.

33. *Latrones*, ſup. vertit, nequam, Syr. maleficos.

35. *Eis*, i. populo.

39. *Vnus*, ſ. qui à ſiniſtris, vt creditur. *Blaſphemabat*, i. conuiciabatur improperans.

40. *Damnatione*, ſ. mortis.

41. *Iuſte*, ſ. patimur.

43. *Paradiſo*, i. Dei fruitione.

44. *Fere*, ſ. paulo poſt ſextam, vt patet ex Marco. *In vniuerſam*, pro, per vniuerſam. *Terram*, ſc. Iudææ. vide Matt. 27.

46. *Commendo*, ſc. reddendum poſt tres dies, velut depoſitum, Græc. deponam, pro, depono.

48. *Percutientes*, ſ. ex dolore, & timore vindictæ Dei.

50. *Decurio*, Qui Romæ Senatores, in Municipiis Decuriones dicebantur.

54. *Paraſceues*, i. in quo neceſſaria ad ſabbatum præparabantur. *Et ſabbatum*, &c. q.d. quam lux ſeu dies ſabbati ſequebatur. Incipiebat enim ſabbatum poſt Solis occaſum. vide Leuit. 23.

56. *Parauerunt*, ſ. poſt ſabbatum, vt ait Mar. *Siluerunt*, pro, quieuerunt. *Mandatum*, ſ. non operandi in ſabbato.

CAPVT XXIV.

1. *VNa*, i. prima, ſ. die. *Sabbati*, i. hebdomadæ. Græ. ſabbatorum.

4. *Mente conſternata eſſent*, Græc. perplexæ eſſent, Syr. obſtupeſcerent. *Duo*, Matth. & Marc. vnius tantum meminere. *Fulgenti*, Græ. fulguranti, i. inſtar fulguris relucenti.

10. *Iacobi*, ſ. mater. vide Matt. 27.

12. *Cucurrit*, ſ. ſimul cum Ioanne. *Procumbens*, i. demiſſo capite proſpiciens, vt patet ex Græc. παρακύψας Syr. introſpiciens. *Poſita*, i. iacentia.

13. *Stadiorum*, octo faciunt miliare vnum.

Emmaus, dicta poſtea Nicopolis.

15. *Fabularentur*, i. colloquerentur, vt eſt Græc. *Quærent*, i. diſputarent, Syr. ſe mutuo interrogarent.

16. *Tenebantur*, ſ. Chriſto faciente.

18. *Cleophas*, alter ſecundum Amb. vocabatur Amaon. *Peregrinus*, &c. q d. adeo peregrinus, vt ignores, &c.

19. *Coram Deo*, i. Deo approbante.

20. *Principes noſtri*, Syr. ſeniores.

21. *Redempturus*, i. liberaturus, ſ. à Romanis.

22. *Terruerunt*, Græc. attonitos reddiderunt.

24. *Non inuenerunt*, Græ. & Syr. non viderunt.

25. *Stulti*, ſic attentiores reddit. *In omnibus*, pro, omnia Heb.

26. *In gloriam*, ſ. regnum ſuum inire.

27. *Moyſe*, i. Moſis libris. *Erant*, ſ. ſcriptæ.

28. *Finxit*, i. præ ſe tulit, ſ. ſic ſe compoſuit, quaſi longius iturus.

29. *Adueſperaſcit*, &c. id dicunt vt detineant, alioqui tantum erat temporis vt potuerint Ieroſolymam reuerti. *Inclinata*, ſ. in occaſum.

31. *Aperti*, ſ. ſublatum impedimentum. *Euanuit*, i. diſparuit.

33. *Regreſſi*, ſ. celeriter: erat enim longum iter, ſ. fere, & miliaria.

35. *Eos*, ſ. alios diſcipulos.

38. *Aſcendunt*, ita dicitur quod mens altior ſit omnibus terrenis, vnde cogitationes fere oriuntur.

41. *Non credentibus*, intelligendum cum, præ gaudio, ſ. vix credimus quæ multum optamus, ſolet etiam nimium gaudium iudicium impedire.

44. *Hæc*, ſ. quæ ſtatim ſequuntur.

45. *Senſum*, i. mentem.

47. *Incipientibus*, ſ. Apoſtolis Græc. incipiendo videtur Interpres legiſſe ἀρξαμένων.

48. *Eſtis*, pro, eritis. *Horum*, ſ. paſſionis, & reſurrectionis.

49. *Sedete*, ſ. quieti manete. Dictum id die Aſcenſionis. *Virtute*, i. fortitudine.

50. *Eduxit*, pro, eduxerat. *Bethaniam*, i montem, in cuius latere Bethania ſita. *Benedixit*, i. bene precatus.

52. *Adorantes*, i. vbi adoraſſent, ſ. poſt apparitionem Angelorum, de qua Act. 1.

53. *Erant*, ſ. poſt aduentum Spiritus ſancti: antea enim latebant. *Semper*, i. aſſidue.

Benedicentes, i. celebrantes.

Amen, etiam id additur Græc. & Syr. eſt autem verbum confirmantis.

EVAN

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

Ioannes patre Zebedæo, matre Salome, de qua Matth. 27. vixit poſt Chriſti paſſionem annos 68. ſecundum Hieron. totius autem vitæ eius incerti anni : putantur tamen à quibuſdam fuiſſe centum. Fuit Epiſcopus Epheſi; ſcripſitque Euangelium præcipue contra Ebionem, & Cherinthum Chriſti diuinitatem negantes.

CAPVT I.

1. I*N principio*, i. ante omni creata. *Erat*, q. d. iam erat inde ſc. ab æternitate. *Verbum*, Græc. ὁ λόγος, i. illud verbum, ſ. vnicum, & ſingulare. Ita dicitur filius, quod procedat a Patre, vt à mente verbum. *Deum*, Græc. τὸν θεόν, Deum illum, ſ. qui Pater eſt. Indicatur autem perſonarum diſtinctio.

Et Deus erat Verbum, Græc. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, & Verbum illud erat Deus, ſignificatur eadem natura Patris & filij.

2. *Hoc*, ſ. Verbum, vel totum id quod diximus.

3. *Quod factum eſt*, id quidam iungunt cum præcedentibus, alii cum ſequentibus: atque id ſequuntur Latini vt ſenſus ſit, quicquid factum eſt, in ipſo fuiſſe vitam Mihi prior ſententia planior videtur, vt ſenſus ſit, omnia per ipſum facta eſſe, & ſine ipſo nihil factum, ex iis quæ facta ſunt, vt ſit repetitio, more ſcripturæ, ad maiorem declarationem.

4. *In ipſo*. Id quidam coniungunt cum præcedentibus, alii probabilius cum ſequentibus, q. d. in ipſo vt in fonte vita erat, vel ipſe vita erat. *Et vita*, ſ. illa, quæ in ipſo erat, & ipſe erat.

5. *Et lux*, &c. q. d cumque lux in tenebris lucere ſoleat, ſ. expulſis his, tamen mentes excæcatę lucem hanc non receperunt.

6. *Fuit*, i. extitit, non enim iungitur cum, miſſus: *Vt teſtimonium*, Explicatio præcedentis.

Lumine, pro, luce, ſ. illa de qua ſup.

8. *Lux*, ſ. ipſa, ſed eius teſtis.

9 *Erat*, ſ. illa lux, de qua ſupra. *Vera*. ſ. per naturam non per participationem. *Omnem*. q. d. ab illa ſola illuminantur quicumque illuminantur.

Venientem, ſc. per natiuitatem ſic per mortem egreditur, q d. viuerent hic homines in tenebris, niſi ab eo illuminarentur.

10. *Mundus*, i. mundani.

11. *Propria*, i. ſua, ſ à ſe factum mundum.

Sui, ſ. homines. *Eum* pro, id, ſ. verbum.

12. *Receperunt* ſ credendo, vt ſtatim dicitur intellige vero fidem perfectam, ſ charitate.

Poteſtatem, Græ. ἐξουσίαν quod ſignificat etiam auctoritatem, & præeminentiam, vt Rom. 13.

Fieri, ſ. hoc ipſo, quod ipſum recipiunt.

In nomine, Græc. in nomen, i. in ipſum. Heb.

13. *Sanguinibus*, pro, ſanguine, i. carnaliter. oſtendit quo modo filii Dei fiant *Nec*, &c. explicatio præcedentis. *Voluntate*, i. concupiſcentia.

Nati, Græc. geniti.

14 *Caro*, ſ. homo *Factum eſt*, ſc. vnita ſibi humanitate i. corpore & anima humana. vnde idem Chriſtus Deus & Homo. *In nobis*, i. natura noſtra vel inter nos. *Quaſi*, pro, tanquã, q. d. qualem par erat inesse Dei Filio vnigenito. *Plenum*, ſ. verbum, quod ab ipſo conceptu fuit perfectiſſimum & gratia & ſcientia, iunge vero cum habitauit.

15. *Perhibet*, præſentia pro præteritis *Clamat*, ſ. publice & libere Chriſtum prædicat. *Ante me factus*, i. mihi prælatus. *Prior*, ſ. dignitate, ſeu excellentia.

16. *Et de*, &c. Euangeliſtæ verba coniugenda autem cum, plenum gratiæ, &c. quamquam poſſunt etiam eſſe Baptiſtæ. *Omnes*, ſc. quicunque accepimus aliquod Dei donum. *Et gratiam*, pro, i. gratiam.

Pro gratia, q. d. omnem, ſeu quamlibet gratiám, ſic vulgo dicitur. di per di, i. ogni di ſic Iob. 2. pellem pro pelle, i. omnem, pellem ſ. alienam.

14. *Data*, non facta. *Gratia*, ſ. iuſtificans.

Veritas, ſ. illuminans. *Facta*, ſ. eſt Chriſtus Deus, Dei enim ſolius opus eſt Gratia.

18. *Nemo*, ſ. hominum. *Vidit*, ſ. vt eſt in ſe, ſeu comprehenſiue, vel in hac vita. Alioqui in cœlo videbatur à ſanctis dum hæc Ioannes ſcriberet quamquam ille loquitur de tempore ante Chriſti aduentum, q. d. Nemo ante Chriſtum viderat. ex quo illud, quod quidam de Moſe, & Paulo putant, vidiſſe eos Deum non videtur probabile *Sine*, ſc. in eadem cum Patre eſſentia *Enarrauit*, i. déclarauit, ſc. quis Deus ſit, & quantus, qualiſque.

19. *Quis es*, ſc. munere. Nam filium eſſe Zachariæ ſciebant

20. *Et non negauit* Repetitio more, Heb. ſic ſupr. per negationem, & ſine ipſo, &c. & alibi, tenebræ in eo non ſunt vllæ *Non ſum*, &c apparet id etiam illos quæſiſſe.

21. *Propheta*, Græc. ὁ προφήτης, ille Propheta. ſ. de quo. Deut. 18. vel q d. inſignis aliquis Propheta.

Non, q. d. non ſum ille, de quo Deuter. 18. vel ex Prophetis qui futura prædicunt, vel qualem me vos exiſtimatis.

24. *Dirigite*, i. rectã facite, vt alias vertit Interpres.

26. *Medius veſtrum*, i. inter vos. *Stetit*, pro, ſtat. *Neſcitis*, i. non noſtis.

27. *Poſt me*, ſ prius prædicauit Ioannes.

Ante me, &c. vide. ſup num 15.

28. *Bethania*, ſic eſt, etiam Græc & Syr. Quidam Bethabaram legunt. forte vtroque nomine locus vocabatur.

29. *Altera die*, i. poſtridie, Græ τῇ ἐπαύριον.

Agnus, Græ. ὁ ἀμνὸς i. ille agnus, ſ. ſingularis, de quo & Iſa. 53. *Tollit*, i. aufert. ſ. propria virtute. & ſemper.

Peccatum, ſ. omne.

30. *Venit*, præ ſens eſt.

31. *Neſciebam*, i. non noueram ſic ſolemus dicere de eo quem nunquam vidèmus. vide Matt. 3.

In Iſrael, Græc. Iſraeli.

35. *Altera*, i. ſequenti. *Stabat*, ſc. conſtiterat, vt Chriſtum tranſeuntem videret.

38. *Rabbi*, id eſt, magiſter mi. Quidam tamen putant ſolum ſignificare magiſter : nec enim Iod.

Digitized by Google

Sic eſt,&c.q.d.occulta tes eſt ſpiritualis tegeneratio.

9. *Hac*,ſ.quæ dixiſti de ſpirituali natiuitate.

10. *Magiſter*, Græc.ὁ διδάσκαλος, i doctot ille, ſc.celebris. *Hac*, ſc. de quibus tam multa in ſcriptura, & dicta, & figurata vide Pſalm.50.& 101. Ezech.11.& 36. Zach.13.

11. *Scimus*,pluralia pro ſingularibus, vel q.d.ſolet quis affirmare quæ ſcit,ne ergo dubites vera me dixiſſe.

Accipitis. ſ.Iudæi

12. *Si terrena*,&c.q.d. ſi tam multa, quæ per parabolas è terra ſumptas prædicaui, non capitis ô Iudæi, quid mirum ſi altiora non capiatis? vel ſic, ſi id quod exemplo venti,quod terrenum quiddam eſt,declaraui,non creditis, quid ſi altiora dicam?

Creditis, Græ. credidiſtis. *Cæleſtia*,ſ.qualia ſunt quæ proxime dixi.

13. *Et nemo*, &c.q.d.poſſum verò ego de cœleſtibus loqui, qui inde deſcenderim, ſemperque in cœlo ſim.

Niſi, non ſignificat ſe aſcendiſſe in cœlum, ſed ſe ibi eſſe, quo nemo vnquam aſcenderit. quanquã poteſt dici aſcendiſſe per viſionem Dei, quam habuit ab ipſa conceptione. *Deſcendit*, deſcenſio intelligitur Incarnatio,qua ſe exinaniuit. *In cælo*, ſ. quatenus Deus vbique erat, & quatenus homo, beatus.

16. *Sic enim*,&c.videntur & hæc Chriſti verba, etſi quidam putant eſſe Euangeliſtæ.

17. *Iudicet*. i.condemnet.

18. *Non iudicatur*,i.condemnationi obnoxius non eſt. Intellige ſi credat, vt par eſt, & fidei conuenienter, operetur. *Iudicatus*, i. condemnatus, ſc. meretur condemnari. *Non credit*. Græc. non credidit. *In nomine*, i. in ipſo. vide ſup. cap. 1. numer.12.

19. *Iudicium*,i.condemnationis cauſa.

20. *Odit*,ſ. quatenus male agit.

21. *Veritatem*,i.iuſtitiam,Heb.ſic 4 Reg.10.

In Deo, i ſecundom Deum,ſeu Dei voluntatem, q.d.non veretur lucem, ſed confidenter accedit, vt cuius opera bona ſint,& irreprehenſibilia.

22. *Iudæam*,i.reliquam Iudææ partem, erat enim in Ieruſalem. *Baptizabat*, ſ. per diſcipulos. vide inf.

23. *Ænon*,ſ.ciuitate. *Salim*, quæ & Salem, vrbs Sichimorum olim.

25. *Quæſtio*,ſc.cœptum inter eos diſputari,vter potior baptiſmus Chriſti, an Ioannis.

Ex,Syr. vni ex. *Iudæis*, Syr. quodam Iudæo.

Purificatione,i. baptiſmo.

27. *Homo*,i.quiſquam,q.d. non poſſum ego, niſi quantum mihi à Deo datum eſt, debeoque eſſe ſorte mea contentus. *Teſtimonium*, &c. i. teſtes eſtis.

29. *Sponſus*. Chriſtum intelligit, qui ſibi Eccleſiam deſponſauit. *Amicus*, ſe intelligit. *Stat & audit*,pro, præſens audit.

30. *Creſcere*,ſ. auctoritate.

31. *Omnes*, ſ.homines,vel res. *De terra*, i. terrenis.

De terra eſt,pro,vt qui de terra ſit. *Et de terra*, i.& terrena ſ. humilia.

32. *Audiuit*,i.à Patre accepit *Nemo*, ſ.fere.

33. *Signauit*, i. velut ſigillo addito confirmauit. *Verax*, ſ.præſtans promiſſa.

34. *Ad menſuram*, ſ.omnibus æqualem, vel pro, parce,vel q.d.non dedit filio vt cæteris gratiam limitatam.

35. *Manu*,i.poteſtate

36. *Habet*,ſc.merito intellige vero fidem operibus comitatam.*Videbit*,i.particeps erit,Heb.

Ira Dei,i. ſupplicium à Deo. *Manet*,pro, manebit, ſc.perpetuo, niſi conuertatur.

CAPVT IV.

1. PHariſæi, ſ.qui Chriſtum odio proſequebantur. *Baptizat*,ſ.ita audierant, quaſi Chriſtus per ſe baptizaret.id quod Euangeliſta ſtatim corrigit.

2. *Non baptizaret*, ſ.occupatus docendo, & miracula faciendo, baptizauit tamen Apoſtolos ſecundum Auguſtinum.

4. *Samariam*, ita dicebatur Regio, & ciuitas etiam, ædificata in monte,ab huius poſſeſſore nõmine Somer. vide 3. Reg.16.

5. *In*, i. prope. *Sichar*, quæ & Sichem,Gen.34. tandem dicta Neapolis.

6. *Sic*, ſ.fatigatus, vel vt ſolent fatigari: vel, vt ſe offerebat locus. *Sexta*, diuidebant Iudæi diem quemque in 12. horas,vt ſup. diximus.

7. *De Samaria*, i. Samaritana, ſc. ex vrbe Sichem.

8. *Enim*, q.d.non erat quiſquam diſcipulorum qui poſſet dare,vel,enim,pro,autem.

9. *Non enim*, &c. videntur verba Euangeliſtæ, poſſunt tamen eſſe Samaritanæ. *Coutuntur*, i. commercium habent.

10. *Donum Dei*,i. quæ ſoleat Deus donare, vel quid tibi donatum ſit mea præſentia. *Forſitan*, pro vtique.

Viuam, i. vitalem,ſc. gratiam, ſeu Spiritum ſanctum.

11. *In quo haurias*, Græc. ἀντλήμα, i.hauſtrum. *Viuam*,i. quam dicis viuam.

12. *Patre noſtro*,ſequebantur Samaritani ex parte legem Iudæorum.

13. *Non ſitiet*, ſ.gratia, quæ aquæ nomine ſignificata eſt,ad vitam æternam, quod ex ſe eſt, hominem perducit.

14. *Fons*, pro, velut fons,ſ.in quo ſemper aqua. *Salientis*, i.ſalire facientis.

16. *Vade*,&c. Id dixit Chriſtus,vt ex reſponſione,quam ſciebat daturam,tex eret ſequentem ſermonem,eamque conuerteret.

17. *Non habeo*. ſc.vllo modo Mentitur enim ſecundum quoſdam vt ſtatim accipiat, non expectato viro.

Bene,i. vere, ſc. imprudens verum dixit, forte etiam prudens.

18. *Quinque*. Hi an legitimi fuerint incertum, verba Chriſti tamen indicare videntur fuiſſe.

20. *Adorare*, i. colere ritu per Moſem inſtituto: alioqui adorare vbique licebat.

21. *Venit*, pro veniet.

Hora, i. tempus,ſ.doctrinæ Euangelicæ.

Monte hoc. ſ.ſolum, quaſi hic ſolum colendus ſit Deus,vel,eo modo,quo colitis. *Adorabitis*,ſ.conuerſi ad fidem Chriſti. *Patrem*,i.Deum.

22. *Quod neſcitis*,ſc.errabant in multis Samaritani, quod attinet ad Dei cognitionem. *Nos*, ſ.Iudæi.

Ex Iudæis, ſc.ab eis, & Chriſtus ortus, & in mundum profecta prædicatio Euangelica.

23. *Nunc eſt*,q.d.iam cœpit. *Spiritu*, non cæremoniis Iudaicis. *Veritate*, non errore gentilico.

24. *Et eos*, pro, ideo eos.

25. *Venit*,i.prope eſt,vt veniat. *Qui dicitur Chriſtus*, id non eſt Syr. videtur additum ab Euangeliſta explicationis cauſa.

27. *Continuo*. Græc. in hoc, i.dum loquerentur.

Muliere,ſ. ſola,vel Samaritana,vel præter morem ſuum. *Quid loqueris*,pro,cur loqueris.

29. *Numquid*,q d. vos ipſi examinate.

34. *Vt perficiam*,pro,nempe vt perficiam.

Opus,ſ.ſalutem hominum.

Eius,i ab eo præceptum.

35. *Oculos*,ſ. mentis *Meſſem*,ſ.ſpiritualem.

36. *Et congregat*,pro,nam congregat.

Æternam,ſ.congregantis,& congregati.

Vt & qui,&c.q.d.ita fit , vt ſicut gaudet qui ſeminat,ita gaudeat etiam qui metit , vel ſimul gaudeant ſ.in cœlo.

34. *In hoc*,&c.q.d. Atque huc poteſt accommodari,quod vulgo dici ſolet:Alius,&c.

38. *Miſi*,deſtinaui mittere,vel præterita pro futuris.

Laboraſtis,i.coluiſtis,ſ.ſeminando,rigando &c.

Alij,ſ.Prophetæ,ſeu qui vos præceſſerunt patres qui Iudæis prædicauerunt.

40. *Ibi*,Græc.& Syr.apud eos.

41. *Sermonem*,i.doctrinam. *Eius*,ſ Chriſti.

42. *Non*,ſub.tantum,ſeu tam. *Mundi*, Græc.additur Chriſtus,& Syr.Meſſias.

43. *Galilaam*,ſub.relicta Nazareth.

44. *Perhibuit*,vide Matt. 13.Mar.6.Luc.4.

Non habet,ſ.vt plurimum,vel de ſe loquitur.

45. *Exceperunt*,ſ.honorifice.

46. *Regulus*,Græc. βασιλικὸς, i.regius,ſ.genere,vel miniſterio aliquo. Syr ſeruus regius. Interpres videtur legiſſe βασιλίσκος.

46. *Adueniret*,pro,aduenisset.

48. *Signa, & prodigia*,i. valde inſolita miracula.

Non creditis. Apparet iſtum fuiſſe Iudæum.

50. *Viuit*,i. incolumis eſt.Heb.ſic viuificari dicitur qui à malis liberatur.

51. *Viueret*,i.ſanus eſſet.

52. *Habuerit*,pro.habuiſſet.

53. *Credidit*,ſ.in Chriſtum.

54. *Iterum*,ſ.in Galilæa. *Secundum*.ſc.ex factis in Galilæa.

CAPVT V.

1. F*Eſtum*. Pentecoſtes, ſecundum quoſdam, ſecundum alios,Paſchæ,quod probabilius.

2. *Probatica* , ſcil. vbi oues congregabantur, vel etiam lauabantur , offerendæ in templo , à quibus ei nomen:nam πρόβατον, ouis. *Piſcina*,locus erat in quo aqua pluuia colligebatur vt ſolet in ciſternis.

Bethſaida, Græ.Betheſda,i. domus effuſionis , ſc. aquarum , Syr. Beth Cheſda,i. Domus miſericordiæ.

3. *Aridorum*,ſ.aliqua corporis parte.

4. *Autem*,Græc enim. *Secundum tempus*,i.certo quodam tempore ſed hominibus ignoto.

Mouebatur,Græc.& Syr turbabatur.

Motionem,Græc.& Syr.turbationem.

6. *Haberet*,ſ.ægrotaſſe diu.

7. *Domine*,honorifice appellat,etſi non noſſet videtur autem putaſſe Chriſtum operam velle ſuam ei offerre,ad eum deponendum in piſcinam. *Venio*. poterat ſe mouere,ſed ægre.

8. *Grabatum*,i. lectum.

10. *Tollere*,i,geſtare.

13. *Loco*,ſ.illo,vbi ſanauerat hominem.

14. *Iam noli peccare*,Græc.ne poſt hac pecces. Indicat ob peccata ægrotaſſe.

15. *Nunciauit*,ſ.ſimplici animo,tamquam de homine diuino.

17. *Operatur*,ſ.continens,& adminiſtrans creaturam,q.d opera mea ſunt opera Dei , quibus ſabbatum non violatur.

18. *Soluebat*,ſ.illorum opinione.

Suum,Græc.ἴδιον,i. proprium.

Æqualem, ſc.dum ſe dicit proprium De filium, nempe naturalem , & conſubſtantialem , ſeque eadem cum illo facere. Not. intellexiſſe Iudæos, quod multi hæretici non intellexerunt.

19. *Niſi*, pro, ſed. ſic inf.cap.15. Gal. 2.Matt. 12. q.d.non à ſe, ſed à Patre accipiens facit, quicquid facit.

Viderit, ſ. videndo accipit vt faciat, & accipiendo videt, nec in eo aliud eſt videre , aliud accipere: vtrumque vero in eo ab æterno, etſi opera in tempore fiant.

Hæc,ſ.eadem. *Similiter*, Itaque non prius Pater, nec perfectus quam Filius.

20. *Demonſtrat*,i. communicat , ſ.ipſum ſibi æqualem generando.

Demonſtrabit,i. communicabit, ſ.æternum,omnia tempora comprehendit , ſemperque Pater Filium generat, ſuaque omnia communicat:maiora autem illa curatione. Intellige ſuſcitare mortuos , iuſtificare peccatores, Mundum iudicare , & huiuſmodi alia. *Vt* , non cauſam ſignificat , ſed conſecutionem.

21. *Suſcitat*,&c.vide 1. Reg.2. Deut.32.Pſal.67.

Sic,i.ſimiliter,vt ſupra dictum eſt.

22. *Iudicat*, ſc. apparens in iudicio ſenſibiliter. Aug.

Omne,i.de omnibus.

23. *Sicut*,q.æqualiter cum Patre.

24. *Verbum*, i. doctrinam *Habet*, pro , habebit, vel habet ſpe,& merito. *Iudicium*, i. condemnationem.

Venit,pro, veniet *tranſiit*, pro,tranſibit, vel q.d. tranſlatus enim eſt à peccati morte ad iuſtitiæ vitam.ſic 1.Ioan.3.tranſlati ſumus.&c.

25. *Hora*,i. tempus. *Et nunc*, pro, imo vero iam cœpit.

Mortui,ſ.peccato. *Audierint*,i.crediderint,& obedierint.

26. *In ſemetipſo*,i.per ſuam eſſentiam.

27. *Filius hominis*,i.homo Not. quoſdam id coniungere cum præcedentibus,q.d. dedit ei quatenus homini. Alios cum ſequentibus, q. d. ne miremini tantum huic homini datum.

28. *Venit hora*,pro,veniet tempus.

In monumentis,ſ.mortui. *Vocem*, ſ.de qua Matth. 25.1.Cor.15.1.Theſſ.4. formabitur autem miniſterio Angelorum.

29. *Procedent*, ſcil. è monumentis. *Vita*,ſcilicet beatæ.

Iudicii,i.condemnationis , ſeu ſupplicij, ſcilicet æterni.

30. *Non poſſum*, &c. Oſtendit ſe iuſte iudicaturum.

A me ipſo,ſ.quicquid habet,vt à Patre habet.

Audio,i.à Patre ſumo. *Et iudicium*,pro, ideo iudicium. *Meam*,ſ ſolam,vel quaſi meam, aut quatenus mea eſt. *Sed*,pro,ſed etiam,vel,ſed quaſi.vel,ſed quatenus.

31. *Non eſt verum* , ſc. veſtro iudicio,qui ſic ſoleris dicere.

32. *Alius*,ſc.Ioannes , vel Pater.

33. *Veritati* , pro, verum,ſc de me.

34. *Accipio* , ſcilicet quaſi indigens , ſeu mea cauſa.

35. *Lucerna* , ſc.accepto lumine aliunde , Græc. ὁ λύχνος,i. illa lucerna. forte de qua Pſal. 131. Paraui lucernam Chriſto meo.

Ardens , ſc.caritate.

Lucens , ſc.veritate.

Ad horam , i. ad breue tempus,poſtea enim dicebant

Digitized by Google

cebant habere dæmonium.

Exultare, &c. q.d.eius lucem magno cum gaudio ſuſcepiſtis, multum ei tribuentes, vel q.d.voluiſtis illum habere pro Meſſia.

36. *Ioanne*, i. Ioannis teſtimonio.

Quia Pater, &c.pro,quod Pater me miſerit.

37. *Perhibuit*,ſc.in baptiſmo.

Vocem, ſc. Dei, non eſt proprie vox. Nam quas olim audierunt Iudæi,Angelorum opera formabantur:quamquam nec iſti illas audierant

38. *Verbum*,i.doctrinam,ſeu ſpiritum.

39. *Scrutamini*,& Græc.& Latine poteſt eſſe Indicatiuum,& Imperatiuum.

In ipſis, i. per ipſas, ſc.credendo,& obediendo eis.

Et illæ,pro illæ enim,vel,& tamen illæ.

41. *Claritatem*,Græc. δόξαν,i.gloriam.

Non accipio,q d.habeo tantum gloriæ à Patre,vt humana non indigeam.

42. *In nomine*,&c.q.d.ex parte Patris,ſeu à Patre miſſus,vt Filius.

Alius,ſc. Antichriſtus.

In nomine ſuo,i.à ſeipſo q.d non à Deo miſſus.

45. *Nolite*,&c.q.d.non erit opus,vt ego vos accuſem.

Moſes, i. Moſis lex,ſc.tanquam tranſgreſſores, & qui ei de me prædicenti non credatis. Not.hinc ſcripturæ non credere eos,qui ea non credunt, quæ ex ipſa colliguntur.

46. *Forſitan*, pro, vtique. *Scripſit*, ſc. Gen. 40. Deut.18.

47. *Meis*, ſc. quem præ Moſe nihili facitis.

CAPVT VI.

1. TRans mare,non quidem in vlteriorem ripam, ſed in eandem,ſecundum quoſdam. forte ſinus interuallo diſſitam, ſic vt oppoſita videretur. Alij in oppoſitum putant nauigatum.

2. *Multitudo*, ſc.populi.

5. *Philippum*,forte vt rudiorem.& qui ſic ad ſublimiora erigi opus haberet.

6. *Tentans*, i.explorans quid ſentiret.

7. *Ducentorum denariorum*, faciunt hi circiter 20.aureos.

9. *Tantos*,i.tam multos.

10. *Fœnum*, i. gramen.

12. *Impleti*, i. ſatiati.

14. *Propheta*,Græc.ὁ προφήτης,i. ille Propheta, ſc. Meſſias tamdiu expectatus.

Venturus eſt, i. prædictus, ſeu promiſſus venturus.

15. *Fugit*,Græc. ἀνεχώρησε,i.ſeceſſit.

17. *Capharnaum*, ſed prius in Bethſaida, vt alij Euangeliſtæ dicunt.

19. *Viginti quinque*, ſc.maiorem lacus partem, ſi ex oppoſita ripa ſoluerant, eſt enim latitudo eius 40.ſtadiorum.

21. *Statim*,ſc.vt eum acceperunt.

22. *Altera*,i.ſequenti.

Nua,:Græc. & Syr. vna in quam intrauerant diſcipuli eius.

23. *Superuenerunt*,ſc.poſtea.

24. *Nauiculas*, ſc. illas,quæ ad eum locum ſuperuenerant.

26. *Quæritis*, ſc. multi ex vobis.*Signa*,adeoque per ea eleuemini ad res cœleſtes.

27. *Operamini*,i.operando parate.ſic Paulus,Salutem veſtram operamini.

Non cibum, ſc. ſolum,ſeu præcipue.

Qui permanet, ſc. gratiam Dei ſeu animæ ſalutem.

Signauit, Græc.ἐσφράγισεν, i.ſigillauit,ſc. velut ſigillo appoſito,voce de cœlo, & miraculis,declarauit & confirmauit ſuum eſſe filium.

28. *Faciemus*,i. facere debemus.

Dei, i.Deo grata, ſeu quæ Deus ab homine requirit.

29. *Hoc eſt*, non dicit ſolum id eſſe.*Credatis*,ſc. fides fundamentum eſt ædificij ſpiritualis.

30. *Tibi*, intellexerunt de ſe dixiſſe.

31. *Manna* Chal.eſt nam Heb. Man.vide Exod.16.

32. *De cœlo*,i vere cœleſtem. *Panem*,ſ.me.

Verum, non figuram ipſam, qualis erat Manna, vel q. d.vere panem,vel vere cœleſtem.

33. *Mundo*,i hominibus.

34. *Dixerunt*,ſc carnaliter intelligentes panem, vt Samaritana aquam.

35. *Vita*,i.viuificans.*Et qui*, &c. explicatio præcedentis,ſ.per fidem venitur.Intellige vero formatam charitate.*Non ſitiet*,ſ.nec eſuriet,q d. ſatiabitur(vt alia iam non optet)præſertim in cœlo.

36. *Dixi*,ſc.alias *Quia*,pro,quod. *Me*,ſc.facientem ea per quæ credere deberetis.

37. *Dat*,ſc.prædeſtinando, & vocando.*Foras*,i.à me,ſed conſeruabo.

38. *Meam*,ſ.ſolam *Sed*,pro,ſed etiam.

39. *Dedit*,ſ.electos.

Ex eo,ſ.vllum.

40. *Autem*, pro,enim.Syr.enim. *Videt*.ſc. oculis corporis,vel mentis.

41. *Illo*,ſ.Chriſto,vel ſermone.

43. *In inuicem*,i.inter vos.

44. *Traxerit*,ſc. efficaciter mouendo repugnantem vitioſam naturam.

45. *Prophetis*,vide Iſa.54 Ierem.31.

Omnes,ſ.Eccleſiæ filij.*Docibiles Dei*,Græ διδακτοὶ τοῦ Θεοῦ, i. à Deo docti. *Audiuit*, ſc.intus docentem per fidem.

46. *A Deo*,ſ.natus,vel miſſus,de ſe loquitur.

47. *Habet*,pro,habebit.

50. *Non moriatur*,ſc.anima, & corpore ſuo tempore reſuſcitabitur ad vitam perpetuam, q d.manna nec vitam perpetuam corpori potuit dare,at hic panis,& corpori dat,& animæ.

51. *Viuus*,ſ.& viuificans.

52. *Dabo*,iungendum cum,pro mundi vita.*Mea eſt*, Græc. & Syr.mea eſt quam ego dabo.

53. *Litigabant*,ſc.aliis accuſantibus,aliis defendentibus.*Carnem ſuam*, &c. Intellexerunt Iudæi eũ dicere,id quod hæretici nolunt intelligere,nec Chriſtus illam intelligentiam reprobauit, ſed confirmauit toties vero, & adeo aperte, vt mirum ſit eſſe adhuc qui litigent.

45. *Et biberitis*,etiam qui vnam ſpeciem ſolam ſumunt, bibunt. quod attinet ad Chriſti intentionem,eſt n.in carne ſanguis ſimulque vtrumque ſumitur necquiquam plus accipit,qui vtramque ſpeciem accipit cum ergo ſanguis ſumatur,in quo eſt virtus,parum refert quod non ſumitur per modum potus.

55. *Reſuſcitabo*,ſ.felici reſurrectione.

56. *In me*,ſ.vt palmes in vite,vnde viuit.

In illo,ſ.viuificans.

57. *Viuo*,& qua Deus,& qua homo. *Patrem*, ſ.vitam mihi dantem. *Et qui*,pro.ſic qui. *Propter me*,ſ. ſic ſibi coniunctum,ſeu vnum.

61. *Durus*,i. difficilis captu.

Audire,i.capere.

63. *Videritis*,&c.q.d.quid dicetis, an etiam tum negabitis eum vera dicere?

64. *Spiritus*,&c.q.d.quæ dixi ſpiritualiter intelligenda ſunt, & non carnaliter, vt vos intelligitis quaſi caro,mea dentibus ſit laceranda:non n. ſic da-

turus ſum, ſed in Sacramento, ſub ſpecie panis & vini

Spiritus & vita ſunt,i. vitam dant ſpiritualem,ſane intellecta.

65. *Ab initio*,ſc. conuerſationis cum diſcipulis, vel ab æterno.

67. *Ex hoc*,ſ.tempore *Retro*,ſ deſerto Chriſto.

69. *Vitaæterna*,ſ.effectricia,ſi quis ei obediat.

70. *Cognouimus*,i.teipſa,ſ.per miracula, experti ſomus.

71. *Elegi*,ſ.ad Apoſtolatum. *Et vnus*,&c q.d non omnes ita ſentitis. *Diabolus*,i.peſſimus.

72. *Simonis*,ſ.filio.

CAPVT VII.

1. A*Mbulabat*,i.verſabatur.ſic inf.

Galilæam, pro Galilæa. *Iudæam*,pro Iodæa.

2. *Scenopegia*, ita dicta à figendis tabernaculis. Nam σκηνὴ,tabernacolum,πηγῶ,figo inde σκηνοπηγία, vide Leoit.23.

3. *Fratres*,i.cognati,ſ. qui non erant Apoſtoli.

Diſcipuli,ſ qui ſunt in Iodæa.

4. *Quid*,ſ egregium,ſeu ſingulare. *Et quærit*,pro. ſed quærit *In palam*,q.d.celebris.

Si,pro,quandoquidem. *Hæc*,i.talia,ſ. tam ſiogularia.

5. *Credebant*,ſ.vt par erat,ſed valde de eo humiliter ſentiebant,quaſi conſilio opus haberet.

6. *Tempus* i.aſcendendi opportunitas.

Paratum,ſc.veſtro iudicio,vel q.d.vobis perinde eſt quocunque tempore aſcendatis.

7. *Odiſſe*,ſ.ea ratione qua me.

8. *Aſcendite*, i. poteſtis iam aſcendere,ſi vultis.

Non aſcendo, Græc. nondum aſcendo. οὔπω ἀναβαίνω, Syr.nunc non aſcendo. *Impletum eſt*,i. aduenit.

10. *Manifeſtè*,ſcil.comitatus, vt ſolebat, diſcipulis.

Occulto,ſ.declinabat odium volentium eum interficere.

11. *Ille*,per contemptum.

12. *Alij*,ſ.Sacerdotes,& Phariſæi. *Turbas*,i.indoctum vulgus.

13. *Palam*,Græc. παῤῥησίᾳ, i libere,ſ.defendendo, aot laudando.ſic inf. *Iudæorum*, i. quibus Chriſtus inuiſus.

14. *Mediante*, ſcil. die quarto, dorabat n. per dies 8.

15. *Litteras*,ſ.ſcripturam legere vel interpretari erat n.Hebraice ſcripta,Iudæi autem Syriace loquebantur.

Didicerit, forte diſcebantur ſolum in Ieruſalem.

26. *Non eſt mea*,i.à me.

17. *Cognoſcet*,ſ.obedientia mandatorum Dei,meretur illuminationem *A meipſo*,ſ.& non à Deo.

18. *A ſemetipſo*,ſc.non à Deo doctus. *Hic*,&c.de ſe loquitur.

19. *Quid*,i. cur q. d.cum ſitis Dei inimici, quid cauſæ haberis contra me,à Deo miſſum, eique obedientem.

20. *Turba*,i.è turba aliqui.

21. *Vnum*,ſcil ſanando in ſabbato ægrum hominem.

Miramini,ſc. & tumultuamini quaſi ſabbatum violauerim.

22. *Propterea*, ſcil. attendite. *Circumciſionem*, i. præceptum circumciſionis. *Ex Moyſe*,ſc.primo inſtitutore.

23. *Lex*,ſc.de circumcidendo die octauo, vel de ſabbato,q.d.tamen non ſoluitur lex de ſabbato, per opus circumciſionis. *Totum*,i. corpore & anima,q.d. an id minus eſt circumciſione?

24. *Secundum faciem*,i.apparentiam,vel acceptionem perſonarum,q.d.ne me temerè accuſeris quia contemnitis.

27. *Sciet*,pro,ſciet. *Vnde*, i. quibus ortus parentibus.

28. *Scitis*,ſ.ſecundum qood dicitis. *Verus*,ſ Deus vel verax in promiſſis. *Neſcitis*,i.vt par eſt,vel meum eſſe Patrem,meque miſiſſe.

30. *Et nemo* pro,ſed nemo. *Hora*,i. tempus quo mori ſtatuerat.

31. *Chriſtus*,&c.q. d. ſi iſte non eſt Chriſtus, ſed alius qui expectatur, numquid ille?&c.

32. *Murmurantem*,i ſubmiſſe loquentem.

Principes,Græc.& Syr.Principes ſacerdotum.

33. *Eis*,ſc.qui aderant Iudæis. *Vado*,pro,ibo,ſc. poſtea.

34. *Quæretis*,pro,ſi quæratis.ſic Pſal.qoæres locum eius,pro,ſi quæras. *Sum*,ſc.erat ſemper beatus vel ſum,pro ero,ſ.in cœlo. *Non poteſtis*,præuidebat in malo obſtinate perſeocraturos,alioqui dum quis viuit,poteſt ſaluari,quia poteſt à Deo conuerti.

35. *Ad ſemetipſos*,in inter ſe. *Diſperſionem gentium*,i.diſperſas per orbem gentes.

37. *Nouiſſimo*,ſc.octauo,qui celeberrimus. vide Leuit.23. *Sitis* ſ.animæ.bona,ſeu diuina.

23. *Sicut dicit*,&c.poteſt coniungi cum præcedentibus q. d. credit vt monet ſcriptura. vel cum ſequentibus.

Scriptura, forte aliqua quæ eraut. vide tameu Prou 5. Iſa.41.42 43.44.48. Ezech.36. quamquam plena eſt ſcriptura donorum Spiritus ſancti mentione.

Flumina,i. copia gratiarum. *Ventre*, i. corde, ſeu mente.

39. *Datus*,ſ.copioſe. *Glorificatus*, ſ.poſt Aſcenſionem miſſurus erat Spiritum ſanctum.

Vbi,pro,vnde.

Pontifices,Græc.Principes ſacerdotum.

46. *Homo*,i.quiſquam, Heb.

49. *Legem*,i.ſcripram.

52. *Galilæus*, qui,ſ.ei faueas ob communem patriam,vel q.d.eius diſcipulus.hi enim fere Galilæi.

Propheta,ſ.quiſquam *Surrexit*,ſ.vnquam.

CAPVT VIII.

1. O*Liueti*,Græc.olioarum.

2. *In medio*,ſ.coram Chriſto.

5. *Lapidare*. Ita legem traditione interpretabantur,ſ.lapidandam adulteram.

6. *Scribebat*,ſ.eorum peccata conuicturus,ſi opus eſſet,ſecundum quoſdã. Videtur potius facere,quod erat iteraturus,vt eis daret liberiorem diſcedendi locum,quod ſi tunc ſolum feciſſet,forte rei nouitaa illos detinuiſſet. Quid vero ſcripſerit, qois poſſit diuinare?

Poſt vnum,pro,poſt alium. *Exibant*, forte timentes ne illorum peccata ſcripſiſſet.

Senioribus,forte hi ſibi conſcij grauiorum.

Solus,i. ſine accuſatore vllo. *In medio*,ſc. coram Chriſto.& Apoſtolis.

11. *Condemnabo*,Græc.condemno.

Iam Amplius,&c. Græc. ne poſt hac pecces. Oſtendit ſe pepercisſe illi, non autem ſibi placere peccatum.

12. *Ambulat*,i.verſatur,Græ.ambolabit,pro, ambulat *Habebit*,pro,habet.

Vita,i.vitam dans,vel ad vitam ducens.

14. *Vado*,i.ſum iturus,ſ.ex mundo hoc,

15. *Secundum*

15. *Secundum carnem*,i.carnaliter.

Non iudico, ſc.vt vus,peruerſe, vel,non iudico, ſc.nunc.vide inf.c.12.

16. *Etſi*, pro,cum autem,vel:ſed cum.

Verum eſt, id eſt, tanquam verum recipiendum.

Solus, ſub. vt ideu ſit repudiandum,quia ſulum vnius ſit.

19. *Sitis*, i.nuſtis.

Forſitan, pro, vtique. id enim magis Græc.indicatur.

20. *In Gazophylacio*, i.prope Gazuphylacium.

Templo, i.templi atrio.

21. *Iterum*, ſcil. reperens quod ſupra dixerat c.7.

Vado, pro vadam,i.diſcedam.

Quaritis, ſc ad ioterficiendum.

Peccato, pro, peccatis, vt dicitut inf.

Vado, i.ibu,ſc. poſt mortem.

22. *Quia dicit*, &c. q.d.& mortuum non poteiimus inuenire, & perſeqoi.

23. *Deorſum*,i.e terra.

Supernis, i.cœlo.

Vos de mundo, &c.explicatiu præcedentis.

24. *Non credideritis*. Videbat quidem non crediturus, ideo ſupra abſolute dixit. hic vero ſub cunditione,dans locum pœnitentiæ. *Ego ſum*,ſc.ex Patre,nempe Dei Filius.

25. *Quis es?* quia dixerat:Ego ſum, nun addeos quid eſſet.

Principium, &c. Græc.principium (ſeu,à principio)quod *& loquor vobis*, q.d. ſum id quod à principio vubis dixi,ſc. Dei Filius. atque in hunc ſenſum explicatur Syr.Poteſt etiam ſic explicari. Sum *principium*, i.Deus, qui & loquur, pro,quanquam etiam homo ſum, vt videris.

26. *Habeo*,i.poſſum,ſeu poſſem.*Sed*,pro,nam,vel q.d.ſed interim id dicam.

27. *Patrem eius*, i.ſuum.

27. *Exaltaueritis*, ſc.in cruce.

Cognoſcetis, ſc.multi puſtea cuouerſi.

Sum, ſc. Dei Filius.

30. *Crediderunt*. Apparet ſup. nun de omnibus dixiſſe,muriemini in peccatu.

31. *Manſeritis*, i.perſeueraueritis.

32. *Cognoſcetis*,ſc.indies perfectius. *Veritas*,ſcil. fidei,vt ipſe Chriſtus.

Liberabit, ſc. ſeruitute peccati,Græc.liberus faciet,ſc.ex ſeruis.

33. *Semen*, i.filij.

Seruiuimus, de ſe luquuntur, non de ſuis maioribus.

34. *Peccati*, ſc.eius vinculu alligatus.

35. *Seruus autem*, &c.q.d & qui talis eſt,more ſeruorum non manet, &c. ſcil. nun habet ius manendi.

37. *Filij*,Græc.ſemen. *Capit*,i.locum habet.

38. *Quæ vidiſtis*, &c. q. d. quæ à diabulo didiciſtis.

39. *Eſtis*,Græc.eſſetis. *Facite*, Græc.faceretis.

40. *Hoc*,i.tale quid.vel fecit,pro,feciſſet.

41. *Ex fornicatione*,&c.q.d.idololatræ.

42. *Pater eſſet*,i. ſi pru Patre haberetis Deum,& diligeretis.

Proceſſit,ſc.per generationem.*Veni*,ſ.in mundum per Incarnationem.

43. *Loquelam*, i.ſermonem.

Audire, i. ferre,adeu vobis inuiſus ſum.

44. *Homicida*, ſcil. occidit huminis animam peccatu, & in curporis mortem per peccatum induxit.

Initio, ſc.mundi, vel hominum.

Veritate, i. rectitudine, ſeu iuſtitia qua fuerat creatus.

Quia, &c. q. d. quod ex eo apparet, quia nun, &c. *Eo*,i.eius affectu.

Propriis, i.corruptu affectu.

Pater, i.auctor,ſeu inuentor.

Eius, ſc.mendacij.

45. *Si*, Græc. quia.

46. *Arguet*, id eſt, conuincet, ſeu conuincere poterit.

47. *Ex Deo*, ſc.Dei Spiritu præditus.

Audit,ſc.libenter & obedienter.

48. *Dicimus*,i.ſulemus dicere.

Samaritanus.Ita vocabant per contemptum, vel quod videretur legem ſuluere.

49. *Dæmonium*,de Samaritano nihil reſpondet, quia erat apertum mendacium. ſenſus autem quo illi dicebant, per hanc reſponſiooem ſatis refellebatur.

50. *Ego*, ſc.quatenus homu,quærebat Chriſtus non ſuam,ſed Patris gloriam.

Iudicet, id eſt condemnet, ſcilicet me inhouorantes.

51. *Mortem*, &c.q.d.perpetuu viuet beatus,vel, murtem vocat damuationem.

54. *Glorifico*,ſc.ſine Patre. *Nihil eſt*, i.pro nihilo habenda, vel q.d.ſi ego me velim apud vus glurificare oihili facietis.

55. *Et non*,pro,& tamen non. *Cognouiſtis*, ſc.vt par eſt,non enim diligitis.

56. *Exultauit*,i. exultandu uptauit.*Diem*,i.tempus aduentus in carnem.

Vidit, ſc per reuelatiunem dum viueret, vel in limbo.

58. *Fieret*, i. eſſet.

Sum, ſc.ab æterno.

58. *De templo*, Græc. additur,tranſiens per medium illurum, & præteriit, ſimiliter & Syr.

CAPVT IX.

1. *Vidit*, attente aſpexiſſe,apparet ex diſcipulorum interrogatiune.

2. *Quis*, &c. rudis interrogatiu,niſi forte ſenſus eſt: Peccatumne huius originale, quu in Adam peccauit, an Actuale pareorum eius,meruit, vt cæcus naſceretur?

3. *Eius*, ſub. vt cæcus naſceretur. *Sed*, ſub.cæcus eſt oatus. *Dei*,erant Chriſti upera Dei,quia ipſe Deus.

4. *Eius*, i.ab eo præcepta.

Dies, i ſeculi tempus.

Nox, ſc. hominum mors.

Poteſt, ſc.meritorie poteſt & ſenſus eſſe. Dum viuo uportet me uperari, qoæ Pater iuſſit,ea enim poſt murtem meam nun poterunt fieri, quæ ſum iuſſus facere, dum viuu.

5. *Lux*, ideu uportet me illuminare.

7. *Natatoria*, ſup. idem verbum Græcum vertit, piſcioa.

Siloe, fons eſt ad radicem muntis Siun. vnde fit illa Piſcina.

Miſſus, Hebr. שלוח Scaluach. Syr. שילוחא Scilocha.

8. *Mendicus*, Græc.cæcus. *Sedebat*, ſc.ante templum, vt ille, de quo Act.3.

11. *Video*,Græc.ἀνέβλεψα, i.viſum recepi.

15. *Vidiſſet*, i viſum recepiſſet.ſic.inf.

15. *Cuſtodit*,i.ubſeruat. *Schiſma*,i.diſſidium.

17. *Propheta*, q.d. vir ſanctus à Deo miſſus.

21. *Loquatur*, Græc. λαλήσει, i. luquetur.

22. *Fieret*,i.eiicietur, ſc.vt nunc excommunicati

extra

Digitized by Google

extra Eccleſiam.

24. *Da gloriam Deo*, modus obteſtandi apud Hebræos, cum veritatem inquirerent, q.d. dic veritatem ad Dei gloriam. Vide Ioſ.7.1.Reg.6.

25. *Si peccator eſt*, i. quod peccator ſit.

27. *Nunquid*, &c. Ironice.

28. *Maledixerunt*, Græc. ἐλοιδόρησαν, i. conuitiati ſunt. *Sis*, id dicunt per modum execrationis.

30. *Enim*, pro, ſane. *Et aperuit*, pro, cum tamen aperuerit.

31. *Peccatores*, ſc. in peccato perſeuerantes, vel q.d. nod ſolet Deus talia miracula facere per peccatores. quod tamen non eſt vſquaquaque verum, vt notat Aug.

33. *Poterat*, pro, poſſet.

Quicquam, ſc tale.

34. *Totus*, exaggeratio quædam eſt.

Foras, ſcilicet extra eum locum, ſeu ſynagogam.

39. *Iudicium*, ſcil. inſcrutabile per me implendum.

Vt qui, &c. Id ſc. conſecutum eſt, non à Deo intentum, niſi forte quatenus eſt punitio peccati.

Non vident. ſc. diuinam lucem.

Cæci fiant, ſc ex malitia.

41. *Cæci*, ſc. qui videre non poſſetis.

Videmus, q. d. vos ipſi fatemini doctos, adeoque non peccare ex ignorantia.

Peccatum, Græc. peccatum ergo, Syr. propterea peccatum.

Manet, ſc. in vobis, q.d. ex malitia in peccato perſeueratis.

CAPVT X.

1. OStium, i. debitam, ſeu rectam viam.

Fur, ſc. clam accipiendo. *Latro*, ſc. occidendo, ſeu male tractando.

3. *Nominatim*. Apparet eſſe ſermonem de ouibus ſpiritualibus.

4. *Ante eas*, ſolet etiam interdum ſequi oues.

6. *Prouerbium*, i. parabolam, ſeu occultam ſententiam.

7. *Oſtium*, ſc. per Chriſtum in Eccleſiam intratur, & cœlum.

8. *Venerunt*, ſcil. non miſſi à Deo, vel dicentes ſe eſſe Chriſtos. Forte hic præterita pro futuris accipienda.

Sunt, pro, fuerunt, ſeu habendi ſunt.

Sed, pro, ideoque.

Oues, ſc. electi, qui etſi ad tempus errent, ſed emendantur tandem.

9. *Introierit*, ſc in ouile.

Ingredietur, &c. q.d. quocunque ſe vertat, reperiet ſpiritualem refectionem, ſeu eſcam, vel ingreſſus intelligitur in Eccleſiam, egreſſus autem è mundo in cœlum.

10. *Abundantius*, pro, abundanter, vel indies perfectiorem.

11. *Paſtor*, Græc. ὁ ποιμὴν, i. ille paſtor.

Animam, i. vitam, de ſe loquitur, & bonis animarum paſtoribus.

12. *Et qui*, pro, i. qui: vel, vt qui. *Diſpergit*, i. perdit. ſic Luc. 1. Diſperſit ſuperbos.

13. *Pertinet ad eum*, i. curat.

15. *Et ego*, i. ſic ego. *Pono*, pro, ponam, ſc. cum opus erit ſeu ſuo tempore, idque ad gloriam Patris: huc enim pertinet quod dixit: agnoſco Patrem, ſ. cum amore.

16. *Alias*, ſc. Gentiles.

Hoc, ſc. Iſraelitico.

Adducere, ſ. per Apoſtolos in ouile Eccleſiæ.

Vnum ouile, Græc. vnus grex.

Et vnus, pro, ſicut eſt vnus, vel quia vnus.

17. *Vt iterum*, pro, ſic tamen, vt iterum.

18. *Tollit*, i. tollere poteſt, ſeu tollet, ſc. ab inuito.

A meipſo, i. vltro. *Hoc*, ſc. ponendi animam pro ouibus.

19. *Diſſenſio*, Græc. ſchiſma.

22. *Encænia*, i feſtum dedicationis templi, de qua 1. Mach. 4. facta menſe Nouembri. Nam quæ 3. Reg. 8. Septembri, & quæ 1. Eſd 6. Februario. Dicta ab ἐγκαινίω, i. innouo, dedico, initio, q. initialia.

23. *Templo*, i. templi atrio.

Salomonis. Ita dicebatur, quod ſimilis eſſet forma, & loco ei, quam olim fecerat Salomon, & Salomoni dicebatur, quod ibi oraret

24. *Circumderunt*, ſc. ne poſſet elabi ante datum reſponſum.

Tollis, i. ſuſpenſam tenes.

Chriſtus, Græc. ὁ Χριστὸς, i. ille Chriſtus, ſc. tamdiu expectatus.

Palam, Græc. παῤῥησίᾳ, i. libere, ſeu confidenter.

25. *Loquor*, Græc. εἶπον, i. dixi, ſc. qui ſim.

Creditis, Syr. credidiſtis.

In nomine, pro, nomine, ſeu auctoritate.

Teſtimonium, &c. i. teſtantur qui ſim.

26. *Ouibus*, ſc. electis.

28. *Do*, pro, dabo.

29. *Qui dedit*, ſc. oues. *Quod dedit mihi maius*, &c. q.d. accepi à Patre eandem eſſentiam & potentiam cum illo.

Et nemo, pro, itaque nemo. Patris mei, adeoque nec de mea.

30. *Vnum*. Vnitas eſſentiæ. *Sumus*. Diſtinctio perſonarum.

31. *Suſtulerunt*, &c. apparet ſane quo animo interrogauerint.

32. *Oſtendi*, i. in veſtri gratiam feci.

Ex Patre, i. Patris auctoritate. *Lapidatis*, i. vultis lapidare.

33. *De bono*, i. ob bonum.

Et, pro, id eſt.

Facis, &c. q.d. vſurpas tibi deitatem.

34. *Lege*, i. libro, vbi etiam ſcripta lex.

35. *Dixit*, ſc. ſcriptura.

Sermo, i. colloquium, vt ad populum Iſrael: vel reuelatio, vt ad Prophetas: vel mandatum, ſc. de recte iudicando, ad Iudices.

Solui, i. irrita eſſe, vel argui falſitatis.

36. *Sanctificauit*, i. ſanctum generauit, vel quatenus homo ſanctum fecit, ſc. ſingulariter.

Quia blaſphemas, pro, me blaſphemare.

37. *Patris*, ſc. quæ ſolus Deus poteſt facere.

38. *Etſi*, i. etiam ſi.

39. *Exiuit*, ſc. ſe inuiſibilem faciens.

40. *Primum*, ſc. in Bethania. vide ſup. c. 1.

41. *Nullum*, ſub. cum tamen Chriſtus tam multa.

Erant, pro ſunt,

CAPVT XI.

1. DE *Caſtello*, pro, quæ erat Caſtellum, ſc. oppidum.

Mariæ, &c. non poſſidentium, ſed incolentium, ſic dicitur Bethſaida ciuitas Andreæ & Petri.

Eius, ſc. Mariæ.

2. *Vnxit*, ſc. vt poſtea dicetur, ſeu potius vt dictum eſt Luc. 7. quod cum ſcripſit Ioannes, vulgatum erat in tota Eccleſia.

4. *Eis*, ſc. ſororibus per nuncium, quanquam Græc.

Græc.non eſt eis. *Mortem*,ſc.diu permanſuram.

9. *Nonne*,&c q.d.nonne poſſunt mutari,vel nonne mutantur homines tempore?

Duodecim. Diuidebant Iudæi diem in 12. horas.

In die, ſc. luce mea. Solet Chriſtus à corporalibus, quantum fecit mentionem, tranſire ſtatim ad ſpiritualia, q.d.non eſt quod timeatis,dum mecum eſtis.

Nocte, ſc extra lucem meam,vt qui in tenebris noctis verſatur.

11. *Dormit*, ſc.mihi ſuſcitaturo.

12. *Erit*, pro,eſt,q.d non eſt opus eo ire.

15. *Gaudeo*, iungendum cum, quia non eram ibi.reliqua per parentheſim.

Vt credatis, ſc. perfectius, viſo miracolo, quod non fieret,ſi ibi fuiſſem:impediſſem enim mortem, vel q.d.vt cum videritis me diuinare abſentia,& futura in fide confirmemini.

16. *Vt moriamur*, q. d. ſi imus,moriendum nobis omnibus.

Illo, ſc. Chriſto.

18. *Stadiis*, octo faciunt vnum miliare.

19. *Multi autem*, &c. Apparet fuiſſe nobiles,& ob virtutem multis charos.

25. *Reſurrectio & vita*, i. fons, & cauſa vitæ & reſurrectionis.

Mortuus, ſc. corpore.

Viuet, i.ſuſcitabitur ad vitam beatam,& interim viuet vita gratiæ.

26. *Non morietur*, ſc.quantum eſt ex parte fidei perfectæ, non morietur anima per peccatum, quod ſi moriatur corpore, non tamen in morte manebit perpetuo, ſed ſuſcitabitur ad æternam felicemque vitam.

17. *Credidi*,pro,credo.

Veniſti, Græc. ὁ ἐρχόμενος, i.venturus, ſc.expectabatur.

28. *Silentio*. Græc. λάθρα, i.clanculum,ſc.ne Iudæi impedirent.

Vocat. Id ſup prætermiſerat Ioannes.

32. *Domine*, &c. Apparet eas inter ſe id ſolitas dicere,ſc. ſi Chriſtus fuiſſet hic,&c.

33. *Spiritu*, i. animo,ſeu affectu, quem fremitu expreſſit.

Turbauit, ſc. vltro commouit ſe in modum turbati, forte mutato vultu,& voce.

35. *Lacrymatus*, ſc videos illos flentes,commotus eſt affectu humano.

38. *Ergo*, dictio hæc continuat, non cauſam reddit.

39. *Tollite.* Id quia per homines poterat fieri, non facit ipſe miraculo,

40. *Dixi*, & id ſup. prætermiſſum à Ioanne.

Gloriam Dei,ſc.miraculum per quod Deus glorificetur.

41. *Audiſti*, pro,audis,i.audire ſoles.

42. *Sciebam*, pro, ſcio.

Dixi, ſc. hæc.

43. *Magna*,ſc.velut ad abſentem animam.

Veni loquitur velut dormienti.

44. *Inſtitis*, i.faſciis funereis.

Sudario, Græc. σουδαρίῳ, vox Latina.

Abire, ſc. ſuis pedibus.

45. *In eum*, ſc.vt Meſſiam.

47. *Pontifices*, Græc. Principes ſacerdotum. ſic & inf.

Facimus, q.d.quid ceſſamus? *Hic homo*.per contemptum.

48. *Tollent*, i. auferent, occopando, vel perdendo.

49. *Pontifex*, Syr.Summus Sacerdos.

Anni illius,ſc. cœperat Pontificatus eſſe vnius anni, contra Dei ſtatutum.

50. *Vobis*, Græc.& Syr.nobis.

51. *Hoc*, ſ.quatenus bonum ſenſum habebat,& verum.

52. *Filios Dei*, ſc electos.

In vnum, i.ſimul,ſc.in vno Chriſti corpore myſtico.

53. *Cogitauerunt*, i. decreuerunt, Syr. machinati ſunt.

54. *Apud*, pro, inter.

Ephrem, dicta etiam Ephron, ſecundum quoſdam, eſtque prope Iordanem.

55. *Sanctificarent*, i. præpararent, Græc.purificarent.

56. *Putatis*, Græc vobis videtur.

Non venit, ſc. vt ſolebat ante feſtum.

CAPVT XII.

1. **A***Nte ſex*,&c. i. ſexto die ante Paſcha.

2. *Fecerunt*, i.parauerunt, ſc qui illum exceperant. *ibi*, ſc. Bethaniæ, in domo Simonis leproſi.

3. *Libram*, Syr. alabaſtrum. *Vnguenti*, ſcil. aromatici.

Piſtici. Græc. πιστικῆς, i.fidelis,ſeu non vitiatæ, Syr.præſtantiſſimæ, dicitur & nardum genere neutro,quod ſecutus eſt Interpres. *Pedes*,ſc vbi eos lauiſſet aqua, & interſiſſet, vel ſaltem terſiſſet capillis, vt ſtatim dicitur quod vero fuit reliquum vnguenti,effudit ſuper caput,fracto alabaſtro vide Matt.26.Mar.14.

5. *Pertinebat ad eum*, i. curabat, ſeu curam habebat.

Loculos, i. marſupium.

Mittebantur, ſc, in loculos.

7. *Sinite*, Græc. ſine. *Seruet illud*,q.d. vt præueniat ſic tempus ſepulturæ, quo id facere non poterit, Græc in diem ſepulturæ meæ ſeruauit illud, q.d.fecit anteuertens tempus ſepulturæ.

10. *Cogitauerunt*, i. decreuerunt, ſ. habito concilio.

Et Lazarum, ſ.non ſolum Chriſtum.

12. *In Craſtinum*, ſc.poſtridie ſabbati,& decima luna,cum quiſque agnum immolandum in Paſcha domum inferebat.

13. *Ramos*, &c. ſic.ſolebant in ſolemnibus gaudiis.vide 1.Mach. 11.& 2.Mach.10. *In nomine Domini*, i.à Domino miſſus.

14. *Super eum*, ſedit etiam ſuper aſinam. Vide Matt.21.

16. *Glorificatus*, ſcil. reſurrectione & aſcenſione.

Et hac, pro,ideo hæc.

Fecerunt, ſc.populus ille.

17. *Teſtimonium*, ſc.de ſuſcitatione Lazari.

19. *Ad ſemetipſos*, i.inter ſe. *Proficimus*, Græc.& Syr.proficitis.

Abiit, forte pro,abit,q.d.illum ſequitur. eſt autem Hyperbole.

20. *Gentiles*, Græc.Græci.

21. *Volumus*, i.cupimus. *Videre*,ſ.ſalutare,& colloqui.ſic Pnu.7. 2. Pat. 25.

23. *Eis*, ſ. gentilibus intromiſſis, & aliis qui aderant.

Hora, i.tempus. *Clarificetur*,Græ.glorificetur,ſ. reſurrectione.

24. *Solum*, ſc. ſine fructu.

25. *Amat*,ſ in hoc mundo.

26. *Mihi miniſtrat*, i. ſe profitetur meum miniſtrum, ſeu diſcipulum.

Sequatur, i. imitetur. *Sum*, ſc. etat beatitudinis ſtatu, vel ſum, pro, ero, ſc. in cœlo.

37. *Anima*, ſ. quanrum ad partem animalem, ſeu ſenſitiuam.

Turbata eſt, pro, turbabatur, ſc. mortis hortore naturali.

Quid dicam ? q.d. quo me vertam ?

Pater, &c. q.d. num petam à Patre, vt me liberet, & ſeruet.

Hora, i. imminenti morte.

Sed, corrigit, q.d. quomodo id petam qui ad hoc venerim vt moriar.

28. *Pater*, &c. q d. potius id petam, vt per me Pater glorificetur, fiatque in me voluntas eius.

Clarifica, i. glorifica, ſ. per meam mortem, & reſurrectionem.

Nomen tuum, ſ. te. Not. conciſas eſſe ſenrentias, vt animi turbati & æſtuantis.

De cœlo, ſ. ex alto, vel à Deo. *Clarificaui*, ſc. per opera tua.

Clarificabo, ſc. per tuam paſſionem & reſurrectionem.

31. *Iudicium*, ſc. quo liberandus eſt à poteſtate diaboli.

Huius mundi, ſ. cuius magnæ parti dominatur, nempe peccatoribus *Eiicietur*, ſcil. deiectus imperio.

32. *Exaltatus*, ſ. per crucem.

Omnia, i. omne hominum genus, Græc. πάντας, i. omnes, ſ. homines, ſenſu proxime dicto.

Traham, ſc. inuito diabolo. vel, quamquam repugnante hominum vitioſa natura.

34. *Lege*, i. ſcriptura. *In æternum*. vide Pſal. 71. 109. Iſa. 9. Ezech. 37. Dan. 2. & 7. Mich. 5. dicit quidem ſcriptura regnaturum perpetuo, ſed non negat moriturum.

Oportet, &c. Apparet etiam id Chriſtum dixiſſe.

Exaltare, videntur intellexiſſe ſignificatam crucem.

35. *Modicum*, ſc. tempus, q d. non diu vobiſcum ero.

Lumen, ſc. ego.

In vobis, Græc. vobiſcum.

Ambulate, i. ſequimini me.

Tenebræ, ſ. errorum, & peccatorum.

Comprehendant, i. occupent.

Et qui, pro, nam qui. Heb.

36. *Lucem*, ſc. me. *Abſcondit*, ſc. ſubduxit ſe, ſecedens in Bethaniam.

37. *Tanta*, pro, tot tantaque.

38. *Vt*, pro, ita vt. *Domine*, &c. ſequitur 70. editionem.

Auditui, id eſt prædicationi noſtræ auditæ ab eis.

Brachium, i. virtus, ſc. quæ in Chriſto operabatur.

39. *Iterum*, pro, ſicut iterum: vel q. d. non poterant credere quia erant excæcati, vt prædixit Iſaias.

40. *Excæcauit*, ſc. ob eorum peccata.

Indurauit, ſ. non molliendo gratia, reliquit in duritia.

Vt non videant, pro, atque ita factum, vt non videant Not. quod Iſaiæ ſenſus citatus, potius quam verba, idque paſſim ſecundum Heb. partim ſecundum 70.

41. *Vidit*, &c. ſub. & dixit. Vidi Dominum ſedentem, &c. Iſai. 6.

Eius, ſ. Chriſti. Hinc etiam Chriſti diuinitas confirmatur.

42. *Principibus*, i. primariis viris.

In eum, ſc. ipſum eſſe Meſſiam.

Eiicerentur, Græc. fierent ſic 2. Theſſ. 2. de medio fiat.

43. *Hominum*, i. humanam, ſeu apud homines.

44. *In me*, ſc. tantum. Vide ſimilem phraſim, 1. Reg 8. Mar. 9. 1. Theſſ. 5.

45. *Videt*, ſ. fide.

46. *Maneat*, ſ. alioqui manſurus.

47. *Iudico*, i. condemno, ſ. nunc.

48. *Iudicabit*, id eſt condemnabit, vt qui ſpretus ſit.

50. *Vita æterna eſt*, i. vitam æternam confert obedientibus.

CAPVT XIII.

1. ANte, &c. ſ. die 14 lunæ ad veſperam. Paſchæ enim feſtum die 15. incipiebat, ad quam tamen quia pertinebat veſpera diei præcedentis, alij Euangeliſtæ vocant primum diem azymorum.

Tranſeat, alluſio ad nomen Paſchæ, quod tranſitum ſignificat.

In mundo, ſc. Diſcipulos in mundo relinquendos.

In finem, ſ. vitæ vſque.

2. *Facta*, i. parata. ſic ſup. c. 12. & Tob. 2. factum, i. præparatum. *Cor*, ſ. Iudæ perſuaſiſſet.

3. *Ei*, quatenus Deo per generationem, quatenus homini per vnionem hypoſtaticam.

Exiuit, ſc. per generationem, vel miſſionem in mundum.

4. *Cœna*, ſ. Agni Paſchalis, vel ab incepta altera, eſum Agni ſequente. *Veſtimenta*, ſc. ſuperiorem veſtem.

Linteum, Græc. λέντιον, vox Latina mutata.

Veſtimenta, i ſuperiorem veſtem.

5. *Lauare*, factum id ante Euchariſtiæ inſtitutionem.

6. *Venit ergo*. Apparet non fuiſſe Petrum primo lotum, quanquam nec id certum. *Lauas*, pro, laues, ſeu lauabis ?

7. *Neſcis*, i. non intelligis.

Poſtea, ſ. vbi explicauero.

8. *Non lauabis*, &c. q d. nunquam id patiar.

Non lauero, ſolet Chriſtus à corporalibus ad ſpiritualia ſermonem transferre, quanquam hic poteſt etiam de pedum lotione intelligi, in qua Petrum omnino obedientem volebat. *Partem*, i. hæreditatem, ſ. cœleſtem.

9. *Caput*, ſub. potius quam te priuet.

10. *Lotus eſt*, ſ. toto corpore.

Pedes, ſ. qui facile puluere, aut luto inquinantur, etiam in locis lotis.

Sed eſt, pro, vt qui ſit. *Et vos*, &c. more ſuo ad ſpiritualia tranſit, q.d. per hoc ſignifico vos, qui reliqua mundi ſitis, opus habere affectuum pleniori munditia, ſ peccatorum venialium, quod tamen non de omnibus intelligo.

12. *Quid ?* pro, quorſum id ?

14. *Lauare pedes*, i. exhibere inuicem humilitatis & charitatis officia.

16. *Miſit*, Apoſtolus enim quaſi miſſus.

17. *Hæc*, ſ. quæ doceo de humilitate, charitate, meique imitatione.

Scitis, i. intelligitis.

18. *Dico*, ſ. fore beatos. *Elegerim*, ſ. ab æterno, ad ſalutem, vel ad Apoſtolatum, q. d. noui qualis ſit quiſque veſtrum.

Sed, ſub. eſt inter vos Iudas.

Panem, i. cibum, Heb. *Leuabit*, q.d. per fraudem prodet, ſeu opprimet.

19. *A modo*.

19. *A modo*, i. ex nunc.

Ego ſum, i. is quem me eſſe dixi, ſc. Chriſtus Dei Filius.

20. *Amen*, &c. redit ad charitatis mutuæ commendationem.

21. *Turbatus*, ſc. præ horrore ſceleris, & Iudæ vicem dolens

Spiritu, i. animo.

Proteſtatus, i. teſtatus.

23. *Vnus*, ſc. Ioannes. *Sinu*, ſc. capite ſuper pectus inclinato: decumbentes enim cœnabant, vbi facile eſt id fieri à proxime recumbente.

Diligebat, ſc. exhibebat peculiaria amoris ſigna, ob virginitatem, probitatem morum & in ſe eximiam charitatem quamquam hæc ex Chriſti amore potius in eo effecta, ſc. ipſe prior diligit nos, deinde in nobis amat dona ſua.

24. *Dixit*, ſc. per nutus.

26. *Panem*, Græc. ψωμίον, i. bucellam, ſeu offulam.

27 *Introiuit*, ſc. ad perficiendam proditionem, qui antea intrauerat ad promittendam.

Facis, pro, facere moliris. *Fac*, permiſſio eſt, non iuſſio.

Citius, pro, cito, ſeu citiſſime. videntur autem hæc verba dicta exeunti. Dicitur enim ſtatim poſt bucellam exiſſe, quamquam forte priuſquam exiret dicta.

28. *Nemo*, ſc. præter Ioannem, vel forte nec is intellexit.

31. *Nunc*, i. paulo poſt. *Clarificatus eſt*, pro, clarificabitur, ſc. victo diabolo, erepto homine, & reſurgente Chriſto. *Clarificatus eſt*, pro, clarificabitur, ſeu glorificabitur. *In eo*, i. per eum.

32. *In ſemetipſo*, i. per ſe, ſeu ſua potentia, ſc. in reſurrectione, aſcenſione, Spiritus ſancti miſſione, & Mundi conuerſione.

33. *Modicum*, ſc. tempus. *Quæretis me*, i. optabitis meam præſentiam.

Non poteſtis, ſc. nunc.

34. *Nouum*, i. renouans hominem, ſeu nouum faciens, vel nouæ legis proprium, vel q.d. nouiter, & ſingulariter, ſc ſicut dilexi vos, vt ſtatim addit.

Dilexi, ſc. vere, ſpiritualiter, & perfecte.

Vt & vos, &c. repetitio, more ſcripturæ, vel q.d. dilexi, vt vos ſimiliter diligatis.

36 *Non potes*, reſpondet ad animum quo ille interrogauerat, ſc. ſequendi: non poterat autem, quia prius erat Eccleſiam gubernaturus.

38. *Cantabit*, ſc. complete, vt ſolet.

CAPVT XIV.

1. E*Tiam me*, ſc ſum Deus ego.

2. *Sunt*, ſc. paratæ iis qui credunt, vt pateſt.

Si quo minus, i. alioqui, q.d ſi non eſſent paratæ, poſſem dicere, quæ ſequuntur, quæ tamen non eſt opus dicere, quia paratæ ſunt, vel id alioqui vos debet conſolari, quod dicere poſſum, me ire vt parem, &c.

Quia vado. Quidam hic faciunt principium ſententiæ, vt ſenſus ſit, ſi non eſſent, dixiſſem. At vero vado parare, &c.

3. *Etſi*, pro, & cum. *Præparauero*, ſc. mittendo. *Spiritum ſanctum*, per quem præparabimini.

Venio, pro, veniam. *Sum*, pro, fuero vel, ſum nunc, ſc. in beatitudine.

4. *Viam*, ſc. qua me ſequi debeatis. *Scitis*, ſciebant quidem, ſed imperfecte.

6. *Via*, &c. Græc tribus his additur articulus, q.d. illa vera, & vnica via, veritas & vita, ſc. via per quam venitur, veritas ad quam peruenitur, vita in qua manetur, ſecundum Aug.

Per me, ſc ducentem, ſeu per meritum meum, & mei imitationem.

7. *Cognouiſſetis*, ſc. perfecte. *A modo*, q.d. paulò poſt ſc poſt aduentum Spiritus ſancti.

Cognoſceretis, Græc. & Syr. Cognoſcitis. pro, cognoſceretis.

Et vidiſtis, pro, imo vero iam vidiſtis, ſc. videndo me, vel pro, videbitis, ſc. in cœlo.

10 *Facit opera*, adeoque & verba loquitur.

12. *Maiora*, ſ. mundi conuerſionem, vel quædam miracula maiora quibuſdam Chriſti.

Vado, ſub. vnde illa per vos faciam, & concedam cum Patre, quæ petieritis.

13. *In nomine meo*, i. propter me.

In Filio, i. per Filium.

14. *Hoc faciam*, i. id concedam.

16. *Paracletum*, i. conſolatorem.

17 *Veritatis*, ſ. doctorem & datorem.

Mundus, i. mundani, ſeu mundi amatores.

Videt, i. notauit, adeoque non curat obtinere.

Nec ſcit, explicatio præcedentis. *Et in*, pro, id eſt, in.

18. *Orphanos*, i. mea præſentia deſtitutos

19 *Videt*, pro, videbit. *Videtis*, pro, videbitis.

Viuo, pro, viuam, ſ. poſt reſurrectionem. *Viuetis*, ſc. mecum in cœlo poſtea.

20. *Die*, i. tempore, ſ. beatæ vitæ die.

22. *Factum eſt*, i. accidit, aut cauſæ eſt.

23. *Sermonem*, i. præceptum.

24. *Non diligit*, ſc. vt mundus. atque hæc cauſa eſt, cur me non ſit viſurus.

Meus, ſ. ſolum.

Sed, pro, ſed &.

25. *Apud vos*, i. vobiſcum.

26. *Spiritus*, pro, ſpiritus ille. *In nomine meo*, i. loco mei, ſeu etiam à me miſſum.

Suggeret. Græc. ὑπομνήσει, i. faciet recordari.

Dixero, pro, dixi, i. dum vobiſcum eſſem. Græc. εἶπον, i. dixi, Syr. dico.

27. *Pacem*, ſcil. ne turbemini iis quæ accident vobis.

28. *Venio*, pro veniam. *Si diligeretis*, &c. q.d. ſi me diligitis, gaudere debetis. *Me*, ſc. quatenus homo ſum, ideoque vado, alioqui ſemper cum illo ſum, vt Deus, nec moueor loco. Quidam maiorem intelligunt, i. principium filij, & vt Græci vocant cauſam.

29. *Credatis*, ſ. perfectius.

30. *Venit*, ſ. me per ſuos miniſtros interempturus.

Et in, pro, quamquam in. *Quicquam*, ſc. ſuum ſeu iuris ſui.

31. *Mundus*, i. homines. *Facio*, q.d. non morior, quia in me quicquam poſſit dæmon, ſed quia Pater ita vult, quem diligo, cuique obedio.

Surgite, &c. Quidam id faciunt ſententiæ principium: alij coniungunt ſuperioribus. *Eamus*, non tamen ſtatim diſceſſit, ſed in principio cap. 18.

CAPVT XV.

1. V*Era*, i. perfecta ſcil. diuinum ferens fructum.

2. *Tollet*, i. auferet, vt ſolent reſecari inutiles palmites: ſic de arbore dictum, Matth. 4. excidetur, &c.

Eum, abundat, more ſcripturæ. *Plus*, i. copioſiorem.

3. *Sermonem*, i. doctrinam, ſc. fide acceptatam, & obedientia.

Digitized by Google

4. *Et ego*, pro,vt & ego, ſc.maneam,vel & ego, ſc. manebo.

Niſi, pro,ſed ſolum ſi.

5. *Quia ſine*,pro,alioqui ſine,vel coniungendum cum,niſi in me manſeritis;vt reliqua per parentheſim legantur.

6. *Manſerit*, ſc.vnitus fide,& dilectione.

Foras, ſc.extra ſanctorom conſortium.

Palmer, ſc.inutilis.

Areſcet, ſc.priuatus Dei donis. *Colligent*, ſcil. Angeli.

Ignem, ſc.inferni.*Ardet*, pro, ardebit,ſc.perpetuo.

7. *Et verba*, &c. explicatio præcedentis, q.d.ſi præcepta mea obſeruaueritis. *Et fiet*, ſic alibi. Voluntatem timentium ſe faciet,ſc.tales nihil optaot, niſi à Deo moti.

8. *In hoc clarificatus eſt*, pro, per hoc glorificabitur.

Vt,pro, ſi. *Plurimum*, Græc.multum.*Efficiamini*, ſc.imitatione.

9. *Me*,ſc.hominem. *Et ego*,pro,ſic & ego.*Mea*, ſc.qua vos diligo, q. d. videte ne excidatis mea gratia.

10. *Seruaui*,pro,ſeruo. *Eius*,ſc.qua me diligit.

11. *Meum*, ſc.de Dei viſione,& gloria,& hominum ſalute,q.d.vt ita etiam vos gaudeatis.*Sit*,Græ. maneat.

Impleatur,ſ.in cœlo.

12. *Meum*,ſc.præcipoum,& à me maxime commendatom.

Dilexi, ſc. etiam vitam poneodo pro veſtra ſalute.

13. *Dilectionem*, pro, dilectionis demonſtrationem.

Amicis, i. iis quos amat.

14. *Amici*, i. dilecti. *Eſtis*, pro, eritis.

15. *Iam*,i.poſthac. *Seruos*,q.d.etſi iure ſerui eſtis, tameo pro amicis habeo.*Neſcit*,ſ. vt plurimum.

Faciat, i.facere velit, q. d. conſilia, ſeu arcaoa Domini.

Dixi, pro,dico, i.voco. *Omnia*, ſ. quæ vos ſcire conueniebat.

16. *Elegiſtis*,ſ. priores. *Poſui*, i. conſtitui.

Eatis,ſ.per mundum,vel pro,creſcatis, ſeu proficiatis.

Vt quodcunque, pro,& vt quodcunque.

17. *Hæc*,pro,hoc,ſ.præcipoe.

18. *Scitote*,pro cogitate.

Priorem,pro,prius,vel præſtantiorem.

19. *De mundo*,i.mundani.*Fuiſſetis*,i.eſſetis.

Erat,pro,eſſet.

20. *Seruauerunt*, intelligendum è cootrario, q.d. ſi meum non ſeruauerunt, nec veſtrum ſeruabunt.

21. *Hæc*,pro,hoc,vt ſup. *Propter nomen meum*,i. quia me oderunt.

22. *Fuiſſem*,pro,noo fuiſſem.*Peccatum*,ſ.incredolitatis,& odij doctrinæ meæ,& vitæ.

24. *In eis*,i.inter eos.*Qua*,i.qualia.

Viderunt,ſ.opera mea.

25. *Sed*,ſ.faciunt talia.*Vt adimpleatur*,non caoſa finalis ſignificatur,ſed conſecotio,q.d.atque ita impletum eſt.*Lege*,i.ſcriptura *Gratis*,i.ſine cauſa.

26 *A patre*,ſc. etiam miſſum, vel q. d. vt poſſim mittere,à Patre accepi. *Procedit*,itemque à Filio.

Perhibebit,ſ.per miracula, & interiorem inſpirationem.

27. *Perhibebitis*,ſ.prædicatione,& ſignis.

CAPVT XVI.

1. HÆc, ſcil de mundi odio, & perſecutionibus.

Scandalizemini, q. d. offenſi deficiatis à fide vel conſtantia.

2. *Abſque*,&c.i.eiicient vos è ſynagogis.

Sed,pro,ſed &.*Venit hora*,*vt*,i. prope eſt tempos, cum.

Interficit,pro, interfecerit.

Obſequium,Gr. λατρείαν,i.cultum, ſeu ſacrificiom. Syr.oblationem.

4. *Eorum*.iunge cum *reminiſcamini*.

Quia ego,&c.i.qood ego ea dixerim vobis.

Non dixi,ſ.ſic aperte & diſtincte. *Eram*, cuios præſentia tuti eratis.

5. *Vado*,Ideo vobis ea dico.*Interogat*,ſ. amplios, vt antea.

6. *Triſtitia*,hæc erat cauſa cur deſieraot interrogare.

7. *Non veniet*, ſcil. ſic erat à Deo decretum, qoi Chriſti myſteria ab æterno, omnia per ſua quæque tempora ordinatiſſime,diſtribuerat.

8. *Arguet*,i.conuincet.

9. *Crediderunt*,Græ.credunt,q.d. Oſtendet quaotum pécceot,qui in me non credunt.

10. *Quia ad Patrem*,&c. q.d. demonſtrabit me iuſtum,qui ad Patrem aſcenderim :nec enim iniuſtum reciperet. Nor. id factum per Spiritum ſanctum operantem doctrina,& miraculis per Apoſtolos,& in mentibus hominum per internas inſpiratiooes. *Non videbitis*,ſc. poſtquam aſcendero ad Patrem, q.d.noo inde huc amplius reuertar, vſque ad iudicium.

11. *Iudicio*,ſ.quo diabolum condemnaui, deque mundo,i hominum cordibus eicci, qoibus imperabat.

12. *Multa*,ſ.de fidei myſteriis,& Eccleſiæ gubernatione *Dicere*, pro, quæ dicam. *Portare*, q.d. eſtis nunc imbecilliores, & turbatiores, quam vt mens veſtra opprimenda ſit, ſeu grauanda tam multis.

13. *Docebit vos omnem*, Græ. & Syr. deducet vos in omnem.

Omnem,ſ.quam vos oporteat noſſe.

Enim,pro,aotem.*Audiet*,i.acceperit,ſ.à patre, & me.

Ventura ſunt,ſ.quæ vobis expediet ſcire.

14. *Clarificabit*.Græ.glorificabit.*Quia*,pro,vt qui q.d.oſtendet me eſſe à quo procedat,& habeat quæcunque habet.*De meo*. Hinc colligunt etiam Græci quidam,vt Cyr.lib.theſaur.13. & Didy lib.2 de Spiritu ſancto,procedere Spiritum ſanctum etiam à Filio.Vide etiam Epiph.hæreſ.42.& 69.Athan.ep. ad Serap.& lib.de voir. fidei Baſ.cont. Euno. lib.2. & 3.

Annunciabit vobis,i.de hoc vos docebit.

15. *Omnia*. Adeoque diuinitas ipſa.

16. *Non videbitis*,ſ.quia paulo poſt moriar.

Videbitis,ſ.quia reſurgam non molto poſt.

Quia vado,&c.q.d.ſum n.moriturus & reſurrecturus,& ad Patrem aſcenſurus.

18. *Quid eſt*,&c.repetont, more dubitantium,& quærentiom.

20. *Plorabitis*,ſ.me patiente,& abſente, *Mundus*, ſ.qoi me oderunt.

21. *Hora*,i.tempus patiendi & patiendi.

22. *Triſtitiam*,ſc. ob ea quæ dico de meo diſceſſo.

Tollet,i.tollere poterit.

Vobis,ſ.beatis.

23. *Illo*

23. *Illo die*,ſ.felicitatis æternæ.

Interrogabitis,ſ.non erit opus Deum videntibus, & in eo omnia.ſcitu neceſſaria *Petieritis*,ſcil. in hac vita.

In nomine meo,i.propter me,ſeu inuocato nomine meo. *Dabit*,ſ.cum expediet accipere, petentibus tamen vt par eſt,ſ. pie,cum fiducia, perſeuerantia, &c.

24. *Non petiſtis*,ſ.à Patre. *Vt gaudium*,pro,atque ita fiet vt gaudium.

25. *In prouerbiis*,ſc. obſcurius, & velut per prouerbia.

Annunciabo,ſ.in cœlo demonſtrabo,vel, poſt reſurrectionem apertius declarabo.

26. *Die*,ſcil. beatitudinis, vel poſt aſcenſionem Chriſti in cœlum. *Petetis*,ſ.orant Sancti pro nobis in cœlo.

Et non dico,&c.q.d.cum erit opus me rogare Patrem.

De vobis,i.vt concedat quod petitis.

27. *Amaſtis*,ſ.requiritur charitas,& non ſufficit fides ſola.

28. *Exiui*,i.miſſus ſum,vel proceſſi. *Relinquo*, ſ. diſcedens corpore in cœlum.

30. *In hoc*,i.per hoc,q.d.vel id ſufficit ad credendum.

Exiſti,i.miſſus es,vel proceſſiſti.

31. *Modo creditis*, q.d. nunc quidem creditis, at paulo poſt apparebit,quam ſit iſta fides imperfecta, vel itane modo creditis q.d.tam ſero?

32. *Iam venit*.præt.pro futuro , q.d. iamiam aderit.

Vt diſpergamini,pro,qua diſpergemini. *Propria*,i ſuum quiſque locum. *Et non*.pro,ſed non.

33. *In me*,ſ.confiſi. *Pacem habeatis*, i.animo ſitis quieto. *Vici*,faciamque vt vincatis,vel vici,pro vincam,ſ.per vos.

CAPVT XVII.

1. HOra, i. tempus,ſc.paſſionis. *Clarifica*,Græc. glorifica,ſ.Reſurrectione, Aſcenſione, miſſione Spiritus ſancti, & Euangelica prædicatione.

Vt Filius, &c. q. d. vt ſic per Filium glorificeris.

2. *Sicut dediſti*, &c.q.d. Cum vtetur poteſtate, quam ei dediſti &c. *Omnis carnis*,i. in omnes homines.

Quod dediſtis,ſ.electos.

3. *Hæc eſt*,ſ.hic inchoatur per fidem, perficienda in cœlo per viſionem.

Solum,ſ. eſſe. non excluditur autem Filius, nec Spiritus S.(ſunt enim omnes vnus Deus) ſed falſi dij.

IESVM *Chriſtum*,ſ.eſſe Saluatorem mundi,& Meſſiam à te promiſſum , tuumque Filium ,& verum Deum Not.fidem de Trinitate & Incarnatione,eſſe viam ad ſalutem omnibus neceſſariam.

4. *Clarificaui*,i. glorificaui, ſ. per doctrinam & miracula.

Conſummaui,i.perfeci, ſeu abſolui.

Faciam,pro,facerem. Id dicit ſe perfeciſſe ; quia prope erat paſſio,qua eſt conſummatum.

5. *Clarifica*,q.d fac cognoſcat Deus eſſe.

Apud,pro,per,vel q.d. Intelligant homines gloriam,quam habeo apud te,vt ſtatim explicatur.

Apud te,iungendum cum,*habui*.

6. *Nomen tuum*,i.te. *De mundo*,ſ.ſegregatos.

Mihi,ſ.per me ſaluandos *Sermonem*,i.doctrinam, ſeu præcepta ſic intellige inf.verba.

7. *Abs te*,ſ.data,ſeu profecta.

8. *Et crediderunt*&c.explicatio præcedentis.

9. *Mundo*,i.mundum amantibus , & in eo perſeuerantibus *Rogo*,ſ.nunc. *Tui*,ſ.electi.

10. *Et*,pro,nam. *Tua*,ſ à te data.

Mea,i. mihi data. *Eis* , i. hominibus, à te mihi datis.

11. *Non ſum*,i.paulo poſt non ero. *Sunt*,i. manebunt.

In nomine tuo,i.propter te,vel potentia tua

Sint vnum,ſ.inter ſe. *Sicut*. ſimilitudo ſignificatur,q d ſint valde vniti.

12. *In nomine tuo*,i.propter te,vel tua virtute,vel, tanquam à te mihi commiſſos.

Perditionis, i. perditus, ſeu perditioni deſtinatus.

Vt ſcriptura,&c.i.iuxta ſcripturam,quam impleri oportebat,ſ.Pſal.108.

13. *Meum*,i.quale habeo,vel quod eis dedi.

14. *Sermonem tuum*,ſ.quod iuſſeras,docui & mandaui. *Habuit*,pro,haber.

De mundo,i.mundi amici.

15. *Malo*,i.peccato, ſeu diabolo, vel q.d. à malis.

17. *Sanctifica*,ſ.magis magiſque.

Veritate,i.vere, Græ. & Syr. veritate tua, id eſt, per veritatem tuam,ſ. doctrinam , vt ſtatim explicat.

Veritas eſt,i.veritate plenus.

18. *Miſi*,pro,mittam ſeu ſtatui mittere.

19. *Sanctifico*,i.offero in hoſtiam ſanctam, & ſanctificantem,præſ. Pro fut.

In veritate, i. vere,q.d. vere ſancti , & tibi conſecrati,more hoſtiarum.

21. *Vnum ſint*,ſ.inter ſe. *In nobis*,i.nobiſcum vniti.

Vt credat,pro,& vt credat.

Mundus,i. hos,ſeminereliqui.

22. *Claritatem*,i gloriam. *Dedi*, ſcilicet communicandi auctoritatem & dona tua,faciendoque filios tuos.

23. *Conſummati in vnum*,i. perfecte vniti, & nobis,& inter ſe.

24. *Volo*,i.opto.q.d.peto,à te. *Sum*,ſ. in ſtatu beato,vel pro,ero.ſ in cœlo.

Mihi, ſcil. vt Deo,vt homini.

Conſtitutionem,Syr.iacta fundamenta,atque id ſignificat verbum Græ. καταϐολὴ, vide Eph 1.

26. *Nomen tuum*,i.te. *Faciam* , ſcil. miſſo Spiritu S.

In ipſis ſit,q.d.vt perſeueret dilectio tua erga eos, ſicut erga me. *In ipſis*,ſ.ſim ſemper per gratiam.

CAPVT XVIII.

1. EGreſſus,ſ.hymno prius dicto,de quo alij Euangeliſtæ. *Torrentem*,ſc.qui eſt inter Ieruſalem, & montem Oliueti. *Cedron*, ita dictus ob tenebras forte,ob denſas arbores nam Hebr. קדריב i.obſcuritas,Græ τῶν κέδρων,i.Cedrorum , ſed videtur legendum non τῶν,ſed τὸν eſt enim vox Heb vide 2. Reg. 25.4. Reg. 23. niſi forte illic etiam Cedri fuerint, quod voluerit Ioannes ſignificare.

3. *Cohortem*,ſ.militum Romanorum. *Pontificibus*, Gr.Principibus Sacerdotum.ſic & inf.

4. *Super*, i.contra.

Proceſſit, ſ.obuiam.

8. *Sinite*,Imperando dictum & factum.

9. *Dixit*,ſ. ſupra, vel forte hoc aliud eſt, cuius Ioannes nunc ſolum meminit. *Quemquam*,ſ. niſi filium perditionis,vt ſup.dictum.vel ſi id aliud eſt,vt proxime dixi , ſenſus eſt : nullum in paſſione mea amiſi.

Digitized by Google

10. *Percuſſit*, ſc. non expectato Chriſti reſponſo, de quo Euangeliſtæ alij. Interrogarant enim, Domine ſi percutimus in gladio?

Pontificis, ſ. ſummi.

12. *Tribunus*, Græc. χιλίαρχος, i. Præfectus mille, ſ. militibus.

13. *Caipha*, ad quem ſtatim miſſus fuit. Nam in huius domo facta quæ ſequuntur.

15. *Alius*, putatur is fuiſſe Ioannes. Quidam tamen quempiam alium putant nobiliorem, dicitur enim fuiſſe Pontifici notum, ſeu familiarem.

16. *Dixit*, i. iuſſit, vel rogauit.

17. *Ancilla*, ſ. videns illum calefacientem ſe in atrio.

19. *Diſcipulis*, ſc. qui eſſent, & in quem vſum aſſumpti.

Doctrina, ſ. qualis eſſet.

20. *Palam*, i. publice. *Semper*, i. aſſidue.

Omnes, pro, fere omnes.

In occulto, i. celate ſtudens, vel, contrarium dictis palam.

23. *Teſtimonium*, &c. q. d. oſtende quid maledixerim.

24. *Et miſit*, pro, miſerat autem, ſc. ſtatim, vt ſu p. diximus.

25. *Stans*, vt ſup. dictum eſt. *Dixerunt*, ſ. quidam ex illis dixit, vt ait Luc.

28. *Caipha*, i. Caiphæ domo. *Prætorium*, i. domum Prætoris. *Paſcha*, i. Paſchalem Agnum, ſecundum quoſdam, qui colligunt hinc diſtuliſſe eos eſum in feriam ſextam, quod dicunt ſolitos facere cum in diem Paſcha incidebat, ſ. transferebant in ſabbatum, ne duo feſta præcipua diſtinctis diebus celebrantes, cogerentur diu parato ciborum abſtinere, alij dicunt diſtuliſſe occupatos nece Chriſti. Dicendum potius Paſcha Ioannem vocaſſe Paſchales victimas, quæ per illos dies offerebantur, vide Deut. 16. 2. Par. 35. vbi ſic vocantur.

31. *Interficere*, ſc. feſto tempore, vel forte falſum dicunt, vt crucem impetrent, quod intendebant.

32. *Morte*, ſ. crucis, q.d. Cum Iudæi non poſſent crucifigere (id enim gentilium erat ſupplicium) & Chriſtus prædixiſſet ſe crucifigendum, oportebat id impleri.

34. *A temetipſo*, &c. q d. quæris vt priuatus diſcendi cauſa, an vt Iudex.

35. *Iudæus*, ſ. qui iſta veſtra curem de Meſſia promiſſo?

Pontifices, Græc. & Syr. Principes ſacerdotum.

36. *De hoc mundo*, i. ſimile Regnis mundi, ſ. terrenum, ac temporale.

Hinc, i. è terra, ſed, è cœlo.

37. *Dicis*, ſ. verum, vel iunge cum ſequentibus, q.d. tu me dicis Regem.

Quia, i. quod, vel, namque.

Ego, &c. reſpondet ad illud. Quid feciſti?

Teſtimonium perhibeam, i. faueam, ſeu prædicem, aut demonſtrem.

Ex veritate, i. ex parte veritatis, ſ. eius amator, & ſectator.

38. *Exiuit*, ſ. adducto ſecum Chriſto, ſecundum quoſdam, alij enim negant. *Cauſam*, Græc. αἰτίαν, i. culpam ſeu crimen.

CAPVT XIX.

1. *FLagellauit*, i. flagellari iuſſit, ſc. more (ſecundum quoſdam) Romano, quo crucifigendi prius flagellabantur, vel potius, volens ſic Iudæos placare, vt cæſum dimitterent. flagellatus autem funiculis, aut loris, quidam tamen virgis putant.

2. *Plectentes*, i. complicantes.

Veſte, ſ. pallio.

3. *Aue*, Syr. pax tibi.

5. *Ecce*, q d. vide miſerum, & commiſeramini. *Homo*, ſ. miſer, vel q.d. Ecce hominem, quem mihi adduxiſtis.

6. *Pontifices*, Græc. & Syr. Principes Sacerdotum.

7. *Nos legem*, &c. q d. ſi ſecundum leges Romanas cauſam non inuenis, at ſecundum noſtram, cauſa maxima eſt, blaſphemia in Deum.

Filium Dei, &c. i. ſibi dignitatem Filij Dei arrogauit, ſ. naturalis: nam adoptiuos ſe etiam ipſi dicebant. Vnum Patrem habemus Deum, inquiunt Ioan. 8. vnde alibi: Tu homo cum ſis facis teipſum Deum.

8. *Timuit*. Magno enim ſcelere ſe implicabat, ſi filium Dei condemnaſſet.

11. *Datum*, i. conceſſum, ſeu permiſſum.

Deſuper, i. à Deo. *Maius*, q.d. quo grauius eſt, illius (pro illorum) peccatum qui me tibi tradidit, Syr. maius quam tuum

12. *Exinde*, i. ex eo tempore, ſ. magis. *Non es*, pro, non eris.

Contradicit, i. contrarius eſt.

13. *Lithoſtrotos*, i. lapide ſtratus. *Hebraice*, i. lingua qua Iudæi vtebantur. ſc. Chaldaica, ſeu Syriaca.

Gabbatha, i. locus editus.

14. *Paraſceue*, i. præparatio, ſ. neceſſariorum ad Sabbatum, quo operari non licebat. vide Mar. 15.

Paſcha, i. in Paſchæ diem incidens.

Quaſi ſexta, ſ prope ſextam, quam Marcus vocat tertiam, quia poſt tertiam erat. vide ibi. *Rex veſter*, forte per irriſionem dicit.

16. *Suſceperunt*, ſ. milites.

17. *Baiulans*, ſ. vt ſolet latro funem ferre, quo ſuſpendendus eſt.

Sibi, Græc. & Syr. ſuam.

Caluaria, vide Matt. 27 Hebraice. vide Matt. 27.

19. *Scripſit*, ſc. vt appareret cauſa condemnationis.

Titulum, Græc. τίτλον, vox Latina Syr. tabulam.

IESVS, &c. Hæc eadem verba ſunt in titulo, qui Romæ aſſeruatur in æde S. Crucis. Alij Euangeliſtæ ſenſum retulerunt.

22. *Quod ſcripſi*, &c. q.d. quod ſcripſi nolo mutare.

23. *Veſtimenta*, ſ. duo, inferiorem talarem, & ſuperiorem, quæ velut pallium, ſed oblongum, more Regionis. *Deſuper*, i. à ſuperiori parte incipiendo texturam, ſ. vt ſolent quæ vulgo Camiſole dicuntur, filo textæ.

25. *Iuxta*, alias præter Mariam, à longe fuiſſe dicit Matth. & Marc. ſed forte poſtea propius acceſſerunt, vt hic indicatur. *Soror*, i. cognata. *Cleopha*, ſ. vxor, vel filia, nam eius vir Alphæus.

26. *Mulier*, non dixit mater, ne eius viſcera commouerentur. Item quia tum Patris cœleſtis negotium agebat. quanquam etiam alias ita vocat, vt ſe, filium hominis. *Ecce filius*, &c. q.d. is tibi erit filij loco, & pro me ſeruiet.

27. *Ecce mater*, &c i. erit tibi loco matris, cuius pro me curam geras. *Sua*, i. ædes proprias, ſeu ad ſe. Colligunt hinc quidam habuiſſe Ioannem Hieroſolymis domum propriam Syr. apud ſe.

28. *Omnia*, ſ. quæ ad paſſionem pertinebant.

Conſummaretur, i. impleretur.

Scriptura, ſ. Pſal. 68. In ſiti mea potauerunt me aceto.

29. *Illi*, ex illis vnus. *Hyſſopo*, i. Hyſſopi calamo ſeu hyſſopo pro ligamine vtentes.

Circumponentes,

Circumponentes, ſ.arundini.

Obrulerunt, forte vt citius moreretur.

30. *Accepiſſet*, i bibiſſet *Conſummatum*, ſc. opus redemptionis, vel quod pati debebam. *Tradidit*, ſ.in manus Patris. *Spiritum*, i. animam.

31. *Magnus*, ſ.quia incidebat in feſta Paſchalia.

32. *Primi*, i. prius crucifixi latronis.

34. *Aperuit*, ſc.inſolentia militari, vel exploraturus an eſſet mortuus. *Aqua*, ſc.diſtincta à ſanguine, quæ res fuit magni miraculi. Significatum autem Baptiſmi aqua ablui peccata, virtute ſanguinis Chriſti.

35. *Perhibuit*, pro, perhibet, ſc.hic. *Et ille*, pro, nam ille.

36. *Scriptura*, ſ.Exod. 12.

37. *Alia*, ſ.Zach. 12. ſecundum Heb. nam 70. aliter Ioannes ſenſum redidit.

In quem, pro, quem.

Transfixerunt, Græc. pupugerunt, ſ.lancea, vel clauis, Syr. perfoderunt.

38. *Arimathæa*, ſ.oriundus 1.Reg. 1. dicitur Ramatha.

39. *Primum*, i prima vice, qua ad eum venit.

42. *Propter Paraſceuem*, i. quia prope erat veſpera ſabbati, quo non licebat operari, Syr. quia ſabbatum intrabat.

CAPVT XX.

1. VNa ſabbati, i. prima die hebdomadæ. Vide Mar. 16.

Venit, i. profecta eſt.

2. *Cucurrit*, ſc.poſtquam Angelos viderat, de quibus alij Euangeliſtæ *Simonem* &c, ſub. & ad alios etiam Apoſtolos vel forte ad hos duos prius.

Neſcimus, ſ.aderant cum ea etiam aliæ mulieres.

4. *Primus*, pro, prior.

5. *Inclinaſſet*, ſ ad oſtium. *Introiuit*, ſ.Petrum expectabat, ei deferens.

7. *Sudarium*, Græc σουδάριον, vox Latina.

8. *Credidit*, ſ ſublatum, vt Maria dixerat.

9. *Nondum*, &c. q.d.adhuc enim non plene ſcripturam intelligebant, &c vt ſit ratio cur crediderit ſublatum.

10. *Ad ſemetipſos*, i.eo vnde venerant, Syr. ad locum ſuum.

11. *Maria*, ſc. reuerſa cum aliis mulieribus ad ſepulcrum. *Stabat*, ſc.cum aliæ receſſiſſent. *Inclinauit*, ſc.ad oſtium ſpeluncæ.

14. *Conuerſa*, ſ.vt ſolent qui de re aliqua ſoliciti, huc illuc ſe vertunt.

16. *Conuerſa*, ſ.vocem agnouit.

Rabboni, i.magiſter mi, Chal.eſt. Vide Ioan. 1.

17. *Tangere*, ſc. acceſſerat illa propius ad pedes, eos complexura. *Aſcendo*, pro, aſcendo, q.d. poteris id poſtea, nondum enim diſcedo. *Aſcendo*, pro, aſcendam, ſ.poſt aliquot dies, vt eis prædixi.

19. *Vna*, &c. vide ſup. Idem enim eſt ſabbatorum, quod ſabbati. *In medio*, i.inter eos.

21. *Miſit*, ſ.in mundum, pro ſalute hominum.

Mitto, &c. Hic facti Apoſtoli, Epiſcopi & Paſtores Eccleſiæ, qui in Cœna fuerant facti Sacerdotes.

23. *Quorum* &c. datur poteſtas. Matth 18. promiſſa, vel illic data, confirmatur hic. *Remittuntur*, pro, remiſſa erunt. *Sunt*, pro erunt.

24. *Didymus*, i. gemellus, quod etiam Thomas ſignificat, ſeu Thoma non

25. *Fixuram*, Græc. figuram, ſeu veſtigium, Syr. locum.

26. *Octo*, ſc.die octauo.

27. *Fidelis*, i.credens.

28. *Deus meus*, Confitetur Chriſtum Deum.

29. *Vidiſti*, ſ. tactu, vel forte contentus vidiſſe tangere noluit. *Credidiſti*, ſ. me reſurrexiſſe de hoc enim dixerat, non credam. *Qui non*, &c. i. qui cum non viderint me, credent in me.

30 *Multa quidem*, &c. Hic videtur voluiſſe finem facere ſcribendi, ſed poſtea à Spiritu ſancto motus, reliqua addidit. vel loquitur de ſignis, quibus reſurrectionem Chriſtus confirmauit.

31. *In nomine eius*, i. per, ſeu propter ipſum.

CAPVT XXI.

1. MAre, i. lacum.

5. *Pueri*, q.d.iuuenes, vulgo figliuoli. Valentini Hiſpani, dicunt Fadrins etiam grandioribus, quo nomine etiam pueri ſignificantur. vide Gen. 41. 42. & Zach. 2. 4.

Pulmentarium, i. obſonium, Græc. προσφάγιον, q. pani additum Syr. aliquid ad manducandum.

7. *Tunica*, i. pallio piſcatorio. *Succinxit*, i.circumuoluit. *Nudus*, pro, ſeminudus, more piſcatorum.

In mare, ſ.natans.

8. *Ducentis*, ſ. paſſibus 60. cubitus enim ſeſquipes, paſſus pedes quinque.

11. *Tanti*, pro, tot, tantique.

11. *Diſcumbentium*, Græc. μαθητῶν, i. diſcentium, ſeu diſcipulorum.

Dominus, i. Deus Hier. ep. 61.

14. *Tertio*, ſ.multis ſimul vel quia primo, die qua ſurrexit. ſecundo, poſt octo dies. tertio, nunc ſe oſtendit.

15. *Ioanni*, ſc. filius, Græc. Iona forte per contractionem Ioannis. *Etiam*, i.certe, ſc.diligo te, vt ſtatim dicit.

17. *Paſce oues*, &c. Hic Petro datæ claues, Matth. 16. promiſſæ, ſ. poteſtas in omnes Chriſti oues.

18. *Vbi*, pro, quo. *Extendes*, ſ.in cruce. *Cinget*, i. ligabit, ſ. ducturus ad ſupplicium. *Vis*, ſ. naturali appetitu.

19. *Clarificaturus*, i. glorificaturus. *Sequere*, ſc. corpore nunc (videtur n. Chriſtus cœpiſſe ambulare) & (quod per id ſignificatur) poſtea imitatione, ſeu cruce, & Eccleſiæ gubernatione:

20. *Sequentem*, ſ. ipſos.

21. *Quid*, ſ.facturus.

22. *Sic*, q.d quid ſi ſic, & Græc. & Syr. ſi quidam; ſi ſic. ſed idem eſt ſenſus omnium.

Manere, i.non mori violenter.

24. *Scimus*, ſ.ego multi mecum.

25. *Poſſe*. Hyperbole.

Sunt, pro, forent.

Libros, Græc. additur, Amen.

ACTA APOSTOLORVM.
Syr. Hiſtoria Apoſtolorum.

Narrantur quidem & alia, ſed præcipue quæ per Apoſtolos, & in primis Paulum ſunt geſta.

CAPVT I.

1. SERMONEM *feci*, Euangelium intelligit Syr. librum ſcripſit.

De omnibus, non omnia, ſed ex omnibus præcipua quædam.

2. *Præcipiens*, i. vbi mandata dediſſet.

Per Spiritum ſanctum, poteſt cum præcedentibus, & cum ſequentib. iungi. Vtrumque certe factum per Spiritum ſanctum, i. Spiritus ſancti ductu, & inſtinctu.

3. *In multis argumentis*, i. per multa argumenta, ſc. confirmans ſuam reſurrectionem.

4. *Per os meum*, Græc. & Syr. ex me.

5. *Baptizabimini*, ſ. purgandi erant, & perficiendi aduentu Spiritus ſancti.

6. *Si*, pro num.

Iſrael, datiuus eſt.

7. *Momenta*, Græc. χαιρὺς, ſ. rei gerendæ opportunitates.

8. *Virtutem*, i. robur.

Eritis, ſc. vos & ſucceſſores veſtri. ſic enim dictum, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Aug. ep. 80.

9. *Suſcepit*, i. ſubduxit.

10. *Intuerentur*, ſc. intentis, ſeu defixis oculis, Græc. enim ἀτενίζοντες.

Viri, Angeli virorum ſpecie.

12. *Iter*, ſ. vnum milliare, etſi quidam duo putent. Syr. diſtans ab ea circiter ſeptem ſtadiis. Faciunt quidem octo vnum milliare.

13. *Cœnaculum*, ſc. partem domus ſuperiorem Græc. ὑπερῷον.

Manebant, Syr. degebant.

Alphæi, ſc. filius. *Iacobi*, ſ. frater. Vterque enim Alphæi filius.

14. *Eius*, ſc. IESV. *Fratribus*, i. cognatis.

15. *Petrus*, ſ. vt Eccleſiæ caput, & Paſtor, vt notat Chryſ.

Fratrum, Græc. μαθητῶν, i. Diſcipulorum.

Hominum: Græc. nominum (homines enim nominatim recenſentur) ſic Apocal. 3. Syr. hominum.

16. *Oportet*, Græ. ἔδει, i. oportuit, ſeu oportebat.

17. *In nobis*, Græc. nobiſcum. *Qui ſortitus eſt ſortem*, i. cui contigit partem habere.

18. *Poſſedit*, i. fecit poſſideri, Græc. & Syr. acquiſiuit, eodem ſenſu.

Iniquitatis, i. iniqui operis.

Suſpenſus, Græc. pronus factus, ſ. ita ſolent ſuſpenſi, Syr. cadens in faciem ſuam humi.

Diffuſa, i. effuſa.

19. *Notum*, ſ. totum Iudæ factum.

Lingua, ſc. Syriaca, hac enim Iudæi tunc vtebantur. *Hacel*, i. Ager, Syr. חקל *Dema*, i. ſanguinis. Syr. דמא

20. *Scriptum*, &c. coniungendum cum, oportet impleri ſcripturam, &c. *Commoratio*, i. habitatio.

Eorum, Græc. & Syr. eius.

21. *Congregati*, pro, conuerſati. *Intrauit & exiuit*, i. verſatus eſt, Heb.

23. *Barſabas*, non eſt iſte Barnabas, de quo cap. 4. Etſi quidam eundem putent.

25. *Locum*, Græc. ſortem.

Præuaricatus eſt, i. per præuaricationem excidit. Syr. diſceſſit.

Locum ſuum, i. ſibi deſtinatum, ſeu conuenientem, ſ. Infernum.

26. *Sortes*, ſorte, vt fit, ſcriptis nominibus vtriuſque in charta, & alicubi incluſis, deinde extracto altero.

Sors, Dion. Areop. donum quoddam putat fuiſſe, ſed quale fuerit non explicat. *Annumeratus*, Græc. ſuffragiis additus, ſ. poſt ſortem.

CAPVT II.

1. C*omplerentur*, Syr. impleti eſſent.

Pentecoſtes, Feſtum erat 50. (vt nomen indicat) poſt Paſcha die, in memoriam datæ Legis in Sinai. numerabantur autem dies, à die ſequenti Paſcha, quo die manipulus offerebatur; ſed quia eo anno ob ſabbatum non poterat meti, à Dominica, qua meti poterat, cœptum numerari. vide Leu. 23. *Pariter*, Græc. ὁμοθυμαδὸν, i. vnanimiter. *In eodem loco*, Græc. in idipſum, i. ſimul.

2. *Spiritus*, i. venti, Græc. πνοῆς, i. flatus.

Vehementis, Græc. βιαίας, i. violenti.

3. *Diſpertitæ*, i. ſectili forma, ſeu diſſectæ.

Ignis, genitiuus eſt.

4. *Variis*, Græc. ἑτέραις, i. aliis.

5. *Religioſi*, i timentes Deum, ſeu colentes.

Natione, Græc. gente.

Confuſa, ſc. præ ſtupore.

Sua, ſ. ipſorum qui audiebant, vt ſtatim dicitur, propria dialecto.

8. *Audiuimus*, Græ. audimus. ſic inſ.

9. *Ælamitæ*, ſ. Perſæ.

10. *Aduenæ Romani*, Syr. qui è Roma venerant.

11. *Proſelyti*, ſ. ad fidem è gentilitate conuerſi.

Magnalia, i. opera mirifica.

15. *Æſtimatis*, i. arbitramini. *Tertia*, ſ. ab ortu Solis, adeoque quarta diei pars: conſtabant enim dies omnes horis 12. Dicunt autem quidam Iudæos in feſtis ſolitos non edere vſque ad ſextam.

17. *Carnem*, i. hominem.

22. *Approbatum*, Græc. demonſtratum, ſeu exhibitum. *In vobis*, Græ. in vos, i. veſtri cauſa, Syr. apud vos.

Virtutibus, &c. q. d. operibus prodigioſis, ſeu miraculis Dei virtute factis.

23. *Affigentes*, ſ. cruci.

24. *Doloribus*, Syr. funibus. *Inferni*, Græ. mortis, q. d. ereptum à mortis moleſtiis. has enim dolores vocat. quamquam mortis epitheton poſſit eſſe dolor, quod morti coniungi ſoleat, ſ. dolet, vel moriens, vel amici.

Iuxta,

Iuxta,i.ſecundnm,q.d.quando quidem.

Eo,ſ.inferno.

25. *In eum*,i.de eo. *Prouidebam*, i.proponebam, vel proſpiciebam.

27. *Inferno*,i.limbo.Hinc Auguſt. Epiſt.57. colligit Chriſtum deſcendiſſe in infernum vide etiam Epiſt.99.Hier Pſal.15.Amb.Ser.74.

Dabis,i.ſines.

28. *Notas*,&c.i.me io vitam reuocaſti.Heb.

29. *Audenter*, i.libere,ſeu confidenter.

30. *Sedere*,ſ.Chriſtum,vt eſt Græc.

31. *Prouidens* , Græc. præuidens.*Derelictus eſt*, Græ.derelicta eſt anima eius.

33. *Dextera*,i. potentia. *Promiſſione*, &c.i. accipiens à Patre, vt poſſet Spiritum mittere , quem promiſerat.

34. *Aſcendit*, ſc. corpore, ſeu cum hæc diceret, q.d.non de ſe loquebatur,ſed de Chriſto,de quo ſequentia dixit.

38. *Fecit*,ſ.quatenus homo eſt, fecit enim Deus vt ille homo Chriſtus eſſet,& Dominus. Nec enim ſemper id fuit,cùm oon ſemper homo fuerit,ſemper quidem illa perſona Deos fuit, ſ d non ſemper ille homo Deus.Poteſt facilius dici:Intelligi dominium quod ei conuenit quateous homo, & non quatenus Deus.

37. *Compuncti*,ſ.ex pœnitentia.

38. *Pœnitentiam*,ſ.omnium peccatorum.Not.requiri pœnitentiam ante baptiſmum.

I E S V *Christi*,ſub. & ſanctiſſimæ Trinitatis,ſic enim iuſſi Apoſtoli baptizare ,ſed etiam requirebatur Chriſti fides ſpecialis, vt & ounc. *Donum*, ſ. gratiam iuſtificantem.

39. *Repromiſſio*,i.promiſſio,ſ.facta. *Aduocauerit*, i.ad ſe vocauerit ſ.Gentiles.

40. *Teſtificatum eſt*,ſ.veritatem confirmans.

Praua,ſ. ſegregati.

41. *Appoſiti*,ſ. fidelium numero. *Fractionis*, ſc. frangebatur, & diſtribuebatur. *Panis* , Græ τοῦ ἄρτου, i. illius panis , ſc. cœleſtis , Syr. Euchariſtiæ , vbi Not. id nomeo , etſi Græcum , etiam Syris in vſu fuiſſe.

41. *Animæ*,i. homini. *Timor*, ſ. vt fit,vbi Deus ſe prodit per opera inſueta.

44. *Pariter*,i. vna , ſeu ſimul , ſc. vt tunc Religioſi.

45. *Subſtantias*, i. facultates.

46. *Panem*.Hic Græ.non additur articulus,quanquam Syr.vertit munos benedictum.

47. *In ipſum*,Græc. & Syr.in Eccleſia.

CAPVT III.

2. B*Aiulabatur*, i. portari ſolebat,ſ. ad templum, vel tunc portabatur. *Templi*,atrij templi , ſc. vbi populus orabat.

3. *Incipientes introire*, i. iamiam ingreſſuros, Gr. ad verbum, futuros ingredi.

6. *Aurum*, pro,aut aurum. *Nomine*,i. virtute.

7. *Alleuauit*, i, erexit. *Baſes*,i. pedes.

Et, pro, i. vel q.d.pedes toti. ſic vt poſſet recte ambulare:plantis enim ambulatur.

8. *Exiliens*,i. ſalieos,ſ. præ gaudio.

10. *Et extaſi*, q.d.ita vt extra ſe fierent.

11. *Teneret* , ſc.tanto accepto beneficio , ab eis auelli non poterat.

12. *Poteſtate*,Græc. pietate, ſ. io Deum.

13 *Negaſtis*, ſ. dimitti eum debere. *Dimitti*., ſc. debere,poteſt vero coniungi com,negaſtis,vel cum, iudicante.

14. *Negaſtis*,ſ.dimittendum.

16.*Nominis eius*,pro,eius. *Confirmauit*,i.ſanauit,

Nomen,ſ. inuocatum,vel nomen,i.virtus.

17. *Sicut*, ſimilitudo ſignificatur,ſed non per omnia,Principom enim ignorantia culpabilior,quippe craſſiſſima,vel etiam affectata.

18. *Pati*,pro paſſurum. *Sic*,ſ. vt prænunciauerat.

20. *Vt*,ſ.ſaluemini , *Prædicatus*, Græc propoſitus.

21. *Suſcipere*,i.receptum continere.*Reſtitutionis*, ſ.faciendæ die Iudicij , quem ſup. vocauit tempus refrigerij,ſ.felicitatis.

23. *Exterminabitur*,i.peribit.

25. *Teſtamenti*,i.pacti, q. d.a d vos pertinet pactum.

Diſpoſuit,i.pactus eſt. *Et*,vel abundat,vel q d. inter alia etiam id dixit

26. *Suſcitans*,alludit ad illud, Prophetam ſuſcitabit,&c. *Benedicentem*,i.vt beoediceret,ſ.felices faceret,vel gratiam daret. *Vt*,pro,ad hoc vt,vel modo vt, quod Gr.mag.s iodicatur.

CAPVT IV.

1. M*Agiſtratus*,Græ Præfectus.Syr. Præfecti,ſ. quibos templi commiſſa tutela.

2. *In* I E S V,pro, I E S V,q.d I E S V M reſurrexiſſe.

3. *Cuſtodiam*, i.carcerem. *Craſtinum*,i.diem poſterum.

5. *In craſtinum*,i.ſequenti die.

6. *Sacerdotali*,Græc.& Syr. pontificali, ſeu ſummorum Sacerdotum.

7 *In quo nomine*, i.qua,ſeu cuius auctoritate.

8. *Repletus*,ſ.ad reſpondendum.

9. *Iudicamur*,Syr.in ius vocamur.

In benefacto,& cæt.i. ob beneficium collatum homini huic. *In quo*,i. per quod, q d.qua ratione. ſeu cuius nomine ,aut virtute.

10. *In hoc*,ſ.nomine.i.virtute.

12. *Aliud nomen*,pro alius.

13. *Conſtantiam*,Græc.παῤῥησίαν,i,in dicendo libertatem.*Fuerat*,ſ.verſati.

16. *Notum*,i. coospicuum. *Signum*,i. miraculum.

17. *Hoc*,ſ.Chriſti, q. d. ne Chriſtum prædicent, aut in eius nomine quicquam faciant.

18. *Denuntiauerunt*,ſc.præcipientes Gr.παρήγγειλαν, i. præceperunt vide cap.ſeq.

19. *Si iuſtum eſt*,pro,an iuſtum ſit.

21. *Glorificabant*,&c. Græc. & Syr.glorificabant Deum ſuper eo quod factum fuerat.

23. *Quanta*,pro,quæcunque.

25. *Pueri*,i. ſerui.

27. *Puerum*,Syr.filium.Græc.παῖδα,Ambroſ.a.de voc.gen. Cap.5. filium vertit,& infr.Interpres,filij vertit.

28. *Manus*,i.poteotia *Conſilium*,Syr.voluntas.

Decreuerunt,Græc.προώρισε,i.præfiniuit, Syr.deſignauerat.

33. *Virtute magna*,i.miracolis.

36. *Barnabas*, hic Pauli ſocius.Hic *Filius conſolationis*,q.d. ad conſolandom aptiſſimus.

CAPVT V.

1. A*Grum* Græc.κτῆμα,i' poſſeſſionem.

2. *Fraudauit*,ſcil. reſeruans ſibi partem pretij.

3. *Tentauit*,i.induxit,q.d.cor te permiſiſti à diabolo induci?videtur legiſſe ἐπείρασεν , nunc enim, ἐπλήρωσεν,implenit.

4. *Manens*,pro,omnino,q. d. noone tua erat poſſeſſio poteraſque tibi retinere, quis enam cogebat

Digitized by Google

vendere aut pretium afferre. *Venundatum*, ſ. κτῆμα, *Deo*, ſ. Spiritui ſancto, de quo ſup.

9. *Quid utique*, pro, quid ita. *Conuenit vobis*, i. inter vos conſpiraſtis.

10. *Ad*, i. iuxta.

11. *Omnes*, pro, omoibus.

12. *Per manus*, i. miniſterio.

15. *Eiicerent*, i. efferrent.

17. *Hæreſis*, i. ſecta. *Zelo*, i. æmulatione, ſeu indignatione.

18. *Custodia*, i. carcere.

20. *Verba vitæ huius*, id eſt rationem huius inſtituti.

24. *Magiſtratus.* vide ſup. cap. 4. *Fieret*, pro factum eſſet. Græc & Syr. quid hoc eſſet.

28. *Præcipiendo*, pro omnino, ſeu vehementer. *Inducere*, &c. q. d. facere nos reos ſanguinis, &c.

29. *Magis*, i. potius.

30. *Suſcitauit*, i. excitauit ſeu exhibuit mundo.

31. *Exaltauit*, ſ. reſuſcitando.

32. *Verborum*, i. rerum. *Spiritus ſanctus*, ſ. teſtatur miraculis.

33. *Diſſecabantur*, Syr. furore corripiebantur

34. *Fieri*, i. ſuccedere.

35. *Attendite vobis*, i. diligenter videte.

36. *Aliquem*, Græc. aliquem magnum. *Conſenſit*, i. adhæſit.

37. *Poſt*, i. præter. *Profeſſionis*, Græc. deſcriptionis, ſ. de qua Luc. 2.

38. *Et nunc*, pro, itaque ounc. *Itaque*, non eſt. Græc.

39. *Inueniamini*, q. d. illud etiam accedet, quod Deo repugnare videbimini.

51. *Contumeliam*, i. verberum iniuriam.

42. *Circa*, pro, per.

CAPVT VI.

1. *Diſcipulorum.* ſic in principio dicebantur, poſtea vero Chriſtiani.

Græcorum, Græc. ἑλληνιστῶν, i. Græciſtarum, ſeu Græcizantium, ſ. Iudæorum qui extra Iudæam nati, aut diu verſati, Græca lingua vtebantur, Syr. Diſcipulorum Ionum, i. Græcorum.

Deſpicerentur, i. negligerentur.

Miniſterio, ſ. quo illis proſpiciebatur, alebantur enim ab Eccleſia.

2. *Æquum*, i. conueniens, Syr. decens. Græc. ἀρεστὸν, i. placitum, ſed tale vt placere debeat.

3. *Boni teſtimonij*, i approbatæ vitæ. *Plenos*, &c. q. d. probos & prudentes.

4. *Inſtantes*, i. aſſidue intenti.

5. *Aduenam*, Græ. proſelytum, ſ. ex Gentili factum Iudæum.

6. *Impoſuerunt*, &c. ſ ordinarunt Diaconos.

9. *Libertinorum*, à Regione ſeu Vrbe ita dicti, ſecundum quoſdam. at ſecundum Chryſ. & Bed. à libertate, qua ſerui donari ſolebant, & liberi fieri, quorum filij Libertini dicebantur. quanquam Chryſ. etiam hic libertos intelligit, & merito hi enim etiam Libertini dicuntur.

10. *Qui*, Græ. quo, Syr. per quem.

14. *Traditiones*, Græc. τὰ ἔθη, conſuetudines, ſeu inſtituta, Syr. ritus.

CAPVT VII.

1. *Si hæc*, pro an hæc.

2. *Gloriæ*, i. glorioſus, Hebr. *Priuſquam*, &c. hinc apparet quomodo intelligendum, quòd dicitur Geneſ. 12. vide ibi.

5. *Hæreditatem*, i. poſſeſſionem *Paſſum*, Græc. βῆμα, i veſtigium. Intellige Dei munere, nam pretio aliquid emit. Aug. in Gen. q. 56.

6. *Semen*, i. poſteri. *Quadringentis*, ſ. à nato Iſaac numerandis.

7. *Iudicabo*. i. puniam. *Iſto*. Ita refert Stephanus, quia præſens erat loco.

8. *Teſtamentum*, i. pactum. *Et ſic*, ſ. circumciſus, vel accepto teſtimento Syr. & tunc.

9. *Æmulantes*, i. inuidentes. *In Ægyptum*, ſ. abducendum.

11. *Cibos*, i. alimenta.

13. *In ſecundo*, i. cum iterum rediiſſent in Ægyptum.

14. *Septuaginta quinque.* Id ſecundum 70. Vide Geneſ. 46.

16. *Tranſlati*, pro tranſlatus, ſcil. Ioſeph. vide Ioſ. 24.

Abraham. Vide Gen. 33. quamquam quod attinet ad vocem filij Gr. eſt τοῦ συχέμ, quod poteſt intelligi patris Sichem, vel illi Hemor, forte fuit etiam Sichem pater.

17. *Confeſſus erat*, alii profeſſus erat, Græ. ὤμοσεν, i. iurauerat, Syr. iuramento promiſerat.

18. *Sciebat*, i. nouerat.

19. *Genus*, i. notionem, q. d. dolo agens cum gente noſtra *Exponerent*, ſ. occidendos. *Viuificarentur*, i. viui ſeruarentur.

21. *Expoſito*, ſ. in Nilo. vide Exod. 2.

25. *Per manum*, i. opera, ſeu miniſterio.

26. *Apparuit*, pro, adfuit. *Alterutrum*, i. alter alterum.

29. *In verbo*, pro, ob verbum.

30. *Igni flammæ*, Græc. flamma ignis, Syr. igne ardenti.

31. *Conſideraret*, i. inſpiceret. ſic inf.

35. *Manu Angeli*, i. Angelo, ſ. ductore, & adiutore.

37. *Tanquam me*, i. mei ſimilem, ſ. Chriſtus homo, & Legiſlator, duxque in terram promiſſionis cœleſtem.

Audietis, pro, audite, Heb.

38. *In Eccleſia*, i. fidelium congregatione, cuius erat præfectus. *Vita*, in quorum obſeruatione vita eſt animæ *Dare*, pro, vt daret.

40 *Factum ſit*, i. acciderit.

42. *Conuertit*, Syr. auerſus eſt. *Tradidit*, i permiſit *Militiæ cœli*, i. aſtris. *Prophetarum*, ſ. minorum.

43. *Et*, pro, quin, etiam, *Moloch*. idoli nomen.

Remphan, ſtellam Veneris quidam putant, ſeu luciferum. *Adorare*, pro ad adorandum. *Et*, pro, itaque, ſeu ideoque. *Trans*, &c. ſ. in Aſſyriam.

45. *Ieſu*, i. Ioſue. *Poſſeſſionem gentium*, i. terram Chananæorum.

Diebus pro, dies.

46. *Tabernaculum*, i. locum vbi tabernaculum collocaretur, ſeu templum ædificaretur.

52. *Iuſti*, ſ. Chriſti. *Homicidæ*, i. interfectores.

53. *In diſpoſitione*, i opera.

54. *Diſſecabantur*, i. furebant. *In*, i. contra.

58. *Adoleſcentis*, i. iuuenis.

60. *Statuas*, &c. i. ne eos punias ob id peccatum, ſ. peccata velut ante Deum ſtant, vindictam petentia.

In Domino, i. Deo gratus. ſeu ſecundum Dei voluntatem, quanquam id Græ. non eſt.

CAPVT VIII.

1. *In Eccleſia*, Græ. in Eccleſiam, i. contra Eccleſiam.

2. *Curauerunt*, ſ. efferendo, & ſepeliendo, Syr. collectum

collectum in arcam ſepelierunt. *Timorati*,. Gr. pij ſeo Religioſi,Syr.fideles *Planctum magnum*,i. pompam & exequiarum frequentiam,Hier.ep. 25.

3. *Cuſtodiam*,i. carcerem.

4. *Pertranſibant*,i.huc illuc ſe conferebant.

5. *Philippus*.ſ. diaconus,de quo ſup.

6. *Signa*, i. miracula.

9. *Ciuitate*,ſ. Samaria.

10. *Qua vocatur*,Græ.illa.

11. *Eum*,pro,ei.*Propter*,pro propterea *Dementaſſet*,i.à mente alienaſſet.

12. *In*,Græ.&.

16. *Domini* I s s v, ſub. & Trinitatis , oportet enim exprimi nomen Patris , Filii , & Spiritus ſancti.

20. *Sit in perditionem*, i. pereat. *Poſſideri*. i. parari.

21. *Sermone*,i.re,ſeu negotio.Heb.

22. *Cogitatio*,Syr.dolus.

23. *Felle*,Syr.hepate,q.d.peſſimo animo.

Obligatione,i. colligatione.

24. *Dixiſtis*,apparet dixiſſe Petrum plura,quàm quæ ſup.ſcripta.

25. *Regionibus*,Græc.vicis,ſeu pagis.

26. *Contra meridianum*,i.verſus meridiem.

27. *Potens*,Græc. δυνάςης, i. Præfectus. *Gazas*,i. opes.

30. *Putaſne*,Græ. ἆρά γε,i.numqoid.

31. *Oſtenderet*,i.explicauerit.

32. *Sine voce*,i.vocem non edens.

33. *In humilitate*,&c.q.d.adeo cootemptus fuit, vt contra ius omne ſit condemnatus *Sublatum* , i. non redditum ei ius.*Quoniam*, pro, qui tamen,q d. cum ſit Dei Filius,occiderot tamen.

37. *Filium Dei*,&c.intelligendum eſt,etiam reliqua ad ſalutem neceſſaria crediſdiſſe , etſi hic non exprimantur,Aug.de fide,& op.c.9.

40. *Azoto*,Ciuitas eſt Palæſtinæ.*Cæſaream* ſ.Palæſtinæ.vide c.10.

CAPVT IX.

1. SPirans,&c.i.minitans cædem diſcipulis, &c.

2. *Via*,i.inſtituti

5. *Durum*,i.damnoſum.

7. *Cum eo*,pro,eom. *Vocem*, ſc.Pauli,non Chriſti. vide c.22.

8. *Nihil*,Græ.neminem.*Trahente*,i.ducentes.

10. *Ecce ego*,i.eccum me.

14. *Hic*,i.hoc loco.*Nomen tuum*,i.te.

15. *Vas electionis*,i.inſtrumentum electum.

Portet nomen m eum,i.me prædicet.

17. *Videas*,ἀναϐλέψῃς,i.viſum recipias.

20. Iasvm,Græ.Chriſtum.

23. *Dies multi*,ſcil. poſt reditum ex Arabia, ſecundum quoſdam vide,Gal.1. *In vnum*, i. ſimul,ſeu inter ſe.

27. *In nomine*,Iesv,i.prædicans Iesvm.

28. *Intrans & exiens*,i.conuerſans,Heb.

29. *Gentibus* Id non eſt Græc,nec Syr.*Græcis*,Syr. Iudæis qui ſciebant Græce vide ſup.c.6.

30. *Fratres*,ſic olim Chriſtiaoi,vocabantur.

32. *Tranſiret*,i.viſitaret.

35. *Sarona*. Ciuitatem quidam putant, alij Regionem.

36. *Doreas*,i.Caprea.

38. *Pigriteris*,i.graueris.

41. *Sanctos*,i. fideles.ſic etiam vocabantor Chriſtiani , q. ad ſaoctitatem vocari , vel ſanctitatem profeſſi.

42. *In Domino*,Græ. in Dominum.

CAPVT X.

1. CÆſarea.Ita ab Herode Aſcalooita , in Auguſti gratiam vocata poſtquam eam inſtaurauit,cum antea Turris Stratonis diceretur. vide Matth.16.

Cohortis,Græ.ex Cohorte.

Aſcenderunt, &c. q.d. fecerunt Deum recordari toi,vel recordatus eſt Deos earum.

7. *Domeſticos*, Græ. famulos. *Metuentem Dominum*, pium ſeu religioſum.

9. *Superiora*,Græc δῶμα,i.tectum,ſ. ſunt in Palæſtioa recta plana.*Sextam*,ſ.meridiem.

10. *Guſtare*,i edere.*Mentis exceſſus*, Gr. ἔκςασις.

11. *Initiis*,i.aogulis,ſ.alligatum.

12. *Omnia*, Syr.omne genus. *Iuſti*,q 89 ait omnia fuiſſe immunda *Quadrupedia* , Græc. additur ϗ τὰ θηρία,i.feræ.Vide c.ſequens.*Serpentia*,i.reptilia.

14. *Omne*,pro,quicquam,Heb. *Et*,pro, id eſt Iudæi n.immunda vocant commooia Græ. aut ſ. eſt præcedentis explicatio.

16. *Per ter*,i.ter.*Statim* Græ.rurſum.

17. *Eſſet*,i ſignificaret,ſeu ſibi vellet.

19. *Spiritus*,ſ.ſanctus.

24. *Altera*,i.poſtera. *Neceſſariis*,i. valde familiaribus.

26. *Homo ſum.* Modeſte honorem recuſat. alioqui licitum:ſæpe enim adorantur in ſcriptura qui re aliqua eminent.

28. *Alienigenam*.i.gentilem.

Oſtendit,ſc.viſione ſingulari confirmaos , quod olim præceperat , vt doceret omoes geotes , &c. Matth.26.& Marc.16.

29. *Sine dubitatione*,Syr.expedite.

30. *A nudiuſque*,&c.i quarta ab hinc die.

Orans,Græc.& Syr.ieiunans & orans.

Candida,Græ.λαμπρᾷ i. ſplendida.

31. *Commemorata*,id eſt, reductæ in memoriam. vide ſupra.

32. *Mare*,Græ.& Syr additur,qui adueniens loquetur tibi.

33. *Tuo*,Græ.Dei,Syr.tuo.

35. *Omni*,i.quauis.

36. *Verbum*,i.prædicationem.

37. *Enim*,abundat,nec.eſt Græc.

42. *Conſtitutus*,Græ.& Syr.definitus.

43. *Nomen eius*,i.eum.

45. *Notiones*,i.gentes.*Gratia*,Græ.& Syr.donum. *Eſt*,pro,eſſet.

CAPVT XI.

1. DIſceptabant,i.contendebant.

Circumciſione,i.Iudæis.

6. *Beſtias*,Græ.feras.

9. *Commune*,pro,communia.

14. *Verba*,i.res. *In quibus*,i.per quæ.

17. *Prohibere Deum*,i.Deo reſiſtere.

18. *Ad vitã*,i.vt viuant,ſ.ſpiritualiter,ſeu iuſte.

19. *Sub Stephano*,Syr.ob Stephanum.

20. *Et ad*,Græ.ad.*Græcos*,i.Græcizantes Iudæos. vide c.16.quanquam hic forte intelliguntur gentiles.

Annunciantes,Græ.euaogelizantes.

23. *In Domino*, i. Domini fide , ſeu ſecundum Domini voluntatem.

28. *Per Spiritum*, i. Spiritus ſancti reuelatione. vel,per ſpiritum Propheticom. *Terrarum*,ſ. Iudææ ſecondom quoſdam.

29. *Miniſterium*,Syr ſubſidium.

30. *Seniores*,Græ Presbyteros,πρεσϐυτέρους.

Per manus,i.opera.

CAPVT

CAPVT XII.

1. HErodes,ſc.Agrippa,frater Herodiadis,filius Ariſtobuli filij Herodis Aſcalonitæ, Iudææ Rex.

Manus,i.poteſtatem,vel q.d.id egit.Vulgo quidem mittere manum,eſt comprehendere, ſeu male tractare.

3. *Appoſuit*,&cæt.id etiam addidit,vt apprehenderet,&c.

4. *Quatuor*,&c ſ.16.militibus. *Paſcha*,i.dies azimorum. *Producere*,Syr.tradere.

8. *Caligas*, Græc. σανδάλια, i ſoleas,ſ. ſimiles iis quibus vtuntur Franciſcani. *Veſtimentum*, Græc.& Syr.pallium.

10. *Cuſtodiam*,ſ.militum turmam cuſtodientium carcerem. *Portam*,ſ.carceris. *Ciuitatem*, ſ.Ieruſalem. Quidam putant extra eam fuiſſe carcerem. putarim potius intra, ſed ſemoto loco, vt ſolent militum præſidia,dicuntur enim ſtatim in vicum proceſſiſſe. Sunt qui dicant fuiſſe intra vnum murum,& extra alium,duobus n.circumdatam vrbem.

12. *Marcus*, hic eſt de quo etiam inf.cap. 13.& 15.alius vero ab eo qui Euangelium ſcripſit,ſecundum quoſdam.vide Marc.1.

13. *Oſtium ianua*,Græc.oſtium veſtibuli.Syr.fores atrij.

14. *Ianuam*,Græc.veſtibulum.

19. *Duci*,ſ.ad ſupplicium,Syr.necari.

20. *Super cubiculum*,Syr.Cubicularius.

Alerentur, forte commercio, ſeu annonæ emptione.

Illo,Græc.regia.Syr.eius regno.

23. *Honorem*,Græc.δόξαν i gloriam.

Vermibus,forte pediculis. *Expirauit*,ſc.anno 7. regni ſui,relicto filio Aggrippa,& filiabus Bernice, & Druſilla,de quibus inf.

CAPVT XIII.

1. COllactaneus, Græc. σύντροφος, i.ſimul nutritus.

2. *Miniſtrantibus*,Græc.λειτουργούντων,i. ſacrificantibus.Miſſæ enim ſacrificium λειτουργία *Aſſumpſi*,Gr. aduocaui.Syr.vocaui.

4. *Seleuciam*,eſt in Cœleſyria.

5. *Salaminam*, Cypri ciuitas. dicta poſtea Conſtantia.eſt autem ad Orientem.Paphus vero ad Occidentem.

6. *Elymas*, forte id erat etiam ei nomen,quamquam Græc.ſignificat magum, & impoſtorem. *Sic*, i.magus,ſeu Elymas *Nomen* ,ſ.Bar Ieu,q d.ille magus,qui Elymas dici poteſt: id enim ſignificat Bar Ieu.

10. *Fallacia*,i.verſutia, Syr.flagitio. *Subuertere*,i. impedire,ſeu interturbare.

11. *Et nunc*,pro,itaque nunc. *Manus*,i. vindicta, ſeu punitio.

14. *Sabbatorum*,pro,ſabbati.

17. *Brachio excelſo*,i magna potentia.

18. *Per*, Græc.circiter. *Mores eorum ſuſtinuit*, Syr.nutriuit eos.

20. *Quaſi*, &c. Græ. & poſt hæc annis circiter quadringentis & quinquaginta, dedit Iudices, &c. vbi ſenſus poteſt eſſe,tamdiu Iudices duraſſe.

22. *Regem*,Græc.in regem. *Dixit*, vide 1.Regum 13.verſ.14.

Qui faciet,&c.explicat Paulus,quid ſignificet,ſecundum cor meum.

23. *Iſrael*,datiuus eſt.

24. *Ante faciem*, &c.i. prinſquam ille veniret,ſ. ad prædicandum.

25. *Curſum*, Syr. miniſterium,q.d.cum fungeretur munere Præcurſoris. *Non ſum*,ſ.Chriſtus.

26. *Generis*,i poſterorum. *Et qui*, pro id eſt, qui.

27. *impleuerunt*,ſ.de eo ſcripta,vt inf.dicitur

30. *Deponentes*,ſ.viri quidam pij.

32. *Annunciamus*,Græc.Euangelizamus.

Repromiſſio,pro,promiſſio.

33. *Noſtris*,Græ.& Syr.nobis eorum filiis. *Genui*, ſ.regeneratio quædam eſt ipſa reſurrectio.

34. *Suſcitauit*,pro, ſuſcitaturus eſſet *Corruptionem*,i.mortem,qua vita corrumpitur. *Dixit*, ſc.ſecundum 70. *Sancta*,i. ſancte promiſſa,Syr.beneficentia.

Fidelia,i.certa.q.d.faciam omnino quod promiſi ei,de Rege æterno naſcituro.ex ipſo.

36. *Generatione*,i.ætate. *Adminiſtraſſet*,i.inſeruiſſet,ſeu obediſſet.

40. *Prophetis*,pro,vno ex Prophetis,ſc.Habacuc, iuxta 70.

41. *Diſperdimini*,Græc.exterminamini. Imperat, pro futuris,q.d.videbitis,& mirabimini:& quia non creditis,peribitis.

42. *Verba hæc*,i.de rebus his.

43. *Synagoga*,i.cœtus *Aduenarum*,Græc.proſelytorum.

45. *Zelo*,i.inuidia,ſeu indignatione.

46. *Conſtanter*, Græ. libere, & confidenter, Syr. aperte.

48. *Glorificabant*,id eſt, honorabant. ſeu laudabant.

Præordinati,ſ.à Deo per æternam electionem,ſeu prædeſtinationem.

50. *Honeſtas*,i.honorabiles,ſeu nobiles.

CAPVT XIV.

1. GRæcorum,i.gentilium

2. *Fratres* i.Chriſtianos.

3. *Per manus eorum*,i.per eos,Heb.

6. *Vniuerſam*.non eſt Græc.nec Syr.

9. *Voce*,hic additur Græc.& Syr.Tibi dico in nomine Domini IESV Chriſti,ſurge,&c.

10. *Similes facti*, ὁμοιωθέντες,i.aſſimilati.

11. *Dux verbi*,i.præcipuus in concionando, Syr. incipiens ſermonem.

Qui,ſ.Iupiter,i.Iouis templum.

13. *Tunicis*,i.veſtibus ſuperioribus.Syr.togis.

14. *Similes vobis*,Græ. ſimiliter ac vos paſſionibus obnoxij.

15. *Ingredi*,&c.i.viuere modo ſuo.

Eorum,Græc.noſtra.

22. *Conſtituiſſent*,Græc ordinaſſent,ſ. ſolitis ritibus.

25. *Antiochiam*,ſ.Syriæ. *Erant*,&c.i.diſceſſerant cum gratia Dei,&c.

26. *Cum illis*,i.per illos.

CAPVT XV.

1. MOrem,Syr.ritum. *Moyſi*,legis Moſaicæ.

2. *Seditione*,Syr.tumultu. *Non minima*, Græc & diſceptatione non parua. *Ex illis*,Syr.cum illis.

3, *Deducti*,ſ.aliquouſque,vt fit,aliquibus comitantibus.

5. *Surrexerunt*,&c. videntur hæc verba Pauli,& Barnabæ, referentium quid Antiochiæ accidiſſet. *Hæreſi*,i.ſecta. *Eos*, ſcil.fideles. *Præcipere*, pro,iuberi

6. *Seniores*,Græ. presbyteri.ſic & inf. *Verbo*,i.re, Heb.

7. *Conquiſitio*, i. diſceptatio. *Antiquis*,i. multis, Græ

Græ.& Syr.primis,ſ.prædicationis.*Gentes*,vide ſup. c.10.

10. *Imponere*,pro,imponendo.

11. *Illi*,ſ.Patres noſtri.

14. *Primum*,i.à principio.vide ſupr.*Sumere*,pro, vt ſumeret.*Nomini ſuo*,i.ſibi,Hebr.

16. *Reuertar, & readificabo*, i. rurſum ædificabo, Hebr.*Tabernaculum*,ſ.regnum ſpiritualiter,intellectum.

17. *Cæteri*,ſ.gentiles.

18. *Notum*,&c.q.d.multo ante prædixit, quæ eſſet facturus,vt qui ab æterno omnia nouerit.

19. *Inquietari*,pro,inquietandos.

20. *Contaminationibus*, &c.i. ab idolorum cultu, & idolothyris. *Suffocatis*,i.eſu animalium ſuffocatorum,quod in iis ſanguis ſit.

22. *Primos*,i,primarios.

23. *Manus eorum*,i.eos,Heb. *Fratres*,Græ.& Syr. & fratres.

24. *Euertentes*,Græ.& Syr.labefactantes.

Salutem,Syr.pacem.

25. *Collectis in vnum* , Græ. vnanimiter congregatis.

26. *Animas*,i.vitam. *Nomine Domini*, i. Domino.

27. *Nihil*,ſ.ioterim,ſeu præter ea quæ lex naturalis præcipit , ſeu quod pertinet ad ea, quæ nuper apud vos diſputata ſunt.

31. *Conſolatione* , i.literis conſolatoriis , poterat etiam verti,exhortatione.

32. *Prophetæ*,i.verbi Dei interpretes.

38. *Rogabat*,Græ.cenſebat. *Diſceſſiſſet*, Græc.defeciſſet.

39. *Diſſenſio*,Græc.παροξυσμὸς,i.irritatio,ſeu exacerbatio,ſ.acris diſceptatio.

40. *Traditus*,i.commendatus.

CAPVT XVI.

5. G*Entili*, Græc.Græco.

4. *Dogmata* , i. decreta , vt ſtatim dicitur.

Senioribus,ſ.presbyteris.

6. *Aſia*,ſ. minori. Volebat Deus eos ire in Macedoniam.

7. *Et non*,pro,ſed non.

8. *Troadem*,quæ & Antigonia, ciuitas maritima. Putant vero quidam hic ſe Lucam primo adiunxiſſe Paulo peregrinationis comitem.

12. *Ciuitas Colonia*,i.ab aliunde eo abductis habitata Romanorum eſſe,inf.indicatur. *Conſiſtentes*,i. commorantes.

13. *Sabbatorum*,pro,ſabbati.*Videbatur*,Syr.conſpiciebatur *Oratio*,Syr.domus orationis.

14. *Purpuraria*,i.purpuræ venditrix. *Ciuitatis*,i. oriunda è ciuitate.

16. *Puellam*,ſ. ancillam. Gr.παιδίσκην *Pythonem*, Græc.Pythonis,i. Apollinis, ſic dicti.vel à Pythone dracone interfecto,vel ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι,i. conſulere,ſeu interrogare,ſ.quod conſultus reſponſa daret; Syr.diuinationis

19. *Exiuit*,i. periit.

25. *Cuſtodia*,i,carcere.

34. *Lætatus eſt*,Græ.exultauit.ἠγαλλιάσατο.

37. *Indemnatos*, i. non iudicatos, & per ſententiam condemnatos , Syr.innocentes. *Eiciantes*, i. educant.

40. *Lydiam*,i.domum Lydiæ,de qua ſup.

CAPVT XVII.

3. I*Nſinuans*,Syr.oſtendens.*Chriſtus*,i.Meſſias vobis promiſſus.

4. *Colentibus*,ſ.Deum,Syr.Deum timentibus. *Gentilibus*,Græc.Græcis

5. *Zelantes*,i.inuidentes,ſeu indignantes. *Facta*,Syr.congregata

6. *Fratres*,i.Chriſtianos *Vrbem*,Gr.Syr & Complu.orbem.

8. *Principes*,accuſatiuus eſt.

11. *Nobiliores*, pro,nobiliſſimi,ſeu præcipui. *Theſſalonicæ*,ſ Regionis.

12. *Gentilium*, Græc. Græcorum. *Honeſtarum*, i. nobilium *Viri*,ſ.Gentiles.

13. *Theſſalonica*,ſ.vrbe.

17. *Colentibus*,ſc. Deum. *Aderant*, Græ obuij fiebant.

18. *Seminiuerbius*,i verborum ſeminator,q.d nugator.

Dæmoniorum,i.deorum.

19. *Areopagum*.Vicus ſeu Curia erat non procul à Martis templo , vnde ei nomen , vbi Iudices, qui Areopagitæ vocabantur,ius dicebant.

22. *Quaſi*,i. fere.*Superſtitioſiores*, Syr. nimios in cultu dæmonum.

23. *Simulacra veſtra*,Syr.templa deorum veſtrorum.

Ignoto,quaſi dicat,ſi quis eſt,quem forte ignoramus.

Quod,Græc quem.*Hoc*Græ.hunc.

24. *Deus*,lege Dominus.

25. *Colitur*,Syr.ei miniſtratur, q. d. opera hominum non indiget,vt ſtatim dicitur.

26. *Vno*,ſ.homin. ,Græ.& Syr.vno ſanguine.

Statuta,ſ. cuiuſque vitæ.

27. *Quærere*,pro,vt quærant.*Attrectent*,i.attingant,ſ.mente. *Quamuis*, &c. q. d. ad quod non eſt opus longius ire,Græ.& Syr.quando quidem

28. *In ipſo*,i.eius virtute.*Sumus*,ſ.id quod ſumus, q.d ab eo omnia habemus.*Quidam*,ſ.Aratus.

Genus,i.progenies,q. d.ipſe fecit nos.

29. *Æſtimare*,id eſt,arbitrari.*Sculpturæ* Appoſitio.

Artis, &c.i.arte factæ,& cogitatione.

30. *Ignorantiæ*,Syr.idololatriæ. *Deſpiciens*,i.ex alto videns. ſic ſumitur Pſal. 53. vbi idem verbum Græcum.

31. *Æquitate*.i.iuſtitia,ſ iuſte. *In viro*,i. per virum.

In quo,i.per quem *Statuit*,i. decreuit, ſcil.iudicare.

Fidem,ſ de re hac,q.d.certos reddens.

34. *Areopagita*, Syr. Vnus ex Iudicibus Areopagi.

Damaris, Quidam putant fuiſſe vxorem Dionyſij.

CAPVT XVIII.

3. S*Cenofactoria*, i. conficiendi tabernacula,ſc. è pellibus.

4. *Interponens*,i.ſubinde admiſcens,& proponens ſ.credendum.*Græcos*,i.Gentiles.

5. *Inſtabat, verbo*, i. prædicabat inſtanter. *Eſſe Chriſtum*,i.quod Ieſus eſſet Meſſias.

6. *Sanguis*,i.peccatum. *Super caput veſtrum*, i. in vobis ponietur.*Ex hoc*,poſthac,q.d.ſine vlla reprehenſione iam potero Gentibus fidem proponere, quando vos eam repellitis.

10. *Propter*,pro,propterea.*Apponetur*,&c.i.committet vt te lædat,Heb.

13. *Perſuadet*,

13. *Perſuadet*, pro, ſuadet.

14. *Aperire os*, i. loqui *Recte*, i. merito. *Suſtinerem*, i. ferrem, ſ. contendentes.

15. *Verbo*, pro, verbis. *Nominibus*, i. quæſtionibus, ſeu interpretationibus.

16. *Minauit*, i. abegit.

17. *Omnes*, ſcil. vel miniſtri Gallionis, vel turba Gentilium, Syr. Omnes Ethnici. Nor. hunc Soſthenem referri inter ſanctos, in Calendario Romano 28. Nouemb. vide an iſte idem ſit, qui ſupra Criſpus dictus & Archiſynagogus.

18. *Suſtinuiſſet*, i. expectaſſet. *Qui*, ſ. Aquila, vel Paulus. Quidam enim votum Pauli dicunt, alii, Aquilæ fuiſſe. *Totonderat*, ſ. finito tempore Nazaræatus.

Cenchris, Portus eſt Corinthi.

22. *Caſaream*, Capadociæ ſecundum quoſdam. Ego aliam putarim Epheſo propinquiorem, vel potius Palæſtinæ, vnde aſcendit in Eccleſiam, ſ. Ieroſolymæ.

Antiochiam, ſ. Piſidiæ, ſeu potius Syriæ, quo venit ex Ieruſalem, deinde in Galatiam.

24. *Potens*, i valde doctus, ſeu verſatus, adeoque qui ex iis Iudæos poſſet conuincere non credentes.

25. *Sciens*, &c. q.d. baptizabat batiſmo Ioannis, quem ſolum nouerat forte ſic baptizatus etiam ipſe.

26. *Fiducialiter*, i. audacter, ſeu intrepide.

27. *Exhortati*, Syr. præuenientes, eum, ſc. litteris commendatitiis.

CAPVT XIX.

2. SI pro, num.

3. *In quo*, pro, quo baptiſmate.

5. *Nomine*, i fide, virtute, & inuocatione.

6. *Prophetabant*, i. Deum laudabant ſeu de diuinis myſteriis loquebantur. vide ſup. cap. 10.

8. *Suadens*, perſuadens, ſeu prædicans.

9. *Viam Domini*, i. Chriſtianam Religionem.

Tyranni, &c. Syr. cuiuſdam nomine Tyranni. Apparet hunc locum dediſſe, vbi Paulus ſcholam faceret ad docendum.

10. *Omnes*, i. quam plurimi.

11. *Non quaſlibet*, id eſt, non vulgares, Syr. maximas.

A corpore, i. quæ geſtabat *Semicinctia*, i. zonæ, ſeu, cinguli partes. Quidam putant eſſe ſudaria, vt ſit explicatio: eſt n. Græ. σουδάρια ἢ σιμικίνθια.

13. *Adiuro*, q.d. cogo, ſeu iubeo, in Chriſti nomine, ſeu virtute.

16. *Amborum*, Græc. & Syr. eorum.

18. *Confitentes*, &c. Sy. renunciantes offenſas ſuas, & confitentes quod fecerant.

19. *Curioſa*, Syr. magica. *Millium*, ſ. quinque millium aureorum.

20. *Confirmabatur*. Græc. fortificabatur.

21. *In ſpiritu*, i. ductu Spiritus ſancti, Syr. in mente ſua.

23. *Minima*. Gr. parua. *Via Domini*, ſc. doctrina Euangelica.

24. *Ædes*, i. templa, ſeu thecas ſtatuarum, effigie templi.

25. *Acquiſitio*, i. lucrum.

26. *Epheſi*, ſ. hominibus.

27. *Pars*, i. negotium ſ. noſtræ artis.

In redargutionem, i. reprobationem, q.d. vt contemnatur.

32. *Eccleſia*, i. cœtus ille hominum.

33. *Detraxerunt*, forte ne occideretur.

35. *Scriba*, forte ipſe Alexander, Syr. Princeps Ciuitatis.

36. *Non poſſit*, ſ. vulgo, vel q.d. cum nemo contradicat.

38. *Forenſes*, ſ. de rebus ad forum, ſeu iudicium pertinentibus. fiebant autem apud Proconſules.

Proconſules, &c. Syr. Proconſul in vrbe eſt.

39. *Eccleſia*, i. concione, ſeu congregatione. Quidam referunt ad conuentus Iudæorum ſolemnes. vbi cauſæ determinabantur.

Abſolui, i definiri.

40. *Obnoxius*, i. in culpa, ſeu auctor.

Eccleſiam, i. cœtum.

CAPVT XX.

1. EXhortatus eos, valedixit, Græc. complexu, & oſculo ſalutans, Syr. conſolatus & oſculatus eos.

2. *Exhortatus*, Syr. conſolatus.

Græciam ſ. Achiam.

3. *Feciſſet*, i egiſſet.

Habuit Conſilium, i. ſtatuit.

4. *Pyrrhi*, ſ. filius.

5. *Suſtinuerunt*, i. expectauerunt.

7. *Vna Sabbati*, i. prima hebdomadæ die, ſeu poſt ſabbatum, ſ. Dominica *Panem*, Syr. Euchariſtiam. vide ſup. cap. 2.

Diſputabat, i. diſſerebat. *In craſtinum*, id eſt, poſtridie.

8. *Cœnaculo*, ſ. parte domus ſuperiore.

9. *Mergeretur*, i. grauaretur, ſeu deorſum traheretur. καταφερόμενος, *Ductus*, i. depreſſus. ſeu deorſum tractus κατενεχθεὶς, *Tertio cœnaculo*, i. contignatione tertia, τριστέγου.

12. *Non minime*, οὐ μετρίως i. non mediocriter.

13. *Facturus*, ſ. vſque ad Aſſon, Græc. indicatur pedibus iter feciſſe.

15. *Alia*, i. ſequenti.

16. *Tranſnauigare*, i. præteruehi.

17. *Maiores natu*, Græc. Presbyteros.

21. *Teſtificans*, pro, prædicans.

22. *Alligatus*, pro, velut alligatus, q.d. impellente, ſpiritu.

24. *Vereor*, i. timeo. Græc curo,

Nec facio &c. Græc. non habeo animam, i. vitam, mihi pretioſam, i. charam. Syr. pro nihilo mihi habetur anima mea.

Teſtificari, i prædicare.

26. *Conteſtor vos*, Græc. & Syr Teſtor vobis.

Mundus, &c. q d. nulli me fuiſſe peccandi cauſam.

28. *Epiſcopos*, etiam presbyteri Epiſcopi vocabantur interdum. *Regerere*, Græc. paſcere, ποιμαίνειν.

Acquiſiuit, ſ. Deus.

29. *Rapaces*, Græc. graues, ſ. moleſti, ſeu feri.

In, i. contra.

31. *Monens*, pro, monere.

32. *Verbo gratiæ ipſius*, i. prædicationi, quam audiſtis de Dei gratia.

Ædificare, Syr ædificare vos.

Dare, Græc. date vobis. *In*. pro, cum. *Sanctificatis*, i. iuſtis, ſeu ſanctis.

35. *Omnia*, pro, per omnia, Syr. in omnibus.

Suſcipere, ſ. ædificare, nihil ab eis accipiendo, qui forte alioqui ſcandalizarentur. *Dare*, ſ. ex charitate.

Accipere, ſ. ex inopia,

CAPVT

CAPVT XXI.

1. P*Ataram*,Hæc patria S.Nicolai.

4. *Dicebant*,forte præuidentes quæ illic eſſet paſſurus.

6. *Valefeciſſemus*, Syr. deoſculati eſſemus. vide cap.20.ſup.vbi idem verbum Græc.

8. *Alia*,i.ſequenti.*Cæſaream*,vide ſup.c.10.

Septem,ſ.Diaconis.

10. *Aliquos*,Græ plures.

11. *Sibi*,ſ.Agabo.

13. *Nomen Domini*,i.Dominum.

14. *Suadere*,pro,perſuadere.

15. *Præparati*,ſ.ſublatis ſarcinulis.

20. *Magnificabant* Græc.glorificabant.

Æmulatores, Græ Zelatores,ſ ſtudioſi ſectatores.

21. *Diſceſſionem*,Græ.ἀποστασίαν,i.defectionem.

Conſuetudinem,i.priſtinum morem.

Ingredi,i.viuere,ſeu agere.

22. *Eſt*,ſ quod à te volumus.

23. *Votum*,ſ.Nazaræatus.

24. *Sanctifica*,i. purifica. *Impende in illis*, i.fac ſumptus pro illis neceſſarios,vel ſimul cum illis.

Falſa ſunt,Græ.nihil ſunt,q.d timere te culpam.

Ambulas,i.viuis, ſeu conuerſaris.

Legem,Not.qood licitum fuit primis illis temporibus legalia ſeruare , non autem neceſſarium,in quo Galatæ ſeducti errabant.Vide ibi.

25. *De his*, &c.reducunt Paulo in mentem, quæ per illum Antiochenis ſcripſerant.

26. *Annuncians*,ſ.ſacerdotibus. *Donec*, ſub.illic perſiſtens.

Offerretur,i oblata eſſet.

27. *Septem*,ſ.ab aduentu eius,ſeu ritus purificationis illius.

28. *Homo*, ὁ ἄνθρωπος,i. homo ille.

31. *Confunditur*,i.turbatur.

34. *Caſtra*,i.locum militum.

36. *Tolle*,ſ de vita.

37. *Si*,pro,nunquid.

38. *Sicariorum*,i. gladios ad cædem geſtantium, ſica n.gladius,à ſecando,Syr.ſceleratorum.

39. *Ignota*,i. ignobilis. *Municeps*, Græ. πολίτης i. ciuis.

CAPVT XXII.

3. V*Eritatem*, Græc ἀκρίβειαν, i. exactam rationem,Syr. perfecte. *Æmulator*,i.zelator, ſeu ſtudioſus.

4. *Viam*,ſ.Chriſtianam Religionem.

5. *Maiores natu*, i. ſeniores, Græc. πρεσβυτέριον,i. ordo ſeniorum,

6. *Media die*,Græ.circa meridiem.

9. *Non audierunt*,vide c.9.

12. *Vir* ,additur Græ.pius,ſeu religioſus.

13. *Reſpice*,Græc. ἀνάβλεψον, i.recipe viſum.

14. *Iuſtum* , Græc τὸν δίκαιον,i.iuſtum illum, ſc. Chriſtum.

16. *Nomine ipſius*,i.ipſo.

17. *Superiore mentis*, Græ ἐκστάσει.

19. *Cædens* i.verberans.

20. *Veſtimenta*,i pallia.

21. *In nationes*,i.ad gentes.

22. *Fas*.Græ.decens.

24. *Torqueri*,Græc.examinari,ſ.per flagella.

25. *Indemnatum*,id eſt , non condemnatum per ſententiam.

26. *Acturus es*?pro,agere vis?

27.Si,pro,num.

28. *Summa*,ſ.pecuniæ.*Natus*,ſ.ciuis.

29. *Torturi*.ſ.flagellis.

30. *Sacerdotes*,Græ.ſacerdotum principes.

CAPVT. XXII.

1. O*Mni*,&c. i. quantum mihi conſcius ſum, bene.

Ante Deum,i.Deo ſeruiens.

3. *Percuties*,i.dignus es quem percutiat,vel prophetia eſt.*Iudicans*,pro,vt iudices.

5. *Neſciebam*,ſc. non agnoſcebat pro Pontifice, ceſſauerat enim illud ſacerdotium.

6. *De ſpe*,i.ob ſpem,ſ quam prædico.

Iudicor,in ius vocor.

9. *Pugnabant*,i.contendebant.

Inuenimus,præſens eſt.*Spiritus*,ſ.Dei.

11. *Conſtans eſto*,Græc.confide.

12. *Collegerunt ſe*, i. conuenerunt. *Deuouerunt*,i. cum execrationibus iurarunt ſ:u promiſerunt.

14. *Deuotione*,&c.Græc.anathemate anathematizauimus nos.

15. *Cum concilio*,Syr.& primores ſynagogæ.

20. *Iudæis*,pro,inter Iudæos.*Conuenit*,ſc.conſpirarunt.

22. *Quoniam*,pro quod.

23. *Et equites*,pro,i equites.

25. *Pecuniam*,ſ occidi permiſiſſet. *Optimo*,Græ. κρατίστῳ.i. potentiſſimo,ſeu præſtantiſſimo.vide.inf. c.27.& Luc.i.Syr.victorioſo.*Salutem*,Syr.pacem.

27. *Incipientem*,&c.i.cum prope eſſet vt interficeretur.

CAPVT XXIV.

1. C*Itato*,i.vocato.

Suſcipimus,id eſt,approbamus,ſeu recipimus.

Optime,Sy victorioſe.vide ſup.

4. *Clementia*,i.humilitate.

5. *Nazarenorum*,i.Chriſtianorum.

6. *Violare*,i.profanare.

8. *Iudicans*,pro,exquirens.

12. *Concurſum*,&c. q.d. ſeditionem , ſeu tumultum.

14. *Sectam*, Græc. ὁδὸν, i.viam. ſcil. vitæ inſtitutum.

Dicunt, ſ.vulgo Græ.*Sic*,ſ.vt ſequitur.

Patri & Deo , Græ.patrio Deo, Syr. Deo patrum meorum.

16. *In hoc*.Syr. propterea.*Ad*,pro,coram.

18. *In quibus*,ſ.rebus occupatum.

19. *Iudæi*,Syr.Iudæi tumultuati ſunt.

20. *Ipſi*,ſ qui adſunt.

21. *Niſi*,ſ.me accuſare volunt.

22. *Via*,ſ.cuiuſmodi eſſet.

23. *Requiem*.i.relaxationem,ſ.mitius tractari.

24. *Druſilla*,vide ſup c.12.

25. *Diſputante*,i. diſſerente· *Caſtitate*, Græ.temperantia, Syr.ſanctimonia. *Quod nunc attinet*, q. d interim.

27. *Biennio*,ſ.officij ſui,vel carceris Pauli.

CAPVT XXV.

1. P*Rouinciam*,ſ.Iudæam.

3. *Gratiam*,i.fauorem.

4. *Maturius*,i.celeriter,ſeu breui , ἐν τάχει.

5. *Potentes*,Vulgo,Valenti huomini.

6. *Altera*,i.ſequenti.ſic inf.

11. *Quæ hi*,pro de quibus hi.

12. *Conſilio*,Syr. conſiliariis ſuis.

13. *Bernice*,ſ.eius ſoror. *Ad ſalutandum Feſtum*,

Digitized by Google

Syr.ad poſtulandam pacem Feſti,ſc. ſic appellatur, Hebr & Syr.ſalutatio.

16 *Donare*,ſc.interficiendum.

18. *Cauſam*.i.crimen,Syr.culpam flagitioſam.

Malum non eſt Græc.

19. *Superſtitione*, ſic vocat Iudæorum Religionem.

20 *Haſitans*,&c, q. d. cum non ſatis intelligerem earum quæſtionum momenta.

22. *Volebam* pro,vellem.

23. *Ambitione*,i.apparatu,ſeu oſtentatione,Græ. φαντασίας.

24. *Interpellauit*,i.conuenit.

25. *Hic* pro,eo,quanquam ſi non legatur(abundat enim)facilior eſt lectio.

26. *Interrogatione*,i.examinatione.

27. *Sine ratione*, q. d. ſtultum, ſeu irrationabile, ἄλογον, Græ.*Cauſas*,i.crimina.

CAPVT XXVI.

2. Æ*Stimo*.i.arbitror.

5. *Certiſſimam*,Syr.præcipuam.

Noſtræ,i.Iudaicæ.

6. *In ſpe*,i.ob ſpem,vel ſpe fretus.*Repromiſſionis*, pro,promiſſionis,ſ.de reſurrectione.

7. *Quam*,Syr.quam ſpem,i.rem ſperatam.

8. *Quid*,i.cur.*Vos*, Videtur id dixiſſe ad Proconſulem,& gentiles conuerſus.*Si*,pro quod.

10. *Et multos*.pro,nam multos *Sententiam*,Græ. & Syr.ſuffragium.

11. *Blaſphemare*,Syr.blaſphemare nomen Ieſu. *Amplius*,i.vehementer.

12. *Quibus*, ſc. rebus verſans. *Permiſſu* , Græ & Syr.procuratione.

13. *Supra*,pro,ſuperans.

16. *Apparebo tibi*,i.apparens te docebo.

17. *Populo*,ſ.Iudæorum.

18. *Sortem*,i.hæreditatem.

19. *Incredulus*.Syr.repugnans.

23. *Si*,pro,quod.*Paſſibilis*, pro,paſſioni deſtinatus.

25. *Optime*.vide ſup.c.24.

26. *Conſtanter*,i. confidenter.

28. *In modico*,q d.paucis verbis.

29. *Opto*,Græc.optarim.*In modico & magno*,Græ in paruo & in multo, q. d. omnino,ſeu per omnem modum *Exceptis*,&c.q d. loquor de animo,non de corporis ſeruitute.

CAPVT XXVII.

1. I*Vdicatum*,i.decretum. *Eum*.Græ.nos.

Cuſtodiæ,i.vinctus ſic inf.

2. *Adrumetinam*,Syr.ex ciuitate Adrimanto.

Incipientes nauigare,Græ nauigaturi.*Circa*,&c.ſ. ad ea loca nauis proficiſcebatur.*Suſtulimus*, i. ſoluimus portu.ſic inf.*Perſeuerante*,ſ.in comitatu.

5. *Lyſtram*,Græ.& Syr Myram.

7. *Gnidum*, Vrbs eſt Cariæ in Aſia,Syr. Caindum inſulam *Salmonem*,Syr.Salmonem vrbem.

8. *Boni*,i pulchri.*Thalaſſa*,Græ.& Syr Laſæa.

9 *Ieiunium*, Syr. ieiunium Iudæorum,q.d. Autumnus ,eo enim tempore ieiunabant. *Conſolabatur*,Græ exhortabatur,Syr conſilium dabat,ſ.de non nauigando. *Iniuria*,i. detrimento.

11. *Nauclero*,Syr.domino nauis.

12. *Statuerunt conſilium*,i.decreuerunt.

Portum.Appoſitio,q d qui erat portus.

Africum,&c.Ventorum ſunt nomina.

13. *Legebant*,i prænauigabant.

14. *Ipſam*,ſ. Cretam. *Euro Aquilo*, eſt inter Eurum & Aquilonem,vnde ei nomen.

16. *Obtinere*,Syr.prehendere.

17. *Sublata*,ſ. in nauim, *Adiutoriis*, i. remediis, quibus poterant. *Accingentes*,ſ. funibus,ne vi tempeſtatis diſſolueretur. *Syrtim*, i ſcopulos , vel loca arenoſa.

Vaſe,quidam ſcapham putant,Syr.Antenna.

18. *Iactum*,ſ.rerum in mare.

19. *Armamenta*,i.inſtrumenta.

21. *Ieiunatio*,ſ diu cibo abſtinuerant.

Iniuriam,i.damnum,

22. *Et nunc*,pro,ſed nunc.

27. *Quartadecima*, ſc. tempeſtatis. *Adria* Syr. Adriatico mari.

28. *Bolidem*,i pondus funiculo alligatum , quo exploratur maris altitudo.

31. *Non poteſtis*, At promiſerat Deus neminem periturum,ſ.niſi temere periculo ſe obiicerent.

33. *Nihil*,ſ.fere.

34. *Salute*,i incolumitate. *Quia nullius*, &c.q.d. nihil enim detrimenti patiemini,Heb.

36. *Animæquiores*,i.bono animo.

40. *Suſtuliſſent*.Syr.abſcidiſſent *Gubernaculorum*, pro gubernaculi.*Artemone*,Syr.paruo velo.

41. *Dithalaſſum*,i.bimarem,ſ.Iſthmon.

44. *De naui*,ſ.res aptas ad ferendum iactatos in mare,Syr.ligna nauis.

CAPVT XXVIII.

1. M*Elites*,vulgo Malta.

2. *Pyra*,i.lignorum strue.

4. *Vltio*,i.criminis punitio,Syr.iuſtitia.

6. *Conuertentes ſe*,i.mutata ſententia.

7. *Exhibuit*,i. tractauit humaniter hoſpitio excepto.

8. *Saluauit*,i.ſanum reddidit.

11 *Caſtorum*,ſ.Caſtoris & Pollucis.Græc.Dioſcurorum,ſ.dicebantur Dioſcori,i.Iouis filij.

16. *Sibimet*,Syr.vbicunque vellet.

18. *Interrogationem*,i.examinationem.

20. *Iſrael*,i.quam habet Iſrael,ſc.Meſſiæ, vel reſurrectionis.

22. *Hac*,ſ.Chriſtianorum.

23. *Exponebat*,ſ.ſcripturas,vel regnum Dei.

26. *Perſpicietis*,i.cernetis.

27. *Incraſſatum*,Syr.obtenebratum.

28. *Hoc ſalutare*,Syr hæc redemptio.

29. *Quæſtionem*,i. diſceptationem.

30. *Conducto*,ſ.domo conducta.

AD

AD ROMANOS PAVLI EPISTOLA.

Oſtendit nec Legis, nec Naturæ vim ſufficere, ſine Chriſti gratia ad ſalutem.

CAPVT I.

1. V*OCATVS Apoſtolus*, i. vocatione Dei Apoſtolus, ſeu ad Apoſtolatum vocatus. *Segregatus*, ſc. per Dei electionem. *Euangelium*, ſc. prædicandum.

3. *De filio*, coniunge cum, *Euangelium.*

Factus, Syr. natus. *Ei*, non eſt Græc. nec in Complut. *Secundum carnem*, i. homo, vel, ſecundum quod homo.

4. *Prædeſtinatus*, Græc. definitus, ſc. prædeſtinatione, Syr. agnitus. *Filius Dei*, ſc. ab æterno prædeſtinatum, vt Filius Dei eſſet homo, adeoque vt ille homo eſſet Dei filius etſi enim Chriſti perſona Dei Filius ſemper fuit, ſed noo ſemper homo ſimul Deique Filius.

In virtute, i. cum potentia. *Secundum*, &c. i. qua poteſt ſanctificare. *Ex reſurrectione*, &c. q.d. quem Spiritum miſit poſtquam reſurrexit à mortuis.

Chriſti, &c. pro, Chriſto Domino, &c. vt iungatur cum. *Filio ſuo*, & ſic legitur Syr.

5. *Ad obediendum*, i. vt obediatur. *Pro nomine*, i. vice, iungendum eum, *Apoſtolatum*, iuxta illud pro Chriſto legatione fungimor.

6. *In quibus*, ſc. gentibus. *Vocati*, i. vocatione. *Chriſti*, ſc. ſerui, ſeu diſcipuli.

7. *Vocatis ſanctis*, i. vocatione ſanctis, ſeu ad ſenctitatem vocatis. *Pax*, ſc. detur, ſeu multiplicetur, vt dicitur 1. Pet. 1.

8. *Per* IESVM *Chriſtum*, ſc. ad id impulſus, vel q.d. in negorio Chriſti. *Annunciatur*, i. diuulgatur.

Vniuerſo, Hyperbole. ſic ſolemos cum volumus ſignificate maximam orbis partem.

9. *In ſpiritu*, &c. q.d. toto animo. *Euangelio*, ſc. annunciando.

10. *Si quo modo*, pro, *vt in voluntate Dei*, i Deo voleore.

11. *Gratia*, i. doni.

12. *Id eſt*, dicendum erat, itemque, ſed ſic maluit dicere, modeſtiæ cauſa, ne quod dixerat, arrogantiæ tribueretur. *In vobis*, i. vobiſcum.

13. *Ad vos*, iunge cum, vt aliquem, &c. *Prohibitus*, ſc. à Deo, vel q.d occupationibus impeditus.

14. *Græcis*, &c. iunge cum ſuperioribus.

Sapientibus, &c. i doctis & indoctis. *Debitor*, pro, omnibus enim debitor. *Sum*, Syr. ſum ad prædicandum.

15. *Ita*, Complut. itaque. *Quod in me*, in quantum in me eſt. *Promptum eſt*, pro, promptus ſum.

16. *Primum*. ſc. Iudæis primum prædicatum. *Græco*, i. gentili.

17. *Iuſtitia*, ſ qua iuſtificat. *Reuelatur*, i. declaratur.

Ex fide in fidem, ſ. progredieotes nempe in dies, in maiorem. ſic dicitur 2. Cor. 3. A claritate in claritatem, ſc progreſſus fit à fide informi ad formatam per charitatem, & ab hac cum eſt imperfecta ad perfectam, à qua deinde ad perfectiorem, vel q.d. per fidem qua creditur. ſic dicitur cap. 6. Iniquitati ſeruire ad iniquitatem, i. qua inique agitur. clarius ſic diceretur, ex fide credendo, ſeu faciente credere, ſicut etiam iniquitati ad iniquitatem, i. inique agendo. ſeu facienti inique agere. vide cap 4 in ſpem, pro, ſperando, & cap. 8. in timorem, id eſt, timere facientem.

18. *Reuelatur*, ſ. per Euangelium. *Super*, i. contra. *Veritatem*, i notitiam veram. *Detinent*, ſ iniuſte viuendo.

19. *Notum*, i. cognoſcibile. *In illis*, pro, apud illos.

20. *Inuiſibilia*, Syr. recondita. *Creatura*, i. rebus creatis, ſc. per res creatas, vt ſtatim explicatur. *Virtus*, i potentia.

21. *Euanuerunt*, i. facti ſunt vani. *Cogitationibus*, i ratiocinationibus.

22. *Dicentes*, i. putantes, ſeu profitentes.

23. *Et*, pro, nam, Hebr. *Incorruptibilis*, i. immutabilis.

Similitudinem imaginis, i. ſimulacrum repræſentans. *Serpentium*, Græc. reptilium.

24. *Contumeliis*, i. dedecore, ſeu turpitudine. *In ſemetipſis*, i. inter ſe, vel ſuis vitiis, vide inf.

25. *Veritatem Dei*, i. verum Deum. *Mendacium*, i. idola, quæ Deum mentiuntur. *Amen*, i. certè Confirmatio eſt poſtremo dicti.

26. *Paſſiones ignominiæ*, i. cupiditates ignominioſas

Contra naturam, ſ. miſtæ inter ſe.

28. *Probauerunt*, i. curarunt. *Habere in notitia*, i. videre quid ei placeret, aut diſpliceret. *Tradidit*, i. permiſit tradi. *Reprobum ſenſum*, i. improbandam mentem. *Non conueniunt* i peſſima.

29. *Iniquitate*, Græc. iniuſtitia. *Malitia*, i verſutia.

30. *Deo odibiles*, alij vertunt, Dei oſores, ſc. in Deum impij.

31. *Incompoſitos*, i. immodeſtos. *Affectione*, i. charitate.

Abſque fœdere, i. fœderis violatores.

32. *Non intellexerunt*, quod tamen poteraot ſi vellent. Græc. hîc aliquanto aliter, ſed mihi noſtra lectio magis placet, eſtque in quibuſdam Græcis codicibus.

CAPVT II.

1. P*ropter quod*, ſ. quia Dei iuſtitiam cognouiſti. *Iudicas*, i. condemnas proximum.

2. *Scimus enim*, q d. eſt enim manifeſtum.

4. *Diuitias*, i. copiam maximam, ſeo abundantiam.

Bonitatis, Syr. dulcedinis. *Patientiæ*, &c. i patientiæ diutiſſime ferentis, & expectantis. *Adducit*, i. inuitat.

5. *Theſaurizas*, i. accumulas. *Iram*, i. ſupplicium. *Die*, pro, diem. *Iræ*, i punitionis. *Reuelationis*, i. manifeſtationis.

7. *Patientiam*, i. perſeuerantiam. *Gloriam*, ſ. cœleſtem.

Incorruptionem, i immortalem vitam.

8. *Ex contentione*, i. contentioſi. *Acquieſcunt*, i. obtemperant. *Credunt*, i. obediunt. *Ira*, i. ſuppliciom. *Indignatio*, pro, ex indignatione, ſ. Dei, ſub. obueniet.

9. *Primum*, ſ. primum is agnouit veritatem. Quidam pariter, vertunt, q.d. tam Iudæo quam Gentili.

12. *Lege*, ſc. ſcripta. *In lege*, i. lege ſcripta vteotes. *Iudicabuntur*, i. damnabuntur.

13. *Iuſtificabuntur*. i. iuſti habebuntur, ſc. apud Deum.

14. *Legem*,ſc ſcriptam *Naturaliter*, i. lumine & vi naturæ.

Ea,ſ.aliqua. *Euiuſmodi*,ſ.ſcripturam,vt Iudæi,ſeu pro,ipſi;nam Græ.hi.

15. *Opus*ſ.dictamen. *Cogitationem*,&c. genitiui, pro ablatiuis,niſi malis tegi à conſcientia,*Defendentium*,i.excuſantium.

16. *In die*,lunge cum,iuſtificabantur,& ſuperioribus.

Per,IESVM,&c.lunge cum,iudicabit.

17. *Si autem*,Græ ecce.*In Deo*,i.Dei cognitione.

18. *Probas*,i.approbas,

20. *Infantium*,Græ.νηπίων. i.paruulorum,ſeu imperitorum.*Formam*,i.rationem ſeu perfectionem.

22. *Facis*,ſ.iniurius in res ſacras.

24. *Per*,pro,propter.*Blaſphematur*,i.male audit,ſ. dum putatur Deus probare peccata veſtra,dum non punit.

25. *Circumciſio*,id eſt,Iudaiſmus. *Prauaricator*,i. tranſgreſſor.*Præputium*,&c.q.d.gentilitas reputabitur.

26. *Præputium*,i, gentilis. *Circumciſionem*, &c. q.d.habebitur apud Deum tanquam verus Iudæus.

27. *Conſummans*,i.obſeruans.*Per*,pro,habens.

28. *Eſt*,ſ.apud Deum.

29. *In ſpiritu*,&c.i.ſecundum ſpiritualem,& non litteralem intelligentiam.*Ex Deo eſt*, pro, expectatur,ſeu quæritur.

CAPVT III.

1. *Amplius*,q.d.in quo excellit?

2. *Per omnem modum*,i. valde, ſeu variis de cauſis.*Eloquia*,i.oracula ſeu præcepta, vel ſcriptura.

3. *Fidem*,ſ.in promiſſis *Euacuabit*, i. irritam faciet.eſt autem futurum pro præterito.

4. *Mendax*,ſc.ex ſe. *Sicut ſcriptum*, poteſt iungi cum præcedentibus,& ſequentibus.

5. *Commendat*,Græ,& Syr.confirmat,ſ. dum verax eſt & fidelis in promiſſis, etiam ſi nos inique agamus,vel dum noſtras iniquitates punit. *Iram*,i. punitionem.

Secundum hominem,i. humano more, q. d. quod humanus ſenſus poſſit quærere.

6. *Quomodo*,ſ.ſi iniquus ſit.

7. *Veritas*,ſcil.in promiſſis,vel veritas, pro,iuſtitia.

Mendacio,id eſt,peccato, quo fallitur fides data Deo.

Abundauit,i.facta illuſtrior. *Gloriam*,ſ. Dei gloria eſt,etiam immeritis benefacere, & præſtare promiſſa.

Quid adhuc,i.amplius,ſeu poſthac, pergit in obiectione humani ſenſus.*Iudicor*,i.condemnor.

8. *Non*,ſ.potius.

Et ſicut,explicatio præcedentis.*In eo enim blaſphemant*,i.peſſime loquuntur.

Quorum,&c. Per hæc reſpondet obiectioni, q.d. damnandus eſt talis ſenſus, ſeu ſententia, peccare enim nunquam licet.

9. *Præcellimus*,ſ.nos Iudæi,quod pertinet ad animi iuſtificationem.

Eos,ſ.Gentiles, *Præcauſati*, i.cauſa reddita ante oſtendimus. *Sub peccato*.Illi enim ſcriptam legem, hi naturalem non ſeruant.

12. *Inutiles facti*,Syr.improbati.*Vſque ad vnum*, i.ne vnus quidem.

13. *Sepulchrum*,&c.Hi verſus vſque ad,*oculos eorum*,non citantur ex Pſalm. 13.nec enim in eo ſunt Hebr.aut Græ.ſed ex variis ſcripturæ locis. vide Pſ. 5.9.35.140.Iſa 59.Hier. præf.lib.6.in Iſa.*Sub*,pro,in.

16. *Infelicitas*,ταλαιπωρία,i.calamitas.

19. *In*,pro,ſub.*Obſtruatur*,i. non poſſit ſe excuſare,ſeu defendere,contra,Dei iudicium.

Subditus,Syr obnoxius. *Deo*, Syr. Dei condemnationi.

20. *Operibus*,i.viribus,ſeu operum merito.*Legis* ſ.ſine gratia. *Omnis caro*,i.vllus homo,Heb.*Cognitio*, ſ.ſola,& non auxilium ad vitandum.

21. *Lege*,i.legis obſeruatione. *Dei*,i.qua Deus hominem iuſtificat.

23. *Gloria*,i. miſericordia, ſeu gratia per quam Deus glorificatur.

24 *Iuſtificati*,pro,iuſtificantur autem. *In Chriſto*, i per Chriſtum,ſ.facta.

25. *In ſanguine*,lunge cum,propitiatorem.

Iuſtitia,ſcil qua iuſtificat. *Propter*, pro,in ſe,ſeu ad.

Præcedentium,i. præteritorum.

26. *Suſtentatione*,&c.q.d.quæ tolerauit Deus.

Ad,pro,vſque ad.*Sit*,i appareat.

27. *Factorum*,ſ Moſaicam,quæ multa opera præcipiebat. *Non*,Nec enim lex vires dabat vt implerentur,& qui eam aliquo modo obſeruant, glorientur. Itaque lex illa non tollit gloriationem, ſed Euangelica,per quam cognoſcit homo nihil ſe poſſe ſine gratia Dei.

Fidei,ſ.Chriſti,i. Euangelicam.

28. *Arbitramur*,i. cenſemus. *Operibus*, i. merito operum,ſeu viribus,vel q d. abſque eo quod opus ſit facere opera legis Moſaicæ.

31. *Deſtruimus*,i.abolemus.ſeu irritam facimus. *Statuimus*,i. ſtabilimus,dum ſc.gratiam prædicamus,per quam illa impletur.

CAPVT IV.

1. *Inueniſſe*,i.obtinuiſſe.

Secundum carnem,ſ.patrem.

2. *Operibus*,i.operum merito. *Habet*,&c.q.d. Illa quidem iuſtificatio non erit apud Deum. *Gloriam*, Syr.gloriationem.

3. *Reputatum*,&c.q d.per illam fidem eſt iuſtificatus.

4. *Operatur*,i operibus meretur,q.d.ſi operibus iuſtificationem meruiſſet,non diceretur gratis fuiſſe iuſtificatus,hoc enim eſt reputari fidem ad iuſtitiam,ſ.per fidem gratis iuſtificari.

5. *Operatur*,i. operibus meretur. *Reputatur*, ſc. habetur pro ſufficienti diſpoſitione ad iuſtificationem.

Propoſitum,&c.q.d.ſecundum quod Deus propoſuit dare gratiam iuſtificationis credenti.

6. *Beatitudinem*,&c.i. beatum hominem. Syr.de beatitudine hominis. *Accepto fert*,i. imputat, q.d. quem pro iuſto habet,ſ.iuſtificans prius,nec n. pro iuſto Deus habet eum,qui iuſtus non eſt.

8. *Non imputauit*,ſ.quia remiſit, iuſtificando eū.

9. *Manet*,non eſt Græ.ſed ſubauditur aliquid ſimile,Syr.fit,i.accidit. *Dicimus*,pro,diximus.

10. *Non in*,&c.ſ.nondum erat circumciſus.

11. *Circumciſionis*,i.ipſam circumciſionem.

Signaculum,i.ſignum.*Eſt*,pro,fuerat, ſeu acciderat ei.

In præputio,i cum nondum eſſet circumciſus.

Per præputium,i.circumciſorū *Reputetur*, ſ. fides.

12. *Tantum qui*,pro, qui tantum. *Ex circumciſione*,i.circumciſi. *Et iis*,pro,iis qui &.

Eſt,pro.fuit.

13. *Per legem*,ſ.obtinenda. *Semini*,i. poſteritati, Hebr. *Mundi*,i.cœli, quod in mundo præcipuum, vel Chriſtus intelligitur,cuius hæreditas orbis,iuxta illud:Poſtula à me,& dabo tibi gentes,&c.

14. *Ex*

14. *Ex lege*, q.d. per legis obſeruantiam.

Fides, ſ. promiſſionis, q.d. fruſtra promiſſum, nec n. quiſquam legem per ſe poteſt ſeruare, ſed opus Dei gratia, quæ datur per fidem, *Abolita*, i. irrita, explicatio præcedentis.

15. *Iram*, i. punitionem. q. d. facit vt puniantur, qui eam tranſgrediuntur.

Præuaricatio, i. legis tranſgreſſio.

16. *Ex fide*, ſ. pendet res tota. *Gratiam*, ſ. Dei, qua poteſt eius lex ſeruari, quod ad hæreditatem adeundam requiritur. *Et ei qui*, pro, ei qui &, q.d. non legem ſequenti, ſed fidem Abrahæ.

17. *Ante Deum*, iungi poteſt cum, pater eſt; cæt q.d. Deo approbante.

Tanquam ea quæ ſunt, pro, tanquam ſint.

18. *Contra ſpem*, i. contra id quod naturaliter ſperari poterat. *In ſpem*, i. ſperando. *Vt fieret*, i. ſe fore.

19. *Infirmatus*, i. debilitatus. *Et mortuum*, q d. ad generandum ineptum. *Vuluam*, i. matricem.

20. *Repromiſſione*, i. promiſſione. *Diffidentia*, Græ. ἀπιστία, incredulitate. *Confortatus*, i. fortificatus.

Dans gloriam, ſ. credendo ei, & confidendo.

21. *Pleniſſime ſciens*, Græ. πληροφορηθεὶς, i. certiſſime perſuaſus.

22. *Reputatum*, ſ. ipſum credere.

23. *Quia reputatum eſt*, pro, reputatum eſſe.

25. *Traditus eſt*, &c. lege ſic. qui traditus eſt, ſ. ad mortem, & reſurrexit propter delicta noſtra, ſ. delenda, & propter iuſtificationem noſtram, ſcil. dandam nobis, ſcil. vtrumque factum, propter vtrumque.

CAPVT V.

1. HAbeamus, Græ. & Syr. habeamus.

2. *Habemus*, Græc. habuimus. *Gratiam*, i. ſtatum gratiæ. *In ſpe gloriæ*, i. ſperantes gloriam.

3. *Non*, pro, nec id. *Gloriamur*, i. nobis gloriæ ducimus.

Operatur, ſ. tribulatione acquiritur patientia.

4. *Probationem*, ſ. per patientiam probamur.

Spem, ſ. probati bene ſperant.

5. *Confundit*, i. pudore afficit, ſ. ſpe fruſtratum.

Dei, i. qua Deum diligimus. *Diffuſa*, ſ. mentis eſt qualitas quædam. vt actis lux *Per*, Cauſam ſignificat.

6. *Vt quid*, i. cur, ſ. niſi ob hanc charitatem diffundendam. *Infirmi*, i. peccatis ægroti. *Secundum tempus* i. præſcripto tempore.

7. *Pro iuſto*, i. cum debet ex iuſtitia, vt qui dant pœnas ſcelerum, *Moritur*, ſ. libenter. *Bono*, i. re honeſta ſeu viro bono, Syr bonis.

8. *In nobis*, i erga nos.

9. *Ira*, i punitione, ſeu ſupplicio.

10. *Inimici*, ſ. Dei. *Ipſius*, ſc. Chriſti, q.d. ipſo viuente, & vobis ſtinente.

11. *Non ſolum*, ſ. gloriamur in tribulationibus.

In Deo, i. Dei amore erga nos. *Chriſtum*, ſ. qui nobis impetrauit.

12. *Propterea*, i. ob eam reconciliationem.

Mundum, i. vniuerſum genus humanum, Aug.

In quo, ſ. homine, vel peccato, vel q.d. quatenus omnes peccauerunt, ſub. ſic vita per Chriſtum.

13. *Peccatum*, ſc. originale, & actuale *Imputabatur*, i. reputabatur, ſeu agnoſcebatur, ſc. ab hominibus.

14. *Mors*, ſ. ob peccatum inuecta.

In ſimilitudinem, ſ. propria voluntate, vt ille, nempe in paruulos.

Forma, τύπος, i. figura, ſiue exemplar.

Futuri, i. Chriſti, qui venturus erat.

15. *Delictum*, ſ. nocuit.

Gratia, ſ. profuit. ſub. ſed multo magis.

Multi, ſ. omnes. *In gratia*, i per gratiam.

Hominis, ſ. Chriſti. *Plures*, i. multos.

16. *Et non*, Explicat magis quod dixit.

Peccatum, Græc. peccantem. *Iudicium*. Dei.

Vno, ſ. peccato, i. ob vnum peccatum.

Delictis, ſ. educens.

17. *Multo magis*, ſ. mors erat temporalis, at vita per Chriſtum æterna.

18. *Condemnationem*, ſ. itum eſt. *Omnes*, ſ. niſi velint. *Vitæ*, i. per quam viuitur.

19. *Multi*, i. omnes, vt proxime dictum. *Multi*, i. omnes. ſ. ſi velint.

20. *Subintrauit*, i. obiter ſubiit. *Vt*, pro, ſic vt.

Abundaret, ſ. per occaſionem.

21. *In mortem*, i. occidendo. *Per iuſtitiam*, i. iuſtificando *Per* IESVM, i. meritis IESV.

CAPVT VI.

2. ADhuc, i. poſt hac.

3. *In Chriſto*, i. in Chriſti nomine. *In morte*, i. ad ſimilitudinem mortis, vt ſtatim explicatur.

4. *In mortem*, i. vt peccato moriamur. *Gloriam*, i. glorioſam potentiam.

5. *Complantati facti*, i. inſiti. *Similitudini*, i. ad ſimilitudinem.

Reſurrectionis, ſ. ſimilitudine. *Erimus*, ſ. complantati, ſeu participes.

6. *Corpus*, i ſubſtantia, ſ. ſeu congeries, aut vis.

7. *Mortuus*, ſ. peccato in baptiſmo.

8. *Cum Chriſto*, i. ſimilitudine mortis Chriſti.

9. *Iam*, i. amplius.

10. *Peccato*, i. ad delendum peccatum. *Deo*, i. apud Deum, ſ. ſeu diuina vita.

11. *In Chriſto*, i. per Chriſtum, vel, cum Chriſto.

12. *Vt obediatis*. Explicat quid ſit regnare peccatum, i fomitem.

13. *Arma*, i. inſtrumenta.

14. *Sub lege*, i. in ſtatu legis, ſeu, ſub ſolo legis ductu.

16. *Mortem*, ſ. animæ.

17. *Deo*, ſ. ago, ſeu, agite. *In qua*, Syr. cui.

19 *Humanum*, i. quod ferre poſſitis. *Ad iniquitatem*, i. inique agendo. Vide cap. 1. num. 17. *In ſanctificationem*, i. ſancte viuendo.

20. *Iuſtitiæ*, i. iuſtitia, q.d. à iuſtitia alieni.

22. *In ſanctificationem*, pro, ſanctificationem.

23. *Stipendia*, i. merces, ſeu debitum. *Vita æterna*, pro. vitam æternam, ſ. confert.

In Chriſto, i, per Chriſtum,

CAPVT VII.

1. LEgem, i. vim legis, *In homine*, &c. hominem ſibi ſubiectum habet *Viuit*, ſ. homo, ſeu lex.

2. *Nam* &c. exemplo declarat. *Sub viro*, i. nupta.

Legi, ſ. viri, ſeu matrimonij.

Viro, ſ. coniugata.

4 *Mortificati*, i. mortui, ſc. liberati obligatione legis veteris.

Corpus, i. mortem corporis, q. d. cum Chriſtus mortuus eſt, periit vis legis veteris, ſeu obligatio.

Alterius, ſ. velut ſponſæ.

Fructificemus, i. generemus ſpiritualem prolem. ſ. bonorum operum.

5. *Eſſemus in carne*, i. ſecundum carnem viueremus.

Paſſiones, i. affectus.

Erant, Syr. incitabantur, ſc. nitimur in vetitum.

Morti, i. digna morte opera.

6. *Mortis*,i .per occaſionem mortem afferentem vel,legem fomitis intelligit,quæ in mortem peccati, inducit.

Vetuſtate littera,i.veteri vita,qua viuebamus,legis litteram ſolam ſine ſpiritu ſequentes.

7. *Peccatum eſt*, &c.ſc. quia facit peccare , irritando concupiſcentiam. *Neſciebam*, ſc. eſſe peccatum.

8. *Accepta*,ſ.per illam cognitionem, & prohibitionem.

Peccatum,i,fomes. *Per mandatum*, ſ dum prohibet, & prohibendo dat occaſiooem concupiſcendi.

Omnem,i.conſummatam,ſeu maximam. *Mortuum* i.velut mortuum,ſ.non tantopere fomes ad peccatum impellebat.

9. *Aliquando*,ſ.antequam daretur à Deo.

Reuixit,i,excitatum eſt.

10. *Mortuus*,ſ.ei conſentiendo.

11. *Peccatum*,ſc. fomes. *Occidit*, ſc. conſentientem.

12. *Iuſtum & bonum*,ſ.continet iuſtitiam & perfectionem.

13. *Peccatum*,ſc.fomes. *Vt appareat*, &c. pro,in quo apparet,quanta ſit eius vis ad impellendum ad peccatum.

Vt,pro,ita vt. *Peccans*,i.peccare faciens.

Peccatum,ſ.fomes.

14. *Venundatus*.q d.ſeruus factus.

15. *Intelligo*.i.approbo,vel q.d vix intelligo tantam in me affectuum varietatem. *Quod volo*,ſ.vt nō concupiſcam. *Quod odi*,ſ.concupiſcere.

16. *Legi*,ſ.concupiſcentiam prohibenti.

17. *Ego*,id eſt,voluntas deliberata. *Peccatum*,ſc. fomes.

18. *Adiacet*,i.adeſt. *Perficere*,ſ.nihil mali concupiſcendo. *Inuenio*,i.poſſim.

21. *Legem*,peccati repugnantem,Syr legem conſentientem. *Adiacet*,i. adeſt, ſeu, adhæret,ſcil. fomes.

23. *Captiuitatem*,i. velut inuitum trahentem. *In lege*,i.ſecundum legem,ſeu imperium. *Peccati*.i. fomitis.

24. *Infelix*,i.miſer. *Mortis huius*,i.huic, miſeriæ obnoxio.

25. *Gratia Dei*.Græc .& Syr.gratias ago Deo.

Legi Dei, ſ. non conſentiendo concupiſcentiæ. *Legi peccati*,i.fomitis,ſ.concupiſcendo, licet repugnante voluntate.

CAPVT VIII.

1. IN *Chriſto*,i.coniuncti Chriſto. *Carnem*,i.carnis deſiderio. *Ambulant*,i,agunt,ſeu viuunt.

2. *Vita*,id eſt,viuificantis. *In Chriſto*,i.ſecundum Chriſtum,ſeu conformiter Chriſti vitæ. *Peccati & mortis*,i.fomitis per conſenſum animam occidentis.

3. *Legi*,ſ. Moſaicæ. *In quo*,i.quatenus. *Infirmabatur*,i.debilis erat,& inefficax,ſeu non ſeruabatur.

Per carnem,i. impediente concupiſcentia. *In ſimilitudinem*.&c.i. ſimilem peccatoribus.ſ.quantum ad naturam,non quantum ad culpam. *Et de peccato*, i.ex peccatoribus,ſeu cum peccato natæ.q.d ſimilis factus hominibus natis ex peccatoribus , & cum peccatu : vt coniungatur cum præcedentibus, vel q.d ob peccatum quod inducebat,fomitem damnauit,comprimens & velut alligans ne præualeret,Syr propter peccatum,ſ.delendum,vt coniungatur cum mittens,&c *Damnauit*,ſ.occidens. *In carne*,ſ.ſua,per eam enim oblatam,peccatum aboleuit,& fomiti vires abſtulit.

4. *Legis*,i quam lex requirebat.

5. *Secundum carnem*, i.carnales. *Sapiunt*, q.d.illa probant,iiſque delectantur.

6. *Prudentia*, i. quod approbat. *Mors eſt*,i.mortem animæ affert,quam ſummopere vitant ſpirituales.

7. *Poteſt*,ſc.quia omnino contraria eſt , vt ignis aquæ,cum qua eſſe non poteſt.

8. *In carne*,i.carnales, ſeu ſecundum carnem viuentes.

9. *In Spiritu*,i.ſpirituales. *Eius*,ſ ſeruus,ſeu viuum membrum.

10. *Mortuum*,i. morti obnoxium, Aug. *Propter peccatum*,i.merito peccati. *Iuſtificationem*,i.Dei ſpiritum,ſeu gratiam qua iuſtificatur. Græc.iuſtitiam.

11. *Mortalia*,Syr.mortua.

13. *Moriemini*,ſ.æterna morte. *Viuetis*, ſ. æterna vita,tanquam Dei filij.

15. *Iterum*,ſ. vt in lege veteri. *In timore*,Græc. in timorem,i.ad timendum,ſeu timere facientem.

Pater,vel explicatio eſt præcedentis,vt Græc. indicatur vel exprimere voluit vocem Iudæi & Gentilis,ſ. ille. *Abba*, clamat,hic, *Pater*,ſeu πάτηρ, ſic enim Græc.

16. *Teſtimonium reddit*,i. teſtatur,ſ. interna inſpiratione.

17. *Compatimur*,i. cum Chriſto patimur.

18. *Enim*,pro,autem. *Condigna*,ſ ex ſe,nam dignas facit gratia.vel q.d. pares non ſunt, quia breues & & leues:gloria autem immenſa & perpetua.

19. *Creatura*,i mundi totius,vel hominis.

Reuelationem,i manifeſtationem gloriæ.

20. *Vanitati*,i,inſtabilitati,ſeu hominum abuſui vel corruptioni.

Non volens,ſ.naturaliter quiſque appetit conſeruari,fugitque corrumpi. *Propter eum*,q.d. obedit Deo.

Spe,ſ.liberationis.

21. *Liberabitur*, ſcil. in homine , in quo eſt quodam modo omnis creatura:conſtans corpore & ſpiritu.

22 *Ingemiſcit*,i. velut gemens optat. *Parturit*,i. more parturientis veluti dolet,& expectat laborum finem.

Adhuc,i.nunc.

23. *Illa*,ſ reliqui homines , vel reliquæ mundi creaturæ.

Primitias,i.præcipua dona,ſeu prima, data in lege Euangelica.

Redemptionem,appoſitio. nam quantum ad ſpiritum,adoptio iam habetur.

24 *Salui*,ſ.perfecte,q.d.ſperamus perfectam ſalutem.

Qua videtur,i.vbi videtur,quod ſperatur.

26. *Spiritus*,ſ.ſanctus.

Poſtulat, i. nos facit poſtulare ; ſic alibi:Spiritus Patris, qui loquitur in vobis:Et, clamantem, Abba Pater. *Inenarrabilibus*, i. qui facile explicari non poſſunt.

27. *Deſiderat* , i. deſiderare faciat. Secundum Deum,i Deo grata. *Poſtulat*,&c.i.facit ſanctos poſtulare.

28. *Propoſitum*,i.Dei electionem,Syr.præordinationem.

Sancti,i.ad ſanctitatem. quamquam non eſt vox hæc Græc.nec,Syr.

29. *Præſciuit*, &c. i. præſciendo prædeſtinauit, ſ. prædeſtinatio eſt æterna Dei notitia, & electio ad gloriam conſequendam, per Chriſti imitationem. *Imaginis filij ſui*,pro,filio ſuo.

32. *Donauit*,Græc,& Syr.donabit,q.d.quid negabit,qui filium dedit?

33. *Deus*,

33. *Deus*,pro Deus eſt.

34. IESVS,ſ.eſt.

35. *Chriſtus*,ſ.qua Chriſtus nos diligit, vel qua Chriſtum diligimus.

36. *Mortificamur*,i.occidimur.

Occiſionis,i.occiſioni deſtinatæ.

37. *Propter eum*,i.eius amore,ſeu auxilio.

38. *Certus*,Græc.perſuaſus. *Virtutes*, Ordo quidam eſt Angelorum. *Inſtantia*,i.præſentia.

39. *Dei*,ſ. qua nos diligit, vel qua Deum diligimus.

In Chriſto,i.propter Chriſtum.

CAPVT IX.

1. IN *Chriſto*, i. teſte Chriſto, vel coram Chriſto.

In ſpiritu ſancto,i.illuminante ſpiritu ſancto.

2. *Dolor*.ſ.ob Iudæorum incredulitatem.

3. *Optabam*,ſ.olim,cum Chriſtum noncognoſcerem.

Anathema,i.ſeparatus,ſeu alienus.

Pro fratribus,ſ.dum iuuarem illos,Chriſtum perſequentes.

4. *Gloria*.ſ.æterna illis promiſſa. *Teſtamentum*, Græ.teſtamenta,i.pacta.*Obſequium*, Græc.λατρεία,i. Dei cultus.

5. *Amen*,i.certe ita eſt.

6. *Non autem*,ſ.id dico.

Exciderit,i.irritum ſit factum. *Verbum*,promiſſio de ſalute Iſraelis.

7. *Semen*,i.poſteri.

In Iſaac,i per Iſaac,q d. filij tui dicentur, qui ex Iſaac deriuari.

8. *Promiſſionis*,i ad quos promiſſio pertinet,ſ.ſalutis,ſicut & Iſaac ex promiſſione datus.

9. *Verbum*,pro.verba.*Secundum*,&c.i.hoc eodem tempore.

10. *Illa*.ſ.habuit filium ex promiſſione.

Concubitu habens,i.concipiens *Patris noſtri*,pro, patre noſtro, ſub habuit de filio Iacob promiſſionem.

11. *Maneret*,i.firmum eſſet.

12. *Ex operibus*, i ob opera, quæ nulla adhuc erant.

Ei,ſ.Rebeccæ.

13. *Sicut*.pro ſicut etiam.

15. *Miſereor*,i.cui mihi placet miſereri. *Miſerebor*, Græ.miſereor.

17. *Excitaui*,i.feci exiſtere,ſeu regem eſſe.

Virtutem,i.potentiam.

18. *Indurat*,ſ.non dans gratiam.

19. *Queritur*,ſ.Deus de Peccatoribus.

20. *Reſpondeas*.ſ.arguens eius iudicia. Græ.contra reſpondeas.

21. *Honorem*,i vſum honorificum. *Contumeliam* i.vile miniſterium.

22. *Quod ſi Deus*,&c. iunge cum. *Quid ergo dicemus*,&c.

Ira,i.ira digna,ſ.peccatores obſtinatos.

Aptata,i.parata,ſ.ob peccata.

23. *Vt oſtenderet*,pro,& ſimul oſtendere.

25. *Dicit*,ſ.ſecundum 70.& Heb.quamquam hic non dilectam.&c.non eſt Syr.& ooo miſericordiam, &c.non eſt Gr.

27. *Pro*,id eſt.de,vel,ſuper.*Reliquia*,i. pars quædam.

28. *Verbum*,i rem. *Conſummans*,i. perficiens,ſc. Deus.

In æquitate,i.iuſte ſeu iuſto iudicio.

29. *Fuiſſemus*.ſ.periiſſemus prorſus.

31. *Iuſtitiæ*,i.iuſtificantem.

32. *Ex operibus*,ſ.voluit iuſtus euadere.*Offenderunt*.i.impegerunt.

33. *Confundetur*,i. pudore afficietur,ſ.ſpe fruſtratus.

CAPVT X.

1. VOluntas,ſ.erga Iudæos propenſa eſt.

2. *Æmulationem*,i,zelum,ſeu,ſtudium.

Secundum ſcientiam,i,vt par eſt,ſeu, ſapienter.

3. *Dei*,i.quam Deus dat.

Suam,i propriam,ſ. in operibus legis ſitam. *Statuere*,i.tueri.q.d.ſua niti,ſeu fidere iuſtitia.

4. *Finis*,i.ſcopus,ſ. præcipue intentum. *Ad iuſtitiam*,ſ.dandam propoſitus.

5. *Iuſtitiam*,&c.i.legis præcepta.

6. *Quæ autem*,&c.pro, de ea autem quæ per fidē acquiritur iuſtitia,ſic dicitur.*In cælum*,ſ.vt inde nobis iuſtitiam afferat.

Deducere,i.poſtulare, vt è cœlo veniat qui iam venit.

7. *Abyſſum*,i.profunditatem inferni.*Reuocare*,i. velle vt reſurgat,qui iam reſurrexit.

8. *Verbum fidei quod*,pro,fides quam.

9. *Dominum* IESVM, i. aduentum Filij Dei in mundum.

10. *Ad iuſtitiam*,i,vt quis iuſtus ſit.*Ad ſalutem*, i. vt quis ſaluus ſit.

11. *Confundetur*,ſ.ſalute fruſtratus.

12. *Diues*,i abundanter vtens miſericordia.

14. *Quem*,pro de quo.

15. *Pedes*,i.inceſſus ſeu diſcurſus. *Pacem*,i.felicitatem.

Bona,ſ.æterna.

16. *Auditui*,i auditus à nobis.

17. *Auditu*,iis quæ audiuntur à prædicante, ſc. concipitur.*Verbum Chriſti*,id eſt,prædicationem de Chriſto.

18. *Audierunt*,ſc.homines, vt poſſint excuſari, vel gentiles intelligit. *Et quidem*, ſub. ſcriptum. Pſal. 18.

Exiuit,pro, exibit. *Eorum*, ſcilicet, prædicatorum.

19. *Cognouit*, ſcil. quod dicimus de iuſtitia fidei.

Primus,ſc. inter cæteros. *Æmulationem*,i. inuidiam.

In,pro,per,*Non gentem*,i. contemptiſſimam, ſeu indignam Gentis nomine. *Iram*,i. indignationem, ſ.quod ſalus gentibus proponatur, fiantque de populo Dei

Mittam,i.inducam,ſ.ſinam induci.

20. *Audet,& dicit*,i.audenter dicit.

21. *Ad*,pro,de.

CAPVT XI.

2. PRæſciuit,i. prædeſtinauit, Aug.2. de prædeſt.

Elia,i.Eliæ hiſtoria.*interpellat*,Syr.inuocat.

3. *Suffoderunt*,i.euerterunt.

5. *Reliquiæ*, i.pauci quidem,ſeu quos Deus ſibi reliquit.*Factæ ſunt*,pro , fiunt ſeu fient. quamquam Græ.non eſt ſaluæ factæ, nec Syr. ſed ſolum, factæ ſunt,ſ.manſerunt.

6. *Gratia*,Ablatiuus eſt. *Operibus*,i. operum merito.*Non eſt gratia*.Hic additur Græc.& Syr. Si autem ex operibus,iam non eſt gratia , alioqui opus non eſt opus:ſed videtur adiectitium.

7. *Ergo*,ſ.dicendum.*Quod*,i,iuſtitiam,quam.

Electio,i.electi,Heb.

8. *Compunctionis*,ſ.doloris,quo pungerentur indignati contra Euangelium. Id ex 70. Nam Hebr.

Digitized by Google

ſopôris,vt nos legimus,Syr.ſtupiditatis.vide Iſa.29. & 6.

Vſque,&c.id à Paulo additum.

9. *Captionem*, q.d.quo capiantur. *Et in retributionem*. q. d. idque eis pro ſuis peccatis tetribuatur.

10. *Incurua*.i.deprime,q.d.humilia eos.

11. *Offenderunt*,i.impegerunt.*Salus eſt* ,ſ.conſecuta. *Illos*,ſ.gentiles.

Æmulentur,i.imitentur,ſ. Iudæi.

11. *Magis*,ſ.profuerit.

14 *Æmulandum*,i. imitandum. *Carnem*,i.cognatos,ſ.Iudæos.

15. *Amiſſio*,i.reiectio, ſeu perditio. *Aſſumptio*, i. reſtitutio.ſ.putanda eſt.

16. *Delibatio*,Græc.ἀπαρχὴ,i.primitiæ.Intelligit vero Patriarchas.

Maſſa,ſ.Iudæi,illorum poſteri.

17. *In illis*,i.inter illos.

Socius,i.particeps.

18. *Gloriari*,i.efferri.

20. *Bene*,i.ita quidem eſt.

Altum ſapere,i.ſuperbire.

22. *Bonitate*,i.probitate,vel q.d.non abutens tanta Dei bonitate.

24. *Secundum naturam*,i.naturales ſunt rami.

25. *Myſterium*,i.arcanum.

Vobis ipſis,i.apud vos.

26. *Omnis*,ſ.electus.

27. *Teſtamentum*,i pactum,ſ implerum.

28. *Secundum*,i quod attinet.

Propter vos,i. vt vos ea occaſione fidem reciperetis.

29. *Pænitentia*,ſc.Dei , q.d.non pœnitet Deum promiſſi.

30. *Propter*,pro,per.

31. *In veſtram*,pro,in veſtri,i. vt miſericordiam, conſequeremini.Græc veſtræ miſericordiæ,i. gratiæ vobis à Deo factæ,q.d.fidem non receperunt.

32. *Concluſit*,i.permiſit concludi.

Omnia, Græc. omnes.*Omnium*.ſ.tam Gentilium, quam Iudæorum,q. d. vt eſſet locus eius in omnes miſericordiæ.

33. *Altitudo*,i.profunditas,Græ.βάθος.

Inueſtigabiles,à veſtigo.Vide Prou.5.Epheſ.3.q d. impenetrabiles.

CAPVT XII.

1. HOſtiam,prò,velut hoſtiam. *Rationabile obſequium*,Græc. λογικὴν λατρείαν, i. Dei cultum ſecundum rationem,ſeu mentem.

2. *In nouitate*,i.reuocatione, ἀνακαινώσει.

Senſus,i.mentis νοός. *Vt* , prò , ſic vt *Probetis*,i. approbando faciatis.

Beneplacens,ſ Deo,i.grata voluntatis autem,pro,id quod Deus vult à vobis.

3. *Gratiam*,ſ.docendi viam ſalutis.*Sapere*,i.de ſe ſentire.*Ad ſobrietatem*, i.modeſte. *Fidei*, ſ.ita ſe gerat,nec aggrediatur quæ vires ſuperant, ſeu talentum à Deo datum.

5. *Alter alterius*,pro,inter ſe.

6. *Secundum rationem*,i.conuenienter,ſeu conformiter,ſ ſic diuina interpretanda(id enim vocat Prophetiam)vt fidei congruat interpretatio.

Miniſterium,ſ.in rebus ſacris, quali funguntur diaconi. Græ. διακονίαν , vel etiam in temporalibus.

8. *Tribuit*,ſ.auxilium,ſeu eleemoſynam.

Simplicitate, ſ. Propter Deum,ſincereque ,& ex animo.

11. *Solicitudine*,i.ſedulitate operum bonorum.

15. *Communicantes*,ſc. opem, ſeu res,q.d ſubuenientes.

14. *Benedicite*, i. bene precamini. *Maledicere*, i. male precari.

16. *Alta ſapientes*,i.ſuperbientes.

Humilibus,i.abiectis.*Conſentientes*,i,vos accommodantes.

Apud voſmetipſos,Syr.veſtra opinione.

17. *Prouidentes*,i.prouide curantes.

19. *Defendentes*,i.vlciſcentes.

Date locum,i.ſinite abire,ſeu pellite à vobis,vel, vobis irato cedite.vel iram intelligit Dei punitionem.q d. puniendi curam Deo relinquite. *Mihi*, ſc.relinquatur,vel competit, q.d. meum eſt vlciſci peccata.

20. *Carbones*,&c.q.d.incendes illum , vt te amet talibus beneficiis excitatus.

21. *In bono*,i.bonitate.*Malum*,i.malitiam.

CAPVT XIII.

1. ANima,i.homo.*Sublimioribus*, i. ſuperiorum ſuorum.

A Deo,ſ.vel iubente,vel ſinente Auguſt.22.con. Fauſt.

Sunt,Græ & Syr.ſunt poteſtates.

Ordinata,i.poſitæ,ſ. ad mundi ordinem conſeruandum,quo alia per alia reguntur. Not.poteſtates legitimas à Deo dari,alias ab eo permitti,vt Tyrannorum. Cur autem illas plerumque det improbis, non ſemper cognoſci poteſt ab hominibus.

2. *Poteſtati*,ſ.legitimæ.

3. *Timori*,&c.i. timendi bene agentibus,ſed malis.

Habebis,ſ merito,etſi non ſemper re.

4. *In iram*,i.ad puniendum, ſeu inferendum ſupplicium.

5. *Neceſſitate*,i.omnino.*Iram*,i. pœnam euadendam.

Conſcientiam,ſcil.ne inobedientiæ peccato maculetur.

6. *In hoc ipſum*,ſ. vt Deo miniſtrent.

9. *Non adulterabis*, &c futura pro imperatiuis.

Inſtauratur , ἀνακεφαλαιοῦται, i.recapitulatur , ſeu ſummatim comprehenditur,Syr.continetur.

10. *Malum*,ſ. proximo. *Plenitudo*,i.perfectio, ſeu impletio. *Dilectio*, ſc. proximi,in qua Dei dilectio includitur.

11. *Hoc*,ſcil.facite. *Hora*, id eſt, tempus. *Salus*,ſ. æterna.

Credidimus,i.credebamus,ſ. Chriſtum venturum.

12. *Præceſſit*,Syr.præteriit. *Dies*,ſ.lucis Euangelicæ.

Tenebrarum,ſ.peccata. *Arma*,i.opera,quę & arma ſunt & veſtes ſi lucis ſint,i.bona,ſc.à gratia profecta,Syr.amictum.

13. *Sicut*,i.tamquam. *Honeſte*,i. modeſtè, ſeu decenter. *Et impudicitiis*,& prò,id eſt. *Æmulatione*,i. inuidia.

14. *Et carnis*,&c.id eſt,ne corpori curam impendatis

In deſideriis, id eſt , obediendo concupiſcentiis eius.

CAPVT XIV.

1. INfirmum,i.nondum ſatis firmum.

Fide,i.Chriſtiana religione. *Aſſumite*, i.ſuſcipite iuuandum.*Cogitationum*.Grę.διαλογισμῶν,i.diſputationum,q.d.non diſputando & contendendo, ſed ſubleuando.

2. *Sic*, ſ.licet. *Manducare omnia*, i. veſci poſſe, quolibet

quolibet cibo. *Manducet*, Græc. manducat, ſc. ne incidat in cibum lege vetitum.

3. *Manducat*, ſ. quiduis.

Aſſumpſit, ſ. ſibi in ſeruum, q. d. placet enim Deo eius factum.

4. *Iudicas*, i. condemnas.

Stat, ſ. cum bene agit.

Cadit, ſ. cum peccat, q. d. Domini ſui iudicio relinquendus. *Statuere*, i. facere, vt ſtet.

5. *Inter diem*, Græc. & Syr. præ die, ſ. eligendum ad opus aliquod, q. d. habet delectum dierum iuxta legem veterem, Hier. 2. cont. Ioui. legit, pluſquam diem.

Omnem diem, ſc. aptum ad opera bona, ſeu ieiunia.

Abundet, Græ. πληροφορείσθω, i. certus ſit, ſeu certificetur, q. d. nihil teneat, quod non habeat compertum Deo placere.

6. *Sapit*, i. obſeruat. *Domino*, i. vt placeat Deo, ſeu ad Domini gloriam.

8. *Domini*, ſ. ſerui.

9. *Dominetur*, ſcil. vt ſeruis pretio ſanguinis emptis

10. *Tu*, ſ infirmior fide.

Aut tu, ſ. fortior, ſeu peritior.

Stabimus, i ſiſtemur.

11. *Scriptum*, ſ. Iſa. 45.

Deo, pro, Deum, ſ. iurando per Deum, vt illic dicitur. Eſt enim quædam Dei confeſſio, per ipſum iurare, vt ſummam veritatem, ſupremumque Iudicem.

13. *Iudicate*, i. ſtatuite apud vos. *Vel ſcandalum*, repetitio.

14. *Confido* πέπεισμαι, i. perſuaſum habeo.

In Domino, i. docente me Domino. *Commune per ipſum*, i. immundum per ſe, ſeu apud Chriſtum, aut Chriſti beneficio.

Commune eſt, ſ. propter eius conſcientiam erroneam.

15. *Enim*, Græc. autem. *Cibum*, ſc. à te ſumptum, quem ille putat vetitum.

Perdere, ſ. ſcandalizando.

16. *Bonum*, ſ. religio Chriſtiana.

17. *Regnum*, i via ad regnum, q d non eſt ſita religio in eſca, &c.

Eſca, libertas veſcendi quouis cibo.

18. *In hoc*, ſ. iuſtitia, pace, &c.

Probatus, i. gratus.

20. *Eſca*, ſ. quam ſumis cum ſcandalo. *Opus Dei*, i. hominem, ſeu Dei gratiam. *Per offendiculum*, i. cum proximi ſcandalo.

21. *In quo*. i. propter quod, *Infirmatur*, i. redditur debilior in rebus diuinis.

22. *Fidem*, ſ. quod liceat veſci quolibet.

Iudicat, i. condemnat. *Probat*, i. faciendum cenſet, q. d. qui ita cenſet, vt in eo non erret ſeque condemnet.

23. *Diſcernit*, diſcrimen ponit inter cibos.

Manducauerit, ſ. quod cenſet vetitum.

Non ex fide, i contra id quod eius fides dictat, ſeu erronea conſcientia.

CAPVT XV.

1. F*Irmiores*, i. fortiores.

Suſtinere, Græ. portare, i. ſubleuare. *Nobis*, ſ. ſolis. *Placere*, i. ſatisfacere.

2. *In bonum*, pro, in rebus bonis, ſeu promouendo bonum.

Ad ædificationem, i. vt proximus ædificetur, ſc. in bono promoueat.

3. *Sibi placuit*, i. propria commoda quæſiuit.

Ceciderunt ſuper me, i. me cruciarunt.

4. *Enim*, pro autem.

Doctrinam, i. inſtitutionem.

5. *Patientia*, ſ. donator.

In alterutrum, i. inter vos mutuo IESVM *Chriſtum*, i. IESV Chriſti voluntatem.

6. *Honorificetis*, Græ. glorificetis.

7. *Suſcipite*, ſ. ad adiuuandum. *Honorem*, Græ. gloriam

8. *Circumciſionis*, i. Iudæorum, q. d. Iudæis prædicaſſe. *Veritatem*, i. fidem in promiſſis.

Patrum, i patribus factas.

9. *Super miſericordia*, i. ob miſericordiam

Honorare, Græc glorificare, ſ. debere *Confitebor*, Vox Eccleſiæ, vel Chriſti. *I. Gentibus*, i. Gentium Voce. *Nomini tuo*, i. tibi, q. d. te celebrabo.

10. *Iterum*, ſ. Deut. 32. ſecundum 70 vbi nos legimus, Laudate Gentes populum eius. *Plebe eius*, ſ. Iudæis, qui Dei populus.

11 *Magnificare*, i celebrare laudibus.

12. *Radix*, i. è radice ortus, ſ. Chriſtus. *Et*, iunge cum, in eum.

13 *Spei* ſ dator, ſeu obiectum, ſc. in quem ſperatur.

Virtute, i. potentia, ſ. charitate, quæ per illam in cordibus diffunditur.

14. *Certus*, pro. perſuaſus, πέπεισμαι,

Dilectione, Græc. bonitate. *Scientia*, ſ. rerum diuinarum.

15. *Audacius*, i. confidentius, ſeu liberius.

Ex parte, i. aliquantulum. *In memoriam*, &c. q. d. commonefaciens. *Gratiam*, i. munus prædicandi, vel q d. iuxta facultatem mihi à Deo datam.

16. *Vt ſim*, &c. explicatio præcedentis *Sanctificans*, i. ſancte tractans. *In ſpiritu*, pro per Spiritum, ſ. per Spiritus ſancti gratiam.

17. *Gloriam*, i. vnde poſſimus gloriari.

In Chriſto, i. per Chriſtum. *Ad Deum*, id eſt, apud Deum.

18. *Audeo*, pro, auſim. *In obedientiam*, ſc. præſtandam Euangelio.

19. *In virtute*, i. per potentiam.

Per circuitum, i. & vicinis regionibus, vel, circumeundo.

Repleuerim, i. plene annonciauerim, vel q d. orbem repleuerim Euangelio.

20. *Alienum*, i ab alio iactum.

22. *Propter quod*, i. ob occupationem prædicationis.

Plurimum, Græ. πολλά, ſæpe.

23. *Locum*, ſ. vacuum prædicatione, q. d. neceſſitatem manendi hic.

24. *Fruitus*, Græ. expletus, i. conſolatus.

25. *Miniſtrare*, ſ. eleemoſynam. *Sanctis*, i. Chriſtianis. vide c 1.

26. *Probauerunt*, i. decreuerunt approbando, q. d. placuit, ſeu viſum eſt

Collationem, ſ. eleemoſynæ.

Sanctorum, pro, ſanctos, ſeu qui ſunt de numero ſanctorum, i fidelium.

27. *Carnalibus*, i. temporalibus bonis.

28. *Aſſignauero*, ſcil. obſignatam pecuniam reddidero.

29. *Benedictionis*, id eſt, donorum ſpiritualium.

31. *Obſequij*, ſ. eleemoſynæ, quam defero.

32. *Refrigerer*, i. recreer.

33. *Pacis*, ſ. dator, & amator.

CAPVT XVI.

1. P*Hæben*, per hanc miſit Paulus epiſtolam.
Quia eſt,&c.i. quæ ſua diſtribuit, vel erat Diaconiſſa, ſ. præfecta fœminis quæ alebantur ab Eccleſia.
Cencbris,portus erat Coriothi.
2. *In Domino*,i.propter Dominum. *Digne ſanctis*, i. vt decet Chriſtianos.
3. *Salutate*,Syr poſtulare pacem. Interdum autem vertit,dare pacem, ſc.qui ſalutat,dat,i.precatur pacem,& petit,ſ.an pax ſit,i an alter valeat. Not.omiſſam ſalutationem Petri Apoſtoli, quod eo tempore abſens eſſet.
Priſcam,Græ.& Syr.Priſcillam.vide Act.18.
In Christo,i.Chriſti negotio,ſeu fidei.
4. *Anima*,i.vita,ſ vita,ſ.tuenda.
5. *Eccleſiam*,ſ.familiam Chriſtianam.
Primitiuus,Græ.primitiæ,ſ.primus,ſeu inter primos conuerſus.
Aſiæ,ſ.minoris,vbi Epheſus.
In Chriſto, poteſt iungi cum,ſalutate, vel cum Eccleſiæ.
6. *In vobis*,Græ.in nos,i.erga nos.
7. *Iuliam*,lege Iuniam. *Concaptiuos*,ſ.olim in carcere aliquo. *Nobiles*,i.inſignes.
In Apoſtolis,i.inter Apoſtolos,ſ. Euangelij prædicatores.
In Chriſto,i. Chriſtiani.
9. *Chriſto*,i.Chriſti negotio.
10. *Probum*,i.probarum *Domo*,i.familia.
11. *Sunt in Domino*, i. Chriſto credunt,ſeu ſeruiunt.
12. *In Domino*,i.propter Dominum.
13. *Electum in Domino*,i.q.d.inſignem Chriſtianum.
Meam,q.d.quam vt matrem veneror.
15. *Sanctos*,i.Chriſtianos.
16. *In*,pro,cum.
17. *Obſeruetis*,i.caueatis. *Prater*,i. contra.
18. *Benedictiones*,i.laudes.ſeu adulationes.
Innocentium,i.bonorum.
19. *In vobis*,i.de vobis. *Simplices*,i ſinceros.
Malo,ſ.vitando.
20. *Pacis*,ſ.dator. *Vobiſcum*,ſ ſit.
21. *In Domino*,iunge cum,ſaluto.
22. *Lucius*,Quidam putant,Lucam ſignificari.
23. *Vniuerſa*,&c. q.d.qui & omnes excipit fideles hoſpitio. *Arcarius*, Græ. œconomus, ſ. quæſtor ærarius Corinthi.
25. *Iuxta*,&c.i.in negotio Euangelij. *Meum*,i. quod prædico. *Æternis*,i.omnibus retroactis.
Taciti,i.abſconditi.
26. *Scripturas*, ſcil.nunc declaratas,ſeu impletas.
27. *Soli*,ſ.ex ſe,ſeu per naturam. *Cui honor &c.* Hæc non ſunt Græ. *Amen*. Hic Syr.additur:Gratia Domini noſtri IESV.Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen. Additur etiam in fine Græc.& Syr. ſcripta à Corintho,& per Phœben miſſa.

A D CORINTHIOS I.

Concordiam commendat, & humilitatem, abuſus quoſdam eorum arguens,& corrigens, reſpondetque illorum quæſitis.

CAPVT I.

1. V*Ocatus*,pro vocatione, ſeu profeſſione.
2. *In Chriſto*,i.per Chriſtum.
Vocatis,pro, vocatione. *Nomen Domini*, pro, Dominum, q.d. qui Chriſtum colunt. *In omni loco*,q.d. vbicunque ſint.
3. *Vobis*,ſ.multiplicetur.
4. *In gratia*,pro,de gratia.
5. *In illo*,i.per illum. *Verbo*,i.re,ſeu opere.Heb.
Scientia,ſ.rerum diuinarum.
6. *Sicut* pro,adeo, ſeu in tantum. *Teſtimonium Chriſti*,i.Euangelium.quod de Chriſto teſtatur.
7. *Gratia*,i.dono, Græc.χαρίσματι. *Reuelationem*, i.aduentum,quo eſt manifeſtandus.
8. *Sine crimine*,ἀνεγκλήτους,i. inculpatos.
In die,pro,vſque in diem.
9. *Fidelis*,i.verax.
10. *Nomen Domini*,i.Dominum. *Idipſum*,i.idem.
Schiſmata,i.diſſidia. *Senſu*,i.mente,
Sententia,Syr.voluntate.
11. *Cloes*,ſ.domeſtici. Videtur eſſe nomen fœminæ Quidam loci putant. *Contentiones*, ſc. ſuosquiſque prædicatores, vel baptizatores aliis per contentionem præferebant.
12. *Pauli*,ſ.diſcipulus,ſeu filius ſpiritualis.
15. *Baptizati eſtis*,Græ.baptizauerim.
16, *Stephana*,nomen viri vide in.c.16.
Domum,i.familiam.
17. *Sapientia verbi*,i.deſerto ſermone.
Euacuetur,i.careat vi ſua.
Crux,i.prædicatio crucis.
18. *Verbum*,i.prædicatio,ſeu negotium.
Virtus,i.potentia.
19. *Perdam*,i.oſtendam dignam perditione, q.d reiiciam,ſeu reprobabo,vt ſtatim explicat.
Sapientium,ſ.mundi.
20. *Scriba*,i. legis peritus. *Inquiſitor*,i. ſcrutator, ſeu diſputator. *Fecit*,i. oſtendit.
21. *Nam quia*,Græc.poſtquam. n. *Sapientia*,i. rebus ſapienter factis. *Stultitiam*, ſ.mundi iudicio.
24. *Vocatis*,ſ.ad ſalutem.
25. *Stultum*.ſ.mundi iudicio.
26. *Vocationem veſtram*, i. quales vobiſcum ſint vocati ad fidem.
Multi,ſ.vocati.
27. *Mundi*.i.ſecundum mundum.
28. *Non ſunt*,i.pro nihilo habentur.
Quæ ſunt,i.habentur in pretio apud mundanos.
Deſtrueret,ſ.euertit prædicatio mundi pompam & errores.
29. *Omnis caro*,i.vllus homo,
30. *Ex ipſo*,pro,ipſius.
In Chriſto,i.per Chriſtum.
Sapientia.&c.pro,dator ſapientiæ.&c.
31. *Scriptum*,ſc. Ier.9. *In Domino*,i.de Dei in ſe benignitate.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT II.

1. **E**T *ego*, pro, itaque ego. *Chriſti*, i. de Chriſto, ſ. Euangelium.

Non enim, &c. q. d. ita me geſſi ac ſi neſcirem, niſi,&c.

3. *Infirmitate*, i. multa patiens. *Timore*, ſ. periculorum.

Tremore, ſc ob mihi mala accidentia vel Hebr. eſt, in timore & tremore, i. in magno timore.

4. *Perſuaſibilibus*, i. perſuaſoriis. *Virtutis*, i. potentiæ, q d. potentiis ſpiritus.

5. *In ſapientia*, i. pendens ex ſapientia.

6. *Loquimur*, ſ. cum opus eſt.

Principum, ſc. Philoſophorum, & Oratorum, & Magnatum.

Deſtruuntur, id eſt, tandem in nihilum recident.

7. *In myſterio*, i. abſconditam, ſeu arcanam.

Prædeſtinauit, i. ante definiuit, ſc. reuelandam nobis.

8. *Crucifixiſſent*, ſ. Principes Iudæorum,& gentium.

9. *Scriptum*, ſc. Iſa. 64. Quidam tamen putant citari quædam Eliæ quæ non extent. *Quod*, Græc. quæ.

10. *Spiritus*, ſ. ſanctos. *Scrutatur*, i. perfecte nouit, ſ. Deus eſt, cuius proprium corda ſcrutari.

Profunda, i. abditiſſima.

11. *Hominis*, ſ. occulta in animo.

12. *Quæ*, ſ. myſteria.

Donata, i. reuelata, ſeu in noſtri gratiam facta, q.d. vt fidei myſteria credamus, ſeu geſta à Chriſto pro nobis.

13. *Comparantes*, i. conferentes, q.d. ſpiritualia per ſpiritualia explicantes, accommodanteſque myſteriis explicandis conuenientem ſermonem.

14. *Animalis*, i. qui carnis affectibus ducitur. *Eſt*, i. videntur. *Examinantur*, i. diiudicantur.

Omnia, ſ. Dei, q.d. approbat diuina omnia, & veneratur.

Nemine, ſ. qui non ſit ſpiritualis.

Iudicatur, i. iudicari poteſt, nec enim de ſpirituali poteſt animalis recte ſententiam ferre, cum ſenſu careat rerum ſpiritualium.

16. *Cognouit*, ſ. niſi ipſo reuelante.

Habemus, ſ. per reuelationem.

CAPVT III.

1. **C**Arnalibus, i. carnis ſenſum adhuc ſequentibus, & nondum plene ſpiritum.

Paruulis in Chriſto, i. in Chriſti myſteriis adhuc rudibus.

3. *Zelus*, i. æmulatio, ſeu inuidia. *Hominem*, i. affectum humanum.

4. *Homines*, Græ. carnales.

5. *Dedit*, ſub. ſic miniſtrat.

6. *Plantaui*, ſc. vos in fide. *Rigauit*, ſc. prædicatione.

7. *Aliquid*, ſ. ſine Deo.

8. *Vnum ſunt*, ſcil. in Chriſto, cuius negotium agunt.

9. *Adiutores*, Græc. cooperarij συνεργοί.

11. *Fundamentum*, ſc. primarium. nam ſecundaria ſunt, vt dicitur Eph. 2. Apoc. 21. Prophetæ & Apoſtoli.

Aurum, &c. per tria priora intelliguntur opera bona, ſeu perfecta: per poſteriora, peccata venialia, ſecundum Aug. de fide & oper. c. 16. alij ad doctrinam referunt ſolidam, vel vanā prædicatorum.

13. *Dies*, i. iudicium apertum. *Igne*, i. ſeuero Dei examine.

14. *Manſerit*, ſ probatum.

15. *Arſerit*, i. punietur. *Patietur*, ſcil. qui illud fecit.

Per ignem, i. ſupplicium, ſ. purgatorij, vbi iuſtorum peccata puniuntur, i. eorum qui hinc cum iuſtitia diſceſſerunt. De inferni igne nihil dixit, quia de iuſtorum operibus loquebatur, vel bonis, vel venialibus.

17. *Diſperdet*, i. perdet ſupplicio æterno.

18. *Stultus*, ſc. quantum ad hoc ſeculum, cuius iudicio ſtulti ſunt probi viri.

19. *Scriptum*, ſcil. Iob 5. *Comprehendam*, q. d. eorum aſtutias deprehenſas euertam, ſeu res ſtultas. Græc. qui comprehendit, vt etiam legitur Iob 5.

20. *Sapientium*, nos Pſal. 93. hominum, legimus, vt eſt Heb & Græ.

21. *Veſtra*, i. ad veſtram ſalutem, à Deo data, ſeu inſeruientia.

23. *Chriſti*, ſ. ſerui *Dei*. ſ. Filius.

CAPVT IV.

1. **H**Omo, id eſt, quiſque. *Myſteriorum*, i. arcanorum.

2. *Quæritur*, i. requiritur. *Inter diſpenſatores*, Græc. in diſpenſatoribus.

Fidelis, ſ. in diſpenſando.

3. *Die*, i. iudicio, ſ. iudicium eſt velut lumen.

4. *Nihil*, ſ. mali. *In hoc*, i. propterea. *Iuſtificatus*, i. culpa carens.

5. *Illuminabit*, i. manifeſtabit. *Tenebrarum*, pro, tenebra. *Vnicuique*, ſ. iuſto.

6. *Hæc*. ſ. quæ ſupra dixi. *Transfiguraui*, i. tranſtuli, ſ. quod de aliis dicebatur, retuli quaſi de nobis diceretur, ne quemquam offenderem. *Nobis*, i. perſona noſtra.

Scriptum, ſ. ſupra, vbi id reprehendit.

Vnus, Græc. ſapiatis, & vnus. *Pro alio*, Syr. propter aliquem, ſ. qui ſe docuit, aut baptizauit, quaſi ille excellentior ſit cæteris.

7. *Diſcernit*, i. facit excellere, velut ab aliis diſcretum, Græc. diiudicat, ſ. iudicio ſecernendo ab aliis, vt digniorem. *Accepiſti*, ſc. à Deo.

8. *Saturati*, i. pleni bonis, q. d. Ita vos geritis, quaſi nihil iam deſit Modeſta reprehenſio.

Regnatis, i. videmini vobis regnum adepti. *Regnetis*, ſ. vere.

Regnemus, q.d. nam & mihi id fuerit pro regno, qui veſtra bona mea duco.

9. *Puto enim*, &c. q.d. ego quidem de me ita ſentio.

Nouiſſimos. i. poſtremos, ſeu abiectos hominum iudicio.

Oſtendit, i. exhibuit. *Spectaculum*, Græc. θέατρον.

Et Angelis, pro, i. Angelis.

10. *In Chriſto*, i. per Chriſtum. *Nobiles*, i. clari. *Ignobiles*, i. obſcuri.

11. *Inſtabiles*, i. non habentes certam ſedem.

12. *Benedicimus*, i. bene precamur maledicentibus.

13. *Blaſphemamur*, i. conuitiis afficimur.

Obſecramus, i. blande agimus cum talibus. *Purgamenta*, i. fæces.

Peripſema, i. pannus ſordes tergens. vulgo ſtraccio, Italice, q.d. viliſſimum quiddam. Quidam reiectamentum vertunt, Hier. ep. 22. purgamentum.

14. *Confundam*, i. rubore ſoffundam.

15. *In Chriſto*, i. re Chriſtiana.

16. *Domino*, i. Domini negotio.

17. *Commone*

17. *Commonefaciat*,i. doceat, ſeu in ment e mre ducat:

Chriſto,i.Chriſti negotio,ſ.promouendo.

19. *Cognoſcam*,i explorabo.*Virtutem*,i.efficaciam q.d.quid poſſint.

20. *Virtute*,id eſt, vt,quæ in operibus demonſtratur.

21. *In virga*,id eſt, cum caſtigatione, ſeu feueritate.

CAPVT V.

1. INſlati, q.d. ſtuderis ſuperbiæ interim.Alludit ad ea quæ dixit cap. 1.& 4.de eorum contentione,& inflatione.*Tollatur*,ſ.per excommunicationem.

3. *Iudicaui*,i.decreui,Syr condemnaui.

4. *Nomine*,i.auctoritate.

Congregatis.Vult illum publice declarati excommunicatum.

Spiritu,ſc.per hoc decretum. *Cum virtute*,i.per poteſtatem.

5. *Tradere*,ſc. per excommunicatiooem, Syr. vt tradaris.

Interitum, Græc. ὄλεθρον, i. petniciem ſeu calamitatem, ſcil. cruciabat dæmon excommunicatos.

Die,ſ.iudicij.Videtur autem intelligendum particulare,quod fit io morte.

6. *Gloriatio*,ſ.in hominibus, de qua ſupra.

Corrumpit, Græc. fermenta, q. d. inficit ille veſtram congregationem ſuo peccato.

7. *Vetus*,i.hominis veteris.

Fermentum,i. peccatum,ſ. illius fornicarij. *Conſperſio*,i.maſſa.

Sicut eſtis,&c.i.vt par eſt eos qui ſunt profeſſione azymi,i.ſinceri,& abſque peccati fermento.

8. *Epulemur*,i.feſtum agamus.

Nec in,&c.in pro,cum. eſt vero explicatio præcedentis.

Azymis,ſ.in epulis paſchalibus Iudæi azymis veſcebantur.

9. *Scripſi*,ſ.ſupra. Quidam putant citare epiſtolam aliam,quæ non extet.*Commiſceamini*,i.conuerſemini.

10. *Exiſſe*,ſ.quia aliter non poſſeris non conuerſari,cum talibus, quibus plenus mundus.

11. *Frater*,i.Chriſtianus.

Nominatur,i.habetur.

Maledicus,i.conuitiator.

Sumere, ſ.cum manifeſtum eſt, eſſe tales, quod vulgo dicitur,Notorium.

12. *Mihi*,i. ad me pertinet. *Foris*,i. extra Eccleſiam.

13. *Malum*,ſ hominem. τὸ πονηρὸν.

CAPVT VI.

1. NEgotium,i.litem.

Iniquos,i.infideles.

Sanctos,i.fideles.

2. *In vobis*, i. per vos. *Indigni eſtis qui*,pro indignum eſt vt.

3. *Angelos*,ſ.malos.

4. *Secularia*,i.de rebus huius vitæ, ſeu temporalibus,Græc.βιωτικὰ.

Contemptibiles,id eſt, viles, q.dicat omnium infimos.

5. *Ad verecundiam*,&c q.d.non id dico,quod tales velim iudicare, ſed vt pudeat vos, qui gentiles aditis,quaſi oemo ſit inter vos,qui poſſit lites dirimere:præſtat quidem vel ex vilibus aliquem Iudicem facere,quam illos adire in cauſis *Fratrem ſuum* pro.fratres ſuos.

6. *Infideles*,ſ.iudices.

7. *Iam quidem*,&c.q.d.quamquam culpa non caret,quod litigatis,ſc.etat illo tempore nonnullum ſcandalum,& iſti videbantur etiam ex cupiditate litigare.

Iudicia,i.lites.

Accipitis,i.patimini.

Fraudem,Græc.damnum.

8. *Fraudatis*,Græc.damno afficitis.

9. *Molles*.ſ.qui ſoli per ſe impudice peccant.

10. *Maledici*,i.coouitiatores, ſeu qui aliis male precantur.

11. *Quidam*,ſ.ex vobis.

In nomine,ſ.baptizati.

In Spiritu, i. per gratiam, vel in nomine ſpiritus ſancti,in quo etiam baptiſmus datur.

12. *Omnia*,&c.pro, vt omnia mihi liceaot vel, q.d.non omnia quæ licent expediunt.

Poteſtate,ſ.inordinate, vt gulæ, de hac enim loqui incipit.

13. *Ventri*,ſ debetur,daturque licite.

Eſcis,ſ.deſtinatus,ſeu ſubiectus.

Deſtruet,ſ.quantum ad vſum edendi,qui tandem ceſſabit.

Fornicationi.ſ.ſeruire debet *Corpori*,ſ.prouidebit, ſeu dabit præmium ſuum, vt ſtatim explicatur, vel imperare debet.

16. *In carne vna*, pro in carnem vnam, i.velut vna caro ſeu vnus homo.

17. *Vnus ſpiritus*, id eſt, vnum ſpiritum, ſc.cum Deo.

18. *Omne*,ſc aliud ſub.fere.*In corpus*,ſ illud turpiter tractando.

20. *Corpore veſtro*,hic Græc.& Syr. additur, & in Spiritu veſtro,quæ ſunt Dei.

CAPVT VII.

1. MIhi ſub. reſpondeo quod ſequitur.

Bonum eſt,pro melios eſt.

2. *Fornicationem*,ſ.vitandam.*Habeat*,i.poteſt ducere,vel ducta vti.

3. *Debitum*,i.copulam à coniunge petitam.

4. *Mulier*,i.vxor.

Sui corporis,i.membrorum,quibus peragitur concubitus,Aug.5.cont Iulia.

Non habet,ſ.ſola,vel ſolus.*Sed*,pro,ſed etiam,q.d. poteſt coniux debitum petere, debetque alter reddere.

5. *Fraudare*,i debitum ſubtrahere.*Orationi*,Græ. & Syr.ieiunio.& oratione.

Idipſum,i.copulam.

Propter,pro,per.

6, *Hoc*,ſ.de repetenda copula.

7. *Sicut meipſum*,i.cootinentes, Aug. lib de grat. & lib.arb.in perpetua caſtitate viuete Hier. ep.14 & 22.

8. *Bonum*,i.melius,Aug.de bono viduit.

Sicut & ego,ſ.in totum abſtinere, Syr. ſicut ſum puritate.

9. *Nubant*,niſi continentiam vouiſſent,Aug.libr. de bono viduit.

Nubere,Græ γαμῆσαι,i. matrimonio iungi. *Vri*, i. fornicari. Hiero. epiſt.50.Auguſtin. lib.ad Virg. lapſ.

10. *Non ego*,q. d. non eſt id præceptum humanum,ſed diuinum.

Diſcedere,ſ ſine iuſta cauſa.

Diſceſſerit,ſ.cum cauſa iuſta.

12. *Dico*,i,præcipio,Heb.*Non Dominus*,ſ.præcipit,

pit.q.d.præceptum eſt humanum,non diuinum.
Frater,i.Chriſtianus.*Conſentit*,i.vult.
14. *Sanctificatus*,ſ. quantum ad matrimonium, vel q.d.fit interdum,vt conuertatur ad fidem.
Sancti,i.Chriſtiani,ſc. opera fidelis parentis baptizari vel q.d.ſunt legitime nati,Syr.mundi.
15. *Diſcedit*,ſ.nolens cum fideli habitare.
Seruituti,ſ.vt non habeat illo diſcedente libertatem cum altero contrahendi.*In pace*.pro ad pacem, i.vt pacifice viuamus,& quiete, q.d.non debet ea res pacem turbare.
16. *Vnde*,Græc.quid.poteſt autem id referri vel ad ſuperiora,vel,ad proxime dicta.
17. *Niſi*,pro,verum,Syr ſed *Diuiſit*,ſ.dona ſua, q.d.agat vero quiſque ſecundum talentum ſibi creditum & vocationem ſuam. Videtur autem id ad ſequentia pertinere.*Sicut*,lege,ſic.*Doceo* , Græc.ordino,Syr.præcipio.
18. *Adducat*,i.reducere conetur,ſ.arte, ſeu medicamento aliquo,Græc. attrahat. vide Epiph. lib. de Menſur. qui hunc quorundam morem fuiſſe refert.Syt.reuertatur ad præputium, i. gentilitatem.
In præputio,i. Gentilis.
19. *Nihil eſt*,i.nihil prodeſt ad ſalutem.
20. *Vocatione*,i.vitæ conditione.
21. *Cura*,q.d. ne tibi moleſtum ſit. *Magis*, i.potius.
Vtere,ſc.ſeruitute,ob maiorem humilitatem , & patientiam.
22. *In Domino*,pro,ad Dominum,ſeu Domini fidem. *Libertus*,i.è ſeruo liber factus.
23. *Serui*,i.eis addicti, ſeu propter ipſos ſeruientes,ſed propter Deum.
24. *Apud Deum*,i.Deo ſeruiens.
25. *Virginibus*,i,ſeruanda virginitate.*Fidelis*,ſ.in Apoſtolico munere,& poſſim docere ſalutaria.
26. *Inſtantem*,i. præſentem. *Neceſſitatem*,i.moleſtiam quam coniugium affert,& ſolicitudines domeſticas,&c.vel neceſſitatem breui moriendi, de quo inf.
28. *Tribulationem*, &c.i.moleſtias, & incommoda multa coniugij.*Parco*,ſ.permittens coniugium parcere,ſeu omittere.
31. *Non vtantur*,ſc.non diligant Aug. *Figura*,i. habitus,ſeu ſtatus.
32. *Quæ*,pro de iis,quæ.
33. *Diuiſus*,ſ. mente & cura.
34. *Sancta*.i. ſanctior, nam & coniugati ſancti, Aug.lib de bono viduit.
35. *Laqueum*,&c.i. cogam vos continere, Auguſt. & Hier. *Ad id*,ſ.il.hortor. *Honeſtum*, i.honeſtius, Aug.lib.de bono viduit. *Impedimento*,Græ.diſtractione.
Dominum obſeruandi,Græc.poſſunt verti,Domino adhærendi.
36. *Turpem ſe*,pro,agere ſe indecore,ſeu rem reprehenſibilem, Syr. ſic reddidit. Si quis ſe putat deſpicatui haberi.ob virginem ſuam, quod prætereat tempus eius, nec dederit eam viro, congruum eſt vt det, quod vult , &c. *Oportet*, pro, videatur oportere.
Nubat,pro,nuptum det,ſeu detur illa.
37. *Neceſſitatem*,i.aliquid cogens.*Sua voluntatis* i.faciendi de virgine ſua quod velit,ſ. quia illa ſe ei commiſit.*Iudicauit*,ſtatuit.
39. *In Domino*,i.Chriſtiano,Hier.& Aug.
40. *Beatior*,i.in futuro ſęculo,Amb.*Sic*,ſ.innupta

CAPVT VIII.

1. HAbemus.q d.ſcimus omnes idola nihil eſſe. *Inflat*,ſ ſine charitate,Aug.
3. *Cognitus*, i. dilectus, ſ. nouit Dominus ſuos, aliis dicit:Neſcio vos.
4. *Nihil eſt*,q.d. repræſentat vt Deum, id quod Deus non eſt.
5. *Sunt*.ſ.Gentilium opinione.
6. *In illum*,i. per illum,ſc.ſumus. vel ad illum tendimus.*Per ipſum*,ſ.ſumus.
Scientia,ſ.vt par eſt.*Conſcientia*,ſ.erronea.
Idolothytum,i.idolis immolatum, q. d.putantes ſe in eo peccare.
8. *Eſca*,ſ.ex ſe,q.d.nihil refert apud Deum, ſiue edas idolothyta,ſiue nõ, *Abundabimus*,i.meliores erimus apud Deũ *Deficiemus*,i.minus habebimus.
9. *Licentia*,i.libertas quibuslibet veſcendi.
10 *Scientiam*,ſ.quod idolothytum nihil veſcentem edat.*Idolio*.i.idolis immolatorum menſa.
Ædificabitur,i.excitabitur. Syr.confirmabitur.
Ad manducandum,ſc. putans tamen non licere.
11. *In tua ſcientia*,i.propter tuam ſcientiam.
12. *Percutientes*,i.vulnerantes.

CAPVT IX.

1. LIber,i.libertatem habens veſcendi quibus libet.*In*,*Domino*,i per gratiam Domini, ſeu in Domini fide.
2. *Signaculum*,i ſigillum,ſ quo fit certa fides q.d. veſtra fides oſtendit me veſtrum Apoſtolum, qui vos conuerterim.
3. *Interrogant*, Græc.diiudicant,i. examinant,ex me quærentes,Syr.condemnant.
5. *Sororem*,i.Chriſtianam,ſ.vocabantur Criſtiani fratres,Chriſtianę vero ſorores.*Circumducendi*,ſ.ſequebantur piæ fœminæ Apoſtolos , eiſque miniſtrabant,vt Chriſto,Luc.8.*Fratres*,i.cognati,ſ.Iacobus,Iudas &c.
6. *Hoc*,Græ.& Syr.non,q.d.nonne poſſumus,non operando manibus,ex Euangelio viuere?
7. *Suis ſtipendiis*,i.propriis ſumptibus.
8. *Hominem*,i.humanam rationem,ſ.ſolum.
9. *Alligabis*,futurum pro Imperatiuo. *Cura* , ſc. præcipua,& non potius de hominibus.
10. *Nos*,ſ.præcipua.*Tritura*,ſ.trituratę.
11. *Carnalia*,i. corpori ſuſtentando neceſſaria.
Veſtra,pro,in vos,ſc.accipiendi à vobis victum.
12. *Nos*,ſ.qui veſtri ſumus Apoſtoli.
Suſtinemus. i.patimur. *Offendiculum*, i.impedimentum ſeu ſcandalum.
13. *Sacrario*,i. templo. *Operantur*, i.ſacrificant, ſeu miniſtrant. *De ſacrario*,i.oblata templo.
Participant,ſ partem capiunt,ſ.oblatorum.
15. *In me*,i.erga me,q.d.vt alar à vobis.
Gloriam,i.gloriæ materiam. *Euacuet*,i.adimat.
16. *Gloria*,ſ.talis,ſeu ſingularis,ſ.apud Deum.
Neceſſitas,ſ.ex Dei præcepto.
17. *Volens*,i. vltro,ſine vllo Dei præcepto. *Inuitus*,i præcepto Dei coactus.
18. *Merces*,ſ ſingularis.*Sumptu*,ſ.auditorum.
Abutar,i.vtar,ſ.quantum poſſem. *Euangelium*,ſ. prædicando.
19. *Ex omnibus*, pro, ex omni parte, vel q.d. ex omnium ſeruitute exemptus.
20 *Lege*,ſ.Moſaica.
22. *Infirmus*,Græ.& Syr.velut infirmus.
Facerem,ſ.quod in me erat.
23. *Euangelium* , i. bona per Euangelium promiſſa.
24. *Brauium*,i.præmium victoriæ.
25. *Agone*,i.publico certamine.
26. *Quaſi aerem*,&c.i.fruſtra,ſeu in vanum.
27. *Caſtigo*,ὑπωπιάζω,i.liuidũ reddo,ſ. flagellis.
Reprobus,ſ.apud Deum.

CAPVT X.

1. E*Nim*,Græ.autem.

2. *In Moyſe*, i. duce Moſe. *Baptizati*,pro, velut baptizati,ſ.figura erat illa baptiſmi.

3. *Spiritualem*,i.ſpiritualis figuram.

4. *Bibebant autem*,Græ.bibebant enim. *Spiritali* i.ſpiritalis rei figura,ſeu vt Aug,explicat, ſpiritualiter intelligenda.

Petra,i.petræ aqua *Petra autem*,ſ. quæ ſignificabatur per illam Petram.

Chriſtus,qui etiam,vt eſt in Eochariſtia,per Manna ſignificabatur.

5. *In pluribus*,&c.q.d.multi eorum Deo diſplicuerunt.

8. *Viginti tria*. At Num.25. dicitur viginti quatuor. Vtrumque verum. In maiori eoim numero minor iocluditur.

9. *Tentauerunt*,ſ.Chriſtum. *Perierunt*,i.occiſi ſunt ſic infra.

10. *Exterminatore* , ſcil. Angelo. vide Num.14. & 16.

11. *Correptionem* Syr.eruditionem. *Fines ſæculorum*,i.vltima ætas mundi.

13. *Humana*,i.quam homo ferre poſſit,q.d.poteſt quiſque non cadere ſi velit. *Autem*,pro, enim, q.d.Deus eoim qui fideliter ſuos cuſtodit, oon patietur,&c.

Prouentum,i. ſuceſſum, ſeu euentum bonum,ſeu q.d.addet vires.

16. *Cui*,Græc.quod *Benedicimus*,i.cum benedictione conſecramus. *Communicatio*, i. participatio, vt ſtatim vertit idem verbum Græcum. Nota vero hic commonicandi verbum quam ſit antiquum,ſ. commuoicatur nobis in Euchariſtia Chriſti Corpus & Sanguis,vt hic apette dicitor. *Panis* , ſic dicitur ob ſpecies panis. .

17. *Vnus*,Syr.vt vnus eſt. *Unum*,Syr. ſic vnum.

Omnes qui,Græ.omnes enim.

18. *Secundum carnem*, i. carnalem. eſt enim & Iſrael ſpiritualis. *Altaris*, ſub.& ſic quodammodo Dei.eodem modo qui edunt Idolis immolata , videntur participare cum idolis, & alios ſcandalizant.

19. *Aliquid*, i. vim aliquam habens.

20. *Socios* , i. participes, ſeu conſortes.

21. *Menſa*, i. altaris.

22. *Æmulamur* , i. prouocamus ad iodignationem, Græc. παραζηλῦμϑν , q. d. Deumne audemus irritare?

23. *Omnia*, &c.vide ſup.c.6. *Ædificant*, ſc. proximum, loquitur de Idolothytorum eſu.

24. *Suum*, i. ſibi vtile ſub. ſolum.

Sed,pro, ſed etiam.

25. *Interrogante*, ſc.an ſit idolothytum *Conſcientiam*, ſ. ne lædatur, vel veſtra,vel,aliorum fidelium, qui poſſent ſcandalizari.

26. *Domini enim* , &c. q. d. eſt enim caro Dei creatura, qua veſci licet.

Plenitudo eius, i. quicquid in ea eſt.

28. *Et propter*, pro. i. propter.

29. *Non tuam*, ſ. qui ſcis licere. *Alterius*, ſ. qui ſcandalizatur. *Vt quid enim*, pro,alioqui enim cur.

Iudicatur , i. condemnatur , ſc. in te alioqui licita.

30. *Gratia* , i. gratiarum actione. *Blaſphemor*, i. reprehendor. *Quod* , pro, de quo.

32. *Sine offenſione* , i. neminem ſcandalizantes.

33. *Placeo*,i.ſtudeo placere ad ædificationem.

Eſt, ſ. ſolum. *Sed*, pro , ſed etiam.

CAPVT XI.

2. P*Rræcepta*, Græ. παραδόσεις, i. traditiones.

3. *Viri*, ſ. fidelis. Iuſt.q.89. *Caput*,ſc.ſuperior, dux, ſeu gubernator.

4. *Prophetans* , i. ſcripturam interpretans , aut Dei myſteria ediſſerens. *Deturpat*,i. deboneſtat, ſeu dedecorat. *Suum*, ſ. Chriſtum , q.d. facit iniuriam Chriſto per rem indecentem.

5. *Suum*, ſc. virum ſuum. *Vnum*, pro,idem *Decaluetur*,Græ. raſa ſit.

Nam &, &c. q.d. ſi enim licet non velari, licebit & tonderi.

Decaluari, Græ. radi.

7. *Gloria Dei* , ſc. ſapientiam Dei & dominium repræſentat dum orat, aut prophetat , ideoque coram illo debet eſſe aperto capite,vel ob reuerentiam, vel ad Dei libertatem repræſentandam. Id autem qoidam intelligunt dum talia fiunt in perſona Eccleſiæ. Nam alioqui,tecto capite concio habetur.

Viri, ſ. dum ſe ſubiectam ei profitetur , adeoque debet ſemper eſſe velata velut ſubiecta.

10. *Poteſtatem* , ſ. velum ſigoificat poteſtatem viri io vxorem. *Angelos* , ſc. ad Angelorum præſentium reuerentiam. Quidam tamen per Angelos, ſacerdotes & iuſtos iotelligunt,q.d.ne illis ſit cauſa tentatioois.

11. *Sine muliere*,ſ. naſcitur. *In Domino*,i. Deo ſic vtromque faciente.

14. *Nec* , pro, non oe. *Comam nutriat*, ſc. more fœmioarum, Græca verti poſſunt , comatus ſit. ſic inf.

16. *Eccleſia*,Græc. Eccleſiæ , q.d.nec Iodæi, nec Chriſtiani , vel nec ex Iudæis , nec ex Gentibus conuerſi.

17. *Hoc*, ſ. præcedeos. *Non laudans*, ſ. quod ſequitur *In melius*, ſ. progredientes, vt par eſſet.

Conuenitis, ſ. ad Eccleſiam.

18. *Sciſſuras*, i. diſſidia, Græc.σχίσματα.

19. *Hæreſes*, i. ſectas, ſ. errantium.

20. *In vnum*, i. ſimul. *Non eſt*, i. non accidit.

Manducare, ſ.vt oporteret.

21. *Cœnam*, ſ. poſt Euchariſtiam ſolebant vna cœnare , inuitatis pauperibus · poſtea per abuſum quidam ſoli cœnabant, noo expectatis egenis.

22. *Nunquid*, &c. q.d. ſi veſtra ſoli edere vultis, cur non facitis domi veſtræ?

Confunditis, i. pudorem incutitis.

24. *Agens*, pro , com egiſſet.

Traditur, Græc. frangitur.

Commemorationem,i memoriam mei.

25. *Calicem*, ſ.accepit. *Eſt*, pro cootinet.

Sanguine, ſ. hic incluſo, per quem oouum teſtameotum confirmatum.

26. *Annunciabitis*, i. commemorabitis.

27. *Corporis*, ſ. iodigne ſumpti,i. peccati in corpus.

28. *Probet*, i. examinet, ſ. ne cum peccaro accedat.

Homo, i. quiſque, Heb. *Diiudicans*, diſcernens, ſ.à cæteris cibis , vel expendeos, ſc. qoaota res ſit, quantaque puritate accedeodum. Mirum hic non videre hæreticos veritatem corporis Chriſti in Euchariſtia. Et quid potuit apertius dici?

30. *Dormiunt*, i. moriuntur.

31. *Diiudicaremus*, i. diſcuteremus, & emendaremus. *Iudicaremur*, i. damnaremur à Deo, ſeu puniremur.

32. *Corrumpimur*,i. caſtigamur.

34. *Iudicium* , i. condemnationem.

CAPVT

CAPVT XII.

1. S*Piritualibus*, ſc.donis.

2. *Scitis*, &c.q.d. primum gratiam Dei agnoſcire, qua eſtis ab idolorum culro liberati.

3. *Ideo*, &c.q.d. illud etiam cogitate, nemioem ſine Dei graria poſſe Chriſtum confireri *Nemo*, pro, ſicut nemo. *Dicit anathema*, pro, anathematizat, i. execrarur, ſeu malcdicit. *Ieſu*. Græ IESVM.

Et nemo, pro, ſic nemo. *Dicere*, &c. i. confiteri, vt par eſt. IESVM Deum eſſe. *In Spiritu ſancto*, i. per grariam Spiritus ſancti.

4. *Diuiſiones*, i. diſcrimina.

5. *Miniſtrationum*, i. miniſteriorum.

7. *Vtilitatem*, ſc. Eccleſiæ.

8. *Spiritum*, ſ. ſanctum. *Sapientia*, ſc.diuina explicandi faculeas. *Scientia*, ſ. dirigendi humana.

Secundum, pro, per.

9. *Fides*, ſc. excellens. *In eodem*, pro, per eundem.

Sanitatum, i. ſanandi. *Vno*, pro eodem.

10. *Virtutem*, i. miraculorum. *Sermonum*, i. linguarum.

12. *Chriſtus*, i. Chriſti in Eccleſia.

13. *In vno*, pro, eodem. *In vnum*, i. vt vnum ſimus. *Potati*, q.d. vnum ſpirirum hauſimus.

22. *Sed multo magis*, pro, imo potius.

23. *Circumdamus*, ſ. diligenrius operientes.

Inhoneſta, i. indecora, ſ. pudenda. *Noſtra*, pro, in nobis.

Honeſtatem, ſ.dum teguntur.

24. *Nullius*, ſ. eiuſmodi. *Temperauit*, pro, contemperaoit. *Deerat*, ſ. decor. *Honorem*, ſ. dum voluit tegi diligentius & cuſtodiri.

25. *Schiſma*, i. diſſidium. *Id ipſum*, i. pariter, ſeu æque.

26. *Etſi*, pro, itaque ſi. *Gloriatur*, pro, honoratur. Syr.exulrat.

27. *De membro*, Græc. ex parte, q.d. quiſque in parte ſua, ſeu loco.

28. *Prophetas*, ſ. vaticioantes, vel prædicanres.

Virtutes, i. operanres miracula. *Opitulationes*, Syr. adiutores, ſ. rerum ſpiritualium. *Gubernationes*, i. gubernarores, ſeu rectores.

31. *Æmulamini*, i. ſtudioſe ſectamini, ſeu expetite.

Meliora, i. potiora. *Et adhuc*, &c. q.d. eiuſmodi eſt id, de quo ſtatim dicam. *Viam*, ſ.ad ſalutem.

CAPVT XIII.

1. L*Inguis*, i. eloquentia, vel q d.ſi loqui ſciam omnium linguis. *Angelorum*, i. ſi poſſem tam perfecte loqui, vt Angelus, vel, cum Angeſis colloqui.

2. *Scientiam*, ſ.habuero. *Omnem fidem*, ſ. etiam eam, per quam fiunt miracula.

3. *Ardeam*, i. combutar.

Prodeſt, ſ. ad regnum cœlorum obtinendum, Aug. lib.de patientia.

4. *Æmulatur*, i. inuidet. *Perperam*, i. praue, ſeu peruerſe vel temeratie, Syr tumoltuoſe.

5. *Quærit*, ſub. ſolum, ſ. quærit etiam vtilitatem proximi. *Irritatur*, i. excandeſcit.

6. *Super*, pro, de. *Veritate*, i. de probitate, ſeu iuſtitia, Hebr.

7. *Suffert*, ſc. illata à proximis. *Credit*, ſc. credenda.

Sperat, ſ. ſperanda. *Suſtinet*, ſ. aduerſa.

8. *Excidit*, i. perit, ſ quantum ex ſe eſt, alioqui per peccatum perditur. *Euacuabuntur*, i. deſinent.

Scientia, ſ. imperfecta huius vitæ.

9. *Ex parte*, i. imperfecte.

10. *Euacuabitur*, i. abolebitur.

11. *Cum eſſem*, pro, veluti cum. eſt enim ſimilitudo.

Euacuaui, i. aboleui.

12. *Per*, pro, velut per.

In ænigmate, i. obſcure.

Facie ad faciem, i. clare, vt cum ſe duo mutuo aſpiciunt.

Cognitus ſum, ſ. à Deo, i. perfecte.

13. *Horum*, pro, ex his.

CAPVT XIV.

1. Æ*Mulationes*, i. ſtudio perſequimini. *Magis*, i. præcipue.

Prophetetis, i. diuina explicetis. Huc pertinet concionandi munus.

2. *Lingua*. ſ. peregrina, ſeu variis linguis. *Audit* i. intelligit, ſ. niſi habeat Donum linguarum.

Spiritu, i. mente, ſeu monente Spiritu ſancto.

4. *Eccleſiam*, ſ. fideles congregaros.

5. *Volo*, i. opto. *Maior*, i. vtilior Eccleſiæ.

6. *Reuelatione*, i. reuelans aliquod myſterium

Scientia, i. explicans aliquid quod ſcire iuuet.

Prophetia, i. diuinum aliquid exponens.

Doctrina, i. mores inſtituens.

7. *Tamen*, pro, nam &, ſeu etenim. *Diſtinctionem*, &c. q.d. niſi diſtincte ita ſonent, vt poſſit intelligi quid ſibi velint.

8. *Incertam*, i. militibus ignotam.

9. *Manifeſtum*, i. intelligibilem. *In*, pro, velut, in

In aera, i. fruſtra, Syr. Quaſi cum aere

10. *Vt puta*, pro, quidem, vel nempe. *Linguarum*, Græ. vocum.

11. *Virtutem*, i. vim, ſeu ſignificationem.

Cui loquor, Græc. & Syr. qui loquitur.

Barbarus, &c. q.d. nec ego magis intelligam, quam Barbari linguam intelligunt ignoram, videbiturque ille mihi barbara lingua loqui.

12. *Æmulatores*, i. ſtudioſi. *Spirituum*, i. ſpiritualium donorum. *Abundetis*, ſ. gratiis.

13. *Interpretetur*, i. poſſit interpretari quod dicit.

14. *Spiritus*, i. voluntas. ſic dictum Spiritus promprus. i. voluntas. *Mens*, i. intellectus.

Sine fructu, ſ. ſi non intelligam orans dico. Not. quoſdam tunc ſolitos lingua peregrina orare, ſed non intelligentes quid dicerent, vt nunc idiotæ qui Latine orant. ſ. dabat interdum Spiritus Sanctus linguæ peregrinæ vſum in oratione, ſed ſine intelligentia ſaltem myſteriorum quæ loquebantur, vt qui nunc Pſalmus, etiamſi Latine ſciant, non intelligunt.

15. *Et mente*, i. quod intelligam.

16. *Benedixeris*, i. Deum laudaueris. *Spiritu*, i. voluntate quidem in Deum pia, ſed ſic vt ab aliis non intelligaris. *Supplet*, Græc implet.

Idiota, ſ. populi, q d. qui pro populo reſpondet, vt nunc fit in Miſſis. *Neſcit*, i. non intelligit.

18. *Omnium veſtrum*, ſc. erant Græcorum variæ dialecti, & Græc. & Syr. magis quam vos omnes.

19. *Eccleſia*, i. fidelium cœtu. *Quinque*, i. pauca.

Senſu meo, i. quæ poſſint intelligi, me explicante.

Lingua, i ignota auditoribus.

21. *Lege*, i. ſcriptura legis veteris, ſ. Iſa. 28.

Labiis, i. linguis Repetitio. Paulus ſenſum reddidit. nam Heb. & Græc. aliquanto aliter.

22. *In ſignum*, &c. q d. exhiberi ſolent etiā iis, qui, nihil propterea ad fidem mouentur. *Non fidelibus* ſub. ſolum, vel proprie. *Sed fidelibus*, ſ. ſolet Deus ad ſuos Prophetas mittere.

23. *In vnum*, i. ſimul. *Idiota*, i. plebeii, ſeu imperiti.

24. *Prophetent*, ſc. occulta reuelantes, vel diuina diſſerentes. *Conuincitur*, ſc. erroris, vel peccati in quo eſt.

Diiudicatur, i. de eo fit certum iudicium.

26. *Pſalmum*, i. Dei laudem. *Doctrinam*, i. morum inſtructionem. *Apocalypſim*, i. reuelationem aliquam.

Linguam, i. quod lingua peregrina loqui poſſit.

Interpretationem, ſ. linguæ, vel alicuius rei obſcuræ.

27. *Secundum*, pro, per. q. d. duo ſolum loquantur.

Vt multum, i. ad ſummom. *Per partes*, i. viciſſim.

Interpretetur, ſ. iis qui linguam illam neſciunt.

28. *Taceat*, ſ. qui donum habeat linguarum.

29. *Dicant*, ſc. viciſſim. *Diiudicent*, i. ferant ſuper dictis ſententiam, ſ. probandane videantur, an improbanda.

30. *Prior*, ſ. qui volebat diiudicare.

31. *Per ſingulos*, i. ſingillatim. *Exhortentur*, i. moneantur, ſeu inſtruantur.

32. *Et*, pro, nam. *Prophetis*, vel aliis, ſc. vt ſinant ſe ab illis diiudicari, vel iiſdem, ſ. vt poſſint tacere.

33. *Eccleſiis*, ſ. pax eſt. *Doceo*, non eſt Græc. nec Syr.

34. *Loqui*, ſc. in Eccleſia, vel docere. *Lex*, i. ſcriptura ſ. Gen. 3.

36. *An à vobis*, &c. q. d. non eſt quod his contradicatis, quaſi ſapientiores. *Verbum Dei*, i. prædicatio Euangelica.

38. *Ignorat*, ſ. Dei mandata, ſ. ſeo Dei voluntatem.

Ignorabitur, ſ. à Deo, i. improbabitur.

40. *Honeſte*, i. decenter.

CAPVT XV.

1. NOtum, &c. q. d. in memoriam vobis reuoco 2. *Qua ratione*, i. quo modo.

5. *Vndecim*, Græc. & Syr. duodecim, ſc. ſic vocabantur etiam cum Iudas deeſſet.

6. *Fratribus*, i. Chriſtianis.

7. *Iacobo*, quando, aut quomodo non conſtat. *Apoſtolis*, ſ. die Aſcenſionis.

8. *Abortiuo*, i. imperfecto fœtui, reſpectu Apoſtolorum. *Viſus eſt*, vide Act. 9.

10. *Vacua*, ſ. operibus, q. d. otioſa ſeu inutilis. *Illis*, ſ. de quibus ſupra. *Ego*, ſ. ſolus, ſeu, ex me.

11. *Sic*, ſ. vt ſupra dixi.

14. *Inanis*, i. vana.

15. *Aduerſus Deum*, ſ. de illo mentientes.

18. *In Chriſto*, i. cum fide Chriſti.

19. *In hac vita*, q. d. huius vitæ bona, ſeu commoda.

Miſerabiliores, ſ. quia fallit nos valde talis ſpes: vita enim Chriſtiana plena incommodis, ſeu tribulationibus.

20. *Nunc autem*, q. d. At re vera. *Primitiæ*, i. primus.

22. *In*, pro, per. *Viuificabuntur*, i. ad vitam ſuſcitabuntur.

23. *Aduentu*, i. ſub. eius aduentum, ſ. reſurgent, nec eſt Græc. qui crediderunt. Noſtra lectio poteſt ſic intelligi: qui in eius priori aduento crediderunt.

24. *Finis*, ſ. mundi, ſeu potius hominis, in quem, ſ. creatus.

Tradiderit regnum, i. præſentauerit electos. *Deo*, ſ. ſuo, quatenos homo. *Patri*, quatenus Deus.

Euacuauerit, i. aboleuerit, ſ. vt non ſit neceſſaria diſpenſatio per Angelicos Principatus Aug 1. de Trin.

25. *Donec*, i. eo vſque vt. *Ponat*, ſc. Pater, vel ipſe.

28. *Subiectus erit*, q. d nec tunc deſinet eſſe Patri ſubiectus, quatenus homo eſt. vel, tum vero totum Chriſti Corpus myſticum erit Deo plane ſubiectum, & per omnia obtemperans. *Omnia*, i. per omnia, ſeu perfecte, vel loco omnium, ſ. quæ poſſunt optari ab homine.

29. *Pro mortuis*, i. ipſo baptiſmo mortuorum reſurrectionem profitentes, ſc. in aquam merſi, velut in ſepulcrum, & inde velut reſuſcitati emergentes, vel, qui baptizantur, i. affliguntur, ſeu patiuntur pro iis, qui ſunt in purgatorio; ieiuniis & aliis pœnitentiis ſe macerantes. baptizari enim interdum eſt pati. vt Mar. 10. Luc. 11.

31. *Morior*, i. mortis periculum ſubeo.

Per, eſt enim iuramentum, vt Not. Auguſt. 3. de doct. Chriſt. poteſt etiam intelligi, q. d. ob veſtrum profectum. *Veſtram*, i. de vobis. *In Chriſto*, i. apud Chriſtum.

32. *Secundum hominem*, i. humano more, ob finem aliquem temporalem. *Ad beſtias*. Quidam leones intelligunt, quibus aiunt fuiſſe obiectum, nec læſum, alij probabilius, ad feros homines, qui ei aduerſabantur, præcipue Iudæos, referunt. *Manducemus*, &c. q. d. quin illud potius facimus, quod dicunt, qui nihil credunt. videtur alludere ad Sap. 2. *Cras*, i. cito.

Moriemur, ſ. corpore & anima. Eſt enim vox non credentium animæ immortalitatem.

33. *Corrumpunt*, &c. Menandri eſt ſenarius.

34. *Euigilate*, i. expergiſcimini. *Iuſte*, i. recte, ſeu ad iuſtitiam, ſ. faciendam. *Reuerentiam*, i. pudorem, q. d. pudere vos deberet talium errorum, quibus veſtrum aliqui miſere tenentur.

36 *Inſipiens* &c. q. d. cur non aduertis quod tu ipſe facis?

37. *Vtputa*, i. verbi gratia.

39. *Caro*, i. corpus.

40. *Et*, pro, & ſunt. *Gloria*, i. claritas.

44. *Animale*, i. ſubiectum paſſionibus & neceſſitatibus. *Spirituale*, i. omnino ſpiritui ſubiectum, nulloque indigens. *Eſt &*, pro, erit &c.

45. *Scriptum*, ſ. Gen. 2. *Nouiſſimus*, ſc. Chriſtus. Eſt autem id à Paulo additum. Eſt autem ſenſus huius loci: Primo homini datum corpus viuens vita animali: Chriſto vero, poſt reſurrectionem corpus ſpirituale ſc. nulli ſubiectum indigentiæ cibi aut potus, aut huiuſmodi aliorum, quibus Adæ corpus ſubiectum. Poteſt & ſenſus eſſe: Adamo datam vitam qua viueret, Chriſto vero qua poſſet etiam homines viuificare & reſuſcitare.

50. *Caro & ſanguis*, i. corruptio carnis & ſanguinis, Auguſt. epiſt. 146. *Neque corruptio*, explicatio præcedentis.

51. *Myſterium*, i. rem diuinam occultam.

Immutabimur, ſ. ad gloriam.

52. *Momento*, i. temporis puncto. *Nouiſſima*, i. qua dabitur ſignum poſtremum. forte intelligit ſeptimam ex illis, de quibus Apoc. 8. 9 & 10.

Tuba, i. ſigno aliquo clariſſimo, quod dicitur etiam vox Chriſti, & Archangeli, Aug. ep. 120.

Et nos, ſ. electi. Hinc apparet legendum ſupra: *Non omnes immutabimur*, & non vt Græca nunc habent.

53. *Hoc*. quaſi in carnem digitum intendit, Aug. de. fide & Symb. cap. 10.

54. *Scriptus*,

54. *Scriptus*, ſc. Iſa. 25. *In victoria*, i. per victoriam.

55. *Vbi eſt mors*,&c. Id ſumptum ex Oſea 13. ſecundum 70. vbi nunc ſic legitur : Vbi cauſa tua mors ? vbi ſtimulus tuus Inferne ? vide ibi.

56. *Mortis*, i. mortem afferens. *Lex*, ſc. fomitis, qui ad peccandum incitat : vel, lex vetus per occaſionem, vt dicitur Rom. 5.& 7.

58. *In Domino*, i. per Dei gratiam , ſeu quod attinet ad Dei remunerationem.

CAPVT XVI.

1. COllectis, i. collectione eleemoſynarum.

2. *Vnam*, i. primam. *Sabbati*, i. hebdomadæ,ſc. dominica die, Græc. ſabbatorum

3. *Per epiſtolas*, i. iunge cum ſequentibus. *Gratiam*, i. beneficium eleemoſynæ.

4. *Dignum*, i. conueniens,q.d.ſi res tanta erit,vt æquum ſit me etiam ire.

6. *Hyemabo*,i. hyemem tranſigam.

7. *In tranſitu*, i. tranſeundo iſtac, ſ. in Macedoniam. vide ſeq. Epiſt. cap. 1. q d. tranſibo quidem per vos, ſed non immorabor. *Manere*, pro, manſurum.

9. *Oſtium*, &c.q d.multi ſunt parati fidem recipere.

Euidens , i. vnde aperte fructus ſperentur, Græc. efficax,Syr.operoſum. *Et aduerſarij*,pro quamquam aduerſarij.

10. *Venerit*, ſ.ad vos. *Timere*, q.d. facite vt poſſit inter vos agere confidenter.

12. *Vtique*, Græc. omnino , Syr. nunc. *Vacaam*, Græc.opportunum , Syr.locus.

15. *Domum*, i familiam. *Stephana*,virum quidam potant,alij fœminam. vide ſup.cap. 1. *Primitia*, i. primi Chriſtiani. *Ordinauerunt*, i.exhibuerunt.

16. *Subditi*,i.ſeruientes,ſ.ſi quid opus haberint.

17. *Vobis*, pro,ex vobis. *Deerat*, ſ. præſentia veſtra, vel ſubſidium.

Suppleuerunt, ſ. ſuo aduentu,vel miniſterio.

18. *Veſtrum*, ſ. qui velut erat in ipſis. *Cognoſcite*, i. agnoſcite , ſeu honorate.

19. *Salutant vos*, Syr.poſtulant pacem veſtram.

Eccleſia, i. congregatione ſeu familia fideli.

22. *Anathema*, i. excommunicatus, q.d .dignus eſt, qui excommunicetur , ſeo perdatur. *Maran*,i. Dominus noſter, Chal.eſt.

Atha, i. venit, Chal. eſt q d.iam venit propter homines, ideo amandus , vel venit, pro,veniet, ſ.ad iudicium, id o timendus

24. *Charitas mea*,&c. q.d amor,quo vos in Chriſto diligo, vobis proſit. *Amen*,Græc.additur. Miſſa è Philippis per Stephanam, Fortunatum,Achaicum & Timotheum, Syr. Miſſa è Philippis Macedoniæ per Timotheum.

II. AD CORINTHIOS.

Reddit cauſam cur ad eos non venerit, vt promiſerat, vultque ignoſci illi fornicario pœnitenti. differt de ſtatu legis Euangelicæ, officiique Chriſtiani. laudat illos. monet de Collecta, & de ſuo munere, Deique in ſe beneficiis aliqua adiungit.

CAPVT I.

1. SANCTIS, i. Chriſtianis. ſic dicuntur , quod ſint ad ſanctitatem vocati , ſeu per Chriſtum ſanctificati.

2. *Gratia*, ſ. multiplicetur. vide 1. Petri 1.

3. *Totius*, i. omnis, ſeu perfectæ. *Conſolationis*, ſc. datot.

4. *Omni*, pro,quauis. *Exhortationem*, Syr.conſolationem:verbum Græcum vtrumque ſignificat.

5. *Paſſiones*,i. afflictiones. *Chriſti*,i. ob Chriſtum illatæ vel toleratæ.

6. *Exhortatione*, Syr.conſolatione. *Siue conſolamur*,&c. Hæc vſque ad, ſalute,non ſunt Græc. hoc loco, ſed inf. non tamen omnia Videntur conflata ex duabus verſionibus. *Siue exhortamur*, &c. Hæc vſque ad, ſalute,non ſunt Syr. *Et ſalute*, ſ.ſit *Operatur*,&c. Græc. efficitur, ſeu exercetur, in tolerantia,&c.

Paſſionum, i. afflictionum.

7. *Vt*,Græc. & *Sit*, Græc. eſt. *Pro vobis*, i. quam de vobis habemus.

8. *In Aſia*, ſ. Epheſi. *Virtutem*,i. vires noſtras.

9. *Reſponſum*, i. certam expectationem, ſeu iudicium, quod eſſet ſecutura.

10. *Eruit*, i. eripit.

11. *Ex multorum*,&c. Græc.ex multis perſonis. *Eius*, &c. i. pro dono nobis à Deo collato.

12. *Nam*,pro, & quidem. *Gloria*, Græc.καύχημα, i. gloriatio. *Dei*,i. ex Deo, q.d ſancta. *Ad*,pro,erga.

13. *Non enim* &c.q.d. Id vero quod ſcribo nunc, & in ſuperiori epiſtola legiſtis , & alioqui ex factis meis iamdudum cognoſcitis.

14. *Veſtra*,ſc.gloriabantur quod Paulum habuiſſent præceptorem. *Noſtra*.ſ. eritis. *Die*,ſ.iudicij.

15. *Prius* , pro , pridem. *Secundum*, ſc. ſecundo meo ad vos aduentu. *Gratiam*, i. beneficium ſpirituale.

17. *Vſus ſum* ,ſc. non veniens ad vos. *Carnem*, i. ſenſum carnis. *Eſt*,Græc.etiam ſic.& inf.q.d.mutario ſeu aliud in dictis, aliud in factis:quamquam Græc. nunc aliud quiddam ſignificatur.

18. *Fidelis*, q. d. benedictus ſit , ſeu laudetur de fidelitate , quam & mihi præſtitit. *Sermo* , i. prædicatio.

Non eſt, pro, non fuit. *Sed eſt*,pro, ſed fuit. *In illo eſt*, pro in illo etiam, i. conſtans affirmatio.

19. *In illo*, pro,in illa prædicatione.

20. *In illo*, pro, in illis, q.d. veræ fuere & impleræ ſuo tempore. *Amen* , i. veritas , pro , veræ promiſſiones. *Deo ad gloriam*, pro , ad gloriam Dei. *Noſtram*, Græc.per nos.

21. *Signauit*, ſ. velut impreſſo ſigno *Et dedit*,&c. explicatio præcedentis. *Pignus*, ſ.velut arrham.

23. *Innoco*, i.cito *In*, pro , contra, ſ. ſi mentior, Syr. teſtor Deum per animam meam. *Parcens vobis*, veſtri cauſa, quibus,ſ.expediebat ne venirem.vide cap. ſeq. *Vltra*,i. adhuc.

24. *Non quia* , pro , nec enim. *Dominamur* , &c. q.d. nec enim gerimus nos vt dominos veſtros ob

Digitized by Google

fidem quam vobis prædicauimus, ſed conſulimus veſtræ ſaluti.

Gaudij, i. conſolationis. *Statis*, ſub. in ea quæ opetam damus, vt perſiſteretis.

CAPVT II.

1. *IN triſtitia*, i. contriſtaturus caſtigationibus.

3. *Hoc ipſum*, i. de hac re, ſc. vt prius emendareris etrata, quam ego venerim. *Scripſi*, ſc priori Epiſtola.

Confidens, ſ. vos facturos.

In, pro, de.

4. *Anguſtia*, i. anxietate. *Per multas*, pro, cum multis.

In vobis, Græc. in vos.

5. *Non me*, ſ. ſolum. *Ex parte*, iunge, cum omnes vos.

Vt non onerem, i. ne quid grauius dicam.

6. *Fit*, pro facta eſt.

7. *Donetis*, i. debeatis condonare.

Abundantiori, i. grauiori. *Abſorbeatur*, i. opprimatur.

9. *Experimentum veſtri*, i. periculo de vobis facto.

10. *Donaſtis*, Græc. donatis, pro, donabitis.

Et ego, ſc. dono.

In perſona, i. vice, ſeu auctoritate.

11. *Circumuenamur*, ſc. ſi nobis illum eripiat per deſperationem.

Cogitationes, i. aſtutias, ſeu machinationes.

12. *Troadem*, quæ prius Troia vocabatur, Hier. ep. 150. q. 11.

In Domino, i. in Chriſti negotio, ſc. Euangelica prædicatione, vel, per Dei gratiam.

13. *Spiritui*, pro, in ſpiritu. *Titum*, hoc Paulus interprete vtebatur, vt Petrus Marco, quia diuinorum ſenſuum maieſtatem, digno non poterat Græci eloquij explicare ſermone. Hier. ep. 150. *Macedoniam*, ſc. vt ibi Titum inueniret, Hier. ep. 150.

14. *Triumphat*, i. facit triumphare, ſeu vincere.

In Chriſto, i. per Chriſtum, ſeu in rebus Chriſti.

Odorem, i. ſuauitatem.

15. *Bonus odor*, q. d. per nos ſe prodit, vt res odorata per odorem.

Deo, i. ad Dei gloriam.

In iis, pro, iis ſeu apud eos.

16. *Mortis*, i. afferens mortem, ſ. quia non credi- tur quod prædicamus. *In mortem*, i. moriendo, ſeu dum moriuntur tales. Sic Chriſtus dicitur poſitus in ruinam, &c.

Vita, i. vitam afferens, ſc. credentibus. *In vitam*, i. viuendo, ſeu dum viuunt, ſc. per fidem. *Hæc*, ſc. præſtanda.

Tam, ſ. vt pat eſt quamquam Græc. non eſt.

17. *Adulterantes*, i. vitiantes Græc. cauponantes, ſ. vt caupones, qui vina corrumpunt, vel q. d. ad quæſtum abutentes.

Ex Deo, ſ. acceptum.

In, pro, de, vel per.

CAPVT III.

1. *ITerum*, q. d. poſt tot noſtra de vobis merita.

2. *Epiſtola*, ſ. commendatitia, q. d. abundè nos commendat vita veſtra, quam ſic inſtituimus. *Scripta*, &c. q. d. quos etiam in corde habemus, velut impreſſos.

3. *Manifeſtati*, i. dum apparet. *Chriſti*, i. in qua Chriſtus deſcriptus. *Carnalibus*, i. carneis, ſ. viuis, & ſentientibus, ſecundum Aug. vide de ſpir. & lit. c. 17. & 15. con. Fauſt.

4. *Talem*, ſ. quod ſitis epiſtola noſtra, &c.

Ad, pro, apud.

5. *Sed*, pro, nam.

6. *Littera*, &c. Græc. litteræ, ſed ſpiritus, i. non legis veteris, ſed nouæ; vel, non Scripturæ ſolius, ſed etiam gratiæ, ſ. qua intelligitur, & ſ. ruatur.

Occidit, ſ. ſine ſpiritu, auget enim concupiſcentiam præceptum, dum prohibet malum, grauiuſque peccatur, ſi deſit gratia. vide Aug. de ſpir. & lit. cap. 4.

7. *Miniſtratio mortis*, i. lex afferens mortem, modo proxime dicto. *Deformata*, i. deſcripta, ſeu inſculpta.

Gloria, i. claritate, ſeu ſplendore. ſic inf.

Qua, ſc. miniſtratio, ſeu lex, vel potius gloria, vt apparet ex Græc.

Euacuanda, i. abolenda.

9. *Damnationis*, quam ſup. vocauit mortem, ſc. animæ.

Abundat, i. excellit. *Iuſtitia*, i. per quod confertur iuſtitia.

10. *Glorificatum eſt*, i. dicendum fuiſſe glorioſum.

Claruit, Græc. glorificatum eſt.

In hac parte, i. ſi conferatur cum gloria Euangelica.

Gloriam, ſ. Euangelicam.

11. *Per gloriam*, i. glorioſum.

Manet, ſ. perpetuo.

12. *Talem*, i. tantarum rerum.

13. *Et non*, ſ. oportet nos facere.

Intenderent, ſc. oculos, quia ferre ſplendorem non poterant.

Quod euacuatur, i. quæ res, ſeu gloria tandem abolenda erat.

14. *Obtuſi*, i. ob cæcati.

In lectione, i. dum legitur.

Quoniam, &c. q. d. quia cum per Chriſtum ſolum tollatur, illi Chriſtum non recipiunt.

17. *Spiritus eſt*, ſub. darque Spiritum intelligendi legem.

18. *Nos*, ſc. Chriſtiani. *Reuelata facie*, i. ſine velamine impediente aſpectum, ſeu fidei conſiderationem. faciem vero intellige vel legis Euangelicæ, vel noſtram.

Speculantes, i. velut per ſpeculum aſpicientes.

In eandem, &c. i. ad ſimilitudinem diuinæ gloriæ.

A claritate, &c. Græc. à gloria in gloriam, ſc. procedentes.

Tanquam, &c. q. d. nempe faciente id Spiritu Dei in nobis.

CAPVT IV.

1. *MIſericordiam*, ſ. electionem ad id munus. *Deficimus*, i. negligentes ſumus.

2. *Abdicamus*, i. reiicimus. *Occulta dedecoris*, i. dedecoroſa, quæ ſolent à peccantibus occultari.

Adulterantes, Græ. doloſè tractantes. *Commendantes*, i. probantes. *Ad*, pro, apud. *Conſcientiam*, i. iudicium. *Coram Deo*, ſ. approbante.

3. *Iniis*, pro, iis.

4. *Deus*, de quo Ioan. 14. Princeps huius mundi ſ. colebatur ab infidelibus Diabolus pro Deo. poteſt & de Deo vero intelligi, & tunc *huius ſeculi*, cum ſequentibus iungendum, & ſic intelligit Ireo. lib. 4. cap. 7.

Gloria Chriſti, i. quo apparet Chriſti gloria, ſeu per quod Chriſtus glorificatur.

5. *Seruos*, ſ. nos exhibemus, ſeu fatemur.

Per, i. propter.

Dixit, i. iuſſit, Heb. *Splendeſcere*, ſ. cum mundi lucem

Digitized by Google

ſcem creauit. *Scientia*, i. cognitionis.

Claritatis, Græc. gloriæ. *In facie*, ſ. relucentis, alludit ad faciem Moſis. Faciem verò vocat præſentiam, ſeu opera.

7. *Iſtum*, ſ. illuminationis. *Vaſis*, &c. ſ. intra corpora fragilia.

Sublimitas, ſ. ſtatus noſtri.

Virtutis, i. potentiæ.

Ex nobis, i nobis adſcribatur.

8. *Anguſtiamur*, ſ. animo. *Aporiamur*, i. periclitamur. *Deſtituimur*, ſ. à Deo.

9. *Humiliamur*, i. affligimur. *Confundimur*, i. erubeſcimus.

10. *Chriſti*, ſ. patientis exemplo. *Manifeſtetur*, i. appareat.

11. *Qui*, pro, dum. *Mortem*, i. mortis periculum.

12. *Operatur*, i. exercetur, q. d obiicimur ſæpe mortis periculis. *Vita*, &c. q. d. vos verò Dei beneficio proſperè agitis.

13. *Eundem*, ſ. cum antiquis Patribus. *Sicut*, &c iunge cum ſequentibus.

Loquimur, i confitemur quod credimus.

14. *Nos*, i. me, meoſque ſocios.

Conſtituet, ſ. apud ſe.

15 *Omnia*, ſ. à nobis fiunt, ſeu à Deo. *Per multos* &c. pro. per multorum gratiarum actionem.

16. *De die in diem*, i. in dies.

17. *In ſublimitate*, i. excellenter. *Operatur*, i. parit.

18. *Temporalia* i. ad tempus durantia.

CAPVT V.

1. DOmus, ſc. corpus. *Habitationis*, Græc. tabernaculi.

Ædificationem, pro, ædificium.

2. *In hoc*, ſ. tabernacolo. *Habitationem*, ſ. gloriam cœleſtem.

De cælo, i. cœleſtis.

3. *Si tamen*, &c. q. d. ſi tamen nobis tantum bonum contigerit.

4. *Grauati*, ſ. mundi miſeriis.

Eo quod nolumus, pro, nec vellemus, ſ. ſi fieri poſſet. *Expoliari*, ſ. corpore.

Vt abſorbeatur, &c i. ſic vt mortalitas per immortalitatem auferetur non morientibus.

5. *Efficit*, Græc. effecit, i. parauit, ſeu deſtinauit.

In hoc, ſ. vt faciat immortales.

Deus, ſ. eſt.

Pignus, ſ. arrham.

6. *Audentes*, i. confidentes. *Peregrinamur à Domino*, i. longe agimus à Dei viſione, & felicitate.

7. *Speciem*, i. viſionem ſpeciei, ſeu faciei.

8. *Autem*, pro. inquam.

Bonam voluntatem habemus, q. d. optamus.

9. *Abſentes*, ſ. ab eius viſione. *Præſentes*, i. cum ei ſiſtemur.

10. *Propria corporis*, i. acta, dum viueret in corpore.

11. *Scientes*, &c. i. Deum timentes. *Suademus*, i. probari ſtudemus. Vide Gal. 1. *In conſcientiis veſtris*, i. apud vos.

12. *Pro nobis*, i. noſtri cauſa.

Habeatis, ſ. quid dicatis, vel vnde gloriemini.

Ad eos, i. apud eos.

In facie, i. externus. *In corde*, q. d. cum tamen in conſcientia ſua non habeant vnde glorientur.

13. *Deo*, i. ad Deum. *Sobrij ſumus*, i. nos demittimus, ſeu attemperamus *Vobis*, ſub. ex charitate facimus.

14. *Chriſti*, i. in Chriſtum.

Vrget, i. compellit, ſ. ita facere.

Æſtimantes, i. animo reputantes.

Mortui ſunt, ſc. peccato, & velut mortuos viuere oportet cæteris rebus, ſolique Chriſto viuere.

15. *Et pro*, pro, nam pro, Heb.

16. *Ex hoc*, ſ. tempore.

Nouimus, &c. i. cogitamus vt mortalem, ſed immortalem.

17. *Si qua*, pro, ſi quis eſt. *Vetera*, i. quæ veteris hominis.

18. *Nobis*, ſ. Apoſtolis.

Reconciliationis, ſ. prædicandæ, & & quodammodo perficiendæ.

19. *Reputans*, i. imputans. *Verbum*, i. prædicationem, ſeu negotium.

20. *Pro Chriſto*, i. loco Chriſti. *Exhortante*, verti poterat, conſolante.

21. *Nouerat*, i. fecerat.

Peccatum fecit, i. hoſtiam pro peccato, Aug. ep 110. *Iuſtitia Dei*, i. iuſti coram Deo, ſeu per Dei iuſtitiam. *In ipſo*, i. per ipſum.

CAPVT VI.

1. ADiuuantes, Græ. cooperantes, ſ. Deo.

Recipiatis, pro, receperitis.

2. *Ait*, ſ. Deus, Iſa. 49.

Accepto, i. mihi placito.

Dei ſalutis, i. tempore gratiæ.

3. *Offenſionem*, q. d. neminem offendentes, vel ſcandalizantes.

Miniſterium, &c. i. prædicatio Euangelica, ſ. quaſi non reddat bonos qui eam ſequuntur, vel de ſe loquitur q. d. curo ſedulo, ne miniſterium meum quiſquam poſſit merito reprehendere.

4. *Exhibeamus*, Græ. exhibentes, quod poteſt ad Paulum referri, & quidem id magis volunt ſequentia.

Neceſſitatibus, i. indigentiis.

6. *Caſtitate*. Græ. puritate.

Scientia, i. prudentia.

Suauitate, i. benignitate, Syr. lenitate. *In ſpiritu S.* i. per Spiritum ſanctum. Iungi poteſt cum præcedentibus, & ſequentibus.

7. *Veritatis*, i. veraci. *Virtute Dei*, i. operibus, Dei virtutem demonſtrantibus, *Arma*, i. opera.

A dextris, &c. q. d. vndique, vel. in proſperis & aduerſis.

8. *Ignobilitatem*, i. ignominiam.

Per infamiam, &c. q. d. per conuitia, & laudes

Cogniti, ſ. Deo, & probis.

9. *Caſtigati*, i. correpti, ſ. à Deo. *Mortificati*, interfecti.

11. *Ad vos*, ſc. ad libere vobiſcum loquendum, ſeu vos plene inſtituendos. *Dilatatum*, ſ. charitate erga vos.

12. *Non anguſtiamini*, i. non locum anguſtum habetis. *Anguſtiamini autem*, &c. q d. at minus latum habetis cor, quam opto.

13. *Eandem*, ſc. quam ego. *Remunerationem*, ſ. à Deo. *Dilatamini*, ſ. charitate.

14. *Iugum ducere*, i. commercium habere, vel coniugia inire.

Participatio, i. conſortium. *Societas*, Græc. communio.

15. *Conuentio*, i. concordia. *Ad Belial*, i. cum Diabolo. *Pars*, i. participatio.

16. *Idolis*, Syr. templo Dæmoniorum.

CAPVT VII.

1. SPiritus,i.mentis,ſeu voluntatis. *Perficientes*,No. perfici ab homine ſuam ſanctificationem,ſ.per opera bona.

2. *Capite nos*,i. excipite charitatem meam in vos.

Circumuenimus, i. ſeduximus, ſeu per iniuriam quicquam eius occupauimus,nam Græ. ἐπλεονεκτήσαμεν.

3. *Dico*,ſ.hæc,q.d.non id dico,quod in hac parte velim vos obiurgare.

Eſtis,ſ ſic dilecti,ſeu fixi.

Ad commoriendum,&c.i.vt vobiſcum parati ſimus & mori & viuere.

4. *Pro*,i.de.*Veſtra*,lege noſtra.

5. *Caro*,i.corpus.*Omnem*,i.maximam.

7. *In vobis*,i,ex vobis.*Æmulationem*,i. ſtudium.

8. *Pæniteret*, pro, pœnituerit,ſc. antea aliquantum.

Ad horam,i.breue tempus.

9. *Patiamini ex nobis*,i.paſſi ſitis ob ea quæ ſcripſi.

10. *Sæculi*,i.mundanorum,ſeu de rebus mundanis.

Mortem,ſ.animæ ſæpe.

11. *Sed*,pro, imo *Defenſionem*, ſatisfactionem. (hæc n. peccatorem defendit) vel, cautionem in poſterum.

Indignationem,ſc. contra peccatum. *Æmulationem*,i.zelum,ſeu ſtudium boni.*Vindictam*, ſc. peccati.

Incontaminatos eſſe negotio,i.ſic vt appareret,vos in eo negotio inculpate,ſeu bene geſſiſſe.

12. *Non*,pro,non ſolum.

Paſſus,ſ.pater,eius,qui inceſtum commiſerat.*Sed* pro,ſed etiam.

13. *Abundantius*,i.multo.

Super,i.de.

Refectus,i.refocillatus.

14. *Sum confuſus*,i erubui. *Veritas facta eſt*,i.vera eſſe comperta eſt.

15. *In vobis*,pro,erga vos,q.d. plurimum vos amat.

CAPVT VIII.

1. GRatiam Dei, ſ. ad faciendam eleemoſynam, & libenter patiendum.

2. *In multo*,&c. q.d.experti multas tribulationes,valde ſunt lætati. *Altiſſima*.i.maxima, Gr.profunda.

In diuitias, &c.q.d. ad largiendum cum magna animi ſinceritate.

3. *Virtutem*,i.facultatem.

Et pro,imo vero.

Voluntarij,i ſpontanei largitores.

4. *Cum multa*,&c.q.d.valde inſtarent.

Nos,ſub.vt acciperemus.

Gratiam,i.eleemoſynæ beneficium. *Et*,pro.i.*Miniſterij*,i.ſubſidij.

5. *Et non*,pro,non ſolum.*Sed*,pro, ſed etiam.

Per voluntatem Dei,i.Deo volente,eoſque ad id mouente,vel,ad Dei voluntatem faciendam, ſc.per nos eis indicatam.

6. *Ita*, &c. q d. quod nobis animum dedit, vt, &c.

Gratiam,i.eleemoſynam.

7. *Sermone*,i. exhortatione. *Scientia*.ſ. rerum diuinarum, ſeu prudentia.*Abundetis*.ſ.hortamur.

. *Aliorum*, ſ.Macedonum. *Solicitudinem*, ſc. in

8. eleemoſyna. *Ingenium*, i. animum, ſeu affectum Græc. ingenuitatem. *Comprobans*, i, probans,

ſeu explorans,vel pro,prouocans.

10. *Hoc*,i.re hac.*Non ſolum facere*, ſc.nunc, vel ſunt verba tranſpoſita, Syr non ſolum velle, ſed etiam facere,&c.vide c.ſequens.

Priore,i.ſuperiore.

11. *Voluntatis*,pro volendo.*Perficiendi*,pro,perficiendo.

12. *Secundum id*,&c.Hinc forte illud ſumptum: Voluntas pro facto reputatur.

13. *Remiſſio*,i.relaxatio.*Tribulatio*,ſub.volumus. *Ex æqualitate*,i.pro cuiuſque viribus.vel,iuxta id, quod ſtatim ſequitur.

14. *Illorum*,ſ.Macedonum.

Illorum abundantia, ſc. cum erit, & vos indigebitis.

15. *Scriptum*,ſ.de manna.

Multum,ſ.collegit.

Abundauit,i.plus habuit,ſ.quam cæteri.

Munerauit,i.munus habuit.ſ.certa quadam ſingulis menſura præſcripta erat ad cibum.

17. *Exhortationem*,ſ meam.

Sollicitior, pro, valde ſollicitus. *Voluntate*, i. ſponte.fortè fuerat prius profectus,quam ei à Paulo præſcriptum erat.

18. *Fratrem*,ſcil.Lucam,vel Barnabam.vel Apollo.

Euangelio,ſc.ſcripto (ſi Lucas intelligatur) vel prædicato.

19. *Autem*,ſub.id.

Gratiam,i.eleemoſynam colligendam forte alludit ad illud,quod dicit Gal.2.

Deſtinatam,i.promptam.

Noſtram.Græ.veſtram,ſ.implendam.

20. *Deuitandos*,i.cauentes.*Plenitudine*,i. copia,ſ. pecuniæ.

22. *Fratrem*,Incertum,quem dicat.*In vos*,pro,de vobis.

23. *Pro Tito*,i.cauſa Titi, ſ.facite.*Fratres noſtri*, pro reliquis fratribus noſtris. *Gloria*, Græc. gloria, pro,ad gloriam.

24. *Gloriæ pro vobis*,i. gloriationis de vobis,q.d. exhibete vos,vt poſtulat charitas veſtra, & noſtra gloriatio.

Facie,i.conſpectu.

CAPVT IX.

1. MIniſterio,ſ.hoc de quo ſupra,i.eleemoſynæ ſubſidio. *Ex abundanti*,i.ſuperfluum.

Scribere,ſ.multa.

2. *Quoniam*.pro, dicens quod. *Achaia*, ſcil.Corinthij.

Veſtra,pro.veſtri,q.d, veſtro exemplo, ô Corinthij,multi ſunt excitati,

3. *Euacuetur*,i. reddatur inane,ſeu vanum appareat.

Dixi,ſ.ſup.vel q.d.iuxta id quod apud Macedones de vobis prædicaui.

4. *Subſtantia*,i.re,ſeu negotio,Græc.additur gloriationis.

5. *Praueniant*,i.præcedant me.*Repromiſſam*,pro, promiſſam *Benedictionem*,i.beneficentiam.

Auaritiam,q.d.ne parca ſit.

6. *In benedictionibus*,i.copioſe.*De*,Græ in.

6. *Vnuſquiſque*,ſ. det. *Ex neceſſitate*,i.coacte.

8. *Gratiam*,ſ.ſpiritualem,vel temporalem.

10. *Semen*,ſ.materiale,i. granum:& ſpirituale. i. gratiam.*Incrementa*,i.prouentus.*Iuſtitiæ*, i.ex iuſtitia ortorum operum, vel eleemoſynam intelligit, quæ interdum vocatur iuſtitia in ſcriptura.

11. *Simplicitatem*,i.ſinceritatem.

Quæ operatur, &c. q. d. ob quam Deo gratias agimus.

agimus.

12. *Deſunt*,ſ.ad ſuſtentationem.

Sanctis,i.Chriſtianis. *Abundat*,&c. q. d.facit vt multi ob id Deum laudent.

13. *Per probationem*,&c.i. approbantes id opus glorificent,&c. *In*,pro,de,ſeu ob. *Confeſſionis*, ſ. per opera bona. *In*,pro,iuxta *Et ſimplicitate*, explicatio præcedentis. *Illos*,ſ.ſanctos,de quibus ſup.

14. *Et*,ſ.glorificantes. vel q.d præterea orant pro vobis.*Vos*,ſ.videre.

15. *Dono*,ſ.data vobis gratia.

CAPVT X.

1. MOdeſtiam,i. benignitatem. *In facie*,i.præſens

2. *Autem*,pro,inquam. *In quoſdam*.iunge cum, audeam.*Secundum carnem*,i.humano more.

Ambulemus, i. conuertemur, ſub. quod tamen non ſic eſt.

4. *Deo*.i.Dei virtute. *Munitionum*,ſ. aduerſariorum.

Conſilia deſtruentes,pro,quibus deſtruimus conſilia,i.machinationes.

5. *Altitudinem*,i.eminentiam,ſeu ſuperbiam.

Scientiam,i.cognitionem.

6. *Cum impleta*, &c. q.d.poſtquam adhibueritis vos remedia à me præſcripta,ſi non profecerint.

7. *Secundum faciem*,i. apparentiam. *Videte*.ſub.& prouidete,q.d corrigite tales Alij,videtis. q. d.mea ſatis noſtis,ſ.quid poſſim.

8. *Amplius*,ſ.quam ſoleam,vel plus quam ipſi.

9. *Vt autem*,&c q.d non faciam tamen,ne exiſtimer,&c.

10. *Inquiunt*,ſ.quidam.

12. *Audemus*, i. animum inducimus. *Inſerere*,i. miſcere *Comparare nos*,i ſimiles eſſe. *Et comparantes*.&c.q.d.accommodantes nos viribus noſtris.

13. *In immenſum*,i vltra modum.

14. *Super*,i. vltra quam par eſt. *In Euangelio*,i. prædicando Euangelium.

15. *Creſcentis*,&c.pro,creſcente fide veſtra.

Magnificari,i.gloriari,ſeu laudem conſequi.

Regulam,i.menſuram.*In abundantia*,i.abundanter.

16. *Etiam*,pro,& etiam.*Euangelizare*, ſc.ſperamus.

In iis,pro,& in iis. *Præparata*,i. à Deo commiſſa nobis.

CAPVT XI.

1. SVſtinueretis, pro, ſufferatis. *Modicum quid*, i. paulisper.

Inſipientia,pro,inſipientiam, Syr. inſipienter loquentem.*Sed &*,pro attamen.

2. *Æmulor*,i.zelo proſequor. *Dei*, i.ſecundum Deum,ſeu Dei cauſa. *Exhibere*,i.vt exhibeam.

3. *Senſus*,i mentes.*In Chriſto*,i. ſecundum Chriſti voluntatem.

4. *Alium*,ſ.meliorem. *Recte pateremini*,i.merito ferretis talem.

5. *Enim*,pro.autem.

A magnis,pro,quam magni.

6. *Sermone*, plane defuit Paulo orationis facilitas.& elegantia.

7. *Exaltemini*,pro,exaltaremini,ſ.apud Deum.

8. *Veſtrum*,i.erga vos.q. d. vt vobis inſeruirem.

10. *Eſt veritas*,&c.q.d.vere dico,teſte Chriſto.

Infringetur,i.mihi peribit. *Achaia*, in ea eſt Corinthus.

12. *Et faciam*,i.faciam etiam poſthac. *Glorientur*,ſ.poſſe ex Euangelio viuere.

13. *Subdoli*,i.doloſi.

16. *Dico*,iunge cum,quod loquor,&c.

17. *Secundum Deum*, i. diuino more, quo ſoleo Dei myſteria tractare, nihil me commendans, q.d. humanum quiddam dicam. *Quaſi*,ſ.videri poterat inſipientia.

Subſtantia,i.negotio,ſeu argumento

18. *Secundum carnem*,i.de carnis nobilitate.

Gloriabor,i poſſim gloriari.

20. *Deuorat*,ſ.veſtra. *Accipit*,ſ.munera.

Cædit,iunge cum ſequentibus.

21. *Secundum*,&c. q d.cædit, inquam,quod attinet ad ignominiam, ſeu conuitia quibus vos afficit.

Quaſi nos,&cæt.q d. tribuatur ſane infirmitati meæ quod vos non ſic tractauerim. *In inſipientia*,i. velut inſipienter.

13 *Minus ſapiens*,Græc.deſipiens. *Abundantius*, pro,abundanter.

24. *Quadragenas*,ſ.plagas.*Vna minus*, ita Iudæi ſolebant,cauentes ne forte excederent numerum quadragenarium à Deo præſcriptum,Deut.25.

25. *Maris*, pro,mari,ſ iactatus vndis extra nauim Syr ſine nauigio in mari.

26. *Genere*,Syr.cognatione mea,ſ.Iudæis.

27. *Ærumna*,i.moleſtiis.

28 *Inſtantia mea*,i.mihi imminentia pericula.

29. *Infirmatur*,i.dolet,ſeu affligitur.

30. *Infirmitatis*,&c.q d.de iis quæ patior.

32. *Regis*,ſ.Petreæ,& Damaſci. Erat is ſocer Herodis Tetrarchæ,qui Ioannem decollauit.

CAPVT XII.

1. NOn expedit,q.d. quod quidem alioqui non expedit.

2. *In Chriſto*,i.Chriſtianum, vel,per Chriſti virtutem.

In corpore,ſ.manente anima.

Tertium,ſc.empyreum. nam primum, aereum;ſecundum orbes qui mouentur.

4. *Arcana*,Græ.ἄῤῥητα,i.ineffabilia. *Non licet*,&c. i.quæ explicari non poſſunt ab homine.

5. *Gloriabor*, q. d. pro tali re,ſeu homine. poſſim quidem gloriari.*Pro me autem*,q.d nam in me(quod ex me eſt) non eſt de quo poſſim, niſi quis putet materiam gloriationis eſſe poſſe, infirmitates, de quibus ſup.dixi.

6. *Si voluero*, &c. q.d. quanquam non deſint in me Dei dona multa,de quibus poſſim,ſi velim,gloriari.

Parco,i.abſtineo.

7. *Magnitudo*,i.excellentia. *Stimulus carnis*,i. tentatio carnem ad peccatum ſtimulans. *Angelus*, pro nempe Angelus.*Satanæ*, pro,ſatanas, niſi forte ipſam tentationem ſignificet, à ſatana, ſcil.immiſſam.

Colaphizet,i. velut colaphis impactis, pudore magis afficiat,quam lædat.

9. *Virtus*,&c.q.d.potentia mea illuſtrior apparet in carnis infirmitate,ſ.dum teneo ne peccet.

11. *Inſipiens*,pro,velut inſipiens. *Ab iis*,pro,quam ii.*Supra modum*,i.excellentiſſimi.

12. *In omni*,pro,cum omni.*Virtutibus*, i.miraculis,ſ factis Dei virtute.quo vno verbo comprehendit omnia ſignorum & prodigiorum genera,i,minorum & maiorum miraculorum.

13. *Donate*,i.condonate.*Iniuriam*,vrbana ironia.

14. *Nec enim*,&c.q d.facio in eo Patris officium, cuius non eſt à filiis accipere,ſed eis dare,& hic vrbanitas quædam eſt potius ſententiæ, quam rationis;

Digitized by Google

nis firmitas. Alias enim ait: Quis militiat ſuis ſtipendiis vnquam?&c, quid magnum eſt, ſi carnalia veſtra metamus?

15. *Impendam*,ſ quęcunque habeo. *Super*, pro, inſuper. *Diligar*, ſ. à vobis.

16. *Eſto*, i. dixerit forte quis quod.

17. *Circumuenit*. ſ. volens veſtra eripere.

18. *Veſtigiis*, i. paſſibus, q. d. eodem modo.

19. *Olim*, i. de rebus olim factis, Græ. πάλιν, i. rurſum. Interpres legit, πάλαι. *Excuſemus*, q. d. putatis nos id dicere excuſationis cauſa, vt fit, & defenſionis rerum noſtrarum, & non potius cauſa veſtri?

Coram Deo, &c. i. teſte Deo. *In Chriſto*, i. Chriſti ſpiritu. *Omnia*, ſ. dicimus, vel facimus.

20. *Æmulationes*, i. inuidiæ. *Animoſitates*, i. iræ.

CAPVT. XIII.

1. TErtio, ſ. bis iam venerat Corinthum. *Trium*, videtur alludere ad aduentuum numerum. q. d. vt tres teſtes rem confirmant, ita mei ad vos aduentus. *Stabit*, i. confirmabitur. *Verbum*, i. dubium negotium.

3. *Experimentum*, i. probationem. *In vobis*, pro in vos.

4. *In illo*, Syr. cum eo. *In vobis*, pro, vobiſcum, ſeu, quam in vos exercet.

5. *Tentate*, i. explorate. *Reprobi*, i. improbatis moribus, ſeu, ſine probatione.

7. *Vt reprobi*, Græ. velut reprobi, i. non probati, q. d. modo vt vos bene habeatis, nolo vllam mei ab hominibus haberi rationem.

8. *Non enim*, &c. q. d. nec enim aliud opto, quam vt ſecundum veritatem, i. iuſte viuatur.

9. *Conſummationem*, i. perfectionem, ſ. vt perfecti ſitis.

11 *Exhortamini*, ſ. inuicem. Verti poterat conſolamini. *Sapite*, i. ſentire. Syr. ſit inter vos concordia.

13. *Dei*, ſ. Patris meminit. n. omnium perſonarũ.

Amen, Græ. additur, Miſſa è Philippis Macedoniæ per Titum & Lucam. Quidam è Nicopoli miſſam putant.

AD GALATAS.

Contra eos qui legalia ſeruanda contendebant. Addit & quædam ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1. A*B hominibus*, ſ ad Apoſtolatum vocatus. *Hominem*, ſc. purum, Chriſtus enim etiam Deus. *Galatia*, ſc. precatur quod ſequitur.

3. *Gratia*, ſ. multiplicetur.

4 *Secundum*, &c. iunge cum, dedit, &c.

7. *Quod non eſt*, pro, cum tamen non ſit, q. d. non eſt illud Euangelium quia vnum ſolum eſt. *Niſi*, pro, niſi quid. *Conuertere*, i. mutare.

8. *Quam*, pro, id. *Anathema ſit*, i. perdatur omnino.

9. *Prædiximus*, ſ. alias, vel proxime.

10. *Modo*, i. nunc. *Suadeo*, i. probari ſtudeo. vide 2. Cor. 5. *An*, &c. explicatio præcedentis.

Placerem, i. ideo recte facerem, vt placerem. Aug. 2. de Ser. Dom.

11. *Secundum hominem*, i. hominum inuentum, ſeu ab homine profectum. *Homine*, vide ſup.

13. *Expugnabam*, i vaſtabam, ſeu impugnabam.

14. *Genere meo*, Syr. cognatione mea, ſ Iudaica gente. *Æmulator*, i. ſtudioſus. *Paternarum mearum*, i. à patribus mei acceptarum.

16. *In me*, pro, per me. *Acquieui*, i. conſenſi.

Carni & ſanguini, i. hominibus.

17. *Antecesſores*, i. priores me.

18. *Tres*, ſ. à conuerſione. *Veni*, ſc. è Damaſco fugiens, de quo act. 9. ſic enim quidam interpretantur.

Petrum, velut primum inter Apoſtolos, Amb. Syr Cipha. ſic & inf.

19. *Neminem*, ſ. tunc, *Iacobum*, ſ. minorem, filium Alphæi.

20. *Coram Deo*, i. teſte Deo.

22. *In Chriſto*, i. Chriſtiane.

23. *Audientes habebant*, i. audiebant.

24. *In me*, i. ob meam conuerſionem, & prædicationem. *Clarificabant*, Græ. glorificabant.

CAPVT II.

1. Q*Vatuordecim*, ſ. à conuerſione.

2. *Secundum reuelationem*, ſc. monente Domino, vt id facerem. *Contuli*, ſ. vt haberem ſecuritatem prædicandi, Hiero. ep. 89. *Seorſum*, non publice, ne Iudæi conuerſi, qui legem putabant ſeruandam ſcandalizarentur. Hier. *Iis*. iunge cum, *Illis*, q. d. cum illis inquam. *Aliquid*, i. in pretio.

In vacuum, ſ. opinione aliquorum.

4. *Sed*, q. d. Id quod feci. *Subintroductos*, i. irrepentes *Falſos*, i. falſo nomine. *Fratres*, i. Chriſtianos.

5. *Subiectioni*, i. vt illis ſubiiceremur.

6. *Ab iis*, ſ. nihil didici. *Aliquando*, ſ. ante Apoſtolatum. Erant enim piſcatores & imperiti.

Nihil, &c. i. nihil curo. *Enim*, pro inquam, vel certe. *Nihil*, ſ. auctoritatis, aut doctrinæ.

8. *Operatus eſt*, &c. i. fecit Petrum Apoſtolum Iudæorum, & me fecit Gentium.

9. *Societatis*, i. ſociales, ſeu ſocietatis ſymbolum.

Gentes, ſ. iremus prædicatum, intellige præcipue. Alioqui & Paulus Iudæis, & Petrus Gentibus prædicauit. *Circumciſionem*, i. Iudæos.

10. *Tantum*, ſcil. monuerunt, ſeu commendarunt.

11. *In faciem*, i. palam, ſeu coram.

13. *Conſenſerunt*, ſ. ſimul cum eo ſimulantes.

14. *Ad*, i. iuxta, *Gentiliter*, i. Gentilium cibis veſcens. *Iudaice*, ſ. abſtinens cibis lege vetitis *Quomodo* i. cur. ſ. nunc.

15. *Natura*, i. natiuitate, ſeu genere. *Peccatores*, i. infideles.

16. *Ex operibus*, i. vi operum. *Niſi*, pro, ſed.

Propter quod, pro, propterea quod. *Omnis caro*, i. nullus homo Heb.

17. *In Chriſto*, i. per Chriſtum. *Peccatores*, ſ. quod legem non ſeruemus.

Miniſter, ſ. legem abrogando, q. d. eſſet quidem Chriſtus cauſa peccati, ſi lex eſſet neceſſaria.

18. *Enim*, pro, autem. *Deſtruxi*, ſ. dicendo legem non

non ſeruandam. *Reedifico*, ſ. dicendo ſeruandam.

19. *Per legem*, ſ. Chriſti. *Legi*, ſ. Moſis.

Mortuus, i. non amplius obnoxius.

20. *Non ego*, ſ. ille qui etam ante.

21. *Non abiicio*, q.d. abſit vt reiiciam ſeu, non agnoſcam. *Gratis*, i. fruſtra, ſufficit n. lex.

CAPVT III.

1. INſenſati, i. ſtulti. *Faſcinauit*, i. dementauit.

Non obedire, i. faciens non obedire.

Praſcriptus, i condemnatus, q.d. quem veſtro iudicio condemnaſtis, & veluti crucifixiſtis vel ante quorum oculos propoſitus eſt Chriſtus imitandus, & cum quo velut crucifixi eſtis mortificando vos ipſos.

2. *Diſcere*, i. intelligere *Ex operibus*, i. per opera.

Spiritum, ſ. ſanctum. *Ex auditu*, i. per prædicationem.

3. *Conſummemini*, i. deſinatis, q d. ſpiritualem vitam carnali muteris.

4. *Sine cauſa*, i. fruſtra. *Si tamen*, &c. q d quamquam non fruſtra, ſc. erat ſpes emendationis horum.

5. *Fides*, ſ id facit.

7. *Ex fide*, i. ex parte fidei, ſ. qui fidei abſcribunt iuſtificatiooem, noo legi, ſeu, qui fide nituntur, non lege.

8. *Prouidens*, ante videns, ſeu præſcia.

Scriptura, i. Deus ſcripturæ auctor, Aug.

In te, i. tuæ fidei imitatione, vel, ſemine tuo.

9. *Ex fide*, vide ſup. *Sub maledicto*, i. maledictione, ſ. quia legem non faciunt, quæ ſine fide impleri non poteſt, & gratia.

11. *Quoniam*, pro, quod. *In lege*, i. per legem.

Viuet, ſ. vita animæ.

12. *Non eſt ex fide*, i. non fide nititur, aut ei vitam adſcribit. *Sed*, pro, ſed dicit. *Ea*, ſ præcepta.

Viuet in illis, i. per illa. q.d. lex vitam tribuit operibus, non fidei: at nemo niſi per fidem iuſtificatur, non ergo vita illa legis, vera vita eſt, apud Deum, ſi fidem auferas, ſed apparentia quædam potius vitæ, vera ſolum tum vita futura, ſi fides adiungatur. Not. qui legem implebant veram vitam habuiſſe, ſed ſine fide neminem vnquàm legem impleſſe.

13. *Maledicto*, i. maledictione, ſc. ſub qua erant qui legem non implebaot. *Maledictum*, ſ. opinione hominum. *Maledictus* ſ. ob peccatum, quo meroit ſuſpendi.

14. *In Chriſto*, i. per Chriſtum. *Pollicitationem Spiritus*, i. promiſſum Spiritum.

15. *Secundum hominem*, i humano more, ſeu exemplo.

Tamen, i. certe. *Spernit*, i. reiicit, ſ. ſi eſt legitimum. *Super*, i. contra illud.

16. *Dicta*, i. factæ. *Dicit*, ſ. Gen. 15. *Et ſeminibus*, quamquam ſcriptura nunquam ſemina dicat. ſed, ſemen. etiam cum poſteros multos intelligit: tamen notat Paulos dictum illic ſemini, tanquam de vno non tanquam de multis, ſed id ſuo more phraſi difficili exprimit, plane obſcurus, ne cum ipſo dicam impetitus ſermone, facilius ſic diceretot, dixit, ſemini, vnum ſemen, i. filium vnum intelligens, noo multa ſemina, i. filios multos, vt ſolet interdum ſcriptora.

17. *Ad euacuandam*, pro, adeoque euacuat, i. abolet.

18. *Repromiſſionem*, i. promiſſionem, q.d promiſit ſe donaturum, ſc. hæreditatem, ſeu benedictionem.

19. *Tranſgreſſionem*, ſc. legis naturalis indicandam.

Cui, pro de quo, vel q. d cui præcipue facta erat promiſſio. *Ordinata*. i. data, ſeu diſpoſita. *Mediatoris* ſ. Moſis.

20. *Vnus eſt*, ſ. illorum duorum. q. d. mediator erat inter Deum & popolum Deus autem noo ſibicontradicit, vt legem ferat ſuæ promiſſionis contrariam, ſeu abrogatricem.

21. *Iuſtitia*, ſub. & ſuperflua fuiſſet illa promiſſio.

22. *Concluſit*, &c. q.d. oſtendit omnes homines eſſe peccatores, egereque redemptore. *Promiſſio*, i. res promiſſa. *Ex fide*, i. per fidem.

23. *Fides*. i. fidei ſtatus, ſeu lex Euangelica. *In eam fidem*, ſ diſponente.

24. *In Chriſto*, i. ad Chriſtum diſponens.

29. *Non eſt*, &c. q.d nulla eſt diſtinctio perſonarum, ſed omnes in Chriſto vnum ſunt.

Gracus, i. Gentilis.

CAPVT IV.

1. DIco autem, q.d. addam & hoc. *Cum*, pro. cum tamen.

2. *Actoribus*, i. curatoribus.

3. *Elementis*, &c. q.d. rebus materialibus à lege præſcriptis. Vide Col. 2.

4. *Venit*, &c. i. vbi eſt impletum tempus à Deo definitum. *Ex muliere*, Aug. 2. Tri. eo eſt miſſus quo factus ex muliere. *Factum eſt ſub lege*, i legi ſubditũ.

5. *Adoptionem*, ſ. amiſſam in Adam, Aug.

6. *Filij ſui*, ſc. etiam à filio procedit. vide Rom. 8.

Pater explicatio eſt præcedeotis verbi Caldæi.

7. *Eſt*, Græ. & Syr, eſtis. *Deum*, i. Dei miſericordiam, Aug. Græ. & Syr. Dei per Chriſtum.

8. *Natura*, i. re vera, ſeu per ſe, ſed hominum opiniooe.

9. *Cogniti*, i. dilecti. aug. *Infirma*, ſ. non valentia iuſtificare. *Elementa*. vide ſup.

10. *Tempora*, Græ. καιροὺς, i. oportunitates. ſc. ad feſta celebranda, vel ſecundum legem operandum.

Annos, ſ. obſeruari volebat lex annum 7. & 50.

11. *Vos*, pro, vobis. *Sine cauſa*, i fruſtra.

12. *Ego*, ſ nunc ſum. *Et ego*, ſ. olim, cum legi ſeruitem. *Læſiſti*, q.d. non querot mihi factam iniuriam, ſed veſtram vicem doleo.

13. *Per infirmitatem*, &c. q.d. multa paſſus. *Iampridem*, Græ. prius.

Tentationem meam, i. probationem per afflictiones, Græ. experimentum mei. 14. *Reſpuiſtis*, &c. q.d. non ideo me minoris feciſtis, aut contempſiſtis.

15. *Beatitudo*, i. ſtatus ille, qoem felicem dicebaris, voſque beatos. *Fieri poſſet*, pro, opus fuiſſet, ſeu expediſſet.

17. *Æmulantur vos*, i. ſtodioſi veſtri ſont, ſeu ſalutis veſtræ cupidi. *Sed*, pro, nam. ſeu imo. *Excludere*, ſ. libertate Euangelica. *Vt illos*, &c. q. d. Illos imitando.

18. *Æmulamini*, i. ſectamini, ſeu imitamini.

19. *Parturio*, i. dooperam vt in Chriſto renaſcamini.

Formetur, &c. i. Chriſti formam recipiatis perfectam, ſ. ſcientia. & dilectione.

20. *Mutare*, vocem, i. negare vos filios Aog.

Confundor, Græ. perplexus ſum, Syr. ſtupefactus ſum. *In vobis*, i. de vobis ſeu veſtri cauſa.

23. *Secundum carnem*, i. modo naturali. *Repromiſſionem*, pro, promiſſionem.

24. *Per allegoriam*, i. figuraliter. *Sunt*, i. ſignificant.

In ſeruitutem, ſeruos. *Quæ eſt*, &c. id quod per

Agar

Agar.repræſentatur.

25. *Coniunctus*,i.confiois,ſeu è regione ſitus,etſi diſtans longe. *Nunc eſt*, i, vocatur, vel q. d.etiam oune extat.*Seruit*,ſ.ipſa Agar.

Filiis,ſe.Iudæis,qui per eius filios ſignificantur.

27. *Deſerta*,ſ.à Deo antea Gentilitaris.

Eius qua,&c.ſ.Synagogæ Deo deſponſatæ.

28. *Secundum*,i.ad ſimilitudinem.

CAPVT V.

1. S*Tate*, Quidam eum ſuperiotibos iunguot *Seruitutis*,legis veteris,quæ ſeruos facit,

2. *Circumcidamini*.ſe.credeotes alitet noo poſſe ſaluari, Aug.19.cont. Fauſt.

3. *Debitor*,ſc.id pet ipſam circumciſionem profitetut.

4. *Euacuati*,q.d.alieni,ſ.abieciſtis à vobis illum, Syr.deſciuiſtis. *In lege*, &c. i. per legem iuſtificari quęritis.

5. *Spiritu ex fide*,i.mente fide munita.*Spem iuſtitiæ*,i.quod iuſtitia vt præmium ſperat.

6. *Operatur*,i.exetcetur.

7. *Non obedire*,i.ne,obediretis.

8. *Nemini*,ſ.talium. *Perſuaſio*,ſ.de lege ſetuaoda.

Vocat,pro,vocauit.

P. *Corrumpit*,Græc. i.fermentat.

10. *In vobis*,pro de vobis.*Aliud*, ſ.quam quod doceo.

Portabit iudicium,i.dabit pœnas Deo.

11. *Circumciſionem*,i.legis obſeruarionem.

Patior,ſ.à Iudæis, vel ob Chriſti fidem etiam ab aliis.

Euacuatum eſt,ceſſauit.

Scandalum,ſ ob quod multi Chriſtianos perſequuntur.

12. *Abcindantur*, i. pereant prorſus,ſ. oe plus peccent.

13. *Carnis*,i.carnalis vitæ.

Spiritus,i.ſpititualem,quamquam non eſt Græc, nec Syr.

14. *Lex*,ſ.ad mores pertioens Aug.

15. *Mordetis*,& comeditis,i. læditis, ſeu leuius, ſeo grauius.

16. *Spiritu*,i. ſecundom ſpiritum, ſeu ſpiritualiter.

Ambulate,i.agite, ſeu conuerſamini.

17. *Faciatis*, ſe. facile, vel perfecte, quamquam quis poteſt omnino, vt optat, non concupiſcere?

18. *Sub lege*,ſ.Moſis. vel tanquam ſerui coacte, ſed volootarie.

19. *Fornicatio*,Græc.adolterium,fornicatio.

Immunditia ſ.contra naturam.*Impudicitia*,ſ.viſu, tactu,&c.quamquam Græc.noo eſt.*Luxuria*, q.d.& quoduis luxuriæ genus.

20. *Æmulationes*,i.zeli ioordinati. *Secta*,Græc. hæteſes.

21. *Talia*,ſ.cum ſunt mortalia,nec enim id ſemper.

22. *Bonitas*,i.beneficentia.

23. *Fides*,ſ.in dictis,vel diuinorum.

24. *Vitiis*,Græc.affectibus.

Et,pro,i.

26. *Prouocantes*,ſ.ad iram,vel malum.

CAPVT VI.

1. P*Raeocupatus*, ſe.lapſus. *Inſtruite*,i. tedueite, Syr.erigite.*Conſiderans*,&c.q d.caueos ſimol tibi,vel,cogitans infirmitatem tuam.

Tenteris,i.tentatione vincaris, q. d.vide oe & tu labaris,vel,eogita te etiam poſſe tentari.

2. *Onera*,i.moleſtias. *Portate*,i. ſofferte, vel q d. iouate inuicem. *Legem*,ſcil.de dilectione. Hoc eſt, inquit, præceptum meum, vt diligatis inuicem.

3. *Aliquid eſſe*, adeoque non poteſt fette alios.

4. *Opus*,pro,opera.*Probet*,i.exploret.

Habebit,q.d.videbit an io ſe habeat vnde poſſit gloriari.

Altero,ſ.laudante.vel peccante,cui ſe ideo præfert.

5. *Onus*, i. peecatorum ſarcinam, de qua Deo reddet rationem.

6. *Catechizatur*,i.myſteria fidei docetut.

Verbo,ſc.fidei. *Bonis*, q.d. communicet ei bona temporalia,ſi ille eget.

8. *Corruptionem*,i.interitum,ſeu ſupplicium.

9. *Deficientes*,i. fraudati, vel q. d. fructum quo fruemur perpetuo.

10. *Ad*, pro, erga.*Domeſticos fidei*,i. fideles iuſtos,Hier.ep.150.

11. *Qualibus*,ſ.quaoto affectu erga vos, qui totam præter morem,mea manu ſcripſerim.

12. *In carne*.i.hominibos. *Crucis*,ob erucem,ſeu ſectatorum croeis.

13. *In carne*,&c. i. ob perſuaſam vobis circumciſionem.

14. *Crucifixus*,ſ.vt nocere non poſſit, Aog.

Mundo,ſ. vt illius nihil eoncopiſcam. poteſt & ſeoſus eſſe: Nec ego à muodo quieqoam expecto, nec ille à me,vel, crucifixi in me mundana omnia, & mundus in ſe mea,ſ diuina.

15. *Noua*.ſ.per gratiam,

16. *Regulam*, i formam vitæ, ſc.tenouatæ pet Chriſtum.

Et ſuper,pto,i. ſuper, *Iſrael Dei*,i. verum Iſraelitam.

17. *Stigmata*,i.notas impreſſas ſeruorum more, ſ.ſæpe flagellatus ob Chriſtum multaque paſſos corpore,q.d.ne mihi quis Chriſtum teotet eripere,fruſtra enim fecerit.

18. *Amen*,Græe.additur & Syr.Miſſa è Roma.

AD

AD EPHESIOS.

De Dei electione, & gratia. Deque hominis Chriſtiani moribus.

CAPVT I.

1. F*IDELIBVS*, i. credentibus
2. *Gratia*, ſ. multiplicetur.
3. *Benedictus*, i. benedicatur, ſeu laudetur. *In omni*, pro, omni.
In cæleſtibus, pro, & cæleſti, vel ad cæleſtia ducente, vel è cœlo. *In Chriſto*, i. per Chriſtum.
4. *In ipſo*, ſ. tanquam eius membra. *Immaculati*, Græ. inculpati, ſeu irreprehenſibiles.
5. *In adoptionem*, &c. i. vt adoptaret in filios.
Ipſum i. ſe, ſ. vt ſui eſſemus, vel in Chriſtum, ſc. vt eius membra eſſemus. *Propoſitum*, Græ εὐδοκίαν, i. beneplacitum.
9. *Gloriæ*, i gloriosæ, ſeu, glorioſam, i. illuſtrem.
In qua, i. per quam.
Gratificauit, i. ſibi gratos fecit. *In*, pro, per.
7. *Remiſſionem*, appoſitio.
9. *Sacramentum*, i. arcanum. *Eius*, i. ſuum.
Propoſuit in eo, i. exhibuit in Chriſto.
10. *In diſpenſationem*, &c. i. cum tempora ab eo diſpenſata, ſeu ordinata impleta eſſent. *Inſtaurare*, i. reſtituere, ſeu renouare, Græc. recapitulare, q. d. perfecte concludere. *In*, pro, per. *In cœlis*, ſ. etiam Angeli per Chriſtum perficiuntur. eſt enim etiam ipſorum caput in quantum homo, reſtaurata eſt etiam ruina Angelorum.
In ipſo, abundat, more Hebræo.
11, *In quo*, i per quem, ſc. Chriſtum. *Sorte* i. beneficio prouenienie ex occulto Dei iudicio; vel pro, in ſortem, i. hæreditatem. *Propoſitum*. Quod nobis velut ſors eſt, Deo eſt propoſitum. *Conſilium*, i, decretum.
Voluntatis, q.d. liberum,
12. *Ante*, ſc. eius aduentum. Loquitur de Iudæis.
13. *Salutis*, pro, de ſalute. *In quo*, pro, in quo, in quem, i. per quem. *Promiſſionis*, pro, promiſſo.
14. *Pignus In redemptionem*, &c. q.d. redempti, & ei acquiſiti.
15. *Chriſto*, pro Chriſtum.
17. *Deus* lunge cum, *gloria*, i. glorioſus.
18. *Cordis*, i. mentis *Spes*, q.d. quanta bona ſperentur à vocatis à Deo.
19. *Potentia*, pro, potentis.
21 *Nomen*, i. rem.
22. *Dedit*, i. fecit. *Omnem Eccleſiam*, Græc. omnia ipſi Eccleſiæ.
23. *Plenitudo*, i. completum, ſc. conſtat totum corpus capite & membris. *Omnia*, pro, per omnia, *Adimpletur*, Græc. adimplet.

CAPVT II.

2. S*Eculum*, i. morem, Syr. vanitatem.
Principem, Syr. voluntatem principis.
Poteſtatis, i. poteſtatem habentem. *Aeris*, &c. q. d. qui in aere hoc verſantur. *Spiritus*, Syr. qui eſt ſpiritus.
Diffidentiæ, i. diffidentes, ſeu inobedientes.
3. *In quibus*, ſ. peccatis, vel, inter quos. ſ. homines.
Filij iræ, i, digni ſupplicio, ſ. iam inde à natiuitate, ſeu conceptione ob peccatum originale.
4. *Deus*, i, abundans *Nimiam*, Græc. multam.
5. *Peccatis*, i. per, vel, ob peccata. *In Chriſto*, i. cum Chriſto, ſ. fecit participes vitæ Chriſti.
6. *Conſidere*, factum dicit quod certo erat futurum Aug. *Cæleſtibus*, Syr. cœlis.
In, pro, cum, vel, per.
7. *Superuenientibus*, i. ordine ſuccedentibus, vel futuris *Bonitate*, i. benignitate. *Super*, pro, in.
8. *Saluati*, Syr. redempti. *Donum eſt*, ſ. fides & gratia.
9. *Operibus*, i. operum merito, ſ. iuſtificati.
10. *Factura*, i. opus, Syr. creatura. *In*, pro, per.
In operibus, pro, ad opera.
11. *Carne*, ſc. incircumciſa, vel, q. d. carnaliter viuentes.
Præputium, pro, præputiati. *Ab ea*, i. ad differentiam eius, vel pro, ab iis Iudæis, qui dicuntur circumciſi.
12. *Conuerſatione*, i. ratione viuendi. *Hoſpites*, i. extranei. *Deo*, i. Dei cognitione, q. d. qui Deum verum non colebatis.
13. *In*, pro, per. *In ſanguine*, i. per mortem.
14 *Pax*, i. pacis auctor. *Vtraque*, i. Iudæos & Gentiles. *Parietem*, &c. q. d. cauſam diſſidij abſtulit.
Inimicitias, Græc. inimicitiam, explicatio præcedentis, Syr. & odium *In*, pro, per.
15. *Decretis*, i. per decreta ſua, Syr. præceptis ſuis.
Euacuans, i. abrogans. *Condat*, pro, conderet, i, faceret, ſeu vniret. *Vno*, pro, vnum, vel q.d. in ſeipſo.
16. *Vno corpore*, pro, vnum corpus, q. d. vt ex vtriſque vnum corpus faceret, vel, in ſuo corpore
17. *Prope*, ſc. Iudæis.
18. *Acceſſum*, i aditum. *Spiritu*, ſ. coniuncti.
20. *Fundamentum*, ſc. Chriſtum. vel ipſos Apoſtolos & Prophetas ſunt enim & hi fundamentum ſecundarium. *Summo*, i. extremo.
21. *Omnis*, i. tota, vel quæque *Conſtructa*, Græ, compacta, ſeu coaptata *In Domino*, pro, Domini, vel per Dominum.
22. *In Spiritu*, pro, per ſpiritum.

CAPVT III.

1. H*Vius rei*, i. ædificij ſpiritualis. *Ego*, Iunge cum verſ. 14. vel cum vinctus, ſ. ſum.
Vinctus, ſ. ligatus erat catena.
Pro vobis, i. pro Euangelio, quod vobis prædico.
2. *Diſpenſationem*, i. diſtributionem, ſeu communicationem. *In vobis*, pro, in vos ſ. diſpenſandæ,
3. *Sacramentum*, Græc. myſterium. *In breui*, i. breuiter.
4. *Prudentiam*, i. intelligentiam.
5. *Generationibus*, i. ætatibus *Agnitum*, i. manifeſtatum. *In ſpiritu*, i. per. Spiritum ſanctum.
6. *Concorporales*, i. eiuſdem corporis, ſc. myſtici.
Euangelium, i. fidem, & vitam Euangelicam.
8. *Sanctorum*, i, Chriſtianorum. *Inueſtigabiles*, à veſtigando, pro, inueſtigabiles ſic Rom. 11.

9. *Diſpenſatio*, i. exhibiro, vel communicatio, ſeu, prouidentiſſima executio. No. hinc ſumptum illud Doctorum, quod Chriſti Incatnationem & acta vocant œconomiam, ſeu diſpenſationem: quia per ea Deus diſpenſauit, ſeo executus eſt redemptionis noſtræ myſterium.

10. *In cœleſtibus*, Syr. qui ſunt in cœlis. Not. hinc non ſequi, latuiſſe id myſterium Angelos, tantum. n. dicitur eis apparuiſſe, cum exhibitum eſt quamquam nihil prohibet illos aliqua ignoraſſe, priuſquam exhibita viderent. *Multiformis*, i. plena varietate rerum.

11. *Secundum*, &c. q.d. iuxta id quod per Chriſtum diſpoſuerat facere, præfinito à ſe tempore.

Quam, ſ. præfinitionem vel diſpenſationem.

In Chriſto, i per Chriſtum.

12. *In quo*, i. per quem. *Acceſſum*, ſ. ad Patrem.

13. *In*, pro, propter. *Veſtra*, ſ. apparet quanti vos Deus faciat.

14. *Huius*, & cæt. redit ad id quod cœperat in principio cap. quanquam poteſt cum proxime præcedentibus iungi.

15. *Paternitas*, Græc. πατριὰ, i. parentela, ſeu cognatio, vel familia, adeoque etiam paternitas.

Nominatur, i. exiſtit, q.d. qui eſt omnium cognationum & coniunctionum auctor.

16. *Diuitias*, i. abundantiam. *Gloriæ*, i. gratiæ, perquam glorificatur. *Virtute*, i. potenter.

18. *Latitudo*, ſ. charitatis Dei. *Longitudo*, ſ. æternitas. *Sublimitas*, i. excellentia. *Profundum*, i. inſcrutabilitas.

19. *Supereminentem*. &c. i. maiorem quam intelligi poſſit. *In omnem*, &c. i. plene Deo, ſc. Dei cognitione, & charitate.

20. *Superabundanter*, i. abundantius. *Intelligimus*, i. mente concipimus, ſeu cogitamus.

21. *Et in*, Græc. in, pro, per.

CAPVT IV.

1. IN *Domino*, i. propter Dominum. *Ambuletis*, i. agatis, ſeu conuerſemini.

4. *Vnum*, pro, velut vnum. *Sicut*, pro, & ſicut. *Vocationis veſtræ*, id eſt, ad quam ſpem vocati eſtis, ſeu, quam profitemini.

5. *Vnus*, ſ. eſt *Dominus*, ſ. Chriſtus.

Vna, ſ. creditur ab omnibus. *Vnum*, ſcil. Chriſti, quod ſolum ſaluat.

6. *Omnes*, pro, omnia. *Per omnia*, ſc. omnia continet. *Nobis*, Græc. vobis, Syr. nobis.

7. *Donationis*, i. qua voluit donare.

8. *Dicit*, ſ. ſcriptura, ſeu Dauid Pſal. 67.

Altum, i. cœlum. *Captiuam*, &c. i. captiuos duxit, q. d. triumphauit de hoſtibus, ſ. peccato, & diabolo, vel, duxit in cœlum Patres, qui in limbo velut captiui tenebantur.

9. *Inferiores*. &c. ſ. limbum, ſeu Abrahæ ſinum.

10. *Omnia*, ſ. de ſe ſcripta, vel q.d. omnia perficeret & terreſtria & cœleſtia.

11. *Et doctores*, ſ. oportet Paſtorem eſſe Doctorem. Vide 1. Tim. 3. Tit. 3. & Aug. ep. 59.

12. *Conſummationem*, i. perfectionem. *Miniſterij*, ſc. ad ſalutem animarum exhibendi. *Corporis*, ſ. myſtici, i. Eccleſiæ.

13. *Occurramus*, i. conueniamus, ſ. die iudicij, obuiam Chriſto. *Omnes*, ſ. electi. *Vnitatem*, pro, vnitate *Menſuram*, pro, menſura. *Plenitudinis*, i. perfectæ, ſ. reſurgemus omnes ætate Chriſti, Hier. ep. 17.

14. *Vt iam*, pro, itaque iam *Paruuli*, pro, vt paruuli.

In nequitia, i. per nequitiam, ſ. inuentæ, ſeu inuectæ.

Aſtutia, i. fallacia *Erroris*, i. errare facientem.

15. *Veritatem*, i. quod rectum eſt, ſeu veræ doctrinæ conforme.

16. *Subminiſtrationis*, i. ſubminiſtratio ſpiritu.

Operationem, ſc. Dei *Menſuram*, pro, menſura. vel q. d. iuxta rationem. *Corporis*, pro, ſui, q. d. augeſcit.

17. *Teſtificor*, vulgo, proteſtor. *In Domino*, i. coram Domino *Iam*, i. poſthac. *Senſus*, i. mentis.

18. *Dei*, i. ſecundum Deum.

19. *Deſperantes*, ſ. ſalutem. *Auaritiam*, i. cupiditatem immoderatam, ſ. rerum mondanarum.

21. *Sicut*, &c. i. iuxta eius veram doctrinam

22. *Exponere*, ſ. oportere. *Erroris*, pro, errantiū.

23. *Mentis*, i. qui eſt meos Aug. 14. Tri.

24. *Secundum Deum*, i. à Deo, vel ad ſimilitunem Dei.

Veritatis, i. vera, ſeu perfecta.

26. *Iraſcimini*, pro, ſi iraſci contingat.

28. *Quod bonum eſt*, i. honeſto aliquo opere.

29. *Malus*, i. vitioſus. *Ædificationem*, i. promotionem *Dei gratiam*, i. vtilitatem conferat explicatio præcedentis.

30. *Contriſtare*, i. facere quod ei diſplaceat, ſeu offendere *In quo*, pro, quo. *Signat*, ſ. eſt gratia animi qualitas, & velut ſignum iuſtorum. *Redemptionis*, ſ. cum eſtis iuſtificati.

31. *Clamor*, ſc. inordinatus *Blaſphemia*, i. maledicentia ſeu conuitium.

32. *Donantes*, i. ignoſcentes. *In Chriſto*, Syr. per Chriſtum.

CAPVT V.

2. S*Vauitatis*, i. ſuauem, ſ. Deo gratum.

3. *Immunditia*, i. impudicitia. *Docet*, ſ. talibus abſtinere.

4. *Turpitudo*, ſ. in verbis. *Scurrilitas*, ſ. facetiæ indecentes *Ad rem*, ſ. quam intendimus, i. ſalutem.

Pertinent, i. conueniunt.

5. *Quid eſt*, &c. Græc. qui eſt idolorum ſeruus ſc. colit aurum & argentum.

6. *Venit*, i. ſolet venire, vel pro, veniet. *Diffidentiæ*, Syr. Immorigeros, Col. 3. vertit Interpres noſter incredulitatis.

7. *Participes*, i. ſocij, ſ. in peccatis.

8. *In Domino*, i. Dei beneficio, q. d. illuminati à Domino. *Vt*, pro, itaque vt *Filij*, i. ſectatores.

9. *Et iuſtitia*, explicatio præcedentis.

10. *Probantes*, i. expendentes.

11. *Communicare*, i. participare.

13. *Manifeſtatur*, pro, manifeſtat, Syr. reuelat

14. *Dicit*, ſ. Iſa. cap 60. quod tamen Paulus quibuſdam adiunctis explicat. *Surge*, i. expergiſcere.

A mortuis, i. morte, ſ. peccati.

15. *Caute*, i. circumſpecte *Ambuletis*, i. agatis *Quaſi*, pro, vt.

16 *Redimentes*, &c. i. temporis opportunitate vtentes. vide Dan. 2. *Mali*, i. pleni malis, ſeu periculis, adeoque diligenter cauendum.

19. *Vobiſmetipſis*, i. apud vos, ſeu inter vos.

20. *In nomine*, i. cum inuocatione, vel virtute.

Et Patri, pro, qui pater eſt, ſ. omnium, vel Chriſti, Syr. Deo Patri.

21. *In timore*, i. per timorem, q. dicat ob reuerentiam Chriſti.

23. *Eius*, i. ſui, ſ. myſtici.

24. *Sed*, pro, & *Mulieres*, ſ. ſubdi debent.

26 *In verbo vitæ*, i. per verbum vitam conferens.

27. *Non habentem*, ſ. in cœlo, Aug. & Hier Quidam ad perfectos referunt huius vitæ.

29. Carnem,

29. *Carnem*, i. corpus.

30. *De carne*, &c. q.d. Ita per eius corporis paſſiooem formati, vt olim Eua de Adæ carne & oſſe.

31. *Carne vna*, Græ. cārnē vnam, i. velut vna caro.

32. *Sacramentum*, Græc. myſterium, *In Chriſto*, &c. ſc. completum.

33. *Timeat*, i. reuereatur.

CAPVT VI.

1. IN *Domino*, i. propter Dominũ ſeu io rebus quæ ſecundum Deum præcipiuntur, ſ. honeſtis.

2. *In promiſſione*, pro, cum promiſſione, ſ. factum.

3. *Vt bene*, &c. hæc eſt promiſſio.

4. *Diſciplina*, i. eruditione *Domini*, i. ſecundum Dei legem, ſeu voluntatem.

5. *Carnalibus*, q.d. temporalibus, qui ſecundom corpus imperant.

6. *Ad oculum*, i. aſpectum Domini. *Placentes*, i. placere ſtudentes.

7. *Bona voluntate*, i. beneuolentia.

9. *Eadem*, i. ſimiliter *Remittentes*, &c. q.d. ignoſcentes, ſi quid minati ſitis, vel mitius minaores.

Perſonarum, &c. q. d. qui omnes iudicat oullo reſpectu dignitatum.

10. *Confortamim*, i. roboramini. *Et in*, explicatio præcedeo:is.

12 *Aduerſus* pro, ſolum aduerſus. *Colluctatio*, i. certamen. *Carnem & ſanguinem*, i. homines.

Sed, pro, ſed etiam. *Tenebrarum harum*, pro, tenebroſi huius. Intelliguntur autem peccatores ſecundum Auguſt. *Spiritualia*, &c, pro, ſpirituales nequitias.

In cæleſtibus, i. in aere, ſc. verſaotes, Syr. qui ſub cœlo ſuor.

13. *Malo*, i. periculoſo vide Pſal. 40.

Omnibus, ſ. rebus *Stare*, ſ. in prœlio.

14. *In veritate*, i. perfecte.

15. *Euangelij*, ſ annunciaodi infidelibus. *Pacis*, i. pacem afferentis, ſeu reconciliatiooem cum Deo.

17. *Salutis*, i. ſalutarem, ſ. ſpem, vt alibi dicit.

18. *Per*, pro, in. *In ſpiritu*, i. eleuata mente ad Deũ. *Ipſo*, pro, eo, ſ. ea re. *In omni inſtantia*, i. attentiſſime, & diligentiſſime.

Sanctis, i. Chriſtianis.

19. *Fiducia*, i. libertate.

20. *In ipſo*, pro, de ipſo.

21. *Qua circa*, &c. i. rerum mearum ſtatu.

Domino, i. Domini negotio.

24 *In incorruptione*, i. ſincere. & pure.

Amen, Græc. & Syr. additur: Miſſa è Roma per Tychicum.

AD PHILIPPENSES.

Exponit ſuarum rerum ſtatum. Hortatur ad perſeuerentiam in incepto, & inuehitur in Iudaizantes.

CAPVT I.

1. IN *Chriſto*, i. per Chriſtum.

Epiſcopis, i. presbyteris nec n. in vna ciuitate plures Epiſc. Hier.

3: *In omni*, &c. i. quoties veſtri recordor.

5. *Super*, &c. iunge cum, gratias ago. *Communicatione*, i. participatione. *A prima*, &c. q. d. in quo perſeueratis, ex quo illud recepiſtis.

6. *Confidens*, i. perſuaſus. *Diem*, ſ. aduentus.

7. *Mihi iuſtum*, i. æquum me. *Gaudij*, Græ. gratiæ. *Vos eſſe*, ſ. optans.

8. *Cupiam vos*, i. vos amem. *In Viſceribus*, i. per charitatem.

9. *Omni*, i. perfecta. *Senſu*, i. intelligentia.

10. *Probetis*, i. eligatis. *Offenſa*, i. peccato. *In*, pro, vſqoe in.

11. *Per* IESVM, i. per gratiam IESV.

12. *Magis ad*, pro, ad maiorem.

13. *In Chriſto*, i. ad Chriſti gloriam. *In omni*, &c. q.d. per omoia tribunalia, vel, tota Imperatoris domo.

Cæteris. q d. imo per totam vrbem.

14. *Fratribus in Domino*, i. Chriſtianis. *Confidentes*, &c. q. d. fiducia accepta, quod me viderent libenter vincula pati.

15. *Inuidiam*, ſc volentes excellere, & mihi anteponi, Auguſt.

17. *Ex contentione*, i. ſtudio contentionis, ſcil. velut qui contendunt ſuperare, vel vt contentiones excitent in vrbe, meque in periculum coniiciant. *Preſſuram*, i. periculum, ſeu afflictionem.

18. *Omni*, i. quouis *Occaſionem*. ſ. quærendi gloriam, vel nocendi. *Veritatem*, i. animi ſinceritatem.

19. *Subminiſtrationem*, i. auxilium.

20. *Fiducia*, i. libertate. *Magnificabitur*, i. glorificabitur.

21. *Mihi viuere*, pro, mea vita. *Chriſtus*, i. Chriſto ſeruire. *Lucrum*, ſ. æternæ vitæ.

22. *Operis*, i. laboris pro Chriſto. *Et quid*, pro, tameo quid.

23. *Coarctor*, i. dubius hęreo, quid potius eligam.

Multo, pro, quod multo.

25. *Confidens*, i. perſuaſus. *Omnibus*, &c. i. veſtræ omnium vtilitati *Gaudium*, i. victoriam, vel q.d. conſolationem mutuam de fide veſtra.

26. *Veſtra*, i. de veſtrô profectu.

27. *Collaborantes*, &c. i. vna laborantes pro fide Euangelica.

28. *Qua*, ſ. quod vobis aduerſantur. *Cauſa*, Græ. iudicium.

CAPVT II.

1. COnſolatio, ſc. in vobis eſt, ſeu alicunde haberi poteſt. *In Chriſto*, i. ſecundom Chriſtum, ſ. ſpiritualis *Societas*, Græc. communio, ſ. ſocij inter ſe commuoicaot.

2 *Sapiatis*, i. ſentiatis, vt ſtatim explicat.

3. *Superiores*, ſ. probitate.

4. *Non*, pro, non ſolum. *Conſiderantes*, i. curantes. *Sed*, pro, ſed etiam.

5. *In Chriſto*, ſ. creditis, quem debetis imita

6. *Forma*, i. natura. *Rapiam*, i. alienum: erat enim proprium, q d. non ſe exioaniuit quaſi alienam gloriam poſſideret.

7. *Exinaniuit*, i. demiſit ſ. occultans quod erat, & aſſumens formam, quæ præ Diuina nihil erat.

In ſimilitudinem, &c. i. hominibus ſimilis, ſ. natura humana, quam aſſumpſit. *Habitu*, i figura.

8. *Humiliauit*, i. deiecit.

9. *Nomen*, i. potentiam, famam gloriam.

10. *In nomine* i. ad nom. h, ſc. inuocatum, vel colendum, nomeo autem pro re *Omne genu*, &c. q. d omnia ſe ſubiant agnoſcentia imperium.

11. *In gloria*, i. maieſtate: eſt n. Patri æqualis.

12. *Operamini*, Not. hominem operari ſuam ſalutem; ſ. per opera bona,

13. *Deus enim*, & cæt. q. d. agnoſcentes ſimul vos nihil poſſe ſine Dei gratia. Ideoque timentes ne forte deſitis eius gratiæ. *Perficere*, q. d. & principium & finem.

Bona voluntate, i. ſuo beneplacito.

14. *Haſitationibus*, Græc. diſceptationibus, i. contentiooibus, Syr. diſſidio.

15. *Sine querela*, i. de quibus nemo queri poſſit. Hiero. 3. cont. Pelag. Id futurum ait in cœlo. Paulus quidem videtur de hac re loqui.

Simplices, i. ſinceri, ſine fictione.

16. *Ad gloriam meam*, ſ. futurum, ſeu, ceſſurum. *Chriſti*, ſ. aduentus ad iudicium *In vacuum*, i. fruſtra.

17. *Immolor* i. occidar ab infidelibus. *Supra*, i. vltra.

Sacrificium, ſ. à me, vel à vobis Deo oblatum.

18. *Congratulamini*, ſ. ſi me occidi contingat.

19. *Bono*, i. læto.

20. *Vnanimem*, ſ. in eo quod ſequitur.

21. *Omnes*, pro, fere omnes, ſ. Aſiatici, ſeu veſtrates qui Romæ ſunt. Not. ſcripturam ſolere de multis omnes dicere. Vide Aug. lib. de vnit. Eccleſiæ. c. 12.

22. *Experimentum*. i. probationem.

23. *Videro*, i. prouidero, vel q.d. vbi certius cognouero quo in ſtatu res meæ ſint.

25. *Neceſſitatis meæ*, i. neceſſitate mea.

26. *Mœſtus*, ſ. ob veſtram eius cauſa triſtitiam.

27. *Super*, &c. q.d. duplicem triſtitiam, ſc de illo, & de vobis, qui eius mortem valde doleretis.

28. *Triſtitia*, ſ. de veſtra triſtitia.

29. *In Domino* iunge cum, *excipite illum*.

30. *Tradens*, ſ. periculo, Græc. negligens. *Animam*, i. vitam *Meum*, i. in me, ſeu mei.

CAPVT III.

1. *De cætero*, i. quod reliquum eſt. *Eadem*, ſc. quæ alias monui. *Pigrum*, i. moleſtum, q d. non piget. *Neceſſarium*; Græc. tutum.

2. *Videte*, i. cauete. *Canes*, ſc. lacerantes Euangelicam doctrinam.

Concisionem, i. circumciſionem prædicantes.

3. *Circumciſio*, i. ſpiritualiter, vereque circumciſi.

4. *Habeam*, i. habere poſſim *Confidentiam*, ſ. gloriandi. *Confidere*, q. d. gloriari. *Magis*, ſ. poſſim.

6. *Æmulationem*, i. zelum. *In lege*, pro, ex lege.

7. *Lucra*, ſ. olim.

8. *Veruntamen*, pro, certe, vel quinetiam.

Eminentem ſcientiam, i. excellentem Cognitionem.

Detrimentum, i. iacturam. *Lucrifaciam*, i. adipiſcar, q.d. omnia propter Chriſtum reliqui

9. *Meam*, i. acquiſitam propriis viribus. *In fide*, i. per fidem.

10. *Virtutem*, i. potentiam. *Reſurrectionis*, i. qua reſurrexit. *Societatem*, Græc. communionem, ſ. habendam. *Configuratus*, i. conformis.

11. *Reſurrectionem*, ſ. electorum.

12. *Non quod*, &c. q. d. ſequor, vt qui nondum acceperim perfectam cognitiooem, &c. *In quo*, i. id ad quod.

Comprehenſus, i. aſſumptus, ſeu electus.

13. *Vnum*, ſ. illud ago *Quæ retro*, i. præterita.

Priora, i. à fronte, ſeu in proſpectu.

14. *Deſtinatum*, i. præfixum, ſeu intentum Græc. ſcopum. *Brauium*, i. præmium. *In Chriſto*, i. per Chriſtum, ſc. conſequendum.

15. *Perfecti*, ſc. perfectione huius vitæ, vel q. d. perfecti putamur. *Hoc* ſ. vt ſequamur, quippe nondum plene perfecti. *Sapitis*, i. ſentitis.

Hoc, ſ. quod proxime dixi. *Reuelabit*, ſc. in hac, aut futura vita, permanentibus tamen in charitate. Auguſt. 2. de bapt.

16. *In eadem*, &c. q. d. in eo permaneamus.

17. *Noſtram*, Græ. nos, q.d. imitantes nos.

19. *Confuſione*, i. in rebus pudendis.

20. *In cœlis*, i. cœleſtis.

21. *Humilitatis noſtræ*, i. noſtrum abiectum. *Configuratum*, i. conforme.

Claritatis ſuæ, i. ſuo glorioſo.

CAPVT IV.

1. *Sic*, ſ. vt ſup. dixi. *Euodiam*, &c. vtrumque nomen fœminæ, forte diſcordes erant.

3. *Germane compar*, i. ingenue collega, ſeu ſocie, Græc, σύζυγε, quod forte proprium nomen eſt.

Eas. vel proxime dictas vel alias, quæ iſti notæ erant.

5. *Modeſtia*, Græ. τὸ ἐπιεικὲς, quod etiam æquitatem, & moderationem ſignificat, Syr. manſuetudo.

7. *Senſum*, i. intelligentiam. *Cuſtodiat*, Græc. & Syr. cuſtodiet *Intelligentias*, i. mentes.

In Chriſto, i. per Chriſtum.

8. *Quæcunque*, &c. q. d. nonniſi vera, &c.

Pudica, i. honeſta. *Sancta*, Græ. pura. *Amabilia*, i. digna quæ amentur. *Bona fama*, i. laudabilia.

Laus diſciplinæ, i. diſciplina digna laude.

9. *Pacis*, ſ. auctor.

10. *In Domino*, i. ſecundum Dominum, ſcil. ſpirituali gaudio *Refloruiſtis*, &c. q. d. reuiguit in vobis ſtudium erga me, ſ. mittẽdi Paulo eleemoſynam. *Occupati eratis*, Græ. opportunitate carebatis.

11. *Penuriam*, ſ. meam quam ſubleuaſtis, q d. non tam gaudeo propter me, quam propter veſtram charitatem. *In quibus ſum*, i. iis quæ habeo. *Sufficiens*, i. contentus quaſi ſufficiant.

12. *Abundare*, i. rebus vti, cum abundant.

13. *In eo*, i. per eum. *Confortat*, i. corroborat.

14. *Communicantes*, i. ſubueoientes, veſtra communicando.

15. *In ratione*, &c. q. d. compenſando ſpiritualia accepta, datis temporalibus.

17. *Non quia*, &c. q. d. in quo non tam habeo rationem doni, quam veſtri fructus.

In ratione, &c. Græc. in rationem veſtram, i. commodum, vel q. d. quæ poſſit ſcribi in libro veſtro rationario, ſ. vbi ſcribunt orexpenſæ & redditus.

18. *Omnia*, ſ. à vobis miſſa, vel quæ mihi opus ſunt.

Suauitatis, i. gratum Deo.

19. *Omne deſiderium*, ſ. dando vobis optata, Græc. omnem indigentiam. *Gloria*, ſ. æterna. *In Chriſto*, i. per Chriſtum.

21. *In Chriſto*, i. ſalutatione Chriſtiana.

23. *Cum ſpiritu veſtro*, Græc. & Syr. cum omnibus vobis.

Amen, Græc. & Syr. additur, Miſſa è Roma per Epaphroditum.

I. AD COLOSSENSES.

Populus eſt Phrygiæ prope Laodicæam. Inſtruit eos in fide, refellens errores quos quidam docebant, & inſtituit mores.

CAPVT I.

2. S*Anctis*, ſ. profeſſione.

3. *Semper*, &c. quotieſcunque pro vobis oramus.

4. *Chriſto*, pro, Chriſtum. *Sanctos*, i. Chriſtianos.

5. *Spem*, i. rem ſperatam, ſ. præmium.

Veritatis, i. vero.

6. *Vniuerſo*, i. penè vniuerſo, q.d. maxima orbis parte.

In veritate, i. verè.

8. *In ſpiritu*, i. ſpiritualem.

10. *Scientia*, i. cognitione

11. *In omni*, &c. i. vehementer corroborari.

Claritatis, Græc. gloriæ, i. glorioſam, ſeu illuſtrem.

In, pro, cum.

12. *Partem*, i. participationem, q.d. dignatus eſt nos conſortio. *Sortis*, i. hæreditatis. *In lumine*, ſ. ſitæ, vel q. d. illuminando nos.

13. *Tenebrarum*, i. dæmonum, Aug. ep. 107.

Dilectionis ſue, pro, dilecti ſui.

14. *In quo*, i. per quem.

15. *Imago*, i. perfectiſſime ſimilis.

Primo genitus, &c. i. ante omnem creaturam à Deo genitus. Vide Eccl. 24.

16. *In ipſo*, i. per ipſum. *Et in ipſo*, Græc. Et in ipſum, i. propter ipſum.

17. *Omnes*, Syr. omnia. & ſic etiam Græca verti poſſunt. *In ipſo conſtant*, i. per ipſum conſiſtunt.

18. *Principium*, ſ. omnium. *Primogenitus*, &c. i. primo omnium reſuſcitatus.

19. *Complacuit*, ſ. Patri. *Plenitudinem*, ſ. gratiæ & veritatis, vt dicitur Ioan. 1.

20. *In ipſo*, pro, in ſe, i. ſibi. vel abundat more Heb.

Pacificans, &c. q.d. faciens pacem inter cœleſtia & tereſtria, Aug. Ench. 6. Fecerant peccata inimicitias inter Angelos & homines.

21. *Inimici ſenſu*, i. hoſtili animo.

22. *Autem*, abundat. *Carnis*, i. carneo *Exhibere*, i. ad exhibendum.

23. *Spe Euangelij*, q. d. ſperando promiſſa per Euangelium.

24. *Pro vobis*, ſ. toleratis. *Deſunt*, ſ. patienda à Chriſtianis, qui Corporis Chriſti membra ſunt.

In carne, q. d. expleo partem meam, vt iungatur cum deſunt. quanquam & cum adimpleo iungi poteſt.

25. *Cuius*, ſc. Eccleſiæ.

Impleam, i. pleneannuntiem, vel q. d. impleam homines verbo Dei.

26. *Myſterium*, ſ. vocationis gentium.

27. *Gloriæ*, pro, glorioſas ſeu glorioſi, vt ad ſacramenta referatur. *Gentibus*, ſc. communicandas, vel q d. in gentib. impleri. *Spes gloriæ*, i. per quem gloriam ſperatis.

28. *Corripientes*, Græc. mouentes. *In omni*, i. cum perfecta. *Omnem*, i. totum, ſc. corpore & anima, Clem. 5. Strom.

29. *Certando*, ſ. contra hoſtes, & impedimenta. *Operationem*, i efficaciam *In virtute*, i. potenter.

CAPVT II.

1. N*On viderunt*, i. negant quidam hinc colligi Paulum non vidiſſe Coloſſenſes, aut Laodicenſes. eſſe enim ſenſum, imo & pro iis etiam, quos nunquam viderim.

2. *Inſtructi*, pro, inſtructa, vel q. d. per inſtructionem, i. perfectionem. *Omnes*, &c. pro, omnibus, &c.

Plenitudinis, i. plenæ cognitionis, ſ. per fidem.

3. *In quo*, ſ. Chriſto.

4. *Hoc autem*, &c. oſtendit ſuam ſollicitudinem pro illis. *Sublimitate*, i. eloquentia, Græc. perſuaſibilitate, ſeu probabilitate.

5. *Firmamentum*, i. ſoliditatem.

Chriſto, pro, Chriſtum.

6. *In ipſo ambulate*, i. ſecundum eius voluntatem agite ſeu conuerſamini.

7. *In illo*, Græc. in illa ſ. fide.

8. *Et inanem*, explicat quam philoſophiam improbat, ſ. inanem ac decipientem.

Hominum, ſc. errantium.

Elementa, i. rudimenta, vel legales obſeruationes intelligit vide infra.

9. *Plenitudo*, &c. i. plena deitas. *Corporaliter*, i. eſſentialiter, Cyr. 2. de recta fide, i. in corpore eius, vt in templo ſingulari modo, Aug. ep. 57.

10. *In illo*, i. per illum *Repleti*, ſ. donis ſpiritualibus.

11. *In quo*, i. per quem. *Carnis*, pro, carnei.

Chriſti, i. ſecundum Chriſti fidem.

12. *In quo*, i. cum quo, vel, per quem.

13. *Donans*, i. remittens.

14. *Chirographum*, metaphora eſt ab iis, qui debent per chirographum, quod laceratur cum ſoluitur debitum, vel remittitur. *Decreti*. Græc. decretis, ſ. decreta Dei quæ non ſeruabamus, debitores nos faciebant.

15. *Expolians*, ſ. dominio in homines. *Principatus*. ſcil. dæmonum *Traduxit*, i. oſtentauit, more triumphantium.

Confidenter palam, vnam vocem Græcam duabus reddidit: vtrumque o. ſignificat. *In ſemetipſo*, i. ſua virtute, ſeu in paſſione ſua & reſurrectione.

16. *Iudicet*, i condemnet *In cibo*, &c. q d. velut non obſeruantes legis veteris cæremonias. *Parte*, i. negotio, q. d. in obſeruatione.

17. *Corpus*, &c. i. adimpletio, ſeu veritas figurarum, per Chriſtum exhibita

18. *Humilitate*, ſ. ficta.

Religione, i. cultu.

Angelorum, ſ. colebant quidam Angelos ſuperſtitioſe.

Quæ, pro, in iis quæ. *Senſu carnis*, i. prudentia carnali.

19. *Tenens*, ſ. per fidem & vnionem.

Subminiſtratum, i. ſpiritus ſubminiſtrationem accipiens. *Dei*, i. diuinum, ſeu ſecundum Deum.

20. *Ab elementis*, i. legalibus obſeruationibus, quæ conſtant rebus materialibus, ſ. ſoluti. *Mundo*, i. his mundanis obſeruationibus *Decernitis*, i. ſtatuitis dicendo, ſc. quod ſequitur.

21. *Tetigeris*, ſ. lege prohibita.

22. *Ipſo vſu*,i.vtenribos , ſ ſi credant illa ad ſalutem neceſſaria,vel q.d.ipſo vſu intereunt,ſeo eſſe deſinunt.

Hominum,ſ.errantium.

23. *Rationem*,i. ſpeciem *In*, pro, ſed in q. d. at ſunt ſuperſtirioſa. *Humlitate*,ſ.apparenti.

Non ad,pro,ad non q d.macerandoc orpus.

Non in honore,&c.q.d.non indulgendo,& ſatiando,ſed cogendo abſtinere.

CAPVT III.

1. C*Onſurrexiſtis*,ſ.in nouam vitam.

2. *Sapite*,i.curate, ſeu cogitare,vel magnifacite. *Super terram*,i·terrena.

3. *In Deo*,i.apud Deum.

4. *Veſtra*,Græc.& Syr.noſtra.

5. *Fornicationem*,ſub.ne committatis.

Immunditiam, i. impudicitiam , ſeu peccatom contra naturam. *Libidinem*,ſc.cæteras luxuriæ ſpecies.

Malam,pro,mali. *Seruitus* ,i cultus.

6. *Venit*,i.ſolet venire,vel pro,veniet. *Incredulitatis*,i.incredulos,Epeh.5. vertit idem verbum,diffidentiæ.Syr.inobedientiæ.

7. *Quibus*,ſ.vitiis.

8. *Omnia*,ſc.vitia. *Blaſphemiam* , i.maledicentiam.

9. *Inuicem*,i.alter alteri.

Veterem,i.carnalem.

In,pro,per.

11. *Omnia*,ſ.vnum ſunt in Chriſto *Chriſtus*,ſ.eſt qui eos in ſe vnit.

12. *Induite*,&c oſtendit quæ ſint opera noui hominis.

13. *Donantes*,&c.i. condonantes inter vos, ſ.alij aliis.

14. *Vinculum perfectionis*,i. perfecte vniens inter ſe fideles , vel in ſe colligens omnem virtutem.

15. *Exultet*,i.faciat vos exultare.

Qua,pro,quam.

Corpore,ſ.Eccleſiæ. *Grati*,ſ.in Deum.

16. *Verbum*,i. doctrina. *Voſmetipſos*, i alij alios, vel voſipſi. *In gratia*,i.cum gratiarum actione.

18. *In Domino*,i.in iis quæ Deus vult,ſeu rebus honeſtis .

19. *Ad*,pro,erga.

20 *Per omnia*,i.in omnibus,ſeu perfecte.

In Domino,Græc.Domino.

21. *Puſillo*,i.deiecto.

22. *Simplicitate*,i.ſinceritate.

23. *Sicut*,i.tanquam.

24. *Domino*,pro,tanquam Dumino,Græc.& Syr. Domino enim,Chriſto ſeruitis

25. *Enim*,pro,autem.

Id,pro,ſecundum id.

Et non,pro,quia non.

Acceptio,i.reſpectus.

CAPVT IV.

1. I*Nſtate*,i.inſtanter attendite.

3. *Aperiet oſtium*,i.auferet impedimenta.

4. *Loqui*,pro,loquendo.

5. *In ſapientia*, i. ſapienter,ſeu prudenter. *Foris ſunt*,ſ.gentiles.

Tempus redimentes , i. temporis opportunitate vtentes ad bene agendum.

6. *In gratia*,i,gratus.ſeu vtilis.

Sale,i prudentia.

Sciatis,i.appateat vos ſcire.

7. *In Domino*,i,in rebus Domini.

Ex vobis,i Coloſſenſis.

10. *Marcus*,ſ.Euangeliſta,qui & Ioannes,ſecundum quoſdam vide Act.12. *De quo* , ſ.Barnaba, vel Marco.

Mandata,ſ.illum humaniter tractandi.

11. *Circumciſione*,i.Iudæi.

Soli,ſ.ex iudæis.

Adiutores,ſ.domeſtici. *Regno Dei*,ſc.diuulgando.

12. *Perfecti & pleni*,i.plene perfecti.

13. *Laborem*,Græc.zelum ſeu ſtudium.

15. *Nympham*,nomen viri.

16. *Laodicenſium*,Græ.ex Laodicæa,ſ ad Paulum miſſa.Quidam tamen putant ſignificari Pauli epiſtolam ad Laodicenſes,quæ non extet.vel priorem ad Timotheum.

17. *Archippo*,ſ.Epiſcopo. *In Domino*,i.Dei Eccleſia,ſeu Domini loco.

Impleas,i.perfecte adminiſtres.

18. *Amen*,Græc. additur : Scripta è Roma per Tychicum,& *Oneſimum*.

I. AD THESSALONICENSES.

Macedones ſunt. Commendat illorum fidem,hortatur ad perſeuerantiam, mores inſtituit,tractat & quædam de reſurrectione,dieque iudicii.

CAPVT I.

1. S*Iluanus*, legendum Silas,Hier.ep. 143.

In Deo,ſ.congregatæ,vel Deum colenti.

2. *Memoriam*,i.mentionem.q.d memores veſtri,vel commendantes vos Deo. *Suſtinentis*,pro,tolerantis,ſeu perſeuerantis.

Domini,pro,in , Dominum. *Ante Deum*,i.coram Deo.

4. *Scientes*,Syr.ſiquidem nouimus. *A Deo*, iungi poteſt cum,dilecti,& cum,electionem.

5. *Euangelium*,i.prædicatio Euangelij.

Virtute,i.miraculis.

Spiritu ſancto,i.Spiritu ſancti gratiis. *Plenitudine*,ſ. certitudinis Nam Gr. πληροφορία.

In vobis,i.inter,ſeu apud vos.

7. *Forma*,i.exemplum.

8. *Diffamatus*,i.diuulgatus.

Profecta eſt,i.peruenit,ſ. fama,ſeu rumore.

9. *Ipſi*,ſ.qui audierunt.

Seruire,i.ad ſeruiendum.

10. *Eripuit*,Græ.eripit,ſeu eripientem.

CAPVT

CAPVT II.

1. I*Nanis*,i.inutilis,ſeu fructu vacuus.

2. *In multa*, pro, cum multa. *Solicitudine*,i. cura,ſeu diligentia,Gr.certamine,ſeu labore.

3. *Errores* i.rebos falſis.

4. *Probati*,i.approbati.

Probat,i.explorat.

7. *Oneri*,ſ.ſumptoum. *Paruuli*, Gr.ἤπιοι.i. lenes, placidi, mites. videtor legiſſe ἤπιοι, quanquam & ἤπιοϛ, parvulum etiam ſignificat.

10. *Sine querela*,i.irreprehenſibiliter.

Vobis,i apud vos.

11. *Deprecantes*,verti poterat,exhortantes.

Teſtificati,pro,teſtari,vel obteſtati.

13. *Auditus*,*Dei*.prædicationis de Deo.

14. *In Chriſto*,i.Criſtianæ.

16. *Vt impleant*, q.d. pergentes implete. *Vſque in finem*,i.perpetuo,q.d.ſunt enim è nomero teproborum.

17. *Deſolati à vobis*, i. orbari vobis. *Hora*,id eſt, breue.

Abundantius feſtinauimus,i. vehementius ſtumus.

18. *Quoniam*,pro,nam.

19. *Spes*,i.materia ſpei.*In aduentu eius*,i.cum venerit ad iudicium.

20. *Gloria*,i.materia gloriæ,ſeu gloriationis.

CAPVT III.

1. S*Vſtinentes*,i,expectantes,vel ferentes, ſ deſiderium ſciendi, quo in ſtatu res veſtræ eſſent ſic.infra. i.de.

2. *Pro fide*,Syr.ſuper fide,i.de fide,vel in

3. *In hoc*,i.ad patiendum pro Chriſto.

5. *Inanis*,i.irritus.

7. *In vobis*,i.de vobis. *Per*,i.propter.

10. *Deſunt*,ſ.poterant proficere in fide.

12. *In vobis*,i erga vos,ſ. affecti ſumos charitate.

13. *Ad confirmanda*,pro,& confirmet.

Amen,non eſt Græ.nec Syr.

CAPVT IV.

1. O*Bſecramus*,,verti poterat hortamur.

In Domino,i.Domini nomioe.

2. *Per Dominum*,i.loco Domini.

4. *Vas*,i.corpus, Aug.3. con.2.ep.Pelag.vxorem intelligit. *Honore*,i.honeſtate.

5. *Paſſione deſiderij*,i.concupiſceotia libidinoſa.

6. *Supergrediatur*,..opprimat,vel lædat.

Negotio,ſ.aliquo,vel eo de quo proxime,q.d.vt eius thorum violet.

8. *In nobis*,pro,nobis.

9. *Fraternitatis*,i.fraterna.*Habemus*,Græc.habetis.*Scribere*,i.vt ſcribamus.

11. *Veſtrum*,&c.i.res proprias curetis.

Foris,i.extra Eccleſiam.*Nullius*,ſ.infidelium.

Deſideretis,Græc. opus habeatis,q.d.prouidete vobis ſic,ne illorum ſubſidio egeatis.

12. *Dormientibus*,i.morientibus.*Ceteri*, Auguſt. non prohibet contriſtari,ſed more infidelium contriſtari.

13. *Per Ieſum*,i.in fide Ieſu,& charitate.

Adducet,ſ.ſuſcitans.

14. *In verbo*,i per verbum, q.d.ex parte,ſeo nomine Domini.*Viuimus*,pro,viuemos,ſ.tunc.*Sumus*, pro erimus.*Preueniemus*,ſc. prios aſſumpti ad gloriam.

15. *In iuſſu*,i.cum imperio.*In Chriſto*,i.fideles.

16. *Rapiemur*,ſ.ſine morte facti immortales,ſecundum Hier.ep.148.Iuſtin. q. 109.& Aug.vt videtor q.3.ad Dulcit Idem tamen 20.Ciu.c.20.ait io aere morituros.Res plane difficilis intellectu.vide etiam 2.Timoth 4.

CAPVT V.

1. M*Omentis*,i.temporum articulis.ſeu opportunitatibos.

2. *Diligenter*,i.exacte.*Ita*,ſ.occulte,ſeu cum nemo putabit.

3. *Pax*,&c.tuta eſſe omnia.

Dolor,ſ.partus.

5. *Et filij dei*, repetitio præcedentis, more ſcripturæ.

6. *Dormiamus*,ſ.negligeotia,ſeu peccando.

7. *Nocte*,ſ.peccati.

8. *Diei ſumus*,i.lucis,ſ.filij,ſeu luce præditi. vide ſup.

Et charitatis,ſ.fides non ſufficit.

Salutis,ſ. æternæ.

9. *Iram*,i.condemnationem,ſeu punitiboem.

10.*Vigilemus*.&c.i.viuamos,vel moriamur.

12. *Noueritis*,i.rationem habeatis,vulgo,recognoſcatis. *In Domino*,i.vice Domini.

13. *Habeatis*,&c.i.vehementius ametis,& honoretis.

14. *Inquietos*,Græ.incompoſitos.

Suſcipite,i.ſubleuate.

18. *In omnibus*,pro,de omnibus.

19. *Spiritum*,i.gratiam,ſeu dona ſpiritualia.

21. *Probate*,i.expendite.

22. *Specie mala*,i.re quæ apparet mala.

23. *Per omnia*,ſtatim id explicat.

Spiritus veſter,i.gratia Spirit.S.in vobis.Iren.l.5 Hier.ep 150.q 12. Quidam tamen per ſpiritum mentem iotelligunt, per animam vero, ſenſitiuam animam.

24. *Faciet*,ſ.quod dico,ſeo opto vobis

27. *Adiuro*,i.interpoſita Dei aoctoritate præcipio,ſeu per Deum peto.vtrumque enim verbum id ſignificat.

Amen,Græc.additur:Scripta ex Athenis, Syr.vero etiam id,miſſa per Timotheum,ſed id non credo Iam enim is ab illis redieiat.Qnidam putant è Corintho miſſam.

II. AD THESSALONICENSES.

Laudat illos, confirmat, exhortaturque, addens quædam de die Iudicii & Antichriſto.

CAPVT I.

1. S*ILVANVS*.Vide ſup.e.t.
In Deo,ſ.congregatæ,ſeu Deum colenti.
3. *Dignum*,i.æquum.
4. *In vobis*,,pro,de vobis.
5. *Exemplum*,Græc.ἔνδειγμα, i,oſtenſionem,Syr. demonſtrationem.
6. *Si tamen*,pro,quandoquidem.
7. *Reuelatione*,i.apparirione,ſ.in iudicio.
Virtutis,i.exercitus.
9. *In interitu*,i ſupplicio,ſeu exitio.*A facie*,&c. i.in conſpectu Domini,& gloriæ,&c.
Virtutis,i.potentiæ.
10. *Quia creditum*, Iunge cum ſuperioribus, *&* *vobis*,&c.*Teſtimonium*,ſ de Chriſto,id eſt,prædicatio.
Super vos,i.à vobis. *Die illo*, iunge cum, *Quum venerit*.
11. *In quo*,i.ad quod,vel de quo. *Dignetur*,i.dignos faciat.
Impleat,ſ.in vobis.*Voluntatem*,Græc. εὐδοκίαν, I. beneplacitum.
In virtute,i.potenter.
11. *Clarificetur*,i glorificetur.

CAPVT II.

1. I*N ipſum*,pro.ad ipſum,ſ.tunc venturæ,ſeu illi occurſuræ.
2. *Senſu*,i.mente.*Terreamini*,Græ turbemini.
Spiritum,i.alicui factam reuelationem.
Domini,Græc.Chriſti.
3. *Quoniam*,ſc.non veniet Chriſtus. *Diſceſſio*,i. defectio à Romano Imperio, ſc.vt omnes gentes, quæ Romano Imperio ſubiacent, reced:nt ab eo Hiero ep.151.Græc.ἀποστασία.pro Apoſtata,ſ. Antichriſtas,ſic enim quidam intelligunt,vt quod ſequitur,explicatio.
Peccati,i. ſceleſtus.*Perditionis*, i. perditus, ſeu perditioni deſtinatus.
4. *Extollitur*,&c.i.ſe iactat quocunque Deo maiorem.*Templo*,ſ.Hieroſolymitano,vel, eo qui nunc eſt Chriſti,vel vt multi putant quod ipſe conſtruet ſed quomodo illud Dei erit?*Oſtendens*,i.oſtentans, ſeu præ ſe ferens.
5. *Retinetis*,i.meminiſtis.
6. *Detineat*,i.impediat quo minus veniat.*Scitis* ſciebant illi quibus Apoſtolus dixerat:nos neſcimus
7. *Nam*,pro,alioqui. *Operatur*,ſ.in hæreticis,& malis. *Iniquitatis*,ſc. plenum, q.d.quæ hæretici,vt myſteria venditant plane ſunt nequitiæ. *Vt qui*, Græ.qui.
Tenet,ſ.Imperium Romanum. *Fiat*,i. tollatur, ſ. Imperium,Indicat non prius venturum Antichriſtum,quam Imperium Romanum deficiat.
8. *Tunc*,ſ.poſt Imperij Romani defectionem.
Reuelabitur,i.apparebit,ſeu manifeſtabitur. *Spiritu oris ſui*,i.imperio ſuo.
Illuſtratione,i. apparitione,
9. *Cuius*,ſ.Antichriſti.*Virtute*,i.potentia.
10. *Iniquitatis*,i.iniqua. *Veritatis*,i.veram.
11. *Iudicentur*,i.condemnetur.
12. *Primitias*, i. velut primitias, ſeu inter primos,Græc.ab initio.
13. *In qua*,ſ.fide,ſeu veritate. *Acquiſitione*,Græ. acquiſitionem.*Gloriæ*,pro,ad gloriam.
15. *Æternam*,i.perpetuo duraturam.*In gratia*,i. per gratiam.
16. *Exhortetur*,verti poterat,conſoletur.*Sermone* i.doctrina.

CAPVT III.

1. D*E cætero*.i.quod ſupereſt. *Clarificetur*,Græ, glorificetur, i. honore habeatur, ſc. apud alios.
Importunis,Syr.inſolentibus.
3. *Fidelis*,i.verax,& conſtans in promiſſis.
Confirmabit,ſ.in bono.
5. *In*,i.ſecundum,vel cum,q.d.vt Deum ametis & Chriſti patientiam imitemini.
6. *In nomine*,i.loco.*Fratre*, i Chriſtiano.
Ambulante,i.conuerſante. *Inordinate*, incompoſite,ſ.diſſolutis moribus.
7. *Inquieti*,i.incompoſiti,
8. *Ab aliquo*,pro,alicuius.
9. *Poteſtatem*,ſ.accipiendi victum ab iis quibus prædicabamus.*Formam*,i.exemplum.
10. *Denunciabamus*, verti poterat, præcipiebamus,ſic & infra.
11. *Inquiete*,i.inordinate.
12. *In Domino*,Græc.per Dominum.*Cum ſilentio* Græ.quiete.*Suum*,i.ſuo labore partum,
14. *Notate*,ſ.ne cum illo conuerſemini,vt ſtatim dicitur *Confundatur*,i.pudefiat.
16. *Loco*,Græc.modo Syr.re.
18. *Amen*,Græc.additur,Miſſa ex Athenis,Syr. vero, Miſſa ex Laodicæa Piſidiæ per Tychicum, Quidam è Corintho miſſam dicunt.

I. AD TIMOTHEVM.

ſc.Epheſi Epiſcopum.

Inſtituit in iis, quæ agere & docere debeat, vbi & multa ad Eccleſiaſticorum & ſæcularium mores pertinentia.

CAPVT I.

1. SECVNDVM *imperium*, i. mandato. *Spei noſtræ*, i. in quem ſperamus.

2. *Dilecto*, Græ γνησίῳ, i. germano, ſeu vero. *in fide*, q.d. ſecundum Chriſtum, ſeu, quem Chriſto genui.

3. *Rogaui*, ſub. ſic rogo, vel fac. *Aliter*, ſ. quam docti à me ſunt.

4. *Interminatis*, i. infinitis. Quidam Iudaicas potant intelligi, alij Gentilitias. *In fide*, i. ſecundum fidem.

5. *Puro*, ſ à peccato. *Bona*, ſ. nihil ſibi mali conſcia.

Non ficta, i. vera & ſincera.

7. *Affirmant*, q.d. quæ diſſerendo confirmant.

8. *Legitime*, i, rite, ſeu bene, & vt ipſa poſtular, ſ. intelligendo illam, & vtendo.

9. *Iuſto*. ſ. iuſtus lege non indigebat, qui vltro faceret quæ lex vult, vel legis pœnas intelligit, quæ non ſunt poſitæ propter iuſtos. *Non ſubditis*, i. qui nolunt iuſtitiæ ſubdi. *Contaminatis*, ſ. vitiis.

10. *Plagiariis*, i. qui alienos homines furantur.

11. *Gloriæ*, i. gloriam prædicans, vel promittens

12. *Con fortauit*, i. corroborauit. *Exiſtimauit*, i. iudicauit, ſ. faciendo Apoſtolum. *Miniſterio*, ſ prædicationis.

13. *Blaſphemus*, ſ. in Chriſtum. *Perſecutor*, ſ. Eccleſiæ. *In*, pro, per.

14. *In Chriſto*, i. per Chriſtum, vel ad Chriſtum, q.d. dans mihi fidem, & charitatem.

15. *Fidelis*, i. certus, ſeu fide dignus. *Primus*, i. præcipuus. vel maximus.

16. *Primo*, i, præcipue. *Omnem*, i perfectam, q.d. ſingularem. *Informationem*, i. exemplum, ſ. quod imitentur.

17. *Soli Deo*, i. qui ſolus eſt verus Deus.

18. *Hoc*, ſ. de quo ſupra in principio, vel quod ſequitur. *In te*, i. de te. *Prophetias*, i. reuelationes, ſ. per Dei reuelationem Paulus illum ordinauerat. vel propheriam intelligit prædicandi donum, quod vult, rite exequatur. *In illis*, i. ſecundum illas.

19. *Quam*, ſ. conſcientiam bonam. *Repellentes*, ſ. per malam vitam.

20. *Tradidi*, ſ. per excommunicationem, qua olim excluſi ab Eccleſia, à diabolo corpore etiam vexabantur.

Blaſphemare, i. de diuinis rebus male loqui.

CAPVT II.

1. OBſecro, Græc. παρακαλῶ, quod etiam hortor verti poteſt. *Obſecrationes*, ſc. deprecando mala. *Orationes*, ſ. petendo bona.

Poſtulationes, ſ. pro aliis.

2. *In omni*, pro, cum omni. *Caſtitate*, i. vitæ puritate.

4. *Vult*, ſ. quantum eſt ex ſe, vel, vult omnes, i. omne hominum genus, non ſingulos, ſi enim vellet abſolute, faceret.

6. *Redemptionem*, i. redemptionis pretium.

Teſtimonium, i. prædicatio.

8. *Puras*, ſ. à peccato, q. d à puro corde leuatas. *Ira*, ſ. contra aliquem. *Diſceptatione*, i. hæſitatione, ſ. quod impetrabit à Deo petita.

9. *Similiter*, ſ, orare, vel, volo, *Ornato*, i. modeſto, Syr. caſto. *Sobrietate*, Græ caſtitate. *In*, pro, cum.

10. *Quod*, pro, vt *Promittentes*, i. profitentes.

Pietatem, i. Dei cultum.

12. *Docere*, ſ. viros, vel publice, ſeu in Eccleſia.

Dominari, i. auctoritate vti.

14. *Seductus*, ſ. ſic vt crederet ſerpentem verum dixiſſe *In præuaricatione fuit*, i. tranſgreſſa eſt, ſ. Dei mandatum.

15. *Per filiorum*, &c. q. d. in ſtatu coniugii de coniugatis enim loquitur. *Permanſerit*, Græc. permanſerint, ſed plural. pro ſingul. *Sobrietate*, i. caſtitate, q.d. ſi tamen ſancte vixerit.

CAPVT III.

1. FIdelis, vide c. 1. *Opus*, i. munus, ſeu functionem.

2. *Vnius*, i qui non duas duxerit, Syr. vnius fuiſſe. *Sobrium*, Hieron 1. cont Iouin vigilantem vertit Græc. νηφάλεον *Prudentem*, alij caſtum vertunt. *Ornatum*, i. bene moratum, ſeu modeſtum.

Doctorem, Græ. διδακτικὸν, i, qui poſſit docere.

3. *Litigioſum*, i. pugnacem. *Cupidum*, i. auarum.

4, *Præpoſitum*, i. præſidentem, q.d. bene gubernantem ſuos. *Habentem*, non facientem. *Subditos*, i. obedientes. *Omni*, i. perfecta. *Caſtitate*, alij reuerentia, vertunt. Græ. σεμνότητος, Syr. puritate.

Diligentiam, i. curam.

6. *Neophytum*, i. nuper baptizatum.

Iudicium, i. condemnationem, ſeu ſupplicium.

Diaboli, qui per elationem cecidit.

7. *Foris*, i. extra Eccleſiam. *Opprobrium*. q d. ne det occaſionem opprobriis. *Laqueum*, i. inſidias, ſ. ſolet diabolus facile tales decipere: vituperati enim & contempti, per impatientiam peccant.

8. *Pudicos*, alij, bene moratos. *Bilingues*, i. inconſtantes ſermone, ſ. mendaces, loquentes duplicia.

9. *Myſterium fidei*, forte intelligit calicis ſacr diſpenſationem, quod fidei myſterium vocatur in conſecratione.

Pura, q.d. cum puritate conſcientiæ calicem miniſtrantes populo.

11. *Mulieres*, i. vxores, ſ. Epiſcoporum, & Diaconorum.

12. *Vnius*, &c. Syr. qui vnicam vxorem habuerit,

13. *Gradum*, ſ. apud Deum.

In fide. i. per fidem, q. d. tum poterunt merito confidere ſe à Chriſto, in quem credunt, ſaluandos, ſi bene munere ſuo functi fuerint.

15. *Firmamentum*, i. baſis, ſeu fundamentum.

16. *Sacramentum*, Græ. myſterium *Quod manifeſtatum*, Græc. Deus manifeſtatus. *In carne*, ſ. aſſumpta. Id n. maxime Dei pietatem, & miſericordiam declarauit. *Iuſtificatum*, i. iuſtum apparuit, ſc. iuſtus Chriſtus.

Chriſtus.*Spiritu*,i.ſecundum ſpiritum.
Aſſumptum,ſ.die Aſcenſionis.

CAPVT IV.

1. S*Piritus*,i.Dei reuelatio. *Dicit*,ſ.mihi. *Nouiſſimis*,Græc. ὑςέροις,i.poſterioribu,ſeu ſeqq.

2. *Hypocriſi*, ſc. ſimulant verum.*Loquentium* ,ſ. per tales,vel pro,loquentes,ſ.homines ipſi ſic & in ſeqoent.

Cauteriatam,i. malitiæ velut igne combuſtam, ſeu iodelebiliter notatam.

3. *Prohibentium*,&c.damnantium nuptias.

Abſtinere, ſcil.docentium. *Cibis*,ſcil. qoaſimmondis,vt Iodæi,vel à malo Deo factis ,vt Manichæi.

5. *Sanctificatur*,i. idonea ſit eſui, ſi alioqui inepta eſſet. *Verbum Dei*, ſc.quo benedicitor,vel quo creata eſt.

Orationem,ſ.agentis gratias.vel &,pro, id eſt.

6. *Enutritus*,verti poterat,eutriens.

7. *Ineptas*, Græ profanas. *Aniles*, i.vnas. *Pietatem*,i.opera pietatis,ſ.in Deum & proximum.

8. *Corporalis*,ſ circa corpus,vel curando,vel caſtigando. *Ad modicum*,ſc ſola. *Promiſſionem*,ſ.in quarto præcepto,quod eſt de pietate in parentes *Futuræ*,ſ.beatæ,hæc enim etiam intelligitur in illa promiſſione.

9. *Sermo*,ſ,præcedens.

10. *Maledicimur*,Græc.probris afficimnr.

Saluator,i.ſeruator,ſ.à malis.

11. *Hæc*,ſ.ſup. dicta. *Adoleſcentiam*,i.iuuentutem.*Contemnat*, ſc.merito,q.d. ita te gere,vt nemo poſſit merito te contemnere.

13. *Cum venio*,i.donec veniam.

14. *Gratiam*,Gr.donum.*Prophetiam*,i.De te eligentis reuelationem. *Presbiterij*,i.cœtus Epiſcoporum.Olim Epiſcopi etiam presbyteri vocabantur. vide Eoſebium lib.5.c.24.& Tit c.1.

15. *Eſto*,i.te exerce.

16. *Inſta*,i.perſiſte.

CAPVT V.

1. I*Ncrepaueris*,ſ.acerbe alioqui,vbi res poſtulat, quiuis reprehendendus,præſertim ab Epiſcopo.Vide Græg. ad Ianuarium, & habetur a.q.d.7. Paulus. *Obſecra*,Gr.παρακάλει, quod etiam eſt hortare,ſ ſic facilius ſeoex corrigitur.

2. *In*,pro,cum.

3. *Vere viduæ*, i. deſtitutæ.Nam,χήρα,à χηρῶ,i.deſtituo.

4 *Mutuam vicem*,ſ.facere cum filiis.quod cum ipſa fecerunt parentes ſui, vel quia Græc.eſt, diſcant:ſenſos erit,eouſqoe illos educet, dum poſſint ipſi regere domum & parentes alere illa cura liberatos.

5. *Deſolata*,i. deſtituta, Allodit ad etymon vidoæ,de quo ſup *Sperat*,i.debet,ſeu ſolet ſperare.

8. *Si quis*,qro,ſi qua. Baſil in conſtit.monaſt.notat,id dici ſecularibos, non Religioſis. *Negauit*, ſ. factis.

Deterior,ſ.in hac parte.

9. *Eligatur*,ſ.ab Eccleſia alenda Hiet.ep.9.& 11.

10. *Recepit*,ſ peregrinos.*Sanctorum*,i.fidelium. *Subſecuta*,i,proſecota.

11. *Deuita*, i. reiice ,ne admitte,ſc.in numerum alendarom ab Eccleſia, quod ſe poſſiot ipſæ alere, vel ob periculum ſcandali *Luxuriatæ in Chriſto* , i. contra promiſſionem Chriſto factam foroicatæ.

12. *Fidem*,i. votum continentiæ.*Irritam fecerunt* ſ.violantes.

13. *Diſcunt*,i.aſſueſcunt.*Verboſa*,i,loqoaces.

14. *Volo*,ſ.ob periculum incontinentiæ & ſcandali.

Iuniores,ſ. non alligatas voto. Græ.Iouiores viduas.

Matres familias eſſe,i.familiam regere.*Maledicti gratia*,i:maledicendi.

16. *Viduæ*,i.deſtitutæ.

16. *Presbyteri*,i.Epiſcopi vel ſacerdotes.*Duplici* i.maximo.vel reuerentiæ & ſubſidij.

20. *Peccantes*,ſ.palam,Aug.

21. *Præiudicio*,i. præcipitato iodicio,vel præcedente iudicio,vt cum ſeq.legatur. *Aliam*, i.diuerſam à recto.

22. *Communicaueris*,i.particeps fueris,ſ.ordinando:indigoum.*Caſtum*,i porum à peccato.

23. *Stomachum*,ſ.infirmum.

24. *Iudicium*,ſ.Dei ,vel iudicium.*Subſequuntur*,i. poſtea innoteſcoot.

25. *Aliter*,i.male.*Non poſſunt*,ſ.vt plurimum.

CAPVT VI.

1. I*Vgo*,i,ſeruitute.*Blaſpemetur*,i.male audiat,ſeu vituperetur.

2. *Dilecti*,ſ.Deo.*Beneficij*,ſ.diuini q.d.quia Chriſtiani ſunt.

3. *Pietatem*,i.religionem,ſeu Dei cultum.

4. *Languens*,i. ægrotans animo. *Blaſpemiæ*.i.maledicentiæ.

5. *Conflictationes*,i.diſceptationes.*Quæſtum*,i.lucri occaſionem.*Pietatem*,i.rel.gionem.

6. *Sufficientia*.ſ.rerum ad vitæ vſum.

10.*Cupiditas*,ſ pecuniæ.*Appetentes*,i.ſecuti.

11.*Fidei*,i pro fide,ſeu quod fides poſtulat.

In qua,Græ.in quam.*Confeſſus*,i.profeſſos.

Confeſſionem,ſ fidei profeſſionem.

13. *Viuificat*,q.d.à quo omnia viuentia vitam habent. *Teſtimonium*,ſ.veritatis.

14. *Macula*,i. peccato . *Irreprehenſibile*, i.ſic vt non poſſit reprehendi.

15. *Potens*,Gr.δυνάςης,i.princeps,ſ.vniuerſi.

16. *Habet*,ſ.ex ſe. *Vidit*,ſ. quantum eſt viſibilis.

17. *Sublime*,i.ſuperbe.*Fruendum*,i.delectabiliter vtendum.

18. *Communicare*,ſ.ſua cum egeotibus.

19. *Theſaurizare*,i.parare. *Veram*,Græ. æternam Syr.,veram.

20. *Depoſitum*,i.commendatam tibi doctrinam.

Nouitates, Græ.inanitates. *Oppoſitiones*,i. obiectiones.*Falſi nominis*,i.falſo nominatæ.

21. *Promittentes*,i.profitentes.*Exciderunt*,i errarunt.ſeu lapſi ſunt. *Gratia tecum*. Id propria manu ſcripſit Ambr. *Amen*,Gr addirur, ſcripta ex Laodicea,Metropoli Phrygiæ Pacatianæ.

II. AD TIMOTHEVM.

Rurſum inſtruit, & exhortatur, addens quædam de electis, & reprobis, deque erroribus futuris tempore nouiſsimo. Narrat etiam quæ ſibi acciderint.

CAPVT I.

1. *SECVNDVM*, i. per, vel q. d. prædicandum. *Quæ eſt*, &c. i. quæ datur per Christum.

3. *A progenitoribus*, ſ. inſtitutus, vel q.d. à puero.

Pura, q.d recta intentione.

5. *Recordationem*, &cæt. i. in memoriam reuocans.

Certus, Græc. perſuaſus. ſic & inf.

6. *Cauſam*, ſ. quia fide præditus es recta. *Reſuſcites*, i. excites, ſcil. per opera bona, iuxta officium tuum.

Gratiam, Græc. χάρισμα, i. donum.

7. *Virtutis*, i. potentem, ſ. fortes facientem.

8. *Domini*, i. de Domino. *Collabora*, &c. q.d. ferto animo bono perſecutiones Euangelij. *Dei*, i. tibi à Deo datam.

9. *Sancta*, ſcil. ad ſanctitatem inuitante. *Propoſitum*, Syr. voluntatem Iunge vero cum ante tempora.

In Christo, i. per Christum. *Sæcularia*, ſ. ſeculi, q d. ab æterno.

10. *Manifeſtata*, ſ. vocatio, ſeo gratia, vel propoſitum, quod Græc. eſt fœmininom.

Illuminationem, Græ. apparitionem. *Illuminauit*, i. patefecit.

Incorruptionem, i. immortalitatem.

12. *Patior*, ſc. Romæ vinctus erat. *Confundor*, i. erubeſco. *Depoſitum*, i. ſalutem apud eum depoſitam, ſeu animam ei creditam. *Illum*, ſ. Iudicij.

13. *Formam*, informationem. *Habe*, i. retine, vel ſequere. *Sanorum*. &c. pro, ſanæ doctrinæ. *In fide*, &c. q d. credendo & amando Christum.

14. *Depoſitum*, i. munus Epiſcopi, vel animas ſubditorum.

15. *In*, pro, ex, q.d Aſiatici qui Romæ ſunt.

16. *Refrigerauit*, i. recreauit.

18. *Quanta*, i. in quam multis.

CAPVT II.

1. *COnfortare*, i. fortis eſto *In Christo*, pro, à Christo. q.d. in gratia Christi.

2. *Per*, pro, coram.

3. *Labora*, i. ferto mala Græc. κακοπάθησον.

4. *Deo*, non eſt Gr. nec Syr. *Sæcularibus*, Græ. βίου, i. vitæ, q. d. rebus mundi quæ militiam impediant.

Probauit, i. vt probatum tradidit, Græc. & Syr. qui ſe delegit.

5. *In agone*, i. certamine publico. *Legitime*, i. ſecundum leges certaminis vincens.

6. *Laborantem*, &c. q.d. ſi vult fructus percipere, debet prius laborare.

7. *Intellige*, i. aduerte. *Dabit*, Græc. det, ſed noſtra lectio potior.

8. *Euangelium*, i. prædicationem.

9. *In quo*, ſ. diuulgando. *Laboro*, Græc. mala patior.

Male operans, Græc. κακοῦργος, i. malefactor, ſeu facinoroſus. *Non eſt*, &c. q. d. nec ideo ceſſo prædicare.

10. *Ideo*, iunge cum, vt.

In, i. per. *Cum*, pro in.

Cæleſti, Græc. & Syr. æterna.

11. *Fidelis*, i. fide dignus, ſeu certus. *Nam*, abundat more Heb. *Commortui*, ſ. cum Christo.

12. *Suſtinebimus*, ſ. aduerſa.

13. *Ille*, pro, ille tamen. *Fidelis*, i. verax.

Negare, &c. q.d. non poteſt non eſſe quod eſt.

14. *Contendere*, ſc. contentionis ſtudio. Alioqui hæretici diſputationibus conuincendi.

Subuerſionem, ſ. ſcandalizantur, vel ſignificat docendam fidem ſine diſputationibus, ne auditores qui minus capiunt ſubtilitates, errore aliquo ſubuertantur.

15. *Probabilem*, i. probatum. *Inconfuſibilem*, i. quem non pudeat eorum quæ agit. *Tractantem*, Græ. ſecantem, ſeu diſtribuentem, ſc. pro cuiuſque captu.

16. *Proficiunt*, i. valent. *Impietatem*, ſ. ingenerandam in animo.

17. *Eorum*, i. talium *Cancer*, ſ. morbus, qui exedit eam corporis partem, quam corripuerit.

19. *Fundamentum*, ſ. electio, ſeu prædeſtinatio.

Signaculum, ſ. quod ſequitur, q d. beneque ſigillatum, iuxta illud: Cognouit, &c. eſt autem locus Numer. 16. iuxta 70.

Et diſcedat, &c. id à Paulo additum, q. d oportet vero deſcedere, &c. *Nomen Domini*, pro, Dominum.

20. *Contumeliam*, i. vile miniſterium.

21. *Iſtis*, ſ. quæ Deo diſplicent malis, & erroribus. de quibus proxime dictum. *Vtile*, i. aptum ad vſum.

23. *Sine diſciplina*, i. ineruditas.

Lites, i. contentiones.

24. *Docibilem*, Græc. διδακτικόν, i. idoneum ad docendum.

25. *Modeſtia*, Græc. πραότητι, i. manſuetudine. *Nequando*, i. ſi forte.

CAPVT III.

1. *CVpidi*, i. auari. *Elati*, i. arrogantes, ſeu faſtuoſi. *Blaſphemia*, i. maledici.

3. *Affectione*, i. beneuolentia. *Pace*, Græc. fœdere.

Criminatores, i. calumniatores. *Sine benignitate*, Græc. non amantes bonorum, Syr bonorum oſores.

4. *Proterui* Græ. præcipites, ſeo temerarij.

5. *Virtutem*, i. vim, ſeu veritatem.

7. *Diſcentes*, ſ. mulierculas.

8. *Iamnes*, &c. Hi Magi Ægyptiorum, *Reprobi*, i. errantes.

9. *Vltra*, Græc. amplius, ſeu plurimum. *Proficiunt*, i. aſſequentur quod volunt.

10. *Aſſecutus*, i. ſectatus. *Inſtitutionem*, i. mores, vel morum inſtitutionem. *Propoſitum*, i. animi promptitudinem, ſeu intentionem.

11. *Qualia*, pro, quæ. *Antiochiæ*, ſ. Piſidiæ, non Syriæ.

12. *Piè*, i. religioſè, Syr. cum timore Dei.

Patientur, ſ. ab improbis, quibus diſplicet virtus.

13. *Proficient*, i. progredientur, *Mittentes*, ſ. alios quantum in ſe eſt.

10. *A quo*, ſ. Paulo.

15. *Ab*

15. *Ab infantia*, i. à puero. *In Chriſto*, i. in Chriſtum.

16. *Docendum*, ſ. veritatem. *Arguendum*, ſ. falſitatem.

Corripiendum, ſ, malos, Gr corrigendum, ſeu dirigendum.

Erudiendum, ſ. omnes. *In*, pro, de.

17. *Dei*, i Deo dicatus.

CAPVT IV.

1. **V***iuos*, Indicat aliquos non morituros ſed in aera rapiendos, de quo ſup. 1. Theſſ. 4. quanquam poſſunt intelligi viui, ſc. cum Paulus ſcriberet.

Per aduentum, ſc. ad iudicium. ſub teſtificor, ſeu obteſtor. quanquam Græc. potius eſt, in aduentu ſuo, & regno, ſ. iudicaturus.

2. *Importune*, i. intempeſtiue, ſ. improborum iudicio.

Argue, i. conuince, ſ. errantes. *In*, pro, cum.

3. *Suſtinebunt*, i. ferent. *Ad*, pro, iuxta.

Prurientes, nominatiuus eſt, q. d. cupient i- re grat , velut ſcalpi qui pruriunt.

5. *Labora*, Græc. ferto mala. *Imple*, i. plene exequere.

6. *Delibor*, q. d. prope eſt vt immoler. adhibebantur libamina ſacrificiis, ex rebus liquidis quæ in Dei honorem effundebantur, vel cremabantur. Et quidem Pauli effuſus ſanguis amputato capite.

Reſolutionis, i. mortis, qua ſoluitur anima corpore.

7. *Bonum*, ſ. plenum meriti & honoris Dei.

In reliquo, i. in poſterum. *Iuſtitia*, ſ. debita iuſtis operibus. *Aduentum*, ſc. vt filij aduentum Patris optant.

Feſtina, i. cura.

10. *Galatiam*, i. Galliam, ſecundum Epiph. hær. 51. Dicitur à quibuſdam *Creſcens*, hic, fuiſſe Epiſcopus Moguntinus. vide Clem. 7. Conſt. cap. 46. Euſ. lib. 3. c. 3. *Hier*. in Catalog.

11. *Solus*, ſ. ex domeſticis. *Vtilis*, pro, vſui futurus q. d opus eſt mihi eo. *Miniſterio*. ſ. Euangelico.

13 *Penulam*, pallij genus quidam putant, alij volumen Hebræum, Syr. tecam librorum.

Reliqui, ex hoc, & iis quæ infra dicit, quidam colligunt Paulum Roma iuiſſe in ea loca, & Eccleſias viſitaſſe, vt quibuſdam ſcripſerat, ſe facturum deinde rediiſſe ad vincula, in quibus tandem obiit martyrio coronatus cum Petro.

Membranas, ſ. Hebræi libri membranæ ſunt inuolutæ.

15. *Ærarius*, ſ. faber. *Oſtendit*, i. fecit, Heb.

Reddet. Ita etiam legit Syr.

16. *Defenſione*, ſ. apud Iudicem Romanum.

Omnes, ſ. qui fauere poterant.

Imputetur, ſ. à Deo.

17. *Leonis*, ſ. Neronis.

18. *Liberauit*, Gr & Syr. liberabit. *Opere malo*, i. perſecutione malorum.

22. *Amen*, Græ. & Syr. additur. Miſſa è Roma.

AD TITVM.

ſc. Cretæ Epiſcopum.

Docet quæ in Epiſcopatu agere debeat. vbi, & de Epiſcopi moribus & ſecularium quædam tractat.

CAPVT I.

1. **S***ECVNDVM pietatem*, i. de Dei cultu.

2. *Spem*, pro, ſpe. *Ante tempora* ſc. eam prædeſtinans. *Sæcularia*, i. ſæculi, q. d. ante mundi creationem

3 , pro, Græc proprijs, ſ. præſcriptis.

In per.

4. *holecto*, Græc. germano, ſeu vero. *Communem*, ſ. Catholicam.

5. *Creta*. i. in Creta inſula, vulgo Candia.

Presbyteros, i. Epiſcopos.

6. *Vnius*, i. qui non duas duxerit. *Non in*, &c. i. quo poſſint accuſari.

8. *Benignum*. Græc. bonorum amantem. *Continentem*, ſ. ab vxoris amplexibus, Hier.

9. *Secundum doctrinam*, i. ad docendum commodum.

Fidelem, i. certum. *In*, pro, per, vel, cum.

Arguere, i. conuincere.

10. *Inobedientes*, ſ. ei quod æquum eſt. loquitur autem de iis, quos argui oportet. *Circumſione*, i. Iudæis.

12. *Quidam*, ſ. Epimenides. *Malæ beſtiæ*, i. perniencioſæ feræ. *Ventres*, i. homines, ſeu corpora,

13. *Dure*, i. ſeuere.

Sani, ſ. ne errent.

14. *Auerſantium*, pro, auertentium.

15. *Omnia*, Cibos intelligit lege veteri prohibitos.

Munda, ſ. ex ſe. *Mundis*, i. pure vtentibus, & vt fides docet. *Nihil*, ſ. quia non recte vtuntur.

16. *Confitentur*, i. profitentur. *Abominati*, pro, abominabiles. *Incredibiles*, pro, increduli.

Reprobi, i. inepti.

CAPVT II.

3. **S***Ancto*, i Religioſo, ſeu Chriſtianum decente. *Criminatrices*, calumniatrices *Bene*, pro, bona.

3. *Prudentiam*, Syr. pudicitiam.

5. *Prudentes*, ſ. eſſe doceant. *Blaſphematur*, i. vituperetur.

8. *Verbum*, ſub tuum ſit. *Ex aduerſo*, i. aduerſarius.

Vereatur, i. erubeſcat.

10. *Fraudantes*, ſ. in miniſterio, ſeu rebus heri.

Fidem bonam, i. fidelitatem.

11. *Gratia*, ſ. miſericordia.

12, *Sæcularia*. i. mundana.

Pie, i. religioſè.

13. *Beatam, ſpem*, i. ſperatam beatitudinem.

14. *Acceptabilem*, i. acceptum, Græc. περιούσιον, i.

peculiatem

peculiarem,ſeu eximium.

15. *Nemo te*,&c.q.d.ſic te gere,vt nemo poſſit te merito contemnere.

CAPVT III.

1. ILlos,ſ.Cretenſes.*Poteſtatibus*,i.magiſtratibus. *Dicto*,ſ.eorum.

2. *Blaſphemare*,i maledicere,ſeu conuitiis appetere.

Litigioſos,i.contentioſos.

3. *Odibiles*,i.odio digni.

4. *Humanitas*, Gr.φιλανθρωπία, i. amor in homines.

5. *Secundum*,i.propter,vel ex.*Sancti*,ſ.opera.

7. *Secundum*, &c.i.certo ſperantes vitam æternam.

8. *Sermo*,ſ.præcedens,vel ſequens.*Confirmare*, ſ. alios,q.d.hortari diligenter.

Proeſſe,i.intendere.

9. *Legis*,i.de lege,Syr.Scribarum

11. *Cum ſit*,&c q.d.proprium ſequens iudicium ſeque ita condemnans.

13. *Legis*,ſ.Iudaicæ.

Præmitte,ſc. ad me vel aliò forte quò fuerant à Paulo deſtinati.

Vt,pro,ſic vt.

14. *Neceſſarios*,ſ.pauperibus.

15. *Amen*,Græ additur,Scripta ex Nicopoli Macedoniæ,Syr vero,Miſſa per Zenam & Apollo.

AD PHILEMONEM.

ſc.Phrygem, & Coloſſenſem.

Commendat ei ſeruum eius fugitiuum, à ſe ad fidem conuerſum, tanta porro charitate & modeſtia,vt mihi Epiſtola valde mirabilis videatur.

CAPVT I.

1. CHRISTI,i.ob Chriſtum.

Adiutori,Græ.cooperatori.

2. *Appia*, vxor erat Philemonis.

Archippo,eum quidam putant de quo Coloſſ. 4. *Eccleſia*,i. fidelium congregationis.*Tua*,ſ.Philemonis.

5. *Domino*,pro,Dominum.

6. *Vt*,pro , adeo vt,vel, oro vt. *Communicatio*, i. participatio,ſ.qua præditus es fidei.*Euidens*,i.manifeſta,ſ.omnibus.*In agnitione*, i. per manifeſtationem.

In Chriſto,i.ſecundum Chriſtum.

7. *In*,pro,de.*Requieuerunt*,i.refocillata ſunt.

Ad rem pertinet,i.conuenit.

9. *Propter*,&c q d. malo vti charitate quam aoctoritate.*Sis*,alij ſim,q.d.cum talis ſim,nempe.*Paulus ſenex*,&c. ſed lectio noſtra probanda.q.d.cum, tu ſis ſenex,malo rogare quam imperare.

11. *Vtilis*,alludit ad nomen. *Oneſimi*, quod vtilem ſignificat.

12. *Vt mea*,Græc.i mea.

Viſcera,q.d.dilectiſſimum mihi.

13. *Euangelij*,ſ.cauſa in ectis.

14. *Concilio*,i.ſententia.*Bonum*,i.beneficium.

15. *Horam*,i.breue tempus.*In æternum*, i. numquam à te receſſurum.

16. *Carne*,i.corporis ſeruitio,

17. *Socium*,ſ. in fide ſeu religione.

18. *Nocuit*,forte aliquid furatus aufugerat.

20. *Ita*,ſ. ſi id feceris quod rogo,Græc.ναὶ i.certe q.d.ita eſt,vt dico. *Fruar*,i. capiam fructum ex te, ſeu voluptatem.*Viſcera mea*,i.ſdilectum mihi.

22. *Donari*,pro.donatum iri.

25. *Amen*,Græ.& Syr.additur:Miſſa è Roma per Oneſimum.

AD HEBRÆOS.

Nomen non adſcribit inprincipio more ſuo (vt nec Ioannes in Epiſtolis) forte quod non ad certam aliquam Eccleſiam ſcribat. quanquam quidam putant ad Ieroſolymitanam ſcribere, vel, quod ſit velut tractatus quidam ſeu diſputatiode lege veteri & noua,deque illius ceſſatione,& huius vi.vbi multa de Sacerdotio veteri,& Chriſti. Addit & multa ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1. MVLTIFARIAM, &c. doabus vocibos vſus eſt,vt totam varietatem temporum Perſonarum, & viſionom comprehenderet.*Loquens*,pro,locutus.

In,pro,per.

2. *Conſtituit*,ſcil. qoatenus homo , conſtitotus, ſed quia idem etiam Deus, omnium poſſeſſor & creator.

3. *Splendor*,ſ.lumen,de lumine.ſinificatur etiam coæternitas.

Gloria, ſc. paternæ,i.patris, vel gloriæ,pro glorioſa.

Figura,Græ,χαρακτὴρ,i.expreſſa imago.

Subſtantia,ὑποστάσεως,i.ſubſiſtentiæ, ſeu perſonæ,

Portans,i.tenens , ſeu ſuſtentans, alioqui enim in nihilum cuncta reciderent. *Verbo virtutis ſuæ*,i. potenti ſuo imperio,ſeu potentia ſua. Nam ipſe verbum eſt.

Faciens, pro, poſtquam fecit, ſc. per paſſionem quamquam etiam nunc,perpetuoque facit.

4. *Melior*,i. præſtantior, *Effectus*,ſc. ſecundum quod homo. *Differentius*,i.excellentius.

Præ illis,i.quam illi. *Hæreditauit*,i. ſortitus eſt,ſ. quatenus homo, nam etiam Deus eſt, quod non ſemper fuit,nec enim ſemper homo fuit,adeoque non ſemper homo Deus.vide Rom.1.

6. *Cum iterum*,pro, iterum cum,q.d.alias etiam cum.

Introducit,&c.i.cum de filij in mundum aduentu loquitur. *Dicit*,ſc Deut.32. ſecundum 70.Vide etiam Pſal.96.vbi plane habetur.

7. *Ad*,pro,de.

8. *Thronus*,&c.Vide Pſal.34.

9. *Præ*,&c.i.excellentius quam conſortes tui,ſ. iuſti,qui filij Dei per adoptionem.

12. *Mutabis*,Græc.inuolues,ſeu vertes,q.d.poſſis cum velis auferre, vel ſignificatur renouatio mundi futura,vel velut accepta noua veſte.

14. *Adminiſtratorij*,i.Dei miniſtri. *Miſſi*,i. mitti ſoliti. Non quidem mittuntur omnes per ſe, ſed quidam per alios,ſ.inferiores ſe,quibus reuelant,ad nos deferenda.

CAPVT II.

1. ABundantius,i. perfectius. *Audiuimus*, ſ.à Deo per filium reuelata. *Pereffluamus*,i.pereamus,ſeu excidamus. vt ſolet quod effluit,Syr. cadamus.

2. *Firmus*,i.tantam obtinuit auctoritatem.

Præuaricatio, Græc. tranſgreſſio. *Mercedis*, i. quam merebatur.

3. *Effugiemus*,ſc ponitionem. *Initium*, &c. q.d primum eſſet per Chriſtum prædicata.

In nos,ſ.Chriſtianos. *Confirmata eſt*,i.firmiter tradita Audierat quidem à Chriſto Paulus, ſed & ab Apoſtolis etiam. Adde quod de aliis loquitur in perſona ſua,vt proxime indicaui.

4. *Portentis*,i.prodigiis. *Virtutibus*, Tribus his vocibus ſolet ſcriptura omnia miraculorum genera ſignificare *Spiritus*, &c.pro, donorum Spiritus ſancti.

5. *Non enim*,&c.redit ad ſuperiorem diſputationem *Orbem terræ*,i.mundum. *Futurum*,ſ.poſt indicium.tunc enim omnia plene Chriſto ſubiecta erunt,vt infra dicitur. *De quo*,ſc.orbe. *Loquimur*,i. diſputationem inſtituimus.

6. *Quis*,pro,quidam.

7. *Paulo minus*,i. aliquantum,ſ. inferior eſt natura humana etiam in Chriſto Angelicâ, quod ad ipſam naturam pertinet. *Ab*,i.præ.

9. *Gratia*, i. per gratiam Iungendum autem cum,*paſſionem*,q.d.quam ſuſtinuit pro ſalute hominum.

Guſtaret,i. ſentiret,ſeu peteretur Heb.

10. *Adduxerat*,pro,adducturus eſſet. *Conſummari*,i fieri perfecte,vel vitam finire.

11. *Vno*,ſ.Deo auctore,ſeu Patre,q.d. dedit Deus Filium ſuum vnigenitum pro filiis adoptiuis. *Omnes*,ſ.velut fratres. *Confunditur*,i.erubeſcit.

13. *Ego ero*,&c ſunt hæc verba Iſa.8. ſecundum 70.vbi nos legimus:Præſtolabor eum.ſequiturque ſtatim:Ecce ego.&c.itaque eodem pertinet vtraque hæc ſententia,qua de ſe Chriſtus loquitur, vt homo eſt.

Pueri,i.filii,ſeu ſerui.

14. *Communicauerunt*,&c.i.homines erant carnis participes. *Participauit*. &c.i.habuit etiam carnem & ſanguinem,ſ.factus eſt homo. *Mortis*,ſ.ob peccatum quod induxit,ex quo mors,vel mortis peccati, quod hominibus perſuadebat.

15. *Obnoxij*,&c.q.d. viuebant vitam, ſeruilem, horrentes ſemper mortem,a qua ſeruitute liberati promiſſa immortalitate.

16. *Nuſquam*.i.nullo modo,ſeu nunqam, Græc. non.

Angelos,&c.i.Angelicam naturam aſſumpſit,ſed humanam.

17. *Per omnia*,ſ.ad naturam humanam pertinentia,adeoque pati humanas infirmitates. *Miſericors*, ſ.etiam per experientiam dolorum. *Ad*, pro,apud.

Repropitiaret,i.expiaret.

18. *In eo*,i.per id,vel q.d.in iis rebus.

Tentatus,i expertus mala noſtra.

Potens,i.aptus,ſeu promptus, vel q.d.certe poteſt in rebus,quas expertus eſt,opem ferre ſuis.

CAPVT III.

1. SAncti,ſ. profeſſione. *Confeſſionis*,i.fidei, quam profitemur.

2. *Fecit*,ſ.Pontificem. *Omni*,i.tota.

3. *Amplioris*,pro tanto ampliore,

Domus,pro,domo.

4 *Creauit*,Græ.conſtruxit,ſeu fabricauit.

5. *Teſtimonium*,i.teſtificationem. *Dicenda*,ſ. populo,ex parte Dei.

6. *Sua*,i propria. *Gloriam ſpei*,i.ſpem in qua gloriamur,Græ gloriationem ſpei.

8. *Secundum diem*,i. in die.

10. *Infenſus*,&c.Gr.tædio affectus à generatione,&c.

11. *In ira*,i.iratus *Si*,pro,quod non.

13. *Voſmetipſos*,i.vos inuicem *Cognominatur*, i. vocatur.

14. *Chriſti*,i.gratiæ Chriſti, ſeu Corporis Chriſti myſtici. *Initium*,&c.ſ.fidem per quam incipimus ſubſiſtere ſpiritualiter, vel q.d. ſi eam vitæ ſubſiſtentiam in qua cœpimus cum Chriſto viuere vſque,&c.

16. *Audientes*,i.cum audiſſent, ſc.in Sinai,vel per Moſen. *Per Moſen*,i.duce Moſe.

CAPVT IV.

1. RElicta,i.neglecta. *Exiſtimetur*, i. videatur ſeu appareat. *Deeſſe*,Græc. fuiſſe fruſtratus vel non aſſecutus.

2. *Admiſtus*,Syr.coniunctus. Græc.& complot. admiſtis. *Ex iis*,pro,eorum,Græ.iis. *Qua*, Græ.qui.

3. *Quemadmodum*,pro de qua. *Et quidem*,ſ.id dictum eſt,vel iunge cum ſequen.ſ.dixit enim,&c.q d.de qua requie dixit,&c.

5. *Iſto*,ſ.loco.

7. *Terminat*,i.præfinit. *In*,pro,per,vel Dauid,pro, libro Dauid.

8. *Ieſus*,i. Ioſue,qui apud 70. dicitur Ieſus,Syr. Ieſus filius Nun.

Requiem,ſ.veram,ſeu perfectam.

Poſthac,Græc.poſt hæc.

9. *Sabbatiſmus*,i.requies.

10. *Ingreſſus eſt*,pro,ingredietur. *Requieuit*,pro, requieſcet.

11. *Feſtinemus*,Heb.ſtudeamos. *Vt ne*,pro, & caueamos ne. *Idipſum*,i.idem.

12. *Viuus*,&c.q.d.ſed credamus verbo Dei vitam danti credentibus. *Anceps*,i.vtrinque acutu.

Anima,ſ.qua viuimus,ſeu ſenſitiuæ. *Spiritus*,i.mẽtis,q.d.diſcernit quæ ſunt ſenſus ab iis quæ mentis ſunt. *Compagum*,&c.q.d.&.quorumque intimorum. Quidam compages, cogitationes intelligunt,medullas vero intentiones. *Diſcretor*,Græc.Iudex.

13. *Inuiſi*

13. *Inuiſibilis*, Græc. non manifeſta apparer loqui de Dei verbo, quod eſt Deus. *Omnia autem*, pro, ſed omnia. *Ad quem*, pro de quo.

14. *Confeſſionem*, i. fidei prof. ſſionem, vel q. d. ſpem quam profiremur

15. *Tentatum autem*, pro. ſed tentarum. *Pro ſimilitudine*, Græc. iuxta ſimilirudinem, ſ. noſtri, Syr. ſicut & nos.

16. *In*, pro, cum, q d. adiuuantem in opportunitatibus, ſ. cum opus eſt.

CAPVT V.

1. *COndolere*, i. compati.

3. *Pro peccatis*, ſ. hoſtia.

4. *Honorem*, ſ. pontificarus,

5. *Clarificauit*, i. glorificauit, q. d. non ſibi aſſumpſit pontificalem gloriam. *Sed*, ſ. illum clarificauit, i. dedit ei illam glotiam.

7. *Carnis*, i. vitæ morralis. Vide 2. Cor. 5. *A morte* ſ. ſuſcitando. *Clamoris*, &c. quando id factum incertum. *Sua reuerentia*, i honore ei debiro, vel, quo Patrem ſemper eſt proſecutus.

8. *Didicit*, ſ. experientia. *Obedientiam*, ſ. in paſſionibus.

9. *Conſummatus*, q. d. cumque perfectus eſſet vel cum mortuus eſſer.

10. *Pontifex*, Græ. ἀρχιερεὺς, i. Summus Sacerdos.

11. *De quo*, ſ. Melchiſedech, vel Chriſtu, vel Pontificatu *Grandis*, i. copioſus, ſ. propoſirus eſt.

Ininterpretabilis, i. difficilis explicatu. *Audiendum*, i. capiendum.

12. *Magiſtri*, i. doctores. *Tempus*, ſ. quo, eſtis in ſchola Chriſti, *Elementa exordij*, i. prima rudimenta.

Sermonum Dei, i. inſtitutionis Chriſtianæ, vel ſacræ Scripturæ.

13. *Enim*, pro, aurem. *Expers*, i. incapax.

Sermonis, i. inſtirurionis. *Iuſtitia*, i. de iuſt. tiæ perfectiooe.

14. *Pro conſuetudine*, i. per habirum mentis.

CAPVT VI.

1. *INtermittentes*, i. omitteotes interim.

Inchoationis, i. in principio ſolirum tradi, ſ. fidei rudimenta *Chriſti*, i. de Chriſto. *Perfectionem*, i. perfectiorem ſeu alriorem diſputationem. vel viram perfectiorem.

Ab operibus mortuis, i. de peccatis animam iotetimentibus, vel quæ animæ mortuæ faciunt.

Ad, pro. in.

2. *Baptiſmatum*, i. de baptiſmo. *Impoſitionis*, ſ. in confirmationis ſacramento.

3. *Hoc*, ſ. ferri ad perfectionem. *Permiſeris*, i. conceſſerit.

4. *Impoſſibile*, ſ. niſi Deo concedente. *Illuminati*, i. baptizari.

Sancti, ſ. per gratiam.

5. *Dei verbum*, i. Chriſti doctrinam. *Virtutes*, i. potentiam Dei, quam in Sãctis oſtender, ſ. per immortalitatem & gloriam. *Prolapſi*, ſ. graui aliquo peccato.

Ad, pro per. *Crucifigentes*, &c. q. d cum per peccatum Chriſtum in ſe viuenrem velur crucifixerint.

Oſtentui, i. ludibrio.

7. *Terra*, i. anima. *Imbrem* ſ. gratiæ.

8 *Spinas*, &c. i. peccata. *Maledicto*, i. ſupplicio.

Conſummatio, i. finis,

10. *In nomine ipſius*, i. propter ipſum.

11. *Eandem*, ſ. quam hactenus. *Oſtentare*, i. oſtendere. *Expletionem*, i complementum, ſeu perfectionem. *Finem*, ſ. vitæ.

12. *Vt*, pro, ſic vt *Promiſſiones*, i. promiſſa bona.

14. *Niſi*, pro, certe. Omiſit autem Paulus iuramenrum, de quo Geneſ. 12. vel ſub hac parricula intellexit. Haber enim Heb. formam iuramenti.

15. *Sic*, abundar, more. Heb. *Repromiſſionem*, i. promiſſum à Deo.

16. *Sui*, i. ſc. *Confirmationem*, ſ. veriratis.

17. *Pollicitationis*, i. promiſſi,

18. *Duas*, ſ. promiſſionem & iuramentum.

Confugimus, prærerirum eſt. *Spem*, i. rem ſperatam vel ſpei virturem tenendam, i. rerinendam.

19. *Ad interiora*, &c. i. quæ iotra velum, ſ. cœleſtia, quæ occulta.

CAPVT VII.

1. *SAlem*, ſ. Ieruſalem.

2. *Rex iuſtitiæ*, Melech n. Rex, Sedech, iuſtitia.

3. *Sine Patre*, &c. ſ. in ſcriptura, quæ de iis nihil dicit. *Aſſimilatus*, ſc. in eo quod ſequitur *In perpetuum* ſ. nihil, de eius morte ſcriptum.

4. *Intuemini*, i. conſiderate.

Præcipuis. Græc. ſpoliis.

5. *Ipſi*, ſ. fratres.

6. *In eis*, i. inter eos. *Qui habebat*, i cui factæ.

7. *Meliore*, i. maiore. ſeu præſtantiore.

8. *Hic*, ſ. in lege. *Ibi*, ſ. vbi agitur de Sacerdotio Melchiſedec. *Conteſtatur*, ſ. ſcriptura, quæ de eius morte nihil dicir.

9. *Et vt*, &c. q. d. arque ita quodammodo. *Accepit*, Gr. accipir, i. ſolet accipere.

11. *Conſummatio*, i. perfectio, ſ. ſacerdotij, vel hominum per ſacerdotium.

12. *Enim*, pro, aurem.

13. *In quo*, i. de quo. *Alia*, ſ. Iuda. *Præſto fuit*, i miniſtrauit.

15. *Manifeſtum eſt*, ſ. muraram eſſe legem.

Si, pro, ſi quidem. *Exurgat*, pro, exurgit.

16. *Carnalis*, i. circa corporeas cæremonias verſantis.

Virtutem, i. potentiam. *Inſolubilis*, i. æternæ, q. d. æternam vitam dantem,

17. *Conteſtatur*, i. reſtarur.

18. *Mandati*, i. legis. *Infirmitatem*, i. imbecillitatem.

Inutilitatem, i. inſufficientiam, nec enim poterat reddere iuſtos, ſeu perfectos.

19. *Spes*, ſ. in Chriſto.

20. *Quantum*, pro in quantum.

21. *Teſtamenti ſponſor*, i. pacti promiſſor.

24. *Sempiternum*, ſ. non migrans ad alios ſucceſſione.

25. *Accedentes*, &c. i per ipſum ad Deum adductos.

26. *Segregatus*, ſ. vitæ puritate.

27. *Hoc*, ſ. pro populi delictis.

28. *Legem*, ſ latam, vel q. d. qui de Sacerdotio loquitur poſt legis murationem fururo.

CAPVT. VIII.

1. *CApitulum*, i. ſummarium, q. d. dicam breuiter fuſius explicata.

Magnitudinis, i. maieſtatis, ſ Dei.

2. *Sanctorum*, i. ſanctuarij, ſ. Eccleſiæ. *Veri*, ad differenriam figuralis.

3. *Enim*, pro. autem.

Offerat, ſc. ſeipſum obtulit in cruce, & quotidie offert in altari.

4. *Super terram*,ſ. vt more aliorum Sacerdorum miniſtraret. *Nec*,pro,non.

Sacerdos,ſ qui non eſt de tribu Leui.

Eſſent,ſ.ſacerdotes de tribu Leui.

5. *Conſummaret*,pro,conſummaturus eſſet,i.perfecturus. *Exemplar.* Intelligit Paulus etiam per id ſiânificatum illud exemplar quoddam fuiſſe tabernaculi cœleſtis.

6. *Melius*,i.excellentius. *Miniſterium*,ſcil.ſacerdotij.

Teſtamenti,i.pacti. *In*,pro,cum. *Repromiſſionibus*, pro,promiſſionibus. *Sancitum*,i.confirmatum.

7. *Culpa*,i.defectu,vel q.d.ſi homines facerer ſine culpa.

8. *Conſummabo*.i.perficiam.

10. *Quia*,continuatiuum eſt,non cauſale.

Dando,pro,dabo.

13. *Veterauit*,i.antiquauit, ſeu vetus eſſe oſtendit.

CAPVT IX.

1. P*Rius*,ſcil. teſtamentum. *Culturæ*,i cultus,q.d. cultus quoſdam ſuo modo iuſtificantes.

Sanctum ſeculare, i.templum, ſeu tabernaculum temporale.

2. *Primum*,ſ.prior pars tabernaculi,quæ ſanctum dicebatur,vt proxime dicetur. *Candelabra*, ſ. multæ erant in candelabro lucernæ.

Propoſitio,&c.i,panes, qui ante Deum proponebantur.

3. *Secundum*, erat enim primum velum ante ipſum ſanctum

4. *Thuribulum*, ſc. altari inceoſi ſeruiens, quod erat extra, ſeu potius ei ſuffitui quem faciebat Pontifex,ſemel in anno ingrediens io ſancta Saoctorum. Quidam tamen putant ſignificari thuribuli nomine altare thymiamatis, in quo iocendebantur aromata,nec aliud fuiſſe thuribulum. *In qua* pro,cum qua,i.iuxta quam,ſecundum quoſdam.

6. *Gloriæ*, i. Dei gloriam repræſeotantia. *Obumbrantia*,ſ.alis.

6. *In priori*,pro,in prius. *Officia*,i.ritus.

7. *Ignorantia*,i.peccatis ignorantiæ.

8. *Significante*, ſ. per illas expiatiooes. *Propalatam*,i.apertam, ſc. per plenam expiationem, quam, Chriſtus erat facturus. *Sanctoram*,i.in ſancta.ſ. cœleſtia.

9. *Parabalo*,i.figuralis quædam ſimilitudo.

Inſtantis,i.præſentis,ſ.tempore quo hæc Paulus ſcripſit. *Iuxta ſuam*,i cuius ritu. *Iuxta conſcientiam* i.quod attinet ad conſcientiæ, ſeu mentis puritatem.

Seruientem,i. per illa Deum colentem.

10. *Solummodo*, ſita. *Baptiſmatibus*,i. ablutionibus,ſeu purificatiooibus. *Iuſtitiis*,i. iuſtificationibus,ſeu cæremoniis, Græ. δικαιώμασι,(quo verbo 7. vtuntur:vbi nos legere ſolemus cæremooiâs)Syr. præceptis.

Carnis,i.corporeis,ſ.circa corpus adhibitis, q. d. externis:*Correctionis* ſ.per Chriſtum faciendæ,

11. *Aſſiſtens*,ſ.Patri.Græ.παραγενόμενος,i.factus, vel adueniens. *Amplius*,i.maius.

Tabernaculum, ſ. ſuam humanitatem,vel cœlum. iunge cum, *Pontifex*. *Huius creationis*, i. ſtructuræ ſimilis noſtratibus.humanitas quidem de Spiritu S. concepta.cœlum vero à Deo Creatum.

12. *Sancta*,i.cœlum.

Inuenta,i.parta.

Carnis,i.corporis, ſc. animam illa non emendabant. Ideo ſup.dictæ iuſtitiæ carnis.

14. *Per ſpiritum*,&c.monente Spiritu ſancto.

Sanctam,Græc.& Syr.æternum. *Operibus mortuis*, i.peccatis Vide ſup.cap.6.

15. *Præuaricationem*, Græc trangreſſionum,q.d. ad expiationem peccatorum. *Erant*,ſ.manebant oon mundatæ *Repromiſſioaem*,&c.i.promiſſam hæreditatem.

17. *In mortuis*,i.teſtatoris morte. *Confirmatum*,i. ratum.

18. *Sanguine*,ſ.mortem quodammodo repræſeotante.

Dedicatum,i. confirmatum.

20. *Teſtamenti*, ſc. confirmator. No. teſtameoti vocem ſumptam ex 70. qui ſic verterunt Heb.voicem quæ pactum ſeu fœdus ſignificat,ſ.pactum illud Dei,figura erat pacti per Chriſtum renouandi quod eius morte velut teſtamentum firmatum eſt, noſque teſtamenti more fecit hæredes. *Mandauit*, Exod.24. legitur,Heb.pepigit,70.diſpoſuit.

22. *In*,pro,cum, vel per. *Et ſine*,&c.q.d. nam re, vera oulla peccati remiſſio fieri poteſt ſioe Chriſti Sanguine,cuius illa legalia,figura erant.

23. *Exemplaria*,i. figuralem ſtatum. *Cœleſtia*,ſc. ſtatum Euaogelicum,ſeu Eccleſiæ.

25. *Offerat*,ſ.cruento ſacrificio.

26. *Frequenter*,ſ.ad expiandum omnium hominum peccata. *Conſummatione*,i.fine,ſ.inſtante.

Deſtitutionem, i.abolitionem. *Suam* i.ſui corporis.

27. *Iudicium*, ſc.cuiuſque ſequitur particulare poſt mortem eius,& vniuerſale mortuis omnibus.

28. *Multorum*, omnium quidem quantum ad ſufficientiam,ſed multorum ſolum quantum ad efficaciam.

Exhaurienda,i.tollenda,ſeu euacuanda ex cordium profundo. *Secundo*, i.deinde. *Sine peccato*,i. purgatis electorum peccatis.

Salutem,ſ.æteroam,

CAPVT X.

1. I*Maginem*,ſ.perfectam repræſeotationem,qualis eſt in ſtatu Euangelico, in quo eſt gratiæ copia,& velut ioitium quoddam æteroæ felicitatis.

Accedentes,ſ.per illa ad Deum. *Perfectos*,i.perfecte à peccatis liberatos,pleneque iuſtos.

2. *Offerre*,ſ.pro iiſdem peccatis.

3. *Ipſis*,ſ.hoſtiis. *Peccatorum*,ſ.eorundem.Quid ergo,nonne illi per ſacrificia vere mundabantur? ſane,ſed non vi ſacrificiorum,ſed oblationis Chriſti, quam repræ ſentabant ? ideoque illa taoquam per ſe inefficacia ſæpe repetebantur.

5. *Ingredientes*,&c.q.d. ad eius io mundum ingreſſum pertioent verba illa Pſalmi. *Corpus*,ſ. quod tibi offerrem, *Aptaſti*,Syr.induiſti.

6. *Pro peccato*,ſ.ſacrificia. *Placuerunt*,ſ,per ſe,ſed propter me,cuius figuræ erant.

7. *Venio*. Iunge cum,vt faciam. *Capite*,i.ſumma, ſ.tota ſcriptura Chriſtum prædicat.

9. *Tunc*,pro,deinde vero. *Primum*,ſc.ſtatum, ſeu teſtamentum.

10. *In qua*,i per quam. *Semel*,ſ.facta.

11. *Sacerdos*, ſc. ſummus, vt eſt Græ loquitur enim de annua expiatione.

12. *Vnam*,ſ. ſufficientem ad omnia peccata expianda.

Offerens,pro vbi obtuliſſet.

13. *De cætero*,i.in poſterum.

14. *Conſummauit*, i. perfecit,ſc. quantum ex ſe fuit.

Sanctificatos,i.eos qui ſanctificantur.

15. *Conteſtatur*,ſ.teſtando monet.

16. *Teſtamentum*,&c,i.fœdus quod feriam.

17. *Et peccatorum*,&c.ſub addit.
18. *Oblatio*,i.opus oblatione alia.
19. *In introitu*, &c. pro, introeundi in Sancta,i.cœleſtia
In,pro per.
20. *Initiauit*,i.aperuit,ingrediens ipſe. *Viuentem* ſ.via in cœlum eſt vita bona.
21. *Plenitudine*,i.perfectione Græc. plena certitudine,Syr.fiducia. *Aſperſi*,ſ. Chriſti ſanguine, q.d purificati. *Aqua*,ſ.baptiſmi. *Munda*,i.mundante.
23. *Confeſſionem*,i.profeſſionem. *Indeclinabilem*,i. firmam *Repromiſit*,pro.promiſit.
24. *Inuicem*,i.alij alios. *Prouocationem*, i. imitationem.
25. *Collectionem*,i.congregationem. *Conſuetudinis*,ſ.deſerere. *Conſolantes*,ſ.inuicem. Verti poterat adhortantes. *Videritis*,pro,videtis. *Diem*,ſ.retributionis.
26. *Hoſtia*,ſ.quæ totos abluat, vt fit in baptiſmo.etſi enim Chriſti hoſtia ad omnia peccata purganda valeat, at non applicatur niſi ſemel per baptiſmum ad eiuſmodi purgationem,quare ſatisfaciendum poſtea pro peccatis,per opera pœnalia, quod ſemper in Eccleſia obſeruatum.
27. *Iudicij*,ſ.diuini. *Æmulatio*,i.vis,& velut indignatio. *Aduerſarios*,ſ.Dei,qui hinc ſine pœnitentia diſceſſerint.
28. *Irritam*,&c.i.tranſgrediens. *Moritur*,i.interficitur ſ.in certis,caſibus.
29. *Conculcauerit*,i.contempſerit. *Pollutum*,pro, vel pollutum,q d.vt rem pollutam tractauerit.
In quo,i.per quem *Gratiæ*,ſ.auctori.
30. *Vindicta*,q d meum eſt vlciſci.
31. *Horrendum*,i.terribile. *Dei*,ſ. irati.
32. *Illuminati*,Syr.baptizati.
33. *In altero*,i.partim.
34. *Subſtantiam*,i diuitias.
35. *Admittere*,i.abijcere.
36. *Patientia*,ſc.qua ſpe præmij duratur in malis.
37. *Modicum*,&c.i.poſt breue tempus.
38. *Subtraxerit*,ſ.à fide,& recto.
39. *Subtractionis*,i.qui nos ſubtrahamus.
Animæ,i.ſalutis animæ.

CAPVT XI.

1. *Sperandarum*,i.quæ ſperantur. *Subſtantia*,i.ſuſtentaculum, ſeu baſis,Syr. certitudo. *Argumentum*,i.declaratio,Syr. reuelatio, q d fides eſt quiddam, quo ſpes nititur,& Dei occulta ex parte cognoſcuntur.
2. *In hoc enim*,pro,per hanc autem. *Teſtimonium*, ſ.quod Deo placeret,vel quod eſſent Dei ſerui. *Senes*,i.antiqui Patres.
3. *Aptata*, i. conſtructa, Syr. ordinata. *Secula*, i. tempora,ſeu mundi res. *Vt*,pro, ſic vt. *Inuiſibilibus*, Græc.non apparentibus.
4. *Plurimam*,i.grauiorem. Syr.præſtantiorem.
Per quam,ſ.fidem,ſeu hoſtiam. fide oblatam.
Teſtimonium, ſ. igni cœlitus in ſacrificium delapſo,vt quidam aiunt. *Loquitur*,ſ.hominum ore celebratur,ſeu prædicat illo ſuo exemplo.
5. *Fide*,i. fidei merito. *Teſtimonium*, habuit , i. comprobatus eſt.
7. *Reſponſo*,&c.i.oraculo diuino admonitus.
Metuens,ſ.Deum, vel diluuium. *Quam*,ſ.fidem, vel arcam. *Damnauit*,i. dignum damnatione oſtendit.
Mundum ſ.qui videns arcam tanto tempore,tamque diligenter extrui, non credidit. *Hæres*, &c.i. poſſeſſor eſt factus.

8 *Qui vocatur*,Græc.vocatus ſ.à Deo.
9. *Repromiſſionis*,i.promiſſa. *Caſulis*,i. tabernaculis.
10. *Fundamenta*,&c.i.benefundatam.
11. *Virtutem*,&c.q.d.vim ad concipiendum. *Fidelem*,i.veracem.
21. *Vno*,ſ.Abraham. *Emortuo*,ſ. quantum ad vim generandi.
12. *Iuxta fidem*,i. cum fide. *Repromiſſionibus*, i. promiſſa terra,vel cœlo , per illam ſignificato, ſeu figurato.
16. *Meminiſſent*,q.d ſi cum id dicerent,illam intellexiſſent de qua,&c.
17. *Confunditur*, i. erubeſcit. *Ciuitatem*,ſ. cœleſtem.
18. *In Iſaac*,&c.i. per Iſaac habebis poſteritatem quam tibi promiſi.
19. *Arbitrans*,i. perſuaſus. *Parabolam*, i.ſimilitudinem,ſ.Chriſti immolandi,& reſurrecturi.
Accepit,ſ.ſaluum reduxit.
20. *De futuris*,ſ.prædicens.
22. *Memoratus eſt*,i meminit.
25. *Temporalis*,Græ.temporalem, i brenem.
Peccati,ſ.ſi ſuos deſeruiſſet,aut Regi obtemperaſſet contra Deum præcipienti.
26. *Chriſti*,i ad Chriſti imitationem.
27. *Animoſitatem*,i. iram. *Inuiſibilem*,ſ.Deum.
Suſtinuit,i.fortiter expectauit, ſ. ſibi adiutorem fore ſperans.
28. *Qui*,ſ. Angelus. *Primitiua*,i. primogenita.
29. *Experti*,i. tranſeuntes,ſeu tranſire tentantes.
33. *Repromiſſiones*, i.à Deo promiſſa. *Obturauerunt*,ſ.Daniel.
34. *Extinxerunt*,ſ.pueri,in fornace. *Impetum*, i. vim.
Effugerunt.i.euaſerunt. *Aciem gladij*,ſ.hoſtes in prœlio. *Conualuerunt*,vt Ezechias.
35. *Mulieres*,vt Sunamitis,& Sareptana.
De reſurrectione,i.reſuſcitatos. *Diſtenti*,ſ.in tormentis,vt illi de quibus 2. Mach.7. *Redemptionem*, i. liberationem à cruciatibus , quam impij promittebant,ſi ſibi obtemperarent.
37. *Lapidati*,vt lctomias. *Secti*,vt Iſaias, ſerra lignea à Manaſſe. *Melotis*,i.ouillis pellibus.
39. *Repromiſſionem*,i.promiſſam beatitudinem, ſ. quantum ad corpus.
40. *Conſummarentur*, ſ. tum perfecte erit homo beatus cum corpus recipiet,tunc n.perfectus homo. cedit autem id ad noſtrum honorem, quod illi nos expectent, & tamdiu expectauerint, qui tanto ante aborauerunt.

CAPVT XII.

1. *Impoſitam*, Græc. circumpoſitam. ſ. vndique cingentem. *Nubem*,i copiam. *Pondus*,ſ. impedimenta. *Circumſtans*,i. adhærens,vel vndique impugnans. *Peccatum*, i. peccandi occaſiones, vel ipſum peccatum.
2. *Auctorem*, Græ. ἀρχηγόν, i.inceptorem.ſeu ducem , Syr, Principium. *Confuſione*, ſ.ignominiis, & contumeliis.
3. *Contradictionem*,i.perſecutionem.
5. *Eſtis*.pro,videmini.
Conſolationis,verti poterat , adhortationis Syro, doctrinæ.
Diſciplinam,i.correptionem.
Fatigeris,Græ. deficias,q.d.conſtans eſto.
6. *Recipit*,i.approbat,vel q.d. quem in filium recipit,Syr amat.
7. *Diſciplina*, ſ. Dei caſtigatione. *Perſeuerate*,i. durare animo.

8. *Omnes*,ſ.filij. *Adulteri*,pro,adulterini.

9 *Eruditores*,i. caſtigatores. *Et viuemus*,pro,vt viuamus.

10. *In recipiendo*,Gr.ad recipiendum.

11. *Soluta*,i.flaccida.Syr.nutantia

13. *Et egreſſus*, &c. q d. ingredimini viam rectam.

Magis autem , pro, ſed potius. *Sanetur*,ſ.ſi quid ægrotat.

15. *Contemplantes*,i.id videntes,ſeu curantes.

Deſit,Græc. expers ſit. *Amaritudinis*,i. amara,ſc, peccati.

Impediat,ſ.ſalutem.

16. *Profanus*,i.impurus,ſeu diuinorum contemptor.

Primitiua,i.ius primogenituræ.

17. *Scitote*,Græc.ſcitis. *Rebrobatus*,i.reiectus,ſ.à Patre,à Deo. *Locum*,i.fructum,ſ.quod optabat pœnitens. *Eam*,ſ.benedictionem.

18. *Tractabilem*,i.tangibilem. *Accenſibilem*,i.incenſum.

19. *Excuſauerunt ſe* , Græc. deprecati ſunt,Syr obſecrarunt.

20. *Portabant*,i.ferre poterant.

21. *Moſes dixerit*,pro, vt Moſes diceret Not. id non eſſe in ſcriptura,ſed traditiooe , vt videtur acceptum.

22. *Acceſſiſtis*,ſ.fide & ſpe.

23. *Primitiuorum*,Gr.primogenitorum,ſ.in cœlo per gloriam qua renaſcuntur. Vnde Sanctorum dies quibus in cœlum admiſſi,dicuntur Natales.

24. *Melius*,ſ.non vindictam petit, ſed remiſſionem.

Abel,ſ.ſanguis.

25. *Recuſetis*,Syr.aſpernemini. *Aduertimus*,pro, auerſamur,q.d.ſi auerſemur.

26. *Tunc*,ſ. cum legem daret. *Repromittit*,i.promittit. *Dicens*,ſ.ſecundum 70.

27. *Tranſlationem*, i. mutationem, ſc. in ſtatum meliorem. *Factorum*, ſc. vt ad tempus ſolum durarent,vel q d.in Chriſto impletorum. *Immobilia*,ſc. cœleſtia,quibus alia ſucceſſura non ſunt.

28. *Habemus* , Græc. habeamus, Syr.amplectamur.

CAPVT. XIII.

1. F*Raternitatis*,i.fraterna.

2. *Latuerunt*,q.d.inſcientes. *Angelos receperunt*,putantes eſſe homines.

3. *Simul*pro,ſi ſimul eſſetis.

Laborantium,i.afflictorum. *Corpore*,ſ.multis ſubiecto miſeriis.

4. *Honorabile*,ſ.ſit q.d.honeſte tractetur.

Omnibus,ſ.coniugatis,vel q d.omni parte.

Iudicabit,i.condemnabit.

7. *Exitum*,i. progreſſum,q.dicat, viuendi rationem

8. *Heri & hodie*; i. in præterito & & præſenti, q.d.ſemper ſuis adeſt,vt adfuit antiquis.

9. *Abduci*,ſc. à vero Græc.circumferri, ſcil. huc illuc.

Ambulantibus in eis,i.illis vtentibus,ſ.ſuperſtitioſè,vel ſine fide.

10. *Edere*,ſ.Euchariſtiam. *Qui tabernaculo*,&c.i, legis veteris ſacerdotes.

11. *Quorum enim*,&c.q.d.ſunt n.illæ figuræ quas oportet ceſſare , vbi aduenit res ipſa figurata,ſ. Chriſtus.

13. *Portantes*,ſc. ſimul cum illo, q. d.illum imitantes.

16. *Communionis*,i. communicationis bonorum cum pauperibus, *Promeretur*, i,conciliatur, mereturque homo apud ipſum.

17. *Non expedit*, Græç. incommmodum eſt,ſeu inutile.

18. *Confidimus enim*,&c,q.d.id facere debetis,vt pro amico , & de vobis bene merito, qui ſibi nihil conſcius eſt contra vos feciſſe ſed velle potius prodeſſe.

19. *Amplius*,poteſt iungi cum,deprecor, vel cum facere.

20. *Pacis*,ſ.auctor.

Æterni,ſ.confirmatore.

21. *Aptet*,Græc.perficiat.

22. *Sufferatis*,i.boni conſulatis. *Solatij*,verti poterat,exhortationis.

Et enim,&c. q.d. quamquam pauciora ſcripſi quam res poſtulabat.

23. *Cognoſcite*, q d. tractate, vt notum & amicum.

Dimiſſum,ſc.è carcere,vel,à me ad vos,Syr.ſolutum.

Venerit.ſ.ad me. *Videbo*,i.inuiſam,ſ per illum iterum,vel cum illo.

24. *Sanctos*,i.Chriſtianos.

25. *Amen*, Græc. addirur ; Scripta ex Italia per Timotheum.

EPISTOLA IACOBI.

ſc. Alphæi filij.

Fuit primus Ieroſolymæ Epiſcopus, de quo vide Gal. 1. Iudæos hortatur, & inſtituit. Vbi multa de patientia, legis obſeruatione,operum bonorum neceſſitate,ambitione vitanda,ac loquacitate,& perſonarum acceptione, cupiditate,detractione,iuramento. Denique de magna orationis vi apud Deum.

CAPVT I.

1. I*N diſperſione*,i. diſperſæ,ſ.per varia regna,Syr.diſperſæ inter gentes.Apparet ex omnibus tribubus aliquos fuiſſe ad Chriſti fidem conuerſos.Quidam intelligi putant Chriſtianos diſperſos,de quib. Act.8. *Salutem*,Syr. pacem.

2. *Omne*,i. perfectum,q.d. optime vobiſcum agi, eſſeque de quo maxime gaudere debeatis. *Exiſtimate*,Syr.habete. *Tentationes*,i.afflictiones.

3. *Probatio*,i.exploratio per tentationes.

4. *Habeat*,q.d.ſit perfecta.

5. *Omnibus*,ſ.petentibus,vt par eſt. *Affluenter*,i. abundanter.

abundanter. *Improperat*,i.exprobrat beneficium, vt ſolent pui multa dederunt.

6. *Hæſitans*,i.diffidens ſeu dubitans de Dei potentia.& liberalitate. *Circumfertur*,i.iactatur.

7. *Ne ergo*,&c. q.d.non eſt quod putet ſe impetraturum à Deo.

8. *Duplex animo*, i.vacillans ſeu hæſitans in rebus diuinis, Syr. dubius mente ſua. *Viis*,i.actionibus.

9. *Frater humilis*,i. Chriſtianus abiectus.

Exaltatione,ſ.apud Deum.

10. *Humilitate* i.deiectione,q.d.cogitet quid de ſe futurum ſit paulo poſt,deſineique gloriari.

Fœni,i.herbæ.

11. *Vultus*,i. aſpectus, ſeu ſpeciei. *Itineribus*,i. actionibus.

Marceſcet,ſc.tandem amittet omnia, & peribit ipſe.

12. *Suffert*,i.patienter fert.*Vitæ*,ſ.æternæ.

Repromiſit,pro,promiſit.

13. *Tentatur*,ſ.ad malum. *Dicat*,ſ.apud ſe,i.cogitet. *Malorum*, i.ad malum *Ipſe autem*, pro,ipſe inquam.

Tentet,ſ.ad malum.

15. *Conſummatum*,ſ.pleno,conſenſu. *Mortem*,ſ. animæ.

16. *Datum optimum*,Gr.donum bonum.

Patre,i.auctore.*Tranſmutatio*.i.mutatio.

Viciſſitudinis,pro,viciſſitudinaria. Græ.τροπῆς,i. conuerſionis,q.d.non eſt vt ſol. qui recedens vmbram facit *Obumbratio*,i.obſcuratio, vel q.d. ne minimum quidem ſignum viciſſitudinis, eſt enim prorſus immutabilis.

18. *Verbo*,&c.i.prædicatione Euangelica,vel per filium ſuum.*Initium*,Græc.ἀπαρχὴ i.primitiæ,ſ.primi,ſeu potiores,*Creaturæ*,ſ.recreatorum per ipſius gratiam.

19. *Scitis*, Græ. & Syr.itaque. *Autem* , non eſt Græc.*Velox*,ſ.promptus.*Tardus*,ſ.difficilis.

20. *Iuſtitiam Dei*, &c.i non ſinit bene operari, vel Deo diſplicet.

21. *Malitiæ*,pro malam,q.dicat,quicquid male abundat inerit,quae reſecari. *Inſitum*,Syr naturæ noſtræ inſitum ſ.per incarnationem,q d.Dei filium hominem factum,periphraſis Chriſti.

23. *Comparabitur*,Græc.ſimilis eſt.

Natiuitatis,ſuæ,i.naturalem.

25 *Libertatis*,ſ.filiorum Dei,& à peccato, ſ lex Euangelica filios facit Dei,& peccato liberat. Eſt enim ſita præcipue in charitate.

In facto,ſ.opera bona beatum faciunt , non ſola fides.

26. *Religioſum*, i. Dei cultorem , vulgo deuotum.

Seducens,ſ.recta via per loquacitatem.

27. *Patrem*,ſ.omnium.

Viſitare, ſcil. iuuando , & conſolando. *Seculo*,i. mundo.

CAPVT II.

1. IN,pro,cum,q.d.qui in Chriſtum creditis,nolite perſonas accipere,i.ob perſonarum reſpectum, quicquam male facere. *Gloriæ*,i. glorioſi,vel glorioſam,vt ad fidem referatur.

2. *In veſte*,pro.cum veſte, vel iunge cum. annulum,vt ſignificet fibulam auream in veſte.*Candida*, Gr. ſplendida.

3. *Bene*,i.commode, ſeu honorifice.*Sub ſcabello*, &c.i.iuxta,ſeu infra pedes meos.

4. *Iudicatis*,ſ.male.

Cogitationum,i.per cogitationes,vel cogitationibus, q.d.iniqui iudices,

6. *Iudicia*, i. tribunalia. *Blaſphemant*,i. maledicunt,ſeu conuitiis proſequuntur.

Bonum,&c.i. Chriſtianiſmum, ſeu Chriſti nomen,à quo Chriſtiani vocamini.

8. *Si tamen*,pro,ſi quidem *Regalem*,i. excellentem,ſ de charitate,quæ excellit inter virtutes,vel, Regis olim Dei , Syr. Dei. *Scripturam*, ſ.dicentem quod ſequitur.

9. *A lege*,ſ.id prohibente.

10. *Omnium*,pro,velut omnium,ſ. quia nihil ei, prodeſt,reliqua ſeruaſſe, vel,reus omnium dicitur, eo quod omnia non ſeruauerit vt debebat.

11. *Legis*,ſ.non per omnia impleræ.

12. *Libertatis*,Vide ſup.c.1. *Incipientes iudicari*, Græ. iudicandi.

14. *Superexaltat*,ſ.hominem,q.d.ſuper iudicium collocat,i.facit euadere,Dei iudicium,ſeu condemnationem,Græ.ſuper,ſeu contra gloriatur,ſc.vt victrix.

Iudicium, alij iudicio,q.d.præualet iudicio,ſ.hominem liberans à damnatione.

15. *Frater*,&c. Olim ſic Chriſtiani vocabantur viri quidem fratres,fœminæ autem ſorores.

17. *In ſemetipſa*,i.per ſe, ſeu ipſa.

18. *Sed*,pro,nam. *Dicet*,i.dicere poterit.

Quis,ſ.alteri.*Fidem*,ſ.ſine operibus.

Opera,ſ.cum fide.

Sine operibus,q.d, non poteris quidem. Græc. ex operibus.

19. *Et dæmones*,pro,at etiam dæmones.

22. *Conſummata*,i.perfecta.

23. *Suppleta*,i.impleta q.d. apparuit qualem fidem commendaret Scriptura, ſ. ſuo tempore bona operantem.

24. *Iuſtificatur*, ſc. apud Deum iuſtus habetur & eſt.

CAPVT III.

1. PLures,i.vt multi ſolent,vel ne multi ex vobis q.d.ne ambiatis cathedras, vel, ne plures, i. diuerſi ſenteutiis.

Iudicium,i damnationis occaſionem,ſeu periculum.

2. *Offendimus*,i,delinquimus.

Potens,&c.q.d.poterit & is ſe totum regere, vt ſolemus equos fræno.

3. *Si autem*,Græc. ecce. *Conſentiendum*, i.parendum.

4. *Minentur*,i.agantur,q.d.etiam tum cum vento magno impelluntur.*Vbi*,i.quocunque.

5. *Magna exaltat*,i. magnas turbas excitat,ſeu damna affert, Græ.μεγαλαυχεῖ,i.ſe iactat,Syr.ſe extollit.

Quantus,pro,quantulus.

6. *Vniuerſitas* , Græ.mundus. Interpres ſenſum reddidit,& vulgo mundus dicitur, pro magna copia.

Conſtituitur,&c.q.d.vnum eſt ex membris quod maculat,&c. *Rotam natiuitatis*, i. curſum vitæ iam inde à natiuitate.*Gehenna*,i.cupiditatis igne.

7. *Cæterorum*. Alij cetorum , Græ. marinorum.

Et domita ſunt , pro , ita vt tandem reddantur manſueta.

8. *Inquietum*,Græ.incoercibile,ἀκατάσχετον.

9. *In ipſa*,i.per ipſam.

11. *Emanat*,i,emittit.

12. *Vuas*, Græ.oleas. *Neque*,&c. Græ.ſic nullus fons ſalſam & dulcem facere aquam.

13. *Diſciplinatus*,i.bene inſtitutus.

14. *Zelum*,i.æmulationem,ſeu inuidiam.

Et mendaces eſſe,pro,vt qui mendaces ſitis.

Oo 4 15. *Animalis*

55. *Animalis*,i.bruta,ſeu beſtialis.
17. *Suadibilis*.Syr.obediens.
Bonis,ſ.hominibus.
Iudicans,ſ.proximi facta.
18. *Facientibus*,pro,à facientibus,ſ pacificis.

CAPVT IV.

1. L*Ites*,i.pugnæ. *Militant*,ſ.contra ſpiritum vide 1.Pet.2.

2. *Non habetis*,ſc. quod optatis. *Occiditis*,ſ.alij alios. *Zelatis*,i.inuidetis. *Litigatis*,i,contenditis.

Propter,pro,propterea. *Poſtulatis*, ſ.à Deo,vt par eſt.

4. *Adulteri*,ſ.violata fide coniugii ſpiritualis, per peccatum.

5. *Inaniter*,i. ſine cauſa. *Scriptura*. Quam ſcripturam dicat,ignoro niſi forte referendum id ſit ad id,quod inf.dicitur ſ.Deus ſuperbis,&c.

Ad,pro,per. *Spiritus*,ſ.humanus. Quidam tamen ad Dei Spiritum referunt, quem dicunt ad inuidiam,i per zelotypiam optare in nobis bonum, idque ſignificare Scripturam cum Deum dicit zelotem.&c.

6. *Dat*,ſ.Deus ad reſiſtendum tentationibus.q.d. maior eſt vis gratiæ quam tentationum.

Dicit, ſc. Prouer 3.ſecundum 70. vbi nos legimus : Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam..

8. *Manus*. i. opera. *Duplices*,ſc.nunc bona,nunc mala amantes.

9. *Miſeri*,i.deiecti ſeu humiles, vel q.d affligite vos.

11. *Alterutrum*, i. alius alij. *Legi*, ſc.id prohibenti,q.d perinde agit ac ſi legi detraheret, quaſi non recte prohibenti. *Iudicat*,i.condemnat, ſ.facto legi contrario.

12. *Enim*,pro,autem. *Liberare*,i.ſaluare.

13. *Faciemus ibi*,i.manebimus ibi.

14. *Vapor*,pro,velut vapor. *Parens*, i. apparens, ſeu durans. *Exterminabitur*,i delebitur,ſeu deficiet q.d.qui paulo poſt euaneſcit.

17. *Bonum*,ſ.debitum ex præcepto.

CAPVT V.

1. N*Vnc*,pro.dum,q d igitur,ſeu itaque *In*,pro ob.

2. *Putrefacta*,&c.præt.pro futur vel q.d potius permiſiſtis veſtra perdi,quam daretis egenis.

3. *Æruginauit*,i ærugine viciatum eſt.

Teſtimonium,ſ.auaritiæ, *Vobis*.i.contra vos.

Manducabit, i. faciet manducari, vel corrodet per conſcientiæ vermem *Iram*.i.ſupplicium.

5. *Epulati*,i.delitiati. *Luxuriis*,i laſciuiis.

Die occiſionis,Gr.velut die occiſionis,ſ.feſto.quo mactatis victimis epulum fit.

6. *Addixiſtis*,i.condemnaſtis.

7. *Temporaneum*, Græ.pluuiam matutinam, ſeu tempeſtiuam,ſ.tempore ſementis.

Serotinum,ſ.imbrem tempore Veris, vel q.d,fructum præcocem,& ſerum.

9. *Ingemiſcere*,ſ.conquerentes.

In alterutrum,i. inuicem. *Iudicemini*, i.condemnemini.

10. *Exitus mali*,i.aduerſi ſucceſſus,ſeu afflictionum.

In nomine,i.ex parte,ſeu loco.

11. *Beatificamus*,i.beatos dicimus. *Finem Domini*,i.quid ei in fine Deus præſtiterit.

12. *Eſt,eſt*,&c,i. de eo quod eſt,dicite eſſe, de eo quod non eſt, non eſſe. *Iudicio*, i. condemnatione, Græc.hypocriſi,i.ſimulatione,ſ.dicentes falſum.

13. *Triſtatur*,i affligitur. *Pſallat*, ſ.Deo gratias agens.

14. *Inducat*,Græc.aduocet. *In nomine*,i.cum inuocatione.

15. *Alleuiabit*,i.faciet ſurgere e lecto, ſeu liberabit morbo. *Peccati ſit*,i.peccauit.

16. *Alterutrum*,i.homines hominibus,ad id deputatis à Deo,ſ.ſacerdotibus. Ideo dixit, ergo,ſc. ante extremam vnctionem præmittenda confeſſio.

17. *Paſſibilis*,i,paſſionibus obnoxius.

20. *Peccatorum*.Syr. peccatorum ſuorum.

I. EPISTOLA PETRI.

Hortatur ad vitæ ſanctitatem, vbi multa de fide, Spe, Charitate, Patientia,Chriſti imitatione,& cuiuſque ſtatus inſtitutione.Eſt autem Romæ ſcripta.

CAPVT I.

1. D*ISPERSIONIS*,i. qui diſperſi ſunt. Vide Iacob. 1. *Ponti*, &c.i.per Pontum.&c.

2. *Preſcientiam*, i. prædeſtinationem,iunge cum electis: *In*,pro, ad,q.d.vt ſanctificentur Spiritu,vel, per Spiritum ſanctum, & obediant,ſ.fidei,& aſpergantur Sanguine Chriſti,i.redimantur,vel baptizentur.

3. *Viuam*,ſ.per charitatem, vel viuam,i.de vita æterna. *Reſurrectionem*, ſc. per hanc eſt confirmata ſpes noſtra.

4. *In*,pro,ad,q.d.vt hæredes ſimus, &c.de hoc n. ſpes,& ad id regenerati. *Conſeruatam*, Syr. paratam.

In vobis,pro,vobis.

5. *Inuirtute*,i.per potentiam.

6. *In quo*,ſ.tempore,vel Chriſto. *Exaltabitis*,Syr. lætabimini in æternum. *Oportet*,i.opus ſit.

Contriſtari,Græc.contriſtati,i.afflicti.

7. *Probatio*,&c.i.probata,ſeu explorata,fides veſtra.

Reuelatione,i.appatitione,ſeu aduentu.

8. *Exultabitis*,ſ.poſtea,Græc.exultatis.

9. *Reportantes*,ſ.tunc.

10. *Exquiſierunt*,ſ.à Deo.

Scrutati,i.contemplati.

11. *In eis*,ſ.loquens. *Sunt*.i.futuræ eſſent.

Poſteriores,i.conſecuturas poſt paſſionem.

12. *Vobis autem*,pro,ſed vobis. *Miniſtrabant*, i. prophetabant. *Quem*,Græc.quæ,q.d.quibus myſteriis conſpectis etiam Angeli mirifice delectantur. *Deſiderare*,pro,ferri deſiderio,ſeu amore & voluptate.

14. *Succincti*,&c.i. prompto animo. *Sobrij*,vetti

poterat

poterat vigilantes. *Offertur*,i.parata eſt.*Reuelutionem*.Græc.reuelatione,i.cum apparebit.

15. *Eum*,i.eius voluntatem,vel imitatiooem.

16. *Eritis*,pro,eſtote.

17. *Incelutus*,i.vitæ.

18. *Puterna*,&c.i.à Patribus tradita.

20. *Præcogniti*,Syt præordinati.

21. *Fideles in Deo*,Græc.credentes in Deum.

22. *Caſtificantes*, i. purificantes.*Charitatis*,i.ex charitate Græ.veritatis,i.vera,ſeu perfecta.

Simplici, Græc non ſimulato. *Ex corde*,Græc.ex puro corde.*Attentius*,Græc.intente, ſeu cootinenter.

24. *Fœnum*,i.herba.

25. *In vobis*,i.vobis,ſeu inter vos.

CAPVT II.

1. R*Ationabile*,i.mentis,Syr.ſpirituale.

Sine dolo,i.ſincerum,Syr.purum.

Lac,ſ.doctrinæ Euangelicæ. ſeu gratiæ. *Concupiſcite*,i.amate,& ſumite. *In eo*,i.per id.

3. *Dulcis*,i.ſuauis,vel benignus.

5. *Domus*,i.templum.

Offerentes,pro,ad offerendum.

Summum angularem, Græc. vnica,eſt dictio,q.d in extremo angulo collocandum, Syr.in caput anguli.

Confundetur,i.erubeſcet,ſeu pudefiet.

7. *Honor*,i.honori eſt.

8. *Offenſionis*,ſ.ad quem offendant. *Scandali*,i.ad quam impinguant.

Offenduntur verbo,pro,offenduntor Euangelio. *In quo*,Græc.in quod,ſ.credendum.

Poſiti,i.deſtinari.

9. *Regale*,Vide Exod 19. *Acquiſitionis* i. acquiſitus,Syt.redemptus.

11. *Animum*,i.ſpiritum ſeu mentem.

12. *Detrectant*, i.detrahuot. *Viſitationis*,ſ.cum Deus illos illuminauerit,ſeu conuerterit,q d.iuuabit id ad eorum conuerſionem.

13. *Creaturæ*,i.magiſtratibus ab hominibus creatis.

14. *Ducibus*,i præſidibus.

Malefactorum,ſ.hominum.

15. *Sic*,pro,hæc,vel iunge cum,benefacientes.

16. *Velamen*,i.prætextum.

17. *Fraternitatem*,i.fratres.

18. *Modeſtis*,i.æquis,ſeu humanis.*Diſcolis*,i.aſperis,ſeu difficilibus.

19. *Gratia*,i.gratiæ effectus.

Dei conſcientiam, i. Deum omnium conſcium, vel conſcientiam ſecundum Deum, Syr.coniungit, *Dei*,cum,*gratia*.

Triſtitias,i.moleſtias.

20. *Quæ,enim*,&c.q.d.quid magnum eſt,Græc.& Syr.quæ enim gloria,ſeu laus. *Gratia ad Deum*,i. Deo gratum,ſeu gratiæ Dei opus.

23. *Malediceretur*,i.conuitiis inceſſeretur.

Maledicebat,i.conuitiabatur.*Tradebat*,i.permittebat.

Iniuſte, Græc. & Syr. iuſte, vt ad Deum referatur.

24. *Liuore*,i.plagis.

Veſtrorum,Græc.noſtratum.

CAPVT III.

1. V*Erbo*,i.prædicationi.

2. *In timore*,i cum timore,ſ axactam.

Capillaturæ,Græc.capillorum plicatura,ſeu criſpatura.*Indumenti*,i.quibus induuntur.*Cultus*,ſ.ornatus,ſ.ſuperfluus,

4. *Sed*,ſ.ornetur.*Cordis*,i.interior.*Incorruptibilitate*,i integritate.

6. *Cuius*,ſ.Saræ.*Benefacientes*,ſ.illæ,vel vos, q.d ſi benefeceritis,&c.

Pertimentes, &c. q.d. nullo pauore turbatæ,aut affectu,ſ.fœminę facile turbantur.

7. *Scientiam*,i.prudentiam *Infirmiori*,&c.iunge, eum præcedentibus. *Honorem*,ſ.abſtinendo à copula Hier.1.contr.Ioui.*Vitæ*,i.viuificantis,vel q d.gratiæ vitam æternam conferentis.

8. *In fine*,i poſtremo,vel,denique.

9. *Maledictum*,i.conuitium.

12. *Vultus*,i.ira.

13. *Boni æmulatores*,i.bonitatis ſectatores,

14. *Timorem*,i.minas,ſeu ea quibus terrent.

15. *Sanctificate*,i.glorificate.

16. *Confundantur*,i pudefiant.

19. *In quo*,iunge dum,ſpiritu,i.anima, hac enim deſcendit ad limbum.

Carcere.ſ.inferni.*Prædicauit*,ſ.exprobrans incredulitatem,vel annunciauit liberationem, vt carcer purgatorium,vel limbus intelligatur, & illi quidem fuiſſe increduli prius, ſed in morte pœnituiſſe.

20. *Quando*, pro, velut quando, vt ſit poſitum exempli cauſa.

Expectant,&c.q.d.putabant Deum diutius laturum illos, Græc.expectabat Dei patientia,ſ.illos ad pœnitentiam.

21. *Quod*,pro,quo modo.

Similis formæ.pro,correſpondenter,ſeu,ſimili ratione.

Non carnis,&c.q. d. non per depoſitionem ſordium corpori,ſed per bonæ conſcientiæ purificatiooem apud Deum,ita vt ſi interrogetur,poſſis dicere nullius ſibi conſcium eſſe peccati,vel interrogationem in Deum,probatiooem apud Deum intellige.ſic Pſalm. 138. Interrogare, pro, probare, q.d: non corporis ſordes abluens, ſed probatam reddens conſcientiam.

Per reſurrectionem, i. ad imitationem reſurrectionis. vel per fidem in mortem, & reſurrectionem.

22. *Deglutiens mortem*, pro, vbi mortem abſorbuiſſet(alludit enim ad illud Oſe. 13. abſorpta eſt mors)i.deſtruxiſſet ſeu conſumpſiſſet.

CAPVT IV.

1. E*Adem*,pro,hac,ſ.de qua ſtatim.

Quia,pro quod.*Paſſus*,i.commortuus cum Chriſto.

2. *Reliquum*, iunge cum,temporis.

3. *Sufficit*,q d.ſat mali factum eſt præterito tempore,vt repeti non debeat. *Gentium*, q d.flagitioſam.

Conſummandum,i.complendam.*Deſideriis*,i.concupiſcentiis.

Illicitis,Græ nefariis.

4. *Admirantur*.Græc.peregrinantur,i.velut rem nouam, & peregrinam mirantur. *Blaſphemantes*. i. maledicentes.

6. *Mortuis*,i.peccatoribus. *Iudicentur*, pro,etſi iudicentur.*In carne*,i.carnales. qood poteſt referri ad iudicantes q. d. etſi putentur viuere,more carnalium.

7. *Prudentes*,Syr.caſti.

8. *In vobiſmetipſis*,Gręc.in in voſipſos,i.inter vos *Operit*,i.delet.

10. *Gratiam*,i donum.

Multiformis,i.variæ.

11 *Adminiſtrat*

11. *Adminiſtrat*, i. ſuppeditat. *Honorificetur*, i. glorificetur.

12. *Peregrinari*, i. velut rem nouam, ſeu inſolitam mirari. *Feruore*, i. veniente tribulatione. *Tentationem*, i. probationem *Fit*. i. accidit.

13. *Communicantes*, i. participantes.

14. *In nomine*, i. cauſa, vel ob nomen, ſ. quia Chriſtiani. *Requieſcit*, Græc. requieuit, Syr. requieſcit.

15. *Maledicus*, Græc. malefactor. *In iſto nomine*, i. ea cauſa, Græc. in parte hac.

17. *Iudicium*, i. afflictio. *Qui finis*, i. quid erit de iis. &c.

18. *Si iuſtus*, &c Id ſumptum ex Prou 11. iuxta. 70 v. nos legimus: Si iuſtus in terra recipit, &c.

Vix, i. cum difficultate, nemo enim ſine peccato, pro quo oportet ſatisfacere per pœnalia.

Parebunt, i comparebunt, q. d. quomodo poterunt comparere coram Deo, vel vbi iouenientur tandem?

19. *Benefactis*, i. boois operibus.

CAPVT V.

1. SEniores, Græc. presbyteros. *Conſenior*, Græc compresbyter. *Communicato*, i participes, ſ. in monte Thabor.

2. *In vobis*, i. vobis commiſſus. *Secundum Deum* i. propter Deum Syr. ſpiritualiter. *Voluntarie*, Syr. ex toto corde veſtro.

3. *Dominantes*, ſ. cum vi, ſeu duriter. *In cleris*, i. contra gentem in ſortem Domini adſcitam, vel Eccleſiaſticos intelligit, qui præcipue de ſorte Domini, & quibus ſors, i. hæreditas, Dominus eſt. *Forma*, i. exemplum.

Ex animo, i. voluntate illi conſulendi.

5. *Inſinuate*, i. exhibete. Syr. induimini.

6. *Viſitationis*, i. iudicij, ſeu retributionis, Græ. opportuno.

9. *Eandem*, &c. i eadem pati fratres veſtros, qui in mundo viuunt.

10. *Gratia*, ſ. dator. *In Chriſto*, i. per Chriſtum. *Perficiet*, &c. Græ. perficiat, &c.

12. *Arbitror*, i. video. *Scripſi*, hanc epiſtolam intelligit, quam per Sylnanum miſit.

Obſecrans, q. d. Ideo ſcripſi, vt obſecrarem, &c vetti poterat, hortans.

13. *Babylone*, i. Romæ, ſecundum Hieronymum, & Euſeb. ſ. erat tunc plena idololatria, & peccatis. *Collecta*, ſ. vobiſcum ad eandem gratiam.

14. *Gratia*, Græc. & Syr. pax.

II. PETRI.

Et hac hortatoria eſt, vbi multa de Chriſtianis virtutibus, & de quorundam hæreticorum erroribus, deque Dei prouidentia, & iudiciis, Notat Hier. epiſt. 150. differre hanc ſtylo à priori quod Petrus alio ſit vſus interprete, ſ. qui Græce ſcriberet eius ſenſa.

CAPVT I.

1. COÆQVALEM, i. parem, ſeu ſimilem, ſ. de iiſdem rebus.

In iuſtitia, pro. cum iuſtitia, ſc. qua nos iuſtificat Deus, vel q. d. per Dei miſericordiam, hanc n. interdum ſignificat nomen iuſtitiæ in ſcriptura.

2. *Adimpleatur*, id eſt, perficiatur, Syr. multiplicetur.

In, pro, cum.

3. *Quomodo*, &c. ſub, agnoſcendum grato animo.

Diuinæ, &c. pro, per diuinam, &c. *Quæ*, ſc. pertinent.

Gloria, id eſt, gratia, ad eius gloriam pertinente.

Virtute, i. bonitate, ſeu miſericordia.

4. *Per quem*, ſcil. Chriſtum, Græ. per quæ, ſc. donata.

Promiſſa, ſ. olim per prophetas.

Conſortes, ſ. gratia eſt quædam deitatis participatio, Deo ſimiles faciens.

5. *Subinferentes*, i. adhibeotes.

Miniſtrate, i. adiungite. *In*, pro, cum. *Virtutem*, q. d. Chriſtianas virtutes. *Scientiam*, i. prudentiam.

6. *Abſtinentiam*, i. temperantiam. *Pietatem*, i. Dei Cultum.

7. *Charitatem*, ſ. in Deum.

8. *Superent*, i. abundent.

9. *Et manu*, &c. q. d. ſimilis cæco manu tentanti, quia nihil videt.

Obliuionem, &c. q. d. oblitus gratiæ Dei, qua ei remiſſa peccata. vt ſe operibus virtutum exerceret.

10. *Certam*, Græ. firmam, q d. confirmate electionem veſtram bonis operibus.

Hæc, ſ. bona opera.

11. *Miniſtrabitur*, i. dabitur.

12. *Incipiam*, pro, incipio, vel incepi, ſ. priori epiſtola, vel q. d. de integro faciam ſemper, Græ. non negligam, forte pro, non neglexi. *Et quidem*, pro quamquam.

Præſenti, i. ea de qua ago.

13. *Suſcitare*, &c i. excitare vos monendo.

14. *Velox*, apparet Romæ & hanc ſcripſiſſe.

Tabernaculi, i. corporis. *Significauit*, id eſt, reuelauit.

15. *Habere*, i. poſſe, q. d. vt poſt obitum meum poſſitis horum frequenter meminiſſe.

Doctas, i. arte compoſitas.

Præſentiam, ſ. in mundo per Incarnatiooem. *Illius*, ſ. Chriſti

17. *Accipiens*, pro, accepit.

19 *Firmiorem*, ſ. hominum opinione, qui noſtrum teſtimonium non tanti faciunt, vel firmiorem pro firmum.

Sermonem, ſ. de Chriſto.

Dies, ſ æternitatis.

Lucifer, i. aurora futuræ vitæ.

20. *Interpretatione*, i. excogitatione, vel explicatione, i. opus eſt ſpiritu Dei.

CAPVT

CAPVT II.

1. P*Opulo*,i.iudaico. *Mendaces*,i falſa docentes. *Perditionis*,i. *Negant*,pro, negabunt. *Superducentes*,i.accerſentes.

2. *Blaſphemabitur*,i.maledicetur.

3. *In*,pro,cum,vel per.

Fictis verbis,i,perfraudes , & mendacia. *De vobis negotiabuntur*,i.ad quæſtum abutentur vobis.

Iudicium,i.damnatio. *Iam olim non ceſſat*,i. iam dudum appropinquat. *Non dormitat*,i. parata eſt, more vigilantis.

4. *Rudentibus inferni* , l. catenis infernalibus, Græc.catenis caliginoſis , ſeu caliginis. *Reſeruari*, pro reſeruatos q.d.detractos è cœlo velut catenis reſeruat in hoc mundo , in Tartaro cruciandos , poſt Iudicium.Id quod intellige de iis qui hic verſantur inter homines,nam pars iam in inferno cruciatur.

5. *Originali*,i.antiquo,non *pepercit*,ſub oec iſtis parcet.

Octauum,i.vnum ex octo ſeruatis.

Praconem,i.prædicatorem. *Mundo*,i.vniuerſitati, vel q.d.mundi impiis.

6. *Acturi ſunt*,pro.acturi erant , vel agunt.

7. *Aſpectu*, &c.i. præſentia & fama, vel q.d.qui iis quæ aſpiciebat, & audiebat,malis diſcruciabatur.

10. *Magis*,Græ.maxime. *Dominationem*,i.præpoſitos.

Sectas , &c.Græc. glorias(i.dignitate præditos) non metuunt blaſphemare,i.maledicere,ſeu conuitiis laceſſere.Mihi noſtra lectio placet,quam etiam Græ.indicant.

11. *Vbi*,i.cum.*Virtute*,repetitio. *Maiores*,ſ.diabolus multo fortior eſt homine. *Portant* , i. ferre poſſunt.

Execrabile,i.terribile,Græc.blaſphemum.

Iudicium,i.ſupplicium, q. d. & quomodo ferre poterunt iſti ſuum:vel ſenſus eſt : Nec Angeli ipſi etſi præſtantiores multo hominibus , audent contra ſe inuicem,i.contra dæmones, proferre maledictionem. Vide Epiſt.Iudæ.

12. *Naturaliter*,pro,nata.

Captionem,i.ſeruitutem , vel venerationem,ſ.vt capiantur.

13. *Voluptatem*,ſ.veram,vel ſummam.

Diei,i.diurnas,ſeu temporales. *Coinquinationes*, i.impuri.

Macula,i.immundi.

Vobiſcum,i inter vos.

14. *Inceſſabilis*,i.perpetui. *Pellicientes*, ſ.ad peccatum.

15. *Ex Boſor*,ſ.nati.i.filium Boſor.Num.22.Beor dicitur.*Subiugale*,i.aſina.

17. *Fontes*,i.velut fontes.

18. *Luxuria*,pro,luxurioſæ.

Paululum,&c.i.qui aliquantum conantur euadere.*Qui in*,pro,eos qui in.

20. *In*,pro,per.

22. *In volutabro*,pro,ad volutabrum,ſcilicet,reuerſa.

CAPVT III.

1. I*N quibus*.ſcil.Epiſtolis.*In commonitione*,i.monens.

2. *Pradixi*,Græc.prædicta ſunt.

Praceptorum.i. mandatorum.

Domini,pro,& Domini.

4. *Eius*,ſ.Chriſti ad iudicium .

Sic,ſc.vt videmus, q.d. nulla erit mundi immutatio.

5. *Volentes*,i.ſentientes. *De aqua* , ſc. recedente *Aquam*,ſc. ſegregatam.*Conſiſtens*, i.extans,ſeu apparens.

6. *Qua*,ſ.cœlum & terram,dantia aquarum copiam.

7. *Repoſiti*,i.ſeruati .

Igni,ſ.purgandi.

8. *Vnus dies*,&c.q.d.apud Deum perinde eſt breue,& longum tempus.

9. *Propter vos*,Græ.erga vos.

10. *Impetu*,i. Dei virtute. *Tranſient*, i.renouabuntur.

Soluentur,ſ.purgabuntur.

11. *Pietatibus*,i.Dei cultu.

12. *Quem*,ſ.aduentum. *Cœli*, ſ. aerei , forte veri etiam ſuperiores,quod etiam illud Chriſti indicat: Cœlum & terra tranſibunt. Vbi parum curandum eſt quid Philoſophi dicant.

Tabeſcent,i.liqueſcent .

13. *Secundum promiſſa*, ſc.in ſcriptura.*Iuſtitia*,i: iuſti,vel perfecta iuſtitia.

14. *Inuiolati*, Græ. irreprehenſibiles. *Ei*, i.apud eum vel ab eo.

15. *Vobis*,ſ.Epiſtola ad Heb.

16. *Deprauant*,i.detorquent.

17. *Praſcientes*,ſ.hæc quæ dixi.

Cuſtodite, i. cauete. *Inſipientium* , Græc.nefariorum,ſeu impiorum.

Traducti,i.decepti.

I. EPISTOLA IOANNIS.

Scriptam ad Parthos ait Aug. & alij graues auctores. Agit de Chriſto, eiuſque imitatione,pracipue per charitatem,vbi multa de vera Chriſti fide, & in Deum fiducia.

CAPVT I.

1. F*VIT*, Græc.erat ſ. verbum,de quo, in principio erat verbum.*Vidimus*,ſ. carnem factum.*Perſpeximus*, ſ. diligenter contemplantes.

Contrectauerunt,ſ.cum dixit. Palpate & videre, &c. *De verbo vita*,coniunge cum,anounciamus vobis.

2. *Et vita*,pro,nam vita,Heb.

3. *Societate*,Græ. communionem. ſic & inf. ſed Interpres ſenſum redddidit.

4. *Plenum*,i.perfectum.

5. *Vlla*,ſ.in omnibus aliis eſt aliquis luminis defectus.

6. *Tenebris*,ſ.peccati.

Facimus,pro,dicimus Repetitio per negationem Ioanni familiaris.

7. *In luce*,i.ſecundum qu od fides docet.

Et ſanguis,&c. pro , & per Sanguioem Chriſti mundi ſumos,&c.dicit veto, mondat, quia ſemper indigemus mundari,qui qootidie peccemus.vt ſtatim dicitur.

9. *Fidelis*, i. verax in promiſſis. promiſit autem cum dixit:Quorum remiſeritis peccata, &c.vbi de confeſſione Chriſtus loquebatur, *Iuſtus*, i. porens iuſtificare,vel iuſtus pro,miſericors.

10. *Peccauimus*,pro peccamus.

Mendacem,ſ. quia per ſcripturam dicit neminem eſſe ſine peccaro.& quidem docuit omnes ſic orare:Dimitte nobis debita noſtra.

Verbum eius,i.Chriſtus.

CAPVT LI

1. I*Vſtum*, adeoqoe dignum qui à Patre imperrer.

Propitiatio,pro,propitiator.

1 *Noſtris*,i.Chriſtianorum. *Totius mundi*,ſ. quotum ex ipſo eſt.

3. *Quoniam*,pro, quod *Cognouimus*, ſeil. vt par eſt.

5. *Verbum*,i.mandatum. *Perfecta*,ſ quantum ſufficit ad ſalutem. *In hoc*,i. per hanc obſeruantiam mandarorum.

In ipſo.i.eius amici ſeu ipſi coniuncti.

6. *Manere*,ſ.vt membrum in corpore,aut palmitem in vite.

Ambulauit,i.vixit ,ſ u conuerſatus eſt.

7. *Chariſſimi*,Græ.fratres.

Non mandatum,&c. q.d. non vobis rem nouam præcipio,ſed quam accepiſtis ex quo Chtiſtiani eſtis.

Audiſtis,ſc à me hactenus, vel à principio cooverſionis veſtiæ de Dei dilectione.

8. *Iterum*,i.rurſum,Gr.πάλιν,q.d.quamquam nouum illud poſſum vere dicere.

Nouum,ſ. de proximi dilectione. ſic enim illud Chriſtus vocauit. vide Ioan.13.

Verum,i.perfectum,vel veritatis plenum.

In ipſo,in ſe.

In vobis,ſ.faciens vos perfectos, vel in luce ambulantes.

Quia,q.d.nouom eſt pernouam lucem in mundum per Chriſtum allatam.

Tenebræ,ſ.errorum,& peccatorum.

10. *Scandalum*,&c.q.d.nulli eſt ſcandalo.

12. *Nomen eius*,i.ipſum.ſ. Chriſtum.

13. *Ab initio eſt*,i.ſemper fuit.

Malignum,ſ.diabolum, Græc.τὸν πονηρόν. i.illum malum.

14. *Infantes*,Græc.παιδία,i.puelli,ſeu filioli.Tres diſtinguit ætates, ſcil. puerorum, iuuenum, & ſenum.

15. *Patris*,i.in Patrem Deum.

16. *Oculorum*,ſcil.auaritiæ cupiditas, ſeu curioſitatis.

Superbia vitæ,Syr.faſtus mundi.

17. *Tranſit*.q.d.ciro deſinet.

19. *Hora*, i.tempus.

Venit,præſ.temp.eſt pro futuro

Antichriſti,de hæreticis loquitur,Aug 2.lib.contra aduerſ.leg.& proph.

19. *Non erant ex nobis*, i. ex numero prædeſtinatorum.Aug.de prædeſt.

Sed vt,&c.q d Ideo rales euaſerunt , vt appareret,&c.

20. *Sancto*,.ſ.Spiritu.

Noſtis omnia,ſ.ad ſalutem neceſſaria.Syr.vnumquemque hominem diſcernitis.

21. *Et quoniam*, &c. ſub.ſcientibus. *Non eſt*,'i. noo procedit,ſed ei aduerſatur.

23. *Habet*,Syr.credit.

Habet,Syr.confitetur,

25. *Repromiſſio*,pro,promiſſio.

26. *De his*,i.propter eos.

27. *Doceat*,ſ,quæ iam didiciſtis, vel ad ſalutem neceſſaria.

Vnctio,i.Chriſtianiſmos.Chriſtianus enim quaſi vnctus,& quidem Græc. hic χρίσμα. *Et ſicut*, pro, igitur ſicut.

28. *Confundamur*,i.pudefiamus.q.d. ne nos confundat,ſeu pudefaciat,cum ad iudicium venerit.

29. *Iuſtus*,i:Chriſtus.

CAPVT III.

1. D*Edit*,id eſt.exhibuit,q d. quantum nos dilexerit.

2. *Apparuerit*,ſ.qoid erimus.

3. *Sanctificat*,i.ſanctum facit,q.d. ſtudet ſanctitati.

4. *Et peccatum*.pro, nam peccatum.

Apparuit,i.venit.ſic inf.

6. *Non peccat*,ſ qoamdiu in eo manet.

Cognouit,ſ.quatenus peccat.

7. *Ille*,ſ.Chriſtus.

8. *Ab initio*,ſcil.mundi,vel ex quo cœpit peccare.

Peccat,i.inducit ad peccatum , vel perſeuerat io peccato.

In hoc,i.ad hoc.

9. *Non facit*,ſcil. quatenus ex Deo natus eſt,ſeu quamdiu Dei ſemen,i.gratia in eo manet.

10. *Manifeſti ſunt*,Syr.diſtinguuntur.

11. *Initio*,ſ.conuerſionis.

12. *Maligno*,i.diabolo.

13. *Mundus*,i mundani,ſ.peccatores , ſeu impij q.d.faciunt id,quia opera eorum mala ſunt.

14. *Quoniam*,pro,nam. quaſi dicat , id eſt argumento.

15. *Homicida*, ſc. ſui, vel fratris,animo ſeu voluntate.

Vitam æternam,i. gloriam , per quam obtinetur vita æterna.

16. *Dei*,ſ.Chriſti.*Debemus*,ſ.cum opus fuerit ad eorum ſalutem.

17. *Subſtantiam*,i.diuitias. *Clauſerit*,&c.i. miſertus non fuerit.

18. *Nec lingua*,repetitio.

19. *In hoc*,ſ.ſi diligamus opere.

Suadebimus,&c.i.ſatiſfaciemus cordibus, vulgo contentabimus , ſeu quietabimus. Vide Matt.28. Gal.1.

20. *Quoniam*,pro,quod.*Maior eſt*,q d.non poteſt eum id latere.

23. *In nomine filij*,i.in filium.

24. *Et ſpiritu*,&c.i.ex hoc quod ſpiritum ſuum nobis dedit,ſ.gratiam ſuam.

CAPVT IV.

1. P*Robate*,i.examinate

Spiritus,i.mentis propriæ,vel alienæ impulſus,ſeu motiones,ſc.videntur interdum reuelationes,& ſunt illuſiones.

3. *Soluit*,ſ.negans , vel Deum, vel hominem,Gr. & Syr.non confitetur I E S V M Chriſtum in carne veniſſe.

Antichriſtus,Gr.& Syr.Antichriſti.

Venit , pro , venturus eſt , ſeu erat. præſ. pro fut.

4.*Eum*

4. *Eum*, Græ.eos, ſ.pſeudoprophetas, i.hæreticos,
6. *In hoc*, ſ. ſi nos audiat, aut non audiat.
10. *Eſt*, i demonſtrata eſt. *Quaſi*, Gr. quod.
Propitiationem, i. propitiatorem.
12. *Perfecta*, ſ. quantum ſatis eſt ad ſalutem,
15. *Confeſſus*, ſ.fide charitate formata.
16. *Charitati*, Græ.charitatem. *Nobis*, pro, nos. Charitas eſt & charitatis auctor.
17. *In hoc*, &c.q.d.ad hoc nos amauit perfecte, vt, &c.vel ad hoc nos monet charitas in Deum, vt, &c.
Eſt, pro, fuit, i. vixit. *Sumus*, i. viuimus, ſ.illum imitantes.
18. *In charitate*, q.d. charitas non timet ſeruiliter.
Timorem, ſ. ſeruilem. *Pœnam*, i.cruciatum, Syr. perturbationem. *Autem*, pro ergo.

CAPVT V.

1. C*Redit*, ſ.fide perfecta per charitatem.
2. *In hoc*, &c.q.d. tum demum diligemus ex Deo natos, ſ.per gratiam, ſi Deum dilexerimus, & eius præcepta ſeruauerimus.
3. *Dei*, i.erga Deum. *Quoniam*, non videtur cauſalis, ſed continuatiua.
Omne quod natum, pro, omnis qui natus.
6. *Per aquam*, i.cum aqua, ſ.quæ de latere fluxit, vel qua baptizat. *Sanguinem*, ſ. quo mundum redemit.
Spiritus, ſ. ſanctus. *Chriſtus*, Græ.& Syr.Spiritus, q.d.& ei credendum, quia veritas eſt.
7. *Dant*, ſ.de Chriſto. *In cælo*, pro, de cœlo.
8. *Spiritus*, ſ.quem emiſit in cruce. *Aqua & ſanguis*, ſ.de latere fluentes, ex quo apparuit illum hominem eſſe anima & carne conſtantem. *Et hi tres vnum ſunt.* Hæc non ſunt Græ nec in Complut.
9. *Quoniam teſtificatus*, Græ.quo teſtificatus.
10. *Habet*, ſ per fidem. *Teſtimonium*, i. veritatem à Deo teſtatam. *Filio*, Græ.Deo: ſed noſtra lectio magis placet.
11. *Teſtimonium*, ſ.opere datum.
In filio, i, per filium.
13. *Creditis*, ſ.fide cum charitate. *In nomine filij*, i.in filium.
15. *Habemus petitiones*, i.obtinemus res petitas,
16. *Non ad mortem*, i.non animo vſque ad mortem in eo peccato manendi, vel non merens damnationem æternam, vel non per malitiam factum, iuxta illud Sap.16.homo occidit per malitiam animam ſuam, ſ.ſciens, & velut ſtudio, ſeu deſperatione. *Ei*, ſ.peccatori, per huius orationem. *Non pro illo*, &c q.d.non ei promitto impetrationem.
17. *Ad mortem*, ſc.omnis iniquitas, vel q.d.inter iniquitates eſt quædam quæ dicitur ad mortem, Gr.non ad mortem, q.d.ſunt quædam peccata non ad mortem, ſ.quæ per ignorantiam, vel infirmitatem committuntur & non malitia, ſeu deſperatione.
18. *Generatio Dei*, i.ex Deo natiuitas.
Malignus, i.diabolus.
19. *Maligno*, i.peruerſitate, ſeu peccatis.
20. *Senſum*, i.mentem. *Hic*, ſ. filius.
21. *Cuſtodite vos*, i.cauete. *Simulacris*, i.idolis.

II. IOANNIS.

De charitate, vtraque doctrina & hæreſi.

1. S*ENIOR*, Græc.presbyter, quo nomine ſignificatur etiam Epiſcopus.
Electæ. nomen forte proprium, vel q.d.electæ à Deo. Hier.putat Eccleſiæ ſcribi. *Natis*, i.liberis. *In veritate*, i.vere, vel in Chriſto, qui eſt veritas.
2. *Veritatem*, ſ.doctrinæ.
3. *In veritate*, i.cum veritate, ſ.fidei.
4. *In veritate*, i.perfecte, ſeu ſancte.
6. *In eo*, ſ mandato, vel quod auditis, vel Chriſto,
7. *Exierunt*, Græ.introierunt.
In carnem, pro, in carne, ſeu cum carne.
8. *Videte vos*, pro, cauete vobis.
Eſtis, ſ. hactenus.
10. *Quis*, ſ.talium doctorum.
Aue, i. ſalutem.
12. *Os ad os*, i. præſentem præſentibus. *Loqui*, pro, locuturum *Veſtrum*, Græc noſtrum.
13. *Electa*, ſc. à Deo, vel eſt etiam id nomen proprium.

III. IOANNIS.

Laudat Caij fidem, & charitatem, hortaturque vt perſeueret.

1. C*AIO*, de quo Rom. 16 & 1.Cor.1.
2. *De*, pro, io. *Orationem facio*, i. Deum oro. *Proſpere*, &c. q.d. vt ſemper proſpere agas, & valeas, vt nunc proſpere agis.
3. *Veritati*, i.fidei, vel ſanctitati.
4. *Maius horum*, pro, maius hoc, *Gratiam*, Græc. & Compl.gaudium.
5. *Fideliter*, i.vt decet fidelem, ſ.Chriſtianum, *Et hoc*, pro, præſertim,
6. *Deduces*, ſ. cum honore, & viatico.
Deo, pro Dei cultu, q.d. vt par eſt facere Deo ſeruientes.
9. *Scripſiſſem forſitan*, Græc. ſcripſi. *Amat*, i. optat, ſeu ambit. *Primatum*, &c.i.præfici, ſeu primas tenere.
10. *Commonebo*, i. reducam in mentem, ſeu arguam, & conuincam. *Suſcipiunt*, Græc. volunt ſuſcipere. *Eccleſia*, i.fratrum congregatione.
11. *Vidit*, i. nouit.

EPISTOLA IVDÆ.

Hortatur Chriſtianos ad perſeuerantiam in bonis operibus, monetque vt ab hæreticis caueant, quorum hic mores deſcribit.

1. IVdas, qui & Thadæus. *Iacobi*, ſc. minoris, filij Alphæi, primique Ieruſalem Epiſcopi. *Dilectis*, Græc. ſanctificaris.

Chriſto, i. per Chriſtum.

2. *Adimpleatur*, 1. Pet. 1. idem verbum Græcum vertit, multiplicetur, at 2. Pet. 1. adimpleatur, vt hic.

3. *Omnem*, &c. q.d. cum pro vobis eſſem valde ſolicitus, & vellem ſcribere, nunc videns eſſe neceſſarium, nolui omittere. *Deprecans*, verti poterat, hortans.

Supercertari, i. cooperari laborando. vide idem verbum Sap. 15. & Eccl. 11.

4. *Praſcripti*, i. deſtinati, vel q.d. de quibus eſt prædictum in ſcripturis. *Iudicium*, i. condemnationem.

Solum, &c. q.d. qui ſolus eſt Dominator, & Dominus, ſ. cum Patre & Spiritu ſancto.

5. *Omnia*, Græc. hoc, q.d. quamquam id ſciaris, vel omnia huiuſmodi, per acceptam ſemel à vobis doctrinam Chriſtianam.

Ieſu, i. Ioſue, ſecundum Hier. Ego de Chriſto intelligo, & quidem Græc. κύριος.

Secundo, i. poſtea.

6. *Principatum*, i. dignitatem, vel ſtatum in quo à principio conditi. *Domicilium*, ſ. cœleſte.

Diei, ſ. Iudicij. *Æternis*, ſ. à quibus nunquam ſoluentur. *Caligine*, i. tenebris, in quibus ſemper ſunt, vel aere caliginoſo.

7. *Simile*, ſ. ſicut illæ. *Alteram*, ſ. vitio Sodomitico.

Exemplum, ſ. toti mundo.

8. *Carnem*, i. Corpus ſuum. *Dominationem*, i. dominos, ſeu ſuperiores. *Maieſtatem*, i. in dignitate conſtitutos.

Blaſphemant, i. maledicunt.

9. *Diſputans*, i. diſceptans. Id non eſt in ſcriptura, quæ extat forte tunc erat in aliqua, vel traditione aut reuelatione acceptum. *Moyſi*, &c. forte diabolus volebat oſtenderere Iudæis vbi eſſet, vt tanquam Deum adorarent. *Iudicium*, &c. q.d. conuitium ei dicere noluit, ſed modeſte eiicere, quanto ergo magis hi modeſti eſſe deberent erga ſuperiores. *Imperet*, Græc. increpet.

10. *Ignorant*, ſ. diuina myſteria.

Norunt, ſ. carnalia.

11. *Via*, i. viuendi ratione. *Effuſi*, i. prolapſi ſc. in omne flagitium. *In contradictione*, i. imitati rebellionem. *Perierunt*, pro, pereunt, vel peribunt.

12. *Macula*. i. maculati. *Paſcentes*, ſ. delicate, vel, pro, regentes, ſ. qui ab aliis nolint regi.

Nubes, pro, velut nubes, q.d. leues & vacui gratia Dei.

Autumnales, i. autumno marceſcentes.

Bis, i. ante, & poſt baptiſmum, vel bis, pro omnino,

Eradicatæ, pro, eradicandæ, vel ſine radice fidei, vel charitatis.

13. *Fluctus*, pro, velut fluctus. *Feri*, i. ferocis.

Confuſiones, i. dedecora *Sydera*, pro. velut ſydera.

Procella, Græc. caligo. *In æternum*, ſ. duratura.

14. *Venit*, præt. pro futuro. *In*, pro, cum.

Millibus, ſ. Angelorum.

15. *Arguere*, i. conuincere. *Duris*, i. malis, ſeu rebus non ferendis.

17. *Apoſtolis*. Vide 2. Pet. 3.

21. *Æternam*, ſ. perducentem, vel duraturam.

22. *Hos*, ſ. errantes *Arguite*, i. conuincire.

Iudicatos, ſ. prius à vobis eſt eſſe in errore.

23. *Igne*, ſc. cupiditatis, vel q. d. ne in ignem æternum veniant. *Tunicam*, ſ. corpus, quod velut veſtis animæ.

24. *In exuliatione*, pro, cum exultatione.

25. *Deo*, Græc. ſapienti Deo.

Gloria, ſ. ſit, ſeu agnoſcatur quam habet, atque ita in ſequentibus intellige. nec enim per Chriſtum habet illa, ſed habere agnoſcitur.

IOANNIS APOCALYPSIS,

i. Reuelatio.

Scripſit eam in Patmo inſula, in quam fuerat relegatus à Domitiano. Scriptam ante Euangelium graues auctores aiunt: Vide Euſeb. lib. 3. c. 24. Epiph. hæreſ. 51. Totum vero hunc librum ſpiritualiter eſſe intelligendum, ait Hier. ep. 148. Ego pauca quædam annotabo, nam myſteria me fateor non intelligere.

CAPVT. I.

1. ILLI, ſc. Chriſto quatenus homini, q.d. quam voluit illum Deus palam, &c.

Cito, erant quidem incepturæ cito, Eccleſiæ perſecutiones, quæ hic prædicuntur.

Mittens, ſ. eam. *Ioannis*, ſ. Euangeliſtæ.

2. *Perhibuit*, pro perhibet, ſ. hic. *Verbo*, i. relationi. *Et teſtimonium*, &c. q.d. teſtatur de IESV Chriſto.

3. *Scripta ſunt*, ſ. cuique ſeruanda. ſic enim prædicit futura, vt ſimul mores informet. *Tempus*, ſ. reddendæ rationis Deo, vel rerum hic prædictarum.

4. *Gratia*, ſ. detur. *Erat*, ſ. de quo Ioan. 1. In principio erat verbum, ſignificatur vero æternitas.

Venturus, ſ. ad iudicium. *A ſeptem*, i. omnibus est autem ab his Gratia & pax, non vt auctoribus,

ſed

ſed optatoribus,& miniſtris. Quidam putant certos quoſdam angelos, ſeptem numero, deſignari, Vide Tob. 12.

5. *Ieſu Chriſto*, Repetitio, propter humanitatem, vel & à, pro id eſt à, vt ſit explicatio.

Fidelis, i. verax *Primogenitus*, i. primus reſuſcitatus ad vitam, ſc. immortalem, nam ad mortalem alij quidam prius. *In*, pro, per, vel abondat,

6. *Regnum*, i. reges, vel in quibus ipſe regnet.

Sacerdotes, omnes quidem ad ſacrificia laudis & operum bonorum, quoſdam vero ad Miſſæ ſacrificium.

Gloria, ſ. eſt, ſeu debetur. *Amen*, q.d. vere ita eſt,

7. *Venit*, pro, veniet, vel q.d. video iam venientem, ſc. futura Prophetia repræſentantur vt præſentia.

Pupugerunt, ſ. peccatis, vel flagellis, & clauis. videtur alludere ad Zach. 12. No. vero Interpretem idem verbum Græcum quod Ioan. 19. verterat, transfixerunt, vertiſſe hic, pupugerunt *Super eum*, i. quod eum offenderint *Tribus*, i. nationes. *Etiam*, Amen Confirmatio Græc. & Heb. Græc. ναὶ ἀμήν, q. d. certe ſic erit.

8. *Principium & finis.* Id non eſt Græc, nec in omnibus Latinis. Videtur ab aliquo additum ex c. 21. & 22. explicationis cauſa.

9. *In Chriſto*, i. propter Chriſtum, vel Chriſti imitatione. *Inſula*, ſ. Aſiatici maris. *Verbum Dei*, i. prædicationem Euangelicam.

Teſtimonium, i. confeſſionem.

10. *Spiritu*, ſ. mentis ecſtaſi. *Dominica*. vide Dominicæ diei antiquitatem.

Poſt me, i. veluti à tergo ſonantem.

12. *Conuerſus*, ſ. retro. *Vocem qua*, pro, eum qui.

13. *Filio hominis*, i. homini, vel Chriſto, ſ. Angelus erat ſpecie hominis, qui Chriſtum repræſentabat.

Podere, i. veſte talari ſignificatur vero ſacerdotium, vt zona aurea, caritas.

14. *Candidi*, ſignificatur antiquitas veritatis, ſecundum Aug. ego potius dicerem deitatis æternitatem.

Flamma, ſignificatur ira contra peccantes.

15. *Ardenti*, Græc. ardentes, ſeu igniti ſignificatur autem Chriſti humanitatis fortitudo, & ſplendor.

Aquarum multarum, q.d. terribilis, ſ. contra impios.

16. *Gladius*, ſ. ſententia condemnationis.

In virtute ſua, i. cum maxime lucet.

17. *Primus & nouiſſimus*. Id ſup. ſignificatum per α & ω, ſ. auctor eſt, & finis omnium.

18. *Et fui*, pro fui enim. *Claues*, i. poteſtatem.

19. *Quæ ſunt*, i. de rebus præſentibus.

20. *Sacramentum*, Græ. myſterium, q.d. id quod ſignificatur per hæc. *Angeli*, ſ. præfecti, ſeu cuſtodes. Quidam Epiſcopos intelligunt. vide cap. ſeq. & Mal. 2.

CAPVT II.

1. *ANgelo*, i. Epiſcopo, ſcribitur huic tanquam capiti, adeoque per ipſum toti Eccleſiæ, ad hanc n. etiam referenda quæ dicuntur.

In medio, i. inter

2. *Suſtinere*, i. ferre. *Tentaſti*, i. exploraſti, ſeu examinaſti.

3. *Nomen meum*, i. me.

4. *Primum*, ſ. primum illum feruorem.

5. *Prima*, ſ. quæ ſolebas olim. *Sin autem*, i. alioqui. *Tibi*, i. ad te.

Candelabrum, i. Eccleſiam, q. d. puniam vos niſi pœnitentiam egeritis.

6. *Habes*, ſ. boni. *Nicolaitarum*, nomen hæreticorum à Nicolao vno ſeptem primorum Diaconorum, ſic appellatorum, vt quidam volunt. Vide de hæreſ. Epiph. & Auguſt.

7. *Spiritus*, ſ. Dei. *Ligno*, i. arbore, q.d. frui beatitudine ſignificata per lignum vitæ, quod erat in paradiſo.

Paradiſo, ſ. cœlo empyreo.

8. *Viuit*, Græ. vixit, præt. pro præſ.

9. *Paupertatem*, ſ. in temporalibus bonis.

Sed, pro, quanquam. *Diues*, ſ. in ſpiritualibus,

Non ſunt, ſ. vere Iudæi, i. Deum confitentes.

Synagoga, i. congregatio.

10. *Tentemini*, i probemini. *Decem*, i. multis.

Vitæ, ſ. æternæ.

11. *Secunda*, i. Inferni ſupplicio. vide inf. c. 20. & 21.

12. *Romphaam*, i. gladium.

13. *Sedes ſatanæ*, i. cultus idolorum, ſeu infideles multi. *Nomen meum*, i. fidem in me.

Et in, &c. Græ. in diebus quibus Antipas, &c. Dicitur hic fuiſſe Pergami Epiſcopus. vide eius vitam apud Metaphraſtem.

14. *Illi*, pro iſtic. *Edere*, ſ. idolothyta.

15. *Ita*, explicatio præcedentis.

16. *Similiter*, quidam iungunt cum præcedentibus, vel q.d. ſicut ſupra dixi Epheſiis. *Si quo minus*, i. alioqui. *Gladio*, i. imperio, ſeu fortitudine, *Oris*, i. ex ore procedentis, vt vidiſti.

17. *Abſconditum*, i. ignotum inexpertis, vel repoſitum, vt ſolent quæ ſeruantur loco abdito. vide Pſal. 30 ver. 20 *Calculum*, i. lapillum: olim res fauſtæ lapillo candido notabantur, vt victoriæ, dieſque natalis, & res eiuſmodi. Itemque in ſuffragiis qui fauebant, calculo albo id ſignificabant ad id ergo videtur alludere q.d. beabo. *Nomen*, ſ. beati. *Scit*, ſ. perfecte.

20. *Mulierem*, &c. ſecta aliqua hæreticorum ſignificatur, vel certa aliqua mulier ſectæ Nicolaitarum.

Fornicari, ſ. id docebat. intellige vero fornicationem carnalem, vel ſpiritualem.

22. *Lectum*, q. d. morbo afficiam. quidam tamen Infernum intelligunt.

23. *Filios*, i diſcipulos. *In mortem*, pro, morte, q. d. omnino interficiam. *Renes & corda*, i. hominis intima.

24. *Et cæteris*, pro, nempe cæteris,

Cognouerunt, i. approbarunt, ſeu receperunt.

Altitudinem, i. profunditatem, ſ. errorum, & flagitiorum. *Quemadmodum dicunt*, i. vt vulgo dici ſolet. Apparet fuiſſe phraſim vulgo tunc vſitatam, cum vellent ſatanæ fallacias ſignificare, Quidam tamen dicunt phraſim eſſe hæreticorum illorum, qui ſuos errores profunda myſteria vocabant.

Pondus, i. afflictionem, q. d. contentus ero iſta, qua fertis malos.

25. *Quod habetis*. ſ. vel pondus, vel bonum,

Tenete, i. ferte, vel ſeruate. *Veniam*, ſ. in cuiuſque morte.

26. *Opera*, i. præcepta quæ fieri iubeo. *Dabo illi*, &c q.d. faciam mecum imperare, ſ. ex capite Chriſto & membris, vnum corpus conſtat, totumque regnabit.

27. *Reget*, ſ. mecum particeps regni.

Ferrea, i. inflexibili ad malum, & valida ad ſupplicium.

Confringentur, ſ. irreparabiliter.

28. *Stellam*, &c. i. cœleſtem lucem, ei in futura vita orientem, & velut diem gloriæ incipientem, vide 1. Petri 1. forte ſe intelligit, vide cap. 22.

CAPVT III.

1. HAbet, ſ. in dextera. Vide cap. 1. *Et mortuus*, pro. ſed mortuus, q. d. multi ex vobis ſunt in peccato.

2. *Moritura*, ſ. alioqui bonos videtur intelligere, de quibus infra. *Plena*, i. perfecta. *Deo meo*, loquitur Christos vt homo.

3. *In mente*, &c. i. momento. *Acceperis*, i. inſtitutus ſis. *Et neſcies*, explicatio præcedentis.

4. *Nomina*, i. homines. vide Act. 1. *Qui*, Græ. quæ. *Veſtimenta*, i. corpora, vel q. d. qui puritatem animæ conſeruatunt. *In albis*, i. ſtola felicitatis.

5. *Sic*, Græ. hic. *Non delebo*, &c. q. d. perpetuo mecum viuet. *Nomen eius*, i. ipſum, q. d. agooſcam pro meo, vel laudabo. vide Matt. 10.

7. *Verus*, i. verax. vide Pſal. 144. vbi eadem ſententia. *Clauem Dauid*, i. regiam poteſtatem.

Aperit, &c. q. d. qui facit quod vult, nec ei quiſquam poteſt reſiſtere.

Oſtium apertum, i. expeditam viam, q. d. abſtuli impedimenta. *Quia*, pro, quanquam, q. d. etſi debilis es, tamen me iouante, præualebis. *Et ſeruaſti*, pro, tamen ſeruaſti, vel quia ſeruaſti.

Verbum, i. præceptum.

9. *Adorent*, &c. i. ſubiiciantur tibi.

10. *Patientia*, i. de patientia, q. d. quod præcepi de patientia ſeruanda. *Mea*, i. à me præceptæ.

Ab hora, pro, in tempore, vel ab incurſu, ſeu impetu. *Tentare*, i. ad tentandum. *Habitantes*, ſ. Chriſtianos per orbem diſperſos.

11. *Tene*, i. conſerua. *Quod habes*, ſ. boni.

Accipiat, i. eripiat, vt ſolet diabolus tentando, vel, pro te ſubſtituatur, iuxta illud: Et epiſcopatum eius accipiat alter.

12. *Columnam*, i. firmiter conſiſtentem.

Templo, vel Eccleſia, vel cœlo. *Et ſcribam*, &c. q. d. adſcribam in numerum filiorum Dei, & beatorum, electorumque meorum. Sunt quidem tales ab æterno ſcripti, ſed hic executio ſignificatur illius prædeſtinationis.

Deſcendit, præſens eſt. vide inf. c. 21.

Nouum, ſ. per nouitatem felicitatis, q. d. nouo & ſingulari modo, meum illum faciam.

14. *Amen*, i. veritas. *Fidelis*, &c. i. veriſſimus & certiſſimus *Principium*, i. auctor. *Creatura Dei*, vel res creatæ intelliguntur, vel per Chriſtum reparatæ. vide Iacob. 1. verſ. 18.

15. *Frigidus*, ſc. per infidelitatem. *Calidus*, ſ. per charitatem. *Vtinam*, &c. q. d. minus eſſet malum non noſſe viam veritatis, quam agnitam ſpernere: illud enim peccatum ignorantiæ interdum excuſans. id vero malitiæ vide 1. Pet. 2. Quidam calorem ad charitatem referunt, frigus ad pœnitentiæ fletom, quo velut aqua peccata lauantur. fortè per calorem intelligitur Prælati vigilantia & feruor in commiſſo munere, per frigus ineptitudo ad officium, quæ cum deprehenditur, deponi ſolet, & ſubrogari eius loco alius, at cum tepidus eſt, & videtur nonnihil facere, male eſt ſubditis, quia prælatum habent negligentem, nec eis idoneus alius datur.

Incipiam, &c. Græ. futurum eſt vt euomam, q. d. abiiciam te, (vt ſolent moleſta ſtomacho euomi) niſi reſipiſcas.

18. *Aurum*, &c. ſ. charitatem ardentem, emitur hæc pœnitentia, boniſque operibus, i. per hæc à Deo obtinentur. *Ignitum probatum*, pro, igne probatum, i. tribulationibus. *Veſtimentis*, &c. q. d. vitæ puritate, quam gratia affert peccatis remiſſis. *Confuſio*, i. ignominia, ſeu turpitudo. *Nuditatis*, ſ. nudus eſt Dei gratia. qui eſt in peccato. *Collyrio*, ſ. conſiderationis, ſeu, meditationis. *Oculos*, ſ. mentis.

19. *Arguo*, i. reprehendo, ſ. verbis. *Caſtigo*, ſ. tribulationibus *Æmulare*, i. imitare, ſ. meliora, vel zelo accendere contra peccata.

20. *Oſtium*, i. mentem. *Pulſo*, ſ. vocans ad pœnitentiam.

Et ipſe mecum. Hominis cooperatio ſignificatur.

21. *Sedere*, &c. i. eſſe participem regni mei.

CAPVT IV.

1. POſt hæc, i. poſthac, q. d. reuelabo tibi futura.

2. *In ſpiritu*, ſ. in ecſtaſi, q. d. eleuata mente conſpexi.

Sedens, ſ. Pater, ſeu, potius Deus trinus.

3. *Aſpectu*, i. ſpecie. *Sardinis*, Græc. & Complu. Sardij. *Viſioni*, i. aſpectui, q. d. colore Smaragdino Notant quidam Iaſpide ſignificari Dei pulchritudinem. *Sardio*, (qui colore eſt igneo) iuſtitiam: *Iride* (quæ pacis ſignum) miſericordiam.

4. *Thronos*, ſ. ſedilia illa. *Viginti quatuor*, ſ. Patres veteris & noui teſtamenti. nam 12. numerus perfectus. *Albis*, puritas ſignificatur, vel gloria.

Corona, victoriæ ſignum, vel regni.

5. *Fulgura*, &c. doctrinæ Euangelicæ ſigna, vel iuſtitiæ diuinæ. *Septem ſpiritus*, i. omnes Angeli. Quidam ad dona Spiritus S. referuntur. Vide ſup. cap. 1.

6. *Mare*, Baptiſmum quidam intelligunt. Alij contemplatiuos, fortè cœli planities intelligitur.

Vitreum, ſ. colore. *Cryſtallo*, ſ. ſplendore.

Medio ſedis, i. inter ſedilia. *Circuitu ſedis*, ſ. throni Dei. *Animalia*, ſ. Euangeliſtæ. *Oculis*, i. cognitione, q. d. videntia præterita, & futura.

7. *Leoni*, ſ. Marcus, qui velut à leonis rugitu cœpit Ioannis clamore. *Vitulo*, ſ. Lucas, qui à Zachariæ ſacerdotio. *Hominis*, ſc. Matthæus, qui humanam Chriſti generationem deſcripſit. *Aquila*, ſ. Ioannes, qui diuinam. Vide Ezech. 1.

8. *Senas*, ſ. vt Seraphim. Iſa. 6. *Intus* i. intra alas.

Oculis, i. cognitione. *Requiem*, i. ceſſationem.

Venturus, ſ. ad iudicium.

9. *Benedictionem*, Græ. gratiarum actionem.

10. *Mittebant*, i. demittebant, ſc. victorias ſuas Deo acceptas referentes.

11. *Accipere*, ſ. à creaturis te laudantibus, & prædicantibus. *Virtutem*, i. potentiam.

Erant, ſ. Græc. ſunt, q. d. conſeruantur.

CAPVT V.

1. INtus & foris, ſc. myſtico ſenſu, & litterali. Ad litteram vero, & membrana erat etiam in tergo ſcripta, & inuoluta more Hebræo. *Septem*, i. multis, vel ſeptem numero.

3. *Subtus terram*, ſ. in limbo, aut purgatorio.

Reſpicere, i. intueri, ſeu intelligere.

5. *Senioribus*, ſ. de quibus cap. 4. *Vicit*, i præualuit, q. d. poteſt. *Radix*, i. è radice, ſeu ſtirpe. *Aperire*, i. vt aperiat.

6. *Occiſum*, ſ. antea, ſed ad vitam reuerſum.

Spiritus, i. Angeli per cornua & oculos ſignificati. fortes enim, & perſpicaces.

7. *Sedentis*, ſ. Dei Patris. *Librum*, ſc. prouidentiæ, vel prædeſtinationis, vel ſcripturæ ſacræ vel plagarum. ſeu ſuppliciorum.

8. *Aperuiſſet*, Græc. accepiſſet. *Phialas*, vulgo tazze.

Nouum, ſc. mortalibus, quibus nunquam tale auditum, vel, q. d. inuſitatum & mirabile. ſic inf. cap. 14. num. 3.

Tribu, ſ. vocatos, ſeu electos.

10. *Regnum*, i. Reges vide ſup. cap. 1.

Super

Super terram, ſc. in cœlo.

11. *Millia millium*, i. plurimi, q.d. inumerabiles.

12. *Accipere*, ſc à celebrantibus. ſeu laudantibus, q.d. prædicari eius virtutem, i. poteſtatem, &c.

Diuinitatem, Græ. diuitias.

Fortitudinem, i. robur.

13 *Sub terra*, ſ. in purgatorio. *In eo*, Græc. io eis, q.d. omnia denique. *Dicentes*, ſ. ſuo quamque modo. ſic cœli dicuntur enarrare gloriam Dei, & in Pſalmis creaturæ omnes Deum laudare. *Benedictio*, ſ. ſit, ſeu detur. *Poteſtas*, ſ eſt, vel celebretur.

14. *Amen*, q.d. certe ita eſt, vel, dignum eſt.

CAPVT VI.

1. VNum, i. primum, Heb.

Vocem, pro, voce.

2. *Albus*, per album equum, quidam prædicatores intelligunt, per orbem diſcurrentes, per *Rufum*, tyrannorum perſecutionem. per *Nigrum*, Hæreticos, per *Pallidum*, Hypocritas. *Sedebat*, ſ. Chriſtus. vide inſ. cap. 19. prælia tur quidem in ſuis Chriſtus, quos frœno diſciplinæ regit, & præceptorum habenis ducit, flectitque quocunque vult. *Arcum*, ſ. vnde prædicationis ſagittis hoſtes proſternat. *Corona*, ſignum regni, vel victoriæ.

Vincens, vt vinceret, pro, vt vincens vinceret, Græc. vincens, & vt vinceret, q. d. Victor, & victurus.

4. *Sedebat*, ſ. diabolus.

Datum, i. permiſſum à Deo.

Sumeret, i. tolleret.

5. *Stateram*, ſ. fingit diabolus ſe res ponderare, i. poteſtatem habere, & veritatem docere.

6. *Dicentium*, Græc. dicentem

Bilibris, i. duarum librarum menſura, Græ. chœnix, quæ eſt menſura capiens tantum tritici, quantum ad vnum diem ſufficit *Denario*, &c. q.d. etſi caro, tamen emi poterit, ſ. hæretici non poſſunt fidelibus auferre pabulum animæ, etſi conentur. *Vinum & oleum*, ſc. Dei medicinam non poſſunt lædere, nec eius gratiam, aut ſacramenta contaminare.

8. *Mors*, ſ. animæ quam ſequitur damnatio.

Quatuor partes, Græc. quartam partem.

Morte, i. peſte. *Beſtiis*, ſ. nocentibus, vt feris. per hæc intellige ſpiritualia mala. *Gladium*, i. falſæ prædicationis. *Famem*, verbi Dei penuriam. *Mortem*, peſtem morum. *Beſtias*, mundi vitia.

9. *Altare*, ſ. Chriſti protectionem, qui velut Eccleſiæ Catholicæ altare, in quo Deo omnia offeruntur à fidelibus. Intellige tamen, vidiſſe Ioannem altare quoddam in cœlo. *Habebant*, i. reddebant, ſc. de Chriſto, vel teſtimonium vocat Dei legem. ſeu præcepta, vel potius veritatem à Deo teſtatam. vide 1. Ioan. 5. ver. 10.

10. *Dicentes*, ſ ex zelo iuſtitiæ. *De iis*, &c. q.d. de his qui nos interfecerunt.

11 *Stola alba*, ſ, animarum gloria. *Conſerui*, pro, numerus conſeruorum *Interficiendi ſunt*, q.d, permittit Deus viuere veſtros interfectores, propter coronas fratrum veſtrorum.

12. *Et ſol*, &c. ſignificari quidam aiunt Antichriſti perſecutionem, qua fiet, vt multi lucem amittant fidei, & morum.

13. *Emittit*, i. abiicit.

14. *Liber*, i. membrana, tales enim libri Iudæorum, ſc oblongæ membranæ, quæ complicantur, & explicantur. Vide Iſa. 34. Significatur vero tanta animorum perturbatio futura, vt & cœlum, & terra alio receſſiſſe videantur, vel rerum mutatio futura die Iudicij. vide Iſa. 34.

17. *Ipſorum*, Græ. eius. *Stare*, i. conſiſtere, vel ferre.

CAPVT. VII.

1. ANgulos, i. extremitates, ſ. Orientem, Occidentem, Aquilonem & Auſtrum. *Tenentes*, &c q.d. quibus datum erat poſſe terram velut ventis tribulationum concutere, ſed interim reprimebant, dum tempus eſſet emittendi.

2. *Signum*, ſ. crucem qua erat ſignaturus, ſeu ſigillum in quo eſſet crux, nam Græc. σφραγῖδα.

Quatuor, ſc. de quibus ſup.

4. *Signatorum*, ſc. ab eo Angelo. *Ex omni*, ſub. fere. Nam deeſt tribus Dan. Qui poteſt, dicat cur omiſſa ſit, nec enim veriſimile eſt nullos ex illa ſaluari: eſt quidem communis opinio ideo omiſſam, quia ex ea futurus Antichriſtus.

8. *Ioſeph*, i. Ephraim.

9. *Turbam*, ſ. ex gentilitate conuerſorum.

10. *Salus*, ſ. accepta refertur, vel q d. congratulamur de eius felicitate.

12. *Amen*, vox confirmantium, q. d. ſane ita eſt. *Claritas*, i. gloria.

13 *Reſpondit*, i. locutus eſt, Heb.

14. *Stolas*, i. corpora, vel ſeipſos, id quod per ſtolas albas ſignificatur. *In ſanguine*, vel martyres intelliguntur, qui Chriſti imitatione ſanguinem fuderunt, vel omnes ſancti qui Sanguinis Chriſti virtute ſanctificati.

15. *Seruiunt*, ſ. laudando. *Die & nocte*, i. ſemper. *Templo*, i. cœlo. *Habitat*, ſ. perpetuo. *Super illos*, pro, in illis.

16. *Sol*, &c. q d vlla moleſtia.

17. *In medio throni*, vide ſup. cap. 5. *Reget*, ſ paſtoris inſtar. Græc paſcet. *Vitæ*, pro, viuos, ſeu vitam lætificantes.

Aquarum, ſ. diuinarum gratiarum. *Absterget*, &c q.d. omnem mœſtitiam auferet.

CAPVT VIII.

1. SIlentium. ſignificatur Eccleſiæ pax per breue tempus. forte, vt quidam aiunt, poſt mortem Antichriſti

2. *Angelos*, ſ. de quibus cap. 1. dictum eſt.

Tubæ, quarum ſonitu mundi calamitates prænunciarent, vt ioſ dicitur. forte vero per Angelos prædicatores ſignificantur.

3. *Altare*, ſ. quod vt ſtatim dicitur, erat ante thronum Dei. *Incenſa*, i. aromata, ſ. orationes, vt ſtatim explicatur. *Daret*, i. offerret.

4. *De orationibus*, pro, nempe ex orationibus.

5. *Tonitrua* &c. ſ calamitatum ſecuturarum ſigna.

7. *In*, pro, cum, nempe mixta erant illa duo cum ſanguine. *Miſſum eſt*, pro, miſſa ſunt.

Fœnum, i. herba.

10. *Stella*, ſ. cometa. *Fontes*, ſ. in tertiam partem.

11. *In abſynthium*, ſ. amariſſima. *De aquis*, i. aquarum potu.

12. *Percuſſa*, ſ. tenebris. *Pars tertia*, ſ. lux erat tertia ex parte minor ſolito.

13. *Væ, væ, væ*, ter ob tres calamitates ſequentes, *Habitantibus*, ſ. malis. *De ceteris*, i. ob cæteris.

CAPVT IX.

1. STellam, ſ. diabolum, qui antea ſplendidus erat, *Cecidiſſe*, ſ. olim. *Clauis*, ſ. tentandi poteſtas. *Putei*, &c. ſ. inferni, quo per peccatum deſcenditur. Quidam tamen Angelum bonum intelligunt, cui data ſit clauis, i. puniendi poteſtas.

2. *Fumus*, ſc.errorum.

Magna, Græc. ardentis.

3. *Locuſta*, ſc. hæretici. Quidam feros aliquos homines intelligunt, vel dæmones. *Scorpiones*, q d. nocendi veneno.

7. *Similes auro*, Græc. aureæ. Galeas quidam militom intelligunt, nam locuſtas eſſe exercitum.

12. *Abyſſi*, i.inferni, ſc̃ diabolus. *Abadon*. i.perditio, pro, perdens. *Latine habens*, &c. Id additum ab Interprete.

Exterminans, i.perdens, ſeu vaſtans.

12. *Væ*, i. calamitas. *Vnum*, ſc. ex tribus, de qoibus cap. 8.

13. *Ante oculos Dei*, Græc. coram Deo, cap. 8. dixerat ante thronum Dei.

14. *Angelos*, ſc.malos.

15. *Horam*, &c. i.tempus à Deo ſtatutum.

16. *Vicies*, &c Græc. myriades myriadum. eſt autem myrias decem millia. Intellexit vero Interpres per myriades, bis decem millia, per myriadem decem millia. ita fiunt vicies millies, dena millia, q.d. numerus prope iofioitus.

Audiui, &c. q.d. Id intellexi docente quodam, noo enim poteram numerare.

17. *Ita*, ſc. vt iam dicam.

Sedebant, ſc. dæmones.

Hyacinthinas, ſc. colore, iotellige vel omnea fuiſſe igneas hyaciothinas & ſulphureas, vel alias igoeas, alias hyacinthinas. *Procedit*, pro, procedebat.

20. *Neque*, pro, non, q.d. non ideo tamen permoti ſont, vt pœnitentiam agerent.

CAPVT X.

1. A*Ngelum*, forte illum, de quo cap. 5. ver. 2.

2. *Libellum*. Io qoo forte ſcripta hominum peccata, & ſupplicia.

3. *Clamauit*, ſc. quod inf. dicetur. *Locuta*, &c. i. ediderunt ſooos ſuos, ſeu ſtrepitus, quamquam ex ſequentibus apparet fuiſſe voces aliquid ſignificantes, ſed tanto ſtrepitu, vt qui loquebantor tonitrua viderentur, Septem autem pro moltis poſita videotur.

4. *Signa*, q.d. claude ea mente tua.

Noli ea ſcribere, Græ. poſt hæc ſcribe, ſed videtur error io codice.

Tempus, ſc. bene operandi, ſeu merendi, vel tempus ſimpliciter, qood in fine mondi ceſſabit.

7. *Myſterium*, i. occolta in eius prouidentia diſpoſitio de ſuis electis & reprobis. *Sicut*, pro, quod.

9. *Deuora*, q.d. auide in mente reconde.

Venter, i.mens, ſc. cogitatio calamitatum.

Dulce, pro, dulcis.

11. *Prophetare*, i. prædicare, ſc. verbo & ſcripto, poſtea Euangelio, vel intelliguntur prophetiæ quæ in hoc libro ſequuotur.

CAPVT XI.

1. C*Alamus*, i. arundo.

Dictum eſt mihi, Græc Aſtitit Angelus dicens. *Templum*, ſc. Ioanni oſtenſum, quod electorum Eccleſiam repræſentabat.

2. *Eiice*, &c. q. d. ne cures. *Sanctam*, ſc. Ieruſalem, vel Eccleſiam. *Calcabunt*, ſc. impij Antichriſti miniſtri.

Menſibus, &c. ſ. tribus aonis & dimidio. vide Dan. 7. & inf. cap. 12.

3. *Dabo*, ſc. ſpiritum, vel quod ſequitur, & prophetabunt, pro, vt prophetent. *Teſtibus*, ſc. Henoch, & Eliæ, Hieron. ep. 148.

4. *Duæ*, pro, velut duæ.

5. *Eos*, pro, eis. *De ore eorum*, i. ad eorum preces, ſeu imperium. *Sic*, ſc. igne deuorante.

7. *Beſtia*, i. fera ſic inf. ſc. Antichriſtus.

Abyſſo, ſc. peccarotum, q.d. qui cum ſit ſceleratiſſimus, accipiet imperium, vel abyſſo, i. mari. vide inf. c. 13.

8. *Corpora*, ſ. cadauera. *Ciuitatis*, ſ. Ieruſalem, qoæ magna erit, cum ibi regnabit Antichriſtus à Iudæis pro Meſſia receptus.

10. *Cruciauerunt*, ſ. molœſta erat impiis prædicatio eorum.

11. *Vitæ*, i. viuificans, ſ. anima.

A Deo, i. Deo auctore.

12. *Audierunt*, Græ. audiui.

13. *Nomina*, ſ. numeros.

14. *Væ*, ſ. de quo ſup. c. 8.

15. *Regnabit*, ſ. plene Deus, deſtructo peccato.

17. *Regnaſti*, pro, regnas.

18. *Ira*, i. punitio.

Mortuorum, ſ. reſuſcitandorum.

Iudicari, i. vt iudiceotur.

Reddere, i. vt reddas.

Exterminandi, i. perdendi.

Corruperunt, ſ. peccatis.

19. *Templum*, i. quod templum repræſentabat.

Arca, i. Chriſtus, in quo cibus cœleſtis, & lex.

Terramotus, Græ. tonitrua *Grando*. Iræ Dei ſigna erant iſta omnia.

CAPVT XII.

1. S*Ignum*, i. quiddam aliud ſignificans, vel mirabile quiddam. *Mulier*, ſ. Eccleſia. *Sole*, ſ. Chriſto, vel cœleſti lumine. *Luna*, ſ. mundus per Lunæ mutabilitatem ſignificatus.

Stellarum. Forte Apoſtoli ſignificantur.

2. *In vtero habens*, i. gtaoida. *Pariat*, ſ. filios ſpirituales.

3. *Draco*, ſ. diabolus. *Rufus*, i. ſanguinarius, ſeo homicida. *Cornua decem*, per hæc decem reges, ſeu regna intelliguntur, de quibus Dan. 7. vt multi aiunt.

4. *Trahebat*, ſ. cum è cœlo caderet: vel de ſpiritualibos ſeu iuſtis loquitur, quos ad peccatum pertrahet, cauda, i. opera Antichriſti, quo velut poſtremo miniſtro vtetur.

5. *Peperit*, ſ. per Mariam Chriſtum, vel per baptiſmum electos, qui maſculi nomine ſignificantur.

Recturus, ſ. cum Chriſto ſi electi intelligantur, Vide ſup. c. 2.

Raptus, ſc. in Aſcenſione Chriſtus, vel electi per mortem, qui ſup. c. 3. dicuntur in throno Chriſti ſeſſuri.

6. *Solitudinem*, ſ. à mundanis recedens.

Paſcant, ſ. Dei verbi miniſtri. *Mille*, &c. vide inf.

7. *In cœlo*, ſ. illic Ioanni apparebat, quod tempore Antichriſti in terra faciendum erat. *Angeli*, ſc. quibus præfectus. *Prœliabantur*, ſcil. defendendo electos.

8. *Valuerunt*, ſc. reſiſtere,

Eorum, ſc. cum ipſis.

Antiquus, ſ. qui primos parentes in paradiſo vicit per ſerpentem. *Vniuerſum*, &c. i. maximam orbis partem.

9. *Proiectus*, &c. q.d. de ſua poteſtate deiectus.

10. *Salus*, ſc. bonis.

Virtus, i. fortitudo, ſ. apparet.

Accuſabat, hinc apparet per cœlum ſup. Eccleſiam

ſiam intelligi. Iotellige vero accuſationem calumnioſam, eſt n. diabolus, i. calomniator.

11. *Sanguinem*, i. virtutem ſanguinis. *Teſtimonij*, i. prædicationis. *Vſque ad mortem*, q.d. adeo vt etiam ſe morti exponerent.

12. *Terra & mari*, i. terrenis, & mundanis,

Habet, ſ. ad oocendum.

14. *Alitur*, ſc. cibo ſpirituali,

Tempus, i. annum.

Tempora, i. duos annos. *Temporis*, i. aoni, vide Dan. 7. & 12. Not. quod tantumdem temporis eſt in 42. menſibus, de quibus c. 13. & 1260. diebus, de quibus inf.

A facie ſerpentis, i. propter ſerpetentis metum, vel periculum, iungendum autem id cum, vt volaret, &c.

15. *Aquam*, ſcil. perſecutionis, ſeu tribulationis.

Trahi, i. rapi, & mergi,

16. *Adiuuit*, &c. per metaphoram ſigoificat in nihilum recidiſſe diaboli perſecutionem.

17. *Teſtimonium*, i. fidem, ſeu confeſſionem. Vide ſupr. cap. 6.

CAPVT XIII.

1. MAre, i. mundo. *Beſtiam*, ſc. Romanum Imperium, vel impiorum multitudineio, vel Antichriſtum, vide ſup. cap. 11. *Blaſphemia*, ſ. contra Deum & Sanctos. Apparet fuiſſe in vnoquoque capite ſcriptum Blaſphemia.

2. *Pardo*, i. Pantheræ mari,

Draco, i. diabolos.

3. *Vnum*, ſc. Antichriſtum, vel regem aliquem alium.

Quaſi occiſum, ſc. ſe finget mortuum, & reſuſcitatum, ſecundum quoſdam, Antichriſtus. vel intelligitor plaga mortifera, vt ſtatim dicitur.

Mortis, i. mortifera, ſeu quæ mortifera videbatur, quamquam ex iis quæ inf. dicuntur, videtur vera plaga intelligi, vereque mortifera.

Et admirata, &c, q. d. cum admirationc ſecuta eſt.

4. *Draconem*, i. diabolum, nempe illum qui dedit beſtiæ poteſtatem, qui reuera eſt diabolus, etſi ipſi non putent forte etiam ſcientes diabolum adorabunt.

Beſtia, Ioanoes ſic vocat, ſed illi forte Chriſtum vocant.

5. *Magna*, i. ſuperbe,

Facere, ſ. male, vel facere, pro, viuere poſitum. vide Iac. 4. v. 13.

6. *Ad Deum*, i. contra Deum. vide 2. Theſſ. 2.

Tabernaculum, i. cœlum, vel Eccleſiam.

7. *Vincere*, ſc. bello,

8. *Ab origine mundi*, iunge cum, ſcripta ſunt. Vide infr. c. 17. dicit quidem mious, ſed plos ſignificat, ab æterno enim non ſunt ſcripta.

10. *Quin captiuitatem*, &c. q.d. qui ſanctos lædet, à Deo punietur.

Gladio occidi, ſ. diuina vltione.

Hic, i. in his rebus.

11. *Aliam*, ſ. Antichriſti miniſtros, vel ipſum Antichriſtum, qui etiam ſup. per caput vnom prioris beſtiæ ſignificatus eſt, vel aliquem eius pſeudoprophetam. vide inf. cap. 19.

12, *Poteſtatem*, &c, i. quæcunque poterat prior beſtia,

13. *Signa*, i. res mirabiles, & miraculis ſimiles, Vide 2. Theſſ. 2.

14. *Spiritum*, non animam, ſed dæmonem aliquem.

15. *Habet*, pro, haboit.

Vixit, pro, reuixit.

16. *Characterem*, i. impreſſam notam. *Numerum*, ſc. quem faciunt litteræ nomiois eius Græcæ, vel Hebraicæ. Nam Hebr. & Græce numeri per litteras ſignificantur.

18. *Sapientia*, ſ. opus eſt.

Hominis, i. nominis cuiuſdam hominis. Id vero nomeo quod ſit, quis diuinet? Multi multa repererunt, quæ hunc numerum efficereot, ſed re ſemper incerta.

CAPVT XIV.

1. AGnum, ſc. Chriſtum,

Sion, ſc. cœlum.

In frontibus, q. d. ſtatim apppareba eſſe Dei filios, Chriſtique diſcipulos.

3. *Nouum*, non id iungendum cum, quaſi vere enim noourm erat Ioanni, nunquam ab eo auditum. vide ſupr. c. 5.

Diſcere. Ita legitur Græc. q. d. non poſſunt alij, quamquam beati, de virgioitate qua caruerunt lætari, vt iſti. *Empti*, i. pecoliariter acquiſiti, vel redempti.

4. *Coinquinati*, q. d. puritatem caſtitatis non amiſerunt.

Sequuntur, i. imitantur, q.d. Chriſto ſimiliores, quam cæteri qui non virgines. *Empti*, ſc. Chriſti Sanguine. *Hominibus*, i. hominum numero.

Primitiæ, ſc. præcipui inter omnes, ob virginitatem.

5. *Inuentum*, ſc. dum viuerent. *Sine macula*, coniunge cum verſ. 4. alioqui omnes beati ſine macula ſunt.

6. *Alterum*, pro. alium. *Æternum*, i. perpetuæ veritatis, ſeo, ad ætenam vitam docentis. Forte per iſtum Angelum & ſequentes, prædicatores intelliguntur futuri temporibos nouiſſimis.

7. *Honorem*, Græc. gloriam.

Venit, pro, veniet cito.

8. *Babylon*, i. Mundus, vel Roma, qoæ ſic appellabatur ab Apoſtolis ob idololatriam & flagitia, vide 1. Pet. 5.

Ira, i. furoris, vel dignæ ira, i. puoitiooe,

10. *Mero*, iunge cum, vino.

Miſtum, ſc. mille pœnis. Vide Pſal. 74.

11. *Aſcendet*, Græc. aſcendit. *Die ac nocte*, pro, vnquam.

Siquis acceperit, pro, quicunqoe accepit.

13. *In Domino*, i. in Domini gratia, vel propter Dominum, vt martyres.

A modo, i. poſthàc. iunge vero cum, vt reqoieſcant. *Spiritus*, ſ. ſanctus.

Requieſcant, ſc. vbi plane purgati fuerint, ſi quid forte hic non fuiſſet purgatum. *Opera*, ſc. neceſſaria ſunt opera bona, nec ſufficit fides ſola.

Sequuntur, pro comitaotur.

14. *Filio hominis*, i. homini cuidam, ſc. Chriſtum repræſentanti. *Falcem*, ſc. ad meſſem, i, ſæculi conſummatiooem.

15. *De templo*, vide ſup. c. 11.

Venit, præteritum eſt. *Aruit*, i. maturuit. Vide Ioel. 3.

18. *Ignem*, ſcil. altaris holocauſtorum quod in templo cœleſti repræſentabatur, vel ignem iudicio accendendom, de quo Pſal. 96. *Botros*, ſc. impios, Nam pij per meſſem ſignificati. Vide Ioel. 3.

19. *Lacum*, i. locum, in qnem ex primi ſolet vinum. Intelligitur vero infernus.

20. *Extra*, ſc. ita vt ſanguis extra lacum io Ciuitatis exteriora efflueret, vel q. d. puniuntur impij

excluſi Dei ciuitate. *Sanguis*, ſc. vuarum, i. vinum nempe ſupplicia inundarunt.

Franos, &c. q. d. latiſſime vt ſolent aquæ cum inundant permagnum ſpatiom, vſque ad equorum tranſeuntiom frænos aſcendentes.

Mille ſexcenta, i. plutima.

CAPVT XV.

1. S*ignum*, i. quiddam futura ſignificans.

Conſummata, i. expleta.

Ira, i. punitio.

2. *Mare vitreum*, &c. forte cœlum intelligitur, vbi claritas & charitas. vide ſop. c. 4.

Et imaginem, &c. q. d. & contempſerunt decreta de imagine, & nominis numero, de quo ſup.

Des, i. Deum celebraotes, q. d. paratas ad Dei laudes.

3. *Moyſi*, de quo Exod. 15.

Agni, i. in laudem Agni.

Via, i. opera, ſeo præcepta, & prouidentiæ.

Seculorum, ſc. omnium, Græc. Gentium.

4. *Magnificabit*, Græc. glorificabit.

Nomen tuum, i. te.

Pius, ſ. perfecte, vel in omnes homioes vtens miſericordia.

Omnes gentes, pro, ex omnibus gentibus.

Quoniam. Omnia hæc aduerbia ad principium verſus referenda ſunt, q. d. ob hæc omnia magnificandus es, vel q. d & quidem omnes, &c.

Manifeſta, q. d. aperte iuſta. poſſunt aotem iudicia, præcepta intelligi.

5. *Tabernaculi teſtimony*, q. d. illa pars templi quæ repræſentabat Sancta Sanctorum, vbi teſtimonium, i. lex aſſeruabatur.

6. *De templo*, Græ. de cœlo, ſed placet magis noſtra lectio.

Candido, Græ. ſplendido.

7. *Iracundia*, i. punitionis, ſeu ſuppliciorum.

8. *Fumo*, ſ. ira, vel nebula ſignificatur.

Maieſtate, Gr. gloria, q. d. ob Dei præſentiam.

De, pro, à.

Conſummarentur, i. explerentur, ſignificatur Dei Iudicia non poſſe intelligi ante diem Iudicij.

CAPVT XVI.

1. P*Eſſimum*, i. nocentiſſimum.

3. *Mortui*, ſ. hominis.

Anima viuens, ſ. piſces.

5. *Aquarum*, ſ. præfectum.

Sanctus, non eſt id verbum cum præcedentibus iungendum, Græc. & ſanctus.

7. *Etiam*, Græ. ναὶ, certe.

8. *Et igni*, pro, velut igois.

10. *Sedem*, ſ. regoum.

Tenebroſum, i. calamitoſum.

Commanducauerunt, i. momorderunt.

11. *Vulneribus*, Græc. vlceribus.

12. *Regibus*, qui ſint reges hi, quibus Angelus vitam præparat, dicat qui nouit.

14. *Dei*, ſ. à quo ſuperandi.

15. *Venio*, ſ. ad iudicium.

Fur, ſ. inſperato.

Veſtimenta, ſ. virtutes.

Turpitudinem, ſ. vitia.

16. *Congregabit*, ſc. Antichriſtus, vel pro, congregauerunt, ſc. ſpiritus dæmoniorum, de quibus ſupr.

17. *Templo*, Græc. templo cœli.

Throno, ſc. Dei.

Factum eſt, q. d. hic finis plagarum.

29. *Ciuitas*, ſ. Ieruſalem, ſecundum quoſdam.

Babylon, ſ. mundus.

20. *Et omnis*, &c. indicatur mundi finis.

21. *Sicut talentum*, i. taleoti magnitudine, vel q. d. maxima.

CAPVT XVII.

1. M*Eretricis*. Quidam Romam intelligunt, ob idola quæ tunc colebat, vel mundum, ſc. malorum multitudinem. *Aquas*, populi intelligun- tur. vide inf.

2. *De vino*, &c. q. d. voloptatibos, & vitiis.

Proſtitutionis, i. fornicationis. Videtur autem ſigoificari præcipue idololatria, more ſcripturæ.

3. *Coccineam*, iunge cum beſtiam, i. feram; ſignificatur autem colore iſto crudelitas, vel regius ſplendor.

Capita ſeptem, forte beſtia eſt, de qua ſup. c. 13.

4. *Circumdata*, i. amicta.

Inaurata, i. ornata.

5. *Myſterium*, ſ. vſurpant impij nomioa alias ſacra, & hæretici ſua venditant myſteria.

6. *Ebriam*, ſ. ſatiatam. ſic dicitur hoſtis ſanguinem ſitire.

Et de, forte pro, id eſt de.

7. *Sacramentum*, Græ. myſterium, q. d. quid ſignificet.

8. *Fuit, & non eſt*, pro, erit, & cito deſinet.

Abyſſo, i. inferno. vide inf. cap. 20. vel mari. Vide ſup. cap. 13.

Quæ erat, & non eſt, pro, deſuiſſe.

9. *Hic*, i. hac in re.

Senſus, i. iotellectua.

Qui habet ſapientiam, q. d. vetus, qui ſapiens eſt, aduertat.

11. *Ipſa octaua*, Græ. ipſe octauus, ſ. rex.

De ſeptem, ſ. ſocietate malitiæ.

12. *Vna hora*, i. breui tempore.

Poſt beſtiam, ſ. ſequendo illam, ſeu imitando, Gr. cum beſtia.

16. *Carnes*, &c. Hyperbole eſt, qua ſignificatur odium maximum, & rabiea. Vide Iob 19. & 31. & Pſal 16.

17. *Illi*, ſc. Deo.

Suum, i. ipſorum.

Conſummentur, ſ. compleantur. *Verba Dei*, i. à Deo prædicta.

CAPVT XVIII.

1. G*Loria*, i. claritate, ſeu ſplendore.

2. *In fortitudine*, i. fortiter, ſ. magna voce.

Cecidit, q. d. iamiam cadet.

Et facta, pro, nam facta, q. d. quia fuit velut hoſpitium dæmonum.

Cuſtodia, id eſt, locus.

Volucris, i. dæmonum, repetitio.

3. *Ira*, vide ſup. c. 14.

Virtute, i. copia.

Deliciarum, ſc. merciom ad delicias comparatarum.

5. *Peruenerunt*, ſ. velut vindictam clamantia.

Duplicia, ſc. ſupplicia. doplex autem & duplum, pro, multo.

7. *Dicit*, ſ. ſe glorificans. *Vidua*, ſ. imperio.

Luctum, i. triſte quicquam.

9. *Super illam*, i. eius caoſa.

10. *Iudicium*, i. condemoatio.

12. *Thynum*, ex thya arbore, de qua Plio. lib. 13. cap. 16. Vide 3. Reg. 10.

Lapide, Græ. ligno. *Æramento*, i. ære.

13. *Animarum hominum*, ſc delitias alias.
14. *Deſiderij animæ tuæ*,i.tibi deſiderata & grata. *Innenient*, Græc.inuenies.
17. *Deſtituta*,i.deſertæ.
Lacum,pro, lacu,i.lacubus,Græc.nauibus,
Operantur,i.ſe exercent,ſeu negotiantur.
18. *Locum*.Græc.fumum.
19. *Flentes & lugentes*,i.vehementer flentes.
Pretiis, i.pretioſitate.
20. *Iudicauit*, &c. q.d.vltus eſt vobis factas iniurias.
Iudicium, i.cauſam.
21. *Mittetur*, ſ.in infernum.
22. *Mola*, i.molam verſantium.
23. *Veneficiis* , i.peccandi illecebris.
24. *Prophetarum*, ſ.interfectorum.
Omnium. Hinc apparet per Babylonem mundum ſignificatum.

CAPVT XIX.

1. SAlus, i. proſperitas,ſ.tribuatur à celebrantibus.
2. *In proſtitutione*, i. fornicatione.
3. *Aſcendit*,præſens eſt.
4. *Amen*, q.d. certè ita eſt.
6. *Regnauit* pro,regnat.
7. *Nuptiæ*,i.tempus nuptiarum,
8. *Enim*, pro,autem.
Iuſtificationis,i.opera iuſta,& virtutes.
9. *Vocati*, ſ.vocatione electorum.
10. *Ne feceris*. Modeſtiæ exemplum dat, vt Petrus Act.10.non vt illicitum prohibet. Itaque inf. c.22.voluit iterum adorare Ioannes Angelum,
Teſtimonium,i.confeſſionem,
Enim,pro,autem.
Spiritus,&c.q.d.id quod Prophetæ prædixerunt.
12. *Diademata,multa*,ſ.poteſtas in omnia regna.
Nomen,ſ.Dei,ſeu verbi Dei.vide inf. *Nemit*,ſ. ſe ſolus ipſe comprehendit.
15. *Gladius*, ſ.Imperium.
Virga ferrea, vide ſupra c.2.
Calcat , &c. q.d. punit damnatos. Id videtur ſignificatum veſte aſperſa ſanguine.
20. *Fecit* , pro fecerat.
Viui. Intellige tamen mortuos antequam ad infernum peruenirent. vide Num.16.
Stagnum, ſ. infernum.
Ardentis ſulphure,Græ ardens ſulphure.
21. *In gladio*, i.imperio,ſeu iuſſu.

CAPVT XX.

1. ABysſi, i. inferni.
2. *Antiquum*,ſ principem dæmonum,qui olim Euam ſeduxit ,& Chriſtum tentauit , de quo & ſcriptum : Qui paratus eſt diabolo,&c. Et princeps huius mundi eiicietur foras. *Mille*, i.reliquos ſæculi, Aug.
3. *Abyſſum*,i.infernum.
Signauit,i.velut ſigillo obſignauit,ne porta aperiretur.
Super illum,ſ diabolum.
Solui , i. permitti tentando facere quantum poteſt,Anguſt.20. de Ciu.
Tempore,ſc.Antichriſti.
4. *Iudicium*, ſcil. illud , de quo ; Quæcunque ſolueritis ſuper terram,&c.Auguſt.Alij vero iudicium illud intelligunt, quo iudicaturi ſunt Sancti cum Chriſto,in die Iudicij. *Et animas* , pro, nempe animabus.
Vixerunt, ſc. vita beata.

Mille annis,i.vſque ad diem Iudicij.
5. *Mortuorum*,ſ.in peccato.
Vixerunt , ſ. vita illa beata hic terminatur parentheſis. *Donec*, iunge cum,mille annis. *Prima*, ſ. per animæ beatitudinem , ſecunda erit, etiam corpore beatifico.
6. *Secunda*, ſ.per ſupplicium æternum animæ & corporis, nam prima per animæ ſolius.
Mille, i. vſque ad finem ſæculi,ſeu tempus Antichriſti.
8. *Super quatuor*,&c. q.d.ad Orientem,Occidentem, Septentrionem & Meridiem.
Gog & Magog, Accuſatiui ſunt,q.d.nempe Gog & Magog. Vide Ezech.38.
9. *Ciuitatem*,ſ.Eccleſiam.
11. *Fugit*,ſ.à ſtatu ſuo,per renouationem.
12. *Libri*, ſc. conſcientiarum. *Vitæ*, i.præceptorum Dei vitam dantium , vel prædeſtinationis. vide ioſ.
13. *Mare*, i.mundus,vel mare ipſum. *Mortuos*,i. mortales,vel corpora mortuorum.
14. *Infernus & mors*, i. inferno, & morte æterna digni.

CAPVT XXI.

1. ABiit, ſc.in meliorem formam.
Non eſt,ſc vt prius,quia renouatum.
2. *De cœlo*, ſc.cœleſtis eſt gratia, per quam facta eſt, Aug.20. Diuit.præſentem Eccleſiam intelligit, alij cœleſtem , quam dicunt deſcendere innote- ſcendo.
A Deo , iunge cum deſcendentem,vide ſup.c.3.
Viro, iunge cum,paratam, vel q.d.cauſa viri ſui.
3. *Throno*,Græc.cœlo.
Tabernaculum , q.d. habitaculum,cuius olim tabernaculum figura.
4. *Clamor*, ſ.oppreſſorum,vel afflictorum.
5. *Fideliſſima* , Græc. fidelia.
6. *Factum eſt* , ſ. Iudicium , vel quicquid prædictum erat de Eccleſiæ ſtatu.
Gratis. Id dicitur,quia gratia non merita, gratis datur.
8. *Timidis*,ſ.timore mundano, & ſeruili,vel qui timore peccant.
Mendacibus , ſ.perniciosè.
10. *Deſcendentem*, i.quæ deſcenderat.
11. *Sicut cryſtallum* , Græc. cryſtallizanti , i fulgenti in modum cryſtalli.
14. *Fundamenta* , i.lapides pretioſos in fundamentis,vt inf.explicatur.
16. *De arundine*,pro,cum arundine.
Duodecim millia , ſc. in vnoquoque latere tria millia.
Eius , ſ. vrbis , nempe domorum altitudo trium millium ſtadiorum.
17. *Menſura*, ſ.beatitudinis,vel q.d.vſus eſt Angelus menſura, qua ſolent homines.
18. *Vitro*,ſ.perſpicuitate.
19. *Calcedonius*,Quidam legendum putant Carchedonius.
21. *Et ſingula*,explicatio eſt præcedentium,
22. *In ea*,ſ.ciuitate cœleſti,Aug.
23. *Illuminauit* , pro,illuminat,
24. *Gentes*, ſ.ſaluatæ,
Eius, ſc.ciuitatis.
Afferent, q.d. Illic reponent. ſc.illam putabunt veram hominis gloriam, & honorem.
26. *Gentium* , i.hominum ſaluatorum, q.d.illicerunt vere glorioſi, & beati,

CAPVT

CAPVT XXII.

2. P*Er ſingulos* , explicatio præcedentis , ſc. non duodecim fructus diuerſos , ſed duodecies fructum.

Folia, ſ. verba cœleſtia, ſeu Chriſti.

3. *Omne maledictum*, &c. q.d. nihil dignum maledictione. *Amplius*, Græc. illic.

4. *In frontibus*, vide ſup. c. 14.

5. *Vltra*, Græc. illic. *Illuminabit*, Græc. illuminat.

6. *Fideliſſima*, Græc. fidelia.

7. *Ecce* , verba Chriſti.

9. *Ne feceris* , vide ſup. cap. 19.

10. *Signaueris* , i. conſignaueris , q.d. ne texeris, ſed prode.

11. *Iuſtificetur*, Græc. iuſtitiam faciat.

13. *Primus & nouiſſimus* , i. principium & finis , vt ſupra dixit.

14. *Qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni*, Gr. facientes mandata eius.

Poteſtas , &c. q.d. vt fruantur arbore vitæ , ſcil. Deo.

15. *Canes*, ſ. immundi, & impudentes.

Mendacium , i. iniquitatem, vide Oſe. 7. 10. & Rom. 3.

16. *Radix*, i. ex ſtirpe, vt ſtatim explicat.

17. *Spiritus*, ſ. ſanctorum, vel Spiritus S. qui facit ſanctos id dicere. *Sponſa*, ſ. Eccleſia.

Gratis , vide c. 21.

10. *Enim*, pro, autem, Græ. ergo, ſ. Ioannes.

20. *Etiam*, i. certe, verba Chriſti. Quidam tamen Ioannis dicunt.

Amen , i. ita ſit, optantis verbum.

21. *Vobis*, Græc. ſanctis.

LIBER III.

Apocryphus.

Citatur tamen à Sanctis Patribus. Vide Amb. cap. 1. de Elia, & Ieiun. Et ep. 7. Athan. in Synopſi. Cypr. Ep. ad Pompeium. Aug. 18. de Ciu. cap. 36. Chryſoſt. Hom. 1. in Matth.

CAPVT I.

1. F*ECIT Paſcha*, i. Paſchæ feſtum celebrauit. *Phaſe*, i. agnum Paſchalem.

3. *Seruis* , i. miniſtris. *In poſitione*, i. ad collationem.

4. *Illius* , ſ. Dei.

Ex parte , i. pro parte ſua quiſque. *Veſtras*, alij noſtras.

5. *Scripturam* , i. præſcriptum.

Magnificentiam , i. magnificam deſcriptionem. *Particulam*, i. rationem.

8. *Regalibus*, i. fiſco regio.

In Phaſe , ſ. dederunt.

10. *Azyma*, i. panes azymos.

Per tribus, ſ. diuiſi.

12. *Æmulis*, alij alieois. *Beneuolentia*, ſ. Dei, q.d. quod Deo gratum fuit.

15. *A Rege* , ſ. deſignatus.

16. *Præuaricaretur*, i. deſereret.

18. *Hoſtias* , ſ. alias præter ordinarium ſacrificium, &c.

24. *Circa illum* , ſ. Ioſiam contigerunt. *De eis*, pro, vbi etiam de eis.

25. *Ab itinere ſuper*, pro, quæ eſt ſuper.

26. *Quid mihi & tibi*, i. quid tibi rei mecum eſt?

33. *Et qua non* , ſ. geſta.

34. *Triginta trium* , alij, viginti trium, vt eſt 4. Reg. 23.

38. *Allegauit* , i. in carcerem coniecit. *Magiſtratus*, accuſatiuus eſt. *Suum*, i. ipſius Ioacim.

Reduxit, ſ. Pharao.

50 *Reuocare*, ſ. à peccatis. *Propter*, pro, propterea.

51. *In Angelis ſuis*, i. eius legatos.

57 *Repletione* , i. impletione.

58. *Benigne ageret*, &c. i. quieſceret.

In applicatione, i. vſque ad exactionem. *Septuaginta ſeptem*, alij, ſeptuaginta.

CAPVT II.

1. I*N conſummatione*, i ad impletionem.

8. *Pagorum*, alij familiarum.

Et Iudea ex tribu Beniamin, pro, ex tribu Iuda & Beniamin.

9. *Eius* , i. ad eius ædificationem.

Senſus , i. animus.

13. *Libatoria* , ſ crateres ad libamina.

Athiſca, alij, pelues.

14. *Quinque millia octingenta ſexaginta.* Alii, quatuor millia, quadringenta, ſexaginta nouem.

17. *Accidentibus*, ſ. rebus, i. à commentariis. ſic & inf.

18. *Refugam*, alii, perfidam. *Furnos*, alii, fora.

22. *Admonitionibus* , i. monumentis. *Refuga* , i. perfida, ſeu rebellatrix,

30. *Iungentes*, ſ. ſe, q.d. ſimul, ſeu, profecti, vel inde mouentes. Id enim potius ſignificat Græca vox ἀναζεύξαντες. Itaque cap. 7. eandem vocem vertit promouentes.

CAPVT III.

1. V*Ernaculis*, pro, popularibus.

21. *Honeſta*, i. plena diuitiis.

Meminit, i. curat. *Per talenta*, i. grandiloqua, vel iactando diuitias.

24. *Num*, pro, nonne. *Facere*, ſc. vt ebrius, quanquam legendum videtur quod ſic cogit facere, i, talia patrare.

CAPVT IV.

1. N*Vm*, pro, nonne.

4. *Bellatores*, pro, bellum, vel bellatorum munera, vel hoſtes.

11. *Ire ſinguli*, pro, quiſque diſcedere, ſ. eius iuſſu.

12. *Diffamatur*, i. prædicatur.

17. *Faciunt*, i. conciliant.

19. *Allicinut*,

19. *Alliciunt*, pro,cupiunt.
21. *Reintegrat animam*, i.vitam recreat.
21. *Dolores*, i.labores ſubitis.ſ.earum cauſa.
32. *Magna eſt terra*, &c. abundat id hoc loco. nam inf ſuo loco ponitur.
Quis iſta agit? ſ.niſi mulieres? Alij. quæ iſta agunt?
39. *Benignantur*, pro,beneficantur.
46. *Hac eſt maieſtas quod*, pro, hæc eſt magnificentia quam.
49. *Pro libertate*, i.litteras immunitatis à tributis.
Ad ianuas, ſ.cauſa exigendi vectigal.
51. *Dare*,pro,dari.
52. *Sacrarium*, i.altare.
Vſtulare, i.cremare.
Alia talenta, ſ. ad holocautomata.
53. *Praceduni*, ſ.in via,q.d.qui cæteris præeunt.
54. *Quantitatem*, i.ſumprum.
55. *Pracepta*,i.quæ præceperat dari.
56. *Sortes*, i.penſiones
57. *A babylonia*,ſ.mittenda Hieroſolima.
Dixit, ſ.vt fieret.

CAPVT V.

1. P*Agorum*,alij,familiarum, ſic & inf.
3. *Eos*,ſ.equites.
4. *In tribus*, i.in vnaquaque tribu.
Et in partem principatus,i.per cuiuſque principatum.
6. *Qui*, ſ.Zorobabel.
7. *Reuerſus eſt*; ſ. populus.ſeu quiſque.
9. *A gentibus*,pro,gentilium.
32. *Padon Salomon*,i.ſeruorum Salomonis.
33. *Filij eius*,abundat id.
39. *Pedatura*,i.catalogo filiorum.
40. *Et Aſtharas*,pro, qui & Aſtharas.
43. *Subiugalia*,i aſini.
44. *Pagos*, alij familias.
45. *Dari*, ſ.vouerunt.
46. *Exierant*, ſ.ex Babylonia,
Regione, ſ.reliqua.
47. *Rebus*, i.poſſeſſionibus.
Atrium,ſ.populi.
Ianuam,ſ.atrij Sacerdotum,
50. *Nationib.* ſ.proſelyti.
Sacrarium,i.aram.*Terra*,ſ.Iudææ.
72. *Opus ædificationis &*, pro,contra opus ædificationis.

CAPVT VI.

3. S*Vbregulus*, i.præfectus.
9. *Materiis*, i. tignis,
23. *Media*, pro,Media.
25. *Decem*.Alij ſexaginta.
Quadratum,&c.alij,cum domiciliis tribus è lapide polito.

Tribus, i. trium ordinum.
Meniano,alij domicilio.Menianum quidem ædificium dicitur quod exterius porrigitur, ſc. extenſis tignis vltra columnas. auctor enim, ſeu inuentor Menius.
29. *Vexatione*, pro,exactione.
31. *Pueris*,i. filiis.

CAPVT VII.

2. P*Rincipibus Syriæ*, Græc. ſacrorum præfectis, ſeu,vt quidam vertunt,templi ædilibus.
6. *Appoſiti*, i. additi.ſeu adiuncti.
9. *Per tribus*, alij, iuxta tribus.
11. *Non ſunt*,alij ſunt. *Quia*,pro ſed.
13. *Execrationibus gentium*,ſ.alieni,q.d.qui non ſe polluerant gentium ritibus.

CAPVT VIII.

3. D*Ocere & facere*, i.ad docendum,& faciendum. alij,diſcere & facere.
11. *In beneficiis*, i.benefacere.
13. *Secundum*,pro,apud.
27. *Abductione*,ſ in carcerem.
31. *Patrias*,i.familias.
Portionales, i cuiuſque.
51. *Voui*, alij, induxi.
60. *Explebis*pro, plebis. *Paſtophorio*, i.exedra.
64. *Et Banni filius*, *Leuita*, pro, Banni filius Leuitæ.
69. *Segregauerunt*, i.abſtinuerunt.
70. *Et alienigena*,&c. pro,ab alienigenarum, & nationum immunditiis.
71. *Regni*,alij,rei,q.d.ex quo id fieri cœptum eſt,
79. *Et relinque*, pro,relinqui.
In locum,pro,in loco.
80. *Detegere*,i.proferre.*Dare*,pro,dari.
94. *A Domino*, i. coram Domino, vel ex parte Domini, ſ. acceptum.

CAPVT IX.

8. C*Onfeſſionem &*, Alij, confeſſione.
11. *Inſubſidiais*, i. ſub dio.
13. *Negotij huius*, pro, ſuper hoc negotio.
14. *Secundum,hac*,i.id munus.
16. *Secundum nomina*, i.nominatim.
26. *Iſrael*,i populo.
37. *Vna*, pro,illa.
42. *Tribunal*.i.ſuggeſtum.
43. *Ad eum*, i.apud.
46. *Abſoluiſſet*, i.explicaret, vſque dum abſlueret.
49. *Multitudine*,i.populo. *Et praferebant*, &c. pro,& declarabant ſingulis, vt intelligerent quæ lecta fuerant.
53. *Clarificabit*, id eſt claros faciet, alij illuſtrabit.

LIBER

LIBER IV.

Apocryphus.

Quamquam citatur interdum à ſanctis Patribus. Vide Ambr. lib. de Bono mor. c. 20.

CAPVT I.

1. F*ILIIS filiorum*, i. nepotibus.
8. *Prouce*,&c.q.d.prænuncia multa illis mala euenetura.
10. *Pueru*, i.ſeruis.
11. *In oriente*, pro.in orientem.
13. *Plateas minutas*, i.viam tuam.
15. *In ſigno*, ſ.meæ bonitatis. vel potentiæ.
16. *In nomine meo*, i. me confitentes,ſeu in me confidentes.
20. *Foliis*, apparet fuiſſe vſos in deſerto.
22. *Amorrhaos*, pro,Mara,i.amaro.
27. *Non quaſi*, pro, quamquam non.
36. *Memorabantur*,&c.q.d.pœnitebat eos peccatorum ſuorum.
37. *Teſtor*, i.annuntio,ſeu prædico.

CAPVT II.

9. P*iceis*, i. bituminis,quod pici ſimile eſt.
11. *Sumam mihi*, &c.q d.glorificabor in eis.
12. *In odore vnguenti*, i.redolens vnguentum.
13. *Dies paucos vt immorentur*, i.vt dies, qui in mora ſunt, pauci fiant, q.d. ne diu tantum boum differatur.
25. *Columba*,pro,columna.
26. *Tuo*, alij,tuorum.
41. *Imperium Domini*, pro omnipotentem Dominum.
43. *Magis exaltabatur*, i.erat cæteris excelſior.

CAPVT III.

3. V*Entilatus*, i. agitatus.
4. *Dixiſti*,ſ.vt fieret mundus,vel præcepiſti Adamo, ſ.quid facere deberet.
5. *Mortuum*, i.nondum animatum.
6. *Aduenaret*, ſ. culta vel habitata.
7. *Inſtituiſti*.pro induxiſti.
18. *Terram*, pro, te in terra,q.d.demonſtraſti te ſuper terram,dando legem.
18. *Portas*,pro,velut per portas. *Spiritus*,i.venti.
22. *Et lex*, i.velut lex quædam.
24. *Nominis tui*, i.vbi inuocaretur nomen tuum.
25. *Dereliquerunt*, Complur.deliquerunt.
28. *Dominabitur*, ſ Babylon.
30. *Significaſti*, ſ cauſam.
31. *Memini*,pro,venit in mentem. *Derelinqui*, ſ. declarata ratio huius rei.
36. *Per nomina*, i.nominatim, ſ.recenſendo iuſtos in a gente.

CAPVT IV.

6. V*T me interroges*, quod me interrogas.
7. *Vena*,ſc.aquarum. *Firmamentum*, i.cœlum,ſ.aerem,vnde pluuia.*Exitus*,i.termini.
11. *In facie*,i.in conſpectu.
De quare, i.quam ob rem.
13. *Diſpoſitionis*,i.ritus.
Nuſquam ſunt, q.d.non obſeruantur.
24. *Vt locuſta*,ſ.huc illuc volantes,ſic in ſæculo verſamur.
29. *Inuerſum*,i.euerſum.
Diſceſſerit,ſ.abolitione.
30. *Gramen*, alij,granum.
33. *Quomodo*, alij,quo. *Mali*,i.miſeri.
34. *Altiſſimum*, q.d.intelligere plus quam Deus vult de rebus ſuis.
35. *Promptuariis*, i.penetralibus, ſ. cordium.
36. *Ponderauit*, ſ.Deos.
37. *Excitauit*, ſ.aliud noui.
42. *Effugere*,ſ.pariendo.
47. *Super*,i.ad.*Similitudinis*,i.per ſimilitudinem.
48. *Superauit*, i. ſuperfuit, ſeu ſubſecutus eſt, ſic inf.

CAPVT V.

1. S*ignis*,i.prædictionibus. *Cenſu*, i.diuitiis, q.d. fallentur ob diuitias.
3. *Impoſito veſtigio*, ſ. hominum,q.d.habitatam.
8. *Chaos*, ſcil dehiſcente terra. *Remittetur*, pro, emittetur.
9. *Semetipſos*, pro,ſe inuicem. *Promptuarium*,q.d.in loca abdita.
12. *Dirigentur*, i.proſperabuntur.
26. *Plaſmitis*, i.formaris.
41. *Qui in finem*,i.vltimis,q d.tibi etiam vltima propinquiſſima ſunt,& præſentiſſima.
42. *Corona*, i.circulo. *Velocitas*, q.d.ſuo ordine cuncta procedunt,ſuoque tempore finot quæque.
43. *Nec*,pro.nonne. *In vnum*,i.ſimul.
44. *Super creatorem*,i.plus quam creator vult.
45. *Suſtinebat*,i.conſiſtebat.ſ.tota ſimul in mundo,cum primum crearetur.*Creatura*,i mundus.
50. *Iuuenis eſt*, pro, iuuenem eſſe.
55. *Viſites*, i.adminiſtres.

CAPVT VI.

1. E*Xitus*, i.termini. *Conuentiones*,i.concurſus.
3. *Mota*, pro,mobiles.
4. *Firmamentum*,i.cœlorum.
5. *Abalienarentur*,ſ.à Deo.
6. *Facta*,i.diſpoſita,ſ.ſæcula.
12. *Signorum*, i.prædictionum.
16. *Tremiſcit*, pro,ideo tremiſcit.
19. *Suppleta*, pro,implera.
31. *Quam audiui*, pro, qua audiuero.
34. *Cum prioribus*,pro,de prioribus. *A nouiſſimis*, pro de nouiſſimis,ſ.eſſe ſolicitus.
35. *Suppleam*, pro,complerem.
39. *Circumferebantur*, pro,circumfuſæ erant.
41. *Spiritum*, i.vim.
58. *Vnigenitum*,pro,& vnigenitum.
Æmulatorem, i.imitatorem.
59. *Cum ſæculo*,pro, in ſæculo.

CAPVT VII.

4. E*Rit*,pro,eſt. *Eſſet*,pro,ſit.

5. *Volens voluerit*,ſpro,cum volucrit.

14. *Ingreſſi*,q.d tranſilierint.

21. *Venerunt*,ſ.in mundum.

23. *Circumuentiones*, i. fallacias,ſeu errores.

Superdixerunt,pro,dixetunt ſuper.

24. *Sponſiones eius*,i.quod ei promiſerant,vel'ipſe eis promiſerat. *Legitimis*,i. præceptis. *Fidem*,i.fidelitatem, q.d.fuerunt perfidi.

25. *Vacua*, ſ.omni bono loca. *Vacuis*,ſ.bono, q.d.impiis , & ſceleratis conueniunt , ſeu debentur. *Plena*, ſ.bonis loca. *Plenis*, ſc.operibus bonis q.d. iuſtis debentur,ſeu conueniunt.

29. *Subducitur terra*, pro,ſub terra later.

28. *In annis*,i.intra annos,ſeu poſt annos.

30. *Septem*, i. multis. *Iudicus*,i.moribus, ſeu ſtatu,ſ.cumnemo eſſet *Derelinquetur*, ſ.viuus.

32. *Qui*,pro, quæ,ſeu eos,qui.

33. *Pertranſibunt*, i.prætcribunt.

Miſeria,ſ.bonorum.

34. *Iudicium*,i.iuſtitia.

38. *Confractione*, i. clade.

Sanctificationem,i.templum.

52. *Tarde*,i.cum patientia,& longanimitate.

57. *Cogitamentum*,i.ratio.

61. *Non eſſet*,ſ.ſi bene agerent.

62. *In ſeculo* , pro, in ſeculum,ſc. infantibus in vtero matrum. *Conuerſionem*, pro,conuerſationem.

64. *Operibus*,i.creaturis.

66. *Magis*, pro,plurimum.

68. *Decies milleſima*,pro,ca mille decem.

69. *Contentionum*, i.delictorum,ſeu criminum.

CAPVT VIII.

2. I*Nterrogabis* , pro,ſi interroges. *Magis*,pro valde. *Abſorbe*,&c.q.d. hauri cognitionem, & vora ſapientiam.

5. *Conueniſti*,&c.q.d.pactus es audire,& vis agere Prnpheram. *Volens*,alij,voles. *Viuere*,i.quanta eſt vita.

6. *Portabit*,i.ſuſtinebit,q d quis ferre poſſit vitam?

8. *Igne,& aqua* , i.calido , & humido.

Tua creatio,ſc.fœtus. *Plaſmatio*,ſ.vterus.

10. *Mamillarum*,i.matris,q.d.paruulo,

11. *Tua*, pro,tua.

11. *Enutriſti* , pro.ſoles enutrire.

15. *Tu magis ſcis*,q.d.tu videris.

18. *Celeritatem*,q.d.celeriter venturum.

20. *Seculum*,i.æternitatem. *Aëre*,pro,aërea.

22. *Seruatio conuertitur*,pro,cuſtodia verſatur,q.d.vtuntur maxime igne , & vcoto. *Perſeuerantia*,i. conſtantia.

23. *Veritas teſtificatur*, ſ.ita eſſe,vt dico.

35. *Confitentibus* , ſ.te.

36. *Iuſtitia* , i. miſericordia.

38. *Cogitabo*,ſ.punitionem.

Perditionem , i.interitum.

39. *Figmentum*, i. ſtudia.

Memorabor, i.recordabor.

44. *Imago*, i.exemplar.

49. *Iudicaſti te*,ſ.talem eſſe.

51. *De ſimilibus tuis*, pro,ſimilium tui.

52. *Probata*, i.approbata,ſeu explorata.

53. *Signata*. i notata, ſ.& reiecta.

Obliuione, ſ.futura.

59. *Voluit* , ſ. Deos.

60. *Coinquinauerunt*,i.profanarunt.

CAPVT IX.

8. S*Anctificaui*,i.ſanctitate ſeparaui.

9. *Miſerebuntur*,pro,miſeri erunt.

17. *Creatio*,i.opus. *Tempus*,ſ.tale,ſeu ſimile.

Erat, pro,eſt.

19. *Quiſque*, ſ. nondum erat,vel mihi parebat. *Creator* , ſ.eſſe agnoſcor. Alij,creatur.vel creatorum. *Inueſtigabili*,i.inexplicabili,ſ.malitiæ.

21. *Sine cauſa*,i.fruſtra.

23. *Intromittas*,alij, intermittas,q.d.quieſcas.

32. *Parens*, i apparens. *Tuus erat*,q d.niſi tu facccres , non poterat apparere , illi vero ne facceres, impediebant.

37. *Labore*,lege robore.

45. *Fortem*,i.Deum.

CAPVT X.

2. L*Vmina*, i. lucernas, ſ. vt fit in luctu,'obſcuro enim loco lugeri ſolet. *Quieui*, pro,acquieui.

3. *Quieuiſſent*,&c q.d.finem feciſſent me conſolandi.

13. *Viam*,i.morem. *Euenit*, i.ſolet.

14. *Fecit*,i.coluit.

16. *Terminum*, i.definitionem.

21. *Sanctificatio*,i.templum,ſeu ſanctuarium.

23. *Signaculum*, q d.inſignis.

Reſignata,i.exuta,ſeu ſpoliata.

24. *Fortis*, i. Deus.

28. *In multitudine*, i.plurimum.

34. *Fruſtra*,i.ſine cauſa.

41. *Abſolutio*, i.interpretatio.

44. *Et quoniam dixi tibi*. Hæc ponuntur poſtea ſuo loco,hic abundant.

45. *Dixit*, ſ quod proxime ſequitur.

Propter quod,pro, propterea quod. *Oblatio*,ſ.ſacrificij.

59. *Supremorum*, i.vltimorum. *A nouiſſimis*,pro, in nouiſſimis.

CAPVT XI.

2. E*T colligebantur*,pro,collecti.

3. *Contraria*,pro,aliæ.

4. *Dimidium* , i.quod inter alia medium erat,

24. *Sex*, pro,de ſex.

29. *Duorum capitum*, pro, duobus reliquis capitibus.

30. *Completa ſecum*,i. coniuncta cum illo.

31. *Qui* , alij,quæ.

34. *Superauerunt*,pro,ſuperfuerunt.

39. *Superaſti*,pro,ſuperfuiſti. *Per eos*,pro,per ea.

CAPVT XII.

2. S*Vperauerat*,,pro,ſuperfuerat.

5. *Quam*, pro,quo.

13. *Timor*,pro,terror.

21. *In tempore*,pro,ad tempus.

Eius,ſ.ſuum cuiuſque.

28. *Qui cum eo* , i.alterum.

34. *Cum miſeria*, i. per ærumnas.

Super fines,pro,in fines.

48. *Sanctificationis*,i.templi,vel religionis.

51. *Mandauit*, ſ. Angelus.

CAPVT XIII.

1. H*Omo*, ſ. factus.

4. *Quieſcit*,i.diſperit.

6. *Sculpſerat*, i.exciderat.

PHRASES SCRIPTVRÆ ORDINE ALPHABETICO.

Vbi numerus prior caput indicat, ſecundus verſum. In quibus autem tantum eſt vnum caput, ſoli verſus indicantur.

A

A VEL ab,pro,in Pſal.67.30.Eccl. 23.10. Ier.50.14.& 49.5
A, pro,contra, Pſal.139.9
A,pro,ad, Ezech.30.6
A,pro,ob, Eccl.42.11.Iſa.15.5.& 16.11.Oſee 4.19. Matt.18.7
A, vel ab, pro,propter,Pſalm.43.7.& 54.4.& 87. 19.& 106. 34.39.Eccl.20.24.Iſa.1.29.Ierem.22. 21.Thren.4.9.Oſe.7.16
A,vel ab,pro,præ,ſeu pluſquam,4.Eſd.16.12.Pſal. 6.8.& 37.9.& 72.25.& 91.4.& 108.24.Eccl. 25.39.Ierem.47.3.& 50.13.Ezech,16.52.Mich, 2.12.Luca 18.14.Hebr.2.7
A,pro,quam.2.Cor.11.5.& 12.11
A.pro,de, Ier.19.1
A diebus in dies, i. quotannis, Exod.13.10
A Domino,i. iuſſu Domini,Num.11.13
A facie,pro,coram,Gen.6.13. Ioſ.10.10. 2.Regum 7. 23.Pſal 9.4.& 60.4.& 95.13.Threnor.2.3.Abac. 2.19. 2.Theſſ.1.9
A facie, pro, a præſentia,Pſal. 50.13.& 67.3.& 96. 4. & 113.7
A facie, pro,cauſa,ſeu propter, Gen.6.13. & 16.8.1. Regum 8.18. Pſal.37.4 6.& 101.11. Iſa.2.10.& 7.16.& 37.6.Iere.13.17.& 23.9.& 48.44.Thren. 5.9.10.Oſe.10.15.Apoc.12.14
A facie,i.vi,Ier.32.14
A facie alicuius,i.ab aliquo,1.Mach.5.21
A generatione in generationem, i. perpetuo,Pſ.76.& 89.1. Dan.3.100
A principio,i.prius,Ier.30.20.& 33.7.11
A voce,i.propter,Iſa.24.18
Ad,pro,apud,Bar.4.27
Ab anno in annum, i. ſingulis annis , Zach.14.16. 1.Machab 4.59
Ab,pro,de, Heb.6.1
Abbreniatum,pro,definitum,Dan.9.24
Abominationes pro,diis gentium, Exod,8,26.Ezech. 7. 20
Abuti,pro,vti,1,Cor 9.18
Abyſſus,i.mare, ſeu aqua copia,Gen.1.2.& 7.11.& 49.25. Deut.33.13. Iob 38.30. Pſal. 32.7.& 77. 15.Prou.8.27. Eccl.16.17.& 43.25
Abyſſus,i.profunditas,Pſal.35.7.Eccl.48.18
Abſtractum . pro concreto,ſeu, ſubſtantiuum pro adiectiuo , Eccl.44 17. Pſal.106.42.1. Mach.9 70. & 14. 7.Ioan.17.17.Actor.11.2. Rom.2.26.& 1. 7.2.Corinth.5.11.& 7.14. Galat.2.9.Epheſ.1.19. & 2.11,& 4.8.& 6.12. Philip.3.3. 2. Theſſ.2.3. Tit.1.10.1.Pet.2.17.2.Pet.2.10,13.1.Ioan.2.2.& 4.10.Iud.8.12
Accinctus ,i.expeditus, vel fortis. Nu.32.17.Hab. 3.16
Accingere lumbos ,i,ſe parare ad iter,4.Reg.9.1
Ad,pro,ab,Eccl.45.15.Mich.5.2
Ad,pro, de, Iob 34.31. Ier,22.11.& 27.19.Luc.19. 9.Rom.10.21
Ad,pro,ob,Mar.10.5. Matt.19.8
Ad,pro,contra , 1.Reg.7.7. Eccl.13.8.Iſa.32.6.Ier. 51.25.1.Mach.3.35.Luc.14.31,& 20.19
Ad,pro,coram, Act.24.16
Ad,pro,per, Heb.6.5.Iac.4.5
Ad,pro,ſuper,1.Par.11.10
Ad,pro,a, Ezech.29.10
Ad ſubintelligitur, 1.Reg.14.18
Adam,pro,homine, Gen.5.2. Deut.3.8
Ad dexteram, vel ſiniſtram,pro, aberrare à recto,ſeu vero, 2.Reg.14.19
Adulterum,pro,adulterinum, Heb.12.8
Ad horam, i.ad breue tempus, 2.Cor.7.8. Gal. 2.5.1. Theſſ.2.17.Phil.15
Ad imaginem & ſimilitudinem , i. valde ſimile, Gen. 1.26
Ad quem,pro,de quo, Heb.4.13
Ad cor,i.verbis lenibus , ſeu conſolatoriis,2.Par.30, 22.& 32.6. Iſa. 40.2. Oſe.2.14
Adhuc,pro,nunc, Rom.8.12
Admirari ſignificatione paſſiua, Eccl.24.3
Adeps,pro,opulentia , Pſal.16.10.& 72.7
Adorare. pro, reuereri ſe incuruando , Gen.18.2. & 23.7. & alibi ſæpe.
Adiurare, pro , facere iurare,Gen 24.3. & 50.5.25. 1.Regum 14.24
Adinuentiones , i.conſilia vel ſtudia ſeu opera Pſal, 75.13.& 80.13.& 105.29.39. Iſa 12.3.Ierem. 17.10.& 32.19. Oſe.7.2.& 9.15. Mich. 3.4. Soph.3 21
Æuum,i.æternitas, Eccl.1.4
Æuum,i. tempus, Eccl.42.19.& 43.7
Ædificare,vide Domum ædificare.
Æternum, pro eo, quod fuit à mundi initio , Deuter 33.15
Æternum, pro, tempore longiſſimo,Pſal.47.12.Prou. 29.14.Dan.3.9,Soph.2 9
Æmulatio , i.indignatio,Pſal.77.58.Heb.10.27
Æmulatio,s.Zelus,ſeu ſtudium, Ioſ.24.19.Rom.10 2. 2.Cor.7.7 Gal.1.14.& 5.20.Phil.3.6
Æmulatio,i.inuidia,2.Cor.12.20
Æmulari,i.inuidere,1.Cor.13.4
Æmulari, i.imitari, vel ſectari,4.Eſd.6.58.Prou.3. 31.& 24.1.19. Rom.11.12.14.1.Cor.12.31.& 14.1.11 Gal.4.17.18.1.Pet,3.13.Apoc.3.19
Æmulari,i.Zelo proſequi, 2.Cor.11.2 Gal.4.17
Æmulari , i. prouocare ad indignationem , 2. Cor. 10.22.
Æquitas , i. rectitudo, Deuter.9.5.vel alibi ſæpe.
Affligere animam, pro, ieiunare, Leu.16.19.& 23. 27.Num.29.7
Aggrauari,i.præualere , Iud.1.35
Alioqui,ſubintelligitur,1.Mach.3.9
Amplius, pro,valde,ſeu plurimum,Deut.6.3.Pſalm. 50.4.& 61.3

Ambulare,ſeu ingredi,pro,agere,verſari,ſeu conuerſari, Pſ.14.2.& 25.1.4.11.Matt.4.16.Ioan.7.1.& 8.12. Act.21.21.24.Rom.8.1.2.Cor.10.2.Gal.5.16. Eph. 4.1.& 5.15.Col.2.2.2.Theſſ.3.6.Heb.13.1.Ioan.2.6

Ambulare coram Deo,vel cum Deo,pro,ſtudere placere Deo, vel ſancte viuere, Gen.17.1.& 24.40. Mal.2.6.Gen.5.12.& 6.9.Mich.6.8

Amicus,i.proximus,Eccl.1.4

Anathema, pro,re deſtruenda,vel Deo conſecranda, Deut.7.26.& 13.17. Ioſ.6.17.& 7.1.Gal.1.8.1.Cor.16.22.Iud.16.23

Anathematiʒare, i.penitus deſtruere,1.Mac.5.5

Anathematizare, i. execrari, ſeu maledicere,1.Cor.12.3.Mar.14.71

Ante faciem,i.palam,Bar.2.10

Ante faciem,i.in conſpectu,Luc.2.31

Antecedens,pro relatiue,Gen.5.1.& 19.14.& 44.9. Ioſ.13.8.1.Reg.3.21.& 25.22.2.Reg.20.6.3.Reg.13.26. 2.Par.6.41.& 7.11. Pſ.44.6. Prou 31.4. Soph.1.8.Zach.10.11.Eph.4.16

Angelus,i.Legatus,3.Eſd 1.51

Anguli,i.capita,ſeu principes,1.Reg.14.38

Annus,i.tempus,Luc.4.19

Annus dierum,i.completus,Ier.28.3.1.Mac.1.30

Anima,pro,vita, Deut.22.26.& 24.6.4. Reg.1.13. Iob 2.4.6. & 33.21.Pſal.43.25.& 53.6.& 56.5.& 63.2.& 93.17. & 108. 20.31.Prov.20.2.Iſa.43.4. Ier.4.30.& 34.20.& 51.14.Ezech.16.5.& 32. 10.1. Machab. 2.4.& 9.1.& 13.5.Matth.6.25.& 20.28. Marc.3.4. Luc. 12.22.& 24.26. Ioan. 10.11.Acter.15.26.& 20.24.Rom. 16.4. Phil. 2.30

Anima,pro,animali,Gen.1.20

Anima, pro, voluntate, ſeu appetitu, Leu.26.11. Eʒech.7.19

Anima,pro homine, vel re cuius anima dicitur,Gen.14.21.& 12.5.Leu.2.1.& 5.1.Ioſ.20.3.Pſal.7.6.& 10.1.& 29.4.& 40.5. Prou.10.3.Eccl.4.7.& 7.22.& 9.1.6.& 24.1.& 31.25.Iſa.5.14.Eʒech.8.20.& 33.6.Oſe.9.4. Ioan.4.8.1. Mach.9.2.& 10.33. Matt.12.18.Luc.6.9.Act.1.43 Rom.13.1

Anima,pro,mente,1.Pet.2.11

Anima,pro cadauera, Nu.9.6.Agg.2.14

Anima,pro conſcientia,2.Reg.18.13

Anima,pro deſiderio, Iob.39.1.Pſal.40.3

Animam remittere,i,vitam recreare,3.Eſd.4.21.

Anima in manibus,i.vita in periculis,1.Reg.19.5.& 28.21.Iob 13.14.Pſal.118.109

Animaquior, i. bono animo,Sap.18.6. Bar. 4.5.21. Marc.7.10.46

Animam habere viuentium,i. viuere,Gen.1.20

Animae ſua bona oſtendere,i ſe oblectare, Eccl.2.17

Ante,pro,coram,Gen.12.28.Pſal.71.5.17

Animam alicuius quærere, pro, velle eum occidere, Exod.4.19 Matt.1.20

Aperire os,i.loqui,Act.18.14

Aperire humerum,i.conterere fortitudinem, Ezech.25.9

Apprehendere,i aſſequi, Oſe.1.7

Aqua,i.mundi materia informis,ſeu indiſtincta,Gen.1.2

Aqua,pro, aqua & aere,Gen.1.20

Arreptitius,i.inſanus, Ier.29.26

Arcus,i.robur,Iob 29.20

Aſcendere,i.ſurgere,3 Reg.18 41

Aſcendere,i creſcere, Pſal.73.23

Aſcendere,i.ire,3.Reg.18.44

Aſpectus,i.color, Leu.13.10.

Aſtutia,i.cautio,Prou.1.4.& 8.5.& 14.18.& 15.5.& 27.12.Eccl.1.6.& 18.28

At,ſubintelligitur,Eccl.10.12

Attenuatus,i.inopia preſſus, Leu.25.25

Attendere,i.cauere,Tob.4.13.Eccl.6.13.& 17.12.& 18.27.& 31.26. Matt.7.15. Luc.12.1.& 20.46.& 21.34

Audire, pro,intelligere, Ezech.3.6. Ioan.6.60.1.Cor.14.2.Heb.5.11

Auditus, pro eo quod auditur, Iſa.53.1.Ier. 49.23. Eʒech.7.26. & 21.7.Abac.3.1.Ioan.12.38.Rom.10.16.17.1.Theſſ 2.13

Autem,pro,inquam,2.Cor.5.8.& 20.2.Iac.1.13

Autem,pro,ergo, 1.Ioan.4.18

Autem,pro,quanquam,Ier.51.5

Autem,pro,etiam, Num.31.12

Autem,pro,enim,1.Cor.10.13.Ioan.6.40

Aut,pro,an,Matt.20.15

Audire,pro,obedire,Deut.13.18

Auditio,i.rumor,vel nuntius,vel ſama,Pſal.111.7. Sap.1.9.Nah.3.19

Auferre peccatum, ſeu iniquitatem, pro,ignoſcere, 1. Reg.15.28

Auferre,pro,accipere Num.11.17

B

Baculus,i.ſuſtentaculum, Leu.26.26

Baptizare, pro, lauare, Iudit.12.7. Eccl.34.30. Mar.7.4.Heb.9.10

Baptizari,pro, pati, Mar.10.38.39.Luc.12.50. 1 Cor.15.29

Barbarus, pro eo qui loquitur alia lingua, Pſalm.113.1

Benedicere,pro,ſalutare, 1.Reg.25.14.4.Reg.10.15

Benedicere,pro,maledicere.3.Reg.21.13.Iob 1.11

Benedicere,pro,conſecrare,1.Cor.10.16

Benedicere,i.dare fœcunditatem,Gen.1.22.& 5.2. & 9. 1

Benedicere, i.cumulare bonis, ſeu benefacere,Gen.12.2.& 17.27.& 32.26.29. Exod.20.24.Num.6.24. Deut. 2.7.2. Reg.6. 11.1. Par.13.14.Pſ.5.13.& 27 9.& 28.11.& 44.3.& 66.2.& 84.2.Pro.11.25

Benedicere,i.beatum dicere, Pſal.48.19

Benedicere, i. bene precari, vel laudare, aut gratias agere,Gen.18.1.& 47.7. Exod.12.32.Deut.10.8. Ioſ.14 13.& 22.6.1.Reg.2.20.& 9.13.& 26.25. 2 Reg.6.18.20.& 13.25.& 19.& 39.& 21.3.3. Reg.1.47.& 8.14.1.Paral.16.2.43.Pſal. 27.6.& 40.14.& 212.2.& 117.26.& 144 1.Prou.27.14. Matt.14.19.& 26.26.Marc.6.41.& 87.& 10.16.Luc.1.68.& 2.28.34 & 6.28.& 9.16.& 14.30.50.Rom.12.14.1.Corinth.4.12.& 14.16. Eph.1.5

Benedicere,i. felicitate, Gen.48.16

Benedicere ſibi, i. ſibi felicitatem promittere, Deut.29. 19

Benedictio, i. fauor, Pſal. 3.9. & 108.28.Prouerb.10.22

Benedictio, i.laus, Eccl.45.1.& 47.7.1.Mach.1.7. Rom.16.18

Benedictio, pro, benedictus, Gen.12.2. Iſa.19.24.& Zac.8.13

Benedictio,i.copia, 1.Cor.9.6

Benedictio, pro, beneficio,ſeu dono,Gen.33.11.Ioſ.15.19.Iud.1.15.1.Reg.30.16 4.Reg.5.15.Pſal. 23.5.& 83.7.& 108.18.& 144.16.Sap.16 28.Rom.15.29.2. Cor.9.5

Benedictio, pro, felicitate, vel rerum copia, Deut.11.26.& 12.15. Pſal. 36.26. Prou. 20.21.Ioel.2.14. Malach.3.10

Benedictus, i.fortunatus, ſeu ſelix,Gen.12.2.Deut.28.3.Mar.11.10. Luc.1.42

Bene,pro, vere,Ioan.4.17

Bene uti aliquo,pro,ei benefacere,Gen.12,26

Beſtia, pro, feris, Gen.1.24 & 3.14

Blaſphemare, i. probris afficere, 2.Reg.21.21.1.Par. 20.7. Ezech.5.15

Bonitas, i. beneficentia, 2.Eſd.9.25

Bonum, pro, iucundo, ſeu læto, vel vtili, Geneſ.1.4. Pſal.51.11.& 53.8.Ier.42.6.Zach.1,13.Eccl.35. 16.12.Phil.2.19

Bonum, i. conueniens, Gen.2 18

Bonum, i. felix, Pſal.33 13. 2.Mach 1.1

Brachia, pro viribus, Deut.33.27.1. Reg.2.31.Pſ.9. 36.& 70.18.& 76.16.Iſa.33.1.& 48.14.& 55.5. Ezech.22.6.& 30.11. Daniel.11.22. Oſe.7.15. Zach.11.17. Luc.1.51. Ioan.11.37. Act.13.17

C

CAdere, pro, gratum eſſe, ſeu acceptabile, Ier.42.2

Calix, i. punitio, Pſal.10.6. Ezech.23.31

Calix, i paſſio, Matth.20.22

Calix, pro, re fruenda, Pſal.15.5

Caput, i. princeps, Pſal.109.6

Caput, pro. perſona, Gen.40.19

Cælum, cæli, i. ſupremum cælum, Pſ.113.16.& 148.4

Cælum, i aer, 4.Reg.2.11.2.Par.7.13.Iob 2.12.Pſ.77. 24. & 104.40. Iſa.55.10. Ier.8.7.1.Mach.2.58

Cælum, i. cæli incola. 1.Par.16 31 Iob 20.25.Pſ 49.4. 6.& 68.35.& 88.6. & 96 6. Ioel.3.16

Cælum & terra, pro cæleſtibus & terreſtribus, Deut.4.26

Cælum, pro, Deo, 1.Mach.4.10.& 9 47.2.Mach.7.11. Luc.15.18

Canticum, ſeu pſalmus, pro, illuſione, Thr.3.14.63

Caro, pro, conſanguineo, Gen.29.14 Leu.18.12.13.17. Rom.11.14

Caro, i. corpus, 1.Cor.15.39 2.Cor.7.5. Epheſ.5.29. Hebr.9.12.Iud.8

Caro, i. carnalis, Gen.6.3

Caro, pro, animante, Pſal.135.25. Eccl.13.20.& 17. 4.& 18.12 & 40.8

Caro, pro, homine, Gen.6.12. Deut.5.25. Iudith 7.16. Pſal.55.5. & 64.3. & 144.21. Prou.4.20. Eccl.1. 10.& 33.21 & 39.14. & 41.5. & 44.27.& 45.5. Iſa 40 5.& 49.26.& 66.16.24. Ier.25.31. Dan.4. 9 Ioel.2.28. Matth.24. 24. Luc. 3. 6. Ioan.1.14. & 17.2. Act.2.17. Rom.5.20.1.Cor.1.29. Gal.2.16. & 6. 2

Caro, & ſanguis, i. corruptio carnis & ſanguinis, ſeu hominis, 1 Cor.15.50

Caro, & ſanguis, i. homo, Eccl.14.19.& 17.30. Matth. 16.17. Gal.1.16. Eph.6.12

Caſus, pro caſu, Gen.42.25. Ioſ.22.10. Iob 30.18. Pſ.3. 9 & 34 10 14. & 35.1. & 39.1.& 40.1.& 64.14. & 71.13. & 85.1. & 96.1. Eccl.43.23. & 45.2. Iſa.5.17.& 17.6.& 61.2. Ier.15.3 & 23.5.& 31. 23.& 50.15.& 51.16. Ezech.20.37. & 27.26.& 40 5. Baruch 4.22. Oſe.7.5.& 12.19.1. Mach.1.56. & 4.7. & 10.43.& 11,19.2. Mach.1.2. Matt.17. 11. & 23.34. Marc.12.31. & 13.9.19. Luc.6.8. & 12.50. Ioan.7.1. Act.5.11. & 7.45. & 8.11.& 14.25. Rom.2.6.15.& 9.10. & 10.14. & 14.11. 2.Cor.10.15. & 11 1.25. Gal.4.11. Epheſ.1.15. & 4 1. Col.13.4. & 2.5. & 3.15. Tit.1.2. Phil.5. Heb.3.3. & 6.16. & 9.6.1 Ioan.4.16. Apoc.6.14 & 11.5.& 18.17. Geneſ.40.1. Io.7 20

Cardines cæli, i. extrema orbis, Deut.30 4

Cauere, pro, videre, Deut.8.1

Ceu, ſubintelligitur, Prou 13.12

Chriſtus, pro, Chriſti Eccleſia, 1.Cor.12.12

Circa, pro, per, Act 5.42

Ciſterna, i. fouea, 1.Par.11.22

Circumciſio, i. Iudæi, Rom.15.8. *vide abſtractum, pro, concreto.*

Cito, ſubintelligitur, Ezech.12.28

Cognoſcere, pro, approbare, Iob 34.18 Pſ.1.6.& 36.18. & 100.4.& 138.1. Prou.4.27. Oſe.8.4

Cognoſcere, pro, rem habere. Geneſ.4.1.17. & 19.5. Matth.1.25.3.Reg.1.4

Cognoſcere, pro, cogitare, ſeu recordari, Deut.11.2

Cognoſcere, pro amare, vel fauere, 1.Par.17.18.Gal.4. 9.1.Cor.8.3

Cogitare pro comprehendere, Mal.3.2

Cognatio, pro, familia, Gen 10.20.& 12.3. Exod.6.16. Ioſ.21.1.1.Par 8.6. Ier.1.15.& 2 4. & 3.14.29.9. & 31.1. Amos 3 1

Cognatio, i. natio, Amos 3.2

Comminari. pro increpare, Marc.1.25. & 4.39.& 8. 33.& 10.13.48

Communicare, pro, inquinare, ſeu profanare, Marc.7.15

Commune, i. profanum, vel immundum, Deut.20.6.1. Mach 1.50. Act.10.14 15. Rom 14.14

Commotio capitis, i. ludibrium, Pſal 43.15

Communiter, pro ſimul Gen.13 6

Communicare, pro, participare, ſæpe in Epiſt. Apoſtolorum.

Comedere carnes ſuas, i. ſe fame conficere, Eccl.4.5

Comedere, i. conſumere, Ier.50.7

Completum, pro, compleri cœptum, Ier.34.14

Commemorati, pro, recordati, Bar.3.23

Concupiſcentia, pro eo quod concupiſcitur, Sap.16.3

Confidenter, i. ſecure. Deut.33.12

Confortari, i. fortificari, Gen.48.2

Confortari, i prævalere, Iud.1.28 1. Mach.2.49

Confundere, pro, pudefacere, & confuſio, pro, pudore, 1.Reg.20.34.2.Reg.19.5.3 Reg.2.16. Pſal.13.6. & 21.6.& 24.3.& 30.18.& 33.6.& 34.4.& 68. 7.9.& 70.24.& 88.46.& 118 6. Prou.19.15. Eccl. 4.24.& 20 24.& 21.25.& 22.4 & 25.35. & 29. 19. Iſa.1.29. & 50.7. Oſe.2.5. Ioel.1.1. Rom.5.5. & 9.33.1.Cor.4.14.& 11.22.2.Cor.4.9.2.Theſſ.3. 14. 2.Tim.1.12. Heb.2.11. & 11.16. 1.Pet.2.6. & 3.16. 1.Ioan.2.28

Confuſio, i. ignominia, Iudith 14,16

Confiteri, i. indicare, Gen.31.20

Confiteri, pro, prædicari, Pſal.106.8

Confiteri, pro, laudare, ſeu gratias agere, & Confeſſio, pro laude, vel gratiarum actione, Geneſ.29.35. 2.Reg.12.50.3.Reg 8.33. 1.Par.16.7.34 Pſal.6.6. & 7.18 & 9.2.& 17.50.& 27.7.& 29.13.& 74.2. & 88.6 & 91.2.& 94 2.& 99.1.& 105.1.& 106.1. Eccl.17.25.& 18.28.& 47.9. & 51.1. Iſa.12.1.3. Matth.11.25. Luc.2.38.& 10.11

Conuerſus, ſeu reuerſus, pro, item, ſeu rurſum, Iob 10. 16. Pſal.70.21.& 77.41. Act 15 16

Concupiſcibile, vide, deſiderabile.

Concupiſcentia, pro, re concupita, Pſal.105.14

Concubina, pro, vxore, Gen.25.6. & 33.22

Concludere, pro, ſterilem reddere, Gen.16.2.& 20.18

Concludere, i. tradere, 1. Mach.3.18. & 4.31

Concludere in gladio, i. hoſtibus tradere, Pſal.77.62

Condicere, pro, promittere, Exod.8.12

Conſilium, i. decretum, Eph 1.11

Contaminare, pro, contaminatum indicare, Leu.13.11

Contaminare, i. profanare, 4 Reg.23.8

Continens, pro contento, 3.Reg 2.5

Confractio, i. clades, 4.Reg.7.38

Conſpectus, pro poteſtate, Iudith 33

Conſummare, i. perficere, ſæpe.

Conſummare. i. conſumere, vel deſinere, Pſal.118.87. Sap.3.16.& 16.16. Iſa.16.4. & 28.22.& 29.20. & 32.10. Ier 4.27. Ezech.11.13. Luc.15.14. Gal 3. 3. Heb.9 36

Conſummatio, i. perfectio, Pſalm.118.96. Dan.9.27. 2.Cor.13.9. Eph 4.12. Heb.7.11

Conſummatio, i. mors, Eccl.16.21

Conſummatio, i. finis, Heb.6.8

Conſummari, i. vitam finire, Luc.13.32

Continens, i. compos, Sap.8.21

Conuertere, i. reducere, Pſal.52.7.& 125.1.4.Ier.30.3.& 32.44. Thr.1.16

Conuerti, i. reuerti, Oſe.1.9

Conuerſio, i. captiuitas, Ier.33.11.26

Contra, pro, verſus, Geneſ.2.14. Num.8.2. Ioſ 8.22. 3.Reg.8 44 Tob.11.1.Can.7.4. Dan.6.12

Contra, i. è regione, Exod.14.2. & 34 3. & 37.14. Num.33.36. Deut 1.1. & 11.30. & 32.49.52. & 34.1.Ioſ.3.16.& 20.12.Iud.19.10.3.Reg.17.3. 4 Reg 2.15. 2.Par.6.13. 2.Eſd.3.19. 23. & 7.3. & 12.36. Iudith 4.5. Dan.2.31.& 55. & 10.16. 1.Mach.3.46. & 7.47 2.Mach.16.33.Matth.21. 2.Marc.3.3. Luc.19.30

Contra, pro, coram, vel prope, Num.25.4. & 33.7. 4.Reg.1.13.Eſth.15.9.Pſal.43.16.& 50.5.& 76.3. & 108.15.Eccl.6.12. & 47.11. Bar.4.2.Am.4.3. Abac.1.3

Contra faciem, pro, ante, Ezech.14.3.1.Mach.13.13

Coram, i. contra, Luc.15.18

Corona, i. filij, Iob 19.9

Contra, pro, ad, Gen.12.8.Deut.3.17.Ioſ.1.15.& 13.3. Baruch 6.31

Coram te, i. in tua electione, Gen.13.9.& 20.15

Coram aliquo, i. illo approbante, Gen.17.18.& 27.7. Deut 6.25. 2.Cor.4.2

Coram Domino. vel Deo, id eſt, Deo inſpiciente, ſeu iudice, quaſi dicat, vere, Gen.10.9. & 13.13.Luc.1.15. & 24.19

Coram Deo, i. Deo teſte, 1.Cor.12.19.Gal.1.20

Corpus. i. tergum, 3.Reg.14.9. Ezech.25.35

Corpus. i. cadauer, Dan.14.31. Apoc.11.8

Cor, i. mens, Oſe.7.11. Matth 5.8.Eph.1.18

Cor & cor, i. duplex cor, Pſal.11.3

Cor, i. voluntas, Matth.22.37.Marc.7.19

Cor, i. anima, Pſal.83.3

Cor, i. medium, Pſalm.45.3. Ezech.27.4. Ioan.2.4. Matth.12.40

Cornutum, pro, radios emittens, Exod.34.29

Creare, i. gignere, Eccl.1.9. & 24.12

Creauit vt faceret, i. creando fecit, Gen.2.3

Creſcere, pro, fructificare, Gen.1.22

Cras, i. cito, 1.Cor.15.32. Iſa 22.13

Credere, i. fidere, Iob 24.22.Eccl.2.6. & 16.2.& 26.28. Dan.6.22

Credere, i. obedire, Rom.2.8

Cras, i. futuro tempore, Geneſ.30.33. Exod.13.14. Deut.6.20. Ioſ.22 18

Cornu, i. robur, vel gloria, Deut.33.17.1.Reg.2.1.10. Iud.9.11 Pſ.74.5.6.11. & 88.18.25.& 91.11.& 111.9.& 131 17.& 148.14.Eccl.47.6.8.Ier.48.25. Thr.2.3.Ezec.29.21.Dan.8.5 Am.6.13.Mich.4.13. Abac.3.4. Zach.1 21.1. Mach.2.48. Luc.1.69

Cum, pro, coram, Deut.18.13. 3.Reg.15.3

Cum, pro, etiamſi, Luc.17.10

Cum, pro, per, Act.14.27

Cum. i. apud, 2.Reg.6.22

Cum pace, vide, in pace.

Cuſtodire, pro, obſeruare, ſæpiſſime.

Cum, ſubintelligitur, Pſal.80.2

Cuſtodia, i. quod cuſtoditur, Abac.2.1. Zach.3.7

D

DAro, pro, promittere, Gen.35.12

Dare reliquias, i. relinquere aliquos, Ier.40.11

Dare dorſum, i. facere terga vertere, 2.Reg.22.41

De, pro, ob, Abac.2.17. Apoc.8.13

De, pro, cum, Apoc.21.16

De, i. pro, Sap.13.17

De, pro, in Deut.33.2. Pſal.148.1. Sap.12.1.Ier.52.21.Mich.7.7.Nah.1.14.Soph.2.11.1.Mach.9.63. 3.Ioan.2

De, ſubintelligitur, 4. Eſd.11.24.Pſal.91.12.Ier.4.16

De die in diem, i. ſingulis diebus, 1.Par.16.23.Pſ.60.9.& 95.2. 2.Cor.4.16. Iſa.58.2

Deus, pro, vice Dei, Exod.7.1

Deo, i. Dei virtute, 2.Cor.10.4

Deus, pro, Angelo Dei, Geneſ.33.10. Num.22.9. 1.Paralip.14.15

Dei vel Domini, adiunctum alicui rei, ſignificat eſſe magnam vt Geneſ.23.6. Exod.9.28. Pſalm.33.7. & 79.11.Ierem.6.11

Deo, pro, à Deo, Gen.14.19

Deum ponere ſuum nomen alicubi, eſt velle ſe ibi coli, 3.Reg.14 21

Decem, pro, multis, Gen.31.41.Num.14.22.Iob 19.3. Matth.25.1. Apoc.2.10

Dextera, i. potentia, Pſal.44.5. & 88.43. & 89.12. & 107.7. Act.2.33

Deſiderio deſiderare, i. vehementer optare, Luc.22.15

Deſiderium, pro eo quod optatur, Iob 30.25. Pſal.77. 29.Prou.10.24. & 11.23.& 13.12. Eccli.6 37

Deſiderabile, vel concupiſcibile, pro pretioſo Nah.2.9. Zach.7.14. Mal.3.12.1. Mach.1.24

Deprecatio, pro eo quod petitur precibus, Ier.33.6

De mane vſque ad veſperam, i. breui, Iob 4.20 Iſa.38.13

Decuplum, i. valde multum, Dan.1.20

Deleri de populo, i. de populo non cenſeri, vel dignum eſſe morte, Gen.17.14

Deſpicere, pro, videre, Pſal.91.12.& 111.8.& 117.7

Declinare, i. ſinere inclinare, Pſal.140.4

Defendere, pro, vlciſci, 4.Eſd 16.51. Iudith 1.12. & 9.2.Eccl.19.9.& 47.31.& 48.7. Ierem.50.34. Rom.12 19

Dies, i. iudicium, 1.Cor.3.13. & 4.3

Dies, i. calamitas, Pſal.136.6

Dies, i. tempus, Gen.2 4.& 6.3.Num.6.5. 1.Reg.3.2. Pſalm.17.19. & 19.2. & 60.7.& 118.91.Iſa.4.2. Ioel.1.15. Mich.7. 11. Marc 4. 35. Luc.6. 23. & 17 31. Ioan.14.20

Die ac nocte, i. ſemper, Pſal.1.2. Apoc.7 15.& 14.10

Dies, pro, die naturali, ſ. 24. horarum, Geneſ.1.5. & 7.17

Dij, pro, idolis, Ioſ.24.23

Dij, pro, iudicibus, Exod.21.6.& 22.8.28.Pſ.46.10. & 82.1

Dij, i. Deus, Gen.3.5. Deut.4.7. 3.Reg.12.28

Dictum, i. factum, Gal.3.16

Diffamare, i. prædicare, ſeu diuulgare, 3.Eſd.4.12. 1.Theſſ.1.8

Diſciplina, i. eruditio, ſeu caſtigatio, Pſal.17.36

Directio, i. rectitudo, Pſal.118.7

Dirigere. pro, proſperare, Gen.39.3.23. Deut.28.29. 4.Eſd.5.12. Pſ.139.12.Iſa 48.15 & 53.10.& 54.17.Dan.11.36. Oſee 12 3.1. Mach.3.6

Digitus, i. virtus, vel manus, Exod.8.19. Pſal.143.1. Luc.11.20

Diuitia, i. abundantia, & diues, i. abundans, ſeu largus, Rom.2 4 Eph.2.4 & 3.16

Dicere, pro, conſtituere, 1.Mach.14.41. 2.Mach.1.29

Dicere, pro iubere, Gen.1.3. Pſ.106.25.Sap.9.8. Ioan.2. 11.Matt.4.3.& 8.8.& 15.4.& 23.3.Marc.16.13. Luc.9.54. & 12.13. 1.Cor.7.11. 2 Cor.4.6

Dicere. pro, cogitare, Geneſ.6.7 Iob 29.18.& 35.14. Pſal.31.5. & 35.2.& 52.2. & 72.11.15. & 93.7. Thr.3.54. Ezec.20.8.& 28 2. Mach.2.3. Luc.12. 41.& 18.4.Rom.1.22. Iacob.1.13

Diluculo ſeu mane, vel in matutino, pro, cito, Pſal.77. 34. & 89.14. & 100.8. & 142.8. Prouerb.1.28. Ier.25.4. & 32.33. Soph.3.7

Domus, pro, familia, Exod.1, 1.1. Reg.25.1.28.2. Reg. 2. 3. & 6.20. & 7.27.3. Reg.2 24. & 12. 21. 1. Eſd.2.6 Pſal.1.12.8. & 113 1. & 117.3. & 122. 5. & 134. 14. Prou. 24. 3 Eccl.3. 11. Iſa. 7.2. Ezech.44.30. Am.1 4. & 7.9. Abac. 3.13. Luc.1. 69. Rom.16.10.1. Cor.1.16

Domum facere, vel ædificare, pro, dare prolem, Exod. 1.21.1. Reg.1.35.2. Reg.7.1.1. Par.17.10.25

Domus, i. populus, Num.12.7

Domus, pro, templo ſæpe.

Domus, i. habitatio, Luc.13.35

Dolere, pro, labores ſubire, 3.Eſd 4.21

Dolores inferni, i. mortiferi (infernus enim pro morte) Pſal.17.6

Dominus, pro, dato'ri Domino, Deut.18.2

Domino, i. contra Dominum, Ioſ.7.20

Domino, vel Deo, pro, ad honorem, vel laudem Dei, Gen.13.18. Exod.15.1. & 16.23. Leu.25.2. Deut. 13.6. Ioſ.6. 7.3. Reg 6.1. Pſal.26.6. & 32. 2. & 65.2 & 74.10. & 106.8. Ier.4.4. 2. Cor.2.15

Dominus, pro Angelo Dei, Gen.18.33. Exod.3.2. & 4.24. Iud 6.14.23. Ier.1 9

Donec, i. priuſquam. Dan.6.24

Donec, ſeu vſquequo, pro, vſque eo vt, vel, in tantum vt, Gen 49.10.1 Reg.2.5. 3.Reg.3.1. Iob 8.21. Pſ. 70.17. Zach.8 20 1. Mach 5.54.1. Cor.15.25

Donec, pro, quam, Ezech.24.13

Donec, pro, cum, Ezech.3.22

Dormire, i. mori, Iob.3.13. Iſa.14 8. 1. Cor.11. 30.1. Theſſ.4.13. & 5.10

Dormire, i. ceſſare, Iob 38.37

Dos, pro, dono, Gen.30.20

Draco, i. cetus, Ezech.32.8

Duo, i. pauca, 3. Reg.1.2

Duplex pro, multo, vel grandi, vel eximio, 4.Reg. 2.9. Prou.31.21. Sap.11.13. Eccli.12.7. Iſa.61.7. Ier. 17.18. Nah.1.9. Zach.9.12.1. Tim.5.17. Apoc.18.6

E

EBrietas, pro, eo, quod inebriat, Iſa 5.22

Ebrietas, i. larga potatio, Mich.2.11

Ecce, pro, ſane, Gen.1.9. & 6.17

Ecce, pro, ſed, Pſal.53.6

Ecce ego, pro, eccum me, 1. Reg.3.4

Eccleſia, pro, hominum vel fidelium cœtu, ſæpe.

Edom, pro, Idumæis, Gen.36.9

Effœminati, i. ſcorta maſcula, 3. Reg.14.24. & 15.12 & 22.47.4. Reg 22.7

Effundere animam, i. exponere totum animum, 1. Reg.1.15

Eleuare caput alicuius, pro, eum honorare, Ier.52.31

Eloquium, pro, lege, Pſal.118 169

Electum, pro egregio, ſeu pretioſo, 4. Reg.3.19

Emigrare, i. migrare facere, Pſal.51.7

Enim, pro, autem, 1. Par.29. 1. Prou.19.19. Eccli.41. 17. Ezech. 3.14. Matt.10 26. & 11.13. & 12.8. & 18.11. Luc.6 43. & 8 17. Ioan 16.13. Rom 8. 18. & 15.4.2. Cor. 11.5. Gal.2.18 Col.3.25. Heb. 5.13. & 7.1. & 8.3. & 12.2. Iac.4 12. Apoc.8.10

Enim, pro, quidem, Matt.8.7

Enim, pro, tamen, 2. Mach.7.23

Eo quod, pro, quanquam, Ier.7.10

Eo quod, pro, quod, 1. Reg.15.12.3. Reg.18 10.1. Par. 14 2

Eo quod, pro, vt, ſeu, ita vt, Ier.9. 10. & 26.9. & 37. 24 & 34.22

Epiſcopus, i presbyter, Phil.1.1

Ephraim, pro decem tribubus Iſrael, Pſal.77.67

Epulari, pro, lætari, ſeu feſtum agere, Deut.12.12. & 16 11. Pſ.67.4 1. Cor.6.

Erudire, i. caſtigare, Thr.1.13

Ergo, pro, autem. Sap.17.21. Matt.10.32

Eſſe, pro haberi, ſeu putari vel agnoſci, Gen.42.9.3. Reg.18.24.27. Zach 14.9

Eſſe, pro, apparere, Deut.4.20. & 6.24. 3. Reg.3.6. Ier.17.11. & 39.16. Matt.5.45. Rom.3.26. Heb. 12.5

Eſſe, pro ſignificare, Zach.4.4. Luc.8.9. Act.10.17.1. Cor.11.25. Gal.4.24

Eſſe, pro, accidere, 1. Cor.11.20

Eſſe, pro, habitare, Gen.47.2.1. Mach.5.2

Eſſe in ore alicuius, pro, eum facundum reddere, Exod.4.12

Et, ſubintelligitur, Rom.8.33.34

Eſt dies hæc, i. apparet hodie, Ier.11.5. & 32.20. 44.22. Bar.1.15. & 2.6 26. Dan.9.7

Eſt, pro, ſit, Ezech.3.9

Et, pro, i. Gen.2.3. & 3.14 & 14.16. & 28.3.14. & 35. 11. Exod.7.11. & 9.3. & 2.3. & 21.6. & 39. 32. Leu.18.7. Num.20. 26. & 31.6. Deuter.4.9. & 6.9 & 17.1. & 26. 15. & 28.57.3. Reg.5. 16. & 8.36.58. 4. Reg.17.13. 2. Paral 6.27. & 7. 17. 2. Eſd.3.24. & 12.44. Eſth.2.11. Pſalm.74.4. & 89.16. Eccli.13.32. & 17.3. Ier.16.21. Ezech.41. 13. Sop.1.4 Matt.13 41. & 24 31. Ioan.1.16. & 10.33. & 14.17. Act.10.14. & 13.26. & 23.23. Rom.13. 13.1. Cor.4 9. & 10 28 2. Cor.8.4. Gal. 5.24. & 6.16

Et, pro, vt, Gen.44.21. & 45.28.1. Reg.12.15. Pſ.82. 19. & 54.7. & 118.34 Ier.9.1

Et, pro, etiam, Exod.4.10. 2. Par.8.15. Pſ.37.11. & 131.12. Mar.2.26

Et, pro, ſic, Exod.6.29. Pſalm.124.2. Ioann.6.57. & 10.15

Et, pro, ſicut, Mar.9.49

Et, pro, vt qui, Prou.25.20

Et, pro, aut, Leu. 20.9. Num.30.4.5.7.11. Iob 31.7. Ezech.18.11. Act.3.6

Et, pro, imo vero, Prouerb. 30. 21. 29. Ezech.33. 17

Et pro, num, ſeu quid, Pſalm.54 20 & 89.3. & 148. 14. Prouerb. 14 7. Iſa. 10.1. & 64.5. Ierem. 8.13. & 23.36. & 34 14. & 36 31. Ezech. 2.6. Oſeæ 9.4. Ioan.3.6.2. Mach.4.16. Matth.17.6. Luc.1. 13. & 4.15. Ioan.4.35. & 12.35. & 17.10. & 19. 35. Actor 26.10. Rom.1.23.1. Cor.14.32.2. Cor.5. 25. Coloſſ.1.25.1. Ioann. 1.2. & 3. 4. Apoc.1.18. & 8.2. Ruth 1.13. Iob 36. 14. Matt.27.53

Et pro, at, vel ſed, Pſal.47.9 & 117.10.18. & 138. 11. Eccl.36.20. Iſa.64.5 Thr.3.32. Ioan.2 7. Matt. 17.12. Mar.12.12. Luc.8.13. & 20.19. Ioan. 7.4. 30. & 16.32. Act.16.7. & 27.22

Et, pro, etiamſi, Deut.29.19. 1. Cor.16.9

Et, pro, præterea, Marc.4.30

Et, pro, ideo, Ioan.4.24 & 5.30. & 12 16

Et, pro, tamen, Phil.1.22. Apoc.3.8

Et, pro, quinetiam, Act.7 43

Et, pro, & tamen, Pſal.34.15. & 118.110

Et, pro, ergo, Eccli.13.2

Et, pro, autem, Pſal.4.4

Et, pro, nempe, Dan.7.20

Et, pro, cum, Marc.15.25

Et, pro, atque, Pſal 9.11. Matth.25.46. Marc.12. 12.30. Ioan.10 29. Act.5.10. & 7.45. & 13.11. 1. Cor.2.1. & 12.16.1. Ioan.2.27

Et, ſubintelligitur, Ioſ.13.27. 4 Reg.12.4. 1. Paralip.9.29. & 11.2. 2. Eſdr. 10.18. 4. Eſdr. 6. 58. & 13.42. Pſalm.12. 3. & 30. 20. & 62.7. & 99.5. & 118. 2. & 127. 6. & 132. 3. Prouerb.26.25. Cant.4.13. Sapient.13.2 Eccli.40.19. Iſa.10.31. & 32.14. & 58.18. & 64. 2. Ezec.24.4. Abac.3.9.1. Mach.10.33. Ioan.15.16. & 16.2. & 17.21, 2. Cor.10.16. Eph.4.4.1. Pet.3.2

Etiam ſubintelligitur, 1.Reg.2.10.Iob 9.31.Sap.17.9.Iſa.39.8. Ier.1.3.& 7.19. Soph.1.14. & 2.11. Mar.9. 37. Ioan.5.30. & 6.38.& 14.24.Rom.9.13.1. Cor.7.4.& 10.24.33. 2. Cor.7. 12. & 8.5. Eph. 6.12. Phil.2.4. Pſal. 109.5. Prou. 12.10. Eccli. 38.2.11, Iſa.8.8.Ioan.5.35

Et ſi, pro, quandoquidem, Ioel.3.4

Et ſi, pro cum, Iob 21.22

Et ſi, pro, ſi, Luc.15.4

Etenim, pro, etiam, Pſ.67.19.& 76.18.& 138.10

Et non, pro, potius quam, Eccli.25.10

Euacuare, pro, abolere, ſeu irritum facere, ſæpe.

Euangelium, i. bona per Euangelium promiſſa, Mar. 8.35.& 10.29.1.Cor.9.23

Eunuchus, pro miniſtro regio, vel principe, Gen.39.1. 4.Reg.20.18.Ier.34.19

Ex, pro, in Eccli.13.14.Iſa.30.6

Ex, pro, poſt, Iſa 66.23

Ex, pro, præ, 3.Reg.14.21

Extra, i. præter, Matt.15.38

Exceſſus mentis, i. pauor, vel ſtupor, 4.Eſd.13.30.Pſ. 115.11

Exceſſus, i. mors, Luc.9.31

Exultare pro, laudare, Pſ.50.16.& 58.17.& 80.2. & 94.1.& 131.16

Exitus, i. termini, 4. Eſd.4.7.& 6.1

Ex hoc, pro, ex nunc. 1. Mach.10.41

Expugnare, pro, oppugnare, Pſal.108.3.& 128.1.1. Mach.3 6

Expectatio, pro eo quod expectatur, Prou.17.8.Ier. 14 8.& 17.13

Ex nomine, i. ſingulariter, Exod.33.12.& 35.30

Exire, & intrare, pro, regere, vel conuerſari, Num. 27.17.1.Reg.29.6

Excitare, i. facere exiſtere, Rom.9.17

F

FAcere aliquid, pro, facere vt fiat, ſæpe, vt Gen.1.5. Ier.33.12. Zach 1.9. Act.1.18

Facere, pro dicere, 1.Ioan.1.6

Facere ſermonem, i. loqui, Gen.13.1. Act.1.2

Facere iudicium, & iuſtitiam, pro, iuſte & ſancte viuere, Gen. 18 19

Facere aliquem fœtere, pro, reddere eum abominabilem, ſeu odioſum, Exod. 5.21

Facere, pro conari facere, Exod.8.18

Facere, pro offerre, vel ſacrificare, Leu.15.13.& 23. 19. Deut.16.1 Iud. 13.15.16.3.Reg.3.15.& 18. 23.26. Ezech 45.13 27.& 43.22

Facere iudicium, i. vlciſci, 3 Reg.8.45

Facere iudicium, i. fauere in cauſa, 3.Reg.8.58.

Facere pro, permittere, Iſa.63.17. Ezec.36.15.& 39.7

Facere, i. oſtendere, 1.Cor 1.20.& 10.1

Faciendo facere, ſeu patiendo pati aliquid, pro certiſſime, ſeu omnino facere, aut pati, Gen.3.4.& 13.13. & 22 15 & 24.11.1.Reg.26.25. Oſe.1.2.6. Abac. 2.3.1.Mach.5.40.Act.34.28

Facies, pro, furore, Prou.29 26

Facies, pro, ira, Leu.26.17. Thr.4.16

Facies, pro colore, Leu.13.45

Facies, i. conſpectus, ſeu præſentia, 2.Cor.8.24.Gal. 2.10

Facies, i. ſuperficies, Luc.21.33

Facies, i. apparentia, Ioan.7.24.2.Cor.5.12.& 10.7

Facies tua, i. tu, Pſ.118.58. Ezech.4.26. Matt.21. 1 . Marc.1.2

Facies, pro, perſona, Gen.41.5. Exod.34. 14

Facie ad faciem, i. clare, vel familiariſſime, Gen.32. 30. Exod.33.1.1. Num.12.14. Deut.3.4.& 34.10

Facies Domini, i. Dominus, 2 Reg.13.6. Mal.3.1

Faciem firmare, i. fi… ere, Luc.9.51. vide Ponere faciem.

Faciem alicuius ſuſcipere, pro, eum exaudire, Iob 42.8

Faciem alicuius videre, pro, eſſe ei familiarem, Eſth. 1.14

Fere ſubintelligitur, Ioſ.21.44.3.Reg.22.1.Tob.1.4. 12.15.Iob 4 20.Pſ.11.3. Eccli.49.5. Ezech.37. & 39.13. Matt.13.34.Ioan. 3.31.& 18.20.& 21. 7. Act.27.23.1. Cor.6.18. Philip. 2.21. Col.1.6. Apoc.7.4

Fieri, i. eſſe, Mar.1.17

Filij, i. cultores, Gen 6.2

Filij, i. poſteri, Gen 10.20.21. Num.1.32. Deut.1.8. 4 Reg.20.18.1.Par.9.23.& 13.10.1.Eſd 2.6.Pſ. 89.16.Iſa 29.3. Matt.3.9

Filij Adam, i. homines, Gen.11.5

Filij, i. nepotes, Gen.20.12 Num.26.59. Deut.3.14. Ioſ.13.31. Iud.1 16.& 4 1.1.2.Reg.9.10.& 19. 24.3.Reg.4 2.4. Reg.8.26.1. Par.7.24 & 9.12.2. Par.22.9.1.Eſdr.5.1.Iob 19.17.Luc.1.5

Filij, pro filia, Gen.30.35

Filij Belial, i. impij ſeu iniqui, Deut.13.13.Iud.19. 22.1.Reg.1.16.& 2 2.& 10.2.& 25.17.2.Reg.16. 7.& 20.1.3.Reg.21.10.2.Par.13.7

Filius mortis, i. morte dignus, ſeu mortis reus, 1. Reg. 20.31.& 26.16.2.Reg.12.5

Filij, i. diſcipuli, vel, ſectatores, 4. Reg.1. 3.& 9 1. Zach.10.7. Matt.11.19.Eph.5.8.Apoc.2.23

Filius hominis, i. homo, Pſ.4 3.& 8.5.& 10 4.& 79. 18. Ezech. 2.1. Matt.13.37.Ioan.3. 27. Apoc.14. 14.& quidem in Teſtamento nouo pro Chriſto accipi ſolet.

Filius, i. homo, Prou.28.7

Filij, i. incola ſeu populus, 1.Eſd. 2.1. 2 Eſd.7.25. Ezech 25 10

Filij Dei, i. Angeli, Iob 1.6.Pſ 88.7. Dan.3.92

Filia, i. congregatio, ſeu populus, Pſ.9.15.& 44.11.& 136.8

Filia, i. viculi, ſeu oppida ſubiecta, 1.Par.7.28.19. 2.Par.13.19. 2.Eſd.11 25. Iſa.16.2. Ier.49. 2 5. Ezech 16.46.49 & 16.6.& 32.16.1.Mach.3.8

Fides, i. lex Euangelica, Gal.3.23

Fides, i. conſcientia, Rom.14.23

Fides, i. veritas, Eccli.40.12.Iſa.33.6.Ier.5 3.Tim.3. 23.Oſe.5.9

Fides, i. fidelitas, 1.Reg.26.23.1.Par.9.22.4.Eſd.4. 24.Eccli.27.18.& 45.4.& 46.17.Tit.2.10

Fides, i. promiſſio, vel votum, 1 Tim.5.12

Fidele, i. firmum, ſeu ſtabile, 2 Reg.7.16.3.Reg.11 38. Eccli.31 28.& 37.26.Iſa.12.23.& 33.16.& 55. 3.Act.13.32

Fidelis, i. verax, Deut.32.4.Pſal.18 8.& 100.6.& 110 7.Eccli 36.18. Dan.2.43.2.Theſſ.3 3.2.Tim. 3.13 Heb.11.1.Ioan.1 9.Apoc.1.5

Fideliter, i. veraciter, Prou 12.22

Fingere, i. inſtituere, 2.Reg.12.33

Flere pro, ieiunare, Zach 7.3

Fluuium, pro Euphrate, Exod.23.30

Fœminarum conſuetudo, pro menſtruis, Gen.31.35

Fœmineum genus, pro neutro, Pſ.7.8.& 26.4.& 108. 27.& 1.8.50 36.Eccli.40.19

Fœnum, pro, Herba, ſæpe.

Fœnus, pro, mutuo & Fœnerari, pro mutuare, Deut. 13.6.& 28.12.1.Reg.2.20.Prou.22.7.Eccli 8.23. & 20.16.& 29.35.Iſa.24 2. Luc.6.24 & 7.41

Fornax ferrea, i. duriſſima ſeruitus, Deut.4.20

Fornicari, i. peccare, Num.15.39

Fornicari, i. idola colere, deſerto Deo, Exod.34.15.16. Leu.17.7.& 20. 3.6. Deut.31.16.Iud.7.17.& 8. 27.33.2.Par.21.11. Ezech.23.8

Fortitudo, i. diuitiæ, Ezech.28.5

Fodere, i. emere, Oſe.3.2

Forſitan, pro vtique, Ioan.4.10.& 5.46.& 8 19

Frater,

Frater, i. Chriſtianus, Act.14.2.& 17.6.1.Cor.5.11. & 7.12.& 15.6. Gal. 2.4.2. Theſſ.3.6.Iacob.1.9. & 2.15
Frater,i.alter, Gen.13.11
Frater,i.ſimilis,Prou.18.9
Fratres,pro,filiis,Gen.28.18
Frater,i.ſocius,Gen.49.5.4.Reg.9.2.Ioel.2.8
Frater,i.proximus, Matt.18.15
Frater, i.cognatus, Gen.31.23.Exod.2.11.Deut.1.8. Ioſ.17.4 Iud.9.1.4. Reg.10.13.1. Par.6.39.& 7. 5.& 16.37.& 24.31.& 26.11.Matt.12.46.& 13. 55.Ioan.2.12.& 7.3. Act.1.14 1.Cor.6.5
Fruſtra, i.ſine cauſa, Iob 1.9.& 34. 12.& 35.13. Prou.1.11.& 3.30.& 24.28.& 16.2.Iſa.29. 31. Ier.22.13.2.Mach.7.18
Furor,i.ira,Gen.49.6.Exod.12.24
Fugere,pro,recedere, Pſal.113.3.Ioan.6.15
Funiculus ,pro hæreditatis portione ,vel poſſeſſione, Deut.32.P.Ioſ.17.5.1. Par.16.18.& alibi ſæpe.
Futurum,pro præſenti,Deut.31.21.4 Eſd.7.4 Pſ.72. 5.Iſa.19.10.& 45.24.& 57.16 Dan.4.14.Ioel.3. 4.Nah.3.1.Ioan.8.12.& 11.12.Heb.11.1
Futurum, pro præterito , Deut.3.28. 2.Reg.18.33.1. Paral.17.6.4.Eſd. 16.55.Pſal.17.24.& 39.10.& 65. 6. & 76 10.& 77.38. & 114.1. Iſa.40.18.& 41.2.& 48.13.& 56.3.& 64.3.& 66.1. Ier.3.25. & 19.15.& 31.9. Ezech.31.17. Oſe.8.12.& 11. 4 & 13.11.& 14.26.Rom.3.3
Futurum,pro,Imperatiuo,Gen.4.7.Exod.20.3. Deut. 5.7. Pſalm. 50.9. & 82.16. & 137. 3. & 143.6. I.1.6.9. Ierem.11. 11.Bar.4.28. Dan. 1.13. Oſe. 11 6.Ioel.2 17. Matt.19.18.& 23.11. Marc 9. 35.& 10.43. Luc. 19.17. Act.7.37. Rom.13.9.1. Cor.9.9. 1.Pet.1.6

G

Generatio,i.ortus, Gen.2.4
Generationes,pro,genitis,Gen.10.1.Pſal.112.2. Eccl.1.11
Generationes,pro poſteris , Gen.11.10
Generationes, pro hominibus, Gen.6.9.& 7.1.Pſalm. 23.6.Prou.30.11.Sap.4.1.Iſa.41.4.Matt.1.17.& 11. 16.& 12. 41. & 17.17. & 23. 36. & 24.34. Luc.17.25
Generationes ,pro temporibus,ſeu ætatibus,Gen.17.7. Exod.12.14.& 31.13 Eccli.44.1.7.1.Mac.51.61. Luc.1.50. Act.13.36.Eph.3.5
Generationes,i.fructus,Eccli.24.26
Generationes,i.cognitiones,Num.1.20.1.Par.4.2
Genus, pro, genere, Sap.1.7. Mat.20.25.Luc.22.25. Ioan.1.13. 1.Ioan.5.3
Gladius,i.vltio,Zach.11.17
Gladius,i.fortitudo,Iudit.9.2
Gladius,i. bellum, Leu.26.6,2. Par.20 9.Ezech.33. 2.1.Mach.9.73
Gloria,i.anima,Gen.49.6.Pſal.56.9
Gloria,i.auctoritas, Num.27.20
Gloria,i.claritas,ſplendor, Exod.40.34. Num.14.10
Gloriari,i honorari,1.62.12.26
Glorificari,i.glorioſum apparere, Exod. 14.4
Glutire ſaliuam,i.reſpirare,Iob.7.19
Gratia,i.gratiarum actio 31.Cor.10.30
Gratia, i. gratitudo,vel beneficium,aut benignitas,2. Reg.16.17.1.Cor.6.3.2.Cor.1.15.& 8.4
Gratiam inuenire,i.gratum eſſe,Gen.6.8.& 30.27.& 32.5.Exod.33.12
Gratis,i.temere,ſeu ſine cauſa,Pſal.34.7.19.& 68.5. & 108. 3.& 118.161.& 119.7. Eccli.20.25.& 29.8. Thr.3.12.Ioan.15.25.Gal.2.21
Graue,i.difficile. Dan.2.11
Græci, i.gentiles, Zach.9.13.Act.14.1.& 18.4.Rom. 1.16.Gal.3.28
Guttur,i.os,Prou.8.7.
Guttur,i.verba,Prou.5.3

H

Habitare alicubi nomen Dei,pro,Deum illic coli, Deut.16.11
Habere , i. poſſe , Luc. 14. 14. Ioan. 8. 26. 2. Pet. 1.15
Hæc, i.talia,2. Mach.2.8
Hæc faciat Dominus , & hæc addat,i.puniat Dominus,1.2.Reg.3.17.2.Reg.2.24
Heri,& nudiuſtertius,pro,præterito tempore,Gen.31. 2.Exod.4.10.& 21.29.Deut.18.4
Hinnire,i.vociferari,Ier.31.7
Homo,i.quidam, Mar.12.1
Homo,i.aliquis,Ioan.2.25. & 7.46.Gen.2.5.Iſa.7.2. Ioan.3.17
Homo,i.quiſque,1.Cor.4.1.& 11.28
Homo,homo,i.quicunque,Ezech.14.4
Homines,i.impij,Gen.6.2
Homo Dei , i. Dei ſeruus, vel Propheta, Deuteron. 33.1
Honeſtas,i. diuitiæ, 3. Eſd.3.21.Sap.7.11.13.& 8. 18.& 10.11.Eccli.11.14.& 13.2.& 24.23
Honeſtare, i.locupletare,Sap.10.10. Eccli.11.22
Honorare,i.neceſſaria miniſtrare,Exod.20.12.
Hora,i. tempus, Eccli.39.39.2.Mach.8.25.Matth. 18.1. Ioan.4. 21.& 5.25.28.& 7.30.& 12.23. & 16. 2. 11. & 17. 1. Rom.13. 11.1. Ioan.2.18. Apoc.3.10.
Hodie,i.hoc tempore, Deu.26.16.Orou.22.19
Humiliare,i. affligere, Pſ.34.13.& 50.10.& 89.15. & 93.5.& 104.18.& 114.6.& 15.10.& 118.67. & 141.7.Iſa.60.14. Malach. 3.51.Mach.12.15. & 4.14.1. Cor.4.9
Humilitas,i. afflictio, Gen.29.32.Deut. 26.7.Iudic. 6.15.Pſ.9.14.& 21.22.& 24. 18.& 30.8.& 33. 19.& 81.3.& 101.18. Eccli.2.4.Mich.6.14
Hypocrita,i. iniquus,vel impius,Iob 17.8. & 27. 8. Ia.33.14.Matt.14.52.
Humilis,i.abiectus:& humilitas,i.abiectio, Mal.2.9. 1. Mal.3.5.Luc.1.48. Act.8.32.Rom.11.16.Phil. 3.21.Iac.1.10.

I

I Deo,ſubintelligitur, Ioan.3.7
Iecur,i.interiora,Prou.7.22.Thr.2.11
Ignorari , id eſt , improbari, Matth.7. 23.1.Corinth. 14.38
Ignobilis,i.contemptibilis, 1.Reg.2.30
Igitur, ſubintelligitur, Pſal.11.12.& 30.24
Ille,i.quidam,Ier.28.1
Illuminatio,i.fauor , Pſal.43.4
Illuminare vultum, i.hilarem vultum oſtendere,Pſal. 66.2.& 118.135
Illuminari,i.baptizari, Heb.6.4.& 10.32
Illuc,pro illic,Pſal.138.10
Immunditia, i.idola , 1.Reg.17.12.& 21.1.21.& 23. 24.Ezech.33.25
Imperatiuum, pro Futuro, Gen.40.17 .2.Reg.14.9.2. Par. 6.25.30. Pſ.33. 6.& 36.3.15.27.& 137.4. Iſa.47.1.Ier.12.3.& 17.18. Oſe.9.14.& 10.12.& 24.1.Abac.2.16.Zach.3.2.Act.13.41
Implere manum alicuius , pro , conſecrare illum in ſacerdotem Iud.17. 5.12.3. Reg.13.33.2.Paral.29. Ezech.43.26
In, pro, in virtute, Matt.12.24.28. Luc.11.19.Act. 17.28.& 19.21
In,i.apud,Rom.1.19. Mal.1.14
In, i.prope, Ioan.4.5. & 8.28.Exod.14.9.4.Reg.11. 20.2.Eſd.3.15.Ier.46.18

In

Inferi, ſeu infernus, pro ſepulcro, vel morte, Gen.42.38.1.Reg.2.6.3.Reg.2.6.Iob 7.8.& 17.16.& 21.13. Pſ. 29.4.& 30.18. & 87.4.& 93.17.& 113 17.& 114.3.& 140.7.Prou.1.12.& 23.14.Eccl. 9.10. Cant. 8.6. Eccli.28 25. & 41.7.& 51.7. Iſa.28.15.& 38.10.Bar.2.17.Dan.3.88.2.Mac. 6.23. Act.2.24

Infernus, pro limbo, Iob.17.16

Indurare, pro durum demonſtrare, Exod.7.3

Inebriare, i. ſatiare, Gen.43.34.Pſ.35.5.Prou.11.25. Eccl.32.17.Agg.1.8. Ioan.2.10

Inebriare, i. irrigare, Eccli.24.42.Iſa.16.9

Initia, i. primitiæ, Num.18.13

Ingredi & egredi, i. conuerſari, Deut.18.6.2.Reg.3.25.3.Reg.3.7.Pſal.120.7

Incircumciſum, i. improbum, Leu.26.41

Iniquitas, pro pœna iniquitatis, Leuit.19.8.& 20.17. Pſalm. 39.13. Eccli. 20.30. Iſa. 53.11. Ierem.16.18. Thr.1.14. & 4.22.& 5.7.Ezech.35.5.Mal.2.16

Inuenire, i. apprehendere, Pſal.114.3

Increpare, i. interminari, Luc.9.21

Infirmatus, i. animo deiectus, 1.Mach.1.27

Inquam, ſubintelligitur, Zach.8.23.Eph.1.13

Innocens, i. imperitus, Prou.22.3

Intellectus, pro re intellecta, Eccli.34.9

Intelligibile, i. intelligens, Eccli.3.32

Inter, i. pra, Gen.3.14

Inter, i. ſuper, 1.Bar.6.12

Intra, pro inter, Matt.21.38.Luc.22

Intra, pro citra, 1.Reg.20.22

Interrogare, i. examinare, ſeu probare, Sap.6.4.& 11.11.Eccl.18.20.& 23.11.1.Cor.9.3

Interrogatio, i. examen, ſeu probatio, Sap.4.6.Eccl. 26.21.Act.25.26. & 28.18.1.Per.3.21

Interrogare, i. explorare, Pſal.10.5.& 138.23

Intrare & exire, i. conuerſari, Actor. 1. 21. & 9.28

Inuocare, i. prædicare, Pſal.115.17

Inueſtigare, i. comprehendere, Eccli.1.3

Inuocare, i. colere, Gen.4.26

Inuocari nomen alicuius ſuper aliquem, i. hunc illius dici, vt filium, aut ſeruum, aut cultorem, Gen.48.16.Bar.1.15.Amos 9.12

Ioſeph, i. populus Iſrael, Pſal. 79.2.& 80.6.2.Reg.19.20

Iraſci, i. punire, Ezech.16.42

Ira, i. vltio, vel punitio, Mich.7.9. Baruch. 4.9.25. Luc.21.23.Ioan.3.36

Iraſci, i. contendere, Gen.45.24.

Irritum facere, i. negligere, ſeu contemnere, Gen. 17.14

Ira, i. afflictio, 1.Mach.3.8

Ira cum de Deo dicitur, vltionem, ſeu punitionem ſignificat.

Ita, ſubintelligitur, Eccli.26.22.23.Ier.17.11

Itaque, i. denique, Mar.2.28

Itaque, ſubintelligitur, Eſth.9.29.Eph.5.8

Itaque, i. inſuper, 3.Reg.5.15

Iuſtitia, i. meritum, 1.Eſd.2.20.

Iuſtificatio, i. iuſtitia, Bar.2.17

Iuſtificationes, i. ritus, Num.9.3

Iuſtitia, i. perfectio, ſeu vitæ integritas ſæpiſſime, vide 2.Matt.19.& 3.15.

Iuſtificationes, i. præcepta, ſeu leges, Pſal.104.45.& 118.5.1.Mach.1.51.& 2.40

Iuſtitia, i. præcepta, Deut.33.21. Pſal.17.23.& 18.19.& 49.16.Bar.2.12.& 4.13

Iuſtitia, i. miſericordia, 4.Eſd. 8. 36 Pſalm.30.2. & 36.25.& 50.16.& 147.1.Iſa.56.1.& 59.16. Mich.6.5. Matt.6.1.2. Cor.9.10.2.Pet.1.1.1. Ioan.1.9

Iuſtificari, pro eſſe vel haberi iuſtum, Rom.2.13.Iac. 2.24

Iuſtificari, i. approbare, Mich.6.11. Matt.11.19.Luc. 7.29.33

Iuſtificari, i. iuſtum apparere, 1.Tim.3.16

Ius, i. poſſeſſio, Gen.23.4

Iuſiurandum, i. execratio, Ier.42.18.& 44.12

Iuſtificare aliquem, i. oſtendere illum iuſtum eſſe, 3.Reg.8.32. Pſal.81.3. Matt.12.37.Luc.10.29.& 16.15

Iudicare, i. gubernare, Iob 36.31. & in Lib.Iudicum *ſæpe.*

Iudicium, i. iudex, Dan.7.10.26

Iudicium, i. præceptum, Pſ.1.17.137.Soph.2.3

Iudicare alicui, i. cauſam eius agere, Gen.30.6

Iudicare, i. iudicando liberare, 2.Reg.18.31

Iudicium & iuſtitia, i. iuſtum iudicium, ſeu id quod rectum & æquum eſt, 3.Reg. 10. 9. 1.Par.18.14. Pſal. 98.4. Iſa.9.7. Ier.22.3.& 23.5.1. Mach.2.29 Deut.33.21.4. Eſd.7.34. Tobiæ 3.2. Iob 29.14.& 34.17.Pſal.32.3.& 36.28.& 98.4 & 100.1.Prou.21.7. Iſa.1.21.& 5.7.& 59.8.11.Ier.5.1. Ezech.34.16. Am. 5.7.Mich. 3.11. Mach.7.18. Matt.12.18.& 23.23. Luc.11.42

Iudicium, i. vltio, vel ſupplicium, Exod.6.6.2.Par. 24.24. Iſa.34.8. Ezech.5.8.& 14.21. Oſe.10.4. Abac.1.12. Matt.23.14.33.Gal.3.10

Iudicium, i. ritus vel mos, ſeu conſuetudo, Num.15.16 4.Eſd.7.30.Pſal.80.5.& 118.132.Eccli.38.16.& 41.3.5.Ezech 5.7.& 11.12

Iudicium, i. cauſa, Pſalm.34.23.& 36.6. Ier.30.13. Thr.3.59.Dan.13.6.Oſe.12.12

Iudicium, i. condemnatio, vel punitio, 1.Eſd.7. 26. 12 25. Ezech. 11. 9. Amos 5. 24. Soph. 3. 15. Marc. 12. 40. Ioan. 5.24/29. 1.Cor. 11.34. 1.Tim.3.6. Iac.2.13.& 5.12.1.Pet.4.17.2.Pet.1.11.Iude 4

Iudicia, i. ſtatuta, ſeu ritus, vel præcepta, aut inſtituta, Exod.15.25. Deut.18. 3.Leu.19.37.& 18.4.2.Reg 22.23.2.Eſd.9.29.Pſ.17.23.& 18.10.& 88.31.& 118.7. Eccli.18.14.29.& 45.6. Ezech.5.6.& 20.13.18.& 23.24.& 37.24

Iudicare, i. damnare, vel punire, Gen.15.14.Deut.32.36.1.Reg.3.13 Pſal.5.11.& 9.10.& 34.1.& 53.3 Sap. 12.10. Ezech.7.27.& 11.10.& 23.24.& 35.11.& 38.12.Zach.5.3.1.Mach.7.42. Matt.7.1.Ioan.3.17.18.& 8.30.& 12.47.48. Act.7.7. Rom.2.1.12.& 3.7.& 14.4.22.1.Cor.10.29.& 11.31.Col.2.16.2.Theſſ.2.12.Heb.13.4.Iac.4.11.& 5.9

Iuxta ſubintelligitur, Pſal.121.4

Iuxta verbum tuum, i. vt dixiſti, ſeu petiſti, Num. 14.20

L

Labor, i. peccatum, Mich.2.1.

Labiis incircumciſus, i. impeditalingua, Exod. 6.12

Lacte & melle fluens terra, i. fertiliſſima, & amœniſſima, Exod.3.8

Lacus, i. ciſterna, vel fouea, Ier.38.6.& 41.7.Ezech. 26.20.Dan.6.7

Lacus, i. ſepulcrum, Pſ.29.4.& 142.7. Prou.1.12. Ezech.31.14.& 32.18

Lapis, i. firmamentum, Gen.49.24

Latrones, vel latrunculi, i. milites, 2. Reg. 3. 22. & 4.2.& 30.8.23.3. Reg.11.24.4. Reg.6.23.& 13.20.21.& 24.2.1.Par.12.21.2.Par. [illegible].Iob 19.12.Ier 18.22

Laudari, i. gloriari, Pſal.33.3.& 43.9

Legitima, i. præcepta, ſeu leges, 4.Eſd.4.24.Zach. 1.6.

1.6.1.*Mac.*3.29.& 6.59

*Lauare manum, i.iurare, Gen.*14.22.*Exod.*6.8.*Deut.* 32.40.*Ezech.*3.6.7

*Lex, i. ſcriptura, Ioan.*10.34.& 12.34. & 15. 25. 1. *Cor.*14.21.34

*Lignum, i.arbor, Gen.*1.11.& 3.1.8.*Exod.*15.25.*Pſ.* 1.3. & 104.33 *Ezech.* 36.30.1. *Mach.*10. 30.& 14.8.*Apoc.*2.7

*Liber, i.epiſtola, Ier.*19.1.25

Locus, pro tempore, 2. *Eſd.*2.16

*Loqui, pro, præcipere, Deut.*4.2

*Loqui, pro velle, Gen.*24.51

*Loqui bona, i. conſolari. Ier.*52.32

Loqui ad cor, vide ad cor.

Loqui iudicium, vel iudicia cum aliquo, pro diſceptare cum eo, vel reddita cauſa eum condemnare, 4 *Regum* 25. 6. *Ierem.*1.26. & 4.12.& 39.6. & 52.9

Lucerna, i. gloria, ſeu ſplendor, 2.*Reg.*21.17. 3.*Reg.* 11.36.4. *Reg.*8.19.2.*Par.*21.7. *Pſal.*131.17.*Prou.* 21.4

*Lucerna, i.vita, Prou.*20.20.& 24.& 20

Lucerna, i.fauor, Iob 29.3

Lucerna, i.proſperitas, Iob 21.17.*Prou.*13.9

*Lugere, i.ieiunare, Matt.*9.15

*Luctus, i.egeſtas, Deut.*25.14

Ludere, i.irridere, Gen 21.9

Lumbi, i.interiora, Pſal. 37.8

*Lumen, i.ignis, Luc.*22.56

*Lumen, i ſplendor, vel fauor, Pſal.*88.16.& 89.17

*Lux, i.Angeli, Gen.*1.3

*Lux, i.proſperitas, Iſa.*58.10.& 59.9.*Thr.*3.2.*Am.* 5.18.*Mic.*7.8.9

M

*MAcula, i.vulnus, Leu.*24.19

*Macula, i.defectus, vel vitium, Exod.*12.5.& 29.1.*Leu.*1.3.& 21.17

*Magnificare, i. magnifice, ſeu vt magnum laudare, vel glorificare, Pſal.*33.4.& 39.17. *Malach.*1.5 2. *Mach.* 3.30.*Matth.*15.31.*Luca* 1.46.& 4.15.& 5.26.& 7.16.& 17 15.& 18.43.*Act.*21.20.*Rom.* 15.11.2.*Cor.*10.15

*Magnificare, i.magnifice facere, Gen.*19.19

*Magnificare, i.magnum facere, Matt.*23.5

*Magnificare facere, i. magnifice facere, Pſal.*125. 5. *Ioel.*2.21

*Magnificare os, i.ſuperbe loqui, Abd.*1.2

Magnificari, i. magnum ſe oſtendere, Exod. 15.1. *Sophon.* 8

*Magnificari, i.apparere magnum eſſe, Nu.*14.17.*Pſ.* 103.1.& 137.2.& 138.14.*Mich.*5.4

*Magnifice, i.ſuperbe, Zach.*17.7

Magnificatus, i.magnus factus, 1.*Reg.*2.21

*Magnificentia, i.gloria, Deut.*32.3

*Magnum, i.maximum, Matt.*22.36

*Magna loqui, i.gloriari, Ier.*50.11

*Malum, i.aduerſum, vel iniucundum, Ier.*42.6.2. *Matt.*1.5.*Luc.*16.27

Malum, vel malitia, i.dolor, ſeu afflictio, vel moleſtia 1.*Par.*4.10. *Eccle.* 11.29. & 12 9.& 13. 15. *Iſa.* 31. 2.& 45. 7. *Dan.*8 14. *Amos* 3.6. *Ioan.*3.10. *Mich.* 2.3.1. *Mach.*2.43. *Matth.* 6. 34. *Gen.* 47. 9. *Eccle.*1.13.& 2.21. & 9.3.12. *Sapient.* 11.15. *Ezech.*14.21

Malum eſſe in oculis alicuius, pro, ei diſplicere, Gen. 28.8

Malignari, i.affligere, 1.*Par.*16.22

Maledicere, i.execrari, 2. *Eſd.*13,25.*Eccli.*23.36

*Maledicere, i. punire, Gen.*12.3

*Maledicere, i.probris afficere, Pſal.*54.13.1.*Pet.*2.23

*Maledicere, i. male precari, Prou.*30.10. *Eccli.*4.5. *Mar.*11.21.*Rom.*12.14

Maledicere, i.prædicere mala euentura, Iob 5.3

*Maledictio, i.imprecatio, Iud.*9.57.*Iob* 31.30

*Maledictio, i.infelicitas, Deut.*11.26.*Iob* 3.1.*Pſal.* 108.18.*Iſa.*24.6.*Ierem.*20.14.15.& 23.10.*Dan.* 8. 19

*Maledictio, i.maledicti, Zach.*8.13

*Maledictio, i.iuramentum, Gen.*24.41

*Maledictio, i. ſterilitas, Gen.*3.17

*Maius, pro maximum, Luc.*22.24

Mane, vide Diluculo.

*Mane, i. mature, ſeu diligenter, Oſe.*6.1

*Mane, pro ſequenti die, Leu.*19.13

*Manus, i.percuſſio, Ezech.*11.9

Manus, i.potentia, vel poteſtas, ſeu virtus vel imperium. Exod. 14. 31. *Num.*4.28.& 33. 3. *Deuter.* 2.15. & 32. 36. *Num.* 11.23. 3 *Regum* 8.24. 1. *Par.*25.6.2. *Paral.*31.13. *Iob.*21.16.*Pſal.*16.14. & 27. 5. & 48. 16. *Iſaia* 5. 12. *Baruch* 2.4.& 3.5.*Ezech.*1.3. & 8.1. *Oſe.*13.14. *Ioan.*3.35.*Act.* 4.27

*Manus, i.brachia, Ier.*38.12. *Ezech.*1.8.& 13.18.& 16.11

*Manus, i.auxilium, Eccli.*13.9

Manus, i. gratia, ſeu fauor, 2. *Par.* 30. 12.1. *Eſd.*7. 6.28.& 8.18.2.*Eſd.*2.8

Manus, i.opera, vel opus vel miniſterium, 2.*Reg.*14. 19. *Iob* 20. 10. & 22. 30. & 31. 7. *Pſal.*7.4. & 23.4.& 76.21. & 77. 42.*Prou.*18 21.*Sap.*3.14. *Eccli.*38. *Iſa.*37.24.*Oſe.*12.10.*Ioan.*3.8.*Mich.*2. 1.*Agg.*1.1. *Mal.*1.1. *Act.*5.12.& 7.25.& 11.30.& 14.3.*Iac.*4.8

*Manus, i.vindicta, vel punitio, Act.*13.11

*Manus, i.loca, vel littora, vel latera, Pſ.*103.25.*Eccl.* 14.25.*Iſa.*57.8

*Manus in manu, vel ad manum, i.cito, Prou.*11.21. & 16.5

Manus dare, i.promittere. 1.*Eſd.*10.19

*Manus ponere in ceruicibus hoſtium, i. hoſtes ſibi ſubiicere, Gen.*49 8

*Mare, i.occidens, Deut.*33.23.*Pſal.*138.9

Mare, i.mundus, 1.*Par.*1.*Par.*16.32

*Maſculinum, pro fœminino, Pſal.*28.9

Mater, i.auia, 3.*Reg.*15.10

*Mecum, i.contra, Pſal.*54. 19

*Mecum, i.mihi, Pſal.*10.108

*Mendacium, i. iniquitas, Oſe.*7.1.3. & 10.13. *Rom.* 3.7. *Apoc.*22.15

*Mendacium, i.error, Iob.*34 6

*Menſis dierum, i.integer menſis, Num.*11.20

Mentiri, i.decipere, 4.*Reg.*4.16

*Meditari, i.loqui, Pſalm.*34.28.& 36.30.& 70.24 *Prou.*7

*Medulla, i.optimum, Num.*18.12

*Mendacium, i.falſum, Mich.*2.11

*Mihi, i.contra me, Pſal.*69.4. & 70.10. *Ier.*51.20. *Thr.*3.61.*Ezech.*14 13.& 25.38

*Mihi, i.de me, Matt.*27.10

Mingens ad parietem, i.canis, 1 *Reg.*25.22

Minare, i.agere, ſeu ducere, Exod 3.1.1.*Reg.*30.20. 2.*Reg.*6.3. 4.*Reg.*4. 24 1. *Par.*13.7. *Iſa.*11.6. & 20.14.*Thr.*3.2.& 5.5.*Iac.*3.4

*Mille, i. plurimi, Deut.*7.9. & 32.30.1.*Reg.*18.7. *Pſal.*90.7. *Apoc.*20.2

*Mille, i.omnes, Pſal.*104.8

*Militia, i.tempus præfixum, Iob.*7.1.*Iſa.*40.2

Miſeratio, i.beneficium, 2.*Eſd.*13.14

*Miſericordia, i. beneficentia, vel gratia, ſeu beneficium, Gen.*20.13.& 27.29.*Ioſ.*2.12. *Eſth.*2.17. *Iob* 6.14.& 10.12. *Oſe.*10.12

Miſericordia & miſeratio, i. copioſa miſericor-

dia, 1, Machab. 3. 44
Miraculum,i.vaſtatio,ſeu deſolatio, Ier.44.12
Mouere caput ſuper aliquem, pro , ſtupere ob ea quæ illi acciderant , Iob 42.11
Monſtra, i.prodigia,vel miracula, Sap.8.8. & 19.8. Eccli.45.24.2.Mach.5.4
Mori,i.interfici,1.52
Mors,i.ſepulchrum, Apoc.20.13
Mortificari,i.mori, Prou.19.16
Mori,i.morti eſſe obnoxium,Gen.2,17
Mortui,i.mortales , Apoc. 20.13
Muliebria,i.menſtrua,Gen.18.11
Mundus,pro hominibus,ſæpe in nouo Teſtamento.
Mulier,i.vxor, Sap.3.12. Eccli.35.20
Mulieres,i.gentes, Ezech.21.4.8
Mundare , vel mundari, pro declarare,vel declarari eſſe mundum, Leu.12.7. & 13.6.28.34.& 14.48. & 15.13
Mundus,i.immunis, Ioſ.2.20
Mundus,i.impunitus , Iob 10.14
Murus,i.vrbs,Gen.49.6
Multi,i.omnes , Dan.11.2. Matth.20.28. & 26.28. Rom.5.16.19

N

NAm,pro,& 1.Reg.18.3
Nam,pro ſed, Ezech.31.17
Natus,i.conceptus, Matt.1.20.& 26.24
Nationes, pro gentibus, ſæpe.
Nec,pro Non,Heb.8.4.
Neceſſitates,i.anguſtiæ, Pſal.30.8.& 106.6.13
Nempe,ſubintelligitur, Leu.5.4. & 7.12.Tob.14.5. Pſal.83.4. & 118.38. Prou.23.23.Iſa.4.3.& 7. 20.& 9.11.& 18.7. & 24.16.& 36 9.Ier.16.5.& 28.1.& 41.1.& 50.29. Thren. 2 9. Ezech.23.7. Ioan.4.34.Cor.12.7
Nec,pro,nonne,1.Cor.11.14
Ne forte,i.ne quando,Luc.21.34
Nepotes,i.poſteri, Eccli.40.15
Ne quando,i.ne forte,vel ſi forte, Pſal.113.2.2.Tim. 2.24
Nimis,i.valde,1.Par.16.25
Niſi, pro ſed, Matth. 12.39. Ioan.5.19. 1.Cor.7.17. Gal.2.16
Nocte , i.ſummo mane, Gen.20.8. & 22.3.& 31.51. Ioſ.3.1.& 6.12.Iud.6.38. & 7.1.& 19.5. 2.Reg. 15.19.& 19.10.1.1. 2.Paral.36.15.Ier.25. 3.& 26.5.& 22.19.& 44.4
Nomen,i.genus,Sap.18.12
Nomen, i ſama, Ioſ.7.9.& 9.9.1. Reg.12.22. Prou. 22.1. Eccl.7.2. Cant.1.3.Ezech. 16.14. Soph.3. 19.1.Mach.3.41
Nomen,i.gloria,Ier.33.9.Phil.2.9
Nomen,i.virtus,vel auxilium,vel auctoritas, 3 Reg. 10.1. Pſal.43.6.& 3.3, Prou.18.10. Eccl.47.19. Zach.10.12.Matt.7.21. & 28.19.Act.3.6.16.& 4.7.1.Cor.5.4
Nomen, pro,re cuius nomen dicitur , Deut.18.5.Pſ. 6.12.& 7.18.& 9.11.& 27.50.& 19.2.6.& 22. 3.& 24.1.& 30.4.& 39.5.& 53.8.& 73.21.& 88.17.25.& 90.14.& 108.21.& 114.4.& 134. 3.Eccli.39.41.Ier.44.26.Am.2.7.Mic.6.9.Soph. 3.12. Mal.1.11.1. Mach.4.7. 37. Matt. 6.9. & 20.22. & 12.21.& 18.10.& 19.29.Ioan.1.11.& 2.23.& 3.18.& 12.28.& 15.21.& 17.6.26.Act. 1.15. & 3.16 & 4.12.& 9.14.& 10.43.& 15. 14.26 & 21.13.& 22.16.Rom.15.9.1.Cor.1.2. 10.Eph.1.21.Phil.2.10.2.Tim.2.19.1.Ioan.2.12. & 3.23.& 5.13.Apoc.3.4.5.& 15.4
Nomini,i.in honorem, 3. Reg.5.5
Nomen Dei eſſe alicubi eſt , ibi coli ſeu inuocari, 3.Reg.8.28. & 9.3
Nomen ſibi ponere vel facere , pro ſe celebrem facere , ſeu famam comparare , 2. Regum 7.23. & 8.13
Non,ſubintelligitur, Deut.33.6.Ioan.15.22
Non bonum,i.peſſimum, Prou.18.3.& 24.23.Eccli. 7.14
Noſſe,i.facere,2.Cor.5.21
Noſſe,i.curare, Gen.39.6
Nouum, i.inuſitatum ſeu mirabile, Num.16.30. Iud. 5.8.Sap.16.16. & 19.5.Iſa.41.9.Ier.31.22.Apoc. 5.9.& 14.3
Nouiſſimum , i. contemptiſſimum , Iſa.53. 3. Ierem. 50.12
Nox,i.calamitas, Mich.3.6
Nouiſſima,i.futura , Gen.49.1
Nubes,i.cœli, Pſ.88.7.& 107.5.Bar.3.29
Nubere, i. contrahere matrimonium, Matt.19.10.& 22.30.& 24.38. Mar.12.25. Luc.20. 24.1.Cor. 7.9
Nunc ſubintelligitur, Ioan.7.8.& 13.33
Nunc, i.breui, Oſe.2.10. & 4.16.& 3.7.& 8.13. & 10.3. Mich.5.1.& 7.4.10.Ioan.13.31
Nunquid, pro,nunquid non, Dan.10.20

.O

OB,ſubintelligitur,Sap.58.13. & 14.30.Eccli.7. 10.Iſa.63.17
Oculus, i. fauor,1.Eſd.5.1
Oculus,i.mens,Iob.42.1.
Oculus,i fons, Deut.33.28
Octo,i.plurimi, Mich.5.5
Octo,i omnes, Eccl.11.2.
Odor ſuauis,pro re grata , Gen.8.21
Oleum , i. vnguentum aromaticum , 1. Reg. 10.1.& 16.1
Omnes, i. maior pars,ſeu plurimum, 4 Reg.23.1.Iſa. 60.6. Dan.2. 38. Matth.2.3.& 3.5.& 24. 14. Mar.1.5.Luc.19.7. Act.19.10.Pſ.1.17.10.Luc. 4. 22
Omnis,i.quiſque , Gen.4.14. Luc.11.41. Act.10.35. Cor.1.4
Omne,pro,per omnia, Ier.2.21
Omne,i.perfectum, Eccli.19.18.Rom.7.8.Eph.1.3.8. & 4.2. Phil.9.Col.1.28.1.Tim.1.16 & 3.4.Iac. 1.2
Omne,i.quoduis,Phil.1.18
Omne,i.vllum, Gen.3.1 & 4.15.Exod.20.10.Leuit. 12.4. Eccl.7.14. & 20.6.& 37.32.& 42. 12. Iſa. 56.2. Ierem.12.12. Ezech.12.24.& 14.1.1. Dan.3.95.& 6.6.1. Mach.10.35.5.11.& 24.22. Marc.13.20. Act.10.14. Rom.3.20.1. Cor.1.19. Gal.2.16
Omnis,i.prophetia de punitione, 4.Reg.3.25.Iſa.13. 1.& 14.28.Ier.23 33.Nah.1.1.Zach.9.1
Operare,i.ſacrificare,Bar.1.22
Opinione alicuius,ſubintelligitur , Prou.18.11.Sap. 3.3.Ier.49.12.Agg.17.Ioan.5.18.35.1.Cor.1.22. 25.& 4.9. & 8.5.Gal.2.2. & 3.13.2. Tim.4.2.2. Petri 1.19
Os,i.ſermo,Pſ.9.28. Matth.18.16
Os,i.facies,Thr.1.18
Os,i.ſententia,vel decretum , vel cor,Ioſ.9.14.2.Reg. 13.32.Ioan.3.7
Ore ad os,i.familiariter,Num 12.8
Os ad os,i.coram,ſeu in præſentia,2.Ioan.13
Os gladij, i.gladij acies, Exod.17.13 Luc.21.24
Os,i.voluntas,vel imperium, Deut.8.3. Eccl.8.2.Ier. 44.17.Thr.3.38
Oſtium apertum,i.ſublata impedimenta. 1.Cor.16.9. 2.Cor.2.12. Col.4.3. Apoc.3.8

Os & caro, i. propinquus, ſeu cognatus, 2. Reg. 5.1. & 19.12

Os, i. extremitas, 4. Reg. 21.16. 1. Eſd. 9.11

Oſſa, i. vires, Pſ. 6.3. & 31.3. & 52.6

Oſſa, i. membra, vel corpus, Pſ. 33.21. & 34.10. & 37. 4. & 41.11. & 101.4. & 108.19. Prou. 14. 30. & 16.24. Eccli. 16

P

PActum, pro ſigno pacti, Gen. 17.20

Pacifice, i. impune, 3. Reg. 2.6

Palpebra, i. oculi, Pſal. 10.4

Panis, i. cibus, Gen. 24.33. & 43.25. 31. Iud 13.16. 1. Reg. 28.20. Iob. 20.14. Pſal. 77.23. & 101.5. Prou. 12. 11. & 23.3. & 31.14. Eccli. 41.24. Iſa. 33.16. Ezech. 16.49. & 44.3. Matth. 6.11. & 15.2. Mar. 3.20. & 6.37. & 7 5. Ioan. 13.18

Panis & aqua, i. cibus & potus, Exod. 34.28

Panis, i. vita neceſſaria, Iob 15.23

Parere, pro, apparere, Matth. 25.27. Iac. 4.14. 4. Eſd. 9.32. Matt. 24.27. 1. Pet. 4.18. 1. Reg. 16.7. Luc. 11.44

Parcere, i. omittere, vel abſtinere, 1. Reg. 12.46. 1. Cor. 7.28. 2. Cor. 12.6

Parentes, i. affines, Tob. 2.15

Pars, i. hæreditas ſæpiſſime.

Pars, i. victus, Dan. 4.12

Paruulus, i. imperitus, Pſal. 18.8. Prou. 1.4.32. & 7. 7. & 8.5. & 9. 4 16. & 14. 18. & 21. 11. & 27. 12

Parui, i. pauci, Gen. 47.9. 1. Par. 16.18

Paſcere, i. regere, 1. Par. 11.2

Paſſiuum, pro Actiuo, Pſal. 58.13. Eph. 5.13

Paſcha, pro victima Paſchali, Exod. 12.21. Matth. 26.17. Mar. 14.12. Luc. 22.7. 3. Eſd. 1.1

Pater, i. Inuentor, vel Princeps, Geneſ. 4.20.21. 1. Paral. 2. 21. 24. 42. & 4.4.14.17. & 9.35. Ioan. 8.44

Pater, i. inſtructor, ſeu doctor, vel auctor, Gen. 45.8. 4. Reg. 6 21. & 13.14. Iac. 1.17.

Pater, i. auus, 2. Reg. 9.7. Dan. 5.2

Pater, i. dominus, 4. Reg. 5.13

Patiendo pati aliquid, vide faciendo facere.

Patientia, i. perſeuerantia, Rom. 2.7.

Patientia, i. quod patienter expectatur, Ier. 29.11

Patria, i. familia, 3. Eſd. 8.31. Pſal. 95.7

Pauper, i. afflictus, Pſal. 9.13.19.23. & 71.2. & 78. 8. & 87.16

Pax, i. proſperitas, Num. 6.26. 3. Reg. 2.33. Pſal. 28. 11. Bar. 4.20. Zach. 8.12. 2. Mach. 1.4

Paxillus, i. ſedes quieta, 1. Eſd. 9.8

Peccatum, pro, pœna peccati, Gen. 4.7. & 19.15. Deut. 15.19. 1. Par. 21. 3. Baruch. 3. 8. Ezech. 7.4.8. & 16.58. & 25.35.49. Dan. 4.24. Zach. 14.19

Peccatum, i. oblatio, ſeu hoſtia pro peccato, Oſe. 4.8. 2. Cor. 5.21

Peccare, pro puniri, Iob 35.3

Pedes, pro cruribus, Eccli. 26.23. Ezec. 1.7. & 16.25

Petere, i. optare, 3. Reg. 19.4. Ion. 4.8

Petitio, pro re petita, 1. Ioan. 5.15

Percutere, pro, occidere, ſæpe.

Per, ſubintelligitur, Pſ. 138.16. Rom. 12.10. Eph. 1.23

Per, i. propter, Rom. 2.24. 2. Cor. 4.5. 1. Theſſ. 3.7

Per, i. in, Eph. 6.18

Per, i. coram, 2. Tim. 2.2

Per manus alicuius, i. eius opera, ſeu miniſterio, Exod. 9 35. & 38.21. Leu. 10.11. Num. 4.30. Ioſ. 20.1. 1. Eſd. 1.8

Perſonæ mutatio, Iſa. 52.14

Peregrinari, i. mirari, 1. Pet. 4.12

Perſequi, i. pati perſecutionem, 1. Reg. 26.20

Per diem, i. per ſingulos dies, 1. Par. 16.17

Per, i. ad 1. Par. 28.14

Pinguedo, i. delitiæ, Ier. 31.14

Pinguedo, i. fertilitas, Gen. 27.28

Pingues, i. diuites, Zach. 11.16

Pingues, id eſt, fortes, ſeu potentes, Pſal. 21.13. & 77. 31. Iſa. 10.16

Placere, pro, ſtudere placere, 1. Cor. 10.33

Placitum, i. conuentio, vel tempus præſcriptum, Geneſ. 30.33. 1. Reg. 13.8. & 20.35. 2. Reg. 20.5

Plenus dierum, i. longa vita, Gen. 25.8

Plenum, i. integrum, Leu. 23.15

Plenitudo, i. habitatores, Ier. 47. 2. Ezech. 32.15

Plures, i. multi Rom. 5.6

Plurale, pro ſingulari, Gen. 5.2. 1. Reg. 17.46. 1. Par. 4.15.18. & 7.3.12.20. 2. Par. 13. 5. Pſalm. 45. 4. Eccli. 4.17. & 24.33. & 45.3. & 48.8. Iſa. 18. 1. Dan. 11.7. Oſe. 9.7. 2. Machab. 6.8. Matt. 2.20. & 26.8. & 27.44. Ioan. 1.13. & 3.11. & 15.17. & 18.25. & 19.29. Actor. 1.20. & 7.16. & 13.40. & 27.40

Polluere, i. profanare, 4. Reg. 23.13

Pollui, i. pollutum haberi, Leu. 13.15

Ponere in corde, i. attente cogitare, Luc. 1.66

Ponere, i. proferre, Gen. 31.37

Ponere faciam contra, aliquem, pro, iraſci ei, ſeu illum punire, Leu. 20.13. Ezech. 15.7

Ponere animam in manibus, i. exponere vitam periculo, Iud. 12.13

Ponere oculos ſuper aliquem, i. fauere ei, Geneſ. 44.21. Ier. 39.12

Ponere faciem, i. firmiter ſtatuere, Ier. 42.15. vide faciem firmare.

Populus, populus, i. plurimus populus, Ioel. 3.13

Porta, i. iudicia, Thr. 5.14. Prou. 22.22

Porta, i. vrbes, Deut. 17.2

Porta, i. propugnacula Gen. 22.17. & 24.60

Porta mortis, i. ſumma pericula, Pſal. 9.15

Portare iniquitatem, pro iniquitatem auferre, Exod. 28.38. Leu. 10.17

Portare peccatum, pro, remittere, ſeu ignoſcere, 1. Regum 15.25

Portare iniquitatem, vel peccatum, i. puniri pro peccato, Leu. 17.16. & 24.15. Num. 9.13. & 14.34. & 15.31. & 18.1.23. Ezech. 44.10

Poſſidere, i. emere, Ier. 32.8.11.15

Poſſidere, i. acquirere, Gen. 12.5

Poſteriora, i. poſteritas, 3. Reg. 16.3. & 21.21

Poſteriora, i. tergum, Gen. 16.13. Exod. 33.23

Poſſeſſiones, i. pecora, Exod. 9.4

Poſt, i. præter, Act. 5.37

Potens, i. Deus, Gen. 49.24

Poſitiuum, pro comparatiuo, Pſal. 117.8. & 118.71. Eccli. 20.2.16.4. Matth. 18.8. & 26.24. 1. Cor. 7. 1.8.34.35

Potius ſubintelligitur, Rom. 3.8

Præcipuo, ſubintelligitur, 1. Cor. 9.10. Gal. 1.9

Præterea, ſub intelligitur, Zach. 1.3

Præputium, i. impedimenta, Deut. 10.16

Præparare, vel parare, pro ſtabilire, 1. Regum 13.13. Pſalm. 64.7. & 88. 3.15. & 102. 19. Ierem. 51.15. Bar. 3.42. Mich. 4.1. Abac. 2.12. 1. Mach. 1.17

Presbyter, i. Epiſcopus, Tit. 1.5. 2. Ioan. 1

Præſcire, id eſt, prædeſtinare, Roman. 11. 2. 1. Pet. 1.2

Præſens, pro præterito, Iob 3.14. Pſalm. 47.3. & 103. 4. & 121.3. Iſaia 48.8. Ierem. 40.4 Nahum. 2.1.1. Zach. 7.13.14. Matth. 1.1.14. Mar. 15.25. Luc. 1. 70. & 6 15. Ioan. 1.15. Rom. 4.9.11.12. 2. Cor. 1. 18. & 2.6. Gal. 5.8. Heb. 1.1. & 3.16. & 8.1. & 10. 12. 1. Ioan. 4.17. Apoc. 9.17. & 13.14

Præſens, pro futuro, Exod.11.5.& 12.29.& 19.22. Leuit. 31.22. Pſal.90. 15.& 97.9. Eccli.25.18. Iſa.1.7.& 16.8.& 26.14.& 66.22. Ier.8.13. & 21.27. Ezech.13.25.& 32.16.Oſe.5.11.Ioel.2.17. Abd.1.2.20. Malach. 1.11. & 3. Matth.18.14. & 26.11.Marc.1.27.& 10.38.& 14.7. Luc.11. 10.& 13 30. & 24.48. Ioan.3.36. & 5.24.28.& 6.47.& 7.27.33.& 8.14.21.& 10.15.28.& 14. 3.19.28.& 15.14. & 16. 2. 17. 19.& 19.12.& 20. 17. 23. Act. 3.18.1. Cor.10.13. & 15.44.1. Theſſ.4 15.2. Theſſ. 1.8.2.Pet.2.1.1.Ioan.2.18.& 4.3.2.Ioan. 13

Præſtolatio, pro eo quod expectatur, Prou. 11.23. & 13.18

Præſumere, i.conſidere, Iudit 6.15

Præteritum, pro futuro, Exod. 15.13.14. Deut. 33. 10.Ioſ.10.8.4.Reg.19.23.& 20.5.1.Par.28.21.2. Par.1.1.12.& 20.37.1. Eſd.6.5.Tob 14.6.Iob.17. 13.Pſal.9.11.& 15.11.& 19.7.& 21.32.& 30.6. & 39.12. & 40.4.& 42.3.& 44.10.& 49.1.& 52.6. & 73.12.& 87.14.& 89.14.& 96.4.& 114.1.& 137.7.Iſa.10.11.& 5.13.& 9 19.& 11. 9.& 22.9.& 24.4.& 29.5.& 34.2.& 42.6.16.vt 43 14.& 45.1.17.& 46.11.& 47.9.14.15.& 49. 8.& 51.10.& 53.1.& 54.8. & 64.5.Ier.8.13.& 15 11. 18. & 20.3.& 22.23.28. & 24.9. & 25. 14.31.& 27.3 & 28.2.& 29.18.& 31.11.22. 25.& 32.25.37. & 43.& 33.10.& 42.21.& 51. 2.Bar.1.27. & 5.8.Ezech.3.25. & 16.43.& 21. 10.12.& 22. 4. 31.& 25.30.& 30.22.& 39.8.& 44.10. Dan.3.33.& 8.13.& 1.3.52.Oſe.4.5.19. 9.3.11.& 5. 9.& 8.5.8.& 9. 6. 16. & 10.5.16. Ioel.1.5.9.16.17. & 2.18.21.22.23.Amos 1.2.& 5.2.Abd.1.2.Nab.1 4.& 3.10.Abac.1.5.& 2.16. & 3.6.13.15. Zach. 3.4.& 4.10.& 9.13.1.Machab.5.62.Mar.13.30 Luc.13.12.& 17.20.Ioan. 13.18.31.& 16.32.& 17. 18. Rom.10.18.Heb.4. 10.Iac.5.2.Iud. 11.14. Apoc.14.7.& 17.8

Præteritum perfectum, pro pluſquam perfecto, Gen.2. 18.& 11.29. & 12.1.& 31.34.Exod.4 19.& 13. 3.9.& 14.15.& 33.5.Num.7.11.& 10.17.Deut. 31.9.Ioſ.1.6. & 3.7.& 4.1. Iud.2.6.1.Reg.2.30. 2.2.Reg.5 3.3. Reg.14.16.& 12.1.4.Reg.17.3.& 20. 8.1. Par.29.3.2.Par.14.3.& 23.Baruch.1.9. Ioan.2.5.& 36. Zach.7.2.1.Mach.11.73.30.37. Mar.3.16.& 4.40.Luc.8 25.& 9.36.& 10.23. & 24 50.Ioan.4 47.51. & 10.14. 2.Corinth.7.& Apoc. 19.20

Præteritum pro præſenti, 4.Eſd.9.17.Iob 13.18.Pſ. 12. 6. & 15.11.& 16. & 18.6.& 30.2.& 41.3. & 46.9. & 62.3.& 96.1.& 113.9.& 117.26. & 118.3.& 54. 113.& 128.8.129.1.& 140.Iſa. 1.11.& 23 18.& 41.13.& 52.7.& 54.6.8.& 53. 16.Thr.3.39. Bar.4.22.Ezech.28.2. Oſe.12.11. Matth. 23.2. Marc.1.15.& 7.37.Luc. 1.46.51. Ioan.1.26.& 10.41.11.27.41.42.& 15. 10.15.& 17.14.& 19.35. & 20.17.1. Ioan.1.10. Apoc.1.2. & 11.17.& 21.23.& 19..6

Præteritum perfectum, pro imperfecto, 41.5

Pretium, i.merces, vel debitum, Gen.31.15.

Primitiæ, ſeu primitiua, i. primogenita, Pſal.104.36. Hebr.11. 28.& 12.23

Principium, i.principatus, Pſal.109.3

Prius, i.pridem, 2.Cor.1.15

Promiſſio, i.promiſſum, Eccli.24.33.Gal.3.22.Eph.1: 13.Heb.6.12.15.& 9.15.& 11.9.13.33.39

Probare, i.expendere, Iud. 8.31

Probare, i.intelligere, Gen.18.8

Probabilis, i.probatus, Eccl.42.8.2.Tim.2.15

Pro Deo, i Deus, Gen.30.2

Pro, i.propter, 1.Par.16.21.Abac.3.7

Pro quibus, i.eo quod, Iudith 13.25

Pro, ſubintelligitur, Ezech.44.11

Propter, i propterea, 3.Eſd.1.50.4.Eſd.10.45.& 15. 6.27.& 16.46.Bar.4.6.Act.8.11.& 28.10.Iac.4. 2.Gal.2.16

Propter, i.per, Rom.11.30.1.Cor.7.5

Propter, vide ob.

Propterea, i.attamen, Ier.30.16

Propterea, i.ad hoc, ſeu ad eum finem, Pſ.44.3.8

Propheta, i.pſeudopropheta, 3.Reg. 13.11.4.Reg.23. 18. Ierem. 8. 1.& 13.13.& 14.13.& 23.9.15. 32.& 27.9 & 28.1.& 29.18.& 32.32.Thr.2.14. Ezech.13.2.& 14.9.& 22.25.Oſe.4.5.Soph..3.4. Zach.13.4

Propheta, i.inſanè loqui, 1.Reg.18.10.3.Reg.18.29. Ier.29.26

Prophetare, i.Deum laudare, 1. Reg.10.5.& 19.20. 1.Par.15.22.& 25.1.Act.19.6

Prophetare, i. voluntatem Dei declarare, & Propheta qui declarat, & prophetia ipſa declaratio, Prou. 29.18.Matt.7.22.Rom. 12.6.1.Cor.11.4.& 14. 1.6. Act.15.32.

Propheta, i.interpres, Exod.7.1. Ier.8.10

Propheta, pro eo qui ſe Prophetam dicit, Deut.13.1

Propitius ſit mihi Dominus, i.auertat à me Dominus, 2.Reg.24.7. & 26.11. 2.Regum 22. 17.3.Regum 21.3

Protegere, i.tegere, 3.Reg.8.7

Proximus, i.cognatus, Deut.18.16.

Puella, i.ancilla, Ruth 2.13

Puer, i.iuuenis, Exod.33.11.Iud.17.12

Puer, pro ſeruo, vel filio, Gen.19.1.Iud.7.10.1.Reg.2. 13.& 9.3.& 16.18.3.Reg.18.43.4.Reg.5.17.& 9. 4.3.Eſd.6.31.4. Eſd.1.10.Iud.11.18.Eſth.1.3.& 2.2.Iob 29.5 Pſ.17.1.& 68.18.& 85.16.& 112. 1.Sap.9.4.& 18.9.& 19.6.Iſa.37.6. Bar.2.20.& 3.27.1.Mach.1.7.& 3.41.Matt.8.6.& 12.18.& 14.2.Luc.1.54.& 11.5. Actorum 4.25.27.Hebr. 2. 13

Puluis, i.ſtatus infimus, 3.Reg.16.2

Purificatio, i.baptiſmus, Ioan. 3.25

Putaſne, i.an, vel nonne, vel nunquid, Ier.23.23.Ezec. 8. 6.Dan. 2.26.& 6.20:Act.8.30

Q

Quaſi, ſubintelligitur, 1.Reg.2.29.Iob 10.17

Quaſi, i.tanquam, Mar.1.22. Ioan.1.14

Quaſi vnum, vel quaſi vir vnus, vel ad vnum omnes; vel ſimul, Num.14.15.Iud.6.16.& 20.11.Eſd.3. 1.2.Eſd.8.1.Iud.6.3

Quam, i.potius quam, Eccl.25.13

Quam, i.pluſquam, Eccl.37.18

Quantum, i.an quantum, Heb.7.20

Quare, i.quia, Ioſ.10.4

Qua, i.enim, Gen.10.1

Qua, i.ſed, Num.8.26

Qui, Qua, vel Quod, ſubintelligitur, Pſalm.82.11.& 124.1.Prou.4.18. Ezech.27.27.& 31.17

Qui, i.dum, 2.Cor.4.11.

Quia ſæpe abundat.

Quia ſubintelligitur, Pſ.35.2.Iſa.1.13

Quia, i.certe, Pſ.83.12.& 134.5.Luc.16.8

Quia, i.ſed, 3.Eſd.7.11

Quia, pro, at vero, Pſ.63.10.Ier.48.45

Quia, i.idcirco, Oſe.9.15

Quia, pro, & Pſal.101.5

Quia, i.quamquam, Apoc.3.8

Quid, i.quomodo, Gen.2.19

Quid mihi & tibi, i.quid tibi mecum rei eſt; vel, omitte me, Iud.11.12.2.Reg.16.10.3.Reg.17.18.4.Reg.3. 13.3. Eſd.1.26.Ioel.3.4. Matt.8.29. Mar. 1. 24. Ioan.2.4,

Qui putas, pro, quiſnam, Matt.24.46.Mar.4.40. .uc.1.66.& 12.41
..uis det,i. vtrain, Deut.2.29.2.Reg.18.33 Pſ.13. 7.& 52.7
Quieſcere,i.ceſſare,Oſe.1.4
Quinque,i.pauca,1.Cor.14.19
Quod ſi,ſubintelligendum, Iob.36 17
Quod mutatum eſt, pro re in quam mutatum eſt, Exod.7.12
Quod,pro,de quo,1.Cor.10,30
Quoque,pro,inquam,ſeu ergo, 1. Par.6.64
Quoniam,i.nempe quod, Pſal.49.6
Quoniam, ſape abundat.
Quoniam,i.veruntamen, Pſal.13.6.& 43.21. Sap. 3.19
Quoties,i. quando, Iob 21.17

R

RAtionabiliter, ſubintelligitur, Matt.7.12.Luc. 6. 31
Redemire,i.emere, Eccl.20.12
Redimere,i.eripere,1.Mach.4 11
Redimere tempus, i.temporis commoditate vt,Dan.2. 8 Eph.5.16.Col.4.5
Reddere animam pro anima aliquem, i.illum occidi, quia aliquem occiderit., Exod.21.23
Recedere ab aliquo,pro, nolle ei quod debet præſtare, Gen. 14 4
Recipere,i.intelligere, Matt.11.14
Recipere diſciplinam,i.emendari,Leu.26.23
Recipere iniquitatem, i. dare peccati pœnas, Num. 5. 31
Relinquere,i.permittere, Pſ.104.14
Reliquia,i.poſteri,3.Reg.14.10
Regeneratio,i. Reſurrectio,Matt. 19.28
Renes,i.intima,Pſ.70.10. & 15.7.& 25.2.& 72.21. Prou. 23.16. Sap.1.6. Ier.12.& 17.10.& 20.12. Thr.3.13.1. Mac.2.24. Apoc.2.23
Reproborum,i.contemptibile, 1.Reg.15.9. 2.Cor.13.7
Repromiſſio,i.promiſſio,& repromittere.pro,promittere, Act.13.32.Rom.4.20.Gal.3.18.& 4.23.Hebr. 8.6.& 9.15. & 10. 25. & 11.9.13.33. 39. & 12. 20. Iac.1.2.1.Ioan.2.15
Repromiſſum,i.promiſſum, 2.Cor.5.9.5
Reputari,i.imputare,Gen.15.6.2.Cor.5.19
Requieſcere,i.ceſſare,Gen.2.2.& 8.22.Ezec.25.27
Reſpondere alicui iuſtitiam ſuam,i.apparere eum eſſe iuſtum,Gen.30.33
Reſpondere,i.alloqui,vel ſubiungere, Iob 28.1. Dan. 4.27.Zach.4.11.Matt.11.25.& 17.4.& 22.1.& 28.5.Mar. 11.14. & 12.35.Luc.13.14.& 14.3. 17.17.Ioan.21.8.Apoc.7.13
Reſurgere, i. conſiſtere, Pſal.1.5
Res deſiderij, i.pretioſa, & chara, Dan.9.23.& 10. 3.11
Retribuere,pro,tribuere, 2.Reg.6.Pſal.7.5.& 102.2. & 115.12. & 118.17
Retributio,i.punitio, Eccl.23.14
Reuelare,i.illuminare,Luc.2.32.
Reuelare aurem,vel auriculam, pro manifeſtare, vel docere, 1.Reg.9.15.& 20.13.2. Reg.7. 27.1.Par. 17.25. Iob 36.10.15
Reuerentia,i.pudor, Pſ.34.26.& 68.10.Eccl.29.23. & 32.9.& 45.19. 1. Cor.15.34
Reuereri,i.erubeſcere, Pſal.39.15.& 69.3
Reuerſus, vide conuerſus.
Reuerſio,i.conuerſio, Ezech.16.53
Riſus, i gaudium, Gen.31.6. Prou.14.13.& 31.25. Luc.6.21
Rogare pacem, i.ſalutare, Pſ.121.6.Ier.15.5
Robuſtum, i.perfectum,2.Reg.22.26
Robur, i.filij, Iob.8.12
Roborare,pro,iubere bono animo eſſe, Deut.1.36

S

SAbbatum, i.hebdomada, Luc.18. 12.& 24.1. Ioan.20.1. Act.20 7 1.Cor.16.2
Sabbatizare,i.quieſcere, Exod.16.30
Sacerdos,i.Princeps, Gen.41.50.Exod.2.16.& 18.1. 2.Reg.8.18.& 20.26.3.Reg.4.5.Iob 12.19
Sacramentum,i.arcanum, Tob.12.7
Sacramentum, i.iuramentum, Sap.12.6
Sagitta,pro plagis, Deut.32.23
Sal,pro,incorruptione, Num.18.9
Saltem,ſubintelligitur, Exod.21.11
Salutare,vide infra.
Salus,i.proſperitas, Apoc.19.1
Sanare,i.ſeruare,Sap 9.19.& 10.4.& 14.4
Sanctificare, i.praeparare,Exod.19.10.Nu.11.18.Ioſ. 3.5.& 7.13.1.Reg.16.5.1.12.2. Par.5.11.& 19. 34.Iſa.13.3.Ier.6.4.& 12.3.& 22.7.& 51.27. Ioel.3.Mich.3.5.Soph.1.7.Ioan.11.55
Sanctificare, i. dedicare, vel conſecrare,vel ſancte celebrare,aut celebrandum inſtituere,vel offerre,aut deputare, Gen.2.3. Exod.13.2.& 20.11.& 28.3. Leu.19.24. Num.18.18.Deut.15.19.1.Reg.7.1. & 21. 6.2.Reg.8.11.3.Reg.15.15.4.Reg.10 20.1. Par. 26. 16.2. Par.29.33. 2.Eſd.3.1.& 13.22. Iſa.23.18. Ezech.20.20.41.& 44.& 24.& 45.1. Ioel. 1.14.1.Mach.4.48.Matt.6.9.Ioan.17.19
Sanctificare, i. ſancte colere,Exod.20.8.Deut.5.12. Iud.9.18
Sanctificare,i.ſancte tractare,Rom.15.16
Sanctificare, i. purgare, Act.21.24.Num.31.23.Iob 1.5.2.Reg.11.4
Sanctificare, i.glorificare,Num.20.12.13.& 27. 14. Iſa.5.16. & 8.13. Ezech.28.22.& 36.23.& 38. 16.23.1.Pet.3.15
Sanctificari,i.pollui, Deut.22.9
Sanctum, i. Deo dicatum,ſeu conſecratum, Deut.26. 19.1.Eſd.8.28. Tob. 2.18.Iud.6.15.& 11.12.Pſ. 4.4.& 78.1.& 105.16.& 131.9. Ier.2.3
Sanctum,i.ſancte colendum, Exod. 31.14
Sanctus, i.addictus ſacris miniſteriis, Num.16.7
Sanctum,vel ſancta,pro templo,ſæpiſſimè.
Sancti,i.Chriſtiani,vel fideles, Rom.15.25.26.& 16. 15. 1.Cor. 6.1. 2.Cor.1.1.& 9.12. Eph.3. 8.& 6. 18. Col.1.4.1.Tim. 5.10. Hebr. 13.24. Actor. 9.41
Sanctificatio, i. templum,4.Eſdr.10.21. & 12.48.& 15.25. Amos 7.13.1.Mac.1.23. 38.& 4.38.& 6. 51.2.Mac.2.17.
Sanctificatio,i.ſanctitas,Ezech.18.18
Sanctum ſanctorum, i. ſanctiſſimum,Exod.29.37.& 30.10.36.& 40.21.Leu.7.1
Salutare, i.ſalus,vel ſaluator, Gen.49.18.Deut.32. 15.1.Reg.2.21.1. Par.16.23.4. Eſd 6.25. Pſ.9. 15.& 11.6.& 12.6.& 13.7.& 19.6.& 20.2. 6.& 23.5.& 26.9.34.9.& 39.11.17.& 41.6.12.& 42.5.& 50.14.& 52.7.& 61.2.3.8. & 64.6.& 66.3.& 67.20 & 69.5.& 70.15.& 77.22.& 78. 9.& 84.5.8.10.& 90.16.& 94.1.& 95.2.& 97. 2.3.& 105.4.& 115.13.& 118.41. 81.123.166. 174.& 131.16
Sanguis,pro homine, Deut.27.25.1.Reg.19.5. Matt. 27.4
Sanguis,pro,vita,Prou.1.11 18
Sanguis,pro,peccato vel pœna effuſi ſanguinis,2 Reg. 1. 16. & 16. 8.3.Reg.2 31. Oſee 4. 2. & 12. 14. Malach.3.10. Act.18 6
Sanguis,i.cædes,3.Reg.2.9.Pſ.50.16.& 105.38.Eccl. 40.9 Iſa.2.15.& 4.4.& 59.3. Ezech. 3. 28. & 5.

17.&

17.& 9.9.& 14.19. & 16.36. & 28.23. & 35.6. & 38.22. Oſe.1.2. Nahum.3.2. Abac.2.8.17.1. Mach.9.28. Matth.23.30.34. & 27.6.24

Sanguis, i. peccatum, Iſa.63.3. Zach 9.7

Sanguinem alicuius eſſe ſuper illum ſeu ſuper caput illius, pro, eſſe dignum morte, vel interficiendum, vel ipſum ſibi eſſe cauſam mortis, Leu.20.9.27. Ioſue 2.19. 2.Regum 1.16

Satan, i. aduerſarius, 2.Reg.19.22.3.Reg.5.4

Satis, i. multum, vel valde, Eccl.5.19.Zach.9 9

Scandalum, i. damnum, Exod.16.7

Scientia, pro, prudentia, ſæpe.

Scilicet ſubintelligitur, Eſth.9.12. Ezech.21.30

Sciens bellum, i. bellicoſus, Bar.3.26

Scriptura, i. ſcripturæ auctor, ſ. Deus, Gal.3.8

Scriba, i. doctor, ſeu legiſperitus, ſæpe.

Sæculum, ſæculi, i. perpetuum, Pſal.27.29. & 51.10. & 60.9. & 91.8. & 110.3.10. & 111.3

Secum, i. ſimul, Tob.8 15.

Secundum, i. ſimile, vel ad ſimilitudinem, Eccl.36.26. Gal.4.28

Secundum, i. per, 1.Cor.12.8. & 14.27

Secundum, i. apud, 3.Eſd 8.13

Secundum, ſubintelligitur, Pſ.56.4. Eccl.44 3.Col.25

Sæculum, i. æternitas, 4.Eſd.8.20.Pſal.89.2. & 91.2. & 101.29. & 104.8. & 105.1.48. & 106.1. & 112.2. & 113.18. & 117.1. & 135.1. & 237.8. & 145.10. & 148.6

Secundum diem hanc, i vt apparet hodie, Ierem 44.6. Dan.9.15

Secundum carnem, vel ſecundum hominem, i. humano more, 2.Cor.10.2.Gal.3.15

Secundum tempus, i. certo quodam tempore, Ioan.5.4. Rom.5.6

Secundo, i. bis, 1.Reg.18.11. 3.Reg.11.9

Sed, pro, ideoque, Ioan.10.8

Sed, i. niſi. Marc.10.40

Sed, i. itaque, Marc.16.7

Sed ſubintelligitur, Pſal.6.3. Ezech.3.5. Col.2.23. Iob 10.2. Pſal.31.9. Sap.12.13

Sed, i, quanquam, Apoc.2.9

Sed, i. &, Eph.5.24

Sed, i. nam 2.Cor.3.5

Sedere, i. manere, Deut.1.46 & 11.19. & 11.13. Ioſ.8.9. Iud.4.5. 1.Reg.19.4. 3.Reg 17.5. 4.Reg.4.6. & 14.10. 1.Par.17.16. Luc 24.49

Sedere in forti, pro, validum eſſe, Gen.49.24

Semen, pro, filiis, ſeu poſteritate, vel genere, Gen.15.3. 1.Eſd.2.59.1.Eſd.7.61.Tob.6.22.Pſal.21.31. & 14.13. & 36.26. & 111.2. Sapient.3.16. Eccli.41.9. Iſa.43.5. & 44 3. & 54 3. & 61.6. & 65.9. Mal.2. 2.Mach 7.17. Matth.22.25. Marc.12.19. Luc.1.55. Ioan.8.33. Act.7.6. Rom.4.13

Semper, i. vnquam, 4.Eſd.16.21

Semper, i. aſſiduo Luc.24.53. Ioan.18.20

Sempiternum, i. diuturnum, Exod.12.14. & 21.6. & 31.16 Leu 25. 34. 1.Reg.13. 23. 3.Reg.8 13. Eccli.48.27. Ierem.25.9.12. & 49.13. & 50.39. Ezech.27.36. & 35.9

Sempiternum, i. omne, Gen.9.12

Sempiternum, i. infatigabile, Deut.33.27

Senex, i. ſummus ſacerdos, 1.Reg.2.31

Senſus, i. mens, vel animus, aut intelligentia, Luca 24.45. Roman.12.2. 2.Corinth.2.10. 2.Corinth.11.3. Ephe 4.17. 2.Theſſ.2 2. 1.Ioan.5. 20 Tob.4.14. 3.Eſd.2.9. Sapient 4.12. & 7.7. & 8.6. & 9.15. Eccli.9.23. & 10.21. & 14.22. & 16.23. & 21.12.13. & 24.36. & 31.2. & 37.25. Dan.4.31. & 13.9. Apoc.17.9

Septem, pro, multis, vel omnibus, Gen.4.24. Leu.26.18.28.3. Reg.19.18.4. Eſd.6.30. Prou.9.1. & 26.25. Eccl.11.2. Eccl.13.26.14. & 35.13. Iſa.4.1. & 11.15. Ier.15.9. Ezech.39.9. Mich.5.5.1. Machab.13.28. Matth.12.45. Luc.8.2. & 11.26. Apoc.1.4. & 4.5. & 5.1. & 10.3

Septies, i. ſæpe, Pſal.118.164. Prou.24.16. Luc.17.4

Septuplum, i. ſæpe, vel perfecte, aut abundanter, Pſ.11.7. Eccli.7.3

Septuplum, i. grauiſſime, Gen.15

Sepes, i. ſecuritas, 1.Eſd.9.9

Sermo, i. res, vel factum, Geneſ.24.50. Exod.16.16. 2.Reg.21.2.2.Reg 12.21. 3.Reg.15.5. 4.Reg.11.5. 2.Par.23.22. & 23.3. Iob 6.9. & 27.14. Pſal.55.5. & 63 6. Prou.25.2. Sapient.2.2. Ier.14.1. & 40.3. Dan.2.8.12.23.1. Mach.6.3. Matth.22.24. Act.8.21. Rom.9.7

Sermo, i. voluntas, Sap.16.12

Sermo, i. mandatum, 3.Reg.13.1. & 20.35. Sap.18.15. Eccli.43.5.25. Dan.9.23

Seruus ſeruorum, i. infimus ſeruus, Gen.9.25

Si non, i. omnino, Iſa.14.24.

Si, pro, cum, Iſa.4.4. Ioan.14.3

Si, pro, quod, Act.26.8.23

Si, i. quandoquidem, Ioan.7.4

Si, i. etiamſi, Iud.13.16. Num.24.21

Si, i. num. Act.1.6. & 4.19.2. & 7.1. & 19.2. & 21.37. & 22.27. Amos 6.2. Matth.12.10. & 29.3. Luc.22.49. Ioan.14.23. & 17.6

Si, i. ſane, Ier.31.20

Si, i. non, 1.Reg.17.55. Pſal.88.36. & 94.11. Am.8.7. Marc.8.22. Heb.3.1

Si tamen, i. quandoquidem, 2.Theſſ.1 6

Si, ſubintelligitur, Deut.4.30. & 30.8. Ioan.7.34

Si, enim, i. quod ſi, Prou.30 32

Sic, ſubintelligitur, Matth.19.7. Ioan.15.9.1.Cor.12.3

Sic, i. ſi ut, Iſa.28.21

Sicut, ſubintelligitur. 1.Cor. 2.3

Sicut, i. cum, Luc.20.37

Sicut, i. adeo, 1.Cor.1.6

Sicut, vide Velut.

Sicut dicitis, ſeu veſtra opinione, ſubintelligitur, 3.Reg.18.17

Sicut eſt dies hac, i. vt apparet hodie, Ier.11.5. & 25.28

Si velitis, ſubintelligitur, Rom.5.18.19

Sicut, i. quod, Apoc.10.7

Sibi, i. et, 2.Eſd.13.5

Signa, pro miraculis, ſæpe.

Signum, i. prædictio, 4 Eſd.5.1. & 6.12

Silere, i. ceſſare, vel quieſcere, & ſilentium, pro quiete, ſeu tranquillitate, 1.Reg.19.10. Iob 3.13. Pſal. 34.22. & 38.13. & 82.2. & 106. 29. 30. & 108.2. Iſai.2.4. & 62.1.6. Ierem.14.17. & 47.6. & 52.6. Thr.3.26.49 1. Mach.1.3. & 7.50. & 9.57.58. & 11.38.2. Mach.12.2

Sine cauſa, i. fruſtra, Gal.3.4. & 4.11.4. Eſd.9.22. Matth.15.9

Singulare, pro, plurali, Geneſ.3.8. & 12.6. & 49.6. Exod.4.20. & 10.4. & 27.20.2. Eſd.3.8. Pſal.2.6. & 7.3. & 12.3. & 21.21. & 59.11. & 79.2.14. & 145.4. Prou.13.13. Eccleſ.8.1. Sapient.10 16. & 17.21. Eccli.27.31. Iſa.41.25. Ieremia 38.16. Oſe.6.8. Amos 5.3. Abac.2.16. & 3.14. Luca 4. Ioan.2.23. & 8.11. & 19.11. Act.1.9. & 18.15. Roman.9 9 2.Cor.6.5. 2.Corinth.1.20. Galat.6.4. Apoc.18.17

Simul, i. ſimiliter, Luc.14.18

Similiter, ſubintelligitur, Exod.21.24

Sinus, i. medium, 3.Reg.22.35

Sinus, i, veſtis, 2.Eſd.5 13

Sinus, i. animus, Pſal.88.51

Simplicitas, i. rectitudo, ſeu integritas, aut ſinceritas, Gen.20.5.3. Reg.9.4.1. Par.29.17. Iob 8.20. & 9.21. & 31 6. Prou.19.1. & 28.18 & 29.10. Sap.1.1.1. Mach.2.37.60. 2.Cor.9.11. Col.3.22

Sit, ſubintelligitur, Pſal.124.5. & 128.8
Sol, i. proſperitas, Ier.15.9
Solum, ſeu tantum ſubintelligitur, Deut.5.3. Eſth.16.18. Ier.7.19.6.6. Gen.32.28. & 35.10. Ier.49.9. Abac.3.8.2. Mach.15.11. Matth.5.46. & 9.13. & 12.7. Marc.9.37. Ioan.4.21.42. & 5.35. & 6.27.38. & 12.44. & 14.24. Rom.3.20. 1.Cor.9 8. & 10.24.& 13.15.2.Corinth.2.5.& 7.12.& 8.5. Epheſ.6.12 Phil.2.4
Solitarium, i.deſtitutum,Eſth.14.3.Iob 3.7
Somnus, vel ſomnium, id eſt, concubitus, Sapient.4.6. & 7.2
Soror, i.Chriſtiana, 1.Cor.9.5. Iacob.2.15
Soror, i. cognata, Ioan.19.21
Sors, pro, hæreditate, ſæpe.
Splendor, vide Lumen.
Spes,i.quod ſperatur, Prou 13.12.Thr.3 18.29.Rom.8.24.Eph.1.28.Col.1.5.Tit.2.13.Gal.5.5
Spiritus, i. Angelus,Gen.1.2.Iob 4.15.Apoc.1.4.& 4.5.& 5.6
Spiritus, i. anima, Gen.6.3. Tob.10.9.Pſalm.50.19. & 75.13.& 145.4. Eccleſ.1:14.& 8.8.& 11.5. Iſa.57.16 Bar.2.17.Zach.12.1.Ioan.13.21.& 19.30.1.Pet.3.19
Spiritus, i. aer, Gen.11.2
Spiritus, i. animus, ſeu mens, Marc.2.8. Galat.5.5. Heb.4.12
Spiritus, i. vis, 4.Eſd.6.41
Spiritus,i.ventus, Gen.8.1.Exod.15.10.3.Reg.19.11. 4.Eſd.3.19.Iob 4.9. Pſal.17.16.& 47.8.& 102.16.& 147.18.& 148.8. Prou.30 4. Eccleſ.1.6. Sap.5.24.& 13.2. Eccli.43.17.Iſa.40.7.& 59.19. Ier.4 12.Bar.6 60. Ezech.13.13.Oſe.4.19.Zach.5.9.Ioan.3.8.Act.2.2
Spiritus, i. indignatio, Iſa.30.28. Zach.6.8
Spiritus, i. ecſtaſis, Apoc.1.10.& 4 2
Spiritus, i. Dei reuelatio, 1.Tim.4.1
Spiritus, i.voluntas, 4 Reg.19.7. 1.Cor.14.14.16
Spiritus, diabolus, 3.Reg.22 22
Spiritus, pro,gratia,ſeu domo ſpirituali, ſæpe in Pauli Epiſtolis.
Spiraculum vitæ,i.ſpiritus vitalis,ſeu anima,Gen.2.7. Iob 33.4
Stare, pro, aſtare, ſeu miniſtrare, 1.Reg.3.10. Dan.1.4.19
Statuere, i. confirmare, Dan 9.12
Stare, pro, confirmari, Deut.19.15
Stater, i. ſiclus, 4.Reg.7.1
Stercus pro, ſordibus, vel ſordido ſtatu, Eſth.14.2. 1.Regum 2 8
Stillare, i. loqui,vel minari, Am.7.16. Mich.2.11
Sterile, i. inſalubre, 4.Reg 2.19
Sub, i. in Pſal.65 17.Rom.3.13
Sub lingua, i. intra ſe, Iob 20.12
Subſtantia, i. diuitiæ, Prou.3.9. Eccl.22.12.& 40.13
Subſtantia, pro re ſeu negotio, 2.Cor.9 4.& 11.17
Subſtantia pro, animalibus,Gen.7.4
Subſtantiua duo coniuncta faciunt ſuperlatiuum, Pſalm 82.1.Eccl.1.2
Suffodere, i. euertere, ſeu vaſtare, Gen.49.6
Suppletum, i.impletum,4.Eſd.6.19
Suadere, i. placare vel ſatisfacere, Matth.28.14. 1.Ioan 3.19
Suadere, pro, ſtudere probari, Gal.1 10
Summum, i. extremum,& ſummitas, pro extremitate, Exod.26 4 28. & 28 7.23.26. & 37.8. & 38.5. & 39 4 Deut.4.32. & 28.64.Ioſ.15.2. 1.Reg.15.27 3.Reg.6 24. 2.Par.20.16.Pſal.18.7.Iſa.13.5. Ier.25.31.33.& 51.31. Ezech.5.3.Matth.24.31. Marc.13.27.Eph.2.20
Super, i. ante, Ezech.32.10
Super, i. inſuper, 2 Cor.12.15
Super, i. de, Pſal.29.2.Ioel.2.3.1.Cor.13.6
Super, i.in Pſalm.34.9. Eccli.32.17
Super, i. inter, Iob 8.7
Super, i. præ, Eccli.25.26
Super, i. præter,Pſal.30.12.Eccli.3.19.Ezech.16.32
Super, i.propter, Pſ.68.7.& 137.2.Thr.11.18.Bar.4.22.Ezech.32.8.Oſe.9.1.Mich.1.16.& 6.13
Super, i. erga, Luc.7.13
Super ſeu ſupra,pro,ad ſeu prope, Exod.16.3.Num.6.6.& 26.3.& 33.10.48.& 6.13.3.Reg.6.5.& 13.1. 4.Reg.2.7.& 10.33.Pſal.13.2.& 103.2.& 135.6.& 136.1.Eccli.40.6.Iſa.49.9.Ier.51.13.Ezec.19.10.& 32.13.Amos 7.7. Zach.4.3. Marc.12.26. Luc.3.1.& 4.39.Ioan.1.52
Super, i. plusquam, 3.Reg.1.47.& 14.22.4.Reg.21.9. Iob 35.11.Pſal.17.11.& 18.11.& 37.5.& 51.3.& 54.11.22.& 62.4.& 68.5.& 86.2.& 103.3.& 104.24 & 111.4.& 118.98 & 138.18. Eccl.7.20.Cant.1.4.14. Eccli.18.17.& 22.17.& 29.18. Bar.3 30. Matth.10.24.37.37.Luc.6.40
Super, ſeu, ſupra, i. contra Iudith 16.20. Iob 31.21. Pſalm 12.3 & 14 5.& 26.2.& 36.12.& 37.17.& 40.10.& 54.13. & 82.4.& 85.14.& 108.2.& 118.69. & 137.7. Eccl.10.4. Eccl.9.1.& 35.18. Iſa.1.1.& 13.2. & 57.4. Ierem.6.4.& 22.7.& 51.35.Thr.1.5 Ezech.23.5.& 35.13.& 38.16.& 39.1.Dan.4.21.& 11.30.Oſee 8.1. Amos 3.2.& 5.1.& 7.16 Mich.1.2.& 5.5.9. Nahum.1.14. Soph.2.5.8.10.Zach.1.2.& 2.9.& 12.1.Malac.3.13.1.Machab.3.7.42. Marc.3.15.& 10.11.& 13.8.Luc.9.1.& 10.19. & 11.17. Ioan.18.4. Rom.1.18.Galat.3.15
Super, ſubintelligitur, Iſa 65.18.Thr.1.14
Superlatiuum vide Poſitiuum, & Subſtantiuum.
Superuacue, i. ſine cauſa, Pſal.34.7
Superſtes, i. reliqui. Ier.39.9
Suſtinere, pro, expectare ſæpe.
Surge i. agedum, 2.Eſd 9.5
Surgere vel exurgere, pro, expergiſci Matth.1.24. Epheſ 5 14
Surgere,vel conſurgere pro,naſci,vel extare, vel ſtare, vel firmari,vel excitari,vel apparere. Deut.34 10. 1.Reg.13.14. Dan.7.17.Matth.11.11.Luc.7.16
Suſcitare, i. exequi, 1.Reg.3.12
Suſcitare, i.ſtabilire, 4.Reg.23.3.2 Par.7.18. Ier.11.5.& 28 6
Suſcitare i.erigere,vel ſtatuere, Deut.29.13.Am.5,2.
Suſcitare,i.excitare, 1.Par.17.11.Iſa.7.6.Dan.2.44. Ioel.3.9. Agg.2.14.1.Mach.3.49.Act.5.30
Suſcitare, i. reſtituere, Act.7.2
Superare,ſupereſſe,4.Eſd.4.48.& 11.34 39.& 12.2.& 16.21. Sap.11.22
Superare, i. abundare, 2.Pet.1.8

T

TAbernaculum, i. domus, 1.Reg.17.54
Tacere vide ſilere.
Tamen, i. certe, Gal.3.15
Tamen, ſubintelligitur, Iob 3.26. Ier.14.9. Luc.7 8. Ioan.8.55. Gal.4 1. 2.Tim.2.13
Tantum, i. ſatis, Deut.2.28
Tantum, vide ſolum.
Tanquam, vide velut.
Temere, ſubintelligitur, Matth.7.1.Luc.6.37
Tempus, i. opportunitas, 1.Mach.12.1.& 15.34
Tenebræ, i.calamitates, Iob 3 23.& 15.23.30.& 29.3.Pſal.54 6. Iſa.58.10. Thr.3.2.Ioel.2.2.& 3.15. Amos 5.18.& 8 9. Mich.7.8. Soph.1.15
Tenebræ, i. dæmones, Luc.22.13.Col.1.13
Tentare, i. probare,& tentatio, probatio, Geneſ.22.1. Exod.16.4.Tob 2.12.Gal.4.14. 1.Pet.4.12
Tentatio,

Tentatio,i.afflictio,tribulatio,Iacob.1.2

Teſtamentum, pactum,ſeu fœdus, Iudith 9.18.Pſ.24.10.14 & 43.18.& 49.16. & 54.21.& 73.20.& 77.10.37.& 81.6.& 88.4.29.& 102.18.& 104.8.10.& 105.45.& 110.5.& 131.12.Sap.18.22.Eccli.11,21.& 16.21.& 17.17.& 24.32.& 28.9.& 39.11.& 42.2.& 44.20.& 45.8.19.& 47.13.Dan 3.34.& 11 32.1.Mach.1.12.& 2.27.50.& 4 10.2.Mach.1.2 & 7.36.& 8 15. Act.3.25.& 7.8 Rom.9 4.& 11. 27 Heb 7.22.& 8 6.& 10.16

Teſtimonium,i. Area teſtimonij, Exod.30.6.Leu.16.13

Teſtimonium, ſeu teſtificatio. i lex , vel praeceptum, Exod. 25.16.& 31.18. 4.Reg.11.12.Pſ.18.8.& 24. 10.& 77.5.36.& 98.7.118.2. & 131. 12. Eccli.45. 21.Ier 44.23

Terra,pro hominibus,ſeu terra incolis,Gen.6.11.& 9,11.13.Ioſ.23.14.1.Reg.14.29 2.Reg.2.2.1.Par.16.30.Iob 20,27. Pſ.45.7. & 46.3.& 49.1.& 65.2.& 68.35.& 76.19 & 95.9.& 97.4.& 98.1.& 99.1.& 103.13.Sap.1.1. Iſa.49.8.Ioel.3.16.Am.7.10.Matt.5.13.& 10.13

Tibi,i.in tuam vtilitatem , Exod.12.13

Tibi,i.contra te , 2.Eſd.1.6.Pſal.1.8.1

Tibi,i.coram te , Pſal.50.6.Ier.14.7.20

Timere.i.reuereri,Eph.5.33

Timor, i. quod timetur , Gen.31. 42 53. Iſa.8.12.& 33.18

Timor & formido , ſeu timor & tremor, i.magnus timor,1.Mach.3.25. & 12.28.1.Cor.2.3

Timoratus,i.pius,ſeu religioſus,Luca 2.25.Act.8.2.22.12

Titulus,i ſtatua , vel columna, Gen.28.18.& 31.45.& 33.20.Exod.24 4.4.Reg.23.17

Tota dies,i.omnibus diebus,Pſ.14.5.& 37.13.& 43.9.21.& 51.3. & 55.3 & 70.8.14.& 71.13.& 72.14.& 83.3.& 87.10 Thr.3.3.Oſe.12 1

Tranſmigrare,i.facere migrare,Thr.4.12

Tranſgreſſio i abundantia,Thr.3.19

Tranſire,i.praetermittere,Ezech.14.14

Tripliciter, i. multipliciter,ſeu valde , Prou.22.20. Eccli. 43.4

Tunc,ſubintelligitur,Gal.1.19

Turpitudo,pro,pudendis,Leu.18.6.7

V

VAs,i.corpus, 1.Reg.21.5.1.Theſſ.4.4

Vaſa,i.inſtrumenta,vel arma, Gen.49.5.Exod.31.7. Num.1.50.4..Reg.20.13. 2.Eſd.12.35.Pſ.70.22. Eccli.43.2. Iſa.10.28.& 13.3.& 22. 24.& 32.7.& 54.17.Ier.21 4.& 46.19.& 50.15.& 51.20. Ezech.9.1.& 23.26.& 40.42. Am. 6.5. Ioan.1.3. Zach.11. 15.1. Mach.1.23. & 12.29. Mar.3.27.Act.9.13

Vaſa mortis,i.tela mortifera, Pſal.7.14

Vbi,pro,vnde,Ioan.7.42

Vbi,pro,quo, Prou.4.19.Luc 17.36.Ioan.21.18.Iac.3 4

Vel,i.&, Leu.17.16

Vel,i.nempe,Num.30.17

Velut,ſeu,ſicut,aut tanquam,ſubintelligitur,Deut.4.24.& 33.4.2.Reg.22.6.& 23.20. 4. Reg.19.28 Iob 29.24.& 28.8 9.10. Pſal.11.7.& 16.3.& 17.9.10.11.15.31.& 31.1.& 43.6.& 44. 2.& 67.31.& 68 2. & 69.8.& 76.17. & 77.23.& 89. 5.& 40.4 & 91.1.& 101.14.& 103.4. & 104.41.& 106.33.40.& 118.141.& 119.4.Prou 4.3.& 3.19.& 23.20.& 26.6. Cant.1. 2.& 4.13.14.15. Sap.10.7.& 15.19.& 17.16.& 19.7. Eccl.6.32. & 14.14.& 21.24.& 22.6.30. & 26.23.24.& 40.15.16. & 45.31.Iſa.9.18. & 10. 33.& 12.8. & 22.23.& 28.2.& 30.30.& 32.1.33.12.& 40.12.& 41.14. & 45.14. & 49.16.& 50.3.& 54.6.& 65 6.& 66.1. Ier.2.23.& 5.8.& 12.9.& 15.7.& 17.11.& 22.24.& 30.17.& 31.9.& 46. 20.& 49.23.Thren.3.9.10.& 3 44.& 4.11.14.& 5.3.Bar.3.10. Ezech.16.53.& 19.2.13.& 28.2. Oſe.8.9. & 10.9. & 12.7.Ioel.1.3.Ioan.2.7. Mich.7.14.19. Nah.1.3. & 3 13. Sophon.1.12.& 2.9. Zach.2. 5.12. & 3.2. & 6.3. & 9.14.15.& 10.5.& 12.3. Malach.2.16 & 33.22. & 41.3.1.Mach.2.62 Matth.5.34 35. Marc.9.49.& 10.8. Luc.3.45.Ioan.4.14.Act.20.22.Rom.7.8 & 11.1.1.Corinth.9.22.& 10.2. & 13.11.12.& 14.9.2.Corinth.12.11.Eph 4.4.14.Heb.10.29. Iacob.2.10. & 4.14 & 3.5.1.Petr.3.20.2.Petr.2.17.Iud. 12.13

Vel,ſubintelligitur, Eccli.28.33

Velamen oculorum,i.pudoris defenſio , Gen. 20.16

Velle,i. optare,Matth.15 28.& 19.17.Luc.10.24.& 16.26.Ioan 1.3.& 12.21. Rom.16.19.1.Cor.7.7.32.& 14.15

Velle,i.amare,Matth.27.43

Venundatus , i. totus deditus,3.Reg.21.20.1.Mach.1.16.Rom.7.14

Venire,pro, abire, Ier.41.9

Venite,pro, agite dum,11.23

Venter,ſeu vterus, i. mens,ſeu interiora, Iob 32.18. Pſal.30.10.Prou.18.8.20.& 22.18.Eccli.51.29. Iſa.16.11. Ier.4.19. Thr.1.20. Ezech.3.3.Abac.3.16.Ioan.7.38

Venter,i.deſiderium,Pſ.16.14

Ventus , i. Orbis pars,Ier.49.32. Ezech.5.10.12.& 12 14.& 17.21.Dan.8.8.& 11.4. Mar.24.32

Verbum Domini,i.propheta.4.Reg.4.44

Verbum , i. doctrina, Ioan.3.24.32. & ſepe in Pauli Epiſtolis

Verbum,pro re,ſeu negotio, Exod.1.14.& 23.8.Deut.4.9.& 8 3.& 16.19.1.Reg.3.11.& 25.37.2.Reg.1.4.& 2.6. & 11 27.& 12.14.3.Reg.12.24.30.& 13.33. & 18.36.& 21.1.4.Reg.17.1 .12.& 20.13.2Par. 36.8.1. Eſd.7.1.Iob 20.29. Pſal.7.1.& 21.2.& 64. 4. & 104.27.& 140.3. Prou. 22. 12. Sapien. 17.1.Eccli.16.9. & 23.17. & 34. 12.& 48.14.Iſa.39. 2 & 42.16.Ier.7.22.& 32.17.27.& 40. 16. & 42.3.& 44.17.Dan.2.10.Am.3.7. Zach.8.36.1. Mach.7. 33.& 9.22.37.Matth.4.4.& 18. 16. & 19.11.Mar.11.29.Luc.1. 65.& 2 13.19.& 4.4.36.& 20.2.Act.3.32.& 11.14.& 13.42.& 15.6.Rom.9.28.1.Cor.1.5

Verbum,i.praeceptum,vel imperium , Pſ.118. 147.& 147.18.& 148.8. Sap.12.9. Eccli.39. 22.& 44.4. Dan.3 93. Ioel. 2.11.1. Math.2.55. & 3.14. Luc 5.6.1.Ioan.2.5.Apoc.3.8

Verbum,i petitio. Exod 8.13

Verbum,i.promiſſio. Ier.19.10

Veritas.i.fidelitas,Gen.24.40.Iſa.61.8

Veritas, i.iuſtitia rectitudo, ſeu probitas. Tob.1.2.Pſ.5.10.Prou.16.6 & 20.28 Eccli.27.10.& 31.28. Ezech.18.9. Ioan.3.21.& 8.44. Rom.3.7.1.Cor.13.6.2.Cor.13.8.Eph.4.15.Phil.1.18

Verum.i perfectum,ſeu iuſtum , Dan. 3. 27. 28. & 4.34

Veritas & iudicium,i.iuſtum iudicium , Dan.3.28

Veritas,i.ſtabilitas, 4.Reg.20.19

Veruntamen,i.idcirco, Matt.11.22

Veſtes mutatoriae,i.pretioſa,4 Reg.5.5.22

Veſpere & mane,i.die & nocte,Gen.1.5

Via,ſeu viae Dei,i. Dei praecepta,vel doctrina,Deut.8.6 & [illegible] 13 5.& 19 9.& 26.17.& 28.9.& [illegible] & 32.4. Ioſ.22.5. Iud.2.22.1.Reg.8.[illegible] 2.Reg.22.22.3.Reg.2.3.4.& 3.14 & 8.58.& 11.38.4.Reg.21.22.1.Par 6.16.Pſal 36.34.& 118.

151.*Iſa*.2.3.& 58.2.& 64.5.*Oſe*.14 10.*Mich*.4.2. *Act*.19.23

Via, i. *opera*, *Prou*.8.22.*Iſa*.58.13.*Oſe*.4.9.*Agg*.1.5

Via, i. *ratio*, *Bar*.3.37

Via, *ſeu via*, i. *mos*, *ſeu vitæ ratio aut inſtitutum*, *Exod*. 32.8.*Ioſ*.1.8. 3.*Reg*.2.49.& 8.39.& 15.26.& 16.2.& 22 53. 4 *Reg*.8.18.& 22.2.*Par*.6.23.& 7.14. & 11.17. & 18.12.& 17.3. 4 *Eſd*.10.13 *Pſal*.1.1.6 & 17.33.& 102.7.& 118.1.& 145.10.*Prou*.4.26.& 6.6. & 22.6.& 31.3.*Eccli*.33.11. *Iſa*.3.11. *Ierem*.21.8.& 22.21. & 32.39. *Ezech*.14.22.*Oſe*.10.13.*Ioan*.3.8.*Act*.9.2.& 19.9.*Iacob*.1. 8 *Iuda* 1.1

Viciſſitudo, i. *retributio*, *vel remuneratio*,2.*Reg*.19.36.*Iud*.6.17. *Iſa*.59.18.*Ioel*.3.4

Videre,i.*prouidere*,3 *Reg*.22.16

Videre,i.*noſſe*,*Deut*.9.2

Videre,i.*frui*,*Eccl*.3.13

Videre, i. *cauere*, *Deut*.2.4.*Matth*.18.10.& 24.4. *Mar*.13.9.2.*Ioan*.8.*Phil*.3.2

Videns,i.*Propheta*, 2.*Reg*.15.27.& 24.11.1.*Par*.9.22.& 21.10.& 25.5.*Am*.7.12

Videre,i.*particeps eſſe*, *Ioan* 3.36

Videre,i.*approbare*, *Abac*.1.13

Videre,i.*audire*,*Gen*.32.24.*Exod*.20.18

Videre faciem alicuius, i.*eſſe ei familiarem*, *Ier*.52.25.*vide*,*Facies*.

Videri quod ſit bonum,i.*placere*,*Gen*.1.4

Vigil,i.*Angelus*, Dan.4.10

Vinum,i.*voluptas*,*Cant*.1.2

Vinum,i.*punitio*, *Mich*.2.11

Vinum,i.*ſanguis*,*Gen*.49.11

Vir,i. *Angelus ſpecie viri*,*ſæpe*.

Vir mortis,i.*morte dignus*,3.*Reg*.2.26

Vir Belial,i.*improbus*,2.*Reg*.16.7

Vir ſanguinum,i.*homicida*,*ſeu ſanguinarius homo*, 2.*Reg*.16.7.*Pſ*.5.7.& 25.9.& 54.24.& 58.3.*Eccli*.34.25

Vir Dei,i.*Propheta*.

Vir,i.*quiſque*,*vel quiſquam*, 3.*Reg*.12.24.*Eccli*.37.28.*Iſa*.14.18. & 32.2& 50.2.& 53 3.*Ier*.2.6.& 12.15. *Oſe*.2.10.& 4.*Ioel*.2. 7. *Ioan*.1.7. & 3.8. *Mich*.4.4. & 7.2.*Soph*.2.11. *Agg*.2.23.*Zach*.3.10.& 8.4.1.*Mach* 2.40

Virga,i.*baculus*, *Exod*.4.2.*Matth*.10.10.*Mar*.6.8. & 9.3

Virtutes,i.*miracula*, *Matt*.7.22.& 11.21.*Marc*.9.39.*Luc*.19.37.1.*Cor*.12.10.2.*Cor*.12.12.2.*Theſſ*.1.5.*Heb* 2.4

Virtutes, i.*exercitus*, *Iud*.3.7.& 14.17.*Pſal*.23.10. & 31.6.16.& 43.10.& 45.8.& 47.9.& 58.6.& 59.12.& 67.13. & 68.7.& 79.5.20.& 83.2.13. 88.9.& 102. 21. & 107.12.& 135.15.& 148.2. 1.*Mach*.1.4 & 3.10.40.& 5.56. & 6.6.& 9.43. & 13.54.2.*Theſſ*.1.7

Viſio,i.*quod videtur*, Dan.8.13.& 10.14.*Abac*.2.6

Viſio,i.*prophetia*, 1.*Reg*.3.1

Viſitare,i.*punire*, *Exod*.20.5.& 32.34.*Leu*.18.25. & 26.16. *Num*.14.18.& 16.29.*Iſa*.27.3.& 29.6.*Ier*.13.21.& 23.2.& 50.27. *Ezech*.38.8. *Oſe*.1.4.& 2.13.& 4 14.& 8.13.& 9.7. *Am*.3.*Soph*.3.7.*Zach*.10.3

Vita comite,i.*viuente eo de quo fit ſermo*,*Gen*.18.10. 4.*Reg*.4.16

Viuere, i.*ſeruari*, *vel eſſe incolumem*, *Ioſ*.6.25. *Ioan*.4.50

Viuificare,i.*viuum relinquere*, *vel ſeruare*,1 *Reg*.17.11.*Pſ*.137.7.& 143.11.*Act*.7.19

Viuit anima tua, i. *per vitam tuam*, 1.*Reg*.17. 55. *Iud* 12.4

Viuere in gladio,i.*eſſe bellicoſum*, *Gen*.27.40

Væ,*ſubintelligitur*,*Ier*.12.5

Vltra,i.*ãlius*, 3.*Reg*.8.60

Vltra,i.*per longum tempus*,*Ioel*.2 29

Vmbra,i.*protectio*,*ſæpe*.

Vmbra mortis,i. *maxima tenebra*, *Iob* 10.22.& 12.2.& 34.22.*Pſ*.22.4.& 43.20.& 57.7. *Iſa*.9.2. *Ier*.13.16 *Matt*.4.16.*Luc*.1.79

Vna die,i.*tandem aliquando*, 2. *Eſd*.4.2

Vnus,i.*vnuſquiſque*,*Iud*.8.18.*Ezech*.1.6.& 10.14

Vnum,i.*idem*,1.*Cor*.11.5.& 12.9,13

Vnum,i *tale*,2.*Reg*.15.2

Vnum,i.*primum*, *Gen*.1.5.*Pſ*.105.13.*Ezech*.19.17. & 31.1.& 41.18. Dan.9.2. *Agg*.1 1.*Marc*. 16 1. *Luc*.24.1.*Ioan*.20.1. *Act*.20.7.1.*Cor*.16.2.*Apoc*.6.1

Vocare,i.*inuocare*,*Gen*.16.13

Vocatus,i.*vocatione*,*Rom*.1.1 1.*Cor*.1.1

Vobis,i.*contra vos*, *Iacob*.5.3

Vobiſcum,i.*inter vos*,2.*Pet*.2.13

Voluntas,i.*affectus*,*Gen*.49.6

Voluntas,i.*petitio*,*Pſ*.20.3

Vox,*pro ſono*,*vel tonitruo*, 1.Reg.12.17. *Pſ*.76.18.19.*Ioan*.3.8.

Vſque,i.*ſuper*,*Pſ*.107.5

Vſque ad ſubintelligitur, *Pſ*.2.8.*Am*.9.1

Vſque ad vnum,i *ne vnus quidem*,*Pſ*.13.3.Rom.3.12

Vſquequo,*vide* Donec.

Vſque,*ſubintelligitur*,Rom.3.26.*Phil*.1.10

Vt, i. *ſic vt*, Rom.5.20.& 7.13. & 12.2.*Tit*.3.13. *Heb*.6.12. & 11.3

Vt,i.*ita vt*,*Pſ*.84.10. & 85.11

Vt,i.*itaque*,*Pſ*.94.11

Vt,i.*ſi*, *Ioan*.15.8

Vt, *ſubintelligitur*, *Gen*. 49.9. 17.27. D *ut*.33.22. *Prou* 26.6.*Iſa*.44.4.*vide Velut*.

Vt plurimum,*ſubintelligitur*,12.54 & 16.10.*Ioan*.4.44 & 15.15.1.*Tim*.5.25

Vuluam aperire, i. *fœcundam reddere*, *Gen*.29.31.& 30.22

Vulnerati, i.*occiſi*,*Thr*.2.12

Vultus,i.*ira*,1.*Pet*.3.12

Z

Z*Elus*,i.*indignatio*,*vel vltio*,*Pſ*.78.5.*Eccli*.40.4. *Iſa*.59.17.*Ezech*.23.25.& 36.5.6. & 38.19. & 39.25.*Act*.13.45.& 17.5

Zelus,i.*æmulatio*,*vel inuidia*, *Ezech*.35.11.1. *Mac*.8.16.*Act*.13.45.1.*Cor*.5.3 *Iacob*.3 14

Zelus,i.*vehemens amor*, 4.Reg.19.31.*Iſa*.63.15

Zelare,i.*inuidere*, *Eccli*.37.7. *Act*.17.5.*Iac*.4.2

Zelare, *vel zelari*, i. *vehementi amore agi*, *vel agere*, *vel proſequi*, *Num*.25.13.3. Reg.19.10.*Iud* 9.3. *Eccli*.51.24.*Ioel*.2.18 *Zach*.1.14.& 8.2.1.*Mach*.2.26.54.58

338.491

INDEX TOTIVS SCRIPTVRÆ COPIOSVS.

Vbi priori numero caput indicatur, poſteriori verſus, niſi ſicubi vnum tantum eſt caput, tum enim ſoli verſus indicantur.

Notandum vero, quia Biblia numeris variant, quærendum eſſe locis proximis. quod in notatis hîc forte non reperietur.

A

AARON mittitur cum Moſe in Ægyptom, Exod.4.14.& ſeq.
fit Sacerdos.Num.3.10
conflat vitulum,Exop.32.4
murmurat contra Moſeo, Num. 12.1
germinat eius virga, Num 17.8
moritur, Num. 20.28
Abel occiditur à Cain,Gen.4.8
Abiathar deiicitur ſacerdotio, 3.Reg.2.18
Abigail fit vxor Dauid,1. Reg. 25.42
Abnegatio, Gen.12.1 & 22.1. Deut.33.8.3.Reg. 19.19.2.Mach.6.19.Matt.4.19.& 5.29.& 10.39. & 16.24. & 19 21. Luc.5.11.& 14 26 & 18.22. Ioan.12.45. 1.Cor.7.29.Phil.37
Abraham patriam reliquit, Geo.11.29
abit io Ægyptum, Gen.12.10
liberat Loth, Gen. 14.14
accipit promiſſionem à Deo,Gen.15.4.& 17.16. & 18.10
offert Iſaac,Gen.22.9
moritur,Gen.25.7
Abrahæ fides, Rom 4.18.Heb.11.8
Abſalon fratrem occidit,2.Reg.13.37
patrem perſequitur, 2.Reg.15.& 16
occiditur,2.Reg.18.14
Abſtiuentia, Gen.1.19.& 2.17.& 3.11.& 9.4.Exod. 12.9.& 13.6.& 21.28. & 22.31.& 29.34.Leuit. 6.24. & 7. 18.& 10.8.& 11.4.& 17.27. & 19.7. & 22.8.& 23.14. Deut. 12.16 & 14.3.Numer. 6. 24 & 18. 10. Iud. 13. 13. Tob. 1.12. Iudith 12. 2.Ierem.35.6.Ezech.44.21. Daniel.1.8.& 10.12. 2.Mach.6.24.& 7.1. Matth.11. 8.& 12.4. Marc. 2.23. Luc.1.15.& 6.1. Rom.14.20. 1. Cor 8.13. Act.15.19
Acceptio perſonatum,Leu.19.15. Deuterooom.1. 17.& 10.17. & 17. 1.& 1. Reg.16.7.2.Paral.19. 7. Sap. 6. 8. Iob 34. 19. Prou. 18. 5.& 24. 23. & 28 21. Eccl.35.15.Iſa.11.3. Malach. 2.9. Matt.22. 16. Mar.12.14.Luc. 20.21. Act.10.34. Rom.2. 11. Gal.2.6. Eph 6.9. Col.3.25.1.pet.1. 17.Iac. 2.1
Acedia.vide Pigritia.
Achab punitio,3.Reg.21.38.4.Reg.10.7
Achan punitio, Ioſ.7.24
Achior fit Iudæus, Iudit 14.6
Achitophel ſe ſuſpeodit,2.Reg.17.23
Actiua vita & contemplatiua figurata in Lia & Rachel,Gen.29.& in Martha & Magdalena,Luc. 10.vide etiam Contemplatio.
Accuſatio,Act 25.16
Adam creatur,Gen.1.27
collocatur in paradiſo,Gen.2.15
peccat,Gen.3.6
moritur,Gen.5.5
Adiuratio, 1.Theſſ.5.27
Adoleſcens,vide Iuueois.
Adoratio, Geo.18.2. & 19. 1.& 23.12 & 27.29.& 33.3.& 43.26.Exod.18.7.Num.22.31. 1.Regum 20. & 25. 23 & 28.14.2.Regnm 9.6.& 14.3.3. Regum 1.15. Iudith 10 20. Eſth. 3. 2. Bar. 6. 4. Dan. 2. 46. Act.10.25. Apocal.5. 14.& 19.10.& 22. 8
Adorandi Deum ratio, Ioan.4.23
Aduenæ bene tractandi,Exod.22.20.Leu.19.35
Aduerſitas, vide Tribulatio.
Adulatio vitanda, Pſal.140 5.Prou.24.28.Eccl.7.6. Iſa.3.12
Adulter,Eccl.23.25
Adultera,Prouerbiorum 18.22. Eccleſ.23.32.Ioan. 8.3
Adulteræ mores, Prou.2.16
Adulterij graoitas, Gen.26.10
damna,Proo.2.18.& 6.32
pœna, Gen.20.7.& 12.17.Leu.20.10,Num.5.20. Deut.22.22. Iud.20.35
Ædificantium ſuperbe punitio,Gen.11.7
Ægyptiacæ ſeruitutis liberatio,Exod.12.37
Affinitatis malæ damna, 4.Reg. 8.27
Afflictis quid dicendum, Mich.4.9
Agar parit Iſmahelem,Gen.16.15
expellitur cum filio, Gen.21.14.Gal.4.30
Aliena, Prou.23.10 Eccl.5.1
Aliena occupantis punitio, 3.Reg.21.17
Allegoria, Gal.4.14
Altaris conſecratio, Exod.29.36
Altare holocauſti, Exod. 27. 1.& 38.1.2. Reg.24. 26.3.Reg.18.32.4.Reg.16.15.1.Eſd.3.2.1,Mach. 4.47
Altare incenſi,Exod 30.1.& 37.25.& 40.10
Aman ſuſpenditor,Heſt.7.10
Amantis Deum vox.Cant.1.7.& 5.1
Ambitio fogienda,Mat.12.38
Ambitioſis væ,Lucæ 11.43
Amicus,Eccl.6.7 & 7.20.& 9. 14.& 12.8.& 22.25. & 27.19. & 37.6
Amici officium, Iob 2.11.& 6.14
Amicus Dei, Gen 18.17
Amicitia iuſtorum, Gen.21.22.& 26.28.1.Reg.18. 1.& 20.17

Amicus infidelis, Pſalm.54. 13.Prou.18.1.& 25.18. Thr.1.18
Amici probatio.Prou.17.7
Amicitiæ Dei fructus, Prou.16.7
Amici fides,2 Reg.9.1
Amicus fictus,Eccl.37.1
Amicitiæ diſſolutio,Eecl 27.20
Amoris vis,Gen.29. 10.& 34.19
Amor Dei, Deuteron.6.5. Pſalm.66.10.Eecl.7.32. & 13.18
Amoris diuini effectus,Cant.2.16
vis, Cant.8.6
Amoris vox, Cant.1.15
Amor proximi, Eccl. 13. 19. & 25.1.Prou.12. 26. Cant.4.10.vide etiam dilectio.
Amor ſui, Prou.15.23
Ananiæ & Saphiræ punitio,Act.5.1.& ſeq.
Andreæ vocatio, Matth. 4.18. Mar 1. 16. Ioann. 1.40
Angeli, Pſalm.102.20.Dan.10.13.& 14.35.Heb.1. 14. Apoc.1.20.& 7.11
Angeli natura, Iud.13.18.Pſal.105.4
locutio, Zach.1.9
oratio,Zac.1.12
cibus,Tob.12.20
apparitio,Dan.8.15.Matt.28.3.Mar.16.5.Luc 1. 11.& 2.9.& 24.4. Act. 10.30. & 27.23
conſolatio,Tob.12.17.Matt.28.5.Mar.16.6.Luc. 2.10
monita,Gen.19.15.Exod.23.20.Tob.12.6
Angelorum caſus, Iob 4. 18. & 15. 15. Iſa. 14. 9. Ezech. 28. 17. Ioan.8. 44.2.Pet.2.4.Iud.6.Apoc. 12.8
prœlium,Apoc.12.7
Angelus terret impios, Matt.28.4
aduerſatur peccantibus,Num. 22.32
Angelos cuſtos,Matt.18.10.Act.12.15
Animæ ſanctæ ad Chriſtum aſcendunt corpore ſolutæ, 2.Cor.5.8.Phil.1.23
Animalia prudentia,Prou.30.24
Antichriſtus, 2.Theſſ.2. 3. 1.Ioan. 2. 19. 8.4.3.2. Ioan. 7.Apoc.13.1
Antichriſti miniſtri,Apoc.11.11
Antiquitas retinenda, Prou. 22. 28. Eccl. 8. 11.& 39.1.Ier.6.16. Rom.16.17. Gal.1.6.1.Tim.6.20. 2.Timoth.4.3.2. Pet.3.17. 1.Ioan.2.24.2. Ioo.7. Iud. 18
Apoſtolorum vocatio, Matt.4.19
electio,Mar.3.13.Luc.6.13
officium, Luc.9.2
poteſtas,Mar 3.15.Luc.9.1
prædicatio,Mar.16.20.1.Ioan.1.1
miſſio, Mar.6.7.& 16.15.Luc.24.46.Ioan.15.16. & 20.21. Act.1.8.& 10.42
decima, Act.15.28
infirmitas,Matt.26.31
incredulitas, Matth.28. 17. Mar.16. 10.Luc, 24.11
ambitio, Mar.9.34. & 10.35.Luc.22.24
indignatio,Mar.10. 41
fuga,Mar.14.51
paupertas, Act.3.6
conſtantia,Act.4.18.& 5.19
miracula, Act.5.12
Arca Noe, Gen 6 14.Sap.10.4.& 14.6.Matt.24.38. Heb.11.7.1.Pet.3.20
Arca fœderis, Exod.16.24.Deut.10.2.& 31.26.3. Reg 8.7.Heb 9.4
Argutia, incantationes, & maleficia, Exod.8.11. & 8. 18. 21. 18.Leu 19.31.& 19.31.& 20. 6. Num.23.23.Deut.18.10.4.Regum 17.17.& 21. 6.Iſa. 2.6. & 44.25. & 47.13. Ier.10.2. Dan.2.2. Mich.5.11.Act.8.8 & 16.16.& 19.19. Gal.5.20. Apoc.18.23 & 22.1
Arrogantia, Iob 17.5. Prouerb.16.5. & 26.23.& 28.25
Arrogantiæ punitio, Ier.49.16
Arma,Prou,22.5
Artificum ſtudia, Eccl.38.26
Auarus,Eccl.5.9.& 10.9.& 11.11.& 14.3.Ier.6.13. & 17.11
Auaro væ,Abac.2.6
Auaritia fugienda, Prou.23. Eccl.5.10. Luc.12.15. Hebr.13.5
Auaritiæ damna, 1.Regum 9.1. Proo.1.19.& 11. 26.& 15. 27. 28. 22.& 29.4.Eccleſ.5.9. Actor. 6.19
punitio, Ioſ. 7. 14. 4. Regum 5. 26. Iob 27. 8. Iſa.5.8.& 57.17. Ier.8.10.Amos 8.4.& 9.1.Luc. 12.16
vanitas,Eccl.4.7
Auditor,Prou.18.2.Heb.5.12.& 6.7.Iac.1.21.Apoc. 2.7. & 22.17
Audire periculoſum, Eccl.7.22
vtile, Prou.1.5
Auditoris laus.1.Theſſ.1.6
Aures,Eecl.18. Eccl.28.29
Audendum,Ecel.31.6
Aurum,Eccl.31.6
Aue Maria,Luc.1.28

B

BAbylonica captiuitas, 4. Reg. 24.& 25.2. Paralip.26
liberatio,1.Eſd.1.& 2
Baptiſmus, Ezech.36.25.& 49.9. Zac.13.1.Matth. 28. 19.Act.8.36.& 10.47. Rom 6.3.Col 2.12.1. Pet.3.21
Baptiſmi neceſſitas,Ioan.3.3
Baptizatis dictum, Col.3.1.Pet.2.1
Baptiſmus Ioannis, Matth.3.6.& 21.23 Mar.14.& 11.30.Luc.3.16 & 7.29.& 20.4. Ioan.1.26.& 3. 23.Act.15.& 11. 16.& 13.24.& 19.3
Beatitudo, Pſal 9.10. & 45.5. & 47.9 & 83.11. & 121. 3. Iſa.28. 5. & 32.18.& 51. 12.& 60.18. & 64 4.& 65. 17. Ier.31. 13.Bar.3.24.& 5.9.Zach. 14.11.Ioan.14.20.1.Cor.2.9. Apoc.6.11. & 19. & 1.21.4
Beatus quis, Pſal.32 12.& 83.5.& 93.12.& 105.3. & 118.1.& 127. 1.& 143.15.& 145.5.Prou.3.13. & 8.23. Eccl.14. 22.& 25.11.Matth.5.3.Luc.10. 23 & 11.28.& 14.15
Bellum, 1. Paralip. 22.8. Iſa. 13. 15. 1. Machab. 3.1
Belli præparatio,1.Mach 3.46
Bello inepti,1.Mach 3.56
Bellum ob peccatum,Ier.5.15.& 15.13
Bellum à Deo,Iſa.19.2.Ier.47.7
Bello oppreſſorum oratio,Iudith 9.6
Bellum iuſtum, Geneſ.14.14. Num. 21. 23. & 25. 17
Bellum iuſtum, ſed infauſtum, Iud.20.18
Bellum peccatorum infauſtum,Num.14.42
Bellum quomodo gerendum, Deuter. 20. 10.& 23.9
Bello ſpirituali qui apti,Iud.7.5
Benedictio, Heb.7.7
Benedictionis forma, Gen.48.15.Nu.6.23.3.Reg. 8.55
Benedictio menſæ,1.Reg 9.13
Benedictus quis, Ier.17.7
Beſtiæ non male tractandæ, Gen.33.13. Exod. 23. 12.Num.22.23. Deut. 5. 14. & 12.10.Prouerb. 12.

12.10.Eccl.7.14
Beſtialitatis punitio, Leu.20.15
Benefacere, Eccleſ.12. 1.Luc.6. 38. 2.Theſſ.3.13. Ioan.11
Benefaciendum omnibus, Eccleſ.7. 19. Matth.5. 42.Luc.6.30
Beneficiorum Dei agnitio & memoria, Gen.52.9. Exod.16.32.Deut.8.2. & 16.4. & 24.18
Blaſphemia,Matth.12.31.& 15.19.Iudæ 10
Blaſphemiæ punitio, Leuit.24.13.4. Reg.19.35.2. Machab.9.28
Boni, Prou.14.19. & 28.5
Boni pauci, Mich.7.1
Boni contempti, Prou.14.2
Bonus vir, Tob.9.9
Bonitatis fructus, Prou.12.2
Boni operis initia oppugnata, Exod.1.15
Bona temporalia cauſa diſſidij, Gen.26.20
debent Deo ſeruire, Exod.10.26

C.

CÆcitas, Tob.5.11.Matth.15.14
Cæci curatio, Mar.8.23.Ioan.9.7
Cain occidit Abel, Gen.4.8
Calumniator, Prouerb.22.16.& 28.3.Eccl.7.8.26.5 Matth.18.14
Canticum Zachariæ, Luc.1.68
Canticum Simeonis, Luc.1.29
Cantus Eccleſiaſtici, 2.Reg.6.5
Caro & ſpiritus, Marc.14.38. Ioan.5.6. & 6.63. Rom.7.14.& 8.5.Gal.5.16
Carnis opera, Gal.5.19
Carnis impedimentum, Rom.7.14
Carnalis, 1.Cor.2.14
Carnalibus dictum, 1.Cor.15.50
Caro mortificanda, Eccl.19.1. Rom.6.12. & 8.12. Gal.5.16.Epheſ.4.22. & 53.Tit.2.12. 1.Pet.2.1. & 4.3.Heb.12. 1.Iud.23
Caſtitas, Geneſ 39. 8.Tob.4. 13.Matth.19.12.1. Theſſ.4.7
Caſtitatis fructus, Sap.3.13. & 4.1. Iſa.56.4
figura, Leu.3.
laus, Pſal.44.15. Matth.22.30.1. Corinth.7.25. Apoc.14.4
vide etiam Tob.6.16. Iudith.15.11. & 16.20. Prou.22.11.Sap.6.20.Eccl.6.28. & 26.20.Iſa.7.14.& 56..3. Zach.9 17. 2.Mach.14.38 Matth.5. 8. Luc.1. 27. & 20.34. Act.24.25. Roman.2.7. 2.Corinth 6.5.& 11.2.1.Tim.2.2.& 3.2.& 4.12. & 5.2.Tit.1.8.& 2.5
Caſtigatio, Prou.10.14. & 26.3
Caſtigatio Dei, Prou.3.11.Ier.30.11.& 31.18.& 46. 28.Apoc.3.19
Cautè, Prou.22.3.& 27.12.Eccl.32.25.Matth.24. 5.Act.9.26. 1.Cor.10.12
Caupo, Eccl.26.28
Cephas, Ioan.1.42
Charitas, Leu.6.12. 1.Reg.15.35.Tob.1.15.& 2.3. Prouerb.11.30.Ioh.15.13. Rom.8.35. Gal.5.13. 1.Timoth.5.1. 1.Petr.1.21. & 4.6. 1.Ioan.4.7. & 5.2.2.Ioan.6.Apoc.3.18
Charitatis excellentia, Cant.8.7.1.Cor.13.1
neceſſitas, Matth.22.11.1.Cor.13.1
præceptum,Pſal.118.96.Matth.22.40.vide etiam Dilectio.
vis, Cant.2.6.& 8.7
duratio, 1.Cor.13.6
delitiæ. Cant.2.6
fructus, Prou.11.23. 1.Cor.13 4
Chriſtus, Pſalm.2.6.& 28.6.& 44.3.& 71.4.& 88. 26.& 109.1. Cant.1.2. Iſa.2.4. & 8.4. & 9.2. & 11.10.Ierem.14.8. Thren.4.20. Matth.11.27. & 12.18. Luc.1.31. Rom.1.5.& 10.4.1.Cor.15. 47 Epheſ.2.18. Col.1.15. & 2.3.1. Timoth.2.5. Heb.1.1. & 2.9. & 4.15. & 7.26. & 8.1. & 23. 8.1.Pet.2.22. Apoc.1.5. & 3.7. & 5.5.& 19.11. & 22.13
Chriſtus promiſſus, Deuter.18.15. 2.Reg.7. 13. 1.Par.22.10. Iſa.7.14. & 11.1. & 14.1. & 16.5. & 28.16. & 30.20. & 4.1. Ier.23.5. Ezec34.23. Dan.9.24. Mich.6.2. Agg.2.7. Zac.3.8. & 6.12. & 9.9
prædictus, Iſa.42.1. & 45.13. & 49.6. & 51.16. & 52.13 & 53.2.& 55.4.Dan.2.44
Chriſti imitatio, Exod.25.40.1. Ioan.2.6
Chriſtus oſtium, Ioan.10.7
via, veritas & vita, Ioan.6.15
paſtor, Ioan.10.11. 1.Pet.2.25
aduocatus, 1.Ioan.2.1
expectatus, Iſa.16.1. & 64.1
fatigatur, Ioan.4.6
fugit, Ioan.6.15
crucifigitur, Marc.15.25
coronatur ſpinis, Matth.27.29. felle potatur, Matth.27.54
blaſphematur, Matth.27.39
flagellatur, Ioan.19.1
matrem Ioanni commendat, Ioan.19.26
aceto potatur, Matth.27.48
abſcondit ſe, Ioan.12.36
quæritur à parentibus, Luc.2.44
moritur, Matth.27.50
ſepelitur, Matth 27.59. Ioan.19.39
crucem baiulat, Ioan.19.17
conſolatur, Matth.28.10. Luc.24.36.Ioan.6.20. & 14.27. & 20.15. Apoc.1.17
iniuriis afficitur, Matth.27.63.Marc.3.22. & 14. 63. & 15.17. Luc.5.21.& 14.15. Ioan.7.20. & 8. 48. & 9.16.& 10.33.& 18.22. & 19.5
capitur, Marc.14.46
accuſatur, Marc.14.55.Luc.23.2
ſpoliatur, Marc.15.24
furere creditur, Marc.3.21
cæditur, Marc.14.65
illuditur, Matth.26.67. & 27.28. Marc.5.40. & 14.65.& 15.18. Luc.8.53.& 16.14.& 22.63. & 23.1.1
condemnatur, Matth. 26. 66. & 27. 20. Marc. 14. 64
iudex eſt Matth 26 64.Ioan.5.22
fundamentum, 1.Cor.3.11
turbatur, Ioan.1.1.33. & 12.27. & 15.21
vitis eſt, Ioan.15.1
apparet fœminis, Matth.28.9
accipit à Patre teſtimonium, Marc.1.11.& 9.7
agit cum beſtiis in deſerto, Marc.1.13
ab Angelo confortatur, Luc.22.43
non recipitur, Marc.5.17. Luc.9.52
panis eſt, Ioan.6.35
lux, Ioan.8.12.& 9.5
circumciditur, Luc.2.21
offertur in templo, Luc.2.22
proficit, Luc.2.52
exultat, Luc.10.21
orat pro crucifigentibus, Luc.23.34
contemnitur, Matth.13.55
maledicit ficui, Matth.21.19
vocatur faber, Marc.6.3
compatitur, Luc.19.41
ſcribit in terra, Ioan.8.6
Chriſti de ſe teſtimonium, Ioan.4.26
cibus, Ioan.4.34
ira, Marc.3.5
clamor, Marc.15. 34. Luc. 8. 54. Ioan. 7. 28. & 12.44

ſapientia,

1.6.1.Mac.3.29.& 6.59
Lauare manum, i.iurare, Gen.14.22.Exod.6.8.Deut. 32.40.Ezech.3.6.7
Lex, i.ſcriptura, Ioan.10.34.& 12.34. & 15.25. 1. Cor.14.21.34
Lignum, i.arbor, Gen.1.11.& 3.1.8.Exod.15.25.Pſ. 1.3.& 104.33 Ezech. 36.30.1. Mach.10.30.& 14.8.Apoc.2.7
Liber, i.epiſtola, Ier.29.1.25
Locus, pro tempore, 2.Eſd.2.16
Loqui, pro, præcipere, Deut.4.2
Loqui, pro velle, Gen.24.51
Loqui bona, i. conſolari. Ier.52.32
Loqui ad cor, vide ad cor.
Loqui iudicium, vel iudicia cum aliquo, pro diſceptare cum eo, vel reddita cauſa eum condemnare, 4 Regum 25.6. Ierem.1.26. & 4.12.& 39.6. & 52.9
Lucerna, i. gloria, ſeu ſplendor, 2.Reg.21.17. 3.Reg. 11.36.4. Reg.8.19.2. Par.21.7. Pſal.131.17.Prou. 21.4
Lucerna, i.vita, Prou.20.20.& 24.& 20
Lucerna, i.fauor, Iob 29.3
Lucerna, i.proſperitas, Iob 21.17.Prou.13.9
Lugere, i.ieiunare, Matt.9.13
Luctus, i.egeſtas, Deut.25.14
Ludere, i.irridere, Gen 21.9
Lumbi, i.interiora, Pſal.37.8
Lumen, i.ignis, Luc.22.56
Lumen, i ſplendor, vel fauor, Pſal.88.16.& 89.17
Lux, i.Angeli, Gen.1.4
Lux, i.proſperitas, Iſa.58.10.& 59.9.Thr.3.2.Am. 5.18.Mic.7.8.9

M

Macula, i.vulnus, Leu.24.19
Macula, i.defectus, vel vitium, Exod.12.5.& 29.1.Leu.1.3.& 21.17
Magnificare, i. magnifice, ſeu vt magnum laudare, vel glorificare, Pſal.33.4.& 39.17. Malach.1.52. Mach. 3.30.Matth.15.31.Luca 1.46.& 4.15.& 5.26.& 7.16.& 17.15.& 18.43.Act.21.20.Rom. 15.11.2.Cor.10.15
Magnificare, i.magnifice facere, Gen.19 19
Magnificare, i.magnum facere, Matt.23.5
Magnificare facere, i. magnifice facere, Pſal.125. 5. Ioel.2. 21
Magnificare os, i.ſuperbe loqui, Abd.1.2
Magnificari, i. magnum ſe oſtendere, Exod. 15.1. Sophon. 8
Magnificari, i.apparere magnum eſſe, Nu.14.17.Pſ. 103.1.& 137.2.& 138.14.Mich.5.4
Magnifice, i.ſuperbe, Zach.17.7
Magnificatus, i.magnus factus, 1.Reg.2.21
Magnificentia, i gloria, Deut.32.3
Magnum, i.maximum, Matt.22.36
Magna loqui, i.gloriari, Ier.50.11
Malum, i.aduerſum, vel iniucundum, Ier.42.6.2. Matt.1.5.Luc.16.27
Malum, vel malitia, i.dolor, ſeu afflictio, vel moleſtia 1.Par.4.10. Eccli. 11.29.& 12 9.& 13.15. Iſa. 31.2.& 45.7.Dan.8 14. Amos 3.6. Ioan.3.10. Mich. 2.3.1. Mach.2.43. Matth.6.34. Gen. 47. 9. Eccli.1.13.& 2.21. & 9.3.12. Sapient. 11.15. Ezech.14.21
Malum eſſe in oculis alicuius, pro, ei diſplicere, Gen. 28.8
Malignari, i.affligere, 1.Par.16.22
Maledicere, i.execrari, 2.Eſd.13.25.Eccli.23.36
Maledicere, i. punire, Gen.12.3
Maledicere, i.probis afficere, Pſal.54.13.1.Pet.2.23
Maledicere, i. male precari, Prou.30.10. Eccli.4.5. Mar.11.21.Rom.12.14
Maledicere, i.prædicere mala euentura, Iob 5.3
Maledictio, i.imprecatio, Iud.9.57.Iob 31.30
Maledictio, i.infelicitas, Deut.11.26.Iob 3.1.Pſal. 108.18.Iſa.24.6.Ierem.20.14.15.& 23.10.Dan. 8. 19
Maledictio, i.maledicti, Zach.8.13
Maledictio, i.iuramentum, Gen.24.41
Maledictio, i. ſterilitas, Gen.3.17
Maius, pro maximum, Luc.22.24
Mane, vide Diluculo.
Mane, i. mature, ſeu diligenter, Oſe.6.1
Mane, pro ſequenti die, Leu.19 13
Manus, i.percuſſio, Ezech.11.9
Manus, i.potentia, vel poteſtas, ſeu virtus vel imperium. Exod.14.31.Num.4.28.& 33.3.Deuter. 2.15.& 32.36. Num. 11.23. 3 Regum 8.24.1. Par.25.6.2. Paral.31.13. Iob.21.16.Pſal.16.14. & 27.5.& 48.16.Iſaia 5.12. Baruch 2.4.& 3.5.Ezech.1.3.& 8.1. Oſe.13.14. Ioan.3.35.Act. 4.27
Manus, i.brachia, Ier.38.12. Ezech.1.8.& 13.18.& 16.11
Manus, i.auxilium, Eccli.13.9
Manus, i.gratia, ſeu fauor, 2. Par.30. 12.1. Eſd.7. 6.28.& 8.18.2.Eſd.2.8
Manus, i.opera, vel opus vel miniſterium, 2.Reg.14. 19. Iob 10.10.& 22.30.& 31.7. Pſal.7.4.& 23.4.& 76.21.& 77.42.Prou.18 21.Sap.3.14. Eccli.38. Iſa.37.24.Oſe.12.10.Ioan.3.8.Mich.2. 1.Agg.1.1.Mal.1.1.Act.5.12.& 7.25.& 11.30.& 14.3.Iac.4.8
Manus, i.vindicta, vel punitio, Act.13.11
Manus, i.loca, vel littora, vel latera, Pſ.103.25.Eccl. 14.25 Iſa.57.8
Manus in manu, vel ad manum, i.cito, Prou.11.21. & 16.5
Manus dare, i.promittere. 1.Eſd.10.19
Manus ponere in ceruicibus hoſtium, i. hoſtes ſibi ſubiicere, Gen.49 8
Mare, i.occidens, Deut.33.23.Pſal.138 9
Mare, i.mundus, 1.Par.1.Par.16.32
Maſculinum, pro fœminino, Pſal.28.9
Mater, i.auia, 3.Reg.15.10
Mecum, i.contra, Pſal.54.19
Mecum, i.mihi, Pſal.10.108
Mendacium, i.iniquitas, Oſe.7.1.3.& 10.13.Rom. 3.7.Apoc.22.15
Mendacium, i.error, Iob.34 6
Menſis dierum, i.integer menſis, Num.11.20
Mentiri, i.decipere, 4.Reg.4.16
Meditari, i.loqui, Pſalm.34.28.& 36.30.& 70.24 Prou.7
Medulla, i.optimum, Num.18.12
Mendacium, i.falſum, Mich.2.11
Mihi, i.contra me, Pſal.69.4.& 70.10. Ier.51.20. Thr.3.61.Ezech.14 13.& 25.38
Mihi, i.de me, Matt.27.10
Mingens ad parietem, i.canis, 1 Reg.25.22
Minare, i.agere, ſeu ducere, Exod 3.1.1.Reg.30.20. 2.Reg.6.3. 4.Reg.4.24 1. Par.13.7. Iſa.11.6.& 20.14.Thr.3.2.& 5.5.Iac.3.4
Mille, i. plurimi, Deut.7.9.& 31.30.1.Reg.18.7. Pſal.90.7.Apoc.20.2
Mille, i.omnes, Pſal.104.8
Militia, i.tempus præfixum, Iob.7.1.Iſa.40.2
Miſeratio, i.beneficium, 2.Eſd.13.14
Miſericordia, i. beneficentia, vel gratia, ſeu beneficium, Gen.20.13.& 27.29.Ioſ.2.12. Eſth.2.17. Iob 6.14.& 10.12. Oſe.10.12
Miſericordia & miſeratio, i. copioſa miſericor-

dia, 1, Machab. 3. 44
Miraculum, i. vaſtatio, ſeu deſolatio, Ier. 44. 12
Mouere caput ſuper aliquem, pro, ſtupere ob ea quæ illi acciderant, Iob 42. 11
Monſtra, i. prodigia, vel miracula, Sap. 8. 8. & 19. 8. Eccli. 45. 24. 2. Mach. 5. 4
Mors, i. interfici. 1. 52
Mors, i. ſepulchrum, Apoc. 10. 13
Mortificari, i. mori, Prou. 19. 16
Mori, i. morti eſſe obnoxium, Gen. 2, 17
Mortui, i. mortales, Apoc. 20. 13
Muliebria, i. menſtrua, Gen. 18. 11
Mundus, pro hominibus, ſæpe in nouo Teſtamento.
Mulier, i. vxor, Sap. 3. 12. Eccli. 33. 20
Mulieres, i. ignaues, Ezech. 21. 4. 8
Mundare, vel mundari, pro declarare, vel declarari eſſe mundum, Leu. 12. 7. & 13. 6. 28. 34. & 14. 48. & 15. 15
Mundus, i. immunis, Ioſ. 2. 20
Mundus, i. impunitus, Iob 10. 14
Murus, i. vrbs, Gen. 49. 6
Multi, i. omnes, Dan. 11. 2. Matth. 20. 28. & 26. 28. Rom. 5. 16. 19

N

NAm, pro, & 1. Reg. 18. 3
Nam, pro ſed, Ezech. 32. 17
Natus, i. conceptus, Matt. 1. 20. & 26. 24
Nationes, pro gentibus, ſæpe.
Nec, pro Non, Heb. 8. 4.
Neceſſitates, i. anguſtiæ, Pſal. 30. 8. & 106. 6. 13
Nempe, ſubintelligitur, Leu. 5. 4. & 7. 12. Tob. 14. 5. Pſal. 83. 4. & 118. 38. Prou. 23. 23. Iſa. 4. 3. & 7. 20. & 9. 11. & 18. 7. & 24. 16. & 36 9. Ier. 16. 5. & 28. 1. & 41. 1. & 50. 29. Thren. 2 9. Ezech. 23. 7. Ioan. 4. 34. Cor. 11. 7
Nec, pro, nonne, 1. Cor. 11. 14
Ne forte, i. ne quando, Luc. 21. 34
Nepotes, i. poſteri, Eccli. 40. 15
Ne quando, i. ne forte, vel ſi forte, Pſal. 113. 2. 2. Tim. 2. 24
Nimis, i. valde, 1. Par. 16. 25
Niſi, pro ſed, Matth. 12. 39. Ioan. 5. 19. 1. Cor. 7. 17. Gal. 2. 16
Nocte, i. ſummo mane, Gen. 20. 8. & 22. 3. & 31. 51. Ioſ. 3. 1. & 6. 12. Iud. 6. 38. & 7. 1. & 19. 5. 1. Reg. 15. 19. & 19. 10. 1. 1. 2. Paral. 36. 15. Ier. 25. 3. & 26. 5. & 22. 19. & 44. 4
Nomen, i. genus, Sap. 18. 12
Nomen, i. fama, Ioſ. 7. 9. & 9. 9. 1. Reg. 12. 22. Prou. 22. 1. Eccl. 7. 2. Cant. 1. 3. Ezech. 16. 14. Soph. 3. 19. 1. Mach. 3. 41
Nomen, i. gloria, Ier. 33. 9. Phil. 2. 9
Nomen, i. virtus, vel auxilium, vel auctoritas, 3 Reg. 10. 1. Pſal. 43. 6. & 3. 3. Prou. 18. 10. Eccl. 47. 19. Zach. 10. 12. Matt. 7. 21. & 28. 19. Act. 3. 6. 16. & 4. 7. 1. Cor. 5. 4
Nomen, pro, re cuius nomen dicitur, Deut. 18. 5. Pſ. 6. 12. & 7. 18. & 9. 11. & 17. 50. & 19. 2. 6. & 22. 3. & 24. 1. & 30. 4. & 39. 5. & 53. 8. & 73. 21. & 88. 17. 15. & 90. 14. & 108. 21. & 114. 4. & 134. 3. Eccli. 39. 41. Ier. 44. 26. Am. 2. 7. Mic. 6. 9. Soph. 3. 12. Mal. 1. 11. 1. Mach. 4. 7. 37. Matt. 6. 9. & 10. 12. & 12. 21. & 18. 20. & 19. 29. Ioan. 1. 11. & 2. 23. & 3. 18. & 12. 18. & 15. 21. & 17. 6. 16. Act. 1. 15. & 3. 16 & 4. 12. & 9. 14. & 10. 43. & 15. 14. 26 & 21. 13. & 22. 16. Rom. 15. 9. 1. Cor. 1. 2. 10. Eph. 2. 21. Phil. 2. 10. 2. Tim. 2. 19. 1. Ioan. 2. 12. & 3. 23. & 5. 13. Apoc. 3. 4. 5. & 15. 4
Nomini, i. in honorem, 3. Reg. 5. 5
Nomen Dei eſſe alicubi eſt, ibi coli ſeu inuocari, 3. Reg. 8. 28. & 9. 3
Nomen ſibi ponere vel facere, pro ſe celebrem facere, ſeu famam comparare, 2. Regum 7. 23. & 8. 13
Non, ſubintelligitur, Deut. 33. 6. Ioan. 15. 22
Non bonum, i. peſſimum, Prou. 18. 5. & 24. 23. Eccli. 7. 14
Noſſe, i. facere, 2. Cor. 5. 21
Noſſe, i. curare, Gen. 39. 6
Nouum, i. inuſitatum ſeu mirabile, Num. 16. 30. Iud. 5. 8. Sap. 16. 16. & 19. 5. Iſa. 41. 9. Ier. 31. 22. Apoc. 5. 9. & 14. 3
Nouiſſimum, i. contemptiſſimum, Iſa. 53. 3. Ierem. 50. 12
Nox, i. calamitas, Mich. 3. 6
Nouiſſima, i. futura, Gen. 49. 1
Nubes, i. cœli, Pſ. 88. 7. & 107. 5. Bar. 3. 29
Nubere, i. contrahere matrimonium, Matt. 19. 10. & 22. 30. & 24. 38. Mar. 12. 25. Luc. 20. 24. 1. Cor. 7. 9
Nunc ſubintelligitur, Ioan. 7. 8. & 13. 33
Nunc, i. breui, Oſe. 2. 10. & 4. 16. & 5. 7. & 8. 13. & 10. 3. Mich. 5. 1. & 7. 4. 10. Ioan. 13. 31
Nunquid, pro, nunquid non, Dan. 10. 20

O

OB, ſubintelligitur, Sap. 58. 13. & 14. 30. Eccli. 7. 20. Iſa. 63. 17
Oculus, i. fauor, 1. Eſd. 5. 1
Oculus, i. mens, Iob. 42. 1.
Oculus, i. fons, Deut. 33. 28
Octo, i. plurimi, Mich. 5. 5
Octo, i. omnes, Eccl. 11. 2.
Odor ſuauis, pro re grata, Gen. 8. 21
Oleum, i. vnguentum aromaticum, 1. Reg. 10. 1. & 16. 1
Omnes, i. maior pars, ſeu plurimum, 4 Reg. 23. 1. Iſa. 60. 6. Dan. 2. 38. Matth. 2. 3. & 3. 5. & 24. 14. Mar. 1. 5. Luc. 19. 7. Act. 19. 10. Pſ. 1. 17. 10. Luc. 4. 22
Omnis, i. quiſque, Gen. 4. 14. Luc. 11. 4. Act. 10. 35. Cor. 1. 4
Omne, pro, per omnia, Ier. 2. 21
Omne, i. perfectum, Eccli. 19. 18. Rom. 7. 8. Eph. 1. 3. 8. & 4. 2. Phil. 9. Col. 1. 28. 1. Tim. 1. 16. & 3. 4. Iac. 1. 2
Omne, i. quoduis, Phil. 1. 18
Omne, i. vllum, Gen. 3. 1 & 4. 15. Exod. 20. 10. Leuit. 11. 4. Eccl. 7. 14. & 10. 6. & 37. 32. & 42. 12. Iſa. 56. 2. Ierem. 12. 12. Ezech. 12. 24. & 14. 1. 1. Dan. 3. 95. & 6. 6. 1. Mach. 10. 35. 5. 11. & 24. 22. Marc. 13. 20. Act. 10. 14. Rom. 3. 20. 1. Cor. 1. 29. Gal. 2. 16
Omnis, i. prophetia de punitione, 4. Reg. 3. 25. Iſa. 13. 1. & 14. 28. Ier. 23. 33. Nah. 1. 1. Zach. 9. 1
Operare, i. ſacrificare, Bar. 1. 22
Opinione alicuius, ſubintelligitur, Prou. 18. 11. Sap. 3. 3. Ier. 49. 12. Agg. 17. Ioan. 5. 18. 35. 1. Cor. 1. 21. 25. & 4. 9. & 8. 5. Gal. 2. 2. & 3. 13. 2. Tim. 4. 2. 2. Petri 1. 19
Os, i. ſermo, Pſ. 9. 28. Matth. 18. 16
Os, i. facies, Thr. 1. 18
Os, i. ſententia, vel decretum, vel cor, Ioſ. 9. 14. 2. Reg. 13. 32. Ioan. 3. 7
Ore ad os, i. familiariter, Num 12. 8
Os ad os, i. coram, ſeu in præſentia, 2. Ioan. 13
Os gladij, i. gladij acies, Exod. 17. 13 Luc. 21. 24
Os, i. voluntas, vel imperium, Deut. 8. 3. Eccl. 8. 2. Ier. 44. 17. Thr. 3. 38
Oſtium apertum, i. ſublata impedimenta. 1. Cor. 16. 9. 2. Cor. 2. 12. Col. 4. 3. Apoc. 3. 8

Os & care, i. propinquus, ſeu cognatus, 2.*Reg*.5.1.& 19.12
Os, i. extremitas, 4.*Reg*.21.16.1.*Eſd*.9.11
Oſſa, i. vires, Pſ.6.3.& 31.3.& 52.6
Oſſa, i. membra, vel corpus, Pſ.33.21.& 34.10.& 37.4.& 41.11.& 101.4.& 108.19. *Prou*. 14.30.& 16.24. *Eccli*.16

P

PActum, pro ſigno pacti, Gen.17.10
Pacifice, i. impune, 3.*Reg*.2.6
Palpebra, i. oculi, Pſal.10.4
Panis, i. cibus, Gen.24.33.& 43.25.31. *Iud* 13.16.1. *Reg*.28.20. *Iob*.20.14. *Pſal*.77.23.& 101.5. *Prou*. 12.11.& 23.3.& 31.14. *Eccli*.41.24. *Iſa*.33.16. *Ezech*.16.49.& 44.3. *Matth*.6.11.& 15.2. *Mar*. 3.20.& 6.37.& 7.5. *Ioan*.13.18
Panis & aqua, i. cibus & potus, *Exod*.34.28
Panis, i. vita neceſſaria, *Iob* 15.23
Parere, pro, apparere, *Matth*.25.27. *Iac*.4.14.4. *Eſd*. 9.32. *Matt*.24.27. 1.*Pet*.4.18.1.*Reg*.16.7. *Luc*. 11.44
Parcere, i. omittere, vel abſtinere, 2.*Reg*.12.46.1.*Cor*. 7.28.2.*Cor*.11.6
Parentes, i. affines, *Tob*.2.15
Pars, i. hereditas ſæpiſſime.
Pars, i. victus, *Dan*.4.12
Paruulus, i. imperitus, *Pſal*.18.8. *Prou*.1.4.32.& 7.7.& 8.5.& 9.4.16.& 14.18.& 21.11.& 27.12
Parui, i. pauci, *Gen*.47.9.1.*Par*.16.18
Paſcere, i. regere, 1.*Par*.11.2
Paſſiuum, pro Actiuo, *Pſal*.58.13. *Eph*.5.13
Paſcha, pro victima Paſchali, *Exod*.12.21. *Matth*. 26.17. *Matt*.14.12. *Luc*.22.7.3.*Eſd*.1.1
Pater, i. Inuentor, vel Princeps, *Geneſ*.4.20.21.1. *Paral*. 2.21.24.42.& 4.4.14.17.& 9.35. *Ioan*. 8.44
Pater, i. inſtructor, ſeu doctor, vel auctor, *Gen*.45.8. 4.*Reg*.6.21.& 13.14. *Iac*.1.17.
Pater, i. auus, 2.*Reg*.9.7. *Dan*.5.2
Pater, i. dominus, 4.*Reg*.5.13
Patiendo pati aliquid, vide faciendo facere.
Patientia, i. perſeuerantia, *Rom*.2.7.
Patientia, i. quod patienter expectatur, *Ier*.29.11
Patria, i. familia, 3.*Eſd*.8.31. *Pſal*.95.7
Pauper, i. afflictus, *Pſal*.9.13.19.23.& 71.2.& 78.8.& 87.16
Pax, i. proſperitas, *Num*.6.26.3.*Reg*.2.33. *Pſal*.28.11. *Bar*.4.10. *Zach*.8.12.2. *Mach*.1.4
Paxillus, i. ſedes quieta, 1.*Eſd*.9.8
Peccatum, pro, pœna peccati, *Gen*.4.7.& 19.15. *Deut*. 15.19. 1. *Par*. 21.3. *Baruch*. 3.8. *Ezech*.7.4.8.& 16.58.& 25.35.49. *Dan*.4.24. *Zach*.14.19
Peccatum, i. oblatio, ſeu hoſtia pro peccato, *Oſe*.4.8. 2.*Cor*.5.21
Peccare, pro puniri, *Iob* 35.3
Pedes, pro cruribus, *Eccli*.26.23. *Ezec*.1.7.& 16.25
Petere, i. optare, 3.*Reg*.19.4. *Ion*.4.8
Petitio, pro re petita, 1.*Ioan*.5.15
Percutere, pro, occidere, ſæpe.
Per, ſubintelligitur, *Pſ*.138.16. *Rom*.12.10. *Eph*.1.23
Per, i. propter, *Rom*.2.24. 2.*Cor*.4.5. 1.*Theſſ*.3.7
Per, i. in, *Eph*.6.18
Per, i. coram, 2.*Tim*.2.2
Per manus alicuius, i. eius opera, ſeu miniſterio, *Exod*. 9.35.& 38.21. *Leu*.10.11. *Num*.4.30. *Ioſ*.20.1. 1.*Eſd*.1.8
Perſonæ mutatio, *Iſa*.52.14
Peregrinari, i. mirari, 1.*Pet*.4.12
Perſequi, i. pati perſecutionem, 1.*Reg*.26.20
Per diem, i. per ſingulos dies, 1.*Par*.16.17
Per, i. ad 1.*Par*.28.14
Pinguedo, i. delitiæ, *Ier*.31.14
Pinguedo, i. fertilitas, *Gen*.27.28
Pingues, i. diuites, *Zach*.11.16
Pingues, id eſt, fortes, ſeu potentes, *Pſal*.21.13.& 77.31. *Iſa*.10.16
Placere, pro, ſtudere placere, 1.*Cor*.10.33
Placitum, i. conuentio, vel tempus præſcriptum, *Geneſ*.30.33. 1.*Reg*.13.8.& 20.35. 2.*Reg*.20.5
Plenus dierum, i. longæ vitæ, *Gen*.25.8
Plenum, i. integrum, *Leu*.23.15
Plenitudo, i. habitatores, *Ier*.47.2. *Ezech*.32.15
Plures, i. multi *Rom*.5.6
Plurale, pro ſingulari, *Gen*.5.2. 1.*Reg*.17.46.1.*Par*. 4.15.18.& 7.3.12.20. 2.*Par*.13.5. *Pſalm*.45. 4. *Eccli*.4.17.& 24.33.& 45.3.& 48.8. *Iſa*.18. 1. *Dan*.11.7. *Oſe*.9.7.2. *Machab*.6.8. *Matt*.2.20.& 26.8.& 27.44. *Ioan*.1.13.& 3.11.& 15.17.& 18.25.& 19.29. *Actor*.1.20.& 7.16.& 13.40.& 27.40
Polluere, i. profanare, 4.*Reg*.23.13
Pollui, i. pollutum haberi, *Leu*.13.15
Ponere in corde, i. attente cogitare, *Luc*.1.66
Ponere, i. proferre, *Gen*.31.37
Ponere faciem contra, aliquem, pro, iraſci ei, ſeu illum punire, *Leu*.20.13. *Ezech*.15.7
Ponere animam in manibus, i. exponere vitam periculo, *Iud*.12.13
Ponere oculos ſuper aliquem, i. fauere ei, *Geneſ*.44.21. *Ier*.39.12
Ponere faciem, i. firmiter ſtatuere, *Ier*.42.15. *vide faciem firmare*.
Populus, populus, i. plurimus populus, *Ioël*.3.13
Porta, i. iudicia, *Thr*.5.14. *Prou*.22.22
Porta, i. vrbes, *Deut*.17.2
Porta, i. propugnacula *Gen*.22.17.& 24.60
Porta mortis, i. ſumma pericula, *Pſal*.9.15
Portare iniquitatem, pro iniquitatem auferre, *Exod*. 28.38. *Leu*.10.17
Portare peccatum, pro, remittere, ſeu igneſcere, 1.*Regum* 15.25
Portare iniquitatem, vel peccatum, i. puniri pro peccato, *Leu*.17.16.& 24.15. *Num*.9.13.& 14.34.& 15.31.& 18.1.23. *Ezech*.44.10
Poſſidere, i. emere, *Ier*.32.8.11.15
Poſſidere, i. acquirere, *Gen*.12.5
Poſteriora, i. poſteritas, 3.*Reg*.16.3.& 21.21
Poſteriora, i. tergum, *Gen*.16.13. *Exod*.33.23
Poſſeſſiones, i. pecora, *Exod*.9.4
Poſt, i. præter, *Act*.5.37
Potens, i. Deus, *Gen*.49.24
Poſitiuum, pro comparatiuo, *Pſal*.117.8.& 118.72. *Eccli*.20.2.16.4. *Matth*.18.8.& 26.24. 1.*Cor*.7. 1.8.34.35
Potius ſubintelligitur, *Rom*.3.8
Pracipuo, ſubintelligitur, 1.*Cor*.9.10. *Gal*.1.9
Præterea, ſub intelligitur, *Zach*.1.3
Præputium, i. impedimenta, *Deut*.10.16
Præparare, vel parare, pro ſtabilire, 1.*Regum* 13.13. *Pſalm*.64.7.& 88.3.15.& 102.19. *Ierem*.51.15. *Bar*.3.42. *Mich*.4.1. *Abac*.2.12.1. *Mach*.1.17
Presbyter, i. Epiſcopus, *Tit*.1.5.2.*Ioan*.1
Præſcire, id eſt, prædeſtinare, *Roman*.11.2.1. *Pet*.1.2
Phaſens, pro præterito, *Iob* 3.14. *Pſalm*.47.3.& 103.4.& 121.3. *Iſaia* 48.8. *Ierem*.40.4. *Nahum*.2.1.1. *Zach*.7.13.14. *Matth*.12.14. *Mar*.15.25. *Luc*.1.70.& 6.15. *Ioan*.1.15. *Rom*.4.9.11.12. 2.*Cor*.1.18.& 2.6. *Gal*.5.8. *Heb*.1.1.& 3.16.& 8.1.& 10.12, 1. *Ioan*.4.17. *Apoc*.9.17.& 13.14

Præſens.

Præſens, pro futuro, Exod.11.5.& 12.29.& 19.22. Leuit. 31.22. Pſal.90.15.& 97.9. Eccli.23.18. Iſa.1.7.& 16.8.& 26.14.& 66.22. Ier.8.13.& 21.27. Ezech.13.25.& 32.16. Oſe.5.11. Ioel.2.17. Abd.1.2.20. Malach. 1.11.& 3. Matth.18.14. & 26.11. Marc.1.2.7.& 10.38.& 14.7. Luc.11. 10.& 13.30.& 24.48. Ioan.3.36.& 5.24.28.& 6.47.& 7.27.33.& 8.14.21.& 10.15.28.& 14. 3.19.28.& 15.14.& 16.2.17.19.& 19.12.& 20.17.23. Act.3.18.1. Cor.10.13.& 15.44.1. Theſſ.4.15.2. Theſſ. 1.8.2. Pet.2.1.1. Ioan.2.18.& 4.3.2. Ioan. 13

Præſtolatio, pro eo quod expectatur, Prou. 11.23.& 13.18

Præſumere, i. confidere, Iudit 6.15

Præteritum, pro futuro, Exod. 15.13.14. Deut.33. 10. Ioſ.10.8.4. Reg.19.23.& 20.5.1. Par.28.21.2. Par.1.1.12.& 20.37.1. Eſd.6.5. Tob 14.6. Iob.17. 13. Pſal.9.11.& 15.11.& 19.7.& 21.32.& 30.6. & 39.12.& 40.4.& 41.3.& 44.10.& 49.1.& 52.6.& 73.12.& 87.14.& 89.14.& 96.4.& 114.1.& 137.7. Iſa.10.11.& 5.13.& 9.19.& 11. 9.& 22.9.& 24.4.& 29.5.& 34.2.& 42.6.16. vt 43.14.& 45.1.17.& 46.11.& 47.9.14.15.& 49. 8.& 51.10.& 53.1.& 54.8.& 64.5. Ier.8.13.& 15.11.18.& 20.3.& 22.23.28.& 24.9.& 25. 14.31.& 27.3.& 28.2.& 29.18.& 31.11.22. 25.& 32.25.37.& 43.& 33.10.& 42.21.& 51. 2. Bar.2.27.& 5.8. Ezech.3.25.& 16.43.& 21. 10.12.& 22.4.31.& 25.10.& 30.22.& 39.8.& 44.10. Dan.3.33.& 8.13.& 1.5.52. Oſe.4.5.19. 9.3.11.& 5.9.& 8.5.8.& 9.6.16.& 10.5.16. Ioel.1.5.9.16.17.& 2.18.21.22.23. Amos 1.2.& 5.2. Abd.1.2. Nah.1.4.& 3.10. Abac.1.5.& 2.16. & 3.6.13.15. Zach. 3.4.& 4.10.& 9.13.1. Machab.5.62. Mar.13.30 Luc.13.12.& 17.20. Ioan. 23.18.31.& 16.32.& 17.18. Rom.10.18. Heb.4. 10. Iac.5.2. Iud. 11.14. Apoc.14.7.& 17.8

Præteritum perfectum, pro plu'quam perfecto, Gen.2. 18.& 12.29.& 12.1.& 31.34. Exod.4.19.& 13. 3.9.& 14.15.& 33.5. Num.7.11.& 10.17. Deut. 31.9. Ioſ.1.6.& 3.7.& 4.1. Iud.2.6.1. Reg.2.30. 2.2. Reg.5.3.3. Reg.14.16.& 12.1.4. Reg.17.3.& 20.8.1. Par.29.3.2. Par.14.3.& 23. Baruch.1.9. Ioan.1.5.& 36. Zach.7.2.1. Mach.11.73.30.37. Mar.3.16.& 4.40. Luc.8.25.& 9.36.& 10.43. & 24.50. Ioan.4.47.51.& 10.24. 2. Corinth.7.& Apoc. 19.20

Præteritum pro præſenti, 4. Eſd.9.17. Iob 13.18. Pſ. 12.6.& 15.11.& 16.& 18.6.& 30.2.& 41.3. & 46.9.& 62.3.& 96.1.& 1113.9.& 117.26. & 118.3.& 54.113.& 128.8.129.1.& 140. Iſa. 1.11.& 23.18.& 41.13.& 52.7.& 54.6.8.& 53. 16. Thr.3.39. Bar.4.22. Ezech.28.2. Oſe.12.11. Matth. 23.2. Marc.1.15.& 7.37. Luc. 1.46.51. Ioan.1.26.& 10.41.11.27.41.42.& 15.10.15.& 17.14.& 19.35.& 20.17.1. Ioan.1.10. Apoc.1.2. & 11.17.& 21.23.& 19.6

Præteritum perfectum, pro imperfecto, 41.5

Pretium, i. merces, vel debitum, Gen.31.15.

Primitiæ, ſeu primitiua, i. primogenita, Pſal.104.56. Hebr.11.28.& 12.23

Principium, i. principatus, Pſal.109.3

Prius, i. pridem, 2. Cor.1.15

Promiſſio, i. promiſſum, Eccli.24.33. Gal.3.22. Eph.1. 13. Heb.6.12.15.& 9.15.& 11.9.15.33.39

Probare, i. expendere, Iud. 8.31

Probare, i. intelligere, Gen.28.8

Probabilis, i. probatus, Eccl.42.8.2. Tim.2.15

Pro Deo, i. Deus, Gen.30.2

Pro, i. propter, 1. Par.16.21. Abac.3.7

Pro quibus, i. eo quod, Iudith 13.25

Pro, ſubintelligitur, Ezech.44.11

Propter, i. propterea, 3. Eſd.1.50.4. Eſd.10.45.& 15. 6.27.& 16.46. Bar.4.6. Act.8.11.& 18.10. Iac.4. 2. Gal.2.16

Propter, i. per, Rom.11.30.1. Cor.7.5

Propter, vide ob.

Proptera, i. attamen, Ier.30.16

Propterea, i. ad hoc, ſeu ad eum finem, Pſ.44.3.8

Propheta, i. pſeudopropheta, 3. Reg. 13.11.4. Reg.23. 18. Ierem. 8.1.& 13.13.& 14.13.& 23.9.15. 32.& 27.9.& 28.1.& 29.18.& 32.32. Thr.2.14. Ezech.13.2.& 14.9.& 22.25. Oſe.4.5. Soph.3.4. Zach.13.4

Propheta, i. inſane loqui, 1. Reg.18.10.3. Reg.18.29. Ier.29.26

Prophetare, i. Deum laudare, 1. Reg.10.5.& 19.20. 1. Par.15.22.& 25.1. Act.19.6

Prophetare, i. voluntatem Dei declarare, & Propheta qui declarat, & prophetia ipſa declaratio, Prou. 29.18. Matt.7.22. Rom. 12.6.1. Cor.11.4.& 14. 1.6. Act.15.32.

Propheta, i. interpres, Exod.7.1. Ier.8.10

Propheta, pro eo qui ſe Prophetam dicit, Deut.13.1

Propitius ſit mihi Dominus, i. auertat à me Dominus, 1. Reg.24.7.& 26.11. 2. Regum 22.17.3. Regum 21.3

Protegere, i. tegere, 3. Reg.8.7

Proximus, i. cognatus, Deut.18.16.

Puella, i. ancilla, Ruth 2.13

Puer, i. iuuenis, Exod.33.11. Iud 17.12

Puer, pro ſeruo, vel filio, Gen.19.1. Iud.7.10.1. Reg.2. 13.& 9.3.& 16.18.3. Reg.18.43.4. Reg.5.17.& 9. 4.3. Eſd.6.31.4. Eſd.1.10. Iud.11.18. Eſth.1.3.& 2.2. Iob 29.5 Pſ.17.1.& 68.18.& 85.16.& 112. 1. Sap.9.4.& 18.9.& 19.6. Iſa.37.6. Bar.2.20.& 3.27.1. Mach.1.7.& 3.41. Matt.8.6.& 12.18.& 14.2. Luc.1.54.& 11.5. Actorum 4.25.27. Hebr. 2.13

Puluis, i. ſtatus infimus, 3. Reg.16.2

Purificatio, i. baptiſmus, Ioan. 3.25

Putaſne, i. an, vel nonne, vel nunquid, Ier.23.23. Ezec. 8.6. Dan. 2.26.& 6.20. Act.8.30

Q

Quaſi, ſubintelligitur, 1. Reg.2.29. Iob 10.17

Quaſi, i. tanquam, Mar.1.22. Ioan.1.14

Quaſi vnum, vel quaſi vir vnus, vel ad vnum omnes, vel ſimul, Num.14.15. Iud.6.16.& 20.11. Eſd.3. 1.2. Eſd.8.1. Iud.6.3

Quam, i. potius quam, Eccl.25.13

Quam, i. pluſquam, Eccl.37.18

Quantum, i. in quantum, Heb.7.20

Quare, i. quia, Ioſ.10.4

Qua, i. enim, Gen.10.1

Qua, i. ſed, Num.8.26

Qui, Qua, vel Quod, ſubintelligitur, Pſalm.82.11.& 124.1. Prou.4.18. Ezech.27.27.& 51.17

Qui, i. dum, 2. Cor.4.11.

Quia ſæpe abundat.

Quia ſubintelligitur, Pſ.35.2. Iſa.1.13

Quia, i. certe, Pſ.83.12.& 134.5. Luc.16.8

Quia, i. ſed, 3. Eſd.7.11

Quia, pro, at vero, Pſ.63.10. Ier.48.45

Quia, i. idcirco, Oſe.9.15

Quia, pro, & Pſal.101.5

Quia, i. quamquam, Apoc.3.8

Quid, i. quomodo, Gen.2.19

Quid mihi & tibi, i. quid tibi mecum rei eſt, vel, omitte me, Iud.11.22.2. Reg.16.10.3. Reg.17.18.4. Reg.3. 13.3. Eſd.1.26. Ioel.3.4. Matt.8.29. Mar. 1.24. Ioan.2.4.

17.& 9.9.& 14.19. & 16.36. & 28.23. & 35.6. & 38.12. Oſe.1.4. Nahum.3.1. Abac.2.8.17.1. Mach.9.28. Matth.13.30.34. & 27.6.24

Sanguis, i. peccatum, Iſa.63.3. Zach 9.7

Sanguinem alicuius eſſe ſuper illum ſeu ſuper caput illius, pro, eſſe dignum morte, vel interficiendum, vel ipſum ſibi eſſe cauſam mortis, Leu.20.9.27. Ioſue 2.19. 2.Regum 1.16

Satan, i. aduerſarius, 2.Reg.19.22.3.Reg.5.4

Satis, i. multum, vel valde, Eccl.5.19.Zach.9 9

Scandalum, i. damnum, Exod.16.7

Scientia, pro, prudentia, ſæpe.

Scilicet ſubintelligitur, Eſth.9.12. Ezech.21.30

Sciens bellum, i. belliсoſus, Bar.3.26

Scriptura, i. ſcriptura auctor, ſ. Deus, Gal.3.8

Scriba, i. doctor, ſeu legiſperitus, ſæpe.

Seculum, ſæculi, i. perpetuum, Pſal.27.29. & 51.10. & 60.9. & 91.8. & 110.3.10. & 111.3

Secum, i. ſimul, Tob.8 15.

Secundum, i. ſimile, vel ad ſimilitudinem, Eccl.36.26. Gal.4.28

Secundum, i. per, 1.Cor.12.8. & 14.27

Secundum, i. apud, 3.Eſd 8.13

Secundum, ſubintelligitur, Pſ.56.4. Eccl.44 3.Col.25

Seculum, i. æternitas, 4.Eſd.8.20.Pſal.89.2. & 91.2. & 101.29. & 104.8. & 105.1.48. & 106.1. & 112.2. & 113.18. & 117.1. & 135.1. & 137.8. & 145.10. & 148.6

Secundum diem hanc, i vt apparet hodie, Ierem 44.6. Dan.9.15

Secundum carnem, vel ſecundum hominem, i. humano more, 2.Cor.10.2.Gal.3.15

Secundum tempus, i. certo quodam tempore, Ioan.5.4. Rom.5.6

Secundo, i. bis, 1.Reg.18.11. 3.Reg.11.9

Sed, pro, ideoque, Ioan.10.8

Sed, i. niſi. Marc.10.40

Sed, i. itaque, Marc.16.7

Sed ſubintelligitur, Pſal.6.3. Ezech.3.5. Col.2.23. Iob 10.1. Pſal.31.9. Sap.12.13

Sed, i, quanquam, Apoc.2.9

Sed, i. &, Eph.5.24

Sed, i. nam 2.Cor.3.5

Sedere, i. manere, Deut.1.46 & 11.19. & 21.13. Ioſ.8.9. Iud.4.5. 1.Reg.19.4. 3.Reg.17.5. 4.Reg.4.6. & 14.10. 1.Par.17.16. Luc 24.49

Sedere in forti, pro, validum eſſe, Gen.49.14

Semen, pro, filiis, ſeu poſteritate, vel genere, Gen.15.3. 1.Eſd.2.59.2.Eſd.7.61.Tob.6.22.Pſal.21.31. & 14. 13. & 36.26. & 111.2. Sapient.3.16. Eccli.41.9. Iſa.43.5. & 44 3. & 54.3. & 61.6. & 65.9. Mal.2. 2.Mach 7.17. Matth.22.25. Marc.12.19. Luc.1.55. Ioan.8.33. Act.7.6. Rom.4.13

Semper, i. vnquam, 4.Eſd.16.21

Semper, i. aſſidue Luc.24.53. Ioan.18.20

Sempiternum, i. diuturnum, Exod 12.14. & 21.6. & 31.16 Leu 25. 34. 1.Reg.13.13. 3.Reg.8 13. Eccli 48.27. Ierem.25.9.12. & 49.13. & 50.39. Ezech.27.36. & 35.9

Sempiternum, i. omne, Gen.9.12

Sempiternum, i. infatigabile, Deut.33.27

Senex, i. ſummus ſacerdos, 1.Reg.2.31

Senſus, i. mens, vel animus, aut intelligentia, Luca 24.45. Roman.12.2. 2.Corinth.1.10. 2.Corinth.11.3. Ephe 4.17. 2 Theſſ 2. 2. 1.Ioan.5. 20. Tob 4.14. 3.Eſd.2.9. Sapien 4.12. & 7.7. & 8 6. & 9.15. Eccli.9.23. & 10.21. & 14.22. & 16.21. & 21.12.13. & 24.36. & 31.2. & 37.25. Dan.4.31. & 13.9. Apoc.17.9

Septem, pro, multis, vel omnibus, Gen.4.24. Leu.26.18.28. 3.Reg.19.18. 4.Eſd.6.30. Prou.9.1. & 26.25. Eccl.11.2. Eccl.13.20.14. & 35.13. Iſa.4.1. & 11.15. Ier.15.9. Ezech.39.9. Mich.5.5.1. Machab.13.28. Matth.12.45. Luc.8.2. & 11.26. Apoc.1.4. & 4.5. & 5.1. & 10.3

Septies, i. ſæpe, Pſal.118.164. Prou.24.16. Luc.17.4

Septuplum, i. ſæpe, vel perfecte, aut abundanter, Pſ.11.7. Eccli.7.3

Septuplum, i. grauiſſime, Gen.15

Sepes, i. ſecuritas, 1.Eſd.9.9

Sermo, i. res, vel factum, Geneſ.24.50. Exod.16.16. 1.Reg.21.2.2.Reg 12.11. 3.Reg.15.5. 4.Reg.11.5. 2.Par.23.22. & 23.3. Iob 6.9. & 27.14. Pſal.55.5. & 63 6. Prou.25.2. Sapient.2.2. Ier.14.1. & 40.3. Dan.2,8.11.23. 1.Mach.6.3. Matth.22.24. Act.8.21. Rom.9.7

Sermo, i. voluntas, Sap.16.12

Sermo, i. mandatum, 3.Reg.13.1. & 20.35. Sap.18.15. Eccli.43.5.25. Dan.9.23

Seruus ſeruorum, i. infimus ſeruus, Gen.9.25

Si non, i. omnino, Iſa.14.24.

Si, pro, cum, Iſa.4.4. Ioan.14.3

Si, pro, quod, Act.26.8.23

Si, i. quandoquidem, Ioan.7.4

Si, i. etiamſi, Iud.13.16. Num.24.21

Si, i. num. Act.1.6. & 4.19.2. & 7.1. & 19.2. & 21.37. & 22.27. Amos 6.2. Matth.12.10. & 19.3. Luc.21.49. Ioan.14.23. & 17.6

Si, i. ſane, Ier.31.20

Si, i non, 1.Reg.17.55. Pſal.88.36. & 94.11. Am.8.7. Marc.8.22. Heb.3.1

Si tamen, i. quandoquidem, 2.Theſſ.1.6

Si, ſubintelligitur, Deut 4.30. & 30.8. Ioan.7.34

Si, enim, i. quod ſi, Prou.30 32

Sic, ſubintelligitur, Matth.19.7. Ioan.15.9.1.Cor.12.3

Sic, i. ſi ut, Iſa.28.21

Sicut, ſubintelligitur, 1.Cor. 2.3

Sicut, i. cum, Luc.20.37

Sicut, i. adeo, 1.Cor.1.6

Sicut, vide Velut.

Sicut dicitis, ſeu veſtra opinione, ſubintelligitur, 3.Reg.18.17

Sicut eſt dies hæc, i. vt apparet hodie, Ier.11.5. & 25.18

Si velint, ſubintelligitur, Rom.5.18.19

Sicut, i. quod, Apoc.10.7

Sibi, i. ei, 2.Eſd.13.5

Signa, pro miraculis. ſæpe.

Signum, i. prædictio, 4 Eſd.5.1. & 6.12

Silere, i. ceſſare, vel quieſcere, & ſilentium, pro quiete, ſeu tranquillitate, 1.Reg.19.10. Iob 3.13. Pſal.34.22. & 38.13. & 82.2. & 106. 29.30. & 108.1. Iſai.-4. & 62.1.6. Ierem.14.17. & 47.6. & 51.6. Thr.3.26.49 1. Mach.1.3. & 7.50. & 9.57.58. & 11.38.2. Mach.12.2

Sine cauſa, i. fruſtra, Gal.3.4. & 4.11.4. Eſd.9.22. Matth.15.9

Singulare, pro, plurali, Geneſ.3.8. & 12.6. & 49.6. Exod.4.10. & 10.4. & 27.20.2. Eſd.3.8. Pſal.2.6. & 7.3. & 12.3. & 21.21. & 59.11. & 79.2.14. & 145.4. Prou.13.13. Eccleſ.8.1. Sapient.10 16. & 17.21. Eccli.27.31. Iſa.41.25. Ieremia 38.16. Oſe.6.8. Amos 5.3. Abac.2.16. & 3.14. Luca 4. Ioan.2.23. & 8.21. & 19.11. Act.1.9. & 18.15. Roman.9 9 1.Cor.6.5. 2.Corinth.1.20. Galat.6.4. Apoc.18.17

Simul, i. ſimiliter, Luc.14.18

Similiter, ſubintelligitur, Exod.21.24

Sinus, i. medium, 3.Reg.22.35

Sinus, i. veſtis, 2.Eſd.5 13

Sinus, i. animus, Pſal.88.51

Simplicitas, i. rectitudo, ſeu integritas, aut ſinceritas, Gen.20.5.3. Reg.9.4.1. Par.29.17. Iob 8.20. & 9.21. & 31 6. Prou.19.1. & 28.18. & 29.10. Sap.1.1.1. Mach.2.37.60. 2.Cor.9.11. Col.3.22

Sit, ſubintelligitur, Pſal.124.5. & 128.8
Sol, i. proſperitas, Ier.15.9
Solum, ſeu tantum ſubintelligitur, Deut.5.3. Eſth.16.18. Ier.7.19.6.6. Gen.32.28. & 35.10. Ier.49.9. Abac.3.8.2. Mach.15.11. Matth.5.46. & 9.15. & 12.7. Marc.9.57. Ioan.4.21.42. & 5.35. & 6.27.58. & 12.44. & 14.24. Rom.5.20. 1.Cor.9 8. & 10.24.& 13.15.2.Corinth.2.5.& 7.12.& 8.5. Epheſ.6.12 Phil.2.4
Solitarium, i.deſtitutum, Eſth.14.5. Iob 5.7
Somnus, vel ſomnium, id eſt, concubitus, Sapient.4.6. & 7.2
Soror, i.Chriſtiana, 1.Cor.9.5. Iacob.2.15
Soror, i. cognata, Ioan.19.21
Sors, pro, hæreditate, ſæpe.
Splendor, vide Lumen.
Spes, i.quod ſperatur, Prou 15.12.Thr.3 18.19.Rom.8.24.Eph.1.18.Col.1.5.Tit.2.15.Gal.5.5
Spiritus, i. Angelus, Gen.1.2. Iob 4.15. Apoc.1.4.& 4.5.& 5.6
Spiritus, i. anima, Gen.6.5. Tob.10.9.Pſalm.50.19. & 75.15.& 145.4. Eccleſ.1.14. & 8.8. & 11.5. Iſa.57.16 Bar.2.17.Zach.12.1.Ioan.13 21.& 19.50.1.Pet.3.19
Spiritus, i. aer, Gen.11.2
Spiritus, i. animus, ſeu mens, Marc.2.8. Galat.5.5. Heb.4.12
Spiritus, i. vis, 4.Eſd.6.41
Spiritus, i ventus, Gen.8.1. Exod.15.10.5.Reg.19.11. 4.Eſd.5.19.Iob 4.9. Pſal.17.16.& 47.8.& 102.16. & 147.18.& 148.8. Prou.50 4. Eccleſ.1.6. Sap.5.14.& 13.2. Eccli.43.17.Iſa.40.7.& 59.19. Ier.4.12.Bar.6.60. Ezech.13.15.Oſe.4.19.Zach.5.9.Ioan.5.8. Act.2.2
Spiritus, i. indignatio, Iſa.30.28. Zach.6.8
Spiritus, i. ecſtaſis, Apoc.1.10.& 4 2
Spiritus, i. Dei reuelatio, 1.Tim 4.1
Spiritus, i. voluntas, 4 Reg.19 7. 1.Cor.14.14.16
Spiritus, diabolus, 5.Reg.22 22
Spiritus, pro, gratia, ſeu dono ſpirituali, ſæpe in Pauli Epiſtolis.
Spiraculum vitæ, i.ſpiritus vitalis, ſeu anima, Gen.2.7. Iob 53.4
Stare, pro, aſtare, ſeu miniſtrare, 1.Reg.3.10. Dan.1.4.19
Statuere, i. confirmare, Dan 9.12
Stare, pro, confirmari, Deut.19.15
Stater, i. ſiclus, 4.Reg.7.1
Stercus pro, ſordibus, vel ſordido ſtatu, Eſth.14.2. 1.Regum 2 8
Stillare, i. loqui, vel minari, Am.7.16. Mich.2.11
Sterile, i. inſalubre, 4.Reg 2.19
Sub, i. in Pſal.65 17.Rom.5.13
Sub lingua, i. intra ſe, Iob 20.12
Subſtantia, i. diuitiæ, Prou.3.9. Eccl.22.12 & 40.13
Subſtantia, pro re ſeu negotio, 2.Cor 9 4.& 11.17
Subſtantia pro, animalibus, Gen.7.4
Subſtantiua duo coniuncta faciunt ſuperlatiuum, Pſalm 82.1. Eccl.1 2
Suffodere, i. euertere, ſeu vaſtare, Gen.49.6
Suppletum, i.impletum, 4.Eſd.6.19
Suadere, i. placare vel ſatisfacere, Matth.28.14. 1.Ioan 3.19
Suadere, pro, ſtudere probari, Gal.1 10
Summum, i. extremum, & ſummitas, pro extremitate, Exod.26 4 28. & 28 7.25.26. & 37.8. & 38.5. & 39 4 Deut.4.52. & 28.64.Ioſ.15.2. 1.Reg.15.27.3.Reg.6 24. 2.Par.10.16.Pſal.18 7.Iſa.13.5. Ier.15.52.35.& 51.51. Ezech.5.3.Matth.24.31. Marc.13.27. Eph.2.20
Super, i. ante, Ezech.52.10
Super, i. inſuper, 2 Cor.12.15
Super, i. de, Pſal.29.2.Ioel.2.3.1.Cor.15.6
Super, i. in Pſalm.54.9. Eccli.32.17
Super, i. inter, Iob 8.7
Super, i. præ, Eccli.25.26
Super, i. præter, Pſal.50.12.Eccli.5.19.Ezech.16.32
Super, i.propter, Pſ.68.7.& 137.2.Thr.11.18.Bar.4.22. Ezech.52.8.Oſe.9.1.Mich.1.16.& 6.13
Super, i. erga, Luc.7.15
Super ſeu ſupra, pro, ad ſeu prope, Exod.16.5.Num.6.6.& 26.5.& 33.10.48.& 6.13.3.Reg.6.5.& 15.1. 4.Reg.2.7.& 10.55.Pſal.15.2.& 103.2.& 135.6. & 136.1.Eccli.40.6.Iſa.49.9.Ier.51.13.Ezec.19.10. & 32.13. Amos 7.7. Zach.4.3. Marc.12.26. Luc.3.2.& 4.39.Ioan.1.52
Super, i. pluſquam, 5.Reg.2.47.& 14.22.4.Reg.21.9. Iob 55.11.Pſal.17.11. & 18.11. & 37.5. & 51.3. & 54.11.21. & 62.4. & 68.5. & 86.2.& 103.3. & 104.24.& 112.4.& 118.98 & 158.18. Eccl.7.20.Cant.1.4.14. Eccli.18.17.& 22.17. & 29.18. Bar.3 30. Matth.10.24.57.57.Luc.6.40
Super, ſeu, ſupra, i. contra Iudith 16.20. Iob 31.21. Pſalm 21.3 & 14 5.& 26.2.& 36.12.& 37.17. & 40.10. & 54.13. & 82.4.& 85.14.& 1081. & 118.69. & 137.7. Eccl.10.4. Eccl.9.1.& 55.18. Iſa.1.1.& 15.2. & 57.4. Ierem.6.4. & 21.7. & 51.55.Thr.1.5. Ezech.23.5.& 35.13.& 58.16. & 59.2.Dan.4.21.& 11.30.Oſee 8.1. Amos 3.2. & 5.1.& 7.16 Mich.1.1. & 5.5.9. Nahum.1.14. Soph.2.5.8.10.Zach.1.2.& 2.9.& 12.1.Malac.5.23.1.Machab.5.7.42. Marc.3.25.& 10.11.& 13.8.Luc.9.1.& 10.19. & 11.17. Ioan.18.4. Rom.1.18.Galat.3.15
Super, ſubintelligitur, Iſa.65.18.Thr.1.14
Superlatiuum vide Poſitiuum, & Subſtantiuum.
Superuacue, i. ſine cauſa, Pſal.34.7
Superflui, i. reliqui. Ier.59.9
Suſtinere, pro, expectare ſæpe.
Surge i. agedum, 2.Eſd 9.5
Surgere vel exurgere, pro, expergiſci Matth.1.24. Epheſ.5 14
Surgere, vel conſurgere pro, naſci, vel extare, vel ſtare, vel firmari, vel excitari, vel apparere. Deut.34 10. 1.Reg.15.14. Dan.7.17. Matth.11.11.Luc.7.16
Suſcitare, i. exequi, 1.Reg.5.12
Suſcitare, i.ſtabilire, 4.Reg.23.3.2 Par.7.18. Ier.11.5.& 28 6
Suſcitare i.erigere, vel ſtatuere, Deut.29.15.Am.5.2.
Suſcitare, i.excitare, 1.Par.17.11.Iſa.7.6.Dan.2.44. Ioel.3.9. Agg.2.14. 1.Mach.3.49.Act.5.30
Suſcitare, i. reſtituere, Act.7.2
Superare, ſupereſſe, 4.Eſd.4.48.& 11.34.59.& 12.1. & 16.21. Sap.11.22
Superare, i. abundare, 2.Pet.1.8

T

TAbernaculum, i. domus, 1.Reg.17.54
Tacere vide ſilere.
Tamen, i. certe, Gal.3.15
Tamen, ſubintelligitur, Iob 3.26. Ier.14.9. Luc.7 8. Ioan.8.55. Gal.4 1. 2.Tim.2.13
Tantum, i. ſatis, Deut.2.28
Tantum, vide ſolum.
Tanquam, vide velut.
Temere, ſubintelligitur, Matth.7.1. Luc.6.37
Tempus, i. opportunitas, 1.Mach.12.2.& 15.34
Tenebræ, i.calamitates, Iob 3 23.& 15.25.50.& 29.3.Pſal.54 6. Iſa.58.10. Thr.5.2.Ioel.2.2.& 3.15. Amos 5.18.& 89. Mich.7.8. Soph.1.15
Tenebræ, i. dæmones, Luc.22.13.Col.5.15
Tentare, i. probare, & tentatio, probatio, Geneſ.22.1. Exod.16.4.Tob 2.12.Gal.4.14. 1.Pet.4.12

Tentatio,

Digitized by Google

Tentatio,i.afflictio,tribulatio,Iacob.1.2
Teſtamentum, pactum,ſeu fœdus, Iudith 9.18.Pſ.24.10.14 & 43.18.& 49.16.& 54.21.& 73.20.& 77.10.37.& 81.6.& 88.4.29.& 102.18.& 104.8.10.& 105.45.& 110.5.& 151.12.Sap.18.22.Eccli.11,21.& 16.14.& 17.17.& 24 32.& 28.9.& 39.11.& 42.2.& 44.20.& 45.8.19.& 47.13.Dan 3 34.& 11.32.1.Mach.1.12.& 2.27.50.& 4 10.2.Mach.1.2 & 7.36.& 8 15.Act.3.25.& 7.8 Rom.9 4.& 11.27 Heb 7.22.& 8 6.& 10.16
Teſtimonium,i. Arca teſtimonij, Exod.30.6.Leu.16.13
Teſtimonium, ſeu teſtificatio, i. lex , vel præceptum, Exod. 25.16.& 31.18.4 Reg.11.12.Pſ.18.8.& 24.10.& 77.5.56.& 98.7.118.2.& 131.12.Eccli.45.21.Ier.44.23
Terra,pro hominibus,ſeu terra incolis, Gen.6.11.& 9.11.13.Ioſ.23 14.1.Reg 14.29 2.Reg.2.2.1.Par.16.30.Iob 20.27.Pſ.45.7.& 46.3.& 49.1.& 65.2.& 68.35.& 76.19 & 95.9.& 97.4.& 98.1.& 99.1.& 103.13.Sap.1.1.Iſa.49.8.Ioel.3.16.Am.7.10.Matt.5.13.& 10.15
Tibi,i.in tuam vtilitatem , Exod.12.13
Tibi,i.contra te , 2.Eſd.1.6.Pſal.1.8.1
Tibi,i.coram te , Pſal,50.6.Ier.14.7.20
Timere.i.revereri, Eph.5.33
Timor, i. quod timetur , Gen.31.42 53.Iſa 8.12.& 33.18
Timor & formido , ſeu timor & tremor, i.magnus timor, 1.Mach.3.25.& 12.28.1.Cor.2.3
Timoratus,i.pius,ſeu religioſus, Luca 2.25.Act.8.2.22 12
Titulus,i.ſtatua , vel columna, Gen.28.18.& 31.45.& 35.20.Exod.24 4.4 Reg.23.17
Tota die,i.omnibus diebus, Pſ.14.5.& 37.13.& 43.9.21.& 51.3.& 55.3 & 70.8.24.& 71.15.& 72.14.& 85.3.& 87.10 Thr.3.3.Oſe.12 1
Transmigrare,i.facere migrare, Thr.4.22
Tranſgreſſio i abundantia, Thr.3.19
Tranſire,i.prætermittere, Ezech.24.14
Tripliciter, i. multipliciter,ſeu valde , Prou.22.20.Eccli.43.4
Tunc,ſubintelligitur, Gal.1.19
Turpitudo,pro,pudendis, Leu.18.6.7

V

V*As,i.corpus,* 1.Reg.21.5.1.Theſſ.4.4
Vaſa,i.inſtrumenta,vel arma, Gen.49.5.Exod.31.7.Num.1.50.4.Reg.20.13.2.Eſd.12.35.Pſ.70.21.Eccli.43.2.Iſa.10.28.& 13.5.& 12.24.& 32.7.& 54.17.Ier.21.4.& 46.19.& 50.25.& 51.20.Ezech.9.1.& 23.26.& 40.42.Am.6.5.Ioan.1.5.Zach.11.15.1.Mach.1.23.& 12.29.Mar.3.27.Act.9.15
Vaſa mortis,i.tela mortifera, Pſal.7.14
Vbi,pro,vnde, Ioan.7.42
Vbi,pro,quo, Prou.4.19.Luc.17.36.Ioan.21.18.Iac.3 4
Vel,i.&, Leu.17.16
Vel,i.nempe, Num.30.17
Velut,ſeu,ſicut,aut tanquam,ſubintelligitur, Deut.4.24.& 33.4.2.Reg.22.6.& 23.20.4.Reg.19.28 Iob 29.24.& 28.8 9.10.Pſal.12.7.& 16.3.& 17.9.10.11.15.31 & 31.1.& 43.6.& 44.2.& 67.31.& 68.2.& 69.8.& 76.17.& 77.23.& 89.5.& 40 4 & 91.1.& 101.14.& 103.4.& 104.41.& 106.33.40.& 118.141.& 119.4.Prou 4.3.& 5.19.& 25.20.& 26.6.Cant.1.1.& 4.13.14.15.Sap.10.7.& 15.19.& 17.16.& 19.7.Eccl,6.32.& 14.24.& 21.24.& 22.6.30.& 26.23.24.& 40.15.16.& 45.31.Iſa.9.18.& 10.33.& 11.8.& 22.23.& 28.2.& 30.30.& 32.2.33.12.& 40.12.& 41.14.& 45.14.& 49.16.& 50.3.& 54.6.& 65.6.& 66.1.Ier.2.23.& 5.8.& 11.9.& 15.7.& 17.11.& 22.24.& 30.17.& 31.9.& 46.20.& 49.13.Thren.3.9.10.& 3 44.& 4.11.14.& 5.3.Bar.3.10.Ezech.16.53.& 19.2.13.& 28.2.Oſe.8.9.& 10.9.& 12.7.Ioel.1.3.Ioan.2.7.Mich.7.14.19.Nah.1.3.& 3 13.Sophon.1.12.& 2.9.Zach.2.5.12.& 3.2.& 6.5.& 9.14.15.& 10.5.& 12.3.Malach.2.16.& 33.12.& 41.3.1.Mach.2.62 Matth.5.34 35.Marc.9.49.& 10.8.Luc.3.45.Ioan.4.14.Act.20.22.Rom.7.8 & 11.1.1.Corinth.9.22.& 10.2.& 15.11.12.& 14.9.2.Corinth.12.11.Eph 4.4.14.Heb.10.29.Iacob.2.10.& 4.14 & 5.5.1.Petr.3.20.2.Petr.2.17.Iud.12.13
Vel,ſubintelligitur, Eccli.28.33
Velamen oculorum,i.pudoris defenſio , Gen.20.16
Velle,i. optare, Matth.15.28.& 19.17.Luc.10.24.& 16.26.Ioan 1.5.& 12.21.Rom.16.19.1.Cor.7.32.& 14 15
Velle,i.amare, Matth,27.43
Venundatus , i. totus deditus, 3.Reg.21.20.1.Mach.1.16.Rom.7.14
Venire,pro, abire, Ier.31.9
Venite,pro, agite dum, 11.13
Venter,ſeu vterus, i.mens,ſeu interiora, Iob 32.18.Pſal.30.10.Prou.18.8.20.& 22.18.Eccli.51.29.Iſa.16.11.Ier.4.19.Thr.1.20.Ezech.3.3.Abac.3.16.Ioan.7.38
Venter,i.deſiderium, Pſ.16.14
Ventus , i. Orbis pars, Ier.49.32.Ezech.5.10.12.& 12 14.& 17.21.Dan.8.8.& 11.4.Mar.24.31
Verbum Domini,i.prophetia. 4.Reg.4.44
Verbum , i. doctrina, Ioan.5.24 32.& ſæpe in Pauli Epiſtolis
Verbum,pro re,ſeu negotio, Exod.1.14.& 23.8.Deut.4.9.& 8 3.& 16.19.1.Reg.3.11.& 25.37.2.Reg.1.4.& 2.6.& 11 27.& 12.14.3.Reg.12.24.30.& 22.33.& 18.36.& 21.1.4.Reg.17.1 .12.& 20.13.2Par.36.8.1.Eſd.7.1.Iob 20.29.Pſal 7.1.& 21.2.& 64.4.& 104.27.& 140.5.Prou.12.12.Sapien.17.1.Eccli.16.9.& 23.17.& 34.12.& 48.14.Iſa.39.2 & 42.16.Ier.7.12.& 32.17.27.& 40.16.& 42.3.& 44.17.Dan.2.10.Am.3.7.Zach.8.36.1.Mech.7.33.& 9.22.37.Matth.4.4.& 18.16.& 19.11.Mar.11.29.Luc.1.65.& 2.15.19.& 4.4.36.& 20.3.Act.5.32.& 11.14.& 13.42.& 15.6.Rom.9.28.1.Cor.1.5
Verbum,i.præceptum,vel imperium , Pſ.118.147.& 147.18.& 148.8.Sap.12.9.Eccli.39.22.& 44.4.Dan.3 95.Ioel.2.11.1.Mach.1.55.& 3.14.Luc.5.6.1.Ioan.2.5.Apoc.3.8
Verbum,i petitio. Exod 8.13
Verbum,i.promiſſio. Ier.29.10
Veritas,i.fidelitas, Gen.24.40.Iſa.61.8
Veritas,i.iuſtitia rectitudo, ſeu probitas. Tob.1.2.Pſ.5.10.Prou 16.6 & 20.28 Eccli.27.10.& 31.28.Ezech.18.9.Ioan.3.21.& 8.44.Rom.3.7.1.Cor.13.6.2.Cor.13.8.Eph.4.15.Phil.1.18
Verum, i.perfectum,ſeu iuſtum , Dan.3.27.28.& 4.24
Veritas & iudicium,i.iuſtum iudicium , Dan.3.28
Veritas,i.ſtabilitas, 4.Reg.20.19
Veruntamen,i.ideirco, Matt.11.22
Veſtes mutatoriæ,i.pretioſæ, 4 Reg.5.5.22
Veſpere & mane,i.die & nocte, Gen.1.5
Via,ſeu via Dei,i. Dei præcepta,vel doctrina, Deut. 9.6 & 10.12 & 11.5.& 19 9.& 26.17.& 28.9.& 30.16 & 32.4.Ioſ.22.5.Iud.1.22.1.Reg 8.3.2.Reg.22.22.3.Reg.2.3.4.& 3.14 & 8.58.& 11.38.4.Reg.21.22.2.Par 6.16.Pſal.36.34.& 118.

151.Iſa.2.3.& 58.2.& 64.5.Oſe.14 10.Mich.4.2. Act.19.23

Via,i.opera,Prou.8.22.Iſa.58.13.Oſe.4.9.Agg.1.5

Via,i.ratio, Bar.3.37

Via, ſeu via, i. mos, ſeu vitaratio aut inſtitutum, Exod. 31. 8.Ioſ.1.8. 3.Reg.1.49.& 8.39.& 15. 26.& 16.2.& 22 53. 4 Reg.8.18.& 22.2.Par.6. 23.& 7.14. & 11.17. & 18.22.& 17.3. 4 Eſd. 10.13.Pſal.1.1.6 & 17.33.& 102.7.& 118.1.& 145.10.Prou.4.26.& 6.6. & 22.6.& 31.3.Eccli. 33.11. Iſa.3.11. Ierem 21.8.& 22.21. & 32.39. Ezech.14.22.Oſe.10.13.Ioan.3.8.Act.9.2.& 19. 9.Iacob.1. 8 Iuda 1.1

Vicißitudo, i.retributio, vel remuneratio,2.Reg.19. 36.Iud.6.17. Iſa.59.18.Ioel. 3.4

Videre,i.prouidere,3 Reg.12.16

Videre,i.noſſe, Deut.9. 2

Videre,i.frui,Eccl.3.13

Videre, i. cauere, Deut.2 4.Math.18.10.& 24.4. Mar.13.9.2.Ioan.8.Phil.3.2

Videns,i.Propheta, 2.Reg.15.27.& 24.11.1.Par.9. 22.& 21.10.& 25.5.Am.7.12

Videre,i.particeps eſſe,Ioan 3.36

Videre,i.approbare, Abac. 1.13

Videre,i.audire,Gen.32.24.Exod.20.18

Videre faciem alicuius, i.eſſe ei familiarem, Ier.52. 25.vide,Facies.

Videri quod ſit bonum,i.placere,Gen.1.4

Vigil,i.Angelus, Dan.4.10

Vinum,i.voluptas,Cant.1.2

Vinum,i.punitio, Mich.2.11

Vinum,i.ſanguis,Gen.49.11

Vir,i.Angelus ſpecie viri,ſæpe.

Vir mortis,i.morte dignus,3.Reg.2.26

Vir Belial,i.improbus,2.Reg.16.7

Vir ſanguinum,i.homicida,ſeu ſanguinarius homo, 2. Reg.16.7.Pſ.5.7.& 25.9.& 54.24.& 58.3.Eccli. 34.25

Vir Dei,i.Propheta.

Vir,i.quiſque,vel quiſquam, 3.Reg.12.24. Eccli.37. 28.Iſa.14.18.& 32.2.& 50.2.& 53 3.Ier.2.6.& 12.15.Oſe.2.10.& 4.Ioel.2. 7. Ioan.1.7.& 3.8. Mich.4.4.& 7.2.Soph.2.11. Agg.2.23.Zach.3. 10.& 8.4.1.Mach 2.40

Virga,i.baculus, Exod.4.2.Math.10.10.Mar.6.8. & 9.3

Virtutes,i.miracula, Mat.7.22.& 11.21.Marc.9. 39.Luc.19.37.1.Cor.12.10.2.Cor.12.12.1.Theſſ.1. 5.Heb 2.4

Virtutes, i.exercitus, Iud.3.7.& 14.17.Pſal.23.10. & 32.6.16.& 43.10.& 45.8.& 47.9.& 58.6.& 59.12.& 67.13. & 68.7.& 79.5.20.& 83.2.13. 88.9.& 102. 21. & 107.12.& 135.15.& 148.2. 1.Mach.1.4 & 3.10.40.& 5.56. & 6.6.& 9.43. & 13.54.2.Theſſ.1.7

Viſio,i.quod videtur, Dan.8.13.& 10.14.Abac.2.6

Viſio,i.prophetia,1.Reg.3.1

Viſitare,i.punire, Exod.20.5.& 32.34.Leu.18.25. & 26.16. Num.14.18.& 16.29.Iſa.17.3.& 29. 6.Ier 13.21.& 23.2.& 50.27. Ezech.38.8. Oſe. 1.4.& 2.13.& 4 14.& 8.13.& 9.7. Am.3.Soph. 3.7.Zach. 10.3

Vita comite,i.viuente eo de quo ſit ſermo,Gen.18.10. 4.Reg.4.16

Viuere, i.ſeruari, vel eſſe incolumem, Ioſ.6.25. Ioan. 4.50

Viuificare,i.viuum relinquere, vel ſeruare,1 Reg.27. 11.Pſ.137.7.& 143.11.Act.7.19

Viuit anima tua, i.per vitam tuam, 1.Reg.17. 55. Iud 12.4

Viuere in gladio,i.eſſe bellicoſum, Gen.27.40

Vx,ſubintelligitur,Ier.22.5

Vltra,i.alius.3.Reg.8.60

Vltra,i.per longum tempus,Ioel.2 29

Vmbra,i.protectio,ſæpe.

Vmbra mortis,i.maxima tenebra, Iob 10.21.& 12. 22.& 34.22.Pſ.22.4.& 43.20.& 57.7. Iſa.9.2. Ier.13.16 Mat.4.16.Luc.1.79

Vna dio,i.tandem aliquando, 2.Eſd.4.2

Vnus,i.vnuſquiſque,Iud.8.18.Ezech.1.6.& 10.14

Vnum,i.idem,1.Cor.11.5.& 12.9,13

Vnum,i.tale,2.Reg.15.2

Vnum,i.primum, Gen.1.5.Pſ.105.13.Ezech.29.17. & 31.1.& 41.18. Dan.9.2. Agg.1 1.Marc.16.1. Luc.24.1.Ioan.20.1. Act.20.7.1.Cor.16.2.Apoc. 6.1

Vocare,i.inuocare,Gen.16.13

Vocatus,i.vocatione,Rom.1.1 1.Cor.1.1

Vobis,i.contra vos,Iacob.5.3

Vobiſcum,i.inter vos,1.Pet.2.13

Voluntas,i.affectus,Gen.49.6

Voluntas,i.petitio,Pſ.20.3

Vox,pro ſono,vel tonitruo, 1.Reg.12.17. Pſ.76.18. 19.Ioan.3.8.

Vſque,i.ſuper,Pſ.107.5

Vſque ad ſubintelligitur, Pſ.2.8.Am.9.1

Vſque ad vnum,i ne vnus quidem,Pſ.13.3.Rom.3.12

Vſquequo,vide Donec.

Vſque,ſubintelligitur,Rom.3.26.Phil.1.10

Vt, i. ſic vt, Rom.5.20.& 7.13. & 12.2.Tit.3.13. Heb.6.12. & 11.3

Vt,i.ita vt,Pſ.84.10.& 85.11

Vt,i.itaque,Pſ.94.11

Vt,i.ſi, Ioan.15.8

Vt, ſubintelligitur, Gen. 49.9. 17.27. Deut.33.22. Prou 26.6.Iſa.44.4.vide Velut.

Vt plurimum,ſubintelligitur,12.54.& 16.10.Ioan.4. 44 & 15.15.1.Tim.5.25

Vuluam aperire, i. fœcundam reddere, Gen.29.31.& 30.22

Vulnerati, i.occiſi,Thr.2.12

Vultus,i.ira,1.Pet.3.12

Z

Zelus,i.indignatio,vel vltio,Pſ.78.5.Eccli.40.4. Iſa.59.17.Ezech.23.25.& 36.5.6. & 38.19. & 39.25.Act.13.45.& 17.5

Zelus,i.æmulatio,vel inuidia, Ezech.35.11.1. Mac. 8.16.Act.13.45.1.Cor.3.3.Iacob.3.14

Zelus,i.vehemens amor,4.Reg.19.31.Iſa.63.15

Zelare,i.inuidere,Eccli.37.7.Act.17.5.Iac.4.2

Zelare, vel zelari, i. vehementi amore agi,vel agere, vel proſequi, Num.25.13.3. Reg.19.10 Iud.9.3. Eccli.51.24.Ioel.2.18 Zach.1.14.& 8.2.1.Mach. 2.26.54.58

328.791

INDEX TOTIVS SCRIPTVRÆ COPIOSVS.

Vbi priori numero caput indicatur, poſteriori verſus, niſi ſicubi vnum tantum eſt caput, tum enim ſoli verſus indicantur.

Notandum vero, quia Biblia numeris variant, quærendum eſſe locis proximis. quod in notatis hîc forte non reperietur.

A

AARON mittitur cum Moſe in Ægyptum, Exod.4.14.& ſeq.
fit Sacerdos, Num.3.10
conflat vitulum, Exod.32.4
murmurat contra Moſen, Num. 12.1
germinat eius virga, Num 17.8
moritur, Num.20.28
Abel occiditur à Cain, Gen.4.8
Abiathar deiicitur ſacerdotio, 3.Reg.2.18
Abigail fit vxor Dauid, 1.Reg.25.42
Abnegatio, Gen.12.1 & 22.1. Deut.33.8.3.Reg. 19.19.2.Mach.6.19.Matt.4.19.& 5.29.& 10.39. & 16.24.& 19 21. Luc.5.11.& 14 26 & 18.22. Ioan.12.45.1.Cor 7.29.Phil.37
Abraham patriam relinquit, Gen.11.29
abit in Ægyptum, Gen 12.10
liberat Loth, Gen.14.14
accipit promiſſionem à Deo, Gen.15.4.& 17.16. & 18.10
offert Iſaac, Gen.12.9
moritur, Gen.25.7
Abrahæ fides, Rom 4.18.Heb.11.8
Abſalon fratrem occidit, 2.Reg.13.37
patrem perſequitur, 2.Reg.15.& 16
occiditur, 2.Reg.18.14
Abſtinentia, Gen.1.29.& 2.17.& 3.11.& 9.4.Exod. 12.9.& 13.6.& 21.28.& 22.31.& 29.34.Leuit. 6.24.& 7.18.& 10.8.& 11.4.& 17.27.& 19.7. & 22.8.& 23.14.Deut.12.16 & 14.3.Numer.6. 24.& 18.10.Iud.13.13.Tob.1.12.Iudith 12. 2.Ierem.35.6.Ezech.44.21.Daniel.1.8.& 10.12. 2.Mach.6.24.& 7.1.Matth.11.8.& 12.4.Marc. 2.23.Luc.1.15.& 6.1.Rom.14.20.1.Cor 8.13. Act.15.19
Acceptio perſonarum, Leu.19.15.Deuteronom.1. 17.& 10.17.& 17.1.& 1.Reg.16.7.2.Paral.19. 7.Sap.6.8.Iob 34.19.Prou.18.5.& 24. 23.& 28 21.Eccl.35.15.Iſa.11.3.Malach.2.9. Matt.22.16.Mar.12.14.Luc.20.21.Act.10.34. Rom.2.11.Gal.2.6.Eph.6.9.Col.3.25.1.per.1. 17.Iac.2.1
Acedia vide Pigritia.
Achab punitio, 3.Reg.22.38.4.Reg.10.7
Achan punitio, Ioſ.7.24
Achior fit Iudæus, Iudit 14.6
Achitophel ſe ſuſpendit, 2.Reg.17.23
Actiua vita & contemplatiua figurata in Lia & Rachel, Gen.29.& in Martha & Magdalena, Luc. 10.vide etiam Contemplatio.
Accuſatio, Act 25.16
Adam creatur, Gen.1.27
collocatur in paradiſo, Gen.2.15
peccat, Gen.3.6
moritur, Gen.5.5
Adiuratio, 1.Theſſ.5.27
Adoleſcens, vide Iuuenis.
Adoratio, Gen.18.2.& 19.1.& 23.12.& 27.29.& 33.3.& 43.26.Exod.18.7.Num.22.31.1.Regum 20.& 25.23 & 28.14.2.Regum 9.6.& 14.3.3. Regum 1.15.Iudith 10 20.Eſth.3.2.Bar.6.4. Dan.2.46.Act.10.25.Apocal.5.14.& 19.10.& 22.8
Adorandi Deum ratio, Ioan.4.23
Aduenæ bene tractandi, Exod.22.20.Leu.19.35
Aduerſitas, vide Tribulatio.
Adulatio vitanda, Pſal.140 5.Prou.24.28.Eccl.7.6. Iſa.3.12
Adulter, Eccl.23.25
Adultera, Prouerbiorum 18.22.Eccleſ.23.32.Ioan. 8.5
Adulteræ mores, Prou.2.16
Adulterij grauitas, Gen.26.10
damna, Prou.2.18.& 6.32
pœna, Gen.20.7.& 12.17.Leu.20.10.Num.5.20. Deut.22.22.Iud.20.35
Ædificantium ſuperbe punitio, Gen.11.7
Ægyptiacæ ſeruitutis liberatio, Exod.12.37
Affinitatis malæ damna, 4.Reg.8.27
Afflictis quid dicendum, Mich.4.9
Agar parit Iſmahelem, Gen.16.15
expellitur cum filio, Gen.21.14.Gal.4.30
Aliena, Prou.23.10.Eccl.5.1
Aliena occupantis punitio, 3.Reg.21.17
Allegoria, Gal.4.14
Altaris conſecratio, Exod.29.36
Altare holocauſti, Exod.27.1.& 38.1.2.Reg.24. 26.3.Reg.18.32.4.Reg.16.15.1.Eſd.3.1.1.Mach. 4.47
Altare incenſi, Exod 30.1.& 37.25.& 40.10
Aman ſuſpenditur, Heſt.7.10
Amantis Deum vox.Cant.1.7.& 5.1
Ambitio fugienda, Mar.12.38
Ambitioſis væ, Lucæ 11.43
Amicus, Eccl.6 7 & 7.20.& 9.14.& 12.8.& 22.25. & 27.19.& 37.6
Amici officium, Iob 2.11.& 6.14
Amicus Dei, Gen 18.17
Amicitia iuſtorum, Gen.21.22.& 26.28.1.Reg.18. 1.& 20.17

12.10.Eccl.7.24
Beſtialitatis punitio, Leu.20.15
Benefacere, Eccleſ.12. 1.Luc.6. 38. 2.Theſſ.3.13. Ioan.11
Benefaciendum omnibus, Eccleſ.7. 19. Matth.5. 42.Luc.6.30
Beneficiorum Dei agnitio & memoria, Gen.32.9. Exod.16.32.Deut.8.2. & 16.4.& 24.18
Blaſphemia,Matth.12.31.& 15.19.Iodæ 10
Blaſphemiæ punitio, Leuit.24.13.4. Reg.19.35.2. Machab.9.28
Boni, Prou.14.19. & 28.5
Boni pauci, Mich.7.1
Boni contempti, Prou.14.2
Bonus vir, Tob.9.9
Bonitatis fructus, Prou.12.2
Boni operis initia oppugnata, Exod.1.15
Bona temporalia cauſa diſſidij, Gen.26.20
debent Deo ſeruire, Exod.10.26

C.

CÆcitas, Tob.5.11.Matth.15.14
Cæci curatio, Mar.8.23.Ioan.9.7
Cain occidit Abel, Gen.4.8
Calumniator, Prouerb.22.16.& 28.3.Eccl.7.8.26. 5 Matth.18.24
Canticum Zachariæ, Luc.1.68
Canticum Simeonis, Luc.1.29
Cantus Eccleſiaſtici, 2.Reg.6.5
Caro & ſpiritus, Marc.14.38. Ioan.3.6. & 6.63. Rom.7.14.& 8.5.Gal.5.16
Carnis opera, Gal.5.19
Carnis imp. dimentum, Rom.7.14
Carnalis, 1.Cor.2.14
Carnalibus dictum, 1.Cor.15.50
Caro mortificanda, Eccl.19.1. Rom.6.11. & 8.12. Gal.5.16.Epheſ.4.22. & 53.Tit.2.12. 1.Pet.2.1. & 4.3.Heb.12. 1.Iud.23
Caſtitas, Geneſ 39. 8.Tob.4. 13.Matth. 19.11.1. Theſſ.4.7
Caſti atis fructus, Sap.3.13.& 4.1. Iſa.56.4
figura, Leu.3.
laos, Pſal.44.15. Matth.22.30.1. Corinth.7.25. Apoc.14.4
vide etiam Tob.6.16. Iudith.15.11. & 16.20. Prou.22.11.Sap.6.20.Eccl.6.28. & 26.20.Iſa.7. 14.& 56.3. Zach.9 17. 2.Mach.14.38 Matth.5. 8. Luc.1. 27. & 20.34. Act.24.25. Roman.2.7. 2.Corinth 6.5.& 11.2.1.Tim.2.2.& 3.2.& 4.12. & 5.2.Tit.1.8.& 2.5
Caſtigatio, Prou.10.14. & 26.3
Caſtigatio Dei, Prou.3.11.Ier.30.11.& 31.18.& 46. 28.Apoc.3.19
Cauere, Prou.22.3.& 27.12. Eccl.32.25.Matth.24. 5.Act.9.26. 1.Cor.10.12
Caupo, Eccl.26.28
Cephas, Ioan.1.42
Charitas, Leu.6.12. 1.Reg.15.35.Tob.1.15.& 2.3. Prouerb.11.30.Ioh.15.13. Rom.8.35. Gal.5.13. 1.Timoth.5.1. 1.Petr.1.21. & 4.6. 1.Ioan.4.7. & 5.2.Ioan.6.Apoc.3.18
Charitatis excellentia, Cant.8.7. 1.Cor.13.1
neceſſitas, Matth.22.11.1.Cor.13.1
præceptum, Pſal.118.96.Matth.22.40.vide etiam Dilectio.
vis, Cant.2.6.& 8.7
duratio, 1.Cor.13.6
deliciæ. Cant.2.6
fructus, Prou.11.23. 1.Cor.13.4
Chriſtus, Pſalm.2.6.& 18.6.& 44.3.& 71.4.& 88. 26.& 109.1. Cant.1.2. Iſa.2.4. & 8.4. & 9.2. & 11.10.Ierem.14.8. Thren.4.20. Matth.11.27. & 12.18. Luc.1.31. Rom.1.3.& 10.4.1.Cor.15. 47.Epheſ.2.18. Col.1.15. & 2.3.1. Timoth.2.5. Heb.1.1. & 2.9. & 4.15. & 7.26. & 8.1. & 13. 8.1.Pet.2.22. Apoc.1.5. & 3.7. & 5.5.& 19.11. & 22.13
Chriſtus promiſſus, Deuter.18.15.2.Reg.7. 13. 1.Par.22.10. Iſa.7.14. & 11.1. & 14.1. & 16.5. & 28.16. & 30.20. & 4.1. Ier.23.5. Ezec34.23. Dan.9.24. Mich.6.2. Agg.2.7. Zac.3.8. & 6.12. & 9.9
prædictus, Iſa.42.1. & 45.13. & 49.6.& 51.16. & 52.13 & 53.2.& 55.4.Dan.2.44
Chriſti imitatio, Exod.25.40.1. Ioan.2.6
Chriſtus oſtium, Ioan.10.7
via, veritas & vita, Ioan.6.15
paſtor, Ioan.10.11. 1.Pet.2.25
aduocatus, 1.Ioan.2.1
expectatus, Iſa.16.1. & 64.1
fatigatur, Ioan.4.6
fugit, Ioan.6.15
crucifigitur, Marc.15.25
coronatur ſpinis, Matth.27.29. felle potatur, Matth.27.54
blaſphematur, Matth.27.39
flagellatur, Ioan.19.1
matrem Ioanni commendat, Ioan.19.26
aceto potatur, Matth.27.48
abſcondit ſe, Ioan.12.36
quæritur à parentibus, Luc.2.44
moritur, Matth.27.50
ſepelitur, Matth.27.59. Ioan.19.39
crucem baiulat, Ioan.19.17
conſolatur, Matth.28.10. Luc.24.36.Ioan.6.20. & 14.27. & 20.15. Apoc.1.17
iniuriis afficitur, Matth.27.63.Marc.3.22. & 14. 63. & 15.27. Luc.5.21.& 14.15. Ioan.7.20. & 8. 48.& 9.16.& 10.33.& 18.22.& 19.5
capitur, Marc.14.46
accuſatur, Marc.14.55. Luc.23.2
ſpoliatur, Marc.15.24
furere creditur, Marc.3.22
cæditur, Marc.14.65
illuditur, Matth.26.67. & 27.28. Marc.5.40. & 14.65.& 15.18. Luc.8.53.& 16.14.& 22.63. & 23.1.1
condemnatur, Matth. 26. 66. & 27. 20. Marc. 14.64
iudex eſt Matth 26 64.Ioan.5.22
fundamentum, 1.Cor.3.1.1
turbatur, Ioan.1.1.33.& 12.27. & 15.21
vitis eſt, Ioan.15.1
apparet fœminis, Matth.28.9
accipit à Patre teſtimonium, Marc.1.11.& 9.7
agit cum beſtiis in deſerto, Marc.1.13
ab Angelo confortatur, Luc.22.43
non recipitur, Marc.5.17. Luc.9.52
panis eſt, Ioan.6.35
lux, Ioan.8.12.& 9.5
circumciditur, Luc.2.21
offertur in templo, Luc.2.22
proficit, Luc.2.52
exultat, Luc.10.21
orat pro crucifigentibus, Luc.23.34
contemnitur, Matth.13.55
maledicit ficui, Matth.21.19
vocatur faber, Marc.6.3
compatitur, Luc.19 41
ſcribit in terra, Ioan.8.6
Chriſti de ſe teſtimonium, Ioan.4.26
cibus, Ioan.4.34
ira, Marc.3.5
clamor, Marc. 15. 34. Luc. 8. 54. Ioan. 7. 28. & 12.44

ſapientia,

ſapientia, Luc.2.47
ſerui, Ioan.15.20
petitio, Ioan.4.7
genealogia, Matth.1.1. Luc.5.25
mors, Rom.4.25
laus. Apoc.5.9
patientia, Matth.27.11. Luc.9.54. Ioan.18.23
ſanguis, Heb.9.14.1.Pet.1.17
verba, Luc.4.22. Ioan.6.68.& 7.46.& 8.51.& 12.48.& 14.24.& 15.7. & 18.37
defenſio, Marc.14.6
pueritia, Luc.2 40
ſomnus, Marc.4.38
Charitas, Luc.12.49.& 15.4.& 22.15. Ioan.13.1. & 15.9
teſtimonium, Ioan.1.47
innocentia, Ioan.8.46.& 14.30.& 18.38
cognati, Ioan.7.5
figuræ, Dan.2.54. & 7.15. Ioan.1.12. & 2.1. Zac.3.2. & 4.2
regnum, Dan.7.27. Ioan.18.56. Apoc.11.15
redemptio, Iſa.63.9.1.Tim.5.16.1.Pet.1.17
conceptio, Ier.31.2. Matth.1.18. Luc.1.51
natiuitas, Iſa.9.6. Luc.2.6
opera, Iſa.61.1. Marc.7.37. Luc.7.22. Ioan.5.56. & 10.19
aduentus, Pſalm.56.4. & 106.20. Iſa.14.1. & 45.8. & 52.6. & 60.1. & 62.11. Bar.3.38. Abac.3.3. Zach.2.10. Mal.5.1. Matth.21.57. Marc.12.6
ſacerdotium, Heb.5.10.& 9.11
præſentia, Matth.28.20
perſecutio, Pſalm.2.1. Luc.4.28.& 11.53.& 20.20. Ioan.5.16.& 8.59. & 9.22. & 11.55. & 12.10
paſſio, Iſa.50.9. & 55.4. Thr.3.30. Phil.2.8. Coloſſ.2.14. Heb.9.16. & 10.10. & 13.12. 1.Pet.2.24. & 5.18
corona, Cant.3.11
vox, Pſalm.39.8. Cantic.2.10. & 4.1. & 5.1. & 8.6. & 8.18. & 45.24. Ierem.11.19. Oſe.13.14
aſcenſio, Pſalm.23.7. & 46.6. & 67.19. Iſa.63.1. Mich.2.13. Marc.16.19. Luc.24.50. Act.1.9. Epheſ.4.9. Heb.9.14
ſudor, Luc.22.44
morientis oratio, Luc.23.46
miſericordia, Marc.1.41. Luc.7.15
dignitas, Eph.1.20. Phil.2.9
prædicatio, Marc.1.14. Luc.19.48
reſurrectio, Rom.4.25.& 6.9.1.Cor.15.4
dilectio, 1.Cor.16.22. vide ſup. Chriſti charitas.
oratio, Matth.26.39. Marc.6.46. Luc.6.12. Ioan.11.41.& 12.27.& 17.1. Heb.5.7
obedientia, Ioan.14.51. Heb.5.8
teſtimonium de Ioanne, Luc.7.24. Ioan.5.55
exemplum, Ioan.13.14
tentationes, Matth.4
miracula, Matth.4.24. & 11.5. & 14.35. & 15.50.& 21.14. Marc.1.32.& 3.10. & 6.56. Luc.4.40. & 6.19
lacrymæ, Luc.19.41. Ioan.11.35. Heb.5.7
humilitas, Matth.3.14. Luc.2.51. Ioan.15.4
doctrina, Matth.7.28. Marc.1.22. Ioan.7.16
opus, Matth.5.57. & 18.11. Marc.1.58. Luc.1.71.& 2.49. & 4.18. & 8.1. & 9.11. & 10.53.& 12.49. & 15.4. & 19.10. Ioan.6.38. & 9.4.& 10.10.& 12.51.& 17.4.& 18.57. Act.10.38. Rom.8.3.2. Cor.1.30. 2. Cor.5.21. Gal.1.4. & 3.23. Eph.2.14. 2.Tim.1.10. Tit.2.11.& 3.4. Heb.2.10. & 5.9. & 7.25. & 9.15. 1.Pet.1.3.1. Ioan.3.5
contactus, Matth.8.14.& 9.20. Marc.5.27. Luc.5.15.& 8.44. & 33.13.& 22.51
paupertas, Matth.8.20. Luc.2.12. & 9.58. 2. Cor.8.9
inuitatio, Matth.11.28. Ioan.1.58
benignitas, Matth.14.14. & 15.52. & 20.32. Marc.6.54.& 82. Ioan.8.11
reprehenſio, Matth.17.17. Marc.8.17. & 9.19. Luc.9.41.& 24.25
potentia, Matth.21.3. Luc.7.14. & 10.22.& 15.52. Ioan.10.18.& 17.2.& 18.6
manſuetudo, Matth.2.5.& 26.50
zelus, Matth 21.12
fames, Matth.21.18. Marc.11.12
nuptiæ, Matth.22.2
triſtitia, Matth.26 37
diuinitas, Marc.22.42. Marc.5.10. Luc.8.39. Ioan.8.58. & 10.30.& 16.15. Roman.9.5.1. Ioan.5.20
præſentia terrens, Marc.9.15
Chriſto quid placeat, Marc.10.20
Chriſtum ſequi, Matth.19.27
Chriſtum ſequenti omnia relinquenda, Matth.8.21
Chriſtum ſequentes timent, Marc.10.52
Chriſtum confiteri, Matth.10.32
Chriſtum negare, Matth.10.33
Chriſti miniſtri, Matth.10.40. Marc.9.41. Ioan.12.26.1.Cor.4.1
Chriſti miniſtrorum vox, 2.Cor.5 6
Chriſto contrarius quis, Matth.12.30
Chriſti diſcipulus quis, Luc.14.16. Ioan.8.52
Chriſto dilecti, Ioan.11.5
Chriſtum erubeſcere, Matth.8.38. Luc.9.26
Chriſto vocante quomodo veniendum, Marc.10.50
Chriſto Barrabas præfertur, Luc.25.18
Chriſti ſilentium, Matth.26.63.& 27.11
de Chriſto ſcandalum, Marc.6.3
de Chriſto vulgi opiniones, Ioan.7.12.& 10.20
Chriſti transfiguratio, Matth.17.2. Marc.9.2. Luc 9.29
Chriſtus mediator eſt, Ioan.6.44.& 10.7. & 14.6. Act.4.12. Rom.3.25. & 5.2. & 5.34. Gal.3.20. Eph 2.14. Col.1.19.1.Tim.2.5. Heb.7.24.& 9.15. & 12.24.1.Ioan.2.1.& 4.10
ſedet ad dexteram Patris, Pſ.109.1. Matth.22.44. Marc.16.19. Luc.22.69. Act.7.56. Rom.8.34. Eph.1.20. Col.3.1. 1.Pet.3.22
veniet ad iudicium, Pſalm.95.13. Matth.16.27. Luc.17.24. Ioan.5.22. Act.1.11. Rom.2.16. 2.Cor.5.10. 1.Theſſ.4.16. 2.Theſſ.1.7. 2.Tim.4.1. 1.Pet.4.5. Hebr.9.28. Iud.14. Apoc.1.7
Chriſtianiſmus, Deut.4.6.1.Par.17.21.2. Eſd.4.16. Ierem.31.1. Matth.10.54. Act.2.44. & 4.52. 1.Cor.12.12
Chriſtianus, Deut.4.20. & 7.6. & 10.14. & 14.1. & 26.18. & 27.10.& 32.9.& 15.24. 2.Reg.7.23. 3.Reg.8.52. Pſalm.147.20. Bar.4.4. Roman.8.1. & 12.4. 1.Cor.1.26.& 4.9. & 15.19.2.Cor.3.18. Gal.4.28. Hebr.10.59. 1.Petr.1.22. & 2.7.1. Ioan.1.17. & 1.20
Chriſtiani Dei ſerui, Leu.25.55
Chriſtianorum diuitiæ, 1.Cor.3.21
Chriſtiano quid agendum, Ioſ.12.5
Chriſtiani mali, 4.Reg.10.32. & 17.41. Ezech.5.6. & 8.6. Matth.8.11. Rom.2.24. Tit.1.16
Chriſtianorum ingratitudo, Ier.15.11
Chriſtiani nomen, Act 11.26
mores, Rom.12.9. Tit.5.1.2.Pet.1.5
arma, 2.Cor.10.3
ſtudium, 2.Cor.5.9. Phil.3.10

laus

laos, Act.15.26. 1.Theſſ.1.3. 2.Theſſ.1.3
Heb.10.32
Chriſtiana charitas, Act.20.37, & 25.5. & 28.15 & 1.Cor.16.17
Chriſtianis dicendum, Matth. 12. 41. Luc.3.4. Rom.8.12
Chriſtianis dictum, Iud.2.1. Tob.13.6. Iſa.44.21. & 46.3. Ier.7.3. Agg.2.4. Matth.5.20. & 10.24. & 20.25. Ioan.8.39. Rom.6.4. & 12.1. & 13.11. 1.Cor.3.16. & 6.11. & 7.29. & 10.21. & 15.49. & 16.13. 2.Cor.5.15. & 6.16. & 7.1. & 13.11. Gal.5.13. Eph.2.19. & 4.1. & 5.1. & 6.10. Phil.2.14 & 4.8. Col.2.6. & 3.8. 1.Theſſ.4.11. & 5.4. 1.Tim.4.9. & 6.11. 2.Tim.2.22. Heb.2.1. & 3.1. & 4.1. & 10.19 & 12.2. 1.Pet.1.23. & 2.11. & 3.8. 2.Pet.3.14 1.Ioan.2.24. Iud.20
Cibus, Geneſ.1.29. & 9.3. 3.Reg.19.6. Tob.2.1. Prouerb.13.23. & 23.1. & 25.27. Eccleſ.29.28. Dan.1.8. Zach.7.6. Matth.4.4. 1.Cor.8.8. 1.Timoth.4.4
Cum gratiarum actione ſumendus, Deuter.8.10. 1.Regum 9.13. Iſai.62.9. Matth.14.19. & 15.36. & 26.25. Marc.6.41. & 8.6. & 14.22. Luc.9.16. Ioan.6.11. Act.27.35. Rom.14.6. 1.Cor.10.30. 1.Tim.4.3
Ciborum abuſus, Iſa 5.12. Ezech.16.49. Luc.21.34. & 16.19. Rom.13.13. Gal.5.21. 1.Petr.4.3. 2.Pet.2.13
Cinctos, 4.Reg.1.8
Circumciſio, Gen.17.10. & 21.4. & 34.24. Exod.4.25. & 2.44. Leu.12.3. Deut.10.16. & 30.6. Ioſ.5.2. Iudith 14.6. Ier.4.4. & 6.10. & 9.25. 1.Mach.1.16. 2.Mach.6.10. Lucæ 1.59. & 2.21. Ioan.7.22. Act.7.8. & 15.1. & 16.3. Rom.2.25. & 3.1. & 4.10. 1.Cor.7.19. Galat.2.3. & 5.2. & 6.12. Eph.2.11. Phil.3.2. Col.2.11. & 3.11
Ciuitas, Prou.11.14. & 29.8. Eccli.10.3. & 16.5. 2.Macb.5.19
Ciuitates refugij, Exod.21.13. Num.35.11. Deut.4.41.19.2. Ioſ.20.1
Ciuitas mala, Apoc.17.4
Ciuitatis deſtructio, Iſa.21.9. & 27.10. Ezech.12.5. & 26.17. & 28.22. 1.Machab.1.40. Luc.13.34
Ciuitati maledictum, Iſa.47.7. Mich.3.9. Luc.10.13
Ciuitati ſceleratæ dicendum, Iſa.1.10
Ciuitati malæ væ, Ezech.24.9. Soph.3.1
Ciuitatis ſuperbæ deſtructio, Iſa.13.19. & 23.8. Soph.2.15
Ciuitatis peccata, Ezech.22.25
Ciuitatis malæ punitio, Nah.3.1 Luc.19.43. Apoc.14.8. & 16.19. & 18.2
Ciuitati Chriſtianæ dictum, Matth.11.20
Claui crucis Chriſti, Zach.14.20
Clementia, Prou.11.19
Cleri habitatio & officium, Num.1.53
poſſeſſiones, Num.18.20. Deut.10.9. & 14.27. & 18.1. Ioſ.13.14. & 18.7
immunitas, 1.Eſd.7.24
Clero male viuenti dictum, Iſa.1.12
Cœli, 2.Pet.3.7
Cœleſtis gloria, Tob. 13. 20. vide etiam beatitudo.
Cœlibibus dictum, 1.Cor.7.8
Coadiutor in ſpiritualibus, Exod.4.14
Cogitatio, Prou.15.26 Sap.9.14. Eccli.16.22
Cogitationes Deo patent, 1.Reg 8.39. 2 Par.6.30. Iob 42.2. Eccli.42.19. Iſa.29.15. Matth.9.4. Heb.4.12.1. Ioan.3.20
Cognati timendi, Gen.32.6
honorandi, Exod.18.7
conuertendi, Num.10.29
vitandi, Gen.33.12. Exod.18.27
iuuandi, Gen.47.11
Cognati aſpere tractati, Gen.42.9
Colloquium, Eccli.37.11
Commendatio, Rom.16.1. 1.Cor.16.10. 2.Cor.8.24. Phil.2.29 & 4.3. Tit.3.13. Phil.10.3. Ioan.6
Communionis figura, Leu.7.20
dilatio, Num.9.6
præparatio, 1.Reg 21 vide Euchariſtia.
Compaſſio, Gen.42.24. Iſa.21.3. & 22.4. 1.Mach.2.7. Matth.9.36
Concio, 2.Eſd.8.1. Pſal.67.34. Prou.29.18. Cant.4.11. Eccli.21.18. Iſa.37.9. Ezech.33.31
Concionator, 2.Eſdr.8.8. Iob 4.3. & 32.18. & 33.2. Pſalm. 36.10. & 49.16. & 67.12. & 71.3. & 72.29. & 82.2. & 118.13. Prouerbior.13.2. & 15.7. & 16.1. & 18.20. Cantic 3.7. & 5.13. & 7.6. Sapient.7.15. Eccli 4.28 & 21.20. & 32.6. & 37.22. Iſa.6.5. & 40.9. & 50.4. & 52.7. Ierem.1.7. & 20.8. Ezechiel.13.2. Daniel 12.3. Mich.3.8. Nahum.1.15. Matth.10.9. & 13.52. Ioan.7.18. Act.6.5. 1.Cor.3.1. & 9.7. & 14.1. 2.Cor.4.5. Philip.1.15
Concionatoris vox, 2.Cor.3.2
Concionatoris boni præmium, Matth.5.19
Concionatoris officium, Matth.4.23 Luc.13.22
reprehenſio, Matth.3.7
Concionatori dictum, Iſa.40.9. & 58.1 Ierem.1.17. & 7.27. & 8.4. & 15.19. & 26.2 Ezech.2.1. & 33.7. Luc.9.3. & 10.3. 1.Tim.4.6. 2.Tim.1.8. & 4.1. Tit.1.13. & 2.1
Concionatori malo dictum, Rom.2.17
Condemnatio, Act.25.16
Condemnare proximum, Matth. 12. 7. Lucæ 6.41
Concordia, Pſalm.132.1. Eccli.25.1. Matth.5.25. Act.7.26. Rom.12.16. & 15.6. 1.Cor.1.10. Eph.4.3. Phil.2.2. & 3.16. & 4.2. 1 Pet.3.8
Concordiæ fructus, Matth.18.19
Concupiſcentia frænanda, Exod.20.17. Eccli.18.30. & 5.2. Rom.6.12. & 8.8. & 13.14. 1.Cor.10.6. Galat.5.16. Eph.4.12. & 5.3. Coloſſ.3.5. Tit.2.12. 1.Pet.2.1. & 4.3 Heb.12.1
Concupiſcentiæ prohibitio & punitio, Num.11.33. & 21.6 Ioſ.7.21. Eccli.19.1. & 42.12. Iob 31.1. Prou.6.25. Matth 5.28. Marc.4.19 Rom.7.8. Coloſſ.3.5. 1.Theſſ.4.3. 1.Tim 6.11. 2.Tim.2.22. 1.Petr.1.15. & 2.11. & 2.Petr.1.4. 1.Ioan.2.16. Ioan.1.14 & 4.1. Iud 23
Confeſſio peccatorum, Prouerb.28.13. Eccli.4.31. & 17.26. Matth.3.6. Marc 1.5. Act.19.18. Iacob.5.16. 1.Ioan.1.8
Confeſſionis figuræ, Exod. 40. 31. Numer. 5. 5. 2.Eſd.9.2
Confeſſarij mali, Ier 23.16
Confidentia in Deo, Geneſ.14.7. Num.14.7. Deuteron.1.30. & 3.22. & 7.18. & 20.1. & 31.6 Iud.13.23. 1.Reg.17.37. 2 Regum 22.29. & 34.14. 1.Paral.5.20. 2.Paralip.13.18. & 20.15. 1.Eſd 8.22. Pſal.10.1. & 15.9. & 22.6. Prou.3.5 Eccli.11.22. & 33.28. Iſa.7.4. & 10.20. & 50.7. Dan.3.41. & 13.35. Matth.14.27. Marc.6.50. Phil.1.6. Heb.4.16. 1.Pet 5.7. 1.Ioan.5.14
Confidentiæ in Deo fructus, Pſalm.124.1. Sapient.3.9. Iſa.57.13. Ierem.39.17. Dan.13.61. 2.Cor.1.9
Confidentia humana, Ier.48.7
Confidentia vana, Pſalm.145.4
Confidentiæ damna, Prou.28.26
Confirmationis ſacramentum, Act. 8. 17. Heb. 6.2

Coniogium,Tob.6.17.& 8.4. 1.Cor.7.33. vide Matrimoniom.

Coniugati,Eccli.25.1.& 40.23.1.Pet.3.1

Coniugibus dictum, 1. Corinth.7. 1. Epheſ.5.22. Col.3.18

Coniugata, 1.Tim.2.15.Tit.2.4

Coniugium ſpirituale inter Deum & animam, Cant.1.& 2.&c. Iſa.50.1. & 54.5. & 62.4. Ierem.31.22. Ezech.16.27. Oſe.2.20. Matth.9.15. & 22.1.& 25.5.Marc.2.19.2.Cor.11.2.Apoc.19.7.& 21.2

Coniugatio, Num. 16.1. & 20. 2. Iod.9.23. & 12.1.2.Reg.20. 3.Reg.1.5. Heſt.2.21. Act.5.36. & 19.23

Conſecratio, Exod.28.41.& 29.1.& 32.19. & 40.11. Leu.7.30. & 8.9. & 18.21. & 21.7.& 23.12. & 27.10. Num.3.3. & 6.5. & 7.1.& 8.12.& 18.10. Ioſ.6.24. Iod.16.17.& 17.3. 3.Reg.15.13. 1.Paral. 10.10. & 18.11. & 22.19. 2.Par.2.4. & 17.16. & 23.9. & 26.18. 1.Eſdr.3.5. & 8.25. Eccli.49.9

Conſentientis malo puoitio, Rom.1.32

Conſilium, Proo.12.5. & 13.11. & 15.22. & 20.5. & 24.6.& 27.9. Eccli.8.20. & 22.19. & 32.24. & 37.10.& 40.25.Ezech.14.7.Act.5.38

Couſilium audiendom, Exod.18.17. 2.Reg.29.7. 4 Reg.5.12. Prou.19.20

Conſiliarius, Eccli.6.6.& 37.7

Conſiliarij mali punitio, 2.Reg.17.23

Conſilij mali damna,3.Reg.12.8

Conſilium Priocipi, 3.Reg.12.6

Cooſilij vtilitas, Prou.11.15

Cooſulendos Deos, 4.Reg.1.3

Conſulendi qui, 1.Reg.9.6. Tob.4.19. Eccli.8.20

Conſilia mala Deus diſſipat, Geneſ.11.7. & 37.18. & 50.19.Num.2.2.2.Reg.15.& 17.14.2.Eſdr.4.8. Heſt.7.5.Iob 5.13. Pſalm.2.4.& 20.12.& 32.10. Iſa.7.8.& 19.3. Matth.27.62.Act.5.19.& 9.24. & 23.12.& 27.42

Conſcientia, Roman.2.25.& 14.22. 2.Cor.1.12.1.Timoth.1.19

Cooſcientiæ tranquillitas, Prou.15.15

Conſideratio, Prou.14.15

Conſolatio ſpiritualis, Pſalm.118.50. & 125.1. Caotic.1.14

Conſtantia, Tob.1.2. Eccli.10.4. Luc.9.61.1.Reg.13.13. & 17.26. 3.Reg.18.4. 4.Reg.3.13. Sapient.5.1.Iudith 13.3.1.Machab.1.65.& 2.16. 2.Machab.6.10.Dan.13.Matth.14.3. Act.4.8.1.Theſſ.1.6

Contemplatio, Geneſ.29.17. & 30.1. Pſalm.45.11. & 84.9. Cant.1.4.& 2.7.& 3.5.& 5.2. vide Actiua vita & Contemplatiua.

Contemplationis fructus, Cant.2.5

Contemplatiol, Deut.33.12

Cootentio, Prouerb.18.6. & 20.3. & 22.10. Eccli.8.2. & 11.9. 2.Timoth.2.14. Iacob.3.14. & 4.1

Contentioſi punitio, Prou.17.11

Continentia Dei donum, Sap.8.21

Contritio, Pſal.4.5.& 50.19 Prou.14.10.Dan.3.39. Matth.3.2.& 4.17. Act.2.38

Contritionis fructus, Iſa.57.15. Deut.4.29.& 30.2. 1.Reg.7.3. 2.Paral.7.14. & 30.6. & 34.26. Iob 12.23.Prou.28.13. Pſalm.31.5.Iſai.1.16.& 30.18. & 45.22.& 55.7.& 59.20.Ier.3.10.& 28.8.& 29.12.& 31.18.Ezech.18.21.& 33.14.Oſe.14.2. Ioel.2.12. Ion.3.8. Zach.1.3. Malach.3.7. Eccli.17.23. Luc.15.18. Act.3.19. & 26.18. vide Pœnitentia.

Contritionis tempus,Eccli.17.24.& 18.25

Exempla, Iud.10.15. 2.Reg.12.13. & 24.10.2.Par.12.6.& 33.12. Ioan.3. Iudith 4.8.Matth.26.75.Luc.7.37.& 15.18.& 18.13.& 19.8.& 22.62. & 23.41.Act.2.37

Contritio falſa, Geneſ.4.13. & 27.38. Exod.8.8. & 9.27. & 10.16. Ioſ.7.20.Iud.1.7.1.Reg.15.24.& 24.17.3.Reg.13.6.& 21.27. Sapient.5.3. 1.Mach.6.12.2.Mach.9.12. Matth.2.4.Act.8.13. Heb.12.17

Cootraria, Eccli.33.15

Contumelia, Eccli.8.14.& 22.30 fugienda,Prou.25.8

Conuerſatio,Eccli.11.31. & 27.13.Col.4.5.2.Theſſ.1.6.Iacob.3.13.1.Pet.3.16

Conuerſio,Pſal.17.45.& 76.11.& 114.7.& 1.18.58. Cant.6 12 Eccli.5.8.& 17.21.Iſa.17.7.& 57.18. Thr.3.40.Oſe.12.6.Ioel.2.12

Conuerſioois modus,Exod.13.17 memoria,Exod.12.42.& 13.3

Conuerſio vera,1.Reg.7.3

Coouerſorum vox,Ier.3.22

Conuiuium,Gen.21.8 & 26.30.Tob.2.1.& 7.9.& 8.21. & 11.21.Iob 1.4. Prou.15.17.Eccli.9.22. & 31.12.Nah.1.10.Ioan.12.2.Act.16.15

Conuiuij pericula,1.Mach.16.16

Conuiuium modeſte agendum, Exod.18.12

Conuiuio quiexcipiendi, Luc.14.12

Conuitiom, Eccli.22.25

Cor.2.Par.6.30.Prou.10.20. & 11.20. & 27.19. Eccli.13.31.& 21.17.1.Ioan.3.20

Cor peruerſum,Prou.17.20.Eccli.36.22

Cordis munditia,Prou.22.11

Cor cuſtodiendum,Prou.4.23

Corpus, Sap.9.15

Correctio vitæ, Proo.21.29

Correptio Pſalm.140.5. Prou.10.17. & 12.1. & 13.18.& 15.5.& 17.10.& 19.25.& 25.12.& 27.5. & 28.23. & 29.1. Eccl.7.4. Sap.1.3. Eccli.4.27. & 10.13. & 10.28. & 19.5. & 20.4. & 32.21. Matth.18.15.Luc.17.3

Corripieodi qoi,Proo 9.7

Correptionis fructus, Prou.15.31

Crapula caueoda, Luc.21.34

Crapulam ludus ſequitur, Exod.32.6

Creatio, Eccli.18.1

Creaturæ, Sap.14.11.Rom.1.20.& 8.19

Creata à Deo omnia,Geo.1.1.Exod.20.11.1.Par.19.10,Pſal.88.12.& 95.5.& 113.15.& 120.2.& 123.8. & 145.6 Iſa.37.16. Ierem.10.12.1. Eccli.1.8, vide Deus.

Credere,Eccli.19.4

Crudelitas, Prou.21.10

Crudelitatis damna,Prou.11 17

Crux libenter ferenda, Matth.10.35. & 16.24. Marc.8.34.Ioan.15.20.& 16.1 12.Act.5.41.& 16.25.2. Corinth.8.2. Col.1.24 Heb.10.34.Iac.1.9. 1.Pet.4.12

Crucis Chriſti vis, Ioan.12.32

Cupiditatis temporalium vis,Gen.34 24

Curioſitas, Eccleſ.7.1. Eccli.9.7. Act.17.21.1.Timoth.1.3

Curioſitas vitanda,Eccli.3.22.Act.1.7

Curioſitatis damoa, Geneſ.34.1. Prouerb.25.27. Cant.6.4

Cuſtodire, Prou.27.18

Cuſtodia ſui, Prouerb.16.17. Abac.2.1. Malach.2.16

D

DÆmon, Eccli.39.33.vide Diabolus.

Dæmonum impugnatio, Ioſ.9.1. & 11.1. 2.Eſd.4.7

Dæmonis vis, Matth.1.26. & 5.2. & 9.26. Luc.8.29

Dæmones laſciuiam amant, Marc.5.12
Dæmonis opus, Marc.5.13
Dæmones Chriſtum confitentur, Marc.1.24. & 3.11.5.7.Luc 4 41
Dæmonem quid capellat, Marc.9.29
Dæmones multi in eodem homine, Marc.5.9
Dæmon recedit ad tempus. Luc.4.13.
Dæmonum aſtutiæ.1 Reg.13.19.2 Eſd 4 11
Dæmon non timendus, Ioſ.10 24. & 11.6
Dæmones etiam mali expellunt, Matth.7.22.Marc.9.38.Luc.9.48. Act.19.13
Dæmones credunt, Iacob.2.19
Damnatio æterna, Sap 5. & Iob 30,22. & 36.12. Iſa.24.31.& 30.53.& 66.24. Dan.7.11. Matth 5.12. & 5.19. & 5.12.& 13.50. & 18.8. & 22.13. & 23.33.& 25.30.Marc.9.47.Luc.3.17.& 16.25. Heb.10.27.2.Theſſ.1.8.2.Pet.2.4.Iud.6.Apoc.19.20.& 20.10.& 21.8
Damnati, Apoc.20.14 vide etiam Infernus.
Damnatorum vox, Sap.5.6.Ier.8.20.Oſe.10.8
Damnum dantis pœna. Exod.21.33. & 22.5
Dare, Eccli.4.36. Act.20.35. vide Eleemoſyna.
Decimæ, Geneſ.14.20.& 15.22. & 22.44.Exod.22.29.& 23.19.Leuit 23.19.Leuit.27.30.Num.18.21. Deut.12.6.&14.28.& 26.12.1.Reg.8.15.2.Par.31.5.2.Eſdr.10.37. Malach.3.8.Heb.7.2
Dedicatio templi, vel altaris, Num.7.10.3.Reg.8.26. 2 Par.7.5.& 15.8.1.Eſd.6.16.2.Eſd.12.27.Pſ.29 1.1.Mach.4.56. 2.Mach.2.9
Debita, Prou.29.13.Rom.13 7
Debita ſoluenda, Tob.4.15
Deceptor, Prou.28.10. & 29.5
Delectari in Deo, Pſal.36 4
Delitiæ, Prou.19.10. Eccl.2.1
Delitiarum punitio, Apoc.18.7
Derelictio Dei, Oſe.1.9.& 9.15.Rom.1.14
Derelictionis Dei cauſa, 2.Par.12. 5. & 32. 31. Ier.12.7
Derelicto à Deo væ, Oſe.9.12
Deuſi conſolatio, Iob 12.4
Deſiderium, Prou.13.19.Eccl.6.9
Deſideria ſancta, Pſal.41.1.Prou.11.23.Sapient.7.7. Dan.9.23. Ioan.12. 21. Rom.8.23. 2.Cor.5.2. Apoc.22.20
Deſperationis damna, Prou.24.10
Deſponſatio Dei, Oſe.2.19
Detractio vitanda, Prouerb.4. 24. Eccleſ. 10. 20. Iacob.4.11
Detractor fugiendus, Prou.24.21
Detractio, Pſal.14.3.& 100.5.Prou.10.18.& 11.13. & 16.18. & 20.19.& 26.20.Rom.1.30. 2.Cor.12.20.1.Petr.2.1
Deuotio, Leu.6.21. 2.Reg.13. 1.Par.13.8
Deus, Pſalm.17.32. Iſa.51.15.Ier.10.10. Dan.2.47. Oſe.13.4. 1.Cor.8.5. 2.Ioan.1.5. Apoc.18
Deus paterfamilias, Matth.21.33
mirabilis, Pſalm.8.1
ſcrutator cordis, Pſalm.7.10. Prouerb.15.11. & 21.2
occultus, Iob 25.8
creator omnium, Iob 12.7
incomprehenſibilis, Iob 12.7
timendus, Prou.7.1
verax, Num.23.19.Pſal.118 90.Rom.3.4
honorandus, Prou.7.1
Dei gloria, Pſalm. 28. 2. & 67. 35. Iſa. 42. 8. Ioan.15.8
imperium, Pſalm.21.29. & 23.1.& 46.9. & 92.1. & 102.19. & 118. 91. & 144. 13. & 145.10. Eccl.10.4
ſuauitas, Pſalm.33.9 Sap.12.1
inuocatio, Pſal.17.4.& 19.8. & 49.15.& 55.10. & 56.3.& 80.8.& 98.6.& 114.3.& 117.5.& 144.18. Eccli.37. 19. Iſa.38. 14. & 43.7. Ioel.2.32. Rom.10.12
liberatio, Pſalm.17.17 & 33.7.Sap.16 8.Iſa.51.3. & 60 10.& 65 8. Ierem.13 8. & 29.11. & 30.27. & 31.4. & 32.42. & 33.6. Thren.3.31. Bar.4.17. Zach.1.16. & 8.14
verbum, Pſal.11.7.& 28.4 Ezec.12.15.Matth.24.35. Luc.16.31
verbi eius vis, Luc.24.32
opera, Iob 37. 38. & 39. Pſalm.8.4. & 18.1. & 31.6. & 43. 1. & 45.9 & 65.5. & 67.7. & 70.19. & 73.13. & 76.15. & 77.12. & 85. 8. & 88.10. & 91.6.& 101.26.& 103.2. & 106.9. & 110.2. & 115.1. & 135.5.& 138.14. & 144.13. & 145.6. & 146 3. Prouerb.3.19. & 16.4. Eccl.3.11. & 8.17. Sapient.11.21. Eccleſ.11.4. & 16.26. & 18.5. & 39.39. & 42.15. & 43.1. Iſaiæ 40.12. & 42.5. & 44.24. & 45.6. Ier.10.12. & 27.5.& 31.35. & 51.15.Baruch 3.32.Amos 4.13.Zach.12 1. Luc.1.51. Ioan.5.17.Actor.17.25. Apoc.15.3
Dei opera occulta, Eccleſ 11.5
Dei operum conſideratio, Iſa.40.26
Dei patientia, Iob 35. 15. Iſa. 30. 18. Roman, 9.22
perfectio, Iob 22.2. & 35.5. & 36.22. & 37.23. & 42. 1. Pſalm. 47. 11. Sapient. 11. 23. Iſa, 40.15
magnitudo, Pſal.76.14.& 85.10.& 98.2.& 134.5. & 146.5. Eccli.18.4. Ier.10 6
ſcientia, Iob 10.13.& 11.11. & 24.1.Pſal.32.13. & 51.3. & 138.1. Prou.16.2. Eccli.17.13. & 42.18. Ier.16.17. Oſe.5.3. Heb.4.15
ſapientia, Prou.3.19
iudicia, Iob.9.16. & 21.21. & 34.29. & 35.7. & 47.12. & 72.16. Prou.16.11. Eccleſ.7.14.& 8.14. Sap.17.1.Eccli.35.11.Amos 4.7.Abac.1.3.Rom.11.35.Apoc.16.7
iudicium, Eccl 12.14.Sap.1.9.& 11.11.& 12.18. Ier.29.23. Rom.2.2
viæ occultæ, Iob 9.11
benignitas, Iob 7.17. Pſalm.8.5.& 24.8. Sap.1.6. & 12.16.Ioan.4.2
maieſtas, 3.Reg.22.19. Iob.9.14
benedictio, 1.Par.17.27
dilectio, ſ. quo amat, vel amatur, Prouerb.8.17.Iſa.49.14 Ier.31.3.Cant.1.4.Eccli.1.14.& 3.4. & 34.14. Oſe.11. 4. Matth.10.37. & 22.36. Ioan.3.16. & 14.15. Rom.5.8. 1.Corinth.8.3.1. Ioan.3.1.& 4.9
laus, Iudith 16.2 Pſalm.7.18. & 9.1. & 20.14. & 21.23. & 26.6. & 32.1. & 33.1. & 40.14. & 43.9. & 46.1. & 49.23. & 55.13. & 56.8. & 60.9. & 62.5. & 64.1. & 67.5. & 68.32. & 70.7. & 71.18. & 74.1. & 77.4. & 80.1. & 91.1.& 94.1. & 95.1. & 97.1. & 98.3. & 99.4. & 100.1. & 102.22. & 103.1. & 104.1. & 105.1. & 106.1. & 107.1. & 110.1. & 112.3. & 113.9. & 116.1. & 117.1. & 118.164. & 135 1. & 134.1. & 135.1. & 137 5. & 143.9. & 144.1. & 145.1. & 146.1. & 148.1. & 149.1. & 150.Eccli.52.17. & 39.20.& 43.32 Iſai.25.1. & 42.10.& 44.23.& 63.7.Dan.2.10 & 3.2.Ion.2.10.Rom.16.25. 2.Cor.1.3. 1.Tim.1.17. Heb.13.25.1.Pet.2.2. 2.Petr.3.18. Iud.25. Apoc.4.8. & 5.13.& 7.12.& 19.1
prouidentia, Iudith 9 5. Iob 28.5.Pſalm.10.4.& 13.2.& 101.20 & 144.15.Eccl.5.5.Sap.12.18.& 14.3.Eccl.10.4. & 11.25 & 33.13.Thren.3.37
præſentia, 3.Reg.8.10.Iob 31.4.Pſ.138.7. Prou.5.21.& 15.3.Ier.23.15.Act.17.27

eius cogitatio, 3.Reg.18.15. Pſal.15.8
ſigna, 3.Reg.19.11
vis, 1.Reg.5 1
ca terrentur impij, 1.Reg.4.5
Dei locus, 3.Reg.8 27
ira, Pſalm.89.11.Eccli.16.12.Iſa.28.21.Ezec.7.8. Oſe.1.6.& 4.14.& 5.6.Nahum.1.1. Zachar.1.15. Rom.1.18
De ira in peccatores, 1.Reg.16.1.Iſa.57.6.Oſe.5.14. & 8.5
in prælatos, Zach.10.3
in populum, Zach.11.9
Dei reuerentia, Exod. 3. 6. Deuter.23 14. 3.Reg. 19.13
protectio, Geneſ.28.15. Exod.23.20. & 29.45. Deut.8.4. 2.Reg.22.1. Iudith 5. 25. Pſal.5.14. & 17.1. & 26.1. & 61.8. & 63.3. Iſa.8.9. Oſe.2 18. Act.18.9.& 20.32.2.Petr.2.9
potentia, Exod.15.3. Num.11 23. Deut.3.24.1. Regum 14.7.Iudith 9.4. Iob 9.12. & 10.7.& 11. 10.& 23.13.& 25.1 .& 41.1.Pſal.32.9. & 61.12. & 64.7. & 67.18. & 93.1. & 113.10. & 134.6. Prou.21:30. Sap.1.1.22. & 12.12. Eccli.43.31. Iſa.59.1.Ier.18.6.& 32.27.& 49.19. Daniel.4.31. Zach.8 6. Marc.10.27
iuſtitia, Exod.20 5. Iob 8. 3. & 34. 10. & 36, 12.Pſalm.9.9. & 10.7. & 11. 6. & 32.5. & 35.7. & 74.3.& 75.7. & 91.16.& 95.13.& 97.9.& 102. 6. & 118.137. & 139.13. & 144.17. Prouerbiorum 29.26. Eccleſ.3.17. Sapient.5.18. & 12.12. & 16.24.Eccli.35.16 Iſa.26.9. Ier 44.22.Thr.1. 18.Apoc.16.5
miſericordia, Exod. 20. 6. Leuit. 26.44. Iud.2. 18. & 10. 11. 2.Paralipomen.30. 9.2. Eſdr.9.16. Iudith 8.14.Iob 36.9.Pſalm.32.5. & 25.6. & 71. 12.& 62.4. & 77.38. & 88.1. & 118.64. & 144. 8.Sapient.1.1.24. & 12.10. Eccli.17.28. & 18.4. Iſa.1 9. & 30 19. & 48.9. & 54.10.Ier.2.1.& 31. 20. Thr.3.22 Bar.2.27. Oſe.1.7. & 2.6. & 11.8. & 14.5.Ioel.2.18.Mich.7.18. Abac.3.2.Zac.1.16. Luc.1.50.& 15.20
timor, Exod.20.20.Deut.6.13.& 10.20.Iob 9.28. & 21.15
viſio, Exod.24.10.& 33.20. 3.Reg.22.19
proprietates, Exod.34 6. Num.14.18. Deuter.4. 24.& 7.9.& 10.17. & 32.4. & 33.1. Ioſ.24.19. 1.Regnm 2.2.2 Reg.22.31.3 Reg.8.23 2 Par.15. 2.Iob 5.9.& 9.4 & 10.4.& 12.13 & 36.5.Pſal.5.6. & 85.15.& 88.7.Sapient.15.1.Eccli.1.8.& 15.19. Iſa.40 28. & 41.4 & 43.10. & 44.6. & 45.5. & 55.8.Ier.32.18
memoria, Deut.6.12.Tob.1.13. & 4.6.Pſal.62.7. & 70.16 & 76.4. & 104.5.& 118.55. Eccl.12.1. Ioan 2.8
auxilium, Deut 7.21.& 9.1.Ioſ.10.8.& 23.8.Iud. 5 8.1.Regum 7.10.& 23.27.2.Regum 5.24.& 22. 5.3 Regum 20.13. 4.Regum 6.16. & 7.6.Iudith 9 18. Iob 36.15. Pſalm.7.11. & 9.10. & 12.8. & 17.30.& 24.15. & 32.20. & 33.5. & 46.6.Ieremiæ 16.19.& 42.11.Pſal.45.1. & 89.1.& 90.1. & 93.21.& 107.14. & 113.20.& 117.6.& 120.1. & 122.1. & 123.1. Abac 3.19.Zachar.10. 12.2. Mach.10.20.& 11.8. & 12.15
promiſſiones, Ioſ.21.45. & 23.14. Pſal.144.13. Luc.1.54. 2.Cor.1.20. 2 Pet.3.9
promiſſiones conditionales, Deut.19.8. 1.Reg.2. 30.3.Reg.8.25. 4.Reg.21.8. & 23.27.Ierem.18.9. Ezech.33.13
minæ conditionales, Iud.10.11. 4.Reg.20.1.Ier. 28.7.Ezech.33.14
pœnitentia, Genei.6 6. 1 Reg.15.11
immutabilitas, 1.Reg 15.29. Mal.3.6
inuitatio, Eccl.24.26. Iſa.55.1.Mal.3.7
zelus, Zach.8.2
bonitas, Pſ.72.1.Sap.1.13.Nah.1.7.Matth.19.17. Act.10.34. Rom.10.12
æternitas, Pſalm. 89. 2. & 91. 9. & 101. 13. Abac.1.12
nomen, Iſaiæ 41.8.& 47.4.Ierem.16.21.Amos 5. 8. & 9.6
altitudo, Pſal.63.7
conſilium, Sap.9.17
flagella, Geneſ.18.23.Sapient.12.22.Eccl.39.35. & 40.9.Iſaiæ 19.16.Ezech.38.22.Apoc.6.8.& 15. 1. & 16.8
fidelitas, 2.Tim.2.13
cultus, Eccl.1.32
honor, Eccl.7.33
præcepta, Oſe.14.10. Bar.3.9 Pſal.77.5.& 110.7. 1.Ioan.3.23
iuramentum, Ierem.51.14.Heb.6.13
præmium temporale, Ezech 29.18
vocatio, Rom.11.29. 2.Tim.1.9. Apoc 3.20
vocatio contempta, Ierem.3.7
contemptæ punitio, Luc.14.16
conſolatio, Iſa.66 13. Ier.31.16
doctrina, Iſa.45.19
expoſtulatio, Ier.2.9.& 3.20.& 4.22. & 5.1. & 6. 10.& 7.23.& 9.2.Ezech.22.18 & 34 12. Oſe.2.2. & 6.4.Amos 3.1. Mich.6. Zach.7.9. Malach.1.6. & 3.8
punitio, Iſa.19 14.& 34.1.& 59.17. Ier.4.9. & 6. 11.& 30.32.& 45.4.& 50.29.Ezech 20 33.& 21. 3.& 22.13.& 25.35.& 25.15.& 33.29. & 39.23. Amos 5.19.& 8.9. Mich.5.24. Sophon.1.3.Malachiæ 3.5. Luc.18.16
habitatio, Prou.8.11.Act.17.24
voluntas, Prou.19.21.Sap.9.13.Iſa.46.10. Ioan.1. 14. Matth.20 1. Ioan.5.30. & 6.39.Rom 9.18. 1.Theſ.4.3.1.Tim 2.4
beneficia, Amos 2.10.Act.14.16
notitia, Pſal.75.1.Sap.13 5. & 15.13. Ioan.17.3. Rom.20. 1.Cor.13.12
Deus non tentandus, Matth.4.7
Deo ſeruire, 2.Par.12.8. Pſal.99.1
Deo quid placeat, 1.Reg.16.7. Iſa.18 12. Ier.9.24 Mich.6.7. Zach.8.16
Deo placere, Eccl.30.24
Deo grati qui, Iſa.66.2
Deo dilecti qui, Ioan.16.27
Dei amici, Ioan.15.14
Dei ſerui, Ioan.17.16
Dei ſerui excipiendi, Ioan.13.20
Deum agnoſcit Gentilis, Dan.3.35. & 4.34. & 14. 40.Ioan.1 10. 2.Mach.3 35
Deus Pater, Dan.7 9
Deum quærere, Pſalm.39.17. & 68.33. & 104.4& 118.11.Cant.3.1.& 5.6.Sap.1.1.Ier.29.13.Thr.3. 25.Am.5.4. Soph.2.3
Deum quærere vide, Pſalm.33.11
Deum quærendi modus, Deut.4.29
Deum ſequi glorioſum, Eccl.23.38
Deum qui inueniant, Prou.8.17
Dei filij, Rom.9 8.1.Ioan.3.2.& 4.4.& 5.18
Dei miniſtri, 1.Cor.3.9
Dei teſtimonium, 1.Ioan.5.9
reprehenſio, Apoc.2.4
Deo appropinquare, Iac 4.8
Diabolus, Iob 40.10. & 41.24. Iſa.30.31. Ioan.8. 44. 2.Corinth.11.14. Iac.4.7. Apoc.12 3.& 16. 14.& 20 2
Diaboli teſtimonium, Act.16.17
vis, Exod.3.10
ſoperbia, Matth.4.9

officium, Iob 1.7
punitio, 2 Pet 2.4.Apoc.10.10
Diabolus inimicus perfectionis, Exod.8.28
impedit omne bonum, Exod.10.11
mendax eſt, Matth.4 9. Io. n.8.44
quęrit hominum perditionem,Gen.3.1.1.Par.21.
1.Iob 1. & 2. Zachar 3.1. Matth.8 28 Luc.8.12.
Actor.5.3. 2.Cor.4.4.Ephеſ.6.11. 1.Theſſ.1.18.
1.Pet.5.8. Apoc.2.10
a Chriſto eſt ſuo imperio ſpoliatus, Geneſ.3.15.
Iſa.9.4.& 14.8. & 27.1. Zach.3.2. Matth.12.29.
Luc.10.18. Ioan.12.31. Col.1.13. & 2.19.2.
Timoth.1.10.1.Ioan.3.8.Heb.2.14
Diaconorum ordinatio,Num.8.5.Act.6.3
officium, Num.8.1.& 18.4
mores, 1.Tim.3.8
Dies iudicij, Iſaiæ 2.10.& 3.13.& 13.6.& 24.1.&
26.21.30.27.& 63.4.& 66 15.Ierem.25.30.&
30.7. Ezec.38 19.Ioel.1.15.& 2.1.& 3.2.Mich.
1.3.Nahum.1.5.Sophon.1.14.& 3.8.Zach.14.5.
Malach 4.1. Pſal.49.1.Sap.5.1.Matth.13.40.&
25.31.Marc.13.26 Luc.17.24.& 21.25 Act.1.11.
& 17.31.Rom.2.16. 2.Cor.5.10. 2.Pet.3.10.Iud.
14.Apoc.1.7.& 6.12 & 11.18.& 20.13
Diei iudicij memoria, Eccl.38.23.& 18.24
eſt incertum quando futurum, Matth. 24. 36.
Marc.13.32. Luc.17.30. Actor.1.7. 1.Theſſ.5.1.
Apoc.3.3.& 16 15
difficilis, Prou 30.18. Eccl.1.8
diffidentiæ damna, Matth.14.30
punitio, Num.14.12.2.Par 16.7
Dignitas, Eccl.11.5
Dignitas eccleſiaſtica. Heb 5 4
Dilectio Dei ſuper omnia, Geneſ.22.2. Exod.2.6.
Deut.5.10. & 6.5. & 10.12. Ioſ.22.5. Eccl.7.31.
Matth.10.37. Marc.12.30. Lucæ 7.47. & 10.27.
Ioan. 21 15. Roman.5.5. 1.Corinth. 10. 21.1.
Ioan.4 17
Dilectionis Dei fructus, Luc.7 47.Ioan.14 23
Dilectio proximi, Matth 22.39. Ioan.13.12. Rom.
13.8. 1.Cor 10.24.1.Ioan.2 9. & 3.11. & 4.12.
2.Ioan.5.3. Ioan 1
Diligentia, Gen.18.6.& 24.32.Prou.10.5.& 11.6.
& 12 11, & 21.5.& 24 27 Eccl.9,10. & 10.29.
& 31 27.& 42.15. Hebr.6.11
Diligentiæ fructus, Prouerb.10. 4. Eccleſ. 10. 10.
Matth 25.2
Diſcere, Prouerb 9.9. & 10 8. & 14.17. & 17.16.
& 18.15.& 19.27.& 23.12. Eccleſ.9.31. & 8 9.
& 18.19
Diſcendum, Eccl.6.18
Diſcenda quæ, Bar 3.14
Diſciplinæ commendatio, Prou.4.13
Diſcipulis Chriſti dictum, Luc.22.18
Diſcipulorum Chriſti fames, Matth.12.1
tribulationes, Matth.24 9
Diſcordiæ damna, Matth.12.25
Diſcordia Chriſtiana, Luc 12.52
Diſcretio, Marc.9.5
Diſcretio in Dei cultu, Leu.1.13
Diuinis quomodo ſtudendum, Prou.2 5
Diuitiæ, Pſal.38.7.& 48,11. Prou.10.2.& 11.28.&
13.8.& 14.20.& 17.16.& 18.11.& 21.6.& 21.7.
& 28.6.Eccl.5.10.& 6.1.& 9.16.& 10.26 & 11.
10.& 11.25. & 21.5. & 25.3. & 27.1. & 31.5.
Bar 3.16.Agg 2.9.Iac.1.11
Diuitibus væ, Luc.6.24
Diuiti dicendum, Pſalm.61.11. 1.Timoth.6.16.
Iac.5.1
Diuitiæ inutiles,Iob 27.19 Prou.11.4
impediunt perfectionem, Matth.19.22. Marc.
10.21
inuidiam pariunt, Gen.26.3
fratres ſeparant, Gen.36.7
iniquæ, Eccl.40.13
ſunt à Deo, Prou.10.22
Diuitiarum damna, Matth.19.23
periculum, Matth.6.24
vanitas, Eccl.2.4
Docere, Prou.9.9.Sap.7.15.Eccl.22.7.& 32.6.& 35.
18.Iſa.24 15
Docet quem Deus, Iſa.28.9
Doctrina, Prou.12.8. & 13.15. & 18.4.& 19.11.
& 20.15. Eccl.21.12 Heb.13.9
Doctrinæ fructus, Prouerb. 10. 21. & 12. 24.
& 13.4
Dolor Chriſto amiſſo, Luc.2.48
Dolus, Pſal.5 7.& 9.28.& 34.20. Prou.12.17.Marc.
7.22.Act.5.1 Rom.1.29
Dominium à Deo, Ierem.27.6. Dan.2.37.& 4.24.
& 5.18
Dominis dictum, Eph.6.9. Col.4.1
Dominica dies, Apoc.1.2
Dominus vobiſcum, Ruth 2.4
Domus propriæ cura, Gen.30.30.& 35.2
Domus alienæ, Prou.25.17.& 27.10. Eccl.21.15
Domeſtici, Mich.7.6.1.Tim.5.8
inducendi ad Dei cultum, Exod.10 9
Dona, Eccl.20.14
Dos, Tob.8.24
Ducis hortatio, 1 Machab. 3. & 4 8.2. Machab
8.16
oratio ad Deum, 1.Machab.4 30. & 7.40. 2.Machab.15.21
Duces ſpirituales cæci, Matth.13.24

E

EBrietas, Eccl.19.1
Eccleſia, Gen.28.16. 2.Reg.4.34. Pſalm.44.10.
& 45.1.& 47.1.& 64.5.& 67.10.& 68.36.& 75.
3.& 77.12 & 84.1 & 86.1.& 93.14.& 101.17.
& 106.55.& 113.16 & 121.3 & 131.13.Prou.9.
1 Cant.6.1.& 8.11. Iſa 1.27.& 2.1.& 4.5.& 5.1.
& 9.2.& 11.6.& 14.32.& 19 18.& 24.23.& 25.
10.& 26.1.& 27.& 2.31.20.& 51.3.& 61.10.&
65.15 & 66.10.Ier.3.17.& 30.18. Ioel.3.20.Agg.
2.10.Zach.2 4 & 8.3.& 9.8 Matth.13.24.1.Cor.
14.12.& 14.40. Col.2 19.1.Tim.3.15. Heb.3.6
Apoc.1.20.& 12.1.& 21.2
Eccleſiæ encomium, Num.24.5.
Eccleſiæ Deus aſſiſtit, Exod. 40. 38. Num.9.15
Deuter.12.12.
Eccleſiæ reuerentia,Leu.19 30.& 26.2
hoſtes, Iſa.10.5
vox, Bar.4.12
miniſtri, Eph.4.11. 1.Theſſ.5.12
perſecutio, Act 8.1. Apoc.12.13
auctoritas, Gal.1.2
præcepta, Act.15 41.& 16.4
Eccleſia primitiua, Act.4.32.& 9.31.& 24.3.Rom.
15.14 1.Cor.1.5.& 14.26
Eccleſiæ primitiuæ diſceptatio, Act. 11. 2. &
15. 2
Eccleſia ex gentibus, Iſai.54.1. Ezech.17.22
Eccleſiæ miniſtri. Eph.4.11. 1.Theſſ.5.12
eorum gradus, 1.Cor.12.28
eis dictum, 2.Tim.2.15
Eccleſiam perſequentium punitio, Iudith 16.20.
Iſa.29.5.& 31 3 Zach.1.4.12
Eccleſiæ dictum, Iſa.49.18. & 59.21. & 60.1.
& 62.2. & 30.16. Bar.4.36. & 5.1. Mich.5.9.
Apoc.3.8
Eccleſia non poteſt errare, Matth.16.18. & 28.20.
Luc. 22. 52. Ioan. 14. 16. & 16.15. & 17. 11.
1.Tim.3.15 1.Ioan.2.27.

eſt Corpus Chriſti, Epheſ.1.22. & 4.4. & 5.23. 1.Cor.12.27
ſponſa, Pſal.44 1.1. Ezec.16.9. Cant.4.9.2.Cor. 1.12.Eph.5.26 Apoc.19 8.& 21.10
eius caput Chriſtus, 1.Cor.12.27.Eph.4.15.& 5. 23.Col.1.18. & 20.10
& protectnt, Pſ.90.1.& 131.13.Iſa.43.2.Ier.46. 28. Matth.18 20. & 28.20. Ioan.14.23. 2.Corinth.6.16
Eccleſiæ ædificatio, Iſa.54.1.2
conſecratio, Exod 30.13. Num.7.2. vide Templum.
ſumptibus populi ædificatio, Exod. 33. 20. & 40.9
Eccleſiaſtici, Eccleſ.7.33. Ezech.44.20. Oſe.4 8. 1.Corinth.3.9. & 4. 1. & 9.7. 1.Theſſal.5. 12. Heb.5.1
Eccleſiaſticis dictum, Oſe.5.1.Matth.10.8.2.Cor.6. 3.2.Tim.1.6
Eccleſiaſticorum exemplo, Gen.47.10
diſtinctio à laicis, Num.1.49
peccata, Ier. 2.8
perfectio, Deut.33.9
alimenta, Rom.13.27
Eccleſiaſtici mali, Iſa.22.7.Mich.3.3
eis væ, Matth.23.14.Luc.1.1.32
Ecſtaſis, Act.12.17.& 10.10
Eleemoſyna, Ruth.2.14.& 3.15.2.Eſd.5.10.Tob.1. 3.& 2.2.Marc.12.41. Luc.19.8.Act.11.29.Rom. 15.23. 1.Cor.16.1. 2 Cor.8.2. & 9.1. Gal.2.10. Heb.13.16. 1.Ioan.3.17.3.Ioan.5
facienda, Leuitic. 19. 9. & 23. 12. Tob. 4. 7. Eccleſ.11.1. Eccli.4.1. & 7.10. Luc.3.11. & 12. 33.& 16.9
quomodo facienda, Matth.6.2
Eleemoſynæ fructus, 3.Reg.17.Tob.12.8.Pſal.111. 5.Prou.14 21.& 21.14 & 22.9.& 28.27.Eccli.3. 33.& 17.18.& 29.15. Iſa.58.7. Dan.4,24.Matth. 23.34 Marc.9.41. Act.9.36
Electio Eccleſiaſtica, Act.1.23
Electio Dei, Ioan.15.16.Rom.9.18.2.Tim.2.19
Electi, Pſalm.93.14.Sap.4.15. Dan.12.10. Zach.2. 8 Matth.13.13. & 20.16.Ioan.18.9. Act.13.48. Ioan 10.27. & 13.18. Roman.8. 28. & 11.5. Apoc.17.14
Eligendi ſuperioris qualitas 1.Reg.1.10
humilitas, 1.Reg.9.21. & 10.11
Electi in ſuperiorem gratia, 1. Regum 10. 6. & 16.13
Electo acclamatio, 1.Reg.10.24
Electio ſuperioris diuina, 1.Reg.9.13
Elias, Mal 4 3 Apoc.11.3
Elymæ magi punitio, Act.13.11
Emendatio, Eccli.21.1 & 35.3.Iſa.30.13.Oſe.10.12. Agg.1.3
Emptio & venditio, Gen.23.9. & 25.31. & 33.19. & 41.57. Leu.19.13. & 25.14. Deut.13.1. & 13. 2.Reg.24.21. Eccli.27.3. & 42.23. Prou.15.1.& 6.11. & 20.10. Iſa.23.18. Ier.32.6. Ezech.43.10. Mich.6.10.Matth.7.2.Luc.14.18. 1.Corint.7. 30. 1.Theſſ.4 6
Enoch Heb.11.3.Apoc.11.3
Epiſcopus, Matth. 20.23. Luc. 4. 16. Ioan.10.4. Act. 1.24. & 63. & 11. 22. & 14.20. & 20.28. Rom.13.16.1.Corinth 3.5.& 4.1.2.Corinth.3.6. Eph.1.15.Col.1.23.2.Tim.3.1.2.Tim.2.1.Tit.1.5. 1.Pet.5.2
Epiſcopi boni electio, Iſa.21.20
Epiſcopi mali punitio, Iſa.21.19
Epulonis parabola, Luc.15.19
Epulonibus væ, Iſa.5.22.
Errores, Matth.14.23
Erubeſcere, Pſal.39.11.Eccli.41.21.& 42.11.Ezec. 16.32.Marc.8.38.Luc 9.26.Rom.1 16.2.Tim.1.8
Euangelium, Iſa.10.22.& 1.1.12.Rom.1.16.1.Cor. 15.1.1.Cor.4.3
Euangelij tempus, Iſa. 12.3. & 29. 18. & 32. 4. & 33.6.& 35.1.& 42.16 & 44.3.& 49.9.& 65.17. Ierem.3.15.& 30.8.& 31.31. & 32.37.& 33.15. & 30.4.Ezech.20.40.& 34.1.1 & 63.9.& 37.21. Ioel.3.17. Mich.4.3. Soph.3.11. Zach.8.7. & 9. 16.& 12.8. & 13.2. & 14.9. Gal.3.25. Eph.1.7. 1.Ioan.2.8
prædicatio, Iſa.27.13.Ierem.16.14. Matth.13.31. & 24 14.Rom.10.18.1.Cor.1.18.& 15.3.Col 1. 6.Heb.2.3
Euangeliſtæ, Ezech.1.5. Apoc.4.6
Euchariſtia, Geneſ.28.16. Exod.12.11. & 16.18.3. Reg.19.8.1.Eſd.6.20.Pſal.150.4.Cant.2.9.& 5. 1.Iſa.23.6.Oſe.14.8.Zach.9.17.Ioan.6.50.Act.2. 42.& 20.7. 1.Cor.10.16.& 11.23
figuræ, Prou.9 5. Sap.16.20. Exod.16.15
inſtitutio, Matth.26.26
fructus, 2.Reg.16.11. Ioan.6.51
frequentatio, Act.2.42.& 20.7
adoratio, Pſal.21.28.& 98.5.Ioan.9.38
Examinare ſeipſum, Eccli.18.20.& 37.20.2.Cor.13. 5.Gal.6.4
Excommunicatio, Matth.3.29. & 16 19. & 18.8. Marc.6.42.Ioan.20.23. 1.Cor.5.4. 2.Theſſ.3.14. 1.Tim.1.20.Tit.3.10
figura, Num.5.1.Tob.13.1.1.& 14.8
Excommunicandi qui, Prou.22.10. Matth.18.17. Rom.16.16.1.Cor.2.8.1.Tim.1.20.& 6.5.2.Tim. 2.17.& 3.5.Tit.3.10.2.Ioan.10
Excommunicati vitandi, Matth.18.17.1.Cor.5.11. Tit.3.10
Exequiæ, Geneſ. 23. 2. & 50. 10. Deuter.34.8.2. Reg.3.31
Exemplum bonum, Cant. 4. 11. 1.Cor.10.32.1. Pet.3.16
Excuſatio nimia vitioſa, Exod.4.13
Expectandum quid, Gen.49.18
Expectare moleſtum, Prou.13.12
Expediens, 1.Cor.6.12. & 10.22
Exteriora, Eccli.19.12

F

FAciendum quid Pſal.36.28 Luc.1.1.42
Fama, Prou.20.7.& 22.1.Eccli.41.15
Fames, Prou.27.7
Famulus bonus, Gen.30.28. vide Seruus.
Feſtinatio, Prou.2.1
Feſtum, Exod.23.12. & 31.13.Leu.19.3.2.Eſd.8.9. & 13.15.Tob.2.1. Pſal.80.4.& 117 24.Thr.1.4. Nah.1.15. Marc.2.27. Luc.14 5
Feſti obſeruatio, Ier.17.21.1.Mach.2.35.2.Mach.8. 26.Matth.12.21
Feſti violationis punitio, Num.15.32. Ier.17.27
Fides, Pſalm.92.3 Eccli.16.28. Iſa.28.16.Ier.3.3. Luc.18 8. Ioan.3.18. & 4.42. & 6.29. & 12.44. Rom.10.8. 1.Cor.4.13. Gal.1.8. & 2.20. & 3.7. 2.Theſſ.3.2.Tit.1.1
Fidei neceſſitas, Iſa.7.9. Marc.16. 16. Act.16.30. Hebr.11.6
Fructus, Abac.2.4. Matth.8.13. & 9.2 & 15.28. Ioan.3. 36. & 4. 5. & 5.24. & 6. 47. & 7.38. & 11.23.& 20 29.Act.14.8 1.Pet.1 8
conſtantia, Dan.36.1.Mach.1.65.& 2.19
vis, Matth.9.29.& 17.20.& 21.21.Marc.2.3.& 5. 35.& 9.23.& 1.23.& 16.17. Luc.7.50.& 8.48.& 17.6 Ioan.14.12. Act.3.16. & 15 9. Heb.11.33
Fides viua, Exod.27.20. Cant.4.9.Abac.2 4.Matth. 9.22.& 15.28.Rom.3.22.Gal.5.6
Fides imperfecta, Ioan.12.42

mortua,

mortua,Matth 7.21.1.Cor.13.2.Iacob 2.26
Fidelitas,Prou.20 6.& 28.20.Luc 16.10
Fidelis ſeruus,Matt.24.45
Fideiuſſio,Prou.17.18.& 20 16
Periculoſa eſt, Prou.11.15.& 22 26
Filij, Prou.10. 1.& 13.1.& 14.14.& 15.20 & 17.6. & 19.13.& 23.24.& 28.7.& 29.4.& 30 17.Eccl. 16.1.& 22.3
Filiæ,Eccli.7.26.& 26.13.& 42 9
Filiis dictum,Eph.6.1.Col.3.20
Filij caſtigandi , Prouerb. 13. 24. Eccli. 7. 25. & 30.1
Filiis prouidendum, Gen.25.5
Filij inſtitutio,Eccl.30.2
amor, Gen. 45.9
conſilium,1.Reg.19 4
Filij peccatorum,Eccli.41.8
Filius præ cæteris patri charior, Gen.37.3
Filij minoris cura,Gen.42.4
Filij inobedientis punitio,Deut.21.18
Filij in patrem impij punitio, 2 Reg.18.14
Flagella Dei,Ezec.14 21
cauſa, Deut.29.22.& 32 21. Ioſ.7. 10 & 23.15. Iud. 10. 6.3. Reg.9.6.& 14.15.4. Reg.18.11.& 21. 10 2. Paralip.28 6.2.Eſdr. 9.26. Tob.13.5. Pſal.38.12.& 88 31. & 105.38.& 106.1.1.Iſa.5. 24 & 24.3.& 42.24. & 50.1. & 63.10. & 64. 6. Ierem.2.15.& 16.18.& 7.13.& 9.12.& 1.1.10.& 13.22.& 15.3.& 16.9. & 19.3.& 22.8.& 26.17. & 30.14.& 44.2.Thr.1.5. Ezech.14.13
fructus,Prou.19.25
remedia,Deut.30.1
Flagellis Dei indurati,Ier.5.3
Fœmina , Prouerb. 19.13.& 21.9.& 31.10. Eccleſ. 7.29. Eccli.10.22.& 19 20. & 25.19.& 36.27.& 42. 14. 1. Tim.2 9.1. Cor. 14.34. 1.Tim.2.9.& 3.11
Fœminæ creatio,Gen.2.18
modeſtia,Gen.18.9
virtus , Iudith 4. 4. Prouerb.31. 10. 2.Machab. 7.20
fides,4.Reg.4.30
laus,Prou.1.1.16.Eccli.26.18.Dan.13.2
prudentia,1 .Reg.25.18
ornatus,1.Pet.3.3 1.Tim.2.9
colloquium,Ioan.4.27.Act.16.13
malitia,Eccli.25.17.& 26.10.& 42.6
ira,Eccli.25.22
velum,1.Cor.11. 6
loquacitas.Eccli.25.27
Fœminarum deuotio , Exod.15. 20 4 Reg. 4 27. Matth 27.55.& 28.1. Marc.15.40.& 16.1.Luc. 8.2 & 11.27.Act.17.4
Fœminæ viris pares,Ioſ.17.4
Fœminæ vt loquendum , 4.Reg.4.12
Fœmina prophetis, 4.Reg.21.14
Fœminæ damna,Iud.16.16.Eccli.25.33
Fœmina litigioſa,Prou.25.24.& 27.15
ebrioſa, Eccli.26.11
Fœmina vitanda , Eccleſiaſt 7. 27. Eccli. 9. 3. & 42.12.
domi continenda,Eccli.25.34
Fomes,Rom.7.14
Fornicatio,Eccli.23.23.Oſe 4.1.1
vitanda, Tob.4.13. Prou 5.8 & 6 25. & 7.24.1. Cor 10.8
damnoſa,Prou.9.18.& 29.3. Eccli.9.9
Fortitudo,Mar.15.43
Fortitudo bellica,1.Mach.6.43
Fratris amor,Gen.43.30.& 45.1
odium, Gen.27.41.& 37.4
vita diſſimilis,Gen.25.27
Fraus,Prou.12.27.Iſa.32.7.Ier.6.13
Fugere perſecutionem , Matt.2.13. & 105.23.Act. 9.25.& 14 5.& 16.10.Ioh
Furtum,Tob.2.21.Zach.5.3
Furti damna,Prou.11.24
pœna,Exod.22.1
ſocius,Prou.29.24
Futura incerta,Prou.27.1

G

GAllus,Prou 30 31
Gaudium , Prouerb.15.13. Eccleſ. 2.2. Eccli. 30.17
Gaudendum de quo,Matth.5.12 Luc.10.19
Gaudium ſpirituale , Ioan.3.29.Act.13.52.Phil.3. 1. & 4.4
Gentiles & Iudæi,Matt.21.28
Gentium vocatio , Iſa.49.22. Matth. 22. 8. Actor. 13.46
conuerſio,2.Reg.10.4.Iſa.41.18.& 43.5. & 65. 1.Oſe.1.10.& 2.23 Zach.6.15.& 10.11. Matth, 21.43.Act.11.1.Rom. 11.7.Eph 3.6.Col.1.21.& 3.13
confeſſio, Matt.27.54.Mar.15.39
humilitas,Luc.7.6
Gentilibus conuerſis dictum , Rom. 11. 17. Eph. 2 .11
Generatio æterna , Iſa.66.9
Gloria in excelſis,Luc.2 14
Gloriandum in quo Ier.9.23.1.Cor.3.21
Gloria ſtulti,Prou.26.1
Gloriatio,Iac.1.9
Gloriatio Chriſtiana,Rom.5.11.1.Cor.1.31.2.Cor. 10.17
Gloria Dei quærenda in nominibus , Pſalm.115.1. Matth.6 9.Ioan.9.24.Act 3.12.1. Cor.6.20.Phil. 1.20.Col.3.17.Tit.2.10
Gratia,Exod.33.19.Leu.20.8 Deut.1.31.& 8.16.& 9.3.& 30.6.& 32.10. Ioſ.13.6.4.Reg.4.3.Iob.8. 11.& 14. 4.& 32.8. Pſalm. 36. 23. & 43 4.& 64.10 & 67. 21 & 83 12. & 93.17.& 114.8.& 117.16. & 118.32. & 126.1. Prou.16.9. &.21. 31. Ezech.11.19. & 36 26. & 47.12. Oſe.13.9. Ioan.1.16. & 3.27.& 4.10 & 6.37. & 15.4. Act. 15.11.& 16.14.Rom.5.15.& 8.14 & 9.15.& 11. 6.1. Cor.1.7.& 3.6. & 12 3. & 15.10.2. Cor.1. 21.& 3.5.& 4.6 & 5.18. Gal.2.21. Eph 2.8 Phil. 2.13.Heb.13.9.Iacob. 1.27.2. Pet.1.4.1. Ioan.2. 27.& 3.9 & 4.13.& 5.18. Apoc.21.6.& 22.17
Gratiæ effectus,Iob 33.20.& 42.5.Cant.5.4
neceſſitas ,Ier.10.23.Ioan.15.5.2.Cor.3.5
Gratiæ gratis datæ,1.Cor.12.4
Gratioſi,Prou.18.16
Gratitudo , 2. Reg. 19.32. 3. Reg. 2.7. Tob.91.& 12.4
Gratitudo in Deum, Luc.17.15
Gratiarum actio Deo,2. Reg.22.47.Pſal.15.7.& 17. 47. & 27.6. & 29.1. & 30.22. & 34.10.& 53.8. & 58.15.& 65.8 & 70.20. & 85.12.& 102.1.& 108. 30. & 115.3.& 117.21.& 123.6. & 137.1. Eccl.51.1.1. Mac.1.11.2.Mach.10.38.1.Cor.1.4. & 15.57.2.Cor.2.14 & 9.15. Eph.1.3.Phil. 1. 3. Col 1.3.1.Theſſ.1.2.& 2.13.2.Theſſ.13. & 2.13. 2.Tim.1. 3.Phil.4. Apoc.11.17
Gula,Gen.25.34
Gulæ damna,Prou.21.17.Eccli.37.32
punitio, Num.11.33
Guloſis dictum,1.Cor.6.13

Digitized by Google

H

HÆretici,Pſal.73.18.Prou.30.11. Cant.2.15.1.Cor.11.19.1.Tim.1.6.& 1.4.1.& 6.3.2.Tim.2 16.& 3.8.1.Pet.2.1.& 2.17.&3.3.1.Ioan.2.19.2 Ioan.7. Iud 4
vitandi,Matth.7.15.Tit.3. 10.2. Ioan.10. Rom.16 17.2 Tim 2.17
puniendi,Deut.13.5.& 17.1.& 18.20.3.Reg.18.40.4.Reg.10.25
Hæreticorum vox , Ioan.6 6
Hæreticis dictum, Iſa.29 9
Herodis crudelitas, Matt.2.16
Herodis punitio,Act.12.23
Homo,Iob 7.17.Pſal.8 5.& 143.3. Sap.2 23. Eccl.17.31.Iſa.40.6
habitatio,Gen.2.15
dominium,Gen.9.2
natiuitas,Sap.7.3
miſeriæ,Eccl.41
Hominis in malum pronitas,Gen.8.21
Homini neceſſaria, Eccl. 29.28
Hominis lapſus,Luc 10.30
Homo mendax,Rom.3.4
Homicida,Gen.4.10.Exod.21.14.Pſal.5.7
Homicidium caſuale, Num.35.22
Homicidæ maledictio,2.Reg.3.29
punitio , Gen.4.11 & 9.6.Leu.14 17. Num.35.16. Deut.19.1.1.2 Reg 1.14. & 4.9. & 21.3.3.Reg.1.5.& 21.17.4.Reg.11.16.2.Par.24.25
Honor,Eccl.10.23.1.Pet.2.17
Hoſpitalitas , Gen.18.1. & 19.1.& 24.30.Exod.2.20.4 Reg.4.8.2. Eſd.5.17. Tob.7.1. Act. 10.23.Heb.13.2.1.Pet.4.9
Hoſtes animæ delendi, 1.Reg.15.3
Humilitas,Gen.16.9.Pſal.137.6.Prou.16.19.& 18.12.& 29.23.Eccl.7.5.& 13.9.Matt.2.11.Mat.10.42.Rom.12.3.1 Pet.5 5
Humilitatis neceſſitas,Matt.18.2
fructus,4.Reg.1.13.2.Par.12.7. Iud.9.16.Pſ.17.28. & 72.23.& 101.8. & 114.6.& 1.12.6. Prou.11.2. Eccl.3.20
Humilis vox,Matt.8.8. Exod.3.11.& 4.10
Confeſſio Deo,2.Reg.7.18
Hypocriſis cauenda , Luc.12.1
Hypocrita,Iob 8.13.& 15.34.& 20.3.Pſ.77.36.Eccl.1.37.& 19.23.Matt.15.7
Hypocritis væ,Matt.23.13.Luc.11.44

I

IAcob,Gen.25.Heb.11.21
Iacobi Zebedæi mors,Act.12.2
Iactura,2.Par.25.9
Idola,Pſ.113.12.Iſa.44.9.1.Cor.8.4
Idolorum cauſa,Sap.14.15
Idololatria,2.Mach.11.23
Idololatræ,Sap.13.10.Rom.1.23
Idololatris dictum,Iſa.46.5
Ieiunium, 1.Reg.7.6.1.Eſd 8.21. Tob.12 8.Iſa.58.3.Ioel. 2.12. Zach.7.5. Matth 17.21. Mat. 2.20.Luc. 2.37.Rom. 13.13.1. Cor.7.5. 2. Cor. 6. 5.Act.13.2.Eph.5. 18.1. Theſſ.5.6.Tit.2. 2.1. Pet.1.13
Ieiunandum quomodo , Matt.6.16
Ieiunium violantis punitio,Leu.23.29
Ignorantia,Eccl.10.14
Ignorantiæ damna , Oſe.4.5. Prou.10.21.& 14 12.Bar.3.28
non excuſatur,Prou. 1.20.& 8.1
Ignoſcendum in nos peccanti , Ecc.28.8. Matth.5.23.& 6.14.& 18.22.Luc.17.3.Eph.4.32.Col.3.13
Illuminatio, Pſal 4 7
Imagines,Exod.25.18.Num.21.8.2.Reg.6 35.& 7.25.& 10.19. 2.Par.3.10 & 4.3.Sap.16.6
Imitandum quid, 3 Ioan.1.1
Immiſericordiæ damna , Prou.21.13
punitio,Matt.25.41.Iac.2.13
Impatientia,Prou.14.17
eius damna,Prou.19.19
Impatientis monitio,Iob 4.5
Imperfectio, 1.Eſd.3. 10.Iob 4.17. & 9.1.& 25.4.Pſal.138 16.1.Cor.13 9
Impij,Iob 15. 21. & 20,5. Prou.15.29. & 28.28.& 29.16. Eccl.8.8.Sap.14.9. Eccl.41.11.Iſa 57.20 Dan 12.10.Zach.5.7
vitandi , Deut.7.1.& 18.9
delendi,Deut.20.16
Impiorum punitio , 3.Reg.18.40. & 22.20.4.Reg.9 32 & 17.25.Iob.8.22.& 11.20. & 15.29.& 21.17.Pſ.1.4 & 36.35. Prou.33.3.& 14.11.Eccl.41.13.Dan 5.3.2.Mach.3.24.& 9.5
Impij peccatum ſuum agnoſcunt,1.Reg.6.6
Impij opera,Pſ.13.1
vox,Sap.2.1.Pſal.52.1
Impoſitio manuum, Act.6 6 & 8.17.& 13.3.& 19.6.1.Tim.4.14.& 2.22.2.Tim.1.6
Impœnitentis punitio, Ier.6.15
Improperij damna, Eccl.23.20
Imprudentia,Prou.21.20
Impudicitia Deo diſplicet,Deut.23.18
Impudicitiæ punitio,Deut.25.11
Impudicorum mores,Prou.7.6
Impudicæ ſigna.Eccl.26.12
Incantatio, vide Auguria.
Incarnatio, Ioan.1.14.Phil.2.Heb.2.16
Incerta,Iob 9.21.Eccl.9.1
Inceſti punitio,Leu.20.1.2
Incredulitas,Iſa.21.2.Ioan.10.20
Incredulitatis cauſa . Ioan.5.44
damna,Ioan.1.18 & 3.36.& 8.24
punitio,Num 20.13.4 Reg.17.17.Luc.1.20
Indigentia,Eccl.40.29
Indulgentiæ,2.Cor 2.10
Infamia,Prou.10.7
Infernus,Pſ.48.15.Iſa.30.32.& 34.9.& 66.24.Mat.9.44.Apoc.14 9.& 19.20.& 20.15
Infidelis,Tit.1.15
Infideles vitandi, 2.Cor.6.14
Infirmitas , Eccl. 18.21.& 31.2.& 38.9.Phil.2.27.Iac.5.14
Infirmitatis cauſa , Leu.26.16.Deut.7.15.& 28.27.2.Reg. 24.13.4.Reg.5.27. Eccl.38.15.Ioan.5.14.& 9.3
Infirmi viſitandi & conſolandi, 4.Reg.8.29. Iob 2.11.Pſal.40.4.Eccl.7.38.Matt.25.37. Ioan.11.3.& 12.9.2.Cor.1.4
Infirmi patientia, Ioan.5.7
Ingrati Deo, Iob 12.6.Pſal.77.42. & 105.21.Iſa.1.2.Ier.2.5.Bar.4.7.Oſe.2.8.& 7.13.& 8.14.& 11.3.Luc.17.17
Ingratitudinis punitio , Prouerb.17.13. Sap. 16.29
Ingrato in Deum dictum, Iſa.51.13
Inimicus, Eccli.12.8
fugiendus, Eccli. 6.13
non odiendus, Prou.14 17.Eccli.8.8
diligendus,Matt.5.44.Luc.6.27
Inimico ignoſcendum, 1.Reg.24.7.& 26.8.2.Reg.19.22
non credendum, Prou.26.24.Eccli.12.10
benefaciendum,Exod.23 4.Prou.25.21
Inimici amor,2.Reg.1.11
Inimicitiæ cauſa,Prou.17.9

Iniquitas, Pſal.5.7. & 77.8. Prou.10.25.& 15.9.& 29.27.Eccl.3.16.Sap.1.16.& 4 3.Eccli.9.17.Luc. 16.10
Iniquitatis damna, Prou.1.18.& 5.22 & 8.35.& 10. 24.& 12.28
Iniqui punitio, Gen.28.7.Iud.9.45.Iob 4.8.& 6.16. & 11.3.Pſal.1.4 & 5.11. & 9.6.& 10.6.& 11.4 & 20.8 & 36.1.& 49 18.& 51.7.& 58.7.& 67. 22.& 68.23.& 72.19.& 77.30 & 80. 12 & 91. 10.& 93.23.& 108 6.& 118.4.& 139.12.Prou. 2.22.& 11.7.& 13 5.& 28. 8.& 29.6. Eccl 8.13. & 10.11. Sap 1.8.& 3.10 & 4.19. Eccli.27. 28. Eſd. 27.14. & 28.17.& 33.1. & 42.14 3 Reg.1. 44. Iob 17. 4 & 21.30.& 22.4. & 24.18 & 27. 13. Am.3 10 Mich.2.2.2.Pet.2.9
Iniquis væ, Ier.22.13.Abac.2.12
Iniquorum mores, Iob.24.2. Pſ.35.1 Prou.10.27
opera, Pſ.5.10.& 9.23.& 10.2.& 11.3.& 13.5
Iniquis dictum, Iſa.3.14
Iniquis dicendum, Pſ.52.5.Ezech.54.18
Iniqui timor, Prou.28.1
vox, Sap.2.10
ſpes, Prou.10.28.Sap.5.15
Iniquus perniciosus, Prou.16.29
Iniuriæ remiſſio, Gen 50.15.Luc.17.4 Matt.18.21
punitio, 2.Reg 2.8.Matt.5.12
remiſſiæ fructus, Matt.6.14
Innocens facile credit, Prou.14.15
Inobedientia, 2.Theſſ.3.14
Inobedientiæ grauitas, 1.Reg.8.7
punitio, Gen 19.21.Ioſ.7.15
Inſtabilitatis cauſa, Thren.18
Inſtabilitas, Prou.27.8.Eccl.5.11.Ier,14.10
Inſtitutum. Act.5.38
Intentio, Matt.6.12
Intolerabilia, Prou.30.21
Inuidia, 1.Reg.18.8. Iob 5.2 Prou 14.30.Eccl.4 4. Eccli.11.8.Matt.11 15.Luc.15.25
Inuidiæ damna, 1.Reg.19.1.Eccli.30.26
Ioannes Baptiſta, Iſa.40.1. Mala 5.1.& 4.5.Matth. 3.4.& 11.7. & 14.3.& 17.12. Mar. 1.4. Luc.1. 14.& 3.2. Ioan 1.6
eius teſtimonium de Chriſto, ibid.
habitus, Mar.1.6
cibus, Mar.1.6
decollatio, Mar.6.27
exultatio in vtero, Luc.1.40
natiuitas, Luc.1.57
libertas, Luc.3.7
gaudium, Ioan 3.29
Ioannes Euangeliſta Chriſto dilectus, Ioan.13.23. & 19.26.& 20.2
Ira, Iob 5.2. Prou.12.16.& 15.18 & 18.14. & 27.3. & 30.33.Eccl.7 10.& 11.10 Eccli.10.22.& 27. 33. Iacob 1.19
Ira moderanda, Pſalm.4 5
Iræ damna, Prou.29.22. Eccli. 30.26
punitio. Matt.5.22
Irato dicendum, Matth.6.15
Iracundus vitandus, Prou.22.24.
Iræ Dei remedium, Ezech. 22.30
Ironia, 3.Reg.18.27. & 22.15
Irriſor, Eccli.32.6
Iudæi, Rom.9.4. & 10.2.& 11.5.Iſa.10.21 & 59.9. & 55 2.Ier.6.20 Oſe.3.4.Matt.21.28.1.Cor.10.1
Iudæorum incredulitas, Ioan.5.46.Heb.4.6
obſtinatio, Act.7.51. & 18.6 & 19.9.Rom.10.21
peruerſitas, Act 13.45
impietas, Matt.23.24
reprobatio, Iſa.29.15.Am.5.21.Matt.21.45
cæcitas, Mat.13.13.2.Cor.5.14
punitio, Ier,18.21.Matt.23,27
conuerſio, Ezech.16.60. & 39.15. Oſe.2.15.& 3.5.2.Cor.5.16
Iudæorum contra Chriſtum vox, Sap 2.22
Iudæi Chriſtum occidunt, Matt.21.38
Iudæis dictum, Iſa.6.9.Rom.10.19
Iudaica reprobata, Mal.1.10
Iudæ malitia, Matt.26.14. Luc.22.3. Ioan 6.70.& 12.4 & 13.27
Iudas ſe ſuſpendit, Matt.27.5. Act.1.18
Iudæ væ, Mar.14.21
Iudex, Eccli.8.17.& 10.1
Iudicibus dicendum, 2.Par.19.6. Iob 36.18.Pſ.57. 1.& 81.2. Prou.18 5 & 24 13.& 28.21. & 31.8. Sap.1.1.Eccli.4.10.& 5.8.Iſa.5.23
Iudici iniquo dictum, Deut.13.52
Iudicum punitio, Ier.5.28
Iudicis officium, Pſ.100.8.Eccli.7.6
Iudicandum iuſte, Exod.23.2.Leu.19.15.& 24 22. Deut.1.19 & 16 18.& 24.16. & 25.1. Ioan.7.24
Iudicij peruerſitas, Prou.17.15
Iudicium temerarium, Luc.7.39
vitandum, Matt.7.1.1.Cor.4.1
Iudicare proximum, Rom.2.1
Iudicium diuinum, 1.Cor 4.4
humanum, 1.Cor.4 3
Iuramentum, Eccli.27 15.Ier 4.2. Zach.5.4 Matth. 23.20.Rom.1.9. Heb.6.16
vitandum, Eccli.23.9.Matt.5.34.Iac.5 12
Iuramenti reuerentia, Ioſ.9.18.1.Reg.14.24
Iuramenti vani punitio, Exod.20.7
Iuramentum imprudens, Mar 6.25
eius impia adimpletio, Mar.6.26
Iuſtitia, Pſal.74.11.Prou.10.25.& 15.9.& 26.6.& 21.21. & 29.27.Sap.1.15. Eccli.5.7. & 18.19.& 30.15 Iſa 32 17
Iuſtitiæ odor, Cant 1.12
ſtudium, Eccli.27.9
fructus, Iob 11.14.& 22.21. Pſal.33.16.& 36.29. & 40.13.& 57.12.& 85.13.& 91.13.& 11.1.2.& 117.15.Prou.2.22 & 3.33.& 4.17.& 10.2.& 11. 4. & 12. 28. & 13.6. & 14.34.Eccl.2.26.Sap 3.7. & 5. 16. Eccli.4.29. & 11.17.& 15.1.& 20.30. Iſa. 3. 10. & 64. 5. Ier. 6.16. Iacob.3.18.Apoc. 22.14
Iuſtus, Oſe.11.7. Zach.13.19.2.Ioan.3.22.2.Pet.2. 8.1.Ioan.2.29.& 3.2.Apoc.22.11
Iuſtus quis, Ezech.18.5
Iuſtus Deo curæ, Dan.14.56
Iuſti protectio, Gen 15.1.& 19.22,& 31.24 & 35. 5.& 39. 2. & 46.3 Exod.8.22. & 9.6.& 11.7.& 15.13.1.Reg.2.9.& 18 13.2.Reg 8.6.& 22.33. 3. Reg.17.4. & 19.5.1. Paral.11.10 & 26.5.Iob 1.10. Pſalm. 3.4. & 7.10.& 9 4.& 22. 1. & 26.5 & 27.8 & 28.11.& 33.20.& 36.17.& 54. 23.& 58. 10.& 60.3. & 68.30. & 88.22.& 96.10.& 101. 29. & 17.33.& 124.3.& 119.8.& 144.20. Prou.2.7. Sapien.3.1. Eccli.11.15.& 35.22.Ier. 45.4.Dan.5.49.& 6.21. Ioel.3.16 Ioan.2.1.Act. 7.9.2. Tim.4. 16
liberatio, Geneſ.7.1. & 8.1. & 15 14.& 19.11. Exech.9.6. Act.5.19
merces, Gen.15.1.Pſalm.16.15.& 17.21.Prou. 11.18
afflictio, Gen.15. 23.2. Regum 15.30. Tob.2.9. Ioh 1.11. & 7.20. & 23.10. Cant. 2.2. 1. Mach. 2.29.Ioan.16.20.Actor.4 5.2. Tim.5.12. Hebr. 11.36
meritum, Gen.19 29.3.Reg.11.12.& 15.4.4.Reg. 8.19.& 15.23. Pſal.105.23
profectus, 1.Reg.3.1.& 5.10
perſecutio, Exod 1.12.Pſ.3.1.& 10.2 Ioan.16.2. Act.5.18.& 9.24.13.50. & 14.18. Apoc.12.17

Irriſio, Act.2.1.3
ſocietas, Gen.30.27.1.Reg.16.23.1.Par.12.18
proſperitas, Iſa.3n.23
proſperitas poſt aduerſa, Gen.41.59 Iob 42.10
humilitas, 1.Reg.18.18 4.Reg.6.5.Pſ.130.1
reuerentia, 1.Reg.18.12
error, 1.Reg.19.29
libertas, 3 Reg.18.17 & 21.20.4.Reg.3.13
robur, 3.Reg.18.46. Prou.28.1
zelus, 3.Reg.19.10. Pſal.118.13. & 138. 21.1. Mach.2.7
virtus, 4.Reg.2.8 & 6.6
grauitas, 4 Reg.5.9
benignitas, 4.Reg.6.21
laus, Iob 11.& 2.3.Iſa.20.16
perfectio, Iob 27.1 & 31.7
opera, Iob 29 15.Pſal.1.1
deſideria, Pſal.13.7. & 26.4. & 52.7. & 54.7.& 62.1. & 66.1.& 67.1.& 72. 25.& 83. 1. & 103, 35.& 118.5 & 119 5. & 136.8 & 141.8.Iſa,26. 9.Ier.17.16
vox, Pſal 9 9
ſtudium, Pſal.26.9 Prou.21.12
frugalitas, Pſ.36,16
miſericordia, Pſ. 36.21.Prou. 13.14.& 29.7
diuitiæ, Pſ 15.5.& 118.57
ſpes, Prou.10.28
verba, Prou 10.21. Ier.17.16
conſolatio, Prou.12.21.& 13.9
pax, Ier.17.16
def nſio diuina, Ier.50.33.& 51.36
mortificatio, Cant.1.5
Ira, Ioan.4.1
peccantis punitio, Ezec.18.24.& 33.12
Iuſto dictum, Iſa.45.4
Iuſtum etiam mali reuerentur, Mat.6.20
Iuſtos perſequentium punitio, Exod.14.27.3.Reg. 13.4 & 4.Reg. 1.10.& 2.23
Iuſti in luce verſantur, Exod.10.23
Deo familiares, 3.Reg.19.9. Ioan.4.9
eis adhærendum, 4.Reg 2.2
contemnuntur, 4.Reg.9.11.Iob 12.4
cur tribulentur, Tob.12.13
non lædendi, Prou.17.25. & 24.15
in peccato non permanent, Prou.24.16
exaudiuntur, Iſa.65.24
ſignantur, Exech 9.4
Iuſtorum vita, Tob,14.4.Pſ.21.31.& 25.4.& 36.30. & 51.10. & 100.2.& 115.5. Prou.15.19.& 14. 32.Sap.4 7.Iſa.57.2.Luc.1.6.Phil.3.20
Iuſtis dictum. Luc.12,32,1. Ioann. 8. Apoc.2,2. & 3 11.
dicendum, Tob 13.10.Pſ.31.25.Eccli.2.7
Iuſtificatio, Act.13.38. Rom.1.17.& 3.20.& 4.5. Gal.2.16.& 5.4
Iuſtificato dictum, Rom.5.1
Iuuenis, Tob.1.4. Prou.20,29.Eccli.25.5.& 32.10. Thr.3.27.Tit.2.6.1.Pet.5.5
Iuuenis inſtitutio, Pſ.118.9
virtos, 2.Mach.7.24
mors, Sap.4.10
Iuueni dicendum, Eccl.11.9.& 12.2

L

LAbor, Prou.16.26.Eccleſ 2.24. & 5.11. & 6.7. Eccli.10.30. 2.Theſſ.3.10
Laboris fructus, Prou.14.4
Labor vanus, Eccl.2.22
Laborandom pro æterna requie, Gen.49.15
Laboranti dicendum, 2.Par.15.7.Iob 5.7.Pſ.127.2
Lacrymarum fructus, Pſ.125.5
Lætitia, Prou.16.24.Eccl.7.5.Eccli.30.33
Lætitia bona, Eccl.3.12
Lætitia in Deo, 1.Reg.2.1.2. Eſd.8.9. & 12.42.Pſ. 9.16.& 31.11. & 34.9. & 63.11. & 67.11 & 69.5. & 83. 3. & 89 14.& 9 .5 & 104.3.& 117.15.& 118.14 & 149.2. Ioel.2.22.Abac.3.18. Zach 10. 7.Luc.1.47
Laicis ſacra non tractanda. Leu 10,1. Num.1.31 & 3.10.& 4.15.& 18.7.2. Reg 6.6.2. Par 26.18
Laus, Prou.27. 21. Eccli.11.2. & 15. 9. & 26. 8. 1. Cor.11.2
Laus propria, Prou. 27.2
Laus Dei, vide Deus.
Laſciuia, Matt.5.28
Laſciuis dictum, 1.Cor.6.15
Latronis oratio, Luc.23.42
Lazari ſuſcitatio, Ioan.11.43
Lector, 2.Eſd 8 8
Leo, Prou 3n.30
Lepræ cognitio, Leu.13.& 14
cauſa, Exod.4.6. Num.12.8.4 Reg.5.27.& 15.5. 2.Par.20.18
mundatio, Exod. 4.7. Num 11. 15.4. Reg.5. 14. Matt 8 2.Luc.17.14
Leproſorum ſeparatio, Leu.13.49. Num.5 2.4.Reg. 15.5
Lex, Prou 28.4.Rom.3.19.& 4.15. & 7.7 1. Tim.1. 8 Heb.7.12
Lex Dei, Iob.11.5 Eccl.33 3.Bar 4.1.Matt.5.18
Legis Dei violatæ punitio, Matt 5.19
Lex naturalis, Rom.1.14
Lex vetus, Rom.4.14.& 5.20 & 10.4 1. Cor.10.1. 2.Cor.3.7.Gal.3.10.Heb.9.9.& 10.1
Lex noua, 2.Cor.3.7.Iſa.1.11
Lex vetus grauis, Exod.17.12 Act.15.10
Legis veteris reprobatio, Pſal.49.7. Iſa.1.11.Heb. 7.18
Lex Dei in ore, Exod.13.9
Legis diuinæ ſtudium, Pſ.1.2.& 118.1.Eccl.32.19
amor, Pſal.1.18.162
memoria, Pſal.118 93
meditatæ fructus, Pſal.118 99
obſeruatæ fructus, Prou.29.18
rectitudo, Prou.8.8
Legis obſeruatio, Matt.8 4.Luc.2.41.Iac 2 10
Legis tranſgreſſoris oratio, Prou.28 9
Liber vitæ, Exod.32.32.Pſal.68.29.Phil.4.3.Apoc. 3.5.& 20.12.& 21.27
Libellus repudij, Deut.24 1. Mal.2.16.Matt.19.7. 7.Mar.10.4
Libri, Eccle.12.12. Apoc.5.1.10.9
Libri prohibiti, Act 19.19
Libertas, 2.Cor 3.17.Gal.5.13.1.Pet.2.16
Liberum arbitrium, Ioſ.24.15.Eccl.15.14.Iſa.19
Liberalitas, 2.Eſd.5.10 Eccl.4.36.& 31.28.& 33 20
Liberato poteſtate diaboli quid faciendum, Mat. 5. 18
Liberatorum gratiarum actio, Exod.15.1
Liberati perſecutione, Iſa.14.3
Libido, Dan.1.8.Oſe.7.6
Lingua, Prou.15.4. & 18,21.& 26.28. Eccl.4.29 & 9.25. & 14.1 & 19.17. & 22.32. & 28. 28. & 40.21.Iac.1.26.& 3.3
Linguæ cuſtodia, Pſ.38.1.Prou 13.3.& 21.23.Eccl. 23.17
damna, Eccl.28.21
Linguarum donum, Act.10.46.& 19.6.1.Cor.14.18
Lis, Prou.16.28.Eccl.8.1.1.Cor 6.4
Locus, 2.Mach.5.19
Loci ſancti reuerentia, Exod. 3.5.Ioſ.5.15
Longanimitas, Abac.2.3
Loqui, Eccl.11.6. & 22.14.& 32. 6.& 37. 11. 1.

Cor.

Cor.14.11. Iac.1.19.& 3.2
Loquendum quid,Num.23.12.Pſal.16.3
Loquentis geſtus,Act.26.1
Loquacitas, Prou.25.28. & 29.20. Eccl.5.2. Eccl. 19.5
Loquacitatis damna,Pſal.139.12
Loth,Sap.10.6
Lotio pedum,Gen 18.4.& 19.1.& 43.24.& 24.32. Ioan.13.4.14.1.Tim.5.10
Lucas, 2.Cor.8.18.Col.4.14
Lucifer, Iſa.14.12.Ezech.28.12.& 31.7
Ludos,Gen.21.9
Luctus, Pſ.136.1.Eccl.7.3.Ier 9.1.& 13.17.& 14. 17.Thr.5.15.Dan.10.2
Lux, Eccl.11.7.1.Ioan.1.7
Luxus,Eccl.11.29
Luxuriæ mala, 3.Reg.11.1
punitio, Gen.9.3.& 19.24

M

Magdalena, Matt.26.6 Mar.14.4.& 16.9.Luc. 7.37.& 10.39.Ioan.11.29.& 22.3.& 20.11
Magiſter, Iac.3.1
Magiſtratus, Prou.28.12.& 29.2.Eccl.8.9.Eccl.7.4. & 10.2
honorandus, Eccl.7.4
Magiſtratus malus, Ier.6.28
Magiſtratui iniquo dictum, Iſa.10.1.& 28.14.Mich. 3.1
Magiſtratui dicẽdum, Sap 6.2.Ier.22.3.Ezech.45.9
Magnatibus dictum, Ier.25.34
Magnificat, Luc.1.46
Magorum aduentus, Matt.2.2
adoratio, Matth.2.12
Maledictio vitanda, Num.23.8.Rom.12.14
Maledictus quis, Ier.11.3.& 17.5.& 48.10
Maledicere, Prou.26.2
Malignus, Eccl.27.25
Malignis væ, Iſa.29.33
Malum nunquam faciendum, Rom.3.8
permittitur à Deo propter bonum, Gen.45.8
eius occaſiones vitandæ, Eccl.43.27
Mali,Prou.14.19.Eccl.8.11
Malorum mores, Pſal.93.3. & 105.24.Prou.2.13. Phil.3.18
Proſperitas,Ier.12.1.Iob 21.7.Pſal.72.3
punitio, 1.Eſd.7.16
Mali non imitandi,Prou.3.31.& 24.19
vitandi,Exod.23.32.& 34.14.Ioſ.23.12.Prou 4. 14.& 24.1.Eccl.7.2.& 12.13.1.Cor.5.6
Malorum ſocietatis damna,Eccl.13.1
Malorum opera Deus vtitur,Ezech. 29.18. Matth. 7.12.Mar.9.38.Luc.9.49
Malis dictum,Matt. 23.32
Malum non reddendum pro malo, Prou.20. 22. Rom.12.1.Cor.4.12.1.Pet.3.9
Manna, Exod.16.13.Num.11.7.Deut.8 3.Ioſ.5.12. Pſ.77.24. Sap.16.20,Ioan.6.31
Manſuetudo,Eccl.10.31
eius fructus. Pſ.36.21.& 146.6.& 149.4.Prou. 3.34.Eccl.3.19
B.Mariæ,Pſ.45.5.Prou.31.29.Cant.4.7. & 6.9.Eccl. 24.24.Apoc.12.1
Mariæ virginitas, Ezech.44.2.Luc.1.34.Iſa.7.14
turbatio, Luc.1.29
humilitas,Luc.1.37
charitas, Luc.1.39.Ioan.2.3
laus, Luc.1.42
prudentia,Luc.2.19
fortitudo,Ioan.19.25.Prou.31.10
fides,Luc.1.45
ſpes, Ioan.2.5
modeſtia,Luc 2 48
benignitas,Luc.1.40
paupertas,Luc.2.7
patientia, Luc.2.35
Maria mater Dei, Luc.1.43
beata,Luc.1.45
Mariæ aſſumptio, Cant.3.6.& 4.7.& 8.5
figuræ, Gen.6.14.Exod.3.2.& 25.10.Num.17.8. Iud.6.37.3.Reg. 10.28. Ezech.44.2. Dan.2.34. nempe in Arca Noë,Rubo,Arca fœderis, virga, vellere.throno,porta,monte,& Gen.24.51.& 30. 32.Iudith 13.8.Heſter.2.9.& 7.3.nempe in Rebecca,Rachel,Iudith,Heſter.
nomina, nempe ſtella, Num.24.17.ſol,Pſal.18. 6.Regina,Pſal 44.10
tabernaculum,Pſ.45.5.Ciuitas Dei,Pſ.86.3
mater dilectionis, Eccli.24
Mariti officium & auctoritas, Gen.3.16.Num.5.12. & 30.7. Deut.22.3.& 24.1.Prou.5.18 & 18.22. & 31.10. Eccl 9.9. Eccli.7.28. & 9.1.& 25.2.& 26.1.Mala. 2.14.1. Cor.7.3.& 11.3. Eph.5.22. Col.3.18.Tit.2.4.1.Pet.3.1.1.Tim.2.11
Maritus à parentibus datus,Gen.24.50.Tob.7.15
Martha,Luc.10.38.Ioan.11.20,& 12.2
Martyres,Sap.3.4.Apoc.6 9.& 7.14
Martyrum conſtantia, 2.Mach.7.1
Martyri dictum, Luc.12.11.& 21.12.Apoc.2.10
Matrimonium, Tob.7.15.Matth.19.4.1.Tim.5.14. Heb.13.4. vide Coniugium.
Matrimonij inſtitutio, Gen.2.24
vinculum, Matt.5.32.& 19.6. Rom.7. 2. 1.Cor. 7.10
abuſus eius punitio, Gen.38.10.Tob.6.17
Matrimonium ſacramentum, Eph.5.32
Matris amor, Tob.5.23.& 10.7.& 11.5
honor,3.Reg.2.18.& 3.24
conſilium,Gen.27.8
Medicus,Eccli.10.11
honorandus, Eccli.38.1
Medicina,Eccli.18.20.& 38.2
Meditatio,Gen.24.63.Pſalm.77.7.& 142.5. Eccleſ. 12.12
Melchiſedech,Gen.14.18.Heb.7.1
Mendacium, Prou.10.4.& 2.22.& 13.5. & 20.17. Eccli.20.26.Ier.8.10
Mendacij damna, Prou.19.9
punitio,Pſal.5.7
prohibitio, Exod 27.7. Leu.19.11. Eccl.4.26. & 7.13
Menſura & pondus, Deut.25.13.Leu.19.35.Prou. 11.1.& 16.11.& 20.10. Ezech.45.10.Amos 8.5. Mich.6.10
Mercator,Eccli.26.28
Mercenarius, Eccli.7.12.Ioan.10.22
ei ſoluendum ſtatim,Deut.24.14.Eccli.34.25
Meretrix,Prou.23.26.Eccli.9.10
Meretricium prohibitum, Deut.23.17
Meretricis mores, Prou.5.3.& 9.13
Meretricis vox,Oſe.2.5
Meritum operum,1.Reg.26.23.2.Reg.22.21.Eccli. 10.31.& 16.15.& 38.18.1.Tim.6.19.2.Tim.4.8. Heb.6.10
Michael, Dan.10.21.& 12.1.Iud.9.Apoc.12.7
Miles, Eccli.26.25
Militis laus,2.Reg.22.38
Militibus dicendum, 1.Par.19.13.2. Par.29. 15.& 25.8.& 32.7.Luc.3.14
Militia ſpiritualis,2.Cor.10.3
Militis Chriſtiani vox, 2.Reg.10.12
Miniſtrorum Eccleſiæ poteſtas, Matt.18.18
Miraculum, 2.Mach.1.21. Matth.7.22. Actor.8.7.

vide

videSancti.
Miraculi fructus, Ioan.2.11
Miſeria, Iob 3.20
Miſericordia, Prou.14.21. & 21.21. Eccli. 35.4.& 40.24 Oſe.6.6. Matt 9.13.Luc.6.36. Heb.15. 3. vide Eleemoſyna.
Miſericordiæ fructus, Prou.11.17.& 25.27.& 16. 6.& 19.17.& 21.3.Eccli.16.14
Miſericordiæ commendatio,Prou 3.2
Miſſæ ſacrificium, Malach.1.11. Pſal.109.4. Dan. 11.31. Luc.22.19.Act.13.2.1. Corinth.10. 16 & 11.23.Heb 5.6
Modeſtia, Prou.17.24 & 22.4. Eccli.19.26.& 21. 26.Phil.4.5
Morbus,Eccli.11.vide Infirmitas.
Mors,2.Reg.14.14. Iob 3.17.& 13.12.& 14.10.Pſ. 88.49.Prou.11.7. Eccl.2 16.& 3.19.& 9.4.& 11. 3.Sap.2.24.Eccli.10.11.& 14.18.& 40.11.& 41. 1.Iſa.50.10. 2.Cor.5.1.Rom.14.7
Mortis cogitatio, Iob 14.14.Eccli.14.12 & 38.22
Mortis memoriæ fructus,Eccli.7.40
Mors glorioſa,2.Mach 6.31
Mors quæ optanda, Num 23.10
Mortis timor facit Deo obedire, Exod 12.33
Mors filij patrem crucians,Gen. 37.34
Mortuum amicum dolere, 2. Reg.1.26
Morti ſe offerre pro amico,Iud.5.1
Mortuum flere, Gen.23.1.Num 20.29.Deut.34 8. 1.Reg.25.1.2.Reg.5.32. 3.Reg.13.30.2.Par.35. 24.Iudith. 16.29.Eccli. 22.10.1.Mach.2.70.Act. 8.2
Mortis hora incerta, Eccl.9.12. Matt.24.43. Luc. 12.40
Mortificatio, Deut.10.16. 2.Reg.33.15. Cant.5.5. Eccli.18.30. Matt.5.29 & 18.8.Luc.17.32.Gal.5. 24. Col.3.6.2.Tim.2.11
Mortificationis fructus,Ioan.12.24
Moſes,Act.7.12.Heb.3.5.& 11.23.2.Cor.3.7.Matt. 17.3.Eccli.45.1
Multiloqoium, Prou.14.23.Eccli.7.15
eius damna, Prou. 10.19.Luc.6.35
Munditia,Prou.21.8
Mundanda quæ. Luc.11.39
Mundus, Pſ.136.1.Eccl.3.11.Ioan.7.7.& 15.18.& 17.9. 1.Ioan.2.15.& 3.1.& 5.4.
Mundi creatio, Gen.1.2.Pet.3 5
Mundi renouatio,Apoc.21.1
finis, Iſa.51 6.2 Pet.3.7.Apoc 10.5
mores, Pſal.52.4.& 54.10.& 56.5.& 61.10. & 63.4
vox,Exod.5.2.Sap,1.6
tumultus,Matt.24.6
impedimenta, Exod.5.8 & 12.36.1.Eſd.4.4
vanitas, Eccli.2.4
peccata, Sap.14.25.Iſa.2.7.& 59.Matt.24.10.2. Tim.3.1.2.Pet.2.12
Mundum relinquere, Gen.12.1. Exod. 6.1. & 13. 18. Iſa.52.11.& 21.14. & 55.12.Ier.51.6. Apoc. 18.4
Mundum relinquentibus ipſe prouidet, Exod. 3.21
Mundom relinquentium perſecutio diaboli,Exod. 14 5
tentationes, Exod.14. 10.& 16 2.& 17.2. Num. 21.4.& 14.1. & 20.1.& 21.4
protectio diuina, Exod.13.22.& 16.4.Deut.2. 7.31.3
Mundani placandi donis & honorandi,ne noceant, Gen.32.13.& 33 3
vitanda eorum ſocietas, Gen.46.33
non habendi odio, Deut.25.7
non imitandi,Leu.18.1
Mundani, Prou.1.7.& 13.16.Iſa.59 6 Matt 11.16. 1.Ioan.4 5.Iud 12
Mundanorum prudentia,Luc.16.8
punitio,Iſa.24.16.& 30.12
Mundanis væ. Iſa.31.1.Apoc.8.13.& 12.12
Mundanis dictum, Matt. 16.2
Mundanis dicendum, Pſal.4.5.Ier.2.18. Soph.1.7. Amos 6.3
Munera,Prou.21.14.Eccl.20 31
non accipienda, Exod.23 8.Deut.17.19.Iob 15. 34.Prou.15.27.& 17.23
Accepta,Act.28.10.Phil.4.18
repudiata, Gen.14.21.4.Reg.5.16.Dan.5.1 7
offerenda Principi,Gen.43.11
Murmuratio prohibita, Leu.19.16. Sap. 1. 11.2. Cor.10.10
Murmurationis contra Deum punitio, Num.11.1. & 14.27.& 16.46.& 21.5
Murmurationis contra prælatum punitio, Num. 12.1.& 16.31
Muſica, 4.Reg.3.15.1.Par.6.31 & 15.16.& 23.5.2. Par 5.12. & 7.6
Mutuum,Prou.22.7.Eccl.8.15
Myſteriorum reuerentia, Num.4.15
Myſteria non quibuſuis communicanda, Matth. 7.6
Myſteria quibus reuelentur, Matt.11.25

N

NAuigatio, Sap. 14 5
Negligentia, Prou.10 5.& 18.9.& 21.5.Eccl. 4 34.& 7.34
Negligentiæ damna, Prou.10.4. & 22.24.& 25 24
punitio, Luc 9.22
Negligentium exhortatio, Ioſ.18.3
Negligentibus dicendum,Iſa.21.12
Negare Deum, 2.Tim.2.12
Negotiorum damnum,Eccl.29.26
Nobiles,2.Eſd.3.5
Nocere,Prou.26.18
Noë Sap.10 4.Heb.11.7
Nouitates,1.Tim.6.20
Nouum nihil,Eccl.1.10
Nouitio dicendum, Eccl.2 1
Nox. Act.20 8
Nuntius, Prou.13.17.& 25.13
bonus,Prou.25.25
ſtultus,Prou.16.6
Nuptiæ à Chriſto honoratæ,Ioan 2.2
Nurus amor,Ruth.1.6

O

OBedientia, Prou.15.28.& 21. 28.Eccleſ.4.17. Rom.13.1
Obedientiæ commendatio, 1.Reg.15.12
præmium,Gen.22.16.& 26.4
Obedientia prompta,Gen.21.3
Obedientia debita parentibus, Ier.35. 5. Eph.6.2. Col.3.30
Deo,Iacobi 4 7
Prælatis,Heb.13.17
Principibus,Tit.3.1.1.Pet.2.15
Oblationes, Eccl.7.35.& 14.11.& 34.21.& 35.6. Mal.1.13. Vide Offerre.
Oblationum fructus,Prou.3.9
Oblationes impiorum, Gen.4.3.1.Reg.15.21.Pſal. 39 7.& 49.7. Prou.15.8.Eccl.35.15.Iſa.1.10.Ier. 6.20. Oſe.5.6.Mich.6.7
Obliuio,Eccl.1.11.& 2.16
Obſtinatio, Prouerb.21.20. Ierem.17.1.& 18.11.

Oſe.

Oſe.4.5. Amos 4.9.
Obſtinationis punitio, Eccl.3.27
Obſtinato dictum, Ier.13.23
Obſtinati derelictio, Ier.51.9
Occupatio, Eccl.11.10 Luc.10.41
Occultum proximi peccatum non reuelandum, Eccl.19.10. & 27 19
Oculi, Prou.27.20.Eccl.1.8
Oculorum damna, Thr.3.51.2 Reg 11.1
custodia, Iob 31.1.Eccl.42.12
Oculi mentis, Num.24.3. Deut.29.4. Iſa.6.9. Luc. 24.29. Act.16.18.Apoc.3.19
Odij damna, Prou.10.12
punitio, Eccl.27.32
Odit quæ Deus, Prou.6.16.& 8.13
Oeconomi partes, Gen.41.33.1.Cor.4.2
Offerre Deo, Gen.4.1
Offerendum Deo quale, Leu.22.21. Num.18.29. Deut 17.1
Offerendum in Eccleſia, Exod.23.15.& 32.14.& 34. 20.Deut.17.17
Officium, 4 Reg.4.13.Dan.2.49
Officium cuique ſuum agnoſcendum, Exod.19.24.
Officialibus Reip. dictum, Luc.3.13
Opera, Eccl.14.20.& 33.& 23
Opera bona, 2.Eſd.5.19.& 13.14.Pſalm.4.6.& 14.1. & 23.3. Prou.21.15. Eccl.14.17.2.Corinth.8.11. & 9.6. Gal.6.10. Eph.2.10. Tit.3.8. Iacob.2.12. 2.Pet.1.10
Operum bonorum fructus, 2.Paralip.12. 12. & 19.3. Tob.12.12. Pſalm.36.34. Sapient.3.15. Ioan.13.17
Operum bonorum neceſſitas, Matth.7.19. & 20. 1.Luc.3.9. & 6.46. & 13.6. Roman.2 13. Iacob.2.14
meritum, Pſal.118.112.Matth.5.12 & 20.8 Luc. 6.23. 1.Cor.3.8.Heb.6.10
Operum intentio, Matth.6.1
examen diuinum, 1.Cor.3.13
retributio, Prou.12.14. Ezech.18.30. Oſe.12.2. Abd.1.15. Matth.16.27. Rom.2.6. 2.Theſſ.1.6. Apoc.20.12. & 22.12
Operandum ſemper bene, Eccleſ.11.6
& iuxta Dei voluntatem, Num.9.19
Operando diſcitur, Prouerb.2.8
Opportunitas, Eccleſ.8.6
Oratio, Eccli.18.22. & 35.1. Dan.6.10. & 9.3. Matth 7.7.& 17.21.Act.10.4.1.Tim.2.8.Iacob.1. 5.& 5.13.1.Pet.4.7.1.Ioan.3.22
Orationis locus, Matth.14.22.Marc.1.35.Act.10.9
impedimenta, Pſal.65.18
commendatio, Tob.12.8.Eccli.7.10
ſtudium, Geneſ.32.24. Pſal.118.147. Philip.4.6. Col.4.2
inſtantia & perſeuerantia, Gen.32.26.Pſal.29.9. & 68.4. Luc.11.8.& 18.1
attentio, 1.Reg.1.13
vis, Exod.17.11.Ioſ.10.12 Iud.15.18. Iſa.38.2. 2 Mach.3.33.Matth.21.22.& 26.42.Ioan.14.13. Iacob.5.16
forma, 1.Paralip.29.10. 2.Paralip.20.5. 2.Eſdr.9. 6.Tob.4.20. Iudith 9.17. Pſalm.4.1. & 11.1. & 15.1.& 16.5.& 17.29. & 24.4.& 26.7.& 27. 1.& 30.1. & 38.13. & 39.12. & 56.1. & 60.1. & 64.6.& 67.29.& 69.1. & 83.9. & 85.2. & 98. 13.& 105.4.& 107.7. & 118.18.& 139.7.& 140. 1.& 142.8.& 143.7. Sapient.9.1. Eccli.23.4. Iſa. 38.20. & 53.15. Ier.17.14. Bar.2.14. Dan.9.4.2. Mach.1.24. Matth.8.2. & 29.17.& 15.25. & 26. 30.Marc.4.40. Luc.5.12
fructus, 4.Reg.13.4.& 20.2.2.Paral.14.11.Iob 8. 5.Pſalm.4.2.& 36.5.& 54.17. & 76.1. & 105.44. & 106.6. Prouerb.16.3. Dan.2.17
Orantis habitus, 3.Reg 8.54. & 18.42.Act.20.36
Orandum mane, Sap.16.28
ſemper, Iſa.62.6
pro regibus, Ier.29.7
pro omnibus, 1.Tim.2.1
confidenter, Luc.11.11
Orandum quomodo, Matth.6.5.Marc.11.25
Oratio iuſti, Gen.19.20.& 20.17.& 25.21 3.Reg.13. 6.& 17.19.& 18.36. 4.Reg.32. & 6.18. Prou.15. 29. Eccli.35.20
peccatoris, 1.Reg.28.15. Iob 10.20. & 13.23. Pſal.6.1.& 24.11. & 37.1. & 38.9.& 40.5.& 84. 5.& 85.1.& 118.176.& 142.1. Ier.31.18
martyris, 2.Machab.6.30
tribulati, 4.Reg.19.14 2. Mach.11.6. & 13.10. vide Tribulatos.
morientis, Pſalm.30.6. Act.7.60
ſperantis, Pſal.32.22
pro Rege, Pſal.71.1
pro alio, Pſal.19.1.Matth.8.5.& 17.15. Col.4.12
pro tribulato, Pſal.19.1
pro Eccleſia, Pſal.27.8.& 50.20. & 72.1.& 73.1. Ier.64.10
pro populo, 2.Eſd.1.4
pro perſequentibus, Act.7.60
in perſecutione Eccleſiæ, Pſal.73.3 & 78.& 79
Orationes ſanctorum, 2.Mach.15.12
Oratio in perſecutione, Pſal.16.1. & 21.1.& 25.1. & 34.1.& 37.12.& 42.1. & 43.10.& 53.1.& 58. 1. & 63.1. & 68.5. & 70.3. & 73.19. & 85.17. & 108.1.& 119.2. & 122.3. & 139.1.& 140.9. & 141.7.Ier.18.19. Thren.1.9. & 5.1.Dan.3.42. 2.Mach.10.25.Act.4.29
Oratio non exaudita, Deut.3.26. Prouerb.1.28.Ierem.7.16.& 11.14.& 14.12.Thr.3.42.Ezech.8.18. Iacob.4.3
Ordo, 1.Cor.14.40. 1.Theſſ.5.16
Ordinis ſacramentum, Ioan.20.21.Act.6.6.& 13.2. & 14.22. 1.Timoth.4.14. & 5.22. 2.Timoth.1.6. Tit.1.5
Ordinandorum qualitas, Leuit.21.16. 1.Tim.3.2. Tit.1.6
Oſculum ſanctum, Rom.16.16.1.Pet.5.14.1.Cor.16. 20. 2 Cor.13.12.1.Theſſ.5.25
Ornatus, Iudith 10.1. 1.Tim.2.9
Otium, Prou.12.11. 2.Theſſ.3.10

P

PApæ auctoritas, Deuter.17.8. Matth.16.18. Ioan.21.17
Parcere, 2.Reg.14.21. Prou.24.29.Luc.6.37
Parentes, Prou.17.6. vide Pater.
Parentum officium, Exod.13.8. Deut.6.20.Ioſ.4.21. Tob.1.9.Iob 1.5.1.Reg.2.23. 3.Reg.2.1.Pſal.77. 3.Prou.1.8.& 4.1.& 5.7.& 11.29.& 13.24.& 19. 18.& 20.7.& 22.6.& 23.13. & 29.17.Eccli.4.13. & 7.25 & 8.11.& 17.1.& 25.10.& 26.13.& 30. 1.& 33.32. & 42 5. Tob.10.13.& 14.5.1.Mac.2. 49.2.Mach.6.24.& 7.20. Dan.13.3.Matth.10.37. Eph.6.4.Col.3.21. 2.Tim.3.15.Tit.2.4
reuerentia, Geneſ.9.23. Exod.20.12.Leuit.19.3. Prou.26.& 25.22. Eccli.23.18
irreuerentiæ punitio, Geneſ.9.25. Exod.21.15 Leu.20.9. Prou.20.20
Parentibus dictum, Eph.6.4
Parentes relinquendi propter Chriſtum, Luc.9.59
Parentum amor, Tob.10.1
Parentum filios non corripientium punitio, 1.Regum 3.11
Parentes honorandi, Eccli.7.29

occaſio, Gen.19.17.& 28.13
agnitio, 2.Reg.24.10.Pſal.37.5.& 105.6.Iob 13.15.Dan.3.28
agnitio in tribulatione, Gen.42.21
agnitionis fructus, Pſal.31.5
remiſſio, Pſal.31.1.Iſa.43.25.& 44.22.Ierem.31.34. Mich.7.18. Matth.18.18. Luc.5.20. & 7.48. Ioan.20.23
iteratio, Prou.26.11
conſuetudo, Prou.10.23
Peccandi timor, Gen.39.9
Peccatum vitandum, Prou.3.7.& 4.27. Eccli.4.31. & 7.1.& 21.1. Ezech.43.9
Peccata occulta, Pſal.18.13
Peccati remedia contempta, Ier.8.22
Peccandi conſuetudinis damna, Prou.18.3
Peccati ſtatus, Luc.15.14
Peccatum in Spiritum S. Matth.12.31. Marc.3.28. Luc.11.15. & 12.10. Heb.6.6. & 10.26.1. Ioan.5.16
Peccatum ex malitia, Numer.15.30. Eccleſ.10.24. Matth.28.13. Ioan.11.49. Act.4.18. Hebr.6.5. & 10.26
Peccator, Pſal.48.13.Sap.1.6. & 15.10.Eccl.10.32. & 21.17.& 21.11. & 27.11. Iſa.32.6. Ier.2.27. & 6.7.& 32.33.Tbr.1.9. Ezech.16.15.Oſe.4.16. & 7.6.& 9.10.& 10.6.& 12.1.Ioel.1.17. Amos 5. Ioan.3.20.1. Ioan.3.6. Apoc.22.11
Peccatoris munitio, Gen.4.7.& 19.14.Iob 19.29
punitio, Deuter.31.16.& 32.20. Iud.1.7.Iob 5.3. Pſalm.31.10.& 13.17.& 36.17. & 52.6. & 57.4. & 91.8.& 105.17.& 111.10.& 118.118. & 144.20.Prouerb.1.26.& 13.21.& 19.29.Eccleſ.2.26. Eccli.10.16. & 16.7. & 21.10.& 26.27.& 40.14. Iſaiæ 1.7.& 2.10 & 3.1.& 5.2.& 10.17.& 14.22. & 45.24.& 47.2.& 59.12. & 65.6.& 66.4. Ier.2.37. & 7.14. & 9.8. & 21.14. & 23.19. & 25.8. Ezech.5.11.& 9.9.Oſe.2.9.& 4.6.& 5.5.& 12.14. & 13.3. Amos 2.13. & 4.6. & 9.8. Mich.2.10. & 6.13.Soph.1.12.2.Mach.12.40. 1.Reg.16.14. & 25.37. 2.Reg.12.10. & 23.6. Eccli.3.29. Luc.13.27. & 19.27. Roman.2.12. Heb.10.26. 1.Petr.4.5. Apoc.2.11. & 9.4. & 14.9. & 19.17. & 21.8.& 22.15
conuerſio, Mich.4.10.Lucæ 17.15
oblationes, Oſe.8.12
vota, Ier.44.16
oratio, Tbr.5.21. Luc.18.13
mores, Prou.6.12
nulla excuſatio, Prou.12.4
humilitas, Luc.18.13
Peccatores conuerſi, Matth.21.31
Peccatori dictum, Iſai.43.24.& 45.22.& 46.8.& 57.4.Ier.2.28.& 4.3.& 5.21.& 6.8.& 7.11. & 15.19. & 22.29.& 25.3.& 31.21. & 44.7.Ezech.16.30. & 18.30.& 33.11.Ier.2.36.& 4.8.& 7.8.& 13.16. & 26.13. Thren.2.8. Ezech.4.28. Lucæ 13.2. Rom.2.3.& 6.16.1.Cor.10.22.Iacob.4.8.1.Pet.4.3.Apoc.2.16.& 3.2
Peccatori conuerſo dictum, Rom.5.10.& 6.2.& 7.5. Eph.2.1.& 5.8
Peccatori dicendum, 3.Reg.18.21.Tob.13.8.Pſal.7.13.& 13.4.& 31.9. & 51.1. Sap.1.12. Eccli.2.14. & 16.15.Deut.32.6.Pſalm.74.5.& 79.3.& 93.8. & 94.8.Prou.9.6.Iſa.1.16.Oſe.9.1.& 10.13.& 14.2.Ioel.1.5. Sop.2.1. Zach.1.1. Malach.2.17. Iſa.31.6.& 13.14.& 14.& 55.6. Act.3.19
Peccator Deum fugit, Gen.3.8
Peccatorem Chriſtus inuitat, Gen.45.4
Peccator diaboli filius, Ioan.8.44
Peccatori væ, Oſe.7.13. Mich.2.1. Iſa.1.4. & 5.18. & 45.9
Peccator odit ſe monentem, Exod.10.28
Peccator maledictus, Deut.27.16
cæcus, Deut.32.28.Iob 5.14. Pſal.72.11.Prou.4.19.& 14.12.Sap.2.22.Eccli.11.16
ſeruus, Ioan.8.34
timidus, Sap.17.11
ſtultus, Prou.34.8
Deo odioſus, Prou.3.32 Eccli.12.7
Peccatorum Deus monet, 2.Reg.12.1
vocat, Ier.3.22.& 4.1
inuitat, Ier.3.1
Pecunia, Eccleſ.10.19
Pentecoſte, Act.2.1
Peregrini bene tractandi, Geneſ.18.2. Exod.22.21. & 23.9. Leuit.19.33.& 23.22.Num.15.14.Deut.10.18. & 14.21.24.14. & 26.11. Ezech.22.29. & 47.21.Zach.7.10
Peregrinatio, Eccli.29.30
Peregrinatio religioſa, 3.Reg.8.41. 4.Reg.5.10
Periurij punitio, 2.Reg.21.8
Perfectio, Matth.19.21. 1.Cor.13.10. 1.Eſdr.3.12. Hebr.5.14
Perfecti vos, Rom.8.35
lapſus, Heb.6.4
Perfectioni ſtudendum, Geneſ.17.1. Deut.18.13. Matth.5.48
Perfectio non ſtatim acquiritur, Exod.23.30
Perfectio cœleſtis, 1.Cor.13.12
Perfectio huius vitæ imperfecta, Ioſ.15.63.& 16.10. & 17.12.Iud.1.19. 3.Reg.22.44.Phil.2.22
Pericula, Ier.48.44
Perſecutionis fructus, Exod.1.12
conſolatio, Pſalm.64.4
Perſequentibus dicendum, Pſal.61.4
Perſeuerantia, Ioſ.14.11. Iſa.6.13. Act.13.43. Gal.6.9
Perſeuerantiæ fructus, 4.Reg.2.14. Matth.10.22. & 24.13
Perſonarum diuinarum cognitio, Matth.11.27
Peruerſi, Eccleſ.1.15
Petenda à Deo, Prou.30.7.Zach.10.1.vide Oratio.
Petri & Pauli figura, Zach.4.11
Petri & Ioannis deuotio, Ioan.20.4
Petri fides, Matth.14.22.& 16.16.Luc.22.23
auctoritas, Matth.16.18.Ioan.21.15
amor, Matth.26.58
præſumptio, Matth.26.33
timor, Matth.26.58
negatio, Matth.26.70
pœnitentia, Matth.26.75.Marc.14.72
humilitas, Luc.5.8
deuotio, Luc.24.12.Ioan.21.7
error, Gal.2.14
ſimulatio, Gal.2.12
Petrus Chriſtum increpat, Marc.8.32
Petrus reprehenſus, Matth.16.23. Marc.14.37
Petri miracula, Act.5.15
carcer, Act.12.4
liberatio, Act.12.7
Phariſæi oratio, Luc.18.9
Phariſæorum reprehenſio, Matth.3.7.& 7.1.& 16.4. Ioan.8.44. Act.7.51. & 23.3
Philoſophi, Rom.1.31.Col.2.8
Philoſophorum vanitas, Sap.13.1
Piger, Prouerb.13.4. & 15.19. & 18.18. & 19.15. & 20.4.& 21.25. & 22.13. & 26.13. Eccleſ.4.5. Eccli.22.1
Piger moleſtus, Prou.10.26
Pigro dicendum, Prou.6.6.& 24.32
Pigritiæ damna, Prou.24.30. Eccleſ.10.18
Piorum vota, Ioſ.24.16
Piſcinæ miraculum, Ioan.5.4

Placere hominibus, Gal.1.10
Planctus, 1.Mach.1.26
Plebi verita, Exod.19.12
Pœnitentia, Pſal.94.6.& 101.10.& 118.136.Sap.12.
19. Eccli.5.4. & 17. 28. Iſaiæ 30. 22. & 31. 7.
Ezech. 2.18. & 6.9. & 12.18. & 20.43. & 36.31.
Matth.13.Luc.15.7.Act.2.37. & 17.30.& 26.20.
2.Cor.7.8
Pœnitentiæ fructus 2.Reg.12.13.3.Reg.8.46.& 20.
32.& 21.27.2.Paralip.15.4.Iudith 5.19. Pſal.76.
4.Ioan.3.5. Ezech.18.21. & 33.12. Matth. 32.
2.Cor.7.11
Pœnitentia ficta, Exod.9.28. & 10.16
infructuoſa, 4 Reg.6.30.2.Mach.9.12
ad pœnitentiam hortatio,Ioel.1.13
Pœnitentiæ oratio,Ier.14.7.vide orationem Manaſſe,
2.Par.ad finem.
vox, Prou.5.12. Cant.5.3. Iſa.26.13. & 38.15.
Ier.31.17.Thr.1.11. Ezech.1.15.Mich.7.9
habitus, 3.Reg.20.31.Exod.35.4
Pœnitentibus dictum, Ioel.2.25
Pondera, Prou.11.1. & 20.23
Populus, Eccl.7.7
Populi peccata, Iſa.1.5. & 22.12.& 30.9.Ezech.22.
6.Oſeæ 44. & 7.4
furor, Act.19.30
conuerſio, Ioel.2.15.Ioan.3.5
deuotio, Exod.36.3. 1.Eſdr.3.11. 2.Eſdr.9.3.
Matth.21.8
ſeditio, Eccleſ.26.5
punitio, Ioſ.22.20.Iſa.17.4
emendatio, 2.Par.15.14. & 34.31. 1.Eſd.10 2.
2.Eſd.9.1.& 10.27
Populo dicendum, 2. Eſd. 9. 5. Oſeæ 4. 1. Amos
5.13
Populus Dei, Iſa.51.7
Poſſeſſio, Eccleſ.33.20
Potentes, Iſa.25.4. Prou.19.6.Eccleſ.9.11.& 13.12
Potentibus dictum,Amos 4.1.& 5.11. & 6.1
Poteſtas à Deo,Ioan.19.11
Præcepta Dei, Matth.15 3. & 19.18. Ioan.12.50.
1.Tim.1.5
diſcenda,Prou.1.8
ſeruanda, Num.23.26.Deut.4.23.& 5.32.& 6.6.
& 8.1. & 11.1. & 12.28. & 13.4. Pſal.118.106.
Eccl.12.13. Matth.19.17.& 28.20.1.Ioan.2.3
grauia non ſunt, Deut.30.11.1 Ioan.5.3
iucunda, Pſal.118.111.Eccleſ.23.37
illuminant, Pſal.118.104
Præceptis Dei ſtudendum,Prou.4.20.& 6.20.& 7.2.
Eccleſ.3.22.& 6.37.& 11.21.& 29.14
Præcepta Dei non ſeruans maledictus, Deuteron.
27.26
Præceptorum Dei commendatio, Exod. 23. 13.
Leu.18.4.& 19.37.& 22.31
memoria, Num.15.38 Deut.11.18.Pſal.138.30
æquitas, Pſalm.118 75
ſtabilitas, Pſalm.118.152
obſeruationis fructus, Exod.15.26.& 19.5.& 23.
25.Leu.25.18.& 26.3. Deut.4 1. & 5.29. & 6.3.
& 7.12. & 11.13. & 15.5. & 30.15. Pſal.70.14.
& 118.6. Prouerb.1.33. & 3.1. & 7.2. & 19.16.
Eccl.8.5.2.Mach.8.26.Iſa.48.18.Ier.11.4.Ezec.3.
12.& 20.11. Matth.12.48.1.Ioan.2.17
tranſgreſſionis punitio, Leuit.20.22. & 26.14.
Num.14.22.& 15 30.Deut.8.20.& 11.26.& 30.
17.1.Reg.13.13.& 15.23.& 28.16.3.Reg.13.21.
& 20.35. Pſalm.118.21.2 Mach.4.17
Præcepta Eccleſiæ ſeruanda,Prou.1.8
Prædeſtinatio,Mal.1.2.Matth.15.13.Rom.8.29.& 9.
21.Eph.1.5.2.Tim.1 20
Prædeſtinatorum deductio diuina, Exod.15,17
Prædicatio,Act.6.2.& 16.6.& 20.11.vide Concio.
Prædicatorem Deus adiuuat, Exod.4 11
Prædicatoris tribulatio, Exod.5.25
Prædicandum quid,Leu.15.31.Pſal.33 12.Matt.10.
7.Act.10.42
Præficiendorum qualitas, Exod.18.21
Prælatus, 1.Theſſ.5 12
Prælati officium, Exod.18 22. & 24.12. & 28.12.
& 31.12. & 33.1. & 34 33. Leu.9.6. & 16.17.
Num.7.89. & 11.13. Deut.1.17. & 4.14.& 5.31.
& 6.1.& 9.18.& 10.10 & 31.11. Reg.7.8.& 18.
19.2.Eſd 4.13.Iud.4.11. Prou.27 23.Eccl.17.26.
1.Mach.14.14.Ier.1.9 Matth.4.23 & 9.35.& 11.
1 Marc.1.39.Luc 11.42.& 13.8.Act.14.20.& 18.
23.1.Theſſ.3.2.Tit.1.5
Prælati Dei loco, Luc.10.16
Prælatus omnibus conſpicuus,Exod.33.8
Prælati vigilantia, Gen.31.38.2.Eſd.4.23
humilitas, Exod.18.24
electio,Exod.28.1
conſecratio, Exod.19 4
zelus, Exod.32.19.& 33 25
charitas, Exod.32.31
protectio diuina, Exod.33.2
abſentiæ damna, Exod.32.1
imitatio, Heb.13.7
gaudium.2.Ioan.4.3. Ioan.3
oratio,Exod.33.13.& 34.8. Num.11.2. & 14.19.
& 16.46.& 20.6 Deut.9 25
familiaritas cum Deo, Exod.33.9
miniſtri, Exod.33.11
benedictio, Leu.9.22
moleſtiæ, Num.11.10
coadiutores, Num.11.16. Deut.1.12
deſideria, Num.11.29
auctoritas, Num.27.21. Deuter.17.10. & 21.5.
Matth.23.4.Luc.10.16
exhortatio,Deut.20.1.& 30.19.& 32.46.Ioſ.23.5.
1.Reg.11.7. 1.Cor.16.13.2.Cor.16.1 Phil.2.& 4.
1.1.Theſſ.4.1.& 5.14
integritas, 1.Reg 12.3.2.Eſd 5.15
vox,Ioſ.14.16. 1.Corinth.4.21. 2.Corinth.1.34.
Philip.1.27
reuerentia, Act.23.5.1.Theſſ.5.12. 1.Tim.5.17
negligentia, Cant 1 6.Ier.50.6.Thr.4.4
negligentiæ punitio, Ezech.33 6
peccata, Iſa.56.10.Ier.10.21.& 12.10
Prælatus malus, Zach.11.16. Matth.23.2
Prælato malo væ, Ier.23.1.Ezech.34.2.Luc.11.46
Prælati mali punitio, Zachar.11.3. Ierem.23.2.
Luc.12.45
Prælato dictum, Deut.31.23.Ioſ.1.7. 1.Par.28.20.
Eccleſ.32.1. Zachar.18.4. Ezech.3.17. & 33.7.
Matth.5.13. Luc.10. 35. & 22. 26. Act.20.28.
Col.4.17. 1.Tim.4.12. 2.Tim.1.13.& 2.1. Tit.2.
7.Heb.8.5. 1.Pet.5.1
Prælato dicendum, Deuter.31.7. 1.Par.22.12. &
28.10
Præmium, Prou.11.10
Præmium cœleſte, Luc.6.38.1.Cor.9.24
Præſciti, Matth.16.13
Presbyter, 1.Tim.5.19
Præſumptionis punitio, Ier 48.36
Precandi bene alicui forma, Iudith 10.8.Pſal.113.
14.& 120.5.127.5.& 133.3.2.Mach.1.2.Rom.15.
5 & 16.20. 2.Cor.13.13.Epheſ.1.2. Phil.4.7.2.
Theſſ.3.12.& 5 23.2.Theſſ.2.16.& 3.5.2.Tim.1.
16.Heb.13.20.Iudæ 2
Primitiæ Deo offerendæ, Exod.13.2. Leuit.25.10.
Num.15.19
Primogeniti dignitas, Deuter.21.15. 2.Par.21.3.
Gen.25.31.& 49.3

Princeps,

Princeps, Prou. 14.28. & 17.7. & 28.2. & 20.4. & 21. 25. & 22.13. & 16.13. Eccleſ. 4.5. Eccli. 22.1. Ezech. 46.8. Oſe 7.5. & 8 4 Ioan. 7.48
Principis exemplum, 1. Eſd 9.2
exhortatio, 1 Par. 28.8
vox, Iud 8.22
Princeps iuſtus, Gen. 26.11
Principio obediendum, Rom. 13.1
Principi dicendum, Pſal. 2 10
Probandi ſpiritus, 1. Ioan. 4 1
Probanda omnia, 1. Theſſ. 5.21
Probatio Dei, Iob. 7.18
Proceſſio, 3. Reg. 8.3. 1. Par. 15.28
Proceſſionis ordo, Num. 2 17
Prodigia, 2 Mach. 5.2
Prodigi parabola, Luc. 15.11
Proditio, Gen. 37.13. Iud. 1.24. 1. Reg. 23 19. Eccl. 26. 5. Iſa. 12.15. 2 Mach. 3.4. & 4 1. & 10.20. & 13.21. Matth. 26.14
Profana purganda, Deut. 21.10
Profectus, Pſalm. 73. 6. Eccleſ. 18. 22. Marc. 4.26. 1. Cor. 12.31. Gal. 4.18 Ephel. 4.15. 1. Theſſ. 4.10. Heb 6.1
Proficienti dicendum, Tob. 5.21. & 10.11
Progrediendum in virtute, Ioſ. 17.17. Ioan. 12.35
Promiſſio, Eccle 18.16
Promiſſor mendax, Prou. 25.14
Propheta, Ierem. 38. 1. Cor. 14 32. 1. Pet. 1.10. 2. Pet. 1 20
Prophetæ vnctio, 3. Reg 19.16
Propheta fallitur, 2. Reg. 7.3
decipitur à pſeudopropheta, 3. Reg. 13.18
Proſperitas, Eccleſ. 7.15. Eccleſ. 11.27. & 18.25
Proſperitatis periculum, Deuter. 8.12. & 31.20. & 32.15
Prouidendum, Prou. 4.25
Prouinciæ deſtructio, Iſa. 17.1. Ioel. 1.8
Proximus, Eccl. 17.12
non lædendus, Leu. 19.13. & 25.13. Deut. 19.14. Tob. 4. 6. Prou. 3.29. & 14.21. Eccl. 19.10. & 6.1. 1. Theſſ 4 6
non odiendus, Leu. 19.17
non deſpiciendus, Mal. 2.10. Eccl. 7.12. & 8.6. & 11.2. Matth. 8.10 Rom. 14.3
non iudicandus, Luc. 6.37
iuuandus, Deute. 3 18. & 22.1. Prouerb. 24.11. Eccl. 4.9. & 29.14. & 41.26. Rom. 14.2. Gal. 6.1. Ioan. ..16. Iudæ 22.
tolerandus, Rom. 15.1
diligendus, Leu. 19.18. Ioan. 13.34
cauendus, Eccl 9.21. Ier. 9 4. Mich. 7.5
conſolandus, Eccl. 7.38
Proximus quomodo tractandus, Matth. 7.12. Roman. 15.7
Proximum lædenti væ, Abac. 2.5
Proximum lædentis punitio, Leu. 6.1. & 24.19
Proximum conuertere, Iac. 5.19
Proximi defenſio, Exod. 2.11
Proximo benefaciendum, Ioan. 1.27
Proximum iudicanti dictum, Rom. 14 4
Prudentia, Iob 12.12. Prou. 10.23. & 14.33. & 15.24. & 16.16. 1 Pet 4.7
Prudentiæ ſtudendum, Prou. 1.2
Prudentis contemptus, Eccl. 26.25
Pſeudoapoſtoli, 2 Cor. 1.13
Pſeudoprophetæ, Deut. 13.1. & 18.20 3. Reg. 13.11. & 13. 30. 22.10. 4. Reg. 10 19. Prou 28 10. Iſa. 3. 11. & 18.7 & 56 10. Ier. 14.13. Ezech. 14.9. Amos 7. 0. M. .3.5. Zach. 13 2 Matth. 7. 5. Marc. 13. 2 Lucæ 12.1. Actor. 20.29. 1. Cor. 15.12. Phil. 3. 2. Coloſſ 2. 8 1. Timoth 4. 1. 2. Timoth. 2. 17. 1. Ioan. 4.1
Publicani & Phariſæi parabola, Luc. 18.10
Puellæ modeſtia, Gen. 24.63
Puer, Prou. 20.11. & 22.6. Matth. 19.14. & 21.16. Marc. 9.36 & 10.13
Pueri Iſus, 1 Reg 2.26. Tob. 1.4
oratio, Gen. 21.17
caſtigatio, Prou. 22.15. & 23.13. & 29.13
Pulchritudo fœminæ. Prou. 11.22
Punitio, Prou. 21.10
Puniendum moderatè, Deut. 25.3
Punitio non punientis, 3. Reg. 20.42
Puritas, Eccl. 9.8. Cant. 2.16. Apoc. 22.14
Puritatis fructus, Sap 6 20
Purgatorium, 1. Reg 31.13. 2 Reg. 1.12. & 3.32. Pſalm 48.16. Tob. 4.18. Eccl. 7.37. & 17.19. & 38. 24. Ier. 16.7. Mal 3.3.2. Mach. 14 43. Matth. 5.52, & 12 92. 1. Cor. 3.16. Phil. 2.10. 2. Tim. 1.18. 1. Ioan. 5.16. Apoc. 5 3
Puſillanimitas, Eccl. 7.9

Q

QVadrageſima, Exod 24.18. & 34 28 Deut. 9.9 3. Reg. 19 8. Matth. 4.2
Quærenda quæ, Prouerb. 11. 27. Matth. 6. 33. Luc. 12.31
Quærere Chriſtum, Ioan. 6.26
Quæſtiones inutiles, Prou. 25.27. Eccl. 7.11. Eccli. 3. 21. Ioan 6.52. & 21.21. Act. 1.16. 1. Tim. 1.4. & 6. 3. 1. Tim. 2.21. Tit. 3.9
Quies, Pſal. 4 8 Prou. 17.1. Ier. 6.16. Matth. 11.29

R

RAab, Heb. 11.31
Raphael, Tob. 5.5. & 12.12
Ratio ab vnoquoque Deo reddenda, Matth. 12.36. & 18.2. & 25.3 Rom 14.12. 2. Cor. 5.10
Redemptio, Pſal. 73.12. & 97.2
Regeneratio, ſeu renouatio, Ioan. 5. Roman. 6.2. & 7.6. & 8.5. Gal. 3 26 & 4.6. Eph. 4.22. Col. 3.9. 1. Corinth. 5.7. 2. Corint. 4.16. & 5.15. 1 Pet. 4.2. 2. Pet. 1.4 Tit. 3 5. 1. Ioan. 5.1. Rom. 12.1. Col. 2.11. 1. Cor. 6.11
Regna, Eccl. 10.8. vide Rex.
Regnum cœleſte quomodo quærendum, Deuter. 1.21. Matth. 11. 12. Luc. 16.16. Galat. 5.16. Apoc. 21.7
Regnum Dei, Iſa. 9.6. Pſal. 2.2. & 9.8. & 21.8. & 44.7. & 71 1 & 144.11. Iſaiæ 32.16. & 40.9. & 42.1. Ieremiæ 32.5. Ezech. 34.23. & 37 24. Dan. 2.44 & 4 33. & 9. 14. Oſee 3. 5. Mich. 4. 1. & 5. 1 Zach. 9.9 Luc. 1.18. & 12.31. & 17.11. & 22.29. & 23.1. Ioan. 6.14 & 12.14. & 18.33. 1. Tim. 1.17. Heb. 1.8. & 2.9. Rom. 14.17. 1. Cor. 4.20. & 6.9. & 15.50
Religio, Pſal. 83.11. & 131.14 & 132.1. Cant. 4.12. Iſa. 4.5. & 5.1. & 26 20 Iac. 1.17
Religioſus, Luc. 18.29. Iac. 1.26
Religio diſſoluta, Tit 1.6. & 4.1
Religioni diſſolutæ dictum, Ier. 2.21
Religioſus malus, Ier. 11.15. Oſe. 6.10
Religioſo dictum, Ier. 3.19 17
Religioſis dicendum, Ioſ. 24 13. Pſ. 44.11. & 104.44
Relapſus in peccatum, Eccli. 34.30. Matth. 12.43. 2. Pet. 2.20
eius damna, Luc. 11.24
Reliquiæ ſanctæ, 4. Reg. 13.22. & 2.14. Act. 19.12. & 5.15
Relinquere omnia propter Chriſtum, Matth. 19.29. Luc. 18.19
Remiſſio peccatorum, Ierem. 33.8. Matth. 18. 21.

Luc.7.48. Ioan.20.22. Act.10.43
Reprobatio Dei, Rom 9.18
Reprobi, Rom.1.28
Reprehenſio, 1.Tim 5.1
Reſpondere, Prou.18.13.& 26.4.Eccli.5.14.& 11.8. & 33 4
Reſponſionis duræ damna, 2.Regum 20. 1. 3. Reg.12.16
Reſignatio in Dei voluntatem, 1.Reg. 3. 18. 2. Reg.15.25
Reſiſtere, Eccli.4.32
Reſtitutio, Luc.19 8
Reſtituendum alienum, Gen,43.12.Num.5.7
Reſtitutio incertorum, Num.5.8
Reſtitutio pro iniuria, Gen.20 14
Reſtitutio feſtinata, Gen.20.8
Reſurrectio, Iob 19.25. Iſa.26.19. Ezech.37.4.Daniel.12 2. Matth.22. 31. Ioan.5. 25. & 11. 24. Act.17.32.& 26.8.1.Corinth.15.12.Phil.3.21.1. Theſſ.4.14. Apoc.20.5
Reſorrectionis ſtatus, Iſa.30.26.Matth.22.29
Retro reſpicere, Luc 9 62
Reuelatio, 2.Pet.1.14
Reuertenti peregre quid primum faciendum, Tob. 11. 7.
Rex, Prou.16.10.& 20.1.& 21.1.& 25.3.& 29.14.& 31.4. Eccl.10.16. Eccli.7.5.& 10.3.Oſe.13.11
Regis vnctio, 1.Reg.10.1. 2.Reg.2.4.& 5.4.3.Reg.1. 39.19.15. 4.Reg.9.6.& 11.12. 1.Par.29.22
officium, 4.Reg.23 3.1.Par.14.2
laus, 4.Reg.18.15
oratio, 3.Reg.8.23
humilitas, 1.Reg.11.5
benignitas, 1.Reg.11.12
qualitas eligendi, Deut.17.15
iuſtitia, 3 Reg.1.52
Rex honorandus, 3.Reg.1.23
Regi dictum, 3.Reg.3.14.& 9.4 & 11.38
Regis mali punitio, 3.Reg.11. 11.& 14.7.& 16.1.1. Paral ip.10.13
Ridentibus væ, Luc.6.24
Riſus, Eccli.21.23
Riſus ſtulti, Eccleſ.7.7
Rigor, Proo. 30. 33. Eccleſ.7.17
Rixa, Prou.26.17.Eccli.27.16

S

SAcerdos, Eccli.7.31. Oſe.4.6
Sacerdotis conſecratio, Exod.28.41. & 29.8.& 30.30. Leu 8.6
vita, Exod.19.21.Leu.21.6, & 21.1.Pſal.131.9
oratio pro populo. Leu.4.21
oratio pro principe, Leu.4.26
exemplum, Ioſ.4.11
officium, Num.18.1.1. Eſdr.7. 10. Iudith 8.21. Malach.2.8
punitio, Leo.10.1. Mal.2.8
ſobrietas, Leu.10.9.2.Par.35.14
Sacerdotibus dictum, Mal.1.6.& 2.1
Sacerdotium, Heb.5.1
Sacerdotij dignitas, Ioan.11.51
reuerentia, 1.Reg.22.17. 3 Reg.2.26.Eccli.47.1.
Sacrificia, Proo.15.8.& 21.27.Eccli.35.2
Sacrorum irreuerentiæ punitio, 1.Reg.5.6. & 6.19. 2.Reg 6 6. 1.Par.13.9.2.Par.26.16
Sacrilegij ponitio, Dan. 5. 3. 1. Machab.6. 12. 2. Mach.3.24
Salomonis ſapientia, 3.Reg 3.12. Sap.7 17
inſipientia, 3.Reg 11.4
Salutatio, Rom.16.3. 1.Cor.16. 9. 2.Cor.13. 12. Tit.3.15.
Salutatio Chriſtiana, Rom.1 7. 1.Cor.1.3. & 16. 23.2.Cor.13.13. Gal.1 3. & 6.18. Eph.1.2. & 6. 23.Philip.4.23.1.Theſſ.5.28 2.Theſſ.3.17. 1.Timoth.1.2 2.Tim.4.22.2 Pet.1.2.2.Ioan.3.3.Ioan. 14.Apoc.1 4. & 22.21
Saluandi, Luc.13.23
Samaritanæ deuotio, Ioan.4.28
Samaritanorum deuotio, Ioan.4.40
Sancti, Pſalm.67.36. & 138 17.& 149.5. Eccli.37. 18.& 44 6.Iſa.61.7.Matth.11. 1.Cor.6.2.Apoc.7. 9 & 12.11.& 14.1 & 19.14
Sanctorum oratio, Iob 42.8.Apoc.5 8.& 8.3.Ier.15.1. 2.Mach.15.14
imitatio, 1.Cor.4.16. & 11.1 Philip.3.17
diſſenſio, Act.15.39
Sanctificatio, Ioan.1.5.1 Pet.3.15
Sanctitas, Pſal.76.14.Eccli.27.12 Iſa.10.17
Saoctitatis commendatio, Exod.22.31. Leu.11.44. & 19.2.& 20.7.Eph.5.27
Sanctorum miracula, Exod.7.& 8.& 9.& 10.& 11. 3.Regum 17.22.& 18.41. 4.Regum 2.8.& 4.35. & 2.21.& 4.6.& 4.41. & 5.14.& 6.6.Marc.6.13. & 16.17 Luc.10.17. Act 3.6. & 9.41. & 5.15. & 14 9.& 19.12.& 20.10.Heb.11.32
Sangoinis Chriſti figura, Exod.24.8
efficacia, 1.Cor.6.20. & 7.23.Act.20.28.1 Pet.1. 18.Apoc.5.9
Sanitas, Eccli.30.14
Sapientia, Iob 12. 11. Prouerb. 13. 14. & 14. 8. & 16.16. Eccleſ.2.13. & 7.17 & 9.16. Sap.1.4. & 6.1.Eccli.1.26.& 40.20.Rom.16.19.Iacob.1.5. & 3.17
Sapientiæ fructus, Prouerb.2.10. & 3.14. & 4.7. & 8.10. & 23.15. & 24.3. Eccleſ.4.13. & 7.13. Sap.7.14. & 8.10. & 9.19. & 10.1. Eccli.3.32. & 4.12.& 11.1
Sapientia Chriſtiana, 1.Cor.2.6.& 3.18
Sapientiæ ſtudendom, Prouerb. 4. 5. & 19.2. & 23.19.& 24.13.& 27.11. Sapient.8.9.Eccli.6.21. & 38.15
Sapientia mundi, 1.Cor.20. & 3.19
Sapientiæ antiquitas, Prou.8.22
excellentia, Sap.7 8
neceſſitas, Sap.7.28. & 9.6
amor, Sap.8.2
commendatio, Sap 8.5
contemptua, Sap.10.8
acquiſitio, Eccli.11.33
Sapientia à Deo, Eccli.1.1.& 15.10
Sapiens, Eccleſ.9.17.& 10.2. & 12.1.1.Sap.6.26. Eccli.37.27
Sapientis ſtudium, Eccl.39.1
Sapientiæ diuinæ effectus, Sapient. 8. 1. & 10. & 21
Satietas, Proo.17.7
Satisfactio poſt remiſſum peccatum, 2.Reg.12.14. & 14.24
Scandalum, Eccl.7.7.Luc.17.1
Scandalum vitandom, Matth.17.27. Rom.14.15. 1.Cor.8.9
Scandali damna, 1.Cor.8.11
Scandalizanti væ, Luc.17.2
Scandalizantia punitio, Matth.18.6
Scientia, Eccl.1.18. 1.Cor.8.1. Iac.4.17
Scientia à Deo, Proo.2 6
Scientia ſanctorum, Prou.9.10.& 30.1
Scriptura, Rom.15.4. 2.Timoth.3.15. 2.Pet.1.19. Apoc.22.18
Scripturæ difficultas, Act.8.30.2.Pet.3.16
iotelligentia, Luc.24.45
lectio, 1.Mach.12 9. Ioan..5.39
Secretum, Prouerb.1.1.13. & 25.2. Eccleſ.27.17. & 42.

& 42. 1. Iſaiæ 24.16
Seditionis punitio, Num.16.31
Senex, Iob 12.12. Prou. 16.31.& 20.29. Sap. 4.8. Eccl.8.7 & 25.3.Tit.2.2
Senis virtus, 2.Mach.6.23
Senum reuerentia, & honor, Eccl.4.7. Leu 19.32
Senſualitas, Prou.29.21
Sepulchrum, Gen.35.20.1 Mach.13.27
Sepulturæ officium, Mar.13.46
locus, Gen.47.29.& 49.19 & 50.24
Seruus, Prou.14.16.& 37.2.& 29.19.& 30.10 Eccl. 7.22.& 10 18.& 33.25 1.Cor.7 21. 1.Tim 6.1. Tit.2.9 1.Pet.2.18
Seruis dictum, Eph.6.5.Col 3 22
Seruum percutientis pœna, Exod.21.26
Seruus Dei, Iſa.54.17.& 61.9. Ier.2.3. 2.Tim.2.24. Apoc.7.2
Seruorum Dei reuerentia, 4.Reg.3.12
Seruo Dei dictum, Iſa.41.8.& 43.1.& 51.7
Silentium, Prou.10.14 & 11.12.& 17.9. Eccl.13. 29 vide Tacere.
Simeon, Luc.2.25
Simoniaco dictum, Act.8 20
Simplicitas, Iob 8.20.Prou.10.29. & 29.10. Rom. 16.19. 1.Cor.14 20
Simplicitas Deo grata, Prou.3.32.& 10.20
Simplicitatis fructus, Prou.10.9.& 11.3. & 20.7. & 28.18
Simulatio, Pſ.54.12 Prou.1.1.9
Simulatorem Deus odit, Prou.3 32
Sitis ſpiritualis, Apoc 21.7.& 22.17
Sobrietas, Eccl 31.22
Societas, Prou.13.20.& 18.19 & 27.17.Eccl.4.9. Eccl.8.3.& 9.18 & 13.2.& 21.14
Societas malorum, 2 Par.10.37
bonorum, Eccl 9.21
Societas malorum vitanda, 2.Par.25.7. 1.Eſd.4.3. Prou.1.10
Socij, 2.Cor.2.12
Socius fidelis, 1.Reg.14.7
Societatis fides, 1.Reg.30.22
Sodomia, Rom.1.25
Sodomiæ punitio, Gen.19.25.Leu.20.13
Sol ſtat, Ioſ.10.12
retrocedit, 4 Reg.20.1.1
Sollicitudo, 1.Cor.7.32.1 Pet.5.7
nimia vitanda, Matt.6.25.Luc.12.22.1.Cor.7.32. Phil.4.6.Heb 13.5
Solitudo, Pſalm 4.8.Thr.3.28 Oſe.2.14.Mar.6.31. Luc.5.16
Somnia, Eccl 5.2.Eccli.34.1
Somni damna, Prou.20.13
Sortes, Prou.16.33.& 18.18 Ioan.1.7.Act.1 26 Ioſ. 7.14.& 18 10.1.Reg.10.20.& 14.17.1.Par.25.3. 2.Eſd.11 1.Ezech.21.19
Speculum, Exod.38.8
Spes in Deo, Iob.13.15.Pſal.35.8.& 38.8.& 54.25. & 61.9.& 72.18. & 76.8. & 90.9 & 118.81.& 129 50.& 130.3.& 140.8.& 146.11. Eccli.2.11. Iſa. 50 10. Thr.3. 24.Mich.7 7. 1.Machab.3.17. Rom.8 24.2.Cor.3.12.& 5.1.Heb.6.18
Spei fructus, Pſ.5.12 & 17.31.& 14.2.& 30 1.& 31. 10.& 33.23 & 36.3.& 55.13 & 70.1.& 83.13.& 90.14.& 113.11. Prou.28.23.& 19.25.Iſa.40 31
Spei vox, Pſal.26 13
Spes impiorum, 4.Reg.18.21.Iob 8.13.Prou.10. 28.Sap.5.15.Eccl.5.1.Iſa.28.15.Ier 9.12.1.Mach. 2.62
Spiritus, Ezech. 1.20.& 3.4 1. Cor.2.11.2 Cor.3. 17.Gal.3.16.Col.2.5.1.Theſſ.5.19.2. Tim.1.7.1. Ioan.4 13
Spiritus fructus, Gal.5.22
Spiritus motio, Act.20.22
Spiritus & caro, Marc.14.38.Rom.7.18.Gal.5.17
Spiritus ſanctus, Sapient. 1. 5. Ioel.2.28.Ioan.14. 16. & 16.8. Act.14.44. & 19.2. Roman.8.26. Eph.1.13
Spiritualis, Rom.8.23.1.Cor.1.15
Spiritualia, Ioan.4.13
Spiritus probandi an à Deo ſint, Iudith. 8: 28. 1.Cor 14.29. 1.Theſſ.5.21.1.Ioan.4.1
Sponſæ humilitas, 1.Reg.25.40
Sponſæ dicendum, Tob.10.13
Sponſa Christi, Cant.7.1
eius deſiderium, Cant.8 1
vox, Cant.7.10
Stephanus, Act.6.5.& 7.57
Sterilitas à Deo, Gen.30.2
Sterilitas ex peccato, Iſa.17.10.Ier.12.4
Stultitia, Eccl.2.13
Stultus, Prouerb.11.29.& 11.16.& 14.7.& 15.21. & 17.12 & 18,2. & 19.3. & 24.7. & 26.7. & 27. 22.& 29.9.Eccl.1.5.& 7.18 & 10 2 Eccl.20.17. 22.10. & 27.2. & 33 7
Stulti riſus, Eccl.7.7
Subditorum officium, Exod.10.28 & 22.28.Ioſ.1. 16.1. Eſd.5.16. Prou.13 13. & 20.2. Eccleſ.8.2. & 10.16.Ier.29.7 Bar.1. 11.Matt.17.24.Luc.20. 22.Rom.13.1. 1.Theſſ.5.12. 1.Tim.2.1.Heb.13. 17.Tit.3.1.Pet.2.13
Suffragia pro mortuis, 2.Mach.12.43
Superbia, Iob 11.12.& 15.12.Pſalm.48.7.& 137.6. Prou.18.12. & 26.12. & 29.23. Sapient.13.14. Eccli.10.14. & 11.4. Abac.2.5.Iſa.16.6.& 65.5. Ier.48.29.Ezech.28 1
Superbia vitanda, Tob 4.14.Iudith 9.16.Eccli.6.2. & 10.29. 1.Cor.4.6.Gal.6.3
Superbiæ damna, Iob 35.12.Pſal.17.28.Prou.11.2. & 13.10. & 15 25. & 16.18. & 17.10
punitio, 2.Reg 24.12. 4.Reg.19.27. Iob 10.16. Pſal.30.24. Eccli.3 30.& 27.31.Dan.4.22.& 5. 20.Amos 6.8 1.Mach.5.56. Iſa.10.16.Ier.50 31. Act.12.23
Superbia Deo odioſa, Eccl.10.7
Superbis væ, Iſa.5.21.& 28.1
Superbo dicendum, Eccli.10.9.Iſa.10.15.& 14.11. Luc 16.15
Superior, Eccleſ.8.9
Superioris zelus, 1.Reg.11.6
benignitas, 1.Cor.16.12
patientia, 1.Reg 10.27
moleſtiæ, Exod.17.4
reuerentia, Exod.22.28
Superior Dei loco, Exod.16.7
conſeruandus, 2.Reg.18.3.& 21.17
Superſtitio prohibita, Leu.19.26
Sublata, 4.Reg.18.4
Surdi ſanatio, Marc.7.32
Suſpenſi ſepeliendi, Deut.21.22
Suſurro, Eccli.21.32
Suſurratio vitanda, Eccli.5.16
Suſurrationis damna, Eccli.28.15

T

Tacere, Eccli. 20.5.& 21.31.& 32.9.vide Silentium.
Talenta, Luc.19.20.Rom.12.6.1.Cor.7.7. Eph 4.7. 1.Pet.4.10
Talentorum parabola, Matt.25.14
Talentum curdatum, Mar. 4.21
Talenti accepti ratio reddenda, Luc.12.48
Talentum non abſcondendum, Eccli. 20. 32. Luc. 8. 16

Temeritatis punitio, 1.Mach.5.67
Templum, 3.Reg 9.3. 4.Reg.12 9 1 Par.22.5. & 29.12. Par.2.5.1 Eſd.1.8.& 2.68. Pſal.25.12.& 46.10. & 67.27.& 92.5.& 95.9 & 133 1.Eccl 4.17.Iſa.56 7.Ier.7.1 .Abac.2 20. Agg.1.2. Matt.21.12 Mar.11.16
Templi dedicatio, Eſd.6.16
Profanatio, 1.Mach 4.38.2.Mach.3.21.Matt.21.12.Ioan.2.13
profanati purificatio, 1.Mach 4.42
purificati feſtum, 2 Mac.1.18
ingreſſus, Pſal.5.8.& 65.13
frequentatio, Luc.24.53.& 2.37.& 19.45.Matt.24.1.Mar.11.& 12.33.Act 2.46.& 3.1.& 5.29
Temporalia, Luc.12 13
Temporalium contemptus, Luc.6.30
Tempus, Eccli.4.23
Tempus ſuum cuique rei, Eccl.3.1.& 8.5.Eccli.20.6 & 32.20 Rom.12 11
Tenebræ, Ioan.1.6.Iſa.9.1.& 59 9.& 60.2.Ioan 1.5.& 3.19 & 8.12.& 12.35.Act.26.17.1.Theſſ.5.7.1.Ioan.2.11
Tentatio, Gen.3.4.Iob 7.18.Eccli.34.9.1 Cor.10.13.Iac.1.2
Tentare Deum, Exod.14 11.& 17.2.Deut.6.16.Iud.8.11.Matt.4.7.1.Cor.10.9
Tentat ſuos Deus, Gen.22.1.Exod.15.25. Deut.8.2.& 13.Iud.2.2.Tob.2.8.Iob 1.12
Tentationes cur Deus permittat, Iud.2.11.& 3.1
Tentationis remedia, 2.Eſd.4.9
Tepido dictum, Apoc.3.5
Terra, Eccli.16.29
Terrena, Ioan.4.13
Terreni, Ioan 3.3
Teſtamentum, Gal.4.24.Heb 9.13.& 13.20
Teſtamentum nouum, Ier.31.31 Matth.26.28.Luc.22.20. 1.Cor.11.24.Heb.8.8.& 9 15.& 10.16.& 13.20
Teſtis Prou.12.19.& 14.5.& 19.5
Teſtis obligatio, Leu.5.1
Teſtium numerus, Deut.17.6.& 19.15
Teſtis falſi punitio, Deut.19.16
Teſtimonium falſum, Prou.25.18
eius prohibitio, Exod.20.16.& 23.1
Theſaurizandum quomodo, Matth.6.19
Thomas, Ioan. 11.16
eius incredulitas, Ioan.20.25
fides, Ioan.20.28
Timor Eccli.18.27.Matt.2.22.1.Pet.3.14
Timor cum gaudio, Matt.28.8
Timido dictum, Matt.8.26
Timendum quid, Luc.12.4
Timorem, Dei præceptum & virtus aufert, Exod.4.4
Timidi bello inepti, Deut.20.8. Iud.7.3
Timor naturalis, Exod 4 3. Iud.7.9. 1.Reg.16.2.3.Reg 19 3.Tob.6.3 Matt.14.26
Timor humanus, Prou 29.25.Iſa.51.12
Timor Dei, 3 Reg 18.3.Tob.2.9.Pſ.18.10.& 110.10.& 118 120. Prou.15 33. & 24.21.Eccl.5.6.Eccli.1.16.& 7.32.& 9.22.& 10.25.& 21.13.& 23.37.& 25.15. & 40.26. Iſa.8.12. Dan.13.22.Ioan.1.9.1 Pet 2.17.Apoc.14.7
Timoris Dei fructus, Exod.1. 20.4. Reg.17.39.& 22 18. Iud.16.19.Pſal.24.12.& 30.20.& 32.18.& 33.8. & 60.6.& 84.10.& 102.17.& 113.21.& 144.19.& 146.11. Prou.1.7.& 10.27.& 14.26.& 15.27. & 16.6.& 19.23.& 23.17.& 28.14.Eccli.1 11 & 21.7. & 32.18 & 33.1.& 34.16.Mich 6 9. Malach 4.2
neceſſitas, Eccli 27.4
effectus, Prou.8.15.Eccli.2.18.& 15.1
Timendum Dei iudicium, Eccli.5.4.& 7.18
Traditiones, 1.Cor.11.34.2. Theſſ.2.15
Transfiguratio Chriſti, Matt 17 1.Mar.9.2
Tribulatio, Tob 1.1.Dan.12 10.Rom.8.18.Eph.3.14 Iac.1.2
Tribulati Deo curæ, Exod 3.16.& 6.6
à Deo exaudiuntur, Exod 2.23 & 3.7
non facile credunt, Exod.6.9
liberati redeunt ad peccata, Exod 8.15 & 9.34
Deo fidere debent, Exod.14.13 Pſ.54 9
Tribulati liberatio, Pſalm.89. 15.Eccli.35 26 Iſa.54.7
vox, Ruth 1.20 Pſal 41.8.Ier.20.7. Thr.1.16.& 3.1
oratio, 1.Eſd 9.5.& 2. Eſd.9.32.Tob.3.1 Iud.6.14.& 7 18. Iob 13.24. & 17 3.Pſal.7.1.& 9.14.& 12. 1. & 21. 1.& 24,17.& 26 1 .& 30 10 & 31 7.& 38.11.& 59.1.& 40.1.& 41.10.& 54.1.& 58. 1.& 68.1.& 87.1. & 88 47.& 101. 1. & 107 13 & 118. 153. & 142. 7.Iſai 33 2 & 64.8.Ierem. 10. 24.& 14 9. & 15.15.& 17 18 Thr 1.20.& 5.20 Bar.3 1. Dan.3 34.& 9.4. & 13.42.Abac.1.2
oratio poſt liberationem, Tob.11.7.& 13.1.Pſal.68.34 & 119.1
conſtantia, Pſal.43.18
conſolatio, Thr.3.57. Act.16.25.2.Cor.1.4.& 7.4.& 8.2.& 12.10
gratiarum actio poſt liberationem, Iſa 12.1
Tribulatio peccatorum, Iſa.52.13
Tribulati non emendati, Oſe.7.10.Agg 2.18
Tribulatio à Deo, Iſa.30 20.Am.3.6
Tribulationis cauſæ, Prou 17.3.Eccli.27.6.1.Mach.6.12 2.Cor. 12.7
fructus, Iob 5.17.Pſal.33.19 & 65.12.& 77.34.& 82 17.& 93.19. Iſa 19 22.& 26.16 & 28.10.& 38.16 Oſeæ 6.1 Ioan 16.22 Rom.5.3.1.Cor.11.32.2 Cor.1.7.& 4 17.1 Per.1.6.
magnitudo, Ioh 6 1.& 7.12.& 16.7.& 19.6.Iſa.8.21.Matt.24 19 Apoc.9.6
Tribulatio communis, Prou.11.31
Tribulationes cur à Deo, Deut.8.1.Pſalm.65.10.& 118 66
Tribulationum remedium, 2 Par.20.5 & 29.10.2.Eſd.9.27
Tribulato dicendum, Iob 3.19. Pſ.26.14. Eccli.11.27.Phil.1.28.Heb.12.5 1. Pet 4.12.& 5.10
Tribulato dictum, Apoc.2.8
quid cogitandum, Iud 8.21.Iob 16.20
quid agendum, Iud.4.8. & 7.4.& 8.16. Pſalm.34.13
Tributum, Gen.47.26 Matt.22.19.Rom 13.7
Trinitas, Gen.1.26 & 18.2.Exod.3 6 & 4 5.Pſ.32.6.Iſa.6 3.& 34.16 & 48.16 & 61.1 Matt. 3.16.& 10.20. & 17.5. & 28.19. Luc.4.18 Ioan.3.35.& 14.16.& 15 26 & 16.3. 1.Ioan.5.7
Triſtitia, Prou 15 13 Eccl.7 5 Eccli.14.2.& 25.17.& 30.17.& 38 19 Iac 5 13
Triſtitiæ damna. Prou.17.22.& 25.20.Eccli.30.24.
conſolatio, Pſal.41.6.Prou.12.25
Triſtitia cauenda, Eccli.30.22
Turcæ, Iſa.10.5
Tyrannus, Iob.13.21
Tyrannidis punitio, Iud.9 53.3.Reg 16.16
Tyranni finis, Iſa.14.16

V

VÆ quibus, Num 21.29.Eccl.4.10 & 10.19.Iſa.1.4.& 3.9.& 5.8 & 6.5.& 10.1. & 17.12 & 18.1.& 24.16. & 28.1. & 29.1.& 30.1 Ier.4.31.Ezech. 6.21. Oſeæ 7.13. Ioel.1.15. Amos 5.18.Mich.

Mich.2.1.Abac.2.6.Soph.2.5.Matth.11.21.Luc.6.24
Vanitas,Pſal.38.7 Eccl.1.1.& 3.19.Ioan.2 9
Vagari, Eccli 9.7.& 19.16
Venditio, Eccli.27.2
Verba,Prou 10.12.& 11.21.& 12.6.& 14.3.& 13.1.& 16.24.& 17.7.& 18.7 & 19.8.& 25.11.Eccl.5 1 & 6.11.& 10 12 & 12.11. Eccli.4.28.& 5.15.& 19.7. & 20.1 . & 21.19. & 27.7. & 37. 23.Matt.12.34.Col.4.6.Iac.3.2
Verbum otioſum,Matt.12.36
Verbum Dei,Prou.3 3.Cant.5.13.Sap.16.26.Eccli.3.13 & 21 18.Iſa.40.8.& 35.10.Ier.1.21 Matt.7.24.& 13.3.Luc.6.47.& 16.31. Ioan.6.65. & 8 47.Act.2.42. & 16 6. 1.Theſſ.2.13. Heb.4.12.1.Pet.1.24.1. Ioan.4 6.Apoc.10 9
Verbi Dei vis,Pſ.25.4.& 118.140.Cant.5.6.Ier.23.9.Act.24.25
ſuauitas, Pſal.118.103.Ier.15.16
Verecundia,Eccli.42 14
Veritas,Pſal.50 8. Prou 3 3 & 12.19 Eccli.4 24 & 27.10.1.Cor.13.8
Veritatis amor,3.Reg.22.14
odium,3.Reg.22.8
Veſtis,Deut.22.6.Eccl 11.4
Veſtium abuſus, Ezech.7.20.Matt.11 8.Marc.12.38. Luc. 7.23.& 16.19.& 20. 45. 1. Tim.2.9.1.Pet.3.3
Veſtes ſacræ, Exod 28.2.& 29.29.Ezech.42.14.& 44.29
Veſtes ſcindendi vſus , Gen.34.13. Ioſ.7.6.Iud.11.35.2 Regum 4.1 2.1.Reg.13 31.3.Reg.21.27.4.Reg.5.7. Heſt.4.1.Ier.36.24.1.Mach.2.14 Matt.26.63
Via in cœlum, Iſa.30 21 & 33.15
difficilis eſt, Deut.1.19
Vicinus, Prou.27.10
Viciſſitudo rerum,Eccl.4.14
Victoria à Deo expectanda, Gen.14.14 Exod.17.9.Deut. 17. 18. Ioſ.11.6. Iud.7. 7. 1.Reg.14. 6.2.Par.14.11.Pſ.117.16. Prou.21.31. Iud.9.13
Victoriæ feſtum , 1.Mach.7.48 & 13.52. 2.Mach.16.36
Victoriæ ſpiritualis fructus , Matt.4.11 Apoc.2.7.& 3.3.& 21.7
Vidua,1.Tim.5.3
Viduæ laus,Iud.8.4.& 13.10. Luc.2.36
veſtes, Gen.38 14
oblatio,Luc.21.1
Viduæ & pupilli,Exod.22.2 .Deut.24.17.2.Mach.3.10.& 8.28
Vigilandum , Pſal 76.5.Eccli.31.1.Iſa.21 8.Matth.24.4.& 23.13.& 26.41. Marc.13.33.Luc.12.35.& 21.36. Apoc.16.15.1.Cor.15.34.1.Theſſ.5.6.2.Pet.3.8
Villici parabola,Luc.16.1
Vinum, Prou.31.4.Eccl.2.3.Eccli.19.2.& 31.30.1.Tim.5.23
Vini abſtinentia,Iud.13.4
Vini damna,Gen 9.21 Prou.20.1
Vinum ex aqua factum.Ioan.2.8
Vineæ parabola,Luc.20.9
Virginitas, Num.31.17.Act.21.9.1.Cor.7.25
Virginitatis commendatio , Matth.19. 12. Apoc.14.4
Virginum parabola , Matt.25.1
Viri amor,2.Reg.3.16
Vir & mulier,1.Cor.11.3
Viſio , Gen.28.12. Iſa.6.1.Dan.10.1.Ier.31.26.Act.10 3.& 10.16.& 18.9.Apoc.4.1.& 5.1.& 6. 1.& 19.11
Viſionis forma,Gen.15.12.Iob.12.& 33.14.Ezech.1.26.& 2.1. Zach 4.1.Matt.1.20.& 2.13.2.Cor.12.2.Apoc.1.10
Ex viſione timor , Mar.16.8. Luc.24.5. Ioan. 6.19.Apoc.1.17
turbatio,Luc.24.37
Viſitatio diœceſis, 1.Reg.7.16
Vitandi qui Rom.16.17
Vita , Rom.14.7
humana, Iob 7.1
æterna, 1.Ioan.2.25
Vitæ inſtitorum, Luc.14.28
Vita peregrinatio quædam , Gen.47.9. 2.Cor.5.6.Heb.13.14
Vitæ neceſſaria,Eccli.39.31
mutatio , Gen. 19.17
tædium,3.Reg.19. 4.Ioan.4.3
miſeriæ, Iob 10.1.& 14.1. & 17.11. Eccl.2.23.& 4. 1
breuitas, Iob.7 6.& 9.25.& 10.20.& 14.1.& 16.23.Pſal.38.6.89.& 6.101.12. & 102.15.Iſa.38.12.Iac.4 14
auſteritas , Matt.3.4
Vitam pro fratribus ponere , Heſt.4. 15. Iud.13.3.Ioan.15.13.1. Ioan.3.16
Vltio , Eccl.28.1
Vlciſcenti ſe dictum , Matt.18.32
Vnctionis extremæ ſacramentum , Iac.5.14
Vocatio Dei, 1.Reg.3.9.3 Reg.19.20.Iſa.52.1
Vocatio propria,1.Cor.7.17
Vocati promptitudo,Matt.4.22
Volontas , 2. Cor.8.12
Voluntas pro opere acceptatur,à Deo, Gen.20.3.& 22.9.2.Reg.11.14.& 12 9.3.Reg.21.19
Voluptas,Eccl.11.10
Voluptatis damna,Prou.14.13
Votum , Gen. 28.10.Num.21.2. Iud.11.30.1. Reg.2.10.1. Par.4.10.Pſal.75.12. & 115. 14. Ioan.2.10.Nah.2.13. Act.18.18
Votum puellæ,Num.30.4
coniugatæ, Num.30.7
Voti violati punitio, 1.Tim.5.12
Votum ſeruandum,Leu.27.28.Num.30.3.Deut.23.21.Pſal.21.26.Prou.20 25.Eccli.5.3
Vox, 1. Cor.14.10.
Vſura prohibita , Exod.22.25. Deut 23.19.2. Eſd.5.6
Vultus,Eccl.8.1.Eccli.13.31.& 19.26
Vxor , Prou.12.4. & 14.1. & 18.22.& 19.14.& 31.10.Eccli.7.21.& 25.30.& 26.1.& 36.26
fidelis,2 Reg 19.11.Prou.31.12
vnde accipienda, Gen.34.1
data à parentibus,Gen.21.21.& 28.1
audienda , Gen.21.14
ea abſtinendum ſe ad diuina præparanti, Exod.19.15.1.Cor.7.5

Z

ZAchæus, Luc.19.2
Zelus ſanctus,1.Eſd.9.3.& 10.6
Zeli ſancti fructus & præmium , Num.25.10.Pſal.105.30

SELECTE

SELECTE QVÆDAM SCRIPTVRÆ SENTENTIÆ,

Ordine Alphabetico.

A

AMBVLAVIT Enoch cum Deo, Gen.5.

Ambula coram me, & eſto perfectus, 17

A Domino egreſſus eſt ſermo, non poſſumus extra placitum eius aliud loqui, 24

Abſtulit Deus opprobrium meum, 30

Afflictionem meam & laborem reſpexit Deus, 31

Audiui gemitum filiorum Iſrael, Exod.6

Armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Ægypti, 13

Aduenam non contriſtabis, 22

Anima omnis carnis in ſanguine eſt, Leu.17

A veſpera vſque ad veſperam celebrabitis ſabbata veſtra, 23

Ambulo inter vos, & ero Deus veſter, voſque eritis populus meus, 26

Addam plagas veſtras in ſeptuplum propter pecata veſtra, 26

Abominabitur vos anima mea, 26

Aſcendamus & poſſideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam, Num.13

Ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur, 35

Ama Dominum Deum tuum, & obſerua praecepta eius omni tempore, Deut.11

Aduerſatur Dominus omnem iuſtitiam, 25

Abſcondita Domino Deo noſtro, quæ manifeſta ſunt nobis, 29

Aſſumat ebria ſitientem, 29

Aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis, 32

Amantiſſimus Domini, habitabit confidenter in eo, 33

Abſit à nobis hoc ſcelus, vt recedamus à Domino, & eius veſtigia relinquamus, Ioſ.22

Aperui os meum ad Dominum, & aliud facere non potero, Iud.11

Amaritudine valde repleuit me omnipotens, Ruth 1

Arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore, 1.Reg.2

Abſit à me hoc peccatum, vt ceſſem orare pro vobis, 12

Acceptus erat in oculis vniuerſi populi, 18

Ab impiis egredietur impietas, 24

Anima cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium apud Dominum, 25

Audiui vocem tuam, & honoraui faciem tuam, 25

Apparet quod ſtultè egerim, & ignorauerim multa nimis, 26

Æqua pars erit deſcendentis ad prælium, & remanentis ad ſarcinas, 30

Amabiles, & decori valde in vita ſua, 2.Reg.1

An ignoras quod periculoſa ſit deſperatio? 2

Anima eius in amaritudine eſt, 4.Reg.4

Anima eſurienti etiam amara dulcia eſſe videntur, Iob.6

Ab occultis meis munda me, Pſ.18

Adiutor meus eſto, ne derelinquas me, nec deſpicias me Deus ſalutaris meus, 26

Accedite ad eum, & illuminamini, 33

Anima mea exultabit in Domino, 34

Apud te eſt fons vitæ, 35

A fortitudine manus tuæ ego defeci, 38

Adiutor meus, & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris, 39

Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele, 50

Adiutor meus tibi pſallam, 58

Adiutor meus & liberator meus es tu, Domine ne moreris, 69

Annos æternos in mente habui, 76

Adiuua nos Deus ſalutaris noſter, propter gloriam nominis tui, Domine, 78

Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, 84

Afferte gloriam nomini eius, 95

Adiuua me Domine Deus meus, ſaluum me fac ſecundum miſericordiam tuam, 108

Auerte oculos meos ne videant vanitatem, 118

Adiuua me & ſaluus ero, 118

A iudiciis tuis timui, 118

Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram, 120

Adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo, 137

Ad te Domine, Domine oculi mei, in te ſperaui, 140

Audiens ſapiens ſapientior erit, Prou.1

Audi fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, 1

Argue ſapientem, & diliget te, 9

Abominabile Domino cor prauum, 11. 15

Abominatio eſt Domino labia mendacia, 12

Amici diuitum multi, 14

Abominatio eſt Domino via impij, 15

Abominatio Domino cogitationes malæ, 15

Abominatio eſt Domino omnis arrogans, 16

Ante ruinam exaltabitur ſpiritus, 16

Abominabilis apud Deum qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, 17

Animus gaudens ætatem floridam facit ſpiritus triſtis exſiccat oſſa, 17

Abominabile apud Deum pondus & pondus, menſura & menſura, 20

Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit non recedet ab ea, 22

Abominatio hominum detractor, 24

Anima ſaturata calcabit fauum, anima eſurientis etiam amarum pro dulci ſumet, 22

Adoleſcentia & voluptas vana ſunt, Eccl.11

Anima mea liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt, Cant.5

Amore langueo, 5

Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt, 6

Æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum, Sap.15

Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum, 16

Accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem, Eccl.2

Altiera

Altiora te ne quæſieris, 3
Altiſſimus eſt patiens redditur, 5
Amici fidelis nulla eſt comparatio, 6
Amicus fidelis medicamentum vitæ, 6
Auerte faciem tuam a muliere compta, 9
Auaro nihil eſt ſceleſtius, 10
Ante mortem ne laudes hominem quemquam, 11
Altiſſimus odio habet peccatores, 12
Aduocatus a potentiore, diſcede, ex hoc enim magis te aduocabit, 13
Antequam loquaris, diſce, 18
Ante orationem præpara animam tuam, 18
Audiſti verbum contra proximum tuum? commoriatur in te. 19
Amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis, enunciant de eo, 19
Ad amicum etſi produxeris gladium, non deſperes, eſt enim regreſſus ad amicum, 22
Arcana amici qui denunciat, fidem perdit, 27
Auis tacens, 32
Adoleſcens loquere in tua cauſa vix cum neceſſe fuerit, 32
Aſino cibaria, & virga, & onus, 33
Ab immundo quid mundabitur? 34
Anima viri ſancti enunciat aliquando plura quam ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum, 37
Ante omnem actum præcedat te conſilium ſtabile, 37
A triſtitia feſtinat mors, 38
Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt valde, Iſaia 16
Anima mea deſideraui te in nocte, ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te, 26
Alienum eſt opus eius, peregrinum eſt opus eius ab eo, 28
Ad vocem clamoris tui ſtatim vt audierit, reſpondebit tibi, 30
Audite me duro corde, qui longe eſtis a iuſtitia, 46
Antequam fieret, ibi eram, 48
Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te, 54
A facie malitiæ collectus eſt iuſtus, 57
Annuntia populo meo ſcelera eorum, 58
Æquitas non potuit ingredi, 59
Antequam clament ego exaudiam, 65
Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos? 66
Attriuiſti eos, & noluerunt accipere diſciplinam, indurauerunt facies ſuas ſuper petram, & noluerunt reuerti, Ier. 5
Audi popule ſtulte qui non habes cor, 5
A minore vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent, 6
Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos, 6
Attendi, & auſcultaui, nemo quod bonum eſt loquitur, 8
Aſcendit mors per feneſtras. 9
Ambulat vnuſquiſque poſt prauitatem cordis ſui mali, 6
Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt valde. 48
Arrogantia tua decepit te, & ſuperbia cordis tui, 49
Adhuc modicum, & veniet tempus meſſionis eius, 51
Anima quæ triſtis eſt ſuper magnitudinem mali, & incedit incurua & infirma dat tibi gloriam Domine, Bar 2
Audi Domine, & miſerere, quia Deus es miſericors, 3
Aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi, Ezech. 2
Attrita fronte eſt, & duro corde, 3
Abij amarus in indignatione ſpiritus mei, 3
Argentum eorum, & aurum eorum, non valebit liberare eos in die furoris Domini, 7. & Soph. 1
Auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, 11
Auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar amplius, 16
Anima quæ peccauerit, ipſa morietur, 18
Appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens, Dan 5
Abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum, Oſe. 9
Auaritia in capite omnium, Amos 9
Abyſſus vallauit me, Ioan. 2
Abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, Mich. 3
Ad Dominum aſpiciam, expectabo Deum Saluatorem meum, 7
Ante faciem indignationis eius quis ſtabit? Nah. 1
Ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt, Soph. 1
Accedam ad vos in iudicio, & ero teſtis velox maleficis, &c. Malach. 3
Attendit Dominus, & audiuit, 3
A fructibus eorum cognoſcetis eos, Matt. 7
Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis 11
Aſcendit in montem ſolus orare, 14
Apud Deum omnia poſſibilia ſunt, 19
Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius, 21
Adauge nobis fidem, Luc. 17
Attendite vobis, ne forte grauentur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, 21
A me ipſo facio nihil, ſed ſicut docuit me Pater, hæc loquor, Ioan. 8
Animam meam pono pro ouibus meis, 10
Ambulate dum lucem habetis, 12
Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos poſuit Spiritus ſanctus Epiſcopos, &c. Act. 20
Aure audietis, & non intelligetis, 28
Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus, Rom. 13
Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei, &c. 1. Cor. 2
A Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur, 11
Æmulamini charismata meliora, 12
Ad ædificationem Eccleſiæ quærite vt abundetis, 14
Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo, 2. Cor. 9
Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti, Gal. 6
Ab omni ſpecie mala abſtinete vos, 1. Theſſ. 2
Attende lectioni exhortationi, & doctrinæ, 1. Tim. 4
Attende tibi & doctrinæ, 4
Adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, Heb. 3
Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, 4
Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, 10
Amicitia huius mundi, inimica eſt Dei, Iac. 4
Appropiate Deo, & appropinquabit vobis, 4
Ante omnia mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes, 1. Pet 4
Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide 5
Aſpectu & auditu iuſtus erat, 2. Pet. 2
A quo quis ſuperatus eſt huius & ſeruus eſt, 2
Adueniet dies Domini vt fur, 3
Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum Apoc. 7

Benedicat

B

BEnedicat tibi Dominus,& cuſtodiat te,Num.6
Bena res eſt quam vis facere,Deut.1
Bona eſt terra quam Dominus Deus noſter daturus eſt nobis, 1
Bene omnia lecuti ſunt,5.& 18
Benedictus filius meus Domine, Iud.17
Benedicat tibi Dominus, Ruth 2.
Benedictus ſit qui miſertus eſt tui, 2
Benedictus ſit à Domine,2
Benedicta es à Domino filia, 3
Bonus es tu in oculis meis,ſicut Angelus Dei, 1.Regum 29
Benedicti vos à Domino qui feciſtis miſecordiam hanc,2.Reg.2
Benedixit Dauid populo in nomine Domini exercituum,6
Beati qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam, 3.Reg.10
Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna,&c.Tob.12
Beatus homo qui corripitur à Deo, Iob 5
Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum, Pſal.15
Beati quorum remiſſa ſunt iniquitates! 31
Beata gens cuius Dominus Deus eius,32
Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo, 33
Beatus vir cuius eſt nomen Domini ſpes eius, 39
Beatus quem elegiſti,& aſſumpſiſti, 64
Benedictus Deus qui non amouit orationem meam,& miſericordiam ſuam à me, 65
Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus,66
Benedictus Dominus Deus Iſraël,qui facit mirabilia ſolus,71
Beati qui habitant in domo tua Domine, 83
Beatus vir cuius eſt auxilium abs te,83
Beatus homo qui ſperat in te, 83
Beatus homo quem tu erudieris Domine, 93
Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt,nomini ſancto eius,102
Beatus vir qui timet Dominum in mandatis eius volet nimis,111
Benedixit omnibus qui timent Dominum,113
Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius in toto corde exquirunt eum,118
Bonitatem & diſciplinam, & ſcientiam doce me,118
Bonus es tu, 118
Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti, 118
Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius,127
Beatus populus cuius Dominus Deus eius, 143
Benedicam nomini tuo in ſeculum, 144
Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, 145
Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius, 146
Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia, Prou.3
Bibe aquam de ciſterna tua, 5
Bonis amici conſiliis anima dulcoratur,17
Beatus homo qui ſemper eſt pauidus, 28
Benignus eſt ſpiritus ſapientiæ,Sap.1
Bonorum laborum glorioſus eſt fructus, 3
Bona & mala a Deo ſunt, Eccli.11
Beatus vir qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo, 14
Beatus vir qui in ſapientia morabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei, 14
Beatus qui inuenit amicum verum, 25
Beatus qui enarrat iuſtitiam auri audienti, 25
Beatus homo cui donatum eſt habere timorem Dei,25
Beati omnes qui expectant Dominum, Iſa.30
Bonas facite vias veſtras,& ſtudia veſtra,& habitabo vobiſcum, Ier 7
Benedictus vir qui confidit in Domino,17
Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum,Thr.3
Bonum eſt cum ſilentio præſtolari ſalutare Dei, 3
Bonum eſt viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua, 3
Beati ſumus, quia quæ Deo placita ſunt, manifeſta ſunt nobis, Bar.4
Benedicta gloria Domini de loco ſuo, Ezech.3
Benedicite omnes religioſi Domino Deo, Dan.3
Bonus Dominus & confortans in die tribulationis,& ſciens ſperantes in ſe, Nah.1
Beati pauperes ſpiritu,&c.Beati mites,&c.Beati qui lugent,&c.Beati qui eſuriunt, Matt.5
Benefacite his qui oderunt vos, 5
Bonum eſt nos hic eſſe, 17
Beatus ſeruus quem cum venerit dominus eius inuenerit ſic facientem, 24
Benedicite maledicentibus vos,Luc.6
Benignus eſt ſuper ignoratos,& malos,6
Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud, 11
Beati ſerui illi quos cum venerit dominus inuenerit vigilantes, 12
Beatus qui manducat panem in regno Dei,14
Bonus paſter animam ſuam dat pro ouibus ſuis, Ioan.10
Baiulans ſibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ,locum, 19
Beati qui non viderunt & crediderunt, 20
Beatius eſt magis dare quam accipere, Act.20
Benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, ſecundum autem duritiam tuam, &c. Rom.2
Benedicite perſequentibus vos, 12
Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat, 14
Bonum facientes non deficiamus, Gal.6
Bonum depoſitum cuſtodi, 2.Tim.1
Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtiis promeretur Deus, Heb.13
Beatus vir qui ſuffert tentationem,quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe, Iacob.1
Beati mortui qui in Domino moriuntur, Apoc.14
Beatus qui vigilat & cuſtodit veſtimenta ſua,ne nudus ambulet, 16
Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt, 19
Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima,&c.20
Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni, 22

C

COgitatio cordis intenta ad malum omni tempore,Gen.6
Corrupta terra coram Deo,& repleta iniquitate, 6
Cur tentatis Dominum? Exod.17
Cerno quod populus iſte duræ ceruicis ſit, 32
Cur Domine iraſcitur furor tuus contra populum tuum, 32
Cuſtodite leges meas, atque iudicia,quæ faciens homo viuet in eis,Leu.18
Coram cano capite conſurge, 19
Confregi catenas ceruicum veſtrarum, vt incederatis erecti,26
Conuertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem, Num.6
Cur afflixiſti Domine ſeruum tuum? 11

Cuſtad

Cuſtodi temetipſum & animum tuam ſolicite, Deut.4
Cuſtodite ſolicite animas veſtras, 4
Cuſtodite & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis, 5
Caue diligenter ne obliuiſcaris Domini, 6.& 8
Circumcidite præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius, 10
Cauete ne forte decipiatur cor veſtrum & recedatis à Domino, 11
Caue ne derelinquas Leuitem in omni tempore quo verſaris in terra. 12
Clamauimus ad Dominum, qui exaudiuit nos, & reſpexit humilitatem noſtram, &c. 26
Circumcidet Dominus cor tuum, vt diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, 30
Confortare & eſto robuſtus, 31
Circumduxit eum, & docuit, & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui, 32
Confortare & eſto robuſtus valde, vt facias omnem legem, Ioſ.1
Cito deſeruerunt viam per quam ingreſſi fuerunt patres eorum, Iud.2
Ceſſauerunt fortes in Iſrael, 5
Cor meum diligit Principes Iſrael, 5
Cur quæris nomen meum quod eſt mirabile? 13
Cur tantum nefas in vobis repertum eſt? 20
Cuius erunt optima quæque Iſrael? nonne tibi? 1.Reg.9
Celebre factum eſt nomen eius nimis, 18
Completa eſt malitia eius, 20
Conuenerunt ad eum omnes qui erant in anguſtia conſtituti, 22
Canem mortuum perſequeris, & pulicem vnum, 24
Completa eſt malitia aduerſus dominum tuam, 25
Confortatus eſt Dauid in Domino Deo ſuo, 30
Confortentur manus veſtræ, & eſtote filij fortitudinis, 2.Reg.2
Cæcus & claudus non intrabunt in templum, 5
Conſilium Achitophel quaſi ſi quis conſuleret Deum, ſic erat, &c. 16
Cœli cœlorum te capere non poſſunt, 3.Reg.8
Currus Iſrael & auriga eius, 4.Reg.2.& 13
Cœpit Dominus tædere ſuper Iſrael, 10
Cum colerent Dominum, dijs quoque ſuis ſeruiebant, 17
Cui exprobraſti, aut quem blaſphemaſti? 19
Confortare & viriliter age, ne timeas, nec paueas, 1.Paralip. 22
Corde toto offerebant Domino, 29
Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te, 2.Par. 20
Credite in Domino Deo veſtro, & ſecuri eritis, 20
Caſtigauit nos propter iniquitates noſtras, & ſaluabit nos propter miſericordiam ſuam, Tob.13
Confirma me Domine Deus in hac hora, Iud. 13
Cum inuocantem exaudieris me Deus, non credo quod audierit vocem meam, Iob 9
Clamo ad te, & non exaudis me, ſto, & non reſpicis me, mutatus es mihi in crudelem, 30
Confitebor tibi Domine in toto corde meo, lætabor & exultabo in te, Pſal.9
Cognoſcetur Dominus iudicia faciens, 9
Conſerua me Domine, quoniam ſperaui in te, 15
Cuſtodi animam meam, & erue me, 24
Cantabo, & pſalmum dicam Domino, 16
Credo videre bona Domini in terra viuentium, 26
Conuertiſti planctum meum in gaudium mihi, 29
Confortetur cor veſtrum omnes qui ſperatis in Domino, 30
Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis, 50
Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies, 50
Confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum eſt, 53
Clamabo ad Deum altiſſimum, 56
Confitebor tibi in populis Domine, 56
Caro ſunt, ſpiritus vadens, & non rediens, 77
Cito anticipent nos miſericordiæ tuæ, quia pauperes facti ſumus nimis, 78
Conuerte nos Deus ſalutaris noſter, & auerte iram tuam à nobis, 84
Confitebor tibi Domine Deus meus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum, 85
Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, 90
Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius, 105.106 110.& 135
Citò fecerunt, obliti ſunt operum eius, 105
Confiteantur Domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum, 105
Clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos, 105
Confitebor Domino nimis in ore meo, 108
Confitebor tibi Domine in toto corde meo, 110 & 137
Cuſtodiens paruulos Dominus, humiliatus ſum & liberauit me, Pſal.114
Conuertere anima mea in requiem tuam, 114
Conſilium meum iuſtificationes tuæ, 118
Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua, 118
Confige timore tuo carnes meas, 118
Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe, 144
Cum ſimplicibus ſermocinatio eius, Prou.3
Cogitationes iuſtorum iudicia, 12
Cor quod nouit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extraneus, 14
Cor ſapientis quærit doctrinam, 15
Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem, 16
Cuſtos animæ ſuæ, ſeruat viam ſuam, 16
Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud, 21
Cogitationes robuſti ſemper in abundantia, 21
Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, 24
Cor regum inſcrutabile, 25
Cum prophetia (i. declaratio verbi Dei) defecerit, diſſipabitur populus, 29
Cunctæ res difficiles, Eccl.1
Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei, 4
Cor ſapientũ vbi triſtitia, & cor ſtultorum vbi lætitia, 7
Calumnia conturbat ſapientem, & perdet robur cordis illius, 7
Cunctis ſermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum, 7
Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, 12
Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, Sap.9
Cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos, 12
Creaturæ Dei factæ ſunt in tentationem animæ hominum, &c. 14
Cor durum habebit male in nouiſſimo, Eccl. 3
Congregationi pauperum affabilem te facito, 4
Conſiliarius ſit tibi vnus de mille, 6
Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, 6
Cum aliena muliere ne ſedeas omnino, 9
Confide in Deo, & mane in loco tuo, 11
Cor hominis immutat faciem illius, 13
Conuertere ad Dominum & relinque peccata tua, 17
Cum conſummauerit homo, tunc incipiet, 18
Corripe amicum, ſæpe enim fit commiſſio, 19
Cor fatui quaſi vas confractum, omnem ſapientiam non tenebit, 21
Cum dormiente loquitur, qui narrat ſtulto ſapientiã, 22
Corona ſenum multa peritia, 25
Cordis iucunditas hæc eſt vita hominis, 30
Cor ſplendidum bonum in epulis eſt, epulæ enim illius diligenter fiunt, 30
Cum habet de bono nomine, 41

Cum dederis,ne improperes , 41
Contra Deum pugnare non eſt facile,46
Confitebor tibi Domine quoniam iratus es mihi , conuerſus eſt furor tuus,& conſolatus es me, Iſa.12
Confitemini Domino,& inuocate nomen eius,12
Cum feceris iudicia tua in terra, iuſtitiam diſcant habitatores orbis , 26
Conuertemini ſicut in profundum receſſeratis filij Iſrael,31
Complicabuntur ſicut liber cœli, 34
Corripies me,& viuificabis me , 38
Conſolamini,conſolamini popule meus,dicit Deus veſter, [40
Conuertimini ad me,& ſalui eritis,45
Conſilium meum ſtabit,& omnis voluntas mea fiet, 46
Cum ſceleratis reputatus eſt,53
Confuſionis adoleſcentiæ tuæ oblitæſceris, 54
Cum clamaueris,liberent te congregati tui , 57
Circumſpexi & non erat auxiliator,63
Conuertimini filij reuertentes dicit Dominus,Ierem.3
Circumcidimini Domino , & auferte præputia cordium veſtrorum, 4
Circuite,aſpicite,& conſiderate,& quærite an inueniatis virum facientem iudicium , & quærentem fidem, & propitius ero ei,5
Corripe me Domine , veruntamen in iudicio , & non in furore tuo , 10
Caſtigabo te in iudicio vt non videaris tibi innoxius,30
Conuertam luctum eorum in gaudium , & conſolabor eos,31
Caſtigaſti me Domine,& eruditus ſum,31
Conuerte me Domine,& conuertar , 31
Conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum:miſerans miſerebor eius,ait Dominus, 31
Clama ad me,& exaudiam te, 33
Cum exaltaueris quaſi Aquila nidum tuum , inde detraham te,dicit Dominus , 49
Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata, derelinquamus eam,51
Contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quam gentes , Ezech.5
Complebo furorem meum in eis,& conſolabor, 5
Cum clamauerint ad aures meas voce magna,non exaudiam eos, 8
Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris , & non erit vobis in ruinam iniquitas , 18 [mi?33
Conuertimini à viis veſtris peſſimis,& quare moriemi-
Comederunt alieni robur eius,& ipſe neſciuit , Oſe.7
Confundetur Iſrael in voluntate ſua , 10
Conuertere Iſrael ad Dominum Deum tuum , quoniam corruiſti in iniquitate tua,14
Conuertimini ad me in toto corde veſtro,in ieiunio,& in fletu,& in planctu Ioel.2
Conuertimini ad Dominum Deum veſtrum , quia benignus & miſericors eſt,&c.2
Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum, Am.8
Cum anguſtiaretur in me anima mea,Domini recordatus ſum, Ioan.2
Cum iratus fueris,miſericordiæ recordaberis, Abac.3
Conuertimini ad me, ait Dominus, & ego conuertar ad vos, Zach.1
Cum ieiunaretis,nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi? 7
Cor ſuum poſuerunt vt adamantem,ne audirem legem,7
Circumdabo domum meam ex iis qui militant mihi , 9
Conuertam eos,quia miſerebor eorum, 10
Cuſtodite ſpiritum veſtrum, & nolite deſpicere, Mal.2
Conuertimini,& videbitis quid ſit inter iuſtũ & impiũ, & inter ſeruientem Deo,& non ſeruientem , 3
Clamamus in cœlum , & miſerebitur noſtri Dominus, 1.Machab.4
Ceciderunt in bello,dum ſine conſilio exeunt in prœliũ,5
Cum oraueris,intra cubiculum tuum,& clauſo oſtio ora Patrem tuum , Matth.6
Confide fili,remittuntur tibi peccata tua , 9
Cauete ab hominibus, 10 [15
Cæcus ſi cæco ducatum præſtet,ambo in foueam cadunt,
Cœlum & terra tranſibunt , verba autem mea non præteribunt,24
Confidite,ego ſum,nolite,timere, Marc.6
Capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt , Luc.12
Cauete ab omni auaritia, 12
Cui multum datum eſt,multum quæretur ab eo, 12
Contendite intrare per anguſtam portam, quia multi, dico vobis,quærent intrare,& non poterunt , 13
Cum facis conuiuium , voca pauperes , debiles, claudos, & cæcos,& beatus eris,14
Compelle intrare, vt impleatur domus mea , 14
Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis,dicite:ſerui inutiles ſumus,quod debuimus facere,fecimus , 17
Capillus de capite veſtro non peribit, 21
Cum iniquis deputatus eſt , 22
Claritatem ab hominibus non accipio, Ioan.5 [6
Caro mea vere eſt cibus,& Sanguis meus vere eſt potus,
Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam æternam, Act.13
Cum cognouiſſent Deum,non ſicut Deum glorificauerunt , aut gratias egerunt , Rom.1
Cui vult miſeretur, & quem vult indurat , 9
Corde creditur ad iuſtitiam , ore autem confeſſio fit ad ſalutem,10
Carnis curam ne feceritis in deſideriis , 13
Cum ſit inter vos zelus & contentio , nonne carnales eſtis?1.Cor.3
Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar, 9
Charitatem ſi non habuero, nihil ſum, 13
Charitas patiens eſt , benigna eſt , non quærit quæ ſua ſunt,non cogitat malum , &c.13
Corrumpunt bonos mores colloquia mala, 15
Caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt, 15
Christi bonus odor ſumus Deo,2.Cor.2
Commendantes voſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo,4
Cum infirmor,tunc potens ſum , 12
Chriſto confixus ſum cruci, Gal.2
Cum timore & tremore veſtram ſalutem operamini, Phil. 2
Corripite inquietos , conſolamini puſillanimes,ſuſcipite infirmos,patientes eſtote ad omnes, 1.Theſſ.5
Corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt, 1.Tim.4
Cognouit Dominus qui ſunt eius , 2.Tim.2
Confitentur ſe noſſe Deum,factis autem negant, Tit.1
Conſideremus inuicem in prouocationem charitatis , & bonorum operum, Heb.10
Charitas fraternitatis maneat in vobis,12
Contenti præſentibus , 12
Confitemini alterutrum peccata veſtra, Iacob.5
Chriſtus paſſus eſt pro vobis , vobis relinquens exemplum,vt ſequamini veſtigia eius, 1.Pet.2
Cum pateretur non comminabatur , 2
Charitas operit multitudinem peccatorum,4
Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti, 2.Pet.2
Cecidit cecidit Babylon illa magna, Apoc.14
Cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum Agni , 14

D

DOmine Deus quid dabis mihi ? Gen. 15
Domine ſi inueni gratiam in tuis oculis , ne tranſias ſeruum tuum , 18
Domine num gentem ignorantem,& iuſtã interficies? 20
Dotauit me Dominus dote bona, 30
Domine quare miſiſti me ? Exod.5
Dominus pugnabit pro vobis,& vos tacebitis,14

Dominus regnabit in æternum & vltra, 15
Dominus exaltatio mea, 17
Doctrina & veritas erunt in pectore Aaron, 28
Dominator Domine Deus, miſericors & clemens, patiens & multa miſerationis, ac verax, 34
Dominus zelotes nomen eius, Deus eſt æmulator, 34
Diligetis aduenas quaſi voſmetipſos, Leu.19
Deus obſecro ſana eam, Num.12
Dominus nobiſcum eſt, nolite metuere, 14
Dimitte Domine obſecro, peccatum populi huius, ſecundum magnitudinem miſericordiæ tuæ, 14
Dixit Deus, & non faciet? 2
Dominus Deus addat ad hunc numerum multa millia, & benedicat vobis, Deut.1
Date viros ſapientes, & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata, 1
Dominus Deus tuus ignis conſumẽs eſt, Deus æmulator, 4
Deus miſericors Dominus Deus tuus eſt, 4
Dominus ipſe eſt Deus, & non eſt alius præter eum, 4
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, 6
Dominum Deum tuũ timebis, & illi ſoli ſerues, 6. & 10
Dominus Deus tuus ipſe eſt Deus fortis, & fidelis, 7
Dominus Deus tuus in medio tui eſt, Deus magnus & terribilis, 7
Dominus Deus tuus ipſe tranſibit ante te, 9 & 31
Domine Deus ne diſperdas populũ tuum, ne aſpicias duritatem populi huius, & impietatem ac peccatum, 9
Dominus Deus veſter, ipſe eſt Deus deorum & Dominus dominantiũ, Deus magnus & potens, & terribilis, 10
Dominum Deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete, & mandata illius cuſtodite: ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis, 13 [eius, 26
Dominum elegiſti, vt ſit tibi Deus, & ambules in viis
Dominus elegit te, vt ſit ei populus peculiaris, 26
Dominus Deus tuus ipſe eſt ductor tuus, & non dimittet, nec derelinquet te, 31.
Date magnificentiam Deo noſtro, 32
Dei perfecta ſunt opera & omnes viæ eius iudicia, 32
Deus fidelis, & abſq; vlla iniquitate, iuſtus & rectus, 32
Dominus ſolus dux eius fuit, 32
Deum qui te genuit, dereliquiſti, 32
Dominus Deus veſter dabit vobis requiem, Ioſ.1
Domini ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorũ, 13
Dominus Deus ipſe eſt poſſeſſio eius, 13
Deus ſanctus & fortis æmulator eſt, 24
Domino Deo noſtro ſeruiemus, & obedientes erimus præceptis eius, 24 [Iud.2
Dominus audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos,
Dominus in fortibus dimicauit, 5
Diuiſo contra ſe Ruben magna animorum reperta eſt contentio, 5
De cælo dimicatum eſt contra eos, 5
Dominus tecum virorum fortiſſime, 6
Doluit Dominus ſuper miſeriis eorum, 10
Dominus qui hæc audit, ipſe teſtis eſt, 11 [cedo, 14
De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dul-
Domine Deus memento mei, 16
Decernite quid facere debeatis, 20
Dominus vobiſcum, Ruth 2
Declina pauliſper, & ſede hic, 4
Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, 1.Reg.2 [uat, 2
Dominus pauperem facit & ditat, & humiliat & ſuble-
Dominus pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit, 2
Dominus eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat, 3
Declinauerunt poſt auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium, 8
Diſſimulabat ſe audire, 10
Directus eſt ſpiritus Domini à die illa in Dauid, & dein-
Dilexit eum quaſi animam ſuam, 18 [ceps, 16
Dominus retribuet vnicuique ſecundum iuſtitiam ſuam, & fidem, 26
Dimitte eum vt maledicat, Dominus enim præcepit ei vt malediceret, 2.Reg.16
Diligis odientes te & odio habes diligentes te, 19
Dabis ergo ſeruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare poſſit, 3.Reg.3
Domine Deus non eſt ſimilis tui, Deut.8
Dauid ſeruus meus ſecutus eſt me in toto corde ſuo, faciens quod placitum eſſet in conſpectu meo, 14
Domine Deus oſtende hodie, quia tu es Deus, & ego ſeruus tuus, 18
Dominus ipſe eſt Deus, Dominus ipſe eſt Deus, 18
Dies tribulationis & increpationis iſte, 4.Reg.19
Deum inuocauerunt cum prœliarentur, & exaudiuit eos, 1.Par.5. [poſſis, 22
Det tibi Dominus prudentiam & ſenſum, vt regere
Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora, 29
Domine Deus cuſtodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, 29
Da Domine Salomoni filio meo cor perfectum, vt cuſtodiat mandata tua, 29
Da mihi Domine ſapientiam, & intelligentiam, 2.Par.1
Dominus vobiſcum, quia fuiſtis cum eo, ſi quæſieritis eum, inuenietis, ſi autem dereliqueritis eum, derelinquet vos, 15
Dei eſt adiuuare, & in fugam conuertere, 25
Deus meus confundor, & erubeſco leuare faciem meam ad te, 1.Eſd.9
Domine Deus, ecce coram te ſumus in delicto noſtro, 9
Domine Deus cæli, fortis, magne, atque terribilis, fiant quæſo aures tuæ auſcultantes, & oculi tui aperti, vt audias orationem ſerui tui, 2.Eſd.1
Deus meus memento mei in bonum, 6
Deus miſerationum, & clemens es tu, 9
Deus magne ne auertas à facie tua omnem laborem qui inuenit nos, 9
Deus meus parce mihi, ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, 13
Domine in ditione tua cuncta ſunt poſita, & non eſt qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati, Eſth.13
Deus facit magna & inſerutabilia, Iob 5. & 9
Docete me, & ego tacebo, 6
Deo quis dicere poteſt, cur ita facis? 9 & 11
Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, 9
Dies mei velociores fuerunt curſore, 9
Deridetur iuſti ſimplicitas, 12
Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea, 27
Derident me nunc iuniores tempore, 30
Deum digne inuenire non poſſumus, magnus fortitudine, & iudicio, & iuſtitia, &c. 37
Domini eſt ſalus, Pſal.3
Dirige in conſpectu tuo viam meam, 5
Domine Deus meus in te ſperaui, 7
Deus Iudex iuſtus, fortis & patiens, 7
Dominus in æternum permanet, 9
Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus, 9
Diligam te Domine fortitudo mea, 17
Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus, 17
Deus meus adiutor meus, & ſperabo in eum, 17
Deus meus illumina tenebras meas, 17
Deus, Deus meus, reſpice in me, 21
Domini eſt regnum, 21
Dominus regit me, & nihil mihi deerit, 22
Domini eſt terra & plenitudo eius, 23
Deus meus in te confido, non erubeſcam, 24
Doce me, quia tu es Deus ſaluator meus, 24
Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memine-
Dulcis & rectus Dominus, 24 [ris, 24
Docebit mites vias ſuas, 24
De neceſſitatibus meis erue me, 24.
Domine dilexi decorem domus tuæ, 25
Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quẽ timebo? 26

Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? 26
Dominus adiutor meus, & protector meus, in ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum, 27
Dominus fortitudo plebis ſuæ, 27
Dominus virtutem populo ſuo dabit, 28
Domine Deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me, 29
Domine auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus, 29
Domine Deus meus in æternum confitebor tibi, 29
Domine non confundar, quoniam inuocaui te, 30
Diligit miſericordiam & iudicium, 32
Dic animæ meæ ſalus tua ego ſum, 34
Domine quando reſpicies? 34
Domine ne diſcedas a me, 34 [36
Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui,
Declina à malo & fac bonum, 36
Dominus amat iudicium, 36
Domine ante te omne deſiderium meum, & gemitus meus à te non eſt abſconditus, 37
Deus meus volui, & legē tuam in medio cordis mei, 39
Domine ad adiuuandum me reſpice, 39 (bi, 40
Domine miſerere mei, ſana animā meā, quia peccaui ti-
Deus noſter refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, 45
Deus in medio eius, non commouebitur, 45
Dominus virtutum nobiſcum, 45
Dominus excelſus, terribilis, Rex magnus, 46
Deus vitam meam annuntiaui tibi, 55
Deus meus, miſericordia mea, 58
Da nobis auxilium de tribulatione, 59
Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina, 69 [ce, 70
Deus ne elōgeris à me, Deus meus in auxiliū meū reſpi-
Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius, 70
Deus ne derelinquas me, 70
Deus quis ſimilis tibi? 70
Dixi nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelſi, 76
Deus in ſancto via tua, 76
Domine Deus virtutum conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus, 70
Deus quis ſimilis erit tibi? 82
Deus tu conuerſus viuificabis nos, 84
Deduc me Domine in via tua, 85
Domine Deus virtutum quis ſimilis tibi? 88
Dixiſti: conuertimini filij hominum, 89
Defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati ſumus, 89
Deus meus ſperabo in eum, 90
Delectaſti me Domine in factura tua, 91
Domum tuam decet ſanctitudo Domine, 92
Dominus ſcit cogitationes hominū, quoniā vanæ ſunt, 93
Dominus regnauit, exultet terra, 96
Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat, 101
Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana ſalus hominis, 107
Deſiderium peccatorum peribit, 111
Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi ho-
Dextra Domini fecit virtutem, 116 [mo, 116
Doce me iuſtificationes tuas, 118
Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde meo, 118
Deduc me in ſemita mandatorum tuorum, 118
Da mihi intellectum, vt diſcam mandata tua, 118
Dominus cuſtodiat te ab omni malo, 120
Dominus in circuitu populi ſui, 124
Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu, 132
Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei, aut filius hominis, quia reputas eum? 143
Dominus diligit iuſtos, 145
Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia, Prou. 9
Doctrina ſua noſcitur vir, 12
Doctrina prudentium facilis, 14
Diuinatio in labiis regis, 16
Dulcis eloquio maiora reperiet, 16
Diuitiæ addunt amicos plurimos à paupere autem & hi quos habuit ſeparantur, 19
Doctrina viri per patientiam noſcitur, 19
Domus & diuitiæ dantur a parentibus, a Domino autem propriè vxor prudens, 19
Diues pauperibus imperat, 22 [27
Domū fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ,
Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, 27
Date vinum his qui amaro ſunt animo, 31
Diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui, Eccl. 5
Dixi, ſapiēs efficiar, & ſapiētia longius receſſit à me, 7
Dominatur interdum homo homini in malum ſuum, 8
Dulce lumen, & delectabile oculis videre ſolem, 11
Deū time, & mādata eius obſerua, hoc eſt omnis homo, 12
Dilectus meus mihi, & ego illi, Cant. 2
Dilectus meus candidus & rubicundus, totus deſiderabilis, 5
Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram, Sap. 1
Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione viuorum, 1
Diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam, 11
Diligis omnia quæ ſūt, & nihil odiſti eorū, quæ feciſti, 11
De propitiato peccato noli eſſe ſine metu, Eccli. 5
De negligentia tua purga te cum paucis, 7
Diues ſi fueris non eris immunis a delicto, 11
Datio Dei permanet iuſtis, 11
Ditior te ne ſocius fueris, 13
Diues iniuſte egit, & fremet, pauper autē læſus tacebit,
Diuitum paſcua ſunt pauperes, 13 [13
Diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad nubes perducent: pauper locutus eſt, & dicunt, quis eſt hic? 13
Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui, 15
Domus nimis locuples annullabitur ſuperbia, 21
Dona iniquorum non probat altiſſimus, 34
Da locum medico, 38
Datum & acceptum omne deſcribe, 42
Dominus exercituū decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam, Iſa. 14
Domine Deus meus es tu, & exaltabo te, 25
Domine omnia opera noſtra operatus es nobis, 26
Domine in anguſtia requiſierunt te, 26
Dominus cuius eſt ignis in Sion, & caminus eius in Ieruſalem, 31
Dicite puſillanimis, confortamini & nolite timere, 34
Dies tribulationis & correptionis dies hæc, 37
De mane vſque ad veſperam finies me, 38
Domine vim patior, reſponde pro me, 38
Durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea, 48
Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, 50
Dominus Deus auxiliator meus, ideo non ſū confuſus, 50
Dixiſti, deſperaui, nequaquam faciam, Ier. 2
Dij tui quos feciſti, ſurgant & liberent te in tempore afflictionis tuæ, 2
Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina, 3
Domine oculi tui reſpiciunt fidem, 5
Date Domino Deo veſtro gloriam, antequam contenebreſcat, 13
Dilexit mouere pedes ſuos, & non quieuit, & Domino non placuit, 14
Diem hominis non deſideraui, tu ſcis, 17
Dixerunt, deſperauimus, poſt cogitationes enim noſtras ibimus, 18
Dabo eis cor, vt ſciant me, quia ego ſum Dominus, 24
Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me, 32
Diſce vbi ſit prudentia, vbi ſit virtus, vbi ſit intellectus, Bar. 3
Dura facie, & indomabili corde ſunt, Ezech. 2

Dabo

Dabo eis cor vnum, & ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum, 11
Dabo tibi apertum os in medio eorum, 29
Dabo vobis cor nouum, & ſpirituum nouum ponam in medio veſtri, 36
Domine Deus tu noſti, 37
Dabo vobis ſpiritum, & viuetis, 37
Dominatur excelſus in regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud, Dan. 4
Ducā eā in ſolitudinem, & loquar ad cor eius, Oſe. 2
Dicent montibus, operite nos, & collibus, cadite ſuper nos, 10
Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea, 13
Deteſtator ego ſuperbiam Iacob, dicit Dominus, Am. 6
Deſperata eſt plaga eius, Mich. 1
Dominus lux mea eſt, 7
Deus æmulator, & vleiſcens Dominus, Nah. 1
Dies iræ dies illa, dies tribulationis, & anguſtiæ, Soph. 1
Dilexi vos, Malach. 1
Dedi ei timorem, & timuit me, 2
Dixiſtis vanus eſt qui ſeruit Deo, 3
Det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatē corde magno, & animo volenti, 2. Mac. 1
Domine Deus terribilis & fortis, iuſtus & miſericors, qui ſolus es bonus Rex, 1
Dominus Deus aſpiciet veritatem, 7
Dominus non ſecundum armorum potentiam, sed prout ipſi placet, dat dignis victoriam, 15
Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies, Matt. 4
Diligite inimicos veſtros, 5
Domine ſi vis, potes me mundare, 8
Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum, 8
Domine ſalua nos, perimus, 8
Dignus eſt operarius cibo ſuo, 10
Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde, 11
Domine ſaluum me fac, 14
Dilige proximum tuum ſicut te ipſum, 19
Domine miſerere noſtri, 20
Domus mea domus orationis vocabitur, 21
Diliges Dominum Deum tuū ex toto corde tuo, &c. 22
Dimittite, & dimittemini, Luc. 6
Date, & dabitur vobis, 6
Dignus eſt operarius mercede ſua, 10
Deus non faciet vindictam electorū ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte, & patientiā habebit in illis? dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum, 18
Deus propitius eſto mihi peccatori, 18
Dominus operam eius deſiderat, 19
Dies vltionis hi ſunt, 21
Domine memento mei, 23
Da mihi bibere, Ioan. 4
Deſcendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, ſed eius qui miſit me, 6
Duorum hominum teſtimonium verum eſt, 8
Domine tu omnia noſti, tu ſcis, quia amo te, 21
Da Domine ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, Act. 4
Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum, 7
Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum, 7
Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitare, 9
Domine, quid me vis facere? 9
Domini voluntas fiat, 21
Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, Rom. 1
Digni ſunt morte non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus, 1
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti, 8
Dilectio ſine ſimulatione, 12
Dei ſumus adiutores, 1. Cor. 3
Dominus nouit cogitationes ſapientium, quoniam vanæ ſunt, 3
Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus, 12
Dum tempus habemus bonum ad omnes, Gal. 6
Deus qui diues eſt in miſericordia, Eph. 2
Deus noſter ignis conſumens eſt, Heb. 12
Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, 13
Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam, Iac. 4
Dulcis eſt Dominus, 1. Pet. 2
De tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum, 2
Dominum Ieſum Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris, 3
Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt ullæ, 1. Ioan. 1
Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, 4
Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in Sanguine ſuo, Apoc. 1
Domine Deus omnipotēs, vera & iuſta iudicia tua, 16
Dedit Deus in corda eorum vt faciant quod placitum eſt illi, 17

E

Ego ſum qui ſum, Exod. 3
Ego ero in ore tuo, doceboque quid loquaris, 4
Ego ſum Dominus Deus ſanator tuus, 15
Ego ſum Dominus Deus tuus, 20
Ego mittam Angelum meum, qui præcedat te & cuſtodiat in via, &c. 23
Ego Dominus qui ſanctifico vos, Leu. 20. 21. & 22
Ego Dominus Deus veſter, qui ſeparaui vos à cæteris populis, 20
Ego pars, & hæreditas tua, Num. 18
En populus ſapiens, & intelligens, gens magna, Deu. 4
Exaudiuit me Dominus etiam hac vice, 9
En propono in conſpectu veſtro hodie benedictionem, & maledictionem, 11
Elige vitam vt viuas, 30
Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam & ego ſanabo, 32
Ero tecum, non dimittam nec derelinquam te, Ioſ. 1
Experiar Iſrael, vtrum cuſtodiant viam Domini, & ambulent in ea, Iud. 2
Egreſſa eſt manus Domini contra me, Ruth 1
Effudi animam in conſpectu Domini, 1. Reg. 1
Exultauit cor meum in Domino, 2
Erat peccatum grande nimis coram Domino, 2
Electus & bonus, & nō erat de filiis Iſrael melior illo, 9
Ecce vnxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in principem, 10
Erat Dauid rufus, & pulcher aſpectu, decoraq; facie, 16
Ego ſum vir pauper, & tenuis, 18
Emortuum eſt cor eius intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis, 25
Ego ſum qui peccaui, & ego inique egi, 2. Reg. 24
Erit Iſrael in prouerbium, & in fabulam cunctis populis, 3. Reg. 9
Egreſſum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præſciui, 4. Reg. 19
Erit nomen meum ibi, 23
Exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem, Iudit. 9
Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea, Iob 9
Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo, 13
Expecto donec veniat immutatio mea, 14
Ecce in cælo teſtis meus, conſcius meus in excelſis, 16
Expectabam bona, & venerunt mihi mala, 30
Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus, 36
Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram, 36
Exultabo in ſalutari tuo, Pſal. 9
Expecta Dominum, & viriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum, 26

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, 27
Exultabo, & lætabor in miſericordia tua, 30
Expecta Dominum, & cuſtodi viam eius, & exaltabit te, 36
Expectans expectaui Dominum, 39
Exultent & lætentur ſuper te omnes quærentes te, & dicant ſemper, magnificetur Dominus qui diligunt ſalutare tuum, 39
Emitte lucem tuam & veritatem tuam, 42
Exurge, quare obdormis Domine, exurge, 43
Exurge Domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum, 43
Ecce Deus adiuuat me, & Dominus eſt ſuſceptor animæ meæ, 53
Exaudi Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam, 54
Ego autem ſperabo in te Domine, 54.
Exurge in occurſum meum, & vide, 58
Ego autem cantabo fortitudinem tuam, 58
Eripe me de luto, vt non infigar, 68
Exaudi me Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua, 68
Ego autem ſemper ſperabo, & adiiciam ſuper omnem laudem tuam, 70
Exurge Deus, iudica cauſam tuam, 73
Elegi abiectus eſſe in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum, 83
Exaudi me, quoniam inops & pauper ſum ego, 85
Exaltate Dominum Deum noſtrum, 98
Ego vero delectabor in Domino, 103
Eſcam dedit timentibus ſe, 110
Exortum eſt in tenebris lumen rectis, 111
Erraui ſicut ouis quæ periit, quære ſeruum tuum Domine, 118
Excelſus Dominus, & humilia reſpicit, 137
Effundo in conſpectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio, 141
Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo, 141
Ego diligentes me diligo, Prou. 8
Expectatio iuſtorum lætitia, 10
Eſt via quæ videtur homini iuſta, nouiſſima autem eius deducunt ad mortem, 14. & 16
Extrema gaudij luctus occupat, 14
Expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, quam fatuo confidenti ſibi in ſtultitia ſua, 17
Exaltatio iuuenum fortitudo eorum, 20
Equus paratur ad diem belli, Dominus autem ſalutem tribuit, 21
Eiice deriſorem & exibit cum eo iurgium, 22
Erue eos qui ducuntur ad mortem, 24
Ecce tu pulcher es dilecte mi, Cant. 1
Ego dormio, & cor meum vigilat, 5
Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? 5
Eleemoſyna reſiſtit peccatis, Eccl. 3
Eſto firmus in via Domini, 5
Eſto manſuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas, 5
Eſt qui labitur lingua, ſed non ex animo, 19
Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo, 19
Ex viſu cognoſcitur vir, 19
Eſt tacens & ipſe eſt prudens, 20
Eſt datum quod non eſt vtile, 20
Eleemoſynam conclude in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo, 29
Eſt amicus ſolo nomine amicus, 37
Eſt ſapiens animæ ſuæ ſapiens, 37
Erunt qui beatificant populum iſtum ſeducentes, & qui beatificantur præcipitati, Iſa. 9
Ecce Deus Saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo, 12
Et erit ſicut populus, ſic & ſacerdos, 24
Ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum, & ſaluabit nos, 25
Ego Dominus qui ſeruo eam nocte, & die ſeruo eã, 27
Expectat Dominus vt miſereatur veſtri, 30
Erit opus iuſtitiæ pax, & cultus iuſtitiæ ſilentium, 32
Egreſſum tuum, & introitum tuum ego cognoui, & inſaniam tuam contra me, 37
Ecce in pace amaritudo mea amariſſima, 38
Ego Dominus primus & nouiſſimus ego ſũ, 41. & 48
Ecce ego facio noua, 43
Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me, 43
Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo, 45
Ego Dominus, & non eſt alter, ego Dominus, & non eſt alius, 45
Ego feci, & ego feram, ego portabo, & ſaluabo, 46
Elegi te in camino paupertatis, 48
Ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia, 48
Ecce in manibus meis deſcripſi te, 49
Ego, ego ipſe conſolabor vos, 51
Ego ipſe qui loquebar, ecce adſum, 52
Ego tacens, & quaſi non videns, 57
Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, 65
Ecce ſcriptum eſt coram me, non tacebo, ſed reddam in ſinu eorum, 65
Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis, &c. 65
Ego tecum ſum, ait Dominus, vt liberem te, Ier. 1
Erudire Ieruſalem ne forte recedat anima mea a te, 6
Ego vidi, dicit Dominus, 7
Expectauimus pacem, & non eſt bonum, & tempus curationis, & ecce turbatio, 14
Ego Dominus ſcrutans cor, qui do vnicuique iuxta viam ſuam, 17
Ecce in ciuitate in quo inuocatum eſt nomen meum, ego incipio affligere, & vos immunes eritis? 25
Ego ſum iudex & teſtis, dicit Dominus, 29
Eſt merces operi tuo, 31
Ego ſcio, ait Dominus, iactantiam eius, & quod non ſit iuxta eam virtus eius, 48
Ecce quibus non erat iudicium vt biberent calicem, bibentes bibent, & tu quaſi innocens relinqueris? 49
Ecce ego ad te ſuperbe, ait Dominus, quia venit dies tuus. 50
Effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum Domini, Thr. 2
Ego Dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile, Ezech. 17
Eleuatum eſt cor tuum in decore tuo, in terram proieci te, 28
Et es eis quaſi carmen muſicum, & audiunt verba tua, & non faciunt. 33
Ego paſcam oues meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus, 34
Ego hæreditas eorum, & poſſeſſio eorum, 44
Exaudi Domine, placare Domine, attende & fac, Dan. 3
Ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, Oſe. 2
Ephraim vitula docta diligere trituram, 10
Expergiſcimini ebrij & flete, Ioel. 1
Emittam famem in terram audiendi verbum Dei, circuibunt quærentes verbum Domini, & non inuenient, Am. 8
Ecce oculi Domini Dei ſuper regnum peccans, & conteram illud, 9
Ecce populus tuus, mulieres in medio tui, Nah. 3.
Ego autem in Domino gaudebo & exultabo in Deo

Ieſu

Ieſu meo, Abac.3
Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, Zach.2
Erit dies vna, quæ nota eſt Domino, non dies, nec nox, 14
Ego Dominus, & non mutor, Malac.3
Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt, Matth.5
Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ, 10
Ex fructu arbor cognoſcetur, 12
Ex abundantia cordis os loquitur, 12
Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis, 12
Excolantes culicem, & camelum glutientes, 23
Erat ſubditus illis, Luc.2
Eſtote miſericordes, ſicut & Pater veſter miſericors eſt, 6
Eſtote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet, 12
Ego dabo vobis os & ſapientiam cui non poterunt reſiſtere, & contradicere omnes aduerſarij veſtri, 21
Ego in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat, 22
Erunt ſemper in templo, laudantes & benedicentes Deum, 24
Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat, Ioan.5
Ego ſum, nolite timere, 6
Ego ſum panis vitæ, qui venit ad me, non eſuriet, 6
Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur, 10
Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ, 10
Ecce quem amas, infirmatur, 11
Ego ſum reſurrectio & vita, 11
Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis, 13
Ego ſcio quos elegerim, 13
Ego ſum via, veritas & vita, 14
Erant perſeuerantes vnanimiter in oratione, &c. Act 1
Erant perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis & orationibus, 2
Excelſus non in manu factis habitat, &c.7
Ego quis eram, qui poſſem prohibere Deum? 11
Erat vir bonus, & plenus Spiritu ſancto, & fide, 11
Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax, Rom.3
Ecce nunc tempus acceptabile, ecco nunc dies ſalutis, 2 Corinth 6
Eſtote inuicem benigni, miſericordes, donantes inuicem, ſicut & Deus in Chriſto donauit vobis, Eph.4
Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi, 5
Exemplum eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, &c. 1.Tim.4
Eſt quæſtus magnus, pietas cum ſufficientia, 6
Eſtote factores verbi, & non auditores tantum, Iac.1
Ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum, 2
Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit, 5
Ex corde inuicem diligentes attentius, 1.Pet.1
Ego ſum principium & finis, dicit Dominus, Apoc.1
Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, 2
Ego ſum ſcrutans renes, & corda, 2
Ego quos amo, arguo & caſtigo, 3
Ecce ſto ad oſtium & pulſo, 3
Ecce venio ſicut fur, 16
Exite de illa populus meus, & ne participes ſitis delictorum eius, &c. 18
Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, 21
Ecce noua facio omnia 21
Ecce venio velociter, 22
Ecce venio cito, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundum opera ſua, 22

F.

FEcit Noë omnia, quæ præceperat illi Deus, Gen.6
Feſtina, & ſaluare, 19
Fortitudo mea, & laus mea Dominus, Exod.15
Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi, 33
Fortiſſime Deus ſpirituum vniuerſæ carnis, Num.16
Fac quod placitum eſt, & bonum in conſpectu Domini, Deut.6
Filij eſtote Domini Dei veſtri, 14
Feci omnia Domine, ſicut præcepiſti mihi, 26
Faciat Dominus vobiſcum miſericordiam, Ruth 1
Flebat, & non capiebat cibum, 1.Reg.1
Filij Belial neſcientes Dominum, 2
Factus eſt ſpiritus Domini malus in Saul.19
Faciens facies, & potens poteris, 26
Fui tecum in omnibus vbicumque ambulaſti, 2.Reg.7
Feci tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui ſunt in terra, 7
Faciebat Dauid iudicium & iuſtitiam omni populo, 8
Fac quod placitum eſt tibi, 19
Fecit quod rectum erat in conſpectu Domini, 3. Reg.22
Fecit rectum coram Domino, 14
Filij & nepotes, ſicut fecerunt patres ſui, ita faciunt, 17
Fac mecum Domine ſecundum voluntatem tuam, Tob.3
Factus eſt Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus, in tribulatione, Pſal.9
Firmamentum eſt Dominus timentibus eum, 24
Faciem tuam Domine requiram, 26
Fortitudo mea, & refugium meum es tu, 30
Factus ſum tanquam vas perditum, 30
Firmamentum meum, & refugium meum es tu, 70
Factus eſt in pace locus eius, 75
Fidelia omnia mandata eius, 110
Fortitudo mea, & laus mea Dominus, 116
Fiat miſericordia tua vt conſoletur me, 118
Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis, 144
Facit iudicium iniuriam patientibus, 145
Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis, Prou.1
Funibus peccatorum ſuorum impius conſtringitur, 5
Fortitudo ſimplicis via Domini, 10
Fatuus ſtatim indicat iram ſuam, 12
Filius ſapiens doctrina patris, 13
Frater qui adiuuatur à fratre quaſi ciuitas firma, 18
Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperi, 19
Fidelem virum quis inueniet? 20
Facere iuſtitiam iudicium magis placet Domino, quam victima, 21
Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici ſui, 27
Funiculus triplex difficile rumpitur, Eccl.4
Fecit Deus hominem rectum, & ipſe ſe infinitis immiſcuit quæſtionibus, 7
Faſciculus Myrrhæ dilectus meus mihi, Cant.1
Fortis eſt vt mors dilectio, 8
Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis, Eccl.1

Filij tibi ſunt, erudi illos, & curua illos à pueritia illorum, 7
Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum, & non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas, 7
Filiam trade, & grande opus feceris, & homini ſenſato da illam, 7
Facile eſt in oculis Dei ſubito honeſtare pauperem, 11
Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam, vir autem ſapiens vix tacite ridebit, 21
Fatui pes facilis in domum proximi, 21
Fatuorum cor in ore, ſapientium os in corde, 21
Facienti nequiſſimum conſilium ſuper ipſum deuoluetur, 27
*Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me, Iſa.*1
Fortitudo mea, & laus mea Dominus, 12
Facta eſt veritas in obliuionem, 59
*Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt, Ierem.*2
Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere, 3
Factum eſt mihi verbum tuum in gaudium, & in lætitiam cordis mei, 15
Factus ſum Iſraeli pater, 31
Fortiſſime, magne, & potens magnus conſilio, & incomprehenſibilis cogitatu, &c. 32
Fortis impegit in fortem, & ambo pariter conciderunt, 46
Fugite, ſaluate animas veſtras, 48
Fugite de medio Babylonis, vt ſaluet vnuſquiſque animam ſuam, 51
Fortis vltor Dominus, reddens diſtribuet, 51
*Factus ſum in deriſum omni populo meo, Thr.*3
*Fili hominis, ſta ſuper pedes tuos, & loquar tecum, Ezech.*2
*Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſraël, &c.*3
Finis venit, venit finis, 7
Floruit virga, germinauit ſuperbia, iniquitas ſurrexit in virga impietatis, 7
Facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum, 18
Faciam vt in præceptis meis ambuletis, 36
*Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor, Oſe.*4
Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dilexerunt, 9
*Facti ſumus in laqueum magnum, 1. Mach.*1
*Facite fructum dignum pœnitentiæ, Matth.*3
Filii regni eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium, 8
Filius hominis non habet vbi caput ſuum reclinet, 8
Fulgebunt iuſti ſicut Sol, in Regno Patris eorum, 13
Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam diuitem intrare in regnum cælorum, 19
Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, 20
*Fecit mihi magna qui potens eſt, Luc.*1
Fili omnia mea tua ſunt, 15
Filij huius ſeculi prudentiores filiis lucis in generatione ſua ſunt, 16
Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, 16
Facilius eſt cælum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere, 16
Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? 18
*Fratres eſtis, vt quid nocetis alterutrum? Act.*7
*Fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti, Rom.*10
*Fugite fornicationem, 1.Cor.*6
Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, 10
*Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, 1.Tim.*1
*Feſtinemus ingredi in requiem illam, Heb.*4
Fides eſt ſubſtantia ſperandarum rerum, argumentum non apparentium, 11
*Fides ſine operibus mortua eſt, Iacob.*2
Fructus iuſtitiæ in pace ſeminatur, 3
*Fumus tormentorum eorum aſcendet in ſæcula ſæculorum, Apoc.*14

G

*Generatio praua, atque peruerſa, hæccine reddis Domino popule ſtulte, & inſipiens, Deut.*32
Generatio peruerſa eſt, & infideles filij, 32
Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia, 32
*Guſta prius puſillum panis, & conforta ſtomachum, & ſic proficiſceris, Iud.*19
Gratiam eandem quam præbuerat viuis ſeruauit & mortuis, Ruth 2
*Grandis auctoritatis es, & bene regis, 3. Reg.*21. *Ironice.*
*Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus, beatus vir qui ſperat in eo, Pſalm.*33
Gratiam & gloriam dabit Dominus, 83
Gloria, virtutis eorum tu es, 88
*Gloriam præcedit humilitas, Prou.*15
Gaudium iuſto eſt facere iudicium, 21
Gloria Dei eſt celare verbum; i. myſteria, 25
Generatio quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis, 30
Guſtauit & vidit quia bona eſt negotiatio eius, 31
*Gloria diuitum & pauperum timor Dei eſt, Eccli.*10
Gloria magna eſt ſequi Dominum, 23
*Gloriam meam alteri non dabo, Iſa.*42. & 48
Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, vox laudis, 51
Gaudebit ſuper te Deus tuus, 62
Gaudebo in populo meo, 65
*Gloria peccatoris ſtercus & vermis eſt, 1. Malach.*2
*Gratis accepiſtis, gratis date, Matth.*10
*Gaudium erit in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quam ſuper nonaginta nouem iuſtis qui non indigent pœnitentia. Luc.*15
*Gaudium veſtrum nemo tollet à vobis, Ioan.*16
*Gloria, honor, & pax omni operanti bonum, Rom.*2
*Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus,*12
*Glorificate & portate Deum in corpore veſtro, 1.Corinth.*6
Gratia Dei ſum id quod ſum, 15
*Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, 2.Corinth.*1
Gaudete, perfecti eſtote, exhortamini, idipſum ſapite, pacem habete, 13
*Gratias agentes ſemper pro omnibus, Eph.*5
*Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete. Phil.*4

H

*Habitabo in medio filiorum Iſrael, eroque eis Deus, Exod.*29
*Honora perſonam ſenis, Luc.*19
*Heu quis victurus eſt, quando iſta faciet Deus? Num.*24
*Hodie factus es populus Domini Dei tui, audies vocem eius, & facies mandata, Deut.*27
*Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. 1 Reg.*16
*Hodie increnerunt ſerui qui fugiunt dominos ſuos,*25
Homines iſti boni ſatis fuerunt nobis, 25
*Hodie intellexit ſeruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, 2.Reg.*14
*Habitabat Iuda & Iſrael abſque timore vllo, 3.Reg.*4

Hæ

Hac dies beni nuntij eſt, 4.Reg.7
Hac autem verba vetera, 1.Par.4
Hec in palam facies verba, & hac abſcondes, 4. Eſd.14
Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio, Iudith 9
Homo naſcitur ad laborem, Iob 5
Hac mihi ſit conſolatio, vt affligens me dolore Deus non parcat.6
Heſterni ſumus 8
Humiliabam in ieiunio animam meam, Pſal.34
Humilia reſpicit in cœlo & in terra, 112
Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt, 119
Habitabunt recti cum vultu tuo, 139
Homo vanitati ſimilis factus eſt, 143
Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, Prou.3
Honora Dominum de tua ſubſtantia, 3
Homo indigens miſericors eſt, 19
Hoſtia impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex ſcelere, 21
Homo occidit per malitiam animam ſuam, Sap.16
Humilia valde ſpiritum tuum, Eccli.7
Humiliare Deo, & expecta manus eius, 13
Homines iuſtos probat tentatio tribulationis, 27
Homo homini reſeruat iram, & à Deo quærit medelam? 27
Homines diuites in virtute, 44
Hac eſt requies mea, reficite laſſum, & hoc eſt meum refrigerium, Iſa.28
Hac eſt via, ambulate in ea, & non declinetis, nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram, 30
Hac infirmitas mea eſt, & portabo illam, Ier.10
Hac fuit iniquitas Sodomæ ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium, Ezech.16
Hodie extollitur, & cras non inuenietur, 1.Mach.2
Habete fiduciam, ego ſum, nolite timere, Matth.14
Habete in vobis ſal, Marc.9
Homo iuſtus, & timoratus, Luc.2
Hominem non habeo, Ioan.5
Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos, 15
Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, 17
Honore inuicem præuenientes, Rom.12
Hoſpitalitatem ſectantes, 12
Hilarem datorem diligit Deus, 2.Cor.9
Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem mortem autem crucis, Phil.2
Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra 1.Theſſ.4
Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus, 1.Tim.6
Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita, Tit.3
Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis, Heb.10
Humiliamini in conſpectu Domini, & exaltabit vos, Iacob.4
Hæc eſt gratia ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte, 1.Pet.2
Hoſpitales, inuicem ſine murmuratione, 4
Humiliamini ſub potenti manu Dei, 5
Hæc eſt charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus, 1.Ioan.5
Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra, 5
Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos, animales ſpiritum non habentes, Iudæ 1
Hic eſt patientia, & fides ſanctorum, Apoc.13
Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt, &c.14

I

IN ſudore vultus tui veſceris pane tuo, Gen.3
In monte ſaluum te fac, 19
Inuenit ſeruus tuus gratiam coram te, & magnificaſti miſericordiam tuam, quam feciſti mecum, vt ſaluares animam meam, 19
Indicauit mihi Dominus, 30
Iuſtum eſt, vt aliquando prouideam domui meæ, 30
In manu fortis eduxit nos Dominus de terra Ægypti, Exod.13
Inueniam gratiam ante oculos tuos, 43
Ignis in altari ſemper ardebit, Leu.6
Iuſte iudica proximo tuo, 19
Iudicate quod iuſtum eſt, ita paruum audietis vt magnum quia Dei iudicium eſt, Deut.1
Iuſte quod iuſtum eſt, perſequeris, 16
In ore duorum, aut trium teſtium peribit, qui interficietur, 17
In ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne verbum, 19
Ingreſſus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit, &c.23
Interroga patrem tuum & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi, 32
Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit, 32
Inimici noſtri ſunt iudices, 32
Iuxta eſt dies perditionis, 32
Iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis miſerebitur, 32
In dextera eius ignea lex, 33
Inundationem maris quaſi lac ſugent, 33
In manu tua ſumus, quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis, Ioſ.9.
Inclinate corda veſtra ad Dominum Deum, 24
Iuxta ætatem robur eſt hominis, Iud.8
Ite & inuocate deos quos elegiſtis. ipſi vos liberent, 10
Ite cum pace, Dominus reſpicit viam veſtram, 18
Impij in tenebris conticeſcent, 1.Reg.2
Immutauit ei Deus cor aliud, 10
Inſiluit Spiritus Dei in Saül, & iratus eſt furor eius nimis, 11
Inuaſit ſpiritus Dei malus, Saül, 18
Iudicet Dominus inter me & te, 24
Iuſtior tu es quam ego, 24
In die bona venimus, 25
Ipſe eſt filius Belial, ita vt nemo poſſit ei loqui, 25
In me ſit Domine mi hæc iniquitas, 25
Iſta eſt lex Adam, 2.Reg.7
Inuenit ſeruus tuus cor ſuum, vt oraret te, 7
Iuſtus dominator in timore Dei, 23
Ingredior viam vniuerſæ terræ, 3.Reg.2
Iuſtificans iuſtum, & reddens ſecundum iuſtitiam ſuam, 8
Ingreſſus es ad me vt remorarentur iniquitates meæ, 17
In iſto cognoui, quoniam vir Dei es tu, 17
In medio populi mei habito, 4.Reg.4
Indurauerunt ceruicem ſuam iuxta ceruicem patrum ſuorum, &c.17
Inclina Domine aurem tuam, & audi aperi oculos tuos, & vide, 19
Inuenerunt terram latiſſimam, & quietam, & fertilem, 1.Par.4
Inuenit ſeruus tuus fiduciam, vt oret coram te, 17
Iuſtus es Domine, & omnia iudicia tua iuſta ſunt, Tob.3
In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia, Iob 12
In nidulo meo moriar, 20
Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam, 32

Iuſtus

Iuſtus Dominus & iuſtitias dilexit, Pſal. 10
In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui, 17
Impleat Dominus omnes petitiones tuas, 19
In te Domine ſperaui, non confundar in æternum, 30
In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum, 30
In manibus tuis ſortes meæ, 30
Inquirentes Dominum non minuentur omni bono, 33
Iuxta eſt Dominus iis, qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit, 33
Iudicia tua abyſſus multa, 35
Intende in adiutorium meum Domine Deus ſalutis meæ, 37
Immola Deo ſacrificium laudis, 49
Inuoca me in die tribulationis & eruam te, 49
Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, 54
In Deo laudabo ſermones meos? 55
In Deo ſperaui, non timebo quid faciat mihi caro? 55
In Deo faciemus virtutem, 59
In Deo ſalutare meum & gloria mea, Deus auxilij mei, & ſpes mea in Deo eſt, 61
Iuſti epulentur, & exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia, 67
In eccleſiis benedicite Deo, 67
In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me, 68
Intende animæ meæ, & libera eam, 68
In conſpectu tuo ſunt omnes qui tribulant me, 68
In te Domine ſperaui, non confundar in æternum, 70
In mari viæ tuæ, & ſemitæ tuæ in aquis multis, & veſtigia tua non cognoſcentur, 76
Intret in conſpectu tuo oratio mea, 87
In me tranſierunt iræ tuæ, 87
Introite in conſpectu eius in exultatione, 99
In Deo faciemus virtutem, 107
Initium ſapientiæ timor Domini, 110
In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi, 118
In mandatis tuis exercebor, 118
In iuſtificationibus tuis meditabor, non obliuiſcar ſermones tuos, 118
Inclina cor meum in teſtimonia tua, 118
Iudicia tua iucunda, 118
In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, 118
Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum, 118
Ignitum eloquium tuum vehementer, 118
Intellectum da mihi, & viuam, 118
Imperfectum meum viderunt oculi tui, 138
In factis manuum tuarum meditabar, 142
Iuſtus Dominus in omnibus viis ſuis, 144
Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt, 148
In omnibus viis tuis cogita Deum, & ipſe diriget greſſus tuos, Prou. 3
Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, procedit, & creſcit vſque ad perfectum diem, 4
In multiloquio non deerit peccatum, 10
Inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia, 13
In timore Domini fiducia fortitudinis, 14
Innocens credit omni verbo, 14
Inuidia putredo oſſium, 14
In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos, 15
Indignatio regis nuntij mortis, 16
In facie prudentis lucet ſapientia, oculi ſtultorum in finibus terræ, 17
Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, 18
Iuſtus prior accuſator eſt ſui, 19
Iuſtus excogitat de domo impij, vt detrahat impios à malo, 21
Iuſtus quaſi leo confidens, 28
Iuſtus nouit cauſam pauperum, 29
In multa ſapientia multa indignatio, Eccl. 1
In multis ſermonibus inuenietur ſtultitia, 5
Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, Sapient. 2
Iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit in refrigerio erit, 4
Iudicium duriſſimum in iis qui præſunt, fiet, 6
In igne probatur aurum, homines receptibiles in camino humiliationis, Eccl. 2
Iuſtorum natio, obedientia & dilectio, 3
In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis, 7
In manu Dei poteſtas hominis, 10
In veſtitu ne glorieris vnquam, 11
In die bonorum ne immemor ſis malorum, & in die malorum ne immemor ſis bonorum, 11
In tempore infirmitatis oſtende conuerſationem tuam, 18
Iurationi non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa, 23
Iurans multum implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga, 23
Iuſtitiam ſi ſequaris, apprehendes illam, 27
In medio inſenſatorum ſerua verbum tempori, 27
Infirmitas grauis ſobriam facit animam, 31
Intellige quæ ſunt proximi tui ex te ipſo, 31
In omnibus operibus tuis eſto velox, 31
In multis eſto quaſi inſcius, 32
In medio magnatum loqui non præſumas, 32
In omnibus operibus tuis præcellens eſto, 33
In omni dato hilarem fac vultum tuum, 34
In multis eſcis erit infirmitas, 37
In tua infirmitate ne deſpicias te ipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te, 38
In mortuum produc lacrymas, 38
Iugum graue ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum vſque ad diem ſepulturæ, 40
In medio mulierum noli commorari, 42
In ira Domini exercituum conturbata eſt terra, Iſa. 9
Ingemuerunt omnes qui lætabantur corde, ceſſauit gaudium, &c. 24
Iuſti ſemita recta eſt, 26
In terra ſanctorum iniqua geſſit, non videbit gloriam Domini, 26
Iſte omnis fructus, vt auferatur peccatum eius, 27
In ſilentio & in ſpe erit fortitudo veſtra, 30
In vacuum laboraui, ſine cauſa & vane fortitudinem meam conſumpſi, 49
In manibus meis deſcripſi te, 49
Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo, 57
Impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt, 57
In die ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra, 58
Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum, 59
In indignatione mea percuſſi te, & in reconciliatione mea miſertus ſum tui, 60
In dilectione ſua, & in indulgentia ſua ipſe redemit eos, 63
Incraſſati ſunt, & impinguati, & præterierunt ſermones meos peſſime, Ier. 5
Interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea, 6
Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua, 30
In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerans, 31
Incomprehenſibilis cogitatu, 32
Iſta eſt dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus, Thren. 2
Ingreſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit me ſuper

pedes

pedes meos, Ezech.3
Iudicabo te iuxta vias tuas, & ponam contra te omnes abominationes tuas, 7
Iuxta vias tuas, & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus, 24
In nihilum redigam te, & non eris, dicit Dominus Deus, 26
Iuſtitia iuſti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit, 33
Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit, &c. 33
Intelligentia, opus eſt in viſione, Dan.10
Ipſi regnauerunt, & non ex me, Oſe.8
In funiculo Adam traham eos, in vinculis charitatis, 11
Infirmus dicet, quia ego ſum, Ioel.3
Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, Mich.7
Ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat, vt requieſcam in die tribulationis, &c. Abac.3
Iudices eius vt lupi veſpera, non relinquebant in mane, Soph.3
In die illa non confunderis ſuper cunctis adinuentionibus tuis, quibus præuaricata es in me, 3
Ira magna ego iraſcor ſuper gentes opulentas, Zach.1
Iratus ſum parum, ipſi vero adiuuerunt in malum, 1
Ibimus vobiſcum, audiuimus enim quoniam Deus vobiſcum eſt, 8
In penuria vos maledicti eſtis, & me configitis, Mal.3
Ira Domini in miſericordiam conuerſa eſt, 2.Mach.8
Iuſtum eſt ſubditum eſſe Deo, 9
In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis, Matthæi, 7
Inimici hominis domeſtici eius, 10
Ita Pater, quoniam ſic placitum fuit ante te, 11
Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue, 11
Ieſus autem tacebat, 26
Ieſu miſerere mei, Marc.10
In ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus noſtris, Luc.1
Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt accendatur? 12
Impoſſibile eſt, vt non veniant ſcandala, 17
In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras, 21
In propria venit, & ſui eum non receperunt, Ioan.1
Ille erat lucerna, ardens & lucens, 5
Iudicium meum verum eſt, quia ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me, Pater.8
In veritate non ſtetit, quia non eſt veritas in eo, 8
In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem, 13
In mundo preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum, 16
Ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati, Act.5
In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus,
Inuiſibilia ipſius à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, Rom.1
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, 7
Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum, 10
In tribulatione patientes, 12
Idipſum inuicem ſentientes, 12
Induimini Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, 13
Idipſum dicatis omnes, 1.Cor.1
Iniqui regnum Dei non poſſidebunt, 6
Id quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis, 2.Cor.4
In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, 6
Ipſi vos probate, 13
Inimicus vobis factus ſum verum dicens vobis? Gal.4
Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſtitia & ſanctitate veritatis, Eph.4
Iraſcimini & nolite peccare, Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram, 4
Induite vos armaturam Dei, 6
Idem ſapiamus, in eadem permaneamus regula, Phil.3
In omnibus gratias agite, 1.Theſſ.5
Iuuenilia deſideria fuge, 2.Tim.2
In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, Tit.2
Impoſſibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, & guſtauerunt etiā donum cæleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque ſæculi venturi, & prolapſi ſunt, rurſum renouari ad pœnitentiam, Heb.6
Iudicium ſine miſericordia illi qui non facit miſericordiam, Iacob 2
In multis offendimus omnes, 3
In timore incolatus veſtri tempore conuerſamini, 1.Pet.1
In hoc ſcimus, quoniam cognouimus eum, ſi mandata eius obſeruamus, 1.Ioan.2
In mente habe qualiter acceperis, & audieris & ſerua, Apoc.3
Iuſta & vera ſunt viæ tuæ Domine rex ſæculorum, 15
Iudicia tua manifeſta ſunt, 15
Iudicati ſunt mortui ex iis quæ ſcripta erant in libris ſecundum opera ipſorum, 20

L

LOquar ad Dominum meum, cum ſim puluis, & cinis, Geneſ.18
Lex Domini ſemper ſit in ore tuo, Exod.13
Lætatus ſum in ſalutari tuo, 1.Reg.2
Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus, 3
Loquar in tribulatione ſpiritus mei, Iob, 7
Lætentur omnes qui ſperant in te, Pſal.5
Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam, 57
Lætabitur iuſtus in Domino, & ſperabit in eo, 63
Lætentur in te omnes, qui quærunt te, 69
Lætifica animam ſerui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui, 85
Lux orta eſt iuſto & rectis corde lætitia, 96
Lætetur cor quærentium Dominum, 104
Libera me, quia egenus & pauper ego ſum, 108
Lex tua meditatio mea eſt, 118
Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis, 118
Lætatus ſum in iis quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus, 121
Laudate Dominum quoniam bonus Dominus, 134. & 146
Laudabo nomen tuum in ſæculum, 144
Laudabo Dominum in vita mea, 145
Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis, Prou.2
Lingua ſapientium ſanitas eſt, 12
Lætatur homo in ſententia oris ſui, 15
Luxurioſa res vinum, 10
Laudet te alienum, & non os tuum, 27
Laudant impium qui legem derelinquunt, 28
Laudaui magis mortuos quam viuentes, Eccl.4

Locum

Locum tuum ne dimiſeris, 10
*Longe abeſto ab homine poteſtatem habente occidendi, Eccleſ.*9
Loquere maior natu, decet enim te, 32
*Loquimini nobis placentia, videte nobis errores, Iſa.*30
Lætitia ſempiterna ſuper caput eorum, 35
Laude mea infrenabo te ne intereas, 48
Lætitia ſempiterna erit eis, 62
*Laua a malitia cor tuum Ieruſalem, vt ſalua fias, Ierem.*4
Loqueris ad eos,& non audiens te,7
Locutus ſum ad te in abundantia tua; dixiſti: non audiam, 22
Lætaber ſuper eis cum bene eis fecero, 32
*Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum in cælos, Tbr.*3
*Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, Ezech.*3
*Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum eſt,reſpondebit, Abac.*2
*Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo, Zach.*8
*Labia ſacerdotis custodient ſcientiam,& legem requirent ex ore eius, Malach.*2
Laborare feciſtis Dominum in ſermonibus veſtris, 2
Legentibus ſi ſemper exactus ſit ſermo, non erit gratus, 2 *Machab.*15
*Lata porta, & ſpatioſa via eſt,quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam, Matth.*7
*Leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra, Luc.*21
*Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, Ioan.*3
*Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo, Epheſ.*4
Lex iuſto non eſt poſita, 1.*Tim.*1
Labora ſicut bonus miles Chriſti, 2.*Tim.*2
*Lingua ignis eſt,vniuerſitas iniquitatis, Iac.*3
Linguam nullus hominum domare poteſt, inquietum malum plena veneno mortifero, 3
Libertatem promittentes,cum ipſi ſerui ſint corruptionis, 2.*Pet.*2
Laudem dicite Deo noſtro omnes ſancti eius, & qui timetis eum puſilli & magni, Apoc. 9

M

M*inor ſum Domine cunctis miſerationibus tuis, quas feciſti cum ſeruo tuo, Gen.*32
*Maneat vnuſquiſque apud ſemetipſum, Exod.*16
Mendacium fugies, 23
Miſerebor cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit, 33
*Mœchus & adultera morte moriantur, Leuit.*20.& *Deut.*22
*Multum erigimini filij Leui, Num.*16
Moriatur anima mea morte iuſtorum, 23
*Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum, Deut.*16
Maledictus à Deo eſt qui pendet in ligno, 21
Maledictus qui non honorat patrem ſuum, & matrem ſuam, 27
Maledictus qui transfert terminos proximi ſui, 27
Maledictus qui errare facit cæcum in itinere,27
Mandatum hoc non ſupra te eſt, nec procul poſitum,30
Memento dierum antiquorum, 32
Manus noſtra excelſa, & non Dominus fecit hæc omnia,32
Mea eſt vltio, & ego retribuam eis in tempore, 32
*Multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum, Iud.*2
Mutaberis in virum alium, 1.*Reg.*10
Melior eſt obedientia quam victima, 15
Mulier prudentiſſima, & ſpecioſa, 25
Magnificetur anima mea in oculis Domini, 26
Magnificetur nomen tuum vſque in ſempiternum, 2.*Reg* 7
Melius eſt vt incidam in manus Domini, multæ enim miſericordiæ eius ſunt, quam in manus hominum, 24
Miſſus ſum ad te durus nuntius, 3.*Reg.*14
Mors in olla. 4.*Reg* 4.
Memento quæſo Domine, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, 20
Mortuus eſt Dauid in ſenectute bona, plenus dierum & diuitiis & gloria, 1.*Par.*29
Manus Dei eſt ſuper omnes qui quærunt eum in bonitate, 1.*Eſd.*8
Multiplicabitur iniuſtitia,& incontinentia ſuper terram,4.*Eſd.*5
*Magna iudicia tua Domine, Tob.*3
Militia eſt vita hominis ſuper terram, Iob 7
*Miſerere mei & exaudi orationem, Pſal.*4
Miſerere mei Domine,quoniam infirmus ſum,6
Miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ, 2
Miſericordia tua ante oculos meos eſt, 25
Miſerere mei, & exaudi me, 26
Miſerere mei Domine, quoniam tribulor, 30
Multa flagella peccatoris, 31
Miſericordia Domini plena eſt terra, 32
Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus, 33
Mors peccatorum peſſima, 33
Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorum multas, 36
Multa feciſti Deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non eſt qui ſimilis ſit tibi, 39
Magnus Dominus & laudabilis nimis, 47. & 95.
Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam 50
Miſerere mei Deus, miſerere mei, quoniam in te confidit anima mea, 56
Melior eſt miſericordia tua ſuper vitas,62
Mirabilis Deus in ſanctis ſuis, 67
Mihi adhærere Deo bonum eſt,ponere in Domino Deo ſpem meam, 72
Memor fui operum Domini, 76
Meditatus ſum nocte cum corde meo, 76
Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor, 76
Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia, 83
Miſericordiam & veritatem diligit Deus, 83
Magnus es tu,& faciens mirabilia, 85
Miſericordia tua, magna eſt ſuper me, 85
Miſericordias Domini in æternum cantabo,88
Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine, 100
Miſerator & miſericors Dominus,longanimis,& multum miſericors, 102. & 144
Miſericordia Domini ab æterno, & in æternum ſuper timentes eum, 102
Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates eius, 110
Maledicti qui declinant à mandatis tuis, 118
Miſerere noſtri Domine, quia multum repleti ſumus deſpectione, 122
Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt & non potero ad eam, 138
Mirabilia opera tua & anima mea cognoſcet nimis, 138
Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus, 138

Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis, 144
Magnus Dominus noſter, & magna virtus eius, & ſapientiæ eius non eſt numerus, 146
Miſericordia & veritas, te non deſerant, Prou. 3
Mandatum lucerna eſt & lex lux, 6
Memoria iuſti cum laudibus, 10
Miſeros facit populos peccatum. 14
Melius eſt parum cum iuſtitia, quam multi fructus cum iniquitate, 16
Melior eſt patiens viro forti. & qui dominatur animo ſuo expugnatore vrbium, 16
Melius eſt buccella ſicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum iurgio, 17
Mors & vita in manibus linguæ, 18
Mulier litigioſa tecta iugiter perſtillantia, 19
Munus abſconditum extinguit iras, 21
Melius eſt habitare in terra deſerta, quam cum muliere rixoſa, & iracunda, 21
Melius eſt bonum nomen quam diuitiæ multæ, 22
Modeſtiæ finis, timor Domini, diuitiæ, & gloria, & vita, 22
Melior eſt manifeſta correctio, quam amor abſconditus, 27
Melior eſt vicinus iuxta, quam frater procul, 27
Mali non cogitant iudicium, 28
Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, 30
Mulierem fortem quis inueniet? 31
Manum ſuam miſit ad fortia, 31
Melius eſt duos eſſe ſimul, quam vnum, Eccleſ. 4
Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij, 7
Melior eſt ira riſu, 7
Melius eſt a ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi, 7
Melior eſt finis orationis, quam principium, 7
Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere non ceſſet manus tua, 11
Meditatio frequens, carnis afflictio eſt, 12
Miſereris omnium, quia omnia potes, Sap. 11
Magna ſunt iudicia tua Domine, 17
Maledicentis tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio, Eccl. 4
Magnati humilia caput tuum, 4
Multos perdidit aurum & argentum, 8
Mirabilia opera altiſſimi ſolius, 11
Memor eſto, quoniam mors non tardat, 14
Melior eſt vnus timens Deum, quam mille filij impij, 16
Mandauit Deus vnicuique de proximo ſuo, 17
Muſica in luctu importuna narratio, 22
Mulieris nequitia, omnis malitia, 25
Mulier ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo, 25
Mulieri nequam ne des veniam prodeundi, 25
Mulier zelotypa dolor cordis, & luctus, 26
Mulieris fornicatio in excellentia oculorum, & in palpebris illius agnoſcetur, 26
Mulier ſancta & pudorata, gratia ſuper gratiam, 26
Melior eſt mors, quam vita amara, 30
Miſerere animæ tuæ placens Deo, 30
Multos errare fecerunt ſomnia, 34. ſc. falſa viſiones.
Mihi heri, & tibi hodie, 38
Melius eſt mori quam indigere, 40
Melior eſt iniquitas viri, quam mulier benefaciens, 42
Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem, 51
Multiplicaſti gentem, & non magnificaſti lætitiam, Iſaia 9
Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam facere, 26
Mulieres opulentæ ſurgite & audite, obſtupeſcite, conturbamini, &c. 32
Mane erigit mihi aurem vt audiam quaſi magiſtrum, 50
Mundamini qui fertis vaſa Domini, 52
Mei non es recordata, nec cogitaſti in corde tuo, 57
Miſerationum Domini recordabor, 63
Me dereliquerunt, fontem aquæ viuæ, Ier. 2
Me ergo non timebitis? ait Dominus, 5
Maledictus homo qui confidit in homine, 17
Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter, 48
Maledictus qui prohibet gladium ſuum a ſanguine, 48
Multi gemitus mei, & cor meum mœrens, Thr. 1
Migrauit Iudas propter afflictionem, 1
Magna eſt velut mare contritio tua, quis medebitur tibi? 2
Miſericordia Domini, quia non ſumus conſumpti, 3
Meretrix audi verbum Dei, Ezech. 16
Multo labore ſudatum eſt, & non exiuit, de ea nimia rubigo eius. nec per ignem, 24
Mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis, 24
Miſericordiam & iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper, Oſe. 12
Magnus dies Domini & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum, Ioel. 2
Mundi ſunt oculi tui ne videant malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris, Abac. 1
Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus, Agg. 2
Maledictus doloſus qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino, Mal. 1
Manu quidem pugnantes, ſed Dominum cordibus orantes, 2. Mach. 15
Miſericordiam volo, & non ſacrificium, Matt. 9. & 12
Meſſis quidem multa, operarij autem pauci, 9
Multi erunt primi nouiſſimi & nouiſſimi primi, 19
Multi ſunt vocati, pauci vero electi, 10
Miſericordia eius a progenie in progenies, timentibus eum, Luc. 1
Manus Domini erat cum illo, 1
Medice, cura teipſum, 4
Mutuum date nihil inde ſperantes, 6
Mulier dimiſſa es ab infirmitate tua, 13
Memores eſtote vxoris Loth, 17
Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius qui miſit me, vt perficiam opus eius, Ioan. 4
Me odit, quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala ſunt, 7
Mendax eſt & pater eius, 8
Mandatum eius vita æterna eſt, 12
Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos, 13
Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Act. 4
Miniſterium meum honorificabo, Rom. 11
Multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra, 12
Modicum fermentum totam maſſam corrumpit, 1. Corinth. 5
Melius eſt nubere quam vri, 7
Mulieres in Eccleſiis taceant, turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſia, 14
Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei, 2. Cor. 7
Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri, Ieſu Chriſti per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo, Gal. 6
Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum, Phil. 1
Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus, Dominus enim prope eſt, 4
Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, Col. 3

Digitized by Google

Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, 3
Miniſterium tuum imple, 2.*Tim*.4
Mihi vindictam,& ego retribuam, Heb.10
Maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti, 11
Multum valet deprecatio iuſti aſſidua, Iacob.5
Mundus tranſit, & concupiſcentia eius, 1.*Ioan*.2
Mandata eius grauia non ſunt, 5
Mundus totus in maligno poſitus eſt, 5
Maius horum non habeo gaudium, quam vt audiam filios meos in veritate ambulare, 3.*Ioan*.
Memor eſto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac, Apoc.2
Mulier amicta Sole, & Luna ſub pedibus eius, & in capite ius corona ſtellarum duodecim, 12
Michael & Angeli eius præliabantur cum dracone, 12
Magna & mirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens, 15

N

NVnquid Deo quidquam eſt difficile? Gen.18
Nunquid perdes iuſtum cum impio? 18
Non eſt hoc tuum qui iudicas omnem terram, 18
Noli timere, quia ego tecum ſum, 26
Nunquid non reſuſcitaſti & mihi benedictionem? 27
Non ſequeris turbam ad faciendum malum, Exod.23
Non accipies munera, 23
Non apparebis in conſpectu meo vacuus,23
Noui te ex nomine,& inueniſti gratiam coram me,33
Non videbit me homo, & viuet,33
Nullus apud ſe per ſe innocens eſt, 34
Nolite contaminare animas veſtras, Leu.11
Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane, 19
Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum, 19
Non obſeruabitis, ſomnia, 19
Non radetis barbam, 19
Nolite facere iniquum aliquid, in iudicio, in regula, in pondere in menſura, 19
Non offeretis Domino quod maculam habuerit, 22
Nunquid manus Domini inualida eſt? Num.11
Nolite rebelles eſſe contra Dominum, 14
Nolite aſcendere,non eſt enim Dominus vobiſcum, 14
Nunquid fratres veſtri ibunt ad pugnam, & vos hic ſedebitis? 32
Non poſſum ſolus ſuſtinere vos, Deut.1
Nolite metuere, Dominus Deus qui ductor eſt veſter, pro vobis ipſe pugnabit, 1
Non tentabis Dominum Deum tuum, 6
Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod egreditur de ore Dei, 8
Non propter iuſtitias tuas Dominus dedit tibi terram hanc optimam, 9
Non coques hædum, in lacte matris ſuæ, 24
Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ, 15
Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea, 22
Non arabis in boue ſimul & aſino, 22
Non tradas ſeruum domino ſuo qui ad te confugit,33. *ſ. domi*-*to* *is fideli*,
Non pernoctabit apud te pignus pauperis, 24
Non auferes pignoris loco viduæ veſtimentum, 24
Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus, 25
Non præterii Domine mandata tua, nec ſum oblitus empti tui, 26
Nunquid non ipſe eſt pater tuus,qui poſſedit te, & fecit, & creauit te? 32
Non eſt qui de manu mea poſſit eruere, 32
Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. Ioſ.1
Noli timere, quoniam tecum eſt Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcunque perrexeris, 11
Non ero vltra vobiſcum donec conteratis eum qui huius ſceleris reus eſt, 7
Ne retrahas manus tuas ab auxilio ſeruorũ tuorũ,10
Nolite ſtare,ſed perſequimini hoſtes, 10
Nolite timere,ſed confortamini, & eſtote robuſti, 10
Non præteriit de vniuerſis mandatis, nec vnum quidem verbum quod iuſſerat Dominus,11
Non dimiſerunt adinuentiones ſuas, & viam duriſſimam, per quam ambulare conſueuerant, Iud.2
Noua bella elegit Deus, 5
Narrentur iuſtitiæ Domini,& clementiæ,5
Nonne vos eſtis qui odiſtis me, & eieciſtis? 11
Non ego pecco in te, ſed tu contra me male agis, 11
Nolite negligere, nolite ceſſare, 18
Nolite fratres, nolite facere malum hoc, 19
Nunquam tantum nefas,& tam grande piaculum factum eſt, 20
Ne vocetis me Noemi,i.pulchram,ſed vocate me Mara, i. amaram, Ruth 1
Nunquid non ego melior tibi ſum, quam decem filij? 1.*Reg*.1
Non eſt ſanctus vt eſt Dominus, 2
Non eſt fortis ſicut Deus noſter, 2
Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes,2
Non in fortitudine ſua roborabitur vir, 2
Non eſt bona fama quam ego audio, 2
Non cecidit ex omnibus verbis eius in terram, 3
Num & Saul inter Prophetas? 10.& 19
Num ſaluare nos poterit iſte? 10
Nolite declinare poſt vana,quæ non proderunt vobis,12
Non derelinquet Dominus populum ſuum,12
Non eſt Domino difficile ſaluare,vel in multis, vel in paucis, 14
Non eſt Deus homo,vt agat pœnitentiam, 15
Non poſſum ſic incedere,quia non vſum habeo, 17
Non in gladio, nec in haſta ſaluat Dominus, 17
Non rectis oculis Saul adſpiciebat Dauid, 18
Num parum videtur vobis generum eſſe regis? 18
Non eſt qui vicem meam doleat, 22
Non erit tibi hoc in ſingultum, & in ſcrupulum cordis, 25
Nunquid non vir tu es? 26
Non eſt bonum hoc quod feciſti, 26
Nolite annunciare in Geth,nec in compitis Aſcalonis, 2.*Reg*.1
Non te frangat iſta res,11
Noli facere ſtultitiam hanc, 13
Non vult Deus perire animam,ſed retractat cogitans, ne penitus pereat qui abiectus eſt, 14
Nec mihi,nec tibi ſit, ſed diuidatur, 3.*Reg*.3
Non eſt Satan, nec occurſus malus, 5
Non eſt homo qui non peccet, 8
Ne glorietur accinctus æque vt diſcinctus, 20
Nunquid non eſt Deus in Iſrael? 4.*Reg*.1
Noli deſpicere animam meam, 1
Non erat vox, nec ſenſus, 4
Noli timere, plures enim nobiſcum ſunt quam cum illis, 6
Nunquid eſt cor tuum rectum cum corde meo,ſicut cor meum cum corde tuo? 10
Non declinauit ad dexteram ſiue ad ſiniſtram, 22
Non derelinquis præſumentes de te, & præſumentes de ſe humilias, Iudith 6
Non eſt auxilium mihi in me, Iob 6
Nunquid Deus ſupplantat iudicium? 8
Non iuſtificabitur homo comparatus Deo, 9. & 25
Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui? 10

Nunquid vir verboſus iuſtificabitur? 11
Nunquid Deum docebis quiſpiam ſcientiam? 21
Nonne Deus conſiderat vias meas? 31
Non dicit, vbi eſt Deus qui fecit me? 35
Nouit Dominus vias iuſtorum, Pſal. 1
Non timebo mala, quoniam tu mecum es, 22
Nouit Dominus dies immaculatorum, 36
Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne diſceſſeris à me, 37
Ne proiicias me à facie tua, & Spiritum ſanctum ſuum ne auferas à me, 50
Nonne Deo ſubiecta eris anima mea? 61
Ne auertas faciem ſuam a puero tuo, 68
Ne proiicias me in tempore ſenectutis, cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me, 70
Nos autem populus tuus, & oues paſcua tua, confitebimur tibi in ſaculum, 78
Nunquid in æternum iraſceris nobis? 84
Nunquid vane conſtituiſti omnes filios hominum? 88
Nimis profunda facta ſunt cogitationes tua, 91
Non repellet Dominus plebem ſuam, 93
Narrate omnia mirabilia eius, 104
Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam, 113
Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam, 126
Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens, 142
Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam, 142
Ne innitaris prudentia tua, Prou. 3
Ne ſis ſapiens apud temetipſum, 3
Noli prohibere benefacere eum qui poteſt, ſi vales & ipſe benefac, 3
Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum ſtatim poſſis dare, 3
Nouiſſima illius, ſcil. voluptatis, amara quaſi abſynthium, 5
Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia, 12
Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit, 12
Non decent ſtultum verba compoſita, 17
Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum, 21
Ne transgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui, 22
Ne loquaris in auribus inſipientium, 23
Ne æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis, 24
Ne quæras impietatem in domo iuſti. 24
Ne glorioſus appareas coram Rege, 25
Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies, 27
Non eſt melius niſi lætari, & facere bene in vita ſua, Eccl. 3
Nemo poteſt corrigere, quem Deus deſpexerit, 7
Noli eſſe iuſtus multum, nec plus ſapias, quam neceſſe eſt, 7
Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. 7
Non eſt in poteſtate hominis prohibere ſpiritum, 8
Neſcit homo vtrum amore an odio dignus ſit, 9
Num quem diligit anima mea vidiſti? Cant. 3
Neminem diligit Deus, niſi eum qui cum ſapientia inhabitat, Sap. 7
Noſſe te conſummata iuſtitia eſt, 15
Nullus ſperauit in Domino, & confuſus eſt, Eccl. 2
Non protrahas datum anguſtianti, 4
Ne retineas verbum in tempore ſalutis, 4
Ne confundaris confiteri peccata tua, 4
Noli reſiſtere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluuij, 4
Noli citatus eſſe in lingua tua, & remiſſus in operibus tuis, 4
Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, 4
Non ſit manus tua porrecta ad accipiendum, & ad dandum collecta, 4
Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, &c. 5
Nolite quærere ab homine ducatum, nec à rege cathedram honoris, 7
Non te iuſtifices ante Deum, quoniam agnitor Cordis eſt, 7
Noli penes regem velle videri ſapiens, 7
Noli quærere fieri Iudex, niſi valeas virtute rumpere iniquitates, 7
Ne te immittas in populum, 7
Noli eſſe puſillanimis in animo tuo, 7
Non iteres verbum in oratione tua, 7. ſ. *attente orandum ſic, vt non ſit opus repetere.*
Noli litiges cum homine potente, 8
Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, nec improperes ei, 8
Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute, 8
Noli de mortuo inimico tuo gaudere, 8
Ne deſpicias narrationem presbyterorum ſapientum, 8
Non incendas carbones peccatorum arguens eos, 8
Noli fœnerari homini fortiori te, 8
Non iudices contra iudicem quoniam ſecundum quod iuſtum eſt, iudicas, 8
Non eas cum audace in via, 8
Non facias cum iracundo rixam, 8
Non omni homini cor tuum manifeſtes, 8
Ne derelinquas amicum antiquum, 9
Non eſt maior illo qui timet Deum, 10
Ne adiicias loqui in medio ſeniorum, 11
Ne certes de ea re quæ te non moleſtat, 11
Ne in multis ſint actus tui, 11
Non omnem hominem inducas in domum tuam, 11
Non credas inimicos tuo in æternum, 12
Noli eſſe humilis in ſapientia tua, 13. ſ. *vt deiiciaris ab his quæ ſcis.*
Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, 15
Non dixeris, per Deum abeſt, 15
Non omni verbo credas, 19
Non eſt ſenſus vbi eſt amaritudo, 21
Nihil dulcius quam reſpicere in mandatis Domini, 23
Non eſt ira ſuper iram mulieris, 25
Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, 25
Nihil ſine conſilio facias. 32
Non omnia omnibus expediunt, 37
Nihil eſt mirabile in conſpectu Dei, 39
Ne laboretis, non enim comprehenderis, 43
Non ſtabit, & non erit iſtud, Iſa. 7
Nunquid gloriabitur ſecuris contra eum qui ſecat in ea? 10
Nomen tuum, & memoriale tuum Domine in deſiderio animæ, 26
Non eſt populus ſapiens, propterea non miſerebitur eius qui fecit eum, 27
Nolite illudere, ne forte conſtringantur vincula veſtra, 28
Nunquid tota die arabit arans? &c. 28
Nocte & die non extinguetur, in ſempiternum aſcendet fumus eius, 34
Non eſt inueſtigatio ſapientiæ eius, 40
Ne timeas, quia ego tecum ſum, 41. & 43
Non erit triſtis, nec turbulentus, 42
Narra ſi quid habes, vt iuſtificeris, 42
Non eſt pax impiis, dicit Dominus, 48. & 57
Nunquid non vos filij ſceleſti? 57
Nunquid ſuper his non indignabor? 57
Non dixiſti: Quieſcam, 57

Non eſt qui conſurgat, & teneat te, 64
Numquid ſuper his continebis te Domine? 66
Numquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam? 66
Nunquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus, & in gente tali non vlciſcetur anima mea? Ier 5.& 9
Non dixerunt in corde ſuo, metnamus Dominum Deum noſtrum, 5
Noli orare pro populo, hoc, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te, 7.& 11
Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens, quid feci? 8
Nunquid reſina non eſt in Galaad, aut medicus non eſt ibi? 8
Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, &c. ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me, 9
Non eſt ſimilis tui Domine, magnus es tu, &c. 10
Nullus eſt qui recogitet corde, 12
Nunquid non cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus, 23
Numquid non verba mea ſunt quaſi ignis, dicit Dominus, & quaſi malleus conterens petram? 23
Numquid mihi difficile erit omne verbum? 32
Non poterat Dominus vltra portare, propter malitiam ſtudiorum veſtrorum, &c. 44
Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es, Thr. 3
Nolunt audire, quia nolunt audire me, Ezech. 3
Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael, 13
Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij, dicit Dominus, & non vt conuertatur à vijs ſuis, & viuat, 18
Non propter vos ego faciam, ſed propter nomen ſanctum meum, 36
Nunquid ad ſumenda ſpolia tu venis? 38
Non in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis multis, Daniel. 9
Noli timere vir deſideriorum, pax tibi confortare, & eſto robuſtus, 10
Non eſt veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra, Oſe. 4
Non dabunt cogitationes ſuas, vt reuertantur ad Deum, 5
Nonne verba mea bona ſunt cum eo qui recte graditur? Mich. 2
Nolite credere amico, 7
Neſciuit iniquus confuſionem, Soph. 3.
Non in exercitu, nec in robore, ſed in ſpiritu meo, dicit Dominus, Zach. 4
Noluerunt attendere, & auerterunt ſcapulam recedentes, 7.
Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, Mal. 1
Nunc beatos dicimus arrogantes, ſiquidem ædificati ſunt, &c. 3
Non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt, 1. Mach 3
Non inferamus crimen gloriæ noſtræ, 9
Non mihi contingat parcere animæ meæ, non enim ſum melior fratribus meis, 13
Non propter locum gentem, ſed propter gentem locum Deus elegit, 2. Mach. 5
Non ſinere multo tempore peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltionem adhibere, magni beneficij indicium eſt, 6
Non eſt ætati noſtræ dignum fingere, 6
Nos pro peccatis noſtris hæc patimur, 7
Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei, Matth 4
Non tentabis Dominum Deum tuum, 4
Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita, nec accendunt lucernam, &c. 5
Non iurare omnino, 5
Non reſiſtere malo, 5
Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra &c. 6
Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, 6
Nolite ſoliciti eſſe dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, &c. 6
Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum, 6
Nolite condemnare, & non condemnabimini, 7
Nolite ſanctum dare canibus, &c. 7
Nunquam noui vos, diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem, 7
Non eſt opus valētibus medicus, ſed male habētibus, 9
Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores, 9
Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, 10
Nihil opertum quod non reueletur, 10
Nolite timere eos, qui occidunt corpus, 10
Non contendet neque clamabit, 12
Non eſt Propheta ſine honore, niſi in patria ſua, & in domo ſua, 13
Non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum, 16
Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum, 8
Ne vocemini magiſtri, quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus, 23
Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, 26
Nemo bonus, niſi vnus Deus, Marc. 10
Non quod ego volo, ſed quod tu, 14
Non diſcedebat de templo, ieiunijs & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die, Luc. 2
Non egent qui ſani ſunt medico, ſed qui male habent, 5
Nemo bibens vetus (ſ. vinum) ſtatim vult nouum, dicit enim, vetus melius eſt, 5
Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei, 9
Nolite in ſublime tolli, 12
Nolite timere puſillus grex, quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum, 12
Non exibis inde, donec etiam nouiſſimum minutum reddas, 12
Neſcio vnde ſitis, 13
Negotiamini dum venio, 19
Non mea voluntas, ſed tua fiat, 21
Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo, Ioan. 3
Non ad menſuram dat Deus ſpiritum, 3
Non poſſum ego à me ipſo facere quicquam, 5
Non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me, 5
Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum, 6
Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo, 6
Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed rectum iudicium iudicate, 7
Nunquid lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat, 7
Non reliquit me ſolum quia ea quæ placita ſunt ei, facio, ſemper, 8
Noli eſſe incredulus, ſed fidelis, 20
Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate, Act. 1
Non eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, 4
Nos orationi & miniſterio verbi inſtantes erimus, 6
Non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur, 6
Non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente qui timet Deum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi, 10

Notum

Notum à ſeculo eſt Domino opus ſuum,15
Noli timere,ſed loquere,& ne taceas,18
Non facio animam meam pretioſiorem quam me,20
Non ſubterfugi, quo minus annuntiarem vobis omne conſilium Dei,20
Non eſt perſonarum acceptio apud Deum,Rom.2
Non auditores legis iuſti ſunt apud Deum,ſed factores legis iuſtificabuntur,2
Non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam,qua reuelabitur in nobis,8
Non volentis, nec currentis, ſed miſerentis eſt Dei,9
Noli altum ſapere, ſed time,11
Nolite conformari huic ſeculo,12
Non plus ſapere,quam oportet ſapere,ſed ſapere ad ſobrietatem,12
Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes,12
Nolite prudentes eſſe apud voſmetipſos,12
Nulli malum pro malo reddentes,12
Noli vinci à malo,ſed vince in bono malum,12
Non eſt poteſtas niſi à Deo,13
Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis,13
Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax,& gaudium in Spiritu ſancto,14
Non iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum,& hunc crucifixum,1.Cor.2
Nec qui plantat eſt aliquid,nec qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus,3
Nemo glorietur in hominibus,3
Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum,4
Nolite ante tempus iudicare,4
Non in ſermone eſt regnum Dei,ſed in virtute,4
Non omnia expediunt,6
Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti? 6
Neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti,6
Non eſtis veſtri,empti enim eſtis pretio magno,6
Nolite fieri ſerui hominum,7
Numquid de bobus cura eſt Deo? 9
Nemo quod ſuum eſt, quarat, ſed quod alterius,10
Non quarens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis vt ſalui fiant,10
Nemo poteſt dicere Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto,12
Nihil ſine voce eſt,14
Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote,14
Non eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis,14
Non noſmetipſos pradicamus, ſed Ieſum Chriſtum, 2.Corinth.4
Non contemplantibus nobis qua videntur,ſed qua non videntur,4
Non qui ſeipſum commendat; ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat,10
Non quero qua veſtra ſunt, ſed vos,12
Nolite locum dare diabolo, Eph.4
Nolite contriſtare Spiritum Dei,4
Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit,5
Non qua ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed ea qua aliorum, Phil.2
Noſtra conuerſatio in cœlis eſt,3
Nunc viuimus,ſi vos ſtatis in Domino,1.Theſſ.3
Nocte & die operantes ne quem veſtrum grauaremus, 2.Theſſ.3
Nolite deficere benefacientes,
Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſacularibus, 2.Tim.2
Non coronabitur,niſi qui legitime certauerit,2
Noli contendere verbis,2
Nemo te contemnat, Tit.2
Ne quis deſit gratia Dei, Heb.12
Non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus,13
Nolite plures magiſtri fieri fratres mei, Iacob.3
Nolite detrahere alterutrum fratres mei,4
Nolite ingemiſcere fratres in alterutrum,5
Non reddentes malum pro malo,1.Pet.3
Nouit Deus pios de tentatione eripere, 2.Pet.2
Nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti,3
Nolite diligere mundum, nec ea qua in mundo ſunt, 1.Ioan.2
Non diligamus verbo, nec lingua, ſed opere & veritate,3
Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint,4
Nomen habes quod viuas,& mortuus es, Apoc.3
Neſcis,quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper,& cacus, & nudus,3
Non intrabit in eam aliquid coinquinatum,21
Nomen eius in frontibus eorum,21

O

OBliuiſci me fecit Deus omnium laborum meorum,Gen,41
Oderant filios Iſrael Ægyptij,& affligebant,Exod.1
Oſtendam vobis quid agere debeatis,4
Omnia verba Domini,qua locutus es,faciemus,24
Oſtende mihi gloriam tuam,33
Oſtendam omne bonum tibi,33
Obſecro Domini, vt gradiaris nobiſcum, vt auferas iniquitates noſtras atque peccata, noſque poſſideas,34
Omnis voluntarius, & prono animo offerat Domino,35
Omnis adeps Domini erit, Leu.3
Oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui, Num.6
Obſecro Domine, vt interficias me,ne tantis afficiar malis,11
Omnis locus quem calcauerit pes veſter, veſter erit, Deuter.11
Oblitus es Dei creatoris tui. 32
Omnes ſancti in manibus illius ſunt,33
Omnia qua pracepiſti nobis,faciemus, & quocunque miſeris, ibimus, Ioſ.1
Optimus ſermo tuus, 1.Reg.9
Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac.14
Opera eius bona ſunt tibi valde,19
Omnes morimur, & quaſi aqua dilabimur in terram, qua non reuertuntur, 2.Reg.14
Omne quod petieris à me; impetrabis,19
Operatus es male, ſuper omnes qui fuerunt ante te, 3.Regum 14
Optima propoſitio,18
Odi eum, quia non prophetat mihi bonum, ſed malum,22
Obſecro vt miſerearis anima mea, 4.Reg.1
Omnia corda ſcrutatur Dominus, & vniuerſas mentium cogitationes intelligit, 1.Par.28
Oculi Domini contemplantur vniuerſam terram & prabet fortitudinem iis qui corde perfecto credunt in eum, 2.Par.16
Opere Domini Dei tui,2.Eſd.3
Omni tempore benedic Deum, Tob.4
Operi manuum tuarum porriges dexteram, Iob.14
Oculi Domini ſuper vias hominum, & omnes greſſus eorum conſiderat,34
Oculi mei ſemper ad Dominum,Pſal.24
Oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius,32

Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum, 33
Omnia oſſa mea dicent: Domine quis ſimilis tibi? 34
Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti, 38
Omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierunt, 41
Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, 84
Opus manuum noſtrarum dirige, 89
Omnia quacunque voluit fecit. 113
O Domine libera animam meam, 114
O Domine quia ego ſeruus tuus, 115
O Domine ſaluum me fac, 116
Omnes via tua, veritas, 118
Omnia quaecunque voluit Dominus fecit, 134
Opera manuum tuarum ne deſpicias, 137
Oculi omnium in te ſperaui Domine, 144
Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit, Prou, 4
Occaſiones quaerit qui vult recedere ab amico, 18
Omnis via viri recta ſibi videtur, appendit autem corda Dominus, 21
Oculi hominum inſatiabiles, 27
Ore laudantis probatur homo, 27
Omnis ſermo Dei ignitus, 30
Omnia tempus habent, Ecclеſ. 3
Omnis labor hominis in ore eius, 6
Omni negotio tempus eſt, & opportunitas. 8
Omnium operum Dei nullam poteſt homo inuenire rationem, 8
Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, 9
Os quod mentitur, occidit animam, Sap. 1
O quam pulchra eſt caſta generatio cum claritate, 4
Omnia in menſura & numero, & pondere diſpoſuiſti, 11
O quam bonus & ſuauis eſt Domine Spiritus tuus in omnibus, 12
Odio ſunt Deo ſimiliter impius, & impietas eius, 14
Oportet praeuenire Solem ad benedictionem tuam, 16
Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, Eccli. 1
Omnis enarratio tua ſit in praeceptis altiſſimi, 9
Omnis iniuria proximi ne memineris, 9
Omnis potentatus breuis vita, 10
Omnes animal diligit ſimile ſibi, 13
Os prudentis quaeritur in Eccleſia, 21
Ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis, 28
Otioſitas multam malitiam docuit, 33
Oculi Dei in diligentes ſe, 34
Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit, 35
Opera Domini vniuerſa bona valde, 39
Omni homini noli intendere in ſpecie, 42
Omnis hypocrita eſt, & nequam, Iſa. 9
Occurrentes ſitienti afferte aquam, cum panibus occurrite fugienti, 21
Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quaſi flos agri, 40
Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo, 40
Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum, 41
Operabor, & quis auertet illud? 43
Omnes ſitientes venite ad aquas, &c. 55
Occupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio, 60
Omnes qui viderint eos, cognoſcent illos, quia iſti ſunt ſemen cui benedixit Dominus, 61
Oculus non vidit Deus abſque te, quae praeparaſti expectantibus te, 64
Occurriſti laetanti & facienti iuſtitiam, 64
Occidit ei Sol, cum adhuc eſſet dies, Ier. 15
Omnes qui te derelinquunt, confundentur, 17
Opprobrium ſempiternum quod nunquam delebitur, 20
Oculus meus depraedatus eſt animam meam, Thr. 3
O Iſrael quam magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſſionis eius, Bar. 3
Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit, Ioel. 2
Odio habuerunt corripientem, & loquentem perfecte abominati ſunt, Amos 5.
Odite malum, & diligite bonum, 5
Odi, & proieci feſtiuitates veſtras, 5
Odio habetis bonum, & diligitis malum, Mich. 3
O paſtor & idolum derelinquens gregem, Zach. 11
Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiae, Malach. 4
Omnes qui ſperant in Deum, non infirmantur, 1. Machab. 2
Orabat ſceleſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus, 2. Mach. 9
Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, Matth. 3
Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio, 5
Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, 5
Omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit, 7
Omnis domus diuiſa contra ſe non ſtabit, 12
Omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij, 12
Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœleſtis, eradicabitur, 15
Omnia quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis, 21
Omni habenti dabitur, & abundabit, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo, 25
Omnia poſſibilia ſunt credenti, Marc. 9
Omnia quaecunque orantes petitis, credite, quia accipietis & euenient vobis. 11
Omni petenti te, tribue, Luc. 6
Oportet ſemper orare, & non deficere, 18
Orate, ne intretis in tentationem, 22
Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam aeternam, Ioan. 6
Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, & eum qui venit ad me, non eijciam foras, 6
Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me, 6
Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati, 8
Oues meae vocem meam audiunt, 10
Omnem qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat, 15
Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam, 18
Omnes qui credebant, erant pariter & habebant omnia communia, Act. 2
Obedire oportet magis Deo quam hominibus, 5
Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iuſtificati gratis per gratiam ipſius, Rom. 3
O homo tu quis es, qui reſpondeas Deo? 9
O altitudo diuitiarum ſapientiae, & ſcientiae Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & non inueſtigabiles viae eius? 11
Odientes malum, adhaerentes bono, 12
Orationi inſtantes, 12
Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt, 14
Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit quae praeparauit Deus iis, qui diligunt illum, 1. Cor. 2
Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem, Dei, 3
Omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem, 9
Oportet haereſes eſſe, 10
Omnia honeſte, & ſecundum ordinem fiant in vobis, 14
Omnia veſtra in charitate fiant, 16
Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, 2. Cor. 5

Obſecramus pro Chriſto recouciliamini Deo, 5
Omnia chariſſimi propter ædificationem veſtram, 12
Omnis lex in vno ſermone impletur, diliges proximum tuum ſicut teipſum, Gal. 5
Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, Eph. 4
Orantes omni tempore in ſpiritu, 6
Omnes quæ ſua ſunt, quærunt, non quæ Ieſu Chriſti, Phil. 2
Omnia arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam, 3
Omnia poſſum in eo, qui me confortat, 4
Orationi inſtate, vigilantes in ea, in gratiarum actione, Col. 4
Omnia probate, quid bonum eſt, tenete, 1. Theſſ. 5
Omnes qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur, 2. Tim. 3
Omnia munda mundis, Tit. 1
Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, Heb. 4
Optimum eſt gratia ſtabiliri cor, non eſcis, 13
Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis, 13
Omne gaudium exiſtimate fratres, cum in varias tentationes incideritis, Iac. 1
Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, 1
Orate pro inuicem, vt ſaluemini, 5
Omnes honorate, 1. Pet. 2
Omnes inuicem humilitatem inſinuate, 5
Omnes ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum (ſc. Deum) quoniam ipſi cura eſt de vobis, 5
Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, 1. Ioan. 2

P

PVluis es, & in Puluerem reuerteris, Gen. 3
Pœnituit Deum, quod hominem feciſſet, 6
Peregrino moleſtus non eris, Exod. 23
Populus duræ ceruicis es, 33
Plus offert populus quam neceſſarium eſt, 36
Pauete ad ſanctuarium meum, ego Dominus, Leu. 26
Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum, Num. 11
Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc, 27
Peccatum veſtrum apprehendet vos, 32
Portauit te Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, Deut. 1
Poſtquam te afflixit Dominus, ac probauit, ad extremum miſertus eſt tui, 8
Perfectus eris, & abſque macula, cum Domino Deo tuo, 18
Propitius eſto populo tuo, quem redemiſti Domine, 21
Pro menſura peccati erit & plagarum modus, 25
Pars Domini populus eius, 32
Populus multus nimis, ſicut arena quæ eſt in littore maris, Ioſ. 11
Pax tecum, ne timeas, non morieris, Iud. 6
Peccatis veteribus iungentes noua, 10
Peccauimus, redde nobis Domine quicquid tibi placet, 10
Pax tecum ſit, 19
Priorem miſericordiam poſteriore ſuperaſti, Ruth 3
Placebat tam Deo quam hominibus, 1. Reg. 2
Præparate corda veſtra Domino, & ſeruite ei ſoli, 7
Perge quo cupis, & ero tecum, vbicunque volueris, 14
Pacificuſne eſt ingreſſus tuus? 16
Pax tibi ſit, & domui tuæ, & omnibus quæcunque habes, 25
Prælia Domini, domine mi tu præliaris, 25
Planxerunt donec deficerent in eis lacrymæ, 30
Proficiens, & ſemper ſeipſo robuſtior, 2. Reg. 3
Præſto ſum faciat mihi Dominus quod bonum eſt coram ſe, 15
Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi, 23
Petitionem vnam paruulam deprecor te, ne confundas faciem meam, 3. Reg. 2
Peccauimus, inique egimus, 8
Perge ad prædam Moab. 4. Reg. 3
Protegam vrbem hanc propter me, & propter Dauid ſeruum meum, 19
Pax, pax tibi, & pax adiutoribus tuis, te enim adiuuat Deus, 1. Par. 12
Præbete corda veſtra, & animas veſtras, vt quæratis Dominum Deum veſtrum, 22
Pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me, Iob 17
Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine, 31
Peccaui & vere deliqui, & vt eram dignus, non recepi, 33
Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, Pſal. 15
Protector eſt omnium ſperantium in ſe, 17
Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, 18
Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum eſt enim, 24
Propter iniquitatem corripuiſti hominem, 38
Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, 56. & 107
Poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia, 61
Propter te ſuſtinui opprobrium, 68
Pauper & inops laudabunt nomen tuum, 78
Protector noſter aſpice Deus, 83
Prope timentes eum ſalutare ipſius, 84
Potens Domine, 88
Præoccupemus faciem eius in confeſſione, 94
Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſte egimus, iniquitatem fecimus, 105
Pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ, 105
Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius, 115
Portio mea Domine dixi cuſtodire legem tuam, 118
Pone Domine cuſtodiam ori meo, 140
Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, 144
Proſperitas ſtultorum perdet illos, Prou. 1
Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos, 4
Pauor pauperum egeſtas eorum, 10
Plus proficit correctio apud prudentem, quam centum plagæ apud ſtultum, 17
Pauperis hominis fratres oderunt eum, 19
Piger abſcondit manum ſuam ſub aſcella, 19
Propter peccata terræ multi principes eius, 28
Peruerſi difficile corriguntur, Eccl. 1
Pecuniæ obediunt omnia, 10
Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum. Cant. 8
Potentes potenter tormenta patientur. Sap. 6
Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur, 11
Parcis omnibus quia amas animas, 11
Pro anima tua ne confundaris dicere verum, Eccl. 4
Priuſquam interroges, ne vituperes quemquam, 11
Priuſquam audias, ne reſpondeas verbum. 11
Paupertas nequiſſima eſt in ore impij, 13
Potior fur quam aſſiduitas viri mendacis, 20

Peccaſti, non adiicias iterum, 21
Perde pecuniam propter fratrem, 29
Pone theſaurum tuum in præceptis altiſſimi, 29
Proximum recupera ſecundum virtutem tuam, 29
Propter crapulam multi obierunt, 37
Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam, Iſa. 5
Populus non eſt reuerſus ad percutientem ſe, & Dominum exercituum non inquiſierunt, 9
Pauperes fiducialiter requieſcent, 14
Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum, 28
Poſuimus mendacium ſpem noſtram, 28
Pallium breue, vtrumque operire non poteſt, 28
Peribit ſapientia a ſapientibus, 29
Princeps ea quæ digna ſunt principe cogitabit, 32
Proiecisti poſt tergum tuum omnia peccata mea, 38
Parate viam Domini, 40
Præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis, 43
Populus meus, lex mea in corde eorum, 51
Ponam vniuerſos filios tuos doctos a Domino, 54
Peccare & mentiri contra Dominum, 59
Populus tuus omnes iuſti, 60
Pater noſter es tu Domine, nos vero lutum, 64
Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis, Ier. 3
Peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis, 5
Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam, 12
Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile, & quis cognoſcet illud? 17
Poſtquam conuertiſti me, egi pœnitentiam, confuſus ſum, & erubui, 31
Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum, Thr. 3
Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis, 4
Propheta, & percute manu ad manum, Ezech. 20
Porta hæc clauſa erit, quia Dominus Deus ingreſſus eſt per eam, 44
Populum meum docebunt quid ſit inter ſanctum & pollutum, 44
Poteſtas eius, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur, Daniel. 7
Plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia, 12
Populus non intelligens vapulabit, Oſea 4
Perditio tua Iſrael, tantummodo in me auxilium tuum, 13
Parce Domine, parce populo tuo, Ioel 2
Plui ſuper vnam ciuitatem, & ſuper alteram ciuitatem non plui, Amos 4
Præparare in occurſum Dei tui Iſrael, 4
Prudens tacebit, quia tempus malum eſt, 5
Ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonum, 99
Principes eius in muneribus iudicabant, Mich. 3
Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? 6
Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt, 7
Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt, 7
Proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra, 7
Peſſima plaga tua, Nah. 3
Percuſſi vos, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit Dominus, Agg. 2
Parcam eis ſicut parcit vir filio ſuo ſeruienti ſibi, Mal. 3
Paleas comburet igni inextinguibili, Matt. 3
Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vob. 5, 7
Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me, 15
Patrem nolite vobis vocare ſuper terram, vnus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt, 23
Pœnitentiam agite, & credite Euangelio, Mar. 1
Pacem habete inter vos, 9
Pater, omnia tibi poſſibilia ſunt, 14
Parare Domino plebem perfectam, Luc. 1
Prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter, 6
Pater peccaui in cœlum, & coram te, iam non ſum dignus vocari filius tuus, 15
Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum, 23
Pauperes ſemper habebitis vobiſcum, Ioan. 12
Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis, 14
Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium, 16
Pater amat vos, quia vos me amaſtis, 16
Pax vobis, 20
Pœnitemini & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra, Act. 3
Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, 14
Prouidentes bona non tantum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus, Rom. 12
Plenitudo legis eſt dilectio, 13
Prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis, 1. Cor. 2
Præterit figura huius mundi, 7
Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, 2. Cor. 1
Prouidemus bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus, 8
Perſonarum acceptio non eſt apud Deum, Eph. 6
Pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt vt ſalui fierent, 2. Theſſ. 22
Profectus tuus manifeſtus ſit in omnibus, 1. Timoth. 4
Prædica verbum, inſta opportune, importune, argue, obſerua, increpa in omni patientia & doctrina, 2. Tim. 4
Perfectorum eſt ſolidus cibus, Heb. 5
Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, 12
Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum, 12
Petitis & non accipitis, eo quod male petatis, vt in concupiſcentiis veſtris inſumatis, Iac. 4
Patientes eſtote fratres, vſque ad aduentum Domini, 5
Perfecta charitas foras mittit timorem, 1. Ioan. 4

Q

QVis ſimilis tui in fortibus Domine? Exod. 15
Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo, 32
Quicquid obtuleris ſacrificij ſale condies, Leu. 2
Qui maledixerit patri ſuo, aut matri, morte moriatur, 20
Qui habuerit maculam, non offerat panes Deo ſuo, 21
Qui blaſphemauerit nomen Domini, lapidibus opprimet eum omnis multitudo, 24
Quare Domine non inuenio gratiam coram te? Numer. 11
Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus

Dominus Spiritum tuum? 11
Quam pulchra tabernacula tua, Iacob? 24
Quod polliciti eſtis, implete, 32
Quæ eſt alia gens ſic inclyta? Deut. 4
Quum quæſieris Dominum, inuenies eum, ſi tamen toto corde quæſieris, 4
Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & cuſtodiant vniuerſa mandata mea in omni tempore, 5
Quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius, & diligas eum, ac ſeruias Domino, &c. 10
Quum votum voueris Domino, non tardabis reddere, 23
Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius, 33
Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis ignoro vos, & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum, 33
Quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in Domino? 33
Quid Dominus meus loquitur ad ſeruum ſuum? Ioſ. 5
Quæ eſt iſta tranſgreſſio, cur reliquiſtis Dominum Deum? 22
Quid habes? Iud. 1
Qui formidoloſus eſt, & timidus, reuertatur, 7
Quod me facere videritis, hoc facite, 7
Quid tale facere potui, quale vos feciſtis? 8
Quare Domine Deus factum eſt hoc malum in populo tuo? 21
Quocunque perrexeris, pergam, Ruth, 11
Quicquid dixeris mihi, faciam tibi, 3
Quare facitis res huiuſcemodi, quas ego audio, res peſſimas, 1. Reg. 2
Quicunque honorificauerit me glorificabo eum, 2
Qui contemnunt me, erunt ignobiles, 2
Quare aggrauatis corda veſtra? 6
Quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti huius? 6
Quemcunque videat Saül virum fortem, & aptum ad prælium, ſociabat eum ſibi, 14
Quare non audiſti vocem Domini, & feciſti malum in oculis Domini? 15
Quid feci? nunquid non verbum eſt? 17
Quis ego ſum, aut quæ eſt vita mea, vt fiam gener regis? 18
Quid feci, quæ eſt iniquitas mea? 20
Quodcunque dixerit mihi anima tua, faciam tibi, 20
Quis cum inuenerit inimicum ſuum, dimittet eum in via bona? 24
Quis extendet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit? 26
Quid feci? aut eſt malum in manu mea? 26
Quare inſidiaris animæ meæ vt occidar? 28
Quare impoſuiſti mihi? 28
Quod pateris, fecit tibi Dominus, 28
Quomodo ceciderunt robuſti, & perierunt arma bellica? 2. Reg. 1
Quis ego ſum, Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxiſti me huc uſque? 7
Quæ eſt vt populus tuus gens in terra? 7
Quis ego ſum ſeruus tuus, quoniam reſpexiſti ſuper canem mortuum ſimilem mei, 9
Quod vobis videtur rectum, hoc faciam, 18
Quare fecit Dominus ſic terræ huic & domui huic? 3. Reg. 9
Quod meum erat, feci tibi, 19
Quia humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius, 21
Qui meus eſt, tuus eſt, populus meus, populus tuus, 4. Reg. 3
Quid venit inſanus iſte ad te? 9
Quoniam me dereliquiſtis, & ego vos derelinquam, 4. Eſd. 1
Quomodo potueris ita eſto miſericors, Tob. 4
Qui timent te, magni erunt apud te, Iud. 16
Quare miſero data eſt lux? Iob 3
Quis det vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuet mihi Deus, 6
Quæ eſt fortitudo mea, vt ſuſtineam? 6
Quid eſt homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? 7
Quis Deo reſtitit, & pacem habuit? 9
Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, 22
Quid faciam, cum ſurrexerit ad iudicandum Deus, & cum quæſierit, quid reſpondebo illi? 31
Quid eſt homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam viſitas eum? Pſal. 8
Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te, 30
Quæ eſt expectatio mea? nonne Dominus? 38
Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? 41
Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, 41
Quare oblitus es mei? 41
Quare me repuliſti? 42
Quare faciem tuam auertis, obliuiſceris inopiæ noſtræ, & tribulationis noſtræ? 43
Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam, 54
Quam terribilia ſunt opera tua Domine? 65
Quærite Deum, & viuet anima veſtra, 68
Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas, & malas, & conuerſus viuificaſti me, 70
Quam bonus Iſrael Deus iis qui recto ſunt corde, 72
Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram Deus cordis mei? 72
Qui elongant ſe à te, peribunt, 72
Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini, 83
Quis nouit poteſtatem iræ tuæ? 89
Quam magnificata ſunt opera tua Domine? 90
Qui diligitis Dominum, odite malum, 96
Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentibus ſe, 102
Quam magnificata ſunt opera tua Domine? omnia in ſapientia feciſti, 103
Quærite Dominum & confirmamini, quærite faciem eius ſemper, 104
Qui timent Dominum, ſperauerunt in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt, 113
Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? 116
Quando conſolaberis me? 118
Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea eſt, 118
Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? ſuper meliori meo, 118
Qui ſeminant in lacrymis, in exultatione metent, 125
Quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum, 132
Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? 136
Qui poſuit fines tuos pacem, 147
Quem diligit Dominus, corripit, Prou. 3
Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter, 10
Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus, 10
Qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti, 11
Qui ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt, 12

Qui

Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt, 12
Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam, 13
Qui agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia, 13
Qui timet præceptum, in pace verſabitur, 13
Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit, amicus ſtultorum ſimilis efficietur, 13
Qui parcit virgæ, odit filium, 13
Qui patiens eſt, multa gubernatur ſapientia, 14
Qui acquieſcit increpationibus poſſeſſor eſt cordis, 15
Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius, 17
Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam, 17
Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis, 18
Qui prius reſpondet quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, 18
Qui feſtinus eſt pedibus, offendet, 19
Qui tantum verba ſectatur, nihil habebit, 19
Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam, 19
Quis poteſt dicere, mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? 20
Quis hominum poteſt intelligere viam ſuam? 20
Qui obturat aurem ad clamorem pauperis, clamabit, & non exaudietur, 21
Qui diligit epulas, in egeſtate erit, 21
Qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat, 26
Qui fodit foueam, incidet in eam, 26
Qui ſeruat ficum, comedet fructus eius, 27
Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum, manifeſta ſiunt prudentibus. 27
Qui inquirunt Dominum, animaduerterunt omnia, 28
Qui declinat aures ſuas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis, 28
Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur, 28
Qui feſtinat ditari, non erit innocens, 28
Qui dat pauperi non indigebit, 28
Qui timet hominem, cito corruet, 29
Qui vehementer emungit, elicit ſanguinem, 30
Qui addit ſcientiam, addit dolorem, Eccl. 1.
Quid eſt homo, vt ſequi poſſit regem factorem ſuum? 2
Quodcunque voueris, redde, 5
Qui timet Deum, nihil negligit, 7
Quodcunque poteſt facere manus tua, inſtanter operare, 9
Qui in vno peccauerit, multa bona perdet, 9
Qui obſeruat ventum, non ſeminat, 11
Quis mihi det, vt inueniam te? Cant. 8
Quis hominum poteſt ſcire conſilium Dei? Sap. 9
Quæ in proſpectu ſunt, inuenimus cum labore: Quæ autem in cœlis ſunt, quis inueſtigabit? 9
Qui amas animas, 11
Quis dicet tibi: Quid feciſti? aut quis ſtabit contra iudicium tuum? 12
Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt ei, Eccli. 2
Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, 3
Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, 3
Qui amat periculum, in illo peribit, 3
Qui timet Deum habebit amicitiam bonam, quoniam ſecundum illum erit amicus illius, 6
Quid ſuperbit terra, & cinis? 10
Quis miſerebitur incantatori a ſerpente percuſſo? 12
Qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam, 13
Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, 13
Qui ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit? 14
Qui timet Deum, faciet bona, 15
Qui ſpernit modica, paulatim decidet, 19
Qui cito credit, leuis eſt corde, 19
Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam, 19
Quis eſt qui non deliquerit in lingua ſua? 19
Quam bonum eſt correptum manifeſtare pœnitentiam? 20
Quaſi à facie colubri fuge peccata, 21
Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam, 22
Qui pungit cor, profert ſenſum, 22
Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum? 22
Qui edunt me, adhuc eſurient, & qui bibunt me, adhuc ſitient, 24
Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, 24
Quæ in iuuentute tua non congregaſti quomodo in ſenectute tua inuenies? 25
Quam ſpecioſum canitiei, iudicium? 25
Qui quærit locupletari, auertit oculum ſuum, 27
Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam, 28
Qui conatur multa agere, incidet in iudicium, 29
Qui diligit filium, aſſiduat illi flagella, 30
Qui aurum diligit, non iuſtificabitur, 31
Qui non eſt tentatus, quid ſcit? 34
Qui timet Dominum, nihil trepidabit, quoniam ipſe eſt ſpes eius, 34
Qui ſeruat legem, multiplicat orationem, 35
Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio eius? 34
Qui minoratur actu, ſapientiam percipiet, 38
Qui nauigant mare, enarrant pericula eius, 43
Quid eſt quod debui facere vineæ meæ, & non feci? Iſa 5
Quid facietis in die viſitationis, & calamitatis, de longe venientis? 10
Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? 14
Quem docebit ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, auulſos ab vberibus, 28
Qui crediderit, non feſtinet, 28
Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante, cum ardoribus ſempiternis? 33
Qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, exalta, noli timere, 40
Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, &c. 40
Quis cæcus niſi ſeruus meus, & ſurdus, niſi ad quem nuntios meos miſi? 42
Qui vides multa, nonne cuſtodies? 42
Qui apertas habes aures, nonne audies? 42
Quis dedit in direptionem Iacob? nonne Dominus ipſe cui peccauimus? 42
Quærite Dominum, dum inueniri poteſt, 55
Qui receſſit à malo, prædæ patuit, 59
Qui ſunt iſti qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? 60
Qui reminiſcimini Domini, ne taceatis, & ne detis ſilentium ei, 62
Quare errare nos feciſti Domine de viis tuis, indurasti cor noſtrum ne timeremus te? 63
Qui dicunt, recede à me, ne appropinques mihi, quia immundus es, 65
Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos, 66
Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? Ier. 2
Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas, 2

Quis

Quis dabit oculis meis fontem lacrymarum, 9

Quis non timebit te, ô rex gentium? 10

Quid eſt quod dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa, 11

Quare quaſi colonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum? 14

Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? 23

Quaretis me, & inuenietis, cum quæſieritis me in toto corde veſtro, 29

Quomodo dicitis, fortes ſumus, & viri robuſti ad prœliandum, 48

Quomodo confracta eſt virga fortis, baculus glorioſus? 48

Quia plus fecit quam potuit, idcirco perierunt, 48

Quis ſimilis mei, & quis ſuſtinebit me? 49. & 50

Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus, Thr. 4

Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora, 4

Qui audit, audiat, & qui quieſcit, quieſcat, Ezech. 3

Qui emit, non lætetur, & qui vendit non lugeat, 7

Quieſcere faciam ſuperbiam potentium, 7

Quatuor iudicia mea peſſima, gladium, & famem, ac beſtias malas, & peſtilentiam, 14

Quæſiui virum qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eam, & non inueni, 22

Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates, Dan. 12

Quia vos non populus meus, & ego non ero veſter, Oſe. 1

Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? 6

Quaſi columba ſeducta, non habens cor, 7

Quis ſapiens & intelliget iſta, intelligens & ſciet hæc? 14

Quærite me, & viuetis, dicit Dominus, Am. 5

Qui ſeparati eſtis in diem malum, 6

Qui lætamini in nihilo, 6

Quare mœrore contraheris. Nunquid Rex non eſt tibi, aut conſiliarius tuus periit? Mich. 4

Qui optimus in eis, eſt quaſi paliurus, & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe, 7

Quare reſpicis Domino contemptores, & taces, conculcante impio iuſtiorem ſe? Abac. 1

Quomodo vinum potantem decipit, ſic erit vir ſuperbus, 2

Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, Zachar. 2

Quare deſpicis vnuſquiſque veſtrum fratrem ſuum? Malach. 2

Quid vnus quærit, niſi ſemen Dei? 2

Quæ erat libera, facta eſt ancilla, 1. Mat. 2

Quo nobis adhuc viuere? 2

Quomodo cecidit potens, qui ſaluum faciebat populum? 9

Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum, Matth. 5

Qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis, 5

Qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam; iam mœchatus eſt eam in corde ſuo, 5

Qui petit à te, da ei, 5

Quærite primum regnum Dei & iuſtitiam eius; & hæc omnia adiicientur vobis, 6

Qui vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? 7

Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis, hæc eſt enim Lex & Prophetæ, 7

Quam anguſta porta, & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam, 7

Qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum, 7

Quid timidi eſtis, modicæ fidei? 8

Qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt ei? 8

Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit, 10

Qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus, 10

Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam, 10

Qui habet aures audiendi, audiat, 11

Qui non eſt mecum, contra me eſt, 12

Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, ſoror & mater eſt, 12

Quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? 16

Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet, 19

Qui poteſt capere, capiat, 19

Quicunque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter, 20

Quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? 22

Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter, 23

Qui ſe exaltauerit, humiliabitur, & qui ſe humiliauerit, exaltabitur, 23

Quomodo fugietis à iudicio gehennæ? 23

Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum, 24

Quandiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis, 25

Qui non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt, Mar. 9

Quiſquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud, 10

Quicumque dixerit huic monti, tollere, & mittere in mare, & non hæſitauerit in corde ſuo, ſed crediderit, quia quodcunque dixerit, fiat, fiet ei, 11

Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate, 13

Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet eſcas, ſimiliter faciat, Luc. 3.

Qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas, 6

Qui minor eſt inter vos omnes, hic maior eſt, 9

Quis me conſtituit iudicem ſuper vos? 12

Qui non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis, 12

Quid autem à vobis ipſis non iudicatis quod iuſtum eſt? 12

Qui non baiulat crucem ſuam, & venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus, 14

Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis erit, & qui in modico iniquus eſt, & maiori iniquus erit, 16

Quod hominibus altum eſt abominatio eſt ante Deum, 16

Quia ſi cognouiſſes & tu, 19

Quod natum eſt ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt, Ioan. 3

Qui non credit, iam iudicatus eſt, 3

Qui male agit, odit lucem, 3

Qui facit veritatem, venit ad lucem, 3

Qui de terra eſt, & de terra loquitur, 3

Quem miſit Deus, verba Dei loquitur, 3

Qui credit in filium, habet vitam æternam, 3

Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum, 4

Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à Deo eſt, non quæritis? 5

Qui manducat me, viuet propter me, 6

Qui à ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit, 7

Qui

Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, 8
Qui ex Deo eſt, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis, 8
Qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro, 10
Qui amat animam ſuam, perdet eam, & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam, 12
Qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat, 12
Qui accipit, ſi quem miſero, me accipit, 13
Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, 14
Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me, 14
Quid ad te? tu me ſequere, 21
Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, 15
Quia de mundo non eſtis, propterea odit vos mundus, 15.
Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum, 14
Qui alium doces, te ipſum non doces, Rom. 2
Qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt, ſapiunt, qui vero ſecundum ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus, ſentiunt, 8
Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt, 8
Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei, 8
Quid oremus, ſicut oportet, ſicut oportet neſcimus, 8
Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? 8
Quis cognouit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? 11
Qui præeſt in ſolicitudine 1
Qui miſeretur in hilaritate, 12
Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit, 13
Qui diligit proximum, legem impleuit, 13
Qui non manducat, manducantem non iudicet, 14
Qui manducat, non manducantem non ſpernat, 14
Quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt inuicem cuſtodiamus, 14
Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, 15
Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus, 1. Cor. 1
Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, & infirma mundi, & ignobilia mundi, contemptibilia, 1
Qui gloriatur, in Domino glorietur, 1
Quæ ſunt Dei, nemo cognouit, niſi Spiritus Dei, 2
Quid habes, quod non accepiſti? 4
Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt, 6
Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat, 10
Qui manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini, 11
Qui viuunt, non iam ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit, 2. Cor. 5
Quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes, 6
Quæ ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur, ſeculi autem triſtitia operatur, 7
Qui parce ſeminat, parce & metet 9
Quis infirmatur, & ego non infirmor? 11
Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, Gal. 3
Qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs, & concupiſcentijs, 5
Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet, 6
Quæ ſurſum ſunt, quærite, vbi Chriſtus eſt, quæ ſurſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper terram, Col. 3
Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, Tim. 6
Quod minus eſt à meliore benedicitur, Heb. 7
Quem diligit Dominus, caſtigat, 12
Quicunque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus, Iacob. 2
Quæ eſt vita veſtra? vapor eſt ad modicum parens, 4
Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, operiet multitudinem peccatorum, 5
Quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis? 1 Pet. 3
Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, 1 Ioan. 2
Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare, 2
Qui facit peccatum, ex diabolo eſt, 3
Qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, 3
Qui non diligit, manet in morte, 3
Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, 3
Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? 3
Qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo, 3
Qui non diligit, non nouit Deum, 4
Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? 4.
Quodcunque petierimus ſecundum voluntatem eius, audit nos, 5
Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda, Apoc. 2
Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua, ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt, 3
Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, 3
Quærent homines mortem, & non inuenient eam, & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis, 9
Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? 15
Quantum glorificauit ſe, & in delitiis fuit*, tantum date illi tormentum, 18
Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, & ſanctus ſanctificetur adhuc, 22
Qui audit, dicat, veni, 22
Qui ſitit, veniat, 22
Qui vult, accipiat aquam vitæ gratis, 22

R

REſpice populum tuum, gentem hanc, Exod. 33
Reſpiciam vos & creſcere faciam, Leu. 26
Rerum omnium abundantia perfrueris, Deut 8
Recordaberis Domini Dei tui, quod ipſe tibi vires præbuerit, 8
Recordaberis, quoniam ſeruus fueris in Ægypto, 16.
Reſpice Domine de excelſo cælorum, & benedic populo tuo, 26
Reducet te Dominus de captiuitate tua, ac miſerebitur tui, 30
Reddam vltionem hoſtibus meis, & his qui oderunt me retribuam, 32
Reddat tibi Dominus pro opere tuo, Ruth. 2
Recedant vetera de ore veſtro, 1. Reg 2
Reſpexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me, 9
Reddat tibi Dominus viciſſitudinem hanc, 24
Rotabitur quaſi in impetu, & circulo fundæ, 25
Reddidit Dominus malitiam Nabal in caput eius, 25
Rectus es tu, & bonus in conſpectu meo, 29
Retribuat Dominus facienti malum, iuxta malitiam ſuam, 2 Reg. 3
Reſpice ad orationem ſerui tui, Domine Deus meus, 3. Reg. 8

Recte

Rectene ſunt omnia ? 4. Reg. 5
Reuertimini à viis veſtris peſſimis, 17
Regnabit quem non ſperant, qui inhabitant ſuper terram, 4. Eſd. 3
Reſpice & exaudi me Domine Deus meus, Pſ. 12
Reſpice in me, & miſerere mei, quia vnicus & pauper ſum ego, 24
Retribuet abundanter facientibus ſuperbiam, 30
Reuela Domino viam tuam, & ſpera in eo, & ipſe faciet, 36
Remitte mihi, vt refrigerer, priuſquam abeam, 38
Rex omnis terræ Deus, 46
Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me, 50
Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam, 70
Renuit conſolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus ſum, 76
Reſpice de cœlo, & vide, & viſita vineam iſtam, 79
Reſpice in ſeruos tuos, & in opera tua, 89
Rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo, 91
Reſpexit in orationem humilium, & non ſpreuit preces eorum, 101
Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua, 118
Refugium meum, ſuſceptor meus, & liberator meus, protector meus, & in ipſo ſperaui, 143
Relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas, Prou. 2
Reſpicit Dominus viam hominis, & omnes greſſus eius conſiderat. 5
Reſponſio mollis frangit iram, 15
Regem cuſtodiunt miſericordia, & veritas, & roboratur clementia thronus eius, 20
Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur, 26
Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi, quid fruſtra deciperis ? Eccl. 2
Regi ne detrahas in cogitatione tua, quia & aues cœli portabunt vocem tuam, 10
Recti diligunt te, Cant. 1
Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius, Sap. 4
Rogationem contribulati ne abiicias, Eccl. 4
Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, 10
Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex ipſis, 32
Recedite a me, amarè flebo, nolite incumbere, vt conſolemini me, Iſa. 22
Requirite diligenter in libro Domini, & legite, vnum ex eis non defuit, 34
Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ, 38
Reuertere ad me, quoniam redemi te. 44
Redite præuaricatores ad cor, 46
Rupiſti vincula mea, dixiſti, non ſeruiam, Ier. 2
Repleta ſunt interiora tua iniquitate, & peccaſti, & eieci te de monte Dei, & perdidi te ô Cherub, Ezech. 28
Rectæ viæ Domini, & iuſti ambulabunt in eis, præuaricatores vero corruent in eis, Oſe. 14
Requirit Dominus à te, facere iudicium, diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo, Mich. 6
Reuelabo pudenda tua in facie tua, Nah. 3
Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus, Malach. 3
Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud, Matth. 11
Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo, 22
Regni eius non erit finis, Luc. 1
Relictis omnibus, ſecutus eſt eum, 5
Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, 7
Recumbe in nouiſſimo loco, 14
Regnum Dei intra vos eſt, 17
Regnum meum non eſt de hoc mundo, Ioan. 18
Reddet vnicuique ſecundum opera eius, Rom. 2
Reformamini in nouitate ſenſus veſtri, 12
Reddite omnibus debita, 13
Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, Eph. 4
Radix omnium malorum eſt cupiditas, 1. Tim. 6
Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite, Heb. 12
Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis, Iac. 4
Rex regum, & Dominus dominantium, Apoc. 19

S

SI bene egeris, recipies, Gen. 4
Senſus & cogitatio humani cordis, in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua, 8
Salua animam tuam, noli reſpicere poſt tergum, 19
Salutare tuum expectabo Domine, 49
Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, ſanctificentur, Exod. 19
Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere, 32
Si quis eſt Domini, iungatur mihi, 32
Si inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi faciem tuam, 33
Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter, Leu. 11. & 20
Sanctuarium meum metuite, ego Dominus, 19
Separaui vos à cæteris populis, vt eſſetis mei, 20
Serui tui ſumus, faciemus quod iubet Dominus noſter, Num. 32
Sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris de hac re ad me, Deut. 3
Sicut erudit filium ſuum homo, ſic Dominus Deus tuus erudiuit te, 8
Semper fuiſtis rebelles à die, qua noſſe vos cœpi, 9
Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua, 33
Seruiemus Domino, quia ipſe eſt Deus noſter, Ioſ. 24
Sicut feci, ita reddidit mihi Deus, Iud. 1
Surrexerunt alij qui neſcirent Dominum, 2
Si Dominus nobiſcum eſt, cur ergo apprehenderunt nos hæc omnia? 6
Scito quod miſerim te, ego ero tecum, 6
Sicut fecerunt mihi, ſic feci eis, 15
Si in Dominum peccauerit vir, qui orabit pro eo? 1. Reg. 2
Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis, 3
Samuel ibat per ſingulos annos circumiens, &c. 7
Stulte egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini, 13
Sic ne ſeparat amara mors? 15
Spiritus Domini receſſit à Saul, & exagitat eum ſpiritus nequam à Domino, 16
Saluabitis eum ex meo nomine pacifice, 25
Sopor Domini irruerat ſuper eos, 26
Si Dominus incitat te aduerſum me, odoretur ſacrificium, 26
Sacrapis non places, 29
Salutauit eos pacifice, 30
Saltabat Dauid totis viribus ante Dominum, 2. Reg. 6
Sint oculi tui Domine aperti ſuper domum hanc nocte ac die, 3 Reg. 8
Si quis cognouerit plagam cordis ſui, & expanderit manus ſuas in domo hac, tu exaudies in cœlo, 8
Sit Dominus Deus noſter nobiſcum, 8
Sit cor noſtrum perfectum cum Domino Deo noſtro, 8
Seruus tuus timet Dominum ab infantia ſua, 8

Sufficit mihi Domine, tolle animam meam, 19
Suſtentate eum pane tribulationis, & aqua anguſtiæ, 22
Si rem grandem dixiſſet tibi, certe facere debueras, 4. *Reg*. 5
Secuti ſunt vanitates, & vane egerunt, 17
Stabant iuxta ordinem ſuum in miniſterio, 1. *Paralipomen*. 6
Serui Deo corde perfecto, & animo voluntario, 28
Si quæſieris eum, inuenies, ſi autem dereliqueris eum, proiiciet te in æternum, 28
Scio Deus meus, quod probes corda, & ſimplicitatem diligas, 29
Si fueris plurimum ſcrutatus, frequenter miraberis, 4. *Eſdr*. 4
Sperabunt homines, & non impetrabunt, 5
Seculum hoc fecit altiſſimus propter multos, futurum autem propter paucos, 8
Sicut Domino placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum, *Iob* 1
Si bona ſuſcepimus de manu Domini, mala quare non ſuſtineamus? 2
Stultum interficit iracundia, 5
Sagittæ Domini in me ſunt, 6
Suſpendium elegit anima mea, & mortem oſſa mea, 7
Sicut vmbra dies noſtri ſunt ſuper terram; 8
Simplicem Deus non proiiciet, 8
Sapientia non inuenitur in terra ſuauiter viuentium, 28
Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum, 31
Semel loquitur Deus, & ſecundo idipſum non repetit, 33
Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio, 42
Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, *Pſal*. 2
Saluum me fac propter miſericordiam tuam, 6
Scrutans corda & renes Deus, 7
Sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquiſti quærentes te Domine, 9
Satiabor cum apparuerit gloria tua, 16
Saluum me fecit, quoniam voluit me, 17
Saluum fac populum tuum Domine, 27
Sperantem in Domino miſericordia circumdabit, 32
Semper laus eius in ore meo, 33
Spera in Domino, & fac bonitatem, 36
Subditus eſto Domino, & ora eum, 36
Salus iuſtorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis, 36
Subſtantia mea tanquam nihilum ante te, 38
Secundum nomen tuum Deus, ſic laus tua, 47
Sacrificium laudis honorificauit me, 49
Speraui in miſericordia Dei in æternum, 51
Saluum fac dextera tua, & exaudi me, 59
Sitiuit in te anima mea, 62
Surge Deus, iudica terram, 81
Saluum fac ſeruum tuum Deus meus ſperantem in te, 25
Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam, 93
Seruite Domino in lætitia, 99
Saluos nos fac Domine Deus noſter, 105
Suauis eſt miſericordia tua, 108
Sanctum & terribile nomen eius, 110
Seruus tuus ſum ego, da mihi intellectum, 118
Si iniquitates obſeruaris Domine, Domine quis ſuſtinebit? 129
Suauis Dominus vniuerſis, 144
Suſcipiens manſuetos Dominus, 146
Sapientiam & doctrinam ſtulti deſpiciunt, *Prou*. 1
Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam, 1
Scientiam Dei inuenies, ſi quæſieris quaſi pecuniam, 2
Stultorum exultatio ignominia, 3
Sapientes abſcondunt ſcientiam, 10
Salus vbi multa conſilia, 11. & 24
Seminanti iuſtitiam merces fidelis, 11
Spes quæ differtur, affligit animam, 13
Sapiens timet, & declinat a malo ſtultus tranſilit, & confidit, 14
Stultus irridet diſciplinam patris ſui, 15
Secura mens quaſi iuge conuiuium, 15
Stultitia gaudium ſtulto, 15
Spirituum ponderator eſt Dominus, 16
Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur, 16
Seruus ſapiens dominabitur filiis ſtultis, 17
Stultus ſi tacuerit, ſapiens reputabitur, 17
Stultus non recipit verba prudentiæ, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde eius, 18
Spiritum ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere? 18
Stultorum corporibus parati mallei percutientes, 19
Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam, 22
Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur, 24
Septies cadet iuſtus, & reſurget, 24
Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, ne quando ſatiatus oderit te, 25
Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria, 25
Sapientior ſibi ſtultus videtur ſeptem viris loquentibus ſententias, 26
Suſurronis verba quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad intima cordis, 26
Si contuderis ſtultum in pila, non auferetur ab eo ſtultitia eius, 27
Stultiſſimus ſum virorum, 30
Stultorum infinitus eſt numerus, *Eccl*. 1
Sapientis oculi in capite eius, 2
Sapientia hominis lucet in vultu eius, 8
Stultus verba multiplicat, 10
Sub vmbra illius quem deſideraueram ſedi, *Cant*. 2
Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum, *Sap*. 1
Senectutis ætas vita immaculata, 4
Spes impij tanquam lanugo, quæ à vento tollitur, 5
Sapientia inuenitur ab iis qui quærunt illam, 6
Sapientium multitudo ſanitas eſt orbis terrarum, 6
Subeſt tibi, cum volueris poſſe, 12
Scire iuſtitiam & virtutem tuam, radix eſt immortalitatis, 15
Semper præſumit ſæua perturbata conſcientia, 17
Sapientiæ plenitudo timere Deum, *Eccli*. 1
Sapientiam concupiſcens conſerua iuſtitiam, & Deus præbebit illam tibi, 1
Secundum magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius, 2
Sapientiam diligentes diligit Deus, 4
Sapientia in lingua dignoſcitur, & ſenſus, & ſcientia, 4
Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo, ſin autem ſit e manus tua ſuper os tuum, 5
Sapiens eris ſi dilexeris audire, 6
Si videris ſenſatum, euigila ad eum, 6
Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus quaſi anima tua, 7
Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius, 10
Superbia odibilis coram Deo & hominibus, 10
Superbia initium eſt omnis peccati, 10
Superbo abominatio eſt humilitas, 13
Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te, 15
Sapiens in omnibus metuit, 18
Sapientia omnis timor Dei, 19
Sapiens tacebit vſque ad tempus, 20
Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus, quæ vtili-

tas in vtriſque? 20. & 41
Stuppa collecta ſynagoga peccantium,& conſummatio illorum flamma ignis, 21
Si non timore Domini tenueris te inſtanter, cito ſubuertetur domus tua, 27
Stultus ſicut luna mutatur, 27
Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, 30
Sanitas animæ & corporis ſobrius potus, 31
Seruum inclinant operationes aſſiduæ, 33
Spes vana viro inſenſato, 34
Sacrificium ſalutare, attendere mandatis, 35
Sunt ſpiritus qui ad vindictam creati ſunt, 39
Si non credideritis, non permanebitis, Iſa. 7
Super ſpeculam Domini ego ſum, ſtans iugiter per diem, & ſuper cuſtodiam meam ego ſum, ſtans totis noctibus, 21
Si quæritis, quærite, conuertimini, & venite, 21
Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi, 24
Sola vexatio intellectum dabit auditui, 28
Superbia tantum eſt, quieſce, 30
Stultus fatua loquetur, 32
Super humum populi mei vepres aſcendent, quanto magis ſuper omnes domus gaudij? 32
Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta; 32
Seruire me feciſti in peccatis tuis, 42
Seruus meus es tu, non obliuiſcaris mei, 44
Solue vincula colli tui captiua filia Sion, 52
Sicut exaltantur cœli a terra ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, Ier. 2
Saltem amodo voca me, pater meus, 3
Stultus populus meus me non cognouit, 4
Sapientes ſunt, vt faciant mala, 4
Scio Domine, quia non eſt hominis via eius, nec viri vt dirigat greſſus ſuos, 10
Seminauerunt triticum, & ſpinas meſſuerunt, 12
Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum, 13
Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum, 15
Si conuerteris, conuertam te, & ante me ſtabis, 15
Si ſeparaueris pretioſum a vili, quaſi os meum eris, 15
Sana me Domine, & ſanabor, ſaluum me fac, & ſaluus ero, 17
Sicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea, 18
Seduxiſti me Domine, & ſeductus ſum, 20
Si occultabitur vir in abſconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus, 23
Salua Domine populum tuum, reliquias Iſrael, 31
Somnus meus dulcis mihi, 31
Sordes eius in pedibus eius, nec recordata eſt finis ſui, Thren. 1
Sedebit ſolitarius & tacebit, quia leuauit ſe ſuper ſe, 3
Saturabitur opprobriis, 3
Si abiecit Dominus, & miſerebitur ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum, 3
Scrutemur vias noſtras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum, 3
Sicut fuit ſenſus veſter vt erraretis à Deo, decies tantum iterum conuertentes, requiretis eum, Bar. 4
Secundum viam eorum faciam eis, Ezech. 7
Signa Thau ſuper frontes gementium, & dolentium ſuper abominationibus, 9
Sicut mater, ita & filia eius, 16
Speculatorem domui Iſrael dedit te, &c. 33
Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael, 44
Saluabitur omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro, Dan. 12
Sponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & in miſericordia, Oſe. 2
Sicut populus, ſic ſacerdos, 4
Si fornicaris tu Iſrael, non delinquat ſaltem, Iuda 4
Super eos effundam quaſi aquam iram meam, 5
Saluator non eſt præter me, 13
Saturati ſunt, & eleuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei, 13
Si erit malum in ciuitate quod Deus non fecerit, Am. 3
Superbia cordis tui extulit te, Abd. 1
Sicut feciſti, fiet tibi, 1
Scio quia tu es Deus clemens, & miſericors, & patiens, &c. Ioan. 4
Surgite & ite, quia non habetis hic requiem, Mich. 2
Sacerdotes eius in mercede docebant, 3
Super cuſtodiam meam ſtabo, Abac. 2
Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit, 2
Scrutabor Ieruſalem in lucernis & viſitabo ſuper viros defixos in fecibus ſuis, Soph. 1
Sicut non audierunt, ſic clamabunt, & non exaudiam, dicit Dominus, Zach. 17
Super paſtores iratus eſt furor meus, 10
Si Pater ego ſum, vbi eſt honor meus, & ſi Dominus ego ſum vbi eſt timor meus? Malach. 1
Sedebit conflans, & emundabit argentum, & purgabit filios, Leu. 2
Secundum gloriam eius, multiplicata eſt ignominia eius, 1. Mach 1
Sic fuerit voluntas in cœlo, ſic fiat, 3
Sancta & ſalubris eſt cogitatio, pro defunctis exorare, vt a peccatis ſoluantur, 2. Mach. 12
Si ſal euanuerit, in quo ſalietur? Matth. 5
Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, &c. 5
Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, &c. 5
Si dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, &c. 5
Sit ſermo veſter, eſt, eſt: non, non, 5
Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, 5
Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cœleſtis delicta veſtra: ſi autem non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra, 6
Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit, 6
Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit, 6
Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis Pater veſter qui eſt in cœlis dabit bona petentibus ſe? 7
Sequere me, dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, 8
Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me, 16
Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis eſt, 18
Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, 19
Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, ſequere me, 19
Sequere me, Mar. 2
Sabbatum propter hominem factum eſt, & non homo propter ſabbatum, 2
Sinite paruulos venire ad me, talium eſt enim regnum Dei, 10
Spiritus promptus eſt, caro vero infirma, 14
Sanctum nomen eius, Luc. 1
Secedebat in deſertum, & orabat, 5
Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me, 9
Si nec quod minimum eſt, poteſtis, quid de cæteris ſolliciti eſtis? 12

Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi, 17
Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic arbori more, eradicare & tranſplantare in mare, & obediet vobis, 17
Si in viridi ligno hec faciunt, in arido quid fiet? 23
Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, &c. Ioan. 3
Spiritus vbi vult, ſpirat, 3
Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare, 4
Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quicquã, 6
Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat, 7
Si vos manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis, 8
Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite, 8
Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? 8
Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt. 8
Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur, & vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit, 12
Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum, 12
Si hæc ſcitis, beati eritis, ſi feceritis ea, 13
Si diligitis me, mandata mea ſeruate, 14
Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, 14
Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite, ſic nec vos, niſi in me manſeritis, 15
Sine me nihil poteſtis facere, 15
Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis, 15
Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea, 15
Saluamini à generatione iſta praua, Act. 2
Si iuſtum eſt in conſpectu Dei vos potius audire, quam Deum, iudicate, 4
Si eſt ex hominibus conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur: ſi vero ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere, 5
Seruiens Domino cum omni humilitate, & lacrymis, & tentationibus, 20
Si, cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo, per mortem filij eius, multo magis reconciliati ſalui erimus in vita per ipſum, Rom. 5.
Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quia ſimul etiam viuemus cum Chriſto, 6
Stipendia peccati mors, 6
Sapientia carnis inimica eſt Deo, 8
Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius, 8
Spes quæ videtur, non eſt ſpes, 8
Si Deus pro nobis, quis contra nos? 8
Si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non eſt gratia, 11
Si radix ſancta, & rami, 11
Sine pœnitentia ſunt dona, & vocatio Dei, 11
Solicitudine non pigri, 12
Spiritu feruentes, 12
Spe gaudentes, 12
Si fieri poteſt, quod in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes, 12
Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi, 12
Siue viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus, 14
Suſcipite inuicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei, 15
Sapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo, 16
Stultam fecit Deus ſapientiam huius mundi, 1. Cor. 1
Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei, 2
Spiritualis omnia iudicat, & ipſe à nemine iudicatur, 2
Stultus fiat, vt ſit ſapiens, 3
Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum, 3
Spectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus, 4
Scientia inflat, charitas vero ædificat, 8
Si quis ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit, quomodo oporteat eum ſcire, 8
Si quis diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo, 8
Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum ne fratrem meum ſcandalizem, 8
Sic currite, vt comprehendatis, 9
Siue manducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, 10
Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec Eccleſia Dei, 11
Si quis ignorat, ignorabitur, 14
Stimulus peccati mors, 15
Stabiles eſtote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini ſemper, 15
Sicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis, 2. Cor. 1
Sufficientia noſtra ex Deo, 3
Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris, 4
Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra, 7
Satanas transfigurat ſe in angelum lucis, 11
Sufficit tibi gratia mea, 12
Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem, Gal. 1
Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummemini? 3
Spiritu ambulate, & deſideria carnis nõ perficietis, 5
Si viuimus ſpiritu, ſpiritu & ambulemus, 5
Si quis ſe exiſtimat aliquid eſſe, cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit, 6
Supportantes inuicem in charitate, Eph. 4
Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, 4
Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus, 5
Subiecti inuicem in timore Chriſti, 5
Siue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuntietur, in hoc gaudeo, Phil. 1
Superiores ſibi inuicem arbitrantes, 2
Scio abundare, & penuriam pati, 4
Supportantes inuicem, Col. 3
Super omnia charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis, 3
Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, 4
Semper gaudete, 1. Theſſ. 5
Sine intermiſſione orate, 5
Spiritum nolite extinguere, 5
State & tenete traditiones, quas didiciſtis, 2. Theſſ. 2
Si quis non vult operari, nec manducet, 3
Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuuenes vt fratres, 1. Tim. 5
Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior, 5
Scio cui credidi, 2. Tim. 1
Si commortui ſumus, & conuiuemus, 2
Si ſuſtinebimus, & conregnabimus, 2
Seruum Dei non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem. 2.
Senes ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia, Tit. 2
Sobrie, & iuſte, & pie viuamus in hoc ſeculo, 2
Statutum eſt hominibus ſemel mori, Heb 9
Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. 11
Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, Iacob 1
Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir, 3
Sapiens oſtendat ex bona conuerſatione, operationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ, 3

Sapientia

Sapientia quæ deſurſum eſt, pudica, pacifica, modeſta, ſuadibilis, plena miſericordia & fructibus bonis, 3

Subditi eſtote Deo, 4

Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi, 4

Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, 1. Pet. 2

Si quid patimini propter iuſtitiam, beati, 3

Si quis loquitur quaſi ſermones Dei, 4

Si iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt, 4

Satagite vt per bona opera certam veſtram vocationem, & electionem faciatis, 2. Pet. 1

Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, 1. Ioan. 1

Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, 1

Si fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vbique nobiſcum, 2

Similes ei erimus, quoniam videbimus eum, ſicuti eſt, 3

Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus, 3

Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, 4

Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locoples fias, Apoc. 3

Solus pius es, 15

Sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis, 21

T

TE elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris, Deut. 7 & 14

Tentat Dominus Deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non, 13

Timuimus valde, & prouidimus animabus noſtris, Ioſue 9

Timete Dominum, & ſeruite ei corde perfecto, ac veriſſimo, 24

Tace & pone digitum ſuper os tuum, Iud. 18

Timete Dominum, & ſeruite ei in veritate, & ex toto corde veſtro, 1 Reg. 12

Timuit & expauit cor eius nimis, 28

Tu ſcis ſeruum tuum Domine Deus, 2. Reg. 7

Tu Domine Deus factus es eis in Deum, 7

Tu noſti ſolus cor omnium filiorum hominum, 3. Reg. 8

Te aſſumam, & regnabis ſuper omnia quæ deſiderat anima tua, 11

Tolle Domine animam meam, nec enim melior ſum quam patres mei, 19

Tradiderunt ſe vt facerent malum coram Domino, 4. Reg. 17

Tradidit eos Dominus in manus diripientium, 17

Te Domine benedicente benedictu erit in perpetuum, 1. Par. 17

Tunc proficere poteris, ſi cuſtodieris mandata, quæ præcepit Dominus, 22

Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria atque victoria, & tibi laus, 29

Tuum Domine regnum, & tu es ſuper omnes principes, 29

Tuæ diuitiæ, & tua eſt gloria, tu dominaris omnium, in manu tua virtus, & potentia, 29

Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi, 29

Timor quem timebam, euenit mihi, & quod verebar, accidit, Iob 3

Terra data eſt in manus impij, 9

Timor Domini ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo, intelligentia, 28

Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum, Pſalm. 3

Tu laborem & dolorem conſideras, 9

Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor, 9

Tu Domine ſeruabis nos, & cuſtodies nos, 11

Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum, 19

Tu autem Domine, ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defenſionem meam conſpice, 21

Timete Dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eum, 33

Torrentes voluptatis tuæ potabis eos, 35

Tu autem Domine, ne longe facias miſerationes tuas à me, 39

Tu autem Domine, miſerere mei, 40

Tu es Deus fortitudo mea, 42

Tu es ipſe Rex meus, & Deus meus, 43

Terribilis in conſiliis ſuper filios hominum, 65

Tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita, 68

Tu ſcis improperium meum, & confuſionem meam, 68

Tu es patientia mea Domine, ſpes mea à iuuentute mea, 70

Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? 75

Turbatus ſum, & non ſum locutus, 76

Tu es Deus qui facis mirabilia, 76

Tu ſolus altiſſimus in omni terra, 82

Tu Domine ſuauis & mitis, & multæ miſericordiæ omnibus inuocantibus te, 85

Tu Domine Deus miſerator & miſericors, patiens, & multæ miſericordiæ, & verax, 85

Tu Domine adiuuiſti me, & conſolatus es me, 85

Tui ſunt cœli, & tua eſt terra, 88

Tu es Domine ſpes mea, 90

Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis, 92

Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis, 118

Tuus ſum ego ſaluum me fac, 118

Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuentium, 141

Timor Domini initium ſapientiæ, Prouerb. 1. & 9. Eccli. 1

Time Deum, & recede à malo, Prou. 3

Timor Domini odit malum, 8

Timor Domini fons vitæ, 14

Turris fortiſſima nomen Domini, 18

Triſtitia viri nocet cordi, 25

Triſtis facies diſſipat linguam detrahentem, 25

Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiens reſeruat in poſterum, 29

Tæduit me vitæ meæ videntem mala ſub ſole, Eccl. 2

Tempus flendi, & tempus ridendi, 3

Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus, 3

Tempus cuſtodiendi, & tempus abiiciendi, 3

Tempus tacendi, & tempus loquendi, 3

Tempus dilectionis, & tempus odij, 3

Tempus belli, & tempus pacis, 3

Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit, 8

Trahe me poſt te, Cant. 1

Tanquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, Sap. 11

Tuam manum effugere impoſſibile eſt, 16

Timida nequitia, 17

Timenti Dominum bene erit in extremis, Eccli. 1

Timor Domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt, non poterit iuſtificari, 1

Tracta cum ſapientibus & prudentibus, 9

Tacitus & ſenſatus honorabitur, 21

Timor Dei initium dilectionis eius, 25

Triſtitia cordis omnis plaga, 25

Triſtitiam non des animæ tuæ, 30

Triſtitiam longe expelle à te, 30. & 38

Timenti Dominum non occurrent mala, 33

Triſtitia cordis flectit ceruicem, 38

Timor Domini ſicut paradiſus benedictionis, 40

Timor Domini ipſe eſt theſaurus eius, Iſa. 33

Tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, 33
Tacui ſemper, ſilui, patiens fui, vt parturiens loquar, diſſipabo, &c. 42
Tunc videbis & affiues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, 60
Tu Domine Pater noſter, redemptor noſter, 63
Tenentes legem, neſcierunt me, Ier. 2
Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus, 3
Tibi Domine reuelaui cauſam meam, 11
Tu Domine noſti me, 12
Tu reliquiſti me, dicit Dominus, retrorſum abiiſti, laboraui rogans, 15
Tu ſcis Domine, recordare mei, & viſita me, 15
Terra, terra, terra, audi ſermonem Domini, 22
Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me, 32
Thronus eius flamma ignis, Dan. 7
Tibi Domine iuſtitia, nobis autem confuſio faciei, 9
Tu Domine ſicut voluiſti feciſti, Ioan. 1
Te faciente eleemoſynam neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua, Matth. 6
Theſaurizate vobis theſauros in cœlo, 6
Timete eum qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam, 10
Tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam, Rom. 1
Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, 1
Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem, 5
Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum, 14
Tu quid iudicas fratrem tuum? 14
Templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis, 1. Cor. 3
Tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes, 2. Corinth. 6
Tantum vt pauperum memores eſſemus, Gal. 2
Tu quis es qui iudicas proximum tuum? Iac. 4
Triſtatur aliquis veſtrum? oret: æquo animo eſt? pſallat, 5
Tanquam aduenas & peregrinos abſtinere à carnalibus deſideriis, 1. Pet. 2
Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam, Apoc. 3
Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicii eius, 14

V

VIdit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, Gen. 1
Vbi es? 3
Viſus eſt eis quaſi ludens loqui, 19
Vidit Dominus humilitatem meam, 29
Vidi afflictionem populi mei, & clamorem eius audiui, Exod. 3
Vſquequo non vis ſubiici mihi? 10
Vbicunque habitabant filii Iſrael lux erat, 10
Vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta, 19
Vnuſquiſque quod in præda rapuerat, ſuum erat, Numer. 31
Vos tulit Dominus de fornace ferrea Ægypti, vt haberet populum hæreditarium, Deut. 4
Viriliter agite, & confortamini, nolite timere, 31
Vere quia non eſt Deus mecum, inuenerunt me hæc mala, 31
Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus eſt, 32
Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent, 32
Vbi ſunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam? 32
Videte quod ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me, 32
Viuo ego in æternum, 32
Vere ego peccaui Domino Deo, Ioſ. 7
Vſquequo marcetis ignauia, & non intratis ad poſſidendam terram? 18
Verbum ſecretum habeo ad te, Iud. 3
Verbum Dei habeo ad te, 3
Vbi eſt nunc os tuum, quo loquebaris? 9
Vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, faciebat, 17. & 21
Vnde venis, & quo vadis? 19
Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos? Ruth 2
Vade in pace, 1. Reg. 1. & 2. Reg. 15. & 4. Reg. 5
Vultus illius non ſunt amplius in diuerſa mutati, 1. Reg. 1
Viuat rex, 10
Vir bellator eſt ab adoleſcentia ſua, 17
Vno tantum gradu ego morſque diuidimur, 20
Via hæc polluta eſt, 21
Vir durus, & peſſimus, & malitioſus, 25
Viri iſti duri ſunt mihi, 2. Reg. 3
Vilior fiam pluſquam factus ſum, & ero humilis in oculis meis, 6
Varius eſt euentus belli, 11
Viuit Dominus ante cuius vultum ſto, 3. Reg. 1. 8
Vſquequo claudicatis in duas partes, 18
Venundatus eſt vt faceret malum in conſpectu Domini, 21
Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te, 4. Reg. 2
Viuit Dominus, in cuius conſpectu ſto, 3
Vir Dei ſanctus eſt iſte, 4
Videbis oculis tuis, & inde non comedes, 7
Verbum mihi ad te ò Princeps, 9
Vt quicunque audierit, tinniant ambæ aures eius, 21. & 1. Reg. 3
Viriliter age & confortare, & fac, 1. Par. 28
Virtus Domini erit cum eis, qui inquirunt eum in omni affectu, 3. Eſd. 8
Veritas ſuper omnia vincit, 3
Viro cuius abſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris, Iob 3
Viſitans ſpeciem tuam non peccabis, 5
Ventus eſt vita mea, 7
Verebar omnia opera mea, ſciens quia non parceres delinquenti, 9
Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum, 10
Vtinam taceretis, vt putaremini eſſe ſapientes, 13
Verſa eſt in luctum cithara mea, 30
Vſquequo Domine obliuiſceris me in finem? Pſal. 12
Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me, 14
Vnam petii à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, 26
Veritatem requirit Dominus, 30
Vniuerſa vanitas omnis homo viuens, 38
Venite & videte opera Domini, 45
Vacate & videte, quoniam ego ſum Deus, 45
Vt iumentum factus ſum apud te, 72
Vſquequo Deus improperabit inimicus? 73
Vſquequo Domine iraſceris in finem? 78
Veni vt ſaluos facias nos, 79
Vt quid Domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me? 87
Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine? 88
Vſquequo peccatores Domine, vſquequo peccatores gloriabuntur? 93
Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Dominum, 94

Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. 116

Vtinam dirigantur via mea ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas, 118

Viuifica me, & cuſtodiam ſermones tuos, 118

Veniat ſuper me miſericordia tua Domine, 118

Veniant mihi miſerationes tua, & viuam, 118

Vide humilitatem meam, & eripe me, 118

Velociter exaudi me Domine, defecit ſpiritus meus, 142

Voluntatem timentium ſe faciet, 144

Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea qua ſibi ſunt noxia, cupient, Pron. 1

Vocaui & renuiſtis, deſpexiſtis omne conſilium meum, & ego quoque in interitu veſtro ridebo, &c. 1

Via eius, via pulchra, & omnes ſemita eius pacifica, 3

Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant, 4

Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius, 6

Vſquequo piger dormies, quando conſurges è ſomno tuo? 6. & 24

Vena vita os iuſti, 10

Vniuerſa delicta operit charitas, 10

Vbi eſt humilitas, ibi & ſapientia, 11

Vir prudens tacebit, 11

Vir miſericors benefacit anima ſua, 11

Via ſtulti recta in oculis eius, qui autem ſapiens eſt, audit conſilia, 12

Vult & non vult piger, 13

Vbi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas, 14

Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus, 16

Vir obediens loquetur victoriam, 21

Veritatem eme, & noli vendere, 23

Virga in dorſo imprudentium, 26

Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis ille ſpem habebit inſipiens, 26

Vir ſapiens ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue rideat, non inueniet requiem, 29

Virga & correctio tribuit ſapientiam, 29

Vidiſti hominem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt quam illius correctio, 29

Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, Eccl. 1

Vidi in loco iuſtitia iniquitatem, 3

Va ſoli, quia cum ceciderit, non habet ſubleuantem ſe, 4

Verba ſunt plurima, multamque in diſputando habentia vanitatem, 6

Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni, 7

Verba ſapientium audiuntur in ſilentio, 9

Va tibi terra, cuius rex puer eſt, 10

Verba ſapientium, ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, 12

Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, Sap. 13

Va duplici corde, Eccli. 2

Va diſſolutis corde, 2

Vſque ad mortem certa pro iuſtitia, 4

Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, 6

Virginem ne conſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius, 9

Vir prudens non murmurabit correptus, 10

Viro cupido, & tenaci, ſine ratione eſt ſubſtantia, 14

Verbum melius quam datum, 18

Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, 19

Via peccantium complanata lapidibus. 21

Vir ſenſatus contemptus, in hoc contriſtatum eſt cor meum, 26

Vita nequam hoſpitandi de domo in domum, 29

Vbi auditus non eſt, non effundas ſermonem, 32

Vbi ſunt ſenes, non multum loquaris, 32

Vbi non eſt mulier, ingemiſcit egens, 36

Vinum & muſica lætificant cor, & ſuper vtraque dilectio ſapientia, 40

Vbi manus multa ſunt, claude, 42

Va qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci, Iſa. 5

Va qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, 5

Va qui dicitis bonum malum, & malum bonum, 5

Vo qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes, 5

Vo qui iuſtificatis impium pro muneribus, 5

Velociter ſpolia detrahe, cito prædare, 8

Va qui condunt leges iniquas, 10

Vocauit Dominus ad fletum & planctum, & ad cingulum ſacci, & ecce gaudium, & lætitia, comedere carnes, & bibere vinum, 22

Va corona ſuperbia, ebriis Ephraim, & flori decidenti, 28

Va qui profundi eſtis corde, vt à Domino abſcondatis conſilium, &c. 29

Vo filij deſertores, dicit Dominus, 30

Va qui deſcendunt in Ægyptum ad auxilium, & Dominum non requiſierunt, 31

Va qui ſperuis, nonne & ipſe ſperaeris? 33

Venerunt filij vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi, 37

Va qui contradicit fictori ſuo, 45

Vere tu es Deus abſconditus, 45

Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius, 47

Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, 53

Vocaberis voluntas mea in ea, 62

Vbi eſt multitudo viſcerum tuorum, & miſerationum tuarum? ſuper me continuerunt ſe, 63

Vocaui, & non reſpondiſtis, locutus ſum, & non audiſtis, 65

Vocaui, & non erat qui reſponderet, locutus ſum, & non audierunt, 66

Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, 66

Verterunt ad me tergum, & non faciem, Ier. 2

Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxia? 4

Vnuſquiſque ſe à proximo ſuo cuſtodiat, 9

Venerunt ad hauriendum, non inuenerunt aquam, reportauerunt vaſa ſua vacua, 14

Va qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia, 22

Viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini, 23

Vſquequò delitiis diſſolueris filia vaga? 31

Verterunt ad me terga, & non facies, 32

Va eis, quia venit dies eorum, tempus viſitationis eorum, 50

Vana ſunt opera, & riſu digna, in tempore viſitationis ſua peribunt, 51

Via Sion lugent, eo quod non ſint qui veniant ad ſolemnitatem, Thr. 1

Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius, 1

Vide Domine, quoniam tribulor, 1

Va nobis, quia peccauimus, 5

Vbicunque erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cum ambularent, Ezech. 1

Viam eorum ſuper caput eorum reddam, 9

Verbum quod locutus fuero, complebitur, dicit Dominus, 12

Va qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſa carnis, 13

Va, va tibi, ait Dominus Deus, 16

Ve confundaris, & non ſit tibi vltra aperire os pra confuſione tua, 16

Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, ſed vt conuertatur à via ſua, & viuat, 33

Va paſtoribus, qui paſcebant ſemetipſos, 34

Vir non eruet eam de manu mea, Oſe. 2

Va eis,

Va eis, quoniam receſſerunt à me, 7
Vſquequo non poterunt emundari? 8
Va eis, cum receſſero ab eis, 9
Vtinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potius loquerer, Mich.2
Vſquequo Domine clamabo, & non exaudies? Abac.1
Va ei qui multiplicat non ſua, 2
Veritatem & pacem diligite, Zach.8
Virum bonum, & benignum verecundum viſu, modeſtum moribus, & eloquio decorum, 2.Mach.15
Venite poſt me, Matth.4
Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum, 6
Veſtri capilli capitis omnes numerati ſunt, 10
Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos, 11
Vere filius Dei es, 14
Va homini illi per quem ſcandalum venit, 18
Venit filius hominis ſaluare quod perierat, 18
Vbi ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum, 18
Va vobis duces caci, 23
Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquila, 24
Vnus aſſumetur, & vnus relinquetur, 24
Vigilate, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit, 24
Vigilate, quia neſcitis diem, nec horam, 25
Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem, 26
Videte quid audiatis, Marc.4
Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur, 9
Videte ne quis vos ſeducat, 13
Va vobis diuitibus qui habetis conſolationem veſtram, Luc.6
Va vobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis, 6
Va vobis qui ridetis, quia lugebitis, 6
Vendite qua poſſidetis, & date eleemoſynam, 12
Vt quid etiam terram occupat? 13
Venit filius hominis quarere & ſaluum facere quod perierat, 19
Vigilate omni tempore orantes, 21
Vis ſanus fieri? Ioan.5
Vade & iam amplius noli peccare, 8
Venit nox quando nemo poteſt operari, 9
Vos non creditis, quia non eſtis ex ouibus meis, 10
Vos amici mei eſtis, ſi feceritis qua ego pracipio vobis, 5
Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio, Rom.7
Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis mea, 7
Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet, 14
Vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo, 14
Vnuſquiſque proximo ſuo placeat in bonum, ad adificationem, 15
Videte vocationem veſtram fratres, 1.Cor.1
Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem, 3
Vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, vnus quidem ſic, alius vero ſic, 7
Vnumquemque ſicut vocauit Deus, ita ambulet, 7
Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat, 7
Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatẽ, 12
Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas, 2.Cor.3
Vos eſtis templum Dei viui, 6
Voluntas ſecundum id quod habet accepta eſt, non ſecundum id quod non habet, 8
Virtus in infirmitate perficitur, 12
Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus, Galat.2
Vnuſquiſque onus ſuum portabit, 6
Vt filij lucis ambulate, probantes quid ſit beneplacitum Deo, Eph.5
Videte quomodo caute ambuletis, 5
Vnanimes idipſum ſentientes, Phil 2
Verbum Dei non eſt alligatum, 2.Tim.2
Viuus eſt ſermo Dei, & efficax, Heb.4
Vbi zelus, & contentio, ibi omne opus prauum, Iac.3
Vos autem genus electum, regale ſacerdotium gens ſancta, populus acquiſitionis, 1.Pet.2
Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes, 4
Vnus dies apud Dominum, ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus, 2.Pet.3
Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus, 1.Ioan.3
Vincenti dabo edere de ligno vita, Apoc.2
Vincenti dabo manna abſconditum, 2
Vtinam frigidus eſſes, aut calidus, ſed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo, 3
Venit dies magnus ira, & quis poterit ſtare? 6
Va, va, va habitantibus in terra, 8
Veni Domine Ieſu, 22

Z

ZElo zelatus ſum ſuper Domino Deo exercituum, 3.Regum. 19
Zelus domus tua comedit me, Pſal.68

APPROBATIO.

EGo Bernardinus Roſignolius Societatis IESV, Prapoſitus Prouincialis Prouincia Mediolanenſis, poteſtate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre noſtro Claudio Aqua viua, Prapoſito Generali, facultatem concedo, vt NOTATIONES ha in totam Sacram Scripturam, Patris Emanuelis Sà eiuſdem Societatis, grauium doctorum hominum iudicio approbata, typis mandentur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas, dedimus, Genua, 7.Octob.1593.

Bernardinus Roſignolius.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google